

C. H. Teter

E.H.B.
15.VI.91

BESCHRYVING

DER STADT

DELFT.

VERKLARING
DER
TITELPRINT.

De snelgewiekte Tydt, bekent aan 't bysieraat,
Die door alle eeuwen heen de werelt mogt beschouwen,
Wil zyn ontdekking der Geschiedenis ontvouwen,
Die zy vol aandacht met haar veder flux bestaat
Te schryven in een Boek, terwyl ze uit andre Boeken
Door d'edle Naarstigheit, die veel geheims ontdekt,
En myn gevlerkte Vrouw verzelt, word opgewekt,
Om gryze brieven en hantvesten op te zoeken;
Om 't oud en Prinslyk Delf, hier in 't verschiet verbeelt,
In zyn geboorte, jeugt, en schoonheit af te malen,
Om als een pronkjuweel der Steden, ryk van stralen,
Den glans te tonen die in zyn gedaante speelt.
De blanke Waarheit, met geen dikken damp betrokken,
De glory van den tydt, een spruit der eeuwigheit,
De zuil der wetenschap, van niemant ooit verleit,
Die met een goude zon pronkt op haar blonde lokken,
Verlicht myn Schryfster, en scherpt haar getrouheid in,
Om lof en aanzien aan dit heerlyk werk te geven.
Uit Goverd, op dees Steen, net uitgebeelt naer 't leven,
Telt Delf zyn afkomst en aloud gering begin.
Doch mogt zyn Bouheer 't hooft eens uit den grave steken,
En horen hoe de Faam met hare lofbazuin,
Hier in dees print vertoont, zyn stad, in asch en puin
Tot tweemaal toe hervormt en krachteloos bezweken,
Dorst heffen aan 't gestarnt, nu zy zoo schoon herslicht
Alle oogen naar zich trekt, hoe wou hy niet staan kyken,
En midden in die vreugt wechsmelten en bezwyken,
Dat hy haar zoo volmaakt verhoogt zag in het licht.

HENDRIK SCHIM.

TE DELFT by REINIER BOITET, 1729.

BESCHRYVING DER STADT DELFT,

BEHELZENDE

EEN ZEER NAAUKEURIGE EN UITVOERIGE

VERHANDELING

Van deszelfs eerste oorsprong, benaming, bevolking, aanwas, gelegenheid, prachtige en kunstige gedenkstukken en zeltzaamheden.

NEVENS DERZELVER

VOORREGTEN, HANDVESTEN, PREVILEGIEN, en REGEERINGSVORM,

Alles 't zamengestelt en getrokken uit oude

HANDTSCHRIFTEN, MEMORIEN, en BRIEVEN,

EN

Met zeer veele echte bewysstukken (te vooren noit gedrukt) bevestigt:

DOOR

Verscheide Liefhebbers en Kenners

DER

NEDERLANDSCHE OUDHEDEN.

Te Delft by *REINIER BOITET*, M D C C X X I X,

DEN WEL EDELEN
GROOTACHTBAAREN HEEREN
BURGERMEESTEREN

JOAN SLICHER,
WILLEM HOOFT,
ADRIAAN VAN ASSENDELFT,
FRANÇOIS NICOLAAS VAN DEN BORN

midsgaders

HENDRIK ÆMILIUS VAN HOORNBEEK
Raad en Pensionaris
der stadt
DELFT.

YN' HEEREN,

DEwyl ik, uit aanmerking der ſchaarsheid, wegens de afdrukken van de Beſchryving van Delft, door den beroemden Heere *Dirk van Bleiswyk* uitgegeven, voorzag, dat dit voornoemde werk, om de algemeene trek en graagte tot het zelve, zeer noodzakelyk andermaal ter drukperſſe diende beſtelt te worden om den luſt der Lezers te

boe-

boeten, gaf ik uit eene natuurlyke liefde en yver tot myne geboorteſtad eenige liefhebbers onzer vaderlandſche oudheden in overweging, of 'er noch eenige wezentlyke beſcheiden van Delft voorhanden waren, die in de Beſchryving van Delft van den Heere van Bleiſwyk niet te vinden zyn, en met een of het getal dezer nieuwe bewysſtukken groot genoeg zouden zyn om met vrucht eene nieuwe Beſchryving dezer Prinſelyke Stad, en gevolglyk eenen nieuwen druk te ondernemen; een voorſlag die my naar verloop van eenigen tyd zoo gunſtig beantwoort wierd, dat ik my kort daaraan bevlytigde om een ervaren oudheidkenner op te ſpeuren, dewelke ik ter goeder uur zoo gelukkig aantrof, dat hy naar eenig beraat, met hulp van andere, de moeite gaarne op zich nam, om deze vermaarde Stad Delft, die Uwe Edele Groot Achtbaarheden als rechtſchape Burgervaders van den volke, met eene wyze en vaderlyke voorzorg beſtiert, met orde in goed Nederduitſch te beſchryven, en behalven d'oude, noch zoo veel nieuwe en ſchoone ſieraden aan het bewuſte werk by te zetten, als Uwe Edele Groot Achtbaarheden met een opſlag zult kunnen beſchouwen, wanneer Uwe Edele

GROOT ACHTBAARHEDEN de moeite gelieven te nemen om dit werk, ter verpoosing van gewichtiger Stadts- en Staatsbezigheden eens te doorbladeren.

Zoo haast ik dit myn voornemen aan eenige myner ware vrienden, en ook aan verscheide aanzienlyke Heeren Leden van de Regeering dezer Stad bekent maakte, wierd ik aanstonts met hunne goetkeuring begunstigt, en elk yverde als om stryt om my in dezen gevalle de behulplyke hand te bieden, en bewysstukken te bezorgen die anders aan den roest des tyts zouden opgeoffert zyn gebleven. In deze onderneming wierd ik ook niet weinig ondersteunt, EDELE GROOT ACHTBARE HEEREN, als ik merkte dat UWE EDELE GROOT AGTBAARHEDEN dit myn voornemen zich lieten welgevallen, waar van ik levendige blyken zag, vooral wanneer ik op myn onderdanig verzoek door UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN begunstigt wierd, met dat geene 't welk altoos voor een voornaam sieraat in de beschryvingen der Steeden verstrekt; voor welke, benevens verscheide andere gunstbewyzen die ik van elk UWER EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN in 't byzonder ontfangen heb,

ik UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN in 't oog van al de wereld hartgrondig dankzegge; en thans als by een flaauwe wederstraal van vergelding UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN met diepen eerbied en onderdanigheid deze nieuwe Beschryving UWER EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN aanzienlyke Stadt opdrage, daar niemant, buiten my, grooter verplichting toe heeft, en niemant grooter recht om die te ontfangen dan UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN, gemerkt ik onder de schaduwe van UWE EDELE GROOT ACHTBARE loffelyke Regeering, deftig en geregelt burgerbestier, als onder een wynstok en vygeboom gerust en vrolyk nederzitte, en onder mynen *Druk* blyde dagen beleve.

Intusschen reken ik het my eene zonderlinge eer dat ik de Beschryving van Delft, die schoone Stadt, die zoo veelerlei lotgevallen ondergaan heeft, en met recht om hare schoonheid, graftomben, prinselyke wieg, en geboorte van zoo veel schrandere vernuften, en vooral van het Delfs orakel Huyg de Groot, by in- en uitheemsche bekent en beroemt, met de namen van UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN in 't voorhooft mag pronken; en wensch

van harten dat Godt, d'opperſte Regeerder, UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDEN, en deſzelfs aanzienlyke familien, noch een reex van jaren ten dienſte van Stadt en Staat in eene gezegende gezontheid wil bewaren, en eindelyk oud en levenszat in 't nieuw Jeruſalem op beſtendiger eergeſtoelte verheffen. Dit is de bede,

WEL EDELE GROOT ACHTBARE HEEREN,

VAN UWE EDELE GROOT ACHTBAARHEDENS

Gehoorzaamſte en nedrigſte
Dienaar

REINIER BOITET.

VOOR-

VOORREDEN.

De schrandre Luciaan, aantonende dat ieder genegen is zyn vaderland te roemen, vraagt met veel reden in zyn hooftstuk van den lof des Vaderlands: *Is 'er*, zegt hy, *wel iets deftiger en Goddelyker dan het Vaderland? want het geene Goddelyk, en by de menschen eere waardig is, hier van is 't Vaderland het voornaamste, die ons voortgebragt, opgevoed, en geleert heeft. Daar is ook niemant zoo machtig of ryk, die door de voortreffelykheid, schoonheid, en aantrekkelyke vermakelykheid van andere landschappen zoo kan betovert worden, dat hy zyn eigen Vaderland vergeten zoude. De Goden*, vervolgt hy wat verder, *hebben ook vermaak in haar Vaderland, en bespiegelen haar gansche menschelyk geslacht, volgens billykheid, achtende dat de gansche Aardkloot en den oceaan hare bezittinge is: d'aarde, daar zy geboren zyn, die achten zy boven alle van de steden en plaatsen. Elk een*, gaat hy voort, *moet zyn Vaderland voor zyn moeder houden, en voor d'opvoedinge en inzettingen dankbaar zyn. De jonge luiden hebben haar Vaderland lief: denkt dan eens wat patriotten van het Vaderland die oude bedaarde luiden moeten zyn. Een ieder der ouden yvert en wenscht in zyn vaderland te sterven, en acht de gegeevene onsterflykheid weinig, als hem een graf in zyn Vaderland geweigert word.* Dit is de reden dat de vermaarde Lipsius, getroffen over de zoetigheid van 't Vaderland, ook in deze woorden uitberst: „ Wy hebben, zegt hy, de meeste betrekking, en verplichting tot ons eigen Vaderland; dat heeft „ ons gekoestert en gequeekt, en is, volgens de gemeene toestemminge der volkeren onze allerheiligste en oudste moeder. Wie „ zou dan kunnen ontkennen, dat 'er geen bekorende en aantrekkende kracht is in het land, daar wy geboren zyn, dat wy eerst „ met dit lighaam gedrukt, met voeten betreden hebben: en welkers lucht wy hebben ingezogen; daar onze kintsheid gekreten, „ onze jonkheid gespeelt heeft, en onze jeugt geoeffent en opgevoed is; daar onze oogen de lucht, de rivieren, en akkerlanden gewent zyn; daar wy van ouds onze bloedverwanten, en „ vrienden, en medegezellen hebben, en zoo veelerlei aanlokselen „ van vermaak die wy elders in de wereld te vergeefs zouden gaan „ zoeken. Vervolgens zegt hy, „ dat de wilde dieren hunne holen liefhebben, de vogelen hare nesten, en de visschen voor „ zich zelf zeker gedeelten in den ruimen oceaan uitkiezen; en „ dat de menschen zoodanig aan dit klontken geboorteland zyn „ verbonden, dat ieder een, die een man is, hem niet en ontziet

„ voor het zelve en in het zelve te ſterven. Waarom hem deze woorden van Euripides bekoren:

De nood gebied dat elk zyn vaderland bemint.

Gemerkt de trek tot ons vaderland dan zoo groot is, behoeft het zich niemant te bevreemden, dat de Nederlanderen, uit zucht tot hun vaderland, mede de pen hebben opgevat om hare voornaamſte gedenkſtukken, die d'onſterflykheid wel mogen toegewyd worden, te beſchryven. Trouwens, in ons Vaderland zyn zoo veel merkwaardige zaken voorgevallen, die waardig zyn in 't geheugen geprent te worden, dat Hooft, het Hooft der Nederlandſche hiſtorieſchryvers, in den aanhef van zyne hiſtorie met recht mogt zeggen: „ Ik gaa een werk aan, dat opgeleit is van lotwiſſel en „ menigerlei geval; gruwzaam van veldſlagen, waterſtryden, beleegeringen; bitter van twiſt; warrigh van muitery; bekladt van „ moortdaad buiten de baan des kryghs; wrang van wreedtheid, „ zelfs in pais. d'Inboorling onder zweep gebraght, en gedreeven „ tot de wapenen. Voorts verſtooren van ſteeden, ſcheuren van „ kerken, verwoeſten van landſchappen, zeeden en godsdienſt. En naar een optelling van noch hondert verwonderenswaardige zaken, beſluit hy zyn gezeg met deze woorden: „ Dat veele eeuwen herwaarts geen ſtoffe gelevert hebben die ryker zy in allerlei leeringen van 't beloop der wereldſche dingen, oft wonderlyker, oft „ waarneemenswaarder, tot onderwys van Vorſten en volken.

Zulk een vloed van ſtoffe wekte den yver der vaderlandſche liefhebberen op om de voornaamſte gebeurteniſſen van Holland en Weſtvriesland aan den laten naneef by geſchrift over te handigen, op dat hy een denkbeeld zoude kunnen vormen van den voorleden tyd, en deze geſchiedeniſſen met Cicero, als een getuigen der tyden, 't leven der geheugenis en de meeſtreſſe van 't leven aanmerken. Klaas Kolyn, monnik van Egmont, ter liefde zyner landgenoten aangemoedigt, beſtont al in den iare 1170 zyne rymkronyk te ſchryven; waar op Melis Stoke, door nayver geprikkelt, hem volgde. Willem Heda en anderen waren ook al vroeg bezig om ons eene beſchryving van d'Utrechtſche Biſſchoppen, verrykt met de geleerde aantekeningen van den heere en meeſter Aarnout Buchel, over te leveren; terwyl Jan Gerbrantſe van Leiden, Karmeliter monnik, zich benaarſtigde om zyne gedenkſchriften te voltoien en voor de vergetelheid te bewaren: geſchriften zeker die by den adel der geleerden hoog geacht worden, en uit welke de groote oude Hollandſche Kronyk voor het grootſte gedeelte

deelte getrokken is. Naderhand, op dat wy ook van jonger tyden ſpreeken, hebben J. Pontanus, Kluverius, Grotius, Schriverius, Schrevelius, Dapper, Junius, Douza, Boxhorn, Gouthoeven, en vooral den onvermoeiden hoogleeraar in de rechten Anth. Mattheus, H. van Heuſſen, H. van Ryn, Alkemade, en de heer en M[r]. Gerard van Loon, op dat ik nu van geene andere reppe, zich wakker gequeten, om d'oudheden van ons vaderland met echte gedenkſtukken te doorzulten, en die aan in- en uitheemſche ſmakelyk te maken; en dewyl den eenen meer op het kerkelyke, den anderen meer op het wereltlyke viel, dewyl onze provintien in d'eerſte tyden, om zoo te ſpreeken, uit twee lighamen, dat is, kerkelyk en wereldlyk, beſtonden, konde ieder zynen luſt boeten, en in deze ruime beemden van geleerdheid uitweiden.

En voorwaar, dit ſtrekte tot eene duurzame achting der Nederlanderen, onzen lantaard betoonde eene zonderlinge luſt om de gedachtenis zyner afgeſtorven voorouders al lezende te bewaren, en hunne loflyke daden tot voorbeelden en ſpiegels te verkiezen.

Doch de hiſtorien waren het niet alleen die den leesluſt onzer Nederlanderen ontfonkte; neen zeker, zy betoonden vooral geen minder zucht tot den oorſprong en ouderdom der ſteden, dorpen, heerlykheden, kerken, klooſters, godtsdienſtplechtigheden, geleerde mannen, kunſtenaren, en andere zaken die in de beſchryving der ſteden enz. voorkomen, teffens naſpeurende uit de aloude en verſleten handveſten, previlegien, brieven, keuren en ordonnantien, langs welke trappen de ſteden van ons vaderland tot zulken luiſter zyn opgeklommen.

Dit is d'eenige oorzaak dat 'er alom zoo over de ſchaarsheid, niet alleen der hiſtorien, maar ook vooral der ſtedeboeken van ons vaderland geklaagt word, dewyl dezelve doorgaans niet, of op zyn beſt zoo nu en dan op openbare verkopingen tot zeer hogen pryze verkogt worden; een lot zeker dat de beſchryving van Delft door den geleerden heere *Dirk van Bleiſwyk*, in den iare 1667 gedrukt, al voor eenige iaren is te beurt gevallen, 't geen de reden was dat 'er zoo na een nieuwen druk van dit brave werk verlangt is.

En dewyl den drukker dezes werks, uit eene byzondere zucht tot zyne geboorteſtad, zeer veel yver betoonde om het prinslyk Delft onder de oogen der Nederlanderen op nieu ten toon te brengen, gaf hy my zyn voornemen te kennen, en zogt my teffens aan om een geheel nieuw opſtel of beſchryving van deze ſtad te maken, 't geen ik naar eene ernſtige overweging, met hulp van anderen, op my nam, doch echter zoo, dat ik my de oude beſchryving

ving des heeren en oudheidkundigen van Bleiſwyk als eene heldre fakkel gedurig voorſtelde, om my by alle gelegentheid van zyn licht te bedienen, 't geen ik hier voor de ganſche wereld tot lof des beroemden heers van Bleiſwyk edelmoedig bekenne. Doch overmits door de tyd, die alles aan het licht brengt, een goed getal van oude gedenkſtukken, tot opheldering dezer ſtad, uit duiſtere ſchuilhoeken te voorſchyn quamen, vond ik goed dezelve op zyn tyd en plaats in te laſſen, om het nieuwe werk zoo veel luiſter by te zetten als eenigzints doenlyk was; ik beſta hier ook de heeren liefhebbers, en vooral den eerwaarden heer Hugo van Heuſſen, ſchryver van d'oudheden en geſtichten van Delft en Delfland, en zyn aantekenaar Hendrik van Ryn, die dezen nieuwen druk met verſcheide fraie nieuwe bewysſtukken en andere ſieraden hebben verrykt, hunnen welverdienden lof te geven. Alleen berout het my, dat ik verſcheide oude bewysſtukken my ter hand geſtelt, na dat dit bewuſte werk voor 't grootſte gedeelte was afgedrukt, op hun behoorlyke plaats niet heb konnen invlyen, die ik nu als een byvoegſel achter 't werk, zulks dubbel waardig zynde, als een toegift heb willen meededeelen.

Nu ſchynt 'er niet anders over te ſchieten dan eenig bericht wegens de gelegenheid en hoedanigheid dezer ſtad.

De ſtad Delft dan is gelegen op den bodem van het oude graafſchap Maasland, welk graafſchap tegenwoordig voor een groot gedeelte onder Delflant, van 't welk Delft de hooftſtad is, begrepen word. Deze ſtad word rontom met grazige en klaverryke weilanden bezoomt, die met allerlei vee, dat ons verſche boter en kaas verſchaft, vervult zyn. De lucht is 'er friſch; 't water, dat met verſcheide vlieten de ſtad doorſnyt, zoet, klaar, en viſchryk; de ſtraten breet en ſchoon; de huizen groot en ſierlyk; de kerken groot en heerlyk, en de torens kunſtig en deftig opgetimmert, verheffen zich ſchier tot de wolken. Aan de noordweſtzyde grenſt zy zeer naby de noordzee en de rivier de Maas. In 't noordooſten leggen hare landeryen tegen Rynland, in 't Zuidooſten aan Schieland, welke landen van Delfland op 36000 morgen gerekent worden. De ſtad word op een uur gaans in haren omtrek gerekent, en leid byna als een luſtprieel in 't midden van het heerlyke Delfland, dat met zoo veel aanzienlyke dorpen, en adelyke huizen verſiert is, die wy in eene byzondere verhandeling met derzelver afbeeldingen, onder den titel van *Beſchryving van Delfland* in 't kort door den druk znllen gemeen maken. 't Weſtland vooral ſtrekt Delft tot geenen geringen luiſter, 't welk, als een hoorn

van

van overvloed, niet alleen zyne graangewassen, maar allerlei soorten van moeskruiden en lekkere hofvruchten, in haren schoot uitstort.

Daar en boven is deze stadt, op dat ik nu van 't groot getal der schepen, die langs de Schie, door Delft varen, en verscheide andere omstandigheden die deze stad doen leven en bloeien, niet spreke, met twee welbetimmerde voorsteden voorzien, waar van d'eene aan de westzyde, buiten de watersllootsche poort gelegen is, bestaande in twee ryen met huizen, die met een vaart of vliet zyn van een gescheiden, in welke voorstadt in vroeger dagen, ten dienste dezer burgery, een kapel ter eeren van de h. Kornelius was ingewyd. d'Andere voorstadt is buiten de Schiedamsche poort, en strekt zich langs de visch- en scheepryke Schie zeer ver uit. Buiten de Haagsche poort pleeg ook eene aanzienlyke voorstad te zyn; doch deze wierd, benevens de twee voorgaande, in den Spaanschen oorlog om verre geworpen, om den vyand de gelegenheid te benemen om dicht onder de muren der stad te nestelen, doch de twee eerste zyn weder herbouwt. Guiciardyn beschryft ons de gesteltheid van deze voorsteden in dien tyd, in dezer voegen: *Deze stadt geduurende deze troubelen in het midden van hare vyanden, dewelke zy dagelyks voor hare poorten hadden, lydende geen gering gevaar, is nochtans in haar volle wezen gebleven, alleenlyk zyn om de dreigende prykelen te beter voor te komen, door die van de Stad zelve geruineert haare schoone voorsteden buiten de Haagsche, Maaslandsche,* (anders Watersllootsche) *en Rotterdamsche poorten,* (Schiedamsche) *eensdeels nu weder opgebouwt door de groote voordeelen die de eigenaars daar konden vinden, hoewel daar jegenwoordig verboden is neringen te doen, ten einde dezelve binnen Stadsmuuren blyven mach.* Doch wat dit verbod *der neringen* betreft, zal of spoedig ingetrokken of toegelaten zyn, dewyl den Duitschen wereldbeschryver, *Georgh Braun*, deze landen doorreizende, aldus schryft: *Dat in de voorsteden* (van Delft) *allerhande zoorten van koopmanschappen gedreven wierden, dat 'er groote en schoone huizen en herbergen stonden, alwaar de passagiers, zoo zyn beurs wel voorzien was, heel wel onthaalt wierden.*

Behalven deze drie voorsteden, lagen 'er outtyts onder de vesten der Stadt, noch drie aanzienlyke kloosters, te weten, d'abdy van Koningsvelt; alom vermaart; 't aanzienlyk Kartuizer klooster, en dat der Kanonnike Regulieren, die thans in puinhopen verandert zyn; waar uit niet schaars af te nemen is, dat deze Stadt van alle oude tyden, en noch tegenwoordig, als een aangenaam lust-

hof met allerlei heerlyke gebouwen, en vermakelyke lantsdouwen omsingelt is geweest.

Doch 't is bekent dat niet alleen onze Vaderlandsche geschiedschryvers, maar zelf Duitschers, Franschen en Italianen al over een reex van tyd deze Stadt wegens hare gebouwen, straten, schone gelegenheit, vesten en graften, zeer hoog geprezen hebben. De evengenoemde Georg Braun, getuigt wegens haare muuren, in zyn Toneel der Steden in 't 3[de]. Boek, op deze wys: *Deze ryke en sierlyke Stad, met eene sterke ommanteling van muuren omringt, met wal en bolwerken gestyft, ook met een netswyze hegge door een gebreit, als met een muur omsloten, werd ook met een graft omringt, van alzulke wyte, dat de sterkste man die met een steen niet kan overwerpen.* Deze dooreengebreide hegge was van doorn, en zoo dicht en sterk dooreen gewasschen, dat 'er geen ruiter te paart, zonder bylen, of houweelen door kon komen. Doch door verloop van tyd veranderen verscheide dingen van gedaante. Guiciardyn en Montanus pryzen de groote, schoone en fraie huizen, benevens de brede straten dezer stad; terwyl de heer Monconys, een frans Edelman, en verscheide andere schryvers niet spaarzaam zyn om over verscheide andere zaken haren welverdienden lof toe te meten.

Hier by zoude ik myne Voorreden kunnen eindigen, indien ik my, wegens Delft, die in onze Beschryving voorkomt in Noorthollant te leggen, niet genootzaakt vond daar van, benevens het woord *Mansus*, ook meer dan eenmaal voorkomende, dit te berichten.

Na dat outtyts de provintie van Holland onder de oude graven in vier byzondere quartieren wierd verdeelt, als in *Zuidholland*, *'t Lant van Voorne*, *Noorthollant*, en *Kennemerlant*, of *Westvrieslant*, wiert de Stadt Delft onder het quartier van Noortholland gerekent, gelyk zulks in de oude brieven en rekeningen blykt. Ja, het word in de rekenkamer der Graaflyke Domeinen tegenwoordig noch zoo geboekt, 't geen ook door een brief van graaf Willem IV van den iaare 1345 bekrachtigt word. Daar staat: *in Noirthollant onse vyftich pont Hollants 's jaars, die ons onse Stede van Delft schuldich is jaerlicx van onsen bede, item onse renten vander vriheden van Schiedam, en alle onse renten van den Ambachte van Maaslant enz.* En in een brief, wegens het oorlog tusschen graaf *Willem I*, en den graaf van Loon, staat aldus: *op het iaar* 1203 *doe is grave Willem van Oistvrieslant grave Diricks broeder van Hollant, met een groot heir van volck gecomen in Noirthollant, ende is daer nedergeslagen tot Ryswyck mit synen tenten.* Dus leest men ook in een brief

van

van graaf Floris V wegens de vergevinge der paſtory in het dorp *Munſter*, 't geen hy zegt in Noordholland gelegen te zyn. Meer diergelyke voorbeelden zou ik om myn gezeg te ſtaven kunnen bybrengen. Men dient te weten dat na deze oude verdeeling onder Noordholland, de heemraatſchappen van *Rynlant*, *Woerden*, *Schielant*, en *Delflant* behoorden, en met een de ſteden en dorpen hier onder begrepen. Zoo dat het van d'eene zyde door de Maas, en binnen-Yſſel van Zuydhollant geſcheiden wierd. Dit hebbe ik nodig geoordeelt te zeggen, om dat Delft in deze onze Beſchryving meermalen gezegt word in Noordholland te leggen.

Op de zelve wyze vinde ik hier ook goed eene nader verklaring van het Latynſche woord *manſus*, my in het I hooftſtuk meer als eenmaal voorgekomen, te geven, welk woord ik na den gemeenen trant in het Nederduits heb geboekt voor een *Hoef*, die doorgaans genomen word voor een woning met 12 morgen lands. Eene betekening die ik niet geheel wil ontkennen. Maar dat het woord *manſus* outtyds zekerlyk meer als een maal vry minder betekent heeft, zal ik ook aanſtonts aantoonen. *Melis Stoke*, verhalende de gifte van graaf *Floris I.* aan de Abdye van Egmond gedaan, dewelke ook in het gemelde hooftſtuk vermeld ſtaat, en in 19 manſen by Delft gelegen beſtont, beſchryft die aldus:

Bi Delf an beide ſiden *   * wederzyde.
Negenthien morgen ten ſelven tiden.

Waaruit duidelyk blykt dat het woord *manſus* hier niet hooger als voor een morgen lands genomen wierd, en my dunkt 'er niet aan te twyfelen is of dezen ouden ſchryver zal wegens de betekening van dit woord wel onderrecht zyn geweeſt.

En om myn zeggen met noch een voorbeeld uit dien ouden ſchryver te bewyzen, zoo hebben wy hem maar na te zien wanneer hy de giften van graaf *Diderik II.* aan de gemelde Abdye beſchryft, daar hy duidelyk een *manſus* weder maar voor een morgen lands telt:

In huusleeden * *vier morgen vrie*
Ende daer toe die viſſcherie.

In den Latynſchen brief van graaf *Diderik V.* van den iaare 1083, in welke hy de giften zyner voorvaderen verhaalt, ſtaat aldus: *Hurenſtede manſus quatuor una cum piſcatione*, dat is zoo als *Melis Stoke* in het Nederduits vermeld, maar of hier door *huusleeden*, gelyk

* Huusleede of huuslade, was zekere ſchatting daar deze landen vry van waren.

gelyk ik volgens de aantekening van den geleerden Heer *Alkemade* heb aangetekent, zekere ſchatting moet worden verſtaan, daar wil ik geen borg voor blyven, en ſchynt my hier nader de naam van zekere plaats te zyn geweeſt, maar daar over wil ik nu niet twiſten; ik heb maar voor te bewyzen dat het Latynſche woord *manſus* meer als een maal maar voor een morgen land genomen word, en zulks maakt vry wat bedenking wanneer men dit woord zoo dikwils in de oude brieven leeſt. Het woord *Hoef* is in veele plaatzen noch bekent, maar dat het een bepaalde grootheid heeft, gaat myns bedunkens niet vaſt, en d'eene is dikmaals 7 maal grooter dan d'anderen. Derhalven oordeel ik beſt te zyn dit woort geen bepaalde hoegrootheid toe te ſchryven.

Nu zoude ik, in geval ik genegen waar myne voorreden breeder uit te zetten, een beknopt verhaal konnen doen van de merkwaardigſte zaken in dit werk voorkomende, doch dewyl die bladz. 1 en 2 by manier van een tafreel, of in d'inleiding van 't ganſche werk te vinden zyn, zal ik my der kortheid bevlytigen, wenſchende dat dezen nieuwen Beſchryving zoo gunſtig mag aangenomen worden, dat wy ons vervolgens mogen benaarſtigen, om de Steden, Dorpen, Heerlykheden, Kaſtelen, Kerken, Kloosters en hondert andere merkwaardige zaken en outheden van Holland en Weſtvrieslant te mogen voltojen, waar toe wy ons niet alleen gezet, maar ook genoegzaam al het nodige daar toe in gereetheid hebben. Vaar wel, Lezer, duid onzen yver ten goede, en vermaak u als een rechtaardig burger in uwe Vaderlandſche out- en zeltzaamheden.

OP

OP DE

BESCHRYVING DER STAD DELFT,

VERHANDELT

DOOR EENIGE LIEFHEBBERS EN KENNERS

DER

VADERLANDSCHE OUTHEDEN.

PRinslyk Delf, ſieraat der Steden,
Fyn geſteente aan d'edle hant
Van 't Vereende Nederlant,
Kroon van Delflant, zout der zeden;
Om uw grysheit hoog geacht;
Om uw gulde en milde gaven
Milt begiftigt van de Graven;
Door 't gewelt der vlam verkracht,
Zwaar geſchonden in uw weezen;
Doch ge zyt, ter goeder uur,
Als een Fenix uit het vuur
Zoo bevallig weêr verrezen,
Dat 'er in 't herboren beelt
Veel bekorelyker trekken,

Meer ſieraden zyn te ontdekken,
Aangenamer luiſter ſpeelt.
Wie uw Raathuis wil beſchouwen,
Waar de boukunde en de pracht
Staan te pronken in haar kracht,
En uw ſchone Kerkgebouwen,
Waar den godtsdienſt adem haalt,
't Kerkmuzyk zyn ſtem laat horen,
En uw herelyke Koren,
Waar een ſchat van kunſtwerk praalt,
Al doorluchte Graffieraden
Om prins Willem, d'eer van 't Lant,
Waart een zuil van diamant,
Met een eermerk te overladen,
Om de blixems van de Zee,
Tromp en Hein met kracht te pryzen
Met onſterflyke eerbewyzen,
Heeft geen kunſt van woorden reê
Om die wondren af te malen
*Die twee * kunſtenaars, vol vier,*
Met een onbegrepen zwier,
In het marmer deden pralen.
Wie in al de zeltzaamheen
Van uw kunſtwerk uit wou weien,
Uwe deugden wou verbreien,
Al uwe outheit wilde ontleên,
d'Echtheit uwer willekeuren
En beſchimmelt pergament,

Brave

* Rombout, Verhulſt, en Hendrik Keizer.

Brave wetten, lang bekent,
Uw bedryven naar wou speuren,
En de gryze Roomsche pracht,
Eer men viel aan 't beeldestormen,
En pryswaardig kerkhervormen,
Wou verheffen in zyn kracht,
Mogt wel om Amfions snaren,
Want die hebben 't recht gezicht
Hoe men Steden pryst en sticht,
Naar het ryk der schimmen varen.
Wie 'er zoo veel heerlykheit.
Wil verbeelt zien in haar weezen
'k Node hem dit Boek te lezen.
Hier is al die schat verspreit;
En niet zonder ziel en leven
Met al meer dan eene hant,
Klaar, en welgescherpt verstant
Tot vermaak en nut beschreven.
Bloei, o wieg en bakermat
Van de Groot, 't sieraat der tronen,
Wiens vermaartheit u met kronen
Eeuwig eert, o Goverts stad!
Prinslyk Delf, sieraat der Steden,
Fyn gesteente aan d'edle hant
Van 't Vereende Nederlant,
Kroon van Delflant, zout der zeden.

HENDRIK SCHIM.

BERICHT
AAN DEN BOEKBINDER,

Om de Platen met ſtroken in de rug geplakt op zyn behoorlyke plaats in te zetten.

bladz.

Afbeelding van Delft na een afteekening van den jare 1560 gemaakt. 1

Dito van den jare 1672. 1

Zegels der Stadt Delft. 14

De 2 bladen daar Delft zich in zyn brette vertoont aan een te plakken. 22

Afbeelding van het Raadhuis. 68

Oude, wel eer St. Hypolitus-kerk. 135

De Graftomben van Tromp en P. Heyn. 198

De Nieuwe wel eer St. Urſuls kerk. 215

Graftombe van zyn Hoogheit den prins van Oranje. 296

Afbeelding van de Gaſthuiskerk. 311

Afbeelding van het geweze klooſter St. Agatha, de Franſche kerk en het Prinſenhof. 362

Afbeelding van het Peſthuis. 456

Gemeenlandshuis van Delflant. 508

Stads Doele en Anatomie. 513

Zeeviſch-markt en Vleeshal. 540

Afbeelding van het Ooſtindiſche Compagnies Huis. 556

Het Magazyn van Holland zoo als het afgetekent is in den jare 1667 te plaetſen op Ffff 2 564

Het nieuwe Magazyn van Holland, 't geen aan het zelve in den iare 1692 gebouwt is: op de zelve bladzyde. 564

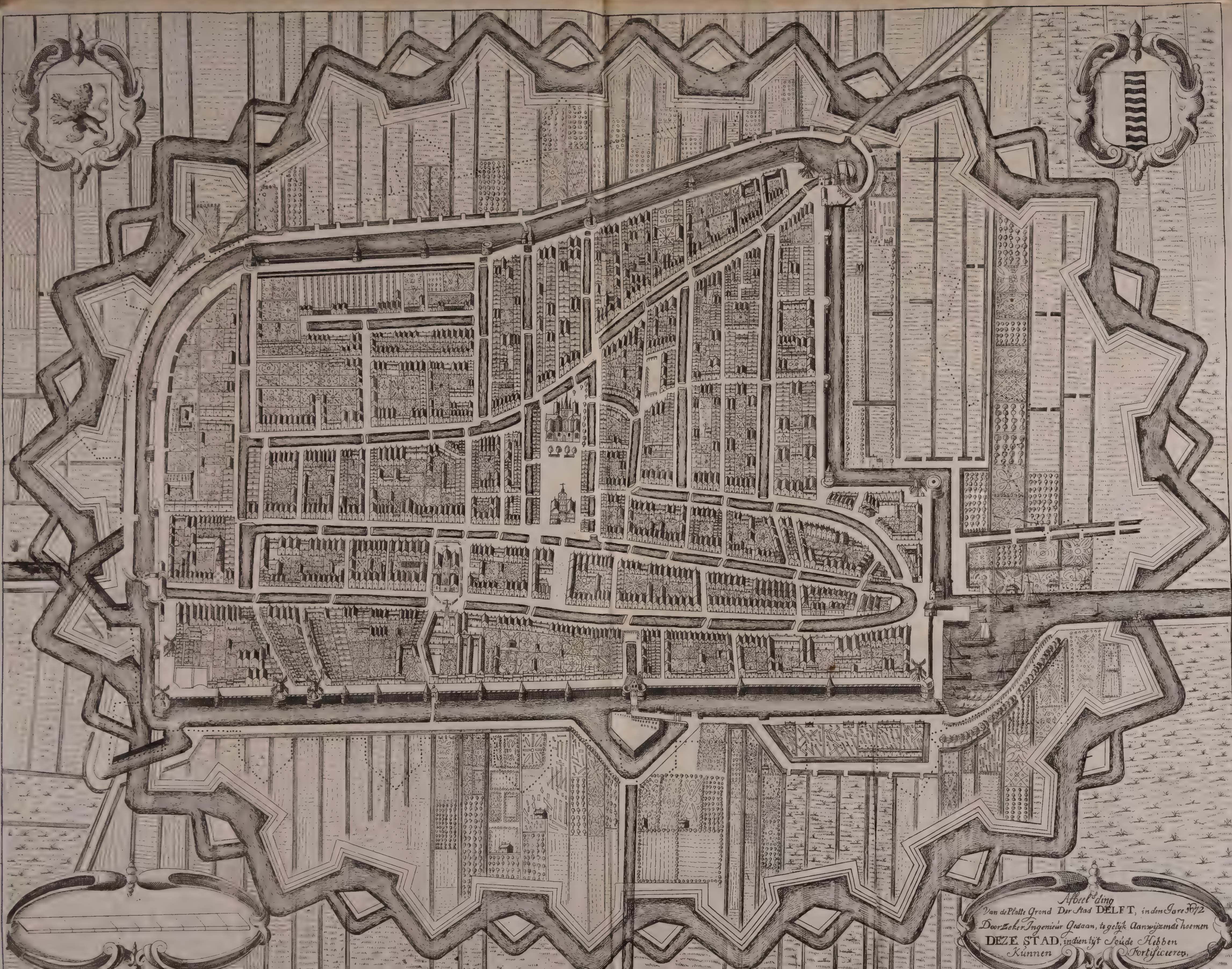
Het Generaliteits Kruitmagazyn te plaatſen op letter Ffff** 3. 564

Afbeelding van de Paardemarkt. 570

Afbeelding van de Waterſlootſche Poort. 594

Afbeelding va
tekening vaneen
Delpium
vrbis hollan
diæ cultissima
ab eiusdem no
minis fossa
vulgo Delft
appelata
St barberen Clooster
De huyt poort
Stathuys
De nieu we kerck
Die Oost poort

Afbeelding van DELFT, na een
tekening vanden Jare 1560 gemaakt
S. Jeronimus
D'oude Kerck.
Baginen hof.
Stathuys
De nieu we kerck
Delpium
urbis hollan
diæ cultissima
ab euisdem no
minis fossa
vulgo Delft
appelata
Die Oost poort
Dat duyvels gat

Afbeelding
Van de Platte Grond Der Stad DELFT, in den Jare 1672
Door Zeker Ingenieur Gedaan, te gelijk Aanwijzende hoe men
DEZE STAD, indien tijt Soude Hebben
Kunnen Fortificeeren,

BESCHRYVING VAN DELFT.

I. HOOFTSTUK.

Inleiding van 't werk. Van d' opkomst der stad Delft. Wanneer vermelt. Of zy eerst een dorp of een gehucht is geweest, en door hartog Govert den Bultenaar tot een stad gemaakt zy. Of zy van den beginne af zoo groot zy geweest als ze nu is, dan of ze naderhant zy uitgelegt. Van haer kasteel, en waer het gelegen heeft. Of zyn stichter, hartog Govert, te Antwerpen of op 't kasteel van Delft doodlyk gewont zy. Van het wapen dezer stad, en zyn oorspronk; en of dit uit Corbuloos graft zyn beduiding heeft. Of Delft zyn naam van het delven van Corbuloos graft ontleent heeft.

IK onderneem d' oude en wytberoemde stad Delft in haren oorspronk, aanwas en heerlyken bloeistaat te beschryven. Ik zal aantoonen hoe zy, van hartogen en graven met verscheide gunstbrieven en voorrechten begiftigt zynde, in hare jeugt met de hant des genen die den ryksstaf zwaaide, getroetelt en geliefkoost is; en hoe zy een- en andermaal, met den brant worstelende, telkens haar hooft heerlyker om hoog heeft gesteken. 'k Zal niet verzuimen de goede voorzorg van hare overheden, haar ten nutte gebezigt, te gedenken, aan welke zy haar rykdom, schoonheit en welgeregelde orde meest verschuldigt is: noch spaarzaam zyn om haar raathuis, ten dienste harer hoogachtbare regeering afgezondert, daer de gerechtigheit, met zwaart en evenaar versiert, de deugt vryspreekt, en de boosheit straft, en hondert andere zaken, stad en land betreffende, verricht worden, in zyn in- en uitwendige pracht en zinlyke boukunde af te malen. Ik zal ook niet vergeten hare geestelyke gebouwen, aan den godtsdienst toegeheiligt, in te treden, om hare kostelyke en juichende kooren, blinkende altaren, albaste beelden, zilvere kelken, geurige wierookvaten, prachtige altaarkleden, beroemde kunsttafreelen, helklinkende orgelen en andere glinsterende kerksieraden, outtyds by de Roomsche in gebruik, te beschouwen, en d' ooren der weetgierigen te vergen om de gryze en plechtige tempelgebruiken te horen; en hoe die sedert als een nevel, toen het gulde licht der hervorming begon te ontluiken, met al haar priesters en

Inleiding van het Werk.

kerkgereetſchappen verdwenen zyn, om plaats te maken voor de hervormde geloofsbelyders, die Godt met geen zwarm van kerkgebaren maar met een blank geweten trachten te dienen; en deze geſtichten met geen kapellen en altaren, maar weergalooze graftomben oppronken, om dappere helden, met gloriryke eerlauweren overladen, die voor den ſtaat en godtsdienſt ſneuvelden, door zulke kunſtige en alomberuchte gedenktekenen aan d' onſterflykheit op te offeren. Hier zal men mogen zien hoe 't klooſter der minnebroeders, met eenen twiſtzuchtigen aart bezielt, van eenige razende vrouwen is aangeſchonden en geplundert: hoe de abdyen der Cellebroers, Hieronimianen, en die van St. Agatha, Barbara en verſcheide anderen zich gedroegen, en waarin hunne zeltzaamheden en ſchoonheden beſtonden. Een ganſche wolk van prieſters, monnikken en nonnen, verſchillende in zeden en kerkgewoontens, die alle in deze ſtad onderhouden wierden, zullen u een denkbeelt geven van den rykdom en godtsdienſt der aloude Delvenaren, die met een groot getal van hunne geloofsgenoten, uit allerlei geweſten toegevloeit, mede beſloten ter kruisvaart te gaan, om de Huſſyten en Bohemen, die kerk en ſtaat overal de wet ſtelden, waar 't mooglyk te helpen kneuzen, en, niet zonder roem wederkerende, hun vendel, onder welk zy ſtreden, in de kerk hebben opgehangen. Wie zich onder de geeſtelyken verder wil bezig houden zal beſpeuren hoe dees door liegen en bedriegen zich wiſten groot te maken, en d' onſchult als roofgierige arenden in 't aanzicht vlogen, zonder op de bevelſchriften der graven, die daarin voorzagen, acht te geven; tot zy eindlyk gedwongen wierden, arm en berooit, toen de zon der hervorming met luiſter doorbrak, als voſſen die den wyngaart der kerke beſchadigen, voor eeuwig uit hun out verblyf, in donkere holen wech te vluchten. De merkwaardige veranderingen en omtuimelingen der regering zullen ook de ſtof van ons onderwerp zyn. En wie beluſt mogt wezen de openbare gebouwen voor ouderlooze weezen, oude mannen, vrouwen ofte andere menſchen geſchikt, te doorzien; ofte die tot een veilige verblyfplaatſe voor oorlogsgereetſchappen, en vreemde ſpeſeryen dienen, zal hier zyn begeerte verzadigt vinden: hier zal het prinſenhof, alwaar de grontveſten onzer vryheit gelegt zyn, zich verheffen, noch moedig op zynen grooten Willem zynde. Geloof niet dat de geleertheit, kunſten, talen en wetenſchappen aanzienlyke plaatſen geweigert worden om hunne leſſen te leezen in een ſtad die op zoo veele voortreffelyke mannen mag roemen. Neen, niemant behoeft nu langer van de wieg, zeden, koopmanſchappen of andere merkwaardige zaken der Delvenaren onkundig te zyn, dewyl wy te rade zyn geworden hunne ſtad met haar eige natuurlyke ſchoonheit in 't licht te heffen.

Delft gelegen in 't oude Graafſchap Maaslant.

DELFT, een zeer oude ſtad, gelegen op den bodem van het graafſchap *Maaslant*, aan de zuidergrensſcheidinge van *Suthardeshage*, welk outtyts van het graafſchap des graven Gerolfus, 't geen keizer Otto III, in den jare 985 aan graaf Diderik de II. ſchonk, wiert geſcheiden, roemt met recht op hare grysheit, dewyl zy onder de groote ſteden van Hollant als het derde lidt en juweel in den ring der vergadering van hunne Ede Grootmogende de Heeren Staten van Hollant en Weſtvrieſlant mag pronken, en heeft ſchier met alle onze oude ſteden gemeen, dat men haren bouheer, verborgen achter 't floers der outheit, niet klaar kan ontdekken. Even onkundig zyn wy ook op wat jaar deze ſtad eerſt bemuurt

is, en of zy eerst een dorp, dan een gehucht of buurt geweest zy: eene duisterheit, die den oorspronk van haren naam, al mede in eenige onzekerheit heeft opgerolt.

Dat deze stad door den vermaarden hartog *Govert met den Bult* gesticht is, word by onze vaderlandsche en buitenlandsche historischryvers voor een gewisse waarheit gehouden; en zoo lang ons geen nader en beter bewys voorkomt, zullen wy in die gedachten berusten. *Heda*, schryvende over het leven van den Utrechtschen bisschop *Willem*, versterkt ons in dit gevoelen. En de geleerde heer *Petrus Scriverius* zegt het zelve in een oude kronyk gevonden te hebben, die den naam van *Florarium temporum* voerde, en op perkament geschreven was. De schryver van de groote kronyk van Nederland getuigt ook dat het in eene geheel gryze geschiedenis te lezen staat; 't welk mede door het kronykje van *J. Veldenaar* *, over meer als 250 jaren geschreven, wordt bevestigt. De heer *van Bleiswyk* klaagt 'er in zyne beschryving van *Delft*, bladz. 40, zeer over, dat onze historyschryvers zulke aanmerkelyke zaken, zonder naaukeuriger onderrigting, zyn voorby gestapt, en maar slegts, als uit eene mondt en pen stellen, dat hartog *Govert den Bultenaar* de stad *Delft* gestigt heeft. Ook heeft 'er de geleerde heer *Aarnout Buchelius* over geklaagt, om dat *Beka*, noch *Melis Stoke* in zyn rymkronyk van het stichten van *Delft* door hartog *Govert* niet spreken; waarom hy meent dat 'er door den gemelden *Govert* eerst maar een kasteel of sterkte zal opgeworpen zyn, 't geen door den tyd tot zoo een aanzienlyke stad is aangegroeit.

Delft naar alle waarschynlykheit door hartog Govert gestigt.

* Pag. 19

Wat vooreerst de klagten van den heer *van Bleiswyk* belangen, het is waar, onze historischryvers melden zeer veele aanmerklyke zaken, zonder hunne bewysstukken te berde te brengen, en schynen van gevoelen geweest te zyn, naar de eenvoudigheit van die tyden, dat de nakomelingen alles op hun woord en getuigenis zouden aannemen; maar dewyl men nu beter in de historien geoeffent, en zoo ligtgelovig niet is als voor dezen, moet men, om op zulke zaken zeker te konnen gaan, die met goede en echte bewyzen bevestigen. Evenwel zou men een geheele lyst van zulke gevallen konnen optellen daar gewichtige zaken alleen op hun woord te boek gestelt zyn, en daarom by veelen als fabelen gehouden worden, welke men echter door goede en echte bewysstukken als waarheden ten toneele kan voeren.

Ik vrage, om de tegenwerping van den geleerden heer *Aarnout Buchelius* eens te overwegen, of een zaak door een gansche wolk met schryvers onderssteunt, en doorgaans aangenomen, daarom in duigen moet vallen, om dat'er een of twee onder d' outheitkundigen die van haren wortel trachten af te stoten? dan bezwyken, dunkt my, de meeste historien van ons vaderland; ja niet alleen die van ons vaderland, maar ook die van 't gansche kristenryk. Verzwygen *Beka* en *Melis Stoke*, dat de stad Delft door hartog *Govert den Bultenaar* gesticht is, zy melden ook niets van een sterkte of kasteel: waarom dan het eene meer of liever aangenomen dan het andere? Zoo men dus de opbouwinge van *Delft* door hartog *Govert* wil ontzenuwen, om dat *Beka* en *Melis Stoke* daar niets van melden, zal men volgens dien regel het verhaal van de opbouwing der steden, en de merkwaardigste zaken van ons vaderland ook moeten verwerpen.

Of Delft eerst een dorp of een gehugt is geweest.

Of *Delft* eertyts een gehugt of dorp geweest zy, en onder den naam

 van

van *Delft* bekent was, is niet zeker, en verwekt eenig verschil onder onze historischryvers. ' Het is ons genoeg dat wy verzekert zyn, dat'er al een gehugt of dorp, *Delft* genaamt, wel 200 jaren voor de aankomste van *Govert met den Bult*, in deze landen is bekent geweest. In den ouden blaffert of lyst der goederen van St. Maartens kerk te Utrecht door *Buchelius* in *Heda*, op het Leven van *Odilbaldus* XII, bisschop van Utrecht uitgegeven, die in dën jare 900 overleden is, werd duidelyk vermelt een plaats *Elfnum*, en St. Maartens Kerk, die aldaar 2 mansen ofte hoeven bezat. 't Is eenige jaren geleden dat my door een voornaam heer en liefhebber van 's lands oudheden, een zeer oud perkamente boek wierd geleent, het welke outtyds St. Maartens kerke te Utrecht toebehoorde: dit boek sprak van een groot getal stichtingen, begiftingen en andere goederen, dewelke deze kerk van outs toekwamen. Onder anderen stond aldaar ook de gemelde lyst welke ik tegens die van *Buchelius* uitgegeven, naaukeurig heb naargezien, alwaar ik in de spelling der namen van verscheide plaatsen, doorgaans verschillen ontdekte: als by voorbeelt, voor *Elfnum*, zoo als het by *Buchelius* staat uitgedrukt, stond in dit hantschrift duidelyk en wel geschreven *Delfum*; waaruit dan klaar te zien is, dat de naam van Delft in dien ouden tyd niet beter uitgedrukt kon worden; daarenboven zyn de meeste namen in dien tyd slechts uit half duits en latyn te samen gestelt.

wanneer de naam Delft al vermelt word.

Dat door dit *Delfum* de tegenwoordige stad *Delft* aldaar verstaan wiert geven de plaatsen die daar by in eenen adem opgetelt werden, genoegzaam te kennen, als daar zyn *Cralingen*, *Holtsole*, nu *Hontsholredyk*, *Maasland*, *Ler* of *Lier*, enz. Mogelyk is *Delft* in den jare 800 of 850, en wel voor dien tyd bekent geweest: omdat deze lyst de goederen al optelt die ten tyde van den H. *Willebrordus*, *Bonifacius* en hunne nazaten aan St. Maartens kerk vereert zyn, waaruit te besluiten is, dat deze stad hare outheit al van dien tyd rekent. *Delft* komt ons ook voor in een giftebrief van graaf *Aarnout*, die deze landen van den jare 988 tot 993 heeft geregeert, gelyk duidelyk blykt, en ons van den heer *van Bleiswyk*, in zyne nareden van het eerste deel der beschryving van Delft word opgegeven. Deze graaf en zyne huisvrouwe *Lutgardis* gaven in den jare 993 aan de abdye te Egmond een landgoed, of eenige tienden, gelegen tusschen *Delft* en *Schieland*. Graaf Floris I, die deze landen van den jare 1048 tot 1061 met grooten roem regeerde, gaf een stuk lands in *Escinumdelft*, betalende jaarlyks vyf pond en een once; in *Boschhuizen* een hoeve, gevende jaarlyks 32 oncen, bezyden *Delft* 9 mansen, en aan de andere zyde van Delft noch 10 mansen aan de abdye van Egmond. Zie Jaarboeken dezer, bladz. 14 en 17. Dan vind men *Delft* nog vermeld in den jare 1133, wanneer tot de stichting der abdye van Rhynsburg wierd gegeven, *in een lant dat gezeit was de Lede, zes mansen* * *of hoeven, en drie hoeven in Delft.*

Hoe dat sommigen het woord *theole* veranderen in *theolf* en daarvan *Delft* maken.

Dus blykt uit het gezegde, dat *Delft* van den jaare 850 al bekent was, en uit het getal der mansen of hoeven kan men genoegsaam zien dat het geen gehugt, maar een groot dorp geweest zy. De geleerde heer *Menso Alting* zoekt ons in het tweede deel van zyne *Ger. Infer.* op het woord *theole* of *theolf*, in de bezitting van *Delft* te stooren, en dist ons hier wat anders op; willende dat het ten tyde van keizer *Aarnout* maar een renthof

* *Mansus betekent een hoeve, groot 12 morgen lands. Het zelve werd doorgaans ook verstaan van een* hoba *of* huoba, *'t welk gemeenlyk ook voor 12 morgen lands werd gerekent.*

hof is geweest; want in een brief van dien keizer van den jare 889, in welke hy aan eenen graaf *Gerolf* eenige plaatsen ofte hoeven gaf, zoo word vermelt, in *theole* een manse: van dit *theole* wil hy *theolf* gemaakt hebben, en dan zou door dit *theolf*, *Delft* verstaan werden. Om deze gedagten met eenige waarschynlykheit te bekleden, brengt men by, hoe dat de latinisten van de middelste eeuw, de letter D, of de letters D E in de eige namen dikwyls verandert hebben in *theo*, en dus hebben zy van *Diderik* gemaakt *Theodoricus;* van *Ditmar*, *Theodomarus*, enz. Dat dit zoo geschied is wil ik niet tegenspreken, maar dat zulks wegens *Delft* gebeurt is, zou dien geleerden heer ons door eenig oud geschrift of ander echt stuk moeten aantoonen: doch omdat ik verzekert ben dat het hem aan klare bewysstukken mangelt, moet men my ten goede houden dat ik het zegel aan zulke spitsvinnige gedachten niet hange: elkeen weet wel dat als de geleerden wat nieus voor den dag willen brengen, het hun zelden aan verdraajingen zal ontbreken. Om deze zaak nog al meer aanzien by te zetten brengt men by dat de andere plaatsen in den voorsz brief vermelt, als *Northa*, *Osprehtashem*, *Bodokelo*, *Albrik*, *Hornum*, omtrent *Delft* leggen; doch dit gaat zoo vast niet als die geleerde heer meent. *Klaas Kolyn*, de oudste van onze Nederlandsche schryvers die in den jare 1130 of daaromtrent al in wezen is geweest, en omtrent het jaar 1170 zyn kronyk heeft geschreven, als hy monnik in de abdye van Egmont was, zullen deze plaatsen zeer wel bekent geweest zyn; nochtans brengt hy die in een geheel anderen oort t'huis: voor *Northa* stelt hy *Noort A;* voor *Osprehtashem*, *Oostersassem;* voor *Bodokelo*, *Bodelodengrave;* voor *Albruk*, *Alphenburg;* voor *Hornum*, *Olthornum;* voor *Huvi*, *Huwy;* voor *Theole*, *Tholen;* en dus vinden wy geen plaats voor deze by *Delft* of den Haag. Wat brief of hantvest zullen die luiden ons dan kunnen toonen, uit welke men kan afnemen dat men *Delft* onder den naam van *theolf* verstaan heeft? maar wel altyt *Delf*, *Delft*, *Dalf:* en gelyk wy in het alleroudste bericht in 't latyn vinden, *Delfum.* Dus gaan dan de gedachten niet aan der genen die willen dat voor *Delft*, *theolf* zoude te boek geslagen zyn.

Nu staat ons vervolgens te onderzoeken wat de voorverhaalde schryvers wegens het stichten, en bewallen der voornoemde stad, door hartog *Govert den Bultenaar* gewagen; in wat jaar dit geschied zy, en of hy 'er ook een slot of kasteel gebouwt heeft. Onze kronykschryvers, die eenpariglyk het stichten of bewallen der stad Delft *Govert den Bultenaar* toeschryven, komen echter in het jaar wanneer dit geschied zou zyn, niet overeen. Eenige willen dat hy dit voor zyne krygstogt op de Vriezen, in den jare 1071 of 1072 zoude hebben gedaan, op welke tyd hy het graafschap van Holland bemagtigde; doch anderen stellen deze stichting of bewalling na dien krygstocht, en verschuiven die op den jare 1075, in welk jaar hy omhals gebragt is. De professor *Boxhorn* stemt met het eerste gevoelen om deze reden overeen, omdat hartog *Govert* uit geen ander inzigt Delft met vesten heeft omringt, als om by alle voorvallen een schuilplaats te hebben om 'er zyne vyanden het hoofd te konnen bieden tot bescherming zyner zaken, die in den beginne zeer twyffelachtig stonden: want de eerste zorg van een Vorst, die een anders landen overweldigt, of door bedrog en hulp van verraders, meester word, is, dat hy zich voorziet van eenige vaste en sterke fortressen en steden; of die niet hebbende, 'er zelfs eenige doet opwerpen, in welke hy zich by omkeering van zaken

Of Delft door hartog Govert tot eene Stad gemaakt zy.

kan beſchermen en zyn party het hooft bieden: eene reden zeker die my niet onbevallig aanlacht.

Delft, dan leggende byna als in het midden van 't graafſchap Holland, was zeer gelegen om van daar de andere plaatſen geduurig in 't oog te hebben, waarom hartog *Govert* deze plaats bequaamſt geacht zal hebben om die tot een vaſte verblyfplaats te verſterken, en 'er dus zyne wooning met vrouw en kinderen te houden. Waaruit te beſluiten is dat hy, naar dien tyd te rekenen, dezelve met veſten, en daarenboven nog met een zeer ſterk kaſteel zal voorzien hebben, om des te beter zyn perſoon en ganſche huisgezin voor allen overval te beveiligen. *Jan Gerbrandſe van Leiden* verhaalt in zyn kronyk van Nederland *Lib. XIV. kap.* 3. de zaak aldus: „ Godevaart Hertog van Lotteringe begeerende nu ten eeuwigen „ dagen met zyn toekomende geſlachte geheel Holland te bezitten, heeft „ de Stad Delft geſticht met het Kaſteel, haar gevende Stads Rechten en „ Privilegien, en deze Stad heeft naar eenigen tyd heerlyk toegenomen. En de oude kronyk, daar *Petrus Scriverius* van meldt, *Florarum temporum* genaamt, geeft 'er ons dit van aan de hand: „ Dezen Godevaart „ heeft eerſt de Stad Delft gebouwt, dewelke Willem, Rooms Koning „ en Graaf van Holland, daar naar heeft vermeerdert en vergroot, haar „ Privilegien en Handveſten gevende. *Jan Gerbrandſe van Leiden* wil, dat hartog *Govert* haar met handveſten en privilegien zoude voorzien hebben, maar ik meene dat dit van graaf *Willem* moet verſtaan worden, dewelke in den jare 1246, het eerſte handveſt (zoo ik het wel hebbe) aan die van Delft verleent heeft. Het Goudſche kronykje van den jare 1478 ſtelt de zaak bladz. 36 dus voor: „ Deze buylruchde Govaert van Lothryck die ſtichte die ſtad van Delft, en deder een groot Kaſteel in maken, daer hy zyn woonſtad hielt, en woonde daar langen tyt. Zyn verblyf is in dat geſticht echter niet te lang geweeſt, dewyl hy in den jare 1075 op 't kaſteel omgebragt wiert. *Johan Veldenaar* laat zich in zyne kronyk, die reets over de 250 jaren oud is, op bladz. 19 dus hooren: „ Godevaart Hertog van Lotryck metter buyl, was Grave van Hollandt „ mit kragte vyf iaer lanck, en hi wert in alle ſteden gehult bi groot be- „ dwanc voer een richt lants-heer. Deze Hartogh Godevaert ſtichte die „ Stede van Delft, en hi deder een ſchoon Kaſteel bi maken, daer hi zyn „ woonſtat hielt langen tyt. Uit *Veldenaar* en *Jan Gerbrandſe* zou dan blyken dat hy in de jaren 1071 en 1072, de ſtad met het kaſteel gebout heeft; omdat, indien hy hier langen tyd zyn woonplaats gehouden had, dat al in den beginne van zyne regering gedaan zou hebben wanneer hy hier meeſter wierd. Doch de geleerde heer *M. Voſſius* van een ander gevoelen zynde, meent dat hartog *Govert* naar de overwinning op de Vriezen, nu het gantſche graafſchap van Holland in zyne magt hebbende, en van den keizer, in den oorlog van Saxen tot hulp verzogt zynde, vreesde dat by zyn afwezen de zaken hier tot zynen nadeele mogten veranderen, wanneer de Hollanders zich het juk weder van den hals zouden willen werpen, waarom hy voor zyn vertrek het dorp Delft met wallen en een ſterk kaſteel heeft verſterkt, daar in latende een groot getal ſoldaten om de Hollanders in toom te houden. Een onbekent en naamloos ſchryver, tytgenoot van keizer Karel de V, getuigt niet alleen dat hartog *Govert* de meergemelde ſtad geſticht heeft, maar ook dat zy een volkplantinge van Brabanders zoude zyn; welke hy van daar ontboden hadde, om deze

nieuwe

nieuwe ſtad te bevolken. Hierom waren de Delvenaars in vroeger tyt al, indien men dien ſchryver geloven mag, beleefder en beſchaafder van manieren als de ingezetenen van andere ſteden; maar omdat hy zyn zeggen ook door geen goede bewyzen ſtaeft konnen wy 'er niet veel ſtaat op maken: en zoo wy op de verhalen van de kronyk-ſchryvers letten zal ons zekerlyk, als beſt met de waarheit overeenkomende, blyken, dat hartog *Govert* dit werk in den aanvang van zyne heerſchappye al begonnen heeft: want een plaats met graften en wallen te omtrekken, en 'er een zwaar kaſteel te bouwen is geen werk van een jaar of twee. Ook grenſt dit, dunkt my, wel naaſt aan de waarheit, dat hy het kaſteel eerſt gebouwt zal hebben tot verzekering van zyn perſoon en familie, en daarna de ſtad; doch of die in zoo korten tyd als hy de regeering in handen gehad heeft tot zulken volmaaktheit gebragt zy, blyft by my twyffelachtig, ten zy het zeggen van den gemelden ſchryver dus was te verſtaan, dat hy een deel Brabanders ontboden heeft, om het begonnen werk met magt van volk voort te zetten, waarvan 'er zekerlyk eenige met 'er woon gebleven zullen zyn; en dan zou men de gedachten van dien ſchryver lichtlyk konnen aannemen; want wat de Hollanders aangaat, die waren den hartog niet zeer genegen, omdat zy wel zagen dat dit werk maar diende om hen een haak in den neus te leggen.

Wat nu de grootte der Stad betreft, hierover ryſt eenig verſchil of haren omtrek van den beginne af zoo groot is geweeſt als zy nu tegenwoordig is, of niet. De heer *van Bleiswyk* die het vergrooten in den wint ſlaat, meent dat hiervan niet het allerminſte bewys te vinden is; doch, behoudens de achting die ik voor dien braven heer hebbe, zoo ſtel ik vaſt dat zyn Ed. hierin mistaſt. Voor eerſt hebben wy gezien hoe dat *Petrus Scriverius*, een man ten hoogſten in de oude ſchriften ervaren getuigt, dat hy in een oude kronyk, op francyn geſchreven, gevonden heeft dat graaf Willem, Roomſch koning, *Delft vermeerdert en vergroot heeft:* vergrooten en wyder uitzetten, *augere & ampliare* paſt beter op het uitzetten van muuren en veſten als op het vermenigvuldigen van huizen, het geen eigentlyk het werk der ingezetenen is, daar het uitzetten van wallen het werk der Vorſten is, voor zoo verre zy hun verlof en toeſtemming daar toe geven. Ten tweede menen wy ook bewys van deze vergrooting te vinden in een hantveſt van graaf Floris, aan die van Delft verleent in den jare 1268, en gevolgt op een ander hantveſt niet lang te voren aan dezelve vergunt door den voornoemden graaf Willem (Floris vader) in den jare 1246, zynde het eerſte en oudſte onder alle de hantveſten en privilegien aan den Delvenaren gegeven; altoos daar zyn 'er geen ouder bekent: dit hantveſt nu van graaf Floris zullen wy, om van deze zaak wel te kunnen oordeelen, en de oude francyne te onderſteunen, hier laten volgen.

Of Delft van den beginne zoo groot is geweeſt, of naderhant is uitgelegt.

„ Ic Florens, Grave van Hollandt, doe cont, alle den geenen die de-
„ ſen letteren ſien, dat ick by mijnen vrijhen wille, ende by Raide mijnre
„ Mannen hebbe gegeven der meenre Poirte van Delff, die Oude-Delff
„ van Arnouts Snemen Brigge totter Gaſt-huys Brigge, ende alſoo lange
„ als die Hofſteden ſijn, in al ſulcke Vryhede als ſy hebben die Nieuwe-
„ Delff voor Koninck Willem mijnen Vader, ende van my, ende all he-
„ weic hem gegeven, die Oude-Delff haer Poerte mitte muyre mit tim-
„ timmeringe, daer Byne zael niet gemeeret weſen, die renten die ſy my

„ Iaer-

„ Iaerlijks geven, noch hare heerevaert noch gheen dienst die sy my
„ schuldich sijn te doen, of minen Naekomende van desen dage voorwaert,
„ maer alle die geene Arm ende Rijcke, die wonen op die Oude-Delff in
„ 't Noort-eynde, zellen staen te Rechte voor die Schepenen ende Ge-
„ rechte van Delff, ende sullen mit hem gelden alsulcke saecke als der
„ Poirte aen komt ende die Hof-steden vander Oude-Delff, selmen win-
„ nen tot sulcker winninge als mense winnet, op die Nieuwe-Delff, en-
„ de voor Schepenen, ende soo wie soo anne komt van Poorters, sy huer
„ waer van Hof-Lande van Delff, het sy van Koope of van Besterfenes-
„ sen, of van Huywelicke, of hoe het hem aen comt, die huer ware sal
„ ewelijcke schot, ende alle saecke gelden mitter Poort van Delff, wair
„ eenich Man die Erve ofte goet hadde binnen der Vryheden van Delff,
„ ende niet geldene wilde sijn ongeldt, gelycken eenen anderen Poorter,
„ daer zoude men den Grave mede rekenen ende opghelden, ende die
„ hoech stalle sel die Grave innen by Vonnisse van Schepenen, ende die
„ Schepen van Delff moeten schouwen metten Gesworen over alsulcke
„ Huyr-Landt als den Poorteren toe hoirt van Delff, dat ick wille dat die
„ vaste ende ghestade zy, soo heb ic desen Brief doen Besegelen met mij-
„ nen Zegele, deze Brief was gegeven tot Haerlem inde Iaer ons Heeren
„ M. CC. LXVIII. Op Sinte Andries dach.

Onder aan stont geschreven,

„ Gecollationeert jegens den Originalen Brief, uythangende met
„ eenen Oude Zegele in Groenen Wassche, ende accordeert met
„ den selven, in kennisse van My, ende was onderteyckent.

H. De Eynden.

Hier zeit graaf Floris duidelyk dat hy aan die van het oude Delft alzulke vryheden verleent als die van het nieuwe Delft van zyn heer vader Willem verkregen hadden. Ook maakt hy uitdrukkelyk gewag van die *poerte mette muyre mit timmeringe* van het oude Delft, waaruit af te nemen is, dat het voor den tyd van zyn vader Willem, ja in den jare 1246 nog geen stad moet geweest zyn; want waar zal men ons uit bewyzen, of wat reden kan men bybrengen dat graaf Willem juist het handvest voor de eene zyde van de stad zou verleent hebben, te weten voor het nieuwe Delft, en niet voor de andere zyde, namentlyk het oude Delft; van hoedanig eene zaak, hoewel geen een voorbeelt in onze steden zou te vinden zyn, zou het echter, indien men deze vergrooting ontkent, zoo moeten geweest zyn, 't geen ik vaststel dat niemant zal toestaan. De heer *van Bleiswyk* het voornoemde gevolg dat in de woorden van dit hantschrift leit wel bemerkende, en echter gene vergrootinge of uitlegginge willende toelaten, zoekt op bladz. 63 hier een geheel anderen draai aan te geven, waarover ik my niet zal inlaten, willende dit liever aan het oordeel van den onzydigen lezer overgeven. Daarenboven zeit graaf Floris dat de inwoonders van het noordeinde van 't oude Delft in 't vervolg zullen te recht moeten staan voor de schepenen van het nieuwe Delft, en met een woord, die van het oude Delft belast hy dat voortaan in 't geheel en in alles zullen moeten komen voor de vierschaar der schepenen van het nieuwe Delft; 't geen een klaar bewys is dat zy te voren daar niet onder hoorden, maar haar eigen recht-

rechtbank zullen gehad hebben. Door dit bovengemelde nu meen ik dat van zelfs genoegsaam de zwarigheit wort opgeloſt om aan te toonen aan welk gedeelte de ſtad zy uitgeleit; echter, ſchoon 't my bezwaarlyk zou vallen dit op eene ontwyffelbare wyze te betogen, zoo volge ik nochtans het gene ik daar van zie in het gemelde hantveſt van graaf Floris, en houde voor zeker en vaſt dat het oude Delft ten minſten aan het noorteinde is uitgeleit. Dog om nog een goede en overtuigende reden by te brengen wegens de vergrooting der ſtad, hebben wy de heer *van Bleiswyk* in zyne beſchryving van Delft, zelfs op te ſlaan. bladz. 41 brengt hy by, hoe Diderik VII, in den jare 1199 door een bulle of brief beveſtigde alle de giften welke Petronella, weduwe van graaf Floris II, bygenaamt de Vette, in plaats van haar minderjarige zoon Diderik VI, eenigen tyd de landen regerende, tot ſtichtinge der abdye van Rhynsburg, omtrent den jare 1133 gegeven had *in een land de Lede genaamt* 6 *manſen*, *en in Delft* 3 *manſen ofte hoeven.* Nu is bekent, en de heer *van Bleiswyk* getuigt zelf, dat Delft in den jare 1071 door hartog Govert al bemuurt was, of reets bewalt wierd. Wat regt had de gemelde gravin dan om aldaar 60 jaren na de bemanteling der ſtad 3 manſen of hoeven (welk na de gemeene rekening wel zes-en-dertigh morgen lands beſloegen) wegh te geven? ook is het niet waarſchynlyk dat binnen de muuren der ſtad in dien tyd zulken grooten hoek lant onbetimmert gelegen heeft: te meer omdat de oude kronyken vermelden dat Delft ten eerſten zyn kruin begon te verheffen en braaf uitdygde; daarenboven was zekerlyk het land binnen zyne veſten leggende een vry en eigen goed, de ſtad toebehoorende.

Maar laat ons eens zien of men niet zou kunnen aantoonen waar die drie manſen of hoeven eigentlyk gelegen hebben: dit gedaan hebbende, zal de zaak zich zelf ontdekken. De genoemde heer *van Bleiswyk* brengt bladz. 64, een brief by van Willem, hartog van Beyeren en graaf van Holland, van den jare 1351, by welke brief de gemelde graaf de abdye van Rhynsburg ontneemt het recht of jurisdictie 't welke zy had van de plaats de *Geer* genaamt binnen Delft, en geeft het den rechter dier ſtad over. Bezie nu eens wat de Geer is, of wat die van outs geweeſt is, dan zult gy bevinden dat het die lange ſtriep of ſtreek lands is, tuſſchen 't water het oude en nieuwe Delft in leggende: dat het nieuwe Delft nu bekent is onder den naam van de Voorſtraat, Hypolitus buurt, Wynſtraat enz. toont ons de gemelde heer bladz. 63, zelfs aan. Uit welk bewys genoegſaam vertoont wort dat de Geer doen buiten de muuren der ſtad gelegen heeft, en een gedeelte van het oude dorp Delft geweeſt is, 't welke door graaf Willem naderhant met wallen en veſten omringt en aan het nieuwe Delft is gevoegt: dus is niet duiſter af te nemen dat s[t]. Bartholomeus kerk, nu s[t]. Hipolitus of de oude genaamt, op den gront van het oude Delft ſtaat, en niet van *Govert den Bultenaar* geſtigt is, gelyk veele willen; ook is 't niet onwaarſchynlyk dat zy daarom de oude genaamt wort, als op den grond van het oude Delft ſtaande: hieruit ziet men dat Delft een geruimen tyt al vry klein is geweeſt, maar naderhant in heerlykheit en magt zeer is toegenomen.

Nu zouden wy verder onderzoek kunnen doen om d' uitlegging der ſtad nader te vinden; doch dewyl de onzekerheit myn oordeel benevelt om dit in orde na te ſpeuren, houde ik my by het licht dat ik daarvan in het gemelde handveſt van graaf Floris ontdekke, waaruit veelſins blykt

dat het oude Delft met het noordeinde is uitgeleit. En 't is niet onwaarschynlyk of dit zal het gedeelte der stad geweest zyn, dat van de Schiedamsche poort langs de westwal of veste tot de Wateringsche poort zich uitstrekte: ik meene zelfs dat de poorten eerst by st. Joris gasthuis zullen gestaan hebben, en dat 'er naderhant den hoek, buiten de middelstraat en geerweg gelegen, binnen gewalt zal zyn. Maar mogelyk zal iemant zeggen, uit den naam zou men oordeelen dat het oude Delft ouder is als het nieuwe Delft; dat is waar, ik houde het daar ook voor, en zegge dat dit oude Delft het dorp is geweest daar wy flus van gesproken hebben, en 't geen in den jare 800 of 850 al onder den naam van *Delfum* vermelt staat. Maar hartog Govert, hier een stad met een kasteel willende bouwen, zal den gront en de gelegentheit van het nieuwe Delft bequamer gevonden hebben, en dus zal die plaats ten aanzien van het eerste of oude Delft bygenaamt zyn geworden het nieuwe Delft. Ik ben van gedagten dat dit nieuwe Delft door de rivier de Schye, nu de Schie genaamt, van het oude Delft gescheiden wierd; waarom ook deze watergraft van die zyde tot een goede sterkte voor de nieuwe stad diende. Dat het oude Delft maar als een dorp met woningen en boere huizen betimmert was, geeft ons het gemelde handvest te kennen. De bewyzen by de heer *van Bleiswyk*, bladz. 41 en 42, bygebragt wegens al die namen van lanen, landen en dyken, waar door, zoo hy zeit, sommige willen aantoonen dat Delft in zyn begin zoo groot niet is geweest als het tegenwoordig is, zyn naar myn oordeel niet sterk genoeg, want het is genoegsaam zeker, niet alleen ten opzigte van deze stad, maar ook van alle de andere steden, dat die in den beginne zoo digt niet betimmert zyn geweest als nu tegenwoordig, maar eerst vele boere woningen, tuinen en lanen binnen hare vesten zullen begrepen hebben, 't geen ik met veele bewyzen zou konnen aantoonen. Dat 'er wel eenige lanen, by de heer *van Bleiswyk* geboekt, in de nieuwe vergrooting gelegen hebben wil ik niet tegenspreken, maar evenwel moet ik zeggen dat dit juist geen vast bewys is dat eertyts al die lanen, dyken enz. buiten den omtrek der stad zouden te vinden zyn geweest. De posten, muuren en timmeringe in het handvest van graaf Floris vermeldt, gevoegt by de oude kronyk van *Petrus Scriverius*, bygebragt wegens het vergrooten der stad Delft door koning Willem graaf van Holland, bekrachtigen 't bewys, en maken my de zaak genoegzaam zeker.

De rechte plaats van 't Kasteel aangewezen.

Waar nu het kasteel gelegen heeft, verwekt weder een nieuwe zwarigheit, dewyl daarvan tot noch toe niet anders dan enkle gissingen voorhanden zyn. De heer *van Bleiswyk* stelt 'er ons drie gevoelens of, om beter te zeggen, gissingen van voor; want omdat die alle drie niet met het allerminste bewys bekleet zyn, schynen 't my ook niet anders als gissingen. Het eerste gevoelen is, dat het gelegen heeft buiten de stad alwaar voor dezen de vermaarde abdye van Koningsvelt gestaan heeft. Het tweede, dat het zich in de stad zou vertoont hebben daar nu het stadhuis staat. En het derde, dat het aan de stad zyn schedel naar de wolken zal hebben opgebeurt om aldus, gelyk op veele andere plaatsen te zien is, daardoor de stad te dwingen. Deze drie gissingen behaagden *S. van Leeuwen* niet, waarom hy 'er in zyn *Batavia Illustrata* een vierde byvoegt, die wel meest van de waarheit afwykt; hy zeit, dat het een musketschoot van de stad westwaarts op, op een plaats de *Made* genaamt, te vinden was; en ontkent mede dat hartog Govert de stad Delft gebout heeft, omdat *Beka* en *Melis*

Stoke

Stoke daar niets van melden; maar de ſtichting van het kaſteel wil hy aan hartog Govert wel toeſtaan, van oordeel zynde dat de graven alles wat onder een geweldige regeering gemaakt was, geſlecht en omver geworpen hebben, en dus zou het kaſteel byna als uit de geheugenis geraakt zyn. Maar om echter eenig bewys van zyn zeggen te geven dat dit kaſteel op Made geſtaan heeft, brengt hy het gezeg by van den outheitlievenden en naaukeurigen onderzoeker s^r^. *Aarnout van Brakel*, die volgens zyn zeggen getuigt, dat de gronden van het kaſteel aldaar nog onder de aarde leggen; welke plaats, gelyk hy verder zegt, tegenwoordig met eenen hogen heuvel met graften omvangen, en tot een boomgaart gemaakt is. Ik wil niet tegenſpreken dat s^r^. *van Brakel* van die gedachten geweeſt is, maar dat dit nieu gevoelen, alsof op de grondwerken daar onder de aarde leggende het kaſteel gebouwt is geweeſt, waggelt, zal ik aanſtonts toonen. Indien Made een heerenhuis en zelf het ſtamhuis geweeſt is van de aloude adelyke familie van der Made, gelyk onze hiſtoriſchryvers verzekeren, en *S. van Leeuwen* in zyne *Batavia Illuſtrata* zelfs getuigt, wat is dan uit die grontwerken anders te beſluiten als dat dit Made een aanzienlyk deftig gebouw geweeſt is? En om nader tot de zaak te komen zeg ik, dat het buiten de Rotterdamſche poort gelegen heeft, en dat het verandert is in de abdye van Koningsvelt. Dat dit met de waarheit overeenſtemt heb ik in een oud hantſchrift, behelzende veele oude ſtukken aangaande het oude gaſthuis en de abdye van Koningsvelt gevonden, welke ſtukken ten meeſten deele in 't licht gegeven zyn in de *Oudheden en Geſtichten van Delfland* in den jare 1720. In dit oude hantſchrift ſtaat duidelyk dat het mannekloofter van de order der *Premonſtreit* lag by het kaſteel Delf genaamt. *Het Cloeſter der bruderen van der Premonſtreit oerde gelegen bi het Kaſteel Delft genaamt*, dit zyn de eige woorden. En in een bul van paus Innocentius IV, van den jare 1252 aan den prooſt en het geheele konvent verleent, leeſt men: *de landeryen en beſittingen dewelke zy hebben binnen het gebiet van het Kaſteel, door de wandeling Delft genaamt, met de landeryen, beemden, wouden, bruiklanden, weiden enz.* Zoo dat de giſſingen voor het licht der waarheit als dunne nevelen verdwynen en verſmelten: echter zyn de eerſte en laatſte gedachten van den heere *van Bleiswyk* waar; want ik ſtel vaſt dat het kaſteel met zyne bolwerken tegen de ſtad aangeſprongen heeft, en miſſchien aan de ſtads zyde wel open en zonder wal of muur geweeſt is; ook komt het my niet onwaarſchynlyk voor dat men, zoo uit de ſtad als van het kaſteel, door een gang aan wederzyde met een hoogen muur opgetrokken tot malkanderen heeft gegaan, (gelyk dusdanige gang zich nog onlangs aan de Rotterdamſche poort vertoont heeft) die zich byna tegens het land aan ſtrekte, welke alleen met een kleine opening van acht of tien voet water, daar een valbrug over leit, vaneen geſcheiden is. En 't komt my zelf niet vreemt voor dat deze poort eertyts de poort van het kaſteel is geweeſt; want hartog Govert zal zekerlyk dit kaſteel gebouwt hebben om ten allen tyde door deze poort in de ſtad te konnen gaan, en de zelve te beter te beteugelen.

Dewyl wy nu gehandelt hebben van de ſtichtinge door *Govert den Bultenaar* gedaan, dunkt ons dat wy iets dienen te melden, hoe, en waar hy zyn leven geëindigt heeft. Wy hebben gezien hoe zyn inzicht geweeſt is door dit Delft geheel Holland in dwang te houden, en nochtans is, naar 't bericht van *Klaas Kolyn*, den oudſten van alle onze Nederlandſche ſchry- Of hartog Govert te Antwerpen of op dit kaſteel doodlyk gewont is.

ſchryvers, om zo te ſpreken, deze ſtad zyn doodkiſt geweeſt; maar omdat de ſchryvers wegens de omſtandigheden van zyn doot, en de plaats waar zulks voorgevallen zou zyn, verſchillen, zullen wy zoo veel ons doenlyk is, de waarheit dier zake eens naarvorſchen. De heer *van Bleiswyk* laat zich bladz. 51 aldus hooren: „ Maar het jaar 1075 heeft eenen anderen uitſlag gegeven; want hartog Govert te Antwerpen wezende (alwaar hy Markgraaf was) en zittende by nacht op een heimelykheit, om zyn gevoeg te doen, wert van eenen van *Jonkheer Dirks* van Hollands knechten (Gysbrecht genaamt) van onderen op, met een gavelyn of werpſpietſe in zyn lyf geſteken: aldus dodelyk gewond zynde, willen ſommigen dat hy zich dede voeren na Maſtricht, andere naar Utrecht, enz. De eerſte en outſte ſchryver die dit van onzen hartog Govert verhaalt dat hy by nacht te Antwerpen, op het ſekreet zittende, aldus verraderlyk is geſtoken, is, (bedriegt my myn geheugen niet) *Lambert van Schafnaburg*, monnik in de abdye van Hirsfelt buiten Ments: daarna hebben andere ſchryvers deze zaak ook zoo het ſchynt eenparig nageſchreven. Maar nu komt den gemelden *Klaas Kolyn*, een monnik der abdye van Egmond, welke maar omtrent 50 jaren naar dat dit voorval geſchied was geboren zynde, zekerlyk veel menſchen zal gezien en geſproken hebben die het hadden beleeft; ja het is mogelyk dat 'er monnikken met hem in de abdye van Egmond gewoont hebben welkers geheugeniſſe zich tot den tyd van dat voorval uitſtrekte: zoo dat hy hierin op geen los maar vaſt beſcheit den grontſlag van zyn gedachten zal geſticht hebben. Aldus verhaalt hy de zaak in zyne kronyk:

zittende op een himmelickhede
tot Delft, wert hy beneden
in zine fondament getreft
van tiriks knapen Gyzelbrecht,
En ti lieten Uitrecht dragen
dair i ſtarf mit felle plagen
En ti Willem kort na iem
onder voer (ſtierf)

Hier ziet de lezer dat *Klaas Kolyn* wel duidelyk getuigt dat Govert niet te Antwerpen, maar te Delft geſtoken is, en ik twyffele niet, of deze man, die alleenlyk omtrent agt uuren van Delft woonde, zal by den lezer geloofwaardiger zyn als een ſchryver die in Duitſchland woonende, minder gelegenheit heeft om de zaak naaukeurig en van naby te onderzoeken, dezelve miſſchien alleen van hooren zeggen zal hebben geweten. Maar om evenwel niet al te voorbarig te oordeelen, zoo laat ons de voornoemde ſchryvers, mitsgaders die ze voor hen hebben, eens beide hooren. De gemelde *Lambert van Schafnaburg* ſchryft dan dat hartog Govert te Antwerpen, op het ſekreet zitttende, door een van de ſchildwachten geſtoken wierd, en overleden zynde, te *Verdun* by zynen vader begraven is. *Meijerus*, *J. Douza* en andere ſchryvers van later tyden, beweeren ook wel dat hy te Antwerpen geſtoken zy, maar die zullen 't waarſchynlyk uit *Lambert van Schafnaburg* getrokken hebben, en andere ſchryvers door hun gezagh tot het zelfde gevoelen hebben overgehaalt. Maar behalven dat *Klaas Kolyn* om bovengemelde redenen, in dezen wel ruim tegens *Schafnaburg* kan opwegen, zoo hebben wy 'er het getuigenis nog by van *Sigebertus Gimblacenſis*, als hy over den jare 1076 ſchryvende,

duide-

duidelyk zeit dat eenen *ricarius*, of zoo anderen het gelezen willen hebben, *ſicarius*, dat is een moordenaar, den gemelden hartog Govert in Vriesland heeft doodgeſtoken. Delft plagt in Vriesland te leggen, om dat ganſch Holland outtyts onder den naam van Vriesland begrepen was; maar Antwerpen lag buiten Vriesland, en dus is volgens *Sigebertus*, Antwerpen de moortplaats van hartog Govert niet geweeſt. *Bertholdus*, een out ſchryver, welke ook aan den vermoorden hartog gedenkt, verzwygt de plaats. *Melis Stoke*, hiſtoriſchryver van de dertiende eeuw, en vervolgens wat jonger als *Schafnaburg*, melt insgelyks de plaats niet. Het is waar dat *Willem Heda* in een oude kronyk van *Affligbem* gevonden heeft dat hy te Antwerpen, op een ſekreet zittende, omgebragt is: maar *Heda* is zelf onzeker wat hy van deze zaak zal vaſtſtellen. Hy had pas te voren, eer dat hy die kronyk aanhaalt, gezeit, dat Govert, na dat hy dus geſtoken was, naar Utrecht wierd gevoert; maar omdat hy in het handſchrift van Affligbem geſchreven vond dat hy te Antwerpen geſtoken was, en om dat die ſchryver van Affligbem, in alles *Martinus Polome*, en *Sigebertus* op het ſpoor volgende, hoog by hem te boek ſtond, zoo begon hy te twyfelen, en wiſt niet wat hy geloven moeſt. Wat zoude *Heda* anders, zoo hem die kronyk niet hadde aan 't wankelen gebragt, gelooft hebben? zekerlyk dat Govert in Holland omgebragt was; want even te voren gezegt hebbende dat de gequetſte zich naar Utrecht liet voeren, het welke van Delft hadde kunnen geſchieden; maar in de kronyk van *Affligbem*, die hy al te veel geloof gaf, geſchreven vindende dat hy te Antwerpen was omgebragt, wiſt hy niet hoe dat hy dit op de beſte wyze byeen brengen zoude: de ſteek te Antwerpen gegeven, en de hartog naar Utrecht gevoert, waren twee zaken die hy niet wel zag t'ſamen te knoopen: en hier van daan die onzekerheit. Alle die ſchryvers gevolglyk, die voor het vervoeren naar Utrecht ſtemmen, ſtemmen ook voor ons. Dat gevolg trekken wy niet alleen uit het zeggen van *Heda*, maar het leit ook waarlyk in de omſtandigheit der plaatſe: indien hy te Antwerpen geſtoken was, zoo was 'er niet de allerminſte reden om zich uit zyn eigene landen, daar alles voor hem boog en zwigte, daar hy op ieders handen wierd gedragen, daar hy in zyn vaderland en zyne hooftſtad was, te laten vervoeren naar de grenzen van Holland, verre van zyn eigen land en getrouwe onderdanen. Dat hy naar Utrecht gevoert is getuigt ook *Melis Stoke* in zyn rymkronyk:

> *Godevaert ghevoelde vreeſſelic*
> *Sine ſmerten, ende * hiet doe recht* — * gebood.
> *dat men voerde tot Utrecht.*

Het zelfde beveſtigt *Beka* in 't leven van biſſchop Willem, als ook *Heda* in 't leven van den zelfden biſſchop: hoewel *Heda*, door het kronykje van Affligbem half overgehaalt, niet wiſt wat gevoelen hy zoude verkiezen. Evenwel blykt 'er dit uit, dat hy zulks in ouder ſchriften zal hebben gevonden. Dat *Traiectum* by *Heda* en *Beka* niet *Maſtricht* (om voor deze uitvlugt geen plaats te laten) maar *Utrecht* betekent, blykt niet alleen uit *Melis Stoke*, maar ook uit den Vlaamſchen hiſtoriſchryver *Oudegeret*, die het zelve door zyne getuigenis bekragtigt. Alles dan overwogen hebbende, meene ik vaſtelyk dat men met my zal toeſtemmen dat Delft, daar Govert geheel Holland meende mede te dwingen, ten laatſten de plaats is geweeſt van zyn ongelukkig noodlot, dat is, dat hy te Delft de ſteek ont-

ontfangen heeft, die een einde heeft gemaakt te gelyk van zyne heerſchappy en leven. En volgens den geleerden *Jan vander Does*, welke het levens bedryf en de dappere daden van dezen hartog Govert zeer net in vaarzen beſchreven heeft, is hy den 25 February 1075 overleden, zynde den zevenſten dag na dat hy de wonde ontfangen had, en is te Verdun in zyn vaders tombe begraven.

De heer *van Bleiswyk* verhaalt het leven van dezen Govert ook heel wytlopig, als hoe hy het graafſchap van Holland met hulp van biſſchop Willem van Utrecht heeft overweldigt, en hoe zy gezamentlyk *Robrecht de Vries* met gewelt uit het land hebben verdreven. Van ſommigen werd hy als eenen tweeden *Nero* gebrandmerkt: met een woord, meeſt alle de ſchryvers hebben het geweldig op zyne dwinglandy geladen. Maar overmits dit by allen te vinden is, en omdat het zelve de ſtad Delft niet meerder in 't byzonder raakt dan de andere ſteden in 't gemeen, en tot zyne levensbeſchryving behoort, zoo zullen wy dat voorby ſtappende, horen, eer wy van onzen Govert ſcheiden, hoe Jeremias de Dekker de ſchim van onzen hartog doet ſpreken:

Wat ſmaelt gy op 't gebied onwettiglyk verkregen?
Wat eiſcht gy my ter ſtraf? myn dood was ſtraf genoeg.
Merk, vreemdeling, op 't recht, merk op den dappren degen,
Waer met ik Holland ſtierde, en Vriesland temde en ſloeg,
Merk op myn bouſel Delf, 't welk met zyn kerkgewelven
En torenſpitſen flucx zal reiken tot de zon.
Dit wilde ik dat gy wiſt; ga, zeg nu by u zelven,
Hoe wel heeft hy geſterkt, het geen hy qualyk won.

Van het wapen en zegel der ſtad.

Het wapen en zegel der ſtad, daar wy nu van ſpreken zullen, vertoont de heer *van Bleiswyk* op vierderlei manier: op het eerſte, tweede en vierde ſtaat in het omſchrift *Delf*, maar op het derde *Delft*. Het eerſte, tweede en vierde is het zegel, gelyk de omſchriften luiden: zy zyn alle vier van den anderen iets verſchillende, doch welk het oudſte zy is niet wel te bepalen. De oudſte brief met het ſtads zegel bezegelt, die de heer *van Bleiswyk* gevonden heeft, is van den jare 1351, en deze was met het tweede zegel bezegelt. Vooreerſt meent de gemelde heer, dat de berugte *Corbuloos graft* den naam en het wapen aan deze ſtad gegeven, en zelf den naam van *de Delft* outtyts zou gedragen hebben: en door het water, dat tuſſchen beide de poorten in het eerſte en derde zegel zich vertoont, verbeeld worden. Maar dan ſtaat hy met het vierde en laatſte zegel, waar op men een ouderwetſchen toorn of kaſteel ziet zonder water, verlegen, en zeit niet te weten waarby deze verandering zy toegekomen. Ik beken, de zaak is gantſch duiſter, en zie niet dat men dezelve met goede en oude ſtukken zal konnen ophelderen en in 't licht ſtellen. Maar nademaal men in dusdanige dingen zich met giſſingen moet behelpen, en vooral zoo die op een goeden of redelyken grond van waarſchynlykheit ſteunen, zoo zal ik my van deze geoorloofde vryheit bedienende, hier ook eene giſſing voorſtellen, en den lezer dan laten oordeelen of ik de waarheit hebbe getroffen of het dwaalſpoor ben ingeſlagen. Ik heb te voren redelyk wel bewezen, dat het kaſteel naar allen ſchyn het eerſte werk is geweeſt dat hartog Govert hier gebouwt heeft: dat de ſtad door hem geſticht, het nieuwe Delft geweeſt is: dat het nieuwe Delft door de *Schye*, nu de *Schie*, van het oude Delft wierd geſcheiden, dat is, dat deze rivier tuſſchen beiden door-

DELFT + DEN ARMEN GELT IN
1545

DANS
ELEMOSINĀ
LARGITER
FIDELIR

1559

Sigillum comunitatis opidanorum de delft

Sigillū coītatis opidanorū de delf ad causas

doorliep. Desmene ik, dit in opmerking nemende, dat het vierde zegel de eerste plaats toekomt en het oudste is. Dit vertoont ons een oud kasteel of burght, veel zwaarder van gebouw als de andere toorens, daarby staat het op een vlakke grond zonder water uitgebeelt, voorzien met eene groote poort met eene ramey in dezelve; daarin doet zich een brullende leeuw op, houdende met zyne voorste pooten een schild op zilver of een wit veld, met een zwarte nedergaande streep gebroken. Dit wel overwegende, zie ik niet wat my zoude beletten te zeggen, dat door dit zegel het kasteel beduit wordt. Hartog Govert bouwde eerst het kasteel, hy woonde met zyne gemalin en kinderen op het zelve, gelyk de kronykschryvers te kennen geven; en dit werd door de verbeelding van dit zegel, zoo my dunkt, vry nadrukkelyk bevestigt; en dan komt het overeen met het gene de heer *van Bleiswyk* zeit, dat namentlyk de wapentekens altyt hunne gelykenis plegen te ontfangen van het begin en den oorspronk eeniger gedenkwaardige zaken, 't welk hier zekerlyk het kasteel is. De brullende leeuw schynt my de groote en overheerschende magt te verbeelden van hartog Govert, dewelke als een fiere leeuw alles voor zyne gevreesde roê deed buigen.

Het eerste en derde zegel, by den heere *van Bleiswyk* vertoont, zyn twee toorens of liever poorten; want in haren doorgang zyn zy met rameien voorzien, dat eigen aan stads poorten is, en tusschen beiden loopt een water of rivier. Nu hebben wy gezegt dat de geleerde *Petrus Scriverius* getuigt, hoe hy in een oude kronyk gelezen heeft, dat Willem Roomsch koning en graaf van Holland de stad Delft heeft uitgeleit en vergroot: en wy hebben uit het handvest van graaf Floris, Willemszoon van den jare 1268 ook niet onwaarschynlyk aangewezen dat, naar de eerste stichting van hartog Govert, het oude Delft met muuren en poorten aan het nieuwe gevoegt is. Nu ziet men nog ten huidigen dage aan de zuid- en westzyde der stad twee poorten neffens malkanderen staan die een stroomend water tusschen beide hebben; waardoor my dunkt dat de zaak van zelfs wort aangewezen: en ik meene dat men by deze vergrooting ook deze verandering in 't wapen en de zegels zal gemaakt hebben.

Het zegel, by den heere *van Bleiswyk* op de tweede plaats vertoont, heeft twee staande leeuwen, en in het midden derzelver een water op een wit of zilver veld zonder toorens of poorten: deze verandering brengt ons al wederom eenige zwarigheit by; want hoe dit zy toegekomen is onzeker, en schynt my weder een raadzel. Het gene my hieromtrent als het beste en waarschynlykste bekoort, is dit: Wanneer de Delvenaars in het begin van de hoeksche en kabeljaausche beroertens, aangedreven door wrevelmoed en baldadigheit, zich tegen hartog Aalbregt van Beieren, (doenmaals stedehouder of voogt van den grave van Holland) kwamen aan te kanten, en de stad, door hem belegert, na een beleg van tien weken gewonnen was, zoo deed die vorst, om deze baldadigheit te straffen, de stad geheel ontwallen en hare poorten en muuren overhoop werpen. By deze gelegentheit gisse ik dat hy haar wapen ook zal vernietigt of ten minsten de poorten, als een teken van sterkte, uit het zelve geschrapt hebben. Maar de Delvenaars, dus gekastyt zynde, hebben deze vlak door hunne getrouwe diensten by den zelven hartog (sedert dien tyd grave van Holland geworden) wel haast uitgewist, en zyne gunst weder gewonnen. Want in den jare 1394 vergunde hy hun wederom poorthuizen te maken,

deuren

deuren daar in te hangen, de vesten te diepen en te wyden enz. En in den jare 1448 wierd hun door *Philips van Bourgondie*, graaf van Holland, vergunt om hunne muuren weder op te halen en met torens te versterken, zo dat de stad Delft omtrent 90 jaren onbemuurt had gelegen. Waaruit my toeschynt dat de gemelde hartog *Aalbregt van Beieren* hun in den jare 1394 by de gezeide gunste mogelyk een nieuw wapen zal geschonken, en tot een teken van zyne overwinning op hen, daar tot een eeuwige gedachtenis twee leeuwen ingevoegt hebben, gelyk het wapen van Beieren voert. Hier tegens echter zou de gemelde brief, by den heere *van Bleiswyk* vermelt, welke met dit zegel al in den jare 1351 bezegelt was, dienen ter wederlegginge: ten ware misschien een druk- of schryffout in dit getal zy ingeslopen, het welk in cyffergetallen licht gebeuren kan; zoo dat 'er in plaats van 1351 moest staan 1451. Dit wapen schynt nog al laat in gebruik te zyn gebleven, gelyk de duiten binnen Delft voor den armen geslagen in den jare 1545, en by den heere *van Bleiswyk* te vinden, ja ook volgens het getuigenis van dien zelven heere, een kaart van omtrent den zelven jare 1545, met dit wapen voorzien, te kennen geven. Het tegenwoordige wapen is niet veel van het zelve verschillende, het welke in de midden op het schild een stroomend water, aan de zyden de leeuwen, en boven het zelve een kroon verbeelt.

Corbuloos graft nagespeurt.

Maar de Delvenaars zullen my mogelyk in den schilt varen, en in rechte betrekken, my beschuldigende van gequetste majesteit, overmits ik hen dus van dat oude pronkstuk, Corbuloos graft, beroove. Doch ik zal zien, of ik my zelven hier niet kan vry pleiten. Ik ben dan vast van gevoelen, dat Corbuloos graft noit in of door de stad Delft heeft geloopen, en dat de waterslootsche vaart tot den Hoorn toe, zekerlyk een waterleiding is, dewelke na de stichting der stad, of ten tyde van het oude dorp Delft is gegraven. En geen duister bewys hier van is, dat deze vaart als lynregt tot den Hoorn toe loopt, 't geen gantsch strydig is met den loop van Corbuloos graft. Op dit zelve fondament of bewys heeft de heer *van Bleiswyk* en *S. van Leeuwen*, Corbuloos graft ook aan Maaslandsluis ontzeit: want *S. van Leeuwen* getuigt in zyn *Batavia Illustrata* bladz. 116 dat hy, met den heere *van Bleiswyk* daar over in nader gesprek gekomen zynde, den uitloop van Corbuloos graft te Vlaardingen gestelt heeft. Wy zullen hem hierover zelfs hooren.

„ Het eenigste dat ons zoude konnen bewegen, van den uitloop „ door Maaslandsluis af te wyken, is de vaart, dewelke niet verre van „ Delft in gelyke tusschenstant, ten halve van de Maassluissche vaart, een „ weinig voorby het huis te Kenenburg, dezelve verlaat, en zoo voort „ recht op *Flardinge* of Vlaardinge loopt, de oudste stad, en de oudste „ uitwateringe op of omtrent de maas gelegen, om redenen, dat ons de „ benaminge van de *Noorder- en Zuider fliet* misleit hebben, dewelke als „ algemeen zynde, zo veel niet konnen bybrengen, dat men daarop alleen „ eenige zekerheit zou konnen vesten: ten anderen, dat gemelte *Noorder-* „ *en Zuider flieten*, uit deze kromme vliet regtdraads op Maaslandsluis „ aanloopen, het welk geen teken van oudheit is, daar deze vaart op „ *Flaertingen* met gelyke kromte heen en weder slingert, in gelyke vorm „ als de voorgaande, daar zy uit voortkomt. Een vast teken niet alleen „ van oudheit, maar ook van een vervolg van de voorgaande, in gelyke „ omstandigheit. Het is waar, dat daar deze beide vaarten van den an-

„ deren

„ deren scheiden, ook een vaart bezyden om met byna gelyke kromte en „ draajingen, digt voorby Maaslandsluis loopt, waarover met den heer „ *van Bleiswyk*, burgemeester te Delft, een voornaam liefhebber der oud- „ heden, die daar op in zyne beschryvinge in 't byzonder zyn gedachten „ had laten gaan, in nader gesprek gekomen zynde, hebben wy de keur „ op de oudheit van *Vlaardinge* gehouden, dewelke wy de oudste uitwa- „ teringe toeschryven, met aldaar een zeer oud kasteel en tolhuis gestaan „ heeft; daarom het waarschynlyk van outs *Verdingen* genoemt is geweest, „ dat is in onze Duitsche taal zoo veel gezeit als vertollen. Dus verre *S. van Leeuwen*. Zie daar dan, Delvenaars, hier hebt gy het zelve door den heere *van Bleiswyk* bevestigt, dat zoo een lynrechte vaart geen teken van de oude Corbuloos graft draagt. Daarenboven, beschouwen wy wederom de vaart van Delft af tot de tolbrugge toe, wel ruim een half uur lang, wy zien dat dezelve ook lynrecht loopt, gelyk de andere, het welk weder geen teken van oudheid medebrengt: ja ik meene dat 'er goed en zeker bewys te vinden is op wat jaar deze vaart gedolven zy. Hier komt nog by, dat, zoo gy van den Hoorn af uw oog eens wend recht op Delft, en vandaar weder naar de tolbrug, gy ook genoegsaam zult bespeuren dat dit geen vaart is uit eene hand geschooten, maar dat ze beide uit een ander water naar de stad Delft zyn toegeleit. Weshalven ik gelove dat de zoogenaamde Corbuloos graft outtyds omtrent Ryswyk henen geloopen heeft, en zoo verder voorby het kasteel te Voorburg naar het kasteel te Romenburg by Leiden. Aldaar ziet men ook hoe dat die van Leiden een rechte vaart, van hunne stad af tot in Corbuloos graft, hebben gegedolven: want het is zeker, dat Corbuloos graft niet op of in de stad Leiden liep, maar bezyden Roomburg heen, in den ouden Ryn schoot; gelyk in een oude kaart van de eerste bezittinge der Franken, door den geleerden heer *Olivier van Weden* uitgegeven, klaar te zien is. Dit dan wel overwogen zynde, zullen de Delvenaars, meene ik, het my niet qualyk kunnen nemen, dat ik hun Corbuloos graft door goede redenen ontneme. De stad Delft heeft ware en vaste blyken genoeg van haren gryzen ouderdom en aanzien: zoo dat het niet nodig is, datmen haar, als de kraai van Ezopus, optoje met geleende vederen.

En om recht uit te spreken, alle de bewyzen die door *Ph. Cluverius*, *van Bleiswyk*, *S. van Leeuwen* enz. worden bygebragt wegens de vaart van Vlaardinge of Maaslandsluis na Delft en Leiden, even als de graft van Corbulo, zyn zeer zwak, en in den grond niet anders als een deel losse gissingen. Dat D. *Corbulo*, volgens het getuigenis van *Tacitus* en *Dio*, een graft gedolven heeft werd niet ontkent, maar welke watering die zy, meene ik dat onder de onzekere dingen moet gerekent worden. Eenige willen de *Leck*, anderen de *Nederyssel*, sommigen de *Goude*, anderen weder de *Schie* enz, voor deze graft houden; waaruit blykt dat 'er geen doorslaande bewyzen van zyn. Volgens *S. van Leeuwen* moet deze graft de lengte hebben van zeven en een half uuren gaans; ja dit houdt men voor deszelfs allerklaarste kenteken: en omdat de vorige wateringen dit vereischte merk niet hebben, wyst men die daarom van de hand. *J. Pontanus* wil, dat de vaart van Maaslandsluis tot Leiden toe maar zes uuren lang zy, en dat ze daarom dit merk ook niet heeft. Hierover bestraft hem *S. van Leeuwen*, zeggende dat ze wel zeven uuren lang is; maar had hy gelet hoe lang de heer *van Bleiswyk* die maakt in zyne beschryving van Delft bladz. 6, hy zou noch

minder gerekent hebben gevonden; want deze ſtelt Maaſlandſluis en ook Vlaardinge twee uuren van Delft, en Leiden drie uuren, te zamen dan alleenlyk vyf uuren. Moet nu Corbuloos graft, volgens de lengte die *Tacitus* en *Dio* ſtellen, zeven en een half uuren gaans lang zyn, zoo leit de kraam weder geheel aan duigen. Het gaat met Corbuloos graft even als met dien berugten mont des Ryns, die te Katwyk op zee met zant toegeſtopt is. By dozynen van ſchryvers vind men die 't hier alle even druk van hebben en 'er veele zaken van weten te vertellen; doch vraagt men hen naar oude bewyzen, dan is 'er niet een te vinden, al zoo weinig als van Corbuloos graft. Men brengt een oud ſchryver of twee by, dewelke van een middel-Ryn melden, 't geen niet tegengeſproken wort: maar als men vraagt wie getuigt dat de middel-Ryn by Katwyk in zee geloopen heeft? dan zwygt ieder, even of zynen mont ook gelyk die van den Ryn, met zant gevult was.

De giſſing welke de heer *van Bleiswyk* voorſtelt, dat op den hoek van deze Corbuloos graft outtyts, toen het land nog wild en woeſt lag, een wagttoorn zou gelegen hebben om de tollen der voorbyvarende ſchepen te ontfangen, of om den oploop en aanval der opkomende vyanden, 't zy gebuuren of vreemdelingen, te wederſtaan, en dat het onderſte van de oude kerks tooren te Delft op de fondamenten van dit tolhuis of van dezen wagttooren zou gebouwt zyn, zulks is eene giſſing, gelyk ik nu getoont heb, zonder eenigen ſchyn van waarheit. Over eene zaak heb ik my dikwils verwondert; hoe dat namentlyk veele ſchryvers ons land in die oude tyden opvullen met tolhuizen, even als of het toen al zoo ſcheepryk ware geweeſt als het tegenwoordig is. Te *Vlaardinge*, te *Delft*, te *Leiden*, te *Katwyk*, 't zyn al tolhuizen daar men van hoort: en zo men ondertuſſchen de zaak wel onderzoekt, zoo is in alle deze genoemde huizen misgetaſt, gelyk ik in 't vervolg zal aantoonen. Ja, waar zoude dan den roem zyn der oude Batavieren, dewelke by de Romeinen tolvry waren? daar zy in tegendeel, (de voorzeide tolhuizen blyvende) doen meer belaſt zouden zyn geweeſt als nu; vermits men dan byna alle twee uuren een tolhuis zoude hebben gehad. Doch het ware al eens zoo, dat het fondament van de oude kerks tooren outtyds een wagttooren ware geweeſt, waarom zou men dan niet liever denken dat die tooren in de bouwinge van Delft mogelyk door hartog Govert was aangelegt om te dienen tot verſterking van die zyde der ſtad, en om den vyand aldaar af te weeren, dewyl men van ouds de ſteden met zware wagttoorens verſterkten? Doch ik zie niet dat 'er eenig bewys bygebragt wert om dit te kunnen ſtellen. De oude duifſteen wyſt wel een goeden ouderdom aan, maar men zal eene menigte van kerken en kloosters van den jare 1200 vinden, welkers onderſte grontveſten, ja die ook nog 10 of 20 voeten boven den grond, ten deele van duifſteen zyn. Daarenboven is den tooren van deze kerk, zoo als men nog ziet, op de kant of den oever van de Schye, nu de Schie of onde Delft genaamt, gebout; zoo dat het fondament wel een meer als gewone vaſtigheit nodig hadde, en daarom hier geen zware wagttooren in oude tyden behoeft te zoeken: weshalven ik dit, zonder nader bewys, van de hand wyze.

Den oorſpronk des naams van Delft onderzogt

Om nu den oorſprong van den naam der ſtad Delft uit te vinden, brengt de heer *van Bleiswyk* by, dat een graft of ſloot weleer een Delft wierd genaamt, gelyk hy zeit dat in Zeeland nog voor eenige jaren in gebruik is ge-

geweeſt, en in oude brieven aldaar gevonden werd. Ik geef hem hierin gaarne myne toeſtemming, en geloof zelfs dat deze ſtad haren naam van het woord *delven* bekomen heeft: ik zeg van *delven*, niet van een Corbuloos graft, welke den naam van een *Delf* zou gevoert hebben. Want nog de heer *van Bleiswyk*, of wie het ook zy, is machtig het allerminſte bewys voor den dag te brengen dat de zoo genoemde Corbuloos graft oit of oit den naam van een *Delf* gevoert heeft. Werd in Zeeland (ja al ware het in Holland) een ſloot of waterleidinge een *Delf* genoemt, wat bewys kan men hier van trekken op Corbuloos graft? want dan dienden alle rivieren of waterleidingen een *Delf* genaamt te werden. Corbuloos graft is omtrent den jare 50 naar Chriſtus geboorte gegraven; heeft die graft den naam van *Delf* gevoert, zoo zal het oude dorp *Delft* miſſchien ook wel zoo out zyn, en onder dien naam zyn bekent geweeſt. Maar ik zou veel eer geloven, dat die van dit dorp of deszelfs eerſte bewoonderen den naam van Delvenaren gekregen hebben van het graven of *delven* der Schye of Schie, of eenige andere wateringe; of van het gebiedende woord *Delf*. Men weet, als'er iets met magt werd voortgezet, dat men dan opzienders heeft, welkers geroep niet anders is als *werk*, *delf*, *graaf*, *zaag*, *hei* enz. om het volk aldus tot den arbeid aan te porren. En vermits de Schie al een aanzienlyke rivier is, die in outheit wel mag ophalen by het eerſte beſcheit dat wy van Delft vinden, en op zyde van 't oude Delft heeft heenen gelopen, ſchynt het my zoo vreemt niet, dat deszelfs naam van dit delven zou zyn afgekomen; hoewel ik zulks voor geen vaſte waarheit opgeve; hebbende reets in het begin van dit werk gezegt, dat deze ſtad dit gemeen heeft met de andere oude ſteden van ons land, dat haar eerſte bouwheeren den oorſpronk van haren naam, met goede en echte bewyzen niet wel kan geſtaaft worden. Doch om de zaak nog al wat nader te onderzoeken, wy hebben uit de bekenteniſſe van den Heere *van Bleiswyk*, als ook uit die van *S. van Leeuwen* gezien, dat Corbuloos graft zyn begin te Vlaardinge uit de maas genomen zou hebben. Nu is 'er goed beſcheit van de jaren 800, 900, 1000, enz. dat'er doe, zo omtrent als binnen Vlaardinge, drie rivieren gelopen hebben, welkers namen men op dien tyd mede vermelt vind; dog gene van deze drie heeft eenigen ſchyn van den naam *Delf*. De eerſte rivier, en die in de ſtad van Vlaardinge zelf gevloeit heeft, was de *Vlaarding* genaamt, zoo als *Jan van Leiden* in de *Annales van Egmond* getuigt, en de kerk van Vlaardinge ſtond op den oever van die rivier. De geleerde *Jan vander Does* verhaalt ook dat hy in de oude brieven van de abdye van Egmond zulks gelezen heeft, en zegt duidelyk dat de ſtad Vlaardinge haren naam van deze rivier heeft ontleent. Behalven deze, lag Vlaardinge tuſſchen twee rivieren in: de naam der eene was *Mathelenge;* waarvan mogelyk de oude *Matheneſſen*, welkers ſtamhuis omtrent Schiedam gelegen heeft, hunne benamingen hebben ontleent, gelyk de geſlachten *van Zyl*, *vander Does* enz. van diergelyke rivieren hebben gedaan: altoos het is zeker dat de *Matheneſſen* van outs vele landen, ja ook een aanzienlyk boſch hier omtrent bezeten hebben. De naam van de andere rivier was *Turlede*, welke ook *Herga* wierd genoemt. Nu ziet men hoe dat van omtrent Vlaardinge door het dorp Maasland eene rivier loopt, die zich digt by Schiplui vereenigt met een andere rivier, die op Vlaardinge zelfs ſchiet, en dat ze beiden, dus vereenigt zynde, door Schiplui naar Delft ſtroomen. Ook toont de geleerde heer *Menſo Alting* in zyn *Ger. Inf.* part. 2.

 bladz.

bladz. 172, dat het woord *dor*, *thur*, *duur*, by de oude Duitschers een water betekent; en dienvolgens betekent *turlede* zekerlyk een *waterleidinge*: want ik twyffel niet of elkeen zal met my toestaan, dat *lede* een *leidinge* te kennen geeft. Nu dient men weder aan te merken, dat het hedendaagsche dorp Schiplui in de oude brieven, zoo als in die van den jare 900 en ouder is te zien, en gelyk de gemelde heer *Alting* ook bekent, genaamt werd *Scheepleda* of *Schiepleda*. Hier vind men het woord *lede* weder duidelyk; want *lede* kan in 't latyn niet wel anders als *leda* uitgedrukt werden: zoo dat my dunkt dat 'er niets klaarder, volgens de taal dier oude tyden kan aangetoont werden, als dat *schiep-* of *scheepleda* zoo veel te kennen geeft als schipleiders, dat is, die met de lyn om den hals een schuit of scheepje trekken: want zoodanig een trekker is met recht een leider van zodanig een vaartuig. Zoo zouden wy dan den naam al hebben gevonden van een oude waterleidinge van Vlaardinge af tot Schiplui toe, en die zoude zyn de *Lede*.

De heer *van Bleiswyk* nu op bladz. 41 eene gifte bybrengende aan de abdye van Rynsburg gedaan in den jare 1133, zegt dat omtrent *Pynaker*, maar een half uur van de stad Delft, een wegh leit, doe nog de *Lede* genaamt: deze begiftinge behelsde deze woorden: *in een land dat gezegt wert lede 6 mansen dat is hoeven en 3 hoeven in Delft*. Nu, *weg*, of *dyk*, is zekerlyk al veeltyds een en het zelve; zoo dat de *weg de lede* zoo veel is als de *lededyk*, en zoo zeit men, Maas- Yssel- Ryndyk, enz. Dat van Delft naar Soeterwoude, of daaromtrent een watering de *lede* genaamt, geloopen heeft, zulks geeft ons de gemelde heer in zyne nareden over het eerste deel zyner beschryving van Delft weder te kennen, brengende aldaar een brief by van graaf *Aarnout* van den jare 993; by welken brief de gemelde graaf aan de abdye van Egmond schonk een stuk lands of eenige tienden, leggende tusschen Delft en Schieland, en zich strekkende tot de rivier de *Lede* genaamt; en zoo als nader blykt, liep deze omtrent *Suete*, nu Soeterwoude: ja daar zyn goede bewyzen by de hand, om aan te toonen, dat deze rivier de *Lede* van Vlaardinge af, voorby Delft en Leiden, tot Haarlem toe, outtyds heen stroomde; zoo dat men met veel beter reden zou mogen stellen, dat Corbuloos graft, of altoos een gedeelte van dezelve, by of omtrent Delft, voorheen den naam van de *Lede* heeft gedragen, en niet van de *Delf*, daar niet het allerminste bewys van is te vinden: en dan was het zoo veel gezegt als *Corbuloos waterleidinge*, dat niet onbillyk voorkomt. Dat hier of daar ook wel een stuk lands gevonden wert, de *Lede* genaamt, is ook waar; maar zodanige landen kunnen hunnen naam wel van eene waterleidinge, zoo genaamt, gekregen hebben, en zulks zou ook al door eenige bewyzen kunnen bevestigt worden.

Ik heb hier voor eenige zaken by gissing en redenering verhandelt; dog zoo als ik die had ontworpen, wierd ik naderhand onderregt, dat zeker oud man, by het dorp *Loemel* woonende, gelegen op den uitersten hoek der Meierye van s' Hertogenbosch by Luikerland, een zeer oud boekje had, waarin verscheide zaken, de stad Delft aangaande, vermelt stonden. Ik hebbe dan ter goeder uure, door een goed vriend, middel gevonden om dat boekje, alleenlyk voor den tyd van twee uuren, machtig te worden, en heimelyk te lezen; doordien het dezen ouden gryzaart aan niemand wilde leenen, als aan zeer goede bekenden. Het was op perkament geschreven omtrent quarto formaat, en behelsde vooraan eenige godvruchtige gebeden

den uit de werken van den oudvader *Augustinus*, en wel, zoo als het my toescheen, uit zyne *Meditationes* ofte *Bedenkingen*, vertaalt door eenen *Jan Goessen*, priester te *Oerte*, een dorp by s' Hertogenbosch gelegen. Achteraan stond een lange lyst van veele persoonen van dit geslachte, en begon met den jare 1150; vermeldende derzelver geboorte en sterfdag enz. Daar stond dan ook aangetekent dat deze *Jan Goessen* in den jare 1213 den 12 Maart geboren was, en zyn broeder *Pieter Goessen* in den jare 1215 den 4 April. Nu verhaalt de gemelde *Jan Goessen* dit volgende; het welk ik, vermits het boekje byna door ouderdom onleesbaar was, uit het zelve heb nageschreven zoo veel my mogelyk was. In de woorden heb ik niet gemist, maar wegens de letterspellinge zou het wel konnen zyn dat ik hier en daar verkeerdelyk heb gestelt. De inhoud is aldus:

„ In ti iare MCCLII, troec ic mine brueder Piter Goesse to Holtlant „ in ti stede to Delf besucke di ic in lange tide niet sien hadde en sag daer „ ti scoene kastele wide toe ein cloester voer ti ioncvrouwen van ti oerde „ der premoenstreit en dair waręvele baroenen en rike lide om sien en gave „ vele scoene aelmoese ti ioncvrouwen hadden ien scoene nieuwe toere aen „ ti kerke van ti castele getimmert dair wercte vele metser timmerlide en „ grevers an ti nieuwe stat di ti greve Willem gemaket hadde en oec an ti „ poerters to Delf vele scoene privilegien gegonnet hadde mit eine niewe „ blasoen van twi toerens ti van ti poerte hing ti scoene niewe kerke van „ s^t. Bartholomeus wans nog niet heel volmaket en wercte vele metser en „ timmerlide an en ti greve Willem tot Holtlant had scoene aelmisse to „ timmeringe van ti kerke gegeve soe dat ti poerters iem seer live hadde en „ ti oude holte kerke ti agter ti niewe stont brake ti poerters af en geve „ ti holte en berderen ti aerme goits huse to delf.

„ In ti iare MCCLVII, was ien groete siecte to Delf soe dat mine bru- „ der piter Goessen ti soemer bi mi quam en alle ti metsers in timmerlide „ trocken to huse en ti poirters to delf waren seer droef dat ti greve Wil- „ lem van ti frisen gedodet was en scriven op ein berde an ti poirte soe

Ti greve Govaert ti bultenaer
stigte ti stad Delf voirwaer
en ti greve Willem hoir here
did hair vergroete en vermere
Godevaert wert i wont op himelike noit
en greve Willem sloege ti frise doit.

Dit is dan het gene ik uit dit boekje heb nageschreven; waaruit de lezer zien zal dat ik in eenige gissingen niet misgetast maar de waarheit getroffen hebbe. Het vergrooten of uitleggen der stad Delft, hoewel het hier voren genoegsaam is bevestigt, werd hier op nieuw versterkt. Wat het wapen of zegel der stad belangt, volgens het gene wy daarvan te voren gezegt hebben, dat wort hier ook nader opgehemelt en volkomen bewaarheit: zoo dat dit kleene boekje veel lichts aan onze Delsche oudheden byzet, om welke reden ik nodig geacht hebbe het zelve den lezer mede te deelen.

II. HOOFTSTUK.

Van den aanwas, breder uitbreiding, vryheit en 't rechtsgebiet der ſtad Delft. Vertoog van hare voornaamſte hantveſten en voorrechten. Verhandeling van hare beleningen, aankoop der goederen en heerlykheden; en voorts al het gene dat tot eenigen luiſter of verbetering, zoo van de ſtad als haar gezagh is dienende.

Van den aanwas der ſtad Delft.

Anneer de ſtad Delft nu door hartog Govert den Bultenaar met wallen omtuint was, en met een aanzienlyk kaſteel verſterkt, begon zy aanſtonts, volgens het getuigenis van *Jan Gerbrantſche van Leiden* in zyn *Chronicum Belgicum, lib. XIV. cap.* 3. hare vleugelen uit te breiden en in grootte luſtig uit te dygen: *En deze ſtad* (zeit hy) *heeft naar eenigen tyd heerlyk toegenomen.* dat is: na dat zy door hartog Govert was opgetimmert. Maar wanneer graaf Willem, Roomſch koning, haar in den jare 1246 met een hantveſt begiftigde dat veel aanzienlyke vryheden en voorrechten, het burgerbeſtier betreffende, inſloot, en daarenboven deze ſtad met nieuwe veſten bemantelde, en met poorten verſierde, begon haar roem en gezagh, niet alleen by hare nagebuuren, maar zelfs in andere geweſten bekent te worden. 't Luſt ons den voornaamſten inhout van deze evengemelte gunſtbrief te laten volgen.

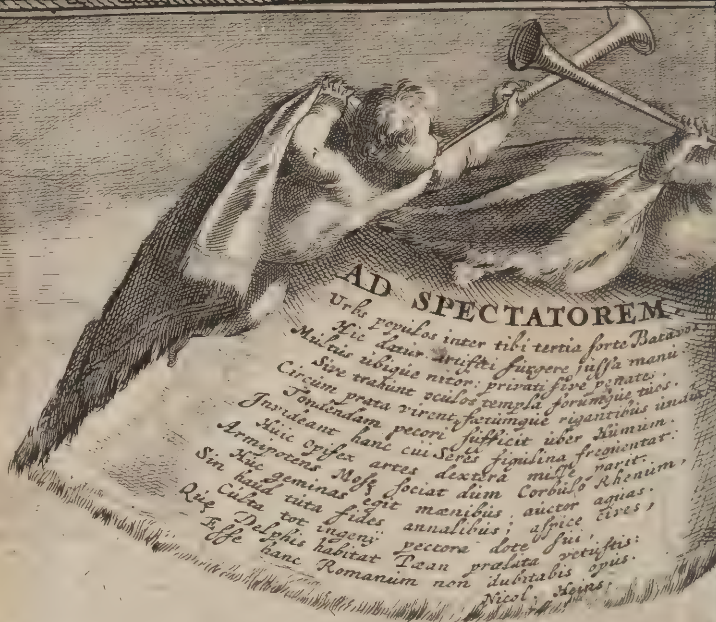
" Hantveſt van Grave Willem, inhoudende vrydom van tol door alle
" de landen van Koning Willem, dat niemant over poorters van Delft an-
" ders hebben ſal dan Schepenen vonniſſe, van poorterſchap te kopen, en
" van poortrecht, van daginge, poortgeding, oirkunde, en verwin,
" vrede leggen ende vredebraak vegtboeten, ende noodweer. item, dat
" een vrouw die bakken en brouwen kan, tot nadeel van haar man een
" bakte brood, en een brouwte bier, borgen ende verlieſen mag, ſonder
" wederſeggen van den man. item, een vrouw die met linnen omgaat,
" mag een ſteene vlas verhandelen. anders mag een vrouw niet meer ge-
" loof hebben dan tot vier denier. dat die poorters van Delft die Grave
" voor die gifte voor den vrydom zyner hofdienſten gelden zullen, iare-
" lyx ſullen betalen 40 ponden Hollands, ende waart zake dat den Grave
" een vrouw zou trouwen, ofte Ridder geſlagen zoude werden, ofte aan
" des Keizers hof ontboden wierd, die poorters van Delft hem betalen
" zullen 20 ponden Hollands; ende of zyn broeder, ſuſter ofte dochter
" trouwde, 15 gelyke ponden, ende zullen hem ter heervaart dienen met
" 40 mannen, &c. gegeven des anderen daags na ſint tiburtyns en vale-
" riaansdag anno 1246.

In den zelven jare, op *St. Georgen*-dag, gaf hy hen een privilegie ofte hantveſt der vryheit van huurlant chyns en lantwinninge.

En in den jare 1266 verleende hen graaf Floris mede de vryheit van de tollen; welke gunſtbrief op s^t^. Pontiaansdag des voornoemden jaars 1266 getekent wiert.

Dewyl

26

AD SPECTATOREM.
Urbs populos inter tibi tertia forte Batavos
Hic datur. artifici surgere jussa manu.
Multis ubique nitor: privati sive penates
Sive trahunt oculos templa forumque tuos.
Circum prata virent, fætumque rigantibus undis
Tondendam pecori sufficit uber humum.
Invideant hanc cui Seres figulina frequentant.
Huic Opifex artes dextera mille parit.
Armipotens Mosæ sociat dum Corbulo Rhenum,
Huc geminas egit mœnibus auctor aquas.
Sin haud tuta fides annalibus; aspice cives,
Culta tot ingenii pectora dote sui,
Queis Delphis habitat Pæan prælata vetustis:
Esse hanc Romanum non dubitabis opus.
Nicol. Heins.

Ryswyck

AD SPECTATOREM
Decker fec.

28
29
27

Specificatie ... PROFYL
STADT DELFT ... west zyde
Decker fec.
R. Boitet, excu.

Dewyl de Delvenaars zich met zulke gunstige hantvesten en vryheden vereert zagen, wonnen zy wel haast de gunst der vreemdelingen, die mede belust waren om deelgenoten dezer geschenken te zyn; waardoor het getal der inwoonders van dag tot dag merkelyk toenam. Daarenboven wierd de stad versiert met eene aanzienlyke parochiekerk ter eere van *Godt* en den heiligen apostel *Bartholomeus* ingewyt; en niet alleen met dit godtshuis, maar ook met een gasthuis dat voor arme en gebreklyke menschen wiert afgezondert; welk gasthuis (na myne gedachten) ouder is dan deze kerk; want voor deszelfs stichtinge hadden de burgers alleen eene kerk van houte planken opgetimmert; gelyk wel de meeste kerken en kloosters dezer landen tot den jare 1000 en 1100 zyn geweest. Naar de voorgemelde uitlegging der stad door graaf Willem, verleende zyn zoon, graaf Floris, aan de poorters, of inwoonders dezer nieuwe stad, het *oude Delft* genaamt, dezelfde vryheden en voorrechten die zyn heer vader aan die van het nieuwe Delft in den jare 1246 had vergunt; welk handvest wy in 't voorgaande hooftstuk op bladz. 7 en 8 den weetgierigen hebben medegedeelt, 't welk op s[t]. Andries dag in den jare 1268 gedagtekent was. De zelfde graaf Floris verleende aan de poorters van Delft in den jare 1280 den muddenpenning. By eene andere gunstbrief van den jare 1287 vergunde hy hen, dat, wanneer uitheemsche lieden, tusschen Maas en Ryp vervallen, in der poorte van Delft, van vechten, of verbode wapens, en met schepenen verwonnen werden alle baljuwen den stede van Delft hun derdedeel zullen inpanden. En by een hantvest van den jare 1295 gaf hy hen het recht van een *Broothuis* en *Vleeshalle*. De abdisse van Rynsburg verpachtte aan de Delvenaren de botermaat voor vyf ponden des jaars, gelyk de brief vermelt die daar van gemaakt is in den jare 1329, des zondags naar s[t]. Pieter en Poulsdag; welk recht derhalven, gelyk hieruit blykt, aan de abdisse van Rynsburg toequam; gelyk ook die zelve abdye, volgens het geen wy in 't eerste hooftstuk hebben gezien, al van den jare 1133 af drie mansen of hoeven bezat in deze stad. Doch in de verwarde tyden, wanneer de Hoeksche en Kabeljaausche tegen elkander streden, schynt 'er eenig verschil tusschen die van Delft, en d' abdisse van Rynsburg, gerezen te zyn, wegens het rechterschap over de *Geer* binnen Delft; en 't is gansch niet onwaarschynlyk dat deze huizen op die drie hoeven of mansen gelegen hebben, en dat daarom d' abdisse daarover het rechtsgebiet zal gevordert hebben. Maar deze, nu binnen de wallen der stad leggende, heeft hartog Willem, graaf van Holland, de Delvenaars genegen zynde, en aanmerkende dat het niet dienstig voor de rust en vrede dezer stad was, dat eene abdisse van zulk een groot gezag over eenige plaats binnen de vesten der stad het rechtsgebied zou hebben, de overheit van Delft in het volkomen bezit van dit rechtsgezag, over deze plaats de *Geer* genaamt, gestelt; gelyk de volgende brief nader ontdekt.

„ Willem Hartoghe van Beyeren, Grave van Hollant, van Zeelant,
„ ende Heere van Vrieslant, maken condt allen Luyden, dat wy mach-
„ tich gemaeckt hebben, ende bevolen onsen Rechter van Delff te berech-
„ ten, ende te bedrijven den Geer binnen Delff, dye haer dye Abdisse
„ van Reynsburch vermetende wy haer geen recht aen en bekennen, ende
„ wye hier onsen Rechter in wederstaen wouden, dat willen wy aen hem
„ houden, gelyck aen den genen die onse Heerlijcheydt crencken woude,
„ ende bevelen onsen Rechter ende onser Stede van Delff, dat sy dien aen-

„ tasten,

„ taſten, ende houden tot onſer behouf. In oirconde deſen Bryeve Beſe-
„ gelt mit onſen Zegel, gegeven in 't Iaer ons Heeren M. c c c een ende
„ vijftich. des Donredaechs na Sinte Ians dach decollatio.

Onderteyckent,

Iuſſu Domini Ducis.

Hartog Aalbregt van Beieren, in plaats van zyn broeder Willem voornoemt, welke krankzinnig was geworden, deze landen negentien jaren als voogt geregeert hebbende, is, naar zyns broeders doot, in den jare 1377 als de naaſte erfgenaam in het graafſchap gevolgt. Aalbrecht het graafſchap van Holland als voogt of ſtedehouder beſtierende onder den naam van Ruward, kreeg door de beroertens der Hoeks- en Kabeljaausgezinden de handen vol werk; en de ſtad Delft mengde zich in den jare 1359 met deze ſamenrotting, de Hoekſche party, gelyk de heer *van Bleiswyk* zegt bladz. 64, te zeer bevoordelende. Doch in 't verhaal dezer dingen ſtelt die brave heer de zaak recht verkeert voor, van *Hoeks Cabeljaaus*, en van *Cabeljaaus Hoeks* makende. En dewyl zyn Ed. de eenigſte niet is die hier in mistaſt, maar het meeſte getal der ſchryvers in dezen doolhof verdwalen, zoo zyn wy te rade den weetgierigen hierin te onderrechten. *Boxhornius*, deze oproeren beſchryvende, verhaalt dat hartog Aalbert den baljuw van Kennemerlant, *Jan Bloemeſtein* afgezet hebbende, in zyn plaats, *Reinout van Brederode* aanſtelde, en dat de Hoeksgezinden dit zeer euvel opnemende, den nieuwen baljuw byna doot ſloegen. Daarna voegt hy 'er by dat de Hoeksgezinden zich ten dele opſloten, en door hartog Aalbert belegert wierden in het ſlot Heemskerke, en ten dele de vlucht namen naar Delft: dat de Delvenaars, verſlingert op de Hoeksgezinden, hen met alle beleeftheit inhaalden enz. En juiſt had hartog Aalbert in tegendeel meer zucht voor de Hoekſchen, die hem meer waren toegedaan, en ook zyne zyde hadden gekozen. *Bloemeſtein* was Cabeljaaus- en *Brederode* Hoeksgezint, en 't waren de Cabeljaausgezinden die een toeleg op 't leven van Brederode hadden gemaakt, en naar Delft vluchtte. De eerſte die deze zaak, naar myn oordeel, zoo verkeert voorſtelde, was de ſchryver van de groote kronyk; want die verhaalt dat die van de Hoekſche party het afzetten van *Bloemeſtein* en het aanſtellen van *Brederode* zeer qualyk opnamen, en den heere van Brederode lagen leidde enz. Dit onechte bericht heeft *Boxhornius*, *Gouthoeven*, *van Bleiswyk*, *S. van Leeuwen* en verſcheide andere brave ſchryvers doen dwalen. En dewyl de meeſte menſchen de vaderlantſche gedenkſchriften dikwyls met zoo veel omzichtigheit niet lezen, en vaak om den tuin geleit worden, vond ik niet ondienſtig dit in 't kort te berichten. In de ſtamlyſt der Waſſenaren begaat *Gouthoeven* en *S. van Leeuwen*, die Gouthoeven ſlechts naſchryft, den zelven miſſlag. Wie intuſſchen begeerig is om een recht denkbeelt der verwarde oneenigheden van de Hoeks- en Cabeljaausgezinden te kunnen vormen, vermake zich in de bevallige en kunſtige beſchryving der bataviſche Arkadia des heeren Heemskerk, alwaar de ware geſchapenheit dezer oproerige verdeeltheden na waarheit worden vermelt.

De Delvenaren, de Cabeljaauſche party te ſterk aanhangende, en zich tegen Aalbert zelf te weer ſtellende, wierden des van hem zeer naau belegert, en naar een beleg van tien weken ingenomen, wanneer hy hunne weerbarſtigheit zwaar ſtrafte, hen tot eene boete doende opbrengen

40000

40000 oude ſchilden, en daarenboven de ſtad ontmantelende, de poorten en muuren in ſtof hervormde, zoo dat ze als een open vlek lag.

De kronykſchryvers, benevens de heer *van Bleiswyk*, verhalen onder eene algemene bewoordinge van wrevelmoedigheit, baldadigheit enz. de miſſlag wel welke de Delvenaars tegens hartog Aalbert begingen, maar de ware zaak waar die in beſtaan heeft, en de rede waarom dezelve zoo zwaar geſtraft zy, ſchynen zy niet te hebben geweten; des vinden wy geraden, om den lezer daar van een fraai denkbeelt te geven, om de zaak uit een gryze rymkronyk door den heere profeſſor Anth. Mattheus in zyn eerſte deel der Analecta bladz. 97 en 98, wat nader te ontvouwen; daar leeſt men aldus:

Als men CIↃ. CCC. *ſchreeeff*
Ende LVIII. *ſo bedreeff*
Dat Hertog Aalbrecht wert gecoren
Ruwaert als ghi moocht horen,
Als van Hertoch Willams weghen.
Die van Delft die zeider teghen
Dit was als ghi moocht hooren
So wie dat Scepen wert gecoren *
Hi moeſtet blive dair al dure,
Hierom ſciede hem ſcoffelture
Alſo dat 's Hertogen evelmoet
Vierhief op Delf die ſtad goet.
Hi ſwoer hi ſoude in corte tiden
Al droge over hoir veſten riden,
Alſe hi oic dair na dede,
Die poorten waren te brokene mede
Dat den menigen dochte ſcade,
Hadden ſi binnen zyn van enen rade,
En getrouwe geweeſt van binnen,
Men hadſe ſo niet moghen winnen
Aldus bleeft hy Ruwairt voirt meer,
God behoed hem in ſyn eer
En moet 'er voort van ſcade vlien,
Noch mach hy ſynre daet wel tien.

Uit deze rymen is te beſluiten dat de ware reden of oorzaak van deze zware ſtraffe zoo zeer niet ſchynt geweeſt te hebben het ſpel van *Hoeks* en *Cabeljaaus*, als wel dat zy hartog *Aalbrecht* voor ruwaart van Hollant weigerden aan te nemen. Men ziet hier uit ook dat de banden der eendracht, van binnen in 't beleg gebroken waren, en 'er vele op hartog Aalberts zyde geweeſt zyn, waarom zy zich niet veel zullen verweert hebben, dewyl hy de ſtad anders niet ligt machtig zou zyn geworden; waar uit zonneklaar te zien is dat Delft in dien tyt al een ſterke ſtat moet zyn geweeſt.

De Delvenaren, dus geleert zynde, gedroegen zich naderhant als brave

D lieden,

* De gemelde heer Anth. Mattheus tekent hier dit op aan: „Of dit de raat was van „ *Jan van Bloemeſtein*, Schout van Kennemerlant, die van de Cabeljaauſche zyde is geweeſt, welke door *Aalbert* daarom wiert afgezet, en *Reinout van Brederode*, zynde „ van de Hockſche zyde, in zyne plaatſe ſtelde, en welken de Delvenaren daarom „ vervolgden, zulx is zeer duiſter: men raatplege hierover met Jan van Leiden, „ Lib. XXXI. cap. 5. Boxhorn in Theat. urb. Hollandiæ in diſcript. Delf &c.

lieden, toen in later tyden hartog Aalbert tot graaf van Hollant wiert ingehuldigt, wanneer zy hem met eene gifte van 4000 guldens beſchonken, 't geen zeker in dien tyd voor een groote ſomme gelt gerekent wiert; en daarenboven verbeterden zy hunnen vorigen miſſlag door getrouwe dienſten, waar door zy weder op de lyſt zyner gunſtgenoten aangeſchreven wierden, en vele vryheden en voorrechten erlangden.

De eerſte wedervergeldinge die op deze trouwe en miltdadige vereering volgde, was, dat hy hen de vryheit buiten de ſtad van de *Haagſche poort* af, tot het *Zieken-* of *Leprooshuis* toe verleende, en aan beide zyden der heere wegen ter breette van twaalf roeden: van gelyken gaf hy hen de vryheit buiten de *Waterſlootſche poort* van dezelfde grootte. Daarenboven machtigde hy de ſchout om alle quaatdoenders buiten de vryheit der ſtad te mogen grypen. Wy zullen 't gemelde hantveſt hier inlaſſchen.

„ Aelbrecht by Goeds genaden, Palens Grave op ten Ryn Hartoge in
„ Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende
„ Heere van Vryeſlant, doen cond allen Luyden dat wy gegeven hebben,
„ ende geven mits deſen Bryeve, onſer Lyever ende getrouwer Steede van
„ Delff, om meenigen trouwen dyenſt wille dye zy ons ende onſen voor-
„ voirderen gedaen heeft, oft Godt wil noch doen zel, ende omdat wy
„ hem toeſeyden gratie te doen, voir dye vyer duyſent gulden, die zy
„ ons gaven, doe zy ons hulden, alſulcke gratie, dat wy hoir vryheede
„ vermeret hebben, ende verlangen van den Hage Poorthuis wtwaert ter
„ zyecken lieden toe, ende an beyden zyden vanden twee weegen twaelf
„ roeden breet, ende desgelijx alſoo langhe ende alſoo breet vanden Poort-
„ huyſe te Waterſloot wtwerts. Voorts ſoo bevelen wy onſen Schout van
„ Delff ende Machtigen hem die nu is, offnamaels weſen zel, off zynen
„ gewairden Bode, dat hy vangen ende aentaſten mach van onſer weegen,
„ buyten onſen Steede Vryheede van Delff ommegaende twintich roeden,
„ alle dye geene daer onſe Schoudt op te ſeggen heeft ofte ſeggen ſal hebben
„ van onſen weegen, ende daer over te rechten nae onſer Stede recht van
„ Delff, ende deſe voorſchreve Vryheden ſalmen nyet begraven noch be-
„ veſten ſonder conſente van ons, ofte van onſen Nacomelingen. In oirconden
„ deſen Bryef Beſegelt mit onſen Zegele, Gegeven in Middelburch op
„ onſer Vrouwen dach annunciatio, in 't Jaer ons Heeren M. CCC. LXXXIX.
„ naeden loop van onſen Hove.

Verlof om een haven te ſchieten.

In het zelfde jaar, op den dag van ons lieve vrouwen geboorte, zynde den 8 September, vergunde hy den Delvenaren een haven te ſchieten van Overſchie tot in de Maas, om op eene gemaklyke manier hunne waren en koopmanſchappen naar alle plaatſen te kunnen vervoeren, hen aan beide zyden der vaart vele voorrechten gevende; ten welken einde hy eenige bevelen gaf, naar welke zy zich in het ſchieten dezer vaart zoude hebben te gedragen; gelyk uit deze gunſtbrief blykt:

" Aelbrecht by Goids genaden, Palens Grave op ten Ryn, Hertoge in
" Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant van Zeelant, ende
" Heere van Vrieſlandt, doe condt allen Luyden, dat wy geoirloft ende
" gegeven hebben, oirloven ende geven onſer liever ende getrouwer Stede
" van Delff, om menigen trouwen Dienſt die zy ons ende onſen Voirva-
" ders gedaen heeft, ende ons ende onſen Nacomelingen noch doen zal,
" een vrye Vaert gaende wter Stede van Delff tot inde Maze wt en in te
" vairen met hairen gueden, welcke Vaert gaen zal uit onſer Stede voor-
ſchreven,

" ſchreven, de Schie langes voor by den Dorpe ter Ouderſchye, ende
" Ooſtwaert van eene Hoff-Stadt die men heet Sterrenburch, ende tus-
" ſchen Ouderſchie ende Sterrenburch, ſoo ſullen onſe goede Luyden van
" Delff graven door den Dijck vander Schyevaart, ende van den Dijck
" zullen zy graven tot anden ouden Maeſdijck, op ten Ooſthouck van
" Mateneſſer Dijck, daer oorbaerlixte gegraven is, ende dan zullen zy
" graven buyten dijck tuſſchen nyeuwen Lande ende Schoenreloo tot inde
" Maze toe.

" Voirt ſullen zy maken buyten den Dijck een Speuye, ende inden Ou-
" den Maeſdijck een goede Sluyſe, die alſoo ſterck ende alſoo vaſt is, dat
" ons ende onſen Raide dunckt, datter ons Lant wel mede beſekert is.

" Voorts ſullen zy leggen een ſtercke Brugge, met eenre goeder Schor-
" deur inden Schyedijck daer zy eerſt beginnen te graven, ende deſe Vaert
" zullen zy maken zes Roeden wijt dryvens, ende vander Aerden, die
" uyter Vaert valt, zullen zy maken op elcke zyde een Dijck, beneden
" twee Roeden wyt, zes Voeten hooch, ende boven zes Voeten breet,
" tweedeel loops buyten, ende 't derdendeel binnen tot ouden Maesdijck
" toe, ende van den Maeſdijck totter Speuyen toe, zullen zy maken eenen
" Dijck op elcke zyde vander vaert, beneden drye Roeden wijt, ende
" acht voeten hoich tweedeel loops buyten, ende zes Voeten boven breet,
" voort zullen zy eenen wegh houden op elcke zyde vande Vaert uytter
" Schie ten Ouden Maeſdijck toe, twee Roeden breet.

" Voirt zullen zy graven eenen Colck vander Speuye tot inder Maze,
" daer hem die Schepen in bergen mogen, ende dye aerde diere wt valt,
" zullen zy leggen als hem nutſte dunct, oock moghen zy Hoeifden ende
" Platen maken off zy willen, ende alle 't Lant dat zy hier toe behooren,
" dat zullen zy gelden den geenen die 't toebehoort by goeden knapen,
" dattet weert is, ende off daer eenich ſcheel in viel, dan ſouden zyt gel-
" den tot ons, ende tot ons Raedts zegghen, ofte des geenen dyen wy 't
" bevelen.

" Voirt mogen zy deſe voorſz. Vaert ende die Schye diepen tot Delff
" toe, alſoo dicke als 't hem oirbaer dunckt.

" Voort en zal nyemant woonen op die Vaert binnen hondert Roeden
" nae, dan dier nu ter tijt woonen, ende die geene die de Sluyſen, Speuyen
" ende Bruggen bewaren zullen, ende niemant en zal anders neringe doen
" binnen die hondert Roeden voorſz. dan Lantneringe, uitgeſeyt die gee-
" ne die woonen ten Dorp ter Ouderſchie, dat is te verſtaen tuſſchen die
" Hoele diemen vaert tot Rotterdam, ende dat Weſteynde vander Kercken
" te Ouderſchie, ende deſe Vaert, Dijcken, Wegen, Sluyſen, ende
" Spoyen met haren toebehooren, en ſal niemant Schouwen, dan onſe
" Schout en Schepenen van Delff, ende die mogen ſchouwen alſoo dicke
" alſt hem nutte ende oorbaer duncken zal. Ende waert dat wy oft onſen
" Rade vernamen, dat in deſe Sluyſen, Speuyen ofte toebehooren eenige
" vreeſe ons Lants aenlage, dat zouden wy onſen goeden Luyden van
" Delft alſoo doen beteren, dat ons ende onſen Rade dochte dat ons Lant
" wel daer mede verſekert waer.

" Voirt en zal men tuſſchen Delff en der Maze op deſe voorſz. Vaert,
" ende binnen haren Wech-Sloten op veertien Roeden breet, op allen
" Sluyſen, Brugghen, Spoyen, niet moghen beſetten, dan die Schout
" van Delff, ende die Boden die hy daer toe zetten zal, behouden den

" Ambochts-Heeren haer Recht, ende soo wie beset wort, die salmen
" rechtevoort een onvertogen recht doen, van den gheenen die hem daer
" beset heeft, na Rechte van onse Stede van Delff.

" Voort alle breuken die in den beteyckende Lande ofte inder Vaert
" vallen zullen staen totter Schepenen proevinge, ende die zalmen berechten nae onse Stede Recht van Delff, mer wie Vecht of misdoet binnen
" den Dorpe van Ouderschie, dat sal berechten die Schout van Ouderschie, als ghewoenlyck is.

" Voort zullen wy eenen Nagel doen slaen inder Spoye, die Spoye niet
" op te doen, eer die Nagel boven water is, ende waert sake dat hier en
" boven yemant die Spoye opdede, dat soude hy ons beteren by ons ende
" by onsen Raide tot onsen wille.

" Voort waert dat wy yemant namaels gunnen wouden deur dese Vaert
" te varen ende daer inne te komen, die zoude staen tot onsen wille, ende
" dat souden zy gelden redelijcke kost met onse Stede van Delff tot taxeren
" van ons ende van ons Raedts, ende om dat wy onse lieve getrouwe Stede
" van Delff dese voorsz. puncten belooft hebben ende beloven voor ons
" ende onse Naekomelingen tot eeuwigen dagen wel vast ende stade te
" houden, ende hem daer toe te helpen dat sy voortganck hebben sullen
" als voorsz is. Soo hebben wy in oirkonde hyer of desen Brieve Bezegelt
" met ons Zegel, gegeven inden Hage, op onser Vrouwen Dagh Nativitas, in 't Jaer ons Heeren duysen drie hondert negen ende tachtich.

Dit afschrift komt in alles met het echte overeen, maar d' artikelen, nu onderscheiden, stonden in de oorspronkelyke brief, volgens d' oude eenvoudige wyze, zonder onderscheidingen onder malkander; doch ik hebbe die nu tot meerder klaarheit op eene beter orde gestelt. Delfshaven is haar geboorte aan dit hantvest verschuldigt, welke haven der Delfsche burgers wy ook van sints zyn, als wy de stad afgehandelt hebben, te beschryven. Doch 't lust ons, eer wy daar toe overgaan, nog eenige hantvesten waar mede de Delvenaars vereert zyn, te gedenken.

Willem van Beieren, graaf van Hollant, vergunde hen in den jare 1340, dat hunne bierbrouwers niet meer van hop- en gruitgeld zouden geven, als van elke tien vaten die men in hunne stad brouwde, gelyk de koopman den brouwer betaalt, 12 penningen hollants, vaten van acht vierdens.

De zelfde graaf stont hen toe in den jare 1342, dat die van den hove van Delft binnen Delft mogen werden bezet; item, dat de Delvenaren met vyf Schepenen schouwen met de gezworene van Delflant. Daarenboven gaf hy hen het *Lombardenhuis*, de lakenmaat, segelarie der lakenwage, deborye, makelaardye, benevens het uitzetten van den toorn, voorts de botermaar, schole, vismarkt, en 't recht om een bode te mogen aanstellen, en het schrede ambacht. En in den zelven jare verleende hy aan de stad het recht van 't schryf ambacht vrydaags voor kersdag. In den jare 1351 gingen die van de steden *Dort*, *Delft*, *Haarlem*, *Sint Geerdenberg*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Medenblik* en *Vlaardinge* een onderling verbont aan tot handhaving en bescherming van graaf Willem, alwaar Delft in de tweede plaats gemelt wort. En in den jare 1352 heeft graaf Willem hen de 30 ponden Hollants wegens de over gifte van het Lombarthuis gedaan, quitgescholden.

In een hantvest van den jare 1366 wert hen door hartog Aalbert overge-

geven om geen dobbelschool, quakkelbort ofte andere spelen te hantteren dan ter plaatse daar 't gerecht zulks mogt goetvinden.

Nog verleende hen deze graaf in den jare 1389 dat de kinderen, aldaar wonende, tot hun 20 jaren ongehuwt onder't opzicht van hunne voogden zullen moeten blyven staan, en dat de goederen der gestorvene bastaarden vry zullen overgaan op hunne naaste erven.

Wy hebben flus gezien hoe de Delvenaren, nadat zy de gunst van hartog Aalbrecht gewonnen hadden door hunne getrouwe diensten, hy hen in den jare 1394 weder toestont om poorthuizen te maken, en deuren daar in te hangen, vesten te diepen en te verwyden. By deze goetheit voegde hy nog deze nevensgaande gunstige verzekerbrief:

" Wy Lodowijck, Heere van den Gruthuyse, Prince van Steenhuyse " &c. Ridder, Raet ende Kamerlink, ons ghenadichs Heeren des Hartoge van Bourgongien, Stedehouder Generaal ende Raiden ons voorsz. " Genadichs Heeren gecommitteert ten saecken zijnre Landen, van Hollant, Zeelant, ende Vrieslant, residerende in den Hage. Doen kondt " allen Luyden, dat wy ghesien, gehandelt, gehoort, ende gelesen hebben eenen besegelden Brief uyt hangende in een roden wasse, metten " Zegel van wylen hoochgebooren, ende vermogende Vorst Aelbrecht " Palensgrave op ten Rijn, Hartoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, en Heere van Vrieslant, wiens ziele " Godt genadigh zy, gans gave ongecanselleert ende ongaraseert, spreekende van woorde te woorde als hier nae geschreven staet. AELBRECHT " by Godts genaden, Palens-Grave op ten Rijn, Hartoge in Beyeren, " Grave van Henegouwen, van Hollandt van Zeelandt, ende Heere van " Vrieslant, doen allen Luyden condt, dat wy voor ons, ende onse Nakomelingen, onser goeder Stede van Delft, ende haren mede Poorteren, " die nu zijn, of namaels wesen sullen, om meenigen trouwen dienst, die " zy, ende haeren Voorvaderen, onsen Voorvaderen, Graven van Hollandt, ende ons gedaen hebben, ende ons, ende onse Nakomelinghen, " of Godt wille noch doen sullen, sulcke gratie gedaen hebben, ende vryhede ende Privilegien gegeven, ende gheven met desen Brieve, als hier " na geschreven staet. 1. In den eersten hebben wy gegeven geconsenteert, ende overlovet, dat onse Stede van Delft voorschreven maecken " mogen, ende timmeren die Poirthuysen van onser Stede voorschreve die " deuren daer in te hangen, haer vesten te diepen, ende te wijden tot ons, " ende onser Stede voorschreven profijt, ende oirboir, soo dat sy onse " Stede voorschreven houden, ende bewaren moghen, tot onsen, ende " onsen Nakomelingen behoef, als goeden Luyden schuldich zijn te doen. 2. Voort hebben wy onser Stede voorsz. gegeven, ende geven dat onser Stede vryheydt wesen sal, dat binnen den buyten wech gheleghen is, " uytgeseydt die Abdissen ende des Cloesters recht van Reynsburch. Ende hebben oock onser voorschreve Stede vryheydt gemeert, ende meeren dertich roeden breet, van den buyten uytwaert van den Ketelpoort " noortweslwaert omme, tot dat Nootdorper Poorthuys toe. 3. Item, dat " wy, noch niemandt van onsen weghen bewinden en sullen, of eenich " bewint, of bedrijf aen nemen in onser voorschreve Stede Haven Sluys, " Spoije, Brugghe, ende Vaert, ende hoiren toebehooren, dan onse " Gerecht van Delft, die nu zijn, of namaels wesen sullen. 4. Item soo

 en

„ en ſullen over onſe Stede voorſz. Haven ende Vaert niet meer Bruggen
„ weſen, dan onſe Brieven, die wy onſe voorſz. Stede, daer of ghegeven
„ hebben, inhouden ende begrypen. 5. Item hebben wy Verpacht onſer
„ Stede voorſz. duerende tot eeuwigen dagen, die Viſſcherijen in die
„ Vaert, vander Zijeckerluyden ſtreckende door Delft, in de Schie, ende
„ voort ſuytwaert de Schie langhs inde Nieuvaert, ende de Nieuvaert
„ langs, tot inde Maeſe, om elf pont s' Iaers te betaelen alle Iaers op Sin-
„ te Maertijns Dach inden Winter, ende gheloven ons en Stedet voorſz.
„ die voorſchreve Viſſcherije te wairen tot ewighen daighen als voorſz. is,
„ ende diere voorſchreve Viſſcherije en ſal nyemant bewinden dan onſe Ge-
„ rechten van Delff, of dyen ſijſe voort bevelen, off verhueren zullen.
„ 6 Item hebben wy gegeven, ende geve onſe Stede van Delff voorſz.
„ ende gratie gedaen, dat een yghelijck Poorter, off Poorterſſe binnen
„ onſer Stede voorſz. verbeuren mach, ſijn Lijf ende ſijn goede in gheene
„ manyeren meer dan' tſeſtich pondt, mar wat Poorter, off Poorterſſe
„ voorſz. eenen dootſlach dede binnen onſer Stede, ende Vrijhede voorſz.
„ dye ſoudt verbeuren ſijn Lijf, ende ſijns goets, nyet meerder dan tach-
„ tich pondt, worde hy verwonnen nae onſer Stede recht voorſz. ende daer
„ mede ſullen alle ſijne andere goeden vry weſen, ende hun volgen, ſoo
„ waer zy vaert, ende dan en ſal die Poorter off Poorterſſe nimmermeer in
„ onſen Landen comen, noch in onſe Stede voorſz. ten ſy by onſen gemoe-
„ de, ende willen ende by des doiden maighen, behoudelick onſe Stede
„ voorſz. anders hoirs rechts. 7. Item dat onſe Schout, mit onſen Gerechte
„ van Delff, berechten ſal, alle bruecken dye geſchyet ſijn, tot deſen da-
„ ge toe, binnen der Vryhede van onſer Stede voorſchreven binnen eenen
„ Jaer nae date van deſen Bryeve, ende die breucken, die binnen der Vry-
„ hede van onſer Stede voorſz. noch geſchyen ſullen, dye ſal onſe Schoudt
„ voorſz. mit onſen Rechter, dye nu is, off naemaels weeſen ſal berechten
„ binnen's Jaers, nae dat die breucken gheſchyen, off die geene dye die
„ breucken gedaen hadde, ſoude daer off quyt weeſen, ende om dat wy
„ deſe voorſchreve Punčten van Privilegien, ende Vryheden onſer voorſz.
„ Stede, ende Poorteren, ende hoiren Nacomelingen, voor ons, ende
„ onſer Nacomelingen tot ewigen daigen gehouden willen hebben, in alre
„ maten als voorſchreven ſtaet, Soo hebben wy deſen Brief open doen be-
„ ſegelen, mit onſen wthangende Segele; ghegeven inden Haege opten
„ vj. Dach in Julio, in 't Jaer ons Heeren Duyſent drye hondert vyer en-
„ de 't negentich. Aldus geteyckent *Iuſſu Domini Ducis Ailberti: Præ-*
„ *ſentibus Domicello de Arckel*, *Domino de Gaesbeke*, *ende de Sevenberge &c.*
„ *Domino Paulo de Haeſts. conſulibus. Iacobus Petri de Leyden. S. ex coffs.*
„ Ende wy Stedehouder, ende Raiden voorſz. dan dit aldus gehoort,
„ geſien, ende geleſen hebben, als vooren verclaert is, Soo hebben wy
„ des toe een warachtich getuyge ons voorſz. genaden Herren van Bour-
„ gonjen Zegel geordonneert ten ſaecken ſijnen Landen van Hollant,
„ Zeelant, ende Vrieſlandt voornoemt hier andoen hangen, opten xxviij.
„ Dach van Oĉtobrij, in 't Jaer ons Heeren Duyſent vyer hondert vyer
„ ende 't ſeſtich.

Wat het vierde artikel van het gemelde hantveſt betreft, waarin van de bruggen over de vaart geſproken wert, te weten, tuſſchen Overſchie en deze ſtadshaven, dewelke men nu de Havenſche Schie noemt; daar zyn 'er

'er noit eenige andere geweeſt, voor zoo veel my bekent is, als alleen die van het oude huis te Spanje bezyden de voorſchreve vaart gelegen, het welke van outs een ryweg plagt te hebben, van dat huis af noortwaarts oplopende, niet verre van de kerk te Overſchie uitkomende, en ooſtwaart op naar den weg van Rotterdam ſchietende; gelyk men noch tegenwoordig aan den uitweg, aldaar van outs gelegen, kan zien, welke weg, hoewel die door de vaart, daar nu recht door heen lopende, is afgeſneden, zoo hebben echter die vanden huize van Spanje het recht van een uitpad bewaart, en langen tyt, door middel van een brugge, over de voorzeide vaart lopende, onderhouden. Dit recht zogten die van Rotterdam over eenigen tyd machtig te worden, het welk zeker tot groot nadeel der Delvenaars zou geſtrekt hebben, dewyl de Rotterdammers daar over een ſteene brug of lage heul zoude gelegt hebben, om de doortocht der groote ſchepen naar Delft af te ſnyden; doch d' achtbare overheit dier ſtad, dezen nadeligen toeleg bemerkende, yverden by tyts om die van Rotterdam in hun verderflyk voornemen, tot onherſtelbare ſchade van Delft, te ſtuiten, niet ruſtende voor en aleer zy het voornoemde recht van den huize van Spanje waren machtig geworden; zoo dat zy de voorzeide vaart, waarover te voren verſcheide onluſten en bekommeringen rezen, nu in 't geheel vry en ongeſtoort bezitten; gelyk uit de brieven, in de ſtads archiven beruſtende, kan gezien worden. Wat de twee laatſte hooftſtukken van het gemelde hantveſt belangen, te weten, hoe veel een burger van Delft boven zyn lyf verbeuren mag, als ook dat alle bruiken binnen het jaar moeten werden afgedaan, daar van zullen wy niet ſpreken, maar naar beter gelegentheit wagten om dit te ontvouwen. Maar wat de viſſchery betreft, in het vyfde artikel vermelt, die men in de Schie had, ſtrekkende door de ambachtsheerlykheit van de *Ketel*, doen den heere van Waſſenaar toebehorende, hierover ſchynen ook in den beginne verſcheide onluſten tuſſchen die van Delft, en den gemelden heere van Waſſenaar ontſtaan te zyn, zoo dat de overheit dezer ſtad, met den heere *Philips van Waſſenaar*, burggraaf van Leiden, in wederzytſche onderhandeling zyn getreden, en met malkander in dezer voegen verdragen zyn, gelyk deze volgende acte uitwyſt:

" Philips Heere van Waſſenaer, Burch-Grave van Leyden, doe condt
" allen Luyden, want onſe genadige Heere Hertogh Aelbrecht Zaliger
" gedachten, Verpacht heeft onſen Liever ende beminden Vrienden der
" Stede van Delft, die Viſſcherije inde Vaert van zieker Luiden buyten
" Delff doorgaens der Stede voorſz. ende voort Zuytwaers die Schie langes, alſoo verre als haer Vaert gaet, ſtreckende totter Maze toe; in
" welcke Vaert ende Viſſcherije onſe Heerlijckheyt van Ketel-Ambocht
" ſtreckende is, daer wy ende onſen Broeder, dien Godt genadich zy,
" der Stede voorſz. tot veel tijden om vervolcht hebben ende beklaeght,
" ſoo zijn die zelve onſe Vrienden der Stede voorſz. met ons gantſchelijck
" overdragen, als van onſe gebreken voor geroert, ende hebben ons dair
" wail tot onſen wille off voldaen ende vergenoucht, des hebben wy hem
" weder overgeven ende quytgeſchouwen die Viſſcherye vander Schye
" alſoo vere als voorſz. is, ſonder ons in eenigerwijs daer of te onderwinden, ſtreckende van hare Vairt voorwaerts alſoo verre als Ketel-Ambocht gaet, behoudelijck ons onſe Ambochts Heeren Recht, ende hebben der zelver Stede ende haren Nakomelingen gelooft voor ons en voor

onſen

" onſen Nakomelingen alle dit voorſz. toeſeggen te waren tot eeuwigen
" dagen, in kenniſſe hier of ſoe hebben wy deſen Brieff Bezegelt met onſen
" Zegel hier aengehangen, Gegeven op des Heylich Cruyſdagh avont,
" in 't Jaer ons Heeren duyſent vier hondert ende thien.

Hierna gaf hartog Jan van Brabant, tweede man van vrouwe *Jakoba*, gravinne van Holland, in den jare 1424, den laatſten February, als een merklyk gunſtbewys voor deze haven, de vryheit aan de ſtad Delft, dat alle de gene die *binnen de* 14 *roeden* wederzyds langs de *Schie* woonen, van de ſtad af tot aan de Maas toe, het recht der poorters zouden genieten, zoo dikwils als d' overheit van Delft zulx dienſtig zou vinden, behoudens het recht van yders ambachtsheer. De giftebrief luid aldus:

" Iohan by der genaden Godts Hertogh in Lotrijck, van Brabant, ende
" van Lymburch, Marcgrave des Heylich Rijcx, Grave van Henegou-
" wen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieſlant, doe condt
" allen Luyden, want alle tijtelijcke zaken by vergetenheyt der Menſchen,
" metter tijt verganckelijck zijn, ſoo iſt wel noot ende behoorlijck, dat
" menſe met gheſchrifte eeuwich make, opdat zy tot allen tijden inder
" Luyden ghedachten jeghenwoordich ſchijnen, ende overmits outheyt
" van Jaren niet en vergaen, hierom iſt dat wy met guede zinnen over-
" denckende, ende aenziende menigen trouwen dienſt, die onſe lieve
" ende getrouwe Stede van Delff onſen zaligen Voorſaten, Graven ende
" Heeren van Hollant ende van Zeelant gedaen hebben, ende ons off God
" wil noch doen zullen, in toecomende tijden, der zelver onſer getrou-
" wer Stede van Delft ende allen heuren Poorteren, die nu zijn, ofte nae-
" maels weſen zullen, gegeven hebben, ende geven mits deſen onſen je-
" genwoordigen Brieſt, zulcke Punčten van rechte, voordeel, ende vry-
" heden, als hier na geſchreven ſtaen.

" Inden eerſten dat alle die geene, die Zuytwaerts uyt van onſen goeden
" Stede van Delff, tot inder Maze toe binnen veertien Roeden aen bey-
" den zyden vander Vaert, nu ter tijt woonen, of namaels woonen zullen
" alſulcke Vryheden, Rechten, en Privilegien gebruycken zullen, als
" die Ingeſeten Poorteren doen, die binnen der Stede Veſten woonachtich
" zijn, ſoo verre als zy 't aen der Stede verſoecken, als dat toebehoort,
" behoudens elken Ambocht zijns Rechts.

Maar dewyl dit daarna voor 't welwezen der ſtad niet meer wierd goedgevonden, is dat recht weder ingetrokken en afgeſchaft, nademaal zich veel burgers en inwoonders met 'er woon naar buiten begaven, waardoor de ſtad niet weinig haren luiſter verloor: nochtans ſchynt men in den beginne deze vryheit zeer hoog geſchat te hebben, alsof dat zeer voordeelig voor Delft was; zynde dezelve ten verzoeke van d' overheit ook door *Philips van Borgonje*, grave van Holland, in den jare 1452, beveſtigt, ja als geheel vernieuwt, gelyk zyn hantveſt aanſtonts zal te kennen geven. Na dat deze graaf, in den jare 1448, hen weder toegeſtaan had om hunne muuren, wallen, torens, en al wat tot verſterking der ſtad diende, het geen zy na de inneming van hartog Aalbert hadden moeten omver werpen, weder te mogen opmaken en in ſtaat van verweering brengen, gelyk wy in het vorige hooftſtuk hebben aangetoont, zoo voegde hy 'er het recht noch

noch by, dat men de ballingen van de gewyde aarde, die voorheen als eene ongestoorde vryplaats wiert aangemerkt, mogt van daan halen; en dewyl in dien tyt de vryheit der gewyde aarde, 't zy in kerken of op kerkhoven, hoog ten top wierd gevyzelt, moet dit toegestaan recht als een byzonder gunstbewys gerekent worden. Daarenboven begiftigde hy de stad met dit voorrecht, dat niemant zonder toestemming der overheit eenige woonstede op 60 roeden na aan de stad zoude mogen bouwen; gelyk alles breder in dit hantvest te lezen is.

„ Philips by der gratien Goids, Hartoge van Bourgongen, van Lotheringen van Brabant, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen van Artois, van Bourgongen, Palatijn, van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Namen, Marc-Grave des Heylichs-Rijcx, Heere van Vryeslant, van Salins, ende van Mechelen, doen condt allen Luden, jeghenwoordich ende toe te komen, dat wy ter bede, ende supplicatie, van onsen wel geminden, dye Burgemeesteren, Scepenen, Raide, ende al 't ghemeyne onser Stede van Delff, dye ons hebben doen thonen, ende te kennen geven, hoe dat onse voorschreeve Stede van Delff, een notabile Stede es wel grootelick ende notabelick geprivilegeert, ende gehantvest by onsen voirvorderen, ende hoe dat onse selve Stadt, over seeckeren tijt voorleden vercreech, ende impetreerde, van wijlen was den Hartoge Aelbrecht Grave van Holland, wyen Godt genadich zy, een seecker Privilegie ende Hantvest, te weeten dat zy souden mogen delven, die Graften, ende Vesten vande voorschreve Stede, maecken en timmeren die Huysen van der Poorten, ende dair an hangen die dooren, zonder eenich mentie off ghewacht te maicken van Muyren, Thoornen, ende andere saicken, die nochtans wel nootsakelijck sijn der voorschreve Stadt, ons oetmoedelijck biddende ende versoukende, die voorschreve van onser Stat van Delff, dat ons gelyeven wil te consenteren, dat soo wanneer die voorschreve Stadt des vermogen, ende taysement hebben sal, soo mach doen maicken Muyren, Thoornen, ende andere edificien ende reparatien oirbaerlick tot bewaernissen, ende bescermisse der selver onser Stadt, in sulcker vougen ende manyeren, datse mach weesen bewairt ende onderhouden 't onsen proffyte, jegens eenige lasten van oirloghen ende andersins, die ons ende onsen Lande van Hollant overcomen mochten, dies Godt verde, ende oock dat dye omme setene van daer ontrent daer hebben moigen hoer vertreck ende bewaernissen. Ende oock meer dat wy hem consenteeren ende wilcoren willen dat geveylt, soo dat iemant van nu voortaen gebannen worde by der Weth vander voorschreve onser Stadt, om eenige misdaden, ende dat boven dyen deselve gebannen quame binnen der voorschreve Stadt, ende hemluyden bevryeden op Heylige, ende gewyede Steden, dat mense dair of halen ende nemen soude moighen, by alsoo dat sy by consente vanden Bisschop van Utrecht, wien de Saecke aengaet, om terstont daer off Justicie te doen, nae hoiren verdyente, als off sy gevangen waren, buyten gewyeden Stede, ende dat omme dies wille, dat in tyden verleden, daer off comen ende gevallen zijn, ende noch meer komen en ghevallen mochten veel onghevals, ende dair toe oock dat wy hem gonnen, ende consenteren willen, dat eygheen van wat state hy zy oprechten noch maicken en mach, Huysen noch oock

" aennemen te maickene eynighe Woensteeden op t'festich Roeden nader
" Vryheyt vanden voorschreeven Steede, het en sy by consente vander
" Vroetdomme ende Ryckdomme der selver Stadt, ende dat om dieswille
" dat binnen corten tyden harwaerts, een dye ghebannen was uytter voor-
" schreve Steede daer nae uyt hem selven, ende by synen vryen wille heeft
" gedaen maecken ende timmeren een Huys op vyff of ses Roeden nader
" eenre Poirte ende Graft vande voorschreve Stadt op 't Heerscip, ende
" Leen vander Abdissen van Reynsburch daer hy hem gestelt heeft te wo-
" nen, ende tauarne te houden, ende comen dair daghelijxs veele Bal-
" lingen ende ander licht geselschap beyde Mans ende Vrouwen, dye by
" Nachte gecomen syn, in onser voorschreve Stadt, ende aldaer bedre-
" ven veel groote ruytheeden, boven dyen dat zy ghebannen hebben ghe-
" syn als voorschreven is. Ende dat wy den voorschreve suppliante, in
" ende wter name van onser voorschreve Stadt, hyer op willen verlyenen
" onse opene Bryeve van Privilegien, ende Hantvesten, den selven onser
" Stadt van Delff, nae groote, ende rype deliberatie van Raide daer op
" gehadt, willende ende begeerende onse voorschreve Stadt van Delff
" gerepareert, ende ghestarckt te wesen, te bewaernisse van diere ende
" vande voorschreve Supplianten onse ondersaten geneycht tot hoiren ver-
" soecke, ende supplicatie, overmits de goede getrouwe, ende dancke-
" licke dyenste ons by hem hyer voortijts gedaen te velen stonden, ende
" hopen dat sy ons noch doen sullen, Hebben verlyent geconsenteert, en-
" de gewillecoert, verlenen, consenteeren, willecoeren, ende uyt onser
" specialer gratien gonnen mits desen onsen Bryeve voir ons, ende onsen
" erven, ende Nacomers, Graven ende Gravinnen van Hollant, dye
" voorschreve dry poincten, ende Articulen hyer boven verclaert, in for-
" me van Privilegien ende Hantvesten, omme daer off, ende van elcken
" van dien voorschreve poincten van nu voort an te useren, ende gebruyc-
" ken nae hoiren inhouden, Behoudelick dies als vanden derde ende seste
" Poyncte ende Articule, het en waire immer by oirlove, consente ende
" Octroye van ons off onsen erven, ende Nacomers, off oock van dyer
" vander Weth, van onser voorschreve Stadt van Delff, ende behouden
" oock dyes, dat dye geene die erffachticheden hebben, binnen den bewinde
" ende linage van de voorschreve't festich Roeden, sullen mogen sonder
" begrype maecken off doen maken, ende oprechten cleyne Huysekyens,
" om haire Beeste ende vruchten daer in te besteden, ende vertrecken,
" souder ymer dat die voorschreve geerffde in die selfde Huyskens sullen
" moghen Woenste, Herberge, off taverne noch Cabaret houden. Ont-
" byeden daer om ende beveelen onsen lyeven, ende getrouwen den Heer
" van Lamoy Ridder onsen Raet Camerlinck ende Steedehouder in onsen
" Lande van Hollant, Zeelant, ende Vryeslant, onse Raeds-Luyden by
" ons gestelt, ende gecommitteert ten saecken onser voorschreve Lande,
" wesende inden Haege, onsen Rentmeester Generael der selver onser
" Landen, onsen Schout van Delff, ende allen anderen onsen Rechteren,
" Amptlyeden ende Officieren dye nu syn, off naemaels wesen sullen,
" ende hoiren Stede Houweren ende oock allen onsen Ondersaten, ende een
" jegelicken van hem wient aengaen mach, ende alsoo hem toebehoort dat
" sy die voorschreve Supplianten, ende onse voorschreve Stadt van Delff,
" van deser onser gratien, Privilegien, ende Hantvesten, ende van al den in-
" houden van desen Bryeve; van nu voortan, laten ende ghedoghen, useren,
ghe-

" ghebruycken, ende genyeten van punte te punte, pacivelick, ruſtelick,
" vredelick, ende tot eeuwighen daighen ſonder hun eenigen hinder,
" letſel, moyte ofte ongebruyck daer in te doen, of doen doen, ende laten
" geſchyen, nu noch in toecomenden tyden, in eeniger wys ter contrarie,
" want ons dat alſoo gelyeft. Ende ten eynde dat deſe ſaecken vaſt ende
" geſtadich blyven tot eeuwigen daigen, wy hebben onſen groten Zegel
" hyer an doen hangen, behouden in anderen ſaicken onſe ende in allen
" anderen elx anders Rechten. Gegeven in onſe Stadt van Brueſſel, in
" dye Maent van Aprilis, in 't Jaer ons Heere M. CCCC. XLVIII. voir
" Paeſſchen.

Op te Ploye geſchreven,

By my Heere den Hartoch.

Noch onderteyckent

D. La Porte.

Uit deze vergunning van hartog *Philips van Borgonje*, om de ſtad met torens en andere ſterktens te mogen voorzien, hebben miſſchien ter zelver tyt hunnen oorſpronk genomen twee ſterke torens, aan de zuitzyde der ſtad gelegen, waarvan wy in de inleiding geſproken hebben; aan welke men noch onlangs in eenige ſteenen Borgondiſche kruiſen zag uitgehouwen, de gedachtenis der voorgaande eeuw afbeeldende; en dewyl de welvaart dezer ſtad in deze tyden kennelyk vermeerderde, ſtont de gemelde vorſt hen daarenboven noch toe dat zy hunne haven grooter mogten maken, om aldus meerder groote ſchepen te kunnen bergen, hen, dewyl de ſcheepvaart en koopmanſchap luſtig aanwakkerde, daartoe vergunnende dertig roeden breette wederzyds de voorſchreve vaart en haven, aan 't einde der 14 roeden welke voorheen van zyne voorzaten vergunt waren. De gunſtbrief is van dezen inhout:

" Philips by der gratien Goids Hartoch van Bourgongien, van Loth-
" rijck, van Brabant, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen, van
" Artoys, van Bourgongen, Palatyn, van Henegouwen, van Hollant,
" van Zeelant, ende van Namen, Marcgrave des Heyligen Rycx, Heere
" van Vryeſlant, van Salins, ende van Mechelen, doen cond allen Luy-
" den. Alſoe onſe geminde dye van onſer Steede van Delff, ons getoent,
" ende te kennen gegeven hebben, hoe dat dye Vryheit, ende rechte van-
" der Vaert, ende Havene, onſer voorſchreve Stede van Delff ſtreckende
" es, vander ſelver Steede tot inder Maiſe toe, ende veertien Roeden op
" elcke ſijde vander voorſchreve Vaert ende Havene, ende dat die guede
" Lieden vander voorſchreve onſer Steede in goeden wille ſijn, om die
" vermeeringe des gemeens oirbaers, in onſer voorſchreeve Steede, ende
" onſe Onderſaeten daer inne geſeten aen te nemen die Neringe ende
" Hanteeringe van t' Zee te reyſen, omme 't welcke te doen hem behouven
" ſoude Scepinge daer toe nut ende dienende, welcke Scepen ſoo nyet en
" ſouden konnen, noch moigen bergen, noch leggen, in hoire voorſchre-
" ve Havene, overmits ende ghemerct dat hy veel te cleyn ende te nauwe
" is, het en wair dat wy hem hier in gehulpich worden ende voorſien wil-
" den van te mogen vermeeren ende grooten hoir voorſchreve Havene off

„ op dat noet zy een nyeuwen te moygen maken op haers selfs lant, ende
„ verlenen noch meer Vryheit, dan zy tehans hebben, om 't welcken zy
„ ons oedmoedelyck gebeden, ende versocht hebben. Soo Is 't, dat wy
„ den voorschreven van onser Steede van Delff in vorderinge, ende ver-
„ meerderinge des gemeens oirbaers aldaer, hebben gegonnen, verleent
„ ende geconsenteert, ende mitt desen onsen Bryeve, hyer op gehad 't ad-
„ vys, ende goetduncken van onsen Raide, gonnen, verlenen, ende con-
„ senteren, voor ons, ende onse erven, ende Nacomelingen, Graven en-
„ de Gravinnen van Hollant, dye vryheyt van dertich Roeden breet, an
„ elcke zyde vander voorschreve Vaert, ende Havene tenden de voor-
„ schreve anderen veerthyen Roeden voornoemt, om aldair te moghen
„ maken een nieu Havene, wt haer selfs Lant, ende Erve, om hoir voor-
„ schreve Scepen te mogen bergen, ende leggen, ende oock datmen bin-
„ nen der voorschreve Vryheden sal mogen timmeren ende Huisen maken,
„ sulck, ende soo veele als den voorschreve onser Steede van Delff guet,
„ ende oirbaer duncken sal, om die Luyden vander Neringhe voorschreven
„ daer te mogen logieren, ende hoir gerijf, ende gadinge te hebben alst
„ dat behooren sal, behoudelijck onse ende yegelicx Recht, ombieden
„ daerom ende bevelen onsen lyeven getrouwen Stedehouder, ende Raets-
„ luyden, by ons gestelt totten saicken onser Landen van Hollant, Zee-
„ lant, ende Vryeslant onsen Luyden vande Reeckencamer inden Haege,
„ onsen Schoudt van Delff, ende allen anderen onsen Dienaeren, Justi-
„ dyers, ende Officyers, dye nu syn, ende namaels wesen sullen, hoiren
„ Stedehouderen, wyent aengaen mach, ende elcken bysonder; Alsoe
„ hem toehoirt, dat zye die van onser Stede van Delff deser onser tegen-
„ woordiger gifte ende consente, en van allen 't inhouden deses ons Bryefs,
„ alsoo ende inder vougen ende maten voorsz. doen laten, ende ghedogen,
„ rustelick ende vredelick ghenyeten, ende ghebruycken, sonder hun nu
„ noch in toecomenden tijden eenigen stoot, hinder, letsel of ongebruyck
„ daer in te doen, ofte te laten geschyen in eeniger wys ter contrary, want
„ ons alsoo gelieft, ende willen dat gedaen zy, ende des 't oirconde heb-
„ ben wy onsen Zegel hier aen doen hanghen, Gegeven in onse Stede van
„ Bruesele drye dagen in Julio in 't Jaer ons Heeren M. c. c. c. c. een en-
„ de vijftich.

Geen jaar daarna geschiede de bevestiging van het hantvest van hartog *Jan van Brabant*, als Grave van Hollant, in den jare 1424 verleent, waar van wy flus spraken, en welks inhoudt was, dat die, welke langs de Schie woonden, de vryheit der stad zoude genieten.

„ Philips by der gratien Goids Hartoge van Bourgongen, van Brabant,
„ van Limburch, Grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgongen,
„ Palatijn, van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Na-
„ men, Marc-Grave des Heyligen Rycx, Heere van Vryeslant, van Sa-
„ lyns, ende van Mechelen, doen condt allen Luyden, Alsoe onse gemin-
„ de Burgemeesteren, Schepenen, ende Inwoenders onser Stede van Delff,
„ ons te kennen gegeven hebben, hoe dat zy onder andere hoire Privile-
„ gien, ende Vryheden, hebben een Privilegie, dye hemluyden gegont,
„ ende gegeven is geweest, by Zaliger gedachten onser seer lieve Neve
„ wijlen was Johan, Hartoige van Brabant, als Grave van Hollant, by
den

" den welcken die selve onse voorschreve Neve voor hem, ende sijnen
" Nacomelingen, Graven, ende Gravinnen van Hollandt, hunluyden
" onder ander saecken gegonnet ende gegeven heeft, dat alle dye gheene
" dye Zuytwaert wt, van onse Stede van Delff tot inden Maisen toe,
" binnen veerthyen Roeden aen beyden zyden, vander Vaert doe ter tijt
" woenden, of naemaels woonen zouden, alle sulcke vryheden, Rech-
" ten, ende Privilegien, gebruycken souden, als die Ingesetenen Poor-
" ters doen, dye binnen der selver onser Stede Vesten woonachtich sijn,
" Alsoe verre als zijt ander voorschreve Stede van Delff versoucken, als
" daer hyer toebehoort, behouden elcken Ambochts-Heere sijns rechts,
" ende overmits dat wy tot onsen blydelicken incomen, in onse voorschre-
" schreve Lande van Hollant, belieft heeft te confirmeren, te vestigen,
" ende te consenteren den gemenen Ridderscippen, Sciltknechten, goe-
" de Steden, ende Ondersaten van onse voorschreve Landen van Hollant,
" alsulcke Privilegien, oude costumen, ende gewoenten als zy hadden
" vercregen van Saliger gedachten onse Voorsaten, Graven, ende Gra-
" vinnen van Hollant, bysonder van onsen seer geminden Neve, Hartoge
" van Jan van Brabant &c. Ende mit onsen Bryeve, die wy hem luyden
" gemeenlicke daer op verleent hebben, beloefden, ende sworen elcken
" van onsen Steden voorschreven van Hollandt, hemluyden daer op te
" geven, ende te verlenen onsen zonderlinghen Bryeven, van Confirma-
" tien, alsoe die voorschreve thoeners seggen, ende hyer om hebben zy
" ons zeer oetmoedelijcken doen bidden, ende versoucken, dat wy die
" voorschreue Priuilegien inde manyeren, als onse voorschreve Neve,
" Hartoge Jan van Brabant, als Grave van Hollant voorschreve hemluy-
" de verleende, wy confirmeren wouden, ende in alsoe verre, alst van
" node es, hemluyden van nyeuwes die selve Privilegie te verleenen, en-
" de hemluyden daer op consenteren, ende doen expidieren, onse Brieve
" daer op behouflick ende notelick, daerom ist dat achter dyen, dat by
" onsen lieven, ende ghetrouwen Stedehouder Generael, ende andere
" Raetsluyden, by ons gestelt, ende gheordonneert in onse voorschreve
" Landen van Hollant, residerende inden Haege, by onser Ordonnantie
" doorsyen geweest, hebben die openen Brieven vanden voorschreve Pri-
" vilegien den voorschreven thoenders verleent by den selver Saliger ge-
" dachten onse Neve, Hartoge, Jan van Brabant, die welcke Bryeven
" inhouden twee punten ende Articulen, daer off dat eerste es, dat selve
" punte hier verclaert, Gelijck dat blijckt by den inhouden van den brieve
" voorsz. hyer na volghende. Hier was de voorgemelde privilegie
van hertog *Jan* t' eenemaal van woort tot woort tusschen ingevoegt, even
gelyk het voornaamste daar van, tot deze zaak dienende, hier boven
bladzyde 32 is gestelt, daar na volgt de goetkeuring van hartog Phi-
lips met deze woorden: „ Wy hier op gehadt 't Advys, ende goet-
„ duincken van onsen voorschreven Stedehouder, ende Raetsluyden van
„ Hollandt, hebbende die voorschreve Bryeve hyer voren geroert, in al-
" soe verre alst angaet den voorschreven eersten punten, ende Article van
" waerde, die selve Brieven, ter Oetmoediger beede, ende ernstelick
" versoucke van den voorschreven thoeners, geneycht wesende totter
„ selver hoire oetmoediger beede, hebben voor ons onse erven, ende Na-
„ comelingen, Graven en Gravinnen van Hollant, belieft, gevestiget,
" geapprobeert, ende confirmeert, ende by onser sonderlinghe gratien,
"

" mit desen onsen teghenwoordighen Bryeve, belyeven, vestigen, ap-
" probeeren, ende confirmeeren, alsoe verre, alst angaet, den voorschre-
" ven eersten punte, ende Article, inden formen, ende manieren alst hyer
" boven inhout, ende verclaert staet, alleenlick, ende anders niet, Ont-
" bieden daerom, ende bevelen, onsen voorschreve Stedehouder, ende
" Raetsluyden onsen Rentmeester Generael van Hollant, onsen Bailliuwen
" van Delftlandt, ende Schyelant, onsen Schout van Delff, ende anderen
" onsen Rechteren, ende Dyenaers, dye dit angaen mach, ende behout,
" of hairen Stedehouder, dye nu syn, of namaels wesen sullen, dat van
" onser voorschreve gratien ende confirmatie, mitsgaders van der voor-
" schreve eersten punte, ende Article, ende van al den inhouden van den
" selven Article, zy en elx van hem bysonder, in alsoe verre alst hem an-
" gaet ende behoort, doen ghedooghen ende laten die voorschreve tho-
" ners, ende haer Naecomers volcomelick, rustelick ende ewelyck besit-
" ten, ende gebruycken, sonder hemluyden te doene, ofte doen doen,
" noch gedogen ghedaen te wesen, noch nyemant van hem eenige hinder,
" letsel, of becommeringhe ter contrarien, wanttet ons alsoo belieft ge-
" daen te wesen, in oirconden, zoo hebben wy onsen Zegel hier aen doen
" hangen. Gegeven in onse Stede van Rijsel, den xij. Dach van Maert,
" int Jaer ons Heeren duysent vyer hondert twee en vyftich.

Na verloop van eenige jaren, te weten, omtrent 1460 of 1470, wiert 'er tot vermeerdering, voordeel en voortgang van Delfshaven by den ganschen raat dezer stad gewillekeurt en dit volgende vastgestelt. " Schout, " Schepenen ende Raide der Stede van Delff, hebben gekeurt dat niemant " die poorters van Delff zyn, eenigerhande guet wtvaren moeten in der " Masen, noch vander Masen inbrenghen, noch nerghens doer voeren, " noch overschepen, en moeten, wat boven een half vat swaar is, anders " dan in die nieuwe Delftsche Haven, by den boete van drie pont, een " derde den Heer, een derde den Geselschap, ende een derde den aen- " brengher, ende wie men anbrenghet van desen punten ende niet betu- " ghen en mach, salmen zetten tot hairen eede. Welke voordelige keur en ordonnantie voor de stad thans byna in ongebruik is geraakt, dewyl er, 't geen waarlyk in zich zelven schandelyk en beklaaglyk is, by de meeste weinig of geen onderscheit wort gemaakt, of zy hunne vaderlyke stad en eige medeburgers, of die van andere buitenplaatsen begunstigen.

Van het rechtsgebiet der stad.

Wat het rechtsgebiet dezer stad betreft, dat strekte zich in den beginne niet verre uit, en was binnen den kring harer vesten besloten; maar naderhant van tyt tot tyt buiten hare eerste wallen vermeerdert en uitgestrekt zynde, gelyk wy flus aantoonde, wiert ook haar rechtsgezag breder uitgebreit: zoo dat hartog Philips, dewyl zy eene koopstad was, alwaar veel handel gedreven wiert, haar, boven de gemelde gunsten, de macht gaf om alle misdadigen en boosaarts te mogen bannen anderhalve myl buiten de vryheit der stad; welk bannissement in dien tyd zoo net wierd onderhouden, dat, ingeval iemant gebannen zynde, bevonden wiert voor het einde van dat bannissement, binnen die voorgestelde palen t' eeniger tyt gezien te zyn, dat hy als dan beroofft was van het recht om oit of oit, geduurende zyn gansche leven, wederom binnen de zelve te mogen komen, zynde by overtredinge van dien des doods schuldig; volgens de gemaakte keur, die ik niet ondienstig oordeel hier in te vlyen:

„ Schout

„ Schout, Schepenen ende Raide der Stede van Delff, hebben eendrach-
„ telicken ghekeurt, dat soe wie voort an ghebannen wordt, wtter Stede
„ ende Vryheyt van Delff, op sijn lijf, oghe, ofte hant, die sel wel toe-
„ sien, dat hi binnen zynen tijt dat hi gebannen sal wesen, niet en coem,
„ en gae, noch en keere, binnen der Stede of Vryheyt van Delff, want
„ wairt dat hi binnen zynen gebannen tijt inder Stede ofte Vryheyt van
„ Delff quame, ofte geweest hadde, die sel terstont als hi binnen zynen
„ tijt dair in comt, gebannen wesen, ende men bannet hem nu ende alsdan
„ als nu hondert Jaer ende eenen dach, dats te weten dat hi na dier tijt
„ nymmermeer inder Stede ofte Vryheyt van Delff, comen, noch wesen
„ en sal mogen, op sijn lijf. Ghedaen in't Jaer 1472 Op ten 28 dach in
„ Novembri.

Een reex van tyt hier na, wiert 'er door die van den gerechte vastgestelt, dat, zoo wie iemant, op lyfstraffe uit deze stad gebannen, binnen haar gebiet weet in hechtenis te krygen en in 's heeren gevangenisse te leveren, den zulke zoude eene somma van hondert ponden genieten; en wie zoodanig eenen banneling binnen haar rechtgebiet zoo wel wist aan te wyzen dat hy in handen der rechters geraakte, dees zoude in erkentenis dier moeite 50 ponden ter vereeringe ontfangen. Alhoewel hartog *Philips* nu de vryheit van te bannen in het rechtsgebiet zoo veel verder, als het voorheen was, had uitgestrekt, echter had hy het gezag aan den Schout niet verleent om het recht zoo verre te mogen oeffenen om de misdadigen te vangen; zoo dat de banditen, indien den baljuw van Delflant hen niet genoeg vervolgde, hunne boosaardigheit somtyts zoodanig den ruimen teugel vierden, dat dikwils de burgers zig naaulyks buiten de poorten der stad dorsten begeven, een zaak zeker bequaam om het hemelsch aangezigt der Gerechtigheit te bezwalken. Hierom hebben *Maximiliaan van Oostenryk*, (welke naderhant Keizer wierd) en *Maria van Borgonje*, als graaf, en gravin van Hollant, daar in voorzien, met de rechtsvordering even wyt uit te breiden, als het recht van banvonnis; zoo dat sedert dien tyt de schout van Delft alleen de gene die tegen hun bannissement binnen de palen van Delflant, en anderhalve myl rontom deze stad quamen, heeft mogen of doen aantasten, en daar over naar zyn willekeur en na vereisch van zaken straf oeffenen. Daarenboven schikte de zelve graaf by vorm van een eeuwig voorrecht, dat de poorters en ingezetenen van Delft, noch eenige van hunne goederen nergens in eenige dorpen of ambagtsheerlykheden buiten de vryheit der steden van Holland gelegen, niet in beslag zoude mogen genomen worden over eenigerhande personele voorvallen, mogende daar over alleen te recht staan voor de vierschaar van Delft, ingevolge het gene van alle tyden af gebruiklyk geweest was, gelyk dit de lezers in deze bulle wytlopig zullen zien.

„ Maximiliaen, ende Marie byder gratie Goids, Hartoige van Oisten-
„ rijck, van Bourgongien, van Lothrijck van Brabant, van Limburch
„ van Luxemburch, ende van Ghelre, Grave van Vlaenderen, van Ar-
„ tois, van Bourgongen, Palatyn, van Henegouwen, van Hollant, van
„ Zeelandt, van Namen, ende van Zutphen, Marc-Grave des Heylichs
„ Rijcxs, Heeren van Vryeslant, van Salins ende van Mechelen, doen
„ kondt allen Luiden eenen ygelick jegenwoordich ende toecomende, dat
„ wy ontfaen hebben die oetmoedighe supplicatie, van onse welgeminde

Bur-

„ Burgemeesteren, Schepenen, ende gemeynre Gerechte van Delff, inhou-
„ dende dat wijlen eer onsen seer lyeven Heere, ende Oude Vader Har-
„ toige Philips Zaliger gedachten om te remedieren, ende te voorsienne
„ op veel ende diversche misdaden, gewelden, ende een willen, dye da-
„ gelijcks gheschyeden ende ghebeurden in onse voorschreeve Stede by
„ veele diversche Persoonen van vreemde Landen, ende andere dye aldaer
„ dagelicks verkeerden, ende hantierden, mits dattet eene Stede van Ne-
„ ringe, ende van Coopmanschap is, ende om dat de voorsz. Supplianten
„ geen macht en hadden, noch bevel, sulcke misdadegen te corrigeren,
„ ende te pugneren, Gaff ende verleende den selven Suppliante in Privi-
„ legien, ende Hantvesten, dat zy van dyen tijdt voort tot eeuwigen da-
„ gen souden moigen Bannen alle de geene, dye binnen onsen voorschreve
„ Stede van Delff breukich, ende misdadich souden worden, wt onsen
„ voornoemde Stede ende vryheyt van Delff, ende op anderhalf mile ronts
„ omme, ende ale ist zoo dat de voornoemde Supplianten den voorschre-
„ ven Privilegien, en Hantvesten, altijts gehantyert, geuseert, ende ge-
„ bruickt hebben, ende noch dagelijcks hantyeren, useren, ende gebruy-
„ ken, desen nyet jegenstaende veel, ende diversche Parsonen by hemluy-
„ den gebannen bekennende ende beseffende dat onse Schout ende andere
„ onsen Officieren van ons en voorschreve Stede van Delff, niet en ver-
„ mogen yet vorder te Vanghen dan binnen den Poorten, ende Vryheyt
„ der selver onser Stede, ende dat onse Bailliu van Delftlant luttel neer-
„ sticheyt, ende deligentie doet, die selve te vangen, verkeren ende han-
„ tieren dagelijxs binnen onser voorschreve Bailliuscepe van Delftlant, en-
„ de binnen der anderhalf mile, ende Vryheyt van onser voornoemde
„ Stede van Delff, daer den voorschreven Ban streckt, ende houden den
„ voorschreven Supplianten, in sulcke dwange ende subjectie, dat zy nau-
„ welic en dorven gaen, buyten die Poorten van onser voorschreve Stede
„ noch Justicie doen, over sulcke misdadighe in grooter verminderheede,
„ ende versmadenesse van ons, ende van Justitie. Ten anderen mal hebben
„ ons de voorschreve Supplianten oock te kennen ghegeven by heurlieden
„ voorschreve supplicatie, hoe dat zy van ouden tijden, ende haircomen
„ Gerecht zijn gheweest, datmen hemluiden, noch dye Poorteren ende
„ Inwonende van onse voorschreve Stede van Delff, noch eenich van hun,
„ ofte hunlieden goeden nerghens in eenighen Dorpen, noch Ambochts
„ Heerlickheden, buiten der Vryheyt van onsen Steden van Hollant ge-
„ legen, en mach Arresteren, besetten, noch becommeren van schulden
„ dye zy yemande schuldich, of 't achter mogen wesen, mar alle de geene
„ dye daer op yet te segghen hebben, ende hemlieden yet heysschende sijn
„ geweest hebben gewoenlijck geweest, daer of hoiren heesch ende ver-
„ volch van Justitie te doene binnen der Scependom van onser voorschreeve
„ Stede van Delff, daer hemluyden altijt goet cort onvertoogen recht ge-
„ schyet is, alsoo die voorschreve Supplianten seggen, Ons oetmoedelick
„ biddende, ende versoucken om in dese saicke te voorsienne dat ons be-
„ lyeve, inden eersten tot vordernesse van Justicie ende ten eynde, dat
„ dye misdadige, ende quaet doenre nyet ongepugneert noch onghecorri-
„ geert en blyven van heur misdaden hunluyden te geven, ende te verlie-
„ nen by Privilegien, ende hantuesten, dat sy voort an alle die geene, dye
„ de correctie van hoiren Banne over, ende nyet obedierende en syn, ende
„ dye daer boven commende binnen die plecken, daer zy by henlyden
uyt-

" uytgebannen werden, ſullen mogen doen halen, vangen, ende antaſten
" by onſen voorſchreeven Schoudt ende den Scutten van Delff, of ande-
" ren dyenaren, ſoo waer dye bevonden, ende anghetaſt ſullen moghen
" weſen, binnen onſe voorſchreve Baillouſcepe van Delftlant, ende op
" anderhalf myle rontſomme onſer voorſchreve Stede van Delff, onder
" onſe Juriſdictie, ende daer of pugnitie, correctie ende Juſtitye doen naer
" gelegentheyt hoerer miſdaden. Ende voort mede, dat zy oock in Privi-
" legien ende Hantveſten houden moghen, dat dye inwonende Poorters
" van onſen voorſchreve Stede voort an in geene Dorpen noch Ambochts-
" Heerlickheden te rechte ſtaen en ſullen, mar dat zy alleenlick ſullen te
" rechte, ende Juſticie ſtaen in onſe voorſchreve Stede, ſonderling in actien
" parſonnele, gelijck ſy dat van allen ouden tijden, ende haircomen ghe-
" hantiert, geuſeert, ende gebruyckt hebben als voorſchreven is, ende
" hunluyden daer op verlenen onſe opene Bryeven in behoorlicker formen.
" WAEROMME WY, de ſaecken voorſchreven, angheſyen, ende over-
" ghemerct, ende daer op ghehoort 't rapport ende anbringhen van eeni-
" ge onſe ſpeciale Dienaers, ende Luyden van onſen grooten Raide, dye
" by onſen bevele en Ordonnantien hunluyden geinformeert hebben, op
" 't inhouden van den voorſchreven Articulen, ende wat profijt, ſcaide,
" of achterdeel, dat wy of andere ſouden moghen hebben, in 't conſente-
" ren of weygheren van dyen, ende daer nae gehadt dat aduijs van ons
" ſeer lyeve ende ghetrouwe dye Luyden van onſen grooten Raide by ons
" weſende, by den welcken wy bevonden hebben de voorſchreve punten,
" ende Articlen ſeer nut ende hoirboirlic weſende voor onſe voorſchreve
" Stede, hopende oock dat de voorſchreve Supplianten dye wel ende
" deuchdelijck hantyeren, uſeren ende gebruyken ſullen ter eere, profijte,
" ende welvaert van onſen voornoemden Stede, ende van onſe Onderſa-
" ten der ſelver. Wy hebben den ſeluen Supplianten ghegunt, verleent,
" ende geconſenteert, gunnen, verlenen ende conſenteren, wt ſpecialer
" gratie mit deſen Bryeve, voor ons, onſe erven, ende Nacomelingen
" &c. Graven ende Gravinnen van Hollant, by manyere van eeuwich
" Privilegie, de voorſchreve twee punten, ende Articlen. Te weten
" dat van nu voortan tot ewigen dagen, dye Burgemeeſteren, Scepenen,
" Raide, ende gemeyne van onſer voorſchreve Stede van Delff, inder tijt
" weſende, ſullen mogen doen haelen, vanghen ende antaſten by onſen
" Schout en Scutten der ſelver onſe Stede, of andere Dieneren, alle de
" gene, die correctie van hoiren Bannen overhorich, ende nyet onbe-
" dierende en ſullen weſen, ende dye daer boven comen ſullen binnen de
" pleckcn daer zy by hemluyden wtgebannen ſijn, of gebannen worden,
" ſoo waer dye bevonden, ende angetaſt ſullen moghen weſen, binnen
" onſe voorſchreve Baillouſcepe van Delftlant, ende op anderhalf mijle
" rontſomme onſer voorſchreve Stede van Delff, onder onſe Juriſdictie
" ende daer af pugnitie, correctie, ende Juſticie doen naer ghele-
" ghentheydt van heuren miſdaden, behoudelijck dat onſe voorſchreve
" Schout, ende die voorſchreve Scutten of andere Dyenaeren van onſer
" voorſchreve Stede van Delff, hemluyden verdragen ſullen, van eenige
" Ballinge te halen, an te taſten, ende te vangen binnen den Juriſdictien
" van onſen Dorpe vanden Haege, noch binnen de Juriſdictien van onſen
" Vaſſalen hebbende hoighe Juſtitie, mar ſullen doen aflaten kennen den
" ghenen dye de kenneſſe daer of toebehoort, dye ghehouden worden cort

F recht

„ recht ende Justitie daer of te doen, nae gheleghentheydt vander misdaet, ende banne. Ende ten anderen dat die inwonende Poorters, van onse voornoemde Steede van Delff, oock voortan tot eewigen dagen, in gheenen Dorpen noch Ambocht-Heerlickheden te recht staen en sullen, van eenigerhande actien personnellen, daer of dat sy alleenlick te rechte, ende Justicie staen sullen in onse voorschreve Stede, daermen alle die geene dye op hemluyden yet te seggen hebben sullen, of yet heysschen sullen willen, gehouden sal wesen goet cort onvertoghen recht te doene als behoort, gelijck van allen ouden tijden, ende haircommen gewoenlijck gehantyert, geuseert ende gebruickt is geweest, als boven verclaert is, om van den voornoemden twee puncten, ende Articlen inder forme ende manyere als dye hyer vooren in 't lange gespecificeert staen, by den voorschreven Supplianten, ende hairen Nacomelinghen te useren, hantyeren ende gebruycken ewelick ende tot ewigen daigen, rustelick, vredelick, ende volcomelick, sonder eenich wederseggen of swaricheyt, ende in aller manyeren als die selve Articlen begrypen, beloven wy in goeder trouwen als Prince Princesse voor ons, ende voor onse voorschreve Erve, ende Nacomelingen, Graven, ende Gravinnen van Hollant dye te onderhouden, ende te doen onderhouden, sonder daer jegens te doen, noch te doen doen of laten geschyene in eeniger wijs Ontbieden daerom, ende bevelen onsen lyeven, ende getrauwen Stadthouder Generael, ende andere Luyden van onsen Raide, ende voort allen anderen onsen Justicijeren, Officijere, ende Ondersaten onser Landen van Hollant ende Vryeslant, jegenwoordich, ende de toecomende, ende allen anderen, wyent aengaen mach, dat zy de voornoemde Supplianten van desen onser gratie, consente, ende Hantvesten, inder formen, ende manyeren voorschreven, rustelick, vredelick, ende ewelick doen, ende laten genyeten, ende gebruycken, sonder hemluyden te doen, noch te doen doen, of laten geschyen, nu noch in toecomende tijden eenigerhande hinder, letsel, of moynesse ter contrarien, behouden in anderen dingen ons ende eenen yghelijcken sijns rechts, want ons alsoo belijeft gedaen te wesen. Ende op dat dit zy, ende blyve vast, ende gestade tot eewigen daghen, soo hebben wy onsen Zegel hyer an gedaen gehangen, Gegeven in onse Steede van Ghent, in dye Maent van Augusto, in't Jaer ons Heeren duysent vyer hondert seven ende 't seventich,

„ Ende stont onder op de ploy,

„ *By mijnen Heere den Hartoge*

„ Onderteyckent

„ *N. Ruyten.*

Lager stont geschreven,

Gecollationeert jegens 't originaele uythangende mit een Zegel in groenen Wassche, ende accordeert mit den selven, in kennisse van my,

Ende was onderteeckent,

H. De Eynde.

De

De ſtad heerlyk [illegible] lenx in luiſter [illegible]

De ſtad, aldus in heerlykheit en gezag hoe langer hoe meer toenemende, is eindelyk tot eenen aanzienlyken ſtaat aangewaſſchen; waarom zeker voortreflyk Poëet het der moeite waardig keurde, om haren roem in een ſierlyk lofdicht by den laten naneef te vereeuwigen; welk gedicht *Jan van Leiden*, die ten tyde van keizer *Maximiliaan* bloeide, en prior van het Karmeliten klooſter te Haarlem was, in zyne latynſche kronyk van Hollant heeft ingevoegt; daar hy, met luttel woorden verhaalt hebbende hoe hartog *Govert de Bultenaar* deze ſtad geſticht heeft, zyne reden aldus vervolgt: *deze ſtad heeft naar verloop van eenige jaren zeer heerlyk toegenomen;* de vaarzen des dichters waren van dezen inhout: Zie hem Chron. Belg. lib. XIV. cap. 3.

Salve antiqua polis, Delff terra veterrima ſalve,
O ſalve noſtræ gloria quarta plagæ.
Quas reliquis laudes dedimus Delff urbibus, omnes
Illas pæne tibi cenſeo poſſe dari.
Namque decore, bonis affaris divitiiſque
Non mihi finitimis vilior eſſe locis.
Tu mihi hoc terris præſtare videre propinquis,
Et longe arbitrio dignior eſſe meo:
Quod duo templa tibi mirandæ ſint ſpeciei,
Quæ retines aliis pulchra mage Eccleſiis.
Tantum templorum formam non miror eorum,
Plurima viſa illis ſunt mihi pulchra magis,
Quantum depoſitis in eis ornatibus aris,
Quas fixas dictis conſtat in Eccleſiis.
Aras ornatas illis magis, atque decoras,
Conſpexi nulla (ſcit Deus ipſe) plaga.
Nec tibi clauſtrales deſunt & Spirituales
Perſonæ, normis ordinibuſque bonis.
Monſtrant exemplo ſermone quoque ſacro,
Qui potes æterni regna tenere Dei.
Sunt utriuſque tibi ſexus præſtantis alumni,
Formæ habitu comes, eloquioque graves.
Devotique Deo, fidi mortalibus ævo
Humani, vacui fraude doloque, pii.
Quin in te inſignis braxatur Keuta ſaporis;
Et multos pannos efficis egregios.
Delff, precor à cunctis ſalva Deus alme periclis,
Protege & uſque iſtum virgo Maria locum.

En tot een nader en overtuigend bewys daar van, ten aanzien van hare betimmeringe, zal ik hier een uittrekſel aanhechten uit zekere aantekeningen wegens de ſchoorſtenen in Hollant en Weſtvrieſlant, in den jare 1515 opgenomen, waaruit zonneklaar blykt dat in dien tyd de ſtad Delft met hare haven, (eene ſtad alleen uitgezondert) het meeſt van allen uitmaakte.

DORDRECHT.	1500	AMSTERDAM.	2531
HAERLEM.	2714	GOUDE.	1694
DELFT met haar HAVEN.	2733	ROTTERDAM.	1137
LEYDEN.	3017	SCHIEDAM.	470

 GOR-

Gornichem.	700	Naerden.	500
Schoonhoven.	460	Geertruydenberch.	280
Woerden.	267	Wesep.	205
Oudewater.	335	Muiden.	100
Heusden.	247	Hage.	1118

De geleerde en godvruchtige *Cornelis Musius*, in zyn leven prior van St. Aagten kloofter te Delft, in zyn latynfche werkje van de *fnelheit des tyts*, 't welk hy in den beginne van het jaar 1536 in 't licht gaf, van Delft fprekende, merkt die ftad aan als de vermaartfte van Hollant, en zegt, *dat indien men de kerken, die verre d' allerheerlykfte zyn, of de nette huizen befchout, of dat men onderzoek doet naar de zeden des volks en het heilige geloof; Delft* daar in uitblinkt als een glinftrent juweel boven alle de fteden. Maar na verloop van eenigen tyd, nadat onze *Mufius* zwierig in haren friffchen lof had uitgeweit, wiert deze aanzienlyke ftad door eenen vervaarlyken brant, die dezelve byna ganfch in afch en puin hervormde, zeer onzinnig aangefchonden, waar door haar fiere gedaante niet weinig verviel; doch zy is door hulpe der brouweryen, welke in dien tyd aldaar in grooten overvloet waren, als een fenix uit haar afch, met eene wondere fnelheit weder veel heerlyker herreezen; waartoe haar keizer *Karel* V, graaf van Hollant, door eene byzondere goetgunftigheit de behulpzame hand geboden heeft, haar veelerhande vryheden en gunften verlenende, onder dewelke niet diende vergeten te worden, 't geen hier in aanmerking komt, dat de Delvenaren als 't hun geliefde en beft gelegen quam, een nieuwe vaart mogten maken naar den Leitfchendam door't lant dat zy daar toe bequaamft oordeelden: de wezentlykfte reden, om dit werkftellig te maken, was enkel wegens den omweg en de ondiepte welke de oude, dat is de noch tegenwoordige vaart altyt onderhevig is geweeft. In noch eene andere privilegie, op den zelven dag als 't vorig hantveft getekent, worden zy, by zekere uitfprake, al van te voren gefchiet, tuffchen die van *Delft* en *Voorburg*, benevens die van *Tedingerbroek*, rakende de vaart van Delft tot aan den Leitfchendam, gemachtigt dezelve te achtervolgen en uit te voeren, bevelende zyne keizerlyke majefteit zelve wel uitdruklyk aan den ftadhouder, voorzitter, en zyne andere raden in Hollant, en teffens gelaftende dat ook die van Ryswyk, en andere, in de diepinge van dezelve vaart gehouden, daar toe zouden worden gedwongen: daarenboven wort die van Delft toegeftaan, dat zy intuffchen by voorraat twee verlaten met een kolk mogen ftellen in den *Leitfchendam* om de fchepen met koren, bier en andere waren daar door te laten. Dit was binnen Bruffel getekent den 26 Juny 1536. Dit is d' oorfprong van 't rechtsgebiet aangaande de verlaten op den *Dam*: waarvan noch naderhant in den jare 1578 een kontrakt tuffchen de burgermeefters van Delft, en de hoogheemraden van Delflant gemaakt is, 't welk wy op zyn plaats zullen bybrengen. Maar wat de nieuwe vaart belangt, die is tot noch toe blyven fteken, en wegens de uitveeninge veler landen reets genoegfaam ondoenlyk geworden. Doch om den lezer een netter denkbeelt te geven van de middelen waar door keizer *Karel* V. die van Delft begunftigde, vinde ik niet ongeraden om hem een kort begrip van het gemelde hantveft mede te delen.

„ Privilegie van Keizer Karel aan die verbrande ftede, en poorters van

" gegeven, inhoudende onder andere exemptie van alle beden, ſubrintien
" en pititiere, den tyt van 20 jaren. Item quitſcheldinge ofte gifte van
" het overſchot van de hop en de gruitgelden, herbſtſchot, myeſchot,
" viſſcherye &c. aldaar vallende, jaarlyks te zamen bedragende 800 pont,
" voor den tyt van 10 jaar. Item, een ſubſidie van 500 ponden te 40 groo-
" ten eens. Verkopinge van s[t]. *Jeronimus Convent*, en aanſlag van de
" vruchten van de memorien, ſevengetyden ende gildens, tot het repare-
" ren van de parochi-kerken. Een nieuwe vaart door 't land, en twee
" verlaten met een kolk op den Leidſchendam. Vrydom van het ſtapel-
" recht van Dordrecht voor eenige jaren over de materialen tot de timme-
" ragie dienende. Vrydom van alle gemeenlands contributien en omme-
" ſlagen, den tyd van de vrydom der bede gedurende. Confirmatie van
" alle privilegien ende rechten, daar van zy in gebruik waren. Dat de
" bieren niet hooger zullen werden belaſt dan de andere bieren, en dat
" de zelve bieren volgen zullen alle vrydommen, welke op andere plaat-
" ſen de bieren werden vergunt. Ommeſlag van twee ſtuivers op elke
" morgen in Delfland gelegen. Dat die uitſpraak tuſſchen die van Delft,
" en die van Voorburg en Tedingerbroek, rakende de diepte van de vaart
" van Delft tot den Leitſendam zal werden onderhouden en in trein ge-
" bragt, en die van Ryswyk van gelyken daar toe te dwingen. Onder-
" houdinge van een vrye weekmart des donderdaags. Dat den baljuw en
" heemraden van Delfland regtdag houden zullen in de ſtede van Delft.
" Dat haar volgen zal op de Schie in de haven dat haar toekomt. *Surche-*
" *antie* en uitſtel van betalinge van alle voorgaande ſtederenten van den
" jare 1534 en 1535, en noch 6 andere volgende jaren, en dan te begin-
" nen daar die laatſte betalinge gelaten is. Voort ſurcheantie van beta-
" linge van alle haar luiden ſchulden, gemaakt ende gecontracteert voor
" dat van den brant, voor den tyt van een jaar, ende indien zy verder
" ſurcheantie behoeven, zullen 't zelve te kennen mogen geeven. Dat alle
" grontrenten op de erven van de verbrande huiſen te niet zullen zyn voor
" de tyd van 5 jaren, en daar na te betalen de 5 andere jaren half gelt.
" Dat de burgery voor elk vat bier tot excyns volſtaan zullen met 3 ſtui-
" vers, en de tappers 6 ſtuivers, voor den tyt van 10 jaren. Dat zy 100
" morgen landts van den H. Geeſt mogen verkopen, om te diſtribueeren
" onder die ſchamele perſoonen willende timmeren, mits aſſignerende den
" penning 24, dat alle erven binnen de twee jaren moeten werden getim-
" mert, ende daar voor gecaveert, of zal 't einde 't jaar 't ſelve erf by den
" Schout en de Schepenen toegeſchat werden die 't zelve betimmeren wil.
" Settinge op de verbrande huiſen ende recompenſe van de vryheit die met
" de verbrande poorters gemeten tot reparatie van de harde daken. Ge-
" daan op den 26 Juny, en den 15 July 1537.

Tot de gunſten door den zelven keizer aan die van Delft bewezen, die-
nen ook deze twee volgende ſtukken:

I.

" Confirmatie van keizer *Karel*, waar by die van der ſtede van Delft
" wert geconfirmeert vermits het verlies in den brant van den jare 1536,
" vernieuwt wert het Octroy by het welk haar geconſenteert is te mogen
" heffen ende ontfangen van alle goederen ſuccederende ofte anderſints
" gaande buiten der ſtede muyren den twintigſten penning, mitsgaders

 ook

" ook generalyk zoo veel te mogen nemen ende ontfangen van de inwoon-
" ders of goeden uit der zelver Stede gaande en andere plaatſen, als die
" Wethouders daar nemen van de inwoonders uit der zelver plekken ver-
" trekkende, komende binnen der Stede van Delft, of zoo die inwoonders
" van Delft moeten betalen van die goeden die hun uit andere plekken
" opkomen, 't zy de tienden, twaalfden of vyftienden penning, 't welke
" genaamd werd eruen gilde. Gedaan den 27 Maart 1545.

II.

" Octroy van keizer *Karel*, waar by die van Delft wert vergunt, dat
" nimant ſal vermogen eenige kalkovens ofte ſteenovens maken of ſetten
" op een half myl na aan die Stede van Delft, den 3 Auguſtus 1547.

Ondertuſſchen begon Delft, beſchonken met zulke aanzienlyke en gunſtige voorrechten en vryheden, aanſtonts na den verwoeden brant, haren nedergeſlagen kruin, uit d' aſch en puinhopen, als een wakkren palmboom, die tegen den overlaſt en verdrukking aangroeit, heerlyk op te beuren, en met vele voortreflyke gebouwen, door een menigte van vermogende burgers verſiert en opgepronkt te werden: zoo dat deze gryze ſtad haren ouderdom in een groene en bloejende jeugt verwiſſelde; daarenboven nam de overheit dikwils de gelegentheit waar, om de palen van haar rechtsgebiet wyt en zyd buiten den omtrek harer muuren uit te zetten; verſcheide ambagts-heerlykheden en ander rechtsgezag, welke rontsom haar gelegen waren, by koop, verpandinge, erfpacht ofte anderſints aan zich trekkende, die haar als een krans verſieren. Maar eer wy tot de beſchryvinge dier heerlykheden overgaan, dewelke zy na den brant zich eigen heeft gemaakt, luſt het ons eenige ſtappen te rug te treden, om eerſt hare oude waardigheden, die zy lang met luiſter bezeten heeft, te gedenken.

Den Tol op de Schepen heeft Delft als een eeuwigdurende erfpacht verkregen

Wy vangen eerſt aan te ſpreken van den tol op de ſchepen, met koopmanſchappen, ſcheepsbehoeften, en andere waren, door den *Hinderdam* buiten de noort- of haagpoort aan de geusbrugge, varende. Welke tol de ſtad tot een eeuwige erfpacht van keizer Karel van *Borgonje*, toegenaamt den *Stouten*, heeft verkregen, nadat zy die te voren in den jare 1449 van hartog *Philips de Goede*, tot harer verzekeringe nevens andere inkomſten des gemelden hartogs in pantſchap had gehad, ter oorzake dat zy zich voor hem als hooftborge had verbonden voor zekere ſomme van lyfrenten, welke de gemelde graaf verkogt hadde. En nademaal men uit de overdracht van deze eeuwigdurende erfpacht, de oude gelegentheit van dezen *Hinderdam*, mitsgaders deſſelfs veranderinge, en hoe de ſtad Delft daar aangekomen zy, als mede de erkenteniſſe welke dezelve jaarlyks daar voor moet betalen aan den rentmeeſter van Noorthollant, (verſta Noorthollant hier gelyk wy het in de inleiding hebben verklaart) en eindelyk de tyd wanneer, en de gelegentheit waarby dit alles geſchiet zy, kan zien, en verſcheide andere zaken der voorlede tyden naſpeuren, zoo heeft het ons goet gedacht het voornaamſte daar van hier in te vlyen.

" Kaerle by der Gratie Gods, Hartoge van Bourgongen, van Lothryck, van Brabant, van Limbourgh, ende van Lutſenbourgh, Grave
" van Vlaenderen, Artoys, van borgongien, Palatyn van Henegouwen,
" van

" van Hollant, van Zeelant, ende van Namen, Mercgrave des Heylichs
" Rijcks, Heere van Vryeslant, van Salins, ende van Mechelen, Allen
" den genen die desen tegenwoordighen Bryef sullen syen, of hooren
" leesen Saluyt, Alsoo die Inwoonender ende Ingesetenen van onsen Dor-
" pen van Pynnaecken, ende Oostlanders, ons onlanx getoont hebben,
" by hoere oetmoedige supplicatie, dat in voorleden tijt, seeckeren Dam
" geseth, ende gestelt is geweest buiten der Poorte, van Noorde onser Ste-
" de van Delff, gelijck als noch aldaer staet, om te beschudden ende pre-
" serveren, die Landen ende erven vanden voorschreven thoners om oock
" te wederstaen, dat water daer mede zy mochten schaden, ende achter-
" deel lyden, den welcken Dam hadde altijdts gesloten, ende geheel ge-
" weest totter tijt toe van wijlen de Hartoge Allbert, Grave van Hollant,
" onse Voorvadere, daer Godt die Ziele off hebbe, dewelcke bynnen sij-
" nen leven om seeckere saken will hem daer toe roerende, ende om dat hy
" sijnen staet ende die vitaellien, ende provisien, van sijnen Huysen, sou-
" den te beth, ende ghereer mogen trecken van onse voorschreve Stede
" van Delff, inden Haege ende elders, dede te veele stonden, den voor-
" schreven Dam open doen, in sulcker wijs, dat corten tijdt daer naer t'pas-
" saige of lydinge aldaer wesende, 't welcke tegenwoordelick Hinderdam
" geheten is, wort by continuatien van open te doen, ende doer te lyden,
" soo gemeyne, ende openbaer, datter de goede Luyden vanden Lande,
" begonsten te lyden ende omme sichtent tot nu toe, heeft 't selve Passaigie
" ofte lidinge, ende Hinderdam, met allen gemeynen, ende open geweest
" voor een yegelicke overmits betalende zeeckere rechten, ende profij-
" ten, tot behoeft van sommigen onsen Voirvaderen, Graven ende Gra-
" vinnen van Hollant, dyen Godt genadich zy, dewelke Rechten, ende
" profiten hebben, desgelijxs ontfangen geweest tot onsen behouf sichtent
" der tijt, dat wy aen de Heerlickheyt van onsen voorschreven Lande van
" Hollant comende zijn, ende hoe wel dat overmits die voorschreve rech-
" ten, van den Hinderdam ons voorschreven Voorvaders, ende wy behoo-
" ren ende schuldich sijn te houden, ende te doen onderhouden, den voor-
" schreven Hinderdam van allen nootlicken Timmeringhen ende reparatien
" in sulcken schyne, dat de voorschreve thoenres, noch andere onse On-
" dersaten, haere Landen, daer ontrent hebbende gheene schaden, ofte
" achterdeel by ghebreecke vande voorschreve reparacie en lyden, noch-
" tans die voorschreve Hinderdam is tegenwoordelick by Ouderdom ghe-
" heelick vergaen, ende dat by faulten, ende gebreecke der voorschreve
" reparatien, waerby de voorschreve Landen ende Erve derselver thoen-
" res, den meesten tijdt vanden Jare zijn verdroncken, ende onder waeter
" tot grooten achterdeel, ende schade vande voorschreve Ingelande, ende
" souden gheschepen sijn noch meer te sijne, ten waere dat daer in by ons
" voorsijen worde, wyes sy ons by hoirer voorschreve supplicatie oitmoe-
" delijck gebeden hebben, ende het zy alsoe, dat onse lieve, ende wel ge-
" minde die Burchmeesters, Schepenen, ende gemeente onser voorschre-
" ve Stede van Delff, dye welcke seeckeren tijt voorleden hebben in pach-
" te gehouden van wylen saliger gedachten, onsen lieven Heere, ende Va-
" der, ende van ons sichtent sijnen overlyden, den voorschreven Hinder-
" dam om die somme van viertich pond groeten Vlaemscher Munte, nu
" loop hebbende in onsen voorschreve Lande van Vlaenderen, die zy daer af
" Jaerlicx betaelen seeckeren tijdt ghedurende, tot onsen behouf, in han-
den

" den ons Rentmeesters van Noorthollant, ons oetmoedelick hebben doen
" bidden, tot dyen eynde te voorsiene, op die beclachten van den voor-
" schreven Pynnaeckens, ende Oostlanders ende anderen onsen Ondersa-
" ten dyent aengaen mach, dat ons belijeven woude hemluyden te laeten,
" ende van nyeus te geven den voorschreve Hinderdam tot eenen eeuwi-
" ghen erfpachte, om ghelijcke somme van veertich pondt grooten Vlaem-
" sche Munte, dye sy daer af ghegeven hebben, daer voren sy onse voor-
" schreve Stede verbinden sullen die ewelick, ende erfflick te geven ende
" betalen tot onsen proefijten, ende mede den selven Hinderdam van nyeus
" te doen maken, ende op stellen, ende den selven van nu voortan tot
" eewigen dagen te houden, ende doen onderhouden van allen noitlyc-
" ken wercken ende refectie op hoeren eygen cost, ende onvermindert die
" somme vande voorsz. Erfpachten. SOO DOEN wy te weten, dat wy
" gemerckt hebben allen saken voorschreven ende op die eerstwerf ghehadt
" dat advys, ende goetduncken van onsen geminden ende getrouwen Ste-
" dehouder, ende Raide van Hollant, desgelijx vanden Luiden van onse
" Reeckeningh te Bruessele, ende oock van onsen Rentmeester van Noort-
" Hollant, ende eyntlick van onse lieve, ende getrouwe, die Luyden van
" onsen grooten Raet, ende van onsen financien, by ons wesende, gene-
" gen synde ter ootmoediger beeden, ende supplicatie van den voorschre-
" ven Burchmeesters, Schepenen, ende gemeynte van onser voorschreve
" Stede van Delff, om die goede ende genaeme dyenste wil, die de voor-
" schreue onse Stede wylen onsen voorschreven Heere, ende Vaider ende
" ons goetwillich gedaen hebben in veele, ende diversche manyeren, ho-
" pende dat zy hyer namaels, noch alsoe doen sal van wel in bet, tot dien
" eynde, oock, dat sy te meer gehoude blyven 't onswert der selver onser
" Stede van Delff, om deser voirschreven saken wil, ende meer andere
" merckelicke redenen ons daer toe beroerende, wtgegeven ende ver-
" pacht hebben, wtgeven ende verpachten tot eenen eeuwighen Erf-
" pacht mit desen onsen tegenwoordigen Brieve voor ons, onsen oir, ende
" Nacomelingen Graven, ende Gravinnen, van Hollant onsen voorschre-
" ven Hinderdam, alder naest den Noirt Poirten der selver onser Stede
" mit allen den rechten, ende proffyten dyemen gewoen is te nemen ende
" ontfangen van onser wegen, op die Scepen Coopmanscippe ende alrehan-
" de waere, ende vitaelie lydende door den selven Hinderdam, om die
" selve rechte sulcdaeninge als men die gewoonlick is te nemen, ende
" t' ontfangen in voorleden tijden, tot nu toe &c.

Dit is het hooftzakelyke 't geen onze opmerking verdiende, achter aan volgden noch eenige voorwaarden van luttel belang, te weten, hoe men nieuwe bevelschriften over dezen voorschreven *Hinderdam* zoude moeten maken, naar welkers inhout men zich zoude hebben te richten: als mede welke erkentenis de stad voor deze voordelen alle jaren net op s[t]. Martynsdag, zynde den elfden November, zou gehouden zyn te betalen aan den voornoemden rentmeester, te weten, 40 ponden groten Vlaamsche munte; verder dat men dezen tol niet zou mogen zwaarder maken, maar wel iets verminderen, en echter den dam, doen al meest van ouderdom vergaan, geheel en al van nieuws weder zoude moeten oprechten en vertimmeren, en nimmer in gebreke blyven om alle nodige verbeteringen ter goeder uur te bezorgen: dat de graaf met zyn gansche hofgezin ten eenemaal

vry

vry van allen tol zoude zyn, die zich noch op zyne goederen, reistuig, of voorraet zoude mogen uitſtrekken &c. Wyders wert 'er gewag gemaakt van noch eenen anderen dam, by en omtrent den voorſchreven Hinderdam gelegen, aan den zelven behulpzaam en onderhorig zynde. Waar uit blykt dat 'er even als een verlaat geweeſt zy in de Haagſche vaart, tot ſcheidinge en beſchuttinge van het water, van 't noorden komende, om de lage landen, ooſt- en zuidwaarts van de ſtad leggende, niet laſtig of ſchadelyk te zyn, het welk nu door andere middelen is verbetert en voorgekomen. Voorts getuigt de ſlotreden dezer opgetelde zaken, dat deze acte by den hartog, op zyn kaſteel te *Hesdin* op den 10 January 1470, is getekent in de tegenwoordigheit zyner raden &c.

Naer verloop van acht jaren kreeg de ſtad de voornoemde erkentenis van 40 ponden groot Vlaamſche munte, welke zy volgens het kontrakt jaarlyx ſchuldig was, onder verſcheide andere graaflyke heerlykheden, van *Maximiliaan* en *Maria* weder in handen, ter vryhoudinge en verzekeringe van 9600 Borgondiſche Philips-ſchilden, klinkkaarts geheten, van 15 ſtuyvers het ſtuk, 't geen in dien tyt al een fraie ſomme gelds was, die de graaf teffens in gereet geld van deze ſtad ten dienſte des oorlogs, welke de Nederlanden tegen den koning van Vrankryk toen voerden, had ontfangen. Naderhant echter moeten de meergemelde heerlykheden met de betalinge der geleende ſomme weder zyn afgeloſt, dewyl de ſtad dezelve erkentenis noch ten huidigen dage alle jaren vervolgens heeft betaalt. Tegenwoordig wort de voorſchreve tol van ſtads wegen verhuurt: de huurder zit van *St. Pietersdag ad cathedram* dat is *St. Pieters ſtoel*, zynde den 22 February, tot den 10 November de daar aan volgende dag ingeſloten, dat is, daags voor *St. Maarten*, volgens 't oude gebruik: binnen welke tyd niemant van 't voorzeide tolrecht vryheit heeft om zyne waren, goederen of koopmanſchappen, welke door den voorſchreven Hinderdam moeten gebragt worden, behalven alleen de ſtadhouder of gouverneur van deze provincien, als mede d' oorlogsgereetſchappen en andere goederen die 't gemene lant toekomen, benevens de jachten en veerſchuiten van Delft op Leiden en wederom varende, gelyk alles breder, in de lyſt daar van gemaakt, kan gezien worden.

Verhandeling van de Ambagtsheerlykheden dezer ſtad.

Onder de Ambachtsheerlykheden dewelke de ſtad toekomen ſchynt wel een der outſte te zyn, en daar onder al lang voor den brant behoort te hebben, *Overſchie*, gelyk af te nemen is uit het te voren gemelde verſchil tusſchen deze ſtad en die van Rotterdam, de ſchouwe te Overſchie rakende, bygeleit en bemiddelt by de kamer van rekeninge der graaflykheits domeinen in den jare 1513, uit welke acte van vereeniging, boven eenigſins aangetogen, ten genoegen kan verſtaan worden, dat d' ambachtsheerlykheit van Overſchie doen al aan de ſtad toebehoorde; doch wanneer, en op wat manier Delft recht op deze heerlykheit heeft gekregen, legt mede nevens andere duiſtere raatſelen in de windelen der onzekerheit opgezwachtelt; want in de ſekretarye van dit dorp worden geen brieven voor den jare van 1600 gevonden, en ſedert den jare van 1647 ſtaat deze ambachtsheerlykheit verheven op den naam van den heere *Bruin Jakobſz vander Duſſen*, raad en oud burgermeeſter der ſtad Delft; en tegenwoordig is ambachtsheer van Overſchie den wel ed. groot agtb. heere *Mr. Joan Slicher*, althans regerend voorzittend burgermeeſter dezer ſtad. En in zekere rekening van den jare 1555, door M. vander Houve, in zyne charte kronyk,

 gevoegt

gevoegt op bladz. 62, aangaande de voornaamſte heeren, edelen en leenmannen in Hollant gegoet, en daar binnen woonende, welke men van alle oude tyden gewoon of niet gewoon was te beſchryven tot alle dagvaarten, als 'er eenige ommeſlagen van bedenking of iet anders wiert toegeſtaan, op de ſchilttalen der heerlykheden, of ambachtsheerlykheden in den landen onder de ſchilttalen gelegen &c. werden de burgermeeſters van Delft ook vermelt als ambachtsheeren van Naaltwyks-recht onder Overſchie, gelyk het zelve nu noch tegenwoordig als een ambacht in 't byzonder is, en wort aangemerkt.

De ambachtsheerlykheit van *Bieslant*, gelegen ooſtwaards van de ſtads palen aan den buitenweg der ſtad, mag mede wel onder een der outſte die Delft bezit, gerekent worden, alhoewel die van weinig belang is; doch wanneer deze aan de ſtad gekomen zy, is duiſter om te raden: echter zyn 'er noch in de ſtads archiven twee opdrachten aangaande deze heerlykheit, d'eerſte van *Floris van Alkemade*, in welke hy door medogenheit bewogen, aan zynen neve *Engel van Alkemade*, die in den jare 1479, overmits, gelyk hy zegt, die quade werelt in wederſpannigheit, welke doen in 't lant heerſchte, groote ſchade en verdriet had geleden, toeſtaat en vergunt te verkopen de heerlykheit van *Bieslant*, *landgifte*, *erfhuur*, met alle haar toebehooren, zoo als *Engel van Alkemade* en zyne ouders dezelve bezeten hadden, zynde omtrent 176 morgen en twee hont lands groot, gelyk hy dezelve van het adelyk geſlacht van Alkemade te leen was houdende, waarvan hy toen jaarlyks trok drie pont Hollants in erfpacht, hem quytſcheldende alle manſchap, hulde en eede, welke hy en zyne ouders dien aangaande gedaan hadden. Dit was getekent, ten overſtaan van zyne leenmannen, den 26 Auguſtus des jaars 1483. De andere opdrachtsbrief behelſt, dat *Engel van Alkemade Jacobſz*, de heerlykheit overlevert aan eenige onbekende perzonen, zonder meldinge van naam of geſlacht, om voortaan als hunne vrye en eige goederen te mogen gebruiken, verkopen, vervreemden enz. En om deze zaken nader te bekrachtigen, had hy zyn zegel daar aan gehangen, en tot meerder zekerheit ook verzogt zynen neeve *Cornelis van Dorp*, heere van Benthuizen, welke omtrent deze tyden te Delft verſcheidemalen het burgermeeſtersampt heeft bedient, dezen brief met zyn zegel mede te willen zegelen: in welker verzoek dezen heer bewilligde, en op den bovengemelden dag zyn zegel op den brief indrukte. Verſcheide andere domeinen en heerlyke goederen is deze ſtad by manier van verpandinge of beleninge machtig geworden, gelyk wy reets getoont hebben, en noch nader zien zullen.

Reden waarom keizer Karel eenige domeinen aan Delft beleent.

Keizer *Karel* V, willende deze Nederlanden aan zynen zone *Philips* II, overgeven, en naar Spanje trekken, om zyne verdere levenstyt aldaar in een klooſter door te brengen, na dat hy zware oorlogen had gevoert, waar door zyn ſchatkiſt was uitgeput, en echter om deze reis te volbrengen veel gelt nodig had, vond goed een aanzienlyke ſomme gelts by manier van beleninge te verkrygen; waar onder 'er ook eenige van zyne heerlykheden waren in of omtrent Delflant gelegen, dewelke hy deze ſtad ten pande aanbood en overgaf: en alzoo kort daar na den koſtbaren en bloedigen oorlog tuſſchen onzen Staat, en *Philips* II, *Karels* naervolger ontſtond, is de afloſſinge dezer penningen naargelaten, en de verpande domeinen met de goederen van dien aan deze ſtad gebleven, van welke heerlykheden, nadien die tot gene geringe verbeteringen dezer ſtad ſtrekken,

wy

wy niet ongerade vinden de acte dezer overdracht hier in te lassen.

" Kaerle by der gratien Gods, Roomschs Keyser, altijdt vermeerder 't
" Rijcx, Coninck van Germanien van Castilien van Leon van Grenade,
" van Arragon, van Navarre, van Napels, van Secilien van Majorcken,
" van Sardynen, van den Eylanden Indien, ende Vaster eerden der Zee
" Oceane, Eerts Hartoge van Oostenrijck, Hartoge van Bourgongien,
" van Lothrijn, van Brabant, van Lembourch, van Luxemburch ende
" van Gelre, Grave van Vlaenderen, van Arthoys, van Bourgongien,
" Pals-Grave, ende van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, van
" Ferette, van Hagenault, van Namen, ende van Zutphen, Prince van
" Swave, Marc-Grave des Heylicx Rycx, Heere van Vrieslant, van Sa-
" lins, van Mechelen vander Stadt, Steden, ende Landen van Utrecht,
" Overyssel ende Groeninghen ende Dominateur in Asien, ende in Afri-
" quen, Allen den ghenen, dy desen onsen Bryef sullen sijen, ofte hooren
" lesen saluyt, alsoo om te vervallen, dye grooten zwaere, ende menich-
" fuldige kosten, ende lasten, dye wy ghehadt ende noch dagelicx drae-
" gen moeten, soo ter cause vande continuatie van den Oorloge, als
" oock om dese tegenwoordige Reyse nae Spangien, ende andere grote
" zaecken, ende affairen, ons dagelicx over komende, dye van sulker im-
" portancien, ende zoo groot zyn, dat de penningen onser Demaine, en-
" de beden, soo ordinaris als extraordinaris by onsen goeden Ondersaten
" geaccordeert, nyet en strecken en mogen, hebben daeromme doen ver-
" soecken, onsen lyeven ende wel beminde dye Burgemeesteren ende Re-
" gyerders van onser Stadt van Delff van ons te willen kopen eenighe par-
" tijen van onse Demainen namentlicke dye Ambochts-Heerlickheyt van
" Schoonderloo, mitcoel, oock het halve Veer dye Visscherye, ende
" Byertolle aldaer, mits oock dye Aenwassen, ende andere syne toebehoo-
" ren, Item den Haverpacht dye dye van Pynaecker ons Jaerlijcks schul-
" dich sijn, bedragende hondert een en twintich ende een half, drye Ach-
" tendeel en vyer twalinge Havers s' Jaers, welcke Haverpacht onse voor-
" schreeve Steede van Delff, mit meer anderen Partijen in handen gestelt is
" theure verseeckertheyt vande rente by deselve Stadt hyer voortyden ver-
" segelt mit laste, daer van Jaerlicxe Reeckening te doene, ende van 't
" overschot te responderen, in handen van onsen Rentmeester Generaal van
" Noorthollant, Item die helft vande Gruete ende Hoep-gelt ons toebe-
" hoorende, daer af d'ander helft, den Heere van Wassenare toecomt, en-
" de noch seeckere kleine Visscherye ofte Meer gheleghen in Pynaecker,
" all gelegen in onsen Landen, ende Graefschap van Hollandt, onder den
" ontfanck vanden quartyere van Noorthollant, welcker partyen de voor-
" schreve van onse Stadt van Delff, om ons dyenst te doene, ende in onse
" noot was by te staene, te vreden sijn geweest, by cope te aenveerden, ende
" de selve te ghevene, de somme van neghentien duysent ponden, van
" veertich grooten, onsen Vlaemschen Munten 't pont eens, ende dat
" in handen van onsen lyeven ende getrouwen Raedt, ende Ontfanger Ge-
" nerael van onse Demainen, ende financien Robbrecht van Boulongien
" mits hem consenterende te mooghen vercoopen op 't corpus van onse
" voorschreve Stadt erffelicke Losrenten de penning festhyenne, vierthien-
" ne of twaelfve ende Lijfrenten den Penninck acht, zeven, ofte zesse,
" te lossen, ofte sonder lossinge, sulcx als men den Coopers soo konnen

„ ghevinden, ende dat totte voorſchreve ſomme toe van neghentyen duy-
„ ſent ponden Munte voorſchreven, in Capitale penningen, ende hen daer
„ op te doene expedieren behoorlicke Bryeven van Octroye, ende ver-
„ ſeeckertheyt in behoorlijcke formen. DOENE TE WETENE dat wy
„ dye ſaecken voorſz. overghelevert, ende na dyen dat wy op dye weerde
„ vande voorſchreve partyen ons by onſen lyeven, ende ghetrouwen die
„ Luiden van onſen Reeckencamere van Hollandt volcomelijck gheinfor-
„ meert, ende verſeeckert gheweeſt hebben, willende met die voorſchreve
„ van onſe Stadt van Delff van den voorſchreven coop volkomentlick ver-
„ ſeeckert hebben by aduyſe, ende deliberatie van onſer ſeer lyeve, ende
„ beminde Suſtere de Coninginne Douagiere, van Hongarijen, van Bo-
„ hemen &c. voor ons Regente, ende Gouvernante van deſen onſen Lan-
„ den van herwerts overe, uit onſer rechter wetenheyt voor ons, onſe Er-
„ ven, ende Nacomelingen Graven, ende Gravinnen van Hollant wt Ti-
„ tle van wettigen, ende deuchdelijck verkoope opgedragen, gecedeert,
„ ende ghetranſporteert, opdraegen, cederen, ende tranſporteren by de-
„ ſen jegenwoordigen Bryeve de voorſchreve Ambochts-Heerlickheyt van
„ Schoonderloo Mittcoel, ook 't voorſchreve halve Veer, Viſſcherije,
„ ende Byertolle aldaer, item die anwaſſen, ende andere ſijne toebehoor-
„ ten Item die voorſchreve Haver-Pacht, dye dye van Pynaecker ons
„ Jaerlix ſchuldich ſijn, bedraegende hondert een en twintich ende een
„ half drie Achtendeelen vyer twalingen Haver s' Iaers, Item de voorſchre-
„ ve helft van de Gruyte ende Hop-gelt ons toebehorende ende noch de
„ voorſchreve kleine Viſſcherye ofte meer, gelegen in Pynaecker voor-
„ ſchreve. Alle gelegen in onſe voorſchreve Landen, ende Graafſchap
„ van Hollant, onder den voorſz. Ontfanck van den quartyere van Noort-
„ hollant, ende mits deſen jegenwoordighe vercopinghe, opdracht, ceſſie
„ ende tranſporte, hebben wy de Ambochts Heerlickheyt van Schoender-
„ loo, met toebehoorten, ende andere partijen hier boven verklaert, ge-
„ ſcheiden, afgebroken ende geſepareert, ſcheyden, aftrecken, ende ſe-
„ pareren van den anderen leden, ende parcelen van onſe Demainen ons
„ voorſchreven Lants van Hollant, om by de voorſchreve van onſe Stadt
„ van Delff, ofte actie daer van hebbende, van nu voortaen vande voor-
„ ſchreve Ambochts-Heerlickheyt, ende andere Partyen voorſchreven te
„ ghebruycken, beſitten, ende adminiſtreren, ſoo dat hen goet duncken,
„ ende beſitten ſal, ende die Pachten ende incommen van dyen, dye ver-
„ ſchynen ſullen na Alderheyligen toecomende te ontfangen tot heuren
„ proffyten, mits dat van gelijcken, dye ſelfde Pachten, ten tyde vander
„ loſſinge loop hebbende die zoe voorſchreven es daer nae verſchynen ſul-
„ len, 't onſen prouffyte ſullen komen, willende ende conſenterende dat
„ de voorſchreve van onſe Stadt van Delff ofte actie van hen hebbende inde
„ voorſchreve Ambochts-Heerlijckheyt van Schoenderloo, ſullen moo-
„ gen ſtellen, ordineren, ende maecken, tot eenen Schoudt, alſulcken
„ bequamen Perſoon dye hem goet duncken ſal, alles gheduerende totter
„ tijdt toe, dat wy ofte onſe Nacomelingen, dye voorſchreven Partyen,
„ geloſt, ende afgequeten ſullen hebben, ſullen mogen doen 't allen ty-
„ den als ons, ofte onſe voorſchreve Nacomelinghen beſt ſal ghelyeven,
„ mits wederkerende ende eens, ende tenemale betalende de voorſchreve
„ ſomme van negentyen Duyſent Ponden Munte voorſchreven, mit al-
„ ſulcken gelde, als ten tijde vander loſſinghe loop hebben ſal, ende men

ten

" ten Comtoire ons Rentmeesters van Noort-Hollant ontfangen sall, ende
" dat in onse voorschreve Stad van Delff, sonder cost oft last der voor-
" schreve Stadt, ende alsoo eenige vande voorschreve Partijen, hyer voor-
" tyden, soo voorschreven es, in handen van onse voorschreve Stadt ge-
" stelt sijn geweest tot betalinghe vande Rente daer vooren deselve vero-
" bligeert es, ende datt gebeuren mochte, dat de reste van de partijen van
" Demainen in toecomende tyden ofte in eenige Iaeren, nyet genoechen
" soude mogen wesen, om dye Renten te betalen, Soo ist dat wy in dyen
" gevalle hebben ghewilt, ende geconsenteert, willen, ende consenteren
" mitsdesen dye voorschreve van onser Stadt van Delff, dat zy dye reste,
" dye aen die voorschreve Renten souden mogen gebreecken, sullen mo-
" gen inhouden ende corten, aen de beede, 't sy ordinaris, ofte extraor-
" dinaris dye ons, ofte onse Nacomelingen geaccordeert sullen wesen, en-
" de in faulte vande voorschreve bede, dat zy de zelfde reste, sullen mo-
" gen verhalen aen onsen Rentmeester Generaal van Noort-Hollant tegen-
" woordich, ofte andere toekomende dye wy ordonneren 't zelfde alsoo
" te doene, ende voorts tot meerder verseeckertheyt vande voorschreve
" van Delff hebben wy hen gelooft, ende gelooven by desen, in Keyser-
" lijcke, ende Princelicke woorden, voor ons, onse erven, ende Naco-
" melingen, Graven ende Gravinnen van Hollant, dat wy hen sullen
" vryen ende indempneren tegens allen den ghenen dye op te voorschreve
" partijen van onse Domeynen, eenichsints moghen verseeckert, ende
" geypoteecqueert, of geassingneert wesen, ende ten eynde dat dye voor-
" schreve van onse Stadt van Delff mogen opbringen die voorschreve som-
" me van negentyen duysent ponden munte voorschreven, hebben wy by
" advys, ende deliberatie als boven, de voorschreve van onse Stadt van
" Delff gheconsenteert ende geoctroyeert, consentere, ende octroyeren
" mits desen, dat zy op 't corpus van de voorschreve onser Stadt, sullen
" mogen vercoopen Lijfrenten, den penninck zesse, seven, acht, ofte
" negen, ende Losrenten den penninch twaelfve, veerthyene, vyfthyene,
" ofte sesthyene, totte voorschreve somme van negenthyen duysent pon-
" den eens, soo sije dye bequamelijck sullen weten te cryghen, welcke
" voorschreve Renten wy geapprobeert hebben, ende confirmeren mitsde-
" sen, sonder dat wye ofte onse Naecomers eenichsints sullen vermoghen
" deselve in toecomenden tyden te doen reduceren, ende impugneren in
" prejudicie van coopen heurluyder erven, ofte dyes cause, ende actie
" hebbende, Ontbieden daerom, ende bevelen onsen lyeven, ende ghe-
" trauwen, dye Hoofden, Presidenten, ende Luyden van onsen Secreten
" ende grooten Raden, Stadthouder, dye eerste, ende andere Luyden
" van onsen Raide, ende Reeckeningh in Hollant, den voorschreven van
" onsen financien, ende allen anderen onsen Rechteren, Justicyeren, Offi-
" cyeren, ende ondersaten teghenwoordich ende toecomende, ofte heure
" Stedehouderen dyen dit aengaen sal, dat zy den voorschreven van Delff,
" van desen onsen jegenwoordighen opdracht, cessie, ende transport op te
" condicien, ende inder manyeren boven verhaelt, doen, laeten, ende
" gedogen, rustelijck, ende vredelick genyeten, ende gebruycken, pro-
" cederende by de voornoemde van onsen financien, ende Reeckeninge in
" Hollant tot verificatie ende interinemente van desen onsen jegenwoordi-
" ghen brieve, nae heur forme ende inhouden, want ons alsoo ghelyeft,
" nyet jegenstaende de Ordinantien by onse Voorsaten, ende ons in voorle-

" den tijden gemaect, op te condincte van onse financien, ende besundere
" inde Maent van Octobri in 't Jaer 1536 ende zedert inden Jare veertien
" ende vijfenveertich by den welcken, als expresselick geseyt, ende ver-
" claert, dat wy van doen voortaen, nyet en souden mogen vercoopen, be-
" lasten, noch alieneren, onse voorschreve Damainen die eeden gedaen by
" den selven van onsen financien, ende Reeckeninghen ende andere Officye-
" ren op te onderhoudinge van de voorschreve Ordonnancien, de welck
" wy den voornoemden van Delff, als desen aengaende nyet en willen hin-
" deren, noch prejudicieren, mar hebben hen elx in 't sijne, daer van
" gereleveert, ende releveeren, ende by den selven den voorschreven van
" onsen financien Reeckeninge, ofte andere Officyeren ontlast, ende ver-
" dragen vanden eeden by hen ghedaen soo voorschrevenes, blyvende die
" selve Ordinantie in allen anderen heur poincten, in heur effect cracht en-
" de vigeur nyet jegenstaende oock eenige andere Ordinancien, restrinctien,
" ghebooden, ofte verboden ter contrarien. Des toirconden hebben wy
" onsen Zegel hyer aen doen hangen, gegeven in onse Stadt van Bruesele,
" den 19 dach, der Maent van Octobre, in 't Jaer ons Heeren duysent
" vijf hondert vijf ende vyftich, van onse Keyserlicke 't 36. ende van on-
" onsen Rijcke van Kastilien, ende andere 't 40.

Onder op dye Ploye stont geschreven,

,, *By den Keyser*,

" De Coninginne, Regente &c. den Heere van Berlaymont, ende van
" Hachicourt Hoofden, Pieter Boisot Treforyer Generael, Meester
" Joos de Damhoudere, ende Aelbert van Loo, Gecommitteerde
" vande finantien, ende andere jegenwoordich,

Ende was onderteyckent,

,, *D'overloepe*,

Stondt buyten op ten rugge van desen geschreven,

" Dye Hoofden Treforyer Generael, ende Gecommitteerde vande De-
" mainen, ende finantien, ons Heeren des Keysers, Consenteren al-
" soo veele ast in hen es d' inhouden in 't witte van desen te worden
" gefurneert, ende volbracht in alderwegen, ende manyeren als sijne
" Majesteyt dat wilt, ende beveelt gedaen te worden, by desen ge-
" schreven, onder die hanteeckenen van den selven Hoofden, Tre-
" soryer, ende Gecommitteerde, den 26 dach van Octobry 1555.

Ende was onderteyckent

" *Berlaymont*, *Pemontimorency*, *Bonsoit*, *I. Damhoudere*, *A. Layloo.*

Wat de ambachtsheerlykheit van *Schoonderloo*, in deze acte vermelt, aangaat, benevens des zelfs *biertollen*, het *halve veer van Schoonderloo op Charlois en Cattendrecht*, en de visschery van het voorsz halve veer, zich uitstrekkende aan de noortzyde der maze van Schoonderloo, tusschen de love van de nieuwe Mathenesse tot voorby Mathenesse; als mede het *snyden der biezen*, *het recht van de aanwassen*, aldaar strekkende van de dyksloot tot aan de maze: voorts het recht van *nakoop* van d' onroerende goederen

deren in het zelve ambacht gelegen, en andere gerechtigheden meer, dezelve komen als ambachtsgevolgen uit krachte van deze ambachtsheerlyklykheit de ſtad toe, en is daar van tegenwoordig ambachtsheer den evengenoemden heere Burgemeeſter *Mr. Joan Slicher*, &c. &c. Het ſchoutampt de ſtad mede toekomende, wiert eertyts bedient by den rentmeeſter, en tegenwoordig door de ſtads Caſtelein te Delfshaven. Men vint ook onder de privilegien der ſtad eenige oude actens van opdracht van eenige percelen lants, en uitterdyk, leggende by *Schoonderloo*, door Delft aangekogt in den jare 1390 en 1391 van eenen *Claas Heere Danielſz van Matheneſſe*, *Daniel Willemſz*, en eenen *Dirk Claaſz van Bleiswyk*.

De *Haverpacht* en *Erfhuur* te Pynaker deden voor dezen 121 en een halve hoed, en vyf twalinge haver tot 16 ſchellingen grooten; doch daar van worden tegenwoordig getrokken 3 hoeden, en elf achtendeels haver, uit oorzake dat 'er eertyts 25 en een halve morgen lants door de graaflykheit zyn verkocht vry van haverpacht en erfhuur, waar voor de ſtad tot eene vergoedinge van de rekenkamer genoten heeft de paarde-tol, het marktgeld en 't ſtraatgelt ten tyde van *Odulfus-* en *St. Gillis-markten;* van welke wy in 't vervolg zullen ſpreken. Zoo dat het voorgemelde getal noch blyft 118 hoeden, 5 achtendelen en 5 twalingen haver, bedragende te ſamen jaarlyks al een goede ſomme gelts. Vrugt der Haver-pagt en Erfhuur.

De *Viſſery* en *Vogelary* van, en in de *Pynakerſche meeren* in het ambacht van Berkel gelegen, en daarom nu doorgaans de Berkelſche meeren genaamt, brengen ook na rato hunne renten vry wel op. Daarenboven is 'er nog een tol op de bruggen, leggende over de naauwte tuſſchen deze twee meeren, gelegt, welke nieuwe tol jaarlyks ook het zyne geeft: zoo dat de ſtad Delft aan de ambachtsheerlykheden van *Berkel* en *Pynaker* zeer goede en merkwaardige domeinen bezit: doch verſcheide goederen in de acte van keizer *Karel* vermelt, waren van te voren met eenige andere domeinen al aan de ſtad verpant geweeſt, doch de pantspenningen zyn daarna wederom afgeloſt, als het *hopgelt* en de *haverpacht*, beide tweemaal; eerſt by *Philips de Goede* in den jare 1449, en ten tweede by *Maximiliaan* en *Maria* in den jare 1478, even op de zelve tyden en gelegentheden als boven van den *Hinderdam* aangewezen is; by welke laatſte de meeren ook gevoegt waren. Van de Viſſery en Vogelary.

Hoewel derhalven deze ſtad in den jare 1536 door het alvernielende vuur dermate wiert aangetaſt dat 'er naaulyks een derde deel van hare gebouwen waren overgebleven, gelyk in een zekere ſchildery van dezen brant is afgebeelt, zoo is zy echter weder zeer gezwint van haren val opgerezen, en al voor den jare 1572 tot dien luiſter herſtelt, die wy voorheen haar door *Corn. Muſius* voor dien brant hoorden toeſchryven, zo dat ze weder in onze vaderlantſche gedenkſchriften als *de Schoonſte* en zuiverſte ſtad van Hollant verheven wort: het was ook omtrent dezen tyt en in 't begin van dien bloedigen en langdurigen oorlog met Spanje, dat Prins Willem van Orange, hoogloffelyker gedachtenis, als Gouverneur van Hollant, zyn woning binnen Delft quam nemen, wordende aldaar toen met eenen ook de vergadering gehouden, zoo wel van de afgezondene leden van alle de vereenigde provintien, als van die van Hollant in 't byzonder: en vele adelyke familien welke van outs gewoon waren in s' Gravenhage te woonen, braken op, en zich, om het woeden van den brullenden oorlog te ontwyken, en uit vreze voor den vyant, zich binnen de muren

ren dier ſtad begeven hebbende, bragten dezelve mede geen gering voordeel toe. Wanneer daar op de bovengenoemde Prins binnen dezelve ſtad in zyn hof verradelyk wiert vermoort, zoo was dit wel een harde ſlag voor de vereenigde Provintien in 't gemeen, maar vooral ook een zware en droevige ramp voor deze ſtad in 't byzonder, welke dezen Vorſt even als in haren boezem binnen hare muuren hield omvangen, en ook dien grooten Hendrik Frederik, jongſten zoon van Willem, uit haren ſchoot zag opryzen; zynde aldaar geboren in den jare 1584. Tot dezen tyd toe had de roem en faam van Delft boven alle ſteden uitgeblonken; maar de raatsvergadering by een vredige kalmte van daar geweken zynde, en zy zelf daarenboven door den langduurigen oorlog (waar van wy op zyn plaats zullen handelen) een zwaren aanſtoot geleden hebbende, is d'aangroei van haren luiſter een luttel opgehouden en verdonkert, en zy na dien tyd, hoewel niet te rug gegaan is, echter lange in een en zelfde ſtaat gebleven, tot dat ze nu ſedert eenige jaren wederom door veel voortreflyke en heerlyke gebouwen merklyk is vermeerdert. De achtbare Overheit heeft ondertuſſchen geenerlei gelegentheit verzuimt om door de middelen en rykdom der ſtad haar gezag buiten den kring harer muren uit te breiden, hebbende geduurig eenige nieuwe domeinen aangewonnen, en wel voornamentlyk in den jare 1580 by koop van de gravinne van *Arensbergen*, *'t recht van den Leitſchen dam* bekomen, het welke ſedert den jare 1654 verheven ſtaat op den naam van den heere en meeſter *Everard van Lodeſtein*, in dien tydt voorzittend burgermeeſter dezer ſtad. Het recht van den Dam, waarin nu verlaten zyn gemaakt, jaarlyks een aanzienlyke ſomme gelts opbrengende, begrypt mede een groot gedeelte van den gront van het Dorp, zynde daar op by bewilliging van de heeren burgemeeſteren van Delft vele huizen getimmert, onder voorwaarde dat dezelve ten allen tyden by wederzegging der gemelde heeren weder zullen moeten werden opgeruimt en afgebroken; en dat derzelver bewoonders geen andere neering zullen vermogen te doen, dan hen de heeren burgermeeſteren zullen toeſtaan. Als mede dat ieder huis na mate der vergunninge en beſlag van ſtads gront, jaarlyks een kleine erkentenis moet opbrengen, welke alle jaren net op den verſchyndag, zonder langer vertrek of uitſtel moet betaalt worden, vervallende anders by nalatigheit van dien, volgens de gunſtbrieven daarvan gemaakt, de voorſz erven met het daar op ſtaande getimmer aan de ſtad, die dezelve aanſtonts mag aanvaarden.

De hoge Heerlykheit van *Ryswyk* heeft de ſtad in den jare 1591 van de Staten van Hollant en de rekenkamer der Graaflykheits domeinen beleent, en is onder andere in de acte van beleeninge (volgens de privilegie van den 3 Mei 1450, door hartog Philips aan deze ſtad vergunt) ingevoegt dat de gemelde Hals-heerlykheit niet zal mogen werden vervreemt, gelyk het zelve ook door hunne Ed. Groot Mog. in den jare 1667 is goetgevonden, ter gelegentheit van het verkopen van eenige heerlyke goederen van derzelver domeinen, en vaſtgeſtelt, en teffens in die willekeur uitdruklyk beveſtigt: invoegen dat de heeren burgemeeſteren en regeerders van Delft, als hebbende het hoge rechtsgebiet van den dorpe van Ryswyk en den ambachte van dien, aldaar ook onder andere gerechtigheden ten allen tyden een baljuw zyn ſtellende, gelyk hedendaags dit ampt aldaar wort waargenomen door den hooft-officier dezer ſtad, 't geen tegenwoordig voor den tyd van drie jaren is, den heere Mr. *Gaſpar van Kinſchot*.

In den jare 1596 heeft Delft by besluit en overgifte met heer Jan van Assendelft, heer van Cralingen en Bezoyen &c. aangegaan en verkregen zeker gedeelte van d' ambachtsheerlykheit, van outs genaamt, heer van Oudtgieren gerechte van Cralingen, en nu den *Hogenban*, gelegen tusschen de Haven en Overschie aan de westzyde, met de vissery, tynsen, erfhuren, benevens de koorn- en smaltienden, genaamt *op den Hem*, met twee paar zwanen, en voorts alle den aankleven van de voornoemde ambachts-heerlykheit den Hogenban, gelyk de heer *Gerrit van Assendelft*, en zyne voorzaten die gebezigt hebben; staande in den jare 1667 mede verheven op den meergemelden heer en meester *Everard van Lodenstein*, en nu op den voorn. heer president burgermeester Mr. *Joan Slicher*. Lange jaren te voren waren de heeren van Rotterdam ook gaande geweest om deze heerlykheit te bekomen, 't geen, behalven uit andere zaken, ook uit de bemiddeling tusschen Delft en die van Rotterdam blykt, dewelke eenige andere verschillen roerde voor den jare 1513, gelyk wy in onze inleiding ook alrede hebben gezien, dat de Rotterdammers recht meende te hebben en proces voerden wegens den Hogenban.

Ten tyde van 't twaalfjarig bestant verkregen burgermeesters en regeerders der stad Delft door een byzondere privilegie van hunne Ed. grootmogende de Staten van Hollant en West-Vrieslant noch eenige veranderinge van leen tot oncynsbare goederen, en eenige uitbreidinge van hare stads vryheit aan de zuidwestzyde der zelve, alwaar zy tusschen de zuid- of ketelen de waterslootsche poorten, een klein gedeelte van de made-landen des grave van *Arenberg*, *hartoge van Aarschot* &c. als mede van *Symon Adriaanse van Groenewegen* hadden gekocht, bedragende te samen omtrent 2 morgen lants, ende het zelve *doen afdelven ende geappliceert* (dus luidt de privilegie) " tot nut, oirbaer, ende gerijf vande voorschreve Stede nieuwe wercken " (te weten de Houtuinen) ende tot meerder accommodatie vande selve " wercken, den ouden Buyten wech streckende beneffens de Stede Vesten, " aldaer doen verhelen aen de voorschreve verkofte parthye Landts, ende " tot gherijf vande reysende Luyden ende Burgerije der selver Stadt weder " doen maecken een nieuwen Buytewech, westwaerts vande voorschreve " verkofte Landen, ende na dien de voorschreve Lande vande Made als " mede de Made Laen te leen ghehouden werden van de Graeffelijckheydt " van Hollandt, ende dat mede by Privilegie van Hartoch Aelbrecht van " Beyeren als Grave van Hollandt, Hooghloffelijcker Memorie in den " Jare 1389. de voorschreve Stede Vryheyt vergunt was buyten de voor " schreve Stede ommegaende, twintich Roeden, ende by den Hoochghe- " melten Hartoge in den Jaere 1394. daer aen volgende de voorschreve " Stede Vryheydt vermeerdert is dertich Roeden breet van den Buyten- " wech uydtwaerts van den Ketel-Poort Noordt-West om tot den Noo- " torper Poort Huyse toe &c. Waar op het hunne Ed. Groot Mog. ten verzoeke der regeerders dezer stad, in den zelven jare gelieft heeft uit hunne volkome oppermacht de voorsz twee morgen lants, van 't leenrecht, waar mede zy bezet waren, te ontslaan, 't zelve te vernietigen, en dat land oncynsbaar te maken, en met eenen voorts te verlenen, dat de vryheit der stad uit den nieuwen buitenweg conform de voorverhaalde privilegie, zich zoo verre zoude uitstrekken, als de zelve voorheen uit den ouden buitenweg gedaan hadde: zoo dat deze gront dan aan de stad vry eigen toebehorende, en ontslagen zynde van alle leenrechten en rechtban,

daar mede de zelve als leen aan hunne Ed. Groot Mog. was gehouden, en den rechter van Delft gevolmachtigt zynde daar over te zegelen, en alle rechtspleging te doen als over alle andere vrye goederen; de vryheit der ſtad rontom den buitenweg, hoewel die nu zoo veel verder is uitgeleit, zich nochtans van die uitlegging af wederom op nieuws gelyk, en even verre is uitſtrekkende als van te voren; zoo dat men zoude mogen zeggen dat het begrip van de ſtad ſedert dien tyt zoo veel grooter is geworden; dewyl dat ſtuk lants, gelyk men het nu binnen den buitenweg getrokken heeft, ten allen tyde zoude konnen trekken binnen de wallen; blyvende nochtans de vryheit der ſtad van buiten onvermindert. Dit is aldus gegeven, zegt die privilegie, *in den Haghe onder onſen grooten Zegel hier aen ghehanghen op ten 13 July in 't Iaer ons Heeren eenigen Heylants en Saligmakers duyſent ſes hondert ende vijftien.* en was ondertekent *Ioan van Oldenbarnevelt.* Voorts zyn de voorſz landen vanden *Made*, waar van dit gedeelte afgeſneden was, lange jaren daar na, zoo veel die den grave van Arenberg toebehoorde, ook door de ſtad aangekocht, gelyk wy hierna, als we van ſtads laken-ramen ſpreken, zullen zien.

In den zelven jare van 1615 is de ambachts-heerlykheit van *Voorburgh* met den aankleve van dien, zynde een leen, insgelyks door Delft gekocht van den heere *Prince van Linge*, heer van Waſſenaar; welke ambachts-heerlykheit met alles wat daar aan verbonden is, als mede de tienden aldaar, en ook in *Tedingerbroek* door de heeren Staten van Hollant en Weſtvrieſlant op den 15 December van den zelven jare, is verklaart tot een goet en onſterflyk leen, waar van tegenwoordig ambagtsheer is den wel ed. groot agtb. heere *Mr. Gaspar van Kinſchot*, raad, oud burgermeeſter en hooft-officier dezer ſtadt.

Na de koop dezer heerlykheit is my niet bekent dat 'er iets meer van belang door de ſtad is aangekocht; waarom ik gerade vinde dit hooftſtuk te ſluiten met een lofgedicht van een voornaam poëet ter eere dezer ſtad opgezongen, ik meene den voortreflyken *Caſper Barleus*, wiens latynſche vaarzen alle anderen van zyne eeuw in ſierlykheit verre te boven gaan; dees heeft dan den voortgang van Delft, zelf in 't midden des oorlogs, en zyne heerlykheit tot dien tyt toe, in deze gezangen aldus ten top gevyzelt.

DELPHI in Batavis.

Non ego fatidicis oracula ſuggero Delphis:
Aut mea falſiloquus mœnia phœbus habet.
Ætherei reſponſa patris do civibus, & me
Relligio, Graium non beat iſte furor.
Infelix rapidis flagravi tota favillis,
Cum rogus & ſimplex nil niſi flamma forem.
Condiderat tantos ſecura oblivio caſus,
Cum Patriæ media concidit urbe pater.
Quid rides Hiſpane? tui quoque nominis umbram
Cernimus, atque iſta cæde Philippe cadis.

Vena-

Venales animas in mortem insontis acerbas,
Venditur ac pretio regia fama suo.
Nunc tu Belga duos uno sub marmore Martes
Adspice, Nassoviæ nomina magna domus,
Mauritium, Patremque, Duces: hæc numina sensit,
Et tutelares terra Batava Deos.
Sed magis Henricum fuerit genuisse. quid horres
Cantaber? en patrij funeris ultor adest.

Welk keurlyk gedicht de verstandige ridder *Constantyn Huigens*, raatsheer van zyne vorstelyke hoogheit den prince van Oranje, een nederduits gewaat heeft aangetogen, 't welk wy den lezer willen mededeelen.

'K ben tweemael dat ick ben, sints dat ick 't eenmael was,
En eens mijn muren hebb' sien wentelen in d' ass:
Maer danck hebb' 't Vage-vyer ick bender door geresen,
Mijn selven dubbel waerd: Het overkoolde wesen
En komt my niet van daer, soo moet de kuype sien
Die Vriend en Vreemdelingh moet laven en bezien.
'k Hebb grooten *Wilm* gehuyst, soo lang 't de Moorder doogde,
Die my en mijn' gebuert verraderlick ontvoogde;
Maer, Spagnen, 't baett' u niet, ick hebb de scha geboett,
En voor een sulcken Va'er een sulcken Zoon gevoedt.

III. HOOFTSTUK.

d'Eerste vorm der regeering aangetoont, die naderhant door 't verval der zeden verandert is. Dewyl men de beste uit den volke met die waardigheit vereerde. Outtyts had de geestelykheit het roer des burgerbestiers in handen, en vergaderde in d' ope lucht; daar na in tempels, 't geen afgeschaft wierd toen 't burgerbestier den wereltlyken te beurt viel, voor wien men een byzonder Raathuis bouwde, waarin de Delvenaren, om dit prachtig uit te voeren, gene der minste behoeven gerekent te worden. De plaats waar outtyds het Delfsche Stadhuis gestaan heeft, nagespeurt. Onzekerheit om d' oude stê, en vorm van 't gevangenhuis aan te wyzen. Beschryving van 't oude afgebrande stadhuis, en zyn kunstig toren-klokkenspel; d' oorzaak en woede van dien brant beschreven. Overleg om na de verwoesting van 't oude, een heerlyker Raathuis te stichten, 't welk deftig wort uitgevoert. Zyn uit- en inwendige schoonheit afgemaalt. De vierschaar, raatkamer, vertrek der burgermeesters en schepenen in zyn uitnemende versiersels vertoont. Eene verhandeling over de wees- en wachtkamer der stad: en voorts haar bovenkamers en gevangenhuizen kortelyk doorlopen.

d'Eerste vorm der Regering aangewezen.

DE eerste regering die ons in de gewyde gedenkschriften wort voorgestelt, is eene heusche, huisselyke en burgerlyke bestiering geweest, die Godt zelve, in de wieg der werelt, tusschen het eerste bezielde paar heeft opgerecht. d'andere, die mede aan deze aaloude heerschappy grenst, was die eenvoudige en natuurlyke bestelling van de ouders over hunne kinderen, die, uit aanmerking van veel genote weldaden, waarlyk eene groote heiligheit en gehoorzaamheit verdient; voor den zuntvloet was 'er geen ander opzicht dan deze bekent. D'eene huisvader had geen gezag over een ander: yder bestierde zyn huis; de huisvoogden raatpleegden by elkander, en waren te vrede met hunne waardigheit. Men zegt ook dat 'er in de gulde eeuw zekere heerschappy is geweest die luttel van deze verschilde: daar was niemant knecht of heer; zy waren alle vermaagschapt en gelyk; om welke reden men goet vondt, op dat zulk een gelukstaat niet mogt versterven, eenige vreugde-dagen aan de slaven te geven; op welke tyden het hen geoorloft was met hunne meesters aan tafel te zyn, (terwyl de meesters dienden) met hunne klederen gekleet te wezen, *in huis eerampten te bedienen, en recht uit te spreken, achtende dat het huis zekere kleine gemeene staat was.* opdat ik my van de woorden van Seneka bediene. En zeker in die gelukkige tyden bloeide d'eendracht, vryheit, gerechtigheit, en eene gewenschte rust. De ware reden heerschte toen alleen over de gemoederen; de strenge vonnissen, dewyl de wetten niet overtreden wierden, vonden geen plaats: yder gebood over zich zelf: de hoogste macht over een ander, was, hem door de regels der billikheit te overreden. Zy leefden, zegt Heziodus, gelukkig en veilig, zonder meesters, en misdaden. Naderhant, toen de goude eeuw in eene yzere verwisselde, de verwarde menigte der menschen

Die daarna door 't verval der zeden verandert is.

weigerde

weigerde te luifteren naar de reden, en door den geeft van onverftant, ongeftadigheit en afgunft bewogen wierden, verwierpen zy den breidel der befcheidenheit, en ftaken, door 't vuur der verdeeltheit aangehitft, de vinnen der verwoedheit op, verwekte allerlei oproeren, en ontzagen zich niet om op de goederen van hunnen evennaaften aan te vallen en wech te roven. Des hebben de vernuftigfte der bezielde maatfchappy, om alle wanorde en onenigheden voor te komen, goetgevonden, in zekere wetten en regels by elkander overeen te komen, om van hun gemeen recht op de byzondere bezitting, en macht om anderen te befchadigen, af te ftaan, en die aan hunnen naaften over te geven, onder die voorwaarde en wedervergelding, om ook van anderen niet befchadigt te worden, maar zyne goederen in eene ftille veiligheit te mogen bezitten: en ik oordeele dat deze gemaakte willekeur, naar 't verval der zeden, de grontflag tot een goede burger-regeering gelegt heeft.

Maar 't fchynt niet genoeg dat men met elkander op deze bovengemelde wys verdragen is, indien men 't roer der regeering aan de voortreflykften van die burgermaatfchappy niet overhandigt, en zich aan de goede wetten, die op de reden en de deugt gegront zyn, van deze vaderen des huisgezins niet onderwerpt, vaftftellende dat zy, die, om hun gezag te vertoonen, met bundels en bylen pronken, met wysheit verfiert zyn om den welftant hunnes burgerftaats te behartigen, met goetheit om hen de verkregen voordeelen mede te deelen, en met dapperheit om hunnen ftaat en ftad te befchermen, het beelt der Godtheit hier op aarde vertoonen, en als dienaars van dat aanbidlyk Opperwezen, outtyds door de zalfoly, het welk ook een plechtigheit des priefterfchap was, in hun burgerbeftier plegen ingewyd te worden. Trouwens, in vroeger tyden ftont het den priefteren alleen vry, om, als rechters, de misdadigen te vangen, te ftraffen en te doden. *Wyders*, zegt Tacitus, *iemant te ftraffen, gevangen te zetten ofte flaan, is by hunluiden niemant toegelaten dan alleenlyk den Priefteren.* want zy meenden dat de uitvoering der ftraffe een goddelyke zaak was, dewyl Godt de ftraffe toezent en uitvoert, en dat zulx by gevolg niet dan door de priefters, die by hen als fterflyke goden gerekent wierden, kon ondernomen worden. Zelf wierden de biffchoppen voorheen als rechters geftelt om d' oneenigheden onder 't volk uit te wyzen; welke uitfpraak van d' eige waardigheit als die des keizers gehouden wiert: gelyk Zozomenus in zyne Kerklyke Hiftori, Lib. I. cap. 9. verhaalt: „ Hoe keizer „ *Konftantyn* gebood, dat wanneer 'er perzonen t'famen in proces waren, „ zy zoo 't haar goet dacht, het proces voor de wereltlyke hoven ftaken, „ en tot het oordeel der biffchoppen appelleren mochten, welker uitfpraak „ zoude vaft zyn en ftant houden voor die van de rechters, als of die door „ den keizer zelf in perfoon gedaan ware; en dat het geen aldus door de „ biffchoppen geoordeelt was, aanftonts door al de gouverneurs der Pro„ vincien en hare bedienden, moeft uitgevoert worden.

Dewyl men de befte uit den volke met die waardigheit vereerde.

Outtyts had de geeftelykheit het roer des burrgerbeftiers in handen

Maar op dat de vergadering der perzonen met eenige orde mogt gehouden worden vont men geraden daar toe eene vafte plaats in een geheiligt bofch te beramen, die men daar na verwiffelde, nu eens de kerkhoven, dan de tempels of wel de portalen deszelfs daar toe verkiezende; doch naar verloop des tyts wierden de kerken alleen tot den godtsdienft afgezondert, en de priefters het opzicht over de altaren en andere kerkplichten bevolen; overmits men oordeelde dat het burgerbeftier luttel in de handen

En vergaderde in de ope lucht, daarna in de tempels

 der

der geestelykheit pastte, en Mozes en Aäron, hoe gelukkig zy overeenstemden, echter in hunne bestelling veel verschilden, 't geen aanleiding gaf om naar brave mannen uit de burgery om te zien, aan wien men, volgens zekere regels, het burgerbestier opdroeg. Delft, voorwaar, zoo ras het tot een stad wiert opgetimmert, was ook niet traag om ten dienste der burgery zulke mannen te verkiezen, en voor hen een byzonder raathuis, dat in voortreflykheit heerlyk uitblonk, te stichten, alwaar de regeering, die als het oog en de ziel van de stad mag aangemerkt worden, tot welstant der goede, en schrik der quade ingezetenen verschynt, en derhalven alle gehoorzaamheit, hoogachting en dankbaarheit waardig is. Maar laat ons ter zake komen.

De plaats waar outtyts het Delfsche Stadhuis gestaan heeft, nagespeurt.

Ik zoude my niet durven vermeten te bepalen, waar, en wanneer het eerste stadhuis gebouwt zy, dewyl ik merk dat de heer *van Bleiswyk* daar veel duisterheit in vint. Daarenboven zyn de gedachten van anderen hier over zeer verwart: vele zyn van oordeel, en trachten als een vaste waarheit staande te houden, dat het op den noord-west-hoek van de choorstraat zou gestaan hebben, en brengen, om dit te staven, hun bewys uit de oude Hollandsche kronyk te berde, *divisie* 20, alwaar vermelt staat, dat ten tyde van graaf *Jan I*, *een groot steenen huis, staande tenden die Choorstraat op een hoek vander stege*, stont. Dat aldaar heer *Wolfart van der Veer*, des graven advokaat en raatsheer, om het schenden der vryheden van de stad Dordrecht, en zynen verderen onredelyken handel in het schatten en scheren van de ingezetenen doodlyk gehaat zynde, en willende uit noot en vrees, by nacht, onder geleide van den grave zelfs, naar Zeelant vlugten, door die van Delft met schuiten op de Maas agterhaalt wiert, en te Delft in de stad gebragt, alwaar hy met den graaf op dit steene huis ging: en door oproer en groote bedreiginge des volks, in tegenwoordigheit van den grave, uit het venster geworpen, en wredelyk omgebragt wierd; welk ongeval op s^t^. Pietersdag den 1 Augustus des jaars 1299 gebeurde; gelyk dit *P. Scriverius* in zyn oud Batavia bladz. 285, het *Goudsche kronykje* bl. 81, en ook *Melis Stoke* in zyn Rymkronyk verhalen. Waaruit vooreerst wel blykt dat daar doen ter tyt een zwaar gebouw gestaan heeft, gelyk de fondamenten, welke aldaar gevonden zyn, ook uitwezen; maar of dit gesticht juist het stadhuis is geweest, volgt hier niet uit. Zeker geleert schryver, van verschillende gedachten zynde, is benevens verscheide anderen, van oordeel, dat dit s' graven gevangenhuis is geweest, welkers onderste vertrekken geschikt waren voor gevangenen, en de bovenste ten dienste van den graaf als hy zich eenigen tyd in deze stad ophield; zoo dat dit gebouw een sterk steene huis of slot zal zyn geweest. Deze gissing versterkt men door het oud gebruik in meest alle de steden, ja zelfs in Brabant, Vlaanderen enz, dewyl men de gevangenhuizen in dien tyd noemde, *het steen*, of ook wel *steene huis*; en dat dit te Delft ook plaats gehad heeft zullen wy haast naspeuren. Doch, vermits in die oude tyden de meeste huizen van hout waren, was men ook gewoon, schoon het geen gevangenhuizen waren, de steene huizen wel byzonderlyk in de brieven uit te drukken met den naam van myn, of zyn *huis van steen*, zoo dat dit bewys te zwak is om de zaak te bekrachtigen. Maar dat in de stad een slot of huis voor de graven en hunne bedienden gestaan heeft, wen zy daar eenigen tyd wilden blyven, en hunnen opgang hadden, is myns bedunkens buiten kyf; ook kan men de zekerheit van deze zaak uit zekere rekeninge van den

jare 1350, by des graven rentmeester van Noordhollant, eene *Philips persoenre zones* verantwoord, bekrachtigt zien; waarin hy in eene rekening eenige verteerde kosten inbrengt, *op myns Heeren huis te Delft, des dynxdaechs voor ascentiones dagh, doen men rechtede over de gevangene van Roosenburgh.* Op dit huis plagt den rentmeester van Noordhollant te woonen, (Noordhollant genomen zoo als wy in de inleidinge hebben gezeit) gelyk by *W. van Gouthoeven* in de stamlyst der van *Mathenesse* is te zien: want aldaar vermelt hy *Jan van Mathenes*, getrouwt met juffrouw *Margareta Pertaut*, erfdochter van *Bartholomeus Pertaut*, *anders Gerrit van Castello uit Luikerland, rentmeester van Noordhollant. Haar moeder was uit den stamme vander Burgh te Delft, daar Barthelemeus voorschreve woonde, ende verkreeg s' Graven huisinge aldaar, enz.* Welk, gelyk waarschynlyk blykt, omtrent het midden van de 14 eeuwe zal zyn geweest. En dat de voorschreve rentmeester van outs zyn comptoir alhier binnen Delft plagt te houden, hebben wy hier voren uit de privilegie van keizer *Karel* al vertoont. Ja ik oordeel dat de graven meer als een huis tot hun gebruik gehad hebben, 't welk de wapenschilden van Beieren, in steen uitgehouwen, en voor in de gevels van eenige huizen aldaar gestelt, niet duister te kennen geven. Het gevoelen van zeker ervaren outheitkenner is, dat het stadhuis al van ouds op het martvelt, als in het middelpunt der stad gestaan heeft, te weten na dat dezelve was uitgeleit; welk gevoelen hy uit zekere keure, staande in het oude keurboek van den jare 1300, en in 223 artykelen bestaande, tracht te bewyzen: waar in dikwils gewag werd gemaakt niet alleen van twee gevangenhuizen, met name *den ouden steen* en *nieuwen steen*, maar ook van der *stede Huys* en *'s Heeren huys*, elk in 't byzonder, en waar zy gelegen hebben. In de 95 keure vindt men: *Soo wie gedaeght of beset wort, sal sijnen dagh bewaren, als men die Klocke luydt aen den nieuwen Steen, beyde van Poirt-dinge of van Gast-dinge, ten ware of 't Gerecht niet reede en ware, soo souden sy verbeyden, ende soo wie by der Stede-Huys eenre roede na sijns gevoeghs dede, verbeurde 2 stuyv.* En art. 174 staat aldus: *voorts soo gebiedt men alle Wagenen die hier binnen met Turven komen te koope, te staen opt Martvelt Oost-waerts van den ouden steen, by 3 stuyv.* Dan wert 'er in de 180 artykel dit volgende gemelt: *Voorts soo wie naerder slaep-clocke, als sy derde warven geluydt is op de strate gaet sonder Lantaerne, die sal die Schout leggen op den Nieuwen Steen tot des anderen daechs toe ter misse tijt, en dan sal hy den Schout gelden 4 stuyvers.* In de 185 artykel leest men weder: *Voorts en sal niemant ontfaen, water van den goten van der Kerck, by 30 stuyvers, en niemant moet werpen noch schieten aen die Kercke, aen Daecke, aen Glasen, noch aen Gast-Huys, aen der Stede-Huys, noch aen 's Heeren-Huys, by 12 stuyv.* Dan vint men in een keure van omtrent den jare 1400, of iets later, dit volgende: *Dat niemandt geen missche of onreynigheydt daer stanck of komen magh, moet dragen op 't Marcktveldt tusschen der nieuwer Kercke, ende der Stede-Huys, by 6 stuyvers, te verbeuren by dagen, en by nagte dubbelde boeten.*

Uit alle deze bygebragte artykelen ziet men wel dat outtyds alhier voor eerst twee gevangenhuizen zyn geweest, het eene den *ouden* en het andere den *nieuwen steen.* Ten tweede, een *Steden Huis* en een *'s Heeren Huis.* Uit het laatste artykel, hoewel dat maar van omtrent den jare 1400 is, en by gevolg weinig tot bewys kan dienen, bevint men, dat het *Steede Huis* op het martveld stond. Doch dit bewyst niet dat het aldaar voor den jare

1250,

1250, 80, of 90 al geſtaan heeft: en in het 174 artykel van de oude keure blykt ook dat het gevangenhuis de *oude ſteen* op het martveld zich vertoonde.

De plaats van 't oude gevangen huis en zyn vorm is beide onzeker.

Maar nu ſtaat ons nog te onderzoeken waar het gevangenhuis het *nieuwe ſteen*, en 's *Heeren huis* geſtaan hebben; doch hier van is, voor zo verre het my toeſchynt, niet veel zekerheit; en de meeſte klaarheit, dunkt my, leit daar in, dat het op den hoek van de *Choorſtraat* geſtaan zal hebben, alwaar, gelyk men hier voor gezien heeft, in den jare 1299 het ongelukkig voorval van *Wolfart vander Veer*, die uit het venſter geworpen en van de burgers omgebragt wierd, gebeurde. Hoe 't gevangenhuis nu geweeſt is, daar hartog *Philips van Borgonje*, graaf van Holland, in een handveſt van den jare 1436 meldinge van doet, en die van *Delft om zekere dienſten aan hem bewezen*, en wel byzonderlyk om de *vrywillige reparatie*, die zy ten haren koſten aan zyn gevangenhuis hadden gedaan, haar uit dien hoofden het martveld ſchonk, ſchynt my zoo wel eene blinde giſſing te wezen, als dat men zou willen raden waar 't geſtaan heeft. Dat het *oude ſteen* op 't martveld ſtond, hebben wy zoo even vertoont; doch of het nu van dit te verſtaan zy, blykt niet; dat het in den jare 1436 als door ouderdom zeer vervallen was, en daarom door die van Delft weer verbetert is, zou zoo wel op dat huis hier reets vermelt, op den hoek van de *Choorſtraat* konnen paſſen, als op het *oude ſteen*, vermits, naar alle oogſchynlykheit, dat voor den jare 1250 daar ook zoo al geſtaan zal hebben. Wat nu de kunſtige giſſingen belangen die ſommige geleerde ſchryvers bybrengen, daar van kan ik niet veel zeggen; zy ſtellen de zaak aldus voor: dat het *Stadhuis* met den *nieuwen ſteen* achter den *ouden ſteen* aaneen gevoegt zouden zyn geweeſt, het eerſte aan de noord- en het tweede aan de zuidzyde, aldus te zamen den toorn in het midden omvangende, omdat het kennelyk is, dat den opgang van het oude afgebrande ſtadhuis altyt tot het laatſte toe aan de noordzyde plagt te wezen: want het geheele geſtel van 't gebouw, en de verdeelinge der kamers en vertrekken, welkers muuren in den grooten brand van de ſtad noch waren blyven ſtaan, kan outtyds op die manier zyn aangeleit en gebouwt; en by aldien dit huis op den hoek van de choorſtraat, het ſtadhuis was geweeſt, zou het met dien naam in de kronyken wel vermelt ſtaan, vermits men zulk een huis noit anders als *Stedehuys* of *Raadhuis* gewoon is te noemen: Dus zou men vermoeden kunnen, of dit niet '*s Graven-* of '*s Heeren-huis* is geweeſt, en dat den autheur van de grote kronyk, als by vergrootinge of verheffinge, dit een groot *Steenen Huis* zal genoemt hebben, 't welk anderen verkeerdelyk opnemende een *Steen Huis* (te weten een gevangenhuis) genaamt hebben. En hoe dat het Goudſche Kronykje bladz. 82 miſtaſt, en van *Wolfart vander Veer* twee perſoonen maakt, namentlyk *Wolfart* en *Heer vander Veer*; en dus ook van een *ſteen-* of gevangenhuis, 'er mede twee maakt, kan aldaar noch gezien werden. De laatſte opwerpinge is dan deze: hoe dat men by de rekeninge van den jare 1350, hier boven aangeroert, eenige onkoſten vermelt vind op '*s Heeren huis*, wegens eenige rechtsvordering gedaan, en byzonderlyk uit het daaraanvolgende oude keurboek op het 95 artykel, alwaar geſproken werd van de gedagvaarde en in beſlag genomen perſoonen, om op het luiden van de klok aan den nieuwen ſteen, voor de heeren te verſchynen, waaruit ſommige, gelyk wy in den beginne ook al aangemerkt hebben, wel zouden willen beſluiten, of beide deze gebouwen wel onder een

dak mogten vereenigt zyn geweeſt, te weten *'s Heeren Huis* en het *Nieuwe Steen*, en dus beide dit gebouw op den hoek van de koorſtraat uitgemaakt hebben. Zoo dat de graaf eenige kamers en vertrekken tot zyn dienſt kan hebben gehad, en het onderſte voor gevangenhuizen gedient zal hebben, terwyl het boven tot een rechtbank zal geſchikt zyn geweeſt, alwaar men gemeenlyk de vierſchaar ſpande, om het heilig recht te hanthaven, in een rechthuis of plaats daar de gerechtigheit behandelt wierd, waarover de graven als opperrechters geſtelt waren; welke huizen ten verſcheiden aanzien ook verſcheidentlyk genaamt zouden zyn geweeſt. Dat dit gebouw zeer groot was, geven deſſelfs kelders en overgeblevene grontveſten genoeg te kennen, die wel drie erven of huizen van bequame groote beſlaen: voorts dat het *Stad-* of *Stedehuis*, gelyk als men nu gezien heeft uit de gemelde keuren, nevens of by den *Ouden Steen* op het marktvelt geſtaan heeft, en alleenlyk tot de burgerlyke regeering en ſtads zaken geſchikt was, dunkt my met de waarheit beſt overeen te komen. Doch hier tegen zoude men noch konnen inbrengen, dat de gemelde rekeninge van den jare 1550 niet uitwyſt, dat het rechten over de gevangens van Rooſenburg, juiſt aldaar ter plaatſe van s' Heeren huis zoude geſchiet zyn; hoewel by eenige heeren op den zelven dag aldaar eenige onkoſten wierden gemaakt, en 't geen in een en het zelfde artykel van de voorſchreve keure, roerende den *Nieuwen Steen*, noch aangaande het *Stedehuis*, daar bygevoegt is, geeft ons aan de andere kant op nieuw eenig nadenken, of dezen nieuwen Steen, als voor dezen gezeit is, niet wel te meer by het Stedehuis, benevens en aan malkanderen mogt gelegen hebben; vermits aldaar van die beide, wegens een byzondere zaak in een artykel geſproken werd; 't welke anderſints tegen de goede orde en ſtyl zoude zondigen; en 't geen ons gevoelen in dezen noch al meer beveſtigt, is, dat de ſchryver van het Goudſche Kronykje in de verkeerde gedagten zynde, dat twee heeren ieder op een gevangenhuis wierden geleit; welke gevangenhuizen, naar onze gedagten, beide op het marktveld geſtaan hebben, over zulks geen gewag maakt van de koorſtraat, daar nochtans, volgens 't oordeel van anderen, heer *Wolfert vander Veer* in gezelſchap van den graaf derwaarts gegaan zynde, zyn verdienden loon, of ongelukkig einde ontfangen heeft. Dus ſchynt dit huis op den hoek van de koorſtraat zoo zeer geen gevangenhuis, maar een verblyfplaats van den graaf geweeſt te zyn. Alle deze onzekere giſſingen en redeneringen, door welke wy op den weg der waarheit tragten te geraken, zouden miſſchien zyn wechgenomen, indien dien grooten en verderflyken brand van den jare 1536, alle deze gebouwen met hare beſcheiden en geſchriften daarin beruſtende, niet verzwolgen en in afzichtige puinhopen had verandert; echter moet het ons niet min aangenaam zyn dat wy ons noch in deze berichten mogen verluſtigen, waar uit wy zeker weeten dat ten tyde van onze voorouders, alhier binnen deze Stad dusdanige huizen hunne kruinen ten hemel verheven hebben. Intuſſchen ſtaet het ieder vry dat gevoelen 't geen hem aenminnigſt toelacht te omhelzen, en zal hy gelieven te beruſten met die beſcheiden die wy vertoont hebben, tot dat de waerheid als eene andere zon de nevelen der giſſingen zo gelukkig verdryve dat 'er niet anders dan zekerheit en echtheid overſchieten.

Beſchryvinge van het oude afgebrande ſtadhuis.

Nu zullen wy in 't kort naer ons vermogen den ſtand en gelegentheit van het Stathuis, eer het door den brand in d'aſſe gelegt is, beſchryven.

Voorwaer het was een fraai en groot gebouw naar de oude wyze gesticht, aan het westeynde van het marktvelt, in het midden van de stad, gelyk als het hart in 't middelste gedeelte van 's menschen lichaam, op een gelyke en onverhinderde plaatze, zoo dat men met een groote ruymte van alle kanten 'er rondom kost wandelen, zyn opgang hebbende aan de noordzyde; doch om wat reden zulks is geweest kan ik niet begrypen, of het moet van de oostzyde, daar het zelve nu zeer heerlyk is, en na de beste manier der bouwkunde is opgehaalt, door het oude steen, 't welke 'er naderhand schynt aangetrokken te zyn, belemmert zyn geweest. Dewyl men in den beginne de stedehuizen zoo groot niet maakte, zal het graven steen de voorste en beste plaatze beslagen hebben; 't lei echter in zyn vierkant, en kon voor een aanzienlyk gebouw, vooral zoo men de behoeftigheit der outheit aenmerkt, doorgaan. Voorts was dit gesticht met een zeer hogen tooren versiert op de welke zulk een kunstig klokkengespel gemaekt was dat het voor niemant der steden in Nederland behoefde te wyken; ia gelyk zommige willen, in 't gantsche kristenryk niet te vinden was. De geleerde *Georgius Braunius* dewelke in het begin der Nederlandsche beroertens, de steeden van Nederland bezien en beschreven heeft, heeft ons onder andere deze lofreden 'er ook van nagelaten: *Wat de mart van de stad betreft, die is zeer wyd en breed, aan haar oost-eynde staat een heerlyke en meer als gemeene kerk; aan de west-zyde is het raedthuis gelegen, zynde een voortreffelyk gebouw met een zeer hoogen toorn, en in de selfde een vermaarde klockengespel waar op soo ten tyde van de voornaamste bruyloften, als wel op de weeckelyksche marckt-dagen, een genoechelyk en fraei musyk werd gepleegt, 't welk gelyk het de bruilofsgasten over de maaltyd met een bevallige soetigheid verlustigt, soo schynt het van gelyke de koopers en verkoopers ter markt aan te lokken.* Dus had dit oude gebouw zich een langen tyd vertoont, en tot het behandelen der stads- en burgerzaken gedient, tot dat het in den iare 1618. weder altemaal, den toorn uitgezondert, aan het alverslindende vuur wiert opgeoffert, welken schrikkelyken brand in het vervolg van de oude Hollandsche kronyk, onder andere ook vermeerdert door N. de Clerk, eertyts alhier binnen Delft woonagtig, in dezer voegen word verhaald: *Den 4. Februarius deses jaars 1618. is den brand gekomen in 't Stadhuis tot Delft, welken brand soo geweldig is geweest dat die genoegsaam het geheele gebouw heeft ter neder geleyd, niet tegenstaande alle tegenweyr; den toren met het uitnemende voorslach (wiens gelyk men zeer qualyk soude kunnen vinden) is behouden, genoeg buyten alle hoope, insonderheit door de neerstigheit van eenen Vranck Dirckſz. Marckschuitvoerder. In plaets van 't afgebrande Stadhuis, is weder van nieuws een veel treffelyker ende heerlyker, van de gront opgebout van levenden steen, volgende het gemeen spreekwoort, dat brand niet en verargt. Diergelyk ongeluk van brand geschiede ook omtrent deselve tyd aan 't schoone paleis binnen Parys.*

Beschryvinge van het kostelyke oude klokkenspel op den tooren van het Stadhuis.

Dit is het gene ik van dezen brand vermelt vinde, zonder eenige verdere omstandigheden; doch zoo veel men uit de geheugenis van oude bejaarde luiden wiens voorouders dien tyd beleeft hebben, nog kan vernemen, zoo ontstond dezelve in 't midden van den naren nacht, en wel gelyk men meent door onvoorzigtigheit, dewyl de kolen in de weeskamer, welke boven aan de zuidzyde quam, omtrent ter plaatze daar nu deszelfs komptoor en bode vertrek-kamer komt, en doen de secretarye was, niet wel gesmoort of gedempt waren, maar te bloot en onbesloten bleven staan, waer door de zelve wederom waren ontfonkt en aangegaan; waarop het

D'oorzack van de woede van den brand beschreven.

het vuur aanſtonts door zyn vurige en vlammende ſtralen rontom alles aanſtak; daarby waren de gevangenhuizen of kamers, ten deele met gevangenen of die in gyzelinge zaten, voorzien, welke het vuur allereerſt ontdekten en gewaar wierden; en niet nalieten van benautheid vervaarlyk te roepen en kermen, vrezende dat het woedende vuur, eene ſtraf die hen op de hielen ſcheen te zitten, haar zwaarder en harder dood zou aandoen als zy verdient hadden; daar in tegendeel dit droevig geval d'enige wortel oorzaak was van hun leven; want onder de gevangenen waren ook twee dieven welke de dood verdient hadden, en in korte dagen hun vonnis zouden gekregen hebben, welke by deze gelegenheit, alzo de burgers de gevangenhuizen geweldiger hand opbraken om over al by te komen en te bezien hoe de zaken waren, hunnen kerker, nochtans onder deze belofte, ontſnapten, dat zy mede getrou de hant zouden lenen om het gapende vuur den mont te ſtoppen, doch dezen, van de boeien ontſlagen, zagen maar naer de beſte gelegentheit en borgen hun leven door de vlucht. Intuſſchen gelaſte de overheit de klok te roeren om de burgers uit den ſlaep te wekken, dewelke in het holſte van den nacht in eene diepe ruſt lagen; doch echter aanſtonts met een overgroote menigte in alle ontſteltenis uit alle hoeken te voorſchyn quamen om dit vernielende element in het aenzicht te treden en dapper tegen te gaan. De huizen aan de noordzyde van het marktveld, alwaar de vlam door den wind gedreven wierd, wierden alle met natte zeylen behangen; daar mogt men zien hoe de bluſſchers op de tinnen en nokken der huizen zaten om de zeylen en daken nat te houden, om de verterende vlam het verder aanſteken te beletten: yſſelyk was het in dezen opengeſperden muil des vuurs te kyken, en dezen gapenden en brandenden oven te aanſchouwen, daer men ſchier door de ſmokende dampen die als zwarte wolken opſtegen verſtikten. Van onderen uit de huizen wierden de zieken en onmagtigen als beſte meubelen en huisraat, met allen vlyt geborgen, en met bakermatten en andere gereetſchappen vervoert; de verſchrikte en bleekbeſtorve moeders begaven zich met hare ſchreiende en onnozele zuigelingen op de vlucht om elders zekerder ſchuilplaats te zoeken. De arbeiders en burgers vielen van alle kanten uit, met lange ladders op de ſchouders om dezen fellen brand zoo veel doenlyk was afbreuk te doen. Daarby zag men uit alle hoeken met leere emmers en ander gereetſchap een ganſche menigte van menſchen water aanbrengen om dit vuur uit te bluſſchen; met een woord, de ganſche ſtad was in rep en roer, en ieder verkoos liever met de vlam te ſtryden dan op zyn bedde te ruſten. De ſchildery waar in dit droevig ongeval gemaalt zy, is noch voor handen, en wort by de liefhebbers bewaart. De toren van het ſtadhuis, door de groote zorg en neerſtigheit van de bluſſchers met het grootſte gevaer van hun leven, bleef behouden, en wierd als een koſtelyk overſchot uit den brand geborgen. De marktſchuit-voerder, en andere der voornaemſte die zich niet minder dan traeg toonde, om aan het ſpits van den toren zich te weer te ſtellen, waren luiden dewelke voor omtrent twee iaren aan wederſpannigheid en oproer met een deel wyven ſchuldig waren geweeſt, en daarom by de overheit qu lyk te boek ſtonden; doch de verſche blyken hunner getrouheit en onverſchrokten aart om het vuur met gevaer des levens, als een andren vyant het hooft te bieden, drongen hen weder in de gunſt der regering. De burgers waren doorgaans yvrig, om zoo veel mogelyk was, de boeken, papieren, en ſchil-

 deryen

deryen der ſtad, benevens verſcheide andere dingen te bergen; maar overmits deze droge ſtoffen zeer ligt door de verſlindende vlam gevat en aangeſtoken wierden, moeſt men met leetwezen zien dat deze ſtoffen aan den brant ten prooi wierden overgegeven: want na dat de zolder van de weeskamer alwaar de vlam eerſt vatte, benevens de ſecretarye die boven was, in d'aſſe gelegt waren, ſtorte het vuur aanſtonts neder, om de papieren en geſchriften, waar van 'er miſſchien wel eenige den vorigen brand van de ſtad ontkomen waren, als een hongerige leeuw te verſlinden: geſchriften uit welke wy buiten twyffel nu noch wel eenig licht zouden getrokken hebben om die dingen, thans in een wolk van raatzelen opgewonden, klaerder in den dag te zetten.

Overleg om naar den brand van 't oude Raathuis een heerlyker te ſtichten en d'uitvoering daar van.

Naaulyks was dit heerlyk ſtadhuis door den fellen gloet des vuurs in een puinhoop hervormt of men liet zyn gedagten gaan om weder een nieuw op dezelve plaats, en aan den overgebleven toren van den grond af, veel heerlyker dan het oude, op te halen, en als een fenix uit zyn aſſche te doen verryzen: om dit in orde te verrichten liet men de beſte en vermaardſte bouw-konſtenaars verzoeken, en wel bezonderlyk den beroemden bouwmeeſter en beeldhouwer *Hendrik de Keyſer*, die het ontwerp der tombe van den prins van Oranie gemaakt had, welke kunſtenaer de ſchets van dit tegenwoordig ſtadhuis ook ontworpen heeft, waarin, naar de regelen der bouwkunde, alles zo net en volmaekt is waer genomen, dat 'er niets aan mangelt; ter goeder tyd dan begonnen hebbende heeft dit ſtadsgevaerte allenx naer dat kunſtig voorſchrift opgetimmert niet alleen een groote nettigheit en gelykmatige verdeelinge gekregen, maar zelver de gedaante van een heerlyk paleis, zoo dat zyn ongelukkige val de grontſlag gelegt heeft van een heerlyker verheffing; want het is zeker dat dit gebou, eer het onvergelykelyk raethuis der ſtad Amſterdam, wiens weergade men in Europa niet ziet, zyn hoofd opſtak, dit de eer bezat van het heerlykſte ſtadhuis dezer provintien te wezen. Dit gebouw is omtrent 84 voeten breet, en 90 voeten diep, en is van onder tot boven toe rondom in 't vierkant van witten arduinſteen opgemetſelt. De voorgevel is verlicht met 6 kruyskozynen, elk ſtaande tuſſchen twee platte pilaſters naar de Doriſche orde, bedekt met een groote zware lyſt, die het gebou ſluit en van alle zyden omvangt: in het midden is den opgang met een heerlyk boogsgewys overdekt portaal, buiten het gebouw uitſtekende, en aan wederzyde met vyf breede trappen op te gaan, zynde het overdekzel met twee pilaren onderſteunt, mede van de gezeide ordre, welkers onderſte helft met een grooten vierkanten uitgehouwen ſteen beſloten is, verſtrekkende tot een puye of aflees-plaats, alwaar men gemeenlyk, na het luiden van de klok, ſtads keuren en ordonnatien of andere zaken gewoon is voor het volk af te leezen. Boven het verwelfſel of den opgank is noch een poort met twee afſtaande pilaren na de Ioniſche ordre, waar door de misdadigen op het ſchavot worden gebracht, 't welke daar recht tegen over wert opgerecht, om ſtraf voor hunne misdaden t'ontfangen. Boven op deze poort vertoont zich het wapen van prins *Maurits van Oranie* in gedaente als ſtadhouder van Holland en Weſtvriesland; voorts ſtaat dit wapen in het midden der 6 kruyskozynen, boven met groote uitgehouwe ſchulpen in plaats van bogen verſiert tot haar hoofdſieraat, elk tuſſchen twee pilaſters van de zelfde ordre; boven het lyſtwerk komt een frontespiets of opſtaande gevel na de Korintiſche ordre, tuſſchen twee pira-

AFBEE
VAN
RAAD

AFBEELDING
VAN HET
RAADHUIS.

pyramiden of naalden, en in het midden met drie niſſen of uitgeholde halfronden, ſtaande in het middelſte een heerlyk en konſtig beeld vertoonende de geregtigheid met zwaart en weegſchael in de hand, doodelyke ſtraffen dreigende, en na ieders recht wel overwogen hebbende, verdiende loon gevende. Boven de twee ledige ſtaat het iaargetal der opbouwinge in out Rooms cyfergetal, ANNO CIↃ IↃCXX. Noch hoger en in het top-punt ziet men den rooden leeuw op het goud veld, verbeeldende het wapen van de vry verklaarde provincie van Holland, 't welk dit gebouw als in zyn voorhooft draagt. De noord en zuidzy gevelen, die geheel in breete, hoogte, groote, getal van venſteren en lichten overeenkomen, hebben zoo in de twede als onderſte ſtadie zeven kruiskozynen, zynde beneden de zeſte van voren te rekenen, waar van 'er een in het midden van burgemeeſteren-, en een in 't midden van de ſchepenskamer komen, ieder met een groote uitſtekende yzere tralie voorzien, dewelke men in de bouwkonſt *jalouſiez* noemt; boven het vierkant van het muurwerk heeft iedere gevel ook een kleine fronteſpies met kantelingen of trappen en lyſtwerk, in het midden een kruiskozyn en een niſſe in het toppunt, wederzyds alle drie de fronteſpietzen; zoo van de voor- als zydgevelen vertoont zich een ſierlyke ſteene baluyſter, dewelke het blaauwe leyendak, (hebbende twee ryen venſters boven den anderen in 't verband) op alle vier de hoeken beſluit tot achter aan den tooren, alwaar het dak, zich van voren en ter zyde vierkant vertoond, eindelyk aan tween geſcheiden zynde, zyn waterlozinge heeft. De tooren die zich van voren recht achter het fronteſpiets vertoont, en in het midden uit het dak ryſt, is zeer zwaar, regt vierkant zynde, en aan elke zyde dertig voeten breed, hebbende van buiten een gewelfde bordestrap, welkers muurwerk van achteren boven de eerſte verdiepinge van het ſtadhuis, buiten uitſteekt, ſchynende het gantſche werk aangeleit te zyn om noch hoger op te trekken, en plagt wel eer boven met een plat te zyn, gelyk men dat in de oude ſchilderyen daar 't zoo afgemaalt ſtaat noch kan nazien, voorzien zynde met ſekere figuurties, welke alhoewel zeer ſlecht en zonder kunſt in hout geſneden, echter de natuurlyke gedaante van de oude ſtadhuis-tooren aertig afbeelden; doch is nu al een geruimen tyd met een platachtig ſpits bedekt geweeſt, waarin de uurwyzers en huisjes in uitſteken, gelyk als groote dakvenſters zyn geſtelt; de klokken, daaronder hangende zyn niet ſpaerzaam, om haar heel en half uurſlag te laten hooren: het voorgenoemde en naar dien tyd ongemeen treffelyk klokkengeſpel, welk het vliegende gerucht de lofklanken in den mond leide, is met den tooren uit den voorſchreven brand van den iare 1618 noch overgebleven, en is, ſedert die kunſt nader uitgevonden is, over eenige iaren, gelyk wy zullen hooren, tot klokſpys gebruikt en verſmolten, en met al het yzerwerk en ander gereetſchap daar toe dienende afgenomen, en wel drie dubbelt verbetert zynde op den nieuwen kerktoren overgebragt. Vermits van dit klokkeſpel hier voor noch geſproken is, denkt men ligt dat deze klinkende klokjes al van zeer oude tyden hier op het ſtadhuis gehangen hebben, of ook wel andere ſteden daar van zyn voorzien geweeſt: neen voorwaer, dit luitruchtige torenmuzyk is niet dan zeer laat in deze provintien in gebruik geraekt, en is veel ionger als de uitvindinge der klokken zelf, waar van wy ook, wanneer wy tot de kerken zullen gekomen zyn, iets zullen aantekenen. *Jan Adriaanſz Leegwater* verhaalt in zyn kronykie

nykie bladz. 11 en 12; (welke Leegwater in den iare 1575. geboren was, en wiens grootmoeder de zuster van den abt van Egmond was geweest,) hoe hy zyn oudoom wel had hooren verhalen dat 'er voor dezen door ganſch Holland niet meer als een klokkegeſpel was, en dat was op de abdye van Egmond; waaruit blykt dat omtrent den iare 1450. iets vroeger of later in deze landen dit torenſpel eerſt moet zyn uitgevonden. Wat lager als de bommelgaten komt een overdekten ommeloop rondom een weinig buiten den tooren uitſtekende, alwaar de trompet-wagter alle nacht op ieder uur moet omgaan, en over de geheele ſtad wel naauwkeurig toezien, of hy geen brand of ongelukken ziet, quade geruchten of onraad verneemd, en is verplicht zich alle uren met de trompet uit alle de vier hoeken over de ſtad te laten horen. Noch wat lager komt de luyzolder; voorts verſtrekt het onderſte gedeelte van den tooren tot verſcheide gevangenhuizen, en zinkt allenx tuſſchen de daken van het ſtadhuis in, werdende aldus met deſzelfs inwendige deelen vereenigt. Toen over eenige iaren dit ſtadhuis ten deelen van binnen vermaakt en verbetert wiert, en van buiten en binnen verſchildert en verguld is, heeft men noch in de plint van het lyſtwerk, onder het fronteſpiets van den voorgevel deze latynſche tydbeſchryvinge bygevoegt: DeLphensIVM CVrIa reparata.

't welk niet anders beduit als, het *Raadhuis der Delvenaren vernieuwt*: want alle de letters welke by de Romeinen een getal uitdrukken, en in deze woorden gevonden worden, zyn tot geryf wat grooter uitgebeeld als de anderen, en moeten aldus op ordre uitgetrokken worden; M. DC. LVVII, beduidende de iaartyd van deze verbeteringe, te weten 1662. Achter aan komen de letteren M. met twee CC. dwers tegen malkanderen doorgevlogten, en een C, met Æ. ook doortrokken, betekenende op zyn Romeins deze woorden: *Door bevel der burgemeeſteren en de voorzorge des Havenmeeſters*. In den jare 1721 is dit gebou op nieu van buiten zeer fraai verſchildert en vergult, en ter gedagteniſſe daar van ziet men aan de zuit en noordzyden boven gelyks het muurwerk onder de fronteſpies in vergulde letters ſtaan;

REPARATA MDCCXXI.

Het ſtadhuis van binnen beſchout.

Tot hier toe hebben wy de uitwendige gedaante en geſtalte van dit heerlyk gebouw den lezer vertoont, nu zullen wy optreden, om te zien of de kameren en vertrekken ook in enige voortreflyke hoedanigheden uitmunten en onze overdenking waerdig zyn. Vooraan als men op het voorſchreve overdekt portaal komt, waar door men binnewaards moet treden, komt ons voor eerſt in het gezigt, even boven den ingang onder het wapen der ſtad, dit godvruchtig opſchrift als een orakel of Godſpraak.

HÆC DOMUS ODIT, AMAT PUNIT CONSERVAT, HONORAT,
NEQUITIEM, PACEM CRIMINA, JURA, PROBOS.

't welk in 't Nederduits aldus luid: *Dit huis haat de ſchelmery, bemint de vrede, ſtraft de misdaden, bewaart de rechten, en eert de vromen*; welke latynſche woorden in een vergulde ſteene comportement voor de pilaren van het gezeide portaal ſchynen gehouwen te ſtaan, om dat die van een ieder, daar voorby gaande, konnen gezien en gelezen worden. Een gewoonte doorgaans by d'oude Griekſen en Romeinſen, of noch wel gryzer volkeren in gebruik, welke hunne raadhuizen en paleizen met leerzame zinnebeelden plagten te verſieren, om dat d'oogen des volx door de uiterlyke heerlykheit van het gebouw niet zoo zeer mogten als in verwondering

ring verslonden worden, als wel, om dat het ongekreukte recht zonder aanzien van persoonen, aldaar van binnen wierd gehandhaaft, alle burgerlyke twisten en oneenigheden beslist, den verdrukten een toevlugt vonden en geopende ooren om hunne noden en ongelegentheden te kennen te geven om een gewenschte troost te erlangen, op dat weduwen en wezen daar beschermt mogten worden, en met een woord alle vrome bystant vinden op de plaats alwaer de heilige gerechtigheid, in Godts naam, zwaart en evenaar draagt.

Door dezen ingang komt men eerst op een wyde en breede voorzaal, welke door vier kruyskosynen niet alleen een aangename uitzigt op een groote markt der stad heeft, maar daar en boven recht voor haer de heerlyke en schoone nieuwe kerk naar de wolken ziet ryzen, strekkende deze zaal tot een bequame wandelplaats voor de burgers, of die genen welke in de kamers der burgemeesters of schepens iets te verrichten hebben, en dikwils de eene om den anderen moet wachten. Op deze burgerzaal mogen eenige kramers op de kermistyt met boeken, kaarten, schilderyen, prenten en papierkonst met hunne kramen staan om burger of buiteman, die iets begeert te kopen te gerieven. Recht over den ingang is zy met vyf heerlyke bogen versiert, onderstut met vier groote ronde heele, en twee halve of doorgezaagde en aan wederzyden in de muur staande kolommen, ofte zuilen van zeer schoone gepolyste blaauwen arduynsteen, ieder uit een stuk, mede gelyk het buitenwerk van de onderste stadie na de Dorische ordre. Deze zuilen zyn zoo net en bruin gepolyst, dat zy by eenige onkundige, vermits dezelve om silver en gout te toetzen ook ten deelen bequaam zyn, en somtyts ook daer toe wel werden gebruikt, en voor toetssteene gehouden. *Monsieur de Monconys*, by ons meermalen vermeld, heeft dezelve voor swart marmer aangezien, seggende: *in het diepste van de eerste plaats regt over den ingang is een perk of afschutsel geformeert door vier dikke Colommen van swart marmer, dewelke ondersteunen drie bogen van een seer goede architecture*: men wilde ons doen geloven, dat de zelve door een blinde vryster, welke deze konst van den blaauwen arduyn aldus te polysten eerst had uitgevonden, en noch van niemand kon nagebootst worden, zoude gedaan zyn: het vertrek dat den heer *Monconys* hier meld is de *vierschaar*, welke achter de vier heele pilaaren afgeschoten is, en wederzyts noch met een dwersboge tot den ingang is voorzien, 't welk eensdeels op de twee buitenste heele kolommen, en anderdeels noch op twee byzondere in de muur staande zuilen van de zelve stof in gedaente is rustende, zoo dat men hier, zoo heele als halve, acht kolommen ziet pronken, daar men in den eersten ingang doorziet, 't welk voorwaar een heerlyke schikkinge in de vierschaar uitlevert. In dit vertrek, daer het heilig recht voorzit, is men gewoon alle woensdagen en zaterdagen, de vacantie uitgezondert, stads rolle te houden, de bevelen te verkondigen, en ook doorgaans de misdadigen haar vonnis voor te lezen, de gemene lants en stads pachten te verhuren; zynde tot dien einde met een tafel en banken bequaamlyk voorzien; boven deze vierschaar hangt een fraai perspectief van een goede tekeninge en schikkinge, in 't Welk men zinlyk afgemaelt vint de beruchte uitspraak des schrandren konings Salomon over de duistere zaak der twee twistende vrouwen wegens het levendige kint, getroffen door de hand van den vermaarden en konstryken *Pieter van Bronkhorst*; boven aan de balk en wel midden in deze zaal ziet men ook tot een openbaar exempel hangen, een bezonder werktuig

Beschryv. der Vierschaar.

van ſtraffe, de *houte huik* genaamd, waar den gemelden fransman, dewyl 't hem vreemt en ongewoon toeſcheen, ook deze aanmerking opmaakt: *Daar hangt*, zegt hy, *aan de voute of het welfzel een houte klok welke men de misdadigers over het lyf ſtolpt, komende als dan de kop daar boven door een gat van de klok uitſteken, en alzo doet men haar wandelen door de ſtad.* Voorts vertonen zich boven aan de neuten van de balken de wapenen van de heeren, onder welkers regeringe den eerſte ſteen van dit raadhuis is geleit. Zoo ras men de burgerzaal intreet, heeft men de deur van de trezory en weeskamer regt tegen malkanderen over, en in de noord en zuidooſtelyke hoeken van het gebouw achter de trezory aan de noorder zyde, volgt noch de ſecretarye, alwaar men een kamertie voor de ſtadsboden, regt tegen over vint, benevens een trap om na boven te gaan; agter de vierſchaar ziet men aan de regterhand, of zuidzyde de heeren burgemeeſteren, en aan de linkerhand de heeren ſchepenen kameren en vertrekken. *De raadkamer* tuſſchen beide, waar in den breeden veertig-raad vergadert om in zaken van gewicht, ſtad en lant betreffende, te raadſlagen; dit is een bezondere geheime plaats tuſſchen zware en dikke muren welkers doortogten al omme met dubbelde deuren, te weeten een aan de buiten en een aan de binnekant, zyn voorzien, konnende de drie toegangen van deze kamer met twee deuren worden afgeſloten; deze muren dienen tot fondamenten waar op dit zwaar gebouw en ook den toorn ruſt, welke daar als een hoog pavelioen recht boven over heene komt, houdende onder zyne voeten een yſſelyken kerker of donkere kelder, gemeenlyk *de dief-put* genaamt, alwaar kleine huisjens afgeſchoten zyn om de moetwilligen en quaaddoenders daer te water en broot te zetten. Deze kelder heeft zynen ingang op een kleine open plaats midden in het raadhuis, regt agter de vierſchaar, tuſſchen de zelve en een kleine galderye gelegen dwers door de raatkamer, waardoor men van voren in de zelve kamer gaat, en ook de heeren burgemeeſteren en ſchepenen, over zaken de wet belangende, tot malkander komen. Deze *Raadkamer* is van onder tot boven toe bekleed met uitnemende koſtelyke en konſtige tapiſſeryen, gemaakt by den zelven kunſtenaar die de tapyten in den Haag op de zaal van de Staten van Holland hangende gemaakt heeft, en hier te Delft woonagtig was. Zoo veel heeren als hier vergaderen, zoo veel koſtelyke tapyte ſtoelen, alle met gezaaide of geſtrooyde bloemen heerlyk doorwrocht, verſieren daaren boven deze kamer, zynde de ſtoel van den preſident alleen met leuningen aan de zyden voorzien, daer de andere alle van een gewoone Spaanſche vorm zyn. In het midden des kamers ſtaat een tafel met fyn groen laken bedekt, en behangen met zware zyde franien, waar aan de heeren van de wet hunne plaatzen nemen, hebbende de heer penſionaris bezyden den voorzitter, die de vergaderinge doet beleggen, aan een hoge of wat verheve leſſenaar by haar ſtaande, die als ſpreker uit den naam van de heeren burgemeeſteren het woord voert, de raadſlagen voorſtelt, de ſtemmen opgadert, en uit de vergaderinge van de Heere Staten van den lande verſlag doet enz. De andere ſtoelen rondom tegens de tapyten, zyn geſchikt voor de veertig heeren Raden en vroedſchap buiten de Wet, ieder op zyn rang naar hunnen ouderdom in de regering. Voor deze tapyten, behangzels, en overtrekken der ſtoelen te zamen, heeft de werkmeeſter een groot gevaert van eertyds St. Agnieten konvent, 't geen hy te voren van de ſtad voor een goede ſomme iaarlyks huurde, t'eenemaal in eigendom gekregen.

En der Raetkamer.

Verſierſezelen des Raetkamers.

Ten

Ten zuiden uit deze raatkamer komende, gaat men, door twee deuren, in *Burgemeesters kamer*, bevattende drie groote kruiskozynen in de lengte, de breette omtrent een derde minder zynde, alwaar het meeste gedeelte met een barricade of hekken is afgeschoten, niets overblyvende dan een ruimen ingang, om achter in hun vertrek-kamer, en bezyden in de voornoemde raadkamer te gaen. Buiten dit affchutzel word ieder, die iets by burgemeesters te verrichten heeft, gehoor gegeven. Binnen dit hek staan de tafel en stoelen, ten dienste van de heeren, een weinig boven den gemeenen grond verheven; voorts is deze kamer rondom met tapyten, die 't grootste gedeelte der wanden bedekken behangen, die aan een doorgaande lyst welke tot afscheidinge gemaakt is, vast zyn. Het overige pronkt met kostelyke schilderyen: in de tapyten, zoo als men van voren uit de groote zaal van het raadhuis inkomt, beschouwt men het wapen van de stad in het groot uitgebeeld, omvlochten met allerlei kunstig lofwerk, aertig met bloemen en vruchten geschakeert, en bevallig door twee Engelen met door een gestrengelde laurieren gekroont, alwaer men van achteren aen de eene zyde de speer van *Minerva*, godinne der wysheid ziet, met hare toegeeigende vogel de *nacht-uil*, de gaaf van onderscheid verbeeldende: *want overmits de oogen van deze godinne van de zelve verwe zyn als van de uilen welke zeer wel by nacht zien, zoo word verstaan dat een wys man de zaken kan onderscheiden, hoewel die duister en verborgen zyn.* Aan de andere zyde ziet men den slangenstaf van Mercurius, de god van de welsprekentheit, met welke staf gelyk hy, *naar het gevoelen der heidenen, de doden verwekte, zeit men, dat hy ook te gelyk door zyne welsprekentheid de geheugenis en het verstand des menschen kost opwekken.* Waar by den haan, de wakkerheit betekenende, is gevoegt, wegens de gelykenis welke de welsprekentheit met de wakkerheid heeft, gelyk ons den Italiaanschen ridder Cesar Ripa verklaart in zyn *Iconologia* of Beeldenspraak bladz. 270. een treflyk boek onlangs met zinlyke aantekeningen, keurlyke styl, en kunstige beelden, onder den titel van het *groot Natuur- en Zedekundig Werelttoneel*, by den drukker dezes werks van de pers gekomen. Voorts staat het wapen in 't midden van een watergod, en een stroomgodes, die misschien de *Rhyn* en *Maas* verbeelden, tusschen welke rivieren deze stad van outs, ia noch is gelegen; of wel dat nader zou schynen, de *Maas* en *Schie*, waar door deze stad, wegens de bequaamheit van hare haven, allerhande koopmanschappen en waren uit andere landen over zee gelegen, bequaam kan af en aan voeren; uit welk inzicht men eenige scheepies over de zoete en zoute stromen ziet aankomen. De eene watergod leunt op een uitstortent watervat, en heeft een muts van lisch, wier en bloemen op zyn hooft; de andere stroomgodes ziet men mede op een stroomkruik, daar 't water uit schynt te vloejen, leunen; tusschen haar beide onder het wapen leit een biervat, zinspelende op de welvaard dezer stad en burgeren door de brouweryen. Langs den voorgrond nevens hen ziet men een hoop van allerlei groen rivier- en slootgewas, als liezen, biezen, donzen, laekeblaan enz. ook pompoenen, komkommers en andere waterachtige vruchten. Van achteren beschout men het water, en ter wederzyden een neerhangende festoen van kinkhorens en schulpen: de andere tapyten verbeelden de wapenen der verscheide ambachtsheerlykheden dezer stad, versiert zynde met allerhande zwierig lofwerk en festoenen, boomgewasschen, aardvruchten, en ook gereedschappen tot de landbouwerye, iacht en visscherye;

Beschryving van Burgemeesters kamer.

Schilderyen en andere sieraden van dit vertrek.

rye; ja met een woord alles wat ieder plaats herelykſt en overvloedigſt voortbrengt, en hare inwoonders mildelyk mededeelt. Nevens de ſchoorſteen komt een *trophee*, te zamen geſtelt van de vier vaandelen der burgerye dezer ſtad, met hare behoorlyke koleuren onderſcheiden, en vierderhande zoort van out krygsgeweer, alhier voordezen wel in gebruik geweeſt, als de Haaks, Clovenieren, voet- en handbogen. De ſchilderyen, boven de tapyten hangende, vertonen noch eenige zeltzame overblyfzelen van de ornamenten en koſtelyke kerkſieraden waar mede deze kerken, gelyk wy in der zelver beſchryvinge zullen zien, boven andere kerken en ſteden heerlyk opgepronkt waren. Men vint 'er vier van dien heerlyken kunſtenaar *Maarten van Heemskerk*, waer van het heerlykſte voor de ſchoorſteen ſtaet, zynde wel eer een outaar-tafel met twee deuren geweeſt; de binne-tafel verbeeld een *ecce homo*, dat is, *ziet den menſche*, of liever de hiſtorie van onzen gezegenden Zaligmaker, alwaar hy gegeeſſelt en een doorne kroon op het hooft wort gezet, en met een purper kleed omhangen, beſpot en ellendig mishandelt zynde, in dien ſtaat aan de opperprieſters en het volk wort ten toon geſtelt, en Pilatus tot haar zeit, *ziet den menſche*, te weeten hoe elendig hy nu mishandelt is, en waardig om verder ſtraffen te ondergaan, of gelyk andere menen om medogen te verwekken. De beelden die zich tot de voeten levens groot vertonen, zyn kunſtig getekent en geſchildert; in de deuren zyn zeer uitnemende knielende perſonen afgebeelt, in de rechter van de mans ſtaat een St. *Chriſtoffel* achter haar. Dit ſtuk is altyd zeer vermaart geweeſt, in zoo verre, dat eenige verhalen, dat Keizer *Rudolphus* voor dit tafreel 3600 guldens doen bieden heeft, andere zeggen 4000 guldens, en echter noch altyd door de heeren burgemeeſteren beleefdelyk is afgeſlagen. Nevens de ſchoorſteen boven het portaal van de kamer is ook een *ecce homo*, mee levensgroote van den zelven *Heemskerk*, uitgezondert dat hier ſlechts halve beelden zyn, welk kunſtwerk by de voornaamſte kenders ook in top wort gevyzelt. Aan de andere zyde van de ſchoorſteen ſtaat een deur van een altaartafel, mede van den zelven meeſter geſchildert; aan de eene zyde is een afbeeltſel van een godtvruchtig knielend man met zyn patroon, den h. Paulus, achter hem ſtaande, en aan de andere zyde een van de tien Sybillen, genaamt *Sybilla Erythrea*, zynde de vyfde in 't getal, zittende in de wildernisſe met een boek in de hand; dit ſtuk is aan beide de zyden zeer heerlyk en kunſtig gemaalt. Het vierde ſtuk van Heemskerk, 't welk de kunſtenaren op zyn italiaans wel een *Pieta*, dat is, een godtvruchtigheit noemen, verbeeld Kriſtus van het kruis afgenomen, en dood leggende, terwyl *Joſeph van Arimathea*, een eerlyk raatsheer, en *Nicodemus*, welke een mengzel van myrrhe en aloë van omtrent hondert ponden, om het lichaam te zalven medebrachten, het in zuiver fyn lynwaat winden, naar de joodſche wyze, welke voor een gewoonte hadden hunne treffelyke en aanzienlyke luiden aldus te zalven eer die begraven wierden: ook vint men aldaar eenige Galileeſche vrouwen, als Maria Magdalena, en Maria de moeder Joſe, die uit een heiligen yver quamen toevloejen om deze omſtandigheden te aanſchouwen. Welke verbeeldinge van de kunſtenaren om haare vereiſchte ſchikkinge en doorſtralende kunſt in hoogachting wort gehouden; rondom in de lyſt leeſt men dit latyns opſchrift: *Corpus perunctum aromate puro ſepulchro conditur, odora tantum pectora & munda Chriſtus diligit*, dat is, *het lighaam gebalſemt*

met

met welriekende speceryen, word in een nieuw graf geleit; alzoo bemind Kristus de welriekende en reine herten alleen. De schilder zinspeelt op de verhandeling in Lukas evangeli in het 23 hooftstuk het 53 vers, daar de Heere Jesus van Joseph in een graf geleit wierd daar noch niemant in gelegen had, het welke in een steenrotze was uitgehouwen. Hier nevens hangt noch een hoge en smalle deur van een altaar-tafel, geschildert van den vermaarden *Pieter Aartsen*, gemeenlyk *lange Piet* genaamt; het gantsche gestel en schikkinge van dit heerlyk stuk vertoont zich in zulk een gedaante, dat alle deelen, zoo wel de middeltafel als de deuren de historie verbeelden daar *Kristus de kopers en verkopers uit den tempel dreef, en de tafelen der wisselaren en de zitstoelen der genen die duiven verkogten omkeert, en tot haar zeide, neemt deze zaken van hier wech, en maakt het huis myns vaders tot geen huis van koophandel.* De meester had de afbeeldinge van deze historie zoodanig geschikt, dat 'er ook eenige beelden van kopers en verkopers inquamen, en zoo meesterlyk en konstryk doorwrocht, dat 'er de beste kunstenaars dezes tyts over verwondert staan, dat in zoo een eng begrip zulk een aartige en kunstige schikking is gebracht, waar uit genoeg af te nemen is dat deze schildery in haar geheel een keurlyk pronkstuk is geweest. Eenige getuigen dat het voornaamste beeld, dat in deze deur naast voor aan den korf met duiven komt, 't afbeeltsel des meesters is. Deze vyf zoo heele als halve tafereelen, waar van 'er ook verscheiden in andere kameren gevonden worden, zyn in de woedende beeldstormery gelukkig de woede ontsnapt en geborgen. Noch zyn 'er in de zelve kamer negen heerlyke afbeeldingen van den heerlyken kunstenaar *Michiel Mierevelt*, vertonende den ouden prins van Oranie, welke hier te Delft in zyn hof wierd doorschoten, met zyn drie nagelaten zonen, Philips, Maurits en Hendrik, geboren Delvenaars, en eenige anderen van deze familie, en daar onder de koning en koninginne van Bohemen enz, alle tot de knien toe levens groote, sommige met de gebruikelyke klederen van hunnen tyt, andere in hun oorlogsgewaat gewapent. In de 12 glazen van de drie kruiskozynen ontdekt men zoo onder als boven op een ry, in zes parken, de wapenen van de 6 groote steden. Ten westen van deze kamer, gelyk gemelt is, volgt noch een klein vertrek met gout leer behangen, recht op de waag der stad uitziende; en achter de schoorsteen ten oosten ziet men noch een geheim-kamer alwaar de heeren hunne wezentlykste papieren en brieven bergen.

De *schepens kamer*, welke ten noorden van het gebouw even groot, en van een en de zelfde manier als burgemeesters kamer is, is zonder tapyten, doch met schilderyen en kaarten opgepronkt; zoo ras men intreet vertoont zich in het eerste opzicht een heerlyk stuk, alwaar den doorluchtigen prins Willem de eerste leit doodgeschoten, vergezelschapt met een groote reie van maagden, verbeeldende allerlei kristelyke, burgerlyke en heerlyke krygsdeugden, de kristelyke: *'t geloof, de vreeze Gods, vertrouwen op God, oprechtigheid, nederigheid, yver, godtvruchtigheid, hoope, lydsaamheid, volstandigheid, gerustheid, lankmoedigheid, verachtinge van 't leven en de werelt, naarstigheid, liefde, liefde des vaderlands, goedheid, zachtmoedigheid, barmhertigheid, getrouwheid, beleeftheid;* polityke deugden: *wysheid, voorzichtigheid, gerechtigheid, billikheid, zachtzinnigheid, mildadigheid, deftigheid;* krygsdeugden: *naarstigheid, wakkerheid, dapperheid, stoutigheid, ervarentheid.* Versierselen van een prins: *edelheid, grootdadigheid, macht, en*

Verhandeling der Schepens kamer.

en eere. Deze alle zyn, of met lauwerkranſen, of palmtakken gekroont, beide by de ouden gebruikt, niet alleen tot tekens van overwinninge, maar ook inderdaad tot eeuwige eerverſierſelen welke de deugt eigen en waerdig is, want gelyk de lauwrier en palmboom altyd groen blyven, alzo zyn de deugden ook onverderfelyk; daar en boven de kranſen van een ſpheriſche rondigheit zynde, zoude men konnen zeggen, dat de deugden ook geen bepalinge hebben, en zonder einde zyn. De liefde met hare weenende kinderkens vertonen zich naaſt het lyk, genegen zynde om de vingers in de wonden te ſteken; van boven komen gevleugelde en ſpierwitte Engelen met olyftakken en kranſen uit den hemel nederdalen, terwyl eenige maagden van gelyken met kranſen in de hand bereit zyn om het prinſelyk hooft te kroonen; ter zyde ziet men de vliegende Faam met eene ontſteken bazuine door de lucht vliegen, in welkers vendel men deze woorden leeſt:

Jam canitur toto nomen in orbe tuum.

Over alle de landen van den gantſchen aartbodem, werd uwen naam verkondigt; waar tegen over men de zwarte nyt met vierige oogen uit het duiſter verſchiet noch ſchynt te zien: onderaan ſtaat:

Ecce patrem patriæ virtutum cerne ſacellum.

dat is, *ziet hier den vader des vaderlands*, *en aanſchouwt de kapelle van de deugden*, zynde dit ſtuk alles in zyn geheel, gelyk de liefhebbers dat noemen, zeer groots geſchikt, getekent en meeſterlyk geſchildert door den konſtryken H. G. Pot, in het iaar 1620. Voor de ſchoorſteen hangt mede noch een *ecce homo* van den voornoemden Heemskerk, doch zyn maar halve beelden, levens groote, alwaar men klaar en beſcheidelyk de wrede boosheid van de Joden in vint uitgedrukt. Men beſchout hier in dit eige vertrek van den zelven meeſter, regt tegenover de glazen, noch een groot outaar-ſtuk van zwarte en witte kunſt, zynde een *ſlangebyting* of het voorbeeld Kriſtus, te weten de geſchiedenis daar Godt de Heere vierige ſlangen tot plagen over de murmureringen der Iſraeliten in de woeſtyne zend, waar van zy gebeten zynde haaſtelyk ſtierven, doch daar Godt de plage ſtilde zoo ras het volk zyn zonden bekende, en Mozes voor haar zyn handen in den gebede ophief, en hy volgens het gebod van Godt, een metale ſlange, welke de vierige gelyk was, op een ſtake ſtelde, op dat iemant gebeten zynde dezelve mogt aanzien en geneezen worden. Benevens de ſchoorſteen hangt de ſchets van den grooten nieuwen kerk-tooren, gelyk die zich voor den brand van den iare 1536 vertoonde, byzonder net en volmaakt uitgebeeld, doch door wie dit gedaan zy, is by verloop des tyds in onzekerheid opgewonden. Om de lyſt ſtaat een ouderwets nederduitſch rym, doch om het iaargetal dat'er in is, waardig om hier ook plaats te geven.

ALdVs W*as den toren*, *ſoo a*Ls ſII *p*L*a*C*h te ſtaan*,
M*aar* ſII Is *door* C*ra*C*ht* V*an 't* VI*er a*L *vergaan.*

Boven het portaal daar men na achteren in het vertrek gaat, hangt de ſlag van *Conſtantyn de groote*, 43 keizer van Romen, en de eerſte keizer die het kriſtendom omhelſt heeft, welke in den iare 312 den grooten tiran en vervolger van het kriſtendom *M. Aurelius Maxentius* overwon, omtrent de ſchipbrug *Milvius*, welke hy tot den ondergang van keizer Conſtantinus over den Tyber had geſlagen, en zelfs daarover willende vluchten, in de rivier valt en verdronk met een groote menigte zyner ſtrytgenoten. Voorts is de kamer met verſcheide kaarten, fraaie landſchappen verbeeldende, verſiert:

ſiert: de glazen zyn mede als in burgemeeſters kamer, zoo onder als boven 6 in getal, en met wapenparken der zelver ſtad voorzien; de ſchoorſteenmantel is met 7 metale ſchildekens van wapenen der heeren ſchepenen die regeerden toen dit raadhuis getimmert wierd, ingeleit.

De *weeskamer* is mede met ſchilderyen en kaarten opgetooit, hebbende voor de ſchoorſteen een *ecce homo* van halve beelden levens groote van een oud onbekent meeſter geſchildert. Noch vint men in deze kamer een fraai afbeeltzel van eenen *Colmannus*, door de kunſtige hant des meergemelden Heemskerk gedaan, (indien ons anders de trekken en levendigheid des penſeels niet bedriegen), en uit het omſchrift rondom de plinte van de lyſt niet duiſter is af te nemen. Dus luit het latynſche veersie: De weeskamer.

Omnino ne ſit fato Colmannus ademptus,
Martini fecit ingenioſa manus.

in 't nederduits dus klinkende: *Martinus kunſtige hand heeft dit gedaan ten einde Colmannus door de dood niet teenemaal zou wechgenomen zyn.* Hier nevens hangt een afbeeldinge van den gruwelyken ysgang op Delfshaven, alwaar het ys uit de maas in zeer korten tyt zoo wonderlyk was op een geſchoven, dat het met geheele bergen boven op de huizen lag en uitſtak; een geval zeer wonderlyk en zeltzaam en nergens in eenige geſchiedenis te lezen, waarom de regeerders van dien tyt tot een eeuwige gedachtenis van dit ſchrikkelyk geval het hebben laten uit tekenen: op het paneel zelfs ſtaan deze woorden met oude ſwarte letters geſchildert: *Ao.* 1565. *den* 2 *January namiddag met die vloet in een groet qwertier uers is een ys gebercht ghecomen op't hoeft tot Delfs-haven, hoegh weſende* 23. *roe-voet ende langh* 19. *roeten.* Verders hangen hier noch verſcheide kaarten en ſchilderyen van minder waarden.

In de ſtads ſecretarye, die wy nu beſchouwen zullen, wort alles aangaande de politie, als keuren, bevelen, placaten, reſolutien, brieven en regiſters enz; en van gelyke alle burgerlyke en ſtrafſchuldige zaken verricht: hier worden ook de rechtgedingen beſchreven en afgevaardigt, zoo dat deze kamer met een groote menigte van geſchreve boeken vervult is; maar tot de wezentlyke archive der ſtad en geheime ſchriften is noch een byzonder vertrek afgeſchooten, dat de *binne-ſecretarye* wert genaamt, alwaar de heeren geheimſchryvers, welke over alle deze zaken het opzicht hebben, hun zitplaats houden. Deze binne-ſecretary is met een ſteene verwelfzel voorzien, en word met een yzere deur van den andere afgeſloten. Hier benevens komt noch een beknopt vierkant kamertie, alwaar de ſtads theſauri eertyts in wierd bedient door een kommis, ten zy de heeren theſauriers, welke veeltyts out of gewezene burgemeeſters waren, hun ampt zelfs gelieven te bedienen, in welken gevalle zy het zelfde aan hun eigen huis mogen waarnemen gelyk nu geſchied. Door het portaal van de theſauri gaat men opwaarts met eene gemakkelyke hartſteene bordestrap tot *ſchutters wachtkamer*, of deſzelfs *corps de garde*, zynde een groote lange kamer, ſtrekkende over de theſauri en ſecretarye henen, komende het gat van de trappen boven na het eene einde in het midden van de kamer, aan drie zyden met yzere leuningen bezet; achter dezelve is een lange tafel ſtrekkende tot aan de ſchoorſteen, die ruim en breed is om daar des winters groote vuren te kunnen ſtoken: de vloeren zyn met ſtaande klinkers geplaveit, om alle ongelukken van brand voor te komen, nevens de tafel, tegen de binnemuur aan, vint men lange turf- Beſchryving der ſekretarye der ſtad. En haar theſaurie. De wachtkamer.

kisten, boven welke rakken met pennen zyn om het geweer op te hangen: aan de andere zyde na de straat staan vier kruiskozynen, en een regt tegen over de trap, uitzicht hebbende over het marktvelt en den voorgevel; hier moeten alle nacht een rot schutters, gewapent met behoorlyk geweer, goede wacht houden, op een gestelde boeten van twaalf stuivers voor die gene die niet verschynen voor half 10 uuren s'avonts. De hooftluiden of luitenants, de wacht hebbende, zyn gehouden *des avonts ten half tien uuren, vroeger of later naar 't zelve in 't geven van de leuze, haar belast ende geordonncert zal werden; ofte als het de vroedschap of de officier op de wacht present wezende, zoude mogen goedvinden**. Schiltwagt uit te zetten op de puie van het stadhuis hier vore beschreven, die by duisternis met een ligtende lantaarn aan wederzyde van de puye voorzien zyn, en aan de eene zyde met een besloten hek, en mogen niemant binnen laten komen voor dat 'er aan de bel is getrokken, en den officier indien hy daar is, of den hoofman of zyn luitenant hem het woord heeft afgevordert*: als de hooftwacht gehouden werd, of wanneer 'er iets buitengemeens te verrichten is, en een der veertig en de officier alle nacht verpligt is tegenwoordig te zyn, gebruiken de heere veertigen en officiers de *weeskamer*, alwaar zy van alle nodige zaken verzorgt worden. Boven burgemeesters kamer is noch een groote kamer alwaar de *boeken der thesauri* van iaar tot iaar bewaart worden: aldaar hangen en leggen verscheide kaarten van de ambachtsheerlykheden en andere voorname goederen, die daar onder 't opzicht der burgemeesteren dezer stad bewaart worden, benevens eenige schilderyen van de minste waarde welke in de beeldstormerye noch van de kerken en kloosters zyn overgebleven: aan de balk hangen eenige nieuwe trommels voor de kapiteinen der burgery wanneer zy andere van noden hebben; ook vint men daar noch verscheide oude banieren en vaendelen, zeltzaam en raar om hunne grysheid, in welkers plaatzen men de vendrichs ten haren huizen weder nieuwe bestelt heeft. Het verdere van het bovenste van het stadhuis is meest met gevangenhuizen en gyzelkameren bezet, behalven aan het noordweste agtereinde, alwaar noch een kamer is daar men de *wisselbank* placht te houden, volgens de ordonnantie daar van zynde in den iare 1621, den 1 July, doch wierd naderhand door de *Assayeurs* of goud en zilverkeurders-kamer gebezigt, welke van daar weder verplaatst zyn op een kamer boven de stads waag, optredende door de achterpoort van het raadhuis langs een zeer bequame bordestrap tot den tooren gemaakt, welke doorgang ook doorgaans gebruikt word van den uurwerk-stelder en trompetwachter der stad, en andere die op het stadhuis niet behoeven. Op deze trap kan men mede uit burgemeesteren en schepenen kameren komen door de achterportalen tot haar vertrek leidende, en ingeval het recht uitgevoert wort werden alle misdadigen en onwaardige welke de stad ontzeit worden achter door deze poort uit de stad geleit.

* Ordonnantien van de wacht. Art. 1.

*Art. 5.

Art. 6.

De bovenkamers van 't stadhuis.

Voorts gyzelkameren, gevangenhuizen enz.

Dus al 't geene dat opmerkenswaardig was van het raathuis aangetoont hebbende, zullen wy hier op laten volgen de naamlysten der wel edele groot achtb: heeren regeerders dezer stad, nevens die van derzelver ministers enz. enz. voor zoo verre men die machtig heeft kunnen worden.

NAAMLYST VAN DE *HEEREN* VEERTIGEN DER STAD DELFT,

Beginnende met den Jare 1445. *en vernieuwt de Anno* 1476. *volgens previlegie aan de Stad Delft gegeven om Veertig te mogen maken, luidende als volgt.*

PHillips, by der Gratien Gods, Hartoge van Bourgongien, van Lotteringen, van Braband ende van Limburg, Grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgongien, Palentyn, van Henegouwen, van Holland, van Zeeland ende van Namen, Marckgrave des Heyligen Ryx, Heere van Vriesland, van Salins ende van Mechelen, doen cont, allen luyden, want wy met al onser herten begeeren ende willen, dat van nu voortaan onse steede van Delft geregeert ende onderhouden zy in goeder Justitie, Policie ende Gouvernemente om die welvaert van ons, ende van den gemeynen oorbair, der selve onse Steede, by goede, notable, eerbare, ende rechtelyke mannen, ende ook om te schuwen ende neder te leggen alle tweedragten ende murmuratien die uytte Cause van den voorsz. Regimente spruyten mochten, tusschen onsen Ondersaten van onser voorsz. Stede, welke om des Regiments wille uyt nyde off hate d'een van den anderen souden moogen vervolgen, ende voort stellen saecken daer quaet beroerte ende geschil uyt rysen mogte, dat God verhoede tot grooten hinder quetse ende achterdeel van ons, ende onse voorsz. Steede, ende des gemeins oirbair, *Soo is't*, dat wy willende in deese saecke versien, ende onse voorsz. Ondersaten houden in goeder ruste, vreede ende eendragtigheyt, met malkanderen ten besten dat wy mogen, geconsenteert, geoirlooft ende geordonneert hebben, consenteren, oirloven ende ordineeren mits deesen onsen brieve onse voorsz. Steede van Delft, dat die Vroetschap en de Rykdom van onse voorn. Stede van Delft, sullen mogen kiesen by haren eede die zy daer toe oirbairlyk doen sullen, veertigh Persoonen, die rykste, eerbaerste, notabelste, ende vredelykste van onser voorsz. Steede, van wat conditie of state dat zy zyn, sonder ymant daer uyt te versteecken, om haet, nyt, ofte enigerhande ander saecken, welke veertig persoonen tot thien jaren lang duerende ingaende op den datum des brieffs, ende daer en t' eynde tot geneugte ende wedersseggen van ons ende onse nakomelingen sullen alle jaren eenen dag voor den dagh die gewoonlyk is, onse Recht aldaer te vernieuwen, kiesen, ende neemen by gelycken Eede twee en twintigh persoonen uytten alre Rykften, notabelsten, eerbairlyksten, reckelyksten ende vredelyksten mannen der selver onser Steede, van den state of conditie, ende zonder versteeken als voorsz: is, die den voorn: veertich by haerer conscientien dunken sullen eerbaerlykst, waerdelykst, ende profytelykst van ons ende onse voorsz: Steede, ende sullen die presenteren, ende overleveren van off onse Gecommitteerden, om uytten twee en twintigh persoonen gecooren te neemen, te stellen, ende ordineeren vier burgemeesteren ende seeven schepenen, alsulke als ons off onse voorsz: Gecommitteerden

teerden goeddunken fullen totten Gouvernemente van onſer voorſz: Steede van Delft, dat Jaerſchaer durende, ende voort dattet voorſz. Veertigh van nu voortaen, den voorſz: tyd gedueerende, ſullen gehouden, bekend ende geroepen weeſen, in allen onſen, ende onſer voorſz. Steede ſaecken, gelyk die andere van der Vroedſchap ende Rykdom derſelver onſer Steede, te weeten in die materien, ende tot allen tyden gewoonlyk die voorſz. Vroetſchap en de Rykdom te vergaderen, ende ook ſullen die voorſz. Veertigh eed doen en de ſweeren, ons ende onſer voorſz. Stede goet ende getrou te weſen, onſe Regten, hoogheyt ende heerlykheyt, ende ook derſelver onſer Steede Regten, Previlegien ende Hantveſten te bewaeren, ende te onderhouden, getrouwelyk te raden ende te vorderen, ons ende onſer voorſz: Stede oirbaer ende profyt, ende alles te doen dat goede ende getrouwe luyden mogende ende ſchuldig zyn te doen. Ende off gebeurde dat eenigh van de voorſz. Veertig aflyvig worde, off hun ontvryde van zyn poorterſchap van onſer voorſz. Steede binnen den tyde voorſz; ſoo ſullen dan die andere van de voorſz. Veertigh blyvende in weeſen kieſen by haren Eede ende Conſcientie andere notabele ende eerbaere perſoonen, ſulcken en in der manieren voorſz:, in die ſteede van den voorn: aflyvige oft ontvryede, welke doende den eede voorſz: hebben ſullen alſulken magt, ende ſullen ſchuldigh weeſen te doen, als die ander van den Veertig voornt. Ontbieden daeromme ende beveelen onſen lieve ende getrouwe Preſidente ende anderen onſen Raeden in onſe Raetkamer. in den Hage onſe Schoute van Delff ende allen onſen anderen Rechteren, Dienaeren ende Onderſaten wien 't aankleeven mach, nu zynde off namael weſende, ende elken haeren byſonder alſo verre als 't hem betaemt, dat ſy 'tinhouden van deſen onſen brief van punĉte te punĉte te onderhouden ende doen onderhouden, ſonder yet ter contrarien te doen ofte laten doen, in eeniger wys, want wy 't alſoo gedaen willen hebben. In oirconde van deſe hebben wy onſen zegel hier aen doen hangen, gegeven in die Stede van Bergen op te Zoom, ſeeven dagen in Septembri in 't jaer ons Heeren duyſent vier hondert vyff en veertigh.

Anno 1451. *heeft de voorn. Hertog Philips van Bourgondien het vooren verhaalde Previlegie gecontinueert nog voor den tyd van thien jaren, volgens het Previlegie daer van zynde, in dato den* 6. *Maert* 1451. *gegeven binnen Bruſſel, in 't Previlegieboek te zien.*

Welk Previlegie daer na by Hertogh Carel van Bourgondien Anno 1466. *is gecaſſeert, ende heeft dienvolgende geceſſeert tot den jare* 1476, *als wanneer Vrouwe Maria het ſelve de ſtad weeder heeft gegeeven, voor haer en haere nakomelingen, ten eeuwigen dage, als blykt by het Previlegie by haer in den jare* 1476. *binnen Gent gegeven, in 't Previlegieboek te zien.*

De Regiſters van de Heeren Veertigen zyn in den iare 1536. in de vermaerde Delfſchen brant mede verbrant; waerom men niet anders als uit eenige oude brieven een gedeelte daar van by een heeft kunnen vergaderen. NB. alwaar de naam van de familie met curcyf-letter gedrukt ſtaat betekent dat die perſonen in dien tyd zoo niet hebben geſchreven, maar men heeft uit haar zegelen kunnen ontdekken dat zy naar alle apparentie uit zoo een familie geſproten zyn.

Extraĉt

Extract uit een oud Register geschreven by Aper Melisz. in den jare 1585. *aangaande de Veertigen geweest in den jare* 1476.

Jacob Jacob Lambertsz. van der Meer, *obiit* 1477.
Pouwels Pouwelsz. *van Montfoort*, *obiit* 1477.
Cornelis Gysbertsz. van den Andel.
Willem Gerritsz. Storm.
Jan Willemsz. van Leiden, *obiit* 1484.
Pieter Arent Rutgersz. *van Spangen.*
Jooft Jansz. *obiit* 1478.
Evert Jansz. van Scharrenberg.
Pieter Goofwynsz. *obiit* 1477.
Aalbregt Aalbregtsz. Pynsz *van der Aa*, *obiit* 1484.
Matthys Andriesz. *obiit* 1484.
Boudewyn Boudewynsz. Hart *van der Woert*, *obiit* 1487.
Daniel Gerrit Colynsz.
Doman Jansz. *van Outshoorn.*
Claas de Waert Jacob Bartholomeusz.
Dirk Gerritsz. *de Bye.*
Philips van Almonde, *obiit* 1477.
Jan Claasz. *Drapenier.*
Willem Pieter Willemsz.
Adriaan Dirksz. van Hoorn, *obiit* 1484.
Dirk Symonsz. *van Groenewegen*, *obiit* 1502.
Gysbert Jan Martynsz.
Frank Claesz. *van den Berg.*
Dammas Pietersz. Sysman.
Adriaan Harmansz. *obiit* 1484.
Gerrebrant Jacobsz. *obiit* 1481.
Michiel Pouwelsz. *van Montfoort.*
Simon Dammasz. *van Overvest obiit* 1479.
Mr. Jan Claesz. Heuter.
Aper Melisz. *van Melisdyk.*
Cornelis Jansz. van Dorp, *Ridder*, *Heer van Benthuisen*, *Raad in den Hoogen Raad*, 1508.
Mr. Floris Hart, *is Raatsheer geworden* 1481.
Jacob Gerritsz. van Bleyswyk, *obiit* 1484.
Costyn Jansz.
Jan Simon Willemsz. *obiit* 1481.
Claas Pynsz. *van der Aa.*
Willem Florisz. *obiit* 1484.
Boudyn Heymansz.
Willem Albregtsz. Pyn *van der Aa.*
Hendrik Dirksz. Bugge.

Anno 1478.

Gerrit van Nieuvelt.
Jan Jacob Bruynsz. van der Dussen, *obiit* 1494.
Mr. Claes van Castricum.

Anno 1480.

Pieter Claes Kobelsz. *ob.* 1490.

Anno 1482.

Jacob Jacobsz.
Herpert Willemsz. van Foreest *Ridder.*
Mr. Jacob Jansz. *van Utrecht Heer van den Tempel.*

Anno 1485.

Mr. Hugo Hugosz. de Groot, *ob.* 8 *Mey* 1509.
Copyn de Gorter, *obiit* 1495.
Cornelis Engelbregtsz. *Vosmaer*, *in de Croon.*
Willem Gryp Florisz.
Claes Colynsz.
Claes Andriesz. Persyn, *ob.* 1510.

Hier eindigt de aanteekening by Aper Melisz. van Melisdyk gehouden.

Nog is gevonden een hantschrift van Jan Francoisz. van Bodegom *van Delft*, *waarin hy melt deze* 6 *volgende persoonen Veertigen dezer Stad gestorven te zyn.*

Hendrik Dirksz. Duyst van Voorhout, *obiit* 17 *Feb.* 1530.
Dirk Hendriksz. *obiit* 1532.
Mr. Bartholomeus Claesz. van Diemen, *obiit* 12 *Juny* 1533.
Adriaan Jacobsz. Gorter, *obiit* 17 *Feb.* 1533.
Pieter, *Heer van Rhoon: deze wert Schepen* 1511. *ob.* 19 *Feb.* 1533.
Aalbert Dirksz. *Korenkoper*, *obiit* 1533.

Tot den jare 1534 *is niets meer gevonden.*

Veertigen in den iare 1534.

Cornelis Arentsz van der Hoogh, *obiit* 9 *April* 1535.
Jan Jansz. Heuter *Schout geworden* 1536. *obiit* 1 *Oct.* 1541.
Frank Pietersz. van der Meer, *was* 1510 *Heemraat, vervolgens Baillieu en Dykgraaf*, *obiit* 16 *Feb.* 1554.
Kerstant Dirksz. van Alckemade, *obiit* 21 *Feb.* 1537.
Mr. Dirk Dirksz. van Heemskerk van Beest, *obiit* 11 *Nov.* 1545.
Huygh Vrankensz. van Diemen, *obiit* 13 *Jan.* 1543 *of* 1545.
Gerrit Vranckensz. Storm, *obiit* 19 *Juny* 1540.
Dirk Harpertsz. Uytenbroek, *obiit* 8 *Sept.* 1535.
Jooft Aemsz. van der Burch, *obiit* 1535.
Pieter Cornelisz. *Koornkoper*, *obiit* 28 *Maart* 1535.
Lourens Matthysz. *obiit* 16 *Aug.* 1538.
Pieter Dirk Woutersz. *obiit* 8 *September* 1549.
Dirk Dirksz. *by de Craan*, *obiit* 16 *Mey* 1538.
Jan Jacobsz. de Paap, *obiit* 30 *Mey* 1538.
Jan Dirk Simonsz. *van Groenewegen*, *obiit* 8 *July* 1538.
Pieter Jansz. van Buyten, *obiit* 1537.
Jacob Jan Bruynsz. van der Dussen, *obiit* 28 *Jan.* 1543.
Claas Dirksz. van Nootdorp, *obiit* 23 *Sept.* 1539.
Jan Aper Melisz. *van Melisdyk*, *obiit* 11 *Jan.* 1554.
Jacob Jacobsz. Oom, *obiit* 12 *Maart* 1547.
Cornelis Aalbregtsz. *van der Aa*, *obiit* 21 *Sept.* 1559.
Mr. Cornelis Aartsz. van der Dussen, *obiit* 22 *Mey* 1556.
Adriaan Frankensz. *van der Meer*, *obiit* 21 *July* 1553.
Jan Sasbout Dirksz. *Sasbout*, *ob.* 19 *Maart* 1552. *out* 82 *jaar.*
Pieter Pietersz. van Beaumont *van Dort*, *obiit* 25 *Sept.* 1552.
Pieter Vrankensz. van der Meer, *obiit* 16 *Aug.* 1558.
Jooft Gerritsz. van Es, *obiit* 24 *October* 1540.
Hendrik Jansz. Persyn *van Haarlem*, *obiit* 10 *Mey* 1553.
Claas Jacobsz. van Neck *van Dort*, *obiit* 23 *Sept.* 1549.
Dirk Govertsz. *Meerman*, *obiit* 6 *Nov.* 1544.
Cornelis Michielsz. Vosmaar, *obiit* 19 *Maart* 1563.
Cors Claas Andriesz. *Persyn*, *obiit* 19 *Sept.* 1556.
Jooft Pietersz. Sasbout, *obiit* 13 *Nov.* 1545.
Frans Duyst Dirksz van Voorhout, *obiit* 13 *Maart* 1573.
Jan Symonsz. *Olyslager*, *obiit* 18 *Jan.* 1544.
Michiel Jansz. Camerling, *obiit* 21 *Aug.* 1569.
Mr. Quiryn Aertsz. *van der Hoog*, *obiit* 30 *Sept.* 1558.
Arent Touw Jan Aamsz. *van der Burch*, *ob.* 1558.
Cornelis Dirk Hendriksz. Cornets: *obiit* 11 *Mey* 1538.
Mr. Vincent Gillisz. *obiit* 19 *Octob.* 1548.

Anno 1535.

Beuckel Jooft Aamsz. *van der Burch*, *obiit* 1543 12 *Feb.*
Willem Jacobsz. *in Ceulen*, *obiit* 20 *Sept.* 1544.

Anno 1536.

Jan Dirksz. Uytenbroek, *obiit*

obiit 25 *July* 1559.
Jan Hendrikſz. *Goutſmit*, *ob.* 17 *Aug.* 1552.

Anno 1537.

Dirk Hendrikſz Duyſt van Voorhout, *obiit* 10 *Sept.* 1544.
Beuckel Jan Beuckelſz. van Zanten, *obiit* 1550.

Anno 1538.

Simon Louris Matthyſz. *obiit* 2 *July* 1540.
Dirk Pieterſz. *Drapenier.*
Frank Bartholomeuſz van Diemen, *obiit* 16 *Nov.* 1562.
Claas Gerritſz. *de Gilde*, *obiit* 15 *Sept.* 1545.
Simon Hendrik Jooſtſz. van der Stypen van Duiveland, *ob.* 28 *Nov. of* 12 *Dec.* 1554.

Anno 1539.

Dirk Gerritſz. *Brouwer*, *obiit* 19 *Jan.* 1541.

Anno 1540.

Mr. Galeyn Dirkſz., *obiit* 16 *Sept.* 1565.
Jacob Duyſt Gerritſz. Storm, *obiit* 1557.
Adam Hendrikſz. van der Burch, *obiit* 24 *Aug.* 1556.

Alzoo de Stad Delft niet en wilde contribueeren in de beede van zyn Keyzerlyke Majeſteit, zoo heeft de Koninginne van Hongaryen en Bohemen, Regente van deze Nederlanden, by zyn Keizerlyke Majeſteit geſtelt, verboden, geen Veertigen meer te eligeeren volgens het Previlegie van Hartog Philps van Bourgondien, dus hier van den jare 1541 *tot* 1548 *geen geëligeert.*

Den 18 *Mey* 1548 *heeft zyn Keizerlyke Majeſteit by zeekere bezegelde Brieven van Confirmatie, het voorſz. Previlegie weder geconfirmeert, en zyn dienvolgende tot Veertigen in plaats van de afgeſtorven geſtelt.*

Anno 1548.

Cornelis Dirkſz. van Heemskerk van Beeſt, *brouwer in de klock*, *obiit* 24 *Aug.* 1558.
Huyg Cornelifz. de Groot *van Noirthoorne*, *ob.* 12 *April* 1567.
Pieter Pieterſz. Sasbout, *obiit* 12 *Octob.* 1575.
Ewout Jacob Bruynſz. van der Duſſen, *obiit* 25 *Maart* 1569.
Mr. Willem Thielmanſz. van den Heuvel, *ob.* 21 *Oct.* 1559.
Frans Willemſz. Myn Heer van Bodegom *Brouwer*, *obiit* 11 *April* 1560.
Gerrit Jacobſz. Hove, *obiit* 27 *Juny* 1569.
Jacob Doe Frankenſz. van den Berg, *uigereiſt* 1550 *of* 1552.
Jan Pieterſz *Olyſlager*, *obiit* 24 *Sept.* 1558.
Dirk Hendrikſz. Bugge, *obiit* 19 *Octob.* 1553.
Adriaan Claaſz. van Adrichem *Koornkoper*, *obiit* 2 *Maart* 1559.
Cornelis Jacobſz, *obiit* 21 *Sept.* 1555.

Veertigen geweeſt 9 *April* 1560.

1528. Jan Dirkſz. Sasbout, *obiit* 19 *Maart* 1572. *Stilo Delphico.*
1527. Frans Dirkſz. Duyſt van Voorhout, *obiit* 25 *Maart* 1573. *Stilo Communi.*
1530. Cornelis Michielſz. Vosmaar, *obiit* 19 *Maart* 1563. *Stilo Delphico.*
1534. Michiel Janſz. Camerling, *obiit* 21 *Aug.* 1569.
1538. Frank Bartholomeuſz. van Diemen, *obiit* 16 *Nov.* 1562.
1548. Mr. Galeyn Dirkſz. *Brouwer*, *obiit* 16 *Sept.* 1565.
1548. Huyg Cornelifz. de Groot, *obiit* 12 *April* 1567.
Pieter Pieterſz. Sasbout, *obiit* 12 *Octob.* 1575.
Ewout Jacob Bruynſz. van der Duſſen, *obiit* 25 *Maart* 1569. *Stilo Communi.*
Frans Willemſz. van Bodegom *obiit* 11 *Apr.* 1560.
Gerrit Jacobſz. Hoven, *obiit* 27 *July* 1569.
Cornelis Jan Beuckelſz. van Zanten, *obiit* 20 *Mey* 1575.
Cornelis Michielſz. Doelman *by de Veertig den* 30 *Maart* 1566 *uitgezet.*
Jan Jooſten van Ackersdyk, *Brouwer*, *obiit* 15 *Dec.* 1571.
Dirk Cornelifz. van Scheveving, *Korenkoper*, *obiit* 31 *Oct.* 1568.
Huyg Janſz. van Groenewegen, 1567 *naar Amſterdam vertrokken en* 1569 *weer ingekomen.*
Jan Jacobſz. Hoogenhouk *in 't Oſſenhooft*, *ob.* 21 *Feb.* 1586.
Jan Janſz. Aper *van Meliſdyk vertrokken* 1572. *Glipper.*
Dirk Joriſz. de Bye, *Rekenmr. geworden* 1572, *obiit* 1591.
Sasbout Cornelifz. van der Duſſen, 1573 *vertrokken*, *ob.* 11 *July* 1580, *Glipper.*
Lambregt Michielſz. *van der Hoeff van Kriekenbeek*, *vertrokken* 1573, *Glipper.*
Cornelis Janſz. Cruſert, *vertrokken* 1572, *Glipper.*
Jacob Doeſz van den Bergh, *obiit* 24 *Sept.* 1574.
Mr. Jacob van den Eynden, *vertrokken* 1561 *als Advocaat van Holland naar 's Hage*, *ob.* 12 *Maart* 1569.
Mr. Adriaan Dirkſz. *van Leeuwen* van Leyden, *obiit* 26 *Nov.* 1562.
Mr. Arent Franckenſz. van der Meer *was Hoogheemraat van Delfland*, *obiit* 23 *Dec.* 1596.
Frans Franſz. Duyſt van Voorhout, *obiit* 20 *Aug.* 1568.
Dirk Claaſz. Nootdorp, *obiit* 28 *Nov.* 1563.
Adriaan Pieterſz. van Berckel, *obiit* 1 *Dec.* 1578.
Arien Arien Franckenſz. van der Meer, *obiit* 4 *Oct.* 1574.
Gerrit Jooſtenſz. van Iilen Brouwer, *obiit* 4 *Nov.* 1573.
Sasbout Beuckelſz. van der Burch *vertrokken* 1573. *Glipper.*
Pieter Pieterſz. Beaumont, *obiit* 2 *July* 1601.
Dirk Janſz. Uytenbroek, *obiit* 12 *Jan.* 1596.
Jan Janſz. Graswinkel *in de Ruyt*, *vertrokken* 1569.
Dirk Hendrikſz. van 's Gravezande *in 't Spoor*, *obiit* 5 *Feb.* 1579.
Arien Simonſz. van Groenewegen, *Drapenier*, *vertrokken* 2 *April* 1567 *of* 1568. *is daar na Burgemr. geworden*, *obiit* 1603 *out* 87 *jaar.*
Melchior Gerritſz. *vertrokken* 1572 *Glipper.*
Dirk Evertſz. van Bleyſwyk *in de witte hand*, *obiit* 3 *Dec.* 1563.
Adriaan Janſz. van der Meer, *vertrokken* 1582 *naar den Haag.*

Anno 1560. 19 *April.*

Pieter Jacobſz. van Moerkerken, *Drapenier*, *obiit* 27 *Sept.* 1563.

Anno 1561. 10 *April.*

Reyer Hendrikſz. van der Burch, *obiit* 28 *Jan.* 1564.

Anno 1562. 3 *April.*

Jan Joriſz. van der Burch, *obiit* 30 *April* 1603.

Anno 1563. 16 *April.*

Jan Cornelifz. van Heemskerk van Beeſt, *obiit* 15 *Mey* 1573.
Jan Dirkſz. Bogge, *vertrokken* 1572. *Glipper*, *obiit* 25 *Mey* 1605.

Anno 1564. 16 *April.*

Simon Gerritſz. Storm, *vertrokken naar den Haag* 1578.
Michiel Corn. *Voſmaar*, *van den*

den Velden, *vertrokken* 1572. *Glipper*, *obiit* 25 *Mey* 1605.
Beuckel Albregtsz. *van der Aa*, *obiit* 21 *July* 1573.
Joost Huygensz. de Bye, *obiit* 12 *Mey* 1573.

Anno 1565. 27 *April*.

Fredrik Ottens, *tot Zierikzee overleden* 30 *Nov.* 1576.

Anno 1566. 19 *April*.

Claas Willemsz. van den Heuvel, *Brouwer*, *obiit* 18 *Sept.* 1583.

Anno 1567. 16 *April*.

Adriaan Arlewynsz. van der Made, *obiit* 21 *Feb.* 1580.
Mr. Jacob Jansz. van Uytregt, *Heere van den Tempel*, *obiit* 19 *Sept.* 1575.
Pieter Jacobsz. van Varik, *in 't Schilt*, *Brouwer*, *vertrokken* 1572 *of* 1573. *Glipper.*
Hendrik Fransz. van Diemen, *naar Leiden vertrokken* 1570. *wederom gekomen* 1572, *en is hem door Burgemeesteren toegezeit in geen* 3 *iaar in de Weth te zullen verkoren werden*, *obiit* 24 *Dec.* 1606.

Anno 1569. 15 *April*.

Huig Jansz. van Groenewegen, *vertrokken* 1573. *Glipper.*
Adriaan Jacob Bruynsz. van der Dussen, *obiit* 11. *Octob. of Nov.* 1576.
Cornelis Woutersz. van der Burch, *obiit* 25 *Oct.* 1574.

Anno 1570. 1 *April*.

Hendrik Duyst Dirksz. van Voorhout, *obiit* 22 *Sept.* 1575.
Gerrit Michielsz. Camerling, *obiit* 1573 *of* 1574. *vertrokken* 1573. *Glipper.*

Anno 1571. 20 *April*.

Corstiaan Simonsz. van Groenewegen, *vertrokken* 1581 *na den Haag*, *en* 1582 *weer ingekomen*, *obiit* 19 *Aug.* 1595.

Anno 1572. 25 *April*.

Mr. Cornelis Jansz. Coning van Bloys, *obiit* 26 *Dec.* 1582.

Nog by zyn Excellentie Willem van Nassau tot Veertigen en Vroetschappen gemaakt op den 18 *December* 1572. *deze navolgende persoonen.*

Mr. Nicolaas Camerling, *Raatsheer in den Hove geworden* 1575 *of* 1578. *obiit* 1586.
Claas Jacobsz. Meuyt.
Dirk Dirksz. van Zanten, *obiit* 4 *Maart* 1594.
Cornelis van Soutelande, *verlaten* 1595, *obiit Octob.* 1597.
Everard Cornelisz. van Lodesteyn, *is uitgezet* 1597.
Jan Jansz. Graswinkel *de Jonge*, *obiit Decemb.* 1584.

Anno 1572.

Claas Jacobsz. Meuyt: *verlaten*, *obiit* 28 *Dec.* 1579.

Anno 1573. 17 *April*.

Jacob Cornelisz. Moerkerken, *obiit* 1595.
Joris Fransz. van der Houve, *obiit* Dec. 1602.
Cornelis Harmensz. van Naarden, *Rekenmr. geworden* 1576 *of* 1578. *obiit* 1592.
10 *Dec.* Claas Aalbregtsz. van der Aa, *ob.* 1612.
Willem Jansz. de milde *in 't Paternoster*, *ob.* 16 *July* 1591.
Cornelis Cornelisz. de Bye, *ob.* 8 *Mey* 1591.
Beukel Beukelsz. van Zanten, *ob.* 1604.
Mr. Cornelis Huygensz. de Groot, *vertrokken als Professor utr. Juris naar Leyden* 1574. *ob.* 25 *July* 1610.

Anno 1574. 19 *April*.

Jonkr. Abraham Jansz. van Almonde, *vertrokken* 1589.
Govert Willemsz. Brasser, *ob.* 10 *Nov.* 1600.
Corstiaan Ariensz. *Brouwer*, *ob.* 18 *July* 1587.
Cornelis Jacobsz. Fyck, *ob.* 3 *Juny* 1583.
Dirk Harmansz. de Haan, *uit de Kempe*, *ob.* 27 *Jun.* 1597.

Anno 1575. 8 *April*.

Hendrik Adamsz. van der Burch, *ob.* 2 *Feb.* 1591.
Claas Adriaansz. van Adrichem, 26 *Feb.* 1607.
Gerrit Fransz. Meerman, *Korenkoper*, *Schout geworden* 1584. *ob.* 5 *Apr.* 1609.

Anno 1576. 21 *April*.

Mr. Frans Cornelisz. Duyst van Zanten, *ob.* 20 *Mey* 1586.
Jacob Ewoutsz. van der Dussen, *ob.* 8 *April* 1599.
Joost Gerritsz. van Iilen, *ob.* 11 *Nov.* 1599.
Cornelis Lambregtsz. van der Wel. Zie *Anno* 1618.

Anno 1577. 12 *April*.

Bruyn Jacobsz. van der Dussen, *ob.* 25 *Juny* 1589.
Pieter Woutersz. van der Burch, *ob.* 25 *Aug.* 1582.
Willem Jacobsz. van Voorburg, *ob.* 1608.
Evert Dirksz. van Bleyswyk, *ob.* 31 *Aug.* 1577.

Anno 1578. 4 *April*.

Gerrit Adriaansz. van der Meer, *ob.* 3 *Nov.* 1599.

Anno 1579. 4 *April*.

Gerrit Heyndriksz. van 's Gravezande, *ob.* 15 *Octob.* 1589.
Bastiaan Cornelisz. Bel van den Bergh, *ob.* 1605.
Jacob Adriaansz. van der Dussen, 1595 *verlaten.*

Anno 1580. 8 *April*.

Borger Jansz. van der Block, 1605. 70 *iaar*, *zie* 1618. *ob.* 2 *Aug.* 1622.
Jacob Jansz. van Lodesteyn, *ob.* 13 *July* 1580.

Anno 1581. 31 *Maart*.

Cornelis Adriaansz. van der Meer, *ob.* 11 *April* 1609.

Nu heeft men den 16 *Dec. beginnen te verkiezen.*

18 *Dec.* Jan Bastiaansz. van Zanten, *ob.* *Dec.* 1603.

Anno 1582. 17 *Dec.*

Corstiaan Simonsz. van Groenewegen, *ob.* 19 *Aug.* 1595.
Gerrit Jansz. van der Eyk, *zie* 1618. *ob.* 17 *Dec.* 1620.
28 *Dec.* Clement Cornelisz. Berkel, *ob. Maart* 1596.

Anno 1583. 17 *Dec.*

Jacob Huygensz. van der Dussen *Heer van Haringcarspel*, *zie* 1618 *ob.* 22 *Dec.* 1622.
Anthony Cornelisz. van der Block, *zie* 1618.

Anno 1586. 17 *Dec.*

Maarten Jansz. Hoogenhouk, *ob.* 23 *July* 1613.
Simon Adriaansz. van Groenewegen, *zie* 1618 *ob.* 29 *Maart* 1629.

Anno 1587. 16 *Dec.*

Joris Willemsz. Roskam *van Rotterdam*. *Zie* 1618. *ob.* 26 *Oct.* 1619.

Anno 1589.

Mr. Jan Huygensz. de Groot, *verlaten* 1601. *ob.* 3 *Mey* 1640.

Jacob

Jacob Bruynsz. Smaling van der Dussen, *verlaten* 1595. *ob.* 12 *Juny* 1601.
22 *Dec.* Robbregt Ewoutsz. Schilperoort, *ob.* 19 *Dec.* 1614.

Anno 1591. 17 *Dec.*

Willem Aamsz. van der Burch, *ob.* 18 *Dec.* 1614.
Frank Reyersz. van der Burch. *Zie* 1618. *ob.* 1 *Sept.* 1619.

Anno 1594. 16 *Dec.*

Hendrik Dirksz. van Zanten, *ob.* 31 *Maart* 1606.

De Electie der Veertigen, geschiet in de volgende jaren buyten extraordinaris voorval, nu altoos op den 16 *Dec.*

Anno 1595.

Dirk Corstiaansz. van Groenewegen, *zie* 1618. *ob.* 12 *Oct.* 1625.
Jacob Adriaansz. Pauw *van Amsterdam*, *zie* 1618. *ob.* 7. *July* 1620.
Michiel Willemsz. van der Hoeff, *zie* 1618. *ob.* 30 *Mt.* 1646.
Hendrik Fransz. Duyst van Voorhout, *ob.* 5 *Oct.* 1605.
Cornelis Cornelisz. Welhouk, *anders Briell*, *ob.* 1610.

Anno 1596.

Adriaan Dirksz. Fyk van Bleyswyk, *ob.* 1612.
Pouwels Cornelisz. van Beresteyn, *van Haarlem*, *zie* 1618. *ob.* 23. *Nov.* 1625.
Jacob Jansz. van den Helm, *Lakekooper*, *zie* 1618. *ob.* 7 *July* 1626.

Anno 1597.

Arent Jacobsz. van der Graaf, *zie* 1618. *ob.* 4 *Mey* 1642.
Willem Fransz. Duyst van Zanten: *by wierd in den Haag vermoord of 't hooft geklooft*, 1610.

Anno 1599.

Jan Jansz. van Lodesteyn, *zie* 1618. *ob.* 3 *Oct.* 1626.
Arent Jacobsz. van Lodestein, *zie* 1618. *ob.* 8 *Dec.* 1627.
Claas Hendrikz. Verburg, *ob.* 1609.
Pieter Anthonisz. van den Heuvel *van Rotterdam*, *zie* 1618. *ob.* 5 *Jan.* 1635.

Anno 1600.

Claes Anthonisz. van Hodenpyl, *uitgegaan* 1612. *en wiert Rentmr. op Delfshaven.*

Anno 1601.

Dirk Bruynsz. van der Dussen, *Schout geworden* 1609. *als Veertig gequiteert, was Bewindhebber van de Oostindische Compagnie*, *ob.* 20 *Oct.* 1623.
Gerrit Dirksz. Meerman, *ob.* 20 *Oct.* 1614.

Anno 1602.

Frans Adriaansz. van der Dussen, *zie* 1618. *ob.* 27. *Aug.* 1630.

Anno 1603.

Dirk Willemsz. Brasser, *ob.* 28 *July* 1608.
Cornelis Sebastiaansz. van Zanten, *zie* 1618. *ob.* 9 *Aug.* 1629.

Anno 1604.

Ewout Jacobsz. van der Dussen *zie* 1618. *ob.* 16 *Mey* 1653.

Anno 1605.

Franck Hendriksz. van der Burch, *zie* 1618. *ob.* 5 *Sept.* 1642.
Gerrit Beuckelsz. van Santen, *zie* 1618. *ob.* 16 *July* 1635.

Anno 1606.

Dirk Evertsz. van Bleyswyk, *zie* 1618. *ob.* 18 *July* 1631.

Anno 1607.

Jacob Adriaansz. van Adrichem, *zie* 1618. *ob.* 30 *Nov.* 1619.
Gerrit Jansz. Graswinkel, *zie* 1618. *ob.* 5 *Aug.* 1627.

Anno 1608.

Jacob Sebastiaansz. Bel, *van den Bergh*, *ob.* 29 *July* 1615.
Jan Fransz. van der Lee, *zie* 1618. *verlaten* 1623.

Anno 1609.

Dirk Gerritsz. Meerman, *zie* 1618. *ob.* 16 *Aug.* 1631.
Pieter Joostensz. van Ruyven, *zie* 1618. *ob.* 11 *Oct.* 1627.
Engelbregt Adriaansz. van der Meer, *zie* 1618. *ob.* 30 *Mey* 1624.
Claas Bruynsz. van der Dussen, *zie* 1618. *ob.* 1642.

Anno 1610.

Arent Gysbregtsz. van Wena, *zie* 1618. *ob.* 1629.
Bruyn Harmensz. Schinkel, *zie* 1618. *ob.* 19 *Dec.* 1625.

Anno 1612.

Jan Abrahamsz. Graswinkel, *vertrokken*, *zie* 1618.
Dirk Ariensz. van Bleyswyk, *zie* 1618. *ob.* 27 *Feb.* 1631.
Jan Adriaansz. Vockestaart, *zie* 1618. *Schout geworden* 1621. *ob.* 18 *Apr.* 1629.

Anno 1613.

Adriaan Maartensz. van Hoogenhouk, *zie* 1618. *ob.* 28 *Apr.* 1637.

Anno 1614.

Dirk Robbregtsz. Schilperoort, *zie* 1618. *verlaten* 1650.
23 *Dec.* Jan Duyst Hendriksz. van Voorhout, *ob.* 12 *Mey* 1666. *zie* 1618.

Anno 1615.

Dirk Dirksz. Meerman, *zie* 1618. *ob.* 9 *Feb.* 1647.
Mr. Adriaan van Coolwyk, *zie* 1618. *was Ontfanger Generl. van de kerkelyke goederen*, *ob.* 28 *July* 1637.

NAdien de oneenigheden, zoo in de Religien, en daar door ook in de Politie dagelyks meer en meer toenamen, zoo is den Heere Prins Maurits van Orangien, als stadhouder by de Staten gestelt, *sonder Last of Consent* van de Staten van Hollant, zoo hier als in andere steden, in de vergadering van de Veertigen en Vroedschappen verscheenen, en heeft haar alle van den Eed die zy, niet hem, maar de respective steeden gedaan hadden, ontslagen; en op den 24 September 1618. door de stads Boden 26. van de gelicentieerde Veertigen, en 14 andere, te vooren nog Veertigen nog Vroedschappen geweest zynde, ontboden hebbende, heeft zyn Excellentie die in haren dienst op nieu bevestigt, en tot Burgermeesteren en Schepenen voor de jaren 1618 en 1619 gestelt die Heeren welke in de volgende Lyst van Burgemeesteren en Schepenen op Anno 1618 en 1619 staan. Maar alzo dit strydig was tegens de previlegien der steden en Landen, zoo hebben de steeden daer na (staetsgewyze vergadert zynde) dit doen van zyn Excellentie geapprobeert als by de volgende Acte in dato den 16 Novemb. 1618. te zien is.

Acte

Acte van approbatie der Heeren Staten van Holland en West-Friesland, over 't afzetten der Magistraten gedaan by zyn Excellentie in den zelven Landen in den Jare 1618. den 24 September.

DE Ridderschap, Edelen en Steden van Hollant ende Westfriesland, Staetsgewyse vergadert, rypelyk gelet hebbende op de tegenwoordige gelegentheyt van 's Lands zaken, ende insonderheit dat eenige jaren herwaerts in de voorsz. Landen van Holland ende West-FriesLandt zyn ontstaen veel misverstanden en oneenigheden, niet alleen onder de goede ingesetenen, maer ook onder de Heeren Edelen en de Magistraten van de steeden die tot openbare Factien ende andre extremiteiten zoude hebben mogen uitbersten, indien daer tegens niet en wierde voorzien, waer over zyn Excellentie myn Heer den Prince van Orangie stadhouder der voorsz Landen bewogen is geweest, by alle mogelyke middelen te arbeyden tot Herstelling der voorsz. ruste ende eenigheit, en weghneming van alle beletsels, zoo by de Heeren Edelen als onder de Regeerders van de steden, hebbende tot dien einde in den voorleden jare hem in eygene persoon in verscheide steeden getransporteert ende den Vroetschappen serieuse vermaninghe gedaen, en eindelyk om de apparente Confusie in 's Lands Regeeringe voor te komen, en verscheide heumeuren tot beter eenigheit te disponeeren, onlangs in de meeste steeden van Hollandt en Westvrieslandt nodigh gevonden enige Burgemeesteren en Vroetschappen te Licentieeren, ende andere Burgeren, ende ingesetenen in der selver plaets te surrogeren met sulken verstande dat der Landen en der steden respective Privilegien, Vryheden, en gereghtigheden daer door niet en werde geprejudicieert, nog die gene die alvorens verlaten soude werden in haer goeden naem en Faem eenigsints gekrenkt veel min dat syn Excellentie iet anders als den dienste en rust der Landen daer mede voor oogen zoude gehad hebben, of gemeent; hebben haer Ed. Mog. met goede deliberatien eenpariglyk Consent en volkoomen Authoriteyt verstaan ende verklaert dat syn Excellentie niet min in dezen als in alle voorgaende actien zyn voorgaende opregte affectie, sorge ende getrouwigheit tegen den Landen van Hollant ende West-Friesland, onaengezien veelvoudige periculen en swarigheden heeft bewesen, daer voor haer Ed. Mog: zyn hooggem. Excellentie ten hooghsten syn bedankende, ende oversulks niet alleen approberen, en ratificeeren, de verandering ende herstelling in de Magistraten van de steden successivelyk gedaen, maer ook beloven ende aennemen allen ende een iegelyk van de selvige in haer wettelyke Regeringe te erkennen en te doen erkennen, en by allen wegen ende middelen te maintineeren, verstaen dat alle ingesetenen van den Landen deselve insgelyks zullen hebben te recognosceeren ende Obedieeren op pœne van als perturbateurs van de gemene ruste gestraft te werden, waer aan alle hooge en lage Officieren soo in bediening van de Politie, Justitie en van Oorloghe wesende, gehouden sullen weesen de hant te bieden, en voornamentlyk mede syn Excellentie versogt wort alles te Contribueeren wat van syn authoriteit en hoge ampt dependeerende is, ende ingeval syn Excellentie op te meer seekerheit en ruste van eenige steeden ende ander, andersints als nog eenige voorsiening soude goet vinden te doen haer Ed Mog. 't zelve voor aengenaam houden ende de goede intentie van syn Excellentie daer in secundeeren, met al 't welk Haar Ed Mog. volgens verscheide verklaringen van syn Excellentie niet verstaen dat de tractaten, Previlegien, vryheden en geregtigheden der Landen in 't gemeen, mitsgaders de steden en ingesetenen van dien in 't particulier aengaende, sullen wese gederogeert, vermindert of eenig ingeseten in haer eer en goede naem of faem eenigsints geledeert, maer dat alles sonder prejuditie in 't generael en particulier sal werden gehouden ende stant grypen, alsoo de vordre dienst en ruste van den Lande sulks noodsakelyk is vereyschende, en by haer Ed Mog: verstaen is te behooren, gedaen in den Hage den 16 November 1618.

Nota. den 1 January 1620 syn tot Gouda by Commissarissen van 't hof de afgezette wederom herstelt in haer voorigen dienst, en syn daer na inde steeden, by afsterving, de afgezette weder inde 40 en in de Regeering aengekomen.

Namen der Steeden daar d'afzetting door zyn Excellentie is geschiet.

Den 4 Aug. te Uitregt van 40 afgezet - - 30
Den 7 Septemb. Schoonhoven van 24 afgezet - 16
10 dito. Briel van 24 14.
24 dito. Delft van 40 - 14.
25 dito. Schiedam van 24 - 8.
26 dito. Dort van 40 - -
27 dito. Gornichem van 24-10.
28 dito. Ouwater } *Decze twee hebben geen*
29 dito. Woerden } *stem in Holland.*

5 Octob. Hoorn van 20 - 13.
6 dito. Enckhuysen 24 -
8 dito. Medenblick 14. -
dito. Purmerent 20. -
11 dito. Alckmaar van 24-18.
23 dito. Leyden van 40 - 22.
25 dito. Haarlem van 32 - 19.
30 dito. Rotterdam van 24-17.
1 Novemb. Gouda van 20 - 10.
3 dito. Amsterdam van 36 - 7.
8 dito. 's Gravenhage van 21-19.

Tot Edam en Munnikkendam zyn de Magistraten niet afgezet.

De Veertigen op den 24 Sept. 1618 aldus ontslagen zynde, heeft zyn Exc. terstont deze personen weder ontboden en in den dienst bevestigt.

Cornelis Lambregtsz. van der Wel, *ob.* 8 *Aug. of* 19 *Nov.* 1621.
Borger Jansz. van der Block, *ob.* 1 *Aug.* 1622.
Gerrit Jansz. van der Eyk, *ob.* 17 *Sept. of* 16 *Dec.* 1620.
Jacob Huygensz. van der Dussen, *ob.* 22 *Dec.* 1622.
Joris Willemsz. Roscam, *ob.* 26 *Oct.* 1619.

Frank

Frank Reyersz. van der Burch, *ob.* 1 *Sept.* 1619.
Dirk Corstiaansz. van Groenewegen, *ob.* 28 *Oct.* 1625.
Jacob Adriaansz. Pauw, *van Amst: ob.* 7 *July* 1620.
Michiel Willemsz. van der Hoeft, 1635. *out* 70 *jaar*, *ob.* 30 *Maart* 1646.
Arent Jacobsz. van der Graef, 1635. 70 *jaar*, *ob.* 4 *Mey* 1642.
Jan Jansz. van Lodensteyn, *ob.* 3 *October* 1626.
Pouwels Cornelisz. van Beresteyn *van Haarlem*, *ob.* 23 *Nov.* 1625.
Jacob Jansz. van den Helm, *ob.* 27 *July* 1626.
Arent Jacobsz. van Lodesteyn, *ob.* 8 *Dec.* 1637.
Pieter Anthonisz. van den Heuvel, *ob.* 5 *Jan.* 1635.
Frans Adriaansz. van der Dussen, *ob.* 27 *Aug.* 1630.
Cornelis Sebastiaansz. van Zanten, *ob.* 9 *Aug.* 1629.
Frank Hendriksz. van der Burch, *was* 1635 70 *jaar*. *ob.* 5 *Sept.* 1642.
Gerrit Beuckelsz. van Zanten, *ob.* 16 *July* 1635.
Jacob Adriaansz. van Adrichem, *ob.* 30 *Nov.* 1619.
Gerrit Jansz. Graswinkel, *ob.* 5 *Aug.* 1627.
Jan Fransz. van der Lee, *verlaten* 1623.
Dirk Adriaansz. van Bleyswyk, *ob.* 27 *Feb.* 1631.
Jan Adriaansz. Vockestaart, *Schout geworden* 1621. *ob.* 18 *April* 1629.
Dirk Dirksz. Meerman, *was* 1642 70 *jaar*. *ob.* 9 *Feb.* 1647.
Mr. Adriaan van Coolwyk, *ob.* 28 *July* 1637.

Nieuwe Veertigen by zyn Excellentie gestelt.

Willem Luytensz. Kittesteyn, *ob.* 24 *July* 1625.
Adriaan Claasz. Meuyt, *ob.* 2 *Aug.* 1639.
Jacob Maartensz. van Hoogenhouk, *ob.* 1 *Octob.* 1638.
Anthony Hendriksz. van der Gysen *van Overmaes*, *was Bewinthebber van de Oostind. Comp. ob.* 17 *Feb.* 1654.
Hillebrant Claasz. van Swanevelt, *ob.* 12 *Mey* 1625.
Hendrik Hendriksz. van Millingen, *ob.* 13 *Dec.* 1643.
Dirk Pietersz. Vrouweling, *ob.* 3 *April* 1639.
Cornelis Pietersz. Boogaart, *verlaten* 1631, *ob.* 1636.
Adriaan Andriesz. Vergoes, *vertrokken als Rentmr. Generaal van den Lande van Voorn* 1625. *ob.* 25 *Aug.* 1663.
Jacob Cornelisz. van Lodesteyn, *ob.* 8 *July* 1639.
Cornelis Zacharias van Ophoven, *ob.* 14 *July* 1651.
Mr. Abrahaham Pietersz. van der Meer, *Raatsheer in 't Hof van Holland geworden*, 1621. *ob.* 20 *Mey* 1638.
Claas Jansz. van Zanten, *ob.* 10 *Jan.* 1638.
Claas Bartholomeusz. van der Mast, *uitgezet* 1626 *ob.* 1669.

Volgen de afgezette Veertigen, in welke de bovenstaande 14 *nieuwe Veertigen in plaats gekomen zyn.*

Anthony Cornelisz. van der Blok.
Simon Adriaansz. van Groenewegen, *ob.* 29 *Maart* 1629.
Dirk Evertsz. van Bleyswyk, *weder ingekomen* 1625. *ob.* 18 *July* 1631.
Dirk Gerritsz. Meerman, *weer ingekomen* 1626. *ob.* 16 *Aug.* 1631.
Pieter Joosten van Ruyven, *ob.* 11 *Oct.* 1627.
Engelbregt Ariensz. van der Meer, *ob.* 30 *Mey* 1624.
Claas Bruynsz. van der Dussen, *ob.* 1642.
Arent Gysbregtsz. van Wena, *ob.* 1629.
Bruyn Harmensz. Schinkel, *ob.* 19 *Dec.* 1625.
Jan Abrahamsz. Graswinkel, *vertrokken.*
Adriaan Maartensz. van Hoogenhouk, *ob.* 1637. 28 *Apr.*
Dirk Robbregtsz. Schilperoort, *weder ingekomen anno* 1628. *verlaten* 1650.
Jan Duyst Hendriksz. van Voorhout, *weder ingekomen* 1626. *ob.* 12 *Mey* 1666.
Ewout Jacobsz. van der Dussen, 1623 *weer ingekomen*, *ob.* 16 *Mey* 1653.

Na deze veranderingen zyn na ouder gewoonte genomineert.

Anno 1619.

Mr. Willem Frankensz. van der Burch, *ob.* 3 *Aug.* 1655.
Jacob Dirksz. van Voorburg, *ob.* 21 *Mey* 1642.
Mr. Hendrik Dirksz. Duyst van hout 1621 *vertrokken na den Haag.*

Anno 1620.

Adam Willemsz. van der Burch, 1646 *out* 70 *jaar*. *ob.* 8 *April* 1659.
Simon Jacobsz. Overschie, *ob.* 13 *Dec.* 1624.
28 *Dec.* Joost Jacobsz. van Adrichem, *was Bewindh. der Oostindische Comp.* 1644 *out* 70 *jaar*, *ob.* 2 *September* 1653.

Anno 1621.

17 *Dec.* Anthony Louisz. Heinsius, *ob.* 1651.
Maarten Cornelisz. Voorstadt, 1636 70 *jaar*. *ob.* 22 *Juny* 1638.
Gerrit Ariensz. Vockestaart, *ob.* 5 *Jan.* 1628.

Anno 1622.

28 *Dec.* Geraldo Cornelisz. Welhouk, *anders Briel*, *was Bewinth. der Oost: Comp: en* 1663 *out* 70 *jaar*, *ob.* 7 *Feb.* 1665.
Hendrik Anthonisz. Groenewegen, *verlaten* 1635.

Anno 1623.

Ewout Jacobsz. van der Dussen, *was* 1644 *out* 70 *jaar*. *ob.* 16 *Mey* 1653.

Anno 1624.

Cornelis Pietersz. van der Meer, *ob.* 9 *Mey* 1629.

Anno 1625.

Maarten Sebastiaansz. Bel van den Bergh, *vertrokken naar Rotterdam* 1626.
Hendrik Hendriksz. van den Mierop, *ob.* 20 *July* 1640. *morte inopinata.*
Francois Willemsz. van Santen, *Schout* 1629, *ob.* 20 *Dec.* 1675.
Dirk Evertsz. van Bleyswyk, *ob.* 18 *July* 1631.
Mr. Cornelis Pouwelsz. van Beresteyn, *was Bewinth: der Oost: Comp: ob.* 13 *Aug.* 1638.

Anno 1626.

Willem Jorisz. Roscam, *ob.* 18 *Feb.* 1643.
Cornelis Dammensz. van der Graft, *verlaten* 1635.
Jan Hendriksz. Duyst van Voorhout, *was* 1652 *out* 70 *jaar*. *ob.* 12 *Mey* 1666.
Dirk Gerritsz. Meerman, *ob.* 16 *Aug.* 1631.

Anno 1627. 17 *Dec.*

Adriaan Willebortsz. van Spierinxhouk, *ob.* 29 *Dec.* 1638.

Anno 1628. 17 *Dec.*

Dirk Robbregtsz. Schilperoort, *verlaten* 1650.

Anno 1629. 17 *Dec.*

17 *Dec.* Mr. Evert Jansz. van Lodensteyn, *ob.* 29 *Jan.* 1668.

Vin-

Vincent Hendrikſz. Molshouk, *ob. ultimo Feb.* 1644.
Hendrik Adriaanſz. Vockeſtaart, *ob.* 8 *Sept.* 1634.

Anno 1630.

Mr. Arlewyn Simonſz. van Groenewegen, *ob. Juny* 1658.

Anno 1631.

Evert Adriaanſz. van Bleyſwyk, 1652 *verlaten.*
Frans Dirkſz. Meerman, *ob.* 20 *Sept.* 1657.
Pieter Iſaakſz. Busſchart, *ob.* 10 *Aug.* 1633.

Anno 1633.

Ewout Evertſz. van Bleyſwyk, *was* 1643 *out* 70 *jaar, en Bewinth. van de Ooſt. Comp. ob.* 20 *Octob.* 1657.

Anno 1634.

Mr. Nicolaas Adriaanſz. Boogaart, *was Ontfanger van de gemeene Lands middelen, ob.* 20 *Jan.* 1654.

Anno 1635.

Engelbregt Jacobſz. Pauw, *ob.* 29 *Feb.* 1648.
Bruyn Jacobſz. van der Dusſen, *was* 1655 *out* 70 *jaar. ob.* 26 *Jan.* 1668.
17 *Dec.* Dirk Janſz. van der Lee, *was* 1670 *out* 70 *jaar, ob.* 29 *Maart* 1676.

Anno 1636.

Frank Pieterſz. van der Meer *was* 1656 *out* 70 *jaar, ob.* 1 *Maart* 1663.
Pieter Gerritſz. van Zanten, *was Bewinthebber der Ooſtind. Comp. ob.* 7 *Nov.* 1658,

Anno 1637.

Jan Adriaanſz. van der Chys, *was Bewinth. der Ooſt. Comp. ob.* 14 *Nov.* 1652.
Willem Luytenſz. Kitteſteyn, *ob.* 14 *Feb.* 1652.

Anno 1638. 17 *Dec.*

Abraham Maartenſz. van Hoogenhouk, *ob.* 12 *July* 1641.
Aarnout Paulſz. van Bereſteyn, *ob.* 26 *Sept.* 1652.
Jan Frankenſz. Graswinkel, *ob.* 30 *Mey* 1668.
Jacob Adriaanſz. Pauw, *ob.* 12 *Sept.* 1645.

Anno 1639.

Jooſt Cornelisſz. Lodenſteyn, *was* 1655 *out* 70 *jaar. ob.* 21 *April* 1660.

Bruyn Dirkſz. van der Dusſen, *ob.* 11 *Nov.* 1649.
Evert Dirkſz. van Bleyſwyk, *ob.* 4 *Juny* 1662.
Dirk Gerritſz. Meerman, *Ridder Heer van Molenaersgraef, by de Prins van Oranie gelicentieert, was Hoogheemraat van Delfland, ob.* 3 *Sept.* 1680.

Anno 1640.

Adriaan Adamſz. Fyk, *na Amſt. vertrokken Mey* 1646. *weder inkomen* 1648. *ob.* 14 *Dec.* 1654.

Anno 1641.

Cornelis Maartenſz. Hoogenhouk, *was* 1652 *out* 70 *jaar, ob.* 17 *Maart* 1656.

Anno 1642.

Jacob Arentſz. van der Graaf, *was Hoogheemraat van Delfland, ob.* 22 *Feb.* 1651.
Dirk Adriaanſz. van Coolwyk, *wiert* 1662 *Baillieu en Dykgraaf van Delfland, is Veertig gebleven, en* 1680 *out* 70 *jaar, ob.* 29 *Nov.* 1688.
Nicolaas Leendertſz. Couckebakker, *was* 1667 *out* 70 *jaar, ob.* 2 *July* 1671.

Anno 1643.

Pieter Abrahamſz. van Hoogenhouk, *ob.* 26 *Jan.* 1679.
23 *Dec.* Pieter Dirkſz. Vrouwelingh, *ob.* 10 *Aug.* 1653.

Anno 1644.

Adam Dirkſz. van Bleyſwyk, *ob.* 5 *Oct.* 1646.

Anno 1645.

Abraham Corſtiaanſz. van der Burch, *ob.* 28 *Oct.* 1649.

Anno 1646. 17 *Dec.*

Mr. Paulus Jacobſz. Briell, *vertrokken na den Briel als Baillieu van den Lande van Voorn* 1657, *ob.* 15 *Juny* 1688.
Pieter Adriaanſz. Croeſer, *was* 1664 70 *jaar. ob.* 9 *Maart* 1677.
Adriaan Dirkſz. van Voorburg, *was* 1656 *out* 70 *jaar, ob.* 28 *Aug.* 1664.

Anno 1647.

Dr. Theodorus Jacobſz. Vallenſis, *was* 1672 *Curator van de Univerſiteyt te Leiden, ob.* 15 *Aug.* 1673.

Anno 1648. 17 *Dec.*

Mr. Maarten Engelbertſz. Pauw, *vertrokken als Ontfanger Generaal na den Haag, was Bewinth. der Ooſt. Comp. ob.* 24 *Sept.* 1680.

Anno 1640.

Adriaan Adamſz. Fyk, *ob.* 15 *Dec.* 1654.
Jan Cornelisſz. van Bleyſwyk, 1672 *by zyn Hoogheit gelicentieert: was Ontf. Generaal der Kerkelyke goederen, was* 1686 70 *jaar. ob.* 28 *July* 1696.
Dirk Bruynſz. van der Dusſen, *was Ontfanger van de gemene Lands middelen, en Bewinth. der Ooſt. Comp. ob.* 12 *Jan.* 1668.

Anno 1650.

Willem Pieterſz. van der Graef *is na Embden vertrokken* 1651. *ob.* 27 *Aug.* 1685.

Anno 1651.

Aalbert Arentſz. van der Graaf, *was Ontfanger, en Bewinth. van de Ooſt. Comp.* 1670. *out* 70 *jaar, ob.* 31 *Maart* 1684.
Mr. Andries Adriaanſz. van der Goes Heer van Naters, *was Bewinth: van de Ooſt. Comp. ob.* 4 *Dec.* 1669.
Pieter Pieterſz. van der Graaf, *ob.* 8 *April* 1653.

Anno 1652.

Arent Reyerſz. van der Burch, *ob.* 20 *Sept.* 1691.
Pieter Willemſz. van der Hoeff *verlaten* 1671. *ob.* 13 *Sept.* 1692.
Mr. Zacharias Cornelisſz. van Berenſtein *van Hofdyk, ob.* 23 *July* 1679.
Maarten Engelbregtſz. Graswinkel, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert, ob.* 20 *Apr.* 1675.
Mr. Bartholomeus Nicolaaſz. van der Maſt, *ob.* 22 *Mrt.* 1681.

Anno 1653.

Mr. Dirk Jacobſz. van der Dusſen, *ob.* 28 *Maart* 1658.
Iſaak Cornelisſz. Graswinkel, *heeft* 1662, 23 *Dec. afſtant gedaan, zynde Secretaris van de Weeskamer geworden, ob.* 21 *April* 1700.
Mr. Cornelis Cornelisſz. Onderwater, *ob.* 30 *Sept.* 1680.
Mr. Arent Jacobſz. van der Graaf, *by zyn Hooght* 1672 *gelicentieert, ob.* 29 *Septemb.* 1676.

Anno

Anno 1654.

Jacob Willemsz. Delft, *ob.* 12 *Juny* 1661.

Pieter Joostensz. van Lodensteyn, 1661 *Secretaris van de Admiraliteit op de Maze geworden*, *ob.* 22 *Decemb.* 1675.

23 *Dec.* Robbregt Dirksz. van Schilperoort, *verlaten* 1662. *ob.* 1680.

Anno 1655.

Adriaan Anthonisz. Heynsius, *by zyn Hoogheit* 1672 *gelicentieert*, *obiit* 15 *July* 1679.

Anno 1656.

Mr. Jacob Cornelisz. van Hoogenhouk, *ob.* 4 *Sept.* 1665.

Anno 1657. 17 *Dec.*

Mattheus Nicolaasz. Gael, *ob.* 21 *Octob.* 1665.

Doctor Anthony Hendriksz. Vockestaart, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 20 *Mey* 1673.

Jacob Jacobsz. Briell, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *was Bewindhebber der Oostindische Compagnie*, *ob.* 13 *Novemb.* 1679.

Anno 1658.

Mr. Adriaan Jacobsz. Fyk, *ob.* 23 *April* 1685.

Pieter Harmansz. van Ruyven, *by zyn Hoogh. gelicentieert* 1672. *ob.* 23 *Octob.* 1678.

Anno 1659.

Mr. Nicolaas Aarnoutsz. van Berensteyn, *by zyn Hooght.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 20 *Mey* 1678.

Anno 1660.

Dirk Joostensz. van Lodensteyn, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *was Bewinth. van de Oostind. Comp. ob.* 6 *Aug.* 1679.

Anno 1661.

David Jansz. van den Mierop, *ob.* 19 *Feb.* 1674.

Mr. Jacob Ewoutsz. van der Dussen, *ob.* 21 *Juny* 1665.

Anno 1662. 17 *Dec.*

Mr. Gysbert Gysbertsz. van Berensteyn, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, 1680 *weer ingekomen*, *ob.* 14 *Sept.* 1681.

Mr. Bruyno Nicolaasz. van Waarthuysen, *ob.* 12 *Jan.* 1679.

17 *Dec.* Gerrit Fransz. Meerman, *ob.* 5 *Aug.* 1668.

Anno 1663.

Jacob Cornelisz. Graswinkel, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 7 *April* 1692.

Mr. Hendrik Adriaansz. van Spierinxhoek, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 7 *Sept.* 1680.

Anno 1664.

Mr. Adriaan Nicolaasz. Boogaart, *Hr. van Beloys*, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, 1679 *weder ingekomen: hy was Bewinthebber der Oostind. Comp. Hoogheemraat, en naderhand Baillieu en Dykgraaf van Delflant*, *en* 1704 *out* 70 *jaar*, *ob.* 21 *Jan.* 1708.

Anno 1665.

Mr. Pieter Ewoutsz. van der Dussen, *was Bewinthebber van de Oostind. Comp.* 1702 *out* 70 *jaar*, *ob.* 14 *Apr.* 1703.

Hugo Adriaansz. 's Gravezande, *ob.* 19 *Aug.* 1699. *morte inopinata.*

Mr. Dirk Jansz. van Heemskerk van Beest, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 12 *Juny* 1685.

Mr. Jacob Frankensz. vander Meer, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 4 *Novemb.* 1675.

Anno 1666. 17 *Dec.*

Gerard Adriaansz. van der Wel, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, 1679 *weer ingekomen*, *was* 1687 *out* 70 *jaar*, *ob.* 21 *Sept.* 1685.

Anno 1668. 17 *Dec.*

Mr. Jan Bruynsz. van der Dussen, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, 1679 *weer ingekomen: was Bewinth. van de Oostindische Comp. ob.* 16 *July* 1683.

Mr. Hendrik Ewoutsz. van Bleyswyk; *was Bewinthebber van de Oostindische Comp. en Curator der Academie te Leiden*, *was* 1699 *out* 70 *jaar*, *ob.* 20 *Aug.* 1703.

Mr. Paulus Jansz. Halling, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 24 *Dec.* 1679.

Mr. Hendrik Jansz. Duyst van Voorhout, *ob.* 28 *Novemb.* 1674.

Mr. Adriaan Jansz. van der Chys, *by zyn Hoogh.* 1672 *gelicentieert*, *ob.* 2 *October* 1703.

Anno 1669.

Mr. Franco Adriaansz. van der Goes, *was* 1679 *out* 70 *jaar*, *ob.* 18 *July* 1700.

Anno 1671.

Mr. Dirk Evertsz. van Bleyswyk, *ob.* 11 *Sept.* 1681.

Arent Pietersz. Slagtoe.

Willem Hendrik by de gratie Godts Prince van Orangie en Nassau, Grave van Buren, Leerdam &c. Marquis van der Veere en van Vlissingen, Heere en Baron van Breda, Diets &c. Gouverneur en Stadthouder van Holland, Zeeland en Westfriesland, Capiteyn Generael en Admirael der Vereenigde Nederlanden.

Doen te weten dat wy in dese bekommerlyke tyden, niet meerder ter herten nemen als dat de respective steden deser provintie onder ons stadhouderschap Resorterende mogten werden gebragt in sodanige ordre ende regeering, waer door derselver ruste ende voorspoet wierde gestabileert, ende ons door exprese gedeputeerdens voorgedragen zynde, dat inde stad van Delft tusschen de Regenten ende ingezetenen sodanige diffidentie was ontstaende waer door ons goet oogmerk niet kan werden bereykt, en waer door Burgemeesteren, Schepenen en verdere Regenten der voorsz. stadt haer bewogen hadden gevonden om liever vrywilliglyk haer respective Bedieningen af te staen, als door het continueren in de zelve onlust en onrust onder de ingezetenen te occasioneeren, hebben wy de goede meyninge ende intentie der gemelte Regenten, goet gevonden met onse approbatie te Secundeeren, dien volgende houden wy mits dezen de meergemelte Regenten voor ontlast van haer functien, hen

hen luiden bedankende van den dienst aen de stad Delft tot nu toe gepresteert, interdicerende wel strictelyk een ygelyk wie het soude mogen wesen de meergemelte Regenten daer over te argueeren veel min hare personen off goederen eenigsints te molesteeren, beschadigen of incommodeeren, deselve Regenten, mitsgaders haere Familien ende goederen tot dien einde nemende in onse speciale protectie ende sauveguarde, alles ingevolge van de Resolutie ter vergadering van de Ed Groot Mog. Heeren Staten van Holland en Westfriesland, genomen op den 27 Augusti deses lopende Jaers.

Ende voorts procederende tot de Electie ende verkiesing der personen die wy verstaen dat de last der navolgende bedieninge binnen de voorsz stadt Delft op nieus sullen aenvaerden hebben wy goedgevonden te stellen gelyk wy stellen mits desen, eerstelyk tot

VROETSCHAPPEN.

Dirk Jansz. van der Lee, *ob.* 29 *Maart* 1676.
Dirk Adriaansz. van Coolwyk, *ob.* 29 *Nov.* 1688.
Pieter Abrahamsz. van Hoogenhouk, *ob.* 26 *Jan.* 1679.
Pieter Adriaansz. Croeser, *ob.* 9 *Maart* 1677.
Dr. Theodorus Jacobsz. Vallensis, *ob.* 15 *Aug.* 1673.
Aalbregt Arentsz. van der Graaf, *ob.* 31 *Maart* 1684.
Mr. Arent Reyersz. van der Burch, *ob.* 20 *Sept.* 1691.
Mr. Zacharias Cornelisz. Berensteyn van Hofdyk, *ob.* 23 *July* 1679.
Mr. Bartholomeus Nicolaasz. van der Mast, *ob.* 22 *Mrt.* 1681.
Mr. Cornelis Cornelisz. Onderwater, *ob.* 30 *Sept.* 1680.
Mr. Adriaan Jacobsz. Fyck, *ob.* 23 *Apr.* 1685.
David Jansz. van den Mierop, *ob.* 19 *Feb.* 1674.
Mr. Bruino Nicolaasz. van Waarthuysen, *ob.* 12. *Jan.* 1679.
Mr. Pieter Ewoutsz. van der Duslen, *was* 1702 *out* 70 *jaar, ob.* 14 *April* 1703.
Hugo Adriaansz. 's Gravesande, *ob.* 19 *Aug.* 1699.
Mr. Hendrik Ewoutsz. van Bleyswyk, *was* 1698 *out* 70 *jaar, ob.* 20 *Aug.* 1703.
Mr. Hendrik Jansz. Duyst van Voorhout, *ob.* 28 *Nov.* 1674.
Mr. Franco Adriaansz. van der Goes, *ob.* 18 *Juny* 1700.
Mr. Dirk Evertsz. van Bleyswyk, *ob.* 11 *Sept.* 1681.
Arent Pietersz. Slaghtoe, *was* 1695 *out* 70 *jaar, ob.* 26 *Nov.* 1703.
Mr. Gerard Jansz. Putmans, *Schout* 1676, *en Veertig gebleven*, 1680 *gequiteert*, *Baillieu en Dykgraaf van Delflant geworden* 1689, *ob.* 14 *Nov.* 1698.
Mr. Jacob Adriaansz. van Vredenburg van Adrichem, *wierd* 1708 *Baillieu en Dykgraaf van Delflant, was* 1713 *out* 70 *jaar, ob.* 5 *Oct.* 1714.
Mr. Nicolaas Willemsz. Assendelft, *ob.* 10 *Dec.* 1692.
Adriaan Willemsz. van der Hoeff, 1702 *out* 70 *jaar, ob.* 10 *Nov.* 1704.
Anthony Jansz. Thierens, *ob.* 4 *July* 1673.
Testaart Jansz. van Hasselt, *ob.* 5 *Oct.* 1680.
Dr. Hendrik Jorisz. D'Acquet, *was* 1702 *out* 70 *jaar, ob.* 12 *Aug.* 1706.
Jacob Jansz. van der Burch, *ob.* 3 *Dec.* 1690.
Mr. Dirk Reyniersz. Verburch, *ob.* 20 *Nov.* 1672.
Johan Jacobsz. Thierens, *vertrokken* 1688. *was Ontfanger, en overleed* 9 *Maart* 1708.
Mr. Hugo Fransz. van Bleyswyk, *ob.* 4 *April* 1682.
Dirk Cornelisz. Couckebakker, *ob.* 25 *Oct.* 1683.
Mr. Cornelis Cornelisz. Soetens, *ob.* 7 *Feb.* 1686.
Daniel Jacobsz. de Berg, *ob.* 17 *Aug.* 1679.
Dr. Cornelis Isaacsz. 's Gravesande, *ob.* 2 *Dec.* 1691.
Gerrit Rutgersz. van der Heym, *ob.* 21 *Oct.* 1682.
Mr. Harpert Maartensz. Tromp, *ob.* 3 *Mey* 1691.
Joris Fransz. van der Houve, *ob.* 6 *Oct.* 1681.
Mr. Isaac Isaacsz. Spiering, *ob.* 4 *Feb.* 1674.
Johan Bernardsz. della Faille, *was* 1698 *out* 70 *jaar, Schout* 1680, *en Veertig gebleven, was* 1698 *out* 70 *jaar. ob.* 8 *Octob.* 1713.

Zie Burgemeesteren en Schepenen op 1672.

Onder stont,

Ordonneeren *N. van Santen* Schout der voorsz. Stadt, de bovengenoemde personen in haer respective ampten te introduceren, en in onsen naem den gewoonelyken Eedt af te nemen.

Verklare wy verders onse intentie te wezen, dat het verkiesen der voorsz Regenten, in maniere als boven gedaen, alleenlyk is geschiet, tot meerder ruste ende dienst der voorsz stadt Delft, en tot wegneming van de diffidentie ende murmuratie onder de ingeletenen aldaer ontstaen, ende sulks zonder eenige præjuditie ofte Consequentie voor het toekomende ten aensien vande Privilegien, vryheeden, ofte geregtigheden der voorsz stadt, ende de goede Burgers ofte de ingezetenen der selver Competeerende, die wy verstaen dat in haer oude kragt en vigeur zullen blyven. Gedaen in t leger by Bodegrave den 10 Septemb. 1672 en was geteykent G: H. Prince D'Orangie, hebbende ter zyde opgedrukt 't zegel van zyn Hoogheyt. Nog lager stont ter ordonnantie van zyn Hoogheyt en was ondertekent

C. HUYGENS.

Uit welk voorgemelt getal van aengestelde 40 Raden en Vroedschappen dezer stad, de 20 eerste Heeren alvorens in de zelve bediening zyn geweest, en uit dien hoofde in effecte daar in zyn gecontinueert, maar de 20 volgende Heeren zyn als nieuwe Leden daar in gestelt. De namen van de gediscontinueerde Heeren zyn,

Dirk Gerritsz. Meerman, *Ridder, Heer van Molenaarsgraaf, Heemraat van Delfland, obiit* 3 *Septemb:* 1680.
Johan Cornelisz. van Bleyswyk, *Ontf: der geestelyke goederen, obiit* 28 *July* 1696.
Maarten Engelbregtsz. Graswinkel, *obiit* 20 *April* 1675.
Mr. Arent Jacobsz. van der Graaff, *was Bewinthebber, obiit* 30 *Sept.* 1676.
Adriaan Anthonisz Heynsius, *obiit* 15 *July* 1679.

Dr.

Dr. Anthony Hendrikſz. Vockeſtaart, *ob.* 20 *Mey* 1673.
Jacob Jacobſz. Briell, *Bewinthebber der Ooſtind. Comp. ob.* 13 *Novemb.* 1679.
Pieter Harmanſz. van Ruyven, *ob.* 23 *Octob.* 1678.
Mr. Nicolaas Aarnoutſz. van Berenſteyn, *ob.* 20 *Mey* 1678.
Dirk Jooſtenſz. van Lodenſteyn, *Bewinth. der Ooſtind. Comp. ob.* 6 *Aug.* 1679.
Mr. Gysbregt Gysbregtſz. van Berenſteyn, *weder ingekomen* 1680, *ob.* 14 *Sept.* 1681.
Jacob Cornelifz. Graswinkel, *ob.* 7 *April* 1692.
Mr. Hendrik Adriaanſz. van Spierinxhouk, *ob.* 7 *Septemb.* 1680.
Mr. Adriaan Nicolaaſz. Boogaart, *Heer van Beloys, Bewinth. der Ooſtind. Comp.*, 1679 *weer ingekomen, was* 1704 *out* 70 *jaar*, *ob.* 28 *Jan.* 1708.
Mr. Dirk Janſz. van Heemskerk van Beeſt, *ob.* 12 *Juny* 1685.
Mr. Jacob Frankenſz. van der Meer, *ob.* 4 *Nov.* 1675.
Gerrit Adriaanſz. van der Wel, *ingekomen* 1679. *ob.* 21 *Sept.* 1685.
Mr. Jan Bruynſz. van der Duſſen, *weer ingekomen* 1679. *ob.* 16 *July* 1683.
Mr. Paulus Janſz. Halling, *ob.* 24 *Decemb.* 1679.
Mr. Adriaan Janſz. van der Chys, *ob.* 2 *Octob.* 1703.

16 *Dec.* 1672.

Na ouder gewoonte tot Veertig genomineert.

Franco Hendrikſz. Verburg, *ob.* 11 *Sept.* 1678.

Anno 1673.

Mr. Dirk Aarnoutſz. van Berenſteyn, *ob.* 28 *Nov.* 1694.
Jacob Jacobſz. Thierens, *ob.* 27 *Nov.* 1678.

Anno 1674.

Mr. Pieter Paulſz. Teding van Berckhout, *ob.* 5 *Feb.* 1713.
Dr. Michiel Janſz. van Heemskerk van Beeſt, *ob.* 14 *Nov.* 1705.

Anno 1675. 3 *Jan.*

Mr. Jacob Janſz. Halling, *verkoren in plaats van Mr. Adriaan Adriaanſz. Fyck, die* 17 *Dec.* 1674 *geeligeert was, doch op 't verzoek van de Prins van Oranie, vermits een buytengeboren was, niet beëdigt.*

Anno 1676.

Mr. Andries Janſz. van Stangerland, *ob.* 30 *Octob.* 1680.

Anno 1677. 17 *Dec.*

Dr. Nicolaas Pieterſz. Croeſer, *ob.* 2 *April* 1687.

Anno 1678.

Jan Franſz. Meerman, *was Bewinth. van de Ooſt. Comp.* 1713 *out* 70 *jaar*, *ob.* 28 *Maart* 1724.
Willem Cornelifz. Spiering, *ob.* 23 *Maart* 1686.

Anno 1667. 26 *Dec.*

Mr. Adriaan Nicolaaſz. Boogaart, *Heer van Beloys, was* 1704 *out* 70 *jaar*, *ob.* 28 *Jan.* 1708.
Gerard Adriaanſz. van der Wel, *ob.* 21 *Sept.* 1685.
Mr. Johan Bruynſz. van der Duſſen, *ob.* 6 *July* 1683.
Mr. Adriaan Andrieſz. van der Goes, *Heer van Naters, was Hoogheemraat van Delfland, Bewinth. der Ooſt. Comp. Mr. Knaap van Holland*, 1719 *out* 70 *jaar*, *ob.* 25 *Maart* 1721.

Anno 1680.

Mr. Gysbert Gysbertſz. van Berenſteyn, *ob.* 14 *Sept.* 1681.
Mr. Dirk Simonſz. Groenewegen van der Made, *was* 1716 *out* 70 *jaar.*
Mr. Dirk Dirkſz. van der Duſſen, *ob.* 5 *Feb.* 1689.

Anno 1681.

Mr. Franco Evertſz. van Bleyſwyk, *was* 1714 *out* 70 *jaar*, *Ontf. der gemeene Lands middelen, op deſzelfs verzoek ontſlagen* 8 *Dec.* 1717. *ob.* 12 *Maart* 1723.
Mr. Ewout Ewoutſz. van Bleyſwyk, *was* 1721 *out* 70 *jaar*, *ob.* 9 *Mey* 1723.
Willem Boudewynſz. van de Merwede van Muylwyk, *ob.* 27 *Sept.* 1698.
Mr. Cornelis Dirkſz. Vallenſis, *ob.* 27 *Juny* 1692.

Anno 1682.

Reyer Janſz. van Bleyſwyk, *ob.* 9 *Feb.* 1708.
Johan Anthoniſz. Thierens, *vertrokken* 1721, *was* 1719 *out* 70 *jaar.*

Anno 1683.

Mr. Pieter Janſz. Halling, *was* 1718 *out* 70 *jaar*, *ob.* 20 *Dec.* 1719.
Mr. Julius Jacobſz. van der Moere, *Heere van Haringcarſpel, ob. tot Alkmaar* 15 *Juny* 1689.

Engelbregt Maartenſz. Graswinkel, *was* 1723 *out* 70 *jaar.*

Anno 1684.

Mr. Willem Albregtſz. van der Graaf, *was* 1714 *out* 70 *jaar, en Bewinthebber der Ooſtind. Comp. ob. Nov.* 1725.

Anno 1687. 3 *Jan.*

Mr. Jacob Arentſz. van der Duſſen, 3 *Octob.* 1695 *Secretaris geworden, weder ingekomen*, 1710. *weder afſtant* 1710. *ob.* 23 *Nov.* 1715.
Adriaan Chriſtiaanſz. van Groenewegen, *was* 1709 *out* 70 *jaar*, *ob.* 10 *Sept.* 1712.
Mr. Anthony Gerritſz. van der Heym, 1690 *Raatsheer in den Hogen Raat en Veertig gebleven tot* 1692. *naderhand Rekenmr. van Holland, en Hoogheemraat van Delfland, weder ingevallen* 1698. *ob.* 12 *Dec.* 1714.
Mr. Maarten Pieterſz. Hoogenhouk, *was Bewinth. van de Ooſtind. Comp. Baillieu en Dykgraaf van Delfland* 1714. *ob.* 25 *Dec.* 1720.

Anno 1687.

Mr. Andries Boogaert, Nicolaaſz. *Heer van Alblaſſerdam, was* 1698 *out* 70 *jaar*, *ob.* 7 *Feb.* 1699.

Anno 1688.

Mr. Franco Reyerſz. van der Burch, *was Bewinth. van de Ooſtind. Comp. en Commis van 't Hollands magazyn*, *ob.* 15 *Jan.* 1715.
Mr. Anthony Adriaanſz. Wevering, *Heer van Holy, was* 1719 *out* 70 *jaar*, *ob.* 31 *Aug.* 1720.

Anno 1689.

Jacob Gaſpertſz. van Kinſchot, *Landdroſt van Delfland*, *ob.* 1 *Maart* 1711.
Mr. Johan Wigboldz Slicher, *Bewinth. der Ooſtind Comp. en Ontfanger Generaal der kerkelyke goederen van Holland.*

Anno 1690.

Willem Janſz. van Ruyven, *Schout* 1714. *was* 1717 *out* 70 *jaar*, *ob.* 9 *Jan.* 1724.

Anno 1691. 17 *Dec.*

Willem Reyerſz. van der Burch *was* 1697 *out* 70 *jaar*, *ob.* 31 *Maart* 1712.

Maar-

Maarten Harpertsz. Tromp, *Baronnet, ob. 5 Maart* 1708.
Lourens Abrahamsz. van Bleyswyk, *ob. 29 Octob.* 1720.
Dirk Hendriksz. Meerman, *Heer van Molenaarsgraaf, was 1722 out 70 jaar, ob. 5 April* 1723.

Anno 1692.

Cornelis Willemsz. Spiering, *Heer van Spieringshoek, is Bewinth. der Oostind. Comp.*
Dirk Guilliaemsz. van Bleyswyk, *ob. 3 Oct.* 1694.

Anno 1694.

Francois Guilliaamsz. van Bleyswyk, *ob. 16 Aug.* 1723.
Gillis Gillisz. Gromme, *tot Amst. overleden 13 Sept.* 1710.

Anno 1695.

Mr. Adriaan Gerritsz. van Assendelft, *Bewinthebber van de Westind. Comp.*

Anno 1698. 28 *Octob.*

Mr. Anthony van der Heym, *ingevallen.*
17 *Dec.* Mr. Philip Willemsz Dedel, *was Baillieu en Dykgraaf der Stad Woudrichem en Lande van Altena, Bewinth. der West. Comp. ob. 26 Maart* 1725.

Anno 1699.

Mr. Adriaan Gerrit Jansz. Doublet, *ob. 3 Aug.* 1726.
Mr. Ewout Nicolaasz. van der Dussen, *Heer van de Souteveen, in Middelharnasch &c. Baillieu en Dykgraaf van den Lande van Stryen.*

Anno 1700. 17 *Dec.*

Mr. Gerard Jansz. Gaal, *was 1710 out 70 jaar, ob. 12 Juny* 1712.

Anno 1703.

Mr. Herbert Pouwelsz. Briell, *Hoogheemraat van Delfland, Bewinth. der Oostind. Comp.*
Mr. Dirk Jacobsz. Vallensis, *ob. 15 July* 1724.
Mr. Jacob Jacobsz. Junius, *ob. 4 April* 1706.

Anno 1704.

Francois Boudewynsz van den Merwede van Muylwyk, *ob. 20 Dec.* 1707.

Anno 1705.

Mr. Jacob Willemsz. van Noorden, *ob. 25 April* 1710.

Anno 1706. 17 *Dec.*

Mr. Maarten Huygensz. 's Gravesande, *verlaten* 1716.
Mr. Gaspar Gaspersz. van Kinschot, *Schout* 1720 *en* 1726.

Anno 1707. 28 *Dec.*

Mr. Maarten Engelbertsz. Pauw, *Schout geworden* 1717. *ob. in 's Hertogenbosch, 31 Aug.* 1721.

Anno 1708. 17 *Dec.*

Evert Jansz. van Bleyswyk, *ob. 24 Oct.* 1711.
Willem Hendriksz. Hooft, *Castelein, Baillieu en Dykgraaf van de Stad en 't groot Waterschap van Woerden, Baillieu en Dykgraaf van Delflant, Meester Knaap van Holland, Bewinth. der Oostind. Compagnie.*
Mr. Nicolaas Fredrik Andriesz. Boogaert, *Heere van Alblasserdam.*

Anno 1710.

Mr. Jacob Arentsz. van der Dussen, *vertrokken 22 Dec.* 1710, *ob. 23 Nov.* 1715.
Mr. Nicolaas Adriaansz. Boogaart, *Heer van Beloys, Bewinth: der Oostind. Comp.*
29 *Dec.* Mr. Willem Gerardsz. van Berckel.

Anno 1711.

Mr. Abraham Salomonsz. van der Heul, *ob. 2 Dec.* 1712.
Mr. Francois Nicolaas Nicolaasz. van den Born.

Anno 1712.

Mr. Jacob Pietersz. van Wouw. *Schout* 1722.
Juliaan Adriaansz. van Groenewegen.
Mr. Arent Bruynsz. van der Dussen, *Bewinth. van de Oost. Comp.*
Mr. Jan Dirksz. van Heemskerk van Beest.

Anno 1713.

Mr. Paulus Pietersz. Teding van Berkhout.
Cornelis Jansz. della Faille.

Anno 1714.

Mr. Adriaan Jacobsz. van Vredenburg.
17 *Dec.* Louis Louisz. Huygens, *ob. 12 Mey* 1718.

Anno 1715.

Mr. Reyer Francsz. van der Burch.

Anno 1716.

Dr. George Hendriksz. D'Acquet.

Anno 1717. 17 *Dec.*

Mr. Maarten Francsz. van Bleyswyk, *Ontfanger der gemeene Lands middelen.*

Anno 1718.

Dr. Abraham Cornelisz. van Bleyswyk.

Anno 1719.

Mr. Philip Quiryn Simonsz. van Beaumont, *Secretar. van 't Hoogheemraatschap van Delfl.*

Anno 1720.

Mr. Francois Francoisz. Doublet, *Heer van Groenevelt, ob. 11 Sept.* 1725.
Dirk Willemsz. Ingilby.
28 *Dec.* Nicolaas Lambregtsz. Twent.

Anno 1721.

Mr. Cornelis Adriaansz. van der Goes.
Mr. Anthony Johansz. Thierens, *Rentmr. van de Graaflyke Domeinen tot Heusden.*
Mr. Arent Hendricksz. van der Dussen.

Anno 1723.

Mr. Barthout Barthoutsz. van Slingeland.
Mr. Francois Jacob Fredriksz. van Overschie.
Aarnout de Jonge van Ellemeet, *Heer van Hodenpyl, Schipluy, St. Maartens Regt &c.*

Anno 1724.

Mr. Franco Reyersz. van Bleyswyk.
Adriaan Mattheusz. van der Goes.
Mr. Cornelis Cornelisz. 's Gravesande.

Anno 1725.

Mr. Quintyn Jansz. de Veer.
Abraham Guilliaemsz. van Bleyswyk.
Abraham Jansz. Keyser, *ob. 6 Nov.* 1727.

Anno 1726.

Johannes Abrahamsz. van Riebeeck.

Anno 1727.

Mr. Adriaan Ysbrantsz. de Bye.

NAAM-

NAAM-LYST van de HEEREN
VROEDSCHAPPEN
DER STAD DELFT,
Boven en behalven de RADEN, t' sedert den jare 1521.

Anno 1521.

Beuckel Joost Aamsz, vander Burch, *als Binnen-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1535.

Anno 1525.

Dirk Hendriksz Duist van Voorhout, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1537.

Anno 1526.

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest, *als Havenmeester op Delfshaven zynde, Veertig geworden* 1548.

Anno 1528.

Jan Dirksz Uitenbroek, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1536.

Anno 1536.

Beuckel Jan Beuckelsz van Zanten, *als Binnen-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1537.

Anno 1541.

Huig Cornelisz de Groot *van Noirthoorn, als Schepen zynde, Veertig geworden* 1548.

Anno 1542.

Arent Cornelisz vander Dusfen, *als Binnen-havenmeester zynde, Veertig geworden. obiit* 10 *Octob.* 1553.

Anno 1544.

Pieter Pietersz Sasbout, *als Thesaurier zynde, Veertig geworden* 1548.

Anno 1545.

Ewout Jacob Bruinsz vander Dussen, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1548.

Mr. Willem Thielmansz van den Heuvel, *als Binnen-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1548.

Cornelis Jan Beuckelsz van Zanten, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Anno 1547.

Frans Willemsz van Bodegom, *Brouwer, als Haven-meester op Delfshaven zynde, Veertig geworden* 1548.

Anno 1549.

Cornelis Michielsz Doelman, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Jan Joostensz van Ackersdyk, *Brouwer, als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Anno 1550.

Fredrik Ottens, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1565.

Anno 1553.

Frans Dirk Govertsz Meerman, *als Schepen zynde, Veertig geworden. obiit.*

Jan Jansz Sasbout, *als Buiten-Haven-meester zynde, Veertig geworden. obiit.*

Anno 1554.

Dirk Cornelisz van Scheveling, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Huig Jansz van Groenewegen, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Anno 1555.

Jan Jacobsz Hoogenhouk *in 't Ossenhooft, als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Pieter Jan Apersz van Melisdyk, *als Buiten-Havenmeester zynde, Veertig geworden. obiit*

Anno 1556.

Jan Jan Apersz van Melisdyk, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Cornelis Jansz Cruisert, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1560.

Dirk Jorisz de Bye, *als Havenmeester op Delfshaven zynde, Veertig geworden* 1560.

Anno 1557.

Bruin Jacobsz vander Dussen, *als Buiten-Havenmeester zynde, Veertig geworden* 1577.

Anno 1558.

Sasbout Cornelisz vander Dussen, *als Weesmeester zynde, Veertig geworden* 1560.

Lambregt Michielsz *vander Hoeff* van Kriekenbeeck, *als Binnen-Havenmeester zynde, Veertig geworden* 1560.

Anno 1559.

Cornelis Pietersz van Beaumont, *als Havenmeester op Delfshaven zynde geworden. obiit.*

Anno 1560.

Adriaan Jacob Bruinsz vander Dussen, *als Buiten-Havenmeester, Veertig geworden* 1569.

Anno 1563.

Adriaan Simonsz van Groenewegen, *als Binnen- en Buitenhavenmeester zynde. obiit* 1603

Anno 1567.

Pieter Jacobsz van Varick, *in 'tSchilt, als Binnen- en Buitenhavenmeester zynde, Veertig geworden* 1568.

Anno 1568.

Hendrik Frankensz van Diemen, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1568.

Anno 1574.

Huig Jacobsz vander Dussen, *Burgemeester geworden zynde. obiit* 31 *Aug.* 1587.

Anno 1575.

Mr. Frans Cornelisz Duist van Zanten, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1594.

Hendrik Dirksz van Zanten, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1594.

Anno 1578.

Maarten Jansz Hoogenhouck, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1586.

Anno 1584.

Dirk Willemsz Brasser, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1603.

Anno 1585.

Isaak Lambregtsz vander Wel, *als Binnen-Havenmeester geworden zynde, obiit.*

Anno 1588.

Willem Aamsz vander Burch, *als Binnen-Havenmeester zynde, Veertig geworden* 1591.

Anno 1590.

Frans Huigensz vander Dussen, *als Thesaurier zynde geworden, obiit.*

Jacob Adriaansz van Adrichem, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1607.

Anno 1596.

Gerrit Jansz Graswinkel, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1607.

Anno 1618.

Pieter Willemse vander Hoef, *en* Joost Jacobse van Adrichem, *Schepenen geworden zynde, zyn den* 24 *Sept.* 1618 *door zyn Excellentie wederom afgezet.*

Anno 1629.

Mr. Everard Jansz van Lodestein, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1629.

Anno 1630.

Mr. Arlewyn Simonsz v. Groenewegen, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1630.

Anno 1631.

Pieter Willemsz vander Hoef, *Burgemeester geworden zynde, obiit* 31 *Dec.* 1641.

Anno 1632.

Ewout Evertsz van Bleiswyk, *als Buiten-havenmeester zynde, Veertig geworden* 1633.

Anno 1637.

Jacob Arentsz vander Graaf, *als Schepen zynde, Veertig geworden* 1642.

Anno 1645.

Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen, *als Burgemeester zynde, Veertig geworden* 1653.

Anno 1650.

Aalbregt Arentsz vander Graaf, *als Havenmeester op Delfshaven zynde, Veertig geworden* 1651.

Anno 1655.

Mr. Willem Gerritsz Meerman, *Ridder, als Schepen geworden zynde, obiit* 15 *Juni* 1669.

NAAM-LYST van de Heeren SCHOUTEN, welke eertyds gestelt wierden door de Abdisse van Rhynsburg, en hun Jurisdictie op de Geer hadde.

Jan van Delf, *Schout inder Abdisse-Recht van Rhynsburg, by brieve van dato den* 1342 *op den dertienden avond.*

Jacob Hendrik Arentsoen 1368 *op St. Pontiaan dagh.*

Jan Boye Gerritsoene, 1388, *des Saturdags na St. Bavendag, en* 1389 *op St. Barberendag.*

Pouwels Jans Raatsoen 1395. *op St. Dammaas avond.*

Pieter Ruisch 1422, *op den* 14 *dag in December, en* 1437 *den Manendag na St. Pouwelsdag.*

Gerrit Jansz van Zanten, 1439 *op den XII. in Maart, en* 1441 *op den* 24 *dag van January.*

Michiel Jacobsoen 1450, *des Maandags na beloken Pinxterdag.*

NAAM-LYST
Van de HEEREN
Schouten, Burgermeesteren,
Schepenen, Thesauriers, Wees- en Havenmeesters der Stad Delft.

Beginnende met den Jare 1300. Uit verscheide Regis
ters en Papieren t'samen gestelt, voor zoo veel men die heeft kunnen magtig worden; overmits de oude Registers van de Regeerders dezer Stad, door den grooten vermaarden brand, in den Jare 1536 zyn vernielt.

Anno 1300.

Schout.

Schepenen.

Jan Spyke.
Alewyn Huigensz.

Anno 1301.

Schout.

Schepenen.

Anno 1302.

Schout.

Schepenen.

Anno 1303.

Schout.

Schepenen.

Anno 1304.

Schout.

Schepenen.

Anno 1305.

Schout.

Schepenen.

Anno 1306.

Schout.

Schepenen.

Anno 1307.

Schout.

Schepenen.

Anno 1308.

Schout.

Schepenen.

Anno 1309.

Schout.

Schepenen.

Anno 1310.

Schout.

Schepenen.

Willem vander Burch.
Gysbregt Maije.

Anno 1311.

Schout.

Schepenen.

Anno 1312.

Schout.

Schepenen.

Anno 1313.

Schout.

Schepenen.

Anno 1314.

Schout.

Schepenen.

Anno 1315.

Schout.

Schepenen.

Jacob Butziel.
Willem vanden Velde.
Arent Gyzen.
Jan Willem Arentſz.
Hendrik Ockenberge.
Gerard Alewynſoen.

Anno 1316.

Schout.

Schepenen.

Anno 1317.

Schout.

Schepenen.

Willem vander Burch.
Dirk Bokel vander Liſabethenſoen.

Anno 1318.

Schout.

Schepenen.

Anno 1319.

Schout.

Schepenen.

Jan Witte van B'tradenzoen.
Ghene van Delff.

Anno 1320.

Schout.

Schepenen.

Dirk Phillippynſzoen.
Gerrit Sterke.

Anno 1321.

Schout.

Schepenen.

Jan vander Burch.
Gerijt die Starke.

Anno 1322.

Schout.

Schepenen.

Anno 1323.

Schout.

Schepenen.

Gerrit Sterke.
Simon Boudewynſoen.

Anno 1324.

Schout.

Schepenen.

Anno 1325.

Schout.

Schepenen.

Anno 1326.

Schout.

Schepenen.

Jan de Witte van Beradensoene
Jan Dirksz vander Burch.
Matthys Dirksoen.
Syseman Colynsoen.

Anno 1327.

Schout.

Schepenen.

Dirk Buthiel.
Alewyn Buthiel.
Cerstant Michielsz.
Cyseman Colynsz.
Floris van Hodenpyl.
Ysbrant Nagel.

Anno 1328.

Schout.

Schepenen.

Anno 1329.

Schout.

Schepenen.

Dirk Hugensoen.
Simon Boudewynsoen.
Cerstant Jansz.

Anno 1330.

Schout.

Schepenen.

Ysbrant Ysbrantssoene.
Jacob Jacobsz vande Velde.

Anno 1331.

Schout.

Schepenen.

Simon Boudewynsoen.
Arent Huige.

Anno 1332.

Schout.

Schepenen.

Jacob Otthissen.
Gerrit Gerritsz.

Anno 1333.

Schout.

Schepenen.

Dammaas Matthysz Adenmanssoen.
Arent Huigen.

Anno 1334.

Schout.

Schepenen.

Cerstant Jansz van Coudenhove.
Arent Huige.
Jan Groys.
Dammaes Matthysz Adenmanssoen.
Arent Bedrongen.

Anno 1335.

Schout.

Schepenen.

Costyn die Verwer.
Snelle Wiggertssoen.

Anno 1336.

Schout.

Schepenen.

Ysbrant Ysbrantsz.
Jan Vos.
Jan Buthiel.
Allard Codde.
Jan Groys.
Jacob Willams soen.

Anno 1337.

Schout.

Schepenen.

Cerstant Jansz van Coudenhove.
Allard Codde.
Jan Buthiel.

Anno 1338.

Schout.

Schepenen.

Cerstant Jansz van Coudenhove.
Jan Groys.
Jacob Havik Dirksoen.
Allaerd Codde.
Bartholomeus Hugenssoen.
Jacob vanden Velde, Jacobssoen.
Jacob Robbregtssoen.
Jacob Gerritssoen.
Jan Simonssoen.
Cleiman Jacobsz.

Anno 1339.

Schout.

Schepenen.

Allard Codde.
Jan Groys.
Cerſtant Jansſoen.
Jacob Robbregtsſoen.
Jacob Havik Dirksſoen.

Anno 1340.

Schout.

Schepenen.

Clais van Oudenburg.
Pieter Meeſter Pieterſz.
Arent Huigen.

Anno 1341.

Schout.

Schepenen.

Huige Blote.
Jan Roet.
Jan van Louwen.
Dirk vander Burch.
Jacob Robbregtsſoen.
Jan Koec Gerritsſoen.
Corſtyn Vos ſoen.
Clais van Oudenburg.
Jan Pouwelſz.

Anno 1342.

Schout.

Schepenen.

Clais van Oudenburg.
Jacob Robbregtsſoen.
Jacob Williamsſoen.
Jan Pouwelſz.
Cerſtant Janſz.
Jan van Louwen.

Anno 1343.

Schout.

Schepenen.

Clais van Oudenburg.
Cerſtant Janſz.
Jacob Willaemsſoen.
Jan van Occenberge.
Jan Vos ſoen.

Anno 1344.

Schout.

Schepenen.

Jacob Hendrikſz.
Flip Perſoenresſoen.
Dirk Huibregtſz.
Jacob Willaemſz.
Jan Pouwelſz.

Anno 1345.

Schout.

Schepenen.

Jacob Havik Dirksſoen.
Louwerys Foijensſoen.

Anno 1346.

Schout.

Schepenen.

Meinard Heindrikſz.
Ysbrand Kaelwaerd.
Jan Vos ſoen.
Cerſtant Janſz.
Jacob Williamsſoen.
Damas Matthyſz.
Jacob Havik Dirksſoen.
Jan Spyke.
Flip Perſoenresſoen.
Jan Pouwelſz.

Anno 1347.

Schout.

Schepenen.

Jacob Robbregtſz.
Gerrit Nagel.
Arent van Groenevelde.
Cerſtant Janſz.
Jan Mol Dirkſz.
Jacob Hendrikſz.
Huig Rode Bartholomeuſz.
Coſtyn Vos ſoen.
Pieter Walichs.
Ysbrand Kaelwaerd.
Damas Matthyſz.

Anno 1348.

Schout.

Schepenen.

Willem Arentſz.
Pieter Meeſter Pieterſz.
Gerrit Nagel.
Jan Buthiel.
Alewyn Huigenſz.
Jan Groys.
Wouter Aderop.
Jan Spyke.
Jan Colynſz.
Dirk Tierkyn.
Jacob Robbregtſz.

Anno 1349.

Schout.

Schepenen.

Jan Spyke.
Jan Colynſz.
Wouter Aderop.
Floris Jacobſz.
Pieter Walichs.
Alewyn Huigenſz.
Jan Everaarts zoen.
Clais Janſz.

Anno 1350.

Schout.

Schepenen.

Jacob Havik Dirkſz.
Arent Huigen.
Jan Everaertſz.
Clais Janſz.
Jan Spyke.
Jan Colynszoon.
Visker Janſz.
Pieter Symanſz.

Anno 1351.

Schout.

Schepenen.

Jacob Havik Dirkſz.
Jan Everaertſz.
Jan Pouwelſz.
Clais Janſz.

Anno

Anno 1352.

Schout.

Schepenen.

Arent Huigensz.
Pieter Post Gerritsz.
Jan Everaertsz.
Bartholomeus Dirksz.
Frank Martynsz.
Voppe Dirksz.
Dirk Huibregtsz.
Heine Coeke Gerritsz.

Anno 1353.

Schout.

Schepenen.

Clais Colyn Lange Dirksz.
Dirk Duist.
Voppe Dirksz.
Pieter Silk.
Pieter Simansz.
Jan Everaertsz.
Pieter Post Gerritsz.
Clais Jansz.
Arent Huigensz.

Anno 1354.

Schout.

Schepenen.

Pieter Post Gerritsz.
Clais Jansz.
Coppenanne Jacob Pynsz. *vander Aa.*
Jan vander Woude Jansz.

Anno 1355.

Schout.

Schepenen.

Clais Jansz.
Walich Willemsz.
Jan Everaertsz.
Pieter Walich.
Ysbrand Kaluwairtsoen
Roelof Coerdszoen.
Jan Buthiel.
Wouter van Beveren.
Gerrit Gerritsz.
Lourens Foyensoen.
Willem de Bakker.
Voppe Dirksz.

Anno 1356.

Schout.

Schepenen.

Clais Voppen zoen *van den Berch.*
Jan vanden Woude Janszoen.
walich willemsz.
Louwerijs Foyen zoen.
Arend Vrydachsz.
Jan Beers zoen.
Clais Jansz.
Jan Everaerdsz.
Jan Buthiel.

Anno 1357.

Schout.

Schepenen.

Pieter Post Gerritsz.
Jan Everaertsz.
Jan Jan Hendriksz.
Daniel Gerrit Colynsz.
Voppe Dirksz.
Willem de Bakker.
Jacob Gerritsz.
Simon Claesz.
Jan Mol Dirksz.
Arent Vrydachsz.
Ysbrant Kaelwaertsoen.
Helmer Arentsz.

Anno 1358.

Schout.

Schepenen.

Arent Vrydachsz.
Jan Everaertsz.
Simon Claisz.
Dirk Huibregtsz.
Jacob Gerritsz.
Hein Koek.

Anno 1359.

Schout.

Schepenen.

Dirk Busschaert Huigensz.
Jacob Robbregtsoen.
Arent Coenraetsz.
Arent Everaertssoen.
Jan Vos soen.
Dirk Hendr. Jacobssoen
Dirk Beuckel Arentsz.
Pieter Jan Oymszoen.

Deze navolgende Persoonen zyn Anno eodem ook van den Geregte der Stad Delft geweest.

willem Dammaasz.
Hendrik de Molenaar.
Heer Dirk Voppen.
Philps van Tetrode.
Heer Philps van Polanen.

Anno 1360.

Schout.

Schepenen.

Clais Voppense *vanden Berg.*
Alewyn Huigensz.
willem vanden Burch Simonsz.
Jacob Robbregtsz.
Helmer Arentsz.
Pieter Simonsz.
Dirk Boekel Jansz.
Huige Sterke.
Voppe Dirksz.
Jacob Pynse *vander Aa.*
Dirk Hend. Jacobsz.
Pieter Jan Oomssoen.
Dirk Boekel Arentsz.

Anno 1361.

Schout.

Schepenen.

Alewyn Huigensz.
willem Huigensz.
Claas Voppensz *vanden Berg.*
Clais willemsz.
Jacob willemsz de Huiter.
Costyn Robbregtsz.
Huige Sterke.
Voppe Dirksz.
Pieter Simonsz.
Arent Coenraetsz.
Ysbrant Nagel.

Anno 1362.

Schout.

Schepenen.

Jacob Pynse *vander Aa.*
Dirk Boekel Arentsz.
Voppe Dirksz.
Helmer Arentsz.
Dirk Boekel Jansz.
Costyn Robbregtsz.

Anno 1363.

Schout.

Schepenen.

Coſtyn Robbregtſz.
Jacob Pynſz vander Aa.
Scheel Vranke.
Hein Ryke.
Pieter Simonſz.
Clais Willemſz.
Dirk Boekel Arentſz.
Jacob die Kok.

Anno 1364.

Schout.

Schepenen.

Vranke Claiſz.
Gysbregt Hoekmansſoen.
Huige Sterke.
Willem Pynſz *vander Aa.*
Scheel Vranke.

Anno 1365.

Schout.

Schepenen.

Willem Janſz.
Boudyn Hart Janſz.
Jacob Pieter Corſtensſoen.
Willem Pynſz *vander Aa.*
Pieter Jan Oomsſoen.
Arent Coenraetſz.
Dirk Boekel Arentſz.
Dirk Pieterſz.

Anno 1366.

Schout.

Schepenen.

Gerrit willemſz.
Huige Damaſz.
Willem Pynſz *vander Aa.*
Clais Dirkſz.
Jan Vrydaagſz.
Willem Nagel.
Willem vanden Burch Simonſz.
Dirk Pieterſz.
Dirk Boekel Arentſz.

Anno 1367.

Schout.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertſz
Herper Uitervoort.
Dirk Pieterſz.
Gysbregt vander Mate.
Huige Damasſe.
Simon Pieterſz.
Voppe Dirkſz.
Gysbregt Hoekmansſoen.
Dirk Boekel Arentſz.
Joſeph Dirkſz.
Dirk Heimanſz.

Anno 1368.

Schout.

Schepenen.

Huige Damaſz.
Dirk Beuckel Arentſz.
Simon Pieterſz.
Dirk Pieterſz.
Reimbrant Claiſz *vanden Bergh.*
Vranke Claiſz.
Gysbregt vander Mate.
Joſeph Dirkſz.
Gysbregt Hoekmanſz.
Court Courtſz.
Arent Vrydagsſoen.

Anno 1369.

Schout.

Schepenen.

Huige Damaſz.
Vranke Claiſz.
Simon Pieterſz.
Gysbregt Hoekmanſz.
Court Courtſz.
Cerſtant van Alkemade.
Helmer Arentſz.
Gerrit Arentſz.
Arent Vrydagſz.

Anno 1370.

Schout.

Schepenen.

Coert Coertſz.
Helmer Arentſz.
Gysbregt vander Mate.
Dirk Beuckel Arentſz.
Arent Vrydaagſz.

Anno 1371.

Schout.

Schepenen.

Dirk Stapel willemſz.
Pieter Simonsſoen.
Corſtant van Alckemade.
Gerrit Arentsſoen.

Anno 1372.

Schout.

Schepenen.

Dirk van Hoiliede.
Claes Touw Arentſz.
willem willemſz.
Gysbregt Hoekmans.
Pieter Simonſz.
Dirk Pieterſz.
Gysbregt vander Mate.
Dirk Boekel Arentſz.

Anno 1373.

Schout.

Schepenen.

Jan Michielſz.
Pieter Simonſz.
Coppenanne Jacob Pynſe *vander Aa.*
Jan Huige Rodenſoen.
Jan Simonſz.
Jan Vos ſoen.
Boudyn Hart.

Anno 1374.

Schout.

Schepenen.

Pouwels Floriſz.
Ysbrant Nagel.
Arent Vrydagſz.
Jan Oomszoon.
Pieter Jan Oemsſoen.
Jan Michielſz.
Pieter Simonſz.

Anno

Anno 1375.

Schout.

Schepenen.

Willem Nagel.
Arent Vrydagſz.
Pieter Jan Oomsſoen.
Jan Michielſz.
Willem Pynſz vander Aa.
Pieter Simonſz.
Simon Jacobſz vander Burch.

Anno 1376.

Schout.

Schepenen.

Ysbrant Nagel.
Jan Michielſz.
Helmer Arentſz.
Dirk Beuckel Arentſz.
Andries Bent.
Simon Arentſz.
Claas vander Veen.
Jacob Gerritſz.
Simon Claeſz.

Anno 1377.

Schout.

Schepenen.

Ysbrant Nagel.
Simon Arentſz.
Jan Michielsſoen.
Dirk Beuckel Arentſz.
Gerrit Willemſz.
Jan Simonſz.
Willem Arentſz.
Simon Jacobſz vander Burch.
Helmer Arentſz.
Boudyn Boudynſz.

Anno 1378.

Schout.

Schepenen.

Helmer Arentſz.
Boudyn Boudynſz.
Clais vanden Veen.
Dirk Beuckel Arentſz.
Jan Simonſz.
Pieter Jan Oomſz.
Simon Arentſz.
Ysbrant Nagel.
Willem Arentſz.
Willem Beuckelſz van Veen.
Jan Michielſz.
Arent Vrydagſz.
Floris Lambregtſz.

Anno 1379.

Schout.

Schepenen.

Jan Simonſz.
Willem Arent Gysbregtſz.
Helmer Arentſz.
Pieter Arent Rutgertſz.
Pieter Jan Oomſz.
Clais vander Veen.
Jan Aelbaerensſoen.
Everocker Jansſoen.
Willem de Backer.
Boudyn Ruiter.
Cleiman Jacobſz.

Anno 1380.

Schout.

Louff vanden Eynden. *Vermelt* 1380, *by Handveſt van Hertog Albert.*

Schepenen.

willem Arent Gysbertſz.
willem Beuckelſz van Veen.
Jan Coppenſz.
Hendrik van Voorhout.
Boudyn Ruter.
Jan Aelbaertenſz.
Pouwels Floriſz.
Jan Clais Voppe ſoensſoen *van den Berg.*
Gerrit Busſchairt.
willem Pynſz *vander Aa.*
willem Janſz.

Anno 1381.

Schout.

Schepenen.

Simon Pieterſz.
willem Janſz.
wouter Pieterſz.
Gerrit Busſchairt.
willem Pynſz vander Aa.
Boudyn Ruter.
Hendrik van Voorhout.
Clais van Schouden.

Anno 1382.

Schout.

Schepenen.

Simon Arentſz.
Vrank ſchrevelſz.
Gerrit Buſſchairt.
wouter Pieterſz.
willem de Bakker.
Joſeph Clais Monniksſoen.
willem Gerritſz vander Burch.
Jacob Arentſz.
willem Pynſz *vander Aa.*

Anno 1383.

Schout.

Schepenen.

Jacob Clais Dirksſoensſoen.
Clais Dirkſz Colyn.
willem de Bakker.
Dirk Huigenſz van Alphen.
Jacob Pyn Pieter Jan Ooms. ſoensſoon.
Jan Michielſz.
Dirk Clais Ruiſchenſoen.
Vrank ſchrevelſz.
willen Janſz Buſer.
Simon Arentſz.
Jan Clais Voppenſoensſoen *vanden Berch.*
Dirk Boekel Arentſz.
Jacob Pyn Pieter walichsſoen.
Jan Coppaertsſoen.

Anno 1384.

Schout.

Johan van Groenevelt, *Ridder. wert vermelt in zeker Handſchrift, den eerſten ſteen gelegt te hebben aan het Kruiswerk van de Nieuwe Kerk.*

Schepenen.

Jan Coppaerſz.
Jacob Pyn Pieter walichſz.
willem de Bakker.
Jacob Clais Dirksſoensſoen.
Dirk Clais Ruiſchenſoen.
Simon Arentſz.
Gillijs willemſz.

Anno 1385.

Schout.

Schepenen.

Jacob Pyn Pieter Walichſz.
Jan Michielſz.
Jan Huigen Sterkenſz.
Claes Colyn Dirkſz.
Cleiman Jacobſz.
Vrank Schrevelſz.
Michiel Wiggertſz.
Lourens Janſz *van ſpangen.*
Dirk Dirkſz *Colyn.*
Simon Pieterſz.

Anno 1386.

Schout.

Schepenen.

Willem Arentſz.
Willem Simonſz vander Burch.
Syme Pieterſz.
Michiel Wiggertſz.
Cerſtant van Alkemade.
Bartholomeus Heinsſoen.
Cleiman Jacobſz.
Jacob Pyn Jacob Pynſz *vander Aa.*
Pieter Vrankenſz van *Voorhout. Knape.*
Lourens Janſz *van ſpangen.*
Jan Michielſz.
Gerrit Willemſz.
Arent Vrydagſoen.
Willem Janſz.
Jacob Pyn Pieter walichſz.

Anno 1387.

Schout.

Schepenen.

Simon Pieterſz.
Michiel Wiggertſz.
Jan Michielſz.
Jan Mol Voppenſz.
Lourens Janſz *van ſpangen.*

Anno 1388.

Schout.

Schepenen.

Bartholomeus Heinſz.
Lourens Janſz *van ſpangen.*
Jan Simonſz.
Jacob Bartholomeuſz.
Jacob van Bleiswyk Jacobsſoen.
Jan Damaſz.
Cleiman Jacobſz.
Cerſtant van Alkemade.
Jonge Jan de Vlieger Janſz.
Pieter Vrankenſz *van Voorhout, Knape.*
Jan Michielſz.

Anno 1389.

Schout.

Schepenen.

Jan Damaſz.
Willem Janſz.
Michiel wiggertſz.
Gysbregt Hermanſz.
Jacob Bartholomeuſz.
Jonge Jan de Vlieger Janſz.
Gysbregt vander Harge.
Jacob Pyn Pieter Jan Ooms ſoens ſoen.
Joſeph Dirkſz.
willem wouterſz.
Herpert Uitervoort.
willem Arentſz.
willem de Bakker.

Anno 1390.

Schout.

Schepenen.

Jonge Jan de Vlieger Janſz.
willem de Bakker.
Jacob Pyn Pieter Jan Ooms ſoens ſoen.
Jan Simonſz.
Cerſtant van Alkemade.
Dirk Duiſt Dirck Beukelſe.
Joſeph Dirkſz.
willem Stapelſz.
Bartholomeus Heinſz.
Clais Jacobſz van Schie.
Dirk Lange Dirkſz *Colyn.*
Jan Michielſz.
Jan Dammaſz.
Dirk Huigenſz van Alphen.
Gerrit Huige Floriſz.
willem Beukelſz van Veen.
willem wouterſz.
Lourens Janſz *van ſpangen.*
Gysbregt vander Harge.

Anno 1391.

Schout.

Schepenen.

Lourens Janſz *van ſpangen.*
Dirk Arent Gysbregt ſoensſoen
Dirk Huigenſz van Alphen.
Dirk Lange Dirkſz *Colyn.*
Willem Beuckelſz van Veen.
Clais Jacobſz van Schie.
willem Stapelſz.
Jan Michielſz.
Pouwels Janſz Raetſoen.
Dirk Duiſt Dirk Beuckelſz.
Cerſtant van Alkemade.
Gerrit Huige Floriſz.
Joſeph Dirkſz.
willem Arentſz.
Jacob Pyn Pieter Jan Ooms ſoens ſoen.

Anno 1392.

Schout.

Schepenen.

Pieter Pouſen ſoen.
Voppe Reimbrantſz *vanden Berg*
Jan Michielſz.
Dirk Huigenſz van Alphen.
Dirk Arent Gysbertſz.
Cerſtânt van Alkemade.
Joſeph Dirkſz.
Dirk Duiſt, *heeft als Schepen een brief gezegelt den* 4 *Maert* 1392.
Gysbregt Hoekmanſz.
Clais Jacobſz van Schie.
Clais Colyn Lange Dirkſz.
Dirk Beuckel Beertſz.
Cleiman Jacobſz vander Roeſter

Anno 1393.

Schout.

Schepenen.

Gysbregt Hoekmanſz.
Pieter willemſz.
Pouwels Janſz Raetsſoen.
Cerſtant van Alkemade.
Clais Iacobſz van Schie.
Dirk Huigenſz van Alfen.
Pieter Pouſenſoen.
Ian Pouwelſz.
Ionge Ian de Vlieger Ianſz.
Clais Colyn Lange Dirkſz.
Gerrit Stark.
Dirk Beuckel Beers ſoen.
willem Ian Pouwelsſoen.

Anno

Anno 1394.

Schout.

Schepenen.

Clais Colyn Lange Dirkſz.
Doe Beuckel Beerſz.
Jan Bugge Roelofz.
Gysbregt Hoekmanſz.
Dirk Duiſt, Dirk Beuckelſz.
Clais Arent Vrydagſoen.
Pieter Willemſz.

Anno 1395.

Schout.

Schepenen.

Dirk Beukel Beerſz.
Jan Bugge Roeloffz.
Clais Arent Vrydagſoenſoen.
Clais Colyn Lange Dirkſz.
Pieter Willemſz.
Joſeph Dirkſz.
Andries Bent.
Simon Arentſz.
Boudyn Hart Boudynſz.
Hendrik Dirkſz Potter.
Clais Floriſz.

Anno 1396.

Schout.

Schepenen.

Dirk Lange Dirkſz *Colyn.*
Boudewyn Hart Boudewynſz.
Hendrik Potterſz.
Joſeph Dirkſz.
Hein Dirkſz Potter.
Willem Willem Arent ſoens-ſoen.
Jacob Bartholomeuſz.
Clais Arent Vrydagſoenzoen.
Willem Clais Huigenszoenſoen

Anno 1397.

Schout.

Schepenen.

Iacob Bartholomeuſz.
Ian Bugge Roeloffz.
Hendrik Dirkſz potter.
Pouwels Ian Raetsſoen.
Gysbregt Hoekmanſz.
Boudyn Hart Boudynſz.
Ioſeph Dirkſz.
Dirk Lange Dirkſz *Colyn.*
Clais Arent Vrydagsſoensſoen.
Willem Willem Arentſoens-ſoen.

Anno 1398.

Schout.

Schepenen.

Pieter Willemſz.
Ian Roeloffz Bugge.
Ian Clais Brantſz.
Clais Arent Vrydagsſoenſoen.
Vrank Schrevelſz.
Ian Michielſz.
Dirk Lange Dirkſz *Colyn.*
Ian Wouterſz Everaert.
Hendrik Dirkſz Potter.
Dirk Hein.
Ioſeph Clais Munniksſoen.
Dirk van Bleiswyk Claesſoen.
Iacob Bartholomeuſz.
Pouwels van Raetsſoen.

Anno 1399.

Schout.

Schepenen.

Iacob Cleimansſoen.
Dirk Aldiewereld.
Ian Michielſz.
Iacob Arent Allaird ſoensſoen.
Ioſeph Clais Munniksſoen.
Dirk Heyn.

Anno 1400.

Schout.

Schepenen.

Clais Matthyſz.
Dirk Beuckel Beerſz.
Willem Ianſz.
Ioſeph Clais Munniksſoen.
Dirk Heyn.
Ian Huige Schodensſoen.
Willem Gerritſz.
Iacob Huigen Woeſt zoen.
Ian vanden Velde Muiſz.
Dirk Aldiewerelt.
Arent Willem Gerritsſoen of Gysbrechtſz.
Huige Iacobsſoen.

Anno 1401.

Schout.

Schepenen.

Ian Huigen Schodenſz.
Arent Willem Gerritſz of Gysbertſz.
Dirk Heyn.
Ian vanden Velde Muiſz.
Hugo Iacobſz.
Pieter Ian Broedersſoen *van s' Graveſande.*
Ian Clais Brantsſoen.
Willem Claiſz van Oeſtgeeſt.
Gerrit Doede.
Ioſeph Clais Brantſz.
Iacob Pyn Pieter Walichſoen.

Anno 1402.

Schout.

Schepenen.

Willem Ianſz.
Gerrit Doedyn Gerritſoen *vander Burch.*
Dirk Zay Ianſz.
Arent vander Does.
Iacob Pyn Pieter Walichſz.
Gysbregt vander Huige.
Dirk van Groenevelde.
Vrank vanden Dorp.

Anno 1403.

Schout.

Schepenen.

Ian Clais Brantſz.
Clais Floriſz.
Ian de Huiter Claiſz.
Hendrik Potter Dirkſz.
Floris van Alkemade Pouwelſz.
Gerrit Mairlant Iacobſz Pynſz.
Gysbregt vander Harge.
Arent Touwde Alewynsſoen.
Dirk Clais Ruiſchenſoen.
Iacob Pyn Pieter Ian ſoensſoen
Pieter Ian Broedersſoen van *s' Graveſande.*
Iacob Iacobſz van Bleiswyk.
Arent vander Does.
Iacob Cleimansſoen.
Arent Ghyſſensſoen.
Bartholomeus Heinenſz

Anno 1404.

Schout.

Schepenen.

Voppe Reimbrantsz *vanden Bergh.*
Gysbert vander Harge.
Dirk van Groenevelde.
Clais Florisz.
Jan Claisz de Huyter.
Jan Willem Arentsz.
Floris Pouwelsz van Alkemade
Gerrit Mairlant Jacob Pynssensoen.
Dirk Claisz Ruyschensoen.
Arent Gyssenssoen.

Anno 1405.

Schout.

Schepenen.

Clais Florisz.
Jan de Huyter Claisz.
Floris van Alkemade.
Dirk van Groenevelde.

Anno 1406.

Schout.

Schepenen.

Philip Costynsz.
Dirk van Groenevelde.
Dirk Wiggertsz.
Floris van Alkemade.
Willem Woutersz.
Arent Gysen.
Clais Matthysz.
Jacob Pyn Pieters Jan Oemssoen.
Arent Gerritsz.
Dirk Jan Casus.
Hugo Pouwelsz Nagel.

Anno 1407.

Schout.

Schepenen.

Dirk van Groenevelde.
Philips Huige Sterke.
Jacob Huige Woestsoen.
Alewyn Vryman.
Hugo Nagel.
Dirk Heyn.
Clais Matthysz

Anno 1408.

Schout.

Jan Claisz de Heuiter.

Schepenen.

Dirk van Groenevelde.
Philips van Rhyn.
Philips Huige Sterke.
Philips Costynsz.
Jan Willemsz van Ockenbergen.
Dirk Aldiewerelt.
Clais Ysbrantsz Duist.
Arent Beukelsz Touwde.
Jacob Huyge Woetsoen.
Clais Matthysz.

In dezen jare 1408, *beloofde Hartog Willem van Beyeren by zeker Handvest aan die van Delft, de Schepenen en Raden der voorn. Stad maar eens des jaars, op Meydag, te vernieuwen ofte ontzetten. Welk Handvest luidt als volgt:*

WILLEM by der Genade Gods, Palens grave op ten Rhyn, Hartoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende Heere van Vriesland, doen kont allen luyden, dat wy om gonste en liefde wille die wy dragen tot onser Getrouwe Stede van Delft, aangezien meenige trouwe dienst die sy ons en onse voorouderen Graven te Hollant gedaan hebben, ende of God wil nog doen sullen, derselver onser Stede gegeven hebben, ende geven mitsdesen brieven, alsulke Puncten van Privilegien, als hierna geschreven staan: In den eersten, dat wy, nog onse nakomelingen tot geenen dage Onsen geregt van Delft, Schepenen, nog Raden vernieuwen nog ontsetten en sullen, dan eens 's jaars; maar sullen alle jaars op den Meydag aldaar Nieuwe Schepenen en Raden maken en setten, ofte van onsent wegen doen setten, die ons en onse Steden dienen sullen dat jaar uit. Behoudelyk waert dat 'er een ofte meer afstorven, binnen 's jaers, dat wy daar anderen voorsetten souden mogen, ende maken, oft om genoege ende onser Steede oirbaer waer, ende na dat den Ouden Raaden haar eedt verdraagen is, soo sullen sy der Stede binne de eerste vyff weeken daarna reekeninge, en bewysinge doen van den haaren, sonder langer te vertrekken in eeniger wyse, ofte een pene jegens ons te verbeuren van tweehondert ponden: Voorts willen wy en gebieden te houden tot eeuwige dage, dat nimmermeer Onse nog der Stede dienaars van Delft, te weten, Schout, Schepenen, Raden, Clerken en Boden der Stede goeden van Delft huyren nog pagten en zullen, nog doen huyeren of pachten daar sy aan deylen sullen, of daerna bieden, of borge daaraf worden, op een pene van hondert ponden jegens Ons te verbeuren, alsoo dicke als 't geschiede. Alle dinck sonder argelist. In oirconden desen brieff bezegelt met onse zegele gegeven in den Haghe op den derden dagh in November in 't jaar onses Heere 1408.

Anno 1409.

Schout.

Schepenen.

Jacob Beuckelsz.
Dirk Heyn.
Dirk van Groenevelde.
Philips van Rhyn.
Dirk Jan Casusz.
Dirk Aldewerelt.
Clais Ysbrantsz Duist.
Arent Gyssensfoen.

Anno 1410.

Schout.

Schepenen.

Alewyn Vryman.
Jan Willem Arentsz.
Gerrit Gerritsz de Wit.
Dirk van Groenevelde.
Huige Jansz.
Jacob Beuckelsz.
Leunis Pouwelsz.
Huige Jacob Massigiodsz.
Dirk Jan Casusz.

Anno 1411.

Schout.

Schepenen.

Dirk van Groenevelde.
Jan Willem Arentsz.
Jacob Beuckelse.
Gysbregt vander Harge.
Huig Jansz.
Pieter Jacobsz Ryk.
Dirk Jan Casusz.
Floris van Woude.
Floris van Alkemade.

Anno 1412.

Schout.

Jan Huygen Sterkensoon.

Schepenen.

Jacob Cleimansz.
Jan Willem Arentsz.
Dirk van Groenevelde.
Dirk Heyn.
Vrank van Dorp.
Jacob Beuckelsz.

Anno 1413.

Schout.

Schepenen.

Jan Willem Arentsz.
Coppenanne Claisfoen.
Dirk Heyn.
Clais Matthysz.
Gerrit Pouwelsz.
Jacob Cleimansz.
Willem Huigensz de Bloot.
Dirk Jan Casusz.
Flip van Ryn.
Willem van Ryn.
Jacob Pyn Pieter Jan Oems foen.

Anno 1414.

Schout.

Schepenen.

Jacob Beuckelsz.
Huige Jansz.
Jacob Cleimansz.
Dirk Jan Casusz.
Pieter Heimansz.
Jacob Arentsz.
Coppenanne Claisfoen.
Michiel Pietersz.
Clais Matthysz.
Willem Pyn Albertsz *vander Aa.*
Dirk Huige Woestz.

Anno 1415.

Schout.

Schepenen.

Arent Gussemsz.
Jacob Cleimansz *van Spangen.*
Jacob Beuckelsz.
Jan Willem Aerntsz.
Huigo Jansz.
Dirk Huigensz die Bloot.
Clais Matthysz.
Robbregt Costynsz.
Dirk Wiggertsz.
Dirk Huige Woestsz.
Coppenanne Claisz.

Anno 1416.

Schout.

Schepenen.

Arent Gerritsz.
Clais Matthysz.
Dirk die Bloot Huigensz.
Huigo Jansz.
Jacob Beuckelsz.
Jan Willem Aertsz.
Arent Gyssens foen.
Coppenanne Claisz.

Anno 1417.

Schout.

Schepenen.

Jan Willem Aertsz.
Arent Gyssensfoen.
Coppenanne Claisz.
Hendrik Danielsz.
Arent Jacobsz.
Clais Jacobsz.
Huigo Jansz.
Flip van Rhyn.
Jacob Pieter Costersfoen.
Jacob van Poel.
Dirk Huigensz de Bloot.
Dammas Jansz.
Flip Huige Sterkensfoen.
Clais Matthysz.
Pieter Willemsz. Groen.

NB. Dewyl het Collegie van Burgemeesteren eerst in den jare 1417 *by Vrouwe Jacoba schynt opgerigt te zyn, om dat 'er voor dien tyd (zoo ik het wel hebbe) in gene Handvesten of Previlegien eenig gewag van Burgemeesteren werd gemaakt, zoo hebben wy gedagt niet qualyk te doen, dat Previlegie hier te laten volgen:*

JACOBA, by der gratie Godts Hertoginne van Beyeren, &c. &c. &c.
Doen cont allen luiden want onse getrouwe Stede van Delft gunstelyk voor ons betaelt heeft de somme van 2000 Vrankrykse croonen, die onsen lieve heer ende vader zalr. gedagtenisse voortyts op onsen gereghte aldaar verleent ende verstrecken waren na inhouden sulcker brieven als daaraff waaren, die sy ons over-gegeven ende quytgescholden hebbe, soo hebbe wy daerom ende om andere menigvuldige diensten die onsen getrouwe Stede voorn. onsen lieven heer Vader ende ons gedaen hebben, en oft Godt belieft nog doen sullen derselver onsen Stede Delft ende haer nacomelingen geloofd ende beloove mits desen brieven voor ons ende onsen nakomelingen ten geene dagen onsen gereghte aldaer te verpaghten te beleenen nog te doen beleenen; nog ymand in handen te setten, maer dat wy ende onse erven onsen Gereghten altoos aen ons, ende aen onsen handen houden, ende alle jaren daer setten sullen vier Burgemeesteren en 7 Schepenen, goede eersame ende reckelyke knapen die aen ons Schout ambaght aldaer, nog aen sulk gelde als daer op in dien tyt staen zal niet en deele, nogh geen deel daer aen hebben sullen, ten sy by ons selfs wille ende goetdunken die onse Schout aldaer van onsent wegen beëeden sal gelyk costumelyk is. ook en sal voortaen niemant aldaer Burgemeester of Schepen mogen wesen, hy en hebbe vyf jaren poorter geweest, ende waert saecken dat ymant tot eenige tyt ons ofte onse Schout ofte ymant anders eenige gaven ofte geldt leende, om Schepen ofte Burgemeester te wesen binnen onse Stede, die soude daer aen verbeuren duysent Vranckrykse croonen, d' eene helft tot onser, ende die andere helft tot onser Stede behoeff, die wy ende onse erve een ygelyk af nemen sullen, ende doen afnemen sonder verdragh, want wy onse getrouwe Stede van Delft desen voorsz. poincten en elck bysonder vast en gestadigh belooft hebben te houden ten eeuwigen dage; soo hebben wy in kennisse hier aff desen brieff besegelt met onsen zegel hier aengehangen. Gegeven inden Hage op den 20 December Anno Domini 1417.

NB. Staet te letten, dat in 't vorige en 't volgende jaer, het getal van zeven Schepenen begint te excedeeren; en wert gepresumeert veroorzaakt te zyn, omdat de notabelste Rykdom heeft gezegelt, en omdat het ook tot den jare 1581 toe, de gewoonte is geweest de verandering van de Magistraet te doen ontrent de maand Mey; zoo dat de gene die als Schepens hebben gezegelt voor Mey, in een en 't zelve jaer werden gestelt als die, die na Mey in dienst zyn gekomen.

Anno 1418.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Flip Huyge Sterkenssoen.
Flips van Rhyn.
Jacob Pieter Costerssoen.
Jan Willem Arentsz.
Coppenanne Claissoen.
Simon Arentsz.
Pieter Jacobsz Ryk.
Arent Alewynsz Touwde.
Floris van Alkemade.
Vrank van Dorp.

Anno 1419.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Floris van Alkemade.
Willem Storm Sybrandsz.
Gerrit Pouwelsz.
Boudyn Hart Boudynsz.
Wigger Simonsz.
Simon Reimbrantsz.
Pieter Jacobsz Ryk.
Simon Arentsz.
Arent Alewynsz Touwde.
Willem Harpertsz *van Foreest.*

Anno 1420.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Doman Jansz.
Willem Claisz de Heuiter.
Jan Hendriksz v. Groenewegen.
Floris van Alkemade.
Aelbregt Beuckelsz.
Jan Wouter Boudewynsz.
Boudyn Boudynsz Hart.
Adriaen Claisz vanden Veen.
Willem Harpertsz *van Foreest.*
Pieter Jacobsz Ryk.

Anno

Anno 1421.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Willem Claisz Huyter.
Doman Jansz.
Dirk van Waal.
Alewyn Woutersz.
Willem Sybrantsz Storm.
Clais de Hart Florisz.
Albregt Beuckelsz.
Adriaen Claisz vanden Veen.
Pieter Ryck Jacobsz.
Boudyn Hart Boudynsz.
Willem Dirksz. *Sonk.*

Anno 1422.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Willem Claisz. Huyter.
Doman Jansz.
Vrank Lambregtsz.
Alewyn Woutersz.
Floris Pietersz.
Willem Dirksz. *Sonk.*
Clais Dirk Jacobsz.
Dirk van Waal.
Boudyn Boudynsz Hart.
Floris Jan Claisz.

Anno 1423.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Clais Florisz. Hart.
Willem Harpertsz. *van Forcest.*
Lubbrand Allairdsz.
Jan Wouter Boudewynsz.
Floris Pietersz.
Boudyn Hart.
Jacob Dirksz Suys.
Vrank Lambregtsz.
Willem Dirksz. *Sonk.*

Anno 1424.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Jan Wouter Boudewynsz.
Willem Harpersz van *Foreest.*
Dirk Dirksz van Bleiswyk.
Heyn Dirksz Bogge.
Jacob jansz Suet.
Lubbrand Allairdsz.
Jacob Claisz vanden Veer.
Clais Hart Florisz.
Pieter Theunys Dirksz.

Anno 1425.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Jan Wouter Boudewynsz.
Vrank Bruynsz.
Gerrebrant Jacobsz.
Clais Florisz Hart.
Dirk Steffensz.
Jan Evertsz *van Scharrenbergh.*

Anno 1426.

Schout.

Jan Willemsz van Egmout, *Heer van Zoetermeer, volgens Chronyk van Holland, Divis.* 28. *cap.* 38. *van de Boeren van Maasland tot Delft dood geslagen op den eersten Donderdag in de vasten Ao.* 1427.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Clais Dirk jacobsz.
Jan Clais Oomsz.
Simon Arentsz.
Dirk Steffensz.
Jan Wouter Boudynsz.
Gerrebrant Iacobsz.
Ian Everaerts *van Scharrenberg.*
Adriaen Elyasz.
Aelbregt Beuckelsz.
Adriaen jan Hendriksz.

Anno 1427.

Schout.

Willeman Simonsz vander Burch, *by moest Anno* 1405 *met zyn broeder Jan vander Burch, den Graaf van Holland dienen tegen de Arkelsz, ieder met twee mannen op haar eigen kosten.*

Burgemeesteren.

Schepenen.

Dirk van Wael.
Wiggert Simonsz.
Iacob Dirksz Suet.
Aelbregt Beuckelsz.
Floris Ian Claisz.
Iacob Iacobsz Ryk.
Floris Pietersz.
Dirk Claisz van Berkel.

Anno 1428.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Floris Pietersz.
Adriaen Elyasz.
Iacob Dirksz Suet.
Dirk Claisz van Berkel.
Aelbregt Beuckelsz.
Willem Claisz de Huyter.
Lubbrant Allairdsz.
Gerrit Huygensz.

Anno 1429.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Adriaen Elyasz.
Dirk Ian Lievensz.
Michiel Godevaertsz.
Gerrit Huygensz.
Iacob Claisz van Veen.
Dirk van Waal.
Willem Claisz de Huyter.
Floris Pietersz.
Wiggert Simonsz.
Albregt Beuckelsz.
Clais Florisz Hart.
Ian Claisz Touwesz.

Anno 1430.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Adriaen Elyasz.
Jacob Ofhuysen.
Wiggert Simonsz.
Arent Gerritsz.
Jan Clais Touwensz.
Willem Claisz de Huyter.
Gerrit Huygensz.
Boudyn Boudynsz Hart.
Dirk Ian Lievensz.
Jacob Claisz van Veen.
Michiel Godevaertsz.
Clais Dirk Iacobsz.
Dirk van Waal.

Anno 1431.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Boudyn Boudynsz Hart.
Iacob Ofhuysen.
Arent Gerritsz.
Iacob Claisz van Veen.
Clais Ysbrantsz Duyst.
Gerrit Gerritsz *de Wilt.*
Clais Dirk Iacobsz.
Adriaen Elyasz.
Wiggert Simonsz.

NB. Clais Duist, *hier boven genoemt*, *is* 1441 *gebruikt geweest om het Tractaat van Bestant te maken tusschen Holland*, *Zeeland en Vriesland* (*dat Noordholland is*) *en de Steden Lubek*, *Hamburg*, *Rotstok*, *Straelsont*, *Wismar en Lunenburg te Koppenhagen.*

Anno 1432.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Floris Ian Claisz.
Boudyn Boudynsz Hart.
Arent Gerritsz.
Dirk Huigensz.
Joseph Dirksz.
Wiggert Simonsz.
Iacob Ryk Iacobsz.
Iacob Clais Bouwensz.
Clais Ysbrantsz Duyst.
Gerrit Gerritsz *de Wilt.*

NB. Floris Ian Claisz. *en* Arent Gerritsz. *blykt by Acte in dato ons Heeren* 1432, *dynsdag na St. Matthys dage.*

Anno 1433.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Dirk Huigensz.
Joseph Dirksz.
Pieter van Groenewegen, *alias* Pieter Groen.
Jan Jacob Jacobsz.
Adriaen Jan Hendriksz.
Hendrik van Voorhout.
Clais Heyn Arentsz.

Anno 1434.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Albregt Beuckelsz.
Pieter Groen.
Joseph Dirksz.
Jacob Ofhuysen.
Vrank Lambregtsz *vander Meer.*
Wiggert Simonsz.
Arent vander Does.
Jacob Cleimentsz.
Gerit Gerritsz *de Wilt.*
Clais Heyn Arentsz.
Arent Gerritsz.
Vrank Vrankensz *vanden Berch.*

Anno 1435.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Wigger Simonsz.
Vrank Lambregtsz *vander Meer.*
Joseph Dirksz.
Gerrebrant Jacobsz.
Jacob Iewyn Heynisz.
Jan van Dorp.
Arent Gerritsz.
Ian Iacob Iacobsz.
Willem Robbregtsz.
Gerrit Gerritse *de Wilt.*
Clais Dirk Iacobsz.

Anno 1436.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Wiggert Simonsz.
Clais Dirk Jacobsz.
Arent Gerritsz.
Adriaen Eliasz.
Clais Florisz Hart.
Gerrit Colynsz.
Jacob Jewyn Heynisz.
Vrank Lambregtsz *vander Meer.*
Gerrebrant Jacobsz.
Dirk Jan Casusz.

Anno 1437.

Schout.

Burgemeesteren.

Jan With.
Dirk Jansz.
Lubbrant Allairtsz, *by een brief gevonden gezegelt te hebben als Schepen.*

Schepenen.

Clais Dirk Jacobsz.
Adriaen Eliasz.
Gerrebrant Jacobsz.
Wiggert Simonsz.
Aelbregt Beuckelsz.
Jan Huigen Cleimentsz.
Clais Florisz Hart.
Clais Hein Arentsz.
Jan Willem Arentsz.
Gerrit Colynsz.

Anno 1438.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Dirk Huigensz *vander Burch.*
Arent Gerritsz.
Clais Dammasz.
Gerrit Huygensz.
Jan Pietersz.
Boudyn Boudynsz Hart.
Meynart Heindriksz.
Clais Dirk Jacobsz.

Anno 1439.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Albregt Beuckelsz.
Clais Dirk Jacobsz.
Meindert Heindriksz.
Gerrit Huygensz.
Jan Pietersz.
Dirk Huygensz.
Jan Florisz van Swieten.

Anno 1440.

Schout.

Burgemeesteren.

Boudewyn Hart vander Woert.

Schepenen.

Jan Florisz van Swieten.
Pieter van Groenewegen, *alias* Pieter Groen.
Boudyn Heylmansz.
Dirk Huygensz.
Dirk Jan Casusz.
Albregt Beuckelsz.
Clais Dirk Jacobsz.
Sybrant Woutersz Storm.
Gerrit Huygensz.
Wiggert Simonsz.
NB. Meindert Hendriksz *en* Clais Heyn, *hebben als Schepenen mede gezegelt Dynsdag den* 19 *April.*

Anno 1441.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Dirk Jan Casusz.
Clais Dammasz.
Clais Heyn Arentsz.
Jan Jacob Jacobsz.
Gerrit Colynsz.
Dirk Jan Lievensz.
Philips Costynsz.
Jan Jacob Dammasz.
Dirk Jan Voppensz.
Huyge Bartholomeusz Roode.

Anno 1442.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Dirk Jan Voppensz.
Clais Heyn Arentsz.
Jan Jacob Dammasz.
Pieter van Groenewegen, *alias* Pieter Groen
Clais Florisz Hart.
Jan Gerrit Jansz.

Anno 1443.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Claes Symonsz.
Pieter van Groenewegen, *alias* Pieter Groen.
Clais Florisz Hart.
Dirk Jan Voppensz.
Pieter Alewyn Pietersz.
Jan Jacob Dammasz.
Clais Jacobsz van Bleiswyk.
Jan Gerrit Jansz.

Anno 1444.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Pieter Ruisthsz
Heindrik Gerritsz
Clais Jacobsz van Bleiswyk
Jan Heindriksz Buthiel *van Zeventer*
Jan Florisz van Swieten
Dirk Jan Voppensz
Pieter van Groenewegen, *alias* Pieter Groen.
Clais Simonsz.

Anno 1445.

Schout.

Burgemeesteren.

Floris van Woude van Alkemade.

Schepenen.

Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Meindert Heindriksz.
Arent Gerritsz.
Jacob Jacobsz Ryk.
Clais de Monnik.
Jacob Jacobsz van Bleiswyk.
Dirk Jan Lievensz.

Op dezen tyd heeft Hartog Philips van Bourgondien, als blykt by zekere Previlegie, in dato den 7 September 1445 geconsenteert, dat de Vroedschappen en Rykdommen, by welke de Regecring, zoo 't schynt, doe bestond, voor den tyd van tien Jaren zouden eligeeren Veertig persoonen, de Rykste, Eerbaerste, Notabelste en vredelykste der Stede, dewelke geduurende de voorsz tien jaren, een dag voor de verkiezing van den Geregte, onder gelyke eede zullen mogen eligeeren 22 Persoonen, omme daar uit by den Grave ofte dessels Gecommitteerden na hun goetdunken 4 tot Burgemeesteren, en 7 tot Schepenen te eligeeren: zullende de voorsz Veertigen, nevens de Vroedschappen, altyd geroepen werden, en gehouden zyn te komen in alle Stede Vergaderingen. En is by den zelven Hertog het voorsz Octroi in 't jaer 1451 nog andere tien jaren geprolongeert.

Anno 1446.

Schout.

Jan Hodenpyl.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Dirk Jan Lievensz.
Jan Gysbertsz.
Pieter Andriesz.
Jan Vrankensz *vanden Bergh.*
Boudyn Heilmansz.
Cornelis Albregtsz *van Montfoort.*
Adriaen Vrankensz.
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

NB. *Dat hier 8 Schepenen zyn, komt door 't overlyden van een.*

Anno 1447.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Pouwels Pouwelsz *van Montfoort.*
Boudyn Heilmansz.
Pieter Alewyn Pietersz.
Jan Vrankensz *vanden* Berch.
Hugo Dirksz van Waal.
Hein Dirksz Bogge.
Willem Pyn Albregtsz *vander Aa.*
Jacob Jacobsz van Bleiswyk.
Jan Gysbertsz.

Anno 1448.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Pouwels Pouwelsz *van Montfoort.*
Jacob Jacobsz van Bleiswyk.
Jan Gyysbertsz.
Huigo Dirksz van Waal.
Daam Bartholomeusz *de Waart.*
Hein Dirksz Bugge.
Jan Vrankensz *vanden Berg.*
Willem Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Pieter Alewyn Pietersz.
Clais Dirk Jacobsz.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.

Volgens een oud briefje is Jacob van Bleiswyk *den* 21 *Mey* 1448 *mede Schepen geweest.*

Thesaurier.

Clais Willemsz Huyter.

Anno 1449.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Jan Frankensz *vanden Bergh.*
Jacob van Bleiswyk.
Pieter Alewyn Pietersz.
Clais Allerd Florisz.
Boudyn Heimansz.
Gysbregt Claas Robbregtsz.
Dirk Jan Lievensz.
Heyn Bugge Dirksz.
Huygo Dirksz van Waal.
Clais Dirk Jacobsz.

NB. *Dat alhier* 10 *Schepenen zyn komt door 't overlyden van drie.*

Thesaurier.

Cerstant van Alkemade.

Anno 1450.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Jan Vrankensz *vanden Berch.*
Jacob Jacobsz van Bleiswyk.
Michiel Pietersz.
Daem Bartholomeus *de Waert.*
Heyn Dirksz Bugge.
Jan Gysbregtsz.
Jan Willemsz Sonk.
Clais Gerrit Willemsz.
Willem Pyn Aelbregtsz *vander Aa.*
Clais Willemsz Huyter.

Thesaurier.

Gerrit Willemsz Storm.

Anno 1451.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Heyn Dirksz Bugge.
Clais Dirk Jacobsz.
Clais Florisz Hart.
Daam Bartholomeusz *de Waert.*
Reinier Martynsz.
Clais Ofhuysen.
Michiel Pietersz.
Jan Vrankensz *vanden Bergh.*
Gerrit Colynsz.

Thesaurier.

Jacob van Bleiswyk.

Anno 1452.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Clais Florisz Hart.
Clais Dirk Jacobsz.
Gerrit Colynsz.
Jan Willemsz Sonk.
Gerrit Willemsz Storm.
Heyn Dirksz Bugge.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Simon Dammasz *van Overvest.*
Willem Pyn Albertsz *vander Aa.*
Clais Ofhuysen.

Thesaurier.

Jan van Bleiswyk.

Anno 1453.

Schout.

Burgemeesteren.

Daam Bartholomeusz *de Waert.*

Schepenen.

Jan Frankensz *vanden* Berg.
Heindrik Dirksz Bugge.
Gerrit Colynsz.
Jan Pietersz van Buyten.
Simon Dammasz *van Overvest.*
Reinier Martynsz.
Clais Matthysz Brant.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Jan Willemsz Sonk.
Clais Ofhuysen.
Gerrit Willemsz Storm.

Thesaurier.

Reinier Martynsz.

Anno 1454.

Schout.

Burgemeesteren.

Jan Pietersz van Buyten.

Schepenen.

Pieter Clais Pietersz *van Diepenhorst.*
Jan Simon Willemsz *Heerman.*
Clais Ofhuysen.
Jan Frankensz *vanden* Berg.
Dirk Jacobsz Suys.
Clais Matthysz Brant.
Syme Loeff.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.

Thesaurier.

Pieter Claisz *van Diepenhorst.*

Anno

Anno 1455.

Schout.

Burgemeesteren.

Boudyn Heymansz.
Jan Jacobsz.
Clais Willemsz Huyter.
Willem Pyn Albregtsz *vander Aa.*

Schepenen.

Reinier Martynsz.
Gerrit Colynsz.
Jan Pietersz van Buiten.
Claes Matthysz Brant.
Simon Dammasz *van Overvest.*
Syme Louff.
Daam Bartholomeusz *de Waart*
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Hendrik Dirksz Bugge.

Thesaurier.

Ian Pieter Iacobsz.

Anno 1456.

Schout.

Burgemeesteren.

Dezelve als in 't voorgaande jaar, volgens schryven van Clais de Vriese, *Raad en Rentmeester van den Hertog van Bourgondien*

Schepenen.

Clais Dirk Iacobsz.
Ian Pietersz van Buiten.
Dirk Iacobsz Suys.
Heindrik Dirksz Bugge.
Simon Dammasz *van Overvest.*
Ian Frankensz *vanden Berg.*
Clais Ofhuysen.

Thesaurier.

Ian Willemsz Sonck.

Anno 1457.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Simon Dammasz *van Overvest.*
Claes Ofhuysen.
Simon Louff.
Ian Frankensz *vanden Berg.*
Reinier Martynsz.
Dirk Iacobsz Suys.
Claas Willemsz Huyter.
Willem Pyn Albregtsz *vander Aa.*
Pieter Alewyn Pietersz
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*

Thesaurier.

Ian Pietersz van Buyten.

Anno 1458.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Willem Pyn Albregtsz *vander Aa*
Simon Dammasz *van Overvest.*
Claas Ofhuysen.
Heindrik Dirksz Bugge.
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Iacob Gerritsz van Bleiswyk.
Pieter Claas Pietersz.

Thesaurier.

Daem Bartholomeusz *de Waart.*

Anno 1459.

Schout.

Burgemeesteren.

Omtrent dezen tyt werd eenen Iacob Iacobsz van Bleiswyk, *in zekere Certificatie als* Burgemee*ster vermelt.*

Schepenen.

Willem Pyn Albregtsz *vander Aa.*
Ian Pietersz van Buyten.
Heindrik Iansz *vanden Bosch.*
Iacob Iacob Lambregtsz *vander Meer.*
Wouter Bartholomeusz
Claas Ofhuysen
Pieter Arent Rutgersz *van Spangen.*
Ioost Iansz. Hendrik Iansz.
Simon Loef.

Thesaurier.

Gerrit Colynsz

Anno 1460.

Schout.

Burgemeesteren

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Dirk Huigensz Busschaert.
Jooft Iansz.
Iacob Iacobsz. Ryk.
Wouter Bartholomeusz.
Dammas Sysman Pietersz.
Simon Dammasz *van Overvest.*
Daem Bartholomeusz *de Waert.*
Nog werden gevonden als Schepenen gezegelt te hebben 22 *April* 1460.
Simon Loef *en* Hendrik Iansz.

Thesaurier

Ian van Bleiswyk.

Anno 1461.

Schout.

Burgemeesteren.

Jan Jan Heymansz.
Dammas Sysman.
Willem Jan Albertsz.
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Schepenen.

Daam Bartholomeusz *de Waart.*
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Claas Ofhuysen.
Dirk Huigensz Busschaert.
Heindrik Dirksz Bugge.
Jooft Jansz.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Pieter Andriesz.

Thesaurier.

Dirk Dirksz van Bleiswyk.

Anno 1462.

Schout.

Burgemeesteren.

Gerrebrant Jacobsz.

Schepenen.

Gerrit Colynsz.
Simon Dammasz *van Overvest.*
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Dirk Jan Voppensz.
Jan Jacob Dammasz.
Pieter Claesz.
Pieter Alewyn Pietersz.
Jooft Jansz.
Pieter Claes Pietersz *van Diepenhorst.*

Thesaurier.

Iacob Iacobsz van Bleiswyk.

Anno 1463.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Pieter Claas Pietersz *van Diepenhorst.*
Iacob Gerritsz van Bleiswyk.
Heindrik Dirksz Bugge.
Iacob Iacob Lamb. *vander Meer.*
Dirk Dirksz van Bleiswyk.
Dirk Hend. Duist *van Voorhout.*
Simon Dammasz *van Overvest.*

Thesaurier.

Claes Willemsz de Huyter.

Anno 1464.

Schout.

Burgemeesteren.

Heindrik Dirksz Bugge.

Schepenen.

Pieter Claas Pietersz *van Diepenhorst.*
Pieter Ian Pietersz *Aelburch.*
Iacob Gerritsz van Bleiswyk.
Willem Storm Gerritsz.
Ian Iacob Iacobsz.
Dammas Sysman Pietersz.
Dirk Dirksz van Bleiswyk.
Dirk Heindr. Duist van Voorhout.
Claas Hendrik Willemsz.
Claas Ofhuysen.

Thesaurier.

Iacob Lambregtsz *vander Meer.*

Anno 1465.

Schout.

Burgemeesteren.

Heindrik Dirksz Bugge.

Schepenen.

Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Dirk Huigensz Busschaert.
Heindrik jansz *vanden Bosch.*
Willem Gerritsz Storm.
Dirk Hendriksz Duist *van Voorhout.*
Dammas Sysman Pietersz.
Jan jacob jacobsz.
Claas Willemsz Huyter.
Pieter jan Pietersz *Aelburch.*

Thesaurier.

Jacob jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Anno 1466.

Schout.

Bouwe Gerritsz vander Woert, *Heer van Abbenbroek*, *ob.* 1487

Burgemeesteren.

Schepenen.

Simon Dammasz *van Overvest.*
Hendrik jansz *vanden Bosch.*
Pieter jan Pietersz *Aelburch.*
Hendrik Dirksz Bugge.
Drik Hendriksz Duist *van Voorhout.*
Jan Simon Willemsz *Heerman.*
Boudewyn Heymansz.
Dirk Dirksz van Bleiswyk.

Thesaurier.

Evert jansz *van Scharrenberg.*

Anno 1467.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Cornelis Gysbertsz vanden Andel.
Willem Gerritsz Storm.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Simon Dammasz *van Overvest.*
Dirk Dirksz van Bleiswyk.
Pieter Claas Pietersz *van Diepenhorst.*
Dirk Hendriksz Duist *van Voorhout.*
Matthys Andriesz.
Boudyn Boudynsz Hart de jonge
Steffen Dirksz.

Thesaurier.

Damas Sysman Pietersz.

Anno 1468.

Schout.

Burgemeesteren.

Schepenen.

Willen Storm Gerritsz.
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Jooft Jansz.
Steffen Dirksz.
Dirk Hendriksz Duist *van Voorhout.*
Boudyn Boudynsz Hart de jonge.
Simon Dammasz *van Overvest.*
NB. Willem Storm Gerritsz *en* Simon Dammasz *hebben gezegelt den* 29 *en* 30 *Maart.*

Thesaurier.

Willem Pyn Albregtsz *vander Aa.*

Anno 1469.

Schout.

Burgemeesteren.

Jan Jan Hend. van Groenewegen
Willem Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Dammas Sysman Pietersz.
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Schepenen.

Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Willem Gerritsz Storm.
Jooft Jansz.
Daniel Gerrit Colynsz.
Hendrik Jansz *vanden Bosch.*
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Hendrik Dirksz Bugge.

Thesaurier.

Pieter Claesz *van Diepenhorst.*

Anno 1470.

Schout.

Burgemeesteren.

Pieter Claesz *van Diepenhorst.*

Schepenen.

Jooft Jansz.
Doman Jansz *van Outshoorn.*
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Hendrik Jansz *vanden Bosch.*
Matthys Andriesz.
Hendrik Dirksz Bugge.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*

Thesaurier.

Dirk Jacobsz van Bleiswyk.

Anno 1471.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer*, *by trok* 1488 *als Overste met de burgeren van Delft*, *tegen Jonkheer* Frans van Brederode, *die Rotterdam ingenomen had*, *en verloor den slag by Overschie*, *daar zyn zoon* Lodewyk vander Meer *sneuvelde. Hy stierf* 7 *Aug.* 1503, *na dat alvorens*, *ontrent den jare* 1497 *van het Schout-Ampt voor zyn zoonszoon had gedesisteert.*

Burgemeesteren.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Jooft Jansz.
Adriaen Heymansz.
Matthys Andriesz.
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Costyn Jansz.
Cornelis Gysbertsz vanden Andel.
Heyn Dirksz Bugge.
Dirk van Bleiswyk Jacobsz.

Thesaurier.

Jacob van Bleiswyk Gerritsz.

Anno 1472.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Jan Claesz.
Cornelis Jansz van Dorp, *Ridder*, *Heer van Benthuysen.*

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Matthys Andriesz.
Jooft Jansz.
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Costyn Jansz.
Hendrik Jansz *vanden Bosch.*
Cornelis van Andel Gysbertsz.

Thesaurier.

Daniel Gerritsz Colyn.

Anno 1473.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Dammas Sysman Pietersz.
Willem Pyn Albregtsz *vander Aa.*
Jan Jan Hendriksz van Groenewegen.
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Schepenen.

Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Costyn Jansz.
Adriaan Dirksz vanden Hoorn.
Matthys Andriesz.
Gerrebrant Jacobsz.
Cornelis Gysbertsz vanden Andel.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*

Thesaurier.

Jacob van Bleiswyk *den Oude.*

Anno 1474.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Mr. Floris Hart.
Barthout Nagel Barthoutsz *van Voorhout.*
Dirk Hugensz Busschaert
Mr. Jacob Matthysz *van Wena.*

Schepenen.

Michiel Jacobsz.
Jan Splinter *van Bleiswyk* Jacobsz.
Mr. Jan Claisz de Heuyter.
Jacob Huigensz Busschaert.
Doman Jansz *van Outshoorn.*
Matthys Andries.
Costyn Jansz.
Gerbrand Jacobsz.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*

Thesaurier.

Jacob jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Werd bevonden by Memorie, gehouden by Aper Melisz *van Melisdyk, dat in den jare* 1474 *in de Regeering van de Weth en Vroedschap dezer Stad gedient hebben als*

Burgemeesteren.

Jan Jan Hendriksz van Groenewegen.
Willem Pyn Aelbregtsz *vander Aa.*
Dammaes Sysman Pietersz.
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Schepenen.

Matthys Andriesz.
Costyn Jansz.
Michiel Pouwels *van Montfoort.*
Adriaen van Hoorn Dirksz.
Cornelis Gysbregtsz vanden Andel.
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Gerrebrant Jacobsz; *als by den* Heer van Guithuisen, *Stadhouder van Holland, beëdigt en gecontinueert; niet tegenstaende by van Hartog* Carel van Bourgondien, *brieven had gekregen om de Weth, hier voren gestelt, te verkiezen. Zynde dit geëffectueert door tegenspreken van de Notabelste, en door eenige Gedeputeerden aen Hertog Karel gezonden, verkregen; mits betalende en te vreden stellende die Heer* Philips van Bergen, *en die Argentier, te samen* 600 *Rynse Guldens, ten wiens verzoeke de voorn. Hertog de Nieuwe weth hadde gestelt. En gaven* Willem Everaert van Ruilen *en* Mr. Jan de Veer *t' samen* 200 *Rynse Guldens, zulks dat de voorn. Oude weth wierde gecontinueert.*

De verzoekers van de Vroedschap waren: Jan jacobsz, Jacob Jacobsz van Bleiswyk *d' Oude*, Jan van Bleiswyk jacobsz, Hendrik Bugge Dirksz, Claes Heuyter Willemsz, Pouwels Pouwelsz *van Montfoort*, Jacob Gerritsz van Bleiswyk, Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen*, Hugo de Wael, Jooft Jansz, Dirk Simonsz *van Groenewegen*, Doman Jansz *van Outshoorn*, Claes Jacobsz, Steffen Dirksz, Pieter Claesz Cuyper, Simon Dammensz *van Overvest*, Ian Simon Willemsz *Heerman*, Daniel Gerrit Colynsz, Boudyn Heilmansz, Adriaen Heimansz, Pieter Claes Pietersz *van Diepenhorst*, *en* Pieter Gooswynsz.

Welke Persoonen eendragtelyk accordeerden, dat men die van de Nieuwe Weth zouden tegen staen, by middelen van Justitie, aen zyn Genade Heere Persoon, en wes kosten zoude, zy t' samen beloofden uit haer zelfs goederen te betalen, indien zy niet by de Steden wierde gedaen. En waren daer toe gecommitteert, Ian Iacobsz, Pouwels Pouwelsz *van Montfoort*, Boudyn Heilmansz, Iacob van Bleiswyk Gerritszoon, Pieter Claes Pietersz *van Diepenhorst*, Arent Vrankensz *vander Meer*, de Schout *en* Pieter Gooswynsz.

Anno 1475.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Ian Ian Hendriksz van Groenewegen, *obiit, en is zyn plaets vacant gebleven.*
Mr. Floris Hart.
Pieter Claes Pietersz *van Diepenhorst, obiit, en is in zyn plaets verkooren*
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Dammas Sysman Pietersz.

Schepenen.

Mr. Iacob Matthysz *van Wena.*
Doman Simonsz *van Outshoorn.*
Iacob Huigensz Buschaert.
Adriaen Dirksz vanden Hoorn.
Willem Gerritsz Storm.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Vrank Claesz *vanden Berg.*

NB. *By het Register van* Dirk de Bie *komt in plaats van* Willem Gerritsz Storm, Fredrik Claesz, *die anders in geen Registers bekent is.*

Thesaurier.

Vrank Gerritsz Storm.

Anno 1476.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Dammas Sysman Pietersz.
Cornelis Iansz van Dorp, *Ridder, Heer van Benthuysen.*

Schepenen.

Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Aelbert Aelbertsz Pynsz *vander Aa.*
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Adriaen Dirksz van Hoorn.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Dirk Gerrit Huygensz.
Matthys Andriesz.
Boudyn Boudynsz Hart.

Thesaurier.

Vrank Claisz *vanden Berg.*

Anno 1477.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Joost Jansz.

Schepenen.

Jacob Gerritsz van Bleiswyk.
Evert Jansz *van Scharrenberg.*
Aper Melisz *van Melisdyk.*
Dammas Sysman Pietersz.
Vrank Claesz *vanden Berg.*
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Claas Jacob Bartholomeusz *de Waert.*

Thesaurier.

Cornelis Gysbertsz vanden Andel.

Op een andere Memorie.

Burgemeesteren.

Gerrebrant Jacobsz.
Pouwels Pouwelsz *van Montfoort.*
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer, obiit.*
Adriaen van Hoorn Dirksz.

Schepenen.

Joost Jansz.
Evert Jansz *van Scharrenberg.*
Matthys Andriesz.
Boudyn Boudynsz Hart.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Doman Jansz *van Outshoorn.*
Dammas Sysman Pietersz.
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Claas Jacob Bartholomeusz *de Waart.*

Anno 1478.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Pieter Arent Rutgersz *van Spangen.*
Willem Gerritsz Storm.
Adriaen Dirksz van Hoorn.
Jacob Gerritsz van Bleiswyk.

Schepenen.

Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Boudyn Boudynsz Hart.
Aper Melisz *van Melisdyk.*
Michiel Pouwelsz van *Montfoort.*
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Mr. Jan Claasz Heuyter.
Matthys Andriesz.
Dammas Simonsz *van Overvest.*

Thesaurier.

Gysbregt Ian Martynsz.

Anno 1479.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Ian Claesz.

Op zeker Register werden dit jaar als Burgemeesteren gevonden

Dammas Sysman Pietersz.
Evert Ian Evertsz *van Scharrenberg.*
Willem Gerritsz Storm.
Dirk Gerritsz.

Schepenen.

Iooft Iansz.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Vrank Claesz *vanden Berg.*
Boudyn Boudynsz Hart.
Cornelis Gysbertsz vanden Andel.
Dirk Simonsz *van Groenewegen.*
Costyn Iansz.
Bartholomeus Ian Reyersz.
Gerrit van Nievelt.

NB. *Dat hier negen Schepenen staen, zal waerschynlyk door het overlyden van twee komen.*

Thesaurier.

Iacob Gerritsz van Bleiswyk.

Anno 1480.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Cornelis Iansz van Dorp, *Ridder, Heer van Benthuysen.*
Iacob Iacob Lambregtsz *vander Meer.*
Willem Gerritsz Storm.
Cornelis Gysbertsz vanden Andel.

Schepenen.

Joost Jansz.
Dirk Ian Sonckensz.
Vrank Vrankensz *vanden Berg.*
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Wigger Pietersz.
Jan Claisz.
Dirk Simonsz *van Groenewegen.*
Boudyn Boudynsz Hart.

Op een andere Memorie staat

Pieter Arentsz *van Spangen.*
Iooft Iansz.
Cornelis vanden Andel.
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Harper Willemsz van Foreest.
Dirk Iansz Sonk *en* Ian Claesz.

Thesaurier.

Jan Willemsz.

Anno 1481.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Cornelis Iansz van Dorp, *Ridder, Heer van Benthuysen.*
Corn. Gysbertsz vanden Andel.
Ian Claesz.
Damas Sysman Pietersz.

Schepenen.

Adriaen Dirksz van Hoorn.
Harper Willemsz van Foreest, *Heer van Foreest, Middeldorp, Amstelveen, &c.*
Wigger Pietersz.
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Floris Ioosten.
Claas Iacob Barth. *de Waert.*
Vrank Vrankensz *vanden Berg.*
Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*

NB. *De agtste Schepen is in plaets van een overledene gestelt.*

Thesaurier

Evert Ian Evertsz *van Scharrenberg.*

Havenmeester op Delfshaven

Damas Simonsz.

Anno

Anno 1482.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Cornelis Jansz van Dorp, *Ridder, Heer van Benthuysen.*
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Jacob van Bleiswyk.
Jan Claesz.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Joost Jansz.
Corn. Gysbertsz vanden Andel.
Aelbregt Aelbregtsz Pyn *vander Aa.*
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Harper Willemsz van Foreest. *Ridder, Heer van Foreest &c.*
Dirk Jansz Sonk.
Vrank Vrankensz *vanden Berg.*
Wigger Pietersz.

Thesaurier.

Vrank Gerritsz Storm.

Binnen-Havenmeester.

Boudyn Boudynsz Hart.

Anno 1483.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Corn. Gysbertsz vanden Andel.
Jan Claesz.
Dammas Sysman Pietersz.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Wigger Pietersz.
Ioost Iansz.
Boudyn Boudynsz Hart
Vrank Vrankensz *vanden Berg.*
Dirk Iansz Sonk.
Claes Andriesz *Persyn.*
Adriaen Dirksz van Hoorn.

Thesaurier.

Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
NB. *Hebbe gezien zeker oud boekje (zegt den Secretaris* Ian van Groenewegen) *d'Anno* 1483 *daar deze als Schepen stond.*

Buiten Havenmeester.

Ian Claesz Busch.

Anno 1484.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Corn. Gysbertsz vanden Andel.
Jan Claesz.
Adriaen Dirksz van Hoorn.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Joost Jansz.
Vrank Vrankensz *vanden Berg.*
Dammas Simonsz *van Overvest.*
Vrank Gerritsz Storm.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Wiggert Pietersz.
Jan Michielsz.
Willem Bakker.

Thesaurier.

Claas Pynsz *vander Aa.*

Havemeester op Delfshaven.

Claas Busch Jansz.

Anno 1485.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Cornelis van Dorp, *Heer van Benthuysen.*
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Jan Claasz.
Dammas Sysman.

Schepenen.

Jooft Iansz.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Harper Willemsz van Foreest, *Ridder, Heer van Foreest, &c.*
Vrank Gerritsz Storm.
Dirk Iansz Sonk.
Wigger Pietersz.
Gerrit Gerritsz *de Wilt.*
Ian Iacob Iacobsz.
Claas Iacob Pynsz *vander Aa.*

Thesaurier.

Iacob Dirksz Duist *van Voorhout*

Binnen Havenmeester.

Claas Adriaansz *Persyn.*

Anno 1486.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Jan Claasz.
Cornelis Gysbertsz *vanden Andel*
Dammas Sysman Pietersz.
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Vrank Gerritsz Storm.
Jooft Jansz.
Claas Jacobsz Pyn *vander Aa.*
Costyn Jansz.
Daniel Gerrit Colynsz.
Boudyn Boudynsz Hart.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Dirk Jansz Sonk.
NB. *Dat alhier* 9 *Schepenen zyn, komt door het overlyden van twee.*

Thesaurier.

Wigger Pietersz.

Buiten Havenmeester.

Vrank Jacobsz *vander Meer.*

Anno 1487.

Schout.

Dirk Jansz Sonk, *in absentie van* Arent Vrankensz vander Meer, *die in 't lest van den jare* 1487 *en* 1488 *met de burgers van Delft en andere krygslieden als Overste tegens Jonkheer* Frans van Brederode *ter stad uitgetrokken was.*

Burgemeesteren.

Heer Gerrit van Nievelt.
Aper Melisz *van Melisdyk.*
Jan Claesz.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Boudyn Boudynsz Hart. *obiit.*
Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Jooft Jansz.
Vrank Vrankensz *vanden Bergh.*
Harper Willemsz van Foreest, *Ridder, Heer van Foreest, &c.*
Jacob Dirksz Duist *van Voorhout.*
Ian Simonsz van Groenewegen
Clement Iacobsz.
Frans sonder Dank.

Thesaurier.

Doman Jansz *van Outshoorn.*

Havenmeester op Delfshaven.

Cornelis Arentsz vander Hoog.

Anno 1488.

Schout.

Dirk Jansz Sonck, *in absentie van* Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Dammas Sysman Pietersz.
Jan Claesen.
Evert Jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Claes Pynsz *vander Aa.*

Schepenen.

Joost Jansen.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Wigger Pietersz.
Claes de Waert Jacob Bartholomeusz.
Jan Boudynsz.
Claes Andriesz *Persyn.*
Claes Jacob Pynsz *vander Aa.*

Thesaurier.

Cornelis Gysbertsz vanden Andel.

binnen Havenmeester.

Cornelis Pieter Claesz *van Diepenhorst.*

Anno 1489.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Ian Claesen.
Evert jan Evertsz *van Scharrenberg.*
Vrank Claesz *vanden* Berg.

Schepenen.

Michiel Pouwelsz *van Montfoort*
Wigger Pietersz.
Vrank Gerritsz Storm.
Claes jacob Pynsz *vander Aa.*
Frans sonder Dank.

Thesaurier.

Dirk Gerritsz de Bye.

buiten Havenmeester.

Iacob Gysbregtsz.

Anno 1490.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Cornelis van Dorp, *Ridder*, *Heer van Benthuysen.*
Jan Busch Claesz.
Doman Jansz *van Outshoorn.*
Harper van Foreest.

Schepenen.

Costyn Jansz.
Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*
Wigger Pietersz.
Frans sonder Dank
Willem Gryp Florisz.

Thesaurier.

Vrank Gerritsz Storm.

Havenmeester op Delfshaven

Clement Dirksz.

Anno 1491.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Doman Jansz *van Outshoorn.*
Claes Pynsz *vander Aa.*

Schepenen.

Costyn Jansz.
Dammas Simonsz *van Overvest.*
Dirk Huigensz de Groot.
Frans sonder Danck.
Wigger Pietersz.
Cornelis Engebregtsz *Vosmaer.*
Louris Hendriksz.

Thesaurier.

Michiel Pouwelsz *van Montfoort.*

binnen Havenmeester.

Balthasar Jacobsz.

Anno 1492.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Doman Jansz *van Outshoorn.*
Claas Jacob Pynsz *vander Aa.*
Jan Claasz.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Wigger Pietersz.
Dirk Huigensz de Groot.
Dammas Simonsz *van Overvest.*
Claes Andriesz *Persyn.*
Cornelis Engelbertsz *Vosmaer.*
Jan Claes zoon.

Thesaurier.

Jacob van Bleiswyk.

buiten Havenmeester.

Pieter Jansz van Buiten.

Anno 1493.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Niet gevonden.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Dammas Simonsz van *Overvest.*
Wigger Pietersz.
Claas Andriesz *Persyn.*
Jan Claesz.
Jacob Gysbregtsz.
Frans sonder Dank
Daniel Gerrit Colynsz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*

Thesaurier.

Dirk Huigensz de Groot.

Havenmeester op Delfshaven

Jan Busch Claasz.

Anno 1494.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Claas Jacob Pynsz *vander Aa.*
Cornelis Gysbertsz vanden Andel.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Doman Jansz van *Outshoorn.*
Daniel Gerrit Colynsz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Costyn Jansz.
Jacob Gysbregtsz.
Claes Andriesz *Persyn.*

Thesaurier.

Wigger Pietersz.

binnen Havenmeester.

Joost Aemsz vander Burg.

Anno

Anno 1495.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Claas Jacob Pynsz *vander Aa.*
Dammas Simonsz *van Overvest.*

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Costyn Jansz.
Claas Andriesz *Persyn.*
Jacob Gysbregtsz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*

Thesaurier.

Doman Jansz van *Outshoorn.*

buiten Havenmeester.

Gerrit Beuckelsz *van Zanten.*

Anno 1496.

Schout.

Arent Vrankensz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Cornelis Gysbertsz vanden Andel.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Dirk Huigensz de Groot.
Jacob Gysbregtsz.
Frans sonder Dank.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Wigger Pietersz.
Claes Andriesz *Persyn.*

Thesaurier.

Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*

Havenmr. op Delfshaven.

Pieter Dirk Sasboutsz.

Anno 1497.

Schout.

Vrank Pietersz *vander Meer, by afstant van zyn Grootvader.*

Burgemeesteren.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Costyn Jansz.
Claes Andriesz *Persyn.*
Dirk Huigensz de Groot.

Thesaurier.

Cornelis Arentsz vander Hoog.

binnen Havenmeester.

Wouter Jansz.

Anno 1498.

Schout.

Vrank Pietersz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Jan Claesz.
Apert Melisz *van Melisdyk.*
Doman Jansz *van Outshoorn.*
Willem Gryp Florisz.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Wigger Pietersz.
Jacob van Bleiswyk.
Costyn Jansz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Mr. Jan Heuter Claesz.
Mr. Barthol. Claasz *van Diemen.*

Thesaurier.

Dirk Gerritsz de Bye.

buiten Havenmeester.

Hendrik Dirksz Duist *van Voorhout.*

Anno 1499.

Schout.

Vrank Pietersz *vander Meer.*

Burgemeesteren.

Mr. Lambert Jacobsz *vander Meer.*
Doman Jansz van *Outshoorn.*
Vrank Gerritsz Storm.
Dammas Simonsz *van Overvest.*

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Jacob van Bleiswyk.
Mr. Bartholomeus Claesz van *Diemen.*
Balthasar Jacobsz.
Jacob Dirksz vanden Eynde.
Costyn Jansz.
Willem Gryp Florisz.

Thesaurier.

Claes Andriesz *Persyn.*

Havenmr. op Delfshaven.

Pieter Jansz Keyser.

Anno 1500.

Schout.

Vrank Pietersz *vander Meer, bleef tot dezen tyd toe Schout, als wanneer men zulke Ampten begon te verpagten.*

Burgemeesteren.

Mr. Lambregt Jacobsz *vander Meer.*
Doman Jansz *van Outshoorn.*
Vrank Gerritsz Storm.
Willem Gryp Florisz.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Costyn Jansz.
Frans sonder Dank.
Balthasar Jacobsz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Jacob van Bleiswyk.

Thesaurier.

Gillis Huigens.

Weesmeester.

Claas Gryp.

binnen Havenmeester.

Dirk Dirksz van Noortwyk.

Anno 1501.

Schout.

Fredrik Hendr. van Zuilen van Nievelt, *werd omtrent deze tyd Schout gevonden.*

Burgemeesteren.

Mr. Lambregt Jacobsz *vander Meer.*
Willem Gryp Florisz.
Dirk Huigensz de Groot.
Cornelis Arentsz vander Hoog.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz van *Spangen.*
Costyn Jansz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Mr. Bartholomeus Claasz *van Diemen.*
Balthasar Jacobsz.
Jacob Dirksz vanden Einde.
Cornelis Pieter Claasz van *Diepenhorst.*

Thesaurier.

Heindrik Duist Dirksz van *Voorhout.*

Weesmeesters.

Claas Gryp.
Claas Andriesz *Persyn.*
Dirk Gerritsz de Bye.

buiten Havenmeester.

Pieter Jansz van Buiten.

Anno 1502.

Schout.

Burgemeesteren.

Willem Gryp Florisz.
Dirk Huigensz de Groot.
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Claas Andriesz *Persyn.*

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Costyn Jansz.
Jacob Dirksz vanden Einde.
Balthasar Jacobsz.
Mr. Pieter Huibregtsz.
Cerstant van Alkemade Dirksz.
Adriaen Claesz.

Thesaurier.

Cornelis Pietersz *van Diepenhorst.*

Weesmeesters.

Dirk de Bye Gerritsz.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Willem Arentsz de Oude.

Havenmeester op Delfshaven

Pieter Dirk Sasboutsz.

Anno 1503.

Schout.

Burgemeesteren.

Willem Gryp Florisz.
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Heindrik Duist Dirksz *van Voorhout.*
Dirk Gerritsz de Bye.

Schepenen.

Pieter Arent Rutgertsz *van Spangen.*
Mr. Pieter Huibregtsz.
Dammas Simonsz *van Overvest.*
Dirk Huigensz de Groot.
Frans sonder Dank.
Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Jacob vanden Einde Dirksz.

Thesaurier.

Mr. Bartholomeus Claesz *van Diemen.*

Weesmeesters.

Willem Arentsz.
Costyn Jansz.
Pieter Jansz Keyser.

Binnen Havenmeester.

Gerrit Beuckelsz van Santen.

Anno 1504.

Schout.

Burgemeesteren.

Willem Gryp Florisz.
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Dirk Huigensz de Groot.
Sasbout Dirksz *Sasbout.*

Schepenen.

Dammas Simonsz *van Overvest.*
Frans sonder Dank.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Mr. Pieter Huibregtsz.
Jacob van Bleiswyk Jacobsz.
Jacob Dirksz vanden Einde.
Jan Roo Gerritsz *Storm.*

Thesaurier.

Cerstant Dirksz van Alkemade.

Weesmeesters.

Pieter Jansz Keyser.
Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Pieter Jansz Coning *van Buiten.*

Buiten Havemeester.

Pieter Dirk Woutersz.

Anno 1505.

Schout.

Burgemeesteren.

Dammas Simonsz *van Overvest*
Claes Andriesz *Persyn.*
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Sasbout Dirksz *Sasbout.*

Schepenen.

Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer, in de Croon.*
Jacob Jacobsz van Bleiswyk.
Jacob Dirksz vanden Einde.
Jan Roo Gerritsz *Storm.*
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Gillis Huigensz.
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Frans Duist Jacobsz *van Voorhout werd gemeld in een brief voor Schepenen, 8 Dec.* 1505.
Cors Claesz.
Mr. Vincent Gillisz.

Thesaurier.

Heindrik Joostsz *vander Stypen van Duyveland.*

Weesmeesters.

Jacob Jacob Lambregtsz *vander Meer.*
Dirk Huigensz de Groot.
Heindrik Duist Dirksz *van Voorhout.*

Havenmr. op Delfshaven.

Jan Costynsz.

Anno 1506.

Schout.

Burgemeesteren.

Dammas Simonsz *van Overvest.*
Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Mr. Pieter Huibregtsz.
Gillis Huigensz.

Schepenen.

Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Jacob van Bleiswyk.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Dirk Dirksz *Keyser* van Noortwyk.
Aalbert Jansz van Buiten.
Frans Duist Jacobsz *van Voorhout.*

Thesaurier.

Cornelis Arentsz vander Hoog.

Weesmeesters.

Dirk Huigen de Groot.
Pieter Dirksz Sasbout.
Dirk Gysbregtsz.

Binnen-Havenmeester.

Pieter Cornelis Coorncoper.

Anno 1507.

Schout.

Burgemeesteren.

Dammas Simonsz *van Overvest.*
Heindrik Duist Dirksz *van Voorhout.*
Gillis Huigensz.
Cerstant Dirksz van Alkemade.

Schepenen.

Wigger Pietersz.
Jacob van Bleiswyk.
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Frans Duist Jacobsz *van Voorhout.*
Jan Aalbregt Aalbregtsz *vander Aa.*
Heindrik Joosten *vander Stypen van Duiveland.*

Thesaurier.

Sasbout Dirksz Sasbout.

Weesmeesters.

Pieter Dirksz Sasbout.
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Aalbert Jansz van Buiten.

Buiten Havenmeester.

Dirk Dirksz *Keyser* van Noortwyk.

Anno 1508.

Schout,

Burgemeesteren.

Damas Simonsz *van Overvest.*
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Heindrik Duist Dirksz *van Voorhout.*
Dirk Gerritsz de Bye.

Schepenen.

Wigger Pietersz.
Vrank Gerritsz.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Frans Duist Jacobsz *van Voorhout*
Aelbert Jansz van Buiten.
Jan Costynsz.
Gerrit Frankensz Storm.

Thesaurier

Sasbout Dirksz Sasbout, *obiit* 10 *Octob.* *In zyn plaats* Gillis Huigensz.

Weesmeesters.

Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam.*
Jacob van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven

Louris Matthysz.

Anno 1509.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Heindrik Joosten.

Schepenen.

Dammas Simonsz *van Overvest.*
Jacob van Bleiswyk
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Frans Duist Jacobsz *van Voorhout*
Aalbert Jansz van Buiten.
Jan Costynsz.
Pieter Dirk Woutersz.

Thesaurier.

Gerrit Vrankensz Storm.

Weesmeesters.

Mr. Pieter Huibregtsz
Claes Andriesz *Persyn.*
Dirk de Bye Gerritsz.

Binnen Havenmeester.

Gerrit Costynsz.

Anno 1510.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Cornelis Arentsz vander Hoog
Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam, Med. Doctor.*
Gillis Huigensz.

Schepenen.

Cornelis Pieter Claesz *van Diepenhorst.*
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Aalbert Jansz van Buiten.
Pieter Dirk Woutersz.
Jan Costynsz *vander Rys.*
Pieter Cornelisz Coorncoper.

Thesaurier.

Frans Duist Jacobsz *van Voorhout*

Weesmeesters.

Claes Andriesz *Persyn, obiit.*
Heindrik Dirksz Duist *van Voorhout.*
Cerstant van Alkemade.
Dirk Gerrit Ysbrantsz, *in des overledens plaets.*

Buiten Havenmeester.

Everaerd van Lodenstein.

Anno 1511.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Cornelis Arentsz vander Hoog.
Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam, Med. Doctor.*
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.

Schepenen.

Jacob van Bleiswyk.
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Jan Costynsz.
Aalbregt Jansz van Buiten
Pieter Cornelisz.
Claes Vrankensz *vanden Berg.*
Pieter van Roon.

Thesaurier.

Pieter Dirk Woutersz.

Weesmeesters.

Cerstant Dirksz van Alkemade
Gillis Huigensz
Heindrik Joostensz.

Havenmeester op Delfshaven

Jan Dirk Simonsz van Groenewegen

Anno 1512.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Cornelis Arentsz vander Hoog
Gillis Huigensz.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.

Schepenen.

Mr. Pieter Huibertsz *van Schiedam.*
Cornelis Engelbregtsz *Vosmaer.*
Aelbregt Jansz van Buiten.
Jan Costynsz.
Pieter Cornelisz.
Claas Vrankensz *vanden Berg.*
Pieter van Roon.

Thesaurier.

Pieter Dirksz Sasbout.

Weesmeesters.

Hendrik Joostensz.
Jacob van Bleiswyk
Mr. Jan Puel.

Binnen Havenmeester

Dirk Heindriksz Heintjeman

Anno 1513.

Schout.

Burgemeesteren.

Cornelis Arentsz vander Hoog
Gillis Huigens
Heindrik Duist Dirksz *van Voorhout.*
Mr. Barthol. Claesz *van Diemen*

Schepenen.

Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam.*
Vrank Pietersz *vander Meer.*
Aalbregt Jansz van Buiten.
Jan Costynsz.
Pieter Cornelisz.
Claes Vrankensz *vanden Berg.*
Pieter Dirk Woutersz.

Thesaurier.

Cerstant Dirksz van Alkemade

Weesmeesters

Jacob van Bleiswyk
Dirk Huigensz de Groot
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest

Buiten Havenmeester.

Jan Wiggertsz

Anno 1514.

Schout.

Burgemeesteren.

Cornelis Arentsz vander Hoog
Mr. Pieter Huibertsz *van Schiedam.*
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Heindrik Joostensz.

Schepenen.

Vrank Pietersz vander Meer.
Aalbregt Jansz van Buiten, *obiit*
Jan Costynsz.
Pieter Dirk Woutersz.
Pieter van Roon.
Claas Vrankensz *vanden Berg.*
Mr. Jan Aalbregtsz *vander Aa.*
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen, in des overledens plaats gesurrogeert.*

Thesaurier.

Pieter Cornelisz.

Weesmeesters.

Dirk Huigensz de Groot.
Gillis Huigensz.
Pieter Dirksz Sasbout.

Havemeester op Delfshaven.

Jacob Oom Jacobsz.

Anno 1515.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Hendrik Duist Dirksz *van Voorhout.*
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Mr. Bartholomeus Claesz *van Diemen.*

Schepenen.

Vrank Pietersz vander Meer.
Claes Vrankensz *vanden Berg.*
Pieter van Roon.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Gerrit Beuckelsz *van Zanten.*
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.
Pieter Jansz van Buiten.

Thesaurier.

Hendrik Joosten.

Weesmeesters.

Pieter Dirksz Sasbout.
Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam.*
Gerrit Vrankensz Storm.

Binnen Havenmeester.

Jan Apersz *van Melisdyk.*

Anno 1516.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot
Cerstant Dirksz van Alkemade.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Mr. Bartholomeus Claesz *van Diemen.*

Schepenen.

Vrank Pietersz vander Meer
Jan Costynsz.
Claes Vrankensz *vanden Berg,*
Pieter van Roon
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.
Huig van Diemen Vrankensz.

Thesaurier.

Gillis Huigens

Weesmeesters.

Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam*
Pieter Cornelisz
Pieter Jansz van Buiten

Buiten Havemeester

Pieter Vrankensz *vanden Berg*

Anno 1517.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Pieter Sasbout Dirksz.
Gerrit Vrankensz Storm.
Pieter Cornelisz.

Schepenen.

Mr. Pieter Huibregtsz *van Schiedam.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Jan Costynsz.
Pieter van Roon
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Claes Dirksz van Nootdorp
Joris Dirksz de Bye.

Thesaurier.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Pieter Jansz van Buiten.
Cerstant van Alkemade.
Pieter Dirk Woutersz.

Havenmeester op Delfshaven.

Claas Jacobsz van Neck van *Dort.*

Anno 1518.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot
Heindrik Duist Dirksz *van Voorhout.*
Gillis Huigensz.
Cerstant Dirksz van Alkemade.

Schepenen.

Jan Costynsz.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Huig van Diemen Vrankensz
Pieter Jansz van Buiten
Joost Aemsz vander Burch
Jan Apersz *van Melisdyk.*
Jan Beuckelsz *van Zanten.*

Thesaurier.

Mr. Bartholomeus Claesz *van Diemen.*

Weesmeesters.

Pieter Dirk Woutersz.
Vrank Pietersz vander Meer.
Dirk Heindriksz.

Binnen Havenmeester.

Claas Meeusz Brouwer.

Anno 1519.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot
Pieter Cornelisz.
Mr. Pieter Huibertsz van Schiedam.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*

Schepenen.

Jan Dirk Simonsz *van Groenewegen.*
Pieter Jansz van Buiten.
Joost Aemsz vander Burch.
Jan Apersz *van Melisdyk.*
Claas Dirksz van Nootdorp.
Heindrik Jansz *Houttuin.*
Dirk Arentsz Keyser.

Thesaurier.

Joris Dircsz de Bye.

Weesmeesters.

Vrank Pietersz vander Meer.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Gerrit Vrankensz Storm.

buiten Havenmeester.

Adriaan Vrankensz *vander Meer*

Anno 1520.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beeft
Mr. Bartholomeus Claasz *van Diemen.*
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*

Schepenen.

Pieter Jansz van Buiten.
Jooft Aemsz vander Burch.
Dirk Arentsz *Keyser*, *obiit.*
Cornelis Aelbregtsz *vander Aa.*
Louris Matthysz.
Heindrik Jansz Houttuin.
Claas Dirksz van Nootdorp
Dirk Domansz, *in des overledens plaetse.*

Thesaurier.

Jan Apersz van *Melisdyk.*

Weesmeesters.

Gerrit Vrankensz Storm.
Pieter Cornelisz.
Dirk Govertsz *Meerman.*

Havenmr. op Delfshaven.

Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.

Anno 1521.

Schout.

Burgemeesteren.

Dirk Huigensz de Groot.
Pieter Sasbout Dirksz.
Pieter Cornelisz.
Pieter Jansz Koning *van Buiten.*

Schepenen:

Jooft Aemsz vander Burch.
Claes Dirksz van Nootdorp.
Heindrik Jansz in den Houttuin
Dirk Dirksz.
Jan Beuckelsz *van Zanten.*
Gerrit Vrankensz Storm.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*

Thesaurier.

Cerstant Dirksz van Alkemade.

Weesmeesters

Dirc Govertsz *Meerman.*
Mr. Bartholomeus Claesz *van Diemen.*
Louris Matthysz.

Binnen Havenmeester

Beuckel Jooftensz.

Anno 1522.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beeft.
Mr. Bartholomeus Claasz *van Diemen.*
Gerrit Vrankensz Storm.
Jan Apersz *van Melisdyk.*

Schepenen.

Pieter Jansz van Buiten.
Claes Dirksz van Nootdorp.
Dirk Dirksz.
Dirk Domansz.
Mr. Cornelis Arentsz *vander Dussen.*
Adriaan Vrankensz *vander Meer*
Dirk Harpersz *Uittenbroek.*

Thesaurier.

Jacob Oom Jacobsz.

Weesmeesters.

Louris Matthysz.
Dirk Huigensz de Groot.
Dirk Heindriksz Heintjeman.

Buiten Havenmeester.

Jacob Claesz Luitgensz.

Anno 1523.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Bartholomeus Claasz *van Diemen.*
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Apersz *van Melisdyk.*
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.

Schepenen.

Huig van Diemen Vrankensz
Jan Beuckelsz *van Zanten.*
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Dirk Domansz.
Dirk Dirksz.
Dirk Harpersz *Uittenbroek.*
Mr. Cornelis Arentsz *vander Dussen.*

Thesaurier.

Pieter Dirksz Sasbout.

Weesmeesters.

Dirk Huigensz de Groot.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beeft.
Pieter Jansz van Buiten.

Havenmeester op Delfshaven

Jooft Pietersz Sasbout.

Anno 1524.

Schout.

Burgemeesteren.

Gerrit Frankensz Storm.
Pieter Cornelisz.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.

Schepenen.

Huig van Diemen Vrankensz.
Jan Beuckelsz *van Zanten.*
Claes Dirksz van Nootdorp.
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Dirk Dirksz.
Dirk Harpersz *Uittenbroek.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Mr. Cornelis Arentsz *vander Dussen.*

Thesaurier

Hendrik Duist, *die zig om zyn ouderdom excuseert, en 5 Jan. in zyn plaats*
Dirk Harpersz *Uittenbroek.*

Weesmeesters.

Pieter Jansz *van Buiten.*
Cerstant van Alkemade Dirksz.
Vrank Pietersz vander Meer.

Binnen Havenmeester.

Dirk Govertsz *Meerman.*

Anno 1525.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beeft.
Gerrit Vrankensz Storm.
Pieter Cornelisz.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen.*

Schepenen.

Pieter Jansz van Buiten.
Huig van Diemen Vrankensz.
Vrank Pietersz vander Meer.
Heindrik Jansz Houttuin.
Dirk Dirksz.
Adriaen Vrankensz vander Meer
Mr. Cornelis Arentsz *vander Dussen.*
Claes Dirksz van Nooddorp, *in plaets van een overledene.*

Thesaurier.

Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Cerstant Dirksz van Alkemade.
Cornelis Aertsz vander Hoog.
Claas Dirksz Nootdorp.

Buiten Havenmeester.

Dirk Duist Hendr. *van Voorhout.*

Anno 1526.

De Weth, gestelt den 1 Mey.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Huig van Diemen.
Gerrit Vrankensz Storm.
Pieter Cornelisz.

Schepenen.

Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Jansz van Buiten.
Dirk Dirksz.
Heindrik Jansz Houttuin.
Mr. Cornelis Arentsz *vander Dussen, in de Spiegel.*
Joost Aemsz *vander Burch.*
Adriaan Vrankensz *vander Meer*

Thesaurier.

Jan Dirk Simonsz van Groenewegen. *In zyn plaats*
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*

Weesmeesters.

Cornelis Arentsz vander Hoog.
Pieter Dirksz Sasbout.
Aalbregt Dirksz.

Havenmeester op Delfshaven.

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Anno 1527.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Pieter Sasbout Dirksz.
Pieter Cornelisz.
Jacob Jan Bruinsz *vander dussen.*

Schepenen.

Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Jansz van Buiten.
Joris Dirksz de Bye.
Claes Dirksz van Nootdorp.
Hendrik Jansz Houttuin.
Mr. Cornelis Arentsz *vander dussen, in de Spiegel.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*

Thesaurier.

Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
In zyn plaats
Gerrit Vrankensz Storm.

Weesmeesters.

Aalbregt Dirksz.
Huig van Diemen.
Dirk Harpertsz *Uittenbroek.*

binnen Havenmeester.

Franc Duist Dircsz *van Voorhout.*

Anno 1528.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.
Jacob Oom Jacobsz.

Schepenen.

Pieter Jansz van Buiten.
Joris Dirksz de Bye, *obiit.*
Claas Dirksz van Nootdorp.
Mr. Cornelis Arentsz *vander Dussen, in de Spiegel.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Dirk Govertsz *Meerman.*
Joost Gerritsz *van Es.*
Vrank Pietersz *vander Meer, in plaats van den overledene.*

Thesaurier.

Gerrit Vrankensz Storm.
In desselfs plaats
Jan Sasboutsz Sasbout.

Weesmeesters.

Dirk Harpertsz *Uittenbroek.*
Pieter Dirk Woutersz.
Vrank Pietersz vander Meer.

Buiten Havemeester.

Jan Dirk Harpertsz *Uitenbroek.*

Anno 1529.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Apersz *van Melisdyk.*
Jacob Oom Jacobsz.

Schepenen.

Vrank Pietersz vander Meer.
Mr. Cornelis Arentsz *vander dussen.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Joost Gerritsz *van Es.*
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Dirk Harpertsz *Uittenbroek.*
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*

Thesaurier.

Jan Sasboutsz Sasbout.
In zyn plaats
Cerstant Dirksz van Alkemade.

Weesmeesters.

Pieter Dirk Woutersz.
Pieter Sasbout Dirksz.
Pieter Jansz van Buiten.

Havenmr. op Delfshaven.

Dirk Duist Rutgertsz van *Ylen.*

Anno 1530.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Gerrit Vrankensz Storm.
Pieter Cornelisz.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen.*

Schepenen.

Cornelis Aartsz vander Hoog.
Vrank Pietersz vander Meer.
Dirk Harpertsz *Uitenbroek.*
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Adriaan Vrankensz *vander Meer.*
Joost Gerritsz *van Es.*
Pieter Vrankensz *vanden berg.*

Thesaurier.

Cerstant van Alkemade.
In zyn plaats
Pieter Dirk Woutersz.

Weesmeesters.

Mr. Cornelis Aartsz *vander Dussen.*
Claes Dirksz van Nootdorp.
Pieter Jansz van Buiten.

Binnen Havenmeester.

Cornelis Michielsz *Vosmaer.*

Anno 1531.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.
Huig van Diemen.
Jan Apersz *van Melisdyk.*

Schepenen.

Cornelis Aertsz vander Hoog.
Vrank Pietersz vander Meer.
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Joost Gerritsz *van Es.*
Pieter Vrankensz *vanden berg.*
Cors Claasz *Persyn.*
Frans Duist Dirksz *van Voorhout*

Thesaurier.

Pieter Dirk Woutersz.
In zyn plaets
Jacob Oom Jacobsz.

Weesmeesters.

Claas Dirksz van Nootdorp.
Pieter Cornelisz.
Gerrit Vrankensz Storm.

Buiten Havenmeester.

Jan Simonsz.

Anno 1532.

De Weth gestelt op H. Kruisdag, by faute van de Stadhouder.

Schout.

Burgemeesteren.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Pieter Cornelisz.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Sasboutsz *Sasbout.*

Schepenen.

Cornelis Aartsz vander Hoog.
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Dirk Harpertsz *Uitenbroek.*
Cornelis Aalbertsz *vander Aa.*
Joost Gerritsz *van Es.*
Claas Dirksz van Nootdorp.
Frans Duist Dirksz *van Voorhout*

Thesaurier.

Jacob Oom Jacobsz. *in zyn plaats*
Cors Claesz *Persyn.*

Weesmeesters.

Gerrit Vrankensz Storm.
Vrank Pietersz vander Meer.
Cerstant Dirksz van Alkemade.

Havenmeester op Delfshaven

Pieter Pietersz *van Beaumont van Dort.*

Anno 1533.

Schout.

Burgemeesteren.

Jacob Jan Bruinsz *vander dussen*
Huig van Diemen.
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz *vander Meer.*

Schepenen.

Cornelis Aertsz vander Hoog.
Pieter Dirk Woutersz.
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Adriaan Vrankensz *vander Meer.*
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Frans Duist Dirksz *van Voorhout.*
Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.

Thesaurier.

Cors Claasz *Persyn*, *in zyn plaats*
Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*

Weesmeesters.

Cerstant Dirksz van Alkemade.
Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest.
Pieter Cornelisz.

binnen Havenmeester.

Beuckel Joost Aemsz *vander burch.*

Anno 1534.

Schout.

Burgemeesteren.

Gerrit Vrankensz Storm.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen*
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Pieter Vrankensz *vanden berg.*

Schepenen.

Cornelis Aartsz vander Hoog.
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Claes Dirksz van Nootdorp.
Adriaen Vrankensz *vander Meer.*
Joost Gerritsz *van Es.*
Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*

Thesaurier.

Jan Aper Melisz *van Melisdyk. in zyn plaats* 22 *Maart*
Jan Simonsz Olislager.

Weesmeesters.

Pieter Cornelisz.
Jacob Oom Jacobsz.
Pieter Dirk Woutersz.

buiten Havenmeester.

Arent Touw Jan Aemsz *vander burch.*

Anno 1535.

Schout.

De Weth, gestelt 1 Mey by den Hove van Holland.

Burgemeesteren.

Gerrit Vrankensz *Storm.*
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Huig van Diemen.
Vrank Pietersz vander Meer.

Schepenen.

Pieter Dirk Woutersz.
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer.*
Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Joost Gerritsz *van Es.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*

Thesaurier.

Jan Simonsz Olislager, *In zyn plaats*
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Jacob Oom Jacobsz.
Jacob Jan Bruinsz *vander Dussen.*
Dirk Dirksz.

Havenmr. op Delfshaven.

Dirk Govertsz *Meerman.*

Anno 1536.

Schout.

Jan de Huyter Jansz; *was* 1500 *baillieu en Dykgr. van Delfland*

De Weth, by den Hove van Holland gestelt den 1 Mey.

Burgemeesteren.

Gerrit Vrankensz Storm.
Jacob Jan Bruinsz *vander dussen*
Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*

Schepenen.

Claas Dirksz van Nootdorp.
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Cornelis Michielsz *Vosmaar*, Brouwer.
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*
Jacob Oom Jacobsz.
Mr. Pieter Pietersz *van Beaumont.*
Mr. Vincent Gillisz.

Thesaurier.

Jan Dirk Simonsz van Groenewegen. *In zyn plaats*
Jan Sasbout Dirksz Sasbout.

Weesmeesters.

Dirk Dirksz.
Huig van Diemen Vrankensz.
Cornelis Aalbertsz *vander Aa.*

Binnen-Havenmeester.

Beuckel Jansz *van Zanten.*

Anno 1537.

Schout.

Jan de Huyter Jansz.

Burgemeesteren.

Gerrit Storm Vrankensz.
Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Huig van Diemen Vrankensz.
Vrank Pietersz vander Meer.

Schepenen.

Pieter Dirk Woutersz.
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Dirk Dirksz.
Cors Claas Andriesz *Persyn.*
Mr. Quiryn Aartsz *vander Hoog.*
Jan Simonsz *Olyslager.*
Michiel Jansz *Camerling.*

Thesaurier.

Jan Sasbout Dirksz Sasbout, *In zyn plaats*
Joost Gerritsz *van Es.*

Weesmeesters.

Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Cerstant dirksz van Alkemade. *obiit* 21 *Sept.*
Pieter Pietersz *van Beaumont*, van Dord.
Beuckel Joost Aemsz vander Burch, *in des overledens plaets*

buiten Havenmeester.

Claas Jacobsz *van Neck* van Dort

Anno 1538.

Schout.

Jan de Huyter Jansz.

Burgemeesteren.

Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*

Schepenen.

Pieter Dirk Woutersz.
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Dirk Govertsz *Meerman.*
Cors Claas Andriesz *Persyn.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog*
Jan Simonsz Olyslager.
Michiel Jansz *Camerling.*

Thesaurier.

Joost Gerritsz *van Es.*
In zyn plaats
Beuckel Joost Aemsz *vander Burch.*

Weesmeesters.

Pieter Pietersz *van Beaumont*, van Dort.
Gerrit Storm Vrankensz.
Jan Dirk Simonsz van Groenewegen, *obiit* 8 *July. In zyn plaats* Jan Dirk Harpertsz Uitenbroek.

Havenmeester op Delfshaven

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Anno 1539.

De Wethouders, gestelt by den Hove van Holland, den 1 Mey.

Burgemeesteren.

Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Prieter Vrankensz *vanden Berg.*

Schepenen.

Pieter Dirk Woutersz.
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claas Andriesz *Persyn.*
Joost Gerritsz *van Es.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog*
Jan Simonsz Olyslager.
Claas Gerritsz *de Gilde.*

Thesaurier.

Beuckel Joost Aemsz *vander Burch. In zyn plaats*
Jacob Oom Jacobsz.

Weesmeesters.

Gerrit Vrankensz Storm.
Dirk Govertsz Meerman.
Hendrik Jansz *Persyn, van Haarlem.*

Binnen Havenmeester.

Cornelis Michielsz *Vosmaer.*

Anno 1540.

Schout.

Jan Jansz de Huyter.

Burgemeesteren.

Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Willem Jacobsz in Ceulen.

Schepenen.

Pieter Dirk Woutersz.
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claas Andriesz *Persyn.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*
Michiel Jansz *Camerling.*
Claas Gerrits *de Gilde.*
Vrank Bartholomeusz *van Diemen.*

Thesaurier.

Jacob Oom Jacobsz.
In zyn plaats
Gerrit Storm Vrankensz, *obiit* 9 *July. In zyn plaats gestelt*
Hendrik Jansz *Persyn.*

Weesmeesters.

Dirk Govertsz *Meerman.*
Vrank vander Meer.
Jan Dirk Harpertsz Uitenbroek

Buiten Havemeester

Dirk Pietersz Drapenier.

Anno 1541.

Wethouders, geordonneert by de Koningin Maria, zuster van Keizer Karel, Regente dezer Landen van herwaarts over, sedert 1531 tot 1555, jegens de Electie en Ordonnantie van Veertigen dezer Stede, den 18 Mey.

Schout.

Jan Jansz de Huyter, *ob.* 1 *Oct.*
In zyn plaats
Mr. Dirk Jacobsz Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Pieter Dirk Woutersz.

Schepenen.

Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*
Jan Simonsz Olislager.
Claas Gerritsz *de Gilde.*
Willem Jacobsz in Ceulen.
Huig de Groot Cornelisz *van Noirthoorne.*

Thesaurier.

Hendrik Jansz Persyn.
In zyn plaats
Vrank Bartholomeusz *van Diemen.*

Weesmeesters.

Jan Dirk Harpertsz Uitenbroec.
Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Iacob Oom Iacobsz.

Havenmeester op Delfshaven.

Pieter Pietersz *van Beaumont* van Dort.

Anno 1542.

Den 15 Mey Wethouders gestelt by den Prince van Oranje, na ouder costume van de Veertigen.

Schout.

Mr. Dirk Jacobsz Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Willem Jacobsz in Ceulen.

Schepenen.

Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Dirk Govertsz *Meerman.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Claas Gerritsz *de Gilde.*
Huig de Groot Cornelisz *van Noirthoorne.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Thesaurier.

Vrank Bartholomeusz *van Diemen. In zyn plaats*
Mr. Quiryn Aertsz vander Hoog

Weesmeesters.

Jacob Oom Jacobsz.
Pieter Dirk Woutersz.
Hend. Jansz *Persyn* van Haarlem.
binnen Havenmeester.
Arent Cornelisz *vander Duffen.*

Anno

Anno 1543.

Schout.

Mr. Dirk Jacobsz Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Willem Jacobsz in Ceulen.

Schepenen.

Cornelis Aalbertsz *vander Aa.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Jan Simonsz.
Claes Gerritsz *de Gilde.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Thesaurier.

Mr. Quiryn Aertsz vander Hoog
In zyn plaats
Michiel Jansz *Camerling.*

Weesmeesters.

Pieter Dirk Woutersz.
Simon Heindriksz *vander Stypen van Duivelant*, van Leiden.
Vrank Bartholomeusz *van Diemen.*

buiten Havenmeester.

Huig de Groot Cornelisz *van Noirthoirne.*

Anno 1544.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Vrankensz *vanden berg.*
Willem Jacobsz in Ceulen, *obiit* 20 *Sept.* 1544, *en in zyn plaats gestelt*
Hendrik Jansz *Persyn* van Haarlem.

Schepenen.

Cornelis Aalbregtsz vander *Aa.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Cornelis Michielsz *Vosmaer.*
Claes Gerritsz *de Gilde.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Ian Dirk Harpertsz *Uittenbroek.*

Thesaurier.

Michiel Iansz *Camerlingh.*
In zyn plaats
Pieter Sasbout Pietersz.

Weesmeesters.

Vrank Barthol. *van Diemen.*
Pieter Pietersz van *beaumont.*
Ian Aper Melisz *van Melisdyk.*

Havemeester op Delfshaven.

Simon Hendriksz *vander Stypen van Duiveland.*

Anno 1545.

Wethouderen, geordonneert by den Heere Lodewyk van Vlaenderen, Heer van Praat, als Stadthouder van Hollandt, naer ouder Electie en Costume van de Veertig der voorsz Stede, den 1 Mey.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

Burgemeesteren.

Ian Aper Melisz *van Melisdyk.*
Pieter Vrankensz *vanden berg.*
Heindrik Iansz *Persyn* van Haarlem.
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*

Schepenen.

Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Mr. Vincent Gillisz.
Claas Gerritsz *de Gilde*, *obiit* 17 *Sept.*
Cornelis Jan Beuckelsz *van Zanten.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Aam Heindriksz vander Burch.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *in plaets van de overledene.*

Thesaurier.

Pieter Sasbout Pietersz.
In zyn plaats
Cornelis Michielsz *Vosmaer.*

Weesmeesters.

Vrank Pietersz vander Meer.
Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Pieter Pietersz *van Beaumont* van Dord.

Binnen-Havenmeester.

Mr. Willem Tielemansz *vanden Heuvel.*

Anno 1546.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Pieter Vrankensz *vanden berg.*
Heindrik Jansz *Persyn*, van Haarlem.
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*

Schepenen.

Cornelis Aalbertsz *vander Aa.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Pieter Pietersz *van Beaumont* van Dort.
Mr. Vincent Gillisz.
Huig de Groot Cornelisz *van Noirthoirne.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Thesaurier.

Cornelis Michielsz *Vosmaer.*
In zyn plaats
Jan Dirk Harpertsz *Uitenbroek.*

Weesmeesters.

Vrank Pietersz *vander Meer.*
Jan Aper Melissz *van Melisdyk.*
Jacob Oom Jacobsz.

buiten Havenmeester.

Aam Hendr. vander Burg.

Anno 1547.

Wethouders der Stad Delft, gestelt en geordonneert by myn Heeren van Beveren, vander Veere, &c. Stadhouder Generael over Holland, naer ouder costume.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Pieter Vrankensz *vanden berg.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*

Schepenen.

Cornelis Aalbregtsz *vander Aa.*
Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claes Andriesz *van Persyn.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Simon Heindriksz *vander Stypen van Duivelant*, van Leiden.
Pieter Pietersz Sasbout.

Thesaurier.

Jan Dirk Harpertsz Uittenbroek
In zyn plaats
Heindrik Jansz *Persyn* van Haarlem.

Weesmeesters.

Jacob Oom Jacobsz, *ob.* 12 *Maart*
Michiel Jansz *Camerlingh.*
Vrank Bartholomeusz *van Diemen.*

Havenmr. op Delfshaven.

Frans Willemsz *van Bodegom*, *anders* Myn Heer.

Anno 1548.

Wethouders, geordonneert en gestelt by myn Heere de eerste en andere Raden van Holland, op den 19 Mey 1548, als daer toe gecommitteert by de Heeren van Beveren, Stadhouder Generaal over Holland, uit de agt Burgermeesteren ende 14 Schepenen, by de Veertig Raadsluiden gekooren en geëligeert ten voorsz dage, en geëedt by de Schout dezer Stede, op den 21 Mey daer aen volgende.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Pieter Vrankensz *vanden berg.*
Cornelis Aalbertsz *vander Aa.*
Michiel Jansz *Camerling*, Brouwer.

Schepenen.

Adriaen Vrankensz *vander Meer*
Cors Claas Andriesz *Persyn.*
Cornelis Michielsz *Vosmaer.*
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Simon Heindriksz *vander Stypen van Duvelant.*
Mr. Willem Tielmansz *vanden Heuvel.*
Dirk Heindriksz Bugge.

NB. *Deze Persoonen van de weth zyn in dienst gebleven van den* 1 *Mey* 1548 *tot den* 12 *October* 1549, *alzoo men geen continuatie van de Veertig konde bekomen, ende daeromme geen Electie van de weth konde geschieden.*

Thesaurier.

Hendrik Jansz *Persyn* van Haarlem. *In zyn plaats*
Cornelis Jan Beuckelsz *van Zanten.*

Weesmeesters.

Vrank Bartholomeusz *van Diemen.*
Jan Aper Melisz *van Melisdyk.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog*

binnen Havenmeester.

Gerrit Jacobsz Hovens.

Anno 1549.

Den 12 October de Wet als voren by Commissarissen vernieuwt.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Vrank Pietersz vander Meer.
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog*
Dirk Duist Hendriksz *van Voorhout.*

Schepenen.

Pieter Vrankensz *vanden Berg.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Hendrik Jansz *Persyn*, van Haerlem.
Mr. Willem Tielmansz *vanden Heuvel.*
Jacob Doensz *vanden berg.*
Cornelis Michielsz Doelman.

De Thesauriers, Weesmeesters en Havenmeesters zyn gecontinueert tot het zetten van de nieuwe wet van 't volgende jaar

Anno 1550.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen.

De oude Wet heeft gedient tot den 2 Juny, wanneer de Heer Gerard van Assendelft, agtervolgens een Cedul by de Koninginne Regente getekent, gestelt heeft, en volgens zyn commissie, ten voorsz dage binnen Delft gekooren de volgende Persoonen, als tot

Burgemeesteren.

Vrank Pietersz vander Meer.
Heindrik Jansz *van Persyn*, van Haarlem.
Dirk Duist Heindriksz *van Voorhout.*
Adriaen Claesz van Adrichem *in het dubbelde kruis.*

Schepenen.

Mr. Cornelis Arentsz vander Dussen, *alsdoen Secretaris, en die mitsdien tegens deze Electie geprotesteert heeft.*
Cors Claes Andriesz *van Persyn*
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Jacob Doensz vanden Bergh. *uit de stede vertrokken.*
Cornelis Michielsz Doelman.
Jan Joostensz *van Ackersdyk*, Brouwer.
Fredrik Ottensz.

Thesaurier.

Pieter Vrankensz vanden Berg.

Den 3 Juny by de Vroedschap gestelt tot

Weesmeesters.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Jan Dirk Harpertsz Uitenbroek.
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Havenmr. op Delfshaven.

Simon Heindriksz *vander Stypen van Duiveland.*

buiten Havenmeester.

Cornelis Jacobsz *Fyck.*

Anno 1551.

De Weth is voor dit jaer by de Koninginne Regente gecontinueert, als ook den Thesaurier, Wees- en Havenmeesteren by de Vroedschap.

Anno 1552.

Schout.

Mr. Dirk Pynssen, *obiit.*

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Adriaen Claesz van Adrichem.
Adriaen Vrankensz *vander Meer.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*

Sche-

Schepenen.

Vrank Bartholomeusz van Diemen.
Huig de Groot Cornelisz, *van Noirthoirne.*
Heindrik Jansz *van Persyn* van Haarlem.
Cornelis Michielsz Doelman.
Mr. Galeyn Dirksz.
Gerrit Jacobsz Hoven.
Jacob Duist Gerritsz Storm.

Thesaurier.

Pieter Vrankensz *vanden berg. gecontinueert.*

Weesmeesters.

Vrank Pietersz vander Meer.
Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Jan Joostensz *van Ackersdyk*, Brouwer.

Binnen Havenmeester.

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

Anno 1553.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Wethouderen, gestelt als boven, den 7 Mey.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Adriaen Claesz van Adrichem.
Cornelis Michielsz *Vosmaer.*
Gerrit Jacobsz Hoven.

Schepenen.

Adriaen Vrankensz vander Meer *obiit* 21 *Juli.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Huig de Groot Cornelisz, *van Noirthoirne.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog.*
Jan Dirk Harpertsz *Uittenbroek.*
Frans Dirk Govertsz *Meerman*
Cornelis Michielsz Doelman.
Simon Hendrik Joostensz *vander Stypen van Duivelant*, in de plaats van den overledene.

Thesaurier.

Pieter Vrankensz vanden Berg. *blyvende.*
Cornelis Jan Beukelsz van Santen, *aankomende.*

Weesmeesters.

Jan Joostensz *van Ackersdijk.*
Michiel Jansz *Camerlingh.*
Ewout Jacobsz vander Dussen.

Havenmeester op Delfshaven

Frans Willemsz *van Bodegom, anders*, Myn Heer.

Buiten Havenmeester.

Jan Jan Sasboutsz.

Anno 1554.

De oude Wet is gecontinueert tot den 15 Mey, als wanneer tot Burgemeesters gestelt zyn by de Heer van Beveren, als Stadhouder van Holland.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Cors Claes Andriesz *Persyn.*
Gerrit Jacob Hovensz.
Ewout Jacobsz vander Dussen.

Schepenen.

Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoirne.*
Jan Dirk Harpertsz *Uittenbroek.*
Simon Hendriksz *van Duivelant, obiit* 12 *Decemb. In zijn plaats*
Huig Jansz van Groenewegen.
Adriaen Claesz van Adrichem.
Frans Dirk Govertsz *Meerman.*
Dirk Cornelisz *van Schevening.* Coornkoper.

Thesaurier.

Cornelis Jan Beuckelsz van Santen. *In desselfs plaats*
Pieter Pietersz Sasbout.

Weesmeesters.

Michiel Jansz *Camerling.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander Hoog*
Aam heindriksz vander Burg.

Havenmeester op Delfshaven

Jan Joostensz *van Ackersdijk, in plaats van* Frans Willemsz, *verlaten door zijn impotentie.*

Anno 1555.

Wethouders, gestelt by de Heer van Beveren, als Stadhouder van Hollandt, op den 5 Mey.

Schout.

Vrank Bartholomeusz van Diemen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Michiel Jansz *Camerlingh.*
Gerrit Jacob hovensz.
Jan Dirk harpertsz *Uitenbroek.*

Schepenen.

Cors Claas Andriesz *Persyn.*
Cornelis Michielsz *Vosmaar*, Brouwer.
Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoirne.*
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Mr. Willem Tielmansz *vanden Heuvel.*
Cornelis Michielsz Doelman.
Jan Jacobsz Hoogenhouk, *in't Ossenhooft.*

Thesaurier.

Pieter Sasbout Pietersz.
In zyn plaats
Frans Dirk Govertsz *Meerman.*

Weesmeesters.

Aem hendriksz vander Burch.
Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Adriaen Claesz van Adrichem.

binnen Havenmeester.

Pieter Jan Apersz *van Melisdijk.*

Anno 1556.

Wethouders, gestelt by Heer Maximiliaan van Bourgondien, Marquis vander Veere en Vlissingen, Stadhouder van Holland, den 1 Mey

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Mr. Quiryn Aertsz *vander hoog*
Michiel Jansz *Camerling*
Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoorne.*

Schepenen.

Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Mr. Willem Thielmansz *van den heuvel.*
Cornelis Michielsz Doelman.
Dirk Cornelisz *van Schevening.*
Jan Jacobsz Hoogenhouk, *in't Ossenhooft*
Jan Jan Apersz *van Melisdyk.*
Cornelis Jansz Crusert.

Thesaurier.

Frans Dirksz de Vlieger.
In zyn plaats
Aam Heindriks vander Burch.
Obiit 24 *Aug. In plaats gestelt*
Adriaan Claasz van Adrichem.

Weesmeesters.

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Jan Dirk Harpertsz Uitenbroek
Ewout Jacobsz vander Dussen.

Havenmr. op Delfshaven.

Dirk Jorisz de Bye.

Anno 1557.

Wethouderen, gestelt by de Marquis van ter Veere, Stadhouder van Holland, den 1 Mey.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Michiel Jansz *Camerling.*
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoorne.*

Schepenen.

Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Cornelis Jan Beuckelsz *van Zanten.*
Cornelis Michielsz Doelman.
Frans Dirk Govertsz *Meerman.*
Jan Jacobsz Hoogenhouk, *in 't Ossenhooft.*
Ian Ian Apersz *van Melisdijk.*
Cornelis Iansz Crusert.

Thesaurier.

Adriaen Claesz van Adrichem.
In zyn plaats
Jan Pietersz Olyslager, *obiit* 23 *Sept.* 1558, *en in plaats gestelt*
Dirk Cornelisz *van Schevening.*

Weesmeesters.

Jan Dirk Harpertsz Uitenbroek.
Mr. Quiryn Aartsz vander Hoog
Dirk Cornelisz *van Schevening.*

Buiten Havenmeester.

Bruin Jacob Bruinsz *vander Dussen.*

Anno 1558.

Den 1 Mey tot Wethouders gestelt als vooren.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Jan Dirk Harpertsz Uitenbroek
Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoorne.*
Cornelis Jansz Crusert.

Schepenen.

Frans Duist Dirksz *van Voorhout*
Cornelis Michielsz *Vosmaar*, Brouwer.
Mr Willem Thielmansz *vanden Heuvel*, *obiit* 16 *Octob.*
Cornelis Michielsz Doelman.
Gerrit Jacobsz Hoven.
Huig Jansz van Groenewegen.
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Jan jan Apersz *van Melisdyk*, *in plaats van den overledent.*

Thesaurier

Dirk Cornelisz *van Schevening.*
In desselfs plaats
Ian Ian Sasboutsz.

Weesmeesters.

Mr. Quiryn Aertsz *vander hoog. obiit* 30 *Sept. In plaats gestelt*
Ian Iacobsz Hogenhouk.
Pieter Vrankensz *vander Meer*, *obiit* 16 *August. En is in zyne plaats gekomen*
Michiel Iansz *Camerling.*
Sasbout Cornelisz *vander Dussen*

Binnen Havenmeester.

Lambregt Michielsz *vander Houff van Kriekenbeck.*

Anno 1559.

Wethouders, gestelt by zyn Kon. Majesteit, vermits het overlyden van den Marquis vander Veere, den 1 Mey.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Ian Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Michiel Iansz Camerling.
Gerrit Iacob Hovensz.
Cornelis Iansz Crusert.

Schepenen.

Frans Duist Dirksz van Voorhout.
Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Cornelis Michielsz Doelman.
Jan Joostensz *van Ackersdyk.*
Adriaen Claesz van Adrichem, *obiit* 2 *Martii.*
Huig Jansz van Groenewegen.
Dirk Jorisz de Bye.
Jan Jacobsz Hoogenhouk, *in plaats van den overledene.*

Thesaurier.

Jan Sasbout Jansz. *In zijn plaats*
Huig Cornelisz de Groot.

Weesmeesters.

Sasbout Cornelisz *vander Dussen*
Ewout Jacobsz vander Dussen.
Jan Jan Apersz *van Melisdyk.*

Havenmeester op Delfshaven

Cornelis Pietersz van Beaumont

Anno 1560.

Wethouderen, gestelt by Willem, Prince van Orangie, als Stadhouder van Holland, den 1 Mey.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Cornelis Iansz Crusert.
Dirk Cornelisz *van Schevening.*
Ian Ian Apersz *van Melisdijk.*

Schepenen.

Frans Duist Dirksz van Voorhout.
Cornelis Michielsz *Vosmaer*, Brouwer.
Cornelis Michielsz Doelman.
Ian Ioostensz *van Ackersdijk*, Brouwer.
Sasbout Corn. vander Dussen.
Adriaen Adriaen Vrankensz vander Meer.
Gerrit Ioostensz *van Ylen*, gezegt *van Es.*

Thesaurier.

Huig Cornelisz de Groot.
In desselfs plaats
Cornelis Ian Beuckelsz *van Zanten.*

Weesmeesters.

Ewout Iacobsz vander Dussen.
Vrank Barthol. van Diemen.
Dirk Iorisz de Bye.

Buiten Havemeester.

Adriaen Iacob Bruinsz *vander Dussen.*

Anno 1561.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen.

Burgemeesteren.

Michiel Jansz *Camerling.*
Cornelis Jansz Crusert.
Jan Jan Apersz *van Melisdyk.*
Frans Duist Dirksz van Voorhout.

Schepenen.

Cornelis Michielsz *Vosmaer.*
Jan Jooſtensz *van Ackersdyk.*
Huig Jansz van Groenewegen.
Jan Jacobsz Hoogenhouk.
Sasbout Cornelisz vander Dussen
Lambregt Michielsz *vander houff van Kriekenbeek.*
Sasbout Beuckelsz *vander Burch.*

Thesaurier.

Cornelis Jan Beuckelsz van Santen. *In desselfs plaats*
Pieter Pietersz Sasbout.

Weesmeesters.

Vrank Barthol. van Diemen.
Dirk Cornelisz *van Schevening.*
Gerrit Jacob Hovensz.

Binnen Havenmeester.

Jan Jansz Graswinkel.

Anno 1562.

Schout.

Vrank Barthol. van Diemen, *obiit 16 Novemb. en in plaats gekomen*
Mr. Christiaen Adriaensz vander Goes, *heer van Spyk.*

Burgemeesteren.

Jan Sasbout Dirksz *Sasbout.*
Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoorne.*
Ian Ian Apersz *van Melisdijk.*
Frans Duist Dirksz van Voorhout.

Schepenen.

Cornelis Michielsz Doelman
Ian Ioostensz *van Ackersdyk.*
Ian Iacobsz Hoogenhouk.
Sasbout Corn. vander Dussen.
Sasbout Beuckelsz *vander Burch.*
Dirk Heindriksz *Storm van s' Gravesande.*
Dirk Iansz *Uittenbroek.*

Thesaurier.

Pieter Pietersz Sasbout.
In zijn plaats
Gerrit Ioostensz *van Ylen.*

Weesmeesters

Dirk Cornelisz *van Schevening*
Cornelis Iansz Crusert.
Lambregt Michielsz *Kriekenbeek*

Havenmr. op Delfshaven.

Dirk Iorisz de Bye.

Anno 1563.

Schout.

Mr. Christiaen Adriaensz vander Goes, *heer van Spyk.*

Burgemeesteren.

Ewout Jacobsz vander Dussen
Huig Cornelisz de Groot *van Noirthoorne.*
Frans Duist Dirksz van Voorhout.
Huig Jansz van Groenewegen.

Schepenen.

Jan Joostensz *van Ackersdyk.*
Jan Jacobsz Hoogenhouk.
Sasbout Corn. vander Dussen.
Sasbout Beuckelsz vander Burch
Dirk Jansz Uitenbroek.
Jan Jan Sasboutsz.
Simon Gerritsz Storm.

Thesaurier.

Gerrit Joostensz *van Ylen.*
In zyn plaats
Melchior Gerritsz.

Weesmeesters.

Lambregt Michielsz *Kriekenbeek*
Jan Jan Apersz *van Melisdyk.*
Adriaen Adriaensz vander Meer

Buiten Havenmeester.

Adriaen Simonsz van Groenewegen.

Watermeester.

Cornelis Iansz Crusert.

Anno 1564.

Schout.

Mr. Christiaen Adriaensz vander Goes.

Burgemeesteren.

Huig Cornelisz de Groot *van Noirthoorne.*
Frans Duist Dirksz van Voorhout.
Huig Iansz van Groenewegen.
Pieter Pietersz Sasbout.

Schepenen.

Cornelis Michielsz Doelman.
Jan Joostensz *van Ackersdyk.*
Jan Jacobsz Hoogenhouk.
Sasbout Corn. vander Dussen.
Lambregt Michielsz *Kriekenbeek*
Sasbout Beuckelsz *vander Burch*
Dirk Heindriksz *Storm van s'Gravesande.*

Thesaurier.

Melchior Gerritsz. *In zyn plaats*
Jan Jansz Graswinkel.

Weesmeesters.

Adriaen Adriaensz vander Meer.
Cornelis Jansz Crusert.
Jan Jansz Sasbout.

Binnen Havenmeester.

Michiel Cornelisz *Vosmaer.*
Andere hebben
Michiel Cornelisz *vanden Velde.*

Anno 1565.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoorne.*
Dirk Cornelisz *van Schevening.*
Frans Duist Dirksz *van Voorhout*
Huig Jansz van Groenewegen.

Schepenen.

Jan Joostensz *van Ackersdyk.*
Dirk Jorisz de Bye.
Gerrit Joostensz *van Ylen,* Brouwer.
Lambregt Michielsz *van Kriekenbeek.*
Pieter Pietersz van Beaumont.
Adriaen Iansz vander Meer.
Adriaen Iacob Bruinsz *vander Dussen.*

Thesaurier.

Ian Iansz Graswinkel.
In zyn plaats
Adriaen Adriaensz vander meer.

Weesmeesters.

Ian Iansz Sasbout
Sasbout Cornelisz vander Dussen
Ian Iacobsz Hoogenhouk, *in 't Ossenhooft.*

Havenmeester op Delfshaven.

Cornelis Pietersz van Beaumont

Anno 1566.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Huig Cornelisz de Groot, *van Noirthoorne.*
Jan Jan Apersz *van Melisdyk.*
Huig Jansz van Groenewegen.
Jan Jansz Sasbout.

Schepenen.

Jan Joostensz *van Ackersdyk.*
Dirk Jorisz de Bye.
Gerrit Joostensz *van Tlen*, Brouwer.
Lambregt Michielsz *Kriekenbeek*
Dirk Jansz Uitenbroek.
Melchior Gerritsz.
Jan Cornelisz van Heemskerk van Beest.

NB. *Dat deze Schepenen zyn aangekomen den* 15 *April* 1566 *als men Stilo Delphico schreef* 1567, *als gebleken is by de brieven, in dato den* 22 *Mey* 1567.

Thesaurier.

Adriaen Adriaensz vander Meer
In zyn plaats
Dirk Corn. van Schevening, *verlaten. Is gesuccedeert*
Bruin Jacobsz *vander Dussen.*

Weesmeesters.

Jan Jacobsz Hoogenhouk.
Cornelis Jansz Crusert.
Adriaen Jacob Bruinsz *vander Dussen.*

Buiten Havemeester

Adriaen Arlewynsz vander Made.

Anno 1567.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Jan Ian Apersz *van Melisdyk.*
Pieter Pietersz Sasbout.
Ian jansz Sasbout.
Sasbout Corn. vander Dussen.

Schepenen.

Dirk jorisz de Bye
Lambregt Michielsz *van Kriekenbeek.*
Sasbout Beuckelsz vander Burch
Simon Gerritsz Storm
Pieter Pietersz van Beaumond.
Adriaen jansz vander Meer.
Melchior Gerritsz.

Thesaurier.

Bruin jacobsz *vander Dussen.*
In zyn plaats
Michiel Cornelisz *vande Velde.*

Weesmeesters.

Adriaen jacob Bruinsz *vander Dussen.*
Gerrit joostensz *van Tlen*, Brouwer.
Dirk jansz Uitenbroek.

binnen Havenmeester.

Pieter jacobsz *Varick, in 't schilt.*

Anno 1568.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Ian jan Apersz *van Melisdyk.*
Ian jansz Sasbout.
Sasbout Corn. vander Dussen
Adriaen Adriaensz vander Meer

Schepenen.

Dirk jorisz de Bye.
Sasbout Beuckelsz vander Burch
Pieter Pietersz van Beaumont
Adriaen jansz vander Meer
Melchior Gerritsz
Ian Bogge Dirksz.
Mr. Jacob van Utrecht jansz, *Heere van den Tempel*

Thesaurier.

Michiel Corn. *vande Velde.*
In zyn plaats
Lambregt Michielsz *vander Houff van Kriekenbeek.*

Weesmeesters.

Dirk Jansz Uitenbroek.
Cornelis Jansz Crusert.
Simon Gerritsz Storm.

Havenmeester op Delfshaven

Adriaen Jacob Bruinsz *vander Dussen.*

Anno 1569.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Jan Jan Apersz *van Melisdijk.*
Huig Jansz van Groenewegen.
Jan Jansz Sasbout.
Sasbout Beuckelsz vander Burch.

Schepenen.

Dirk Jorisz de Bye
Pieter Pietersz van Beaumont
Adriaen Jansz vander Meer.
Melchior Gerritsz.
Mr. Jacob van Utrecht Jansz, *Heer van den Tempel.*
Heindrik Vrankensz van Diemen
Cornelis Woutersz vander Burch.

Thesaurier.

Lambregt Michielsz *van Kriekenbeek. In zyn plaats*
Cornelis Adriaen Vrankensz *vander Meer.*

Weesmeesters.

Simon Gerritsz Storm.
Sasbout Corn. vander Dussen
Adriaen Adriaensz vander Meer

buiten Havenmeester.

Jan Bogge Dirksz.

Anno 1570.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes

Burgemeesteren.

Jan jan Apersz *van Melisdyk*
Huig jansz van Groenewegen
Jan jansz Sasbout
Sasbout Beuckelsz vander Burch.

Schepenen.

Dirk jorisz de Bye.
Pieter Pietersz van Beaumont
Adriaen jansz vander Meer
Mr. jacob van Utrecht jansz, *Heer vanden Tempel.*
Cornelis Woutersz vander Burch.
Pieter jacobsz Varick, *in 't Schilt*

Thesaurier.

Cornelis Adriaen Vrankensz *vander Meer. In zyn plaats*
Melchior Gerritsz.

Weesmeesters.

Adriaen Adriaensz vander Meer
Cornelis jansz Crusert.
jan jacobsz Hogenhoek.

Binnen Havenmeester

Michiel Cornelisz *vande Velde.*

Anno

Anno 1571.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Jan Jan Apersz *van Melisdyk.*
Huig jansz van Groenewegen
Sasbout Corn. vander Dussen.
Sasbout Beukelsz vander Burch.

Schepenen.

Dirk Jorisz de Bye.
Adriaen Jansz vander Meer.
Pieter Pietersz van Beaumont
Mr. Jacob van Utrecht Jansz,
Heer van den Tempel.
Cornelis Woutersz vander Burch.
Pieter Jacobsz Varick.

Thesaurier.

Melchior Gerritsz. *In zyn plaats*
Pieter Pietersz Sasbout.

Weesmeesters.

Jan Jacobsz Hoogenhoek.
Jan Jansz Sasbout.
Adriaen Jacob Bruinsz *vander Dussen.*

Havenmeester op Delfshaven

Lambregt Michielsz *van Kriekenbeek, Slipper.*

Op den 4 September 1573 is geresolveert, dat men, geduurende zyne absentie, geen nieuwe Havenmeester stellen, maar dat men een anderen tot zyn kosten substitueeren zoude.

Anno 1572.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Jan Jan Apersz *van Melisdyk. Slipper.*
Huig Jansz van Groenewegen.
Sasbout Corn. vander Dussen.
Sasbout Beukelsz vander Burch.

Schepenen.

Dirk Jorisz de Bye, *Rekenmeester geworden.*
Pieter Pietersz van Beaumont
Adriaen Jansz vander Meer
Mr. Jacob van Utrecht jansz,
Heer vanden Tempel.
Cornelis Woutersz vander Burch
Jan Jorisz vander Burch.
Pieter Jacobsz Varick.

Thesaurier.

Pieter Pietersz Sasbout.
In zyn plaats
Gerrit Michielsz *Camerling.*

Den 4 Sept. 1573 is by de Vroedschap geresolveert, dat men in plaats van Gerrit Michielsz, *een ander, tot zynen koste zoude verwilligen, geduurende zyn absentie.*

Weesmeesters.

Jan jansz Sasbout.
Dirk Jansz Uitenbroek.
Simon Gerritsz Storm.

Buiten Havenmeester.

Claes Willemsz van Heuvel.

Anno 1573.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Mr. Nicolaas Camerling.
Mr. Cornelis jansz Koning *van Bloys.*
Jan jacobsz Hoogenhoek
Adriaen jacob Bruinsz *vander Dussen.*
NB. *De twee eerste waren beide Raden van den Prins van Oranje.*

Schepenen.

Dirk Hendriksz *Storm van s' Gravesande.*
Pieter Pietersz van Beaumont
Mr. Jacob van Utrecht jansz,
Heer van den Tempel.
Adriaan Arlewynsz vander Made
Evert Corn. van Lodenstein
Cornelis van Zouteland
jacob Corn. Moerkerken

Thesaurier.

Gerrit Michielsz *Camerling, Slipper, in zyn plaats*
Cornelis Jan Beukelsz *van Santen*

Weesmeesters.

Simon Gerritsz Storm
Sasbout Corn. vander Dussen, *Slipper.*
Sasbout Beukelsz vander Burch.
Geresolveert dat men in plaats van Sasbout Cornelisz *zal stellen* Adriaen Ariensz vander Meer.

Binnen Havenmeester.

Dirk Dirksz van Santen.

Anno 1574.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Mr. Nicolaas Camerling.
Mr. Cornelis Jansz de Koning
van Bloys.
Abraham van Almonde.
Huig Jacobsz vander Dussen

Schepenen.

Dirk Heindriksz *Storm s' Gravesande, in 't Spoor.*
Simon Gerritsz Storm
Pieter Pietersz van Beaumont
Evert Corn. van Lodenstein
Cornelis van Souteland
Claes Jacobsz Meuyt
Govert Willemsz Brasser

Thesaurier.

Cornelis jan Beukelsz *v. Santen*
Jan jacobsz Hogenhoek

Weesmeesters.

Adriaen Adriaensz vander Meer
Adriaen jacob Bruinsz *vander Dussen.*
Mr. Jacob jansz van Utrecht,
Heer van den Tempel.

Havenmr. op Delfshaven.

Adriaen Arlewynsz vander Made.

Anno 1575.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes.

Burgemeesteren.

Abraham jansz van Almonde.
Huig jacobsz vander Dussen.
Dirk jansz Uitenbroek
Adriaen Simonsz van Groenewegen.

Schepenen.

Dirk Hendriksz *Storm van s' Gravesande.*
Simon Gerritsz Storm.
Cornelis van Souteland.
Claes Willemsz vanden Heuvel.
Claas Adriaansz van Adrichem.
Gerrit Fransz Meerman.
Mr. Frans Cornelisz Duist *van Zanten.*

Thesaurier.

Jan jacobsz Hogenhouk.
In zyn plaats
Jan jansz Graswinkel, *in de boot.*

Weesmeesters.

Adriaen Jacob Bruinsz *vander Dussen.*
Pieter Pietersz van Beaumont
Evert Cornelisz van Lodenstein

Buiten Havenmeester.

Heindrik Dirksz van Santen.

Anno 1576.

Schout.

Mr. Christiaan vander Goes.

Burgemeesteren.

Abraham Jansz van Almonde.
Dirk Jansz Uitenbroek.
Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Mr. Frans Corn. Duist van Santen.

Schepenen.

Dirk Heindriksz *Storm van s'Gravesande.*
Simon Gerritsz Storm.
Claes Jacobsz Meuyt.
Cornelis van Soutelant.
Claes Adriaensz van Adrichem
Dirk Dirksz van Zanten.
Cornelis Pietersz van Beaumont

Thesaurier.

Jan Jansz Graswinkel.
In zyn plaats
Bruin Jacobsz vander Dussen.

Weesmeesters.

Pieter Pietersz van Beaumont
Frerik Ottens, *obiit* 30 *Nov.*
Claes Willemsz vanden Heuvel *in plaats van d' overledene.*
Huig Jacobsz vander Dussen.

Binnen Havenmeester.

Evert Corn. van Lodenstein.

Anno 1577.

Schout.

Mr. Christiaen vander Goes, *staat af, en komt in zyn plaats* Willem van Dorp, *die te gelyk Dykgraaf word.*

Burgemeesteren.

Abraham Jansz van Almonde.
Dirk Jansz Uittenbroek.
Jacob Cornelisz Moerkerken.
Claes Willemsz vander Heuvel

Schepenen.

Dirk Heindriksz *Storm van s' Gravesande.*
Simon Gerritsz Storm.
Claas Jacobsz Meuyt
Dirk Dirksz van Santen
Jan jansz Graswinkel
Willem jansz *de Milde*, in 't *Paternoster.*
Jacob Ewoutsz vander Dussen.

Thesaurier.

Bruin Jacobsz vander Dussen.
In zyn plaats
Adriaan Jansz vander Meer

Weesmeesters.

Huig Jacobsz vander Dussen
Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Claas Adriaensz van Adrichem.

Havenmr. op Delfshaven.

Cornelis Pietersz van Beaumont

Anno 1578.

Schout.

Willem van Dorp.

Burgemeesteren.

Abraham Jansz van Almonde.
Dirk Jansz Uittenbroek
Mr. Frans Cornelisz Duist van Santen.
Govert Willemsz Brasser.

Schepenen.

Dirk Heindriksz *Storm van s'Gravesande.*
Claas Jacobsz Meuyt.
Claas Adriaensz van Adrichem.
Dirk Dirksz van Santen.
Jacob Ewoutsz vander Dussen
Cornelis Lambertsz vander Wel
Willem jacobsz van Voorburg

Thesaurier.

Corstiaen Simonsz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Claas Willemsz vanden Heuvel.
Jacob Cornelisz Moerkerken

Buiten Havenmeester.

Maerten jansz Hoogenhouk.

Anno 1579.

Schout.

Willem van Dorp.

Burgemeesteren.

Mr. Frans Cornelisz Duist van Santen.
Jacob Corn. Moerkerken
Govert Willemsz Brasser.
Bruin jacobsz vander Dussen.

Schepenen.

Pieter Pietersz van Beaumont
Claas jacobsz Meuyt.
Claas Adriaensz van Adrichem.
Willem jansz *de Milde*, *in 't Paternoster.*
Jacob Ewoutsz vander Dussen
Heindrik Aem Heindriksz *vander Burch.*
Gerrit Adriaensz vander Meer

Thesaurier.

Joris Fransz vander Houve.

Weesmeesters.

Claas Willemsz vanden Heuvel.
Dirk jansz Uittenbroek.
Evert Corn. van Lodenstein.

Binnen-Havenmeester.

Dirk Dirksz van Santen.

Anno 1580.

Schout.

Willem van Dorp.

Burgemeesteren.

Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Iacob Cornelisz Moerkerken
Claas Willemsz vanden Heuvel
Gerrit Fransz Meerman.

Schepenen.

Adriaen jansz vander Meer
Willem jansz *de Milde*, *in 't Paternoster.*
Cornelis Lambregtsz vander Wel
Heindrik Aemsz vander Burch.
Gerrit Adriaensz vander Meer
Gerrit Heindriksz *Storm van s'Gravesande.*
Heindrik Dirksz van Santen.

Thesaurier.

Mr. Frans Duist van Santen.

Weesmeesters.

Dirk jansz Uittenbroek.
Pieter Pietersz van Beaumont
Bruin jacobsz vander Dussen.

Havemeester op Delfshaven.

Cornelis Corn. de Bye.

Anno

Anno 1581.

Schout.

Willem van Dorp.

Burgemeesteren.

Huig Jacobsz vander Duffen
Dirk Jansz Uittenbroek.
Jacob Cornelisz Moerkerken
Claes Willemsz vanden Heuvel.

Schepenen.

Adriaen Jansz vander Meer.
Jan jansz Graswinkel.
Jacob Ewoutsz vander Duffen
Heindrik Aemsz vander Burch.
Gerrit Heindriksz *Storm van s' Gravesande.*
Heindrik Dirksz van Santen.
Maerten jansz Hoogenhoek.

Thesaurier.

NB. *Alzo geordonneert is, dat na dezen de Rekening van de Thesaurie niet meer zal gedaan worden van Mey tot Mey, maar van primo January tot ultimo December; daarom geen Thesaurier genomineert, maar de voorgaande is gecontinueert tot ultimo December* 1581. *En is sedert dien tyd de weth ook zoo verandert op den* 1 *January, in plaats van den* 1 *Mey.*

Weesmeesters.

Bruin jacobsz vander Duffen.
Evert Cornelisz van Lodenstein
Gerrit Fransz Meerman.

buiten Havenmeester.

Gerrit Adriaensz vander Meer

NB. Die van Delft hebben in den jare 1581 consent gekregen van den Heere Prince van Orangie, (als zyn Ed. by die van Holland gedefereert zynde, de Hooge Overigheit der zelve Provintie, met approbatie van de Provintiale Raad van Holland daer op gevolgt) dat de Wet voortaan verzet zal worden op Jaarsdag, 't welke nu hier begint met het jaar 1582, en niet meer op Meydag. Ende zullen alle Electien van de Magistraten, voor ende na Jaarsdag gedaan werden, gelyk dat plagt te geschieden voor en na Meydag.

Anno 1582.

Schout.

Willem van Dorp.

Burgemeesteren.

Dirk Jansz Uitenbroek.
Jacob Cornelisz Moerkerken.
Claes Willemsz vanden Heuvel
Heindrik Aemsz vander Burch.

Schepenen.

Jan Jansz Graswinkel.
Cornelis Lambertsz vande Wel.
Gerrit Heindriksz *Storm van s' Gravesande.*
Heindrik Dirksz van Santen.
Maerten Jansz Hoogenhoek.
Cornelis Jacobsz Fyck.
Cornelis Adriaensz vander Meer, *alias* Muys: *by wierd aldus genoemt na den geleerden* Cornelis Musius, *Prior van St. Aegten.*

Thesaurier.

Claes Adriaensz van Adrichem.

Weesmeesters.

Evert Cornelisz van Lodenstein.
Adriaen Jansz vander Meer, *vertrokken.*
Jacob Ewoutsz vander Duffen
Adriaen Simonsz van Groenewegen, *in plaats van* vander Meer.

binnen Havenmeester.

Beukel Beukelsz van Santen.

Anno 1583.

Schout.

Willem van Dorp.

Burgemeesteren.

Dirk Jansz Uittenbroek.
Frans Corn. Duist van Santen
Gerrit Fransz Meerman.
Cornelis Lambertsz vander Wel.

Schepenen.

Dirk Dirksz van Santen.
Jan Jansz Graswinkel de jonge
Willem jansz *de Milde, in 't Paternoster.*
Maerten jansz Hoogenhouk.
Cornelis Jacobsz *Fyck, ob.* 3 *Jul.*
Jan Bastiaensz van Santen.
Clement Corn. Berkel.
Corn. Adriaensz vander Meer, *in plaets van den overledene.*

Thesaurier

Jan jansz Graswinkel, *den Oude*

Weesmeesters.

Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Joris Fransz vander Houven.
Gerrit Hendriksz *Storm van s' Gravesande.*

Havenmeester op Delfshaven

Heindrik Dirksz van Santen.

Anno 1584.

Schout.

Willem van Dorp, *staat af, en succedeert in zyn plaats* Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Mr. Frans Duist van Santen.
Jacob Corn. Moerkerken.
Gerrit Fransz Meerman.
Heindrik Aemsz vander Burch.

Schepenen.

Cornelis van Soutelant.
Dirk Dirksz van Santen.
Willem Jansz *de Milde, in 't Paternoster.*
Willem Jacobsz van Voorburch
Gerrit Hendriksz *Storm van s' Gravesande.*
Bastiaen Corn. vanden Berch.
Borger Jansz vander Blocq.

Thesaurier.

Corn. Pietersz van Beaumont

Weesmeesters.

Joris Fransz vander Hoeven.
Dirk Jansz Uittenbroek
Corn. Lambertsz vander Wel.

Buiten Havenmeester.

Dirk Willemsz Brasser.

Anno 1585.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Jacob Corn. Moerkerken.
Heindrik Aemsz vander Burch
Evert Corn. van Lodenstein.
Claes Adriaensz van Adrichem.

Schepenen.

Cornelis van Souteland.
Dirk Dirksz van Santen.
Jan jansz Graswinkel *de jonge.*
Willem Jansz *de Milde*, *in 't Paternoster.*
Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Heindriksz *Storm van s' Gravesande.*
Borger Jansz vander Blocq.

Thesaurier.

Huig Jacobsz vander Dussen.

Weesmeesters.

Dirk Jansz Uittenbroek.
Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Corstiaen Simonsz van Groenewegen.

Binnen Havenmeester.

Isaäk Lambregtsz vander Wel.

Anno 1586.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Jacob Corn. Moerkerken.
Govert Willemsz Brasser.
Cornelis Lambertsz vander Wel.
Heindrik Aemsz vander Burch

Schepenen.

Cornelis van Souteland.
Dirk Dirksz van Santen.
Jan jansz Graswinkel *de jonge.*
Willem jansz *de Milde*, *in 't Paternoster.*
Gerrit Adriaensz vander Meer.
Gerrit Hendriksz *Storm van s' Gravesande.*
Borger jansz vander Blocq.

Thesaurier.

Adriaen Simonsz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Corstiaen Simonsz van Groenewegen.
Claes Adriaensz van Adrichem.
Heindrik Dirksz van Santen.

Havenmr. op Delfshaven.

Simon Adriaensz van Groenewegen.

Anno 1587.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Dirk Jansz Uitenbroek.
Jacob Corn. Moerkerken.
Govert Willemsz Brasser.
Simon Adriaensz van Adrichem.

Schepenen.

Cornelis van Zouteland
Jan Jansz Graswinkel, *de jonge.*
Willem Jansz *de Milde*, *in 't Paternoster.*
Willem Jacobsz van Voorburg
Gerrit Hendriksz *Storm van s' Gravesande.*
Bastiaen Corn. vanden Berg.
Borger Jansz vander Blocq.

Thesaurier.

Corstiaen Simonsz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Heindrik Dirksz van Santen.
Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Joris Fransz vander Hoeve.

buiten Havenmeester.

Gerrit Adriaensz vander Meer.

Anno 1588.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Dirk jansz Uittenbroek.
Govert Willemsz Brasser.
Heindrik Aemsz vander Burch
Claes Adriaensz van Adrichem.

Schepenen.

Cornelis van Souteland.
Jan jansz Graswinkel.
Willem jacobsz van Voorburg.
Gerrit Heindriksz *Storm van s' Gravesande.*
Clement Cornelisz Berkel.
Borger jansz vander Blocq.
Gerrit jansz vander Eyck.

Thesaurier.

Hendrik Dirksz van Santen.

Weesmeesters.

Joris Fransz vander Houve
Evert Corn. van Lodenstein.
Dirk Dirksz van Santen.

Binnen Havenmeester.

Willem Aemsz vander Burch

Anno 1589.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Govert Willemsz Brasser.
Heindrik Aemsz vander Burch
Claes Adriaensz van Adrichem.
Jacob Ewoutsz vander Dussen

Schepenen.

Cornelis van Souteland.
Jan Jansz Graswinkel.
Willem Jacobsz van Voorburg
Bastiaen Corn. vanden Berg.
Jacob Huigensz vander Dussen
Borger Jansz vander Blocq.
Mr. Johan Huigensz de Groot.

Thesaurier.

Joris Fransz vander Hoeve.

Weesmeesters.

Dirk Dirk van Zanten.
Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Clement Cornelisz Berckel

Havenmeester op Delfshaven

Gerrit Jansz vander Eyck.

Anno 1590.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Jacob Cornelisz Moerkerken
Govert Willemsz Brasser.
Cornelis Lambregtsz vande Wel.
Claes Adriaensz van Adrichem.

Schepenen.

Cornelis Pietersz van Beaumont
Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer
Bastiaen Corn. vanden Berg.
Borger Jansz vander Blocq.
Mr. Johan Huigensz de Groot.
Abraham Jansz Graswinkel.

Thesaurier.

Frans Huigensz vander Dussen.

Weesmeesters.

Adriaen Simonsz van Groenewegen.
Dirk Jansz Uittenbroek.
Evert Cornelisz van Lodenstein.

Buiten Havenmeester.

Jacob Adriaensz van Adrichem.

Anno 1591.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Adriaen Simonsz van Groenewegen. *Oud 75 jaar.*
Claes Adriaensz van Adrichem.
Jacob Ewoutsz vander Dussen
Mr. Johan Huigensz de Groot.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer.
Bastiaen Cornelisz vanden Berg
Borger Jansz vander Blocq.
Jacob Huigensz vander Dussen.
Jan Sebastiaensz van Zanten.
Abraham Jansz Graswinkel.

Thesaurier.

Willem Adamsz vander Burch.

Weesmeesters.

Dirk Jansz Uittenbroek.
Cornelis Pietersz van Beaumont
Clement Corn. Berkel.

Binnen Havenmeester

Jacob Bruinsz Smaling, *anders, vander Dussen.*

Anno 1592.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Johan Huigensz de Groot.
Gerrit jansz vander Eyk.

Schepenen.

Dirk Dirksz van Santen
Willem jacobsz van Voorburg
Jan Sebastiaensz van Santen.
Borger jansz vander Blocq.
Joris Fransz vander Houve.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort
Vrank Reiersz vander Burch.

Thesaurier.

Govert Willemsz Brasser.

Weesmeesters.

Cornelis Pietersz van Beaumont
Evert Corn. van Lodenstein.
Gerrit Adriaensz vander Meer

Havenmr. op Delfshaven.

Simon Adriaensz van Groenewegen.

Anno 1593.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Mr. Johan Huigensz de Groot
Gerrit Jansz vander Eyk.
Jacob Huigensz vander Dussen.

Schepenen.

Dirk Dirksz van Santen.
Willem jacobsz van Voorburg.
Jan Sebastiaensz van Santen.
Sebastiaen Corn. vanden Berg
Borger Jansz vander Blocq.
Frank Reyersz vander Burch
Cornelis Cornelisz de Bye.

Thesaurier.

Maerten Jansz Hoogenhoek.

Weesmeesters.

Evert Corn. van Lodenstein.
Corstiaen Simonsz van Groenewegen.
Joris Fransz vander Hoeve.

Buiten Havemeester.

Jacob Adriaensz vander Dussen, *vertrokken, en in plaats gestelt* Dirk Govertsz Brasser.

Anno 1594.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Mr. Johan Huigensz de Groot.
Jacob Huigensz vander Dussen.
Heindrik Dirksz van Santen.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer
Jan Sebastiaensz van Santen.
Sebastiaen Corn. vanden Berg
Abraham Jansz Graswinkel.
Frank Reyersz vander Burch.
Cornelis Cornelis de Bye.

Thesaurier.

Corstiaen Simonsz van Groenewegen.
Joris Fransz vander Houve.
Clement Cornelisz Berkel.
Corn. Adriaensz vander Meer.

binnen Havenmeester.

Willem Aemsz vander Burch.

Anno 1595.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Govert Willemsz Brasser.
Mr. Johan Huigensz de Groot.
Jacob Huigensz vander Dussen.
Heindrik Dirksz van Santen.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer
Jan Sebastiaensz van Santen.
Abraham Jansz Graswinkel.
Frank Reyersz vander Burch.
Simon Adriaensz van Groenewegen.
Jacob Bruinsz Smaling, *anders, Vander Dussen.*

Thesaurier.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Cornelis Adriaensz vander Meer
Claes Adriaensz van Adrichem.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort

Havemeester op Delfshaven.

Thonis Corn. vander Blok.

Anno 1596.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Govert Willemsz Brasser.
Claes Adriaensz van Adrichem
Jacob Huigensz vander Dussen
Heindrik Dirksz van Santen.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer
Maerten Jansz Hoogenhoek
Cornelis Adriaensz vander Meer
Borger Jansz vander Blocq
Abraham Jansz Graswinkel.
Frank Reyersz vander Burch.

Thesaurier.

Joris Fransz vander Houve.

Weesmeesters.

Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Evert van Lodenstein.
Jacob Ewoutsz vander Dussen

Buiten Havemeester

Gerrit Jansz Graswinkel.

Anno 1597.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Govert Willemsz Brasser.
Claes Adriaensz van Adrichem.
Gerrit Jansz vander Eyk.
Jacob Huigensz vander Dussen.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer.
Abraham Jansz Graswinkel.
Sebastiaen Corn. vanden Berg
Simon Adriaensz van Groenewegen.
Isaak Lambertsz vander Wel.
Paulus Cornelisz van Beerenstein.

Thesaurier.

Cornelis Cornelisz Welhoek.

Weesmeesters.

Evert van Lodenstein, *verlaten.*
Maerten Jansz Hoogenhoek.
Jan Sebastiaensz van Santen.
Willem Adamsz vander Burch, *in de plaats van* Lodenstein.

Binnen-Havenmeester.

Michiel Willemsz vander Houff.

Anno 1598.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Govert Willemsz Brasser.
Gerrit Jansz vander Eyk.
Jacob Huigensz vander Dussen
Maerten Jansz Hogenhoek.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer.
Borger Jansz vander Blocq.
Frank Reyersz vander Burch.
Simon Adriaensz van Groenewegen.
Paulus Cornelisz van Berenstein
Thonis Corn. vander Blocq.

Thesaurier.

Frans Huigensz vander Dussen.

Weesmeesters.

Willem Adamsz vander Burch.
Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Cornelis Adriaensz vander Meer

Havenmr. op Delfshaven.

Jacob Adriaensz van Adrichem.

Anno 1599.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Gerrit Jansz vander Eyk.
Abraham Jansz Graswinkel.
Robbert Ewoutsz Schilperoort, *in plaats van den Overledene, den* 1 *Mey, na een Nominatie van twee, uit de vier uitgevallen Burgemeesteren.*

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Gerrit Adriaensz vander Meer *obiit* 3 *Nov.*
Frank Reyersz vander Burch.
Jan Sebastiaensz van Santen.
Isaacq Lambertsz vander Wel
Pouwels Corn. van Berenstein.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.

Thesaurier.

Willem Adamsz vander Burch.

Weesmeesters.

Cornelis Adriaensz vander Meer
Joris Fransz vander Hoeve.
Govert Willemsz Brasser.

Buiten Havenmeester.

Adriaen Fyk Dirksz van Bleiswyk.

Anno 1600.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Gerrit Jansz vander Eyk.
Abraham Jansz Graswinkel.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort.

Schepenen.

Willem Jacobsz Voorburg.
Jan Sebastiaensz van Santen.
Borger Jansz Blocq.
Isaak Lambertsz vander Wel.
Pouwels Corn. van Berenstein.
Jacob Adriaensz Pauw.
Arent Jacobsz vander Graaf.

Thesaurier.

Heindrik Fransz Duist van Voorhout.

Weesmeesters.

Joris Fransz vander Houve.
Heindrik Dirksz van Santen.
Simon Adriaensz van Groenewegen.

Binnen Havenmeester.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel

Anno 1601.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Gerrit Jansz vander Eyk.
Abraham Jansz Graswinkel.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort
Pouwels Cornelisz van Berenstein.

Schepenen.

Willem Jacobsz Voorburg.
Jan Sebastiaensz van Santen.
Borger Jansz Blocq.
Joris Fransz vander Houve.
Bastiaen Corn. vanden Berg.
Jacob Adriaensz Pauw.
Cornelis Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*

Thesaurier.

Maerten Jansz Hoogenhouk.

Weesmeesters.

Simon Adriaensz van Groenewegen.
Frank Reyersz vander Burch.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.

Havenmeester op Delfshaven

Jan Jansz van Lodenstein.

Anno

Anno 1602.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Jacob Huigensz vander Dussen.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Paulus Corn. van Berenstein.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg
Jan Sebastiaensz van Santen.
Borger Jansz vander Blocq.
Isaak Lambertsz vander Wel.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Jacob Adriaensz Pauw.
Willem Adamsz vander Burch.

Thesaurier.

Michiel Willemsz vander Hoef.

Weesmeesters.

Cornelis Adriaensz vander Meer
Frank Reyersz vander Burch.
Cornelis Corn. Welhouk, *anders*, *Briell.*

Buiten Havenmeester.

Gerrit Jansz Graswinkel.

Anno 1603.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Heindrik Dirksz van Santen.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Paulus Cornelisz van Berenstein.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Bastiaen Corn. vanden Berch.
Borger Jansz vander Blocq.
Jacob Adriaensz Pauw.
Willem Adamsz vander Burch.
Adriaen Dirksz Fyk van Bleiswyk.
Arent Jacobsz van Lodenstein.

Thesaurier.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Corn. Adriaensz vander Meer.
Abraham Jansz Graswinkel.
Hendrik Fransz Duist van Voorhout.

Binnen Havenmeester.

Gerrit Dirksz Meerman.

Anno 1604.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Hendrik Dirksz van Santen.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Paulus Corn. van Berenstein.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Borger Jansz vander Blocq.
Isaak Lambertsz vander Wel.
Jacob Adriaensz Pauw.
Willem Adamsz vander Burch
Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Dirk Bruinsz vander Dussen.

Thesaurier.

Cornelis Cornelisz Welhouk.

Weesmeesters.

Simon Adriaensz van Groenewegen.
Hendrik Fransz Duist van Voorhout.
Maerten Jansz Hoogenhoek.

Havenmeester op Delfshaven.

Claes Anthonisz Hodenpyl.

Anno 1605.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Gerrit Jansz vander Eyck.
Jacob Huigensz vander Dussen.
Hendrik Dirksz van Santen.

Schepenen.

Willem Jacobsz van Voorburg.
Borger Jansz vander Blocq.
Isaak Lambertsz vander Wel.
Jacob Adriaensz Pauw.
Arent Jacobsz van Lodenstein.
Dirk Bruinsz vander Dussen.
Hendrik Duist van Voorhout Fransz. *Obiit 5 Octob.*

Thesaurier.

Dirk Willemsz Brasser.

Weesmeesters.

Frank Reyersz vander Burch.
Simon Adriaensz van Groenewegen.
Willem Adamsz vander Burch.

Buiten Havemeester

Jacob Adriaensz van Adrichem.

Anno 1606.

Schout

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Claes Adriaensz van Adrichem.
Gerrit Jansz vander Eyck.
Jacob Huigensz vander Dussen.
Hendrik Dirksz van Santen, *obiit* 31 *Maart*, *en in zyn plaets*
Paulus Corn. van Berenstein.

Schepenen.

Borger Jansz vander Blocq.
Isaak Lambertsz vander Wel.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Arent Jacobsz van Lodenstein.
Dirk Bruinsz vander Dussen.
Claes Hendriksz Verburg.
Gerrit Dirksz Meerman.

Thesaurier.

Simon Adriaensz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Willem Adamsz vander Burch.
Abraham Jansz Graswinkel, *obiit* 17 *Maart.*
Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Jacob Adriaensz Pauw, *in plaats van den overledene.*

Binnen Havenmeester.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel

Anno 1607.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Jacob Huigensz vander Dussen.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Paulus Corn. van Berenstein.
Frank Reyersz vander Burch.

Schepenen.

Cornelis Corn. Welhoek
Arent Jacobsz van Lodenstein.
Dirk Bruinsz vander Dussen
Claes Hendriksz Verburgh.
Gerrit Dirksz Meerman.
Michiel Willemsz vander Houff.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*

Thesaurier.

Willem Adamsz vander Burch.

Weesmeesters.

Cornelis Adriaensz vander Meer.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Jacob Adriaensz Pauw.

Havenmr. op Delfshaven.

Frans Adriaensz vander Dussen.

135

Anno 1608.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman.

Burgemeesteren.

Robbregt Ewoutsz Schilperoort.
Paulus Corn. van Berenstein.
Frank Reyersz vander Burg.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.

Schepenen.

Arent Jacobsz van Lodenstein.
Claes Hendriksz Verburg.
Joris Willemsz Roskam.
Jacob Jansz vanden Helm.
Claes Anthonisz Hodenpyl.
Dirk Willemsz Brasser, *ob.* 28 *Jul.*
Dirk Evertsz Bleiswyk.
Gerrit Dirksz Meerman, *in plaats van den overledene.*

Thesaurier.

Jacob Huigensz vander Dussen

Weesmeesters.

Cornelis Adriaensz vander Meer
Cornelis Corn. Welhouk.
Michiel Willemsz vander Houff.

Buiten Havemeester.

Gerrit Jansz Graswinkel.

Anno 1609.

Schout.

Gerrit Fransz Meerman, *obiit* 5 *April* 1609, *in zyn plaats* Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Robbregt Ewoutsz Schilperoort
Frank Reyersz vander Burch.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Cornelis Adriaensz vander Meer, *obiit* 11 *April*, *en is den* 28 *dito in zyn plaats verkooren* Jacob Adriaensz Pauw.

Schepenen.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Dirk Bruinsz vander Dussen, *Schout geworden.*
Claes Hendriksz Verburgh.
Michiel Willemsz vander Houff.
Joris Willemsz Roskam.
Jacob Jansz vanden Helm.
Claes Anthonisz Hodenpyl.
Arent Jacobsz vander Graef, *in plaats van* Vander Dussen.

Thesaurier.

Gerrit Dirksz Meerman.

Weesmeesters.

Cornelis Cornelisz Welhouk.
Paulus van Beerenstein.
Simon Adriaensz van Groenewegen.

Binnen Havenmeester

Jan Jansz van Lodenstein.

Anno 1610.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Robbregt Ewoutsz Schilperoort
Frank Reyersz vander Burch.
Jacob Adriaensz Pauw.
Arent Jacobsz vander Graef.

Schepenen.

Adriaen Dirksz Fyk van Bleiswyk.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Joris Willemsz Roskam.
Jacob Jansz vanden Helm.
Claas Anthonisz Hodenpyl.
Jacob Sebastiaensz Bel vanden Berg.
Dirk Gerritsz Meerman.

Thesaurier.

Michiel Willemsz vander Houff.

Weesmeesters.

Willem Adamsz vander Burch.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Paulus van Beerenstein.

Havenmeester op Delfshaven

Claes Bruinsz vander Dussen.

Anno 1611.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Jacob Huigensz vander Dussen.
Frank Reyersz vander Burch.
Jacob Adriaensz Pauw.
Arent Jacobsz vander Graaf.

Schepenen.

Pieter Anth. vanden Heuvel.
Joris Willemsz Roskam.
Jacob Jansz vanden Helm.
Claas Anthonisz Hodenpyl
Jacob Sebastiaensz Bel vanden Berg.
Dirk Evertsz van Bleiswyk.
Jacob Adriaensz van Adrichem.

Thesaurier.

Gerrit Jansz vander Eyck.

Weesmeesters.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Simon Adriaensz van Groenewegen.
Adriaen Dirksz Fyck van Bleiswyk.

Buiten Havenmeester.

Arent Gysbregtsz van Wena.

Anno 1612.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Jacob Huigensz vander Dussen, *Heer van Haringcarspel &c.*
Frank Reyersz vander Burch.
Arent Jacobsz vander Graef.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*

Schepenen.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Jacob Jansz vanden Helm.
Claes Anthonisz Hodenpyl
Jacob Sebastiaensz Bel vanden Berg.
Jacob Adriaensz van Adrichem.
Gerrit Dirksz Meerman.
Jan Jansz van Lodenstein.

Thesaurier.

Jacob Adriaensz Pauw.

Weesmeesters.

Adriaen Dirksz Fyk van Bleiswyk.
Gerrit Jansz Graswinkel.
Dirk Gerritsz Meerman.

buiten Havenmeester.

Pieter Joostensz van Ruyven.

Anno 1613.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Jacob Huigensz vander Dussen. *Heer van Haringcarspel &c.*
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Michiel Willemsz vander Houff.
Jacob Adriaensz van Adrichem,

Sche-

Schepenen.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Jacob Jansz vanden Helm.
Joris Willemsz Roskam.
Jan Jansz van Lodenstein.
Gerrit Beukelsz van Santen.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Jan Abrahamsz Graswinkel.

Thesaurier.

Arent Jacobsz vander Graeff.

Weesmeesters.

Simon Adriaensz van Groenewegen.
Dirk Gerritsz Meerman.
Gerrit Dirksz Meerman.

Havenmr. op Delfshaven.

Frans Adriaensz vander Dussen.

Anno 1614.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Gerrit Jansz vander Eyk.
Michiel Willemsz vander Houff.
Jacob Adriaensz van Adrichem.
Jan Jansz van Lodenstein.

Schepenen.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Joris Willemsz Roskam.
Dirk Evertsz van Bleiswyk.
Gerrit Beukelsz van Santen.
Jan Abrahamsz Graswinkel.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Adriaen Maertensz Hoogenhouk.

Thesaurier.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Simon Adriaensz van Groenewegen.
Frank Reyersz vander Burch.
Frank Hendriksz vander Burch.

buiten Havenmeester.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Anno 1615.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Gerrit Jansz vander Eyk.
Jacob Huigensz vander Dussen, *Heer van Haringkarspel &c.*
Frank Reyersz vander Burch.
Jan Jansz van Lodenstein.

Schepenen.

Jacob Jansz vanden Helm.
Dirk Evertsz van Bleiswyk.
Jan Abrahamsz Graswinkel.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Adriaen Maertensz Hoogenhouk
Arent Gysbregtsz van Wena.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.

Thesaurier.

Paulus van Beerenstein.

Weesmeesters.

Jacob Adriaensz Pauw.
Frank Hendriksz vander Burch.
Jacob Adriaensz van Adrichem.

Binnen Havenmeester.

Bruin Harmensz Schinkel.

Anno 1616.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Gerrit Jansz vander Eyk.
Frank Reyersz vander Burch.
Arent Jacobsz vander Graef.
Jacob Adriaensz van Adrichem.

Schepenen.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Jacob Jansz vanden Helm.
Jan Abrahamsz Graswinkel.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Adriaen Maertensz Hoogenhouk.
Dirk Robbregtsz Schilperoort
Dirk Dirksz Meerman.

Thesaurier

Jacob Huigensz vander Dussen.

Weesmeesters.

Jacob Adriaensz Pauw.
Jan Jansz Lodenstein.
Gerrit Beuckelsz van Santen.

Havenmeester op Delfshaven

Jan Hendriksz Duist van Voorhout.

Anno 1617.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Gerrit Jansz vander Eyk.
Jacob Adriaensz Pauw.
Arent Jacobsz vander Graef.
Jacob Adriaensz van Adrichem.

Schepenen.

Jacob Jansz vanden Helm.
Dirk Evertsz van Bleiswyk.
Jan Abrahamsz Graswinckel.
Adriaen Maertensz Hoogenhouk
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Dirk Dirksz Meerman.
Jan Fransz vander Lee.

Thesaurier.

Simon Adriaensz van Groenewegen.

Weesmeesters.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Gerrit Beukelsz van Santen.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel

Buiten Havenmeester.

Arent Gysbregtsz van Wena.

Anno 1618.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Frank Reyersz vander Burch.
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Jacob Adriaensz Pauw.
Jan Jansz van Lodenstein.

Schepenen.

Joris Willemsz Roskam.
Jacob Jansz vanden Helm.
Dirk Dirksz Meerman.
Jan Fransz vander Lee.
Frans Adriaensz vander Dussen.
Joost Jacobsz van Adrichem.
Pieter Willemsz vander Houff.

Thesaurier.

Gerrit Beukelsz van Zanten.

Weesmeesters.

Frank Hendriksz vander Burch.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Dirk Evertsz van Bleiswyk.

binnen Havenmeester.

Mr. Adriaen van Coolwyk.

Anno 1618.

Magistraten, op nieuw by zyn Excellentie gestelt, welke voor dit jaer zullen dienen.

Burgemeesteren.

Frank Reyersz vander Burch,
Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Jacob Adriaensz Pauw.
Jan Jansz Lodenstein.

Schepenen.

Michiel Willemsz vander Houff
Joris Willemsz Roskam.
Jacob Jansz vanden Helm.
Dirk Dirksz Meerman.
Jan Fransz vander Lee.
Frans Adriaensz vander Dussen.
Jan Adriaensz Vockestaert.

Thesaurier.

Gerrit Beukelsz van Santen.

Weesmeesters.

Frank Heindriksz vander Burch.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Arent Jacobsz vander Graef.

Havenmeester op Delfshaven

Nicolaes Bartholomeusz vander Mast.

Anno 1619.

Burgemeesteren en Schepenen, Anno 1618 by zyn Excellentie gestelt, werden voor dit jaar gecontinueert, als van gelyken de Havenmeester.

Weesmeesters.

Arent Jacobsz vander Graef.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Mr. Abraham Pietersz vander Meer.

Thesaurier.

Frank Heindriksz vander Burch.

Anno 1620.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Burgemeesteren.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Jacob Adriaensz Pauw.
Arent Jacobsz vander Graef.
Jan Jansz van Lodenstein.

Schepenen.

Jacob Jansz vanden Helm.
Jan Fransz vander Lee.
Jan Adriaensz Vockestaert.
Nicolaes Bartholomeusz vander Mast.
Willem Luitsz Kittestein.
Hendrik Hendriksz van Millingen.
Mr. Willem Frankensz vander Burch.

Thesaurier.

Adriaen Andriesz vander Goes.

Weesmeesters.

Mr. Abraham vander Meer.
Frans Adriaensz vander Dussen.
Dirk Dirksz Meerman.

Buiten Havenmeester.

Cornelis Pietersz Bogaert.

Den 3 January 1620, is by de Heeren Veertigen verstaen, dat de Gecommitteerden ten Dagvaert, niet by Burgemeesteren, maer by de Heeren Veertigen gecommitteert zullen werden.

Anno 1621.

Schout.

Dirk Bruinsz vander Dussen, *staat af, en is in zyn plaats gestelt*
Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Arent Jacobsz vander Graef.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.

Schepenen.

Jan Fransz vander Lee.
Claes Barthol. vander Mast, *Admiraliteits-heer op de Maze geworden.*
Willem Luitsz Kittestein.
Hendrik Hendriksz van Millingen.
Mr. Adriaen van Coolwyk.
Anthony Heindriksz vander Gysen.
Nicolaes Jansz van Santen, *in plaats van* Vander Mast.

Thesaurier.

Jan Jansz Lodenstein.

Weesmeesters.

Dirk Dirksz Meerman.
Jacob Jansz vanden Helm.
Mr. Willem Frankensz vander Burch.

Binnen Havenmeester.

Simon Jacobsz Overschie.

Anno 1622.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Frans Adriaensz vander Dussen.
Dirk Dirksz Meerman.

Schepenen.

Willem Luitsz Kittestein.
Heindrik Heindriksz van Millingen.
Mr. Adriaen Corn. van Coolwyk
Anthony Heindriksz vander Gyzen.
Nicolaes Jansz van Santen.
Adriaen Claesz Meuyt.
Jacob Maertensz Hoogenhoek.

Thesaurier.

Arent Jacobsz vander Graef.

Weesmeesters.

Jacob Jansz Helm.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Frank Heindriksz vander Burch.

Havenmr. op Delfshaven.

Gerrit Adriaensz Vockestaert.

Anno 1623.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Dirk Dirksz Meerman.

Schepenen.

Willem Luitsz Kittestein.
Hendrik van Millingen.
Anthony Hendr. vander Gysen.
Jacob Maertensz Hoogenhoek.
Jacob Cornelisz van Lodenstein.
Jacob Dirksz Voorburg.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders*, *Briell* van Welhouk.

Thesaurier.

Adam Willemsz vander Burch.

Weesmeesters.

Frank Hendriksz vander Burch.
Mr. Adriaen Corn. van Coolwyk
Jooft Jacobsz van Adrichem.

Buiten Havenmeester.

Hendrik Anthonisz van Groenewegen.

Anno 1624.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen.
Jan Jansz van Lodenstein.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk.
Adriaen Andriesz vander Goes.

Schepenen.

Willem Luitsz Kittestein.
Adriaen Claesz Meuyt.
Jacob Maertensz Hoogenhoek.
Jacob Corn. van Lodenstein.
Jacob Dirksz van Voorburg.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders*, *Briell* van Welhouk.
Dirk Pietersz Vrouwling.

Thesaurier.

Pieter Anth. vanden Heuvel.

Weesmeesters.

Mr. Adriaen Corn. Coolwyk.
Dirk Dirksz Meerman.
Mr. Willem Vrankensz vander Burch.

Binnen Havenmeester.

Corn. Zachariasz van Ophoven.

Anno 1625.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Dirk Corstiaensz Groenewegen, *obiit* 28 *Octob.*
Arent Jacobsz vander Graef.
Jan Jansz van Lodenstein.
Adriaen Andriesz vander Goes.

Schepenen.

Willem Luitsz Kittestein, *obiit* 4 *Jul.*
Adriaen Claesz Meuyt.
Jacob Corn. van Lodenstein.
Jacob Dirksz van Voorburg.
Gerrardo Corn. Welhouk, *anders*, *Briell* van Welhouk.
Dirk Pietersz Vrouwling.
Hilbrand Claesz Swaeneveld, *obiit* 12 *Mey.*
Hendrik van Millingen, *in plaats van* Kittestein.
Cornelis Pietersz vander Meer, *in plaats van* Swaenevelt.

Thesaurier

Jooft Jacobsz van Adrichem.

Weesmeesters.

Dirk Dirksz Meerman.
Jacob Maartensz Hoogenhouk.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*

Havenmeester op Delfshaven

Maerten Cornelisz Voorstad.

Anno 1626.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Arent Jacobsz vander Graef.
Jan Jansz van Lodenstein, *obiit* 3 *Octob.*
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Dirk Dirksz Meerman.

Schepenen.

Hendrik Hendriksz van Millingen.
Nicolaes Jansz van Santen.
Cornelis Pietersz vander Meer.
Adam Willemsz vander Burch.
Hendrik Anthonisz van Groenewegen.
François Willemsz van Santen.
Mr. Cornelis Paulusz van Beerenstein.

Thesaurier.

Mr. Adriaen van Coolwyk.

Weesmeesters.

Jacob Maertensz Hoogenhouk.
Frank Hendriksz vander Burch.
Mr. Willem Frankensz vander Burch.

Buiten Havenmeester.

Anthony Louisz Heinsius.

Anno 1627.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Arent Jacobsz vander Graef.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Dirk Dirksz Meerman.
Dirk Evertsz van Bleiswyk.

Schepenen.

Cornelis Pietersz vander Meer.
Adam Willemsz vander Burch.
Hendrik Anthonisz van Groenewegen.
François Willemsz van Santen.
Mr. Cornelis van Beerenstein.
Hendrik Hendriksz vanden Mierop.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.

Thesaurier.

Dirk Gerritsz Meerman.

Weesmeesters.

Frank Hendriksz vander Burch.
Frans Adriaensz vander Dussen.
Pieter Anthonisz vanden Heuvel.

Binnen Havenmeester.

Cornelis Pietersz Boogaert.

Anno 1628.

Schout.

Jan Adriaensz Vockestaert.

Burgemeesteren.

Arent Jacobsz vander Graef.
Dirk Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Willem Frankensz vander Burch.
Jooft Jacobsz van Adrichem.

Schepenen.

Anthony Hendriksz vander Gyzen.
Cornelis Pietersz vander Meer.
Hendrik Anthonisz van Groenewegen.
François Willemsz van Santen.
Mr. Cornelis Paulusz van Beerenstein.
Hendrik Hendriksz vanden Mierop.
Johan Hendr. Duist van Voorhout.

Thesaurier.

Gerrard Corn. Welhouk.

Weesmeesters.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel
Jacob Dirksz Voorburch.
Adam Willemsz vander Burch.

Havenmr op Delfshaven.

Adriaen Willebortsz van Spieringshoek.

Anno 1629.

Schout.

Jan *Adriaensz* Vockestaert, *obiit* 18 *April*, *en is den* 10 *July in zyn plaats gestelt*
François Willemsz van Santen.

Burgemeesteren.

Arent Jacobsz vander Graef, *oud* 70 *Jaar.*
Frans *Adriaensz* vander Dussen.
Joost Jacobsz van Adrichem.
Frank Hendriksz vander Burch.

Schepenen.

Anthony Hendriksz vander Gyzen.
Hendrik Anthonisz van Groenewegen.
François van Santen, *is Schout geworden.*
Hendrik Hendriksz vanden Mierop.
Jan Duist van Voorhout.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Mr. Evert Jansz van Lodenstein.
Jacob Dirksz van Voorburch, *in plaats van* Van Santen.

Thesaurier.

Jacob Maertensz Hoogenhouk.

Weesmeesters.

Adam Willemsz vander Burch.
Mr. *Adriaen* Cornelisz van Coolwyk.
Mr. Cornelis Paulusz van Beerenstein.

buiten Havenmeester.

Cornelis Daemensz vander Graft

Anno 1630.

Schout.

François Willemsz van Santen.

Burgemeesteren.

Frans Adriaensz vander Dussen, *obiit* 27 *Aug.*
Joost Jacobsz van Adrichem.
Frank Hendriksz vander Burch.
Dirk Gerritsz Meerman.

Schepenen.

Anthony Hendriksz vander Gyzen.
Jacob Dirksz van Voorburg.
Johan Hendriksz Duist van Voorhout.
Hendrik Hend. vanden Mierop.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Maerten Corn. Voorstad.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.

Thesaurier.

Adam Willemsz vander Burch.

Weesmeesters.

Mr. Adriaen van Coolwyk.
Michiel Willemsz vander Houff.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.

Binnen Havenmeester

Willem Jorisz Roskam.

Anno 1631.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Joost Jacobsz van Adrichem.
Dirk Gerritsz Meerman, *obiit* 16 *Aug.*
Mr. Cornelis Paulusz van Beerenstein.
Pieter Willemsz vander Houff.

Schepenen.

Anthony Hend. vander Gysen
Jacob Dirksz Voorburg.
Hendrik Hendriksz vanden Mierop.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Maerten Corn. Voorstad.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Vincent Hendriksz Molshouk.

Thesaurier.

Frank Hendriksz vander Burch.

Weesmeesters.

Michiel Willemsz vander Houff.
Pieter Anth. vanden Heuvel.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.

Havenmeester op Delfshaven

Pieter Isaaksz Busschert.

Anno 1632.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Mr. Cornelis Paulusz van Beerenstein.
Pieter Willemsz vander Houff.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.

Schepenen.

Gerrardo Corn. Welhouk.
Hendrik Hendriksz van Mierop
Mr. Evert Jansz van Lodenstein
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Vincent Hendriksz Molshouk.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
Francois Dirksz Meerman.

Thesaurier.

Dirk Dirksz Meerman.

Weesmeesters.

Jan Duist van Voorhout.
Jacob Maertensz Hoogenhouk.
Jacob Dirksz van Voorburg.

Buiten Havenmeester.

Ewout Evertsz van Bleiswyk.

Anno 1633.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Mr. Willem Frankensz vander Burch.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.

Schepenen.

Jacob Corn. van Lodenstein.
Jacob Dirksz van Voorburg.
Gerrardo Corn. Welhouk.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Vincent Hendriksz Molshouk.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
Francois Dirksz Meerman.

Thesaurier.

Joost Jacobsz van Adrichem.

Weesmeesters.

Jacob Maertensz Hoogenhouk.
Mr. Adriaen Corn. van Coolwyk
Adam Willemsz vander Burch.

buiten Havenmeester.

Anthony Louisz Heinsius.

Anno 1634.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Willem Frankensz vander Burch.
Frank Hend. vander Burch.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.

Het Collegie van de Heeren Schepenen is voor dit jaer by zyn Excellentie gecontinueert.

Thesaurier.

Pieter Anthonisz vanden Heuvel.

Weesmeesters.

Adam Willemsz vander Burch.
Mr. Cornelis van Beerenstein
Pieter Willemsz vander Hoeff.

Is by de Heeren Veertigen geresolveert, voor dit jaar geen Havenmeester te eligeeren, maar den dienst voor dit jaar te laten bedienen door den Binnenhavemeester, om te zien of de drie Havenmeesterschappen bequalyk tot een zoude konnen gebragt werden.

Anno 1635.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Willem vander Burch.
Frank Hendriksz vander Burch.
Mr. Cornelis Paulusz Berenstein
Johan Hendriksz Duist van Voorhout.

Schepenen.

Hendrik Hendriksz van Millingen.
Jacob Dirksz van Voorburg.
Gerrardo Welhouk, *anders, Briel*
Dirk Pietersz Vrouwling.
Mr. Arlewyn Simonszvan Groenewegen.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
François Dirksz Meerman.

Thesaurier.

Gerrit Beukelsz van Santen.

Weesmeesters.

Pieter Willemsz vander Houff.
Dirk Dirksz Meerman.
Dirk Robbregtsz Schilperoort

Buiten Havemeester.

Zal om redenen, hier voren verhaelt, voor dit jaar by de binnen Havenmeester werden bedient.

Anno 1636.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Jacob Jacobsz van Adrichem.
Mr. Cornelis Paulusz van Beerenstein.
Jan Duist Hendriksz van Voorhout.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.

Schepenen.

Hendrik Hendr. van Millingen.
Jacob Corn. van Lodenstein.
Jacob Dirksz van Voorburg.
Dirk Pietersz Vrouwling.
Mr. Arlewyn van Groenewegen
Vincent Molshouk, *is den* 20 *Mey Admiraliteits Heer geworden, en is gesuccedeert*
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaerd.

Thesaurier.

Mr. Adriaen van Coolwyk.

Weesmeesters.

Dirk Dirksz Meerman.
Jacob Maertensz Hoogenhoek.
Gerrard Cornelisz Welhouk, *anders Briell.*

Binnen en Buiten Havenmeester voor 3 *jaar.*

Adriaen Willeboortsz Spierinxhoek.

Anno 1637.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Joost Jacobsz van Adrichem.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Frans Dirksz Meerman.

Schepenen.

Nicolaes Jansz van Santen.
Jacob Corn. van Lodenstein.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert.
Frank Pietersz vander Meer.
Pieter Gerritsz van Santen.
Jacob Arentsz vander Graef, *Heer van Hoogeveen.*

Thesaurier.

Gerrardo Welhouk.

Weesmeesters.

Jacob Maertensz Hoogenhouk.
Jacob Dirksz Voorburg.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.

Anno 1638.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Mr. Corn. Paulusz van Beerenstein, *obiit* 13 *Aug.*
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.

Schepenen.

Hendrik Hendriksz van Millingen.
Adriaen Claesz Meuyt.
Jacob Corn. van Lodenstein.
Dirk Pietersz Vrouwling.
Frank Pietersz vander Meer.
Pieter Gerritsz van Santen.
Jacob Arentsz vander Graef.

Thesaurier.

Adam Willemsz vander Burch.

Weesmeesters.

Joost Jacobsz van Adrichem.
Jacob Dirksz Voorburg.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven.

Engelbert Jacobsz Pauw.

Anno 1639.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Mr. Evert Jansz van Lodenstein
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Ewout Evertsz van Bleiswyk.

Schepenen.

Hendrik Hendrikſz van Millingen.
Dirk Pieterſz Vrouwling, *obiit 30 April, en is geſuccedeert*
Jacob Dirkſz van Voorburg.
Frank Pieterſz vander Meer.
Pieter Gerritſz van Santen.
Bruin Jacobſz vander Duſſen.
Jan Adriaenſz vander Chys.
Abraham Maartenſz Hoogenhouk.

Theſaurier.

Dirk Dirkſz Meerman.

Weesmeeſters.

Jooſt Jacobſz van Adrichem.
Jacob Cornelisz van Lodenſtein *obiit 18 July.*
Mr. Nicolaes Adriaenſz Boogaert.

Binnen en Buiten Havemeeſter voor 3 jaren.

Arnout van Beerenſtein.

Anno 1640.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeeſteren.

Mr. Evert Janſz van Lodenſtein
Mr. Arlewyn Simonſz van Groenewegen.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Jacob Arentſz vander Graef.

Schepenen.

Hendrik Hendrikſz van Millingen.
Vincent Hendr. Molshouk.
Frank Pieterſz vander Meer.
Pieter Gerritſz van Santen.
Bruin Jacobſz vander Duſſen.
Johan Adriaenſz vander Chys.
Jooſt Corn. van Lodenſtein.

Theſaurier.

Jooſt Jacobſz van Adrichem.

Weesmeeſters.

Dirk Robbregtſz Schilperoort.
Mr. Nicolaes Adriaenſz Boogaert.
Abraham Maartenſz Hoogenhouk.

Anno 1641.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeeſteren.

Jan Hendrikſz Duiſt van Voorhout.
Mr. Everard Janſz van Lodenſtein.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Jacob Arentſz vander Graef.

Schepenen.

Jacob Dirkſz van Voorburg.
Vincent Hendrikſz Molshouk.
Bruin Jacobſz vander Duſſen.
Johan Adriaenſz vander Chys.
Jooſt Corn. van Lodenſtein.
Bruin Dirkſz vander Duſſen.
Dirk Gerritſz Meerman, *Ridder, Heer van Molenaarsgraaf*

Theſaurier.

Evert Evertſz van Bleiswyk.

Weesmeeſters.

Dirk Robbregtſz Schilperoort.
Adam Willemſz vander Burch.
Mr. Arlewyn Simonſz van Groenewegen.

Havenmr. op Delfshaven. voor 3 jaar.

Pieter Gerritſz van Santen.

Anno 1642.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeeſteren.

Jan Hendrikſz Duiſt van Voorhout.
Mr. Arlewyn Simonſz van Groenewegen.
Jacob Arentſz vander Graef, *Heer van Hogeveen.*
Evert Adriaenſz van Bleiswyk.

Schepenen.

Jacob Dirkſz van Voorburg, *obiit 21 Mey, en is geſuccedeert*
Hendrik Hendrikſz van Millingen.
Vincent Hendrikſz Molshouk.
Jooſt Corn. van Lodenſtein.
Dirk Gerritſz Meerman, *Ridder Heer van Molenaarsgraaf.*
Aarnout Pauluſz van Berenſtein.
Jacob Adriaenſz Pauw.
Adriaen Adamſz Fyck.

Theſaurier.

Francois Dirkſz Meerman.

Weesmeeſters.

Dirk Dirkſz Meerman, *oud 70 jaar.*
Adam Willemſz vander Burch,
Gerrard Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*

Binnen en Buiten Havemeeſter, voor 3 jaar.

Frank Pieterſz vander Meer.

Anno 1643.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeeſteren.

Jooſt Jacobſz van Adrichem.
Dirk Robbregtſz van Schilperoort.
Mr. Evert Janſz van Lodenſtein.
Evert Adriaenſz van Bleiswyk.

Schepenen.

Heindrik Heindrikſz van Millingen, *obiit 13 Decemb.*
Bruin Jacobſz vander Duſſen.
Dirk Gerritſz Meerman, *Ridder.*
Aarnout Pauluſz van Beerenſtein.
Jacob Adriaenſz Pauw.
Adriaen Adamſz Fyck.
Nicolaas Leendertſz Koekebakker.

Theſaurier.

Mr. Willem vander Burch.

Weesmeeſters.

Gerrard Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Jacob Arentſz vander Graaf, *Heer van Hogeveen.*
Vincent Hendrikſz Molshouk.

Havenmeeſter binnen en buiten.

Frank vander Meer.

Anno 1644.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeeſteren.

Ewout Janſz vander Duſſen, *Ridder, oud 70 jaer.*
Jooſt Jacobſz van Adrichem, *oud 70 jaar.*
Dirk Robbregtſz Schilperoort.
Mr. Everard Janſz van Lodenſtein.

Sche-

Schepenen.

Pieter Gerritsz van Santen.
Bruin Jacobsz vander Dussen.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder*
Jacob Adriaensz Pauw.
Adriaen Adamsz Fyck.
Nicolaes Leendertsz Koukebakker.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.

Thesaurier.

Jacob Arentsz vander Graef, *Heer van Hogeveen.*

Weesmeesters.

Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert.
Vincent Hendriksz Molshouk; *obiit* 31 *Jan.* 1644.
Aarnout Paulusz van Beerenstein.
Joost Corn. van Lodenstein, *in plaats van den overledene.*

Havenmeester op Delfshaven. Voor 3 jaar.

Engelbert Jacobsz Pauw.

Anno 1645.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Francois Dirksz Meerman.
Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen

Schepenen.

Pieter Gerritsz van Santen.
Johan Adriaensz vander Chys.
Nicolaes Leendertsz Koukebakker.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Dirk Jansz vander Lee.
Evert Dirksz Bleiswyk.
Cornelis Maertensz Hoogenhouk.

Thesaurier.

Gerrard Cornelisz Welhouk.

Weesmeesters.

Adam Willemsz vander Burch
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert.
Bruin Jacobsz vander Dussen.

Binnen en Buiten Havenmeester voor 3 jaar.

Anthoni Louysz Heinsius.

Anno 1646.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Mr. Evert Jansz van Lodenstein
Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen
Bruin Jacobsz vander Dussen.

Schepenen.

Johan Adriaensz vander Chys.
Nicolaes Leendertsz Koukebakker.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Dirk Jansz vander Lee.
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Cornelis Maertensz Hoogenhouk.
Abraham Corstiaensz vander Burch.

Thesaurier.

Aernout Paulusz van Beerenstein.

Weesmeesters.

Adam Willemsz vander Burch.
Frank Pietersz vander Meer.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*

Havenmeester binnen en buiten.

Anthoni Heinsius.

Anno 1647.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Jan Hendriksz Duist van Voorhout.
Jacob Arentsz vander Graaff, *Heer van Hoogeveen.*
Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen
Bruin Jacobsz vander Dussen.

Schepenen.

Jan Adriaensz vander Chys.
Joost Corn. van Lodenstein.
Nicolaas Leendrtsz Koukebakker.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Dirk Jansz vander Lee.
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Abraham Corstiaensz vander Burch.

Thesaurier.

Frank vander Meer.

Weesmeesters.

Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*
Cornelis Maartensz Hoogenhouk.

Havenmeester op Delfshaven.

Willem Luitsz Kittenstein.

Anno 1648.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Jan Duist Hendriksz van Voorhout.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Jacob Arentsz vander Graaf, *Heer van Hoogeveen.*

Schepenen.

Jan Adriaensz vander Chys.
Joost Corn. van Lodenstein.
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Abraham Corstiaensz vander Burch.
Jan Frankensz Graswinkel.
Pieter Adriaensz Croeser.
Dr. Theodorus Jacobsz Vallensis.

Thesaurier.

Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*

Weesmeesters.

Dirk Robbregtsz Schilperoort
Bruin Jacobsz vander Dussen.
Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen

Havenmeester binnen en buiten voor 3 jaar.

Adriaen Dirksz van Voorburch

Anno 1649.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Jacob Arentsz vander Graaf.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.

Schepenen.

Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Dirk Jansz vander Lee.
Abraham Corstiaensz vander Burch, *obiit* 28 *Octob.*
Jan Frankensz Graswinkel.
Pieter Adriaensz Croeser.
Dr. Theodorus Jacobsz Vallensis.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.

Thesaurier.

Pieter Gerritsz van Santen.

Weesmeesters.

Arnout Paulusz van Beerenstein
Bruin Jacobsz vander Dussen.
Bruin Dirksz vander Dussen, *Obiit* 11 *Novemb.*

Anno 1650.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

François Dirksz Meerman.
Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders*, *Briel.*
Jacob Arentsz vander Graaf.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.

Schepenen.

Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Dirk Jansz vander Lee.
Dr. Theod. Jacobsz Vallensis.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.
Willem Luitsz Kittestein.
Mr. Maarten Engelbertsz Pauw.
Dirk Bruinsz vander Dussen.

Thesaurier.

Joost Corn. van Lodenstein.

Weesmeesters.

Arnout van Beerenstein.
Corn. Maartensz Hoogenhouk.
Jan Adriaensz vander Chys.

Havenmr. op Delfshaven.

Aalbregt Arentsz vander Graaf.

Tot dezen tyd is de Electie van Burgemeesteren en Schepenen gedaan by zyn Hoogheit den Heere Prince van Oranje.

Alzoo de Heere Prince WILLEM VAN ORANJE, Stadhouder van *Holland ende Westvriesland*, in den jare 1650 is komen te overlyden, zoo heeft de Stad Delft, nevens andere Steden comparerende ter Vergadering van haar Ed. Groot Mog., van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland ende Westvriesland, haar Souverein, Octroy verkregen, om haar Burgemeesters en Schepenen voortaan zelfs te eligeeren: 't welk met den jare 1651 aanvang neemt, volgens het hier na volgende Octroy:

DE Ridderschap, Edelen en Steden van Holland ende Westvriesland, representeerende de Staten van den zelven Lande, doen te weten: Alsoo ons vertoont is by Burgermeesters en Regeerders der Stad Delft, hoe dat de Regeering en beleit van de zaken, de voorsz Stad aangaande, van alle ouder tyden was geweest, ende nog was, by de Veertig Raden ende Vroedschappen, uit de Rykste, Eerbaarste, Notabelste, Rekkelykste en Vredelykste Persoonen van dezelve Stad, die by de voorsz Raden onder solemneele Eede moesten werden gekozen en blyven dienen haar leven lang, ende haar Poorterschap geduurende en in plaatse van de aflyvigen, jaarlyks tot zekeren daar toe gewoonlyken dage, by de andere Raden waren gesuppleert tot het voorsz getal van Veertig toe: welke Veertig Raden, volgens de Privilegien van dezelve Stad, en het gebruik daar op gevolgt, een dag voor den dag, die men gewoonlyk was het Regt ende de Magistratuur van de voorsz Stad te vernieuwen, kiezen, by gelyke Eede, 22 Persoonen als voren; Alderykste, Notabelste, Eerlykste Rekkelykste en Vredelykste Mannen der voorsz Stad, die de voorsz Veertig Raden dogten oorbaarlykst, vredelykst ende proffytelykst, omme den Heer van den Lande ende Stede voorsz, ende de voorsz 22 Persoonen alzoo genomineert of gekozen, waren in vorige tyden jaarlyks gepresenteert ende overgelevert aan den Prince ofte Grave van den Lande, ofte deszelfs Gecommitteerde; ook by wylen aan de Stadhouders ende Raden van Holland, om daar uit te nemen, te kiezen, ende te stellen vier Burgermeesteren en zeven Schepenen na haar goetdunken, tot de Regeering ende Gouvernement van de voorsz Stad, yder jaar schaar geduurende: waarna de Hooge Overigheit en hoogste Regeering van den Lande van Holland ende Westvriesland gedevolveert ende wedergekomen zynde aan Ons, hadden wy sedert eenige jaren herwaards, de voor dezen gewezene Gouverneurs en Stadhouders dezes Provintie, by derzelve respective Commissien mede onder anderen geauthoriseert ende gemagtigt, omme de Burgermeesteren, Schepenen en Wetten te veranderen, agtervolgende de Privilegien van de Respective Steden aldaar. Ende alzoo mits het droevig overlyden van wylen Heer Willem Prince van Orangie, &c. hoogl. memorie, jegenwoordig geen Gouverneur ofte Stadhouder van Holland was, ende dat in verscheide Steden dezer Provintie, de Magistratuure by de Res-

Respective Raden ende Vroedschappen van dien, absolutelyk wert gekozen en gestelt, ende de Raden der voorsz Stad Delft de beste ende volkomen kennisse waren hebbende van de nutste, bequaamste Persoonen, tot bekledinge van de voorsz diensten in den haere, ende de Stad Delft, de Borgerye ende inwoonderen van dien, mede van de eerste en de principaalste waren geweest, die de Vrydommen van dezen Lande met zoo veel bloed, grooten yver, periculen ende met alle hare middelen hadde helpen verkrygen, stabileeren ende behouden; daarin ook gezint zynde met Godes hulpe altyt te continueeren: Zoo verzogten de voorsz Burgermeesteren ende Regeerders der Stad Delft, dat het ons geliefde de voorsz Stad, ofte de Veertig Raden van dien te Consenteren, Authoriseeren ende Octroyeeren, dat zy om redenen, te voren verhaalt, van nu af aan en voortaan, eenen dag voor Nieuwejaars-dag (als wanneer men gewoon was de Weth van de voorsz Stad te vernieuwen) zouden kiezen, stellen, ende nemen, onder Eede van niet te hebben met iemant daar over beraatslaagt, gecommuniceert, ofte gecomplotteert, directelyk nog indirectelyk, uit de nominatie van 22 Persoonen, by de voorsz Veertig Raden, na de voorsz Privilegien ende ouder gewoonte te doen 11 Persoonen, te weten vier als Burgermeesteren, en zeven als Schepenen, doende professie van Christelyke Gereformeerde Religie, ofte dezelve toegedaan, omme de Regeeringe, Gouvernement ende Administratie van der Justitie, van en binnen de voorsz Stad Delft, yder jaar schaar geduurende te bedienen: SOO IS 'T, dat wy de zake ende het verzoek voorsz overgemerkt hebbende, ende de Verthoonders willende gelieven, uit onze regte Wetenschap, Souveraine Magt ende Authoriteit, de goede Stad Delft, of wel de Veertig Raden van dien, geconsenteert, geauthoriseert ende geoctroyeert hebben; consenteeren, authoriseeren, ende octroyeeren mitsdezen dat zyluiden van nu af en voortaan, eenen dag voor den Nieuwejaars-dag, (als wanneer men gewoon was de Weth van de voorsz Stad Delft te vernieuwen) zullen kiezen, stellen ende nemen, onder Eede van niet te hebben met iemant daar over beraadslaagt, gecommuniceert ofte gecomplotteert, directelyk nog indirectelyk, uit de Nominatie van 22 Persoonen by de voorsz Veertig Raden der gemelte Stad, na desselfs oude Privilegien en oude gewoonte te doen 11 Persoonen, te weten vier als Burgermeesteren, en zeven als Schepenen, (doende professie van de Gereformeerde Christelyke Relige ofte dezelve toegedaan) omme de Regeeringe, Gouvernement ende Administratie van de Justitie, van en binnen meergemelte Stad Delft, ieder jaar schaar geduurende te bedienen. Ende ten einde de Verthoonders dezen onzen Consente, Authorisatie ende Octroy mogen genieten als na behooren, lasten en ordonneren Wy allen ende een iegelyk dezen eenigsints aangaande, hem hier na te reguleeren, ende de Verthoonders het effect te laten genieten, zonder de Verthoonders te doen ofte laten geschieden eenig hinder, letsel, of empeschement ter contrarie. Gegeven in den Hage, onder onsen Grooten Zegele hier aan doen hangen, op den 21 December in 't Jaar onses Heeren eenigen Heilands en Zaligmakers duyzent zeshondert en vyftig. Ende was geparaphreert

CATS. ut.

Op de plycque stond, ter ordonnantie van de Staten, *HERBERT van BEAUMONT.* 1650 hebbende een uithangend Zegel van roden Wassche.

Agtervolgende welk voorsz Octroy, hebben de Heeren Veertigen uit een dubbeld getal, by haar, na ouder gewoonte genomineert, de navolgende Burgemeesteren en Schepenen geëligeert.

Anno 1651.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders*, *Briell.*
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
Bruin Jacobsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert.

Schepenen.

Adriaen Adamsz Fyck.
Dirk Jansz vander Lee.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.
Willem Luitsz Kittestein.
Mr. Maerten Egbertsz Pauw.
Dirk Bruinsz vander Dussen.
Jan Corn. van Bleiswyk.

Thesaurier.

Jacob Arentsz vander Graaff, *Heer van Hoogeveen*, *obiit* 22 *Feb.*

Weesmeesters.

Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen.
Jan Adriaensz vander Chys.
Jan Frankensz Graswinkel.

Havenmeester binnen en buiten voor 3 *jaar.*

Dirk Adriaensz van Coolwyk.

Anno 1652.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Johan Hendr. Duist van Voorhout, *oud* 70 *jaar.*
Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen
Bruin Jacobsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert.

Sche-

Schepenen.

Adriaen Adamsz Fyck.
Nicolaes Leendertsz Koukebakker.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.
Willem Luitsz Kittestein, *obiit 14 Feb. En is gesuccedeert den 4 Maart*
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Mr. Maerten Egbertsz Pauw.
Dirk Bruinsz vander Dussen.
Jan Corn. van Bleiswyk.

Thesaurier.

Gerrard Welhouk.

Weesmeesters.

Cornelis Maertensz Hoogenhouk, *oud 70 jaar.*
Johan Frankensz Graswinkel.
Dirk Jansz vander Lee.

Havenmeester binnen en buiten.

Dirk van Coolwyk.

Anno 1653.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Bruin Jacobsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert.
Johan Frankensz Graswinkel.
Joost Corn. van Lodenstein.

Schepenen.

Pieter Adriaensz Croeser.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.
Dirk Bruinsz vander Dussen.
Jan Corn. van Bleiswyk.
Aelbregt Arentsz vander Graaf.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
Arent Reyersz vander Burch.

Thesaurier.

Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen

Weesmeesters.

Dirk Jansz vander Lee.
Adriaen Adamsz Fyck.
Nicol. Leendertsz Koukebakker

Havenmeester op Delfshaven

Pieter Dirksz Vrouwling, *obiit 10 Aug. En is gesuccedeert* Maarten Engelbertsz Graswinkel

Havenmeester binnen en buiten.

Dirk van Coolwyk.

Anno 1654.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Bruin Jacobsz vander Dussen, *oud 70 jaar.*
Jan Frankensz Graswinkel.
Joost Cornelisz van Lodenstein, *oud 70 jaar.*

Schepenen.

Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Pieter Adriaensz Croeser.
Jan Corn. van Bleiswyk.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater

Thesaurier.

Aalbregt vander Graef.

Weesmeesters.

Adriaen Adamsz Fyck, *obiit 15 Dec.*
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Mr. Maerten Egbertsz Pauw.

Havenmeester binnen en buiten voor 3 jaar.

Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.

Anno 1655.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Pieter Gerritsz van Santen.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw
Johan Corn. van Bleiswyk.

Schepenen.

Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Zacharias Cornel. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk
Isaac Cornelisz Graswinkel.
Mr. Willem Gerritsz Meerman, *Ridder.*

Thesaurier.

Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder, Heer van Molenaarsgraaf.*

Weesmeesters.

Evert Dirksz van Bleiswyk.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.
Pieter Adriaensz Croeser.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Bartholomeus vander Mast.

Anno 1656.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrard Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Mr. Maerten Egbertsz Pauw.
Johan Corn. van Bleiswyk.
Dirk Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Mr. Zacharias Corn. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk.
Isaak Cornelisz Graswinkel.
Mr. Willem Gerritsz Meerman *Ridder.*
Pieter Willemsz vander Hoef.
Pieter Joostensz van Lodenstein.

Thesaurier.

Pieter Gerritsz van Santen.

Weesmeesters.

Dirk Jansz vander Lee.
Mr. Paulus Jacobsz Briel.
Maerten Engelbregtsz Graswinkel.

Havenmr. op Delfshaven.

Adriaen Anthonisz Heinsius.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Barthol. vander Mast.

Anno 1657.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrard Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Dirk Bruinsz vander Dussen.
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Aalbregt Arentsz vander Graaf.

Alle de Schepenen zyn voor dit jaar gecontinueert,

Thesaurier.

Dirk van Coolwyk.

Weesmeesters.

Maerten Engelbertsz Graswinkel.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.

Binnen en Buiten Havemeester, voor 3 jaar.

Jacob Willemsz Delff.

Anno 1658.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Aelbregt Arentsz vander Graef.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder*

Schepenen.

Dr. Theodorus Jacobsz Vallensis.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk
Isaak Cornelisz Graswinkel.
Pieter Willemsz vander Houff.
Pieter Joostensz van Lodenstein.
Maerten Engelbertsz Graswinkel.

Thesaurier.

Dirk Bruinsz vander Dussen.

Weesmeesters.

Nicolaes Leendertsz Koukebakker.
Pieter Adriaensz Croeser.
Mr. Andries vander Goes.

Anno 1659.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Johan Frankensz Graswinkel
Aelbregt Arentsz vander Graaf.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder*

Schepenen.

Dr. Theodorus Jacobsz Valensis.
Isaak Cornelisz Graswinkel.
Pieter Willemsz vander Houff.
Pieter Joostensz van Lodenstein
Maerten Engelbertsz Graswinkel.
Mr. Jacob Cornelisz Hoogenhouk.
Mattheus Nicolaesz Gaal.

Thesaurier.

Gerard Welhouk.

Weesmeesters.

Nicol. Leendertsz Koukebakker
Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater

Havenmr. op Delfshaven. voor 3 jaar.

Robbregt Dirksz van Schilperoort.

Anno 1660.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Evert Jansz van Lodenstein
Johan Frankensz Graswinkel.
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*

Schepenen.

Dr. Theodorus Jacobsz Vallensis.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Isaak Cornelisz Graswinkel.
Pieter Willemsz vander Houff.
Maerten Engelbregtsz Graswinkel.
Mr. Jacob Cornelisz Hoogenhouk.
Mattheus Nicolaesz Gaal.

Thesaurier.

Mr. Andries Adriaensz vander Goes, *Heer van Naters.*

Weesmeesters.

Dirk Jansz vander Lee.
Mr. Zacharias Hofdyk van Beerenstein.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.

Binnen en Buiten Havemeester

Mr. Bartholomeus vander Mast.

Anno 1661.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Johan Frankensz Graswinkel.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw.
Dirk Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Mr. Zacharias Cornel. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Maerten Engelbertsz Graswinkel.
Mr. Jacob Cornelisz Hoogenhouk.
Mattheus Nicolaesz Gaal.
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf, *Ridder.*
Dirk Joostensz Lodenstein.

Thesaurier.

Jan Corn. van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Dirk Jansz vander Lee.
Pieter Adriaensz Croeser.
Isaak Cornelisz Graswinkel.

Anno 1662.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrardo Cornelisz Welhouk, *anders, Briell.*
Johan Frankensz Graswinkel.
Mr. Maerten Egbertsz Pauw.
Dirk Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Mr. Zacharias Corn. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater.
Maerten Engelbertsz Graswinkel.
Mr. Jacob Cornelisz Hoogenhouk.
Mattheus Nicolaesz Gaal.
Dirk Joostensz van Lodenstein.
Mr. Jacob Ewoutsz vander Dussen.

Thesaurier.

Mr. Everard van Lodenstein.

Weesmeesters.

Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder*
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Isaak Cornelisz Graswinkel, *Secretaris van de weeskamer geworden den* 23 *Decemb.*

Havenmeester op Delfshaven

Pieter Harmensz van Ruyven.

Anno 1663.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Gerrardo Corn. Welhouk, *anders, Briell, oud* 70 *jaar.*
Drik Bruinsz vander Dussen.
Pieter Adriaensz Croeser.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes, *Heer van Naters.*

Schepenen.

Pieter Willemsz vander Houf.
Mr. Jacob. Cornelisz Hoogenhouk.
Mattheus Nicolaesz Gaal.
Dirk Joostensz van Lodenstein.
Mr. Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Aernoutsz van Beerenstein.
David Jansz van Mierop.

Thesaurier.

Mr. Zacharias Hofdyk van Beerenstein.

Weesmeesters.

Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder*
Maerten Engelbertsz Graswinkel.
Pieter Abrahamsz Hogenhouk.

Anno 1664.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Jan Corn. van Bleiswyk.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*
Pieter Adriaensz Croeser.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes, *Heer van Naters.*

Schepenen.

Arent Reyersz vander Burch.
Pieter Willemsz vander Houff.
Mr. Jacob Cornelisz Hoogenhouk.
Dirk Joostensz van Lodenstein.
Mr. Jacob Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Aernoutsz van Beerenstein.
David Jansz vanden Mierop.

Thesaurier.

Aalbregt vander Graef.

Weesmeesters.

Maerten Engelbertsz Graswinkel
Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater

Anno 1665.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Jan Corn. van Bleiswyk.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
Maarten Engelbertsz Graswinkel

Schepenen.

Pieter Willemsz vander Houff
Dirk Joostensz van Lodenstein.
Mr. Jacob Ewoutsz vander Dussen, *obiit* 21 *Juny, en is des zelfs plaats niet gesuppleert.*
Mr. Nicolaes Aernoutsz van Beerenstein.
David Jansz vanden Mierop.
Jacob Jacobsz Briel.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert, *Heer van Beloys.*

Thesaurier

Pieter Abrahamsz Hoogenhouk

Weesmeesters.

Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater.
Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Jacob Corn. Hoogenhouk, *obiit* 4 *Sept. En den* 28 *dito in zyn plaats gestelt*
Dr. Theodorus Jacobsz Vallensis.

De Havenmeester op Delfshaven houden de Heeren Burgemeesteren voor dit jaar aan zich.

Anno 1666.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Johan Corn. van Bleiswyk.
Maerten Engelb. Graswinkel.
Mr. Zacharias Corn. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater

Schepenen.

Dirk Joostensz van Lodenstein.
Mr. Nicolaes Aernoutsz van Beerenstein.
David Jansz vanden Mierop.
Jacob Jacobsz Briel.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.

Thesaurier.

Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder,*

Weesmeesters.

Dirk Jansz vander Lee.
Arent Reyersz vander Burch.
Pieter Willemsz vander Houff.

De Havenmeesters plaats op Delfshaven, houden de Heeren Burgemeesteren voor twee jaren aan haar.

Havenmeester binnen en buiten.

Jacob Corn. Graswinkel.

Anno 1667.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Jan Corn. van Bleiswyk.
Aelbregt Arentsz vander Graef.
Mr. Zacharias Cornel. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater.

Schepenen.

Mr. Nicolaes Aernoutsz van Beerenstein.
David Jansz vanden Mierop.
Jacob Jacobsz Briel.
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert *heer van Beloys.*
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Adriaen Anthonisz Heinsius.

Thesaurier.

Maerten Graswinkel.

Weesmeesters.

Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.
Pieter Willemsz vander Hoeff
Dirk Joostensz van Lodenstein

Havenmeester op Delfshaven voor 3 jaren.

Mr. Dirk Jansz van Heemskerk van Beest.

Anno 1668.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Dirk Bruinsz vander Dussen, *obiit 12 Jan. En is den 6 Feb. gesuccedeert*
Jan Frankensz Graswinkel, *obiit 30 Mey. En is desselfs plaats onvervult gelaten.*
Aalbregt Arentsz vander Graef.
Mr. Zacharias Cornel. Hofdyk van Beerenstein.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater

De Schepenen van 't vorige jaar zyn gebleven.

Thesaurier.

Arent Reyersz vander Burch.

Weesmeesters.

Dirk Jansz vander Lee.
Dirk Joostensz van Lodenstein.
Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert.

Anno 1669.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Aelbregt Arentsz vander Graef
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*
Dirk Jansz vander Lee.
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk

Schepenen.

Jacob Jacobsz Briel.
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Adriaen Anthonisz Heinsius.
Jacob Corn. Graswinkel.
Mr. Johan Bruinsz vander Dussen.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.

Thesaurier.

Mr. Cornelis Corn. Onderwater

Weesmeesters.

Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.
Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert.
David Jansz vanden Mierop.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Hendrik Adriaensz van Spierinxhoek.

Anno 1670.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Aelbregt Arentsz vander Graaf.
Dirk Gerritsz Meerman, *Ridder.*
Dirk Jansz vander Lee.
Pieter Abrahamsz Hogenhouk.

Schepenen.

Jacob Jacobsz Briel.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Adriaen Anthonisz Heinsius.
Jacob Cornelisz Graswinkel.
Mr. Jan Bruinsz vander Dussen.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert.

Thesaurier.

Jan Corn. van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Mr. Bartholomeus Claesz vander Mast.
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert,

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Adriaen Jansz vander Chys

Anno 1671.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Maarten Engelbertsz Graswinkel
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk.
Arent Reyersz vander Burch.
David Jansz vanden Mierop.

Schepenen.

Adriaen Anthonisz Heinsius.
Jacob Corn. Graswinkel.
Mr. Jan Bruinsz vander Dussen.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert.
Mr. Gysbregt Gysbregtsz van Beerenstein.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.

Thesaurier.

Mr. Arent Jacobsz vander Graef, *Ridder.*

Weesmeesters.

Pieter Willemsz vander Hoef, *is vertrokken na Nimwegen den 16 January.*
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Gerrit Adriaensz vander Wel, *den 3 Februáry gesuccedeert in de plaats van* Vander Hoef.

Anno 1672.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Maerten Engelbertsz Graswinkel.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Arent Reyersz vander Burch.
David Jansz vanden Mierop.

Schepenen.

Adriaen Anthonisz Heinsius.
Jacob Corn. Graswinkel.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert.
Mr. Gysbregt Gysbregtsz van Beerenstein.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.
Mr. Bartholomeus Claesz vander Mast.

Thesaurier.

Dirk Joostensz van Lodenstein.

Weesmeesters.

Mr. Adriaen Jacobsz Fyk
Gerrit Adriaensz vander Wel.
Jacob Jacobsz Briel.

Havenmeester binnen en buiten.

Arent Pietersz Slagtoe.

Anno 1672.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater.
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk.
Arent Reyersz vander Burch.
Dr. Theodorus Jacobsz Vallenlensis.

Schepenen.

Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk, *is Admiraliteits Heer geworden.*
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.
Mr. Bartholomeus vander Mast.
Hugo Adriaensz s'Gravesande
Mr. Hendrik Jansz Duist van Voorhout.
Mr. Dirk Evertsz van Bleiswyk
Mr. Gerard Jansz Putmans.

Thesaurier.

Dirk Joostensz van Lodenstein, *geëxcuseert, blyft dit jaar uitdienen, om de kortheit des tyds.*

Weesmeesters.

Mr. Adriaen Jacobsz Fyk, *is 't gebleven, en op nieuws door de Heeren Veertigen gestelt*
Mr. Bruno van Waardhuyzen.
Mr. Jacob Vredenburg van Adrichem.

Havenmeester binnen en buiten

Arent Pietersz Slagtoe, *is gecontinueert.*

Havenmeester op Delfshaven.

De plaats zal door ordre van Heeren Burgermeesteren, by den Rentmeester op Delfshaven bedient werden tot Nieuwe jaar, vermits de discontinuatie van Mr. Adriaen vander Chys, *in de Vroedschap.*

Anno 1673.

Schout.

François van Santen.

Burgemeesteren.

Door zyn Hoogheit geëligeert.

Pieter Abrahamsz Hoogenhouk.
Dr. Theodorus Jacobsz Vallenfis, *obiit* 15 *Aug.*
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Mr. Hendrik Jansz Duist van Voorhout.

Schepenen.

Mr. Dirk Ewoutsz van Bleiswyk
Mr. Gerard Jansz Putmans.
Adriaen Willemsz vander Houff.
Anthony Jansz Thierens, *obiit* 4 *July.*
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Mr. Harpert Maertensz Tromp.
Frank Hendriksz Verburch.

Thesaurier.

Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.

Weesmeesters.

Mr. Bruno van Waardhuizen
David Jansz vanden Mierop.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.

Havenmeester op Delfshaven

Dirk Corn. Koukebakker.

Anno 1674.

Schout.

Francois van Santen.

Burgemeesteren.

Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Mr. Hendrik Jansz Duist van Voorhout, *obiit* 28 *Nov.*
Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Harpert Maertensz Tromp

Schepenen.

Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet
Franco Hendriksz Verburg
Mr. Bruno Nicolaesz van Waardhuizen.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft
Mr. Dirk Aernoutsz van Berenstein
Jacob Jacobsz Thierens

Thesaurier.

Pieter Abrahamsz Hoogenhoek

Weesmeesters.

Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen
Mr. Dirk Evertsz van Bleiswyk
Adriaen Willemsz vander Houff.

Anno 1675.

Schout.

François van Santen, *obiit* 20 *Dec.*

Burgemeesteren.

Mr. Harpert Maertensz Tromp
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck
Mr. Bruno Nicolaesz van Waardhuisen.
Mr. Dirk Evertsz van Bleiswyk

Schepenen.

Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft
Jacob Jansz vander Burch
Mr. Hugo Fransz van Bleiswyk
Mr. Cornelis Corn. Soetens
Daniel Jacobsz de Berg.
Joris Fransz vander Houve.

Thesaurier.

Frank Hendriksz Verburg.

Weesmeesters.

Adriaen Willemsz vander Hoeff
Hugo Adriaensz s'Gravesande
Arent Pietersz Slagtoe.

Havenmeester binnen en buiten

Jan Bernardsz della Failje.

Anno 1676.

Schout.

Gerard Jansz Putmans.

Burgemeesteren.

Aalbregt Arentsz vander Graeff
Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck
Mr. Bruno Nicolaesz van Waerdhuisen.

Schepenen.

Adriaen Willemsz vander Houff
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Jacob Jacobsz Thierens.
Jacob Jansz vander Burch.
Mr. Cornelis Corn. Soetens.
Johan Jacobsz Thierens.

Thesaurier.

Mr. Zacharias Cornelisz Beerenstein van Hofdyk.

Weesmeesters.

Arent Pietersz Slagtoe.
Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Dirk Evertsz van Bleiswyk.

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.

Anno 1677.

Schout.

Gerard Putmans.

Burgemeesteren.

Aelbregt Arentsz vander Graeff *oudt* 70 *jaar.*
Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beerenstein.
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.

Schepenen.

Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.
Adriaen Willemsz vander Hoef.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Franco Hendriksz Verburg.
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Johan Jacobsz Thierens.
Arent Pietersz Slagtoe.

Thesaurier.

voor 6 *jaar.*

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
Testart Jansz van Hasselt.

Anno 1678.

Schout.

Gerard Putmans.

Burgemeesteren.

Aelbregt Arentsz vander Graef,
Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beerenstein.
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk.
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.

Schepenen.

Mr. Bartholomeus Nicolaesz vander Mast.
Adriaen Willemsz vander Hoef.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Franco Hendriksz Verburg, *obiit* 11 *Sept. ongesuppleert.*
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Arent Pietersz Slagtoe.
Johan Bernardsz della Faille.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Mr. Jacob Vredenburg van Adrichem.
Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Drik Evertsz van Bleiswyk.

Binnen en Buiten Havemeester

Dirk Corn. Koukebakker.

Anno 1679.

Schout.

Gerard Putmans.

Burgemeesteren.

Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beerenstein, *obiit* 23 *July.*
Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater.
Pieter Abrahamsz Hoogenhouk, *obiit* 26 *Jan.*
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Uit de 4 uitgevallene Burgemeesteren by zyn Hoogheit, in plaats van de overledenen, den 6 *October gesurrogeert*
Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.

Schepenen.

Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Mr. Nicolaas Willemsz van Assendelft.
Mr. Cornelis Corn. Soetens.
Daniel Jacobsz de Berg, *obiit* 17 *July.*
Johan Jacobsz Thierens
Arent Pietersz Slagtoe.
Johan Bernardsz della Faillie.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Mr. Bartholomeus vander Mast, *binnens tyds Gecommitteerde in 't Collegie ter Admiraliteit tot Middelburg in Zeeland.*
Mr. Dirk Evertsz van Bleiswyk
Mr. Dirk van Beerenstein.
Mr. Hugo Fransz van Bleiswyk *gesurrogeert in de plaats van* Vander Mast.

Havenmr. op Delfshaven.
voor 3 *jaar.*

Dr. Michiel Jansz van Heemskerk van Beest.

Anno 1680.

Schout.

Gerard Jansz Putmans, *staet af den* 16 *January, en is in zyn plaats verkozen*
Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Arent Reyersz vander Burch
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Jan Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Adriaen Willemsz vander Hoef.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
Jan Jacobsz Thierens.
Arent Pietersz Slagtoe.
Gerard Adriaensz vander Wel, *oud* 70 *jaren.*
Dr. Cornelis Isaaksz s' Gravesande.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Mr. Hugo Fransz van Bleiswyk
Testart Jansz van Hasselt, *obiit* 5 *Octob.*
Mr. Jacob Jansz Halling.
Mr. Nicolaes van Assendelft *is gesurrogeert in plaats van* Van Hasselt, *den* 16 *Octob.* 1680

Anno 1681.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert, *Heer van Beloys*
Mr. Jan Bruinsz vander Dussen.
Mr. Gerard Jansz Putmans

Schepenen.

Mr. Gysbregt Gysbregtsz van Beerenstein, *obiit* 14 *Sept.*
Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Mr. Cornelis Cornelisz Soetens, *den* 18 *Oct. Raad ter Admiraliteit in Zeeland geworden.*
Arent Pietersz Slagtoe.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Dirk Dirksz vander Dussen.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Dirk Corn. Koukebakker.

Havenmeester binnen en buiten.

Willem Corn. Spiering.

Anno 1682.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Harpert Maertensz Tromp
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Johan Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Adriaen Willemsz vander Hoef.
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft
Mr. Hugo Fransz van Bleiswyk, *obiit 4 April.*
Dr. Cornelis Isaaksz s' Gravesande.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made
Mr. Dirk Dirksz vander Dussen.
Mr. Cornelis Dirksz Vallensis

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Arent Pietersz Slagtoe.
Dirk Cornelisz Koukebakker
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.

Havenmeester binnen en buiten

Willem Spiering.

Havenmeester op Delfshaven.

Dr. Nicolaes Pietersz Croeser.

Anno 1683.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Harpert Maertensz Tromp
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Jan vander Dussen, *obiit 6 July* 1683.

Schepenen.

Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Dr. Cornelis Isaaksz s'Gravesande.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Dirk Dirksz vander Dussen
Mr. Cornelis Dirksz Vallensis
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch, *by continuatie op nieuw geëligeert, voor 6 jaren.*

Weesmeesters.

Arent Pietersz Slagtoe
Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Jan Fransz Meerman.

Havenmeester binnen en buiten.

Willem Corn. Spiering.

Havenmr. op Delfshaven.

Dr. Nicolaes Pietersz Croeser

Anno 1684.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Harpert Maertensz Tromp
Mr. Adriaen Jacobsz Fyck.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.

Schepenen.

Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Dirk Dirksz vander Dussen
Mr. Cornelis Dirksz Vallensis
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Hugo Adriaensz s'Gravesande
Adriaen Willemsz vander Hoef
Dr. Michiel Jansz van Heemskerk van Beest.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*

Havenmeester op Delfshaven

Dr. Nicolaes Pietersz Croeser.

Anno 1685.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Harpert Maertensz Tromp
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.

Schepenen.

Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Dirk Dirksz vander Dussen
Mr. Cornelis Dirksz Vallensis.
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk
Mr. Willem Aalbregtsz vander Graef.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Dr. Michiel Jansz van Heemskerk van Beest.
Dr. Cornelis Isaaksz s'Gravesande.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Adriaen vander Goes, *Heer van Naters.*

Havemeester op Delfshaven.

Mr. Pieter Jansz Halling.

Anno 1686.

De Regeering van den jongst vorigen jare 1685, *is voor het geheele jaar* 1686 *gecontinueert.*

Anno 1687.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Arent Pietersz Slagtoe.
Adriaen Willemsz vander Hoeff

Schepenen.

Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Willem Aelbregtsz vander Graef.
Dr. Nicolaes Pietersz Croeser *obiit* 2 *April.*
Jan Fransz Meerman.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*
Johan Anthonisz Thierens.

Thesaurier

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Dr. Cornelis Isaakſz s'Gravesande.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet

Havenmeester binnen en buiten.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Pieter Jansz Halling.

Anno 1688.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Arent Reyersz vander Burch.
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Arent Pietersz Slagtoe.
Adriaen Willemsz vander Hoeff.

Schepenen.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout
Mr. Willem Aelbregtsz vander Graef.
Jan Fransz Meerman.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*
Johan Anthonisz Thierens.
Dr. Michiel Jansz van Heemskerk van Beest.
Engelbert Maertensz Graswinkel.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Cornelis Dirksz Vallensis.

Havenmeester binnen en buiten.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Anthony Gerritsz vander Heym.

Anno 1689.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Gerard Jansz Putmans.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Mr. Jacob Vredenburg van Adrichem.

Schepenen.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Jan Fransz Meerman.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*
Johan Anthonisz Thierens
Dr. Michiel Jansz van Heemskerk van Beest.
Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch.

Weesmeesters.

Mr. Cornelis Dirksz Vallensis.
Mr. Pieter Jansz Halling.
Mr. Andries Nicolaesz Bogaert, *Heer van Alblasserdam.*

Havenmeester binnen en buiten.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. Anth. Gerritsz vander Heym

Anno 1690.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Gerard Jansz Putmans.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburch van Adrichem.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.

Schepenen.

Jan Fransz Meerman.
Johan Anthonisz Thierens.
Dr. Michiel Jansz van Heemskerk van Beest.
Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Reyer Jansz van Bleiswyk.
Mr. Pieter Jansz Halling.

Thesaurier.

Jacob Jansz vander Burch, *obiit* 3 *Decemb.*

Weesmeesters.

Mr. Andries Nicol. Boogaert, *Heer van Alblasserdam.*
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *Heer van Holy.*

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Jacob vander Dussen.

Anno 1691.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Franco Adriaensz vander Goes, *oud* 70 *jaar.*
Arent Pietersz Slagtoe.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.

Schepenen.

Johan Fransz Meerman.
Engelbert Maertensz Graswinkel
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Pieter Jansz Halling.
Mr. Andries Nicol. Boogaert, *Heer van Alblasserdam.*
Mr. Franco Reyersz vander Burch.
Jacob Gasparsz van Kinschot.

Thesaurier.

voor 6 jaar.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Adriaen Willemsz vander Hoeff
Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering.

Havenmeester op Delfshaven

Adriaen Christiaensz van Groenewegen.

Anno 1692.

Schout.

Johan Bernardsz della Failje.

Burgemeesteren.

Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert *heer van Beloys.*
Dirk Aernoutsz van Beerenstein.

Schepenen.

Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Pieter Jansz Halling.
Mr. Andries Nicol. Boogaert, *heer van Alblasserdam*
Mr. Franc Reyersz vander Burch
Jacob Gasparsz van Kinschot.
Mr. Anthony Adriaensz Weevering.

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Willem Reyersz vander Burch.

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Jacob vander Dussen.

Havenmr. op Delfshaven.

Adriaen Christiaensz van Groenewegen.

Anno 1693.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *heer van Beloys.*
Mr. Dirk Aernoutsz van Beerenstein.

Schepenen.

Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Pieter Jansz Halling.
Mr. Andries Boogaert, *heer van Alblasserdam.*
Mr. Franco vander Burch.
Jacob Gasparsz van Kinschot.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van holy.*
Mr. Jacob Arentsz vander Dussen.

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk

Weesmeesters.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet
Willem Reyersz vander Burch.

Havenmeester binnen en buiten

Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spierinxhoek.*

Havenmeester op Delfshaven.

Adriaen Christiaensz van Groenewegen.

Anno 1694.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Adriaen Willemsz vander Hoeff
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.
Jan Fransz Meerman.

Schepenen.

Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Pieter Jansz Halling.
Mr. Andries Nicolaesz Bogaert, *heer van Alblasserdam.*
Mr. Franco Reyersz vander Burch.
Mr. Jacob Gasparsz van Kinschot
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van Holy.*
Mr. Jacob Arentsz vander Dussen.

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Johan Anthonisz Thierens.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.

Havenmeester binnen en buiten.

Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spierinxhoek.*

Havenmeester op Delfshaven

Dirk Hendriksz Meerman, *Heer van Molenaarsgraaf.*

Anno 1695.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet
Jan Fransz Meerman.

Schepenen.

Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Andries Nicol. Boogaert, *heer van Alblasserdam.*
Mr. Franco Reyersz vander Burch.
Jacob Gasparsz van Kinschot.
Mr. Jacob Arentsz vander Dussen, *is den 3 October Stads Secretaris geworden.*
Willem Jansz van Ruyven.
Maerten Harpertsz Tromp, *Baronnet.*

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk

Weesmeesters.

Mr. Pieter Jansz Halling.
Johan Anthonisz Thierens.
Mr. Johan Wigboltsz Slicher.

Havenmeester binnen en buiten.

Cornelis Willemsz Spiering.

Havenmeester op Delfshaven.

Dirk Hendriksz Meerman,

Anno

Anno 1696.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Hugo Adriaensz s'Gravesande
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Gerard Jansz Putmans.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.

Schepenen.

Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Andries Nicol. Boogaert, *Heer van Alblasserdam.*
Mr. Franco Reyersz vander Burch.
Jacob Gasparsz van Kinschot.
Willem Jansz van Ruyven.
Maerten Harpertsz Tromp, *Baronnet.*
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk

Weesmeesters.

Adriaen Willemsz vander Hoeff.
Mr. Johan Wigboldsz Slicher.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*

Havenmeester binnen en buiten.

François Guilliaemsz van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven.

Dirk Hendriksz Meerman.

Anno 1697.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Gecontinueert.

Schepenen.

Gecontinueert

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander *Made*
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*

Havenmeester binnen en buiten.

François van Bleiswyk

Havenmeester op Delfshaven

Laurens Abrahamsz van Bleiswyk

Anno 1698.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Adriaen Willemsz vander Hoeff
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.

Schepenen.

Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Andries Nicolaesz Bogaert, *heer van Alblasserdam.*
Mr. Jacob Gasparsz van Kinschot
Willem Jansz van Ruyven
Maerten Harpertsz Tromp, *Baronnet*
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Gillis Gillisz Grommé

Thesaurier.

wederom voor 6 jaren

Reyer Jansz van Bleiswyk

Weesmeesters.

Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander *Made.*
Mr. Pieter Jansz Halling.
Mr. Willem Aelbregtsz vander Graaff

Havenmeester binnen en buiten

François van Bleiswyk

Havenmeester op Delfshaven.

Laurens van Bleiswyk

Anno 1699.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk, *oudt* 70 *jaar.*
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van *Adrichem.*
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.

Schepenen.

Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van holy.*
Willem Jansz van Ruyven
Maarten Harpertsz Tromp, *Baronnet.*
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Gillis Gillisz Grommé.
François Willemsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerritsz van *Assendelft.*

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Johan Anthonisz Thierens.
Mr. Willem Aelbregtsz vander Graeff
Mr. Franco Reyersz vander Burch.

Havenmeester binnen en buiten

Dirk Hendriksz Meerman, *Heer van Molenaarsgraaf.*

Havenmr. op Delfshaven.

Laurens van Bleiswyk.

Anno 1700.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert *heer van Beloys.*
Jan Fransz *Meerman.*
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.

Schepenen.

Gecontinueert.

Thesaurier.

Reyer Jansz van Bleiswyk.

Weesmeesters.

Mr. Frank Reyersz vanderBurch
Jacob Gasparsz van Kinschot.
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.

Havenmeester binnen en buiten

Dirk Hendriksz *Meerman.*

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.

Anno 1701.

Schout.

Johan Bernardſz della Faillie.

Burgemeeſteren.

Mr. Pieter Ewoutſz vander Duſſen.
Mr. Adriaen Nicolaeſz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Jan Franſz Meerman.
Mr. Maerten Pieterſz Hoogenhouk.

Schepenen.

Mr. Anthony Adriaenſz Wevering, *Heer van Holy.*
Willem Janſz van Ruyven.
Cornelis Willemſz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Gillis Gilliſz Grommé.
François Willemſz van Bleiswyk
Mr. Adriaen Gerritſz van Asſendelft.
Mr. Philip Willemſz Dédel.

Theſaurier.

Reyer Janſz van Bleiswyk.

Weesmeeſters.

Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
Laurens Abrahamſz van Bleiswyk.
Adriaen Chriſtiaenſz van Groenewegen.

Havenmeeſter binnen en buiten.

Dirk Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*

Havemeeſter op Delfshaven.

Mr. Adriaen Gerrit Janſz Doublet.

Anno 1702.

Schout.

Johan Bernardſz della Faillie.

Burgemeeſteren.

Mr. Pieter Ewoutſz vander Duſſen, *oud 70 jaar*
Mr. Jacob Adriaenſz Vredenburg van Adrichem.
Dr. Hendrik Joriſz d'Acquet *oud 70 jaar.*
Mr. Adriaen vander Goes, *Heer van Naters.*

Schepenen.

Mr. Anthony Adriaenſz Wevering, *heer van Holy.*
Willem Janſz van Ruyven.
Maarten Harpertſz Tromp, *Baronnet.*
Cornelis Willemſz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
François Willemſz van Bleiswyk
Mr. Adriaen Gerritſz van Asſendelft.
Mr. Philip Willemſz Dédel.

Theſaurier.

Reyer Janſz van Bleiswyk.

Weesmeeſters.

Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
Dirk Hendrikſz Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*
Mr. Gerard Janſz Gaal.

Havenmeeſter binnen en buiten.

Mr. Ewout Nicolaeſz vander Duſſen, *heer van Souteveen*

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Adriaen Gerrit Janſz Doublet.

Anno 1703.

Nu wert de Weth geëligeert by de Heeren Veertigen, volgens Octroy van den 21 Dec. 1650.

Schout.

Johan Bernardſz della Faillie.

Burgemeeſteren.

Mr. Jacob Adriaenſz Vredenburg van Adrichem.
Mr. Adriaen Andrieſz vander Goes, *Heer van Naters.*
Mr. Franco Evertſz van Bleiswyk
Mr. Ewout Evertſz van Bleiswyk

Schepenen.

Mr. Pieter Janſz Halling.
Mr. Cornelis Willemſz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
François Willemſz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerritſz van Asſendelft.
Mr. Philip Willemſz Dédel.
Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
Laurens Abrahamſz van Bleiswyk.

Theſaurier voor 6 jaar.

Willem Janſz van Ruyven.

Weesmeeſters.

Mr. Gerard Janſz Gaal.
Engelbert Maertenſz Graswinkel
Mr. Adriaen Gerrit Janſz Doublet.

Havenmeeſter binnen en buiten.

Mr. Ewout vander Duſſen, *heer van Souteveen.*

Havenmeeſter op Delfshaven

Dirk Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*

Anno 1704.

Schout.

Johan Bernardſz della Faillie.

Burgemeeſteren.

Mr. Adriaen Nicolaeſz Boogaert, *Heer van Beloys. oud 70 jaar.*
Jan Franſz Meerman.
Mr. Franco Evertſz van Bleiswyk.
Mr. Ewout Evertſz van Bleiswyk

Schepenen.

Mr. Pieter Janſz Halling.
Francois Willemſz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerritſz van Asſendelft.
Mr. Philips Willemſz Dédel.
Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
Laurens Abrahamſz van Bleiswyk
Mr. Adriaen Gerrit Janſz Doublet.

Theſaurier.

Willem Janſz van Ruyven.

Weesmeeſters.

Mr. Anthony Adriaenſz Wevering, *heer van holy.*
Johan Anthoniſz Thierens.
Engelbert Maertenſz Graswinkel.

Havenmeeſter binnen en buiten.

Mr. Ewout vander Duſſen, *heer van Souteveen.*

Havenmeeſter op Delfshaven.

Dirk Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*

Anno 1705.

Schout.

Johan Bernardſz della Faillie.

Burgemeeſteren.

Mr. Adriaen Nicolaeſz Boogaert, *Heer van Beloys.*
Jan Franſz Meerman.
Reyer Janſz van Bleiswyk.
Engelbert Maertenſz Graswinkel.

Schepenen.

François Willemsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Philip Willemsz Dédel
Mr. Joan Wigboldsz Slicher
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen., *heer van Zouteveen.*

Thesaurier.

Willem Jansz van Ruyven.

Weesmeesters.

Johan Anthonisz Thierens
Jacob Gasparsz van Kinschot
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Jacob Jacobsz Junius.

Havenmeester op Delfshaven

Dirk Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*

Anno 1706.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhoek.
Reyer Jansz van Bleiswyk.
Engelbert Maertensz Graswinkel.

Schepenen.

Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Philips Willemsz Dédel.
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen.*
Dirk Hendr. Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*

Thesaurier.

Willem Jansz van Ruyven.

Weesmeesters.

Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Willem Aelb. vander Graaf.
Corn. Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Jacob Junius, *obiit 4 April. In zyn plaats*
Mr. Dirk Jacobsz Vallensis.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. Jacob Willemsz van Noorden.

Anno 1707.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters.*
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.

Schepenen.

Gecontinueert.

Thesaurier.

Willem Jansz van Ruyven.

Weesmeesters.

Jan Fransz Meerman.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
François Guiljaemsz van Bleiswyk.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Dirk Jacobsz Vallensis.

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Jacob Willemsz van Noorden.

Anno 1708.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Franco Reyersz vander Burch.

Schepenen.

Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen.*
Dirk Hendr. Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*

Thesaurier.

Willem Jansz van Ruyven.

Weesmeesters.

Jan Fransz Meerman.
Mr. Gerard Jansz Gaal.
Engelbert Maertensz Graswinkel.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Maerten Engelbertsz Pauw

Havemeester op Delfshaven.

Mr. Jacob Willemsz van Noorden.

Anno 1709.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem
Jan Fransz Meerman
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Franco Reyersz vander Burch

Schepenen.

Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek*
Mr. Joan Wigboldsz Slicher
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen*
Dirk Hendr. Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*
Mr. Jacob Willemsz van Noorden.

Thesaurier voor 6 jaar.

Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.

Weesmeesters.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Pieter Jansz Halling.
Engelbert Maertensz Graswinkel.

Binnen en Buiten Havemeester.

Mr. Maerten Pauw.

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Maerten s'Gravesande.

Anno 1710.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie.

Burgemeesteren.

Jan Fransz Meerman.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
Engelbert Maertensz Graswinkel.

Schepenen.

Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen, *heer van Souteveen.*
Mr. Dirk Hendriksz Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*
Mr. Jacob Willemsz van Noorden, *obiit* 25 *April. En is in desselfs plaats verkoren* 10 *Oct.*
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Weesmeesters.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Johan Anthonisz Thierens.
Evert Jansz van Bleiswyk.

Havemeester binnen en buiten

Mr. Maarten Pauw.

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Maerten s'Gravesande.

Anno 1711.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Pieter Jansz Halling.

Schepenen.

Willem Jansz van Ruyven
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen.*
Dirk Hendriksz *Meerman*, *heer van Molenaarsgraaf.*
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw.

Thesaurier.

Mr. Adriaen van Assendelft.

Weesmeesters.

Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
Johan Anthonisz Thierens.
Mr. Philip Willemsz Dédel.

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Nicolaas Fredrik Andriesz Bogaert, *heer van Alblasserdam*

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Maerten s'Gravesande.

Anno 1712.

Schout.

Johan Bernardsz della Faille.

Burgemeesteren.

Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *heer van Naters.*
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Pieter Jansz Halling.

Schepenen.

Willem Jansz van Ruyven.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen.*
Dirk Hendriksz Meerman, *heer van molenaarsgraaf.*
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw
Mr. Maerten Hugensz s'Gravesande.

Thesaurier.

Mr. Adriaen van Assendelft.

Weesmeesters.

Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
Jan Fransz Meerman.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van Holy.*

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Nicol. Andriesz Boogaert, *heer van Alblasserdam.*

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. François Nicol. Nicolaesz vanden Born.

Anno 1713.

Schout.

Johan Bernardsz della Faillie, *obiit* 8 *Octob.*

Burgemeesteren.

Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem, *Gecommitteert in de Raad van Staten den* 15 *February.*
Jan Fransz Meerman.
Mr. Adriaen Andr. vander Goes, *heer van Naters.*
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made, *in de plaats van Vredenburg gesurrogeert den* 28 *Juny.*

Schepenen.

Willem Jansz van Ruyven.
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Souteveen*
Dirk Hendriksz Meerman, *heer van molenaarsgraaf.*
Mr. Garspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw
Mr. Maerten Hugensz s'Gravesande.
Mr. Herbert Pouwelsz Briel.

Thesaurier.

Mr. Adriaen van Assendelft.

Weesmeesters.

Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made. *den* 18 *Juny Burgemeester geworden*
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van Holy.*
Mr. Joan Wigbolsz Slicher, *gesurrogeert den* 8 *July.*
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.

Anno

Anno 1714.

Schout.

Voor 3 *jaar.*

Willem Jansz van Ruyven.

Burgemeesteren.

Jan Fransz Meerman, *oud* 70 *jaar*, *Gecommitteert in de Raad van Staten den* 16 *October. Ongesuppleert.*
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.

Schepenen.

Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Souteveen*
Dirk Hendriksz Meerman, *heer van molenaarsgraaf.*
Mr. Garspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw
Mr. Maerten Hugensz s'Gravesande.
Mr. Herbert Paulusz Briell.
Willem Hendriksz Hooft.

Thesaurier.

Mr. Adriaen van Assendelft.

Weesmeesters.

Johan Anthonisz Thierens.
Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
François Guilliaemsz van Bleiswyk.

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. François Nicolaes Nicol. vanden Born.

Anno 1715.

Schout.

Willem Jansz van Ruyven.

Burgemeesteren.

Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van Holy.*
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.

Schepenen.

Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen.*
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw
Mr. Maerten Hugensz s'Gravesande.
Willem Hendriksz Hooft.
Mr. Francois Nicolaes Nicol. vanden Born.

Thesaurier.

voor 6 jaren.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Johan Anthonisz Thierens
Mr. Adriaen Andr. vander Goes, *heer van Naters.*
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*

Binnen en Buiten Havemeester.

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg.

Anno 1716.

Schout.

Willem Jansz van Ruyven.

Burgemeesteren.

Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *heer van Naters.*
Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van Holy.*
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.

Schepenen.

Gecontinueert

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Dirk Hendriksz Meerman, *heer van molenaarsgraaf.*
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert *heer van Beloys.*

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg

Anno 1717.

Schout voor 3 *jaren.*

Mr. Maerten Engelbertsz Pauw.

Burgemeesteren.

Mr. Adriaen Andr. vander Goes *Heer van Naters.*
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
Willem Jansz van Ruyven.
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*

Schepenen.

Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Herbert Paulusz Briell.
Willem Hendriksz Hooft
Mr. François Nicol. Nicolaesz vanden Born.
Mr. Nicol. Fredr. Andriesz Bogaert, *heer van Alblasserdam.*
Mr. Jacob Pietersz van Wouw.
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Laurens Abrahamsz van Bleiswyk.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.

Havenmeester binnen en buiten.

Cornelis Jansz della Faillie.

Havemeester op Delfshaven.

Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg.

Anno 1718.

Schout.

Mr. Maerten Engelbertsz Pauw

Burgemeesteren.

Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk
Willem Jansz van Ruyven. *oudt* 70 *jaar.*
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*

BESCHRYVING

Schepenen.

Mr. Herbert Paulusz Briel.
Mr. Francois Nicol. Nicolaesz vanden Born
Mr. Nicolaas Fredrik Boogaert, *heer van Alblasserdam*
Mr. Jacob Pietersz van Wouw
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Adriaensz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
François Guiljaemsz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.

Havenmeester binnen en buiten.

Cornelis Jansz della Faillie.

Havenmr. op Delfshaven.

Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.

Anno 1719.

Schout.

Mr. Maerten Engelbertsz Pauw

Burgemeesteren.

Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.

Schepenen.

Gecontinueert.

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest

Weesmeesters.

Francois Guiljaamsz van Bleiswyk.
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot
Mr. Willem Gerardsz van Berkel

Havenmeester binnen en buiten.

Cornelis Jansz della Faillie.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.

Anno 1720.

Schout.

voor 3 *jaar.*

Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Burgemeesteren.

Engelbert Maertensz Graswinkel.
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Willem Hendriksz Hooft

Schepenen.

Mr. Francois Nicolaes Nicol. vanden Born.
Mr. Nicolaes Fredrik Andriesz Bogaert, *Heer van Alblasserdam*
Mr. Jacob Pietersz van Wouw.
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg.
Cornelis Jansz della Faillie.

Thesaurier

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Dirk Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*
Mr. Philip Willemsz Dédel.
Mr. Willem Gerardsz van Berkel.

Havenmeester binnen en buiten.

Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.

Anno 1721.

Schout.

Mr. Gaspar van Kinschot.

Burgemeesteren.

Willem Hendriksz Hooft.
Dirk Hendr. Meerman, *heer van Molenaarsgraaf.*
François Willemsz van Bleiswyk
Mr. Ewout vander Dussen, *heer van Souteveen.*

Schepenen.

Gecontinueert.

Thesaurier.

wederom voor 6 jaar.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Philip Willemsz Dédel.
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw *obiit 31 Aug. En in desselfs plaats gestelt den 10 Sept.*
Juliaen Adriaensz van Groenewegen.

Havenmeester binnen en buiten.

Dr. Abraham Corn. van Bleiswyk.

Havenmeester op Delfshaven

Dirk Willemsz Ingilby.

Anno 1722.

Schout.

Mr. Gaspar van Kinschot.

Burgemeesteren.

Dirk Hendriksz Meerman, *heer van Molenaarsgraaf. oud 70 jaar.*
François Willemsz van Bleiswyk
Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen, *heer van Souteveen*
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.

Schepenen.

Mr. Francois Nicolaes Nicol. vanden Born.
Mr. Jacob Pietersz van Wouw.
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.
Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg.
Cornelis Jansz della Faillie.
Mr. Dirk Jacobsz Vallensis.
Mr. Willem Gerardsz van Berkel.

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Juliaan Adriaensz van Groenewegen.
Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.
Dr. George Hendriksz d'Acquet

Haven-

Havenmeester binnen en buiten.

Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.

Havenmr. op Delfshaven.

Dirk Willemsz Ingilby.

Anno 1723.

Schout.

voor 3 *jaar.*

Mr. Jacob Pietersz van Wouw.

Burgemeesteren.

Mr. Joan Wigboldsz Slicher, *is den* 10 *October Admiraliteits heer in Zeeland geworden. Ongesuppleert.*
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Schepenen.

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.
Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg.
Mr. Dirk Jacobsz Vallensis.
Mr. Willem Gerardsz van Berkel.
Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.
Mr. Reyer Frankensz vander Burch.
Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Dr. George Hendr. d'Acquet
Willem Hendriksz Hooft, *Gecommitteerde Raad geworden den* 23 *April.*
Mr. Nicolaas Fredrik Andriesz Boogaert, *Heer van Alblasserdam.*
Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen., *heer van Zouteveen. in plaats van* Hooft.

Havenmeester binnen en buiten

Mr. Cornelis Adriaensz vander Goes.

Havenmeester op Delfshaven.

Dirk Willemsz Ingilby.

Anno 1724.

Schout.

Mr. Jacob Pietersz van Wouw.

Burgemeesteren.

Corn. Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.
Mr. Herbert Paulusz Briel.

Schepenen.

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.
Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg
Mr. Willem Gerardsz van Berkel
Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.
Mr. Reyer Frankensz vander Burch
Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk
Dr. George Hendr. d'Acquet

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Nicol. Adriaensz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Ewout Nicol. vander Dussen, *heer van Zouteveen.*
Cornelis Jansz della Faillie.

Havenmeester binnen en buiten.

Mr. Cornelis Adr. vander Goes.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. Arent Hendriksz vander Dussen

Anno 1725.

Schout.

Mr. Jacob Pietersz van Wouw

Burgemeesteren.

Mr. Ewout Nic. vander Dussen, *heer van Souteveen.*
Mr. Herbert Paulusz Briel
Mr. Nicolaes Fredrik Andriesz Boogaert, *Heer van Alblasserdam.*
Mr. Nicolaas Adriaensz Boogaert, *Heer van Beloys.*

Schepenen.

Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg
Mr. Willem Gerardsz van Berkel
Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout
Mr. Reyer Frankensz vander Burch.
Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk
Dr. George Hendriksz d'Acquet
Mr. François Françoisz Doublet, *Heer van Groenevelt, overleden* 11 *Sept. En is den* 18 *Sept. in desselfs plaats gesurrogeert*
Mr. Maarten Frankensz van Bleiswyk.

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Cornelis Jansz della Faillie
Dirk Willemsz Ingilby.

Anno 1726.

Schout.

voor 3 *jaar.*

Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Burgemeesteren.

Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen, *heer van Zouteveen, in Middelharnasch &c.*
Mr. Nicolaas Fredrik Andriesz Boogaert, *heer van Alblasserdam.*
Mr. Nicolaas Adriaensz Boogaart, *heer van Beloys.*
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Mr. Paulus Pietersz Téding van Berkhout.
Mr. Reyer Frankensz vander Burch.
Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.
Dr. George Hendriksz d'Acquet
Mr. Maerten Frankensz van Bleiswyk.
Mr. Philip Quiryn Simonsz van Beaumont.
Dirk Willemsz Ingilby.

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Adriaen Gerritsz van *Assendelft.*
Mr. Cornelis Adriaensz vander Goes.
Mr. Anthony Johansz Thierens

Havemeester binnen en buiten

Adriaen Mattheusz vander Goes

Havenmeester op Delfshaven

Mr. Arent Hendriksz vander Dussen.

Anno 1727.

Schout.

Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Burgemeesteren.

Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Willem Hendriksz Hooft.
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

Schepenen.

Gecontinueert.

Thesaurier.

wederom voor 6 jaren

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Cornelis Adriaensz vander Goes.
Mr. Jacob Pietersz van Wouw.
Mr. Adriaen Jacobsz van Vredenburg.

Havenmeester binnen en buiten

Adriaen Matheusz vander Goes.

Havenmr. op Delfshaven.

Abraham Johansz Keyser, *obiit 7 Novemb.*

de datum is hier niet juist, of die bij zyne weduwe 2 Jan: 1727 op pag 488.

Anno 1728.

Schout.

Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Burgemeesteren.

Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
Willem Hendriksz Hooft
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.
Mr. Francois Nicolaes Nicol. vanden Born.

Schepenen.

Mr. Reyer Frankensz vander Burch.
Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.
Mr. Maerten Frankensz van Bleiswyk.
Mr. Philip Quiryn Simonsz van Beaumont, *obiit 23 Juny*
Dirk Willemsz Ingilby.
Mr. Cornelis Adriaensz vander Goes.
Mr. Arent Hendriksz vander Dussen.
Mr. Anthony Johansz Thierens *in plaats van den overledene den 6 July.*

Thesaurier.

Mr. Jan Dirksz van Heemskerk van Beest.

Weesmeesters.

Mr. Nicolaas Adriaensz Boogaert, *Heer van Beloys*
Mr. Jacob Pietersz van Wouw.
Mr. Cornelis Cornelisz 's Gravesande.

Havenmeester binnen en buiten.

Adriaen Matheusz vander Goes.

Havenmeester op Delfshaven.

Mr. Adriaen Ysbrandsz de Bye, *in de plaats van* Keyser, *voor twee jaren.*

Namen van de Heeren, die van wegen de Stad Delft gecommitteert zyn geweest in de Vergadering van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenige Nederlanden.

1600 en 1601.
Jacob Huigensz vander Dussen, *heer van Haringcarspel, Calversdyk, Dyxhoorn, Uitjeshoorn en Sybelhuysen, Hoogheemraad van Delfland.*

1617.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*

1628.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*

1637.
Johan Hendriksz Duist van Voorhout.

1646.
Francois Dirksz Meerman.

1655.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.

1664.
Dirk Bruinsz vander Dussen.

1673.
Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater.

1682.
Arent Reyersz vander Burch.

1691.
Mr. Gerard Jansz Putmans, *Baillieu en Dykgraaf van Delfland, Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamer tot Delft*

1700.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk, *Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft, en Curator van de Universiteit tot Leiden.*

1709.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen.

1718.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters, Pancrasgors en Natedoele, Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft, Hoogheemraad van Delfland, overleden den 25 Maart 1721, en is desselfs commissie ongesuppleert gebleven tot Mey 1721, als wanneer de Commissie geeindigt zoude wezen.*

1727.
Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen, *Heer van Zouteveen, in Middelharnasch &c. Baillieu en Dykgraaf van den Lande van Stryen.*

Namen van de Heeren die van wegens de Stad Delft gecommitteert zyn geweest in den Raad van Staten der Vereenigde Nederlanden.

1601.
Mr. Jan van Zanten.

1608.
Willem Fransz Duist van Zanten.

1629.
Mr. Willem Vrankensz vander Burgh.

1650.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.

1671.
Dirk Gerritsz *Meerman. Dan alzoo den zelve in den jare 1672 van de Regeering, door zyn Hoogheit den heere Prince van Orangie wierd geëxcuseert, is in zyn plaats gecommitteert geworden*
Arent Reyersz vander Burch

1662.
Arent Pietersz Slachtoe.

1713.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout, *eer sessie konde nemen overleden den 5 February 1713, en is in desselfs plaats gecommitteert den 15 Feb.*
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem, *Baillieu en Dykgraaf van Delfland, overleden den 5 October 1714, en is in desselfs plaats gecommitteert geworden den 18 Oct.*
Johan Fransz Meerman, *Bewinthebber der Oostind. Compagnie ter Kamere tot Delft*

Namen van de Heeren die van wegens de Stad Delft gecommitteert zyn geweest in 't Collegie van de Admiraliteit op de Maze.

1621.
Jan Adriaensz Vockestaert, *is Schout geworden, en is in zyn plaats verkooren*
Nicolaas Bartholomeusz vander Mast.
1624.
Michiel Willemsz vander Hoeff
1627.
Nicolaas Jansz van Santen.
1630.
Hendrik Anthonisz van Groenewegen.
1633.
Nicolaas Jansz van Santen
1636.
Vincent Henriksz Molshoek.
1639.
Dirk Jansz vander Lee.
1642.
Bruin Dirksz vander Dussen.
1645.
Dezelve nog gecontinueert voor 3 jaren.
1648.
Nicolaas Leendertsz Couckebakker.
1651.
Pieter Gerritsz van Santen.
1654.
Nicolaes Leendertsz Couckebakker.
1657.
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf
1660.
Pieter Joostensz Lodestein, *den 10 November Secretaris van de voorsz Admiraliteit geworden, en in zyn plaats verkoren den 29 November*
1661.
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf *voor 3 jaren en 4 maanden.*
1665.
Mattheus Nicolaesz Gaal, *obiit 22 October 1665, en is in deszelfs plaats verkooren*
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf
1669.
Mr. Nicolaas Aernoutsz van Berenstein.
1672.
Mr. Jan Bruinsz vander Dussen, *dan alzoo den zelven Ao. 1672 door zyn Hoogheit den Prince van Orange geëxcuseert is, zoo is den 10 Sept. in desselfs plaats verkooren*
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
1675.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
1678.
Mr. Harpert Maertensz Tromp.
1681.
Mr. Jacob Adriaensz van Vredenburg van Adrichem.
1684.
Mr. Dirk Aernoutsz van Beerestein.
1687.
Mr. Dirk Dirksz vander Dussen, *obiit 5 Feb. 1689, en is in deszelfs plaats verkoren tot primo Mey 1689*
Mr. Dirk Aernoutsz van Beerenstein.
1690.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters, Pancrasgros en Natendoele.*
1693.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
1696.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhouk.
1699.
Engelbert Maertensz Graswinkel.
1702.
Mr. Dirk Simonsz van Groenewegen vander Made.
1705.
Mr. Pieter Jansz Halling.
1708.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van holy.*
1711.
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
1714.
Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet.
1717.
Mr. Ewout vander Dussen, *heer van Souteveen.*
1720.
Mr. Herbert Paulusz Briell.
1723.
Mr. Francois Nicolaes Nicol. vanden Born.
1726.
Mr. Willem Gerardsz van Berkel.

Namen van de Heeren die van wegen de Stad Delft gecommitteert zyn geweest in de Admiraliteit in Zeeland.

1656.
Arent Reyersz vander Burch, *voor den tyd van 7 jaren, met primo Mey* 1656.
1677.
Mr. Bruno Nicolaesz van Waarthuizen, *voor 7 jaren, met primo Mey* 1677, *obiit* 12 *Jan.* 1679. *In desselfs plaats*
1679.
Mr. Bartholomeus Nic. vander Mast, *obiit* 22 *Maart* 1681. *In desselfs plaats*
1681.
Mr. Dirk Evertsz van Bleiswyk, *obiit* 11 *Sept.* 1681. *In welkers plaats den* 18 *October*
1681.
Mr. Cornelis Cornelisz Soetens. *tot primo Mey* 1684.
1698.
Mr. Pieter Paulusz Teding van Berkhout, *met primo Mey* 1698
1719.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk, *met primo Mey* 1719. *obiit den* 9 *Mey* 1723. *In welkers plaats den* 7 *October*
1723.
Mr. Joan Wigboldsz Slicher. *tot primo Mey* 1726.

Namen van de Heeren die van wegens de Stad Delft gecommitteert zyn geworden in de Generaliteits Rekenkamer.

1615.
Michiel Willemsz vander Hoeff
1644.
Evert Adriaensz van Bleiswyk
1671.
Aelbregt Arentsz vander Graaff.
1698.
Hugo Adriaensz s'Gravesande, *overleden den* 19 *Augusti.* 1699 *en is in desselfs plaats gecommitteert geworden*
Mr. Jacob Adriaensz van Vredenburg.
1725.
Corn. Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek, Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamer tot Delft.*

Namen van de Heeren die van wegen de Stad Delft gecommitteert zyn geweest als Gecommitteerde Raden van de Ed. Groot Mog. Heeren de Staten van Holland en Westvriesland.

1590.
Hendrik Aamsz vander Burch.
1601.
Willem Fransz van Santen.
1608.
Ewout Jacobsz vander Dussen
1611.
Robbregt Ewoutsz Schilperoort
1615.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
1617.
Dirk Gerritsz Meerman, *doch wierd door zyn Excellent. Prins Maurits in* 1618 *geëxcuseert, en in desselfs plaats gecommitteert*
1618.
Gerrit Beuckelsz van Zanten, *dewelke nog gecontinueert is voor drie jaren, by dispensatie van de Staten, in dato den 22 January* 1621.
1625.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk
1628.
Dirk Adriaensz van Bleiswyk, *gecontinueert zynde by de Staten voor een jaar den* 20 *April* 1628, *en bevonden by de Registers van* Gecommitteerde *Raden, dat den zelve nog twee jaren gedient heeft.*
1631.
Gerrit Beukelsz van Santen, *een weinig voor Mey, mits het overlyden van* Dirk Adriaensz van Bleiswyk *op den* 27 *Febr. die het voor hem bedient had, alzoo hy was geweest op het redres van de Verponding.*
1634.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
1637.
Mr. Willem Vrankensz vander Burch.
1640.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
1643.
Johan Hendriksz Duist van Voorhout.
1646.
Mr. Arlewyn van Groenewegen, *sterft den* 18 *Juny* 1648, *en is in desselfs plaats verkoren*

1648.
Johan Hendr. Duist van Voorhout, *vermits het overlyden van* Mr. Arlewyn van Groenewegen.
1651.
Dirk Gerritsz *Meerman, Ridder. Heer van Molenaarsgraaf.*
1654.
Francois Dirksz Meerman.
1657.
Mr. Maerten Engelbertsz Pauw
1660.
Aalbregt Arentsz vander Graaff.
1663.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
1666.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes, *Heer van Naters, Pan crasgors en Natedoele, Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft*
1669.
Mr. Zacharias Beerestein van Hofdyk, *heer in Middelharnasch.*
1672.
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys en Natairs: dan alzoo den zelve in dezen jare* 1672 *door zyn Hoogheit den Prince van Oranje, van de Regeering is geëxcuseert geworden, zoo is in desselfs plaats verkooren*
Mr. Zacharias Corn. Beerestein van Hofdyk, *heer in Middelharnasch.*
1675.
Mr. Frank Adriaensz vander Goes.
1678.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyck.
1681.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen, *Bewinthebber van de Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft.*
1684.
Mr. Adriaen Nicolaesz Boogaert, *Heer van Beloys en Natairs, Hoogheemraad van Delfland, en Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft.*

1687.
Mr. Harpert Maertensz Tromp.
1690.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk, *Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamer tot Delft.*
1693.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.
1696.
Jan Fransz Meerman.
1699.
Adriaen Willemsz vander Hoeff
1702.
Mr. Maerten Pietersz Hoogenhoek, *Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft.*
1705.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk.
1708.
Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Naters, Pancrasgors en Natendoele, Bewinthebber der Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft.*
1711.
Engelbert Maertensz Graswinkel.
1714.
Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk.
1717.
Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *heer van Holy.*
1720.
Cornelis Willemsz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
1723.
Mr. Ewout Nicolaesz vander Dussen, *heer van Zouteveen, Baillieu en Dykgraaf van den Lande van Stryen. Dog alzoo by de Staten verstaan wierd, dat met een afgestorven Schoonbroeder, den Heere* Mr. Johan de Witt, *Burgemeester der Stad Dordregt, die* 2 *jaren in dit Collegie gezeten had, en nog een jaar wegens Dordregt moest zitten, niet gelyk kon dienen, zoo heeft de voorn. Heer* vander Dussen *op den* 16 *April absolut van de geheele Commissie afstant gedaan. En is op den* 29 *April in desselfs plaats verkoren*

Willem

Willem Hendrikſz Hooft, *Castelein, Baillieu en Dykgraaf van de Stad en groote Waterſchappe van Woerden, Bewinthebber der Ooſtindiſche Compagnie ter Kamere tot Delft, Baillieu en Dykgraaf van Delfland, en Meeſterknaep van Holland.*

1726.

Mr. Herbert Paulusz Briell, *Bewinthebber der Ooſtindiſche Compagnie ter Kamer tot Delft en Hoogheemraad van Delfland.*

Namen van de Heeren die van wegens de Stad Delft zyn gecommitteert tot het hooren van de Gemeene Lands Rekeningen van Holland.

1592.
Hendrik Dirkſz van Santen.
1600 en 1601.
Willem van Santen.
1605.
Dirk Evertſz van Bleiswyk.
1610.
Michiel Willemſz vander Hoeff.
1622.
Frans Adriaenſz vander Duſſen.
1638.
Frans Dirkſz Meerman.
1655.
Johan Vrankenſz Graswinkel
1671.
Dirk Janſz vander Lee.
1688.
Mr. Pieter Ewoutſz vander Duſſen, *Bewinthebber van de Ooſtindiſche Compagnie, ter Kamere tot Delft.*
1704.
Mr. Jacob Adriaenſz Vredenburg van Adrichem.
1721.
Engelbert Maartenſz Graswinkel.

Namen van de Heeren Adjuncten ten Dagvaart.

1620.
Pieter Anthoniſz vanden Heuvel
Dirk Adriaenſz van Bleiswyk
1621.
Michiel Willemſz vander Hoeff
Frans Adriaenſz vander Duſſen
1622.
Michiel Willemſz vander Hoeff.
Adriaen Andrieſz vander Goes.
Mr. Willem Frankenſz vander Burch.
1623.
Michiel Willemſz vander Hoeff.
Mr. Willem Frankenſz vander Burch.
1624.
Ewout Jacobſz vander Duſſen.
Vrank Hendrikſz vander Burch.
1625.
Gerrit Beukelſz van Santen.
Vrank Hendrikſz vander Burch
1626.
Frans Adriaenſz vander Duſſen
Gerrit Beuckelſz van Santen.
1627.
Dirk Gerritſz Meerman.
Mr. Willem Vrankenſz vander Burch.
1628.
Frans Adriaenſz vander Duſſen
Dirk Gerritſz Meerman.
1629.
Pieter Anthoniſz vanden Heuvel
Dirk Gerritſz Meerman.
1630.
Pieter Anthoniſz vanden Heuvel
Dirk Gerritſz Meerman.
1631.
Ewout Jacobſz vander Duſſen
Dirk Dirkſz Meerman.
1632.
Pieter Anth. vanden Heuvel.
Jooſt Jacobſz van Adrichem.
1633.
Pieter Anth. vanden Heuvel.
Jooſt Jacobſz van Adrichem.
Mr. Everard Janſz van Lodenſtein.
1634.
Jooſt Jacobſz van Adrichem.
Mr. Everard Janſz van Lodenſtein.
1635.
Jooſt Jacobſz van Adrichem.
Mr. Everard Janſz van Lodenſtein.
1636.
Dirk Robbregtſz Schilperoort
Frans Dirkſz Meerman.
1637.
Ewout Jacobſz vander Duſſen, *Ridder.*
Mr. Cornelis Samuelſz van Berenſtein.

1638.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Frans Dirksz Meerman.
1639.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
1640.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.
Evert Adriaensz van Bleiswyk
1641.
Evert Adriaensz van Bleiswyk.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaart.
1642.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaart.
1643.
Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Mr. Nicol. Adriaansz Boogaart.
1644.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Geraldo Cornelisz Welhoek, *anders Briell.*
1645.
Mr. Arlewyn Simonsz van Groenewegen.
Geraldo Cornelisz Welhoek, *anders Briell.*
1646.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.
Geraldo Cornelisz Welhoek, *anders Briell.*
1647.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Geraldo Cornelisz Welhoek, *anders Briell.*
1648.
Mr. Nicolaas Adriaensz Boogaart.
Pieter Gerritsz van Santen.
1649.
Mr. Nicolaas Adriaensz Boogaart.
Pieter Gerritsz van Santen.
1650.
Mr. Nicolaas Adriaansz Boogaart.
Pieter Gerritsz van Santen.

Extraordinair bygevoegt

Jan Hendriksz Duist van Voorhout.
Bruin Jacobsz vander Dussen.
Dirk Gerritsz Meerman.
1651.
Jan Hendriksz Duist van Voorhout.
Frans Dirksz Meerman.
1652.
Frans Dirksz Meerman.
Aarnout Paulusz van Berenstein
1653.
Mr. Everard Jansz van Lodenstein.
Frans Dirksz Meerman.
Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen
1654.
Dirk Gerritsz Meerman.
Aelbregt Arentsz vander Graaf.
1655.
In dit jaar heeft men, volgens Resolutie, daar toe genomen de Adjuncten op de Vergadering van haar Ed. Groot Mog. begonnen by de Heeren Veertigen voor een geheel jaar te verkiezen.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
Aalbregt Arentsz vander Graaf.
1656.
Dirk Gerritsz Meerman.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
1657.
Pieter Gerritsz van Santen.
Mr. Paulus Jacobsz Briell.
1658.
Jan Cornelisz van Bleiswyk.
Mr. Zacharias Cornelisz Beerenstein van Hofdyk.
1659.
Evert Dirksz van Bleiswyk.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
1660.
Jan Corn. van Bleiswyk.
Dirk Bruinsz vander Dussen.
1661.
Dirk Gerritsz Meerman.
Dirk Adriaensz van Coolwyk.
1662.
Jan Corn. van Bleiswyk.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes.
1663.
Jan Frankensz Graswinkel.
Mr. Corn. Cornelisz Onderwater.
1664.
Mr. Zacharias Corn. Beerestein van Hofdyk.
Pieter Abrahamsz Hogenhoek.
1665.
Jan Frankensz Graswinkel.
Aalbregt Arentsz vander Graaf.
1666.
Theodorus Jacobsz Vallensis.
Mr. Willem Gerritsz Meerman.
1667.
Jan Frankensz Graswinkel.
Dirk Gerritsz Meerman.
1668.
Maarten Engelbertsz Graswinke
Mr. Willem Gerritsz Meerman.
1669.
Jan Corn. van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Nicolaasz Boogaart.
1670.
Maarten Engelbertsz Graswinkel
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf
1671.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Dirk Joostensz van Lodenstein.
1672.
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
David Johansz vanden Mierop, *in de plaats van* vander Graaf, *die van de Regeering geëxcuseert wierd.*
1673.
Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.
1674.
David Johansz vanden Mierop, *obiit* 19 *Feb.*
Mr. Adriaan Jacobsz Fyck.
Mr. Bartholomeus Nicolaasz vander Malt, *in plaats van den overledene.*
1675.
Aalbregt Arentsz vander Graaf
Arent Reyersz vander Burch.
1676.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Mr. Harpert Maartensz Tromp
1677.
Hugo Adriaansz s'Gravesande.
Mr. Andries Jansz van Stangerlant.
1678.
Mr. Cornelis Corn. Onderwater
Arent Reyersz vander Burch.
1679.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes.
1680.
Hugo Adriaensz s'Gravesande.
Mr. Gerrit Jansz Putmans
1681.
Mr. Adriaan Jacobsz Fyck.
Mr. Franco Adriaansz vander Goes.
1682.
Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.
Mr. Dirk Aarnoutsz van Beerenstein.
16 3.
Hugo Adriaansz s'Gravesande.
Mr. Franco Adriaansz vander Goes.
1684.
Jan Fransz Meerman
Willem Cornelisz Spiering.
1685 *en* 1686.
Hugo Adriaansz s'Gravesande.
Mr. Jacob Adriaensz Vredenburg van Adrichem.

1687.
Mr. Hendrik Ewoutſz van Bleiswyk.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
1688.
Mr. Gerard Johanſz Putmans.
Mr. Dirk Aernoutſz van Beereſtein.
1689.
Adriaen Willemſz vander Hoeff
Mr. Ewout Evertſz van Bleiswyk.
1690.
Mr. Adriaen Nicolaeſz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Mr. Dirk Simonſz van Groenewegen vander Made.
1691.
Mr. Jacob Adriaenſz van Vredenburg van Adrichem.
Mr. Cornelis Dirkſz Vallenſis.
1692.
Mr. Pieter Pauluſz Téding van Berkhout.
Jan Franſz Meerman.
1693.
Adriaen Willemſz vander Hoeff
Mr. Maerten Pieterſz Hoogenhouk.
1694.
Mr. Dirk Aernoutſz van Beerenſtein, *obiit* 28 *Nov.*
Mr. Adriaen Andrieſz vander Goes, *Heer van Naters.*
1695.
Mr. Adriaen Nicol. Boogaert, *Heer van Beloys.*
Engelbert Maertenſz Graswinkel.
1696.
Mr. Hendrik Ewout van Bleiswyk.
Mr. Pieter Janſz Halling.
1697.
Mr. Jacob Adriaenſz Vredenburg van Adrichem.
Johan Anthoniſz Thierens
1698.
Mr. Pieter Ewoutſz vander Duſſen.
Mr. Frank Reyerſz vander Burch
1699.
Mr. Adriaen Nicolaeſz Bogaert *Heer van Beloys.*
Jacob Gaspar ſz van Kinſchot.
1700.
Dr. Hendrik Joriſz d'Acquet.
Mr. Willem Aelbregtſz vander Graaf.
1701.
Mr. Dirk Simonſz van Groenewegen vander Made.
Maerten Harpertſz Tromp, *Baronnet.*
1702.
Jan Franſz Meerman.
Gillis Gilliſz Grommé.

1703.
Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Reyer Janſz van Bleiswyk.
1704.
Mr. Adriaen Andr. vander Goes, *heer van Naters.*
Cornelis Willemſz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
1705.
Mr. Franco Evertſz van Bleiswyk
Mr. Anthony Adriaenſz Wevering, *heer van Holy.*
1706.
Jan Franſz Meerman.
François Willemſz van Bleiswyk.
1707.
Engelbert Maertenſz Graswinkel.
Mr. Gerard Johanſz Gaal.
1708.
Mr. Pieter Pauluſz Téding van Berkhout.
Mr. Maerten Pieterſz Hoogenhouk.
1709.
Mr. Franco Evertſz van Bleiswyk.
Willem Janſz van Ruyven.
1710.
Mr. Jacob Adriaenſz Vredenburg van Adrichem.
Mr. Philip Willemſz Dédel.
1711.
Mr. Ewout Evertſz van Bleiswyk.
Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
1712.
Mr. Maerten Pieterſz Hoogenhouk.
Laurens Abrahamſz van Bleiswyk.
1713.
Mr. Franco Evertſz van Bleiswyk.
Mr. Adriaen Gerrit Janſz Doublet.
1714.
Mr. Adriaen Andrieſz vander Goes, *heer van Naters.*
Mr. Anthony Gerritſz vander Heim, *obiit* 22 *Dec.*
1715.
Mr. Ewout Evertſz van Bleiswyk
Dirk Hendrikſz Meerman, *heer van molenaarsgraaf.*
1716.
Mr. Maerten Pieterſz Hoogenhoek.
Mr. Adriaen Gerritſz van Aſſendelft.
1717.
Engelbert Maertenſz Graswinkel.
Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
1718.
Mr. Gaſpar Gaſparſz van Kinſchot.
Willem Hendrikſz Hooft.

1719.
Willem Janſz van Ruyven.
Cornelis Willemſz Spiering, *heer van Spieringshoek.*
1720.
Mr. Maerten Pieterſz Hoogenhoek, *obiit* 25 *Decemb.*
Mr. Maerten Engelbertſz Pauw
1721.
Mr. Joan Wigboldſz Slicher.
Mr. Adriaan Gerrit Janſz Doublet.
1722.
Willem Hendrikſz Hooft.
Mr. Nicolaas Fredrik Andriesz Bogaert, *heer van Alblaſſerdam*
1723.
Francois Willemſz van Bleiswyk, *obiit* 17 *Aug.*
Mr. Nicolaes Adriaenſz Boogaert, *heer van Beloys.*
1724.
Mr. Adriaen Gerritſz van Aſſendelft.
Mr. Dirk Jacobſz Vallenſis.
1725.
Mr. Adriaen Gerrit Janſz Doublet.
Mr. Arent Bruinſz vander Duſſen.
1726.
Mr. Jacob Pieterſz van Wouw.
Mr. Adriaan Jacobſz van Vredenburg.
1727.
Mr. Nicolaas Fredrik Andrieſz Boogaert, *heer van Alblaſſerdam.*
Mr. Nicolaas Adriaenſz Boogaert, *heer van Beloys.*
1728.
Mr. Arent Bruinſz vander Duſſen.
Mr. Paulus Pieterſz Téding van Berkhout.

Namen van de Heeren Pensionarissen.

Mr. Arent Touw.

Mr. Aart Maertensz vander Goes 1518. *Wierd 1525 Advocaat van Holland, obiit 1 Nov. 1545.*

Mr. Willem Willemsz vander Meer, *genaamt* van Alkmaar 1529. *Eerste Raad en Procureur Gener. van Utregt, en 1535 Raad en Proc. Gen. van Holland, dat hy stierf. Cancelier van Gelderland verkoren Ao. 1554.*

Mr. Hugo vanden Ende 1537. *oudt 49 jaren, en was 't nog 28 July 1548, en 26 Jul. 1555*

Mr. Jacob vanden Ende 1555. *Op de Vergadering van de Heeren Staten van Holland als Pensionaris geweest zynde. Veertig 1560, en werd 1562 Advocaat van Holland, en werd tot Brussel op Treurenberg gehouden den tyd van een jaar en 6 weken. Is aldaar gestorven den 12 Maart 1569. Zie* W. v. Gouthoeven *fol.* 620. *en* P. Bor, *I deel fol.* 149.

Mr. Adriaen Dirksz van Leeuwen, *gezegt* van Leyden, *ten tyde van de overgifte der Nederlanden, ob.* 26 *Nov.* 1562.

Mr. Willem Criep 1563. 1573 *Raad tot Utrecht, Raad in den Grooten Raad tot Mechelen, 1574 tot 1586. Cancelier van Gelderland tot Roermonde, alwaar hy sterft 1610. oud 75 jaren. Zie* Gouthoeven, *fol.* 224. 106. 108.

Mr. Gerrit de Biese 1565. 1566 *en* 1567.

Mr. Leonard de Voogt 1585. *Raad in den Hogen Rade* 1592. *Ambassadeur in Schotland* 1588. *obiit* 1613.

Mr. Pieter Willemsz vander Meer 1596. *obiit* 4 *Mey* 1616.

Mr. Johan Camerling 1598. *Ridder, was Ambassadeur in Engeland 1620, en Curator van de Universiteit tot Leiden, obiit 2 Maart 1640.*

Mr. Govert Brasser 1630. *was naderhant Thesaurier Generaal, obiit* 1654.

Mr. Nicolaas van Kinschot 1638 *obiit Octob.* 1660.

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen 1654. *ob.* 7 *Sept.* 1679.

Mr. Gaspar van Kinschot 1672. *obiit* 8 *Octob.* 1678.

Mr. Anthony Adriaensz Heinsius 1679. *was naderhant 1689 Raadpensionaris van Holland, Groot-zegelbewaarder en Stadhouder van de Leenen. 1697 Ambassadeur op de Vredehandeling tot Ryswyk. Is ook gezonden geweest aan 't Hof van Vrankryk door zyn Hoogheit den Heere Prince van Orangie, Bewinthebber der Oostind. Comp. ter Kamere tot Delft, overlede den 13 Augusty 1720.*

Mr. Johan Goes van Absmade 1690. *obiit Mey* 1690.

Mr. Adriaan Baart, *Pensionaris der Stad Alkmaar, wierd verkoren* 1691. *obiit* 30 *Mey* 1698.

Mr. Hendrik Æmilius Johansz van Hoornbeek, *Commis Fiscaal van Holland, wierd verkoren* 1698.

Namen der Heeren Stads Secretarissen.

1513.
Jacob Hendrikſz Duiſt van Voorhout.

1536.
Mr. Hugo vanden Ende, *die te gelyk Penſionaris was.*
Mr. Cornelis Aartſz vander Duſſen, *obiit* 1556.

1553.
Mr. Adriaen Dirkſz van Leeuwen, *mede Penſionaris.*

1554.
Mr. Arent Frankenſz vander Meer, *obiit* 25 *Decemb.* 1596.

1562.
Mr. Willem Criep, *mede Penſionaris.*

1569.
Melchior Arienſz Benſchop, 1570 *in zeker Teſtament genoemt Suſtitut van den Secretaris, ordin. Clerk.*

1595.
Mr. Jan de Groot, *vertrokken* 1601.

1596.
Mr. Jacob Andrieſz, *Onder-Secretaris.*

1601.
Jacob Adriaenſz Groenhout, *eerſt Subſtituit, en naderhant tweede Secretaris.*

1630.
Jan Janſz van Groenewegen, *ſtaat af* 1645.
Jan van Ophoven, *Subſtitut Secretaris, obiit* 3 *Nov.* 1645.

1645.
Mr. Simon Adriaenſz van Groenewegen, *obiit* 5 *July* 1652.
Mr. Arent Bruinſz vander Duſſen, *alleen. Wierd* 1654 *Penſionaris.*

1652.
Mr. Hendrik Hendrikſz Vockeſtaart, *eerſt Subſtitut Secretaris, wierd* 21 *Sept.* 1654 *Secretaris, afſtant gedaan maart* 1688

1654.
Mr. Hendrik Ewoutſz van Bleiswyk, 24 *Nov.* 1668 *afſtant gedaan.*

1668.
Mr. Adriaan Simonſz van Groenewegen, *die 't op den* 29 *December* 1670 *verlaten heeft.*

1670.
Mr. Anthony Adriaenſz Heinſius, *Penſionaris geworden* 1679
Mr. Bruno Arentſz vander Duſſen, *obiit* 8 *July* 1695.

1688.
Mr. Hendrik Wouterſz Vockeſtaert, *afſtant gedaan* 1713. *obiit* 2 *January* 1718.

1695.
Mr. Jacob Arentſz vander Duſſen, *afſtant gedaan* 27 *October* 1710, *en in zyn plaats verkoren den* 3 *Nov.*

1710.
Mr. Andries Adriaenſz vander Goes, *Heer van Naters.*

1713.
Mr. Hendrik Hendrikſz Vockeſtaert.

Namen der Heeren Secretariſſen van de Weeskamer.

1544.
Frank Storm Gerritſz.

1562.
Cornelis Hermanſz van Naarden

1576.
Mr. Jacob Jan Borgers, *ob.* 1600

1600.
Adriaan Janſz Groenlant.

1624.
Pieter Hendrikſz Duiſt van Voorhout.

1646.
Mr. Louis Heinſius.

1662.
Iſaak Corneliſz Graswinkel, *ſtond af.*

1685.
Reyer Reyerſz vander Burch.

1695.
Dr. George Hendrikſz d'Acquet, *ſtond af.*

1715.
Mr. Hendrik Georgeſz d'Acquet.

Commissarissen van de Huwelykse Zaken.

11 *Nov.* 1581.
Mr. Gerrit Biese.
Mr. Arent Frankensz vander Meer, *ob.* 25 *Dec.* 1596.
Willem Jacobsz van Voorburg, *obiit* 1608.
4 *Nov.* 1592.
Mr. Leonard de Voogt, *obiit* 1613.
8 *Jan.* 1594.
Robbregt Ewoutsz van Schilperoort.
Jacob Adriaensz Groenhout.
6 *Jan.* 1601.
Jan Jansz Lodenstein, *ob.* 3 *Oct.* 1626.
7 *Jan.* 1606.
Jacob Jansz Helm, *obiit* 7 *July* 1626.
7 *Jan.* 1612.
Arent Gysbertsz van Wena, *obiit* 1629.
5 *Jan.* 1619.
Adriaen Claesz Moeyt, *obiit* 2 *Aug.* 1639.
4 *Jan.* 1624. 6
Joost Jacobsz van Adrichem, *obiit* 2 *Sept.* 1653.
5 *Jan.* 1625.
Hendrik Hendriksz van Millegen, *ob.* 13 *Dec.* 1643
Nicolaas Jansz van Santen, *obiit* 10 *Jan.* 1638.
Pieter Hendriksz Duist van Voorhout.
10 *Jan.* 1626.
Hendrik Hendr. van Mierop, *obiit* 20 *July* 1640.
9 *Jan.* 1627.
Dirk Robbregtsz Schilperoort.
Vrank Pietersz vander Meer, *obiit* 1 *Maart* 1663.
8 *Jan.* 1628.
Dirk Pietersz Vrouwling, *obiit* 30 *April* 1639.
6 *Jan.* 1635.
Vincent Hendriksz Molshoek, *obiit* 31 *Jan.* 1644.
Mr. Nicolaes Adriaensz Boogaert, *obiit* 20 *Jan.* 1654.
8 *Juny* 1636.
Ewout Evertsz van Bleiswyk, *obiit* 20 *Oct.* 1657.
9 *Jan.* 1638.
Jan Adriaensz vander Chys, *obiit* 14 *Nov.* 1652.
8 *Jan.* 1639.
Engelbert Jacobsz Pauw, *obiit* 29 Feb. 1648.
Mr. Jacob van Adrichem.

5 *Jan.* 1641.
Adriaen Adamsz Fyk, *obiit* 14 *Dec.* 1654.
Mr. Arent Jacobsz vander Graaf, *obiit* 29 *Sept.* 1676.
10 *Jan.* 1643.
Anthony Louysz Heinsius, *obiit* 1651.
9 *Jan.* 1644.
Pieter Dirksz Vrouwling, *obiit* 10 *Aug.* 1653.
4 *Jan.* 1653.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes, *heer van Naters*, *obiit* 4 *Dec.* 1669.
3 *Jan.* 1654.
Mr. Zacharias Corn. Hofdyk van Berestein, *ob.* 23 *July* 1679
2 *Jan.* 1655.
Mr. Franco Adriaensz vander Goes, *ob.* 18 *July* 1700.
8 *Jan.* 1665.
Paulus van Berestein.
1658.
Pieter Harmensz van Ruyven, *ob* 23 *Oct.* 1678.
1664.
Gerard Fransz Meerman, *obiit* 5 *Aug.* 1668.
7 *Jan.* 1668.
Mr. Jan Bruinsz vander Dussen *obiit* 6 *July* 1683.
3 *Sept.* 1668.
Mr. Hendrik Jansz Duist van Voorhout, *ob.* 28 *Nov.* 1674.
Corn. Nicolaesz Bogaert, *obiit* 15 *Jan.* 1678.
17 *Oct.* 1672.
Abram Pietersz van Hogenhouk *obiit* 1679.
23 *Jan.* 1677.
Mr. Gerard Jansz Liefting.
23 *Jan.* 1679.
Mr. Bruno Arentsz vander Dussen, *obiit* 8 *Juny* 1695.
6 *Juny* 1680.
Mr. Willem Aelbregtsz vander Graaf, *obiit* 4 *Nov.* 1725.
Reyer Jansz van Bleiswyk, *obiit* 9 *Feb.* 1708.
6 *Jan.* 1684.
Maerten Harpertsz Tromp, *Baronnet*, *ob.* 5 *maart* 1708
6 *Jan.* 1685.
Mr. Joan Wigboldsz Slicher.
21 *Juny* 1690.
Dirk Guilliaemsz van Bleiswyk, *obiit* 3 *Oct.* 1694.

19 *Jan.* 1692.
François Guilliaemsz van Bleiswyk, *obiit* 16 *Aug.* 1723.
16 *Jan.* 1694.
Abraham Guilliaemsz van Bleiswyk.
6 *Jan.* 1703.
Mr. Andries Adriaensz vander Goes, *heer van Naters.*
5 *Jan.* 1704.
Mr. Maerten Frankensz van Bleiswyk.
3 *Jan.* 1711.
Mr. Pieter Paulusz Téding van Berkhout.
3 *Jan.* 1722.
Mr. Willem Jansz Schimmelpennink, *ob.* 20 *Mey* 1723.
Mr. Gerard Adriaensz van Assendelft.
6 *Sept.* 1723.
Mr. Jan Vrankensz vand. Burch
6 *Jan.* 1725.
Mr. Guillielmus Abrahamsz van Bleiswyk.

Con-

CONSTITUTIE
VAN DE
REGEERING
DEZER STAD.

De geheele Regeering, bestaande in Veertig Leden, heeft in een jaar gewoonlyk Vyf ordinaire Vergaderingen, de eerste zynde den 16 December (ten ware die datum quam op Zondag of Donderdag, dan den 17) in welke Vergadering de Nieuwe Leden van de Heeren Veertigen voor hun leven lang, by meerderheit van stemmen, in plaats van de afgestorven &c. verkoren werden.

De tweede ordinaire Vergadering is op den 23 December, wanneer 'er door de gezamentlyke Heeren Veertigen, ook by meerderheit van stemmen, een aanblyvend Weesmeester voor een jaar werd aangestelt; van gelyke ook een Thesaurier voor den tyd van zes jaren, of wel gecontinueert; en ook voor den tyd van drie jaren de Heeren Afgezondenen wegens deze Stad in de Ed. Mog. Collegien van de Heeren Gecommitteerde Raden van Holland, en ter Admiraliteit op de Maze.

De derde Ordinaire Vergadering is op den 30 December, wanneer 'er door de Heeren Veertigen by meerderheid van stemmen gemaakt werd een Nominatie van de Heeren van de Weth; namentlyk acht Heeren tot Burgemeesteren, en veertien tot Schepenen.

De vierde Ordinaire Vergadering is op den 31 December, wanneer 'er by meerderheid van stemmen, uit de voorsz Nominatie, daags te voren gemaakt, geëligeert werden vier Heeren tot Burgemeesteren, en zeven tot Schepenen: welkers Regeering begint den 1 January daaraanvolgende.

De vyfde Ordinaire Vergadering is in 't begin van January, staande zulks ter arbitragie van Burgemeesteren op wat dag, in welke Vergadering by meerderheit van stemmen ook aangestelt werden aankomende Heeren Weesmeesteren, Havenmeesters, en Adjuncten ten dagvaart.

Om de drie jaren wert door de Heeren Veertigen by meerderheit van stemmen, een van de Heeren voor den tyd van drie jaren aangestelt tot Hoofd-Officier dezer Stad, wiens Regeering begint den 1 January daaraanvolgende.

In alle de Vergaderingen hebben niet alleen ſtem de Heeren Veertigen, maar ook de Heeren Vroedſchappen dewelke buiten de Veertig zouden mogen zyn, 't geen trouwens in lange jaren niet geſchiet is: en werden als Vroedſchappen erkent die Heeren, die geweeſt zyn, Burgemeeſter, Schepen, Theſaurier, Wees- of Havenmeeſter.

Alle de overige Commiſſien, zoo ter Vergadering van Haar Hoog Mog., in den Raad van Staten, in de Kamer ter Auditie van Holland, ter Admiraliteit in Zeeland, &c. Werden in Burgemeeſteren Kamer vergeven.

IV. HOOFTSTUK.

Beschryving van den Godtsdienst die alle volkeren ingeschapen is. Godt wil in lichaam en geest gedient zyn, waar toe een plaats en huis nodig is. St. Bartholomeus kerk door wie gesticht, en wie zy tot haren beschermheilig had, onderzogt. Haar naam st. Bartholomeus is in die van st. Hippolytes, en ook der oude kerk verwisselt. Gissingen wegens de grontvesten hares toorns. Beschryving dezes heiligdoms en zynes toorns. Van de klokken, en de vrywillige geschenken der Delvenaars om die te gieten, en de plechtigheit wegens het dopen der zelve verklaart. Vertoog van d'inwendige kerksieraden, van de kapellen. Kostelyke altaren, vikaryen, broederschappen, en beelden. Voorts haare mirakelen, en waaruit de Delfsche kermis haar geboorte rekent nagevorscht. Van het sakraments vertrekje, en de goede voorzorg die de Delvenaren voor de priesters droegen. Van d'algemene kruisvaart der kristenen, waarin die van Delft zich dapper gequeten hebben. De reliquien, heerlyke glazen, kostelyke en kunstige orgelen van dit godtshuis verklaart, en naaukeurig onderzocht. Wanneer die speeltuigen de kerk zyn ingevoert. Vervolgens van haar koor- en kerkplechtigheden. In welke tyd de zitplaatsen in de kerk gekomen zyn. Een uitvoerige beschryving der kunstige en weergaloze praalgraven voor dappere helden en andere opgerecht, en 't oogmerk der graftomben en grafschriften aangewezen; en eindelyk de gewoonte der Romeinen en eerste kristenen wegens de behandeling der lyken en begraaffenissen in den dag gezet.

DE godtsdienst, in 't algemeen genomen, bestaat in het erkennen van een onsterffelyke macht, die verre boven alle aartsche heerschappyen de werelt onzichtbaar regeert: en in een eerbiedige poging tot het volbrengen van zodanige plichten, als een yder begrypt dat die onsterffelyke macht van hem vordert, op dat ik my van de beschryving van een onbekent schryver bediene. Want het is toch een ingeschape eigenschap der redelyke schepselen, en een trek die door Godts eigene vinger in onze zielen gegraveert schynt, dat wy eene oneindige Oppermacht die boven allen lof en prys verheven is eeren en dienen. Deze straal verlicht de blinste gemoederen der wilste Barbaren, ia onder alle volkeren der werelt wort de Godtheit of door offeranden, hoogtyden, inwydinge der beelden, tempelen, lofzangen en duizent andre plechtigheden gedient: en alhoewel men in den beginne den Opperften Wezenaar onder het paviljoen des hemels in beemden en bosschen, of op de kruinen der bergen den wierook plag te zwajen, behaagde het Godt naderhant zelve, in een huis, door zyn bevel gemaakt, alwaar hy onder de vleugelen der Cherubynen wonen wilde, die godtsdienstplechtigheden by te wonen; en toen Mozes draagbaar heiligdom gesloopt, de tempel van Jeruzalem ontheiligt en berooft wiert, en de eene steen niet op den ander is gebleven, heeft zich Godt een duurzamer woning, de tempel van den H. Geest, de zielen der vromen, die door die prachtige gevaartens afgebeelt waren, verkozen, op dat wy hem, die niet anders dan door 't verstant begrepen kan worden, door heilige en godtvruchtige zielbespiegelingen en ongeveinsde oeffening der deugt mogten verheerlyken en navolgen. Doch overmits

Beschryving van den godtsdienst, die alle volkeren ingeschapen is.

mits onze uitterlyke daden als ſpiegels onzer inwendige gemoetsneigingen moeten aangemerkt worden wil Godt teffens, op dat wy onzen naaſten ook ten voorbeelt mogten dienen, in en uitwendig gedient wezen, gelyk de fenix der nederduitſche dichtkunſt J. van den Vondel in deze vaarzen toont:

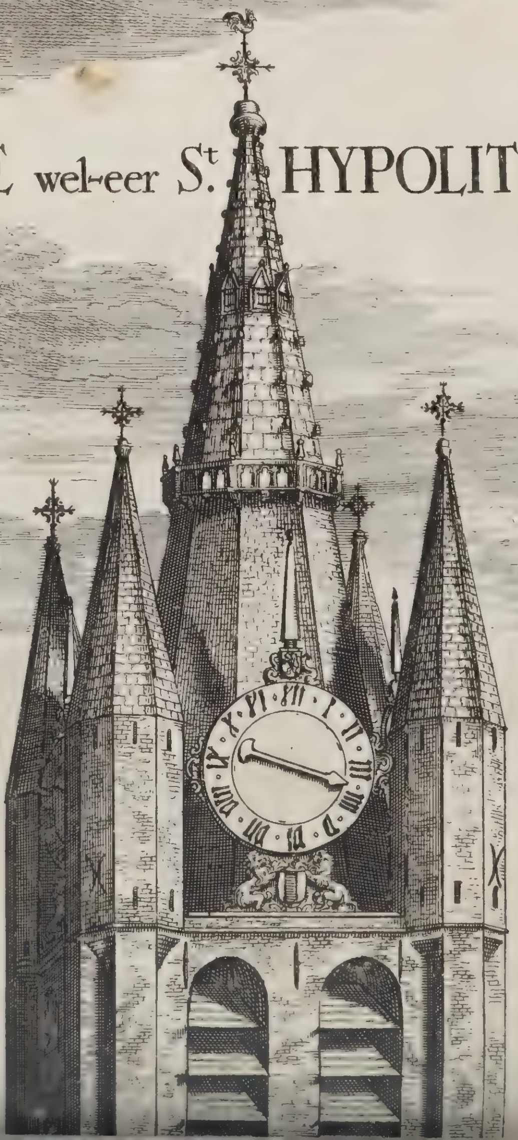
Godt wil in lichaam en geeſt gedient zyn.

De zinnen leren ons d'uitwendige eer berekenen
Uit woorden, en gebaar, en onderſcheide tekenen,
Getuigen van het hart, dat zich de majeſteit
Der Godtheid onderwerpt met alle eerbiedigheit.
Het hart inwendig ſtemt met uitterlyke daden,
Bekent en loof de bron en ſpringaar der genaden,
Die al wat reên gebruikt tot dankbaerheid verbint.
Het wenſcht, gelyk van aart, en eens met Godt gezint,
Uit al zyn macht en kracht, door redelyke blyken,
Deze eedelſte natuur des Scheppers *te gelyken.*
Dus eert het mensdom Godt, gelyk 't gehoorzaam kint
Den goeden vader, niet alleen in ſchyn, bemint,
En eert en volgt; maar ook in voegelyke zeden,
Gepaſt naar 's vaders aart en billykheit en reden.
Rechtſchapen godtsdienſt ziet alleen op 's Hoogſten prys,
Beſtaat, gelyk de menſch, op tweederhande wys:
Het uiterlyke merk is 't lichaam met zyn leden;
D'inwendige opdracht Godt van binnen aangebeden,
En boven al bemint, godtvruchtiglyk gevreeſt,
Aandachtiglyk gelooft, is 't leven, en de geeſt,
En ziel van dezen dienſt. Zy gaan dan beide 't zamen
Gelyk godtdienſtigen, aan een gehuwt, betamen:
En zonder dit verbant van 't hart en 't uitterlyk,
Daar macht is, dat ze in 't een noch t'ander niet bezwyk,
Schynt godtsdienſt zynen eiſch en ommetrek t'ontberen.
Want Godt *beheert de daat, en 't innerlyk begeren,*
Het hart, en ook de hant. Zoo ſtaat het godtsrecht ſpits.
Zoo ſtaat de godtsdienſt vol, in zynen vollen krits.
De reden ſchynt dit zelf te leren, te bevelen:
Want nu de menſch beſtaat uit ongelyke delen
Van lichaam, en van ziel, en 's allerhoogſten wenſch
Den halven niet begeert, maar den gehelen menſch;
Hoe zou de godtsdienſt dan volſtaan met een van beide,
Of lyden dat men ziel en lichaam deelde, en ſcheide?
De godtsdienſt eiſcht dees twee geeigent aan den Heer,
Nooit hoog genoeg gezet in top van prys en eer.

Dewyl dan Godt in lichaam en geeſt, die beide de zyne zyn, wil groot gemaakt worden, hebben de eerſte kriſtenen zich tot dien einde, om hunne godtsdienſtige byeenkomſten geregelt te houden, een bepaalde plaats afgezondert. Aldus quamen de apoſtelen en diſcipelen naar hunne terugkomſt van de hemelvaart van Kriſtus in *de opperzale* by een, om zich daar door vaſten en bidden een nieuwen apoſtel te verkiezen, en Clemens in zyn brief aan de Korinters verzekert ons, dat Kriſtus niet alleen geſtelt heeft de tyden *wanneer*, de perſonen door *wien* maar ook de *plaatſen* waar hy ſtatelyk gedient

Waar toe een plaats en huis nodig is.

OUDE wel-eer S^t. HYPOLITUS KERCK.

OUDE wel-eer St. HYPOLITUS KERCK.
Pr. Smith Exit.
C. Decker f.

gedient en aangebeden wilde zyn. Naderhant begonden de kerken onder Valerianus en Aurelianus merkelyk toe te nemen, volgens de getuigenis van Euzebius: maar, zegt hy, wie zal bequaam zyn, om op te rekenen de on-
„ telbare menigte die dagelyks tot het gelove *Christi* toevloeit, het getal
„ der vergaderingen in elke ſtad, hare bekende byeenkomſten in hare
„ *oratorien* of heilige plaatſen, die zoo groot zyn dat zy niet tevreden zyn
„ met de *oude gebouwen* welke zy te voren hadden, veel ſchoonder en rui-
„ mer kerken in alle ſteden uit de gront zelfs opgetrokken hebben, en of ſchoon Diokletiaan alle kerken der kriſtenen gelaſte te ſlechten, echter zyn die weder onder de regering van Konſtantyn niet alleen veel heerlyker opgetrokken, maar daarenboven door de vrywillige giften met allerhande ſieraden opgepronkt, in zoo verre dat de gevers dezer geſchenken, de Joodſche vorſten omtrent Salomons tempel niet weken, gelyk W. Cave in zyn eerſte Kriſtendom uit Euzebius aantekent. En wat behoef ik my verder in deze ſtoffe uit te laten; niemant behoorde onkundig te zyn, die geen vreemdeling is in onze vaderlantſche gedenkſchriften hoe groot een zucht en yver onze voorouders gehad hebben, toen deze landen beſtraalt wierden met het blinkende licht van Kriſtus genadeleer, om kerken tot gebruik van den openbaren godtsdienſt af te zonderen. Hier van kunnen zoo veel gryze geeſtelyke gebouwen alom in ſteden en dorpen opgerecht getuigen. En Delft zeker die geen ſtad in heilige en plechtige verrichtingen van den godtsdienſt iet behoeft toe te geven heeft zich ook niet willen ontſlaan om een groot en prachtig kerkgevaarte op te timmeren en aan den h. Bartholomeus toe te wyden.

Naar dat Delft omtrent den iare 1070, door hertog Govert den Bultenaar geſticht en met wallen was omtrokken, begon het volgens d'aantekening der kronykſchryvers ten eerſten in nering en welvaart te bloeien, en vermeerderde ook 't getal zyner inwoonderen, waaruit genoegzaam zeker is, dat deze ſteegenoten door hunnen ſtichter geholpen, de ſtad ten eerſten met een godtshuis tot gebruik van hunnen godtsdienſt zullen verſiert hebben. Doch Delft heeft dit met Dord, Haarlem, Leiden, Amſterdam en meer andere ſteden gemeen, dat 'er wegens haren bouheer eenig verſchil ontſtaat by de geleerden. Dat veele willen als of deze onze *h. Bartholomeus* kerk mede al in den beginne door hartog Govert zou gebouwt zyn, gaat weinig aan, overmits wy het tegendeel zullen trachten aan te tonen. Uit het verhaalde in het laatſte gedeelte van ons eerſte Hooftſtuk blykt hoe achter deze kerk eerſt een godtshuis van hout heeft geſtaan, 't welk in den iare 1252 wiert afgebroken; wanneer deze H. Bartholomeuskerk in ſtaat was om tot den godtsdienſt af te zonderen, ſchoon 'er noch al iets of wat aan haar voltoying mangelde; zoo dat men aan dit gebou den eerſten en outſten rang in deze ſtad niet behoeft te betwiſten. Ja ik meen door goede en vaſte bewyzen voorheen aangetoont te hebben, dat den gront, namelyk de geer daar deze H. Bartholomeus kerk op ſtaat, buiten de veſten van de ſtad heeft gelegen, welke hartog Govert bemuurt had, en eerſt onder de regering van koning Willem, graaf van Holland, in het vergrooten en uitleggen der ſtad, binnen de veſten is getrokken. Nu ſtaat my te bewyzen dat deze evengenoemde kerk omtrent den iare 1240 geſticht is door eenen heer *Bartholomeus van der Made*, wiens ſtamhuis buiten de waterſlootſche poort outtyts gelegen heeft, en uit een deftige oude adelyke familie zyn oorſpronk rekent, en vermaagſchapt was

St. Bartholomeus kerk door wie gesticht.

aan den aanziennelykſten en grootſten adel. Dat hy omtrent het pas geſtipte jaartal de ſtichter van deze kerk is geweeſt, blykt duidelyk uit zyn eigen hantſchrift, in den iare 1268 gedagtekent; welk hantſchrift, wanneer wy tot de verhandeling van 't oude gaſthuis zullen gekomen zyn, als dan beter te pas komende, te berde zullen brengen. *Hendrik van Vianden*, biſſchop van Utrecht met ons van een gevoelen zynde, geeft dit elders te kennen; bei de brieven zyn van dezen inhout: *wy willen de perſona* (paſtoor) *van de parochie kerke te Delft, en Bartholomeus van der Made patroon en ſtichter der zelve kerke.* Zoo dat alle de giſſingen van ſommige ſchryvers verdwynen. En wat de ſtichting welke de hiſtoryſchryvers Hartog Govert toeſchryven betreft, dees moet niet anders dan aan de houte kerk worden toegeſchreven; zy zullen ergens gelezen hebben dat hy zelf, of ten minſten by zynen tyt te Delft een kerk zal geſticht hebben, en aldus op den doolweg geraakt zynde, zullen zy alles 't geen op die houte kerk, in den iare 1252 afgebroken, paſte, op onze H. Bartholomeus kerk hebben overgebracht. De heer van Bleiswyk maakt ook van dezen bouheer Bartholomeus eenig gewag, en brengt dezelve brieven in de latynſche taal op het oude gaſthuis ook te berde, maar bladz. 132. laat hy myns bedunkens zich zeer miſſelyk hooren; want, zeit hy, *zulks het mogelyk zoude konnen wezen, dat deze* BARTHOLOMEUS *voorſchreve van Hartog Govert tot fondateur, te weten grond- ofte eerſte ſteenlegger van de kerke zoude geſtelt zyn.* De dagtekening van Bartholomeus brief is in den iare 1268 op S^t. Andriesdag, wanneer zy noch in levenden lyve was. Hartog Govert is in den iare 1075, gelyk hy zelfs bekent, al overleden; zoo dat ik niet wel kan bevroeden hoe dezen braven heer hier het pad zoo bezyden is geraakt. Miſſchien zullen ſommige zeggen, dat het ſtichten van zulk een groote en aanzienlyke kerk geen werk is van een gemeen heer, doch deze lieden dienen zich te herinneren hoe wel eer gemene heeren hunne hant en beurs verſtrekt hebben tot den opbou van zwaare en koſtelyke kaſteelen, een werk voorwaar daar vooral geen minder gelt toe van noden was. Daar en boven dient men met d'omſtandigheden en gewoonte dier tyden raat te plegen, dan zal men zien hoe veel kapellen en outaren 'er toen door geringe burgerlieden zyn opgebout, en dit gezien hebbende zal met een al de zwarigheit verdwynen. In dien tyd zag men vaak de geringe beginſelen der timmeragien, wen die bleven ſteken, aanſtonts door verſcheide anderen lieden verbeteren en voltrekken, en met wezentlyke inkomſten verryken; ook hebben wy uit het verhaal van *Jan Goeſſen* mogen horen hoe veel milde aalmoeſſen graaf Willem tot den opbou dezer kerk heeft willen uitdelen; en veel godtvruchtige mannen zullen buiten kyf hunne liefdegaven ook wel tot zulk een heerlyken werk willen hebben beſteden; trouwens ik zal by tytvervolg zien of ik eenige goede lieden zal kunnen noemen, die deze kerk met hunne giften hebben gelieven te vereeren.

De Beſcherm-heilig der oude kerk onderzocht.

Dat verſcheide ſchryvers wegens den beſchermheilig dezer kerk ook mistaſten, is buiten tegenſpraak, wanneer zy tot haer eerſte Patroon S^t. *Hyppolitus* ſtellen. Niemant anders dan den heiligen apoſtel Bartholomeus is van dit godtgeſticht de beſchutvoogt geweeſt, gelyk de bul van paus *Bonifacius* VIII van den jare 1289, klaar te kennen geeft, in welke de gemelde paus eenige aflaten verleent aan alle de gene die eenige geſchenken tot verbeteringe, verſieringe van outaren en ornamenten aan dit godshuis wil uitdelen,

delen en ontziet zich niet deze kerk aldaar te noemen *ecclesia beati Bartholomei in Delf diocesis Traiectensis*, dat is, *de kerk van den H. Bartholomeus in de stad Delft onder het bisdom van Utrecht*. Dat niet alleen het stigt van Utrecht, maar de tegenwoordige geheele zeven verenigde provintien doen onder het Utrechsche bisdom behoorde, is een bekende zaak, doch niet onder het *aartsbisdom* gelyk sommige meenen, dewyl Utrecht in dien tyt noch geen aartsbisdom was. Deze bul met 12 zegelen bezegelt berust noch in het komptoor der kerkmeesteren in de lade A. Hier toe dient ook de getuigenis van *Jan Goessen*, welke ook duidelyk getuigt dat deze kerk was ingewyd *ter eren Goids en sine live apostel Bartholomeus*. Ia 't is niet onwaarschynlyk, overmits de stichter *Bartholomeus* heette, of hy zal deze kerk na zyn patroon genoemt hebben. Doch om wat reden onze voorouders hunnen eersten patroon *St. Bartholomeus* hebben verlaten en *St. Hyppolitus* in zyne plaatze verkoren, is zoo geheel zeker niet. De geleerde Delvenaar *Michael Vosmerus* schryft 'er in zeker boekie, na zyn dood, in 't jaar 1629 te Keulen gedrukt, aldus van. *Daar zyn 'er*, zegt *Vosmerus* in de voorrede van het gemelde boekie, *dewelke beweren dat deze kerk den zaligmaker Christus toegewydt is geweest, dewyl hy alhier ter verheerlykinge van zyn kruys, veele wonderen heeft gedaan enz. En voorwaar*, zeit hy verder, als de gemelde

De naam van St. Bartholomeus kerk is in die van St. Hippolitus verwisselt.

„ kerk, het stadhuis en by na de gantsche stad door den voornoemden
„ brand op den dag van kruysvindingen, verslonden wierden, heeft de
„ Raad een ordonnantie gemaakt dat 'er jaarlyks op dien dag eene mis ge-
„ daan zou worden, ten deelen om de tekenen van den levenden Godt vol-
„ gens het oude gebruik, en zoo als onze voorvaders gedaan hebben,
„ godtsdienstelyk te eeren, ten deelen om dat de verwoestinge van dien
„ dag in de geheugenisse der burgeren geprent zoude blyven, en dat zy
„ aldus, uit vreze voor arger, in dat eeren (van 't H. kruys) niet zou-
„ den verslappen. Dan verhaalt hy verders: „ onze voorvaders hebben St.
„ Bartholomeus, eenen apostel van Kristus, afgezet, en den H. martelaar
„ *Hypolitus*, in deszelfs plaats, voor een patroon van de kerk in de stad
„ verkoren: dit hebben zy gedaan om dat ze zekere voorrechten, die zy
„ door de Hoeksche en Cabeliausche verdeeldheden verloren hadden, op
„ St. *Hippolitus* dag weder verkregen hadden, ter oorzaken zy graaf
„ Aalbert, in den oorlog tegens de Vriezen, grooten dienst gedaan had-
„ den. 't Heugt my met wat plechtigheit, met wat yver, en met wat root-
„ blinkend kerkcieraden de gedagtenis van den *H. Bartholomeus*, tot
„ de laaste staatveranderinge toe, geviert is geweest. Het gemeene volk door
„ heimelyke preeken gaande gemaakt, op den dag van den H. *Bartholomeus*
„ de kerken geplundert, en de HH. standbeelden en schilderyen van hare
„ plaatzen en outaren afgerukt en verbroken heeft. Hy zal hier de overwinning beogen, welke, volgens onze kronyken, in den iare 1396 is voorgevallen, en voor welkers trouwe diensten de Delvenaren van graaf Aalbert weder verkregen om poorthuizen te mogen maken en daar deuren in te hangen, en hare vesten te verdiepen en breeder uit te zetten enz. Het schynt of de bulle van paus *Bonifacius VIII*, even gemeld, onzen *Vosmerus* onbekent zal zyn geweest, dewyl hy die anders zekerlyk hier te berde zou hebben gebracht; echter ziet men wel uit zyn gezeg, dat hy niet blindeling zyn zaken ontworpen heeft; maar hy doet als een aanmerkelyke zaak voorkomen, hoe het volk door heimelyke preeken gaande gemaakt, op St. *Bartholomeus* dag, de kerken geplundert, en de heilige standbeel-

 den

den en schilderyen van hunne plaatzen en outaren afgerukt en verbroken hebben, den 24 Augustus des iaars 1566, wanneer binnen Delft de beeltstormery begon. Doch dat hy dit juist zou hebben willen duiden, als of zulks tot een straffe was geschiet dat onze voorvaders den h. *Bartholomeus* verlaten, en den *H. Hippolitus* martelaar in zyn plaats tot haren patroon verkoren hadden, het welke zeker geleerde daar uit trekken wil, kan ik niet zien, en meene dat het niet geraatzaam is, uit iemants woorden meer te trekken als 'er in opgesloten legt.

Deze kerk wort ook d'Oude genaamt.

Deze kerk, gelyk uit veele oude geschriften blykt, word niet alleen St. *Hippolitus* kerk, maar ook dikwils of om hare oudheit, of tot onderscheit der nieuwe kerk, met de eerbiedige naam van de oude kerk genaamt. D'oorsprong van haren beschermheilig en naamsverwisseling onderzocht hebbende, zullen wy nu tot de beschryving van dit godtgewyde gevaarte en zynen toren overstappen.

Gissinge wegens de grontvesten des toorens.

Dit gesticht is van een uitmuntende zwaarte, en pronkt met een grooten toren, die zich, alhoewel hy niet voltrokken is, wakker in de hoogte verheft. Dat zommige willen dat dezen toren op de fondamenten van een ouden Romeinschen wachttoren zou gebouwt zyn, houde ik voor een losse gissinge. En wat de ouden loop der beruchte *Corbuloos graft* door deze stad aangaat, meene ik dat in het I. hooftstuk genoegzaam wederleit is. Wat de duyfsteenen en anderen van een meer als gemeene groote belangen, om hier 't gezeg op te gronden is veel te zwak: want dan zou men zeer veele kerken afkomstig van de tyden der Romeinen moeten rekenen, daar men in tegendeel een menigte van kerken en kloosters zal vinden welke omtrent den iare 1200 zyn gebouwt, en dat met deze kerk gemeen hebben. Dat het fondament van dezen toren meer als gemeen zwaar is aangeleit, is niet zonder reeden, dewyl zulk een zwaar gebou op den oever van de Schie, of oude Delft staande, voor alle uitspoelingen en inkabbelingen van het water bloot legt. Het is ook bekent hoe men outtyts te Delft steenen bakten van een meer als gewoone groote, die *Delfsche moppen* genaamt wierden. Ook meen ik te kunnen aantonen dat dezen toren niet op eenen tyt zoo hoog is opgemetselt, gelyk trouwens de verscheidenheit der steenen zelf bewyzen; ook zyn de onderste wel drie maal zoo groot als de bovenste, op dat ik nu van geen andere bewyzen gewaage.

Beschryving der oude kerk.

Wat nu de kerk betreft, die is een groot en wyd gebouw, en zeer hoog van verdiepinge, met den toren daar in overeenkomende dat zy ten eersten niet geheel is opgebouwt; aan de zuidzyde schynt zy ouder dan aan de noordzyde; en in het midden heeft zy een zeer heerlyk kruiswerk van witten arduin uitsteken, dat voorwaar sierlyk en sterk gemaakt is, boven op zyn Italiaans met een plat van loot bedekt, welk kruiswerk, gelyk 't my toeschynt, daar naar zal aangebouwt zyn, om het aan de zuidzyde die eige gedaante te geven, en zou, in geval dit niet was blyven steken, dit gebouw echter om zyn andere schoone hoedanigheden heerlyk genoeg uitstekende, buiten twyffel voortreffelyker in d'oogen der aanschouwers geschenen hebben. Vooraan de zuidhoek komt een achtkantig uitsteekzel, alwaar outtyts de doopvont heeft gestaan, die daarna tot een ontleedkamer, thans tot een woonhuisie gebruikt wort. De daken zoo van de hooge, midden en zydkerk, zyn doorgaans van voren tot achteren toe gelyk, het hooge dak heeft een sierlyk torentie of klokhuisie, 't welk op het

het kruisgewelf boven de kap aan 't begin van 't koor uitsteekt, waarin kleine klokies plegen te hangen, alwaar men ter mettentyt en andersints mede luide om de memorien waar te nemen. De middelkerk rust op pilaren en bogen na de gottische wyze gebout, gelyk de meeste kerken in ons vaderlant, uitmakende drie breede galderyen in de lengte, in het kruiswerk noch een ander overdwers makende. Wat de grootte belangt, ik vinde in een bestek van het uitgebrande houtwerk na den grooten brand alleenlyk de middelkerk belangende, dit volgende: *'t choer is lanck* 84 *voet behalven de huyf, wyt de buytekant* 38 *voet, die achter kerck van de choer tot den toren is lanck* 113 *voet, wyt* 42 *voet, luttel min of meer van wytte en lanckte.* De tooren aan het westeinde staat tusschen beide de zydaken in, zynde het voornaamste lighaam tot boven aan de vyf spitzen recht vierkant opgebouwt, hebbende onder een vooruitstekend portaal van witte arduinsteen tot in den ingang van de kerk toe: een weinig boven dit hoogste dak is een vierkant aan de vier zyden met twee bogen open, en gemaakt tot bommelgaten voor het geluit der klokken; boven op het vierkante werk komen noch op de vier hoeken vier achtkante spitsen, de onderste helft van gebakke steen recht opgaande, hebbende elk vak een langwerpig vierkant gat, alwaar men rontom uit kan zien: de bovenhelft is van hardsteen, spits opgaande, met een appel en yzer kruis daarop, zynde deze toorenties of spitzen (volgens de aantekening van een ervaren oudheitkenner) wel eer of outtyts geweest een groot teken van zeker voorrecht, 't welk deze kerk eigentlyk toebehoorde, moetende alle kerken dewelke zodanig recht toebehoren, altyt vier, 't zy kleine of groote hoekspitzen hebben, even gelyk men ook vier kleine aan de nieuwe kerkstooren ziet: tusschen deeze vier groote spitzen, daar wy nu van spreken, vint men vier groote uurwyzers die van ondere door twee leeuwen gedragen worden, het Delfsche wapen tusschen beide hebbende. Die van een scherp gezicht niet is misgedeelt, kan zien aan het onderstaande iaargetal, 1605, wanneer die tytwyzers daar zyn vastgehecht. Van achteren tegen de zuidwyzer leest men met groote letteren op een steen recht voor de trap, welke men opkomt, dit volgende:

Verhandeling van den tooren.

ALS MEN 1605. HEEFT GETELT.
BEN ICK GESTELT
TOT DIENST VAN DEN BURGER
ALS MEN SIEN KAN
BY DEN HAVEN-MEESTER
GERRIT MEERMAN.

Bovenop staat een pyramide in welkers voet of basis men noch een Hollands wapen ziet; in het midden binnen deze vier spitzen en uurwyzers ontdekt men een grooten achtkante spits, ten naastenby de helft boven de andere uitstekende, welke men achter langs de uurwyzers in een beslote borstwering door de kerktoorens recht vierkant omgaan kan, zynde dit middelspits van onder tot boven toe van hartsteen opgehaalt; de onderste helft is over eenige iaren voor het deurwateren met een houte huit en leyen bedekt tot aan een hartsteenen trans of omloop rondom het werk uitstekende, 't welke zich zeer sierlyk en kunstig opdoet, even of 'er een groote krans boven om de spits gevlochten was; aan het boveneinde komt noch

noch een ring met 8 venſteren, die ook hun ſieraat meedebrengen. Deze vyf ſpitzen vertoonen te zamen een vreemt gezicht, en maken het gebouw zeer aanzienlyk.

Maar om een woord te melden ten opzigte van de ſpitzen of toorenties: als of die volgens de aantekening van zeker geleerde, eenig voorrecht aan deze kerk zoude betekenen, dat meene ik dat juiſt zoo zeker niet gaat; dewyl ik op verſcheide dorpen, alwaar ſomtyts ook een, twee, drie en vier zulke toorenties boven om de groote ſpits van den tooren ſtonden, met aandacht onderzocht heb, hoe veel kapellen outtyts onder zulk een dorp behoort of geſtaan hadden, en heb bevonden dat op zulk een plaats voorheen zoo veel kapellen waren geweeſt, als'er kleine toorenties om den grooten tooren ſtonden, en dat de kapellen aan die zyden gebout waren, aan welke de torenties zich verheffen. 'k Heb ook toorens gezien aan dewelke, van buiten opgaande, kleine toorenties waren van onderen tot boven toe, en van boven ook met een ſpits verſiert, en weet ook dat verſcheide kenners en liefhebbers van zulke kerkelyke outheden met my van dat gevoelen zyn, dat 'er zoo veel kapellen onder zoo een kerk hoorden als 'er kleine toorenties om den grooten tooren te vinden zyn. Of dit echter overal zoo te verſtaan is, zou ik niet willen verzekeren: S. van Leeuwen maakt van dusdanige *Cathedrale kerken*, daar hy altoos groffelyk in mistaſt: want een Cathedrale is een Biſſchoppelyke kerk. Maar om weder tot onzen tooren te keeren, het gantſche werk van dit gebouw ſtaat krom ingebogen, als of het fondament aan de eene zyde gezakt was, en zynen val dreigde, gelyk 'er waarlyk doorgaans by luiden zich der boukunde niet verſtaande geſproken werd. Ja het geen aanmerkelyk is, die van het klooſter van St. Aagten en die van de oude kerk hebben weleer een zeker kontrakt gemaakt, om een gedeelte van den tooren af te nemen, dewyl het klooſter dicht onder die zyde lag alwaar de tooren naar toe ſchynt te zakken, om wanneer de huilende ſtormwinden beginnen te woeden niet onder zyn puinhopen verplettert te worden. Men zegt zelf dat by eenige burgers de kopy van dit kontrakt noch bewaart wort. En my is niet onbekent hoe zekere prior van dit klooſter, welke zyn woninge dicht by de kerk in die abdy had, by onweder uit vrees voor den val des torens achter in een kamer van het klooſter placht te vluchten. Doch wy zyn door een ervare kunſtenaar in de bouwkunde onderrigt en verzekert, dat dit met voordacht aldus is aangeleit, op dat den bouwmeeſter beluſt was in dit hellende gebou zyn kunſt te tonen, en dewyl hem dit is gelukt verdient het buiten twyffel meerder lof. Men zegt dat te Bolonie in Italie ook een vermaarden tooren ſtaat, *la Gariſenda* genaamt, welkers top gezegt word 9 voeten buiten het fondament over te hangen. Onze tooren als mede het portaal is van binne in de kerk met een ſteen gewelf, waar boven een zolder komt, welke men de luyzolder plach te noemen, alwaar men met lange reepen gewoon was de klokken over te halen, doch door een nieuwe uitvindinge van treen nu beweecht werdende, werd zy daar toe nu niet meer gebruikt, alleenlyk ſtaat hier nu een groote houte kaſſe, waarin het uurwerk beſloten is, die de ſlagklokken in vier groote uurwyzers buiten aan den tooren doen bewegen, en het eene uurwyzer binnen in de kerk aan den tooren. Boven deze zolder, welkers vloer met ſteenen geplaveit is, komt men hoger klimmende op een houte zolder, alwaar de groote en zware klokken hangen, onder welke eene is,

wiens gelyke van groote, zoo men zegt, in Holland niet te vinden is, en wel 18000 ponden zou wegen, dewelke op hoogtyden, feestdagen en voorname begraveniſſen geluit werd, en zulk een geluit verwekt dat men die aan d'overzyde van de Maas wel drie mylen wyt, kan hooren. Haar omſchrift zoo in 't latyn als duits met zeer weinig onderſcheid in twee ronden achter malkander volgende, luit aldus: Van de klokken.

Sacroſanctæ individuæ Trinitati uni ſoli Deo vero & vivo S: Deſe clock is gegooten ter eeren des hoech wairdighe heylighe Drievoudicheyts eens waerachtichs onverſcheyden Godheyts doer Heindrick van Trier int jaer ons Heeren XVCLXX. *Kerck-meeſters weeſende Sasbout Corneliſſoen Pieter van Opmeer, Jan Sasboutſoen ende Lambrecht Michielſoen.*

Boven aan in de eerſte cirkel komen 24 paar vreemde aangezichten welke alle onbekent zyn; en dewyl de cirkels alwaar het ſchrift in ſtaat niet wel onderſcheiden zyn waar zy beginnen of eindigen, kan men zonder ſcherp toe te zien het ſchrift naaulyx lezen; midden in de klok komen noch vier aangezichten, aan iedere zyde, rond omgaande, een, en alle vier van eene vorm en gedaante; daar omtrent komen aan de eene zyde noch deze woorden, *ut litati & ornamento*, moetende de twee eerſte zekerlyk een woord zyn, dewyl 'er tuſſchen beide een I over zal zyn geſlagen, 't welke dan zoo veel betekenen zou als tot *dienſt en ſieraad* is deze klok gegoten, gelyk warelyk een treffelyke klok geen kleine verſieringen aan een kerk bybrengt. De tweede klok die in den iare 1719 vergoten is om dat dezelve geborſten was, droeg dit opſchrift met oude letters, en met verkorte of byna halve woorden, zeer dicht in eenen cirkel: *anno* XVC. XXXVI, *wilt wel verſtaan, heeft my den brant heel doen vergaan, mar doer genaden van boven hoych gepreſen, ben ic Maria 't iair* XXXIX, *weder gerezen. Gerrit van Wou en Jan ter Stege goeten my.* Waaruit te zien is hoe ſchrikkelyk dien vermaarden brand van den iare 1536 gewoed heeft, niet alleen hooy en ſtrooy, hout en brandende ſtoffen verterende, maar zelfs deze harde en metale klok heeft doen verſmelten. De oudſte en kleinſte klok die ook om de evengenoemde reden in den iare 1719 vergoten is, voerde dit omſchrift met groote Nederduitſche letteren in drie cirkels: *regina celi letare allelua anno domini* M. CCCC. L. *regina is myn naem, myn ghelwt ſi gode bequaem. gerrit van butendijc fecit. Willem van cloterdijc fecit.* Dat is: *verheugt u, koninginne des hemels alleluia: in het iaar ons Heere* 1450 *heeft Gerrit van Butendyk en Willem van Cloterdyk my gemaakt.* Doch wat voor klokken hier voor den brand meer gehangen hebben is my nooit gebleken, maar ik bevinde, en 't is ook niet onwaarſchynlyk, dat hier weleer een geheele fraie overeenſtemming van luyklokken heeft gehangen, welke in hoge en lage toonen verdeelt waren, die, wanneer deze te zamen of wel het meerder getal bewogen wierden, een muſikaal geluit gaven: om dat ik in een verdrag vinde, een weinig voor dien brand den 9 Februari 1536 gemaakt, by de heeren kerkmeeſteren van de oude kerk, en meeſter *Medardus Wanhenens*, klokgieter te Mechelen, na dat den brant den 3 Mei des zelven iaars was voorgevallen, omme *drie klocken te gieten, waer van de eerſte moſt ſwaer weſen 't huyſgen twalf en derthien duyſent, danderde 'thuyſgen negen ende thien duyſent, die derde thuyſgen ſes ende ſeve duyſent, guoet van thone ende reſonancie die twee mynſte op die meeſte te accorderen, welcke clocken men luyden zal een halff iair lanck geduyrende tot anxt ende perykel van Meeſter voorſz. te weeten in gevalle die clocken braecken ofte niet en waren van gueder*

accoret sulx als by meesters of guede mannen bevonden mochte worden datse behoirden te weesen, dat die voorsz. meester tot zyne cost die selfde clocken weder sal hargieten ter tyt ende wyle toe datse volmaykt ende gelevert zyn alst behoert. De spys of stoffe tot deze klokken vereischt moest door kerkmeesteren bezorgt worden, en den klokgieter had voor zyn kunst of moeite bedongen, van *ieder honderdt gewigts een karolusgulden te genieten, en een huis tot zyn gebruik, alwaar hy deze klokken zou mogen maken*, doch hy moest zelfs, *alle yserwerk dat tot die klokken gieten behoeft en instrumenten diemen van der kunsten wegen dair toe behoort, leenen en leveren.* Welk werk hy verplicht was te leveren, *half vasten ten langste te Delft*, en in train te hebben, *en niet daar uyt te gaan voor de klokken gants en gaar opgelevert* mochten *wezen, en voir pinster dage eestkomende die klocken al gemayckt te leveren, ende ingevalle de meester voorschreve gebrekelike ware in eenige van den artikulen zoude hy daer mede verbueren honderd karolus guldens*, moetende *daer voor te Mechelen stellen guede borgen voor den raet der stadt van Mechelen gepasseert enz.* Hier op bevinde ik een klein kontrakt gemaakt te zyn den 8 December des iaars 1437, inhoudende dat de voorschreve meester klokgieter, als ook zyn huisvrouw, met de kerkmeesteren van de oude kerk overeengekomen waren: *dat men de twee klokken die nu gemaact* waren, *hangen zoude, en ingevalle bevinde worde dat die klokken voirsz horen thoen niet* en hadden *zoe hy de kerkmeesteren voerlede* hadde *beloeft, dat hy dat zelve beteren* zoude *tot zyne cost en buyten alle cost van de kerk voirsz gedaen en gedaen soude worden.* Waar uit niet onzeker te besluiten is, dat niet alleen door dezen schadelyken brand, den toren, maar ook de meester klokkegieter zeer veel schade geleden zal hebben, en het werk daarom een wyl tyts zal achter zyn gebleven. Doch hoe het met deze klokken afgelopen is, en of zy tot volmaaktheit zyn gebracht, vinde ik niet beschreven, maar uit het volgende schynt wel te blyken dat zy weder tot klokspys zyn gemaakt en vergoten. Men vind een verdrag van den iare 1538 getekent den 4 October, met eenen meester Gerrit van Wou, en Jan ter Stege, klokgieters te Campen, gemaakt, inhoudende onder anderen, dat zy zouden gieten *sesse clocken, die groetste clocke wegende twalef duysent en de ..... wesende twee thoenen ende een halve thoene laegere, dan die clocke Ursula inder nieuwer Kercke altehans by den voirsz. meesters geghoeten weghende* VI^m^. II^c^. *en* XXXV. *pont, welke voirsz. clocke wesen zal* gamma ut. *d'anderde clocke daer nae, zal weesen* cefa ut *luydende* ut fa. *Voerts d'ander clocken nae dese tweede cloecke cefa ut voirsz, zullen luydende wesen*, re, mi, fa, sol la, *welcke voirsz. clocken den groetsten met den mynsten de voirsz. Meesters gieten zullen op guedt eenparigh geluyt accordt en resonancie elcx in syn thoene luydende, zulcx dat behoert tot haren coste en pericule, &c.* Invoegen deze meesters ook gehouden waren, zoo de klokken volgens het akkoort niet bevonden wierden gemaakt te zyn, zy dezelve tot hunne kosten zouden moeten vergieten, op dat zy hunnen volkomen eisch mogten genieten, want zy hadden wel eens zoo veel als de voorgaande meester bedongen. Intusschen bleef voor rekening der heeren kerkmeesteren om de kosten en stoffen te bezorgen, te weten, *die van d'oude clocken gebleven* was *en noch onder de gemeente geprocureert* zoude *werden alhier in de waghe gewoeghen enz.* Waaruit af te nemen is, dat de twee voorgaande klokken hier mogelyk mede al onder gerekent zullen zyn, en tot spys van deze laatsten zullen gedient hebben. De stoffe tot de eerste wierd by opgaringe, uit zucht tot den godtsdienst, door de gemeente gegeeven;

De Delvenaren brachten, toen hunne klokken gegoten wierden zilver en andere bergmetalen uit een vrye gift aan.

geeven;

geeven; zommige gaven gelt, andere kopere en metale potten, ketels, pannen, bekkens, kandelaren enz. Doch andre, om meer uit te munten, brachten uit een vrywillige gift eenig zilverwerk aan, op dat deze klok door schelder en aangenamer geluit te bevalliger in hunne ooren mogt klinken, gelyk uit sommige oude papieren noch zou kunnen aangetoont worden. Doch deze klokken zyn meede naderhant afgenomen, maar de rechte reden waarom dit geschiet zy is my onbekent. Noch heeft hier een klok gehangen s[t]. *Hippolitus* genaamt, gelyk my uit een akte van volmacht van den iare 1570 is gebleken, wegens het recht van het luiden over de dooden waar over de kerk het recht had om dit te mogen vermeerderen, om de *merckelyke kosten in 't gieten en hergieten van de klocken* dezer kerke wat te helpen vergoeden, als mede het verhoogde loon der klokluiders, *alzoo die om 't oude loon niet langer begeerde te dienen*, buiten twyffel om dat de klokken zoo veel verzwaart zynde, meer arbeit en zweet vergden, dewyl zy d'allergrootste waren die 'er ophingen, en ook in 't zelve iaar gegoten waren, zoo dat de heeren van de wet by goetkeuring der kerkmeesters vastgestelt hebben: *dat soo wie van doen voortaan soude begeren geluydt te hebben die aldergrootste klocke, daar van betale soude vier ponden van veertig grooten; van de klocke genoemt Hyppolitus* 20 *schellingen, ende van de klocke daer aen volgende* 10 *schellingen, enz.* In plaats van de twee vergoten klokken pas gemelt, zyn weder drie nieuwe gegoten, welke op den 29 november in den iare 1719. in de kerktoren zyn opgehangen. De eerste daar van weegt 4225 pond, is boven rontom versiert met een krans van loofwerk waar in zig vertonen eenige kupidooties die op allerlei musykinstrumenten der Oude speelen. Voorts draagt deze klok tot omschrift: *Laudate Dominum omnes gentes: Laudate eum omnes populi. Jan Albert de Grave me fecit, Amstelodami anno Domini* 1719. dat is, *Looft den Heere alle gy natien: Looft den Heere alle gy volkeren. Albert de Grave heeft my te Amsterdam gemaakt in 't jaar des Heeren* 1719. Als kerkmeesteren waren

M[R]. DIRK VAN GROENEWEGEN VANDER MADE.
M[R]: ADRIAAN VANDER GOES, HEER VAN NATERS.
M[R]. EWOUT VANDER DUSSEN, HEER VAN DE ZOUTEVEEN.
JAN MEERMAN.
WILLEM VAN RUYVEN.
M[R]. MAARTEN HOOGENHOEK.

De tweede klok, die 1752 pond zwaar is, is als den evengenoemden boven rontom ook met eenig loofwerk van bloemen, enz. versiert, en voert tot omschrift, *Servite Domino cum gaudio: me fecit Jan Albert de Grave, anno Domini* MDCCXIX. dat is, *Dient den Heere met vreugde. Albert de Grave heeft my te Amsterdam gemaakt in 't jaar* 1719. waar by ook staan de namen van de voornoemde heeren kerkmeesteren.

De derde klok, die de kleinste is, weegt 887 pond en draagt tot omschrift: *Sit nomen Domini benedictum. Jan Albert de Grave me fecit, Amstelodami anno Domini* 1719. dat is, *den naam des Heeren zy gezegent. Jan Albert de Grave heeft my te Amsterdam gemaakt in 't jaar des Heeren* 1719. en pronkt by na met de eige versiersels als de twee voorgaande, als mede met de namen der heeren kermeesteren. Boven de klokken en het vierkant werk van binnen, is in de spits een spansel van hout, welke de verdere trappen en zolderinge draagt.

Tot hier toe hebben wy den lezer de kerk van buiten vertoont, benevens de kerktoren met zyne klokken en toestel: nu zoude d'orde vereischen dat wy den drempel van dit godtsgesticht optraden om zyne heerlyke kapellen en outaren te bezichtigen; doch eer wy hier toe overgaan zal 't sommige, buiten twyffel, niet onaangenaam zyn, eenige gryze kerkplechtigheden, in opzichte der klokken gebezigt, te horen.

Ik heb hier even gemelt, en zal van de nieuwe kerk sprekende noch moeten zeggen, hoe de meeste klokken met namen van menschen, en wel voornamentlyk van eenige heiligen genoemt wierden, als van koninginne des Hemels, verstaande de allerheiligste maagt Maria de moeder van Kristus, S^t. Hippolitus enz. Men weet hoe men de kinderen in den H. doop hunne namen geeft, waar door ze van andere in hun leven onderkent worden; doch veele lezers, in de plechtigheden der Roomsche kerk schaars geoeffent, zullen niet weten by welke gelegentheit de klokken aan zulke namen gekomen zyn; om hier van dan eenig bericht te geven, moet men weten dat in de Roomsche kerk de klokken ook gedoopt werden, ia byna op de zelfde manier als de doop aan de kinderen bedient wort, hoewel het echter geen waar sakrament of doop is. Dit gebruik schynt al vry oud te zyn; want den geleerden *Hugo Menardus* bewyst in zyne aantekeningen over het sakramentboek van Gregorius de groote, dat 'er rituelen gevonden worden, die al by het leven van Karel den grooten geschreven zyn, welke de plechtigheden voorschryven, die in het zalven en wyden der klokken moeten onderhouden worden. Dat dit inwyden der klokken of doopen in den beginne wel eenige tegenspraak verwekt heeft, is licht te gissen. Althans het schynt door bevel van Karel den grooten verboden te zyn (*capitular. Caroli m. anni* 787. *cap.* 17) *dat de Cloce niet gedoopt werden*, dat *clocca*, *clocloca*, *clogga*, *glocca*, *klochum*, in die tyden een klok betekende, is buiten geschil. 't Is waar sommige willen dit duiden als of hier door de misbruiken van dit doopen, maar niet het doopen zelf, door dit verbod verboden wierd. Maar zou men dan zoo onbepaalt en zonder eenige uitzonderinge te maken, het doopen der klokken verbieden? Zou men niet liever mogen denken dat dit doopen eerst wat vreemt voorgekomen is, en voor een ongerymde zaak is aangezien, zoo veel plechtigheden, welke in den H. doop verricht worden, aan een klok toe te dienen? Men zou ook kunnen gevreest hebben dat dit doopen van klokken tot kleinachting van den H. doop by het onervare volk zou aangezien worden. Wat de namen belangt die aan de klokken gegeeven wierden, deze dienen volgens den *Card. Bona*, *de rebus liturg. l.* 1. *c.* 22, om de klokken van malkanderen te onderscheiden. Misschien, zegt hy, heeft men 'er dit inzicht ook wel in gehad, dat het godtvruchtiger scheen te staan, door de stemme van een heilig ter kerke genodigt te worden. Het eerste gezeg des geleerden kardinaals bekoort my, maar aan het twede durf ik myn zegel niet hangen, dewyl men verscheide gevallen vint daar slechts de namen van deze en gene noch levende personen, zelfs van vrouwluiden, aan de klokken zyn gegeeven. Die hier van eenig bericht begeert, zal 't vinden in het leven van *Robertus* (*apud du Chesne tom.* 3. *hist Franc.*) koning van Vrankryk, beschreven door *Helgaldus*, en ook by *Ingulfus* (*in Hist. Monast. Croyland.*) daar leest men, *Hy heeft twee groote klokken doen maken, aan dewelke hy de namen van Bartholomeus en Bettilinus heeft gegeeven. Ook heeft hy twee kleinder klokken doen maken, dewelke hy* Pega *en* Bega *heeft genoemt.* Het schynt of

Van 't doopen der klokken.

of de Hoogduytschers, noch heidenen zynde, de klokken in de kerken der kristenen niet hebben kunnen verdragen; want in 't leven van den H. *Anscharius*, aartsbisschop van Bremen, staat te lezen dat *hy zyne toestemminge aan de N. heeft gegeeven om een klok in de kerk te hebben, 't welke van te voren van de Heidenen aangezien wierd als een gruweldaad.* De kardinaal *Baronius* wil dat paus *Johannes XIII.* de eerste is geweest die de klokken gewydt en gedoopt heeft, en dat deze gewoonte, thans zoo gemeen, van hem is afgedaalt. Hy getuigt dat deze paus Johannes in den iaare 968, een overgroote klok van de Lateraansche kerk, eer dat ze in den toren wierd opgehangen, hoogstatelyk heeft ingewydt, en den naam van Johannes gegeven. Men liet dezen doop noch al door een bisschop of wybisschop bedienen. *De Duitsche vorsten in haare klachten aan keizer Maximiliaan*, laten zich aldus hooren: „ dat zy alleen (wybisschoppen) en geene andere priesters, de klokken mogen doopen. Daarop geloven de eenvoudigen, op het zeggen van de wybisschoppen, dat zulke gedoopte klokken de duyvelen en tempeesten verdryven. Daarom werden 'er doorgaans ontelbare gevaders toe genomen, doch voornamentlyk laten welgestelde luiden zich daar toe gebruiken, dewelke dan, ten tyden van dit doopen, het touw, daar de klok aan gebonden is, aanraken, en terwyl de wybisschop voorzingt, gelyk in het doopen van kleine kinderen gebruikelyk is, altemaal antwoorden, en de naam van de klok somwylen opzeggen. En dan word de klok, gelyk men de nieuwgedoopte kristenen doed, met een nieuw kleed gekleet. Daarop gaat men dan kostelyke maaltyden houden enz. Zoo ziet den lezer dan ook hoe dezen doop verricht word, een plechtigheit die nergens anders dan om de beurs der geestelyken te verryken gebezigt wort. De doop der klokken bygewoont hebbende, zullen wy ons nu in d'uitwendige schoonheit en pracht der kerk verlustigen.

Om den luister en heerlykheit van deze kerk van binnen wel te bezien, en vooral hoe deftig zy outtyts met kapellen, kostelyke outaren en beelden was versiert, zullen wy zoo ver wy door 't floers der outheit hebben kunnen heenzien, op 't paneel onzer verhandeling afmalen.

Deze kerk had dan 5 kapellen, als:

Van de kapellen der kerk.

1 Kapel van 't H. kruis.

2 Kapel van de 7 ween.	4 Reliquiekapel.
3 Heemraadts kapel.	5 st. Joris kapel.

welken wy op hunne plaatzen, met de beelden en andere zaken daar toe behorende beschryven zullen.

Daarenboven pronkte dit godtshuis met 20 deftige en overheerlyke outaren, die om hunne kunst en kostelykheit met de beste der Nederlandsche kerken streden. Van de outaren.

1 het Hooft-outaar.

2 st. Barbera.	9 st. Antonius.
3 st. Eloy.	10 st. Andries.
4 st. Joosten.	11 Van ons L. Vrouw, genaamt uit de stamme van Jesse.
5 st. Jeroens.	
6 st. Jans den dooper.	12 st. Annaas.
7 st. Erasmus outaar stond in het koor van de H. maget Maria.	13 st. Georgius.
	14 Van de 7 ween.
8 st. Brigidaas.	15 st. Hippolitus.

16 s^t. Pieters.
17 s^t. Adrianus.
18 Van de 11000 martelaren.
19 s^t. Nicasius.
20 s^t. Laurentius.

Behalven dezen waren 'er noch een groot getal vikaryen aan deze outaren gesticht, welke wy hier ook zullen laten volgen, op dat den leezer, eer wy tot deszelfs beschryving overgaan, teffens de heerlykheit van deze kerk van binnen zou kunnen beschouwen. Ik vinde deze 34 vikaryen vermeld.

Optelling der Vikaryen.

1 Vikarye van s^t. Salvator.
2 -- van s^t. Barbara.
3 -- van s^t. Eligius.
4 -- van Cosmus en Damianus.
5 -- van het H. kruis.
6 -- een aan s^t. Joosten outaar.
7 -- van s^t. Laurents.
8 -- een aan s^t. Jeroens outaar.
9 -- van s^t. Jacob.
10 -- een aan s^t. Jan den doopers altaar.
11 -- een aan s^t. Erasmus outaar.
12 -- van de H. maget Maria.
13 -- van s^t. Pieter.
14 -- van s^t. Pieter en Paulus.
15 -- een aan s^t. Brigidaas outaar.
16 -- van Maria, Jacobus, en s^t. Jan.
17 -- van s^t. Christoffel.
18 -- een aan s^t. Antonius outaar.
19 -- een aan s^t. Andries outaar.
20 -- een aan Marias outaar uit de stamme van Jesse.
21 -- een aan s^t. Annaas outaar.
22 -- van s^t. Georgius.
23 -- van de allerheyligste Dryvuldigheit.
24 -- van den Saligmaker.
25 -- van s^t. Andries.
26 -- een aan het outaar van de 7 ween.
27 -- een aan s^t. Hippolitus outaar.
28 -- van s^t. Margareta.
29 -- een aan het outaar van s^t. Adrianus.
30 -- een aan het outaar van de 11000 martelaren.
31 -- een van s^t. Quirinus martelaar.
32 -- een van s^t. Anthony Padua.
33 -- een van de H. maagt Clara.
34 -- een van s^t. Pouwels en s^t. Martyns.

Maar eenige zullen misschien niet verstaan wat het woord *Vikarye* te zeggen is, dees wil ik te hulpe komen met hen te berichten dat het een gesticht is om yder week aan het eene of andere altaar eenige missen te leezen, waar toe zulk een stichter eenige goederen geeft, uit welke de priester iarelyks zyn inkomen trekt, en met een dan *Vikarius* van zoo eene *Vikarye* genoemt wort, die meest altyt om zoo te spreken, eeuwigdurende is, dewyl zulk goed alle iaren vast blyft, op dat den vikaris ieder iaar zyne wedde mogte genieten.

Van de gildens of broederschappen.

Daar waren in deze kerk noch 9 gildens of broederschappen, welke ons bekent zyn.

1 Broederschap van het allerheiligste sacrament.
2 -- van de allerheiligste Dryvuldigheit.
3 -- van de moeder Godts Maria.
4 -- van s^t. Barbara.
5 -- van s^t. Anna.
6 -- van s^t. Antonius.
7 -- van s^t. Egidius.
8 -- van den zoeten naam *Jesus*.
9 -- van s^t. Joris.

De kerkversiersels.

Nu zullen wy onze oogen naar de kerksieraden eens wenden, en onzen voorgemelden *Vosmerus* van de kerk, kapellen en standbeelden hooren spreken: " In de oude kerk, zegt hy, was een houten beeld van *Maria*, *Kristus* moeder, zittende op een stoel, en met een stool omhangen, " doch zodanig, dat ze de iaren en de tronie van een maagd scheen te hebben.

„ ben. Op haar rechterknie zat het kind *Jesus*, 't welke zy midden om „ zyn lyf omhelsde. Het kind zelfs had in zyn flinkerhand een goude „ wereldkloot, met een kruis daarop, de rechterhand, dewelke half open „ was, ftak het recht uit, als of het iet wilde betekenen of wyzen. Bei- „ de die beelden, hoewel van zoo ouden herkomen, en naar de oude zwier „ en konft gemaakt zyn door het woedende volk, benevens de andere „ kerkbeelden, aan ftukken geflagen, en gebroken; en, 't welk te lelyk om „ te vertellen is, midden op het marktveld tot affche verbrant. Digt by „ deze kerk, aan de weftzyde van de ftad, ftaat s^t^. *Aachten* kloofter. De „ kerk zelf is noch aanzienlyker door haar ouwerwetfche maakzel van haar „ gebouw, als door haare fraaiheit. Binnen tegen de gevel ftond het koor, „ waarin het hoofdoutaar ftond, 't welk door *Willem van Tetrode*, een „ Delffch burger, van alabafter-jafpis en toetfteen was gemaakt; en wiens „ weerga in ganfch Nederland nimmermeer is gezien. Aan de rechter- „ zyde, zoo als men de kerke inquam gegaan, ftond het koor van het *H.* „ *kruis*. De flinkerzyde had een hoogen vleugel, neffens welke vleugel „ het derde koor ftond, grooter als het tweede. In dit derde koor ftond „ een outaar, daar het beeld van *Maria van Jeffe*, van 't welke wy nu „ fpreken, te pronk was gezet. Dan ftond 'er noch een kapel van de 7 „ ween van Maria, van wiens weldaden wy noch te fpreken zullen heb- „ ben. In de kapel komende, zag men aan de rechterzyde een pylaar „ ftaan, waaraan men het gemelde teken van *Kriftus* kruis zag hangen.

Onder de oudfte gedachteniffen en aantekeningen dezer kerke, welke noch overgebleven, en tot ons zyn overgekomen, is wel een van de raarfte zeker oud boek op parkament gefchreven, *onze lieve vrouwe van Ieffe* genaamd, behelzende de wonderen welke outtyts alhier in de oude kerk zyn gefchiet: welk echt exemplaar de beeldftormerye ontfnapt zynde, na veel zoekens door onzen *Vofmerus* is gevonden, die het om zyn zeltzaamheit, in de latynfche tale heeft overgebracht, om by alle volkeren gelezen te konnen worden. Dewyl 't met een de getuigeniffen en goedkeuringe der opzienders dezer kerke, door de overheit van Delft daar toe geftelt, behelsde, en in het gefchiedboek der heiliger gedachteniffe is aangetekent en notarieel befchreven, met alle de omftandigheden van perfoonen, plaatzen, en tyden enz. welk boek in diervoegen vertaalt zynde, noch naar zyn dood te Keulen in den iare 1629 is in 't licht gekomen onder dezen tytel:

MICHAELIS VOSMERI.

DIVA VIRGO ET CRVX SALVTARIS

DELFICA

SIVE DE ADMIRANDIS, QUÆ DEI GENITRICIS

Virginis Mariæ & Crucis Salutaris beneficio, ad antiquum Delfi Hollandiæ templum contigerunt.

Dat in het Nederduits aldus luit: *Van ons L. vrouw en het zaligmakende kruis te Delft, of van de mirakelen, welke door weldaad van de moeder Godts Maria en het zaligmakende kruis in de oude kerk te Delft zyn gefchiet: befchreven door Michael Vofmeer, Delvenaar.* Waarin onder andere ook werd verhaalt

haalt

Wat daar al in beschreven staat, ende voor eerst de geschiedenisse van blinde Machtelt, uit s'Gravenhage.

haald de wonderlyke geschiedenisse en genezinge van eene *blinde Machtelt* in 's Gravenhage, moeder van den vleeshouwer *Willem Jansz.* voorgevallen in den iare 1327. Deze Machtelt drie iaren en een half blint geweest zynde, scheen des nachts door een goddelyke openbaringe gehoort te hebben, dat zy het H. beelt van de lieve vrouwe van Jesse ter kerke te Delft moest gaan bezoeken, in aller ootmoedigheit des herte, ten einde zy daar ter plaatse haar hooggewenscht gezicht naar hertgrondige uitstortinge der gebeden, van onzen lieven Heer door de gunste van zyn H. Moeder, wederom mogte verkrygen: De vrouw ontwaakt zynde, begeeft haar van stonden aan op den weg met een meit die haar geleide, al haar hope en vertrouwen vastelyk stellende op de hulpe van Maria; tot Delft in de kerk gekomen zynde, hoort zy den priester *Pater Christiaan*, even voor het autaar des beelts, zullende zoo de mis gaan doen; derhalve zy op haar knien gevallen zynde, en een wyle tyts met grooten yver zeer vieriglyk gebeden hebbende, lyd het niet lang, of hare oogen (zoo als het vertelt werd) even als den priester de hostie met beide zyne handen opwaarts hefte, werden aanstonts geopent, en wel zoo geopent dat zy het zelfde klaarlyk aanschouwde, dies zy met luider stemme lof en dank tot haren Herstelder en Heere uitriep haar, eigen woorden in deze ook aangetekent zynde. Voorts, alle menschen die in de gansche kerk waren, en deze wonderheden met verbaastheit gezien ende gehoort hadden, met verwondering en te gelyk met blyschap overstort zynde, loofden en dankten Godt en zyne H. Moeder alle te gelyk met byzonderen godtvrucht; de misse geeindigt zynde, wiert een dankzegginge gedaan; het beelt werd by de bewaarders gestelt op de baare daar toe geschikt, de jongers die de kerkvanen aan hooge en lange kruiskens dragen, wierden vooraf gezonden, de zangers, en al de geestelyken op ordre paar aan paar volgen daar aan, met gezangen den Heere lovende: daar op volgt *Machtelt*, die nu ziende was geworden, en geen leidsman van nooden hadde, gaande recht voor het beelt 't welk op de gezeide baare omhoog op de schouderen wierd gedragen, gevolgt van veele luiden van aanzien en een grooten hoop burgeren, en daar naar allerhande slach van volk, vrouwen en vrysters, meiden en jonkvrouwen alles met groote eerbiedigheit toegaande. De geschiedenisse werd van den notaris *Maarten van Zandtbommel*, uit den mond van beëedigde getuigen geschreven; op welken tyt met eenen ook verhaalt wiert, hoe dat verscheide kinderen, voor dezen zoo binnen als buiten de stad verdronken zynde, door de voorbiddinge van haar ouders en vrienden, wederom te lyve waren gekomen geweest, gelyk ook opentlyk bleek en al de werelt genoeg was bekent, dat niet weinig hare ontfangene weldaden gedachtig zynde, alle iaren op een plechtige maniere tot dit beelt een bedevaart en dankzegginge quamen doen, doch ten aanzien dat alle bescheiden dies aangaande door verloop des tyts, versterf en andersints niet zoo baarblykelyk wierden bevonden, als de kerkmeesters en die zulks bevolen was te onderzoeken, wel hadden vereischt, wierden de zelfde voor die reis noch overgeslagen, ende niet goet gevonden in het gedenkboek der heiliger miraculen over te dragen. Maar naderhant zyn'er noch verscheide andere miraculen daarop gevolgt, die elk byzonder met alle haar omstandigheden heiliglyk bezworen, en door bevel der kerkmeesteren aangeteekent zyn. Als op 't jaar 1365. van een boerejonge oud drie jaren, genaamt *Klaas*

Dirksz.

Dirkſz. in 't ambacht van Ruven onder 't ys verdronken, door d'aanroepinge en belofte zyns moeders aan onze lieve vrouwe van Delft, wederom te lyve gekomen. Een andere jongen met name *Gerrit*, in 't jaar 1372. hier in de ſtad in een bierkuip verdronken, eindelyk voor dit beelt van de lieve vrouwe van Jeſſe gebracht zynde, wederom levendig is geworden. Twee iaren daarna 1374. noch een ander jonge drenkeling, die men niet wiſte waar hy t'huis hoorde, door een ſtraatwerker uit de Delft getogen, en door toedoen van zekere eerlyke matrone met name *Bala*, getrouwt zynde aan *Johannes Vigerius*, mitsgaders *Clara*, huisvrouwe van *Everhardus Bisdomerus*, mede aan de lieve vrouwe op de gewoonlyke godsdienſtige maniere opgeoffert zynde, weder tot zyn zelve herſtelt, de ouders daar noch niet van gehoort hebbende, voor aleer hy de boodſchap aan haar zelfs verkondigt. In 't iaar 1386. een vrouwe die haar gedane belofte aan de lieve vrouwe van Jeſſe niet na en quam, door de zelve (gelyk zy voorgaven) wonderbaarlyk gekaſtyt met een langdurige pynelyke ziekte, en eindelyk haar beloften noch houdende, aanſtonts zelfs binnen deze kerke (daar zy met een rolwagentie ingevoert was) is verloſt van alle qualen en weedom. In 't iaar 1434. den derden dag na s[t]. Odulph, 't welk is den 15 Juny wederom van een boerekint in de ſloot verdronken zynde, door aanbiddinge en belofte tot de lieve vrouwe in de oude kerk te Delft, t'eenemaal weer gezont geworden. En 1438. daags voor den plechtigen ommegang, een jongeling van Leiden met den duivel bezeten, en met groot gewelt en ſchrikkelyke beweginge alhier binnen de ſtad, en zoo voort tot aan het beelt van de lieve vrouwe in deze kerk gebracht zynde, van de duivelſche quelling verloſt. Des iaars daar aan 1439. is noch een kint van zes maanden in het ambacht van Abtſwoude alias Papſou verſmoort of geſtikt, en met eenige iaarlykſche beloften voor het beelt geleid zynde, na dat het al een geruimen tyt had kout geweeſt, weder ontloken en opgekomen. En omtrent de zelfde tyt een kreupele vrouwe van Suindrecht een dorp van Vlaanderen, zes iaren tot Rotterdam in het ziekhuis, en daarna noch drie maanden hier te Delft in 't oude gaſthuis van lammigheit ziek gelegen hebbende, wiert ſchielyk van haar zwakheit verloſt, zulks dat zy uit de kerk het beelt, 't welk om voorgaande reden van het kint in proceſſie omgedragen wierd, zonder eenig behulp mede volgde. En dit zyn voor eerſt in 't kort de mirakelen die in het voorgenoemde latynſch traktaat van de lieve vrouwe van Jeſſe elk in 't byzonder omſtandig werden verhaalt.

Het is ons genoeg deze zaken maar in 't kort verhaalt te hebben, zonder den lezer met meer omſtandigheden laſtig te vallen, dewyl 't eene ſtoffe is, die aan alle niet voldoen zoude. De eene is dikwils wat te ligt, de andere weder veel te hardgelovig, waar door men al vaak d'een en d'ander ziet miſtaſten. Wy willen hier noch maar eene getuigenis byvoegen van den heer *Michael Voſmeer* wegens zyn eige perzoon Dees laat zich dan in de voorreden van het gemelde boekie aldus horen: *want niet anders als dusdanige zaken heb ik vaſtelyk voorgenomen aan het licht te brengen, ten einde ik eenige geringe dienſten aan onze lieve vrouwe de beſchermſter van myn leven ten dank mach vergelden, die my door uitteerende ziekte, hoeſt, koorts en ouderdom afgemat zynde, opgegeven van de Medicyns, en myn zelfs (nademaal ik niet dan bloed begon te ſpuwen) wanhopig, wederom herſchept en opgerecht heeft, en doet my althans de flumen zachter quyt worden en tegen den loop van*

de natuur, en de opinie van de medicyns, noch overig wezen. Dit is by eenige weder apocryf, alzoo zy menen dat onzen Vosmerus door ligtgelovigheit zal misleit zyn, doch ik ben wel verzekert, als dees voortreffelyke man iets te berde brengt dat deze tegensprekers behaagt, zy Vosmeer als een doorgeleerd man zynde, tot de starren verheffen, dewyl 't bekent is dat hy uit eige oogen gewoon was te kyken.

Verhandeling der mirakelen hier voorheen voorgevallen, en waaruit de kermis haar oorspronk tekent.

Nu zullen wy uwe ooren op eenige gryze wonderdaden onthalen, waar onder het zeltzame mirakel van blinde *Machtelt* in den iare 1327 voorgevallen, en waaruit allereerst de iaarlyksche kermis is ontstaan, eerst in aanmerkinge zal komen. *Kermis* betekent eigentlyk *kerkmis*: want na dezen tyt, gelyk *Vosmeer* aldaar weder getuigt, wierd ter begeerte en vierige wenschen der burgeren, by de overheden toegestaan en een bevelschrift gemaakt, dat men ten allen tyden iaarlyks zoo lang de stad in wezen is, op den eersten zondag na s^t^. *Odulfus*, welke op den 12 Juni valt, ter eeren en gedachtenis van het beeld van onze lieve vrouw en 't wondergeval van blinde Machtelt, het zelve alsdan in processie zouden omdragen, en met gebeden en lofzangen verheerlyken, waarop dan tot besluit een plechtige hoogmis in zyn pontificaal gedaan wierd. En om de groote toeloop der menschen uit alle oorden en gewesten, wierd dan den dag daarna de jaarmarkt, welke men s^t^. *Odulfus* of s^t^. *Olofs markt* placht te noemen, of ook wel met den algemenen naam van den *Delfschen ommegang*, gehouden.

Zeker oordeelkundige merkt wel aan, hoe dat door dit wonder of genezinge van blinde Machtelt, in den iare 1327 voorgevallen, de kermis of iaarmarkt voor altyt is ingestelt te houden den eersten zondag na s^t^. *Odulfus*, maar hy melt niet op wat tyt men dezelve voorheen vierde. Dat het woord *kermis* afkomt van *kerkmis*, dat is het feest der iaarlyksche kerkwydinge, hebben wy even gezegt; ook heeft de geleerde *Mabillon* uit een oud boek ons geleert dat zulks in Vrankryk al meer als 1000 iaren was ingebruik geweest. En het is zeer waarschynlyk dat de gewoonte van iaarlyks den dag der kerkwydinge te gedenken, al van veel gryzer tyden heugt, en gesproten is uit het oude kerkgebruik om den dag der martelaren alle iaren met een grooten toevloet van menschen zich plechtig t'erinneren. Ia daar is weinig onderscheid tusschen die iaarlyksche vieringe, en de kermissen of iaargetyden der kerkinwydinge hedendaags te vinden. Dit inwyden geschieden met eenige reliquien in de nieuwe kerk te verbergen, en dit was wel een der voornaamste kerkomstandigheden. De heilig, wiens overblyffelen daar geplaatst wierden, gaf gemeenlyk de naam aan een nieuwe kerk, die dan voor patroon dier kerke wiert gehouden. Ook plagt men op den tyt dezer kerkinwydingen gastmalen aan te rechten, en malkanderen op een vrolyke wyze te onthalen, waar van *Savaro lib*. 4. *cap*. 15, schryvende over *Sidonius*, den leezer een wydlopig bericht geeft. Op de veriaringe der kerkinwydingen, nu kermissen, heeft men vrye marktdagen gehouden, daar de kooplieden en kramers van oosten en westen naar toe quamen vloeien: welke omstandigheden, benevens de misbruiken van dronkendrinken, dansen en springen, gasten en brassen, ook al ten tyden der oudvaders plaats hebben gehad in de vierdagen der martelaren. Daar mogt men zien hoe men van alle kanten iaarlyks naar de plaatzen, daar hunne reliquien waren berustende, quam aanloopen, waarover den *H. Chrysostomus*, s^t^. *Gregorius van Nysse*, s^t^. *Paulinus*, *Prudentius enz*, hunne blyschap met een meer als gemeene welsprekentheit laten hooren. Op

de

de zelve wyze hielt men by de graven der martelaren, zulke iaarfeestdagen, en gastmalen, volgens de getuigenissen van den heiligen *Hieronymus*, by s[t]. *Gregorius van Nysse*, en *Petrus Chrysologus*. *Hieronymus* bedingt maar, *dat de feestdag niet geviert worde door de overvloedigheit der spyzen, maar door de verheuginge des geests: want 't is al te ongerymt*, zegt hy, *dat men een martelaar zou willen eeren door al te veel eetens, die Gode behaagt heeft door zyn veelvuldig vasten.* Dat 'er op zulke feestdagen wel gedanst en gesprongen wierd kunnen wy, om andere bewyzen voorby te gaan, afnemen uit het bericht van den zelven *Chrysostomus* in zyn 47 *Homilie in S. Iulian. Morgen*, zegt hy, te weeten op den feestdag van den H. martelaar *Iulianus*, *zal de voorstad bezet zyn met danssende manluiden. Het aanschouwen van zulke menschen zal dikwils den genen, die zich zedig wil gedragen, allengskens opwekken om hunne dartelheit na te volgen. Basilius* op deze dingen ook spelende, vraagt ergens, *wat 'er te denken staat van die iaarmarkten, welke op de feestdagen der heiligen gehouden worden. Gregorius van Nazianzen, orat.* 6. valt 'er ook zeer over, dat de feestdag van eenen martelaar besteed wierd om koopmanschap te dryven. Echter zyn die marktdagen by ieder zoo niet gebrantmerkt, gelyk aanstonts zal blyken. Het waren ook geen slechte of gemeene marktdagen, maar alles was 'er even prachtig en overvloedig, gelyk wy uit eenen brief van koning *Athalaricus* leeren. Doch men heeft het hier eigentlyk tegen de boeren geladen, dewelke de koopluiden die van alle kanten met hunne waren naar het feest van s[t]. *Cyprianus* quamen aanzetten van alles beroofden, en naakt en berooit lieten loopen. *Die byeenkomste*, zegt hy, *is niet alleen zeer plechtig en vermakelyk, maar ook voordelig voor de omleggende provincien. Al wat het vernuftig Kampania ons toezend, al wat de ryke Brutiers, de welgestelde Kalabriers, de spitsvinnige Apuliers bezitten; al wat de provincie zelfs mag opbrengen, word aldaar tot sieraat van den overschoonen marktdag te koop gebracht. Men ziet daar die overgroote velden blinken van zeer schoone woningen: men ziet 'er huizen, die maar een oogenblik zullen staan, opgestelt van vermakelyke loveren; men ziet 'er een gedrang van zingende en vrolyke volkeren, en al ziet men 'er geen gemaakte vesten, men ziet 'er echter het vermaak van een deftige stad.* Vervolgens telt hy op wat 'er al te markt gebracht wierd. Ja daar waren plaatzen, gelyk by *Gregorius van Tours, lib.* 1. *de gloria martyrum cap.* 32. gelezen word, daar dusdanige markten 30 dagen duurde. Waaruit men duidelyk ziet, dat het vieren van zulke heilige dagen en kerkwydinge, met onze kermissen in de meeste zaken overeenkomen. En zoo 'er al eenig onderscheit tusschen het eerste en laatste ontdekt wort, zoo blyft het echter waarschynelyk, dat het laatste zynen oorsprong uit het eerste genomen heeft, zoo dat het my toeschynt dat de Delfsche kermis of markt voor dien tyt van dat mirakel, gehouden zal zyn op, of zondaags na s[t]. Bartholomeus dag, den patroon der oude kerke.

En vermits de veriaringe der kerkwydinge niet overal op den zelfden dag of week vallen, en de menschen echter gewoon zyn malkanderen over en weer op hunne kermis uit te nodigen, en dus een groot gedeelte van de zomer wel door zou gaan met drinken en klinken, en vrolyk zyn: zoo hebben verscheide synoden van de aangrenzende landen goetgevonden dat alle de kermissen, of veriaringe der kerkwydinge, door de geheele provincie gehouden zouden worden op eene en den zelfden dag, dat is als de kerkwyding der hooftkerk gehouden word. Gelyk uit het *Kamerykscher*

synode van den iare 1550. in het *Keulsche* van den iare 1536. in de *Doorniksche* van den iare 1589 af te nemen is, hoewel dit laatste dit bevel maar toepast aan de kermissen der dorpen en voorsteeden. Dit hebben ook de Nederlandsche vorsten, voornamelyk *Karel V*, en *Philips II* belast, en daaren boven op een boete van 50 karolusguldens verboden langer kermis als eenen dag te houden. Een diergelyk bevel is'er in den iare 1692, op den 5 April, uitgegeeven door den bisschop van Luik, maar alles bestaat zoo zeer niet in wetten te maken, als wel in 't onderhouden der goede. Daar plachten ook feestdagen gehouden te worden van de eerste grontlegging der steeden, gelyk by *du Cange* in zyn *Constantinopolis christiana* wydloopig kan nagezien worden.

D'oorsprong der kermissen onderzogt hebbende, zullen wy nu d'ooren weder voor de zeltzame wondergebeurtenissen open zetten. De roem der mirakelen door alle plaatzen zich verspreidende, wierd den toeloep hoe langer hoe grooter; daar by quamen de gunstige aflaten welke paus *Bonifacius IX.* verleende aan alle de geenen die met een waarachtig berouw van zonden te biegt geweest had en dan deze processie volgde, welke byzondre gunstbewyzen de lust en yver van het volk niet weinig deed aanwakkeren. Welke autentyke bulle in de latynsche taal, met zyn gewoonlyke lode zegel aan een bonte zyde staaf hangende, noch is berustende in het comptoor der h. h. kerkmeesteren in de lade A. De voornaamste inhout van deze bulle luid aldus: " Dewyl dan gelyk ons ter oiren is gekomen, seecker beeldt der Heiliger Maget Maria staende es, in die Prochy-kercke van Sinte Ypolitus, opten outaer dier selver maghet Maria inder selver kercke voirnoemt der stede van Delft gelegen ondert heilige Chrisdom van Vtrecht, welcke beeldt men gewoenlycken is toot allen iaren des sonnendaechs volgende na Sinte Odulphus Confessoorsdach eerlycken ome te dragen in der voorseyder Stede, met wtwendige en scoenre processien, toot welcker omedraghinge ofte processie niet alleen van den bueren die binnen den lande wonen, als dan sich hier ter plaetse laten vinden, mer oick mede groeten loop ende overvloedigheit van volcken derwaerts aenkomende wt verre landen, overmits gode om de eerbiedinge onser vrouwe, dicke aldaer veele en notabile mirakelen uytwerckt: sulx wy dan begerig zynde dat de gelovige noch soo veel te liever tot deser ommedraghinge ofte processie te samen komen, om dair doer groeter hope te verkrijgen, tot haerder zielen bate, soe hebben wy vastelijck vertrouwende op de ontfarmhertigheydt des Almachtighen Gods ende het vermogen der heyliger Apostelen Sinte Pieter en Sinte Pouwels, genadiglijck verleent ende verleenen by dese, alle den ghene, die op de voorsz. Sonnendach dese ommeganc ofte processie, overmits devotie met waerachtige biecht en berouwende leetweesen over hare sonden, hebben by geweest, twee Jaren aflaets ofte ontslaginge van haere sonden, en twee carinen van penitentien haer opgeleit, &c. Onder aan stondt: " gegeven te Rome by Sinte Pieter de vierden Nonas (dat is den tweeden dag) Decembris in ons Bisdoms ende Pausdoms dat thiende Jair"; 't welk was in 't iaar Christi 1399. het welk volgens de gissinge van zeker geleert man, drie iaren na de veranderinge van den patroon der oude kerk is geweest. Nu is de vraag waar outtyts dit wonderbeeld in de kerk gestaan heeft. Sommige getuigen dat het *Vosmeer* plaatst in den noordvleugel van het koor aan de rechterhand van het

het hooge outaar. Doch my dunkt het Vosmeer aan de linkerzyde ſtelt, wanneer hy zich dus laat horen: *Aan de rechterzyde zoo als men de kerk quam ingegaan, ſtont het koor van het H. kruis. De ſlinkerzyde had een hooge vleugel, neffens welke vleugel het derde koor ſtont, grooter als het tweede; in dit derde koor ſtont een autaar, daar het beeld van Maria van Ieſſe, van het welke wy nu ſpreken, te pronk was gezet.* Daar waren dan 3 koren, het middelſte daar het hooftoutaar in ſtont, welke aan beide de zyde noch een koor hadden; aan de rechter zyde des koors hing het beelt van het *zaligmakende kruis*, en daarom zal het genaamt zyn het koor van het *kruis*. Dan was 'er een derde koor, dat was aan de ſlinkerzyde van het middelkoor, en aldaar ſtond, gelyk wy zien, dit *beelt* op een outaar; waarom dit koor ook genaamt wierd het *koor van ons L. vrouw van Ieſſe*. Dit koor, zegt de heer van Bleiswyk, gelyk de papiſten zeggen, een uitdrukking waarlyk voor een braaf hiſtorieſchryver wat te hard en verſmadelyk, zou van den aartsbiſſchop van Utrecht zelfs in perſoon gewyd zyn; doch dit is een onkunde die ik dien heer noch al eens heb aangewezen; overmits Utrecht in die tyden noch geen aartsbiſſchop gehad heeft. Dan was 'er noch een *kapelle van onze lieve vrouwe van de 7 ween*, waarin men zoo ras men intrad een pilaar aan de rechterhand zag ſtaan, waaraan het teken van het zaligmakende kruis van Kriſtus hing, die de wenende moeder recht tegen over haren zoon, aan 't kruishout vaſtgehecht, overſtaande verbeelde. *Vosmerus* verhaalt noch zeer omſtandig zeker mirakel, 't welke zeven klaaglyke reeden van ons L. vrouw in zich begrypt, over het zwaar en bitter lyden van haren lieven zoon, welke zy in zekere vooropenbaringe aan een nonne van de Clariſſe alhier te Delft vertoont zou hebben, welke hiſtorie wy met korte woorden hier ter neder zullen ſtellen. Een nonne van het klooſter der Clariſſen alhier, *Anna* genaamt en geboortig van *Ilpendam*, was zeer zwaar met de ſteen gequelt, om welk geval zy van ieder een zeer beklaagt wierd, en ſcheen natuurlyker wyze buiten alle hoop van genezinge: doch 't gebeurde in den iare 1510, na dat hare medezuſters zich gezamentlyk tot Kriſtus aan het kruis hangende en zyne wenende moeder hadden begeven, en vierige gebeden uitſtorten, of 't haar geliefde voor dees bedroefde Anna eenige verlichtinge door 't gebed by haren zoon te verwerven, daar by na ouder gewoonte eenige beloften doende, van eenig gout of zilver, was, vlas enz. om Godtswil te zullen verzamelen, en aan dit beelt dan opofferen; dat zy weinig tyts daar na by de priorinne in het ziekehuis komende, deze nonne Anna wonderdadig van alle hare pynen en qualen verloſt vont, welke tydinge men aanſtonts aan alle de zuſters bekent maakte, die haar de geneze zuſter eenparig in hare kapelle leide, alwaar zy gezamentlyk Godt en zyn H. moeder voor deze beweze weldaad bedankte, en door gebeden en lofzangen verheerlykte. Zuſter Anna dan, geen pyn of ongemak meer voelende, was beluſt hare gewoonlyke plichten weder waar te nemen, nevens hare medezuſters, doch wiert belaſt noch voor luttel tyt in het ziekehuis te blyven, tot dat hare verlore krachten weder wat herſtelt zouden zyn; zy dan hier noch eenige tyt vertoevende, zou, gelyk de hiſtorie gewaagt, aan haar een maagt van meer als een menſchelyke ſchoonheit geopenbaart zyn, wier ongevlochte hairlokken als blinkend goud glinſterende op haar ſchouders met een ſneeuwit feeſtgewaat bedekt, bekoorlyk ſpeelden; welk gezicht in onze Anna in den beginne eene ontroering verwekte, doch naar eene godtvruchtige over-

weging, eindelyk door eenige tekenen ontdekte dat het de H. moeder Godts was, welke deze trooſtelyke reden tot haar ſprak: *Weet, dochter, dat die goddelyke dienſten, met dewelke de prieſters van de oude kerk de gedachteniſſe van de zeven ween celebreeren, die ik elk in 't byzonder, doen ik in de werelt leefde, hebbe beweent, myn welbeminde zoon en my zeer aangenaam en ontfankelyk zyn; nochtans aangenamer te zullen werden, indien by deze ween noch zeven anderen werden gedachtig gehouden, door dewelke ik ſittende by het kruis myns zoons voornamentlyk beweegt wierde.*

Na dat dan de zeven redenen door de allerheiligſte maagt aan deze dienareſſe Anna geſproken waren, en zy haar den zegen na ziel en lighaam had toegereikt, is zy verdweenen. Anna neemt aanſtonts de pen in de hant en ſtelde alles net van woort tot woort op het papier, het gene zy gehoord en gezien had, niet alleen om dit in haar hert tot dankbaarheit over deze bewezene genade te bewaren, maar om dat men naar haar overlyden noch altyt in gedachteniſſe zoude houden, waarom zy dit geſchrift in hare klederen verborg, doch dewyl zeker iong maagdeken haar dit heimelyk ontfutſelde, die het aan de priorinne overleverde, koſt het niemant dan deze ionge maagt lezen: de priorinne, de wonderen verſtaan hebbende, gaat weder tot Anna, haar gebiedende alles oprechtelyk te verhalen, gelyk zy daar na ook aan haren biegtvader gedaan heeft, welke priorinne zy ook om raad vroeg wat zy in dit heerlyk geval tot heerlykheit van Godt en zyne gezegende moeder de maagt Maria doen zoude, die haar rade dat zy alles wat 'er gebeurt was opentlyk aan *Meeſter Dirk Aamſon van der Burch*, overſte der kapellen van de 7 ween, en biegtvader van de begynen te Delft zou ontvouwen, welke *Dirk*, gelyk de hiſtorie melt, een getrouw dienaar van onze lieve vrouw was. Dees, om niets van zynen dienſt onachtzaam te volbrengen, nam voor, eer hy iets van deze zaak zou openbaar maken, deze Anna eerſt ten overſtaan van getuigen te ondervragen. De twee deftige mannen daar toe uitgekozen waren *Jacob de Ridder*, vikaris van den Utrechtſchen biſſchop, en den pater gardiaan van het minnebroeders klooſter, genaamt *Gravenbyl.* Deze geloofwaardige getuigen vragen deze Anna in de tegenwoordigheit van het H. ſakrament af, wat haar in waarheit gebeurt was, en wat zy gezien en gehoort had, die, na dat zy alles naukeurig aan den toetſteen der waarheit onderzogt hadden, geraden vonden door het luiden der klokken het volk in de kerk te vergaderen; zoo haaſt nu deze groote ſchaare was toegevloeit, verkondigde *meeſter Dirk Aemſon van der Burch* wat voor weldaden Kriſtus en zyne gezegende moeder Maria aan zuſter Anna, nonne van de Klariſſen aldaar, in den iare 1510 op den 22 Juni bewezen had, tot groote verwondering der toehoorders, die alle met vreugt en blyſchap Godt en zyne gezegende moeder voor deze weldaat hertelyk bedankten. Daar na leefde deze Anna noch tot den 23 December des iaars 1549, dat is noch 39 iaren, en omtrent 6 maanden, naar dat zy haar gezondheit wederom verkregen hadde. Wat zal men hier weder van zeggen, de eene zal het voor een verdichtzel te boek ſtellen, de andere zal het geloven, of ten minſten in de ſchaal van een beſcheiden oordeel wegen. Men weet wel dat 'er in zulke verhalen gemeenlyk iets bygelapt word, en eene lap bederft een geheel nieuw kleed. In zaken van dezen aart gunne ik gaarne ieder die vryheit die ik voor my zelf altyt bewaare.

In deze kerk was noch zedert den iare 1503, door eenige godtvruchtige luiden

luiden opgerecht een dag van devotie, welke men de paſſie onzes Heere Jeſu Kriſti en der 7 ween noemde. *der Paſſie ons Heeren Jeſu Chriſti ende der ſeven ween ende bange medel.den zynre alrebedroefſte Moeder ende altoos Maget Maria, daer van men binnen der voorſz. Kercke jaerlyx ſolemniſerende ende feſtinerende* was, *twee Feſta ofte Hoog-dagen, als 't principael Hoogtyd ende Feſtum op den derden Sondach na Paeſſchen* Dominica Jubilate, *ende d ander te weten 't Hoogh-tijdt van Miracule op den eerſten dagh van Octob.* Remigii Bavonis. Zoo dat de H. H. kerkmeeſteren van dien tyt aan de overheden dezer ſteden vertoont hebben, dat by devotie van dit *feeſt* in de voorſz. kerke, hun godtshuis beter wiert onderhouden, en door al d'ornamenten, verſierſelen en verbeteringen tot meer luiſter kreeg dan voorheen. Hier toe hielpen ook veel andere godtvruchtige werken: als mede *eenige devote herten ſeer genegen en geaffecteert tot der voorſz. Hoichtyt der memorie der paſſie ons Heeren ſeven ween ende bange medelijden zijnre bedruckte Moeder, in augmentatie der dienſten van dien, willende haer behulpelijcke handt en tijdelijcke goederen in aelmiſſen daer toe porrigeren en employeren tot eeuwighe dotatie en perpetuatie van dien.* Dus hebben de heeren kerkmeeſteren de achtbare regering hertelyk verzocht, dat zy aan hun zekere bevelen, heilzame regelen en octroi geliefde te verleenen, waar na de prieſteren, kapellanen, zangers en choralen, vier dienaars, twee koſters enz. haar zouden hebben te gedragen in den dienſt der miſſen, zingen van lofzangen, ommegangen, predikatien, luiden van klokken en andere zaken tot dezen hoogtyt ingeſtelt, welk verzoek, op dat alles ordentelyk mogt onderhouden werden, van de heeren der regering *in ampliſſima forma* den 29 April des iaars 1514 is toegeſtaan. Deze ordonnantie beruſt noch in 't komptoor der heeren kermeeſteren in de lade B. Daar was in deze kerk noch een derde wonderbeelt, zynde het *zaligmakende kruis Kriſti*, aan de zuidzyde van het koor in de kapelle, de kruiskapel genaamt. In een ongedrukt boekie van deze kerk ſtaan veele mirakelen en weldaden opgetelt, dewelke onzen zaligmaker aan die genen, welke dit kruis in de oude kerk quamen bezoeken, bewezen heeft. De tytelen van deze weldaden worden by *Voſmeer* tot 62 in getal beknoptelyk opgetelt, en beginnen met den iare 1412 tot 1511 incluis. En overmits den lezer niet onbehaaglyk is geweeſt het vorige verhaal der wondertekenen door den heer van Bleiſwyk in zyne Delfſche beſchryving bygebracht, zoo hopen wy dat deze die wy hier zullen laten volgen ook van zyne ſmaak mogen zyn.

In 't jaar 1412.

1. Eene vrouw van een harden en afgryſſelyken kanker genezen. Mirakelen voor 't H. Kruys, enz.
2. Een heimelyke en hartnekkige quaal genezen.
3. Moejelykheit in 't baaren geholpen.
4. Een man, en zyne vrouw, die langen tyd aan de koorts gegaan hadden, van de koorts verloſt.
5. Twee vrouwluiden hadden aan het beeld des Zaligmakers, 't welk het gehairde *Chriſtus* genoemt wierd, het hair al lachende afgeſneeden: waar op de eene door haar eigen hair ſchier om hals is geraakt.
6. Een man van een langduurige koorts verloſt.
7. Een moeder, die om het lang wegblyven van haar uitlandigen zoon in groote kommer is; word onverwacht door een goede tyding verquikt.

8. Eene

8. Eene vrouw, met groote buikpyn gequeld, word schielyk genezen.

9. Een kind 't welk de koorts had, en gevaar liep van te sterven, ter gezontheid herstelt.

10. Twee vrouwluiden, die langen tyd aan een quaadaardige koorts gegaan hadden, genezen.

11. Een vrouw, die langen tyd in barensnood gezeten had, is aanstonts, zoo ras als zy haar gebeden in 't hevigste van haare pyn aan het kruis van *Christus* gedaan had, aanstonts en zeer gemakkelyk van een kind bevallen.

12. Eene vrouw van een kanker in de tong genezen.

13. Eene Bleyswyksche vrouw van de koortze genezen.

In 't jaar 1413.

14. Een vrouw, voorby een huis gaande, dat van nieuws getimmert wierd, krygt een grooten hoeksteen op haar hooft: daarenboven bezeert zy haar zelve aan eenen balk, die op de aarde lag, en krygt een zwaare wonde in haar oog. Als zy daar op drie dagen blind en doof gelegen had; word zy schielyk van alle bezeringe en letzel genezen.

15. Een priester uit Zeeland, die hier langen tyd zeer krank gelegen had, en zoo wel van de geneesheeren als van zyne bloedverwanten opgegeven was; word, na dat zyne ouders eene gelofte gedaan hadden, binnen een half uur van zyne ziekte verlost.

16 Eene adelyke vrouw van Naaltwyk word van een gevaarlyke koortze verlost.

17. Eene maagd, die een ongeneesselyke quaal aan de borsten had, krygt gezonde en gave borsten.

18. Een man te Voorburg van eene langduurige en lastige koorts genezen.

19. Gelyk ook een kind te Loosduinen.

20. Eene vrouw te Schevelingen in barensnood zittende, en niet konnende verlossen, valt door de hevigheit der pynen in onmacht, en staat als op den oever van de dood: de Vroetvrouw, en de andere Vrouwen, hebben geen moed op de verlossinge: echter is zy binnen 't half uur fris en gezond; en brengt een gezond kindje ter wereld.

21. Een kind, 't welk schier geduurig met de vallende ziekte, of s^t^. *Cornelis-ziekte* geplaagt wierd, wonderlyk genezen.

22. Een man van de derdendaagsche koorts verlost.

23. Een boerengast te Voorburg, die van een bloedvin aan de vinger als dol was geworden, en daar by zynen arm in 't goojen gebroken, en 't eene been gruwelyk gequest had, word volkomentlyk genezen.

In 't jaar 1414.

24. Eene vrouw te Kuilenburg, die eene heimelyke verzweering in de borsten had, word na het doen van eene gelofte geholpen.

25. Een vrouw niet weetende dat zy zwanger was, en schier geduurig hikkende, walgende, en een afkeer van alle spys hebbende, zonder dat zy zelf, gelyk gezeit is, of de geneesheeren de oorzaak daar van wisten, bevalt van een kindie, en krygt haare gezontheit weder.

26. Een jongman, die op het schoenmaken ging, word in zyn rechter arm met een elsen zodanig gequetst, dat hy zyn werk niet konde doen.

Maar na dat zyne ouders een gelofte voor hem gedaan hadden is hy kort daar na weder aan 't werken gegaan.

27. Eene vrouw, in barensnood zittende en gevaar van haar leven loopende, word door de gelofte van een andere vrouw geholpen; 't welk ik, om de deftigheit der zake, goedgevonden heb hier by te voegen. Een van de vrouwen, dewelke rondom zaten of ſtonden, krygt deernis met de in arbeid zittende vrouw. Zoo heeft zy dan, om niet arger te zien, belooft zoo veele ponden tarwe, wyn, en waſch te zullen offeren, als het kruisbeeld zwaar was: in welker plaats de kraamvrouw, na dat ze verloſt was, brood, wyn, waſch, gout, en zilver gelevert heeft.

28. Een kind van eene deerlyke ziekte en van de dood verloſt.

29. Een Delfſche vrouw, die met pyn in de maag en voor het hart gequelt wierd, genezen.

30. Een knechtje, wien de pis drie dagen opgeſtopt was geweeſt, word door de belofte van zyne ouders wederom bequaam om zyne pis te loozen.

31. Aan een kind van elf iaren waren twee tanden met eenen ſteen uitgegooit, zonder dat 'er, in vyftien maanden tyds, nieuwe tanden opquamen. Maar na dat zyn vader een gelofte gedaan had, zyn ze binnen 14 dagen zoo hoog opgeſchoten als de andere.

32. Het zelfde is de zuſter van 't gemelde knechtje wedervaren, dewelke van de zolder vallende eenen tand had verloren, zonder dat 'er binnen negen maanden tyds, een nieuwe quam opſchieten.

33. Eene Wateringſche vrouw, aan eene onbekende en ongeneeſſelyke ziekte quynende, word fris en gezond.

34. Een Rotterdamſch knechtje, 't welk van onverdraagelyke pyn niet deed als kermen en geduurig hikken; welke pyn van tyd tot tyd noch verzwaarde door de koorts, word door hemelſche kracht geholpen.

In 't jaar 1415.

35. Eene maagd, onder 't geweld der koortze bezwykende, word van de koorts verloſt.

36. Insgelyks een man die anderhalfiaar aan de koorts had gaan hangen.

37. Een jongeling van 16 jaren ging door het geweld der ziekte aan als een dolle, beet en brak de banden, met dewelke hy gebonden was, aan ſtukken. De ouders, meenende dat hy bezeten was, vonden goed dat hy gevoert zoude worden naar Woeſtgeeſt, by een menſch dewelke zich, zoo als hy voorgaf, op de quade geeſten verſtond, en hen uit de bezetelingen konde verdryven. Maar dit voorneemen wierd van een godtsdienſtig man tegengeſproken; dewelke hen vermaande, het H. kruis, in de oude en door zoo veele wonderen vermaarde kerk, te gaan bezoeken. Zy gaan 'er naar toe, zy doen 'er eene gelofte. De jongeling, 's avonds gegeeten hebbende, bedaart, komt weder tot zich zelven; en heeft naderhand van geen razerny geweeten.

38. Een kind, 't welk een ſchielyke lammigheit in de beenen gekreegen had, en door geene artzen of heelmeeſters te helpen was, is door 't zelfde middel weer rat geworden.

39. Een zeker jongetie was van een vergramt en boosaardig menſch deerlyk geſlagen, met voeten getrapt, en zoo ongenadig gehavent en geſlingert, dat hy drie volle uuren voor dood bleef leggen; en daarna noch 14 dagen lang niet anders nuttigde als een weinigje zuiker, zonder ander nat

of droog te proeven: daarenboven was hy blind en kreupel geslagen. Echter heeft hy, na dat zyn vader een gelofte had gedaan, zyne volkome gezondheid wederom gekregen.

40. In 't opperquartier van Delfland wierd een arbeidsman schielyk met lammigheit alle zyne leden geslagen: en na dat hy langen tyd te vergeefs onder genees- en heelmeesters handen gestaan had; zyn zyne leden, na het aanroepen van *Christus* H. kruis, binnen een etmaal weer rat geworden.

41. De borst van zekere vrouw, dewelke door een ongeneesbaren kanker opgevreeten wierd, zoo dat hy vuil etter opwierp en onverdraagelyk stonk, is door dat middel volkomen gezuivert en geheelt.

42. Op dezelfde wyze word een vrouw, die in arbeid zat, uit het gevaar des doots gered.

43. Zoo word ook een Haarlemsch jongetie van zyne ziekte, en van een quade gesteltenisse des ganschen lichaams, gebetert.

44. Het zelfde mirakel is noch aan een ander jongetie van de zelfde stad geschied.

45. Een Delfsche drager ging aan een langduurige en hardnekkige koorts quynen; en was door geene artzenyen te helpen. Zoo is hy dan geholpen door eene diergelyke gelofte.

46. Even eens is ook een arbeidsman in Delfslant geholpen.

47. Aldus heeft ook een man van Alkmaar, die zich zelven by onvoorzichtigheit het eene oog met een mes uitgestoken had, het gezicht wederom gekregen.

In 't jaar 1430.

48. Een tweejarig meisje, 't welk schielyk blind geworden was, is even eens genezen.

In 't jaar 1431.

49. Een zekere vrouw had een groot ongemak, en zware pyn, in den eenen voet, en was al van de meesters opgegeven. Maar na het doen van eene gelofte is haar pyn verdweenen: dies heeft zy een zilveren voet geoffert.

50. Een jongman van 17 iaren, die het graveel had, heeft door een baarblykelyke hulp des hemels veele en groote steenen uit zyn blaas geloost.

51. Zekere vrouw was, zedert dat ze bezwangert was, geduurig onpasselyk en ongedaan. Dewyl zy dan voor haar eige behoudenisse, en voor die van haare vrucht, bekommert was, heeft zy een diergelyke gelofte gedaan, en al haare hoop op het kruis des Zaligmakers gestelt. Verlost zynde, en geen geschrei hoorende, vraagt zy aan de vrouwen hoe het kindje vaart; en krygt tot antwoord dat het dood is, en reets begint te stinken. Zy, hoewel door die woorden verslagen, laat haar betrouwen daarom niet zakken, en geeft tot antwoord dat zy het H. kruis wel zoo groote kracht toeschryft, dat het kindje weer levend zal worden, en zoo lang levend zal blyven, tot dat het zyn doopzel ontfangen zal hebben. gelyk het ook geschiede.

52. Een zeker kind had s[t]. *Kornelis-ziekte.* De ouders zyn geduurig op de been, om overal raad op te zoeken; maar te vergeefs. Eindelyk keeren zy zich zelven tot het H. kruis, en worden van Godt verhoort.

53. Een ander jongetie, zeven of acht iaren oud, doet eenige dagen ach-

achter malkanderen niet anders als kryten, kermen, en ſteenen: de ouders doen eene gelofte voor hem; en zie, daar komt een ſteen uit zyn voorhuit kruipen.

In 't jaar 1432.

54. Een vrouwsperſoon was door eene ontſteeking aan den voet, door een gezwel, en door de zwaare pynen van eene verzweeringe, op 't uiterſte gebragt: maar is, na zoo eene belofte, van alle ongemakken verloſt.

55. Een Delfſch burger was mer zwaar graveel gequelt: zoo heeft hy hulp by 't kruys gezocht, en is eindelijk eenige ſteentjes quijt geraakt; dewelke hy, als hy zijne gelofte voldeed, inſgelijks ter getuigeniſſe van de ontvange weldaad heeft geoffert.

56. Een kind, omtrent vier jaaren oud, had drie dagen te bedde gelegen, en niet anders gedaan als krijten en huilen. Eindelijk heeft het, na dat zijne ouders eene gelofte gedaan hadden, een ſteentje gelooſt.

57. Een kind van zeven weeken was, terwijl de moeder om voor de keuken te zorgen naar de markt gegaan was, door het omvallen van de wieg geſmoort. De moeder 't huis gekomen, en de wieg 't onderſte boven ziende leggen, rent 'er naar toe, en beurt de wieg en het kindje op. Maar ziende dat het dood was, roept zy de buurwijven te zamen; dewelke niet op houden met het Kruys des Zaligmakers te aanroepen, tot dat het weder levend was geworden.

In 't jaar 1433.

58. Eene zekere vrouw, hebbende alvoorens eene belofte gedaan, looſt twee groote ſteenen. Die ſteenen beſlaat zy met zilver; brengt ze naar de kerk, en voldoet aldus haare belofte.

In 't jaar 1434.

59. Te Schevelingen wierd een viſſcher; met naame *Gysbert Goverts*, van een Zee-adderſlang (dus vinde ik aangetekend) in zijne hand gequetſt, en wierd door de hevigheit van de pijn zoo razend-dol, dat hy naulijks van vier mannen kon vaſtgehouden worden. Zoo heeft hy dan; op de aanrading van zijne vrouw, eene belofte gedaan: en is wederom gezond van lichaam en bedaard van zinnen geworden.

In 't jaar 1435

60. Eene boerin van Wateringen, met name *Margriet*, was door de pijnlijkheit van haare ziekte uytzinnig geworden; en dagt een gruwelſtuk tegen haar zelve en haare kinderen uyt te voeren. Eindelijk heeft zy haar, op het ſterk aanhouden en ſmeeken van haare zuſter *Lysbet*, laaten gezeggen; is tot inkeer gekomen; keert haare gedagten tot het H. Kruys van *Chriſtus*; rijſt uyt haar bedde; en ontbiedt dertien mannen; dewelke benevens haar in linnen gekleedt en blootsvoets in bevaart naar de oude kerk gaan; Daar quyt zy haare beloften, en is zedert gezond van herſſenen en van lichaam geweeſt.

In 't jaar 1482.

61. Zeker man te Goch woonende, maar aan de rivier de Oede Zaal

geboren, en by naar 60 jaaren oud, met name *Johan van-der mark*, had op 't heimelijkste van zijn lichaam een vuyle en etterachtige pijpzweer staan; die al ses jaaren, niet zonder vreesselijke pijn, dat gedeelte had geknaagt: en al de kunst der geneesheeren en heelmeesteren te leur stelde. Zoo heeft dan de gemelde *Johan van der Mark*, op aanradinge van den Priester *Hendrik Tou*, eene belofte gedaan van een pond wasch te zullen offeren: en als hy niet verhoort wierd, heeft hy zijne belofte verdubbelt, en wederom verdubbelt: en heeft belooft dat hy in de plaats van een pond twee, daarna drie, en eindelijk vier ponden wasch zoude offeren. Eene wondere zaak! de pijpzweer droogt op; het gat of de wonde groeit toe, zonder dat hy oit eenige pijn aan het litteken heeft gevoelt.

In 't jaar 1511.

62. Een Delfsche vrouw, met name *Geertruid Willems Dochter*, reisde naar Ter-Veer in Zeeland; om zich met haaren Man *Floris*, die van haar gescheiden was, te verzoenen. Maar in 't voor by zeilen van de Eylanden die tusschen de Schelde en Hellevoetsluis gelegen zyn omtrent S. Anne-land en Kats ('t welk een stededeke van Noordbeveland met eene zeer gemakkelijke have is geweest, maar naderhand met de andere steden en met gansch Noordbeveland door de zeegolven is verslonden, begon het zoo geweldig te waajen en te stormen) dat de Stierman zelf, den moed opgevende, het volk vermaande om zich ter dood te bereiden. Nu stond de eene zijde van 't schip al onder water, en een ieder begon even jammerlijk te kermen, te huylen, en te schreeuwen. Wanneer het *Geertruid* toescheen als of *Christus* H. Kruys, zoo als het te Delft in de kapelle van de oude kerk ten toon stond, door de verbolge zeebaaren quam aanzetten, en tot hen allen in hunne doods nood naderde. Zoo begint zy dan het zelve Kruys met hert en mond aan te roepen: en het schip komt tegens ieders verwachting behouden in de haven. De reis afgedaan zynde, komt *Geertruid* weder te Delft: daar zy haar man, of liever zyne gedaante, in klaar zilver offert: en U, O behoeder der schipbreukigen groote Godt, voor uwe weldaadigheit looft en bedankt.

Zoo dat dit gewyde kerkgebou om alle deze mirakelen alom befaamt wiert, en noch in alle ryken en staten stof tot onderhout verschaft.

Waar de kapelle van de 7 ween gestaan heeft, is niet wel te bepalen; of ze op die stede daar thans de heer admiraal Tromp begraven leit, gebout is, wort van sommige beweert, van andre betwist, dewyl zy van gedachten zyn dat alhier de *Heemraats kapelle* stont, dicht by het kostelyke geschilderde glas, 't welk met het ongelukkig opspringen van het kruitmagazyn, verplettert is en uitgeslagen. Dat de kapel van het H. kruis aan de rechter of zuidzyde is gevestigt, hebben wy uit *Vosmerus* reets gehoort. De heer van Bleiswyk maakt bladz. 151 noch gewag van s^t. *Cornelis kapelle*, doch in zyne nareden op het eerste deel bekent hy misleit geweest te hebben, en zegt dat het s^t. *Joris* kapel moet geweest zyn die achter het kleine orgel gestaan heeft, gelyk zy in de graafboeken noch bekent staat. De heer schryver van de oudheden en gestichten van Delftland heeft hier in ook misgekeken.

Maar zedert dien schrikkelyken brand in den iare 1536, schynen de meeste mirakelen in deze kerk verdwenen te zyn, dewyl alles byna door den

brant

brant is verslonden, gelyk uit zeker getuigschrift, noch in het comptoor der heeren kerkmeesteren berustende van den iare 1565, blykt, daar *Jan van Bleiswyk* priester, doen ter tyt, gelyk de akte luit, omtrent 82 iaren out hier toe gerechtelyk geroepen en gedaagt is om getuigenisse te geeven, ten verzoeke van *Cornelis Pietersz. van Beaumondt*, rentmeester van de 7 getyden in de oude kerk te Delft, welke pasgenoemde op zyn priesterlyk woort verklaarde waar en waarachtig te zyn, dat, dewyl hy te voren van den iare 1534 tot 1548 toe beide incluis, ook rentmeester was geweest van de gemelde 7 getyden, hy gevolglyk wel wist, dat alle de documenten de 7 getyden toequamen 't zy van landen, rentebrieven en andere goederen, welke alle in dien grooten brand van den iare 1536 tot as verteert zyn. Echter wiert het als een wonderwerk aangemerkt dat het beelt van onze *lieve vrouwe van Jesse* onbeschadigt was gebleven, dewyl de verterende vlam niet alleen kerk en koorsieraden, maar zelf de torenklokken, gelyk wy flus zagen deed versmelten. Wegens de drie voorschreve kapellen en beelden der mirakelen, is noch een inventaris van alle den kostelyken inboedel, ornamenten en versierselen overgebleven, waar mede deze beelden en outaren opgepronkt wierden: welke lyst aan de kerkmeesteren den 25 Augustus des iaars 33. misschien 1533, door de begynties die voor deze beelden plegen te zitten, is overgelevert. Waar van dit d'inhout is.

Dit behoirt tot onse lieve vrouw van Jesse. *In den eersten, een root gulden laecken mantel, met een witte bonte lyst. Item een gulden blaeuwen Mantel, met een witte bonte lijst. Item een witte damasten Mantel met goude blommen daarop, ende met een root gulde laecken lyst daar om. Item een root fluweelde Mantel met goude blommen van paarlen daar op gevrocht. Item een blauwe fluweelde Mantel, met een witte ferneerde lyst. Item een swerte fluweelde Mantel. Item noch een oudt groen Mantelgen.* Dit zyn haar autaarkleen. *In den eersten een root gulden stuck tot een Autaerkleet. Item een swert flueel autaerkleet. Item een root damasten autaerkleet.* Onder aen stont, *welcke autaerkleen toebehooren 't gilde van onse Lieve Vrouwe, mer wy hebbense mede in onse bewaringe met die gordynen in allen manieren als die andere Kercken goeden. Want dat Autaer behoort het gilde en 't Beelt die Kerck.* Onse Lieve Vrou van den seven ween, heeft dese naebeschreven Autaerkleen. *In den eersten een root gulden stuck tot een autaerkleet. Item een root fluweel autaerkleet met een gouden parck daer in. Item een Tapisserie autaerkleet. Item een roodt sayen autaerkleet, ende daer in staet onse lieve vrou met bloemen geborduert. Item noch een oudt sayen autaerkleet.* Dit zyn haer mantelen. *In den eersten een root gulden laecken mantel met een witte bonte lyst. Item een blaeuwe gulde laecken Mantel met een witte bonte lyst. Item een witte damasten Mantel met goude bloemen, ende met een root gulden laecken lyst daer om. Item noch een blaeuw gulden laecken Mantel met een witte camelotten lijst daer om. Item een root zyden mantel met bloemen, ende met een swarte fluweelde lijst daer om. Item een swarte fluweelde Mantel met een witte camelotte lijst daer om. Item noch twee oude Mantelgens. Item twee paer roodt saeye gordynen.* Dit zyn Casuyfelen toebehoorende tot den Autaer van den seven ween. *In den eersten een roodt gulden laecken Casuyfel. Item een roodt fluweelde Casuyfel met gulde bloemen daer op gevrocht. Item een paers fluweelde Casuyfel. Item een scharlaecken Casuyfel met blommen daer op gewrocht. Item twee paers laecken Casuyfelen.* Onder aen stont, *Item noch twee Casuyfelen, te weeten een swart fluweelde Casuyfel ende een roodt schairlaecken Casuyfel, toebehoorende 't gilde*

van de H. Drievoudigheydt, ende zyn mede in onse bewaringe. Item 24. *Sitkussens voir de Kraem-vrouwen toebehoerende die Capel.* Dit behoirt tottet Heylige Cruys Autaer met het hair. *In den eersten een roodt damasten autaerkleet. Item een roodt saeyen Autaerkleet mettet Heylige Cruys daer op. Item noch een oudt roodt saeyen autaerkleet. Item een swart damasten Casuyfel. Item een paar roodt saeyen gordynen.* Onder aan de eerste lyst der versierselen van het beeld van *onze lieve vrouw van Jesse* ziet men dat 'er ook zekerlyk een lieve vrouwe gilden in deze kerke was te vinden, doch wy zullen eerst de kapellen afhandelen, dan de outaren beschouwen, en vervolgens de gildens of broederschappen gedenken, voor zoo veel ons de outheit die heeft overgelevert. Behalven de drie kapellen met hunne wonderbeelden zoo even beschreven, vont men 'er ook noch een *kapelle van reliquien*, gelyk uit een zeker bondel schriften wegens eenige iaarlyksche lasten is gebleken, en waar uit wy teffens ontdekken dat deze kapelle door een priester wierd bewaart, wiens inkomen daar voor in de gemelde papieren stont uitgedrukt. Deze kapelle was mede aan de zuidzyde der kerke geplaatst, gelyk men kan afnemen uit een bezegelde brief van zekere pastoor dezer kerke in den iaare 1469 die aldus luit: *Ic gillys Joye Priester, Pastoir vanden ouden Kercken tot Delft, Canonick 't Sinte Donaes tho Brugge, Cappellaen myns genaden Heere van Bourgonie, &c. Doe condt allen luyden dat ic ter eeren goids, ende alle lieven Heiligen ende om ymmer de Reliquien te bet gehouden ende verwairt te zyn. staende ende wesende in eenre Cappelle an die Zuid-zyde van mynre Kercken voirnoemt*, enz. Hier na verbint hy zich met de kerkmeesteren: *dat men tot ghenen dagen enige proeven, Capelrien, Vicarien ofte Officien, leggen ofte stichten zal mogen in den selven Cappelle voirsz. dair die Reliquien van devote personen aangebeden ende ge-eert* wierden, *om meerre quaet dair mede te behueden ende te beschutten die dair uyt spruyten mochten*, enz. Wyders vinde ik noch deze lyst van dien pretieusen en by het pausdom zoo dierbaren schat, die daer in bewaart wierd. Dit is dat inventarium vanden reliquien A°. VI. *S. Ypolitus casse. Die Monstranci van den Bast. Een Monstranci van S. Andries. Een Monstranci van S. Bartholomeus. Een Monstranci van S. Steven. Een Kerckgen van Maria Magdalena. S. Adriaen. Dat kinnegen. Een silveren beelt van S. Barbara, en behoert dat gilde tue. S. Anthonis en hoert dat gilde tue. Twee Engelen met S. Joris ende behoort dat gilde tue. Twee Engelen met S. Vrselen reliquien. S. Sebastiaen. S. Petronellen Monstrancigen. Een kleyn Monstranci van S. Apollonia. Een cleyn Monstranci van S. Blasius. Een cleyn spiegelgen van S. Katharina. Mauritius met een seelae en twee schiven ende een coperen vergulden halsbant of kettynck.* Dit is hout versilvert. *Twee Engelen met onse vrouwen cleet. Twee Engelen met een lit van S. Pieters vinger. S. Martyn. S. Niclais. S. Lourys. S. Clara. S. Cicilia. S. Lucia. Een coperen vergulden kettync voir sinte Cassianus. Een zwart laken met* LXXXI. *stuck silvers. Noch een cleet met twee riemen vier hangerges, ende tyen vijftighen onder groot ende cleyn. Een Tabbartgen voir Cassianus, en is van root gulde laken. Een gruen fluweel Tabbartgen voir S. Ursula, ende een hangergen met een root crale vijftigh dairmen S. Vrsula mede gordt. Dertyen valhuen die S. Vrsulen Maechden opt hooft hebben. Viertyen paerlen trecken. Ses halsbaen met paerlen. Drie zwarte halsbaen met silveren doppen. Twalef coperen hecselen, ende twee en tnegentich hecselen, ende drie grote spannen an die trecken en an die valhuen, soma soo zijnder in als hondert en vier hexelen die drie spannen niet gereeckent, dese hexelen staen*

an

an die halsbaen. Vijf Bischup Miters met silveren doppen. Vier cierde Crensen. Een zwarten fluwelen Tabbartgen voir Mauritius, ende een root say Tabbartgen. Dit syn die cleeren ende anders die tot dat outair voir den Reliquien tue behoren. *Een root laecken van damast Outair-cleet, een blau sayen Outair-cleet. Een dagelyks root say Outair-cleet. Een root camelot Outair-cleetgen tot die grote banck opt Outair met een dwaelgen dair tue. Ses dwalen op Outair. Een root voet cleet op die voetschamel. Vier zien dwalen dairmen die god mede deckt int graf binnen die Cappelle. Twee rode gordinen boven an die Tafel, ende twee witte gordynen. Een wit Outair-cleet met twee cleren voir die tafel, en twee gordynen. Drie roode gordynen voir die tralien. Een zwart Outair-cleetgen dair men mede voirt kuer sit.* die cleeren die tot die stellinc horen. *Een groot cleet van seyldoeck dair men die stellinc eerst mede deckt. Vyf roe sayde cleren die men op die stellinc hanct. Een root say Outair-cleet met een rebat. Seven dwalen dairmen die stellinc mede deckt.* dit is alsulc coperwerc als in den Reliquien capelle is. *Een groote methalen croon van negen pipen of tacken. twee groote Candelaers. Drie cleyne candelaertgens. Een candelaer met twee pipen. Drie candelaers of pannen sonder voeten.*

Maar wat de tyt belangt in welke deze kerk met de verhaalde reliquien zoude begiftigt zyn is wat onseker, daar staat Ao. XCVI. dat is 96, maar of dit nu 1396 of 1496, is blykt niet, het was omtrent die tyden, ia voor en naar dezelve by veele zeer gebruikelyk te schryven zonder het honderd of duysend getal uyt te drukken, gelyk veele oude keuren en ordonnantien noch uitwyzen; zelf heeft de drukkunst zich hier meer dan eens van bedient; by voorbeeld, op den eersten druk van *Guilelmus Parisiensis* staat, dat het werk te Parys uytgegeven is in den jaare 1055, dat aldaar te zeggen is 1555. onder den brief van *Erasmus*, die voor de werken van den H. *Cyprianus* staat, stont het jaar 1019, dat wederom te kennen gaf 1519, en dus vind men ook 419 voor 1419. En 34 voor 1434. 21 voor 1421 gestelt enz. ik heb dit willen aanmerken om dat sommige lezers hier of daar iets van dien aert vindende zich dat te nutte mogte maken. Veele luiden hebben gemeent dat de kerk van *Westwoude* in Noord Holland ten tyde van het heidendom was gesticht om dat zy op haar voorhooft het cyfer getal van 333 draagt; doch het is zeker dat er 1333 moet door verstaan worden; ook dient men aan te merken dat wanneer wy deze cyfer letters vinden op iets dat echt is en niet nagefchreven, dat het dan altyt begrepen moet worden al van na den iare 1250, dewyl dit soort van cyferletters voor dien tyt noch niet bekent waren, maar eerst omtrent den iare 1240, door, *koning Alfonsus van Castilien,* welke dezelve van de More of Sasyranen overgenomen had, in Europa zyn overgebragt. Ja op die manier kan men veele oude stukken toetzen of zy echt of onecht zyn, overmits de uytschryvers hier dikwils niet op letten, en in plaats van het Romeinsche cyfer het tegenwoordige stellen; hier van is breder bescheit te vinden by den geleerden *Mabilion* in zyn werk *de re deplomatica*, en by *Papenbrochius* in zyn *responsiones ad exhibitionem errorum* te vinden. Dewyl wy nu gemeld hebben het gene wy van de kapellen hebben konnen vinden zullen wy tot de outaren overgaan, en ons voor eerst in de pracht en schoonheit van het weergaloze hoofd-outaar verlustigen

Het Hoofd-outaar van deze kerk is een zeer prachtig pronkstuk geweest, doch men moet onderscheit maken tusschen het geene in de beeld-

stormerye

ſtormerye en kerk plunderinge van den iare 1566 is vernielt, en tuſſchen het gene naderhand door den kunſtryken meeſter *Willem van Tetrode* weder is gemaakt. Van het eerſte hebben wy zoo heel veel beſcheyts niet, maer het laaſte is by alle kunſtkenners vermaart. Vosmerus ſpreekt 'er aldus van: *binnen tegen de gevel van het koor, waar in het Hoofd-outaar ſtond, 't welk door Willem van Tetrode, een Delffch burger, van Alabaſter jaspis en toetſteen was gemaakt, en wiens weerga in ganſch nederland nimmer is gezien*, op dit werk, 't welke naar de doriſche wyze gevormt was heeft *Cornelis Muſius* deze volgende vaarzen gemaakt.

Hoc opus auguſtum diverſo ex marmore pulchre,
Perfectum, ut nusquam Cultius invenias,
Alter praxiteles, ſi non illustrior illo est.
Delphus apud Delphos Tetrodius ſtatuit;

Deze vermaarde en kunſtige Tetrode die hier een meeſterſtuk van zyne kunſt wilde tonen heeft meer dan eens door zyne begaafde hant Rome vermaart gemaakt, en zich zelve by den adel der kunſtenaren in d' uitterſte hoogachting gebracht, gelyk de beroemde meeſter *Thomas Tollet*, gezwore bouwmeeſter van den biſſchop van Luyk, van welke hy de koſtelyke ſtenen tot dit heerlyk ſtuk had opgekogt, van hem ſpreekende in deze woorden te kennen geeft. *overmits die kennisſe en reputatie ende ook die excellente ſtukken werx die hy ſelf van deſe oprecht byſondere conſtenaer tetrode binnen Romen een geſien hadde*; ene uyt welken hoofde hy die ſteenen voor ditmaal beter koop wilde geven, *dan hy die aan de borſe in Engelandt gelevert* hadde, waarmede hy de beurs te Londen ſchynt te verſtaan welke omtrent dezelfde tyt gebouwt is. Belovende verder, tot vorderinge van het werk de allerbeſte, reinſte en uitgelezenſte ſteenen hier toe te zullen leveren. Onder de getuigen van dit kontrakt, wert eenen meeſter *Dieryk borgh grave, geboren van Delft; Burger der ſtad Luyk* vermeld de ſteenen en verdere ſtoffe waar van dit werk moeſt gemaakt worden was volgens het akkoort: *Albaſtert ſwerten marmorſteen ende Ransſteen elx op zyn proportie de meeſte cieraat, alles naar den eyſch van 't werk glat en gaaf gewrogt ſoo wel achter als voor, ook ettelyke dingen van koper als naar volgende het patroon by den voorſchreve meeſter Willem daer van geconcipieert en den kerkmeeſteren gelevert, en dat op zyn ſtuk ende voet naar volgende die konſte van den ſchulpture en antiquiteiten.* Dit contrakt beruſt noch in kerkmeeſteren comptoir in de lade C. maar in een later verdrag werd uitdrukkelyk den koſtelyken *jaspisſteen* gedagt; wegens de groote van dit werk zie ik dat in het zelve akkoort gemelt wort van *twee grootepylaren* ieder van 13 *voeten lanch uyt een ſtuk;* doch zoo die niet te bekomen waren moeſt het dan op de beſte wyze tot zyne volmaaktheit gebragt worden; en ſchoon 'er al iets aan deze grootſche uitvoering mogt gemangelt hebben, echter was dit blinkent kerkſieraat zoo kunſtig en prachtig dat men naar zyne weergade vergeefs in Nederland zou gezogt hebben, volgens de getuigeniſſe van den grooten Vosmerus; trouwens dit is uit het kontrakt der aanneminge van 't werk zelf af te nemen; daar leeſt men: *welk voorſchreve autaar na voorſz patroon en eyſch van 't werk die voorſz. meeſter Willem gehouden ſal weſen ende beloeft by deze te maken ſoo goet excellent en conſtich als hy oyt zyn leven enig werk gemaakt mach hebben, en alſoo goet als enig meeſter 't zelve zoude konnen en moghen maken, ſulx dat diergelyke in deſe Nederlanden niet gevonden zal worden.* Dit verdrag was met d' eigen hand des kunſtenaars ondertekent die in de uitvoering van 't werk zich ook eerlyk

en

en loflyk heeft gedragen. De ſchryver van de byvoegzelen op de beſchryvinge der Nederlanden van *Guiccardin*, laat zich wegens dit praalſtuk aldus horen: „ tot Delft men ook placht te zien den geſneden marberen ou-„ taar van onuitſprekelyke kunſt, uitgewrocht door Willem van Tetro-„ de, na dat hy vele iaren in Italien verkeert hadde: een werdigh ſtuk werks, en met verwonderinge ſelfs van de beſte konſtenaren aangeſien. In de franſche overzettinge van den zelfden ſchryver ſtaat 'er dit noch by: *weshalve verſcheide uit vreemde landen zyn gekomen, om 't zelve te aanſchouwen.* Zie *Guiccardin* den druk van 1612 bladz. 205. en in den Franſche druk bladz. 253. Ook zegt zeker geleerde van luiden die het wel meenden te weeten onderrecht te zyn, dat op het gemelde outaar twaalf alabaſte beelden, verbeeldende de 12 Apoſtelen, geſtaan hebben. Doch in een oude aantekeninge van een onbekend perſoon, die echter goede kennis van zaken ſchynt gehad te hebben, en veele omſtandigheden weet te vertellen, word gemeld, dat die alabaſte Apoſtelen op een alabaſte outaar, op het hooge koor ſtonden. Dan voegt hy 'er by dat de prins van Oranie, in een venſter van s$_t$. *Aagten* leggende, het beſchadigen van het alabaſte outaar, en de alabaſte beelden, heeft doen beletten. En noch verder, dat hy 't gemelde outaar voor een ſchenkadie gezonden heeft aan den graaf van *Zwartzenburgh* in Hoogduytsland: en dat de 12 alabaſte beelden, gelyk men zeide, te Straatburg in de kerk gezien wierden. Dit koſtelyke outaar beſchreeven hebbende zullen wy ons verder vervaardigen om d'andere van geringer waarde te bezichtigen.

Wat nu de 23 andere outaren belangen, wy bekennen van de zelve geen volkome zekerheit te hebben: echter blykt uit de inventariſſen der kerkgoederen, zoo goude, zilvere, kopere als andere koſtelyke verſierſelen, dat deze ook van kunſt en ſchoonheit niet zyn misgedeelt, gelyk men uit de ſchoone ſchilderyen en outaartafelen, door *Heemskerk*, *Schorel*, *Adriaan Bloklant* en andere geſchildert, noch klaar kan ontdekken, waar van de meeſte door het woedende volk in de beeldſtormerye zyn aan ſtukken geſlagen of verbrand, en noch eenigen, gelyk wy in de beſchryvinge van het ſtadhuis gehoord hebben, aldaar in de kamers der burgemeeſteren en ſchepenen ophangen. Het ſchilderboek van *Carel Vermander*, in het leven van den konſtryken en vermaarden ſchilder *Maarten Heemskerk*, gedenkt onder andere ook deze fyne kunſttafereelen; want na dat het verhaalt had hoe Maarten in zyn jeugt eenigen tyt te Delft by eenen *Jan Lucas* de kunſt geoeffent had, naderhant te Haarlem was gaan wonen, zeit het wat verder: „ en alſo zyn werken veel te Delft voeren, zo waren in „ verſcheide plaatſen daer van zyn altaartafelen, zo in de oude als nieuwe „ kerk. Te Montfoord zyne geboorteplaats getrouwt zynde, quam hy met zyne huisvrouw te Delft aan den langen dyk wonen, alwaar hy zich zeer benaarſtigde en verder de hant met zoo veel vrucht aan deze kunſt ſloeg dat zynen naam door de wieken en 'trompet des geruchts alom wort omgedragen: „ hy had vele groote werken te doen, als die tot groote „ dingen geneigt en luſtig was, des hy op dien tyt genoeg hadde zynen „ luſt te gebruiken, en groote altaartafelen, deuren, tafereelen, doeken en dergelyken. Wat lager of in de andere kolom zegt dit boek: „ in de ker-„ ken tot Delft zyn van hem geweeſt verſcheide heerlyke altaartafelen. „ En voegt daar dan by: Deſe ſchoone dingen zyn meeſt door blinden yver „ en onverſtandige raſerny in de oproerige beeltſtorminge vernielt, en door „ barbariſche handen den ooghen der konſtlievende nacomers berooft,

„ zoo dat weinigh is overgebleven. Zie het ſchilder boek van Carel vermander bladz. 163. 165. 172.

Van het Sakramentsverckje.

Eer wy ons nu verder over eenige andere kerkſieraden inlaten, zullen wy eerſt het Sakramentshuisje gedenken, 't welk de kerkmeeſteren van de oude kerk in den jare 1422 hebben laten maken, en aanbeſteet aan eenen *Claas Uytenſwaan*: 't moeſt 25 voeten hoog weezen, en 5 verſcheide afbeeldingen vertonen, welkers eene het H. *Avondmaal* zou affchetſen, 't ander, *den tuyn*, en de drie volgende elk met een van de 7 getyden, ten believe van de kerkmeeſteren; de pilaren moeſten met beeldwerk verſiert zyn, en met een woort geſchikt worden naar 't model 't welk op parkament was getekent, en overgegeven: voor welk werk hy genieten zoude 290 *goude Vrankrykſcke croonen*, 't welk in dien tyt een groote ſomme gelts was: dit akkoord geſchiede „ by goeddunken der Raatsluyden van Delft, die daar by en over ſtonden. Op de rugge las men: „ item meeſter Claas komt noch van de kerk, van „ dat hy gemaakt heeft boven voorwaarden 23 broenen, al afgeſlagen „ dat die kerckſchuldig is af te ſlaan. Dit voorſchreve patroon, waaruit men de heerlykheit van dit ſtuk werk zou konnen zien, is benevens een groote menigte brieven en beſcheiden mede weg geraakt.

De Delvenaars droegen goede zorg voor 't onderhout der prieſters.

Gelyk de Delvenaars dan geen koſten ontzagen om de kerk op haar heerlykſte en koſtelykſte te verſieren, zoo droegen zy ook geen minder zorg voor een eerlyk en deftig onderhout der bedienaren of prieſters der kerke, gelyk alle de vikaryen aan de outaren geſticht niet duiſterlyk te kennen geven. Wy hebben voorheen, zoo veel ons bekent was, al 34 vikaryen opgetelt, doch 't is buiten kyf dat hun getal veel grooter zal zyn geweeſt, ſchoon die onder de puinhopen van den vernielenden tyt begraven leggen. 't Luſt ons de opbouwinge van eenige der zelven na te ſpeuren, en te zien wat 'er ons de ſchryver van de outheden en geſtichten van Delflant van oplevert op dat den lezer den yver en zucht van onze voorouders tot den godtsdienſt mogt ontdekken.

De eerſte ſtichting van een vikarye die wy vermeld vinden is van den heer *Philips Uyterneſſe* in den iare 1310, daar wy gedacht vinden dat hy in sᵗ. *Hippolitus* kerk te Delft een vikarye gebout heeft, doch de naam 'er van word verzwegen. In den iare 1450 is d'inkomſte van deze vikarie door *Philips van Spange* verbetert. Daar is noch tot onze kenniſſe gekomen dat *Philips Uyterneſſe* in sᵗ. *Hippolitus* kerk een kanonniks priorie zou geſticht hebben, doch hier door zal zekerlyk een vikarye verſtaan moeten worden, alzoo ons noit is gebleken dat deze kerk kanonniken gehad heeft.

In den iare 1402 timmerde eene *Hillegont*, meeſter Claas dochter in de oude kerk de vikarye van sᵗ. *Jooſt*; kapellanye of vikarye is hier een en het zelve. Deze vikarye was met twee miſſen ter week belaſt, en had iaarlyks 18 pont Hollands aan inkomen. De brief 'er van luit aldus:

Ailbrecht bi goids genade, Palenſgraue opten Rijn, Hertoge in beyeren, Graue van henegouwe, van hollant, van zeelant ende Heere van vrieslant, doen cont allen luden. Want hildegont meyſter clais dochter vander Steghe, meyninge ende wille heeft een Cappelrie te maken ende te ſtichten in die oude kerc tot Delf in die ere goids ende der goiden Sinte Joeſt, dair ſy tien pont ſiaers toe beweſen ende gheuen wille wt hoiren renten ende goiden, die ſy liggende heeft inden poeldijk. Soe hebben wy hoir gegheuen, geoerloiſt ende geconſenteert voir ons ende voir onſen nacomelingen, dat ſy ende hoir nacomelinge vande voorſz.

voirsz. Cappelrie gifter bliven sullen ende wesen tot ewigen dagen, sonder ons dair of in eniger wijs te onderwinden. In oirconde desen brieue besegelt mit onsen segele. Gegheuen inden Hage opten negenden dach in decemb. in 't Jair ons Heeren, m. cccc. ende twee.

Niet lang na den iare 1400 is mede noch gesticht een kapellarie of vikarye van s[t]. Pieter door *Margareta Barthoutzdochter Nagel*, wed[e]. van *Willem Jansz. vander Burch*, en stelde daar tot eerste bezitter van *M[r]. Jacob Obrecht*, die stierf 1447: de tweede possessor was heer *Paulus Hendriksz. van Voorhoud*, priester, 1448 gestelt by *Hendrick Pietersz. van Voorhout*, knape, en stierf den 23 Jan. 1499. De derde bezitter was *Adrianus Gerardi*, 1499. gestelt by jonkvrouw *Yda Hendriksd[r]. van Voorhout*, huisvrouw van *Dirk Dirksz. van Heemskerk van Beest*, met haar oudstezoon *Arent van Heemskerk van Beest*, bygenaamt *Arent vander Does*, stierf 1518. en wiert tot vierde bezitter van de zelve vikarye den 20 Aug. 1518 gestelt *Willem Bartholomeusz.* by M[r]. *Dirk Dirksz. van Heemskerk van Beest*, Jerusalemsheer, ridder van s[t]. Catryn, 16 maal burgemeester van Delft, met zyn oudste zoon, broeder *Dirk van Heemskerk van Beest*, prior van de Cathusers buiten Delft. Hy stierf 31 maart 1551. De vyfde possessor van dese vikarye was *Thomas Persoelen* 1551 gestelt by *M[r]. Vranck Dirksz. van Heemskerk van Beest* met zyn ouder broeder heer *Dirk van Heemskerk van Beest*, prior van de Cathusers: de zesde bezitter *Andries Cornelisz. Stulingh*, stierf 1631: en de zevende *Wouter Arentsz. Stulingh*, stierf 1632: na welke tyd zyn zusters *Geertrui* en *Aegje Stulingh*, clopjes, de voorn. vicarie noch 2 a 3 iaar hebben ontfangen, als wanneer haar de zelve is onthouden.

Wyders is in den iaare 1405 door Symon Arentsz. gesticht een eeuwige kapellarie ter eere Godts, volgens consent by hertog Willem van Beyeren daar van aan hem verleent, daar zyn vrouw en haare nakomelingen patroonen van zullen zyn, waar van wy den oorlofbrief hier laaten volgen.

„ Willem van Beyeren *&c.* doen condt allen luden dat wy voir ons „ en voir onse Nacomelingen geoirloft en geconsenteert hebben, „ oirloven en consenteren mit desen brieve Symon Aerntszoen Poirter on- „ ser Stede van Delf van zyns selfs goide als van sulken Lande als Symon „ voirsz. tot eenre morgen gave gaf Mabelyen sinen getruweden wyve te „ funderen, te stichten en te doteren in der ouder kerken te Delf, dair „ wy een Patroon en een ghifter of zyn, een eeuwigen Capelrye in die „ eere Goids die Mabelye syn wyf voirsz. en hoir Nacomelingen tot eeu- „ wigen dagen geven sullen mogen na sulken ordinancie en maniere als „ die fundatie en brief die Symon voirsz. dair af gemaakt heeft of maeken „ sal, inhouden en begrypen. In oirconde &c. Gegeven in den Hage „ op ten anderen dach in Augusto, *anno* MCCCC *en vive.*

In den iaare 1407 heeft Willem Jewyns zoon gefundeert zeekere prebende op des heyligen kruisaltaar, blykende by den volgende brief.

„ Willem &c. doen condt allen luden, want Willem Jewinszoen een „ prebende gefondeert op des Heylichs Cruys outaer in die oude „ kerk tot Delf mit sinen goiden drievout verbetert, soe hebben wy den „ selven Willem of sine nacomelingen geconsenteert en gemachtigt, con-

„ senteren en machtigen met desen brief, alsoo dat sy na dode Heere Ber-
„ telmeus van den Bosch die die voirsz. kapelrye nu ter tyt gebruykt en
„ besit die eerste ghifte hebben sullen en dairna wy en onse Nacomelingen
„ tot eeuwigen dage. In oirconde &c. Gegeven in den Hage op ten
„ xvj. dach in Aprille in 't jaer ons Heeren MCCCC en seven.

In den iaare 1410 is by de graaf van Hollant aan de erfgenaamen van Mr. Wouter van Delff, toe gestaan een Capellarie te stichten op st. Laurens altaar, als te zien is uit den volgende brief.

„ Willem &c. doen condt allen luden, dat wy om dienst wille die
„ ons Mr. Wouter van Delf seliger gedachten gedaen heeft en
„ synen uyterste wille te vervollen dair Goids dienst by gemeeret sal wor-
„ den, geoirloft en geconsenteert hebben, oirloven en consenteren mid
„ desen brief dat zyn erfnamen sullen mogen ter eeren Goids een Capel-
„ rie funderen van sulken goide als hi after gelaten heeft, en doteren in
„ der grooter Prochiekerke tot Delf op sinte Lauwerens outair, dan Lou-
„ rys Damaszoen onse getruwe Secretaris, overmits dat hi van syns selfs
„ goeden die voirsz. Capelrie gebetert en gemeeret heeft en na synre doit
„ Damas synen Bastairtsoen en syn erven rechte ghevers en Collatoirs of
„ wesen sullen tot eewigen dagen sonder ons en onse nacomelingen hem
„ des vorder te onderwinden in eenigerwys. In oirconde &c. Gegeven
„ in den Hage op sinte Peters dage ad vinculum Ao. MCCCC en tiene.

Nog bewilligde den zelve grave 1415 aan Martyn Vrankenzoon te moogen stichten een eeuwige vikarye of kapellarie ter eere Godts, ste. Pauwels en st. Martyns, volgens consentbrief aan den zelve verleent.

„ Willem &c. doen condt allen luden, dat wy geoirlooft en gecon-
„ senteert hebben, oirloven en consenteren mit desen brieve Mar-
„ tyn Vrankenzoen onsen poirter van Delf van sinen eyghenen erven en
„ goede te funderen te erigeren en te doteren in synte Ypolitus kerke
„ binnen onser Stede van Delft eene eewige Capelrie in der eeren Goids,
„ sunte Pouwels en sinte Martyns, welke Capelrie voirsz. Martyn voirn.
„ en syne nacomelingen tot eewige dagen geven sullen na sulker manyeren
„ en ordonnantie als die fundatie en brief die Martyn voirnt. dair of ge-
„ maict heeft of noch maken sal, inhouden en begrypen sonder ons of on-
„ sen nacomelingen hun des in eenigerwys te bewinden; behoudelyk al-
„ tois ons en eenen yegelicken sulks rechts en dienste als tot haer toe op
„ dat goet, dat men tot 'er voirsz. Capelrie maken sal, gestaen hebben.
„ In oirconde *&c.* Gegeven in den Hage op ten xije. dach in Octobri in
„ 't jaer ons Heeren MCCCC. en vyftien.

In den iare 1445 stichte *Pieter Jacobsz Olivierz.* priester in de oude kerk een vikarye aan st. *Andries* outaar ter eeren der *allerheyligste Dryvuldigheit*, *Maria de Moeder Christi en st. Piter*. De stichtingbrief luit aldus:

" Condt ende kenlic sy allen gelovigen Kerstenen luyden die dese letteren
" sullen sien ofte hoeren lesen, dat ic *Pietor Jacob Oliviers*, Priester, angeleyt
" mitten geeste der godsdienstiger devocien, begerende die aerdtsche din-
" gen in hemelsche, ende dat verganclick es in 't geen dat eewich es sa-
" lichlyk te keeren, ende dat ick lange inder begeerten gedragen hebben

„ by

" by der hulpe ons Heeren tot volcomenheyt te bringen, Soe heb ick van
" den goede dat my Godt verleent heeft gesticht ende stichte mit desen te-
" genwoordigen brieve enen ewigen godliken ende kerckliken dienst ofte
" ampt ter eeren der heyliger Drievoudicheyt, Maryen der gebenedider
" moeder ons liefs Heeren, ende des heyligen Apostels sinte Pieters, voor
" salicheyt ende laveniſſe mynre zielen en mynre ouder zielen, vaeder en-
" de moeder, ende der geenre daer ik aelmiſſen ende weldaet of ontfan-
" gen hebbe. Tot welcker stichtinge ick den voorsz. dienst bewyst ende
" gegeven hebbe, bewyze ende geve ick die renten van twintich gemeten
" lants, gelegen binnen den ban van Nyeuwenhooren, aen twee stucken, dat een
" stuck ses gemeten groot, ende zyn gelegen over dat huys dat Gillys Danc-
" kaerts nu ter tyt toebehoort, bynnen dese lantmercken, die Heerwech an die
" westzyde, en aen 't noorteinde Jacob Willem Claesſz an die oostzyde,
" ende Jan Dankaertsſz an 't zuyteynde alrenaest. Ende dat ander stuck vier-
" thyen gemeten groot gelegen zuytwaert vanden voorsz. huyse binnen dese
" lantmercken, die Heerwech aen die noortzyde, ende aen dat oosteynde des
" Heeren Vrilandt aen die zuytzyde, ende Clement Pietersz. erffnamen
" an dat westeynde alrenaest. Ende ick doe offtal vanden voorschreven
" lande voor my ende voor mynen naecomelingen ende erven van allen
" aenspraecke ende erfeniſſe, ende begeere ende wille dat drie die
" outste ende naeste mannen van *Jacob Oliviers* mynen vaeder, ende *Aech-*
" *te* mynre moeder, ewelycken dese voorsz. dienste ofte ampte geven sul-
" len. Behoudelyck altoes dat ick alsoe lange als ick leven sal, daer myn
" wille off hebben sal selve te verdienen off te doen geeven dien ik wille,
" nut, dienste ende last, groot of cleyn, ende tot wat steden my dat ge-
" lieven sal ende guetduncken sal te verdienen. Ende ick *Pieter* voorsz.
" gonne ende geve puerlicken om Goodts willen desen voorsz. dienst Mr.
" *Jacob van Busch* Priester, alsoe dat hy ende die geene daer hy dienst over-
" mits permutatien eens anbringen sal nyet vorder belast en sullen wezen,
" dan mit een *miserere mei Deus*, ter weecken eens te lezen, mer na die tyt
" dat sy beide des dienstes weerloos worden, of die besitter des dienſts
" weerloos wort overmits die schult der natueren, ende ick *Pieter* voor-
" noemt dan in der tyt nyet en waere, soe zullen die renten van den voorsz.
" lande gelyck gedeelt worden in tween beneficien ende Capelrien, ende
" die zullen twee persoonen gelyck verdienen *in sinte Ypolitus kerke tot Delst*
" *op sinte Andries outaer*, mit daegelicx Miſſe te samen, elcx over ander
" dach of over ander weecke, als sy dat te samen vredelycs ende bequa-
" melycs zullen ordineren. Behoudelyk altoes dat sy den Priester des Vis-
" coopers gilde die dat outaer gesticht hebben, nyet hinderlyck en zul-
" len wezen in synen diensten, maer als hyt begeert soe zullen sy hem la-
" ten hebben een seker ure synen dienste te doen: Ende als zy de Miſſe
" gedaen hebben soe zullen zy elcx syn beurte visiteren dat graf daer myn
" vaeder ende moeder in begraeven leggen, en lesen een *miserere mei Deus*
" ende *de Profundus*, mitter *Commendacien* voor die zielen metter *Collecte*,
" *Deus in cujus miseratione animæ &c.*

Dan vinden wy weder diergelyke timmeragie gedaan door *Jacob Warboutſz.* aan het outaar van s[t]. *Nicasius*, des iaars 1476, waar van wy de stichtingbrief hier ook laten volgen, die van dezen inhout is.

" IN *den name der heilige en onverdeelde Drievuldigheit*, *Amen.* In 't jaar
" na 's Heeren geboorte 1476 inde 9 indiktie, op den 16 February

„te vier uuren na den middag of daar omtrent, in 't vyfde jaar des Pausdoms „van den heiligsten Vader en Heer in *Christus*, *Sixtus* den vierden van dien „naam, is voor my openbaar Notaris onderschreeven, en voorde onderstaan„de getuigen, dewelke byzonderlyk daar toe geroepen en verzocht waren, „in eigen persoon verscheenen de eerzaame en vroome Heer *Johan War„boutszoon*: hebbende met ryp overleg by zich zelven overwogen hoe loffe„lyk en Gode behaaglyk het is, de goddelyke diensten te vermeerderen; en „hoe aangenaam dat het Gode is, zynen lof te zingen, en hem de offerhan„den des lofs op te draagen, 't welk de Heer der Heirschaaren zelf aan zy„nen byzonderen vriend *Moises* te kennen gaf met deze woorden. Kies ee„nige mannen, die de gierigheit haaten, om recht te doen over het volk: „maar gy zelf neem die dingen waar, dewelke Gode aangaan; met lof-of„ferhanden aan Godt op te draagen; en zyne kerkdiensten te verrichten. „Zoo heeft dan de gemelde stichter, op dat hy alle voornoemde (kerkdien„sten en lof-offerhanden) tot vernietinge, afwassching, en vergeeving van „alle zyne zonden en misdaaden, en van de zonden en misdaaden zyner ou„deren, Gode zynen Schepper zoude doen betaalen en opofferen, begeert „dat 'er uyt zyne eigen goederen, dewelke hem door de dood van zyne ou„ders aanbestorven waren, Gode ten eeuwigen tyde offerhanden zouden op„gedragen worden. Overzulks heeft hy, ter eere en tot lof van den Al„magtigen Godt, van de H. Maagd *Maria*, van S. *Nicasius* in 't byzonder, „en in 't algemeen van alle zalige Geesten en Gods Heiligen, in de oude „Kerk, aan 't outaar van den H. Martelaar *Nicasius* voornoemd, opgerecht „en gesticht eene vikary of kapellany: dewelke hy daarenboven met de „onderstaande goederen en inkomsten begiftigt heeft. En hy heeft de on„derschreve landeryen en renten, zuiverlyk en eenvoudiglyk om Gods wil„le, ter vermeerderinge van Gods lof en eere, voor de vergeevinge van zy„ne zonden, en van de zonden zyner ouderen, te weeten van zynen Vader „en zyne Moeder, mitsgaders van alle zyne vrienden, aan dezelve kapel„lany voor haare inkomsten gegeeven en toegewezen. Voor eerst heeft hy „daar toe beweezen en gegeeven ses mergen in het ambacht van Maasland „gelegen; dewelke land en veur gemeen zyn met de landeryen van *Jacob „Allerts* kinderen: welke ses mergen *Porterwille* tegenwoordig gebruikt, en „voor acht Hollandsche ponden en twee Goudguldens in pacht heeft: waar „van wy den huurbrief gezien hebben; dewelke, op het verzoek van den „zelven *Porterwille* bezegelt was met het zegel van een eerlyk man, met „naame *Jan Klaasse*. En hoewel de oorspronkelyke landbrieven, gelyk de „voornoemde stichter getuigde, in den brand van Vlaardinge verbrandt wa„ren, zoo is het echter aan ieder een kennelyk en openbaar, de algemeene „spraak getuigt het ook, dat hy door recht van erfenisse, en ter gelegend„heit van zyne ouders dood, in het bezit van de gemelde landeryen geko„men is. Daarenboven heeft hy voor eene vaste inkomste aan de voornoem„de kapellany gegeeven, geschonken, en toegeweezen de helft van seven „en een halve hond, ook onder 't ambacht van Maasland in 't nieuwe Noord„land gelegen; zynde land en veur gemeen met de landeryen van *Willem „Arentszoon*, en *Jan Jansz* en strekkende van den Nieuwendyk tot den ou„den Maasdyk: in welker noorder gedeelte gelegen zyn de landeryen van „*Jan van Hodenpyl*: en dewelke beweste paalen aan den *dwarsdyk met de „ment*; zoo als in den oorspronkelyken koopbrief duidelyk uytgedrukt „staat; en gelyk ik, met de ondergeschrevene getuigen, zelfs gezien heb.

„Deze

„Deze voornoemde landeryen gebruykt *Pieter Willemszoon* voor drie „Hollandſche ponden jaarlyks. Noch heeft hy ten behoeve van gemel- „de kapellany, en tot onderhoud van den Regent derzelve, gegeeven ſe- „ven hond en een half, gelegen in 't ambacht van Wateringe; land- en „veur- gemeen met de landeryen van zynen oom *Arent Janſz.* voor dewel- „ke jaarlyks vier Hollandſche ponden betaalt worden. Eindelyk heeft hy „aan de voornoemde kapellany, tot haar vaſt inkomen, gegeven drie mer- „gen lands, gelegen onder het ambacht van Maasland, land- en- veur ge- „meen met de landeryen van *Arent Janſz.* voornoemd, en van *Willem Pyn*, „Burgeren der ſtad Delft; voor welker gebruik jaarlyks betaalt worden „tien Hollandſche ponden. De brieven over den eigendom en de ver- „kooping van de voornoemde landen heb ik zelf, gelyk gezegt is, met „de onderſtaande getuigen gezien en gelezen. Van alle welke landen en „inkomſten, met alle en iedere rechten, vrydommen, voorrechten en pro- „fyten tot dezelve landen en inkomſten behoorende, en dewelke den gee- „ver en ſtichter voornoemd eeniger wyze mogten toebehooren, hy (gee- „ver en ſtichter) ten behoeve van de gemelde kapellany door het overgee- „ven van een halm afgeſtapt is, zonder eenig recht of eigendom daar aan „te behouden. Echter heeft hy de beſtiering en als bezitting van gemel- „de kapellany, met alle de rechten daar aan behoorende, voor zyn leven „lang, vry en onbelaſt van eenige Miſſen, aan zich zelven behouden. En „heeft gemelde Stichter begeert dat na zyne dood, door den Patroon die „'er als dan weezen zal, tot de voornoemde kapellany voorgeſtelt zal wor- „den Heer *Wouter*, *Gerrit Bindykſzoon*, des ſtichters bloedverwant: an- „ders heeft hy de begeeving en voorſtelling, dewelke ('t geen Godt ver- „hoede) daar tegen aan gedaan mogt worden, vernietigt, krachteloos en „onwettig verklaart; en heeft begeert en bevolen datze voor vernietigd „gehouden zal worden. En zal de Regent der Vikarye of de Vikaris, „die het na de dood van den Stichter weezen zal, ten eeuwigen tyde ge- „houden en verbonden zyn om voor de ziele van den Stichter, en voor „de zielen van deszelfs Vader, Moeder, en vordere vrienden, wekelyks „vier Miſſen te leezen; of om dezelve door een ander vroom en bequaam „Prieſter loffelyk te doen leezen, enz.

In den iare 1477 heeft weder eene Jan Janſz. van Delft licentiaat in de kanonyke rechten, en paſtoor der kerke van Voorhout, een dorp in Rhynland gelegen, ook een vikarye aan het outaar van s^t^. *Nicaſius* geſticht, waar van de brief noch in wezen is, die aldus luit.

" Y*N den naem ons Heeren*, *Amen.* Sy kennelyc allen en eenen yge- " lyck dye deſe tegenwoordyge bryeven ſullen ſyen ofte hoore leeſen " dat in den jaren 14. hondert ſeven en ſeventich op den 29. Sept. den eer- " weerdigen en voorſyenigen man M. *Mattys Ian* (*Ianſz.*) *van Delft*, Ly- " centiaet in de Canonycke rechten ende Paſtoor van de parochykercke " van Voorhout, gelyck het den almagtigen God belyeft heeft, deſer we- " reldt is comen te overlyden, eerſt gemaeckt hebbende gelyck het be- " taemt ſyn wettelyck teſtement, int welke hy als executeurs ende fidei- " commiſſariſſen van ſyn teſtament ofte uyterſte wille geordoneert gekoſen " en gemaeckt heeft dyskreete mannen, te weeten M. *Iohan Dyrcks Delft* " ſynen neef, Licentiaet in de Canonycke rechten, de Heer *Cornelys Bec-*

" *tens*

" *tens* Rentmeester van het Susterhuys van synte *Barbaren* tot Delft, en
" **Theobatent Willem* Rector Rentmr. van het heyllege Begynenkloster
" in Leeuwenhorst, aan den welcken de voorf. testateur heeft geconsen-
" teert ende gegeeven geheele en volle macht over alle syn goederen soo
" roerende als onroerende te dystrybueeren, te geeven, ende te ordeneeren,
" en alles te doen soo als het heylsaem is, en best tot synen salicheyt soude
" konnen geschieden, Aanmerckende dan dat het heylich en godtsalych is
" altyt Godes eere te verbreyden en den Godtdyents te vermeerderen, soo
" yst dat de bovegeseyde executeurs in den naem van den voorhaelden tes-
" tateur hebben gefondeert, gemaeckt ende gegeven, fonderen maken en
" geven uyt de goederen van de voorf. testateur, seekere eewyge vikarye
" ofte capellerye in de Oude kercke van Delft behorende in *Delftland* te
" bedyenen ten eewygen tyde op het outaer van synte *Nycasyus* Martelaer
" ende Pryester, tot lof en eere van den almachtygen Godt en de alder-
" heerlykste Moeder ende Maget *Marya*, van den godtsalygen Apostel
" *Bartholomæus*, als mede van godtsalyge mannen *Hypolytus* en *Nicasyus*
" Martelaeren tot vermeerderyngen van den Godsdyents, omme in den
" heemel voor dye eewyge glorye te verkrygen vergyffenys van alle de
" sonden van testateurs, syn vader ende alle syn weldaden (*weldoenders*)
" en dat op de allerbeste myddel en manyeren als sy het sullen konnen of-
" te vermogen te doen; en tot onderhout van den Pryester ofte Cappel-
" laen dye daer in sal dienen hebben sy op hem gegeven en toege-eygent,
" en geven en toe-eygenen, tot ende vor een gyfte van voorf. vicarye of-
" te capellerye eewyglyck en onverroepelyck de renten en landen hyer on-
" der gef. en verhaelt: te weeten eerst vyer en dertich schellyngen Hol-
" lans tsarelycks staande op drie huysen en erven aen anderen gelegen van
" *Wyllem Wyllemsen* in Delft, gelegen aan het oosten van *Wyllems*, aen westen
" *Wyllem Wyllemsen*, sych streckende achter Delf, te weeten aan de gracht,
" en worden betaelt voor de eene helft Alreheyligen, ende vor de ander-
" helft in de maent van Mey. Item noch dertych Schellyngen Hollans
" jaerlycks, staen op een huys in Delft op de voorf. plaets, hebbende ten
" westen *Pyeter Pyeterse*, ende ten oosten *Wyllem Wyllemse*, sych streckende
" als voren, ende worde betaelt als boven, gelyck uyt de bryeven van
" coop hyer voren gemaekt claer blyckt; Ytem noch twee en dertych groo-
" te Vlaems staande op het huys en erven van *Jan Wyllemse van Leyden* in
" de S. buyrt, hebbe aan het ooste het huys van *Willem Doessens*, ten wes-
" ten het huys van *Wyllem Willemsen*, strecken sych ook en worden betaelt
" als vooren. Ytem noch twee en dertich groote Vlaems jaerlycx staende
" op het huys van *Wyllem Does*, in de vorschr. buert, hebbende ant osten
" het huys van *Claes Mychyelse*, en aent westen het huys van *Willemsen*,
" voort in alles als boven. Ytem noch twee en vyftich Schellyngen Hol-
" lans en twee stuv. yaerelycx, staende op de voorschr. plaets op het huys
" van *Arent Viskoper*, hebbende ten ooste *Nycolaes Ryck*, en van den tyt
" van betaelynge andere dyngen coomt het over een met de bryeven van
" coop met de rente voorschr. Ytem noch een margen lands geleegen int
" Voorhout, hebbende ten westen een margen lands behoorende totte vi-
" carye van de heylyge maget *Marya*, gelegen in de kerk van Voorhout
" ten oosten *Vrerick Vrancken* den tymmerman, ten suyde *Aluyt Janse*, ten
" noorden streckende op die Wateringe. Ytem een marge lant gelegen
" in het dystryct van Vorhout achter het huys van *Symon Tanse*, gecoft
" van *Reynnyer Pyeterse Claer*, hebbende ten oosten en ten westen M. *Ma-*

* In een ander Hantschrift staat Theobaldus.

"*tys*

" *tys*, Paſtoor vant Vorhout, ten zuyde de voorſchr: *Reynyer*, ten noorden
" het clooſter van Leeuwenhorſt. Ytem noch een ſtuk lant van twee hont
" gelegen ook int Voorhout, gekoft van voorſz *Reynyer*, hebbende ten noor-
" den en weſten de voorſz M. *Matys*, ten noorden het voorſz. klooſter, en te
" ſuyde voorſz. *vycaria van de heylyge maget Marya*, in Voorhout. Ytem nog
" een margen lant gelegen int Voorhout, gekoft van M. *Johan de* * *Twyth* after
" het huys van *Symme Ianſe*, hebbende aent ooſten de voorſr *Reynnyer Pyeterſe*
" *Claer*, aent weſten de Suſteren van Warmont, ten ſuyde een ſtuck lants ge-
" ſeydt Vranckryck tegen Noordyck, toebehoorende aan te Gelyeren (Re-
" gulieren) van Leyderdorp, ten noorden *Dirck Bramer* †. Ytem noch een
" margen lant van vyf hont gemeeten, ook gelegen in Voorhout, hebben-
" de aant ooſten het lant van den Paſtoor van Voorhout, aant weſten H.
" en M. *Ian Fyllypſe Leenicke* van eenen brak tot den anderen. Ytem noch
" twee margen lant, ofte daer omtrent, gelegen in Vlaerdyngh, dye tegen-
" woordig worden gebout by *Iacob* en *Ysbrant Burger* verſr. volle broeders,
" gemeen met vyftych margen met *Adryaen Iacobſe Mayen* van Schiedam
" en *Gerryt Gerrytſe* tot Vlaerding, hebbende aent ſuyde de voorſr *Gerryt*
" *Gerrytſe* met ſeven margen, en aan 't noorden den voorſr. *Iacob Mayen*,
" ſych ſtreckende ten ooſten op dye groote vaert, en ten weſten op de bruyck-
" wech. Ytem noch een margen lants gelegen in Vlaerdyng in de negen
" margen, waer van twee deelen toebehoren het heylige Geeſthuys tot
" Schyedam, en het derde deel het heyligen Geeſthuys in Vlaerdyngh,
" hebbende aan 't ſuyden de poſſeſſye van *Dyrck Goemans*, aen (van) ach-
" ter de Maesdyck, aen 't weſten de Poeldyckſe wateryng, aan 't noorden
" dat lange landt. Ytem noch een margen landt gelegen in dyſtryct van
" Maſelandt, 't welck bebout wordt by eenen *Willem Loots*, hebbende aan de
" ooſtzyde de Groenewech en het oude gaſthuys van Delft, aan het weſten-
" de de Poeldyckſe Wateryng, aan het zuyden en noorden *Bartel Dyrckſen*.

" Daerenboven ſoo hebben de voorſeyde Executeurs ten behoeffe van
" de voorſr. vycarye ofte capellerye en tot voorſeyde gebruyck opge-
" dragen, en dragen op, het recht, eygendom, heerſchappye, van de-
" zelve lande en renten met allen recht en alle (dat) daar toe zoude mogen
" behooren op de alderbeſte manyeren, myddel, ende oorzaeck als zy het
" beſt ſoude konnen ofte (moeten) doen. Daerboven zoo wyllen en or-
" deneeren de verſr. Executeurs dat (de) poſſeſſeurs van deze voorſeyde
" vikarye zal zyn *Vyllyppus* ſoone van *Jacob Janſe*, te weeten de broeder
" van de voorſr. teſtateur, malcander van vader en moederzyde beſtaande.
" En om dat deze voorſr. *Vyllyps* na de dood van M. *Johan Dyrckſe*, neve
" van den voorſr. teſtateur nu wachtende (is) de prouve van ſynne vicarye
" gelegen in de nyeu kerck van Delft, en by den voorſr. teſtateur gefon-
" deert ofte gegeeven, op dat dan de voorſr. Vylyps nyet en zoude wor-
" den beſitter van meer benefytyen als een, twelk teenemaal is geweeſt te-
" gene den ſyn en meynynge van den teſtateur, geblyckt (gelyck blyckt)
" by de fundatie van benefytyen zoo in de oude als in de nyeuwe kerck
" door den teſtateur zelfs gefondeert, daerom zoo ordyneeren en wyllen
" de voorſr. Executeurs dat tot de voorſr. vicarye in de nyeu kerck gele-
" gen, na dat deſelve na de doodt van voorſr. M. *Johan* zal comen te fa-
" ceren (vaceeren), zal gepreſenteert worden *Tomas Dyrcs*, te weeten des
" teſtateurs M. *Matys* ſuſters zoon, van vader en moeders zyde malcander

 " be-

* Miſſchien de Wit, of naar de ſpelling van dezen Brief de Wyt: want men moet den Schryver in veele woorden wat toegeven.

† Hier ſchenen eenige regels 2 maal geſchreven.

" bestaende, zoo hy tot het Pryesters ampt wyl koomen: behoudens dat
" in hem tot dye vicarye (te presenteeren) en oock in alle die gene die tot
" die tegenwoordige vicarye zullen gepresenteert worden, geschuywet
" werden de pluralyteyt van benefytyen, waer mede zy de conscientien
" van de naeste vryenden hyer onder gesr. soo int gemeen als van yder int
" bysonder wyllen en begeeren belast te syn.

" En sullen de patronen van voorsr vicarye syn, soo dyckmaels dezelve
" sal comen te vaseren, dewelcke de naeste zyn van de vicary van Synt
" *Anna* in de kerck van Delft door den voorsr. testateur in syn leeven ge-
" stycht, te weeten de Prene (Prior) voor den tyt van het clooster van
" Synt *Barnardus* in Warmont van de ordre Cystern. . . en de Rectoor
" voor den tyt van het Susteren clooster van Sinte *Barbara* in Delft van de der-
" de ordere van Sinte *Fransyssecuys*, en de naeste man ofte vrouw van synne van
" de versr. testateur de oudste van de rechte en nedergaende linie. (Soo)
" nochtans dat de naeste man voor de vrou sal worden geprefereert, enz.

In den iaare 1499 stigte *Geertruid Dirksd*r. *van Beest*, weduwe van den heere *Cornelis Gysbertsz. van Andel*, die 1467 scheepen, en 1480 burgermr. van Delft was, een vicarie op het outaar van st. Andries apostel, ter eeren des H. Andries des apostels, Quirinus des Martelaers der voorsz. stad, Anthonys Padua des beleiders, en Clara des Maagts, met vier missen s'weckelyx, waarvan wy de fundatiebrief alhier laaten volgen.

" IN den Naame des Heeren, Amen. Alle ende een ygelyken, die dit tegen-
" woordige openbaar Instrument sullen sien, leesen, ofte hooren, sy bekent,
" ende blykt Claarlyk, dat int jaar na de geboorte desselfs onses heeren 1499:
" ter tweeder indictie op den 21e dagh des maants February, ter vesper tyd,
" oft daar omtrent int sevende jaar des pausdoms van den allerheyligsten Va-
" der in Christo en onsen heeren, heere *Alexander* paus de VI voor my nots.
" publ: en de ondergeszr. getuigen hier toe specialyk versogt, en gebeeden,
" personeelyk gecompareert zynde de eerbare Jostrouwe *Geertrid Dircxd*r.
" *van Beest*, nagelate Wede. van *Corn: van Andel*, Zalgr Geds, porteresse des
" stads Delft inde streeke van Hollant, begerende gelyk sy verklaart heeft
" haare tydelyke goederen in Eeuwige en aartsche in hemelsche tot vermeer-
" dering vanden Godsdienst, ende aldermeest daar de gedagtenis gehouden
" wert van het lyden onses heeren, ende het Sacrament van onse verlossinge
" gelukkelyk veranderen tot loff, ende glorie van den heylige en onverdeeli-
" ge drievuldigheyd ende ter eere vande heylige moeder Goods, des maagts
" Maria, ende des geheele hemelsche Geheyligde Regeringhe, ende tot be-
" houdenis der zielen, soo van haar selfs, als van *Cornelis van Andel*, haar man,
" haarer beyder ouders, van haare kinderen, swager vrienden ende goetgun-
" stighen soo leevende als dooden, bespreken ende opgerecht heeft be-
" spreekt ende regt op mits desen, een geduyrige vicarie ofte Capellarie,
" op 't outaer van st Andries apostel in de kerke van st Hipolitus, marte-
" laar der voors: stad Delft, in sonderheyt ter eeren des H. Andries des
" Apostels Quirinus des Martelaers der voorsz. stads, anthonys padua des
" beleiders, en Clara des maegts met vier Missen Swekelyx te bedienen,
" in den welke de Vicarier van voorn. Vicarie ofte in syn plaats den dienst
" doende, specialyke gedagtenis sal maaken van *Geertruid* voorn. als fon-
" datrice; van *Corn: van Andel*, haaren man, van beyde haar ouderen,
" swageren, vrienden en goetgunstigen, soo levende als dooden; tot be-
" spreek van welke Cappellarie, en 't onderhout der Regeerders desselfs
" (alsoo de Geestelyke dinge sonder tydelyke niet langer kunnen bestaen)

" de

„ de voorn: fondatrice gegeven en aangeweesen heeft, geeft en wyst aan
„ mitsdesen uyt een Lautere en onwederroepelyke donatie als geseyt wort,
„ onderde levende, voor eerst inden banne van Voorburgh de helft van
„ *Vier morgen Lands*, genaamt de Capelle Camp, welke bruikt Ruyter
„ Jacobs voor elf ponden s' jaars gemeen met de Erfgenamen van *Dirck van*
„ *Beest*, gelegen nog inden banne voorsz. de helfte *van twee morgen* lants,
„ die bruikt Dirk van Veen, voor agt halff pont Hollants, gemeen met
„ de voors. Erfgenaamen, leggende nog ter selver plaatse het sesde deel
„ van 16 hont lands, en de helft van het ander deel, welke bruyk Wa-
„ lingh Carbrants voor Eelff ponden Hollands gemeen met de lande der
„ voorn: Erfgen: geleegen nog ter selver plaatse een *sestendeel van derde*
„ *halff morgen* lants, ende helfte van het anderdeel, welke bruikt Pieter
„ Janssen voor drie ponden hollants, gemeen met de lande der voorsz.
„ Erffgenaamen, nog ter selver plaatse een stuk lands in *vyff halff mergen*
„ lants toebehorende eensdeels de Peposen by Delft, en Ellense, eensdeels
„ de Ogynen, en eensdeels de voorn: Erfgen: welke bruikt Pieter Arense
„ voor sestien ponden hollands s'jaars ende het stukje van de fondatrice
„ doet jaarlyx 2 ponden agtien grooten met drie duyts, nog ter selver
„ plaatse het *vierendeel* van *twee morgen* lands ende het *vierendeel* van
„ *anderhalff* lands gemeen met de voor voorn: Elense ende voorn. Erfge-
„ naamen gelegen, welke buyken de Susters in Ryswyk de twee morgen
„ voor drie ponden en een en twintigh grooten, welke stuxkens lands voor
„ waar en den Eigendom der selver de voorn: fondatrice aan handen myns
„ notaris publ: onder gesz. wettelyk stipuleert en in plaats en van wegen
„ allen en een ygelyk, die het aangaat ofte aangaan soude mogen versee-
„ kerende in de selve Capellanie overgedragen ende ontslagen heeft, o-
„ verdraagt en ontslaat deselve mitsdesen met behoorlyken en gewoone-
„ lyke vrymaacking, en ontslaging willende dat de Vicarier ofte die den
„ dienst voor hem zal doen daar voor een yder de voors. misse gedaan
„ synde sal afkomen van de trap des autaers aldaar lesende de psalme *Ont-*
„ *fermt u over my o Godt*, *uyt den diepten*, *pater noster*, *ave Maria*, *met de*
„ *Collecten* voor de fondatrice, voor haare ende geloovige afgestorven,
„ ende tot welke Vicarie voorwaar sy voor den seer eerwaardige Vader in
„ Christo en heeren heere Fredrik van Raden, bisschop, en heere van Ut-
„ tregt, ofte voor syn eerwaarde Steedehouder in het geestelyke omme
„ de Canonike institutie te verkrygen, den eerlyken man M[r]. Cornelis
„ Thielmans, priester van het voorn. Stift van Uttregt, als habijl ende
„ bequam opregtelyk en eenvoudelyk om Gods wille voorgedragen heeft,
„ het Regt van gifterschap des voorn. Capellenie voor haar selfs behou-
„ den hebbende, soo lang sy in het leven sal syn, ende na haar doodt, wel-
„ ke God geve dat geluksalig sy zal, het voorn: Regt van Gifterschap
„ koomen en de volveeren op de abdyssen in tyden van het Clooster van
„ de H. Maria in Nasaret, des voorn: stads sint Clara ende op *Frans Duist*
„ *Jacobsz.* haar dogters zoon, soo lang hy in't leven zal wesen, maar naar
„ syn overlyden op de abdissen alleen, dewelke met de voorn. *Frans* soo
„ lang hy leeft ende zy alleen na zyn overlyden so meenigmaal de voorn:
„ Vicarie sal komen te vaceeren gehouden zal wesen tot de selfde voor te
„ draagen een priester ofte klercq ten minsten ses en twintigh iaaren out,
„ arm, niet voorsien ende soo veel van zyn eyge patrimonicx Goed niet
„ hebbende, dat hy daar van soude kunnen Leeven, en tot hooge heylige

 „ dienste

„ dienſte ſoude mogen geraaken, ſynde ook van goede naam en faam ende
„ van een eerlyk leven, alſoo dat ſy haat ende gunſte uytgeſlooten zynde,
„ en alle onbehoorlycke genegentheeden ende gebeeden aan d'een ſyde ge-
„ ſtelt zynde haar beſte doe van deſelve te voorſien van d'alderbeſte en
„ bequaamſte op haar Conſcientie, die ſy daar over die laſt bevoolen heeft,
„ dog ſoo ſy eenige prieſter ofte klerq gevonden mogt hebben gelyk voor-
„ ſprooken wert gequalificeert afkoomende van de Linie des bloedsver-
„ wantſchaps van *Margaretha zalg*[r]. ged[e]. huisv: van *Jacob Duyſt*, die ge-
„ oordeelt ſal hebben bequaam te zyn, ſoo ſal ſy ſoodanige, ofte ſoodanigen
„ voor alle andere voordragen, desgelyks ſal ook de voorn: abdiſſe doen,
„ en die gifters van die andere drie Capellanie op het outaer van de H.
„ X[m]. Martelaaren Nicaſi en Jeronis in dezelve kerke van de voorn: fon-
„ datrice ook geſtigt, prefererende het bloedverwantſchap van *Margare-
„ tha Jacob Duiſten* huisvrouw voor allen anderen, niet tegenſtaande dat
„ het in de brieven van die fondatie niet en is uytgedrukt, dog ſoo daar
„ niemant bequaam geweeſt zal ſyn van de linie des voorn. *Margaretha* dan
„ ſoo ſy imant gevonden mogten hebben alſoo daar voorſprooken wert ge-
„ qualificeert, die weſen mogte van de Collaterale linie des bloedsver-
„ wantſchap van de fondatrice ofte van *Cornelis van Andel* haaren man, ſoo
„ ſal ſy ſoodanige bequaam ſynde voordragen voor iemants vreemts, daar
„ en boven zal de voorn: Vicarie nimmermeer moogen verreult werde met
„ eenige kerkelyke benificien ofte dienſt by imants toelatinge, wie hy ook
„ mogte zyn, en zal de beſitter deſſelfs gehouden weeſen, die nog geen
„ prieſters en waeren voor het 26[e]. Jaar ſyns levens den volkoomen heyli-
„ gen dienſt des prieſters-ampts aan te veerden, ende inde ſtad van Delft,
„ ten ſy ſaaken ſy in eenige univerſiteyd ſal willen zyn ſtudie volvoeren,
„ te woone ende zyn voorn. Capellanie ſelfs behoorl:, geſonds lyfs zynde
„ te bedienen, ende ſal ook de Vicarier geen anderen kerkelyken dienſt moo-
„ gen aanvaarden, iſt ſaaken, dat de Vicarier in tyde tegen de voorgaande
„ dinge ofte ietwat derſelfden quaame te doen met ſyn Capellanie te ver-
„ nielen, ofte niet binne de voorgeſtelde tyt tot het prieſterampt niet te
„ geraaken ofte met in plaatſe van de Vicarie niet te woonen, ofte met ſelfs
„ die niet te bedienen, ten ſy by voorverhaalde ongelegentheden ofte ook
„ met eenige andere kerkendienſt aan te veerden, ſoo ſaldan door dat ſelf-
„ de de Capellanie koomen te vaceeren, en ſoo ſal dan de gifters gehouden
„ weeſen binnen halff Jaar een ander, alſoo daar geſegt is, gequalificeert
„ zynde tot deſelfde alſoo vaceerende vicarie, ſoo meenigmaal voor te dra-
„ gen, als dat ſal koomen te gebeuren, dog ſoo het geviel dat eenig beſit-
„ ter van de voorn. Capellanie, ſoo ſeer aan lighaam verviel, door krank-
„ heeden ofte andere accidenten, dat hy de voorſ: miſſe weekelyx niet en
„ konde doen, ende dusdanige verhinderinge ofte verſwakkingh ſoude
„ ſchynen langen tyd te ſullen duuren ende beſitters ſoo arm waeren, dat ſy
„ ganſelyk ſoude moeten leeven vande vrugten des voorn. Capellanie, niet
„ vermoogen een ander prieſter, die voor hem den dienſt ſoude waernee-
„ men te voldoen, heeft de fondatriece in dien aanſien toegelaaten, dat ſoo-
„ danigen armen en onvermoogen Vicarier van de voorn: Capellanie ge-
„ duurende de voorſz. onvermogentheyt de voorſz. miſſe agter weegen laa-
„ tende vande Capelnys incomſte ſal mogen leeven by manier van aelmiſ-
„ ſen, op dat hy niet genootſaakt is te bedelen, ofte de uyterſte armoede
„ te lyden, niet te min in andere Godsdienſtige werken en gebeeden ge-

„ houden

„ houden blyven te doen voor de ziele van de fondatrice en van andere „ voorn$_t$. na zyn Confcientie en devotie, behoudel: by foo verre dusdanige „ Vicarier na fyn doodt ietwat van tydelyke Goederen nagelaten mogte „ hebben boven zyn uytvaert, ende andere fchulden, waardoor de nagelaa- „ tene miffe ofte int geheel ofte ten deele foude mogen verhaalt werden, „ foo heeft de felve fundatrice gewilt en bevoolen, dat die miffe verhaelt „ werden, foo Geleegentheyd der Goeden, die door den overleeden be- „ fitter mogen nagelaten zyn, maar foo het gebeurde dat iemant anders of- „ te eenige andere 't fy klercq ofte Clerquen van de Linie der voorn. *Mar-* „ *garetha Jacobs Duift* afkoomende voorgedragen werden tot de Capella- „ nie ofte ook mede tot de drie andere voorfz. Capellanie, foo fal dan de „ abdiffen, ende de andere mede Gifters van de twee Capellanie, foo het „ haar maar te Confcientie zal goedvinden oirbaerlyx te weefen, mogen „ difpenfeeren van foodanige voorgedragen te werde, alfoo dat fy ofte fyl. „ ook onder haar 20^e. jaar fal ofte fullen mogen tot dezelfde voorgedragen „ werden, behoudel: alle de andere behoorlyke omftandigheeden, maar op „ dat alle defe voorgaande dingen, ende elk van dien in 't byfonder cragt „ grypen, ende haar behoorl. effect neemen, foo heeft de voorn: fondatrice „ ootmoelyk verfogt ende verfoekt mits defen aan den heer Eerwaardi- „ gen Vader in Chrifto ende onfen heere den Biffchop van Utregt voorn: „ ofte zyne Eerwaerdigen Stedehouder in het geeftelyke, dat fy in des „ voorn: vicarie ftigtinge fchenkinge en hevinge, ende alle de andere voor- „ verhaalde dingen, ende yder van dien int befonder na fyn gewoonelyc- „ ke authoriteyt gelieven beveftigen, ende te approbeeren de voorn. Ca- „ pellanie, tot een kerkelyke gifte te verheffen, ende daar en boven de „ voorn. M^r. Cornelis Thielmans voorgedragen priefter ende zelfde alfoo „ verheeven in te ftellen ende tot vermeerderinge van dusdanige Giften, „ de byvallende goederen, foo het gebeurde dater eenige mogte toege- „ vougt werden in't devotie der Chrift geloovige in toekomende tyd den „ felfden in te lyven, ende voor ingelyfde te houden, van welke alle din- „ gen ende een yder der felfder de voorn. fondatrice gewilt heeft van my „ Not^s. publ: hier onder gefz. haar gemaakt ende gelevert te werden een „ ofte meer publike Inftrumenten in de befte forme, defe dingen zyn gepaf- „ feert int Choor van onfe voorn: Juffrouwe in de kerk van s^t. *Hypolitus* „ binnen Delft, ten Jaere inductiedagh, maant, uyre en s^t. pausdoms als bo- „ ven ter felver plaatfe te gelyk met my tegenwoordigh fynde E perfoo- „ nen Geertruidt Hein en Jacob Dirks. Leeken poorters des voorn: ftadts „ Delft, Loofwaardige Getuigen hier toe fpecialyk verfogt en gebeeden.

Defe *Geertruid van Beeft* voornoemt. was afkomftig uit het oude adelyke huis der heeren van *Heemskerk*. Haar grootvader h^r. *Gerard Hendrikfz. van Heemskerk*, ridder, was 1531 met meer andere ridderen en knapen in ftryd met hertog Willem van Beyeren tegens keizerin Margariet zyn moeder, zyn zoon Dirk, wiens vrouw was *Hadewy Willemfdr. Hoefden*, ouders van Geertruid voornoemt, moeft zyn eigen naam verlaten, en nam aan die van *van Beeft*, (na eene Jan van Beeft, hofmeefter van hertog Aelbert van Beyeren) ter oorfaake van de vermaagfchap aan Gerard van Velfen, om daar door en door gunfte van den voorn: hofmeefter zyn ballingfchap te ontgaan, want alle die van Velfen in 't 9^e. lid beftonden wierden gebannen en verdreeven, om de misdaad aan Graaf Floris by den felve 1296 begaan.

De voorn: landeryen tot deze ſtichtinge beſprooken zyn by octroy van de heeren Staten van Holland en Weſtvriesland in den Jaare 1636. verkogt, en de kooppenningen ter ſomma van 23472 guld: beleid op het gemeene land van Holland en Weſtvriesland, onder het bewint der heeren kerkmeeſteren, waaronder ook alle andere vruchten en inkomſten der kerken gebragt zyn; de intreſſen van de voorn. beleide penningen werden noch s'iaars by de vicariſſen of gifters (die tegenwoordig zyn den Hr. Mr. *Arent Fabricius*, heer van Santhorſt, burgermr. van Haerlem, Hoogbalieu van Kennemerland &c. en den heer Mr. *Gerard van Aſſendelft*, Secret. van de hooge vierſchaar van Delfland &c.) verſtreckt tot onderhoud van de behoeftige van het geſlagt.

Dit is de eenigſte vicarie die van zoo veel fundatien of Capellarien, als eertyds in deſe kerk geſticht zyn geweeſt, noch in wezen is, en daar van alle jaare ten overſtaan der vicariſſen, die altyd de naaſte uit den bloede moeten zyn, een byzondere reekening by den rentmeeſter van de kerk gedaan werd.

In den iaare 1505 heeft *Jooſt Dirkſz.* in den houttuyn, en *Alyt Willemsdr*. echte luiden in st. Hippolitus kerk een eeuwigduurende vicarie geſticht aan st. Laurens outaar, ter eeren van de *allerheiligſte drievuldigheyd*, van de *glorieuſe Maget en moeder Gods Maria*, *st. Pieter*, en *st. Jan*, en van alle Heyligen, en belaſten dezelve met vyff miſſen ter weeke, waarvan wy den opbouw alhier zullen laaten volgen.

" ALlen den gheenen die deſe letteren zullen zien of horen leſen,
" wy *Jooſt Dircx* zoen ende *Aleyt Willems* dochter gheechte man ende
" wyff, kenniſſe der waerheyt dat wy begerende den dienſt Goids te vermeerderen, ende byſonder daer inne dat het Lichaem ende Bloet ons
" Heeren geoffert worde voir onſe ſalicheit, ende onſe tytlyke goeden te
" veranderen in ewige goeden, hebben ten love der Heyliger Drievoudigheit, der glorioſer moeder ende maget *Marien*, ende alle des hemelſche
" geſelſcaps, ende byſonder Sinte *Pieters* ende Sinte *Jans* Apoſtelen, ende
" tot laveniſſe ende ſalicheyt onſer zielen, onser ouderen, voirders broederen, zuſteren, magen, vrienden ende alle der ghenen die ons goet gedaen hebben, ende dair wy ſculdich zyn voir te bidden, ghefundeert
" ende begaeft, funderen ende begaven een ewige vicarie ofte cappelrie
" diemen tot ewige dagen toe zal bedienen in ſinte *Ypolytus* prochie kercke binnen Delf op ſinte *Laurens* outair mit vyff Miſſen ter weke, in welke Miſſen die Vicaris of Capellaen deſer capelrien, of die de Miſſen
" doen zel, zel byſonder gedachtich wezen ons *Jooſt* ende *Aleyt* voorſz.
" onzer beider ouders, voirders broederen, zuſteren, magen, vrienden ende die ons goet gedaen hebben, ende dair wy ſculdich zyn voir
" te bidden. Ende hy zel gehouden wezen te lezen inden Miſſen een Colle& voir ons Fundateurs alſt die tyt gehenget. Ende na den Miſſen
" zel die Prieſter lezen op onſer beyder graff noortwaert van den outaer
" inden dwersganck, *Miſerere mei Deus, &c de Profundis &c. Pater noſter
" &c. Ave Maria &c.* mit Collecten daer toe dienende, voir ons ende
" onze ouders ende vrienden. Tot welcker capelrien begavinge wy geven ende bewyzen. In den eerſten vyftalf morgen lants gelegen inden
" ambocht van de Wateringe, ende hebben belegen an die oeſtzyde t
" cloeſter van Lausduynen, an die weſtzyde Jorys Geryts zoens erfgenamen, ant zuyteynde de Zwet, ende ant noorteynde tcloeſter van Coninx-

" velt,

" velt. Noch anderhalf morgen lants luttel min of meer gelegen in den
" zelven ambocht in zes morgen lants gemengeder aerden ende gemeenre
" vuere mit tclooster van Lausduynen voirsz. mit die Heylige Geest te
" Wateringen, ende mit Engel Gerytszoon, ende hebben belegen an die
" oestzyde Pieter Dircx zoon, an die westzyde Dirck Dircx zoon, van
" Beest erfgenamen, streckende van den ban wech zuytwaert tot an tcloo-
" sters van Coninxvelts lant. Ten laetsten twee ponden groot sjaers erf-
" licke renten verzekert op tOude gasthuys binnen Delff ende op alle
" tgasthuys goeden, die verschynen halff Meye ende halff Alderheyligen
" dage, van welke lande ende renten wy Fundateurs verticht doen voir ons
" ende onse nacomelingen, met daar an te behouden dan onse bruycwair ofte
" byleventen lyve vanden lancstlivige van ons beiden, ende nae onser beyder
" doot die bruycwair ende vruchten van desen lande ende renten voirsch. dan
" voort tot ewigen dagen te comen anden besitter deser capellrien dan wesen-
" de, en zel als dan die voirscreven Missen ende andere lasten terstont beginne
" te doene, ende voort te achtervolgen tot ewigen dagen in manire voirsz.
" Ende wy presenteeren nu voir die eerste reyse tot dese capelrie an den
" hoichgeboren Vorst ende onsen alderwairdichsten Vader in Gode Heer
" *Frederic*, Marckgrave van Baden, Bisscop van Utrecht off synen eer-
" wairdigen Vicaris in geesteliken zaken, Heer *Jacop van Nyewelande*
" Priester als bequaem daer toe, houdende an ons, ende anden lancstli-
" vigen van ons beyden die macht ende dat recht omme te presenteren tot
" die zelve capelrie also dicwil alssen verschinen zel Ende na onzer bey-
" der doot zel die presentacie comen aan den Prior van den Carthuysers
" cloester by Delff, an die Pater van sinte Jeronimus huys binnen Delff,
" ende an die outste Hooftman van die Metselaars ghilde, welke oute van-
" den Hooftman men zel rekenen nae oute van synen dienst, niet na jaren
" zyns eygen persoens, die alle drie tsamen off te minste tmeeste deel van
" hem drien sullen die capelrie geven ende daer toe presenteren eenen goe-
" den eerbaren scamelen Priester, out wezende niet min dan dertich jaren,
" die anders geen geestelike goeden off Missen en heeft, noch oeck geen
" crigen of annemen en zel, mer zel onbelast wesen ende blyven van alle
" andere vordere lasten. Ende hy zel te Delff wonende blyven ende zel-
" ve zynen dienst doen, nootsaicken van ziecte off onmachticheit off dier-
" gelyken vuytgeseit. Noch hy en zel dese vicarie nimmermeer mogen
" permuteren. Ende indien dat hy yet ter contrarie van dezen dede zoe
" zel die capelrie vaceren, ende die Collateurs voirsz. zullen een ander
" daer toe presenteren. &c.

En in den iare 1508 heeft *Jan Arentsz*, poorter der stad Delft, een Vikarye gebout van s[t]. *Eligius* anders *Elas* genaamd, welke brief van dezen inhout is.

IN den naame des Heere, Amen. *Condt ende kenlick sy allen ende eenen yegelyck die dit jegenwoordighe publyck Instrument sullen sien leezen ofte hooren, dat inden jare der Geboorte dessellfs Heeres* 1508, *ter elfde endictie, op ten* 21. *dach des maents February, ter Vespertyt oft dien ontrent, in het vyffde jaer des Pausdoms onser heilichste Vader* in Christo *ende Heeres, Heeres* Julii, *door de godtlycke voorsichticheit de tweede Paus van dier name, compareerde in persoene voor my Notaris publyck, ende voor den ondergeschreven getuygen hyer toe bysonder geroepen ende versocht, de voorsienige* Jan Arentssz Leeck, *Poorter der stadt*

stadt Delft, onder 't Bisdom van Uuytrecht: Begerende (soe hy verclaerde) syne tytlycke in eewige, ende die aertsche in hemelsche goederen deur salige coopmanschap te vermangelen, tot vermeerderinge des godlycke dienst, ende voor al daermen aldergeweerdichste overdenckt de verholentheit onser verlossige, ende gehoegenisse houdt des lydens Christi; tot lof ende glorie der heylige ende onverscheyden Drievuldicheyt, ende der aldersalichste moeder Gods ende maget Maria, *mitsgaders der geheele heylige Overicheyt des hemels int generael; maer sonderlinghe ter eeren vant sint* Loy *Bisschop ende Confessoer, mede voor der sielen van hem, van* Agatha, Claes Veemans *dochter synre huysvrou saliger gedachte, oeck voor syne ende haerder ouders voorvaderen, kinderen, vrienden ende weldoenders, levenden ende dooden, salicheyt, heeft gesticht ende begaeft, sticht ende begift, een eeuwige Capellanie opt outaer van sint* Loy, *in de Parochie kerke van sinte Hippolytus binnen Delft te bedienen (geduyrende 't leven van Mr.* Cornelis *syne zoone) met eene Misse, maer naer desselfs overlyden met twee Missen ter weeken; in welcker Missen den Rectoer der voorn. Vicarie inder tyt wesende, zal bysundere gedenckenisse houden van* Jan Arentsz *fundateur, van* Agatha, Claes Veemans *dochter zynder huysvrou, ende van de haerlieder beyder ouderen ende voorvaderen, haerder kinderen, vrienden ende weldoenders, levende ende dooden. Maer aangesien geestelycke dingen sonder de tytlycke nyet lange mogen staende blyven, heeft de voornoemde fundateur der voorseyde Vicarie tot begiftinge van dien ende tot onderhoudt des Rectoers (metter daet afhandich makende) vuyt syne tytlycke goederen gegeven by wettlycke ende onwederroepelycke gifte, (diemen noempt gifte onder den levenden.) In den eersten heeft hy gegeven ende beweesen twee ende een halff margen landt leggende gemeen ende ongedeelt inden Ambachte van Maeslant, belent ten oosten mette landen van wylen Pieter Cornelisszoen, ten zuyden de cade gheeten de cade van Hodenpyl, ten westen de Hodenpylsche wateringe, ende ten noorden de gemeene wech genaempt de Gaechwech, van welcke landen den selven fundateur anderhalff margen heeft gecoft, ende 't resterende margen by ervenisse vercregen, gelyck verscheyden brieven daer van gemaect breder zyn inhoudende.* Item *een ende een halve margen lants inden Ambachte van Ouderschie, in een stuk van iiij. margen lants ontrent 't huys van Spaenge, belent aen de oostzyde de lande van de Heer Philips van Spangen, aan de westzyde, mitsgaders aen de zuyt ende noorteyndens, de landen van Juffrouwe ende weduwe van Duvenvoorde, gelyc de brieven daer van gemaect dat volcomelycker vuytdrucken. Ten laesten heeft gegeven ende bewezen drie goude Wilhelmus Schilden, verzekert op drie margen lants gelegen in Maeslandt in de hoeve van wylen Jacob Tewyns Heye gemeender veure met ander landen, welcke belenden ten westen de Maesdyck, aen 't oosteynde de kerckwech, aen de zuytzyde de landen van de Duytsche Heeren, ende aen de noortzyde de landen van Jacob van Alkemade, die jaerlycx verschynen voor d'eene op Voorschoter, ende voor d'ander helfte of Valckenburger marcten, gelyc de brieven hyer van gemaect oock volcomender syn inhoudende. Ende heeft den voorn. fundateur die voorsz landen ende renten opgedragen, ende draecht op tot de voorn. Vicarie, zonder eenich recht oft eygendom voor hem oft synen erven inde selve te behouden. Tot welker Capellanie hy heeft gepresenteert ende presenteert voor d'eerste reyse den Aldereerwaerdichste vader* in Christo *ende onzen Heere Bisschop van Uytrecht, oft synen Eerwaerdige Vicario in 't geestelyck, den eersamen man Mr.* Cornelis Janssz, *Priester zynen wettlycken soone, als synde hyer toe nut ende bequaem, mits behoudende voor hem zelven gedurende syn leven trecht van Patronaetschap der voorn. Vicarie, naer wiens doot vervolgens ten eewigen tyden 't selve recht zal comen op ten oudt-*

sten

ſten ende naeſten van den bloede des voorn. fundateurs, 't ſy man ofte vrou-perſoen, welcke patroen inder tyt zoe menichmaels als de voorſz. Capellanie compt te vervallen, zal daer toe preſenteren eenen vande bloetverwanten van de ſelve fundateur bequaem zynde, oft gebrake dien, eenen vreemden van den voorſz. bloedverwanten. enz.

Dan zien wy dat 'er in den jare 1505 door *Pieter Vierman* aan s[t]. *Barbaraas* outaar mede een vikarye is geſticht ter eeren van den H. apoſtel *Petrus* en de H. maagt *Barbara*, en dezelve met vier miſſen 's wekelyks is belaſt, waar toe hy eerſt 4 morgen landts gaf, daarna noch eens 2 morgen, en noch eens vier morgen en vier hont, welke landeryen alle onder den ambachte van Pynaker gelegen waren.

Gerrit Willemſz, prieſter, ſtichte de vikarye van s[t]. Pieter.

s[t]. *Jacobs* vikarye was wekelyks met eene miſſe belaſt en bracht iaarlyks 9 Hollandſche ponden op.

De vikary van de H. maagt *Maria* ſtont ter begevinge van de graven van Holland, en de beveſtinge quam den aartsdiaken van Utrecht toe, en bracht iaarlyks 27 guldens op.

De vikary van s[t]. *Brigida* ſtont mede ter begevinge van de graven van Holland, en was met eene wekelyke miſſe belaſt: den bedienaar trok iaarlyks 6 Hollandſche ponden.

De verdere vikaryen, hier voor aangetekent, zullen wy nu niet verder naſpeuren, om ook eenige plaats voor de gildens of broederſchappen over te laten. Het gilde van het H. ſakrament zal by ons eerſt in aanmerkinge komen.

Dit gewyde broederſchap is by deze gelegentheit opgekomen. Na dat de Huſſyten in Bohemen, tot zulk eene ontzachelyke ſecte waren aangegroeit, dat ze zich niet ontzagen de opperſte mogentheden der geeſtelyke en wereldlyke tegen te ſtaan, dewyl zy zoo machtig waren dat zy rykelyk tegen 't zwaart van keizer *Sigismundus* ſchenen opgewaſſen, vond de gantſche kriſtenheit goet, om een algemeene kruysvaart tegens de Huſſyten te beramen, en alom af te kondigen; zoo dat de predikſtoelen van 't geroep dezer krygspredikanten wakker daverde. De Hollanders waren geenen der traagſten om ter kruystocht op te trekken, dewyl hunne ſteden gantſche benden uytleverden om deze ontzachlyke ſchaar in 't aanzicht te vliegen, en waar het mogelyk te helpen dempen. Doch de Delvenaaren voor al, die altyt in uyterlyke godtvrucht uytgeblonken hebben, gaven doorluchte blyken van hunnen yver en kloekhartigheit. *Pieter Opmeer in Chronol. ad annum* 1422. getuigt, dat zy hunne zaken treffelyk in Bohemen uitgevoert hebbende, een iaar naar hunnen uittocht met groote glorie naar huis zyn gekeert. 't Huis gekomen zynde hebben zy, met oorlof van de wethouders, het gilde van het H. ſacrament in de oude kerk opgerecht, en hun vendel, waaronder zy ten ſtryt waren getrokken, in dezelve kerk opgehangen. Maar of de Delvenaars, of die uit de andere Hollantſche ſteden, of van elders zyn toegevloeit om tegens deze gevreesde volkeren op te trekken, alle met lauwertakken zyn t'huis gekomen, verwekt by my eenige twyfeling. Alle de ſchryvers welke van *Siskaas* daden melden, zoo katholyken als onkatholyken, getuigen, dat de overwinning in alle veldſlagen aan zyne kant is gebleven, en dat zyne vyanden, hoe talryk dat zy

D'algemeene kruisvaart der kriſtenheit was oorzaak van d'inſtellinge van het H. ſakraments gilde.

ook waren, hem noit zonder merkelyk verlies aangetast hebben. De Delvenaars konnen zich evenwel in zekere voorvallen wel loffelyk gequeten hebben, gelyk *P. Opmeer* getuigt, en daar door aangezet zyn geweest om zich door zulk een heerlyke tocht, gelyk zy de zaak begrepen, te vereeuwigen. Naderhand in den iare 1510, *zoo zyn overeengedragen die kerkmeesteren der oude kerke binnen Delft, met ten hooftmans van den heyligen sacraments gilde in der zelve kerke, en hebben laten maken een kapelle van ornamenten van blauw fluweel met gulde bloemen besaeyt:* welke ornamenten daar in berustende door 't voorschreve gilde zouden mogen gebezigt worden op verscheide heilige dagen, in het verdrag alle byzonder genoemt: *des zoo zouden die Hooftmans die kerkmeesteren te bate komen een derde deel van alle die ornamenten*, welke in deze kapellen bewaard wierden, van 't welke twee brieven gemaakt wierden, van woord tot woord van den zelven inhout, en naar ouder gewoonte op een blad onder malkander geschreven, alwaar tusschen beide, in plaats van ondertekeninge of bezegelinge, eenige letters getekent wierden, welke slangsgewys of met hoeken van malkanderen gesneden wierden, en ieder kreeg hier eenakte van: zoo dat by vertooninge of andersints deze twee brieven dan weder by een werden gebracht; en tot teken hunner echtheit, moesten de doorgesnede letteren, hoeken of slangen weder net aan een passen tot een merk der waarheit en onvervalstheit der brieven. In de oude tyden had men veel zulk zoort van brieven in 't gebruik; zommige getanden; andere de woorden *Ave Maria, Pater noster*; of iets diergelyks tusschen beide geschreven hebbende; en dan zoodanig van een gesneden dat op ieder deel de helft stont, 't welk by een gebracht zynde altyt net moest overeenstemmen. Het gebruik van *kerfstokken*, in zommige zaken noch in gebruik, schynt hier van wel voortgekomen te wezen.

Volgens het rekenboek van *Christiaan van Adrichem*, heeft dit broederschap van het H. sakrament 174 guldens van 40 grooten aan iaarlyksche inkomsten gehad. Dit gilde is in den iare 1422 begonnen. Wat het broederschap van de allerheiligste dryvuldigheit betreft, dat zeer aanzienlyk is geweest, bekenne ik niet te weten wanneer het ingestelt is. Doch de heer van Bleiswyk getuigt, by een oud liefhebber gezien te hebben een naamregister van een groote menigte personen of broederen van allerhande gezag onder dit gilde behorende, alwaar ieders naam gestelt was, volgens de afdeelinge der wyken of buurten der stad daar zy woonden, beginnende met den iare 1556. *op heylige drievoudigheyts dagh*, waar uit ook de onkosten op dien dag in de kerke voorgevallen, wegens de plechtige ommegang, kunnen blyken. Vooraan stond deze rekening: „Dit zyn die oncosten op te Heylige drievoudicheyts dach inder Kercken. In den eersten "die Oppercoster 4. stuv. Die ondercoster 2. stuv. Van luyen 8. stuv. "Den Organist mit die blaser 3. stuv. De Graefmaecker van luyen en meyen "te setten 14. stuv. Die knecht 2. stuv. Die Dienders 5. stuv. Die meyssens inde cappelle 6. stuv. Van 't licht 2. stuv. Die by dat becken sit "2. stuv. Die Hoemisse in muysijck elx een blanck. Van elck sermoen 7. "stuv. Die Cruys-dragers tsamen 1. stuv. Die Hondeslager 1. stuv. Vant "beelt te draghen in de processie 1. stuv. Die Schoelmeesters 3. stuv. Van "waecken 2. stuv. Van de Hoechmisse te singen 1. stuv. Die maechden "van de Cappelle van andienen tot die Misse 4. stuv. Achter aan bleek uit eenig geschrift dat deze broederschap een nieuw outaarstuk besteet hadden

Het broederschap van de allerheyligste Dryvuldigheit.

te

te maken by den vermaarden kunſtſchilder *Maarten Heemskerk*, voor 300 guldens, waar uit genoegzaam af te nemen is, dat dit een zeer heerlyk ſtuk werks moet geweeſt zyn, zynde dit het voornaamſte dat my wegens deze broederſchap ooit is voorgekomen.

Het gilde van ons L. vrouw ſchynt al vry out te weezen: want gelyk wy in den volgenden brief van *Willem* hertog van Beyeren van den iare 1347, zullen zien was het doen al bekent. Dit gilde had een voordeel door de bewilliging van den paſtoor der oude kerke, om alle vrydag avonts de veſper, en ſaterdaags 's morgens een mis ter eeren van ons L. vrouw te zingen. En mits de kapellaan *Claas van Scouwen* hier van bedienaar was, en naar 't ſchynt vry nalatig in zynen dienſt, hebbende de gildebroeders, by *Willem*, hertog van Beyeren en ſtadhouder van Holland, over hem geklaagt, waarop hy deze brief verleent heeft. Het gilde van ons L. vrouw.

Willem Hertoge in beyeren, Palensgraue vanden Ryn, verbeidende der graeſlicheden van henegouwe, van hollant, van Zeelant ende der heerlicheden van vrieſlant, maken cond allen luden want die ghildebroeders van onſer vrouwen ghilde te delf, bi conſent vanden Cureite plagen te doen ſingen alle vrydagen auents veſper, ende alle ſaterdaghes ochtens miſſe in onſer vrouwen ere, ende die voirſeide ghildebroeders ghene ſameninge hebben en moeten, ende ſi wat gheldekyns vergadert hadden, ende ſom haer dode ghildebroeders wat renten dair toe beſproken hebben, welc gelt ende Renten die voirſeide ghilde broeders in onſer vrouwen dienſt als voirſcreuen is, welc ſtaende te houden gegeuen ende ghevoeght hebben andie prouen die hier voirmaels meeſter Dammaes maecte, ende die nu te tijden Claes van ſcouwen heeft, in deſer manieren dat Claes van ſchouwen alſo lange als hi die prouen heeft, ende alle die ghene dieſe nae hem hebben ſullen, den voirſeiden dienſt in onſer vrouwen ere ſullen verwaren of doen verwaren tot allen tijden als voirſeit is, ende ghene ander wittelike ſake en beneemt. Ende om dat men hopende es dat deſe voirnoemde prouen noch meer beteren ſal, iſt datter Capellanen der prouen voirſeit onſer vrouwen dienſt wel bewaren als men tot hier toe ghedaen heeft, ſo ſullen ſi verbonden weſen so wanneer ſi den dienſt wekelix verſumen als voirſcreuen is, alle die Renten die nu die ghildebroeders andie prouen bringen, of Renten die van anderen goeden luiden noch dair toe gegeuen ſullen werden in onſer vrouwen ere, vallen in orbair des godtshuis en des heylige gheeſts van delf na den beloep vanden weken dattre voirſeide Renten ſtrecken moghen, alſo dicke ende alſo menich werue alſt ſonder wittelike ſake verſumet wordt. Ende wy Hertoghe Willem voirſcreuen, om dat wy gods dienſt ende onſer vrouwen ſtarcken willen, so willen wy voir ons ende voir onſe nacomelinghen dat die Capellaen die jegenwoordich is, of die Capellanen dieſe hier naemaels van ons of van onſen nacomelinghen gegeuen ſal werden tot deſen dienſt voirnoemt ewelic verbonden ſullen weſen, inder maniren als voirſcreven is. Ende om dat wy willen dat dit vaſte ende gheſtade ghehouden werde, ſo hebben wy deſen brief beſegelt met onſen ſegele. Gegeuen inden Hage int iair ons heeren drie duiſent drie hondert ſeuen-en-viertich, op ſinte Pieters auent in den winter.

Het echte ontwerp van dezen brief is noch in het komptoor der heeren kerkmeeſteren te vinden, met een zeer oude hand op parkament geſchreven, getuigende dat het echte (zynde een vrye handveſt wel bezegelt, met den volgenden brief van den proviſoor van Rynland doorſteken is, en welke de heer van Bleiſwyk bladz. 155 in de Latynſche tale heeft bygevoegt, welke wy tot nut van den lezer hier in het Nederduits zullen laten volgen: zy luid aldus.

„Wy

„ WY Philips, opsiender en deken van Rynland, maken bekent, „ aan allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien, „ dat *Nikolaas van Schouden*, ten dien einde voor ons verschenen zynde, „ zich verbonden heeft, en bekent heeft, dat hy uyt hoofden van zyne „ kapellanye waarlyk verbonden is om al het gene in den tegenwoordigen „ brief van myn Heer den Hartog, 't welk met zyn eigen zegel bezegelt, „ en waar door deze onze brief gestoken is, uitgedrukt staat. Tot oir- „ konde dezes hebben wy goedgevonden het zegel van ons dekenschap „ aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeeven in 't iaar ons Hee- „ re 1348. donderdaags na het oktaaf van de Apostelen Petrus en Paulus.

Meer weeten wy van dit gilde niet te berichten, alleen zeg ik dat het niet onwaarschynlyk al voor den iare 1300, of misschien al van het begin der oude kerke zyn oorspronk rekent.

Het gilde van St. Barbara bezat veel kostelyk-heden.

Wanneer, en door wie s^t. Barberaas gilde zou zyn ingestelt is mede onder de puinhopen der vergetelheit bedolven, doch uit den volgenden brief is genoeg te besluiten dat het omtrent den iare 1400 of eerder al in wezen zal zyn geweest. Doch dat dit gilde mede al eenige kostelyke versierselen en ornamenten op zynen outaar zal gehad hebben, blykt uit de voorgaande lyst, alwaar een *silver beeld van s^t. Barbara*, dit gilde toekomende, vermelt wert, waar van mede noch een bezegelden brief is te vinden, waar in gelast wert op wat tyden en manieren die van het voorschreve gilde de Reliquien het toebehorende, en in de kapelle bewaard worden, op zyn outaar van s^t.*Barbara* mogen gebruiken: uit welken brief noch verscheide andere zaken te zien zyn, deze kapelle rakende. Dees is op francyn geschreven en van den volgenden inhout:

„ ALlen den genen die dese letteren zullen sien ofte horen lesen Sa- „ luyt mit kennissen der waerheit. Wy Burgemeesteren Scepenen „ ende Rade der stede van delf, doen condt allen luyden, datter Kerc- „ meesters vander Ouder Kercken binnen Delf by consente ende goedunc- „ ken van ons, den Hoemans van Sinte Barberen gilde inder Ouder Kerc- „ ken to Delft, gegonnet ende geconsenteert hebben, de Reliquien van „ Sinte Barbara nu ter tyt tegenwoirdelyk inder capellen wesende, te ge- „ bruyken ende voir toutair ende op toutair van Sinte Barbara inder Ouder „ Kercken te setten, tot alsulken tyden ende dagen als hier nae gescreven „ staet. Te weten Op Sinte Barbaren dach in de winter, Opte translatie „ van Sinte Barbaren, Op hair Kermis dach, Op Sinte Dorotheen dach, „ Op Sinte Margrieten dach, Ende op allen anderen generalen processien „ dagen van horen Priesters, of van eenen anderen Priester mit bethaemli- „ ken barnenden waslichten omme te laten dragen op horen coste Off tot „ enigen anderen tyden van gracien, als datter enige oflaten quamen, ende „ dat den Kercmeesteren ende Hoemans voirsz. goet dochten, soe sullen „ de Hoemans voirnoemt de zelve Reliquien mogen gebruyken in manie- „ ren voirsz Behoudelijc datte Hoemans voirsz de Reliquien voirnoemt „ op hair chierlixte ende costelixte na horen vermogen zullen verchieren. „ Des soe zullen de Hoemans voirsz. tot behoef der Reliquien voirnoemt „ hebben ende ontfangen vier Jair lanck durende alle alsulke offerhande „ ende gifte als den zeluen Reliquien binnen de zelve vier Jaren geoffert „ ende gegeuen zall worden, ingaende tot Sinte Barbaren dage naestco-

„ mende.

„ mende. Ende teynden de vier Jaren, soe zullen alle alsulke offerhan-
„ den ende giften als den Reliquien voirsz. geoffert ende gegeuen zullen
„ worden ten dage voirnoemt, de Kercmeesters ende Hoemans voirsz. tsa-
„ men deelen. In kennissen der wairheit hebben wy Onser stede zegel ten
„ zaken an desen brief gehangen vpten drie ende twintichsten dach in Au-
„ gusto, int Jair ons Heeren dusent vier hondert vier ende tsestich.

Van de volgende gildens heb ik tot noch toe geen meerder bescheit konnen vinden, dan dat dezelve in geenen of dezen brief slechts gedagt worden als dat *van St. Anna. van St. Antonius. van St. Egidius. van St. Joris en van den soeten naam Jesus*, welk laatste ook van groot aansien schynt geweest te zyn.

Dan was 'er noch een broederschap der Apostelen, dat voor den jare 1511 al bekent was onder de benaminge van het Apostolisch broederschap: onder de weldoenders van deze maatschappy word eerst van allen opgetelt meester *Jacob Aalbertsz*, wiens sterfdag op den jare 1511 aangetekent staat. Na hem worden tot weldoenders aangetekent: meester *Cornelis Arents zoon* onderpastoor in de ketel. Heer *Johan Ysbrantsz.* onder pastoor te Wateringe. Meester *Lambert Willemsz.* prooft te Warmond, en pastoor der oude Kerke te Delft. Meester *Jacob Gerritsz.* licentiaat inde rechten en pastoor der oude kerke te Delft. Meester *Willem Jacobsz. Brasser*, licentiaat inde godkunde, overleden 1558. Op een briefie met de eigen hand van *Christiaan Adrichom*, anders *Kruyck*, geschreeven, zyn de volgende weldoenders van dit gemelde broederschap noch te vinden: *Simon* nonne pater van st. *Agnis* klooster, overleden in den iare 1582. *Adriaan* proost van het melaatshuys, gestorven 1562. *Cornelis* de koster overleden in den jare 1569. *Paulus Tapheus*, Pastoor van de nieuwe kerk te Delft. *Vincent Brasser*, overleden 1572. *Iohan Bol.* Johan Gysbertsz. overleden 1573. *Pieter Bil. Martinus Duncanus*, deken en Pastoor: *Bonifacius Cornelisz*, overleden 1569. *Willem Pot*, overleden 1562. *Nicolaas Bor*, overleden 1562. *Christiaan Adrichom. Michiel Dodoosz*, overleden 1562. *Gerrit Pietersz.* Kapellaan. *Iacob Niklaasz.* Kapellaan. *Iohan Bus*, gestorven 1578. *Bartholomeus Reiniersz. Iohan Iaber. Andries Niklaasz.* Kapellaan. enz.

Het broederschap der apostelen en zyne weldoenders vermelt.

Tot dus verre hebben wy van de kapellen, outaren, vikaryen en gildens of broederschappen gesproken, nu zullen wy tot eenige andre godtvruchtige instellinge dezer kerke overstappen.

Omtrent den iare 1450, is in dit heiligdom ingestelt het dagelyks zingen van de 7 getyden, 't welke door de regenten der kerke en priesters waargenomen moest werden. Wegens dit gebruik van de 7 getyden te zingen was 'er een bevel van de overheit opgestelt om alles op zyn order te onderhouden en te verrigten. Het eerste artykel hier van gelaste en stelde vast, van *die 7 getyden eerbarelyk en devotelyk te houden en te doen singen in de oude Kerke in die eere Gods en synre lieve moeder, ende in gehoegnisse synre heyliger passien, en in die eere van allen heiligen, die binnen den iaare inde heylige kerke geeert en gehouden wirden.* En om dit statig en zedig te volbrengen, wierd 'er beraamt dat het gerechte alle jaren op *St. Marthyns dagh in de winter* souden kiezen, *drie of vier sangmeesters* die als *Procuratoirs*, het opzigt over den ontfang en uytgeef zouden hebben, waar onderde bezolding des priesters moest gerekent worden: zy moesten ook alle

Instelling om het zevengetyde te zingen.

teſtamenten en legaten, met de voorwaarde volgens dewelke dezelve beſproken waren, doen aanſchryven *by der ſteden Clerck*, om dat zulks by de overheit in kragt in waarde zou gehouden werden, en men 'er rechts vorderinge van zou konnen eiſchen, gelyck men volgens de boeken van den H. geeſt armen dede; dit geſchiede om de bevelen te bewaren en te doen onderhouden, om dat alles ordentelyk en na de inſtelinge verricht mogt werden. De opzienders wierden zangmeeſters (ook 7 getyde meeſters genaamd; als heeren en meeſters over dit zangkoor geſtelt. De inhout van den tweeden artykel luyt op deze wys: *Voirt ſo is geordonneert en wy bevelen onſen Schoelmeeſters die nu ſyn of naemaels wezen zullen, dat ſy hem altois Heylich avonts ter veſperen, ende Heylich dagen ter Metten, ter Miſſen, ter Veſperen inder ſelver Kercke comen. ende bliven in hoiren ſuperpellicien met een bonet op haer hoeft, ſonder caproen ende die getyden voirſz. metten kinderen ſoe manierliken ſingen, ende dat choer ſoe eerbaerlijken te regieren, als hem van der ghene geſeydt ende bevolen ſal worden, die vander Stede en vander Kercken wegen dair toe geordonneert ſullen weſen, ſonder hem in eeneger manieren dair tegens te ſeggen of te doen hoiren dienſt te verbeuren.*

Daar naar werd verklaard hoe veel prieſters men tot het verichten van deze bediening aanſtellen zoude, te weten 7. ofte 8. of zoo veel als de kerk en zangmeeſters goed vinden zoude. dezelve moeſten by haar gekoren werden uit de bequaamſte en eerbaarſte die men vinden konde, alle gunſte of giften uitgeſloten: de koſter, dewelke gemeenlyk ook een geſtudeert perzoon was of ten minſten de latynſche taal verſtaande, was gehouden, indien hy door eenige andere wettige beletzels niet verhinderd was, altyt mede te helpen zingen: en dus moeſten zy *alle dagen op den hogen choir de 7 getyden eerbaarlyk, perfectelyk en met goeder manieren ſingen* naar de ordonnantie van het bisdom van Utrecht. Voor alle de geene dewelke tot dezen dienſt iets gegeven of gemaakt hadden, wierd de zangmeeſters belaſt, *alle dagen na der primen* een miſſe te doen lezen aan het hoge outaar, uitgenomen eenige hoogtyden, of wanneer 'er eenig ander wezentlyk beletſel dit verhinderde. Voor de zielen der afgeſtorven, welke in des zangmeeſters boek op geſchreven wierden, was elke zangmeeſter op het ontfangen van de tydinge van het overlyden gehouden, *een Vigilie op den zelfden dag te leezen*. Verders de eerſten woensdag naar het overlyden, moeſten zy te zamen een miſſe van *Requiem*, of zielmiſſe zingen aan het hooge of hooftoutaar, wanneer men dan met kaarzen en een baar met een rouwkleed overtrokken, die men voor het koor ſtelde, de uytvaart hield, de miſſe gedaan zynde gingen de prieſters al te zamen beneden het koor, en lazen den pſalm *Miſerere* met een *kollect en beſproeide het graf met gewyd water*. Verders was hare plicht om alle iaar den eerſten dynsdag na het oktaaf *Epiphanis*, dat is drie koningen, *naar de completen een vigilie te zingen van 9 leſſen*, 't welke zy noemde een gemeene gedagtenis; des woensdaags daar aanvolgde na de primen een zielmiſſe met diakonen en onderdiaken, gedaan voor alle de afgeſtorvene welke eenige weldaden aan dit officie van de 7 getyden bewezen hadden, 't welke des ſondaags te voren van den preekſtoel verkondigd wierd, en alle de afgeſtorvenen van dat iaar met haare namen afgelezen wierden. Verders waren de prieſters van dit officie verbonden, *tot alle principale hoogtyden*, welke 12 in getal waren, en daar by den ommegang van ons L. Vrouw en s[t]. Hipolitus dag *in deze kerke te dienen*, tot de veſpers ende miſſen, te weeten *twee proviſoris*, *een epiſtolair*, *en een evangelair ſonder uyt te doen of uyt het choor te gaan eer de dienſten*

ſten gedaan zoude wezen. Dan werden de zangmeeſters gemachtigt om de voorſchreve prieſters te kiezen, *aan te nemen en af tenemen en af te zetten na dat ſy by haar conſcientie oirbaar zouden denken te wezen, ſonder yemant aantezien als voorſchreven is*, daar by een of twee inde voorzeide prieſteren te kiezen, welke in het bedienen van dit officie het koor regeren zouden, letten, bewaren, en om alles in ordre te verrichten, en het gene deze bevolen, 't zy om voor te zingen of op te heffen, of wat het ook zoude mogen wezen, moeſt door hen gewillig uitgevoert worden. Daar en boven verbond zich de paſtoor *Gysbert Heerman* met zyne kapellanen, welke door deze dienſten grootelyks ontlaſt wierden, dat zy mede de 7 getyden helpen zingen zouden, *of alles vordelyk en behulpelyck te weſen na haren vermogen* met goede onderrechtinge en vermaninge aan het volk te doen. Dan volgt 'er noch een bevel wegens het luiden der klokken tot de getyden na gelegentheyt der zaken behorende, overmits men altyt op het luiden der klokken zou moeten *beginnen te ſingen en ſoo voort te gaen ſonder marren*, ook de *Hoegh miſſe altois* geyndigt zyn, *buten der vaſten omtrent* 10 *uuren, en binnen der vaſte omtrent* 11 *uren.* Dan wierden hier noch eenige voorwaarden voor de genen, dewelke door mildadigheit de bermhertige hand tot dit officie verleent hadden, bygevoegt, en naar hun doot 't zelve buiten vermoeden komende op te houden, of om eenige reden by de erfgenamen des overledenen mogten werden goetgevonden de gegeve goederen onder een ander mans beſtier te brengen, in welken gevalle zy de zelve zoude mogen aanvatten, en beſchikken tot andere godtsdienſten, *als hen dat oirbairlyck en goddelyckſt ſoude dunken te wezen*, en by aldien niemant de renten en gegeve middelen vervolgde, zouden die tot onderhout der kerke verſtrekt worden, gelyk ook het overſchot der renten en inkomſten, ſtaande het kollegie van de 7 getyden even wel moeſten doen enz. zullende deze brief ten nutte der gener die hier van kenniſſe van noden hadden, leggen en beruſten onder de kerkmeeſteren, welke inmiddels gemachtigt wierden om deze zaak met raad en daad, des noots zynde, behulpzaam te wezen. Hier van is een origineele brief met een uythangend zwart ſtads zegel ter zake, welke brief met eene goetkeuringe of beveſtinge van den biſſchop van Utrecht doorſtoken, als ook met de toeſtemminge van *E. Gysbert Heerman Canoenick ten doem te Utrecht en perſoenre der oude kerke te Delft.* In dezen brief werd niet veel anders als in de voorgaande vermeld, als alleen eenige nader verklaringe van eenige artykelen, rakende de twee voorname prieſteren, welke bevolen was het koor te regeeren, en des ſaterdaags met malkanderen te beramen, *na den ordening en na den beſten reden waer men in de weken of* ſingen *ſoude, om eendragtigheyt met malkanderen te houden en hoe ſy dat ordeneerden*, daar beloofde de paſtoor met zyne *kapellanen mede te vreden te wezen*; betuigende verders dat zyn kapellanen, ten einde *dezen goddelyken dienſt* mogt vervolgt en in order gehouden werden, daarin mede behulpzaam zoude wezen, niet alleen met het zingen, maar *in viſitatien totten ſieken, op den predikſtoel*, of anderzints, *als dat beſt zoude mogen dienen*, ten ware *zy vander buyren wegen zonderling onledigh* zouden wezen, en in geval dat in eenige artykelen voorſchreven *gebrek geviel* aan zyne kapellanen, zulks zou hy hen doen verbeteren by de kerk- en zangmeeſters. Dit officie der 7 getyden heeft in den iare 1544, in deze kerk noch in gebruik geweeſt, gelyk uit eene bezegelde akkoordbrief van dezen iare blykt, en aldus luit. „ Mr. Lambrecht Wil-

„ lemſz.

„ lemsz. licentiaet in beyde de rechten, proest van Namen, ende pastoor
„ van sinte Hypolitus kerke binnen Delft, voor hem en zyne successores,
„ mitten eersamen Heeren ende kerkmeesters of fabrykmeesters (*te weeten*
„ *van de kerke*) *mitsgaders* de 7 getyde meesters der voornoemde kerke,
„ van sekere questien die daer geweest zyn onder hen van den diensten der
„ officien in der kerke.

De eerste 7 getydemeesters welke in eenige brieven bevonden werden, zyn in den iare 1457, geweest *Jacob zyc Jacobszoen*, *Dirck van Bleiswyck*, *ende Dirc Dircsoen*, vermeld in zeker akkoord, *roerende tusschen den kerkmeesteren van der selver ouder kerke*, *te weten Gerbrandt Jacobsz*, *Claes Matthyszoen*, *ende Claes Floryshart*, *ende oic den beeldesnyder Cornelis Claessone*, welke zy aanbesteed hebben te maken, *sesendertigh stoelen nader manieren van Antwerpen*, *ymmer beter ende niet arger off tot genen dingen gehouden te zyne*, waar de voorgenoemde meester voor bedongen heeft 58 *pont groot vlaems gelt*, te betalen in termynen als in het akkoord wierd vermeld, *Het en waere of Cornelis meer stoelen maekten dan deze 36 aldaer sal hy dan syn loon off ontfangen ten selven prise en ten selven dage voirgenarryert. alle dinghen sonder arch ofte list.* Dus verre dan van den dienst der 7 getyden, welke wel een der voornaamste bedieningen dezer kerke is geweest, die van ryke inkomsten ook vooral niet was misgedeelt, welke ons echter meest onbekent zyn.

Wy hebben nu gezien hoe deftig en heerlyk de outaren van de gildebroeders, en de kapellen en beelden met kostelyke ornamenten en andere heerlyke versierselen opgepronkt waren; nu dienen wy ons in de verdere blinkende en kostelyke praalsieraden, die eigentlyk de kerk heeft gehad, verder te verlustigen, en hare reliquien, waar van in de voorgaande lysten al eenig gewag is gemaakt, nader te beschouwen.

Van de Reliquien.

Daar zyn noch verscheide registers van de kerkgoederen welke de kosters in hunne bewaringe hadden, waar van de oudste op parkement geschreven zyn, doch door ouderdom en doorwateringe byna onleesbaar zyn geworden. Echter heeft men onder aan noch ondekt, dat zy op H. kruysvindinge gemaakt waren, des avonds na de vesper achter het hooftoutaar in de oude kerke van Delft in den jare 1419, door Heer *Gysbert Willemsz. provisoir* en Notaris.

Noch een andere lyst is 'er mede op parkement geschreven van den iare 1477, behelzende een groot getal van zilvere kelken, ampullen, paasborden, wierookvaten, britsen, kruisen, wywatersvaten en quasten, altaarkleeden, voetkleen, kasuifels, kappen, korporalen, en allerlei misgewaad van veelerhande koleuren enz. waaronder een blaauw ornament, gekomen van heer Henrik de Coster, zaliger gedachtenisse. Noch verscheide boeken als missalen, antiphonaers, brevieren, gradalen, lectionalen, zouteren, ordeningen, inceptorien, epistolairen, capitelairen, kalendarien van aflaten, en eindelyk een klein boekje van parkement daar men mede te vonte ging, en een klein boekie daar sommige historien in stonden, en een processieboekie na de ordonnancie van den doem t'Utrecht, welke kerkgoederen in bewaringe waren des kosters, op voorwaarde, *dat sy die trouwelyk en wel bewaren ende regieren* zouden, *na utwyzinge alsulke brieven als daer oft gemaekt ende bezegelt* waren, doch moesten daarenboven daar noch goede borgen voor stellen. Of dit nu in bewaringe van de opperkoster of onderkoster is geweest, en meld de brief niet, echter had ieder zyne bezondere bewaarplaats of kamer om de kerkgoederen hem toebetrouwt, op

te

te sluiten, *kosters sakristie* genaamt. Dan is 'er noch een andere lyst welke wel iets jonger van jaren schynt, doch die weder andere goederen behelst. Wy zullen 'er den inhout van laten volgen. DIT NAEGESHREVEN ZYN ALSULCKE STUCKEN ALS DIE OPPERCOSTER HEEFT IN ZYN BEWARINGHE VAN GOUDT ENDE SILVER. *In den eersten een groote monstrantie van theylighe sacrament, noch een cleyne monstrantie van tsacrament, item derthien kelcken onder groot ende cleyn, item een broot busse met Hypolitus dair bouen op, noch drie paer silueren pullen met een wieroocx scheepghen: twee silueren Wieroocx vaten een wynwaters quast met drie ciborien daermen mede wt gaet totten sieccken, noch een ciborie daermen mede opt lant vaert in een buersse: item een cleyn arck daermen op Hoochtijden mede municht, noch tbeeldt van de seuen ween: tbeeldt van* S. Hypolitus *met een silveren schale: twee silveren paesborden ende een iesus met een silueren cruys: Item drie cappen van gulden laken ende een casuffel met twee roocx van gouwe laken mit haer toebehooren; item noch drie cappen oeck van gouwe laken genoemt die niewe met een casuffel ende twee rocx met haer toebehooren: Item noch drie gulden laken outaer-cleen met een gulden banck cleetghen: item noch een capelle van root fluweel gebeelt met bloemen, noch een capelle met al haer toebehoort van moreyt fluweel: item noch een capelle van blaeu damast met gulden bloemen met al haer toebehoort met een blau damast outaercleet: item noch een capelle van wit damast met gulden bloemen met haer toebehoren: item noch een capelle van blaeu woesset met haer toebehoort daermen sacraments misse mede sincht: item noch een capelle van swart woesset met haer toebehoort daermen onse vrouwe misse mede singt: noch een roo damast outaer-cleet, noch een swart fluweelen outaer-cleet van ons lieff vrou, item twee roo damaste vanen: noch twee blaeu vanen, noch twee oude vanen: noch twee nieuwe roo damaste vanen: een root carmesijt fluweelen outaer-cleet: ende een wit dammast outaercleet met gulden bloemen, noch een capelle van swart saey daermen requiem mede singt.*

Noch is 'er een lyst overig, behelzende al het zilverwerk het geen tot den jare 1572 in de kerken en kloosteren binnen Delft als omtrent Delft noch overig was, en aan de heeren burgemeesteren dezer stad in veilige bewaringe overgelevert is. Doch in de kerkplunderinge van den jare 1566, en in andere oproeren was 'er al een groot gedeelte geroofft en geplundert, waar van men by tyts ook al veel geborgen en elders heenen had gevoert. Wy zullen dit stuk hier ter eeuwiger gedachtenisse ook inlassen: de tytel of het bovenste luid aldus: *Specificatie van seecker Sylver gecomen uyt beyde die Parochye-Kercken, Conventen en Capellen bynnen der stede van Delft, mitsgaders van eenige Dorpen ende Cloesteren, ontrent deser stede gelegen, die 't selve den Burgemeesteren in bewaernisse gelevert hebben, en by den voorsz. Burgemeesteren deur ordonnantie en bevel van den Prince van Orangie Gouverneur, &c. den naest lesten November, de 2, 3, en 4 Decembris ao. 72. aen Fransois van Valckenstein Ontfanger generael van de Staeten slandts van Hollandt by seeckere gecommitteerde Goutsmeden toegewoegen ende overgelevert is.* Van tSilver van de Oude Kerk binnen Delft. *twee vergulde Kelcken, met een back van een coopere kelck, noch 3. vergulde patenen wegende te samen* 6. *Marck*, 7. *oncen*, 7. *engels. Ses silvere Schalen met knoepen onder, wegende* 7. *ma.* 2. *on.* 7. *eng. 't vergult van de twee grooten silveren Cruycen weg.* 13. *ma.* 1. *on. Die voorsz. twee grote silveren Crucen, wegende te samen* 27. *ma.* 10. *eng. Een silvere Paesbort met een silvere quispel, weg.* 2 *ma.* 7. *onc.* 14. *eng. Twee vergulde Kelcken met twee patenen en eenige vergulde stucken van een Arcke, ende een Britse wegende te samen* 12. *ma. Noch eenigh ander vergult werck van den*

voorsz. Arcke ende Britse, weg. 8. *ma.* 5. *on.* 3. *eng. Die voet van den voorsz. Arck wesende wit silver, weg.* 16. *ma. Noch ander wit silver van de voorsz. Arcke, weg.* 16. *ma.* 16. *eng. Noch ander wit silver van de voorsz. Arck, weg.* 16. *ma. Twee silvere Ciborien, een silvere Wieroocx-vat, met noch eenigh wit silver van de voorsz. Arck, weg.* 16. *ma. Noch een silvere Wieroicx-vat, ses silvere pullen, met noch eenige cleyne Schaltgens ende ander gedreven werck, met een Wieroicx scuytgen, een silvere paesbort, noch een silvere Ciborie, weg.* 16. *ma. Diversche parthyen van wit silver, van eenige beelden afgedaen weg.* 3. *ma.* 3. *on.* 15. *eng. Die groote vergulde Ciborie aen diversche parthyen gewoegen, belopen* 27 *ma.* 6. *on.* 15. *eng. Een vergult Tabernakel genaempt 't Hoofken, weg.* 16. *ma.* 5. *on. Een silvere Hypolitus, weg.* 13. *ma.*

De verdere kerksieraden bestonden in overheerlyke outaren, beelden, schilderyen, kostelyke orgelen, en geschilderde glazen enz. die onze overweging, wegens hunne kunst en pracht, wel dubbelt waardig zyn.

Van de heerlyke glazen outtyts in de kerk te vinden.

Wat de oude, heerlyke, en kunstige geschilderde glazen belangt, deze waren meest van de oudste en vermaardste meesters geschildert, welke eenige ten delen, eenigen geheel de beeldstormerye en andere oproeren ontsnapt waren, doch die naderhant alle door het springen van het kruytmagazyn den 12 october 1654 t'eenemaal zyn verbryzelt en uitgeslagen. Boven al stak in voortreffelykheit uit het groote glas in het noordkruis werk, door den beroemden en onvergelykelyken glasschilder meester *Willem Willemsz. Tybaut*, uitgevoert in den iare 1563. In de onderste helft quamen de conterfeitzelen van *Philips* de twede, koning van Spanie, en den derden van die name als grave van Holland, met zyn derde vrouw *Elisabeth de Valoys*, oudste dochter van Hendrik de twede, koning van Vrankryk, beide in hun koninglyk gewaad zeer levendig afgebeeld, knielende ten wederzyde van een tafel, waarop twee boeken lagen, hebbende elk zyn patroon of schutsheilig achter zich staan, met hunne wapenen boven hunne hoofden. De bovenste helft verbeelde de historie van de wyzen uit het oosten welke te Betlehem quamen om het kindeke *Jesus* te aanbidden, zittende op de schoot van zyne moeder de maagt Maria, waar voor den eenen al knielende zyne offerhande aanbood. Deze vertoninge was vol beelden, en kunstig getekent, gekoleurt, en met veele vervallen ruinen van oud muurwerk verbeeld, zoo dat het by de kunstenaars in der waarheit voor het kunstigste glasstuk der Nederlanden wierd gehouden, voor welk overkunstig stuk werks zyn koninglyke maiesteit in de aanbestedinge zekere somme gelts heeft vereert, en het met den naam van het koninglyke glas willen bestempelen. Het glas in de kapelle van de hoogheemraden van Delfland flus al aangeroert, vertoonde in het onderste gedeelte hen alle in persoon in 't volle harnas, de gelykenisse was zeer levendig geconterfeit, zy knielden en zagen met opgeslagen oogen naar eenen verryzende Kristus, die zich aan de zuidzyde vertoonde; elk had zyn wapen boven het hooft, en eene *vander Meer* zat aan de noordzyde aan een tafel: het bovenste gedeelte verbeelde de historie alwaar Moises, na dat het volk te Raphidim in de woestyne om water zeer gemurmureert hadde, na Godts bevel te Horeb, met zyn staf water uit den steenrots sloeg, 't welke mede zeer heerlyk was uitgevoert, en by de voornaamste kunstglasstukken wel gerekent mogt worden: dit was volgens het gevoelen van eenige kunstkenders gedaan door *Laurens van Koot*. Dit is 't eenige bericht welk ons van die kunstige en alombefaamde geschilderde glazen is overgebleven.

Gelyk

Gelyk deze kerk in allerlei kostlyke glasversierselen uitstak, zoo mogt zy zich ook op hare kostelyke en kunstige orgels beroemen, waar van noch verscheide kontrakten van aanbestedinge in het komptoor der heeren kerkmeesteren te vinden zyn, waar uit men ziet dat deze kerk al over een reex van iaren met dit musykinstrument d'ooren van hare kerkgenoten heeft kunnen stichten en streelen. Men vind 'er een bestek van een nieuw orgel van den iare 1455; het luid aldus: *Int Jair ons Heere Duysent vierhondert vyff ende vijftich, opten* IIII^{den}. *dach in Augusto, doe besteden die Kerckmeesters van sinte Ypolitus Kerck binnen Delft, als Clays Floryszoen, Dirck van Bleyswijck, ende Jacob van Bleyswijck Gerytszoen, meester Jacob van Bilsteyn die Orgel-meester, een nieu werk te maken van sestien voeten, en dair in een positijff van vier voeten, met dryerhande geluyt na den betoech off patroon, dat die Kerckmeesters voirsz. dair off hebben, na manieren en formen als dat werck tot Leyden is tot sinte Pieters, ende also goet van geluyde wesende als Tutrecht is in den Doem 't sinte Martini, beter ende niet argher.* &c. Dit werk wierd aangenomen ten koste des meesters, die verplicht was het aan mannen zich der kunst verstaande te laten toetsen, welke lieden, zoo ras het kunstwerk voltooit was, ongeveinst oordeelden dat het wegens d'uitwendige schoonte dat van Leiden, en in geluit dat van Utrecht overtrof, of ten minste met die twee schoonklinkende blaastuigen gelyk kon staan, zoo dat de meester daar voor genieten moest 600 *Rhynsche keurvorste gulden of payment hoirre wairde*, en dat oude werk, dat is, dat doen ter tyt in de kerke was, ten ware voorschreve kerkmeesters besloten het zelve mede als noch te willen behouden, in welken gevallen zy den meester daar voor zouden mogen voldoen, met noch 100 Rhynse guldens boven de eerstgenoemde somme; waar uit men ziet dat 'er lange iaren te voren een orgel in dit heiligdom geweest is; en misschien wel in veel vroeger tyt daar men echter geen bescheit van vind. De meergenoemde kerkmeesteren vonden geraadsaam om het oude orgel mede noch te houden, gelyk blykt uit een ander kontrakt van den iaare 1458. op nieuw gemaakt by den kerkmeesteren *Claas Matthysz, Gerbrandt Jacobsz. en Dirk Dirksz. van Bleiswyk*, en met eenen meester *Adriaan Pietersoen* orgelmaker te Delft welke aannam dit oude orgelwerk, noemende het zelve het *groote* te *vermaken* en te *herstellen*, zullende nieuwe ramen op de oude naelden maken en twee *toirne* op de naelde ter hoogte van 21 *voeten*, behalven noch de *kappen die daar boven op mosten* staan: de pypen altemaal te vernieuwen, *ten ware in het oude werk eenige goed* gevonden wierden, *de blaasbalken te verleeren met nieuw leer*, in zulker voegen dat die *balgen hooger* op zouden gaan, als zy te voren gedaan hadden om *meerder wints te ontfangen*, en vervolgens in allen delen te herstellen, ook een *posityf* daar aan te maken met *octaven* en registers, presenterende vorders dit werk met zyn voorgeschreve ordonnantien *met goeds hulp alzo guet te maken als eenyghe werck dat die kerkmeesteren ende organisten kyessen zullen in Hollandt of Brabant, of Vlaanderen, of in 't sticht van Wtrecht daer sy 't nae gevrocht* zouden willen hebben, waar na hy het zelfde beloofde te doen *accorderen alzo goet ende soet en also lieffelyck van gelude, en waert also de meesters organisten* die om het werk op te nemen gelast mogten werden, het zelve *zo guet* niet en bevonden, *soude* hy zulks *verbeteren ter tyt toe dat sy seyde, dat hy wel en eerlyk gebetert hadde.* enz. En overmits hy dit oude werk *het groote* noemt, gelyk dit ook genoegzaam uit de omstandigheden blykt zou men wel mogen vermoeden

Van de kunstige orgelen dezer kerk.

dat het voorverhaalde, drie iaren voor deze herſtellinge aldaer nieuw gemaakt, op dezelve plaatze zou zyn geſtelt geweeſt, alwaar tegenwoordig noch een twede orgel, hoewel thans in ongebruik, omtrent het koor hangt, welk voorſchreve orgel, van den iare 1455, doen ter tyt nieu en van kleinder beſlag als het andere, 't welk herſtelt moeſt worden, aan het zelve, onderſcheits halve, de naam van het oude groote orgel verleent heeft, zoo dat 'er van dien tyt af, altyt twee orgels in deze kerk te vinden waren. En na den brand wanneer zy beide vernielt waren zyn deze juichende kerkſpeeltuigen weder herſtelt. Maar wat het voorgemelde *poſityf* belangt, dat ſchynt doen geen voortgang gehad te hebben; want naderhandt in den iare 1483, wiert noch een nieuw kontrakt gemaakt met eenen meeſter *Jan die orgelmaker van Andwerpen, om een poſityf te maken met drie regiſters in de oude kerk aan dat grote werk, achter in die ſtoel met pedalen en nieuwe clawieren.* En naderhand in den iare 1545, hebben *Beukel Jooſtenſoon, Dirck Duyſt Hendrickſz, Dirck van Alkemade Corſtenſz, Martyn Martynſz, kerkmeeſteren in de oude kerk binnen Delft, met Mr. Quiringh Aertſz van der Hoogh burgermeeſter dezer ſtad, een verbont en akkoort gemaakt,* waarby Mr. Quiringh voorſchreve beloofde ten zyner koſten een nieuw koſtelyk orgelwerk te doen maken aan den toren, welkers poſityf zal hebben 9 regiſters, van voren zou het wezen van 6 voet van fyn ſilver, dubbelt van klank, verſtrekkende dit poſityf voor het eerſte klawier, een ander zou hebben een *Doef, eèn fleuyte, een ſimbel, een geemshoorn, een ſufflet, een trompet, ende een tramblant om de geluien daar mede te ſpelen* enz. gelyk dat behoort, alles volgens orde en naar vereiſchte van die kunſt, in het kontrakt nader verklaart; voor welke vereeringe Mr. Quiringh de macht zou hebben zulk een organiſt te ſtelien als hem en zyne nakomelingen gelieven en goeddunken zouden, en voorts over het werk als eigen mogen beſchikkinge maken, ook zouden de kerkmeeſters gehouden zyn iaarlyks een zekere ſomme gelts tot onderhout van een organiſt en van 't werk te moeten uitkeeren. En wanneer zy zich onderwinden zouden willen om den eigendom en beſtelling van het genoemde kunſtwerk te willen hebben, zouden zy genootzaakt zyn deze bedonge voorrechten met een zekere ſomme gelts af te koopen. Uit de ſchilderye, onder de nakomelingen noch beruſtende, bleek, dat het gantſche geſtel zeer koſtelyk was, heerlyk, en alom geeſtig met beeltwerk verſiert, en volgens 't bericht der kunſtenaren van zulk een kunſtigen geluit, als 'er ergens gehoort wiert; doch is meede na het ſchynt, met de veranderinge van den godtsdienſt en d'oproeren vernielt. Intuſſchen wort deze plaats thans door een ander orgel weder vervult. Meer beſcheits hebben wy thans van deze ſpeeltuigen der oude kerk niet aan de hant.

Dat eenige menen dat het gebruik der orgelen na de hervorming voor de hervormde kriſtenen in hunnen godtsdienſt onder het zingen van de pſalmen ongeoorlooft zoude zyn gelyk dit pypwerk in de ſynode van Middelburg in den iare 1581, wiert afgekeurt, beſluitende teffens om het wech te nemen, gaat weinig aan, dewyl men naderhant deze zaak beter overwegende, in den iare 1638 in de ſynode te Delft gehouden, beſloot, en oordeelde dat het orgelſpel als een middelmatige zake mogt gelaten en gedaan werden, gevende ydere kerk hier in hare vryheit, die beluſt mogt zyn wegens d'orgels iets fraais te lezen, kan zich in zeker boek over 't gebruik des orgels geſchreeven door den heere *Conſtantyn Huygens* volkomen verluſtigen. Boven aan de kap van het kleine orgel ſtaat noch een opſchrift op deze zaak paſſende, en luit aldus:

aldus: *Laudate Deum tympano & tibia, laudate cum Hydraulis & organo*, het welke in de Nederduitsche text aldus uitgedrukt staat: *Looft Godt met de trommel ende fluite: looft hem met snarenspel ende orgel.* Doch wat door het woord *orgel* hier verstaan word zyn zelfs de beste uitleggers der H. schrifture niet eens.

Men heeft flus al gezien dat het orgel outtyts in deze kerk al in gebruik is geweest, maar om dat 'er van voor den iare 400. echter geen bescheit gevonden word, zullen wy ten dienste van den weetgierigen lezer eens in het kort onderzoeken wanneer deze speeltuigen in de kerken zyn ingevoert, en wat de h. vaders van het gebruik der orgelen in de kerken hebben geoordeelt.

Men vint de orgels, of *organa*, al in het oude testament gedacht, maar de gevoelens der uitleggers over de h. schriftuur zyn over deze orgels zeer verwart, terwyl 'er sommige zyn die dit voor geen orgels houden. Daar waren eertyts tweederhande soorten van deze speeltuigen, orgels welke waterorgels genaamt wierden, en orgels welke door den wind bewogen wierden, gelyk de hedendaagsche orgels, welke laatste soort, volgens de schryvers in de westersche of latynsche kerk weinig bekent zyn geweest voor de 8. eeuwe, 't welk daar uit schynt te blyken, om dat zulk een orgel, volgens de Fransche schryvers, *Annal. Franc. ad Ann.* 757) allereerst in Vrankryk is gebracht omtrent den iare 757, zynde door den Griekschen keizer voor een vereeringe gezonden aan *Pippyn*. Naderhand heeft de Griekfche keizer, *Michael Raghabes*, een diergelyke orgel gezonden aan *Karel den grooten*, 't welk aldus by *de Monachus S. Galli lib.* 1. *de Carolo M. c.* 16. beschreven word: „De zelfde gezanten hebben allerhande slag van orgels, „ en verscheide andere dingen, mede gebracht: Doch . . vooral dat „ voortreffelyk muzykorgel, 't welk uit kopere tonnen, en blaasbalken „ van ossevellen gemaakt, door't middel van kopere pypen zoo een won„ der geluit maakte, dat het door zyn gebalder het bulderen van den don„ der, en door zyn zoet geluit den klank van een harp of cimbel naboot„ ste. Maar hoe komt het dan dat de kerk van *Verona*, ten tyde van den zelven *Karel*, al een orgel hadde, gelyk als by *Ughellus in Italia sacr. tom.* 5. te zien is; daar op zal ik zoo aanstonts antwoorden. Voorts is 'er na de dood van *Karel den grooten* een zeker persoon met name *Georgius* van Veneetzie gekomen by *Lodewyk de goede*, die de orgels op de Grieksche wyze maken konden. Deze *Georgius* wierd aanstonts door den keizer naar *Aken* gezonden, daar hy een zeer deftig en kunstig orgel maakte. Maar de vrage is, wat voor een orgel dat hy daar gemaakt heeft; een orgel, gelyk onze orgels zyn, of een waterorgel? want *Eginhardus* sprekende de *transl. S. Petri & Marcellini*, voegt 'er by: *quod Græce Hydraulica appellatur*, en een *organum hydraulicum*, is zeker een waterorgel. Zoo kan dat orgel, dat te *Verona* was, ook wel een waterorgel zyn geweest.

Onderzoek wanneer d'orgels in de kerk zyn ingevoert.

Zulke waterorgels, daar *Vitruvius* en *Porphyrius* in zyne lofreden van *Konstantyn den grooten*, ook gewag van maken, zyn ook in onze kerken in gebruik geweest. Dus leest men by *Wilhelmus Malmesburg*: " Daar zyn in " die kerk noch gedenktekenen van zyne geleertheit over: als een uurwy" zer zeer kunstig gemaakt, en een waterorgel, alwaar de wind op een won" derlyke wyze, door 't geweld van 't warme water opbruysschende, de " holte van 't orgel vervuld, door de veelvuldige gaten van de kope" re pyp henen vliegt, en aldus zoetluidende klanken uitgalmt.

Even-

Evenwel moet het daarom voor geen zekere en gewisse waarheit genomen worden, dat het orgel, 't welk *Lodewyk de goede* te Aken had laten maken, een waterorgel was. Om dat de orgels te voren doorgaans waterorgels waren hadden zy by de Grieken de naam van *Hydraulica* gekregen, en wierden ook aldus van de latynsche schryvers genaamt. Doen de tegenwoordige orgels opquamen, of om beter te zeggen, meer in zwang begosten te gaan, bleven evenwel die orgels in gebruik, en daarom zal men den ouden naam misschien eenigen tyt behouden hebben: gelyk men by voorbeelt den naam van *accumbere* behout, zelfs na dat de manier van aan tafel te leggen, overgegaan is. Doch wy veilen dit niet hoger uit dan voor gissingen. Wil iemand de woorden van *Eginhardus* op zyn scherpste vertaalt hebben, en beweren dat het gemelde orgel een waterorgel zy geweest, ik geve ieder hier van zyne vryheit.

Maar, om weder tot de outheit van de orgels te keeren, al het geene boven gezegt is bewyst maar dat de gemeene orgels, die door 't in en uit ademen van de lugt geluit maken, in de westersche kerke later opgekomen zyn, of 'er eenigen tyt beter in gebruyk waren geweeest. *Augustinus in psl.* 56 *Isidorus* en *Cassiodorus in psal.* 56, welke alle drie in de westersche kerke geleeft hebben, maken al gewag van orgels die door blaasbalken opgeblazen wierden, dus moeten zy in den jare 400, en eerder al gebezigt zyn. En wat de Grieken belangt, in de vergaderinge der gedichten *anthologia* genaamd, staat een puntdigt van *Julianus*, welke van sommige voor aposstaat gehouden word, in het welke de tegenwoordige orgels op een aardige wyze beschreven worden.

Ja sommige menen dat de orgels *zie de card. Bona de der psalmod. c.* 17, daar wy van spreeken, al bekent waren ten tyde van Paus *Damasus* omtrent den iare 370 en by dessels toelatinge in de kerken zyn gehoort: maar 't bericht van Platina komt wel zoo waarschynlyk voor; te weten dat ze ten tyde van Paus *Vitalianus*, omtrent den iare 660, in de kerkelyke diensten begosten te speelen.

Maar om noch een woord van de orgels der middelste eeuwen te spreken; wat zal men van dat orgel zeggen, 't welk van *Wolstanus* in de voorreden op het leven van *Swithunus* beschreven word? Dat was een orgel, gelyk hy schryft, dat als een dubbeld orgel was, en uit een dubbelde ry van blaasbalken bestont. Op de hoogste ry waren 'er twaalf, op de laagste ry veertien; die twee ryen van blaasbalken maakten by beurten geluit en sloegen op malkander. Dan schynt de dichter noch te zeggen dat 'er 400 zangers of zangsters op het geluit van dit speeltuig zongen. Het beweegen van die blaasbalken gaven 70 starke mannen zoo veel werk, dat hen het zweet, als zy den wint verwekken moesten, ten lyve uitgeiaagt wierd. Dus verre van de oudheit der orgelen, nu moeten wy eens zien, wat de h. vaders en andere voorname kerkleeraren in de middelste eeuwen en iets vroeger van het kerkorgelspel geoordeelt hebben.

Dat 'er deftige mannen onder de Christenen geweest zyn die het muzyk en het speelen op den orgel afgekeurt hebben, is eene zekere zaak. De schryver van seker werkie, dat onder de werken van s[t]. *Justinus* gevonden word, acht het zingen goed, maar wil 'er geen muzikale instrumenten bygevoegt hebben. De *h. Chrysostomus in psalm.* 150, en *Isidorus Pelusiota lib.* 2. *ep.* 176. beweeren dat die instrumenten den Hebreen alleenlyk toegestaan zyn om hunne zwakheit. De abt *Aelredus*, die ten tyde van

den

den h. *Bernardus* geleeft heeft, en deszelfs discipel is geweest, valt op een aardige en krachtige wyze tegens die speeltuigen uit. Zoo zyn die muzyktuigen dan op sommige plaatzen toegelaten, op andere weder niet. En noch tegenwoordig, zegt de kardinaal *Bona de divin. psalmod. c.* 17, worden de plechtige kerkdiensten in de kapelle van den paus zonder zulke speeltuigen verricht. Ook heeft de kerk van Lyons, die zich zeer naaukeurig aan de oude kerkgebruiken hout, en alle nieuwigheden van de hand wyst, het orgel altyt buiten hare kerkdiensten gehouden. Echter is het gebruik van dit beweeglyk en zielroerent speeltuig, met goetkeuringe van vrome en geleerde mannen, hoe langer hoe gemeener geworden.

In de oude verklaringe van de abdy Kassino word ook verboden nieuwe orgelen te maken, zonder de toestemminge van 't algemeene kapittel: en dan mocht het orgel niet geroert worden, als op de voornaamste hoogtyden, 't welk dan noch door geen monnik gedaan mogt worden; dewyl men verplicht was daar wereldsche menschen toe te verzoeken. *Edmund Martene* getuigt, dat men weinig blyken zal vinden, dat de orgels by de oude monniken in gebruik zyn geweest. *Elfegus* heeft een orgel gezet in het klooster van Winchester; maar dat was met een ook een parochiekerk, daar de benedictyner monniken het bestier over hadden. De graaf *Aldermannus* heeft 30 ponden vereert aan de kerk van Rames om kopere orgelpypen te maken; maar dat lieten zy dien grave toe, en droegen de onkosten niet. In zekere kronyk van de abdy te Kara word eens van een orgel gewaagt, maar daar wierd nooit op gespeelt, als op de voornaamste hoogtyden, en als 'er de paus tegenwoordig was. Ja de zelve schryver *Martene* twyfelt 'er zeer aan of de benediktynerkloosters in Vrankryk wel voor den iare 1400, of ten hoogsten 1300, zich in hunne kerken van orgelen bedient hebben. Maar laat ons eindelyk van de orgelen tot andere dingen der kerk overstappen.

Van het koor en andere kerkgebruiken.

Deze kerk is rontsom en allerwegen met banken en stoelen bezet, zoo voor de overheit, raden der kerk, en allerlei menschen. Ten westen onder het groote orgel is een verheve galdery, die men met trappen opgaat, voor de weeskinderen. Het koor is met vier hekken van wagenschot der kerk afgescheiden, en aldaar in den iare 1603 gestelt: deze afzondering pleeg voorheen van latoen te wezen, 't welke is een zoort van koper of metaal, in koleur na goud gelykende, 't geen onze voorouders in groote waarde plachten te houden; de voorwaarde of het bestek hier van is noch in weezen, en heugt van den iare 1469, waarby *de kerkmeesteren van sinte Ypolitus kerke binnen Delft hebben besteet Louwerys van Brecht tot Brugge in de steenstraat, een manier van tralywerck te maken van latuen voir dat choir*, enz. welk werk hy op een gestelden tyt gehouden was binnen Delft in de waag te leveren, en dan verders op zyne kosten op zyn plaats te zetten, mits daar voor genietende van elk pont *gewigts 5 groot en een halven, ende drie miten.* Op het groote koor, aan de zuidzyde, is een overgewelfde kapelle met een yzere deur buiten aan het gebouw afgesloten, die misschien de voornaamste sakristye is geweest alwaar de beste kerksieraden bewaart wierden, en nu tot een komptoor voor de heeren kerkmeesteren verstrekt van beide de parochiekerken, dewyl dezelve te zamen gevoegt zynde thans onder een gezag en opzicht staan; in welk komptoor noch veele oude bullen en brieven van pauzen, bisschoppen enz. zyn berustende, benevens eenige schriften en documenten beide de parochiekerken rakende, welke eerst wild en woest door een lagen, maar naderhand door den heer Dirk van Bleiswyk op ordre zyn

by een verzamelt en in laden geborgen. Doch veele en wel de wezentlykſte beſcheiden en brieven zyn met de beroertens weggeraakt, en gelyk men zeit, ook voor het grootſte gedeelte doen vervoert op een kaſteel in Braband, alwaar dezelve noch heimelyk zouden bewaart worden, om by tyt en gelegentheit zich hier van te konnen bedienen.

Aan de noordzyde van het koor, regt tegen het gemelde komptoor over, is nog een vertrek, 't geen eertyts voor een catechiſeerkamer gebezigt wierd; dit is miſſchien geweeſt de ſakriſtye van de onderkoſter flus gemeld, alwaar men gewoon was de jongelingen des ſondaags na de middags-predikatie te onderregten in de grontregelen van den hervormden godsdienſt, by manier van vragen en antwoorden, terwyl de dochters in de nieuwe kerk haar byzondere plaats daar toe hadden.

Wanneer de ſtoelen en banken in de kerk zyn ingevoert.

Dewyl wy zoo aanſtonts gezegt hebben dat de kerk met ſtoelen en banken bezet is, en overmits veele denken dat deze manier haar afkomſt van de alleroudſte tyden rekent, zyn wy te rade hier over eenig bericht te geeven. De gewoonte om ſtoelen en banken in de kerken te zetten is al vry laat opgekomen. In de oude tyden moeſten de menſchen doorgaans over ende ſtaan, als het geen knielenstyt was, zoo wel kerkelyke perſoonen als leeken, behalven dat de biſſchoppen en de prieſters onder ſommige deelen van de mis gewoon waren te zitten. Onder de leerredenen van s^t. *Auguſtyn* ſtaat een geheele predikatie van s^t. *Cæſarius*, daar dien h. man tegens het zitten der menſchen in de kerken zeer uitvaart. Ten tyde van *Petrus Damianus*, zoo als in zyn 39 *opuſcula contra ſedentis tempore divini officii* te zien is, hadden de geeſtelyken zoo wel als de leeken al begonnen onder de kerkelyke dienſten te zitten: maar die yverige man kon die laſſigheit en oneerbiedigheid, gelyk hy ſpreekt, niet verdragen, om welke reden hy wilde dat daar wetten tegen gemaakt zouden worden. De biſſchoppen en prieſters, gelyk wy even zeiden, hadden eertyts alleen het recht om onder eenige deelen van de mis te zitten, en dit word by ſommige ſchryvers genoemt *honor Conſeſſus*, de eer der zittinge. Doch om dat de kerkelyke dienſten outtyts veel langer duurden als nu, moet dit al met eenig ongemak verzelt zyn geweeſt. Daarom vind men al dat de kanonniken ten tyde van Lodewyk de goede onder het zingen der kerkdienſten begonnen te zitten; doch dit wierd hen in de ſynode van Aken wel ſtrengelyk verboden. Had het hen noch geoorlooft geweeſt tuſſchen beide te mogen knielen, dan had de verandering noch eenige verlichting konnen geven. Doch dit was op de zondagen en in den paastyt zoo wel verboden als het zitten. De 9 eeuwe, of een weinig vroeger, heugt alleen dat de gelovige met ſtokken en krukken ter kerke quamen om daar op, of tegen aan te ruſten, maar niet langer als tot het evangelie toe, dan moeſten de ſtokken en krukken nedergeleit worden. De ſchryvers van de middelſte eeuwen gewagen zeer dikwils van dusdanige ſtokken. Onder anderen heeft *Chrodogangus*, biſſchop van Mets, die in de negende eeuwe geleeft heeft, aan de kanonnikken in zynen regel verboden om met zulke krukken of ſtokken ter kerke te komen. Ook hebben de monniken en kanonniken op zommige plaatzen metter tyt in ſommige deelen van hunne kerkzangen beginnen te zitten. De tempeliers plachten in 't eerſt alle ſtaande te zingen, maar in het 12 hoofdſtuk van hunnen regel werd hier geboden in het zingen van het ochtendgebed te zitten enz. Men leeſt evenwel by Caſſianus dat de monniken van Egipten een andere gewoonte hadden; een van alle zong de pſalmen overluit, terwyl de andere zaten en met aandacht toeluiſterde.

Maar

Maar wat de banken aangaat, de ſchryvers zeggen dat dezelve in 't begin weinig in't gebruik waren als by de Franſchen: en *Theophilus Raynandus* getuigt dat men in Spanie en elders noch tegenwoordig niet gewoon is in de kerken te gaan zitten. Ja de grootſte perſonagien zelfs oordeelden dat het paſte onder de goddelyke dienſten te ſtaan, en niet te zitten, des zullen wy om ons gezag te ſtaven het voorbeelt van den keizer *Conſtantinus* bybrengen; deze, wanneer *Euſebius* een lofreeden deede van het graf onzes Zaligmakers, hoewel het niet in de kerk, maar in het paleis geſchiede, wilde echter de geheele tyt niet gaan *nederzitten*; want wanneer *Euſebius* hem verzogt om op zynen *throon*, die digt by hem was, zich neder te vlyen, ontzei hy dit verzoek, om al ſtaande neerſtig toe te luiſteren, dewyl hy een zonderlyke ſmaak in Euſebius leerreede vont. En wanneer, na een geruimen tyt, de reede wydloopig zynde, de pasgenoemde kerkvoogt, ten gevallen van den keizer, zyne oratie wilde afbreeken en uitſcheiden, maande hy den zelven aan om voort te gaan, en zyn geſprek te eindigen. Waar op hy dan wederom verzogt wierd om neder te zitten, maar hy weigerde het, zeggende, *dat het niet betaamde te luyſteren naar eenig diſcours of predicatie van Godt, en in die tyt gemak voor hemzelve te nemen, en dat het met de godtvruchtigheit en godtsdienſt ten hoogſten overeenquam, verhandelingen van goddelyke zaken ſtaande te hooren.* Zoo grooten eerbiedigheit had dien treffelyken keizer voor de plechtigheit van den godtsdienſt. Zie het leven van *Conſtantyn lib.* 4. *cap.* 33. Ja *optatus Melevitanus, de ſciſmat. dona teſt. lib.* 4. zeit duidelyk, *dat het volk geen privilegie had, om in de kerk neder te ſitten.* Trouwens hier van zyn in de ſchriften der ouden een menigte van zulke plaatzen te vinden. Maar laat ons wederkeren tot de blinkende koorſieraden.

De kooren van deze kerk, dewelke outtyts met koſtelyke altaren, ſtandbeelden en overheerlyke ſchilderyen pronkten, zyn nu met verſcheide marmere grafſteeden van doorluchtige en beroemde perſoonen voorzien, om deze helden door zulke eertekenen der onſterflykheit toe te wyden. 't Is buiten kyf dat het oprechten van graftomben en grafſchriften byna zoo out is als de werelt; althans wy vinden al vroeg gewag gemaakt van Rachels graftombe. *Ende Jacob richtede*, zoo ſpreekt de h. ſchrift *Geneſis* 35. *v.* 20, *een gedenckteeken op boven haar graf:* welk teeken, (indien men Bochardus geloven mag) geweeſt is een heerlyke pyramide, ruſtende op 12 koſtelyke ſteenen, na het getal der zoonen Jacobs. By de Troyanen zyn de eertekenen van de uitmuntende perſoonen mede al in gebruik geweeſt, gelyk men uit Homerus bemerken kan.

De koorverſierſelen beſtonden outtyts in outaren en ſtandbeelden, en thans in heerlyke graftomben.

Vt te ſepeliant fratres & ſodales,
Sepulchro & titulo; eſt enim hoc præmium morientium.

De verſcheide beweegredenen van dit bedryf wyſt ons de zelve auteur ook aan. Voor eerſt is 't zeker dat het eerſte graf, hier gemeld, uit zuivere liefde is voortgekomen, volgens de getuigenis van Bochart, welke ſchryver gelooft dat het opſchrift ook zoude zyn geweeſt: *Hier leyt de ſchoonheit en de liefde.* Uit diergelyke beweginge heeft *Artemiſia* aan *Mauſolo*, haar waarde man, 't *mauſoleum* doen opbouwen, 't welke om zyne uitnementheit onder de 7 wonderen van de wereld word getelt. De tweede reeden is, dat zulke gedenktekenen als een duurzame eeuwigheit, ten allen tyden de

't Oogmerk der graftomben en grafſchriften onderzocht.

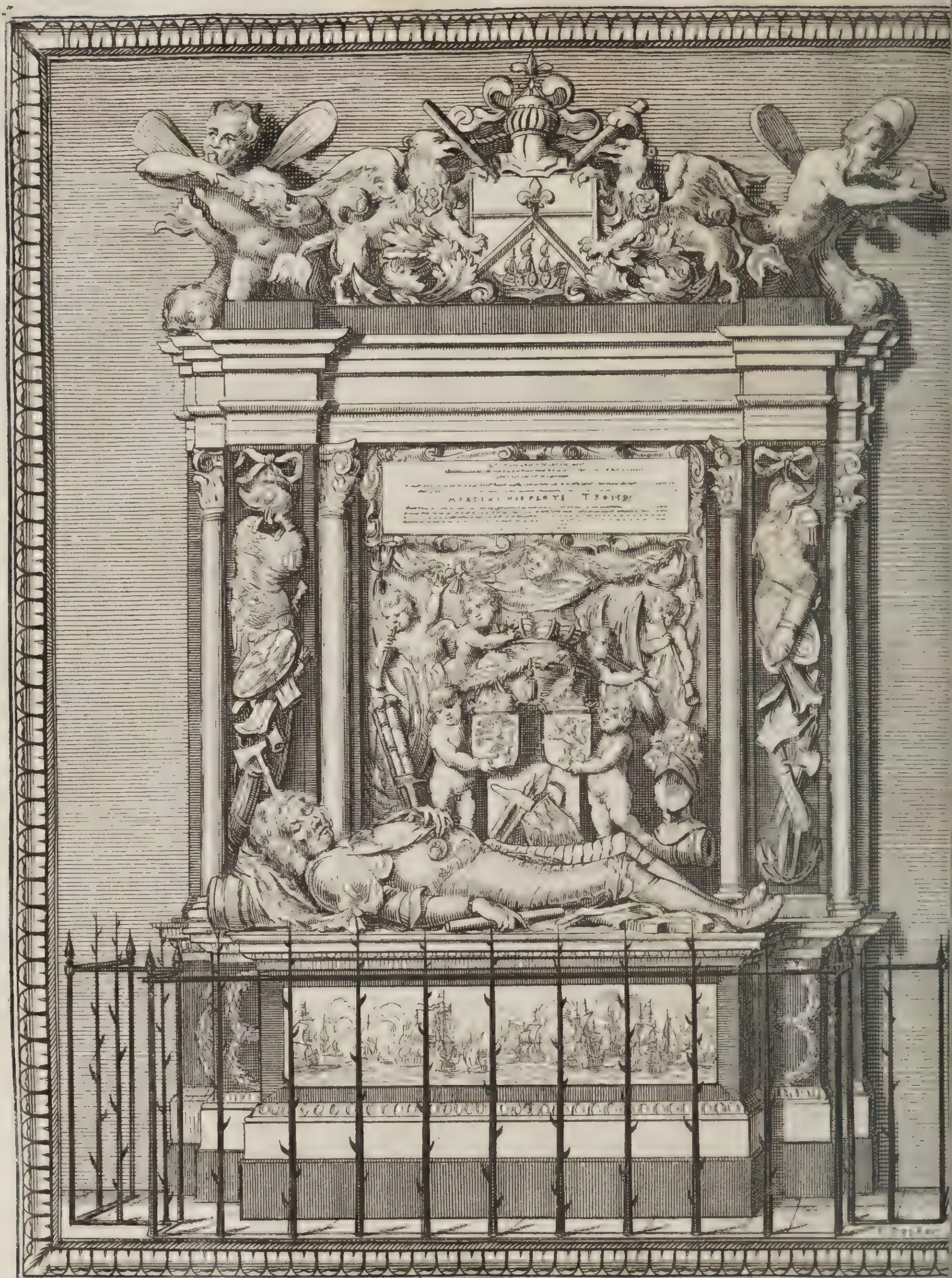
roem en loffelyke daden der genen wiens assche en beenderen zy bedekken, aan de nakomelingen verkondigen, om welke reeden *Simon Machabeus* een treffelyk eergraf aan zynen vader ende broeder, en *Salomon* aan zynen vader *David* hebben toegeeigent. De derde reeden zou konnen wezen, dat zy als eeuwigdurende verkondigers en loftrompetters zouden zyn om ons ter navolging der deugden en daden der overledenen aan te prikkelen. Het voorbeelt dat van Julius Cesar werd verhaalt is aanmerkenswaardig: hy komende in den tempel van *Hercules*, en aldaar ziende het beeld van *Alexander de groote*, begon zich grootelyks te bedroeven, en zyne traagheit te verfoeyen, dat hy noch niets gedenkwaardigs uitgerecht had, in die zelve iaren in welke Alexander de gantsche wereld had overwonnen, 't welk zulk een grooten indruk op zyn gemoet gaf, dat hy van dien tyt af aan dag en nacht overlei hoe hy best door loffelyke eerbedryven de faam stof zoude verschaffen om zynen naam door de vier winden der werelt om te voeren.

Alle deze gemelde reedenen konnen ook elk in het bezonder in een grafschrift gevonden werden, waar om zeker Schryver zeit: *een grafschrift behoort te gedenken, de naam en de stam van den overledenen oprechtelyk, zyn vaderland en qualiteiten kort by een gestelt, zyn leven ende deugden modestelyk, ende zyn sterven christelyk, meerder stigtende tot exempel dan ydele glorie.* Zoo dat, indien wy de zaak wel inzien, zullen wy dezelve van veel meerder nut en voordeel bevinden als ons die gemeenlyk voorkomt. Zeker deze aloude stad Delft, waarin verscheide weergaloze en kunstige graftomben te vinden zyn, steekt boven andre steden verre in diergelyke grafsieraden heerlyk uit. Voor eerst, in de uitterste middelhoek van 't koor dezer kerke, tegen de muur, is een heerlyke tombe van den noit genoeg geprezen dapperen zeeheld *Pieter Pietersz. Heyn*, ter eeren van zyne dappere daaden opgerecht, zynde het pedestal van zwart marmer van voren wat uitkomende, in de hoeken wat inwykende, waar op vier afstaande kolommen staan, twee na het hooft-, en twee na het voeteneinde van het zelve marmer na de Dorische wyze gewrogt; de bazementen en kapitteels zyn van wit marmer: op de zelve wyze zyn 'er ook vier platte pilasters achter tegen de muur aan, ondersteunende met malkander een zwaar vierkant zwart marmer pavilioen, van vooren verheven met een driekante frontespies, waar in men het wapen vind van den admiraal, en aan wederzyden der hoekeinden staat een globe, of hemel- en aardkloot, tot teken dat deezen manhaftigen held in de zeevaart en den loop der sterren, als noodige wetenschappen voor een opperzeevoogd, wakker afgerecht was. Midden onder dit heerlyk overdekzel leit het beeld van den overledenen, in volle wapenen van wit marmer, op een matras zeer kunstig uitgehouwen; zyn linkerhand rust op zyn helmet, terwyl zyn rechterhand nevens hem nederlegt. Achter tegen aan den muur, tusschen de voornoemde pilasters, staat in eene witte marmere lyst, eene zwarte toetsteene tafel, waar in veel gulde letteren, als helderstralende sterren in de duistere nacht flonkeren, die een heerlyk gedenkschrift in de latynsche tale uitlevert, en zyne groote daden aan d'onsterflykheit overlevert.

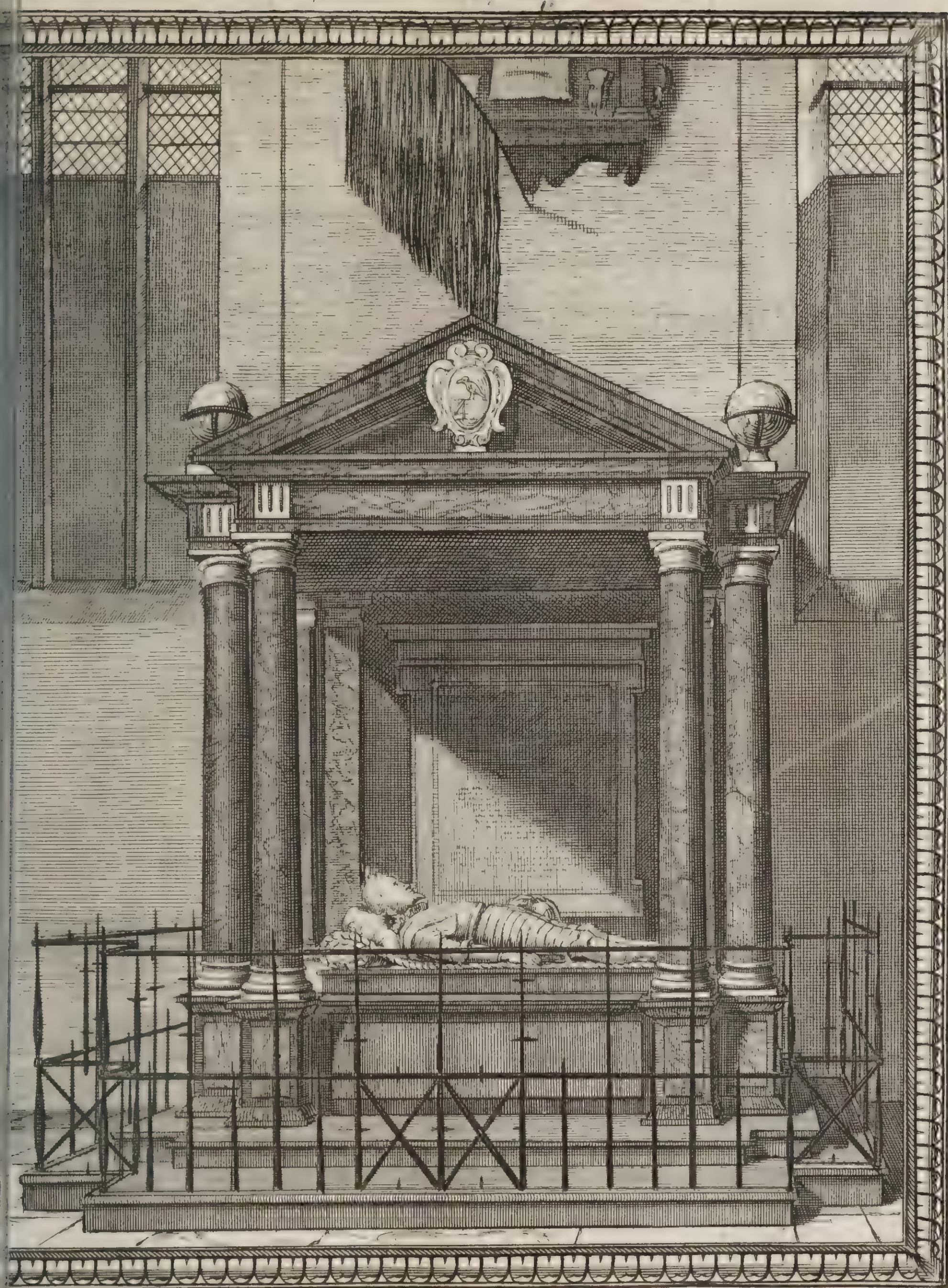
De graftombe van den grooten zeehelt Pieter Hein uitvoerig beschreven.

DEO. OPT. MAX. ET ÆTERNÆ MEMORIÆ
Sacrum. lugete, fœderati mortuum, quem præclara in
Remp. hanc merita non sinunt esse mortalem.

PETRUS

GRAFTOMBE
VAN DEN ADMIRAAL
MAERTEN TROMP.

GRAFTOMBE
VAN DEN ADMIRAAL
PIETER HEYN.

PETRVS HEINIVS. Architalaſſus, Braſiliæ, mari Mexicano, Luſitanis, Morinis, fatale nomen, hic jacet, cui fortitudo Mortem, Mors vitam dedit.

DELPHORVM Portu ſub ſeptentrione editus, natalis ſoli Famam, reportatis portu Matancæ, ad Occidentem opimis ſpoliis, gemino orbi intulit, parentum humilem ſortem animi magnitudine, & rerum geſtarum Gloria tranſcendens, non naſci ſemper Heroes docuit, ſed audendo fieri, per ineluctabiles fortunæ terra marique caſus numinis favore eluctatus, Indiam, Hiſpaniam, Flandriam, captivitatis ſuæ mox libertatis ac Victoriæ teſtes habuit, ſine temeritate intrepidus, ſine faſtu magnanimus, diſciplinæ navalis tenax non ſine ſeveritate, ut obſequii primum omnis patiens, ſic imperii poſtmodum omnis capax.

ANNO CIↃ. IↃC. XXIV. *Prefecti vicem gerens, urbem Salvatoris in Braſilia inter primos exſcendens, luſitanis ereptum ivit. A°.* CIↃ. IↃC. XXVII. *Claſſi præfectus naves hoſtium ſex & viginti, ſub ejuſdem urbis mænibus, Stupendo facinore expugnavit, diripuit, excuſſit: alias inſuper tres, incredibili auſu, ad Maream inſulam aggreſſus, præmia Belli ſpectante hoſte abduxit. A°.* CIↃ. IↃC. XXVIII. *Claſſem navium viginti, auro, argento, mercibuſque pretioſiſſimis gravem, ad cube littora felici occurſu offendens, feliciore Marte ſuperavit, & novus Argonauta, e nova novi orbis colchide, aureum Hiſpaniarum Regis vellus, Principibus Europæis formidabile, non in Græciam ſed fœderatorum terras nullo hactenus exemplo, tranſvexit & ſocietati Occidentalis Indiæ immenſas opes, Hiſpano inopiam, Patriæ ſuæ robur, ſibi immortale decus paravit.*

TANDEM.

MARIS Præfecturam quam foris meruerat, domi adeptus dum navali prælio cum Morinis decernit, navium hoſtiumque poſt cruentam pugnam victor, ipſe machina majore ictus, fatalem metam, ſine metu glorioſe adivit.

Ejus Famæ virtutiſque ergo.

EX Ill. & præp. ordinum decreto rei maritimæ præfecti Senatores.

MON HOC POS.

Vixit Annos LI. *Mens.* VI. *Dies* XXIII.

ΤΟ ΜΕΝ ΘΑΝΕΙΝ. ΟΥΚ ΑΙΣΧΡΟΝ. ΑΛΛ. ΑΙΣΧΡΩΣ ΘΑΝΕΙΝ.

Boven deze heerlyke tombe hangt de wapenkas des admiraals, gevult met deſzelfs wapenſchilt, zynde een vogel op een heining, beide op *ſable* of zwart op een gulden veld, waar onder de wapenrok hangt, aan welkers eene zyde de gouverneurs ſtaf, en aan de andere zyde des gouverneurs rapier hangen, als meede deſzelfs yzere hantſchoenen en ridderſporen. Boven op de kas ſtaat zyn caſquet, en onderaan hangt de groote rouwbanier met het volle wapen en des admiraals ankers daar achter: allerbovenſt hangen drie groote ſcheepsvlaggen met Borgondiſche kruiſſen, in den jare 1628, weinig voor zyn dood, verovert met de koſtelyke zilvere vloot. Dit zyn de triumph- en zegetekenen des grooten mans, welke hier tot een eeuwige gedachteniſſe zyner heerlyke daden en onbezwceke dapperheit, door welker kloek beleit dezelve verkregen zyn, ten toon hangen; wy zullen, als wy tot Delfshaven gekomen zyn, uitvoerig in zynen lof uitweiden, en nu alleen zeggen dat de hoogmoedige Spanjaart noch blooſt van ſchaamte, en verbleekt van ſpyt, wen hy ſlechts de naam dezes zeevoogts hoort noe-

 men,

men, terwyl Nederlant hem eeuwig bedankt voor d'eerlauweren die hy 't heeft t'huisgebracht, en toewenscht dat d'aarde zyne koude beenderen licht valle. Onder de afbeelding dezes voortreflyken mans schreef van den Vondel deze vaarzen.

De blixem, die het Beelt van 's aardryx Dwingelant
Lest sloeg de Kroon van 't hooft, de Scepter uit de hant
Voorspelde dezen Hein, den zeeschrik van Delfshaven,
Die 't al verovert wat West-Indië kan graven.
't Vereenigt Neêrlant vrees voortaan voor geen belegh;
Filippus leit in zwym, en heeft den dootsteek wech.

De graftombe van jonkvrouwe Elizabeth van Marnix in haare pracht beschreven.

Aan het einde van het noorderkoor verheft zich de heerlyke tombe der jonkvrouwe *Elisabeth van Marnix*, dochter van den vermaarden en hooggeleerden heer *Philips van Marnix*, heer van s^t^. Aldegonde, en huisvrouwe van den kolonel *Karel Morgan*, welke dit eermerk uit liefde en meewaardigheit heeft doen maken. 't Werk is na de Korintische ordre; het pedestal is van zwarte toetsteen, alwaar in het midden met goude letteren dit grafschrift geschreven staat:

Illustri serie longæque ab origine gentis
Morgani hic conjux Elisabetha tegor.
Marnixi soboles, quod non nescitur in orbe
Nomen, & invito tempore semper erit.
Virtutum satis est uni placuisse marito,
Quod pro me loquitur tam preciosus amor.

Dit pedestal is overdekt en rontsom met witte marmere platen ingeleit, en doorlopen met roode aderen, 't welk zeer sierlyk en bekoorlyk is. Aan wederzyde van het opschrift, op de gezeide ingeleide platen, zyn bekkeneelen en doodsbeenderen uitgehouwen, en tusschen beide gulde kooren-airen. Op deze voetzuil staan vier kolommen, twee naar het hooft- en twee naar het voeteneinde, welkers schachten van toetsteen zyn. De bazementen en kapiteels zyn sierlyk van wit marmer, gelyk dit geheele werk, verguld, waarop een pavilioen rust, ten wederzyde vierkant, en in het midden met een boog opgaande, meede van wit marmer, zich van voren vertoonende met 5 trappen, waar tusschen een vierkante steen komt met haar edelheits wapen, nevens dat van haar man in een ronde krans besloten, haar vier eerste quartieren daar aangebonden zyn, *Marnix*, *Ballieul*, *Americourt*, *Gryffer*; op de boventrap eene recht opzittende eenhoorn als *tenant*, meede haar wapenschilt alleenhoudende, zynde een zilvere *bande* met wederzyts een *goude sterre* op een azuur of blaauw veld: op ieder der twee trappen daar benevens, zit een leeuw, en op de laatste twee griffioenen, alle vier met schilden voorzien, als *Spange*, *Praet van Moerkerke*, *Serf*, *Pouvyves*, zynde de eerste meest Henegouwsche, en onder de laatste eenige Engelsche of Schotsche edele familien. Onder dit gewelfzel leit het beeld van deze edele mevrouwe, als in een wassche kleed, van 't hooft tot de voeten, zeer kunstig van wit marmer gemaakt, op een matras en een zware toetsteene zark, gedragen van drie leggende leeuwen, wederom van wit verguld marmer, rustende op het meergenoemde pedestal: het aangezicht en de handen van het beeld, mitsgaders de voeten, welke meede naakt zyn, en van plaaster op het doode lighaam afgegoten, is uitnemende schoon en

wel

wel gemaakt. Voor dit werk, om van ſchendige handen bevryt te zyn, ſtaat een ſierlyk hoog yzer hek met tralien met omgeboge vergulde lelien en punten vooruitſtekende, waar buiten op den ingang van het graf een blaauwe zark komt met deze letteren.

D. O. M.
Eliſabethæ Marnixiæ V. N. Philippi Marnixii S. Aldegondani
F. Matronæ generoſiſſ. uxori opt. caſtiſſ. matri pientiſſ.
dulciſſ. Carolus Morgan Eques tribm.
C. P. L. P.

Het middelſte gedeelte van deze zark is met haar mans wapen met de vier eerſte quartieren wederom omhangen, en onderaan, in een ander komportement, vint men deze aanſpraak van de daaropleggende vrouwe.

Vixi ut vivis morieris ut ſum mortua, anno
CIↃ. IↃC. VIII. X. *feb. relicta filiola*
Patri, Anna Morgan.

Dat van dezen inhout is:

Ik heb geleeft gelyk gy leeft, en zult ſterven als ik geſtorven ben. in het iaar 1608 *den* 10 *Februari, nagelate dochter van myn vader, Anna Morgan.*

Ten laatſten, op de kant van de zark volgt tot een beſluit deze regel zonder uitneminge,

Lex univerſis eſt, quæ jubet naſci & mori.

Het is een wet aan de gantſche natuur, welke beveelt geboren te worden en ook te ſterven.

Aan de zelve noortzyde van het koor ſtaat noch een vierkante kapelle, voorheenen al gedacht, alwaar men thans het heerlyke eergraf ziet ryzen van den vermaarden zeehelt en admiraal *Maarten Harpertſz Tromp*, om hem door deze zegetekens de ſterflykheit te ontrukken; een man wiens heldendaden zoo groot zyn dat de onvermoeide Faam, zwanger van zynen lof, zich ſchier uit den adem blaaſt om zyne glory door alle oorden der werelt met hare bazuin te trompetten; een man die in onze vaderlantſche gedenkſchriften met d'uitterſte eer en achting gedacht wort, en van Vondel in deze vaarzen verheerlykt is.

Eergraf van den grooten zeevoogt M. H. Tromp in zyne heerlykheit beſchreven.

VRYE ZEEVAERT

Onder de Vlagge van den

DOORLUCHTIGEN ZEEHELT

MARTEN HARPERTZ. TROMP.

Ridder, L. Amirael van Hollant en Zeelant.

Pulchrumque mori ſuccurrit in armis.

D*E plaegh van inheemſch en uitheemſch,*
't Gedroght, dat met zyn dolle honden,

In 't bloedigh moorthol, aan den Teems,
Den grooten Herder had verſlonden,
Zich dronken zoog aan 's Koninghs ſtrot,
En knaegde op 't Koningklyk geraemte,
Den romp, van hooft en kroon geknot,
Die moortpeſt, zonder Godt en ſchaemte
Nu vlammende op een verſchen buit
Van Frans gewas, quam nederzacken
En dreef voor ſtroom den bloetſtroom uit,
Om balgh en buik met roof te packen:
Maar die den afgront palen ſtelt,
En ketent helſche monſterdieren,
Ontfonckte 't hart van onzen Helt,
Tot voorſtant van zyn Batavieren.
Dees zagh den gruwel in 't gezicht,
Die helſch met vyfmael veertien koppen
De zon bedroefde en 't hemelſch licht,
En, om ons zee haer keel te ſtoppen,
Zich dwers voor Hollants kielen ſmeet;
Waer op den Ridder aen quam rennen
Op zyne vleugels, vlugh, en breet,
Voorzien met vyf mael veertien pennen.
Hy voerde een ſlagzwaert in de vuiſt.
Het monſter braekte donderklooten,
Granaeten, blixems, baldert, bruiſcht;
Bedreef gewelt met ſtaert en pooten,
Blies roock en ſmoock en vlam en vier
Uit zyne kieuw, en kopere keelen:
Maer Hollants Perſeus trof het Dier,
Dat zalf noch kruit de borſt zal heelen.
Drie volle dagen hiel hy 't ſtaen.
Hoe beet het op zyn yſre tanden!
Hoe ſchoot het toe! gelyk d'Orkaen
Op d'Indiaenſche golf en zanden;
Tot dat het eindlyck, afgemat,
Geſcheurt, verminckt, begon te deizen,
En liet ons rycke vloot, van ſchat
En ryckdom zwanger henereizen:
Hoewel 't alreê de vrucht vermant,
Verſlonden had, ten roof geſchoncken
Aen zyn alvratig ingewant,
Van moort en dieffſtal dol en droncken.
Dus quam de Hollantſche Amirael,
Die voor geen Zeehelt vlagh moet ſtrycken,
Een man, gelyck een punt van ſtael,
By geen Romeinen te gelycken,
Zyn Maesſtroom in, en wert begroet
Van 't Vaderlant, en Zeve Staten,
Die hem verſchenen te gemoet,
Ten trots van al die vroomheit haten.

Wie

Wie vreest nu schutgevaert, of scherp,
Of zeegevaerte en watersmetten?
ô, HARPERTSZOON, *ghy zyt ons harp!*
o TROMP, *men zal uw deugt trompetten,*
Waer 's hemels gunst ons Zeevaert bouwt.
U komt een scheepskroon toe van gout.

Dees onsterfelyken helt is lang, schoon met een zwarm van kanonkloten omringt, en zwarte wolken van rook, in d'alvernielende en gevaerlykste oorlogen, ongeschonden en gelukkig bewaert; doch eindelyk door eene ongelukkige musketkogel, voor den Hollantschen oever getroffen, is zyne heldenziel haren sterfelyken kerker ontsnapt, en ten starren ingevaren, alwaar zy alle rechtschape zeevoogden eeuwig in 't oog zal glinsteren. Waarom men in de vereenigde gewesten, daar des helds droevig noodlot van ieder betreurt wierd, om zyne gedachtenis te vereeuwigen, deze vier gedenkpenningen zag te voorschyn komen, en onder deze verbeelding by den here Mr. Gerard van Loon gezien worden. I. Op de voorzyde van den eersten ziet men binnen een lauwerkrans het borststuk van den gesneuvelden admiraal, welke tot huisvrouw had *Dyna de Haas*, verbeeld, en met de ridderorder van sint Michiel versiert, waar mede hem Lodewyk de XIV, koning van Vrankryk, in 't iaar zestien hondert negenendertig had beschonken. Het rantschrift luid aldus:

MARTEN HERPertszoon TROMP, RIDDER, LUYTENANT
ADMiraal VAN HOLLand En WESTVriesland. 1653.

Boven de afbeelding van het laatstvoorgevallene gevecht, houden op de rugzyde, twee griffioenen zyn ridderlyk wapen onder eenen wimpel, waarop te leezen staat:

OBIIT ÆTATIS 56.

IS OVERLEDEN IN 'T 56 IAAR ZYNS OUDERDOMS.

Want hy was in den Briel, in 't iaar vyftienhondert zevenennegentig geboren. Elf iaren oud zynde had hy zynen vader, slaande tegen eenen Engelschen zeerover, zien doodschieten, en zelf genomen zynde, dien wel derdehalf iaar als kajuitwachter moeten ten dienst staan; tot dat hy middel vond om te ontkomen. II. De eene zyde van den tweden vertoont wederom zyn borstbeeld, en de andere het voorgevallen gevecht, binnen deze rantschriften:

MARTEN HARPERTSZOON TROMP, RIDDER; LUYTENANT ADMIRAAL
VAN HOLLAND, VOOR HET VADERLAND GESNEUVELT,
DEN 10 AUGUSTI; ANNO 1653.

III. Onder eene stevenkroon, die door twee engelen word opgehouden, is het borststuk van Tromp tusschen twee zeegepalmen; verscheidene scheepsvlaggen en ander krygstuig, boven deze spreuk, op de voorzyde van den derden, verbeeld:

MYN HERT EN HANDT WAS VOOR HET LANDT.

De Engelsche en Nederlandsche vloot zyn op de tegenzyde in onderling gevecht verbeeld, binnen deeze twee dichtregels:

WAEROM

WAEROM DOET MULLER TROMP DOOR KUNST VAN GOUT EN ZILVER LEVEN?
OM DAT HY D'YZER EEW DOOR KRYGSDEUGD HEEFT VERDREVEN.
DEN 10 AUGUSTI; 1653.

IV. De laatste heeft mede des Admiraals borstbeeld op het voorstuk, doch in den rand dit verschillende omschrift:

MARTINUS HERPERTI TROMPIUS, EQUES, ET THALASSIARCHA HOLLANDIÆ XX ANNIS ÆTATIS, LVI.

MAARTEN HARPERTSZOON TROMP, RIDDER, EN ZEEVOOGD VAN HOLLAND GEDURENDE 20 IAAREN, IN HET 56 IAAR ZYNS OUDERDOMS.

Op het ruggestuk is het voorgevallen zeegevecht, binnen dit randschrift verbeeld:

VICTOR HOSTIUM, FORTITER PRO PATRIA PUGNANS, OCCUBUIT; 10 AUGUSTI ANNO DOMINI CIↃIↃCLIII.

Verwinnaar der vyanden is hy, dapperlyk voor't Vaderland strydende, gesneuveld, den 10 van Oogstmaand, in 't jaar des Heeren 1653.

D'Agrippynsche zwaan begroette zyne uitvaart met deze lykgezangen.

Laet zich Europa niet verwondren,
Al scheen de weerelt te vergaen
Toen, uit den Noortschen Oceaen,
Dat oorlogsonweêr op quam dondren,
En baldren over duin, en strant,
Een halven dagh en noch een heelen;
Tweehondert dryvende kasteelen;
De bare zee in lichten brant;
De barstende salpeterwolken
En d'elementen altemael
Gelost van 't zwangere metael,
Op't vlak daer twee vermaertste Volken
Te water, boort aen boort geklampt,
Hun wellust schepten, in 't vernielen
Van eike ribben, mast, en kielen,
En menschebeen; tot stof gestampt;
Dat moortgeschrei en yzerbraken;
De doôn en levenden, gemengt,
Gebraen, verdronken, en gezengt;
Dat weêrlicht, blixemen, en kraken;
Zoo veel gewelts heeft altemael
Gezweet om HARPERTS *te beschreien,*
En 't lyk en d'uitvaert te geleien
Van Hollants grooten Amirael;
Die trots, om hoogh, op zyn kampanje
Zich offerde aen het krygsaltaer,

Daer

Daer hy den Zeegeweldenaer,
Den Ryxtiran van groot Britanje,
Met zyne ſabel in de vuiſt,
Ter vierſchaer daegde, om al ons ſchepen,
Met zynen havixklaeuw gegrepen,
Van onverzoenbren moort begruiſt,
De Turk van 't Engelſch Barbaryen
Met zyn Janitſers, hoort, vol ſchrik,
Van 't moortſtrant af alle ogenblik,
Zyn opgepreſt gewelt inlyen.
Hy ziet den brant van 't maſtboſch aen
En zyne uit ſtof gewaſſe Reuzen,
Gereet ons bekkeneel te kneuzen,
In water, vier, en rook vergaen.
Die vloek des volks, om 't hart benepen,
Ontveinsde al wat hy veinzen moght,
Tot dat zyn vloot de tyding broght,
En hare lenden na quam ſlepen.
Wat raet? wat middel om 't gerucht
Met kracht op zynen mont te kloppen?
Is dit de keel van Teſſel ſtoppen?
Den Leeuw verbieden zee, en lucht?
Hy rept zyn klaeuw by d'Indiaenen,
Ontrukt den Teems dien ryken oeſt.
De beurs van Londen wort verwoeſt.
Ons eilant zwemt in bloet, en tranen.
Dus klaegde 't uitgeputte Ryk,
Met d'overweldigde onderzaten;
Terwyl de Zeve vrye Staten
De ſtaetſy van 't doorluchtigh lyk
Beraemden, om den Zeebeſchermer
Te kroonen, als den braefſten Helt,
Die 't leven voor de Zeevaert ſtelt,
En meer verdient als gout, en marmer.
Hy ruſte nimmer onbeweent.
Al heeft de doot het lyf verſlonden:
De Faem is aen geen graf gebonden.
De deugt verduurt het kout gebeent.

De vernuftige Jeremias de Dekker wilde ook, met deze zuchten en tranen van 't vrye Nederlant, d'aſch onzes grooten zeevoogts beſprengen.

Als leſt de Britſche peſt quam langs myn kuſten zweven,
Op datze my 't gebruik afſtopte van den vloed;
Vloed, dien ik als de lucht gantſch vry behouden moet,
Heeft myn manhafte TROMP, *door zugt tot my gedreven,*
Flux op die water-plaeg zoo wacker vuurgegeven,
En haer met laeg op laeg zoo ridderlyk begroet,
Dat hy my wederom den adem krygen doet,
Maer och, (wat dier gewin!) ten pryze van zyn leven.
o Droef, o bitter lot! o vloekenswaardig loot!

 Daer

Daer leit, ach! ach! daer leit de Leidsman, die myn vloot
Niet min ſtoutmoedig wiſt dan wyſelyk te ſtieren:
Doch ſchoon het lichaam moet verwelken en vergaen,
De naem van MARTEN TROMP *zal eeuwelyk beſtaen,*
Tot ſchande van den Brit, tot eer der Batavieren.

Geloof niet dat Vondel en Dekker d'eenige waren die onzen zeevoogt kranſen van lykſypreſſen vlochten: neen zeker, want al den adel der poëten offerde hunne tranen op zyn graf, en bliezen zynen lof door hunne bochtige trompet helder uit, en niet alleen queten zich hier in de dichters van hunnen plicht, maar zelf de redenaren, die hunne welſprekentheit beſteden om zyne deugden en daden ten hemel te heffen, en zynen roem ongeſchonden aan den laten naneef over te leveren, waarmede den hooggeleerden heere Anthon. Thyſius genen geringen lof inlei; ia ieder was genegen naar zyne wyze om onzen helt met hunne liefde en droefheit te verzellen. Het lyk des admiraals, dat op de Helder aan land gezet, en langs 't ſtrand in 's Gravenhaage gevoert was, wierd den vyfden van herfſtmaand van daar op eene ſtaatlyke wyze, zynde voorgegaan van de lyftrauwanten van den Staat, en van verſcheide anderen, die de eertekenen droegen, naar deze ſtad gebracht, en gevolgt van de raaden der admiraliteit, zyne naaſte bloedvrienden, de algemeene Staaten, en andere leden der hooge vergaderingen en gerechtshoven in den noorderhoek van 't koor begraven, gelyk wy flus zeiden; waar boven, op laſt der Staaten, eene zeer prachtige marmere grafſtede, ter waarde van tien duizent guldens, is opgerecht, waartoe den voortreffelyken meeſter *Jacob van Kampen* gebezigt wierd om dit pronkſtuk kunſtig en zinlyk uit te voeren. Men ziet hier (op dat wy dit blinkende eerteken naar ons vermogen afmalen) een verheven pedeſtal welkers lyſtwerk van boven en onder van wit marmer blinkt, en in de midden van toetſteen zynde; 't voornaamſte van dit pedeſtal ſteekt van den muur in een vierkant uit, en is van voren met eene witte marmerſteene plaat ingelegt, waarop den laatſten zeeſlag, waar in onzen helt geſneuvelt is, zeer kunſtig is uitgehouwen. De zyden, naar den muur inwykende, zyn met lauwerkranſen, en feſtonnen, kinkhorens en ſchelpen van wit marmer verſiert. Op het pedeſtal legt het beelt van den overleden zeehelt heerlyk en kunſtig in 't volle harnas; het hooft des beelts ruſt op den tromp van een ſtuk geſchut, en het lichaam op een roer van een ſchip; beneden, of achter het beelt ziet men een groote witte marmerſteen, die in zyn bovenſte deel een toetſteen beſloten hout, waarop zyne deugden, zegepralen, en doot met deze goude letteren te lezen zyn.

ÆTERNÆ MEMORIÆ

Qui Batavos, qui virtutem ac verum laborem amas lege ac luge.
Batavæ Gentis decus, virtutis Bellicæ fulmen, jacet, qui vivus nunquam jacuit & imperatorem ſtantem mori debere exemplo ſuo docuit,
amor civium, hoſtium terror, Oceani ſtupor.

MARTINVS HARPERTI TROMPIVS

Quo nomine plures continentur laudes, quam hic lapis capit, ſane anguſtior ei, cui Schola Oriens & Occidens mare, materia triumphorum univerſus orbis

Thea-

Theatrum, Gloriæ fuit, prædonum certa pernicies, Commercii felix assertor, familiaritate utilis, non vilis, postquam nautas & milites durum genus Paterno & cum efficacia benigno Rexit Imperio, post L. *prælia quorum Dux fuit aut pars magna, post insignes supra fidem Victorias, post summos infra meritum honores, tandem Bello Anglico tantum non victor certe invictus* X. *Aug. An. Æræ Christianæ* CIↃ IↃC LIII. *Æt.* LVI. *vivere ac vincere desiit.*

Fœderati Belgii Patres
Heroi obtime merito.
M. P.

Onder deze heerlyke inschryvinge zyn op de voorschreve witte marmersteen, zynde *Bassereleve*, verscheide kinderkens uitgehouwen: voor eerst, nevens het beeld van den admiraal, in het midden, komen twee kinderen, waar van het eene het wapen van de hoogmogende heeren Staten generaal, het andere dat van de groot mogende heeren Staten van Holland en Westvrieslant hout, aan de eene zyde voor haar hebbende eenige heyerhamers en bylen, spietzen, ouwerwetsche schilden, en verscheide soorten van Romeinsch krygsgeweer; aan de slinkerzyde, en het voeteinde van den admiraal, steekt een helmet met pluimen op een stuk geschut, van buiten uit: boven deze wapens hangt een vliegend kint dat een scheeps kroon draagt, terwyl men boven dit gevlerkte knaapje noch een andere geestige jongen ziet die in een rolletie met uitgestrekte armen dit zinryke vaars vertoont:

Vrbs phœbi cineres jactat, sed currus honores
Ingreditur, quoties egrediturque mari.

Noch eenige andere kinderen zweven hier rondom, niet anders dan bazuinen en fluiten handelende, waar boven men het eerste voornoemde opschrift leest: ter wederzyde van dit *Bassereleve*, komen toetsteene regt staande naakten (zoo als men die na de spreekwyze der kunstenaars noemt) zynde als platte pilasters, tusschen twee vierendeelen van rood marmere kolommen, welkers bazementen en kapiteels van wit marmer zyn na de korintische ordre: deze regtstaande naakten zyn behangen met tropheen van veelerhande Romeins wapentuig van wit marmer. Boven al dit genoemde kunstwerk schiet 'er een zware witte marmere lyst dwers overheen, waarin het volle wapen van den admiraal, in wit marmer gehouwen, op staat, 't welk hem allereerst van den koning van Vrankryk, Lodewyk XIII, met plechtigheit tot zyn eer en adeldom is overhandigt, wanneer hy in den jare 1639, over den vermaarden zeeslag in Duyns triumpheerde. Een zege zoo groot en zeltzaam dat hare weergade misschien noit gezien is; waarom de groote historyschryver, de heer en Mr. Gerard van Loon, op dit geval oogende, in het tweede deel zyner zinlyke beschreve Nederlantsche historypenningen van onzen zeehelt getuigt. " Tromp, zegt hy, bedreef wonderen, " staande dit gevecht, onder een gestadig vuur en rook, die de zee over- " dekten, en het gezicht der aanschouweren zoo van de eene als andere kust " verduisterden. Zulks de meesten der Spaansche schepen verbrand, door- " boort, of gewonnen wierden, en, gelyk sommigen willen, maar acht het " geluk hadden van nevens den admiraal d'Ocquendo in de haven van " Duinkerke de algemeene nederlaag te ontkomen. Deeze was zeer groot;

"want men wil dat 'er dus veertig of eenenveertig ſchepen, verbrand, ge-
"zonken of verovert, acht duizend menſchen omgekomen, vier duizent
"gequetſt, en twee duizend gevangen, nevens den overigen buit in de
"Vereenigde Geweſten op eene zeegepralende wyze opgebracht zyn. Hoe
"'t zy, immers Tromp bekwam eenen onſtervelyken naam, de Staaten ga-
"ven hem eene vereering van zes duizend guldens, en de koning van
"Vrankryk hem verheffende tot den ridderlyken ſtant, deed hem deſge-
"lyks eene voortreffelyke ſchenkaadje, in erkenteniſſe van het hoogge-
"roemde zeebeleit, dat hy, ſtaande het laatſte gevecht had doen blyken:
"waar van de gedachtenis op deeze twee gedenkpenningen bewaard word.
I. d'afbeeldinge van het voorgevallen zeegevecht in Duins ſtaat op de eene, en dit geſchrift binnen eenen bloemkrans op de andere zyde van den eerſten:

ÆTERNITATI SACRUM:
&c. &c. &c.

Waar van dit de vertaling is:

TER EEUWIGE GEDACHTENIS:
WEGENS DAT MAARTEN TROMP ADMIRAAL VAN HOLLAND,
ONDER HET BELEYD VAN DEN DOORLUCHTIGSTEN PRINS
FREDERIK HENDRIK,
DE SPAANSCHE VLOOT 67. SCHEPEN STERK,
EN VAN BEPROEFDE KRYGSOVERSTEN, SCHIPPERS,
VYFENTWINTIGDUYZEND SOLDAATEN,
EN ALLERHANDE TOERUSTING ONGEMEEN VOORZIEN,
DEN 16. VAN HERFSTMAAND 1639.
ALLEEN MET 17. SCHEPEN AANGETAST,
DES ANDEREN DAAGS OMTRENT DEN NACHT
WEDEROM BEVOCHTEN,
EN OP DEN VOLGENDEN DAG,
NAADAT HY MET 11. SCHEPEN VERSTERKT WAS,
VERSTROOID EN ONDER DE SLOTEN DER ENGELSCHE
STRANDEN GEDWONGEN TE WYKEN,
MIDSGADERS NAA DE ZELVE ALDAAR EENE MAAND
BEZET GEHOUDEN TE HEBBEN,

ALS

ALS ZE EYNDELYK OP LAST DES KONINGS VAN DAAR MOEST VERTREKKEN,

MET GROOTE DAPPERHEYD DEN 21 VAN WYNMAAND VERDELGD HEEFT,

HEBBEN DE STAATEN VAN HET VEREENIGDE NEDERLAND

DEEZEN DOEN MUNTEN,

door J. LOOFF.

II. De tweede is den eersten gelyk, uitgezondert dat op dezen het opschrift door geene bloemen, maar eenen druivekrans omvangen is, als in de afbeelding kan gezien worden.

Sedert deze zegetekens, en byzondere eer, waar mede hy van den koning van Vrankryk beschonken wierd, is hy altyt in den rang der allerdoorluchtigste edellieden geplaatst en geeert. Uit den naam des konings is in het bovenste gedeelte zyns wapens, gelyk men wat hooger in de wapenkas, als ook in de rouwbaniere met hare behoorlyke onderscheide koleuren noch bequamelyker kan zien, een gulde lely op een *azure* veld, waar by den kardinaal *Armandus de Richelieu*, wat lager heeft bygevoegt een *chevron de gueules* of roode keper, gelykende twee balken tegen elkanderen opstaande, by wyze van een passer op een zilveren grond, als meede een antyks schip van sabel of zwart, van wegens de stad Parys, onder het keper zich vertoonende, aan welke wapenen de koning van groot Brittanie, Karel de eerste, (boven dien dat hy 't zwaart van den admiraal Pennington uit de schede trok, en, na de gewonelyke wyze, dezen onzen zeeridder met de ridderlyke waardigheit heeft versiert) op beide de zyde een recht opstaande griffioen heeft gevoegt, om den hals een gulden band hebbende, waar aan ieder een wapenschildeken is dragende, waar in de roode en witte roos uitgebeeld zyn op een zilveren grond, tot een teeken van de vereeniginge van het huis van *Jorke* en *Lancaster*. Bovenop tot *cimier*, of helmteeken, komt noch een gulde lely, als het voornaamste stuk uit het wapen genomen; van achteren ontdekt men ankers van de admiraliteit kruisgewys over malkanderen aan de hoeken van het schilt uitsteken, zoo dat dit wapen, dat koningen en vorsten met eertekenen geliefde te bekronen, in kunst en kostlykheit het kunstigste gezicht in verwondering verrukt. Ter wederzyden van dit heerlyke wapen komt een *triton* of naakte zeeman, zeer fraai gewrogt, kraggig blazende op een zeehoorn, terwyl zyn lyf met een zeekleet van mos, schulpen en diergelyk zeegewas is behangen, met vier vissige wieken op den rug voorzien, terwyl een dolfyn daar beneffens de uiterste hoeken van het werk besluit: al het beeldwerk dezer tombe is gemaakt door *Rombout Verhulst*; het lystwerk, de tropheen, en den zeeslag onder aan door eenen *Hendrik de Keyzer*. Buitenom komt, tot bescherminge van dit heerlyke werk, een massyf yzer hek, regt opgaande en doorstoken, en zeer kunstig gemaakt, boven met een yzere staaf aan een gehecht, daar punten doorsteken. Tot lof van deze heerlyke graftombe, en den daarinleggenden dapperen zeeheld, heeft den phenix der Hollandsche poëten, Jooft van Vondel deze vaarzen gemaakt:

 Hier

Hier ruſt de Zee-Held Tromp de dappere beſchermer
Der Zee-vaert en de Zee; ten dienſt van 't vrye land,
Dat 's mans gedachtenis bewaert in 't kunſtigh marmer
Zoo levendigh gelyck hy ſtierf voor 't Hollands ſtrand,
Beluyd met moord-geſchrey en dondren van kartouwen
Daer Groot Brittanje in brand, al 't water viel te kleen,
Hy heeft zich zelv' in 't hart der Burgren uytgehouwen,
Dat beeld verduert de pracht van graf en marmerſteen.

Het roer van het ſchip, daar het voornaamſte beeld op legt, als ook de tromp van het ſtuk geſchut ('t welk ook eensdeels op zyn naam zinſpeelt) en het andere bywerk, zyn alle kentekenen, en waardigheden die den perſoon verbeelden, 't welk een navolginge is der oude Grieken en Romeinen. Maar inzonderheit munt hier de ſcheepskroon uit, welke men boven de vorſtelyke kroon van hunne edele grootmogende, en de graaflyke kroon van hunne edele grootmogendens wapenen ziet: deze hebben de oude Romeinen, welke zeer eergierig en gloryzuchtig waren, uitgevonden; want *om de gemoederen van haar volk tot noble daden meer ende meer te verwecken, verordonneerden* Trophea, Arcus triumphales, laureatas literas; *midtſgaders Croonen van verſcheyde ſtoffen, fatſoenen ende namen, na die gelegentheden van de verdienſten, de namen waren:* Corona obſidionalis, Triumphalis, Ovalis, Corona Civica, Corona Muralis, Corona Navalis, *ende* Corona Caſtrenſis. En overmits ons vaderland meeſt door de zeemacht beſtaat, en deſzelfs welvaren daar door word bewaart, is ons gevolglyk aan de vryheit der zee ten hoogſten gelegen, des verdient de *ſcheeps-kroon* hier te lande dan wel de eerſte plaats; zy was van voorſtevens en ſnuiten van ſchepen gevlochten, welken van den Nederlandſchen Herauld aldus beſchreven word: *Van gelyke ſtoffe* (zeit hy, te weeten gout) *was de ſcheepskroon, welke vereerd wierd aan die geene, die allereerſt enterde in eenigh ſchip van den vyand. En deze kroon accepteerde Marcus Varro, dewelke hem gepreſenteerd wierd van Pompeio in de ſtryd van de zeerovers: van gelyke Marcus Agrippa, en Sylla, van Octavi; mitsgaders veele anderen.* Zie den Nederlandſchen Herauld bladz. 29.

De grafſtede van den edelen Aarnout van Duvenvoorde.

Noch is op het koor van deze kerk begraven den edelen en manhaftigen jonker *Aarnout van Duvenvoorde*, welke, na dat hy als vrywillige menigmaal ten dienſte van het vaderland zyn leven had opgeoffert, en een kolonels plaats had bedient, over verſcheide ſteeden en forten, daar onder ook 's Gravenweerd, had gouverneur geweeſt, eindelyk in de langdurige en ſtrenge belegeringe van *Ooſtende*, in den iare 1602, van de peſt is wechgenomen, en eenige tyt daarna alhier op het middelkoor ter aarde beſtelt; behalven zyn wapenkas, (naar tyts gelegentheit opgepronkt, en omtrent boven de trouwſtoel hangende, de *guidon* of *Cornette*, met de ſlag van het ſpringen van het kruitmagazyn daar afgeraakt zynde,) legt boven zyn graf een groote blaauwe zark, met dit opſchrift hier onder voorzien, 't welke door outheit en fynigheit der letteren geheel begint uit te ſlyten (overmits het in de grootſte wandeling van het koor leit) doch op dat het opſchrift by tytverloop niet gants onleesbaar mogt worden, en dus de gedachtenis van dezen braven heer als uit de geheugenis raken, hebben wy goed gedacht ter zyner eeren dezelve alhier in onze beſchryvinge te vereenwigen.

EPI-

EPITAPHIUM.

Nobiliss. & magnanimi Herois Arnoldi Duvenvordii Tribuni militum, diversorum oppidorum & munitionum olim Gubernatoris pro Deo & Patria fidissimi & pientissimi.

Siste gradum tu qui transis meritoque sepulchrum hoc
Aspice, ut inquiras quis hic est,
Ille à quo potuit virtutem discere virtus,
Cui comes & pietas & fides,
Vivere cui decus in Christo, cui pro grege Christi
Dulce fuit bellum, & mors ipsa.
Scire cupis quis sit, jacet hic Duvenvordius ille
Nobilis Arnoldus Batavorum decus,
Heu rapuit quem pestis atrox Ostendaque sæva
Felix nam Deus ipsum suscipit;
Rara avis in terris nigroque simillima cygno
Magnus erat pietate & Marte.

OBIIT A°. CIↃ. IↃ. C. II. IV. NON. JUN.

Het welke in onze Nederduitsche tale van dezen inhout is:

GRAFSCHRIFT

"Van den weledelen en grootmoedigen heer *Aarnout van Duvenvoorde*, "kollonel over een regiment ruiters, eertyts gouverneur van verscheide "steeden en forten, voor Godt en het vaderland getrouw en deugtzaam. "Sta stil, wandelaar, en bezie dit verdiende graft, op dat gy weet wie het "is, hy van wie de deugt zyn sterkte leerd, van wie de trouw en deugt een "medegezel is. De eer van te leven in Kristus, en voor zyne kudde is hem den "oorlog ia de dood zelfs zoet geweest. Begeert gy te weeten wie het is? het "is den edelen *Aarnout van Duvenvoorden*, de roem der batavieren, welke, "eilaas, door de felle pest, in de zware belegeringe voor *Ostende* van Godt "gelukkig is ontfangen. Hy was groot door deugt en oorlog, en gelyk "een zwarte zwaan een zeldzame vogel op der aarden.

"Overleden in 't iaar 1602, den 2de. Juni.

Boven dit opschrift is zyn wapen uitgebeeld tusschen twee oude vermaarde helden, *Hector* en *Achilles*: het bestaat in drie halve manen van sabel in een verguld veld, hebbende voor *cimier* twee molewieken boven uit den *helm* en *timbre* komende, alwaar men van achteren en boven uit de faam met een lauwerkrans en bazuinen voorzien ziet verschynen.

Verscheide andere grafversierselen.

Behalven de gemelde tomben en grafsteden, zoo zyn'er noch een groot getal van wapenkassen, welke eenige met banderollen, wapenrokken, rapiers, sporen, yzere handschoenen enz. na de waardigheit der persoonen en tyden, zyn pronkende; hier en daar aan de muuren en pylaren vint men noch eenige gedachtenissen welke de kerk versieren, waar van 'er eenige by luiden van verstand voor net en raar gehouden worden. Voor eerst, om het outste eerst te noemen, komt ons op het koor, tegen aan het komptoor van de heeren kerkmeesteren, voor het grafschrift 't welke de heer *Jacob van der Dussen*, in zyn leven burgemeester dezer stad, mitsgaders hoog heemraad van Delfland, heer in Heeren Carspel, Calverdyk, Dirxhorn enz. voor zich zelf doen stellen heeft, benevens voor zyne huisvrouwe, kinderen en zwagers in den iare 1614. Daar aan volgt, omtrent het graf van den admiraal P. Heyn, een grafschrift 't welk de heer Frans Meerman, in zyn leven burgemeester van Delft, ter gedachtenisse van zyne waarde huis-

huisvrouwe *Maria de By*, by manier van een droevige aanspraak tot de overledene in Nederduitsche poëzy heeft doen schryven in den iare 1622. Daarna is tegenover het voorschreve komptoor van de heeren kerkmeesteren, door den heer *Jan van Lodensteyn*, eertyts burgemeester dezer stad, en deszelfs huisvrouwe *Maria van Bleyswyck*, in den iare 1644, een gedenkteken verzorgt door haar eenige zoon Mr. *Everard van Lodensteyn*, burgemeester dezer stad. Eenige iaren daar naar heeft de heer *Gerard Welhouck*, in zyn leven burgemeester van Delft, als mede bewindhebber der oostindische kompagnie, voor zich zelven, en voor zyne afgestorve huisvrouwe *Maria Jans*, dochter van *Lodensteyn*, als meede voor zyne tweede huisvrouwe doen noch in levende lyve zynde, en zyne nakomelingen een grafkelder en opschrift doen maken omtrent de tombe van den admiraal Tromp. En eindelyk is, niet verre van daar, in den iare 1661, een grafsteede toegeeigent aan den heer *Jacob Delf*, in zyn leven veertigraad en havenmeester dezer stad, by zyne nagelate weduwe *Anna van Hoogenhoek*, Abrahams dochter. Voorts is noch in de kerk, ten zuidwesten, aan een pylaar een gedenkschrift opgerecht ter gedachtenis van *Clara van Sparenwoude*, overleden in den iare 1615, en eertyts huisvrouwe van Mr. *Arent vander Meer*, in zyn leven hoogheemraad van Delfland, raad en secretaris dezer stad.

Dit zyn dan de tegenwoordige versierselen dezer kerke, die de plaatzen der voorgaande bygelovigheden hebben ingenomen. Zoo dat het heiligdom van die roomsche kraam gezuivert zynde, eenigzins gelykvormig is met den staat van het eerste eenvoudige kristendom: indien de oude en eerste kristenen eens wederom mogten herleven, zy zouden niet veel genadiger met deze tegenwoordige versierselen en tomben handelen als men met de outaren en standbeelden, ten tyde der beeldstormerye, gehandelt heeft: want in hunne eeuw was 't geen gebruik om aldus in de kerken te begraven, veel min die met wapenen en opschriften op te pronken: zy zouden ligt gezegt hebben, de kerk is een huis of plaats des gebets enz. zoo dat het zeker is dat beide deze dingen by d'eerste kristenen niet geprezen zouden werden. Wat de oudvaders en deftige mannen van al dat stichten en oppronken van beelden en outaren geoordeelt hebben, zullen wy hier naar noch wel eens aantoonen.

Onderzoek of de kerkgraven by de Romeinen en het eerste kristendom in gebruik waren.

Dewyl wy hier wydloopig hebben gehandelt van de tomben en begraafplaatzen, dunkt my dat het niet te onpas zal komen, dat wy eens zien of dit outtyts, en by de eerste kristenen, ook al in gebruik is geweest. Voor eerst bevinde ik dat, ten tyden der Romeinen, het niet alleen ongeoorloft was in de tempels, maar zelfs binnen de muren van de steden te begraven, en dit was wel byzonderlyk in een oude wet van de 12 tafelen verboden, *van binnen stads muuren niet te begraven;* zie hier van *Cicero de leg. lib.* 2. Dit heeft eenige eeuwen stand gehouden, na dat het kristendom nu al in de wereld verspreid was. Het eerste voorbeelt onder de kristenen van in de kerken te begraven, schynt geweest te zyn van den keizer *Constantinus de grooten*, de eerste der keizeren die het kristendom omhelst heeft. De *H. Joh. Chrysostomus*, welke deze zaak zeer wel bekent was, schryft 'er aldus van, *Homil.* 26. *in cor.* 2. *De keizer Constantinus*, zegt hy, *heeft gemeent dat hy zyn vader den grooten Constantyn een uitstekende eere zoude aandoen, met hem in het portaal van den visscher te leggen; want het geene de poortiers in de hove zyn ten aanzien van de koningen; dat zyn koningen in hun graf ten aanzien van de visschers; en zy meenen gelukkig te zyn dat ze de kerkdeur* (tot hunne grafstede) *mogen hebben?* De zelfde vader spreekt eveneens in zyne redevoeringe *dat Christus Godt is. Onze koningen* (zeit hy) *te Konstantinopolen achten het*

voor

voor een groote eer dat hun lighamen niet nevens de apostelen, maar buiten hun kerkdeuren begraven worden, en dat zy koningen deurwagters worden. Doch *Eusebius*, welk het best van allen geweeten heeft, zegt dat hy in de kerk begraven is. (*lib.* 4. *vit. Const. c.* 60. 70. 71) Doch *Cabalsutius* houd het voor zeer waarschynlyk dat door de kerk alhier het portaal der kerke verstaan word, en dat de bisschoppen, zoo wel als *Constantinus* zelfs, nergens anders begraven wierden, en dat komt met de woorden van Chrysostomus over een. Men vind een wet in de synode van *Bragius* (*can.* 36) gehouden in den iare 572, *dat men de lyken der afgestorvene buiten de kerken zal hebben te begraven.* En hier van zyn in meer synodens wetten gemaakt: echter nam de gewoonte van in de kerken de lyken d'aarde over te leveren ten tyde van paus Gregorius de groote al sterk toe, gelyk in verscheide plaatzen van zyne samenspraken te zien is. En *Klodovius*, de eerste der Fransche koningen die het kristengeloof kuste, en in den iare 511 gestorven is, wierd ook in een kerk ter aarde bestelt. Ia de heer *Kornelis Alkemade* toont in zyn geleerd werkie van het ceremonieel der begravenissen, aan 't 19 hooftstuk, dat al *hier de lighamen van ouds niet in de kerken of vergaderplaatzen der gelovigen, maar elders op het veld begraven wierden, en daar kerken waren, op de kerkhoven.* Zoo is de leeraar Adelbertus, zegt hy, begraven omtrent het hof of kasteel van koning Radbodus te Rynegom, van waar hy naderhand is overgebracht in de kerk van Egmond. En hier van zou men zeer veele voorbeelden, zoo van bisschoppen, als vorsten en groote heeren, konnen bybrengen, welke tot de 8 en 9 eeuwe noch maar in de portalen der kerken mogten, en ook wilden begraven zyn. Outtyts waren buiten de poorten der steeden zekere plaatzen of kerkhoven, alwaar men de lyken ten grave deed dalen, en die hoven of kasteelen hadden leggen, wierden aldaar zeer dikwils begraven, gelyk men in zeer veele voorbeelden der martelaren kan ontdekken.

De manier van de lyken in doodkisten te leggen en zoo te begraven, is ook al omtrent den iare 1300 op de baan gekomen, en op de scheepen in zee allereerst in gebruik geraakt, 't welke men doen houte huisies noemde, en mettertyt is dit gebruik overal doorgedrongen; die oude manier werd by de meeste monniken in de kloosters noch naargevolgt, alwaar men de overledene monniken noch zonder doodkist begraaft. Daar by placht men outtyts de lyken, eer zy begraven wierden, haar beste kleederen aan te trekken; ia sommige lieten 'er noch nieuwe toe maken, en het lyk, dus opgeschikt zynde, wierd aldus in het graf gelegt: waar van by sommige, zoo ik meene, de gewoonte is overgebleven van de doode lyken van ionge dochters en jonkmans met bloemen, linten, en andere versierselen op te pronken.

Wanneer men de lyken in doodkisten lei onderzocht.

Men trok de doden hunne beste kleederen aan.

Nu werden in de kerken als ook op de kerkhoven dikwils 2 à 3 lyken of kisten in een graf op malkanderen gezet, een zaak die outtyts zeer streng, ia op den vloek by sommige verboden was: als in de synode van Mascon (*can.* 17) en die van Auxerre (*can.* 15) te zien is. Ia *Aringius* getuigt in zyn boek van 't onderaardsch Romen, *lib.* 1 *cap.* 26, dat het by de oude kristenen een vaste en onverbrekelyke gewoonte geweest is, dat 'er nooit twee doode lighamen op malkanderen gelegt wierden. En als 'er al twee in de zelfde grafsteede gelegt moesten worden, wierd het eene beneffens het andere gezet, maar noit bovenop geplaatst. Dat dit al van outs is onderhouden geweest, blykt uit verscheide grafschriften, gelyk ons den gemelden *Aringius* wyd en breed aantoont.

Maar wy zullen weder, d'aloude gewoonte daar latende, tot onze oude kerk wederkeren en ons hooftstuk sluiten.

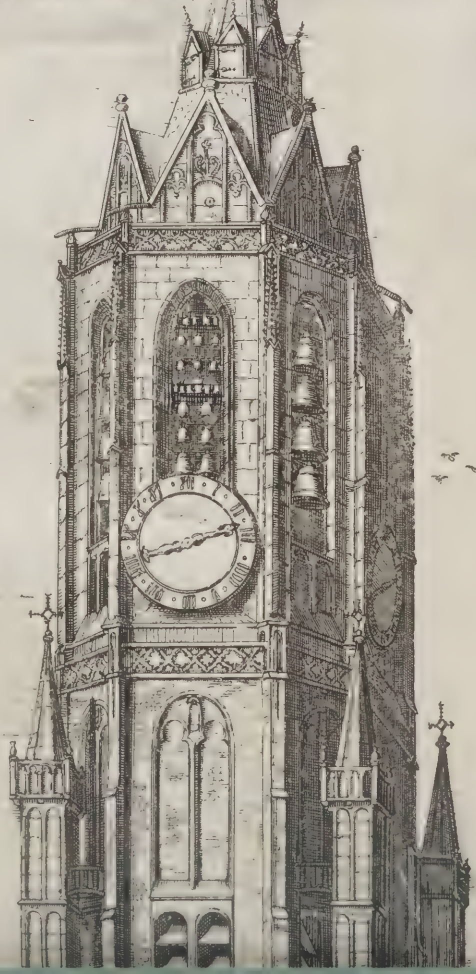
De rampen en ongevallen die dit oude gebouw, door het nootlot des fortuins, nevens andere gebouwen en zaken onderworpen is geweest, zyn, zoo verre ik die uit de oude schriften heb nagespeurt, flus al gemeld. Doch omtrent den iare 1665, heeft het een wonderlyk geval uitgestaan, en 't was wonder dat het niet onder de puinhopen begraven wiert: want in een gevaarlyk onweder, dat veele zware dyken deed bezwyken, sloeg, door den donder, het vuur in het houtwerk van den noordwyzer, zoo dat dit ten eersten in brand geraakte, 't welk by geluk van eenige ionge manspersoonen ten eersten ontdekt wierd, en met grooten yver gebluft: want had deze vlam zich maar een weinig verder verspreit, zou buiten twyffel, door 't aanblazen van den sterken wind, alles ten eersten in volle vlam gestaan hebben, en misschien, door de vliegende vuurkoolen, wel een deel van de stad aan de vlam zyn opgeoffert. Dus heb ik de merkwaardigste zaken die ik van deze kerk in oude schriften en stukken heb gevonden ontworpen, doch overmits de meeste, gelyk flus gemeld is, zyn wechgeraakt, ben ik buiten staat de nieusgierigen meer zeltzaamheden toe te reiken.

Nu zullen wy overtreden na de nieuwe of s^t. Ursulaas kerk, en zien wat stukken en bescheiden daar noch van voorhanden zyn.

V. HOOFT.

NIEUWE wel-eer S^t. URSUL'S. KERCK.

R.t Boitet, Excu.
C. Decker, Fe

V. HOOFTSTUK.

Men wyde van outs veel kerken en kloosters aan st. Ursula in; de geschiedenis dezer sanctin met haar elf duizent maagden onderzocht. D'oorspronk der nieuwe Delfsche kerk is vol zeltzaamheden. Van 't schip dat het beelt van de moeder Godts voerde, en den opbou van dit heiligdom. Waarom de kerken van outs en noch oost en west gestrekt staan. Van d'oorsprong der gildes en hunne misbruiken. De veelheit der outaren zyn geen bewys van godtsdienst. By d'eerste kristenen vont men maar eenen altaar. De doopvonten en hostien in hunne gebruiken vertoont. Van de danseryen, speelen en andre ongeoorloofde vermaaklykheden der geestelykheit. Het feest des kints. De koleur, waardigheden, en naamen der 3 koningen onderzogt. Spel van 't h. graf. Van 't feest der narren. d'Ommegang der ezelen, en plechtigheit van het banvonnis. Beschryving van den toren der kerk. Van de lui- en speelklokken, en door wie uitgevonden. De kerk van buiten beschreven. Van hare kapellen, autaren, vikaryen en broederschappen. De beelden van st. Dominikus en Thomas. Van d'orgelen, en plechtigheit der ommegangen. 't Officie van het zevengetyde, en het h. sakrament. Voorts van de mirakelen, en outheit der gildes dezer kerk. De beschermheiligen der gildes. 't Gilde van st. Lukas en zyn kamer verklaart. 't Gilde van st. Nikolaas, Jezus, des sakraments en van st. Hippolytus ontvout. Van de kerkglazen. Van d'armoede van dit godtshuis, en hoe 't zich herstelde. De prachtige graftombe des prinse van Oranie uitvoerig afgemaalt. Verhandeling eeniger grafschriften en grafsieraden.

DE KEKK VAN ST. URSULA,

Nu de nieuwe kerk genaamt.

Iemant, die slechts een weinig in de kerkelyke geschiedenissen bedreven is, zal onkundig zyn dat 'er voorheen een groot getal kerken, kloosters, kapellen, outaren, en broederschappen, ter eere van de heilige maagt Ursula zyn ingewyt, en teffens met haar naam bestempelt. De godtvruchtige Delvenaars hebben hier in voor andere steden niet willen wyken om hunne zucht aan deze maagt te toonen, om welke reden zy haar de tweede parochiekerk van haare stad hebben toegeheiligt; en of d'eer der afzondering van dit heiligdom niet genoeg ware heeft men haar daarenboven noch een klooster gebouwt, verscheide altaren, vikaryen, en broederschappen vereert en opgetimmert. Doch hoe groot het getal van kerken, kloosters enz. is, en hoe wyd en breed veele geachte mannen van deze maagt opgeven, echter zyn 'er weinig heiligen die in de Roomsche kerke werden geviert, waar van zoo weinig zekerheits is. Ja door alle de onzekere en strydige verhalen daar de meeste schryvers van zwanger gaan, verwerpen sommige de gantsche historie, en stellen st. Ursula met haar elf duizent maagden onder die heiligen, welke noit den aardbodem betreeden hebben, doch hier in kan ik deze mannen niet wel toevallen; want zoo men om het verschil van verscheide schryvers een zaak geheel wil verwerpen, zal men waarlyk een zeer groot getal van

Van outs wyde men veel kerken en kloosters aan St. Ursula in.

 aller-

allerhande oude geſchiedeniſſen, welke by de geheele wereld nu voor zeker gehouden werden, den bodem inſlaan; des zyn wy te rade, zoo kort ons doenlyk is, aan te toonen wat 'er ons de geſchriften van aan de hant geven.

De geſchiedenis van St. Urſula met haar 11000 maagden onderzogt.

Men dient dan te weten dat s[t]. Urſula een getal van elf duizent maagden wort toegevoegt die alle met haar zouden gedoot zyn, doch veele zien tegen deze groote wolk met maagden met weerzin op, gelyk by *Baillet table critique des auteurs enz.* 21 *nov.* kan gezien werden, en eenige leggen dit aldus uit, dat 'er miſſchien in de oude beſchryvinge geſtaan zal hebben *Urſula & undecimilla, V.* en *M.* want gelyk het zeker is, dat *Decimilla, Septimilla, Sentilla, Quintilla, Quartilla* enz. vrouwenamen zyn geweeſt, zou het zulk een wonder niet zyn dat 'er ook een vrouwenaam *Undecimilla* waar geweeſt. Latere uitſchryvers, welke de naam van *Undecimilla* noit gehoord hebben, zullen lichtelyk gemeent hebben, dat 'er *undecim millia* gelezen moeſt worden, en dus de naam hebben te boek geſlagen voor elf duizent. Dit is zoo vreemt niet; echter voldoet het niet. Wat dan? Andere meenen dat in de oude beſchryvinge geſtaan zal hebben *Urſula cum ſociis XI. M.* en dat de latere uitſchryvers de M. voor een duizentgetal zullen genomen hebben, daar die hier niet anders betekent als *martelareſſen.* En dit gevoelen word door de oude kronyk van s[t]. *Trudo*, welke het getal van elf vaſt ſtelt, beveſtigt; zoo dat de ſchryvers naaulyks weeten wat 'er van te geloven is. Altans de beſte ſchryvers verwerpen het getal van 1100, dewyl, de zaak wel in acht genomen zynde, d'echte bewyzen, om de hiſtorie te ſtaven, mangelen. En of 't getal van 11000 noch te gering ware, voegen 'er eenige noch zoo veele kleine kinderen, koningen, koninginnen, en adelyke perſoonen van allen rang, oude vrouwen en mannen by, zoo dat dit wel een legertie van 25000 perſoonen uitmaakt. Ia wat zeg ik 25000, by *Gautridus* in zyne *hiſtoria Britannica lib.* 5. *cap.* 14. 15. 16. zal men vinden, dat niet alleen Urſula met 11000 maagden was ſcheep gebracht, om na Armorica overgevoert te werden, maar dat 'er boven dit getal der adelyke perſoonen, noch 60000 vrouwluiden van 't gemeene volk zyn ingeſcheept, en dus zou dit al een leger van 71000 uitmaken, dat zeer belaggelyk voorkomt. Daar by verſchillen de ſchryvers wegens deze geſchiedeniſſe ook wel 2 a 300 iaren. Ik zal de opgeraapte hiſtorie van paus *Cyriacus*, en die van veele andere mannen in haare Roomſche reis of pelgrimagie ook daar laaten, dewyl ik een heel boekie noodig zou hebben, om alleen de ongerymtheden aan te halen. Dat de Romeinen aan de geſchiedenis van s[t]. Urſula met hare 11000 maagden met alle die vertellingen meede niet veel geloof geeven, blykt uit de beveelen die zy gegeeven hebben om dit uit de prieſters brevieren te laten, gelyk te zien is in een brevier, te Venetie gedrukt in den iare 1522. 1594. en te Keulen in den iare 1536, *volgens de ordonnancie van den apoſtoliſchen ſtoel.* Doch overmits de geſchiedenis door zoo veele mirakelen, verſchyningen en andere wonderen van eenige ſantinnen beveſtigt is, en by het volk zoo aangenaam voorkomt, zal prelaat, kardinaal, noch paus in ſtaat zyn om de domme geeſtelykheit van deze ongerymtheid af te trekken.

d'Oorſpronk dezer kerk is vol zeltzaamheden.

Zoo zeltzaam en wonderlyk als de beſchermheilig dezer kerk is, niet min vreemt is haren oorſpronk te rekenen. Want volgens d'inhout der memorien, en eenige oude geſchriften, die wy zoo zullen opleveren, zegt men dat over het einde van 't marktveld, 't welk, gelyk in eenige ſtukken vermeld

meld word, ook een riettuin placht te wezen, en vooral de plaats daar de rechtsoeffening wierd gedaan, wel 30 iaren achter een, en op den zelven tyt in de lucht zich zoude hebben vertoont een verschynzel van een goude kerke, in welke de h. moeder Godts Maria stont, tot een teken dat men tot haar eer aldaar een kerk moest timmeren. Maar laat ons die geschiedenis liever zelver horen, overmits die het gantsche wonder in 't geheel uitdrukt.

Van der maniere des wonderlijcke openbaringe ende oorspronck des Nieuwe Goodts-Huys, hoe dat by sonderlinge groote Teyekenen ende Miraculen van Gode ende Marie hier gheopenbaert, vertoont en verkoren is te stichten.

" IN den Name Jesu Christi en zyner gebenedyde Moeder Maria Amen.
" Condt en kennelyk sy allen menschen, dat omtrent den Jaere ons
" Heere 1350. verkeerde hier te Delft onder den ghemeenen volcke een
" guet man gebooren hier wt den Lande, ende leyde een strengelijk Here-
" mytelijck leven gaende in wolle, sonder lyne gewaet, biddende zyn
" broot selden onder huysdack slapende, mer in sijnder schuyre in 't stroo,
" ende by wylen besyden onder sommige huysen, alsoo hy anders geen le-
" ven en begeerde, ende strafte dickwils den menichte van haeren sondi-
" gen leve, ende door sijn geestelijk strenge leven (hoe-wel hy geen oor-
" den en hadde) nochtans wordt hy daerom onder het volck Breuder Sy-
" mon geheten; dese Breuder Symon is op een tijdt als dincxdaegs voer
" onser vrouwe Lichtmis, in 't Jaar 1351. ghevonden in den dagenraet,
" sittende int stroo voor Claes Avemans Doer an de Noord-zyde vant
" Martvelt, ende lagh devotelijck op sijn knien met opgestreckte armen
" ende handen zeer oetmoedich en neerstich siende ten Hemel: Dit merc-
" kende sommige met neer-geslagen oogen van die daar voor-by gingen,
" hebben hem verwonderende aengesien sonder spreecken om hem in sijne
" veurige contemplatie niet te beletten; zoe gevielt dat Andries de pels-
" maecker die daer omtrent woende, heeft sijn jongen knaep geheten Jan
" kol een stuck eeten gegeven, bevelende hem dat hyt breuder symon bren-
" gen soude: als Jan Kol voorsz. gecomen is by Breuder Symon, ende hem
" vant in sulcker contemplatie, heeft hy hem nochtans aengesproecken on-
" versaecht, seggende lieve Breuder hoe ist met u? Breuder Symon dees
" Jonghelinck aensiende, heeft hem daer nae naerstelijck aenghetoghen,
" ende heeft hem boven ten Hemelwaert gewesen in den Oost, ende over
" desen voorsz. mertvelt seggende O myn uytverkooren live vriendt en
" siedt dy niet ten Hemel open, ende daer in een goude Kerck, in welcke
" Kerck Maria die Moeder en Maget Godts staet, ende heeft daer haer
" woenstadt in begrepen? Dese voorsz. Jan zyne oogen opgeloocken heb-
" bende, en ten Hemelwaert siende daer hem Breur Symon wijsde is op
" zyn knien gevallen, ende heeft seer volkomelijcken gesien, dese goude
" Kerck ende voert alle die andere teyckenen die hem Breur Symon daer
" wijsde, ende Jan is terstond daer nae opgestaen met groote verschric-
" kinge, verwonderende hem seer van dien visioen, ende is van Breur
" Symon afgegaen, overleggende dit dagelijcks daer na dikwlls in zyn me-
" morie. Dese voorsz. Breuder Symon is onlanghs daer na ghestorven,
" maer Jan Kol die doe mer XV. off XVI. jaer oudt was, is na tot schoonder
" outheyt gecomen, ende welvaerende, ende sterff ontrent den Jaere onses

" Heere M. c. c. c. c. xxx. alſoe datter ontrent den Jaere M. c. c. c. c. xc.
" menſchen binnen Delft geleeft hebben, die voortijdts dickmaels met hem
" hebben gheſproocken, ende deſe voorſz. Jan Kol heeft jaerlijcx voortan
" altoos ter ſelver voorſz. tijdt geſien wedercomende vanden Hemel uyte
" plaetſe daer hem Breuder Symon geweſen hadde, een ſchoon licht ende
" klaerheydt, recht oft gheweeſt hadde een ſchoen barnende Kaerſſe, ende
" heeft nederghedaelt tot die plaetſe daer nu dit waerdighe Goodts-Huys
" ſtaet ende gheſticht is, ende is aldaer gebleven, ſtaende ontrent vier voe-
" ten boven der aerde. Ende deſe klaerheyt ende viſioen geſchiede ontrent
" xxx. Jaren langh ter tijd toe dat dit tegenwoordighe Godts-Huys gewyt
" was, en daer na en ſag ment niet meer, ende deſe plaetſe was op die tijdt
" ende daer voor verworpen ende verſmaet geweeſt vander gemeente van
" Delft, overmidts dat men daer ghewoonlijck was overdadige menſchen
" te rechten, te onthoofden ende te verbranden. Binnen deſe voorſz. xxx.
" Jaren deſer openbaringe des voorſz. viſioens woende mede hier binnen
" Delft op den Bagijn-hoff twie ſonderlinge devote Bagynen die daer leeff-
" de in grooter veuricheyt tot Gode, als Geertruyt van Ooſten, die bin-
" nen drie Jaren voor d'eerſte openbaringe ontfinck in haer zyde, handen
" en voeten die ghebenedide wonden ons Heere, ende hadde menige vu-
" rige contemplatie ende viſioenen onder andere mede hier van deſer Kerc-
" ke, als ſy haren Biecht-vader Heer Claes van Hodenpijl dickmael te ken-
" nen gaff. Voert woende daer een weduwe Edel van geſlachte Jonck-
" vrouw Catharyna van Koudenhove, ende hadde haer aldaer begeven om
" goode, gelijck geſchie, in eenicheyt te dienen, alſoo dat ſy dickmael twee
" off drie dagen langh in heur Camer in beedinge was dat zy en att, noch en
" dronck, en naederhandt uyt haer Camer komende, ſcheen haer aenſicht
" als een Engel, ende ſy was ſeer ootmoedich van herten, ende in hare ma-
" nieren van buyten, en ſonderlinge inden habite; zy ſach dickwils die klaer-
" heyt binnen deſe xxx. Jaren over de voorſz. plaetſe als ſy heur Biecht-va-
" der den eerbaren Heer Jacob Jan wel te kennen gaff en naer andere men-
" ſchen. Die fame van deſe openbaringe en klaerheyt des viſioens die al-
" toes Jaerlijcx binnen deſe xxx. Jaren geſchiede, is ſoo langer ſoo meer int
" leſte gecomen onder de gemeene volcken van Delft; alſoo datter veel
" goede menſchen van Gode vurichlijck toe verweckt zijn, en begeerden
" daer toe te helpen dat men daer een Godts-Huys ter eeren Godts ende
" Maria zynre lieve Moeder ſtichten wilde: Soo is 't geſchiet by conſent
" der Burgemeeſteren ende Raden der Stede van Delft, dat men daer toe
" geordonneert heeft eerbare mannen die ſouden gaen alle de Steden van
" Delft door, tot den geenen die des vermochten, om te vergaderen eeni-
" ge aelmiſſe daer men op deſe plaetſe een Godts-Huys mede ſtichten moch-
" te: Deſe goede mannen aldus die aelmiſſe vergaderende door die Stede
" van Delft hebben gevonden ſeer veel vurige menſchen, die mildelijck tot
" ter ſtichtinge des Godts-Huys gegeven hebben, ende zyn ten laeſten me-
" de gecomen tot Jonck-vrouw Catryn van Coudenhove voorſz. ende heb-
" ben haer geſeyt hoe ſy met helpe van goede menſchen een Godts-Huys
" gaerne ſtichten ſouden ter eeren Godts en Maria ſyn lieve Moeder op die
" verſmadelijcke plaetſe t'eynde den Mertvelt daermen Juſtitie gemeenlijck
" dede, ende begeerende off zy haer de hulpelijcke handt daer toe reycken
" wilde: Ende Jonck-vrouw Cathryna antwoorde met hertelijcke begeer-
" te, dat zy van ſtonden aen daer toe geven wilde (als zy dede in ghere-

„ den

„ den gelde) thien oude goude schilden. Want sy wel bevoelde, dat
„ het visioen dat sy gesien hadde over dese selve plaetse; sonderlinge
„ van Gode daer toe verkoren ende voorsien was om sijn heylighe lyden
„ ende zynere lieve Moeder Maria daar in ge-eert ende ghedient te wer-
„ den Dese goede mannen die dese aelmisse aldus vergaderde, hebben
„ hem verwondert van der miltheydt der ghemeente int geven tot dese
„ Godts-huyse, en hebben van stonden aan besteet by consent des Raedts
„ der Stede van Delft, een houten Kerck te maken, welcke Kercke ter-
„ stont opgerecht ende geset wort int Jaar ons Heere M. C. C. C. LXXXI.
„ in den Herfst, ende is te met toebereyt alsoo dat zy daer na op onser lieve
„ vrouwe renuntiatio in de vaste gewyt word tot een prochie Kerck met
„ drie autaren, een midde ende d' andere twee aen elcke sijde, met een
„ Kerk-hove rondtomme deser Kercke: ende dit dede Bisschop Volkerus,
„ die vanden Paus Urbanus de VI. tot Utrecht geset was als Suffragaen,
„ overmits twist die geweest was in den Bisdom van Utrecht, tusschen twee
„ Bisschoppen Arnoldus van Hoorn, en Florentinus van Weenen, die hen
„ elx hielden voor Bisschop van Utrecht, en dese Volckerus voorsz.
„ gaff der Kercke inder wydinge veel gratie ende aff-laten, die van Frede-
„ rico (noch eyndelyk na der doodt van Florentinus voornoemt, het Bis-
„ dom vredelijk besittende) geconfirmeert worde: voort inden stichtinge
„ ende begintsel der Kerke worden aen de zelve schoone gratie ende aff-
„ laten gegeven vanden Paus Urbanus de VI. ende daer na van Bonifacius
„ den IX. daer aen volgende, ende noch daer na van andere Pausen en Car-
„ dinalen, midtsgaders Bisschoppen van Utrecht, alsoo dat dit voorsz.
„ Godts huys seer schoon begaeft is, met gratie ende aff-laten als men by
„ de Brieven ende Bullen daer aff leggende onder de Kerck-meester be-
„ vindt.

VANDEN BEELDE DER NOOT GOODTS.

„ Voorts sal men weten, tgeen men oock niet en behoort te verswijgen.
„ Inden voorsz. tijdt als men dit Godts-huys eerst begon te decken en bo-
„ ven dicht te maecken, soo isser gevallen een merckelijck teyckent, ende
„ miracul, namentlijck dat hier te Delft wilde door-passeren een konste-
„ naer ende Meester met eenigerhande Beeldewerck, dat hy ter Jaermarct
„ wilde brengen tot Antwerpen, ofte te Brugge, sonderlinge met hem
„ brengende een Beeldt van onser Lieve Vrouwe inder Noodt, alsoo
„ zy onder den Cruyse sat droeffelijck met haren ghebenedyden Kinde op
„ haren schoot leggende. Dese Meester vermits kennisse die hy aen een
„ goeden vrundt hier binnen woonende hadde, soo wilde hy niet voort
„ passeren eer hy sijnen vrundt gesproocken ende versocht hadde, welcken
„ vrund desen Meester goedelijck getouft ende instantelijck gebeden heeft,
„ om aldaer tot sijnen Huyse te vernachten, en dan alsoo des anderendaechs
„ voort te reysen, 't geen desen meester eyndelijck consenteerde ende heeft
„ sijn werck ende Beelden voorsz. uyt den Schepe daer ten huyse doen dra-
„ gen. Dese sijne vrundt woonde hier aan de Volders-graft vier ofte vyff
„ huysen vande plaetse daer namaels het oude Man-huys gesticht ende ghe-
„ fondeert is; Dit vernemende die goede mannen die de sorge van dese
„ Goods-Huys te timmeren bevolen was, soo sijn zy gecomen ten huyse
„ daer dit voorsz. Beeldt van Maria stondt, en hebben den Meester ghe-
„ vraecht off hy 't verkoopen wilde, hy antwoorde dat het hem veyl was,

en

" en heeft het de goede mannen op geldt ghefet, 't welck hen-luyden te
" veel dachte te wefen, dies fy onverrichter faecke fijn gefcheyden, des
" anderendaechs defe Meefter meenende met fijn Beelden en werck voor te
" reyfen, foo en konde fy dit Beeldt voorfz. van daar niet verporren, wat
" arbeyt hy daer toe dede, foo dat hy feer werd verwonderende, weshal-
" ven hy ontboodt de voorfz. goede mannen van den Godts-Huyfe indien
" fy dit Beeldt begeerden te hebben, fy fouden met hem redelijck moghen
" overcomen, ende hy foude te vreden zyn, ende dien Beelde hen-luyden
" laten; daer na als men het felve Beeldt wilde verporren om in den Nieu-
" wen Goodts-Huys te brenghen foo heeft men feer lichtelijck derwaerts
" mogen vervoeren, ende aldus is dit Beeldt hier gebleven, ende in den
" Nieuwen Goodts-Huys gebracht, waer door van ftonden aen gefchiede
" veel groote teeckenen ende Miraculen van alderhande fieckten als van
" Coorfen, Gichten, Landt-euvelen, Verleemtheden, ende Zeericheden
" aen Kinderen, Mannen ende Vrouwen, alfoo dat die Miraculen dage-
" lijcx meer ende meer ghefchiede, en feer menichvoudich vermaert wor-
" de: voirt van verloffinghe van periculen des Doots, van Blinde die fien-
" de worde, van kreupelen die gaende wierde, van verdroncke menfchen
" die te lijve weder quame, van fcheurffelen en van die by miracul van den
" fteen verloft worden, voirt van menigherhande fieckten, van befeten
" menfchen van den vyandt van alderhande euvelen, als van St. Cornelis,
" St. Jan, St. Antonis, St. Hubrecht, St. Ontcomer, ende van alderhande
" Heylige dierghelijcke fo van Peftilentie, van Quinantie, van Vrouwen
" in arbeyt gaende die niet verloft en conden ghewordeu, van verdoolde
" menfchen die uyt den wege verdoolt waren, van menfchen die te water
" en te fchepe in noden van haren lijve waren, van gequefte menfchen ter
" doot toe die lichtelijck gebetert zyn, belovende hier bede-vaert, van ver-
" looren goederen, van plagen in Paerden, Koeyen, Schapen, Verc-
" kens ende andere beeften: Item hoe die Noot Godts fich openbaerde in
" der maniere als fy in der Kercke ftaet, en haer heeft vertoont den fiecken,
" ende miftrooftigen in haar vifioenen, als hoe fy begeerde in defen Goodts-
" Huys ge-eert te wefen ende verfocht, gelijck fy oock goedertierentlijck
" genas: Ende fommige luyden buyten der Stede woonende als fy haer hier
" in der Kercke verfoucken foude door al-fulcke openbaringe, al-hoe-wel
" fy oock noyt hier geweeft en hadden, bevonden hier die felffde ghelijc-
" keniffe van Beelde, als die hem veropenbaert hadde, ende defe teecke-
" nen gevielen hoe langher hoe meer alle daechs, ende foo watter tot ken-
" niffe van den Perfonneere defer Kercke off Capellanen, off Goodts-Huys-
" Meefters geopenbaert worde, met getuyghen, dat hebben zy doen be-
" fchrijven. Door welcke wonderlijcke teyckenen, openbaringe, mira-
" culen, en door de geheugeniffe Godts en Maria, en vurige devotie des
" gemeen volcx foo wel van buyten als van binnen defer Stede, is dit Goods-
" Huys verre vermaert geworden, alfoo dat binnen twee Jaren na de wydin-
" ge voorfz. worde toe-gheleydt de houte Kerck Ooft-waerts van Steen-
" werck een fchoone Choor met een Kruys-werck dat feer vaerdich voort-
" ganck hadde totte volmaeckrheyt toe door hertelijcke vurige genegent-
" heyt die daer was onder de Regeerders van dien, alfoo wel in de Geefte-
" lijckheyt als inde Politie, welcke Choor met een Kruys-werck voorfz.
" t'eenemael volmaeckt zynde ende alle oncoften betaelt en te boven we-
" fende in corten Jare, foo is voor t'eynde defe houte Kercke aen de Weft-

" zyde

" zyde gefondeert enen schoone stercke tooren (die noch costelijcker dan
" 't voorsz. Kruys-werck was) aengeleyt geworden van harde steen ende
" back-steen t'samen, ende werd oock cortelijck vervolcht ende opgebracht
" tot den bommel-gaten toe, ende met deser voortcominge der devotie van
" dese nieuwe Goodt-Huyse, soo begon van stonden aen die gheheele Ste-
" de van Delft merckelijck te verbeteren en noch meer toe te nemen, al-
" soo datter gefondeert werde cortelijck daer na verscheyde Cloosteren,
" Conventen, en Capellen, ende oock veele Outaren in beyde de Prochy-
" Kercken.

Zie, leezer, hier hebt gy dan den oorspronk van dezen nieuwen kerkbouw, welke geschiedenis *Jan Gerbrandsche van Leyden* in zyne *historia lib.* 29. *c.* 10, en uit hem de oude Hollandsche kronyk, verhaald, waarin *Veldenaer* in zyn oud kronykie volkomen overeen stemt, en alhoewel zy hier en daar van het vorige verhaal iets verschillen, dunkt my 't der moeite luttel waard om daar over papier vuil te maken; want alles is'er zoo wonderlyk dat men 'er waarlyk het hooft mee breken zou om den zin te vatten. Maar die by andere schryvers het stichten van kloosters en kapellen heeft opgemerkt, zal 'er zich zoo veel niet eens over verwonderen, dewyl 't in die tyden schier de mode was, wanneer hier of daar een klooster of kapel getimmert moest worden, men altyt voorwende gehoort te hebben dat men omtrent die plaats de *Engelen had horen zingen*, en dat de byen in de korven een wonderlyk geluit maakten, ia als een zoeten en aangenamen zang by nacht voortbragten: daar, zegt men, verscheen ons L. vrouw aan deze of geene persoon, en gaf te kennen dat zy aldaar een kerk of kapelle wilde gebout hebben; ia niet alleen quam hier onze L. vrouw, maar ook andere heiligen, die dikwils een model en aftekening, na welke zulk een kerk of kapel getimmert moest worden, gaf. Of 't de lieden aan gelt mangelde of niet om zulk een heiligdom te stichten, dat deed 'er niet toe; zy moesten al byzetten wat zy hadden, en slechts werk beginnen, dan bezorgde zulk een heilig de verdere hulpmiddelen: zie daar het verhaal van de kapelle van Kevelaar.

Wat nu de onbeweeglykheit van het beeld van de *nood Gods* belangt, is, voor de geene die in zulke zaken wat belezen zyn, zulk een wonder niet, en zweemt al omtrent naar het verhaal van het L. vrouwebeeld te Hanswyk en te Schiedam.

Het schip dat het beeld van de h. moeder Godts voerde, zegt *J. B. Grammaye*, bleef hier (te *Hanswyk*) stil staan, tot een zeker teken dat de goddelyke schikking deze plaats gekoozen had, op dat de h. moeder daar geëert zou worden. *Wichmannus* in zyn *Brabantia Mariana* bladz. 873. vertelt ons van het L. vrouwenbeeld te Schiedam, dat zeker koopman dat beeld van Schiedam naar Antwerpen wilde voeren, om het daar op de kermis te verkoopen, doch dat het schip niet was voort te krygen. Deze reeden gaf genoeg te kennen, gelyk daar opgemerkt word, dat het beeld te Schiedam wilde blyven. Men bragt het dan in de kerk, alwaar het door veele mirakelen zeer ruchtbaar wierd. Doch hier over behoeft men zich luttel te verwonderen, dewyl by den zelven *Wichmannus* by dozynen van zulke wonderen te vinden zyn, ia die dezelve van Delft verovertreffen, doch dat van Delft en Schiedam schynt echter hier wel wat op een getouw geweest

Van 't schip dat het beelt van de moeder Godts voerde.

Mm te

te zyn. Is het geen iammer dat de menschen, ten minsten een groot gedeelte der zelver, zoo hard gelovig zyn, dat ze alle die zoete vertellingen niet willen aanneemen? Ieder heeft zyne vryheit, en niemant dunkt my behoort in de zaken des geloofs dit of dat opgedrongen te worden. Alleen ziet men uit dit bericht dat men d'eerste boubeginselen dezer kerk op dit bouvallige wonderwerk heeft willen gronden.

Van den opbou der kerke. By eenige oude burgers is noch een handschrift overig, behelzende verscheide aantekeningen van het begin der opbouwinge van dit kerkgesticht, en wel byzonder van deszelfs hoogen toren, tot den iare 1510 toe; en is wel waardig, schoon 't lang is, dat 'er eenige plaats voor geschikt wort; want in het zelve wort niet alleen verhaald het optimmeren der kerke, en met een woord wat de gantsche kerk zoo van buiten als van binnen aangaat, maar ook verscheide zaken andere gebouwen betreffende, benevens eenige voorvallen in deze stad geschiet. Daarenboven gaat het ordentlyk naar den rang der iaren voort, en toont alles net wanneer het verricht is. Veel menschen in d'eene zaak meer behagen hebbende als in de andere, hebben eenige extrakten of artykelen daar van uitgeschreeven; maar dewyl een boek tot geryf van veele leezers werd gedrukt, en ieder daar in kan vinden 't geene van zyn smaak is, zyn wy te rade dit geschrift in zyne volkomenheit hier in te vlyen; terwyl wy ons vervolgens zullen schikken om den weetgierigen eenige wezentlyke artikelen over eenige merkwaardige zaken mede te delen, om netter begrip dezer stoffen te vormen.

Art. 1. Vant beginne van de nieuwe Kercke binnen Delfft.

A°. 1381. inde soemer worde gemaect upt maretvelt ter plaetse dair men die justicie plach te doene, ende dair die oepenbaringe ende visioen xxx. Jair lanck durende gesciet was, een houte Kercke tot een verbeterende gedect doirgaende mit riedt, bezyden mede mit houte ende borde weegen ende mit houte pilairnen inde middel der Kercke, ende dese Kerck stondt oest ende west inder lenckte, doirgaende eeve breedt: Alsoe dat teynden int oeste stonden drie outairen besijden malcanderen, ende dat middelste van drien worde ghewijt tot een hoech outair inder eeren goeds ende onser liever vrouwen, ende tander outair staende ande noortzyde inder eeren van sints Salvatoir ende zynre Moeder, ende up desen outair worde geset dat beelde ter noot goeds van marien, ende terde outair ande Zuit-zijde worde gewyt inde eer van sinte Pauwels apostel, alsoe die oepenbaringe ende visioen alle jairs dijnsdaechs nae sinte Pauwels bekeringe gesien worde, ende die Kercwydinghe deser Kercken ende der Outairen worde geleyt Sondaechs nader translatie van sint Martyn inde soemer, en dese Kercke doir begheerten des rijcxdoms, en de gemeenten worde ghewyt terstondt in een Parochie-Kercke, mit een groet scoen Kerck-hove rontomme gaende, ende doir groete vermaertheit ende miraculen die in corten tyden dair gescieten, zoe was zoedanige versouckinge tot deser plaetsen, datmen binnen 2. Jairen dair nae, als inden Jaire 1384. toeleyde ende fundeerde teynden an deser houte Kercke oestwairt, een Cruys-werck mit een hoech Choir van steen, alsoo dat den eersten steen dair oft geleit worde daechts nae sint Lauris daege in den oest ende leyde mit groeter affectie Heer Jan van Groenenvelt Ridder ende Poerter der stede van Delfft, en dit voirsz. werck gevesticht wesende ande houte Kercke voirsz. soe worde in den Jaire 1389. dat hoich Autair upt voirsz nieuwe Choir gebrocht, ende dat ander

der Outair dairt Beelt vander Noot Goeds up ſtont worde geſet mitten ſeluen Beelde, in de Noort-zyde vant Cruys-werck ende dair worde een Capelle gemaeƈt beſlaande die gheheele Noort-zyde vant Cruys-werck, ende derde Outair van ſint Pouwels behilt zyn ſtede, ende dair die Noot Goeds Outair hadde geſtaen, dair worde een Outair geſet van ſinte Pieter Apoſtel.

2. *Van een Crucifixe dat inder Kercke gegeuen worde.*

In deſer tijt doemen dit voirſz Cruys-werck upmaeƈte, quam tot Delft een coſtelick Crucifix ende was in Brabant gemaeƈt, twelck gheprocureert worde voir dit Goeds huys ende worde ouermits die groetheit geleyt in een crypte ofte caſſe nader manieren van onſen lieuen Heer int Graff, ende dit worde ghemaeƈt inde Noort-Weſt-hoeck vander voirſz Capelle dair mede veel devotie voir gepleecht worde ter eeren der paſſien ons Heeren, alſoe datter mede miraculen geſcieden ende tot dier viſitatien oeck aflaten gegeuen waren, wair doir gemaeƈt wort een groen cruys inder manieren van rondt groen houdt, ende dat worde inder ſtede van den Crucifixe inder proceſſien mede mitter Noodt Goedts omme-ghedragen.

3. *Vant Heylige Cruys-Gilde.*

In deſer tijt zoe waſſer een rijck Heer ende Canonick, gheboiren van Naeltwijck of ontrent hier van Wateringhe, ende was Deecken tot Utrecht tot ſinte Marien gehieten Meeſter Jan die Witte, ende fondeerde in deſer Capelle een eewighe Vicarie, een Miſſe, ende Veſper alle weecx dair te doen ſinghen, ende by conſent van Meeſter Jan With, worde dair een Broerſcap geſticht, ende worde oeck geapprobeert by den perſoenre deſer Kercke, Heer Henrick vanden Zande, ende geconfirmeert by den Biſſchop Fredericus, ende geamortiſeert by Hartoich Aelbrecht, dit geſciede ontrent den Jairen 1394, 1395.

4. *Van de eerſte Tafel upt hoich Outaer.*

In Jair 1390. off dair ontrent worde beſteedt die Tafel vanden hoegen Outair alſt voirſz Cruys-werck ende hoech Coir by nae volmaeƈt was, welcke Tafel ſcoen vergult worde binnen corten Jairen dair nae, alſoe datſe heel volmaeƈt geſet worde, int Jair 1394. ende tSacrament worde beneden int ſelue Outair geſet.

5. *Vanden gueden voirtganck der heelre ſtede doir deſe Kercke.*

In deſer tijt als ontrent der Jairen doe dit Goets-huys aldus geſticht was, zoe began die heele ſtede van Delff zeer te rijſen ende te verbeteren, als in Geeſtelijcken edificien ende tymmeraigien van Cloeſteren, Capellen ende Goets-huyſen, als ſint Aechten Suſter-huys, theylige Geeſt-huys, ſint Cornelis Capelle ende meer ander, voirt in alrehande Outairen in beyde die Parochie-Kercken, als van Gilde ende diergelijck die dair te voeren inder ſtede voirſz nergens geweeſt en hadden, voort in allen anderen Godlijcken dienſten ende ceremonien, ende oeck mede in wairlicken edificien ende timmeraigien, als in Poort-huyſen ende andere vercieringe der ſtede van binnen ende van buyten, oeck mede met gueden Politien ende Nerinighen onder den gemeenen volcke, ende dat nae rade der Heyliger Euangelien

gelien fegghende: Soect eerft dat Rijcke Goods ende alle dingen u noodt wefende, fullen u toegeworpen worden.

6. *Van den nieuwen Tooren die men fondeerde an defe Kercke.*

Als dat voirfz hoich Choir mitten Cruys-werck al volmaect veruallen ende betaelt was, zoe is corts dair nae begonnen een Tooren teynde ant Weft-eynde defer voirfz houte Kercke, ende worde die eerfte fteen geleyt A_o. 1396. de vj^{en}. Septembris, van iiij. Raets-luyden vander Weth der ftede van Delft, als ARENT VRYDACHS, Z. JACOB BARTOLOMEUS, Z. JACOB VAN BLEYSWYCK, ende HENRICK BOGGHE.

7. *Van finte Urfula, hoe fi eerft Patroneffe worde in der Nieuwer Kercken.*

Hier nae ontrent den Jaire 1404. wort gemurmureert van fommige, niet van de minfte defer ftede, hoe dat die oude Parochie-Kercke oeck eerft was gewyt inder eer onfer Lieuer Vrouwen, ende hadde dair onder noch een Patroen fint Hyppolitus, ende meenden dat die Nieuwe Kercke desgelijcx oeck alfoe mede onder die Noodt Goets, een ander Patroen behoirde te hebben, dit aldus een luttel tijts ftaende, foe worde ouergeleit hoe dat hier in defer Nieuwer Kercke waren een weynich van den Reliquien der xj^{m}. Maechden, ende hoe fint Hyppolitus ende fint Urfula te Coelen tfamen in finte Urfulen Kercke beyde ruftende waren, als hoir beyder lichaemen aldair naeft malkanderen leggende in eenre fcoender caffen, zoe feyden fommige dattet oeck wel foude voeghen, Goede ende Marien niet te cort doende, mer indien zy dair tfamen ruftende waren zyde an zyde, dat fy ter eeren Goedts ende Marien, oeck hier inder ftede van Delff tfamen ghe-eert fouden worden, ende dat den meenige zeer guet-dunckende, zoe wortet toegelaten, ende geconfirmeert by den Bifcop van Utrecht Fredericus.

8. *Van de nieuwe Tafel inde Capelle ende vant Crucifix.*

A^o. 1411. worde befteedt t'Outair vande Heylige Cruce; ende worde fiaeirs dair an upt Altair gefet fcoen vergult ende geftoffeert, ende tBeelt van de Noot Goedts worde befyden gefet mit zyn Tabernakel, ouermits die groetheit willen, ende dat Crucifix (dair voir off gefeit is) om ruymte in defe Capelle te winnen, worde gebrocht in een cleyn Capelleken datWeftwaerts ande Cruys-Capelle gemaect was, dat naemaels der Reliquien Capelle geworden is, ende dair wort dit Crucifix alfoe geleit.

9. *Vande Outairen inder Kercke gefticht.*

In defer tijt worden mede gefticht alfoe wel int Cruys-werck als benede in de houte Kerck, als fint Joris Outair van de Voetboech-Scutters, S. Anne Outair, S. Sebaftiaens, S. Anthonis, S. Cathryn, S. Obert, S. Joeft, S. Jan Evangelift, S. Elifabeth, ende corts dair nae meer andere, fommige wt minnen ende fommige van den Ambochten, ghelijck dat met confent der Geeftelicheit ende Wairlicheit toegelaten ende geordonneert worde.

10. *Van een Sacraments huys.*

In defer tijt worde mede upt hoech Coir een Heylich Sacraments-huys gemaect ande Noot-zyde befyden thoech Outair, ende die Sacramenten worden dair inne gefloten, die te voeren geftaen hadden int hoech Outair.

Hoe

11. *Hoe die Middel-Kerck getimmert worde, in de plaetse van de houte Kercke.*

A°. 1412. als den voirsz nieuwen Tooren gebrocht was int vierkant, zoe hoech als die Bommel-gaten toe, dair die vier cleyne toerenges beginnen, soe wort dair bouen een ryden cap ouer gemaeckt, ende men liet het alzoe een wijl rusten, ende men began te deluen ende fondeeren die Middel-Kercke van steen, vanden Toeren aff tot ant Cruys-werck toe, mar tleedt wel vijf oft seste Jairen dair nae, eer die fundamenten van den Pilairnen midden ende inde Zijdel-Kercke al gelijck der aerden gebrocht worden, soe dat die houte Kerck noch bleeff staende tot den Jaire 1420. eer men die begost te breecken.

12. *Van Truy-Susters cluyse te timmeren.*

In deser tijt van 1411. off 1412. doir veel deuote harten beloopen, worde getimmert voir eenen Truy-Suster ande Zuyt-Oesten-hoeck buten tusschen tCruys-werck ende Choir, als after sint Joris Outair een cluyse, dair sy meenich Jair besloeten in leefde tot dat zy dair starff, in groeter strengicheyt leuende, ende starff dair nae A°. 1459. up sinte Ursulen dach, ende worde begrauen upte plaetse dair hoir cluyse stondt.

13. *Van de Middel-Kerck nieu te timmeren mit die Zydel-Kercken.*

A°. 1420. begonmen te tymmeren an die voirsz Middel-Kercke, Zyd-Kercken, ende Zyd-Capellen, alsoe dat die binnen x. Jairen dair nae alle onder daeke waren, ende die Capellen veel beset worden mitten Outairen, binnen dese thien Jairen voirsz was men oeck naistich om die Kercke voirsz van binnen te chieren.

14. *Van de blaeu Damaste Cappen.*

A°. 1422. worden gemaeckt die blaeu Damaste Cappen mitten Casuffel van den dorren Boem alsoe gehieten, ende tlaecken quam uyten Hage van den Hove, ende worde gegeuen in aelmissen, ende dair worde mede toegegeuen ander laecken dat noch ouder was een ander blaeu van coleur, dair men die vesper-cap ende rocx off maecte, mar die en duerden niet lange om datse zeer versleten waren.

15. *Van den Beelden besyden thoech Outair staende.*

A°. 1423. worden ghemaeckt onser Lieuer Vrouwe, ende sinte Ursula mit hoiren Tabernaculen staende besyden thoech Outair, ende int Jair 1421. worden die gestoffiert ende scoen vergult.

16. *Van een silveren vergulden Cyborie om theylige Sacrament mede te dragen.*

A°. 1426. worde gemaeckt die Cyborie voirsz, ende maecte Claes Willems, ende woech iiij. marck, ende ontrent x. loot, mair dese is namaels verbetert ende groeter gemaeckt.

17. *Van den silveren Cruce mitten Heyligen Houte.*

A°. 1427. worde vercregen een scoen autentijck stuck van den Heyligen Cruce ons Heeren ende die Broederschap, dede dair toe maecken een silveren Cruce wegende ontrent xiij. marck.

18. *Van sinte Christoffel in een Tafel geschildert.*

A°. 1428. worde geschildert een groet Tauereel van sint Cristoffel dair veel toe gegeuen was, ende hadde gemaeckt een guet constenare gehieten Dirck die maecke, ende worde dit eerst gehanghen upt hoech Coir ande Noort-zyde besyde tSacrament-huis ande muyr.

19. *Van een groeten Yseren doir.*

A°. 1428. worde ande Sacristie gemaect een Yseren doere, ende stondt doen inde Zuyt-Westen-hoeck vant Cruys-werck, ende in deser Sacristien was doen ter tijt een dieff, ende stal dair wt vij. Kelcken, ende dese voirsz deur worde namaels ant Sacristie geuoicht dat nu in den trans staet, ende is die voirsz doir gemaect van een constich Smit genaempt Meester Eueraert, ende weecht iiij^c. ende iij. pont, elcx pont een cromstairt coomt xxv. Arnoldus gulden, ende drie cromstairten.

20. *Van de groete vergulde Cyborie.*

A°. 1428 worde gemaect die groete Cyborie ofte Monstrantie vergult die bouen inden cristalle vol heylichdoms was, ende was gemaect van een sonderling constenair genaempt Claes Claeszoen.

21. *Van den Zy-Kercken mitte Middel-Kercke tsamen dichte te maecken.*

A°. 1428. ende xxix. wrocht men doirgaens ant hout-werck van den middel ende Zy Kercken mitten Capellen bouen, ende dat bloete tymmeren mittet saigen coste alleen iij^c. xlviij. Phil. goude scilden.

22. *Van sinte Ursulen Orgel te maecken.*

A°. 1429. ende xxx. worde sinte Ursulen werck eerst gemaect int midden van de Kerck ande Noort-zyde, van een Meester wt Brabant ghenaempt Jannes, ende die Kerck leuerde 't Hout-werck, Tinne, Loot, Schilderie, Yser, Leer ende andere dair toe-behorende, ende worde vergadert onder den Ambachten, ende Jannes hadde alleen voir zyn conste ende wercken in als xcv. Wilhelmus scilden, ende xxv. Phil. scilden. Nota: Tot desen wereke was Organist ontrent xxj. jairen lanck een eerlick Priester die hem seluen wel vermochte van gueder stammen, gehieten Heer Michiel Claes Touwenzoen, die gecomen was van Ermgairt Pyne, die sint Annen Outair stichte mittet Officium aldair, ende dese Priester en hadde siairs niet meer van speelen dan xij. Phil. scilden, ende ommegancs dair toe een vette Gans.

23. *Van den Thooren voirt up te timmeren, &c.*

Vanden Jaire 1430 totten Jaire xlviij. toe worde die nul weder ghewrocht anden Thooren om die voirt up te maecken, mar doen worder veel beneden aen gemaect, ende die Kercke worde zeer binne verciert.

24.

A°. 1430. ende xxxj. bracmen die zyde cappe weder aff, ende men metsede starck ij Jairen lanck anden Toern, beginnende voirt een achtcant van witte Orduyn op-gaende, ende worde gebrocht tot bouen die Bommel-gaten, mar niet en worde ghedaen tot die vier cleyne Toorenkens.

25. *Vant*

26. *Vant Portael staende anden Toeren ende van den Wulftsel van den Toeren.*

A°. 1432. wort dat Portael gemaeckt voir den Toren van Steen-werck ende gewulft, ende doen worde mede t Wulffel ghemaeckt binnen in den Toren beneden die eerste solder.

26. *Van den xij. Pleynen.*

A°. 1433. wort dat Kerck-hoff voir den Thoren verkregen groeter te maecken, ende worde ghemaeckt als die xij. doirgaende Pleynen, ende oeck gewydt dair men die Bisschop of scencte tot duecht xj. scilden.

27. *Van een siluere Wyroecx-vat.*

A°. 1434. worde ghemaeckt een silueren Wyroecx-vat ende woich iiij. marck ij. loot, dair was eerst toe gegeuen xij. Wilhelmus scilden, ende tander becostichde die Kercke, ende van maecken gegeuen viij. scilden.

28.

A°. 1434. wrocht men weder anden Thooren bouen die Bommelgaten.

29.

A°. 1434. ende xxxv. worden die Zy-Capelle verwulft, ende die Gilde die hoir Outairen dair hadden staende, hebben elcx van hair vermoegen dair inne gegouden.

30. *Van Vont hoeneert gegoeten worde.*

A°. 1435. wort dat Font gegoeten, ende woecht j^m^. ende xxx. pont troys gewichte, elck hondert voir xvij. Rins-gulden, ende beliep tsamen mit coste ende reysen j^c^. ende lxxxij. Rins-gulden. Noch gegeuen Willem Sloeterdijck vant Yser-werck dair men tFont mede up ende off settet xxv. scilden, ende weecht ij^c^. xlij. pont.

31. *Van den Bellefroit.*

A°. 1436. wordet Bellefroyt vermaeckt ende groeter ghemaeckt, ende coste te timmeren mit hout, yser, ende saeghen in als iij^c^. ende ontrent xxx. scilden.

32. *Van een groete Clock die scoirde.*

Des Jairs dair an was mede gegoten een groete Clock ende scoirde,

33. *Van een nieuwe silueren Croon totter Noodt Goets behoeff.*

A°. 1437. worde voir de Noot Goets ghemaeckt een nieuwe siluere Croon, ende woech iiij. marck ende xij. loot, gegeuen van maecken xv. Phil. scilt, coomt vant marck by de iij. scilt.

34. *Van Clocken te gieten in den dieren tijt ende dair ontrent.*

A°. xxxvij. ende xxxviij. was die groete dier tijt, ende doe wert ghegoten een middelbair Klock van xxvj^c^. pont, gehieten sinter Nicolaes, corts dair nae noch een voir dalder groetste ghehieten Saluator, ende woech by de lxx^c^. pont, ende die Meester dair off van beide, hiete Pieter van Dormen, ende die selue Meester goet mede die groete Clock upt Stadt-Huys.

35. *Van de twee groete Metale Candelaers beneden tOutair.*

A°. 1439. was die groete sterft, ende doe quamen die ij. groete Candelaers die beneden voir thoege Outair staen.

36.

36. *Van de Vanen.*

Int selue Iair worde mede scoene Vanen gemaeckt ande Cruce van Casyn die Scilder, ende costen te scilden mit frange tsamen xxvj. scilden.

37. *Van die groete Clocke gehieten Redemptor.*

A°. 1439. worde mede in de groete storft ghegoten off vergoten die groete Clock gehieten Redemptor, die gescoert had geweest als voorsz is int Iair xxxvj.

38. *Van den brant upten Toren van den blixem.*

A°. 1441. up Ascensionis dach ontstack van den blixem die riede cappe die upten Tooren stont, ende men wrocht seer dit Iair ende tvoirleden Iair ande vier cleyne Torentges, voirt wrocht men veel doirgaende an den Toren totten Jaire xlvij. toe, ende doe was die Lantairne binnen ront gewulft, ende die Pilairs waren gebrocht ter hoechten van roede, ende in dier hoechte sonder meer wercken bleeff den Toeren langhe staan.

39. *Van de Clock Regina ende ander clein Clocken.*

A°. 1443. worde tsamen te vier ghedaen lxiiij^c. pont spisen tot een Clock gehieten Regina, ende cleyn preeck clocgen, ende noch ij cleyne Clocken als S. Seuerus, ende die Priem-Clock gehieten sint Iacob, ende dese goet alle op dese tijt Pieter van Dormen voirsz.

40. *Van de vergulde Ciborie van den Heyligen Sacramente.*

A°. xlvij. Maeckten Dirck van Dam, een vergulden Ciborie mit een maentgen binnen om tHeylige Sacrament omme te dragen, ende woech xiiij. marck, ende v. loot mittet maentgen ende tGlas, die glasen wegen xix. loot ende j. vierendeel.

41. *Van den Leeraers.*

A°. xlvij. worden mede ghemaeckt die vier Leeraers int Cruys-werck ande Pilaren mit hoeren Tabernaculen.

42. *Van den gulden Ornamenten.*

A°. xlvij. ende xlviij. worden ghemaeckt die gulden cappen, rocken ende casuffel, ende was dair toe eerst gecoft xxix. ellen gulden laeckens, dellen om xij. saluten, noch nae xvij. ellen gulde lakens, elc ellen om xj. saluten, te betalen up twee Iairen dach, ende tboort-werck worde hier binnen, ter Goude, ende tUtrecht in drie manieren teffens gemaeckt.

43. *Van den drie silveren vergulden spannen.*

A°. xlix. worden gemaeckt drie silueren vergulden Spannen, een voir ande cappen te draegen. Item die Spanne mitte Noet Godts woecht iiij marck, ende vier engelscen min een loot ende tvierendeel, die Spanne mit S. Ursula, weecht iij. marck ende 1. loot, die Spanne mit sinte Martyn wecht iij. marck ende vj. loot.

44. *Van de Foeyen bouen upte Middel-Kerck.*

A°. xlix. worden die steenen Foeyen rontomme die Middel-Kercke geset, ende

ende elcke voet coste xv. schilden, ende elcke pilair dair up staende een syoel van iiij. voet hoech, elcke voet voir xv. stuuers.

45. *Van de Minre-broeders.*

Upt seluen Iair up sinte Barberen dach worde die eerste Misse gedaen inder Minre-broeders Cloester tot Delfft.

46. *Van een Crucifix voirt Choir.*

A°. xlix. wort dat Crucifix gehangen bouen voirt Choir.

47. *Vande blaeuwe fluweelen Cappen.*

A°. xlix. ende l. worde ghemaeckt die blaeuwe fluweelen Cappen, Casuffel ende Rocx mit pairlen, die Cappen was oudt laecken ghecomen uyten Haghe om de guede coep die zy dair an hadden, ende tcasuffel mitte rocx was nieuw laecken.

48. *Van de Ornamenten genaempt den Dorren-boem.*

A°. lj. worden die blaeuwe Ornamenten van den Dorren-boem verbetert, te weten van een nieuwe Vesper-cappe mit twee nieuwe rocx, van nieu blaeu Damast gemaeckt.

49. *Van een Organist.*

A°. lj. worder een nieuw Organist angenomen een jonck Priester gehieten Meester Lambrecht.

50. *Van de Cruys-Orghel.*

In den seluen Iaire om der Organisten willen, worde gemaeckt tCruis-Orgel recht ouer sint Ioris Outair int Cruys-werck, ende worde meest becosticht van t Cruys-Gilde ende was een vermaert werck.

51. *Van de Getyden te singen.*

In dese tijt worden mede begonnen te singen die Seuen Getyden.

52. *Van een nieuwen Trans te funderen.*

A°. liij. upten xx^en^. Martii, worde den eersten steen gheleit van den Trans mit de Sacristie van ij. Priesters, Heer Phil. Dircxzoen Vlasman Vicecureit, ende Meester Dirck Stalck Cappellaen deser Kercken, ende Daem Bartolomeuszoen Burgemeester, ende waren Kercmeesters Dirck Hughe Dircxzoen. Ian Pieters van Buten, ende Hughe van Wail Dircxzoen, ende dit werck wort binnen twee Someren gebrocht tot een roede toe vander aerden, ende bleeff soe staen besteruen totten Iaire lx.

53. *Van de nieuwe Heilige Cruys-Ornamenten.*

In den seluen Iaire worde ghemaeckt by den Cruys-Gilde die roede Damaste Ornamenten, ende ij. Iairen dair nae ouermits dat die derde Vesper-Cappe dair niet en was, soe becostichde die Kercke die voorsz Cappe om die Ornamenten mede somtijts upt Choir te moghen besigen, ende gaven behaluen tlaecken, loef van Utrecht als vande boirden mitte caproen. vj. l. ij. &c. groet.

54. *Van de groote Orgel ende twair omme van dien.*

A°. liiij. ende lv. doir vermaertheit vant Cruys-werck by eenen Adriaen Pieterszoen gemaeċt, ende ouermits Meester Lambrecht dOrganist die zeer vermaert was in zyn conste, zoe is den seluer Adriaen Pieterszoen besteedt een groot werck in den Thoren, twelck nochtans soe excellent niet en geuiel alst wel chierlick was van buten, nochtans en sochte Adriaen Pieterzoen voirsz hem seluen hier niet inne, want hy hem seluen dair doir bedarff, ende worde hem betaelt by de Kerck behaluen veel oncosten van groff werck dat die Kercke noch buten betaelde, somma j^c. lxxxviij. l. vj. &c iij d. gx°. vlaems, ende noch tot zyn lyue x. Rinsgulden siaers, des soe moste hy twerck zyn leuen lanck onderhouden, ende leefde lanck ende starff int oude Man-Huys a°. lxxx.

55. *Van Discant ende Musijck te singen.*

A°. lv. began Meester Zybrant die Scoel-meester hier in de Kercke wt liefde up Hoech-daegen Musijck te singhen, alsoe dat hy sommige Priesteren leerde, ende oeck van zyn scolieren ende wairlicke luyden die dair zueticheyt in hadden, ende en hadden niet vander Kercken dan een lairlixe propyn om vrolick te wesen.

56.

A°. lvj. worden twee siluceren Hoefden gemaeċt om pays mede te geven after die Kerck-meesters wanneer zy omme gingen.

57. *Van stade die van den donre quam.*

A°. lvij. worde by den blixem ofte donder upte oċtaue van sint Pieter ende Pauwels een groot gad ghemaeċt in den Toren, ende die doren van sint Nicolaes Outair worden an stucken gebroecken, ende die Beelden dair wt geworpen, ende die duiren van sinte Cristoffels Outair worden mede ghebroecken mittet Yser-werck van sint Sebastiaens doiren dair mense mede sloet.

58.

A°. lviij. worden die Kerck gegeuen drie nieuwe Kelcken van de gueden luyden, alzoe dair voeren Kelcken gestoelen waren wt die Sacristie int Cruys-werck staende.

59. *Van de reformatie van sinte Ursulen Orgel.*

A°. lix. reformeerde Meester Zwits sinte Ursulen Orghel, ende had dair off ouer vijftich Rinsgulden, behaluen ander costen die de Kerck hadde.

60.

Up sint Ursulen dach was hier de Suffragaen Heer Joest van Utrecht ende sanck die Hoe-Misse, ende sdaechs dair an wyde hy tot die Minre-Broeders dat nieuwe Choir.

61. *Van den Trans voirt te wercken.*

A°. lx. lxj. lxij. lxiij. ende lxiiij. wort zeer gewrocht anden nieuwen Trans, ende wort gebrocht totten daecke, ende bleeff staen ter tijt toe dat die Pilairs vant Choir geset worden proportioneerende anden Trans twelck men began a°. lxv.

62. *Van den Reliquien die hier eerst quamen.*

A°. lx. worden ghesonden sekere Reliquien van den elff duysent Maechden,

den, ende worden gesonden voir den nieuwe Kercke, ende doen zy quamen behilden die, die van doude Kercke, ende worden up sint Anthonis auont in den Jaire lxj. in-ghehaelt mit groeter triumphe van processien, als van alle die Gildens, ende alle die diensten hadden van de Stede mosten coemen mit barnde toertsen doir gebot van de Wet, alzoe dat nie diergelijck hier gesien was.

63.

A°. lxij. hebben die van de nieuwe Kerck mede gecregen van Coelen veel Reliquien, alsoet hair mishaechde dat die Reliquien alle gehouden worden van doude Kercke, ende hebben gecregen bysonder van sint Ursulen geselschap, ende den arm mit een vinger van sinte Marien Magdalena, ende worden dese Reliquien mede feestelick innegehaelt daechs na sint Maertyns dach in de Winter, ende worde doen die Capelle van den Heyligen Cruyce int Graff gemaect, ende sint Oberts Outair worde Westwairts in een ander Capelle geset, ende tOutair vant Heylichdom worde gemaect, ende Crucifix mittet Graff dairt inne lach, worde geset in de Noort-West-hoeck van den seluen Capelle, ende die scoene Yseren tralye worden dair voeren ghemaect van Pouwels die Smit in de Coerstraet.

64.

In deser tijt worden veel Reliquien ouertoegen mit siluer, ende siluer vergult van Claes Hessel Gautsmit, ende maecte den silueren arck dair men die Sacramenten in reserueerde ende was viercant wegende xxj. marck, den arm van Magdalena iiij. marck, ende 1. loot, tHoeft van Creatogius v. marck, S. Marcellus Hoeft lviij. loot, S. Nicolaes xvj. loot, S. Blasius lv. loot, Balbina iij. marck, ende meer andere Reliquien die int Register der Kercken niet en staen. Item sint Ursulen Beelt is nae verandert, a°. 1508. van Jacob Lambrechtszoen Goutsmit, ende weecht nu viij. marck min een loot, ende 1. vierendeel Coels ghewicht, ende worde upt selue Outair een Gilde gesticht van sint Hyppolitus ende sint Ursula dair veel volcx inne quam.

65.

In de seluen tijden vercreghen die Seuen Getijden veel oflaeten, ende veel worden dair mede inne gescreuen als in een Gilde.

66. *Vant oude Choir off te breecken omt nieu te fonderen.*

A°. lxv. begont men doude Choir off te breecken, om te fonderen die Pilairen vant nieuwe Choir, twelck aennam Jacob vander Burch, Meester van den Dom tUtrecht.

67. *Vant Sacrament te versetten.*

In dese tijt worde off-gebroecke toude Sacraments-huys dat upt Choir stont, ende coften die van Hillegers Berghe om iiij. p. gx°. ende dat Sacrament worde gheordonneert te staen inde Pilair vant Cruys-werck onder sint Hieronymus.

68. *Vant oude Choir.*

Die Broeders van Syon coften thout-werck vant oude Choir tot hoir Kerck ende Cloester, ende betaelden xxxiiij. pont xij. s. vj. d. gx.

69.

In deser tijt gauen sommige luyden mit hem tween, ende sommige mit hem drien geheele Pilaeren vant Choir.

70. Vant geuen van den Scutters.

A°. lxvij. ordonneerden die Voetboech Scutters dat zy dat Jair hoir ſcieten ſouden laten, ende die penninghen die dair toe ſouden boeren van der ſtede, ſouden gaen die ij. deelen totter timmeraigien van de nieuwe Kercke, ende tderdendeel tot die timmeraigie van de minre-broeders, ende lieten noch a°. lxix. hoir ſcieten, ende gauen die ij. deelen die minrebroeders, ende tderdendeel die nieuwe Kercke, ende beliep xv. pont gx°. vlaems tot profijte van de Kercke.

71. Van onſer Vrouwen Gilde in de nieuwe Kercke.

A°. lxviij. worden veel gelts, ghiften ende renten gegeuen, ende vergadert, om den dienſt onſer Lieuer Vrouwen ter Noot Goeds mede te vermeeren inder Capellen, alſoe datter begrepen wort een bruerſcap, ende dair liet hem veel volcx in ſcrijuen dair men regiſteren noch onder den Kerck-meeſteren off vint, mer die duvel zaeyde zyn zaet alſoe dattet niet lang en ſtonde, dair die bruerſcap van onſer Lieuer Vrouwe in doude Kercke veel hem mede moeyde. Ende ouermits dat die oude Parochie die oudtſte, rijcſte ende machtichſte van volck is, zoe is deſe altois doir den ſommigen van dien benijt gheweeſt, hoe-wel dat men wel merct dat God ende Maria merckelick die hand houden an hoeren vercoren Goeds-huys, nochtans oirdeelt elck altoes nader deucht die in hem is, den verſtandigen is genoich geſeit.

72. Hoe Meeſter Zwits tgroete Orgel reformeerde.

A°. lxix. worde ontboede Meeſter Zwits die te voeren ouer ix. ofte thien Jairen ſinte Urſulen werck ghereformeert hadde, alzoe Meeſter Adriaen Pieterszoen oudt was, ende twerck niet meer helpen en mochte dat hy in den Thoren gemaect hadde, ende hoe-wel deſe Meeſter Zwits wel geloont worde, nochtans en verbeterde hyt werck niet zeer.

73. Vant hout-werck van den Trans ende Choir te timmeren.

A°. lxx. worde thout-werck binnen een Jair ofte twee gemaect wt Choir ende den Trans, ende worde den Trans voirſz van binnen in drie of iiij. Jairen dair nae gepaueyt, ende den Trans verwulft, ende binnen die tijt worde tot Utrecht beſteedt een ſcoen Sacraments-huys coſtelicke gehouden.

74. Van de twiſt van de Heylige Sacraments proceſſie.

A°. lxxiij. ende lxxiiij. was groete twiſt tuſſchen deſer cuyren ende der ouder Kercken om der proceſſien wille upt Heylighe Sacraments-dach, dair veel tweedracht off quam onder den gemeente, alzoe dat Meeſter Pieter vander Sluſe Paſtoir deſer Kercke, dair omme rechte tot Utrecht theghen doude Kerck, ende worde geappoincteert dat die proceſſie mit ſulcker ſtacie in de nieuwe Kercke comen ſoude, ende eynden als ſy wt doude Kercke gaen ſoude, ende dair worden Brieven van ghemaect onder tzegel van de Biſſchop van Utrecht, beruſtende onder den Kerck-meeſteren van de nieuwe Kercke.

75. Van de wydinge des hoigen Autairs.

A°. lxxvj. den vj^en^. May, worde ghewyt by Biſſchop Godefrydus thoeghe

ghe Outair mittet Choir, Trans ende een deel Kerck-hofs an de Zuytzyde.

76. *Vant Sacraments-huys datter geset worde.*

A°. lxxvj. worde tSacraments-huys geset totte lijsten bouen ront-omme die tralien toe, die ghemaect waren van Pauwels die Smit, als dit werck aldus een luttel tijts gestaen hadde, zoe isser een dieff gebroecken inder Kercken, ende heeft gestoelen die silueren Cyborie dairmen mede ging totte ziecken, ende storten die Sacramenten upt hoech Outair neder, ende men cost desen dieff noyt vernemen.

77. *Vant Heylige Sacraments-Gilde.*

A°. lxxvij. worde begonnen die Bruerschap vant Heyligen Sacrament in de nieuwe Kercke, wair doir veel Godliker diensten up gecomen zyn, als tloff van den Heyligen Sacrament in doude Kerck, dat Heylige Cruys-loff hier, die Cruys-Misse in doude Kercke, die loeven Sondages, Maendages, Dijnsdaechs ende Woensdaechs hier, want men te voeren geen loff hier en sang dan Saterdaechs.

78. *Van de groete Orgel geheel te veranderen.*

A°. lxxix. ende lxxx. maecte Meester Jan van Antwerpen inde groete Orgel inden Tooren een gheheel nieu Piep-werck, Laden ende houten Blaes-balghen, ende liet dair niet staen dan die casse, ende hadder off lij. pont groet vlaems, ende corts dair nae soe versette hy mede Cruys-Orgel, wt het Crvys-werck, ende brochtet int midden vander Kercken, ende hadder oft jc. Rinsgulden.

79. *Hoe Sacraments-huys volmaect worde.*

A°. lxxvij. worde gheheel volmaect gheset het bouenste vant Sactaments-huys, ende tSacrament worde ghenomen wt het Cruys-werck, ende tHeyligen Cruys worde doen in die plaetse geset, te weten onder sint Hieronymus Beelt ande pilair vant Choir.

80. *Van een Maecht die van den Tooren viel.*

A°. lxxix. upten Ascensions dach na den middaech, zoe was Meyns Willems dochter Pennincsacx mitter ander geselschap upten cruyn vanden Thooren, ende sittende dair mit malcanderen zoe ontrolde yemant wat ouermits die rondicheyt van den cruyn, ende Meyns loepende ende grypende dair nae scuet van de cruyn, ende vil neder van den Thoren, ende bleeff hangen int foeygen van een vande cleyne Toorenges, ende worde mit een coerde off gewonnen tot in de foy vande bomgaetters, ende ginck ongequest thuys mitten anderen geselscap.

81. *Hoe die beneen Kercke gehoecht worde.*

A°. lxxxiij in de Winter worde die beneen Kercke wel een Bier-tonne gehoecht mit aerde, ende alle die Outaren mit die sitselen worde oeck dair nae gehoicht, ende alle die Kerck-doren mosten verset wesen, ende Jairs dair an dede die stede tMarct-velt hoegen, ende tKerk-hoff moster oeck nae gehoicht wesen.

82. *Van de groete Pestilencie.*

A°. lxxxiiij. ontrent Paeschen begostet zeer te steruen, ende hier storven veel luyden in beyde die Parochien, ende duerde alle tjaer doir, tot int laetste van de Winter.

83. *Van een dief in de Reliquien Capelle.*

A°. lxxxiiij. up sinte Lijsbetten dach in de Winter, was doir die glaesen gebroecken een dieff inde Capelle van de Reliquien, ende was mit een ladder geclommen bouen ouer die tralien van de Capelle voirsz, ende hadde genomen zeer veel Siluer-werckx, ende veel van de hoeffde tsiluer off-gedaen zynde, bleuen dair veel stucges van siluer legghen die smorgens dair worden geuonden.

84. *Van een nieu Outair upt Choir.*

A°. lxxxiiij. worde besteedt Meester Adriaen t Utrecht Beelde-snyder, te maecken een hoech Outair gelijck hy te voiren een gemaect hadde, tot sinte Marien upt hoech Outair, ende quam omtrent twee Jairen dair nae, ende coste in als duysent Rinsgulden current, ende die oude Tafel worde geset after in den Trans upt Outair dairse te voiren gestaen hadde.

85. *Van Thoren voirt te timmeren.*

A°. lxxxiiij waren die kerk-meesters beraden te ontbieden een Meester Steen-houder wt Brabant, ende hebben hem besteedt veel steens te houden totten Tooren te timmeren, ende nae een Jair off ij. doe die steen hier quam, sceen die soo veel ende groet te wesen, datse veruairt waren om die steen anden Tooren te vermetsen sorgende dattet den Tooren niet en soude mogghen verdragen, ende hebben die steen besyden anden Tooren up daerde geset tot wel viiij. of ix. Jairen eert op gebrocht worde.

86. *Van die groete Clock te vergieten.*

A°. lxxxiiij. up sint Loys dach in Decembri wast gegunt die Cnapen van de Smeen, dat zy die groete Clock souden luyden tot hoirrer Feesten nae ouder gewoenten, ende zy luyden die groete Clock Redemptor an stucken welc een scone Clock was, doen worde ontboeden die Cloc-gieter van den Bosch Meester Cobel in de vasten dair nae, ende goet ontrent sint Jacobs dage, a°. lxxxv. een Clock ende wort gehieten Maria, ende aengesien datter veel spijs ouer scoet alzoe dair veel by de ghemeenten gegeuen was, zoe heeft hy noch eenen Clock groeter gegoten Alreheyligen int selue Jair, ende was génaempt Jesus, ende tbellefroyt worde groeter ghemaect van Jan Henricxzoen Timmerman, Maria woech ontrent ix^{m}. pont, ende Jesus ontrent tusschen de xj. ende xij^{m}. pont.

87. *Van de Mettenen te singen.*

A°. lxxxiiij. ontrent Vasten auont worde geordonneert by de Wet, dat die Scolieren niet meer Mettenen en souden singhen dan viiij. die meeste Hoech-tijden, dair zy te voeren alle Heylige dagen metten plagen te singen, ende den geheele vasten doir, alle dage die Misse.

88. *Van iiij. Louen te singen.*

A°. lxxxvj. ontrent Cors-auont worde veel vergadert wt die gemeenten

tot vier Loeuen wekelicx te ſingen, als Sondaechs, Maendaechs, Dijnſdaechs ende Woenſdaechs, want men gheen Loeuen en ſang dan Donderdaechs, Vrydaechs ende Saterdaechs, ende deſe iiij. Loeuen anvoirden die Seven-Getijde-Meeſters, ende dede die doen by hoir Sangers up hoech Coir.

89. *Van den Trans te paueyen.*

A°. lxxxvij. worde den Trans mit witte ende blaeuwe ſteenen ghepaveit, die te voeren mit bacxſteen gepaueit was.

90. *Van de ſuete naem Jeſus-Gilde.*

A°. lxxxvij. worde begrepen van de Retorikers tGilde van den ſueten naem Jeſus up ſint Joris Outair, twelck hem gonden die Scutters van de Voetboeghe, die doe eerſt in doude Kercke gegaen waren, ende ouermits dat die Rethoryckers dit Gilde qualijcken regeerden, ende dair dagelicx veel volx inne quam, zoe iſt geordonneert dat het geregeert ſoude worden by de Getijde-Meeſters, ende dit geſciede v. of vj. Jairen dair nae.

91. *Van de nieuwe Preecx-ſtoel.*

A°. lxxxviij. lxxxix. ende xc. en worde niet zeer ghetimmert ouermits die groete rijſinghe ende dalinghe vant gelt, ende Joncker Frans Oirloghe, mar dair worde een ſcoene nieuwe Preecx-ſtoel gemaect.

92. *Van veelrehande reparatie.*

A°. xcj. ende xcij. worde die Kercke verciert mit mans bancken, vrouwen bancken int midden van de Kercke, ende bouen upte balcken die plancken om te gaen bouen in de Kerck, ende die ſolders bouen bellefroyt, ende beneden om tgeluydt beter wt te ſtaen, ende die Librarie worde verbetert.

93. *Van ſinte Urſulen Orgel.*

A°. xcij. worde ſinte Urſulen Orgel geheel nieu gemaect, alſoe datter niet en bleeff ſtaen dan den back, ende maecte Meeſter Jan van Antwerpen, ende dair worde oeck ant werck ghemaect een nieu Poſitijff, ende worde hem betaelt van als xix. pont gx°. vlaems, ende noch ſekere lijff-renten die de Kerck of coft om xij. l. gx°. eens.

94. *Van veel huyſen die ontrent die Kerck off-gebroecken worden.*

A°. xciij. in de Vaſten coften die Kerck-meeſters ontrent ix. ofte x. huyſen ontrent die Kerck ande Zuyt-zyde, die zy deden of-breecken omt Kerckhoff te vermeerderen, ende dair bleuen noch ij. huyſen ſtaen int worre, die zy noch nae cregen binnen een jair off ij. ende worden mede off-gebroecken, ende die plaetſe worde gewyt van de Biſſchop.

95. *Van den ſilveren Briſſen die doen gemaect worden.*

A°. xciij. worden gemaect ſommige ſilueren Briſſen om die Sacramenten mede te adminiſtreren, als een ſiluere Briſſe in den groeten arck, ende noch andre wat cleynder, ende een Monſtrancie die men om den hals hanct als men mitten Sacramenten buyten die ſtadt reyſt.

96. *Van*

96. *Van een eerste Misse te doen alle weecx.*

A°. xciij. worde aengenomen byde tGilde van den sueten naem Jesus, alle weecx te doen upte Sondaegen die eerste Misse die men te voiren niet en plach te doene.

97. *Van de metale Tralien voirt Sacraments-Huys.*

A°. xciiij. int leste van de Maert, worde gheset voirt Heylighe Sacrament die coperen Tralie, die gemaect was tot Mechelen by eenen Robbrecht van Blaesvelt, ende woghen tsamen in als xiiij^c. lxxxvj. of dair ontrent, elcx hondert om xv. Rinsgulden lx. xxxvij. l. iij. pont gx°. ende doe worde mede gemaect die yseren Candelaire, ende maecte Jan Wynenzoen Smit, ende weecht 1^c. pont of dair ontrent.

98. *Van den Thooren.*

A°. xciiij. ontrent Paesschen begost men weder te timmeren anden Thooren, ende upten ix^en. May doen die steygeringhe geset was, zoe worde die eerste steen geleyt by drie Kerck-meesters kinderen te weten, Doe Michielszoen, Gerrit Gerrit Walichszoen, ende Augustyn Claeszoen, ende waren Kerck-meesters Michiel Gerrit Colynszoens zoen, Gerrit Walichtszoen, ende Claes Busch Janszoen, ende doen dese pilairen van de Lantairnen ontrent Alderheiligen gemetset waren, zoe heeft Pouwels Janszoen Graefmaecker ende Steen-houder, aengenomen die reste vant Steen-werck te houden hier binnen, ende wrocht alsoe die Winter, dat hy die werckluyden tegen die ander Somer werckende hilt, alsoe dattet steen-werck van die Soemer tot die Cappe toe geheel gemets was, ende men began doe mede upt Kerck-hoff te maecken thout-werck totten Appel ende Lantairne, twelck alder-eerst began, ende hadde aengenomen Gijsbrecht die Timmerman mit zyn mede-hulpers.

99.

Ende in den Jaire xcv. den xxx^en. Octobris upten middaech te xij. uren, worde den lesten steen geleyt als ant hoechste van de wendel-steen der voirsz Lantairne, ende dit by Pouwels Janszoen Steen-houder, ende Pieter Henricxzoen Metselair, ende worde den voirsz steen gheleyt by Pouwels oudste zoen, oudt wesende vijff off ses Jairen, genaempt Jan Pouwelszoen, ende dit gesciede onder den voirsz Kerck-meesters, die doen dat Jair aenbleuen.

100. *Vant hoechste van den Thoren.*

A°. xcvj. worde beuonden int Kercke-Boeck, dat men den eersten steen van den Thoren int fondament, leyde a°. 1396. den sesten Septembris, ende nu int Jair xcvj. den seluen vj. Septembris, soe geuielt doe men tCruys up setten soude onuersienlick, dat men effen hondert Jairen ouver den Thooren getimmert hadde, ende worde doen tCruys dair up geset by Augustyn Claeszoen voirsz, ende dair was gebrocht upte stallagie een Positijf, ende die Musisiens waren dair oeck up, ende men sonck dair *Te Deum Laudamus*, ende beuandt dat terwiele dat men anden Tooren timmerde, noyt yemandt hem ghequest en hadde, dair hy eenighe leempte off verdriet off behilt, ende dit Cruys up sint Victoirus dach naemiddach ten een uren onder die preecken int selve Iair by groeten windt, ende ouermits die groete swaerte,

ſwaerte, ſoe vielt van bouen neder doirt dack van den midden-kerck, ende bleeff dair hangen ſonder yemant te quetſen ten aenſien van alle menſchen, ende dair nae worde een ander Cruys gemaeċt dat beter proporcie hadde, ende niet te ſwair, ende worde doen dair up geſet.

101. *Van de Apoſtelen int Choir.*

A°. xcvj. worden veel Apoſtelen geſet ande Pilaren vant Choir, ende oeck die Saluator upt hoech Outair, ende die ſommige worden corts dair nae gedoteert mit Candelairen en Was-licht dair voir barnende ten eewigen dagen.

102. *Vant ſpul van de drie Coningen.*

A°. xcviij upte Iairs dach up te ſcrijnen, upten Sondach nae derthienen dach nader Veſperen te drie uren, ſoe worde hier geſpeelt een ſpul van de Prieſters die tot verſceyden doeren der Kercken te pairde inne quamen rijden, elcx mit zyn gheſelſchap vergaderende int midden der Kercken, ende upte groete Orgel waren Engelen ſingende *Gloria in excelſis*, ende benede lagen die Harders en ſpeelden, ende dair quam een Sterre ſcietende van after wt die Kercke nae thoech Outair toe, ende bleeff dair ſtaen wijſende die drie Coningen den nieuwen geboren Coninck, twelck ghemaeċt was mit leuendighe perſoenen upten hoghe Outair, dair deſe Coningen eenſdeels ſprekende, ende eenſdeels ſinghende hair Offerhanden deden, ende dair was alſoe veel volcx in de Kercken beneden ende bouen datter nye zoe veel volcx inder Kercken geſien en was.

103. *Van den interdiċt deſer Kercke.*

Int leſte van deſen Jaire van xcviij. up ſint Ians dach nae Kerſmiſſe, naeder middaghe worder een Mandaet gedaen, ende eynde een Interdiċt, ende ceſſe gheleydt van allen dienſten, als Miſſen, Metten, Getijden, Bruyts te trouwen, luyden te begrauen, &c. behaluen Preecken, ende men dede alle voirſz dinghen als kinder te corſteenen, &c. van de Nieuwe Kercx wegen in dOude Kercke up onſer Vrouwen Choir, dair men exiquien ende allen dienſten doen dede, ende die dooden van de nieuwe Parochie worden begrauen in doude Parochie, ende dit duerde vijf weecken ende iij. daegen lang, ende dit worde gedaen van een machtich Man wonende tUtrecht, die groodt was in den hoegen Houe, die renten upte ghemeen vijf ſtede hadde van Hollandt, ende qualicke dair van betaelt worde.

103. *Van den ſculden der Kercke voirſz gecomen doir den Tooren.*

Item van den Iaire xcviij. voirtgaende iiij off v. Iairen off dair ontrent en worde ſonderlinghe niet ghetimmert ande Kercke voirſz, want die Kerck-meeſters veel heete ſculden ghemaeċt hadden die up termynen betaelt moſten zyn; ende dair-en-bouen hadden zy die Kerck noch beleyt mit j^c. pont gx°. vlaems ſiairs lyf-renten, ende alle deſe voirſz ſculden, ende vercopinge van renten waren gemaeċt in den Iairen xciiij. xcv. xcvj. ende xcvij. ende dit al tſamen om timmeren van den Thoren bouen, hoewel datter nochtans veel binnen dien tijde van de ghemeenten ghegeuen worde, ende om die timmeraigie waren noch vercoft veel coſtelicke Cleynoden van ſiluer ende goude, die men plach voir onſer Lieuer Vrouwen omme te

 dragen,

dragen, gelijck ryemen, vijftichen ende diergelijcke, noch Kelcken ende Cleynoden wter Reliquien Capelle, ende noch waren verset ende belient ander costelicke Iuwelen van siluere, ende alle dese sculden hebben die Kerck meesters alle te met moeten quijten, mar die hondert pont gx°. vlaems siaers lijf-renten heeft die Kercke noch langhe tijt gesmertet, alsoe dat men in den Jaire xvc. ende xij. qualicke yet heeft moegen ande Kercke repareren.

105. *Van reparatie van de ij. groete Orgelen.*

A°. xvc. ende een, wrocht Meester Jan van Zwanenbroeck ande twee groetste Orghelen, ende hadde voir zyn arbeyt xiiij. Rinsgulden, ende voirt zoe isser dicwijl ande voirsz Orgelen gewrocht, ende bysonder an sinte Ursulen Orghel binnen vj. ofte vij. Iairen dair nae, alsoe dat men versceyde Meesteren dair toe haelde, ende die Kerck dairom groete costen moste doen.

106. *Van een nieu Tabernakel ouer die Noot Goeds.*

A°. xvc. een worde besteedt ende Iairs dair an in de Capelle gesedt een Tabernakel van houdt gesneden, dair inne gesneden waren seuen parcken van de seuen ween onser Lieuer Vrouwen, ende maecte Tielman Ianszoen, ende om dit Tabernakel wel te setten, zoe worder gemaect een nieuwe portael dair men dit Tabernakel up setten, ende worder voirt gemaect zekere latrijnen ende bancken in Capelle.

107. *Vant Bethleem.*

A°. xvc. ij. worde gecoft het Bethleem, dat noch ter tijt voirt Choir gesedt wort.

108. *Van de Capelle van Cappen van roodt Woestein.*

A°. xvc. ij. ende iij. worden gemaect zekere Cappen ende Rocx van Engels roodt Woestein, twelck nu hieten die Sacraments ornamenten, ende tCasuffel vier ofte vijff Iairen dair nae ghemaect, het boertwerck tot Utrecht, ende die reste tot Delfft, ende costen in als dese geheele Capelle ijc. Rinsgulden current, ende dese Ornamenten worden becosticht die helft by de Kerck, ende die helfft byt Sacraments-Gilde.

109. *Van alrehande reparatie.*

A°. xvc. vij. viij. ende ix. worde veel gherepareert in de Kercke als, die tralie vant Sacraments-huys worde vergult, ende den Trans bouen worde buyten mit foeyen ende houte leenen gemaect, ende worden geverwet mit alle veinsteren, ende die balcken int Choir die vergaen waren worden gerepareert, ende anden Thooren van binnen worden doen veel gerepareert.

110. *Van de wtsettinghe des Capels van onser Vrouwen.*

A°. xvc. x. worde wt-geset onser Lieuer Vrouwen Capelle Noortwairt, als men noch zyen mach, ende worden doen oeck ghemaect dat houdtwerck by Adriaen Pieterszoen Scryen-maecker, dair men die tralien in setten soude, twelck eerst reede vil int Iair xvc. xj. ende dat steenen Wulfsel in den wt-setten worde doen mede gemaect.

Dus verre dan van den opbou der kerke, der zelver schoonen hoogen

toren, autaren, beelden, en met een woord van alles wat tot de kerk behoort, benevens verscheide zaken de oudtheit en byzondere voorvallen van deze stad betreffende. Nu lust het ons over de voornaamste gevallen, volgens onze belofte, uit het oude en echte geschrift eenige aanmerkingen te maken.

Wy hebben in het begin uit een grys verhaal gehoord, by welke gelegentheit den gront van dit heiligdom gelegt is, en hoe deze eerste houte kerk tot zyne voltojing is geraakt, en teffens aangetoont wat 'er van zulke luchtverschynsels te geloven zy. Wy hebben aldaar ook kortelyk aangemerkt wat 'er omtrent het beeld van de nood Godts is voorgevallen, en bewezen dat van diergelyke gebeurtenissen in verscheide oorden en gewesten wort gesproken. Nu zullen we ons ter zake spoeden, en onze gedachten vestigen op het versgenoemde gedenkschrift dezer kerk.

Het 1. *artykel* vermelt dat de kerk stont *oest ende west inder lenchte.* Het is van de alleroudste tyden, ia, gelyk sommige met goede reeden beweren, van de apostolische tyden al afkomstig, dat de kristenen, wanneer zy haare vergaderplaatzen of kerken maakten, dat zy oost en west gestrekt waren, het aangezicht altyt naar het oosten gekeert zynde, gelyk men noch ten huidigen dagen in alle de oude kerken het koor in het oosteinde ziet staan, alwaar het hooftoutaar in geplaatst word. Ia den *h. Basilius* houd het voor een apostolische overleveringe van met het aangezicht naar het oosten gekeert te bidden; zie zyn tractaat van den h. geest cap. 27. *Clemens Alexandrinus*, *Tertullianus*, *Athanasius*, en meer vaderen hebben het allen even druk van deze oude gewoonte, hoewel zy in de reedengeeving hier van somwylen van malkanderen verschillen. Basilius zegt, *dat zy daar door haar opzicht op het paradys hadden, 't welk Godt geplant had in het oosten, hem biddende dat zy tot het oude landschap, uit 't welke zy verstooten waren, herstelt mogten worden.* Andere gaven weer iets anders aan de hant. Zie hier van *W. Cave eerste Christendom*, 1 boek 9 hooftstuk. Hunne kerken waren ook langwerpig, en niet rond of vierkant, gelyk men noch alle oude kerken ziet, om dat dit, gelyk men wil, al in de constitutie der apostelen 2 boek 57 hooftstuk, bevolen zou zyn, om dus een schip te verbeelden. Eene gemeene spreekwys en beschryvinge, door welke de h. kerk verbeeld word, om ons indagtig te maken dat wy in deze wereld, als in een onrustige en onstuimige zee, op en nederwaarts geslingert worden, en dat men den hemel niet veiliger en zekerder kan bestevenen dan door het schip der h. kerke.

De kerken stonden outtyts altyt oost en west gestrekt.

In het 6. Artykel is gehandelt van het stichten der toorn van de gemelde nieuwe kerke, en vermeld wat raatsluiden den eersten steen geleit hebben, waar toe hier bygevoegt moet worden zekere vergunning van hartog *Aalbert van Beyeren* graaf van Holland, welke tot bouplaats en gebruik van verder kerkhof aan de stad schonk 9 roeden van 't marktveld, westwaard aan te meeten, en dat ter breete van 't kerkhof, en om dat dit giftebriefie by niemant vermeld word, zal ik het zelve hier by voegen, luidende aldus:

A*Elbrecht* &c. *doen condt allen luden dat wy onser getrouwer Stede van Delf alsulke gratie gedaen hebben voir ons en voir onse Nacomelingen ewelicken duerende, dat wy haer gegeven hebben en geven mit desen brieve negen roeden van onsen Marctvelde tot Delf of te meten westwaerts van der mueren des Kerkhoves van onser Vrouwen kerke aldair mitter breetheyt alsoo verre streckende na dattet voirsz kerkhof nu ter tyt begrepen en bemuert is, die te bemueren*

en te gebruyken tot eenen kerkhove en die kerke voirsz dair op voirt mit eenen toern te funderen en te maeken, alsoe hun des des genoegen sal. In oirconde &c. *gegeven in den Hage des Saterdages na sinte Mathys dach Apostel in 't jaer ons Heeren dusent drie hondert vyve en tnegentich na den loepe van onsen Hove.*

Zeker geleerde merkt op het 1 *Artykel* aan, en bewyst het met een oud briefie, dat de heer *Jan van Groenevelt*, ridder, welke den eersten steen aan het kruiswerk en hooge choor heeft geleit, officier of schout der stad Delft was, welke naam, zoo hy zegt, uit stads registers word vermist, en nooit weder is gevonden of aangetekent; doch het verhaal van het eerste artykel noemt hem geen schout of officier, maar ridder en poorter der stad Delft.

Op het 7. *Artykel* wert vermelt, *hoe dat die oude parochie-kercke eerst was gewydt in der eere onzer lieve vrouwen*, in welk verhaal den schryver zekerlyk mistast: want in gene oude brieven, noch by eenig schryver, zoo ver my bewust is, werd zulks gedacht. Wy hebben hier voor op de oude kerk wel gehoort dat *Vosmeer* getuigt dat eenige melden of de oude kerk eerst ter eeren van *Christus den Saligmaker* zou zyn ingewydt, maar zulks zal zekerlyk te verstaan zyn van de oude houte kerk welke voor de tegenwoordige gestaan heeft.

In het 9. *Artykel* ziet men dat 'er in den iare 1411, wel 9 outaren in de kerk gezet wierden, en kort daar naar (zegt hy) nog al meer.

Veelheit der outaren zyn geen bewys van godtvrucht.

Hoe yverig onze voorouders waren om de kerken met een groot getal outaren te versieren, is hier in deze, en flus in d'oude kerk gebleken; doch of dit iuist zoo prysbaar was, en, gelyk zy meenden, uit godtvruchtigheit ontstont, daar zou ik geen borg voor willen staan. *Petrus Blesensis* die in den iare 1180 geleeft en gebloeit heeft, en wiens deugt en geleertheid by de geheele wereld genoegzaam is bekent, beschryft en betreurt in zyn 123 brief den elendigen staat der kerke, zoo als die by zynen tyt gestelt was. Hy betuigt hoe een deel ongeleerde, botte en vleeschelyke priesters, het bestier der kerken in handen hadden. Eindelyk berst hy in deze woorden uit: *De menschen hebben de altaren vermenigvuldigt om te bidden; maar die zyn voor haar outaren geworden om te zondigen.*

d'Eerste kristenen hadden maar eenen altaar.

In de eerste tyden des kristendoms tot den iare 400 en 500, had ieder kerk maar eenen outaar, en dit is de reeden dat het naamwoord *outaar* of *altare* zeer dikwils by de schryvers van de middelste eeuw, ia ook wel by de oude schryvers, genomen word voor de kerk. *De kerken*, zegt Gostridus, abt van Vendome (*lib.* 3. *ep.* 12) *worden doorgaans outaren genoemt.* Deze manier van niet meer dan eenen outaar in ieder kerk te hebben, werd by de Grieken noch zeer naaukeurig onderhouden, welke nergens twee of meer outaren toelaten als in de kerken die hun gemeen zyn met de Latynen. Dat 'er te Romen eertyts ook maar een outaar in iedere kerk was, getuigt *C. Lupus*, schryvende over de Roomsche synode van Alexander II. De outaren die aan de zyden der kerken staan, getuigen ook dat ze 'er naderhand gekomen zyn. Maar 't was noch niet genoeg dat men deze outaren stichte, maar alles moest prachtig met ornamenten, zilver en goud, overkostelyke schilderyen en beelden opgepronkt zyn: daar by moest aan ieder outaar ook al een goed getal missen zyn bestelt, waar de geestelyke geltzucht zelf zekerlyk lustig onder ge-

ſpeeld zal hebben, gelyk uit de klachten van deftige mannen blykt, dewelke niet verdragen konden dat men de menſchen, voornamentlyk op hun doodbedde als ze ligt te bepraten zyn, aanporde om veele miſſen voor hunne zielen te laten leezen, in de plaatſe van de armen te bezorgen, enz. Dit was het gevoelen van den geleerden kardinaal *Hugo de S. Caro in cap. 7. marci v. 11.* En hy vergelykt de biegtvaders, die hunne biegtelingen voor een boete opleide veele miſſen te laten leezen, in de plaats van den armen te bedenken, by de valſche profeeten daar de profeet *Micha* van ſchryft (cap. 3. v. 5): *Dat ze Godts volk verleiden, dat ze de goede profeeten met hunne tanden verſcheuren; dat ze een valſche vreede verkondigen*, aan de geene die hun giften en gaven geeven, *en dat ze de geenen, die hun den mond niet willen vullen, met allerhande onheilen bedriegen.* En aldus ſpreekt hy ook van de kanonniken, welke hunne meedekanonniken, als ze op hun ſterven leggen, vermaanen om al hun goed aan de kerk te laten, onder voorwendzel dat dezelve geen inkomſten genoeg hebben, daar zy hen, zegt hy, beter behoorden aan te moedigen om voor de armen te zorgen. De h. vaders zyn vry naarſtiger geweeſt om den armen te bezorgen, als voor al dat ſtichten en begiftigen van kerken en outaren. Hoort hier van den h. vader *Johannes Chryſoſtomus Homil. 51 in Math.* " Het lighaam van Chriſtus, dat op het outaar is "(zegt hy) heeft geen koſtelyke kleederen van nooden, maar zyn ander " lighaam, 't welke uit de arme menſchen beſtaat, moet van ons geholpen en bezorgt worden. Laat ons hem eeren gelyk hy geëert wil wezen, " dat is met den armen door onze aalmoeſſen te helpen. Godt neemt de " giften aan die aan de kerken gedaan worden, maar ik ben verzekert " dat hy veel grooter behagen heeft in de giften die aan den armen uit" gereikt worden... Ja men mag het wel gelooven dat men in het be" giftigen der kerken dikwils uit is op eige glorie; maar de aalmiſſen " zyn alleen de vruchten van onze medogentheit... Wat kan het Chriſ" tus baten dat hy zyne tafel gedekt ziet met goude vaten, terwyl dat " hy van honger en kommer vergaat in den perſoon der ſchamele menſchen? " Godt heeft niemant oit gedoemt, om dat hy geen kerken heeft gebouwt, " of dat hy 'er geen koſtelyke ſieraden aan geſchonken heeft, maar de gee" ne die geen aalmiſſen geeven. En den h. vader Bernardus ſpreekt noch " al zoo ſterk. *O ydelheit*, zegt hy, *o zottigheit!* de kerk blinkt en ziet'er " heerlyk uit in hare gebouwen, en zy is verlaten in hare armen. De ſtee" nen der tempelen bekleedt zy met gout, en hare kinderen laat ze naakt " heenen loopen. De nieusgierige vinden 'er ſtoffe om hunne oogen te " verluſtigen, en de ſchamele menſchen vinden 'er geen brood om hunnen " honger te verzadigen. Men zou noch een goed en groot getal van dusdanige plaatzen der vaderen konnen bybrengen, maar den leezer zal in dit gezeg genoeg zien waar de gedachten dezer mannen naar toe hellen.

Artykel 30. A°. 1435. *wort dat font gegoeten, ende weegt* 1030 *pont, troys gewigte.* Dat men al van oude tyden her de doopvonten in de kerken heeft geſtelt, is een zekere zaak; echter in de eerſte tyden en was de plaats alwaar den h. doop verricht wierd, zoo net niet bepaalt, en geſchiede daar men goede gelegentheit van water vont, 't zy by de *zeen*, *poelen*, *fonteinen* of *rivieren*, gelyk by *Juſtinus* in zyn 2 *Apologia*, en by *Tertullianus de baptiſmo c.* 4. in hunne geſchriften te kennen geven; doch men verkoos altyt, zoo veel het mogelyk was, de naaſte plaatſen daar zy hunne godts- Van de doopvonten.

 dienſtige

dienstige vergaderingen hielden om dit heilig bontzegel te bedienen. Daar na wierden de doopvonten gesticht buiten de kerken, gelyk'er nog hedendaags te *Romen*, te *Pisa*, te *Florencen*, en op meer andere plaatzen gezien worden. Dit getuigen ook de oude schryvers, als *Cyrillus*, bisschop van Jerusalem (*catech. mystag.* 1) *Paulinus*, bisschop van Nola (*ep.* 12) enz. Deze laatstgenoemde kerkvoogt zegt dat hy een plaats om te doopen gesticht had tusschen twee kerken. Daar na heeft men de doopvonten in het portaal der kerken, en ten laatsten binnen de kerken zelf gestelt. Echter zyn'er veele geleerden van gevoelen dat men in de 3 eerste eeuwen geen vaste plaatsen had om het bontzegel des doops op een vastbestemde stede te bedienen. Wat de vorm dezer doopvonten betreft, deze waren van outs gemaakt als waterbakken, in de midden door een asschutzel in tween gescheiden, om met alle gevoeglykheit en zonder eenige aanstoot in d'eene zyde de mannen en in de andere de vrouwen te doopen: want men dompelde in die eerste tyden de doopelingen onder water. Voorts waren zy gemeenlyk agtkantig, gelyk uit eenige vaarzen, welke den *h. Ambrosius* toegeschreven worden, en by Gruterus te lezen staan (*Gruteri inscript. p.* 1166),) schynt te blyken. Dog *Udalricus*, bisschop van Augsburg, liet een doopvonte uit een rotze houwen, en gaf haar de gedaante van een tonne, maar de meeste waren van hout of steen, tot eindelyk de pracht de kerken behendig insloop die de gemelde vonten uit marmer liet houwen, of zilver verkoos om't marmer te overtreffen. Mabillon sprekende van de doopvonte te Verone, getuigt dat ze van porfiersteen gemaakt, en in de ronte 26 voeten wyd was.

Terwyl wy van de doopvonten spreken lust het my hier van noch iet aanmerkelyks by te voegen, 't welk van outs omtrent eenige doopvonten, zoo 't anders waarheit is, geschied zoude zyn. Het bestont hier in, volgens bericht des schryvers, dat die doopvonten zonder iemants toedoen en alleenlyk door een goddelyke werking, op paasnacht met water vervuld wierden. Van deze kerk daar zulk een doopvonte was, spreekt *Pascasius* bisschop van *Lilybæum in ep. ad Leon.* Die kerk was gelegen op een hoogen berg, midden in een digt bewasschen boschaadie, waar in't water van zelfs quam opborrelen, en weder wechzakte, en zoo net op den rechten tyt wist te passen, dat in een zeker iaar, toen de westersche kerken doorgaans het paasfeest op een verkeerden tyt en al te vroeg vierden, de doopvonte ledig bleef: doch als de rechte paasnacht gekomen was, quam het water wederom opwellen. In *pratum spirituale van Sophronius.* En by *Gregorius van Tours* werd zulks van eenige andere doopvonten ook verhaalt. Ook was het de gewoonte van outs dat de h. Geest in de gedaante van een duive boven de doopvonten hing, gelyk de kerkvergaderinge van Konstantinopolen, gehouden onder *Mennas*, uitdrukkelyk getuigt (*acta* 5 *in Epist. Clericor.*) Van de doopvonte en den dienst in dezelve gesproken hebbende, dunkt het my niet wanvoeglyk te zyn ook iets van de geheiligde hostie, of offerbroot, en tessens van het omdragen deszelfs te spreken.

Artykel 74. Van de twist van de heylige sacraments processie.

Van de hostie of 't offerbrood.

Veele, voor al katholyken, meenen dat het omdragen van het h. sakrament in processien langs de straten al heel oud is, doch hier in zyn zy niet wel onderrecht. Evenwel beken ik niet in staat te zyn om de nette tyt, wanneer deze plechtigheit opgekomen is, te bepalen; maar dit is zeker, dat men van dit omdragen niet geweeten heeft in de elf of twaalf eerste

eeuwen

eeuwen der kerke, en dat deze omvoeringen luttel met de oude tucht der kristenen overeenstemt, dewelke dit geheim niet alleen voor de Heidenen en Jooden, maar ook voor de geloofsonderwyzelingen, op het naaukeurigste verborgen. Ja in de 12 eeuwe wierd de gekonsakreerde hostie met een doek bedekt, welke men nu de korporaal noemd, zoo dat de priester zelfs de zelve niet kon beschouwen, gelyk te zien is by *Gregorius Turonensis lib.* 7. *c.* 22. en by *Guibertus Abbas lib.* 1. *c.* 2. Ja s[t]. *Nicetus*, bisschop van *Lyons*, dees een doek of korporaal vereerd zynde, verwierp dezelve om dat zy zoodanig open was, dat men de hostie daar door kon zien leggen, *Greg. Turonensis de vitis Patrum c.* 8. Ja zelfs wierd het geofferde brood al voor de konsekratie bedekt; zie de brief van *Mabillon* onder den tytel van *Eusebii Romani.* Dingen die altemaal tegens dit omdragen stryden. Ook is het zeker dat deze openbare ommegangen van 't h. sakrament ten eenemaal onbekent zyn geweest, en noch tegenwoordig onbekent zyn aan de Grieken. Veele zyn van gevoelen dat deze professie, met het h. sakrament in de Latynsche kerk haar begin genomen heeft onder paus Urbanus IV, dewelke in het begin van de dertiende eeuw het plechtige feest van 't h. sakrament heeft ingestelt. Doch de geleerde heer van *Espen* bewyst met krachtige redenen dat dit gezeg geenzins staande gehouden kan worden; en dat zodanige omdragingen des h. sakraments allengskens opgekomen en in zwang geraakt zyn in de 14. eeuw. Maar dan is noch onzeker of het h. sakrament in den beginne op de zelve wyze, gelyk nu de manier is, wiert omgedragen; dan of het, gelyk in de processie op den goeden vrydag geschiet, met een doek bedekt is geweest. Dit laatste hout de bekende *Thiers exposition du st. sacrement livr.* 2. *chap.* 1. voor het waarschynlykste. Ja hy getuigt dat het noch geen 120 iaren geleden was, wanneer hy over eenige iaren zyn werkie schreef, dat het h. sakrament in de kerken van Vrankryk, zelfs op den hoogtyt van 't lighaam des Heere, allereerst bloot en ongedekt is omgevoert.

Van de danseryen, spelen en andere ongeoorloofde vermaken der geestelykheyt.

Artykel 102. A°. xcviij. *upte iairs dach up te schrynen, upten Sondach dertienen dach na der vesperen te drie uren, soe worde hier gespeelt een spul van de priesters die tot verscheyden doeren der kerken te pairde inne quamen ryden, elx mit zyn geselschap vergaderende int midden-kerke, en up ten groete orgel waren Engelen singende* GLORIA IN EXCELSIS. *enz.* Dat 'er outtyts veele onordentelykheden in de kerken zyn gebruikt geweest, is eene bekende zaak, niet alleen dat men in de kerken en op de kerkhoven de vierschaar spande en pleidoyen hield, gastmalen aanrichten, maar zelfs danseryen en komedien speelden; en dewyl dit in deze stad ook in zwang pleeg te gaan, vinde ik niet ondienstig hier van iets te berde te brengen. Wat de danseryen belangen deze zyn al, gelyk de geleerde bisschop Huetius (*des ballets des anciens enz.*) zegt, van ouds by de heidenen en joden een gedeelte van den godsdienst geweest: en niet alleen der joden en onjoden maar zyn zelfs in de heiligste ceremonien des kristendoms ingeslopen, en gaan noch huidendaags, vervolgt hy, in sommige kerken in zwang. Spanie noch Portugal doet geen eene plechtelyke ommegang zonder danseryen. Vrankryk vermaakte zich in de twaalfde eeuwe al in deze luchtige trippeltreden: want Odo, die in de gemelde eeuw bisschop van Parys was, heeft zyne priesteren bevolen alle moeite aan te wenden om dezelve uit te roeyen. En of deze lichtvaardigheit niet genoeg ware hielt men daarenboven op sommige plaatsen noch het zoogenaamde *Officie* of kerkendienst van het kind, 't welke op aller-

Van het feest des kints.

kin-

kinderen dag aldus geviert wierd: Daar was een kind dat voor bisschop speelde, en een bisschops staf in de handen droeg. Deze staf wierd het in de eerste vesperen gegeeven, als deze woorden van den *Magnificat* gezongen wierden: *Hy heeft den magtigen van den stoel afgeset, en de nedrigen verheven.* Dat kind, zoo gestaft en gemytert, verichte op zyne manier de kerkelyke diensten. In de tweede vesperen gaf het den staf, onder het zingen vande gemelde woorden, aan een ander kind over, dat het volgende jaar ook een beurt zou hebben. Vervolgens speelde men het spel van de drie koningen in dit artykel vermeld, dat aldus toeging: Drie kanonniken of priesters, die drie kapellanen achter zich hadden, en altemaal op het prachtigste en kostelykste toegetakeld waren, verbeelden de drie koningen met hunne hofstoet. Zy quamen uit drie verscheide hoeken van de kerk, als uit drie geweesten van de wereld, met een koninglyke swier en stemmigheit aantreden of ryden, wanneer zy 't zamen binnen de kapelle intraden daar de kribben des Heeren vertoont wierd, alwaar zy hunne schenkadien offerden.

Van de koleur, waardigheden en namen der drie koningen.

't Lust ons, sprekende van het spel der 3 koningen, te overwegen of de koleur van hunne gedaante zwart is geweest gelyk men die doorgaans uitschilderd. *Molænus de imag. lib.* 3. *cap.* 3. die anders de vieste niet is, bekent dat de manier van den eenen als een moriaan af te beelden, vry laat opgekomen is Ja getuigt datze alle drie, in de oudste schilderyen, met blanke tronien afgebeeld werden: hy voegt 'er by dat *Lindanus* het zelve zoo te Roermonde als elders gevonden heeft. Noch zeit hy dat 'er te *Gemblours* een kazuiffel is, 't welk den *h. Bernardus* aan de kerk aldaar geschonken heeft. Op dit kazuiffel, daar verscheide afbeeldzels zeer kunstig opgestikt staan, staan ook de drie koningen met hunne geschenken, doch alle drie met blanke tronien en met een kroon op het hooft afgebeeld. Dees zegt ook, van hunne waardigheit gewagende, dat het geen regte koningen zyn geweest. Doch of Molanus en eenige andere schryvers al zeggen, dat deze koningties maar slegs het gebied over de eene stad of de andere zullen gehad hebben, en om die reeden koningties genoemd worden, men geeft ons echter hier over beter en netter bescheit van aan de hand; die overleveringe dewelke van sommige schryvers als by *Crombach de regibus* staande gehouden word, bestaat hier in, dat *Melchior*, een van de drie koningen, de koning van *Kranganor* en uit het geslacht der *Brachmannen* is geweest. Van deze Brachmannen schryft *Eusebius præp. Evangel. c.* 8, dat ze achtervolgens de overlevering hunner wetten, geen beelden aanbaden, niets, dat van een beest gekomen was, aten, geen bier of wyn dronken, zich van alle boosheid onthielden, en alleen op Godt pasten. En om dat *Strabo* noch vorder getuigt dat zy de loop der sterren naspeurden, meent Crombachus al bewys genoeg te hebben om het gezeg der Indianen te bevestigen. Men weet die zaak met zoo veele omstandigheeden te vertellen, dat het menig lezer misleid, die wel alles zou geloven dat 'er van verhaald word. Deze koning, gelyk zy verhalen, quam eerst in 't derde iaar van zyne Betlehemsche reis thuis, en ten eerste wilde hy de naam voeren van *Cheripermale*, dat is een van de drie. Een van zyne reisgezellen zou de stad Kalikut gesticht, en daar teffens een kerk ter eeren van de allerheiligste maagt gebouwt hebben, daar zy weder veel wonders van vertellen.

De tweede was *Pirimal* koning van Ceylon, en deze zou de Betlehemsche reis op aanradinge van de Indiaansche sibille aangenomen hebben. Van de

de derde vinde ik luttel befcheit. Doch dit zou met de namen, zoo als die nu doorgaans bekent zyn, niet overeenftemmen, dewyl zy *Gafpar*, *Melchior* en *Balthafar*, volgens anderen genoemt zouden zyn geweeft. De oudfte fchryver daar defe drie namen by worden vermeld is *Beda*. Maar na 't oordeel van een ander fchryver by *Cafaubonus* vermeld, zou ieder van hen een hebreeuwfchen en griekfchen naam gehad hebben. Voor de hebreeuwfche namen worden deze drie opgegeeven, *Apellius*, *Amerus*, *Damafcus*; de volgende drie zouden de griekfche zyn geweeft, *Magdalath*, *Galgalath*, *Sarakin*. Dezelve namen ftaan ook by *Petrus Comeftor* in zyne kerkelyke hiftorie geboekt, welke de drie laatften ook voor griekfche opgeeft. Maar, gelyk *Cafaubonus* al aangemerkt heeft, zyn die fchryvers in de hebreeuwfche en griekfche tale even ervaren geweeft; want zy hebreeuwfche voor griekfche, en griekfche voor hebreeuwfche opgeeven. Maar in een grieks handfchrift van redelyken ouderdom, tot de boekery van den keurvorft van de Palts behoorende, worden de namen der drie koningen aldus uitgedrukt, *Ator*, *Sator*, *Peratoras*, doch waar die fchryver dat van daan gehaald heeft, weet ik niet.

Wy hebben zoo gezien dat men outtyts ook wel een fpel in de kerk fpeelde, dat van kinderen verricht wierd, Kriftus geboorte toegepaft, en dewyl men, zoo ik meen, nooit zal gehoord hebben hoe de herders die den nieuwgebooren Zaligmaker in den ftal van Betlehem quamen bezoeken genaamt zyn geweeft, zoo helpt dit griekfche handfchrift ons hier in ook te recht. Zy zouden dan vier in getal zyn geweeft, met name, *Mifael*, *Acheel*, *Cyriacus* en *Stephanus*. Ziet eens hoe net de luiden alles weeten te vertellen: iammer is 't dat men alles op hun woord niet kan aanneemen; maar zulke fchryvers leefden in de gelukkige tyden, wanneer men fchier alles mogt zeggen of fchryven, zonder vreeze van achterhaalt te zullen worden.

Dan was 'er noch een dienft van het h. graf in 't gebruik, alwaar drie priefters de drie Mariaas verbeelde, en alles vertoonde 't welk omtrent Kriftus graf was toegegaan. Zie het ceremonie-boek van de Rouaanfche kerke, achter aan den laatften druk van *Johannes Abrincenfis*. Spel van 't h. graf.

Dan was 'er noch een *narren-feeft*, 't welke op fommige plaatzen door een deel loskoppen of ligte gaften met belachelyke fratzen en plechtigheden wierd geviert op den eerften dag van 't iaar. Zy kozen iemant uit hun getal tot biffchop, die den kerkdienft in biffchoppelyk gewaad verrichte, terwyl de anderen, gemaskert en op een geeftige wyze gekleed, in de kerken fprongen en danften, zongen en fpeelden, aten en dronken, de lappen van oude fchoenen aan brand ftaken en daar mede wierookten, en meer diergelyke poetzen en kuren aanrechteden. Doch om deze ongerymtheden af te fchaffen, heeft Odo, biffchop van Parys, op het afgaan der 12. eeuwe, het feeft van de befnydeniffe onzes Heeren in zyn bisdom doen vieren. Maar het gemeene volk was op de fnakige vertooninge zoo zeer verflingert, dat het die wifpelturige dartelheden niet kon laten varen; zoo dat deze guichelaryen noch wel 200 iaren in gebruik zyn gebleven, gelyk blykt uit de befluiten der Sorbonne, genomen in den iare 1444. Van 't Narren-feeft.

Dan was 'er noch een zoogenaamde ommegang der ezelen, welke mede vermeld ftaat in de oude ritueelboeken van Rouane. De menfchen moeften, naar 't fchynt, in die duiftere tyden zich zoo wat in d'uitwendige Van den ommegang der ezelen.

Pp zwier

zwier vermaken; en zeker het gaat in zommige roomsche landen tegenwoordig noch slecht genoeg.

Plechtigheit van het banvonnis.

Over het 103. *Artykel, van het interdikt dezer kerke*, getuigt de heer van Bleiswyk in zyne kanttekeninge aldus: *Vreemt exempel van de diensten op te doen houden in de kerken.* Dit exempel of het vellen van banvonnissen was in die tyden zeer gemeen, en raakten zelfs tot een groot misbruik; want zoo draa had deze of gene niet iets misdaan, of den bisschop of zyn officiaal waren aanstonts, als het gereedste middel om iemant te dwingen, met het banvonnis bezig. Men ziet uit dezen artykel hoe 'er ten tyden van het verbod geen godtsdiensten in de kerk mogten gedaan werden, behalven de predikatie. 't Lust my, om den nieusgierigen te voldoen, iets van deze strenge kerkverrichtingen te reppen. Voor eerst, wanneer iemant een geestelyk perzoon beledigt had, of eenige geestelyke inkomsten of goederen onder zich hield, en hondert andere gevallen, dan wierd 'er voor zulk een, zoo hy in weinig dagen de zaken niet herstelde of de geestelyken geen genoegen gaf, in die kerk daar hy onder hoorde een opschortinge van de goddelyke diensten afgekondigt; men nam dan doorgaans de beelden en kruissen van de outaren, en lei die op de vloer, die dikwils noch wel met doornen bestoken of omwonden wierden. De priesters staken een deel kaarsen aan, en na het aflezen van het banvonnis wierden die uitgebluſt en ook ter aarden geworpen; somtyts bezette men zelfs de kerkdeuren met doornen. Zoo het over iemant was, die in den ban gedaan was, die hardnekkig bleef, dan las men in de kerk verscheide malen het banvonnis af, en de priesters gingen ten laatsten na de kerkdeur, zich na de zyde van den banneling strekkende, en wierpen drie maalen met een steen na die kant toe, tot een teeken van zyne zwaare en eeuwige vervloekinge, even als *Chore*, *Dathan*, en *Abiram* levendig ter helle gevaren zyn. Die hier van breder bescheit gelieft te hebben, leeze de oudheden en gestichten van Rhynland bladz. 69, 70, en 71.

Ik meende den weetgierigen noch in 't kort van de vorige artykelen, wegens de kerkbouw en veele andere zaken van tyd tot tyd aldaar vermeld, te verhalen, maar dewyl zulks daar klaar en duidelyk is aangetekent, en het ons aan bewysstukken mangelt om die breeder te verklaren, heeft het my best gedacht dit te laten rusten. Doch dewyl 'er van den opbouw en het voltrekken van den toren eenige vaarzen door een poëet naar den ouden trant zyn nagelaten, en aan de acht gevels boven aan den toren op den hoogsten trans in steene parken zyn uitgehouwen, welke, zonder byklimminge met ladders, reets niet meer leesbaar zyn, en voorheen door verscheide liefhebbers zyn uitgeschreven en van waarde gehouden, dunkt het ons goet dezelve den lezer alhier ook mede te deelen.

Dit naervolgende leest men in de acht Gevels boven op den Tooren van de Nieuwe Kerck.

IN 'T NOORDEN.

DEn Hartoge Philips Edel Lants-Heere,
Van den Roomschen Edelen Coninck geboren,
Hy was 18. *Jaren oudt luttel meere,*
Doen die gemaeckt wert, elck macht horen

Dat

Dat die Edele jonge Jeucht vercoren,
Was Prince ende Grave van dese Landen,
God behoede hem voor tsviants handen.

IN'T NOORT-OOST.

Int Jaer 1496. *op den selffden tijt,*
Den sesten dach in September dat is waer,
Wert dat Cruys op-gerecht met groot jolijt,
Van Claes Jans Busch Kerck-meester dats claer,
Op den selffden dach daer vooren C. Jaer,
Wert den eersten Steen geleyt int Fondament,
In September den vj[en]. *dach dat sy u bekent.*

IN'T OOST.

Die Letteren die getal hier geven,
Van dat den eersten Steen wert geleyt,
Van den Toren soo dat is beschreven,
Van Arent Vrydaechs ende soo men seyt.

IN'T ZUYT-OOST.

Properlijck is dit werck volmaeckt,
Oick als elck mensch mach aenschouwen,
Van hem diet maeckten reden smaeckt,
Was door lieffden van ons Lief Vrouwen,
Van diet regierden in grooten trouwen,
Soo sout d'naem hier sijn bekent.

IN'T ZUYDEN.

Die boven compt sal hem versinnen,
En sal desen grote cost aen-mercken,
Hy sal delen uyt rechter minnen,
Sijn aelmissen tot hulp van deser Kercken,
Want groot goet coste dit te wercken.

IN'T ZUYT-WEST.

Davit Heer van Utrecht die gepresen,
Sterft int selffde Jaer dats wel bekendt,
Ende weder eendrachtig gecoren Heer te wesen,
Den Heer van Baten seer bemint,
Een Heer tot Utrecht wel versint.

IN'T WEST.

Die Pastoor doen was van desen Kercken,
Was Meester Huygo de Groot van goeden famen,
Michiel Gerrit Colijnsz God wil hem stercken,
Claes Jan Bus, ende Baltasar Jansz t'samen,
Dit waren de Kerck-meesters by namen,
Die dit dede wercken als men mach mercken.

In 't Noort-West.

Arent Vranck was Schout van deser Stede,
Doe men dit werck maeckte dat is claer,
Hy regierde Delff in pays ende vrede,
Ende hadde doen Schout geweest 39. Jaer,
Ende bleef noch Schout dats kennelyck en waer,
Want tGod beliefde tot hem de doot ontrieffde.

Behalven deze vaarzen zyn 'er over het zelve werk meede in poëzy na dien tyt noch de volgende nagelaten, welke den lezer niet mishagen zullen, daarom wy die hier dan ook zullen laten volgen.

Als Hertogh Philips ons Edelen Landts-Heer,
Uyt den Edelen Roomschen Koninck was gebooren,
Hy was achtien Jaren oudt, en luttel meer,
Doen dit nieuwe werck werdt gemaeckt wilt hooren,
Dat sulcken jongen Jeught hier toe was verkooren,
Een Prins en een Graef te zijn van dese Landen.
Hy dede maecken de Nieuwe Kerck, met den Tooren,
O Heer behoetse voort verbranden,
Tot uwer Eeren, en des Vyandts schanden.

In 't Jaer duysent dry hondert, op desen tijt,
Den sesten September, soo elck doen was bekent,
Worden den eersten Steen met vreughden en jolijt,
Van Arent Vrydaechts, geleyt in 't Fondament;
In 't Iaer van een duysent vier hondert, is 't werck ge-ent,
Den sesten September sagh men 't Kruys op-setten,
Van Claes Iansz. Buch, Kerck-meester jent.
Al was 't groote costen, niemant dede beletten,
Tot Godes Eere ende des Vyandts verpletten.

Arent Vranckensz. was doen Schout geweest 39. Iaer,
En bleef noch Schout, tot dat hy was doot,
Michiel Gerritsz. Claes Iansz. Baltesaer Iansz. te gaer.
Waren alle drie Kerck-meesters devoot,
De Pastoor was genaemt Meester Huygh de Groot:
Dees hebben 't begonnen werck voldaen,
Wiltse doch helpen als sy is in noot,
Datse mach blyven, ende volmaeckt staen,
't Waer jammer datse soude vergaen.

Prince dit werck is nu volmaeckt,
Soo elck mach sien, ende aenschouwen,
Van allen die mijn redenen smaeckt,
Diese deden Stichten of Bouwen,
Haer namen staen in den Tooren gehouwen,
In acht steenen parcken, 't is waert om te lesen,
In 't werck waren sy seer getrouwen,
Soo dat sy noch sullen worden gepresen,
Soo lanck den Tooren, den Tooren sal wesen.

De houte appel, waar van in het 98 artykel flus is gesproken, was een byzonder heerlyk stuk werks, wiens weergade, naar myn oordeel, nergens te vinden was: het model of de schilderye hangt noch in de heeren schepens kamer, waar uit wy de deftigheit van het zelve werk noch konnen beschouwen. Hy was zoodanig groot, dat in zyne holte verscheide menschen kosten zitten. Doch door den grooten brand van den jaare 1536 is hy mede door het vuur vernielt, gelyk al het houtwerk van deze kerk, en is naderhant niet weder vernieuwt, hoewel het meer als eens in overweginge genomen wierd dezelve weder te herstellen met de lantaren, om hem zyn oude gedaante te geven, doch dit zal buiten twyffel om de koste achter zyn gebleven. De nette tyt wanneer dit verslindent vuur deze kerk aangreep vinden wy net beschreven in een oud register wegens den uitgeef van de timmeragie, en het herstellen van de kerk, daer staat aldus: *op heylich kruysvindings dach, in 't jaar ons heeren* M. V^c. en XXXVI. *nae der noenen, onder die vesper al men het magnificat songh.* Doen zal misschien mede het gewelfzel onder de eerste solderinge binnen in den toorn, waar van hier voor in het 25. Artykel gesproken werd, en 'er tegenwoordig niet meer is, met een ingestort zyn, gelyk de boog onder den tooren, en achter het orgel, door de gruwelyke hitte des vuurs ook zoo met stukken schynt uitgesprongen te zyn. Het gantsche gebouw, gelyk zeker schryver zegt, sprekende van den toorn, is ontrent naar myn geheugen 320 roede voeten hoog. Doch de heer *Anthony van Leeuwenhoek*, welke de hoogte van den tooren met den lantmeter *Spoors* heeft opgenomen, zegt in zyne zendbrieven op bladz. 431. dat die maar 299 voeten hoog is. De schoone tailie van dezen tooren overtreft alle toornen van Holland, zoo dat men daar op zynde niet alleen deze stad met alle haare aangename velden en dorpen, die haar als een kroon omringen en versieren, kan zien, maar ook behalven d'adelyke sloten en huizen, de rivier de maas en aangrenzende zee kan beschouwen, en ieder schip by helder weder deze rivier inzeilende of uitvarende kan ontdekken. Ia wanneer een heldren uchtent of avontstont de dikke dampen van het aangezicht der dunne lucht vaagt, kan men de hooftstad van onze naburige provintien beschouwen, met zyne kathedrale kerk, ik zegge den Utrechschen dom, de zetel van het oude bisdom dezer landen. Dees toorn dient, door zyne groote hoogte en welgelegentheid, de schippers zelfs in zee voor een bake, om naaukeurig de plaats hunner begeerte te bestevenen. Het is een deftig en heerlyk gebouw, en zyn vorm behaagde die van Rhenen, een steedje in het sticht van Utrecht, zoo wel, dat zy te rade wierden by het bouwen van hunnen kerktooren, een tekening van onzen tooren te laten maken om'er zich aan hunne kerk van te bedienen, gelyk die tooren thans, hoewel veel kleinder van begrip, echter onzen Delfschen tooren verbeeld en gelyk is. Onze tooren werd bequamelyk met zyne transsen in drie deelen verdeelt: van onderen af is hy vierkant opgaande tot den eersten trans, van waar hy zyn gedaante verandert en achtkantig opgaat. Hy is geheel van hardsteen of witten arduin opgehaald, en omringt van vier kleine torenties van de zelve stof, tusschen welke de bommelgaten, op dat het geluit der klokken beter zou konnen gehoort worden, gemaakt zyn: ter hoogte van de vier spitsen dezer torenties is de tweede omloop, boven zich hebbende een groote doorluchtige lantaren, van buiten met vier groote uurwyzers voorzien, welke om hunne groote hoogte niet alleen de inwoonders, maar zelfs de buiteluiden om

Beschryving van den toren der kerk.

den netten tyt aan te toonen, een grooten dienst doen. Boven deze groote lantaren, gelyk men zoo zal zien, hangt het vol klokken, en komt de derde trans, omvattende de acht gevels, welke de voorgemelde vaarsen in haar voorhooft dragen, en ook met eenige kleine wapenschilden alom behangen zyn, tusschen welke gevels een spitsagtige kap ryst van den tooren, dragende noch verscheide zolderingen, en voornamentlyk een kamertie, 't welke zich van buiten van acht vensteren omringt zynde vertoont, en even boven de gevels uitkomen, en met dezelve in verband samenstemmen, terwyl daar boven, alwaar den appel, daar het kruis en weerhaan opstaat, volgt. Welke drie opperste deelen aldus van outs gestelt zyn, en gemeenlyk op de toornen gevoegt wierden om drie voorname zaken by wyze van beeldespraak te betekenen. De appel verbeelde den val onzer eerste voorouderen Adam en Eva; het kruis zag op het bitter lyden van Kristus; de haan zinspeelde op de verlocheninge van Petrus. Waarlyk drie zaken die alle kristenen in hunne herten behoorden te overwegen en te bewaren, waar toe onze voorouders deze tekenen op de allerhoogste plaatzen der steeden hebben gestelt, op dat die zoo wel van verre als van naby mogten gezien worden, en een indruk in de flaauwe en slapende herten maken. Ik heb dit hier in 't kort willen aanmerken, om dat dit voorbeeld ons dagelyks overal noch in de oogen speelt, en noch hedendaags in de bouwkunde van dusdanige werken wierd onderhouden, denkende, overmits dit godzalig geheim byna aan allen onbekend en vergeeten werd, dat aldus weder eens in de gemoederen te vernieuwen.

Van de luiklokken.

De luyklokken welke outtyts in dezen tooren gehangen hebben werden ten deelen hier voor in de gemelde artykelen beschreven. In het artykel 32. werd gezegt dat in den iaare 1437. de groote klok gegoten wiert, dewelke, om datze scheurde van geen gebruik was, zoo dat men 'sjaars daar aan een andere liet gieten, *St. Nikolaas* genaamd, en kort daar na noch eene met de naam van st. *Salvator*, dat is behouden. En in den jaare 1439, noch eene genaamd *Redemptor*, dat is verlosser. Vier jaren daar na noch eene genaamt *Regina*, dat is koninginne, benevens noch een klein klokie, het *preek klokie* genaemd, zie hier voor artykel. 34. 37. 39. Maar in den jaare 1484. door het over sterk luiden der smits op hunnen feestdag is de groote klok geborsten, doch door de mildadigheit der gemeente wierden'er twee andere klokken, veel grooter in waarden in plaats gegoten, de eene wiert genaamd *Jesus*, de ander *Maria*, zie artykel 86, de eene woeg omtrent 11000 en de andere tusschen de 11 en 12000 ponden. Wat voor klokken 'er noch naderhandt by gekomen zyn, is niet zeker, maar dit gaat vast, dat niet eene van allen in den grooten brand is overgebleven: ik heb ook wel hooren verhalen dat ten tyde als het vuur aan deze kerk vonk vatte, een oude kreupele vrouw, zynde gebragt voor het beelt der mirakelen van ons *L. vrouwe ter noot godts*, om hulp voor haare lammigheit te verzoeken, door de verbaastheit van alle verlaten zynde, en haar zelve niet helpen konnende, besloot op handen en voeten wech te kruipen en tot onder den tooren genadert zynde om ware het mogelyk verder den brant te ontsnappen zy toen, terwyl de groote klok van boven neder viel in hare wytte omvangende teffens met haar diep onder d'aarde zonk en versmoorde, gelyk men, toen men de groote klok daarna uitligte, deze half verbrande vrouw daar onder heeft gevonden, het welk door de ruine van het gewelfzel ook eenigzins bewaarheid word. De luiklokken die tegenwoordig

in

in dezen toren hangen zyn zeer groot en zwaar, wiens omſchriften in oude rymen, daar men haar naam, ouderdom, beneffens de namen der meeſters klokkegieters en andere zaken uit navorſchen kan, behelzen onder andere meede de namen der kerkmeeſteren doen ter tyt in dienſt zynde. Twee circels op de groote klok gegoten, beginnen met deze hoogdravende woorden: DOOT, DUVEL, NOCH HEL EN MACH MY NIET SCHADEN, WANT MYNEN NAEM IS JESUS VOL GENADEN, JAN HUYGHEN SOEN, PIETER PIETER SOEN MEESTERS VAN DER KERCKEN, MET MEESTER JOOST HEINDRICK SOEN ENDE HUBRECHT AERT SOEN OM DEUCHTS VERSTERCKEN, DEDEN MY GIETEN HET BLYCKT HIER CLAER, BY JAN MOER DOE MEN SCHREEF M. CCCCC. L. INT SELFDE JAER. De tweede hebbende wel het langſte vaars van allen, 't geen aldus luit: *Urſula is mynen naam, Jan moor me Cornelis ſyn ſoon hebben my gegooten tot Godtsdienſt te weſen bequaem, int iaar* M. CCCCC. LXV. De derde ſpreekt in 't Latyn, en in de eerſte cirkel met groote kapitale letters, ſtaat aldus: *Libertas, ſoli Deo gloria, Jan Burgerhuis me fecit in M. D. B.* dat in Nederduits zou luiden, *vryheid, eere zy Godt alleen, Ian Burgerhuis heeft my gemaakt in den iare*, gelyk van Bleiswyk zegt, 1607, doch dit iaargetal zie ik in de cyferletters niet. In de tweede cirkel ſtaat met kleinder letters, dit volgende en oude rym:

Vryheyt is mijnen naem,
In 't Iaer ben ick gegoten,
Als die ons achten t'ſaem
In ſlaverny geſloten
Te hebben fix en vaſt
Nu daer toe zyn gecomen
Dat ſy ons deſen laſt,
Selfs hebben af-genomen.

Dan is 'er noch een nieuwe klok, gebruikt werdende voor de *werk-klok*, waarop men dit omſchrift vint: *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & ſuper exaltate cum in ſecula F. Hemonii me fec. Amſtel. A°.* 1662, dat is, *gezegent zyn alle de werken des Heeren, looft en verheft hem in der eeuwigheit, Frans Hemonis van Amſterdam heeft my gemaakt in den iare* 1662. Deze vier klokken hangen tuſſchen den eerſten en tweeden trans, en dus binnen het tweede gedeelte van den toren. Het laatſte derdendeel is doorluchtig, en, gelyk gezegt is, met een zeer hoogen lantaren gemaakt, wiens vloer een raar ſteen gewelfzel is, 't welke van alle kunſtenaars zeer werd geprezen, hebbende voor dezen gedient, om in vreugdetyden triomfvuuren aan te ſteeken, om aldus van alle kanten gezien te konnen werden, doch dit van een zeldzaam gebruik zynde, en by winderig weer voor de daarbywonende afſchuwelyk, wiert men te rade om dezelve tot een koſtelyk en heerlyk muſikaal klokkenſpel te gebruiken: tot de voorſchreve vreugdevuren bleef alleen in gebruik om op die zegetyden aan den toren een groot getal papiere lantaarnen zeer aardig gemaakt, en met koorden cirkelsgewys boven aan de kap rontsom den toren geſchoven zynde, 't welk in de duiſtere nacht een ſchoon gezicht geeft, op te hangen.

Wat de ſpeelklokken belangen, wy hebben voorheen gezegt dat het oude vermaarde klokkenſpel met zyn toebehooren, van het ſtadhuis is afgeno- Van de ſpeelklokken.

men

men en merkelyk verfrait en verbetert zynde, op dezen toren is gebragt, en opgestelt door eene *Jan Cal*, uurwerkmaker te Nimwegen, de eerste uitvinder der kopere speeltonnen, en ook der speelschroeven aan deze hamerveeren eerstmaal alhier te Delft gemaakt in den iare 1663. gelyk het opschrift by hem zelfs aan het uurwerk aan de westzyde gestelt, aantoont: de ton, en alle de klokken in de lantaren hangende zyn gegoten door *Franciscus Hemony*, doch deze met over de 4000 steekgaten voor de speelschroeven, zyn opgemaakt door den pasgenoemde *Jan Cal*, 't welk, hoewel alhier eerst in het gebruik wierd gebragt, zoo treffelyk en onverbeterlyk is uitgevallen, dat 'er zoo veel my bekent is, nergens bekoorlyker en aangenamer klokken klinken. De zwaarste klok en laagste bas hangt midden in de lantaren aan twee zware binten, kruysling over den anderen gewrocht, hebbende tot een omschrift deze heilzame vermaninge: ZOO MENIGMAAL GY HOORT DEN HELDREN KLOCKE-SLAGH, GEDENCKT AENDACHTELYCK AEN UWEN JONGSTEN DACH, ANNO 1660. in 't midden komen in het ront zes wapenschilden, waar van 't eerste de stad vertoond, de anderen de burgemeesteren en havemeester, onder wiens bestier dit werk eerst is aangeleit en besteed, te weeten: *Everard van Lodenstein*, *Johan Graswinckel*, *Everard van Bleyswyck*, *Dirck Meerman*, burgemeesteren, *Bartholomeus vander Mast*, havenmeester: de andere mindere klokken, die veel in getal zyn, pronken yder met een spreuk uit de psalmen van den koninglyke propheet David, of andere merkwaardige zaken die buiten in de poorten ofte bogen van den lantaren tusschen de stylen, aan dikke ysere staven hangen. Tot gedachtenisse dezer klokken, is boven den ingang van de lantaaren in een steen sierlyk uitgehouwen deze *prosopopæia* of aanspraak van de groote klok tot den ingaander; dus zegt zy:

S. P. Q. D.

Als Iaren zesmael tien, na zestien-hondert quamen,
Zo ben ick op-gehaelt in desen Tooren-trans:
Een later heeft gehoort mijn Kinderen te zamen
De Stadt vervrolijcken door hare Klocken-dans:
Het twee-en-zestichste was naeu daar by gevallen,
Of ick sloech onvermoeit den hoochsten toon van allen.

Onder aan staat het cyfer of merk des havenmeesters, zynde B. V. M. door malkanderen gevlochten. Dit heerlyk en voortreffelyk speelwerk bestaat uit tweederhande spel, te weeten, in *voorslag* en in *beyerwerk*. Voorslagen zyn door gants Europa genoegzaam bekend, en geschiet door het uurwerk met de speelton, dewelke by maniere van een rad de hamers doen bewegen die buiten aan de klokken hangen, daar toe hebbende ongelooffelyk veel vierkante gaaties, om de metale noten op allerhande wyzen daar in te konnen schroeven, en tot de voorslag te stellen, gelyk dit iedere maand verandert werd, om een nieuwen wys te laten horen. Men verkiest zich doorgaans de wyzen van psalmen of lofzangen, en begint eerst enkel, luttel daar na worden de tonen gebroken, zomtyts zyn het ook eenige nieuwe liederen geschikt na de genegentheid van den meester die 'er opzicht over heeft: het voorslag van de half uuren duurt gemeenlyk maar half zoo lang dan van de heele uuren, de quartieren speelen maar weinige maten, doch om de andere reis een byzondere

voys,

voys, om by nacht of by ontyde, zonder van het uur te weeten, net te konnen onderſcheiden, of het quartier voor een heel of half uur zal ſlaan. Daar op volgen dan de ſlagen naar het getal der uuren, op een fyn en helder klokie, zulks men doorgaans alle quartieruuren, zonder uurwyzer te zien, de tyt volkomentlyk kan onderſcheiden. Het *beyerſpel*, dat gants geen gemeenſchap met het uurwerk heeft, maar door de handen of voeten van de meeſters bewogen wierd, is tot noch toe in weinige landen bekent, hoewel het van outs al in deze ſtad is in gebruik geweeſt, en alom vermaard, gelyk hier voor al aangetoont is. Deze oeffening werkt door klepels, welkers onderſte eindens door dikke yzerdraden, dicht aan den binnenſten onderrand van de klokken vaſt wert gehouden; de draden zyn op behoorlyke wyze nederwaards geleit, in een houte huisie of afgeſchote kamertie, en aldaar gehecht aan ronde houte klawieren, dewelke, even gelyk die van een orgelklawier en cymbel, uitgezeit dat die met de vingers, deze met de gantſche hand bewogen werden, welke nederdrukkende beweginge de ſchuinshangende klepels tegen de randen der klokken aandryft: de basklokken worden met de voet getreden door een pedaal of voetklawier, die in de orgels ook in gebruik zyn, en dit zinlyk torenmuzyk is zoo geſtelt dat men 'er allerhande zangwyzen op kan ſpelen. Twee meeſters hebben op zich genomen om drie malen ter week daar op te ſpeelen, als dynſdaags, donderdaags en ſaterdaags, voor de middag, welke zoete melodie niet alleen d'ooren der Delfſche burgery op een zinlyk luchtbanket van noten uitnodigt, maar ook die genen die buiten de ſtad woonen, die van dit ſtrelende geluit meer zoetigheid ſmaken dan de Delfſche inboorlingen; want 't is zeker, dat, dewyl de zware klokken die hier onder ſpelen, en lang door hun gedreun eenen naklank houden, aanſtonts van 't geluit der kleinder klokies gevolgt word, 't geen eenigzins van naby een wanklank verwekt, om dat den nagalm van d'eene zich te ſchielyk met de volgende klanken vermengt, gelyk gezegt is, welke onzuiverheid van klank door de lucht en wind gebroken zynde, als men wat verder af is, veel zuiverder in de ooren der naaukeurige kenders klinkt. De twee klokken die een heel en half uur ſlaan, benevens het kleine klokie van de quartieren, hebben ieder noch een hamer, welke ongelyk zwaarder is dan de anderen van buiten aan. Het bovenſte van deze lantaren, daar dit muſikaal gezelſchap van klokken hangt, is meede van onderen gewelft, 't welk niet alleen zeer kunſtig, maar ook zeer ſierlyk gemetſelt is. Onder het benedenſte verwelfzel ſtaat het uurwerk daar de voorgemelde kopere ſpeelton in gelegen is tuſſchen alle de raderen van het uurwerk binnen vier groote yzere pilaren, welke met dusdanige ſtaven te zamen vereenigt, geſloten en verbonden zyn. Van wie dit opgeſtelt zy, is ſlus gezegt. Doch de werken tot het wyzen der uuren en het *pendulum* ofte ſlinger daar toe, is gemaakt door *Coenraat Harmanſz. Broekman*, uurwerkmaker binnen Delft; alle de voornoemde werken 't zy ſpeelen, ſlaan der klokken, zyn voltrokken in den iare 1663, onder het beſtier van den heere havenmeeſter *Adriaan Heinſius*. Dewyl deze tooren de hoogſte is, en op dit heerlyk klokkegeſpel mag roemen, en teffens het voornaamſte horologie der ſtad beſluit, kan ik niet voorby gaan den lezer alhier eenig bericht wegens de eerſte uitvindinge der klokken te geeven.

Sommige meenen dat de klokken omtrent den iare 400 in de provincie van Campania zouden zyn uitgevonden, en daarom de naam *Van d'uitvinding der klokken.*

naam van Campana zouden hebben, en voor eerst alleen zyn gebruikt om het volk aan te moedigen en tot den godtsdienst te roepen, ten tyde van brand hunne hulp te vergen, by onraad of oploop den raad der Stad te doen vergaderen, de scholieren naar de scholen te leiden, voor de rechters om in in de rechtbanken te komen, en ook om alle publyke actens door haar geluy bekent te maken. Maar zoo dra de kunst van uurwerken te maken uitgevonden was, bezigde men de klokken byzonder om het uurgetal aan te wyzen, ten einde men door haar gebruik by alle gelegentheit der tyden, 't zy men des nachts te bedde leit, of dat de lucht by dag door wolken, nevel of mist betrokken is, of dat men buiten het gezicht des uurwyzers is, men nochtans van de uuren des daags of nagts zou konnen kennis hebben. Eer de uurwyzers uitgevonden waren, moest men zich met zonnewyzers behelpen, en by duistere lucht met waterloopers dewelke daarna in zantlopers zyn veranderd: men had outtyts wel een uitvindinge van raderen uit *Vitruvius* en anderen, welke alle uur een steen in een bekken lieten vallen, maar het uurwerk nader uitgevonden zynde, heeft men een hamer aan de klokken gemaakt. De tyt wanneer deze kunst van uurwerken te maken uitgevonden is, werd van eenige gestelt in den iaare 999. Sommige willen dat paus Sylvester II, die kunst uitgevonden zou hebben; voorwaar een heerlyke uytvindinge, waar in het verroeren des werelds, of het dryven des hemels zodanig werd nagevolgt, dat men allerhande kennisse van den tyt kan hebben, welke kunst, gelyk het met alle andere kunsten gelegen is, metter tyt op een veel netter en fynder manier tot volmaaktheit is gebragt; in zoo verre dat wy thans daar onzen dienst en nuttigheit uittrekken: het klokkengespel is meede al nader en beter met 'er tyt gepolyst, en is thans in die staat dat men te vergeefs naar meer volmaaktheid behoeft te wagten. Dat nu de klokken in den iare 400 in de provintie van Campania zouden uitgevonden zyn kunnen wy niet toestemmen, om dat ons niet het allerminste bewys in dat gevoelen vestigt, te weten zoo wy klokken verstaan die men in toorens hangt. Dat 'er een soort van schellen, bellen en andere klinkende instrumenten by de Joden en Heidenen, al lang voor Kristus geboorte zyn bekent geweest, is een zekere zaak; zie *Casaubonus* over *Suetonius*, *Baronius*, *Rhodiginus* en anderen. *Polydorius Virgil. de invent. lib.* 3. *cap.* 18, en *Onuphrius Panvinus*, schryven deze uitvindinge den paus Sabinianus toe, welke in den iare 605 regeerde: doch *Anastasius*, een oud schryver, en die de levens der pauzen zeer wel beschreven heeft, weet hier niets van, en onder de oude schryvers word dit nergens bevestigt. Dat de h. Paulinus, bisschop in zyne kerk een nola zou uitgevonden hebben, gaat luttel aan, om dat zy, die zyn leven en daden beschreven hebben, hier in hunne onkunde belyden. Dat sommige schryvers beweeren, dat de klokken en bellen te Nola, eene stad in Kampania, gevonden zyn, en dat daarom de grooten by de Latinisten werden genaamd Kampanæ, de kleine Nolæ, dat zou in een zekeren zin konnen aangenomen worden, te weeten, dat de beste klokken en bellen, hoewel van een ouder uitvindinge, te Nola en in Kampania gemaakt en gegoten wierden. 't Gebeurt meermaal dat sommige zaaken na de provintie daar die best gemaakt worden hunne benaminge, ten minsten een bynaam krygen. En ik zie niet, om de waarheid te zeggen, dat 'er eenig echt bewys wegens de uitvindinge van de groote klokken te vinden is. Myn naaste gedachten zyn dat dezelve met 'er tyt al grooter en grooter zullen gemaakt

zyn,

zyn, tot men eindelyk goed heeft gevonden die in de toorens der kerken op te hangen. Ja de Brabandsche historischryver *J. B. Grammaye antiq. belg. in Gallo-Belg. p.* 45. getuigt, dat het gebruik der klokken al vry laat ingevoert is in de kloosters van Braband. Om de getyden op den rechten tyd te zingen waren de monniken gewoon by dag op den loop der zonne, by nacht op den loop der maane te passen, en ten dien einde moest 'er altyd een monnik wakker blyven, om de anderen op hunnen tyt te wekken. En het is noch niet meer als 200 iaren geleden, zeit hy, dat de monniken van Villers gewekt wierden door het geklop van een houte bord. Dit is by de Grieken ook al in gebruik geweest. Die hier breeder van gelieft onderrecht te zyn, leze de *Card. Bona de rebus liturg.*

Wy keeren ons dan weder tot de kerk, en zyn belust die eerst eens in 't kort van buiten te beschouwen. Ter wederzyde van den tooren daar ik van gesproken hebbe, ziet men twee lagen zydaken, met de ter zyden uitstekende daken van het kruiswerk, hebbende aan de zuidzyde een rond uitstekend kapelletie, 't welk outtyts de kapelle van de doopvonte was, en nu werd gebezigt tot een bierakfyns-huisie. Midden onder den tooren is de ingang in de kerk, welke van binnen na de Gotische manier gebouwt is, met twee ryen pylaren, zoo dat dezelve in drie galderyen verdeelt is, strekkende tot in het kruiswerk dwers voor het hooge koor, het welke mede is gebouwt met een middelkoor, en een omgaande trans buiten de pylaren omloopende. Meer weet ik van de kerk, gelyk zy zich van buiten vertoont, niet te zeggen, en zal my wegens haar bouorde van binnen niet inlaten, maar alleen zien met hoe veel kapellen, outaren, vikaryen, broederschappen, beelden en andere kostelyke ornamenten zy wel eer is versiert geweest.

De kerk van buiten beschreven.

Voor eerst vinde ik in deze kerk drie kapellen vermeld:

1 Kapel van het h. kruis.
2 Kapel van de h. maagt Maria. | 3 Reliquien-kapel.

Van de kapellen

Dan heeft deze kerk noch gepronkt, voor zoo veel als ons bekent is, met 27 outaren, welke even kostelyk opgeschikt waren, dewyl ieder gilde hier zyn outaar had.

En outaren.

1 Het hooft-outaar ter eeren Godts en zyne lieve moeder ingewyd.
2 s^t. Salvators outaar.
3 -- van s^t. Paulus,
4 -- van s^t. Joris.
5 -- van s^t. Anna.
6 -- van s^t. Sebastiaan.
7 -- van s^t. Antonius.
8 -- van s^t. Catharina.
9 -- van s^t. Obert.
10 -- van s^t. Joost.
11 -- van s^t. Jan Evangelist.
12 -- van s^t. Elizabet.
13 -- van de h. maagt Maria.
14 -- van ons L. vrouw van Jesse.
15 -- van den zoeten naam Jesus.
16 -- van s^s. Severinus.
17 -- van s^t. Steven.
18 -- van s^t. Erasmus en Jeroen.
19 -- van s^t. Pieter.
20 -- van s^t. Rochus.
21 -- van s^t. Jan den dooper en 11000 maagden.
22 -- van 't h. kruis.
23 -- van s^t. Jacob.
24 -- van s^t. Steven.
25 -- van s^t. Nikolaas.
26 -- van s^t. Michiel.
27 -- Outaar van het heiligdom of reliquien.

Nu waren aan deze outaren verscheide vikaryen gesticht, waar uit men be-

Optelling der vikaryen.

bevroeden kan dat 'er al een groot getal van priesters outtyts in deze kerk moeten geweest zyn. Wy zullen, zoo veel ons doenlyk is, meede de vikaryen opgeeven.

1 Vikarye van s^t. Lucas.
2 -- van s^t. Jacob.
3 -- een aan het outaar van de h. maagt Maria.
4 -- van 't h. kruis en de kapel van de h. maagt.
5 -- een aan het outaar van den zoeten naam Jesus.
6 -- aan het outaar van Maria van Jesse.
7 -- noch een diergelyke aan dit outaar.
8 -- een ter eeren van de h. maagt en alle heiligen, voornamentlyk van s^t. Erasmus en Jeroen.
9 -- een van s^t. Hubertus.
10 -- van s^t. Severinus.
11 -- van s^t. Georgius.
12 -- van s^t. Erasmus aan s^t. Severus outaar.
13 -- aan het outaar van s^t. Erasmus en Jeroen.
14 -- aan s^t. Pieters outaar.
15 -- van de h. Catharina.
16 -- van s^t. Georgius.
17 -- van s^t. Rochus.
18 -- van s^t. Jan den Dooper.
19 -- van s^t. Jan Evangelist.
20 -- van den h. Geest.
21 -- van 't h. kruis.
22 -- een aan s^t. Jacobs outaar.
23 -- een aan het outaar van s^t. Jan den dooper en 11000 maagden.
24 -- van s^t. Pieter.
25 -- van s^t. Steven.
26 -- een aan s^t. Stevens outaar.
27 -- noch een aan dit outaar.
28 -- aan s^t. Nikolaas outaar.
29 -- aan s^t. Sebastiaans outaar.
30 -- aan s^t. Jacobs outaar.
31 -- aan s^t. Michiels outaar.
32 -- een mis van de allerheiligste Dryvuldigheit.

Van de broederschappen.

Dus verre werden de vikaryen vermeld in een geschreve regîster van het dekenschap van Delfland. Daaren boven waren 'er in deze kerk noch 21 broederschappen of gildens, welke ook geen kleinen luister aan deze kerk gaven, dewyl ieder doorgaans zyn outaar en kapellaan had om op haare patroondagen, of het overlyden van iemant dezer broederschappen de zielmis te lezen, behalven verscheide andere dagen wanneer de gildens hoogtyt hielden, of by een quamen, om dan te gelyk de mis te moeten bywoonen, gelyk gemeenlyk hunne ordonnantien inhielden.

1 Broederschap van 't h. kruis.
2 -- van s^t. Josef voor de timmermans.
3 -- van s^t. Jan voor de kuipers.
4 -- van s^t. Steven voor de brouwersgasten.
5 -- van s^t. Erasmus voor de linnewevers.
6 -- van s^t. Adriaan voor de volders en droogscheerders.
7 -- van s^t. Jacob voor de schippers.
8 -- van s^t. Christoffel voor de zakke- en bierdragers.
9 -- van s^t. Jan den dooper voor de bontwerkers en oude kleerkopers.
10 -- van s^t. Catharina voor de schoenmakers.
11 -- van s^t. Lukas voor de schilders.
12 -- van s^t. Victor voor de molenaars.
13 -- van s^t. Michiel voor de verwers en dekkers.
14 -- van s^t. Egidius voor de schutters.
15 -- van Maria boodschap voor de kleermakers.
16 -- van s^t. Eligius voor de Smits.
17 -- van s^t. Elisabet voor de appelkoopsters.
18 -- van s^t. Hippolitus en s^t. Ursula.
19 -- van het h. sakrament.

20 -- van ons L. vrouw ter noot.
21 -- van den bisschop Nikolaas, dit was wel een van de voornaamste.
22 -- van den zoeten naam *Iezus*.

Hier kan men met weinig moeite beschouwen dat deze kerk outtyts lustig opgepronkt is geweest, met kapellen, outaren, vikaryen en broederschappen. Wy zullen zoo verre onze kundigheit in deze dingen zal toereiken van ieder wat aan den weetgierigen meedelen. Om van de kapel van het h. kruys in deze kerk dan eerst te beginnen, schynt het my toe dat zy al in den iare 1390 gebouwt is, gelyk in het laatste van het 1. artykel te zien is, en de geheele noordzyde van het kruyswerk besloeg, alwaar toen, zoo het schynt, het outaar van de nood Godts met deszelfs mirakeleuse beeld in geplaatst is. Zoo dat deze kapel meede als een der eerste gebouwen in deze nieuwe steene kerk mag gerekent worden. In den noordwesten hoek van deze kapelle wierd dat crucifix gesteld, daar in het tweede artykel van gesproken werd. Doch dewyl dit beeld om zyne grootheit de ruymte van deze kapelle te veel benam, wierd het in eene kleinder kapelle gebragt, welke ten westen van de kruyskapelle gemaakt was, en, gelyk uit het 8. artykel blykt, is deze kapel naderhand tot de *reliquiekapelle* gebruikt, zoo dat deze kapelle ook al omtrent den jare 1410, in wezen is geweest. Wanneer de kapel van de allerheiligste maagt *Maria* is gebouwt, en waar die heeft gestaan is niet wel te bepalen. In het 13. artykel werd wel gemeld hoe dat men in den iare 1420, begon te timmeren aan de middelkerke, zykerken en zykapellen, welke 10 iaren daar na alle onder dak waren, en dat die kapellen meest bezet wierden met outaren, waar uit af te nemen is dat 'er veel meer dan 3 kapellen zyn geweest, hoewel de namen door den tyt verloren zyn. Wat hier van zy, dit staat ten minste vast dat de kapel van 't h. kruys, en de reliquiekapel in de noordzyde van het kruyswerk gestaan hebben.

Wat nu de outaren belangt, in de eerste timmeringe van de houte kerk stonden 'er drie bezyden malkander. Het middelste of hooftoutaar wierd ter eeren Godts en zyne lieve moeder de maagt Maria ingewyt. Het tweede, aan de noordzyde van het middelste staande, wierd aan s^t^. Salvator (of aan onzen lieven Zaligmaker, en zyne gezegende moeder toegeheiligt. Op dit outaar wierd het beeld van de noot godts gesteld. Het outaar aan de zuidzyde wiert ter eeren van den h. apostel Paulus afgezondert, dewyl het voorgemelde verschynsel altyd op dynsdag naar s^t^. Paulus bekeringe was in de lucht gezien. De inwydinge der kerke en van deze outaren geschiede des sondaags na de vervoeringe van s^t^. Maarten in den zomer. Dewyl men deze houte kerk in een steene begon te veranderen, want in den jare 1389, acht iaren na dat de houte kerk gemaakt was, had men reeds het nieuwe steene koor met het kruiswerk vervaardigt, wanneer men teffens de gemelde outaren in het nieuwe getimmer bracht. In den iare 1411 wierd het vierde autaar gemaakt ter eeren van 't h. kruys, zie artykel 8. en gelyk in 't 9. artykel werd gezegt, wierden omtrent de zelve tyt noch negen outaren gesticht, als van s^t^. *Joris*, s^t^. *Anne*, s^t^. *Sebastiaan*, s^t^. *Antonis*, s^t^. *Catharynen*, s^t^. *Obert*, s^t^. *Ioost*, s^t^. *Ian Evangelist*, en van s^t^. *Elisabet*, zoo dat deze kerk omtrent den iare 1412 al met 13 outaren pronkten. In den iare 1390 wierd 'er tot sieraad van het hooftoutaar een schoon verguld altaartafelstuk besteed, zie artykel 4. In het jaar 1411 werkte men aan een kostelyk verguld altaarstuk voor het H. kruysautaar, als mede aan verschei-

 de

de ſtandbeelden voor de gildens outaren, zie artykel 8. Omtrent den iare 1412 wierd op het hooge koor aan de noordzyde van het hooft-outaar een koſtelyk h. Sakramentshuiſie toebereit, gelyk in het 10 artykel is aangetekent. En in den jare 1423 maakten men twee beelden, 't eene van ons L. vrouw, het andere van s^t. Urſula, die beide in 't koor bezyden het hooft-outaar geplaetſt wierden, en kort daar aan deftig verguld en opgehemelt wierden, zie artykel 15. In den jare 1427 wierd deze kerk een ſtukie van het ware kruys van Kriſtus vereerd, waer toe de broederſchap van het h. kruysgilde een ſilver kruys liet maken, wegende 13 mark, alwaar dit h. ſtukie houts ingeſloten wierd. In den jare 1428 wierd het groot tafereel van s^t. *Chriſtoffel* geſchildert door een groot kunſtenaar Diderik genaamd, en wierd gehangen op 't hooge koor aan de noordzyde van het h. ſakramentshuyſie. In den jare 1462 wierd het outaar van 't heiligdom, of reliquienoutaar, gemaakt, zie artykel 63. In den iare 1484 wierd een nieuw hooftoutaar aanbeſteed te maken by eenen meeſter *Adriaan* beeldſnyder te Utrecht, dat in alles gelyk het hooft-outaar in s^t. Marien kerk te Utrecht moeſt wezen, 't welke door den zelven meeſter was gemaakt: dit werk was twee jaren onderhanden, en koſte 1000 Rhynsguldens, zie artykel 84.

In een kontrakt van den iare 1550, vinde ik hoe de heeren kerkmeeſteren aan meeſter *Iohan van Schorel*, kanonnik van s^t. Maartens kerk te Utrecht, hebben aanbeſteed te maken een nieuw hooftoutaar, 't welke in deftigheid het hooftoutaar in de domkerk te Utrecht moeſt overtreffen, waar van hy de mate met een lyntie en het opſtel met een brief heeft overgezonden, welk noch onder de brieven der kerkmeeſteren in hun komptoor is beruſtende: het paneel was 8 voeten min 2 duim breed, en 9 voeten min $1\frac{1}{2}$ duim hoog, en de figuren waren van 6 voeten. Doch het ſtuk in de nieuwe kerk te Delft zou zyn ter breete van ruim 10 voeten, en ter lengte van 12 voeten in de hoogte, en zou met dubbelde of vier opſlaande deuren voorzien zyn, waar van hy een tekening op papier maakte, en die de heeren kerkmeeſteren overleverde, alwaar in het voornaamſte groote paneel geſchreven ſtaat om verbeeld te worden, *Dominus in cruce pendens cum latronibus*, dat is, *Kriſtus aan het kruis hangende met de moordenaren.* Op de binnenſte deuren opgeſlagen zynde, ſtaat voor eerſt aan de rechter zyde, *ingrediens Dominus in ſanctam civitatem Hieroſolimorum*, dat is, *Kriſtus ingaande in de h. ſtad van Ieruſalem*, te weeten op palmenzondag. Aan de ſlinkerzyde, *Dominus emonumento reſurgens*, dat is, *Kriſtus uit het graf opſtaande.* Op deze deuren, wanneer die geſloten waren, ſtont 'er agter tegens aan, *Iohannes baptiſans Chriſtum in Iordane*, dat is, *Iohannes Kriſtus in de Iordane doopende.* Dit wierd wederom van de twee buitendeuren bewaard en beſloten. Aan de rechterhand in de binnezyden ſtaat, *Iohannis predicans in deſerto*, *Iohannes predikende in de woeſtyne;* aan de ſlinkerzyde, *decollatio Iohannis propter Herodiadem*, dat is, *Iohannes onthoofdinge om Herodias.* Doch zoo de heeren kerkmeeſteren tot eenige andere hiſtorien beluſt wierden voor de buitenſte deuren, was hy verplicht alles op de beſte manier te ſchikken, op dat dit als een dubbeld outaarſtuk tweemaal zou kunnen geopent werden, en iedere reis drie byzondere geſchiedeniſſen vertonen. Boven op het tafereel zou noch een vierkant paneel komen, waarin de *offerhande van Abraham en Iſaac*, na de ordonnantie van 't vidimus daar van gelevert, en nu niet meer te vinden

vinden is, zou geſchildert worden: en van achteren op de rugge van de tafel de hiſtorie van de 11000 maagden, met waterverwe. Belangende de grootte van de beelden in 't gemeen, ſchryft hy in zynen brief alzoo te zullen werken, *dat men ſtaande onder die groote orgel achter in de kerk, goede kenniſſe zal mogen hebben van alle die figuren*, enz. voor welk werk de voorſchreve meeſter Schorel voor arbeitsloon eiſchte 50 karolus guldens iaarlyks, gedurende den tyd van 25 iaren, welken eiſch hy wel wilde ſtellen ter goedvindinge van myn heeren den prooſt van Namen, paſtoor van de oude kerk te Delft, mitsgaders de eerwaarde heer de pater van st. Aagtenklooſter; daar by noch een verderen eiſch op lyfrenten daar by voegende, te weeten, op zyn 6 kinderen in het kontrakt vermeld, waar van de oudſte 20 en de iongſte 6 iaaren oud was, op ieders lyf iaarlyks 2 ponden vlaams, welke laatſte konditie gemiddelt wierd tot 9 guldens iaarlyks hun leven lang: na dat dit ſtuk volmaakt was zal 't daarenboven noch met zeer heerlyk lyſtwerk, pylaren en andere verſierſelen opgepronkt zyn geweeſt; want desaangaande vinde ik noch een akkoord van den zelven iare tuſſchen de heeren kerkmeeſteren, en zekere meeſter ſchrynwerker, waar by dezelve aanneemt te leveren een bak voor het hooftoutaar, met zyn lyſten, paneelen, voet, enz. altezamen na uitwyzinge van 't patroon der voorſchreve kerkmeeſteren door hem overgelevert) en was aldus van inhout: *daer van het middelſte paneel dicke weſen ſal twee duymen, breedt thien voeten, ende hooch vijfthien voeten, ende ſal aen elcke zijde hebben dobbelde deuren, daer van dat die paneelen dicke weſen ſullen eenen duym, ende die voet ſal hoogh weſen vier Roe-voeten, daer van dat hy 't middelſte panneel met de paneelen van de deuren gehoude blyft te leveren wel gelymt ende gevoeght, alſoo dat uyt die ſorge blyven moghen van ſcheuren, ende dit voor Kerſmiſſe naeſt-komende, ende de reſte te weten Lijſten, Voet, Creſten, ende die geheele Back van nu in een Iaer. &c ende ſal den geheelen Back in als hoog weſen ſeven-en-twintig Roe-voeten, ende breet opſtaende met ſijn deuren, dat die reycken ſullen tot aen beyde de naeſte Pilaren.* Zoo dat dit groote ſtuks werks de geheele breete van het middel koor heeft beſlagen. *Carel Vermander* ſpreekt noch van een ander outaar ſtuk dat in deze kerk voor de beeldſtormerye is geweeſt, en van den konſtryken meeſter *Pieter Aertſen*, om de lengte van zyn perſoon, gemeenlyk *lange Piet* genaamd, gemaakt was, en noemt dit het hoog-outaar, waar in hy miſleit is, gelyk uit het voorgaande genoeg blykt; maar dat 'er een kunſtig outaarſtuk van lange Piet voltooit zy, is buiten kyf, en de paſgenoemde vertoonde hiſtorie pleit hier ook voor. Ook vint men dat 'er op de deuren de *drie koningen*, *ecce Homo*, en eenige andere geſchiedeniſſen waren uitgebeeld, zie *vermanders ſchilderboek bladz.* 163. 't welk buiten bedenken wegens de bedreventheit des beroemden meeſters heerlyk uitgevoert zal zyn. Neen zeker niemant behoeft te twyfelen dat 'er in deze kerk heerlyke kunſtwerken te vinden waren, gemerkt den grooten wereldbezichtiger *Georg Braun* die ook na dat hy deze kerk gezien had in deze korte woorden uitbarſt. *De vermaarde en zeer nette kerk van st. Urſula (te Delft, is met de aller konſtelykſte ſchilderyen der beroemde meeſters als Heemskerk, Frans Floriſche, Antoni van Blokland, en van Pieter bygenaamd de Lange Piet, heerlyk verciert, en heeft een ſeer netten hoogen tooren die zich van zeer verre laat zien.* Soo dat de ſchilkerkunſt alhier de gaven van haar liefſte en uitnemenſte voeſterlingen, als een magazyn of voorname ſchatkamer by een had vergaderd, om haar kunſttoneel op te rechten, en d' oogen der kunſtige aanſchouwers niet alleen

maar

maar teffens hunne harten, geraakt door de tedre uitgebeelde gevallen te verrukken en in verwondering te vervoeren. Doch deze beruchte kunstwerken zyn meest benevens andre kostlykheden in de kerkplunderinge geschonden of wechgevoert; eene schennis zelf van de gereformeerde predikanten ten hoogsten mispreezen. Iammer is 't dat 'er van zoo grooten schat, zoo weinig bescheits voor de konstlievende is overgebleven. Ik zou uit de vorige artykelen noch veele zaken konnen ophalen wegens de reliquien, beelden, outaarsieraden en andere ornamenten, maar dewyl in de gemelde artykels alles volgens den rang der iaaren net te vinden is, twyfele ik niet of een naaukenrig oog zal dat daar gelezen hebben.

Van de beelden van St. Dominicus en Thomas.

Wy zullen hier in 't kort iets melden van de beelden van s[t]. Dominicus en Thomas van Aquinen, welke in de vorige artykelen zyn overgeslagen. Ik vinde in een afschrift van een brief van den iare 1512 vermeld, twee beelden staande voor het h. sakramentshuisie aan de pylaren, te weeten, van s[t]. *Dominicus* en *Thomas van Aquinen*, voor welke beelden de kerkmeesteren dezer kerk, volgens een testament van zekere weduwe gemaakt, verbonden waren alle donderdagen ten tyden van de h. sakraments mis, en des avonts onder het lof, en op andere hoogtyden, hier voor te moeten zetten twee groote brandende waskaarsen, even gelyk men gewoon is te laten branden voor de twaalf apostelen. Daar by moesten de kerkmeesteren op de avonden van deze twee heiligen de klokken laten luiden en speelen; daarenboven op haar feestdag na de middag en 's avonts onder het lof, als ook des anderen daags ter misse en loftyd zich zoo gedragen gelyk men gewoon was op andere heilige dagen te doen, welken dag van Dominicus men op den 5 Augustus hield, en van Thomas van Aquinen den 7 Maart, daar by moesten zy de voorschreve beelden, elk in 't byzonder op haren dag, door den graafmaker laten versieren ofte behangen met wyngaardranken of eenige andere groene kruiden of bloemen, na dat die best te krygen waren.

Wat het zilverwerk van dese kerk belangt, daar zy ook rykelyk meede voorzien is geweest, zal den leezer in de vorige artykelen alles net en omstandig beschreven vinden. Het zilver-werk, na de kerkplonderingen noch overgebleven, en in bewaringe van de heeren burgemeesteren overgegeven, is op den volgenden inventaris te zien: *Een groot silver Cruys aen diversche partien gewoeghen, en wtbrengende tesamen 24. Marck 6. Engels. Een groote silvere vergulde Ciborie, een silver vergult Croentgen ende eenigh ander vergult werk, wegende 12. mar. Een vergulde Kelck sonder patine, ende noch eenighander klein vergult werck, wegende 3 mar. 2. onc. 13. eng. Twee silvere Ciborien, twee silvere Schaltgens, ende twee silvere overdekte Voetgens, een Oly-bosken, wegende te samen 13. mar. 4. onc. Een silvere Croen, twee overdeckte silvere Copgens, een Oly-bosgen, een silvere Wywaters quaste, wegende te samen 6. mar. 1. onc. 17. eng. Diversche partien van wit silver dat af-gedaen is van eenige Beelden, wegende te samen 10. mar. Noch eenige andere restanten van wit silver vergadert en af-gedaen van eenige Beelden, wegende 6. mar. 1 onc. Noch ander verscheyde wit Silver-werck afgedaan van eenige Beelden, wegende 4. mar. 6. onc. 3. eng. Noch ander verscheide wit Silver-werck af-gedaan van eenige Beelden, wegende 3. mar. 1. onc. Noch diversche silvere Rommeling meest vergult wesende, wegende 2. mar. 3. onc. 10. eng.* Doch dat 'er in den beginne van de oproeren zekerlyk wel een deel zilverwerk, als de reliquien en eenige andere kostelykheden geborgen zullen zyn, stel ik zeker, want by veele oude Roomsgezinde word dikwils verhaald,

haald hoe grooten en prachtigen ciborie van fyn zilver, en meer andere ſtukken by na van ongelooflyke groote outtyts in deze kerk geweeſt zyn, benevens eenige koſtelyke juweelen, die echter thans onder de puinhopen der vergetelheid begraven zyn.

Daar by is deze kerk ook verſiert geweeſt met drie orgelen, het eerſte heette st. *Urſula*, gelyk hier voor in het 22. artykel te zien is. Het tweede orgel was in het kruiswerk geſteld, en wierd daarom het *kruisorgel* genaamd, dewyl die van het kruisgilde daar wel meeſt toe verſtrekt hadden: dit was voorwaar een heerlyk ſtuk werks, gemaakt door meeſter *Adriaen Pieterſz orgelmaker van Delft*, zie artykel 50, hier voor. Daarna wierd den zelven meeſter noch een nieuw en heerlyker orgel aanbeſteed, dat aan den *tooren* ſtont, doch dit werk viel zoo wel niet uit; de meeſter ſchynt by het maken van dit werk verarmd, en zich teffens bezeerd te hebben, zoo dat hy buiten ſtaat was om zyn werk in orde te voltoyen, in zoo verre dat hy in het oude mannenhuis onderhouden moeſt worden, zoo dat deze kerk met 3 orgelen te gelyk eenige tyd mogt pronken. In den iare 1479 en 1480, wierd het groote orgel geheel vernieuwt, en het vermaarde *kruisorgel* wierd uit het kruiswerk wechgenomen, en midden in de kerk geſteld. In het iaar 1492. zag men st. Urſulaas orgel ook geheel vernieuwt, en een poſityf daar aan maken. En in den iare 1501 lei men de hand aan beide de grootſte orgelen, gelyk uit een akkoort van de heeren kerkmeeſteren te zien is, dat van dezen inhoud is: met *Meeſter Cornelis van Scheveling Schilder, tot Delft te coemen ſcilderen die doeren vande groete Orghel van gueden Water Verwen buyten en binnen, te weten van binnen mitter Hiſtorie inder rechter doire, daire David Goliam thooft off ſlaat, ende in dander doire dair David mittet hooft voir de Stadt die Maechden ghemoetet, ende van buyten mitter Hiſtorien van Tubal mit die Inſtrumenten van Muſijke, als Orgel, Harpen ende diergelijke, ende ſal ghehouden weeſen tlindewaet van de ſelue doeren eerſt wel van binnen ende buyten te beſtrijken mitguet Lijm, alſoe dat die Verwen niet doir en moegen ſlaen, ende ſal noch die perſoenaigien ende anders alſoe wel die binnen coemen ſullen als die buiten ſtaen ſullen, maecken lieflick van aenſicht ende groet ende vroem nae de groete ende hoechte van de doeren van de ſelue Orghel, ende ſal noch gehouden blyven hier toe te beſigen die vroelicxſte ende duyrachtighe Verwen, die hy tot Antwerpen ſal connen geuinden, ende ſal dit voirſz. werck volmaeċt leueren voir Paeſſchen naeſt comende, ofte ten alderlancxſten binnen een maent hier nae ombegrepen: ende ingeualle die van S. Lucas Gilde binnen Delft, hem yet off-wonnen mit rechte ter cauſe van ſyn Gildegelt, ſullen die Kerck-Meeſters hier van die helft gelden, ende Meeſter Cornelis dander helft: ende hier voeren ſullen hem die Kerck-Meeſters voirſz. betalen gereedt twee pont groot Vlaems, ende die doeren ſulcx alſt voirſz. ſtaet volmaeċt weſende, noch vyff ponden groete Vlaems. Ende ingeualle Cornelis voirſz. die ſelve doeren leuert ſoe guet ende wel gemaeċt als die Kerck-Meeſters hem toe-betrouwen, ſullen ſy hem dair toe noch geuen een pont groet Vlaems*, &c.

Van d'orgelen.

Dit verdrag was getekent den laatſten Februari A°. XLVIII, *ſtilo Delfico*, en leit in de lade C, in het komptoor der kerkmeeſteren. Ik laat met voordacht deze beſteedinge alhier invloeyen, om dat de zelfde geſchilderde deuren noch in wezen zyn, en hedendaags de zelfde ſchilderyen noch vertoonen: want dit orgel heeft in de beeldſtormerye weinig ſchade geleeden, en is in zyn geheel gebleven, daar d'andere kerkſpeeltuigen, hatelyk door haren naam, al de woede van't aangehitſte graauw moeſten uitſtaan.

De preekstoel. In het 91 artykel leest men van het maken van den preekstoel omtrent den iare 1490, als ook dat omtrent dien tyd de kerk met banken wierd versiert. Wegens de banken in de kerken hebben wy iets op de oude kerk aangetekent. De tegenwoordige preekstoel schynt de zelfde te zyn, gelyk het iaargetal boven aan het pavilioen te kennen geeft, welke eenige iaren na den brand hersteld is, zoo dat hem van de roomsche en gereformeerde leere kan heugen, dewyl hy haar beide bedient heeft.

Dus verre van de kostelyke kerk- en outaarsieraden, nu dienen wy te zien wat voor byzondere godtsdienstige oeffeningen in dien tyd, en welke ommegangen men in deze kerk doen gehouden heeft.

Hier voor in de oude beschryvinge van dit heiligdom en den tooren werd, in het tweede artykel, verhaalt van een groot en kostelyk crucifix, waar van men aldaar een korte beschryvinge vint, alwaar met'er tyt veele mirakelen zouden geschiet zyn; ia in het 5 artykel, sprekende van den grooten opgang en welvarentheid dezer stad omtrent den iare 1390, schryft hy dit toe als een gunst door de Godtheid mildelyk geschonken, in erkentenisse van den opbou dezer heerlyke kerk. Wat de mirakelen betreffen, daar zyn 'er reets eenige verhaald, en staan 'er noch meer te volgen, des vinde ik gerade die thans niet aan te roeren, my vervoegende ter verhandeling der ommegangen.

Van de processien. Daar waren verscheide tyden dat men met eenige beelden, of met het h. sakrament met processie door de stad, of ten minste door het voornaamste gedeelte der zelve rond ging. Behalven de groote ommegangen der stad, die in de oude kerk gehouden wierd, had deze kerk een processie des zondaags voor het feest van ons L. vrouwe ligtemisse, welken dag genaamd wierd *dies apparitiones ecclesiæ*, dat is, *den dag der veropenbaringe der kerke.* Dan wierd 'er noch een plechtige ommegang gehouden op den dag *dies ascensionis Domini*, dat is, *op ons Heere hemelsvaartsdag*, en deze wierd ter gedachtenis van het mirakel op den toorn, gelyk elders verhaald werd gehouden, tot welkers vermeerderinge van inkomsten, benevens andere diensten, noch in de laatste tyden voor de reformatie eene meester *Pieter Bonifaas*, priester dezer kerke, zekere legaten heeft gemaakt, waar uit men bespeurt hoe de zaken in deze ommegangen en andere godtsdienstige oeffeningen zich toegedragen hebben. De ommegang van de verschyninge of openbaringe der kerke ging aldus toe: het koor wierd behangen gelyk men gewoon was te doen op h. sakramentsdag: de zangers der kerke begonnen te zingen den lofzang of de geschiedenis van de veropenbaringe der kerke, zoo in de metten als in de getyden; het voornaamste orgel liet zich hier onder wakker hooren, de mis wierd gedaan omtrent het beeld, wanneer een groot getal van waskaarsen en flambouwen ontsteken wierden, doch deze wierden na het schynt in het ommegaan uitgedaan, doch moesten door den onderkoster weder ontstoken worden als het beeld te rug in de kerk quam: het beeld wierd met groote staatsie en deftigheid door een groot gedeelte van de stad omgedragen, misschien zoo wyd als het gebied van die kerk zich zal uitgestrekt hebben. Voor het beeld gingen eenige met harpen en andere musikale instrumenten speelende, doch wat rang de geestelykheid, de gemeente en de pelgrims hielden in d'ommegang, vinde ik niet aangetekent. Maar na dat de processie verricht, en het beeld weder in de kerk gebragt was, moesten alle de priesters en zangers die de ommegang vermeerdert hadden, in het koor overeinde staande, den lofzang

te

te Deum laudamus zingen: dit gedaan zynde, wierd ieder voor zyne moeite, boven zyn gewoonlyke bezolding van de kerkmeesteren beloont, waar toe de voornoemde *Pieter Bonifaas* eenige legaten had gemaakt, die uitgedeelt wierden zoo verre het reiken kon. De schoolmeesters der groote scholen waren eenigen tyt te voren gehouden hunne scholieren de geschiedenis van deze veropenbaringe der kerke te leeren, waar voor zy meede op dit feest een erkentenisse kreegen; en zondaags in het octaaf na dit feest na de vesper, wierd door een predikant een kerreden tot besluit van de gantsche statie statig uitgesproken. Tot de lofzangen van dit feest, welke al eenige dagen te voren begonnen, had deze meester *Pieter Bonifaas* ook zekere somme gelts besproken, en teffens gelast met welke sieraden hy wilde dat dezen dienst gedaan zou worden; ook hoe veel kaarsen men zou doen branden onder het zingen van de *responsen* of antwoorden en de *Hymnen* of lofzangen van de veropenbaringe dezer kerke, benevens verscheide andere omstandigheden. De lyst hier van leit in de lade B. Tot het feest en den ommegang op Kristus hemelvaartsdag heeft de zelve testateur gemaakt en gelast, dat men van 's woensdaag hemelvaartsdag avond af tot zondaags daar aan volgende ingesloten lofzangen voor het beeld zou zingen, dat als dan voor 't koor moest staan, en gedient moet werden met kappen, toortsen enz. gelyk in de veropenbaringe der kerke. Noch heeft dezelve tot den ommegang dezer stad, wanneer de gantsche gemeente der stad, dat is van beide de kerken, by tourbeurten den voorrang hebben, gemaakt zekere somme gelts om ten eeuwigen dagen uit te reiken aan alle de priesters, zangers en dienaars van beide de parochiekerken, die met het voorschreve beeld in processie uit deze kerken met hunne koorkleederen meede ommegegaan hebben, en wederom met het zelve in de kerk komen, en op het koor, al staande, zelver in persoon gezongen zullen hebben *Salve Regina*, ten einde toe, en 't kollect ook uit wezende. Ook heeft hy iets besproken tot de statie en de diensten in de ommegangsweek van Delft, benevens op deszelfs ommegangsavond, op welke dagen hy beval om eenige Gregoriaansche kerkgezangen in de kerk op te heffen, daar byvoegende eenige bepalingen, te weeten, of de feestdag van het allerheiligste sakrament quam te vallen donderdaags voor den Delfschen ommegang, en het feest van de allerheiligste Drievuldigheid op ommegangs avond, dat men als dan zou mogen zingen den lofzang *de Trinitate* voor ons L. vrouwenbeeld ter eeren *amore filio*, ter liefde van den zoone; en wat den h. sakramentsdag belangt, dit werd in het 74 artykel hier voor gemeld, dat in den iare 1473 en 1474 groot verschil tusschen beide de parochien was ontstaan wegens eenige plechtigheden in 't houden van deze processien, welk verschil door den bisschop van Utregt ten goede van deze kerke wierd beslecht, waar van, volgens zeker bericht, de stukken voor dezen onder de kerkmeesteren waren berustende. Verscheide luiden hadden, uit zucht tot den godtsdienst, eenig gelt geschikt tot onderhoud van deze kerkelyke diensten, en die ter schikkinge der sakramentsheeren, of anders tot die van de kerk gestelt, even gelyk de gewoonlyke lofzangen en missen des saterdaags voor het L. vrouwenbeeld. Onder andere wierd in den iare 1519 van een weduwe hier toe een zekere somme gelts vervaardigt, onder voorwaarde dat men alle saterdagen tot deze misse zou moeten luiden met de drie klokken, te weeten, *Maria*, *Regina* en *Ursula*, en dat de voorschreve misse met diakenen en onderdiaken zou onder-

houden werden, met byvoeging dat men ter zelver tyd ook op het orgel, en het geheele iaar door alsdan op eenige musikale instrumenten zou speelen, welke in de grondvesting ook al vermeld worden, 't geen voorheen zoo plechtig niet verricht wierd, gelyk de gemelde stichtinge vertoont, welke notarieel berustende was, gelyk de kopye meld, in het oude gasthuis binnen Delft in de kamer der gasthuismeesteren. Tot deze saterdaagsche misse heeft de voornoemde meester *Pieter Bonifacius* noch eenig gelt bygevoegt, te weeten dat men des vrydaags, zoo draa de eerste misse gedaan was, een lezende misse voor het gemelde beeld zoude doen, en noch eene lezende misse op alle de hoogtyden van onze L. vrouwe, die door het iaar geviert werden. Dan waren 'er noch verscheide legaten gemaakt tot vermeerderinge van de gewoone diensten, en dus werd 'er dikwils een grond geleid tot stichtinge van eenige nieuwe en ongewoone godtsdienstoeffeningen; want de gemelde meester *Pieter* heeft op nieus zekere misse, genaamt de *gulde misse* ingestelt, die men zingende verricht, welke des woensdaags morgens tusschen vyf en zes uuren, en eenige lofzangen des dingsdaags en woensdaags avonds in de quatertemper dagen voor kersmis, moest houden. Zyn bevel om dit in orde te doen is van dezen inhoud: *Eerst den Officiant van de Misse te singhen. iiij. stuyv. Die Predikant die onder die Misse preecken sal iij stuyv. d' Opper-Coster sal in de Misse ende Loeven wt-langen die Ornamenten, ende sal hebben iij. stuyv. d' Onder-Coster sal doen luyden Dijnsdaechts ende Woensdaechts sauonts tot die twee Loeuen mitte groete Clocke, ende smorgens tot die Misse des Woensdaechts, eerst-werff, anderwerff ende die hoop, oek mede mitte groete Clocke, ende sal dair voeren hebben vij stuyv. Die Graef-maecker sal doen luyden Dijnsdaechts snoens-ten halff twaleuen, ende 's Woensdaechts onder* Te Deum laudamus *des morgens, ende noch Dijnsdaechts sauonts te ses uren naet Lof, alle dese voirsz, poesen mitte groetste Clocke, ende noch onder beyde die Loeuen ende onder die Misse sekere Beyerposen nair ouwer gewoente, ende sal dair voir hebben xv. stuyv. Die Maechden in de Capelle elck ij. stuyv. d' Onder-maecker om die honden wt te jaghen, ende die broitdroncke kinderen te regieren* I. *stuyv. Item die Sangers ende Dienairs vander Kercken, sullen mede singen in beyde die Loeuen ende die Misse, ende sullen elcx hebben gelijcken een van de Sacraments Heeren. Item die Sacraments Heeren voirsz. sullen duen barnen onder die Loeuen ende Misse vier Toortsen, ende sullen die coralen ofte jonghen hebben van houden elcx een halve stuyv. coomt ij. stuyv. Item die jonghen ofte choralen van de versiculen te singhen onder die Loeuen tsamen ij. stuyv. Item die twee Loeuen sullen die Sacraments-Heeren dienen mitte roe wosette Ornamenten, ende die Misse mitte gulden Ornamenten. Item dOrganist mitte Blaser tsamen vj. stuyv. Item die Heeren voirsz. sullen duen setten drie barnende Caersen upt Graff van Meester Pieter voirsz. ende die Misse wt wesende, sullen sy ghesamentlicken mitten Sangers lesen* miserere *ende* de profundis *mit twee Collecten. Item dat hier van ouerschieten sal, sal men deelen die Heeren, Dienairs ende Sangers die present in de Louen ende Misse voirsz. geweest zyn.*

Opkomst van het officie der 7 getyden in de nieuwe kerk.

In deze kerk was ook, gelyk in de oude, een officie van de 7 getyden te zingen, en dit schynt, volgens het 51. artykel, in den iare 1451 of 1452 opgekomen te zyn, en gelyk de schoolmeesters onder de oude parochiekerk gehouden waren met hunne scholieren dezen dienst by te woonen, zoo plegen de schoolmeesters met hunne scholieren van de nieuwe kerk ook alle feestdagen de *matutine* of metten te zingen, doch in den iare

1484

1484 bezorgde men dat zy maar tot de 9 hoogtyden verbonden waren. En in den iare 1486 wierd door de mildadigheid der gemeente by de 7 getydemeesters van deze kerk aangenomen vier lofgetyden 's weeks te doen zingen op de vier eerste dagen der week. In het komptoor der kerkmeesteren leit hier van noch een zekere akte die zeer net op francyn is geschreven met groote letteren na het oude gebruik, waarin onder andere gesteld werd dat alle priesters en zangers die de 7 getyden zingen, zich zullen hebben te schikken in hunne gestoeltens van malkanderen onderscheiden, *En regt op eerlic nader maniere van der heyliger kerken, sonder te staen leenen of lonzen met die handt onder 't hooft, en zonder te gaen zitten als andere staen*; ook dat zy alle de getyden van dien dag volkomentlyk zullen moeten volbrengen, en eerlyk en godtvruchtig zingen, *zonder eenige onzedigheyt of onbehoirlyke colloquien of te samen clappinghe*; des werd hen ook gelast hoe zy zich zullen hebben te gedragen in alle processien van den *ordinario*, als ook in alle andere ommegangen *by den pastoir en by den burgemeesteren van de stad*, namentlyk dat alle by de 7 getyden ten einde toe moeten blyven, en den *een achter den anderen gaen ledighlyck sonder eenige callinge te samen te houden* enz. Van den netten tyd wanneer een ieder van deze priesters moesten tegenwoordig zyn, gebieden de eerste artykelen, dat zoo wanneer 'er te hoop geluit was, en het klein klokie daar op volgde, 't zy ter *metten*, *missen* of *vesperen*, aanstonts de lichten moesten ontsteken worden op het hooftoutaar, en een miserere tyts daar na de *hebdommedarius of die zyn stede bewaart beginnen*, DEUS IN ADJUTORIUM, *zonder eenig langer vertrek. Item ter metten tyt zal ieder in zyn stal wezen voirt eynde van des eersten psalms, en tot allen anderen getyden van den daghe voirt eynde van des eersten Gloria, ende indien yemant tot dier tyt absent ware, die zal men geen loet geven*, *enz.* Meer weet ik niet van het officie der 7 getyden in de nieuwe kerk aan de hand te geven. Dewyl 'er verscheide officien en ceremonien waren waar van in de oude en nieuwe kerk te gelyk bedieningen waren, zoo ontstond hier nu en dan eenig verschil over, doch om dit alles voor te komen, zyn 'er somtyds minnelyke akkoorden over gemaakt, gelyk uit dit volgende wegens den algemeenen ommegang blykt, en van dezen inhoud is:

INt Iaer ons Heeren m. cccc. ende vyftich, soe wort ouergedragen ende gesloten by den Scout ende goede luden van den gherecht van Delff, Die processie opten ommeganc te houden ende ommetegaen, inden manieren hier na verclaert. Inden eersten als Die Processie vanden Gilden, ende vanden Spele gheleden is, dat dan dair an sullen volgen die Peregrims Die ghecleet gaen, Dair an sullen volgen die Pellegrims Die in haer Hemde gaen, Dair an die Pellegrims Die naect gaen, Dair an sullen volgen en gaen alle Die Pellegrims Die naect in pansien gaan, Dair an sullen ghaen die Beruoten Broeders vanden Obseruantien, Dair an die Clercken mitten Priesteren, Dair an die Iuwelen wt beide de Kercken. Ende alle Iair alsmen schrijft euen soe sal tbeelt van onser lieuer Vrouwen wt dair Nieuwer Kercke voir gedraghen worden, ende tbeelt van onser Vrouwen uyter ouder Kercke after, Ende alle Iair alsmen schrijft oneuen salmen tbeelt van onse Lieue Vrouwen vter Ouder Kercken voir draigen tbeelt vter nieuwe Kerken after ende ghien Pellegrims noch nyemant anders en sal moeten ghaen tusschen den twee Beelden van onser lieuer Vrouwen, ende dese Beelden en sal nyemant hem moeten onderwinden te dragen dan die ghene byden Gerecht of by den Goids-huys-meesters

in elcken Kercken dair toe geordineert ſullen worden, Ende wairt dat yemant in eenich vanden punčten on verhorich worde ende contrarie van dien dede dat ſoudmen an dien alſoe corrigeeren dat hem een ander ſoude wachten.

'tOfficie van het h. ſakrament.

Noch was in beide de kerken een officie van het h. ſakrament, waar van in beide der zelve een ommegang wierd gehouden. Hier van is ook tuſſchen beide deze kerken een akkoord gemaakt: want ſtus is al aangemerkt hoe 'er wegens het omdragen van het h. ſakrament tuſſchen deze kerken verſchil was ontſtaan, hoewel de inhoud van het voorgaande kontrakt behelſde, dat *in 't iair ons heeren* 1413, *op heylich ſacramentsdach, overdroegen die goedshuis meeſters van beyde kerken, dat men 't Heylighe ſacrament als men ons Heeren iairen effen ſchryft dragen zal uyter ouder kerken, ende als men oneffen ſchryft uyter nyeuwer kerken.* Onderaan ſtont dat dit punt getrokken was, *uyt het regiſter van de renten van d'oude kerk binnen Delft geſchreven in parkament, actum op den* 18 *January des iaars* 1552, *ſtilo Delfico by my*, en was ondertekent *Jooſt Henricz.* Maar in het nazien van een deel oude bullen en brieven in het komptoor der kerkmeeſteren, is my in handen gekomen zeker rolletie van parkament, behelzende een ordonnantie van de voorzeide proceſſien, doch onzeker of het van beide de kerken eveneens was, dan of het voor een van beide in het byzonder heeft gedient, doch dewyl uit de voorgaande ſtukken ſchynt te blyken dat het beide de kerken over en weder wegens deze proceſſie geraakt heeft, is het der moeite wel waardig dat wy het akkoord hier laten volgen, 't welk van dezen inhoud was.

Dit is die Ordinantie vander Proceſſie op des Heyliges Sacraments dach.

" INden eerſten ſo ſellen dair geordinneert worden achte ſedighe jongen
" Clercken, die noch inder ſtemmen niet gemuteert en ſin, Ende deſe
" ſellen alle gelijc gecleet weſen mit aluen ende roode Tunicalen als Dyaco-
" nen in ghehoechniſſe des root-bloedighen Lijdens ons liefs Heeren Ieſu
" Chriſti, ende ſi ſellen tamelijcke Sampielen op haer Hooft hebben, ende
" hair Clercs Crunen verſch geſcroren, ende een ygelic vanden achten ſel heb-
" ben een witte Dwael om ſin hals dair ſi die wapen ons Heeren oitmoede-
" licke ende met ghrototer reuerentien draghen ſellen als hier na geſchre-
" uen ſtaet. Item die eerſte ſel draghen die Columne mit ſnoeren dair
" an. Item die ander in die een hant een geeſſel, ende in die ander hant een
" ſcarpe Roede bebloedet. Item die derde die doorne Croon op een ſu-
" uerlic Cuſſen. Item die vierde een groen Cruys mit ghaten duerboert.
" Item die vijfte in die een hant een Hamer, ende in die ander drie Nage-
" len. Item die ſeſte een rode Speer, ende dat yſer tenden bebloet. Item
" die ſeuende een grofriet of een ſtock, ende daer bouen een Spongie aan
" ghenaghelt is, ende dair ſel bouen an hanghen een Canne of een Vleſch
" mit Edic. Item de achtende ſel dragen dat Sudarium gehangen
" an eenen roden ſtoc na de manier eens Banniers. Ende wanneer die
" Hoech-miſſe wt is ſo ſellen deſe Clercken alſoe toeghemaect als vooirſz
" is te ſamen vergaderen inden Toorn, ende ſellen deuotelic gaen die een
" na die ander te Choeir-waert ende ſinghen mit luder ſtemmen dat eerſte
" vaers van die ymen *Vexilla Regis*, ende dair mede gaen tot die graden
" vanden Choer, ende dan ſellen die ſeuen oitmoedelic knielen op die ne-
" derſte graet vanden Choir, ende die dat Cruys draecht ſel dan ſtaen op
" die hoochſte graet mitten aenſicht jegen dat Volc, ende ſingen mit luder
"ende

" ende luder ftemmen drie warf *Ecce lignum Crucis*, ende dan fellen die feuen
" alfo knielende fingen dat vaers *O crux ave*, dan fellen fi op ftaen ende
" gaen toten hogen Outair ende die wile fel dat Choor fingen *Te fumma*
" *Dei Trinitas &c*, Ende die wile dattet Choer finget dat vaers Te fumma,
" fo fellen die achte Clercken te famen op ftaen ende gaen deuotelic die
" een na die ander vanden graden des Choers tot anden laechften graet
" vanden hogen Outair, ende dair fellen fi alle te gader te famen knielen
" na die Ordonnantie als fi comen gaen fo dat die dat Cruys draecht, fel
" comen te knielen te middelwaeirt voir dat hoech Outair dair dat Heyli-
" ge Sacrament ftaet. Ende wanneer dat vaers Te fumma wt is, fo fellen
" die achte al te famen finghen mit luder ftemmen alfo knielende *Tantum*
" *ergo Sacramentum*, Ende dair na dat Choer . . . ., Ende wanneer
" dat dit aldus gefciet is, fo fellen die Priefteren mit alle reuerentien dat
" Heylige Sacrament omdragen, ende die Provifores fellen dan beghinnen
" die antiffen *O Sacrum*, ende dair mede fel die Proceffie beginnen te gaen,
" alfo dat die achte Clercken voirfz. recht voir dat Sacrament gaen fellen
" datter nyemant twiffchen en ga dan een Clercgen of twee die dat licht
" ende die Belle dragen, ende die achte Clercken die Priefteren, ende
" voir die Priefteren die Scolyers, ende Toir-carffen, ende alfo te famen
" gaende fellen die Clercken vooirfz. ende die Priefteren bi beurte finghen
" na dat die Scoelmeefters dat ordineren fullen, ende alre tamelicfte is.

Doch tot een teeken der zonderlinge gemeenfchap en overeenkomfte dezer beider parochiekerken, dient het zegel, 't welke aan zeker kontrakt van den iare 1544 is uithangende, wegens eenig verfchil flus al aangeroert, nopens de 7 getyden in de oude kerk, zynde het zelve zegel ovaals gewys, hebbende de afbeeldzels van s[t]. *Hippolitus* en s[t]. *Urfula*, te zamen ftaande op een verheve pedeftal onder een pavilioen: tegens het pedeftal vertoont zich een wapenfchildje van de ftad, en heeft dit omfchrift rondom in den rand met oude letters en verkorte woorden: S. FRATERNITATIS SANCTORUM YPOLITI ET URSULÆ OPIDI DELFENSIS; dat is, *het zegel der gebroederfchap van den Heyligen Hippolitus en s[t]. Urfula der ftad Delft.* In den iare 1548 befloten de getydemeefters der beide parochiekerken van Delft, met die van s[t]. Jacobs kerk in 's Gravenhage, ten overftaan van fchout, burgemeefteren, fchepenen en raden der ftede van Delft, een akkoord en vernieuwinge van een voorgaande van den iare 1511, *dat zoe wanneer eenyge fanger hy fy priefter ofte geen vander mufyke, ofte oyck Coeralen zelver oorloft nemen ofte oorloft gegeeven word in de voorfchreve twee parochi kerken binnen Delft, ofte s[t]. Jacobs kerke in den Haige*; dat dezelve in gene van de andere dezer drie zoude mogen aangenomen worden *omme aldaer te fingen ofte anders eenige falaris te winnen binnen twee iaren van der tyt dat hem oorlof gegeven is ofte oorlof genomen fal hebben*, op de verbeurte van een geldboete ter fomme van 100 karolusguldens tot lafte van de getydemeefters voorfchreven die in deze overtreden, van welke boeten, de heer zyn recht afgetrokken zynde, de helft quam ten behoeven van de getyde van de kerken, daar die mufikant of koraal, afgefcheiden of uitgezet zoude mogen zyn, en hier van wierden drie gezegelde brieven gemaakt, waar van 'er iedere kontraktant der parochiekerken een hebben zoude, waar van 'er noch eene is overgebleven, die in het komptoor der kerkmeefteren in de oude kaffe bewaart word, hebbende twee uithangende zegelen van

groen

groen wasch, zynde het eene zegel ter zaken dezer stad, en't andere het oude zegel van 's Gravenhage, genaamt *het zegel der gemeente van den Haighe*, verbeeldende een oud kasteel in een hage of bosschaadie gelegen. Dit is het geene wy den leezer wegens eenige godtsdienstige oeffeningen en kerkgebruiken hebben meede te deelen.

Van de mirakelen dezer kerk.

Eer wy nu verder in deze kerk treeden dienen wy vooral wel iets te melden van de wonderen in dit heiligdom voor het beeld der nood Godts voorgevallen. Doch dewyl 't in deze zaak ieder niet van pas te maken zal zyn, weet ik naulyks hoe ik my hier zal gedragen: veel papier vuil te maken over deze stof zal de meeste lezers mishagen; zoo ik my der kortheid bevlytige zal ik by andere weer ontdank behalen; d'eene is wat te hart-, d'andere wat te lichtgelovig. Derhalven zal ik best doen het eige spoor waar op andere ons zyn voorgegaan te volgen. Het eerste wonder, dat ons dan hier ontmoet, zou in den iare 1381 gebeurt zyn, na dat het beeld hier maar onlangs gekomen was. Men verteld dan hoe zeker jonkman wonende te *St. Geertrudenberge*, met name *Gerrit Dammaszoen*, na Engeland reizende om zyn fortuin te zoeken, door oorlog en onrust by quaad gezelschap vervallende, gevangen en beschuldigt wierd van zware zaken die hem het leven schenen te zullen kosten, gelyk hy ook ter dood wierd verwezen; maar laat ons, om een goed denkbeeld van deze zaak te vormen, d'oude geschiedenis hier zelf inlassen, en ieder zyne vryheid laten te geloven naar hem 't geval zal voorkomen. De historie luid dan aldus: *Die rechter* (zegt hy) *hem brenghende ter plaetse daer men hem onthoofde soude, so was dese Gerrit seer bange te moede, siende dat hy sterven moste, en nochtans onschuldich was dier saecke die men hem opleyde, ende men wilde hem syn ogen verbinden, soo heeft Gerrit deerlyk op zijn knien gevallen voor den Rechter, en bat om respijt een Pater noster lanck tijts syn gebet te spreecken eer hy soude steruen; twelck hem gegont wert ende hy riep an die Moeder Goodts om troost en bystant in synen onschuldigen doot, terstondt als hem docht sprack Maria tot hem aldus, wildi varen tot Delft in mynen nieuwe Goodts-huis in Hollant en versoeken my, ghy sult ontgaan: Dese gerrit hem verwonderende heeft geconsenteert hier in: Hier na is Gerrit op-ghenomen en syn ogen die worde hem verbonden, ende mit dien veropenbaerde hem daer doir de verhengenisse Goodts een oudt eersamich man, den Rechter haestelick omtreckende ende seyde, Heer Meyer wat wildi maecke? dese man is heel ontschuldich, ondersooct de saeck beter eer gy hem doodet: Die Rechter hier wt verschrict wesende, ende desen ouden man naerstelick ansiende, ende doe daar na de ogen slaande op Gerrit voorschreuen, sprack hy verbeit wat ende hy dede Gerrit by hem brengen: Doe keerde hem den Rechter wederom siende na den ouden man, en terstond was hy wten ogen quijt, niet wetende waer hy bleef off van waer hy quam: Dit siende desen Rechter heeft bevreest geweest, ende hem seer verwondert ende heeft desen Gerrit den beschuldigen man gevraecht, of hy alsulcke man kende ofte gesien hadde. ende Gerrit seide dat hy daer niet of en wiste op syn doot: Die Rechter is van daen gegaen mit desen beschuldige man, ende heeft hem naerste verwonderende ondervraget ende die saeck ondersocht, ende daerna hem vry heenen doen reysen daert hem beliefde. Als dese Gerrit Damas zoen aldus hem seluen vant omtlast ende gevryt van desen anxte des doots, heeft hy Goede ende syn waerde Moeder Maria ghedanct en grotelick geloofd, ende is van stonden an hier gecomen tot Delft ende vraechde na den nieuwe Goodtshuis ter Noot Goodts, ende heeft syn Bedeuaert blydelick met groter vuiricheit gedaen, Goede ende Maria hoochlicten danckende en louende, en mit vrolickheit thuis*

thuis getogen in grote verwonderinge van sulcker gratie, ende heeft hem gegeven tot een geestelick leuen. Godt heb lof. Dit is de eerste vertellinge die wy wat leugenachtig schynt te wezen, echter by de arme en onnoozele menschen van die tyden voor de onfeilbare waarheit aan-genomen: de volgende al mede van de zelve natuur en aart zynde, zal ik echter om de vreemdigheydt ook kortelyk aenroeren. De tweede was dat 'er in den iare 1382 een paer volks hier binnen Delft ter parochie behoorende, een kint geboren wert dat gantschelyk blint was, waer in zy hen zeer bedroevende, zoo is na verloop van 9 weken tyds den vader in den zin gekomen, dat hy belofte wilde doen van met het kint het beeld voorsz. te gaan bezoeken, en zyne offerhanden aldaar ootmoediglyk te doen, welke belofte gedaan wezende, zy twee uuren daar na het kint beziende, zouden bevonden hebben dat het schoon en helder gezicht ontfangen had. Daar na werd op 't iaar 1384. vertelt dat een man, geheten *Claes Bonifaesz.* verdronken zynde in de vest der stede van Delft, ende daar wel twee uuren lang dood gelegen hebbende, alzoo dat 'er geen teeken des levens in hem en openbaarde, in zulken staat gevonden zynde, by eenen *Jacob Scout*, dewelke aanstonts om hulp roepende dezen verdronken man uit het water getogen heeft: daar op is gevolgt dat eenige mannen zyn gekomen, die Jacob voorsz. dezen dooden man ter nieuwer kerke hebben helpen brengen, *voir den Beelde* (zegt hy) *der gebenedyder Noot Goodts, om graty sijns leuens of salich hem waer te verwerven, also datter doe veel gecomen is met offerhande voor hem brengende om genade te verkrige ende so is dese voirsz. claer daer legende, wederom leuendich geworden ende is van daen tot synen huise gegaen. Door welcke merckelick Mirakel grote berueringe onder alle volcken van Delft geweest is, en hebben alle Goede ende Marie daer grotelick of gedanct ende geloeft, also dat men Sondaechs daer na een schoon processy hielden met den voirsz Beelden ende met den Heilige Cruice daer grote devoty en danckbaerheit geschiede, &c.* Het vierde mirakel draagt den titel *van een kint dat verkrepelt was alle die leden door*, en zoude voorgevallen zyn op den zelfden zondag als men processie hield van den verdronken man voorsz., als wanneer een leerrede wierd gedaan voor 't raedhuis, overmits de groote toeloop van menschen; dit geschiede door eenen *Brueder Damas*, die de mirakelen onlangs geschied aldaar opentlyk predikte, onder welken hoop mede tegenwoordig was een vrouwe met een iong kind, dat gantschelyk kreupel was, en geene krachten in eenige van zyne leden hadde. Deze moeder, de wonderwerken aanhoorende, werd inwendig bewogen om haar kind aan de lieve vrouwe te offeren met zilver en met wasch; 't geen des anderen daegs zoude geschiet zyn, dat zy komende met het kind in de kerke voor het beeld voorsz. haar kind sterk en gezond van leden was geworden. Voorts daar aan volgende wert vertelt, *van een minne of voedster die haar kind verlegen hadde*, en 't zelve wederom werd gezegt verbeden te hebben, 't welk in dezer voege zoude zyn toegegaan, mede in 't zelfde iaar als vooren, op den dag dat men de iaarlyksche processie hield van de Noot Godts in deze nieuwe kerke; een minne ofte voedster die een kind te voeden of te bewaren hadde, het zelve des nachts te vooren naar het schynt over 't lyf gelegen hebbende, des morgens vroeg uit den slaap springende, dood en verlegen vond, zulks zy zeer bevreest en ontroert zynde, is heimelyk en in stilligheid opgestaan, de ouders het ongeluk niet durvende te kennen geven, pakt haar spillen en reist voort met het doo-

de kind naar de nieuwe kerk; daar komende heeft zy het zelve op het outaar geleyd by den beelde der Noot Godts, bedektelyk wechſluipende, en gaande zitten op 't einde der kerke, bitterlyk ſchreiende en het ooge van verre geſtadig houdende *na den kinde met deerlijcke klagen ende beden, anroepende de bedruckte Moeder ende Noot Goodts Mariam, cortelijck daer na is by den beelde ghecomen die Suſter die ons Lieve Vrouw bewaerde, geheten Katryn Lieve-Ziel, ende heeft dit kint aldaer gevonden krijtende ende ſchreyende, ende ſo heeftſe al-om geſien ende gevraecht van waer het kint daer quam ende haer is geweeſen* (door iemant naar het ſchynt die het werk by geval had aangezien) *de Minne van den kinde achter ſittende in der Kercke; ſy is 'er toegegaen en heeft hoor gevraecht waerom ſy dat kint liet leggen ſchreyen op den Autaer? de Minne dit horende is ſtille ſwijgende met vreſen van verwondere mede gegaen tot den Outaer, ende vant dit kint weder levendich met groter love en devotie*, dankende enz. brengende het kind aanſtonts wederom thuis, en al dat 'er geſchiet was de ouders van 't kind bekent gemaakt hebbende, zyn de zelfde ter kerk getreden, hare dankbaarheid, na de maniere van die tyden, vieriglyk bewyzende. Hier uit zoude men grootelyks en met volle handen kunnen grypen de ingebeelde lichtgeloovigheid van die blinde eeuwen. Alle gezonde herſſenen zullen moeten gelooven dat in gevalle by dit kind, gelyk ook in de voorgemelde man, geen leven meer hadde geweeſt, zoo licht niet van den doode zoude opgewekt zyn geworden, als aan Lazarus de broeder van Maria en Martha te Bethanien is geſchiet. Wy zullen echter vervolgens voortvaren en deze hiſtorien met verwonderinge van zoo een uitmuntende bygeloove aanhooren. Daar wert dan noch op 't zelfde iaar van 1384 verhaalt, dat eene *Catrijn Pietermans*, hebbende een kind dat zeer gebrooken was, daar zy dienvolgende veel ellende en verdriet mede hadde, des zy beloofde te bedevaart met het kind te gaan *tot onſer Vrouwe 't s' Hertogenboſch*, (alwaar na 't ſchynt mede een beeld van mirakelen moet zyn geweeſt) en heeft haar offerhanden met het kind derwaarts aangebracht. Dit gedaan zynde heeft ze geen baat bevonden, dies zy genootzaakt was wederom van nieuws raad te plegen om de gezontheid van 't kint, doch wat zy dede 't en heeft niet geholpen, zoo dat zy mistrooſtig werdende en onverduldig, in haar aanroeping tot de h. moeder op een vreemde wyze zoude veropenbaart zyn, dat zy haar tot deze lieve vrouwe in de nieuwe kerke van Delft moeſte keeren, die zoo menige menſchen die in druk en lyden waren, overmits haar bezoekingen aldaar van allen lyden en verdriet verloſte, mits welke openbaringe (gelyk zy voorgeven) beloofde zy de voorſz. lieve vrouwe te offeren met ſchoone offerhanden, *voirt aldaer den kinde te doen opwegen met Wijn, en Waſch, en gelt*, belovende in gevalle het kind gezontheid verkreeg 't zelve ter hoger ſcholen te beſtellen en tot prieſterlyken ſtaat te helpen, mits daar toe van leven en deugden bequaam zynde, welke beloften volbracht zynde, zoude dit kind terſtont genezen zyn geworden. Hier na volgt een verhaal mede voorgevallen in 't zelfde iaar voorſz., van een kind 't welk van alle den tyd zyns levens nacht noch dag geen ruſt gehad en hadde, dewyl 'er gezegt werd dat het s^t. Cornelis euvel ofte ziekte had; de ouders verloofden 't kind met zyn offerhanden tot s^t. *Cornelis buyten Aken*, doch ongevorderd wederom gekomen zynde, verloofde zy 't *tot Onſelaerſdijck tot S. Cornelis by Naeldwijck*, met toegeleide en behoorlyke offerhanden naar gewoonte, doch wederom te vergeefs.

Einde-

Eindelyk indachtig werdende de wonderwerken die *van alrehande ſieckten en gebreecken* alhier te Delft geſchieden, hebben noch hier een bedevaart gedaan, waar door (gelyk de beſchryvinge zegt) het kind van ſtonden aan zyn gezontheid bekomen heeft. Het achſte mirakel dat hier aangeteekent ſtaat, zal ik wederom, vermits het niet al te lang is, ſlechts met zyn eigen woorden hier laten volgen:" Int Jaer ons Heeren M. CCC. LXXXIV. "teghen de Winter, ſo gevielt dat Wouter Zomer, te Rome bedevaert "ginck, ende doen hy quam ouer den Sne-berch in een Buſſche aldaer dwael-"de hy wt den rechten padt, ende ginck dolende in een Buſſche een he-"len dach ende nacht, ende hy leedt ſo grote coude dat hem drie nagelen "of vroren en verdwijnde van ſyn teen van coude, ende hy worde heel "miſmoedich, doen loefden hy te verſoecken onſer Vrouwe tot Aecke, en "onſer Vrouwe tot Airdenburch met ſyn offerande op dat hy comen moch-"te daer Kerſten menſchen waren, die hem den rechten wech wyſen wil-"de, ten holp al niet, hy dwaelde aldair meer en meer, doe quam hem "in den ſin hoe de man die in de Mey in de Voor-Somer verdronck in "de Veſt te Delft, hoe die weder leuendich worde by ghenade des Moe-"der Goodts, door verſoecke der Noot Goodts te Delft in den nieuwe "Goodts-huiſe als voirſz. ſtaet, ende hoe Maria daer ſonderlinge verſocht "wil weſen dit over-leggende, ſo heeft hy gelooft moocht hy totten rech-"ten wech, dat hy onſe Lieue Vrouw tot Delft ter Noot Goodts ſoude "verſoecken met ſyn offerande wolle ende bervoets, alſo geringe als hy "van Rome weder in Hollant conde gecomen, ende cortelick daer na ge-"moete hem een out Man, die hem wees te gaen na een huisken in Crop-"lant, ende daer ſoude hy Kerſten luden vinden, die hem wyſen ſouden "den rechten padt na Rome toe, ende alſo die oude Man ſeide ſo gevielt "hem, ende hy danćte Gode en Maria, ende alſo geringe als hy wede-"rom in Hollant quam, volbracht hy ſyn Bedevaert in de Nieuwer "Kerck hier te Delft, met grote reuerentie en vuirige deuotie, &c. Des iaars daar aan zoude het negende voorgevallen zyn, namentlyk dat *Gerrit de Lange*, en *Soetje* ſyn gerechte Wyf hebbende t' ſamen een kint 't welck heel kreupel en lam zynde in alle zyne leden, door haar bedevaart aan dit Beeldt ſchielyk gezont geworden zoude zyn. Op den zelfden dag noch een kint 't welk van der geboorte tot drie-vierendeel-jaers blint hebbende geweeſt, door des moeders bedevaart (die met haar buren daar toe verwilligt zynde, in wolle en barrevoets gezamentlyk met het kint het beeldt hadden bezocht, en alzoo haar offeranden gedaan) klaarlyk ziende zoude zyn geworden. Noch werdt van 't zelfde kint een ander mirakel verhaalt dat omtrent een vierendeel-jaers na de voorſz. tydt zoude zyn geſchiet, namentlyk, dat het in zyn een been heel lam geworden zynde, en de moeder een bedevaart *tot s' Hertogenboſch* vruchteloos gedaan hebbende, is wederom op voorgaande maniere met hare geburen tot het beeldt in de nieuwe kerk gegaan, en heeft aldaar een zilver kruys opgeoffert, op den weg zynde om deze bedevaart te volbrengen, werdt gezeydt, dat zy terſtont in des kints been en in alle zyn leden gezontheyt vernam, &c. Naderhand in 't iaar 1387. is een man, geheten *Jan Paeu Janſz.* buyten *Amſterdam* in Noord-Hollandt, gaande wandelen, door een haaſtige ſchrik zoo ontſtelt, *dat een lit zyns lichaems niet roeren en konde*, dus lange tot Amſterdam leggende, *heeft men hem dicwils gedraghe voir den Goodts-huiſen, om*

sijn broet in Aelmis also te bidden, eyndelyk te met wat verkomende, beholp zich met in een bak te kruipen en zyn zelve alzoo te schuiven. Dus reysde hy van stad tot stad, somwylen wesende te *Haerlem*, somwylen elders: dit omtrent drie iaren duerende, en hoorende *wat groter Miraculen dat'er geschieden te Delft in der Nieuwer Kercke*, neemt eyndelyk voor, hier te komen woonen, en by wylen de *Lieve Vrouwe der Noot Goodts te versoecken om genade te verkrygen van dese verleemtheyt*, sulks sich schickende om met grooter godtsvrucht en ootmoediger vierigheydt het hoog-geachte beeldt te bezoeken, is alzoo kruipende by het zelfde gekomen, aldaer vindende een priester die daer voor een misse leesde; Jan, hoorende met vierige gebeden, is na het eyndigen van de misse uit den bak alleen opgestaan, en voor den beelde gegaen met zyne offerhande offerende, en alzoo is hy gezont weder t' huis gegaen den bak daer latende, belovende tot allen tyden als men de lieve vrouwe in de processie omdroeg zyn leven lang mede omme te gaen in wolle en barrevoets, *als* (zegt de aanteekeninge) *hy altoes oock ootmoedelijk en vuirighlijk daer na gedaen heeft*, *&c.* Ik laat den lezer oordeelen of dit niet meer na het momaanzicht van bedrog zweemt dan dat het eenige gemeenschap met de verborge mirakulen zoude hebben, alhoewel korts daar aan door begeerte van de geblinthockte gemeente, te dier oorsaake noch een processie wierdt op de been gebragt, en dat het alomme door het gantsche land voor een eigentlyke verborgentheid en wonderdaad Godts doorging. Myns oordeels ik zoude echter in dezen deele van een zeer wantrouwende gevoelen wezen, latende voorts een iegelyk by het zyne. Ik zoude hier wel voortgaen met het verhalen, en aan den dag brengen van alle de gewaande mirakelen die hier naderhant zyn op gevolgt, maar vreezende dat dit voor veele lezers te lange en verdrietig zoude vallen, zal dit eerste douzyn maar alleen tot een proefie uit laten gaan, om van de anderen te kunnen oordeelen: echter bevinde ik daar dat de luiden van alle kanten hier na toe wierden getrokken, alzoo men allerwegen (gelyk de aanteekeningen dikwils te kennen geven) verwonderlyk hoorde de groote mirakelen die hier te Delft dagelyks voorvielen, en hoe dat 'er een kerk van de lieve vrouwe de Noot Godts byzondere mirakelen gesticht was, in welke uitverkoren Godtshuis (zoo als 't genoemt werd) zy door den beelde der gezegender Noot Godts veel wonderteekenen liet geschieden, waarom ook veel bezoek en bedevaart wierd gedaan, en ook nergens hier te lande zoo een wonderlyke kerke van mirakelen te vinden was, als daar allerhande gebreeken, ziekten en smarte, die men verdencken mogte genadiglykerwyze genezen wierden, dies ontelbare zieken alle remedien ten einde zynde, van alle hulpe verlaten en van alle medicynen ontzegt, eindelyk noch hier haar uiterste toevlucht quamen neemen, om genade, hulp en troost te verwerven, 't welk door inbeelding en sterke indrukselen altemets wel een gelukkige uitwerking kan genomen hebben, somtyds de gebreken ook eenmaal op haar hoogste zynde, natuurlyker wyze wel kunnen verdwenen zyn; 'k laat staan al de valsheid, die, om de arme menschen met schyn van waarheidt te misleiden, haar personadie daar onder heeft gespeelt; alle welke genaamde mirakulen, 't zy dan by wat middel de zelfde zoude mogen zyn gebeurt, zoo dikwils die maar naar wensch waren gelukt, met uitwendige pompe van processien en anders iedermael soo ruchtbaer gemaakt, en met de bazuyne van de altyt-

vlie-

vliegende faem zo wytluchtig uitgeblazen wierden, dat men in alle landen daar van wist te spreeken; en om een groot getal van mirakelen, die van tyd tot tyd aan de poorters ofte burgers en ingezetenen dezer stad zoude zyn gebeurt, voorby te gaen, zal ik maar alleenlyk eenige noemen die aan persoonen van buitengelegen plaetsen een gelukkigen uitslag schynen genomen te hebben: als in den iare 1396 van een maagt tot *Abbenbroeck*, deerlyk van den duyvel gequelt. 1399 van een jonge maagt van *Leyden* die een vallende ziekte hadde. 1400 van een kreupel vrouwtje van *der Wateringe*. 1401 van een man buiten *Muyden*, van den donder en blixem geslagen. 1408 van een verdronken kind te *Ouderschie*. 1416 van een man van *Leyden* die door een groote krankte zeer kreupel was geworden. 1417 van een verdronke kint te *Nieuwe-Veen* buiten Delft. 1420 van een persoon wegens ziekte hier uit *Engeland* komende bedevaert doen. 1421 van een verdronken kind in de *Lier*. 1423 van een man van *Maesland* die langen tyd op krukken had gereden. 1426 van een man ter *Goude* aan de pest leggende. 1429 van een vrouw van *Amsterdam* die 15. iaren lang een kerssesteen met groote pyn in haar oor gehad hadde. 1430 van een verdronken kind te *Diest* in *Brabant*. 1436 van een kind dat verdronken was by den *Overslach op Schie in de oude Parochie*. Daar na volgt deze tusschenreden: "Aenmerct wel. Item binnen den Jare dat men schreef M. CCCC. en XXXV. "ende M. CCCC. ende XXXVI. so synder veel Mirakelen gebeurt ter eeren "ende ter loue Goodts, ende ter lieue Noot Goodts hier in deser Kerc-"ken, die oeck wel ende warachtich betuiget ende beschreue syn geweest "mit handen van Notaris ende guede instrumente daer of gemaect waren, "welcken copie of instrumenten sommige onder den Vicureit of Pastoor, "ende Cappelanen gelaten, ende sommige onder de Kerck-meesters, ende "andere Dienaren der Kercken, also dat doir resignatie der diensten of "verlatenisse of versterfenisse der Dienaren die verloren syn en verbijstert, "dat mense hier ter boecke niet en heeft moghen stellen noch vergaderen, "mer vant geen dat men conde crige is hier als van den voorsz. tijt ter boec-"ke gestelt. Hier aan volgt op 't iaar 1440 het mirakel van een vrouwe van *Naeldwijck*, die in onmacht lag (gelyk men zegt) door een beroerte van der *apoplexie*. 1469 van een verdronken kind op *Dircxhoren*. In 't zelfde iaar noch van een verdronken kind tot *Pynaecker*. Noch in 't zelfde iaar van een vrouwe uit den *Haeg*, die blindt geworden was door ziekte. 1470 van een vrouwe van *Haarlem* die heel kreupel geworden was. In 't zelfde iaar van een kind van *Leyden*, krepel ende krankzinnig. Noch in 't zelfde iaar van een man wonende *ter Veer in Zeelandt*, die lange zeer krank gelegen hadde, alzoo dat hy handen noch voeten roeren konde. Noch in 't zelfde van een kreupele vrouw van *Schiedam*. 1476 Van een kind van *Catwijck onder Parochie Pynaecker*, dat door de pokjes blint geworden was. 1479 Van een kreupele weduwe van *Blenckvliet*. Op het iaar 1494 staat aangetekent, " Nota: van deser tijt af tot den Jare M. V^c. ende vijf, "synder noch veel Mirakelen geschiet ende Teickenen die seer merckelick "waren ter eren Gode ende Maria ter Noot Goodts, ende waren oock wel "beschreuen ende geauctentiseert bi handen der Notarien, also daer oock "dickwil sonderlinge processie mit Beelde der Noot Goodts om ghehou-"den waren, mer by versuminge en verslappinge waren die instrumenten daer "of gelaten onder sommige Cappelane, welcke door hoor oflyvinge ende "sommige hoor verlatinge binne dese tijde zyn verloren en verbystert,

" ſo dat menſe hier te Boecke niet en heeft connen gecrighen, dat oock op
" andere tyden voirmaels oock mede alſo dickmael geboert is. Daar na op den iare 1506 ſtaat wederom een wonderſtuk van een kind uit den *Haeg* dat zeer verkrepelt ende twee werf lam wert. Noch op 't zelfde iaar van een vrouw van de *Oude Tonge* uit *Zeeland*, die zeer gequelt was met raſernye ende ydelheid van hoofde. 1507, van een kind te *Pynaecker*, in een buſtelput verdronken. 1509, noch van een verdronken kind te *Pynaecker*. 1510, van een ſchipper woonachtig te *Haarlem*, die gevangen geweeſt had van de Franſchen, ende zeer kreupel en lam gepynigt was. 1511, van de eerwaardige heer en meeſter, meeſter Jacob Soet prieſter, kanonnik tot *Abbenbroek*, en proviſoor van 't *Land van Putten*, die uit neus en keel zes dagen lang ten naaſtenby dood was gebloed. Noch op 't zelfde iaar van een verdronken kind van *Soetermeer*. 1512, van een iong knecht in *Zeeland*, aan de peſt ziek leggende. 1514, van een iong knecht van *Delfsgaeu*, die een lange groote ladder met een haak in de kop gevallen was. 1515, van een maagt in *Zeeland*, zonder ſpreeken in haar uiterſte ſakramenten leggende. Noch in 't zelfde iaar van een verdronken kind te *Leerbroeck*, in het land van Arkel by *Gornichem*. Noch in 't zelfde iaar van een klerk van *Parys*, die ter dood toe gequeſt was. Alle welke door aanroepinge, beloften en offerhanden aan deze lieve vrouwe ten nieuwe kerke van Delft, zeer haaſtelyk en op een wonderlyke wyze zouden genezen, herſtelt en van hare menigerhande qualen verloſt zyn, ſommige ter plaatſe daar zy ziek waren leggende, andere haar alhier in bedevaart latende brengen en op ſtaande voet genezen, aan ſommige zelfs die dit beeld nooit met oogen hadden aanſchouwt, daar van de figuurlyke openbaringe geſchiet zynde, zoo als het zich was vertoonende; ende hier mede gaan wy ſtilſwygens voorby, 't gantſche gros van zoo menigvuldige miraakelen die aan de inwoonende gebrekkelyke deſer ſtad ondertuſſchen zouden hebben ſtant gegrepen, van zoo veelderhanden qualen en gebreeken als men met gedachten zoude kunnen begrypen, zulks en in dier voegen als in 't voorafgaande verhaal van den beelde der Noot Goots in 't kort is geſeyt; de gewoone belofte die zy deden was, ingevalle zy geneſen wierden, ten voordeele van den beelde eenige heilzame dingen te offeren ter zwaarte van haar lyve, dat is haar te zullen op doen wegen met tarwe en wyn, was en vlas, ook wel ten deele met zilver ofte gelt, ſommige beloofden ook 't zelfde met gebeden en aalmoeſſe te helpen opbrengen, dat is 't voorgaande of de waerde van dien om Godts wil te moeten bedelen, eenige deden beloften van den beſten pennink die zy binnen den huize hadden, en zoo voorts. Daerenboven dan gemeenlyk noch iets gedienſtelyk byvoegende van een bedevaart te doen met hare gemeene bueren, dat is de ganſche buurt zoo mannen als vrouwen, daar toe dan bewilligende, of van een belooft getal als behalve haar zelven noch 12. perſoonen van eenderlei ſecte, die ſomtyts ook alle maagden moeſten weſen, na de gelegentheit van de perſoon, om wiens wille de ceremonie geſchiede; den meeſten tyt verbonden zy haar leefdagen lang eeuwiglyk pelgrim van dezen beelden te weſen, dat haar leven gedurende in alle ommegangen als dit beeldt omgedragen zouden werden 't zelfde te zullen navolgen, en dat dikwils in linde klederen en barrevoets, daertoe veele van buyten dan hier ook quamen met der woon, om by alle gelegentheden met den beelde der Noot Godts mede om te kunnen gaan, en haar godtsdienſt daer voor volkomentlyk te kunnen plegen: ten minſten

ſten verplichte ſich de vreemdelingen van jaerelyks hier eens te verſchynen, en dat op den plechtigen ofte grootſten ommegang deſer parochie, ſommige ook met iaarlykſche offerhanden naar vermogen; die van de ſteen verloſt waren deden die veeltyts in zilver beſlaan, en brachten die hier ter gedachteniſſe; de kreupelen gingen zonder krukken henen, en nu geen behulpmiddelen meer van nooden hebbende, lieten die hier ook al blyven, ook wel twee waſſche beenen als tot dankbaarheid van haar gezonde leden vereerende, en zoo voorts. Alle die genen daar eenige van deze genaamde mirakelen waren aan geſchiet, quamen met getuigen onderſteunt zich aangeven in der kerkmeeſters rekenkamer aan den vicecureit, kerkmeeſteren en kapellanen daar toe gemagtigt: inzonderheid geſchiede zulks veel op de iaarlykſche proceſſie, als zy haar beloofde bedevaarden quamen doen, 't welk zy dan voor notaris en getuigen op haar conſcientie en ter goeder trouwe in plaats van een eed moeſten belyden, gelyk zy dan meeſt alle by forme van notariale akten aangeteekent ſtaan, onderteekent zynde by verſcheide geeſtelyke perſoonen het notarisampt van ouds bedienende, als eenen *Paſman*, *Franciſcus Petri Rape*, *Wilhelmus Stail Vicecureit deſer Kercke*, *Johannes Walteri Brant*, *Tomas Nortwijc*, *Franciſcus Cornelii* en andere, waar toe dan tot getuigen wierden geroepen, eenige prieſteren of kapellanen ook veeltyds uit den Goodtshuismeeſteren, dat is kerkmeeſteren; in de eeuwe veertien hondert dikwils daar toe zich latende gebruyken eenen *Philips Keilaert* vice Paſtoor, en onder andere genoemt werdende eenen Heer *Jacob Oudewater*, met den Tytel van doen ter tijd *Prochy Paep*, ook altemets wel den bewaarder in geeſtelyke der zieken in 't gaſthuys, 't welk prieſters waren. Voor ieder gelukkige uitſlag dat met den glans van een mirakel mogt doorgaan, wierd een ongewoonlyke proceſſie gedaan wanneer twee mirakulen dicht achter den anderen vielen, om al de verbonde pelgrims niet te zeer belaſten, wiert tot haar verligtinge, dikwils een proceſſie voor die beide gedaen, ook als 'er een gebeurde dicht voor een jaarlykſche proceſſie (die verſcheide waren) wierd daar ook wel met eenen onder begrepen; want de pelgrims haar beloften niet vervullende, gaf men voor dat die wederom op nieuw wierden gekaſtyd. Een iegelyk kan nu beſeffen hoe veele arme en onnoozele menſchen wel onverrichter zake, voor dit beeld gekomen zyn, of van verre hebben aangeroepen, want ten gebeurt een iegelyk niet (gelyk men zegt) ſuiker met pollepelen te eeten, ofte van de gelukkige te zyn, en welk rechtzinnig menſch zoude in eenig deel kunnen gelooven, dat Godt de Heere, voor zulke zoo regelrecht tegen zyn h. geboden ſtrydende dienſten, alhier zoude genezen hebbben, alle die hem toegebracht wierden en qualyk geſtelt waren, gelyk hy eertyds op deze wereld wandelde in 't land Genezareth dede. Maar noch een zonderling verhaal vinde ik onder de voorgaande aangeteekent, nopende den brand op den toorn in den iare 1441, dat in het 38 artykel van de oude beſchryvinge vermelt werd, 't welk wy om de vreemde vertellinge, en de omſtandigheid van dien brand noch zullen volgen laten.

Van merckelicke Teyckenen ende Mirakele die hier geſchiet ſyn van deſe Goodts-Huiſe doe die riede Cap van den Thoren ontſtack van den Blixem.

Int Iaer ons Heere M. CCCC. *en* XLI. *op Heilich Aſcentioensdach namid-dach*

dach onder die Preecken, rees onweeder van Blixem ende Donder, ende den Thoren van deser Kercken was toe gemaeckt gelijckt thoochste van de vier kleine Torentgies, staende besyde de Bommelgaten van de Clocken en daar was over de bellefroit vande Clocken int hoochste van den Thorengemaeckt een riede Cap een verbeteringe. Dese riede Cap worde op die tijdt van den Blixem ende Donder ontsteke, ende wort haestelick een grote brant die vreselick an te sien was, also dattet scheen dat alle dat Goodts-huys vergaen soude van dien brande, ende ouermits veel hout-werk dat buiten om de Bommel-gaten stont indien men toe metselden ende timmerden an die cleine vier Torenges als van stallage. Dat gemeen volck doe in der Kerke veel wesende ouermidts datter een Doctoor in der Godheit van der Augustynen oorde Preecte. Als men dan dit gewair worde was een ygelick vervaert, niet wetende dair toe te doen, seer beclagende dat schone Goodts-huys also te bederuen, ende bade Gode ende Maria der Noot Goodts om gratie ende bistandicheit, dat sy hoor Goodts-huis beschermen wilde. So syn daer sommige geweest, cloecke Mannen rijck ende arm van alre staten als vurich wesende, hem geen arbeit ontsiende noch vrese ofte perijckel des groten brants doir de liefte des Goodts-huis, ende syn haestelick op den Thoren bouen gelopen, ende mit groter Goddelicker voorspoet synse lichtelick by den brant gecomen, ende hebben dat hout-werck ende riede Cap neder-getogen in corter stont onversaecht doir de brant lopende, also dat sy merckelicke voelde als sy namaels seyde doen sy neder quamen, dat Godt ende die wairde Noot Goodts hem sonderlinge by-gestaen hadde, ende hadde die brant die so groot ende so vreselick te sien was, seer lichtelick en haestelick geslesset, ende daer en was niemant van hem allen gequets geweest an lijf of an lit, nochtans waren daer sommige die haer cleren van haar syde groffelicke verbrant waren, haer gordelen van haer lijf, met hoir lichame bleue ongequetst, so dat sy hem seluen int af-comen besiende seer verwonderde, &c. Ten anderen waren daer sommige menschen cloeck, ende mit naersticheit lopende na de watere om dat bouen te bestellen, ende dat vreemde is te vertellen, maar nochtans warachtich onder andere teickene die toegeschiede, daer lach een Turf Schip een groote Vlette an de oudelangen Dijck, voor een Brouwers huis int water ontrent de cleine stene brugge, ende hadde s' anderen-daechs daer te voer s' auonts daer gelost, dit Schip worde doe ter tyt wten water op-getogen, ende vervult met water, ende also op den hals van weinich menschen door dat cleine steechge gedragen besyde onder den Toren, om water daer wt bouen te besorgen, desgelijck wert oock geuonden an de Volders-graft ontrent dat oude Man-huis, een Schip ofte grote Schuit, ende worde mede in die manieren lichtelick besorgt, ende door dat cleine steechge gedragen, ende met alle vorderinge ende gereschap by den Toren ghebrocht totter slissinghe des brants, sonder eenige sonderlinge groten arbeit, sodat die brant cortelicke gedaen was, ende seer weinich schade dede, dat corts dair voir seer ongesien was, van welcke vorderinghe ende vaerdige slessinge des brants, dat gemeen volck seer verwonderde, ende Gode en Maria seer loefde ende danckte, bysonder die geen, die daer toe meest gearbeit hadde, want die reeschop die tot die brant diende, ende aldaer boue ende benede binnen een half ure gebrocht was die was so ouervloedich dat mense mit veel meer volcks in drye uren daer na niet en soude weder wech tot hore plaetse hebben connen brenghen, ende die Schepen en Schuiten die daer vol waters als van x. of xj. man gebrocht waren, die en mochte men natuirlicke van xx. of xxv. cloecke mannen niet ledich tot horen plaetse beschicken, doir welcke kenlicke Teickenen en Miraculen die kenlick waren voir den oge van alle menschen, ende tot danckbaerheit ende loue van Goodts en synre waerde gebenedide Moeder der lieuer Noot Goodts Maria; so worde geschickt ende geordonneert

by

by Rade vande Geleerde, ende begeerte van der Wedt der Stede van Delft, dat men Jaerlix altoos ten ewighe dage soude houden een schoen statige processy op den Heilige Ascensioens-dach mit den waerdighen Beelde der Noot Goods, gaande omt breetste ende wijtste van alle der nieuwer Prochiebinnen der Stede, biddende Gode ende der lieffer Noot Goods, dat sy hoer Goodts-huis dat sy wonderlick versien hebben alhier willen behoeden voir alle misquame ende hinder, op dat haren dienst aldaer dagelicx meer mach verbreet worden, ten louen van hoer Amen.

Nu dienen wy wel iets van de broederschappen of gildens, welke in beide deze kerken in grooten getale zyn geweest, te reppen; en meene het voor eerst niet ondienstig zal zyn om in d'outheid naar te speuren, of daar ook eenige gryze voetstappen dezer gildens te vinden zyn: ten anderen, of het gebruik doorgaans voor goed gehouden wierd of niet. De broederschappen waren eigentlyk tweederhande, de eene bestont in eene godtsdienstige gemeenschap van broeders en zusters, welke deze of geene beschermheilig voor hunnen patroon verkozen, en eenige regels of bevelen hadden van deze en geene godtvrugtige werken te moeten doen, voor malkanderen te bidden enz. Zy hadden gemeenlyk ook een outaar en kapellaan om op eenige tyden aldaar de mis voor de broeders en zusters te leezen, van welk soort alhier al eenige broederschappen te vinden waren. Van de oudheid der gildens dezer kerk.

Het tweede soort van broederschap bestond uit eenige koopluiden, ambachtsluiden, of neeringe van eene handeling: deze stelde gemeenlyk ook eenige wetten of regelementen op, waar na zy zich in alle gevallen of handelingen zouden hebben te gedragen, en dus mogt niemand in zoo een stad dusdanige handelingen aanvaarden, of hy moest eerst meede gildebroeder werden, en volgens de wetten van het gilde voldaan hebben, gelyk byna in alle steeden noch gebruikelyk is. Zy hadden in die tyden doorgaans in zoo een kerk, daar zy dan haar gilde instelde, meede een outaar en kapellaan, en haare byzondere diensten en godtvrugtige oeffeningen, haare dagen dat zy in de godtsdienst te zamen moesten verschynen, en hadden deze of geene heilig ook voor haar patroon, tot wiens eere zy veelsins dan een outaar onder dien naam oprechteden, en zyn beeldtenis daar op stelde, gelyk alhier reets is gezien, en noch verder zal gezien werden. Het eerste broederschap in deze kerk opgerecht was van het h. kruis, in den iare 1394, en in het derde artykel hier voor vermeld. Wy zullen het voorgemelde onderzoek dan hier eerst laten volgen, eer wy in het byzonder daar iets van melden.

In het 3. *Artykel*, dewyl in de oude kerk al zoo veel van de broederschappen gehandelt is, en wegens deze kerk noch veel meer daar van gewaagt word, zullen wy op die woorden van dit artykel, *worde dair een broerscap gesticht*, den leezer meededeelen wat nut en schade deze gildens en broederschappen al inhebben, van wat ouderdom zy zyn, en welke wetten en regels, zoo van geestelyke als wereldlyke overigheeden, tegens haar gemaakt zyn.

Dat de burgers en ambachtsluiden in zekere gildens of broederschappen verdeeld worden is al een oud gebruik, en had voorheen zyn nuttigheit in, toen de regels der billikheit onderhouden wierden; doch wy zullen hier maar kortelyk aantoonen hoe deze broederschappen dikwils met het beste inzicht niet zyn ingestelt, en veele onheilen, oproerigheden, gevechten en doodslagen veroorzaakt hebben, Om dan eerst van 't oude gildegebruik te spre- Van d'outheid der gildens, en hun veelvuldige misbruiken.

 ken,

ken, komt ons de ordonnantie van *Karel den Grooten, Capit. Caroli. m. tit 2. cap.* 14. voor, alwaar dezen grooten keizer aldus ſpreekt: *De prieſters en dienaren der graven, zullen aan de dorpelingen verbieden, dat ze tegens de geene die iets gerooft hebben geene zamenrotting, die zy gilde noemen, zullen hebben te maken.* De kerkvergaderinge van Arles cap. 9. welke in den iare 1234 gehouden is, ſtelt deze wet: *Om dat 'er door de 'tzamenſweeringe en vloekverwandſchappen dewelke broederſchappen genoemd worden in de ſteden, dorpen en kaſtelen groote aanleidinge tot tweedragt en oneenigheden gegeven worden.* Op dezelve wyze ſpreekt het ſynode van Rouanen, *daar zyn eenige zoo geeſtelyke als wereldlyke perſoonen, welke zoodanige eene maatſchappye aangaan, datze malkanderen in allerhande zaken en voorvallen te hulp zullen ſtaan, en een zekere ſtraffe ordonneeren tegen de geene dewelke zoo een contrakt niet en houden.* Waar uit blykt, dat deze gildens al zeer gemeen zyn geweeſt. Van diergelyke broederſchappen vind men noch in verſcheide kerkvergaderingen gewag gemaakt, als in dat van *Montiſpellon* van den iare 1214 c. 38. *Campinacenſis* van den iare 1238. *Valentinenſis* van den iare 1248, *Avinionenſis* van den iare 1281. De edellieden, gelyk een ſynode van Avinion van den iare 1326 getuigt, waren wel de voorbarigſte in het oprechten van diergelyke broederſchappen, hoewel de gemeene man daar ook zeer naar trachte, en dikwils zulke bondverwandſchappen aanging. Deze zoogenoemde broeders quamen eens in 't iaar by malkanderen, om eene vergadering te houden, en dan te beramen wat 'er in deze of genen gevallen gedaan diende te worden. Men beloofde elkander, wen iemant hen wilde tegenſtaan, hunne heeren alleen uitgezondert, te zullen helpen. Had de eene een geſchil of een vyand, en een haat gevat tegen iemant, alle de anderen zouden daar aan deel hebben. Dit wierd plechtig met eede geſtaaft: en wie zich in deze gevallen niet kloekhertig genoeg betoonde, of uit een overſchot van burgerlyke gulhartigheid zynen vyand, als 't hem ſchoon ſtond, niet luſtig havende, wierd voor een eerloze guit, een eedbreker, en een ſchelm uit zoo een gilde of broederſchap wechgeiaagt. Men verkoos in deze maatſchappy iemant tot zyn hoofd en kapitein, en deed den eed dat zy hem in alles, niets uitgezondert zouden gehoorzamen. En om de banden dezer vereeniging noch naauwer toe te trekken, droegen zy, om elkander miſſchien beter te kennen, dikwils eenderhande kleedinge, daar eenig teeken of kenletter aangenaait was. Men kan wel denken wat ongemakken uit deze broederſchappen gevolgt zyn; zeker al had de kerkvergaderinge van Avinion het ons niet gezegt, wy zouden evenwel begrepen hebben dat alle die broederſchappen niet anders dienden, dan om de gerechtigheid te ſtremmen, van 't gantſche land een moordkuil en een roofneſt te maken; de vreede, geruſtheid, en veiligheid ten landen uit te dryven, de onnoozelen en zwakken te verdelgen enz. Dit zal miſſchien de reeden zyn geweeſt, dat die van *Mechelen* voordezen geen broederſchap of gilde in hunne ſtad gedoogt hebben. Hun bevel luid aldus: *binnen Mechelen zal geen broederſchap, geen gilde, geen byzonder teeken van dezelve, mogen of konnen zyn, behalven alleen het broederſchap der gemeente.* Gelyk dan deze maatſchappyen dikwils een grooten krak aan de wereldſche wetten en rechten gaven, zoo hebben dezelve naderhand en noch tegenwoordig geen minder onheilen aan de heilige wetten van het h. evangeli toegebracht. Men ziet, zoo in deze als de oude kerk, hoe zulke gemeenſchappen aanſtonts een outaar en kapellaan tot haaren dienſt moeſten hebben, en daarenboven

ven

ven een beſchermheilig, daar ſt. *Barbara* en *Urſula* mee luſtig van deelden, en de geeſtelyken hun gewin en voordeel van trokken. Men verzon aanſtonts een deel fabelen en grillen van deze en geene ſchutsheilig; men maakten aan het volk een reex van privilegien wys. Men ſtrooide zoo in predikatien als gedrukte boekies onder het volk uit, dat die in dit, of dat gilde opgeſchreven was, die het teeken of kleed van deeze of geene broederſchap droeg: die zodanig gebeedie ter eeren van deeze of geene ſchutsheilig las, dat zulk een zekerlyk zou zalig worden, of ten minſten verzekert kan zyn dat hy zonder een oprecht berouw van zyne zonden, zonder biegt of kommunie niet zou ſterven. En waar toe dienden zulke boekies en predikatien anders, als om het volk in zyne zonden te ſtyven, en geruſt te ſtellen, en tot zyne kerk te lokken, om onder dit voorwendſel van de offerpenningen wel te varen? En zeker hier in munt de broederſchap van ſt. Barbara wel byzonderlyk uit; want men heeft in het boekie van die maatſchappy als een vaſte waarheid aan het volk verzekert, dat zy de macht had om den ſtervende te hulp te komen, dat Godt alles zal doen, 't geene zy voor de gelovigen die haar eeren zal verzoeken, dat zy de menſchen die haar hoogachten zal verloſſen van een haaſtige dood, en hun een oprecht leetwezen over hunne zonden zal doen hebben enz. Doch de andere broederſchappen hebben alle deze voordelen aan ſt. *Barberaas* gilde niet gelaten, maar ieder heeft zyn kraam zodanig opgeſchikt, dat men met alle gemak, ia als met kouſſen en ſchoenen ten hemel kan klimmen. Dan heeft men noch een abſolutie of ontbindinge voor de broeders en zuſters, op hun uiterſte leggende, verzonnen, gelyk in alle die boekies te vinden is, waar meede alle zwarigheid voor altoos wechgenomen werd, waar van een deel aldus luid: *Door een vollen aflaat vergeef ik u alle de ſtraffen, die gy in 't vagevuur voor uwe voorgaande zonden ſchuldig zyt: en ik herſtel u in de onnooſelheit en ſuyverheit die gy in 't doopzel hebt ontfangen: zoodanig dat voor u, als gy uit deze werelt zult ſcheiden, de poorten der helle geſlote zal zyn, en de deure der wellnſten des paradys open zullen ſtaan, en by aldien gy deze reize niet komt te ſterven, dat deze genade evenwel voor u gereed zal ſtaan in 't uur van uwe dood. enz.* Wie behoeft dan over zyne zonden ongeruſt te zyn, of veel zwarigheid over zyn wangedrag te maken, die zoo hel en vagevuur gemakkelyk ontgaan kan. 't Luſt my niet in deze grollen my langer op te houden.

Den weetgierigen zal nu gebleken zyn, dat deze gildens al van oude tyden heugen; iammer is 't dat zy zoo vaak misbruikt zyn, in zoo verre dat zy dikwils door kerkelyke en wereldlyke wetten beteugelt wierden. Doch 't is zeeker dat hun eerſte oogwit tot heil en welſtand, zoo van kerk- als burgerwetten, gedient heeft. 't Is dikwils geen kunſt heilzame wetten te maken, maar die te onderhouden is een der grootſte wetenſchappen: men doorlope eens alle geeſtelyke en wereldlyke bedieningen, en zie wat daar al omgaat, dan zal men beſpeuren hoe verre zy van hunne eerſte regels, wetten, en inſtellingen zyn afgeweeken, zoo dat het niet te verwonderen is, dat de gildens ook al vroeg met dezen kanker der verdorventheid beſmet zyn.

Overmits wy van de meeſte gildens de inſtellingen en regels niet hebben, zullen wy eenige zaken, die den lezer niet onaangenaam zullen zyn, wegens hunne beſchermheiligen, melden. Het 6 gilde, in onze lyſt hier voor gedacht, was van den h. martelaar *Adrianus*, welke de volders en droog- *Van de beſchermheiligen der gildens.*

 ſcheerders

ſcheerders voor hunnen patroon verkooren hadden. Dezen *Adrianus* is een beruchte martelaar, en is al van overlang in de Roomſche kerk met grooten yver geviert, doch 't deert my dat ons de nette beſchryving van zyn leven ontbreekt. 't Is waar daar werden twee beſchryvingen dies aangaande opgegeven, welke eene door den kardinaal *Baronius* zelfs voor echt werd aangenomen. Maar *Baillet* en *Tillemont*, welke in het onderzoeken van zulke ſchriften de eerſte ſtem toekomt, vinden geen waarſchynlykheit in een van beide die levensbeſchryvingen. Echter hebben zy alles niet verworpen, maar 't natuurlykſte alleen uitgekipt. De Kuylenburgers roemden eertyts als op een grooten ſchat, het hoofd van dezen Adrianus te bezitten, en durfden het naulyks voor eenigen tyt aan die van Utrecht betrouwen om het in eenige gevallen in proceſſien om te laten dragen, en dit was zoo vreemt niet, want in die tyden ging het al veel in zwang om reliquien te ſteelen, of van malkander te ontvreemden, daar ſomwylen geheele oorlogen uit ontſtonden. Maar hoe ſtellen zy het dan met de Vlamingen, die voorgeven het lichaam van dezen heilig te bezitten, zeggende dat het al in de 10 eeuwe van Romen en Henegouwen gebracht is, en naderhand uit Henegouwen, te Geersbergen op den Dender is overgevoert, en dat deze vervoeringe met een meer als gemeene ſtaatzie wort gevierd op den 27 Mey. Doch of die van Geersbergen het lichaam zonder hoofd zullen bezitten, weet ik zoo net niet: ten minſte zullen zy dit niet willen bekennen. Maar dit zal meer zwarigheit verwekken, wanneer de Romeinen zeggen noch tegenwoordig het geheele lichaam te bewaren, terwyl zy teffens verzekeren dat het noch opgeſloten is in een oude kerk, welke daarom de naam van s^t^. *Adrianus* kerk heeft gekreegen. Deze *Adrianus* is ook zeer plechtelyk geviert in Vrankryk; ia in het maandregiſter, 't welke voor het gebeedeboek van s^t^. Lodewyk geplaatſt is, ſtaat het feeſt van s^t^. Adrianus met goude letteren aangetekent, als een der hoogſte feeſtdagen van 't geheele iaar. Ook is Adrianus een van die heiligen welke byzonder in de legers wierd aengeroepen, en wel op het aangaan van een veldſlag. Ook leeſt men in het leven van den h. *Henrikus*, dat hy, zullende tegens de ſlaven gaan oorlogen, het zoogenoemde zwaart van Adrianus aangorde, om zekerder te zegepralen. Dit zwaard, dat voor het rechte zwaard van Adrianus gehouden word, wierd te Walbeek in Saxen als een koſtelyke reliquie bewaard. Dus doende zou Adrianus beter een patroon der ſoldaten, als van volders en droogſcheerders ſchynen te wezen.

In het 18 artykel, van de timmeringe dezer kerke hier voor aangetekent, ſtaat, dat men in den iare 1428, een groot tafereel liet ſchilderen van s^t^. *Chriſtoffel*, daar veel toe gegeeven was, en door een goet kunſtenaar, Dirk genaamt, geſchildert. Het 8 gilde in onze vorige lyſt, is dat van s^t^. *Chriſtoffel*, zoo dat men wel mag denken dat dit gilde voor, of ten minſten in den iare 1428 al in weezen zal zyn geweeſt, in welke tyd de zakkedragers en bierkruyers hem tot hunnen beſchermheilig zullen verkoren hebben. Iedereen weet hoe veel werk men van dezen Chriſtoffel, vooral in de katholyke landen maakt: in Braband en Vlaanderen word hy noch ten hemel gevyzelt; ia daar word zelf zyn afbeeldſel, verbeeldende een grooten reus, in veele ommegangen omgedragen. Iedereen, vooral de legendlezers, weeten ook wel wat de legende van zyn leven, van zyne reusachtige geſtalte, van het dragen van het kindeke Jeſus, enz. weeten te vertellen. Maar iedereen zal miſſchien niet bekent zyn dat de gemee-

ne

ne beschryvinge van zyn leven niet by alle katholyke schryvers, ia zelfs niet by den jesuit *Papenbrochius*, by den kardinaal *Baronius*, by den vermaarden *Molanus*, en by meer anderen, voor een evangelie werd gehouden. *De schildery*, zegt Molanus, *dewelke hem aldus verbeeld*, als een reus, met Kristus op zyne schouderen, en door een diepe rivier wadende, enz., *al mag ze gerekent worden onder die geene dewelke als waarschynlyk voorkomen aan 't eenvoudige volk; zoo zal ze echter by de geleerden geene of zeer kleine geloofwaardigheit vinden.* Ia zyn gansche leven schynt zoo fabelachtig, dat niet alleen de onroomsche, maar zelfs eenige katholyken, het voor een godtvruchtige parabel gehouden hebben, gelyk *Johannes Hunæus*. Ja *Ph. Melancton in apol. Confess. August.* in *de Centuriatoris Magdeb. Centur.* 4. *c.* 12. stellen hem onder de verdichte heiligen welke nooit den aardbodem betreden hebben. De geleerde *Baillet* vind echter geen reden genoeg om hem onder de verdichte heiligen te plaatsen: krielt zyne levensbeschryvinge van fabelen, zegt hy, dat deel is ook veele der allervermaardste martelaren te beurt gevallen, dewelke nochtans voor ware heiligen gehouden worden. Dit is 'er ten minsten van bekent, dat men in de 6 eeuwe al kloosters tot zyn gedachtenisse heeft gesticht. Gregorius de groote maakt al gewag van een klooster in Sicilien op den naam van s[t]. Christoforus: en uit het leven van *Theodorus Siciota*, door *Georgius* beschreven, leeren wy, dat Griekenland al een kerk en een klooster, in de 6 eeuwe, ter eeren van s[t]. Christoforus heeft gehad. Het kan dan wel zyn dat 'er in de oude tyden zoo wel een h. *Christoffel* is geweest, als eenen h. *Adriaan*, maar dewyl men 'er niet veel bescheit van heeft gehad, zal 'er den eenen of anderen broddelaar zoo wat klugtigs van verzonnen hebben. Indien het gevoelen van verscheide katholyke schryvers, zie *Papenbrochius epherner. gr. p.* 18. niet qualyk genomen word, dewelke het leven van *Alexius* voor een verdichtzel houden, en zeggen dat men met het leven van *Johannes Calybeta* noch een nieuwen heilig, met name Alexius, heeft gesmeed: en by aldien 't by sommige geleerden, zonder opspraak te lyden, geoorloft geacht word te zeggen, dat 'er nooit zoo een heilige Margaretha in de wereld is geweest, als ons in de legende opgegeeven word, maar dat men onder dien naam, die een parel betekent, de parel, dat is de alleruitmuntenste der heilige maagden en martelaressen heeft willen eeren: indien het geen kettery is de elf duizent maagden tot een getal van tien of elf toe te verminderen, en zoo doende bynaar omtrent 11000 maagden en martelaressen teffens uit de legende te schrappen, daar het nochtans bekent is dat 'er zoo veele kerken, kloosters, kapellen, outaren, en broederschappen ter eeren van die 11000 maagden zyn geboud, waarom zou het zulk eene onvergeeffelyke misdaad zyn, als'er eeve krachtige reeden zyn, de zelfde vryheid omtrent s[t]. Christoffel te gebruiken? want van zoo eene reuzemartelaar die in het midden der 3 eeuwe zou geleeft hebben, word het minste bescheid by de oude schryvers niet gevonden.

Vorders placht s[t]. *Christoffel* doorgaans in de saletten en voorhuizen, ia in de kerken zelfs, gelyk wy in deze onze kerk zien, geschildert te worden, op dat ieder hem gemakkelyk zou kunnen beschouwen. Ja in Duitsland placht hy buiten de kerk op de kerkdeuren, of op de muren der kerken, afgebeeld te worden; want het eenvoudige en lichtgelovig volkie had zich van een deel domme monniken en priesters laten wysmaken, dat iemant die s[t]. *Christoffel*, dat is zyne schildery, gezien had, dien dag geen

quade dood zou ſterven. Daarom ſtonden 'er deeze vaarzen doorgaans onder geſchreven.

Chriſtophore ſancte, virtutes ſunt tibi tanto,
Qui te mane vidint, nocturno tempore redent.

dat zoo veel wil zeggen, als dat de deugden van s[t]. *Chriſtoffel* zoo groot zyn, dat de geenen, die des morgens zyn beeld zal gegroet hebben, een blyde nacht zal genieten. Dan ſtont 'er ook wel dit onder:

Chriſtophori ſancti ſpeciem quicumque tuetur,
Iſta nempe die non morte mala morietur.

dat te kennen geeft, dat wie op een dag het beeld van s[t]. Chriſtoftel zal gezien hebben, op dien dag geen quade dood zal ſterven. Dan was 'er dit onderſchrift noch:

Chriſtophorum videas, poſtea tutus eas.

waar van de zin is, na dat gy Chriſtoffels beeld hebt gezien, zult gy zonder gevaar en wel bewaard gaan. Ik meene nu genoegzaam vertoont te hebben, hoe los, bygelovig, en blind men in die tyden al is geweeſt; en is het heden wel beter, ia niet ſlimmer in veele roomſche landen geſtelt?

Van St. Lukas-gilde.

Maar laat ons tot het gilde van s[t]. *Lukas* ofte der ſchilders, nu noch in wezen, en in onze lyſt het elfde in rang, overgaan, en zyne wetten en regelen, zoo verre ons die bekent zyn, voorſtellen. Intuſſchen zy het ons gegunt eenig onderzoek over den h. Lukas te doen, of hy een ſchilder is geweeſt, gelyk ons het lichtgelovige volk gaarne in de hant zou ſtoppen. Want zy zeggen dat dezen kunſtenaar met zyn begaaft penſeel Kriſtus, de h. maagt Maria, de h. apoſtelen Petrus en Paulus geſchildert zou hebben: trouwens deze gedachten worden zelf door de achtbaarheid van verſcheide geleerde ſchryvers onderſteunt, als *Molanus*, *Baronius*, *Poſſevinus*, *Sixtus Senenſes*, *Aringhius*, *Caſalius* enz. Dat meer is, daar zyn kerken of kapellen, dewelke zodanige ſtukken, die *St. Lukas* geſchilderd zoude hebben bezitten, en aan de menſchen vertoonen. Onder anderen is er, volgens 't oordeel van *Kircherus*, in zyn latio cap 8, eene kapel te Trivoli, daar het portrait van den zaligmaker, door s[t]. Lucas geſchildert, zederd een menigte van jaren bewaard is geweeſt. Maar wat de ſchilderyen van de allerheiligſte maagd belangt, die worden in de vermaarſte ſteden der werelt gevonden. Romen alleen vertoont 'er vier, Lorette, Bolonie, en Venetien, in Italien, Sivilie in Spanie, Avinion in Vrankryk, Regensburg, Aken en Kamerik onder het keizerryk, Czenſtochow, in Polen, en meer andere plaatzen, verheffen hunnen kruinen moediger ten hemel om 't bezit van zulk een kunſtigen ſchildery. Die van Praag in Bohemen rekenen 't zich ook een zonderlinge eer dat zy zulk een lieve vrouwenbeeld, 't welk s[t]. Lukas geſchildert zou hebben bezitten, het welk paus *Urbanus V.* zou vereerd hebben aan keizer Karel IV. niet tegenſtaande de getuigeniſſen van zoo veele deftige mannen, en het vertoonen van zulke kunſtſtukken, die den h. Lukas geſchildert zoude hebben, zoo word s[t]. Lukas tegenwoordig door de geleerdſte en ſchranderſte mannen uit het getal der ſchilders uitgemonſtert. Onder alle de ſchryvers van de eerſte eeuwe is 'er niet een, die een ſchilder van s[t]. Lukas maakt, hoewel het dikwils te pas quam, en dat ze alles,

les, wat ze van hem weeten uitvoerig in den dag zetten. *Simon Metaphrastes* en *Nicephorus*, die 'er omstandig van spreeken, zyn te laat in de wereld geweest, en hunne geloofwaardigheid is by de beste schryvers zoo laag van prys, dat men wel naar hunne zegsmannen mag vragen: des mag men, zoo lang zy 'er geen weeten te noemen, zyne toestemminge wel opschorten. Echter *Theodorus Lector*, een schryver van de 6 eeuwe, heeft in geschrift nagelaten, dat s^t^. Lukas de allerheiligste maagt uitgeschildert heeft, en dat deze schildery naderhand van Jeruzalem gezonden is aan de keizerinne *Pulcheria*. Maar *Theodorus Lector* had zyn gezeg ook behoren te bewyzen, ten ware hy dacht, dat een geval over 500 iaaren voor zyn leeftyd gebeurd, en nergens door den adel der geloofwaardige schryvers ondersteunt, enkel op zyn verhaal zou aangenomen worden. Doch wat 'er van zy of niet, de jesuit *Bollandus* zelf, of *Tillemont* en *Baillet*, getuigen *in tom.* 1. *bladz.* 46. van de levens der heiligen, dat de godtvruchtige lichtgelovigheid der kristenen van s^t^. Lukas een schilder heeft gemaakt, met hem verscheide beelden, of die hy geschildert had, toe te wyzen. Maar indien men onzen s^t^. Lukas paneel en penseel ontneemt, zal men hem dan geene andere loflyke bezigheid toeschryven? In alle manieren; de gryste en geloofbaarste schryvers zeggen, dat hy een geneesheer zynde, de kracht der wortelen en kruiden onderzogt; en daar is gansch geene reeden, zegt de oordeelkundige *Tillemont*, *Memoires pour l'hist. de l'Eglise tom.* 2. 1 *part.* om eene zaak in twyfel te trekken, die *Eusebius*, en alle de ouden, gelooft en getuigt hebben. Dit verhaal kan den lezer dikwils dienen als hy in de nieustydingen en couranten van dat ommedragen der beelden van ons L. vrouw door den h. Lukas geschildert, leest. 't Lust my, om voort te gaan, en op te tellen wat voor kunstenaars, volgens den inhoud der ordonnantie, onder 't gilde van s^t^. Lukas behoren: *Alle de geenen, die haar generen met de schilderkunst, het zy met pencelen of andersints, in olye of waterverwen, als oock glase-schryvers, glasemakers, glasverkoopers, plattiel-backers, tapissiers, borduurwerckers, plaetsnyders, beeldsnyders, werkende in hout ende steen, ofte andere substantie, scheemakers, konstdruckers, bouckverkoopers, hoedanig die souden mogen zyn, die hen alle te samen gehouden zyn te reguleren na de ordonnantien*, van 't gilde, *op de boete en peyne*, daar in gestatueert, volgens het keurboek bladz. 304. Zederd zyn 'er de *Delfsche porceleyn-bakkers* noch bygekomen, die voor zoo veel hunne meeste knechts schilders zyn, uit de natuur van de zaak, aan dit gilde onderhorig zyn, en dewyl dit tegenwoordig de hooftnering dezer stad is, maken die een zeer groot getal uit. Dit gilde heeft zyn kamer op de voldersgraft, in s^t^. Christoffels of oude mannenhuiskapelle, die eertyts tot een looyhalle van de sayen diende, maar sederd den iare 1661 is verandert in de gildekamer van *s^t^. Lucas gilde*. Dit gebouw heeft een fraye en aanzienlyke voorgevel, met vier kruiskozynen verlicht, onder welke ieder kozyn een festoen in witten steen is uitgehouwen, verbeeldende allerhande gereetschappen van de vier hooftneringen onder dit gilde behoorende, als *konstschilders*, *glasemakers*, *porceleynbakkers* en *boukverkoopers*. Boven de gemelde kruiskozynen komen de wapenen van de stad, dat men s^t^. Lukasgilde, en den heer deeken *Dirck Meerman*, ridder, raad en oud burgemeester, als ook hoogheemraad van Delfland. In het opperste van het frontespies vertoont zich het beeld van den vermaardsten der oude schilders *Apelles*. Van binnen vint men een zeer ruime en luchtige kamer, welkers muur daar men in 't inkomen tegens aanziet, en

Beschryving van St. Lukas gilde kamer.

met

met een de ſchoorſteen in zich begrypt, 'teenemaal bekleed is met geſchilderd doek, verbeeldende een groote ſierlyke poort of *Arc triumphaal*, houdende in het midden voor de ſchoorſteen deze latynſche inſcriptie:

FELICIBVS AVSPICIIS.

Ampliſs: Coſſ.

D. EVERHARDI A LODENSTEYN.
D. JOHANNIS GRASWINCKEL.
D. MARTINI PAAUW.
D. THEODORI VANDER DUSSEN.

Nec non

EXCOS. NOBIL. D. THEODORI MEERMAN EQUITIS, CHOMARCHÆ AGRI DELPHICI, COLLEGII D. LUCÆ DECANI, LOCUM HUNC, ARTIUM NOBILISSIMÆ PICTURÆ DICATUM ÆRE COLLEGII EXTRUI ET ORNARI C. C. SEX H. A. COLLEGII PRÆSIDES.
CIↃ. IↃC. LXI.

Waar uit men ziet, wie in dees tyt burgemeeſteren en deken van het gilde waren, doen deze kamer de ſchilderkonſt toege-eigent, opgerecht en vercierd wierd, en welke de 6 hooftluyden waren, onder wiens beleit en zorg dit ook verricht wiert, welkers wapenteekenen onder dat van 't gilde zyn by gevoegt: te weeten *L. Bramer*, *C. de Man*, *A. v. Velde*, *A. v. Sanen*, *Q. Kleynoven*, *A. Keyſer*. aan de rechter zyde van dezen ſteen daar deze inſchryvinge op ſtaat, zit de ſchilderkunſt met paneel en penceel in de handt. Aan de ſlinker zyde, en even gelyk matig praelt de bouwkunſt met een winkelhaak, paſſer, en beeldhouwers hamer voorzien, de beeldhouwery teffens verbeeldende. Haar voeten ter wederzyde de ſchoorſteen zyn ſmalle neederhangende feſtonnen van allerhande ſchildergereetſchap, waar benevens zich trappen vertonen, om tot de voornoemde triumphboog in te gaan, waar onder men twee metale beelden levens groote, tegen over elkander ſtaande, ziet pronken, *Mercurius* en *Apollo*, als mede twee borſtbeelden op de hoeken van de baluſter der trappen, *Zeuxis* en *Artemiſea*. Dit is ter liefde van 't gilde geſchilderd, door den voornoemden hoofdman *Cornelis de Man*, gelyk *Leonard Bramer*, uit gelyke zucht in het houtgewelfzel, beſtaende in acht vakken de zeve vrye kunſten geſchilderd heeft, en het achſte vak met een afbeelding der ſchilderkunſt verſierde. Dewyl de vrye kunſten genoeg bekend zyn, zal ik alleen een kort bondig memoriaal vaarſie hier op ziende, voor de latiniſten, hier by voegen.

GRAM. loquitur, DIA. vera docet, RHE. verba colorat.
MUS. canit, AR. numerat, GEO. ponderat, AST. colit aſtra.

Et liberales & ſerviles artes, uno hoc diſticho, comprehenduntur.

Lingua, Tropus, Ratio, Numerus, Tenor, Angulus, Aſtra.
Rus, Nemus, Arma, Faber, Vulnera, Lana, Rates.

Aan de middelſte nok van het gewelfzel hangt een uitgeſneeden wapenſchild van den heer deeken, wederzyts even ſchoon, met de ridder order

dre rondom verciert, welk ſchild, vaſt aan de vier geſchilderde ſnoeren, door vier engelen die in de lucht zweven gehouden werdt. De glazemakers om van geen karigheit beticht te worden, hebben alle de venſterglazen ter liefde van de gildekamer geleverd, terwyl de porceleynbakkers de ſtoelen bezorgden. De kamer dan voltooyt zynde, hebben zy van de overheit der ſtad deze volgende voorrechten en vrydommen verkregen.

" ALſoo de Hooft-luyden van S^t. Lucas Gilde de Heeren vande Weth " der Stadt Delft te kennen gegeven ende geremonſtreert hebben, dat "die van het ſelve Gilde, veele onkoſten hebben moeten ſupporteeren met "het oprechten ende toeſtellen van derſelver nieuwe Gilde-Kamer, op de "oude Looy-halle alhier, waer door genootſaeckt waren geweeſt, niet al- " leenlijck eenige middelen van het Gilden te employeren, maer oock tot " verval vande koſten deſwegen gedaen, tot laſte van het voornoemde Gil- " de eenige penningen te lichten, omme welcke laſten, ten minſte beſwaer- " niſſe van de gemeene Gilde-broeders, ende ten meeſten oirbaer van het " Gilde wederom af te leggen, ende daer van te werden geſubleveert, de " voornoemde Hooft-luyden te rade geworden waren, omme eenige poin- " ćten te concipieeren, verſouckende dat de ſelve, by de opgemelte Heeren " vande Weth, ſouden mogen vaſt geſtelt, ende gearreſteert werden, Soo " Is 't, dat deſelve Heeren het voorſz verſoeck overgemerckt, mitſgaders " de voorſz poincten geexamineert ende overwogen hebbende, goet ge- " vonden hebben te Keuren ende Ordonneeren, Keuren ende Ordonneren " by deſen.

I.

" Eerſtelijk dat alle vreemde Geſellen, die van buyten by eenige Mee- " ſters ofte Winckel-houders, onder het voornoemde Gilde reſorterende, " als Knechts haer in dienſt begeven, omme by de ſelve te wercken, in " plaetſe van tien ſtuyvers, volgens het ſeſde Artikul van den Gilde-brief, " van nu voortaan voor inkomſt-geldt ten proffyte van 't Gilde ſullen ge- " ven twee guld: tien ſtuyvers.

II.

" Amplierende ende altereerende het ſeven ende dertichſte Articul, " dat van nu voortaan alle de Proeven ſullen moeten gedaen werden op de " voorſz nieuw gemaeckte Gilde-kamer, ende ſal den proeveling geduy- " rende hy onder ſijn Proef ſit, by den Hooft-man, outſt in dienſt zynde, da- " gelijcx op deſelve Kamer geſlooten, ende weder af gelaten werden, ſul- " lende den Prouveling, voor yder dach dat hy als vooren onder ſijn Prouf " ſal ſtaen, gehouden ſijn, ten behouve van 't Gilde te betalen ſes ſtuyvers, " ende ſal daer-en-boven tot ſijn eygen koſten aldaer moeten verſorgen " ſoodanige meterialen ende gereetſchappen als tot het doen van deſſelfs " Prouf van noden ſullen weſen, doch ſal tot gerijf van die geene die haer " Prouf van 't Drayen van Platielen of Porceleyn-backen ſullen doen, een " Wiel tot koſten van het Gilde geſtelt werden, alle welcke Proeven ge- " keurt, ende opgenomen ſullen werden, by alle de regerende, ende laeſt " afgegaen Hooft-luyden, mitſgaders twee Proef-meeſters, ten opſichte " van welcke vacatien den Proeveling ten behouve van yder van de voorſz " Hooft-luyden ende Prouf-meeſters ſal moeten betalen, voor alle viſita- " tien drie ſtuyvers, behoudelijk dat indien de ſelve viſitatien meerder als " drie in getal ſijn, van de overige niet ſal betaelt worden.

I I I.

" Dat mede het geene by Ampliatie van haer Achtb: op den 16. Augusti
" 1655. aengaende de Prouve vande Glaes-makers is gestatueert oock van
" nu voortaen geobserveert ende onderhouden sal werden ten regarde vande
" Prouve vande Platiel ofte Porceleyn-backers, namentlijck dat, indien
" yemant van de deselve Platiel ofte Porcelyn-backers-Prouve qualijk uyt-
" gevallen, ende by de Hooft-mans van 't Gilde gewraeckt sal wesen, dat
" den soodanigen gehouden sal sijn, een Jaer ende ses weecken daer naer
" noch voor knecht te werken, voor, ende al-eer hy sijn Prouf wederom
" sal mogen beginnen.

I V.

" Alle publijcque Venduen, Auctien, ofte openbare verkoopinge van
" Schilderyen, Konst-boecken ofte andere goederen en waren, onder dit
" Gilde begrepen, sullen van nu voortaen op geen andere plaetse mogen
" gehouden werden als op de voornoemde nieuwe Gilde-kamer, daer toe
" aldaer bequame gelegentheyt versorcht sal werden, om de op te veylen
" waren aen de liefhebbers door de Gilde-knecht te vertoonen, mits dat de
" verveylders onvermindert den Boelhuys-meesters-recht, daer vooren aen
" de Gilde-knecht sullen betalen voor sijn dienst ende opsicht, yder dagh
" vier-en-twintigh stuyvers, ende voor het gebruyck vande Camer, ofte Ca-
" meren ten behouve van 't Gilde twee gulden tien stuyvers daegs, soo lan-
" ge deselve goederen aldaer vertoont ofte verveylt sullen werden, behou-
" delyck ende met dien verstande nochtans, dat die van het Gilde, sullen
" moeten sorge dragen voor de waren ofte goederen aldaer vertoont, en-
" de op geveylt werdende, mitsgaders voor de vermissinge van dien inne
" te staen.

V.

" Alsoo ondervonden werd dat op het weeckelijck Boelhuys veel Schil-
" deryen van buyten alhier inne gebracht, ende aldaer opentlijck, ende on-
" der andere goederen op geveylt ende verkoft werden, tot merckelijcke
" præjuditie ende schade van de Schilders binnen dese Stadt woonachtich,
" soo sal voortaen niemant sich vervorderen eenige Schilderyen van buyten
" inkomende, op het voorsz weeckelijck Boelhuys te verkopen, ofte doen
" verkopen, op de boete van dertich stuyvers op yder stuck Schildery, ten
" behouve van 't Gilde te verbeuren.

V I.

" Dat, ingevalle van het twaelfde Articul van den voornoemden Gilde-
" brief alle questien het selve Gilde concernerende op de ordinaris maende-
" lijcke vergaderinge vande Hooft-luyden, is het doenlijck, sullen ter ne-
" der geleyt werden, edoch indien ten versoucke van yemant een extraor-
" dinaris vergaderinge geleyt wierde, sullen de Hooft-luyden voor hare
" Comparitie, in plaetse van eene gulden, volgens het achtiende Articul,
" van nu voortaen genieten, eene gulden sestien stuyvers, die betaelt sul-
" len werden by die geene, dewelcke de voornoemde Hooft-luyden ver-
" staen sullen, ongelijck te hebben, ofte daer inne schuldig te zyn.

" Blyvende wyders alle de verdere Articulen en Ampliatien vande
" voornoemde Gilde-brief, door desen niet gealtereert sijnde, in haer
" vigeur en waerde. Aldus gedaen ende gearresteert by de Heeren van-
" de Weth, den sesden February 1662. ende gepubliceert naer het luy-
" den

" den vande groote klocke op 't Stadt-huys, den elfden daer-aen-volgende.

Onder ſtont, In kenniſſe van my, *ende was onderteyckent*,

H. van Bleyswyck.

In het zesde artykel van deze vermeerderinge of nieuwe ordonnantie, werd van een maandelykſche vergaderinge der hoofdluiden van het gilde gewag gemaakt, *om alle queſtien het zelve gilde concernerende, is het doenlyck ter neder te leggen.* Dit geſchied alle vier weken des maandags na de middag de klokke 5 uren, en volgens het 12 artykel van den gildebrief zyn de hooftluiden als dan verplicht daar te verſchynen op eene verbeurte van 24 ſtuivers. De zaaken die aldaar te verrichten zyn, beſtaan niet alleen in eenig onderzoek over eenige verſchillen die het gilde raken, maar ook om de rechten en ordonnantien hun door de overheit verleent, in allen deelen te doen onderhouden, en daarin geen de minſte inbreuk te gedogen. De hoofdmannen dan uitſpraak over eenige geſchillen gedaan hebbende, en eenige gildebroeders hun daar in zoo zy vermeenen buiten recht bezwaard vindende, vermogen volgens het 18 artykel, van de uitſpraak der hoofdluiden een akte lichten, en zich verder vervoegen by de heeren burgemeeſteren. De boete der zake by overtreding van den gildebrief vallende, mogen de hoofdmannen die eiſchen met haaſtige rechtsvordering, en vermag den tegenſtrever in rechten daar tegens niet ontfangen werden, voor en aleer hy de zelve boete te berde zal brengen, in handen der hoofdmans, volgens akte hun verleent den 2 July des iaars 1612. Voorts moeten zy een net regiſter houden van alle knechts en iongens, die by de meeſters, onder dit gilde behoorende, werden aangenomen, zynde zelf de meeſters gehouden met de zelve knechts te verſchynen op de gewone zitdagen, en hun behoorlyk aan te geeven, met bepalinge des tyts hoe lange zy by de zelve meeſters verbonden zyn, welke tyt verlopen zynde, die knapen verplicht zyn met hunne meeſters op nieuw voor de hoofdluiden te verſchynen, en akte uit het regiſter te lichten, dat zy hunne meeſters behoorlyk hebben voldaan, zonder welke akte de knechts by geene andere meeſters mogen aangenomen werden, op een boete van 30 ſtuivers, zoo wel by de meeſters als knechts, elk te verbeuren ieder dag dat zy zich hier niet naar gedragen hebben. Wegens 't verrichten dezer akte, benevens het intekenen en andere zaken, is 'er ook eenig recht ten behoeven van het gilde geſtelt. De hoofdluiden waren outtyts maar vier in getale, doch ſedert den iare 1648, zyn 'er noch twee bygevoegt, zoo dat 'er nu 6 zyn, te weeten, twee ſchilders, twee glazemakers, en twee porceleinbakkers, van welke 'er, volgens het 22 artykel van den gildebrief, alle iaren de helft mogen afgaan, te weeten, van ieder ambacht een, welke afgaande, nu twee iaren gedient hebbende, de naaſtvolgende twee iaren buiten dienſt moeten blyven, werdende in hunne plaatſen, by de aanblyvende een dubbeld getal van mannen uit het gilde voorgeſtelt, en aan de heeren burgemeeſteren overgelevert, welke jaarlyks op s^t^. *Lukas dag*, zynde den 18 October, nieuwe hoofdluiden uit dit dubbeld getal verkiezen.

Dus verre van s^t^. *Lukas* gilde: het beroud my dat wy zyne geeſtelyke regels, wegens de kerkelyke zaken, ook niet hebben konnen vinden: want dit gilde zal buiten kyf ook outtyts met een koſtelyk outaar en outaarſieraden zyn verſiert geweeſt, en ook zyn byzondere kerkdienſten gehad hebben; maar wy mogens ons by gebrek dier zaken tot een ander gilde begeven.

 S^t^. Ni-

't Gilde van St. Nikolaas. *St. Nikolaas gilde*, tegenwoordig noch in wezen, is van outs een der vermaardste dezer stad geweest, dewyl onder het zelve in 't gemeen behoorden alle de geenen die met gewicht, maten, en ellen verkoopen, ook al dat tot de marskraam behoord, en benevens veele anderen in hunne gildebrief uitgedrukt. Deze hebben een huis tot een gildekamer gehad, gelegen aan den langen dyk, achter de markt, genaamt de *Coomans kolf*, of wel *Keysers hof*, om dat zy hunnen deeken of opziender keizer noemen, welk huis thans verkoft is, doch van outs na 't schynt alleen tot hunnen dienst gebezigt wierd, alwaar zy alle avonden, namentlyk, die onder dit gilde hoorden, vergaderden, en van drank voorzien wierden; terwyl zy onder het drinken van een kanne biers hunne waren onder malkanderen vermogten te verkoopen, volgens oude wetten en keuren van den iare 1526, welkers begin wy alleen, rakende een gemene manier, den liefhebberen der oudheden zullen mededeelen.

Item inden eersten als die Gilde-broeders des avonts in 't Keyzers Hof vander Maers vergadert sijn, ende die Keyser, Stede-houder ofte andere, die in des Keysers stede na ouder costuyme sittende, list gebiet, soo sal elck swygen, ende lesen een Pater Noster, ende Ave Maria, voor die Gilde-broeders, ende Susters, die uyt den Gilde gestorven sijn, ende voor alle Christen gelovige Zielen.
Noch een Pater Noster, ende Ave Maria, voor die Gilde-broeders, ende Susters, die als-noch in 't Gilde syn, dat haer Godt neringe verlene tot haerluyder Ziele Zaligheyt.
Item als-dan sal men na den Sonne ommeganck vragen den Gilde-broeders, of sy yet veyl hebben, eerst den Mercheriers beroerende, maer indien daer yemant van buyten is, die sal eerst mogen zijn goet veylen. Ende wort voort verboden dat niemant met Stoelen ofte Bancken of anders sal mogen sitten, yemanden sittende inde Kolf, daer by den ommevraegh vanden Keyser of presiderende soude mogen belet worden, ende dat op te boete van ses stuyvers te verbeuren, by den genen die contrarie desen gedaen sal hebben.

Het twaalfde artykel toont mede wat uur de koopmanschap aanging, en hoe lang des keysers zitplaets open bleef, al eer een ander hem vervangende, het gebed liet doen, en tot d'omvragen trad.

Item men sal des Keysers stede vry houden des avonts tot ses uyren toe, ende als de klocke ses heeft, soo sal d' eerste vanden Hooftmans, ofte by gebreecke van dien, een ander ouden Hooftman present wesende, gaen sitten in des Keysers stede, ende doen lesen ende vragen omme, achtervolgende d' Ordonnantie. Ende niemant en sal eenige Honden te Hoof brengen dan des Hoofs Hond, op de boete van een blanck.

Daar waren ook wetten, tegen 't vloeken en zweeren, leugenen te verwyten, schempwoorden toe te spreeken, toenamen te geven, een ander zyn plaats te beslaan, en diergelyke, tot voorkoming van alle wanorde. Tegen de toegang van personen geen gildebroeders zynde, was dit reglement byzonder.

Alsoo men bevind seeckere twist en ongeregeltheyt dagelijx te gebeuren inder Colve, overmits dat men den ingangh van dien gedoogt, veel diversche persoonen geen Gilde-broeders zijnde. Soo is 't, dat voortaen niemant tot 't gebruyck ofte ingangh vander voorsz. Colf toegelaten en sal werden, dan die volle Gilde-

broeders zijn, ende de kinderen van dien; mits dat een persoone geen gildebroeders synde tot drie reysen toe, binnen een Jaer aldaer mede sal mogen komen met voorgaende verlof vande Keyser, Stede-houder, ofte in haar-luyder absentie van den genen die presideert, ende anders niet, in soo verre hy oock aldaer gebragt ofte verantwoord word van een Gilde-broeder, welcke Gilde-broeder gehouden wort te responderen voor den voorseyden personen, indien hy yet misbruyckt jegens d'Ordonnantie van der selver Colve, ende dit van elcke poinct ende reyse op te boete van twaelf stuyvers, tot proffijte van den Gilde, soo wel te verbeuren by die sulcx geen Gilde-broeder sijnde, in der Colve komt, als by den genen die hem daer brengt, te inne met willekeur recht 't haer-luijden koste.

Ende of gebeurden dat yemant geen Gilde-broeders sijnde, sulx boven de voorsz drie reysen inder Colve quamen, die en sal geen bier getapt worden, noch oock van buyten inder Colve moeten innebrengen, noch oock van andere Gilde-broeders drincken, noch spijs geven, ende geadministreert worden, op die boeten van elcke reyse dat contrarie gedaen worden van twaelf stuyvers, tot proffijte van den Gilde, soo wel te verbeuren by die knape die den dranck verkoopt, ende by den genen diese aenbrengt, als by den genen die spijs ofte dranck administreert, geinnet te worden met wille-keur-regt tot haer-luyder kosten, behoudens die Heer ende die Stede hier ende 't eynden haer recht, jegens den voorsz inobediente personen van gewelt ofte anders, dat hy daer meer aen misdaen mach hebben.

Het vyfde artykel van dit reglement toont mede 't uur en d'ordre op 't rekenen van 't gelach.

Niemant en sal oock op gelijcke boeten inder Colve moeten veylen ofte koopen eenigerley goet, naer dat by den knape 't gelach bereeckent, ende mitten borde, naer ouder gewoonte, ommegegaen sal sijn, 't welck hy beginnen sal terstont na dat die klocke seven geslagen sal sijn, op te boete van twaelf stuyvers als voren, ende die selve te innen als voren.

Tot dit artykel is een uitbreiding hoe men zich des winters nopende de onkosten van 't vuur gedragen moest.

Een ygelijck sal voor-aan blyven sitten, op sijn plaets in alle stilheyt sonder over hoop te loopen, ofte eenige luytruftigheyt te plegen, ten eynde het recht van vier behoorlijck gecollecteert ende van een ygelijck ontfangen mach worden tot naer dat den Keizer ofte presiderende de stok neder geleyt sal hebben.

En in 't iaar 1546. wiert dese volgende keur gemaakt, tegen die geene die beschonken zynde s^t. Niclaas-Colve bywoonden, en 't gezelschap beroerden.

Alsoo tot kennisse van mijn Heeren van die gerechte deser Stede gekomen is, dat eenige personen komende sijn, 't savonts in Niclaes-Colve, die aldaer veel eertijts hooge by drancke sijnde, seer qualicken, schempelicken, ende onverlatelijcken spreeckende, ende hem dragende sijn, stoorende ende turberende sulcx 't geselschap, dat sy niet waerdigh en sijn, in goede vreedsamige, ende toegelaten vergaderinge te komen, maer genoug verdient niet alleen uyt den voorseyden vergaderinge, maer uytter Stadt van Delft gebannen te zyn. Soo ist, dat de selve mijn Heeren hier inne willende voorsien, geordonneert, ende gekeurt hebben, tot ruste ende vrede van 't voorseyde geselschappe, dat alle die gene die by den Keyser van der voorsz. Colve, omme sake wille, den inganck vander selve Colve geinterdiceert word, ofte eenigersints anders gecorrigeert naer vermogen d'Ordonnantien

daer van sijnde, gehouden sal sijn, de selve interdictie ofte correctie t'obedieren ende hem wachten eenigersints binnen der selver Colve, binnen den gesetten tijd weder te komen, ofte oock schempelijcken of onverlatelycken ofte eenig sints qualijcken daer jegens te spreecken, op de boeten van elcke point ses gulden van xl. groot den Heeren, die Stede, ende 't Gilde elcx een derden-deel, te innen met een Stede Bode, mit wille-keur-regt, ende daer en 't eynden gecorrigeert te werden tot discretie van Schepenen, naer gelegentheyt vander saken, wel-verstaende indien yemant dochte hen beswaert te sijn, metter voorsz. interdictie ofte correctie, die sal in-dien gevalle, eerst ende alvoren hand-vullinge gedaen hebbende van die voorsz boeten, van ses pond, 't selve mogen versoecken aenden gerechte deser Stede, gereformeert te sijn, mits hangende den tijd van Reformatie t'abstineren vanden inganck vander voorsz Colve, op dobbelde boeten ende correctie. Actum den xvij. *January* xv^c. *ses ende veertich.*

Dit gantsche gilde, hoe groot het was, pleeg eens 's iaars met den anderen gezamentlyk een maaltyd te eeten, en wel op den dag van haren *patroon s^t. Nikolaas*, zynde den 6. december, tegen welken tyd een afkondiging wierd gedaan in beide de groote kerken volgens den originelen gildebrief van den iare 1506. luidende de woorden dezen aangaande, aldus:

Item voort sullen alle de Gilde-broeders, ende Susters eens 'sjaers een Maeltijd te samen eeten op Ste Niclaes-dach, ende dat sal men hen in beyde de Kercken laten weten, ende soo wie dan niet en quam eeten, die soude sijn Maeltijd betalen, gelijckerwijs of hy daer mede gegeten hadde, by tien schellingen hollands te verbeuren.

En in geval iemand, geen nering doende, echter uit genegentheid tot dit gezelschap, zoo om haar dagelyksche byeenkomsten, als iaarlyksche maaltyd, in dit gilde begeerden te zyn, de zoodanigen hadden tot haar voordeel deze periode.

Ende soo wie van minne Gilde-broeders wesen willen, ende de neringe niet doen, die sullen met haer Maeltijd ingaen, ende sullen vande Hooftmans minnelijck ontfangen worden.

Het spreekwoord van *Colfferen* schynt ook zyn oorspronk van dit Gilde genomen te hebben, want, te zitten kolfferen, is te Delft zoo veel te zeggen, als in gezelschap, onder een glaesie, den tyd te korten, gelyk de broeders van *de Colf* van ouds gewoon waren. Dit gilde heeft over eenige iaaren een sierlyke kaarskroon aan de oude kerk vereert, voorzien zynde met het merk van haar voorgemelde huis, te weten twee kolven kruiswys over den anderen boven uitstekende.

Om voorts een kort begrip van s^t. *Nikolaas* te hebben, moet ik berichten dat hy, volgens *Hamconius*, de voornaamste beschermheilig van Vriesland was. Deze man merkt ook aan dat de steeden Staveren, Kampen, en Amsterdam, die de voornaamste koopsteden hier omtrent zyn geweest, den h. Nikolaas voor haren patroon gehouden hebben. Ja hy voegt 'er deze reden by, dat s^t. *Nikolaas* de begunstiger der zeelieden was. Wil iemand de reden weeten waarom men den h. *Nikolaas*, die misschien nooit de zee bevaren of ter zee gehandelt heeft, zoo veel machts over de zee placht toe te schryven, die dient by *Molanus* te raatplegen. In den lofzang van den h. Nikolaas, zegt hy, staat te lezen dat zeker man een vaartuig, dat op de

de zee vergaan was, met zyn zoon, die ook verdronken was, door de verdiensten van s[t]. Nikolaas, wederom gekreegen heeft. Hier op zullen buiten twyfel gezien hebben, zegt *Molanus*, die by den h. man drie kinderen plachten uit te schilderen: te weeten, om daar door *te kennen te geeven dat S. Nikolaas de Patroon van de schippers en schipbreukigen is, die hem, doen hy noch leefde en verre van hen was, om hulp aangeroepen hebben. Maar*, zoo vervolgt hy, *waarom doch drie kinderen in een vat geschildert, daar 'er maar van eenen zoon gewag word gemaakt? Ik houde dan veel meer van een andere schildery van s[t]. Nikolaas enz.* S[t]. *Nikolaas* is niet beter gevaren als veele andere heiligen; dewyl ons luttel goet bericht van zyn leven ter handen is gekomen, heeft men kunnen goetvinden om dezen heilig, waar 't moogelyk, eenigen luister by te zetten, met eenige geleende vederen op te toien; doch 't verwondert my dat onze Delfsche schippers s[t]. Nikolaas voorby varende, zich met s[t]. Jacob beholpen hebben.

Het gilde van den zoeten naam *Jesus* is, volgens het 90. artykel, in den iare 1487 door de rhetorykers opgerecht op s[t]. Joris outaar, 't welke hun door de schutters van den voetboog geschonken was, welke doen in de oude kerk waren overgegaan; maar overmits de rhetorykers het gilde qualyk bestierden, en daar dagelyks veel volk inquam, heeft men goedgevonden dat 'er de getydemeesters het opzicht over zouden hebben. Dit geschiede 5 of 6 iaren naar de stichtinge; daar is noch een echte bezegelde brief van overig, inhoudende de uitspraak van de wet dezer stad, wegens de verschillen over de penningen en inkomsten van 't gemelde gilde, waarby gelast werd, dat *die zanckmeesters*, dat is zevengetydemeesters, *in die Nieuwe Kercke mede Hooft-mans sullen wesen van 't voorsz. Gilde, ende onderwinne, handelinge, ende ontfanck hebben van den in-komste van 't selve Gilde, ende sullen ter cause van haren ontfanck schuldigh en ghehouden wesen te onderhouden dat Altaer van den selven Gilde, uyt die selve diensten en oncosten als daer toe staen, en ten dage van desen daer gheweest zyn ter redelijcker wijse, sonder eenige meerder ofte breeder lasten daer op te brengen buyten expres consent en wetenschappe* van de voorsz. Weth, *in eeniger maniere*, &c. was gereekent 13. *Maert* 1497. Ses iaren na zyne instellinge nam dit gilde tot zynen laste aan, een nieuwen dienst van de eerste mis des sondaags 's morgens. Daar is meede noch een groot naamregister, van persoonen die daar onder behoorden, van dit zelve gilde voorhanden, leggende in de lade B.

Het gilde van Jesus.

In den iare 1477 wierd het *h. sakraments gilde* opgerecht, door welkers instellinge verscheide godtsdienstige oeffeningen en diensten in beide de kerken zyn ontstaan, eenige tyd daarna vind men eenige sakramentsornamenten vermelt. Zie hier van breder artykel 108. hier voor.

Van het Sakraments gilde.

Omtrent den iare 1463 wiert het *gilde van s[t]. Hippolitus en s[t]. Ursula* ingestelt, in 't welk zich een groot getal van broeders en zusters lieten inschryven, zie artykel 64. En 6 iaren daar naar wierd *het gilde van ons L. vrouw ter noot Godts* ingevoert, 't welke aanstonts ook merkelyk toenam, maar die van de oude kerk van meerder vermogen zynde, hebben om haar eige voordeel daar bedekt tegen gearbeid, zoo dat het naar luttel verloop van iaren in duigen viel. Deze gildens hadden voor een gebruik, dat zy op hunne patroondagen, mits alvorens behoorlyk verlof gevraagt hebbende, de groote klokken mogten luiden, want in het 86. artykel van de smits werd verhaald, dat hunne knechts zoo wakker en met zulk een geweld hadden geluit, dat de klok onbruikbaar wierd en vergoten moest worden.

Het gilde van St. Hippolitus.

Veele

Veele van de voorheen opgetelde gildens zyn noch in weezen, voornamentlyk daar de neringen en ambachtslieden onder behooren, maar de gildens die maar als geestelyke broederschappen waren, als dat van den *soeten naam Jesus, van ons L. vrouw, van 't H. sacrament, allerheiligste Dryvuldigheit, H. kruys enz.* zyn na de veranderinge der religie afgeschaft, en hunne inkomsten tot andere godtsdienstige werken besteed. Dus verre weder van de gildens by gebrek van meer kundigheit, want den tant des tyts vernielt alles, zullen wy tot de glazen der kerke overgaan.

Heerlyke kerkglazen.

Deze kerk heeft outtyts mede met heerlyke en kunstige glazen gepronkt, daar is noch een kontrakt over van *keysers glas*, 't welk door ordre van zyne keyzerlyke maiesteit Karel V. in den iare 1544, by den kunstryken glazeschilder *Gerrit de Bye Dircksz.* is gestelt in onze lieve vrouwe kapelle dezer kerke aan de noordzyde, waar van de voornoemde meester eerst een tekening had ingelevert, welke met meer andere stukken is wechgeraakt, zoo dat alle de voortreffelyke glazen dezer kerke, die de onbesuisde kerkplunderingen voor dezen noch hadden verschoont, eindelyk door het bedroefde ongeluk van het springen van het kruitmagazyn, in een oogenblik t'eenemaal zyn ingeslagen en in eene eeuwige vergetelheid begraven.

Van d'armoede en herstelling dezer kerk.

Wy hebben voor dezen al dikmaal gewaagt van den zwaren brand des iaars 1536; 't lust ons weder, van deze kerk sprekende, te zien hoe veel schade dit heiligdom door het alverslindende vuur geleden heeft, en door wiens gunst zy naar verloop van tyd zich uit d'armoede herstelde. Deze kerk was vooreerst door haare prachtige timmeragie en overheerlyken tooren al in een slechten staat gebracht, dat is, zy had veel meer vertimmert als men kon betalen, zoo dat zy in dees tyd noch zeer belast was, en veele loopende nacht en dageeters tot haren lasten, dat is loopende renten, had; echter kreeg zy in dien staat zulke bevelen thuis. *Op huyden den* xix^en^. *Juny, anno* xv^c^. xxxvj *Is by mijn Heeren van de Weth collegialiter vergadert zynde, den Kerck-Meesteren van der Nieuwer Kerck binnen Delff geordonneert ende beuolen, den seluen Kercke mit den Thoren weder omme van stonden an te timmeren, ende geconsenteert tot dier behoef die parcelen van Landen, Renten ende Juwelen der seluer Kercke toebehoerende, te mogen vercoepen om die penninghen dair van coemende temployeren an de timmeringhe ende reparatie van dien,* &c. Welke akte ondertekent was met de gewoonlyke handtekeninge van *Cornelis Artsz vander Duffen*, doen ter tyt secretaris dezer stad: en ten einde zy een weinig haar adem mogt halen, verkreeg zy van zyne keizerlyke majesteit een brief van opschortinge en uitstel van de renten, daar zy mede bezwaard was, waar by zyne keizerlyke majesteit liet weten aan alle rechters en officieren enz. dezer landen dat hy ontfangen hadde *die oitmoedige supplicatie van den Kerck-Meesteren ende Regierders van Sinte Ursulen Kercke, binnen syne Stede van Delft, inhoudende, hoe dat by den grooten brande die binnen der voorsz. Stede den derden dach van Meye in den verleden Jare van* XXVI. *gebuerde, die voorsz. Parochie-Kercke, ende vele van haeren Boecken, Ornamenten en diergelijcke behoeften mede verbrandt waren, ende 't voirsz. Gods-Huys grootelijcken belast met los ende lijf-renten, de welcke uyt de Beden en Aelmoessen van den goeden luyden tot noch toe betaelt waren, maer alsoe die voirsz. Kercke nu overmidts den voornoemden brande seer sobere Incompste was hebbende van Aelmoessen, gemerckt den Burgeren ghenouch mit hun selven te doen hadden, ende veele oic verloopen* waren, ende voorts veele der gene die noch waren blyven zitten, ende onder de parochie behoorden,

den, als zy by anderen ter misse gingen, veeltyts by de minnebroederen, *'t konvent van de minnebroeders ofte andere godts-huyzen ongebrant gebleven, zonderlinge zoo binnen der voirsz prochi-kerke zeer weynig plaatse* was *om parochianen huere devotie te plegen, enz. duer welck oic die herten en affectie van der Parochikerke afgetrocke werde, zoe dat mits dien die incompsten zeer sober waren vallende, om totten welcke te versien sy supplianten de voirsz parochikerke geerne weder optimmeren souden, maar* geen middelen voorhanden hebbende om het zelve te volbrengen, en met eene de rentenieren te betalen, ten zy zyne keizerlyke maiesteit hunlieden tot betalinge der renten en lasten voor den tyd van eenige iaren verschoninge verleende, waar toe zy hem zeer ootmoedelyk baden, zoo dat zyne K. M. de voornoemde verzoekers genegen zynde, hunlieder verzoek heeft gelieven toe te staan, de betalinge der renten, die zy wegens de voorschreve kerke schuldig waren, te mogen uitstellen ter tyt toe dat de kommissarissen, die zyne K. M. daar toe zou afzonderen, den staat van onze stad hadden gezien, en op alles in orde onderrecht zynde, daar van verslag gedaan zouden hebben, 't welk geschieden moest *binnen 's jaers date van desen, lastende den selven Commissarisen gelijcke informatie in desen oic te nemen ende rapport van als te doen, om daer na te ordonneren op de petitie van den voirnoemde Supplianten, ende de betalinge van de lasten ende Renten, daer de voirsz. Kercke mede bekommert es, als men bevinden sal naer reden behoiren te geschien,* &c. was gedaan binnen *Bruessel* 1. *December* 1537. De echte bulle met het groote zegel des keizers daar aan hangende, is noch te vinden in het komptoor van de heeren kerkmeesteren in de oude kasse, in de lade D. Dan komt 'er eene latynsche brief van toelating by van *Georgius van Egmondt*, bisschop van Utrecht; zeeker schryver noemt hem aartsbisschop, daar hy in mistast: deze brief is den 30 december des zelven iaars gedagtekent, waar in hy de kerkmeesteren dezer kerke noemt, *Rectores fabricæ ecclesiæ beatæ Mariæ, ac undecim millium virginum opidi Delfensis*, dat is, bestierders van de onderhoudinge of timmeringe der kerke van de zalige maagt Maria, en vande 11000 maagden van de stad van Delft. Deze machtigden hun van hare landen en renten te mogen verkoopen, om met de penningen daar van komende de kerk te herstellen. Des iaars daar naar is een gebod uitgegaan over alle de gildens van de stad, waar in zy alle bevolen wierden, alle iaren de helft van d'inkomsten hunner gildens tot wederopbouwinge van de kerken te verstrekken, en in handen van de kerkmeesteren, daar zy onder hooren, getrouw over te geeven, enz. Dit duurde tot den iare 1547 ingesloten, naar welke tyd de gildens van dezen last ontslagen wierden, en by de kerkmeesteren wierd toegestaan, zoo zy noch niet genoegzaam in staat waren om hunne zaken te redden, een kollecte door de stad te mogen doen. Noch wierd by de heeren van de wet in den iare 1540, besloten en gelast, dat alle de gildens van beide de parochie-kerken zouden hebben haare altaren en altaartafelen te doen herstellen en weder op te rechten, doch van eene grootte en gedaante, vryheid hebbende om die met verscheide schilderyen, de historien der zaken verbeeldende, op te toyen, gelyk wy hier naar noch zullen aantoonen, wanneer wy in 't kort iets zullen melden van beide de kerken in 't gemeen, en daar toe zekere akte bybrengen. Daar by kreegen de kerkmeesteren van deze kerk in den iare 1552 verlof om op nieuw eenig geld op rente te nemen, en tot laste van de kerk eenige lyfrenten te verkoopen. Het recht der kerken,

ken, om de doden te beluiden, wierd meede verhoogt, zoo dat men verscheide middelen uitvond om deze kerk, die zoo ryk niet was als de oude, in haren elendigen staat te hulp te komen. Kort daar naar, te weeten, in den iare 1566, viel die woeste kerkplunderinge en beeldstormery weder voor, zoo dat de gildens op nieuws belast wierden eenig geld tot herstellinge van de kerken, en tot onderhoud der kerkelyke diensten, op te brengen, waar van noch eenige brieven, verscheide gildens van deze kerk in het byzonder rakende, overgebleven zyn. Voor eerst is 'er noch een akte voorhanden aangaande de diensten, hoe de kerkmeesteren dezer kerke in 't begin van den iare 1568, de heeren burgemeesteren aangediend, en te kennen gegeeven hebben, dat wegens de groote lasten en kleine inkomsten dezer kerke, den dienst der eerste misse in de kerk niet meer onderhouden wierd, waarom de heeren burgemeesteren, ten verzoeke der kerkmeesteren, voor henlieden ontboden hebben eenige hoofdmannen der gildebroederen, welke door aanleidinge van de gemelde heeren burgemeesteren, de kerkmeesteren iaarlyks eenig geld toegeleit hebben, tot onderhoud van de voorzeide misse, en by zoo verre de gildens by 't doen van hunne rekeningen, het bybrengen konden, de somme noch te zullen vermeerderen. Waar door de deekens of hoofdmannen der gildens, de eene voor de andere na, zich by burgemeesteren quamen aangeeven, en hun dienst aanbieden, verklarende ieder hoe veel hy tot de voorschreve dienst zou verstrekken, waar van noch verscheide attestatien te vinden zyn, als onder anderen een van het *h. kruis-gilde*, welke lieden in de maand augustus van het voorschreve iaar in de raadkamer zyn verschenen, 't welk de kamer der burgemeesteren dezer stad was, daar zy verklaarden toe te staan, dat het overschot van 't zelve geld by slot van rekeninge, tot voordeel en onderhoud dezer kerke zou gegeeven en besteed werden. Doch hoewel eenige gildens zich hier in zeer goedwillig toonden, nochtans wierden 'er veele andere trage ia onwillige gevonden, waarom de kerkmeesteren wederom klaagden, en het gilde van s[t]. *Adriaan*, dat is der droogscheerders, beschuldigde, welke iaarlyk veele overschietende renten hebbende, nochtans niet meer als eene misse ter week lieten doen, waar toe noch zeker legaat was gemaakt, 't welk men zou mogen gebruiken tot de eerste misse, boven 't geene zy iaarlyx zouden opbrengen ten dienste des zelfs, benevens de andere gildens. Voorts gaven de kerkmeesteren mede te kennen, dat de hard- en weekmoutmakers, gorters, en anderen meest al niet gaven, verzoekende ten dien einde de heeren, of zy hen een akte geliefde te verleenen, inhoudende dat alle gildens tot herstelling van dit heiligdom en eerste misse, iaarlyks eenig geld zouden moeten opbrengen, waarop de heeren burgemeesteren en regeerders dezer stad, deze bede in acht nemende, eenige leeden uit de wet afgevaardigt hebben, om de hoofdmannen der gildens voor hun te doen verschynen, en hen voor te houden en te onderzoeken wat zy uit hun inkomen zouden kunnen missen, ten dienste van de eerste misse in deze kerk: hier over zyn de hoofdmannen der gildens gehoort, dewelke hier van aan burgemeesteren verslag hebben gedaan. Sommige gildens getuigden in de laatste rekeninge meer ten achteren dan te boven te zyn gekomen, verzoekende diensvolgens uitstel voor eenigen tyd, zich vervolgens verplichtende ook iets naar hun vermogen uit te reiken; andere verklaarden rond uit van uit hun geld niet te kunnen ontbeeren; veele wierden belast iaarlyks eenig gelt op te brengen, en daar

van

van is deze akte noch in wezen, welke in het komptoor der kerkmeesteren beruſt in de lade B, en aldus luid:

" UP huyden den XIX^{en}. Decembris A$_{o}$. XV^{c}. tſeuentich, nae dat ten
" verſoucke van mijn Heeren die Kerck-meeſteren van de Nieuw
" Kerck binnen deſer Stede van Delft, voer mijn Heeren den Burghe-
" meeſteren ende Regierders der voirſz Stede ontboeden ende gecompareert
" waeren, die Deeckens mette Homans van den Gilden hyer onder gheno-
" mineert omme te contribueren totten dienſte van den eerſten Miſſe ende
" reparatie van de voirſz. Nieuwe Kerck tgundt een ygelick reſpectiuelijck
" vant ouerſchot wt ſyne Rekeninghe ſoude moeghen ontberen, ſoe hebben
" die ſelue Homans ende Deeckens daer van heur-lieder verclaringhe ge-
" daen, ende is volgende dien by den voirſz. Burgemeeſteren ende Regier-
" ders den ſeluen Deeckens ende Homans belaſt ende geordonneert ten fij-
" ne voirſz. in handen van den voirſz. Kerck-Meeſteren op te brenghen
" ende te betalen als hier nae volcht: te weten het Gilde van onſe Lieuen
" Vrouwen Boodſchap weſende die Snijders, nu te Kerſmiſſe A^{o}. XV^{c}. tſe-
" ventich eerſt-comende ſes Carolus guldens ende voerts tot alle Kerſſe-
" miſſe-daghen daer aen volgende telckens gelijcke ſes Carolus guldens:
" Sinte Eraſmus weſende der Linne-Wevers Gilde, ſal alle Jaers in han-
" den als voeren op-brenghen tgundt ſy-luyden wt heure Reeckeninghe
" ontberen ſullen moeghen, waer van tegens Kerſmiſſe anno een-en-tſeuen-
" tich teerſte Jaer op-gebracht ſal werden: Sinte Michiel weſende der Dec-
" kers ende Verwers Gilde, ſal tegens Kerſmiſſe eerſt-comende in handen
" als voeren op-brengen drie Carolus guldens, ende voerts tot alle Kerſ-
" miſſe-daeghen daer an volghende telcken gelijcke drie Carolus guldens:
" Sinte Adriaens Gilde weſende die Droechſcheriers, ſullen geuen Kerſ-
" miſſe anno XV^{c}. een-en-tſeuentich, ſeuen Carolus guldens, ende ſullen
" ouer twee Jaren moeghen ſien oft 't ſelve Gilde meer ſoude moeghen ont-
" beren: Sinte Eliſabeths Gilde weſende die Appel-Coopſters ſullen tſiaerts
" op-brengen ende geuen een daelder van vijf ſchellingen groot, waar van
" het eerſte Jaer verſchenen ſal weſen up Kersmiſſe anno XV^{c}. tſeuentich
" eerſt-comende.

Was onderteyckent

M. BENSCHAP.

Hier ziet men dan kennelyk dat het groot getal der outaren en de menigvuldige miſſen by ſommige ongevallen den burgeren tot een grooten laſt is geweeſt, en men kan licht bevroeden, dewyl de kerken, outaren, en kerkverſierſelen den inwoonderen zoo laſtig vielen, den armen ook luttel door den ſtaf des broots onderſteunt is, overmits men, als 't de beurs eenigzins gedoogde, meer vermaak had om Kriſtus met koſtelyke kleederen en verſierſelen op te ſchikken, als hem in de hongere en naakte armen te bekleeden. Eindelyk zullen wy de byzondere zaken hier ſluiten met de woorden van den geleerden heer profeſſor Boxhorn, in zyn tooneel der ſteeden van Holland, want na dat hy van het voortreffelyke raadhuis geſproken had, laat hy zich, van deze kerk ſprekende, dus horen: *Digt by dit gebouw ſtaat het heilig huis, in 't welke gelyk in de voorgaande eeuwen de ſchilderyen, de geſneden of uitgehouwe beelden, van de treffelykſte en befaam-*

ste konstmeesters, wierden gezien, alzoo werd daar nu het doorluchtig graftombe van de Princen van Orangien, een wytberoemt en zeer uitstekend werk, gezien. En een weinig te voren daar hy van de schandelyke moord van prins Willem den ouden gesproken had, tot wiens onsterfelyke eere dit overheerlyk, kunstig en kostelyk werk is opgerecht, vervolgt hy aldus: *En in de nieuwe kerk dezer stad, alwaar opgeregt is een zeer heerlyke en grootdadige graftombe, is Guilhelmus van Nassauw begraven, met een eeuwig gedenkteeken van zyne glorie en deugt, 't welk ons waardig gedacht heeft, dat het niet alleen op die plaatze gelezen zou werden: en luit aldus,*

D. O. M.

ET ÆTERNÆ MEMORIÆ.

Gulielmi Nassovii, Supremi Arausionensium Principis Patris Patriæ, qui Belgii fortunis suas post habuit & suorum: Validissimos exercitus ære plurimum privato bis conscripsit, bis induxit ordinum auspiciis; Hispaniæ Tyrannidem propulit: veræ Religionis cultum, avitas Patriæ leges revocavit, restituit: ipsam denique libertatem tantum non assertam Mauritio Principi Paternæ virtutis heredi filio stabiliendam reliquit; Herois vere pii, prudentis, invicti: quem Philippus secundus Hispan. Rex ille Europæ timor timuit non domuit, non terruit, sed empto percussore fraude nefanda sustulit. fœderat. Belg. Provinc. perenni meritor. Monum. P. C. C.

De prachtige graftombe des prinse van Oranie beschreven.

De keurige historieschryver onzer vaderlandsche zaken *Pieter Bor Christiaansz*, getuigt dat dit heerlyke werk ter erkentenisse van de groote weldaden en roemruchtige bedryven des doorluchtigen prinse, by hunne hoogmogende de Staten generaal der vereenigde Nederlanden, is opgerecht ten tyde van de twaalfiarige stilstand der wapenen in den iare 1609. *daer aen geene kosten sparende, hebbende 't selve doen maecken dien uytnemenden vermaerden en in geheel Europa bekenden Constenaer, Architect ende Beeldthouder Meester Henrick de Keyser, van vierderley stoffe, te weten, van witten Italiaenschen Marber, van Dinantschen Toet-steen, oock van swerte Italiaensche ghemenghelde Marber, ende vorder van Bronse Metael. D'welck soo cierlijck is ghemaeckt, datter weynigh in geheel Christenrijck in cierlijckheyt, kostelyckheyt ende konste, diergelijcke mach bevonden werden: want behalven dattet voor eerst voor acht-en-twintigh duysent gulden boven een vereeringe van duysent daelders besteedt was, soo is het werck naermaels soo vele verswaert ende verbetert, dattet noch etlijcke duysent guldenen daer-en-boven sal komen te kosten, 't welck niet te verwonderen en is, aengesien de cierlijckheydt ende uytnemende konste van 't selve werck, hebbende 't selve al omtrent ses Jaren onderhanden geweest, d'welk noch op desen dagh den twaelfden Novembris des Jaers 1620 niet geheel ende volkomentlijck en is voltrocken, ende is 't selve te sien binnen Delft in de Nieuwe Kerck op 't Choor.* Dit zyn de woorden van den gemelden historischryver *Pieter Bor*, welke 'er ons dit bericht van heeft nagelaten. Verders vinde ik by den zelven schryver een wytlopig doch niet min net verhaal van de geheele schikking en bestek van dit heerlyke werk, 't welke wy ten dienste van de liefhebbers hier zullen laten volgen: " Het geheele " werck is lanck twintig voeten, de voet tot elf duymen, breet vijfthien " voeten. d'Eerste drie trappen makende de hoogte van twee voeten van " Dynantschen toets, daer op een Tombe hoogh van twee voeten drie en-

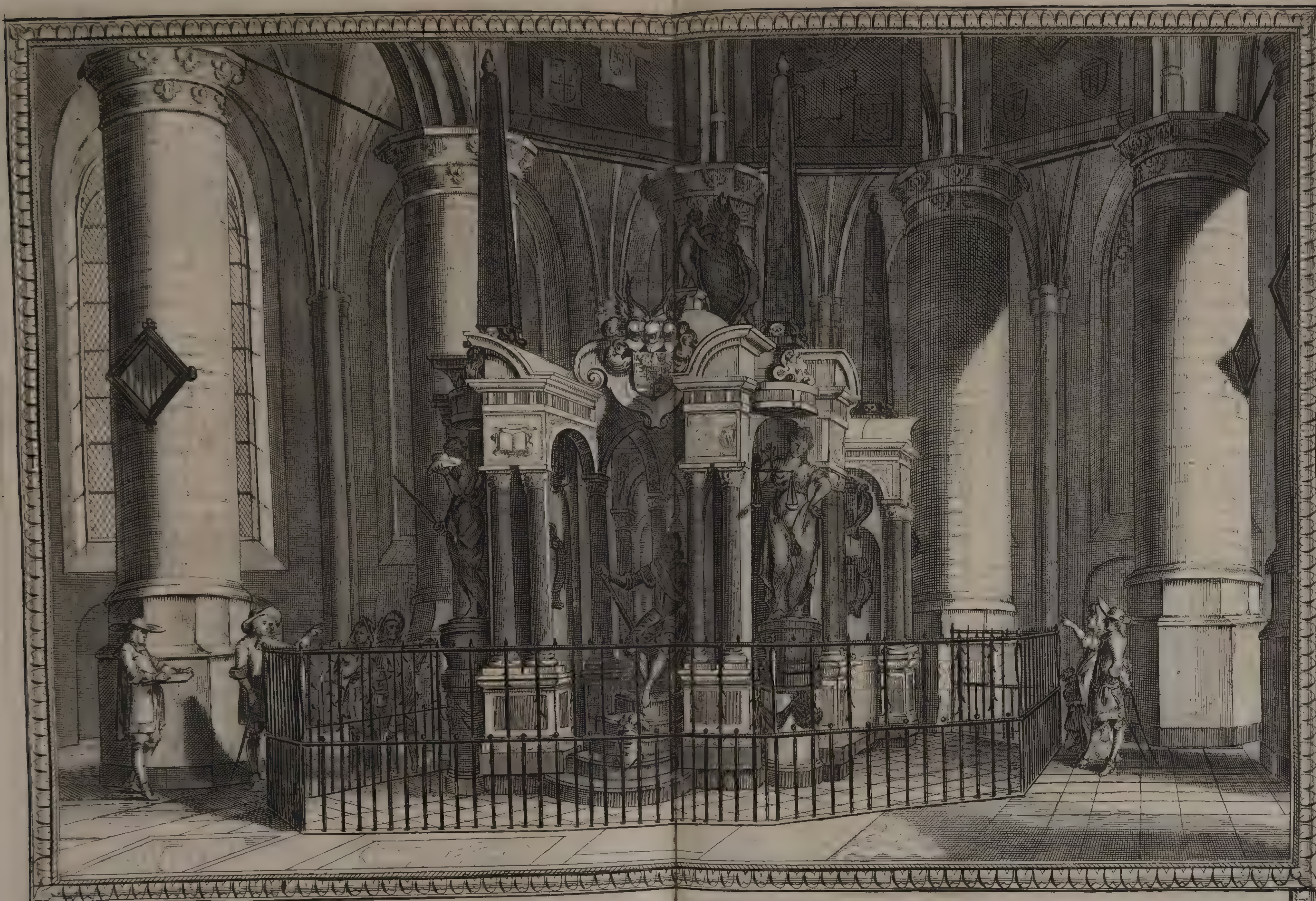
" de

G R A F

VAN ZYN H

P R I N S V A

GRAFTOMBE
VAN ZYN HOOGHEID DEN
PRINS VAN ORANIE.

"de een halve duym, lanck acht voeten ende tien duym, ende breet drie "voeten ſeven duym, mede van toets, verciert met moluringhe ende Co- "pere ciraten, waer op dat leyt het doode Beeldt van den Hoogh-gedach- "ten Heere Prince, ſoo groot als het leven, ghekleet in een Princen rock, "konſtelijck gemaeckt van ſuyveren Italiaenſchen witten Marber. Het "werck buyten om beſtaet in twee-en-twintigh ronde Colomnen, ghe- "maeckt van ſwerte Italiaenſche ghemengelde Marber, langh zynde ſon- "der hare pedeſtalen ſes voeten vier duym, ende dick in den diameter ne- "gen duym. De Pedeſtalen, Baſen ende Capitelen zyn volgens de ordre "van Dorica van witten Marber-ſteen, de lichamen van de Pediſtalen zyn "met gemengelde Marber verciert, de acht groote plaetſen begrijpende "elcks twee Colomnen zyn ingeleyt met Toet-ſteen. De vier Lichamen "op de hoecken zyn ghemaeckt van witten Italiaenſchen Marber, elcx "uyt-gehoolt met twee nichen, waer inne ende op-hangen ſeſthien Wape- "nen van Bronſe, geſtoffeert met hun eygen coleuren, noch op de uyt- "terſte vier hoecken vier ronde Pedeſtalen van witte Marber, elcks ver- "ciert met een Tronie ende tuſſchen hanghende Feſtoenen van Bronſe, "ende op elcks van de voornoemde Pedeſtalen noch een tweede kleynder "Pedeſtael, het lichaem van gemengelde ſwerte Marber. De onderſte plint "ende bovenſte moluren van Toets, noch op de voorſz. Pedeſtalen vier ni- "chen van Toets, breet twee voet ſes duym, ende hoogh ſes voet drie "quaert, op welcke voorſz. vier Pedeſtalen ſtaen vier Vrouwen-Beel- "den van Bronſe, elcks ſes voeten hoogh, te weten voor repreſenterende "Juſtitie ende Libertas, ende achter Religio ende Fortitudo. Boven de "achtparighe Colomnen ſijn acht vierkanten, waer inne ghemaeckt zyn "op de halve talien de deviſen van den Hoogh-gedachten Heere Prince "in de woorden, *Sævis tranquillus in undis*, dat is: Stil tuſſchen de wree- "de Zee-baren. Waer van de Architrale, Tregeliſſen ende Corniſſen van "witte, ende de Frijſen van ſwerte ghemengelde Marber ghemaeckt zyn. "De acht hoecken in de Timpanen van ſwerte ghemengelde Marber, de "vier decſelen boven de nichen met hunne ciraten van witte Marber, bo- "ven welcke vier Timpanen ende decſels komen vier plinten van Toets, "waar op komen vier hoofdighe Doodts-hoofden van witte Marber, "legghende elcks tuſſchen vier Copere ciraten, waer op ſtaen vier Pi- "ramiden, elcks dick zynde beneden aen de voet veertien duymen, en- "de hoogh negen ende een halve voet, gemaeckt van ſwerte gemengel- "de Marber, op elcke Piramide ſtaet eenen ronden Coperen Cloot ſeven "ende een halve duym in den diameter vergult met blat-gout. Boven de "Colomnen zyn ghemaeckt ſeven boghen van witte Marber, ende op de "midden van de voorſz. boghen zyn ghemaeckt tot cieraat van 't werck ſes "Copere Compertementen, ende noch acht cleynder bogen op de voorſz. "nichen, mede van witte Marber: Tuſſchen welcke bogen komen twee "kruys-wulffels van witte Marber, hangende onder elcks kruys een Co- "peren cieraet, oock op yder ſyde boven de middelſte Colomne een Cor- "toes met ſijne vercieringe, ende op yder Cortoes een ſittende ſchreyende "Coperen Kint, in beyde handen hebbende brandende Toortſen: Tuſ- "ſchen de vier voorſz. Piramiden komt een rondt verwulft van witte Mar- "ber verciert na den eyſch: Op welck verwulft rijſen twee Pedeſtalen, "daer op komen twee ſtaande Kinderen van Bronſe gemaeckt, de welcke "wijſen met de vinger op een Epitaphium van Toet-ſteen, hoogh drie voet

"ſes duym ende lanck vierdehalve voet, rondt-om bevat met een Cope-"ren Ornament, verciert op 't hoogſte met twee ſchreyende gevleugel-"de Kinder-hoofden mede van Bronſe ghemaeckt, welck Epitaphium "gegraveert ende vergult is aan weder-zyden, waar van 't Geſchrifte is "in de Latijnſche Tale. Daer van wy den ſinne, ſoo naer doenlijck is al-"hier in Duytſch geſtelt hebben.

"Godt Almachtigh ter eeren, ende ter eeuwiger Memorie van Willem "van Naſſauw Prince van Orangien, als een Vader des Vaderlandts, de "welcke den dienſt van den Nederlanden meer heeft gheacht, als de wel-"vaert ende voorſpoet van hem ende de ſijne, ende over ſulcks meeſt uyt "ſijne eygen middelen heeft bekoſtigt ende op de beene gebracht tot twee "reyſen, twee machtige Legers, en daer mede door ordre ende hulpe van "de Heeren Staten van den Lande de Tyranye van de Spaengjaerden ver-"dreven ende af-geweert: de ware Religie, midtſgaders de Privilegien "van den Lande wederom ingevoert ende in ſijn ouden ſtate gebracht, ende "ten laetſten de vryheyt van den Vaderlande weder bekomen zynde, ghe-"veſticht in handen van den Prince Mauritius ſijnen Sone ende Erfgename "van ſijne deughden. Den welcken in oprechte Godvruchtigheydt, Wijſ-"heyt, onverwinnelijcke Cloeckheydt beſtaen hebbende, Phillippus de "tweede van dien name Coninck van Spangien, een vreeſe van Europa, "ſelver heeft gevreeſt, ende niet vervaert noch onder gebracht, maer met "een gekochte Beul, door ſchelmſche verraderye ende bedeckte lagen van "'t leven heeft doen berooven. Hebben de Geunieerde Nederlandtſche "Provincien dit doen ſtellen, als een eeuwigh teycken van ſijne dienſten "ende verdienſten.

"Ende aen het voeten-eynde van de Tombe op den vijfden trap, is een "Figuere repreſenteerende den Perſoon van den Prince van Orangien, als "levendigh Gewapent zynde, hebbende voor zyne voeten een Casket ver-"ciert met Plumagie, alles van Bronſe, t' ſamen met de ſit-plaetſe van een "cierlijcken antyckſchen Stoel. Ende zyn vorder alle de moluringe ende "ciraten alles konſtelijck ende cierlyck gemaeckt, ende geordonneert naer "den eyſch van 't werck. Noch t' eynden 't hooft eynde ſtaet een vliegen-"de Fame van Bronſe, mede groot ſes voeten met twee Baſuynen in de han-"den, de rechter blaſande, de ſlincker nederhangende. Alle de Figueren "zyn ſelver mette handen van den voornoemden Meeſter Henrick de Key-"ſer gemaeckt: de ſteen al t' ſamen natuyrlyck ende niet artificieel. Dat is "ſoo ſchoonen cierlycken werck als ergens te vinden is, ende komen da-"gelijks van alle verre plaetſen, vele luyden om 't ſelvighe te beſichtigen, "verwondert zynde, niet alleen van de cierlijckheyt des ſelfs, maer die "verſtant hebben van de Conſte, zyn ook verwondert van de uytne-"mende konſte daer inne ghebruyckt. Nicolaes de Clerck tot Delff, "heeft 't ſelve, ſoo naer mogelijk is, in Copere Platen doen naer ſnij-"den.

Aldus verhaalt de gemelde *P. Bor*, de princelyke tombe, door den beroemden kunſtenaar *Hendrik de Keyzer*, na des mans bynaam zeker wel keizerlyk uitgevoert, in zoo verre dat men in gantſch *Europa* naaulyks eene graftombe zal vinden, die heerlyker en voortreffelyker is als deze, die alle kunſtenaren, in de beeldhouwery en bouwkunſt ervaren, op 't minſte gezicht derzelve in verwondering vervoert, en eenparig doet betuigen dat hier kunſt en pracht aan elkander getrout zyn. Ia de voornaamſte kunſt-

kenners,

kenners, die veele buitegewesten doorreist hebben, zeggen, dat ingeval men in deze landen meer zulke heerlyke kunststukken vond, men zich te vergeefs zoude vermoeien om naar het vermaarde Romen en Italien te reizen, om aldaar de beroemde gedenkstukken der Romeinsche meesters te bezichtigen, dewyl hier dan genoeg te vinden zou zyn om den leerlust te oeffenen, en door deszelfs voorbeelden tot de hoogste volmaaktheid der kunst op te klimmen. Om den lezer dan, voor zoo veel ons doenlyk is, een recht begrip van dit eeuwige gloryteken te geeven, zullen wy, gelyk op eenige andere graftomben voorheen is gedaan, 't beruchte eergraf van naby beschouwen en uitleggen. Voor eerst, aan de voeten van dit kunstryke marmere beeld, vertoont zich een hondt, wiens getrouwigheit wel verdiend gedacht te werden; want wanneer zyn heer overleden was, weigerde hy van hem te scheiden, en onthield zich van eeten en drinken, zoo dat hy ten laatsten uit enkele rouw zyns meesters, en honger en dorst, zyn leven ook met de dood verwisselde. De zestien metale wapenschilden met hare behoorlyke koleuren onderscheiden, hangen binnewaarts aan de vier hoekstylen, alle van witte Italiaansche marmersteen gewrocht, ieder de 4 quartieren van den overledenen verbeeldende; als *Nassau*, *Stolberch*, *Hessen* en *Koningstein*, die alle met voordacht zodanig van malkanderen zyn verdeeld, dat men van alle zyden waar men staat, en 't gezicht laat weiden, altyd vier van dezelve kan beschouwen. De vier metale vrouwenbeelden, welke aan de vier hoeken in de toetsteene nichen staan, munten in schoonheid uit, en vertonen 't uitterste vermogen der kunst: het eerste verbeeld de *gerechtigheid* met eene vergulde weegschaal in de rechterhand, terwyl de slinker in de zyde is gesteld; voorts vertoont deze vrouw, deftigheid en aandacht in 't gelaat, 't gezicht uit enkele zucht der billykheit op den evenaar slaande, die teffens in de kunst der zinnebeelden een schildery is van rechtvaardigheid, altyt bereid om zonder aanzien van perzonen ieder 't zyne toe te wegen; eene deugt zeker die de moeder aller deugden wel mag genaamt worden, en een straal van godlykheit op 't voorhoofd draagt. Het tweede beeld vertoont de *Vryheid*, wiens wezen van majesteit en achtbaarheit blinkt, in de rechterhand eene vergulde scepter, en in de slinker een vergulden hoed dragende, op den hoed staan deze letteren, *aurea libertas*, *gulde vryheid*. De scepter verbeeld de vrye heerschappye die haar volmaakt en natuurlyk eigen is; want de vryheid is een volslage en ongestoorde bezittinge zoo van lichaam als gewisse, die door verscheide beweegingen werd gedreven. De hoed werd haar toegeeigent, om dat de Romeinen wanneer zy een slaaf in vryheid wilde stellen, na dat zy hem het hair na gewoonte hadden afgeschoren, zy hem een hoed op het hoofd zette tot een teeken van vryheid. Het derde beeld is de *Godtsdienst*, een vrouwe in welkers aangezicht heerlyke en koninglyke trekken spelen: in de rechter hand houd ze een open boek, waarin zy met aandacht schynt te lezen; terwyl de linkerhand vol bevalligheid met een gulden tempel pronkt, die met het einde op de dye van haar been rust, dat een weinig verheven is, overmits de voet dezer godtskapel op een hoeksteen, Kristus verbeeldende, steunt, gelyk hy ons in de h. schrift werd voorgesteld; het boek vertoont de h. schriftuur. Het vierde beeld, is de *Sterkheit*, die in plaats van een helm, een bekkeneel van een leeuw op 't hooft draagt; dees is van een ontsachlyk en aanzienlyk weezen, en gelyk de sterke leeuw met goede manieren en geregelde beweeging zich ten stryde aangord, zoo

beeld

beeld hy ook met een uit de *voorzichtigheid*, om welke reden ditbeelt mede een doorntakie in de rechterhand houd, een zinneprint der voorzichtigheid, die altyd met de ſterkte en dapperheid in een gareel moeten trekken, dewyl de ſterkte zonder voorzichtigheid of beleid, in hare woede haar eigen graf boud. Waarom de poeet *Alciatus*, op zyn zinnebeeld van de voorzichtigheid, deze rymen daar onder ſtelt:

Niet al te haeſt, maer ſoetjes aen
Legh over wat beſt is gedaen:
Niet al te traegh, niet al te ſnel,
Dat paſt een deftigh Man ſeer wel.
Die langſaem met rijp onderſcheyt,
Moet matigh zyn, in ſijn beleyt.

De vierderlei princelyke devyzen in de acht vierkanten boven de achteen parige kolommen, en het vogeltie *Alcion*, in de uitbeeldinge van het eerſte devys, by de oude Egiptenaren voor de geruſtheit of ſtilheit verbeeld, en voorts de drie andere zinſpreuken, benevens de ſchreyende kinderen met brandende fakkels in de handen boven op het pavilioen zittende, zou men hier ook kunnen uitleggen, doch wy zouden miſſchien in deze beemden der zinnebeelden te ver uitweiden. Achter het grafſchrift des prince, verhaald de auteur, dat aan 't voeteynde van de tombe een zittende figure is, die de perſoon van den overledenen vertoont, dat is aan het hoofdeinde ofte weſtzyde: waar in de oude manier, om met de voeten na het ooſten en 't hooft na het weſten iemant in 't graf te zetten, is opgevolgt, daar wy flus onze aanmerkingen op maakten. Dit beeld van den doorluchtigen vorſt, hem natuurlyk naar 't leven gelykende, is mede van metaal, en niet minder heerlyk als des mans deugt onſterflyk is, die niet alleen door dit glinſtrend eerteken, maar ook eeuwig in de harten der brave Nederlanderen zal leven; 't beeld pronkt met zyne volle wapenen, rapier, eſcarpe, en gouverneurs ſtaf in de zyde. Boven zyn hooft, tegen aan het bovenſte verwelfzel, ziet men het wapen des overledenen zeer kunſtig gevoegt, zynde *getimbreert* met drie helmen, welkers middelſte recht ſtaande met een prinſelyke kroone verſiert is, boven welke men twee gulde hertshoornen, voor *cimier* ziet ryzen. Voorts vertoont het werk zich van voren als een zeer heerlyk perſpektyf en aangenaam doorzicht door tien kolommen. De metale Faam aan het voeteinde, recht achter het zittende prinſebeeld, ſtaat met uitgeſpreide vleugelen en ontſtoken bazuine, op een wit marmere pedeſtal, ruſtende alleenlyk op de teenen van den rechter voet op vier tronien, mede van bronze, verbeeldende de vier winden, de ſlinkervoet achteruit ſtekende, om te willen vliegen, en de grootdadigheid des neergeſlagen prinſe, in alle de hoeken des werelds te verbreiden. De ouden hebben het gerucht of de *faam*, ten opzichte van hare wonderlyke ſnelheid en ſtaag doordringende kracht, altyd met vleugelen uitgebeeld, waar van men by den poeet *Virgilius lib.* 4. *æneid. v.* 147, een byzondere beſchryvinge leeſt, welkers zin in 't Nederduits aldus door den grooten Vondel is overgezet.

De ſnelſte plaegh van al wat iemant plaeg kan noemen,
De vlugge Faem loopt door ganſch Lybien alreê,
En al de groote ſteen. Zy leeſt als ze ergens meê

Magh

Magh ommeloopen, en zy groeit in 't ommeloopen.
In 't eerste komt ze, uit vrees, bekrompen aengekropen:
Dan neemtze plotseling de lucht in met haer vlerk.
Zy stapt op d'aerde, en bergt haar hooft in 't driftig zwerk.
Men zegt, dat d'Aerde, die haar moeder is, bezeten
Van wraek, om dat de Goön de reuzen nedersmeten
Uit gramschap, haer, de jongste en slimste van dien aert,
Na reus Enceladus en Ceus, heeft gebaert,
Hun aller zuster, ras te voet en snel in 't vliegen;
Een vreeslyk groot gedrogt, het welk, (ik schyn te liegen)
Zoo meenigh wakker oog, zoo veele tongen heeft,
Zoo meenig open oor, als pennen, daer 't op zweeft
En pluimen aen zyn lyf. Het komt by nacht gevlogen,
En snorren tusschen aerde en lucht, en 's hemels boogen,
Geen vaek beschiet zyn oogh. 't Zit daeglyx doorgaens heen
Op tin of torentrans, verbaest de groote Steen;
Zoo wel van logentael als van de waerheit zwanger.

Wy zullen hier uit verscheide eervaarzen op onzen heerlyken prins deze alleen, door J. de Dekker gemaakt, plaats geven.

Als Spanie Nederland zyn jok zocht op te drukken
Zocht ik dat Vrye Volck te vryen van dien smaed:
En hadde mogelyck myn opzet zien gelucken
Zoo 't my aan macht niet meer gefeilt had, als aen raed.
Terwyl ik dan de nood en zwarigheid der tyden
Het hooft biê dag voor dag, en vast met stut by stut
De Vryheid onderzett, word binnen Delft, o lyden!
Door 't moordgeschut eens schelms zoo groot een werck geschut.

Maar laten wy dezen grontlegger onzer vryheid een eergraf in 't geheugen bouwen, en eeuwig aan zyne daden en deugden gedenken, en nu onze oogen naar eenige andere graffieraden heenwenden.

Tegen aan de noordweſtpylaar van het koor vertoont zich het grafschrift van den heer *Hadrianus Berchout*, met deszelfs huisvrouwe *Margareta van Berenstein*, paulus dochter: dees was, na dat hy verscheide ampten en bedieningen bekleede, twee maal wegens de provintie van Holland afgezonden in de generaliteits rekenkamer, daarna wegens de zelve provintie in den raad van staten, en ten laatste verkoozen tot raatsheer in den hove van Holland, en eindelyk in den iare 1620 overleden. Van gelyke ziet men aan de zelve noordzyde, meede aan een pylaar, niet verre van den anderen, een fraai opschrift van den heer *Paulus van Beresteyn*, in zyn ed. leven verscheide malen burgemeester dezer stad, en van zyne huisvrouwe *Volkera Nicolai*; hy ontsliep in den iare 1625, in het 77 iaar zyns ouderdoms. Niet verre hier vandaan, in den noordtrans van het koor, leid in het graf zyner vorouderen begraven 't eeuwig orakel van Delft, dien beroemden en doorgeleerden heer *Hugo de Groot*, met 8 quartieren, zynde de wapenen van twee zyner zoonen ook met 8 quartieren versiert. D'eene is met de ordre van s[t]. *Marco* van de republyk van Venetien opgetooit. Voorts zyn beide hunne kassen (wegens hunne hooge krygsbedieningen) met *wapenrokken*, *rydegens*, *sporen*, *gantelets*, *casquets*, en *cornets* gestoffeert.

Verhandeling der grafschriften en graffieraden;

Tusschen de twee gemelde grafschriften, boven aan de yzere staven van de pylaren, zyn noch twee wapenkassen van doorluchtige persoonen hangende, het eene van *Johannes Gordonius*, ridder, heer in *Smidars* en *Scrivan*, kollonel over duizend man, ten dienste van zyne keizerlyke majesteit, gouverneur van Egra, kamerling van keizer Ferdinand II, overleden te *Dansik* in den iare 1648, wiens wapenkasse niet alleen met de voornoemde ornamenten zyn gevult, maar daarenboven met rouwkornette en gouverneurs staf. aan de andere zyde des pylaars hangt die van *Georgius Reinhardus Weiderholt a Weidenhoffen*, ridder geslagen van zyn roomskeizerlyke maiesteit, heer in *Pouderoyen*, kollonel en gouverneur van *Bocholt*. Verders is koor en kerk byna overal voorzien van veele byzondere wapenen, waar van 'er sommige met vanen en andere eertekenen, naar de hoedanigheden van ampten en bedieningen der overledenen, pronken. Maar in het onderzoeken en naspeuren van alle voorledene aanmerkenswaardige zaken dezer kerke, heb ik onder andere (in zekere verzamelinge van allerlei iok- en ernstige grafschriften door den geleerden heer *Franciscus Swertius* weleer by een vergadert) iets byzonders gevonden, 't welke men voorheen in deze kerk placht te leezen, wegens twee getrouwde luiden, dat ik hier plaats zal gunnen.

Als men duysent ses hondert en vyff heeft geschreven,
Den een-en-twintighsten JANI, *weerdich te verclaren,*
Heeft ANTHONIS CORNELISSZ *de Werelt begeven,*
Als hy die beleeft hadde een meer als 100. *Jaren.*
En MEYNSGEN HUYGHEN *syn Huys-Vrouw moest oock van hier varen*
Weynich uren nae hem, negen-en-tnegentich Jaer oudt,
Hy van Lis, en sy van Hillegom geboren waren,
Wett'lijck over LXXV. *Jaren gehoudt,*
Sijn beyd' op den XXII. *(in alder eenvout)*
Door last des Magistraet, die haar consent daer toe gaven,
Ter eeren haren ouderdom, die soo lang waren getrout,
Binnen Delft over-luydt, en in de Nieuw Kerck begraven,
Dry wond'ren merckt men in des twee arm van haven.
Dats, dats beyd des weldaet hebben verworven, fijn,
Soo lang' geleeft, lang' gehout, en gelyck gestorven, zyn.
Tegelyck overdenckt dit by hem selven wijslyck,
Siet, alst al geleeft is, moeten wy noch sterven,
En stervende ons vleesch boose lusten af-grijslijck,
Leven wy Gode, om syn eewich Rijck te erven:
Vreest darom de doodt niet, die d'Lichaem can bederven.

Overmits dit gedenkschrift na alle waarschynlykheit op een hangend bord zal gestaan hebben, is het wechgeraakt, en niet meer te vinden, waarom wy het om zyne zeldzaamheid waardig geacht hebben door ons geschrift te vereuwigen.

Dus hebben wy het merkwaardigste dezer kerke, zoo ver ons d'oude schriften hebben bygelicht, afgehandelt. Nu schynt 'er noch iets van 't geene zoo voor als na den brand is voorgevallen, te mangelen.

Vier iaren naar den voorgedachten brand wierd door eene ordonnantie besloten, want al de kerkversierselen waren versmolten of tot as verteert, dat men de outaren en outaartafelen weder in zyn ouden staat zou herstellen,

len, en ieder gilde wierd belaſt zyn outaar te herſtellen, maar dit bevel is in dien tyd niet werkſtellig gemaakt, dewyl miſſchien de onkoſten doen noch niet uitgevonden konden werden; zoo dat de overheit weder 4 iaren na het voorgaande een ordonnantie uitgaf wegens het oprechten der outaren van de gildens, by manier van gebod, dat van dezen inhoud was: *Alſoe doir die verhengeniſſe Goedts Almachtich alle die Autaren in beyde die Parochie Kercken, mitten vermaerde Brant van Delff af-gebrant ſyn, Soe iſt dat myn Heren vande Gerechte omme die ſelue Kercken ter eeren Goedts wederomme te verzieren, geordonneert hebben datmen inder Kercken wederomme ſtellen ſal, ſcoene ende wel gewrochte Tafelen van eenre fatzoen, daer van den patronen by den Kerck-meeſteren vuytgegeven zullen worden, wair inne men Pourtreture Schilderen ſal van diverſche Hyſtorien ende materien. Gebieden dair omme alle Hoeftmans ofte Regierders van die Gildens, tſelue ſulcx tachtervolgen te volcoemen ende op ſyne tijt ſulcke Tafelen te doen maecken, ſonder backen ofte yet anders te ſtellen, op peyne van alle tgundt contrarie gedaen worde, vuyt hoerluyden eygen Boerſe te gelden, ende nair hem weder te nemen tgundt ſy al zulcx contrarie deſe Ordonnantie doen ſtellen hebben, Ende dair en tenden van hoerluyden inobedientien gecorrigeert te worden by Scepenen.* Dit was getekent den 19.... des iaars 1544, Delfſche ſtyl, en leit noch in het komptoor der heeren kerkmeeſteren in de lade C. Hier van is noch overgebleven een patroon of tekeninge van eenige outaartafelen, waaruit men de deftigheid noch kan zien. De elendige ſtaat van beide de parochiekerken na den gezeiden brand heb ik, zoo veel my doenlyk is, ook aangewezen, als mede hoe de gildens om dien brand belaſt waren tot het opbrengen van eenig geld tot herſtellinge van de kerken en kerkdienſten, 't welke wel 10 iaren achtereen duurde, doch die ten laatſten in het elfde iaar op gildenskermis wierden ingetrokken, gelyk uit de akte kan vertoont worden, die aldus luid: *Alſoe myn Heeren verſtonden zeecker altricatie te weezen, onder den Gilden-meeſters ofte Hoeftmans, ende die Kerck-meeſters deeſer ſtede, beroerende den incoemſte vande zelue Gildens, ende hoe langhe die den Kerck-meeſters volgen zullen, ende by den Hooftmans vuytgereyct ſoude worden, Soe is geſlooten ende geaccordeert by die ſelue myn Heeren dat die altſamen den Kerck-meeſters van beyden Kercken volgen ende vuytgereyct zullen worden, voor tleſte, van tgundt verſchenen ende gevallen is in de Gilden Kermiſſen leſt gepaſſeert, te weeten vanden Jaere* xv^c^ *zeuen ende veertich ende langer niet, ende by gevalle zy bevinden hem daer niet genoech mede behulpen te zyn, Soe wort hem noch geconſenteert een Beede by den Huyſſen doer die Stadt te moeghen doen.* Deze waren in de voorgaande ordonnantie getekent by den heer ſekretaris *Cornelis Artſz* (te weten, *vander Duſſen*). Tot het dagelyks onderhoud der kerken, behalven de gewone inkomſten, zyn 'er ten allen tyden noch eenige vervallen en voordelen geweeſt, zoo wegens de graven, het luiden der klokken over de overledenen, als over andere zaken. In een oud grafboek op parkament geſchreven, vinde ik een oude ordonnantie, inhoudende de boete, en wat men de parochiekerken, onder wiens gebied iemand quam te overlyden, geven moeſt, ingevalle men het lyk tot eenige andere plaatze ter aarde wilde beſtellen; de ordonnantie hier van was van dezen inhoud: *Dat ſoe wie binnen Delft wonende af-lijvigh werdt, ende ſyn Sepulture tot eenige andere Stede begeert dan in eenige van de twee Parochyen Kercken ofte in dat Gaſt-huys onſer Stede, dat ſyn Erfnamen dair over gelden, geven, ende betalen zullen den Gods-huys-meeſters tot der Kercken behoef in welcke Parochie*

 hy

by afflivigh geworden is, een van de vier ſtal-Kaerſen die men over de Dooden barnen ſal, ende die ſal ten minſte vyf pont wegen, ende dair toe vier Gouden Engelſche Nobelen, of payement harer wairde, die de Godts-huys-meeſters van eenigen onſen Parochy Kercken, aldair dat in geboeren ſal, wt des Dooden reetſten gueden in halen ende inpanden ſullen, oft wet ſchulde wair. Doch de geldboete wierd noch in de zelfde eeuwe, te weten in den iare 1490, weder afgezet; wanneer men niet goed vond de 4 nobelen na het voorſchreve bevel in te vorderen, maar alleenlyk de ſtalkaarſen. De waslichtmakers die de leverantien op de uitvaarden hadden, wierden by een byzonder gebod in den iare 1552 gelaſt, om voor het pond van iedere ſtalkaars maar te mogen rekenen 5 ſtuivers. Men vind noch verſcheide andere bevelen van het geene een ieder verbonden was aan zyne parochiekerk te betalen wegens het waslicht op de graven, waarin beſloten wierden de kaarſen die de kerk toequamen. Maar in een oude ordonnantie wegens de graven, vernieuwt in den iare 1459, werd zelfs verboden (in gevolge van de kerkelyke wetten) geen graven voor gelt meer te koopen of te verkoopen; dus luid de ordonnantie:

SCoudt Scepenen ende Rade der Steden van Delff, hebben by guetduncken vander Vruetſchap geordonneert dat men geen Grauen binnen der Parochi Kercken, of opte Kerc-houen der ſeluer Stede, copen noch vercopen en ſall, noch nyemant enigen eygendom an gonnen of conſenteren, alſoet openbairlic inden Geeſtelijcken Rechten verboden is, Mar dat die Kerc-meeſteren inder tijt weſende, ſonder enyge voirwairde of Comanſcap dair of te maken, den ghenen die ſy willen om Goodſwillen wel ſellen mogen gonnen die Bruycwair van den Grauen, in al-ſulcke ſchijn ende manieren dat die gheen die die Bruycwair dair of gegont wort ende ſyn Erfnamen, ende nacomelingen dair in begrauen ſullen worden, ende nyemant anders, ten ſy by ſynen of ſynen Erfnamen ende nacomelingen willen, of dat men die ſelue Grauen van node te doen heeft, ende wairt dat men die Grauen van node te doen hadde, dair ſoudtmen dan om kauelen van wat eynde datmen beginnen ſoude. Ende die gheen die die Bruycwair gegont wordt ſelmen teykenen in den Graef-boec ter plaetſen dair hi dat Graf begerende is, ende een quaem nyemant van ſynen Bleude ſo ſel dit Graf beſtoruen op ſijn Breuderen ende Zuſteren, of op ten geenen die van hairen Bleude gecomen ſijn na haire Doot na Scependoms Recht, Ende verſtorue yemant op wien enich Graf in den Graefboeck geteyckent ſtaet, alſo datmen nvet beproeuen en conde dat van hem yemant after gebleuen wair die die Bruicwair mochte beſitten na der formen voirſz. ſo ſoude dat Goodſ-huys dat Graf weder tot-eygen an vaen, ende ſijnen wille dair mede duen.

Maar dewyl de kerken dagelyks veel nodig hadden tot haar timmeragie en onderhout, om alles in orde te houden, als ook tot was en ander licht, zoo werd weder ingeſtelt en geboden, dat een ieder, die van de kerkmeeſteren op de voorſchreve maniere het gebruik van een graft werd vergunt, na gelegentheid der plaatze, de kerkhoven zelfs daar mede in begrepen zynde, eenige engelſche nobelen, 't zy een, twee, drie of vier zouden betalen; boven dat, noch van het open doen der graven, wierd elke reis na rato van de iaren ook al iets gegeeven; welk kerkrecht men zeer dikwils na gelegentheid der zaken, en nodigen onderſtand der heiligdommen van doen had, of om haare laſten te betalen, die door de overheid verlicht of verzwaart wierden, gelyk de ordonnantien noch kunnen toonen; het geene

ne na die oude gewoonte hedendaags noch werd onderhouden, en ten voordeele derzelve kerken geheven en betaald: gelyk mede het recht over het luiden van dooden, in welke gewoontens, sedert de voorlede tyden verscheide veranderingen zyn voorgevallen: want in plaats dat men nu voor een ieder daar over geluid word, met alle de klokken te gelyk luid, had men van outs een gewoonte dat men de eene klok maar alleen roerde, terwyl men de staat en waardigheid van den overleden perzoon in acht nemende, na mate grooter of kleinder klok bezigde, want na de groote der klok was men gehouden te betalen, gelyk wy in de beschryvinge van de oude kerk genoegzaam hebben aangeweezen. En dewyl de gildens, voor al op hare patroondagen, feest en teerdagen, de klokken gedurig door hunne knechts lieten luiden, waar van de kerk geen voordeel trok, wierd 'er, ten verzoeke van de kerkmeesteren der beide parochiekerken, een orde beraamt en opgestelt, hoe, en over welke persoonen men voortaan de groote klok zou luiden, als ook wat de gildens geven zouden als zy begeerden te luiden: zoo dat 'er onder andere, wegens 't luiden over de dooden van de gemeente, dit volgende besloten wierd: *voirt soe en salmen die groote Clocke over niemandt luiden, dan over die gheen die in die veertigh ofte Vroetscip zyn, ende over hair wiven ende kinderen op dat het hem luyden belieft; ende oock over die kerckmeesters, ende voirt over alle priesters dair dat voir begeert wordt.* Alle deze heeren waren gehouden aan haare parochiekerk ieder ten minsten een pont groot by testament te legateeren, ende *dair vóir* zoude *die Kercken doen luyden eerlijcken op haire kost als dat behoert* enz. welke ordonnantie noch te vinden is in het komptoor der heeren kerkmeesteren in de lade B; zoo dat deze ordre wel schynt gestrekt te hebben, en maar alleen daar op uitgeweest zal zyn, om den adel en rykdom van de burgery te onderscheiden. Maar met de verandering van den godtsdienst is 'er in deze dingen ook al veele omwending gemaakt, en voor zoo veel den overluiden belangt (op een andere manier zonder voorgaande bepaling ten voordeele van de kerk althans noch durende) is 'er sedert de reformatie, myns wetens, onder de kerkelyke niet veel zwarigheids, als zynde een onverschillige zake, gemaakt: alleen is tot myne kennisse gekomen, dat in de synode, gehouden te Delft in den iare 1587, besloten is, dat men zoude aanhouden om het luiden der klokken, over ionge afgestorve kinderen te doen ophouden. Noch is van ouder tyden, tot voorkominge van alle schade die deze kerken van hare schuldenaren zouden mogen komen te lyden, dit byzonder voorrecht aan haar gegeeven.

WY Burgemeesteren Scepenen ende Raide der Stede van Delf, doen cond ende kennelijck allen luyden, ende Certificieren mit desen onsen jegenwoirdyghen Brieue, hoe dat opten viertiensten Dach in Decembri inden Jare van zeuen tseuentich ouerdragen ghesloten ende geconsenteert was byder Vroetscip, dat alle sculden diemen die Oude Kercke ende nyeuwe Kercke schuldich is, ende namaels sculdich worden mach, die Kerck-meesteren eerst ten mynsten eens eysschen ende manen sullen den gheenen diese sculdich zyn, ende ist saecke dat die sculdenaren alsdan nyet en betalen, zoe zullen die Kerck-meesteren die sculden mit der Stede Bode in moghen halen, gelijckerwijs ende in alre manyeren oft binnen achte daghen van gueder reeder Comanschippe wair. In kennisse dat dit aldus geschiet ende wairachtich is, soe hebben wy Burgemeesteren Scepenen ende Raide vourschreue onser Stede Zegel ten zaeken hier onder aen desen Brief doen han-

 gen.

gen. Gedaen int Iaer ons Heeren duysent vier hondert vier ende tachtich, op- ten XXIX^en^. *dach in Novembri.* Was onderteykent

I. Wtrecht.

Van de konsistorie of kerkekamer.

Eer wy deze kerk verlaten, moet ik in 't kort noch gedenken, dat ten oosten in de bocht van den trans des koors dezer kerke, de plaats is alwaar de kerkelyke vergaderinge werd gehouden, zynde voor deze geweest een *Sakristye* of kamer daar men de kerkelyke versierselen en reliquien bewaarden, en nu de vergaderplaats des kerkenraats is, die uit de dienaren des goddelyken woordts met de ouderlingen, ten overstaan van twee afgezonderde heeren uit de maiestraat bestaat, om aldaar (volgens het 29 artykel van de kerkordeninge gestelt in de synode, met volmacht van de ridderschap, edelen en de steeden van Holland ende Westvriesland, gehouden in 's Gravenhage in den iare 1591) op alles opzicht te hebben, die des noot zynde in voorvallende zaken te helpen raad pleegen, ten einde alle zaken in de kerke met goede ordre, en tot de meeste stichtinge mogten verricht worden, alle ergernissen onder de gemeente gereezen, of noch te ryzen, wechgenomen en voorgekomen mogen werden; ende eindelyk te verhoeden dat in de voorzeide samenkomsten geen andere dan kerkelyke zaken, en op een kerkelyke wyze, behandelt zouden werden: zie de *synode van 's Gravenhage des iaars* 1591, *art.* 28. 29. In deze zelve kamer werd des zondaags na de namiddagpredikatie gecatechiseert, en de kinderen werden hier ook door de respective heeren predikanten in de week in de grondstukken des geloofs onderwezen. Het gantsche koor met zyn omgaande trans is van de kerk afgesloten met drie hekken, ten wederzyden een klein, en in het midden een groot en zwaar hek van wagenschot, in den iare 1627 door eene *Niclaes van Assendelft*, en zoo heerlyk geschikt en gewrogt als men elders kan vinden.

Van de kerkmeesteren.

Beide deze kerken wierden outyts ieder door drie opzienders, die men gemeenlyk godtshuismeesters of kerkmeesters noemde, bestiert, maar na den grooten brand wierd 'er een vierde bygevoegt. Zy wierden ook wel fabrykmeesters genaamt, niet zoo zeer om dat zulke uitstekende zware gebouwen gedurig onderhout nodig hadden, maar wel bezonder, om dat men van outs die merkelyk vergrootte en verbeterde, om welke reden men zulke mannen, zich der boukunde verstaande, hier toe dienstig oordeelde.

Nu zyn beide deze parochiekerken onder eene bestieringe van zes kerkmeesteren te zamen by een getrokken, welke kerkmeesteren gemeenlyk uit de aanzienlykste leeden van de achtbare regeeringe dezer stad genomen worden, 't welk tegenwoordig zyn de heeren,

Mr. Ewout vander Dussen, Heer van Zouteveen, in Middelharnasch, &c.
Mr. Joan Slicher.
Mr. Gaspar van Kinschot.
Cornelis Spiering, Heer van Spieringshoek.
Mr. Adriaan van Assendelft.
Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

welke zes heeren het opzicht over deze twee heerlyke en schoone gebouwen hebben, en alle de inkomsten van dien bestieren; de ordre der stoelen en banken, het verkoopen der graven, en voorts alle het recht van beide deze kerken, als

't

't openen der graven, 't beluiden der dooden, en andere zaken, zyn hen ook bevolen, werdende uit hare gewone inkomsten (bestaande voornamentlyk uit een goed getal obligatien, land, pachten en huishuuren enz.) onderhouden. De predikanten, ziekebezoekers, organisten, en voorlezers, werden gemeenlyk voor het meerder gedeelte wegens hun iaarlyks traktament by den rentmeester op vier termynen betaald.

Behalven deze twee deftige parochiekerken, hebben te Delft van outs noch een groot getal gasthuizen, kloosters, en kapellen gestaan, die Delft geen geringe heerlykheid en luister hebben bygezet. Doch eer wy overstappen om die te beschryven, zullen wy alvorens op deze kerken laten volgen de naamlysten van de heeren kerkmeesteren, sedert den iare 1445. tot nu toe.

Naamlyst der Heeren KERKMEESTEREN van de Oude Kerk.

Anno 1445.

Beukel Joostensz.
Dirk Duist Hendriksz. van Voorhout.
Dirk Corssenz. van Alkemade.

Anno 1455.

Claes Florisz.
Dirk Dirksz. van Bleiswyk.
Jacob Gerritsz. van Bleiswyk, *obiit* 1484.

Anno 1457.

Gerbrand Jacobsz.
Claes Matthysz.
Clais Florisz. Hart.

Anno 1477.

Pouwels Pouwelsz.
Dirk Dirksz. van Heemskerk van Beest.
Boudewyn Hart Boudewynsz. *obiit* 1487.

11 *Nov.* 1536.

Dirk Dirksz.
Pieter Dirk Woutersz. *ob.* 8 *Sept.* 1549.
Jan Dirk Harpertsz. Uttenbrouk, *ob.* 25 *July* 1554.

Mey 1537.

Jacob Cornelis Jacobsz.
Boekel Joost Aemsz. vander Burch.
Lambert Michielsz. van Kriekenbeek.

10 *Nov.* 1537.

Pieter Vrankensz. vander Meer, *ob.* 9 *Aug.* 1558.
Cornelis Michielsz. Vosmaer, *obiit* 19 *Maert* 1563.
Sasbout Cornelisz. vander Dussen, *obiit* 11 *July* 1580.

9 *Nov.* 1538.

Huig Vrankensz. van Diemen, *obiit* 31 *Jan.* 1545.
Quiryn Aartsz. vander Hooch, *ob.* 30 *Sept.* 1558.
Claies van Utrecht.

9 *Nov.* 1540.

Dirk Corstynsz. van Alkemade.
Martyn Martynsz. *Brouwer.*

10 *Nov.* 1542.

Dirk Hendriksz. Duist.

10 *Nov.* 1545.

Jacob Jacobsz. Oom, *ob.* 12 *Maart* 1547.

10 *Nov.* 1548.

Dirk Jan Beukelsz. van Santen, *ob.* 1550.

9 *Nov.* 1549.

Gerrit Dirksz. den Harst.

10 *Nov.* 1554.

Jan Jan Apersz. van Melisdyk.
Pieter van Opmeer.

10 *Nov.* 1556.

Gerrit Jacob Hovenzoon, *ob.* 27 *July* 1569.

9 *Nov.* 1564.

Michiel Cornelisz. van de Velde.

10 *Nov.* 1565.

Jan Jansz. Sasbout.

10 *Nov.* 1562.

Jan Dirksz. Bogge, *ob.* 25 *Mey* 1605.

Naamlyst der Heeren KERKMEESTEREN van de Nieuwe Kerk.

1396.

Arent Vrydachsz.
Jacob Bartholomeesz.
Jacob Jacobsz. van Bleiswyk.
Hendrik Bugge.

1458.

Dirk Huge Dirksz.
Jan Pietersz. van Buyten.
Hughe Dirksz van Wael.

Op St. Martynsdag 1489. 11 *Nov. en vervolgens altyd op dien dag behalven daar anders staat.*

Pieter Arent Rutgersz. van Spangen.
Michiel Gerrit Colynsz.
Cornelis Jacobsz. Gorter.

1490.

Claes Jansz. Busch.

1491.

1491.

Pieter Iansz. van Buyten.

1493.

Gerrit Walichsz.

1494.

Balthazar Iacobsz.

1498.

Dirk Arentsz.

1499.

Dirk Hendriksz.

1501.

Rutger Pietersz. van Spangen.

1504.

Hendrik Joostensz. vander Stypen.

1505.

Dirk Dirksz. van Noortwyk.

1506.

Dirk Domansz.

1511.

Mr. Bartholomees Claasz. van Diemen, *ob.* 12 *Juny* 1533.

Mey 1513.

Jan Hugen.

1514.

Jan Dirk Simonsz. van Groenewegen.

1518.

Claas Dirksz. van Nootdorp, *ob*, 23 *Dec.* 1539.

Mey 1519.

Mr. Corn. Arentsz. vander Duslen, *ob.* 22 *Mey* 1556.
Pieter Vrankensz. vander Meer, *ob.* 9 *Aug.* 1558.

1519

Mr. Dirk Dirksz. van Heemskerk van Beest, *Ridder van St. Catryn*, *ob.* 11 *Nov.* 1545.

1522.

Pieter Pietersz. van Beaumont, *ob.* 25 *Sept.* 1552.

Mey 1527.

Dirk Govertsz. Meerman, *ob.* 6 *Nov.* 1544.

1527.

Dirk Dirksz. van Heemskerk van Beest, *de Jonge.*

Mey 1532.

Hr. Andries Gerritsz. Stuelynck, *Ridder.*

1534.

Jan Hugensz. Cooman, *in den Ancker.*
Joost Dirksz. Keyser.

1535.

Cornelis Dirksz. Cornets, *ob.* 11 *Mey* 1538.

Mey 1536.

Jan Borgers.

1536.

Jan Simonsz. Olislager, *ob.* 18 *Jan.* 1544.

Mey 1537.

Dirk Pietersz. *Drappenier.*

10 *Nov.* 1537.

Huig Cornelisz. Verburch.

10 *Nov.* 1543.

Dirk Gerritsz. Meerman, *ob.* 6 *Nov.* 1544.

10 *Nov.* 1544.

Joost Pietersz. Sasbout, *ob.* 13 *Nov.* 1545.

10 *Nov.* 1545.

Gerrit Joostensz. van Es, *ob.* 24 *Oct.* 1546.

9 *Nov.* 1546.

Pieter Pietersz. van Beaumont, *ob.* 25 *Sept.* 1552.

Mr. Joost Hendriksz.
Hubert Arentsz.

10 *Nov.* 1553.

Frans Fransz. Duist van Voorhout, *ob.* 20 *Aug.* 1568.

10 *Nov.* 1554.

Cornelis Michielsz. Doelman.

10 *Nov.* 1557.

Joost Huigensz. de Bye, *ob.* 12 *Juny* 1573.
Cornelis Jorisz. vander Burch.

10 *Nov.* 1561.

Jan Jacobsz. van Hoogenhouk, *ob.* 21 *Feb.* 1586.

9 *Nov.* 1564.

Adriaan Simonsz. van Groenewegen, *ob.* 1603.

10 *Nov.* 1565.

Dirk Jorisz. de Bye, *ob.* 1591.

10 *Nov.* 1566.

Gerrit Michielsz. Camerlingh.

10 *Nov.* 1571.

Bastiaan Cornelisz. Bel van den Berch, *ob.* 1605.

10 *Nov.* 1572.

Huig Jacob Bruinsz. vander Duslen, *ob.* 31 *Aug.* 1587.
Dirck Harmensz. de Haan, *ob.* 27 *Juny* 1597.
Mr. Jan Pietersz. *in 't Houfyser.*
Frans Michielsz. Camerling.

A°. 1573. zyn beide de Kerken gecombineert, en zyn vervolgens tot KERKMEESTEREN van de Oude en Nieuwe Kerk aangestelt:

14 *Nov.* 1573.

Huig Iacob Bruinsz. vander Duslen, *ob.* 31 *Aug.* 1587.
Dirk Harmensz. de Haan, *obiit* 27 *Juny* 1597.
Mr. Ian Pietersz. *in 't Houfyser.*
Pieter Woutersz. vander Burch, *ob.* 25 *Aug.* 1582.

Govert Willemsz Brasser, *obiit* 10 *Nov.* 1600.
Ian Iansz Graswinkel *de jonge*, *ob: Dec.* 1584.

11 *Nov.* 1575.

Cornelis Iacobsz. Fyck, *obiit* 3 *July* 1583.
Gerrit Hendriksz. van 's Gravesande, *obiit* 15 *Oct.* 1589.

14 *Nov.* 1579.

Nicolaas Willemsz. van den Heuvel, *obiit* 18 *Sept.* 1583.

11 *July* 1580.

Nicolaas Arentsz. Swaenshals.

17 *Jan.* 1584.

Adriaan Simonsz. van Groenewegen, *obiit* 1603.

5 *Jan.*

5 *Jan.* 1585.

Boekel Dirksz. van Santen.

11 *Jan.* 1586.

Willem Iacobsz. Voorburch *ob.* 1608.
Adriaan Vincenten Sweys, *ob.* 25 *Feb.* 1629.

3 *Jan.* 1587.

Boekel Boekelsz. van Santen, *ob.* 1604.

6 *Jan.* 1589.

Everaert Cornelisz. van Lodesteyn.
Hendrik Dirksz. van Santen, *ob.* 31 *Maart* 1606.
Iacob Adriaensz. Pauw, *ob:* 7 *July* 1620.

6 *Jan.* 1590.

Dirk Dirksz van Santen, *ob:* 4 *Maart* 1594.
Arent Laurissen.

4 *Jan.* 1592.

Hendrik Fransz Duist van Voorhout, *ob:* 5 *Oct.* 1605.

2 *Jan:* 1593.

Abraham Jansz Graswinkel, *ob.* 17 *Maart* 1606.

8 *Jan:* 1594.

Robbert Ewoutsz van Schilperoort, *ob:* 19 *Sept.* 1614.

6 *Jan:* 1596.

Dirk Willemsz Brasser, *ob:* 28 *July* 1608.

3 *Jan.* 1597.

Pieter Joostensz van Ruiven, *ob:* 11 *Oct:* 1627.

6 *Jan.* 1601.

Vranck Reyersz vander Burch, *ob:* 1 *Sept.* 1619.
Iacob Iansz Helm, *ob:* 7 *July* 1626.
Nicolaas Anthonisz van Hodenpyl.

8 *Jan.* 1605.

Dirk Iacobsz. *Zeepzieder.*

5 *Jan.* 1608.

Nicolaas Fransz Sonck.
Nicolaas Lothsz Gaal.

9 *Jan.* 1610.

Dirk Evertsz. van Bleiswyk, *ob.* 18 *July* 1631.

8 *Jan.* 1611.

Bruin Harmensz Schinkel, *ob.* 19 *Dec:* 1625.
Dirk Robbertsz van Schilperoort.

11 *Jan.* 1614.

Jacob Bel Sebastiaansz. van den Berg, *ob.* 29 *July* 1615.

9 *Jan:* 1616.

Jan Gerritsz vander Eyk.

7 *Jan.* 1617.

Cornelis Abrahamsz Graswinkel.

5 *Jan:* 1619.

Hillebrand Claasz Swanevelt, *ob.* 12 *Mey* 1625.

8 *Jan.* 1622.

Cornelis Jansz Lodesteyn.

10 *Jan.* 1625.

Gerardo Cornelisz Welhouk, *ob.* 7 *Febr.* 1665.
Everhard van Bleiswyk.

8 *Jan.* 1628.

Mr. Everard Jansz van Lodesteyn, *ob.* 29 *Jan.* 1668.

5 *Jan.* 1630.

Frans Dirksz Meerman, *ob.* 20 *Sept.* 1657.

10 *Jan.* 1632.

Bruin Jacobsz. vander Dussen, *obiit* 26 *Juny* 1668.
Joost Cornelisz van Lodesteyn, *obiit* 21 *April* 1660.

4 *Jan.* 1653.

Mr. Nicolaas Adriaansz Bogaert, *obiit* 20 *Jan.* 1654.

9 *Febr:* 1654.

Johan Vrankensz. Graswinkel, *obiit* 20 *Mey* 1668.

1658.

Aalbert Arentsz. vander Graeff, *ob:* 31 *Maart* 1684.

10 *Mey* 1660.

Evert Dirksz van Bleiswyk, *obiit* 4 *Juny* 1662.

1661.

Mr. Maerten Engelbregtsz Pauw, *obiit* 25 *Sept.* 1680.

6 *Jan.* 1662.

Dirk Bruinsz vander Dussen, *obiit* 12 *Jan.* 1668.
Mr. Andries Adriaansz van der Goes, *Heer van Naters*, *obiit* 4 *Dec.* 1669.

1666.

Jan Cornelisz van Bleiswyk, *obiit* 28 *July* 1696.

23 *Jan.* 1668.

Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beresteyn, *obiit* 23 *July* 1679.
Mr. Cornelis Cornelisz Onderwater, *ob.* 30 *Sept.* 1680.

23 *Juny* 1668.

Mr. Nicolaes Aarnoutsz. van Beresteyn, *ob.* 20 *Mey* 1678.

4 *Jan.* 1670.

Dirk Gerritsz Meerman, *Heer van Molenaersgraeff*, *obiit* 3 *Sept.* 1680.

7 *Jan.* 1679.

Pieter Abrahamsz Hoogenhouk, *ob.* 26 *Jan.* 1679.

6 *Febr.* 1679.

Mr. Adriaan Jacobsz. Fyck, *obiit* 23 *April* 1685.

27 *Sept.* 1679.

Adriaan Willemsz vander Hoeff, *obiit* 10 *Nov.* 1704.

21 *Oct.* 1680.

Arent Reyersz vander Burch *obiit* 20 *Sept.* 1691.
Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen, *obiit* 14 *Apr.* 1703.

15 *Mey* 1684.

Mr. Franco Adriaansz van der Goes, *ob.* 18 *July* 1700.

21 *Mey* 1685.

Mr. Harpert Maertensz. Tromp, *obiit* 3 *Mey* 1691.

3 *Jan.* 1688.

Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet, *obiit* 13 *Aug.* 1706.
Johan Bernardsz della Faille, *obiit* 8 *Oct.* 1713.
Hugo Adriaansz s'Gravesande, *obiit* 19 *Aug.* 1699.

24 *Jan.* 1699.

Mr. Jacob Adriaansz Vredenburg van Adrichem, *ob.* 5 *October* 1714.

23 *Jan.* 1700.

Dirk Simonfz Groenewegen vander Made.

6 *Jan.* 1703.

Mr. Adriaan Andriefz vander Goes, *Heer van Natres*, *ob.* 25 *Maart* 1721.

8 *Dec.* 1704.

Mr. Ewout Evertfz van Bleifwyk, *ob.* 9 *Mey* 1723.

21 *Sept.* 1706.

Mr Pieter Paulufz Tedingh van Berckhout, *obiit* 5 *Febr.* 1713.

7 *Jan.* 1713.

Mr. Ewout Nicolaafz vander Duflen, *Heer van Zouteveen, in Middelharnafch &c.*

14 *Febr.* 1713.

Jan Franfz Meerman, *obiit* 28 *Maart* 1724.

Willem Janfz van Ruyven, *obiit* 9 *Jan:* 1724.

6 *Jan:* 1714.

Mr. Maerten Pieterfz Hoogenhouk, *obiit* 25 *Dec.* 1720.

6 *Jan.* 1720.

Mr. Joan Wigboltfz Slicher.

4 *Jan:* 1721.

Mr. Gafpar Gafperfz van Kinfchot.

7 *April* 1724.

Cornelis Willemfz Spiering, *Heer van Spieringshoek.*

28 *Juny* 1724.

Mr. Adriaen Gerrit Janfz Doublet, *ob:* 3 *Aug.* 1726

4 *Jan.* 1727.

Mr. Adriaen Gerritfz van Aflendelft.

24 *Nov:* 1727.

Mr. Arent Bruinfz vander Duflen.

Eenige RENTMEESTERS.

Borger Janfz vander Block.

Mr. Dirk Evertfz van Bleifwyk, *ob.* 11 *Sept.* 1681.

1681.

Mr. Franco Evertfz van Bleifwyk, *obiit* 12 *Maart* 1723.

1718.

Mr. Jan Francofz van Bleifwyk.

VI. HOOFT-

A F B E E

V A

G A S T H U

AFBEELDING

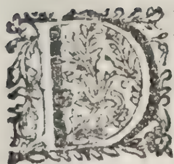
VAN DE

GASTHUIS-KERK.

VI. HOOFTSTUK.

't Gasthuis is een der alleroudste onder de geestelyke gebouwen, en droeg voorheen verscheide namen, bezat veel goederen, en had drie altaren; was uit- en inwendig niet misdeelt in schoonte en ordre; pronkte met een kostlyk orgel, had ruime zalen, een ontleedkamer, artzenywinkel, en eene groote belommerde plaats tot verlustiging der genen die van hun ziektens begonden te herstellen; had behalven zyn geneesheeren en heelmeesters ook een leeraar om de zielen te genezen, benevens andere nootzaaklykheden. Dit gesticht had ook een kapelletie afgezondert ten nutte der behoeftige reizigers. Voorts van de kapellen van s^t. Joris, en den h. Geest; van den toren dezer kapel; de misdadigen, ter doot verwezen, deden hier hun laatste biegt. De kapel van s^t. Kornelis vertoont. Vervolgens van het klooster der minnebroeders, en het slegt gedrag dezer bedelordre ten toneele gevoert, en de vruchteloze moeite, voorheen aangewent, om hen te hervormen. Dit klooster, door eenige razende vrouwen uitgeroeit, is daar na weder opgetimmert. Van het klooster der Cellebroeders en de bezigheit van dit broederschap. Het klooster der Hieronymianen was een queekschool der ieugt, doch is naar den brand in een kollegie verandert. 't Klooster van s^t. Agatha en zyn oorsprong onderzocht; zyne schoonte, pracht en rykdom beschreven. De geestelykheit van Holland en byzonder van Delft kantte zich lustig tegen de belastingen der kloostergoederen, &c. Optelling van verscheide edele en geleerde nonnen in dit klooster. Voorschrift der kloosterbeloften. Lyst der paters die deze maatschappy bestierden. Dit klooster is naderhand tot een vorstelyk hof gebezigt. D'oorsprong en voortgang van het klooster van s^t. Barbara nagespeurt. Eene zeltzame geschiedenis in dit klooster voorgevallen. Van het klooster der elf duizent maagden, waer van de nonnen verdreven wierden. 't Klooster van s^t. Agnis, en d'oudheid van het h. Geest-zusterhuis onderzocht; van den plicht dier nonnen. Voorts van het klooster van s^t. Klara, s^t. Anna, en s^t. Maria Magdalena. Het oude begynhof. De stille vermakelykheid, benevens de plicht der priesters, kosters en kosteressen van 't groote begynhof, en de gevallen der beruchte Geertrui van Oosten overwogen.

HET OUDE GASTHUIS.

Dit gasthuis is een der oudste onder de geestelyke gestichten der stad Delft. Evenwel is de juiste tyd wanneer zyn grontslag is gelegt, en door wie dat geschiet is, in eene onzekere duisternis opgewonden. Een voornaem outheitkundige meent dat het in den iare 1263 gesticht is, om dat hy een brief van den Utrechschen bisschop, *Hendrik van Vianden*, van deze iaren had gevonden, by welke hy die van dit gasthuis verlof gaf om een eige kapel en kapellaan, ia ook een klok te mogen hebben, waaruit dien heer besloot, dat het gasthuis zyn oorspronk al van veel gryzer iaren rekent. Ia in een bul van paus *Innocentius IV*, van den iare 1252, word het al duidelyk vermeld, en onder de beschserminge van den proost van Koningsveld gesteld. Wy vinden goet, behalven andere dingen in deze bul begrepen, dit naarvolgende

't Gasthuis is een der alleroutste onder de geestelyke gebouwen

de gezeg, om ons gezeg te ſtaven, hier uit te ontleenen: *De plaats zelfs daar het voornoemde klooſter gelegen is, met alles wat 'er onder behoord. Het gaſthuis te Delft, met al wat 'er aan behoord, enz.* Uit het verhaal van *Jan Goeſſen*, hier voor in het 1 hoofdſtuk, op bladz. 21 bygebragt, welke zelfs in den iare 1252 te Delft was geweeſt, zien wy ook dat het doen al in weezen was; waaruit wy ook teffens begrepen dat koning *Willem*, graaf van Holland, rykelyke aalmoeſſen tot opbouwinge der oude kerk had gegeeven, en ik ben zelf van gedachten dat hy dit gaſthuis ook zal hebben getimmert: de rede waarop ik myn giſſing fondeere, is, om dat graaf *Willem III*, de goede genaamt, duidelyk in een brief wegens dit gaſthuis zeit, *om 't bericht van den gaſthuyſe van Delft dat onſe ouders geſticht hebben.* Deze brief is gedagtekent in 's Gravenhage des dynſdaags na s^t^. Margrietendag in den iare 1330, welke wy hier na ook zullen laten volgen. Dat door *ouders* alhier moet *voorouders* verſtaan worden, is uit de vorige bewyzen genoegzaam af te nemen; ook is dit in de oude brieven heel gebruikelyk; en om de reeden flus geboekt, dunkt my dat het koning Willem wel toegeſchreven mag worden, dewyl hy de ſtad Delft merkelyk vergroot, en handveſten heeft verleent, enz. ten zy men het wilde verſtaan van het ſtichten der kapelle, en dan zou het op Willems zoon, graaf *Floris V.* paſſen, maar d'eerſte gedachten komt my alleraannemelykſt voor.

Dit gaſthuis droeg verſcheide namen.

Miſſchien zultge vragen of dit gaſthuis ook met dezen of genen naam niet gedoopt is, waarop ik zegge, dat het met meer dan eenen naam genoemt is, als voor eerſt, het *h. Geeſt gaſthuis*, en dus ſchynt het in een brief van Graaf *Floris V*, van den iare 1282 vermeld te worden; in een brief van paus *Johannes XXII*, van den iare 1327, werd het *Mariaas gaſthuis* genoemt: ook vinden wy het onder den naam van *s^t^. Lysbets gaſthuis*, ia ook *s^t^. Chriſtoffels* en *s^t^. Lysbets gaſthuis*, en volgens een oud handſchrift der Utrechtſche kerke, is het op den naam van die twee heiligen ingewyd. Ia in een brief van den iare 1572 wierd het aldus noch gedoopt: *in s^t^. Chriſtoffels en Elyſabets gaſthuis is de vikary, openſtaande door de dood van de heer Pieter Janſz. in 't iaar 1572 gegeeven aan Jan Janſz van Zuren.*

En had veel goederen.

Dit gaſthuis zal van outs al veele goederen bezeten hebben, over welke den prooſt van Koningsveld, naar 't ſchynt uit de bul van paus *Eugenius IV*, van den iare 1252, het opzicht was aanbevolen. Uit een nader bul van paus *Johannes XXII*, van den iare 1327, zien wy weder hoedanig den prooſt belaſt werd om naar de goederen van het gaſthuis te zien, en die vervreemd mogten zyn, weder te krygen; ia hy geeft hem volle macht om dusdanige bezitters met den ban te ſlaan, en geen plaats aan hooger beroep te geeven. Dewyl deze bul zoo veel betrekking op dit gaſthuis heeft, en alleen daarom gegeeven is, zullen wy die alhier laten volgen.

" JOhannes, de dienaar van Gods dienaaren, wenſcht aan zijnen bemin-
" den zoon den Prooſt van het klooſter Koningsveld, 't welk gewoon
" is door eenen Prooſt beſtiert te worden, en onder het Bisdom van
" Utrecht behoort, de zaligheit en den Apoſtoliſſchen zegen. Dewijl de
" gebeden van onze beſcheidene zoonen, de altijdblyvende *Proviſors* van S.
" *Mariaas* gaſthuis der armen te Delft, onder het Bisdom van Utrecht, 't
" welk gewoon is door Proviſors beſtiert te worden (welke Proviſors de
" goederen van 't gemelde gaſthuis in 't gemeen beſtieren) uyt krachte van

dezen

"dezen brief dat gy zult trachten de goederen van 't gemelde gasthuis, de-
"welke gy zult bevinden dat onbehoorlijker wyze vervreemdt of 't zoek
"gemaakt zijn, weder onder den eigendom en het gerechtelijk bezit van
"'t zelve gasthuis te brengen. Ten welken einde gy de tegenstreevers
"door kerkelijke strafvonnissen, zonder plaats aan hooger beroep te ge-
"ven, zult beteugelen; en de getuigen dewelke u opgegeeven zullen zyn,
"indien zy uyt gunst, of haat, of vreze, niet willen verschijnen, zult gy
"door diergelijke strafvonnissen, zonder plaats aan eenig beroep te geeven,
"dwingen om getuigenis aan de waarheid te geeven. Gegeeven te Avinjon,
"den 1. April, in 't elfde jaar van ons Pausdom.

Kort daaraan schynt tusschen den gemelden proost en de overheden der stad Delft, wegens het bestier dezer goederen, weder eenig verschil ontstaan te zyn, waarop de heer van Bleiswyk bladz. 497, de proost van Koningsvelt leelyk zoekt te bekladden, als of hy op een onredelyke wyze zyn klaauwen in het bestier dezer goederen had willen slaan, daar wy hebben gezien dat hy de bestieringe al had gehad van den iare 1252: ook geeft de brief van *Willem III*, bygenaamt de goede, die wy zoo zullen laten volgen, dit niet te kennen, zoo dat de heer van Bleiswyk alhier in 7 regels deerlyker mistast, als hy ooit ergens heeft gedaan, wanneer hy zich over dezen graaf Willem dus laat horen: *Graaf Willem III, bygenaamt de goede, zoon en successeur van Floris V.* Wie heeft ooit gedroomt dat Willem III, de goede genaemt, een zoon is geweest van graaf *Floris V*; hy was immers de zoon van graaf *Jan II*, en dat noch slimmer is, wat lyst der graven is 'er, daar *Willem III*, de successeur of navolger van *Floris V*, werd gestelt? waar blyft dan *Jan I*, en *Jan II*? Dus ziet men als men een ander te onrecht wil beschuldigen, dat men zelfs dikwils van de waarheid afdwaalt. De voorgemelde brief van *Willem de Goede*, is van dezen inhoud:

"WY Willem Grave, &c. maecken &c. Dat wy van den twie die
" is tusschen den Proost, ende 't gemeene convente van Conincx-
"velt op die een zijde, en Schepenen en Raedt van onser poorte van
"Delft op de ander zijde, om 't berecht van den Gasthuyse van Delft dat
"onse Ouders gesticht hebben, ende om vier pont Hollants 's jaers, ende
"om vijftien Hoenre die 't Godts-huys van Conincx-velt jaerlijcx te heb-
"bene plagh uytten Gast-huyse voorsz, met onsen gemeenen Raede over
"een gedragen zijn, ende willen dat dat Gast-huys voorschreven jaerlijcx
"geven den Godts-huyse van Conincx-velt vier pont Hollants en vijftien
"Hoenre alst tot deser tijdt toe gedaen heeft, voort dat die Schepenen en
"Raedt van Delft jaerlijcx twie Mannen setten die dat Gast-huys en des
"Gast-huys goet berechten, ende dat die Proost van Conincx-velt metten
"twien jaerlijkx eenen Broeder, of een Suster de Sloeten van den Huyse
"bevelen, en dat berecht dat daer toebehoort van den Huyse en daeke die
"tendent 's jaers reeckeninge doen in 't Gast-huys voor den Proest, en
"voor die Schepene, ende Raedt die daer toe komen, als die Proest die
"reeckeninge leydt tusschen Bamisse en Alreheyligen Misse alle jaere,
"en niemant preuve daer in te hebbene hine hebben een teycken vande
"habijt is 't Broeder, is 't Suster, en die sullen ontfaen by haer zielen die
"Proost, en die Raets-man van den Poorte ende die twee Uyt-meysters
"voorsz na dien dat hem dencket dat des Gast-huys oirbaer is, ende die sal
"die Proest kleden, ende corrigeren als zy misdoen nae correxi vander

 "orden-

"ordenne, ende die kleder ſullen weſen van des Gaſt-huys Laeckene dat die "Uyt-meyſters voorſz toegeven ſullen, ende dien koſt die daer toebehoort ſullen die Uyt-meyſters doen alſoo groot, ende alſoo kleene als hun "ſelven goet duncken ſal, ende dien gelden van 't Gaſt-huys wegen, Ende "die Proeſt en ſal anders gene, oirbaer noch ſchade hebben van 's Gaſthuys-"goeden dan voorſz is, Ende alle ſtucken voorts tot onſen verklaren, en "ſonder argliſt, In oirconde, &c. gegeven in die Hage des Dinſgedaegs na "Sinte Margrieten-dagh in 't Jaer duyſent drie hondert ende dertigh. Onder ſtont geextraheert in de Regiſter-Kamer van Hollant uytten Regiſteren buyten geteyckent Coninck Willem, beginnende An. xij^c. Liij. "uſq. xiij^c. en thien fo: xxx. ende dat ter Ordonnantie van de Reeckeningen in den Hage, in dato den iij. December An. xv^c. Lxviij.

De prooſt van Koningsveld quam het vergeven van de kapellaansplaats in dit gaſthuis mede toe, want dat door het vergeven der papelyker proeve hier den bedienaar of kapellaan werd verſtaan, is genoegzaam zeker, waar toe ik deze brief tot een goed bewys den lezer mededeelen zal.

"WI Willem, Grave &c. maken condt allen luden, dat wi van den "twiſt die gheweſet hevet tuſſchen onſen goeden luden van onſer "Poirte van Delft op die eene ſide en den Proeſt en den gemeen Convente "van Conincxvelde op die ander ſide, alſe om der papelicker prevende "van den Gaſthuſe te Delf wel verſien na der beſter wairde die wi dair of "hebben ondervonden bi den ghenen die wy 't bevolen hadden, ondervonden hebben en bekennen den Proeſt voirſz die ghifte vander Papelicker provende van den Gaſthuſe voirſz, ende willen dat hiſe gheve ſoe "welke tyt dat ſi verſcinet, eenen goeden reckelicken waerlicken man die "Prieſter is jof binnen 'sjaers Prieſter wordt na diere tyt dat hiſe him gevet, gave hiſe oec yemant die him ſoe qualicken regeerde dat wi 'em met "reden ontſetten mochten, ſoe ſouden wine ontſetten, en toit diere tyt "eenen anderen goeden man in ſine ſteden ſetten die de papelicker provende wel en rechtelicken regeerde en na des mans tyt den Proeſt behouden "ſine ghifte en ſyns rechts. In oirconde &c. Gegeven in die Hage des "anderen dages in Aſcentiendach in tjaer M CCC. dertich.

Hier uit kan den lezer dan zelfs oordeelen, dat de prooſt geen ſchuld heeft, gelyk hem te laſte word gelegt. Maar wy zullen tot de kerk of kapel weder overgaan, en zien van welken tyd deze zal heugen; ik meene dat ze omtrent den iare 1263 zal zyn gebouwt, dewyl de toeſtemminge des biſſchops van dit iaar is, en, gelyk uit een later brief van den iare 1268 genoegzaam te zien is, bleek het dat 'er doen reets al een kapel ſtont. De brief die by de heer van Bleiſwyk in de latynſche taal ſtaat, zullen wy in de Nederduitſche alhier laten volgen.

HEndrik, door Godts genade biſſchop van Utrecht, wenſcht allen den geenen die dezen tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Bewogen door de nedrige gebeden onzer beminde broederen van 't H. Geeſt gaſthuis te Delft in Holland, onder ons bisdom, en door het verzoek van de doorluchtige Vrouwe, onze beminde nichte, mevrouwe (Aleidis) *de huisvrouwe van wylen* Johan van Aveſnes, *hebben wy aan dezelve broederen, om in 't gaſthuis, in 't welke de arme en magtelooze menſchen ter herberge ontfangen,*

gen, en liefdadelyk onthaald werden, toegestaan te mogen hebben een kerkie met eenen priester-kapellaan, dewelke in de gemelde kapelle de mis of goddelyke diensten voor broederen en zusteren verrichte, als ook een klok tot het luiden of byeenroepen tot de goddelyke diensten, nochtans zonder nadeel van onzen Plebaan der kerke van Delft, of iemants anders recht te verkorten. Door ons gezag wy den tegenwoordigen bevestigen en in het verzoek bewilligen. Gegeeven te Utrecht in den iare ons Heere MCC. LX. *en drie, op den zesden dag na epiphanes of verschyninge ons Heere.*

Uit welke brief wy vooreerst ontdekken dat voor den iare 1263, het gasthuis al in wezen was, en de armen reets liefdadiglyk wierden ontfangen, doch zy hebben, gelyk gebleken is, in deze iaren door het verzoek van des bisschops nicht *Aleidis*, weduwe van *Johan van Avesnes*, eerst verlof gekregen om een kapel te bouwen en hun eige kapellaan of priester te mogen hebben. Vyf iaren na deze vergunninge heeft dezelve bisschop noch aan dit gasthuis, en door verzoek van zyn versgenoemde nicht, vrouwe *Aleidis* toegestaan, om een eige kerkhof en begraafplaats te mogen hebben, daarenboven dat de kapellaan aan de broeders en zusters de h. sakramenten mogt bedienen, behoudens nochtans de offergiften en gerechtigheden, welke den plebaan der Delfsche toequamen. Deze brief werd by van Bleiswyk, bladz. 290. weder in de latynsche taal opgegeeven, welke wy in de nederduitsche alhier zullen laten volgen.

HEndrik, door Godts genade bisschop van Utrecht, wenscht aan allen den geenen die dezen tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Bewogen door de nedrige gebeeden onzer beminde broederen van 't H. Geest gasthuis te Delft in Holland, onder ons bisdom; en door het verzoek van de doorluchtige vrouwe, onze beminde nicht, mevrouwe (Aleidis) *de huisvrouwe van wylen* Johannes van Avennes, *hebben wy aan dezelve broeders, zonder iemants recht te willen verkorten, toegestaan, gelyk in dezen brief daar over gemaekt uitgedrukt staat, om in 't zelve gasthuis, in 't welke de arme en magteloose menschen ter herberge ontfangen en liefdadelyk onthaald worden, te mogen hebben een kerkie met eenen priester-kapellaan, dewelke in de gemelde kapelle de mis voor de broeders en zusters leze. Daarenboven, willende hun ten voordeele van den godtsdienst, en om Godts wille, zoo veel 't in ons vermogen is begunstigen, verleenen wy hun uit kragte van ons gezag, en door den tegenwoordigen brief, volkome verlof, om ..... een kerkhof te hebben, daar de broeders, zusters, en armen van 't voorschreve gasthuis, als 't nodig zal zyn, begraven mogen worden: en daer en boven dat hun priester-kapellaan de biecht der zelven mag hooren, en hun voor hunne misdaden een heilzame boete, zoo als hy in den Heere dienstig oordeelen zal, mag opleggen, en de verdere sakramenten der kerke bedienen: behoudens dat de plebaan der Delfsche kerke de offergifte en gerechtigheden, die hem in 't voornoemde gasthuis toekomen, zal genieten, en dat niemants recht verkort zal worden. Gegeeven by Amersfoort, in 't iaar ons Heere* 1268, *den naasten Saterdag voor* Simon *en* Judas.

Nu was tusschen dit gasthuis en de plebaan der Delfsche kerke als ook tusschen *Bartholomeus vander Made*, stichter en patroon der oude kerke, eenig verschil gerezen wegens de eerste vergunninge van den iare 1263, doch dit wierd door goede mannen inder minne bygelegt, gelyk de gemelde bisschop zelfs getuigt, een *videmus* van dit kontrakt gezien te hebben, zynde

in

in zyn geheel ongeschonden, dit akkoord was met hunne zegels van wederkanten bevestigt, als ook met het zegel der stad: wy zullen de getuigenisse dezes bisschops, benevens de kontraktbrief alhier weder in de nederduitsche taal laten volgen, zy luit aldus:

"Daarenboven zy ul. kenbaar dat ik van woord tot woord gezien en "hooren leezen heb zekeren brief, behelzende het verdrag en de toestemming over het bovenstaande, tusschen de edele en eerzame mannen; namentlyk *Willem*, de Persona van de parochikerk te Delft, en *Bartholemæus* "*(de Mada)*, den patroon en stichter der zelve kerke, van de eene kant; "en de Broeders en Zusters van 't voornoemde H. Geestsgasthuis te Delft "aan de andere kant; welke brief niet doorgeschrapt, niet vergaan, of in "eenigen deele bedorven, en met de zegelen van de persoonen voornoemd, "en van den Plebaan der Parochikerke te Delft, mitsgaders met het ze"gel van de stad Delft, bezegelt zijnde, aldus luide: Wy *Willem*, de "Persona van de parochikerke te Delft, en *Bartholomæus (de Mada)* pa"troon en stichter derzelve kerke, doen kond allen den genen die den te"genwoordigen brief zullen zien, dat, aangezien tusschen ons en de "Broeders en zusters van 't H. Geests gasthuis aen de andere kant, "een geschil ontstaan was ter gelegendheit van zekeren brief, aan hun door "den hoogwaardigen Bisschop van Utrecht verleend, dat wy, zeg ik, "alle stoffe van geschil en krakeel ter zijde stellende, willende ontrent het "voorschreven gasthuis een werk van barmhertigheit doen, ten opzigte van "Godt, uyt zucht tot de herstelling van vrede en eendragtigheit, en door "de tusschenkomste en voorsprake van vroome mannen, en door de oot"moedige smeekingen van de gemelde Broeders en Zusters hebben laaten "beweegen: en aan die van 't zelve gasthuis vergunnen, en met eene volko"me toestemminge begeeren, dat zy de volkome gunst, die de Heer Bis"schop van Utrecht tot hulp en gemak van 't gasthuis toegestaan heeft, "zonder dat ze van ons, of van onze Broeders, mede erfgenamen, nazaten "of vrienden, of zelfs 't geen Godt verhoede, van den Plebaan der Delf"sche Kerke, eenig belet of tegenspraak te verwachten hebben, ten eeu"wigen dage vreedzamig en gerust zullen genieten; zoo als in den brief der "voornoemde gunst die de gemelde Heer Bisschop hun toegestaan heeft "breeder uytgedrukt staat: te weeten, dat de Broeders en het gasthuis voor"noemd een kerkhof, en een klok om voor de kerkdiensten te luiden, zul"len hebben: daarenboven dat zy een bequaam en eerbaar Kapellaen tot "hun welgevallen mogen aanneemen, die voor hunne zieken, en voor "de anderen die den dienst daar wille hooren, de kerkdiensten verrichte, "hunne biecht hoore, hun eene heilzame boete oplegge, de stervende van "'t zelve gasthuis met het H. Olysel bestrijke, dezelven na hunne dood "op hun kerkhof begraave, eindelijk hun alle de kerkelyke Sakramenten "bediene. By 't welke dit noch gevoegt is, dat, indien de voornoemde "Parochikerk door eenig geval onder een byzonder interdikt quam te ver"vallen, de Kappellaan des gemelden gasthuis vijftien dagen lang, vol"gens ouder gewoonte, den Goddelijken dienst zal verrichten. Doch in"dien de gemelde Parochikerk langer onder het interdikt mogt blyven; "dat dan dezelve Kapellaen, op zoo een uure van den dag als de Plebaan "hem opgeven zal, de Mis zal leezen: en verder dat 'er in 't gemelde gast"huis maar geluit zal worden voor eene Mis, schoon dat 'er Religieuzen "dat het waar, op eenen dag gelezen mogten worden. Doch op het jaar-

lijks

"lijks feest van de Inwijdinge der kapelle of des gasthuis voornoemd, en "het geheel octaaf door, zullen de offergiften die de Kapellaan dan in "handen zal krijgen, met den wille van den Plebaan der Parochie, vol-"komentlijk besteedt worden ten behoeve der armen. Behoudens, in al "het bovenstaande, de offergiften en gerechtigheden der Moederkerke. "Tot getuigenisse en bekrachtiging van dit alles, hebben wy den tegen-"woordigen brief met onze zegels, met het zegel van den Plebaan te Delft, "en met het zegel der stad Delft doen bezegelen. Gegeven en gedaan te "Delft in 't jaar des Heere 1268, op het feest van den H. Apostel *Andreas*. "Tot oirkonde dezes heb ik, *Dirk van der Made* vornoemd, het tegen-"woordig afschrift, op het verzoek van de Broeders en Zusters des meer-"gemelden gasthuis, met mijn eigen zegel bezegelt. Gegeven als boven.

De lezer gelieft hier aan te merken dat het iaargetal in den brief van den bisschop Hendrik, zoo by de heer van Bleiswyk, als in de oudheden van Delfland, is van den iare 1265, en dat van den akkoordbrief van den iare 1268, 't welk hier verkeerdelyk het eene voor het ander is gestelt: want hoe kon bisschop *Hendrik* in den iare 1265 getuigen dat hy een vidimus gezien had, die in het laatste van het iaar 1268 eerst gemaakt was, dus moest ten minste de brief des bisschops zyn van den iare 1269 of 1270: daar by stellen de schryvers deze bisschop alrede gestorven te zyn op den iare 1267, dat de zaak weder klaar aantoont; doch na de beste en naaukeurigste schryvers is hy eerst in den iare 1268 overleden, dat met de dagtekeninge wel overeen komt. Doch om den overvloed der armen, en de milde giften van het zelve, schynt het, dat dit gasthuis in den iare 1348, te veel bezwaard wierd by gebrek van genoegzaame inkomsten, waarom de heer Steven Malion, pastoor der Delfsche kerke, in dezen iare aan het zelve gasthuis toestont, dat de kapellaan des morgens voor de hoogmis, op zondagen en heiligdagen in de kapelle mogt een predikatie doen, om aldus door de offerpenningen de nood van dit huis te onderstutten. De brief hier van luid aldus:

WY Steven, *bygenaamd* Malion, *Pastoor van de Delfsche kerke, maaken aan allen bekent dat wy door het geloofwaardig verhaal van onze parochiaanen onderrecht zijn dat 'er in 't gasthuys aldaar veele barmhartige werken gedaan worden, en dat het zelve gasthuys niet zal konnen bestaan, zoo het niet geholpen wordt door de aalmissen der Christene geloovigen. Daarom hebben zy ons verzocht het gemelde gasthuis, omtrent de predikaatzien dewelke aldaar door den Kapellaan gedaan zouden worden, de behulpzaame hand te bieden. Zoo is het dan dat wy, door hunne ootmoedige gebeden bewogen, aan den Kapellaan van 't voornoemde gasthuis toegestaan hebben, toestaan, en zonder dat het door ons of onze Kapellaanen zal konnen wederroepen worden, verleenen een vrye magt om het woord Godts aan de Broeders, Zusters, en zieken van 't zelve gasthuis, en aan alle andere godtvruchtige geloovigen aldaar verschynende, op bequaame dagen, 's ochtends voor de Hoogmis uyt te leggen; zodanig dat de predikaatzie ge-eindigt zijnde, de parochianen, indien 'er eenige tegenwoordig zyn, tyd hebben om op hun gemak en gerustelijk in hunne moederkerk voor het begin van de Hoogmis te konnen zijn, en 'er de goddelijke diensten te konnen bywoonen: met dit beding nochtans, dat het recht der moederkerke, door de gemelde vermaningen en predikaatzien, niet benadeelt werde. Tot oirkonde dezes is ons zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeeven te Delft, in 't jaar* 1348. *op den dag van de HH. Martelaaren* Petrus *en* Paulus.

Gelyk

Gelyk wy hier voor hebben gezien, dat in den iare 1252, de prooſt van Koningsveld al het beſtier der goederen van dit gaſthuis toequam, zoo had hy ook het recht van het vergeven der papelyke proeven of kapellanye in dit gaſthuis, gelyk wy uit dezen brief van den iare 1330 weder zien.

WY Willem, *Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieſland, maken cond allen luden, dat wi vanden twiſt die gheweeſt heeft twiſſcen onſen goeden luden van onſer porte van Delf op die een ſyde, ende den Proiſt van Conincxvelde ende den ghemenen Convente op die andre ſyde, als om die papelike proeven vanden gaſthuſe te Delft, wel verſien ſyn na der beſter waerheit die wi daer of hebben ghevonden bi den ghenen dien wyt bevolen hadden ondervonden hebben, ende bekennende dien Proiſt die ghifte voirſeit vander papeliker proven vanden gaſthuſe voirſchreven, ende willen dat hiſe gheef to welke tyt dat ſi verſemet enen goeden reckeliken wair-liken man die Prieſter is, of binnen tjaar Prieſter worden mach vander tyt dat hiſe hun ghevet, gave hiſe ooc yemand die hun alſo qualiken regierde, dat wyſe mit redene ontſetten mochten, ſo ſouden wyſe ontſetten, ende tot dien tyt enen anderen goeden man in ſynre ſtede ſetten die die papelicke proven wel ende reckeliken regierde, ende na des mans tyden te behouden dien Proiſt ſynre ghiften ende ſyns rechts. In orkunde deſen brieve beſegelt mit onſen ſegele, ghegheven in den Haghe des anders daghe na Aſcenſioens dach, int jair ons Heren* 1330.

Waar uit men duidelyk kan afnemen, dat de heer van Bleiſwyk de prooſten van Koningsveld ten onrechte beſchuldigt, als of zy zich zelven in het beſtier van 't gemelde gaſthuis ingedrongen hadden omtrent den iare 1330, daar zy in tegendeel al van den iare 1252 de beſtieringe daar van gehad hebben. Het verſchil hier voor gemeld tuſſchen dit gaſthnis en den paſtoor der Delfſche kerke, ſcheen naderhand weder te herleven: want omtrent 100 iaren daarna is het door graaf *Willem van Beyeren* weder beveſtigt, gelyk wy uit een oude latynſche brief zien, welke wy in de nederduitſche taal hier zullen invlyen.

WY Willem *Hartog van Beyeren, Paltsgraaf aan den Rhyn, verwachtende naar de Graafſchappen van Henegouwen, Holland en Zeeland, en naar de Heerſchappy van Vriesland, maaken aan allen bekent dat wy de genade gunſt, dewelke de eerzame mannen* Willem *Paſtoor te Delft, en* Bartholomeus van der Made *Patroon derzelve kerke, aan de Broeders en Zuſters van 't Heiligen-Geeſts-gaſthuis te Delft vergunt hebben, en dewelke in den tegenwoordigen brief door denwelken deze onze brief geſtoken is uytgedrukt ſtaat, goedkeuren en beveſtigen, en als goedgekeurt en beveſtigd van ons zelven en van onze nazaaten willen onderhouden hebben. Waar by wy het volgende noch gevoegt hebben, dat de Kapellaan van 't gemelde gaſthuis vrye magt zal hebben om het Woord Gods aan de zieke Broeders, Zuſters en zieken van 't zelve gaſthuis, en aan alle andere godvruchtige geloovigen die daar verſchynen, op bequaame dagen, 's ochtens voor de Hoogmis, uyt te leggen: zodanig dat de predikaatzi ge-eindigt zijnde de parochianen, die daer tegenwoordig mogen zijn, tijd hebben om op hun gemak en geruſtelijk in hunne moederkerk, voor het beginnen van de Hoogmis, te konnen zijn, en de goddelijke dienſten daar te konnen bywoonen. Tot oirkonde dezes is ons zegel aan deezen brief gehangen. Gegeeven in s'Gravenhage, 's maandaags na het oktaaf van de Apoſtelen* Petrus *en* Paulus, *in 't jaar des Heere* 1368.

In dezen brief zien wy dat 'er ſtaat in 't begin, *verwachtende naar de graafſchappen* enz. Dit woord zal zekerlyk door onagtzaamheid ingevloeit zyn: want hoe kon hy in den iare 1368 zeggen *verwachtende*, daar hy 1351 al graaf van Holland was, en in dees tyd alrede krankzinnig was, zoo dat ik gelove dat 'er in plaats van *Willem*, *Aalbert* zal moeten ſtaan, die doen in zyn broeders plaats ruard of voogt was, wagtende na de graafſchappen: maar laat ons tot de beſchryving der offerhoogtens overgaan.

De kapel of gaſthuiskerk was met drie outaren voorzien, als het hooftoutaar, ſtaande op het koor; bezyden het koor het outaar van het h. kruis, en dan een outaar, ſtaande in een kapelle aan de zuidzyde, en was ter eeren van s^t^. *Jan den Dooper*, en s^t^. *Jan Evangeliſt* ingewyd, gelyk wy uit dezen brief weder duidelyk zien. Van d'outaren des gaſthuis.

" WY Broeder *Ricardus*, door Gods genade Biſſchop van Thermopo-
" len, algemeen Vikaris in 't Biſſchoppelijke van den eerwaardigen
" Vader in *Chriſtus*, Heer *Johannes* door Gods genade Biſſchop van
" Utrecht, maaken bekent aan allen dat wy in 't jaar des Heere 1351, don-
" derdaags na de vervoering van den H. *Martinus*, met de medewerkinge
" van de zevenvoudige genade des H. Geeſts, gewijdt hebben een kapel
" is behoorende tot het gaſthuis van Delft; dat wy vrydaags daar aan in
" 't zelve gaſthuis gewijdt hebben een outaar ter eere van de HH. *Johannes*
" den Dooper, en *Johannes* Evangeliſt; en dat wy zaterdaags daar aan een
" gedeelte van 't kerkhof in de gaſthuis-kapelle gewijdt en geheiligt heb-
" ben. Hierom is het dat wy ſteunende op de barmhertigheit van den Al-
" magtigen Godt, en op het gezag van de HH. Apoſtelen *Petrus* en *Pau-*
" *lus*, aan alle waare boetvaardigen, hunne zonden gebiecht hebbende, de-
" welke jaarlijks op de wijding van 't gemelde outaar godtvruchtiglijk zul-
" len verſchijnen (welke wijding wy op den eerſten zondag na S. *Maartens*
" vervoering, om op dien dag ten eeuwigen tijde geviert te worden, over-
" gebragt hebben en door den tegenwoordigen brief overbrengen) en die
" het gemelde gaſthuis, op den dag van des zelfs Patroonen, uyt god-
" vruchtigheit zullen bezoeken, en de kerkhoven van 't zelve gaſthuis zul-
" len omwandelen, zoo dikwils als zy het bovenſtaande volbragt zullen
" hebben, door den tegenwoordigen brief veertig dagen afflag van de op-
" geleide boeten genadiglijk in den Heere verleenen. Gegeeven in 't jaar,
" en op de dagen, als boven.

In den iare 1330. waren Dirk Wiggerſz. en Jan Oem gaſthuismeeſters, en in het iaar 1351 vergunden de raden en ſchepenen der ſtad Delft aan de gaſthuisbeſtierders dat zy alle de renten van het gaſthuis mogten panden.

Willem van Beyeren, graaf van Holland, heeft aan de ſchepenen en raden der ſtad Delft, in den iare 1350 verlof gegeeven, om aan 't nieuwe outaar van 't h. kruis een vikary te ſtichten, onder voorwaarde, dat hy de begeevinge daarvan aan zich zelven zou houden, en dezelve ten minſten met 4 miſſen ter week belaſten, gelyk wy uit den volgende brief ontdekken.

" WY *Willem* Hertoghe van Beyeren, Grave van Hollant, van Seeland,
" Here van Vriesland ende verbeyder der Graaflicheidt van Henegou-
" wen, maken cond allen luden dat wy ghegheven hebben ende gheven met
" onſen opene brieve ſonder wederſegghen van ons ende van onſen nacome-
" linghen onſen gueden, ghetrouwen luden Scepene ende Raid van onſer

 poirts

"poirts van Delf te ſtichten ende te maken enen niewe Capelrie inden "gaſthuſe van Delf ewelick te ſtaene behoudende ons ende onſen nacome- "lingen die ghifte der voirſeide Capelrie. Ende die te verdienen opten "niewen outair vuten choere voir den cruce. In deſer manieren ſo wie men "deſe voirſeide capelrien ghevet ofte gheven ſal, die ſelſe verdienen te "minſten mit vier Miſſen ter weke te doen opten voirſproken outaar. En- "de welck tyt deſe voirſeide Capellaan enighe Miſſe dair of verſumide van "deſen voirſeiden Miſſen, ende die ſonder hinderniſſe doen mochte van "beſlaghe der prochien of des gaſthuis, ſo ſouden hem die gaſthuis meeſ- "teren of corten van elker verſumender miſſe na den lope van ſinen renten. "In oirkunden des briefs beſeghelt mit onſen ſeghele ghegheven te Delf "des zonnendaachs na alre heilighen dach, in den jare ons Heren duſent "drie hondert ende vyftich.

Johan prooſt van Koningsveld, heeft deze ſtichtinge door een brief van den iare 1369 beveſtigt, welke wy hier ook zullen laten volgen.

"WY *Johan*, by Gods toelaatinge Prooſt van het klooſter Koningsveld "van de Premonſtreit-order (welk klooſter gewoon is door Prooſten "geregeert te worden) en *Matthys van de Burch* beveſtigde Paſtoor van "de Delfſche kerk, maaken bekent allen den genen die den tegenwoor- "digen brief zullen zien of hooren leezen, en wy verklaaren het voor al "de wereld door het aanhangen van onze zegels, dat wy in 't jaar des Hee- "re 1369, 's maandaags na het oktaaf van S. *Maarten* in den winter, ge- "zien, geleezen, en behandelt hebben drie brieven door malkander ge- "ſtoken: te weeten twee in de Duitſche en een in de Latynſche taale; de- "welke niet vergaan, niet doorgeſchrapt, nochte in eenigen deele bedor- "ven, maar ganſch gaaf en buiten alle achterdocht waren. De eerſte van "deze brieven, zoo als ten eerſten aanzien gezien konde worden, was be- "zegelt met de waare zegels van de beſcheidene mannen, *Aalbert Yſoud* "Prieſter, *Jan Pauwelsz. Matthys Reiniersz.* en *Arent Willemsz.* leeken: "en luide van woord tot woord, zoo als hier onmiddelijk volgt:

"Wy *Albertus* Prieſter in Delft, *Jan Pouwelsz. Matthys Reiniersz.* ende "*Arent Willemſz.* maken kont en kenlick allen luden, dat wy dair, en in over "gheweeſt hebben aldair *Katryn Claes Copparens* zoons wyf was, beſprack "*Jan Coppert Clais* zoons zone haren neve tot eenen teſtament tien pondt "Hollants jairliker renten tot eenre papeliker provende alle jare in te ne- "men alzo langhe als hi levet, ende tende zijnre doot zo zellen deze voir- "zeide renten comen ant Gaſthuis te Delf ewelick ſtaande tot eenre pape- "liker provende, om dat wy *Aelbaert* Prieſter, *Jan Matthyſz* en *Aerend* "voornoemt over en waren, zo hebben wy dit bezegelt mit onſen zeghe- "len, gegeven in 't jair ons Heeren 1353. des manendachs na ſinte *Lucien* "dach in die winter.

Door dezen brief was een andere nederduitſche brief geſtoken, dewelke met het zegel der ſtad Delft bezegelt was, en aldus luide.

"ALlen den ghenen die deſen brief zullen zien of horen lezen, doen wy "cond, Scout, Scepenen ende Raat der ſtede van Delft, dat *Kathe-* "*line Clays Coppaertt* zoens wyf was, maacte in renten tot eenen outaar tien "pont Hollants vyf en dertich penninghen ende eene halling 't sjaars, die

"binnen

"binnen der vriheden van Delf ghelegen zyn ende 't Gasthuis van Delft "in zyn regifter heeft die 't Gasthuis van Delft *Jan Coppaert Claes* zoens " zone jaarlicx wtrecken sal als hi Priester is. In orkonde desen lettere zo "hebben wy dezen brief open bezeghelt mit onzer steden zeghle ter zaken, "ghegeven in 't jair ons Heere 1353. des dinxdachs na sinte *Gheerden* "dach.

Door beide deze brieven was een latynsche brief gestoken, met het ware zegel van den Utrechtschen bisschop Johannes bezegelt, en was van dezen inhoud:

„ JOhan door Gods genade Bisschop van Utrecht; Allen den genen, die „ den tegenwoordigen brief zullen zien, zy kennelijk dat wy de godvruchtige maaking of bespreeking der vruchten, inkomsten, en andere goederen, dewelke door de godvruchtige Vrouw *Catharina* wijle „ weduwe van *Niklaas Koppertszoon*, gedaan zijn ten behoeve van de eeuwige kapellanye in het gasthuis te Delft, en vermeld staan in eenen brief „ die daar over gemaakt en door dezen brief gestoken is; dat wy, zeg ik, „ die maaking en bespreeking, zoo verre als ze rechtmaatiglijk en godtvruchtiglijk gedaan zijn, voor wel gedaan houden, goedkeuren, en uyt „ krachte van ons ordinaris gezag in Gods name door den tegenwoordigen „ brief bevestigen. Wy ordoneeren dat de landgoederen, inkomsten, en „ alle andere goederen, de voornoemde kapellanye beweezen, kerkelijke „ goederen zullen zijn, en de kerkelijke vryheit voortaan zullen genieten. „ Eindelijk bevestigen wy den bescheiden man en Priester, *Ian Koppertszoon*, dewelke ons tot de gemelde kapellany aangeboden is, door den „ tegenwoordigen brief in dezelve kapellanye, en wy verleenen hem voor „ de eerste reize de vereischte instelling. Gegeeven onder het aanhangen „ van ons zegel in 't jaar na 's Heeren geboorte 1354. 's avonds voor het „ feest van den Martelaar *Laurentius*.

Graaf *Willem V.* verleenden door een open brief des iaars 1355 aan de raadsmannen (nu burgemeesteren) van Delft om twee gasthuismeesteren te kiezen. Zyne woorden luiden aldus: *Voert soe sullen die Raetsmannen voirsz kiezen twee gasthuysmeesteren tot des gasthuys oirbaer metten ghenen die zy daer toe by hem eysken en oirbaerlick denken.* En graaf Willem VI. vergunde aan de magestraat van Delft in den iare 1415. by openen brieve dat zy drie regenten of gasthuismeesteren over 't zelve zouden stellen; welke brief wy zelf gezien en gelezen hebben.

Wy zullen tot meerder ophelderinge van dit oude gebouw, hier noch verscheide zaken het gasthuis betreffende, laten volgen, als wegens de prebende der voornoemde outaren, de namen van de begevers, de lasten, die de priesters te dragen hadden; benevens de rechten en ordonnantien waarna de broeders en zusters van dit gasthuis zich moesten gedragen, en meer andere zaken, die wy voordezen uit een overoud handschrift getrouwelyk hebben getrokken.

„ HIer zyn beteikent alsulke renten als int Gasthuis horen tot elken outaar, ende die Gasthuismeesters des Gasthuis voorsz. zo wie zy zyn „ in haren tiden, die mannen die renten diere toestaan alle jair in mit des „ Gasthuis anderen renten, ende zy sullense alle jair weder wtreycken en-

"de betalen van des Gasthuis gueden den ghenen die deze Missen doen, "ais hier na bescreven staat. Ende en deden zy die Missen niet gheliken "hier na volghet, zo en soud men hem die renten niet gheven.

"In den eersten totter proven vanden hoghen outaar boven int choir "staan XVI. pont sjaars ende vier Missen ter weeck, alfo als die fundacie "dair of inhout. Dese voirsz. proven vanden hoghen outair coomt te "gheven an den Proost van Coninxveldt, ende die zel hi gheven tot alre "tyt als zy verschijnt eenen goeden reclickken, eerbaren Priester die wair-"lick is bi rade ende goetduncken der goede lude vanden Gherechte te "Delf, ende dair tGasthuis niet wel an en wair dien en salmen int voirsz. "Gasthuis eten noch drincken, noch camer noch anders niet gheven dan "XVI. pont sjairs. Ende zo wie dat deze voirsz. XVI. pont sjairs hebben "zel, die moet vier Missen ter weke doen int voirsz. Gasthuis opt hoghe "outair als voirsz. staat. Dese proven voirsz. comt an den Proost voirsz. "te gheven, mar die Proost en heeft gheen macht int Gasthuis yemant eni-"gen cost of enich bewint te gheven buten den goeden luden vant Ghe-"recht. Wair oock dat sake dattie Proost die voirsz. proven yemant gave "die tGasthuis niet te wille en wair, so moghen die goede luden vanden "Gherechte tot alre tyt als zy willen int voirsz. Gasthuis enen anderen "Priester setten ende gheven hem dese voirsz. XVI. pont sjairs, behoudeli-"ken den Proost synre ghiften na des mans tiden, hier zyn goede hantves-"ten ende brieven of.

"Item totter proven vanden laghen outair beneden 't choir an die zuyt-"syde staan X. pont tsjairs ende drie Missen ter weke, ende dese X. pont "sjairs comen an den Gasthuismeesters vut te reiken gheliken als van den "XVI. pont sjairs voirsz. staat, ende die dese Missen niet en doet als voirsz "staat, die en zel men dese X. pont sjairs niet gheven, ende dese proven "vanden X. pont sjairs comt an myn Here van Hollant, gheliken die fun-"dacy ende brieve inhouden die daar of zyn.

"Int jair ons Heren 1432. tsdinxdaghes opten heilighen dertienden dach "wiede Bisscop *Gillis* dat outair benedent choer an die noirtside int Gast-"huis. Ende dair heeft Heer *Iacob* Scout den Gasthuse toe ghegheven VI. "pont s'jairs, dair selmen een Misse ter weke om doen opt voirsz. outair, "ende dese VI. pont voirsz. sullen die Gasthuismeesters des Gasthuis voirsz. "wtreiken ende betalen alle jair half tot Meye ende half tot alre Heiligher-"mis, ende tot sulken terminen selmen alle dese andere voirsz. renten be-"talen: ende die Gasthuismeesters voirsz. sullen tot alre tyt als zy willen "dese VI. sjairs voirsz. gheven enen goeden reckeliken, eerbaren Priester, "ende dair in en zullen zy niet soeken noch maachscap, noch zwagherscap, "noch om niemants bede wil, mar van minnen ende puirliken om Goeds "wille te gheven enen goeden, reckeliken Priester diet wel verdient. En-"de wair dat zake dat deze Priester die Missen alzo niet en dede als voirsz "staat, als datter den Gasthuismeesters mede ghenuechde, zo moghen die "Gasthuismeesters tot alre tyt als zy willen enen anderen zetten ende ghe-"ven hum dese VI. pont sjairs wantet een beneficium is, dair niemant gheen "zegghen in en heeft dan die Gasthuismeesters des Gasthuis voirsz die nu "zyn, of hier namaals comen sullen.

Hier is beteikent alsulke Ordinancie ende regule als een Priester sculdich is te houden die int voirsz Gasthuis wesen zal, ende dien dair die proven ghegheven wort als voirsz is.

"Eerst zo zel die voirsz Priester die den Gasthuizen ende den goeden "luiden vanden Gherechte te wille is, hebben int voirsz Gasthuis die ca-"mer ende dair in wezen beschicker van den Gasthuis goeden als custume-"liken is, ende hi zel dair int voir Gasthuis hebben sinen vrien cost van "eten ende van drincken tot zynre eerbaarheit te sitten biden joncfrowen "ende laten hem ghenueghen mit alzulken cost ende dranck als men hem "gheeft.

"Voirt zo zel deze voirsz Priester Missen doen int voirsz Gasthuis alst "den Gasthuize ende den ziecken alre best dient ende prediken aldair uit "twoirt Goedts als custumeliken is, ende die zieken die aldaar int voorsz "Gasthuis legghen visitieren, biechten, olyen ende monigen ende die do-"den begraven; hier toe dat beste te doen ende hem alzo dair in te bewa-"ren als dair toe staat tot Goeds eer.

"Voirt zo en zel deze Priester die int voorsz Gasthuys wezen zal gheen "vreemde gasten dair in brengen dairt Gasthuis cost of hinder of hebben "mach, ende hi en zel int voerzeide Gasthuis gheen zeggen noch gheen "bewint hebben anders dan voirsz. staat.

"*Item*, want wy in onzer ordinancien gheschict ende gheordonneert heb-"ben, hoe die Priester ende joncfrowen in den Gasthuze binnen Delf hem "hebben zellen, zo zullen wy nu schicken ende ordineeren vanden dien-"res in den zelven huze als vande knapen ende jonckwiven hoe en in wat "manieren zy hem hebben zullen. Ten eersten zullen zy hem troweliken "zoeken te doen elk van hem alzulke diensten als hem vanden joncfrowen "by goetdunken der Gasthuis-meesters bevolen zullen worden, dair hem "zelven in te quiten als zy voir Gode ende voir den menschen tameliken "verantwoirden. Oick zullen zy in alre manieren vliteliken ende mit gro-"ten aarnste hem pinen eerbaarliken te wanderen, alzo dat men in gheen-"rewys of spreeken of quaat vermoeden op hebben en mach, ende zo ver-"hoeden van alzulker wanderinge woirden of wyze dair die eer Goeds of "des huises of hoir eygnen eer ende goede geruft in verneeret mochte wor-"den want wair daar ghebrek in dat en zoud men in gheenre wys ghehenghen. "Voirt zullen si hem pinen te biechten den Priester die in den zelven huze die-"nende is tot zulken tiden ende als hize dair toe vermanen zal, ende ten Heili-"ghen Sacrament ghaan na dat hair devocie eyschet ende hem die voirsz Pries-"ter raden zal. Voirt sal die knecht of diemen dair toe scicken sal hem pinen "te houden alsulke wise ende maniere mitten Wanderenden gasten inden "afterhuise die te bescicken als tameliken ende oirbairliken is. Dat is te "verstaan dat sy des Somers, dats tusschen Paaschen ende des heilichs "Cruys dach *exaltatio*, tusschen achten ende voir neghenen die voirn. gas-"ten ontfangen ende besluten zullen, dair zy behoren. Ende na Bamisse "tot Paeschen, tusschen zeven ende achten ende niet dair na te beiden, "ende die mannen bi malcander ende die vrouwen persoonen bi malcander "alzo als dat tameliken ende behoirliken is, op datter gheen scandalizacie "of scade af en gesciede. Ende ymmer en salmen hem na dien dat si be-"scict syn, gheen karse nocht licht laten omme te verhoeden dobbelen of

andere

"trufery, die onder ſulken gheſelſcap al bi tiden plegt te ghevallen Voirt
" willen wy dat die boden alle heilighe daachs Miſſe horen, ten wair dat
" hem nootſaken voir vielen, wair om ſys niet doen en mochten.

Hier is beſcreven alſulke Ordinancien als men houden ſel after in oude Gaſthuis, die welke die Scout mitten goeden luden van den Gherecht over een ghedraghen ſyn, ende hebbenſe doen ghebieden in beyden kercken openbairliken, op dattet een yeghelick weten mach. Ende hebbent oick die Gaſthuismeeſters bevolen te houden, in manieren als hier na gheſcreven ſtaet.

"In den eerſten en moeten after int oude Gaſthuys gheen vreemde gaſ-
" ten ſlapen of herberghe hebben dan twie nachten of drie ten langſten. En-
" de in dit voirſz. after gaſthuis en moeten gheen vrowen ſlapen, op hair
" beſte cleet te verbueren, ende enen dach an die kaak ghebonden te ſtaan.

"Voirt ſo en moeten in ſinte *Jorys* gaſthuiſe gheen vreemde gaſten lan-
" gher ſlapen of herberghe hebben dan twie nachten of drie ten langſten.
" Ende in dit voirſz. ſinte *Jorys* en moet gheen mannen volk ſlapen, een
" yegelik op ſyn beſte cleet te verbueren, ende enen dach op die kaak te
" ſtaan.

"Voirt ſo iſt een oude cuſtume ende een ordinancie datmen after int ou-
" de gaſthuis gheven ſel van des gaſthuis gueden, alle avonts elken armen
" man die aldaar int voirſz after gaſthuis comt ende gheherberghet wort,
" een ſcotel bonen of graawerweten, ende anderhalf hondert of twe-hon-
" dert turfs na dattet weder cout is, um goet vuer mede te maken midden
" in den Vierſchair hem tſavonts bi te warmen. Ende deſe voirſz ordinan-
" cien vanden bonen ende turf voirſz ſelmen beghinnen tſynte *Martyns* miſ-
" ſe in den winter, ende ſel duren tot Vaſtenavont toe.

"WY *Johan van Briedbeeck**, by de verhengeniſſe Gods, Abt van ſinte
" *Marienwairt*, ende *Willem van Doetsburch*, Proeſt vant cloeſter te
" Coninxvelde, ende *Pieter Ryck*, Paſtoir van den Parochiekerke inden
" Haghe, maken condt allen den ghenen die onſe tegenwoirdigen brief toe
" comen ſal ende ghetoent worden, hoe die Eerwaardighe vader in Gode
" Here *Symon*, bi die verhengeniſſe Gods Abt Generaal van die Premonſ-
" tryten oerde, wt goeder meninghe beroert, begheert heeft te reformeren
" ende in goede ſtaat te brenghen alle dat ghene dat tot ſinen dienſt ende
" ſorghe behorende is: Soe iſt dat hy ſommige merkelike ghebreken ver-
" nomen heeft, in die converſinnen dienende in dat oude gaſthuis te Delft.
" Ende dair om ons bevolen heeft mit ſinen beſeghelden brieven die waar-
" heit te onderzoeken, ende te korrigieren datter te corrigieren wairende
" te reformiren datter te reformiren wair, behoudelik datter 't kloeſter te
" Conincxvelt in horen rechte niet vercort en worden. Ende want wy in
" deze ſake volcomelik geinformeert ſyn, ende gheſien hebben alle datter
" in te overſien is, ende oik ons ghetoont is alle datmen in deſe ſake mo-
" ghelik thonen ſoude, ende wy ſonderlinghe eenen brief gheſien hebben
" van Hartoch *Willem* Grave van Hollant beſeghelt hoe datter hem belieft
" ende ghenoich is datter een converſinne in dat oude gaſthuis weſen ſal,
" en niet meer. Soo iſt dat wy wt die macht die ons in deſe ſaak bevolen is
" ordineren, dat nae deſe twe Joncfrowen doet voirt an niet meer dan een
" profeſſide Joncfrou weſen en ſal, ende die wairlick moghen weſen, ende
" die ſtede van Delft ſal die wairlike Joncfrow of en an moghen ſetten
als

* Hiſt. Epiſc. Vetr. p. 419. Ex alia charta Braetsbeek.

"als hun dat behagen sal. Ende die ghene die dair professyt wesen sal, die "sal ghekoren worden van die stede van Delft. Ende voirt die stede salse "die Proest van Coninxvelde presenteren, op alzulke maten dat die an"ders gheen en kiest dan die vier-en-dertich jair oudt is. Ende want wi "willen dat dese ordinancie ewelic duren sal: Soe ist dat wy in teiken van "dien onse zeghelen hier an ghedruct hebben. Int jair ons Heren 1469. "opten 27. dach van Junio.

Dit is die Ordinancien ende regulen der Broederen ende Zusteren in den Gasthuse van Delft.

"*Niclaes*, bider ghenade Goeds Proist van Coninxvelde, in die ere der "Heiligh' Drievoudicheit: Syn wy over een ghedraghen, met wisen luden "Scepene ende Raat van Delft, nader bester oirbair der armen ende des "Gasthuis van Delft. Ghetreck vuyt Hantvesten, Previlegien ende con"firmacien die 't gasthuis van Delft heeft, van onsen aardschen vader den "Paus van Rome, Biscopen ende Graven van Hollant, den Broederen "ende Zusteren van den voirseyden huse, te houden sulke ordinancie en"de reghule, alse hier na ghescreven staat.

"Inden eersten zullen die voirseide broederen en zusteren gheteikent "syn mit enen abite, die broederen mit enen witten rocke, een grys sca"pulier, mit eenre graawer cappen. Die susteren mit enen witten rocke "mit rumen mowen, ende mit nawen hoofgaten, dair over een graaw sca"pulier mit eenre witten falien, ende al hare cleder te wesen niet van dier"baren laken. Ende onder dese abite te dreghen sulke cleder als hem die "vut Meesteren gheven. Noch sy en moeten ghiene cleder copen tot hairs "selfs oirbair, buten orlove der Meesteren. Noch die susteren en moeten "ghien dierbair doeke dreghen, ende alle doeke onghestairct, ende nie"mant en moet 't sgasthuis guet wech gheven buten orlove der Meesteren.

"Inden anderen punte zellen broederen ende zusteren, te haren tiden le"sen dertich *Pater noster* te *Mettene*, te *Prime* zevene, te *Tercie* zevene, "te *Zexte* zevene, te *Noene* zevene, te *Vesperen* twaleve, te *Completen* ze"vene, te *Vighilien* vyftich. Ende als een broeder of zuster doot is, also "langhe hi boven der aarden staat, te lesen enen yegheliken vyftich *Pater* "*noster* daghelix tot al andere sinen getiden.

"Inden derden punten sullen si vasten die vier *Quater-tempora*, ende al"le vridaghe binnen den jare, den Advent van Kers-avont, ten minsten "drie daghe in die weke, ende viertien nacht voir Sinxen, drie daghe in "die weke, ende als Papen, Nonnen, haren Vastel-avondt houden, sullen "si den haren doen. Ende wairt dat hem kenlike ziecte belette, so zoud "si verlicht syn bi haren Cureit van den gasthuse.

"Inden vierden so en sullen zusteren noch broederen spreken overmaal"tyt, ten ware om oirbair des huis, ende dat mit corten woirden, noch "twisscen maaltiden te eten, ende nergens buten hove te eten, en si mit or"love der Meesteren.

"Inden vyften verbiedtmen scarpeliken onder hun scelden of enigher"hande warringhe te maken. Ende gescieder enighe onruste, dat bevelen "wy den Wtmeesteren bi hare zielen te brengen an den Proist, ende dat hi "corrigeren als dair toe behoirt, ende hun die Scepene beloven.

"Inden sesten sellen si ter maant eens biechten haren Cureit des huis of

"den gheoirlofde van haren Cureite, ende ten minften vierwarf t'sjairs te
"onfen Here gaan.

"Inden zevende punte en moeten fi nerghens buten haren huemwerf
"gaan, noch buter poirte varen fonder oirlof der Meefteren, mar tot Delft
"moeten fi ghaan om water, ende die twee ghemoenliken te hoefne, ende
"te verwaren na der tyt van den jare. Ende een yegelik broeder ofte zuf-
"tere bereyt te wefen tot fulken arbeide ende dienfte trouwelike te hantie-
"ren, dair hi toe gevochet wort. Ende niemant en fel hum bewinden enich
"dinks te berichten dan dair hi toe gefet wort, ende dat niet mit onruften
"noch niemand enigherhande propriteyt of eyghendom te hebben buten or-
"love der Meefteren. Ende die broederen ende zufteren felmen cleden in
"gafthufe. Ende defe voirfeide regule ende ordinancie gebiedmen enen
"yegheliken te houden bi ghehoerfaamheit. Ende fo wiefe brake foude
"ghecorrigeert worden van den Proeft fo dat hem een ander hoede, ende
"Scepene ende Raade ghenoechlyk waren. Ende alle defe voirfeide pun-
"ten te verwandelen ende te verbeteren na gut denken der voirfcrevenre
"luden.

"Voirt foe heeft die Proeft mitten ghemenen Gherecht ende mitten gaft-
"huismeefteren over een ghedragen, foe wat broeder of zufter in den gaft-
"hufe van Delft ontfanghen wort, daer en fel men niet aanfien anders dan
"die ere Goeds, ende oirbair des huis voirfz. noch maachfcap, moghent-
"heit noch ghienrande bede. Voirt wair dat fake dat enich van den broe-
"deren of zufteren hem alfo qualiken ende onreckeliken regierden ende le-
"veden, fo dat dat gafthuis dair mede onneert wair of ghehindert, zoe
"machmenfe uten gafthufe doen, bi den Proeft van Coninxvelde, bi den
"Gherechte, ende bi den gafthuis Meefters van Delft, die nu fyn of hier
"naamaals wefen fullen.

Dewyl 'er van ouds in veele gafthuizen, en vooral van groote fteden door de biffchoppen macht gegeeven was op zekere tyden den goddelyken dienft te mogen verrichten, als ook Godts woord te verkondigen, zoo wierd zulks door zyne keizerlyke majefteit, *Karel V.* graaf van Holland, by het opkomen der reformaatie verboden, mits, zoo het fchynt, zich eenige ver-ftoutte om dezelve door predikaatien in dusdanige plaatzen openbaar te maken: maar dewyl de groote fteden hier door in hunne voorrechten meen-den benadeeld te zyn, wierd altoos aan *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, enz. zulks toegeftaan, maar aan de mindere fteden verboden, zoo als by dezen open brief van keizer Karel V. graaf van Holland, van den iare 1539 is te zien, en luid aldus:

ONfen Lieven en Getrouwen die Stadhouder die eerfte en andere Luyden van onfen Raide in Hollant faluyt en dilectie. Alfoe tanderen tyden by onfe Ordonnantie verbotgedaen is geweeft van nyet te preken in onfe Lande van Holl'. in eenige gafthuyfen of andere Capelle, maer alleen in de Prochiekerken ende de Cloefters van de biddende oerden, foe fchynt noehtans, dat overmits eenige gafthuifen van die groete Steden, als Dord'., Haerlem, Delft en diergelyke fuf-tinerende dair toe van de Stoele van Rome en anders geprevilegeert te wefen, dat men aldair openbaerlicken preken mochte, gelyck in Prochiekerke, SOE ES t zelve verbot te nyete gegaen en foe verloepen, dat men wederomme in alle gafthuyfen en Cappellen vervordert openbaerlicke te preken, twelk foe compt tot achterdeel van de prochye kerken en daer vuyt inconvenienten gebeuren en dwalingen gefayt

mogen

mogen werden, dair toe ons te voerſien ſtaet; SOE iſt, dat wy die ſaicken voirſz en andere redenen ons moverende overgeleyt hebbende, U ontbieden en bevelen van ſtonden aen over al in uwe Juriſdictie, dairmen gewoenlick is publicatie te doen, vercundigen en verbieden van onſen wegen, dat men voortaen nyet toe en laete noch en gehenge yemant te preken dan in de prochyekerken, in de Cloeſters van de biddende Oerden oft Gaſthuyſen van de groote Steden dair toe geprevilegieert als voeren op peynen dat ſoe wye bevonden ſal worden contrarie doende daer of geſtraft te worden ten exemple van anderen, van welk te doen geven wy U volcomen macht, auctoriteit en ſonderlinge bevel, ontbieden en bevelen allen onſen Rechteren en Juſticieren, Officieren en Onderſaeten dat zy U in dit doende ernſtelik verſtaen en obedieren, want ons alſoe gelieft. Gegeven in onſe ſtad van Mechelen onder onſen contreſegel hier op gedruct in Placcate den XXVJ *dach van Sept. int jaer* XV^c. XXXIX. Onder ſtont geſchreven, *by den Keyſer in ſynen Raide*, en getekent *Verreycken.*

Gepublic^t. by Jan Buyeren *over 't quartier van Delfland, te weten den* XX^en *Octobris in den Hage, den* XXJ^e. *binnen Delft, den* XXIJ. *tot Rotterdam, den* XXIIJ. *tot Schiedam en Vlaerdingen, den* XXIIIJ *tot sGraveſant, den* XXVJ *binnen den Briele, den* XXVIJ *tot Geervliet, den* XXX *binnen Goedereede.*

Gepublic^t. by Claes van Nes den XXV. *Oct. binnen Haerlem, den* XXVJ *in de Beverwyk, den* XXVIJ *binnen Alcmaer, den* XXIX *tot Hoern, den* XXX *tot Enckhuyſen, den* XXJ *November tot Medenblick.*

Gepublic^t. by Claes Toen over 't quartier van Zuythollant den XXV *October en volgende dagen.*

Eer wy dit oude gaſthuis voorby treden, dienen wy het zelve van buiten in zyne nette boukunſt en gelegentheid te bezichtigen. De kerk of kapel van dit gryze geſticht, is gelegen aan de overzyde van de *koorenmart*, bezyden en beneden aan het hoſpitaal of gaſthuis vaſtgehecht, komende ten weſten met zyn gevel regulier aan de ſtraat, en gelyk met den muur en de drie gevels van het voorſchreve gaſthuis; 't is voorzien met een ſierlyk toorentie van oude duifſteen: het onderſte gedeelte is vierkant, en na boven met bommelgaten voorzien, ten dienſte van de daarinhangende klokken, op welk vierkantig werk een trans of ommeloop komt, en buitenom vier daaropſtaande uurwyzers, die alle met een fronteſpiets van boven verſiert zyn, en drie kleine pyramiden, waar binnen ten midden een ronde opgaande ſpits tot het kruis toe van duifſteen uitkomt. Recht onder dezen toren is de voornaamſte ingang in deze kerk, in dewelke thans op alle zondagen door den predikant van het gaſthuis twee predikatien van den gereformeerden godtsdienſt in 't Nederduits werden gedaan, te weeten, een des morgens vroeg, en een na de middag, dewelke eertyts des winters 'er noch een op woensdag avond deed, 't geen nu niet meer geſchied. Ook wierden in dit gaſthuis nog onlangs des zondags twee predikatien in de Engelſche tale gedaan, als een 's morgens ten negen uuren, en een 's namiddag ten drie uuren, doch zedert het overlyden van de laaſte Engelſche predikant is zulks ook afgeſchaft, om dat de Engelſche gemeente alhier genoegzaam is uitgeſtorven. Deze kerk ſchynt van binnen outtyts geweeſt te hebben alleen een recht doorgaande plein, gelyk men zegt; maar hier voor hebben wy uit de oude ſtukken gezien, dat 'er aan beide zyden een kapel is geweeſt, en in ieder kapel een outaar ſtont, zoo dat de kerk veel wyder als het koor was. Deze kerk is na dien tyd al vry groot

Het gaſthuis van buiten en binnen beſchreven.

geweest. Men ging met een treede op in het koor, en dewyl zy in den uiterften hoek op een kelder verheven was, moeft men daar noch met vier à vyf trappen opgaan, doch 't is onzeker of het van outs aldus is geftelt geweeft of niet: evenwel placht het over ettelyke iaren noch met een oud hek afgefloten te zyn, 't welke nu in een houte baluifter is verandert. Voorts is dit verheve gedeelte des koors met banken voor de gemeente vervuld, doch dewyl de kerk door den grooten toeloop des volks te klein viel om die te bevatten, heeft men 'er aan de zuidzyde noch een ftuk aangemaakt, omtrent half zoo groot als de kerk, het koor uitgezondert, welk toegevoegde deel voor deze de ziekekamer voor de vrouwen is geweeft, zynde nu meede vol banken voor de mannen gefchikt, welke tot gemak van de toehoorders van achteren opryzen, zoo dat de agterften over de hoofden der voorften kunnen zien. De preekftoel placht eerft aan de zuidzyde te ftaan; thans is die aan de noordzyde tegens de muur geplaatft, en van onder met een doophek omringt of bepaalt. Aan den zelven muur, ter wederzyde van den preekftoel, ziet men een hardfteene deurkozyn ofte poort, die van boven met lyftwerk verfiert is, benevens de wapenen van de regenten van den iare 1649, wanneer deze poorten gemaakt wierden, zynde de weftelyke een ingang tot der mannen ziekekamer. De ooftelykfte (plegende eerft tegen over den anderen in den zuidmuur te ftaan, ende een ingang tot der vrouwen kamer te wezen) dient nu tot een uitgang over de plaats van het gafthuis naar achteren, voor de luiden die aan de andere zyde wonen. Sedert den iare 1657 is deze kerk met een uitnemend orgel verrykt, ftaande tegen aan den toren, en dienende van onder te zamen met de muren van den toren tot een bequaam portaal aan de kerk, onder een vierkant verdek, werdende het oxaal van het orgel, gedragen van twee heele en twee halve kolommen na de Dorifche wyze. Dit verdek is met een borftweringe boven aan met tralien, en van buiten met kunftig uitgefneden beeldwerk, en feftons van allerlei mufikale inftrumenten, benevens de wapenen der heeren regenten, onder wiens zorge en regeringe dit werk is opgerecht, opgetooit, en zeer fierlyk vergult, zynde de wapenfchilden met hunne behoorlyke koleuren onderfcheiden. Onder aan de letyen daar dit oxaal op ruft, ftaan deze vaarzen met vergulde letteren te lezen.

Het orgel van 't gafthuis.

Ter Eeren Van Godts Soon,
Ten Dienste Van Godts Kerck,
Tot Hulp Van Sangers Toon,
Staet Hier Dit Orgel-Werck.

Recht voor het midden op de gezeide borftweringe van het oxaal word het orgel van drie naakte zittende kinderen onderfteunt, waar van de middelfte het wapen der ftad in zyn fchoot houd: de andere twee op de hoeken zyn in de eene hand met een bazuin voorzien; de andere hand gebruiken zy om het werk te helpen dragen. De deuren van het orgel zyn zeer kunftig door *Willem Verfchoor* befchilderd, en vertoonen den koninglyken propheet David, zittende op zyn troon, en fpelende op een harp; de verdere lege plaatzen zyn met muzykwerk, fnarenfpel en eenige naakte kinderen aangevult. Ter zyde het orgel ftaan de hoop en het geloof uitgebeeld, en ter wederzyde boven op de hoeken van dit fpeeltuig vind men een uitgefneden zwaan, een gevogelte, 't welke om verfcheide redenen gemeenlyk by de muzyk word verbeeld: wat hooger en middelwaarts aan

de rechterzyde ziet men een uurwyzer met eenige doodsbeenderen boven zich; aan de flinkerzyde een uurglas met een zonnewyzer daarboven, alwaar men tusschen beide op het middelste punt een kintie met een bazuine blaazende ziet staan. Dicht aan de bogen van het houte gewelfzel, boven het orgel, komt een uurwyzer uit den toren binnen in de kerk, het uur vertoonende. Voor de predikanten van dit gasthuis hebben de heeren regenten een bequame plaats geschikt, om na hun overlyden begraven te werden, die gelegen is recht voor den preekstoel, alwaar men de oogen ter aarde slaande, op een dubbelde sark dit opschrift leest:

Hier leyt Begraven D°. Petrus Mathon, die dese Kerck als Bedienaer des Goddelijcken Woordts acht Iaren en vier Maenden getrouwelijck heeft bedient, sterf den 1. *April* 1661.
enz. enz. enz.

Dit gasthuis pronkt met verscheide luchtige zalen, waar onder 'er eene is, in dewelke meer dan 60 bedsteeden zyn, alle tegens de muren met gebakke tegeltjens voorzien, om alle ongediert af te weeren; daar by heeft ieder een kasie tot zyn geryf: boven deze zynder noch veele kribbens op rolwielen, welke in tyt van nood gebruikt worden, voornamentlyk wanneer in tyd van oorlog een leeger of scheepsvloot is slaags geweest, en 'er een groot getal van gequesten komen. Boven de bedsteeden loopt een gaalderye rontom vol glaze vensters, welke men des zomers by heet en bang weeder kan openzetten: deze kamer is in quartieren verdeeld, en ieder heeft zyne byzondere naam. Behalven deze, zyn 'er noch verscheide andere kamers, vol bedsteeden of legplaatzen voor de arme menschen. Achter is een gemeene apoteek, als meede een anatomie of snykamer en verbandhuis, komende uit in de gasthuissteeg, alwaar alle buitenmenschen, die wonden of gebreeken hebben der heelkonst onderworpen, en gaande en staande zich noch buiten het gasthuis onthouden, op gezette uuren en tyden verbonden worden. Tusschen de huisingen is een groote en ruime wandelplaats, tot vermaak der zieken en kranken die uit hun ziekbed komen, en met wandelen zich een weinig beginnen te vermaken. Tot dienst en genezinge der kranken en gequetsten, zyn twee geneesheeren en twee heelmeesters aangesteld, welke by beurten gehouden zyn alle daagen de kranken of andere gequetsten te komen bezoeken, en alles aan te wenden wat tot genezinge dier elendige menschen dienstig is. Verders is alhier tot onderhoudinge van de inwoonende armen, een brouwery, bakkery, en wat verders noodig is tot onderhoud der zelve, waar toe om alles waar te neemen een binnevader en moeder is gestelt, en behalven de nachtwakers noch een knecht en drie of vier dienstmaagden tot hunnen dienst, zoo dat de kranken en zwakke perzoonen hier bequame dienst en gemak vinden. Boven dit werd 'er noch een predikant in 't zelve huis gehouden, om, gelyk de andere zorg voor het lighaam dragen, deze de zieke zielen door geestelyke vermaningen en vertroostingen verquikken en herstellen, welke daarom, om deze gereder te verzellen, zyn wooninge meede binnen het zelve huis houd, en verbonden is op zondagen of andere kerkdagen tweemaal te prediken, gelyk flus gezegt is.

De zalen van dit gasthuis beschout.

Dit gasthuis is met een ontleedkamer, artseny-winkel en eene ruime overlommerde plaats voorzien.

Van de doktoren en geneesheeren, en andere nootzakelykheden van dit huis.

Dit gebouw heeft geheel achter aan de Brabantsche turfmarkt, noch een

klein

klein kapelletie, 't welke voor deze diende, gelyk noch uit den naam is af te nemen, tot een beyaart, waarin allerlei vreemde, arme en behoeftige reizigers voor een korten tyd, na den inhoud van zekere wetten en ordonnantien geherbergt en gespyst wierden. Dit schynt tot den iare 1650 in gebruik te zyn geweest, wanneer zulks door de overheid in dezer maniere ingebonden wiert.

DE Heeren vande Weth der Stadt Delft, doen te weten: Alsoo de Regenten van 't Oude Gast-huys ons te kennen gegeven hebben, dat door den grooten toeloop van Bedelaers ende Vagebonden, die continuelijck in den Beyert alhier komen logeren, het selfde Gast-huys daerdoor excessivelijcke werde belast, versoeckende mits-dien dat by ons daerinne werde versien. Soo is 't, dat wy geordonneert hebben, ende Ordonneren mits-desen, dat den voorsz. Beyert Jaerlijcx gesloten, ende dien-volgende niemand daerinne geadmiteert sal werden t' sedert eersten April tot den eersten November, ende dat de selfde Beyert daer na van den eersten november tot den eersten April wederom als voor desen geopent sal worden, tot gerief vande arme gasten ende Passagiers. Gedaen den xxviij *November* 1650. *ende gepubliceert mette groote Klock van het Stadt-huys, den lesten Maert daer-aen-volgende.*

En dewyl het gemeenlyk een deel slecht volk was, en allerlei godtlooze perzoonen die hier maar op aanliepen, is dit naderhand in 't geheel afgeschaft, en deze plaats in een vrouwekamer verandert. Dit huis is gehouden zoo wel perzoonen die ongeneeslyke ziektens of qualen hebben te onderhouden als de anderen; daarby is het verbonden om zyn heelmeesters te zenden in het oude weduwenhuis van charitaten, en op hun kosten de nodige medikamenten te bezorgen.

Dus meene ik dat wy het voornaamste van dit gasthuis vermeld hebben. 't Waar te wenschen dat wy van de andere gebouwen ook zoo veel licht hadden. Wy zullen de namen der regenten of vaders, en die der moeders van dit godtshuis, nevens die der heeren predikanten welke in dit gasthuis gestaan hebben, zoo verre wy die hebben konnen bekomen, hier ook inlasschen.

Naamlyst der REGENTEN van het Oude Gasthuis.

1330.

Dirk Wiggersz.
Jan Oem.

1510.

Gerrit van Montfoort.
Gerrit Bokelsz van Santen.
Jacob Jan Bruinsz vander Duslen, *ob.* 28 *Jan.* 1543.

11 *Nov.* 1536.

Willem Jacobsz in Coelen, *obiit* 20 *Sept.* 1544.
Cornelis Jan Beukelsz van Santen, *obiit* 20 *Mey* 1575.
Joost Gerritsz van Es, *ob.* 24 *October* 1540.

Mey 1537.

Joost Pietersz Sasbout, *obiit* 13 *Nov.* 1545.

9 *Nov.* 1540.

Pieter Pietersz Sasbout. *obiit* 12 *October* 1575.

10 *Nov.* 1543.

Claas Gerritsz de Gilde, *ob.* 17 *Sept.* 1545.
Gerrit Dirk Govertsz. Meerman.

10 *Nov.* 1545.

Arent Gysbertsz.

9 *Nov.* 1546.

Ewout Jacobsz. de Bruin.

9 *Nov.* 1547.

Simon Hendriksz vander Stypen, *obiit* 28 *Nov.* 1554.
Cornelis Jacobsz Fyck, *obiit* 3 *July* 1583.

9 *Nov.* 1549.

Willem de Brasser.

10 *Nov.* 1550.

Dirk Cornelisz van Scheveningen, *obiit* 31 *October* 1568.

10 *Nov.* 1554.

Adriaan Jacob Jan Bruinsz vander Dussen, *ob.* 21 *Oct.* 1576.

10 *Nov.* 1557.

Pieter Pietersz Bastiaan.
Jan Jansz Boot.

10 *Nov.* 1559.

Jan Jansz Graswinkel, *in de Ruit.*

10 *Nov.* 1561.

Sasbout Beukelsz vander Burch.

10 *Nov.* 1562.

Corstiaan Simonsz. van Groenewegen, *ob.* 19 *Aug.* 1595.

10 *Nov.* 1565.

Cornelis Pietersz. van Beaumont.
Adriaen Simonsz van Groenewegen, *ob.* 1603.

9 *Nov.* 1566.

Bruin Jacobsz vander Dussen, *ob.* 25 *Juny* 1589.

10 *Nov.* 1567.

Jan Dirksz Bogge, *ob.* 25 *Mey* 1606.
Adriaan Arlewynsz vander Made, *ob.* 21 *Febr.* 1580.

9 *Nov.* 1569.

Pieter Jacobsz. Varick.
Frans Pietersz Overschie, *ob.* 1569.

10 *Nov.* 1570.

Corstiaen Willemsz *Brouwer*

10 *Nov.* 1571.

Willem Michielsz vander Hoeff, *ob.* 10 *Dec.* 1575.

14 *Nov.* 1573.

Cornelis Cornelisz de Bye, *ob. Mey* 1599.
Clement Cornelisz Berckel, *ob. Maart* 1596.

11 *Nov.* 1575.

Adriaan Pietersz Berckel, *ob.* 1 *Dec.* 1578.
Cors Adriaensz Brouwer *ob.* 18 *Juny* 1587.
Jan Jansz Graswinkel de Jonge, *ob. Dec.* 1584.

10 *Nov.* 1576.

Jacob Ewout Bruinsz vander Dussen, *ob.* 8 *Apr.* 1599.

9 *Nov.* 1577.

Mr. Frans Duist Cornelisz van Santen, *obiit* 20 *Mey* 1586.
Govert Pietersz van Beaumont.

Dec. 1578.

Claas Jacobsz Moeyt, *obiit* 27 *Dec.* 1579.

18 *Febr.* 1589.

Maerten Jansz van Hoogenhouk, *ob.* 24 *July* 1613.

11 *Nov.* 1580.

Jacob Adriaansz van Adrichem, *obiit* 30 *Nov.* 1619.

11 *Nov.* 1581.

Willem Joostensz.
Willem Aamsz vander Burch *obiit* 18 *Dec.* 1614.

3 *Jan.* 1587.

Dirk Harmensz de Haan, *ob.* 27 *July* 1597.
Jacob Bruinsz vander Dussen, *ob.* 12 *Juny* 1601.

6 *Jan.* 1590.

Vrank Reyersz vander Burch, *obiit* 1 *Sept.* 1619.

7 *Jan.* 1595.

Willem Fransz van Santen, *obiit* 1610.

6 *Jan.* 1596.

Adriaan Fyck Dirksz van Bleiswyk, *obiit* 1612.
Michiel Willemsz vander Hoeff, *obiit* 12 *Aug.* 1632.

3 *Jan.* 1597.

Nicolaas Hendriksz Verburch, *ob.* 1609.

3 *Jan.* 1598.

Isack Lambertsz vander Wel.

8 *Jan.* 1600.

Joris Willemsz Roscam, *ob.* 26 *Oct.* 1619.

7 *Jan.* 1606.

Frans Adriaansz vander Dussen, *ob.* 27 *Aug.* 1630.

6 *Jan.* 1607.

Dirk Dirksz Meerman, *ob.* 9 *Febr.* 1647.
Jan Fransz vander Lee.
Nicolaas Bruinsz vander Dussen, *ob.* 1642.

5 *Jan.* 1608.

Adriaan Maartensz van Hogenhouk, *ob.* 28 *April* 1637.
Joost Jacobsz van Adrichem, *obiit* 2 *Sept.* 1653.

9 *Jan.* 1610.

Adriaan vander Chys.
Jan Adriaansz Vockestaert, *ob.* 18 *April* 1629.

8 *Jan.* 1611.

Pieter Clementsz Berckel.

11 *Jan.* 1614.

Abraham Maertensz van Hoogenhouck, *ob.* 12 *July* 1641.

10 *Jan.* 1615.

Jacob Arentsz vander Graaff *heer van Hogeveen*, *ob.* 15 *Febr.* 1651.

9 *Jan.* 1616.

Nicolaas Bartholomeusz van der Mast, *obiit* 1669.

8 *Jan.* 1622.

Cornelis Zacharias van Ophoven, *ob.* 14 *July* 1651.
Reyer Vrankensz vander Burch, *obiit* 24 *Apr.* 1649.
Gerardo Cornelisz Welhouk, *ob.* 7 *Febr.* 1665.

4 *Jan.* 1624.

Maerten Cornelisz Voorstad, *ob.* 1638.
Francois Adriaansz. van Bleiswyk.

Naamlyst der REGENTEN van het nieuwe Ziekenhuis van S^t. Maria Magdalena, ofte het Nieuwe Gasthuis.

10 *Nov.* 1557.

Gerrit Dirksz. *in 't gulde cantoir.*
Jacob Dirk Walighs.

9 *Nov.* 1558.

Tielman *by de wage.*

10 *Nov.* 1562.

Jacob Arentsz, *brouwer.*

9 *Nov.* 1564.

Pieter Pietersz van Beaumont, *ob.* 2 *July* 1601.

10 *Nov.* 1565.

Michiel Cornelisz Vosmaer, *obiit* 25 *Mey* 1605.
Tielman Romboutsz Brugman.

9 *Nov.* 1566.

Mr. Hartog Hartogsz.
Cornelis Woutersz vander Burch, *obiit* 25 *Oct.* 1574.

10 *Nov.* 1568.

Jan Aelbertsz vander Aa.

13 *Nov.* 1573.

Jan Jacobsz. *in den Helm.*
Jacob Jacobsz Duist.

10 *Nov.* 1576.

Adriaan Jansz vander Meer.

14 *Nov.* 1579.

Arent Quirynsz vander Hooch.

15 *Jan.* 1583.

Huig Cornelisz van s'Gravesande.
Bruin Jacob Walichsz.

7 *Jan.* 1584.

Abraham Jansz Graswinkel, *obiit* 17 *Maart* 1606.

11 *Jan.* 1586.

Hendrik Vincenten *in de Mol.*

6 *Jan.* 1586.

Arent Hendriksz van Stokkum.

2 *Jan.* 1593.

Dirk Corstiaansz van Groenewegen, *ob.* 28 *Oct.* 1625.

8 *Jan.* 1600.

Jacob Jansz Helm, *ob.* 7 *July* 1626.

6 *Jan.* 1601.

Nicolaes Fransz Sonck.

9 *Jan.* 1610

Bruin Harmensz Schinkel, *ob.* 19 *Dec.* 1625.

5 *Jan.* 1613.

Pieter Joostensz van Ruyven, *ob.* 11 *Oct.* 1627.

A°. 1625. zyn beide deze Gasthuizen gecombineert geworden, en zyn vervolgens REGENTEN van het Oude en Nieuwe Gasthuis geweest.

5 *Jan.* 1630.

Engelbregt Jacobsz Pauw, *obiit* 29 *Febr.* 1648.

7 *Jan.* 1634.

Willem Adriaansz vander Chys.

10 *Jan.* 1637.

Dirk de Haan, *ob.* 15 *Dec.* 1637.

9 *Jan.* 1638.

Evert Dirksz van Bleiswyk, *obiit* 4 *Juny* 1662.

8 *Jan.* 1639.

Jacob Adriaansz Pauw, *obiit* 12 *Sept.* 1645.
Pieter Abrahamsz van Hoogenhouk, *wiert Rentmeester*, *ob.* 26 *Jan.* 1679.

7 *Jan.* 1645.

Jan Cornelisz van Bleiswyk, *obiit* 28 *July* 1696.

October 1645.

Dirk Robbertsz van Schilperoort, *obiit* 1680.

8 *Jan.* 1650.

Dirk Adriaan van Coolwyk, *obiit* 29 *Nov.* 1688.
Pieter Pietersz. vander Graeff, *ob.* 8 *April* 1653.

8 *Jan.* 1652.

Pieter Willemsz vander Hoeff, *obiit* 13 *Sept.* 1692.
Arent Reyersz van der Burch, *obiit* 20 *Sept.* 1691.

4 *Jan.* 1653.

Mr. Bartholomeus Claas van der Mast, *ob.* 22 *Maart* 1681.

2 *Jan.* 1655.

Isack Cornelisz Graswinkel, *obiit* 21 *April* 1700.
Adriaan Anthony Heinsius, *obiit* 15 *July* 1679.
M^r. Bruno Harmensz van Ruyven.
M^r. Jan Bruinsz vander Dussen, *ob.* 6 *July* 1683.
Anthony van Bronckhorst.

1664.

Mr. Pieter Reyersz vander Burch.

8 *Jan.* 1667.

Adriaan Willem vander Hoeff, *obiit* 10 *Nov.* 1704.
Jacob Junius.
Arent Pietersz Slachtoe, *ob.* 26 *Nov.* 1703.

7 *Jan.* 1668.

M^r. Cornelis vanden Broeck.

2 *Jan.*

2 *Jan:* 1672.

Harmen Maartensz Graswinkel.
Mr. Cornelis Cornelisz Soetens, *obiit* 7 *Feb.* 1686.

13 *Jan.* 1674.

WillemCornelisz Spieringh, *ob.* 23 *Maart* 1686.

23 *Jan.* 1677.

Testaart Jansz van Hasselt, *wierd* 1677 *Rentmeester, ob.* 5 *Oct.* 1680.
Adriaan Sybrandsz vander Lely, *vertrok* 1677 *na Rotterdam als opperboekh. en Cassier van de Oostind.Comp. obiit* 2 *Aug.* 1703.

6 *Jan.* 1680.

Mr. Anthony AdriaansZ Weveringh, *Heer van Holy, wierd* 1681 *Rentmeester, ob.* 31 *Aug.* 1720.
Adriaan Christiaansz van Groenewegen, *ob.* 10 *Sept.* 1712.
Dr. Nicolaas van Middelhouk.

4 *Jan.* 1681.

Melchior Wittens.
Jan Jansz vander Chys.
Mr. Anthony Gerritsz van derHeim, *obiit* 12 *Dec.* 1714.

11 *Jan.* 1687.

EvertJansz van Bleiswyk, *ob.* 24 *Oct.* 1711.
Johan Francisco de Raat.
Mr. PhilipsPhilipsz de Bries, *obiit* 19 *Sept.* 1715.

20 *Jan.* 1691.

Dr. George Hendriksz d'Acquet.
Johannes de Vlaming, *obiit* 1714.

14 *Jan.* 1696.

Mr. Jacob Vlaardingerwoud.

11 *Jan.* 1698.

M. Philips Willemsz Dedel, *ob.* 26 *Maart* 1725.

23 *Jan.* 1700.

Johan Keyser, *obiit* 7 *Maart* 1707.

6 *Juny* 1703.

Mr. Maarten Hugosz s'Gravesande, *wiert* 1710 *Rentmeester.*

2 *Jan.* 1706.

Mr. Adriaan Pietersz Hoppesteyn van Leeuwen, *ob.* 27 *Aug.* 1724.
Mr. Adriaan Anthonysz Wevering, *obiit* 20 *Mey* 1719.

11 *April* 1707.

Cornelis Jansz della Faille.

7 *Jan.* 1708.

Mr. Pieter Francosz van Bleiswyk, *wiert* 1716 *Rentmeester, ob.* 7 *Dec.* 1726.

5 *Jan.* 1709.

Mr. Francois Nicolaas Nicolaasz van den Born.

3 *Jan.* 1711.

Mr. Reyer Francosz vander Burch.

5 *Jan.* 1715.

Willem Willemsz Bosschaert.

2 *Jan* 1717.

Dirk Willemsz Ingilby.

3 *Jan.* 1722.

Mr. Jacob Adriaansz vander Lely, *wiert* 1722 *Rentmeester van 't Weeshuys.*

23 *Maart* 1722.

Jan Nicolaasz Keyser.

6 *Sept.* 1723.

Mr. Reyer Cornelisz. van Bleiswyk,

23 *Oct.* 1724.

Mr. Adriaan Ysbrantz de Bye.

1727.

Mr. Gaspar Rudolf Gasparsz van Kinschot.

4 *Jan.* 1728.

Mr. Adriaan Gerritsz. van Hoogeveen.

MOEDERS van het Oude Gasthuys.

10 *Nov.* 1537.

Mary, *HuighCaascoopers wed.*
Machtelt, *Dirk Aertsz Keysers wed.*
Neeltie *Cornelis Lourys wyf.*

9 *Nov.* 1538.

Adriana Cornelisdr. Sorg, *wed. Aalbrecht Tomasz van der Aa.*

10 *Nov.* 1539.

Aeltge *Joost Keysers wed.*

9 *Nov.* 1540.

Margareta Lucasdr. du Pont *vrouw van Pieter Pietersz Sasbout.*
Digna *Arent Gysberts wyf.*

9 *Nov.* 1546.

Aeltge Keyser.

9 *Nov.* 1547.

Lysbeth *Jan Simons wed.*

9 *Nov.* 1549.

Bartha Corssen van Vliet vander Woert, *huisvr: van Adr: Claasz van Adrichem.*
Neeltie Huygen.

10 *Nov.* 1550.

Beatrix Storm Christiaansdr. van Alkemade, *vr: van Arent Cornelisz vander Dussen, obiit* 15 *Aug.* 1570.

10 *Nov.* 1551.

Jannetge Roelen.

10 *Nov.* 1552.

Lysbeth Hendriksdr. vander Burch, *vrouw van Willem Bartholomeesz van Diemen.*

10 *Nov.* 1554.

Neeltie Huygen *wed. Jan Dirk Symonsz van Groenewegen.*

10 *Nov.* 1555.

Clara Dirksdr. Meerman, *wed. Dirk Gerritsz Meerman.*

9 *Nov.* 1566.

Jacoba Adriaensdr. *wed. Dirk Gerritsz. in de 7 Ster.*

10 *Nov.* 1567.

Lysbeth Cornelisdr. vander Duslen, wed. *Boekel Jansz van Santen, obiit* 1580.
Anna Jansdr. Persyn, *wed. Dirk Hendriksz Bugge.*
Jacoba Pietersdr. van Foreest, *vr: van Pieter Pietersz Sasbout, obiit* 9 *Feb.* 1586.

14 *Nov.* 1573.

Catharina Pietersdr. vander Burch, *vr: van Willem Michielsz vander Hoeff, ob.* 29 *Jan.* 1586.

11 *Nov.* 1575.

Leentge Hubregtsdr. *vr: van Govert Willemsz den Brasser.*

10 *Nov.* 1576.

Sophia Doensdr. van den Berg, *vr: van Cors Arìensz.*

8 *Nov.* 1578.

Pieterge Willemsdr. *vr: van Govert Pietersz van Beaumont.*
Neeltie Joosten, *vr: van Corn: Pietersz van Beaumont.*

19 *Jan:* 1578 *Stilo oppidi.*

Margariet Huigen.

14 *Nov.* 1579.

Jannetie Jans, *wed. Mr. Lambert Sweersz.*
Maria Cornelisdr. *vr: van Pieter Pietersz van Opmeer.*

5 *Jan.* 1585.

Catharina Jansdr. *vr: van Dirk Harmensz de Haan.*

2 *Febr.* 1586.

Lysbeth Gerritsz Meerman, *wed. Claas Willemsz vanden Heuvel.*

12 *Febr.* 1586.

Magdalena Jansdr. *wed. Cornelis Dirksz vander Burch, obiit* 1598.

3 *Jan.* 1587.

Aeltie Dirks, *in de Schenkkan.*

5 *Jan.* 1590.

Engeltie Huigen vander Burch, *vr: van Dirk Gerritsz Meerman.*

4 *Jan.* 1592.

Lidewye Willemsdr. Welhouk, *wed. Mr. Frans Duist Cornelisz van Santen.*

6 *Ian.* 1596.

Maria Cornelisz van Santen, *wed. Pieter Reyersz vander Burch.*

3 *Ian.* 1598.

Geertruid Adriaansdr. van Adrichem, *wed. Ian Reyersz vander Burch.*

22 *July* 1598.

Catharina Michielsdr. Camerlingh, *wed. Gerrit Dirksz van Santen.*

6 *Ian.* 1601.

Lysbeth Quirynsdr. vander Hooch, *vr. van Mr. Pieter Dirksz Bogge.*
Maria Robbertsdr. *vr: van Adriaen Quirynsz.*

5 *Ian.* 1602.

Alyd Cornelisdr. van Hodenpyl, *wed: Ewout Iacobsz Brant, ob.* 6 *Ialy* 1623.

8 *Ian.* 1605.

Catharina Harmensz Schinkel, *vr. van Pieter Ioostensz van Ruyven, obiit* 16 *Nov.* 1620.
Cornelia Dirksz, *wed. van Ian Iansz Bom.*
Cornelia Adriaansz, *vr: van Ian Claasz vander Mast.*

7 *Ian.* 1612.

Annetie Symonsz, *wed. Ian Dirksz Strobbeling.*

10 *Ian.* 1614.

Maria Isaaks van Swanenburgh, *vr: van Iacob Adriaensz Pauw.*
Adriana Jacobsz vander Graeff.
Bartha Adamsdr. van Kerkhoven, *vr: van Dirk Iansz Graswinkel.*

10 *Ian.* 1615.

Judith Govertsdr. *vr: van Francois Allert, ob.* 1624.
Maria Amensz. *wed. Leendert Claas van Sorgen.*

4 *Ian.* 1620.

Beatrix Adriaensz vander Made, *wed. Gillis Cornelisz Fyck, ob.* 30 *Oct.* 1620.

9 *Ian.* 1621.

Neeltie Cornelisz, *vr: van Ian Adriaen van Hogerscheyt.*
Maria Dirksdr. de Haan, *wed. Isaak Pietersz.*

8 *Ian.* 1622.

Maria Gerritsz vander Eyk, *vr: van Pieter Willemsz van der Hoeff, obiit* 1640.

7 *Ian.* 1623.

Levina Brasser, *vr: van Adri van Coolwyck.*

MOEDERS van het Nieuwe Gasthuis van Maria Magdalena, of het Nieuwe Gasthuis.

10 *Nov.* 1557.
Jannetie Tielman *Romboutsz Brugmans wyf.*
Maritie Francen *Pieter Gysbertsz wed.*
Aetge, *Arien Ostiens wed.*

9 *Nov.* 1560.
Barbara Bruinen, *Jacob Dirk Walichs wyf.*

10 *Nov.* 1562.

Neeltie, *Willem Dirksz wed.*

10 *Nov.* 1568.

Aeltie Aelbregt Tomasdr. vander Aa, *wed.* Jacob *Arentsz vander Graeff.*
Clara Bartholomeusdr. van Diemen, *wed: Huig Cornelisz vander Burch.*

14 *Nov.* 1573.

Dirkie Jorisz de Bye, *vr:van Cornelis* Jan *Beukelsz van Santen.*

13 *Nov.* 1573.

Adriana Cornelisdr. *wed. Dirk Koenen.*
Lysbeth Jansz, *huisvr: van Adam* Jansz, *in den Draeck.*

8 *Nov.* 1578.

Beatrix Jansz van Dorp, *wed: Tielman Block, naderhand huisv: van Gerrit* Jansz *Delff.*

Anna van Steenhuise, *huisvr: van Pieter Woutersz vander Burch.*

15 *Nov.* 1583.

Tryntie Jansz, *wed. Otth Tielmansz.*
Tryntie Pietersz, *wed. Cornelis Dirksz, in de 3 klokies.*

5 *Jan.* 1585.

Machtelt Cornelisz, *huisvr: van Hendrik Vincenten in de Mol.*

11 *Jan.* 1586.

Catharina Pietersdr. *huisvr: van Huig Cornelisz s'Gravesande.*

6 *Jan.* 1589.

Catharina Jansz van Dorp, *huisvr:van Arent Hendriksz Stockum.*

2 *Jan.* 1593.

Christina Jansdr. *huisvr: van Dirk Christiaensz van Groenewegen.*

8 *Jan.* 1594.

Catharina Pietersz, *huisvr. van Claas Willemsz.*

7 *Ian.* 1595.

Maria Willemsdr. *huisvr: van Willem Cornelisz Vrouwelingh.*

8 *Ian:* 1605.

Barbara Louryssen, *huisvr: van Ioris Hectorsz.*

6 *Ian.* 1607.

Elisabeth Willemsz *huisvr. van Ian Iansz van Santen.*

9 *Ian.* 1616.

Anna Thonys, *huisvr: van Adriaen Dirksz.*

7 *Ian.* 1623.

Engeltie Dirksdr. Yeronimus, *huisvr: van Adam Fyck.*
Catharina Cornelisdr. *huisv: van Doe Romboutsz de Vries.*

A°. 1625. zyn beide deze Gasthuizen samengevoegt, en zyn vervolgens MOEDERS van het Oude en Nieuwe Gasthuis geweest.

5 *Jan:* 1625.

Margareta Paulusz van Beresteyn, *wed. Mr. Adriaen Cornelisz Bogaert, obiit* 29 *October* 1639.

10 *Jan.* 1626.

Anna Adriaansz van Bleiswyk, *huisvr. van Pieter Duist Hendriksz van Voorhout, obiit* 1637.

5 *Jan.* 1630.

Agnieta Jansdr. vander Graeff, *wed. Gerrit Woutersz Liefstingh, ob.* 13 *Nov.* 1657.
Anna Jacobsdr. *huisvr: van Elias Fangiart, obiit* 1636.

10 *Nov.* 1637.

Jannetie Dirksz van Groenewegen, *huisvrouw van Adriaan Jacobsz Pauw.*

9 *Nov.* 1638.

Maria Pietersz van Ruyven, *huisvr. van Willem Jacobsz van Wouw.*

4 *Jan.* 1642.

Alida Maertensdr. van Hoogenhouk, *wed. Huig Lucas vander Dussen.*
Adriana Cornelisdr. vander Aer, *huisvr. van Joost Pietersz Lodesteyn.*

10 *Nov.* 1643.

Margareta Hendriksdr. Raes *huisvr. van Jacob Jacobsz Thierens, ob.* 1653.

9 *Jan:* 1644.

Maria Willemsdr. Dedel, *huisvr. van* Jacob *Holthuysen.*

4 *Jan.* 1653.

Elisabeth van Helsdingen, *wed. van Abraham van Commersteyn.*

Elisabeth Adriaensz Pauw, *huisvrouw van Willem Adriaensz vander Chys.*

2 *Jan.* 1655.

Elisabeth vander Aa, *wed. Hendrik Verburch.*

8 *Jan.* 1656.

Hadewy Jansdr. de Man van Heemskerk, *wed. Anthony Pietersz van den Heuvel.*

1662.

Elisabeth Gysbertsz van Beresteyn, *wed. Willem Wielich, ob.* 2 *Nov.* 1670.
Anna Claasdr. vander Mast, *huisvr. van Jan Gerritz Liefstingh.*

21 *April* 1664.

Alitha vander Wel, *huisvr. van Dirk* Jansz *vander Lee.*

1666.

Helena Verburch, *huisvr. van Maerten Meerman.*

8 *Jan.* 1667.

Catharina Engelbertsdr. Pauw, *wed. Mr. Louis Anthony Heinsius.*

7 *Jan.* 1673.

Catharina Hugosz vander Dussen, *huisvr. van* Jacob Jansz *vander Burgh*, *ob.* 28 *Febr.* 1689.

Petronella Pietersdr. vander Walle, *huisvr. van Simon* Jansz *van Steeland*, *ob.* 14 *Febr.* 1717.

11 *Jun.* 1676.

Geertruid Verburch, *wed. Stephanus Marchant.*

3 *Jan:* 1688.

Lidia Fransdr. van Bleiswyk, *wed. Mr.* Jan *Laurentius.*

Maria Louisdr. Hensius, *huisvr. van* Johannis *Henricus Cocceus*, *ob.* 1712.

24 *Jan.* 1689.

Anna Maria Willemsdr. Wieligh, *wed. van Willem* Jansz *van Ruyven.*

7 *Febr:* 1693.

Agnieta Adriaansdr. Hopsteyn, *wed. Gerrit Willemsz van Assendelft*, *obiit* 6 *Jan.* 1711.

16 *Jan:* 1694.

Dirkie Adamsdr. van Bleiswyk, *wed. Gillis Mattheusz deBerch*, *ob.* 22 *Maart* 1725.

2 *Jan.* 1706.

Elisabeth Dirksdr. van den Mierop, *wed.* Johan *Adriaensz Fyck.*

3 *Jan.* 1711.

Catharina Arentsdr. Paspoort, *wed. van* Dr. Johan *van Til.*

4 *Jan.* 1716.

Cornelia della Grappe, *wed. van Fredrik Wolphert Everaerdsz Gysen.*

5 *Jan.* 1726.

Johanna Magdalena Willemsdr. Ingilby, *huisvr. van* Mr. *Francois* Jacob *Fredriksz van Overschie.*

Eenige RENTMEESTERS.

Pieter Abrahamsz van Hoogenhouk, *ob.* 26 Jan. 1679.

1677.

Testaert Jansz van Hasselt, *ob.* 5 *Oct.* 1680.

1681.

Mr. Anthony Adriaensz Wevering, *Heer van Holy*, *staad af*, *obiit* 31 *Aug.* 1720.

Gillis Gillisz Grommee, *ob.* 13 *Sept.* 1710.

1710.

Mr. Maerten Hugosz s'Gravesande.

1716.

Mr. Pieter Francosz. van Bleiswyk, *staad aff* 1724. *obiit* 7 *Dec.* 1726.

1724.

Mr. Jan Francosz vander Burch.

St. JORIS. KAPELLE.

ST. Joris kapel was gelegen in het noordeinde aan het st. Joris gasthuis, en is weleer geweest (gelyk my onderregt is) een beyaart daar alle vreemdelingen voor een korten tyd mogten komen slapen, dat naderhand in een dolhuis verandert is. Deze kapel was ter eeren van st. Joris ingewydt, waar van de buurt daar omtrent de benaminge van st. Jorisbuurt eertyts heeft aangenomen. Het zou wel haast schynen of het gilde of de schutters van st. Joris deze kapelle zoude hebben gesticht, ten minsten rykelyk begiftigt, en diensvolgens eenigen eigendom daar over zouden hebben gehad; maar wy zien uit een brief van Willem van Beyeren, graaf van Holland, waar mede hy aan de stad, als een byzondere gunste, en in vergeldinge van hare getrouwe diensten, vergunt, dat zy eeuwiglyk de begifterſche zoude wezen van deze kapelle in st. Joris gasthuis, en dat zy daar een kapellaan zullen mogen stellen na haar believen en welgevallen, en ook over de inkomsten de bestelling zoude hebben tot de somme van tien pont, 't welke doen al een aanzienlyke somme gelts moet zyn geweest, dewyl de graaf by byzondere handvesten, vol eerlyke uitdrukkingen voor de stad, zulks heeft willen toestaan. Het handvest luidaldus: Van de kapel van St. Joris.

WIllem by der genaden Goids Palens Grave op den Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelant, ende Heere van Vryeslant, doen kont allen luyden, dat wy om sonderlinge gunst, die wy draegen, tot onser getrouwer Stede van Delff, ende om menigen gueden dienst wille dye zy ons gedaen hebben, ende oft Godt wil noch doen sullen, derselver onser Stede van Delff, gegeven ende geconsenteert hebben, geven ende consenteren mitsdesen Bryeff, dat zy tot euwigen daigen Ghiffters wesen sullen, van eenre Capelryen staende in Sinte Joris Gast- huys, int Noort eynde binnen onser Steede voornoemt, tot x. l. *siaers toe. ende want wy datt onser gueder Steede voorsz, vast, ende gestadegehouden willen hebben, voor ons, ende onse Nakomelingen, soe hebben wy des in getuygenesse onse Zegele an desen Bryeff gehangen. Gegeven op onsen Huyse tot Gorichum op Sinte Michyels dach int Jaer ons Heeren* M. C. C. C. C. *ende* vij.

Outtyds is deze kapel al tamelyk groot geweest, maar dewyl sederd den iare 1617, het koor door een muur, ten behoeve van het dolhuis, daar is afgescheiden, wierd de kerk daar na gebezigt voor een stads *artilleryhuis*, om geschut en ander oorlogstuig in te leggen, en nu verstrekt die voor een zeer groot wynkopers pakhuis. Voor aan de straat, boven den ingang, placht outtyts een st. Joris te paard, in witten arduin uitgehouwen, te staan, doch ten tyde van de beeldstormery geschonden zynde, hebben de heeren burgemeesteren het beeld voort doen afkappen, en stads wapen in de plaats gesteld. Boven aan het eerste bind in het koor, stond weleer een soort van een gebed in de latynsche taal, met groote oude zwarte letteren, 't welke door den opgetrokken scheimuur, maar aan eene zyde, boven op de derde of hoogste zolderinge in 't voorschreve koor gemaakt, leesbaar is gebleven, en aldus luid: *qui passus es pro nobis, miserere nostri. Mater gloriosa, mater adoranda:* dat is, *die voor ons geleden heeft, ontfermt u onzer. O glorieuse moeder, ô aanbiddelyke moeder.* Op het hoogste van de gevel, aan de westzyde, staat een sierlyk toorentie, zynde, gelyk de gevel, van gebakke steen, maar de hoeken en bommelgaten van arduin, voorzien met klokkegeslag en vier uurwyzers, waar na de schippers van de Deze kapel pronkte met een fraai torentie.

veerschuiten op 's Gravenhage zich moeten schikken om af te varen. Boven de uurwyzers volgt een schoone hooge naalde of houte spits met leyen bekleed. Uit een oude kaart van deze stad van den iare 1536, schynt het of bezuiden dezen tooren, op den hoek van de kulk of kolk, noch een spits of klein toorentie heeft gestaan, het zy dan dat dit stuk, even hoog van gevel zynde, aan st. Joris kapel is vast geweest, of dat het een ander geestelyk gesticht is geweest, zynde hedendaags in woonhuizen verandert, en als noch een hardsteene kruys op den nok van de gevel behoudende.

DE H. GEESTKAPEL.

De h. geest kapel.

DE *H. geest kapel* heeft outtyts aan het ander einde van de stad, omtrent de zuidpoort of Schiedamsche poort gestaan, op het plein voor de huizinge en brouwerye van de Papegay, in het hangen van de brugge, daar van de naam voerende van de *kapels brugge*, en niet de hooge brug, gelyk die verkeerdelyk door de wandeling genoemt werd, zynde eigentlyk de naast daar aan, ofte gebuurbrug over de graft van het *Achterom* strekkende, die de naam *Hoogebrug* van outs is toegevoegt. Deze kapel was gelegen langs de waterkant, aan de westvleugel van deze brugge, en strekte opwaarts met het koor tot aan het gewelfzel van de brug, zoo dat zy als eenigsints ryzende was aan geleit: zy had outtyts een toorn geensins, van de minste in hoogte, en naar het schynt zes of achtkant van gedaante en fraai opgemetselt, tot boven toe, dewelke voor den brand boven schuyns toeloopende, met een grooten ronden appel pronkte, waar boven noch een spits of Pyramide opstont, maar in het begin van den oorlog tegens Spanie, voerde zy in den top een lantarens gewys en doorluchtig spits met een grooten langwerpigen ronden appel tot een uiterste toppunt. De kapelle zelfs is zedert den brant merkelyk vergroot: ook is 'er een aanzienlyk stuk aan de zuydzyde aangebouwt; ten zy dit een byzondere nieuwe kapelle bezyden deze geweest is, gelyk blykt uit eenige oude kaarten dezer stad, in een byzondere teekeninge daar van in den iare 1573 gemaakt. De misdadigen ter dood verwezen, en die men buyten de stad plagt te regten, deeden alhier haar laatste biegt, en hoorden ook aldaar haar laatste misse, alwaar dan de heeren schout en schepenen, gekleed met lange tabbaerts versiert met stads naam in zilver gesnedene letteren, in ordre quamen zitten. Meer berichts weten wy van deze kapel niet te geven.

Van den tooren dezer kapelle.

De misdadigen ter dood verwezen, deden hier hun laatste biecht.

ST. CORNELISKAPEL.

St. Cornelis kapel.

IN de voorstad, aan de *buite watersloot* of *de gaech*, omtrent daar de tweede brug leit, aan de zuydzyde placht outtyts st. Cornelis kapelle te staan welke de stad op haar eige grond en erve heeft getimmert, en met eenige vikarye begiftigt, ten dienste van de daar omtrent gelegene huizen en het naburige gehuchte, *de hoorn*. Wat de tyt van deze stichtinge belangt, die schynt omtrent den iare 1390 te zyn geschiet, gelyk ten naasten by uit het 5. Artykel van de beschryvinge der nieuwe kerke is af te nemen. Eenige iaren daarna verkreeg de stad van Willem, Grave van Holland,

om

om altyt het recht van vergeevinge over de vikary of kapellany die zy daar in gesticht hadden, te bezitten, waar over hy haar dezen brief verleende.

Willem by der genaden Goids Palens Grave op ten Rijn, Hertoge in Beyeren Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vryeslant, doen kondt allen Luyden, dat wy voor ons, ende voor onse Nacomelingen, geoorloft, ende geconsenteert hebben, oirloven, ende consenteeren mitsdesen onsen openen Bryeve, onsen getrouwer Stede van Delff, van hoyren eygen Erve ende guede te Funderen, te erigeren, ende te doteren, binnen onse voorsz Stede opten Watersloot een eeuwige Capelrye, in die eere Goeds sijnre gebenedyter Moeder Marie, ende des Heyligen Martelaers Sinte Cornelis, welcke Capelrye voorschreven onse getrouwe Stede voornoemt, tot eeuwigen dagen geven sall, na sulken manyeren ende ordonnantie, als die Fundacie, ende Bryeve, dye onse getrouwe Steede voorsz, daar of gemaeckt off maecken sall, inhouden, ende begrypen, sonder ons off onse Nacomelingen hem des in eeniger wys te bewinden, In oirconde desen Bryeve Besegelt mitt onsen Zegele. Gegeven inden Haege opten XX *dach in Augusto, int Iaer ons Heeren duyzent vyer hondert ende sestyen.*

Deze kapel is door den grooten brand, van den iare 1536, meede geheel door het vuur vernield, en niet weder opgebouwt, doch het erf daar deze kapel op heeft gestaan, is aan de oude kerk gegeeven, 't welke om de Spaansche beroertens, eenige iaren ongebezigt heeft gelegen, en by verloop van tyd in veranderinge allenx verduistert is, en door sommige misschien hoe langer hoe meerder van alle kanten betimmert, zoo dat men in een lengte van iaren niet geweeten heeft waar deze kapel gestaan heeft, om welke reden 'er sederd in den iare 1580, by de oude kerk van het erf geen huur meer getrokken is. Doch uit een kaart, weinig dagen naar den brand gemaakt, is bescheidelyk te zien, dat deze kapel te vinden was daar wy de zelve hier hebben geplaatst, en dat zy ook een bequaam toorentie of spitsie heeft gehad, en gelyk s^t^. Joriskapel met leyen bedekt was, en dat 'er noch een ander vierkant gebouw met een groot binneplein, kloostersgewys daar aan heeft gelegen, en, 't geen tot nader bevestinge diend, heb ik noch onder een deel oude vermufte papieren gevonden, een huurcedulle van den iare 1569, van dezen volgenden inhoud: *van die Cooltuyn van s^t^. Cornelis kapelle buyten die watersloot'sche poort aan die zuydzyde*, welke de kerkmeesteren der oude kerke verhuurden met twee huisies daar op staande, voor een somme van 5 ponden groot vlaamsch, 't welke de zaak genoegzaam zeker maakt.

Dan zou 'er volgens de heer van Bleiswyk te Delft noch eene *s^t^. Annekapel* zyn geweest, onderscheiden van s^t^. *Anna klooster*, doch gelyk hy getuigt, vind men 'er niet als de enkele naam van, maar omtrent wat tyd of op wat plaats dezelve zou hebben gestaan; is geheel onbekent.

Dus hebben wy de kapellen dan verhandeld, ten minsten zoo verre die tot onze kennisse zyn gekomen: nu dienen wy wel tot de kloosters over te gaan.

De heer van Bleiswyk doet hier over een redelyk wyt verhaal vooraf, by wyze van inleidinge, als waar van het woord *klooster* afkomstig is, benevens het woord *monnik*: met een toont hy aan hoe weinig het tegenwoordige monnikenleven overeenkomt met dat der oude monniken, en brengt verscheide klachten daar over by van deftige Roomsche schryvers; daarenboven onderzoekt hy of de oude monniken, nonnen, en geestelyke maagden

out-

outtyds door de drie bekende beloftens, als van armoede, gehoorzaamheid en eeuwige zuiverheid, zyn verbonden geweeſt, en verſcheide zaken deze ſtof betreffende; en wel vooral doed hy een wytloopig verhaal van het verval der zeden, tugt, en godtvruchtigheid in de kloosters, waarin dezen heer in veele zaken de waarheid zegt, doch om de waarheid te zeggen, ook in ſommige al vry veel mistaſt; en dewyl ik niet van gedachten ben een geſchiedenis te ſchryven van de levens der monniken en nonnen, noch my in dit netelig geval en twiſtgeding wil ſteeken, heb ik beſt geoordeelt dit voorby te ſtappen; de lezers die luſt mochten hebben zulke geſchriften te lezen, hebben overvloed van andere boeken genoeg aan de hand, waarin deze ſtof veel breeder in den dag word gezet. Dat het leven en gedrag van veele monniken, geeſtelyken en nonnen zederd eenige eeuwen al vry ſlordig en vuil is geweeſt, is een bekende zaak; en brave Roomſche ſchryvers ſchamen het zich niet die zelfs wel dapper door te ſtryken; maar wat mach het baten, die met dezen euvel beſmet zyn kreunen zich daar niet aan, en zyn gemeenlyk in een onbezorgten ſtaat, en als in 't wild daar heenen levende, en 't ſcheeld hun weinig of zy van eenige gepreezen of gelaakt worden. Wy zullen dan tot de kloosters overſtappen, maar dewyl ons de nette oudheid door tydverloop onbekent is, zyn wy te rade geworden, om de kloosters der mannen de voorrang te geeven. Wy beginnen dan met dat der *Franciſcanen* of *Minnebroeders*.

HET KLOOSTER DER MINNEBROEDERS.

Het Klooſter der Minnebroeders met allerlei boosaerts opgevult.

DE *Minnebroeders* of *Franciſcanen*, welke den H. *Franciſcus*, een Italiaan, en gebooren te Aſſiſio in Italien, voor hunnen inſteller of wetgever houden, zyn t'ſedert dat Franciſcus in den jare 1213 deze bedel-order had ingeſtelt, door byna de ganſche wereld zeer verſpreit; maar gelyk het met de meeſte klooſter-orders is gegaan, zoo ging het ook met deze Franciscanen, want naulyks was deze order ingeſtelt of zy verviel ten eerſten in zeer veele wanorders en gebreeken, en wel zoodanig dat indien s[t]. Franciscus noch in leven was, hy zyn ampt van generaal of beſtierder neder zou leggen, en getuigen dat hy geen beul was ſchoon hy zoo hy hen in tugt wou houden, dagelyks niet anders zou dienen te doen dan de overtreders te ſtraffen: want hy getuigt zelf in zyn leven dat zy naar een goed voorbeeldend leven luttel vroegen, en zoo men het leven van den H. *Franciscus* doorloopt, zal men verſteld ſtaan, dat by zynen tyt de heilige armoede, die de grontſlag van zyne order was, reets onder de voet wiert getreeden: ja den H. Bonavontura, dat groote ligt van deze order en kardinaal der Roomſche kerke, die niet lang na den H. Franciscus heeft geleeft, berſt ook in zonderlingen klagten uit over de gierigheit en eigenbaat dezer ordre, en weet naulyks woorde genoeg te vinden om den bedroefden en vervallen ſtaat van deze order te beſchryven, zoo dat hy zig niet ontziet te zeggen, dat de reizigers op de wegen voor de ontmoetinge der paters Franciscanen alzoo vervaart waren als voor die der dieven en moordenaren. Want niemant kon zich van deze bedelende monniken ontſlaan, of hun moetwil pajen, dan door overvloet van gelt, indien wy de klagten door de pauſen zelfs en andere brave mannen daar over wouden gedenken waar zouden wy beginnen, waar eindigen?

Van de gierigheit en eigenbaat dezer ordre

Daar quam in den jare 1439. te St. Omer eene St. *Bernardinus* voor den dag, welke deze paters weder trachte te brengen tot onderhoudinge van hunnen eersten regel, en deze wierden *Observanten* genaamd, maar hoe weinig dit reformeeren heeft geholpen, is uit alle historien genoegsaam kennelyk. Verscheide geleerde schryvers die hun oog over deze hervorming der kloosters hebben laten gaan, niet alleen van deze order, maar van veele anderen, zeggen recht uit, dat dit zelf den grontslag lei om over al noch met honderden van nieuwe kloosters te stichten, en dat dit gezeg waar is, leert ons dit geval: want naaulyks was deze reformatie begonnen, of de zoo genoemde gereformeerde monniken quamen met gantsche troupen op Holland aanzetten, te Gorkum, Gouda, Leiden, en alhier te Delft, behalven op veele andere plaatzen, vatten zy ten eersten post, en zette zich daar ter neder, 't zy dit den overheden en inwoonders lief was of leet, men wist overal by de hoven wel zoo veel uit te werken, dat'er niet veel tegens te zeggen viel, gelyk uit het voorbeelt van Amsterdam blykt: Dit ging echter op het laatst zoo grof toe, dat verscheide graven genoodsaakt waren hier strikte ordonnantien tegens uit te geeven, gelyk de ope brief van *Philips van Borgonie*, Graaf van Holland, van den jare 1445. vertoont; alwaar hun getal werd bepaalt, maar wat baten goede bevelen als mendie met voeten treet?

Vergeefsche moeite aangewent om deze bedelbroeders te hervormen

Wanneer zy nu omtrent den jare 1440, hier ook te Delft quamen indringen vonden de wethouders, den aert dezer vaderen door verscheide buiten voorbeelden kennende, aanstonts goet hen niet in te laten, als op deze voorwaarden, dewelke in 't boek van stads hand vesten, in de lade E, bewaart worden; en op deze volgende punten uitkomen.

„ I. Datze niet meer als eens ter weeke hun brood langs de straten zullen gaan bedelen.

„ II. Datze in gehuurde huizinge zullen woonen, zonder zich eenig recht op hunne huizinge, of op de erve daar zy op wonen, aan te matigen.

„ III. Dat de quaaddoenders ter stad uitgebannen zullen worden.

„ IV. Dat zy niet meer als 20. Monniken zullen aannemen.

„ V. Dat zy vorders de bevelen der majestraat zullen gehoorzamen.

„ VI. Dat zy, om het bovenstaande te ontwyken, zich met geene voorrechten, of met bevelbrieven van een kerkelyk overste, zelfs niet van den Roomschen paus, zullen behelpen.

Alle deze verdrag punten heeft broeder *Gillis Fluweel*, vikaris van den provinciaal, in den jaare 1449, op den 14. Mey goedgekeurt, en er het zegel des kloosters aangehangen: Wy zullen de autentyke brief hier laten volgen, die aldus luit.

Wy Gielis Flueel, Vicaris Provinciael der Minrebroederen van Observantien in die Provincien van Colen, ende ghemein Convent derselver Minrebroederen van Delft, doen condt allen luyden, ende belyden mit desen tegenwoordigen brieve, dat wy mit onsen vryen wille, onversocht ende onbedwongen van iemant, geloven voor ons ende onsen nacomelingen ten eeuwigen dagen, dat wy in onsen Convent binnen der Stede van Delft, staen sullen ende leven in gehoorsaemheyt onser Prelaten, ende in Apostolike armoede, na inhoudt der Regulen van Sinte Franciscus, niet eigen te hebben ofte koopen, noch lande, noch geldt, noch rente, noch erve beuren, heymelijck noch openbaer, maer onse broot te

 bidden,

bidden, elcke ſtraet niet meer dan eens te weecke. Voort bekennen wy ende belyden, dat wy niet eigens en hebben noch en ſullen hebben aen die ſtede of timmeringe des Clooſters, daer wy in woonen ſullen, ofte inwoonen, maer dattet ons geleent es, ende dat wy daer in gheherberght zyn om Godes wille, ende wairt ſake dat wy of onſe nacomelingen niet en leveden naer der heyliger Obſervantien van onſer voorſz. Orden, ende die Vroedtſchap ende Rijkheidt der Stede voorſchreven dat bewijſen mochte miteerbare geeſtelycke geleerde Perſoonen, ſo mochten de Heilige geeſtmeeſters van Delft voorſz. die nu ſijn, oft namaels weſen ſullen, uytten beveel vander Vroetſchap ende Rijckdom voorſz. mitten voorgenoemden perſoonen vrylicken ſonder miſdoen, die Broeders voorſcreven uytzetten, ende ander Broeders van der ſelver Obſervantien weder inzetten, indien dat het die Vroedſchap ende Rijckdom alſoo beliefde; ende wairt datter die Vroedtſchap ende Rijckheyt niet beliefde eemgh andere daer in te ſetten, ſoo ſoude die Heylige Geeſtmeeſters van Delft, uyt bevel der Vroedtſchap ende Rijckdom voorſz. dieſelve erve ende huyſinge die de Broeders nu ter tijt oft hier namaels beſitten, mogen aentaſten in rechten vryen erven ende eygendom, tot den armen huysſitten behouf der voorgenoemder Stede van Delft, ſonder eenich weer te doen oft dat te wederſtaen mit eenigen rechten, geeſtelick oft weereltlick. Voort ſo geloven wy, dat wy, of onſe nacomelingen, geene Brieven of Privilegien van den Paus of van eenich andere Prelaten, ſullen ſelve impetreren of doen impetreren tegen de voorſz. pointen tot eeuwigen dage, ten ſy mit wille, rade, ende conſent vander Vroedtſchap ende Ryckdom der Stede voorſz. Ende waert dat iemant, twaer by onſer weten, of mit eenige brieven of privilegien, deſe voorſz. poincten tegens gaende, impetreerde, daer gelooven wy voor, in manieren voorſz. dat wy tot geenen dagen ons daer mede behelpen ſullen. Voort, en ſullen wy tot geenen tyden ontfangen binnen onſe Convent meer dan twintich perſoonen; ten waer by conſent ende goetduncken der Vroedſchap ende Ryckdom voorſz. Ende waer 't dat die Vroedtſchap ende Ryckdom voorſcreven in toekomenden tyden meer punčten in deſen Brief begeerden te hebben tot meerder vaſtigheyt dienende, daer willen wy altoos toe verbonden weſen te beſegelen. In kenniſſe der waerheit, ſo hebben wy broeder Gielis Fluweel als gemeen Vicaris, den gemeen Zegel van onſen Officie, mitten Zegel des Convents van Delft, hier openbaer aengehanghen in 't Iaer ons Heeren 1449. opten veertienden dach in Mayo.

Dit verdrag dan zoo getroffen zynde, is op St. Barberaas dag den 4. December van den jaare 1449, de eerſte mis inde kloofter-kerk gedaan. Het nieuwe koor is in het jaar 1469, daags na St. Urſula, door *Iudocus* wy biſſchop van Utrecht ingewydt.

Maar ſchoon men goede bevelen geeft en met deze paters het verdrag had geſlooten, deeze echter na dat zy eenige jaren te Delft hadden gewoond, lagen met de paſtoors der parochi-kerken al overhoop, en voor al met de paſtoor der nieuwe kerke, welke zy in zyne rechten verkort hebben, zoo dat deze paſtoor grootelyks over hun gedrag heeft geklaagt. Doch *Johan Launoy*, die ſtadhouder van den hartog van Borgonie was, en zoo het ſchynt een goed voorſtander der monniken, heeft op het verſoek der minnebroederen ter hunnen voordeel een brief aan den Kardinaal *de Cuſa* geſchreven. Wy zullen den brief zelfs hier laten volgen.

Den alre eerwaardicsten Vader in Gode ende Heer Here Cardinaal Sancti Petri ad vincula, *Legaet in Almangien, onsen lieven ende geminden Heere.*

ALre eerwaerdichste Vader in Gode, lieve ende ghemmde Here, wy gebieden ons tot uwer Eerwaerdicheyt, als wy oetmoedelicste konnen ende mogen, ende u lieve Heer gelieve te weten, hoe ons te kennen ghegeen hebben, die Gardiaen ende ghemeente der Minre-Broederen ende vander Observantien tot Delft, dat zy mit geenen Redelicken of gevoegelijcken saecken overkomen en konnen mitten Cureit der nieuwe Kercke aldair, die hun behouflick ende nootlick syn, gelijck anderen vander selver Oerden gebuert, in meer notabelen Steden daer sy residentie houden, ende om dat wy wael weten dat onse genadige Heer van Bourgonie goede affectie tot hen heeft, soo bidden wy uwer eerwaerdicheydt mit rechter oetmoedicheydt, den voorsz. Broederen van ons voer gerecommandeert houden wilt, ende hun in horen saken dien u lieve Heer wael te kennen gegeven sullen werden, gunstelijc ende vorderlijc wesen; by alsó dat hun van den voorsz. Cureit gheschien moge't goent dat redelijck ende bescheydeli cys, daer an sal uwe eerwaerdicheyt ons danckelic doen. Onse lieve Here God moet u lieve Here altijt nemen in synder heyliger hoede, Ghescreven tot Leyden op ons Liever-Vrouwen dach Natiuitas. onder ons genaden Heer signet dat wy in sijner genaden saken alhier te Lande gebruycken.

De onderteykening was

Uwer Eerwaerdicheydt oetmoedige Johan, Heer tot Lanoy ende toe Ruine, ende andere die Raden mijnes genaden Here van Bourgonie, gestelt ten saken van Hollant ende Zeelandt.

Hoewel deze brief zonder dag of jaartekeninge is, zoo blykt echter dat hy om den jare 1451. of daar omtrent moet geschreven zyn: Want de Kardinaal *de Cusa* die den tytel voerde, van door Godts genade kardinaal priester van St. Pieters banden, En legaat a latere door gantsch Nederduitsland en andere provincien, is omtrent den jare 1450, in deze Nederlanden gekomen, zoo dat deze broeders niet lang op het gemaakte akkoort zullen hebben gepast. Doch deze woedende maatschappy heeft te Delft niet lang in rust gezeeten; want ruim honderd jaren daar naar, en maar een weinig na de opkomst der reformatie, hebben eenige razende vrouwen, het klooster op gebroken; alles, wat haar te vore quam, met een groote onzinnigheit aan stukken gesmeeten, en alle de monniken, behalven eenige weinigen die zich ergens in hoeken of gaten verstoken hadden, verjaagt. Doch gelyk *Diencanus in epist. ad senat. Delph. ante tractat. de pedo Baptismo*, schryft, hebben de paters hier zoo qualyk niet mede gestaan, *maar kort daar aan zegt hy is alles wat omver geworpen was, wederom veel fraayer opgetimmert, zoo dat de Franciscanen met het vernielen van hun goederen zeer wel gestaan hebben: als hebbende voor een deel oude bouwvallige en vermolzemde timmeradien; alles nieuws wederom gekreegen.* Dit Klooster wiert door eenige razende vrouwen uitgeroeit. En daarna weer opgetimmert.

Na dat de beeldstormery en andere vervolginge de klooster-luiden in veele steeden overviel, en dat de nonnen van de ordre van St. Clara uit den Briel in Terveer gebannen waren, schreef pater *Floris van Leyde*, bedienaar van de Franciscaner ordre over Nederduitsland, deze volgende

 brief

brief aan de pater Gardiaan te Delft, welke wy den lezer hier zullen mede deelen.

„ *Broeder Floris van Leyden* van de ordre der minder-broederen bedie-
„ naar van de Provincie van Nederduitſland, aan den Eerwaarden Pa-
„ ter Gardiaan *Adriaan Hugaarts* te Delft de eeuwe ſaligheit. Door den
„ tegenwootdigen bevele ik wel ernſtelyk uwe eerwaarde, op dat gy
„ aan de ſuſters van St. Clara die om de religie uit den Briel zyn
„ verjaagt te Delft komende, haar van een bequame plaats van haar
„ order ergens in Holland wilt voorſien: Gy zult de Maters en Ab-
„ diſſen van dezelve order aldaar gebieden, op dat zy die Suſters,
„ 't zy uyt den Briel of Terveer verjaagt zynde, en welke volgens UL.
„ wyzen raad tot zulke plaatzen worden gezonden, op de Heilige ge-
„ hoorſaamheit, zullen hebben te ontfangen en te onderhouden; ik ſtelle
„ UL. tot myn Kommiſſaris hier toe aan met volle magt om de voorzeide
„ verjaagde Nonnen, willende ook zoo eenige van deze in een werelds
„ habyt nu gingen, ten eerſten tot het ingaan van een beſl te plaats door
„ u werden gedwongen. Gegeeven te Mechelen op ons Heere Hemels-
„ vaars-dag in den jare 1572.

Was ondertekent

Broeder *Florens van Leyde* als hier
boven met zyn eige hand.

Den brief was met een groot langwerpig of ovaal zegel bekragtigt, waar op verbeeld ſtond een St. Franciscus met de 5. wonden, en onder aan noch een klein wapen-ſchildie met de gezeide 5. wonden, en rond om 't zegel ſtont dit opſchrift: *S. Miniſtri Fratrum Minorum regule obſervantie Provincie interioris Germane*, dat is, *het zegel van den Bedienaar der Minder-broederen van den regel der obſervantie in Nederduits-Land.*

Ik heb hier voor van de oude Kerk ſprekende al verhaald waar de hedendaagſche kermiſſen van afkomſtig zyn, en getoont dat het een overblyfzel is van de oude kerkwydingen, en gelyk op die tyden door de ganſche ſtad veel vrolykheit bedreven wierd met dusdanig feeſt te vieren, zoo hadden de kloosters ook haare byzondere feeſten van kerkwydinge, 't welk naderhand ook de naam van kermis kreeg. De minnebroeders dezer ſtad waren in dit geval ook niet misgedeeld, en hoewel ik in de oude ſchriften daar geen gewag van vinde, zoo is my echter zeker gedrukt blad ter hand gekomen, en zoo het ſchynt wel voordezen door de beruchte Rethorykers in vaarzen opgeſteld, 't welk op een vermakelyke wyze hun kermis van den jaare 1567. beſchryft.

Men weet, en 't is by veelen geboekt dat dusdanige kamers, meeſt uit jonge gezellen beſtaande, door hunne gedichten, referymen en ſpitsvinnige vragen en antwoorden den handel en wandel der bedorve geeſtelykheit dikwils doorſtreken, en het volk op een aangename wyze vertoonden, en om dat dit geſchrift wel van de zelve natuur ſchynt te zyn, en in den jaare 1677. binnen Delft met den druk gemeen gemaakt is, maar nu niet als by eenige byzondere liefhebbers onder haare gedenkſtukken bewaard en te vinden is, heb ik goed gevonden het den lezer op nieuws weder mede te deelen, is van dezen inhoud.

Delfſche

DELFSCHE
BROERTGENS-KERMIS
ZYNDE

Een Refreyn of Spelsgewys verhaal van de Kermis die de Minder-broeders tot Delft des Jaars na de Beeldestormery, te weten Anno 1567 gehouden hebben in haar Klooster, genaemt het

BROERHUYS.

Waarin te bespeuren is, wat voor luyden te Delft de Roomsche Religie waren blyven aanhangen, en welke in 't voorgaende jaer deselvige niet alleen verlaten hebbende, maer ook sommige, selfs yverige tegenstrevers vandien zynde geweest (de zaken nu wederom veranderende) palm in 't vuur quamen leggen, ende de Broertjes-kermis ongenoot met haer presentie quamen vermeerderen; werdende stilswygens voorby gegaen zodanige die de Gereformeerde Leere hadden aengenomen, en daer by volstandig persisteerden.

PROLOGE.

ICk moet u wat verklaren, hoe't is toe-gegaen in den Jaren
Doen men duysent vyf-hondert ses-en-tsestigh heeft geschreven,
Die graeuwe Broertgens mosten verharen,
Haer Beelden konden sy niet sparen,
Uyt haer Convent sijn sy verdreven,
In't Vondelings-huys gingen se haer begeven:
Dit is notoir en klaer: Een half Jaer bleven sy daer,
Tot dat haer Clooster was gerepareert,
Geus-Neef most uyt 't Landt, die hem te veel hadt geweert,
Die gegeust hadd', en oock haer met het werck hadd' gaen bemoeyen.
En nochtans hier wilden blyven, gaven gelycke Vaer-Koeyen;
Dogh veele dorsten de Broertgens *niet te seer betrouwen:*
Anno seven-en-tsestigh gingen die wederom Kermis houwen.
Gelyck sy gedaen hadden in voorleden Jaren,
Sy gingen de Catholycken by een noden en vergaren,
Datse op haer Feest souden komen eeten,
Die Geus bleven gingen sy willens vergeten:
Die Gardiaen liet den Portier weten,
Al konden sy oock soo schoon als Brugman praaten,
Buyten syn consent niemandt in te laten.

Hier komen de Catholycken aen, en die *GARDIAEN* (1) heetse wellekom.

WEllekom (2) Meester Maerten, Pastoor van de Oude Kerck.
Wellekom Meester Pauwels, Pastoor van de Nieuwe Kerck:
Ghy zyt voor ons seer neerstigh in 't werck;
Hier is oock Pater van St. Urselen Convent:
Die Pater van 't St. Aechten (3) is hier mede ontrent,
Wellekom Paters dat ghy ons helpt, God heb lof.
Wellekom waerde Pater van 't Bagyn-hof:
Naer eerlycke luyden staet ons begeeren.
Wellekom Pater Baberen u mogen wy niet ontbeeren:
Oock niet een van dese eerlycke Mannen.
Wellekom Pater van St. Annen,
Door die Geusen hebben wy geweest in besware.
Wellekom Broer Lenaert, en broer Pieter van Ste. Clara,
Wat hebben ons die Geusen al leets gedaen?
Wellekom onse Schout Meester Corstiaen, (4)
Wy kennen u in 't ons, wy dancken Godt.
Wellekom Meester Willem in de vergulde Pot.
Wellekom Meester Pieter Corneliszoon, Pastoor van 't Wout,
Wellekom oude Jan Janszoon Sassebout:
Sulcke oude Stammen willen wy gaerne ontfaen,
Jonge Jan Jansz Sassebout ghy meught wel binnen gaen.
Wellekom Jonge Jan Apertzoon in 't Broer-huys.
Wellekom Sasbout Beuckelsz in den vergulde Buys.
Wellekom Sasbout Cornelisz in den Bock,
Wy hebben van daegh reed'lyck goet lock,
En dat al wel op een seer korten stoot.
*W*ellekom onse Burgemeester Huysch de Groot,
Ghy saeght hoe de Geusen waren met smyten in de weer.
*W*ellekom Arien Arentsz vander Meer,
Om dat sulcke luyden ons kennen ben ick bly.
Wellekom Dirck Jориszoon de By.
Wellekom Mels Gerritzoon sijt gy mede daer.
*W*ellekom Jacob en Jan Heuyter, den ouden Heuyter was u Groot-(vaer.
Welkom Heinrick Vranckenzoon van Diemen,
En Lambrecht Michielsz, Godt wil u voorspoet verlienen.
Welkom Arien Jansz vander Meer op desen dagh.
*W*elkom Jan Dircksz Bogge, ghy zyt uyt een geslagh.

Wel-

(1) *Den Guardiaen ofte overste van dit minder-broeders-Convent, was te deser tydt eenen Pater Adrianus Hugardius, en de Munnicks-tronie die aen den Hoeck-steen van de zuydelycker vleugel van de Warmoes-brugge uytgebeelt staet werdt by traditie geseyt na den Portier van dit selfde Clooster gedaen te zyn.* (2) *Meester Maerten, dit was Martinus Duncanus een seer geleert man, daer Franciscus Sweertius in syn Athenæ Belgicæ p. 549. van spreeckt, en dat men de Priesters van oudts Meesters pleegh te tituleren, gelyck men nu de Advocaten doet, is notoir,* (3) *De Prieur, ofte Overste die doen ter tydt hier resideerde, was den geleerden en vermaerden Cornelius Musius Pater ofte Prieur doen ter tydt hier zynde, was den geleerden Christianus Adrichomus, daer Boxhorn in sijn Toneel van Hollandt van spreeckt pag. mihi 166.* (4) *Den Schout van Delft te dier tydt was Meester Christiaen vander Goes, een Heer die seer bemindt was, en wel sonderlinge onder de Rooms-gesinden.*

Wellekom onse Vaer de Soon van Cornelis Michiel.
VVellekom Pieter Pietersz in den Briel,
Wy dancken u, want over ons ghy zyt seer milt.
Welkom Pieter Jacobszoon in 't schilt,
Goede mannen ghy zyt van ons een oprecht lit.
Wellekom Jan Joriszoon Goudt-smit,
Die altydt voor ons hebt gestreden, 't is openbaer.
Welkom Dirck Vincentz Brouwer in de Kandelaer.
*W*ellekom ghy onsen ouden Huych van Ryck.
*W*elkom Heindrick Symontsz vander Stryp.
*W*ellekom Joncker Frans van Bodegom, soudy ons vergeten.
*W*elkom Gysbrecht *W*illemsz Brouwer in de Kop geseten.
*W*elkom Meester Jan Bogge, ick moet met u wat praten,
Doen de Geusen merckten dat de graeuwe Broers haer begosten te haten
Sy dochten haer t'eenemael te verlaten en waer niet goet,
Dus greepen weer veele een anderen moet,
Hoe dat sy 't best eerlyck souden aen-leggen,
Hun docht de Broertgens hebben weer 't seggen,
Dus is Geus-neef dapper in 't getreur,
Nu komt d'een na d'ander kloppen aen de deur,
En klincken vast dapper aen de Bel;
De Portier is juyst op sijn Cel:
Hoor! doet op, doet op, begint Geus-neef te praten:

De Portier Spreeckt Van Binnen.

Ick moet hier niemandt soo licht in-laten,
Of most eerst onsen Gardiaan oorlof vragen,
Hy heeft my belast van alle dees Kermis-dagen
Voor niemandt de Poort soo schielyk t'ontsluyten,
Maer yder een eerst te vragen van buyten,
Of hy by den Gardiaen wel is bekent,

Die Van Buyten Spreeckt.

Ja ick trouwen, in de blinde wereldt in myn Logement,
Seght vry uyt aen de Pater Gardiaen oock dat,
Hy heeft van my nogh wel een stoop wyn in 't vat.

De Portier.

Blyft een weynigh staen, ick sal om oorlof binnen gaen,
Pater Gardiaen, ick hebbe gedaen, soo ghy my hebt geheeten:
Hy seyt inde blinde wereldt te zyn geseten: Sal ick oock de poort ontsluyten?

Gardiaen.

Wat is 't voor slagh van een man?

Portier.

Een fraey man van statuyr en statuyten.

Gardiaen.

Houdt die man niet buiten; hy is de quaetste niet,
Daer sijn wel andere die ons gebraght hebben in 't verdriet,
Ende dapper qualicke hebben gesproocken,

Zy

Zy sullen ons noch wel komen besoocken,
En geven ons glas dat sy hebben gebroocken,
Ende onse andere glasen sullen sy wel laten stoppen,
Ontbeydt, ick hoor daer weer lustigh klincken en kloppen,
Wie macht dogh wesen, mijn hert wordt bange,

PORTIER.

Pater verslaet u niet, het is den Brouwer in de Slange.

GARDIAEN.

Komen sulcke Luyden mee in ons Convent?

PORTIER.

Die Brouwer in de Starre is hier oock ontrent,
Op een ander jaer was hy Dispencier.

GARDIAEN.

Die man heeft dapper gegeust, komt hy nogh hier?

DE GEMEENE BROERTGENS.

Pater Gardiaen, daer leydt niet aen bedreven,
Wy moeten by de Gemeente leven,
Die wyfs hebben ons soo menige Tonne-biers gegeven,
Daer die mans niet of en weten.
Pater wilt sulcke dingen vergeten,
Wy bidden u weest dogh te vreen,
Het is over al gebeurt in Dorpen en Steen.

PORTIER.

Hier is nogh een man, in 't habiit is hy seer jent,
Hy seydt dat sijn Moeder woont by Sinte Jeronimus-Convent,
Alle jaers te Kermis te komen, is hy gewoon:
Na hy seyt, soo is hy een Borgemeesters Soon.

GARDIAEN.

Die man wil ick gaerne ontfaen,
In desen tydt heeft hy ons geen quaet gedaen.

PORTIER.

Pater en wilt u niet verstooren,
Hier is'er nogh een van Voorburgh gebooren,
Laet hem niet lange staen,
Hy woont hier recht uyt naer die Mart te gaen,
In 't Sint Urselen singht hy de Mis pertinent,
Gelooft ghy 't niet, vraeght 'er Pater Urselen dien is 't bekent.

GARDIAEN.

Die man is niet quaet van gronde of gedachten,
Hy is een jonckman, daer is wat in te verwachten:
Daer is veel geschiet uyt nieuwsgierigheydt,
Men behoortse te ontfangen die leedtwesen heydt.

PORTIER.

Pater, voor die deur liet ick daer nogh ien,
Op een ander jaer heb ick hem hier mede gesien,
Hy weet lydigh te praten ende te seggen:
Hy plagh te woonen aen de Haver-bregge,
Hoort Domine hy klinckt de Bel.

Het

DIE GEMEENE GASTEN.

Het ſal weſen die Brouwer in de Bonte Man-tel,
Pater Gardiaen en laet die man niet lange ſtaen het is ons begeeren,
Want ſijn geſelſchap en mogen wy niet ontbeeren,
Pater en ſpreeckt ghy niet, het is in u vermeugen?
Al ons geſelſchap ſal hy verheugen,
Druck werdt door hem neder gevelt.

GARDIAEN.

Kind'ren gy ſegt wel, maer hy heeft dapper gegeuſt ende geloopen in 't velt,
Ende hy wordt van de Geuſen nogh daeg'lijcks bemindt.

DIE GEMEENE GASTEN.

Pater en kent ghy die man niet, hy draeyt gelijck de windt,
Wy willen hem om-ſetten met een gedachte:
Hy is te bepraten gelyck een Kindt,
Dus Pater wilt hem niet langer laten wachte,'
Want hy is van al te goeden geſlachte.

GARDIAEN.

Portier laet die man in-komen met vreden,
Al dit geſelſchap heeft voor hem gebeden.

PORTIER.

Hier is 'er nogh een van klederen ſeer jent,
Pater in den Haegh is hy ſeer wel bekent:
Daar wy leſt te gaſt waren was hy ook mede ontrent,
Hy hadde hier een Oom doodt in voorleden dagen,
Die ſeer groot was van Vrienden ende Maegen,
Daer veel Borgers om hadden verdriet,
Pater en kent ghy die man nogh niet,
Sijn naem en ken ick niet onthouwen:
Hy woont in de ſtraet by de oude Vrouwen.

GARDIAEN.

Met die man en kennen wy niet zijn verlegen,
Wy hebben van ſijn Broer ſoo menigen wijn gekregen
Ende het is nogh niet lange geleen,
Laet hem in-komen, ick ben te vreen.

PORTIER.

Hier komt nog een oudt man binnen terwijl de poort op ſtaet,
Ende ſeydt *ſalve Domine.*

GARDIAEN.

Et tu quoque.

DIE OUDE MAN.

Ick kome hier mede te Kermis half ſieck,
Ick hebbe geenen deegh.

GARDIAEN.

Waar woont gy vriendt?

DE OUDE MAN.

Op den hoeck van de Gaſt-huys-ſteegh,
Of docht ghy dat ick waer een Boer?
Ick heb wel twintigh jaer geſongen op 't Koer,
Ick ben nu oudt, het ſoude my nu wel vallen ſuyr.

GARDIAEN.

Bent ghy de man die tot Gerrit Sebedeus de Psalmen songht in de Schuyr,
Om het volck van onse Religie af te trecken?
Ick wil geen onvree maecken nogh verwecken,
Om alle dit goet geselschap wil,
Gaet binnen ende swijght al stil.

PORTIER.

Ick hiet u al wellekom in 'tBroer-huys.
Hier is nogh den Brouwer in 't Dubbelde Kruys,
Die magh immers wel binnen gaen?

GARDIAEN.

Ja hy in trouwen, in desen tijdt en heeft hy ons geen schade gedaen,
Ick en seght de man tot geen verwijdt,
Hy voedt een Soon op tot een Jesuwijdt,

PORTIER.

Hier is 'er nogh een, in sijn aensicht is hy lach-achtigh en bly,
Hy woont naest 't Dubbelde kruys aen de Zuyt-zy,
Ick heb 't juyst vergeten, en kan niet versinnen sijnen naem,
Het huys is met trappen op te gaan,
Op een ander kermis heeft hy hier wel vrolijckheydt bedreven,
En oock jaerlijcks een wak're Ribb' Vleesch gegeven.

GARDIAEN.

Laet hem in-komen ick en ben nogh soo niet verstoort,
Al heeft hy die buyte-preecken gehoort
Meenighmael, en dat te deegen,
Ick weet sijn Kinderen de Preeck-stoel gingen dregen.

PORTIER.

Hier is 'er nogh een die woont over de Kraen,
Hy plagh dickwils voor 't Sacrament te gaen,
Vry devoot met een Toorts in de handt.

GARDIAEN.

Heeft die man alree een ander verstandt?

PORTIER.

Pater nog het jaer verleen.

GEMEENE GAST.

Domine weest togh te vreen.
En wilt u niet vergrammen, Hy is van de oudste Stammen,
En heeft veel seggens in de Weth,
Hy heeft geen Kinders, ghy krijght nogh wel een Testament te bet.

GARDIAEN.

Dat hy is van de oude stamme is my ontdeckt,
Met de Overheydt dient niet gegeckt,
Als Exodi twintigh staet geschreven,
Dus wil ick 't hem gaerne vergeven,

PORTIER.

Is 'er nogh niet een plaetsgen leegh?

GARDIAEN.

Wie is 'er?

PORTIER.

Den Backer in de Pepersteegh.

GARDIAEN.

Laet hem in-komen dien ſlechten geſel,
Al heeft hy ſoo meenige preken gehoort.
Op de Hoff-ſtee van Sinte Cornelis Capel,
Hy heeft buyten gelopen wel te degen.

DE GEMEENE BROERTGENS.

Och Pater wy hebben door hem ſoo meenigh Broodt gekregen:
Twee mael te weeck gingen wy daer Broodt halen,
Dat de goede luyden hem quamen betalen,
En ſijn Wijf is goet Broertgens langs ſoo meer.

EEN ANDER BROERTGE ALLEEN.

Ick hebber wel ontbeten met Broer Cornelis, mijn Heer,
Dat wy leckertjes waren, en wel te vreen.

NOCH EEN ANDER BROERTGE ALLEEN

Ick hebber oock wel ontbeten met Broer Jacob Deen,
Nogh niet langh gelede, want 't is waer,
Dat den Deen was ſijn Biecht-vaer.

GARDIAEN.

Is hy voor de deur allien?

PORTIER.

Ja hy Pater, laet hem dogh genade geſchien.

De Gardiaen de Gaſten verwellekomende, doet een kort vermaen voor af, en geeft eyndelijck generale abſolutie.

De Geus glijpt ſijn moet, dit moet ick u vermanen,
Sy mogen haer wel ſchamen, dat ſy ſoo ras af vielen:
Nu lopenſe uyt het Landt met kack-hielen,
En mogen over al wel ſtille ſwijgen,
Men ſoude nogh wel Pardon voor haer krijgen,
Maer ſy willen 't hooft in de ſchoot niet leggen,
Hoorende niet na goede luyden haer ſeggen;
Dogh ick heet u alle wellekom eerlijcke Mannen en Heeren,
Ghy-lieden doet wel dat ghy u in tijdts gaet bekeeren:
Ick vergeefts u al dat ghy oyt hebt gedaen.

De Gaſten roepen alle te gelijck:

Wy dancken u, wy dancken u, Pater Gardiaen.

Doch onze Delfſche minnebroeders bleven zelfs niet lang na dezen te Delft woonen: want de reformatie hand over hand ſterk toenemende, en het volk of wel het graauw meeſt op de Franciskanen gebeten zynde, vonden zy geraden den 24 Juli des zelven iaars ook een goed heenkomen te zoeken, waarom dezelve pater Gardiaan aan zyn broeders een verlof of geleibrief gaf, welke wy den lezer in de Neerduitſche taal alhier zullen meededeelen.

W*Y wenſchen allen den genen, die dezen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Nademaal de Chriſtenegodsdienſt in Holland,*

 eilaas,

eilaas, door de ketters en geuzen op eene allerjammerlijkste wyze vertreeden word, dermate dat de kloosterluiden hun leven gansch niet verzekert zyn; zoo is het dat ik onzen mede broeder Johan, *Diaken en te Antwerpen gebooren, die de kloosterlijke gelofsten in ons klooster gedaan heeft, verlof hebbe gegeven om te gaan ter plaatze daar hy de grootste veiligheit zal vinden: ter tijd toe, dat'er een geruster tijd door Gods hulpe zal opdagen. En wy bidden de Pastooren en alle katolijken van harte dat ze hem, achtervolgens de regelen der broederlijke liefde, beleefdelijk willen onthaalen, uytnodigen, en beschermen; gelijk zy zelf in diergelijke noodzakelijkheit zouden willen gehandelt worden. Vaart wel in de ingewanden van* Jesus Christus. *Metter haast; uyt ons konvent der Minnebroederen te Delft. In 't jaar 1572. den 24. July.*

Broeder *ADRIAAN HUGARDE,*
Gardiaan der Minnebroederen te Delft.

Zoo dat wy hier uit zien dat deze monniken omtrent 132 iaren te Delft hebben huisgehouden; doch hoe lang naderhand het klooster met de kerk noch gestaan hebben, is my niet bekent; maar uit de oude kaarten blykt dat het al een treffelyk en groot gebouw is geweest. Het is over veele iaren in 't geheel onder de voet geworpen en opgeruimt, en tot een bequaam vierkant plein gemaakt, en dient nu voor een wekelyksche beestemarkt, en werd noch hedendaags door de wandeling het *broerhuis* genaamd.

HET CELLEBROERS KLOOSTER.

Het Cellebroers klooster.

DOor wie of wanneer dit klooster is gesticht, heb ik niet konnen vinden, maar wel dat het gelegen was aan de westzyde van de stad, en in 't midden van de cellebroerssteeg, welke noch ten huidigen dage deze naam draagt. De Alexianen, of Cellebroers genaamd, hebben tot hun patroon gekozen s[t]. *Alexius*, die door zyn eenzaam en verborge leven berucht geworden is. Zy wierden hier van outs, gelyk in de katholyke landen tegenwoordig noch, gebezigt om de zieken te bedienen, en de dooden ter aarden te bestellen: dit deeden zy niet alleen by gewoone, maar zelfs in de zwaarste pesttyden en andere gevaerlyke ziektens, dewyl hen dit werk der barmhertigheid was aanbevolen. Zy hebben hier ook een klooster met een kerkie gehad, doch 't klooster, 't kerkie, en al wat 'er aan vast was, is al over lange iaren onder de voet geworpen, en de plaats met burgerhuizen betimmert; alleen, gelyk gezegt is, is de naam van de *Cellebroers steeg* overgebleven. Het moet ook al redelyk groot zyn geweest; want het strekte westwaarts achter de huizinge van de oude brouwerye des zwarten eenhoorns aan de voorstraat: by het omspitten of delven van de plaats heeft men dikwils daar noch eenige doodsbeenderen gevonden. In den iare 1601, den 25 January, leefde noch *Joost Jansen*, pater van de Cellebroers, en verkreeg voor zyn leven lang, boven zyn vorige inkomen noch iaarlyks 30 ponden van 40 grooten 't stuk.

Van de bezigheid dezer broederschap.

HET KLOOSTER DER HIERONYMIANEN.

Het Klooster der Hieronymianen.

DIt klooster heeft gestaan op het oude Delft, schuins over de nieuwstraat; 't wierd ook wel *Hieronymus dal* genaamt, doch door wie of wanneer het gesticht is, zegt de heer van Bleiswyk bladz. 324, niet te konnen vinden. Doch de heer auteur van de

de Delfsche oudheden en gestichten getuigt, bladz. 158, dat het door de wetgevers der stad Delft in den iare 1403, is gebout, zynde ten dien einde eenige broeders van Deventer herwaarts ontboden. Naderhand hebben zy den derden regel van st. *Franciscus* aangenomen: en wederom wat later, te weeten in 't iaar 1433, den regel van st. *Augustinus*. Dit klooster was als een school, want de broeders maakten hun werk van boeken, dat is handschriften, uit te schryven, en de jonge jeugt in de latynsche taal te onderwyzen. De Hieronymianen van Delft hebben op twee doorluchtige queekelingen te roemen; op *Adrianus Florisz*, welke daar na, onder den naam van *Adrianus VI* den pausselyken stoel beklommen heeft, en op *Gerrit Ketelaar*, dewelke uit haat van den godtsdienst byna doodgeslagen is. Deze abdy was een queek-school der jeugt.

Uit dit konvent van Delft, is dat der Hieronymianen te Utrecht voortgesproten, gelyk by de heer Anth. Mattheus, in zyn boek *fund. & fata lib.* 1. kan nagezien worden.

In dit klooster waren 6 vikaryen gesticht, doch door den vreesselyken brand van den iare 1536, wierd het met meer andere kloosters gansch vernielt, en overmits hun de macht ontbrak om het wederom op te timmeren, of andere lasten van missen, jaargetyden, en zielmissen, te dragen; zoo is het zelve klooster met toestemminge van den bisschop van Utrecht, Georgius van Egmont, en van de wet der stad Delft, veranderd in een *kollegie*, 't welke de eerste tien iaren uit vier, en daarna uit 7 kapellanen zoude bestaan; onder anderen was bedongen dat de *Rector*, na de dood van *Kornelis Simons*, die toen rektor was, voor de eerste maal gekozen zoude worden door den bisschop van Utrecht, maar dat daarna de verkiezinge van eenen rektor aan de kapellanen zoude staan, en het recht van te bevestigen aan den bisschop zoude blyven. Om dit alles den weetgierigen net meede te deelen, zullen wy hun verzoekschrift alhier laten volgen. En is naar den brant in een kollegie verandert.

" IN den Name des Heeren Amen: Alsoet Convent van Sint Jeronimus-
" dael tot Delff den derden in Mey int Iaer xvc. ses en dertich, inden groo-
" ten Brant aldaer mede geheel verbrande, soe wel heure Kercke als alle an-
" dere heure huysen toebehoorende den seluen Convente, ende dat die Prie-
" sters ende Conventualen van dien, tot de onderhoudenisse van diensten,
" daer zy inne gehouden syn, soe van Missen, Obsequijen, ende Vigelye voor
" dooden aldaer begrauen, visitatien van Sepulturen, Festa Composita, ende
" anders, gaerne die selve Kerck ende Conventen weder optimmeren soude,
" om Goidt daer inne te dienen, ende de voorsz. lasten ende diensten te con-
" tinueren, dan ouerleggende die vercopinge ende belastinge die zy daerom-
" me zoude moeten doen van heuren Landen ende Renten, die nochtans daer
" toe niet furneren en soude connen, ende dat zy in dien gevalle luttel of niet
" behouden en souden om af te leuen, oock ouermerkende dat die deuotie
" van die menschen van veel aelmissen te geve tot reparatie ende onderhou-
" denisse vant Convent seer vercout es, soe hebben sy tsamen nae diuersche
" consultatien, deliberatien en communicatien hijer op gehouden, geraempt
" opt belieuen van onsen Heyligen Vader den Paus, of den seer eerwaerdi-
" gen Eedelen Heere mijn Heere den Bisschop van Utrecht als heur Over-
" ste Ordinaris ende Geestelijcke Heer, ende vanden Keyserlicke Majestt.
" als Graue van Hollandt, ende elck van hen 't gunt dat hier naer volcht:
" Eerst dat mijn Heer van Utrecht zal belieue den Conventualen voorsz die
" vier in getale zijn, te weten, Heer Cornelis Symonsz vander Loe Rectoir,

"Heer Gerrit, van Waelwijck, Heer Marinus van Euersvaert Priesteren en "Iohannes Pelt Diaconen, te absolveren van den Eedt die zy mijn Heere "den Bisschop van Utrecht als heuren Ouersten en Ordinaris gedaen hebben, "inhoudende te persevereren inde obediente van den selven Conventie ten "en waire by consente ofte absolutie vanden selven huer Ordinaris, ende "dat men hem voort gunt de vruchten van den Convente goeden te moigen "perticiperen, om daer af eerlijcken naer uytwijsen des Priesterlicken staets "gealimenteert ende gecleet te worden, sonder gehouden te wesen tot obser-"uantie van een gemeen tafel ofte andere Ceremonijen ende Ordonnantien "dus lange inden Convente aldaer voir den brant onderhouden. Item, dat "mijn voorsz Heer van Utrecht belieuen zal in dese plaetse van 't voorsz. "Convent te erigeren een Collegie van vier, ende dat voor den tijd van de eer-"ste thien Jaren, ende daer nae van seuen Cappellanen ofte Officianten, daer "of die voorsz Rectoir wesen sal die eerste Cappellaen ofte Rectoir, onder "wien ende die geene die nae hem comen zoude, de andere Capellanen ofte "Officianten staen zullen, onvermindert de obedientie die sy gehouden blij-"uen mijn Heer den Bisschop van Utrecht voorsz. Item dat de voorschre-"uen Rectoir ende andere Capellanen voorsz voor deerste reyse gheinstitu-"eert sullen worden by mijn voorschreuen Heer van Utrecht, ende daer "na by den Rectoir ende Cappellanen, gelijckmen in andere Collegien van "Deecken ende Capittelen useren dees. Item tot den seluen Collegie sullen "blijuen alle die goeden ende Renten, toe behoorende den seluen Convente "die zy tegenwoordelijck houdende ende besittende zijn." Hier aenvolgen-"de annex was een Bondereel ofte summieren staet van de meeste middelen deses Convents, 't welk weynig tot ons oogmerk dienende hier daerom wert uytgelaten, vervolgende voorts: "Alle welke Renten ende "goeden mitsgaders die geene die daer noch mitter tijt anden Convente ofte "Collegie by annexe ofte incorporatie van andere gefundeerde en geamor-"tiseerde beneficien ofte andersints commen sullen moigen by den voorsz "Rectoor ofte eerste Cappellaen en syn nasaten ontfangen sullen werden, of "de gene die de Rectoir en Collecteurs daer toe stellen sullen, tot behouf van "hem ende die andere Cappellanen ofte Officianten, mit laste de selve daer "of Jaerlicx Rekeninge te doen. Item alsoo 't Convent gehouden es in ses "missen sdaichs die sy als noch, mits heuren lasten niet wel doen en moigen, "soe sal mijn Heer van Utrecht believen de selue ses missen te modereren "voor den tijdt van thien eerste Jaren op drije missen sdaichs, de voorschre-"uen Cappellaenen, Officianten, ghehouden sullen wesen in hoer Kerck te "doen, ende des Sonnendaichs ende Heyligendaichs, indien sy moigen de "Misse, Vesper ende Copleet, ofte op sommige hoichtijden de seuen getij-"den aldaer te singen, ende na die thien eerste Jairen alle daige vijf Missen "te doen, ende te singen de seuen getijden als men doet in andere Collegien "ofte Kercken. Item dat die voorsz goederen gedeelt sullen worden voor "die voorschreuen thien eerste Jairen in vijf corpora, te weten, elck corpus "ses ponden grooten Vlaems, daer of de voorschreuen Rectoir of Cappel-"laen hebben sal die twee portien, ende elck van den anderen een, des sal "Rector ofte eerste Cappellaen op syn dobbelde portie gehouden wesen een "Coster te stellen, ofte dat selue te doen bewairen. Item tsurplus ende ac-"cres sal Jaerlicx gaen voor de voorschreue thien eerste Jairen die twee dee-"len tot maeckinge van de Kerck, Ornamenten Was-licht ende andere heu-"re behoeften, ende dat derdendeel tot distributie voor den Rectoir ende

"Cap-

"Cappellanen voornoemt, ſoe dat gheordonneert ſal worden ende nae de "voorſchreuen thien eerſte Jairen ſullen de ſelue goeden, mitſgaders ſulcke "Vicarien ofte Geeſtelicke goeden als binnen de ſelue thien Iairen geincor-"poreert ſullen mogen zijn, worden ghedeelt in acht corpora, die gaen ſul-"len an die ſeuen Cappellanen in maniere voorſchreuen, ende tſurplus ſal "gaen voort derdendeel in cotidiane diſtributie, wel verſtaende dat de voor-"ſchreuen Rectoir in alle diſtributie dobbeldeel hebben ſal, dat twee der-"dendeel ſal gaen tot Fabrijcque van die Kercke ende onderhoudenis van "dien, ende tleſte derdendeel mit datter ouerſchiet ſal bewaert ende beſteet "worden by den Rectoor in heurluyder nootlicxſte affairen by ſonder tot "loſſinge van alſulcke Renten of vercrijch van ſoe veel Landen als ſy ſoe om "de betalinge van heure ſchulden, mits den voorſz brant hy hem verkocht "zijn, als de geene van heure goeden hier vooren geſpecificeert, die ſy van "noots wegen noch ſouden moeten vercopen ofte belaſten, om de optim-"meringe van heure Kercke ende Huyſen voorſz, ende tot dat ſy die weder "gecouureert ſullen hebben, ende niet vorder. Noch ſalmen maicken vuyte "goeten vant Convent op heurluyder erf, een Huys voor den voorſz Rec-"toir, die ſelue tſynen koſte onderhouden ſal, ten waire by meſchief van bran-"de, ofte andere groote reparatie. Item de Rectoir inder tijt ſal hier nae-"maels na den ouerlijden van Cornelis Symonſz jegenwoordich Rectoir "gecoren worden, by den anderen Cappellanen die daer of ghehouden ſal "weſen na ſyn Inſtitutie te hailen confirmatie aen mijn Heere van Utrecht "binnen behoorlicken tijde, mits betalende voor die ſelue confirmatie thien "gouden Carolus guldens, jegenwoordelick loop hebbende of payement "dier wairde voor eens ende niet meer, ende de andere Cappellanen die de "ſelfde ghehouden ſellen weſen te inſtitueren, en mits by elck betalende "voor die ſelve inſtitutie ſes der voorſz Carolus guldens eens, daer of de helft "gaen ſal tot behoufte van de voorſz Fabrijcquen, ende dander helft tot "profijt van den Rectoir ende Cappellanen voorſz, behouden in als de Archi-"diaken ſyn recht. Item de voorſz Rectoir ende Cappellanen ſullen moe-"ten actualiter Prieſter weeſen, ende perſonelicke reſideren, ofte by ghe-"breecke van dien ſal dat Collegie een ander ter plaets van dien moigen or-"dineren wt dat corpus van den abſent tot onderhoudeniſſe van dien dienſt, "duerende ter tijdt toe dat de ſelue abſent weder in ſyn reſidentie ghekomen "ſal weſen, dan indien de Rectoir den tijt van drie maenden hem abſenteerde "ſonder oirlof of nootlicke ſaicken, ſoe ſullen die Cappellanen procederen "moigen tot electie van eenen anderen Rectoir, ſal oick dat Collegie by "abuys van den Collateur die taengaen moigen, priueren een yegelicke van "de Cappellanen ſelfs, ſoe verre het bleeck dat de ſelue of yemant van hem "anders, conuerſeerde of leefde dan een goet Prieſter behoort mits dat die "alſoe geinſtitueert ſal worden voor die reyſe ſyn admiſſie halen ſal van mijn "Heere den Biſſchop van Utrecht inder tijt weſende. Suppliceren daerom-"me ende begeeren de ſelue Conventualen voorſz, in alder ootmoedicheyt "an die eerwaerdicheyt van mijn Heere den Biſſchop van Utrecht als over-"ſte van hen Conventualen, ende an de Majeſt. van den Keyſer als Grave van "Hollant, daer ſy of elck van hem belieuen wille t' approberen ende confir-"meren d' voorſz articelen ende punten tot continuatie, ende onderhoude-"niſſe van Goids-dienſt, op dat belieuen van elck van hem beraempt om "mitter tijdt te moigen voldoen ſulcke uyterſte wille, memorie, Vigilije, "Feſta Compoſita, ende andere dienſten, daer ſy toe verbonden ſyn. Ende

"want

" want de voorſz Conventualen wel rijpelick ghedelibereert ſyn de voorſz
" punten ende articlen te accepteren, ende gheconſenteert hebben voor hem
" ende heuren nacomelingen te onderhouden, te volcomen ende tachtervol-
" gen, ſoe hebben ſy ende elck van hem heur ghewoonlicke hant ſchriften
" hier onder geſet, ende tot meerder ſeeckerheydt heure ghemeen Convents
" Zegel hyer onder aengehangen. Ghedaen te Delft in 't voorſz Convent
" van Sint Jeronimusdale den ſeſten dach van April, in 't Iaer xv^c. ſeuen ende
" dertich na ſcrijuen shoofs van Hollant voor Paeſſchen.

Op dit verzoekſchrift zullen wy hier ook inlaſſen de toeſtemminge van den biſſchop Georgius van Egmond, waar van naar het ſchynt den heer van Bleiſwyk onkundig is geweeſt. Het luid aldus:

" GEorgius van Egmond, door de genade van Godt en van den Apoſ-
" tolifſchen Stoel Biſſchop van Utrecht, ter toekomende en altijdduu-
" rende gedagteniſſe der zake. Terwijl wy aan het roer van ons harder-
" ampt zitten, zoo trachten wy de godvruchtige en heilzame begeerten der
" gelovigen, dewelke tot vermeerdering van den goddelijken dienſt en tot
" de zaligheit der zielen konnen ſtrekken, met de genegendheit van een
" goedertieren Vader te begunſtigen. En op dat de zelve begeerten de
" gewenſchte uytwerking mogen hebben, zijn wy zeer bereidwillig om
" dezelve door onze hulp en byſtand te bevorderen, en door onze beveſ-
" tiging te bekrachtigen. Van wegens de beminde Heeren, *Kornelis Si-
" monsz van Loe*, Rector, *Geraard van Waalwyk*, Procurator, *Marinus
" van Everswaert*, alle drie Prieſters, en *Johan Pelt*, Diaken, Broeders
" en inwoonders van het Broeders-huis te Delft, *Hieronymus-Dal* genoemd,
" is ons onlangs voorgedragen een vertoog en verzoek van den volgenden
" inhoud: Dat, vermits in 't jaar 1536, den derden Meydag, op het feeſt
" van Kruysvindinge, ſchier de ganſche ſtad Delft, met de twee Paro-
" chikerken en verſcheide Kloosters, en daar onder ook de kerk en het
" huis der Broederen van *Hieronymus-Dal* voornoemd, door den brand is
" vernielt; dat, zeg ik, zy vertoonders, overweegende de vernieling van
" het konvent of huis voornoemd; en echter wenſchende dat het zelve kon-
" vent of huis, gelijk ook de gemelde kerk, voor het gebruyk van den
" goddelijken dienſt wederom in ſtaat gebragt en opgetimmert mogen wor-
" den, by malkander rijpelijk overleit, overwogen en op het papier geſtelt
" hebben eenige ordonantzien en artykelen; met byvoeginge van eenige
" bepalingen, bedingen, en voorwaarden: waar door de goddelijke dienſt,
" met de kerk-getijden, miſſen, en dienſten voor de overledenen, op de
" gewoonlijke Zondagen en Feeſtdagen, voortaan in de huizinge en kerke
" voornoemd zullen konnen onderhouden worden: alles onder het goed-
" vinden van den Apoſtoliſchen Stoel, van den doorluchtigſten en onver-
" winnelijkſten Vorſt *Karel*, Roomſch Keizer, altijd overwinnaar, en het
" onze; zoo als in den brief, door den welken deze open-brief geſtoken
" is, breeder en omſtandiger ſtaat uytgedrukt. En vermits de vertoonders
" voornoemd ons ootmoediglijk hebben doen bidden dat het ons mogt be-
" lieven de voorgemelde ordonantzien, artykelen, punten, bepalingen,
" verdingen, en voorwaarden, dewelke, gelijk gezeit is, na een rijp be-
" raad en overleg gemaakt waren, door ons ordinaris gezag te ſtijven; en
" alles wat zy in deze zake volgens den gemelden brief tot onderhouding
" en vermeerdering van den goddelijken dienſt vaſtgeſtelt hebben, achter-

volgens

"volgens ons ordinaris gezag voornoemd benevens hen vaſt te ſtellen; al "het bovenſtaande aan hen toe te ſtaan, en het zelve goed te keuren en te "beveſtigen. Zoo is het dan dat wy *Georgius*, Biſſchop, begeerende dat "de goddelijke dienſt vermeerdert worde; en verwittigt dat de voornoem- "de vertoonders behoorlijk en rijpelijck over al het geen in den voornoem- "den brief, door den welken deze tegenwoordige brief geſtoken is, be- "greepen ſtaat gehandelt en beraadſlaagt hebben; en dat zy met zoo een "rijp overleg al het bovenſtaande, met de voorgemelde artijkelen, punten, "verdingen, en voorwaarden aangenomen; en daar by voor zich zelven en "voor hunne nazaaten belooft en begewilligt hebben dat ze dezelve wil- "len en zullen onderhouden; dat wy, zeg ik, het voornoemde verzoek "billijk achtende, en alles wat in den gemelden brief bevat is in acht nee- "mende, al het bovenſtaande achtervolgens onze harderlijke pligt door "ons ordinaris gezag ook vaſt ſtellen; en al wat 'er boven uytgedrukt is, "en ieder van 't zelve in 't byzonder, inwilligen, goedkeuren, en in Gods "name beveſtigen; met de Miſſen, zoo als in den gemelden brief uytge- "drukt ſtaat, tot een minder getal te brengen, en aan de Broeders den eed, "dien zy in hunne Wijdinge gedaan hebben, in Gods name quyt te ſchel- "den. Welverſtaande nochtans dat het gemelde nieuwe Kollegie, en de "Prieſters tot het zelve behoorende, altijd onder onze gehoorzaamheit, en "onder de gehoorzaamheit van den Utrechtſchen Biſſchop die het dan we- "zen zal, mitsgaders van des zelfs algemeenen Vikaris in geeſtelijke zaken, "zullen moeten ſtaan; en gehouden zullen zyn den eed van getrouwigheit "en gehoorzaamheit aan ons en aan hen te doen; en alles te doen, te vol- "brengen, en na te koomen, 't welk in den meer gemelden brief beſchreven "ſtaat: behoudens altijd het gemeene recht, het recht der moederkerke, "en ons Aartsbiſſchoppelijk recht. Gegeven onder ons zegel ter voorval- "lende gelegendheden, in 't jaar des Heere 1538, den 9. der Meymaant.

Was ondertekent.

JOH. BEYER, *Sekret.*

Na deze goedkeuringe van den biſſchop, zullen wy ook laten volgen de toeſtemminge van de overheid der ſtad Delft, waar by noch eenige nader voorwaarden van belang al voren werden beſproken en vaſtgeſtelt: den brief is van dezen inhoud:

W*Y Schout Burgemeeſters Schepenen ende Rade der Stede van Delff, doen cont eenen yegelicken, alſoe in den grooten exceſſiuen brant die op ten derden in Meye* xv[c]. xxxvj. *binnen deſe Stede, gebeurde onder andere Kercken, Clooſ- ters, ende Goids-huyſen mede geheel verbrande dat Convent van Sint Jeronimus- dael, die alle middelen geſocht hebben om tſelfde weder op te brengen ende timme- ren, ende want ſy beuonden tſelve niet doenlick te weſen mit heure goeden, te weten, tſelfde Convent te repareren, ende hem in byleuen te onderhouden, ende dat nae gelegentheyt van den tijt die deuotie van menſchen vercout es, ſoe dat ſy na diuerſche communicatie by Rade ende hulpe van eenigen hare goeden vrunden van den eerwaerdigen Heere, mijn Heere de Biſſchop van Utrecht vercregen heb- ben conſent tſelue Convent mit heure goeden te veranderen ende te muteren in een Collegie van een Rectoir ende ſes Cappellanen, breeder blijckende by den brieve daer af zijnde, die ſy ons gheexhibeert ende verthoont hebben, ende alſoe wy ge- nege ſyn Goids-dienſt te continueren ende te vermeerderen, ende op dat de dienſten die ſy gehouden ſyn te doene voor de geene die aldaer geteſteert hebben of begrauen*

syn, continueren ende voldoen, soe hebben wy voor soe veel in ons es by voorgaende consente van onse Rijckdommen ende Vroetschappen voorsz, veranderinge ende mutatie voor ons ende onsen nakomelingen geaduoyeert ende geconsenteert, aduoyeren ende consenteren mitsdesen, den selven oick gunnen alle alsulke vrydom van exchijsen ende anders, als hebbende zijn alle andere waerlicke Priesters, al waren de selve oock Burgers kinderen, residerende binnen dese onse Steede, behouden ende wel verstaende genomen dat die goeden ende Rijckdommen vanden Rector ende Cappellanen nu zijnde ofte namaels wesende vermeerderden, dat sy nochtans niet en sullen moigen heurluyder voorsz getal van een Rectoer ende ses Cappellanen begrepen in heurluyder fundatie derectelicken of indirectelicken vermeerderen of meer persoonen in heurluyder geselschap moigen toelaten, ten en waire ingevalle datter eenige vanden seluen Capellanen sieck of absent wairen, dat sy dan voor dien tijt om den Goids-dienst niet te verachteren souden moigen houden twee of drie Cappellanen, en twee of drie Iongen tot Coralen, ende dat sy tot egeenen tijden heur naem voorsz sullen moigen veranderen, omme genomineert te worden Deken ende Canonicken, ofte anders, ende indien sy tot eenigen tijden de contrarie deeden, dat sal gacht wesen van onwaerden, ende sullen in dien geualle wederomme ghehouden wesen hem te stellen totten state, conditie ende getaile voiren verhaelt, daer inne de selue Rectoir ende Cappellanen voor hem ende heure nacomelingen by heure contrebrieue die sy ons als nu daer of gegeuen hebben, ende oock van te volcomen t'inhouden van desen hem verbonden hebben, op peyne van dit ons consent nul ende te niet te wesen, ende dat de Patronen de missen en de lasten daer toe staende by andere doen doen sal moigen, ofte de goeden employeren tot andere goedertieren saicken soe hem best duncken sal, behouden oock dat die Rectoir ende Cappellanen die plaetse mitten eruen van die van Sint Jeronimusdael, niet en sullen moigen vermeerderen, noch grooter maicken dan die nu ter tijdt es, ende den seluen tot noch toe toebehoort heeft gehadt, sonder eenich erff meer daer an te mogen coope ofte procureren in eeniger manieren. Noch en sullen oick die Rectoir ende Cappellanen voorsz eenige huysen ende eruen die sy binnen der stadt van Delff in toecomende tijden sullen moigen coopen ofte bewoonen Geestelicken maicken, ofte tot die voorsz Vergaderinge moeten incorporeren directelicken ofte indirectelicken, in kennisse van desen, soe hebben wy 'tsegel ten saicken hier onder angehangen. Gedaen den twee en twintigsten Juny A°. xv^c. acht ende dertich.

Dit kontrakt wierd dan met deze volgende verbondbrief gewisseld, welke aldus luid:

WY Heer Cornelis Symonsz als Rectoir, Heere Gerrit, Arnout Hagez. Procuratoer, Heer Martinus Anthonisz. van Euerswaert Priester, ende Heer Jan Dircxz. Pelt Diacon, eerste Cappellanen van Sint Jeronimus dael binnen Delff, Oirconden mitsdesen, hoe dat wy voor ons ende onse nacomelingen, na dat onse Goids-huyse genaempt Sint Jeronimusdael gelijckelicken mitter Kercken afgebarnt is geweest, ende van onsen ghesélschappe alleen te lyfue ghebleven wairen drie Priesteren, ende overmits onse cleyne goeden niet machtich en syn onse Goids-huyse wederom te timmeren, ende die diensten Goids te volbrengen, daeromme by consent ende oirloue van onsen eerwaerdigen Heere ende Vader den Bisschop van Utrecht tot een andere Vergaderinge ons begeert te gheuen, daer toe soeckende hulp ende middelen, ten eynde Goids diensten aldaer niet heel verachtert en soude blijuen. Ende na dat wy eenige hulpe gevonden hebben, syn geaccordeert ende ouercomen mitten Burgemeesteren ende Regierders der Steede van Delff, aldaer wy versocht hebben te moigen onse Vergaderinge houden, in manieren

ren ende op conditien hier na volgende, te weten, dat indien die goeden van onse Vergaderinge die wy nu annemende syn van een Rectoir ende ses Capellanen, in toekomen den tyden eenigesints vermeerden, dat nochtans wy noch onse nacomelingen niet en sullen mogen tgetale van der seluen Rectoir ende ses Cappellanen begrepen in onse fondatie directelicken ofte indirectelicken vermeerderen ofte in eeniger manieren meer persoonen in onser ghesełschappe toe laten, ten wair datter eenige van den selven onse geselschappe ofte vergaderinge sieck ofte absent wairen, in welcken gheualle wy ten eynde Goids-dienst niet verachtert en blijuen, sullen mogen voor dien tijdt in heure plaetse een twee ofte drie nae tghetal der siecken ofte absenten mit twee of drie Ionghe Coralen moigen surrogeren ende stellen in hoiren plaetse, belovende mede tot geenen tijden onse namen, ende jegenwoordige conditie ende religie te veranderen ofte muteren omme genomineert te worden Deeckens ende Canonicken ofte andersints, noch oock meerderen eruen binnen der voorsz Steede moigen coopen ofte in eeniger manieren by erffpachte huyr ofte andersints mogen procureren dan wy nu ter tijdt besittende zijn, noch oock geen huysen die wy ofte onse nacomelingen sullen moigen besitten Geestelicken maicken ofte tot dese onse Vergaderinge te mogen incorporeren. Ende indien wy ofte onse nacomelinghen tot eenigen tijden deser contrarie attenteerden te doene, consenteren ende accorderen nu alsdan ende dan alsnu 'tselue van onwaerden te syne, ende sullen wy ende onse nacomelingen oock gehouden syn wederomme ons te geuen ende reduceren toter eerste state conditie ende oock getalle voorseyt, ofte sullen die voorsz van Delff moigen ons by autoriteyt der K. M^t. als Grave van Hollant op seggen ende weygeren die residentie ende habitatie van breeder ende grooter Vergaderinge ofte geselschappe binnen der voorsz Steede Ende sullen oock die patronen die missen ende lasten daer wy inne verbonden sullen syn by andere Geestelicke Persoonen willende hen na desen accoorde reguleren, van selfs moigen doen doen, ofte die goeden temployeren tot andere goedertieren saiken, hoe tselue hem oirbairlixte duncken sal, belovende alle dese articelen by onse Priesterschappe, trou, eer ende seeckerheyt te volcomen ende altoes tonderhouden, ende niemant oock in onse voorsz vergaderinge tontfangen, ten sy hy eerst ende al vooren solemnelicken tselue vangelijcken beloofi hebben sal, des tOirconde tZegel van Sint Jeronimusdael twelck voor den vermaerden brant van Delff aldaer gebruyckt es ende noch by ons gebruyckt wort, hier onder aengehangen. Gedaen den xxij^en. *Iuny A°.* xv^c. *acht ende dertich.*

Wy zullen hier uit een oud handschrift aantonen zeker kontrakt, waar in de rektor en de kapellanen van s^t. Hieronymusdal den heer *Vincent Kornelisz* en deszelfs erfgenamen, om verscheide diensten door hem gedaan, voor hun stichter aanneemen, en hem de vergevinge van de 6 kapellanyen opdragen. En dewyl 'er eenige omstandigheden instaan, die den liefhebberen niet zullen mishagen, en de brief in de oude beschryving van Delft niet te vinden is, heb ik goedgevonden dezelve alhier gansch en geheel te laten invlyen.

"IN *den naem des Heeren, Amen.* Alzoet den zeer Eerwaerdigen Heere
" den Bisschop van Utrecht, by zijnen oepenen brieven van datum van
"dessen, ende om de redenen daer inne verclaert, belieft heeft tconvent
"van sint Jeronimus-dael te Delft te muteren een collegie van een Rectoer
"ende zes Capelanen ofte Officianten. Ende dat de goeden den selven
"collegie jegewoordelijck toebehoorende nyet en moegen furneren tot de
"reparatie ende opmaeckinge van heur kercke metten huyse voorden Rec-
"toer ende tot alimentatie van de Capelanen voerscreven. Maer is den-

 "selven

"selven van noode anders ende breeder hulp van goede vrienden, het zy "by incorporatien van eenige vicaryen ofte anderssins. Ende dat onder "andere die Deken van Oudemunster presenteert denselven collegie by "consente van Mr. *Vincent Cornelisz.* Raet ende Gecommitteerde vander "Financien van de Keyzer zijn Vader, over te geven ende te incorpore- "ren in zijn vicarie tot Leyden in sinte Pieters kerck opt heylich Cruys "outaer, met alle de vruchten, prouffyten ende lasten daer toestaende, "daer aff den voerscreven Mr. *Vincent* Collatoer is, alsoe verre alst mijn "Heere van Utrecht beliefde inde transfereringe en de incorporatie van "deselve vicarie te consenteren. Behoudende denselven Deken alleenlijck "de heffinge van de vruchten van dien zijn leven lanck, ten waer dat zy "denselven daer of contenteerden of elders bewezen. Item de voerscreven "Mr. *Vincent* heeft noch een collatie alternatis vicibus met de Weduwe "ende Kinderen van wylen Mr. *Floris Oem van Wyngaerden*, van een ander "vicarie inde kerck te Voerburch, die alsnu by collatie vander selver We- "duwe besit *Jacob van Duvenvoorde*, die de voorsz. Meester *Vincent* oock "te vreden is voer zijn deel metten prouffyten ende lasten daer toe staen- "de, den voorsz. collegie te incorporeren omme daeraf te gebruycken nae "doode vanden voorsz. *Jacob*, of dat hy daaraf gecompenseert zal wesen, "zoe verre mijn Heere van Utrecht belieft te consenteren inden transfe- "ringe ende incorporatie als voeren. Daaromme de Rectoer ende Cape- "laenen ofte Officianten oitmoedelijck bidden. Versoucken oock dat mijn "voorsz. Heere van Utrecht believe den zelven Rectoer ende Collegie te "confirmeren ende te incorporeren, ende te onderhouden alsulcken recht "van Patronaatschap ofte nominatie als de Rectoer oft Pater ende conven- "tuale dus lange toebehoort heeft, ende bysonder om yemant van hem ge- "presenteert te worden tot een vicarie in sinte Ypolitus kerke te Delft, "hier voortijts gefundeert by eenen *Jan Jacobsz.* achtervolgens de funda- "tie ofte vuyterste wille van den selven fundatoer. Daar af als nu besitter "is Heer *Cornelis Simonsz.* Rectoer voorscreven die de vruchten van dien "alleenelijck zijn leven lanck ontfangen zal, ende daer nae die te blyven "als gecorporeert aan den voorsz. Collegie. Item overmits behelp ende "diensten die hem in desen ende andere diversche haere zaecken gedaen en- "de bewezen zijn by den voorsz. Mr. *Vincent Cornelisz.* ende die zy hopen "dat dezelve noch hem zal moegen doen ende bewyzen. Oock in recom- "pensie van de voorsz. incorporatie by hem geconsenteert van de voorscre- "ven vicarien te Leyden, ende halve vicarie te Voorburch: Daar van geen "reden en waare dat hy zijne collatie verlore: Soo hebben den voorsz. Re- "ctoer ende Cappellanen den voorsz. Mr. *Vincent* voor hem ende zijnen er- "ven Ambochtsheeren van de Ketel, ofte den genen die hy daar toe van "zijnen erven nomineren zal, gecoiren ende genomen voor haer fundateur "ende patroon, ende den selven voor zoo veel als in hem is voor hem en- "de haare Successeuren gegeven ende geaccordeert de collatie ende pre- "sentacie van de voorsz. zes Capelanen of Officianten, zonder daarinne "te begrypen de plaetse van den Rectoer, daar of by den voorsz. andere "brieven gedisponeert is. Ende zal dezelve Mr. *Vincent Cornelisz.* aen de "huysinge die voer den Rectoer by zijn advis getimmert zal wordden, oock "daar inne of aan moegen doen maaken tsijne eerste logys omme daar of "metten erve daar toe te ordonneren, te gebruycken voor hem ende zijnen "erven Collatooren voorsz. Ende of hier naemaels eenig ander beneficie

"tot

"tot dezen collegie geincorporeert wordden, daar af zal de collatie aan "de Collateurs van dien blyven, ten waar dat de Collateurs daeraf tot ye-"mants anders profyt dat overgaaven of disponeerden. Ende indien eenig "ander capelanie hier naarmaals van t'overschot ofte conqueste vande ge-"meengoeden vande zelven collegie geerigeert wordden, daarof zal die "collatie ende presentatie van dien staan ende behooren den Recteur ende "fundateur voorsz. Biddende mijn voorsz. Heere van Utrecht al tgundt "dat voorsz. is, by zijn openen brieven te willen believen consenteren ende "confirmeren zoo dat behoort. T'oirkonde van dien ons handtschrift ge-"lijckelijck hier ondergestelt, en tot meerder zeekerheyt ons gemeen con-"vents segel, want wy noch anders gheen en gebruyken, hier onder aen-"gehangen den negensten dach in April, in 't jaar 1537. naar scryven sHoofs "van Hollandt, voer Paesschen. Ondergeteekent, Heer *Cornelis Simonsz.* "*vander Cou*, Rectoer. *Gerardusz. Arnold Hugen de Waelwyck*, Procura-"tor. *Marcus. Anthoni. Everzwaert*, Procurator, ende *Johannes Theodri-*"*ci Pelt*, Diaconen: gesegelt met hangende zegels, ende dobbel steert, hier "stont gescreven aldus. Gecollationeert tegens den originalen brief en is "bevonden accorderen, vuytgedaan dat die date beneden int eynde van "den brief, te weten negensten, is in Rasure. By my was getekent *L.* "*de Zoete.*

Achter dezen brief staat een brief van *Guido*, bisschop van Utrecht, waar in hy alles, wat in den eersten brief begreepen is, bevestigt.

Noch staat 'er een brief van *Karel* V. waar in de verandering, van een konvent in een kollegie, door hem, als graaf van Holland, goedgekeurt en bevestigt word. En vermits dezelve *Hieronymianen*, tot opbouwing van hunne afgebrande woonstede, en tot andere noodwendigheden, eenige landeryen voor de somme van 2800. gulden verkocht hadden, word hun in den zelfden brief van 's keizers wege verlof gegeeven, om weder zoo veele landen, te weeten ter somme van 2800. gulden, en niet meer, in te koopen. Waar by noch deze voorwaarde gevoegt word, dat zy geene leenlanden zullen mogen koopen.

Noch voegen wy hier een regifter by van de landeryen en inkomsten, die 't zelve konvent bezeeten heeft: en die in hun verzoek aan den bisschop, om hun konvent in een kollegie te veranderen, uitgedrukt staan. Wy zullen hunne eige woorden en uitdrukkingen gebruiken.

Item totten zelven Collegie zullen blijven die goeden en renten, toebehoorende denzelven Convente, die zy tegenwoordelijk houdende ende besittende zyn.

Als thien margen in Vryenban, geldende 'sjaars x. s.

Item zeven margen Poortlants, geldende 6 ponden 3. s. 14...

Noch aan de Corstange drie margen, geldende...

Noch aan die Haechwech 15. margens, geldende 's jaers....

Item in Wateringe 16. margens.

Item aldaer aen de Zwet dorthien hont lants.

Item by Quintsheul thien margen.

Item in Naeltwijk drie morgen, vier hont, geldende 30. ss. grooten.

Item in Maeslant 4 margen 30. ss. grooten.

Noch aldaer 6. margen een hont 32. ss. grooten.

Item in Barkel drye margen een hont, 10. ss. grooten.

Item in Cattich 10. hont, 12. ss.

Item aen de Lierhand acht margen, vier ponden gr.

Item te Nyeuwerkerk vier viertelen.
Achter die landeryen volgen verscheide losrenten: enz.

Dit klooster heeft outtyds al van een groot begrip geweest, en was met verscheide onderaardsche holen en riolen voorzien. Dewyl men dikwils in het delven en herbouwen van de huizen daar omtrent op deszelfs grond en erven gelegen, verscheide verborge kelders of kerkers, kluizen en bedekte holen ontmoete, welke van te voren onbekent waren: ook riolen of waterloopen, dienende tot doorgang en tochten, zoo ruim en hoog dat 'er een man van bequame lengte overeinde in kon staan, en al wyt onder de aarde kon doorgaan, gelyk 'er omtrent den iare 1660 noch eene ontdekt is, dewelke, om alle nadenken wech te neemen, van boven omtrent het dak tusschen de muren met eene hardsteene wenteltrap, nederwaarts zyne ingang hadde. Het beslag van dit klooster is althans niet alleen vooraan de straat met verscheide voortreffelyke woonhuizen betimmert, maar ook van achteren op de binnenruimte, en ter plaatze daar de kerk gestaan heeft, welke achterhuizen met twee poorten of gangen, voor aan straat tusschen de andere huizen heenen op het oude Delft meede uitkomen, welkers poorten de noordelykste noch ten huidigendage de naam van Hieronymuspoort behouden heeft. Dit is het geene wy van de kloosters der mannen hebben konnen vinden: nu zullen wy dat der vrouwen intreden, en met het voornaamste beginnen

HET KLOOSTER VAN S^T. AGATHA.

Het klooster van St. Agatha.

ZEker voornaam oudheidkenner dit deftig klooster beschryvende, schynt wegens deszelfs begin en voortgang gansch geen bescheid gehad te hebben; alleenlyk weet hy ons te zeggen dat het zelve omtrent den iare 1394 zou zyn gesticht, volgens het 5 artykel van de beschryvinge der nieuwe kerke, doch de heer auteur der oudheden en gestichten van Delft bladz. 173, geeft 'er ons een weinig meer berigts van, maar door verzuim van een drukfout staat het begin gesteld op het iaar 1480, doch twee regels lager gewaagt hy, dat zekere weduwe *Alida Busers*, haar in den iare 1390 een woonsteede heeft gegeeven by de oude kerk. Maar om een netter verhaal van het begin dezes kloosters te hebben, zullen wy 'er alhier een kort verhaal van laten volgen, dat met de eige hand van den eerwaarden heer *Jan Jansz van Delft*, pater van s^t. Barberaas klooster is geschreven: deze heer is in den iare 1471 geboren, en 1543 overleden, na dat hy s^t. Barberaas klooster 28 iaren lang loffelyk had geregeert. Hy gedenkt dan eerst de opkomst van s^t. *Agathaas* klooster, en hoe en door wie het is getimmert, en by wat gelegentheid s^t. Barbaraas klooster uit dat van s^t. Agatha is voortgesproten: het verhaal luid aldus:

D'oorspronk van dit klooster nagespeurt.

"Omtrent dat iair ons Heeren dusent driehondert ende tachtich als die "devotie hier in Hollant zeer verslapt ende verlopen was, soe datter weynich conventen in Hollant waren daermen eenich regement hilt of reformatie, soe synder sommighe devote maachden geweest binnen Delft, die "die geest godts haar harten beroert heeft tot een afgescheide leven te leiden, ende want zij niet en saghen hoe zy dat zouden mogen beghinnen, "zoe daer weynich conventen waeren binnen Hollant daermen eenighe regel

A F B E E

V

HET GEWEEZE K

DE FRANSCHE KERK

AFBEELDING
VAN
HET GEWEEZE KLOOSTER St. AGATA,
DE FRANSCHE KERK, EN HET PRINSENHOF.

"gel helt of reformatie, zoe zyn zy mit malcander overcomen, en hebben "mit den anderen gehuurt een huis an die *Gheerwech in 't nieuwelant*, en-"de was een houten huis, en hebben daer by een gewoont. Ende hebben "huer titelike gueden in 't ghemeen ghebrocht, ende hebben geleeft van "hunnen arbeit zonder eyghen, ende in ghehoorzaamheit zonder noch-"tans eenighe beloftenisse te doen. En hebben verwillicht een guet eer-"baar Heer ghehute Heer *Jacob Jan*, en hebben die vercoren tot een biech-"vaer, die zeer naerstich gheweest heeft om deze maechden ten besten te "raden ende te leeren, ende heeftze gheregeert thien iaren lanc, ende doen "is hy wt devotie ghereyst te Romen daer hy onder weech gestorven is.

" Deze *Jacob Jan*, overmits de devotie die hi hadde tot deze maechden, "siende daghelix huer eerlike conversatie ende voertganc in doechden, eer "dat hy wt ghereyst is zoo heest hy genoit eenen zynen neve een guet eer-"lic priester ghenaemt *Meester Maarten Ghysbrechtzoon*, ende heeft hem "ghebeden dat hy zoude willen sorch dreghen voor deze scamele verga-"ringh dezer doechtzamigher maachden, die dat oec gedaen heeft ende "heeftze gerigeert twintich iare lanc. Ende soe als hy vrientscap had met "een rike wedue ghenaemt *Alyt Busers*, heeft hy die mede daer toe ghe-"brocht, dat zy huer zelven met huer dochter *Aecht* ghenoemt, ghevoecht "heeft by deze devote vergaringhe van maachden, ende want zy ryck "was heeft zy wt huer eyhen guet ghecoft een huis by die oude kerc, daer "nu dat *Convent van s^t. Aechten* staet, ende is daer zelf een zuster gewor-"den.

Dus verre de vertelling van pater Jan Jansz. van Delft, waar uit men af kan nemen dat dit klooster zyn oorsprong rekent van het iaar 1380, en hoe deze maagden eerst in een houten huis aan den *gheerweg in 't nieuweland* gewoont hebben; doch 't zou wel konnen zyn dat deze *Alyt Busers* in den iare 1394 of daar omtrent dat huis by de oude kerk gekogt heeft, en daar het klooster omtrent dien tyd zal opgezet zyn: want meester *Maarten Ghysbrechtzoon* is in den iare 1390 haar biechtvader geworden, en deze Alyt Busers met haar dochter heeft zich by deze maagden door zyne aanrading, gelyk wy even hoorde, gevoegt.

Deze nonnen zyn eerst geweest van den derden regel van s^t. *Franciscus*, doch naderhand wierden zy vereenigt met de vergaderinge van s^t. *Jans kamp* by Vellenho; welke vergadering door de wandeling 't kapittel van Utrecht wierd genoemt. Niet alleen is het klooster van s^t. *Barbara* uit dit klooster gesprooten, maar ook het h. geest zusters klooster, outtyds gelegen by de nieustraat, 't welk zyn begin aan s^t. Agathaas klooster verschuldigt is, gelyk wy uit een ouden brief, wanneer wy tot dat klooster gekomen zyn, zullen aantoonen. 't Is waar de heer auteur van de Delfsche oudheden bladz. 179. tracht door dezen brief te bewyzen dat het klooster van s^t. Barbera uit dit zou zyn voortgekomen, daar dien eerwaarden heer in misleit is, gelyk ik aldaar klaar zal aantoonen. Doch wanneer en hoe s^t. Barbaraas klooster uit dat van s^t. Agathaas is gesproten, zullen wy uit het verhaal van de voorgenoemde pater *Jan Jansz van Delft* aldaar hooren.

Dit klooster is met 'er tyt tot een zeer deftig en heerlyk gebouw aangegroeit, en bezat 100 morgen lands, die altemaal dicht onder de muren der stad gelegen waren. De vermaarde reiziger, *Georgius Braun*, drukt zich over dit klooster van s^t. Aachten aldus uit: *Wat zal ik van s^t. Aachten klooster verhalen? Want 't zy men de kostelykkeit van 't gebouw bemerkt; daar dik-*

Van de schoonheid, rykdom, en pracht van dit klooster.

wils

wils vorstelyke mannen 't huis gelegen hebben; 't zy dat men de rykdom der inkomsten en renten overweegt, 't zy eindelyk dat men zyn oogen slaat op de prachtigheit der kerke; ieder in 't byzonder zou ongeloofbaar schynen. Want doordien dat 'er een zeer nauwe vriendschap was tusschen den wakkeren nonne Pater en zeer roemruchtigen poeet CORNELIUS MUSIUS, *en den zeer vermaarden schilder* HEEMSKERKE, *te Haarlem woonende; zoo was de gantsche kerk van binnen teenemaal bekleedt met zeer schoone en uytgelezene schilderyen.*

Het klooster met zyn kerk en andere gebouwen strekte van omtrent over de zuidelyker brugge van 't oude kerkhof tot op den hoek van de schoolstraat, en van daar vierkant tot achter aan de stads wallen, alwaar het zoo wel door een groote poort een uitgang had, als voor aan de straat op het oude Delft, gelyk noch aan d'arduine voegsteenen ter plaatze daar nu alleen maar een kleine deur overgebleven is, kan gezien werden: waar benevens noch een watergat of doortogt is onder de wallen, omtrent drie of vier roeden lang kloosterwaarts inschietende, waar door zy met een schuitie des zomers na buiten voeren om de koeyen te melken, en gemakkelyk alles van buiten over 't water in het klooster te brengen. Van binnen was een groot en ruim plein, dat in het rond met gebouwen bezet was, die hun licht van deze luchtige binneplaats schepten, dat buiten twyffel met fraie boomen en bloemen versiert zal zyn geweest. De kerk stont aan het oosteinde digt tegens het oude Delft, en was een heerlyk en groot gesticht voor een kloosterkerk; daarby, gelyk wy gehoort hebben, was 't van binnen met kostelyke schilderyen opgepronkt. Ia *Karel Vermander* geeft in zyn schilderboek te kennen, dat 'er in s^t^. Aachtenkerk te Delft onder andere een altaartafel was van de drie koningen, door den beroemden *Maarten Heemskerk* geschildert, welke hy aldus had geordonneert: *Dat in de binne-tafel eenen Coningh en in elke deure eene quam: van buyten was de serpentbytinge van wit en zwart. Dit was*, zegt den auteur, *een uytnemende goet werck, waer van hy hadde honderd gulden erfelyk of iaarlyck: want hy sich selven veel lyfrentenmaakte te hebben.* In de kamer van het klooster pater *C. Musius* was voor dezen een kruisbeeld te zien, 't welke *Erasmus* in 't klooster van Stein had geschilderd, als hy daar beneffens het betrachten van de geleerdheid, ook de schilderkonst oeffende. Op het zelve stonden deze twee Latynsche vaarsies te leezen.

Hæc desiderius, ne spernas, pinxit Erasmus,
Olim in Steingæ quando latebat agro.

Dewelke in 't Nederduits aldus luiden:

Dit schilderstuk, wil 't niet verachten,
Quam van Erasmus konstige hand,
Als hy, om wysheit te betrachten,
Verborgen zat in 't Steinsche land.

De geestelykheid van Holland, en byzonder van Delft, kantte zich wakker tegen de belasting harer kloostergoederen.

Wanneer hertog *Karel van Bourgonie*, graaf van Holland, in den iare 1474, een bevel uitgaf aan alle abten, abdissen, priors en prioressen, en met een woord aan alle geestelyke overstens in zyn gebied geleegen, om een lyst van alle hare goederen, landeryen, leenen, tienden, renten, pachten enz. die zy zederd zestig iaren herwaarts bezeten hadden, in geschrift op te stellen, en de kommissarissen daar toe gestelt, over te leveren, om op dezelve goederen een belastinge te leggen; stelde zich de geestelykheid

heid van Holland zich hier dapper tegen, en wel byzonder die van Delft en Delfland, zoo dat zy met malkanderen een algemeen verbond maakten, en eendrachtig besloten, om geene belastinge toe te staan noch te geeven, waarom zy eerst aan 't hof van Mechelen appelleerden, en van daar zich beriepen op den paus van Rome; doch hartog Karel, bygenaamt de Stoute, was de man ook niet om hem van de geestelykheid om den tuin te laten leiden, zoo dat hy verscheide strenge middelen en dreigementen tegens de geestelyken begon in 't werk te stellen, en aanstonts *Jan van Boshuizen* zond, welke, met de roede der bestraffing gewapent, de geestelykheid dreigde, ingeval zy bleven weigeren om de schattinge te betalen, dat hy maken zou, dat *tusschen de kerke en den stal, de kelck en den pot, den pateen en den schuttel, want desgelyks eylacen* (zegt den auteur) *in Vlaanderen al geschiet was;* daar noch byvoegende, *dat noch appellatie, noch recht, noch namtisatie, noch paus, noch keyzer, henluyden helpen zoude mogen:* maar het waar geoorloft of ongeoorloft, *zy zouden moeten geeven twee of drie iaren renten, al zouden zy haare goederen roerende en onroerenden, kelken en ornamenten verkoopen, zy zoudent geeven.* Hier toe wierd ook eene Jan de Leeuwe, raatsheer van het parlement van Mechelen toe afgezonden, doch als deze zag dat de geestelykheid hardnekkig bleef, en daar onder wel drie van de voornaamste van Delft waren, als *Thomas Wtencamp*, pater van s[t]. Aachtenklooster, is de gemelde Jan de Leeuwe zelfs in s[t]. Aachtenklooster te Delft gekomen; welk geval de Hollandsche kronyk *divisio* 30. *cap.* 88, aldus verhaalt: *Meester Ian dye Leuwe sach dat dese vj. citeerde niet en compareerden is hy gekomen tot Delft in S. Aechten Suster-huys begeerende te hebben een inuentarijs van alle des Cloesters goederen, roerende ende onroerende, om hem daer nae te hebben in de scattinge, dye Mater weygerdet hem ende dede dat op cloecheit dat men haer cracht ende gewelt an doen soude om wt dien te nemen een occasy te cesseren ende op te houden van dienst Goods. Daer na is een gebot gegaen bi mandamente van den houe, dwelck Dammas Cijsman Burgemeester tot Delf dede publiceren, dat des anderen dages dair na niemant op die verboernis van live ende goet genaken soude, dat Conuent van Sint Aechten op cccc. roeden, dan quam Meester Jan weder ende begeerde te hebben dat inuentarijs van de Cloesters Goeden, dair de Mater op antwoerde dat si bereet ware dat te doen mit protestantien, datmen dat mit gewelde van haer hebben woude d'welc hi in sulken scine nyet hebben en woude: ende gaf haer tijdt te beraden wat si doen wilde. Daer na quam hi mitten Procuratoer Generael ende mit des Scouten ende Baelius dyenres van Delf mitten Burgemeester voorsz. met Jacob van Bleyswijck, Cornelis van Andel, ende Storm Gerritzoen, ende nam mit ghewelt des Maters sloetelen van hoerren zijde ende voert die registeren van den goeden des Convents, ende gaffe den Burgemeester diese voert weder gaf den Mater, ende als doen gaf sy oeck mede dat inuentarijs mit protestacien, dat si dat doer groote molestacien dyemen hoer bouen rechte an dede geuen moste: ende dit wert altesamen in gescrifte geset: Ende op dat hi allen anderen Conuentèn ende Geestelicke personen een vrese an doen soude, dede hi cyteren tot Mechelen Broeder Joest Prior van Zijon, Here Adriaen van Naeldwyc vicecureyt van d'oude Kercke tot Delft, Heer Jan Reyers Zoen memory-meester der selver Kercken, meester Iacob Burchaerts zoen ende Heer Rutgert.*

Optelling van verscheide adelyke en geleerde nonnen in dit klooster.

In dit klooster zyn ook verscheide nonnen geweest van de aanzienlykste en adelyke geslachten, als van *Brederode, Alblas, Grypskerke Nassau,* anders *Merwe* enz.

Iohanna van Brederode, de zuster van *Gysbert van Brederode*, dewelke in den iare 1455 tot bisschop van Utrecht wierd verkooren; van Bleiswyk zegt by wanbegrip dat zyn dochter, mater was van het klooster 25 iaren lang, en 68 iaren oud geworden zynde, is zy den 23 Mei des iaars 15.... uit de wereld gescheiden.

In den iare 1552 waren 'er drie zusters, zoo ik my niet bedriege, van Alblas nonnen in dit klooster, als juffrou *Geertruyt*, *Cornelia* en *N. van Alblas*.

Isabella Nikolaasdochter van Gryskerke, dewelke niet alleen de Latynsche taal zeer wel konde spreeken, maar ook zeer wel by geschrift hare gedachten in die uitdrukken. Haar vader, *Nikolaas Evertz van Grypskerke*, was in den iare 1505 raad in den grooten raad te Mechelen, daar naar in den iare 1509 president in den hove van Holland: zy had noch 5 broeders, ook alle geleerde mannen; doch in wat iaar zy overleden is, heb ik niet konnen vinden, maar wel dat zy eenige iaren moeder of kloostervoogdesse is geweest.

In den iare 1557 was Lysbet Klaasdochter moeder in st. Aachten, overleden den 22 Mey.

In 't iaar 1580 waren in het klooster van st. Aachten noch 29 inwonende nonnen, en noch 14 die buiten het klooster woonden. De moeder was *Rhynberch Christiaansdochter*; zy leefde noch in den iare 1603. Op den zelven tyd leefden 'er ook noch twee adelyke nonnen, als *Cornelia* en *Anna van Nassau*, anders *Merwe*; haar wierd van de heeren Staten dit iaar voor haar leven lang tot een iaarlyks onderhoud toegeleid, de eene 175, en de andere 200 ponden van 40 grooten 't stuk. Op den zelve tyd was hier rentmeester *Martyn Hendriksz*, in de roos, voor wien *Cornelis Francoiszoon* rentmeester was geweest.

Zoo als by zeker verzoekschrift van de mater, en noch 14 nonnen in den iaare 1595 aan de heeren Staten verzocht, blykt, kregen zy noch tot vermeerdering van haaren jaarlykschen onderhoud ieder de somme van 25 ponden van 40 grooten stuk, welke brief met het apostil ik hier ook zal laten volgen:

" OP t versoek van Tryntie Coenen, eertyds Mater, Agnietie Pieters, " eertyds Procuratster en de gemeene Conventualen van st. Aechten " tot Delff, wesende noch vyftien in getal, om te hebben eenige verhoo- " ginge van haer sobre onderhoud, ten aansien van haren ouderdom en im- " potentie, en de dierte des tyds is geappostilleert.

" De Staten van Holland ende Westvrieslt. gesien 'tadvis van den ont- " fanger van de goederen in desen geroert, Henrik Maertensz Storm, heb- " ben om redenen de Suppl^ten. elcx haer toegevoege onderhoud verhoogt " tot 25. ponden van xl. grn. tpond sjaers, geduyrende 't leven van de Sup- " plianten; ordonnerende den Ontfanger voornt. boven 't voorgaande on- " derhoudt, de Supplt. elcx jaerd. de voorsz 25. ponden te laten volgen, " ingaende ter laetster betalinge, en overbrengende van desen copye au- " thentyk voor teerste en telken behoorlyk acquyt daerop dienende zal 't " zelve in rekeninge gepasseert worden.

Soetge van Goorle, voor deze nonne in dit klooster, wierd op den 1 Augustus des iaars 1597 toegestaan by haar zuster in Brabant te mogen gaan zonder verlies van haar iaargeld.

Wy

Wy zullen hier byvoegen het voorschrift der kloosterbeloften, gelyk wy het in een oud handschrift hebben gevonden.

" Ick N. love hogelicken in de openbaerlicken Gode en zyn ministro by " den heyligen Goods gestadich in dezen Cloofter eeuwige reinicheyt myns " lichaams: niet eygens te hebben: ende gehoorsaemheit u moeder N. en u " naecomende moederen: ende nae den derden regel van Penitencie die St. " *Franciscus* ingeset heeft, en nae de statuten ons generaels Capittels te le- " ven, na onse visitatoris ende onse biechtvaders wille.

'*t Voorschrift van de kloosterbeloften.*

Nu sullen wy een lyst van de paters die dit klooster of kloostermaagden bestierd hebben, zoo verre wy die hebben kunnen naspeuren, laten volgen, waar van 'er verscheide noch by de heer van Bleiswyk, noch in de oudheden van Delft, te vinden zyn.

Lyst der Paters die dit klooster bestierden.

Heer Iacob Iansz, is haar eerste pater of biechtvader geweest, die hun van den iare 1380, tot omtrent den iare 1390 heeft geregeert, wanneer hy uit devotie na Romen reisde, en onderwegen is overleden.

Meester Maarten Gysbrechtsz, de neef van heer *Ian*, is haar tweede biechtvader en leidsman geweest, die haar met den staf der bestiering 20 iaren loffelyk heeft geregeert. Hy is in den iare 1410 overleden, en leid begraven in de oude kerk in ons L. vrouwe kapelle, voor ons L. vrouwe altaar.

Heer *Claas Butsiel*, was eerst pater van st. Barberaas klooster, maar omtrent den iare 1420 is hy pater van st. Aachten klooster geweest.

Thomas Utenkamp, was in den iare 1446. 1452 tot den iare 1484 pater van st. Aachten, in welk iaar hy is overleden.

Iohan Kolman, in den iare 15...., zyne nazaat, is ook laatste pater van dit klooster geweest.

Cornelius Musius, afkomstig van Vlaardinge, maar te Delft geboren den 13 Juny 1503. Zyne vader was *Iohan Muis Pietersz*, en zyne moeder *Lysbet van Wouw*, die meer in vernuft en godtvrucht als in rykdom hebben uitgemunt. Hy heeft de latynsche taal in zyn vaderland geleerd, onder den beruchten spraakmeester *Johan van Naarden*. Maar te Loven in 't kollegie van 't *Castrum*, heeft hy in de filosofy van Aristoteles gestudeerd, en by *Conradus Goclenius* om de latynsche, en by *Rutgerus Rescius*, om de griek-sche tale te leeren, vlytig ter schole gegaan. Onder meer andere voortreffelyke mannen heeft hy *Gerardus Moringus* en *Iohannes Hasselanus* tot schoolgezellen gehad. Van Loven wierd hy naar Gent beroepen, om aldaar de ionge ieugt te onderwyzen. Van daar naar Parys gereist zynde, wierd hy van *Karel Coquin*, abt van..... met eenige ionge edelluiden naar Poitiers gezonden, alwaar hy zich twee iaren heeft opgehouden, en met de beroemde poeeten *Ioachemus Politis*, *Iulianus Harretius*, *Salmonius Macrinius* en *Iohannis Secundus*, goede kennis maakte. Als onze *Musius* nu voorgenomen had met zynen vriend *Iacobus Sancta Garundus* een reis naar Italien te doen, is de gemelde nonne pater *Iohan Kolman* schielyk overleden. Daar op is aan onzen Musius, die ondertusschen te Delft weder aangekomen was, de kloostervoogdy opgedragen, welk ampt hy 36 iaren deftig bedient heeft. Hy was by iedereen wonder wel gezien; mildadig tegens den armen, en in hoogachting by den adel der geleerden van zynen tyd, beleefd en vrolyk van aard, en snedig van verstand.

Doch 't scheen Musius niet genoeg met de lauwerkrans der dichtkunde

te pryken, hy wilde te Leiden ook d'onsterfelyke en onverslenste martelkroon dragen. Maar dewyl deze voortreffelyke man meermalen onze pen zal bezig houden, en plaats op de lyst der geleerde Delvenaren zal vinden, zullen wy daar breder wegens zyn marteldood spreken, en nu weer tot ons klooster overgaan.

Dit klooster is tot een vorstelyk hof afgezondert.

Dit klooster is in 't begin der reformatie in den oorlog tegens Spanie, gebruikt tot een vorstelyk hof, alwaar *Willem van Nassau*, prinse van Oranie, hoogloffelyker gedachtenis, zyn verblyf heeft gehouden tot dien tyd toe, dat hy in den iare 1584 aldaar verraderlyk wierd vermoord, gedurende welke tyd alhier de vergaderplaats wierd gehouden, zoo wel van de algemeene als byzondere staten dezer Nederlanden, tot dat na des hooggemelde prinsen dood, de vyanden weder een weinig uit de landen gedreven wierden. Naderhand is dit heerlyk klooster voor een groot gedeelte tot een court van de Engelsche lakenen, en nu tot een say-hal, mitsgaders het charitaathuis daar achter, bequaam gemaakt. Het overige gedeelte aan de zuidzyde voert noch den naam van s^t. Aachten, en is in verscheide woonhuizen verdeeld, alwaar voor deze twee princessen, freullen van Portugaal, als ook beide de predikanten van de Fransche gemeente hunne byzondere woningen hadden. Het grootste gedeelte van de kerk, gelyk men al van den beginne der reformatie deed, werd tot den godtsdienst voor de Fransche gemeente afgezondert. Het andere gedeelte van de kerk werd tot een lakenhal gebruikt. Dus hebben wy, zoo veel ons doenlyk is, den lezer den op- en ondergang van dit heerlyk klooster voorgesteld. Nu zullen wy overtreden tot dat van s^t. Barbara, 't welke in deftigheid aan dat van s^t. Aachten volgde.

HET KLOOSTER VAN S^T. BARBARA.

Het klooster van St. Barbara haar oorspronk en voortgang ondergezogt.

DIt klooster heeft outtyds op het oude Delft geleegen, en is tegenwoordig in een weeshuis verandert. Dewyl 'er, volgens 't bericht van den heer van Bleiswyk, luttel van dit klooster tot zyne kennisse is gekomen, lust het ons d'opkomst en voortgang, benevens de paters en maters, deszelfs goederen en inkomsten, hier volkomen te berde brengen, en den weetgierigen meede te deelen. Zyn oorspronk word ons aldus verhaald: Na dat eenige geestelyke maagden omtrent 10 iaren byeengewoond hadden in een huis aan den Geerweg, welke daarna nonnen van s^t. Aachten wierden, was 'er omtrent den iare 1400 een van deze maagden, 't zy zy met de anderen niet kon overeenkomen, of om iets anders, die zich van dit gezelschap afscheide, doch van voornemen bleef om een geestelyk en kloosterlyk leven te leiden; dees huurde een huis op 't Rietveld, en trok eenige geestelyke maagden by haar in, leefde daar in 't gemeen van hare goederen; voorts wonnen zy de kost met hare handen: daar anderhalf iaar gewoond hebbende, huurde zy het huis van eene Bouwen Hart, tegenover de nieuwstraat aan het oude Delft, over dat h. Geest huisie, en woonde daar een iaar. In den iare 1405 kochten deze zusteren van het klooster van s^t. Aachten de grond of plaats voor 100 nobelen, daar zy toen het klooster op timmerden, en dus heeft zich de opkomst van s^t. Barbaraas klooster gedragen, gelyk *Ian Iansz van Delft*, de 8 pater van s^t. Barberaas klooster dit met eigen handen heeft opgesteld, 't welke wy den lezer zullen meededeelen, waar in hy zal zien wat paters

en maters dit klooster hebben bestierd, benevens zyn eerste en laatste uitgang, en meer aanmerkelyke zaken. Na dees paters dood heeft Christiaan van Adrichem, de laatste pater van dit klooster, dit geschrift gebracht tot zynen tyd toe, dat is tot omtrent den iare 1570. Het luid aldus:

Die eerste oerspronk ende beghinsel van dat Convent van sinte Barbaren binnen Delft: alhier bescreven mette handt van Mr. Jan Jansz. *Pater des zelve Convents.*

"OMtrent dat jaer ons Heeren dusent drie hondert ende tachtich, als "die devotie hier in Hollant seer verslapt ende verlopen was, soe "datter weynich Conventen in Hollant waren daermen eenich regiment "hilt of reformatie, soe synder sommighe devote maachden geweest binen "Delf, die die gheest Gods haar harten beroert heeft tot een ofghesceyde "leven te leiden, ende want sy niet en saghen hoe dat sy dat soude moghen "beghinnen, soe daer weynich Conventen waren binnen Hollant daermen "eenighe reghel hilt of reformatie, soo syn sy mit malcander overcomen, "ende hebben mit den anderen ghehuurt een huis an die Gheerwech int "Niewelant, ende was een houten huis, ende hebben daar by een ghe"woont. Ende hebben huer titelike gueden int ghemeen ghebrocht, en"de hebben gheleeft van hueren arbeit sonder eyghen, ende in ghehoor"saamheit sonder nochtans eenighe beloftenisse te doen. Ende hebben ver"willicht een guet eerbaar Heer ghehieten *Heer Jacob Jan*, ende hebben "die vercoren tot een biechvaar, die seer naarstich gheweest heeft om de"se maechden ten besten te raden ende te leeren, ende heeftse gheregeert "thien jaren lanc, ende doen is hy wt devotien ghereyst te Romen daer hy "onder weech gestorven is.

"Dese *Jacob Jan*, overmits devotie die hi hadde tot dese maachden, sien"de dghelix huer eerlike conversatie ende voertganc in doechden, eer dat "hy wt ghereyst is soo heeft hy ghenoit eenen syn neve een guet eerlic Pries"ter ghenaemt *Meester Maarten Ghysbrechtzoon*, ende heeft hem ghebeden "dat hy soude willen sorch dreghen voor dese scamele vergaringhe deser "doechtsamigher maechden, die dat oec ghedaan heeft ende heeftse gere"giert twintich jare lanc. Ende soe als hy vrientscap had met een rike we"due ghenaemt *Alyt Busers*, heeft hy die mede daer toe ghebrocht dat sy "huer selven met heur dochter *Aecht* ghenoemt, ghevoecht heeft by dese "devote vergaringhe van maechden, ende want sy ryck was heeft sy wt "huer eygen guet ghecoft een huis by die oude kerc, daer nu dat Convent "van S. Aechten staat, ende is daar self een suster geworden.

"Soe ist naemaals ghesciet datter een van dese maachden is gheweest die "niet wel en heeft connen overcomen met die andere maachden, soe dat "die selfde by raet ende wille van die visiteerders dat doen ter tyt eerlike "Priesters waren, daar sy hem onder ghegheven hadden, wt die vergha"deringhe van sint Aechten gheset wort. Dese al wast dat sy wt dese ghee"stelike verghaderinghe gheset wort, soe heeft zy nochtans altyts een eer"lic ende gheestelic leven gheleit, mit den werken bewisende dat hoer "die gheest Gods niet verlaten en hadde. Ende heeft een huis ghehuert in "dat Rietvelt, ende heeft aldaar tot hoer gheroghen eenighe andere sca"mele ghoede vurighe maachden, dien sy in die wech Gods met woorden "ende werken ghestuert ende gheleert heeft. Ende hebben Christum in

"armoede nae ghevolght van eenre tafel levende int ghemeen van hoeren "handen arbeit.

"Ende hebben daer ghewoent anderhalf jaar.

"Daar nae hebben sy, om die kerc naarder te wesen, ghehuert dat huis "van Bouwen Hart thegens die Nieustraet over an de oude Delf over dat "H. Geest huisje, daar nu *Vrank Pieters* in woent, ende hebben daar ghe-"woent een jaar lanc. Ende hebben voor een Biechtvader ghehadt *Mees-"ter Maerten Ghysbrechtszoon*, die ooc Biechtvader was van die susteren "van sint Aechten. Dese woende in die Papestraet, ende die susteren die "biechten hem binnen sinen huise ende hilden steets daar oec huer capittel "overmits synre ouderdom en crancheit, ende hy regierde de susteren van "sinte Barbaren twee jaar lanc, hier en tuschen, want die susteren van sin-"te Aechten ende sinte Barbaren onder eenen Biechtvader stonden, heb-"ben sy veel conversatie met den anderen ghehadt, (soe dat die van sint "Aechten sommighe van die bequaamste personen van die vergaringhe van "sinte Barbaren ghewillicht ende tot hoer vergharinghe ghetoghen heb-"ben, ende hebben ter plaatse van dien weder eenich van hueren personen "so bequaam niet wesende, ghevoecht onder die vergaderinghe van sinte "Barbaren, dat die van sinte Barbaren niet wel ghenomen en hebben, en-"de syn clachtich gheweest an huer visiteerders, doe dat ghemeen capittel "hier te Delft lach: die om vrede tuschen beyden te houden gheordineert "hebben, dat die susteren van sint Aechten die als doe besloten waren, "hem voortan niet en souden vervorderen te nemen of ontfanghen eenighe "persoon wt eenighe onbesloten vergaringhe als die susteren van sinte Bar-"baren doe noch waren, ende setten in die statuiten dat men gheen per-"soenen wt die onbesloten huysen in die besloten huyssen nemen en mosten.

"Int jaar ons Heeren 1405. toe hebben die susteren van sinte Barbaren "ghecoft van dat Convent van sint Aechten die plaats daar sy nu wonen "om hondert Nobelen, daar of bevorwaart is, dat sy souden wtreyken an "eeuwighe staande renten dat Convent van sint Aechten een Nobel sjaars, "en noch oem Jacop acht pont Holl. sjaars. Ende syn in dat jaar voer-"noemt op die plaats ghecomen ontrent Meye. Ende huer eerste Pater als "voer gheseit is, is gheweest

"Meester *Maerten Ghysbrechtsz.* ende regierden 2 jaar. Obijt A°. 1410. "ende leit begraven in de oude kerck, in onse Vrouwe capelle, voer onse "Vrouwe outaar.

"Ende was eer sy op dese plaats quamen, die tweede Priester was

"Hr. *Claes Butsiel Dircksz.* ende regierde tot sinte Barbaren 7 jaar. En-"de heeft naamaals gheregeert dat Convent van sint Aechten. Ende naa "hem wort ghecoren den derde Pater

"Hr. *Pieter Gherrytsz.* en regeerde ontrent 7 jaar. Dese was die twee-"de Rectoer van sint Heronymus dal binnen Delf, ende was overste Mi-"nister van der derde Oorden van S. Franciscus, dat eerst een simple ver-"garinghe gheweest was, ende naa dat dese Pater aldaar ghecoren was, soe "had hy dat Convent ghebrocht onder die professie van den derden Regel "van S. Franciscus, ende naamaals doemen screef 1418. nam hy an met die "sommige van syn conventualen die oorden van sinte Augustyn ende syn "Reguliers gheworden. Onder dese Pater is dat Convent van sinte Bar-"baren seer voert ghegaan, ende die eerste kerc is onder hem ghemaact en-"de ghewyt gheweest als men screef 1417 op sinte Benedictus dach, ende

"was

"was doe Sondach mitvaſten, ende die cormis woſt gheleit des Sondaachs
"naa ſinte Pieters dach *ad vincula*.

"Ende ten ſelven jare ontrent een maant na dat die kerc ghewyt was, te "weten op ſinte Marcusdach, ſoe hebben hem de ſuſteren willichlic over"ghegeven ende hebben begheert beſloten te weſen, dat alſoe oec gheſciet "is int jaar daar an volghende, te weten doe men ſcreef 1418. op ſint Ja"cops avont. Ende dit ſyn de namen van den ghenen die doe beſloten "ſyn:

Haſe Moeder.	*Piette.*
Alyt.	*Rusjen.*
Heyltgen.	*Buete.*
Matgen.	*Oede.*
Ian Lysbet.	*Meyns.*
Geertruit Willem Gewyns.	*Lysbet.*
Fitgen Barents.	*Aecht Phillips dr.*
Grietgen.	*Maritge Gerryts Maerlans dr.*
Katryn Dircs dr.	*Beatris Bartholomees dr.*
Willem Marguet.	

Deſe bleven buiten ſuſters:

Baelgen.	*Alyt Mathys dr.*
Betge Floris dr.	*Katryngen.*
Coſteris.	

"Deſe ſyn al te ſamen ten ſelven tyt beſloten by den eerbaren Heer Meeſ"ter *Ian Galencoep* Doctoer in de Godheit. En des daachs daar an, te we"ten op ſint Jacops dach, ſoe heeft die Pater voern. Hr. *Pieter Gerritsz.* "Prieſter van ſint Hieronymus ende van ſinte Barbaren, mit noch Hr. *Wil"lem Clincart* Miniſter General van den derde Regel, ende mit noch meer "ander derſelver reghel huer profeſſie ghedaan onder die reghel van ſinte "Auguſtyn, en hebben anghenomen die oerden van die Regulieren in dat "Convent van ſinte Hieronymus Dael binnen Delft. Naa dat deſe Heer "*Pieter Gherritsz.* anghenomen had die oerden der Regulieren, heeft hy "oec naarſtich gheweeſt om dat Convent van ſinte Barbaren mede daar tue "te brenghen, mer want ſy hem daar gheen ghehoer in gheven en wilden, "ſoe heeft hi oec dat regiment laten varen, ende heeft die ſuſteren laten "varen. Ende ſy hebben doe een wyl tyts ſonder Pater ghebleven. Ende "die tyt heeft Hr. *Claes Dircſz. Butſiel* alsdoe Pater tot ſint Aachten die "ſuſteren van ſinte Barbaren in dat biechthoeren gheryſt. Ende in dat eyn"de van den ſomer des jaars van 1420. is daar ghecomen den vierde Pater.

"Hr. *Ian Golſt Claesſz.* ende regierde dat Convent 17. jaren. Deze Heer "*Ian Claesſz. Golſt* was een broeder van ſint Hieronymus, ende was gepro"feſſyt onder de derde Reghel van ſinte Franciſcus, mer als die Miniſter "Hr. *Pieter Gherrytſz.* voorn. met ſommighe anderen conventualen hem "ghegheven hebben onder de oerden der Reguliers, ſoo en heeft hy daar "in niet willen conſenteren, en heeft anghenomen dat regiment van ſinte "Barbaren, overmits dat die mede onder den derden Reghel ghebleven "waren, (daar nochtans Hr. *Pieter Gherrytſz.* Prior van den Regulieren "niet wel toe gheſint en was, want hy heeft den ſelven ontboen weder thuis "te comen, ende heeft hem ghenomen in teghenwoerdicheit van den over"ſten Prior Hr. *Willem Clincart* ende van dat heele Convent, ende heeft "hem

„hem gheboden in presentie van Notarius ende tuyghen, dat hy syn obe-„diencie soude doen, daar dat hy gheantwoort heeft, dat hy beleet dat hy „beloeft had teghen dat capittel of reghel der Regulieren niet te doen, mer „dat syn meeninghe niet geweest en was hem daar duer eenichsins meer te „beswaren dan hy beswaart was, mer dat hy hem selven noch hielt voer een „broeder der derden Regele van sinte Franciscus, en is alsoe gebleven, en „dit ghesciede den neghensten dach van November Anno 1420.)

„Dese Hr. *Ian Claesfz. Golst* en was die beste sangher niet, mer hy had „redelike gracie van preken, en als hy gheregiert had ontrent 17. jaar, is „hy verlaten van syn dienst, ontrent Augustus, ende heeft daar naa noch „gheleeft zeven jaren, ende want die Reguliers ghesceit waren wt dat Con-„vent van sint Hieronymus, ende hadden huer Convent begrepen te Sion, „soo is hy daar mede ghethoghen, en is daar ghestorven en begraven doe-„men screef 1444.

„Naa dat desen verlaten was, soo is ghecomen den eersten Augusti Ann. „1437. de vyfste Priester

„Mr. *Ian Say Dirc Aemsz*, en heeft one Convent gheregiert 29. jaar. „Desen is ingheleit op sinte Pieters dach *ad Vincula*, ende was een guet „gheleert man, die zeer naarstich was om die gheestelicheit voor te staan, „ende wort gheconfirmeert by Hr. *Thiman Braem* generaal vanden oerden, „ende dese Mr. *Ian* is ghestorven den 3. Juny int jaar 1466. ende liet ons „al zyn tytelicke haef, ende leit alhier begraven voort hoochautaar in onse „kerke.

„Ende nae hem is ghecomen die seste Pater

Mr. *Willem Claesfz. van der Goude*, ende regierde 3. jaar, ende heeft dat „huis weder verlaten des daachs naa sinte Bonifacius Ann. 1469. (ende dat „Convent heeft gheweest sonder Pater tot des daachs naa sinte Margrieten. „Want die susteren hadden ghecoren tot een Pater een genaamt Hr. *Cor-„nelis* die bi hem wonachtich was, dat noch een jonc man was, mer die Vi-„siteerders angemerct syn joncheit en hebben hem niet willen confirmeren, „die susteren des niet teghenstaande hebben hem willen houden, zegghen-„de datmen een doechtsamen man overmits syn joncheit niet en behoerde „te versetten, soe dat sy die reys niet en hebben connen vereenighen, mer „ten lesten syn sy noch gheaccordeert) en hebben ghenomen tot den se-„vensten Pater

Hr. *Walich Pietersfz van Oestrop*, ende regierde ontrent 46 jaar, desen „is daar ghebrocht op die sceyding der Apostelen dach Anno 1469, ende „was een conventuaal van sint Hieronymus binnen Delf. Ende heeft re-„giert totten jaere 1515. toe, ende is doen gestorven ende leit begraven in „S. Hieronymus.

Mr. *Ian Iansfz van Delft*, is Pastoor geworden Anno 1515. ende is on-„geleit op Arsenius dach den 19. July, out wesende 44. jaar, ende heeft „geregeert 28. jaaren lang, ende is gestorven op den 27. April Anno 1543. „out wesende 72. jaaren, ende was een zeer goodsvruchtig man, en liet „het Convent alle syn tytelick goet.

„Mr. *Michiel Doensz van Delft*, is Pater geworden ende ingeleit Anno „1544. op den 13 Decembris op S. Nicasius dach, en was out 32 jaaren, „ende heeft geregeert 21 jaaren, ende starf Anno 1565. den 13. Augusti, „out wesende 53. jaaren.

„Hr. *Christiaen Adriaensz. Cruys van Delft*, is Pater geworden ende in-

„geleit

„geleit Anno 1565. op den 25 Augusti, out wesende 32 jaaren, ende wor-„den ingeleit by broeder *Willem van Horssen* Generaal van de derde oorden, „en Mr. *Cornelis Muys* Pater van S. Aechten.

Maters van sinte Barbaren Convent binnen Delft.

„*Hase Dirck Jan Ramsz Weduwe*, die eerste fundatrix met haar 2. kin-„deren, is Anno 1405. gecoren die eerste Mater ende ministra van sinte „Barbaren Convent, ende heeft geregeert 24. jaare, ende is gestorven A. „1429. op den 7. Augusti, en leit begraven in onse kerck opt choer bene-„den voor 't hooch outaar.

„*Jan Lysbet Tewyns dr.* is gecoren die 2. Mater, int jaar 1429.

„*Willem Margriet Philips dr.* is geweest die 3. Mater.

„*Wouter Aechte Jans dr.* is geweest die 4. Mater, en is gestorven int jaar „1487.

„*Jef Phillips dr.* is gecoren die 5. Mater, Anno 1487. ende heeft gere-„geert 18. jaaren, ende is gestorven int jaar 1505.

„*Neelge Egberts dr.* is gecoren die 6. Mater A. 1505. out wesende 37. „jaaren, ende heeft geregeert 36. jaaren, ende is gestorven Anno 1541. op „den 18. January out wesende 73. jaaren.

„*Ida Ians dr. vande Graef*, is gecoren die 7. Mater Anno 1541. out we-„sende 47. jaaren, ende heeft geregeert 33. jaar, en heeft overmits haar „ouderdom ende gebreckelickheit het officy verlaten Anno 1554. ende is „gestorven op den 7. Mey Anno 1577. out wesende 77. jaaren.

„*Martina Temans dr. van Bommene*, is gecoren die 8. Mater Anno 1564. „op sint Jans gebortendach, ende heeft geregeert 6. jaaren.

„*Anna Arents dr. van Tongeren*, is gecoren die 9. Mater Anno 1570. don-„derdaachs int octaaf van Pynster, out wesende 37. jaaren, ende heeft ge-„regeert 2 jaaren, en de is gestorven van de pest.

„*Agniet Arent Buys dr. van Dordrecht*, is gecoren die 10. Mater Anno „1572. op ten dach van onse Vrouwe in de Snee den 5. Augusti, out we-„sende 44. jaaren, en heeft geregeert... jaren.

En dewyl al 't geene 't welk dit klooster raakt zeer wel in de oudheden en gestichten van Delft beschreeven staat, zullen wy het zelve hier ook aldus laten volgen.

Christianus * *Crucis Adrichomius*, of op zyn Nederduitsch, *Christiaan Kruik van Adrichom*, een Delvenaar, en geboren op s[t]. *Valentinus* dag in 't jaar 1533, was de zoon van *Adriaan Klaasz.* een vroom en deugdelyk man, en die ten uiterste gehecht was aan den katolyken godtsdienst. Tot oudoom, van moeders zyde, heeft hy gehad den beruchten *Martinus Dorpius*, hoogleeraar der godkunde te Loven. *Van Adrichom* is priester gewyd op den 7. van Maart 1566, en wierd na de dood van *Michiel Doensz.* tot overste van s[t]. *Barbaraas* klooster aangestelt. Hy leefde in groote gemeenschap met *Cornelius Musius*; en stond zeer diep in de gunst van *Maximiliaan*, markgraaf van Ter-Veer, die hem al boertende plagt te noemen *Barbaraas* vader. Hy wierd in de eerste geloofsberoerten verdreeven; en heeft zyn leven ten deele te Mechelen, ten deele te Utrecht en te Keulen, overgebragt: en heeft zich doorgaans *Christianus Crucius* laaten noemen. Op dien naam van *Crucius* heeft hy in 't licht gegeven het *Leven van*

* Valer. Andreas Bibliot. Belg.

Iesus Christus, uit de vier Evangelisten beknoptelyk t' zamen gestelt. Achter aan dat werk staat eene oratie *over de Christelyke zaligheit*, dewelke hy in een algemeen kapittel van 't iaar 1570. had uitgesproken.

Te Keulen woonende heeft hy zynen tyd gesleeten met de overblyffelen van de stad Jerusalem en van de gansche oudheid te onderzoeken. In dat onderzoeken en omvroeten is hy met groote oplettendheid en nauwkeurigheit te werk gegaan; behalven dat *Berosus*, *Manethon*, en diergelyke luiden, die door *Annius Viterbiensis* uitgegeeven zyn en voor verdichte schryvers gehouden worden, somwylen al te veel ingang by hem vinden. Dus heeft hy geschreeven * *het Toneel des heiligen Lands*, en 't zelve met nieuwe landkaarten opgeheldert. Dit werk is na *Van Adrichoms* dood in blads groote uitgekomen, zynde te Keulen in 't iaar 1593. en 1600. gedrukt by *Aarnout van der Myl*. Twee-en-vyftig iaaren oud geworden, en dertien iaaren voor 't geloove in ballingschap gezworven hebbende, heeft hy op den 20. Juny 1585. de wet der nature te Keulen voldaan, en is in 't klooster Nazareth, dat hy eenigen tyd als pater geregeert had, begraven. Daar is naderhand 't zyner eere het volgende grafschrift opgestelt:

Ter Gedagtenisse van den eerw. en geleerden Heer
Christiaan van Adrichom, *van Delft*,
Kloostervoogd van S. Barbaraas konvent te Delft.
Hy stierf den 20. *Iuny, in 't jaar* 1585. *in het* 52. *jaar zijns levens*,
Hebbende voor 't geloof dertien jaren lang in ballingschap geleeft.

Wy hebben onder ons berusten zyne sermoenen, die vry geleerd zyn, en verdienen zouden op de drukpers geleit te worden.

Wanneer *Adrichom* noch het ampt van nonnepater te Delft bediende, heeft *Pius V.* het zoogenoemde kapittel van Utrecht afgeschaft. Het wierd aldus genoemt, om dat de kloosters, tot dat kapittel of die vergadering behoorende, en door een onderlingen band vereenigt, gelegen waren onder het stit van Utrecht. Verscheide konventen hebben het hoofd onder de geweldenary gebogen: maar anderen hebben vry dapper voor hunne vrydommen in de weer gestaan. De nonnen van s^t^. *Barbaraas* konvent, onder de aanvoeringe van den kloostervoogd *Adrichomius*, een dapper voorstander van 't gemelde kapittel, en die wel eer *Definitor* van 't zelve geweest was, hebben vooral uitgemunt.

Daar op worden de gemelde nonnen, zoo wel als de pater zelf, door den biechtvader van den hertog van Alba, en door andere monnikken, des biechtvaders trawanten, op eene onbeschofte wyze beiegent; tot zoo verre dat ze dreigden den ban tegen den pater uit te blixemen, en hem in den kerker op te sluiten. Dat meer is, het gansche konvent wierd tegen de wetten van 't evangeli aan, en zonder voorafgaande vermaningen, in den ban gedaan. De monnikken zelf bekenden de onwettigheid van dezen handel: en des niettegenstaande dwongen zy de zusteren, als of ze schuldig waren, de ontslaging te verzoeken. En als ze zulks al gedaan hadden, wierden zy evenwel van de zelfde monnikken, onder het lichten van den romer, voor wederspannigen uytgemaakt. Echter had 'er dit klooster, en menig ander klooster in Holland, wel by gestaan, dat het zich aan de inzettingen of ordonantzien van 't zoogenoemde kapittel van Utrecht gehouden had. De gemelde inzettingen, met *Van Adrichoms* eige hand geschreven, heb ik onder my berusten.

* Theatrum Terræ S.

Onder

Onder de heilzame ordonantzien verdienen de volgende in acht genomen te worden.

Het is besloten dat de Minnebroeders niet vermogen de biecht der zusteren te hooren; nochte voor haar te preeken; nochte voor de tralien met de zusteren te spreeken; als in de tegenwoordigheit van eene of twee zusteren, die door de Oversten daar by gestelt zullen worden.

De Kloosterbezoekers zullen in alle konventen onderzoek doen naar de boeken en geschriften van Luther, *en diergelyke.*

Het is door 't algemeen Kapittel vastgesloten dat geen Pater eenige zuster, 't zy het een opgeslote zuster is of niet, in zyn huis aan zyne tafel zal laaten koomen om daar te eeten, of haar te vermaaken: 't welk zal dienen om grooter gevaar te vermyden.

Ook is de oude ordonantzie vernieuwt, dat het Boek der Gezangen, de Bybel, en zelfs het Nieuwe Testament, die zedert eenige jaaren gedrukt zyn, achtervolgens het Keizerlyk bevel niet gedrukt, en in de konventen der zusteren niet bewaart zullen worden.

Wy laaten hier ook volgen de lyst van de goederen, dewelke s^t. *Barbaraas* konvent bezeeten heeft:

In *Maeslandt* aan verscheyde parceelen 70 mergen 1. hont, brengen jaarlyks op, guldens van 40 grooten,	382	-	0
In *Poortlant* 24 mergen,	88	-	0
In de *Ketel* 45 mergen,	225	-	0
In *Vlaerdinger-Ambacht* 23 mergen 6 hont,	80	-	5
In *Oud Matenes* 13½ mergen,	75	-	0
In *Ryswyck* 17½ mergen,	105	-	4
In *Schiedams-Ambacht* 2½ mergen,	14	-	0
In *Ouwerschie* 17½ mergen,	80	-	0
In *Schyeveen* 4 mergen 2 hont,	8	-	10
Op de *Schie* 12 mergen 16 hont,	108	-	0
In *Monster* 4 mergen,	20	-	0
In *Wateringen* 3 mergen,	12	-	6
In de *Ryswykerhoek* 20 mergen, 2 hont,	120	-	0
In de *Lier* 8 mergen,	54	-	0
In *Schipluyde* 2 mergen,	12	-	0
In *Schoonderloo* 3 mergen 2 hont,	9	-	0

In 't jaar 1570. trok dit konvent uyt andere goederen noch daarenboven 126-2. Hollantsche munt.

In 't jaar 1557. is bevonden dat de algemeene rekening van S. *Barbaraas* konvent jaarlyks bedroeg 2138-16-2. de gulden op 40. Vlaamsche grooten gerekent.

Hier mag ook wel geplaast worden een smeekschrift in de Nederduitsche tale opgesteld, en door de Mater en het konvent van S. *Barbara* aan de Heeren Staten overgeleverd in 't jaar 1575. om een jarelijks onderhoud te verzoeken:

AEN DE STATEN VAN HOLLAND.

G*Heven in alder onderdanicheyt ende reverentie te kennen, de eertyts Mater ende gemeene conventualen Ste.* Barbaren *convent binnen Delft, hoe dat zy int beghinzel van 't jaar 73. den staat van alle landen ende andere goederen van* 't

't zelve convent getrouwelyk, ende zonder eenige achter te houden, overgelevert hebben gehad in handen van den Commissarissen van de Reeckeningen, dewelcke alsdoen bevindende dezelve zeer sober ende kleyn te wezen tegens de menichte van de personen die daar wt waaren te alimenteren, haar eerst toeghelaten ende geconsenteert hebben, by provisie te moegen innen ende onfangen de lantpachten ende andere jaarlicxe incomen van dien verschenen tot Petri ad Cathedram 74. stilo communi, *ende daar naa van gelycken mede de incomen van de navolghende jaaren verschenen tot* Petri ad Cathedram 74. stilo communi: *omme haar-luyden daar mede te alimenteren ende onderhouden, ende voorts 's convents schulden, die niet weynich en waren, te betalen. Dis nu zoo dat 's convents landen meest al gelegen syn ontrent Schiedam, de Ketel, Vlaardinge ende Maaslant, waar van overmits de groote desolatie ende verstroyinge nu over de twee jaaren aldaar geweest zynde, sy Supplianten tot noch toe qualick een penning hebben weten t'ontfangen, ende hoe langer hoe minder noch van te verwachten staat. Ende die landen die 't convent ontrent der stede van Delft heeft leggen (daar mede zy alleenlick haar tot noch toe hebben moeten behelpen,) in den voorleden jaare 75. van diversche Burgers van Delft beleent ende geexpignoreert zyn. Oock mede de renten haar sprekende opte stede van Delft niet betaalt en werden. Ende alsoe zy Supplianten noch zeer veele in getale zyn, wezende tvierendeel al oude ende impotente personen die haar tot noch toe in aldereerbaarheyt, stillicheyt ende obedientie, onder tgouvernement van zyne Excellentie gedragen hebben, haar mit gestadigen swaaren arbeyt ende int sweet haares aansichts zeer soberlik onderhoudende, ende boven dien niet als scherp bier ofte dunne bier drinkende, die welke men niet en behoort van honger te laten versmachten, twelk immers geschapen is te geschieden, indien by u myn Heeren daar inne niet versien en wort: Soe keren zy Supplianten haar aan uwe moghende E. ootmoedelyk biddende dat deselve uwe moegende E. compassie ende mede duldicheyt hebbende met haar arme desolate Supplianten, haar elcx zoude willen toevoegen ende decerneren een jaarlix onderhoudt ende alimentatie haar leven lanck geduerende, gelyck meest alle conventualen ende andere conventen gedaan is, ten welken fyne zy alle haar conventualen namen gespecificeert hier aengehangen hebben. Ende ordonneren Corn. Franchoys van Bodegem Rentmr. van alle de conventen binnen en ontrent der stede van Delft gelegen, haarluyder wt alsulke goeden als myn E. Heeren daer toe sullen vinden van nu voort aan tselve onderhout wtreyken ende betalen: zullen zy arme Supplianten wederomme bidden voor twelvaart van de gemeene zaaken ende van u Edele mogende Heeren. Op te marge stont geschreven, de Staten sLants van Hollant committeren ende auctoriseren die Burgemeesteren ende Regeerders der steede Delft den Supplianten elx jaarlix alimentatie naar de qualiteyten van den persoenen zoe van jaren als impotentie toe te leggen zulx zy bevinden zullen te behooren; innegaande Mey daage* 1575. *lestleden, ende dat vuyten incomen vanden goederen van den zelve convente, welverstaande dat eerst en alvoren affgetogen sullen worden alle lasten ende renten daar op staande Ordonneren den Rentmr. van den voorsz. convente Cornelis Franchoys van Bodegem de betalingen an den Supplianten respectivelyk te doen op sulke termynen ende inder voegen de voorsz. Burgemeestrs ende Regeerders van Delft ordonneren zullen. Ende mits brengende hemlieden ordonnantien ofte auctentyk ende op alle betalingen behoorlyke recepisse zal vuytgeven, den Rekenmr. gepasseert worden. Gedaan tot Rotterdam den* 17. *January* 1576. *naar gemeen schryven. Ter ordonnantien van zynder Excellentie ende Staten, neffens hem gecommitteert.*

A. GENIEFS.

Nader-

Naderhand hebben zy een tweede smeekschrift over dezelfde zake ingelevert:

Aen die Edele, wyse vermogende Heeren, men Heeren vande Staten des lants van Hollant.

Gheven in alle reverentie te kennen de Mater ende gemeene Conventualen van S. Barbaren *binnen der stede van Delft, hoe dat geleden ontrent drie jaaren sy Supplianten aan u men Heeren van de Staten des lants Hollant versocht hebben behoerlycke alimentatie naa den staat ende quantiteyten van des convents goeden ende incomsten die den Supplianten getrouwelycke overgelevert hebben, ende hadden den Supplianten door Apostille vercregen dat den Burgemeesters des voorn. stede den selfden Supplianten elcx naar haar ouderdom ende impotentie souden toeleggen, ordinerende Cornelis Franchois van Bodegem Rentemeester de selfde geordineerde alimentatie te betaalen, die inneganck hebben soude te Mey anno 75. sulcx hier by Copie blyckend is hier aangehecht. Maar den voorn. Burgemeesters den voorsz Requeste ende Apostille ontfangen ende gesien hebbende, hebben daar mede den Supplianten gerenvoyeert aan Cornelis Franchois voorn. die den selfde Requeste metten Supplianten onder men Heeren vande Finantie gebrocht hebben, omme in de voorsz saacke te ordineeren ende te resolveren naar behooren, alwaar het originaal van dese Requeste bervstenden ende gebleven is. Maar wat sollicitatie ende vertoef den Supplianten doende zyn, ende hebben tot noch toe tot eyntelyck antwoort ende alimentatie niet konnen geraacken, uitgesondert dat hen Supplianten by u men Heeren altemet eenige Somme van penningen toegeleyt is daar van zy, ende voort van den arbeyt haarlieder handen tot noch toe soberlyck in eerbare armoede geleeft hebben. Maar overmits dat veel vande Supplianten door ouderdom ende gebreekelyckheyt voort aan met spinnen niet veel en kennen winnen, ende dat sommige van haar jonge conventualen gehilict zyn, ende datter noch veel nu van henlieden begheeren te scheyden, ende garen weten souden wat een yegelycke van henlieden vande Rentmeester zouden mogen eyschen ende ontfangen, ende oock want zy Supplianten althans met veel schulden belast zyn, alsulcx dat zy nu in de uterste noot ende desolaatheyt zyn, ende niet langer en weten te maaken, so ist dat sy alsnoch wederom oetmoedelyck versoecken aan u men Heeren, dattet u believe te ordineren ende haar toe te leggen behoorlycke alimentatie, eenen yegelyck van hem Supplianten naar haarder onderdom, impotentie, ende gebreekelykheyt, sulcx als altans by u men Heeren allen anderen Conventen gedaan is, ende datter u mede believen te ordineren Maartyn Henricx ende als Rentemeester, dat hy den voorsz Supplianten de penningen die tot haar alimentatie toegeleyt zullen worden, een ygelyck van lieden wil betaalen alle vierendel jaars op dat zy daar of mogen leven, ende dat zy door honger, armoede ende gebreck niet en vergaan, 't welcke altans geschapen is te geschieden, ten zy dat by men Heeren der twne versien en wort. Dit doende &c.*

,, De Staten van Hollandt hebben geauthoriseert ende authoriseren by de-
,, zen den Burgermeesters ende Regeerders der stadt Delft omme te procede-
,, ren tot begrotinge vande alimentatien det conventualen Supplianten alhier,
,, naar d'incompste van de goederen des Convents in dezen geroert, ten eynde
,, 't zelve gesien op 't versouk van den Supplianten voorsz, ende op de voorn.
,, begrotinge by den Staten voorn. eyndelick gedisponeert mach worden als
,, naar behoren. Ghedaan in den Haghe den 19 Mey 1579. enz.

,, Burgermeesteren en de Regierders der stede van Delft hun geinformeert
,, hebbende op den ouderdom, impotentie en de gebreklicheit van vele van de

„ Supplianten, in desen geroert, dunct onder correctie dat uwer S. de ghene
„ die gepasseert zyn de vyftich jaren, wesende tot twaalff in getale, die niet
„ sonderlings en weten te winnen,tot alimentatien behoirt toe te leggen jaarlicx
„ de Somme van thien ponden Vlaams, ende de anderen beneden de vyftich
„ jaren, wtghenomen eene Lysbeth Claasdochter, Neeltge Cornelis dochter,
„ ende Ariaen Cornelis dochter, die welcke naar advenant van haar Renten,
„ die zy naar haar genomen hebben, zoo veel min behoirt te genieten, seven
„ gelycke ponden, *A*ctum den 25. Juny 1579.

Die Staten van Hollant ordonneren ende bevelen by dezen Maarten Heyn-
„ ricks Rentmeester van de goederen van den convente van sinte Barbaren tot
„ Delft, jaarlicx vuyt te reyken ende te betaalen vuyt d'incompsten der zel-
„ ver convente alle die conventualen van dien tegenwoordich noch in 't leven
„ zynde, ende die haarlieden vyftich jaaren gepasseert zyn, zynde twaalff in
„ getaale, elcx de Somme van thien ponden Vlaams, ende den anderen con-
„ ventualen die beneden de vyftich jaaren zyn, elcx gelycke seven ponden
„ grooten Vlaams; mits den selven deducerende ende affcortende alsulke Ren-
„ ten als zy naar hun genomen zullen mogen hebben. Ende mits overbren-
„ gende voor d' eerste reyse Copie autentyke van dezen, ende t'elker reyse be-
„ hoirlyke Recepisse van de zelve conventualen zal tzelve den voorsz Rent-
„ meester in rekeninge gepasseert ende geleden worden als naar behoiren, nef-
„ fens ingaande dato dezer. Ghedaan in den Haghe den 27. Juny *A*nno
„ 1579.

Kappellaanen van *S. Barbaraas* konvent.

1543. Jan Jansz. *overleeden.* 1565. Lambert Varich.
1560. Marcus de Graaf. 1578. Joannes Campanus:

Alleen zullen wy hier noch by voegen, dat'er in den jare 1579. noch 14. nonnen van dit klooster in leven waren, die ieder dit jaar, en vervolgens alle jaren, boven het geene zy van te vooren getrokken hadden, noch 20. ponden van 40. grooten stuk kregen. Dit klooster is in den grooten brand van den jare 1536, meede door de vlamme vernielt, gelyk men uit een oud regilter of doodboek der nonnen, waar agteraan by de graven in St. Barberen kapel, om 't geheugen te versterken dit aangetekent staat: *In 't jaar ons Heere M. Vc en XXXVII. doen begonde ic dit boec te scriven, want in 't jaar van XXXVI. was al onse boeken verbrant.*

Eene zeltzame geschiedenis in dit klooster voorgevallen.

De heer van Bleiswyk bladz 332, verhaald ons eene rare geschiedenisse, dewelke in dit klooster zou zyn voorgevallen ten tyde van den vermaarden geneesheer Mr. *Pieter van Foreest*, geboorten te Alkmaar, maar doen binnen Delft woonende, dus begintze: *wy hebben gezien, zegt hy, in seekere siekten, dat de patienten soo haaren appêtyt om te drincken en eten verloren hadden, datse niet ghenooten, dat seggens waert was; van dit getal is een Nonne geweest van 't Convent van Sinte Barbera te Delft in Hollant, die sieck geworden van de Geelsucht Ao. 1562. bleef ses volle weecken te bedde lighen, sonder te drincken of t'eten. Alle dien tydt en namse geen voetsel, uytgenomen eenighe Citroen granen, diese in haer mondt hielt en somwylen soogh. De Pater van het Convent bracht my daer by, niet om haer te medicineren maer om haer te sien, als een wonder werck van wegen so lange abstinentie en vasten: maer des anderen daeghs nae myn besoeck sterftse.*

Overmits de saak van zulk een vermaard man inde kunst der medicynen ver-

verhaald word, zie ik dat'er de heer van Bleiswyk geloof aangeeft, maar zoo iemant wat hard gelovig was, en het bewys bezigde van dien heer flus op de mirakelen bygebragt, ik weet niet, of dit niet wel zoo verdagt zou raken als de gemelde mirakelen: want, wie weet of door een pater of de andere nonnetjes dit langvaften onzen geneesheer niet is wys gemaakt, die dit ook op hun eerlykheit en woord zal gelooft en gefchreeven hebben; onzen Geneesheer zal by dezen patient niet geweeft zyn. Doch wat'er van is of niet, laat ik daar. Ik had vergeeten aan te merken, dat de nonnen van dit kloofter in den jare 1419. of 20, zich hebben begeeven in de ordre van den derden regel van St. *Franciscus*, en hoewel eenige haar zochten naderhand tot die van St. *Auguftinus* over te brengen, bleeven zy daar in volharden. In den jare 1597, leefden'er noch 14. nonnen van dit kloofter, en kregen dit jaar van den ftaat boven haar gewoon jaargelt, ieder noch 20. ponden van 40. grooten.

HET KLOOSTER VAN St. URSULA

OF

ELF DUIZENT MAAGDEN.

HET is buiten kyf dat dit kloofter volgens de heer van Bleiswyk, die ik meen dat het beft geweeten heeft, geleegen hebbe op de zufters-laan, omtrent in de midden ten noorden van de graft, doch in de oudheden van Delft wierd het geplaaft op de gafthuiflaan. Het had eene bequame kapel, en na de aanwyzing der oude kaarten, ook een kleyn fpitfie of klokhuifie boven het koor, op dien trant gelyk'er noch op het kruyswerk van St. Urfelen parochi-kerk befchout wort. Het oudfte befcheit dat de heer van Bleiswyk hier van bybrengt, is van den jare 1596. Doch deze nonnen waren in den jare 1450. te Delft al woonagtig, en in den jare 1454. heeft *Judocus* wybisfchop van Utrecht op den naam van St. Urfula en haar gezelfchap deze kapelle ingewydt. Uit een ouden brief is my gebleken dat een *Alida vander Burgh* in den jare 1450, reets al nonne in dit kloofter was, zoo dat ik wel haaft zou denken dat het in ouderdom het jaar 1400. niet zou halen.

Het kloofter der 11000. Maagden.

In het jaar 1558. was eene *Kornelis Kornelifz*, inde ketel geboren, alhier nonne pater.

In den jare 1596, is dit kloofter geheel en al geflecht, en de plaats, met veele kleine huisjes betimmert, werd nu met verfcheide ftraten van een gefcheiden, als de *Doornich-ftraat*, *Ryffel-ftraat*, *Yper-ftraat*, *Brugfe-ftraat* en het *Blauwe-flop*. Na dat dit kloofter omver geworpen was, en de nonnen al eenige jaren van te vooren daar uit gedreven waren, wierd echter ieder nonne van het gemeene land eene jaarlykfe wedde toegeleit om van te leven.

Dit kloofter is geflecht en de Nonnen zyn verdreven.

In den jare 1597. leefden noch 13. nonnen van dit kloofter; die dit jaar tot opflag van jarelyks inkomen ieder 20. ponden kregen van 40. grooten ftuk, doch hoe veel zy van te voren getrokken hadden, is my nergens gebleken.

In den jare 1603 leefden'er noch 9. van dezelve nonnen, wiens namen ik hier zal laten volgen.

Mag-

Magdalena van Tol,	*Digna Jacobs,*
Floris Dochter	*Grietje Lambert.*
Geertje Harmens	*Aeltje Jans,*
Meynsie Pieters	*Marytje Willems,*
Heiltje Jans.	*Maertje Frans.*

Op dit jaar wierd haar jaargelt weer vermeerderd,

HET KLOOSTER VAN St. AGNIS.

Het klooster van St. Agnis

DIT klooster lag meede op de graft der zusterslaan, aan 't einde der overzyde, ten oosten van het voorgaande, en digt aan de oostpoort. Wanneer of door wie dit klooster gesticht is, heb ik niet konnen vinden, echter is 't genoegzaam zeker dat het'er in den jare 1400. al gestaan heeft: want uit de lyst der paters of regeerders van dit klooster zietmen, dat eene broeder *Pieter* in den jare 1420. al nonne pater van dit klooster was. Dit klooster had meede een kerkie of kapel omtrent van gedaante en timmeradie als van St. Ursulaas klooster. Deze nonnen waren reguliers kanonikessen van St. Augustinus ordre, gelyk een latynsche bul van den jare 1452. duidelyk uitwyst, in dit zelve jaar staat eene broeder *Diderik van Haastrecht* als overste pater van dit klooster vermeld, die het zelve noch in den jare 1456. 1460. regeerde. In den jaare 1475. was Heer *Judocus* nonne pater. Als *Karel de stoute*, graaf van Holland, de geestelyke goederen met een schattinge belast hadde, en daar over een algemene vergaderinge in 't klooster der reguliere kanonniken buiten Leiden uitgeschreven was, word de Heer *Judocus biechtvader van St. Agnis konvent inde stad Delft*, als de tweede der vier gemagtigden opgetelt. In den jaare 1484. was Thomas Janszoon Utenham de biechtvader van dit konvent.

Noch vindt men de volgende zusters van dit klooster aangetekent:

In 't jaar 1490, Vrouw *Heilwig van Abbenbroek.*

Vrouw *Margareta van Alkemade.* Vrouw *Hildegond van Almmonde.*

Vrouw *Magdalena van Almmonde*; die het huis van *Almmonde* op het Begynhof getimmert heeft.

In 't jaar 1500. Vrouw *Geertruid Eversdyk.* Vrouw *Cornelia Eversdyk.*

Vrouw *Barbara Eversdyk.* Vrouw *Machteld van Egmond.*

My is door den eerw. heer *Oosterling* een ongedrukt boekje van S. *Agnes* konvent ter hand gestelt; in 't welk ik de regenten, mitsgaders de goederen en inkomsten van 't zelve konvent, zoo als ze hier volgen, gevonden hebbe:

Nonne-Paters of Regenten van S. Agnes klooster.

In 't jaar 1420. Broeder *Pieter.*

1438 Br. *Pieter Gerritsz.*	1463 Br. *Joost Niklaasz.*
452 Br. *Dirk van Haastrecht.*	1492. Br. *Hieronymus.*
1528, 1530 Br. *Jan Jakobsz.*	1516 Br. *Dirk.*

Hier nevens de lyst van de goederen en inkomsten des gemelden konvents:

2 *Pont Holl. op de Westmolen agter het Begynhof.*

20 *Schellingen op een huys in 't Rietvelt.* 1 *Pont Holl. op een huys aan de Susterlaen.*

1 *Pont Holl. op een huys aldaar.* 1 *Pont Holl. op een huys naast de Valck.*

1 *Pont*

1 *Pont Holl. op een huys aan de Verwersdyck.*
2 *Tuynen, groot 2 hont, aan de Koppesteeg.* 3 *Margen* 1 *hont, buyten de Oostpoort.*
Ibid. nog 4 *Margen* 75 *roeden. Ibid.* 8 *Margen poort lants.*
In Delfgauw, 9. *margen in* Kraeyenburg.
--- 9. *margen by de Abdye van* Coninxvelt. --- *margen.*
In Bieslant 2. *margen.* *In* Pynaker, 14. *margen en* 25. *gaerden.*
Op de Schie *op Ruiven*, 25. *margen.* *In* Ouderschie 3 *margen.*
In Mathenes 15 *hont.* --- *een jarelijkse rente van* 20. *schellingen.*
In Schiedam *een jarelijkse renten van* 50 *schell.* --- *op een huys aldaar* 20 *schell.*
--- *op een huys in de Goystraat*, 4. *goude Arnoldus guld.*
--- *op een huys by de Vismarkt*, 2 *pont* 6 *schell.*
--- *op een huys aan de Agterweg, een ende een halve goude Philips schilt.*
In de Ketel 4. *margen* 1. *hont in de* Lieshoek. *Aan diverse parceelen* 23. *margen.*
In Vlaardingen 21. *margen* 2. *hont.*
In Vlaandingerwout *een sate lands, met een huys, zynde* 22. *margen.*
--- 6. *margen.* --- 2. *pont Holl. renten, op* 7. *margen lands.*
In Maaslant, 9. *margen land.* --- 14. *pont Holl. losrenten.*
In Lier 8. *en een half margen.* *In* Naaldwyk 3. *margen* 11. *roeden.*
--- *twee en een half hont.* --- 9. *schell. losrenten.*
--- 8 *pont Holl. op 't Kapittel.* *In* Gravesande 12. *morgen* 2. *hont.*
--- 4. *pont Holl. losrenten.* --- 10. *groot 't jaars op 't Bagyn-hof.*
In Monster 4. *margen.* *In* Poeldyck 3 *margen.*
In Losduynen 5. *pont Holl. renten.*
In den Haag, 2. *pont* 15. *schell, op huyzen jarelyks.*
--- *op het huys in den Rynck*, 6. *pont Holl. item* 2. *pont.*
--- *op het huys in de Lely* 3. *pont.* --- *op het huys in 't Keyzerryk* 30. *scell.*
--- *op een huys in 't Agterom, by de Speuystraat*, 4. *pont.*
--- *op het huys in 't Paradys*, 30. *schell.*
--- *op een huys in de Vlamingstraat* 2. *pont.*
--- *nog op een huys aldaar* 30. *schell.* --- *op het in de halve maan* 5. *pont.*
--- *op een huys in de Molestraat* 28. *schell.*
Te Eykenduynen 9. *pont Holl. erfelyke renten.*
--- *een woning van vier en een half margen.* --- 4. *margen.*
Te Wassenaar, 6. *pont Holl. renten.* *In* Ryswyk, 22. *margen.*
--- 4. *margen in de hofsteede Steenvoorde.* --- 4. *pont Holl. renten.*
In Moerkerken, 10. *margen* 2. *hont.*
Wilgersdyck, 16. *pont Holl. jarelykse renten.*
In Vosmaer, 10. *gemeeten* 80. *roeden.* --- 8. *pont Holl. rente.*

Uit een brief van ondertekeninge omtrent den jare 1444. blykt dat dit klooster ook *Josafats-huis* wierd genaamt: want dus luidt de ondertekeninge: broeder *Gerrit Pietersz, regent des konvents van St. Agnis-huis Josafat genaamd.* Zie *Anth. Matth fata Eccl. pag.* 222. Dit klooster is meede gansch gesloopt en in woonhuizen veranderd, en met een dwers-straat van malkander gescheiden. Eenige jaren herrewaarts word het niet anders genoemt als 't *Spierings-klooster.*

HET KLOOSTER OF H. GEEST ZUSTER-HUYS.

Het H. Geest Suster-huis is zeer out.

HOewel ons niet wel bekent is van wat order deze zusters zyn, blykt ons echter uit zekeren brief van den jare 1409, dat zy van denderden regel van St. *Franciscus* zyn geweest, en dit gesticht verdient mede op de lyst der outste kloosters dezer stad opgeschreven te worden, en is zyn opkomst aan het klooster van St. Agatha verschuldigt, gelyk ons deze volgende brief duidelyk leert.

WY Ave Diricx *dochter, Ministra ende ghemeen convent der Susteren in den oerden van Penitentien ghehieten, woenende in den husinghen die* Gherit Bosschaerts *plach te weezen, int zuut-eynde binnen Delft, doen cond allen luyden, ende belien mit dezen openen brief: dat in voorleden tyden ons ende onze convent den besloten Susteren des convents van sinte* Aechten *binnen Delft voorsz: Na dat wy eerst in Gode beghonden te vergaderen, menichsins troest ende onderstant gheweest hebben, zy bisonderheden wel bewyst hebben: Indien dat zy uut aensien onser armoede puurlyck om Gods willen: allegen ende al, ons ende onsen convent quyt ghelaten ende ghesconken hebben, die twee hondert ende tsestich pont Hollants payements, die wy hem noch van den coep onses huys daer wy nu in woen en sculdich ghebleeven waaren, behouden dat wy, ende die naa ons inden husinghe voornoemt wonen sellen, den Susteren van sinte* Aechte *voorsz alle jaers uutreycken ende gheven zullen tot enen ewyghen pacht ses loot sulvers fyn ende swaar ghenoech van ghewichte of payement hoore waarde: die wy Ministra ende ghemeen convent voernoemt voer ons ende onse naacomelinghen hebben gheloeft, ende loven mit desen openen brieve an den Susteren van sint* Aechten *voorsz. ende haar naacomelingen, wel ende wittelyk te betalen alle jaar tot Alreheyligen dage: ghelyk dat in alre manieren die brieven die sy ons daar van ghegeven hebben begrepen hebben en houden. Ende want voersienighe inzettinghe, ende nauwe verbanden den goetwillighen niet en hindren ende den onwyzen dicwylen te stade comen. Soe hebben wy om Gods willen ende om allerhande dinghen voor ons ende onse naacomelinghen te voerhoeden: ende om te vaster ende een krachtiger minne twissen ons, ende onsen Susteren van sint* Aechten *voersz: in thoecomende thyden althoes te blyven ons zelve die nu zyn, ende naamaals weezen zullen daar thoe verbonden, dat wy tot gheene thyden gheen Susteren binnen onse convent voernoemt aannemen, noch uut zetten en zullen. Dat is te verstaan om yet ons alsoe lange als zy leven sel, te blyven: of die wy eens naa onsen ghewoenten aanghenomen hebben, van ons ende vut onsen convent gheenreande saacken, welck zy zyn of wezen mochte uutzetten en zullen, ten zy by mede weten ende des convents of der gheenre dies van des meesten deels des convents van sinte* Aechten *voernoemt machtich zullen wezen. Mer wantet dicwylen ghesciet dat goedwillighen luden van ener saacke twierhande bevoelen hebben, hier om waar dat saacke dat die Susteren van sint* Aechten *voernoemt ende wy in't aannemen ende uutsetten enigher Suster als voersz is alleens niet en gheveden, soe zullen wy, ende zy ons ghenoechelyck ende vredelycx laten ghenoghen daar in te doen by rade ende goedunken onzen Visiteurs ende Ministers ende haar Confessoers. Voert want wy ende onssen convents huysinghe alre eerst vuten convent van sint* Aecht *voornoemt ghesproten is: zoe willen wy, ende het dunct ons wel redelyck te wezen, waar dat zaacke dat God verbieden moet, dat in eeninghen*

ghen thoecomende thyden wy of onse convent voornoemt alsoe verwanden, dat wy ons sceiden van ons ghemeen Capittel. Ende hem onse Capittel voornoemt overmits onrelycke reglement, ons convents voorsz niet onderwinden en wilde, in of waart oock dat wy ons zo ongheestelyck hadden in onzen reglement, ende leven dat wy begonden te verstroyen: ende die een Suster van die ander verscheiden woerden. Ende die huysinghe ons convents voorsz alsoe een vierendeel jaars vander bewoninghe ons convents verwoest bleef, dat dan sonder ons of ymant van onsen weghen enich thoezeggen daar in te hebben, die Susteren van sint Aechten *voernoemt alinghe die huysinghe ende erf ons convent voorsz weder na hem te trecken: ende zetten daar in een guedt convent van onser oerden voorsz indien dat syse crighen conden: of te minsten ander goedwillighe Maachden of Weduen, alsoe dat die huysinghe altoes naa haren besten wetenscap tot den dienst Gods ghescict bleven. Om dat wy alle deze puncten vast ende gheheel menen te houden, zoe hebben wy in kennisse der waarheit, want wy zelve gheenen zeghel en hebben, om Gods wille ghebeden der Clerrisien ende Broederen onzer oerden voornoemt binnen Delft, dat zy dezen brief voor ons beseghelt hebben, int jaar ons Heeren 1400. op sinte Marcus des heyligen Evangelisten avont, met haren gemeen convents zegel.*

Het heeft oudtyts op de ooftzyde van het oude Delft, even voor by de Nieuftraat, zuidwaard op gelegen, gelyk de brief te kennen geeft volgens het 5. Artykel van de nieuwe kerk flus by gebragt, zou het omtrent den jare 1390. of 1400. zyn begonnen. Het werd in de befchryvinge van St. Barberaas kloofter hier voor omtrent den jare 1400. ook al vermeld onder den tytel van het *H. Geest huisie thegens die Nieu-straet over an die oude Delf.* we zien ook uit den brief dat zy het huis daar zy doen in woonden, voor de zen voor de fomme van 260. ponden van het kloofter van St. Aachten hadden gekogt, en hoe de Sufters van St. Aachten hem deze fomme hadden quyt gefcholden, mits dat zy jarelyks tot pacht zouden opbrengen 6. loot fyn filver; de verdere verbinteniffen, ftaan inden brief uitgedrukt. De fchryver van de oudheden en geftichten van Delft bladz 173. trachte door dezen brief aan te toonen hoe St. Barberaas-kloofter uit dat van St. Aachten was voortgefproten, maar den eerwaarden heer is daar in miffeit. Want voor eerft, zien wy uit dit gefchrift dat deze moeder of meniftra van dit konvent was eene *Ave Diricx* dochter, nu is in den jare 1405. tot 1429. moeder van St. Barberaas konvent geweeft, en met een ftichterfe *Hase Dirck Jan Ransz weduwe*, daar en boven zeit de moeder in den brief, dat zy waren *susteren in den oerden van Penetentie*, daar gemeenlyk den Regel van St. Klara of derden Regel van St. Franciscus door werd verftaan, en St. Barberaas-klooster is niet voor den jare 1419. of 1420. overgegaan tot de derden order van St. Franciscus. Daar benevens hebben wy flus aangetoont dat de Barberaars zufteren in deze jare 1405, de plaats daar zy hun kloofter hebben getimmert, hadden gehoogt om 100. Nobelen van het konvent van St. Aachten, waar uit, benevens meer andre bewyzen die ik zou konnen bybrengen, te zien is, dat de gemelde brief niet op St. Barberen-kloofter paft.

De plicht der nonnen was de zieken en allerhande krankheeden byteftaan, te bezoeken en op te paffen, zy gingen in 't fwart gekleed, tot een teeken van gedurige rouw. Het ouwerwets toorentje van het kloofter of kapelle, ende eenvoudigheit van het gantfche gefticht, pleit genoech voor zyn. Doch de nonnen verminderden in den jare 1567, merkelyk en wierden meeft out en

Van den plicht der nonnen.

mach-

machteloos, daar by zag men, dat de jonge dochters geen luſt hadden om in dit kooſter te gaen om de zieken aldus te bedienen, gelyk de ſtichtinge nochtans meede bragt, des is'er door een oprecht bericht van de ware geſchapenheit dezer zuſteren, door de overſtens van dit H. Geeſt zuſterhuis, en de wet dezer ſtad goed gevonden, de voorſchreve zuſteren die'er noch in woonen te laten uitſterven, en de goederen van dit klooſter in 't vervolg te gebruiken tot onderhout van eenige arme meysjens, even als men in zeker *Meysjes huis* binnen de ſtad van Antwerpen doet. Naderhandt by het opkomen der reformatie is de kapelle veranderd in een *Ammunitie-huis.*

HET KLOOSTER VAN St. KLARA.

't Klooſter van St. Klara.

DIT klooſter heeft outtyts by de paarde-markt geleegen, en was van den regel van St. Klara van de ſtrenge onderhoudinge, doch wanneer, of door wie het geſticht is, heb ik niet konnen ontdekken: In den jare 1524. was eene *Jannetje Adriaans* dochter moeder van dit klooſter. In de 16. eeuwe hebben deze klariſſen tot pater en biechtvader gehad de vermaarde en godtvrugtige minnebroeder *Petrus Slupik.* Valerius Andreas in zyn boekzaal, zeit dat hy aldus genoemt is naar het dorp van zyn geboorte-plaats Slupik by der Goude. Maar de heer van Bleiswyk, die Boxhornius daar in tot voorganger had, rekent hem onder de geleerde delvenaars: hoe wel Boxhornius zyne godtvrugtigheit hooger roemt als zyne geleertheit. Volgens de getuigeniſſe van Valerius Andreas is hy een zeer deugtzaam man geweeſt, en een onvermoeide betrachter van de evangeliſche volmaaktheit, en om zyne woorden te gebruiken, een onbezweke prediker. Te Delft en onder Delfland alleen heeft hy over de 6000. leerredenen, met groote vrucht, gepredikt. Maar uit Delft, om de godtsdienſt verjaagt zynde, is hy naar Haarlem geweken, aldaar hy het zelfde ampt, van pater en biechtvader, by de klariſſen heeft bekleed. Eindelyk heeft hy den 30. december des jaars 1574. de tyt voor de eeuwigheit verwiſſelt. Hy had in zyn leven een traktatie van het gebedt des Heeren uitgegeeven. Wegens het mirakel aan een nonnetje van dit klooſter in den jare 1510. in de nieuwe kerk gebeurt, kan den lezer aldaar nazien. Dit klooſter is na de veranderinge van den godtsdienſt tot een magazyn voor ſalpeter en andere materialen, noodig tot het maken van buskruit, en andere oorlogs noodwendigheeden gebezigt.

St. ANNAAS KLOOSTER.

Het klooſter van St. Anna.

DIT klooſter heeft op de nobelſtraat dicht aan den hoek van de St. Anne ſtraat geſtaan, en behoorde outtyds onder de bezoekinge van het *Zions* kapittel. Uit een kaart van de ſtad Delft, die na den bekenden brant van den jare 1536. uitgegeeven is, blykt duidelyk dat dit klooſter in den zelven brant onbeſchadigt is gebleven, en een zeer heerlyk en prachtig gebouw is geweeſt, die een groote en zeer lange kapelle had. Deze kapelle geleek, in lengte en getimmer, naar de herboude kapelle van St. Aachten klooſter. En had zoo het ſchynt zyn ingang van buiten in de St. Anneſtraat, zynde een agtkant getimmer, gelyk de doopvonten der parochikerken, bezyden aan de noord weſt zyde. Naderhand is het geheele getimmer ontſloopt, de kapel afgebroken, en alles

in

in huizen en tuinen veranderd. In den jare 1558, was *Adriaan Jansz*, aldaar nonne pater.

In den jare 1597. waren noch 14. nonnen van dit klooster in leven, maar veele oud en ziekelyk, zoo datze weinig konden winnen, en van het toegeleide jaargelt niet bestaan, zoo dat haar op den 8. october dezes jaars ieder noch toegeleit wierd tot verhooging van haar jaargeld 20. ponden van 40. grooten stuk, zoo dat zy toen 100. dusdanige ponden 's jaarlyks genoten. Onder andere vind ik vermeld een *Grietie Jans*, welke getrouwt was, en een ziek of swak man had en 5. kinderen.

St. MARIA MAGDALENAAS KLOOSTER.

DIT klooster was outtyts op de verwers-dyk te vinden, daar nu de nieuwe doel staat. Door wie of wanneer het gesticht zy, is ons mede geheel onbekent; echter blykt uit een ouden brief ten laste van dit konvent, dat het al voor den jare 1450. in weezen was, doch in den jare 1565. is 't weder herbouwt; en tot een treffelyk pesthuis afgezondert, 't voerde doen dikwils de naam van het *Magdalena-gasthuis*. 't Klooster van St. Maria Magdalena.

Na de sloping van beide de schutters doelen, door het droevig opspringen van 's landts pulver magazyn, en by het verzetten van het pesthuis buiten de stad, is het in een nieuwen-doel verwisselt. Het overige gedeelte van de oude kapelle, is beneden tot gebruik van het heelmeestergilde, en boven tot een ontleetkamer toegestelt.

Na deze kloosters zullen wy de twee begynhoven laten volgen, die hoewel ze outtyts ook van geestelyke maagden bewoont wierden echter geen kloosters waren.

HET OUDE OF FALIE BEGYN-HOF.

DIT Begyn-Hof was gelegen aan de zuidzyde van de graft, van outs het rietvelt genoemt, waar van tegenwoordig niet anders te vinden is als een slop of inham, rondom met woonhuizen betimmert, hebbende in het midden een oude vervalle waterput. Het Oude Begyn-hof. Dat deze plaats outtyts vermaarder en van meerder aanzien was, gelyk de heer van Bleiswyk zeit, is buiten kyf; want zyn'er zoo veele heerlyke en aansienlyke kloosters in den poel der vergetelheit verzonken, wie zou'er niet twyffelen dat'er meer verscheide merk-waardige zaken van dit begynhof ons door den tyt zyn ontfutselt? Doch dat dit Begyn-hof outtyts zoo beroemt en vermaard zou geweest zyn, als de pasgenoemde heer meent gelove ik niet, om dat de zalige Geertruyt van Oosten op het zelve zou gewoont hebben, waar in den braven heer niet wel onderrecht is. Trouwens wat lager bedenkt hy zich ook, of begint het ten minsten in twyfel te trekken. Want in een oude aantekeninge staat het volgende van St. *Geertruid* vermeld. *Anno* 1358. *op drie Coningen avont sterf alhier te Delft op 't begyn-hof de vermaarde Suster Geertruyt van Oosten, ende wierde begraven benevens den tooren van de oude kerck, alsoe ter dier tydt op 't voorsz begyn-hof noch geen kerk en was, ende nu oock eenigen tydt herwaarts niet en is te zien geweest.* Uit welke woorden, vergeleken by 't gezeg van de groote kronyk, wel zoude schynen te blyken, zeit de gemelde heer, dat St. Geertruid op het groote begyn-hof gewoont zoude hebben, en gestorven

zyn. Want op het Faly begyn-hof, voor zoo veel hem bewuſt is, heeft noit kapel of kerk geſtaan. De woorden van de *groote kronyk, divisie* 23. *cap.* 5. luiden aldus: *Ende zy* (Geertruid van Ooſten) *ſturf in 't jaer ons Heeren* 1358. *op ten heyligen drie koningen dach, ende ſy worde ootmoedeliche begraven buiten die doere van den kercken toerene van der ouder kercke an die zuyd zyde, want die bagynen doe geen kerck noch kerckhof en hadden:* Ik houde het ook voor een vaſte ſaak dat zy op het groote begyn-hof gewoont heeft en geſtorven is. Dit word niet alleen door de reden van de gemelde heer beweezen, maar 't ſteunt ook op een oude en algemeene overleveringe van de klopjes en begyntjes die op het begyn-hof woonen, of van outs daar bewoont hebben, Zelfs word de kamer, daar zy in geſtorven is noch ten huidigen dagen aan geweeze.

Maar dat de gemelde heer daar by voegt, dat dit kamertje noch by de bygelovige roomſch gezinden in groote eerbiedigheit gehouden word, en dat veele begyntjens en andere blinde yverige zieltjes het zelve jarelyks met haare gewoonlyke gebedikens *mitter dozyner* en bedevaart en anderſints bezoeken, hier in is zekerlyk dien braven heer qualyk onderrecht: want niemant, op dat begyn-hof woonende, heeft zulks oit gehoort of gezien.

Dewyl wy dan vaſt ſtellen dat de gemelde *Geertruid van Ooſten*, niet op dit maar op het groote begyn-hof heeft gewoont, zullen wy haar levens beſchryvinge ook verſchuiven.

HET GROOTE BEGYN-HOF.

Van het groote begyn-hof.

IS geleegen aan de oude Delft naar het noord-einde, hebbende voor aan ſtraat een groote ruime poort die hedendaags om reeden zonder deuren is. Deze poort ingetreden zynde, komt men op een groot lang pleyn, nog onlangs verdeeld in twee vakken, in 't midden met boomen beplant welke in dezen jare 1728. geheel en al zyn uitgeroeit, de twee vakken die van aarde omtrent twee voet hoger dan de gemeene ſtraat waren zyn afgeſtoken, en het geheele pleyn van het Hof gelyk gemaakt, werdende langs de Huyſen die hier in groten getale ſtaen, thans nieuwe ſtraten geleyt; en zoo als ons onderrigt is, zullen'er in 't midden ter lengte van het geheele plein twee ryen boomen geplant werden, 't geen een zeer aangenaame gezicht zal vertonen, en neffens de evengenoemde gemaakte verandering, dit Hof zeer zal vercieren. Voorts heeft dit Hof aan de noord weſt zyde noch een achterſtraat, in het midden van het Hof ingaande en ten weſten uitkomende omtrent noch een andere uitgang van dit Hof ook aan het weſt einde tegens de walle uitkomende. Op het eerſte vak van het binnen pleyn plagt wel eer een kerk of kapel te ſtaan met een frayen toorn, gelyk uit de oude kaart voor aen in dit werk geplaaſt blykt, het andere vak diende tot een kerkhof. Middelwaarts tuſſchen beide de voorſchreve vakken van de kerk en het kerk-hof, plagt over Melyke jaren een diepe waterput te wezen, omtrent recht voor de plaats daar outyts de tooren van de kerk zal geſtaan hebben, die nu tot meerder gemak der bewoonderen in een pomp veranderd, zoo dat deze plaats zeer bequaam is voor menſchen die gaarne in ſtilligheit leven

gelyk

ſyk, waar op tegenwoordig noch een groot getal klopies en begynen woonen.

Doch wanneer of door wie dit begynhof is geſticht, weet ik niet net te bepalen. Doch 't is zeker dat het 'er al in den iare 1300 of 1350 is geweeſt. De heer van Bleiſwyk zegt bladz. 314, dat de brieven en papieren van dit begynhof door den oorlog en de veranderingen der tyden in de aarde begraven zynde, ganſchelyk vergaan en onleesbaar geworden zyn, enz. Echter zyn ons door den eerwaarden heer *Matthias Ooſterling* verſcheide oude papieren, rakende dit begynhof, ter hand geſtelt, waarin wy al veele omſtandigheden, zoo omtrent het begynhof zelfs als omtrent de begynen, prieſters, koſters en koſtereſſen, gevonden hebben.

Behalven den regent of begynepater, waren 'er noch 2 prieſters om doorgaans de miſſen en kerkdienſten te doen. Uit het zelve handſchrift blykt ook dat 'er twee koſters en twee koſtereſſen waren; gemeenlyk was een van beide de prieſters ook koſter, en miſſchien ſomwyl wel alle beide. De opperkoſtereſſe moeſt het outaar waarnemen, en op de outaardienſten paſſen; zy moeſt ook broot en wyn tot de miſſen bezorgen, ook bezemen, wieken, matten, en verders alles laten maken dat tot het outaar en de kerkſieraden behoorden enz. Wy zullen verſcheide ſtukken uit het gemelde handſchrift liever zelfs hier laten volgen. waaruit den lezer veel breeder beſcheit zal vinden.

Van de plicht der prieſters, koſters en koſtereſſen van dit begynhof.

Voor eerſt blykt uit een oud boekie, op francyn geſchreven, dat de patroon van dit begynhof geweeſt is de h. *Johannes* evangeliſt, wiens beeltenis voor de begyn-hofs poort van ouds geſtaan heeft, en noch tegenwoordig ſtaat. Hy ſtaat daar afgebeeld, als zittende in Patmos, en met verſcheide dieren omringd, zoo dat de heer *Bleiſwyk* verkeerdelyk giſt van een s[t]. *Antonius* temtatie daar geſtaan te hebben.

Wat de kerk belangt, *Bleiſwyk* bewyſt uit oude kaarten dat 'er op 't eerſte vak een kerk met een redelijken toren plagt te ſtaan, en dat het tweede vak voor 't kerkhof diende. Hy heeft ook ergens gelezen dat 'er noch geen kerk ſtond in 't jaar 1358. In 't gemelde handſchrift ſtaat voor eerſt dat het begynhof drie bewaarſters (of regeerſters) had; dewelke doorgaans alle jaaren verandert wierden, en daar opgeteld ſtaan van 't iaar 1500. tot 1567: dan zien wy in 't zelfde handſchrift dat 'er op dien tyd een kerk ſtond, dewelke al vry deftig en fraai, en daar by redelyk groot is geweeſt. Want voor eerſt was 'er een ſchoon koor, met een hooftoutaar voorzien, daar een h. kruisbeeld op ſtond. Dan had de kerk noch acht of negen outaren; altemaal vercierd met goude en zilvere outaarcieraden; als *Remonſtrantzien*, *Hoſtidoozen Wierooksvaten*, *zilvere kandelaaren* en ander outaargereedſchap; zoo als uit de menigvuldige teſtamenten blijkt; waar by aan die outaaren eenige legaaten beſprooken wierden.

Dan was 'er een outaar van S *Catharina*.

Een outaar van de 7. Ween, met een koſtelyk beeld van de 7. Ween.

Een outaar met de 7 blydſchappen onſer L. vrouwe, met een ſchoon beeld boven op.

Een outaar van s[t]. *Jeroen*.

Een van 't h. kruis.

Het Noot-outaar of van de noot Godts.

Een outaar van den h. *Martinus*.

De koſtelyke beelden gaven geen kleine luiſter aan de kerk, die altemaal, zoo als uit het zelfde handſchrift blykt, met goude en zilvere ſieraden

den opgeſchikt waren. Voor eerſt ſtond 'er achter het hooftoutaar, in 't koor, een beeld van *Chriſtus*, die zyn kruis op zyne ſchouderen geladen had.

Tegen over het hooftoutaar ſtond een beeld van O. L vrouw.

Dan was 'er een beeld van s^t^. *Anna*, een van s^t^. *Jan* den patroon, een van *Maria Magdalena*. Dit laatſte heeft miſſchien op een outaar van de h. *Magdalena* geſtaan: want daar worden veele vereeringen vermeld, dewelke aan 't tabernakel van de h. *Magdalena* gedaan wierden.

Dan was 'er een beeld van s^t^. *Rochus*, een van s^t^. *Paulus*, een van O. L. vrouw in de zonne, dat is met een zonne omvangen. Dit laatſte was deftig opgeſchikt, als met een zilvere kroon, enz.

Een beeld van den Nood Godts, ook koſtelyk verſiert; een beeld van s^t^. *Adrianus*, een van s^t^. *Job*, een van s^t^. *Leonardus*, een van s^t^. Pieter, een van s^t^. *Elizabet*, een van s^t^. *Agatha*, een van s^t^. *Brandarius*, een van s^t^. *Jacobus*, een van s^t^. *Lambertus*.

In de zoogenaamde gerfkamer was een koſtelyk beeld van den gekruiſten *Chriſtus*.

Niet alleen was de kerk van binnen zoo verſiert, maar pronkte niet minder van buiten. Voor in de gevel ſtond een kruisbeeld: bezyden de kerk ſtond een beeld van *Chriſtus*, zittende op een kouden ſteen, zoo ſpreekt het handſchrift, aan 't welke veele legaten beſproken zyn. Noch ſtond 'er een beeld van den kruisdragenden *Chriſtus*.

Noch ſtond 'er een lieve vrouwenbeeld op de Graat, zoo ſtaat 'er in het handſchrift, een kruisbeeld op de Graat; een s^t^. *Jans* beeld op de Graat. Dan was 'er in de kerk een koſtelyken epiſtel, met engelen verſierd, aan 't welke veel zilverwerk vereert is. Noch een zilveren beeld van ons L. vrouw.

Binnen de kerk ſtond een koſtelyk h. graf: dan was 'er een gilde van 't h. ſakrament, 't welk weekelyks met een lof wierd geviert.

Eindelyk ſtond 'er by de kerk een zoogenoemt konventhuis.

Dewyl de lyſt van de bewaarſters des begynhofs, dewelke daar van het iaar 1500. tot 1567. uitgedrukt ſtaan, al te lang zoude vallen, en datze niet anders genoemd worden als by voorbeeld, *Tryntie Pieters*, *Mary Jans*, *Neeltie Gerrits*, *enz.* zullen wy dezelve overſlaan. Alleenlyk dient aangemerkt dat op ieder iaar aangetekent ſtaan de teſtamenten en giften, dewelke tot onderhoud van de kerk, outaaren, kerkgewaaden, enz. gemaakt zyn. Ik vinde daar iaaren, op dewelke 50, 100, 200, 300, ia 400 guldens, ten voorſchreven einde by uiterſten wille zyn beſproken.

Het blykt uit het zelfde handſchrift dat 'er meer als een prieſter op 't begynhof was.

Hier nevens een oude brief, behelzende het akkoord of de ordonantzie, volgens dewelke de overſte prieſter, of de beſtierder van 't begynhof, gehouden was zijnen dienſt waar te neemen.

DEſe naghescreven punten begheren onſe Bewaerſteren mit haer ghemeen Suſteren op onſe Overſte Prieſter die den Hof dienen ſel. Item alle Godlike dienſte te doen na goeder ghewoente des Hoves. Alle heilighe daghen Metten te leſen ende te ſes uren Miſſe te leſen. Item noch ſelmen Metten leſen op enyghe ander heilighe daghen. Als Blaſius, Anthonius, Jheronimus ende ſinte Aechte, ende ſommighe anderheilighe Maechden na ouder ghewoente. Item om den ander-

den

den heilighen dach te preken als die eerste Misse uit is des ochtens. Ende om den anderden dach in die vasten te preken die Epistel ende Ewangely. Item alsmen Memori hout des avonts vygeli ende des anders daghs Misse. Item alle daech Vesper en Compleet. Item des wercke daghes maendaghes, woendaghes, vrydaghes Misse te lesen. Item noch so sel onse Overste Priester preken dat Avontmael des avonts, en des nachts die Passi, of te doen preken. Ende dit sel hi doen om dat anderde jaer. Item hi sel selver preken die vier prinsepale Hoechtiden ende op onse Kermis dach, al en waert syn boert niet. Item hoerre alre biechte te horen in sieckten of ghesont als dat den tyt sel eyssen in onse kerc alst Hoechtyt is ende tot allen anderen tiden alsmen begeert. Ende mit den heilighen Sacrament ende mitten heilighe Oly sel hi alleen wtgaen tot den sieken als den tyt sel eyssen, ende te absolveren ende penitenti te setten. Item na onse oude ghewoente te besorgen die Sanghers elx in synre tyt, ende die ten eten te hebben na onse ghewoenten. Item als hi dese voerscreven dienste niet en vermach self te doen, overmits sieckten of seerten, of redelike saken, so en sel hi daer nyement in setten, dan bi guetduncken der Bewaersteren mit haer mede Susteren. Item voert so ist onse begheren dat hi hem sympel wil houden in syn habyt na onse oude goede ghewoonte, als gheen nyeue snee van cledinghe te draghen, noch gheen wtwendighe voerage, mar een lammeren voer of hi wil. Item so ist noch onse begheren van die Bewaersteren als dat hi altyt sel houden een joncwyf die hem syn huys ende syn tuyn regieren sel, ende een cleerc of hy wil.

Ik vinde maar de volgende priesters, als vaders van 't begynhof of begynenpaters vermeld:

1530. Heer *Dirk Daemsz.*
1535. Heer *Jacob Johansz.*
1559. Heer *Adriaan Martynsz.*

Dat dit begynhof zoo wel voorzien is geweest van inkomsten als de kerk zelf, blykt uit de volgende lyst van inkomsten, die het iaarlyks trok, en dewelke in die geldelooze tyden al zeer aanzienlyk waren.

In 't iaar 1572. den 17. September, hebben de bewaarsters van 't begynhof aan de heeren burgemeesteren overgegeven een kisie met dit onderstaande zilverwerk: *een zilvere Tabernakel: een groote zilvere Hostie doos, of Ciborie met een cronement, een Tabernakel. Noch een kleine zilvere vergulde Ciborie met een glas daar voor. Een zilvere Wierooksvat. Een zilvere Kroon van onze L. vrouw van de 7. ween. Een zilvere Vyftig of Rozekrans, wegende een pont.

Landhuuren in Schipluy, onder den ban van Maasland: elf morgen, en hier trekt den abt van Egmont iaarlyks af 18. st. en werden verhuurt voor 43. Rhyns guldens, dit is altyd te verstaan vrygeld.

... 7. morgen en een half hond, jaarlijks 40. pond Holl.

In de *Ketel* 7. morgen, voor de eene helft het Begynhof, de andere den armen, 50. pond Holl.

In de *Lier* 6 morgen, voor 6. pond Vlaams.

Op de *Schie* aan de westzyde, 2 morgen, 5 hond, dewelke het begynhof met de monnikken van Warmond te zamen hebben, voor 41 Rhyns guld.

Onder *Monster* 2 en een half morgen, doen 15 Rh. guld.

Onder *Wateringe* 2 en een half morgen, doen 9 Rh. guld.

In *Papsouw* 2 en een half morgen, voor 13 Rhyns guld.

By de *Galg* 3 hond, voor 5 pond Holl.

In den Ban van *Maasland* 5 hond, gemeen met Koningsveld, doen 5 Rh. guld.

Iii *Land-*

* Het zyn d'eige woorden van de lyst, enz.

Landrenten, onder *Soetermeer* op diverſe landen, 18 Carolus guld.
In *Berkel* op 6 morgen, 1 Engelſche Nobel.
In *Maasland* op 13 morgen, 16 pond Holl.
In *Wateringe* op eenige landen, 3 pond Holl.
In *Schipluy* 7 pond Holl.
In *Papſouw* 2 pond Holl.
In *Pynaker* op verſcheide landen, 14 Karol. guld.
Item, 6 Rh. guld.
Aan den *Overſlag*, 3 pond Holl.
In *Nodorp*, 1 pond Holl.
Op 't Gemeene land, te weten, op die vyf groote ſteden van Holland, 9 ponden 's jaars.
Op de *Graaffelykheit* 30 ponden Vlaams.
Item noch op de *Graaffelykheit* 20 ponden.
Op de ſtad *Delft* 8 en een half pond.
Op 't Gemeene land 2 ponden.
Een los-rente op de groote Steden van 12 Rh. guld.

Huisrenten.

In *Jan Gyſenſtraat* op 3 huizen, te zamen 3 pond Holl.
In de *Gerrit Nagelsſteeg* of *Breetſteeg* op 3 huizen, te zamen 3 pond, 37 ſchel. Holl. 5 ſt. en 10 pen.
Op de *Foyenlaan* of *Gaſthuislaan* op diverſche huizen, 8 pond, 18 ſt. en 20 groot.
In de *Hoeyſtege* op een huis 10 ſt.
In de *Suivelſtraat* op diverſche huizen 3 ponden.
In de *Ian Molslaan* op een huis 1. pond.
Aan de *Noorthoek van de Ian Molslaan* op verſcheide huizen, 2 pond, 12 ſt. en 10 grooten.
In de *Ian Molſteeg* op een huis 10 ſt.
In de *Suyvelſtraat* op diverſche huizen 13 ponden.
In de *Jacob Gheritsſteeg* op diverſche huizen, 8 pond en 55 ſt.
In de *Nieuwe poort* op een huis 1 pond.
Op den *Langendyk* op 3 huizen, 4 pond en 10 ſt.
In 't *Ooſtende* op 2 huizen 1 pond en 33 ſt.
In *Harmen Kokelaan* op 3 huizen, 2 pond, 1 Rh. guld. en 10 ſt.
Op den *Nieuwen langendyk* op 2 huizen, 1 pond en 10 ſt.
Achter de *Nieuwe kerk* op een huis, 1 pond en 31 ſt.
Aan de *zuytzyde van 't Martvelt* op een huis 3 pond. Noch aldaar op een huis, 3 pond, 20 ſt. en 17 groot.
Aan de *noortzyde van 't Martvelt* op diverſche huizen, 4 pond, 2 goude Ph. ſchilden, 16 ſch. en 59 ſt.
In de *Vlamingſtraat* op eenige huizen, 1 pond 26 ſt. en 5 grooten.
Op 't *Rietvelt* op diverſche huizen, 7 pond en 35 ſt.
Aan de *Geerwech* op een huis 1 pond.
Over de *Verwersdyk* op eenige huizen, 9 pond en 10 ſt.
Op de *Voldersgraft* op diverſche huizen, 1 pond en 9 ſt.
Aan de *Visмart* op een kamer, 2 pond en 9 duiten.
In de *Koerſtraat* op diverſche huizen, 4 pond en 39 ſt.
In de *Kapelſtraat* op een huis 10 ſt.

Op

Op de *Koerstraat noordzyde* op 2 huizen, 3 pond en 20 st.

Op een huis by de *Steffenssteeg* 2 pond.

In de *Molestraat* en daar by op verscheide huizen, te zamen 3 pond en 66 st.

Op de *westzyde van het nieuwe Delft* op eenige huizen, 4 pond en 25 st.

Op het oude *Delft* op verscheide huizen, 6 pond en 19 st.

Op 't *Nieuwland* eenige huizen, 2 pond, 3 Rh. guld. en 77 st.

Op een huis van het *oude Delft*, 15 pond.

In de *Dirk Langesteeg* op eenige huizen, 3 pond en 27 st.

Op een huis in de *Schuttelaarssteeg* 17 st.

Op het *oude Delft*, op een huis 4 pond.

Te *Watersloot binnen*, op eenige huizen 11 pond en 2 goude Philips schilden.

Te *Watersloot buiten*, op eenige huizen 10 pond en 9 st.

Noch op het *oude Delft* op eenige huizen, 4 pond, 1 Wilh. schilt en 15 st.

Op de *Hoekstraat* op een huis 1 pond.

In de *Pepersteeg* op verscheide huizen, 4 pond en 60 st.

Op het huis by de *Gheer* 1 pond.

De renten in den *Haag* en op de Steden, te zamen 40 guld.

Dus ziet men wel dat alle de geschriften niet in de aarde gedolven zyn en vergaan, maar dat 'er noch al een aanzienlyk gedeelte overig is. Na het doorlezen en uittrekken van deze zyn ons noch al verscheide andere oude stukken ter hand gestelt, waaruit wy een kort uittrekzel hebben gemaakt, 't welke wy den lezer ook zullen meededeelen, dewyl die verscheide aanmerkelyke zaken van dit begynhof inhouden.

Ik heb in een ander handschrift, 't welk ik naderhand bekomen heb, de volgende *Paters* of *Oversten* van dit begynhof gevonden:

Meester *Gerrit Gysbertsz. van Amersfoort*, Doctor (waarschyne in de Godkunde.
Meester *Pieter Allertsz*. Priester en Doctor.
Heer *Klaas Brant*.
Heer *Ian Odziers*.
Meester *Mattys van der Wede*.
Meester *Dirk van Tetrode*, Priester.
Dirk Aemsz.

Vorders vinde ik daar dat het begynhof behalven den vader doorgaans twee Priesters had, om de kerkdiensten te doen, enz.

Hier nevens de namen van eenige Priesters,

Heer *Gysbert Gerritsz*.
Heer *Ian Huigensz*.
Heer *Diert Reimbrandsz*.
Heer *Floris Iansz. van Alkema*.
Meester *Dammas Gerritsz*.
Heer *Iacob Ioostenz*.
Heer *Iacob Hendriksz*. onze Koster.
Heer *Iacob Simon Arentsz*.
Heer *Iacob de Lange*.
Heer *Wybrand Pietersz*.
Heer *In Haelt*, (misschien *Ian Haelt*) onzen oppersten Priester.

Uyt het zelfde handschrift blykt dat 'er twee kosters en twee kosteressen waren: en ik vind 'er opper- en onderkosteressen. Of het kosterschap altyd door een van de twee priesters, of door alle beiden, bekleed wierd, gelyk wy zoo even gezien hebben dat het bekleed wierd door *Iacob Hendrikszoon*, kan ik niet zeggen.

 De

De kostereſſe (dat zal de opperkostereſſe zyn) had noch meer waar te neemen, als op het outaar en de outaardienſten te paſſen. Dit kan eenigzins uit de volgende ſtaalties afgenomen worden.

"Item die Coſteriſſe ſal in die kerck beſorgen wyn en de broot, beſe-"men, wiecken, matten, ende oock yet te laeten maeken dat gebroken "wordt van candelaren off anders. Oock het waſſchen van die cleren, en-"de die ſeep, ende meyden inde coken.

"Hier tegen ontfangt ſy alle die offerhande, te weeten, iij. mael sjaers "het Paſtoor gelt.

"Item die Kermis offerhande.

"Item die dooden offerhande onder die Miſſe, wtvaert, ſevendach, "maenſtont, ende eerſte jaergety.

"Item noch ſal de Coſteriſſe hier toe houden die ſtalkaerſen van die doo-"den, ende ſal dan wt het was gelt nemen voor elckx pont vyff ſt. off xj. "gr. off vj. ſt. gelijckmen in die oude kerck betaelt.

"Item noch ſal die Coſteriſſe hier toe hebben al het ouwe crumel was "daermen ſpinlicht off maeckt.

Dan volgt 'er vorder,

"Item wanttet die Coſteriſſe moeyelick valt dagelijckx te rekenen die "Vigilien ende het gelt, ſoe heeft die Coſteriſſe begeert aen die Bewaer-"ſters datment het Memoryboeck wel rekenen ſoude, ende dat die Bewaer-"ſters het gelt op die vierendeel jaers den Prieſteren wtreycken ſouden, "twelck die Bewaerſters geconſenteert hebben om die Coſteriſſe te verlich-"ten, als hier nae volcht.

"Item Anno 1564. in Januario ſoe is gerekent met die Coſteriſſe wt haer "Memoryboeck alle Miſſen, Vigilien, Miſerere ende ſang voer onſe Prieſ-"ters, ende oock wat die Coſteriſſen ende Coſters coemt van die memorye, "van die graven, ende van die ſang, ende oock wat die Coſteriſſe wtreykt "voer die Sangers van buyten, en als daer tHoff mede belaſt is van die gee-"ne die doot ſyn.

"Item, ten eerſten voer den opperſte Prieſter 20. memory Miſſen, en 2. "Collecten.

"Item voer den onderſte Prieſter 21. memory Miſſen ende 2. Collecten.

"Item noch voer elcke Prieſter 49. lange Vigilien ende 4. ende 12. corte "Vigilien ende Miſerere.

"Hier toe aen gelt voer elcke Prieſter, elckx 27. Rijns guld. ende 12. ſt.

"Noch den opperſte Prieſter 23. ſt.

"Den onderſte Prieſter 21. ſt.

"Item voer alle die ſang doer heele jaer den opperſte Prieſter 17. ſt. en-"de een blanck.

"Den onderſte Prieſter 16. ſt. ende 1. blanck.

"Item die Coſters van die memory, van die graven ende van die ſang "tſamen 4. Rijns guld. 15. ſt. noch 1. oertgen.

"Item die Coſteriſſe van die memory, van die graven ende van die ſang, "tſamen 5. gr. en 6. p. noch een halve ſt.

"Item voer die Sangers van buyten 55. ſt.

"Item die Prieſters van buyten Miſſen ſyn nu geſchickt tot 80. Miſſen "toe, die nu voertaen ſal doen onſe onderſte Prieſter, ende ſal hebben van "elcke Miſſe 3. ſt. ende die Bewaerſters ſullen wtreycken op elck vieren-"deel jaars 3. Ryns guld.

" Item

"Item die Bewaersters sullen onse twee Priesteren haer memorie gelt ge-
"ven opt die vierendeel jaers, ende is begonnen op Mey A. 1564.

"En noch haer sang gelt te Kersmis met haer Kersavont.

"Item die Costers oock mede haer gelt te geven op die vierendeel jaers.

"Item die Costeriffe haer gelt te geven op Kersavont.

"Item het gelt van die Sangers van buyten salmen geven onse opperste "Priester op Paeschen, Pinster ende Kersmis met het ouwe gewoonlicke "gelt.

"Dit voersz. is met Mr. *Adriaen Claesz.* ende onse opperste Priester en-"de met den Bewaerster eendrachtelick geschikt ende geordineert, A. "1564.

Uit dit zelfde handschrift, indien het noodig waar, zou men wederom een bewys konnen trekken van de schaarsheid van geld, dewelke hier te lande zoo wel als elders tot omtrent 1600 toe, en noch laater, heeft geduurt.

Zoo word 'er in 't stichten van jaargetyden zeer dikwils aan ieder priester een groot, somtyds twee blanken, en doorgaans weinig min of meer, besproken. De arme begynen, die eenige uuren by het graf zaten, kreegen doorgaans elk vyf duiten:

Dan krygt ieder Priester eenen stuiver, ieder koster een oortje.

Op het jaargetyde van N. moest een priester van buiten koomen, de mis leezen, het graf bezoeken, enz. die kreeg dan voor eene deftige vereering een dubbelde stuiver.

In een ander jaargetyde kreeg ieder priester drie groot: de kosters een blank: acht arme begynen by malkander 8 groot: een s^t. *Ian* wierd met twee grooten verlicht.

Het gansche boek is vol van diergelyke jaargetyden.

Dan krygt ieder koster een halve blank, ieder arm begyntie, by het graf zittende, insgelyks een halve blank, enz. dan krygt zoo een begyntie een grootie: de opperkosteresse 5 duiten, en ook wel 1. stuiver, de onderkosteresse een halve stuiver, ieder priester een braspenning. Is het iaargetyde wat magerder, dan krygt ieder arm begyntie, by het graf zittende, niet meer als een oortie, ieder koster een oortie; de arme begynen (niet by het graf zittende) ieder eenen deuit.

Om het h. sakrament geduurende het oktaaf met waslicht te verlichten, heeft N. 2 stuivers gemaakt, enz.

Zie daar alles wat ik van dit begynhof heb kunnen vinden, met een onbekrompen hand mede gedeelt. Nu mangelt 'er noch dat wy wegens de beroemde *Geertruyd van Oosten*, waar over den heer van Bleiswyk het der moeite waardig geacht heeft een wydloopig verhaal te doen, eenig verslag geven. Dees was geboren in het dorp Voorburg, en leefde te Delft in groote godtvruchtigheid op het begynhof, zoo dat zy, gelyk de kronykschryvers verhaalen, de 5 wonden in haar lighaam zou ontfangen hebben. Wy zullen het verhaal hier van uit de groote kronyk van Holland, *devisie* 23. *cap.* 5. getrokken, alhier laten volgen.

Van de berugte Geertrui van Oosten inwoonderes van dit Begynhof.

Van dat leuen Suster Gheertruyt van Oesten tot Delft.

"HEt is geweest int jaer ons Heren m. iij^c. xl. een jonghe maecht ghe-"heten Gheertruyt van Oesten, geboren van Voerburch, ende woende

"toe Delft, op dat oude Begijnhof. Dese maecht heeft haer also vuerich-
"lic gheoeffent in die Passie ende liden ons Heren dat dye littekenen der
"vijf Wonden sienliken zijn geopenbaert in haer handen ende voeten ende
"in haer side, vanden welken veele Kersten menschen hen verwonderden
"ende God van Hemelrijck daer in glorficeerde loefden ende dancten. Als
"dese Maecht gecomen was tot haer jaren, heeft si om die liefte Goods de-
"se tijtlike dingen ende alle cijerheydt des Werelts versmaet, ende heeft
"haer begeuen op dat Begijnhof om Godt daer stadeliken ende trouwelic
"te dienen. Si was seer oetmoedich in woorden in werken ende in habi-
"ten, lijdsamich ende verduldich in allen tegenspoeden. Ende int begin-
"sel haere bekeringe so en hilt si niet op xiiij. dagen ende nachten lang van
"screyen ende suchten, binnen dye welken tijt si quijtsceldinge vercreech
"van alle haer sonden, als haer God namaels openbaerde ende te kennen
"ghaf. Ende in dese tijt so waren haer tranen haer Broot nacht ende dach,
"ende als si enige lichamelike spijse at dwelc seer luttel ende weinich was,
"die at si met groote suchten ende wenen. Seuen Iaer lang was si in gro-
"te penitencien ende strencheit van leuen dat si niet of weinich sliep, inden
"welken tijt si vele temptacien ende becoringen vanden Duuel leet, haer
"treckende ende scuddende biden armen of hi haer roc ende pels vanden
"liue getogen souden hebben. Ende als si aldus vanden Duuel worde ge-
"quelt so noemde si hem dicwils hem verwitende sinen val ende nederlage,
"seggende gaet wech ghi bose Duvel. Ende als die Duuel dyt hoerde soe
"voerde hi haer dicwils van deen plaetse op dander, ende bi wilen in die
"lucht, mer hi en mocht haer niet misdoen, want God de Here die en wouts
"niet verhenghen ende bescermdese. Sy oeffende haer daghelix in dat le-
"ven ende liden ons Heren, ende na den loep des tijts van hare oeffeninge,
"so maecte si haer gebeden ende oeffeninge gelic den diensten der Heyli-
"ger Kerken, want inden advent so ouerdocht si dye grote verlanghen en-
"de begeerten der ouder Vaderen, daer na in die hoechtijt der geboerten
"ons Heren Iesu Criste, overdocht sy in groter soeticheyt haers herten,
"hoe soetelicken de reine onbesmette Moeder ende Maget Maria voert ge-
"brocht heeft haren alren liefsten eenigen Soen, ende hoe naerstich si was
"hem te voeden mitten alre soetsten Melc hare Maechdeliker Borsten. En-
"de als si dit mit groter dancberheyt aldus ouerdochte ende becommert
"was, so heeft God een groot teiken van haere dancberheyt willen bewi-
"sen, behaluen die gracien die si van binnen hadde verborgen. Want het
"is gheboert op een tijt als si haer oeffende in die geboerte ons Heren mit
"groter soeticheyt haers herten, dat haer Maegdelike Borsten worden swel-
"lende ende groot, ende gauen scone witte Melc wt, ende dit wonderlike
"teiken duerde van den Heyligen Kersdage of tot onser Vrouwen Lichtmis
"toe, ende binen alle dese dage soe en mocht si nyet versaet worden van
"die wtnemende soeicheyt, ouerdenkende die hoecheyt des Godliken wys-
"heyt om dat menscelike geslachte te verlossen, veele wonderlike dingen
"gescieden noch hyer na. In dese voerseyde tijt als sij hoer dus was oeffe-
"nende in die gerechticheden Goods, quam tot haer een deuote Maecht
"geheten Lielt, en woonde op dat selue Begijnhof, dese veruolt wesende
"mit ten Heyligen Geest, seyde dat dese suster Gheertruyt noch wonderli-
"ke gracien toe comen souden, want si voerseide een heel jaer te voren eer
"datter gesciede dat si noch binnen een Iaer, ontfangen soude dye litteke-
"nen venden vyf Wonden ons Heren Ihesu Cristi in haer handen voeten
" ende

"ende in haer fide, ende als die oetmoedige dienft-Maecht ons Heren Su-
"fter Gheertruyt hadde gehoert, haer onwaerdich kennende van alfulcke
"gracien, feyde fi mit groter oetmoedicheyt van waen foude mi dat co-
"men, dat in mi fouden gefcien en comen fulke gracien, ic bekenne my
"feluen te wefen een arm fondich menfche, en ic en hebbe in mi geen doeh-
"den dan mi van die oueruloedicheyt des Godliken bermherticheyts gege-
"uen worden. Een Iaer daer na als de Heylige goede Vrijdach anftaende
"was, heeft haer defe Sufter Gheertruyt neder geftelt knielende met groter
"deuocien, ende innicheyt voer dat Beelde des Heyligen Cruys biddende
"langen tijt, ende in haerre herten ouerdenkende die groote fware bittere
"Paffie ende liden ons Heren Iefu Crifti. Ende als fi aldus op getogen was
"mit wonderlycke groote deuocien ende ontfteken in die liefde haers Bru-
"degoms ons Heren Jefu Chrifti, God die daer wonderlic is in finen Hey-
"ligen, heeft oec wonderlike gracien gedaen ende gegeuen, defe Maecht
"als dat fi ontfangen heeft in haer lichaam, die littekenen der Heyliger vijf
"Wonden ons Heeren. Als fi defe litteikenen hadde ontfangen, ende fi
"weder tot haer feluen ghecomen was wter contemplacien daer in fi geweeft
"was, riep fi mit luder ftemmen dat Begynken dat met haer inwoende,
"Diewer Sufter coemt geringe, ende fiet wat groter gracien God die Here
"mi fyn arme dienft-Maecht, niet wt mine verdyenften mer wt fine ouer-
"uloedighe goetheit heeft verleent. Ende als fi quam ende fach dat won-
"derlike teiken, dat God defer Maget hadde verleent, verwonderde fi
"haer feer, ende danćte ende loefde God van fine wonderlike milde ga-
"uen ende teykenen, ende niet alleen dien Heyligen goeden Vrydach
"tfnachts mer des hoghen claren dacht, ende menige dagen daer na fo vloij-
"de wt de Heylige Wonden fuuerlic root claer Bloet, ende dit feuen mael
"daechs tot elken getiden eenf dat welke men ontfing in een fcoenen wit-
"ten doec. Defe nyeuicheyt was haeft openbaer ende en mocht niet ver-
"holen bliuen, dat niet alleen van binnen der ftede van Delft, mer van
"allen Steden ende Dorpen daer omtrent quam dat Volc, ende begeerden
"te fien die groote wonderlike teykenen ende Miraculen, die God defe Ma-
"get hadde vertoont. mer dit gheloop ende moeyeniffe en behaechde de-
"fe Maecht niet, want ouermits ftadeliken toecoemft des Volcs, foe voelde
"fi verftroynge haers herten, ende dat zy belet worde vander Godeliker con-
"templatie ende geeftelike oeffeningen, ende want fi merćte ende ouerdochte
"dat dye vrefe allen menfchen van node is, fo bat fi God den Here oetmoedeli-
"ken. O myn alre liefte minlike Here Jefu Chrifte, ift uwen Goddeliken wil-
"le foe begeer ick dat ghi defe vijf Wonden die ghi mi goedertierlic heb te
"verleent weder van my nemen wilt, op dat ic ouermits myn felfs behagen, niet
"van vverfcheiden en moet worden. Die Here verhoerde haer gebet
"ende nam van haer die vijf Wonden, alfo datter gheen Bloet meer wt en
"vloeyde, mer fi behilt alleen dye littekenen der Wonden tot in haer Doot.
"Defe deuote Maget hadde oec een gracie van God te voorfien toecomen-
"de dinghen. Op een tijt quam tot haer een Werltlic Vrou perfoen ge-
"heten Lijsbet, feer cijerlic ende pompofelic ghaende na der Werlt loop,
"onder ander woerden, vraechde defe Vrouwe hoe fi beft totten Ewighen
"leuen comen mochte, doe feyde dye Maecht. Syet die tijt fal comen dat
"dye Werlt v een Cruys wefen fal, ende ghi die Werlt, dwelc alfo ge-
"fciede want fi alfo feer van die Gycht worde ghequelt dat fi noch al cru-
"pende met Crucken moefte gaen, fy hadde een Biecht Vader geheeten Heer
" Claes

"Claes van Hodenpijl Cappellaan van die Oude Kerck, een waerlic Prie-
"ſter van wonderliker groter deuocien, dye welke haer raet ende Leyts-
"man was, ende als deſe Here Claes op een tyt mit haer ſprak van een an-
"der waerlick Prieſter, geheten Meeſter Dirck van Renen, hoe hy met
"ſijne Vyanden was verſoent in 't eynde ſeyde deſe Maget Geertruyt, ſiet
"gy ſult ſien dat deſe meeſter Dirck van ſyne vianden verſlegen ſal worden.
"Doe ſeyde Heer Claes hoe ſoude dat geſchieden, want hy doch met ſyne
"vianden verſoent is. Ick ſegge u voerwaer ſprack ſy, het ſal haeſt, alſoo ick
"u voorſeyt hebbe, geſchien. Het is een weynich tijdts daer na gevallen dat
"die voorſeyde Meeſter Dirck gaende uytter poorte van Delft gekomen is
"onder ſyne Vianden die hem alſo wreedelijck en ongenadigh dootſloegen,
"datmen de ſtucken ſijns Lichaems opnam ende vergaderdeſe in een man-
"de, ende brochtſe tot ſynen huyſe, ende veel meer andere wonderlieke
"ſaken ende dingen die deſe Maget voorſeyde ende alſo geſchiede die te
"langh waren te ſchryven, als haer leven ende legende dat breder uytwijſt.
"Als nu deſe Maget Suſter Geertruyt lange tijt van Iaren op dat Bagynhof
"in grooter ende ſtrenger penetencien ende ſoeticheyt des ſcouwenden le-
"vens hadde gheleeft, is die tijdt ghekomen dat ſy van deſer Werelt ſoude
"ſceyden, ende mit haren Bruydegom ewelick vereenicht ſoude worden
"daer ſy dickwils ſoetelic of plach te ſpreeken ende te dencken. Soe heeft
"ſy haer daer toe geſchict mit grooter inwendiger devocien om te ontfangen
"de Heylige Sakramenten der kercken, ende berecht weſende ſprack ſy tot
"haer mede Suſteren, mijn lieve kinderen ende ſuſteren, ick wil t' huys
"daer die ander op ſeyden, meynende dat ſy uyt kranckheyt van hoofde ſprac,
"lieve ſuſter ghy zyt t' huys, neen ſprack ſy, ic en ben niet t' huys, maer
"daerwil ick weſen daer die ſtraten ende poorten blinckende zijn als ſuyver
"klaer gout. Daer na heeft ſy haren geeſt in die handen Godes bevolen ende
"ruſtede ſoetelick in vreden. Ende die vingeren haerer handen ſchenen te
"weſen wit als klaer elpen benen, ende haer aenſchyn ſchoon blinckende
"als Criſtal, ende ſy ſtierf in 't Iaer ons Heeren M. iij^c. ende lviij. opten
"heyligen drie Koningen dach, ende ſy worde ootmoedelicken begraven
"buten die doere vanden Kercke toerne vanden ouder Kercken aen die
"Zuyt-zyde, want die Bagynen doe noch geen Kerck noch Kerckhof en
"hadden.

Doch in de legende der heiligen door pater *H. Rosweydus* uitgegeeven, word haar leven noch veel wydloopiger opgehaalt, en hoewel zy noit door eenige kanonizatie van den paus op de reye der heiligen is geſtelt, zoo word zy in de gemelde legende op dezelve gevoegt, en met den naam van *heilige* vereerd. Aldaar werd ons verhaald hoe zy den bynaam *van Ooſten* zou gekreegen hebben, te weeten, door een geeſtelyk liedeken dat zy dagelyks placht te zingen, en waar in het woord *Ooſten* dikwils in vermeld wierd. Daar by weet ons de legende ook te vertellen, dat zy met de geeſt van voorzegginge begaaft was, 't welk in de kronyk van Holland zoo net niet verhaald word. Eenige van deze voorzeggingen waren deze ſtad byzonder rakende; eerſtelyk wanneer zy in het begin van dien droevigen binnenlantſchen oorlog van Hoeks en Cabeliaaus, en in het iaar 1351, als de keizerinne Margareta dien bloedigen ſlag tegens haar zoon Willem op de Maze leverde; toen die van Delft de party van hartog Willem voorſtonden, en hun meer als miſſchien billyk was in dezen twiſt hadden geſtoken. Zynde op dien tyd met haare medezuſters in haar vierig gebed in de kerk, maande

zy

zy de zusters nochmaal aan dat zy zouden bidden: *want als nu* (zeide zy) *wordt den slach geleverd op de Maze, ende het is tyd om te bidden*; en een weinig tyds daar naar als den slag was gedaan, heeft zy tot haare meedezusters gezegt: *Laat ons den Heere loven, want de onzen hebben de victorie.* Ook zou zy eenige voorwetenschap van de aanstaande belegering van Delft gehad hebben: want op zekeren tyd haar biechtvader *Nicolaas van Hodenpyl* een huis in de stad Delft willende koopen, heeft zy het zelve hem afgeraden, zeggende, dat hy in korten tyd de huizen beter koop zou krygen, het welke aldus gebeurde, dewyl de stad belegert en overwonnen wierd, op welke tyd deze *Geertruid van Oosten* overleden is, doch de groote kronyk en de legende verscheelen een iaar wegens haar sterfdag: want de kronykschryvers getuigen eenparig, dat de belegeringe haar begin nam in den iare 1395, des maandaags na middenvaste. Dan verhaald de legende ook op wat tyd en wyze zy de h. vyf wonden ontfangen heeft: *Geertruyt hadde dese wonden ontfangen in 't iaar* 1340. [*en heeft daarna noch* 18 *iaren geleeft, maar zeer kranck van lichaam, alzoo dat zy ter kerke gaande, twee of driewerf gedwongen was te rusten.* Hier voor op de nieuwe kerk heeft den lezer ook gehoort, dat deze Geertruyt van Oosten de wonderlyke verschyninge van de nieuwe kerk heeft gezien. Ik zie niet dat het de moeite waard is andere kleinigheden van haar te verhalen, alleen moet ik wegens de 5 wonden iets aanmerken, dat veele lezers niet mishagen zal.

Onze Geertruid van Oosten zou dan zoo wel als den h. *Franciscus* de teekenen van Christus 5 wonden in haar lighaam ontfangen hebben. Veel dingen voor of tegen deze 5 wonden te zeggen, weet ik niet of wel geraadzaam is; ik zal slegts uit den geleerden *Baillet prologemens sur les vies des saints* aanmerken, dat de tekenen der 5 wonden, welke s^t^. *Franciscus* allereerst ontfangen heeft, zeer vruchtbaar zyn geweest, dat is, veel diergelyke tekenen van de 5 wonden voortgebragt hebben. Die tekenen van s^t^. Franciscus maakten zoo veel geruchts, en de geheele wereld stond 'er zoo over verbaast, dat hem alleen die glorie van dat wonder alleen niet gegunt kon worden. *Catharina van Senen*, *Geertruid van Oosten*, ia de h. apostel *Paulus* zelf, wierden in hunne schilderyen met zodanige tekenen verbeeld. Dit stont de paters Franciscanen niet te lyden, en onder paus *Sixtus IV*, die uit de ordre der minnebroederen tot de pausselyke waardigheit opgeklommen was, hebben zy de kans schoon gehad, om alle die heiligen met hunne vyf wonden uit te monsteren.

De gemelde paus heeft door verscheide brieven, en op straffe van den ban, ernstelyk geboden, dat zich niemant zou verstouten eenige santen of santinnen, buiten verlof van den apostolischen stoel, met de 5 wonden af te beelden, dan s^t^. *Franciskus* alleen. Men zou noch al verscheide persoonen konnen optellen, die na het verhaal der schryvers, al meede de 5 wonden gedragen hebben, want het geraakte in de mode. Het is met de tekenen van de 5 wonden gegaan, gelyk het in de eerste kruistocht met de tekenen van 't h. kruis ging. Men weet met welke eene schielyke drift de menschen bevangen wierden, om 't h. land te gaan veroveren; welke drift voor een goddelyke beweginge wierd aangezien: zag men iets zeldzaams in de lucht, scheenen de wolken, gelyk meer geschiet, een leger van soldaten, een gevecht, en het teken van 't kruis te vertoonen, dat waren altemaal bovennatuurlyke zeldzaamheden. De menschen die zich aangaven om mede ter kruisvaart te trekken, droegen het teken des kruis op hunne

kleederen, van verscheide koleuren; doch zulke kruistekenen op zyn klederen te dragen scheen eindelyk niet genoeg, dewyl 'er onder de kruisvaarders verscheide gevonden wierden die zulke kenmerken op hun naakte lichaam droegen, dat doen noch zoo veel te meer te verwonderen was, doch op wat manier deze kruissen op de naakte lighamen, op de armen, ja in het aangezicht quamen, zal den lezer zelfs zeer licht begrypen, echter wil ik niet zeggen dat zulks omtrent onze Geertruid van Oosten is gebeurt. Die hier over meer wil lezen, leze de oudheden en gestichten van Delft en Delfland, bladz. 483 en volgende.

Verzoek van den Heere Otto van Egmond, om de huysinge van den Pater van 't Bagynen-Hof.

Den 27. Augusti 1574.

Op het versoek van den Heere Otto van Egmond, Heere van Kenenburch, dat hem gegunt soude mogen werden de huysinge van den Paeter van het Bagynen-hof tot Delf, vacerende by het overlyden van Engelbrecht Cornelisz van Maesland, is geappostilleert,

De Staten accorderen den Suppliant syn versoek, voor so veel in hun is, ten ware die van Delf eenige redenen ter contrarie hadden, daervan sy de voorsz Staten eerstdaegs zullen adverteren.

Dus raken wy aan 't einde der geestelyke gestichten die binnen de vesten der stad gelegen hebben, welke zoo in getal als deftigheid naulyks voor eene stad in Holland behoeven te wyken, waar uit men de liefde en zucht tot den godtsdienst der oude Delvenaren genoegzaam kan besluiten, benevens hunne mildadigheid, dewyl zy dagelyks een groot getal van monniken en nonnen heerlyk onderhielden, behalven een menigte der geestelyken van beide de parochiekerken. Eindelyk vinde ik noch in een brief van den iare 1475 vermeld een *S. Marthyns Huys*, en in een brief van den iaare 1518, een s[t]. *Marthaes huys*, doch waar deze huizen hebben gestaan, of door wie die zyn bewoont, is my nooit gebleken; alleen ontdek ik uit de gemelde brieven, dat 'er bestierders dezer huizen waren, waarom ik voor het waarschynlykste zoude oordelen dat dit huizen zyn geweest die voor eenige arme menschen geschikt zyn, waar van het eene door eenen *Marthyn*, en het andere door eene *Martha* hier toe misschien zal gebout zyn, of ten minsten ter eere dezer heiligen zal zyn opgerecht.

Ik heb my in de verhandeling dezer geestelyke gebouwen het voorbeelt des braven en oudheidkundigen heers van Bleiswyk in zyne beschryving van Delft voorgesteld. En alhoewel ik nu en dan dezen begaafden letterheld heb tegensproken hebbe ik altyt de zyde der beleeftheit en bescheidenheit gekozen, want de waarheit, die somwyl yder een niet even bevallig aanlacht, wil wel verdedigt zyn. Daarenboven zal een opmerkent lezer ligt beseffen, dat ik deze beschryving van Delft merkelyk heb vermeerdert, en met verscheide echte gedenkstukken heb opgehemelt, waar door deze stad klaarder in 't licht word geheven; welke byvoegselen buiten twyffel het oog des voortreffelyken burgemeesters van Bleiswyk niet zouden mishagen, ingeval hy noch leefde; gelyk ik hope en vertrouwe dat zyne weledele familie, alle lieden van den eersten rang, daar hun genoegen en goedkeuring aan mogen geven.

VII. HOOFTSTUK.

Van 't verval der zeden in de kloosters, waar van de pracht en overdaat worteloorzaak waren; des verkozen zich sommige eene strenge armoede, die zy kort daar na, moe wordende, in een vierige begeerte tot den rykdom verwisselde, die zoo ver ging dat zy hunnen naasten van 't zyne beroofde. Vreemde nachtgezichten moesten dezen gelthonger voeden. Alles stond de geestelykheit vry, dewyl hunne gewyde gebouwen hen tot vryplaatsen dienden. Klachte wegens hunne godloosheden aan den grave van Hollant, en bisschop van Utrecht, die op hun buitensporigheden ordre stelden. Van 't wangedrag der klerken. K. Konstantyn en andere zyn in veel kerkgevallen te pryzen, in sommige te laken. De pracht, en kostelyke geschenken aan de kerken vertoont. Nederlant mogt voorheen op meer dan vyf hondert kloosters roemen die alle zeer ryk waren. Verscheide redenen waarom de geestelyken schattingvry gerekent worden. Het ongeregelde leven der geestelykheit bevorderde de reformatie, welke ook door de armoede der Grooten wierd voortgezet. De behoeftige edelluiden zagen met weerzin dat de goederen hunner ouders door gemeen volk misbruikt wierden. Onder schyn van godtsdienst begaven zich veelen in kloosters. 't Slecht gedrag der geestelyken, en de heerschzucht van koning Philips brachten alles in d'uitterste verwarring. 't Gelustte die vorst ook om nieuwe bisdommen op te rechten, en onderzoek te doen by d'ingezetenen dezer landen om de ketters te straffen, en hunne goederen aan te slaan. Hy stelde ook zware lasten en schattingen op; 't welk gelegenheid gaf om hem en de snoode geestelykheit, die ook in hun moetwil voortgingen, te dwarsbomen. Men verwekt oproer onder 't volk, waar van zich de rederykers met vrucht bedienen, en door dit middel de hervorming merkelyk bevorderen. De kerken kloosterplundering beschreven, die wegens de wanordre en woede by veel brave mannen misprezen word. De gereformeerden en die van de Augsburgsche belydenis trachten zich van de beeldstormery te zuiveren. De onbesuisde kerkschennis was van een slecht gevolg. Ook was men bekommert om den moetwil te straffen, die daarna door den prins gestilt wierd. Luttel tyd naar deze kalmte sloeg men 't prinselyk bevel weder in den wind, en viel aan 't muiten. De predikanten stookten 't volk tegens de Roomsche geestelykheid aan. Vele brave luiden, 't roer der regering toevertrout, geraakten, door den yver der hervormers in de ly. Keizer Karel benevens zyn zoon Philips kantten zich tegen de verandering van den godtsdienst. In 't begin der reformatie predikte men eerst in bosschen en velden, en men verscheen nimmer dan gewapent onder 't gehoor der evangelileer. De nette tyt wanneer men voor d'eerste maal in de nieuwe Kerk te Delft, den hervormden godtsdienst pleegde, benevens een lyst der predikanten tot dezen tyd vertoond.

TOt dus verre hebben ons de kerken en kloosters bezig gehouden; nu zouden, wy in diepe stilte nedergezeten, het oog van ons vernuft konnen laten weiden over het verval der zeden van de Roomsche geestelykheid, en zien of wy hare snode kunstenaryen en slinxsen levenswandel, het spoor des heeren van Bleiswyk volgende, wat klaarder in den dag konnen zetten.

Van 't verval der zeden in de kloosters.

Dat de geestelyken hun snedig verstand misbruikten om de waarheid in 't aangezicht te vliegen, de leugen op den troon te heffen, hun gezag alom hoog wisten op te vyzelen, en hunne kloosters met onnoemelyke schatten verrykten, heeft ons de zoo evengenoemde van Bleiswyk als in een tafereel niet onbevallig afgemaalt. In zoo verre dat de vorsten of graven dezer landen gedrongen wierden verscheide ordonnantien of plakkaten ter inbindinge van dezelve uittegeeven, maar dewyl de bedorventheid tot in de beenderen was doorgedrongen, en de geestelykheid meest al van den hoofde tot de voeten toe daar meede besmet was, deeden deze bevelschriften weinig vrucht, en wierden door looze listen genoegzaam ontzenuwt en te leur gesteld, zoo dat 'er een kragtiger tegenmiddel noodig was. Waar op de reformatie het hooft begon te verheffen, die met zulken kragt doordrong dat den moetwil dezer geestelykheid wel haast gebreidelt wierd, en den hemel der nederlandsche kerk zich van deze valsche dwaalsterren gezwint gevaagt zag, want nergens vonden deze ongehoorzame goet verblyf, hunne kloosters wierden zelf onveilig, en hunne vergaarde goederen geplundert, en zy zelfs te vuur en te zwaard vervolgd en ten lande uitgedreeven.

Dat de kloostertucht in deze landen al van den iare 1300 en daar omtrent zeer is vervallen, en bynaar te niete gegaan was, hebben wy flus op de instellinge van s^t^. Agathaas en Barberaas klooster, zelfs uit den mond en pen van de 8. pater van s^t^. Barberaas konvent gehoort, die zich aldus uitdrukte: *Omtrent het iaar ons Heeren* 1380, *als die devotie hier in Hollant zeer verslapt en verlopen was, soo datter weynich Conventen in Hollant waren daer men eenich regiment hilt of reformatie enz.* Dit is de getuigenis van een nonnepater der stad Delft zelfs, die myns bedunkens niet gewraakt kan worden; doch of sommige domme yveraars aan 't woord dezes leeraars geen geloof wilde geeven, zal ik hun een bul van paus *Gregorius* XII, van den iaare 1408, opleveren, en dewyl de pausselyke bullen by den meesten hoop der Roomsgezinden tegenwoordig geloofwaardiger zyn als Godts h. woort, denk ik dat die het werk voldingen zal. Deze paus dan gehoord hebbende den godloozen handel en wandel van de benediktyner monniken en nonnen in Vriesland, doed in zyne bulle 'er dit verhaal van: ia wierd het van geen paus zelfs gedaan, men zou het qualyk konnen geloven, en men zou een byzonder schryver, zulks verhalende, voor een godlooze lasteraar en quaatspreeker der geestelykheid houden. De bul luid aldus:

"GRegorius enz. wenscht zijnen beminden zoone, *Aylardus Foccoms* "(*Foccoos zoon*) geweezen Abt over de kloosters van de H. H. *Pe*"*trus* en *Paulus* te Veltwerde, van S. *Benedictus* Order, onder 't Bisdom "van Munster, alle heil en zegen. De zorg der regeeringe, die wy aan"vaart hebben, vermaant ons, en ons Pausselijk gezag wekt ons op, om "voor den welstand van de religieuze plaatzen en persoonen te waaken: "gelijk wy ook gaarne hunne nootdruftigheden te gemoet koomen, hunne "schade tegengaan, en hunne voordeelen behartigen: op dat men, terwij"le dat zy onder de volheit van de Apostolissche gunst en genade rusten, "des te gemakkelijker heilzaame vruchten en loffelijke voorbeelden uyt "(hun gedrag) zouw konnen trekken. Van gelijken zijn wy bezorgd om "tot vermeerdering van den Goddelijken lof, en tot beter bevordering van "de zaligheit der menschen, de doornen en distelen van de quaaddoenders "uyt te roeyen; in hunne plaatze godvruchtige plantzoenen te zetten; en "de

"de vruchten aldus beter voort te queeken. Ons is ter ooren gekoomen "dat 'er in de oorden van Vriesland twee en twintig kloofters van S. *Benedictus* Order ftaan, die ten deele onder het Bisdom van Bremen, ten deele onder dat van Munfter en van Utrecht behooren: in welke kloofters "van ouds, te weten als ze eerft geflicht waren, en noch langen tijd daar "na, alleenlijk Nonnen van de gemelde Order plagten te woonen. Maar "by verloop van tijden is 't gebeurt dat 'er ook Mansperfoonen van dezelfde Profeffi by de Nonnen van de gemelde kloofters, op wat wyze "dat het dan zy, in groot getal gewoont hebben; gelyk zy daar noch "tegenwoordig woonen: zoodanig dat tegenwoordig elf van die kloofters geregeert worden door Abten, twee door Priors, en negen door *Paters. In welke kloofters alle godsdienftigheit, mitsgaders de onderhouding van den regel, en de vreeze Gods, fchier ganfch en al te niet gegaan is; de onkuysheit en bedorvendheit des vleefchs tuffchen de gemelde Mansperfoonen en Nonnen, en veele andere zonden, ongeregeldheden, en fouten, die 't fchande zoude zijn te noemen, overal de overhand "genomen hebben; en 'er van dag tot dag noch meer aangroeyen, en in "haar volle kracht zijn.

"Want 't is zoo gelegen dat de Monniken, de Leekebroeders, en de "gemelde Nonnen, in de voornoemde kloofters by malkander woonen; ja "dat in fommige van die kloofters, dewelke hunne Prelaaten verlooren "hebben, in de plaatze van die afgeftorvene Prelaaten, dikwils menfchen "van den weereldfchen ftaat en 't weereldfch leven aangenomen worden; "dewelke, als ze in de weereld waren, een onkuys leven geleidt hadden. "Zulke menfchen, die in de kloofterlijke regels van de gemelde Order "ganfch onkundig zijn, fteeken zich in de regeering van die kloofters zonder 't gezag en de toeftemmingen van den Apoftoliffchen Stoel: zoo dat "zy daar ook met eene groote roekeloosheit zich zelven den tytel van Prelaat aanmatigen. En daar zy uyt den weereldfchen ftaat genomen zijn, "zoo is het datze hunne byzitten of boelen, die ze in de weereld plagten "te houden, en daar by de kinderen, die ze met die boelen gewonnen hadden, ook in de kloofters brengen; en die kinderen daar opentlijk houden "en opvoeden, even gelyk ze in de weereld gedaan hadden. En zy ontzien zich niet, zonder over zoo een gruweldaad boete gepleegt te hebben de Mis te doen, en andere kerkdienften te verrichten.

"En wat de Nonnen belangt; die gaan zoo dikwils als 't haar gelegen "koomt buiten haare kloofters; om daar weereldfche gaftmaalen by te woonen, en haare vrienden en bekenden te bezoeken; en komen weder in haare "kloofters: 't welk daar door gefchiedt, om dat ze niet in een altydduurende en behoorlijke opfluitinge gehouden worden.

"Maar voor al, 't geen ook te verfoeyen is, gaan ze in den Oegfttijd met "de Leekebroederen uyt haare kloofters, om het koorn en 't hooy in te zamelen: wanneer zy, zoo lang als den Ooegft duurt, veele dagen op de "velden, en in de beemden en weiden, onnuttelyk en op een oneerbaare "wyze doorbrengen.

"Hier koomt by, dat veele van die Nonnen met haare Prelaten; en met "de Monnikken en *Konverfen*, hoereeren, en in de gemelde kloofters verfcheidene zoonen en dochters baaren; die ze by gemelde Prelaten, Monnikken, en Leekebroeders, op een hoerachtige en heiligfchendige wyze

 ge-

* Voor Paters ftaat in 't Latyn Papatum: dat geen goeden zin kan maken. Aan de kant ftaat aangetekent, forte, Patres; miffchien Paters of Vaders.

"gewonnen hadden. Dan maaken ze, en beſtellen 't ſomwylen zoo, dat "zulke zoonen tot Monnikken van die kloosters aangenomen worden; en "de dochters tot Nonnen. En, 't geen deerlijk is, ſommigen van die Non-"nen, alle moederlijke liefde vergeetende, en 't eene quaad op het ander "ſtapelende, brengen haare vrucht ſomwylen om 't leven, of dooden haa-"re kinderen zoo ras als ze gebooren zijn; en pleegen tegen dezelve zeer "groote wreedheden: hebbende alle vreeze Gods ter zyde geſtelt. Zoo-"danig dat zulke Nonnen, die diergelijke dingen bedrijven, indien ze "weereldlijke perſoonen waren, voor hare onmenſchelijke ſchelmſtukken, "volgens de weereldlijke wetten, tot eene zeer wreede dood zouden ver-"weezen worden.

"Daarenboven, ſchier alle Nonnen, als of ieder de dienſtmaagd of huis-"vrouw van iemand der gemelde Monnikken of Lekebroederen ware, maa-"ken de bedden van gemelde Monnikken en Lekebroeders; waſſchen hun-"ne hoofden en klederen; kooken voor hen lekkere ſpijs: en brengen zeer "dikwils met dezelve Monnikken en Lekebroederen ganſche dagen en nach-"ten in ſlemperyen en dronkenſchappen over: waar door de onkuysheit en "begeerlijkheit des vleeſchs vieriger word, en geweldiger brandt.

"Onder dezelve perſoonen gaan meer andere zeer zwaare en uytſpoori-"ge onordentlijkheden om; ter oorzake dat de gemelde ongebondendhe-"den doorgaans niet onderzocht worden, en dus ongeſtraft blijven. Want "de Biſſchoppen of Ordinariſſen van die plaatzen zijn van een anderen "landtaard en tale; en zijn miſſchien in hunne oorden en Bisdommen met "andere zaken bezet of beezig: waar door het geſchiedt dat ze hunnen pligt, "van de gemelde kloosters te bezigtigen, in eigen perſoon niet waarneemen; "en van ongeheuggelijken tijde niet waargenomen hebben: 't welk veele "perykelen der zielen, en meer andere groote gevaaren in die kloosters, en "daar by veele verergerniſſen onder het volk van die geweſten veroorzaakt "heeft, en noch dagelijks veroorzaakt. Dit is de reden ook dat veele A-"delijke en eerbaare jonkvrouwen van dezelfde geweſten, dewelken uyt "godvruchtigheit en om haare zielen aan Godt op te draagen gaarne het "Religieus leven zouden aanneemen, en zich zelve door geloſte aan zoo "een leven verbinden, om dat ze zoo veele vuiligheden en zoo veel quaads "in die kloosters zien geſchieden, in de weereld blijven: vreezende dat "zy, indien ze zich aan 't kloosterlijke leven verbonden, eindelijk ook tot "den val mogten koomen, en door de Prelaaten, Monnikken, en Konver-"ſen van de gemelde kloosters, bedorven worden.

"Hierom is het dat wy, dewijl ons daar aangelegen is, en die een groo-"te zucht voor een ieders zaligheit hebben; willende deeze ziekte, zoo "veel als de Allerhoogſte verleenen zal, door bequaame middelen genee-"zen; en daar by begeerende dat de voornoemde kloosters, door het uyt-"roeyen van diergelijke doornen en diſtelen, voortaan heilzamelijk en ge-"lukkiglijk beſtiert worden; dat wy, zeggen wy, op uwe behendigheit "en vroomigheit ten volle in den Heere betrouwende, u door den inhoud "dezes voor den tijd van de vijf naaſtvolgende jaaren tot Bezigtiger over "de gemelde kloosters aanſtellen, en als zoodanig bemagtigen; behoudens "in alles ons rechtsgebied, en dat van onze nazaaten, de Roomſche Pau-"zen. Wy geeven u dan volkome en volſlage magt om eenmaal, meer-"malen, en zoo dikwils als gy 't oorbaar zult oordeelen, (met den raad "nochtans en ten overſtaan van eenige Godvreezende perſoonen uyt de-

"zelve

„ zelve Order, in de inzettingen van hunne Order ervaren, en die gy zult
„ goed vinden daar toe te verkiezen) het ampt van Bezigtiger in de voor-
„ noemde kloosters te werk te stellen; en omtrent den staat van de Pre-
„ laaten, Monnikken, Nonnen, en Lekebroeders voornoemd, mitsga-
„ ders omtrent het onderhouden van den regel in de gemelde kloosters,
„ behoorlijk onderzoek te doen. Vorders, om dezelve kloosters, zoo
„ in de hoofden als in de leden, en zoo wel in geestelyke als weereldly-
„ ke zaken, te bezigtigen: en om 'er alles 't gene gy zien zult dat her-
„ vormt moet worden te hervormen; 't gene verbetert moet worden te
„ verbeteren; en 't gene gestraft moet worden te straffen: alles volgens de
„ inzettingen van de gemelde Order, en de ordonnantzien der Pauzen:
„ en wyders, om'er uit te roeyen, te planten; en met zulke Prelaaten,
„ Monniken, Nonnen, en Lekebroeders, die misschien met Simony in
„ 't klooster gekomen zyn, te *dispenseeren*: noch vorder, om een pro-
„ vinciaal Kappittel van gemelde Order, zoo meenigmaal als gy zulks
„ goed zult vinden, in die gewesten te beroepen; en zoodanige ondeu-
„ gende, onachtzame, of onnutte Prelaaten, volgens de hoedanigheit
„ der ongeregeldheden die ze bedreeven hebben, zonder eenig geraas
„ van 't gerecht, van hunne bedieningen tenemaal af te zetten; en ande-
„ ren, die'er nut en bequaam toe zyn, in hunne plaatzen aan te stellen.
„ Eindelyk, om alles en ieder in 't byzonder te doen, te beschikken, en te
„ bestellen; zoo als het in de provinciaale vergaderingen der gemelde
„ Order, indien ze in die gewesten gehouden wierden, om het derde jaar
„ volgens de zelve instellingen zouw konnen en moeten gedaan wor-
„ den.

Had de heer van Bleiswyk omtrent dit stuk zulke bewyzen gehad, hoe zou hy uitgevaren, en hunnen handel ten toon gestelt hebben? Doch zoo eenige mochten zeggen dit was in Vriesland, en raakten de Benediktyner monniken en nonnen; maar ik zeg dat het in Holland met de monniken en nonnen niet beter gestelt was en zoo die luiden belust zyn daar een proef van te zien, zullen wy de klachten van eenige priors of paters van het reguliere klooster te Leiderdorp te berde brengen. Hoor dan hoe de prior *Willem Vornken* en *Johan van Broekhuisen*, het leven der monniken aldaar beschryven:

Om dit klooster in de kloosterlyke tucht op te queeken, zegt de gemelde Kronyk, en ook voor het tydelyke te zorgen, is onze broeder Willem Vornken *tot Prior gekozen. Als dezelve niet langer als een jaar in eene vuurige godvruchtigheit en de onderhoudinge van de kloosterlyke tucht, naar het voorschrift der order, met hen had verkeert; heeft hy, na dat hy zyne rekening gedaan had, zyn Priors-ampt neergeleit, en hen met de volgende woorden aangesproken:*

Gyl. ziet, allerliefste Broeders, dat het ul. en my niet langer dient by malkander te blyven; om dat wy in ons leven en gedrag niet over-een-koomen... Doet dan 't geen ul. nut en oorbaar is; en ik zal weder naar mijn huis keeren, daar ik van daan gekomen ben. De Heeré zy met ul. en geeve ul. goede voortgang in de tegenwoordige en toekomende goederen. *Daar op heeft hy zyn kistje genomen; en is weder naar Windesheim gekeert. Want hy zeide dat hunne zeden, wellusten, en gemakkelyk leven, met de vroomheit*

heit en vierigheit, daar hy naar trachte, niet konden over een komen: en daarom wilde hy, zonder vrucht te konnen doen, hun Overste niet langer blyven.

Eenige jaaren daar na, zegt dezelve Kronyk-schryver, hebben zy een anderen broeder van Windesheim, te weeten Johan van Broekhuizen, *die te Zoest gebooren en een sterk en godsdienstig man was, tot Prior verkoren. Deze Prior heeft het gemelde klooster, gelyk ook de Franciskaner-nonnen van den derden Regel, daar hy het opzicht over had, in eene uyterste strengheit en zeer goede tucht gehouden.*

Doch daar op is volgens † Boxhorn *eene zoo ongebonde levenswyze gevolgt, dat* Broekhuizen *van hen weggeloopen is. En 't is de waarheit dat de kloostertucht daar schandelyk vervallen is: 't welk genoegzaam af te neemen is uyt den volgenden brief; dewelke door* Dideryk Donk, *Kommissaris van 't Windesheimsche Kapittel, en* Johan Tongerlo, *Prior van Rugge, geschreeven is aan Pater* Jakob, *een Amsterdammer, en Prior van Heiloo.*

Erwaarde Vader: Wy hebben dezer dagen ons huis te Leiderdorp bezigtigt; en hebben het leven van de Monnikken schier ongeneesbaar gevonden; zoo verre dat, ten zy sommigen van hen verzonden werden, het gansch gedaan zal zyn met het gemelde konvent. En dewyl uw huis zeer weinige queekelingen heeft; zoo hebben wy achtervolgens het gezag 't welk wy bekleeden, goedgevonden dezen broeder Kornelis van der Goude *by dezelve queekelingen te voegen. Hy zal by ul. onder de tucht en gehoorzaamheit van uwe Eerwaarde woonen; en hy zal, zoo lang als hy by ul. woonen zal, de opsluiting onderhouden, even als de andere opgeslotene broeders: nochte hy zal ondertusschen eenige reis mogen doen, zonder ons uytdrukkelyk verlof. Doch ingevalle hy de paalen van zyne opsluitinge overtreeden, en eenige ongehoorzaamheit beweezen. een lelyk feit bedreeven, of verdagte gemeenzaamheit met vrouwsluiden gehouden mogt hebben; en eens vermaand zynde zich niet en betert; zult gy hem in den kerker (3) opsluiten; en zelfs, indien het noodig is, de wereldsche magt te hulp roepen. Ter bevestiginge en bekrachtiginge van van dit alles hebben wy onze naamen onder dezen brief geschreeven, daags voor Vrouwen Hemelvaart, in 't jaar 1569.*

Broeder *DIDERYK DONK*, Prior te Eemstein, Kommissaris van 't Windesheimsche Kapittel over de Regulieren van Holland.

Broeder *JOHAN TONGERLOO*, Prior van de Regulieren te Rugge, by den Briel.

Ik twyfele niet of den lezer zal door alle deze getuigenissen versterkt een recht denkbeelt van deze dingen kunnen vormen, ja zeker geleerd abt die omtrent den jare 1400. leefde, in my nu niet te binnen komt, gaf van de monniken van dien tyt deze getuigenisse: *De wereld is thans vol van kappe dragers, maar ledig van monniken. Onze eerste monnikken hadden donkere cellen of woonplaatsen maar in hunne herten waren zy verligt door gedurige overdenkinge en betragtinge van Godts H. woord; maar nu hebben onze monniken verligte cellen en kerken, maar hunne herten en gemoederen zyn donker en duister in de wetenschappen van Godts woord en in het betragten van allerhande deugden.* Uit welke woorden wy ligt konnen bemerken hoe 't verval der zeden in de kloosters is op de baan gekomen, waar in de godtvrucht zoo vurig en hevig pleeg te branden.

† In zyne Nederlandsche Historie.

Verscheide deftige mannen van den katholyken godsdienst, tonen ons noch al veel andere oorsaken aan, als den *H. Bernardus in zyne Apologia ad Guilelmum abbatem. Edmundus Martene in regulam s^t. Benedicti.* Wiens woorden by na op deze wys uitkomen. De pracht in de gebouwen en koren, de overdaad in spys en drank, de gemakkelykheit en zagtigheit in de kleedingen, de wereldsche zwier in den inboedel, en cieraden, worden ook al voorboden, ja als een begin, van 't vervallen der kloostertucht aangemerkt. De geestelyke meesters hebben al overlang geklaagt dat de pracht, zwier, en overdaad, den geest der verstervinge, en de liefde tot de armoede, in de monniken allengskens uitdooven; hier komt dan by dat die pracht der gebouwen, die lekkere tafel, en dat verder opgetelt is, de jonge gasten dikwils bekooren om het monniken kleed in zulk een klooster aan te neemen, daar zy het beter dan in hun ouders huis zullen hebben. Die dan met zulk een geest, en niet uit liefde van verstervinge en wereldsche ydelheeden te verlaten, in 't klooster gaan, daar heeft men doorgaans weinig goedts van te verwagten. Hier uit volgt gemeenlyk ook, dat zulke kloosters, daer 't zoo vol op van alles is, daar de kostelyke gebouwen ten hemel ryzen, zee en wouden voor den disch worden ledig gevangen, de hovaardy zich in allerhande ontleende schilderpluimen steekt, en de geestelyke staatzucht zegepraalt, dat zegge ik zulke abdyen het hooft boven andre kloosters uitsteken, en het zich d'uiterste eer rekenen, datze zoo veel aanzienelyke aanzoekers krygen, die zy zelf een reex van jaren agter aan laten lopen, op dat deze zich eindelyk van de voorspraak der adelyke perzonen en andre wereltgroten zouden bedienen om in hun konvent te mogen aangeschreven worden. Men ziet ook niet zelden dat hunne keure meest op d'aanzienelykste en rykste lieden vallen. 't is naau te geloven hoe veel gezwier en gewoel'er in zulke prachtige kloosters is, en hoe plechtig en statig de voorname mannen van de werelt deze geestlykheit komen aanlopen en raat vragen. Naau is d'eene zwarm der menschen wech of aanstonts staat'er weder een ander voor de deur; op dat ik hondert andre dingen verzwyge. Aldus redeneerden zulke deftige mannen, gelyk ik flus heb aangetekent. Hoe prachtig de meeste kloosters, niet alleen te Delft, maar door gansch Nederland zyn geweest, is in verscheide schriften na te speuren, en voor al uit de oudheden en gestichten over eenige jaren uitgegeven over alle de kerken en kloosters der VII. verenigde provincien; des is 't niet te verwonderen dat de meeste geestestelyke orders eer zy 100. jaren hadden bereikt, zeer ellendig van haren regel waren afgeweken.

De prachten overdaat waren de wortel oorzaak van 't verval.

De eerste instelders van de bedel orders hadden dit zeer wel gezien, zy weeten wel hoe moeylyk het was in 't midden van deze rykdommen zodanig het rechte spoor te houden, dat men noch te rechter of te slinkerzyde afweek; des kozen zy zich een geheelen anderen regel, namentlyk een allerstrengste armoede, zich op geen ding recht of eigendom aan te matigen, maar of van hun handen of van d'aalmoessen te leven; hier stont d'armoede in haar toppunt. Licht denkt men dat hier de kloostertucht in behoude haven was, maar neen, de goede zeden hielden'er niet langer stand als elders. Ja dat aanmerkelyk is, de armoede zelf, die dezelve tucht als tot een schoot zoude dienen, heeft gelegentheit tot verval van de zelve gegeeven; want die orders kreegen grooten toeloop, en waren

Des verkozen zich sommige eene strenge armoede

in korten tyt zeer vermeenigvuldigt. Men nam alles maar aan, wat aangenomen wilde wezen, zonder eens te denken waar mede zulk een volk van monniken de mont mê zoude worden opgehouden, hoe 't ging of niet, men zat altans met een groot getal monniken beladen; inkomsten, om van te leven, haddenze niet; het werken kon zoo veel niet opbrengen, en veele hadden'er geen zin in; dewyl zy meest in 't klooster gingen om in de wereld bevryt te zyn van 't werken. Met een woort men had aan alles gebrek, en men moest echter leven; doen begost men te zien hoe dienstig dat het geld was, in zoo verre dat men'er zyn hart en zinnen op begon te zetten.

Doch d'yzere armoede moe worden-de begon men 't gelt schier aan te bidden.

Doen begost men het geld, (gelyk dat groote licht van de order der franciscanen de kardinaal *Bonavontura* in zyn tweeden brief *ad Provincialis*, al klaagt,) met gretigheit te begeeren, met onvoorzigtigheit aan te neemen, en met noch grooter onvoorzigtigheit te behandelen. Toen begost het de *mode* te worden, klaagt hy verder, dat de minnebroeders of franciscaner monniken, om hunne lighamen wat goets te doen, met gantsche hoopen langs weegen en straaten liepen. Ja hy voegt'er by datze de menschen, daar zy by quamen, zeer lastig vielen, en datze met geen stichting, maar met onstichtinge der zielen overal van daan gingen. Overal drong men zich in de gunst van de groote en ryke heeren in, en zogt gemeenzaem met hun om te gaan. De minnebroeders en preekheeren, gelyk *Mattheus Paris* getuigt in den jaare 1235, *waren noch nauwelyks* 50. *jaaren in de wereld geweest. of zy waren reets de raadsluiden en boden der groote Heeren, ja de geheimschryvers van myn heer den Paus, waar in zy de gunst der menschen met al te grooten drift zochten te winnen.* Dan verhaalt hy verder, hoe den paus hun deze woorden met een bars wezen toegedient heeft: *wat is dit te zeggen, broeders; waar wil dit heenen? hebt gy lieden geen gelofte gedaan van een gewillige armoede; en dat gy ongescheoid en zonder aanzien na de dorpen, kasteelen, en afgelege plaatzen, zoo als godts werk het vereischen mocht, zoud reizen, om godts woord aldaar in alle ootmoedigheit te verkondigen? En bestaat gy lieden nu, in weerwil van de leenheeren, hunne woonplaatzen in bezit te neemen? Uw kloosterlyk leven schynt al ree den geest te geeven.*

En den even mensch van 't zyne te beroven.

Verders, onder den dekmantel van hunne armoede en nooddruftigheeden te hulpe te komen, hebben de bedelmonniken, met groote ontrustinge van de wereldlyke priesters, alle middelen in 't werk gestelt, om meester van de testamenten en begraaffenissen te worden, en wy hebben flus op het minnebroers klooster ook gezien, hoe de broeders aldaar naaulyks hadden post gevat, of aanstonts met den pastoor der parochi-kerken overhoop lagen, dat zekerlyk hier om ook zal geweest zyn. En de kardinaal *Bonavontura* klaagt hier al zoo ernstig over, als over 't voorgaande misbruyk, en 't ging hem aan 't hart, dat zyn order daar door by de gansche geestelykheit hatelyk geworden was.

Ik twyfele niet of den lezer zal hier genoeg uit zien wat de oorzaken zyn geweest van het verval der zeden onder de kloosterlieden, en ook onder de geestelyken van de Clergie: 't lust my nu niet verder in deze stoffe uit te weiden. De wyze Salomon had dubble reden om in zyn gebed de Godtheit te verzoeken, dat zy hem doch voor de ongevallen van al te overvloedigen rykdom of armoede wilde bewaren, wel wetende hoe

gevaar-

gevaarlyk deze twee ſtaaten waren om ze wel te beleeven. De bedelmonniken overleyden dag en nagt om op eene behendige wyze dit of dat uit te vinden om hunne kloosters te hulp te komen. De eene quam met nagt-gezigten voor den dag, en wiſt den onnooſelen man al wys te maken wat hy wilde, en dat beſt in hun kraam diende, zy wiſten ſchier al wat'er in 't vagevuur omging, wat zielen'er van die of geene familien in waren, wat die zielen van hunne vrinden verzogten tot verloſſinge of verligtinge van hunne pynen enz, en dit liep gemeenlyk uit op een party ziel-miſſen te laten leezen, kaarſen te offeren, hier of daar ter bedevaart te gaan enz. Gelyk zeker geleerd man daar een fraay geval van verhaald van den monnik *Hendrik Mande*: Doch van zulke gevallen zoude wy by'er dozynen konnen op leveren, indien die eenige betrekking tot ons werk hadden.

Men klopte met nachtgezichten de lieden 't gelt uit de zak.

Hier by hadden de geeſtelyken noch een byzonder voorrecht, dat hen in hunne boosheeden zeer wel te pas quam, te weeten, dat voor eerſt geen wereldlyken regter magt had om hun uit kloosters, kapellen, kerken, ja van de kerkhoven zelfs te mogen halen, hoe groote misdaden, ſchelmeryen, ja zelf doodſlagen zy zouden mogen gedaan hebben: want in de katholyke tyden wierden alle kerken, kloosters, kapellen en kerkhoven door den biſſchop gewydt, en dus waren het geheiligde plaatzen. Ja niet alleen was het den wereldſchen regter verboden om van zoodanige plaatzen geeſtelyke misdadigers te mogen grypen, maar zelfs geen andere wereldlyke perſoonen, ſchoon zy zich aan ſchelmeryen, dieveryen, en moorderyen mogten ſchuldig gemaakt hebben. Dit bragt, gelyk men wel denken kan den geeſtelyken een groot aanzien toe, en hunne kerken, kloosters en kerkhoven een groot voorregt. Het inzigt der kriſten vorſten, die de geeſtelyken eerſt deze vrydom gaven, was wel niet quaat, maar het misbruik dat daar van gemaakt wierd was ſchandelyk en godtloos: want dus ſtont alle godtloosheit vry, licht kon een ſchelm die imant verradelyk of andersſints wilde vermoorden, dan in een kerk, klooſter of kapel vlugten, of ten minſte op een der kerkhoven; daar mee ſtont den regter dan en keek en was de handen gebonden, dewyl hy niet vermogt zulke booswigten aan te vatten, voor en aleer hy verlof van den biſſchop kreeg, dat gemeenlyk geweygert wierd, of zoo het al toegeſtaan wierd, liep het dikwils weeken ja maanden aan, in welken tyt de geeſtelyken wel raad wiſten om zulke ſchelmen heimelyk wech te krygen, zoo dat het recht in dien tyt over deze booswichten te vergeefs zyn evenaar en zwaart vertoonde.

De boze geeſtelykheit wiert ſtout'er om dat hunner gewyde gebouwen tot vryplaatſen dienden.

Dusdanige vryplaatzen wierden *Montade* genoemt, en ſtrekte zich gemeenlyk 30. ſchreeden in 't rond buiten kerk, klooſter of kapel uit, de huizen die'er op ſtonden, en alles wat'er was, quam zoo een kapittel, kerk of klooſter toe, zie hier van *Anth. Matth. de fatis eccles.* pag: 73. zoo dat de ſchout niet alleen niemant in een kerk, klooſter of gewyde plaats mogt grypen, maar ook niet op deze vryplaats of *montade*. Dit had niet alleen te Utrecht plaats, maar doorgaans in alle plaatzen daar geeſtelyke geſtichten ſtonden. In een ordonnantie van *Lodewyk de ſtamelaar apud goldaſt. tom* 1. *Conſtit emp. p.* 207, ſtaat aldus. *Indien iemand in de kerk, of in* 30. *kerkelyke ſchreeden dewelke rondom de kerk zyn,*

of in de huizen aldaar ſtaande, gebroken is, en daar iets gerooft of genomen heeft, die heeft een heilig ſchendery begaan. Het is niet onwaarſchynlyk dat deze vryheden zich ſomwylen wat verder, ja tot een myl of 1000. ſchreeden toe, uitgeſtrekt hebben: want het ſchynt dat *banlecica, banni leciga*, 't welke doorgaans genomen word voor den rechtsban, en aldus genoemt is om dat den ban of 't rechts gebied zich een myle ver in 't ronde uitſtrekte, ook wel genomen is voor de genoemde vryeplaatze of montade. Doch brave mannen, en zelfs Roomsgezinde ſchryvers, hebben niet veel zin in deze vryplaatzen gehad, en voor al omtrent de geeſtelyken, wy zullen hier van *Guilelmus Neubrigenſis, lib.* 2. *Cap.* 16. eens hooren ſpreeken. *Terwyle dat de biſſchoppen* (zegt hy) *hun werk meer maken van de vrydommen en waardigheeden der kerkelyke perſoonen voor te ſtaan, als van hunne fouten te verbeteren en te beſnoejen; zoo meenen zy een goeden dienſt te doen aan godt en aan de kerke, als zy ondeugende geeſtelyke perſoonen, dewelke zy zelfs volgens hun ampt en naar de ſtrengheit der kerkelyke tucht niet begeeren te ſtraffen, tegen de openbare kaſtydinge noch beſchermen. Zoo hebben de rechters*, gelyk als dezelve ſchryver verhaald, *den koning aan gediend dat'er dikwils verſcheide dingen tegen de openbare tucht, te weeten dieveryen, roveryen, moorden, door kerkelyke perſoonen bedreven wierden, om dat de ſtrengheit van 't wereldlyke regtsgebied geen vat op hen konde hebben. Ja men zegt dat'er in konings byweezen verklaard is, dat'er in Engeland onder zyne regeeringe, meer als honderd moorden bedreven waren door kerkelyke perſoonen..... Hier door geſchiet het dat de geeſtelyke perſoonen nochte voor Godt wiens oordeel noch niet ſchynt te naken, nochte voor de menſchen die in macht geſteld zyn, eenige vrees hebben. Want de biſſchoppelyke zorg omtrent hen is zeer ſlap: en door het voorrecht van hun order zyn zy bevrydt van het wereldſch rechtgebied.*

Wierden'er door de geeſtelyken uit dien hoofden zoo veele gruwelyke ſchelmſtukken bedreeven, wat zullen dan niet al een deel andere godtvergeetene booswigten gedaan hebben, die op dusdanige plaatzen ook vry waren en niet gevat mogten worden. De hoeren en boeven naar 't ſchynt namen hier te Delft by nagt en ontyde hunne toevlugt tot deze plaatzen om hunne godtloosheeden onbeſchroomt te bedryven; want men vind in een oude keure der ſtad Delft van de 13. eeuwe, art. 222. dit volgende.

Voert en moeten geen Wiven, Ionckwiue, of Deernen op Kerckhoue, in Kercken, in Gaſthuſen of enighe Godshuſen, binnen der Stede ſlapen eten noch drincken, noch gheenrehande gheſelſchap hebben mit enighen Ballinghen, bi nachte noch bi daghe, ende zo wat Wijf Ionckwijf of Dierne dat dede, ende daer of betughet worde dat waer op haer rechter Oer, ten waer dat ſaec datſi den Balling alſo na waer van Maechſchip, of van Zwagerſcip, datſi ende die Balling gheen arbeit tſamen doen en zouden, ende dit ſel ſtaen ter Scepenen provinghe. En in de eeuwe 1400. deze keure vernieut werdende, wierd in plaets van de voorgemelde ſtraffe, deze geſtelt: *dat het wair op die boeten mitten Tairlinc te werpen hoe menich Iair dat zy uit die Stede vryhede weſen zullen, op een lit te verlieſen van hair Vingher vander rechter hant.* Hier toe behoort ook het elfde art. van de zelfde ordonnantie, en onder den zelfden titel *van Goedshuyſen en diergelycke*, waar by verboden wiert dat niemant, *'t ſy Manne perſonen of Vrouwe*

Vrouwe personen geene van de voorgenoemde ommegangh mogen houden, *mit eenige Ballinghen of die ghene die de vryheyt vander Kercken begeert, of ghebruyct by nachte of by daghe, op die boeten van twee pont te verbeuren, ende voirt te verbeteren by Scepenen, half den Heer, ende half diet anbrenget. Voert soe en sal geen Vrou persoen dese voirsz. personen eten of drincken mogen brengen, dan getroude Wyven, Moeder of Gesusteren by den voirsz boeten, ende een ygelic sal dit mogen bekueren die wil ende diet anbrenget sel terstont die Scout die helft vanden boeten up leggen.*

Deze vryplaatzen maakten de booswigten, als ook een deel ondeugende geestelyken zoo stout, dat de straaten en weegen voor eerlyke luiden onveilig wierden. De rechters van de steeden en plaatzen klaagden gedurig daar over, zoo aan den graaf van Holland, als aan den bisschop van Utrecht, dat zy niet in staat waren om de goede ingezeetenen te beschermen tegens zulke overgegeven booswigten, zoo dat men ten laatsten genootzaakt wierd met de geestelyken daar over in onderhandelinge te treeden; en al hoe wel deze de zaak niet zeer behartigden, en zelf tegen streefden, zag men die echter ten lesten onder bisschop *Rudolf van Diephout*, zoo verre gebragt, dat de gemelde bisschop deze ordonnantie des wegens door zyn bisdom heeft doen afkondigen, welke wy hier ook zullen laten volgen; zoo veel als die ons hier ter zaken diend. Klachte wegens hunne godloosheden aen den graef van Holant en Utregtsen Bisschop.

Item off yemant in eeniger misdaden ville, dye hy misdaen hadde, inder Kercke ofte opten Kerckhove ghinge, die die vryheyt vander Kercken nyet en soude moigen beschulden volcomelic nae beschreven Rechten, die misdadige sal onsen lieve geminde Heere die Hartoge van Bourgongen, Grave van Hollandt mogen doen nemen van den Kerckhoff, off wter Kercke, sonder die Kercke off Kerckhoff daarom te violeren, off interdict te wesen. Ooc meede soe en sall die vryheede van den Kercken nyet te bate comen den gheenen, die mitt ingesetter laige yement Dootsleege dat kenlick op hem geproeft waer, noch oock den gheenen dye van onsen lieven Heere den Hartoge voorsz, off vanden Gerechten in den Landen Heerlickheyt gebannen syn, om ondadelicke Feyten, alse misdaen hebben tieghens den Prince van den Lande, off tegens zynen Landen dat men hyeten mach Crimen lese Majestatis off anderen dye gelyke; mer onse lieve Heere dye Hertoge voorsz sall dye mogen doen nemen vanden Kercke off Kerckhove sonder die Kercke of Kercke of Kerckhove daer mede beslagen te wesen, off interdict te comen.

Hier op volgde in den jare 1448, een privilegie van Philips van Borgonie, graaf van Hollant, namentlyk dat den rechter van Delft alle ballingen die voor den tyt van hun bannissement weder binnen quamen, en hen toevlugt tot de gewyde plaatzen namen, daar vryelyk zouden mogen afhalen, om die ten overstaan van den bisschop geregtelyk naar verdiensten te straffen, zonder aanmerking te nemen op de plaats daar zy gevat waren. Noch is'er een oude keure van de 14. eeuwe waar by verboden word op een boete van 12. stuivers, dat geen jongens of kinderen eenig spel op het kerkhof mogte speelen. Ook wierd op een boete van 3. pont verboden dat niemand met eenig schiet geweer, 't zy boge of busse op het kerkhof mogt schieten, kaatsen of kolven, of eenige andere zaken doen daar men de glazen of timmeringe der kerken mede kost beschadigen: alle ouders waren verpligt daar van hunne kinderen te waarschouwen, zoo dezelve daar op agterhaald wierden moesten de ouders voor de kinderen betalen, en ingeval ze onmagtig waren wierden de Die hier ordre op stelde.

 kin-

kinderen te water en te brood gezet, en daarna ſtreng gegeeſſelt, tot een ſpiegel voor alle anderen enz. Daar was ook een keure, dat zoo wie zyn hond in de kerk liet loopen, 12 ſtuivers verbeurde. Ia niemand mogt een hond houden, ten zy hy een paard en zadel had dat 20 kroonen waardig was. Ook mogten 'er geen herbergen of kroegen omtrent de kerken gehouden worden, waar tegens deze ordonnantie werd gemaakt:

Anno xiiij^c. lxxx. vpten xiiij^en. dach in Novembri, ſoe hebben die Schout, Scepenen, Burghemeeſteren ende Raide der Stede van Delf, gekeurt ende doen gebieden, Dat niemandt wie hy ſy an beyder zyde vander Ouder Kercken, ende an beyder zyden vander Nieuwer Kercken, die ant Kerchof wonen, gheen Herberghe houden en zal, noch Bier, noch Wijn Tappen, noch vercopen, vp die boeten van drie pont te verbeuren, alſoe dicke ende menichweruen als hy dair bruckich in wair, ende voert te beteren by Scepenen.

't Wangedrag der klerken.

Meer diergelyke kleinigheeden zyn ten opzichte van deze ſtadt Delft hier en daar te vinden, maar dewyl zy van geen aanbelang zyn, gaan wy die voorby. 't Luſt my liever 't wangedrag van eenige klerken omtrent den iare 1398 alhier voorgevallen, te verhalen. De brief van hartog *Aalbert*, graaf van Holland, deswegens aan de regeerders der ſtad Delft geſchreven, zal ik hier byvoegen, op welken brief de heer *Boxhorn* ook in zyne Nederlandſche hiſtorie bladz. 132. deze aanmerking maakt: *Hoe ruw en ongebonden ontrent deſe tijdt geweeſt ſy het leven der Geeſtelijcke, allerhande baldadigheydt bedryvende, can oock hier uyt blycken, dat daer over de Vorſten genootſaeckt zyn geworden met ſonderlinge ernſt te voorſien. Onder de oude Brieven van de Stadt Delft wert noch eene bewaert van Hertoch Aelbrecht van Beyeren, Grave van Hollandt, gegeven, in welcke een ſonderlinge preuve van deſen is te vinden.*

AElbrecht by Göids genade Palens Gaave op ten Ryn, Hartoge in Beyeren Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vryeſlant, laten v weten onſen lieven ghetrouwen Schout, Schepenen, ende Raidt van Delft, dat wy verſtaen hebben dat dagelicx ſommige Geſellen gaen, ende wandelen opter Straten binnen onſer Steede van Delft, die onſedeliken leven, ende veel parlements ende onruſten maecken, aldaer vermetende hem Clercken te weſen, ende Clercken vryheden, ende Recht gebruycken willen, all iſt dat noch Cruyns, noch Clercklic Habijt en draghen, noch anders en leven als Clercken ſchuldigh ſyn te doen, dat ons in gheenre wijs en ſtaet te lijden. Waerom wy onſe voorſchreve Schout ontbieden, ende beuelen mitt ſonderlinge ernſte, dat alſulcke Geſellen voorſz tot allen tijden als ſy miſdoen, ende breukigh worden, aentaſt ende houden in onſe Vangeneſſe tot onſer behouff, ende der gheenre daer ſy ſchuldich ſyn voir te Recht te ſtaen, ende beuelen v alſoe ernſtelick, als wy mogen, onſen Schepenen, ende Raidt voorſz, dat onſen Schout voornoemt in byſtandich ende behulpich zyt, ende ſulcke miſdadig Geſellen voorſz mitt onſen Schout, ende den Prouiſoir van Delff-landt, alſoe helpt corrigeren als daer toe behoort, ende dattet hem ander luiden hoeden mogen, ende alſulck proffyt daer off comen ſall, dat ſal weſen halff totten Heeren behouff, daer ons onſe Schout off reeckenen ſall, ende halff totter Heeren behouff van Utrecht, dye dat ſchuldich zyn te hebben. Ende wairt dat ghy onſe Scheepenen, ende Raide voorſchreven hyer in verſinnende waert, dat willen wy an u houden, ende verhaelen, als an den genen, die ons van onſe Heerlickheden verminderen wilde. In oirconde deſen Bryeffe, ende onſen Zegele hyer op gedruct. Gegeven inden Hage t'Frydaechs nae Sinte Ponciaens

ciaens dach, int Iaer ons Heeren duysent dry hondert acht ende tnegentich, na den loop van onsen Hoove. Harum nostrarum testimonio literarum, datum Trajecti, Sub anno Domini M. tricentesimo nonagesimo nono, mensis Februarii die decimo nono.

Deze klerken waren gemeenlyk jonge perzoonen, die de eerste *wydzels* of *kruinscheering* ontfangen hadden, en volgens de kerkregels in een geestelyk gewaat moesten gaan, en zich bequaam maken tot den geestelyken staat. Doch vele van dezelve begaven zich in deze ordre om in alle voorvallen onder de vryheden derzelve te konnen schuilen, om dus, genoegzaam zonder straf, alle godtloosheit te bedryven, niets minder in den zin hebbende, als een geestelyk leven te beleven, onder welken dekmantel 'er veele boosheden en godloosheden begonnen te regeren: in zoo verre dat de straten en wegen voor eerlyke lieden onveilig wierden, alzoo men deze boosaarts meer vreesden als andere beruchte struikroovers, dewyl het wereldlyk recht over deze geen gezag had. Zoo dat de bisschoppen door de menigvuldige klagten en het vertoog van hunne boosheden dikwils bewogen wierden om den wereldlyken rechter te bemagtigen, om zulke boosaardige klerken te mogen vatten en in hegtenis neemen; maar gemeenlyk, ia altyd, met deze bepaling, dat zy geen recht over de zelven mogten oeffenen, maar gehouden waren die aan den geestelyken rechter over te leveren, by dewelke zy, onder belofte van beternis vry raakten. Hoe slecht hun gedrag te Leiden was, vertoont ons den brief van den Utrechtschen bisschop *Aarnout van Hoorn*, van den iare 1376, die in het tweede deel van het duitsche Batavia sacra te vinden is, en in de nieuwe beschryving der stad Leiden en Rhynland ook zal geplaast worden, alwaar men ziet dat den schout gemagtigt word om zoodanige booswigten te mogen vatten, en hen zelf, ingeval zy op gewyde plaatzen mogten komen te vlugten, vryelyk af te halen, dewyl zy 't genot der kerkelyke voorrechten door hun snoot wangedrag onwaardig waren. Ik mene dat ik ruim genoeg hebbe uitgeweit in de buitensporigheden dezer geestelyken, schoon 'er anders noch verscheide verfoeiselen overig waren daar zy zich voorheen mê besmet hebben, maar 't lust my niet dieper in dien modderpoel te roeren.

In de oude beschryving van Delft haalt den autheur noch veele zaken aan, waarin hy de gierigheid der geestelyken, en vooral die der kloosters, doorstrykt. Ook brengt hy verscheide ordonantien der graven van Holland by, waarin henlieden het erven en bezitten van vaste goederen verboden word; doch deze bevelen waren van geen vrucht, dewyl de diepe ingewortelde gewoonte om quaat te doen de meester speelde, en het zaat der goede zeden verstikte. 't Past een overheer ook vooral de gegeve wetten te bekrachtigen door zyn wandel, en zyne onderdanen op het pad der billikheid voor te treden, dewyl zy anders vaak oorzaak zyn, dat men uitroept, o tyden! o zeden!

Is het niet een bekende zaak dat de ouders die hunne kinderen door overvloedig geld de zakken vullen, zelfs oorzaak worden, dat zy daarnaar in alle broodronkentheid uitspatten, en in 't laatst nooit genoeg hebben, en de ouders zelfs arm en berooit maken? In zulke omstandigheden zyn de vermaningen en de lessen van luttel vrucht, want de gewoonte zingt de bovenzang.

K. Konstantyn en andere zyn in veel kerkgevallen te pryzen, ook in sommige te laken.

En lust het u deze zaak wat naaukeuriger behandelt te zien, wel aan, laat ons die vroeger ophalen. Wy zyn keizer *Konstantyn*, en meer koningen en vorsten, die het kristengeloof in de eerste eeuwe aangenomen hebben, en

het

het kriſtendom uit de zware vervolginge der heidenen hebben gered, eeuwiglyk dankbaarheid ſchuldig; maar gelyk zy aan de eene zyde der kerke veel voordeel toebrachten en haren wasdom begunſtigden, zoo viel de kerk aan de andere zyde ook in veele ongevallen, die haar tot heden toe zyn bygebleven. Onder de eerſte vervolgingen zat de gemeente van Kriſtus in druk, kerken en bedienaars hadden het ſober, trouwens zy begeerden de rykdommen niet, maar hunne voortreffelykheid beſtond alleen in hunnen oprechten en kriſtelyken wandel, de ziel was met allerlei pryswaardige eigenſchappen opgepronkt, 't lichaam ter naauwer noot gedekt voor de kou en ongemakken van de lucht; maar zoo ras deze befaamde wereldgroten het kriſtendom omhelsden, veranderde alles in een oogenblik; dat eerſt van hout was, blonk in 't kort van zilver en goud; de zielen, die in den godtsdienſt als brandende fakkels den ganſchen aardbodem verlichtede, wierden duiſter, en verloren haren eerſten aangenamen glans door al 't geflikker van deze logge bergmetalen. De heer *Fleury*, in zyn gulde boekie van de zeden der eerſte kriſtenen, leverd ons verſcheide ſchoone voorbeelden wegens de giften en geſchenken die den grooten *Konſtantyn* en zyne navolgers, Roomſche pauzen enz. aan de kerken hebben gegeven; zyt ge beluſt de waardy dezer goude en zilvere geſchenken, hier en daar vereerd, te horen, ik wil 'er wel eenige ſtaalties van te berde brengen. In de kerk van Lateranen te Romen was een zilver tabernakel, wegende 2025 pond, waar voor het beeld van den zaligmaker op een ſtoel zat, hoog 5 voeten, wegende 120 ponden. De beelden der 12 apoſtelen, ieder hoog 5 voeten, van 90 pond. Achter de tabernakel was noch een ander beeld van den zaligmaker 5 voeten hoog, zwaar 140 pond. Noch vier engelen ieder zwaar 115 pond. Dan waren 'er vier goude kroonkandelaren, ieder van 15 pont: en zeve zilvere outaren, ieder zwaar 200 pont. Noch 7 goude plateelen, ieder van 30 pond. 40 goude kelken, ieder van 1 pont. 500 zilvere kelken, ieder van 2 pont. 160 zilvere kandelaren, waar van 45 ſtuks ieder 30 pont woegen, de andere 20 pont.

Van de koſtelyke geſchenken aan de kerk vereert.

De doopvont was van azuurſteen, geheel met zilver bekleed, welk zilver woeg 3008 pont. Daarenboven hing 'er een goude lamp van 30 pond, in dewelke iaarlyks 200 pond balſem wierd verbrand, en noch veel meer goude en zilvere kerkſieraden; 't gewicht van 't goud was 678 ponden, en des zilvers 19673 ponden. Konſtantyn liet te Romen en op andere plaatſen noch 7 andere kerken bouwen, in welke kerken de geſchenken weder beliepen op 1359 marken goud, en op 12437 marken zilver, en hunne inkomſten bedroegen iaarlyks 17717 goude ſchellingen, behalven noch wel 16000 guldens voor den wierook. Indien ik in deze zee my dieper wilde begeven, zoude ik te ver zeilen. 't Is my genoeg aangetoont te hebben, hoe veel goud en koſtelykheden dezen keizer en anderen aan de kerken en kloosters verſtrekt heeft. Veelligt zal iemand zeggen, dat raakt Italien: 'k bekent; maar naar mate van den rykdom, ging het hier te lande niet veel beter: bezie de levens van onze eerſte graven, daar leeſt men ook al niet anders dan van het ryk maken der kloosters. De adelyke en aanzienlyke perſoonen van deze landen ſtreden om ſtryd tegens een om kerken en kloosters te ſtichten en te begiftigen, en in het oprechten van outaren en vikaryen, en de kerken met overvloedige rykdommen te verryken. Alleen in deze 7 vereenigde provincien zyn 'er over de 500 zoo mannen als vrouwenkloosters geweeſt, in dewelke ten allerminſten dagelyks tuſ-

In Nederland waren van ouds over de 500 kloosters.

ſchen

ſchen de 20 en 30 duizent perſoonen leefden. Reken nu het groot getal van kanonnikale en prieſters, en andere kerken, kapellen, enz. Dit zal zekerlyk met malkander meer als 40000 perſoonen uitmaken, die alle van genoegzamen voorraad en geld wel verzorgt waren, terwyl hunne meeſte goederen in landeryen en huizen beſtonden; wie zou niet dienen te denken, die dezen rykdom met een oneenzydig oordeel overweegt, dat ſchier al de ſchatten van Nederland in den ſchoot der geeſtelyken zyn uitgeſtort?

Maar konden onze graven hier niet in voorzien? neen, want zy hadden meeſt alle de ſtichtingen en geſchenken plechtelyk met hunne bezegelde brieven goedgekeurt en beveſtigt. Hoe genegen zy tot de klooſterlingen waren, is in onze beſchryving van Delfland zelfs te zien. Vlaardinge en Ouderſchie ſchonk men aan d'abdye van Egmont, Maasland aan de Duitſche ridderorder, en Pynaker aan de abdy van Koningsveld, diergelyke voorbeelden zyn 'er by dozynen, waarover den Utrechtſchen biſſchop Willem al in den iare 1064 klaagde.

In den iare 1458 gaf graaf *Philips*, bygenaamt de goede, met bezegelde brieven noch verlof aan het preekheeren klooſter te Rotterdam, te 'sGravenhage, en aan het nonnen klooſter der witte nonnen te Leiden, ook van de preekheeren order, om mede goederen te mogen erven gelyk andere wereldlyke perzoonen, dat een ſchadelyke zaak voor den lande was, dewyl de geeſtelykheit met 'er tyd alles magtig wierd, maar wanneer onze latere graven, door gedurigen oorlog afgemat, en de ſchatkiſten waren uitgeput, en gevolglyk van het land weinig konden trekken, overmits zy de geeſtelyke goederen zelfs ſchotvry hadden verklaard, kreeg men berouw, en zogt door deze en geene ordonnantie dit quaad voor te komen, maar 't was veel te laat, zy hadden reeds alles in bezit, en houden van geen overgeeven hoe ſterk het braak middel ook mag zyn: Het voorbeeld van *karel den Stouten*, graaf van Holland, geeft zulks genoegzaam te kennen; maar met wat recht of reden de geeſtelyken zich hier tegens verweeren, zal miſſchien weinige ter kenniſſe gekomen zyn, waarom ik de wezentlykſte gevallen zal hier verhalen.

Voor eerſt: zy leeren dat'er geene ongelden en belaſtingen gezet mogen worden op geeſtelyke goederen, ja ook niet op de erfgoederen der kerkelyke perzoonen, gelyk te zien is in *ſumma Dianæ verb. gabellæ*, en by meer andere aldaar bygebragt. Het zelve verſtaan zy van alle goederen, zonder onderzoek te doen hoe zy daar aan gekomen mogten zyn, 't zy by gifte, 't zy by uiterſte wille, by koop, by ruiling, enz. Zelfs mogen de geeſtelyken, gelyk die ſchryvers willen, niet van ter zyden en als door omwegen geſchat worden. En al had de vorſt eene wettige reden, zoo vermag hy echter de allerminſte pacht op geene zaak te zetten, om die in 't gemeen door de leeken en geeſtelyken te laten betaalen. En daarom mag de prys der eet waren, zonder de toeſtemminge van de geeſtelyken, of van den paus, al waar het noch zoo weinig, niet verhoogt worden. En als 't noodig waar de prys der eetwaren eenigzins te verhoogen, in zulken gevallen willen eenigen, als *Enriques apud Dian.*, dan eene byzondere winkel voor de geeſtelyken geopent hebben, daar zy de gemelde waren voor de oude prys zouden moogen koopen. Maar volgens andere, by den zelven *Diana* aangehaald, is dat noch niet genoeg; dewyl de geeſtelyken evenwel te veel bezwaard ſchynen, om dat ze dan gebonden zouden zyn aan eenen winkel, daar zy van rechts wegen overal te markt mogen gaan.

Rede waarom de geeſtelyken ſchattingvry gerekent worden.

Mmm Als

Als een wereldſch perzoon eenige goederen van geeſtelyken koopt, mag de vorſt, ſchryven zy, voor dat koopen, of dat kontrakt, geen ongelden invorderen; want een geeſtelyk perzoon zal zyn goederen dierder verkopen, als 'er voor het koopen of verkoopen geene laſten betaald moeten worden.

Volgens de zelve *Diana*, zou een vorſt in eene zeer dringende nood eenige ſchattingen in 't algemeen, dat is, op de geeſtelyken en leeken, mogen heffen, maar daar worden zoo veele voorwaarden en omſtandigheeden toe vereiſcht, dat die macht bynaar op niet uitkomt. Voor eerſt zouden de goederen der leeken, om tegen dien algemeenen nood te voorzien, niet groot genoeg moeten zyn. Dat is niet alleen te zeggen, dat de gemeente geen goeds genoeg daar toe hadden, maar dat de goederen van ieder in 't byzonder, als men hem juiſt zoo veel liet behouden als tot zyn onderhoud noodzakelyk was, even wel niet genoeg konden helpen. Dus zou men eerſt alle de goederen van 't ſtadhuis, van de weeshuizen, gaſthuizen, enz. moeten aanſpreeken: had de vorſt daar dan noch niet genoeg aan, dan zoude ieder byzonder menſch al wat hy had moeten opbrengen, en niet meer behouden, als hy van nooden had om met zyn huisgezin te konnen leven. Al bepalingen genoeg, zal iemand zeggen. Maar neen: de noodzakelykheid moet zoodanig openbaar en algemeen zyn, dat ze de geeſtelyken zoo na en zoo onmiddelyk raakt als de leeken. Is 't maar by gevolg, en van ter zyden, dat 'er de geeſtelyken deel aan hebben, dan is 't geen openbaaren nood, en by gevolg zyn de geeſtelyken van alles vry. By voorbeeld, moeten de ſtads muuren en veſtingen verbetert, de bruggens vermaakt, de wegen gezuivert en geeffent worden; moet 'er een leger op de grenzen op de been gehouden of gebragt worden, tegen den inval der vyanden; moet het volk eenige onkoſten maken als de koning zyn eerſte intrede in de ſtad doed, enz. dat raakt de leeken en de geeſtelyken niet. Het is bekent, zeggen zy, dat het onmiddelyk voorwerp van de geeſtelykheit is, de geeſtelyke zaken en den dienſt Godts te behartigen. Maar genomen de noodzakelykheid waar algemeen, en raakte de geeſtelykheid zoo na als de leeken, en alle de goederen van alle de gemeenten, en van alle byzondere luiden, konnen niet helpen om den algemeenen nood te hulp te komen; zal dan de vorſt de geeſtelykheid om geen hulp mogen aanſpreeken? Neen: ten zy het volk en de geeſtelykheid hunne toeſtemming daar eerſt toe gegeeven hebben. Dat zal waarſchynelyk te zeggen zyn, de hoofden of de voornaamſte der geeſtelykheid, het kapittel van de hoofdſtad, of ten minſten de kapittels van 't ganſche ryk. En dit hebben ſommigen, die noch wat gematigder ſchynen, aldus begreepen. Maar de *Rota* te Romen, zie in *op. poſt. ſari nacq. tom.* 2. *decis* 42. heeft de zaak anders verſtaan, en verklaart dat het geene een ieder raakt, van een ieder eerſt goedgekeurt moet worden. Zoude de nood wel ergens zoo groot zyn geweeſt, of oit konnen zyn, dat alle geeſtelyken tot een toe hunne toeſtemming zouden geeven om iets van hun inkomen te miſſen? het zoude konnen gebeuren, maar zelden. Maar dat zeldzaam geval gebeurde al eens, en alle de geeſtelyken waren gereed om den vorſt te helpen, dan was de vorſt noch al even na, en hy zou noch al geen laſten mogen invorderen, ten zy 'er de paus alvorens zyne toeſtemming toe gegeeven heeft, en de bulle der pauſſelyke toeſtemminge moet eerſt door de biſſchoppen onderzogt werden, om te zien of men de paus niet eenige valſche redenen heeft opgegeeven.

Maar

Maar deze vrydom zal waarſchynelyk zodanige geeſtelykheit alleenlyk genieten, dewelke de groote wydzels ontfangen heeft, als prieſters, diakenen, en onderdiakenen, en ſommige hebben het inderdaad aldus begreepen: maar anderen, als *Molina tom.* 3. *tract.* 2. *diſp.* 270. *n.* 5. *contra Angl.*, houden 't als een vaſte waarheid ſtaande, dat het genoeg is de kleine wydzels ontfangen te hebben. Ia de enkelde kruinſchering, dewelke in de katholyke landen zoo gemeen is, geeft iemand, volgens dezelve ſchryvers, zoo veel vrydom omtrent de tollen, pachten, en ongelden, als de groote wydzels. Maar, zoo genomen, het waar bekent dat iemant het geeſtelyk kleed met een bedriegelyk inzigt aangenomen had, te weeten, om tol- en pachtvry te zyn, zonder genegentheid te hebben om ooit in den geeſtelyken ſtaat te treeden, behoorde zulk een bedrieger ook voordeel uit zyn bedrog te trekken, en van de ongelden en pachten bevryd te zyn? Ia zekerlyk, althans volgens eenige ſchryvers, als *Duardus in bull. cænæ ap. Dianam*, en 't kleed kan hem zoo wel helpen als de wydzels. Het is waar dat de geenen die de kleine wydzels ontfangen hebben, geen kerkelyk ampt bezitten, en ſommige ryken volgens een oude gewoonte tollen en pachten betalen; maar tegens deze gewoonte heeft *Garſias de benef. tom.* 1. *part.* 3. *cap.* 3, veel te zeggen, en zou die gaarne verandert zien.

Doch een kerkelyk perzoon om de voorrechten van de geeſtelyke rechtbank te genieten, moet volgens de uitſpraak van de kerkvergadering van *Trenten* een kerkelyk ampt bezitten, of met een geeſtelyk kleed en een geſchoore kruin gaan, en aldus eenige kerke ten dienſte ſtaan, of moet ten minſte met verlof van den biſſchop, ergens ter ſchole gaan om zich tot de groote wydzels te bereiden. Men zou dan dencken dat het zelve in een kerkelyk perzoon vereiſcht wort om pacht en ſchatting vry te zyn, maar dat zou misgetaſt zyn; de geeſtelyke rechtsgeleerden willen op het ſtuk van kerkelyke vrydom zoo naauw niet gekeurt hebben, gelyk by *Diana* weder te zien is.

Maar wat dan, indien kerkelyke perzoonen eenige goederen erven of koopen, of op een andere wyze verkrygen, op dewelke, eer zy de zelfde erfden of kogten voor eeuwig en altyd onwederroepelyk, eenige laſten geſteld waren zullen die geeſtelyke zoodanige laſten niet moeten betalen? *Diana* antwoord eerſt ia: maar zynde even daar na gramſtorig geworden op den geleerden en beruchten *Dredo*, *de lebertate Chriſtiana lib.* 2. *c.* 3. om dat hy beweerd dat alle land goederen, die de kerk in bezit krygt, gehouden zyn ſchattingen te betalen, zoo verandert hy ſchielyk van gevoelen, en houd het tegendeel ſtaande, de geeſtelyken ook in zulken gevalle ſchattingvry verklarende. Nu weet men dat al wat waarſchynelyk in de beſpiegeling is, by die zedenmeeſters voor zeker en veilig gehouden word in de oeffeninge.

Maar de zoogenoemde *Bichi*, wel eer ook *Begynen* genaamt, die zich onder den derden regel van s^t. Franciſcus begeeven hadden, ſchoon zy in geene klooſterlyke vergaderinge leefden, worden echter van ſommige ſchryvers van den ſchatting ontheven, gelyk *Squillant* leerd, en by *Diana* is te zien.

Die de landeryen van kerkelyke perſoonen in erſpacht hebben, behoeven volgens de zelve leeraars geene laſten voor de gepachte landen te betalen. De vrouwen der geenen, die de kleine wydzels ontfangen hebben, worden ook onder 't getal der kerkelyke en ſchatvrye perſoonen betrokken; want, zeggen die hooge leeraars, de vrouw en de man worden gerekent van eenen en den zelfden ſtaat te zyn.

 De

De wettige kinderen der kerkelyke perſoonen, te weten, dewelke zy, noch wereldſch zynde, gewonnen hadden, zyn ook ſchattingvry, doch niet langer als voor hun leven. De vaders en broeders der kerkelyke perſoonen, in een en het zelve huis met die kerkelyke perſoonen wonende, worden uit dien zelfden hoofde van 't inlegeren der ſoldaten vry verklaard. Ia de leeken, die in gehuurde huizen der geeſtelyken woonen, zouden om die reden ook verſchoont moeten worden van de gemelde inlegeringe der ſoldaten.

Ik heb deze ſtof wat breder verhandeld dewyl dezelve dagelyks noch te pas komt, wanneer de nieustydingen melden, dat de keizer, of deze en geene katholyke koning eenige ſchattingen vande geeſtelyken verzoekt, gemeenlyk een groote tegenſtand vinden, gelyk men in den iare 1726 noch in Vrankryk heeft gezien, wanneer de koning de geeſtelyken ook met den twee honderſten penning wilde belaſten, daar de geeſtelykheit zich zo kloekmoedig tegen ſtelde, dat de geheele konings bede achter bleef. Uit dit verhaal kan den lezer beſpeuren met wat wapenen de geeſtelyken zich in die gevallen al weeten te verweeren, daar en boven heeft men voor deze een aanmerkelyk geval hier over in deze ſtad zelfs gehad onder *Karel* den *Stouten*, graaf van Holland. En op deze manier wiſten zy voor hem de plakaten en ordonantien der graven tegens het aankoopen en bezitten van zoo veele goederen, ook wel te keer te gaan: dewyl 't deze luiden noit aan goede of quade voorwendſels zal ontbreken, om hun oogmerk te bereiken.

Het godtlooze en ongeregelde leven der geeſtelykheid bevorderde de reformatie.

Hier op volgde dat *M. Luiter* in Duitsland, en *Johan Calvyn* in Vrankryk, de hand aan het werk der reformatie ſloegen, die zich in den beginne bedienden van het godloos en ongebonden leven der geeſtelyken aan het volk overal te vertoonen, hunne gierigheid en eigenbaat met levende verven afmaalden, in zoo verre dat groot en klein uit andere oogen begonnen te zien, en een weerzin in den handel der geeſtelykheid kregen, waar door de hervorming merkelyk onderſteunt wierd. 'k Zal om myn gezeg te ſtaven my bedienen van de ſchriften des biſſchops van Roermond, *Hendrik van Cuyk*. De heer *Floris van Pallant*, eerſte graat van Kuilenburg, was in den Roomſchen godtsdienſt opgevoed, dien hy trouwens in zyne ieugt al met de melk had ingezogen, maar trouwende met de Luiterſche gravinne van Manderſcheit, verliet hy de Roomſche godtsdienſt, en ging tot die van *Luter* over, welke hy kort daar na ook een ſcheidbrief gaf om tot die van de gereformeerde over te gaan, in dewelke hy meer als betaamde zyn vinnigheid tegens die van de Roomſche godtsdienſt toonde. Dat deze graaf om het quaad gedrag en godloos leven van eenige geeſtelyken de Roomſche godtsdienſt verlaten had, zal ik nu uit de eige woorden van dien biſſchop toonen, die over hunnen godtloozen handel zich aldus laat hooren:

„Wy kunnen niet ontkennen dat de geeſtelykheid van dien tyd, voornamentlyk van de parochikerk van s^t. *Barbara*, dat is de kanonniken en „verdere prieſters, groote aanleiding tot dezen brand gegeeven hebben. „(hier door verſtaat hy de reformatie) Zy waren met een ſchrikkelyken „haat tegens malkanderen ingenomen; tarten malkanderen uit om te vech„ten, en vochten ſomtyds, ook in gewyde plaatſen. Het waren door„gaans een deel ongeſtudeerde en ongeletterde perſoonen, die zoo wel van „de wereldſche als van de geeſtelyke wetenſchap een afkeer hadden. Wat „had men van zulke luiden, die op het ſpeelen, braſſen, ſlempen en zui-

„pen

,, pen verzot, altyd ledig waren, anders te verwagten, als dat zy van quaad ,, tot erger zouden vervallen, en dat hunne dikgezopene en verhitte basten allerhande dartelheid zouden uitvoeren? Niet weinige van hen zyn ,, van dat slag van volk geweest, en scheenen meer van de wulpsheid als ,, van Godt te houden. Uiterlyk vertoonden zy noch een schyn van godt-,, vruchtigheid, maar de rechte deugt verschopten zy, zy leefden in hoe-,, rery, en met byzitten, en pleegden allerhande vuiligheid. Het is nu 30 ,, iaaren geleden dat ik hen over deze ongebondentheid, in eene latynsche ,, oraatzie, strengelyk bestraft hebbe: want het was my op dien tyd voor ,, de zekere waarheid vertelt, dat de graaf gezeit zoude hebben: hy konde ,, niet geloven dat die menschen de waarheid konden lieven, die zoo god-,, deloos en guitachtig leefden. En deze hunne verargernissen zyn ook de ,, struikelsteen geweest, daar veele andere menschen over gevallen zyn. ,, Aldus Kuikius in *epist. Parenet. ads. p. Q. Culenburg*. Maar had Cuylenburg alleen noch in ongebondenheid uitgeblonken, men had dit misschien noch overgekomen, maar dit zuurdeeg der boosheid had alom de meeste besmet, en die kanker der verdorventheid ging door, in zoo verre dat de vromen weinig geworden waren in den lande; althans dit verderf der zeden zette de hervorming lustig voort; ook hielp den slechten staat niet weinig, daar de meeste grooten van ons land in zaten, want die waren tot de ooren toe in de schuld gedompelt. Gelust het u hier omtrent ook eene nette onderrechting te ontfangen, welaan, ik zal hier van de woorden van *Everhard van Reid* de myne maken, een man die in deze zaaken gekonfyt was, en die tyden beleeft heeft, en daarna geworden is burgemeester te Aarnhem, en gecommitteerde ter generaliteit, en eindelyk raadsheer van *Willem Lodewyk grave van Nassau*, en gouverneur van Vriesland; dees laat zich in 't eerste boek zyner historie aldus hooren:

" Noch holp mede daar toe (te weten de reformatie en 's lands omkering) dat alle de groote heeren in schulden en armoedt staken, en derhalven tot veranderingh niet ongeneight en waren. Deze schulden hadden zy eensdeels met overdadige pracht en quade huishoudinge zelfs veroorzaakt: eensdeels hadde oock dat Spaansche hof van langer hand heimelick gearbeit, om de heeren arm te maken; om dat sy te min macht zouden hebben den voorgevoerden pracktyken tegenstand te doen. Men schikte ze onder den schyn van eer, in treffelike legaten. Als den Prince van Oranie na Frankfort, om die Keyzers kroon den Ryksvorsten wederom over te leveren: item na Vranckryk als gyzelaar voor den peis. En Egmond na Engeland, om 't houwelyk tusschen den koning en de koningin Maria: volgens ook na Parys, om het houwelyck met die dochter van Vrankryk. Op welke reizen altemael, twee of drymael honderd duizend gulden verteert werden, zonder dat men de heeren eenen heller teergelds mede gaf. Men gaf hun oock hooge ampten te velden, gelyck de prins van Oranie, overste Veldheer in 't iaar 1554 gemaekt werd, zonder behoorlyk onderhoud: moetende des konings, en zyn eigen eer in 't veldleger, bewaren op zyn eigen buidel. Die koning en hield geen tafel, noch te Brussel wezende, noch in Spanien; at altoos alleen, en liet hem dienen van weinig Edelluiden, alle de andere ontfingen kostgeld: en wat 'er voor vreemde heeren en gezanten quamen, worden den koning ter eeren, aan des princen van Oranie, grave van Egmond, en andere heeren tafelen getrackteert. Daer beneffens werden die Nederlandsche

d'Armoede der groten zette de hervorming ook sterker door.

 " Heeren

„Heeren (die tog al te willig en geneigt tot pragt en pompeusheit) noch „meer aangeprikkelt, ende een ſtryd verwekt, om in die wedde groote „ſtaat te houden. Daar quam alle iaar een Spaans heer tot Bruſſel, pran„gende boven zyn vermogen, en verdoende in een iaar zoo veel als hy in „vier of vyf hadde inkomen. Als dan willen die Nederlandſche heeren „niet de minſte zyn, en die Spaniaards hadden dit voordeel, dat zy met „een iaar daar uitſcheiden; daer naar in Italien of Spanie wederom ſpaar„den, latende eenen verſchen met een ſtyven buidel, tot Bruſſel in haar „plaats treden: maar de Nederlandſche heeren moeſten ſteets tegen alle „de aankomende den ſtryd uithouden. Welke ſlinkſe practyken (gelyk „quaden raad gemeenlyk zynen meeſter treft) regt contrarie vielen: want „in plaatſe, dat die verarmde heeren het lied van Spanie (als men hoop„te) zouden zingen moeten; hebben zy niet alleen de opkomende veran„deringen en beroerten zonder bedroefenis aangezien; maer oock eenige „bedecktelik olye in 't vier gegoten. Zy maken *verbond* te zamen, ſchre„ven aan den koning, dat hy *Granvelle* moeſt doen vertrekken, geduren„de wiens preſentie geen ruſt te verhoopen ſtond. Ten was niet zonder „oorſaek, dat zy over des Cardinaals, eens vreemdelings, en van kleinen „huize, al te grooten credit en authoriteit klaagden. Maar hier in had„den zy ongelyk, dat zy meeſt met wellusten, banquetteeren, en onor„dentelyk leven, haren tyd verſlytende, eenen vreemdeling plaats en ge„legentheit gaven, die beleydinge van alle gewigtighe zaken aen ſich te „trekken; *als weſende kloek*, arbeidzaam en van groot ervarendheit; doch „daer beneffens oock niet weinig opgeblazen, en hovaardig: 't welk die „groote heeren *aan eenen nieuwen opkomeling* des te meer verdroot, en met „alle middelen zochten, om hem uit den landen te brengen: en 't zelve, „nu hy door haarluyden onachtſaemheit tot zulcken hoogen authoriteit „gekomen was, en konde zonder ongemack niet geſchieden. Dus verre E. van Reid.

Dus kan men klaarlyk zien met wat politike ſtreeken het Spaanſche hof te werk ging om den Nederlandſchen adeldom te verminken, en de zenuwen van 't land af te ſnyden, om hun van alle macht en wederſtand te beroven, om des te beter met een onbepaalde macht over deze landen te heerſchen, hoewel dit verkeerdelyk is uitgevallen.

De behoeftige edellieden zagen met weerzin dat de goederen hunner ouders door ſlecht volk misbruikt wierden.

Aan de andere zyde was het een groote ſpyt voor het grootſte gedeelte van den adeldom, en andere aanzienlyke heeren, te moeten zien, dat, terwyl zy dus in den druk en overlaſt zaten, een deel ongebonde geeſtelyken, en ſlecht volkie, die echter nu hier en daar voor abt, prior, enz. ſpeelden, van de goederen, door hunne voorouders tot een zalig einde aan deze kloosters geſchonken, daar nu af leefden als princen en graven, en hunne boerekoppen boven allen adeldom uitſtaken. Ik vinde het zelve in zeker geſchrift aldus geboekt, waarom ik te rade ben uit het zelve noch iets by te voegen, te weten, *extractus ſummarius de origine tumultuum Belgicorum, deſcemptus ex Iſagoge Franciſci Duſſeldorpii.* Voor eerſt verhaald hy mede, hoe de Nederlanders, ryk en weeldrig zynde, niet wiſten wat zy van dartelheid wilde doen: dat den adel door den overdaad van hunnen tafel, door het groot getal van huisgenoten, en pracht van kledinge, die teenemaal koninglyk was, zich tot den hals toe in de ſchulden had geſtoken; dat 'er voor den zelven adel geen andere kans was om zich uit deze zwarigheden te redden dan door den oorlog, en knevellaryen die den oorlog

log vergezelschappen: dat de edelluiden des te meer op den oorlog vlamden, om datze als getard en tot nydigheit ontstoken wierden, door de dartelheit en overdaad van veele kerkelyke perzoonen, doch voornamentlyk van abten en monniken, dewelcke op hunne groote en onvervreemtbare goederen teerden en smeerden dat het onverdragelyk was, om datze doorgaans uit gemeene burgers gesprooten, zoo trots en moedig waren als de grootste vorsten; dat dit den hongerigen adel des te happiger naar hunne goederen maakte, te meer, om dat den adel wel wist, dat alle die goederen van hen gekomen waren. Ia, voegt hy 'er by, de vuile en schandelyken ommegang van veele geestelyken, (de goeden zyn hier in niet begrepen) heeft het wel verdient dat de opkomende ketteryen, dewelken allermeest door Godts rechtvaardig oordeel tegen de kerkelyke perzoonen aangegaan hebben door het ontnemen van hunne goederen heeft gekastyd.

Doch dit quaad is al van overlang onder de geestelyken geweest, ik heb ook iets van dezen aart in de werken van den H. vader *Bernardus* gelezen, die ook in zulke klagten uitberste, dat een deel boeren en ambachts zoonen, onder schyn van de wereld te willen verlaten, in een klooster gingen, wanneer zy door hovaardigheit opgeblazen hunne schedels boven alle heeren verhieven, en van ieder een gevreest en geeerd wilden wezen, daar zy, zoo zy buiten het klooster waren gebleven, dikwils schaapherders en koeyeweyders zouden hebben geweest. Onder schyn van godtsdienst hebben veel geringe lieden zich in kloosters begeven.

Het gemelde *summarius van Dusseldorp*, handelende van het oprechten der nieuwe bisdommen, voegt 'er deze aanmerking noch by:

" Doch gelyk koning Philips dit alles met groote voorzichtigheid beschikte, zoo heeft hy door de ongetrouwheid van de zynen de verhoopte uitwerking van dit alles niet konnen bereiken. Want nadien hy geene of geringe kennis had van de ingezetenen en van byzondere persoonen, wierd hy schandelyk door zyne raadsluiden bedrogen, dewelke aan den koning, wien de benoeming tot de bisdommen toequam, hunne bloedverwanten en goede vrienden opgaven, zonder eens te denken of zy 'er bequaam toe waren of niet. Wy konnen 'er eenigen van hen noemen die niet weinig verdagt waren van ketterye. Wy weeten een ander, die zich zoo dronken zoop, en 'snachts zodanig slempte en braste dat hy s'anderen daags onbequaam was om den goddelyken dienst by te wonen, en de pastoren en andere onderdanen niet te spraak konde staan: zoo dat de geneesheer moest komen om hem den balg door een braak-drank of door een inspuiting te doen ontledigen, en plaats voor een nieuwe opvullinge te maken. Waar uit dan, zegt hy, zoo als ik zelfs beproeft en ondervonden heb, een vergiftig gebroetzel en zeer lasterzuchtige ketters zyn voortgekomen. Hier quam noch by dat eenige kloosterbroeders, gelyk de kloosterlyke ordres, altyd gewenscht hadden, tot kerkvoogden over de nieuwe bisdommen aangesteld te worden, "'t welke gansch niet wel is uitgevallen. Want die luiden uit hunne kloosteren gelaten, huppelde en sprongen als uitgebroke kalveren, en waren de spot van alle wereldsche luiden: om datze goude en zyde dekens hadden, als of ze geen monniken maar vorsten geweest waren; om dat zy, daar ze doorgaans van 't slechste volkie afkomstig waren, hunne huizen of paleizen met zulke pracht opschikten, en eindelyk hunne kappen met het fynste lynwaat en met zyde lieten voeren. Het welke zoo grot toeging, dat de *Hartog van Alba* genoodzaakt wierd hun te gebieden de kleeding van hunne order weder aan te neemen.

Eer ik van desen *Dusseldorp* afscheide, moet ik hier noch een staeltje van zyne vryborstigheit bybrengen; waaruit men ziet dat in die tyden mannen leefden die de waarheit wel dorsten aan 't ligt brengen, hy schryft dan aldus: " Het is kenbaar genoeg dat de geestelyken zich gedurende dezen oorlog " gansch ongelukkig met de staads zaken bemoeit, en den godsdienst ten " hoogste benadeeld hebben. Onder deze is geweest de Abt N. N. een regte " deugniet, en meer anderen, die gansch onkundig waren in wereldlyke za- " ken: in dewelke byna uit het alderslechste volkie voortgekomen waren, " en tot oversten van kloosters aangesteld wierden. Deze gasten, zoo hy " schryft, " beelden zich in datze benevens de klooster voogdy ook de wys- " heit bekomen hebben; en, als de ezel van *Isis*, laaten zich voorstaan dat- " ze op de lier konnen speelen. Zy zouden veiliger doen met de regeering " binne hunne kloosters waar te nemen: het welke hun verstand noch dik- " wils te boven gaat; als, gelyk een deel Ezels, zich met de zaaken van Vor- " sten te bemoeien. Uit deze gevallen ziet den lezer genoegzaam hoe de zaken zoo wel met de geestelyken als wereldlyken in die tyden geschapen stonden, en daar alles in d'uitterste verwarring was. Hier by quam de heerschzuchtige regering van koning *Philips*, genegen zynde om den zetel van zyne regeringe in Spanie vast te stellen, en van daar in deze Nederlanden volstrekt en zonder wederzeggen te heerschen; waarin hy door de Spaansche ministers wierd gestyft, die door zyn afwezen schenen te zullen bekomen de uitvoering zyner beveelen buiten Spanie, op dat zy, als zyn liefste onderdanen, in vreemde landen meer als de aldaar zynde inboorlingen mogten vertrouwt worden, om dus door een onbepaalde macht des konings toegang te krygen tot alle Nederlandsche bedieningen, daar nochtans de buitenlanders volgens de wetten van uitgesloten waren.

'tSlechte gedrag der geestelykheid en de heerschzucht van koning Philips bracht alles in d'uitterste verwarring.

Daar op gaf de gemelde koning het opperbestier van alle de provincien, en wel byzonder van Brabant, waarna de graaf van Egmond, en de prins van Oranie dongen, aan zyn bastaardzuster, madame de *Parma* over, eene vreemde vrouw en die zich de gebruiken dezer landen luttel verstond, en geen kennis had van de zaken dit land betreffende.

't Geluste die vorst ook nieuwe bisdommen op te rechten.

Daarby vont de koning goed in deze landen op te rechten nieuwe bisdommen, waar van de verkiezing der bisschoppen aan hem, en de bevestiging aan den paus van Romen zoude staan, en om deze bisschoppen in luister en heerlykheit te doen bestaan benam men verscheide abdyen, prioryen, en kloosters hunne inkomsten, ia men vernietigde dezelve om die tot onderhout der bisschoppen te bezigen, dat weder geen klein misnoegen gaf, en sommige geestelyken hemel hoog deed klagen van geweld en overlast. Verscheide van deze geestelyken die mede op de dagvaarden der staaten plagten beschreven te worden, wierden hier van berooft en de nieuwe bisschoppen in hunne plaatzen bestelt.

En onderzoek te doen by d'ingezetenen dezer landen, om de ketters te straffen en hunne goederen aan te slaan.

Daar by vond de koning goed de uitvoering van het Concilie van Trenten werkstellig te maken, om daar mede de geestelyken te brengen tot hunne pligten, waar over zy weder ten hoogsten misnoegt waren, en met alle magt zogten te beletten, dog te vergeefs.

Ook wiert dezelve koning te rade, om een algemeene onderzoeker, met eenige bygevoegde ketter meesters aan te stellen, om tegens alle de ingezetenen dezer lande, wegens kettery, enz, onmiddelyk, en zonder forme van rechten te doen straffen, en hunne goederen aan te slaan, dat geen kleine opschudding onder groote en kleine maakten. En om dit zonder tegen

zeggen

zeggen uit te voeren, vond hy geraden 4000. ſpaanſche ſoldaten, tegens de rechten en vrydommen dezer landen, hier in garniſoen te houden. Daer en boven om deze landen verder onder zyne volſlagene heerſchappye te brengen, ſtelde men onverdragelyke laſten en ſchattingen op, waar door hy meende dezen landaard genoegzaam onder de knie te krygen, die eindelyk deze onverdraaglyke heerſchzugt moede wordende voor hun aengebore vryheit ſtreet, en, met ſpeer en hoet verſiert, een krans van lauweren thuis bragt.

Hy ſtelde ook zware laſten en ſchattingen op.

Dus nam het misnoegen van de grooten en gemeenen van dag tot dag merkelyk toe, en men bedagt middelen om deze geweldplegingen van den koning, en de dertelheit der geeſtelyken te dwarsbomen; doch overmits het zaaken van groot belang waren, en van een verren uitzigt, wierden daar veel beradingen overgenomen, maar dewyl gemeenlyk in 't eerſt, om zulke zaken uit te voeren, niet beter diend als den oproer van 't ſlechte volkje, wilde men, om het zyn oogmerk te bereiken, zich hier van wel bedienen, om dan een grote wolk van 't gemene volk in beweging te krygen, en kon men zich niet beter bedienen als van een ſoort van volk die men *Rethorykers* noemden, die gedurig toelagen om zich, door aangename vertoningen, in de gemoederen der menſchen in te dringen. Aartig zyn hier over de gedachten van Andries Pels in de vertaalde Dichtkunſt van Horatius 30. bladz die we u willen mededelen.

't Welk gelegenheit gaf om hem te dwarsbomen en de geeſtlyken te haten.

Men verwekt en oproer onder 't volk waar van zich de Rederykers met vrucht bedienen, en door dit middel de retormatie wakker voort zetten.

Al dit belette niet, of 't volk, in liefde ontſteeken,
Ter Dichtkunſt, *wilde ook die geneuglykheit den leeken*
Deelachtig maaken; dies men door ganſch Nederlant
Vergaderplaatſen *tot dien einde heeft geplant;*
Wier kunſtgenoten zelf zich Rederykers *noemden*
En met zinſpreuken *en* blazoenen *zich beroemden*
Elk vande meeſte liefde en zucht, tot deeze kunſt
In welke Broederſchap *men aannam zonder gunſt*
Geleerde en ongeleerde, als d'oeffening en zeden
Niet met de voeglykheit eens goeden burgers ſtreden.
Uit deze kamers, *daar 's lants opperhoogheit veel*
Voorrechten aan vergunde, ontſtond dat Landjuweel
By Meet'ren aangeroerd, als wel gedenkens waardigh,
Waar in de meeſte, meer op zwier en pracht hovaardigh
Als wel op taal of kunſt, te wagen, ſcheep en ſchuit
Verſcheenen, leverende een ſlagh van dichten uit,
Meeſt zonder trant, verſiert met zulke vreemde namen,
Dat hun waardy daer uit zeer lichtlyk is te ramen;
In wier beſcheidenheit beſtond het groot cieraad;
Als Retrograden *en* Baladen intricaat.
Met Rikkerakken *en* Sonnetten *en* Simpletten,
Ook Bagenauwen *en* Kreeftdichten *en* Doebletten
En Kokarullen; *daar de boeren nu ter tyd*
Zich hier in 't land noch ſterk in oeffenen, om ſtryd.
Ook gaf de kamer, *die beriep, verſcheide pryzen,*
Van waarde uit, om aan zulk een Kamer toe te wyzen;
Zo die het grootſt getal der Rederykers bracht;
Als die zich voordee met de koſtelykſte pracht;

Ook die 't kortste antwoort op een zinvraag wist te zeggen.
Als mede aan die, wiens gek het geestigst af kon leggen,

Die van Gent, onder den naam van Fonteinisten bekent, hadden in den jare vyftienhondert negenendertig, met verlof des keizers, by hunne kaart, want die wiert aan de naburige kamers ront gezonden, om hen door beloofde pryzen te lokken, deze vraag uitgegeven: Wat den stervenden mensche den meesten troost aanbrengt? van de negentien kamers die daar zeer prachtig en in een groot getal van ledematen verschenen, behaalden de voornaamste en outste van Antwerpen, onder den naam der *Violieren* bekent den eersten prys: welke tegen den eersten van oogstmaant des voorgaanden jaars twee-en-sestig insgelyks hare kaart uitschreef, en negen pryzen ophing; van welke onder anderen aan het *Marienkransje* van Brussel die wierdt toegewezen, welke voor die op 't prachtigste zoude zyn uitgedost was voorgeschikt. En niet buiten reden, want deze Brusselsche rederykers deden driehonderd en veertig sterk te paarde, en alle gekleed in karmozyne fluweele rokken, ryklyk met zilver geboort, met zeven Romeinsche zegewagens, behalven noch achten-zeventig anderen, die alle met verscheidene sieraden, beelden en zinspreuken bevracht waren, hunne staatelyke intreden. De laatste der negen pryzen die was voor den meester van de dwazen, of die op d'eenvoudigste, doch belachelykste wyze den *Zot* konde spelen; onder welken Jan Wielen Oomken niet onwaarschynlyk den prys behaald, ten minsten zeer moet uitgemunt hebben, dewyl zyne gedachtenis op een penning van dezen inhout is vereeuwigt.

Ter wederzyden van zyn bovenlyf, dat in rederykers gewaad afgebeeld, en met een sleuier versiert is, leest men deze spreuk:

JAN WALRAVENZ, NIET SONDER WIELLE OOM

WAnt ieder dier kamernarren had zyne eige zinspreuk, waar op alle zyne boerteryen draaiden, en hare betrekking hadden. Dus had elders zoodanig een tot spreekwoort: *Al met zoetigheit*, en gaf aan elk die hem te na quam, eenen streek met eenen vet met honig besmeerden vossestaart, een tweede, wiens woort was, *alles met maten*, sloeg ieder dien hy bereiken konde, zachtelyk met eenen bandelier om d'ooren, andere weder hadden andere zinspreuken, even als de rand dezer penningplate dit Fransche omschrift:

Maestre oomken Prince couronne des Docteurs a quatre oreilles Ætatis 56. 1563.

Meester oomken, gekroond Prins der vieroorige Doktooren in zyns ouderdoms 56. jaar 1563.

Deze rederykers dan gewoon op hunne toneelen het volk geestige verbeeldingen van oude geschiedenissen te vertoonen, en zich door veele aanminnige verschynselen en grammatzen aangenaam te maken, kregen veel meer toeloop van dit gemene volk, als een braaf predikant in 't verkondigen van Gods woord, keerden in die tyden het bladie om, en begonnen voor eerst door verscheide schriften en verbeeldingen lustig de

quade

quade regeringe der landen te steeken en te beschimpen, maar dewyl zy hier veel zwarigheden in zagen, en den wereldlyken regter vreesden, vond men een beter middel, onder het welke zy met meerder vryheit hun rol zagen te speelen. Zy wenden hun dan tot het gedrag en den handel der geestelyken, welke gebreeken zy op een aerdige manier wisten te verbeelden, waar van de heer *Boxhorn* in zyn Nederlandsche historie aldus schryft:

„ Nemaer thans ginck het heel anders, ende de geestelycken self hadden het nu by dese gesellen te lyden, dragende haar en hun aan te zeggen haere gebreeken zoo vrymoedigh en open mondig, dat men zich des in die tyden niet genoegh mag verwonderen. Deze dan, in plaetse van de omstaende voor te houden wat grillichs ende dertels, brachten op het tonneel niet als statige personagien, van 't schrifts onderzoek, verkeerden zin, stervende menschen, 's menschen bystant, redenen, de wet, eygen betrouwen, en diergelyke meer, door de welcke niet anders voor gestelt en verhandelt wierden als seeckere vragen, raeckende het stuck van den godsdienst, het gelove, versterckinge ende vertroostinge van de gewisse, ende wat van dien meer mochte wesen. De antwoorden daar op gegeeven, bonden sich niet aan het gevoelen van den paus ofte roomsche kercke, maer aen schriftuer en redenen. Ja de heylige schriftuur zelve, die men 't huys niet mochte opslaen ofte onderzoeken, om dat men vreesde, geloveick, dat door het lezen der zelver de insettingen ende leeringen van de roomsche kerk lichtelyck in dwalingen by den gemeynen man betrapt zouden werden, wierden op het tonneel gebracht als een perzonagie, ende gedurich gebruyckt omme te geven rechtmatige ende onfeylbaar antwoordt op de voorgehoude vragen. Onder deze liepen eenige boertige en schampere, maar alleen dienende tot eenen en den zelve eynde. Een weinig verder schryft hy van deze Rhetorykers noch dit volgende:

„ Eenige tafte de geestelycken voor eerst aan in haer ongebonden, en zoo door gierigheyt, als eersucht den wereldlycken gansch lastich vallende leven: andere daer naer meer moet nemende, dorsten ook bestaen haere leeven aen te spreecken van valsheyt: maer het en mocht noch al niet helpen, werdende de mondt van weynige flux gestopt ende gesloten. De schrandre drost Hooft barst over deze stoffe in zyne Nederlandsche Historie 1. boek 55. blad aldus uit:

„ Een oude oeffeningh in meest alle Nederlandsche Steeden, en veele dorpen was die van de rymkonst; waar toe de aardigste en blygeestighste vernuften hunne vergaaderinge hielden, op plaatsen hen by de wethouders verschaft, die Rethorykkamers genoemt wierden. Deeze waaren gewoon niet alleen verscheide gedichten uitte geven, en van handt tot handt te laaten loopen, maar zelfs in openbaare heele persoonaadje speelen te vertoonen, waar in zy, nu boertwys, dan met ernst yeder, 't geen zynen plicht betrof te gemoet voerden. Een stichtelyke vermaakelykheit, een soorte van zangh, die, mits d'overigheit de maat slaa, van geenen geringen dienst is, om de gemoeden der menighte te mennen. Want zynde de Redenaars uit de weereld, en 't onzen tyde maar twee manieren oover, om 't volk by d'ooren te leiden, naamelyk van preekstoel en toonneel; zoo heeft de Magestraat geen maghtiger middel dan dit, om 't graauw een rusthoudende onderdanigheit in te scherpen, en haare achtbaarheit te handhaaven, teeghens 't gezagh der geestelyken, dewyl 't beschooren schynt, dat zy dwasdryven moeten teeghens alle regeer-

„ ders, die juist de looze van hun niethaalen. Ende niemant waane met
„ stroojen van schriften oft gedrukte boekjens, op te mooghen teeghens
„ de scharpheit van een gladde tong, die een groot getal teffens van aller-
„ lei menschen, op een uure beleezen kan en hun de hartstochten des woort-
„ voerders wel anders weet in te boezemen; De vryheit van monde dan
„ deezer luiden ontzagh zich niet, daar 't pas gaf, (en 't gaf dikwyls pas)
„ den paapen op hun zeer te tasten, en zoo wel de plompe misbruiken
„ te beschempen, als de bitterheit der vervolginge hatelyk voor te stellen.
Men bragt altoos ten eersten zoo veel te wege dat men in veele een groote verflaauwinge in den godsdienst bespeurden, die zich niet ontzagen om veele onordentelykheeden in de kerke te bedryven, waar omme die van den geregte der stad van Delft deze ordonantie tegens dusdanige wangebruiken hebben uitgegeeven.

ALzoo tot kennisse van den Wethouders deezer stede gecomen is, dat niet jegenstaende voirgaende verbooden eenige personen onder de Dienste Gods, ende sonderlinge onder de Hoechmisse, Vespertyde, ende oick ten tyde van Loeuen ende Sermoenen, gaen wandelen ende praeten inder Parochi-Kercken, turberende doir tselue die devotie van veele guede menschen, scandalizerende oick ander persoenen, twelck nyet en behoirt getollereert te zyne. Soo ist dat Scout ende Scepenen dezer stede andermael verbieden allen personen tot gheenen daghen vande iaere onder die Hoechmisse, Vespertijden, Louen ende Sermonen te clappen, offte oock gaen wandelen in eenich vander Prochi-Kercken dezer stede clappende ende praetende, op die boeten in andere voirgaende ordonantie breeder verclairt, te weten, drie stuuers, ende indien yemande bevonden worde andermael in tselue te misdoene, twelck niet wel van quaede geuoelen te excuseren en can gesijn, sal noch hier en boeven arbitraelijcken tot discretie van Scepenen gecorrigeert worden. Ende indien yemant weygerende waer die boeten voirseyt van stonden an te betalen, die zal gehouden wesen mit recht deir van verwonnen zynde, dobbelde boeten te betalen mit alle die costen daer omme gedaen, welcke boeten geexecuteert sullen worden by een stede Bode, sonder coste van den gheenen die de becoringe doende is.

Van de kerken klooster plundering.

Terwyl de reformatie hand over hand toe nam bleef het hier niet by, maar een deel geboefte, hoeren en boeven, de handen jeukerig werdende om buit te maken, begonnen hunnen godlozen en verfoeylyken aanleg in Vlaanderen eerst te werk te stellen, met het plunderen van kerken en kloosteren, en met een woord alle godloosheit en moetwil te bedryven die men bedenken kon, zoo dat de luiden die iets bezaten van dit volk veel te lyden hadden, en hun leven niet verzekerd waren, naaulyks was dit geweld in Vlaanderen begonnen, of 't liep voort als een brandend vuur naar Braband, Holland, Zeeland, en Vriesland, daar men het niet beter maakten. De overheden van verscheide steden, onderstut door de burgery, deden wel al watze konden om dit te beletten, maar te vergeefs; want het graauw wiert aangestookt en vlamde op buit, daar by was den hoop zoo groot dat zy genoegzaam oordeelden straf vry te zyn. Deze tyding hier te Delft ook aangekomen zynde, baarde onder de geestelyken de allergrootste ontsteltenis, en niet minder by die van de over-

overheit. Verscheide geestelyken en gildens waren aanstonds in de weer om zoo veel doenlyk was de beste en kostelykste kerk-goederen te bergen, daar by vergaderden de raad dezer stad ten spoedigste om te overleggen hoe men best alles in deze stad zoude in rust houden, en de kerk plunderinge beletten. Men stelde over al burgerlyke wagten, vermaande het volk met zoete reden tot rust en vrede, of zoo zy hier niet naar wilde luisteren, dat men geweld met geweld zoude tegen gaan. Maar na alle voorzigtige raadplegingen en gestelde orders, begon het graauw er echter op aan te vallen, en overweldigde de wagten zoodanig, dat kerken en kloosters door hunne moedwillige handen aangegreepen wierden, daar mogt men zien hoe alles, hoe kostelyk en dierbaar het was, aan hunnen moetwil onderworpen was; gewyd en ongewyd wiert geschonden en van een gereten, en men gedroeg zich alom als verwoede en razende nachtbachanten. De overheit hier over ten hoogste bedugt zynde dat dit by de gouvernante qualyk zou opgenomen worden, en hun ten laste geleit werden, als geen behoorlyke zorg gedragen hebbende, schreven tot hunne verschoning dezen volgenden brief aan dezelven.

Genadichste Vrouwe.

ALsoo op Vrydage lest-leden de druckelicke, ende jammerlicke nieumaren alhier verstroyt syn geweest, van de desolatie ende verderffenisse van Antwerpen, te weeten dat alle de Kercken, Cloosteren, ende Conventen, aldaer gespolieert zyn, van alle heure Beelden ende Ornamenten, dat oock van gelycken geschiet soude wesen te Breda, te Bergen op Soom, Seven-Bergen, ende in andere ommeleggende plaetsen in Brabant, dat van gelycken tot Middelburch, ende in andere diversche steden in Zeelant, ende oock in diuerse quartieren van Vlaenderen, 't selve mede geschiet was, es die Geestelecheit binnen deser stede daer deur zoe verslegen ende geconsterneert geweest, dat sy terstont ten selven dage seer subitelick buyten onse wete ende advyse, begost hebben alle hem Juweelen ende Ornamenten te doen dragen ende ruymen buyten Kercken en Conventen. 'T welck gecommen synde tot onser kennesse, ende ons uyterste duvoor ende diligentie daer inne gedaen hebbende, omme daer inne discretelick te voorsien, hebben middelertyt al de Gildens (verduchtende dat haer Auttaeren, Schilderyen ende andere Ornamenten gebroocken, ende gedemolieert souden worden, gelyck in andere Steden gebeurt was) al de selffde doen weerren ende wechdragen, van gelycken hebben oock gedaen alle de gene die de Kercken, met eenige Schilderyen Epitaphien ende andere Ornamenten, gedoteert ende verciert hebben ofte die van haer Ouders gecomen waren; omme jegens welcke vreese te voorsien, ende oock allen occasien van alsulcken inconuenienten als elders waren geschiet te voorcomen, hebben wy daechs daer nae de volle Vroetschap, ende den breeden Raedt deser Stadt doen vergaderen, om op 't gunt voorsz es, te communiceren, ende goede ende bequamen middelen van remedien te aduyseren, waer mede geoccupeert wesende, zyn ons die tydinge gebrocht datter een groot getal van de Gemeente, ende Rapaelje, inde Parochie Kercken gecomen waere, ende aldaer eenighe Beelden ende Schilderyen offgesmeten hadden, 't welck verhoorende, syn wy gelijckelijcken gegaen naer de voorsz Kercken, omme 't gunt voorsz es by goede manieren te beletten, ende hebben met goede woorden, ende onderwys hem luyden by alle wegen geinduceert, dat sy van alle vordere destructie wilden desisteren, ende uyt der Kercken gaen, niet sonder groote moeyten ende arbeyt: ende sy luyden zulcx vertrocken, ende de voorsz Kercken geslooten synde, hebben in diligentie de Schutterye ontbooden, ende alle waecken-

ken vermeerdert ende versterct, ende alsoo middelertijde Gepredict inden Hage in 't Voorhout, zyn des nachs daer nae volgende inder Minne-Broeders Kercke alhier ingebroken, en hebben aldaer oock die Beelden vernielt ende ter neder getrocken, 't welck de Wacht gewaer wordende, zyn met alder macht derwaerts gegaen omme 't selve te beletten, ende hebben daer gevonden groote menichte van gespuys met Geschut, ende alderhande Geweer, ende hem daer jeghens stellende, syn ingroot perikel geweest van alle gelyck doot-geslaghen te werden, sulcx datter oock een van den Regierders in de foulle gequest es, ende syn eyntelick nochtans met goeden parsuasien eensdeels gestilt, ende te vreden gestelt, mits dat men hemluyden openen soude 't geheele Convente, daer sy riepen ende sustineerden veel vreemden ende uytheemsche luyden te wesen, 't welck nochtans sulcx niet bevonden en worde, waer mede niet te vreden synde, zyn van daer voorts gelopen naer 't Convent van Sinte Claren, alwaer hem luyden gelijcke openinge is gedaen, alsoo aldaer alle de Beelden vander Kercken, te vooren wech gedaen waren ende oock niemant vremts aldaer worde gevonden, soo sy hadden gesuspiceert, en hebben aldaer geen sonderlinge schade gedaen, noch eenige van de Broeders ofte Susters Conuentualen yet mitsdaen, ende is eyntelijck met groote moeyte de selve vergaderingen voor die tyt by ons doen vertrecken, maer sanderen daechs verstaende dat in 't voorsz Convent van de Minre-Broeders, weder was een groot getal van 't voorsz Rappaelje die aldaer groote ongeregeltheyt thoonden, bysonder in 't vernielen vander spyse ende drancke, zyn wy om 't selve te beletten, met competente assistentie vander Schutterie derwaerts gegaen, ende hebben eenige oock van dien gevangen, ende geapprehendeert, ende de reste es geweecken ende gevlooden. In welcke staete de saecke alsnoch es, hebbende t'zedert alomme in andere Quartieren ende wycken vander Stede, de wachte soe wel by dage als by nachte sulcx versterct, dat wy niet en twyffelen ofte sullen metter hulpen van Godt, de overhant behouden, ende de voorsz Stadt in ruste ende obedientie conserueren, ende alle vordere seditie ende Oproer soo wel van eenige Burgers, als oock andere wederstaen ende beletten, immers van eenighe vordere feytelijcke attentaten daer van eerst groote vreese was. Alleenlijck dat wy seere beduchten dat wy die Predicatien, die sy seer versoucken in een van de voorsz Kercken te mogen doen, qualijck sullen mogen beletten, waerinne nochtans wy alhier alle naerstigheyt doen, ende oock sullen continueren omme die naer onse uyterlijcke machte by alle manieren ons mogelijck synde te beletten, daer van wy Uwer Hoocheyt by dese hebben willen adverteren, ende 'tselve niet eer hebben mogen doen, om die groote. haestige, ende oock continuele occupatien in alle 't gunt voorsz es, ons belettende, ende indien uwer Hoogheyt yet anders ofte vorder soude gelieven by ons gedaen te worden, sullen ons gaerne in als employeren tot dienste van syne Majesteyt, ende Uwer Hoogheyt naer ons vuyterlijck vermogen. Geschreven tot Delff desen xxvj. Augusti. xv^c. lxvj.

De superscriptie was

Aen de Hertoginne van Parma, Regente van den Lande van herwerts.

Onze historie schryver *Pieter Bor*, II b. bladz 65. schynt met dezen brief over een te komen; wanneer hy van de kerkplundering en beeldstormery dezer stad aldus schryft: *Te Delft hoewel de Geestelijcke, de Gilden, de Ambachten ende andere uyt vreese van gelijcker berovinge, alle de Ornamenten, Juweelen, Taferelen, Schilderyen, ende andere dingen selve wegh gedaen ende uyt die Kercken gedragen hadden: soo zyn die nochtans niet tegenstaende, de Beeldtstormers, daer na noch gekomen, ende hebben inde Kercken*

len ende Kloosteren, 't gene resteerde noch al afgeworpen, niet tegenstaende de Wacht ende Schutters hen beste deden om met gewelt hen daer af te weeren: boven dien heeft men aldaer den selven moeten openen, en laten besichtigen de Conventen ende Kloosteren, soo sy suspitie hadden dat daer vreemt volck inne was, soude men hem hebben kunnen paeyen ende doen vertrecken: hebbende oock gewilt, dat men hen een Kercke binnen soude laten, ende op een ander tydt datmen alle de Altaren soude raseren: waer na sy in Octobri hebben opgelopen het Klooster van de Minne-Broeders, ende daer alles gedestrueert, ende de Kercke den Wet-houderen afgenomen.

Hier uit blykt genoeg dat de minnebroeders wel meest gefoltert wierden, en niet alleen in deze stad, maar op de meeste plaatzen; daar en boven wierden zy hier voor de tweede reis in de volgende maent noch eens aangetast, waarom de pater Gardiaan, of overste aan de broeders verlof gaf om na een goed heenkomen te zien, welke brief ik hier voor op de beschryvinge van dit klooster heb by gebragt. De kerk van deze broeders wierd ook allereerst afgezondert om in te prediken. Maer over deze stof is zoo veel geschreven, dat het my der moeite luttel waardig schynt die verder te vervolgen: daar en boven wierd deze zaak by alle brave luiden, 't zy van wat gezindheit zy mogen zyn verfoeyt en misprezen, gelyk by alle onze beste historischryvers is te zien.

Ja *P. K. Hooft*, schryft in zyn III. b. bladz 101. aldus: *Maer deftigh zeecker, droegh zicht het gros der onroomschen, lakende dat een behoorlyk werk, onbehoorlyker wyze gewrocht werdt.* En na de beeldstormery te Antwerpen, leverde den beroemden predikant *Jan Taffin*, uit den naam van alle de duitsche en walsche predikanten, die toen te Antwerpen waren, aan de overheit dit volgende geschrift over, betuigende met verfoeyinge het bedreve werk, met aanbiedinge om het zelve in alle voorvallen nae hun uiterste vermogen te willen helpen afweeren, *hare toehoorderen in de vergaderingen te vermanen zich van zulcx 't onthouden, en 't geroofden weder in handen der wet te brengen; zynde die van haere kercke bereyt tegens alle plonderinge, gewelt, en moetwil te stellen; erkennende oock haare Agtbaarheden van Gode in 't Majestraat ampt gestelt te zyn, en zich zelven verbonden haar te gehoorzamen, niet alleen om den vreze, maar oock om den conscentie wille; dien volgende waeren zy willigh schot, en lot, tol en schattingh, en andere lasten, haer opgeleydt wordende, te dragen enz.* Meer andere diergelyke getuigenissen van predikanten van dien tyd zou men konnen te berde brengen, hoewel het ook waar is dat'er al een goed getal andere waren die met zulke vredelievende gedagten niet bezield waren, maar als het graauw mede op den buit vlamden, en in dit spel geen mishagen hadden.

De verwoede Beeltstormery wort wegens de wanorde by de fraaiste schryvers gelaakt.

Naderhand op den 27. van october van den jaare 1566. wierd uit de name der gereformeerde Nederlanderen, benevens die van de Augsburgsche belydenis gezamentlyk, om zich te zuiveren van deze smette der kerkschenderye, een request overgelevert aan de overheit van Antwerpen, houdende aan den koning, 't welke by den historischryver *Bor* in 't geheel te vinden is, en veele aanmerkelyke zaken betreft; waar in onder anderen dit volgende ook staat: „ Dat de kerk schendery, van eenige uyt „ het gemeene volk, gedreven zynde door een onmatigen yver, tot den „ welcken sommige ongeregelde persoonen gekomen waren, die anders „ niet

De gereformeerden en die van Augsburgse belydenis tragten zich van de Beeltstorming te zuiveren.

„ niet gesocht hadden, dan te steelen en rooven, vergeselschapt met me-
„ nigte van Vrouwen, jongelekkers en kinders, geschiet ware tot haer
„ groot en onuytspreeckelyck verdriet, 't selfde hebbende na vermogen
„ gesocht te weeren, noyt bevolen, noyt van te vooren geweten, noch
„ daer na voor goet gehouden. Datse niet tegenstaende verstonden dat
„ sijn Majesteyt hier over sou voorgenomen hebben met geweldiger handt
„ hen uyt te roeyen. 't Welck aenmerckende, badense sijne Majesteyt, te
„ overleggen en wel in te sien, dat de Religie, eens in-gedruckt zynde
„ in het herte der menschen, soo licht met geen gewelt was uyt te roe-
„ yen, maer dat men door dit middel veel eer de swacken en krancken
„ sou doen veynsen, om, onder 't mom aensicht van sich na de heerschende
„ Kerck te vlyen, metter tydt te werden sonder Religie, Libertinen en
„ goddelosen, daer noch trouwe noch oprechtigheydt van verwacht kon
„ werden. Dat'er te letten stondt op den raedtslagh van Gamaliel. Ver-
„ ders badense dat de genen, die, wegens hare conscientie, de Leeringe
„ en Ceremonien der Roomsche Kercke niet geheelijcke voor goet kon-
„ den houden, en in alle andere saecken sijner Majesteyts getrouwe On-
„ dersaten waren, volkome en seeckere vryheydt moghten hebben, om
„ openbaerlijck te versamen, in sulcke plaetsen, als by den Koning, en
„ d'Overheden souden bewesen werden, tot oeffening harer Religie: in
„ dewelcke sy betuygden, metter waerheydt, als voor God, sich te sul-
„ len houden te leven en te sterven na de Leere der Propheten en Apo-
„ stelen, begrepen in de Boecken des O. en N. Testaments, kortelijck
„ vervaet inde twaelf Artijckelen des Apostolischen Geloofs, ende vier
„ algemeine Concilien, &c. voor 't vergunnen van dese genade boden sy
„ den Koning aen boven al de gewoone lasten, op te brengen de somme
„ van dertig tonnen gouts. Belovende daer en boven geen Tempelen
„ der Rooms-gesinden in te nemen, noch hen, by kracht, gewelt, of
„ eenige andere daed, in d'oeffeninge harer Religie te verstooren, of te
„ beletten. *Wyders wesen sy den Koning aen*, dat sulck een genade en wel-
„ daet den Ondersaten te vergunnen, niet nieuws sou zyn; gelyck 't
„ selve bleeck by 't exempel van den Grooten Keyser Alexander Severus,
„ dewelke een Heyden zynde, den Christenen (die hy voor Ketters hield)
„ vergunde, binnen Rome, de Hooft-stadt sijns Keiser-Rycks, Tempe-
„ len te hebben: en van Constantinus de Groote, die te gelyck de Chris-
„ tenen nevens de Heydenen Tempelen vergunde: dusdoende stillende
„ ontallycke klachten, belettende veel bloedtstortings, bevredigende sijn
„ Keyser-Ryck, en werdende door 't middel deser eendracht voorspoedig
„ en machtigh, &c. Ende boven dien al waren sy so groote Ketters als de
„ Joden, Arrianen, en Novatianen, dat de Paus self, seggende 't Hooft
„ der Kercke te zyn, ende niet te konnen dwalen, den Joden, die ge-
„ swore vyanden onses Heere Jesu Christi zyn, hare Synagogen en oeffeningh
„ harer Religie toelaet, binnen sijn Stadt Rome en andere, hem onderworpen;
„ Dat boven dien d'exempelen der Christelycker en recht-geloviger Key-
„ seren, die de Arrianen en Novatianen Tempelen hebben toe-gelaten, sijn
„ conscientie souden mogen te vreden te stellen: insonderheydt sijn Vaders
„ des Keysers exempel, die desgelycken, by Rade van de Staten des Keyser-
„ Rycx in Duytslandt den Protestanten (niet tegenstaende hyse voor Ket-
„ ters hield) had toe-gelaten. Gelyk ook onlangs de Koning van Vrankryk
„ sijn Ondersaten had gedaen, &c.

De

De vruchten die uit deze kerkschenderyen voortquamen, waren, gelyk de heer van *Bleiswyk* getuigt, gansch onsmaakelyk, want door dit middel wierden de gemoederen der Roomsgezinden, die te voren, wegens het afweeren der inquisitie en Spaansche dwingelandy met de gereformeerden eens waren, dapper verwydert. Want wat behagen konnen zy hebben om met deze tot afwering der uitheemsche slaverny aan te spannen, als zy van hunne eige landsluiden een veel onverdragelyker iuk, met uitroeying van haaren godtsdienst ten gronde toe, te verwagten hadden? Ja het verbitterde het gemoed der gouvernante ook zoodanig, dat zy de voorafgegeevene vryheden van op sommige plaatzen te mogen prediken, weder introk, en wel straf verbood. Dat den handel en wandel van vele der eerste reformateurs gansch niet te pryzen was, toont ons zeker outheidminnaar uit een brief van den vredelievenden *Erasmus*, die zich aldus laat hooren: *Men heeft de Heerschappye der Bisschoppen verworpen, maer soo, dat men oock self de wereltlijcke Magistraten niet gehoorsaemde. Eertijts leefden de Christenen onder de Heydensche Prinsen gerustelyck, sich omsichtelyk wachtende datse geen occasie tot oproer gaven, gevende eere dien sy eere, tol dien sy tol, schatting dien sy schatting schuldig waren: d' aenkomende Christenen wierden vermaent, datse ook d' Afgodische Magistraten souden gehoorsamen, en sy baden God dagelijcks voor hun welvaren: maer dit volck dat soo Euangelisch is, werdt ook by den Turckschen Keyser verfoeyt, om dat het, seydt hy, tot oproer geboren is. Wat recht het al oproers aen? hoe dickwils en om hoe kleene saecken loopt het tot de Wapenen? &c. In het begin hielden sy Luther byna voor een God, nu schynt hy haer geheel te suffen om dat hy de nieuwe Leere van 't Avontmael niet aenneemt, &c.*

Deze onbesuisde kerkschennis was van een slegt gevolg.

Ja de zelve *Erasmus epist. in pseudo-Evang.* spreekt hier noch wel ruim zoo hevig: "Maar wat brengt gy ons beter en gelykvormiger aan 't Evangely "voor den dag, om ons van het oude af te brengen? Slaat uwe oogen ronds "om op dat Evangelische volk, en ziet of zy minder toegeeven aan de weel-" de, dartelheid en gierigheid, dan de geenen die zy verfoeit. Toont my "'er een, die in dat nieuwe evangely van een gulzigaard, matig, van een "vloeker en lasteraar, een goed sprekend: van een geil en dartel mensch, "een zeegbaar heeft gemaakt. Ik zal 'er u veele aanwyzen, die veel ar-"ger zyn geworden als voren. De beelden zyn uit de kerken gestoten: "maar wat scheeld dat, mits 'er nu in de zielen veele afgodsbeelden van "ongerechtigheid zyn, en geleerd worden? ...... De solemneele gebeden "zyn verworpen, maar nu vind men 'er die in 't geheel niet bidden; daar "nochtans het dikzaam en zuiver gebed een offerhande is allermeest eige "aan een Christen mensch? De mis is afgeschaft; maar wat is 'er goddely-"ker in de plaats gekomen? .... De oorbiegt is afgebragt; maar tusschen wy-"len biegt den meesten hoop zelfs niet aan God: de vastens met de verbo-"de spyzen werden gedoemt, maar middelerwyl geeft men de ruime teu-"gel aan brassen en slempen, en zoodanig schynen zy het Jodendom ont-"weken te hebben, dat zy Epicureen zyn geworden. Het uiterlyke kerk-"gebaar is met de voed getreden, maar de geest heeft niet aangenomen, "ia veel, myns oordeels, afgenomen enz.". Ja de eerste reformateurs spraken by hunne tyden al geen beter taal, en de heer van *Bleiswyk* toont zulks ook klaar uit den handel van veele der eerste predikanten, die veel meer schade dan voordeel aan de hervorming toebragten, daar de overigheid de handen vol genoeg mede hadden, om hun wat in te binden.

De voornaamste der ridderschap, en ook de bondgenoten zelfs, hadden

Men was bekommert om den moetwil te straffen, die daar na door de prins gestilt wierd.

wel een afkeer van deze baldadige kerkschenderye, maar wat zouden zy doen? Moeten zy de moedwilligen straffen, om de Roomsgezinden eenig genoegen te geeven? dan kregen zy het graauw aan den hals, die hier mede meenden grooten dienst aan de reformatie gedaan te hebben. De prins van Oranie, die de meeste tyd van deze beroertens te Brussel en te Antwerpen was geweest, wierd op het aanhouden van de staten van Holland en Utrecht, om hem in zyn stadhouderschap te hebben, in de maand oktober, in welke maand het minnebroeders klooster te Delft was geplundert, en tot een kerk voor de reformateurs ingenomen, belast derwaarts te reizen, om de oproeren te stillen, en de predikatien der gereformeerden weder uit de steden van Holland, Zeeland, enz. te brengen, en op het platte land te bepalen, gelyk ook door zyn toedoen wierd te weeg gebragt. Te Delft wierd in 't laatst van january van den iare 1567, ten overstaan van den prins van Oranie, een verdrag getroffen, waar by onder anderen wierd toegestaan, dat die van den nieuwen godtsdienst, gelyk de gereformeerden toen wierden genoemt, hunne vergadering in het preeken van Godts woord, buiten de stad zouden verrigten in zekere aangeweze plaatze buiten de waterslootsche poort. Dit gansche akkoord, wegens de oefteninge en andere gevallen, wegens den godtsdienst was van dezen inhoud:

Ordonnantie gemaeckt by den Prince van Orangien, Stadt-Houder van Hollandt, in 't stuck van de Religie den xxix^en^. *Januarij* A°. xvc. lxvij. *stilo curiæ*.

"OMme te precaueren alle beroerten, seditien, ende bloedt-stortingen, "die apparentlijcke binnen deser Stede ('twelck Godt verhoede) soude mogen gebeuren; ende ten eynde alle vrede ende eendrachtigheydt "soude mogen onderhouden werden. SOE EST, dat nae diversche communicatien, die hier op mijn Heeren die Burgemeesteren ende Schepenen "mette Vroetschap, ende daer nae oock mette sestien Hooftmans vander "Ouder Schutterye, Mitsgaders met die Gemeente, die seeckere Requesten hadden gepresenteert, gehouden hebben, die selue mijn Heeren, die "vander Gereformeerde Religie gedoogt, gepermitteert, ende toegelaten "hebben by provisie ende tolerantie die poincten ende Articulen hier naer "beschreuen.

I.

"Inden eersten, Dat niemant, wie hy zy, hem vervorderen sal te beletten, ofte doen beletten den Dienst, Sermoenen, ende andere Oeffeninge "van de Geestelijckheydt vande Oude Catholijcke Religie, nochte nyemant daeromme te misdoene, ofte injurieren met woorden ofte met wercken, in eeniger manieren, ende op lijf-straffinge, ofte andersints arbitralijken, naer der saecke gelegentheydt, anderen ten exempelen gepunieert "te werden.

I I.

"Item, dat die vande Nieuwe Religie niet en sullen mogen hebben voor "eene tijt meer dan drie Ministers ofte Predicanten, ende dat die selue niet "en sullen mogen gelicentieert worden, dan by advijs vande Regierders "deser Stede, behoudelijcken dat die selue Predicanten niet en sullen mogen Predicken in eeniger Kercken, Cloosteren, ofte andere Gewijder "plaetsen deser Stede, dan op een seecker Erff, wesende een Cool-thuyn,

gelegen

"gelegen buyten de Waterslootsche Poorte, sonder eenige andere plaet-"schen anders eenegsints te moeten occuperen ofte besigen, behoudelijcken "dat sy oock in heure Sermoenen ofte Vergaderinge, noch oock tot die "selue gaende, ofte van daer comende, geen Busschen, Pistolen, ofte "andere Geweer, sullen mogen draegen, ofte by hem hebben.

I I I.

"Dat oock Niemant den seluen in heure Predicatien ter plaetsche voor-"schreuen, ofte hoiren voorders eenige storinge ofte beletselen sal mogen "doen, noch yemant daeromme misdoen, ofte injurieren mit woorden ofte "wercken, op gelijcke peynen als boven.

I V.

"Item, en sullen oock die voorsz Predicanten niet mogen Predicken dan "op Sonne-dagen, en Heylige dagen, ende niet op eenige wercken-dae-"gen, ten ware dattet een geheele weecke waere, in de welcke sy-luyden me-"de des Woonsdaechs Predicken sullen mogen, ende anders niet. ten eyn-"de die goede luyden deur die voorsz Predicatie op wercke-dagen niet ge-"oirsaect en worden heur-luyder werck en Neeringe te versuymen ende te "laeten, ende consequentelijck Wyff en Kinderen armoe ende gebreck de-"sen aenstaende Wijnter zoude mogen lyden.

V.

"Item, dat die Predicanten ende Menisters sullen moeten wesen geboi-"ren in eeniger goede Steden ofte Dorpen van dese Nederlanden ofte Poor-"ters van deselue, ende daer en boven in handen van mijn Heeren Burge-"meesteren ofte van heuren Gecommitteerde den Eedt doen van onderda-"nigheydt ende getrouwicheyt in alle saecke Politijcque, soe lange sy hier "ter Stede blijuen sullen.

V I.

"Item, dat alle Predicanten, soe wel van d'eene als van d'andere Religie, "hem sullen wachten van allerhande smaedelijcken woorden, invective in-"jurien en Schampen, ende Generalycken van alle oproerige ende sedi-"tieuse propoosten, het waere tegens die ouerheyt ende Magistraat, ofte "tegens die vander Religie, welverstaande dat 't gunt concerneert der le-"ringe ofte Oeffeninge der Religie, en de straffe ongeschicter manieren van "leuen, voor sulx niet en sal gehouden worden.

V I I.

"Dat oock Niemant, 't sy Poorter ofte ingesetene van deser Stede, ofte "oock vreemde persoonen, 't zy Man of Vrouw, hen en vervorderen d'een "d'andere te misdoen mit woorden ofte wercken vuyt saecke van d'een Re-"ligie ofte d' andere, Noch oock met eenige Liedekens, Referyntgens, "Pasquillen, ofte eenige andere manieren, hoedanich die oock soude mo-"gen wesen, maer dat elckanderen laeten sal in sijne Vrede, ende onge-"molesteert, sonder eenich schempen, bespotten, ofte andere ongelatenheyt "iemant te doene, ofte andersints toornicheyt te douoceren, ofte te ver-"bitteren, in eeniger manieren: ende dat oock elckanderen sal moeten helpen "ende bystaen, soe verre hem ouerlast ofte ongelyck aengedaen worden, op "peyne inden Lichame, ofte andersints arbitralijcken gestraft te worden "anderen ten exempele.

V I I I.

"Item, dat niemant, wie hy sy, hy waer van d'eene ofte d'andere Reli-"gie, der Justitie en sal mogen beletten in 't vangen, straffen, ende exe-

 "cuteeren,

"cuteeren, vanden genen die voortaen eenige Kercken, Cloosteren, ofte "anderen Borgers huysen sullen destrueren, spolieren, ofte aenden selue "eenich cracht, gewelt, ofte insolentie doen, behoudelijcken dat den Mis- "dadigen sullen worden gehandelt nae rechten.

I X.

"Item, datmen niet en sal moeten singen, seggen, noch roepen op der "straten, in Herbergen, ofte elders, ofte oock printen, schrijven, copen "off vercopen, eenige schandaleuse Boucken, Liedekens, Refereynen, "ofte diergelijcke, al op peyne als vooren.

X.

"Ende omme te schuwen d'inconvenienten, spruytende uyt het murmu- "reren, ende qualijk spreecken van diversche persoonen, die verscheyden "loogen-taelen versieren ende vuyt-setten, tot Diffamie van d'eene perthye "ofte d'andere, ende oock tenderen tot seditie ende commotie. Soe est, "dat mijn Heeren voorsz verbieden eenen ygelijcken yet voor te setten of- "te te verspreyen, 't welck tot onruste, beroerte, seditie, ofte oock ye- "mants diffamie, bysonder vande Regierders ofte Officiers inden Dienst "van de Con^e^. Majesteyt ofte deser Stede wesende, soude mogen strecken. "Ende dat die gene die yet seggen willen, 't selve betonen sullen waerach- "tich te wesen, ofte haeren Segsman noemen ende bewijsen, al op peyne "voorsz.

X I.

"Ende soe verre yemant indier manieren ofte andersints committeerden "eenige seditieuse acte, dat die daer off, byder Justitie sal gestraft worden, "naer gelegentheyt sijnder misdaet, sonder tegen-seggen van yemanden.

X I I.

"Alle welcke Pointen ende Articulen die Ministers ende Predicanten "heur-luyder Religie zullen moeten in heur-luyder Preekinge den volcken "verthonen ende vermanen met alle vlijticheit, dat zy hen daer nae volgen "ende schicken.

X I I I.

"Item, off het gebeurde dat yemant vander Nieuwe Religie soude willen "begrauen wesen inde Parochie-Kercken ofte Kloosters, Ende die selue "d'oude gebruyck ende ceremonien vande Catholijcque Religie niet en "begeren, dat die dooden begrauen synde, sy luyden sullen moeten van daer "gaen, sonder eenige nieuwe Ceremonien te laten doen ofte te gebruycken.

X I V.

"Item, sullen die vander Nieuwe Religie, mitsgaders ook vande Oude "Religie schuldich wesen deser goede Steden te helpen beschermen tegens "allen overlasten, ende te beletten alle verstoringen, destructie, ofte pilje- "ringe van alle Kercken, Cloosteren, ofte gelijcke plaetsen, ende van 't gunt "daerinne es, ende diesgelyx mede van allen Borgeren Huysen ende goe- "den.

X V.

"Item, aengaende d'exercitie vande nieuwe Religie, sullen die van Delft "genieten sulcke permissie, ende toelatinge van dien, als die andere Steden "van Hollandt by die Hoocheyt vande Hertoghinne gegunt sal worden.

X V I.

"Item, dat die nieuwe Predicanten, Ministers, ende andere Dienaers "vander Nieuwe Religie, belouen sullen dese Artijckelen te onderhouden

"naer

,, naer heure vermogen, ende voor ſoe veel die hen-luyden zyn concerneren-,,de ende aengaen.

XVII.

,,Item, dat die oude Schuttery gehouden ſullen weſen den behoorlijken ,,Eet te doen, als Schutters hen-luiden voor-gehouden, ende by den ſel-,,uen Eet belouen t'onderhouden deſe ende andere Ordonnantie, gemaeckt ,,tot ruſte ende welvaert deſer Stede, in deſen oproerigen tijt.

,,Aldus gedaen ende gediſponeert achtervolgende t'inhouden vande Pu-,,blicatie vande gevouchlijcke Articulen, op den xiij^en^. Octoberxv^c^. ſeſ-,,en-tſeſtich, by zynder P^e^. Exc^ie^. binnen Delft, den xxix^en^. Januarij A^o^. ,,xv^c^. ſeuen-en tſeſtich ſtilo curiæ, ende was onderteyckent Guillaume ,,de Naſſau. Aldus van 't Stadt-huys der Stede van Delft gepubliceert, ,,met die groote Clock den ij^en^. February anno ſeven ende tſeſtich, ſtilo ,,Delphico. Lager ſtont Coll^ae^. gedaen yegens d' originale Ordonnantie, ,,onderteyckent als boven, ende es bevonden t'accordeeren, by my, ende ,,was onderteykent A. vander Meer. Noch lager ſtont naer gedane Coll^ae^. ,,met de voorſz Copie Autentijck beſchreven ende geteyckent als voorſz, ,,es deſe daer mede accorderende bevonden huyden xij^en^. Nouember anno ,,xvj^c^. ende een en twintich. Ende was onderteyckent by my J. A. Henſ-,,brouck, Notaris publijck.

Door dit verdrag en deze ordonnantien zou men zeggen dat alles weder in ruſt, en aan 't bedaren zou geraakt hebben, maar niet minder als dit; de gemoederen waren te zeer verbitterd, en het graauw benevens de ſoldaten wierden te zeer op den buit verlekkert, in zoo verre dat men de beveelen van zyne hoogheid met voeten trad. Veele der voornaamſte ſteden begaven zich onder het gebied van den prinſe van Oranie, maar eer zy zich overgaven, of van zyn krygsvolk innamen, en *Alba* voor vyand verklaarden, bedongen zy wel heilig en duidelyk, dat zy by alle hare privilegien en rechten, zonder eenige verandering of vermindering zouden gehandhaafc werden; dat alle ſtaten, 't zy wereldlyken of geeſtelyken, overheden of kerkelyken, mannen en vrouwen, groot en klein, zouden blyven in hunne ampten en dienſten, vry en onverhindert; dat geen kerken, kloosters, kapellen, of huizen van eenige geeſtelyke perſoonen, beſchadigt, gebroken of vermindert zouden worden, enz. Ook betuigde de gemelde prins, dat hy van voornemen was niet alleen de vryheden en voorrechten te herſtellen, maar ook zelfs de Roomsgezinden by hunnen godtsdienſt nevens anderen te beſchermen; hy gaf onder anderen aan *Sonoy* ordre, in 't tweede artykel van zyne inſtruktie, dat, wanneer hy eenige ſtad of plaatze uit het geweld van *Alba* zou hebben verloſt, als dan *van ſtonden aan de hand daar aan te houden, op dat het woord Godts aldaar gepredikt werde, mits ook toelatende d'exercitie van Religie; den zelfden woorden conform; indien d'ingezetenen, of eenige van dien, dezelve begeeren, zonder nochtans te gedoogen dat die van de Roomſche kerke eenig overlaſt gedaen werden, of dat hen belet geſchiede in de oeffeninge harer Religie, ter tyd en wyle de Prins daar anders op zoude geordonneerd hebben, of dat de noodwendigheit en ſnelligheit anders mochte vorderen, naar het advys des gouverneurs der plaatze*, enz. *Philips van Marnix, Heer van s^t^. Aldegonde*, uit den name van den prins van Oranie te Dord op de dagvaard verſchynende, verklaarde uit den name van zyne prinſelyke hoogheid, *de intencie des Prince te wezen, dat gehoude zoude werden vryheit der*

Luttel tyd daarna ſloeg men 's prinſen bevel in den wint, en men viel weder aan 't muiten:

der Religie, zoo wel der gereformeerde als die van de Roomsche Religie, en dat een iegelyk in 't zyne in 't openbaar ende in de kerken of kapellen, zoo dat gevoeghlykste by de overheit zoude geordonneerd werden, zouden gebruiken vrye exercitie der zelve, zonder dat'er iemand empesschement, hinder of moeyenisse gedaan zoude werden, en dat de geestelyke perzoonen, in hun luider staten, vry en onbekommerd blyven zouden, ten ware zy luiden hen vertoonden vyanden, of hen mishandelden iegens 't gunt voorschreven is, en dat dit al ter tyd en wylen toe dat by advys van de gemeene generale Staten der landen van herrewaards over andere zoude mogen werden geordonneerd, met welke intentie van den Prince, de voorschreve gedeputeerden in als hen luiden conformeerden. Gedurende de zelve vergadering, quam de graaf van der *Marck*, heere van *Lumey*, met zyn bevel en bericht by den prinse van Oranie aan hem toevertroud, ende verleend, om in deszelfs afwezen, het beleid van zaken waar te neemen, welke brieven na dat die gezien en gelezen wierden, zach zich *Lumey*, op belofte van dezelve in alles naar te komen, voor den luitenant of stedehouder van den prins aangenomen. En wegens den godtsdienst, wierd hem aanbevolen, dat hy *zoo wel die van de katholyken en geestelyken in haare Religie, als d'andere goede Evangelische, in schut ende scherm soude nemen, sonder dat d'een d'andere sal mogen injurieeren, overlast oft hindernis aen doen, verbiedende sulcx op hoge straffe.* Voorts wiert hem in syn bevel-brief (noch verder onder aan) wel ernstelyck aanbevolen, *hem te wachten, ende oock allen anderen op hooge straffe te verbieden, dat niemant hem onderwinde eenige goetwillige Catholycke ofte Geestelijcken te beschadigen, 't sy aen heure persoonen ofte goet. Noch oock niet te plonderen ofte te schenden eenige Kercken, Kloosteren ofte Capellen, tot groote onordentlijckheydt ende blamatie van al-sulcken Heyligen onsen voornemen, ende Krijghs-handelinge.* Ende wierdt dit poinct der religie in het vierde artyckel van het bericht-schrift aldus uitgebreit: *Ende want in de Commissie geinsereert is, dat onsen Lieven Neve in schut ende scherm sal nemen die Catholijcquen ende Geestelijcken in heure Religie, sonder yemandt den anderen overlast te doene, op lijfs straffe, derhalven verklarende ende amplierende, dese is onse meyninge, dat in sulcken plaetsen ofte Kercken daer d'exercitie van alsulcken Religien versocht worden sal, dat onsen lieven Neve terstont beyde dien goet willichlijck sal doen accorderen van tijden, plaetsen, ofte Kercken, als een yeder d'exercitie van sijne Religie sal doen, op dat d' een den anderen geen hinder ofte eenige verstooringe oft rumoer en maecken, daer toe onsen lieven Neve goede ende scherpe toesicht ende straffe sal op hebben, ende doen geschien.*

Maar hoe deze twee generaals hunne bevelen hebben waargenomen, is de gansche wereld kenbaar genoeg, en hoe menig geestelyk perzoon zy buiten orde met den strop, of op eene andere wrede en ongehoorde manier hebben om 't leven gebragt. Hoe weinig de beëdigde voorwaarden by het overgaan der steden onderhouden wierden, is ook meer als genoeg bekend, maar 't lust my niet dit oude zeer op te krabben; die hier van nader bescheid wil weeten, kan verder zyn lust boeten in het boekie van *Guil. Estius*, van de martelaars van Gorkom, en het martelaarsboek van *Pieter Opmeer*, die hier een wydloopig verhaal van doen.

Dat deze veldoverstens hunne beveelen dus stout dorsten overtreden, is niet eens te verwonderen, dewyl het krygsvolk zulks onder de oogen zelf van den gemelde prins wel ondernam; want dees omtrent deze tyd met zyn leger

leger uit Duitsland afkomende, nam den 14 augustus de stad van Roermond, aan de Maas gelegen in, alwaar zyne soldaten zich omtrent de geestelyken schendig verliepen en te buiten gingen, zulks hy, ter begeerte van die van Holland, op den 23 der zelve maand tegens de ongeregeldheid van het krygsvolk, dat doorgaans zeer op de geestelyken verbitterd was, en met dezelven ongehoord omgingen, dit plakaat uitgaf, gebiedende op lyfstraf: „Niemand van wat konditie of state, hy zy gee„stelyk of wereldlyk, te misdoen, beschadigen, of verkorten in goe„deren noch in bloede. Ordonnerende voorts en willende, dat de vry„heit in de Religie, zoo wel van de Roomsche als van de Evangelische „gehouden zoude werden, enz. op pene als voren; met nader verbod „van eenige kerken, kloosters, of andere geestelyke plaatzen te beroven „of te plunderen, enz.

Maar ik heb hier voor al aangemerkt, dat het loffelyk is goede wetten te maken, indien die onderhouden werden, anders worden die van de overtreders ten quade gebezigt. Want voor eerst diende de meeste soldaten op hoop van in kerken en kloosters buit te maken, aan de andere kant meenden zy dan groote voorstanders van den gereformeerden godtsdienst te zyn, als zy met de geestelyken op zulk een goddeloze wyze omsprongen, denkende dat zy tot ampten en waardigheden beter verheven stonden te worden, gelyk sommigen heel wel gelukten. 't Was ook waar aan de andere zyde, zoo de prins of de staten van den lande zodanige bevelen hadden willen werkstellig maken, dat zy by veele predikanten, en vooral by het gemeene volkie dat toen met roven en plunderen zich verrykte, aanstonds een quade naam zoude hebben gekreegen, en men hun wel voor papisten en landverraders zou gescholden hebben, gelyk in die tyden zeer gemeen was; want hoe getrouwen voorstander iemand was, zoo hy dezen handel slechts tegensprak, aanstonds was hy een vuile papist en landverrader, en was 't een rykaart, fiux stont hy in gevaar van goed en bloed te verliezen, gelyk ons den deftigen historieschryver *Hooft* vertoont XIV. b. bladz. 576, alwaar hy aldus schryft: *die van matigheydt en discretie sprack, moest voor een papist, of der zelver goedgunner, huichelaar, ia verrader van 't vaderland gescholden worden, en d'aller onbescheydenste kryters, wierden als de meeste yveraars van de religie en vryheit geprezen.*

Dat het graauw en gemeene volk van zodanigen inborst was, quam uit zynen koker niet; want veele predikanten in dien tyd waren dag en nacht bezig met het gemeene volk in te boezemen, dat men het zwaard tegens Spanie had opgevat om den godtsdienst, vervolgens moest men zyn party te vuur en te zwaard verdelgen waar het mogelyk was, maar de prins en de staten van den lande waren van andere gedagten; want als in den iare 1576 den 17 december de staten van Holland te Delft vergaderd waren, en Amsterdam de zyde van den koning van Spanie bleef houden, schreven zy aan de heeren van Amsterdam deze volgende redenen wegens het opvatten van 't zwaard tegens den koning van Spanie: *Dat de diversiteyt ende onderscheyt van Religie geen saeke en was, om nu in de gemeene saeken van den landen, belangende de politie, vrydommen, gerechtigheyt, en gemeene welvaart, in oneenigheyt en verscheydentheyt te blyven, te min, zoo wy altydt* (zeydenze) *verklaart hebben, ende als noch verklaren, de wapenen omme de Religie noyt aangenomen te hebben, en dat wy alsulks die saeks gestelt hebben aan 't advys van de generale Staten*, enz. *zonder dat onse intentie is, yemandt en zyne conscientie,*

De predikanten stookten 't volk tegen de Roomsche geestelykheid aan.

of tot onſe Religie te bedwingen, *'t welcke verre van ons zy*, enz. proteſterende wyders, *wel te vreden* te zyn, hun lieden *te laten de vrye diſpoſitie op 't ſtuk van de Religie* en den haren, *zulcks zy lieden te bevinden* zouden, *ofte tot geruſtigheyt* van hare *conſcientie*, *ende van* haare *gemeente te dienen*, gelyk dit breder by de hiſtorieſchryvers, *Bor*, en *Hooft* kan nagezien worden. Die van Amſterdam nochtans ſchynen aan dit geſchrift niet veel geloof gegeeven te hebben, dewyl zy zagen dat naar het overgaan der ſteden deze voorwaarden wegens den godtsdienſt niet onderhouden wierden.

Dat eenige van andere gedachten zyn, bekend de heer van *Bleiſwyk* in het byvoegzel van zyn eerſte deel der beſchryvinge van Delft. Om het tegengevoelen dan ſtaande te houden, brengt hy aldaar een ſtuk van een brief by van *Aggæus Albada*, voornaam godtsgeleerde, die hy in den iare 1572 aan den heer *Adriaan vander Mylen* heeft geſchreven, en het uittrekzel in 't Nederduits luid aldus: *Ick zegge u vrymoedelyck*, *dat ick alle die geenen die 't raden dat men de wapenen voor de Religie zal aannemen of die zelve aannemen*, *onder het getal van Chriſti kudde niet en rekene. Over de onwetentheid van ſommige zal zich Godt erbarmen. Ick verzwyge 't geen Polityckelycke voor de burgerlycke welſtand van de Politycken werd gedaan: maar ick ſprecke alleenlyck van die dingen die van Chriſtenen voor Chriſti zaken gedaen moeten werden. Hier heeft plaats de lydſaamheit der Heylighen. Willen wy dan nevens hen de ſaligheyt verkrygen*, *zoo moeten wy ook onder hen gevonden worden; niet in die vergaderinge welcke van die lydſaemheyt tot het wreeken overgaet. Ick bidde maeckt u doch zelf met de minſte gedachte niet deelachtig aan de zelve.* Zie *Epiſt. Ecleſ.* bladz. 635. Of ieder zyn zegel aan dit geſchrift zou willen hangen, weet ik niet, hoewel de zaak verſcheide uitzichten zou hebben; want veele, zoo zy daarom door het zwaard gedrukt worden, en gevolglyk te kort zouden ſchieten, zullen zekerlyk ia zeggen, maar zoo zy in zoodanig een geval de bovenzang zingen, dan geloof ik dat zy wel anders zouden praten; want dat veele geeſtelyken van geen conſcientiedwang houden, is dikwils aangemerkt, dewyl zy dan geen voogt en meeſter zyn; maar daar de geeſtelyken het beſtier en de voogdyſchap in handen krygen, 't zy van wat godtsdienſt zy zyn, dan zingt men een anderen toon, dan durft men wel heerſchappy voeren over 't erfdeel des heeren. Dat men de wapenen om de verandering van godtsdienſt had opgevat, was baarmoeder van meer quade gevolgen, dewyl men toen teffens alle brave luiden van kennis en oordeel, die 't land hielpen beſtieren, 't roer uit de hand nam, daar deze palinuren in dit onſtuimig onweder nodig waren om 't ſchip van ſtaat door hunnen yver en goede beſtiering te redden, want hunne plaatſen wierden veelſints met loshoofden en onervare lieden vervult. 't Was genoeg als men maar met een onbezonnen yver de reformatie trachte voor te ſtaan. Deze helden wierden dan flux door eenige predikanten op het kuſſen gezet; en dat ik hier inne niet mistaſte, blykt uit den deftigen hiſtorieſchryver *E. van Reyd*, die bladz. 134 aldus ſchryft: *Welcke uytneming van perſoonen in de Nederlandtſche troubelen veel quaats heeft gedaan; dewyl 'er dickwils onbequame en onervarene*, *alleenlyck om haeren yver in de Religie*, *tot magiſtraten zyn verkooren*, *en bequame en polítycke luyden*, *alleenlyck daarom ſyn verworpen geweeſt*, *datze niet geheel en al de gereformeerde Religie aanhingen*, *enz.* Dus meene ik den lezer genoegzaam voorgeſteld te hebben de voornaamſte redenen die in het veranderen zoo van ſtaat als godtsdienſt, hebben geholpen, en daar toe wel de meeſte aanleiding gegeeven hebben.

Veel brave luiden dien 't roer der regering was toevertrout raakte door den yver der hervormers aenkant.

Hoe

Hoe kragtig keizer *Karel V.* en zyn zoon *Philips* tegens het veranderen van den godtsdienst zich hebben gesteld, is ieder genoegzaam bekent, als mede wat straffe plakaten in die tyden tegens de reformateurs in de Hollandsche steden wierden afgelezen, en welke straffen zy zoude lyden, gelyk ook menig een met de doot betaelde. De heer *van Bleiswyk* bladz 405, leverd ons hier van een staaltje op wegens eenige wederdoopers, die binnen Delft in den iaare 1538 en 1539 zyn ter dood gebragt. Van deze wederdoopers schryft hy bladz 404. aldus: *Omtrent den iaere 1534 begosten zich ook eenige doopgezinden te laten zien, die met geestdryverye bevangen waren, of sich zelven lieten voorstaan datze door den geest Godts gedreven wierden: men gaf haer de naem van geestdryvende* Herdoopers *ofte* Wederdoopers, *om dat de geenen die zich onder haer gemeente wilde inlyven, op nieuw moesten werden gedoopt. Dit wierd een razende en dulle secte, stellende dingen in 't werk die tot muiterye en oproer streckte, en zich lieten aenzien tot verderf van landen en luyden te zullen uytbersten; van dezer gezinte is ook geweest den vermaarden* David Jorisz. van Delft, *die gemeenlyck onder de Hoofd-ketters werd gerekent: de Rooms-kerckelycke Historyschryver* Dionisius Mudzaart, *noemt hem ketters Patriarch, dat is, eerste of opperste vader aller ketteren: in den iare 1538 zyn hier te landen twee placcaten gemaeckt, beroerende dat zoo wie hem logeerde, levendig in haer deur zouden opgehangen werden, doch een goede vereeringhe te zullen bekomen die hem aenbrachte.* Dat men met de zoo genaamde herdoopers strengelyk in deze landen omsprong, is een bekende zaak, maar of de nootzakelykheid zulks niet vereischte, zou te onderzoeken staan. Iemand van zyne vorige geloofsbelydenis afwykende, om dat zyn gemoed in dezelve niet gerust, of anders overtuigt is, en ondertusschen als een vreedzaam burger zich getrouw, en onderdanig aan 's lands wetten gedragende, dunkt my dat uit de maatschappy der kristenen niet behoorde uitgemonstert te worden; maar iemant alle buitensporigheden en malle inbeeldingen involgende, en niet anders in den zin hebbende als alles 't onderste boven te keeren, goddelyke en wereldlyke wetten met den voet te schoppen, en niet uit is dan om overal twist en tweedragt aan te rechten, zulke menschen meen ik dat in een bevredigde burgerstaat als pesten moeten aangemerkt worden, vooral, zoo zy, doof voor alle vermaningen en waarschouwingen, noch in hunne oproerigheid voortgaan: zelf oordeel ik dat zy in dezen gevalle van de overigheden der landen behoorden gestraft te worden. Hoe dit volk het nu te Amsterdam, te Munster, en in meer plaatzen gemaakt heeft, is de gansche wereld kenbaar, en 't waar naau te geloven, ingeval ons dit niet door een menigte van echte bewyzen, en schryvers die omtrent dien tyd geleeft hebben, bevestigt wierd, dat een mensch tot zodanige dwaasheid, en buitensporigheid zou konnen vervallen, en dat luiden van goeden huizen, en opvoedinge, hier aan de hand wilde lenen.

Keizer Karel ende zyn zoon Philips kanttede zich zeer tegen de veranderingvan den godtsdienst.

In den iare 1538 wierden, volgens de voorgemelde plakaten in Holland, 41 wederdoopers ter dood gebragt, van welke 41, 'er in de stad Delft 27 thuis hoorden. In 't volgende iaar, 1539 (dewyl 'er veele van deze naar Engeland waren gevlugt, van waar zy weder verdreven wierden,) moesten het 'er weder 36 met de dood bekoopen, waar van 'er in de stad Delft 16 mannen met den zwaarde wierden gerecht, en 15 vrouwen in 't water versmoord, zoo dat het schynt dat den voornoemden *David Joriszoon*, alhier een grooten aanhang heeft gehad, en dat de regeerders van Delft de

plakaten ſtriktelyk hebben uitgevoerd. Naar dat den oproer der wederdoopers in Holland wat gedempt was, begon de reformatie hoe langer hoe meer op te luiken, en het getal der nieuwe geloofsbelyders wierd in ſteden en in dorpen van dag tot dag talryker, daar benevens begon men in Weſtvlaanderen in 't verborgen dikwils te prediken, eerſt in boſſchen en velden, naderhand in dorpen en ſteden, alwaar men de toehoorders met allerhande krygsgeweer gewapent zag, dewyl zy in een gedurige vrees waren van geſtoord te zullen worden. In den iare 1566 begon men te Delft ook in 't heimelyk te prediken; de eerſte predikant heette *Johannis Gerobulus*, doch deze vertrok weder in den iaare 1567. Daar na, te weten op den 21 auguſtus van den iaare 1567, wierd de eerſte predikatie door *Peter Gabriel*, een Vlaming, die voor dezen te Bruggen en Vlaanderen, en daar omſtreeks het predikampt had bedient, alhier buiten de ſtad aan de Hoornbrugge gedaan, alwaar een groot getal van toehoorders uit verſcheide inzichten byeenquamen. Hy had te voren omtrent Amſterdam, Haarlem, Alkmaar, enz. ook gepreekt, en wierd, door de Amſterdamſche burgers verzelt, alhier te Delft gebragt. Kort daar na, op het aanhouden van die van Delft, heeft men een dag beraamd om in 's Gravenhagen te prediken; op deezen tyd quamen een groot getal Delfſche ſchutters in 't volle harnas gewapent met omtrent 20 wagens aldaar, en lieten zich voor het huis van den heer preſident M^r. *Cornelis Suys* voeren, alwaar men de wagens kringsgewys in orde ſtelden, op dat dezelve by dit of dat overval tot een borſtwering of bolwerk konden dienen; de predikant nam zyn plaats in 't midden van dit gewapende wagenbolwerk, zoo dat hy voor allen overval bevryd was. Het getal der toehoorders was groot, die zich ook in dezen kring beſloten, en door de gewapende Delvenaars van agteren beſchut waren. Dus alles in order geſchikt zynde, begon men pſalmen te zingen, en den predikant te preeken, 't welk de heer preſident tot zyn gemak in zyn huis kon hooren, en zoo men wil, ſomwylen door een venſter eens bezag, maar hoe dezen heer, die zulks van te voren zoo ſtrengelyk verboden had, nu gemoedigt was, kan men ligtelyk afmeeten. Doch of deze zaak, dewyl alles noch zoo wankelbaar ſtond, na de regels der voorzichtigheid aangeleid waren, laat ik een ander oordeelen.

Men predikte in 't begin der Reformatie eerſt in 't heimelyk, daar na in boſſchen en velden.

Men verſcheen ook nimmer onder 't gehoor van den godtsdienſt dan gewapent.

Kort te voren, te weten op den 26 auguſtus van den iaare 1566, was die dulle beeldſtormery hier te Delft ook begonnen, *die*, gelyk *Emanuel van Meteren* ſchryft, *niet en paſſeerden zonder hoeren en boeren hulpe, en grootte roverye, hoewel alomme veel goedts den regeerders werdt gelevert: .... alle ſtraatſchenders, dieven, vagabonden, hoeren en boeven haar in 't leſt met dit werk vermengde.* Dat zy eenige goederen aan de regeerders wederbragten, quam hier door, gelyk de voorgemelde *Duſſeldorp* gewaagt. *Als deze brieven* (dat koning Philippus gereed ſtond om over te komen) *aangekomen waren, hebben wy gezien dat de voornaamſte van de beeldſtormers merkelyke ſomme gelds aan de kerken gegeeven hebben, om 't geene afgebroken was weder op te timmeren, en dat ze ſchier altemaal te biecht en te kommunie zyn gegaan; doch niet anders, gelykze naderhand zelf hebben bekent, als uit geveinſtheid en op een heiligſchendige wyze.*

Hoe dul en woeſt een deel van deze beeldſtormers te werk gingen, en als door den duivel zelf aangeblazen ſchenen, blykt uit zeker verhaal van *Wilhelmus Lindanus*, een Dortenaar, en toen biſſchop van Ruremond, die in zyn boekie *de fugiendis dolis l.* 1. *c.* 15, dit volgende verhaald: *Geloofwaardige*

waardige ooggetuigen hebben my vertelt, dat, wanneer de Leidenaars in 't iaar 1572 *het klooster der minnebroederen buiten de Rhynpoort gingen onder de voed haalen, iemand in de plaats van een vaandel het afbeeldzel van de duivel op een lange spiesse vooruit droeg....* zoo dat *van Meterens* getuigenis hier bevestigt word, dat het niet anders dan een deel ondeugend volk is geweest. En d'aanteking van den voortreffelyken P. Famianus Strada in zyne Nederlantsche oorlogen is te schoon over deze stof om die te verzwygen: Terwyle (zegt hy, na dat hy ruim en breed over den godtlozen kerkroof te Antwerpen had uitgeweit) dit binnen Antwerpen en daar omtrent bedreven wierd, zoo is de zelfde razerny, recht op de zelfde dagen tot Gent, Oudenaarde en andere Vlaamsche steden, tusschen de Leye, Schelde en den Dender gelegen, niet minder geweest. Alzoo dat deze nederlage der kerken en beelden, meer by een aardbeevinge, die alles vernielt en inslikt, als wel by een besmettelyke ziekte die allenks inbreekt en voortkruipt, te vergelyken is geweest: mits 't zelve razende onweder, 't zamen Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Vriesland, Overyssel, ia byna 't geheel Nederland, uitgenomen alleen drie of vier landschappen, als Namen, Lutzenburg, Artoys, en een deel van Henegouw, zeer deerlyk bestormt en verwoest heeft. Men verhaalt dat eertyts onder den keizer Tiberius in Asien op eenen nacht door aardbeevinge twaalf steden verzonken zyn, maar alhier heeft men gezien en bevonden, dat niet alleen twaalf steden, maar even zoo veel of meer heele landschappen en provincien, door een grouwzaam onweder van beeltstormerye en schendinge der kerken, die uit den afgrond der helle opstaande was, elendiglyk besprongen, en aangetast zyn geweest, en dat met zoo een groote en haastige nederlage, dat ze schier altemaal, niettegenstaande zy zoo zeer als eenige andere landen in heel Europa van schoone steden, dorpen, en menigte van volk verzien waren, in min als tien dagen overvallen, ia in Vlaanderen alleen, over de vier hondert kerken geschonden en verbrant zyn. Op dat ik andere omstandigheden, daar breder uitgemeten, thans verzwyge. Zie *Strade Nederlandsche oorlogen*, bl. 319, 320.

Na de beeldstormery predikte men eerst in de kloosterkerk der minderbroederen, doch dit schynt ook niet lang geduurt te hebben, dewyl doen alles in 't wild lag, en men tusschen hoop en vrees op en neder dobberde. Op den 26 July van den iare 1572 quam de graaf *Lumey* by akkoord van burgemeesteren binnen Delft, met ordre van den prins, om de nieuwe kerk te doen opruimen, en tot de predikatie van de gereformeerden klaar te maken, gelyk by een uittrekzel of memoriale aantekening blykt, staande voor in een geschreve boek, genaamt, *Register van ontfanck by den kerckmeesters van de nieuwe kerke, tot behoef der armen van de gereformeerde religie ontfangen, hoewel uyt de vergaderinge der Aalmoessen, ghunsten, ghiften, ende anders.* Onder welk opschrift volgde deze dienstige aantekening, of akte:

ALsoe die Graue vander Marcke, Vry-heere tot Lumee, &c. als Lieutenant van mijn Heere den Prince van Orange, by Accordt ende Compositie van Burgemeesters binnen Delft gecomen is den 26. Julij A°. 1572. nae dat de Spangiaerden van Rotterdam, Delffs-haven, Schiedam, ende daer omtrent vertrocken waren, Soe syn G. Burgemeesteren voersz. gelast ende geordineert te doen hebben, ende te openen die vande Gereformeerde Religie, die Nieuwe Kercke,

ke. Ende hebben Burgemeesteren de volgende weecke daer an desen doen ledigen en ontruymen van allen Beelden, Altaren, Backen, ende anders, ende geordineert die vande Gereformeerde Relige d' selue te gebruycken tot haren Gods-dienst, die sy met goede gehoor den 3^en. Augusti daer angevangen hebben. Ende alsoe die vande Gereformeerde Religie mit Burgemeesters niet conden verdraghen, nopende zeeckere Articulen, conform die Articulen in den Jare 1566. *by de Ex^cie. vanden Prince van Orange, voor dien lopenden tyt geaccordeert ende gemaect. Ende op dat die Collectie der Aelmoessen (tot behhef der Armen) niet soude stilstaau, soe hebben Burgermeesters by prouisie, ende tot S^t. Marten eerst aenstaende, tot Kerk-meesters geordineert, om de voersz Aelmoessen te versamelen, ende onder behoerlicke Rekeninge uytgedeelt te worden by den Diaconen, eertyts onder 't cruys, ende mede by prouisie Huych Jacob Bruynsz, Brouwer inde halue Maen, Meester Jan Pietersz, Brouwer in't Hoeff-yser, Dirck Harmansz de Haen inden Ancker, ende Frans Michielsz Camerlin.*

De tyd wanneer men den hervormden godtsdienst voor d'eerste reis in de nieuwe kerk oeffende aangewezen.

Uit dit stuk ziet men nu duidelyk op wat dag de gereformeerde, met toelating van de regeerders der stad, voor de eerste maal hunnen godtsdienst in de nieuwe kerke hebben geoeffent, en wie in dien tyd de eerste diakenen en kerkmeesters zyn geweest, welke godtsdienstoeffening daar na van tyd tot tyd aldaar achtervolgt is. Doch op wat dag men voor de eerste reis den hervormden godtsdienst in de oude kerk begonnen heeft, heb ik niet aangetekent gevonden. Overmits men dan den gereformeerden godtsdienst in den iare 1572 met toelating van de overheid alhier gepredikt heeft, en van tyd tot tyd in een beter en vaster stand is gebracht, dunkt my hier zeer wel by te passen, dat ik een lyst van de eerwaarde heeren predikanten, bedienaars van Godts woord van deze kerke, gelyk zy dezelve van dien tyd af tot nu toe bediend hebben, hier byvoege.

Naamlyst der eerwaarde Heeren PREDIKANTEN, zedert de Reformatie alhier gestaan.

Johannis Sartorius, 1558. *onder het Kruis, ob.* 1570.

Appius Reyneri 1566, *onder 't Kruis, Manslagt.*

Johannes Gerobulus *heeft alhier onder 't Kruys gedient,* 1566, *is vertrokken* 1567.

Petrus Gabriel Schagius, *beroepen van Embden* 1571. *overleden in Augusto* 1573.

Regnerus Theodoricus *van Harderwyk, obiit* 2 *September* 1576.

Arnoldus Cornelii *van Delft, beroepen van Frankendaal, ende hier bevestigt in Juny* 1573. *obiit* 5 *Juny* 1605.

Copinus Rodolphus *beroepen uit Oost-Vriesland, bevestigt* 1573, *ob.* 3 *Oct.* 1574.

Thomas Tilius, *gewezen Abt van St. Barent, by Antwerpen bevestigt* 1575, *obiit* 13 *January* 1590.

Petrus Johannis, *beroepen van Schoonhoven, bevestigt in September* 1575, *obiit* 26 *July* 1590.

Regnerus Donteklok, *beroepen den* 27 *Sept:* 1577, *vertrokken naar Voorschooten, April* 1590.

Johannes vander Mylen, *beroepen Julio* 1581, *verplaatst in 't oude Gasthuis in Sept:* 1587, *vertrokken naar Breda in Sept.* 1591.

Wernerus Helmichius, *beroepen van Utrecht in April* 1590, *vertrokken naar Amsterdam in April* 1602.

Daniel van der Dolegen, *gezegt* Dolegius, *van Brussel, hier geëxamineert en beroepen in Mey* 1590, *ob.* 21 *Nov.* 1605:

Jacobus Roelandi, *gezegt* Roelandus, *bevestigt in Jan.* 1594, *wedergekeert naar Frankendaal in Aug.* 1598.

Johannes Bernardi Voorburg, *beroepen van Overschie, en bevestigt Apr.* 1599. *obiit* 30 *July* 1609.

Adrianus Cornelis Drogius, *hier geëxamineert en bevestigt in Sept.* 1601, *ob.* 4 *Sept.* 1602.

Albertus ab Oosterwyk, *van Deventer, beroepen van Enkhuyzen, bevestigt Mey* 1602, *obiit* 17 *Feb.* 1616.

Henricus Arnoldi vander Linde, *beroepen van Yssel-monde, en bevestigt* 20 *Nov.* 1605, *obiit in Dec.* 1637.

Josias Heinsius *beroepen van Catwyk-op-Zee, bevestigt in Jan.* 1606, *ob* 20 *Juny* 1617.

Johannes Taurinus, *bevestigt* 7 *Dec.* 1609, *en naar de Remonstrantsche Kerke vertrokken in den Hage* 4 *April* 1618.

Isaak Diamantius, *beroepen van Breda, bevestigt* 24 *July* 1616, *obiit* 1616.

Henricus Swalmius, *beroepen uit Oud-Beyerland, bevestigt* 27 *Nov.* 1617, *vertrokken na Haarlem den* 26 *Juny* 1625.

Isaacus Hagius, *bevestigt* 1618, *obiit Sept.* 1624.

Gedeon van Sonneveld *beroepen van Worcum, bevestigt* 6 *Dec.* 1618, *ob.* 17 *Sept.* 1630.

Dionisius Sprankhuysen, *van Wyk te Duirstede, beroepen van Worcum, bevestigt den* 13 *July* 1625, *ob.* 11 *Aug.* 1650.

Isaacus Junius, *beroepen van Catwyk op den Rhyn, bevestigt den* 30 *Nov.* 1625, *ob.* 10 *Sept.* 1636.

Leonardus Fodineus *van Delft, beroepen van Wormer, bevestigt den* 23 *Mey* 1632, *obiit den* 26 *April* 1647.

Hermannus Tegularius *van Amsterdam, beroepen uit de Ryp, bevestigt den* 7 *Dec.* 1638, *obiit* 17 *April* 1666.

Volkerus Alberti ab Oosterwyk *van Delft, beroepen van Rotterdam, bevestigt* 22 *April* 1640, *Emeritus geworden den* 1 *Feb.* 1671, *ob.* 31 *Dec.* 1675.

Johannes Georgii Goethals *van Hoorn, beroepen van Purmerent, bevestigt als voorgaande, ob.* 24 *Dec* 1673.

Robertus Junius, *geboortig van Rotterdam, gekomen uit Oost-Indien, bevestigt den* 15 *January* 1645, *Vertrokken naar Amst: den* 2 *Feb.* 1653.

Samuel van Doreslaar, *beroepen van Brouk in Waterland, bevestigt den* 21 *Juny* 1648, *obiit* 5 *October* 1652.

Bernardus Tigurinus *beroepen van Heusden, bevest. den* 20 *Aug.* 1651, *Emeritus den* 29 *Juny* 1681, *ob.* 8 *Juny* 1682.

Petrus de Witte, *beroepen van Hoorn, bevestigt* 14 *Sept.* 1653, *vertrokken naar Leyden den* 17 *Mey* 1656.

Arnoldus Bornius, *beroepen van Woerden, bevestigt* 23 *Dec.* 1653, *vertrokken naar Alkmaar* 1667.

Thaddeus de Landman, *beroepen van Zevenhoven, en bevestigt den* 9 *Oct.* 1656, *vertrokken naar den Hage den* 26 *Juny* 1663.

Wilhelmus Saldenus, *beroepen van Enkhuysen, bevestigt den* 30 *Maart* 1664, *vertrokken naar 's Gravenhage den* 16 *Maart* 1677.

Guilielmus Fabius *van Delft, beroepen van Leerdam, en bevestigt den* 2 *Jan.* 1667, *ob. den* 8 *Aug.* 1677.

David Clinquant, *beroepen van Weesp, en bevestigt den* 4 *Dec.* 1667, *Emmeritus geworden den* 13 *Maart* 1701, *ob. den* 29 *July* 1716.

Henricus Teckmannus, *beroepen van Amersfoort, bevestigt den* 1 *Feb.* 1671, *ob. den* 5 *Maart* 1681.

Guilielmus Anslaar, *beroepen van ter Veer, bevestigt den* 17 *Feb.* 1675, *vertrokken na Amst. den* 28 *Jan.* 1681.

Jacobus Schagen, *beroepen van Schiedam, bevestigt den* 17 *Feb.* 1678, *ob.* 8 *Iuny* 1707.

Cornelis van Aken, *beroepen van Groeningen, bevestigt den* 11 *Sept.* 1678, *ob.* 18 *Sept.* 1720.

Jacobus Streso, *beroepen van Gouda, bevestigt den* 29 *Iuny* 1681, *vertrokken na Amsterdam* 7 *Juny* 1689.

Johannes Costerus, *beroepen uit de Beemster, bevestigt den* 12 *Oct.* 1681, *ob.* 5 *Apr.* 1718.

Petrus Gribius, *beroepen van Harderwyk, bevestigt den* 19 *October* 1681.

Nicolaas Ruimveld, *beroepen van de nieuwe Loos dregt, en bevestigt den* 1 *Apr.* 1690. *zyn dienst afgestaan den* 18 *December* 1716.

David Clinquant *de jonge, beroepen van Weesp, bevestigt den* 13 *Maart* 1701, *ob.* 2 *Juny* 1703.

Johannes Kramer, *beroepen van Enkhuysen, bevestigt den* 4 *Feb.* 1703, *vertrokken na Amsterdam den* 23 *Sept.* 1710.

Theodorus Clinquant, *van Delft, beroepen van Weesp, bevestigt den* 29 *Juny* 1705, *ob.* 19 *Juny* 1721.

Wilhelmus Vonk, *beroepen van Enkhuysen, bevestigt den* 18 *Sept.* 1717, *vertrokken na Amsterdam den* 1 *Apr.* 1710.

Jacobus du Piere, *beroepen van Dordregt, bevestigt den* 8 *Juny* 1710, *vertrokken na s'Gravenhage den* 7 *Nov.* 1713.

Henricus Velse, *beroepen van Deventer, bevestigt den* 11 *January* 1711, *vertrokken na 's Gravenhage den* 26 *Nov.* 1715.

Gerardus van Hell, *beroepen van 's Hertogenbos, bevestigt den* 11 *Febr.* 1714, *ob.* 27 *Oct.* 1719.

Johan Hadriaan Thierens, *van Delft, beroepen van Deventer, bevestigt den* 1 *Maart* 1716.

David van Zevenhove, *beroepen van Aarnhem, bevestigt den* 9 *Mey* 1717.

Thomas van Son, *beroepen van Oosthuizen, bevestigt den* 14 *August.* 1718, *naar Amsterdam vertrokken den* 8 *Feb.* 1724.

Henricus Ruisch, *beroepen van Aarnhem, bevestigt den* 12 *January* 1721.

Albertus Haring, *beroepen van Gouda, bevestigt den* 28 *Sept.* 1721, *naar Amsterdam vertrokken den* 27 *Feb.* 1725.

Wilhelmus Velse, *beroepen van Breda, bevestigt den* 14 *Mey* 1724.

Martinus Snethlage, *beroepen van Campen, bevestigt den* 6 *January* 1726.

Naamlyst der eerwaarde Heeren PREDIKANTEN, die in het Gasthuis gestaan hebben.

Evert Jansz Loot, *beroepen* 1591 *van Egmont binnen, en Heyloo.*

Lambertus Valkenaar, *beroepen* 1594 *van Wormer en Jisp.*

Gillis Huigensz. Sawart, *beroepen* 1599 *van Overschie, ob.* 1615.

Thomas Stalius, *beroepen* 1622 *van't Wout, ob.* 1636.

Johannes Josiasz Heinsius, *beroepen* 1637 *van Catwyk-op-Zee, vertrokken na Vlaardingen* 1642, *ob.* 1653.

Jephta Vlietarpius, *beroepen* 1642, *vertrokken na Noordscherwouw, ob.* 1644.

Johannes Beeck, *beroepen* 1649, *vertrokken* 1652 *na Leyden in de Walsche Kerk.*

Petrus Matthon, *beroepen* 1652 *van Rhynsaderwoude, ob.* 1661.

Johannes Smeth, *beroepen* 1662 *van Hoogvlied, ob.* 1669.

Theodorus vander Lee, *beroepen* 1671 *van Nootdorp, vertrokken na Leyden* 1674.

Martinus van Harlingen, *beroepen* 1674 *van Amersfoort, vertrokken na Hoorn* 1677.

Hubertus Koningh, *beroepen* 1677 *van Alblas, ob.* 1700.

Cornelis Jansz van Bleiswyk, *beroepen* 1701 *van Worcum, ob.* 28 *April* 1703.

Bartholdus Frykenius, *beroepen* 1703.

De heer *van Bleiswyk* doed wel een wydlopig verslag van de vervolginge der herdoopers en gereformeerden, maar wegens die der Lutheranen schynt hy geen bescheid gehad te hebben. De heer *Anth. Mattheus*, in zyn boek de *fatis* of *fundationis ecclesiarum*, bladz. 522. verhaald dat in den iare 1525. in den Haag gekomen is de hartoginne van Savoie, moeie van keizer *Karel V*, by zich hebbende verscheide heeren, en met een, een lyst van verscheide zoo geestelyke als wereldlyke perzoonen van beide de sexe, waar op zy aan alle schouten, burgemeesteren, enz. van steden en dorpen last gaf, op verbeurte van leven en goederen, alle deze persoonen die met het Luteraandom besmet waren, gevangen te nemen, en in den Haag te brengen, zonder aanzien van eenige vryheden of privilegien, alwaar verboden werd, om geen burger buiten zyn stad te recht te roepen. Op welken tyd door den schout van Delft, den rektor der scholen aldaar gevangen, en naar den Haag gebragt wierd, die van zyne discipels zeer bemind schynt geweest te zyn, want zy liepen hem naar. Op den zelven tyd wierd aldaar ook de *vicecuratus* van s^t. *Hippolitus* kerk, waar door ik meen verstaan te moeten worden die, dewelke in plaats van den waren, en rechten pastoor, het predikampt aldaar bediende; want in die tyden was het een algemeen misbruik dat de meeste pastoryen door een deel huurlingen wierden waargenomen, en de rechte preekheer bracht zyn tyd door in luie ledigheid, en enkele overdaat, waar van ik flus gesproken heb: deze plaats bediende de herder van de oude kerk, die met de gevoelens van Luiter ook besmet zynde, van den schout gevangen wierd genomen, en naar den Haag gebragt, benevens eenige van Delft die niet genoemt werden. Ook wierden 'er veele geestelyken van *Leiden*, *Haarlem*, *Amsterdam*, enz. gevangen: sommige van dezen voor den hoogen raad onderzocht zynde, bekenden hunne schuld, en zwoeren de kettery af, die tot een straf kregen om op een hooge verheve plaats eenigen tyd tot spot van alle menschen ten toon te staan, onder die voorwaarden, dat zy, zoo zy weder tot dezelve kettery vervielen, aanstonts met de dood zouden gestraft worden. De andere die hardnekkiger waren wierden in de gevankenis geworpen, en gezonden naar Muiden, Rypelmonden, en andere plaatsen; doch hoe het met de Delvenaars is afgeloopen, is my nergens gebleken. Gelieft iemant zyne nieusgierigheid verder te verzadigen, die mag zich in de wydloopige verhalen van *Johan Pestorius*, en *Jan de Bakker* vermeien.

De heer van Bleiswyk doed ook noch een wydloopig verhaal van eenige oproerige faktien, door sommige der eerste predikanten gewrocht tot groot nadeel der reformatie in die tyden, en toont dat 'er veele bezielt waren met den geest van eigenbaat en heerszucht, een quaad dat veele ongemakken in kerk en staat naar zich trekt.

Ik heb met dit laatste verhaal byzonderlyk beoogt den lezer voor te stellen, wat den wezentlyksten oorspronk is geweest van deze verandering, zoo in den staat, als in den godtsdienst, gelyk ik in 't kort met klaare stukken meen aangewezen te hebben; want indien ik hier alles had willen ophalen, zoude ik in dezen vloed van stoffen my gansch verbystert hebben. Die belust is hier omtrent zyn begeerte te voldoen, leze de historische geschiedenissen van *E. van Reid*, *van Meteren*, *Bor*, *Hooft*, en anderen, in dewelke hy deze gevallen omstandig zal aangetekent vinden, hoewel ik 'er veele stukken heb bygebragt, die by hun niet vermeld werden.

VIII. HOOFT-

VIII. HOOFTSTUK.

Van de liefde der ouders tot hunne kinderen, en 't verlies der kinderen over 't gemis hunner ouders, 't welk door de mededeelzaamheit weder vergoet wort. De stad Delft heeft al vroeg voor de weezen gezorgt, en daarin de eerste kristenen naargevolgt. De plaats en gedaante van 't geesthuis is onbekent. 't weeshuis is een ruim en groot gebou, en werd loffelyk bestiert. Pryffelyke tafelgewoonte onder de wezen. Hun uitzet wen zy tot hunne iaren zyn gekomen. Van d'inkomsten van dit huis. Sommige hebben eenig geld geschikt om de kinderen eens iaars vrolyk te doen zyn. Van de lasten en de lyst der regenten van dit gesticht. Vervolgens van't huis der krankzinnigheid, en de beterhuizen. Het pesthuis, en 't charitaathuis; reden waarom de h. geestmeesters kopere oorties lieten slaan. Oogmerk van dit gebou. Verplichting der naaste erfgenamen om 't beste kleedt der overledenen aan dit huis te laten volgen. De goederen van 't leprooshuis wierden in den schoot van dit gesticht gebracht. Van d'inkomsten der armen. Manier hoe zeker gelt, hen ten nutte wort ingezamelt. Nader bericht van dit gebou. D'orde en bestelling hier in vertoont. Voorts van 't lazerushuis, en de plechtigheid dier huisgenoten; hun kermis, en 't zeltzaam geval hun kapellaans. Van 't Fraterhuis, en de brave mannen uit dien queekhof der geleertheid voortgekomen. Van zyn lotery. Reden waarom de letter Y tot een zinspreuk voor dit huis genomen is. De boekery van dit huis, die voorheen in de nieuwe kerk, en in 't klooster van st. Barbara plag te wezen. Van 't oude mannen en vrouwenhuis, en de feestdagen dezer gryze huisgenoten. Beschryving van 't meisieshuis. Verhandeling van het Tuchthuis, dat by de Romeinen al in gebruik was. En eindelyk van verscheide kleine armhuisies.

Het is buiten kyf dat d'ouders een ingeschapen en natuurlyke neiging en ongeveinsde liefde voor hunne kinderen, echte vruchten van het huwlyksbedde, gevoelen, en die met een ongeblanket hart mededelen. Dit is een trek die in de gemoederen der stervelingen niet alleen, maar ook in d'onredelyke dieren is uitgedrukt. En zeker, zoo de liefde de last, die in d'opvoeding der kinderen ondervonden word, niet verlichte, wie zoude bestaan zulk een werk te torssen? De liefde verzoet alles. Vondel drukt zich naar zyn gewoonte hier over geestig uit. Van de liefde der ouders tot hunne kinderen.

De bant die 't harte bind
Der moeder aan het kint
Gebaart met wee en smarte
Aan haare borst met melk gevoed
Zoo lang gedragen onder 't harte
Verbint het bloet.

Gemerkt 'er dan voor de liefde der ouders niets te lastig valt, verzuimen zy ook niet om hunne kinderen van behoorlyk voetsel en deksel te verzorgen, en alles aan te wenden om hen in deze of gene kunsten of hantwerken te laten onderwyzen, op dat zy, tot iaren van onderscheid gekomen zynde, in staat mogten zyn, om zich zelf, en by tydvervolg hunne huisgenoten te kunnen onderhouden; doch dewyl Godt, d'opperste gever alles goets, om redenen by hem bekent, goetgevonden heeft, den eenen mensch meer

meer tydelyke goederen toe te voegen dan den anderen, en de minstbedeeld · daarenboven, in den zomer van hun leven, tot droefheid der behoeftig: kinderen, vaak uit deze wereld gelieft te roepen, kan men ligt begrypen dat deze ouderloze weezen, het opzicht en de voorzorg hunner ouders missende, van honger en dorst zouden moeten bezwymen en van koude verstyven, ten ware die barmhartige Godt, naar d'oneindige rykdom zyner goedertierentheid, weder mededeelzame harten verwekte om deze elendigen met den staf des broots te ondersteunen, en door hunne uitgestrooide liefdegaven te verquikken en vertroosten; 't welk gelegenheid gaf om voor deze kinderen, voorheen hier en daar door de h. geestmeesteren met veel moeite en koste bestelt, een groot huis te stichten, om hen daar gezamentlyk onder 't opzicht en de voorzorg der buiten- en binnenregenten, alles wat nodig is met een onbekrompe hand toe te dienen. Denk ondertusschen niet dat die elendige kinderen, die zulke onnatuurlyke en verbasterde ouders hebben aangetroffen, dat zy hen verlaten, ook goed verblyf geweigerd word; neen zeker; zy worden mede in den schoot van dit huis, gelyk d'andere kinderen, ontfangen. Doch de vondelingen, en de zulke wier ouders hun verlaten hebben, worden alleen van d'andere weezen door een witte mouw aan den slinker arm onderscheiden, en hadden in vroeger dagen ook een byzonder huis aan de broederlaan gelegen, 't welk naderhand in een stads timmerwerf verandert is, waar uit men kan besluiten dat deze stad outtyds al voor deze elendige en noodlydende hare vleugelen tot hunner verquikking heeft uitgebreid, om de voetstappen der aloude en eerste kristenen naar te volgen. De h. *vader J Chrisostomus Homil.* 67 *in Mattheum*, verhaalt ons van de kerke te *Antiochien*, dat dezelve in zynen tyd, hoe weinig haar inkomsten waren, echter behalven de kerkelyke perzonen, *vreemdelingen*, *melaatschen*, en *slaven*, dagelyks meer dan 3000 *weduwen*, *weezen en dochters onderhielt*. En om den lezer niet op te houden met getuigenissen uit de h. vaderen, en eerste kerkleeraren getrokken, gelust het ons hem, die hier van breder bericht gelieft te ontfangen, te verzenden naar het fraie boekie van *W. Cave eerste kristendom*, alwaar hy wegens de goede voorzorg der kristenen volkomen voldaan zal zyn.

En 't verlies der behoeftige kinderen over 't gemis huns ouders.

't Welk door de liefdegaven der mededeelzamen vergoet word,

Wy hebben dus gezegt dat deze kinderen onder de voorzorg en het bewind van de h. geestmeesteren by den burger opgevoed wierden, zoo dat men niet behoeft te twyfelen dat 'er al zeer vroeg in deze stad een *h. geesthuis* zal zyn geweest, doch waar het gestaan heeft, of wat voor een gebouw het was, is ons, om de waarheid te zeggen, nooit gebleken. Ik hebbe in ons voorgaande hooftstuk wel aangeweezen, hoe 'er al omtrent den iare 1390 of 1400 alhier te Delft een *h geesthuisie* heeft gelegen op de oude Delft by de nieuwstraat, dat van zusters of nonnen van den derden regel van s^t. Franciscus wierd bewoond, en daar naar, gelyk wy in het vervolg zullen aantoonen in een meisieshuis is verandert, welke nonnen verpligt waren om de zieken en kranken te bedienen, gelyk de cellebroeders, of Alexianen hier voor vermeld; ia 't zou wel konnen zyn, dat ieder de kranken van zyne kunne bezorgde, doch ik gelove daarom niet dat deze plaats, of dit klooster, de regte plaats van het h. geesthuis is geweest, dat nu de stof van ons onderwerp zou zyn.

Maar eer wy daar toe overgaan, moet ik den lezer zeggen, dat 'er wegens dit zuster en broederhuis, twee keuren of wetten zyn door graaf *Willem* in den iare 1411 aan die van Delft vergund, welke aldus luiden:

Item

Item soo wat persoonen binnen onser stede van Delft voorsz. in 't susterhuys of in 't Broederhuys komen sullen, die en sullen sulcke renten en erve en huysinge als sy hebben, niet verkoopen mogen, maar alle de vrugten en nutscappen daar af hebben en gebruycken haar leven lang gedurende, en na haar dood sullen die voorsz. goeden komen en erven die twee deel op hoeren rechten erfgenamen, en dat derde deel op den huyse, daar sy in sterven sullen.

Item zoo en sullen dese voorsz. persoonen die aldus in den voorsz. Broederhuys off Susterhuys komen sullen en hoer professie doen, geen goeden noch erven van hunne dooden maigen nemen mogen.

Uit deze wetten schynt my te volgen dat in deze huizen voor dezen ook eenige matelyke arme menschen, die te weinig hadden om op zich zelven te woonen, en te veel om van den armen te leeven, gewoont hebben: hoewel door dit woord *professie doen*, wel weder schynt te volgen of zy als zekere geestelyken daar in verbonden waren, 't zy dit zag op de regels en ordonnantien van de gemelde huizen.

Dit tegenwoordig huis is gelegen aan de zuidweftzyde van het oude Delft, en is eerst het klooster der nonnen van s^t^. *Barbara* geweest, 't welke wy onder de kloosters wydlopig beschreven hebben. Het heeft van buiten wel niet veel aanzien, doch van binnen is het een zeer ruim en groot gesticht, dat in drie byzondere woonplaatzen verdeeld is, waar van het eene voor de jonkmans, het andere voor de ionge dochters, en het derde voor de kleine kinderen geschikt is, welk laatste vertrek men het minnehuis noemt; de 2 eerste vertrekken zyn met groote eetzalen, slaapkameren enz. voorzien, en met byzondere binneplaatzen bequaam tot speelplaatzen voor de ionge ieugd. De voorzorg voor deze weezen, zoo wel ter opvoedinge tot het burgerlyk, als onderrechtinge van het kristelyk leven aangewend, werd aan zes der aanzienlykste en voortreffelykste burgeren aanbevolen, die gemeenlyk vaders of regenten van 't weeshuis genaamt worden, welke in dit huis om de nodige belangen daar van te bezorgen, een ruime en deftige kamer hebben, alwaar zy alle zaterdaagsnamiddags hunne gewoonlyke vergaderingen houden; daar is ook een overwelft komptoor met yzere deuren om by nood van brand of andere ongemakken hunne voornaamste goederen te konnen bergen. Door deze regenten zyn in 't zelve huis eertyts een, maar nu twee schoolmeesters aangestelt, die de kinderen van beide de sexen leerden leezen en schryven. De knegties tot bequame grootte of ouderdom gekomen zynde, gaan buitens huis by de burgeren te werk om een ambacht te leeren, daar zy de grootste genegentheid toe hebben. De meisies blyven doorgaans in het huis, en leeren aldaar nayen of breyen, daar hun verkiezing op valt, 't geen haar daarna tot een eerlyke kostwinning kan dienen. De grootste en sterkste doen het huiswerk en verzorgen de keuken, anderen neemen weder de kleine kinderen waar, en leeren alles wat tot een goede huishoudinge noodig is, waar toe ook binnemoeders gesteld zyn, aan wien de zorg en 't opzicht dezer kunne bevolen is. Dit huis heeft een eige portier, die behalven op andere zaken ook op het sluiten en ontsluiten der deuren past. In het huis woont een kleermaker, en buiten 's huis zyn hunne ordinaire schoenmakers. Ieder kind werd van twee pakken kleederen en twee paarschoenen voorzien, als een paar voor den zondag, en een paar voor dewerkdaagen; de kleederen zyn alle met een stads wapentie op den rechterschouder gemerkt. De spys die dagelyks de kinderen werd gegeven, of wat

'T Weeshuis was een ruim en groot gesticht.

En wierd door zes voorname burgers bestierd.

Lofselyke tafelgewoonte.

zy eeten zullen, staat ter goetkeuring van de keukemoeder; een ieder krygt dan volop zyn bescheiden deel. Onder de maaltyd werd 'er goede ordre en beter dan in veele burgerhuizen gehouden, want in iedere eetzaal werd door een van de bequaamste, naar het gebed, eenige hooftstukken uit de h. schrift overluid gelezen, een manier by de h. vaders outtyts zeer gepre-zen, waar van wy maar een getuigenisse van den h. vader *Augustinus*, wegens deze noodzakelykheid, zullen bybrengen: hy zegt dan *serm.* 56. *de temp. Gaat voort naar u gewoonte in de kerk te hooren leezen de H. Schriftuur, en herleestze noch in uw huis. Indien iemand zoo beleet is, dat hy geen tyd heeft de h. schriftuur te lezen voor den eeten, dat hy evenwel niet nalate die te lezen: op dat zyn ziel gevoed werde met het woord Godts, terwyl het lichaam gevoed werde met lichamelyke spyze. Want als men maar het lighaam te eeten geeft, en de ziel zonder spyze van Godts woord laat; dan verzadigt men de slaaf, en de meestersche laat men van honger quynen. Gy ziet wel hoe onrechtvaardig dit is.* Waar uit men ziet, hoe noodzakelyk dat het is, en vooral aan de ionge ieugt, te gelyk met de lichamelyke en geestelyke spyze gevoed te werden. Des zondaags, bededaags, en op andere kerkdagen, werden zy alle te zamen door den schoolmeester en zyne opzienders na de oude kerk geleid, alwaar zy aan de westzyde onder het orgel op een verheve galderye, met trappen opgaande, zitten. Naar het eindigen van de voormiddagspredikatie werden zy binnens huis door den predikant die dan in de oude kerk gepredikt heeft, in den kristelyken godtsdienst onderwezen, om hen de vreeze Godts in alle christelyke deugden van jonks af in te planten: boven en behalven de onderwyzing die den schoolmeester van 't huis in twee katechisatien, namentlyk des woensdags en vrydags aan hen doet. Na datze tot jaren van onderscheit zyn gekomen, bequaam om hun eige kost te winnen, en genegen om uit dit huys te gaan, doen zy alvorens belydenis van hun geloof, en ontfangen noch na zulk een eerlyke opvoeding een goede vooraat van klederen, linnen en andere nootwendigheeden. Welke laatste giften gemeenlyk alle jaren omtrent de maant mey geschieden, hun afscheit genomen hebbende van hunne brave verzorgers blyven zy aan dit huis en desselfs overigheit niets schuldig als een kristelyke dankbaarheit; doch zoo lange als zy in dit huis woonen, hebben zy geen bezit van eenige eige tydelyke goederen, en 't geen hun bygeval zou mogen komen aan te bestерven, erft dit huis, waar over deze wet by de veertigen dezer stad is gemaakt den 3 november des iaars 1595.

De weezen worden tot iaren van onderscheid gekomen, met allerlei vooraat van klederen verzorgt tot hun uitzet.

ENde aengaende den Kinderen in den selven Huyse op gevoet, ofte by den H. Geest-meesters buyten den Huyse besteet, sullen alle de Goederen den selven Kinderen middelertyden aen besterven de, vervallen ende succederen aen den voorsz Huyse, dan als die voorsz Kinderen soo verre gekomen sijn dat zy met willen van de Meesters haer af-scheyt nemen, ende uyttet Huys scheyden, sullen die vry zyn ende sullen volgens dien hare Goeden, erven, en besterven aen harer Kinderen of naeste Vrunden, sonder dat sy al-vooren eenich uyt-koop ter oorsaecken van dien metten Meesters vanden voorsz Huysen sullen behouven te doen. Aldus geresolveert by de Veertigen ende Vroetschappen deser Stadt, opten iij. November ANNO XV^c^. *vijf-en-tnegentich.*

Het bestier van geld en goed, benevens de bewaringe van het zelve, is in handen vande voorgenoemde ses regenten gestelt, welke op alle ontfang

fang en uitgaaf moeten letten: aan deze ſtaat ook de verkiezinge van ſchoolmeeſter, binnenvader en moeder, kleer-en ſchoenmakers, en voorts van alle andere bedienden of leveranciers, ook wierden by de overheit vier aanſienelyke burgers vrouwen gekozen, welke men moeders van het weeshuis noemt: deze hebben toezicht, over linden, wollen, over de keuken en andere vrouwelyke zaken. De meeſte inkomſten van dit weeshuis komen uit de goederen die men van outs plagt te noemen *H. Geeſt* goederen. Het is bekent, hoe dat zeker pleyn, aen de zuyt-zyde van de oude kerk gelegen, noch hedendaags de naam voert van 't *H. geeſtkerkhof*, 't welke over eenige iaren noch heeft gedient tot een kerkhof van dit weeshuis, 't welk naar myn begrip, outtyts het kerkhof van het h. geeſt-zuſterhuis geweeſt zal zyn, daar wy van geſproken hebben, dat omtrent deze plaats gelegen heeft, en dus ſchynt het my zoo onwaarſchynlyk niet, dat dit kloofter gedient heeft tot een *H. geeſthuis* voor deze ſtad, alwaar men outtyts miſſchien ook wel weeskinderen zal onderhouden hebben. Het is aanmerkelyk dat het zegel daar de regenten van dit huis mede zegelen, en heden noch gebruikt word, niet anders is als een duif, den h. Geeſt verbeeldende, gelyk de munte van zeker ſoort van kopere penningen te kennen geeft, daar wy, toen we van 't wapen der ſtad handelde, van ſpraken, welke wel eer ten dienſte van de h. geeſtarmen dezer ſtad geſlagen zyn, doch 't is goed dat de heeren predikanten der ſtad Delft wat beſcheidener op dit ſtuk zyn, als wel eer de heer predikant *Amptzing* in zyne beſchryvinge der ſtad Haarlem was, anders zouden de heeren regenten van zulke zedenmeeſters al ligt met den naam van afgodendienaars gedoopt worden, dewyl die gemelde heer de verbeeldinge van den h. Geeſt in een deure voor Roomſche bygelovigheid en afgodery uitkryt.

Vier voorname vrouwen hebben 't opzicht over de keuken, enz.

De h. geeſtmeeſters zyn al van outs aangeſtelt tot hulp en trooſt van alle nootdruftigen en arme menſchen, en hadden niet alleen het beſtier over een zeekere vaſte fonds van inkomſten by erffeniſſen dit huis in den ſchoot gevallen, of andere vrye giften, maar ook van de aalmoeſſen die in de offerkiſten der kerken vergadert wierden, doch om de menichte der armen die dagelyks hoe langer hoe meer aangroeiden, heeft men in dien tyd goedgevonden de armen in verſcheide ſoorten te verdeelen, op dat die door andere opzienders en kollegien des te gemakkelyker bedient zoude kunnen worden. De dagelykſche inkomende aalmoeſſen wierden gebruikt tot onderhoud van allerlei beiaarde armen, welke van het charitaathuis leven, terwyl de vaſte fonds en oude inkomſten ten meeſten deele ten nutte van het weeshuis verbezigt wierden. Ik vinde in zeker privilegie van keizer Karel de V. in dato den 26 juny van den iare 1536, om den zwaren brand aan die van Delft gegeeven, hoe dat hy daar by de magiſtraat vryheid geeft te *mogen verkoopen* 100 *ofte meer*, *indien 't van noden bevonden wierd*, *mergen lands van den h. geeſt om die penningen te doen diſtribueeren onder die ſchamele perſonen*, *willende timmeren enz.* Zoo dat dit huis in die tyden al eenige landeryen zal bezeten hebben. Daar zyn nu en dan noch al eenige milde liefdegaven dit huis aangekomen, zoo by uiterſte wille als anderzints, van perzoonen die uit een godtvruchtig inzicht dit huis genegen waren, waar van eenige byzonder gericht waren om de arme weezen door een vrolyke maaltyd te verquikken. Over eenige iaren heeft iemant, hoewel de naam des perſoons onbekent is, begeert, dat de weeskinderen iaarlyks op zekeren dag zouden genoodigt worden in 't oude gaſthuis, om aldaar des namid-

Van de inkomſten van 't weeshuis.

dags eens hun luſt te boeten met het eeten van zoete melk en witte brood, en d'overige tyd voorts met vreugde door te brengen, 't geen by hen met den naam van *Gaſthuis kermis* gedoopt wort, dog dewyl het al te veel moeilykheit veroorzaakte in het gaſthuis deze kinderen uit het weeshuis daar te doen komen, hebben de moeders van het gaſthuis met toeſtemming van de regenten van 't weeshuis hen ſedert eenige jaren in het weeshuys jaarlyks getracteert, 't geen men nu noemt *weeshuiskermis*. Noch heeft zekere deftige en eerbare vrouwe uit de familie der *Duyſten van Voorhout*, en getrouwt aan die van Berenſtein, zeker ſtuk lands onder deze voorwaarde aan dit huis gemaakt, dat men uit deſzelfs inkomſten, op alle nieuw-iaarsdagen voor de arme weezen, een deftige maaltyd tot harer gedachteniſſe zal geeven, welke maaltyd den naam draagt van *moeder Duiſten-maal*. Voorts heeft *Huygh Jacobſz vander Duſſen* begeert, dat voor de renten van zekere brief, by hem aan dezen huizen geſchonken, iaarlyks eenig fruit zou werden gekogt, en aan alle de inwoonders van dit huis omgedeelt, die den naam van het *fruitmaal* voert, om nu van verſcheide andere giften niet te reppen, die van tyd tot tyd aan dit huis gedaan zyn, zoo van landeryen, obligatien als anders, welke de iaarlykſche inkomſten daar van kragtig hebben vergroot. Daar en boven moet aan dit huis voor de zoogenaamde ſterke mannen of dragers van de lyken, van ieder lyk dat begraven werd, eenig recht betaalt werden, na dat het getal der dragers is; het geen hier van inkomt is zedert eenigen tyd niet weinig vermeerdert, wanneer men begon met koetſen te begraven, want van de zulke, die op deze wyze begraven worden, moet het hoogſte recht betaalt werden. Denk echter niet, lezer, dat al wat hier van inkomt, zuivere winſt voor dit godtshuis is: neen, de regenten moeten daar voor aan alle overledenen die van 't charitaathuis geleeft hebben, om niet doodkiſten bezorgen, en hebben omtrent 300 kinderen van voedzel en dekzel te voorzien. Eertyts was de laſt van dit huis grooter, wanneer het dolhuis, dat van zich zelf niet kon beſtaan, hier by vereenigt was, en uit dien hoofde, de zinnelozen zoo wel als de mindenarigen moeſt onderhouden. Wie, en welke zy zyn die in een van beide deze huizen ontfangen wierden, daar van zyn op verſcheide tyden ook verſcheide ordonnantien en willekeuren, die tot regels der regenten dienen, gemaakt. Een van de oudſte, 't geen mogelyk met de ſamenvoeging van deze huizen is begonnen, is van dato den 21 mey 1616, en luid als volgt:

"IS by de Heere vande Weth der Stad Delft, Collegaliter vergadert, "gereſolveert ende verklaart, dat alle zinneloosen, innocenten, kranck-"ſinnige perſonen, Vondelingen, ende Wees-kinderen, die van Vader "ende Moeder verſtorven zyn, ſoo Knechts als Meysjens, te weten: "Knechts beneden de ſeſthien Jaren, ende Meysjens beneden de veerthien "Jaren ſullen onderhouden werden, by den Meeſters van 't Wees-huys, "tot laſten van 't ſelve Huys, ende dat alle ouder Wees-kinderen voorſz, "mitſgaders alle huys-houdende perſonen ſullen onderhouden werden, by "de Meeſter vande Charitaet-Kamer.*

* Eertyts wierden de ouder weeskinderen, by deze en geene gemeene burgers voor rekening van de kamer van Charitate inde koſt beſtelt, die haar te gelyk van kleding bezorgde en een ambagt lieten leeren, maar zedert eenige Jaren zyn de Regenten van 't weeshuis met die van het Charitaathuys over een gekomen, dat alle armen wezen zoo wel boven als onder de jaren, in 't weeshuys opgevoet zouden worden; waar door de regenten van 't Charitaathuys aan die van 't weeshuys verplicht zyn voor yder kint dat voor haar rekening in 't weeshuis gekomen is, alle week een gulden betalen.

"Item

"Item, dat alle Kinderen, die van Vader ofte Moeder verlaten wer-
"den, ende verstaan worden by den Heeren Burgemeesteren dat onder-
"houden moeten werden, sullen komen tot lasten van het Wees-huys,
"[met dien verstande nochtans, dat de Regenten van de Kamer der Cha-
"ritaten gehouden sullen syn, des wegen notificatie aen de Regenten van 't
"Wees-huys te doen, ende noch drie Maanden na dato van de voorsz noti-
"ficatie de voornoemde verlaten Kinderen t' onderhouden, omme midde-
"lertijt op het wegh-loopen van de Ouders te konnen geinformeert wer-
"den. Aldus geamplieert, by de heeren vande Weth, den 10. November
"1659.] dat van gelycke sullen komen tot lasten van 't Wees-huys de kinde-
"ren van Vader ende Moeder beide sieck in 't Gasthuis leggende, maer een
"van beyde de Ouders gesont wesende, sullen de Kinderen komen tot las-
"ten vande Charitaet-Kamer, Actum den 21. Mey 1616.

Geteyckent: J. GROENHOUT.

Ook ontstond 'er tusschen de regenten van 't weeshuis ter eenre, en die van het charitaathuis ter andere zyde eenig verschil, dewyl ieder voor de welstand zyner zaak yverde, en toeleg had om de groote lasten van den hals te schuiven, des vond men eenige iaren daar naar geraden om hun beide dit volgende reglement voor te schryven.

I.

"DAt alle kinderen, waer van Vader ofte Moeder Overleden is, ende
"de Kinderen daer de Moeder wegh, ofte de Vaders op de Reyse
"syn, 't sy in Oost-ofte West-Indien, Brasil ofte Guinea, Item, die wegh
"gelopen sijn; ofte in andere Steden Gast-huysen Sieck leggen ende daer
"van in drie Maenden geen tydinge is vernomen, waer sy sich onthouden,
"onderhouden sullen werden by 't Wees-huys, als of Vader ende Moeder
"beyde Overleden waren, mits dat de Charitaat-meesters aen 't selve Wees-
"huys sullen gehouden wesen van nu voortaen uyt te keeren ende te beta-
"len alsulcke subsidie als zy deselve Ouders ofte de voorsz Kinderen ter
"weecke ofte anders tot onderhout gegeven, ofte verstrekt hebben, geduy-
"rende soo lange den absenten Vader ofte Moeder hier wedergekomen,
"ofte de Ouders vande voorsz Reyse hier weder gearriveert syn, ofte seecke
"re tydinge bekomen sal wesen vande Doodt van deselve absente Ouders.

I I.

"Dat alle Kinderen vande Vader, die vanden Turcp, ofte Vyanden ge-
"vangen sijn, ende de Moeder Overleden ofte wegh is, metter daet by 't
"Wees-huys onderhouden sullen werden, geduyrende soo lange als voren,
"mits by den wees-huyse genietende vande Charitaet-meesters van nu voor-
"taen]die subsidie die sy als voren aende Ouders, ofte de Kinderen tot on-
"derhout verstreckt hebben.

I I I.

"Dat het onderhout van natuyrlycke Kinderen, waer van de Moeder
"gestorven is, ende de Vader geen sorge voor de onderhoudinge en droe-
"ge, ofte niet te vinden en ware, komen sal aen 't Wees-huys, ten ware
"de Vader by 't Charitaet-huys onderhouden wiert, in welcken gevalle
"tot laste van 't selve Charitaet-huys, Vader ende Kinderen onderhouden
"sullen werden.

I V.

"Wanneer beyde de Ouders sijn besmet met de Pocken, of d'een doot,

 wegh,

"wegh, ofte op een Reyse, ende d'ander mettet selve quaet besmet sijnde, "soo sullen de besmette, ofte besmette, gecureert ende onderhouden wer-"den by 't Gasthuys, ende de Kinderen by het Wees-huys, soo lange tot "dat de besmette is genesen, ofte indien Vader ofte Moeder present sijnde, "niet besmet en ware, sal deselve sorge voor 't onderhout vande Kinderen "moeten dragen, ofte 't selve van 't Charitaat-huys versoecken, ende sal "het Gast-huys van nu voortaan geduyrende de cure, ende onderhout van "de selve besmetten ofte besmette personen, tot subsidie van 't Charitaet-"huys, genieten 't gunt de selve personen van 't Charitaet-huys genoten "hebben, indien daer geen Kinderen sijn, maer Kinderen hebbende, ende "by het Wees-huys onderhouden werdende, sal het Wees-huys de selve "subsidie genieten.

V.

"Behoudelijck dat het Brood, 't welck de Charitaet-meesters aende voor-"noemde personen uyt-reycken, tot geldt gereeckent, ende aende voorsz "Godts-huysen met geldt betaelt sal moeten werden.

"Blyvende de Resolutie by de Weth genomen den xxj. Mey Anno "xvjc. festien, voor soo veele deselve by desen niet en wert gederogeert "in wesen en vigeur. Actum den iiij. September Anno xvjc. acht-en-twin-"tigh.

Ende was onderteyckent:

J. v. Groenewegen.

Daar en boven nam het getal der vondelingen en verlate kinderen dagelyks meer en meer aan, zoo dat de regenten van het weeshuis zich hoe langer hoe meer bezwaard vonden, waarover zy eertyts zeer dikwils aan de overheid geklaagt hebben, 't welk gelegenheid gaf tot het maken van verscheide keuren, alle behelzende, dat de ouders hunne kinderen, 't zy onder wat voorwendzels het zoude mogen zyn, verlatende, aan 't lyf zullen werden gestraft, gelyk uit dit volgende blykt.

"Alsoo by ervarentheydt bevonden werdt, dat verscheyden Ouders "alle schuldige plicht, mitsgaders natuyrlijke affectie ende liefde tot "haer-luyder Kinderen af-leggende, de selfde verlaten tot laste van de "Godts huysen deser Stadt, die daer door geschapen zyn te sullen verval-"len in verloop van haer middelen, ten ware daer inne tydelyck werde "versien. Soo is't, dat de Heeren vande Weth der Stadt Delft, naer "gedaene resumptie van haer Achtb: voorgaande Keuren daer jegens geëma-"neert, geinterdiceert ende verboden hebben, interdiceeren ende verbie-"den mits-desen alle Ouders door haer selven ofte anderen haer Kindt, "ofte Kinderen op eenige plaetsen uyt te setten ende te verlaten, onder "pretext van uyterste armoede, zieckte, ofte andere oorsaecken, op peyne "van openbaerlijck gegeesselt ende gebannen, ofte andersints tot discretie "van den Gerechte gestraft te werden. Van welcke straffe nochtans ex-"emdt wesen sullen die haer verlatene Kinderen binnen den tijdt van twee "Maenden, na dato dat sy deselve verlaten hebben, wederom aen-nemen "ende de voorsz Godts-huysen nopende de verteerde kosten contentement "doen sullen.

"Ende die eenige der voorsz Ouders weet aan te wysen, sulx dat die "daer door mogen werden bekomen, sullen voor yder Persoon sijn Kindt

"ofte

"ofte Kinderen verlaten hebbende, met een somme van vyftigh guldens
"vereert, ende haer naem secreet gehouden werden.

"Ordonneeren ende statueren voorts, dat een yegelyck die eenige Kinderen jongh ofte oudt sullen in-nemen, van Ouders ofte andere Persoonen haer-luyder onbekent, sonder dat hen-lieden voor de kosten behoorlycke verseeckerheyt is gedaan, gehouden sullen syn de selfde Kinderen tot haer-luyder eygen kosten te onderhouden, sonder dat sy-luyden de selfde Kinderen tot eenigen tyde tot laste van de Godts-huysen deser Stad brengen, ofte oock tot der selver Kinderen onderhoudt eenige subsidie genieten sullen mogen. Gedaen by de Heeren van de Weth, den v. September xvj^{c}. seven-en-sestigh, ende met de groote Klock van 't Stadthuys gepubliceert den daer-aen-volgende.

„ In kennisse van my

Ende was onderteekent: H. V. BLEYSWYCK.

Tot dus verre hebben wy d'eerste beginselen van dit weeshuis, benevens deszelfs regeringe, voortgang en loffelyke onderhoudinge nagespoort. Nu zullen wy, ten minste zoo verre wy die hebben kunnen machtig worden, een lyst der buitenvaders en moeders van deze huizen laten volgen.

Naamlyst der MEESTEREN van den Armen, ook Heyligen-Geest-Meesteren, ofte Regenten van het Weeshuis.

11 *Nov.* 1536.

Jan Jansz de Heuter, *ob.* 1 *Oct.* 1541.
Vrank Pietersz vander Meer, *ob.* 16 *Febr.* 1554.
Jan Apersz van Melisdyk, *obiit* 11 *Jan.* 1555.
Jan Sasbout Dirksz, *ob.* 19 *Maart* 1572.
Pieter Vrankensz van den Berch.
Cors Claes Andriesz Persyn, *obiit* 19 *Sept.* 1556.

9 *Nov.* 1538.

Simon Lourysz Matthysz, *obiit* 2 *July* 1540.

10 *Nov.* 1539.

Vrank Bartholomeesz van Diemen, *ob* 16 *Nov.* 1562.

9 *Nov.* 1540.

Pieter Dirk Woutersz, *ob.* 8 *Sept.* 1549.

9 *Nov.* 1541.

Mr. Corn. Aertsz vander Hoogh.

10 *Nov.* 1544.

Jan Dirk Harpersz Uttenbrouk, *obiit* 25 *July* 1559.

10 *Nov.* 1545.

Vrank Tielmansz.
Mich: Jansz Camerlingh, *ob.* 21 *Aug.* 1569.

9 *Nov.* 1546.

Frans Willemsz van Bodegom, *obiit* 11 *April* 1560.

9 *Nov.* 1549.

Adriaen Claesz van Adrichem, *obiit* 2 *Maart* 1559.

10 *Nov.* 1553.

Gerrit Jacob Hovenzoon, *obiit* 27 *July* 1569.

10 *Nov.* 1555.

Huigh Cornelisz de Groot, *obiit* 12 *April* 1567.
Jan Pieter Jansz, *ob.* 24 *Sept.* 1558.

10 *Nov.* 1559.

Lambert Michielsz van Kriekenbeek.

9 *Nov.* 1560.

Adriaen Jacobsz de Bruin.

9 *Nov.* 1563.

Jan Jan Apersz van Melisdyk.

9 *Nov.* 1564.

Jan Jansz Sasbout.

10 *Nov.* 1565.

Corn. Jansz Cruisert.
Matthys Gerritsz.
Pieter Pietersz Opmeer.

9 *Nov.* 1566.

Adr. Simonsz van Groenewegen, *ob.* 1603.
Pieter Pietersz van Beaumont, *obiit* 2 *July* 1601.
Michiel Cornelisz van den Velden.

10 *Nov.* 1567.

Huig Jacob Bruinsz vander Dussen, *ob.* 31 *Aug.* 1587.

10 *Nov.* 1568.

Adriaan Jacob Bruinsz van der Dussen, *ob.* 21 *Oct.* 1576.
Huig Jansz van Groenewegen.
Hendrik Vrankensz van Diemen, *ob.* 24 *Dec.* 1606.

9 *Nov.* 1569.

Jan Cornelisz van Heemskerk van Beest, *ob.* 15 *Mey* 1573.

10 *Nov.* 1570.

Mr. Corn. Jansz Coninck, *ob.* 26 *Dec.* 1582.

10 *Nov.* 1572.

Hendrik Duist van Voorhout Dirksz, *obiit* 22 *Sept.* 1575.

14 *Nov.* 1573.

Claas Jacobsz Moeyt, *obiit* 28 *Dec.* 1579.
Pieter Wouterſz vander Burch, *ob.* 25 *Aug.* 1582.
Dirk Hendrikſz 'sGraveſande, *obiit* 5 *Febr.* 1579.

13 *Nov.* 1574.

Jan Janſz Graswinkel, *in de Boot.*
Claas Adriaanſz van Adrichem, *obiit* 26 *Febr.* 1607.
Gerrit Franſz Meerman, *ob.* 5 *April* 1609.

11 *Nov.* 1575.

Maerten Hendrikſz, *in de Roos.*
Govert Pieterſz van Beaumont.
Hendrik Aemſz vander Burch, *ob.* 2 *Feb.* 1591.

10 *Nov.* 1576.

Corſtiaen Simonſz van Groenewegen, *ob.* 19 *Aug.* 1595.
Joris Franſz van Dyck.

8 *Nov.* 1578.

Gerrit Adriaenſz vander Meer, *obiit* 3 *Nov.* 1599.
Joris Franſz vander Houve, *obiit Dec.* 1602.

14 *Nov.* 1579.

Hendrik Dirkſz van Santen, *ob.* 31 *Maart* 1606.

11 *Nov.* 1580.

Dirk Dirkſz van Santen, *ob.* 4 *Maart* 1594.

15 *Jan.* 1583.

Govert Willemſz Braſſer, *ob.* 10 *Nov.* 1600.

2 *Jan.* 1588.

Jacob Ewoutſz vander Duſſen, *obiit* 8 *April* 1599.

6 *Jan:* 1589.

Willem Jooſtenſz Dedel.

6 *Jan.* 1590.

Sasbout Beukelſz van Santen.

26 *Jun.* 1590.

Simon Adriaenſz van Groenewegen, *obiit* 29 *Maart* 1629.

4 *Jan.* 1592.

Corn. Cornelisz van Welhouk, *obiit* 1610.

7 *Jan.* 1595.

Anthony Dirkſz van Groenewegen.

3 *Jan.* 1597.

Pieter Anthonyſz van den Heuvel, *ob.* 5 *Jan.* 1635.

3 *Jan.* 1598.

Willem Franſz van Santen, *ob.* 1610.
Pieter Janſz van Ruyven.
Pieter Willemſz vander Hoeff, *obiit* 31 *Dec.* 1641.

2 *Jan.* 1599.

Arent Iacobſz Lodeſteyn, *obiit* 8 *Dec.* 1637.

8 *Jan.* 1600.

Jacob Abrahamſz Graswinkel.

6 *Jan.* 1601.

Cornelis Adriaanſz vander Meer.
Dirk Gerritſz Meerman, *ob.* 16 *Aug.* 1631.

6 *Jan.* 1607.

Gysbert Corneliſz Briel.
Anthony Hendrikſz vander Gyſſen, *obiit* 17 *Febr.* 1654.

5 *Jan.* 1608.

Dirk Adriaanſz van Bleiſwyk, *obiit* 27 *Febr.* 1631.

9 *Jan.* 1610.

Cornelis Corneliſz Welhouk.

8 *Jan.* 1611.

Gerrit Dirkſz Meerman, *ob.* 20 *Oct.* 1614.

5 *Jan.* 1613.

Jacob Maertenſz van Hogenhouk, *obiit* 1 *Oct.* 1638.
Mr. Adriaan Symonſz van Groenewegen, *ob.* 7 *Juny* 1635.

10 *Jan.* 1615.

Ewout Evertſz van Bleiſwyk, *obiit* 20 *Oct.* 1657.

7 *Jan.* 1617.

Gerrit Adriaenſz Vockeſtaert, *obiit* 5 *Jan.* 1628.

4 *Jan.* 1620.

Symon Iſackſz vander Graft, *ob.* 1627.

7 *Ian.* 1623.

Cornelis Pieterſz vander Meer, *obiit* 23 *Mey* 1629.

10 *Ian.* 1625.

Jacob Arentſz vander Vorſt.

9 *Ian.* 1627.

Cornelis Damenſz vander Graft.

8 *Ian.* 1628.

Dirk Robbertſz van Schilperoort.

5 *Ian.* 1630.

Adriaen Maertenſz van Hoogenhouk, *ob.* 28 *April* 1637.
Ian Bel Sebaſtiaanſz van den Bergh.

5 *Ian.* 1636.

Maerten Michielſz Bogaert, *obiit* 1638.

9 *Ian.* 1638.

Aarnout Pauluſz van Bereſteyn, *ob.* 26 *Sept.* 1652.

8 *Ian.* 1639.

Pieter Hendrikſz Ronaer.

5 *Jan:* 1641.

Dirk Bruinſz vander Duſſen, *obiit* 12 *Jan.* 1668.

4 *Ian.* 1642.

Mr. Iohan Hallingh.

9 *Ian.* 1644.

Nicolaes Leendertſz Coukkebakker, *ob.* 2 *July* 1672.

8 *Ian.* 1651.

Pieter Pieterſz vander Graeff *ob.* 8 *Apr.* 1653.

4 *Jan.* 1653.

Evert Dirkſz van Bleiſwyk, *ob.* 4 *Iuny* 1662.

5 *Mey*

5 *Mey* 1653.

Maerten Abrahamsz van Hoogenhouk, *ob.* 8 *Maart* 1673.

3 *Jan.* 1654.

Jacob Willemsz Delff, *ob.* 12 *July* 1661.

2 *Jan.* 1655.

Vrank Hendriksz Verburgh *obiit* 11 *Sept.* 1678.

6 *Jan.* 1661.

Hugo Adriaensz s'Gravesande, *obiit* 19 *Aug.* 1699.

6 *Jan.* 1662.

Jacob Jacobsz Briell, *ob.* 13 *Nov.* 1679.
Dr. Nicolaas Pietersz Croeser, *obiit* 2 *April* 1687.

22 *Mey* 1673.

Mr. Gerard van Borselen.

7 *Aug.* 1673.

Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk, *ob.* 12 *Maart* 1723.

19 *Jan.* 1675.

Gerrit Willemsz van Assendelft, *ob.* 24 *July* 1692.

11 *Jan.* 1676.

Dirk Fransz van Bleiswyk, *obiit* 1678.

7 *Jan.* 1679.

Johan Jacobsz Thierens, *ob.* 8 *Maart* 1708.
Willem Aelbertsz vander Graeff, *ob.* 4 *Nov.* 1725.

6 *Jan.* 1680.

Mr. Jan Fransz Boogert, *ob.* *Sept.* 1702.

3 *Jan.* 1682.

Matthys Poelenburgh, *obiit* 1698.

3 *Jan.* 1688.

Cornelis Willemsz Spieringh.
Mr. Nicolaes Adriaensz Bogaert, *Heer van Beloys.*
Willem Staal.

October 1695.

Frederik Wolphert Fransz van Overschie, *ob.* 27 *Jan.* 1727.

14 *Jan.* 1696.

Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet, *obiit* 3 *Aug.* 1726.
Mr. David Harmensz Graswinkel, *obiit* 12 *Mey* 1712.

23 *Jan.* 1700.

Cornelis van Heering, *obiit* 1715.
Mr. Nicolaas Frederik Andriesz Bogaert, *Heer van Alblasserdam.*

1702.

Dr. Isack Cornelisz s'Gravesande, *ob.* 1703.

14 *Jan.* 1703.

Juliaen Adriaensz van Groenewegen.

5 *Jan.* 1704.

Engelbert Nicolaasz vander Myll.

8 *Jan.* 1707.

Mr. Abraham Salomonsz van der Heul, *ob.* 2 *Dec.* 1712.

17 *Jan.* 1713.

Mr. Adriaen Adriaensz Bogaert van Belois.
Louis Louisz Huigens, *ob.* 12 *Mey* 1718.

4 *Ian.* 1716.

Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.

7 *Ian.* 1719.

Mr. Jan Vrankensz vander Burch, *wierd* 1724 *Rentmeester van 't Gasthuis.*

23 *October* 1724.

Mr. Joan Carel Willemsz de Roo, *Heer van Roosenburgh &c.*

24 *Maart* 1727.

Mr. Bartholomeus Jansz Boogert.

Naamlyst der MOEDERS van de Heiligen-Geest-Kinderen, ofte het Nieuwe Weeshuis.

11 *Nov.* 1575.

Joosge Woutersz vander Burch, *huisvr. van Ian Fransz van Uttenhagen.*
Grietge Huigen, *wed. Cornelis Michielsz Doelman.*
Halsje Doendr. Colyn.
Engeltie Hugendr. vander Burch, *wed. Dirk Gerritsz Meerman.*

8 *Nov.* 1578.

Tryntie Jansz, *huisvr. van Dirk de Haan.*

14 *Nov.* 1579.

Yda Dirksdr. van Heemskerk, *huisvr. van Cornelis van Soutelande, ob.* 1595.

Catharina Gerritsz Meerman, *huisvr. van Boekel Dirksz van Santen.*

15 *Jan.* 1583.

Maria Cornelisz, *huisvr. van Pieter van Opmeer, obiit* 5 *Jan.* 1593.

3 *Ian.* 1587.

Margareta Dirksz van Bleiswyk, *huisvr. van Arent Laurissen.*

5 *Ian.* 1591.

Catharina Michielsz Camerlingh, *wed. Gerrit Dirksz van Santen.*

Ian. 1593.

Josina Adriaensz van Groenewegen, *huisvr. van Willem Adamsz vander Burch.*

29 *Mey* 1595.

Lysbeth Ewoutsz vander Dussen, *wed. Evert Dirksz van Bleiswyk, obiit* 3 *Iuly* 1614.

3 *Ian.* 1597.

Cunera Willemsz vander Burch, *huisvr. van Mr. Iacob Borgers.*
Maria Adriaansz van Adrichem, *wed. Philips Andriesz vander Goes.*

4 *Ian.*

4 *Jan.* 1603.

Beatrix Adriaansz vander Made, *huisvr. van Gillis Cornelisz Fyck, ob.* 30 *Oct.* 1620.

10 *Jan.* 1609.

Clara Dirksz Meerman, *huisvr. van Dirk Gerritsz Meerman.*
Styntie Claasz, *huisvr. van Arent Gysbertsz van Wena.*

5 *Jan.* 1613.

Thietta Jansdr. Basius, *huisv. van Jan Abraham Graswinkel.*

9 *Jan.* 1616.

Maria Isacksz van Swanenburg, *huisvr. van Iacob Adriaensz Pauw.*
Catharina Willemsz vander Burch, *wed. Vrank Gerritsz Graswinkel.*

7 *Jan.* 1617.

Sara Govertsz Brasser, *huisv. van Pieter Anthonysz vanden Heuvel.*

6 *Jan.* 1618.

Agnieta Willemsz vander Vorst, *huisvr. van Claes Iansz vander Vorst.*
Hester Adriaensz vander Made.

9 *Jan.* 1621.

Margareta Willemsz Voorstad, *huisvr. van Arent Iansz vander Vorst.*

4 *Jan.* 1624.

Margareta Gerritsz, *wed. Michiel Maertensz Bogaert.*

10 *Jan.* 1626.

Machtelt Damen vander Gracht, *huisvr. van Adriaen Maertensz van Hoogenhouk.*

10 *Jan.* 1632.

Catharina Pietersz van Ruyven, *huisvr. van Harmen Pietersz van Ruyven, obiit* 1642.

8 *Jan.* 1633.

Margareta Paulusdr. van Beresteyn, *wed. Mr. Adriaen Cornelisz Bogaert, obiit* 29 *Oct.* 1639.

5 *Jan.* 1636.

Ermina Arentsz Storm, *huisvrouw van Bruin Dirksz vander Dussen, ob.* 1654.

7 *Jan.* 1640.

Margareta van Neck, *huisvr. van Arent vander Vorst.*

10 *Jan.* 1643.

Margareta Maertensz van Hoogenhouk, *huisvr. van Dr. Engelbert Gerritsz Graswinkel van Maesland.*

1646.

Maria Dirksz Voorburgh, *huisvrouw van Joost Cornelisz Lodesteyn.*

9 *Ian.* 1649.

Alida Arentsz vander Graeff, *wed. Reyer Vrankensz van der Burch, ob.* 24 *Apr.* 1649.

8 *Ian.* 1652.

Anna Dirksz Meerman, *wed. Adam Dirksz van Bleiswyk, obiit* 3 *Sept.* 1656.

Ian. 1654.

Emerentia Joostensz van Adrichem, *huisvr. van Frans Iansz Meerman, obiit* 16 *Maart* 1684.

8 *Ian.* 1656.

Sophia Jacobsz van Lodesteyn, *huisvr. van Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert, obiit* 25 *Maart* 1685.
Geertrui Sanders, *huisvr. van Mr. Bruno Harmensz van Ruyven.*

1659.

Catharina Engelbertsdr. Pauw, *huisvr. van Mr. Louis Anthoniusz Heinsius.*

1661.

Sabina Gerritsz Liestingh, *huisvrouw van Mr. Bartholomeus Claasz vander Mast.*

1663.

Amilia de Berch, *huisvr. van Dirk Ioostensz van Lodesteyn.*
Margareta Ewoutsz van Bleiswyk, *wed. Mr. Simon Adriaensz Groenewegen van der Made.*

11 *Ian.* 1672.

Anna s'Gravesande, *wed. Dirk Lockeman.*

17 *Ian.* 1672.

Elisabeth Fransdr. van Bleiswyk, *huisvr. van Mr. Hendrik Adriaensz van Spierinxhoek.*

8 *Ian.* 1678.

Cornelia Willemsz vander Hoeff, *huisvr. van Mr. Gysbert Gysbertsz van Beresteyn, ob.* 29 *Ian.* 1699.

7 *Ian.* 1679.

Volkera Arnoutsz van Beresteyn, *huisvrouw van Isack Cornelisz Graswinkel.*

6 *Jan.* 1680.

Machtelt van Santen, *huisvr. van Dr. Nicolaes Pietersz Croeser.*

1681.

Adriana Pietersz van Santen, *huisvr. van Ian Fransz Meerman.*

8 *Ian.* 1684.

Catharina Jansz Hallingh, *huisvrouw van Frans Boudewynsz van Merwede van Muilwyk.*

3 *Jan.* 1688.

Clara vander Heym, *huisvr. van Ian de Vlamingh.*
Clasina Adamsz van Bleiswyk, *huisvr. van Cornelis de Winter, obiit* 6 *Feb.* 1724.
Abigael Abrahamsz van Beyeren, *huisvr. van Ian Keyser, obiit* 28 *April* 1728.
Agatha Jacobsz s'Gravesande, *huisvr. van Willem van Vliet.*
Willemina vander Lee, *huisvr. van Iacob Goeree.*

26 *Ian.* 1697.

Helena s'Gravesande, *wed. Arnold Bon.*

11 *Jan.* 1698.

Maria Jansz vander Meer, *huisvrouw van de predikant Ioh. Costerus.*

24 *Ian.* 1699.

Judith van Eenhoorn, *huisv. van Adriaen Cokx.*

5 *Ian.*

5 *Ian.* 1704.

Maria van Leeuwenburch, *huisvrouw van Mr. Wybrand Ianſz vander Koſt.*

5 *Ian.* 1709.

Eliſabeth vanderBurch, *wed. Iacobus Overſchie.*

2 *Jan.* 1717.

Dina Adriaensdr. Vockeſtaert, *huisvrouw van Dr. Herman Schuil, ſtaat weder af.*

1717.

Maria Fabius, *wed. Louis Victor.*

RENTMEESTERS van het Weeshuis.

1534.

Mr. Jan van Bleiſwyk.

1554.

Michiel Janſz *Camerlingh, ob.* 21 *Aug.* 1569.

1563.

Gerrit Michielſz *Camerlingh.*

1573.

Everardus Cornelifz van Lodeſteyn.

1597.

Cornelis van Santen.

1622.

Ewout Evertſz van Bleiſwyk, *ob.* 20 *Oct.* 1657.

1636.

Evert Ewoutſz van Bleiſwyk, *obiit* 6 *Aug:* 1653.

1654.

Nicolaes Leendertſz Coukkebakker, *obiit* 2 *July* 1671.

1662.

Abraham Nicolaesz Coukkebakker.

1688.

Mr. Adriaen Gerritſz van Aſſendelft.

1722.

Mr. Jacob Adriaenſz vander Lely.

Nu zouden wy de wezen vaarwel gezegt hebbende, en, het ſpoor inſlaande op welk ons de heer van Bleiſwyk is voorgegaan, moeten beſchouwen en beſchryven de ongeregelde bewegingen der krankzinnigen, en het huis daar toe afgezondert, 't geen eertyds gelegen was aan de ooſtzyde van 't noordeinde dezer ſtad, en van outs genaamt wierd het *ſt. Joris gaſthuis*, maar nu hedendaags *het dolhuis*, welkers kapelle wy onder de kerkelyke gebouwen beſchreven hebben, maar dewyl dit krankzinnighuis vernietigt is, en de krankzinnigen van daar zyn overgebragt in het tuchthuis, zullen wy voor het tegenwoordige dit huis voorby gaan, en overſtappen tot de huizen dezer ſtad, welke men gewoonlyk *Beterhuizen* noemt, al waar de ergerlyk leven leydende en krankzinnige menſchen, door hunne voogden of vrienden alhier uit alle omleggende ſteeden en dorpen voor een gemene prys in goede bewaringe beſteed worden. Maar dewyl 'er in overweginge genomen is, of door deze gelegentheid ſomtyds niet licht zeer ſchadelyke en ondeugende oogmerken zouden konnen uitgewrogt werden, zoo is 'er by de regering dezer ſtad by manier van een eeuwige wet vaſtgeſteld, dat niemand, wie hy zy, zich in deze ſtad geneerende met krankzinnige menſchen in byzondere huizen op te houden, hem na dezen zich vervorderen zal, eenige dusdanige of andere perſoonen op te houden, of in hare huizen en gezag te ontfangen, ten zy d'overheid van de geſtelteniſſe en verdere gelegentheid van de perſoonen die hen aangeboden werden, als ook van de perſoonen van dewelke hun de aanbiedinge gedaan werd, alvorens behoorlyk word verſtendigt, en daar toe hare volkome toeſtemming geven, alles op de boeten van 100 guldens, ten opzichte van ieder perſoon die in weerwil dezer wet ontfangen is, en daar en boven noch zodanige arbitraire korrectie, als na gelegentheid van zaken zal geoordeeld werden daar mede verbeurt te zyn. Daar is daarenboven, om alle overtredingen te ontdekken, en naar behooren voor te komen, goedgevonden en verſtaan, dat de luiden hen generende met het houden van zulke perſoonen in hunne byzondere huizen binnen deze ſtad, zullen hebben te gedoogen, dat hunne

Van de beterhuizen.

huizen ten welgevallen van hunne agtbaarheeden ten allen tyden by eenige afgezondene uit hunne vergadering alomme zullen werden onderzocht, zonder daar omtrent eenigerhande weigeringen of de minste voorwendselen te maken om dit te beletten. En op dat de burgery hier van nette kennis mogt hebben, heeft de overheid dezer stad dit openbaar doen afkondigen den 21 december des iaars 1662. *ziet* 8. *keurboek bladz.* 174.

HET PESTHUIS

Verhandeling van het pesthuis.

WAs voorheen binnen de wallen der stad aan den verwersdyk gelegen, daar het klooster van *Maria Magdalena* heeft gestaan, om welke reden het buiten twyffel met den naam van het *Magdalenen gasthuys* gedoopt is. Dit huys diende om alle armen en elendige menschen, die met besmettelyke ziektens beladen zyn, te hulp te komen, op dat zy in hunne elende van ongemak niet vergaan zouden. In den iare 1654, door het ongelukkig opvliegen van 's lands kruitmagazyn, na dat beide de schutters doelen in puinhopen hervormt waren, wierd deze plaats, daar dit huis eerst gesticht was, tot een doel bequaam gemaakt, en by burgemeesteren, met goed vinden van den breeden raad dezer stad goetgevonden, om een nieuw pest-huys buiten stads wallen in de open lucht te maken, waer toe zeker stuks lands verkozen wiert dat beoosten de stad was gelegen, omtrent een musket schoot buiten de singel of buiten weg, van welke singel men 'er na toe gaet over een ophalende houte valbrugge, die met een hout hek is afgeschoten, langs een lange laan, nevens een graft dewelke met een steene heul onder door den gezeiden buiteweg, zyn gemeenschap heeft met het water van stads vesten, en zich uitstrekt digt aan het huys. Aan 't einde der laan komt men aan een tweede hek waar door men over de plaats ten huize intreed, die zich als twee langwerpige gebouwen voor den anderen in de breete gelegen vertoonen, te weeten, zoo als 't zich aen den buiten weg of stads wallen opdoet, het agterste is langer als het voorste en steekt aan wederzyden een goet stuk uit, om welke reden het zich zeer heerlyk voor het gesicht vertoont. Het voorste gedeelte diend tot een woonhuis voor de binne moeder, als ook voor een keuken, voorraet kelders en andere nootwendigheden, het agterste, wel het voornaemste zynde, is van een gescheiden en verdeelt in drie zeer ruime en luchtige, zoo mans als vrouwe zalen, ieder met twee groote haard steeden voorzien; daer is ook een kerkhof om de lyken te begraven. Tot deze afgezonderde plaatze werden niet alleen de arme pestelingen, maar ook die met de roode loop, leger ziekten of andere besmettelykheden beladen zyn, naar toe gevoert, om 't voortkruipen van die qualen, zoo veel doenlyk is, voor te komen.

Die begeerig is om iets te lezen wegens de besmettinge der pestelentie, en op wat wyze men dit verhoeden kan, en of men dezelve mach ontvlugten, die leze het boekie van *Adriaan Ravensteyn*, van de pest, gedrukt te Delft in den iare 1637. Eer ik deze verhandeling van dit huis besluite, gelust het my den nieusgierigen lezer iets zeldzaams te verhalen, 't welke

ten,

A F B E E

V A N

P E S T

LDING

HET

H U I S.

ik in zeker boekie heb gelezen, genaamt, *ſpiegel der gedenkwaardigſte geſchiedeniſſen onzes tyts*, waarin ik dit geval in ons peſthuis geſchied ontmoete, doen het noch aan den verwersdyk ſtont. De auteur verhaald de zaak aldus:

"ANNO 1624. Als de Peſt in Hollandt en andere Landen en Steden in "Europa in ſwangh gingh, ſoo is tot Delft gebeurt dat aldaer in 't Peſt-"huys waren ſeer lichtvaerdige perſoonen, welcke opſicht hadden, over "de ziecken, maer die deſelve niet getrouwelyck waer namen, jae wan-"neerſe in een flaeuwte raeckten, deſelve terſtont begroeven, gelyck 't "gebleecken is aen een ſeecker Mans-perſoon, die wel thien uyren had-"de begraven geweeſt, en weder tot hem ſelven komende, begon luydt "te roepen, en met de voeten tegen de Kiſt te ſtooten, met ſulcken geweld "en gebaer, dat 't eyndelijck van eenige gehoort wierdt, die, met 'er haeſt "het Graf opgroeven, en vonden toen deſe begravene in onmacht, heb-"bende de voet-planck van de Kiſt geſtooten, doch ſoo haeſt als hy lucht "kreegh, gaf hy een groote ſchreeuw, ende opſiende ſagh hy 't volck voor "hem ſtaan, daer hy alles in 't lange met ſchreyende oogen tegen klaegde, "hoe die Vaer en Moer van 't Peſt-huys met de ziecken handelden, welcke "klachten ſoo veel te weegh brachten, dat alle de geene die 't Peſt-huys "bedienden afgeſet wierden, en andere in haer plaetſe geſtelt, die beter "met de ziecken omgingen.

HET CHARITAAT-HUIS, gevoegt by de DIACONIE, en LEPROOS-HUIS.

OM het begin van dit charitaathuis te weeten, dient men aan te merken het geene wy reets omtrent het weeshuis hebben gezegt, dat het zyn geboorte rekent uit het *H. Geeſthuis*, welke h. geeſtmeeſteren het opzicht over allerhande ſoorten van arme of behoeftige menſchen was aanbevolen, dewelke of door ionkheid, of door ouderdom, verval van krachten, overvloed van kinderen, of gebrekkelyk waren, en met een woord onbequaam, om met de handen de koſt te winnen. De h. geeſtmeeſteren, omtrent het midden van de 15 eeuwe, wel bemerkende dat veele huisarmen het geld dat zy tot nodigen onderhoud kreegen, niet wel beſteeden, en miſſchien de herbergen en kroegen daar van mededeelden, vonden, zoo zy meenden, een heel goed hulpmiddel uit, te weeten, de overheid van deze ſtad verzogt ten hunnen dienſte oktroy om zeker getal van koopere oorties te mogen ſlaan, welke bede haar van den hove wierd toegeſtaan. Dus vielen deze h. geeſtmeeſters aan 't ſlaan dezer munt, welke zy in aalmoeſſen aan den armen uitdeelden. Men keurde en gelaſte op zekere boeten, dat niemant zoodanige munt zou mogen ontfangen als bakkers, winkeliers, kleer- en ſchoenmakers, en diergelyken, wiens handwerk of nering noodig was tot onderhoud der arme menſchen; en om dat dusdanige oorties niet verduiſtert, vervreemt, en als gangbaar geld buiten de ſtad zouden gebragt werden, zoo wierd aan alle

Van het Charitaat-huis.

De h. Geeſtmeeſters vinden goet kopere oorties te ſlaan.

Reden waarom dit geſchiede.

winkeliers en ambachtsluiden, geboden, om deze oorties eens ter week of om de 14 dagen, des zaterdaags op der *armen kamer* wederom te leveren, alwaar de h. geestmeesteren dan ander gangbaar geld in de plaats gaven. De munt van de oorties was tweederlei; de eene droeg het wapen der stad op een oude manier, met dit omschrift in den rand, *den Armen gelt in Delft*, op de andere zyde stond, *dans elemosinam largiter fidelibus*, *den gelovigen mildelyk aalmoes geevende.* Noch was 'er een ander soort hier voor gemeld, hebbende alleen een stads wapen, en op de andere zyde een duif, verbeeldende den h. Geest, doch zonder opschrift. De lezer kan die, daar wy van de wapenen der stad handelen, uitgebeeld zien. Dit meenden zy een middel te zyn, om te zien of de arme luiden hun geld wel besteede, en tot nut van hun huishoudinge uitgaven; echter wierd 'er op den 30 juny in den iare 1561, door een bevel afgekondigt, dat al wie koopere oorties, by de h. geestmeesters der stad Delft geslagen tot geryf van den armen, bezat, dezelve binnen den tyd van 14 dagen zou hebben weder te brengen op de *h. Geest-kamer*, om daar ander geld voor te ontfangen, op peene van na verloop van de gestelde 14 dagen, zy dezelve in geen ander geld zouden goed doen. Zie *tweede keurboek bladz. 267 verzo*, waaruit ligtelyk te zien is, dat de *h. Geest-meesteren* in hunne gedachten bedrogen zyn geweest.

Doch deze koopere oorties of munties waren door zyne keizerlyke maiesteit *Karel V*, graaf van Holland, reeds al in den iare 1548 striktelyk verboden; doch of zyn bevel niet nagekomen is, en noch omtrent 13 iaren daarna een nieuw verbod binnen Delft gedaan is, schynt wel te blyken, 'k zal het verbod hier byvoegen, waaruit den lezer zal zien hoe dat goede zaken tot een quaad gebruik door de baatzucht werden gebracht, het luid aldus:

ONsen lieven ende getrouwen die Stadhoudere die eerste en andere onse Rade in Hollandt saluyt en dilectie; Alsoe tonser kennisse gecommen is, dat hyer voormaels ter tyde van den ordonnancie by ons gemaect op d' onderhoudenisse van den armen, zonder te bedelen, die Regierders onser stede van Delft tot alimentatie van den zelven armen: hebben doen slaen en munten zekere copere pennincxkens alleen tot een teyken voer backers en andere cremers om die van den armen t ontfangen voer heure waeren, ende weder by in handen van den gecommitteer.. van den armen onser voorsz stede de bringen mit goet gelt te redimeeren, maer ... overmidts den brandt zedert tot Delft toecommen onse voorsz ordonnancie van d.n armen nyet geachtervolcht noch onderhouden en es geweest, zoe dat daer nae de voorsz copere pennincxkens gestroyt ende getransporteert zyn geweest in andere steden en plaetsen ontrent onse voorsz stede van Delft gelegen, aldaer men die vuyt geeft en besteet onder 't gemeyn volck voer twaelf myten Vlaems stuck tot groote schade ende intrest van den gemeyne welvaert, 't welk ons nyet te lyden en staet, SOE EEST, dat wy desen aengesyen U ontbieden en bevelen daer toe committerende by desen, dat gy vanstonden aen doet kundigen, ende vuytroepen binnen onser steden van Delft, Leyden, Rotterdam, Schiedam, in den Hage ende daer omtrent, ende van onsen wegen scerpelick bevelen dat alle die geene die eenige van de voorsz pennincxkens onder hen hebben dezelve nyet meer en geven noch en besteden, maer dat een yegelick gehouden zal weesen die te seynden of leveren in handen van de Regierders onser voorsz stede van Delf om hen daer vooren goet gelt te geeven, 't welck wy hen ordineren soe te doene ende deze zelve pennincxkens te casseren zonder van gelyken meer te doen slaen of munten, op te peyne arbitralick

gecor-

gecorrigeert te wordene, des voorsz es te doene met diesser aenkleeft; geven wy U volcomen macht auctoriteyt ende zunderling bevel, ontbieden en bevelen voorts eenen yegelicken, dat zy U 't zelfde doende ernstelick verstaen en obedieren, want ons alzoe gelieft. Gegeven in onser stede van Bruessele ende onse contrezegel hyer onder gedruct in Placcate den xix^{en}. dach van Novembri int jaer xv^{c}. achtenveertich onder stont gescreven by den Keyser en zyn Raede.

Ende onderteikent

VERREYCKEN.

Dit voorgaende Placcaet gepubliceert by Adriaen Aerntsz Exploictier op ten xxviij^{sten}. Novembri 1548. in den Hage den xxix tot Delft den xxx. tot Rotterdam en Schiedam en den eersten Decembrie daerna tot Leyden.

Geextrah^{t}. uit het eerste memor: van van Dam Fol. 16. verso.

Eenige iaren daarna, wanneer de reformatie haar vergulden schedel helderder verhief, en den hervormden godtsdienst in het bezit der geestelyke goederen geraakte, en openbaar Godt diende, wierd 'er een nieuw gezelschap der diakenen opgerecht, die de aalmoessen onder de predikatien vergaderden, en dezelve alleen uitdeelde aan die, welke van den gereformeerden godtsdienst waren, werdende by het openen van de nieuwe kerk den 3 augustus des iaars 1572, daar voor eerst voor zekere tyd toe aangestelt deze vier mannen, te weeten, *Huygh Jacob Bruynsz*, brouwer in de halve maan, *M^{r}. Jan Pietersz*, brouwer in 't hoefyzer, *Dirk Harmansz de Haan*, brouwer in 't anker, ende *Frans Michielsz Camerling*. Doch naaulyks was deze nieuwe maatschappy aangesteld, of men bevond meede al veel zwarigheden; want veele, niet eens behoeftig of arm zynde, ontzagen zich niet om aalmoessen te trekken, 't welke niet weinig tot nadeel der regte armen strekte, zoo dat 'er in den iare 1586 wierd vastgestelt, dat alle de goederen van die geene die van den gereformeerden armen leefden, na hun dood zouden vervallen ten behoeven van de diakonie, naar het voorbeeld der genen die van de h. geest-goederen wierden geholpen, waar toe deze volgende ordonnantie wierd afgekondigt: Van de diakenen ten dienste der armen.

ALsoo mijn Heeren de Magistraten deser Stad bevinden dat veele persoonen, de Aelmissen die de Kercken ten behouve vanden regten Armen werden gegeven, ende door handen van den Diaconen uytgedeylt, ontfangen ende genieten, niet tegen-staende, sommige eenigsints sijn gegoet ende andere middelen van leven hebben, streckende 't selve tot schade ende achterdeel van den oprechten Armen; soo hebben mijn Heeren Schout, ende Schepenen by advyse van Burgemeesteren deser Stad gekeurt, geordonneert ende gestatueert, Keuren, Ordonneeren, ende statueren by desen, dat de goeden van allen den geenen die voortaen eenige van de voorsz Kerckelycke Aelmissen, door handen vanden Diaconen binnen deser Stad sullen ontfangen ende genieten, den selven Diaconen ten behouven vanden Armen subject sullen wesen, en dat deselue naer de aflivigheyt vande persoonen die sulcke Aelmissen genoten ende ontfangen sullen hebben, al haer lieder achtergelaten goeden ten behouve vanden Armen sullen mogen aenvaerden, hebbende ende behouden, niet tegen-staende sy eenige Kinderen ofte andere Erfgenamen achterlatende waren en dat in allen schijn ende voegen als de Heyligen Geest-meesteren deser Stad aenvaerden ende behouden de goeden der geenen doe de Aelmissen vanden Heyligen Geest genoten hebben. Aldus gepubliceert opten xxv. in Mey ANNO *xv^{c}. Lxxxvj.*

On-

Oogmerk van dit Charitaat-huis.

Ondertusschen wierden 'er ook verscheide plakkaten by de staten van den lande tegens de bedelaars, landlopers en andere onnutte lediggangers afgelezen, en binnen deze stad al meer dan eens vernieuwt, doch die waren van niet veel vrucht, dewyl het getal van dit geboefte vermeerderde, dat tot groote lasten van den burger, en schade van den regten armen strekte, des wierd 'er in den iare 1597 by de overheit van de stad, tot voorkominge van dit quaat, een *kamer van Charitate* opgerecht, om aldus den waren en regten armen beter te hulp te komen. Door de aanstellinge en ordonnantie van deze kamer (welke met den druk wierd gemeen gemaakt) wierd het bedelen of aelmoessen vragen langs den weg wel niet geheel verboden, maar volgens zekere regels naauwer ingebonden, te weeten, dat iemand op zwaare straffe zulks vermogt te doen, ten zy hy alvorens daer toe schriftelyk verlof gekregen had van de meesters des charitaethuys, daer by moest hy op zyn slinker borst het wapen der stad dragen, 't welke hem door de voorschreve meesters gegeeven wierd. Daar en boven hielden deze akters in, de nette tyt welken zy langs de straaten om aelmoessen mogten verzoeken, en wanneer deze tyd verlopen was waren zy genootzaakt by de voorschreve charitaatmeesters vernieuwinge van akte te verzoeken, gelyk breder te zien is in de ordonnantie en oprechtinge van de kamer van charitate, of keure tot onderhoud van den armen van den iare 1597, art. 2. De burgery wierd zeer dikwils vermaand, om den nood der huisarmen te helpen onderstutten, en de geenen die, volgens het verhaalde, verlof hadden om langs de huizen te mogen om aalmoessen vragen, ook in hunnen nood by te staan; daarby wierd 'er een strikte ordre gesteld voor het in- en bykomen van vreemde persoonen, dewelke niet in staat waren om door hunnen arbeid de kost te winnen: ook wierd 'er wel een breede en wydloopige willekeur aan alle meesters en meestersen van ambachten ter hand gestelt, welke dikwils onder schyn van barmhertigheid eenige arme ambachtskinderen, zoo wel van buiten als van binnen woonagtig, aannamen, en dezelve in plaats van haar ambacht te leeren, gebruikten tot hunne byzondere diensten, welke kinderen groot geworden zynde, en hun ambacht niet dan gebreklyk kennende, dan dikwils tot lasten van het charitaathuis vervielen. Ook vermogten geen meesters of meestersen eenige schamele of arme kinderen op haar ambacht te stellen, zonder kennisse van de charitaatmeesters, welke dan ten meesten nut en voordeel van de kinderen met de meesters en meestersen van het ambacht overeenquamen, waarby ook wel uitdrukkelyk bedongen wierd, dat zy dusdanige kinderen in behoorlyke tucht en onderdanigheid hadden op te brengen, en dat zy alle zondagen ten minsten gehouden waren om eene predikatie te hooren, en naar het eindigen van die leerreden te komen in de gemeene *charitaatschole*, om aldaar te leeren leezen en schryven, en verders in alle goede zeeden en eerbaarheid onderregt te worden. Noch was by deze keur ook wel duidelyk bevolen, dat alle de geenen die eenige hulp of onderhoud van 't huis van charitaten genoten, zich moesten onthouden van dronkenschap, speelen, of in eenige herbergen of kroegen te gaan, gelyk dit alles uit de gemelde *keure Art.* 13. 14. 21 *en* 23, breder te zien is. Noch wierd 'er des iaars daaraan dit algemeen verbod gedaan aan alle de geenen die van eenige aalmoessen leefden:

ALsomen oock bevindt dat verscheyde personen ontfangende Aelmoessen vande Diaconen der Kercken, vanden Heyligen Geest-meesters ofte vanden Camer

der

der Charitaten deser Stadt, hen vervorderen het ontfangen geldt te verdrincken, verspeelen, ofte anders onnuttelijcken deur te brengen: Soo word een yegelijcken alsulcken Aelmissen ontfangende, verboden eenich Herberge, Speel-plaetsen ofte oneerlijcke Huysen te hanteren ofte besoecken, ofte het ontfangen geldt onnuttelijcken te verdoen, ende dat anders dan tot onderhout van haren Kinderen ende Huysgesinne te bekeren, mede opte peyne ende straffe van xiiij. dagen te water ende te broden geleyt, ende noch daer-en-boven arbitralijcken gestraft te worden, tot discretie van mijnen Heeren vanden gerechten. Aldus gepubliceert mette groote Klock van 't Stadthuis deser Stadt, opten naest-lesten December Anno xv^c. xcviij.

De armen, welken van het huis van charitaten leefden, wierden ook verboden honden te houden, dewyl sommige, het geene zy om Godts wil genoten, ten prooy van de honden gaven, gelyk te zien is in het 22 *art.* In den iare 1613 wierd door een stads ordonnantie het beedelen langs de straten in 't geheel wel striktelyk verboden, en dewyl het charitaathuis hier door noch meerder wierd bezwaart, was het nodig eenige andere middelen uit te vinden, om den armen te onderhouden, en de vorige ordonnantie te doen standgrypen; onder andere dingen, tot onderstand van dit huis, wierd beraamt, dat alle huishoudende persoonen, en alle die tot hunne mondige iaren gekomen waren, 't zy man of vrouw, jonkmans of ionge dochters, zoo inwoonders als burgers dezer stad ende vryheid van dien, ofte die van buiten mogten ingekomen zyn, en binnen deze stad of derzelver vryheid quamen te sterven, schuldig zullen zyn ten behoeven van de *charitaatkamer*, hun *beste kleed*, 't zy mantel, rok, enz. over te geven, onder voorwaarde nochtans, dat de erfgenamen van den overledenen het vry zal staan, dit met een zekere geldsomme af te mogen koopen, ter bescheidentheid en oordeel van de meesters van het charitaathuis, doch dat dezelve meesters nooit meer voor dit kleed zullen mogen eischen als 100 gulden, welke somme by de voornaamste en welgezetene luiden niet onbillyk wierd gehouden, maar toegestaan. Ten zelven dagen wierd ook vastgesteld, dat men van ieder lyk dat in de kerken begraven werd, in plaats van 30 stuivers, welke de diakonie plagt te trekken, nu 3 gulden zal betalen aan de *kamer van charitate*, nevens noch eenige andere artykelen, welke alle op den 19 september van den iare 1613 wierden afgekondigt, en meest noch alle in gebruik zyn gebleeven. Naaulyks twee maanden hier na bequam de stad oktroi, wegens het *beste* of *opperste kleed*, van den staat, en om alle onwilligheid van eenige erfgenamen voor te komen, die het beste gewaad weigerde te geven, en het niet wilden afkoopen, wierden de charitaatmeesters gemachtigt, om tegen zulke weigerende persoonen door een stads bode aanstonts by parate executie te mogen procedeeren. Dit oktroi wierd hun verleend den 14 november des iaars 1613.

Alle ingezetenen van Delft waren gehouden, na hun overlyden hun beste kleed aan 't charitaathuis te laten.

Den 29 ianuari 1614, wierden de goederen en inkomsten van 't *leproos-huis*, ook aan dit huis van charitate toegevoegt, waar by de charitaatmeesters ook de bestieringe van dit huis wierd aanbevolen, zoo dat de leproosmeesteren gelast wierden tusschen dit en aankomende mey, in handen van de charitaatmeesters over te leveren alle hunne brieven, stukken en bewyzen, wegens de inkomsten van dit gemelde huis, en aan hun mede te laten volgen alle deszelfs inkomsten, zoo dat de leproosmeesters den 12 mey des zelven iaars door burgemeesteren ontboden zynde, van dezelven wierden

De goederen van 't leproos-huis wierden aan 't huis van charitaten gevoegt.

bedankt en van hun ampt ontslagen. Niet meer als 12 dagen naar 't voorgaande besluit, te weeten, den 10 februari des iaars 1614, wierd 'er by de overheid ook besloten, dat men de *kamer van charitate* en die der *diakonie* ook tot een zou brengen en te zamen voegen, en dat alle de aalmoessen die in de kerken door de diakonen werden vergaderd, terstond na de predikatie in 't bywezen van een of twee charitaatmeesters zullen opgerekent, en in de beurs ter kamer van charitate gebragt werden, gelyk te zien is in de resolutie van de wet bladz. 8. Dit kollegie, aldus verdubbeld, heeft noch tot dezen huidigen dage stand gegrepen. Van elke zyde zyn 'er 6 regenten, welker bestier en huishoudinge wy hier na ook zullen laten volgen.

Van d'inkomsten der armen.

Behalven de nu reetsgemelde middelen van onderhoud, daar deze maatschappy uit bestaat, zyn 'er noch verscheide anderen, als spruitende uit eenige stadsakcynsen, pachten, en eenige van 't gemeene land, ook een duit van de gulden van alle verkogte goederen, zoo roerende als onroerende, een derde deel van de boetens of breuken die op het stadhuis werden betaald; verders het geene den armen noch in 't algemeen toegeleit werd, waarby ook komen de armbussen, zoo in 't kollegie der huwlykszaken, als in de herbergen, als ook voor het bezichtigen van de grafrombben in beide de kerken, enz. Maar wel byzonder worden d'armen ondersteunt door de vrywillige giften van veele godtsdienstige luiden, waar van ik 'er eenige der voornaamsten zal gedenken.

David Nuyts, een ryk koopman, geboren te Antwerpen in den iare 1568, en overleden in 's Gravenhage den 24 september 1631, heeft by testament op den 16 augustus aan den armen van de 17 stemmende steeden in Holland gemaakt, deze volgende legaten van kapitale aktien, zoo in de oost- als westindische kompagnie.

	In d'Oost-Ind. Compagnie.	In de West-Ind. Comp.
Dordrecht.	3000 -	1000 - -
Haerlem.	3000 -	1000 - -
Delft.	3000 -	1000 - -
Leyden.	4000 -	1000 - -
Gouda.	1500 -	500 - -
Rotterdam.	1500 -	500 - -
Gornichem.	1000 -	
Schoonhoven.	1000 -	
Schiedam.	1000 -	
Briele.	1500 -	500 - -
Alckmaer.	1500 -	500 - -
Hoorn.	1500 -	500 - -
Enckhuyzen.	1500 -	500 - -
Edam.	1500 -	500 - -
Monickendam.	1000 -	
Medenblick.	1500 -	500 - -
Purmerent.	1000 -	
Middelburg.	3000 -	1000 - -
Haga.	1000 -	

Makende te zamen in de oostindische kompagnie een kapitaal 34000 gul-

Ma-

dens, en in de westindische een van 9000 guldens, welke te zamen met den anderen daar na wierden geschat ter waarde van 176300 guldens. Een liefdegift die waardig is om in een eeuwige gedagtenis by alle vromen gehouden te worden. De aalmoessenniers der stad Leiden, om hun dankbaarheid voor zulk eene aanzienlyke gift te betoonen, hebben des overledens beeltenis in 't koper laten snyden, om hem aan d'onsterflykheid op te offeren, en 'er veele afdrukzels van laten maken, en met dit lofdicht vereert:

Dit Beeldt wert hier vertoont, niet om sijn deftigh weesen;
Oock niet vermits de Man veel Boecken heeft geleesen;
Maar, om een hooger deugt; dat is Sijn milde gunst,
Die by Godt beter is als oock de beste kunst.
De gunst met daet verselt sy aen den naeckten Armen,
Oock gantsche Landen door de Leeden kan verwarmen,
Want vondmen onder al veel lieden Sijns gelijck,
Al die nu schamel is, die was in haesten Rijck.

Zekere eerbare matroone, de dochter, zoo men zegt, van den kolonel *Morgan*, wiens graftombe wy flus beschreven hebben, had de gewoonte van iaarlyks zoo veel guldens aan dit arm kollegie te zenden als zy iaren out was, eene verkiezing waarlyk die zeltzaam is. Daarenboven trekt de charitaatkamer ook de kollekte met de schaal, welke iaarlyks ten behoeven dezer maatschappy gedaan werd. De eerste inzameling daar men bescheid van vind, is van den iare 1597 op den 30 november gedaan.

Na dat in den iare 1613 het bedelen langs de deuren in 't geheel verboden was, en aldus de kamer van charitate hier door wierd bezwaard, wierd 'er in het 12 artykel gelast, dat men op eenige tyden tot onderhoud der armen, door de gantsche stad met de schaal aan alle huizen zou omgaan, en op dat een ieder daar van kennis mogt hebben, wierd zulks daags te voren van het stadhuis afgelezen, en zondaags te voren in alle kerken door de predikanten bekent gemaakt, welke als dan, zoo veel in hun is, de toehoorders met kragtige reedenen aanmanen om hun plicht wegens den armen te volbrengen. Tegenwoordig werd deze kollekte eens 'sjaars op den tweeden kersdag door 18 heeren regenten dezer stad verzeld van 2 quartiermeesters met de schalen, gedaan, welke het ingezamelde geld den volgenden dag op het stadhuis aan de heeren burgemeesteren overleveren, alwaar den geheelen ontfang werd opgemaakt, en aan de regenten van de kamer van charitate dan aanstonts overgegeven, welke kollekte ook geen klein steunsel aan het huis verstrekt, vooral als men ziet hoe telkens deze iaarlyksche kollektens zyn vermeerdert. Om dat van iaar tot iaar niet te melden, zullen wy den lezer hier doen zien hoe die van tien tot tien iaren zyn aangewassen. De eerste kollekte waar van ons de nette som bekent is, is van den

Manier op welke wyze eenig geld voor deze kamer word ingezamelt.

Jare	1619	en bedroeg doen			2502	- 0	- 8
	1620	-	-	-	2667	- 17	- 6
	1630	-	-	-	2732	- 8	- 8
	1640	-	-	-	2847	- 13	- 6
	1650	-	-	-	5211	- 6	- -
	1660	-	-	-	5649	- 8	- 2
	1670	-	-	-	6312	- 8	- 8
	1680	-	-	-	7174	- 12	- 10

* 1689	-	-	8603	- 3	-	-
1690	-	-	6735	- 12	-	-
1700	-	-	7584	- 2	-	10
1710	-	-	8176	- 2	-	8
1720	-	-	9449	- 19	-	-
1725	-	-	10012	- 11	-	6

In den iare 1654 is men met de ſchaal niet omgeweeſt, by toeval van het ſpringen van het kruithuis, maar de magiſtraat dezer ſtad heeft de goedheid gehad in dien tyd aan de kamer van charitate te vereeren 2500 guldens.

Nader bericht van dit gebou.

Dit huis van charitate plagt men voor dezen te vinden op het oude Delft, ten zuiden der poort van s^t. Aachtenkloofter, doch het huis aldaar te klein vallende, is van daar overgebragt in de ſchoolſtraat, alwaar een groot gedeelte van dit klooſter tot het gebruik van dit arme huis is afgezondert; de ingang is van boven verſierd met de verbeeldinge van de liefde, 't welk, gelyk gezegt word, gemaakt zou zyn door den voortreffelyken meeſter en beeldhouwer *Hendrik de Keyſer*, van wiens heerlyke kunſtſtukken wy in dit werk meer dan eens geſproken hebben. Behalven het bakhuis, de regentenkamer, en andere noodige vertrekken, welke men daar binnen vind, is naar agteren, langs de wallen der ſtad, een zeer groote zaal, wederzyds met een groote menigte van bedſteeden, en in 't midden van de vloer een groote vierkante ſchoorſteen, alwaar veele weduwvrouwen, die om haaren hoogen ouderdom ofte zwakheid des lighaams de koſt zelfs niet meer konnen winnen, by een onderhouden worden. Deze plagten weleer ten koſten van dit huis hier en daar beſteed te worden, waarom dit gedeelte van het huis door misverſtand weleer de naam ſchynt gekregen te hebben van het *beſtedinghuis*, in plaats van het *oude weduwen-*, of *oude vrouwenhuis* of *hof*, want zy hebben alhier een zeer grooten hof of tuin tot haar vermaak tuſſchen de huizen inleggende, alwaar zy in de voorzaal hun licht uit ontfangen. Hier is mede een binnenvader en moeder om op alles opzigt te nemen, alle twiſt, gekyf of andere onordentelykheden voor te komen of ter neder te leggen, welke gehouden is haar op dagelyksgezette tyden eenige ſtigtelyke en godtvruchtige gebeeden, als meede eenige hoofdſtukken uit de h. ſchriftuur voor te lezen, eenige verklaringen of uitbreidingen over zodanige texten te doen, met haar te katechizeeren, en als zy te kerk geweeſt zyn, de predikatie op nieuw te herhalen, op dat zy, het verſtand en de geheugenis door den ouderdom zwak geworden zynde, dezelve des te beter zouden onderhouden. Daarby bediend hy haar in alle ziekten, en vooral in haar uiterſte, als een predikant of ziekentrooſter, zoo dat zulk een binnenvader redelyk in de h. ſchriftuur moet bedreven zyn. De geneesheer en heelmeeſter, als zy hier nodig zyn, moet het oude gaſthuis benevens de medikamenten bezorgen. De regeeringe van dit huis van charitate beſtaat uit 12 mannen, te weten, in 6 regenten of vaders van het zelve, en 6 diakonen. Deze meeſters en diakonen, bedienen en bezorgen den armen in 't gemeen zonder aanzien van godtsdienſt; en om dit in orde te verrichten zonderen zy daertoe twee dagen in iedere week af, de huisarmen in 't gemeen van

* Waarom de kollecte in den iare 1689 zoo hoog is geweeſt, daar van weeten wy geen reden, onze ſtad in 't particulier rakende, te geven; hebbe dit als een buitengewoon geval aangemerkt.

van wat gezindheid zy zyn, bedienen zy des woensdaags, maar die ledematen van den gereformeerden godtsdienst zyn, des saterdaags: by beurte zit een der charitaatmeesters, en dan weder een der diakonen, als voorzitter; hun plicht is op alles wat den armen betreft naaukeurig acht te slaan. Volgens een keur van den iare 1660, vermogen zy geen armen aalmoessen toe te leggen, ten zy hy alvorens vier iaren in de stad heeft gewoont, gelyk breder blykt by de resolutie van de *wet bladz. 35 verzo.* Daar by moeten dusdanige, eer zy zich daer dan noch met 'er woon neeergeslagen hebben, eerst de goetkeuring van de wet of burgemeesteren verzogt hebben, waar van wy noch nader zullen handelen.

Wanneer zy iets van belang te raadplegen hebben, of wat men deze of geenen armen zal toeleggen, besluiten zy alles by meerderheit van stemmen, en zoo de stemmen gelyk zyn, beslist den president de zaak. Eer dat zy tot het verrichten van hunne zaken treden, word dit volgende gebed door den voorzitter gelezen.

O Barmhertige Godt ende Vader ghy die niet alleen beslooten ende voorzeyt hebt dat onder ons altijdt Armen zullen wesen, maar oock bevolen den zelven by te staen; naer dien wy daer toe verkooren ende gestelt zyn soo wilt ons met den geest der voorsichtigheyt by-woonen, op dat wy tusschen den rechten en onrechten Armen onderscheyt maecken. Regeert ons met den geest der liefde, op dat wy niet alleen de Aelmoessen met blymoedigheydt uyt-deelen, maer oock den ellendigen en bedroefden met u H. woort vertroosten. Ontsteeckt de herten der Rijcken tot mildadigheyt tegens den Armen, ten eynde altydt middelen in voorraet mogen zyn om die te onderhouden. Beweegt de herten der Armen tot danckbaerheyt, op datse u haren Vader ende goedertieren versorger liefhebben ende vreesen; Ende nadien den menschen niet alleen van den broode leeft, maer van alle woort dat uit uwen monde gaet, soo wilt niet alleen uwen genadigen zeegen over de Aelmoessen onser uytdeelinge strecken, op dat de Armen door de zelvige in dit leven gevoedt ende onderhouden werden, maer wilt mede haere zielen spijsen en verzadigen met u H. woort ten eeuwigen leven, door Christum Jesum uwen Soone ende onsen Salighmaecker, Amen.

En om de menigvuldige zaken die 'er voorvallen wel te bestieren, mogen zy zoo dikwils vergaderen als hun goed dunkt, ende de noot der zaken vereist. Jarelyks werden 'er 6 aangestelt om de klagten en verzoeken der armen te hooren, en eenig onderstand of vermeerderinge te versoeken: vier zynder die van alles boekhouden, en twee die op het invorderen van 't beste of opperste kleed der overledenen passen, daar werden altyt een gelyk getal, dat is half charitaatmeesters en half diakonen gestelt. Voor de vlyt en zorge, die, om het groot getal armen die zy bedienen moeten, veel grooter en lastiger is als in een eenig ander armhuis van deze stad, genieten de charitaatmeesters, welke van de stad daar toe werden gesteld, tot een erkentenis of gifte vrydom van stads accyns. Het zegel dat van de regenten in dit kollegie wort gebezigt, verbeeld de kristelyke liefde, dat is, een vrouw die eenige kinderkens by zich heeft, in den rand staat dit omschrift: *S. Cameræ Charitatis S. P. Q. Delfensis.* dat is: *het zegel van de kamer der charitate van den raad en 't volk van Delft.* in den iare 1662 wierden eenige punten en artykelen opgesteld, waar naar de regenten hun hadden te gedragen wegens de inkomsten en lasten van dit huys van charitate. Behalven de 12 voornoemde mannen, zyn 'er noch vier buitemoeders aangestelt, om op de

vrouwelyke huiszaken te passen, en wel byzonderlyk op de zaal der oude vrouwen, waar toe hun opzigt noodig is. En op dat de buitenmoeders, zoo wel als de regenten, elk haren plicht en huisbestier wel zouden waarnemen, en weeten wat ieder te doen staet, is haar kort naar het oprechten van dien, deze ordonnantie ter hand gesteld.

DE Heeren van de Weth der Stadt Delft, hebben tot onderhoudinge van de goede eenigheyt, ordre ende reglement tusschen de Regenten ende de Buyten-moeders van 't Huys van Charitaten, goedt gevonden te concipieren ende arresteren de volgende articulen.

Dat het in-nemen ende uyt-setten van de Oude luyden in 't geheel sal staen aen de dispositie van de Regenten, het stellen ende continueren van de Binne-Vader, Brouwer, Backer, Kleermaker, ende Schoenmaker, als mede 't koopen van de Greynen, Slacht-beesten, Turf, ende diergelycke, sal mede staen aen de dispositie van de gemelte Regenten

Dat mede het aen-nemen ende continueren van een Binne-moeder sal staen aen de dispositie van de Buyte-Moeders met communicatie van de Regenten, doch 't huyren van de Dienst-maeghden sonder communicatie.

't Koopen van Boter, Kaas, Linnen, Wolle, Beddens, andere Huysbehoeften ende diergelycke, sal staen aen de dispositie van de Buyte-Moeders

De Buyte-Moeders sullen weeckelijcx, te weeten op yder Saturdagh ten tijden als de Regenten vergadert zyn, overleveren specificatie ende staet van haer uytgeef van de voorgaende weeck, onderteeckent by een van dezelve, welcken uytgeeff haer by de Regenten ten zelven tijden sal werden gerestitueert. Aldus gedaen ende gearresteert by de Heeren van de Weth voornoemt den vij. July 1653.

A. v. D.

Wy zullen hier ook een lyst der regenten van 't charitaat huys, en buitenmoeders laten volgen, ten minste zoo verre wy dien hebben konnen magtig worden.

MEESTERS of REGENTEN van de Caritaten.

3 *Jan.* 1597.

Gerrit Fransz Meerman, *ob.* 5 *April* 1609.
Robbert Ewoutsz van Schilperoort, *obiit* 19 *Sept.* 1614.
Dirk Christiaansz van Groenewegen, *ob.* 28 *Oct.* 1625.
Jacob Adriaensz Pauw, *ob.* 7 *July* 1620.
Hendrik Fransz Duist van Voorhout, *ob.* 5 *Oct.* 1605.
Michiel Jansz Sasbout.
Cornelis Adriaensz Bogaert.
Michiel Nicolaesz Baelde.

8 *Jan.* 1600.

Cornelis Cornelisz Welhouk, *obiit* 1610.
Dirk Gerritsz Meerman, *ob.* 16 *Aug.* 1631.
Jan Jansz van Lodesteyn, *ob.* 3 *Oct.* 1626.

6 *Jan.* 1601.

Pieter Willemsz.
Cornelis Govertsz Bogaert.

5 *Jan.* 1602.

Gerrit Dirksz Meerman, *ob.* 20 *Oct.* 1614.
Cornelis Jansz Lodesteyn.

7 *Jan.* 1606.

Ewout Jacobsz vander Dussen, *ob.* 16 *Mey* 1653.
Jan Jansz Bom.

6 *Jan.* 1607.

Vrank Hendriksz vander Burch, *ob.* 5 *Sept.* 1692.

8 *Jan.* 1611.

Adriaen vander Chys.

5 *Jan.* 1613.

Ewout Evertsz van Bleiswyk.
Jacob Sebastiaensz Bel van den Berch, *ob.* 29 *July* 1615.
Engelbert Adriaensz vander Meer, *ob.* 30 *Mey* 1624.
Christiaen Jorisz vander Houve.
Mr. Frederik van Ruyven.
Pieter Pietersz Braber.

11 *Jan:* 1614.

Dirk Robbertsz van Schilperoort.
Willem Brasser.

Jan

Jan Hendrikfz Duift van Voorhout, *obiit* 12 *Mey* 1666.
David Franfz Eversdyk.

10 *Jan.* 1615.

Beukel Beukelfz van Santen, *obiit* 1616.
Dirk Dirkfz Meerman, *ob.* 9 *Febr.* 1647.
Nicolaes Bartholomeefz van der Maft, *obiit* 1669.

9 *Jan.* 1616.

Jacob Abrahamfz Graswinkel.
Doe Romboutfz de Vries.
Anthony Hermanfz van Waerthuyfen.

1 *Feb.* 1616.

Cornelis Sasboutsz vander Duflen.

7 *Ian.* 1617.

Jan Adriaenfz van Hogerfcheyt.
Pieter Duift van Voorhout.

6 *Jan:* 1618.

Evert Adriaenfz van Bleifwyk.
Willem Luitfz Kittefteyn, *ob.* 4 *July* 1625.

5 *Ian.* 1619.

Adriaen Andriefz vander Goes, *obiit* 25 *Aug.* 1663.
Cornelis Pieterfz Bogaert, *ob.* 1636.

4 *Jan.* 1620.

Jacob Dirkfz van Voorburch, *ob.* 21 *Mey* 1642.
Salomon Jacobfz vander Heul.
Jacob Danielfz de Berch.

9 *Ian.* 1621.

Hans Snel.
Carel Janfz, *Korenkoper.*

7 *Jan.* 1623.

Adriaen Willebortfz Spierinxhoek, *ob.* 29 *Dec.* 1638.
Maerten Sebaftiaanfz van den Berch.
Philips Pieterfz Bogaert.
Nicolaes Pieterfz van Ruyven.

4 *Jan.* 1624.

Symon Jacobfz Overfchie, *obiit* 13 *Dec.* 1624.

5 *Ian.* 1625.

Adriaan Dirkfz van Voorburch, *obiit* 28 *Aug.* 1664.

10 *Ian.* 1626.

Adriaan Jacobfz Pauw.

9 *Ian.* 1627.

Jooft Cornelifz Lodefteyn, *obiit* 21 *April* 1660.

8 *Jan.* 1628.

Leendert Corftiaanfz vander Gryp.
Willem Willemfz Kittefteyn *obiit* 14 *Febr.* 1652.

7 *Ian.* 1629.

Adriaen Gerritsz van Beyeren.

5 *Jan.* 1630.

Hendrik Adriaenfz Vockeftaert, *obiit* 8 *Sept.* 1634.
Nicolaes Jorifz Triftram.

10 *Jan.* 1632.

Iacob Iacobfz Thierens.

8 *Ian.* 1633.

Cornelis Arentfz Gybelant, *ob.* 1634.
Pieter Ronaer.

10 *Apr.* 1634.

Willem Iorifz Rofcam, *ob.* 18 *Febr.* 1643.

6 *Ian.* 1635.

Dirk Ianfz vander Lee, *ob.* 29 *Maart* 1676.

10 *Jan.* 1637.

Samuel Nicolaesz Berckel.
Willem van Swanevelt, *ob.* 1637.

9 *Jan* 1638.

Iacob Aelbertsz vander Graeff.
Iooft Pieterfz Lodefteyn.

8 *Jan.* 1639.

Ian Vrankensz Graswinkel, *obiit* 30 *Mey* 1668.

7 *Jan.* 1640.

Pieter Hillebrantsz vander Walle.

5 *Jan.* 1641.

Pieter Wolphertsz vanden Berch.
Ian Willemfz vander Graeff.

10 *Jan.* 1643.

Sebaftiaen Spruit.
Ian Corftiaenfz vander Burch.

9 *Ian.* 1644.

Cornelis s'Gravefande, *obiit* 1649.

1646.

Ysbrant Willemsz van Santen.

6 *Jan.* 1647.

Ian van Elferack, *ob.* 1651.

9 *Ian.* 1649.

Ian Bogaert.

8 *Jan.* 1650.

Abraham Blyvenburch.
Schalkius Pieterfz vander Walle.

8 *Jan.* 1651.

Dirk van Lodefteyn.
Hendrik Kittefteyn, *ob.* 1654.

8 *Jan.* 1652.

Willem Willemfz van Vliet.
Jan van den Berch.

4 *Jan.* 1653.

Hendrik Holthuyfen.

10 *Maart* 1653.

Mr. Cornelis Cornelifz Onderwater, *ob.* 30 *Sept.* 1680.

3 *Jan.* 1654.

Anthony van Bronkhorft.
Willem Nicolaefz Brugman.
Mr. Dirk Reynierfz Verburch, *ob.* 20 *Nov.* 1572.

8 *Jan.* 1656.

Dirk Bogaert.
Cornelifz Both vander Eemt.
Louys Junius.

1658.

Bruno Nicolaesz van Waerthuyfen, *ob.* 12 *Jan.* 1679.

Govert

Govert Rota, *obiit* 1660.
Arent vander Straten.

1660.

Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet, *obiit* 12 *Aug*. 1706.
Arnolt Bon.
Joris Fransz vander Houve, *wierd Rentmeester*, *obiit* 6 *Oct*. 1681.

1661.

Hendrik Holthuysen.
Mr. Adriaen van Bleiswyk.
Johannes Schilthouwer.

5 *Dec*. 1661.

Jan van Segvelt.

6 Jan. 1662.

Testart Jansz van Hasselt, *obiit* 5 *Oct*. 1680.
Jan vander Straten.
Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft, *obiit* 10 *Dec*. 1692.

1666.

Barent Snoek.
Schalkius Jacobsz van Dongen.

7 Jan. 1668.

Pieter Nicolaesz van Ruyven.

5 Jan. 1669.

Hendrik vander Lee.

4 Jan. 1670.

Ian Iansz Hensbroek.
Christiaen vander Burch.

10 *Oct*. 1672.

Nicolaes vander Boon.
Simon Iansz van Steelant, *ob*. 9 *Mey* 1701.
Iohannis Gershoven.
Iohan Anthonysz Thierens.

2 *July* 1675.

Ian Fransz Meerman, *ob*. 28 *Maart* 1724.

11 Jan. 1676.

Iustus vander Polder.
Pieter Willemsz van Schie.

23 Jan. 1677.

Willem van Vliet de jonge.

7 Jan. 1679.

Gosewyn van den Oever.

6 Jan. 1680.

Frans Iorisz vander Houve, *wierd* 1685 *Rentmeester*, *ob*. 10 *Sept*. 1710.
Cornelis Anthonisz de Man.

3 *jan*. 1682.

Johan Fyck.

6 *jan*. 1685.

Willem Stael.

3 *jan*. 1688.

Ysbrant vander Elst.
Mr. Jacob Vlaerdingerwout.
Dr. Iohan van Til.

8 *April* 1705.

Cornelis Iacobsz vander Sleyden, *obiit* 4 *Dec*. 1722.

7 *jan*. 1708.

Mr. Ian Philipsz de Bries.

4 *jan*. 1710.

Franck Justensz vander Polder, *obiit* 1722.

3 *jan*. 1711.

Arnoldus Verstraten, *obiit* 1727.

4 *jan*. 1716.

Dr. Daniel Guillermet.

8 *jan*. 1718.

David Cam, *obiit* 1719.

7 *jan*. 1719.

Albertus Christiaansz vander Burch.

2 *jan*. 1721.

Anthony Groen, *obiit* 1724.

2 *Maart* 1722.

Iacob van Tiel.

2 *jan*. 1723.

Mr. Cornelis Adriaensz Pynaker.

6 *jan*. 1725.

Christiaen Iacobsz Overschie.

3 *jan*. 1718.

Anthony vanden Bosch.

Naamlyst der MOEDERS van de Charitaten.

3 *Jan*. 1597.

Beatrix Jansdr. van Dorp, *huisvr. van Gerrit Iansz van Delff.*
Catharina Harmensz Schinkel, *huisvr van Pieter Ioostensz van Ruyven*, *obiit* 6 *Nov*. 1620.
Cornelia Dirksdr. *huisvr. van Ian Iansz Bom.*
Aefge Jan Apersz, *huisvr. van Gerrit Yewits.*
Dirkie Jacobsdr. *huisvr. van Nicolaes Anthonysz Hodenpyl.*
Geertruid Claesdr. Grebber, *huisvrouw van Cornelis van Coolwyk.*

16 *Febr*. 1597.

Beatrix Adriaensdr. vander Made, *huisvr. van Gillis Cornelisz Fyck.*
Aeltie Cornelisdr. Hodenpyl, *wed. Ewout Iacobsz Brand*, *ob*. 6 *July* 1623.
Adriana Jansdr. *huisvr. van Wolphert Jacobsz van den Berch.*

2 *Ian*. 1599.

Magtelt Jansdr *huisvrouw van Gysbert van Wyck.*

Tot den jare 1652 zyn geen moeders van de Charitaten gesteld.

8 *Jan*. 1652.

Maria van Cranendonck, *huisvr. van Frans Adriaensz van Bleiswyk*, *obiit* 1663.
Elisabeth Gerritsdr. van Santen, *huisvrouw van Hans Putmans*, *ob*. 12 *Nov*. 1676.

Agatha

Agatha Hesenbroek van Goree, *wed.* Jacob *Adriaensz Pauw.*
Sophia Gerritsdr. Lieftinck, *huisvr. van Sebastiaan Spruit ob.* 1654.

4 *April* 1654.
Anna s'Gravesande, *huisvr. van Dirk Loockeman.*

1663.
Belitie Holthuysen, *huisvr. van Arent Pietersz Slachtoe.*

13 *Ian.* 1674.
Agatha Joostensdr. van Lodesteyn, *huisvr. van Gillis Gromme, ob.* 14 *Nov.* 1688.
Maria van Cleeff, *huisvr. van Barent Snoek.*

11 *Jan.* 1676.
Machtelt de Glarges, *wed. Ijsack vander Burch.*

23 *Ian.* 1677.
Maria van Schilperoort, *wed. Mr. Bruno Harmensz van Ruyven.*
Magtelt Jansdr. de Leutering, *wed. Vincent de Knuyt, obiit* 24 *Jan.* 1688.

6 *Jan.* 1680.
Geertruid Croeser, *huisvr. van Mattheus Poelenburch Dirksz', en vaderhand van Dr. Hendrik vander Linden.*

Walburg Bockhoven, *wed. ....Barleus.*

3 *Ian.* 1688.
Iannetie Cornelisdr. s'Gravesande, *wed. Arent s'Gravesande.*

19 *Jan.* 1692.
Anna van Son, *huisvr. van Pieter Cruimel.*

11 *Ian.* 1698.
Aeriant Soet, *wed. Wynant Schuilius.*

23 *Jan.* 1700.
Sophia vander Hoeff van Dingenhoven Willemsdr. *wed. Adolf Frisvogel.*

14 *Ian.* 1702.
Elisabeth Gillisdr. Gromme, *wed. Dirk Racks, ob.* 4 *Nov.* 1704.

3 *Jan.* 1705.
Maria Abrahamsdr. van Beyeren, *wed. Ian de Vrient.*

8 *Ian.* 1707.
Magdalena Dirksdr. van Mierop, *huisvr. van Mr. Cornelis Cornelisz s'Gravesande.*

Ian. 1710.
Elisabeth Godschalksdr. van der Walle, *wed. Frans van Beesting.*

Jan. 1712.
Maria Glaudina vander Burch, *wed. Philips van Bronsveld, ob.* 20 *July* 1728.
Catharina Houttuyn, *huisvr. van Gysbert vander Pont.*

Jan. 1714.
Catharina Iorisdr. vander Houven, *huisvr. van Anthony Cornelisz de Man, obiit* 10 *Febr.* 1724.

8 *Jan.* 1718.
Anna Gillisdr. de Berch, *huisvr. van Cornelis Langerak.*

3 *Ian.* 1722.
Cornelia Schuil, *wed. Dr. Daniel de Bries.*

11 *Jan.* 1723.
Geertruid Voorstad, *wed. Barent van Edenburch, ob.* 4 *Aug.* 1728.

1728.
Elizabeth Leeuwenhoek, *wed. van Leonard van Amsterdam.*
Anna Bosch, *huisvr. van den Rector Joh. Casp. Schröderus.*

Maar wy hebben ons al lang genoeg in dit charitaathuis opgehouden, laat ons voortreeden, dewyl wy noch verscheide voorname gebouwen moeten bezichtigen.

HET LEPROOS- of LAZARUS-ZIEKEN-HUIS.

Dit huis, gelyk wy in het begin der beschryvinge van het charitaathuis hebben gemeld, is in den beginne van den iare 1614 met het zelve verenigt, en onder 't opzigt en de regeringe der charitaatmeesters gesteld. De *Lazarushuisen* zyn al van outs in ons land zeer gemeen geweest, en wierden in 't latyn *Miscellaria*, en de lazarussen *Miscelli* genaamd. Dese besmettelyke ziekte is in deze landen ten tyde van de kruystochten naar het h. land, door de wederkomende kruysvaarders aller eerst hier overgebragt, 't welk gelegentheit gaf dat men in verscheide steeden lazarushuizen voor deze besmette menschen begon te stichten, om het voortloopende quaat zoo veel doenlyk was te stuiten. Dit huis was gelegen aan de Haagsche trekvaart, omtrent een kleine kanonschoot van de stads poort, zynde een oud bouvallig gebouw met een bassecourt of voorplaats, welke weder met een voormuur van den weg afgescheiden wierd; het had outtyts mede een kapel, en voerde klok en klepel; buiten zyn muren stont het fraai met boomen beplant. Door wie, of wanneer het gebouwt was, heb ik noit konnen vinden, doch dit is zeker dat het 'er al voor den

Van 't ziekenhuis.

 iare

iaare 1389 heeft gestaan, gelyk uit een previlegie van hartog Aalbert, graaf van Holland, wegens stadts vryheit in dezen iaren verleent, te zien is. In dezen iaare 1479 schynt het door ouderdom reets vergaan geweest te zyn, ten zy men dit verstaan wilde, dat het in den ooolog der Hocks en Cabiliausen, welke in en om deze stad meede zeer woede, doen ook onder de voet geworpen is, gelyk de meeste adelyke sloten te beurt viel. 't Blykt altans uit een brief van erfpagt van de abdisse van Rhynsburg, mevrouwe *Elisabeth van Matenesse*, dat het inden iaare 1479 niet meer in wezen was, welke brief aldus luidt: *Wy Elisabeth van matenesse, by der genade godts Abdisse van Rhynsburg, doen kondt allen luyden, dat wy voor ons ende onse gemeen Convent en Erfpagt verhuyrt en uytgegeeven hebben, dier steede van Delft anderhalve mergen lants by den hoop sonder maet, met dat Rys-tuyntie daar in begreepen, gelegen buiten de Haaghse poort van Delft, aan die oostzyde van die Haaghse weg daar het oude siek-huys plagh op te staan, enz.* Dat het in den iare 1441, noch in goeden stand was vertoont de ordonnantie van de overheit in dien iare aan de opzienders van dit huys verleendt, welke op parkament geschreven zynde, zoo ons gezegt zy noch in wezen is. By deze willekeur werden de zieken en ook de dienstboden belast, niet alleen den meester van het *sieckenhuys*, maar ook den *sluiter* van het zelve onderdanig te zyn, en hunne beveelen zoo te gehoorzamen; als of die van de wet der stad zelfs waren gedaan; daar en boven wierden hun ook eenige godtvrugtige oeffeningen voorgeschreven, te weeten, als de nagtklok luide, moesten zy gezamentlyk knielen en *drie ave mariaas* lezen, en bidden voor alle den geenen die eenig goed aan deze huizen hadden gedaan, of aalmoessen aan hun gegeven hadden of noch geeven zouden. Daar by zoo dikwils als men de tafel dekte om te gaan eeten, moest ieder een pater noster en ave maria leezen, en ook na den eeten eer zy van tafel mogten opstaan, en dan moesten zy ook weder bidden voor alle de weldoenders van dezen huize. Des sondaags, en ook op alle andere dagen als men de mis in de kapelle las, was ieder gehouden voor den *Confiteor* op zyn plaats te zyn, en de mis met het sermoen geheel te hooren. Het schynt of dit huis geen vaste kappellaan, om den godtsdienst te verrichten bezigde, want het had een regt, om, wanneer 't een priester onbrak, een kappellaan of priester van een van beide de parochikerken te mogen verzoeken dewelke in dit geval daar toe bereit moesten zyn, gelyk of zy door burgemeesteren zelfs daar toe verzogt waren. Tot verhoedinge van brand was 'er order gesteld, dat men van s^t^. Bavoos dag tot den grooten vastenavond, als de deure gesloten waren een goed vuur moest aanleggen, en een kaars ontsteken in de eetzaal; en wanneer de kaars afgebrand was, waren zy verpligt alle maal na bed te gaan, dewyl hen dan noch vier of ligt meer wiert gegeven. Wat de spys belangt, zy moesten met die te vreeden zyn die de moeder, door orde van de meester die dezelve bereide, opbragt, en iedere sieckenkreeg dagelyks drie pinten bier. Niemant der elendigen, in dit huis woonende, vermogt zonder de bewilliging des meesters in de stad te komen, en wanneer hun dat al eens wierd toegestaan, moesten zy volgens de ordonnantie gaan met *Vliegers, op dat mense kennen mogt voor gezonde luyden want sy uyt de luyden geset zyn*: welke keur met Godts woord over een quam. Eertyts gingen eenige van deze melaatsche langs de huizen bedelen, hebbende een witte band op den hoed, dat hun teeken is; zy ontfingen de aelmoessen op hun lazarusklep op dat niemant door hunne onreine handen besmet of onreinigt mogt worden. Dit huis had

Van de plechtigheden dezer huisgenoten

De kermis van dit huis en hoe gevierd.

had van outs mede een kermis, en wierd op palmenzondag geviert; het gandsche huis wierd dan met groente bestoken, gelyk in het oude testament de *loverhutten Levit.* 23. *v.* 34, en ieder kreeg een pint zoete melk met wittebrood, en de kermisgasten, na huis gaande, hadden alle palmtaxkens in de hand; dit gebruik meene ik dat afkomstig is van de eerste kruisvaarders, of reizigers naar het h. land; want als deze wederquamen, wierden zy met palmtakken ingehaald. De instellinge van dit gebruik plagt op geschreve bordjens in de kamer te hangen, versiert met ouwerwetsche schilderyen en lazaruskleppen. Het geval van den kapellaan, dewelke deze kapel bedient heeft in 't iaar 1536, word voor een zeltzame zaak verhaalt; te weten, dat hy, zynde een vroom en godtzalig priester, den rampzaligen slag die deze stad over het hooft hing, ik meene den brand van den iaare 1536, door goddelyke openbaringe voorzien zoude hebben. Dus zou hy de gemeente over hunne baldadigheid en zondig leven dagelyks bestraft en vermaand hebben, vrezende dat de stad eerlang in den afgrond zoude verzinken, en aan de vergetelheid opgeoffert worden. Wegens dit geval heeft men verscheide kleine prenties uitgegeven, waarop de stad, brandende in 't verschied, word afgebeeld: daarenboven staat 'er een vrouwspersoon, kloppende aan de deur des priesters, hem deze woorden, die 'er by te lezen staan, toeroepende, *Delft brand*; de priester zulks hoorende, en zyn venster open doende, geeft tot antwoord, *Godt zy gelooft*, als wel vergenoegt zynde over zoo eene genadige straffe. Ik weet wel dat sommige dit weder voor een fabel zullen uitmaken, doch de heer van Bleiswyk, dit voorval ook verhalende, laat het ongehekelt door schieten. Dit is het geene ik den lezer van dit huis heb konnen mededeelen. Nu heb ik de huizen, die tot onderstand der weezen, armen, oude en kranke menschen in deze stad gesticht zyn, afgehandelt, doch eer ik tot de andere gebouwen overtreede, lust het my, wegens den toevloed der armen van deze gestichten van buiten, ter loops noch iets te berichten.

Raar geval des kapellaans van dit huis.

Dewyl veele arme en behoeftige menschen, zoo ten platten lande als in andere steden woonende, bemerkten dat de armen alhier zeer deftig en mildadig onderhouden wierden, quamen veele familien van andere plaatzen hier toevloeien, 't welke met 'er tyd de armhuizen zeer bezwaarde, en de regte inwoonders tot groot nadeel strekte, des vond de overheid goed, na de manier der oude Romeinen, de stad ook in wyken te verdeelen, en in iedere wyk twee wykmeesters te stellen, dewelke wel ernstelyk belast wierden om een nette lyst te houden van alle de persoonen die in hunne wyk woonden, met namen en toenamen, en met een wat ambagt of neringe dezelve deden om de kost te winnen, en zoo iemant van buiten begeerde in hunne wyken te komen wonen, behoefden zy hen niet te gedogen, voor en aleer zy een akte van goedkeuringe van de overheid hier toe verkreegen hadden, en die dusdanige akten noch niet hadden, na de gemelde heeren te zenden, dewyl hen anders verblyfplaats stont geweigert te worden. Ia by gedrukte keuren van den iare 1628, en 1638, die naderhand noch dikwils vernieuwt zyn, werd aan een iegelyk wel scherpelyk verboden, om aan eenige vreemde persoonen binnen s'iaars ingekomen, eenig huis, kamer, zolder of eenige andere plaats in 't geheel of ten deelen te verhuuren, 't en zy hem blykt, dat de voorschreve persoon akte van konsent verkregen heeft om zich alhier te mogen nederslaan, waar toe d'afgezondenen van de regering alle week eenen dag en zekere uure hadden vastgesteld om dusdanige verzoe-

De brave gesteltheid dezer armhuizen lokte veel vreemdelingen in de stad.

 ken

ken aan te hooren, maar sedert eenige iaren is zulks by de wet of de heeren burgemeesteren waargenomen, zoo dat het nu dagelyks kan worden gedaan. Dit heilzame oogmerk belet wel het menigvuldig inkomen der vreemdelingen in deze stad, maar 't waar te wenschen dat men zulk een nodigen middel ook kon vinden om de luiheid van veele armen te beletten, dat noch veelmeer troost en hulp aan de behoeftigen zou toebrengen. Doch dit quaad is zoo diep in geworteld, en werd veeltyds met zoo veel vernis en verschonent blanketsel bedekt, dat het noch door wykmeesters, noch door regenten der armhuizen kan afgevaagt werden. Hier meede meene ik wytlopig genoeg beschreven te hebben de drie groote en dagelyksche voor alle arme ingezeetenen openstaande godtshuizen dezer stad; d'opperregenten zyn de heeren burgemeesteren, aan welke burgerheeren het staat om vonnissen te geeven over de verschillen, welke tusschen de gemelde huizen somwylen ontstaan, gelyk uit dit besluit kan afgenomen worden, dewelke by de veertig raden dezer stad den 4 maart 1615 is genomen:

IS ten laatsten by de Heeren Burgemeesteren geproponeert, alsoo tusschen de Meesteren en Regenten van de Godts huysen deser Stadt, tot meermalen voor den selven Heeren Burgemeesteren, questie en geschil ontstaan is geweest, op 't onderhoud van den Armen, nootdruftigen ende miserabele personen; willende een yder sijn Gods-huys daer van verschoonen, en 't zelve schuyven tot laste van andere Godts-huysen: Dat mede de voornoemde Meesteren ende Regenten 't goet-vinden ende de dispositie van de voornoemde Heeren Burgemeesteren, als wesende nochtans opper-Voogden van allen den Godts-huysen deser Stadt, soo in dier voorsz als andere saken de respective Godts-huysen concernerende, tot meermalen gedifficulteert hebben te achtervolgen; Is omme gevraagt of de Veertigen niet en verstaan, dat die voornoemde Meesteren ende Regenten haer grieven die zy tegens den anderen ter sake voorsz hebben, metten alder-eersten schriftelyck aan de Heeren Burgemeesteren sullen overleveren, omme dezelve by haar E. geexamineert zynde, daer inne te decideren ende disponeeren, sulcx de selve tot ruste ende eenigheydt van de voorsz Godts-huysen sullen bevinden te behooren: Welcke dispositie ende decisie, als mede 't gunt den selven Meesteren ende Regenten by den voornoemden Heeren Burgemeesteren, in die questie als opper-Voogden sal werden geordonneert, zy luyden gehouden sullen wesen te achter-volgen. Is by de Veertigen 't voorsz. geproponeerde goet gevonden, ende daar inne geconsenteert, mits blyvende de allienatie ende transpositie van de goeden de respective Godts-huysen concernerende, ter dispositie van de voornoemde Veertigen.

Volgens de order en lyst der regenten van de godtshuizen, zoo als die iaarlyks op den eersten zondag van 't nieuwe iaar van het stadhuis werd afgeleezen, komt ons nu te voren

HET FRATERHUIS OF SEMINARIUM THEOLOGICUM.

Verhandeling van het fraterhuis.

DIt huis is gelegen ten einde van de schoolstraat, agter aan de wallen der stad, regt tegen over 't oude vrouwenhuis van charitate, en is in oude tyden gesticht om 12 latynsche scholieren op te voeden, die by gebrek van geld buiten staat waren om de

tudie te achtervolgen, en nochtans met een goede begaaftheid en verstand bezielt waren om in de geleerdheid onderwezen te werden, en in der tyd tot den kansel verheven te worden. Zy wierden *fratres* genoemt, dat is, broeders, om dat zy by elkander in alle eendrachtigheid en goede orde leefden, en waren gewoon dagelyks in het klooster van s[t]. Aachten onder de mis te zingen, als ook na de middag het avondgety te houden. Tot onderscheid van andere scholieren droegen zy een zekere soorte van een kap, zoo dat zy als eenige geestelyken gekleed gingen; en by de *Hieronymianen* wierden zy in de geleerdheid onderwezen. Dit fraterhuis heeft outtyds veel brave mannen uitgelevert, gelyk als by *Petrus Opmeer*, in zyn *Historia martyrum Batavicorum* kan nagezien worden, alwaar hy vermeld den zaligen *Gerard in de Ketel* geboren, benevens *Paus Adrianus VI*, een Utrechtenaar. Laat ons zyn verhaal in't Nederduits hier invlyen: " Dit huis zynde "zeer vermaard (zoo om verscheide andere zeer godtzalige en geleerde "voesterlingen, als om dat *Adrianus VI*, van dien naam, Paus van Ro"men, en *Johannes Baertwyk*, secretaris van keizer *Rudolf* II, in hun jeugt "hier in ook geleeft hebben, werd om niet bewoont van 12 eerbare ionge"lingen, welke verbonden zyn aan strenge wetten, met kovels of kaproe"nen, de naby gelegen scholen, om in alle geleertheid en tucht onderwe"zen te worden, frequenteeren, ondertusschen werden zy binnenshuis on"derwezen in de fondamenten van de godtzaligheid, als ook de musyk"konst en kerkgezangen, welke zy in s[t]. Aachtenklooster, die hun meesten "tyd de kost geeven, dagelyks gaan oeffenen onder het plegen van den godts"dienst. Doch wanneer of door wie dit fraterhuis gesticht is, heb ik niet konnen ontdekken; alleen vinde ik hoe dat *Meester Joest Henricsoen*, licentiaat in beide de rechten, by testament in den iare 1558 den 22 ianuari, aan dit kollegie legateerde 3 ponden grooten vlaams iaarlyks, waar van den inhoud aldus luid: " Dat hy die voorschreve arme fratres maect ende legateert drie "ponden grooten vlaams 't iaers losrenten den penning zestien, ende dat "tot iaarelix boter te copen, op conditien dattet enighsins gebeurde dat sy "tot eenigen tyden hur habyten van de capgens te dragen after lieten ofte "niet meer en gingen singen, die misse in de vesperen tot s[t]. Aachten kon"vent, dat als dan die zelve drie ponden grooten vlaems siaers komen sul"len an de nieuwe kerk binnen Delft, om dair meede te doen maken een "cleyn orgelken an de noordzyde van den trans, enz. Dit is al het geene ik van hun vermeld vinde. Maar na dat de reformatie dieper in de gemoederen der menschen inwortelde, heeft men in plaats van deze ionge fraters, eenige andere iongelingen opgevoed en in de studie opgequeekt, om met 'er tyd predikanten van den gereformeerden godtsdienst te worden; want na dat deze hier in de latynsche en grieksche talen onderwezen zyn, werden zy na de hoge opperschool te Leiden gezonden, om aldaar verder in de godtgeleerdheid onderwezen te worden. Maar dewyl het klooster van s[t]. Aachten nu meede vernietigt was, waar van dit fraterhuis de inkomsten trok, was het niet in staat om zulk een groot getal iongelingen te voeden, des verzogten de bezorgers van dit huis in den iare 1595, waar op zy ook oktroi verkregen, omme ten behoeven van dit kollegie een lotery te mogen oprechten, welk oktroi ons ter hand gekomen zynde, wy den goedgunstigen lezer wel willen mededeelen, en is van dezen inhoud:

Dit huis heeft brave mannen uitgelevert.

De bezorgers van dit huis rechten een lotery op om meer iongelingen te kunnen leeren.

DE Ridderschap, Edelen en steden van Holland en Westvrieslandt representeerende de staten van denselven Lande, doen te weten, *Alsoo Burgemeesteren en Regeerders der stad Delf ons te kennen gegeven hebben, dat in deselve stadt is een Collegie van schamele studenten, genaemt de arme Fratres, alwaer volgende d' eerste institutie 12 schamele jongens ter schoole gehouden worden, met onderhout van haren nodelyken montkost; dan alsoo d' inkomsten van 't selve Collegie seer sober waren, sulcx dat de voorsz: 12 schamele jongens in desen dieren kostelyken tyd seer soberlyk daer van mosten leven, en die verthoonders gaerne het getal van dien souden vermeerderen, omme de jonge jeugd daer toe bequaam wesende,* in bonis litteris *op te treeken, ten eynde* dia ad studium Theologicum *gevordert mogen werden, ende gemerckt de middelen daer toe ontbreecken, versochten dat ons believen tot vordernis van denselven Collegie te verleenen Octroy om een Loterye binnen de voorsz stede van Delf te mogen opstellen, soo wanneer d' andere Loteryen, daer af alrede Octroy is verleent, haren voortgang sullen hebben gehadt; Waaromme SOO IST, dat wy de saeke voorsz, overgemerkt, uyt onse rechte wetenschap, volkomen magt en auctoriteyt de voorsz supplianten gegunt, geoctroyeert en geconsenteert hebben, gunnen consenteren en Octroyeren by desen, ter bequamer tyd, zulcx dat d' andere steden die te vooren daer toe mede by ons zyn geoctroyeert, daer by niet en worden geprejudicieert, te mogen opstellen ende houden een Loterye, mids dat het zelve oprechtelyk ende in alle getrouwigheyd gedaan sal worden, ende dat alleenlyk ten proffyte en behoeve van de voorsz studenten en vordernis van hare studien Theologiæ, authoriserende over sulks supplten alhier, de caerte en biljetten, daer toe dienende, alomme binnen den voorsz Lande van Hollandt en Westvrieslandt te mogen doen stellen en affigeren. Gedaan in den Hage onder onsen Zegele hier op gedrukt den 13. July des jaers ons Heeren en Zaligmakers vyftien hondert vyf en tnegentich.*

Op de plyke stond

Ter ordonnantie van de Staten

Getekent

C. DE RECHTERE.

Door deze lotery zyn de inkomsten van dit huis zoodanig aangegroeit, dat het doen ter tyd een grooter getal van studenten kon voeden, ia niet alleen binnen, maar ook buitens huis onderhouden, waarom de voorschreve bezorgers in den iare 1618 volmacht van de heeren burgemeesteren verzogten, om boven de twee gewone beurzen, dewelken zy hadden in 't groote statenkollegie te Leiden, noch vier of vyf nieuwen te mogen oprechten, om aldaar tot koste van dit huis noch vier of vyf studenten te onderhouden, en tot voortplantinge van Godts kerk in de h. godtgeleerdheid te laten onderwyzen, welk goed en godtzalig voornemen by de heeren burgemeesteren, den 5 september des zelven iaars, is goedgekeurt en bevestigt, gelyk te zien is in het *memoriaelboek van burgemeesteren, bladz.* 70 *verzo*; zoo dat in die tyden, als ook lange iaren daar naar een merkelyk getal van studenten ten lasten van dit godtshuis onderhouden wierden; doch dit gebruik is tegenwoordig zeer vermindert, dewyl de nootzakelykheid zulks nu zoo niet vereischt als wel in de eerste voortplantinge der hervorming, om het klein getal der bedienaren in die tyden, doen den oegst groot en de arbeiders weinig waren. Het overschot der inkomsten van dit kollegie wierd eertyts ten deele tot betalinge van stads predikanten en andere goede diensten verstrekt, waar omtrent men sedert andere schikking heeft gemaakt. Volgens het iaar-

iaargetal, boven den ingang van het gebou geſtelt, ſchynt het zelve in den iare 1565 vernieut te zyn: en na de gemelde verrykinge of verbeteringe wierd de voorgeevel in 't zelve iaar 1616 verſiert met een zinnebeeld dezer maatſchappy, en een opſchrift, 't welk te kennen gaf, dat het outtyts het *arme fraterhuis* was geweeſt, maar nu, door ſchatten verrykt zynde, een queekſchool van godtgeleerde telgen geworden was, wiens drempel aan alle onvromen verboden wierd te betreeden, op dat door quade zeeden dit godthuis niet ontheiligt wierd, waar van wy het opſchrift zelfs alhier zullen laten volgen:

Y

PER ANGUSTA AD AUGUSTA.

Priſca domus fratrum quondam, ſed cenſibus aucta
Nunc facta Seminarium Theologicum.
Nemo illi limen terat improbus, aut male caſtis
Profanet intus ſacra tecta moribus.

IIII VIRI INCIDI CURAVERUNT.
ANNO CIƆ. IƆC. XVI.

Dit bovenſtaande zinnebeeld, en de griekſche letter Y, is aan dit gezelſchap heel wel toegeeigent, en uit de oude ſpreuk van Pythagoras ontleent, welke daar meede wilde te kennen geeven, dat het menſchelyke leeven twee weegen hadde, gelyk deze letter twee ſpranten, waar van de rechter den weg der deugden, de ſlinker der ondeugden te kennen gaf. Doch eenige andere oude wysgeeren betekende daar geheel iets anders meede, vergelykende dezelve by de geleerdheid; want van onderen opklimmende, en tegens de uitſtekende ſpranten uitkomende, is het een moeyelyke zaak zich tot den top op te beuren, maar daar op gekomen zynde, verbeelden de ſpranten dan een gemakkelyken zetel om in te ruſten, gelyk de geleerdheid ook zoet is als die in ruſt bezeten word. De Goeſche Zwaan, bezig zynde om den lof des Yſtrooms in top te heffen, voert het Y, in twiſtgeding met de *Seine* ſprekende in, bezig zynde met zynen naam te verheffen door een letter daar Pythagoras 't ganſche beloop der wereldlingen wiſt uit te vinden. Hy laat zich op deze wys horen: Reden waarom de letter Y tot een zinſpreuk voor deze queekſchool dient.

Hy is de ſleutel, die het hemelſche beſluit
En 't wereltſche geval elk opent en beduit.
Hy ſtrekt een kort begrip, een ſtapel van de ſchatten,
Die zoo veel boeken en kronyken in zich vatten,
En wyſt, als in een ſchets, het menſchlyk leven aen.
De ſlinkerzyde is breet, en maklyk op te gaen.
Maar boven zit de ſtraf alle ongetrouwe zielen,
Met bolpees, wroegingen en zweepen op de hielen.
Heel ſmal loopt d'andre kant nae boven met gevaer,
En ſteiler in den top. al valt de heirbaen zwaer,

De

De loon zal rykelyk den arbeit weer verzoeten,
En leggen hen de kroon en lauwer voor de voeten.
Nu pronk met langer naem, en laet alleen aen my
De beeldespraek, en 't merk der Pitagorische Y.

Van de bestierders van dit schoolen hunne namen.

Dit school werd door vier regenten bestiert, dewelke met een opzienders van de groote latynsche schole zyn, en werden gemeenlyk *Curatores*, dat is, bezorgers van de scholen genaamt, en dewyl zy vier in getal zyn, werden zy na de Romeinsche wyze in 't latyn geëert met den tytel van *quatuor viri*, gelyk by de bovenstaande inschryving blykt, of anders *Scholæ Delphensis Collegiiq. ibidem litterarii Curatores.* Daar zyn ook twee buitenmoeders gestelt, welke zorg dragen over de huishoudinge van dit kollegie, en somtyds komen zien wat 'er vereist word en noodzakelyk is, waar toe dan order aan de binnemoeder werd gegeven; doch dewyl 'er thans maar een of twee fraters zyn, en de binnemoeder overleden is, hebben de heeren curatoren goedgevonden als noch geen andre binnemoeder aen te stellen, en de fraters by burgers in de kost te bezorgen. Tot toeziender over deze jonge studenten binnenshuis werd gemeenlyk den rector van de latynsche schole der stad verkozen, die zyne huishoudinge ook by deze school heeft, en verpligt is deze jonge studenten, niet alleen in een goede tugt te houden, maar ook neerstig acht te geeven of zy hunne lessen, die zy in de schole gehoord en geleerd hebben, in ordre kennen; daar en boven zyn zy gehouden om hen noch byzondere lessen te leeren en te onderwyzen, waar om hy vereerd werd met den tytel van *Gymnasii Delphensis Collegiique ibidem literarii moderator.* Na dat dan deze fraters de vereischte voortgang in de talen gemaekt hadden, wierden zy te Leiden op de universiteit der h. godgeleerdheit besteld, om aldaar onderwezen te werden in de wezentlyke gronden van den hervormden godtsdienst, en waardig gemaakt te worden om de gemeente door een goed leven en bequame geleerdheit dienst te doen.

Van de Leermeesters dezer jeugt.

Deze brave voorzorg der regering legt de studenten een verplichte dankbaarheid op.

Wat dankbaarheit deze jongelingen aan deze overheit verpligt zyn, als zy beseffen, hoe zy, die anders hun kost met een slegt en gering ambacht zouden hebben moeten winnnen, nu opgetrokken zyn tot *gezanten van Christus*, behoef ik hier niet te beschryven, eerlyke harten is zulks uit de natuur zelfs genoeg bekent. Maar dewyl de ondervindinge dagelyks leert, dat het getal der ondankbare altyt al vry groot is, zoo heeft de wyze overigheit, inziende deze zwakheit, en hoe weinig staat op derzelver bescheidenheit dikwils te maken is, tot voordeel van de stad, en de goede ingezetenen, deze ordonnantien gemaakt: te weeten, dat alle die op stads beurs zyn groot gemaakt en gevordert, daar voor moeten verschuldigt blyven, zoo zy in dienst der stad beroepen werden, zich daar toe gewillig te toonen op een eerlyk traktement, waar toe de regering deze volgende akte heeft opgestelt, welke de burzalen, den loop van hunne studie volbragt hebbende, dezelve dan doen ondertekenen, en van dezen inhout is.

"OP huyden den N. N. is ter Camere vande Heeren Burgemeesteren, "ende Regierders der Stadt Delft gekomen, ende verschenen N. N. "gewesene Bursael in het Nederduitsche Collegie vande Ed: Groot Mog: "Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt der H. Theologie "binnen de Stadt Leyden, op de gunstige Collatie, ende voorstel respective vande wel-gemelte Heeren Burgemeesteren deser Stadt; wesende hy

"Com-

"Comparant althans in ſtate omme N. N. geexamineert te werden; ende "heeft, in behoorlycke erkenteniſſe van alle genote gunſte, mitsgaders "voordeelen, en koſten tot deſſelfsonderhout, en voortſettinge van ſijne "Studien geinpendeert, onder ſolemnelen Eede, hem geſtaeft ende afge- "nomen, belooft, gelyk hy belooft heeft by deſen ſich t'allen tyden (des "verſocht ſijnde) onder een ordinaris, ende eerlyck ſtipendium ten dienſte "van de Kercken binnen deſe Stadt te ſullen laten gebruycken; als mede "ten dienſte van de Latynſche Schoolen alhier, in cas namentlyck; buy- "ten Kercken-dienſt, ofte oock in employ van eenige Schoolen ſijnde, "daer toe ſoude mogen werden gerequireert; ende hem mitſdien aen egene "Kercken, Schoolen, ofte yemants anders dienſte 't eenigen tyde te ſul- "len verbinden, als onder die reſerve, ende dat ſpeciael voor-beſpreck; "tot ſoo verre oock, dat indien oyt eenige bedieninge buyten de Stadt "ſoude mogen bekomen hebben, dat hy deſelve, ten dienſte als vooren "verſocht weſende, gehouden ſijn ſal, ſonder eenige tergiverſatie, te ver- "laten, onaengeſien voor rang van Steden, grooter aental van Gemeen- "te, tractement; ofte eenige ander bedenckelycke pretexten meer, gelyck "dan oock mede wel uytdruckelyck, onaengeſien hy van een extraordinaris "Beurſe deſer Stadt, van het Frater-huys, ofte eenigerhande andere Beurſe "alhier, tot een ordinaris Beurſe van het Gemeene Land ſoude mogen weſen "overgegaan.

"Actum ten by weſen, ende overſtaen van een vande Regenten van het "Collegie vande Fratres binnen deſe Stadt, als by deſſelfs mede Regenten "ten deſen weſende gecommitteert, ten dage, ende jare, als in 't hooft van "deſen, ende ten oirconde deſen by Stadts N. N. Mitſgaders den gemel- "ten Regent, als mede den voornoemden Burſael onderteyckent.

In dit fraterhuis is meede een deftige boekerye opgerecht, welk gebruik zeer oud is, ia onder de heidenen zelfs te vinden was, maar onder de oude kriſtenen voor al is onderhouden geweeſt; men rechte in kerken en kloos- ters boekeryen op, waar door de werken van geleerde mannen by alle lui- den konden gezien en gelezen worden, en dewyl in de kriſtentyden de meeſte ſchryvers hun geſchriften over de h. godtgeleerdheid handelden, gaf men die daarom ook voornamentlyk plaats in die godtshuizen. Deze boekery diend niet alleen tot gebruik van deze arme ſtudenten, maar ieder die begerig is om deze of gene ſchryver na te zien, werd hier geen toegang geweigert; want dewyl het getal der boeken groot is, zoo gebeurt het zeer dikwils dat veele byzondere perſoonen ſomtyts eenige boeken miſſen die zy tot hunne ſtudie gaarne zouden bezigen: daar ſchynt outtyts ook in de nieuwe kerk een boekery geweeſt te zyn; want in den 92 artykel van de nieuwe kerk werd vermeld, dat dezelve in den iaare 1491 en 92, werd verbetert. Ook ſchynt 'er in st. Barberaas klooſter ook een boekery opgerecht te zyn, wel- ke met den grooten brand des iaars 1536 mede verſlonden is; doch deze mee- ne ik dat wel voornamentlyk in eenige godtvrugtige lees boeken zal beſtaan hebben. In den iaare 1649 is deze boekery opgerecht, en wel meeſt onder het beſtier en de voorzorge van den zeer geleerden heer en meeſter *Simon Groenewegen vander Made*, ſecretaris dezer ſtad, zynde doen met een *Cura- tor* deſer ſchole in het voorſchreve kollegie, waer toe teffens een nieuwe zaal of kamer wierd gemaakt, welke van tyt tot tyt, 't zy door legaten van ryke geleerden luiden en liefhebbers der geleerdheit, of by aankoop en an- derſints merkelyk is vermeerderd en verbeterd, zoo dat dezelve thans pronkt

De boeke- ry van het fraterhuis.

met boeken van allerhande faculteiten en talen, en dus als een magazyn voor de liefhebbers der boekoeffeninge geworden is. Wy zullen het fraterhuis vaarwel zeggen, en hier op de naamlyst der heeren curatoren, en die der buyte moeders van dit huys laten volgen.

Naamlyst der BEWAARDERS of MEESTERS van het Fraterhuis, genaamt 't Collegie van de Arme Fraters.

11 *Nov.* 1536.

Jan Jan die Heuter.
Jacob Jan Bruinsz vander Duslen.
Pieter Dirk Woutersz.

10 *Nov.* 1539.

Huigh Vrankensz van Diemen.

9 *Nov.* 1541.

Cors Claasz Persyn.

10 *Nov.* 1542.

Mr. Vincent Gillisz.

9 *Nov.* 1547.

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.
Jan Dirk Harpersz Uttenbrouk.

9 *Nov.* 1549.

Dirk Hendriksz Bugge.

10 *Nov.* 1550.

Dirk Simonsz van Bleiswyk.

10 *Nov.* 1553.

Simon Hendriksz vander Stypen.
Pieter Pietersz van Opmeer.

10 *Nov.* 1556.

Michiel Jansz Camerlingh.
Huigh Cornelisz de Groot.
Mr. Adriaen Dirksz van Leyden.
Cornelis Jansz Cruysert.

9 *Nov.* 1563.

Huig Jansz van Groenewegen.

10 *Nov.* 1567.

Hendrik Vrankensz van Diemen.
Mr. Jan Dirksz Bogge.

9 *Nov.* 1569.

Mr. Jacob Jansz van Uttrecht *heer van den Tempel.*

10 *Nov.* 1570.

Mr. Gerard Biese.
Mr. Cornelis Hugosz van 'sGravesande.
Mr. Arent Vrankensz vander Meer.

13 *Nov.* 1574.

Cornelis Harmensz van Naerden.

11 *Nov.* 1575.

Mr. Christiaan Adriaansz vander Goes.

10 *Nov.* 1576.

Mr. Frans Duist Cornelisz van Santen.

11 *Jan.* 1581.

Gerrit Fransz Meerman.

11 *Jan.* 1586.

Mr. Jan Hugosz de Groot.

7 *Jan.* 1595.

Jacob Abrahamsz Graswinkel.

3 *Jan.* 1597.

Dr. Arnoldus Cornelisz Storm van 'sGravesande.

6 *Jan.* 1601.

Hendrik Dirksz van Santen.

7 *Ian.* 1606.

Dr. Albertus ab Oosterwyk.

6 *Ian.* 1607.

Ewout Jacobsz vander Dussen.

5 *Ian.* 1608.

Mr. Engelbert Gerritsz Graswinkel van Maesland.

18 *Mey* 1609.

Michiel Willemsz vander Hoeff.

11 *Mey* 1614.

Mr. Abraham Pietersz van der Meer.

5 *Ian.* 1619.

Mr. Willem Vrankensz van der Burch.

4 *Ian.* 1620.

Jacob Arentsz vander Graeff

8 *Ian.* 1622.

Dr. Hendrik Hendriksz Swalmius.

10 *Jan.* 1626.

Jacob Dirksz van Voorburgh.

7 *Jan.* 1629.

Mr. Cornelis Paulusz van Beresteyn.

VISITATORES ofte TOEZIENDERS van de Groote Schoole.

10 *Nov.* 1542.

Hr. Cornelis Simonsz, *Rector van St. Hieronimus Huis.*
Mr. Adriaen, *Pater van de Bagynen.*
Mr. Vincent Gillisz.
Mr. Galein Dirksz.

9 *Nov.* 1566.

Cornelis Jansz Cruisert.
Mr. Jan Dirksz Bogge.

Huig

Huig Jansz van Groenewegen.
Mr. Willem Gryp.

10 *Nov.* 1567.

Mr. Iacob Iansz van Uttrecht *Heer van den Tempel.*

14 *Nov.* 1573.

Mr. Nicolaes Camerlingh.
Mr. Cornelis Iansz de Coninck.

13 *Nov.* 1574.

Ionkr. Abraham van Almonde Iansz.

11 *Nov.* 1575.

Mr. Christiaen Adriaensz vander Goes.
Mr. Gerrit Biesen.

8 *Nov.* 1578.

Everaert van Lodesteyn Cornelisz.
Mr. Arent Vrankensz van der Meer.

11 *Nov.* 1581.

Gerrit Fransz Meerman.
Dirk Iansz van Ruyven.

5 *Ian.* 1585.

Mr. Ian Hugosz de Groot.

11 *Jan.* 1586.

Dr. Arnoldus Cornelisz Storm van s'Gravesande.

7 *Jan.* 1595.

Jacob Abrahamsz Graswinkel.

6 *Jan.* 1601.

Hendrik Dirksz van Santen.

7 *Jan.* 1606.

Dr. Albertus ab Oosterwyk.

6 *Jan.* 1607.

Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder.*

5 *Jan.* 1608.

Mr. Engelbert Gerritsz Graswinkel van Maesland.

18 *Jan.* 1609.

Michiel Willemsz vander Hoeff.

11 *Jan.* 1614.

Mr. Abraham Pietersz vander Meer.

5 *Jan.* 1619.

Mr. Willem Vrankensz van der Burch.

4 *jan.* 1620.

Jacob Arentsz vander Graeff.

8 *jan.* 1622.

Dr. Henricus Swalmius.

10 *Ian.* 1626.

Jacob Dirksz van Voorburgh.

7 *jan.* 1629.

Mr. Cornelis Paulusz van Beresteyn.

A°. 1634. zyn de Groote Schoole gevoegt aan het Collegie van de Fraters, en zyn in 't vervolg MEESTERS van 't Collegie van de Fraters en TOEZIENDERS van de Groote Schoole geweest

8 *jan.* 1639.

Mr. Dirk Jacobsz vander Dussen.

4 *jan.* 1642.

Albert Arentsz vander Graeff.

10 *Jan.* 1643.

Mr. Willem Gerritsz Meerman.

9 *jan.* 1644.

Mr. Arlewyn Adriaensz van Groenewegen.

1647.

Mr. Simon Adriaensz Groenewegen vander Made.

4 *jan.* 1653.

Mr. Paulus Jacobsz Briel.

6 *jan.* 1656.

Mr. Zacharias Cornelisz Hofdyk van Beresteyn.

1658.

Dr. Theodorus Jacobsz Vallensis.

8 *Juny* 1669.

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

17 *Oct.* 1672.

Do. Johannis Goethals.

1673.

Do. Bernardus Tigurinus.

11 *Jan.* 1676.

Mr. Adriaen Nicolaesz Bogaert, *Heer van Beloys.*

27 *Sept.* 1679.

Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft.

Mr. Anthony Adriaensz Heinsius.

4 *jan.* 1681.

Do. David Clinquant.

10 *Oct.* 1689.

Mr. Jacob Adriaensz Vredenburch van Adrichem.
Mr. Adriaen Baert.
Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.

27 *Sept.* 1706.

Mr. Hendrik Emilius van Hoornbeeck.
Mr. Frank Reyerfz vander Burch.

6 *jan.* 1714.

Mr. Ewout Nicolaasz van der Dussen, *Heer van Zouteveen, &c*

14 *Jan.* 1715.

Mr. Anthony Adriaensz Weveringh, *Heer van Holy.*

21 *Sept.* 1716.

Do. Johannis Costerus.

1718.

Do. Petrus Gribius.

1720.

Mr. Gaspar Gasparsz van Kinschot.

Naamlyst der MOEDERS van de Fraters.

8 *Nov.* 1578.

Yefge van Foreest, *huisvr. van Mr. Pieter van Foreest, Med. Doct.*

Clara Jansz van Spaerwoude, *huisvr. van Mr. Arent Vrankensz vander Meer, ob.* 4 *Aug.* 1615.

14 *Nov.* 1579.

Weyntje Gerritsdr. Harst.

11 *Nov.* 1580.

Margareta Dirksdr. van Bleiswyk, *huisvr. van Arent Lourissen.*

11 *Nov.* 1581.

Jannetie Jansdr. *wed. Mr. Hendrik Junius.*

4 *Jan.* 1592.

Anna van Hille, *huisvr. van Mr. Gerrit Biesen.*

3 *Jan.* 1597.

Sophia Engelbertsdr. van Maesland, *wed. Dr. Johan Basius, ob.* 27 *Sept.* 1598.

Catharina Harmensdr. Schinkel, *huisvr. van Pieter Joostensz van Ruyven, obiit* 6 *Nov.* 1620.

20 *Jun.* 1598.

Heyltie Florisdr. van Montfoort, *huisvr. van Hendrik Dirksz van Santen.*

9 *Jan* 1610.

Adriana Dirksdr. van Ylen, *wed. Dirk Willemsz Brasser.*

9 *Ian.* 1616.

Anna Gerritsz Meerman, *huisvr van Pieter Clementsz Berckel.*

9 *Ian.* 1621.

Cornelia Dirksdr. *wed. Jacques van Borselen.*

5 *Ian.* 1625.

Engeltie Dirksdr. Yeronimus, *huisvr. van Adam Fyck.*

10 *Jan.* 1626.

Maria Dirksz Meerman.

7 *Ian.* 1634.

Adriana Pous, *wed. Gerrit Dirksz Meerman.*

1645.

Elisabeth Berckel, *wed. de Heer van Haemstede.*

8 *Jan.* 1650.

Agatha de Jong, *wed. Mr. Nicolaes Kinschot, obiit* 1654.

3 *Jan.* 1654.

Bartha Camerlingh, *wed. Adriaen Adamsz Fyck.*

1658.

Catharina Jacobsz Briel, *wed. Evert Ewoutsz van Bleiswyk, obiit Oct.* 1660.

Maria Harmensz. van Ruyven, *huisvr. van Maerten Engelbrechtsz Graswinkel, obiit Jan.* 1703.

19 *Jan.* 1675.

Christina Hendriksdr. Spierinxhouk, *huisvr. van Mr. Hendrik Vockestaert.*

11 *Jan.* 1676.

Agatha Reyersz vander Burch, *wed. Mr. Joachim van Wevelinchoven.*

6 *Jan:* 1680.

Maria van Santen, *wed. Franco Verburch.*

16 *Jan.* 1694.

Agatha Maria vander Goes Andriesdr. *huisvr. van Mr. Hendrik Woutersz Vockestaert, obiit* 1727.

7 *Ian.* 1708.

Alida Reyersdr. vander Burch, *huisvrouw van Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet, ob.* 30 *April* 1727.

3 *Jan.* 1728.

Geertruid Anna Willemsdr. Spieringh, *huisvr. van Mr. Reyer Francosz vander Burch.*

Catharina Fransdr. van Bleiswyk, *huisvr. van Dirk Willemsz Ingilby.*

Eenige RENTMEESTERS.

Mr. Willem Willemsz Spieringh, *staat af* 1719.

1719.

Mr. Adriaen Adriaensz Weveringh.

HET

HET OUDE MANNEN-
EN
VROUWENHUIS.

Beide deze huizen, hoe verre van den anderen gelegen, want het mannenhuis ſtaat aan de voldersgraft, en het vrouwenhuis in de papenſtraat, ſtaan nochtans onder eene en dezelve beſtieringe der regenten. Wat het oude mannenhuis belangt, dat ſchynt omtrent den iaare 1410 geſticht te zyn, en heeft tot patroon of beſchermheilig gehad ons L. vrouw en st. Chriſtoffel, gelyk wy zoo aanſtonts uit de ordonnantie van de wet dezer ſtad zullen zien. Doch wanneer of door wie het oude vrouwenhuis getimmert is, heb ik tot noch toe niet konnen vinden. De gedaante van beide deze huizen is ſlegt en eenvoudig, zonder eenige uiterlyke zwier of optooiſel, en tuſſchen andere huizen agter af ingelegen, alleenlyk met een poort op de gemeene ſtraat uitkomende; ieder huis heeft een ruime binneplaats, rontom met kleine huisies en kamerties betimmert, waarin ieder dezer oude luiden zyn byzondere wooninge heeft. 't Luſt ons de ſtichtinge en keur, benevens de patroon van dit oude mannenhuis alhier by te voegen.

Het oude mannen en vrouwenhuis ſtaan onder een opzicht.

"WY Schout, Schepenen, ende Raedt der Stede van Delft, doen "kondt allen luyden, dat wy overmits oirbaer onſen mede Poor"teren die verermpt werden, Vrunden, magen, lichtelycken moede wer"den, ende onſe Gaſthuyſen gaende niet en ontfangen eer zy beddevaſt "zyn, ſoo hebben wy om troeſt ende hulpe tot hare nootdruft geordon"neert deſen poinčten hier na geſchreven: Inden eerſten, ſoo hebben wy "geſcickt, bevolen ende gemachticht Pouwels Jan Wolffz. Jacob Cley"manſz. Jan Huge Cleymanſz. ſijn Broeder, ende Claes Symon Arentſz. "haer Neve, deſe Huyſinge hier toe geſticht, in die eere Godts onſer Lie"ver Vrouwen ende St. Chriſtoffels, gelegen aen de Volreſtraet, tuſſchen "Willem Virmans, ende Pouwels voorſz Huyſinge, te regieren met allen "haren toebehooren, ende daer mede te doen metten mannen die daer nu "inwoonen, ofte woonen ſullen tot eeniger tyt in aldermanieren als hen nut en"de oirbaer ſal duncken weſen by hare beſte wetenſchap, ende wanneer "dat eenigh van deſen vieren voorſz oflyvigh worde, oft uyt der Stede "voer metter woone, of alſulcke ſaecke toequamen dattet billick waer dat"mens hem verdroege, ſoo ſullen die andere drie eenen eerſamen man we"der kieſen by hare conſcientie ende die den Gerechte aenbrengen, Ende "dan ſal hem 't Gerechte ontbiede, ende beveelen van der Stede wegen te "weſen in der ſelver macht daar die ander in geweeſt heeft, ende des en ſal "hy hem niet mogen weeren.

"Item ſoo ſullen die bewaarders des Huyſinge voorſz herbergen ende "ontfangen in die Huyſinge voorſz, alſoo veel mannen als hem nut dunckt "daer wel te hantieren na den ſtaet des Huyſes voorſz, ende geen te ont"fangen hy en hebbe vyf Jaer Poorter geweeſt, ende denckt hem oirbaer "een Prieſter daer toe, Ende wanneer die Meeſters der Huyſinge voorſz "eenigh ontfangen willen, dien ſullen ſy eerſt een vierendeel jaers ten min-

"ſten in den voorſz Huyſinge herbergen om die manieren ende zeden te "vernemen, Ende iſt dat hy daer en-teynden den Meeſters genoecht, ende "het hem oock genoecht daer te blyven, ſoo ſal hy ontſangen werden, ende "blyven alſoo lange als hy leeft, het en ware dat hy hem alſoo onzedelic-"ken regierden dat den Meeſters dochte dat hy den Huyſe ende andere "mannen onbequaam ware ende daer eens ende ander werfs of vermaent ende "gewaarſchout werde, ende des niet laten en woude, dat hem die goede "knapen ſeyden die van der Stede wegen daer toe geſet zyn ende naemaels "weſen ſullen in hare ſtede, dien perſoon uyt der Huyſinge doen, ende "alle ſijn dinck dat hy daar heeft op der ſtraten ſetten, buyten yemants "wederzeggen, ende deſen nimmermeer weder daer in te komen om te "woonen.

"Voort en ſalmen niemant hier in ontfangen hy en is out vyftigh Jaren, "of alſoo kranck van lyve, dat hy alle ſynen nootdruft niet winnen en magh.

"Item oft eenigh van deze mannen die hier ontfangen worden, ſelve "uytginge om uyt den huyſe te blyven, achter dien, dat hy een jaer lang "daer in gewoont hadde of dat hy om haer onzedigheyt, als voorſz is, "uytgeſet werde, of wanneer datter eenigh aflyvig wort, wanneer deſer "poinčten eenigh geſchieden, ſoo ſullen ſulcke roerende goeden, als ſy op "die tydt in den Huyſe hebben alinge tot des Huys behoef voorſz daer "blyven, mede te houden die Huyſinge ſtaande, ende die doode mede ter "aerde te brengen, ſonder yemants wederſeggen.

"Item ſoo wat Woonſtadt het zy Kamer of Bedtſtede, eenigh van den "mannen van den Meeſter gewyſt werde, daer ſal hy hem altoos mede "laten genougen, ende niemant geen voordeel in den Huyſe te hebben, "ende alle dinck by ordonnantie ende goedt-duncken der Meeſters des "Huys.

"Item ſoo en ſullen ſy geen vier bernen dan tot eender Haartſtede, het "en ſy by goetduncken van die Meeſters.

"Item ſoo wat Renten den Huyſe of den mannen voorſz van Godt ge-"geven zyn, of gegeven zullen werden, die ſalmen altoos gebruycken na "des geenen wille die de Aelmiſſe geeft.

"Item wes die Meeſters tot eenigen tyden den mannen voorſz gebie-"den of verbieden tot den gemeenen oirbaer des Huys, ende gemeenen "mannen voorſz. des en ſullen ſy hem niet mogen geweeren op haer Woon-"ſtadt te verbeuren.

"Item wanneer die mannen ter Tafel zyn geſeten ende die benedičtie ge-"leſen ſal weſen, ſoo ſullen die mannen ſilentium houden, ende geen woer-"den over Tafel gebruycken van eenige dingen, dan te eyſchen dat ſy van "nooden hebben, op die verbeurteniſſe van den Huyſe, als ſy daer eens "van beſtraft zyn.

"Item alſmen yemant ontfangt ſoo ſalmen hem deſe Ordonnantie leſen "dat ſy weten mogen hoe ſy in den Huyſe leven of weſen ſullen.

"Item ſoo en ſalmen deze voorſz Huyſinge met hooren toebehooren niet "ter ſcoot ſetten dan by der gemeender Vroetſchap.

"Item waer dat ſake dat die Meeſters des Huys voorſz of die nae hem "comen ſullen by goetdencken des Gerechts eenige goede eerbarelicke "poinčten vinden, ende ordonneren hier na tot eenigen tijden om oirbaer "des Huys ende ten ouden armen mannen voorſz, te bate te komen ter "eeren Godts onſer liever Vrouwen ende Ste. Chriſtoffels, dat ſal altoos

"ſtade

"ſtade ende vaſt blyven, gelijcken of ſy mede metten voorſz poincten in "deſen brief geſchreven waren, ende in allen deſen poincten voorſz ſoo en "ſullen die Meeſters niet aenzien maegſchap, noch vrintſchap, mogent-"heyt, noch niemants bede, maer altoos hier in te doen naer haer vijf ſin-"nen, ende conſcientie, daer die eere Godts ende oorbaerlijckheydt des "Huys, ende zaligheyt der gemeenre ouwe Mannen meeſt gelegen is.

"Item waer dat ſaecke dat deſe ordonnantie ende ſtichtinge by verſwij-"meniſſe, of in eeniger wijs te niete worde, dat oft Godt wil niet geſchien "en ſal, ſoo ſullen deſe Huyſinge met alle hare renten, ende toebehooren "half komen aen 't oude Gaſt-huys te Delft, ende half aen den heyligen "Geeſt; In kenniſſe der waerheyt, ende want wy alle deſe voorſz poincten "den Huys met den mannen voorſz, die daer tot eeuwigen tijden in woo-"nen ſullen, vaſt ende gehouden willen hebben; Soo hebben wy by con-"ſent ende goeds-duncken der gemeene Vroetſchap onſe Stede Zegel aen "deſen Brief gehangen in 't Jaer ons Heeren duyſent vier hondert ende tien, "op Sinte Valentinus-dagh.

Drie en dertig iaren ſchynt dit huis na deze willekeur beſtierd te zyn geweeſt, wanneer door den veertigraad dezer ſtad, deze volgende 'er by verleent is, waar in alles op nieuw en wydlopiger werd geboden.

"SChout, Burgermeeſteren, Schepenen, ende Rade der Stede van Delft, "doen kondt ende kennelijck allen luyden, want wy in voortijden door "ootmoedigh ende vrindelijck vervolgh van Jan Huych Cleymanſz. onſe "mede-poerter was, die Godt genadigh zy, ende oock aenziende ſijn goe-"de wercken ende minne die hy hadde ende dede ter eeren van Gode, aen "den huyſe van St. Chriſtoffel binnen Delft die te volbrengen, gegunt, "geconſenteert, ende gegeven hebben, voor dat die Meeſters ofte Huys-"bewaerders, des Huyſes voorſz, tot eenigen tijden eenige oorbairlijcke poinc-"ten ordoneerden ten oirbaer ende proffijt den armen mannen des eet Huy-"ſes voorſz, datmen die van goeder waerden houden ende doen ſoude, Soo iſt "dat wy al-noch doer begeerte ende vervoegh, den bewaerders ende om "proffijt ende oerbaer der mannen des Huys voorſz, gegunt, geconſen-"teert ende gegeven hebbende, alle alſulcke poincten als hier nae beſchre-"ven ſtaen, behoudelyck altoes alle voorgegeven poincten die van waer-"den te houden ende blijven.

"Eerſt ſoo wie dat men inden voornoemde Huyſe ontfangen ſal, die ſal "eerſt betalen alle ſchult die hy ſchuldigh is; ende alle ſchulden die men "buyten weten vande bewaerders daer en 'teynden maeckt, daer ſal dat "voorſz Huys of ongehouden weſen te betalen, noch aen alſulcke goederen "als ſy achterlaten niet verhalen mogen, ende ſoo wat dat ſy in den Huyſe "brengen van tilbaer goeden, dat en ſullen ſy niet verkoopen noch wegh-"geven, dan by den genen die 't Huys te regieren ende bewaren.

"Ende wie dat men in den Huyſe ontfangt, dat ſal men openbaerlijcken "bieden in die Kercken, ende laten weten, waer dat hy yemant yet ſchul-"digh waer, dat die komt binnen een quartier Jaers, ende geve dat den "bewaerders te kennen, ſoo ſal dat voorſz Huys after die tijdt van alle "ſchulden als hy ſchuldigh weſen mocht ongemoeyt weſen, gelijk voorſz "ſtaet.

"Ende heeft yemant eenig geldt, dat ſal hy leggen onder wien dat hy "wil by den Meeſters ofte bewaerders vanden Huyſe voorſz, op dat hy

"ſijn

„ ſijn nootruft daer of nemen magh, ende waert datter yet bleve dattet die
„ meeſters of bewaarders wiſte te vinden, ende tot des voorſz Huys be-
„ hoef gekrygen mochten.

„ Voert en moet niemant yet wegh beſpreecken of wegh-geven after dien
„ dat hy inden Huyſe ontfangen is·

„ Ende alle Huyſinge ende Erve die ſullen ſy den Meeſters of bewaer-
„ ders vanden Huyſe voorſz op-dragen tot des Huys behoef, ende naar haer
„ Doet dat voorſz Huys te blyven, behoudelycken ſoo wes Huyr, ofte
„ genut dat daer of komt, dat ſullen ſy ſelfs ontfangen, ende beſigen haer
„ leven langh geduyrende·

„ Ende waer yemant binnen ſijn proef-tydt na uytwyſinge der Stede brief,
„ daer en binnen aflyvigh werde, ſoo ſoude dat voorſz Huys houden alle
„ ſijne goederen, gelyck of hy daer menigh Jaer in geweeſt ende gewoont
„ hadde.

„ Voort ſoo ſal men alle die geen die inden voorſz Huyſe ontfaen ende
„ aengenomen werden koecken drie dagen in die weecke Warmoes, of Er-
„ weten, Speck ofte Vleys alſt daer is, ende geven een yegelijcken daer
„ af na dat men meent dat hy magh, ende wes dan daer over ſchiet, dat ſal
„ men des ander daegs hem wederom rechten, ende niemant en ſal men niet
„ na-houden van eeniger ſpyze die daer niet en komt Eeten.

„ Voort ſal men hem met der hulpe van Gode verleenen vier Huys-veſ-
„ tings, gelijck der ſtede brief dat uytwijſt ende begrijpt, ende daer en ſal
„ niemant dagelijcx in die koecken Eeten, hy en is ontfangen, ten ſy by
„ conſent vanden bewaerders voorſz.

„ Voort ſal men in die koecken vanden Huyſe wegen, een Kaers bernen,
„ en die Kaers ſal die Moeder op haer Taeffel ſetten, om die ſpyſe daer by
„ te rechten, en 't Huys mede te verlichten.

„ Ende alle die geene die by Kaerſen Eeten, of daer mede te Bedde gaan
„ willen, ſullen die ſelfs koopen.

„ Ende een ygelijck ſal tot acht uyren te Bedde weſen, of op reyſe der-
„ waerts, ſonder 't voorſz Huys eenige koſten van vyer ofte licht te laten
„ hebben ofte doen.

„ Ende waer dat yemant die inden voorſz Huyſen ontfangen is in eenigh
„ van deſe poinčten overhorigh waer dat waer op ſyn Woenſtadt te verbeu-
„ ren, alle dinck ſonder argh ofte liſt, ende want wy alle deſe voorſz
„ poinčten, ende elck byſonder gehouden willen hebben, ende eenen ygelyck
„ oock gebieden te houden, ſoo hebben wy Schout, Burgemeeſteren, Sche-
„ penen, ende Rade der Stede van Delft voorſz, onſen Stede Zegel ten
„ ſaecke hier aen deſen tegenwoordigen brief gehangen, 'tSonderdaegs na
„ St Lyſbetten dage in 't Jaer ons Heeren duyſent vier hondert drie-ende-
„ veertigh.

Beide deze oude ordonnantien raken alleen, gelyk men ziet, het oude mannenhuis, waaruit af te nemen is dat het oude vrouwenhuis doen noch niet in wezen zal zyn geweeſt. Tegen over dit oude manhuis ſtond een kapel, welke de heer van Bleiſwyk bladz. 532, meent dat op den naam van *Chriſtoffel* zou ingewyd zyn, die met een patroon van dit huis was, doch in die gedachten, dewyl my d'echtheid van dit gezeg nooit bleek, kan ik niet beruſten; men heeft gezien dat het oude gaſthuis *s*t. *Eliſabeth* en *Chriſtoffel* ook tot beſchermheilig heeft gehad. Uit de eerſte ſtichtin-

ge van den iaare 1410 blykt dat dit huis noch geen priester of kapellaan had, maar 'er een kon bygevoegt worden; ook blykt daar uit dat, van den beginnen af, dit huis door vier regenten is bestiert, gelyk nu, doch zyn noch vier buiten moeders over deze huizen die de zaken der vrouwelyke kunne betreffende, waarneemen. In de voorreden van de tweede ordonnantie van den iaare 1443, werd eene *Jan Huygh Cleymansz* vermeld als een voorname weldoender van dit oude mannenhuis. Het voorbeeld dezes goedadigen mans is van veele naderhand gevolgt, 't welke het inkomen van beide deze huizen merkelyk heeft verbetert. Ook zyn 'er verschei- de geweest, om deze oude luiden eens te verheugen, die een vrolyke maaltyd in deze huizen besproken hebben, welke goedaardigheid de namen dezer liefdadige gevers zal doen vereeuwigen. Voor eerst heeft iuffrouw *Clara van Sparwoude*, weduwe wylen M^r. *Arent vander Meer*, in zyn Ed. leven hoogheemraad van Delfland, en sekretaris dezer stad, by codicille van den iare 1602 gewild, dat by den rentmeester van haren boedel ten eeuwigen dagen, aan en ten behoeve van de voornoemde huizen iaarlyks uitgekeert zoude werden 36 guldens. *Adriaen Jansz Groenlandt*, gewezene sekretaris van de weeskamer, heeft by testamente in den iare 1628, begeert, dat iaarlyks uit zynen boedel aan deze beide huizen gegeven zoude werden 50 guldens tot een blyde maaltyd voor de oude arme luiden. *Jan Pietersz* en *Margareta Pietersdochter van Hogenhoeck*, hebben mede te zamen iaarlyks 80 guldens geschikt tot een vrolyke maaltyd voor de gryze bewoonders van deze huizen. *Maria Gerritsdochter vander Eyck*, huisvrouw eerst van *Lieven van Loon*, en daar naar van *Pieter vander Hoeff*, heeft ook eenig kapitaal aan deze huizen gemaakt, waar van de renten iaarlyks op haar sterfdag, welke op den 5 ianuari viel, op een blyde maaltyd verteerd moesten worden, behalven noch veele anderen die deze huizen mildadig bedagt hebben; werken waarlyk die alle vrome en medogende harten tot een voorbeeld dienen, en waardig zyn om in geheugenisse te blyven, en by Godt nooit vergeten zullen worden; want den zegen die men in de h. schriftuur vind over de beiaardheid en ouderdom is groot en aanmerkelyk. Godt zegt, *Levit.* 19. *v.* 32. *Voor de grauwe hairen zult gy opstaan, ende zult het aangezichte des ouden versieren;* en *Proverb.* 16. *v.* 31. *De gryzigheid is een sierlyke kroone; zy word op den weg der gerechtigheid gevonden*, om nu geen andere getuigenissen te gedenken.

Van de feestdagen dezer oude lieden, en door wie hen die bestelt zyn.

Wy zullen de lysten der regenten en buitenmoeders, zoo veel ons die bekent zyn, ook alhier laten volgen.

Naamlyst der BEWAARDERS ofte REGENTEN van 't Oude Mannen- en Vrouwenhuis.

11 *Nov.* 1536.

Mr. Dirk Dirksz van Heemskerk van Beest, *obiit* 11 *Nov.* 1545.
Vrank Pietersz vander Meer, *obiit* 16 *Febr.* 1554.
Huig Vrankensz van Diemen, *obiit* 31 *Jan.* 1545.
Pieter Dirk Woutersz, *obiit* 8 *Sept.* 1549.

10 *Nov.* 1545.

Jan Sasbout Dirksz Sasbout, *obiit* 19 *Maart* 1572.
Cors Claas Andriesz Persyn, *obiit* 19 *Sept.* 1556.

9 *Nov.* 1549.

Frans Willemsz van Bodegom, anders *myn Heer*, *ob.* 11 *April* 1560.

10 *Nov.* 1553.

Adriaen Jorisz.

10 *Nov.* 1556.

Adriaan Claasz van Adrichem, *ob.* 2 *Maart* 1559.
Dirk Claasz van Nootdorp, *obiit* 28 *Nov.* 1563.

9 *Nov.* 1560.

Cornelis Michielsz Doelman, *ob.* 30 *Maart* 1566.
Adriaan Adriaan Vrankensz vander Meer, *obiit* 4 *Oct.* 1574.
Frederik Ottensz, *obiit* 30 *Nov.* 1576.

10 *Nov.* 1565.

Dirk Jansz Uttenbroek, *ob.* 12 *Jan.* 1596.

10 *Nov.* 1568.

Mr. Jacob Jansz van Uttrecht, *Heer van den Tempel*, *obiit* 19 *Sept.* 1575.
Jan Roe Huygensz de Bye, *obiit* 1571.

10 *Nov.* 1571.

Adriaan Jacob Bruinsz van der Dussen, *obiit* 21 *Oct.* 1576.

13 *Nov.* 1574.

Augustyn Adriaen Vrankensz vander Meer.

10 *Nov.* 1576.

Huig Jacob Bruinsz vander Dussen, *obiit* 31 *Aug.* 1578.

9 *Nov.* 1579.

Adriaen Simonsz van Groenewegen, *obiit* 1603.

2 *Jan.* 1588.

Nicolaes Adriaensz van Adrichem, *obiit* 26 *Feb.* 1627.

3 *Jan.* 1597.

Dirk Corstiaensz van Groenewegen, *obiit* 28 *Jan.* 1625.

8 *Jan.* 1600.

Willem Jacobsz van Voorburch, *obiit* 1608.

4 *Jan.* 1603.

Simon Adriaensz van Groenewegen, *ob.* 29 *Maart* 1629.

5 *Jan.* 1608.

Jacob Adriaensz van Adrichem, *obiit* 30 *Nov.* 1619.

10 *Jan.* 1609.

Cornelis Cornelisz van Welhouk, *obiit* 1610.

8 *Jan.* 1611.

Dirk Gerritsz Meerman, *ob.* 16 *Aug.* 1631.

4 *Jan.* 1620.

Dirk Evertsz van Bleiswyk, *obiit* 18 *July* 1631.

10 *Jan.* 1626.

Frans Adriaensz vander Dussen, *obiit* 27 *Aug.* 1630.

8 *Jan.* 1628.

Vrank Hendriksz vander Burch, *obiit* 5 *Sept.* 1642.

5 *Jan.* 1630.

Joost Jacobsz van Adrichem, *obiit* 2 *Sept.* 1653.

4 *Jan.* 1631.

Pieter Anthonysz vanden Heuvel, *ob.* 5 *Jan.* 1635.

10 *Jan.* 1632.

Ewout Jacobsz vander Dussen, *Ridder*, *obiit* 16 *Mey* 1653.

10 *Jan.* 1637.

Dirk Dirksz Meerman, *obiit* 9 *Febr.* 1647.

10 *Jan.* 1643.

Johan Duist Hendriksz van Voorhout, *obiit* 12 *Mey* 1666.

6 *Jan.* 1647.

Mr. Everaert Jansz van Lodesteyn, *obiit* 29 *Jan.* 1668.

Jan. 1654.

Frans Willemsz van Santen, *obiit* 20 *Dec.* 1675.
Jan Vrankensz Graswinkel, *obiit* 30 *Mey* 1668.

1666.

Maerten Engelbertsz Graswinkel, *obiit* 20 *April* 1675.

5 *Jan.* 1669.

Dirk Gerritsz Meerman, *heer van Molenaersgraeff*, *Ridder*, *obiit* 3 *Sept.* 1680.
Dirk Jansz vander Lee, *obiit* 29 *Maart* 1676.

12 *Nov.* 1675.

Mr. Herpert Maertensz Tromp, *obiit* 3 *Mey* 1691.

Albert Arentsz vander Graeff, *obiit* 31 *Maart* 1684.

23 *Jan.* 1677.

Pieter Abrahamsz Hoogenhoek, *ob.* 26 *Jan.* 1679.

27 *Sept.* 1679.

Mr. Adriaen Jansz Fyck, *ob.* 23 *April* 1685.

21 *Oct.* 1680.

Johan Bernardsz della Faille, *obiit* 8 *Oct.* 1713.

15 *Mey* 1684.

Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk, *obiit* 20 *Aug.* 1703.

21 *Mey* 1685.

Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen, *obiit* 14 *Apr.* 1703.

3 *Jan.* 1688.

Arent Pietersz Slachtoe, *ob.* 26 *Nov.* 1703.

23 *Jan.* 1700.

Mr. Maerten Pietersz Hoogenhoek, *obiit* 25 *Decemb.* 1720.

6 *Jan.* 1703.

Mr. Franco Evertsz van Bleiswyk, *ob.* 12 *Maart* 1723.
Mr. Ewout Evertsz van Bleiswyk, *obiit* 9 *Mey* 1723.

7 *Jan.* 1713.

Mr. Adriaen Andriesz vander Goes, *Heer van Natres*, *obiit* 25 *Maart* 1721.

6 *Jan.* 1720.

Mr. Adriaen Gerrit Jansz Doublet, *obiit* 3 *Aug.* 1726.

4 *Jan.* 1721.

Dirk Hendriksz Meerman, *Heer van Molenaersgraeff*, *obiit* 5 *April* 1723.

19 *April* 1723.

Mr. Joan Wigboltsz Slicher.
Mr. Adriaen Gerritsz van Assendelft.

6 *Sept.* 1723.

Mr. Jacob Pietersz van Wouw.

4 *Jan.* 1727.

Mr. Paulus Pietersz Tedingh van Berckhout.

NAAM-

Naamlyst der MOEDERS van 't Oude Mannen en Vrouwenhuis.

11 Nov. 1580.

Maria Pietersdr. *huisvr. van Huig Jacob Bruinsz vander Dussen.*
Anna Pietersdr. vander Burch, *huisvrouw van Dirk Jansz Uttenbrouk.*
Elisabeth Fransdr. van Bodegom, *huisvr. van Adriaen Jacob Bruinsz vander Dussen.*
Maria Woutersdr. vander Burch, *huisvr. van Adriaen Simonsz van Groenewegen, obiit* 1607.

2 *Jan.* 1588.

Lysbeth Hendriksdr. *wed. Cornelis Jacobsz Fyck.*

6 *Jan.* 1589.

Machtelt Jacobsdr. *wed. Claas Jacobsz Meuyt.*

2 *Jan:* 1593.

Dirkie Jansdr. Cruysert, *wed. Jan Apersz van Melisdyk.*

3 *Jan.* 1598.

Margareta Dirksdr. Uttenbroek, *huisvr. van Hendrik Fransz Duist van Voorhout.*

5 *Jan:* 1602.

Catharina Jansdr. van Dorp, *wed. Nicolaes Dirksz van Montfoort, naderhand huisv. van Otto Ysbrantsz de Man.*

4 *Jan.* 1603.

Hadewy Adriaensz vander Made, *huisvr. van Simon Adriaensz van Groenewegen, obiit* 6 *Oct.* 1624.

8 *Jan.* 1605.

Christina Jansdr. *huisvrouw van Dirk Corstiaensz van Groenewegen.*

7 *Jan.* 1612.

Judith Goversdr. *huisvr. van Frans Allert, in de Crabbe.*

11 *Jan.* 1614.

Susanna Pous, *huisvr. van Cornelis Adriaensz Bogaert.*
Lysbeth Gerritsdr. *huisvr. van Carel Jansz, in 't vergulde paart.*

10 *Jan.* 1615.

Aefge Arentsdr. van Gyblant, *huisvr van Frans Gerritsz Ouwejan, obiit* 13 *Sept.* 1661.

9 *Jan.* 1616

Cornelia Jansdr. van Melisdyk, *huisvr. van Mattheus Jansz Onderwater, obiit* 30 *April* 1640.

2 *Jan.* 1624.

Cornelia Cornelisdr. *huisvr. van Jan Adriaensz van Hogerscheyd.*

5 *Jan.* 1625.

Catharina Cornelisdr. *huisv. van Doe Romboutsz de Vries.*

9 *Jan.* 1627.

Adriana Pous, *wed. Gerrit Dirksz Meerman.*

7 *Jan.* 1629.

Petronella Jacobsdr. van Moerkerken, *huisvr. van Dr. Isack Isacksz vander Wel, obiit* 1634.

5 *Jan.* 1630.

Anna Adriaensdr. van Bleiswyk, *huisvrouw van Pieter Duist Hendriksz van Voorhoud, obiit* 1637.

6 *Jan.* 1635.

Anna Reiniersdr. Donteklock, *huisvr. van Hendrik Hendriksz van Milligen.*

9 *Jan.* 1638.

Maria Hendriksdr. vander Meer, *huisvr. van Ewout Evertsz van Bleiswyk, obiit* 15 *Oct.* 1644.

23 *April* 1640.

Anna Dirksdr. van Bleiswyk, *huisvrouw van Pieter Hendriksz Ronaer.*

7 *Jan.* 1645.

Catharina Willemsdr. de Lange, *huisvr. van Anthony Louisz Heinsius, obiit* 1652.

Margareta Arentsdr. Storm, *wed. Nicolaas Bruinsz vander Dussen, obiit* 1647.

1647.

Maria vander Dussen, *huisv. van Cornelis s'Gravesande.*
Agniesie Willemsdr. *huisvr. van Jan Cornelisz Werenburch.*

8 *Jan.* 1651.

Maria Jansdr. vander Dussen, *huisvr. van Adriaan Jansz Groenewegen, obiit* 13 *Mey* 1654.

4 *Jan.* 1653.

Cornelia vander Burch, *huisvr. van Willem Willemsz van Vliet.*

3 *Jan.* 1654.

Maria Arentsdr. vander Graeff, *wed. Arnoud Paulusz van Beresteyn, ob.* 29 *Jan.* 1656.

2 *Jan.* 1655.

Alida Jansdr. vander Dussen, *huisvrouw van Pieter Zieren Middelhouk, obiit* 1659.

1659.

Sara Anneque, *wed. Johannis Snellius, obiit* 1663.

1663.

Anna van Breen, *huisvr. van David Iansz vanden Mierop.*

1665.

Engeltie Meerman Dirksdr. *wed. Robbertus Junius, obiit* 1697.

1668.

Barbara Sysbergen, *huisvr. van Marcelis van Goch.*

3 *Jan.* 1671.

Johanna Willemsz van Swanevelt, *wed. Paulus Gysbertsz van Beresteyn.*

7 *Jan.* 1673.

Cornelia Samuelsdr. Voorburch, *huisvr. van Johan Adriaensz vander Meer.*
Catharina Joostensdr. van Lodesteyn, *wed. Michiel Pietersz Vrouweling.*

2 *Jan.* 1683.

Geertruid Cornelisdr. Graswinkel, *huisvr. van Mr. ReyerReyerſz vanderBurch, obiit illa* 2 *Nov.* 1708.

11 *Jan.* 1698.

Anna Jacobsdr. Delff, *wed. Mr. Gerard Iohanſz van Berckel, obiit* 18 *Jan.* 1723.

23 *Jan.* 1700.

MariaMaartensdr. van Hoogenhouk, *huisvr. van Mr. Anthony Adriaenſz Weveringh, Heer van Holy, obiit* 13 *Aug.* 1720.

4 *Jan.* 1710.

Margareta Pietersdr. Hoogenhouk, *wed. Mr. Adriaan Baert.*

7 *Jan.* 1713.

Catharina Robbertsdr. Junius, *wed. Petrus Maſſys, obiit* 20 *April* 1728.

Jan. 1722.

Bartha Johanna van Dam, *huisvr. van Mr. Nicolaas Adriaanſz Bogaert, Heer van Beloys.*

19 *April* 1723.

Catharina Cornelia Anthonysdr. van Kinſchot, *huisv. van Mr. Gaſpar Gaſparſz van Kinſchot.*

6 *Jan.* 1725.

Sabina Agnieta Hendriksdr. d'Acquet, *wed. Arent van Beuren, obiit* 1725.

5 *Jan.* 1726.

Maria Dirksdr. van Heemskerck van Beeſt, *wed. Sybrand Adriaenſz vander Lely, obiit* 19 *Aug* 1726.

Agatha Maria Verloo, *wed. Do. Gerardus van Hel.*

4 *Jan.* 1727.

TheodoraGabrielsdr. Schrevelius, *wed. van Abraham Janſz Keyſer.*

Dit jaartal is niet juist, of dat van Küpel niet op pg 164°

RENTMEESTERS van 't Oude Mande Mannen- en Vrouwenhuis.

1538.

Jan Evertſz van Bleiſwyk, *Prieſter.*

1565.

Hendrik Janſz Schevola.

1573.

Jochem Janſz.

1622.

Adriaen Janſz van Groenewegen, *obiit* 5 *Sept.* 1653.

1653.

Mr. Hendrik Hendrikſz Vockeſtaert, *obiit* 7 *Aug.* 1690.

1690.

Cornelis Simonſz van Groenewegen, *obiit* 11 *April* 1727. *ſtaat af.*

17 *Jan.* 1727.

Mr. Gerard Adriaanſz van Asſendelft.

HET MEISIESHUIS

IS gelegen op 't oude Delft op den hoek van de nieuweſtraat, en is outtyds geweeſt het klooſter of konvent van de *h. geeſt-zuſteren*, 't welke wy, toen wy van de kloosters ſpraken, gedagt hebben, en gelyk wy daar toonde, is dit in den iare 1390 of 1400 al in wezen geweeſt, waar in nonnen waren van den derden regel van st. Franciſcus, die gelyk de Alexianen of cellebroers, verplicht waren de zieken en kranken te bedienen, maar dewyl de zware laſten de ſchouders dezer zuſters inwoegen, waren 'er weinig dochters genegen om zich in zoo veel ſlaafſche bezigheden in te wikkelen, 't welk de worteloorzaak was dat dit geſticht byna uitſtierf, en die noch al over waren, door ziekte en ouderdom afgemat zynde, konden hunne dienſten niet meer waarneemen, waarom dit konvent met goedkeuring van de regering verandert wierd in dit meisieshuis. Wy zullen de bewilliging van de wet hier laten volgen, waaruit den lezer alles naaukeurig zal kunnen nazien.

„Wy

"WY Schout, Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappen der Stad
" Delft Doen kondt ende kennelyck, dat alsoo de jegenwoordige
"bewaerders van het Heilighe Geest Suster-huys, binnen deser Stede, staen-
"de op ten houck vande Nieuwe-straet, den Vroetschappe deser Stede
"geproponeert ende aengedient hebben, dat de Conventualen van 't selve
"Suster-huys seer kleyn in getale, ende het merendeel Oudt, ende impotent,
"ende niet geschapen sijn lange te leven, ende dat ten insien vanden jegen-
"woordigen tydt, geene jonge luyden omme den Siecken te dienen (waer
"toe de fundatie principalyck is streckende) haer in 't selve Suster-huys be-
"geven, dat sy daeromme raedsaem vonden, dat men die voorsz Susteren
"souden laten uyt-sterven, ende de Goederen vanden selven Convente
"soude converteren, ende employeren tot onderhout ende leeringe, van
"schamele Meyskens, conform de Institutie van seecker Meyskens-huys
"binnen der Stede van Antwerpen, ende de Vroetschappe voorsz 't selve
"seer goet en raedsaem vindende, de voorsz bewaerders ofte toesienders
"geauthoriseert hebben, omme by advys van Burgemeesteren 't selve eer-
"daegs te mogen vorderen, en in train te brengen, ende die voorsz be-
"waerders, daer op geconcipieert ende Burgemeesteren voornoemt over
"gelevert hebben, seeckere poincten, Articnlen, ende Ordonnantien, om-
"me daer op 't voorsz Nieuwe Meyskens huys te erigeren, ende in train
"te brengen, doen te weten dat wy alle die selve poincten, Articulen,
"ende Ordonnantien, sulcx die hier naer verhaelt, ende verklaert staen,
"met rype deliberatie van Raide doorsien, geaggre-eert, ende geappro-
"beert hebben, aggre-eeren ende approberen by desen. Gevende den voorsz
"bewaerders volkomen macht, authoriteyt, ende Consent omme opten
"selven poincten, Articulen, ende Ordonnantien 't voorsz Meyskens-huys
"metten aldereersten te vorderen ende in train te brengen, sulcx als hier
"naer volgt. Te weten dat, &c.

"20. Welcke Buyten-moeders ende Binne-moeders, niet en sullen vermo-
"gen eenige Meyskens int voorsz Meyskens-huys ontfangen. Maar sal
"'t selve het werck wesen vande voorsz bewaerders, ende van anders nie-
"mand.

"21. In welcke Meyskens-huyse die voorsz bewaerders voor 't eerste sul-
"len ontfangen achtien Meyskens, sonder meer, omme daer mede te be-
"proeven, hoe veele Meyskens, dat sy op te Goederen ende inkomen van
"den voorsz Huyse, ende Aelmisse vanden goeden Burgeren, ende luyden
"sullen mogen voeden, ende onderhouden.

"22. Ende sullen sy in 't selve Meyskens-huys geen Meyskens ontfangen
"dan wesende weesen van Vader ende Moeder verstorven, 't welcke noch-
"tans staen sal tot discretie vande bewaerders, die om sonderlinge redenen
"hen-luyden daer toe moverende, ook souden mogen ontfangen, die van
" Vader of Moeder alleen verstorven sijn, ende niet wesende jonger dan ses
"Iaren, nochte ouder dan thien Iaren, ende Kinderen van Burgers deser
"Stadt, gekomen van Echten of getrouwden Bedden, ende anders gee-
"ne.

"23 Welcke Meyskens niet langer, dat tot haer achtien Iaren, in 't selve
"Meyskens-huys sullen mogen blyven en woonen, maar sullen wel eer daer
"uyt geset mogen werden, indien die van yemand tot dienste begeert wor-
"den, ende hare kost daer mede konden winnen, of bequaam waren haer
"selven met haer handt-werck te behelpen, om de kost te winnen.

24. Item, en sullen in 't selve Meyskens-huys geen Meyskens ontfangen
"werden, ten zy dat daerinne brengen een Bedde met sijn toebehooren,
"ofte een pond Vlaems daer voor, ende gekleet sijn ten minsten met haer
"opperst-kleedt, naer de Ordonnantie van 'tselve Heyligen Geest-huys.

"Alle welcke poincten, Articulen, ende Ordonnantien, Schout, Bur-
"gemeesteren, Raiden ende Vroetschappen voornoemt, geconsenteert en-
"de geapprobeert hebben, consenteren ende approberen by desen, mits-
"gaders dat die goeden vanden voorsz Heyligen Geest Suster-Huys tot do-
"tatie, fundatie, ende stichtinge van een meyskens huyse als vooren be-
"keert, ende geemployeert sullen werden, mits dat de tegenwoordige Sus-
"teren, ofte Conventualen haer leven langh, uyt de selve goeden onder-
"houden gealimenteert worden, gevende ende Octroyerende den selven
"Meyskens-huyse voortaen vrydommen, ende exemptien van allen Accyn-
"sen, contributien, ende andere personele lasten, die dese Stadt van ha-
"ren Burgeren, ende Inwoonderen heffende, ende ontfangende is, in ken-
"nisse hebbende wy 't groote Zegel der Stadt Delft hier onder aenge-
"hangen, gedaen den xix. Augusti ANNO XV^{C}. seven-ende-'t seven-
"tich.

Dit huis werd door vier regenten bestiert. Daar zyn ook vier buitenmoeders die de nodige zaken tot de huishoudinge bestellen, welke hier in zeer goede ordre door de binnenmoeder werd waargenomen. Deze meisies, welke in de week door een bequaam persoon in de grondstukken van de gereformeerde godtsdienst werden onderwezen, leeren hier, behalven een zeer goede huishouding, het linne naien door een naaister, die expres daarom in dit huis woont. De namen der heeren regenten en buitemoeders zullen wy, zoo verre ons die bekent zyn, hier laten volgen.

Naamlyst der BESTIERDERS van de Heyligen-Geest-Susteren ofte Vaders van het Meieshuis.

10 *Nov.* 1537.

Vrank Pietersz vander *Meer.*
Pieter Dirk Woutersz.
Jan Hendriksz, *Goudsmit.*

9 *Nov.* 1538.

Simon Lourissen.

9 *Nov.* 1539.

Hendrik Jansz Persyn.

9 *Nov.* 1549.

Cornelis Dirksz van Heemskerk van Beest.

10 *Nov.* 1552.

Jan Dirk Harpersz Uttenbrouk.

10 *Nov.* 1553.

Michiel Jansz Camerlingh.

10 *Nov.* 1556.

Mr. Adriaen Dirksz van Leyden.

10 *Nov.* 1559.

Mr. Arent Vrankensz vander Meer.

9 *Nov.* 1563.

Huig Jansz van Groenewegen.

10 *Nov.* 1567.

Adriaen Jacob Bruinsz vander Dussen.

14 *Nov.* 1573.

Mr. Nicolaes Camerlingh.

13 *Nov.* 1574.

Cornelis van Soutelande.

10 *Nov.* 1576.

Hendrik Dirksz van Santen.

6 *Jan.* 1589.

Arent Lourissen.

5 *Jan.* 1590.

Mr. Jacob Borgers.

2 *Jan.* 1593.

Hendrik Fransz van Voorhout.
Cornelis Goversz Bogaert, *van Leyden.*

5 *Jan.* 1602.

Jan Jansz Bom.

7 *Jan.*

7 *Jan.* 1606.

Arent Gysbertsz van Wena.

6 *Jan:* 1607.

Jan Jansz Lodesteyn.

8 *Jan.* 1622.

Jan Adriaensz vanderBurch.

10 *Jan.* 1626.

Jacob Cornelisz Lodesteyn.

9 *Jan.* 1627.

Harmen Pietersz van Ruyven.

5 *Jan.* 1630.

Pieter Hendriksz Duist van Voorhout.

4 *Jan.* 1631.

Nicolaes Jansz van Santen.

8 *Jan.* 1639.

Adriaen Jacobsz Pauw.
Frans Jansz Meerman.

Oct. 1645.

Arnout van Braeckel.

9 *Jan.* 1649.

Willem Pietersz vander Graeff.

8 *Jan.* 1650.

Adriaen Evertsz van Bleiswyk.

8 *Jan.* 1652.

Maerten Graswinkel Engelbrechtsz.

4 *Jan.* 1653.

Pieter Adriaensz Croeser.

17 *Jan.* 1656.

Pieter Joostensz Lodesteyn.

1661.

Dr. Anthony Hendriksz Vockestaert.
Mr. Bruno Nicolaesz van Waerthuysen.

3 *Jan.* 1671.

Dr. Cornelis Isacksz s'Gravesande, *wierd* 1687 *Rentmeester.*

11 *Nov.* 1676.

Jan Fransz Meerman.

8 *Jan.* 1678.

Mr. Frans van Hurck.

7 *Jan.* 1679.

Daniel Iacobsz de Berch.

27 *Sept.* 1679.

IohanBernardsz della Faille.
Mr. Andries Nicolaesz Bogaert, *Heer van Alblasserdam.*

3 *Jan.* 1688.

Mr. Pieter Paulusz Teding van Berckhout.
Engelbert Maertensz Graswinkel.

23 *Jan.* 1700.

Mr. Dirk Simonsz Groenewegen vander Made.

14 *Febr.* 1713.

Willem Iansz van Ruyven.

8 *Jan.* 1724.

Cornelis Willemsz Spieringh, *Heer van Spieringsboek.*
Herbert Paulusz Briell.

4 *Jan.* 1727.

Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.

3 *Jan.* 1728.

Mr. Francois Nicolaes Nicolaesz vanden Born.

MOEDERS van het Meisieshuis.

11 *Nov.* 1580.

Catharina Michielsdr. Camerlingh, *huisvr. van Gerrit Dirksz van Santen.*
Yda Dirksdr. van Heemskerk, *huisvr. van Cornelis van Zoutelande.*
Heiltie Florisdr. van Montfoort, *huisvrouw van Hendrik Dirksz van Santen.*
Clara Iansdr. van Spaerwoude, *huisvr. van Mr. Arent Frankensz vander Meer, ob.* 4 *Aug.* 1615.

15 *Jan.* 1583.

Leentie Hubregtsdr. *huisvr. vanGovertWillemsz Brasser.*

6 *Jan.* 1589.

Brechtland Berewoutsdr. *huisvr. van Everaerd van Lodesteyn.*

6 *Jan.* 1590.

Cornelia Dirksdr. *huisvrouw van Ian Iansz Bom.*

5 *Jan.* 1591.

Yefge van Foreest, *huisvr. van Mr: Pieter van Foreest.*
Clara Ioostensdr: vander Meer van Berendrecht, *huisvr. van Mr. Iacob Borgers.*

2 *Jan.* 1593.

Catharina Claasdr. *huisvr. van Cornelis Govertsz Bogaert.*

7 *Jan.* 1595.

Cunera Willemsdr. vander Burch, *huisvrouw van Mr: Iacob Borgers.*

3 *jan.* 1598.

Maria Mollen, *huisvr: van Robbert Ewoutsz van Schilperoort.*
Machtelt Jansdr. *huisvr. van Gysbert van Wyck.*

7 *jan.* 1612.

Maria Willemsdr. *wed. Willem Cornelisz Vrouwelingh.*
Aefge Arentsdr. van Gybland, *huisvr. van Frans Gerritsz Ouwejan, obiit* 13 *Sept.* 1661.

9 *jan.* 1616.

Barbara Adriaensdr. *huisvr. van Mozes Jansz Nederveen, en naderhand van Pieter Nicolaesz van Schilperoort.*

9 *Jan.* 1616.

Judith Geerlofsdr. *huisvrouw van Jan Adriaensz vander Burch*, *obiit* 1637.

10 *Jan.* 1632.

Maria Damensdr. vander Gracht, *huisvr. van Evert Adriaensz van Bleiswyk*, *obiit* 1637.

12 *Oct.* 1637.

Maria Willemsdr. van Teylingen, *huisvr. van Jan de Salengre*, *obiit* 1660.
Alida Aalbregtsz vander Graeff, *huisvr. van Adriaen Willebortsz van Spieringshoek.*

8 *jan.* 1656.

Emmerentia Joostensdr. van Adrichem, *huisvrouw van Frans Jansz Meerman.*

19 *April* 1660.

Maria Bruinsdr. Dedel, *huisv. van Adriaen Anthonisz Heinsius*, *ob.* 6 *Maart* 1692.

1664.

Hester van Segbol, *wed. Dr. Abraham Junius.*

1666.

Yda Jacobsz Holthuysen, *huisvr. van Dirk Michielsz Bogaert.*

2 *Jan.* 1683.

Maria Willemsdr. vander Hoeff, *huisvrouw van Mr. Nicolaes Willemsz van Assendelft*, *obiit* 26 *Novemb.* 1711.

19 *Jan.* 1692.

Adriana Pietersdr. van Santen, *huisvr. van Ian Fransz Meerman.*
Sophia Jansdr. Liestinck, *huisvr. van Dr. Hendrik Jorisz d'Acquet.*

Jan. 1707.

Maria Evertsdr. van Bleiswyk, *wed. Jan Adriaensz Doublet.*

Maria Magdalena Gysbertsdr. van Beresteyn, *huisvr. van Mr. Adriaen Gerardz van Assendelft*, *ob.* 14 *Sept.* 1715.

Jan. 1716.

Willemina Godschalksdr. van Dongen, *huisvr. van François Guilliaemsz van Bleiswyk.*

8 *Jan.* 1718.

Anna Catharina Hendriksdr. d'Acquet, *huisvrouw van Mr. Anthony Johansz Thierens.*

6 *Jan.* 1725.

Petronella van Groenendyk, *huisvr. van Mr. Adriaen Adriaensz Bogaert*, *obiit* 3 *Aug.* 1727.

8 *Jan.* 1728.

Maria Pietersdr. Gribius, *huisvr. van Dr. Abraham Cornelisz van Bleiswyk.*

Eenige RENTMEESTERS.

1687.

Dr. Cornelis Isacksz s'Gravesande, *ob.* 2 *Dec.* 1691.

1691.

Mr. Cornelis Cornelisz s'Gravesande.

HET TUCHTHUIS.

Beschryving van het Tugthuys.

GElyk deze stad, zoo wel outtyts als nu noch tegenwoordig, met allerhande godtshuizen pronkte, zoo wel tot gebruik van den godtsdienst, als tot het onderhouden van armen, weduwen, en weezen, zoo heeft dezelve ook zorg gedragen om een huis te stichten ten dienste der lichtvaardige booswichten, die als pesten in den burgerstaat moeten aangemerkt werden, en derhalven nodig uit de maatschappy der menschen gebannen en opgesloten, om hen van hunne quade heblykheden te spenen. Dit huis is eerst in den iare 1664, gelyk uit het oktroi der ed. gr. mog. heeren staten van Holland en Westvriesland blykt, opgerecht of bequaam gemaakt, en telt meer iaren dan het klooster van st. *Anna*, 't welke wy onder de kloosters beschreven hebben, en is gelegen aan de nobelstraat by de geerweg. Wy zullen het oktroi daar van hier byvoegen, 't geen aldus luid:

De

DE Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt doen te weeten, alsoo ons vertoont is by de Burgemeesteren ende Regierders der Stadt Delft, dat sy vertoonders met goet vinden vande Heeren Veertigen, ende Vroetschappen der selver Stadt geraden geworden waren, door eenige gecommitteerden uit het midden vanden hare te doen spreecken ende confereren met de Wel Ed: Heeren Hooge-Heemraden van Delfland, nopende het oprechten van een Werck ofte Tucht-huys over Delft ende Delflant binnen den voorsz Stadt, ende het uyt-vinden van nodige middelen daer toe vereyscht, omme daer door te voorsien tegens excessive ende onverdraeghelycken grasserende stoutigheyt vande Vagabonden ende Bedelaers, soo binnen de voorsz Stadt als ten platte Lande haer onthoudende; dat mede de Wel-gemelte Heeren Hooge-Heemraden, de voorsz saecke aent Collegie vande Wel Ed: Heeren Hooft-Ingelanden van Delflandt gebracht, ende met hare Wel Ed: daer over conferentie gehouden hebbende, eyntelyck met goetvinden vande welgemelten twee Collegien van Delflandt de vertoonders te rade geworden waren aen ons in alle onderdanigheit te versoucken, dat het onse goede geliefte sijn mogte, dat in gevolge van het advys van onse gedeputeerdens inde Notulen vanden tweeden Augusti des Jaers 1657. geinsereert een Werck ofte Tucht-huys binnen de voorsz Stadt Delft opgerecht, ende de middelen tot op-bouwinghe ende onderhoudinge van't selve nodigh, in conformité van dien uyt gevonden mogten werden, dat dien volgende, d'Officieren van Delflandt, ende in sonderheyt den Land-Drost belast mogen werden, alle de Bedelaers ende Vagebonden, die in de voorsz Stad ende Jurisdictie van dien, mitsgaders de Dorpen ende quartieren daer onder resorterende gevonden soude mogen werden, in het voorsz Huys te brengen, ende te houden omme in het selvige met haer Handt, ende ander werck de kost te winnen, dat ons mede gelieven mogte tot dien eynde, ende omme de middelen daer toe nodig uyt te vinden de verthoonders voor soo veel de Stadt, ende de Heeren Hooge-Heemraden voor soo veel het platte Landt aengaet, te authoriseeren, omme deselve middelen binnen de Stadt, ende Iurisdictie van dien voor een derde, ende over het platte Landt voor twee derden te mogen ommeslaen over de huis-houdende Ingesetenen in de voorsz Stadt, ende ten platten Landen onder het Hooge Heemraetschap van Delflandt resorteerende, ende dat in conformité van het xiij. Art: van onsen Placcate jegens de Bedelaers, ende Vagabonden, in den Jare 1649. geëmaneert, als mede onse naerder interpretatien in datis den 7. Maartij ende 22. September 1650. op't selve subject gevolgt, het welck des te gevoeghelyker in't werck soude kunnen werden gestelt, gemerckt daer mede weynigh beswaernis aende respective Ingesetenen soude werden gegeven, dewyle de Burgemeesters ende Ingesetenen, soo in de voorsz Stad als ten platte Lande jegenwoordigh aen alle de Bedelaers ende Vagebonden (door hare importuniteyten) jaerlijcks ongelijck meerder gewoon waren te geven als wel hare contributien naer gissinge soude bedragen, ende op dat het uyt-wercken van onse goede ende serieuse intentie met dies te meerder efficatie mochte geschieden, dat ons gelieve goet te vinden den Land-Drost van Delflandt, in plaetse van vier Mannen toe te vougen acht Mannen, op sodanige ordre, reglement ende betalinge, als het meer-gemelte advys was mede brengende, Soo is 't dat wy de saecke ende 't versouck voorsz overgemerckt hebbende, ende de verthoonders in het voorsz goet voor-nemen, willende encourageren ende genegen wesende deselve ten aensien van haer-luyder versoeck te gelieven uyt onse rechte wetenschap, souveraine macht ende authoriteyt, onse Officieren van Delft ende Delfland nu ende inder tydt wesende, ende insonderheit mede den Land-Drost van Delfland voorsz geordonneert, bevolen, ende geauthoriseert hebben, Ordonneren, bevelen, ende authoriseeren deselve

 mits-

mits-desen, ten eynde sy-luyden alle de Bedelaers ende Vagabonden die in de voorsz Stadt ende jurisdictie van dien, mitsgaders in de Dorpen, ende quartieren daer onder resorterende gevonden sullen werden, sullen hebben te brengen in het Tuchthuys by de verthoonders te maecken, ende deselve aldaer te houden, omme met hare handt ende ander werck den kost te winnen, authoriserende de verthoonders tot het uytvinden vande middelen ter voorsz eynde nodich, voor soo veel de Stadt, ende de Hooge-Heemraden voornoemt, voor soo veel het platte Landt aengaet, deselve middelen te mogen omslaen, binnen de Stadt ende Jurisdictie van dien voor een derde, ende voor het platte Landt voor twee derde-parten over huyshoudende Ingesetenen in de voorsz Stadt, ende ten platte Lande onder het Hooge-Heemraatschap van Delflandt resorterende, alles in conformité van het xiij. Art: van onsen Placcate tegens de Vagabonden ende Bedelaers, ende de nadere interpretatien van dien voorsz geroert, ordonneren dat tot meerder efficatie van dien den Landt-Drost van Delflandt, in plaetse van vier acht mannen sullen werden toe gevougt op soodanige ordere, reglement, ende betalinge als voorgeroerde advys is mede brengende, te weten tot twaelf ponden van xl. grooten 't pont ter maende voorbehoudens nochtans, dat ten aensien vande heerlyckheden ende Judictien by ons, ofte den Princen van onsen Lande inder tydt te leen ofte andersints uyt gegeven, deze onse concessie ende authorisatie niet anders ter executie sal werden geleit, dan met Consent ende bewilliginge vande Heeren van dien ende in soodanige forme ende maniere als dienthalven met deselve Heeren sal wesen verdragen, dat mede in krachte van deselve onse concessie ende authorisatie geene capture ofte andere Acte van Jurisdictie sullen mogen gepleegt werden in districten dewelke wy andere Officiers privative toe vertrouwen ende aen bevolen hebben, ende ten eynde de verthoonders dese onse concessie ende authorisatie mogen genieten als naer behoren, lasten wy alle ende eenen ygelycken die 't aengaen mach dat sy den verthoonders van den inhoude van desen doen laten, ende gedogen rustelyck, vredelyck, ende volkomelyck genieten ende gebruycken, cesserende alle beleth ter contrarie, gegeve in den Hage onder onsen grooten Zegele hier aen doen hangen in 't Iaer ons Heere ende Zaligmaeckers duysent ses hondert vier-ende-'tsestich, den vij. vande Maent Augusti ende was onderteyckent Iohan de Wit, 1664. onder op de plycque stont ter Ordonnantie vande Staten, ende was onderteyckent Herbt. van Beaumont, Regist^ra^. in 't Register der Octroyen Liber A. fol: 278. hebbende onder uyt-hangen het groote Zegel van Hollandt, in roode wasse aen een dubbelde francyne staert,

De heer van Bleiswyk getuigt in de aantekeningen van zyn voorouders gevonden te hebben, dat die van Delft reets in den iare 1614 al een oktroi hadden verkregen om een tuchthuis te mogen oprechten, waar van de echte previlegiebrief doen was berustende in de previlegiekas, lade numero 1, maar de inhoud had hy nooit gelezen. Dit is altoos zeker, dat dit een algemeen tuchthuis zou geweest zyn, dat is, voor de stad, en dorpen onder Delfland behoorende, om aldus, zoo ver hun gebied zich uitstrekte, de wegen van boosaardige landlopers en bedelaars te zuiveren, en hier in dit huis aan 't werk te stellen; dewyl de ondervindinge dagelyks hoe langer hoe meer leerde, dat een deel overgegeven boosaarts, onder schyn van arme bedelaars, de huizen der burgers dikwils doorzagen, om hen, wanneer de kans schoon stond, te besteelen. Echter heeft dit voornemen geen voortgang gehad; doch welk de reden dezer verhindering geweest is, is my nooit gebleken. Die van Delft vonden echter geraden voor haar eige stad een tucht-

tuchthuis op te rechten, niet alleen tot voorkominge van alle bedelarye, maar ook om veelerhande misdadigers en boosdoenders, (die door de bescheidenheid der rechters eenige verschoninge lyden om aan den lyve gestraft te worden) alhier een tyd lang op te sluiten, en, zoo het doenlyk is, tot inkeer van hun wangedrag te brengen. Onze groote Delvenaar *Hugo de Groot*, in zyne aantekeningen over het nieuwe testament, komende tot de woorden van Mattheus aan 't 5 hoofdstuk v. 4. brengt deze uitlegginge aldaar by: *Forte non pauciores a delinquendo ab sterreret ad opus damnatio quam mors ipsa: Et simul, quod præcipue spectandum est Christianæ dilectioni, daretur spatium agendæ penitentiæ, que nunc interdum supplicij præcipitatione præciditur; certe & Constantinus cum primum Christianam probavit religionem, in plerisque delictorum generibus, supplicia capitalia inhibuit, que mox reducta sunt* διὰ την των μοχθηρῶν ἄδειαν, *ut docent Historiæ.*

Dit gebruik van zulke booswichten op te sluiten en aan 't werk te zetten, was zelfs al by de oude Romeinen bekent, hoewel hunne bezigheden veeltyds zwaarder waren, dewyl zy in steen en metaalkuilen, molens, enz. moesten arbeiden, waar van de slaven vooral hun portie kregen, die door eenige misdaden zulks verdient hadden. Waar toe deze huizen verder gebezigt worden, is niet noodig hier te beschryven, dewyl ieder hier van eenige kennisse heeft. Wy zullen alleen zeggen dat dit huis, 't geen zich van buite niet groots vertoond even wel van binnen zeer groot, ruim en luchtig gebouwt is, hebbende behalven groote binneplaatzen, een Thuyn, een fraje Regentenkamer en behoorlyke wooning voor den binnevader, noch plaets genoeg om 100 of meer tuchtelingen te huisvesten. Het word bestiert door zes buitevaders of regenten, zynde aanzienlyke burgeren dezer Stad, die de directie en het gebiet hebben over alles wat dit huis aangaat. De binnevader moet alle de tuchtelingen spys en drank bezorgen, die zy alvorens met hun handen moeten winnen, 't zy met spinnen, weven of ander werk. Dezulke die buiten staat zyn, 't zy door innocentie of anders, om hun levensonderhoud te verdienen, werden door de regenten aan den binnevader voor zekeren prys 's weeks in de kost besteed; ook worden hier wel menschen door hunne vrienden of voogden, voor een geringe prys in de kost en bewaring besteld, die men anders om hun wangedrag in de zoogenoemde beterhuizen zou moeten bezorgen, zoo dat men dit huis met regt *Tucht-*, *Dol-* en *Beterhuis* mag noemen. Alle de tuchtelingen en inwoonders van dit huis werden hier eens 's jaers op vrouwendag deftig getracteert met gebraden vlees, en behoorlyke quantiteit wyn, uit zekere inkomsten van goederen by uiterste wil aan dit huis ten dien einde gemaakt. De inkomsten van dit huis bestaan voor 't grootste gedeelte in vaste goederen als landeryen enz. enz. Dus het voornaamste van dit gesticht beschreven hebbende zullen wy hier op laten volgen de naamlyst der

Diergelyke tuchthuizen waren al by de Romeinen in gebruik.

REGENTEN,

20 *Sept.* 1677.
Mr. Barth. vander Mast.
Willem vander Hiel, *wierd* 1687 *Rentmeester.*
Adr: van Groenewegen.
Mr. Jan Fransz Bogaert.
Gillis Gillisz Gromme, *obiit* 13 *Sept:* 1710.
Jan Fredriksz Herminckhuysen.

6 Jan. 1680.
Maarten Stael.
Mr. Philips de Bries.
Joh. Buyster.
Quiryn Albertsz Cleynhoven.

6 Ian. 1685.
Lambert van Twent, *ob.* 1697.
11 *Ian.*

11 *Jan.* 1687.

François Guilliaemſz van Bleiſwyk.

3 *jan.* 1688.

Mr. Daniel Joriſz vander Hoeven.
Pieter Cruimel.

7 *Febr:* 1693.

Abr: Guilliaemſz van Bleiſwyk.
Mr: David Harmenſz Graswinkel, *obiit* 12 *Mey* 1712.

14 *Jan.* 1696.

Jacob Pynaker.

24 *Dec:* 1699.

Jacob Janſz Goeree, *ob:* 1712.
Salomon Poſt, *wierd Rentmeeſter.*

23 *Jan.* 1700.

Leendert Zeeman, *ob:* 1708.

22 *jan.* 1701.

Dr: Daniel de Bries, *wierd* 1703 *Rentmeeſter.*

5 *Jan.* 1704.

Hubertus Sagius.

3 *Jan.* 1705.

Jacob vander Hoeven, *obiit* 1716.

2 *jan.* 1706.

Louis Victor, *obiit* 1713.

5 *Ian.* 1709.

Abraham Janſz Keyſer, *obiit* 7 *Nov:* 1727.

2 *Jan.* 1712.

Adriaen Beman.

7 *Jan.* 1713.

Marinus Stocken, *obiit* 1715.

4 *Jan.* 1714.

Robbert Vlaardingerwoud.
Jan Pieterſz van Ruyven.

21 *Sept.* 1716.

Mr: Adriaan Swalmius.

2 *Jan.* 1717.

Pieter Coel.

3 *Ian.* 1728.

Anthony Cortebrant.

RENTMEESTERS.

1687.

Willem vander Hiel.

1703.

Dr. Daniel de Bries.
Salomon Poſt.

1711.

Mr. Willem Vlaardingerwoud.

De byzondere ARMHUISIES

Werden om hunne vermakelyke woninge en gelegenheid, gemeenlyk ook *hofjes* genoemt: deze zyn door eenige luiden getimmert tot woonvertrekies voor arme en oude menſchen, met uitdrukkelyk bevel hoedanig dezelve zullen beſtierd werden, en aan wien de vergeevinge derzelven zal ſtaan, welk opzicht gemeenlyk onder 't geſlacht moet blyven, en verſterven aan de oudſte der nakomelingen.

Het oudſte van deze armhuisies of hofjes dat wy vinden, is het *Overſchies-hofje*, anders genaamt de *vyf kamerkens*, om dat het in vyf kleine huisies, en eenig erf, binnen een beſlote poort, beſtaat, gelegen aan de noordzyde van de ſchuttelaarsſteeg, nu de bagyneſtraat genaamt. De heer *Govert d'Overſchie*, en zyn huisvrouw *Francoiſe vander Burch*, hebben die in den iare 1570 aldaar doen timmeren, hoewel daar geen ander beſcheit van is als de openbare inſchryvinge voor het zelve, 't welke de nakomelingen in den iare 1643 'er hebben doen voorſtellen, tot een eerlyk gedenkteeken der weldadigheid hunner ouderen. Wy zullen het tot een eeuwige gedachtenis hier ook inlaſſen.

DUS. GODEFRIDUS d'OVERSCHIE,
ET DA. FRANCISCA vander BURCH.

CONJUGES, HASCE ÆDICULAS, QUINQUE CAMARARUM NOMINE, IN USUM PAUPERUM FUNDAVERUNT VIo. DECEMBRIS XVc. LXX.

HOC MONUMENTUM PRONEPOTES POSUERE
ANNO XVIc. XLIII.

In

In rang volgt het *hofje van gratie*, dat is, van goedgunstigheid, tegenwoordig by de paardemarkt gelegen, aan de noordzyde van de vandermastenstraat. Dit rekent zyn geboorte van den iare 1573, en is door Pieter Pietersz Sasbout, in zyn leven raad en burgemeester dezer stad, gesticht, gelyk uit een brief der schepenen kan ontdekt worden, doch is eerst op de geer opgerecht, in gedaante van zes huisies, om by zes paar oude behoeftige luiden, zynde man en vrouw, voor niet bewoont te worden. Doch in den iare 1660 wierd het grootste gedeelte van dit gesticht, ten behoeve van 't gemeene lands magazyn van oorlog, by waardering van 't gerecht aangeslagen, zoo dat de opzienders en begiftigers in dien tyd goed vonden, volgens bekomen oktroi van 't hof provinciaal, het overige gedeelte mede te verkoopen, om, zoo veel doenlyk was, aan de begeerten der eerste grondstichters te voldoen, en van nieuws weder op te doen rechten andere huisies tot het zelve gebruik, gelyk zulks in het zelve iaar noch in 't werk is gestelt, en heden noch te vinden zyn, waar toe de regering hen het erf geschonken heeft. Men vond goed om het getal van zes met noch een huisie te vermeerderen, zoo dat 'er nu zeven staan, welke alle met een beslote galderye aan een gehegt zyn, tot voorkoming van de achternoordermuur der zelver huizingen, en ten dienste gemak, warmte en droogte der inwoonderen, uitkomende aan een gemeenen tuin, waarvan ieder zyn gedeelte heeft; en dewyl de verkooppenningen van de voorige gestichties meer bedroegen als 'er vertimmert is, is het overschot zoo op 't gemeene land als de stad beleit, uit welke onkosten zy niet alleen onderhouden worden, maar des winters ook eenige voorraat van turf word uitgedeelt. In de voorgevel zyn twee groote hardsteenen geplaatst, ieder met een byzondere inschryvinge, de eene vertoonende het wapen van *Pieter Pietersz Sasbout*, als stichter hier voor gemeld, en geeft met dit oude rymtie de eerste opbouwinge aldus te kennen:

Voor Man en Vrouw, syn dese Hofges van gratie
Gemaekt, tot een eeuwige fondatie.
1575.

De andere verbeeld de wapenen van *Maria Jacobsdochter vander Dussen*, huisvrouw van *Cornelis Abrahamsz Graswinckel*, gewezene brouwer in de drie aakeren, en *Sophia vander Wiel*, weduwe van *Andries van Swieten*, zynde het bestier in de vergeevinge, naar het verplaatsen van deze huisies, aan de vrienden, en oudsten van de naastbestaande des stichters aanbestorven. Boven de wapenen staat deze zelfspraak:

Wy stonden eertyts op de Geer,
Ses in 't getal maar nu een meer,
Op nieuw herboud, en hier gebragt,
Door twee de oudste van 't geslagt.
1660.

Noch vind men in een steen van binnen in den muur van de galderye, deze inschryvinge: *Renovati hujus ædificii primum posuit lapidem, Egidius Carlier*, $\frac{7}{8}$ 1660; dat is, *de eerste steen van dit nieuw gebouw, is door Egidius Carlier, den agsten der sevende maant des iaars* 1660, *geleit.* Tot onderhoudinge van dit hofie, leit een uitdrukkelyke orde, volgens des stichters schrif-

telyke begeerte, dat men niemand hier in zal laten woonen, ten zy de persoonen ten minsten 50 iaren oud zyn, dat zy noch kinderen of iemand anders by hun zullen mogen inlaten, noch eenige nachtgasten of slapers zullen houden, de tyden der ziekten of andere noodwendige toevallen alleen uitgezondert; wanneer zy noch verplicht zyn, in zulke omstandigheden zich bevindende, de goedkeuring van de opzienders van dit hofie te verzoeken. Daar is ook besloten om 'er niemand in te nemen die eenig onderhoud van 't huis van charitate geniet, veel min die zich behelpen, of hebben beholpen met eenige bedelarye, maar alleen zulke, die door dit hulpmiddel van den algemenen armen kunnen geweerd werden; en dus diend deze stichtinge ook tot ontlastinge van het charitaathuis. Dan zyn 'er noch verscheide keuren en regels gemaakt voor de inwoonderen tot onderhoudinge van de gemeene rust onder de huisgenoten, welke hen voorgelezen werden eer zy 'er komen wonen, waar naar zy zich zullen hebben te gedragen, op dat zy een stil en godtzalig leven mogten leiden, op verlies, by overtredinge, vån hun woonplaats, ten welken einde de heer *Isaak Graswinckel*, toen sekretaris van de weeskamer dezer stad, en oudste zoon van een der giftersen voornoemt, hier van voor dezen een nette ordonnantie heeft opgesteld.

Het derde hofie, dat ons in den rang des ouderdoms voorkomt, is dat van den heer *Arent Sasboutsz vander Dussen*, bestaande in agt huisies; dit is gelegen in de Dirk-langenstraat, aan de noordzyde achter by de wallen der stad, alwaar men op een ouden steen in den muur gemetzelt, deze eenvoudige inschryvinge leest, die echter zeer zinryk is, doch zoo wat door een gemengt; daar vind men.

HUYSKENS. VAN. ARENT. SASBOUTSZ. V. DUSSEN.
VOOR. DEN. ARMEN. DIE. ALTOOS. SULLEN. ZIJN.
'TKOMT. AL. VAN. GODT. ONDERHOUT. SIJN. GEBODT. DAT. IS. VAN. ALLEN. BOECKEN. HET. SLODT.
HET. IS. AL. NIET. DIE. DE. WERELT. BESIET.
PEIST. OM. DIE. DOOT. DIE. NIEMANT. SPAERT.
Respice. finem. *Spero. melius.*
1604.

Het woord *werelt*, is niet in geschrift, maar in beeltenisse uitgedrukt, en tusschen de onderstaande latynsche woorden *respice finem spero melius*, *siet op 't einde*, *ik hoop op beter*, is een doods hoofd in gevoegt. Wegens deze huisjes heeft de heer stichter naderhand in den iare 1613, een kontrakt met de heeren burgemeesteren dezer stad gemaakt, in het welke hy verklaarde deze huisjes gesticht te hebben tot een godtvruchtig gebruik, bedingende dat deze ten eeuwigen dagen by de regte armen om niet bewoond zullen werden, begerende dat zyne erfgenamen dezelve noit zullen mogen verkoopen of vervreemden, verhuuren, of op wat wyze het zy, noch daar vån eenig voordeel trekken, op verbeurte, by overtredinge van zynen wille, dat hun gezag en bewint over dezelve zal ophouden. Ook heeft *Arent Sasboutsz vander Dussen*, begeert, indien zyn erfgenamen in 't doen bewoonen van dese huisjes, waar van hy wil dat de gifte zal wezen by de oudste van zyn geslachte, de jonger man de ouder vrouw voorgaande, zoo zy in gelyken graad staan, niet en konden overeenkomen, dat in zulk geval, de begee-

begeevinge ter bestelling van de heeren burgemeesteren zal staan. Belastende noch daar en boven, dat zyne erfgenamen by zyn uiterste wille uit zyne gereedste nagelate goederen noch zullen stichten vier diergelyke huisjes als de vorige om ten zelven einde gebruikt te worden, en om des stichters goede meninge te begunstigen, hebben de heeren burgemeesteren dezen grontvester der getimmerde huisjes belooft, dat de voorschreve agt gebouwen, en die hy noch verder stont te stichten, vry van stads verpondingen zullen zyn, doch onder dit beding, dat by aldien de voorzeide heer van meninge mogt komen te veranderen, en de voorsz huisies te verkoopen, vervreemden of verhuuren, dat hy in dat geval 'er dan dubbelde verpondinge van zal betalen; of zulks nu geschiet, weten wy niet, maar dit wel dat deze huisies voor geen hofies meer verstrekken.

Nu komen wy tot het vierde, dat het *klaeuwshofje* genaamt word, 't welk gelegen is omtrent de oostpoort, aan de overzyde van 't oosteinde, alwaar men 't door een poort of slop ingaat. Dit is eertyds door den brouwer in de *Klaauw* gesticht, en van een nette en welgeregelde orde of gelegenheid, vooraan met een bequaam woonhuis voor de begiftigers of opzienders voorzien, 't welk zyn licht schept en uitzicht heeft op een langwerpige en vierkanten tuin; buiten om, by wyze van een winkelhaak, zyn 'er twaalf huisies gebout, die men over een geplaveid gangpad, met een groene hegge van den voorsz tuin afgescheiden, begaat. Boven den uitgang staat op een blaauwen arduinsteen dit opschrift uitgehouwen:

D. W. *V. R.*
Die mildelijck Zaeyen in der Armen Hoven,
E. F. *V. R.*
Sullen rijcklijck Maeyen in den Ougst hier boven.
Anno 1605.

Welke woorden, met die van den apostel *Paulus* 2 *Cor.* 9. *v.* 6, en *Gal.* 6. *v.* 7. 8, over een komen, en op het stichten van diergelyke armhofies zeer wel te pas komen. Tusschen de vier bovenste letters staat een wapenschild, in 't midden met een kruis van vier evengelyke takken, aan de eindens een weinig gefloroneert. Tusschen de onderste letters staat een vrouwewapen in de gedaante van een ruit, beladen met een bande als vander Burgh, uitgenomen dat deze niet gebogen is. Of nu het iaargetal, onder aan staande, de eerste stichtinge betekent, dan of het van eene hernieuwinge is, heb ik niet konnen achterhalen, dewyl de begiftigers niet genegen scheenen den grondbrief te vertoonen.

Noch heeft *Aper vander Houven Franszoon*, by testament in den iare 1623, den 22 april, gewild dat zyne geinstitueerde erfgenamen, zoo het zelve by zyn leven niet gedaan wierd, achter zyne huizinge en mouterye, genaamt *'t hart*, staande alhier binnen Delft, ter plaatze by hem beraamt en aangewezen, of tot zulke plaatze als hy noch elders zoude mogen komen aan te wyzen, zouden doen maken twee of drie huisies, of zoo veel als 'er bequaam zullen konnen staan, waarin zy uit enkele goedheid zouden laten woonen eenige arme huisgezinnen, met dit beding, zoo iemant van zyn geslacht mogt tot armoede komen te vervallen, dat die dan voor anderen de voorrang zou hebben, geevende daar van de zorge en het opzicht voor eerst aan zyne twee dochters, willende dat noch tot onderhoud van deze huisies een iaarlyksche rente van 50 guldens zal werden beleit, met verlof aan

de gifterfen, en dat men van 't geene hier van overfchiet, zal mogen uitdeelen aan de bewoonders van dezelve huisies, of vrienden die zulks van nooden mogten hebben. Verders, dat by overlyden van zyne dochters, of een van dezelve, anderen van de oudfte en naatfte bloedverwanten, en ter naafter gelegentheit wonende, in derzelver plaatzen zullen opvolgen, en het bewind hebben als de vorigen, welke beftelling zoo ver uitgeftrekt zal zyn als 'er iemant van zyn geflacht overig is; by gebrek van nakomelingen, zullen deze gezeide huisjes en renten ten behoeve van 't oude mannen en vrouwenhuis dezer fteden vervallen. Deze huisjes, 3 of 4 in getal, zyn gelegen in zekere poort, de *Roskampspoort* genaamt, in 't achterom.

Eindelyk komt ons het vyfde hofje in rang voor, het geene in den iare 1707 gefticht is door den wel ed. heere Jan vander Duffen, in zyn wel ed[ts]. leven raad en burgemeefter dezer ftad, en zyn wel ed. huisvrouw, vrouwe Elizabeth Pauw. Dit hofie hoeft geene der voorgaande in fraaiheid te wyken, als zynde aan de weftzyde van de paardemarkt op een ruim vak agter de huizen zeer net en zinnelyk gefticht, beftaande in agt woonhuisies, vier op een ry aan de ooftzyde, en vier aan de weftzyde; hebbende tuffchen beide een groot plein in 4 bleekvelden verdeelt, met een groote hartfteene pomp in 't midden. Deze huisies, die veel ruimer en gemaklyker zyn gebouwt dan men gewoon is diergelyke te doen, werden door agt oude weduwen of vryfters om niet bewoond, dewelke boven deze vrye wooning iaarlyks nog eenig onderhoud van boter en turf genieten, het geene hen door de heeren beftierders van dit hofie bezorgt word; deze hebben tot verrigting van hunne byzondere zaken dit hofie rakende, boven den ingang van het zelve een fraie kamer, om 't zamen te komen. Voorts pronkt het boven den ingang van de deur, tuffchen de wapens van vander Duffen en Pauw, met dit opfchrift:

HOFIE
DOOR DEN WELED. HEER JAN VANDER DUSSEN, IN ZYN LEVEN
RAAD EN BURGEM[R]. DEZER STAD, EN ZYN WELED.
HUISVROU, VROUWE ELIZABETH PAUW GEFUNDEERT
A°. 1707.

Dewyl diergelyke ftichtinge ftrekken tot gemak en voordeel van arme en oude luiden, en dus veel verligtinge aan de openbare godtshuizen toebrengen, heb ik dit wat wyder verhandelt, of 'er miffchien noch eenige milddadige herten door mogten bewogen worden om by tyd en gelegentheit het voorbeeld hunner voorzaten te volgen, om een goeden naam naar te laten, en te tonen dat zy de herbergzaamheit, in de h. fchrift zoo zeer geprezen en aanbevolen geenzins hebben vergeeten. Tot ontlaftinge van de openbare godtshuyzen, dient hier noch by, dat die van *Delfshaven*, hoe wel niet in deze ftad begreepen zynde, echter voor een gedeelte van dezelve te rekenen, een byzondere beurze onder den naam van *matroos* opgerecht is. *Matroos*, is gefproten uyt eenig verzameld geld, 't welke zekere zeevarende luiden ten tyden vanden Spaanfen oorlog hadden ingeleit, om ingeval iemand van hun dorp gevangen wierd, te loffen, doch hier van zal ik breder handelen als ik Delfshaven befchryf. 't Luft my nu om het oude prinfenhof in te treden.

IX. HOOFT-

IX. HOOFTSTUK.

Verhandeling van 't oude prinſenhof, alwaar de grondveſten onzer vryheid gelegt zyn. Willem I, prins van Naſſau, wierd in dit geſticht vermoort. Beſchryving dezer moort. Droefheid over de dood van den prins, en een ſchets zyner deugden. Uit de ſtadhouderlyke hofhouding is de grootte van dit huis af te nemen. Van 't gemeenlantshuis van Delfland. Rede waarom de gevel van dit gebou met bellen pronkt. Zeltzaam geval eens ojevaers. Beſchryving van dit huis, en de verkiezing der heemraden. Van de doelen der ſtad, en d'oude uitſpanningen op dezelven. Iedere ſtad en dorp was outtyts gehouden een vaſt bepaalt getal mannen in den oorlog te leveren. Voorbeelden der genen die ten ſtryde optogen. De Delfſche ſchuttery heeft zich doorgaans braaf gequeten. De wapens der ſchutters. Men rechte de doelen op om zich in de wapens te oeffenen. Hoe men van outs de papegaai plag te ſchieten. Verſcheide vreemdelingen vloeiden toe om hier om den prys te ſchieten. Van de wetten in den doel gebezigt. Beſchryving van den herbouden doel. Van de oeffening in dezen doel. Rare ſtraf in den doel Vryheden der ſchutters. Dit ridderlyk gezelſchap beſtond eerſt uit hondert koppen, daar na uit drie of vier kompagnien. 't Oorlog, dat veel menſchen verminkt en wond, heeft de genees- en heelkunde nodig. Oprechting des ontleedkamers, en beſchryving deszelfs van buiten. Verhandeling der inwendige zeltzaamheden van dit vertrek. Uitweiding wegens Coſmus en Damianus. De deken van dit gilde, zynde een lid van de regeering, is by het doen der exame des kunſtenaars tegenwoordig. Van de kunſtige ſchilderyen dezer kamer. Van de ſcholen, die enteryen der geleerdheid zyn. De Grieken munte outtyts hier in uit. Karel de Groote recht de vervalle ſchoolen weder op. De lees- en ſchryfkunſt was in deze landen voor vyf hondert iaren zeer raar. Van d'oude plechtigheid eer men konde ſchryven, en wie voorheen het ſchoolrecht toequam. Van de plicht der ſchoolgezellen in de kerk. Plichten des meeſters. Redevoeringen der leerlingen. Eerpryzen; en lof der onderwyzing.

DE ouderloze weezen, en de goede voorzorg voor deze elendigen aangewent, hielden ons in het voorgaande hoofdſtuk eenigen tyd op; de beterhuizen deden ons, gelyk de krankzinnigen, met deernis aan, en alhoewel het fraterhuis, die entery der wysheid, ons hart eenigermate vervrolykte, zagen wy 't gelaat, hoe bly en helder uitgeſtrekken, wel haaſt vol rimpels, toen wy het huis der gemelyke oude mannen en vrouwen intraden, en hoorden, hoe d'armoede in haar eng vertrekie gegyzelt, de hemel om nooddruft aanſchreide. Thans zullen wy de armoede vaarwel zeggen, dewyl wy voorgenomen hebben aan het oude prinſenhof te verkeren, wiens voornaamſte gedeelte uit het klooſter van st. Agatha beſtaat. Dit klooſter als het wezentlykſte van deze ſtad, was voor dezen veelmaals de verblyfplaats van groote en aanzienlyke perſonadien. De groote herſteller onzer vaderlandſche vryheid, *Willem van Naſſau*, prins van Oranie, als ſtadhouder en gouverneur dezer provintien, vond in de verwarde tyden geraden om mede onder dit dak te ſchuilen, niet alleen om de bequame gelegentheid dezer

Verhandeling van 't oude prinſenhof.

ſtad, gelegen in 't midden der provintien, maar ook om de friſſche en gezonde lucht die men hier inademt. Men hielt hier voorheen ook de hooge vergaderingen van de ſtaten dezer landen; en zoo de vryheid de ziel van 't leven is, mag men te recht zeggen, dat de grondveſten van onze duurgekochte vryheid mede in dit prinſelyk geſticht gelegt zyn. De heer D. Velius zegt in zyne beſchryving der ſtad Hoorn bladz. 110. dat de hooggemelde heeren ſtaten den tienden iuly des iaars 1517 alhier te Delft zyn vergadert geweeſt, om ordre tegen eenige Vrieſſche zeerovers te beramen; waar uit afgenomen kan worden dat 'er alvorens meermalen zulke vergaderingen in deze ſtad, alhoewel iuiſt niet in dit klooſter, zyn gehouden, dat daarna in een vorſtelyk hof is verandert, 't welk toen tot allerlei hooge byeenkomſten, de welſtand des vaderlands betreffende, wierd afgezondert. Hier wierden alle die groote raatſlagen van onze voorvaderen, die rechte liefhebbers en voorſtanders der gulde en onwaardeerbre vryheid genomen, tegen het onverdragelyke iuk van dien trotſchen en grootmachtigen koning van Spanie, als graaf van Holland, dewelke de voorrechten en vryheden van den lande, die hy heilig bezworen had, geweldig verbrak en vernietigde. In dit groote raadhuis wierd den grooten, kloekmoedigen en wyzen vader, *Willem van Naſſau*, hoogloffelyker gedachteniſſe, ſchelmachtig en moortdadig door *Balthazar Gerarts*, een iongman van omtrent zes à zevenentwintig iaren, en inboorling van Villefrans in Bourgondie, omgebragt. Om de omſtandigheden van deze heilloze ſchendaad te verhalen, (dewyl daar verſcheide omſtandigheden, die op deze plaats betrekking hebben, voorkomen) zullen wy d'eige woorden van onzen braven Nederlandſchen hiſtoriſchryver van dien tyd, *Pieter Bor Chriſtiaenſz* zelf laten volgen: "Op den tienden dach (te weten iuly des iaars "1584.] wachte hy dat den Prince, Saliger gedachte, af quam om te gaen "Eeten, ende komende by den ſelven Prince, heeft hem een paſſepoort ge- "eyſcht, d'welcke hy was eyſſchende (gelyck Me-vrouwe de Princeſſe "ſeer wel merckte) met een bevende ſtemme ende verbaaſt ſijnde, in voe- "gen dat de ſelfſte Vrouwe mynen Heere den Prince vraegde, wie dat "hy was, ende dat hy een ſeer quaet gelaet ofte opſien hadde: waer op dat "den Prince antwoorde, dat hy ſijn af-ſcheyt begeerde, d' welck hem ſou- "de gemaeckt worden. Tegen het eynde vander Maeltyt ſachmen hem "wandelen omtrent de Stallingen, die achter het Huys ſtaen, ſtreckende "naer de Wallen van der Stadt, ende ſtaande aen de dore van de ſale daer "den Prince g'eten hadde, ſoo hy ſoude uytkomen, is hy by den Prince "gekomen, ende de maniere maeckende van ſijn Paſſepoort te eyſſchen, "heeft hem met een Sinck-roer doorſchooten. Den prince gevoelende dat "hy getreft was, ende en ſeyde anders niet dan deze woorden, *Heere Godt* "*weeſt myn ziele genadich*, ick ben ſeer gequeſt, Heere Godt weeſt myn "ziele, ende dit arm volck genadich: Deſe woorden geſproocken hebben- "de, ſoo begoſt hy te ſuyſelen, maar Jonckheer Jacob van Maldere ſijn "Stalmeeſter heeft hem vaſtgehouden, ende wert ten laetſten op de trappen "neder geſet, waer dat hy niet meer en ſprack, dan ſoo myn Vrouwe de "Gravinne van Swertzenborch, ſijn Suſter, hem in Hoogduytſch vraegde, "oft hy zyn ziele niet en ſtelde inde handen Chriſti Jeſu, antwoorde hy, "Ja, ende heeft noit meer geſprooken. Korts daer naer wert hy op een "Bedde gedragen in de Sale daar hy gegeten hadde, waer dat hy niet lan- "ge daer na ſijn Saligen geeſt gaf. Den Moorder ſochte te ontkomen langs

"de

De grondveſten onzer vryheit in dit huis gelegt.

Willem in dit huys vermoort.

"de agter plaetse, ende heeft in 't wech-loopen sijn ander Sinck-Roer la-
"ten vallen, was alrede de Stallingen gepasseert, ja verre inde strate by
"de Vesten, daer hy over eenigh Stroo passeerde neder gevallen is,
"ende nochtans weder opgestaan, ende op de wallen geklommen, mey-
"nende alsoo in Stads-Vesten te springen die vol waters sijn: Maer hy
"wert vast gehouden van twee van des Princen Dienaers, by dewelcke
"noch ander gekomen sijn. Hy was in 't eerst seer verbaest ende verschrikt;
"Maer in de stallinge gebrogt sijnde, ende siende datmen hem bewaren
"wilde, ja datmen niet en sprack van hem doot te slaan, hy maeckte d'on-
"verbaesde, ende soo een vande Dienaers hem seyde ghy sijt een snooden
"Schelm, Hy seyde: Ick en ben geenen Schelm, want ick hebbe gedaen
"'t geene dat my den Koning belast heeft: Wat Coningh seyde de Die-
"naer? Den Coningh van Spaignien mynen Meester, antwoorde hy. Maer
"soo hy doen in 't huys gebrocht wort, inkomemde door de dore daer hy
"uyt gekomen was, ende aensiende de selfste Poorte, ofte dore, och Poor-
"te Poorte seyde hy, ghy hebt my bedrogen, ick sie wel dat ick een doot
"Man ben, en wert op staende voet gebrocht in 't huys vande Concierge.
"Als nu die vande Wet daer gekomen waren, heeftmen hem terstont on-
"dervraegt ende geexamineert: Maer hy eyschte papier ende inckt, belo-
"vende nadien hy een gevangen Man was, dat hy de geheele waerheyt sou-
"de verklaren, d'welcke hy nochtans niet en dede, want hy mengde veel
"logenen onder sommige saecken die waerachtigh waren."

De bekentenis van dezen wreeden moordenaar, en d'onverzettelyke halstarrigheid, en wonderlyke hartvochtigheid, waar mede hy zyne verdiende straffe binnen Delft voor het stadhuis heeft geleden, zullen wy op zyn rechte plaats by de sententie nader vertoonen, dewyl wy nu maar voorgenomen hebben, zyn boosaardig bedryf, en 't geene daar van omtrent binnen 't hof is voorgevallen, te beschryven.

Het zink- of kortroer, 't geen hy daags te voren van de soldaten van de wagt gekogt had, was met drie looden of kogels geladen, 't welke hy op de borst van den hooggemelde prinse loste, dat hem zoodanig trof, dat alle drie de kogels door het lighaam heen boorden, waar van 'er noch twee tegens de muur, en een in een houte schut daar benevens staande, vlogen, waar van men de putten noch dagelyks kan zien. Zeker poëet van dien tyd heeft deze volgende vaarzen op zyn dood gemaakt: Beschryving dezer moort.

Grex ovium ne fide lupo, qui sanguine vestri
Pastorus madidus vos jugulare cupit.
Hei! misere belgæ vestræ confidite causæ
Hanc indefesam non volet esse Deus.

Gy moogt u op den wolf, o schapen niet vertrouwen,
Die druipende van 't bloet uws Harders, uwen strot
Belaagt. o Nederlant, gy moet u manlyk houwen,
Op uwe goede zaak; en wacht u hulp van Godt.

o Scelus ô crudele nefas! hæc præmæ reddis
Nassoviæ Gente, Rex perfide? perfide reddis?
Nec te prisca movent veterum benefacta parentum,
Nec Philiberteis Romana Subacta periclis
Mænia, nec fidi fælicia bella Renati,

 Ante

Ante tui patris ora rapaci glande cadentis?
Ceteræ quid memorem! tu magni rector olimpi,
Tu Deus ultor eris: te vindice justa dabuntur
Premiæ, nec tantum Regis sceliis ibit inultum.

o Wreet, o schendig stuk! afgryſſelyke moort!
Is dit, is dit den loon die tot den dienſt behoort,
Trouloze Koning, u, en uw geſlacht bewezen,
Van outs? had d'eedle ſtam van Naſſau dit te vrezen?
Word dus Prins Filebert, voor zyne deugt betaald,
Die op haar wal gerukt de zeeg' op Rome haalt,
Ten koſte van zyn bloet? heeft dit René genoten,
Voor trouw en krygsgeluk; zelf met een loot doorſchoten,
En daar de vader zelf wierd van zyn bloed beſproeit?
Is 't dus dat heldendeugt in uw geheugen bloeit,
Troulozen dwingelant tot voorſtant van uw Staten?
Nooit zal de wrake Godts dit ongewroken laten;
Die in rechtvaardigheit uw ſtraffe naa 't belang
Van 't ſchelmſtuk wegen zal, tot uwen ondergang.

Die beluſt is meer dien aangaande te lezen kan zich voldoen in de Nederlandſche hiſtorien van dien tydt.

Het gerugt van deze verfoeilyke daad was naaulyks gehoord, of de poorten der ſtad wierden geſloten; daar ontſtond eene groote verſlagentheid en beroerte door de ganſche ſtad, en ieder vervloekte dezen helſchen moordenaar. Des anderen daags wierd het gewonde lighaam van den prinſe gebalſemt, en op een bedde van eere geleit (*caſtrum doloris*) om van ieder bezigtigt te worden, by welke gelegenheid een zee van tranen over 't koude lyk des groten mans uitgeſtort wierden; want hy was zoo bemint onder 't volk als 'er ooit eenig vorſt onder de zon geweeſt is. Daerenboven blonk hy uit in allerhande koninklyke en kriſtelyke eigenſchappen; de wysheid verzelde hem waar hy was, de kloekmoedigheid blonk alſins in hem uit, de volſtandigheid was zyn leitsvrou, in voor- en tegenſpoed droeg hy een gelyk gemoed om, dat hy tot den laatſten ſnik zyns levens betoonde, (waar door hy by alle verſtandige luiden in zegeninge was) de gunſt van het gemeene volk dezer landen had hy by uitnementheid tot zich weten te trekken, door beleeftheid, geſpraakzaamheid en aanminnigheid, zoo wel tegens de minſten als de meeſten, want hy kende zich niet te groot om alle man te gemoed te gaan, zoo dat *J. Barclaius*, van hem deze getuigenis geeft: *Guilielmus Auriacus, ſummorum conſiliorum vir; plus hac arte quam ulla acie Ibericas opes afflixit.* En een weinig lager voegt hy daar noch by: *Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus popularitatis novitate animos omnium in ſe convertit. Quippe ab aratro aut navigio inculti, adibant nec majeſtate nec ſatellitio gravem. Ipſe altiſſima calliditate gaudebat, non ſe per invidioſa nomina ab obviis objectiſque, ſed & Guilielmum interdum appellari; gnaruſque quo potiſſimum modo ſuæ gentis affectus impellerentur, nullam ſalutantium vilitatem alto aut incurioſo ſupercilio obibat. Excepta vox in adulationem caſtigantium humanitatem ſuam; hominem bene emi, qui ſalutatione conſtaret.* Waar op de heer van Bleiſwyk aldus zegt: Door welk middel, na de getuigenis van *Barclaius*, hy de Spaanſche magt meer afbreuks heeft gedaan

Droefheid over de dood van den prins, en eene korte verhandeling zyner deugden.

gedaan als door eenig leger. De boeren van de ploeg, en de bootsgezellen van de schepen, quamen wel by hem om hem aan te spreeken, welke hy vriendelyk ontfing, en met geen grootsheid verbaasde. Hy verheugde zich door een verbloemde loosheid, wanneer hem 't slegte volk met geen hooge tytels eerde, en hem maar enkel *Willem* noemde; ook betoonde hy een iegelyk die hem groete, een lieflyk gelaat, om de genegentheid dezer natie best te winnen, en als hem eenige pluimstrykers over zyn groote beleeftheid berispte, gaf hy tot antwoord, dat hy een mensch goed koop genoeg hadde, die hem slegs maar een groetenis koste. Zie *Johan Barcklai Euphorm. pars IV. cap. V. Nicolais Burgundus*, in zyn eerste boek van de Nederlandsche oorlogen, de eigenschappen en deugden van dezen prins beschryvende, berst met korte, maar heerlyke woorden op deze wys in zynen lof uit: *Auriacus [inquit] pluribus artibus nobilitatem juxta ac plebem sibi devinxerat; comis, liberalis, magnificus, non contemptor, non superbus (commune nobilitatis vitium) solertissime populo blandus, congressu & sermone familiaris. Totque bonas artes, prudentia calliditate, & solertia miscuerat: vitiis, nisi plerisque principum familiaribus, non corruperat. Nihil temere loqui, egregie dissimulare, tutissima quæque metuère. Magnæ sane virtutes quoties in virum bonum inciderint.* Dat is, "Nassau, zegt hy, had door verscheide "konsten zyn vermaarheid by het gemeene volk gemaakt; hy was beleeft, "liberaal, grootdadig, geen veragter of hoveerdigen (een gemeene fout van "alle edelluiden) zeer lieflyk aan 't volk, gemeen in de byeenkomsten en "de zamenspraken. Hy had zoo veele deugden door goede konsten als "wysheit en voorzigtigheid te zamen vergaderd: door de gebreeken, niet "dan al te gemeen aan de princen, was hy niet bedorven. Hy sprak niets ligt- "vaardig, en kon uitstekende veynzen, in de zekerste zaken. Ware- "lyk groote deugden so dikwils die in dusdanigen man gevonden wor- "den." Hy sprak zoo menigmaal als het te pas quam met een bezondere genegentheit van de herstellinge der oude vryheit daar onze voorouders door hunne vroome daden, deze landen ingebragt hadden, en nu zoo veele eeuwen in gehouden hadden; als mede om de Spaansche dwinglandye met een manhaftig gemoed tegen te gaan, en de vryheden der steden, daar men hun met alle magt van zogt te beroven, met kragt te verweeren. Ja zelfs in zyn verweerschrift dat hy door den druk gemeen maakte, voerde hy een loffelyke taal, welke alle liefhebbers van 's lands vryheit, byzonder wel in de ooren klonk, zeggende: " Wat is het volk daar mede geholpen datze "schoone privilegien hebben, in rein perkement geschreven en in een koffer "leggende, zoo ze door middel en toedoen van de staten niet onderhou- "den en ter executie gestelt en werden, op dat men de kragt en de wer- "kinge der zelven magh bevinden. Zie Apol. bladz. 67." Men kan licht begrypen, wanneer wy dit en het evenverhaalde samen voegen, dat hy de liefde der overheden en burgeren door dit middel lustig opwekte, en de geheele genegentheit der inwoonderen bemachtigden. Daar en boven was hy warelyk een prins van veele ondervindinge en bequaamheden, in zoo verre, dat men te vergeefs naar zyn weergade in 't kristenryk zou gezocht hebben. Want hy was van jonks af in de kamer van keyzer Karel V. opgetogen, en had veele aensienlyke en groote waardigheden bekleed. Om welke reden de verslagentheit over zyn dood grooter was, want men oordeelde schier dat 't gansche land door zyn dood den dootsteek ontfing. De Roomsgezinden zelf konden over hem hunne tranen niet inhouden,

Zyne ingeschape zucht tot de vryheit.

 zor-

zorgende, dat zy voortaan zoo veel redelykheit niet zouden vinden, dewyl hy van een zagten inborst was, en een afkeer had van alle die strenge vervolgingen, die men, onder schyn van godtsdienst, hier en daar gebruikten, waarom hy ook een groot misnoegen toonde tegen alle de wreedheden die den grave vander Marck tegens zoo veele priesters en monniken bezigde, om welke reden hy hem ook met berovinge van zyn ampt strafte, dewyl de verwarde tyden dit niet meer toelieten. Onder andere iaargedichten op de dood van dezen loffelyken prins gemaakt, welke men by den historischryver Pieter Bor vind, leest men deze vaarzen:

DEN CLOECKSTEN PRINCE IN VERSTANDT
DIE OIIT LEEFDE OP DER AERDEN,
IS VERMOORT TE DELFT IN HOLLANDT,
EN BEGRAVEN NAER SIIN VVAERDEN.

De staten deden om de geheugenis van den prins te vereeren deze gedenkpenningen slaan.

De prins van Oranie met het halve lyf in een sieraatwerk.

GUILELMUS, DEI GRATIA PRINCEPS AURANIÆ, COMES NASSAVIÆ, NATUS DILLENBURGI ANNO MDXXXIII, PROVINCIAS CONFOEDERATAS QUAM PRUDENTISSIME GUBERNAVIT ANNOS XV, INFORTUNATE OBIIT DELPHÆ. 1584.

WILLEM, DOOR GODS GENADE PRINS VAN ORANJE, GRAAF VAN NASSOU, GEBOREN IN 'T JAAR 1533. TE DILLENBURG, HEEFT DE VEREENIGDE GEWESTEN 15. JAAREN ZEER WYSLYK BESTIERD, EN IS OP EENE ONGELUKKIGE WYZE TE DELFT OVERLEEDEN. 1584.

Onder het gemelde borstbeeld leest men

LICET OSSA ARESCANT, VIRTUS VIRESCIT ET VIGET.

HOEWEL DE BEENDEREN VERDORREN, DE DEUGD NOGTANS BLOEIT EN LEEFT ALTYD.

D'andere zyde vertoont een ysvogel, makende zyn nest op de zee, met deze zinspreuk:

SÆVIS TRANQUILLUS IN UNDIS.

GERUST IN 'T MIDDEN DER OPGERUYDE BAAREN.

D'andere gedenkpenning ter gelegentheid des moorts van dezen prins geslagen, verbeeld een iongman die den prins groet, en ondertusschen een pistool op hem lost; achter hem staat een koning.

O DIRUM SCELUS! NON MANEBIT INULTUM. 1584.

O GRUWELYK SCHELMSTUK! HET ZAL NIET ONGEWROOKEN BLYVEN. 1584.

Op d'andere zyde stont een harder, die, terwyl hy zyn kudde bewaart, van een wolf in de keel word gebeten, met dit omschrift: PAS-

PASTOREM OCCIDIT, NE VOS CREDITE LUPO.

HY HEEFT DEN HERDER VERMOORD, DES VERTROUWT U NIET OP DEN WOLF.

Voorts leest men nog op den voorgront dier zelfde zyde:

C O N F I D I T E.

B E T R O U W T.

Na deze droevige moort zyn den zelfden dag de heeren staten van Holland by een vergaderd, en hebben op alles noodige ordere gestelt, ook hebben zy wegens dit schrikkelyk geval de kleine steden dezer Provintie zoo wel als de grooten tot 25 in getal beschreven, die alle hunne leden afzonden, om in dees gewigtige tyden als wakkere palinuren de handen aan 't roer van 't schip van staet te slaan.

Omtrent 5 maanden voor dit droevig geval, te weeten den 29 Januari, was de princesse van Oranie alhier van een jonge prins verlost," waar over, "gelyk Bor zegt, zeer groote blydschap binnen 't Hof en alle de Stad "door werde bedreven, men luyden ook de groote klokken driemaal na "den anderen in der nacht, hy werde den 12 Juni ten doope gebragt ende "genaamt Frederik Hendrik." Naaulyks had men de vreugt genoten, of men zag door de gestadige verandering der wereldsche zaken, het oude spreekwoord bewaarheid, dat daar de blydschap in huis is, de droefheid voor de deur staat. De heer *Jacob vander Does*, in zyne poëtische beschryvinge van 's Gravenhage, sprekende van de stad Delft, brengt onder andere lofredenen ook beide deze voorvallen by, waar over hy zich aldus laat hooren:

Een Stadt, die Willem in haer wallen heeft besloten,
Tot dat dien grooten Vorst verradelyck doorschooten
De doot zyn schult voldee, en 't lieve Vaderlandt
Liet als een arme wees in 't midden van den brandt.
O grouwelicke moort! ô doodelicke wonden!
Maer Godt, die aen geen mensch of werelt is gebonden
Geeft weer een Veltheer uyt dat eygen zaet en bloet,
Die voor zyn volck in 't velt geen minder wond'ren doet.
Een Stadt die door de wieg van Fredrick is verheven,
Een Prins, wiens groote naem dat Spanjen noch doet beven.
Dien Schilt van 't Vaderlandt, dien oversten in raedt,
Dien Veltheer in beleydt, dien dappere Soldaet
Een Stadt, die niet alleen haer straet heeft sien bedraven
Van Nassaus bloedt, maar daer die Helden zyn begraven
En rusten in haer graf, soo heerlyck uytgebeelt, &c.

Eenige tyd na de dood van dezen prinse verhuisde de stadhouderlyke hofhoudinge hoe langs hoe meer naar 'sGravenhage, waaruit men ligt kan beseffen dat dit hof met groote ruime zalen vervult is, die, eer zy tot een ander gebruik wierden afgezondert, verscheide iaren plegen ledig te staan. Een zeker gedeelte van onder dit hof is tot dienst van de regeerders dezer stad geschikt, alwaar zy hunne jaarlyksche maaltyden houden op hunne ver- kiezinge;

Uit de stadhouderlyke hofhouding is de grootevan dit geboa afte nemen.

kiezinge, en by andere gelegentheden. Deze zalen werden ook gebruikt wanneer de ſynodale vergaderinge dezer provincie, op hun toerbeurte binnen deze ſtad hunne groote kerkelyke byeenkomſt houden. Boven is noch een groot deel tot een ſaayhal bequaam gemaakt. Achter is het charitaat- en oude vrouwenhuis met hun tuin daar afgeſneden, gelyk wy flus al gezegt hebben. Het verdere, zoo voor aan de ſtraat, als binnen in 't klooſter, is tot verſcheide zoo groote als kleine woonhuizen afgezondert. Voorheen hielden in twee van deze voorname huizen hunne hofhouding hare vorſtelyke genade de *princeſſen van Portugaal.* Een Engelſche *Courtmeeſter*, gelyk men hem noemde, pleeg ook in een van deze woningen zyn verblyf te houden, doen de ſtapel van de Engelſche lakenen noch in deze ſtad te vinden was. Maar laat ons het prinſenhof daar laten, en overſtappen in

HET GEMEENLANDSHUIS
VAN
DELFLAND.

Van 't gemeenlantshuis van Delfland.

DIt huis is aan de weſtzyde van de oude Delft, digt by het oude prinſenhof gelegen, alwaar de *graaf van Hohenlo*, luitenant van den hooggemelde prinſe, zyn hof houdinge hadde. Dit gemelde geſticht is eertyds door ionker *Jan de Heuyter*, ſchout van Delft en baliuw van Delfland, in 't begin van de 15 eeuwe getimmert, zynde een zeer prachtig en meer als gemeen werk van dien tyd, vooral in ſteden; de voorgevel is zeer hegt en ſterk tot boven toe met blaauwe arduynſteen opgehaald, hoewel die nu, doch met luttel goetkeuringe, graau geſchilderd is. Over al zoo van buiten als binnen vertoonen zich veele ros of ſimbellen hier en daer in 't werk te pas gebragt, zelfs de ſtoep ſteen voor aan den ingank van de ſtraet, draegt de gedaante van opgeſtapelde bellen. De redenen hier van werden gezegt te zyn, dat de voorgemelde ionker *Jan de Heuyter* op zekeren tyd een zeer ryk koopman, die ergens misdaat begaan hebbende, onder zyn beſcherminge genomen had, en daar by een geruimen tyd wel hadde onthaald, doch eindelyk ten zynen huize quam te ſterven, en al zyn rykdom die hy meeſt in Neurenbergſche waren met zodanige bellen gewonnen hadde, tot dankbaarheit aan zynen behoeder en hoſpes maakte; waarom deze jonker Jan die dees genote vruchten tot opbouwinge van zoo een aanzienlyk huis wilde beſteden, goet vond ter gedagteniſſe van die weldaat dit gebou allesins met dusdanige bellen te vercieren.

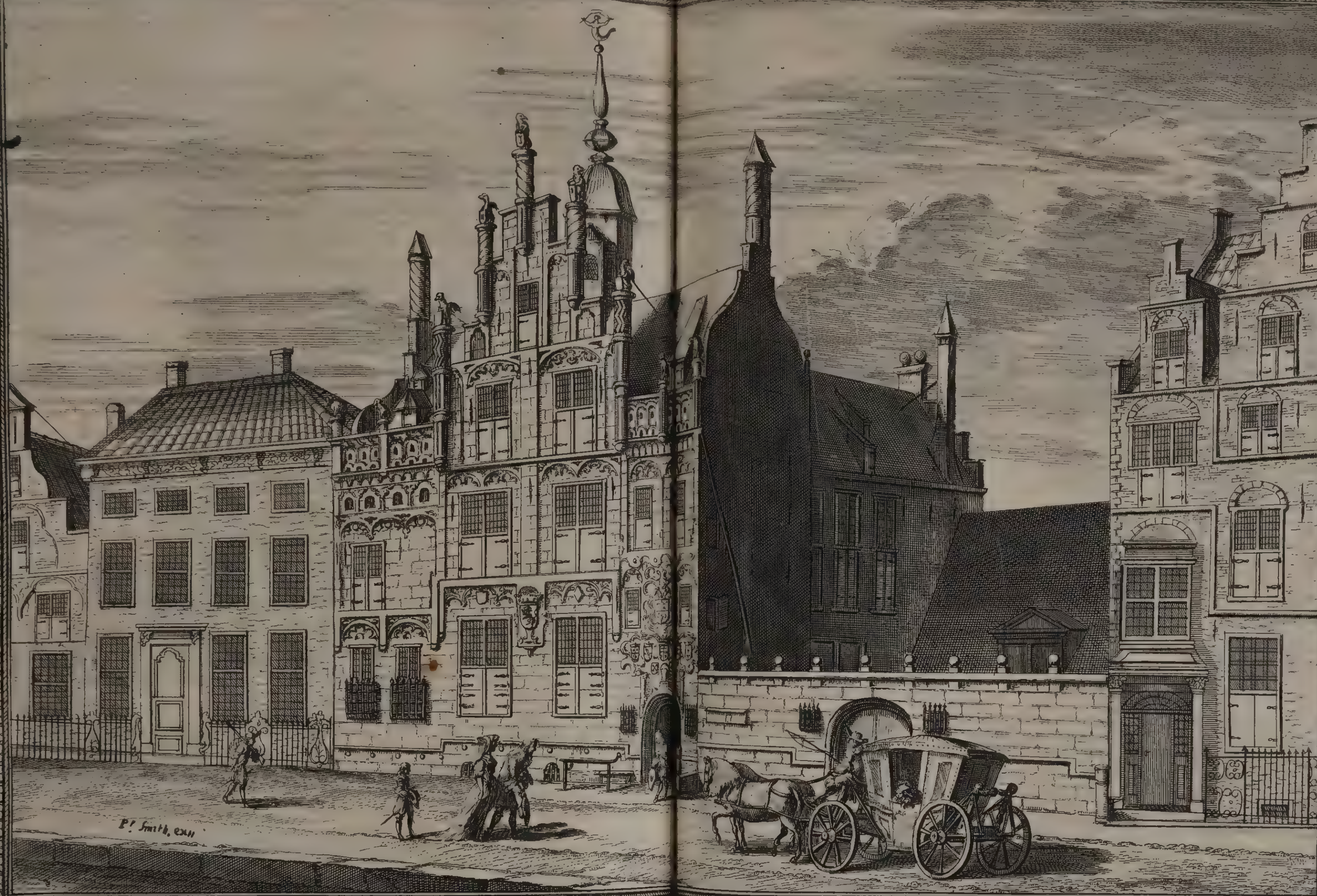
Reden waarom de gevel van dit huis met bellen pronkt.

Zeltzaam geval eens oyevaars.

Van de gedenkwaardige hiſtorie van den oyevaar, die op den 3 mey des iaars 1536, als deze ſtad zoo deerlyk door den brand vernield wierd, zoodanige liefde aan zyn jongen betoonde, dat alle ſchryvers die zederd van dien vogel of brand dezer ſtad gemeld hebben, daar altyd gewag van maakten, is op een der ſchoorſteenen van dit huis, men zegt de noordelykſte, voorgevallen, gelyk uit dit volgende latynſche vaars, doen ter tyd door den geleerden nonnepater en prior van s^t^. Aachtenklooſter *Cornelis Muſius* op dat geval gemaakt:

Quum

GEMEENL
V
DELF

GEMEENLANDS-HUIS
VAN
DELFLAND.

QVum jam domorum culmina,
Turresque templorum editas
Flammæ vorarent ſtridulæ:
Ecce hic timebat prolibus
Tenerrimus, mœſtibus
Triſtis parens Ciconia,
Nec quid miſella conferat
In ſummo opis periculo
Habebat, aërium tamen
Tectis in Heuteri arduis
Nidum petit, circumvolat,
Omnesque pertentat vias
Nunc ore, curuo nunc pede, exemiſſe
Charos impio
Pullos volens incendio,
Donec piis conatibus
Fruſtrata, ſpeque perdita
Se ſponte in ignem cöniicit
Cum dulcibus natis ſuis,
Malens honeſte commori,
Quam non pia eſſe & vivere.

Als men 't yſlyk vier zag blaken,
En de vlam van alle kant
Huis en hof, en kerk en daken,
Stelde lichtenlay in brant
Quam den Oievaar gevlogen
Naar zyn Jongens op zyn neſt
Vol van meelye en meedoogen
Om te helpen 't bange neſt;
't Neſtje was met tak en veeren
Op heer Heuters dak geplant;
't Dier dat poogt de vlam te weeren,
Met zyn ſnebbe, poot en hant.
Maar kon, laas de vlam niet teugelen;
Dus voor 't vier en doot en brant,
Dekt met uitgeſpreide vleugelen,
En geeft zich voor offerand.
Wil veel liever met haar ſterven
En verdragen alle pyn
Zonder haar als 't leven derven,
En ganſch onmeedogent zyn.

Daar zyn noch verſcheide andere vaarzen ter gedachtenis van deze gedenkwaardige zaak door verſcheide andere geleerde luiden ontworpen en in 't ligt gegeeven, als dat van *Hadrianus Junius*, 't welke om zyn fraaiheit in verſcheide boeken ingevoegt is, maar dit voorgaande over al niet te vinden, en daar en boven het huis zelfs meldende alwaar het is voorgevallen, heb ik hier gaerne willen inlaſſen. De zaak werd by geloofwaardige ſchryvers van dien tyd, en die het uyt den mond der geenen ontfingen die zelf ooggetuigen waren, aldus verhaalt: terwyl de ſtad in brand ſtond, en den oyevaar te veld zynde om voor zyn jongen aas te halen, quam hy op zyne breede vlerken aandryven naar zyn neſt, doch ziende dat de woedende vlam zyn neſt en iongen begon te naderen, en dus zyn iongen in gevaar waren, heeft hy alle middelen gezogt om dezelve uit de vlamme te redden, maar ten laatſten geen hulp meer voor hun ziende, heeft hy zich zelven met uitgeſtrekte vleugelen op het neſt nedergeworpen, en met zyn lighaam de iongen bedekt, willende gewillig met zyn lieve iongen, die hy nu niet meer helpen kon, ſterven, gelyk zy ook met malkander verbrand zyn. Men ſtelt den dag op den 3 mei, maar den lezer dient te weeten, dat men toen hier den ouden ſtyl volgde, zoo dat het naar onze reekening nu 10 dagen later zou moeten zyn, dat is den 13 mei, wanneer deze vogels doorgaans al iongen hebben. Deze vogel is al van oude tyden de deugt van meedogentheid en barmhertigheid toegeſchreven, en 't is buiten kyf dat men een wonderlyke liefde en genegentheid in dezelve, zoo wegens de ouden tot hunne iongen, als van de iongen tot de ouden ontdekt, waar van *Andreas Alciatus* in zyne zinnebeelden aldus getuigt:

Aërio inſignis pietate Ciconia nido,
Inueſtes pullos pignora grata fouet.

Taliaque expectat sibi munera mutua reddi,
Auxilio hoc quoties mater egebit anus.
Nec pia spem soboles fallit, sed fessa parentum
Corpora fert humeris, præstat & ore cibos.

Welke vaarzen Dirk Pietersz Pers, in zyn vertaalde uitbeeldinge des verstands, in dezer voegen heeft overgezet:

Den Oyevaer draegt tot sijn vrucht,
Veel hulp en troost en goede sucht:
Het Jongh, wanneer 'tis opgevoet,
Sijn Ouders weer veel deugde doet:
Ia alsse zijn beroyt en mat,
Van krachten bloot, van 't leven sat,
Soo queecken zy haer Ouders op,
En dragens' over bergh en top.

Dusdanige voorbeelden behoorde de menschen tot een kragtige opwekkinge en leeringe te dienen, waarom onze voorouders, uit inzigt van dien goeden aart in deze vogelen, niet gewild hebben dat men hen eenig hinder of leet zoude aandoen, gelyk in de oude keurboeken dezer stad verscheide straffen gestelt worden voor de geenen die eenig oyevaar quam te schieten of te vangen, 't zy op de huizen of in 't veld.

Dit huis over eenige iaren by het weled. kollegie van dykgraaf en hoogheemraden van Delfland gekogt, is sedert met een vierschaar en sekretarye voorzien, en alles wat nodig is, om op elke eerste donderdag der maand hun gewone vergaderingen en rechtdagen te houden over 't gemeenelands dyk- en waterrecht, en 't geen daar toe meer mogt behoren. Boven den ingang aan de straat hebben zy de wapenen van 't hoogheemraadschap, mitsgaders der leeden van 't ed. kollegie doen stellen. Boven op het huis is een fraie koupel of toorentie, van waar zy het geheele gebied van Delfland kunnen overzien; op de toppunt of spits van dit toorentie is een meerman in plaats van een weerhaan gestelt, dienende tot een goede windwyzer, zinspelende op den naam en het wapen van den heer *Dirck Meerman*, toen ridder, raad, en oudburgemeester der stad Delft, als meede hoogheemraad van Delfland. De heer van Bleiswyk zegt, dat de eerste instellinge van deze maatschappy al over veele honderde iaren zyn begin heeft genomen, en by de navolgende prinsen van den lande met voorrechten begiftigt is, om *ten behouven ende welstand van de luyden ende landen van Delfland, te mogen schouwen, keuren, ende berechten, al dat den Heemrecht roert, ende dat in alle steden, ende dorpen gelegen in Delfland, alwaar 't ook in des Graven huysen, in den Hage, in 't sande.* Dit is getrokken uit een request van dit kollegie aan de staten van Hollant in den iare 1664, maar wegens de verkiezinge der heemraden, is hier in den iare 1391, door hertog Aalbert, grave van Holland, deze volgende privilegie verleent:

Beschryving van dit huis.

Van de verkiezing der heemraden.

" AElbrecht by Godts genade Palensgrave op ten Ryn, Hertoge in
" Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt,
" ende Heere van Vrieslandt: Doen cond allen luyden, dat wy aengesien
" hebben groot gebreck in onsen Heemraatschap van Delfland, als onse
" goede luyden van Delfland aengebrogt hebben, ende ons wel Cond is,
" ende wy by onser goeder luyden Rade geordonneert ende geset hebben:

„ Heeren

"Heeren Philips van Polaenen. Gerrit van Egmonde, Willem van
"Naeltwyk, Dirrick van Hodempyl, ende Dirck van Cattendyck onse
"Heemraders van Delflandt te wesen, alsoe lange als zy leven, ende wat
"dese voorsz Heemraders koeren, of wysen by hoiren Eede, tot ons Landts
"oirbair, Dair en sullen wy, noch niemant, jegens seggen: ende wairt
"datter eenigh oflyvigh worde van dese voorsz Hiemraden, Soe souden
"die Heemraden ander kiesen ende Eeden, sonder wederseggen van ons;
"voort soo hebben wy gegeven, ende geven mits desen openen brieve on-
"se Heemraders voorsz, of die naemaels wesen sullen, niet te versetten,
"noch of te doen, alzoe als voorsz is, Ten wair of eenigh van onsen Heem-
"raders voorsz, of die naemaels wesen sullen, alsoe teeder van ouden, of
"van siekten wairen, Dat hy dat by synen Eede name, dat hy ons, noch
"ons Landts oirbair niet en waire, soe mochten die Heemraders eeden an-
"deren kiesen, als voorsz is, ende wairt, dat onsen Heemraders voorsz
"scheelden in den kiesen; dats te verstaan, wair die meeste in eenigh wai-
"ren, daer soude die koere gaen, ende waert dat zy gelyck wairen, soe
"souden wy eenen overman wesen in den kiesen voorsz, ende wy wil-
"len, datmen niemant Heemraedt kiesen en sal, noch Eeden, hy en es ge-
"goet tot vyftigh morgen Lants toe, binnen der Heemraetschip, ende
"woonachtich binnen der schouwe van Delflandt voorsz, ende soe wiemen
"kiest, dat hys hem niet weten en magh, op sulcke boete, als onse Heem-
"raders daer of wysen sullen, voort soe sullen onse voorsz Heemraders
"schouwen ende Recht doen, die nu zyn, of namaels wesen sullen, mit
"onsen Bailliu van Delflandt, als hys toe vermaent woirt, Ende wairt,
"dat hy dan niet en quame en zys te doen hadden, soe mogen onse voorsz
"genoemde Heemraders eenen Dyck-grave setten van hooren gesellen, dair
"zy mede schouwen, ende Recht doen, sonder misdoen jegens ons, op
"die tydt, voort zoo zullen onse voorsz Heemraders selve setten, Clercq,
"Booden ende Schutters, by hoiren Eede, tot ons Lands oirbair, eede
"anders niemant, ende om dat wy willen tot eewigen dagen alle desen voorsz
"punten wel ende wettelyken gehouden hebben, van ons ende van onse
"nakomelingen, onse Heemraders voorsz, of die naemaels wesen sullen,
"Soe hebben wy desen Brief open bezegelt mit onsen Zegele. Gegeven
"in den Hage xx. dagen in November int Jaer ons Heeren Duysent drie
"hondert een-ende-tnegentigh.

Naer collatie accordeert met 't Orgineel Privilegie ter Secretarie van Delfland gansch gaef, ende ongequest berustende, huyden den vj. February xvjc. een-ende-vijftigh.

Ende was Onderteyckent,

CORN. DE JONGE.

Simon van Leeuwen, in zyn *Batavia illustrata*, ziende dat de heer van Bleiswyk geen ouder bescheit als van den iare 1391 weet by te brengen, zegt dat dit gezelschap ionger is als dat van Rhynland, doch die man schynt hier mis te tasten, en als ik op Delfland zal gekomen zyn, alwaar ik byzonder van dit kollegie moet handelen, zal ik aantoonen dat het zeer waarschynelyk is, dat deze maatschappy van Delfland en Schieland, zoo het niet van den zelven graaf is ingesteld, dat het echter op zeer weinig iaren naar aan dat van Rhynland in ouderdom kan ophalen, waaruit blyken zal dat zyn gezeg ongegrond is, maar 't word nu tyd om de doelen der stad te bezien.

DE STADS DOELEN.

Van de stadsdoelen en d'oude uitspanningen op dezelve.

WAnneer 't gebruik der schuttery zoo in steeden als ten platte landen is opgekomen, legt in onzekere raatselen opgewonden. Zommige meenen dat het by het instellen en opkomen der broederschappen een begin genomen heeft; want toen wy van de kerken spraken toonde wy dat de broederschappen in verscheide leden bestonden, waar van het eene gezelschap zich afzonderde tot het oeffenen van godtvruchtige werken, daar andere zich weder tot neringen en ambachten overgaven, en hier uit gist men dat ten laatsten een zekere gemeenschap van eenige burgeren gesproten is, die zich op zekere tyden oeffende met het boogschieten, 't welke op veel plaatsen naderhand, by het opkomen van het buspoeder en schietgeweer, verandert is in het schieten met musketten en snaphanen, echter dwaalt men om den netten tyd, wanneer zulks een begin genomen heeft, te bepalen; althans ik vinde dit nergens aangetekent. De heer van Bleiswyk toont duidelyk aan, dat 'er in den iare 1397 diergelyk een vergaderinge van burgeren te Delft al in gebruik was, waar van hy de ordonnantien van dien iare vertoont, welke ik meene de oudste te zyn die eenige stad in deze provincie te berde kan brengen. Wegens Leiden vinde ik geen ouder bescheit als van den iare 1438, hoewel de schuttery daar al eerder in wezen geweest is; dewyl dit maar een vryheid is, of by het schieten iemant gequetst wierd, en al quam hy 'er af te sterven, zou den dader daar over niet te straffen zyn. Van het oude gebruik der schutters heeft den geleerden heer *Hadrianus Junius*, in zyn *Batavia*, ons dit bescheit nagelaten, wiens woorden wy hier invoegen zullen. Hy laat zich aldus horen: *Illud operæ prætium est scire, singula Hollandiæ oppida, pro suis opibus & pro loci conditione, honestissimorum, quique opibus mediocribus instructiores sunt, ciuium centurias in certas classes distributas habere, quos robora & neruos Reipub. dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, siue illi balistis arcubusque chalybeis spicula fundunt, siue acernos arcus ducunt, siue manuarijs tormentis sclopisque plumbeas pilulas spargunt. Quibus olim pro insigni vestis erat bicolor, adiecto argenteo emblemate, qui vestitus bonos eos à plebe cecernebat, vestitus plærisque oppidis obsoleuit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodum apud Romanos euocatorum militiam fuisse honoratiorem antiquitus constat, quum singulæ civitates Principi in armis præsto aderant, delectu ex his habito. Hi si exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si vsus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incursionem armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis aduentus, vel noui inauguratio decoranda, tum verò honoratæ custodiæ ac solennis vicem præstant* *. Het is een zekere zaak, dat by het eerste opkomen het getal dezer schutteren klein geweest is, en zekerlyk wel maar eerst uit de vermogenste burgeren bestaan zal hebben, dewyl in zulke opgerechte vergaderingen in den beginne al eenige onkosten gevallen zyn, daar en boven komt het verzuim des tyds ook al in aanmerking, die 't gemeene volk tot verlustiging zoo wel niet kan uitkopen; doch na dat alles op een vaste voet gebragt is, zal buiten twyffel 't getal dezer liefhebbers veel vermeerdert zyn. De heer *D. Velius* in zyn beschryvinge der stad Hoorn, in den iare 1440, spreekt 'er aldus van. " Dit iaar begonst men eerst tot " Hoorn, als ook in d'andere steden van Holland en West-Vriesland, d'oeffeninge

* Jun. Bat. cap. XVI. pag. mihi 231.

STADS
E
ANAT

STADSDOELE
EN
ANATOMIE.

„feninge van de kruis-boge, als ook van de handboge by der handt te ne-
„men, uyt welke gezelschappen (na myn vermoeden) naderhand onze te-
„genwoordige schutteryen gekomen zyn". Maar dat dusdanige schutterye in deze stad eerder in gebruik is geweest, zal uit de ordonnantie van de overheid gemaakt blyken, welke wy om haar oudheid alhier plaats zullen gunnen, waar uit kenbaar zal worden dat het prinslyk Delft met recht boven anderen op d'outheid dezer uitspanningen mag roemen. Dus begint zy.

I.

"WY Schout, Schepenen, ende Raetsmannen van Delft, Doen condt
" allen luyden, soo den jegenwoordigen, soo den toekomenden,
" Dat wy gegeven hebben, ende geven by consent der Vroetschap van Delft,
" den hondert schutters van Delft, elcke Schutter vier pont Hollandt s Jaers
" payements, Ende dat gelt sullen wy reycken en betalen die Raetsluyden
" die nu zyn, of naemaels wesen sullen vander Steden gueden, alle Iaer te
" Mey; Voort wanneer eenige reysê val ofte Ommegang binnen der Stede,
" daer die Schutten toe geboden sullen worde, Soo sal een yegelyk Schut
" die dan komt ende reyset als voorsz, hebben 't gelt tot een mengelen
" Wyns, Ende wanneer die Schutters Heervaert varen van der Stede we-
" gen, Soo sal elck Schut die uytvaert, hebben een paar Schapen-hant schoen
" van der Stede voorsz, om menigen trouwen dienst die zy der stede gedaen
" hebben ende noch doen sullen, Ende uyt deser schutterije en sal niemant
" mogen komen, ten waer dat saecke, dat hy oflyvigh worde, of veroude,
" of verarmde ontporteert worde, of hem soo onredelycken regeerde, dat-
" tet die goede luyden van den Gerechte, ende die Hooftmans metten Co-
" ninck met reden uytsetten mogen, ende eenen goeden bescheiden man daer
" weer voor insetten mogen.

I I.

" Voort wes redelyke Ordonnantien ende Keuren die de Hooftmans
" metten Koninck by den Schout en by den Gerechte Ordonneren ende
" keuren, die sullen duyren een Jaer lanck; Ende soo wat boeten die Schut-
" ters onder henluyden in heur Schutterye verbeuren, die sullen die Hooft-
" mans met haren Coninck, ende metter Stede-bode inhalen, wanneer sy
" willen; Ende soo wie den Hooftman, den Coninck, ofte der Stede-bode
" voorsz, quade woorden gave, of in eenige puncten daerom mis-seyde of
" misdede, dat waer op een boetê van negen ponden, een derdendeel den
" Heer, een derdendeel den Gerechte, ende een derdendeel den Schut-
" ters, ende voort te beteren by Schepenen, ende die boeten sullen die
" Hooftmans in halen als voorsz is, ende zy sullen ontfangen van den Raets-
" luyden tot elcken Schutter vier pondt 's Jaers als voorsz is.

I I I.

" Voort wanneer die Stede eenige Schutters te doen heeft, ende 't Ge-
" recht, dat den Hooftman laet weten, Soo sullen sy onder malkander ka-
" velen, alsoo veel Schutters als hem die goede luyden van den Gerech-
" te te weeten laten, ende zy begeeren: Ende soo wie eens gecavelt heeft.
" ende hem die reyse gevallen is, die en sal niet weder cavelen voor die tydt
" dat zy alle gecavelt hebben, ende elck een reyse gevallen is, ende soo
" wie syn Cavel versate, ende binnen mercke waer, hem en lette sonder
" lange nootsaken, dat waer of hy ons liefgeduchtichs Heere van Hollant
" ende der Stede voorsz haer gebodt gebrake ende ongehoorsamigh waer, son-
" der argh of list.

I V.

"Voorts sullen die hondert Schutters die nu zyn, of namaels wesen sul-"len, bereyt wesen der Stede voorsz in allen reysen die de Stede te doen "magh hebben, met haren bogen, ende haren eygen harnasch by te staan, "ende uyt te reysen.

V.

"Voort sullen die Hooftmans metten Coninck schouwen tot elcker maent, "oft soo dicke als zy willen, ende soo wie zyn bogen ende zyn har-"nasch dan niet bereit en hadde in goeden raecke, ter Stede behoef, die "soude verbeuren een Pont jegens den gemeynen Schutters, in te halen "als voorsz is, Ende scherp schut sal hem die Stede leveren in allen rey-"sen, daer sy vander Stede wegen varen sullen.

V I.

"Voort sullen sy alle jare Pallueren doen maken gelyck, ende die Pape-"gay schieten tusschen Mey-dagh ende St. Jacobs-dagh.

V I I.

"Voort waert sake dat die Bannieren van Delft op die straten quamen, "Soo gebieden Schout, Schepenen, ende Raedt der Stede voorsz, al den "voorsz Schutters, dat zy dan by den Gerechte komen, om 't Gerechte te "stercken, ende onrust te helpen benemen, Ende soo wie dat niet en dede, "ende binnen der stede waer, dat soude men hem alsoo doen ontgelden, "dat hem tot anderen tyden een yegelyck hoeden mochte.

V I I I.

"Voorts sullen die goede luyden van den Gerechte metten Coninck ende "metten ouden Hooftmans, die nieuwe Hooftmans kiesen, ende setten alle "Jaers vier nieuwe Hooftmans, die der Schutters gemeen goeden ontfan-"gen ende bewaren sullen, Ende die Oude Hooftmans, sullen die nieuwe "Hooftmans rekeninge doen vander Schutters goeden voorsz.

I X.

"Voort waert dat sake dat hier eenigh gescheel in gescheide, dat soude "staen tot des Gerechts verklaren, In kennisse der waerheyt soo hebben "wy dese hantveste uythangende bezegelt met onse Stede Zegel ter sake "voorsz. Gegeven in 't Jaer ons Heeren Duysent drie hondert seven-en-"tnegentigh op St. Jans-avont nativitatis.

Eer het gebruik ingevoert is om by trommelslag soldaten te werven of aantenemen, 't welke men meent dat ten tyde van *Karel den Stouten* eerst opgekomen is, gelyk *Philips Comminus*, *de rebus & gestis Lud. XI. Regis Gal.* getuigt, zoo waren de schutters en burgers genootzaakt met de graven ter *heyrvaart* op te trekken, en iedere stad en dorp wist hoe veel heir-knechten dat hy leveren moest, een last zeker waar meede de schouders der steden en dorpen ingebogen wierden. In het eerste artykel van deze ordonnantie werd gelast wat ieder schutter stont te genieten, die ter heirvaart ging. Het leger, daar de graven outtyts mede ten oorlog optrokken, bestond uit de edelen, en schutters der steden en dorpen. De edelen, dewyl die doorgaans leenmannen der graven waren, moesten uit kragt en belofte van hulde met behoorlyke wapenen aangegort, optrekken, en dan met zoo veel mannen als in de hulde gestelt was, 't zy te voet of te paard. 't Lust ons hier van eenige voorbeelden by te brengen.

Iedere stad en dorp was outtyts gehouden een vast bepaalt getal mannen in den oorlog te leveren.

Voorbeelden der genen die ten stryde optogen.

Myn heer van *Ravesteyn*, ter oorzake van mevrouwe zyn gezellinne, zal dienen

dienen met 12 man van wapenen, elke man van wapenen met 3 paarden; ende met 5 vechtende te paarde, en 21 vechtende te voet.

Myn heer *vander Vere* met 13 mannen van wapenen, 10 vechtende te paarde, en 19 vechtende te voet.

Jonker van *Culenborgh*, om zyn heerlykheid in Borſelen, met 9 mannen van wapenen, vier vechtende te paarde, en 2 vechtende te voet. En hier van zoude ik een groote lyſt kunnen opleveren, doch deze ſtaalties zullen genoeg zyn. De dienſt beſtond eigentlyk hier in, dat zy zeker getal van gewapende mannen, te voet of te paard, of anders een zekere ſomme gelds moeſten leveren. Een leen, dat iaarlyks 16 kroonen waardig was, moeſt een man te voet ten oorlog leveren; een leen van 32 kroonen, 2 man te voet, of een te paard, of moeſt anders 32 kroonen, het ſtuk op 24 ſtuivers gerekent, in geld opbrengen, en dus vervolgens al meer, naar dat de leenen zwaar waren. De ſteeden en dorpen leverden een zeker getal volk uit hunne ſchutters of burgery; by voorbeeld, Leiden moeſt den graaf met 25 man ter heirvaart dienen, en zoo voorts, na dat ieder in grootte van inwoonderen uitblonk. Hoe loffelyk zich de Delfſche ſchuttery in verſcheide voorvallen ten dienſte van het vaderland gedragen heeft, vind men in de oude Hollandſche kronyken op verſcheide plaatſen vereeuwigt. In het zesde artykel van de voorgaande ordonnantie werd geſproken van *Palleuren*, 't welke zekere levreyen, 't zy van rokken, bonetten, en andere dragten van eere waren, waar van de woorden van H. Junius melden, dat zy van tweederhande koleuren moeſten zyn, en men leeſt in de oude kronyken, dat in die groote heirvaart van den iare 1474, onder *Hartog Karel van Bourgondie* voor Nuyts, de ſteden van Holland aldaar *hun volk van wapenen ſonden Poorteren, en Soudenieren, met diverſche kledingen elck van ſyne ſteden over 't harnas*, en de Nuytſers zulks ziende, al ſpottende riepen *de winter komt aan: want de bonte krayen komen in 't land.* Zie d' oude Hollandſche kronyk, diviſie XXX. cap. 64. En dewyl de Delvenaren, volgens de getuigeniſſe van *Aper Meliſz.* doen ter tyd in de regeringe van de wet der ſtede zynde, onder beleit van kapitein *Iohan van den Bouchorſt* en *Claas van Bleiswyk*, derwaarts trokken, zullen zy ook zekerlyk hunne paleuren hebben gehad, en gelyk wel te geloven is, naar de koleuren van het ſtads wapen, zoo dat die van Nuyts niet ten eenemaal ongelyk hadden.

De Delfſche ſchuttery heeft zich doorgaans braaf gequeten.

De oude krygswapenen van de ſchutters plagten bogen te zyn, daar waren *voet-bogen*, *kruys-bogen*, groote *windaes-bogen*, *handt-bogen*, die ook wel *flits-bogen*. genaamt worden. Maar na de uitvindinge van het buspoeder, zyn eerſt de *haaks en coluvren*, die men nu *doel-buſſen* noemt, en naderhand de *Muſquetten*, *Roers*, en *Piſtolen* in de plaats van de bogen in den oorlog in 't gebruyk gekomen. Naar het geweer daar zy mede omgingen wierden zy ook in orde verbeeld, en met byzondere namen genoemt. Van die met de voet-boog vind men in verſcheide artykelen wegens het opbouwen van de nieuwe kerks tooren gewag gemaakt: als voor eerſt in het 9 artykel, wanneer zy in den iaare 1411, hun outaar in de kerk hebben oprecht, en s^t^. Joris toegeeigent. In het 70 artykel werd vermeld, dat zy voor twee iaren het onderhoud tot de nieuwe kerk, hun van de regering opgeleit, hebben betaalt. Het 90 artykel vertoont, dat zy hun outaar aan de rederykers hebben overgedaan, en met hun verdere kerkſieraden naar de oude kerk zyn verhuiſt. In een gedrukte willekeur van de ſchuttery dezer ſtad van den iare 1580, werden behalven de genoemde, ook die

Van de wapens der ſchutters.

van

van *Haex* en *Cloveniers* vermeld. De *Haexen* waren zeer zwaar, en meer als dubbelde musquetten, en wierden in de schietgaten der muren vast gehegt, in welkers plaats men nu het kanon gebruikt. Om de schutters in den wapenhandel te oeffenen, wierden de *doelen* opgerecht, by sommige *schuttershoven*, en ook wel *schutsboomgaarden* genoemt, dewyl die gemeenlyk met boomen als vermakelyke hoven zyn beplant. Het woord *doel* schynt ook wel zyn oorspronk genomen te hebben van het wezentlyke bedryf waar toe deze hoven of doelen zyn gemaakt, niet alleen om de schutters ordentelyk met hun geweer te leeren omgaan, maar ook om zeer net in zeker doel of wit te schieten, waarom men zegt *doelwit*, *doelpen*, enz. En om de schutters tot dit doelschieten meer uit te lokken, en te laten blyken wie het wit al schietende netst raakte, wierd het *papegay-schieten* ingevoert, waar van noch in 't zesde artykel van de voorgemelde oude ordonnantie gesproken wierd. Deze genoemde papegai, zynde gemeenlyk een houte vogel die op een zeer hooge steng of mast wierd gesteld, en die deze allereerst met zyn pyl of loot raakte, dat hy van boven nederviel, wierd, behalven de daar toe gestelde prys, noch met den naam van *schutters-koning* vereerd, en die drie aaneenvolgende iaren dus de prys won, wierd dan schutters keizer genoemt. Van ouds wierd dit alleen met bogen gedaan, en dewyl de eerzucht hier onder speelde, en toelei om malkanderen te overtreffen, blykt het uit dit volgende extrakt, dat elk zich by tyts, om deelgenoten dezer eer te zyn, zich daarin wakker zal geoeffent hebben:

De Doelen wierden opgerecht om zich in de wapenen te leren oeffenen.

Hoe men van outs de Papegaai plag te schieten.

"Scoudt Scepenen ende Raide der Stede van Delft, mitten Coninck ende vier Hooftmane vander Scutterye vanden Voet-boge, hebbe gekeurt ende doen gebieden, dat niemant en schiet in die drie lange stucken inden Doel, dan met groote Windaes-bogen op ses stuyvers, half den Heer en half Sinte Joris Gilde rechtevoert of te halen, ende niemant en moet schieten in die klene Doelen dan met Reys-bogen op te selve boeten, ende dit sal mogen bekeuren den Doel-bewaarder op zynen Eed, ende men sal den Doel-waerder hier op Eeden dit an te brengen.

Volgens dit artykel (waar uyt de oude hoedanigheit van de doelen ter dien tyde na te speuren is) schynt nevens de voorgaende oude keur verstaen te konnen werden, dat de gansche schuttery tot het papegay-schieten wierd toegelaten, 't welke mede genoegzaam af te nemen is uyt het 15 artykel van de gedrukte ordonnantie van den iare 1580, alwaar aldus staat: "Item alsoo overmits in langen tydt by den Schutters voorsz niet opwaerts geschooten is, soo datse geenen Schutters-Koningh en hebben, daeromme d'eerste gelegender tydt, by consente van de Heeren vande Weth de voorsz Schutteryen, by gebeurte tusschen Mey en St. Jacob opwaerts schieten sullen een elck een Jaer naer d'ander, &c.

Maar dewyl de liefhebbers der schuttery dagelyks te veel uitdygde, is dit schieten om prys alleen aan de officiers en eenige byzondere liefhebbers eige gebleven, wiens kollegie nu de *confrery*, dat is gebroederschap, werd genoemt, en overeenkomt met het geene *Emanuel van Meteren* daar van schryft, zeggende: *In de Nederlanden is van ouder herkomen een loflijck gebruyck, dat elcke Stadt, Vryheden ofte groote Dorpen, eenige Gulden ofte Gilden (dat zijn Broederschappen) opgerecht zijn geweest, die haer op seeckere dagen oeffende in Wapenen als Schutters, met de Voet-boge, met den Hand-boge ende Schermers met alle manieren van Wapenen: Ende in onse Vaders tyden zijn*

oock

oock Bussen-Schutters op gerecht. Dese dienden niet alleene tot beschuttinge en defensie van haer Stadt, maar ook tot een Garde ende Lyf-bewaringe van den Princen ende Lands-heeren, daer toe sy ge-eet en geswooren waren, in stede van Hellebaerdiers die hedendaegs de Princen gebruycken, dese moeten elck in syn Stadt den Lands-heeren dien dienste doen, en de wegh rydende hem geleyden tot in de naetste plaatse. Een weinig lager vervolgt hy noch, *in tyden van Pays werden onder de Steden van dese gilden prysen op gestelt van kleyne waerde (om matigheit te toonen) daer toe sy de Gilden van haerder gebuyren Steden noden, om met haer die prysen, met best te schieten, ofte in andere wapenen te oeffenen, te gewinnen. Die Stadt, die dat gewon, was gehouden ter gelegender tydt, die weder op te stellen, ende hen gebuyren te nooden ofte te bidden.*

Dit schieten om prys, schynt niet alleen op iedere plaats door hunne eige broederschap gedaan te zyn, maar daar wierden 'er ook somwylen van de buiteplaatzen toe verzogt, waarom ook eenige van de oudste leeden van deze Delfsche confrery getuigt hebben, dat ze dikwils ledig uitgingen en met pryzen wederkeerden, 't welke op de manier van de rederykerskamer zal toegegaan zyn. Hunne oeffening werd zelfs by eene openbare akte van de overheit vereert met den naam van ridderlyke oeffening, gelyk uit een ordonnantie van de doelen van den 26 november van den iare 1589 blykt, die aldus luyd.

Verschei-de vreemdelingen vloeiden toe om hier om prys te schieten.

" ALsoo die Doelen binner deser Stadt, mitsgaders die Doel-huysen
" der selver, van ouden tyden tot geenen anderen eynde sijn gedesti-
" neert als tot die Ridderlycke exercitien ende oeffeningen der Schutterye,
" ende dat daeromme deselve tot gene insolentie ende ongeregeltheyt, als
" van Dronckaerts gelagen, tuisschen ende speelen, behooren mis bruyckt
" te werden, tenderende niet alleen tot oneere vander Stadt ende vander
" Schutterye, maer oock mede tot seer quaden exemplen, dat in sodanige
" publycke plaetsen ende Huysen alsulcke ongeregeltheyt soude worden
" getolereert.

Hier uyt kan men afnemen in wat eer en waarde de Doelen gehonden zyn, waarom men, om dezelve in dien staat te houden, gelast wert, om voortaan aldaer niet anders als *de Ridderlyke oeffeninge der schutterye*, te gebruiken, welke ordonnantie in de doelen openbaar ten toon wierden gehangen, waar door allerhande andere speelen, met de schutters oeffeninge geen gemeenschap hebbende, verboden wierden. Verders mochten aldaar ook geen gelagen van dronkaarts, noch anderen zamenkomsten gehouden werden, en men gedoogde zelfs niet voor allerhande persoonen te tappen, als binnen of buyten deze stad woonachtich, ten zy die schutters geweest waren, ofwel in het gezelschap dezer schutters een lichaam uitmakende. Niemant van wat waardigheit hy was, en ten doele wilde gaan, vermogt vanden 1 Maart tot den laatsten October, des avonds naar de klok 10 uuren, en van den 1 November tot den laatsten February des avonds naar de klok 8 uuren aldaar te blyven zitten drinken, maar was gehouden stil en zedig naar huis te gaan, op zekere boeten daar toe gestelt, gelyk op den 26 november van den iare 1589, openbaar met bekentmakinge by het kleppen van de groote klok van 't stadhuis is afgelezen. Deze gemelde artykelen geeven ook te kennen, dat voor dezen alhier meer als eene doel is geweest, gelyk 'er noch, laatst voor deze, twee waren te vinden, waar van de straat de naam behouden heeft van *de oude en nieuwe doele,*

Verschei-de wetten in den doel ingebruik.

die beide naar den eisch van zulke plaatsen alle vereiste hoedanigheden tot hun gebruik bezaten, doch deze zyn door 't springen van het kruidmagazyn, in den iare 1654, met zeer veele andere huizen geheel verslonden, in zoo verre, dat men genoodzaakt was een nieuwen doel tot kosten van de stad weder op te timmeren, gelyk men ten eersten deed, waar van het 30 artykel van de nieuwe schutters willekeur van den iare 1655, kan getuigen.

"Ende alsoo de twee Stadts Doelen door den ongelukkigen slach van "s' Landts Kruythuys op den twaelfden October 1654. gesprongen, by "na als tot den grond toe geruineert zyn, ende wel nodich wesen sal dat "de Schutteryen van een anderen bequamen Doele voorsien werden, soo "sullen de Heeren Burgemeesteren tot laste vande Stadt, buyten kosten "vande Schutteryen wederom een anderen bequamen, ende aensienelyc- "ken Doele doen op-timmeren, sulcx tot exercitie, ende conservatie van- "de Schutteryen, ende Stadts eere vereyschen, ende van node syn sal.

Beschryving van den herbouden Doelen.

Hier toe wierd van de heeren overheden het voorheen geweze klooster van *Maria Magdalenen* verkozen, en niet verre van den eersten doel gelegen, 't welk laatst tot een gasthuis der pestelingen is afgezondert. Dit gesticht, tot een nieuwe schutters doel bequaam gemaakt, ziet 'er waarlyk niet onbevallig uit: vooraf vind men een groote voorplaats met sierlyk muurwerk van de gemeene straat gescheiden, alwaar men boven in de poort een *Bellona*, godinne van den oorlog, omringt met allerhande krygsgeweer en wapentuig ziet uitgebeelt, pronkende met de speer en het schild van *Pallas*, godinne van de wysheid, 't welke te kennen geeft, dat de wapenen met de wysheid moeten vereenigt zyn, of dat 'er anders van de wapenen geen goeden uitslag te verwagten is. In den doel zyn schoone groote zalen, die agter malkanderen volgen, alle op eene ruime open plaats haar uitzicht hebbende, welke met galderyen en wandelplaatsen ordentelyk voorzien is. De eerste zaal had eertyts een blaauwe steene vloer, waarom zy naar dezelve de blaauwe zaal genaamt wierd, in dewelke men de afbeeldinge der vermaardste bevelhebbers, en ook eenige geheele korporaalschappen of rotten schutters, naar dien tyd gekleed, en kunstig geschildert, met vermaak kan aanschouwen; onder anderen is 'er een, 't welke door den kunstryken schilder *Michiel Mierevelt* weleer is gedaan, 't welk in de voorgemelde slag van 't kruitmagazyn gansch verbryzelt en aan stukken geslagen was, echter door de goede voorzorge van den heer Jacob Delft, in dien tyd raad en havenmeester dezer stad, en des voornoemden Mierevelts dochters zoon, zeer kunstig weder is te zamen gevoegt, en hier opgehangen. De tweede zaal, die de geschilderde werd genaamt, is zeer aanzienlyk, zynde de muuren rondom op zyn Italiaans in fresco of natte kalk geschildert, door den vermaarden *Leonard Bramer*, alles zinspelende op de gelegentheid van de plaats. De derde zaal, is die van de confrery, daar de officiers der schuttery gemeenlyk leeden van zyn. Dit kollegie is eigentlyk noch in wezen gebleeven. Des noots vergadert hier ook den krygsraad, van welkers bewind en gezag wy hier na zullen spreken. Bezyden deze zaal is zulk een bequaam kunstig schietstuk als 'er ergens te vinden is, alwaar altoos op de eerste maandag in de maand, des namiddags, de leden van deze broederschap gehouden zyn te komen schieten met de handbus, op zekere boete daar toe gestelt. Het doelwit werd op een behoorlyke wytte, en hoogte van een gemeen mans borst gestelt, en eens in 't iaar, te weeten, den

Van de oeffening in dezen doel.

den eerften zaterdag in de maand oktober, werd in plaats van 't aloude gebruik van de papegaai te fchieten, nu de gans gefchoten, welke aan een ronde fchale of leye gebonden werd ter grootte van ruim een dukaton, 't welke met wit papier bekleed zynde, tegens een zwarte lap werd geftelt, om het van verre uit het fchietftuk bequamelyk te konnen zien. Wegens deze aangename uitfpanning is een geheele ordonnantie by de overheid opgeftelt, die hedendaags aldaar noch ten toon ophangt, op dat alles behoorlyk zou onderhouden worden, en alle onordentelykheden en verfchillen vaak onder het fchieten ontftaan, mogten geweerd werden, waarin ook voor al het ydel vloeken en zweeren, dat geen braaf fchutter betaamt, verboden word. Ook is 'er zoo veel zorge als doenlyk is gedragen tegens alle voorvallen van ongeluk, zoo dat niemant tot het fchieten mag aanleggen, voor dat de feyn met het klinken van de bel gegeeven is, op dat den gezworen wyzer by het wit ftaande, die ook zyn kontra-feyn moet geeven, zich by tyds kan bergen, en geene der toekykers onverhoeds gequetft of gedood zouden werden, waarom tot meerder zorge een water gragt is gegraven, ftrekkende van het eene eynde tot het anderen, langs welke weg de kogel moet heen fnorren, zynde dezelve noch daarenboven met een hegge van de gemeene wandel plaats afgefcrooten: Doch zoo 'er by ongeluk echter na de gedane feyn, iemant getroffen wierd, heeft keyzer Karel V, gegunt, dat zodanigen fchutter, noch zyne vrienden of nakomelingen, deswegen niet aanfprekelyk zullen wezen, en de laatfte gemelde ordonnantie luit in het 20 artykel aldus.

" En of 't gebeurde (dat Godt verhoeden wil) datter een ongeluck ge-
" fchiede, foo datter binnen 't vierkant vande Doelen jemant gefchoten
" ofte gequeft mochte werden, ende datter geroepen waert, of dat een Bus
" van felfs afgingh of borfte, fal d'felve die fulcx gebeurt vry ende onbe-
" fchadigt zyn van alle boeten ofte laften die den Officier daer van foude
" mogen pretenderen, hem van s'Heeren wegen toe te komen.

De geringe misbruiken, van d'orde in alles niet naaukeurig onderhouden te hebben, wierden eertyts geftraft met de verbeurte van een fchoe, te weten, dat den overtreder moeft gedogen zyn eene fchoe uyt te laten trekken, en te ftellen op den doel-pen, tot dat ieder van de werfchoot fchieters driemaal daar na gefchoten zal hebben, 't en zy hy dezelve ieder reis wil losfen met de waarde van een mengele zwaar bier. Die 't geluk heeft om de gans te fchieten, en dezen vogel velt, word Koning genaamd, welke daar op door de dienftmaagd der ftads doele, onder 't geven van een kus, met een blaau lind om de fchouders omhangen werd, waar onder aan hangt de goude penning, welke deze broederfchap iaarlyks aan hunne koningen vereert; deze dienftmaagt werd daar voor van den koning met een dukaton befchonken. 't Luft my de lyft der fchutterkoningen, die federt den iare zeftien hondert achtendertig die waardigheit bekleed hebben, hier in te laffchen.

Zeltzame en rare ftraf in dezen doel gebruikt.

1638. Kornelis Bleifwyk.
1639 Jaart van Ruyven.
1640 Abram de Ridder.
1641 Kornelis Bleifwyk.
1642 Abram de Ridder.
1643 Abram de Ridder.
1644 Michiel Verftege.
1645 Lambert van Kuyk.
1646 Kornelis Bleifwyk.
1647 Frans Janfz Meerman.
1648 Maarten Graswinkel.
1649 Lambert van Kuyk.
1650 Lambert van Kuyk.
1651 Daniel vander Brugge.
1652 Jacob Delff.
1653 Pieter van Ruyven.
1654 Pieter van Ruyven.
1655 Dirk vander Piet.
1656 Hugo 'sGravezande.
1657 Pieter vander Meer.
1658 Michiel Vrouweling.
1659 Daniel vanderBrugge
1660 Johan Bogaart.
1661 Aalbert Hodenpyl.
1662 Jacob Graswinkel.
1663 Willem vander Hiel.
1664 Daniel vander Brugge
1665 Aalbert Hodenpyl.
1666 Johan Graswinkel.
1667 Daniel vander Brugge

1668 Aalbert Hodenpyl.
1669 Gerrit Verstege.
1670 Willem vander Hiel.
1671 Jan van Persyn.
1672 Willem van Muilwyk.
1673 Jan van Graswinkel.
1674 Christiaan vander Brug.
1675 Franc. vander Merwede van Muylwyk.
1676 Abram Koekebakker.
1677 Dirk Groenewegen van der Made.
1678 Dirk Groenewegen van der Made.
1679 Willem vander Merwede van Muylwyk.
1680 Christiaan vander Burch.
1681 Leendert Haring.
1682 Daniel vander Hoeve.
1683 Lambert Twent.
1684 Niklaas Koekebabker.
1685 Niklaas Koekebakker.
1686 Kornelis van Haring.
1687 Lambert Twent.
1688 Gillis Grommé.
1689 Lambert Twent.
1690 Gillis Grommé.
1691 Niklaas Keyzer.
1692 Jochem Brugman.
1693 Pieter Kruymel.
1694 Niklaas Keyser.
1695 Jochem Brugman.
1696 François Koppens.
1697 *Niet geschoten, om dat een der Fransche Gezanten tot de Ryswykshe Vredehandeling der schutteren vertrekken bewoonde.*
1698 Jochem Brugman.
1699 François Koppens.
1700 Antoni de Man.
1701 Pieter Kruymel.
1702 Niklaas Keyzer.
1703 Niklaas Keyzer.
1704 Niklaas Keyzer.
1705 Maarten Pauw.
1706 Daniel vander Hoeve.
1707 Kornelis van Haring.
1708 Kornelis van Haring.
1709 Balthazar Antheunis.
1710 François Koppens.
1711 Balthazar Antheunis.
1712 Balthazar Antheunis.
1713 Adriaan vander Heul.
1714 Balthazar Antheunis.
1715 Leonard van Ophoven.
1716 Abram Keyzer.
1717 François Koppens.
1718 Dirk Ingilby.
1719 Balthazar Antheunis.
1720 Balthazar Antheunis.
1721 Jacob vander Lely.
1722 Jan vander Burch.
1723 Gerard van Assendelft.
1724 Jan van Loon.
1725 Jan van Loon.
1726 Jacob vander Lely.
1727 Gideon Hendrik van Overschie.
1728 Pieter Jacob van Ophoven.

Aen welke schutterkoningen ook, op dat ik my van de woorden des naarstigen en alles doorsnuffelenden heers van Loon bediene, uit wiens voortreflyk werk der Nederlantsche Historipenningen ik deze versgenoemde lyst te berde brenge,) ter gedachtenis dat zy de gans hebben afgeschooten, een der volgende penningen is vereerd, en hen plechtiglyk om den hals gehangen.

I. De eerste, die langwerpig rond, van zilver en verguld is, vertoond op de eene zyde het gekroonde wapenschild der stad Delft, meldt den tyd van dag en jaar, op welken dees prys is verdiend, en de schutterkoning daar mede is beschonken, in zyn leeven veertigraad en havenmeester der zelve stad; naamlyk de heer,

JACOBUS DELFF.
5 OCTOBER.
1652.

Op de andere zyde ziet men twee handbussen, door eene kroon kruyswyze gevoegd, en daar onder dit kluppelvaersje.

DIE KONING SCHIET,
DEES PRYS GENIET.

Welke soort of van gering onderscheid, tot het jaar zeventienhonderd vier aan den koning van ieder jaar is vereerd.

II. De tweede is rond, van goud, en den koningen, van zeventienhonderd vyf en der volgende jaaren tot zeventien, omgehangen, staande het Delfsche wapenschild tusschen twee bussen, waarmede men de gans schiet, op de voorzyde, onder dit geschrift:

DELFTSE CONFRERIEPENNING.

Onder 't wapen ziet men het jaar 1716, wanneer Abram Keizer, in dien tydt hopman der schutterye, koning was.

Op de achterzyde leest men onder twee handbussen, die met twee zeegetakken zyn saamen gestrikt, deeze twee dichtregels.

SOO

SOO IEMANT TOT DIT GOUT WIL G'RAECKEN
MOET MET SYN LOOT DE LEY NET KRAECKEN.

Want de gans kan niet worden geveld zonder een rond leytje, waar aan de vogel gehegt is, aan ſtuk te ſchieten. Dewyl nu in den jaare zeventienhonderd zeventien den ſtempel deſer penning quam te breeken, is op verzoek der Buſſchutteren door Mr. Gerard van Loon het ontwerp van den derden gemaakt, waarmede de koningen van zeventienhonderd achtien en vervolgens zyn beſchonken.

III. Op het voorſtuk ziet men de ſchutterlyke broederſchap door eene zittende vrouw verbeeld; zy ruſt met den ſlinkeren arm op ſtads wapenſchild, houdt in de rechterhand eene handbus en in de ſlinker eenen hoorn, daar gedenkpenningen uitrollen, verder leeſt men tot uitlegging der verbeeldinge dit omſchrift:

SOCIETAS SCLOPETARIA.

GENOODSCHAP VAN DE HANDBUS.

Op het ruggeſtuk is een tros van opgehangene wapenen, die tot deeze oeffening gebruikt worden, afgebeeld, waar boven aan een ledig ſchiltje gehegt is, daar telkens het wapen van den nieuwen koning ingeſneden wordt, en 't welke in den iaare 1718, waar voor op den voorgrond ook een ledige plaats openſtaat, het eerſt met dat van de heer Dirk Ingilby, thans regerend ſchepen dezer ſtadt, is gevult geworden: voorts ziet men de nevensſtaande overwinning eenen laurierkrans boven het wapenſchild van den ſchutterkoning houden, onder dit byſchrift:

DEXTERITATIS PRÆMIUM.

BELOONING DER HANDIGE BUSSCHUTTERT.

Zulk een was van outs en nu noch vry van de pachten der ſtad, maar wanneer dit al van de ſtad vergunt zy, is my noit gebleken. Over eenige iaren is deze vryheit noch vermeerderd, te weten, in de verpachtinge van den iare 1664. wanneer in 't openbaar aan de omſtanders wierd bekent gemaakt, dat de ſchutterskoning van de handbuſſe te Delft naar dezen voor hem en zyn familie (niet alleen vry zal zyn van des ſtads bier accyns, maar ook van ſtads pachten. Eer de gezeide ſchutters maaltyd begint, werden 'er met meeſte ſtemmen uit de ganſche broederſchap, die eertyts wel uit 40 perſoonen beſtont, drie overmannen verkooren, welke met den koning gehouden zyn het geheele iaar op alles, wat de eer en welſtand van de gemelde broederſchap belangt naaukeurig acht te geven, alle de vervalle boetens en inkomſten behoorlyk te boek te ſtellen, en te doen invorderen, en des iaars daar aan, op den tweeden dag van de maaltyt aan den nieuwen koning en overluiden behoorlyke rekeninge doen. Soo iemand van de broederſchap komt te overlyden, en deze maatſchappy ter begraveniſſe verzogt wordende, zyn zy gehouden op een boete daar toe ſtaande, behoorlyk in den rouw te verſchynen; vervolgens word 'er in ſtee van den overledenen met toeſtemminge van den koning en overluyden, als mede de kapiteynen, leden van de broederſchap zynde, een ander, uyt de geenen die zich daar toe aanbied, gekozen. En wanneer 'er op de maaltyden eenige onenigheden tuſ-

Van de vryheden der ſchutters.

ſchen de broeders van dit geſelſchap voorvallen, moeten dezelve door den koning en overluiden beſliſt werden, welke hier toe zodanige perſoonen als zy goed vinden, mogen verkiezen om de vrede te treffen; ten ware de zaak van gewigte en gevolg mogt zyn in welk geval de koning, alle de kapiteinen, leden van de broederſchap zynde, omvraagt, aan welke de partyen gehouden zyn hun verſchil te verblyven, en de gedane uytſpraak toe te ſtemmen, en teffens verplicht zyn aanſtonts de geltboete te betalen. Dit komt naeukeurig over een met het 19. artykel van de gemelde ſchutters ordonnantie vanden iaare 1655. Daar zyn noch verſcheide andere byzondre wetten, die by den koning en overluyden, als mede de kapiteinen en andere officieren van de ſchutterye dezer ſtad eenſtemmig gemaakt, en by de andere ſchutters onder deze confrerie wezende, zyn toegeſtaan, en eendrachtig ondertekent, en van de nieuwe aankomende lieden ook onderſchreven werden, om met alle burgerlyke goetwilligheit, de eenigheit oprecht te onderhouden, onder verband van hun perſoon en goederen. Soo dat dit ridderlyke gezelſchap een ganſch goede regeeringe heeft, en zoo oud is als de ſchutterye zelve, welke in den beginne naar het ſchynt uyt 100 koppen heeft beſtaan, welke van tyd tot tyd aangroeyende, in de laatſt voorgaande eeuwe in drie kompagnien zyn verdeeld gelyk die van de *Voet-boogs*, *Haecx* en de *Cloveniers*, die in de ordonnantie der ſchutterye dezer ſtad van den iaare 1580, naaukeurig werden vermeld, ten zy'er noch een vierde mogt geweeſt zyn van de groote *Wind-aes-boge*, of wel van de *Reys-boge*, daar hier boven in het oude extrakt ook eenig gewag van werd gemaakt, welke laatſte buiten twyffel dezelve met de handboog zal zyn die om zyne ligtigheid in de heirvaarten en optochten meeſt ſchynen gebezigt, en daarom ook de naam van reisboogen droegen; om deze reden heeft men waarſchynelyk in de tapytſerye, nevens de ſchoorſteen van burgemeeſters-kamer, veelderlei ſoort van dat oude geweer onder de vier vendelen der ſchutterye uitgebeeld, gelyk flus al aangewezen is.

Maar toen het buskruid hoe langs hoe meer in gebruik begon te komen, namen de bogen af, en zyn eindelyk geheel in ongebruik geraakt; en hoewel in den iare 1580, wanneer zyn excellentie, prins Willem, zyn verblyf in deze ſtad hield, en de geheele ſchuttery onder vier vendelen was verdeeld, wierd 'er aan die van den voetboog ook een lang muſquet gegeeven, zoo dat de ganſche ſchuttery op musquetten en pieken wierd geſteld, echter hadden de kompagnien hunne oude namen noch een langen tyd behouden, en de afbeeldzels ook in groote vaanen gevoert, waar van 'er noch eenige op 't ſtadhuis te vinden zyn. Sederd die oude tyden is de ſchuttery wel veel ſterker in manſchap uitgedegen, maar echter was die niet meer als in vier kompagnien, naar de vier quartieren van de ſtad, verdeeld gebleven, dragende ieder de naam van de nommer des quartiers, onder welke het hoort, of wel na de koleur van het veldteeken, welke ook met vierderhande koleuren was onderſcheiden.

Doch ſedert veele iaren zyn die vier kompagnien tot agt kompagnien gebragt, beſtaande elke kompagnie in 3 rotten, ieder van 40 man verdeelt, gelyk outtyts in 4 quartieren, hebbende elk quartier 2 vendels. 't Luſt ons de hooftofficieren van ieder quartier en vendel hier te noemen.

Eerſt

Eerste Quartier, eerste Groene Vendel.

Pieter Haverling, kapitein.
Jan van Loon, lieutenant.
Adam de Wit, vendrig.

Eerste Quartier, twede Groene Vendel.

Mr. Gaspar Rudolph van Kinschot, kapitein.
Jan Lansvelt, lieutenant.
Pieter Jacob van Ophoven, vendrig.

Twede Quartier, eerste Oranie Vendel.

Mr. Guilielmus van Bleiswyk, kapitein.
Robbert Vlaardingerwoud, lieutenant
Johan Pietersz van Ruyven, vendrig.

Twede Quart., twede Oranie Vendel.

Dr. Cornelis van Gysen, kapitein.
Mr. Simon vander Sleyden, lieutenant.
Quiryn vander Boon, vendrig.

Derde Quartier, eerste witte Vendel.

Willem Karel Boogaart, kapitein.
Mr. George Willem van Schweinitz, lieutenant.
Mr. Quiryn van Beaumont, vendrig.

Derde Quartier, twede Witte Vendel.

Mr. Willem Vlaardingerwoud, kapitein.
George Mesch, lieutenant.
Mr. Adriaan Nicolaasz Boogaart van Beloys, vendrig.

Vierde Quartier, eerste Blaauwe Vend.

Mr. Willem van Schulenburg, kapitein.
Balthazar Antheunis, lieutenant.
Mr. Cornelis van den Broek, vendrig.

Vierde Quartier, twede Blaauwe Vend.

Willem Willemsz de Man, kapitein.
Christiaen Overschie, lieutenant.
. . . vendrig.

In deze maatschappy der schutters worden niet dan de zulke toegelaten, die van hun eige goedt, beroep of hantwerk kunnen bestaan: Ook mag niemant, volgens de resolutie van den 17 december, van den iaare 1655, tot veertigraad verkoren werden, of hy moet een lid van de agt vaandelen zyn, waar onder dan ook alle voorname persoonen, die tot doktoren in eenige faculteit gevordert en toegelaten zyn, volgens het 5 artykel van de ordonnantie gehouden zyn zich te laten inschryven, en den gewoonlyken eed ter kamer van burgemeesteren te doen, te weten, om de hoge overheid getrouw te zyn, gelyk zy teffens ook beloven de burgemeesteren ende regeerders dezer stad gehoorzaam en onderdanig te zullen wezen, en te helpen weeren en beletten alle overlast, geweld en plunderinge; tot dien einde moet ieder rot of korporaalschap tot behoudenis der stad, ende der burgers en ingezetenen van dien, ten minsten om de 24 nachten eens goede wagt en toezigt houden, op zekere boeten tot laste van die niet verschynen, alles volgens de ordonnantie op 't stuk van de wachten uitgegeven, waar van ieder schutter naar het doen van zyn eed, een gedrukte kopy werd ter hand gestelt. Uit gewoonte verschenen ze eertyts eens 'siaars in de wapenen, wanneer zy zig onder de monstering in den wapenhandel oeffenen, welk gemeenlyk op de kermis wierd gedaan, wanneer zy zeer wel uitgerust, en in den wapenhandel geoffent, tegens de beste schuttery van eenige andere steden kon ophalen, gelyk zy ten dien einde, zoo menigmaal als 't de kapiteinen en hooftmans, met toestemminge van de heeren burgemeesteren goedvinden, verpligt zyn zich te laten vinden binnen den doel, om zich den wapenhandel te gewennen, volgens het 26 artykel van hun ordonnantie, die van dezen inhoud is:

Item

Item op dat door exercitie, ende oeffeninge yder Schutter de Wapenen te beter soude konnen hanteren, ende goede ordre houden, sullen de Schutters gehouden syn met haar volle geweer te compareren in den Doele, omme hen-luyden aldaar mette Wapenen te exerceren op alsulcke tyden, als Capiteinen, ende Hooftmans met consent vande Heeren Burgemeesteren goet vinden sullen, op een boete van twintigh stuyvers te verbeuren by yder Schutter ten proffyte van 't Roth, ten ware ymant om redenen by de Officieren daer van wierde geeximeert, ende sal op de voorsz exercitie, om alle disordre voor te komen een Officier present moeten zyn, des zullen de Schutters behouden vrydom van Stads Accys op het exerceren der voorsz Wapenen, als zy op alle vergaderinge, wettelyck geconvoceert synde, van outds gewoon syn tegenieten.

Op ordre van Burgemeesteren is naderhand een bepaalde tyt vast gestelt dat by rotten de gansche schuttery dezer stadt alle jaren inde wapenhandel moet geoeffent werden; namentlyk een maand voor, en een maand na Delfsche kermis; op een boete van vyf stuyvers by yder rotsgezel die absent is ten behoeve van het rot te verbeuren.

Tot dit gebruik is aldaar een zeer fraye en ruime drilplaats, zynde in 't vierkant met houte balien afgeschoten, zoo dat de buitenste ommegang zeer bequaam is om het zelve te zien; de aangekome nieuwe schutters werden door den stads dril-meester geexerceert: dus worden zy den wapenhandel met 'er tyt kundig, en weten op het woord van den kommandant naaukeurig hun geweer met een bevallige heblykheit te gebruiken. Dus hebben onze voorvaderen alles in 't werk gestelt wat tot behoudenis der vryheit van stad en land dienstig was, en alles door goede bevelschriften geregeld. Dat de toerustinge der hedendaagsche schuttery met de vrede verslapt, en meer in uiterlyke pronkteekenen als in eene vlugge handeling bestaat, is ligt te begrypen; trouwens dit verval heeft zy met de andere steden gemeen. Allernaast de ingang van den doel is noch een overgebleve gedeelte van het gemelde Maria-Magdalene klooster, 't welke nu tot een ontleedkamer werd afgezondert, die wy nu zullen beschryven.

DE ANATOMIE OF ONTLEEDKAMER.

'tOorlog dat veel menschen verminkt en wond, heeft de genees- en heelkunde nodig.

DEwyl deze stad, die de ziel en een magazyn van 's lands magazynen en oorlogsgereetschappen mag genaamt worden, en met een woort, in zich alles begrypt wat tot den oorlog noodzakelyk is, zoo heeft de wyze regering, die niet onkundig is dat 'er in den oorlog vaak een groot getal gequetste soldaten, 't zy in belegeringen als veldslagen, of andere ontmoetingen zoo te water als te land, de genees- en heelkunst nodig, hebben zorg gedragen om geneesheeren en heelmeesters by de hand te hebben, om in tyd van nood deze elendige gequetste by te staan, en voor zoo veel de kunst toelaat, weder te herstellen, ten welken einde hier een ontleedkamer is opgerecht, welke geneesscholen anders weinig, als op plaatzen daar de hooge scholen zyn, gevonden. Uit welk inzicht de overigheid van deze stad in den jare 1657, bewogen werd een nieuw *Theatrum Anatomicum* of schouwburg der ontleedkunst op te rechten, met bevel dat alle geneesmeesters dezer stad met hunne knechts of leerlingen alle weeken op woensdag na de middag ten twee uuren, aldaar zullen hebben te verschynen, om de openbare lessen, wel-

Oprechting des ontleedkamers.

ke

ke aldaar door een leeraar der ontleedkunde (*Doctor Anatomicus*) werd gedaan aan te hooren, welke hen dan in alles behoorlyk onderrecht van 't geene de ontleedkunde betreft, 't welke de grontsteen van de heelkonst is; en op dat dit goede inzicht van de overheid niet vruchteloos zou zyn, hebben zy vier iaren naar deze oprechtinge by een uitdrukkelyk gebodt en eene boete vast gestelt, en gewild, dat dit volkomen aldus zou onderhouden werden. De gansche toestel van deze plaats is fraai en aanzienlyk, en pronkt vooraan de straat met een sierlyke steene muur, die met die van den doel is vereenigt, en op gelyke wyze naar de *Ionische* order is gebouwt. Boven het hooftsieraat, of de lyst van de voorpoort, is een welgeschikte frontespiets met eenig uitgehouwen beeldwerk, dragende in 't midden deze inschryvinge:

Beschryving dezer ontleedkamer van buiten.

MEM. POST.

IN USUM CIVIUM ET HOSPITUM URBISQ:

ADEO HUJUS ORNAMENTUM,

THEATRUM ANATOMICUM

PUBLICO ÆRE HEIC EXTRUI

C C.

AMPLISS. COSS.	JACOBO DELFT ÆDILE.
GERARDUS WELHOUCK.	THEODORO I. F. VALLENSI
THEODORUS VANDER DUSSEN.	PROTOPOLIATRO ATQUE
EVERARDUS VAN BLEYSWYCK.	COLLEGII CHIRURGICI
ALBERTUS VANDER GRAEF.	DECANO.

Mors sola fatetur
Quantula sint Hominum corpuscula

ANNO CIƆ. IƆC. LVII.

Waar door te kennen gegeeven word, welke heeren burgemeesteren in den iare 1657 dit schouwburg tot gebruik van burgers en vreemdelingen, en tot sieraad van de stad, hebben opgerecht, als mede wie in dien tyd stads havenmeester, eerste stadsgeneesheer en deken van 't heelmeestersgilde was, besluitende het zelve met een vaarsie van *Juvenalis*, *sat. v.* 171. te weten, dat de dood alleen de geringheid en ydele nietigheid van 's menschen lighaam bekent maakt, gelyk tot nader indruk aldaar onder 't zelve is uitgebeeld een *sceleton*, of geraamte van 's menschen lighaam, boven 't welke een uurglas met twee vleugels verbeeld staat, met deze Grieksche woorden:

Πτερόεις ὁ βίος καὶ ἀσταθής.

Id est: alata vita & fluxa.

Dat zeggen wil, *'t leven als vleugels hebbende, vliegt gestadig weg.* By dit gevleugelde uurglas vertoont zich een zeisen, op welke beide verbeel-

teniſſen de woorden van den koninglyken pſalmiſt niet oneigentlyk paſſen, alwaar hy ſpreekt van de kortheid van 's menſchen leven, en daar tot een beſluit byvoegt: *want het word ſnellik afgeſneden, ende wy vliegen daar henen, pſ.* 90. *v.* 10. By het gemelde geraamte werden noch verſcheide bloemen verbeeld, als 'zonnebloemen, roſen en anderen, zinſpelende op de vergankelykheid des menſchen. Noch werd daar benevens den blixem, en wederzyds de feſtonnen, den adelaar, zynde de vogel van Jupiter den godt des donders, als of men volgens de oude heidenſche wyze, daar meede wilde te kennen geeven, dat de dood den menſch tot een ſtraf van de zonden toegezonden was, gelyk den apoſtel Paulus *Rom.* 6. *v.* 23. getuigt, zeggende, *de bezoldinge der zonden is de dood.* Boven aan op 't hoogſte ziet men in 't midden een kleine ſpits met dit opſchrift:

DECRESCIT DUM CRESCIT.

welk beduid, *'t neemt af terwyl het groeit:* want gelyk een ſpits of pyramide hoe langer hoe dunder werd, niet anders is het leven der broze ſtervelingen; want hoe langer het duurt, hoe ſmalder en minder het werd bevonden, waarom ook agter dezelve ſteen aldus ſtaat: γνῶθι σεαυτόν: dat is, *kent u zelven*, zynde die heerlyke ſpreuk die outtyts voor aan den tempel van Apollo uitgedrukt ſtond. Ter wederzyde van deze ſpits heeft men op de hoeken bekkeneelen of doodshoofden met laurieren bekroont, 't welke miſſchien zinſpeeld op de oude manier der heidenen, welke hunne dooden bekranſt ter aarde bragten.

Beſchryving der inwendige zeldzaamheden van dit vertrek.

Dewyl wy de zinnebeelden van buiten bezien hebben, geluſt het ons binnen te treden, om alle de rariteiten en zeldzaamheden, uit alle geweſten en oorden der wereld hier toegevloeit en opgeſchikt, te beſchouwen, waar van 'er eenige noch bewaard en overgebragt zyn uit de oude anatomickamer, welke voor dezen geſtaan heeft aan de zuidzyde van de oude kerk, alwaar voorheen, gelyk wy in de verhandelinge van die kerk zeiden, de doopvont plag te ſtaan.

Op de voorplaats zag men eertyts aan de eene zyde het beeld van *Mercurius*, hebbende in de rechterhand een zwaard, en het hooft van *Argus* onder de voet, alwaar op het pedeſtal deze letteren tot een devys zyn uitgehouwen: *Homo bulla*, dat is, *de menſch is als een waterbel.* Aan de andere zyde ſtond het beeld van de Griekſche *Venus*, en op deſzelfs pedeſtal las men *pulvis & umbra*, dat is, *ſtof en ſchaduwe.* Ront om aan de muuren hangen 't hoofd, de ſchouderbladeren, wervelbeenderen en ribben van een walvis; achter tegen de deur van de voorpoort vind men het beeld van *Apollo*, en op de deur van den ingang der anatomie, dat van zyn zoon *Eſculapius*, beide goden van de medecynen, geſchildert. Binnen getreden zynde in de voorgalderye, ziet men op de andere zyde van de deur, als mede regt tegen over de deur van de groote kamer, de afbeeldſels van *Coſmus* en *Damianus*, geſchildert, welke van de heelmeeſters voor hun patroonen werden gehouden. 'k Zal hier, 't geſchiede met goedkeuring van den lezer, wegens dezen *Coſmus* en *Damianus* iets gewagen. De reden waarom de heelmeeſters deze twee gebroeders tot hunne patroonen verkozen hebben, is niet wyt te zoeken; want deze heiligen, de welke een groote naam in de roomſche kerke verkregen hebben, zouden, volgens het bericht der legende, ook geneesheeren zyn geweeſt; en om dat zy de menſchen voor niet hielpen, wierden zy *Anargyres*, dat zoo veel is als geldeloos genoemt.

Uitweiding wegens Coſmus en Damianus, twee heelmeeſters.

Zeker-

Zekerder beſchryvinge dan dit getuigenis van hun leven heeft men niet: en de geleerde *Tillemont* en *Baillet* hebben zeer wel aangemerkt, dat de fabeldichters geen leven zodanig met hunne verdichtſelen opgeſmukt, of liever ontluiſtert hebben, als dat van de hh. *Coſmus* en *Damianus*. Datze echter gebroeders zyn geweeſt, de genees- en heelkunſt voor niet geoeffent, en het kriſtengeloof met hun bloed bezegelt hebben, om nu van andere dingen te zwygen, vind hier en daar eenige goedkeuring. De Grieken, als of zy deze heiligen niet genoeg konden vieren, hebben 't hunner eeren drie verſcheide feeſtdagen gehouden, of, om beter te ſpreeken, van een paar heiligen hebben zy 'er drie paar gemaakt. Deze waren alle, volgens hun verhaal, broeders en geneesheeren, en alle drie *Anargyri*, of geldlooze. De eerſte zoude gewoont hebben, en gemartelt zyn, omtrent Romen. De tweede geleeft hebben, en zyn eigen dood geſtorven zyn, in Aſie. De derde, in Arabie geboren, zoude met noch drie andere broeders de martelkroon gedragen hebben in *Cilicie*. Echter hebben verſcheide geleerden, ia *Papenbrochius* en *Bona* zelfs, al veel overhoop gehaald om het onderſcheid van de drie gemelde perſonen aan te wyzen, en alle drie *Coſmaſſen* en *Damianuſſen* uit malkander te ontwarren. Maar wat zal ik zeggen? drie gebroeders, alle drie *Coſmas* en *Damianus* genoemt, die alle drie voor artzen en heelmeeſters hebben geſpeelt, alle drie ongeneesbare ziektens hebben genezen, en alle drie iuiſt *Anagyri*, en geen duit voor hun moeiten begerende, verwekte waarlyk eenig nadenken, té meer, dewyl dit enkel ruſt op 't verhaal van eenige Grieken. 't Zou deze geneesheeren wel te beurt konnen gevallen zyn, dat zy in hunne patroonen bedrogen waren, gelyk wel meer aan andere geſchiet is.

Van 't ſchuitie uit de ſtraát Davids.

In dezen ingang of galderye, hangt onder anderen een ſchuitie uit de Straat Davids, waar in een man zit gekleed met robbevellen, en een dubbelde roeiſpaan in de handen, gelyk die natie ter zee vaart om te viſſen, welke men giſt dat door de heeren bewindhebberen der Weſt-indiſche kompagnie aan deze kamer vereerd is. Men ziet hier ook twee zeer groote ſchilden van ſchildpadden. In de groote kamer, alwaar de examen of 't onderzoek word gedaan der ionge kunſtenaars, ſtaat het geſtoelte der leeden der regering, die afgezonden worden om het zelve by te woonen; want volgens het beſluit van den iare 1631, mag 'er geen onderzoek over de kunſt geſchieden als ten overſtaan van twee heeren ſchepenen. Men beſchoude hier eertyds in een hoek een man van Geervliet in 't geraamte, welke nu boven geplaatſt is, die met zyn vrouw aan tafel zittende, haar met een mesie, dat noch aan zyn hand hangt, doodgeſtoken heeft, hebbende de vyfde ribbe tot een gaffel of vork, en is voorts omhangen met een Indiaans kleed van gekoleurde vederen. Daar tegens over ſtond het geraamte van een beruchten dief, welke alhier openbaar ontleed is en opgezet door den gemelden dokter anatomicus, in de maand december, in den iaare 1667, in wiens *glandula pinealis*, gelegen als in het middelſte punt der herſenen, en daarom by dien vermaarden philoſoof *Renatus Descartes*, voor de zitplaatſe van de redelyke ziel gehouden, een ſteentie gevonden is; en 't is byna ongelooflyk, wat een groote hardvochtigheid en ongevoeligheid men in dezen dief heeft gezien, dewyl hy bybragt niets gedaan te hebben dat de dood waardig was, en na dat hy het vonnis des doods ontfangen hadde, toonde hy geen de minſte ſchrik of beweginge voor de dood, zeggende, dat men meende hem te hangen, maar dat 'er een bos ſtroo aan de

De leden der regering zyn onder 't doen der examen derkunſtenaers tegenwoordig.

galg zoude blyven hangen, en hoe zy hem bewaren mogten. hy het nochtans ontkomen zou, maar hoe ydel zyn gezeg is geweeſt, blykt uit het geraamte. Benevens de deur vind men aan de eene zyde een uitnemende ſchoone groten tyger, alhier door de bewindhebbers van de Ooſtindiſche kompagnie vereerd; deze is met zyn huid overkleed en vertoont zich als levende: aan de andere zyde ſtaat een zeer grooten ſteenbok. Van binnen op de deur is het beeld van *Hippocrates* geſchildert, en de deur daar tegens over is met de beeltenis van *Galenus* voorzien, beide de eerſte en vermaardſte oude geneesheeren. Aan de muuren, regt over de ſchoorſteen, boven het geſtoelte van de heeren leden der regeering, ziet men een voorname ſchildery, eene ontleedinge verbeeldende, die zeer heerlyk in den iare 1617, door den vermaarden meeſter *Pieter Mierevelt*, zoon van den vermaarden *Michiel Mierevelt*, getekent en geſchildert is, waar in deze volgende perſoonen kunſtig getroffen en naar 't leven ſtaan uitgebeeld. Dees mannen waren in dien tyd de vermaardſte geneesheeren en heelmeeſters dezer ſtad; de geneesheeren, die met hunne doktorale tabbaard pronken, kunnen van de heelmeeſters om die reden gemaklyk onderſcheiden worden. Voor aan in 't midden ſtaat de heer doktor anatomicus *Willem van der Meer*, die de aanwyzinge doet; aan zyn rechterhand opwaarts tellende, volgen doktor *Jacobus Vallenſis*, doktor *Clemens Overſchie*, doktor *Gysbert vander Hove*, met het bekken in de hand, dan volgt doktor *Jan vander Wel*: aan de linkerhand van den doktor anatomicus, van onderen opwaarts te zien, ſtaan doktor *Vincent Swys*, met het laurierblad in zyn hand. *Pieter Mierevelt*, die dit ſtuk geſchildert heeft, volgt Mr. *Cornelis Havershoek*, Mr. *Jacob Schilperoort*, met het ruig balletie. Mr. *Willem Tol*, met zyn grooten baard. Aan de linkerhand, boven aan burgemeeſter *Schilperoort*, met de aker op zyn borſt, deken van 't gilde, volgt, Mr. *Dirck vander Wel*. Mr. *Pieter vander Burgh*. Mr. *David Dykman* geneesheer op Delfshaven. Tuſſchen beide de geraamtens, Mr. *Aſſuerus Moerkerken*, Mr. *Jacob Poelenburgh*. De drie perſoonen in 't verſchiet ſtaande, zyn de leerlingen van den ſchilder. Dit vermaarde kunſtſtuk is in den iare 1619, op verzoek en uit den naam van alle de geneesheeren en heelmeeſters dezer ſtad, by de heeren van de wet onder hun ed. beſcherminge genomen. In den iare 1681 vond dit gilde goed om op hun koſte door den kunſtſchilder *C. D. Man* te laten ſchilderen, een ſtuk, waar in vertoont worden alle de afbeeldingen van de in dien tyd in leven zynde genees- en heelmeeſters, 't geen ook redelyk wel is uitgevoert. In het midden vertoont zich de heer doktor anatomicus, 't geen in dien tyd was de heer Dr. *'s Gravezande*, bezig zynde met de borſt van een lighaam te ontleden, dat daarin doodelyk gequetſt en aan die wonde geſtorven was. Voorts vertoont zich hier den heer deken van 't gilde, toen zynde de heer doktor *Hendrik d' Acquet*, verzelt wezende van de verdere genees- en heelmeeſters dezer ſtad, namentlyk de doktoren *Tegurinus*, *Duiven*, en *Scheltus*, en de heelmeeſters *Dykman*, *Animæa*, *de Geus*, *Schrevelius*, *Hoppeſtein*, *Ketelanus* de vader, *Schravelaar*, *Baron*, *Junius*, *Buyſter*, *Molyn*, *de Bergh*, en den vermaarden philoſooph en natuurkundige *Antony van Leeuwenhoek*, wiens afbeelding, om dit werk meer luiſter by te zetten, hier geplaatſt is.

Eindelyk vertoont zich hier een derde ſchildery, 't geen op koſten van de leeden van dit gilde door den kunſtſchilder *Thomas vander Wilt* zeer deftig en uitvoerig in den iare 1727 is geſchildert, waar in zich wonderlyk

lyk wel getroffen vertoonen, eerst de afbeelding van den doktor anatomicus, zynde nu de heer *Abraham Cornelisz van Bleyswyk*, tegenwoordig regeerend schepen dezer stad, staande aan een tafel, omringt van de genees- en heelmeesters dezer stad, hebbende voor zich een lighaam waar aan zyn ed. bezig is de spieren van den arm te ontleden. Tegen over den ontleder zit den deken van dit gilde, nu zynde de heer Mr. *Nicolaas Fredrik Boogaart*, heere van Alblasserdam, raad en oud-burgemeester dezer stad. Over den heer deken zit Dr. *Antoni Hendrik Stork*. Vervolgens vertoonen zich rontom de tafel de doktoren *Hermannus Schuyl*, *Michiel Lubeecx*, *Daniel Guillermet*, *Salomon Staal*, *Jacob Vlaardingerwoud*, *Cornelis van Gysen*, *Adriaan Bommelaar*, en *Wynand de Bries*; en de geneesmeesters *Joh. vanden Boogaert*, *Jan Verhoef*, chirurgyn op Delfshaven, *Joh. Cordy*, *Gerrit Keteianus*, *Willem van Essen*, *Willem Spranger*, *Louis Briel*, *Dirk Donker*, *Mattheus Zypesteyn*, *Cornelis de Vegter*, en eindelyk den schilder van dit kunststuk, *Thomas vander Wilt*. Deze, benevens de verdere zeltzaamheden, door de liefhebbers aan deze ontleedkamer vereerd, of die noch te vereeren staan, staan onder de bescherming dezer regering, gelyk uit deze akte blykt:

OP 't versoeck van de Medicyns, soo gegageerde deser Stadt als andere binnen deser Stadt in de Medicine practiserende, Mitsgaders vanden Chirurgyns, hebben myn Heeren vande Weth Collegialyck vergadert in heur-luyder Protectie genomen en nemen by desen een stuk schilderye hangende op de kamer vande Anatomie by 't merendeel vande Medicyns en Chirurgyns deser Stadt doen schilderen begrypende een Anatomy waerinne sy-luyden nae 't leven sijn afgebeeld, verbiedende de voorsz Heeren vande Weth de nakomelingen ofte successeurs Medicyns ofte Hooftmans van 't Chirurgyns Gilde, de voorsz Schildery te mogen vercoopen, vervreemden ofte de voorsz Kamer van Anatomy transporteren ofte elders te brengen, authoriseren hen-luyden indien de voorsz Schilderye ware verkocht, vervremt ofte vervoert buyten kennisse van mijn Heeren Burgemeesteren inder tijdt regierende, 't selve stuk Schildery, waermen 't selve buyten de Anatomy-kamer kan vinden ofte bekomen aen haer te trecken ende te doen hangen ter plaetse daer 't voorsz Heeren goet-duncken sal sonder den kopers ofte verkopers daer vooren yet te restitueren, van gelycken nemen de voorschreve Heeren in heur protectie ende beschermingе alle 'tgunt de voorsz Anatomy-kamer aengaet ende dienstich is, sulcx dat de successeurs oock niet en sullen mogen verkoopen vervreemden ofte wech-schencken ofte van daer vervoeren eenige Sceleta ofte geraemte, Boecken Instrumenten ofte yetwes tot proffijt vande voorsz Camer ende Gilde gemaect ende gedestineert ofte by de liefhebbers daer toe vereert ofte geschonken ofte die noch sullen mogen ten dienste en profijte van deselve Kamer gemaackt, vereert ende geschoncken werden maar sullen gehouden wesen al 't selve liever te vermeeren dan te verminderen, ordonnerende dat dese jegenwoordige, mitsgaders den Inventaris die de Remonstranten ofte requirante sullen maecken van al 't jegenwoordigh inde voorsz Camer is ende overleveren ter Secretarie alhier, in 't Keur-boeck by de Ordonnantie van d' Anatomie-kamer sal werden geregistreert ende den selven Inventaris met verhooginge van 't gunt daar mede sal by komen alle Jaers, benevens de Reeckeninge (by den Hooftmans van Chirurgyns-gilde aen den deecken van 't selve te doen) sal werden overgelevert, ende dat de selve verhooginge oock altyts alhier ter Secretarie op ten inventaris (in 't Keur-boeck geregistreert) sal werden gestelt, Actum den xviij September xvj^c. en negentien.

Voorts hangen aan den muur onder anderen in een glaze kasie,

een gesnede vrouwebeeldie, houdende in haar hand een groote *calculus*, of steen der blaze, die een zekere vryster oud 73 iaren, binnen deze stad wonende, haar zelfs afgehaald heeft, hebbende dit opschrift, *artem audacia vicit*, dat is, *de kloekmoedigheid heeft de kunst overwonnen.* En op een schild aan de zyde van dit beeldie, hangen deze volgende vaarzen.

Doe Maartje Joosten met gevaar
Geprangt, gedruckt was menig Jaar
Door sand en steen (ô smertlyk wee!
Dat schier de Lydster smagten dee,
Verlaten van der Artzen Raad,
Daarom by God alleen socht baet:
'k Weet seydze Godt die is alleen
Een Heer, een hoeder voor die geen
In Siekt' en pijn op hem vertrout:
Dus namze moet en haer verstout
*Met eygen hand dees * grote steen*
Te rukken door de Pis-wegh heen.
't Geleerst' verstand kon niet verstaan
Hoe 't wonder haar kon wel vergaan,
Sy sonder steen, pijn, ramp, gevaar
Heest na geleeft ontrent drie Jaar:
Doe wierd die zaal'ge door de Dood
Gevoert ter rust in Abrams schoot.

J. SCHRAVELAAR.

Hier is noch een groote kas, voorzien met zeer veele instrumenten ten dienste van het heelmeesters gilde; buiten op de deuren staan de geneesheeren en heelmeesters van dien tyd, toen deze kas gemaakt wierd, verbeeld; vertoonende de eene deur in een volkome gestalte in 't kleen de operatie van het afzetten van een been, en op de andere de doorboring van de hooftpan. Noch een glaze kasie, waarin men een voldrage gebalsemt kindeken ziet, dat maar weinig uuren naar de geboorte geleeft heeft, hebbende een klein waskaarsie in de hand, 't welke maar even ontsteken zynde, uitgaat. De heer doktor anatomicus, die het zelve aan de kamer vereerd heeft, heeft 'er dit opschrift ook bygestelt:

OCCASUS
AB
ORTU PENDET,
ET
FRAGILIS VITÆ FLAMMULA
DUM SPLENDET
PERIT,
NEC PERIT TAMEN
BONIS,
QUIN MORTE RECTIFICATA
IN SEMPITERNA SÆCULA PERDURATURA
FIRMATUR.

Ne-

* Die toen een derde grooter was, en weegt nu noch omtrent twee oncen.

Nevens de ſchildery van Mierevelt hangt noch een groote glaze kas met allerhande inſtrumenten, ten dienſt van den heer doktor anatomicus om de ontledinge te doen. Onder de ſchildery van de Man hangt een glaze kasie met verſcheide vreemde misgeboortens; ook hangen 'er die in ſchilderyen verbeeld werden, welke in deze ſtad zyn voortgebragt. Voorts beſchout men twee lingen, wier lighamen van voren aan een gegroeit zyn; en aan de ſlinkerzyde ontdekt men mede twee lingen, beide van wanſchapene gedaantens, waar van het eene zonder hooft is, en hier ontleed in den iare 1658, gelyk dit latynſche byſchrift te kennen geeft: *Gemelli monſtroſi nati Delphis Bat. III. Cal. Mart. Anno* 1658. *quorum alter ſine capite heic loci anatomice diſſectus fuit.* Noch ſtaat 'er dit vaarsie by:

Non minus ἀκέφαλος *turpe eſt reſpublica Monſtrum.*

't welk betekent, dat een land zonder hooft, een ſchandelyk monſter is. Voorts ziet men rontom noch verſcheide ſchilderyen en afstekeningen van wonderheden der natuur, zoo van *hermaphroditen*, harige vrouwsperſoonen, vreemde uitwaſſen en toevallen, meeſt hier in de ſtad voorgevallen, en ter gedachtenis door het gilde uitgebeeld. In een hoek van deze kamer ſtaat noch een zeer groote vogelſtruis, en boven aan de zolder hangt een zeer groote zwaartvis, met zyn getande zwaart of zaag voor uit de neus gewaſſchen, en van een byzondere groote. Uit deze kamer naar agteren gaande, vind men tegens de deur van buiten uitgebeeld dien grooten ontleder *Andreas van Wezel*, gezegt *Veſalius*, en aan de rechterhand ſtaat de boekerye, beſtaande alleenlyk in de boekery van de faculteit der medecynen en chirurgie, tot welkers vermeerderinge by de heeren van de wet gelaſt is, dat een iegelyk alhier zyn proef doende aan dit gilde boven zyn inkomſtgeld moet betalen 5 gulden voor een boek in de boekery, gelyk in de 7 artykel van de ordonnantie van den iare 1661, duidelyk uitgedrukt ſtaat. Hier voorby gegaan zynde, komt men in een ruime keuken, die zyn uitzigt op een vierkanten tuin heeft, alwaar op de vier hoeken eertyds de beelteniſſen van de vier getyden des iaars gezien werden, en in de midden ziet men een pyramide ryzen. Deze tuin, hoewel niet van de grootſte, word echter gebezigt om 'er eenige genezende kruiden in te planten; dewyl 'er veel aangeleegen is dat de geneesheeren en heelmeeſters ook goede kruidkenders zyn.

Boven op de groote kamer is het ſchouwtoneel of *theatrum*, alwaar niet alleen de wekelyke leſſen, gelyk gezegt is, werden gedaan, waar in den heer doktor anatomicus, zoo even genoemt, noch eenige iaren heeft gecontinueert, maar alwaar ook nu en dan des winters een gedeelte van een menſchen lighaam werd ontleed, om de genees- en heelmeeſters dezer ſtad door een zienlyke vertooninge goede kennis van 's menſchen lighaam te geven, zynde een van de noodzakelykſte kunſten die in de genees- en heelkunſt te ſtade komen. Deze plaats is daar toe zeer gerieflyk, dewyl zy in 't kleen de zelfde gedaante heeft als de groote oude Romeinſche ſchouwburgen; men vind, behalven de ronde plaats in de midden, alwaar de ontleedinge verricht word, vier tranſen of ommegangen, cirkelsgewys achter den anderen omloopende, en naar een behoorlyke evenredigheid hooger en hooger opklimmende, zoo dat de agterſten zoo verheven zyn, dat de voorſte hun het gezigt niet kunnen beletten. Iedere cirkel heeft zyn byzondere inſchryving met vergulde letteren, om elk naar zynen rang te plaatſen;

ſen; op de benedenſte, zynde om de nabyheid wel de bequaamſte om naaukeurig te konnen zien, ſtaat aan de regterhand ingaande geſchreven: *Sedes πολιατρῶν & prefectorum;* dat is, *de zitplaats van de ſtads geneesheeren en hoofdluiden van 't heelmeeſters gilde.* Daar tegen over aan de linkerhand ingaande, *Sedes medicorum*, of zitplaats der geneesheeren. Op de tweede cirkel aan de regterhand ingaande, *Sedes Magiſtratuum & Patriciorum*, 't welk zoo veel is als zitplaats der magiſtraatsperſoonen en hunner afkomelingen. Hier tegens over aan de linkerhand ingaande, *Sedes chirurgorum*, zitplaats der heelmeeſters. Op de derde cirkel aan de rechterhand ingaande, *Sedes D. D. Concionatorum & Iuriſconſultorum*, dat betekent, *zitplaats der heeren predikanten en advokaten.* Aan de linkerhand ingaande, *Sedes ſpectatiorum & primariorum civium*, dat is, zitplaats der aanzienlyke en voorname burgeren. De vierde cirkel is zonder opſchrift, en ſtaat gevolglyk voor ieder een open. Aan bei de zyden van dit ſchouwburg, te weeten, voor en achter, is een galderye of wandelplaats met zeltzaamheden voorzien, In de voorgalderye ſtaan voor eerſt vier byzondere gegeraamtens van menſchen, welkers eene is een Engelſche piraat of zee-rover, wel eer in de oude anatomie kamer openbaar ontleed, en door den eerſten anatomicus *Willem vander Meer* opgezet, welke in zekeren brief aan den vermaarden heer en leeraar *Niander*, wegens zeker verſchil van de uytwerkzelen van den rook van den tabak, en wat die in 's menſchen lighaam voor uytwerkzelen zou doen, aldus aan hem ſchryft, *Diſſecui ego publice anno* 1614. *menſe decembri Piratam natione Brittannum in cujus inteſtino tenui, Ileon appellato, inveni appendicem, ſive proceſſum ſex tranſverſos pollices longum, qui latitudine ſive capacitate ipſum inteſtinum ſuperabat, diſtàns à fine Jejuni, ſive ilei principio, quatuor pedum longitudine, qualem antea nunquam videram: præterea ſutura ſagittalis in cranio non apparebat, ſed in utroque latere in oſſibus ſyneipitis foramen aderat, per que proceſſus duræ meningis prodeuntes ipſam meningem ſuſtinebant quemadmodum in iliis per ſuturas facere ſolent.* Dat is: " Ick hebbe in 't o-
" penbaar ontleed in 't Jaar 1614. inde maend van December een Zee-rover,
" ſynde een Engels-man van gebooꝛte, in welckers derde der dunne darme
" den Ileon ofte omgebogen, genoemt, ick gevonden hebbe een aanhangſel
" van ſes duym lang, 't welck in wytte den darm ſelfs te boven ging, af-ſtaen-
" de van den nugteren darm, ofte het begin van den omgebogen darm de
" lengte van vier voeten, hoedanigh ick noyt en hadde geſien. Daer-en-
" boven ſoo en openbaerde haar de pyl-naad niet in het bekkeneel, maar daar
" was een gat aan beyde de zyden van de opperhoofts-beenderen waar door
" de uytſchietzels van het herde herſſen-vlies henen gaande het ſelve vlies
" ophielden, even gelyk in andere door de naden plagt te geſchieden.

Ten tweede is 'er een geraamte van een vrouw, waar van gezegt werd, dat zy met haar dochters man geboeleert hadde, waar over den zelven *van der Meer* in den zelfden brief aldus aan hem zyne gedachten ontwerpt: *Deinde menſe Martio* 1615. *iterum publice ſecui mulierem ferme ſexagenariam propter adulterium inceſtuoſum ſtrangulatam, in qua inveni, venis portæ ſphleneticis juxta ſplenem duas glandulas adnatas, unam nucis juglandis magnitudine, alteram paulò minorem ejuſdem ſubſtantiæ & coloris cum liene: tum quod magis admirandum, in enteriori parte dextra duræ meningis, verſus proceſſum falciformen, (qui dextram partem cerebri à ſiniſtra dirimit) adnata erant ſex oſſicula lata, & compreſſa quorum nonnulla* 4. *alia* 5. *aut* 6. *prominentias cuſpidum acicularum inſtar acutas habebant, que tenuem meningem compunxerant ut appare-*

bat

bat ex ulcusculis, & sanie ibidem existentibus; adeo ut dubitandum non sit quin (si mulier quæ semper dolore capitis laboraverat diutius vixisset) graviora symptomata supervenissent. Non tamen verisimile mihi videtur illa ossicula è fumo Tabaci nata fuisse; uti & illa foramina vel obliteratio suturæ sagittalis in Britanno illo. Dat is: " Daar naar in de maand van Maart 1615. hebbe ik wederom gesneden een Vrouwe van ontrent sestigh Jaren om een bloedschan-"digh Overspel geworgt, in dewelcke ik gevonden hebbe ontrent de Mil-"te aan des Poort-aders Milt-takke twee klieren aangewassen, de eene soo "groot als een Okker-note, de andere een weynig kleynder van de selve "substantie ende couleur als de Milte: Daer-en-boven, 't welk meer te ver-"wonderen is, waren in 't binnenste gedeelte van het herde herssen-vlies "aan de regter zyde ontrent het seysems-gelijcke uytsteeksel ('t welk het "reghter deel der herssenen van het linker asscheyt) ses breede beentjens "aangegroeyt, waar van sommige 4. andere 5. of 6. uytstekende punten "hadden soo scherp als een naalde, welcke het dunne herssen-vlies hadden "geprickelt gelijk als bleek uyt de sweertjes, ende den etter die daar on-"trent was: Soo datter niet aan te twijffelen is, of de Vrouwe (die altijt "met pijn in 't hooft gequelt was geweest) indien sy langer geleeft hadde "soude nog veel sware toevallen overgekomen sijn geweest. Nogtans schijnt "het my niet waarschynelyk te syn dat die beentjens uyt den rook van den "Tabak souden syn voortgekomen, gelyk ook niet die gaten nogte het ver-"dwynen van de pyl-naad in dien Engels-man.

Noch is 'er het *sceleton* van een man van den iare 1616, en een van een man met een bult of kromme rugge van den iare 1619, welke vier alle in den ouden inventaris vermeld staan. Maar de gemelde heer *vander Meer* schryft noch in een anderen brief, in den iare 1621, van een dief die met een houweel of ander instrument in der luiden huizen wist te graven of in te breeken, en dezen moest, volgens zyn bericht, in den iare 1618, alhier ontleed zyn, van welk iaar geen van de vier voorgaande gevonden werd, hoewel een van deze vier aangewezen werd, en die zy voorgeeven dat onder de dorpels van de huizen wist door te graven, waarom men hem tot een teeken van deze schadelyke uitvinding, een spade in de hand heeft gegeeven, die wel eer den Engelschen rover, om redenen my onbekent, was toegeeigent, nevens een vaantie alwaar instont, *memento mori*, dat is, *gedenk te sterven.* De woorden van den gemelden *vander Meer*, over het gezeide verschil aan den zelven heer schryvende, zyn van dezen inhoud: *Ad postremam tuam quæstionem quod attinet; scilicet an D. Pauwius invenerit nigram crustam (è fumo Tabaci contractam) in cerebro cadaveris à se dissecti, uti Tu Te à D.D. Raphelengio intellexisse dicis, ego planè ignoro: cum hoc affirmare possim, me jam hic Delphis apud Batavos diversa cadavera publicè in Theatro secuisse, posteaquam hic usus (vel potius abusus) Tabaci usque adeo invaluit; inter quos memorabile est) fur ille vecticularius cujus sectioni Tu etiam ante triennium interfuisti; quique inter fumisugas celeberrimus fuerat; qui etiam post acceptam mortis sententiam, ipsaque mortis hora, à carnifice & lictoribus pro summo, uti æstimabat, beneficio Tabaci fistulam impetraverat: in illis tamen me omnes cerebri partes, processus, ductus & ventriculos diligenter examinasse, & nihil tale invenisse.* Dat is: Belangende uwe laetste vrage, te weten of de Heer Pauw "(dese was Professor Anatomicus tot Leyden) in de hersenen van een lichaam "by hem ontleedt gevonden heeft een swerte korst uyt den rook van den Ta-"bak voortgekoomen, gelyk ghy segt verstaan te hebben van den Hoog-geleer-

"den Heer Raphelengius, is my geheel onbekent. Alsoo ik dat voor se-"ker kan seggen dat ik alhier tot Delft verscheide lighamen in 't openbaar "hebbe ontleed, na dat alhier het gebruyk (ofte liever het misbruyk) van "Tabak soo seer heeft toegenomen; onder welcke gedenkwaardig is dien "Dief die soo behendigh in de luyden haar Huysen wist te graven) by welc-"kers Anatomie gy over drie Jaren tegenwoordig zyt geweest) ende die "onder de Tabak-rokers seer befaamt was geweest: die ook na dat hy de "Sententie des doods hadde ontfangen, en selfs op de ure des doods van den "Scherp-regter ende Dief-leyders voor een groote weldaad agte dat hy van "haar nogh een pyp Tabak hadde gekregen: nogtans in dese allen, alle "de deelen der hersenen, der selver uitsteeksels, wegen en holligheden "seer neerstig doorsogt hebbende, noyt yets diergelycke hebbe gevonden.

Dus verre onzen ouden Delffschen ontleder, wiens brieven agter *Neanders* latynsche beschryvinge van den tabak in haar geheel te vinden zyn, zoo dat wy alleenlyk hier bygebragt hebben, 't geen ter zake van onze sceletons in 't ontleden derzelver lighamen bevonden is, en tot dienst van onze geneesheeren en heelmeesters diend. De verdere zeltzaamheden bestaan in noch eenige andere geraamtens, en allerlei bedenkelyke vreemdigheeden. Voor eerst, in 't inkomen ziet men recht uit een geraamte van een gansch paard by een gevoegt door Mr. *Ian de Geus*, waar op het geraamte van een beruchten misdadiger gezet is, door de wandeling *schamele Iacob* genaamt, en met eenig Indiaans krygstuig voorzien. Men vind 'er ook een hemt van dikke vissedarmen gemaakt, en noch een groot getal van andere fraie dingen; maar dewyl 'er van zulke zaken in verscheide boeken gehandelt word, en zulks meer diend om de lust der natuurkundigen op te wakkeren, als tot de beschryvinge van onze stad, zyn wy te rade die voorby te stappen. 't Lust ons nu, want wie is 'er te oud om te leren, naar het groote latynsche school te gaan.

HET GROOTE LATYNSCHE SCHOOL.

De scholen zyn enteryen der geleerdheid.

DAt de scholen, die als queekhoven en enteryen mogen aangemerkt worden, waar in de ionge ieugt in de letterkunst onderwezen, als vruchtbare spruiten opgroeien, is zeker, en dat onder deze wel de voornaamste zyn alwaar de ionkheid in de latynsche en grieksche talen werd onderwezen, kan niemant ontkennen, veel min dat hen door deze kundigheid de toegang tot de heiligdommen der uitheemsche en de boeken der geleerden gegunt word, waar door zy allenx bequaam word om land en kerk uit te breiden.

De Grieken muntte hier in outtyts uit.

Dit loffelyk gebruik was over veele eeuwen al by de meeste volkeren bekend, voor al hebben de Grieken hier in uitgemunt, en byzonder die van *Athenen*, die in beroemtheid wegens het menigvuldig getal der scholen en scholieren de kroon boven alle anderen spanden. In Asia waren de steden van *Efesen*, *Tarsis*, en meer anderen hier in ook vermaard. En dat de Italianen ook in dit stuk niet zonder roem zyn, zal niemant lochenen: want men leest dat *Charondas*, de wetgeever van Thurien, onder anderen ook deze wet instelde, dat alle burgers kinderen of zoonen ter schole moesten gezonden werden, en op dat de onvermogende, onder voorwendzel van armoe-

armoede, hier in niet nalatig zouden zyn, ſtelde hy ordre dat de leermeeſters uit de gemeene ſtads ſchatkiſt voor de zulke zouden betaalt werden, zie *Dio lib. XII.* Doch dit goed gebruik der ſcholen is op de meeſte plaatzen en lang voor den tyd van *Karel den grooten* vervallen, dewelke zich weder liet gelegen leggen om geleerde enteryen overal in zyn gebied aan te queken; waarom hy verſcheide deftige mannen, in godtvruchtigheid en geleerdheid vermaard, van alle oorden ontbood, en in allen opzichten begunſtigde. De meeſte kerkvergaderingen van dien tyd hebben 't even druk met de biſſchoppen tot het oprechten en aanqueeken van de ſcholen aan te manen. *En dat de biſſchoppen*, zegt Chriſtianus Lupus (*in Concil. Rom. V. Gregorii VII*) *toen doorgaans ſchoolen in de kollegien der reguliere klerken of in de kloosters der benediktynen aangeſtelt hebben, kan door veele getuigeniſſen en voorbeelden bewezen worden.* De Franſche ſchryver *Baillet* hier van handelende, *jugemens des ſavans, tom.* 1., zegt dat de biſſchoppen, al voor *Karels* tyd, begonnen hadden ſchoolen op te rechten, maar om dat alle de biſſchoppen niet eens gezind waren, nam dit weinig voortgang.

Karel den Groten recht de vervalle ſcholen weder op.

Wanneer de ſcholen in deze landen begonnen zyn, is zoo zeker niet; maar dit is zeker, dat omtrent den iare 1112 en 1300 de wetenſchap om te lezen en ſchryven in deze landen zeer raar was, en by naar niet als by de geeſtelyken te vinden, gelyk men uit een zeer groot getal oude brieven kan bewyzen, alwaar de onderteekeninge veeltyds maar met eenige teekens uitgedrukt ſtaat, en dat noch wel van de aanzienlykſte luiden van dien tyd; en 't is zeker, dat al wat 'er bynaar te ſchryven was, door de geeſtelyken gedaan wierd, althans zy ſpeelden overal voor notaris, enz. Ia in deze landen, zegt een voornaam oudheidkenner, was outtyts d'eenvoudigheid zoo groot, dat men weinig menſchen vond die lezen of ſchryven konde, alleen haar werk makende om vroom en godtvruchtig te leven: ia men zegt, dat zy door onkunde van lezen noch ſchryven, zelf geen brieven van tranſport eeniger vaſte goederen plegen te maken, maar alle de kinderen van de buurt ter plaatſe van 't gekogte bragten, en aldaar verhaalden dat zulk ſtuk lants, huizinge, erve enz. was verkogt aan zulk een, hen vermanende dat zy dit in geheugenis zouden houden in hunne oude iaren, en daar getuigenis van dragen; en op dat dit beter mogt onderhouden worden, hadden zy de gewoonte om die iongens ten oorkonde van dien by d'ooren te grypen en te rekooren, waar van het woord oorkonde zyn oorſprong ſchynt genomen te hebben. Men gelooft ook dat de ſchepenen, by gebrek van de dingen te kunnen ondertekenen, daarom de papieren gezegelt hebben. Het ſchoolrecht quam, volgens d'aanmerking van ſommige, outtyts op de meeſte plaatſen de graven toe, dat is, zy waren vergevers van de ſcholen, en ſtelden ſchoolmeeſters aan die zy begeerden, 't welke hen zeer voordelig zal zyn geweeſt. Graaf *Willem IV.* verleende dit recht aan de ſtad van Delft in den iare 1342, op s[t]. Catharinaas dag. Maar dat Delft hier in de oudſte zou zyn die het recht van eigen ſchoole verkreegen heeft, gelyk de heer van Bleiſwyk meent, is by my zoo zeker niet; want daar is een brief van *Dirk van Waſſenaar*, burggraaf van Leiden, van den iare 1557 voorhanden, waarin duidelyk ſtaat dat hy verſchil kreeg met de regeerders der ſtad Leiden; want hy oordeelde dat het recht van eenige accynſen, mate, ſchryfambacht, ſchoole, hem toequam; maar die van Leiden toonden van ouds dat hen zulks altyd is eigen geweeſt; doch de gemelde burggraaf bekent daar naar ook

De lees- en ſchryfkunſt was in deze landen voor 500 iaren zeer raar.

Oude gewoonte eer men ſchryven kon.

Wie van ouds het ſchoolregt toequam onderzogt

dat hy dit onwettig eischte, na dat hy de echte bewyzen der Leidenaars doorsnuffelde: de stad van Leiden zal dat recht al lang voor den iare 1324 gehad hebben; althans ik vinde in een oud parkamente boek van het klooster Marienpoel, bladz. 22, dat de regeerders der stad Leiden in den iare 1431, het latynsche school door ouderdom niet meer bequaam zynde, voor 500 Philips Bourgondische schilden verkogten aan den heer *Boudewyn van Swieten*, thesaurier van Holland, waar voor zy een nieuw school timmerden. Dit oude school moet al groot en aanzienlyk zyn geweest, dewyl dit in dien tyd al een groote somme gelds was.

Wegens het school te Delft word een oude keure gevonden, dog zonder iaar of door wie gemaakt, welke aldus luid:

Knechtgens elwaert Scoel te gaan dan in't groot Scoel.

Voert en moeten geen knapel Kinderen elwaert ter Scolen gaen, dan in der Stede Scole, ende wiese anders settede of ontfinge die verbuerde drie pont, een derde den Heer, een derde der Stede, ende een derdenen diet anbrenget, ten wair by guet duncken vander Stede Scoelmeesteren.

In de beschryvinge der oude kerke hebben wy gezien, dat de schoolmeesters met hunne scholieren gehouden waren de 7 getyden te helpen zingen *in haar superpellicien met een bonnet op haar hooft zonder kaproen*, en dat zy dit in alle manierlykheid en eerbaarheid, volgens de ordonnantie van den iare 1450 moesten verrichten. En in de aanmerkinge wegens het opbouwen van de nieuwe kerkstooren, hier boven bygebragt, hebben wy gezien dat de scholieren in den iare 1484, van deze dienstplichten ten grootsten deelen wierden ontslagen: maar zoo men wel op de zaak let meene ik, dat door de scholieren alhier gemeld, de arme fratres werden verstaan, die, gelyk wy flus zagen, met een kaproen moesten gekleed gaan, waarom dit in't gemeen van de scholieren niet moet verstaan worden; want ik geloof niet dat men my bewyzen zal dat dezelven altemaal in die tyden met bonetten en kaproenen gekleed gingen, maar alleen die dewelke tot gebruik van de kerkelyke diensten onderhouden wierden. Toen de reformatie begon aan te lichten, en de beroertens der Spaansche oorlogen in zwang gingen, geraakten deze openbare school te niet, maar in den iare 1594, toen de heeren burgemeesteren dezer stad genegen wierden dezelve wederom te herstellen, en in haren ouden bloeienden staat te brengen, hebben zy een nieuwen Rektor aangenomen, en de byzondere latynsche schoolen, welke maar tot nader ordre waren toegestaan, weder vernietigt, met deze volgende waarschouwinge:

"Alsoo de publijcke Schoole binnen deser Stede, staende desen Oorloghe geheel ende al vervallen is geweest, ende dat mijn Heeren de Burgemeesters om deselve wederom te doen floreren ende te brengen in heuren ouwen staet, goet gevonden hebben tot gerijf vande gemeente deser Stede, aen te nemen een nieuwe Rectoir, Soo is't dat mijn Heeren laten weten alle den geene die gegund is Latijnsche Schoole te mogen houden dat sy-luyden van des voor Paesschen naest-komende, sullen moeten afstant doen ende daer mede op-houden ende supercederen. Aldus gepubliceert opten IV. February ANNO. XV^c. vier ende 'tnegentigh. stilo hujusce oppidi. *

* 3 Keurbock f. 248.

Het

De regeering had het opzigt over de schoolmeesters.

Het was van ouds in deze landen gebruikelyk, dat niemand vermogt school te houden, 't en zy hy hier toe eerst de goedkeuring van de regenten dier plaatzen had verkregen, maar zulks wierd toen den godtsdienst hervormt wierd vooral noodzakelyk gehouden om alle Roomsgezinde schoolmeesters en vrouwen, welke de kinderen in de gronden van de Roomsche religie onderwezen, voor te komen, en in hunne stede mannen van den gereformeerden godtsdienst te plaatzen, dewyl de kinderen noch onwetende en in de geloofszaken onervaren, zeer lichtelyk op te voeden waren in die godtsdienst die hun in de scholen wierd ingeprent; des vonden de staten van den landen, tot voorkominge van veele ongeregeldheden in 't schoolhouden goet, om een plakkaat uit te geven, waar in alle mans en vrouwspersoonen, binnen en buiten de steden van Holland en Westvriesland, verboden wierden eenige schoolen te houden of kinderen te leeren, ten zy dat ze eerst by de overigheid dier plaatsen ondergezogt zyn, en daar toe behoorlyk verlof verkreegen hebben; daar en boven wierd 'er alom aan de magistraten verboden om niet te gedoogen dat iemand zou school houden of boeken leeren, strydig tegen den gereformeerden godtsdienst. Alle soorten van schoolen buiten de openbare stadsschoolen, wierden *by-schoolen* genaemt, en zyn in die tyden tot verscheide malen alhier verboden, gelyk uit het keurboek der stad overtuigende bewezen kan worden, zie *derde keurboek bladz.* 359. De gelegentheid der groote, anders *trivale* of algemeene schoole, schynt al van oude tyden ter zelver plaatse daar die nu noch tegenwoordig is, geweest te zyn, te weeten, in de straat, die buiten kyf daar noch den naam van de *schoolstraat* van draagt, digt by het voorgemelde *fraterhuis*, en agter het klooster van S[t]. Agatha, een weinig buiten het ryden der wagens en het meeste gewoel der stad afgezondert, zynde in den iare 1620 met een heerlyke poort van blaauwen arduinsteen versiert, en naar de Dorische order door den beroemden meester Hendrik de Keyzer zelfs gemaakt, dewelke dit werk waardig geacht heeft onder zyn welgeschikte werken te verbeelden en in 't licht te geeven. Boven den ingang staat met vergulde letteren deze inschryvinge:

GYMNASIUM PUBLICUM JUVENTUTI
PIETATE, ARTIBUS ET LINGUIS
IMBUENDÆ DICATUM.

Dat is, *openbare oeffenplaats toegeeigent ter onderwyzinge van de ieugt, en godtvrucht, vrye kunsten, en talen.* Op de fluitsteen, onder den boog des ingangs, staat een groote Grieksche Y, zynde het zinnebeeld zoo wel der schoolen, als van der akademien of andere plaatsen ter oeffeninge der geleerdheid opgerecht, gelyk wy flus op het *fraterhuis* hebben aangetoont. Van binnen is het gebouw in 5 byzondere schoolen verdeeld, dienende als trappen waar langs den leerling van de eene tot de andere overgaat. Ieder school word met een byzondere naam genaamt, en door een byzondere meester bestierd, welke gehouden zyn hunne onderhoorige scholieren te leeren en te verklaren zulke boeken en grondregelen, als de algemene landsordre hier in meede brengt: want de manier die men van ouds in deze provincie in het leeren onderhield, was zeer verschillig, en ieder rektor of opperleermeester verkoos zich zulke boeken als hem goed dagt, 't welk tot groote verwarringe der leerlingen strekte, die somtyds van de eene

Plichten des meesters.

plaats naar de anderen ter ſchoole beſteld, dan weder ganſch andere boeken en onderrechtingen vonden als zy te voren geleerd hadden, en gevolglyk weder genootzaakt wierden van nieuws in andere boeken andere grondbeginſels te leggen. Om dit voor te komen is 'er in den iare 1625 een algemeene ordre over alle de latynſche ſchoolen door een ſtatelyke ordre vaſtgeſtelt, naar dat alvorens hunne ed. groot mogende, door de heeren kurateurs der univerſiteit van Leiden, daar over hadden doen hooren den rektor en ſenaat der gemelde hooge opperſchool, benevens de afgezondene der kerkvergaderingen van beide de quartieren, als mede de meeſte rektoren of opperleermeeſters, uit de ſteden dezer provincie daar toe byzonderlyk verzogt zynde, waar van ieder, 't zy mondelyk of ſchriftelyk, zyn gevoelen te berde bragt, daar de gemelde ſenaat een opſtel over maakte, 't welk met goeddunken der heeren kurateurs bekrachtigt zynde, ter vergaderinge van de hooge overigheid is vaſtgeſteld. Zoo dat 'er ſedert dien tyd niet dan eenderlei boeken en grondbeginſels op een eenparige wyze gelegt wierden in alle de ſchoolen van dezen lande; en dewyl 'er ten eerſten een groot getal boeken nodig waren (om deze onkoſten wat te hulp te komen) was iedere ſtad genoodzaakt zeker getal van exemplaren ten haren koſten aan te neemen, om dezelve door die geenen, welke door de overheid daar toe wierden geſteld, of daar over met hun overeenſtemde, alleen te doen verkoopen: althans daar wierd te Delft op den 10 ianuary, in den iare 1627 afgekondigt, dat voortaan niemand eenige exemplaren van de voorſchreve nieuwe Latynſche en Griekſche ſchoolboeken binnen deze ſtad zou mogen verkoopen, dan de zulken die met het merk van den geenen die deze boeken van de ſtad overgenomen had, getekent waren. Daarenboven wierd 'er aan de ſchoolmeeſters wel nadrukkelyk op een zware boeten belaſt van geen anderen in hunne ſchoolen te gedoogen.

De opperſte voorzittende leermeeſter werd *Rector* genaamd, welke het beſtier over alle de claſſis of ſcholen heeft: deze is met een geſtelt tot regent over de jonge godtsgeleerden, gelyk op zyn plaats aangewezen is, en heeft zoo ver het de ſchoolen aangaat zyn *Conrector* of vikaris, die hem in rang volgt, en dan noch drie ondermeeſters, alle door ordre van de overheit een goede bezolding genietende, zoo dat de ouders ieder naar hun waardigheit en gelegentheit met een gering ſchool-geld hun kinderen ter ſchoolen konnen beſtellen, dewyl zy met eene gewillige vereeringe konnen volſtaan, alzoo den rector gehouden is daar van aan den ſtads theſaurier rekening te doen, en mag alleen van ieder ſchoolier 5 ſtuyvers op ieder vierendeel iaars van hem gekort worden; daar en boven mag hy op ieder termyn den vierden penning korten, volgens kontrakt hier over gemaakt, 't welke gehouden werd tot eer-pryzen, welke naar het onderzoek der ſcholieren, tweemaal in 't iaar, te weeten, in het begin van februari en augustus, aan dezelve, volgens hunne bequaamheit en goede voortgang in de ſtudie, uitgereikt werden. En op dat dit alles in goede ordre zou verricht worden, werden 'er vier onderzoekers van de leden der regering alhier toe aangeſtelt, met welkers goedvinden de pryzen uytgedeeld werden; deze heeren zyn gehouden op dien tyd, wanneer 't onderzoek geſchiet, tegenwoordig te zyn, en agt te geven wat voortgank de ſcholieren gedaan hebben. Die nu alle de ſchoolen is doorgegaan, en bequaam geworden om op den trap der univerſiteit op te klimmen, ſpreekt, tot een teeken van zyn bequaamheit zyn afſcheit, een lofreden in 't openbaar uit, waar toe d' oratie

tie ſtoel in de gemelde *auditorium* of gehoorplaats ſtaat, doch zedert eenige iaren is hier niet op geoxeert; dit geſchiet nu ordinaer op den kanſel in de Franſche kerk. Deze redenvoering gedaan zynde, geſchiet d' uitdeeling der pryzen door den oudſten kurator, aan dewelke den geene die de prys ontfangt een dankzegginge in de latynſche taele doed. Deze eerpryzen beſtaan gemeenlyk uit koſtelyke boeken die zinnelyk en net gebonden zyn, van binnen voor aan met een inſcriptie ter eeren van den prystrekker beſchreven, en by de kurateurs en den rector ondertekent, en van buiten met de Pitagoriſche letter, als het ſinnebeeld vande ſchoolen verciert. En 't is naulyks te geloven hoe de jeugt aangeprikkelt wort om deelgenoot dezer eer te worden.

De gemelde heeren kurateurs hebben niet alleen opzigt over het geene de jeugt betreft, maar zelfs ook over het geene de meeſters belangt, op dat alles naar behooren beſtiert zoude werden. Daar en boven hebben zy ook het opzigt over alle de andere ſchoolen door de ganſche ſtad, en zy worden iarelyks op den eerſten ſondag van 't nieuwe iaar, met den tytel van *toezienders over de groote en kleyne ſchoolen* in de afgelezene ordonnantie genaamt, waar over mede verſcheide loffelyke willekeuren zyn gemaakt alle in ſtads keurboek te vinden.

Dat een goede onderwyzinge van de jeugt, en raat van groote aangelegentheit is, geeft ons den ouden *Plutarchus*, in zyn gulden boek van de opvoedinge der kinderen dewyl den menſch van de andere ſchepzelen door de vatbaarheit van zyn vernuft onderſcheiden werd met deze woorden zeer geleerdelyk te kennen, welke waardig zyn van de ouders en vooral der ionge jeugt met een ſtale griffi in hunne gemoedren geſchreven te worden; dus laat hy zich horen: Een goede Aerde by gebreck van bouwinge, werd „onvruchtbaer, en hoe beter die in haer ſelven is, hoe ſchadelyker onkruyt „die voort ſal brengen, als haer goede haveninge komt te mancqueren, in „'t tegendeel ſult ghy bevinden dat een harde, wrede, en ſteenachtige aer„de, wel gebouwt zynde voort zal brengen veel ſchoone en goede vrug„ten.

Maar laat ons nu de hallen, gemeene markten en pleinen, tot geryf van de koopmanſchap en onderhout van 's menſchen leven geſchikt, bezichtigen.

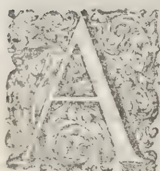

X. HOOFT-

X. HOOFTSTUK.

Van 't oprechten der vleeshallen, en beschryving der zelver. Regels waaraan de vleeshouders gehouden waren. Van de lakendrapierdery. De kapel van st. Christoffel is tot een lakenhal gemaakt. Van de toets der lakens, en hare oude stempels. Van de opzienders dezer lakens. Plechtigheid der verkiezing dezer opzienders. Loflyke gewoonte van dit lakenmakers gilde. Van de saayhal, en de bestiering dezer nering. De plechtigheid der verkiezing omtrent de leden dezer maatschappy voorgesteld. D'oudheid der bank van leeninge nagespeurt. Uit Lombardyen vloeiden hier veel kooplieden toe, die onder schyn van de armoede te hulp te komen, woekerden. Deze kooplieden hadden byzondere huizen waar de verlegene geholpen wierden. Daar zyn driederlei soorten der banken van leeninge geweest. Verhandeling dezer banken, benevens de zwarigheden en tegenspraak der zelve. Van de voordelen, in den beginne door de Lombardiers getrokken. Verdediging der lombaarden. De naam der Kameretten nagespeurt. En voorts van de waag.

Van 't oprechten der vleeshallen.

AL van oude tyden her hebben de graven dezer landen, in de steden, tot geryf der inwoonderen en vreemdelingen vleeshallen opgerecht, doch wanneer dit echter zyn begin genomen heeft, is my nooit overtuigende gebleken; 't is wel niet onwaarschynelyk dat zulks mede door graaf *Willem II*, Roomsch koning, dewelke, voor zoo veel bekent is, in den iare 1246 de eerste stads previlegie ons vergunt heeft, ook zal ingesteld zyn; doch wy durven dit voor geen gangbare munt uitgeeven. Graaf *Florus V* heeft het recht van de vleeshal, in den iare 1295, op den negenentwintigsten september, aan de stad overgegeven, doch daar wierd wegens eenige markttyden eene uitzondering gemaakt, op welke de graaf de voordeelen en vervallen aan zich hield. Men vond hier meede een *broothuis*, waar uit men denken zou of al de inwoonders aldaar hun broot plegen te halen, 't geen al mede een hal is geweest, gelyk diergelyke broothallen of huizen in verscheide plaatzen noch in gebruik zyn. De brief waar mede deze graaf het recht van de vleeshal en 't broothuis in dien iare aan de stad overgaf, luid aldus:

"WY Florens Grave van Holland, Zeeland, Heere van Vriesland, "maken kond, allen den genen die desen Brief sullen sien, of hoo-"ren lezen, dat wy onsen lieven Poorters van Delft gemeenlijcken, die "houdende sijn desen Brief om menigen trouwen dienst, die sy onsen voir-"ouders ende ons dicke gedaen hebben, geven dat sy maicken mogen bin-"nen der vryheydt van Delft, een Vleis-huis, ende een Broot-huis daer "'t hen alree oirbaerlickste dunckt te wesen, ende daer of jaerlicx in te ne-"men alle de renten, die daer of buyten onsen Marckten, want die houden "wy aen ons selven, vallen mach of in comen, ende die rente te keeren, "ende te besigen in die gemeene oirbare der Poorteren van Delft, in oir-"conde van desen Brieve besegelt met onsen segele, in 't Jaer ons Heeren "M. CC. XCV. op Sinte Michiels dage in Vlissinge. Onder stont geschre-"ven, gecollationeert jegens 't Originael, daer 't zegel, overmids ouder-

"domme

ZEEVISC

VLEES

ZEEVISCH-MARKT
EN
VLEESCH-HAL.

"domme (ſoet ſcheen) of was, ende accordeert, in kenniſſe van my, en-
"de was onderteyckent H. de Eynden.

Daar is ook noch een briefie van 't iaar 1338, in 't previlegieboek der ſtad ingeſloten, waarin verklaart werd, dat de Kameretten de hallen zullen bevryden van verſcheide laſten in den text uitgedrukt, 't welk van dezen inhoud is:

"WY Kerſtandt Janſz, ende Jan Grois, Schepenen in Delft, oir-
"conden dat die vier Cameren die voor die Hallen ſtaen of ne-
"men ſullen der Hallen voiren alle ſtraet-geld, plaet-geld, ende brugge-
"geld, datter op verſchynen mach, in't Jaer ons Heeren duyſent drie hon-
"dert agt ende dertich, des Woonſdaegs na Sinte Maertijns ſcudde-korfs
"daige.

Dit geſchriftje ſpreekt wel van hallen, maar drukt de zelven niet net uit; en alhoewel het wel te denken is, dat ten minſten een van deze hallen de vleeshal zal zyn geweeſt, dewyl die noch hedendaags dicht by de Kameretten is gelegen, zoo blykt echter uit eenen anderen brief van den iare 1413, dewelke wy op de lakenhal zullen bybrengen, dat op de plaats daar nu de vleeshal ſtaat voorheen het lombaarthuis geſtaan heeft, 't welk met toeſtemming van graaf *Willem VI* eerſt in 't gezeide iaar tot een wolle- en linnenwanthuis, en teffens in een vleeshal is verandert, 't welk hier uit blykt, om dat 'er zoo lang voor den iare 1413 de vleeshal omtrent de Kameretten heeft geſtaan, doch wy zouden om de nette plaats aan te wyzen onze verlegentheid moeten belyden. Zeven iaren hier naar heeft hartog *Jan van Beieren*, ruward van Holland, de vryheid aan de ſtad gegeven, dat de vleeshouwers hun vleeſch buiten de hal mogten verkopen, en zelf ieder voor zyn eigen huis, of op een plaats alwaar het de wethouders zouden goed vinden: het handveſt behelſt deze woorden:

"JOhan by der genaden Goods, Palens Grave opten Rijn, Soen van
"Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, &c. Doen cond al-
"len luyden, dat wy om gemeenen oirbair ende profijt onſer getrou-
"wer Stede van Delft, aengeſien d'trouwe dienſten ende gunſten die ſy
"ons, ende den onſen gedaen ende bewijſt heeft, ende noch van hoir im-
"mers meenen te hebben, der ſelver onſer getrouwer Stede ende ganſer
"gemeente van Delft gegonnen, ende geconſenteert mits-deſen brieve, dat
"zy die Vleys-houwers die voor deſe tijd, op 't Vleys-huis geſtaen heb-
"ben, ende den anderen, hier namaels binnen onſer Steede van Delft ſul-
"len mogen ſetten, ende Vleyſch laten houden, ende vercoopen ygelijck
"voor zijn deure, of anderſints daert hem genuegen ſal opten ſijnen, ſon-
"der yemant anders hem des te onderwinnen, in oirconden deſen brief be-
"ſegelt mit onſen zegele, Gegeven ter Goude opten eerſten dach in Junius
"in 't Jaer ons Heeren M. cccc. ende xx.

Zoo dat Delft toen van die belaſtingen, die het aan de graven gehouden was op te brengen, ſchynt ontſlagen te zyn geweeſt. Dit gebou, 't geen zeve iaren te voren zoo wel tot een vleeshal, als wolle- en linnelakenhal bereid was, ſchynt voortaan meeſt tot het laatſte gedient te hebben; maar

wanneer de hooge overheid, om de zware laften van de oorlogen te dragen, den imdoft op de beeften verzwaard hebben, vonden zy teffens goed, om alle fluikeryen voor te komen, over al vleeshallen op te rechten, zoo dat de vleeshal hier wederom wierd aangenomen, doch dewyl die met 'er tyd te klein viel, wierd 'er de lakenhal aangetrokken, welke federt altyd tot een vleeshal gekruikt is, en over eenige iaren van den grond af ganfch nieuw en heerlyk hertimmert is, beftaande in een langwerpig vierkant, bedekt met leyen, hebbende rondom hechte en zware muuren met luchtgaten en tralien voorzien in de plaats van venfters. Het werk ftaat op een groote verwelfde kelder: de voorgevel is van witte arduinfteen, en heeft twee poorten of ingangen, boven welke, als meede in 't frontefpiets boven aan de gevel, offekoppen, fchapen, rammen, en diergelyk vee uitgebeeld is. Van achteren zyn meede twee doorgangen, gelyk van vooren, welke men met eenige trappen opgaat: dezelve is met 22 winkels of ftallen voor zoo veel vleeshouwers voorzien; de vergeving van deze ftallen ftaet ter dispofitie van de heeren Burgemeefteren: ieder vleeshouder moet voor zyn ftal zekere recognitie aan de ftadt jaarlyks daar voor betalen. Verders zyn ten allen tyden onder de vleeshouwery verfcheide ordonnantien en goede reglementen geweeft, waar van al een keure werd gevonden van de 14 eeuwe, daar in de 9 artykel verboden werd geen koeyen of offen, die men by klein gewigt verkoopen wilde, te mogen flaan, ten zy men die van te vooren had gebragt by het ftedenhuis, en aldaär van de keurmeefters had laten bezien. En zy vermogten dezelve niet van daar te leiden voor en aleer zy getekent waren, en na dat zulks verricht was, moeften zy die binnen 24 uuren flachten, en waren dan verplicht de huit met het vleefch ter markt te brengen om van de vilders weder bezien te worden. Het 17. artykel was ten aanzien van de vrouwluiden, van een groote toezicht, en luid aldus:

Befchryving der vleeshal.

Van de regels waaraan de vleeshouwers gehouden waren.

"Voert hebben zy gekuert dat voert an geen Vrouwen in die Halle nog "buyten die Halle mit eenig Vleyfch ftaen en moet om te vercopen noch "eenich Vleyfch breken noch handelen om te vercopen, by xx ftuyvers te "verbeuren, ende voert te beteren by Schepenen, half den Heer ende half "der Stede rechtevoert of te halen.

Doch deze keur is naderhand wat verzagt, en byna vernietigt. Om nu uit de hedendaagfche wetten naaukeurig te weeten wat dagen en uuren de vleeshal tegenwoordig 't geheele iaar door geopent word, om alle ingezetenen naar behooren te geryven, zal het 2. artykel van de ordonnantie der vleeshouwers, van den iare 1655 te ftade komen:

"De tijd van 't openen van de Halle fal wefen des Maendaeghs, Dijnfdaegs, Woonfdaegs, en Donderdaegs 'smorgens ten acht uyren, en na "de middach ten twee uyren, Saterdaegs 's morgens vanden eerften November tot den leften Maert incluys ten feven uyren, ende vanden eerften April tot den leften October incluys ten fes uyren, nademiddag ten "twee uyren, op peine dat den bewaerder vande Sleutel die open-doende "na de geftelde uyren voor elck quartier uyrs fal verbeuren drie ftuyvers, "en

"en ſal den bewaerder vande Sleutel gehouden weſen de Halle wederom te "ſluyten, 's Maendaegs, Dijnſdaegs, Woonſdaegs voor de middagh ten "elf uyren, en na de middagh ten vijf uyren, Donderdaegs voor de mid-"dagh niet te ſluyten, ende ſavonts ſoo lang open te laten als daer koop-"luyden ſullen ſijn, op Saterdaegs te ſluyten voor de middag ten twaelf "uyren, ſavonts van den eerſten November tot den laetſten Maert incluys "ten negen uyren, ende van den eerſten April tot den leſten October in-"cluys ten thien uyren, op peine van drie gulden 't elcken reyſen te ver-"beuren.

Tot voorkominge van alle bedrog in 't gewigt in de vleeshal, moeten alle de gewigten van koper zyn, die zoo lichtelyk niet kunnen geſchroyt werden; ook wierden zy ſomtyts door eenige afgezondene uit de regering onvoorziens onderzogt, en tegens de leggers van 't ſtadhuis getoetſt.

DE LAKEN-HAL.

VErſcheide ſteden van deze provincie hebben outtyts, en vooral naar de beroerte in Vlaanderen en Brabant, in de lakendrapierderye gebloeit. De oude kronyken maken verſcheide malen van de Delfſche lakenen gewag, waar van noch het oude ſpreekwoord is van *Delfs puyck*. Dat deze kunſt al vroeg in deze ſtad met vrucht ondernomen is, kan men uit de previlegie van graaf *Willem IV* van den iare 1342 genoegzaam zien, die wy, toen wy van het ſchool ſpraken, gedacht hebben, in welk men onder anderen ook dit vind: Van de lakendrapierdery.

Voort ſoo geven wy die Laken-mate, die zegelinge vande Lakenen, ende die Wage, ſoo wat nutſchap dat daer af komen mach, dat zy dat houden ende hebben zullen, totter Stede van Delff voorſz.

Tot gemak van de wolle- en linnelakenneering zyn van ouds alhier twee hallen opgerecht, welke, volgens de oude benaminge van dien tyd, *wolle en linde wanthuyſen* wierden genaamt, die eertyds beide gelegen waren omtrent het marktveld, welke by de ſtad van de graven zoo lang in pacht gebruikt wierden tot dat zy in den iare 1413 dezelven verplaatſt hebben in het lombaardhuis van eene *Philips de Blote*, ſtaande in den noordweſthoek van 't marktveld, 't welke de voornoemde Philips zeven iaren te voren van den graaf van Holland gekogt had, hebbende 't zelve nu wederom aan de ſtad verruilt tegens de twee gemelde wanthuizen, dewelke gezamentlyk met de vleeshal in een gebou begrepen werden: de brieven hier van niets byzonders behelzende, had ik gedagt over te ſlaan, maar dewyl ſommige liefhebbers daar weder genoegen in vinden, en vooral die alles naauwkeurig naarvorſchen, zal ik dezelve uit ſtads previlegieboek alhier byvoegen. De eerſte behelſt de opdracht van den graaf aan Philips de Bloote, wegens de huizinge ſtaande in den noordweſtenhoek van 't marktveld, die van dezen inhoud is:

WIllem by der genaden Goeds Palens Grave opten Rijn, Hartoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vrieſlandt, doen cond allen luyden, dat wy vercoft hebben, onſe geminde Philips Huyge Blotenſz, alle alſulcke Huyſinge ende Stalle, mit allen recht, ende

 toe-

toebehoren, als wy staende hebben, binnen onser Stede van Delft, opte Noord-west-houck vande Marct-velde, die Mr. Gerrit Apotecarius belegen heeft an die Zuyt-zyde, ende Pieter Brenys an die Oost-zyde, streckende afterwerts tot die Delft toe, die nu ter tydt bewoonen die Lombarden tot Delft, om duysent gelresse gulden, die by ons voldaen ende wel betaalt heeft, den lesten penninck, mitten eersten, by handen onse getrouwe Tresoriers Philips van Dorpe, die ons guede reeckeninge ende bewysinge af doen sal, ende geloven voor ons, ende onse nacomelingen Philips Huygensz voorsz, ende sijne nacomelingen, die voornoemde Huysinge mitt haren toebehoren ende alle rechten, dat wyere an gehad hebben te vryen, ende te waeren, tot eeuwigen dage, alsmen vry eigen Erven binnen onsen Stede van Delft, schuldich is te wairen, in oirconde desen brief besegelt mitt onsen Zegele, gegeven in den Hage opten xxv. dach in April in't Jaar ons Heeren M. CCCC. ende vij hier of is een doorsteecken Scepen brief gesteecken, dat Philips voorsz dit Huys der Stede vercoft heeft.

De tweede is de bevestiging en waar-brief voor Philips de Bloote wegens de twee wanthuisen voor gemelt die de stad van den graaf in pacht hebbende gehad, nu by ruilinge aan de voornoemde Philips overgeeft, tegen zekere huizinge die Philips daar alvorens van den graaf had gekogt, om het zelve tot een want-huis, en te gelyk tot een vleeshal te gebruiken, 't welke de graaf verklaard met zyn volkome wille te geschieden, en des wegens wel voldaan en betaalt te zyn, dees luid aldus.

Willem by der genaden Goids Palens Grave opten Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vriesland doen cond allen luyden, want onser getrouwen Philps de Bloete by versoucke, ende begeerte onsen getrouwen Stede van Delft, der selver onser Stede verkoft heeft, sijn Huys dat der Lombarden-huys te wesen plach binnen onser Stede voornoemt, om haer Want-huys, ende Vleyshalle, of te maken, dat hy in voor-tyden tegen ons gecogt heeft, daer die selve onse Stede hun voor weder by onsen wille overgegeven heeft, beyde onsen Huysen, die op dese tydt, ende tot hair toe onsen Wolle, ende Linden Want huys geweest hebben, ende zy in pachten van ons hadden, daer zy ons op dese tijdt of vernougt hebben, soo hebben wy dat geconfirmeert, ende confirmeeren mit desen brieve, ende hebben den selven Philips gegeven, ende geven tot eenen vryen eygen beyde onse Huysen voorsz mit sulcken Erve, als zy op-staen op 't Marct-velt binnen onser Stede voorsz, ende mit eenre strate thien voete breet, Noortwerts vanden Wolle Want-huys voornoemt, streckende langes tusschen die twee straten, alsoo als dat selve Want-huys nu ter tijd staet, ende oirloven, ende consenteren voor ons, ende voor onsen nacomelingen, dese voorschreve Huysinge te versetten, te gebruycken, of te vercoopen, ende anders sijnen vryen wille daer mede te doen, gelycken mit anders zynen eygenen, gueden, ende soe wie datse tegens hem mit cope, of anders wettelick verkrygen sall, dien bekennen wy den rechten eygendom daer of, ende geloven voor ons, ende onsen nacomelingen, onsen getrouwen Philips voornoemt, ende sijnen nacomelingen in dese voorsz Huysinge ende Erve te houden ende starcken eenen yegelicken tot eeuwigen daigen, besegelt mitt onsen Zegele, inden Hage opten eersten dach in Augusto, in't Jaar ons Heeren M, CCCC. xiij.

De derde behelst de macht en 't gezag van den graaf aan de stad verleent om de voorschreve wanthuizen van wolle en linnelakenen te mogen ver-

verplaatſen, daar het hen zou goedvinden, onder dit beding van iaarlyks tot een eeuwigdurende erfpacht te betalen 57 ponden aan den rentmeeſter van Noordholland; Noordholland, zegge ik, gelyk het noch hedendaags ter rekenkamer van de domeinen genoemt word, waar van Delft de hooftſtad is. De brief luid aldus:

Willem by der genaden Goeds Palens Grave opten Ryn, Hertoge in Beyeren Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vrieſlandt, doen cond allen luyden dat wy gegonnet, ende conſenteren mits-deſen brieve, onſer getrouwer Stede van Delft, dat zy die want-huyſe van Wolle, ende Linde Laeckenen die nu ter tyd binnen onſe Stede voorſz ſtaan, verleggen ſullen mogen. ende die houden op der Lomberde-huyſen of anders-wair binnen onſer Stede voorſz daer hem dat beſte genuegen ſal, daer zy onſe Rentmeeſter van Noord-Holland die nu is, of naemaels weſen ſal tot eenen eeuwigen erf-pachte, jaerlıx tot onſen behouve voor wtreycken ſullen, ende betalen ſevenende-vyftich ponden, ſulcker als wy van onſen renten nemen, te betalen tot twee termynen, daar de eerſte termyn of weſen ſal tot heiligen Miſſen naeſt-komende, als men ſchrijft M. CCCC. ende xiij. alſoo vande eenre helfte, ende die ander termyn als vander ander helfte tot Mey-dage daer naeſt-volgende, ende alſoo voort van Jare tot Jare eewelyck durende, ende want wy voor ons, ende voor onſe nakomelingen onſer getrouwer Stede voorſz dit vaſt, ende geſtade houde willen, ſoo hebben wy deſen brief doen beſegelen mit onſen Zegele hier an gehangen, Gegeven inden Hage op ten eerſten dach in Auguſto in 't Jaar ons Heeren M. CCCC. ende xiij. onderteeckent T. de Swieten.

Uit den eerſten brief, waarin de belendinge van 't lombaardhuis wierd uitgedrukt, ſchynt het zelve niet geſtaan te hebben ter plaatſe daar nu de vleeshal ſtaat; echter blykt uit de twee andere brieven, dat het wanthuis en de vleeshal te zamengevoegt, in het voorſchreve lombaarthuis wierden verplaatſt. Daarenboven is het kennelyk, dat de kelder onder de vleeshal eertyts iaarlyks verpacht wierd met den naam van *kellenaar van 't wolle wanthuis*, als ook met eenige ſtallen of winkels daarin begreepen, in dewelke alle poorters en poorterſen, hun generende met lakenen, linnen, of vlas te verkoopen, gehouden waren voor te doen ſtaan, of het zelven af te koopen met eenig geld daar toe ſtaande, 't geen doe iaarlyk door den pachter wierd opgegaart; gelyk ook de 57 ponden door den theſaurier van ſtadswegen aan den rentmeeſter van noordholland wierden voldaan, waaruit men beſluiten moet, dat dit huis ſedert den iare 1413 tot een wanthuis en vleeshalle heeft gedient, dewyl het marktveld, in welkers noordweſtenhoek, volgens den eerſten brief, het heeft geſtaan, tot hier toe moet hebben geſtrekt, en ſedert dien tyd merkelyk verkleint is: ten zy men wilde zeggen dat dit geſticht noch naderhand was verplaatſt, dat men niet zou kunnen bewyzen, maar ik meene dat die belendinge zoo nauw niet genomen moet worden, en dat men die moet begrypen aan den noordweſtenhoek by het marktveld. De graft nevens dit wanthuis en vleeshal heenen loopende, voert de naam van de *voldersgraft*, miſſchien om dat de lakenvolders hier veel hebben gewoont, en dus verre zal men miſſchien outtyds het marktveld gerekent hebben, daar nu een aanzienlyke reeks huizen tuſſchen beide ſtaan.

Na de reformatie en de verandering van den godtsdienſt, is st. *Chriſ-*

St. Christoffels kapel is tot een Lakenhal gemaakt.

toffels kapel, of *oude mannenhuis kapel*, aan de zelfde graft ftaande, tot een lakenhalle gemaakt, dewelke ook tot een fayhal is gebezigt, die, na dat die neringe vermeerderde, en de plaats voor beide te klein viel, op nieuws in een gedeelten van s^t. Aachtenkapelle verplaatft is, alwaar veele hokken en kaffen ftaan, daar ieder koopman en winkelier zyn byzondere merk op heeft, zy draagt den naam van *venthal van de lakenen* of *vendu lakenhal*, en mag wel als een algemeene groote winkel aangemerkt worden. Deze verplaatfing is in den iare 1645 gefchiet, gelyk de fteen boven den ingang aantoont. Daarenboven zyn 'er noch verfcheide andere vertrekken, alwaar alle de gemaakte lakenen, eer zy verzonden of verkogt mogen worden, of op de hal te koop werden aangeboden, eerft getoetft moeten worden, of ze wel in ordre gemaakt zyn, en dan naar hun waarde met zeker loot zegel voorzien werden. Onder de ftempels waar meede de loode zegels geflagen werden, vind men 'er onder die meer dan 300 iaren oud zyn, en eenigen van zoo hoogen ouderdom als 'er geene in Holland gevonden worden. De loffelyke keuren die op deze neering en koopmanfchap gemaakt zyn, waren van ouds zeer menigvuldig, die zoo nu en dan naar gelegentheid der tyden en zaken vaak vermeerdert en verbetert wierden. Tot ftandhoudinge van deze nering en koopmanfchap werden 'er by de regering verfcheide perfoonen aangeftelt, welke onder eeden verplicht waren op alles naauw agt te flaan, en zorg te dragen dat alles volgens de ordonnantien gemaakt wierd, en wel toe te zien dat de gerechtigheid in dezen handel boven dryft. Daar zyn vier *gouverneurs*, wiens plicht is opzicht over alle zaken te hebben, dewelke met een *loyers* zyn, die oordeelen moeten met wat foort van looden, munt of ftempel ieder laken dient voorzien te zyn. Zy zyn ook *tarra-meefters*, om over het vollen der lakenen ook een opmerkent oog te laten gaan, als meede om de verfchillen tuffchen de volders en kooplieden te beflechten, enz. Na deze volgen twee *provifionaers* die ook tarrameefters, en als helpers van de eerfte zyn, en by afwezigheid van den eenen of anderen zyn plaats waarnemen. Dan is 'er ook een baliuw, die agt nemen moet op alle fluikeryen, en bedrog tegens de keuren en ordonnantien, om de boetens by overtredinge daar toe ftaande, in te vorderen. Daar is ook een *prenter*, *knaep* en *meter*, die tot dienft en geryf van alle de kooplieden dezer neeringe is. Alle iaren op den tweeden maandag naar nieuwe iaar, werden eenige dezer by de heeren van de wet, (welke dan gezamentlyk ter halle verfchynen, op voorgaande nominatie by de alsdan noch in dienftzynde officianten gemaakt, en aan de gemelde heeren agt dagen van te voren overgelevert, waaruit de verkiezinge dan op de hal gedaan zynde, alle op nieuw hooft voor hooft beëdigt werden. Dan werden by de heeren burgemeefteren over het lakenbereiders gilde, van ouds s^t. *Adriaens gilde* genaamt, behalven den *deken*, die gemeenlyk een lid van de regering is, noch vier *hooftluiden* aangeftelt, welke alle gefchillen en ongemakken zoo tuffchen meefters en knechts, of knechts onder een, de nering aangaande, by willig verblyf ter nederleggen en beflechten, volgens de ordonnantie en gildebrief daar van zynde. Zy houden op den eerften maandag van iedere maand, des namiddags ten 5 uuren, hunne vergadering in dezelve kamer, daar de gouverneurs van de halle op hun tyd ook verfchynen. Dit gilde heeft een loffelyk gebruik, waarin het veele anderen te bovengaat, te weeten, dat het een gedurige onderlinge verftandhouding heeft met negen van de voornaamfte fteden van Holland, als *Dordrecht*,

De Lakens worden, eer zy verzonden worden eerft getoetft.

Waar van de ftempels zeer oud zyn.

Van de opzienders over de lakens.

Van de plechtigheid der verkiezing dezer opzienders

Loflyke gewoonte van dit lakenwerkers gilde.

drecht, *Haarlem*, *Leiden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Alkmaar*, H*oorn*, en *Enkhuyſen*, welke tien met malkanderen, volgens de macht van den ſtaat van den iare 1638. den 17 iuly, om de twee iaren by tourbeurten, dan in d'eene, dan in de andere ſtad, eenige hunner leden op zekeren geſtelden tyd byeenzenden. De ſtad, wiens beurt het is de nabuuren te ontfangen, is gewoon twee afgezondenen uit de regering tot hun medehelpers te zenden, en de vergaderinge twee dagen koſtvry te houden. De reiskoſten werden by iedere ſtad in 't byzonder voldaan. In deze vergaderinge (die als ſcherſende de ſynode der droogſcheerders werd genaamt) werden alle de bezwaarniſſen, de belangen van 't gemeene beſt van deze rederye rakende, onderzogt en afgedaan: de beſluiten aldaar genomen, werden net aangetekent, en naar gedane verſlag aan de voornaamſten, moeten zy gemeenzamerhand in alle de ſteden onderhouden werden. Dan zyn 'er noch 4 *ſtaalmeeſters*, welke de zwartgeverwde lakenen, naar dat zy die van te voren in de blaauwe verwe al hebben gekeurt, 't zwart afkoken met aluin, en aldus beproeven of het zward zyn koleur behoud en goed is; en wanneer dit onder de toets bezwykt, laten zy deze lakens weder op nieus herverven. Tot geryf van deze nering zyn ook een groot getal lakenramen gemaakt om die te droogen, die men buiten de waterslootſche poort beſchouwen kan.

SAAYHAL.

Deze hal, gelyk wy gezegt hebben, was voor deze met de lakenhal in de kapel van het oude mannenhuis 't zamengevoegt, waar van daan eerſt de lakenhal, en daarna ook de ſaaihal verhuiſt is. Deze neering is hier al laat opgekomen, gelyk men zien kan in zeker rym op zyn oud Vlaams in een geſchildert bord, hangende boven de deur van de loykamer, tot een waarſchouwinge voor de geenen die daar iets te doen hebben, waar onder, tot een byvoegzel, iaar en dag werd uitgedrukt wanneer die alhier begonnen is; 't luid aldus: Van de ſayhal.

Binnen de Stadt van Delft gedaen ons intrey
Met de Saey-Neringe den 2. dach in Mey.
A°. 1596.

Dit komt overeen met het geene wy ſlus op s^t. Urſulaas klooſter gezegt hebben 't geen wy in ſtadsregiſters hadden gevonden, te weeten, dat dit klooſter in den iare 1596, ten behoeven van die van de *vlaamſche neringen*, met een menigte van kleine woonhuiſies betimmert wierd. Met het opkomen der reformatie, en de bloedige oorlogen met Spanien, namen veele Vlamingen de vlucht naar Holland, en byzonder naar Delft, maar om de zware dreigementen van den koning van Spanie, dorſt men in 't eerſt deze bedroefde ballingen en vluchtelingen niet innemen, ia men ſloot hun de poorten voor het hooft; maar naar dat Holland het hoekie te boven gekomen was, en men de bevelen van den koning van Spanie in den wint ſloeg, zogt men deze luiden met alle genegentheid herwaards te trekken; ia men ſtelden 'er zelfs een zekere vereeringe of prys op voor de geenen die van deze nering waren, indien zy alhier wilden komen wonen, waar door

door veel huisgezinnen binnen hare muuren trokken. Toen vond men goed om die groote algemene keur te maken, dewelke in een boek met dezen tytel in 't licht quam: *eerste keuren van de draperye-neringe van de saeyen ende grogreynen, die gereedt werden binnen der stad Delft gedrukt by Bruyn Harmensz Schinckel, in 't iaar* 1596; waar agter men de afbeeldsels der zegelen byvoegt, met dewelke de sayen, grogreynen, en andere stukken, binnen deze stad gereed en gemaakt, gezegelt en getekent wierden. Dewyl deze neering zoo sterk toenam, wierd 'er een zeer voortreffelyke nieuwe hal opgerecht in het oude prinsenhof, welke plaats van te voren meest ongebezigt lag, en tans tot een sayhal zoo ordentelyk gemaakt is, dat men niet kan zeggen dat 'er iets aan mangelt, dewyl ze behalven een zeer bequame loykamer, die zyn licht aan de noorderkant schept, waar het zuyverste en scherpste licht van daan komt, noch verscheide andere vergaderplaatzen heeft, benevens een zeer schoone groote en ruime pakzolder, rontsom met kassen en vakken voor de reders afgeschoten, dienende tot een saymagazyn, om altyd voorraad te hebben. De voorpoort aan de straat is sierlyk opgepronkt, waarin verscheide afbeeldingen in steen zyn uitgehouwen, alle op de sayneeringe slaande; vooral ziet men in 't midden de loyers bezig met een stuk say over den boom te halen, en den klopper aan het einde het loot slaan; onder haar voeten op de eindens van het lystwerk, leggen pakken en stukken sayen, en bovenaan pronkt het stadswapen, waaraan omgevlochte sayen vast zyn die zwierig in de hoeken opgestrikt, en wederzyds met ketens garen afhangende, eenige festonnen verbeelden, en het voorname werk omvangen. Boven den boog van den ingang zyn festonnen van allerhande werktuigen en instrumenten tot de sayneringe nodig, geschikt.

Nader vertoog dezer halle.

De bestiering van deze nering alhier bestaat in deze volgende persoonen, *twee superintendenten*, zyn de leden uyt het kollegie van de Heeren vande wet: twee *Goeverneurs*, welkers eene gemeenlyk ook een lit der regering is, en deze vier met een stads Secretaris gesterkt zynde, vergaderen op d' eerste maandagen van iedere maant des namiddag ten 2 uuren, om ter uitvoeringe van hun aanbevole ampt, de voorgevalle zaken, de sayneringe aangaande, af te doen, en de opgekomene swarigheden tydelyk voor te komen, of weg te nemen, om gezamentlyk den welstant der gemelde neering te bevorderen. De verkiesinge der *gouverneurs* (welke volgens de eerste uitstellinge voor drie koningen dag moet geschieden) is men gewoon zeer feestelyk te verrichten, wanneer het gansche kollegie van de wet ter bestemder tyd zich op de hal laat vinden, benevens al de leden van die neringe, te weeten die meesters zyn, om de nominatie te maken, die daar als dan tegenwoordig zynde, ernstelyk vermaant worden, dat zy onder hunnen eed daar mede zy deze stad als burgeren of poorteren verpiicht staan, noemen zullen 6 persoonen, die zy volgens hun gewisse weeten en kennen de bequaamste en voordeeligste te zyn, op dat de heeren van de wet dezer stad daar uit de gouverneurs van de sayneeringe mogen kiezen, en dat zy in deze voorstelling alleenlyk voor oogen zullen hebben de behoudenis en bevorderinge van deze nering, en om lief noch om leed, om gunst of afgunst, om vrientschap of vyandschap, noch wat zaken het zouden mogen zyn, hun gewisse zoude bezoedelen: zoo waarlyk als hun godt moet helpen. Deze nominatie plag voor desen maar te geschieden van persoonen, die meede in dienst waren geweest, en met eene anderen door de

Van de bestiering dezer nering.

De plechtigheit der verkiezing omtrent de leden dezer maatschappy voorgestelt.

de heeren van de wet daar toe geroepen waren, waar toe dan wel zelfs eenige bravemannen verzogt wierden die geen nering deeden, gansch onverschillig waren, en 'er geen voordeel in konde beoogen. De vermaninge op den eed dan aldus gedaan zynde, treed men tot de nominatie, waaruit by meerderheid van stemmen zes persönen werden genomen, uit welke door de heeren van de wet aanstonts twee nieuwe gouverneurs gekozen werden, en een uit de oude afgaande, die niet langer dan 't laatste voorleede iaar gedient heeft, om 't volgende iaar noch in zynen dienst te volharden, uit welke dan by de heeren een ontfanger of rentmeester werd aangestelt, om uit de penningen van de boetens en vervallen ten behoeve van de nering iaarlyksche rekening te doen. Op den zelven tyd geschiet met een de verkiezinge van de mindere bedienden by voorgaande nominatie by den oppervoogt, als dan in dienst zynde gedaan, met en nevens de nieuwe gouverneurs, die onder anderen een byzondere clausul in hunnen eed hebben, om dezelve nominatie te doen zonder eenige gunst of afgunst, en voorts volgens de gezeide vermaninge. De mindere bedienden zyn voor eerst 5 *loyers* of *warandiers*, dewelke ten minsten twee maal 'sweeks, woensdag en saterdag 'smorgens vergaderen, om de sayen en razzen ter halle gebragt, voor de markttyd, dewelke op deze dagen alhier gehouden werd, eerst behoorlyk te warandeeren en te loyen. Deze hebben van eene oude herkomste een gewoonte om, eer zy aan 't loyen gaan, ieder reis een kort eenvoudig gebed te doen, 't welke zy alle van buiten kennen zonder 'er eenig voorschrift van te hebben, 't welk aldus luid:

O Heere, geef ons wijsheyt en verstand op dat wy die over deze goederen gestelt zijn, recht ende eenparig mogen oordelen; het goede prysen ende het quade straffen, tot wel-varen van de Stadt ende Neringh. Amen.

Boven het getal van deze 5 loyers, is 'er noch een *klopper*, die de zegels en merken aanslaat, en in 't waranderen ook zyn stem heeft, en twee *provisionaers*, gelyk op de lakehal is gezegt, een *Bally* en een *knape*, zynde alle op hunnen eed verplicht het gemeene best van de nering te behartigen. Noch zyn 'er tot dienst van de reeders en koopluiden van stadswegen gestelt en beëdigt *twee packers*, *een meter*, *twee persers*, *een volder*, *een convoyer*, *twee blaauwverwers*, *twee zwartverwers*, namentlyk een bleekverwer, en een zydeverwer, dewelke alle iaar op 't veranderen van de gouverneurs en bedienden der halle, onvermaant, gehouden zyn op de hal te verschynen, en hunnen eed ten aanhooren van de gemeente, aan de heeren van de wet te komen vernieuwen, en die hier in gebreken blyft, mag zyn bedieninge niet langer waarnemen. De heer van Bleiswyk had in zyne aanteekeningen, getrokken uit het maandboek van de stads thesaurier van den iare 1660 verhaalt, dat de voorgemelde gezwore meter van de sayen en razzen, die alhier ter halle voorvallen, zeker stads recht van 't meten der gezeide sayen en razzen ontfangt, te weeten, van ieder stuk say eene stuiver, en van ieder stuk razze 8 penningen, welk recht dees gezwore meter gehouden was alle drie maanden ten behoeven van de stad in handen van den thesaurier ter dier tyd te verantwoorden, en dat met getuigenis van twee gouverneurs van de sayhal, van welk gering recht, boven het traktement van den meeter en andere onkosten, de stad in het gemelde iaar noch te boven quam omtrent de 300 gulden, waar uit niet duister af te nemen is, dat 'er iaarlyks een groote menigte van sayen en razzen ter halle

gebracht wierden. Nu hebben wy de wezentlykste dingen, de hallen betreffende aangemerkt des zullen wy tot dingen van eenen andren aart overtreden en ons bezig houden met de Cameretten of 't Lombaarthuis, en na dat wy de bygebrachte hantvesten en brieven wegens de vleeshal te berde hebben gebracht, alwaar van deze twee gestichten veel gewag gemaakt wort, vinden wy goet de byzondere bescheiden die deze Lombaart raken, op zyn plaats in te lassen.

HET CAMERETTE of LOMBAARD-HUIS, NU HET HUIS VAN LEENINGE, of de STADS BANK VAN LEENING genaamt.

De oudheid van de bank van leningen.

HEt oudste berigt dat my van de Cameretten is voorgekomen, is het schepen briefie van den iaare 1338, flus op de vleeshal bygebragt, waar by deze *Cameretten* belast werden om de vleeshal te bevryden van straat, plaat en brugge geld, doch daar werd niet gemeld wat voor luiden, of tot wiens dienst deze *Cameretten* waren afgezondert. Maar in de Previlegie van graaf Willem IV van den iaare 1342, by welke hy verscheide zaken aan deze stad overgaf, werden de Cameretten gedagt onder de naam van Lombaart, die mede tot voordeel van de stad gegeeven wiert, waarom wy de plaats, hier toe dienende, zullen by brengen.

"Voort geven wy hen die Cameren dye nu ter tydt staen voor onse "Huys tot Delft, daer die Lomberde nu ter tydt op wonen, ende die en "sal men niet hooger timmeren, dan zy nu ter tydt zyn, ende waart dat "die Cameren vervielen of dat zy verbarnden, soo mogen zyse weder op- "maecken alsoo wyd, ende alsoo hoech ende lanck alsse te voren wairen.

Hier uit kan men zien dat de lombaarden in den iare 1342 in deze landen al in gebruik waren, en uit de ordonnantie van den iare 1382. ziet men wat de lombart van Delft voor huishuur op brengen moest, werd eerst gemeld, hoe dat de lombart van Delft den termyn van haren huizen van meidage af in 't iaar 1382. verlangt is 17 iaren, en sullen geven van cynse alle iaren 30 pont, en van den huize 40 pont, zoo dat zy hier van te zamen jaarlyks 70 pont moeten opbrengen. Ia in een brief van graaf Willem III. van den iare 1313, werd 'er al een *cleyn lombaerden huys*, te Dordrecht vermeld; was 'er een klein, gevolglyk zal 'er ook een groot lombaarthuis moeten geweest zyn. Dewyl nu de stadsbanken van leeninge zoo bekend zyn, en alom van groote en kleine bezogt worden, dunkt het my niet ondienstig te zyn om hunnen oorsprong na te speuren, en 'er teffens onze gedagten over te ontwerpen. Men dient voor eerst te weten dat door de Cameretten en lombaardhuizen in den iare 1313 te Dordrecht, 1338, en 1342 te Delft vermeld, de gemeene lombaarden of stads banken van leeninge niet moeten verstaan werden: want deze zyn veel later op gekomen ten minste die door openbaar gezag van de regering goedgekeurt zyn. 't Geen dan

dan nader onze aanmerking eischt is, dat 'er inde 12. 13 en 14 eeuwe veel koopluiden uyt lombardyen, en de naast daar aangelegene provincien van Italien quamen toevloeien onder de naam van *Caorcini*, *Caturcini*, *Caursini*, *Cawarsini*, *Cawartini*, die den grootsten koophandel in veele landen van Europa dreven, en zich in de beste steden nederzetten. Maar onderschyn van koopmanschap, en de menschen in hunne verlegentheit te helpen, maakten zy zich aan allerhande woekery schuldig 't welk zo ver liep dat zy meer dan eens door vorstelyk bevel uyt Vrankryk, Engeland, en Nederland moesten verhuizen. Koning Lodewyk heeft door een bevelschrift in den iare 1268, alle de Coarsini die zich met de woekery behielpen uit Vrankryk doen vertrekken, zoo nochtans dat de Lombardsche koopluiden, zoo Cowartynen als anderen, die wars van woekery waren, in het ryk mogten blyven. Een diergelyk bevelschrift heeft Philip de Stoute, koning van Vrankryk, op s[t]. Simon en Judas dag ook uitgegeven, waar in hy getuigt dat de Goarsenen of kawardynen byzondere huizen hielden, om geld onder zekere panden op woeker uit te zetten. *Mattheus Paris* weet ook op veele plaatsen van het uitsporig woekeren der Coarsenen te spreeken. En *Aubertus Miræus* getuigt, dat Hendrik III, hartog van Braband, de Joden en Cavarsynen om hun woekeren uit Braband deed bannen. Karel II, koning van Sicilien, door deze eige reden bewogen, wilde deze woekeraars ook uit zyn ryksgebied geweerd hebben. Zie *du Cange* op het woord *Caorcini*, item *Miræus lib.* 1. *diplom. Belg. c.* 84.

Uit Lombardyen vloeiden hier te lant veel koopluiden toe die onderschyn om de menschen te helpen, woekerden.

Men ziet dan uit de ordonnantie van *Philip den Stouten* dat de lombaarden en Coarsini byzondere huizen hadden, daar de menschen in verlegentheid geld op woeker konden krygen, en zoo meene ik dat zy te Dordrecht, Delft, en in andere steden ook zulke huizen zullen gehad hebben. Wil iemand weeten wat onderscheit dat 'er tusschen de Cawersijnen en lombarden is geweest, daar op zal Du Cange, zeer wel antwoorden, te weeten, dat alle Italiaansche koopluiden doorgaans lombarden wierden genaamd: maar dat zy in zekere maatschappyen verdeeld waaren, welke hunne benaminge vande grootste en magtigste familien aangenomen hadden waar van zy de hoofden waren.

Deze kooplieden hadden byzondre huizen daar de verlegene geholpen wierden.

Men dient verder niet onkundig te zyn dat 'er driederhande banken van leninge of lombarden met 'er tyd, ten geryve van de behoeftige luyden zyn uitgevonden. De eerste bestonden hier in dat sommige menschen of koopluiden een goede somme gelds of kooren in vooraad hielden om de behoeftige op zekere voorwaarden te helpen: de voornaamste voorwaarden quamen hierop uyt, dat 'er maar een zekere somme gelts gelyk, geleent wierd, en dat het geleende op zoo een gestelden tyd wederom te rug moest gebragt werden, en dat den ontfanger, tot verzekering van den leender, een zeker pand ter hand moest stellen. Dat den uitreiker ydere maant zekere voordeelen in erkentenisse van 't gerief des gelts hier voor mogt trekken. En dat, in dien het geleende op dien tyd niet weder gegeeven wierd, dat de panden verkogt, en het overschot boven de gemelde winst aan de eigenaar weder gegeven wierd.

Daar zyn driederlei soorten van banken ven leningen uitgevonden.

Beschryving van d'eerste.

De tweede soort bestond hier in, dat 'er een somme gelds op jaarlyksche renten genomen wierd, om de behoeftigen op de vorige wyze te helpen. Tegens de eerste zoort en valt zoo veel niet te zeggen en zyn zelf door verscheide pausen, als *Paulus II*, *Sixtus IV*, *Innocentius VII*, *en Leo X.* goedgekeurt, echter ontbraken 'er geen aansienlyke mannen die deze goet-

De tweede bank voorgestelt.

keuring tegenſpraken. De pauſen, zeiden zy, hadden alle de omſtandigheden van die banken niet goedgekeurt, of zoo zy alles al toegeſtemt hadden zo meinden zy dat zodanige geſchillen, dewelke enkelyk op de naturelyke reeden ſteunden, en uit de h. ſchrift niet gehaalt konnen worden, niet tot de pauſelyke uitſpraak behoorde gelyk ook alles door het gebruik niet aangenomen was. Zie *Caietan. tom. 2. opus 6. ſoto lib. 6. queſt. 1. Art. 6. Arragon. q. 78. ſilveſter V. uſura.*

Zwarigheden wegens deze bank van leeninge voorgeſtelt.

Maar tegens de tweede zoort zyn 'er veel grooter ſwarigheden ingebragt, welke hier alle te herhalen van luttel vrucht zoude zyn, het zal genoeg zyn om 'er een van de voornaamſte te melden. Het geld, zeiden zy, werd opgenomen, en de renten geveſtigt, op de bank van leeninge zelfs nu de bank van leeninge, wat is die anders als het geld? en zoo zoude het geld een onderpand, of beveſtiging moeten zyn van zich zelven of van de renten: dat geld gaat weg in verſcheide handen, en zoo zouden alle die dat ontfangen, ook beſwaart worden met dien laſt, en dit was volgens hun begrip een louter bedrog, een tytel zonder zaak. Daar by bragten zy ook in, dat'er doorgaans al te groote en overmatige intreſt of winſt genomen wierd, zoo dat de behoeftigen meer uitgemergelt, als geholpen wierden.

De derde bank van leeninge verklaart

De derde ſoort van lombaarden beſtont ten deelen uit liefdadige giften om de armen te helpen, door deze en geenen naargelaten, ten deelen uit penningen, die ten zelven einde opgenomen wierden, en by de eerſte, als zy niet toereiken konden, gevoegt wierden. Doch na veel twiſtens is de zaak in veel plaatſen echter in 't gebruik gebleven, en alle die zwarigheden zyn met 'er tyd in het vergeetboek geraakt.

De lombaarden zyn dikwils door de geeſtelykheid tegengeſproken.

Sedert de reformatie is 'er by de proteſtanten ook zeer vinnig, en met byzonderen nadruk, getwiſt en gekrakeelt over die byzondere lombaardhuizen en leentafelen, welke hier te landen noch na den iare 1600, 1620, en 1640, dikwils door Italianen en Savoiaarden bedient wierden. Veele predikanten hebben die banken van leeningen van byzondere perſoonen, ſchoon zy door de hooge overigheid toegelaten waren, afgekeurt, en de houders van zoodanige banken van de tafel des Heeren geweerd. Verſcheide *Claſſis* hebben hier een gelyke uitſpraak over gegeven, andere in tegendeel, hebben die luiden met hunne banken weder voorgeſtaan. In het traktaatie, *res Judicato*, werden, behalven verſcheide proteſtantſche godtgeleerden, wel 30 provinciale ſynoden bygebragt, dewelke zich tegens de lombaardhuizen verklaren. De zwarigheid beſtond wel voornamentlyk hier in, voor eerſt, dat die lombardiers behalven het pand, dat zy tot hunne verzeekering kregen, noch grooter intreſt of woeker genoten, waar meede de armen, volgens de h. ſchrift, niet bezwaard mogen worden; ten tweede, dat zy allerhande panden, tot de kleedinge en noodige gereedſchappen toe, zonder dewelke de arme menſchen zich niet behelpen konden, tot hunne verzekeringe aannemen, en dat ze al te grooten winſt trokken. Maar laat ons nu, eer wy van den woeker ſpreken, hier over ook iets aantekenen.

Jean Jaques Gerbin, tafelhouder of lombardier te Franeker, heeft in den iare 1629 een boekie uitgegeeven, waar in hy zegt, dat de eerſte tafelhouders Joden waren, en gewoon waren 2 ſtuivers ter week van ieder pont te neemen, dat was maar, gelyk hy uitrekent, als tegens 86-13 ten hondert in 't iaar. En dan behielden zy noch de panden die op den geſtelden

ſtelden dag niet geloſt wierden, dien zy nooit hoger dan tegens de helft der waarden aannamen. Daar na trokken de lombaarden 1½ ſtuiver van ieder pond ter week, dat 65 ten hondert in 't iaar beliep, en behielden mede de panden die 'er over het iaar en zes weeken geſtaan hadden, dewelke nimmer door de armen konden geloſt worden. Doch zedert zyn deze woekeraars uit het land geiaagt, maar daar naar door die van Utrecht weder ingenomen: wanneer hun verlof gegeeven wierd van een ſtuiver ter week van ieder pont te trekken, bedragende ruim 43 ten hondert in 't iaar. Daar naar is de winſt of intreſt op 6 duiten geſteld, dat 32-10 in 't iaar van 't hondert bedraagt, en daar naar noch op een halve ſtuiver, dat op 21-12½ ten hondert beloopt, op welke prys het ten tyde van de gemelde *Gerbin*, volgens zyn ſchryven, doorgaans bleef ſtaan.

De tafels van leeninge of lombarden, zyn ook niet onverdedigt gebleven. *Mareſius*, de geleerde *Salmaſius*, en veele anderen, hebben 'er de pen voor opgevat. Doch wy meenen dat zulke onredelyke winſten, gelyk wy zoo eeven voorſtelde, in de kriſtelyke maatſchappy niet behoorde geduld te worden. De lombarden vonden ook hunne verdedigers.

Wat nu de naam der Cameretten betreft, die ik anders nergens meer vinde, die zal hun, naar myn oordeel, gegeeven zyn, om dat zy eerſt in eenige kamers gewoont, of tot hun gebruik gehad hebben, voor dat hun een openbare vrye plaats vergunt wierd. Deze zoogenaamde Cameretten plaatſten zich benevens de zeeviſch-markt, ſchuins over de gezeide vleeshal, dewelke tegenwoordig in verſcheide woonhuizen beſtaan, en alle begreepen zyn onder een dak, 't welke van verre, en byzonderlyk wanneer men van 't noordweſte afdewelke noch op eenige andere plaatſen in deze ſtad werden gezien, komt, zich als een aanzienlyk gebouw verroont. Ter wederzyde verandert het van naam, in *ooſter* en in *weſter ſilverpand*. Boven aan de middelgevel ſtaat het wapen der ſtad, benevens dat van Alkmaar en Oudewater, doch om wat reden deze wapens hier gevonden worden, is my nooit gebleken. De naam der cameretten nagespeurt.

Wat het lombardhuis voor zich zelven belangt, daar van werd een akte van quytſcheldinge van 30 ponden Hollands iaarlyks gevonden, in den iare 1357 by graaf *Willem V* verleend, die van dezen inhoud is:

"HArtoge Willem van Beyeren, Grave van Henegouwen van Hol-
"land, Zeeland, ende Heere van Vrieſland, doen kond alle luyden
"dat wy om dat overgeven dat ons onſe Stede van Delft overgegeven heeft,
"dat Huys dat wy hem gegeven hebben, ende verkoft datter die Lombaer
"de Huys geheten is hun quyte gelaten hebben, dair voir dertigh ponden
"hollands of te ſlaan van den oude pagt, die ſy ons jaerlyx geven eeuwe-
"licken durende in te gaen van Meye nu naeſtkomende, in oirconde de-
"brief beſegelt met onſen zegele, gegeven te Dordrecht opten xxiiij. dach
"van October in 't Jaer M. CCC. LVIJ.

Dewyl de zin van dezen brief wat duiſter is, zal tot verklaringe het briefie van graaf *Willem IV*, wegens de Cameretten aan de ſtad verleent, met vrucht kunnen nagezien werden, waar by men zal bevinden, dat deze in den iare 1342 tot een lombaardhuis wierden gebruikt. Waar nu zedert het iaar 1413 de voorſchreve lombard geplaatſt is, is my ten eenemaal

 ombe-

onbekent. Maar in 't memoriaalboek der ſtad vind men, dat 'er in den iare 1554 den 19 november, zeker koopman uit Piemont, van meeninge zynde om zyn verkrege oktroy, om tafel of lombard te houden, te vervolgen, belooft heeft iaarlyks 5 ponden vlaams aan de h. geeſtmeeſteren ten voordeele van den armen te zullen betalen, en dat zoo lang als hy of iemant anders uit krachte van dit oktroy alhier zal bank of lombard houden. Hondert iaren hier na is dit oktroy verhuurt voor den tyd van 21 iaren, en ingegaan op den 1 April van den iare 1655, voor zes duyzent guldens kontant, en een penſioen van 2300 guldens des iaars, waar van de rentmeeſter van beide de parochiekerken ontfing 1500 guldens, die van 't fraterhuis 400, en die van 't bagynhof gelyke 400 guldens; doch of de heer van Bleiſwyk wegens het laatſte niet miſtaſt twyffel ik zeer, dewyl 't in die tyden al te niet was, en de inkomſten die het te voren al had gehad, zelf al lang waren aangeſlagen.

Wy hebben flus aangetoont, dat de intreſten in de lombarden eerſt zyn geweeſt van 't pont Vlaams 2 ſt. ter week, daar naar 1½, doen 1 ſt., daar naar 6 duiten, en ten laatſt een halve ſtuiver, waarin de regering van Delft in den iare 1637 het ook geluſte overeen te ſtemmen, gelyk deze ordonnantie aantoont.

„ Myn Heeren de Magiſtraten deſer Stadt hebben tot verlichtinge van „de gemeente metten Tafel-houder van de Banck van Leeninge nieuw „contract gemaeckt, twelck ingegaan is den eerſten deſer Maend April, „adverteren by deſen de gemeente dat ſy van hare panden, die ſy in de voor- „ſeyde Banck van Leeninge ſullen komen te brengen, in plaetſe van een „blanck, dat ſy vant pond vlaems van verſtaan-geld ter weeck hebben ge- „geven, nu voortaan niet meer ſullen geven als een halve ſtuyver, weſen- „de den derden penning minder, gepubliceert den 15. April 1637.

Ik meene dat de intreſt zedert noch iets vermindert is, doch hoe veel weet ik niet. Nu meene ik wydloopig genoeg van de lombarden gehandelt te hebben; waarom ik hier van afſcheide om ieder in

DE WAAG

Vande waag.

Het zyne, in den evenaar der gerechtigheid toe te wegen. Deze ſtadswaag is een zwaar en ſterk gebouw, dat recht achter het ſtadhuis te vinden is. Zy komt van voren met de markt gelyk, en van agteren aan 't water, en is met twee ruime en groote poorten voorzien. Doch of zy hier al van ouds geſtaan heeft, is zoo zeker niet, dewyl zy al vroeg onder de oude dingen is bekent geweeſt. Wy hebben flus op de ſchool, en lakenhal gezien, dat graaf *Willem IV*, in den iare 1342, zyn recht dat hy hier op had aan de ſtad heeft overgegeeven, zoo dat toen de inkomſten daar van aan de ſtad eigen zyn geworden. Doch na dat men door het ganſche land de impoſten op de wagen heeft geſtelt, trekt het gemeene land wel tweemaal zoo veel voordeel hier van als de ſtad. Het gebruik van de gemeene of ſtadwagen gaat in alle geregelde landen van de ganſche wereld bynaar in zwang, en is zekerlyk een zeer goede zaak ter voorkominge van alle bedrog in de koopmanſchappen die by ponden verkogt werden. Alle

le de koopmanschappen die in 't gros by ponden verkogt zyn, moeten gewogen werden, en naar de waarde van dien aan stad en land een zeeker waaggeld betalen, waar toe *twee gezwoore waagmeesters* zyn gesteld. Om de koopluiden beter te gerieven, ofte die eenige waren moet toegewogen worden, zyn 'er eenige gezwore arbeiders by de hand, die men gemeenlyk *kraankinders* noemt, om dat zy het recht van de kraan, waar meede zy alle zware lasten, pakken en vaten in en uit de scheepen arbeiden, in huur hebben, en dus alles wat aan de waag verricht word, bearbeiden, die hun verblyf in de waag hebben om altyd ten eersten vaardig te zyn. Maar laat ons de weegschaal, 't aloude zinnebeeld des rechts vaar wel zeggen, nu 't Oostindische huis zoo veel stoffe, onze aanmerking waardig, zal uitleveren.

XI. HOOFT-

XI. HOOFTSTUK.

De Oostindische Maatschappy vergaderden in den beginne op een kamer, een naam haar eigen gebleven, of schoon zy zich sedert een heerlyk huis optimmerde. Beschryving van dit gebouw. De opkomst en voortgang dezer Maatschappy vertoont. Van de vergaderplaatsen en leden dezer Compagnie, en de aanmerkelyke somme gelts om dezen Indischen handel voort te zetten. Van den grondlegger dezer Maatschappy, en de gezegende uitslag derzelver. Van 't Westindische Huis, en de byzondere voorrechten aan deze Compagnie toegestaan. Gelukkige onderneming van Piet Hein, ten nutte dezer gemeenschap. Het groote Oorlogs-magazyn van Holland. Van het Buskruit-magazyn, en de onbeschryflyke woede door 't opspringen des zelfs veroorzaakt, en de ongelukken hieruit gerezen. Delft heeft verscheide malen met rampen en ongevallen moeten worstelen, die echter by deze laatste te kort schieten. De uitvinding van 't kruit. Verdere verhandeling van dit ongeval. Van de Magazynen der Generaliteit, en haar Kruitvoorraatschuur; benevens het Artilleryhuis van 't Gemeene Land. Voorts van de Gildekamers, en de Broederschap der Rederykers die haar afkomst van de Bardi *rekenen, en het oogmerk dezer gezellen onderzogt.*

Et Oostindische Huis wert gemeenlyk de Oostindische kamer genaamt, een naam die haar al by heure geboorte zal gegeven zyn; want in de eerste beginselen van de geoktrojeerde Oostindische Compagnie, hadden de heeren Bewinthebbers noch geen byzonder huis, maar hier en daar maar een kamer om hunne byeenkomsten te houden; en alhoewel de zaken sedert zeer verandert zyn, dewyl de steden overal zeer heerlyke, ja koninglyke huizen tot hunne vergaderingen hebben afgezondert, is hen echter d' oude naam van Kamer nog bygebleven. Dit Oostindisch huis dan is een aanzienlyk gebouw, gelegen aan 't zuideinde van de oude Delft omtrent de Schiedamsche poort, over 's lands oorlogs magazyn; en is volgens het jaargetal in de voorgevel boven den ingang staande, in 't jaar 1631 gesticht, van een tamelyke hoogte, en cierlyk van gedaante, hebbende een bequame breette; zyn lengte strekt tot agter aan de stads wallen, en is van binnen in zeer veel vertrekken afgedeelt. Schoon dit huis, wanneer het gebouwt was, groot genoeg scheen, om de goederen die uit de Oostindien aangebragt werden, te kunnen bergen, zoo heeft men door de tyd gezien dat het zelve door de groote retouren die 'er jaarlyks zyn aangekomen, veel, en zelfs wel de helft te klein is bevonden; waarom de heeren Bewinthebberen in den jare 1722 resolveerden twee considerabele gebouwen aan de noordzyde aan te timmeren, gelyk die zich hier in print vertoonen; welke gebouwen zich voor van de straat tot agter aan stads vesten uitstrekken, van binnen voorzien zynde van zeer groote pakzolders en alle nodige commoditeiten, om allerhande soorten van koopmanschappen, als speceryen, lywaten en andere goederen te konnen bergen. Nog heeft

A F B E E

V A N

OOST-INDISCHE C

AFBEELDING
VAN HET
OOST-INDISCHE COMPAGNIES HUIS.

heeft deze Compagnie aan de overzyde, noordwaarts van het Hollandſch magazyn een zeer ſchoon en groot pakhuis, zynde drie verdiepingen boven den anderen hoog, en mede van ruime zolders voorzien; leggende even over't water ſchuin over Compagnies huis, waarin de goederen zeer gemaklyk van het eene pakhuis in 't andere over en weder kunnen gebragt werden. Aan de zuidzyde van Compagnies huis ſtaat nog een huis dat haar toekomt, waarin den Opziender der pakhuizen en van 't werkvolk woont. De vergaderplaats of raadkamer is een zeer ruim en deftig ſtuk, ook onlangs nieuw getimmert. Daarenboven heeft deze Maatſchappy een grote ruime ſcheepstimmerwerf van de ſtad in huur, op Delfshaven, vlak tegen de Maas aanleggende, alwaar een aanzienlyk zee-magazyn gebouwt is, om alles wat tot de ſcheeps- behoeften nodig is, in voorraad te bewaren. Dewyl 't yder niet gelegen komt om d'opkomſt en voortgang van de Ooſtindiſche Compagnie in 't wyd en breet te lezen, en nochtans begeerig is, daar in 't kort iets van te weten, vinde ik niet ondienſtig om zoo beknopt als my doenlyk is, den lezer deſſelfs opkomſt te verhalen; die beluſt is hier meer van te weten, vervoege zich in verſcheide andere boeken, daar dit wydloopig beſchreven is.

De vereenigde Nederlanden waren voor de Spaanſche beroerten gewoon alle Ooſtindiſche waren uit Spanje te halen, maar door die zware en bloedige oorlogen had de koning van Spanje ſtreng verboden om eenige van die waren herwaards te zenden, en met een woord, de zenuw der koopmanſchap, betrekking op zyn koningryk hebbende, afgeſneden; zoo dat onze voorouders genoodzaakt wierden het ſchip van Staet op eenen anderen boeg te wenden, om deze Waren magtig te worden. Het eenigſte middel hen overſchietende, was, om de Indiaanſche kuſten zelf te beſtevenen, en te zien of die groote voorraat-ſchuur hen by ruiling of koop wat wilde byzetten. En alhoewel deze onderneming al met eenige zwarigheit omringt was, greep men moet, en beſloot eindelyk om de kans te wagen. Men ging dan in den jare 1595, eerſt om 't noord-ooſten, door een veel korter weg, en niet bezet of bevaren door eenige vyandlyke vloten, de koningryken van China en Cathay, benevens die der Moluccſe Eylanden bezoeken. Want uit Holland naar het koningryk van Japan zeilende, (indien de zee voorby Rusland en Tartaryen vaarbaar wierd bevonden) zou die reis dan niet over de 1235 Duitſche mylen lang zyn, daar in tegendeel de gewoonlyke vaart voorby de *Kaap de Goede Hoop*, wel 2932 Duitſche mylen uitgeſtrekt is. Maar deze weg, hoewel tot drie reizen toe in 't beſt van de zomer bezogt zynde, is nochtans om het menigvuldig ys onbevaarbaar gevonden, zoo dat die reizen, na veel ſukkelingen en wonderbare voorvallen vrugteloos afliepen. Ondertuſſchen gaf men den moed niet verlooren, maar men ruſten eenige andere koopvaardyſchepen uit, die vooral ook ten oorlog voorzien waren, die men langs den gemeenen weg naar Indiën zond, vooral om de plaatſen daar de Spanjaarden geen vaſtigheden of koophandel hadden, te beſtevenen, en wel, gelyk hen belaſt wierd, zorg te dragen dat zy vooral de inwoonders heuſch en vriendlyk meeſten behandelen, en zo veel doenlyk was, onderlinge verbonden, ten beſten en voordeel van de Nederlanden, met hun maken. Deze uitruſtingen, hoewel die in den beginne luttel voordeel bybragten, wierden echter door den Staat zeer behartigt en voortgezet; hen alle gunſt en voor-

Van de opkomſt en voortgang dezer Maatſchappy.

deel aanbiedende die derwaards wilde overſteken; zoo dat het getal der uitreders dagelyks ſterker wierd, in zoo verre, dat men elkander in korten tyd in de weg was. Want niet alleen ſtevende verſcheide ſchepen uit de Hollandſche havens derwaards, maar ook van Zeeland; en dewyl deze ſchepen geen gemeenſchap met malkander hadden, gebeurden 't dikwils dat men met een en dezelve waren in een en dezelve haven in Indiën aanlandde, dat tot groot nadeel der reders ſtrekte, dewyl d' overvloet dezer goederen in waarde dan merklyk afſloegen; daarenboven quam 'er dan nog een zwarigheit by; want dewyl de ſchepen door verſcheide koopluiden uitgeruſt wierden, en ieder zyn eigen voordeel beoogde, voeren de ſchepen maar heenen als zy klaar waren, zonder zich byeen te voegen: om welke reden zy lichtelyker van de vyanden genomen konden worden; om welke zwarigheden, na dat die by de Heeren Staten Generaal wel overwogen wierden, zy goedvonden in 't begin des jaars 1602, verſcheide reders en handelaars, zoo uit de eene als andere Provincien, in 's Gravenhage te beſchryven, om met eenen algemenen overleg en verdrag, hen altemaal tot een lighaam te vereenigen, en t' ſamen te ſluiten, 't welke naar veel moeiten en tegenſtribbelingen over en weder in verſcheide byeenkomſten, eindelyk met gemeene toeſtemminge, op den 20 Maart is vaſtgeſtelt. Waarop de hooggemelde Heeren Staten hun oktroy hebben verleent voor den tyd van 21 Jaren, met uitſluitinge van alle andere byzondere, 't welk naderhand geduurig hernieuwt en verlengt is; zo dat deze gemelde Maatſchappy ſedert dien tyd, de naam van de algemeene geoctroyeerde Ooſtindiſche Compagnie gevoert heeft.

Van de Vergaderplaatſen en Leden dezer Maatſchappy.

Onder andere voorwaarden wierd ook beſloten, dat men in zes ſteden, kameren of vergaderplaatſen zou oprechten: dat Amſterdam in de toerustinge van den dienſt der Compagnie, de helft moet bevorderen: die van Middelburg een vierde deel; en die van Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen, elk een zeſtiende deel. Voorts heeft ydere kamer of vergaderplaats zyn getal van Bewindhebberen: uit deze zes kollegien worden doorgaans een gemeene byeenkomſt gehouden van zeventien perſoonen, waar toe elke kamer zeker getal van Bewindhebberen zend, welke men de Vergadering van Seventiene noemt: daar werden 'er van Amſterdam 8, van Middelburg 4, Delft en Rotterdam 2, en van Hoorn en Enkhuizen 2 Bewindhebbers toe afgezonden, de 17de perſoon is of van Middelburg of van de Maas, of van Noordholland, by beurte: in welke vergadering men by meerderheit van ſtemme de nette tyt beraamt of men varen zal en wanneer en hoe men de uitruſting zal doen, met hoe veel ſchepen en op wat plaatzen, men ſpreekt dan ook van de verkoopdagen, uitdeelinge aan de reders en andere voorname zaken de Compagnie aangaande, en al wat in dezeze vergaderinge beſloten word, moet by alle de kollegies naar gekomen werden: de uitgaande en inkomende ſcheepen moeten gemeenlyk te zamen vereenigt varen, zulkx dat de ſchade en bate gemeen is. Na dat dit beſluit vaſtgeſtelt was, wierd het aan alle de ingeſeetenen der Nederlanden bekent gemaakt, en op alle plaatzen openbaar afgelezen, en ieder wierd verzogt 'er zoo veel geld toe in te leggen tot bevorderinge van de kompagnie als hem goed dagt. En warelyk deze bekendmakinge geſchiede aan geen doove ooren: want eenigen uyt liefden tot het Vaderland, andere op hoop van voordeel, bragten in 't kort de ſomme

van 64 en een halve tonne gouds, gelyk uyt deze nevens gaande lyst is te zien by een.

Capitaal van de Oostindische Compagnie.

De Kamer van	AMSTERDAM.	-	3674915
	ZEELANDT.	-	1333882
	DELFT.	-	470000
	ROTTERDAM.	-	177400
	HOORN.	-	266868
	ENCKHUISEN.	-	536775
	te samen	*f*	6459840

In het eerste jaar wierden'er 14 scheepen uytgerust, daar onder een van de kamer van Delft. De tweede toerusting geschiede in den jaare 1605, en bestond in 13 scheepen grooter als'er noch oit naar toegezonden waren, het beleit als Admiraal van deze vloot wierd *Mathelief van Delft*, die zelfs mede een der bewindhebbers ter kamer van Rotterdam was, opgedragen, een man daar geheel Nederland groote hoop op droeg en zeker niet te vergeefs: want deze voortreflyke helt heeft de kompagnie door zyne diensten, zoo met het slaan der Portugaalsche vloot omtrent *Malacca*, als met het maken van verbonden met de Indiaansche koningen, als in een eeuwig tieras vast gestelt en gegrondvest. En volgens den heere *Bizot*, in zyne Medalische Historie der Republyk van 'sHollandt, bladzyde 85, zoo is dit *eene doorluchtige maetschappy geworden, welke koninkryken verovert, Koningen cynsbaar gemaakt, en gezantschappen aan de Keizers van China en Japan gestuurt heeft.* En bladz 215 hervat hy zyne lofspraak wanneer hy in deze woorden uitberst. *Deze maatschappy, is altyt bloejende geweest. Zy bezit een menigte van goede plaatsen op de kusten van Malabar, en in andere oorden van Indien. De verovering van Malacca op de Portugezen heeft de gewichtigste straat van Azia aan haar onderworpen; en de vestingen die zy op de eilanden Java Sumatra, Banda, Amboina, de Molukken en Ceilon bezit, hebben haar meesteren vanden handel der speseryen gemaakt. Zy heeft comptoren en pakhuizen in Persien, in, Arabien, in de Staaten van den Mogol, in het koninkryk van Siam, in dat van Pegu, en in het keizerryk van Japan, eindelyk zy is zoo machtig geworden dat'er van de Kaap de bonne Espirance tot aan China gene volkeren zyn, die haar krachten niet en vreezen. Men kan zeggen dat deze maatschappy, een byzondre en afgezonderde staat in den staat zelve is, en dat niet tegenstaande de natuurlyke afhangendheit der gener die haar uitmaken, zy echter in de Republik een andre onafhangende Republyk is, die hare overigheden haar Admiralen, haar Generaalen, haar Kapiteien hare Officiers verkiest; die gezanten stuurt en ontfangt, oorlog en vrede maakt, straft vergelt, colonien oprecht, Vestingen bouwt, benden werst, Vlooten uitrust. en Legers onderhout.* Deze zoo vermaarde oostindische kompagnie is door godts milde hand zoo gezegend dat de voorgenoemde ingeleide kapitalen in waarde verscheide malen verdubbelt zyn, gelyk eider genoegzaam bekent is, en uyt de volgende aantekening der uytdeelinge, van tyd tot tyd gedaan, duidelyk zal blyken.

Uitdeelingen by de Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie aan de Participanten op haar ingelegde Capitalen, t'sedert den Jare 1605 gedaan.

		guld.	st.	penn.
1605	*In July uitgedeelt aan Geld.*	15	- 0	- 0
1606	*In Maart, in Geld.*	75	- 0	- 0
1607	*In July, in Geld.* -	40	- 0	- 0
1608	*In April, in Geld.*	20	- 0	- 0
1609	*In Juny, in Geld.* -	25	- 0	- 0
1610	*In Augustus, in Peper of Geld.*	50	- 0	- 0
1612	*In December, in Geld.*	57	- 10	- 0
1615	*In Augustus, in Geld.* -	42	- 10	- 0
1618	*In February, in Geld.*	62	- 10	- 0
1620	*In April, in Geld.* -	37	- 10	- 0
1623	*Den 15 November, in Nagelen.*	25	- 0	- 0
1625	*Den 15 Augusty, in Geld.*	20	- 0	- 0
1627	*Den 1 Maart, in Geld.* -	12	- 10	- 0
1629	*Den 1 January, in Geld.*	25	- 0	- 0
1631	*Den 1 January, in Geld.*	17	- 10	- 0
1632	*Den 31 December, in Geld.*	12	- 10	- 0
1633	*Den eersten December, in Geld.*	20	- 0	- 0
1634	*Den eersten Maert, in Geld.*	20	- 0	- 0
1635	*Den 14 Mey en den 20 Augusty in twee reisen in Nagelen.*	25	- 0	- 0
1636	*In twee reisen, aan Nagelen.*	37	- 10	- 0
1637	*In twee reisen, aan Nagelen.*	40	- 0	- 0
1638	*In Capiletten en Geld.* -	35	- 0	- 0
1639	*Den eersten Dec. in Nagelen.*	15	- 0	- 0
1640	*Den eersten Nov. in Geldt.*	25	- 0	- 0
1641	*Den 10 February, in Nagelen.*	15	- 0	- 0
1641	*Den eersten Nov. in Nagelen.*	25	- 0	- 0
1642	*Den 15 December, in Geld.*	50	- 0	- 0
1643	*Den 1 February, in gesifte Nagelen*	15	- 0	- 0
1644	*In twee reisen, in Nagelen en Geld*	45	- 0	- 0
1646	*In twee reisen, in Geld.*	47	- 10	- 0
1648	*Den eersten January, in Geld.*	25	- 0	- 0
1649	*Den eersten January, in Geld.*	30	- 0	- 0
1650	*Dito in Geld.* - -	20	- 0	- 0
1651	*Dito in Geld.* -	15	- 0	- 0
1652	*Dito in Geld.* - -	25	- 0	- 0
1653	*Dito in Geld.* -	12	- 10	- 0
1654	*Dito in Geld.* - -	15	- 0	- 0
1655	*Dito in Geldt.* - -	12	- 10	- 0
1656	*Den eersten December in Geld.*	27	- 10	- 0
1658	*Dito in Geld.* - -	40	- 0	- 0

		guld.		st.		penn.
1659	*In Geld.* - -	12	-	10	-	0
1660	*In Geld.* - -	40	-	0	-	0
1661	*In Geld.* - -	25	-	0	-	0
1663	*In Geld.* - -	30	-	0	-	0
1665	*In Geld.* - -	27	-	10	-	0
1668	*In Geld.* - -	12	-	10	-	0
1669	*In Geld.* - -	12	-	10	-	0
1670	*In Geld.* - -	40	-	0	-	0
1671	*In Geld.* - -	{45	-	0	-	0
	- -	{15	-	0	-	0
1672	*In Geld.* - -	15	-	0	-	0
1673	*In Obligatien ten laste v. Holland.*	33	-	6	-	5
1676	*In Geld.* - -	25	-	0	-	0
1679	*In Obligat. ten laste van de Comp.*	12	-	10	-	0
1680	*In Geld.* - -	25	-	0	-	0
1681	*In Geld.* - -	22	-	10	-	0
1682	*In Geld.* - -	33	-	6	-	5
1685	*In Geld.* - -	40	-	0	-	0
1686	*In Geld.* - -	12	-	10	-	0
1687	*In Geld.* - -	20	-	0	-	0
1688	*In Geld.* - -	33	-	6	-	5
1689	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
	Nog uit twee Fransche pryzen 't jaar te voren in de Tafelbay van Caap de Bona Esperance genome.	15	-	0	-	0
1690	*in geld.* - -	40	-	0	-	0
1691	*in geld.* - -	20	-	0	-	0
1692	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1693	*in geld.* - -	20	-	0	-	0
1694	*in geld.* - -	20	-	0	-	0
1695	*in geld.* - -	20	-	0	-	0
1696	*in geld.* - -	45	-	0	-	0
1697	*in geld.* - -	15	-	0	-	0
1698	*in geld.* - -	15	-	0	-	0
1699	*in geld.* - -	{20	-	0	-	0
	- -	{15	-	0	-	0
1700	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1701	*in geld.* - -	20	-	0	-	0
1702	*in geld.* - -	20	-	0	-	0
1703	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1704	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1705	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1706	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1707	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1708	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1609	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1710	*in geld.* - -	25	-	0	-	0
1711	*in geld.* - -	25	-	0	-	0

1712	*in geld.*	15 - 0 - 0
1713	*in geld.*	30 - 0 - 0
1714	*in geld.*	33 - 6 - 5
1715	*in geld.*	40 - 0 - 0
1716	*in geld.*	40 - 0 - 0
1717	*in geld.*	40 - 0 - 0
1718	*in geld.*	40 - 0 - 0
1719	*in geld.*	40 - 0 - 0
1720	*in geld.*	40 - 0 - 0
1721	*in geld.*	33 - 6 - 5
1722	*in geld.*	30 - 0 - 0
1723	*in geld.*	12 - 10 - 0
1724	*in geld.*	15 - 0 - 0
1725	*in geld.*	20 - 0 - 0
1726	*in geld.*	25 - 0 - 0
1727	*in geld.*	20 - 0 - 0
1728	*in geld.*	15 - 0 - 0

De bewindhebbers die in deze maatschappy te Delft, zederd 't ingaan van 't octroy tot den jaare 1727, (behalven die uit Overyssel, of uit de Ridderschap quamen) hebben gedient, zyn deze volgende geweest; welke twaalf eerstgenoemde Heeren, mede voorname Participanten en voor hun byzonder beregts bewindhebbers waren: dees moesten eerst tot een getal van 6 uitsterven voor al eer iemand in hun plaats mogt komen, de anderen worden successief by de heere burgemeesteren, uyt een drievoudige benoeminge, gemaekt by de overige bewindhebberen nevens een gelyk getal hoofd-participanten, uit den naam van alle de mede-participanten t' elkens daar toe gemagtigt, tot vervullinge van de openstaande plaatzen verkooren zynde, volgens zekere acte van gecommitteerde Raden des jaars 1602 den 16 Maart.

BEWINTHEBBEREN

Van de Oostindische Compagnie ter Kamere tot Delft.

Aangenomen.			
	Jan Jansz. van Lodenstein.	*afscheit*	1 *Sept.* 1625
	Arent Jacobsz. van Lodenstein.		8 *Dec.* 1637
	Dirk Bruinsz. vander Dussen.		1623
	Gerrit Dirksz. Meerman.		20 *Oct.* 1614, 15
	Cornelis Adriaensz. Bogaert.	*afstant*	30 *Maart* 1615
Per Octroy van dato 20 Maert 1602.	*Micheel Jansz. Sasbout.*		
	Willem Joostz. Dedel.		
	Dirk Gerritsz. Meerman.		16 *Aug.* 1613
	Johan Raed.		
	Jacob Zanders Balbiaen.		
	Hendrik Ottens van Willigen.		
	Gasper Meerman.		

Aan-

Aangenomen							
19	*Maart*	1618	*Joost Jacobsz ven Adrichem.*	*afstant*	20	*Juny*	1639
17	*Nov.*	1625	*Anthony Hendriksz van Gysen.*	*afstant*	20	*Octob.*	1650
19	*Maart*	1618	*Pieter Clemens Berkel.*	*obiit*	4	*Juny*	1630
24	*Nov.*	1625	*Ewout Evertsz van Bleiswyk.*	*afstant*	28	*Dito*	1639
24	*Dito.*	1625	*Gerrit Welhoek.*	*afstant*	8	*Sept.*	1656
13	*Aug.*	1630	*Pieter Isaaksz Bossaerd.*	*obiit*	10	*Aug.*	1633
3	*Nov.*	1631	*Engelbert Jacobsz. Pauw*	*afstant*	14	*Nov.*	1644
	Mey	1636	*Mr. Cornelis van Berenstein.*	*obiit*	13	*Aug.*	1638
21	*Febr.*	1639	*Pieter Gerritsz van Santen.*	*obiit*	7	*Nov.*	1658
18	*July.*	1639	*Frans Jansz Meerman.*	*obiit*	16	*Sept.*	1678
18	*July.*	1639	*Evert Ewoutsz van Bleiswyk.*	*obiit*	6	*Aug.*	1653
1	*Dec.*	1639	*Jan vander Chys Adriaensz.*	*obiit*	12	*Nov.*	1652
30	*Nov.*	1644	*Maarten Engelbertsz Pauw.*	*afstant*	6	*Jan.*	1663
7	*Dito.*	1650	*Dirk Bruinsz vander Dussen.*	*obiit*	12	*Jan.*	1668
27	*Dec.*	1653	*Dirk Joosten van Lodenstein.*	*obiit*	6	*Aug.*	1679
21	*Sept.*	1656	*Mr. Adriaen Bogaert van Beloys.*	*afstant*	6	*Mey*	1699
21	*Sept.*	1656	*Maarten Meerman.*	*obiit*	31	*Mey*	1684
17	*Dec.*	1661	*Jacob Briell.*	*obiit*	13	*Nov.*	1679
29	*Octob.*	1663	*Mr. Andries vander Goes.*	*obiit*	4	*Dec.*	1669
18	*Nov.*	1669	*Aalbregt vander Graaf.*	*afstant*	5	*Nov.*	1683
31	*Dec.*	1670	*Mr. Pieter Ewoutsz vander Dussen.*	*obiit*	14	*April*	1703
14	*Dec.*	1679	*Mr. Gerard Putmans.*	*obiit*	14	*Nov.*	1698
16	*Maart*	1680	*Mr. Jan vander Dussen.*	*obiit*	16	*July*	1683
23	*Nov.*	1683	*Mr. Willem vander Graaf.*	*obiit*		*Nov.*	1725
23	*Nov.*	1683	*Mr. Hendrik Ewoutsz van Bleiswyk.*	*obiit*	20	*Aug.*	1703
16	*Sept.*	1684	*Mr. Franco vander Burch.*	*obiit*	13	*Jan.*	1715
19	*Juny*	1687	*Mr. Anthony Heynsius.*	*obiit*	3	*Aug.*	1720
1	*Juny*	1699	*Mr. Nicolaas Bogaert van Beloys.*				
3	*Dec.*	1699	*Mr. Maarten Hoogenhoek.*	*obiit*	25	*Dec.*	1720
7	*April*	1704	*Jan Fransz Meerman.*	*obiit*	28	*maart*	1724
	Dito.		*Mr. Adriaen vander Goes van Naters.*	*obiit*	25	*maart*	1721
4	*Febr.*	1721	*Willem Hooft, geëligeert 30 January.*				
	Dito.		*Mr. Joan Slicher, geëligeert 31 dito.*				
17	*Mey*	1721	*Cornelis Spiering, Heer van Spieringshoek.*				
16	*mey*	1724	*Mr. Herbert Briell.*				
	Febr.	1727	*Mr. Arent Bruinsz vander Dussen.*				

Opper-boekhouders van de zelve Compagnie.

1602 *Cornelis Pietersz vander Meer, Veertig-Raad en Schepen. obiit 9 mey 1629.*

1629 - - - *s' Gravesande.*

Hendrik Arentsz van Lodenstein, obiit 13 December 1646.

1646 *Maarten Meerman, obiit 31 mey 1684. Wierd 1646 Bewindhebber.*

1656 *Adriaen Sybrandsz vander Lely. Wierd 1677 Opper-Boekhouder en Cassier van de Oostindische Compagnie te Rotterdam, obiit 2 Aug. 1703.*

1677 *Adriaan Christiaansz van Groenewegen, Veertig-Raad, ob. 10 Sept. 1712.*

1712 *Mr. Reyer Francosz vander Burch, Veertig-Raad en voorzittend Schepen: deed afstant den 22 October 1728, en wierd te gelyk beëdigt Hooft-Participant-Bewinthebber.*

Jegenwoordige Cassier.

1702 *Juliaan Adriaansz van Groenewegen, Veertig-Raad.* Zynde voor dezen de Boekhouders mede Cassiers geweest.

Soldy-

Soldy - Boekhouders.

1679 *Gillis Gillisz Grommé, Veertig-Raad en Schepen. Staat zyn dienst af* 1702. *obiit* 13 *Sept.* 1710.
1702 *Engelbert Nicolaasz vander Myll.*

In den jaere 1656. is by de heere Staten van Holland en West-vriesland, op schriftelyke advys, byde daar toe gemagtigde bewindhebberen uyt de byzondre kameren van de algemene Nederlandsche geoctroyeerde Oost-indische maatschappy ter vergaderinge van 17, aan de Staaten Generaal op derzelver missive geschreven, besloten, dat van weegen hun Ed. Groot Mogende ter Generaliteit werde bevorderd, ten einde by een algemeen besluit van hun Hoogmogende werde vast gesteld, dat van doen voort aan geene persoonen beneeden de 25 jaaren tot bewindhebber van de gemelde Oost-indische kompagnie toe, of ingelate werde, en dat zulks vervolgens de voorschreve byzondre kameren werde aangeschreve, om zich daar naar volkomen in 't toekomende te schikken. Behalven de gemelde Oost-indische, is'er ook noch een geoctroyeerde West-indische maatschappy, die eertyds in deze stad haar byzonder huis hadde, tot welker beschryving wy nu zullen overgaan.

HET WEST-INDISCHE-HUIS.

Van 't Westindische huis.

HET *West-indische-huys*, stont eertyts op de andere graft, wel eer de nieuwe Delft genaamt, mede tegen over het voornoemde 's lands magazyn, welke groote voorraatschuur als op een Eylandt gegront, tusschen beide de Huizen van de indische kompagnien legt. Dit huis is voor deze de brouwery van de metale pot geweest, maar over veel jaaren door de bewindhebberen gekogt en tot hun dienst bequaam gemaakt. Deze maatschappy heeft het geluk niet gehad van zulken opgang te maken maar moest voor de Oost-indische wyken, en om dat zy sedert haren eersten opgank zoo merkelyk vervallen is, hebben de heeren bewinthebberen zich van dit huis ontdaan, 't geen nu in een Platteelbakkery verandert is, en komen tot verrichting der zaken, de Compagnie betreffende, byeen ten huyze van hunnen kommys op het marktvelt, daar haer Ed. een bequame kamer hebben.

Dewyl wy de geboorte der Oost-indische maatschappy en hare voortgang kort beschreven hebben, zoude het, dunkt my de welvoeglykheit vereischen dat wy ook de gelukkige beginselen dezer maatschappy beschouwen, en hoe verre zy gelukkig is geweest nader in den dag te zetten, op dat den groten Delfs-havenaar den Admiraal Pieter Pietersz Hein, aan wien zy deze glory verschuldigt, hier van d'eer mag wechdragen.

Men had al in den jare 1607 van 't octrooi op de West-indie-vaarders gesproken, om door deze vereeniging gesterkt, beter in staat te konnen zyn om de zeerovers 't hooft te bieden, den koophandel te hanthaven, en den koning van Spanje te dwarsbomen; maar het 12 jarig bestant tussen de vereenigde Nederlanden en den aartshartog Aalbert en Isabella 's jaars daer aen gemaakt zynde, wierden al die voornemens gebroken en ganschontzenuwt,

H

M A G

V

H O L

Zoo als het afgetek

HET

MAGAZYN

VAN

HOLLAND,

Zoo als het afgeteken: is in den jare 1667.

zenuwt; tot dat in den jaare 1621, het bestand ten einde geloopen zynde, dit voorwerp, dat dus lang in de vergetenis en in een diepen nagt begraven lag, wederom wakker wierd gemaakt en op het tapyt gebragt; en wanneer de vereeniginge dezer maatschappy in een vasten stand wiert gebragt, op alles goede order gestelt, en by de heeren Staten Generaal geoctroyeert, en over al openbaar gemaakt; daar en boven wierd'er aan alle koopluiden in 't byzonder buiten deze kompagnie eenigen koophandel op de kusten van *Afrika* van der *tropicus Cancri* af, tot *Cabo de bona Esperance*, ende in geheel *America* van de *straat Magallanis*, tot *Terra nova*, met de Eylanden tusschen beide gelegen, op verbeurten van lyf en goed verboden. Deze vryheeden en gunst bewyzen hun toegestaan, zyn alle in 't gedrukte octroy te leezen. Dus wierden 'er in de zelfde daar die van de Oost-indische kompagnie kollegien had, ook een medegenootschap voor deze opgerecht, waar by dat van Groningen wiert gevoegt, het versoek wegens den inleg of kapitaal wierd over al by billetten bekent gemaekt, 't geen meede van goede vrucht was, gelyk uyt deze lyst te zien is.

Van de byzondre gunst en voorrechten dezer Maatschappy.

Capitael van de West-Indische Compagnie.

	guld.	st:	pen.
De Staten Generael.	500000	- 0	- 0
Amsterdam.	2846505	- 0	- 0
Zeelandt.	1379775	- 0	- 0
De Mase, *te weten* Delft *en* Rotterdam.	1039202	- 10	- 0
Groeningen.	836975	- 0	- 0
't Noorder quartier *van* Holland.	505627	- 0	- 0
beliep t'samen	7108084	- 10	- 0

't Is zeker dat deze kompagnie in den beginne al veel zwarigheden ontmoete die haar al veel werk verschafte om'er door te worstelen 't welk de worteloorzaak was dat zy weinig opgang maakte, maar door het goed beleit van den Admiraal *Pieter Pietersz Heyn*, scheen al het geluk te gelyk een andre zon aan te lichten, zoo met het overwinnen en inneemen van *Bahia de todos los Sanctos*, Honduras vaarders, als wel voornamentlyk met die ryk gelade zilvere Vloot, die ses Millioenen ducaten waardig geschat wiert komende van *Nova hispania*, in en omtrent de Haven *Matancas*, des Eylands *Cuba*, welke slag aldaar op den 8 September in den jaare 1628 voor viel, waar van noch drie groote Vlaggen, tot een zege teeken boven zyn marmer graf op 't koor van de oude kerk ten toon hangen, en loffelyk beschreven is, door den Delfschen Leeraar *Dionisius Spranckhuyzen*. Die meerder van de gelegentheit dezer kompagnie gelieft te weeten, en wel bezonderlyk van haren Brasiliaanschen handel, en alle die gelukkige uitvoeringen daar omtrent gedaen door dien beroemden Admiraal, kan daer over onze Nederlandsche historien van dien tyd na lezen. Maar alle deze voorspoeden en gelukken zyn naderhand door bedrog en valsheeden der vyanden en veel onheilen veranderd, waar door deze maatschappy zederd een geruimen tyt haren glans en luister overloren heeft.

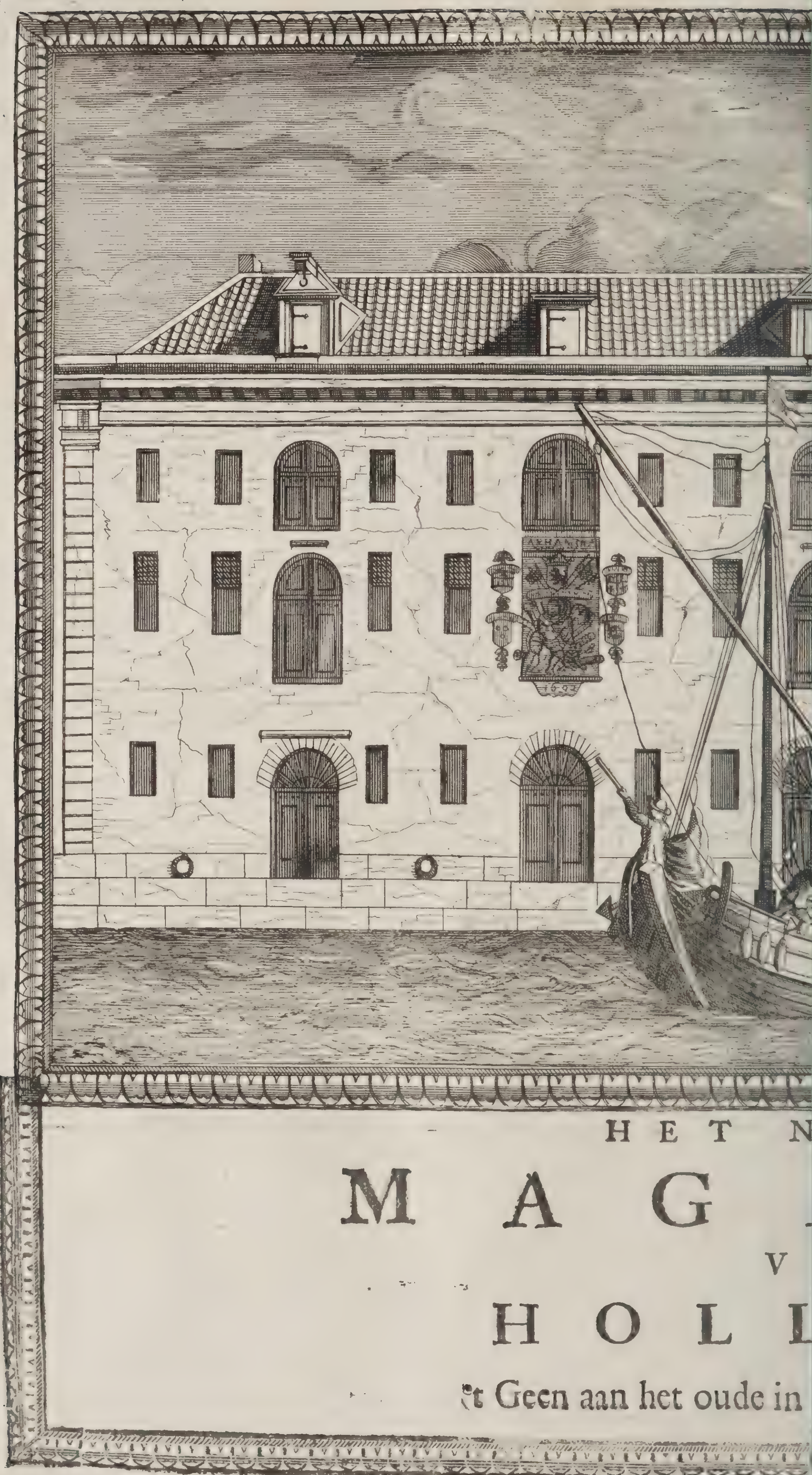
 In

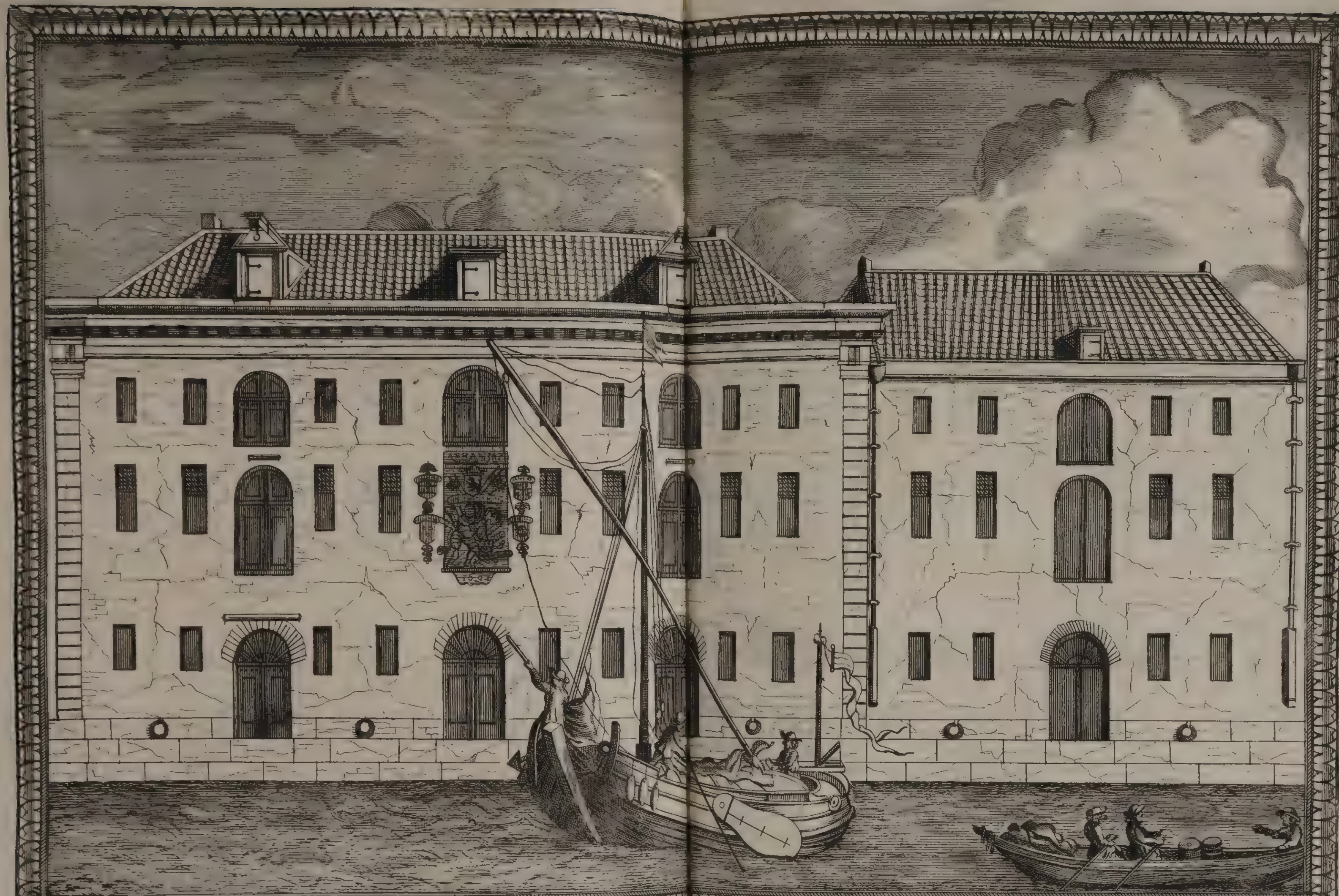
In vroeger dagen pleeg hier ook een *Groenlandsche kompagnie* te zyn, welke jarelyks eenige scheepen op de walvisvangst uitzonden, waar van hun pakhuis te Delfs-haven te vinden was, maar by gebrek van liefhebbers dezer handelinge, is deze maatschappy geheel versmolten. Wanneer de *Engelsche cours* noch binnen deze stad was, heeft men alhier ook een *wissel-bank* gehad, om alle baatzoekery in den loop van 't geld te weeren, en op alles goede order te houden, waar van noch een gedrukte ordonnantie van deze jaare 1621, in wezen is. Deze plaats gelyk voorhenen gemeld is, plagt op het stadhuis te wezen, waartoe bedienden gestelt waren om op alle de werkdagen, van 's morgens ten half agt, tot tien uuren; en namiddags van twee tot vier uuren, daar tot geryf der kooplui den op te passen; maar by vertrek der Engelsche Court, en 't verval der Groenlandsche Compagnie, is deze mede te niet geraakt.

Dewyl den koophandel buiten 's lands gemeenlyk ook de bescherming der wapenen nodig heeft, om daar door in staat te blyven en te bloeien, en vooral om voor den overval van buiten-machten beschermt te werden, vinden wy geraden het groote Oorlogs-voorraathuis te bezigtigen, en zyne voornaamste merkwaardigheden te vertoonen.

HET ALGEMEENE
OORLOGS-MAGAZYN
VAN HOLLAND.

Dit Magazyn werd by sommigen ook *Arcenaal*, *Wapenhuis*, *Tuighuis*, enz. genaamt, en is by de Rotterdamsche en Schiedamsche poorten gelegen, op de punt van de Geer, daar 't water, de Schie genaamt, zich in tween verdeelt, alwaar zy dit Magazyn met beide hare armen van ter zyden omvat. Hier stond in vroeger tyden een stads-timmerwerf, gelyk uit de opdragt-brief van dezen grond, daar nu het Magazyn op gebouwt is, blykt: tot welke opbouwing deze stad geraden vond mede iets te verstrekken, volgens het verdrag met de Gecommitteerde Raden der Staten van Holland den 22 Maart 1601 dies aangaande gemaakt. Dit huis is naar dien tyd een deftig en heerlyk gebouw, en loopt zeer wel in 't oog aan alle de genen die door een van beide der gemelde poorten de stad in komt. Het heeft van voren in 't zuiden eene, en ten oosten en westen wederzyds drie opstaande gevels met kanteelingen, naar de oude wyze, zeer konstig opgehaalt. Van voren is het met eene, en van wederzyden met twee groote poorten voorzien, om allerhande krygstuigen uit en in te brengen; het heeft aan de noordzyde alleen maar eene toegang te land, langs de geer, van waar een breede kaay bezyden de voet, langs de oostzyde van 't gebouw, met een krommen elleboog of winkelhaak, voor om heenen loopt, tot aan de zuidwestelyken hoek toe, welke gemeenlyk gebruikt werd om kanon en mortieren te leggen, alwaar een groote houte kraan staat, om deze zware oorlogs-gereetschappen uit en in te schepen. Deze kaay is door een sterk hek of staketzel van de gemene straat aan den ingang afgesloten, hebbende buiten aan een *Corps du Guarde*, of wagthuis, alwaar de soldaten altoos

HET N
M A G
V
H O L
t Geen aan het oude in

HET NIEUWE

MAGAZYN

VAN

HOLLAND,

't Geen aan het oude in den jare 1692. gebouwt is.

H

GENERA

KRUIT-M

HET

GENERALITEITS KRUIT-MAGAZYN.

de wagt houden. Het is ook met een ruim en luchtig werkhuis voorzien voor de arbeiders, ter onderhoudinge van 't geweer en andere zaken. De binnen-vertrekken van dit Magazyn, zyn (vooral in tyd van vredè) opgepropt met allerhande oorlogs gereetschappen: beneden werden de zwaarste-en grofste stukken geleit, terwyl de lichter krygstuigen boven goed verblyf vinden. Men zou zich te veel moeite aandoen, ingeval men eene optelling van al dit blinkent strytgeweer en andere veldbehoeftens wilde maken, want die voorraat is zoo groot, dat men dezelve niet zonder schemeroogen kan beschouwen.

Deze plaats, hoe ruim ook, is nog te klein gevallen om al dat legertuig te bergen, waarom men genootzaakt was naar meerder ruimte om te zien; ten dien einde gaven de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en Westvriesland by resolutie in dato den 19 November 1689, door haar Ed. Mog. Gedeputeerden, de Heeren *Schatte*, *Tromp*, *van Swanevelt*, en den Secretaris *van Beaumont*, ordre aan den Heer *Vander Burch*, Commis van 's lands Magazynen te Delft enz., om alle de huizen, staande tusschen het eerstgenoemde Magazyn en 't Pakhuis van de Oostindische Compagnie, voor 's lands rekening te kopen. Welke ordre zyn Wel-Ed. zoo wel uitvoerde, dat hy in korten tyd daar van koper wierd; als blykt by de opdragt-brief, daarvan voor de Ed. Agtb. Heeren Schepenen dezer stad gepasseert, van dato den 3, 11, 12, 13, 17 en 28 Mey, en den 11 Augustus 1690.

Ik verbeelde my den lezer geen ondienst te zullen doen met hem 't getal dier huizen op te noemen, en te gelyk de sommen voor welke die gekogt zyn. Wy zullen beginnen van agter het oude Magazyn, noordwaarts op.

In de eerste poort aan de Noordzyde.

Een huis van Diewertje Pouwels, voor	f	350 - 0 - 0
Een dito van den kuiper de Helt, voor	f	200 - 0 - 0
Een dito van Heiltje, voor	f	300 - 0 - 0

Op de Geer, tusschen de eerste en tweede Poort.

Een Huis van den voorn. De Helt, voor	f	3800 - 0 - 0
Een dito van den Equipagiemeester vander Swaan.	f	2000 - 0 - 0
Een dito van den voorn. De Helt, voor	f	800 - 0 - 0
Eeu dito van . . . Hoflandt, voor	f	800 - 0 - 0

In de tweede poort, aan de zuydzyde.

Twee Huizen van den voorn. de Helt, voor	f	200 - 0 - 0
Een dito van Van Houten, voor -	f	240 - 0 - 0

Aan de Noordzyde.

Een Huis van Haasje Gysbregts, voor -	f	300 - 0 - 0
Een dito van Van Houten, voor -	f	60 - 0 - 0
Een dito van Joost Anthonisz, voor	f	110 - 0 - 0
	f	9160 - 0 - 0

 Een

Transp.	f	9160	- 0	- 0	

Op de Geer, tusschen de tweede en derde poort.

Een Huis van Jan Pietersz Keerom, voor	f	500	- 0	- 0

In de derde poort aan de Noordzyde van agteren.

Een Huis van de heer Vander Heim, brouwer. voor	f	450	- 0	- 0
Drie dito van den Notaris Vanden Velde voor	f	600	- 0	- 0

Op de Geer, tusschen de derde en vierde poort.

Een Huis van den voorn. Vanden Velde.	f	1000	- 0	- 0
Een dito van Cornelia Ariens - -	f	650	- 0	- 0

In de vierde poort, genaamt de Beugerpoort.

Agt Huisen van Pieter Jansz Passants Erfgenamen.	f	2800	- 0	- 0

Aan de noordzyde van de poort op de Geer.

Een huis van Dirk vander Borst, voor	f	2000	- 0	- 0
In 't geheel 31 Huizen, bedragende -	f	17670	- 0	- 0

Deze huizen nu in handen zynde van 's lands Overheden, wierd 'er aanstonds geordonneert die tot de grond toe af te breken, om op dien grond te bouwen een groot en deftig Magazyn van Oorlogs-voorraat, 't welk zoo wel is uitgevoert, dat men daar van mag zeggen, dat het een der grootste en fraaiste van de zeven vereende Gewesten is, waarvan wy den liefhebberen, by wyze van een kleine schets, hier een afbeelding in print vertoonen.

Den eersten steen van dit aanzienlyk gesticht is gelegt door den Heere *Mr. Reyer vander Burch,* (thans voorzittend Schepen dezer stad) gelyk blykt uit zekere Inscriptie, die op de binnenplaats van dit Wapenhuis in de gevel, ziende naar het oosten, op een groote hartsteen in de muur gemetselt, en met zwarte uitgehouwe letters zich vertoont. Die Inscriptie luidt aldus:

QUOD. FELIX. FAUSTUMQUE.

SIT.

ANNO. ÆRÆ. CHRISTIANÆ.

M D C X C I.

DECIMO. CALENDAS. OCTOBRIS.

HUIUS ARMAMENTARII.

QUOD

QUOD.
NOBILISSIMI. AC POTENTES. DOMINI.
DEPUTATI. CONSILIARII.
HOLLANDIÆ.
AD DEFENDENDA. HORRIDA. BELLA.
SUMMA. CUM.
PRUDENTIA.
CURA.
VIGILANTIA.
STRUI JUSSERUNT.
REYERUS VANDER BURCH.
FRANCONIS.
HOLLANDIÆ. ARMAMENTARIORUM.
QUÆ. DELPHIS AC. SCHIEDAMI. VIDENTUR.
PRÆFECTI. FILIUS.
REYERI a REYERO.
EORUMDEM. ARMAMENTARIORUM.
EXPRÆFECTI. NEPOS.
[SPES. PATRIS. SITQUE. PATRIÆ. DECUS.]
ÆTATIS V.
PRIMUM. LAPIDEM. POSUIT.

Dat is:

Dat het gelukkig en voorſpoedig
zy.
Het Jaar van Chriſtus Geboorte
1691.
Den 22 September,
Heeft van dit Wapenhuis,
Het welk
De Ed. Mogende Heeren
Gecommitteerde Raden
van Holland,
Om af te weeren de ſchrikkelyke Oorlogen,
Met de grootſte
Voorzigtigheit,
Zorge,
Waakzaamheit,
Hebben doen bouwen
REYER vander BURCH,
FRANCO'S ZOON,

Der Hollandsche Wapenhuizen
Welke te Delft en Schiedam gezien worden,
Oppergezaghebbers zoon van
REYER REYERSZ.
Derzelver Wapenhuizen
Oud - gezaghebbers Neef,
(Dat hy de hoope zyns 's Vaders, ook zy de eere zyn 's Vaderlands)
Op zyn Vyfde Jaar
Den eersten steen gelegt.

Dit nieuwe Magazyn is aan het oude getimmert, en vierkant opgehaalt van graauwe moppen, zeer dik van muragie, om eeuwen te konnen verduuren: de zolders die zeer ruim en groot zyn, worden ondersteunt van zeer zware balken, om allerlei zwaar oorlogstuig te kunnen torssen. Het vertoont zich allerheerlykst aan de westzyde, tegen over het Oostindische huis, daar het met met deze zinnebeeldische vercierselen praalt:

In het midden van dit gebouw vertoont zich in de muur een moedige leeuw, houdende in zyn klaauw de zeven pylen, verbeeldende het wapen van de zeven Provintien, omringt zynde met zegetekens des oorlogs, als Standaarden en Vendels: boven het hooft van dezen koning der dieren leest men:

ARMAMENTARIUM.

ORDINUM.

HOLLANDIÆ & WESTFRISIÆ.

Dat is: *Wapenhuis van de Staten van Holland en West-Vriesland.*

En onder leest men:

VIGILATE DEO CONFIDENTES.

Dat is: *Waakt op God betrouwende*

Wat lager vertoont zich Mars, den godt des oorlogs, zeer kunstig en heerlyk uitgehouwen, zittende op allerlei krygstuig: aan wederzyden van deze sieraden, zyn tot meerder luister by gestelt, aan de noordzyde, de wapens van de heeren *N. Stoop*, en *H. van Bleiswyk:* en aan de zuidzyde die van de heeren *W. Fabritius* en *S. van Beaumont*; en onder, het jaartal wanneer dit gesticht gebouwt is, zynde 1692.

Behalven dit Magazyn is 'er nog een, 't geen gebouwt is op de grond van den tuin van het Clarissen klooster, gelegen over de paardemarkt, alwaar een groot aantal van heele en halve metale kortouwen en andere oorlogs-werktuigen te vinden zyn. Het overige gedeelte van de kapel dezes kloosters, is al voor een reex van jaren tot een Salpeter- en Zwavelmagazyn gebruikt, om altyt daar van buiskruit in voorraat te kunnen maken. 't heeft zyn uitgang in 't oosten aan stads wal, digt by het van ouds zoo genaamde *Duivels gat*.

HET BUSKRUIT-MAGAZYN.

HEt bus-kruit-magazyn, heeft weleer tusschen de Geerweg en de Doelestraat gelegen, ten noorden van den ouden Doel, schuilende achter eenige boomen, en als buiten 't oog van de menschen, zoo dat de wandelaars in den Doel het naaulyks konden zien, waarom het by veele van d'inwoonders der stadt onbekent was. Dit magazyn met omtrent de 80 of 90000. ponden buskruit voorzien, is op maandag den 12. October in den iaare 1654. des voormiddags ten half twaalf uuren by ongeluk opgevlogen of gesprongen, dat zulk een gruwelyken gedruys en geweld veroorzaakten, dat het uitspanzel des hemels scheen te kraaken en te bersten, den aardbodem op te scheuren, en zyn kaaken open te spalken, zoo dat niet alleen de stad en het gansche Delfland met al zyne schoone dorpen, daar van sidderde en beefde, maar gansch Holland verbleekte en beroert wiert. De huisen trilden, de glazen sprongen wyt en zyduyt, de aller vaste fondamenten waggelden ende de steden en dorpen en vlekken eenige uuren wyd van Delft zelfs gelegen wierden met eene ongemeene schrik bevangen. Het vervaarlyk geluid wierd zelfs op de Helder, ia op 't eiland Tessel gehoort, en verders aan de noordzee, en in de Provincien buiten Holland. Op zulk een afgryslelyke wyze ontdekte zich dit vervaarlyk buspoeder, en dezen grooten voorraat tot verderf der vyanden verzamelt, diende nu tot ons eige verderf. Het huis dat van onze voorouderen gesticht was om deze krygsnootwendigheden te bergen en 't lant te beschermen vernielde, nu (helaas) ons en onze kinderen. De ongelukken en rampen die door dit opspringen zyn geschiet, zyn met geen pen te beschryven want wie zou zulk een Etna in den muil durven kyken? zoo wyt als het geluidt zich liet hooren, en het gedreun gevoelt wiert, naar mate was ook de verwoesting grooter in deze stad, hoe dik zag de lucht vervult met rook en zware dampen naar deze slag, de zon trok haar stralen in op den vollen middag. D'afgront sloeg aan 't loeien en 't scheen of hy de Delfsche inwoonders en vreemdelingen in dien zwarten rook wilde doen verstikken, of verbranden door die onbeschryflyke blixemen, die deze ongelukken noch al ter goeder uur ontsnapten, wierden door een hagelbui van steen en puin en kalk en stukken van balken d'armen en benen afgesmeten; de hoofden wierden van de lichamen der menschen afgeknost, en vele wierden 'er onder de puinhopen begraven, eene omstandigheit zeker zoo droevig en elendig, dat ze de allerhartste harten een zee van tranen uit d'oogen deet vloeien, om dat zware ongeluk te bewenen.

Van het magazyn des bus-kruits.

En d'onbeschryfslyke woede door 't opspringen desselfs veroorzaakt.

Van de ongelukken die door dit opspringen veroorzaakt zyn.

De worteloorzaak van dit ongeval is noit bekent geweest, en 't is niet te denken dat dit oit ontdekt zal worden, van de kruidtooren was 'er niets overgebleven, zyne grontvesten waren verbryzelt en in de lucht opgevlogen, en daar was op de plaats daar hy gestaan heeft niet anders overgebleven, dan een poel vol water die 15. of 16. voeten diep bevonden wiert. In welken droevigen en ellendigen staat de inwoonders der stad Delft toen zaten, kan men uit dese hier nessens gaande breet afneemen, de welke daags naar dit ongeluk uit dese stad geschreven is.

Missive dienaangaande door d'een vrindt aand'ander geschreven.

„De elenden en iammer, die hier geschiet is, en is met geen pen-
„ne te beschryven, noch met geen gedachten te vaten, of te
„bedenken. Het gehuyl dat hier is, de vrouw om haar man, de
„man om zyn vrouw, de ouders om haar kinderen, de kinderen om
„haar ouders, de suster om haar broeder, de broeder om zyn suster.
„de eene om siin neef, de ander om siin na-maag, die om sijn vrien-
„den en bekenden, is zoo seer erbarmelick en betreurlick, dat een
„hart van steenen en diamanten sig soude bewegen, om dese treur-
„en klaag-redenen te beschreyen ende te beweenen; ja den wreed-
„sten Barbaar en Turck en soude dit verdrietig schouw-tonneel van al-
„le verdrietigheden ende droefheid, sonder sugten en hertelyke wee-
„dom niet konnen aanschouwen; maar soude moeten verbaast en bui-
„ten sig selven staan, siende dese verdelging van huisen, verplette-
„ring, versmooring en quetsing van zoo veel menschen, en daar
„onder geheele schoolen van kinderen, en van jonge maagdekens,
„die op haar werk, alwaar zy om te leeren naayen, ende andere eer-
„lyke handwerken te oeffenen, by haare vrouwen saten, ende alzoo
„onder de solders met haar meesters en vrouwen ellendig om den hals
„gekomen en versmoort zyn. Niemand, niemant seg ik, ia alwaar
„het den snoodsten en wreedsten van alle menschen en soude die groo-
„te en onuitspreekelyke ellende met drooge oogen en sonder tranen
„konnen aanschouwen; maar soude moeten bewogen worden, om
„met neergeslagen oogen alle dese iammeren, alle dese verwoestin-
„gen, alle dese opgehoopte verdrietigheden, en onverwinnelyke
„schade in ziin hert met weedom betreuren en beklagen. Somma,
„ik en ben niet machtig om stof te vinden, om het minste gedeelte
„van alle dese erbarmelyke iammeren te beschryven of uit te druk-
„ken, om de selve uwe Ed. bekent te maken.

Niet alleen beide de naby gelege Doelens, maar verscheide honderde roeden in 't rond, waren tot ten gronde toe verwoest en omgeworpen, niet anders als of een der allergrootste aardbevinge alles 't onderste boven gekeerd had. De groote en kleine doelstraaten, alle de nieuwe getimmerde huisen op de *lakengraft*, alwaar de oude Ramen plegen te staan, daar en boven de geheele buurt van de *Geerweg* benevens de *Verwers Dyk*, waren gansch ter neder geworpen, en in puinhoopen veranderd. De groote oude boomen in den Doele staande; waren meest by de grond afgeslagen, en lagen als het graan door den zeyzen afgemaait, de tuynen waren verwoest, dewyl de bomen gequetst of om ver gesmeeten waaren, zoo dat 'er nergens een ongeschonden boom te vinden was, en men zag wonderen aan de takken en stammen der zelver, die den Lezer ongeloofiyk zouden voorkomen, geluste 't ons die te verhalen, groote hoope aarden, grooter als wynpypen en oxhoofden, waren uit de grond gedraait en als ronde klompen aan een gebakken, welke logge en byna onbewegelyke bergen in den tuyn van den Doel geworpen wierden, ia alles lag als een verwarden klomp in 't wild daar heen gesmeten. Waarover de Heer *Petrus de Witt* in zyn Delfsche Donderslag bladz. 14 zich aldus laat hooren. *Die schoone lusthoven en vermakelyke speeltuynen, welke waren als een paradys om aan te schouwen van de hoogte*

der

der vesteu, zyn nu in de diepte aan te zien als een Sodoma en Gomorra waar zyn die schoone Doelen, in welke de burgers haar oeffende met de wapenen, en zoo voorts.

Het getal der huizen die gansch en geheel om verre geworpen waren, wierd verre over de 200 begroot, waar van niets gezien werd, als eenige stukken van muuren, gebroke balken, puynhoopen, enz. En meer als 300. huizen hadden hunne daken en glazen verloren, en men zeide dat 'er niet een eenig huis in de gansche stad was, det door dit woedende ongeluk niet aan geschonden was. Niet weinig was ook de schade van binnen in de huizen, vooral die met kostelyke en breekbare waren, als porceleyn, glazen, enz. opgeschikt waren, en door de slag mede van boven neder waren gevallen, zoo dat 'er by zommige hier door groote schade geleden wierd, beide de parochi-kerken hadden ook deel in dit ongeluk; dewyl zy door de geleden schade en rampen eenige tyd onbruikbaar geworden waren, hun glazen waren mê uitgeslagen, de windyzers hoe dik en swaar, waren uitgerukt en gebogen of zy van loot waren, de daken stonden geschonden, ia die dikke en sware muuren zag men op veel plaatzen gescheurt, en van een gereten. Het Stathuis nochte de andere Godshuizen, zelf het leprozenhuis buiten de stad staande, waren ook deelgenoten van dit iammerlyk ongeval. *De distinctie en werkinge van den slag was zoo groot*, zeit L. van Aitzma, 3. deel, bladz. 1107.) *dat honderd duysent grof canon schooten in een belegerde stad niet zoo veel oyt hebben konnen doen.* Zoo dat men de stad Delft doen ter tyd by *Jerusalem*, *Carthago*, en andere verwoeste plaatzen vergeleek. Vooral was 't in 't noord-westen van de stad, alwaar de slag zyn meeste kragt had geoeffent, zeer droevig om te zien, en vooral als men bedagt hoe groot een getal van menschen 'er onder die neergestorte en onder de voet leggende huizen verplettert en versmoort lagen.

Delft heeft verscheidemaal met rampen en elende moeten worstelen.

'T is zeker, dat deze stat al veel rampen en ongelukken heeft moeten doorworstelen, maar geen van alle zyn by deze te vergelyken. 'T is waar, dat het onheil ook groot was, doe zy van Hertog *Aalbert* belegert en overwonnen wierd, wanneer haar wallen en poorten omver geworpen lagen, en zy haar previlegien verloor, en daarenboven noch een zware somme gelds moest geeven. Noch grooter was het ongeval in den iare 1536. wanneer in weinig uuren tyds byna de geheele stad door den woedende brand verslonden wierd, maar geen van beide zyn by de vers beschreve elende te evenaren. Want in beide deze gevallen, hoewel het verscheide menschen het leven koste, is 't getal van deze laatste ramp ongelyk grooter, daarenboven kon ieder een in de vorige ongemakken zig zelf en zyn goederen noch zoo veel bergen als doenlyk was, maar hier zagen zy zich onverwagt, in een oogenblik tyds van hun goederen en leven berooft, en niet hier of daar maar een persoon, maar op veel plaatzen gansche huisgezinnen en straten met volk, die schielyk door de doot wierden overrompelt, buiten staat waren hunne zuchten tot Godt op te zenden. Men heeft meermalen wel van eenige ongelukken van dit buskruit gehoord, en dat op zommige plaatsen door het eene of andere geval dit gevaarlyk kruid zyn kragten heeft getoont, maar men zal

Die echter by deze ramp te kort schieten.

nergens vinden, dat zoo een groote overvloedt te gelyk opſprong gelyk hier geſchiede. Zeker ſchryver hier van ſprekende in zyn *Hiſt. verhaal van het opſpringen van 't magazyn huys te Delſt*, zeit aldus: Het ſtaet te bedenken dat in de inſwelgingh van Korag, Dathan, en Abiram het Aerdrijck geen meer onſteltenis vertoont en heeft, als hier op deſe plaets; want aldaer ſchenrde, 't is waer, het Aerdrijck van malkanderen: maer hier ſtreden en woelden de Elementen gemeenſamerhandt, het Vyer, de Lucht, het Aerdrijk, met eenen barſt door malkander; het Vyer, 't welck ſonder lucht niet kan leven, en wilde door het Aerdrijck niet gevangen en afgeſlooten blyven van de Lucht, noch het Aerdrijck en konde door ſwaerheyd niet wijcken om in ſoo haeſtigen furie plaetſe te geven aen 't Vyer, daerom moeſtet al barſten, breken ende op-vliegen watter by of ontrent was, door het gewelt dat het Vyer in ſijn natuur heeft. Gelijk men ook bevind aen de Solfer-bergen, als Ethna, Hecla, Veſuvius, en diergelijcke, ontrent de welcke ſomtijds geheele Steden en Dorpen om gekeert en vernielt worden.

Van d' uitvindinge van het Kruyt. Dewyl dit wonderbare kruit dan nergens zyn krachten noch zodanig optoont heeft als in deze ſtad, zal het niet ondienſtig zyn hier iets van deszelfs begin of uitvindinge te ſpreken, hoe wel verſcheide ſchryvers wegens de tyd wanneer dit gevonden is niet over een komen. Sommige, ſtellen deze uitvindinge in den jaare 1380, of daar omtrent, en zeggen dat den uitvinder een duitſchen Monnik is geweeſt, met name *Berthold Sward*. waar op deze veerzen zoo vremt niet zoude ſlaan.

Non audit Stygius pluto tentare quod audet
effrenis Monachus, plenaque fraudis anus.

Dat is, *De helſchen pluto zelfs en derft niet beſtaan, 't geen een uitgelate Monnik uit zouw derven uitvoeren.*

Nochtans willen ſommigen dat het al eerder ontdekt is, waarom zy eenige jaren te rug treden.

Jehan Froiſart Hiſt. Chronique memorable, *edit.* 1574. *vol.* 1. 55. *en* 56. verhaalt dat in 't jaar 1340. de Franſchen tot quesnoy liepen, maar dat die van de ſtad met kanon op hun ſchoten, *met kanonnen en bombarden*, ſchryft hy, *die groote ſteenen wierpen. P. G. Daniel Hiſt. de la Milice Francoiſe tom.* 1. *bladz.* 319, geeft ons noch al eenig ouder beſcheit: men vind, ſchryft hy, uit zekere rekening van *Bartholomeus du Drach* theſaurier van oorlog des jaars 1348. in Vrankryk, alwaar gemeld wordt in een der leden van dat ſchrift, *aan Hendrik vau Faumechon om te hebben Buſpoeder en andere noodzaakelyke zaaken voor 't kanon welke waren voor Puy-Guillaume*, 't geen een kaſteel in Auvergne was.

Du Cange Corpus Gloſſarum blaz. 751, maakt ook op 't jaar 1368 'er gewag van, en zeit aldus: men vind op de kamer van Rekeninge van Parys van het jaar 1368. aangetekent, hoe dat *Willem* de Groot ſtalmeeſter van 's Konings kanonnen, enz. wierd gelaſt te betaalen ſtof om te maaken hondert ponden buspoeder, voor vier groote kanonnen, 't geen hy dan moeſt beſtellen in 't garniſoen van Hareſleu.

Wat

Wat nu Holland belangd ik vinde in de reekening van de belegeringe van 't kasteel Rosenburg by voorschoten gelegen in den jaare 1350 dit Artykel: *item des woondaechs* XI. *dagen in Mye by myns Heeren behiet Jan van Muersen ghegheven*, *daer hy Cruyt mede koopen soude Roozenbug mede te Bernen* 8. *oude Schilden.* S. van Leeuwen in zyn *Bat. Illustr.* merkt hier ook op aan dat hy als iets wonder houd, dat in de oude brieven staat dat zy met *Donrebussen* op 't slot schoten, waar uit genoegzaam blykt, dat door het *kruyt* hier buspoeder verstaan wierd.

De Heer *Anth. Mattheus in zyn boek de Jure Glady pag.* 232, brengt een brief by, waar in deze woorden staan, dat hy *Jan van Clarenborch* in den jaare 1373 kasteleyn van 't Huys Gildenborch hetzelve aan nam te bewaaren op deze voorwaaaden: *Voert so zal die stadt voersz.* (Utrecht) *op ten voorsz. Huyze leveren Donrebussen*, *Cruyt*, *loot*, *ende Schut*, enz. Waar uit men ziet dat het cruit en geschut hier al heel gemeen is geweest. Doch wie den uitvinder is geweest, of op wat tyd, is my onbekent; maar het schynt al voor den jaare 1300 in wezen te zyn geweest.

P. Virgilius in zyn boek van de uitvindingen der kunsten en wetenschappen lib. 2. cap. XI, schryft 'er aldus van: onder de kunsten en uitvindingen der wetenschappen wordt die van het kruit en grof geschut of schut geweer, toegeschreven aan een Hoogduitzer zonder naam; welke by geval eenige hulp middelen voor zieken toebereide, uit zolfer of zwavel, zalpeter, en Houtkool, enz. dat gedekt hebbende met eenen steen, viel by ongeval een vonkie in 't zelve, 't gene zoo veel geweld deed, dat hy op dien voet verder voort voer in het uitvinden, en dus is het schiet geweer te gelyk met het kruit in de wereld gebragt, 't geen hy in 't jaar 1380 den Venetiaanen in hunnen oorlog zou hebben geleerd, die het eerste als gebruikers van hetzelve worden gemeld. doch wy hebben aanstonts gezien dat hier den bal gansch is misgeslagen.

Men wil dat deze kunst zyn eige meester met de dood zouw geloont hebben, en daar om werde deze woorden 'er op toegepast. *Vidimus artificis*, *arte perire suâ.* dat is, *men ziet dikwils dat de kunstenaar*, *door zyn eige kunst om komt*, of om 't leven werd gebragt, ter gelegentheit van dit droevig voorval; of gruwelyke Donderslag en vernielende kragt des Buskruits hier binnen Delft voor gevallen, heeft den vermaarden *Joost van Vondel*, de phenix der nederduitsche Poëten, deze deftige veerzen gemaakt

OP HET ONWEDER VAN S' LANDS BUSSEKRUIT TE DELFT.

PLURIMA MORTIS IMAGO.

AEN DEN HEER

JOAN VAN MAERSEVEEN,

RIDDER VAN St. MICHIEL.

Het was, geleerde *Maerſeveen*,
Geenſins (*a*) Salmoneus, die voorheen
Zoo ſtout, op 't ſpoor van d'Allergrootſte,
In Elis met zyn torts na bootſte
Den donderkloot en blixem-ſtrael,
En langs de brugh, uyt klaer metael,
Van hovaerdye om 't hooft gezwollen,
Met koopre raden af quam rollen,
Als een verbolgen Godt, en kracht,
Die hemel, aerde, en Plutoos nacht
Alleen braveeren durf, en plagen,
Op zynen donderenden wagen;
Noit had Salmoneus zoo veel harts:
Maer 't was de Denemerker, (*b*) Zwarts,
Die, zwart van roock en ſmoock en koolen,
Natuur doorgronde, en alle holen
Van haeren boezem openbrack,
En polſte wat in 't harte ſtack.
Hy mengt ſalpeter, kool, en zwavel,
Dat ſcheurt den afgront tot den navel
Van boven open, buldert, brant,
En ſlingert aerde, en ingewant,
Kaſteelen, ſloten, ſteên te mortel.
Dat ruckt den aerdboôm van zyn' wortel,
Vermengelt levenden en doôn,
En ſchynt den hemel naer ſyn kroon
Te ſteecken, door gewelt te baeren,
Dat al de helſche ſlange-hairen,
Uit ſchrick voor 't Oorlogs-element,
Te berge ſtaen, en over endt.
Uw jeugt, in 't opgaen van haer ſterre,
O braeve Ridder, ging zoo verre
Beſpieglen, op Kampanjens-kuſt,
Den zwavelbergh, die noit gebluſt,
Maer eeuwigh vlammen braeckt en voncken,
En (*c*) Plinius gebeent noch ſchoncken

Ons

(*a*) Deſen Salmoneus, willende den donder en blixem na-apen, maeckte een kopere brug, daer hy met een Metale Wagen langs quam afrollen: doch dit geluyt en was niet te gelijcken by 't geluyt van 't Bus-kruyd, 't welck gevonden is van eenen (*b*) Barthols Zwarts, in 't jaer 1381. ſedert welcke tijdt de grove ſtucken Geſchuts, en inſonderheyd de Mijnen ſulcken donder en blixem hebben voortgebracht, met ſodanigen krachtigen uytwercking dat tuſſchen 't ſelve en den natuurlijcken Donder-kloot weynig onderſcheyt is, verre overtreffende de voorſeyde practijck van Salmoneus.

(*c*) Plinius den tweden van die naem, een onderſoecker der natuyre, willende al te nau onder-

Ons gunde, noch het minste merck,
Om zyne dootbus met een' zerck
Te decken, voor den trouwen yver
En faem van dien Natuur-beschryver:
Nu zaegtge, hier op Hollants gront,
(*d*) Vesuvius in zynen mont,
Te Delf, daer tegens styl en orden,
Ons kruit, 's lands vyandin geworden,
Stadt-huis ontziet, noch kerck-gewelf,
En delft een burger-graf voor Delf,
In puin, en mensche-vleesch, en golven
Van gloejende assche en glas gedolven.
Wie wort van bitter schreyen moe?
De woeste hooftstadt huilt u toe,
En gaept en stinckt, in zoo veel wijcken,
Gelyck een kerck-hof, zad van lijcken,
Geplet, geknot, gescheurt, gezengt.
Een Chaos, onder een gemengt.
Een jongste dagh, vol dootsche schricken,
En d'oogenblick der oogenblicken.
Verbou een eeuw, en Krezus schat:
Een vonck, een blick, verwoest een Stadt.

J. van VONDEL.

Wat het getal der dooden en gequesten belangt, daar van heeft men noit het zekere getal geweeten, dewyl 'er eenige gansch aanstukken van een zyngereten, en opgeborsten en andre aan verscheide lichaams delen gewont, geschonden of verplettert zyn, dat zy niet kenbaar waren, terwyl andere weder by stukken herwaarts en derwaarts zyn gevlogen, zoo dat men 'er geen net bescheit van kon vinden. Na dat men 10 dagen over al naar de dooden had gezogt, en de puyn zoo veel geroert als doenlyk was om 'er de verpletterde lyken uyt te halen, quamen 'er wel eenige lysten voor den dag van de bekendste dooden, en voornaamste luiden die gemist wierden, maar in het optellen van geringe en vreemde menschen, en kinderen, die al een groot getal uytmaakten, quamen deze lysten gansch niet overeen. *Hoe kermde* (zeit de gemelde P. Witt in zyn Delfschen Donderslag bladz. 13.) *de vader en moederloose kinderkens? hoe weende de mannen om haere vrouwen, de vrouwen om haar mannen, en die beyde om haare waerde vruchten dieze niet en vonden! ende noch worden sommige gemist, die misschien sullen achter blyven tot den dagh der verwoestinge en herstellinge van alle dingen.* Hoe deerlyken schouwspel 't was, daar men de hoofden, armen, beenen, ja gansche lichamen tusschen de nedergevallen balken en muuren zag steeken, is ligt van een kristen gemoet te bedenken? Aan de sieken en oude bedlegenge luiden, waren de beddens van nacht rust, nu hun grafsteden geworden. Wat waren de straten doen anders als moort en droevige schouw tonneelen,

Verdere verhandeling van dit ongeval.

ondersoeck doen van den brandende Bergh Vesuvius, gelegen in Campangien, nae by de Stadt Napels, is van 't selve op-geworpen vyer verslonden, vergetende zijne wedervaring te vertellen.

(*d*) Desen selfden Bergh Vesuvius, is in 't jaer Christi 1631. weder op geborsten, uytspouwende groote vyer-vlammen, roock, en damp, ende bedeckende eenige rontom gelegen Dorpen met asschen. By desen bergh wort de tegenwoordige opspringing van het Magasijnhuys tot Delft vergeleken.

len, waar van de bekende naar hunne vrienden, en de onbekende in de gasthuizen, pesthuis en andere plaatzen gedragen wierden? De heelmeesters het groot getal der gewonden, waar onder veele arm en beenloze waaren, niet alle konnende helpen, wierden van de nabuurige steden ondersteunt deze ellendige zoo veel doenelyk was te genezen. De grootste deernis en droefheit zag men aan de ellendige die door het verlies der lidmaten, echter noch ziel togende bleven leggen, en door hun arbarmelyk kermen het hard der behulpzamen deeden bersten en van medoogenheit en tranen smelten. En gelyk noit ongeluk gebeurt, of men rekent gemeenlyk 'er noch een geluk tegens, zoo was het hier mede gestelt: want dewyl het *Schiedamsche Varkemarkt*, en ook *Voorburgsche kermis* was, waren 'er volgens de oude gewoonte zeer veel ambachts luiden hier naar toegegaan, waar door zy dit droevig noodlot ontsnapten, daar 'er zekerlyk anders ook noch wel een groot getal omgekomen, en deerlyk gequest zouden geworden zyn, maar tuis komende vonden veele zich van goed en bloed ontbloet, dat weder veel droefheit verwekte. Wy hebben wegens den grooten brand het merkwaardig geval van den oyevaar gezien en bygebragt, maer hier heeft men ook iets zeltzaams bevonden, dat warelyk schier voor een wonder mag gehouden werden, dewyl een klein kind omtrent 15 maanden oud, een meysken zynde, onder de nedergestorte puyn in haar kinder stoel omtrent de tyd van 24 uuren gezeeten heeft, uit welke stoel zy levendig van onder de puin is van daan gehaald, geevende uyt haar zit plaatze aan hun helper een vriendelyken lach tot een teeken van dankbaarheit, haar eene handie was maar een weinig bezeerd, terwyl zy in 't anderen een appeltie had om mê te speelen, zie *Delfsche Donderslag*, *pag.* 10. Waar op zeker poët deze vaarzen heeft gemaakt.

Een teder wigt was in de kinder stoel gezeten
Een etmaal lang, by zulk een zée van vuir en stof
En puin, en aan de hand slegs van 't verderf gebeten.
Der zuygelingen mond verkondigt 's Heeren lof.
Nog veele zijn 'er mê gehaalt gered van onder
De smeulende asch, en meest bevonden ongewond.
In grote zaken toont d'Almagtige zyn wonder,
En rukt dien 't Hem behaegt den vuur-poel uit de mond.

Daar wierd ook van een grysaart die 80 iaren out was verhaald, dat dees meer dan 36 uuren onder de vervalle puinhopen geleegen hadde, en in volle gezondheit het leeven bewaarde, ia daar zyn verscheide menschen die onder de steen en kalkbergen bedolven lagen, die 'er reeds over de 48 uuren onder gelegen hadden, daar men ten eersten niet konde bykomen, om de menigte en swaarte van het nedergestorte muurwerk en balken, en dus al voor dood gerekent waren, echter levendig en als uit den doden verrezen. Maar hoe verdrietig de tyd voor de zulke zal gevallen hebben, kan men genoegzaam denken, veele die het ongeluk even ontsnapten waren echter van de vrees noch yzre schrik ontslagen, dewyl zy geloofden dat dit den laasten dag van de voleinding der werelt was, anderen die buiten het vallen der timmeragien waren, en echter dezen zwaren en scharpen donder-

donderslag hoorden, en ziende dat den hemel door rook en damp, stof en asch bedekt wierd, dagten dat al de elementen des hemels versmolten, en dat dit de tyd van de algemeene verwoestinge was, en ieder mensch voor godts rechterstoel gedagvaard wierd om rekeninge van zyn levens bedryf te geeven. En als men de zaak te regt overweegt, ziet men dat het met de voorzegginge des Heeren wel over een quam, te weeten, *dat de dag des Heeren zal komen als een dief inder nagt*, dat is, haastelyk en onvoorziens, en dat op een tyd als 'er minst op gedagt werd. Voords dat de *Hemelen met een gedruysch zullen voorby gaan, en de Elementen branden en vergaan.* 2 Petri 3. v. 10. Indien wy alle de ongevallen zoude willen verhalen die in dit droevig ongeluk voorgevallen zyn, zoude het ons schier aan tyt en moet ontbreken, dewyl wy 't zonder aandoening niet konnen vermelden. Kort na dit droevig voorval wierd 'er een algemene kollekte door de stad gedaan, om zoo veel het doenlyk was de armen en behoeftigen die meede veel deelde in de schade wat te hulp te komen, en haare dakeloose huisies weder wat te herstellen, waar in zommige overvloedige blyken hunner miltheit betoonden, dewyl zy een groten overvloet van dekpannen deden kopen, om die aan de behoeftige en beschadigde huizen te verstrekken, ia de gemelde *P. de Witt* vermeld in zyn boekie de *Delfsche Donderslag*, *bladz.* 36. dat 'er iemant was die 25000. pannen liet uitdeelen, en voegt 'er dit by: *Die sulks doen, hebben meer gewonnen, als dieze tot een vier dubbelen prys verkocht hebben, regte bloedzuygers en op eeters des volks! die zoo handelen, met dobbele dag huyren te nemen, en het haere te hoog te verkoopen, om dat nu yder alle dingen gebrek heeft, die en zullen niet gezegent werden.* Dus verre de heer predikant P. de Wilt, welke in zyn gemelde boekie meer stigtelyke, en opwekkende redenen van medogentheit wegens dit droevig ongeval te berde brengt, maar een byzondere misslag beging dien zelven heer en leerraar, dat, daar hy anders ook in het zelve boekje met behoorlyken eerbiet van de overheit gesproken hadde, toeliet dat zeker vaars van *Henric Bruno*, (inhoudende een gansch aanstootelyke, en voor een wettige overigheit geheel onlydelyke uitdrukkinge) daar achter aan gedrukt wierd, 't welk zoo veel ongenoegen verwekten, dat het by klokkenslag openbaar verboden wierd. Verscheide liefhebbers vatte de pen ter verweeringe van hunne getrouwe en wettige overigheit op, betaalden dezen poët naar verdiende loon, en beantwoorde zyn smadelyke laster vaarzen zoo bondig, dat ze hem geheel overhoop wierpen, 't welk de drukperzen braaf deet zweeten om dien lasteraar te betalen. 't Lust ons een van de bescheidenste verweergedichten by te brengen, hoe wel 'er veele andere waren, die hem vry beter nepen.

OP HET LASTER-RYM

Gestelt achter den

DELFSCHEN DONDERSLAGH,

Uytgegeven by P. de WITT, Predicant tot Delft.

Luydende aldus:

God trof u Raadhuys oock, om dat daar vele komen
(Ik spreek niet van de Vromen)
Vol Staatzucht, Eigenbaat,
Vol Haat, vol Nijd, Bedrog, vol goddeloose Raad.

TEGEN-GIFT.

't Was ramps genoeg geleden,
Toen Holland zag de Parel van haer Steden.
In asch, en stof en puin,
De kroon (helaas!) geslagen van haer kruin.
Toen Vremdelingen zagen
Het gapen van zoo yzelijck een plage:
En yder riep met my,
Den Hemel sta u in dees jamm'ren by.
Noch vind m'er onder Zonne,
Van wrevelmoet, en bitsheit overwonne,
En oproer in den staat,
Die klaauwen in zoo diep een wonde slaat.
De tonge schiet met flitzen,
Om 't Graauw verwoed op d' Overheid te hitzen,
En *Geestelyken Raad*
Keurt laster goet, op d'Achtb're Magistraat.
Waar heen zal staatzucht rekken?
Hoe kan men met een Schape-vacht bedekken,
En *Witte* Lamm're wol,
Een Tyger-aard, een Wolf verwoed en dol?
Alzoo is 't by gekomen,
Om zulker wil (*ik spreek niet van de Vromen*)
Dat God het Kerken-dak
Met Donder-vuur van Boskruit sloeg en brak.
En zoo is 't by-gekomen,
Om andrer wil, (*nu spreek ik van de Vromen*)
Dat zoo een Donder-bos
Op 't Raadhuis vloog met weynig schade los.

Doch over deze vaarzen wierd by zommigen, die den handel der kerkelyken meest altyd voorstaan, weder gemord, en misnoegen getoont, zoo dat deze gedachten weder niet onbeantwoort bleven, maar onder dezen tytel 't licht zagen, van *Aenspraek aen de verkeerde yveraars, verstoort op de tugt rymen van het laster-dicht*, *enz.* 't welke zeker mede uyt geen slegte doos quam, zoo dat de pennestryt wakker aanwakkerde. Omtrent dees tyd quamen eenige gedeputeerden van de gecommitteerde raden uyt de naam van de heere Staten, die in de kamer der burgermeesteren de stadt en ingezetenen der zelve beklaagde over de schade en het groot verlies dat zy met dien vervarelyken slag gele-

geleden hadden, en niet lang daar na wierd by de heeren Staten van Hollandt en Westvriesland een somme van honderd duyzend guldens voor de behoeftige die schade geleeden hadden tot hulp en bystand vereerd, en by burgemeesteren dezer stadt aan dezelven naar gelegentheit van zaaken uitgedeelt, over welke uitdeelinge sommigen al weder wat wisten te zeggen, waar door het oude spreekwoord bewaarheid wierd, zelden of noit van passen. Maar wy hebben al lang genoeg in den druk gezeten, 't is eindlyk om ons daar van t'ontheffen en over te stappen naar de magazynen der Generaliteit.

DE GENERALITEITS MAGAZYNEN.

Zyn vier in getal, te weeten, van de Staaten Generaal, en staan onder 't aanbevole opzigt van den raad van Staaten der vereenigde Nederlanden. Het eerste staat op den hoek van de *nieuwe straat*, welk gebouw voor dezen de kapel is geweest van het *h. geestsusterhuys*, 't geen naderhand veranderd is in een meysies huis, zynde nu by vergunninge van de heeren burgemeesteren aan den raad van Staten tot wederzeggens toe hier toe verleend, dewyl zy verpligt zyn d'onderhoud tot hunnen lasten te neemen, en het in behoorlyken staat te houden. Dit magazyn werd wel byzonderlyk gebruykt om een groot getal hals en zyd geweer in voorraad te bewaren.

Het *twede magazyn*, legt by 't weeshuis, en wort by den raat van Staten gehuurt, waar voor aan de regenten van dit huis iaarlyks sekere somme gelts betaalt wort, een huis dat vier verdiepinge hoog en zeer lang is, strekkende van de oude Delft tot agter aan stadswallen, al waar het zyn uitzigt heeft In dit magazyn wierden ook wel byzonderlyk een groote menigte van yzere en loode kogels, bomben en granaten met hunne spiegels en proppen, brandpypen en buyzen, en een oneendig getal van allerhande krygstuigen tot verderf der menschen en steden uitgevonden, in een overgroot getal bewaard.

Het *derde magazyn*, leit buiten de Schiedamsche of ketelpoort, in de voorstad genaamt 't *zuid-einde* aan de Schie, het welke door ordre van den raat van Staaten aldaar in den iaare 1601. getimmert is. Mits ons het kontrakt wegens de oprechting van dit magazyn ter hand gekomen is, zal ik ten dienste van den lezer het zelve hier byvoegen, waar uit hy de omstandigheid der zake deste klaarder zal beschouwen, en luid aldus:

Conditien roerende het maken van het Amminitiehuis buiten de Stad Delft.

„ Alsoo tot dienste van den Lande goetgevonden is des gemeene „ Landts Amunitien ende behoeften ter oorloge, die in verscheyde „ plaetsen binnen de Stadt Delft moeten worden gehouden ende ge- „ accommodeert, aldaer in eene plaets naest de Zuydt-Poort gelegen, „ te doen stellen, ende bewaren tot dat de selve afgescheept ende ge-

„ bruykt sullen moeten worden; ende daer toe geen bequamer plaets „ bevonden wordt dan het ledige erff de voorsz. Stadt toebehoorende, „ daer aen gelegen, genaemt het Stede-Werff; hebben de Gecom- „ mitteerde Raden van de Staten van Hollant ende West-Vrieslandt „ gheresolveert, dat met de Magistraet der selver Stede sal gehandelt „ worden om de voorsz. plaets daer toe te laten gebruyken, ende daer „ op te laten stellen ende maecken een bequame huysinge, volgende „ den bestecke daer af ghemaekt ende noch te maecken, ende ghe- „ hoort het rapport van hare Gecommitteerden, zyn met die van Delft „ voorn. overkomen ende eyndelyck geaccordeert, om te vervallen „ d' onkosten van dien, dat de voorsz. van Delft daer in het derden- „ deel sullen helpen dragen, ende blyvende d' eygendom ende 't ge- „ bruyk van de voorsz. huysinge ende erve aen 't gemene Landt, dat „ d' andere twee derdendelen in d' onkosten van het oprechten der „ selver huysinge tot laste van 't gemeene Landt voorn. sullen gedra- „ gen worden; ende dat daer en boven 't gemene Landt de Stadt „ Delft op minderinge van haer derde part van de selve onkosten te „ laten komen sal met de somme van 3000. ponden van xl. grooten 't „ pondt, als te betalen op 4 jaren ende gelyke ponden; dan indien „ aen die van Delft in minderinge van des gemeene Landts twee der- „ dendelen van d' onkosten van 't voorsz. getimmerte ende van de voor- „ ver-haalde 3000 pond. aengegeven soude worden seecke rente van „ 1000. guldens 's jaers tegen den penningh 16, aengekomen hebben- „ de den Huyse van Clarenbergh ('t welk beyde sal staen tot optie „ van de Gecommitteerde Raden) sullen in sulcken geval van wegen „ 't ghemene Landt de voorsz. 3000 guldens verhooght worden met „ 500 gulden 's jaers te betalen als vooren; alles gemerkt door de „ voorsz. ordre soo wel die van Delft in haere neeringe sullen worden „ gebenificeert, als ook 't gemeene Landt in 't ontgaen van de on- „ kosten ende schaden die in het transporteren van de voorsz. behoef- „ ten door de voorsz. Stede moeten worden gedragen ende gheleden „ wel-verstaande dat van wegen 't gemeene Landt de voorsz. behoef- „ ten ende amunitien elders sullen geaccommodeert ende gehouden „ mogen worden; blyvende niet te min den eygendom ende 't ge- „ bruik van de voorsz. huyzinge en erve ten behoeve van 't gemeene „ Landt als vooren, daar of behoorlyke brieven sullen worden ver- „ leendt, ende hebben de Gecommitteerde Raden oversulks van den „ haren gecommitteert ende committeren by dezen Arent Meynertsz, „ Johan van Goutvelt, ende Jan Claasz. Dierhout of twee van hen „ luyden, die best vaceren sullen mogen, omme met de Burgemee- „ steren ende Regeerders der Stadt Delft als 't selfde te doen effectue- „ ren, ende daar op de selve te doen leveren behoorlyke brieven van „ opdracht ende eygendom van 't voorsz. erf, ende van de huysinge „ daar op te stellen; mitsgaders van 't gebruyk van dien ten behoeve „ van 't gemeene Landt als vooren.

Het is maar schuurs gewys gebouwt, en diend alleen om 'er slechts wat allerhande rouwgoed in te leggen, benevens allerlei soort van houtwerk, 't welk in den oorlog te pas komt, op de plaats leggen ook een groote menigte sware kogels, onder andere ook vier korte metale veldstukiens, schietende kogels van 6 pont, en in den iare 1630 te

te Brussel gegoten de naam voerende van *Henry Comte de Bergh*, met zyn volle wapen boven aan, staande onder op de voornaamste plaats het wapen van den koning van Spanie, de welke buiten twyffel, door Prins *Hendrik*, by de eene of andere gelegentheit van de Spaansche verovert zyn.

Verhandeling van 't kruit-magazyn der Generaliteit.

Het *vierde magazijn*, is des Generaliteits *kruit-magasijn*, dat mede in den eigen oort te vinden is, als het evengenoemde, schoon 't echter wel een kanonschoot ver van de stad af legt, ter voorkominge van alle onheilen en rampen, die by ongeluk hier uyt konnen ontstaan, en daar deze stad zulk eene droevige ondervindinge van gehad heeft. Het is binnen en buiten met watergraften omcingeld, met een dyk tusschen beide, en aldaar in den iare 1660. gebouwt, bestaande in verscheide afgezonderde huisingen, en voornamentlyk in twee sware kruidtoorens, waarin het kruit bewaard word; daar by een pak en kuiphuis, alwaar 't kruid gepakt en gewogen word, zoo in 't afzenden als opdoen: een granaat-huis, alwaar de gevulde en klaargemaakte granaten geborgen werden; dan zyn 'er twee Corps de Garde, een voor de officiers, en een voor de soldaten, waar tusschen beide een prosthamertie is om het kruid te toetsen of 't goed is. De twee gemelde toorns staan rondsom in diepe watergraften, besloten met valbruggens aan een eylandie dat tusschen beide gelegen is gehegt, en daar men met een schuit af en aan moet varen, de ingangen zyn elk met twee dubbelde deuren voorzien, makende voor yder deuren te zamen, welke twee binnenste met kopere platen, voor het doorboren of andersinds, beslagen zyn, alle de vensters zyn meede dubbeld, het eene binnewaards, het andere buitewaards opengaande; de hengzels, tralyen, windyzers, grendels, en zelfs de sloten, tot de sleutels incluys, zyn alle van koper, om dat dit geen vuur geeft, ook zyn de dorpels van hout. Het noodige gereedschap, 't zy evenaar en gewigt, desselfs beytels zyn mede alle van koper, de hamers zyn van hout. En de toorens van binnen overwelft om des te beter voor blixem en andere ongevallen bevryd te zyn. In beide deze toorens, behalven het pakhuys, kan men ruim viermaal honderd duyzent pont buskruit bergen. In het granaathuis werden ook alle gevulde en toebereide vuurwerken, als bomben, houwitzers, granaten, handgranaten, groote en kleine brandkogels, zynde met pektouwen dik bewonden, bewaart, waar door zy in 't uitvliegen van 't kanon in brand geraken, hebbende van binnen eenige yzere slagen, met musketkogels gevuld, welken ter plaatze daar de brandkogel nedarvalt, de bystaanders zodanig om de ooren sprinhen, dat 'er de dood dikwils naarvolgt. Ook zynder springtonnen, welke tonneties zeer digt met pektouw bewoeld, zyn yder inhoudende 30 of 40 handgranaten, welke alle gelyk uyt mortieren geschoten werden, welk tonnetie in 't uitvliegen mede in brand geraakt. En nedervallende door de granaten veel beweging en ruimte verwekt, 't lust ons niet om 't getal dezer oorlogstuigen te bepalen. Dit gansche gebouw is met een fraye voormuur van de weg afgeschoten, alwaar een groote steene brugge onder door loopt, om uit de schie met vaartuygen, het buskruit en verdere krygsinstrumenten van binnen aan 't pakhuis te konnen lossen en la-

 den,

den, en met scheepen voorts naar 's lands frontiersteden te brengen. Op de kruyn van deze steene brug gaat men door een cierlyke steene poort in dit gesticht die met het volle wapen van hunne ed. hoog mogende de heeren Staten Generaal, en met eenige kruidvaatiens daar benevens uitgebeeld, pronkt. Hier boven ziet men een paveljoen met een opperkamertie, dat een vermakelyk uitzicht heeft, en van binnen met beeldwerk en andere cieraden praalt, de bondel met 7. pylen is op verscheide plaatsen te pas gebragt, als het zinnebeeld van de Staten Generaal der vereenigde Provincien, welkers Devys, *concordia res parve crescunt*, dat is, *eendracht maakt macht*, voor de schoorsteen ook verbeeld staat.

Nu hebben wy de *magazynen* afgehandelt, 't lust my niet om breder in de beschryving van 't moord geweer daar in verborgen uit te weiden, want myn wezentlykste oogwit is alleen om de gebouwen der stadt te beschryven zonder my breet over den krygsvoorraat uittelaten, dingen dewelke by andre overvloedig geboekt zyn.

Artillery huis van 't gemene lant. Maar behalven deze magazynen van 't gemene lant, hadt de stadt eertyts noch een *Artillery of grofgeschut huis*, in de kapel van st. Joris, staande by de Haagsche-poort, alwaar eenige heele en halve kartouwen op hare affuyten stonden, die op koste van de stadt gegoten zyn, en met deszelfs wapen prykte, welke onkosten, men naar 't oordeel van sommigen, wel had konnen sparen, dewyl alhier reets de stapel van 't gemeen is, waar van men zich by alle voorvallen zeer gemakkelyk zouw konnen bedienen. Voorts staat 'er op de wal te Alkmaar omtrent de geester-poott een metaal stuk kanon op de antyksche wyze gegoten te Utrecht door *Jan Tolhuys*, zonder byvoeging van iaar getal, draagende de wapenen van *Delft* en *Alkmaar*, met den naam van *Delft* boven aan, welke t'zamenvoeginge der wapenen, gelyk wy flus gezegt hebben, op eenige huizen alhier te Delft ook wierd gezien, hoe wel de echte reeden ons daar van noit ter hant gekomen is. Noch was 'er een ander van dezelfde meester gegoten, mede met twee wapenen, waar in Delft in 't een, Alkmaar in 't andere uitgehouwen was van den iare 1548. Ook is 'er binnen *Schenkenschans*, zeker swaar stuk geschut, wegende 5780 ponden metaal, zynde van drie viereendeel kartouws, ballen van 24 ponden schietende, 't welk zeer net en keurlyk in den iaare 1575 gegoten is. En naar alle omstandigheeden het kuypers gilde te Delft toehorende, dewyl het niet alleen het wapen der stadt Delft voert, maar ook het merk van 't genoemde gilde, benevens de naam van de kuyper van Delft, gelyk men uyt dit schersende vaars, onder stads wapen staande kan afnemen.

Wie de stadt van Delft wil overvallen
Die wacht hem voor de kuyper sijn ballen.

H. V. T. G. M.

Wanneer en by wat oorsaak het zelfde daar gekomen is, is my t'enemaal onbekent. d'Openbaare gebouwen afgehandelt hebbende lust het ons eenige vergaderinge der gildens nader te beschouwen.

VAN

DE GILDEKAMERS.

Wy hebben flus ſprekende van de oude en nieuwe kerk, de gildens of broederſchappen vermeld, en eenige beſchreeven, nu ſchynt 'er niet anders over te ſchieten dan dat wy wat nader onze gedagten laten gaan op wat plaatzen zommige gildens outyds haare vergaderinge die men gildekamers noemt plegen te houden. Van de gildekamers.

Het *gilde van de Rederykers*, hoe wel thans in een diepe nacht begraven, ſchynt nevens de ſchutters en der zelve *Confrerie*, wel een van de oudſte te zyn. Wy hebben flus in de artykelen wegens den opbouw des toorns van de nieuwe kerk gezien, hoe dat in de 90 artykel in den iaare 1487 gewag gemaakt werd, dat dit *gilde* van de ſchutters van de voetboog verkreegen het autaar van *St. Joris* en de nieuwe kerk, alwaar zy een gilde van den zoeten naam *Jeſus* ſtichte. Emanuel van Meteren, in zyn eerſte boek van de nederlanſche hiſtorien, geſproken hebbende van de gildens en confrerien der ſchutteren tot oeffeninge van den wapenhandel, voegt daar by, dat, gelyk deze diende tot verzekerheit des lands en deszelfs graven: *ſoo waren daer oock diergelycke gilden ofte broederſchappen, daar inne den geeſt ende ſinnen geoeffent werden, in geleertheyt, konſtige en manierlycke wel-ſpreeckentheyt, ofte rhetorijcke, dat is ſoo veel te ſeggen, als redenrijcke, waer onder men altyt vond ſulcke, die den Lands-heere ende gemeynte met eerlycke ſpeelen, als Tragedien, Comedien, ofte Esbatementen, Baladen, Liedekens, ende Refereynen konden den geeſt ende ſinnen verheugen ende verquicken. Deſe gilden ſijn by de Lands-heeren met vryheden en privilegien vereert geweeſt, onder haer hebbende veel goede wetten ende ordonnantien, al op deugt, eerbaerheyt ende nuttigheyt gefondeert. Deſe lieten haer gebruyken in alle blyde inkomſten, den Lands-heeren te congratuleren, te wellekomen, en met alle triumphe te vercieren. Maer in tyden van oorlogen, ende ordinairlijck, hadden ſy haer private oeffenige op haer camers.* Van 't gilde der Rederykers.

Dat zodanige vergaderingen van Rederykers al vry oud zyn, zal niemant ontkennen, veel min dat deze in vroeger tyden in de meeſte ſteden van Nederlant zeer gemeen en overvloedig waren; doch deze dichtende en zingende maatſchappy is in de ſteden ganſch uitgeſtorven, en wort op de dorpen thans zelf zeer ſchaars gevonden. Zy hebben hun afkomſt van de oude *Bardi*, een zoort van menſchen, die de daden en levens der koningen en vorſten, als mede de landszaken voortyds in dicht of rym plagten te beſchryven, waarom men ook veele oude hiſtorien aldus beſchreven vind, en zelfs van onze eige graven en lands-zaken, by voorbeeld, de rymkronyk van *Klaas Kolyn*, *Melis Stoke*, als de nu uitgekomene van een prieſter van Velthen, die omtrent den iaare 1300 leefde. Ja de oude Duitſchers, volgens *Cornelius Tacitus*, plagten de daden hunner overſtens in rymen op te ſtellen, die zy als liederen opzongen. Vrankryk krielde outtyds van zulke rymers, welke zy *Trobadoris*, *Bantatoris*, *Joculatoris*, enz. noemden; doch dit volkie maakte luttel onderſcheit of zy de waarheit verhandelden, dan of zy een zwarm van logenachtige

verdichtselen, daar hunne geschriften doorgaans mê opgevult waren, ontwierpen. Gelyk by den geleerden *Stuctius de origine fabularum*, te zien is. Deze kunst van fabelen te dichten, was daar in zulk een hoogachting, dat alle de landschappen van Vrankryk hunne *trovere* en *trobadoris* hadden; 't welk de worteloorzaak dat'er in de elfde en naast volgende eeuwen zulk een menigte van Romans in dicht als ondicht het licht zagen. En de werken van 127 poëten, die voor het jaar 1300 geleeft hebben, zyn doorgaans niet anders als een deel berymde verdichtsels. Echter wil ik dit geenzins op alle de gedichten geduit hebben, dewyl 'er zekerlyk zeer brave en geleerde mannen in de oude tyden ook geweest zyn, die na waarheit onze vaderlandsche gedenkschriften in hun gedichten der onsterflykheit hebben opgeoffert, maar ik zie meest op die lieden die overal loopen en leugen en waarheit onder een vermengden. Deze dichters hebben naderhand de naam van rederykers aangenomen, dat zoo veel is, als welspreekende. De plaatzen daar zy by een quameu wierden *kamers*, en de ledematen *kameressen*, en ook wel *kamerspeelders* genaamt.

't Oogmerk der rederykers

Het rechte oogmerk van deze rederykers was, om na het oud gebruik der Romeinen door handel en wandel te vertoonen, te omhelzen dat eerlyk, en te heten dat verfoeilyk is, waer toe zy voorbeelden van manhaftige helden en beroemde mannen bybragten, zo dat men door het aanhooren, en zien der vertooningen, tot de navolginge van persoonen en zodanige pryswaardige daden wierden aangeprikkelt of afgeschrikt door hun snode gebreken. Maar ontrent de tyd der Reformatie begonnen zy wat te zeer uit te spatten, dewyl 't hen niet verscheelden wat perzoonen zy met schemp en laster schriften, en bespottelyke verbeeldingen, aanschouden; 't is waar dat veele in den beginne daar veel smaak in hadde, dewyl zy 't voor al op de misbruiken der geestelyken geladen hadden, maar dewyl deze gasten wat wispelturig waren, kreegen de geenen die eerst deze schemp-dichten prezen, ook hun beurt, 't welk gelegenheit gaf dat zoo wel de gereformeerde predikanten, als de roomsche geestelyken zich hier tegen kanteden, en niet alleen die maar zelf de overheden, waar door dit gezelschap allen vernietigt wiert, hun slegten wandel bevorderde hunnen ondergang ook niet weinig, dewyl men gemeenlyk rekent dat als iemand hier of daar lidmaadt van werd, dat hy dan bedorven is. Daar zyn van hen zoo veel speelen, enz. gedrukt, dat het niet noodig is die te melden.

XII.

XII. HOOFTSTUK.

Van de groote markt, daar de graven outtyts eigenaars van waren. Vande jaarmarkt, en by welke gelegentheit die is ingestelt, deze wiert voorheen veel prachtiger dan heden geviert. Van de kaasmarkten, paarden en beestenmarkten. Van de aloude plechtigheit op dezen marktdag: de weekelyksche marktdagen. De haverbrugge dient tot een korenmarkt. De korenkoopmanschap was outtyts in deze stadt zeer groot. Van het boterhuis en botermarkt. De zee en riviervismarkt. Van de groen, turf, hout, en appelmarkten. Van de straten en bruggen: de bloetbrug: reden dier benaming. Van het Kampvelt, ende plechtigheit der aaloude Kampvechters. Van de poorten en waltorens der stad Delft. En hare uitwateringen. De waterslootsche poort, was in vroeger tyt, een schoon en zeer sterk gesticht, alwaar de hoge vierschaar van Delflant gespannen wort, een plaats die over verscheide eeuwen al tot het rechtsgebruik van de graven is uitgekoozen.

GElyk de marktdagen van verscheide soorten zyn even eens zyn ook de markten; daar zyn dagelyksche, wekelyksche, en jarelyksche, waar toe verscheide plaatsen vervaardigt zyn. Wy zullen met de groote markt eerst beginnen. Van de groote markt.

De *groote markt*, gelegen in 't middelpunt der stad, is een zeer ruim en vierkant plein, dat met de nieuwe kerk, stadhuis, waag, en eenige aanzienelyke huizen daar op staande, als een eilant rondom met watergraften omsingelt, en met bruggens aan de byleggende straaten en plaatsen is vereenigt.

Dit plein was in vroeger tyden onbestraat, en als een groen velt bewasschen; waarom het hedendaags vaak met het marktvelt wort bestempelt. Wy hebben flus gehoort, toen wy van het oude stadhuis spraken, dat in den jaare 1381, in het ooster gedeelte van dit eyland, alwaar men doen de nieuwe kerk begon te stichten, de plaats der justitie was, alwaar een houte galg als een riet-tuyn, rondomme met riet bewassen, stont.

Het schynt dat dit pleyn outtyds de graven heeft toegekomen, dewyl de stad voor het gebruik dier ruimte eenig recht aan de graaflykheit schuldig was: want onder de handvesten en vryheden by onze voorouders verkreegen, vind ik'er een van *Philips de Goede*, graaf van Holland, waar in hy in den jare 1436, het marktveld aan de stad vergunt vry te gebruyken, met uytsluyting van zyn tollen op de jaarmarkten. Dat de graven daar eigenaars van waren, kan ik echter uyt den brief zoo klaar niet zien, maar dat zy het volle regt over de markten, ende voordelen daar van getrokken hebben dunkt my met de waarschynlykheit meest over een te komen, dewyl zy schier alle zaken daar eenig voordeel van quam, ten deelen of verkogten, of om deze of geene gunst hun beweezen, aan zoo een stad schonken, gelyk uyt dezen volgenden brief ook duidelyk blykt. De Graven waren eigenaars dezer markt.

 Philips

PHillips by der gratien Gods, Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Braband ende van Limburgh, Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgongien, Palatijn, van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heyligen Rijks, Heere van Vriesland, van Salims ende van Mechelen, Doen cond allen luyden, dat wy overmits veele gueder dienften, wil, die ons onfe goede Stede van Delft, ende die gemeenen poirteren, ende inwoonderen onfer Stede voorfchreven gedaen ende bewyft hebben, in onfen faicken, ende laften, ende noch, of Godt wil voirtan doen fullen, ende oock mede om feeckere koften wil, die fy op defe tyd, an onfer geuangenisse binnen der felver onfer Stede, die mitt allen vervallen, ende vergaen was, gedaen hebben om die weder op te rechten, ende vermaken, des fy niet gehouden noch fchuldich wairen van doene, der voornoemde onfe Stedes, ende hoiren gemeene poirteren gegonnen, ende gegeven hebben, gonnen, ende geven mitt defen onfen brieven alle alfulcke recht ende toefeggen, als wy ende onfe Voir-vaderen, Graven ende Gravinnen tot Hollandt gehad hebben tot defen daige toe an dat Marct-velt dat gelegen is binnen onfer voorfchreve Stede, ende ftrecket vande Weft-ftraet vande Marct-velt voorfchreven tot aende Kerckhove toe, vander Nieuwe Kercke, gelyk als dat binnen den vierkant aldaer gelegen is, Alfoo dat onfe voorfz Stede dat hebben, behouden, ende gebruycken fal, totter Stede behouf, als hem nutfte, ende proffitelickfte wefen fal tot eewigen daigen, behoudelick dat wy aldaer, ende over al, in onfe voornoemde Stede Jaer-marcten onfe vryhede, tollen, ende rechten, die wy jaerlijcx hebben binnen der felver onfer Stede, hebben ende behouden fullen, om die van onfer wegen te doen gebruycken in fulcker manieren als wy die gehad ende gebruyckt hebben tot defen daige toe, ontbieden daeromme ende bevelen onfen Rent-meefter van Noord-Hollant, die nu is of inder tydt wefen fal, dat fy onfer Stede voorfz defer onfer gratien gunftelick laten genieten, ende hen dat Marct-velt gelyck als dat gelegen ende bepaelt is, ruftelick ende vredelick laten hebben ende gebruycken inder manieren voorfz, fonder hem eenigen hinder of letfel daer inne te doen, ende des niet en laten, want ons des genucht alfoo gedaen te hebben, in oirconde defer brieve befegelt mit onfen Zegel, hier angehangen, gegeven op ten leften dach van Junio in't Jaer ons Heeren duyfent vier hondert fes ende dartich.

De reeden die hem tot deze vergunninge bewoog, wert in den brief aen de hand gegeven, waar van de voornaamfte was, de onkoften die de ftad en het herftellen van den *ouden-fteen*, gedaan had, waar toe zy niet verbonden waren. Dus hadden, onder de Romeinen, (op dat ik dit met een woort gedenke) de keizers het opzicht over de markten en markt-dagen, gelyk de heer Huet in zyne hiftorie van den koophandel en zeevaart der oude volkeren bladz 530, 531 te kennen geeft: *De wet van Valens en van Valentinianus, die in de Codex in den titel van de markt-dagen en jaarmarkten gevonden wort, geeft het recht van het inftellen van zulke markten aan de Keizers, en beveftigt ter zelver tyd het voorrecht, 't welk in dezen op eenige oude gewoonte of bezit gegront is. Die zelve wet befchermt de koopluiden, en koopmanfchappen die op deze markten gevonden wierden, tegen de quellingen en willekeurige knevelaryen van die gene, die bevoegt waren, om hen te doen verguderen.* Uyt het 81. artykel van de nieuwe kerks-tooren hebben wy gezien, dat in den jare 1484. het markt-veld veel is verhoogt, doch of het omtrent die tyd ook beftraat of geplaveit is, vinde

vinde ik nergens aangetekent. 't Is zeker dat'er weinig ſteden in deze provincien zyn die op zulken ruym en vierkante markt konnen roemen, dewyl het pleyn tuſſchen het ſtadhuis en de nieuwe kerk gelegen omtrent een mergen lands groot is, welke beide gebouwen met hun voorgevels alhier tegens den anderen overſtaan, als of zy beduiden wilden, dat in eene welgeſtelde plaats, het kerkelyk en wereldlyk malkanderen gedurig in 't oog moeten hebben, d'eene om den burgerſtaat met eene geregelde orde te beſtieren, d'andre om Kriſtus koninkryk uit te breiden; zoo dat zy als *Moſes* en *Aaron* in een goede overeenſtemminge moeten leven. De markten betekenden outtyts zekere plaatſen daar iets heen gedragen, of opentlyk ten toon geſtelt wiert om te verkopen, insgelyks daar men de verhandeling der geſchillen opentlyk voorſtelde, dewyl ook de plaats om dezelve te bepleiten *Forum*, (en gelyk men nu zegt de rol) genoemt wierd; veellicht om dat de eerſte dingtaal in de byeenkomſt des gemeenen volks op een algemeene markt is gehouden geweeſt, waarom Seneka van Janus zeide, *dat hy wel ſprekende was, om dat hy aan het Forum (de mart of de pleitrol) woonde*: Deze markten wierden by de Romeinen met galeryen vier en vyf verdiepingen hoog opgetrokken, wandelplaetſen en eenige voorname gebouwen afgeſloten. Waarom *Ammianus Marcellinus* ſprekende van de aankomſt van *Konſtantyn*, aldus zeit: *als hy aan Trajanus mart quam, een alleen byzondere uitſtekende timmering onder den geheelen hemel, gelyk ik achte, en waar van de verwonderlykheit zelf by Goden toegeſtemt wort, ſtont hy als voor 't hooft geſlagen, latende zyn bepeinzing weiden over die reuzenwerkelyke ſamenvoegingen; door geen woorden uit te ſpreken, of van geen menſchen weder te ondernemen.* en *Aulus Gellius* zet dit gebou, gelyk men zeit, de kap op, wanneer hy zich elders aldus laat horen: *Op de toppen van Trajanus mart ſtaan rontomme de vergulde beelden van paarden, en krygſtekenen, waar onder geſchreven ſtaat: Ex Manubieis, uit Roofgelt.* Welke markt ſedert van Markus Aurelius met de beelden van alle de edelen die in de Duitſche oorlogen van zynen tyt, omgekomen waren verheerlykt wierd. Zie de Roomſche outheden van den ſchranderen Oudaan bladz 489, 490. In 't midden van 't markt-veld (op dat wy onzen voorgeſtelden weg vervolgen) is een rond perk, in welkers middelpunt een kompas van blaauwe ſteenen vertoond werd, waar boven het wapen der provincie, en onder dat van de ſtad is afgebeeld in ſierlyke ſtraat ſteenen, in den jare 1595. geleit, doch door het menigmael bewandelen van dezelven meeſt verſleeten en vergaan, doch tuſſchen de twee cirkels rond om loopende, leeſt men in groote letteren noch beſcheidentlyk deze woorden.

ELCK WANDEL IN GODTS WEGEN.

Zynde een kriſtelyke vermaninge door ſtomme ſteenen, voor alle handel- en wandelaars die deze plaats betreden; die doorgaans met linien en winkelhaken van blaauwe ſtraatſteenen, tuſſchen de witte in, onderſcheiden is, om de ryen der marktkramen aan te wyzen. Deze markt heeft een der

beste gezigten, die eenige markt in Holland heeft: ook mag zy in hare geregelde schikking met de beste stad in Holland ruim gelyk staan: daar en boven staat de hoogste kerktoorn van de gansche Provincie, die in cierlykheit en klokkenspel voor geene behoeft te wyken, op haren bodem. Het ander einde pronkt (het weergaloze gebouw van Amsterdam uitgezondert) ook met het cierlykste Stadhuis; en aan de zuidzyde wandelende, ziet men nog in 't verschiet het gryze gesticht der oude kerkstoren met zyn vyf spitsen en kruin zeer hoog boven de huizen uitsteken; dingen, die men op eene plaats staande, te gelyk kan zien. Op dit markveld werden niet alleen de wekelyksche, maar ook verscheide jaarlyksche markten gehouden, om welke ordentlyk te beschryven, zullen wy twee oude Handvesten vooraf laten gaan, die tot dezelve behooren; het eene van graaf *Willem III*, van den jare 1308, inhoudende de straffen tegens de genen die op dezelve vechten, hen bedreigende dat dit feit zoo zwaar gehouden zal werden als of 't geen vrye markt was. De inhoudt luidt aldus:

WY Willem Grave van Henegouwen van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, maken kond allen luyden, dat wy willen om alrehande dienst de velden, ende onse landt ende onse poirte van Delft in rusten te setten, ende te houden, dat soo wie dat misdede of vecht binnen der Jaer-marck van Delft voorseyt, dat hy die misdaet betere ende boete alsoo groot als of buyten der Marck gedaen hadde, wanttet onser lievere poirten voorsz Handvesten noch letteren niet of wte en steken die sy hebben van onsen voirders ende van ons, dit willen wy dat gedure 't onsen goed duncken ende wederseggen, in oirconde desen brieve besegelt mit onsen Zegele, gegeven tot Haerlem op Sinte Mattheus-dach, in 't Jaer ons Heeren duysent drie hondert ende achte.

Het ander is van hartog *Aalbert*, wanneer hy wegens de krankzinnigheit van zyn broeder, deze landen als Ruwaart bediende; by welk handvest hy bekent aan de stad verkogt te hebben het recht op de openbare dobbelschoolen, welke op jaarmarkten en andere tyden in deze stad gehouden wierden; zoo dat Delft ten haren voordeele die verhuuren of verpagten mogt, of daar mede handelen als zy best geraden zoude vinden: deze luidt als volgt:

AElbrecht by Godts genaden Paltz-grave opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollandt, Zeeland ende van Vrieslandt, doen cond allen luyden, dat wy van ons liefs-broeders wegen Hertoch Willem van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, ende van onsen als Ruwaert der Landen voorsz, gegeven hebben ende geven onser liever getrouwe Stede van Delft, te gebruycken tot haren besten oorbaer, ende te verhuyren of hem genougt, binnen Jaer-marcten, ende daer en buyten, die Dobbel-school, quaeckel-bort, ende alle Spel hoe 't genoemt is, dat daer toe behoort, na allen herkomen binnen der Stede van Delft, ende geoorloven hen, of hen goet dunckt, dat sy van onsent wegen verbieden, dat niemandt dat spel en hanteert noch en speele binnen onser Stede van Delft, dan daer 't gerecht, dat nu is, ofte namaels wesen sal, nytte en oorbaer dunckt, by te verbeuren een boete van drie pont hollands, ende alsoo menich werve als men 't dede, alsoo meenige drie pont te verbeuren, daer af te hebben ons een pont, ende die geene die jegens die Stede

Stede huyrt, een pont, ende wy ontbieden onsen Rechter die nu is, ofte namaels wesen sal, dat hy van onsent wege dinge, metten geenen die hier jegens deden, ende wy geloven hem ende haren nakomelingen, voor ons, ende onsen nakomelingen, dit als voorsz is, vast ende gestade te houden, tot eeuwigen dage, ende hier of hebben sy ons gegeven in ons selfs hand, twee hondert ende vijftigh matoen, daer wy se of quijt scholden, in oorconde desen brieve bezegelt met ons Zegel, gegeven in den Hage, des Maendaegs na Ste. Aegtendagh, in 't Jaer ons Heeren duysent drie hondert ende ses ende t'sestig.

Echter wierden alle speelen niet toegelaten; want daar is nog een oude versiete ordonnantie, waarin verscheide speelen en dobbeleryen verboden werden, gelyk daarin op deze wys staat uitgedrukt: *dat niemant eenig spel en sal mogen hantieren of plegen, daer alleenlijck avontuyr in gelegen is, sonder subtijlheyt des verstands, als Dobbelen, Potreynen, Muquen. Quinque passen, ende diergelijcke, staende alleen inder avontuyren, maer wel daer 't verstandt ende die sinnen mede veel toe helpen, als Schaken, Quaerten, Trouven, ende met schyven te Verkeeren, Ticktacken ende andere gelijcke speelen.* Wanneer nu zoodanige speelen voorvielen met persoonen of jongelingen die hun eige goed niet hadden, als weeskinderen, of die onder voogden stonden, en om eenig geld of gelag gespeelt wierd, verbeurde ieder drie pont, en die zulks in zyn huis toeliet, moest het geene verlooren wierd, weder geven, *en voorts aen der stede te doen verwercken* 5000 *steenen.* Meer zodanige keuren zyn 'er noch overig.

Nu staat ons eens te zien met hoe veel markten deze stad al voorzien is, en wanneer die hun begin genomen hebben. De eerste daar wy van handelen zullen, is *St. Odulfus markt*, of jaarlyksche kermis; deze jaarmarkt is ingestelt ter gelegentheit van het mirakel dat in de oude kerk is geschied aan een blinde vrouw van 's Gravenhage, in den jare 1327, welke (gelyk op de oude kerk verhaalt is, haar gezigt door voorspraak van de moeder Gods weder verkregen had door eene smeekbede aan het beeld van onze L. vrouw van *Jesse*, ter welker gedagtenis de overheit voor altyt vastgestelt heeft den jaarlykschen ommegang, op welke men met eene de jaarmarkt (nu kermis) quam te houden, waarvan wy, uit *Michael Vosmeer*, het verhaal zullen laten volgen, dat in het Nederduits aldus luidt: *De gedachtenisse van het Mirakel blijft noch in wesen, hoewel het niet suyverlyck werd vertoont. Want dien openbaren heylig-dagh, die onse godsdienstige voorouders, met een jaerlyckse devotie, kerck-diensten en lofsangen hebben geviert, heeft daer zyn oorsprong af. Maer wy, ontaert van hare deugden, brengen die door, en verwaerloosen de selfde, met 't optrecken van de Schutteryen, Spelen, brasseryen en andere heyllose wellustigheden. Gemerkt de inlandsche beroerten, d' ellendige en beklaeglycke tyden, alle de voorgaende ware geheugenisse, indien niet uitgewist, ten minsten verduistert hebben, weshalven het de moeite waerdig is geweest, de rechte oorsprongh van de Delfsche Kermis uit het kerklyk regifter hier over te schryven, op dat de nakomelingen kennen mogen d'eerbiedigheit van d' oude eeuwe, omtrent het heylige, en de selfde onderhouden en beschermen: dien aengaende lees ik aldus. 't Was 't jaer* 1327. *den Sondagh die naest aen de Feest-dagh van St. Odulph volgde, als de goede Ingesetenen van Delft eenstemmiglyk uit gans
cher herten heylige beloften deden, dat sy ter eeren en vieringh van L. Vrouwe, dit haar beeltenis, jaerlycx op dien selfden dagh*

Van de jaarmarkt en by welke gelegenheit die is ingestelt.

 door

door de Stadt ſouden omdragen (ſoo lang de ſtad ſtaen ſoude) met geſangen, gebeden, en met de grootſte toebereytſelen als na behooren, en dat ter ſaecke van de blintheits-verloſſinge van deze Vrouwe.

Aldus verhaald onzen geleerden Delvenaar *M. Vosmerus* ons de opkomſt van de Deltſche kermis, waar van te vooren geen bericht gevonden wierd. Dit jaarlykſche feeſt wierd om den grooten toeloop van menſchen in proceſſie, den *Delfſchen ommegangh*, genaamd, en ſtont ook aldus in de almanakken van dien tyd uitgedrukt, wiens vermaardheit tot in Italie ja Romen zelfs doordrong, by welke gelegentheit paus *Bonefacius IX*, aan alle die met behoorlyke eerbiet dezen ommegang bywoonden twee jaren aflaat verleende, gelyk uyt de echte bulle is te zien, die wy op de oude kerk hebben ingevoegt, en den lezer aldaar kan vinden. Deze ommegang en jaarmarkt, wierd altyd gehouden op den eerſten zondag naar het feeſt van *St. Odulfus*, wiens gedagtenis op den 12 Juny werd geviert, en wanneer dezen dag op een zondag viel wierd de jaarmarkt eerſt zondaags daar naar gehouden, 't welke ten aanzien van de kermis noch hedendaags onderhouden werd; vrydaags te voren van twaalf tot half een uure wiert met de groote klok van 't ſtadhuis deze kermis ingeluid, en des zaterdaags naar 8. dagen op dezelve wyze weder uitgeluid. Doch deze jaarmarkt, kermis of ommegang zoo als men die wil noemen, wierd outtyds veel prachtiger en met meer ſtatie geviert, dan thans. De ſchuttery trok dan in vol geweer en harnas de ſtad door, en volgde aldus de proceſſie, en dewyl, gelyk wy op den Doel gehoord hebben, de burgery al van ouds deftig in 't geweer en in den wapenhandel uitblonk, zal dit zekerlyk een deftige vertooninge geeven hebben, en duiſenden van aanſchouwers van buiten tot haar jaarmarkt gelokt hebben. Hier uit ſchynt ook de monſtering en wapenhandel der burgery wel geſproten te zyn; want in een ſchutters ordonnantie van den jaare 1655, artykel 19, vind men noch de naam van ommegang aengetekent. Maar op wat tyd de jaarmarkt voor den jare 1327, gehouden is geweeſt, is in de duiſternis opgeſloten, doch zoo my 't giſſen vry ſtaat zoude ik geloven dat zy het gemeene gebruik gevolgd zullen hebben, teweeten, van de kermis te houden op den zondag na hun patroondag, 't welke dan zondaags naar St. Bartholomeus zouw zyn geweeſt, gelyk nu de kermis te Rotterdam vald, op deze jaar-markt ſtaat het alle buite kramers vry om hunne waren te vertieren, waar toe de plaatzen door ordre van de heeren burgemeeſteren geſchikt en geregelt zyn.

Deze jaarmarkt wiert outtyts prachtiger dan nu geviert.

Van de kaasmarkten.

Dan zyn'er noch *twee jaarlykſche kaasmarkten*, dewelke doorgaans mede op deze markt gehouden wierden, waar van de eene van ouds vermaard is geweeſt, en St. Gillis markt werd genaamt, vallende op den eerſten donderdag in ſeptember, wanneer de kaas in grooten overvloed van buiten met ſchuiten en wagens alhier ter markt werd aangevoert, 't welk veel koopluiden uit allerlei oorden te zamen lokt om deze waren te kopen, en alſins te verzenden. De tweede *kaasmarkt*, werd *Allerheiligens kaasmarkt*, genaamd, en al omtrent den uytgank van october openbaar bekend gemaakt, echter mag deze in vermaardheit en getal van kazen tegens de vorige niet op halen.

Van de paardemarkt.

Dan zyn'er noch verſcheide andere jaar-markten, welke op byzondere plaatzen gehouden werden, waar onder de *paardemarkt* wel de aanzienlykſte is,

AFBEE

VA

PAARD

AFBEELDING
VAN DE
PAARDEMARKT.

is, en mede op een zeer ruime en vierkant pleyn gehouden word, te vinden in 't noord westen van de stad, op dezelve plaats alwaar voor deze het kruidmagazyn heeft gestaan, daar wy flus van spraken.

Dewyl deze en de naastgelegene provincien zeer paarderyk zyn, heeft men op verscheide plaatsen, zoo binnen als buiten deze stad, van ouds ook al paardemarkten opgeregt. De oudste die men vermelt vind, was die van Valkenburg en Voorschoten, welken in den jare 1300 al zoo beroemt waren, dat men de betaling der koopmanschappen en renten op die tyd vast stelden; zoo dat men niet behoeft te twyffelen dat deze paardemarkten al van veel vroeger eeuwen heugen, dewyl 'er doorgaans veel tyd verloopt eer een plaats door groote koopmanschap vermaert word. Tot deze markten quamen niet alleen koopluiden van de omleggende Provincien, maar zelfs uit Vrankryk en Spanje toevloeijen om op deze Valkenburger paardemarkt, waarop men eens 4000 paarden verkogt, zich wakker van viervoeten te voorzien. Wanneer onze Delfsche paardemarkt zyn oorsprong rekent, weet ik niet te bepalen: 't is nochtans zeker, dat dezelve mede al zeer oud is, hoewel zy de grysheit van die van Valkenburg niet bereikt. Zy plagt van ouds gehouden te worden op den 11, 12 en 13 dag der maant Junius; maar naderhand volgens oktroy van hunne Ed. Groot Mog. van den jare 1594 den 28 Juny, is de tyd verandert, en sedert gehouden op den 7, 8, en 9 van de gemelde maant, waarvan de vryheit jaarlyks ingaat des middernagts tusschen den 5 en 6 der zelve maant. En om dat wy het oktroy ter hand hebben, willen wy het den lezer mede deelen. Het is van dezen inhout:

DE Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en Westvriesland, representerende de Staten van den zelven Lande; doen te weten, alzoo Burgemeesteren en Regeerders der Stad Delft ons te kennen gegeven hebben, dat dezelve Stad boven memorie van menschen een vrye Jaermarkt heeft, genaemt Odulphus markt, innegaende tusschen den 8 en 9sten Juny des nachts ten twaelf uuren, en expirerende den 22sten der zelver maend naer middernacht; ende dat op den thienden der zelver maend aldaer een jaerlyksche vrye Paerdemarkt is, dewelke zeer verhindert wordt en vergaet, doordien daechs daer aen, als op den elfden der zelver maend tot Haestrecht jaerlyksche Paerdemarkt is, zulks dat de eene markt de andere verhindert en bederft, ende de Remonstranten haerluyder voorn. Paerdemarkt gaerne zagen verleidt van den thienden op den zevenden dach der zelver maand Juny; dan bevonden, dat henluyden daerinne hinderlyk zoude wezen, dat de vrydommen van de voorn. Jaermarkt niet eer ingaet dan tusschen den agtsten en negenden der zelver maend; verzoekende daeromme dat ons believe de voorn. Stad te octroyeren, dat de vrydommen van de jaerlyksche markt zal beginnen in te gaen middernagt, tusschen den vyfden en zesden der voorsz maend Juny, in plaets dat die tot noch toe ingegaen heeft middernagt tusschen den agtsten en negenden der zelver maendt, ende dat de voorn. Paerdemarkt zal mogen verleidt worden van den tienden op den zevenden dag van de voorn. maend; behoudens indien den zevenden dag op een zondag ware, dat dezelve Paerdemarkt alsdan daerna op den achtsten dag van dezelve maend zal gehouden worden: SOO IS'T, dat wy al het zelve overgemerkt, ende dat by alle de Steden der voorn. Lande daerinne is geconsenteert, uit onser reghter wetenschap, volkomen macht en authoriteit, de Suppliantien geconsenteert

teert en geoctroyeert hebben, consenteren en octroyeren by dezen, dat voortaen de voorn. Jaerlyksche marckt en de vrydommen van dien zal beginnen ende innegaen middernacht, tusschen den vyfden en zesden dag van de maend Juny, en dat de Paerdemarkt jaarlyks voortaen aldaer gehouden zal werden op den zevenden dach der zelver maend; behoudelyck dat zoo het Sondagh ware op den zevenden, dat dezelve Paerdemarkt op den agtsten van de voorsz maend zal gehouden worden. Lastende en ordonnerende daeromme eenen yegelyken dien het aengaet, hem daer na te reguleren. Actum in den Hage onder onsen grooten zegel hier aengehangen den agt-en-twintigsten Juny 1594.

Maar alzoo deze markt, hoewel dezelve op de beste tyd en gelegenheit des jaars quam te vallen, echter sedert eenige tyd herwaards zeer verviel, zoo hebben de Heeren Burgemeesteren over eenige jaren, ter gelegenheit van dit bequame marktplein, hare gedagten laten gaan, om de vervallen markt, tot bevorderinge van de stad, door alle mogelyke middelen wederom in hun ouden bloeistaat te herstellen, waarom zy ten noorden van 't gemelde marktplein een zeer ruime en beslote stallinge hebben doen oprechten, en ten zuiden eenige ryen linde boomen laten planten, en daarenboven goetvonden om overal door aangeplakte biljetten alle paardekookoopers en liefhebbers uit te nodigen, met aanbieding van alle geryf, zoo wegens de stallinge als weidinge voor de paarden, digt onder de stad gelegen; en om yder beter uit te lokken, ook eenige pryzen voorstelden voor de geenen die de beste en grootste koppels eige paarden ter markt zullen brengen, latende aan alle kooplieden hunne vryheit om naar 't verrigten hunner koopmanschap te vertrekken met hun gekogte of geveilde paarden; alleen zyn zy aan den tollenaar der stad voor ieder paart 6 stuivers gehouden te betalen. Deze goede voorzorg deed deze paardemarkt weer lustig herleven, in zoo verre, dat zy thans voor zeer weinige markten de vlag behoeft te stryken. Zoo dat deze plaats, die voorheen door het springen van 't kruit-magazyn, menig mensch van leven en goed beroofden, en veel gestichten sloopte, thans weder cierlyk met fraaije huizen bebouwt is, en veel menschen goede aanleiding geeft om zich te verryken. De beroemde *J. Oudaan*, in zekere spraakverbeeldinge, ter eeren van de stad Delft gemaakt, laat zich wegens desselfs gelede rampen, en herstelling van deze plaats, aldus hooren:

Moest nog een Donderslag (ik schrik!) al 's Lands gewesten
Doen daav'ren en helaas! doen sidd'ren al den Staat!
My trof dien Donderslag, my trofze in myne Vesten;
En DELFT verstreckte alom een berstende Granaat:
Noch staanwe, als d' eedle Telg der Palmboom onbezweken;
Daar 't geen myn beyaart scheen my tot cieraad gedyd,
En geeft een keurlykheid van wyken afgesteken,
't Veld, daar myn handelaar het moedig Ros beschryd.

Dit plein werd ook gebruikt tot de jaarlyksche *Vette Beesten* en *Verkenmarkten*, welken in 't herfstsayzoen gehouden werden, beginnende met de eersten Donderdag in de maand November, die drie daar aan volgende

don-

donderdagen duuren, die men hier gemeenlyk *toondagen* noemt, wanneer de vette offen en koeyen van de vetweiers alhier ten toon en te koop werden gestelt; op welke tyd de raadsheeren van den hove in 's Gravenhage naar ouder gewoonte ook vacantie houden, die naar de gedagten des heeren *van Bleiswyk*, hier van ingestelt is; waaruit men (zegt hy) kan afnemen de oude vermaartheit dezer toondagen; doch 't lust ons niet om hier nader onderzoek op te doen.

Deze stad mag daarenboven noch jaarlyks op twee treffelyke geoctroyeerde *magere Beeste-* en *Vaarkoe-markten* roemen, waarvan de eene op den laatsten donderdag van april werd gehouden, welker vryheit, volgens het octroy, ingaat den 21 der zelver maand, en eindigt op den laatsten. De vaarkoe-markt werd donderdaags voor den 24 november geviert, welkers vryheit den 15 ingaat, en den 24 der zelver maand eindigt; wanneer de voorkoopers met een grooten voorraad van beesten, die zy in Noortholland, opgekogt hebben, ter markt brengen, om die te verkoopen. Maar deze twee markten werden op de wekelyke beestemarkt gehouden, 't welk mede een ruim vierkant plein is, en voorheen afgezondert was tot het klooster der minderbroeders, waarom het noch veelmaal het *broerhuys* genaamt werd, byna in 't midden van de stad, ten zuidoosten van de nieuwe kerk gelegen. Deze voorsz markten mogen meest alle op die vryheit roemen, dat op dezelve niemand om eenige burgerlyke schulden behoeft bekommert te zyn, dewyl ieder met zyn goederen vry gerekent worden. Men heeft dan de gewoonte om een houte kruisje aan stads poorten of valbruggen te slaan; een manier die men op veele plaatsen al van ouds bezigde, en zekerlyk zyn opzicht heeft op onze vrymaking door de dood van onzen Zaligmaker Jesus Christus aan het houte kruis. Van de Beeste-markten.

Dan zynder noch andere *zuyvel* en *zaad-jaar markten*, die meest alle inde wekelyksche donderdaagsche markt-dagen gesmolten zyn, waarom wy 't onnodig achten die te melden. Daar legt wegens een zaad-markt een oktroy van den jare 1580, in de previlegie kas, lade Num. I. die waarlyk veel vryheeden behelst.

Men viert in deze brave stadt ook drie *weekelyksche markt-dagen*, doch van ouds plagter maar een des donderdaags gehouden te worden. Maar dewyl'er in den jare 1659 op den 27 october, zeker verschil onder de burgers oprees, is'er by een byzonder besluit van de heeren der wet verstaan, dat men alhier drie markt-dagen ter week zal onderhouden, teweeten, behalven de oude donderdaagsche markt, ook des dynsdaags en zaturdaags. zie het resolutie boek van de wet blad: 35. Doch de markt op den donderdag is met vryheden begiftigt, gelyk uyt de previlegie van *Keyzer Karel V.* wegens den grooten brand dezer stad, en op den 26. juny van den jaare 1536 binnen Brussel aan deze stad verleent blykt, welke voorrechtbrief van dezen inhout is. Van de weeklyksche markt-dagen.

Item dat de Supplianten zullen mogen houden een vrye Weekmarkt na ouder gewoonte, te weten des Donderdaegs ofte 's Woonsdaegs, indien 't Donderdaegs vier-dag is.

Op deze donderdaagsche marktdag mogen, volgens de oude keuren, de vreemdelingen zoo wel als de ingezetenen, met allerhande waaren voorstaan, indien zy zich na de ordonnantien dezer stede gedragen, en hunne waaren veilen ter plaatse daar het hun van stads wegen gelast werdt; waar-

toe verscheide ruime marktpleinen geschikt zyn.

De Haverbrug wort gebruikt tot een koren-markt.

De *Haverbrugge* word gebezigt om 'er allerhande granen uit het Westland en van Overmaas en andere plaatsen aldaar ter markt gebragt, te verveilen, welke des morgens ten 8 uuren begint, en ontrent ten 9 uuren eindigt. Dit is een welgelegen ruime plaats, aan de oude delft, leggende regt over en in 't gezigt van de westlandsche of Watersloотsche poort, alwaar de hooge vierschaar van Delfland gespannen werdt. Volgens bericht van zeer oude luiden, plagt deze markt drie dagen ter week gehouden te werden, en wel byzonderlyk aan de eene zyde, daar men gewoon is met haver te staan. Dit geschiede ten tyde wanneer de brouweryen alhier bloeiden, en toen 't op de koorenmarkt, over het oude gasthuis, van allerlei kooplieden krioelden, dewyl de koorenschuiten doen daar ook te vinden waren; want alle brouwers, kooren-koopers, kooren-meurers, makelaars, en al wie in granen handelden, plegen hier in zo grooten getal driemaal ter week te vergaderen, dat zy de geheele straat, van de breetsteeg af, tot by de pepersteeg toe, vervulden en byna ongangbaar maakten.

De koorenkoopmanschap was voorheen in deze stad zeer groot.

Het schynt dat de koren-koopmanschap in heel oude tyden in deze stad lustig bloeide, want in den jare 1280 heeft de stad een Previlegie verkregen van graaf *Floris V*, wegens den *mudden-penning*, dat een belasting schynt geweest te zyn op zeker soort van koornmate. Deze gift, in dien tyd zeer aanzienlyk zynde, is ten overstaan van verscheide aanzienlyke Edelluiden gegeven, die hier over als getuigen hebben gestaan, gelyk uit den volgenden brief blykt:

WY Florens Grave van Hollandt, groeten, ende doen kondt, allen den genen, die desen brief sien of hoiren, dat wy onsen getrouwen poorteren van Delft, deur menigvoudigen dienst ende vreenschap, die sy ons dicke gedaen hebben, die Mudde-penningh binnen der Poorten te Delft gegeven hebben eeuwelick te dueren. Over desè voirgenoemde voorwaarde ende gifte soo wairen Heere Symon van Haerlem, Heer Johan Parsijn, Heer Claes van Paets, Heer Arnout van Heemskerck, Heer Claes van Zubburch, ende Wolfer, Heer Heynriks Wissen zoen, ende anders veele onser Mannen wt Holland ende wt Zeeland, ende om dat wy willen dat deze gifte vast ende stade blyven, soo hebben wy desen brief doen zegelen mit onsen Zegel, dit geschiede doen wy lagen voor Vredeland, in den Jaer ons Heeren M. C. C. *ende* LXXX *des Sonnendaegs na Sinte Woulburgen dage. Onder stont geschreven, gecollationeert jegens den originalen brief, daer 't Zegele, overmits ouderdom, of is, ende accordeert mit den selven, in kennisse van my, ende was onderteyckent, H. de Eynden.*

Dan is 'er noch een Previlegie van graaf *Willem IV*, van den jare 1342, by welke de stad verkreeg de *Borry-makelaerdye metten uytsetten van Kooren*. Ook zyn 'er noch verscheide oude keuren; de koorn-markt en de orde van dezelve betreffende, gelyk in *'t eerste Keurboek bladz.* 128, *en in het tweede Keurboek, bladz.* 78 *verso*, kan gezien werden; waaruit af te nemen is, dat 'er outtyds een vermaarde koophandel en kooren-markt alhier moet geweest zyn; maar met het verminderen der brouweryen, en het intrekken der vryheden, is dezen handel merkelyk vermindert, want men dwong de koopluiden om het kooren in vletschuiten over te laden, vooral eer zy het hier ter markt mogten verkopen of in de stad leveren, 't welke deze markt na

verloop

verloop van tyd, byna den bodem in klonk, waartoe ook eenige voorname brouwers niet weinig holpen; want dewyl deeze hun graan meest te Rotterdam gingen koopen, waartoe eenige makelaars van hier vertrokken en aldaar gingen woonen, wierden de brouwers sterk aangelokt om 't koorn aldaar voor hun te koopen. Maar hoe sterk de koornmarkt mogt verloopen en vervallen, nochtans hield de markt op de Haverbrugge eens ter week noch stand, en is t'sedert eenige jaren eer vermeerdert dan vermindert.

Naar deze markt volgt de wekelyke *Beestemarkt*, dewelke op de plaats gehouden werd alwaar voor dezen het Minderbroeders klooster heeft gestaan, zynde een ruim vierkant plein, tot welk men van alle de vier hoeken een toegang heeft, zynde in 't vierkant zeer geregelt met balien bezet en met linde boomen beplant; op deze markt werd alle week veelderhande vee, als koeyen, kalveren, schapen en varkens, in groot getal verkogt, zoo dat deze markt zoo goed is als van eene stad in Holland. De Varkenmarkt plagt voor dezen aan 't einde van de Cellebroer-steeg te wezen, aan de overzyde van het oude pesthuis, nu stads Doel, alwaar langs het water een open plek is, driehoeks gewys, die nog de naam van de *oude Varkemarkt* voert.

De verdere Markten werden op verscheide plaatsen gehouden, maar de gemeenste hieldt men wel byzonder op de *groote markt*, alwaar de koopluiden in kramen of tenten hunne waren te koop zetten, als linden, wolle dekens, hoeden, kousen, en al wat tot 's menschen lyf en huishoudinge nodig is, en wel met zulken overvloet, dat men het schier voor een jaarmarkt zou aanzien, ja zelfs veele uit andere plaatsen herwaards lokten om iets te koopen. Daarenboven werdt hier een groot getal boter ter markt gebragt, die voor de Rhynlandsche niet behoeft te wyken, waarom men tot geryf der bouwluiden aan de westzyde van de gemelde markt, en naast aan de stads waag, een groot ruim *Boter-huis* heeft, het welk by de Heeren Burgemeesteren verhuurt werd voor eenige hondert guldens, met beding, dat den huurder, geduurende zyn huurtyd, voor het staangeld van de botertonnen zal genieten, van een vierendeel of kinnetje, drie grooten; van een achtendeel 1 stuiver, en van een buitelaartje 6 duiten; alles naar oude gewoonte. Daar werd ook volgens het maantboek van den Thesaurier wel duidelyk bedongen, dat den huurder op marktdagen des voormiddags, in de kelder niet vermag eenig vuur aan te leggen, om alle warmte en rook, als nadeelig aan de boter, te myden. Van het Boterhuis.

Dat de Botermarkt outtyds hier zeer bloeide, en van alle kanten hier na toe is gebragt, blykt ten overvloed uit het kontrakt van huur of pagt, het geen de stad al in den jare 1329 heeft gemaakt met de Abdisse van de Abdye van Rhynsburg, wegens zeker recht dat haar toequam op de *boter-mate*; zoo dat het schynt, dat deze adelyke Abdy outtyds veel inkomen en gezags heeft gehad, gelyk wy flus zagen wegens de Geer. De akkoordbrief met de Abdisse en de stad, is van dezen inhoud: De Botermark was hier outtyts zeer groot.

WY Machtelt by der genaden Godts Abdisse van Reynsburch, make kond, ende kenlick allen luyden, dat wy verhuyrt hebben by Raide des meens convents der poorten van Delft, tot eenen eeuwelicke Pacht onse Butter-maet, die wy te Delft hebben mit den rechten, als wy hadden, om

 vyf

vyf ponden 's Jaers alsulx payments, als die Heere neemt van sijnen renten, te betalen alle Jair te Sinte Jans-misse te mid-zomer, ende dat men dit geld niet en gave opten voorsproken termyne of binnen xiiij. nachten daer na, ende die Abdisse haren Bode daer sende, ende den Raets-mannen vermaende, ende ment hem niet en gave, soo soude hy den eersten dach leggen op der Abdissen kost, ende daer na op der poirten kost ter tyd toe datter geld betaelt waire, in oirconde des briefs besegelt mit onsen Zegel, ende omme die meere seeckerheden hebben wy oock mede besegelt metten Zegel ons gemeens convents, in 't Jaer ons Heeren M. CCC. IX. ende XX. des Sonnendages na Sinte Pieter ende Pouwelsdach-Apostelen, onderstont geschreven, gecollationeert jegens 't origināel, wthangende mit twee groene Zegelen, ende accordeert mit den selven, in kennisse van my, ende was onderteyckent, H. de Eynden.

Eenige jaren daar naar, heeft graaf Willem IV, by zeker previlegie van den jaare 1342, onder andere vryheeden die boter-mate ook aen deze ſtad gegeeven, zoo dat de gemelde abdy haar regt en inkomſte quyt raakte; want graaf Aalbrecht had hun regt van de Geer ook aan de ſtad overhandigt, doch of zy daar vergoedinge voor gekreegen heeft durf ik niet bepalen. d'Overheit heeft van ouds veele goede keuren en reglementen wegens de boter gemaakt, zoo tegens het verwen, als buiteboter in Delfs vaatwerk te leggen, als ook op het yken, brandteekenen, merken, en wegen van het boter-vaat-werk, benevens andere nodige voorzorge, tot voorkominge van alle bedrog. In een keure, gemaakt omtrent het begin van de 15 eeuwe onder den tytel van ſuyvel, boter, kaſe, melk, enz, vinde ik dit onderſtaande in het 8 en 9 artykel uyt gedrukt.

Noch is geordonneert dat men binnen deser Stede geenderhande Boter voor Delfsche Boter en sal moeten verkoopen, 't sy by de halve vaten, ofte kinnetgens, ten sy dat die vaten eerst by den Waegh-meester ofte andere daer toe gestelt, in de Wage gewogen sullen sijn, ende die selve geteyckent metter Stede Brand, op die boeten van drie pont, des soo en sal men geen half-vaten ofte kinnetgens mogen teyckenen metter Stede Brand, dan daer die Boter gemaeckt sal sijn, by den geenen die wonende zyn in den Heemraedschappe van Delflandt, Rynlandt, Schielandt, ende nergens anders, op die boeten van drie pont, ende verbeurtenisse van de Boter, die bevonden sal worden metten Delfschen Brandt, ende binnen die voorsz limiten niet gemaeckt.

Word mede geordonneert, dat men geen halve vaten branden en sal moeten, wegende boven die xxij. pont, noch geen kinnetgens wegende boven die elf pont, op die boete van drie pont, ende alle Jaers, beginnende den xxv. Marty sal men dat teyckenen van den brande gehouwen sijn te vernieuwen.

En om de boter-markt in noch beter ſtaat te brengen, is'er naderhand een ordonnantie uitgekomen, waar in gelaſt werd, dat de buitelanſche boter nergens anders openbaar te koop mag geſteld worden als op de boter-brugge onder de luyf aldaar, en niet in de boterhuizen van de ſtad, op verbeurte van de boter ten voordele van de godtshuizen, en daar en boven noch zekere geldboeten. Deze *boterbrugge* is recht agter de ſtads waag en boterhuis gelegen, zynde een redelyke groote plaats op het overwelfzel van deze brugge, van ouds *myns heeren* brugge genaamt, maar dewyl aldaar, niet alleen de buitelandſche boter, maar ook de inlandſche ſtukke of kop boter volgens ordonnantie verkogt werden, is deze naam in *boterbrugge* veranderd.

derd. Op 't midden van deze brug is een ruyme vierkante inham met een overdekte gaaldery, welke voordezen, wanneer de Engelsche kourt hun verblyf binnen deze stad had, de koopluiden voor een beurs diende, waarom deze plaats de naam van de *Engelsche beurs* heeft behouden. Dit pleyn schynt wel van het voorhene na by gelegen klooster der h. Geest zusteren (nu het meysjens huis) daar tegens aan palende, afgenomen te zyn: dewyl in oude tyden deze brug, noch de graft daar onder doorloopende, niet is geweest, gelyk in een nette kaart van de platte grond dezer stadt, drie dagen na den grooten brand van den jaare 1536, gemaakt, bescheidentlyk kan afgenomen worden. En uyt het jaargetal op de west zyde van den boog dezer brugge staande, schynt zy in den jaare 1558, gemaakt te zyn. Behalven de uitlandsche stukke boter, werden op deze plaats ook allerhande vogelen verkogt, als hoenderen, kalkhoenen, ganzen, enz. Aan de zuidoost hoek zyn ook eenige overdekte en beslote stallen, welke by de stad verhuurd werden, om met boter, kaas, en diergelyke eet-waren voor te staan, en by klein gewigt te verkoopen, zonder dit op eenige andere plaatzen te mogen doen: de verdere plaats werd ten dienste van de buiteluiden gegeeven, om veellerhande waren te koop te brengen, en die by stukken of in 't gros te verkoopen; 't welk volgens de keuren driemaal ter week mag geschieden, als dynsdaags, donderdaags, en saterdaags; dog onder de gemelde waren is alleenlyk de kaas uitgezonderd, welke men op de gezeide weekmarktdagen, gelyk op de jaarmarkten, ten dienste van de gemeene luiden ook op het groote markt-pleyn, vry, met klein gewigt mag verkoopen, doch wel met duidelyke uitzondering, dat de kaaskoopers van Rotterdam alhier ter markt komende, noit minder als by 50 ponden te gelyk aan een persoon zullen mogen verkoopen, dewyl de heeren van de wet gebleken is, dat by de keure der stad Rotterdam van den jare 1651, aan de vreemde koopluiden aldaar ter markt staande, verboden is, niet minder als 50 pond kaas te gelyk aan een persoon te mogen verkoopen; waarom ook verstaan en gelast is, dat de kaaskoopers van Rotterdam alhier het zelve recht zullen moeten ondergaan, zie *de resolutie van den 25 Juli van den jaare* 1652. Het is van ouds toegelaten aan alle vreemdelingen, op alle vrye markt-dagen met haare waren hier ter markt te komen, doch dewyl (gelyk de oude keuren inhouden) *de Poorters deser Stede, ter plaetse van der vreemdelingen woon-stede, mede vrye Marct zijn hebbende, en van gelycke geoorloft werd te doen, maer tot wat plaetse de Poorters deser Stede geen vrye Marcten hebben, daer en sullen de Poorters der selver plaetse alhier geenen vryen Marct-dagh hebben.* Tot verhindering van baatzoekende opkoopers is verboden, 't gevogelte of andere waren, niet voor de klok 10 uuren, wanneer de markt eerst aangaat, te mogen koopen, en vermits de oude keuren van de 14 eeuwe, *aangaande vogelen, gansen, hoenderen, enz*, hier ook al gewag van maken, zal ik'er hier van eenige stukken laten volgen.

SCoudt Scepenen ende Raide der Stede van Delft, hebben gekvert ende doen gebieden, dat niemant Vogelen en moet verkopen, zy en hebben hooft ende voeten, soo wat Vogelen dattet zyn by xij. stuyvers te verbueren.

Voert soe en moet niemant die van buyten is eenige Gansen, Vogelen of Hoenren op kopen voor dat die klocke tien slaet, by xij. stuyvers te verbueren, ende geen Poorter of Ingeseten der Stede van Delf en moet eenige Gansen, Vogelen of Hoenren op eenre halve myle der Stede van Delf op-kopen, diese voert verkopen wil of diese selver niet houden en wil voer dat die klocke thien slaet, by xij. stuivers te verbuereu, ende voert te verbeteren by Scepenen, ende men sal een ygelick dit vermanen op zynen Eedt.

Voert alle die gene die dagelicx ter marct komende mit Endvogelen, dat sy die niet duerer geven en moeten dan stuck drie groot, ende daer voer sel een ygelick den besten Endvogel die hy opter marct vind na hem mogen nemen, zonder verbueren, ende wair dair yemand die zyn Vogelen verstack ende niet voer oogen en leyde, die soude verbueren die selve boeten voirsz, rechtevoert op te halen, een derde den Heer, een derde den geselschap, ende een derde diet anbrenget, ende dit sal staen alsoe wel opten koper als opten verkoper, ende indien ment niet bevinden en mach salment setten tot sijns selfs Eedt.

Voert soe en moet niemand die Gansen of Vogelen ter marct brengen, anders staen mit hoiren manden dan ander lagersyde vander strate, ende een vloech dicke, ende dat an die Oost-zyde vander nieuwer Delf tusschen die Choer-straet ende die Hude-brugge by xij. stuyvers ende die Vogelen en Gansen te verbueren, behoudelick den vryen Marct-dagh.

Hier uyt zietmen dat de vogel-markt van ouds aan de overzyde van de Hippolitus buurt gehouden wierd, doch nu op de boter-brug geplaast is. Den toeloop van menschen is op de markttyd zoo groot, dat de straten daar omtrent naaulyks de menigte bevatten kunnen.

Daar en boven zyn'er noch verscheide byzondre markten, als de *Appel-markt* op het nieuwe kerkhof, de *Boom-markt* achter het oude gasthuis, *de oude kleermarkt* langs 't Vrouw-jutten-land, de koor-straat, en dertien huizen, alwaar voor al des donderdaags de oude kleerkoopers met hun waren voorstaan, en mede zulk een gekrioel van menschen is, dat men naaulyks door dezen drom kan doordringen. Onder de week markten zouden ook de say-markten, die haare byzondere wekelyksche markt-dagen hebben, getelt konnen werden.

Van de Zee-visch-markt.

Onder de *dagelyksche markten* komt de *zee-vis-markt* in aanmerking, dewelke, indien weer en wint gunstig is, dagelyx met allerhande soort van zeevisch vervult is. Deze vismarkt is aan de westzyde van de Vleeshal geleegen, hebbende twee lange ryen van overdekte visbanken, de welke by de stad onder zekere voorwaarden verhuurt werden, gelyk ook op de kaak-brugge eenige visstallen zyn voor de buiten-luiden die van Delfshaven alhier met zeevis ter markt komen, beginnende aan de eerste stal van de overdekte visstallen aan de westzyde van de vismarkt, gaande langs de vleugel van de gezeide brugge westwaards aan, en by overvloet van vis de plaats te klein vallende, ook den hoek om langs 't water, alwaar zy stokvis, verschen haring, spiering, platvis, enz. ook mogen verkoopen, welke plaatzen voor gering gelt verhuurd werden, volgens de reglementen in Thesauriers maantboek te vinden. Ten voordeele van de Zeevis-markt is onder anderen ook gelast, dat alle visch, die door, of buiten om de stad, of wel over 't Leproos-huis gaat om na den Haag, Leiden

Leiden, of andere plaatsen te varen, voor het minste alhier den tienden visch moeten laten om ter markt te brengen.

De rivier-vischmarkt, die in de Nieuwe straat, dicht by deze markt is gelegen, brengt allerhande visch ten dienste der burgery aan, waarom de vaarzen van *Antonides*, dien beroemden dichter, weleer ter eere van de nieuwe Amsterdamsche vismarkt gebezigt, op onze Delfsche zee- en riviervischmarkt niet onpas zullen komen: De Riviervismarkt.

Nu volgt de Vischmarkt die zich spiegelt in het Y,
En schaft ons overvloet van waterlekkerny.
De blanke Baerzen in 't gezicht der stad gevangen,
De bruine en zwaere Bot, des vreemdelings verlangen,
Met Geltekarpers, en den Braessem geel van kuit,
De kostelyke Griet, de fiere waterbruit,
Om wie Domitiaen, in wulpscheit uitgelaeten,
De breede vierschaer spande en daegde uit alle Staeten
Den Raed by een, om van dat dartele banket
Te vonnissen, zoo breet, als was 't voor ryk en wet;
De Snoek, een Vyverwolf, de Zeelten, Barm en Vooren,
Van menig als het puik der visschen uitgekooren.
Maer treen wy herwaerts aen, daer deelt de milde zee,
In hun saizoen een schat van vischgerechten meê:
De Heilbot, blank van visch, de Rochen, Plaet en Tongen,
En vette Zalm die in het bruischend nat besprongen,
Daer zich de stroomkruik van de Maes in zee ontlaet,
Noch bloedende op de snee, hier duizenden verzaet.
Maer wie onthout zich in de May van watertanden?
Wanneer de Schelvisch, in het oog der Wykerstranden,
En al de duinstreek langs van Zantvoort, tot de kust
Van Egmont, of in 't diep verrast, hier naer uw lust
Wort springende aengevoert, en krimpende onder 't snyden,
U nodigt vroeg een eind te maken van zyn lyden.
Maer als de winter met zyn zeissen loof en kruit
Heeft afgemaeit, en steekt het hoofd al brullende uit
Zyn sneeuspelouken op, en tergt de Noordsche Beeren,
Tot zy Apollo zelf verbaest te rug zien keeren
Op 't dreigen van hun klaeu, en 't zonnepaer gevlucht,
Uit verder kim alleen begroeten onze lucht,
Dan zal de Kabeljau, een Watervorst gebooren,
Met lieflyk voedsel weer uw oog en mond bekooren,
En leeren, wen hy wort in mooten afgedeelt,
En d' afgesnede moot in putten krimpt en speelt,
Dat elke holte u tot een beker moet verstrekken,
Om onder zoo veel wyn zyn lichaem te bedekken,
Als hem weleer een plas van zeenat heeft bevloeit.

Daar zyn om deze visch te verkoopen, overdeckte stallen gemaakt die verhuurt werden, met beding, dat tot des huurders voordeel zal komen het staan der buitenluiden die met riviervisch ter markt komen, waarvan

zy zoo menigmaal als zy ter markt koomen een ſtuiver zullen mogen ontfangen, en ook niet meerder, deze buite luiden waren gewoon, niet alleen in, maar wel byzonderlyk voor dezelve ſtraat langs de waterkant van de oude Delft te ſtaan, noordwaards op, alwaar een bequame breede ſteyger-trap is gemaakt, om gemaklyk uyt en in de visſchuiten te konnen komen. Op deze twee vismarkten is een oude gewoonte dat men aldaar eenige gekortwiekte Ojevaars houdt en langs de ſtraaten laat loopen om op 't grom, d'ingewanden en den afval der vis te aſen. En dewyl men wil dat dit gevogelte al van oude tyden hier te Delft, meer als wel in andere plaatzen zouw geneſtelt hebben, ſchynen zy ook in teeken van eigenſchap te dragen de koleur van de levreyen dezer ſtad, gelyk flus gezegt is.

Van de groenmarkt. Regt voor de genoemde Zee-vismarkt, en vleeshal, was eertyts de *groentmarkt*, op de *warmoes-brugge*, voor het weſterſche ſilverpand, alwaar de ſtraat in vakken gedeeld, en met nommers afgetekent was, om met groenten, warmoeskruid, pekelharing, bukking, en ſprot voor te ſtaan, welke plaatzen mede by de ſtad, met dit beding verhuurt wierden, op dat men met geen warmoes, peen en diergelyke groente by de ſtraaten mogt omloopen dan dingsdaags, donderdaags en ſaterdaags, dogh nu wert de groenmarkt op de groote markt aan de noordzyde des donderdaags gehouden. Voorts zyn nevens de vleeshal de twee eerſte ſtallen vande pensbanken, eertyts byzonderlyk verhuurt dat daar in niet anders als warmoeſiers groenten zal verkogt worden. Deze warmoes-brug werd by de bouwmeeſters voor een kunſtig ſtuk werks gehouden, zynde een kruys welfzel, waar door men van drie zyden, te weeten, 't zuiden, noorden, en 't ooſten onder door vaart, en dit is het derde markt-pleyn dat op de gewelfde bruggens gehouden werd, waar door veel ruymte inde ſtad gewonnen werd. Benevens deze brugge is de *kaekbrug*, welke van ouds tot veellerhande zaaken wierd gebezigt, en naar het ſchynt veeltyds met quakzalvers, wierd bezet, maar dewyl dit de heelmeeſters in hun beſtaen hinderden, hebben zy een keur daar tegens verkreegen, welke in haar gilde boek ſtaat, en naar den ouden tyd aldus opgeſteld is.

Ende alſoo die Kaeck-brugge over veel Jaeren geſchickt is, omme gebruyckt te werden by ſeecker diverſche perſoonen, te vente brengende ſtoer Seel-hout, Speck, Bruyn-viſſche, vers Beren-ſpeck, ende by drinck-glaſen verkoopers, ende gelycke auenteuroſſers, welcke Brugge nu ſulcx dagelicx geoccupeert word by die Storiers die hem generende ſijn mit Salfven, Peter-olien, ende ander diverſche auenteurſſchen kruyen. dat men die ſelve Brugge niet bequamelijcken gebruycken en mach, Soo is 't dat myn Heeren interdiceren die voorſz Storiers ende gelyke perſoonen niet meer te moeten daer voort doen, maer worden die ſelve, die hier binnen begeren voort te doen, geordonneert te ſtaen op die Brugge achter d'Ouwe Kercke voor die Koer-ſtraet, aen die loenen van dien, ſonder ergens anders op te ſtraeten te mogen voort doen ende heur-luyden goeden venten, op die boeten van iij. ponden, die Heer die Stede ende dien 't andient elcx een derdendeel. *

De turfmarkt. Onder de dagelykſche markten, moet ook de turfmarkt gerekent werden beginnende van St. *Anthonis brugge*, nu *de ſpiegels brug* genaamt, tuſſchen welke in de gaſthuis brug, 't en einde de lange breed-ſteeg van ouds gelaſt waren de turf ponten of ſcheepen te leggen, en voorts van daar af tot de Rotterdamſche poort toe de ſcheepen die langs de maas af uyt Brabant of eenige andere plaatzen met turf ter markt quamen. En

* Geëxtrah uit het tweede keurb. f: 175 verſo.

En dewyl deze plaatzen noch te klein vielen, was 't volgens de keure geoorloft de *Molſlaan* voor de ponten, en de *Gaſthuiſlaan* voor de ſcheepen te gebruiken. Waar uyt de oude welvaard dezer ſtad kan afgenomen worden, benevens hare vermindering ſederd het verval der brouweryen, dewelke door hun groot getal, ook zeer veel voorraat van turf nodig hadden, zoo dat ze hedendaags alleen van de gezegde *ſpiegels-brug* tot de *turftonſters brug*, de naam van *ponte markt*, en van de *turf-tonſters brug*, tot omtrent achter het oude *Gaſthuis*, de naam van de *Brabandſche turfmarkt*, behouden heeft: het eerſte artykel van de oude keur luid aldus:

SChout Schepenen ende Raden der Stede van Delff, hebben by adviſe van Burgemeeſteren geordonneert ende gekeurt, ordonneren ende keuren mits deſen, dat alle die gene die eenige Turf binnen deſer Stede te koope in Ponten brengen, ſullen gehouden zyn haer Ponten metten Turf te leggen achter 't Gaſthuys inde Delft, beginnende van St. Anthonis-brugge, Zuydwaerts totter Breet-ſteghe toe, ende ſoo verre die ſelve plaetſe, te kleyne bevonden word, ſullen die ſelve Ponten mogen leggen aen Jan Molſlaen, maer kleyne Turfſchuytgens ſullen by Dirck Dammaſz leggen voor Claes Heynen, en de Turfſchepen komende vander Maſe in, ſullen gehouden zyn te leggen vander Breetſteghe Zuydwaerts totter Rotterdamſche-poorte toe, ende ſoo verre die ſelve plaetſe te kleyne bevonden worde, ſoo ſullen die ſelve Turf-ſchepen mogen leggen aan Jan Ouwedircx-laen ofte Gaſt-huyſlaen, al een-wiſſelt, wel verſtaende dat ſoo wie eerſt komt, gehouden ſal zyn altoos Noordwaerts op te leggen van St. Anthonis-brugge ofte vaſt achter aen de Schepen aldaer leggende, ſulcx datter geen ledige plaetſe tuſſchen weſen en ſal, op die boeten van thien ſtuyvers, maer alle Wagens die hier binnen met Turf komen om te verkoopen, die ſullen ghehouden zyn te ſtaen aen Harme Cockslaen by drie ſtuyvers te verbeuren.

Deeze ſtadt is ook voorzien met een houtmarkt, gemeenlyk de Hout-tuynen genaamd, zynde buyten de muuren der ſtad aan de zuid weſt zyde vande ſtad, tuſſchen de Waterſlootſche en Schiedamſche poorten geleegen; deze hout-tuynen hebben haren ingang aan de cingel, en leggen zeer gemakkelyk om allerhande ſoorten van houtwaren af en aan te ſchepen en ontſchepen, zynde van achteren met de buitenweg afgeſloten, tuſſchen welke hout-tuynen een wyde ſloot loopt. Deze hout-tuynen werden aan beide de eindens met een groot hek by nagt afgeſloten; hier heeft men de ſtapel van allerhande greenen en dennen hout, tot bouwinge van huiſen, molens en andere zaken dienende.

De hout-markt.

Dan is'er noch een fruyt of appel-markt, welke in den oogſttyd mede dagelyks gehouden werd, hebbende buiten de voorname marktdag, haar plaats op het groote markt-veld langs de muuren van 't nieuwe kerkhof; zoo dat deze ſtad een groot getal, zoo jarelykſche, wekelykſche, als dagelykſche markten heeft, welke allemaal met goede ordonnantien voorzien zyn, en ordentlyk tot dienſt der kopers werden onderhouden. Dewyl wy de openbare gebouwen en markten hebben afgehandeld, zullen wy een lyſt van de oude benaminge der ſtraten, ſtegen en bruggen, als ook van eenige andere plaatzen binnen en buiten de ſtad gelegen, laten volgen, zo als dezelve voorheenen in de oude geſchriften wierden vermeld, gelyk noch uyt verſcheide oude bullen en brieven, de kerken of andere geeſtelyke geſtichten raakende,

De appel-markt.

kan aangetoont worden. Wy zullen de zelve op orde van het A. B. C. achter een laten volgen.

A.

St. Agnieten Brug, is in 't Oosteinde over de graft van de *Susters laan*, by het tapythuis, weleer geweest zynde, *St. Agnieten Klooster*, gelegen.

St. Anthonis Brug, nu gemeenlyk de Spiegels-brug genaamt, legt voor de huizinge van de spiegel, zynde de eerste brug aan de pontmarkt.

B.

St. Barberen Brug, is te vinden voor St. Barberaas kapel, nu 't weeshuis; die, de naam verandert zynde, ook de *Weesbrugge* werd genaamt.

De Bloed-brug, is een steene brug, over de graft van de Vlamingstraat gelegen, welke den naam van ouds verkregen heeft met dien bloedigen slag van den jare 1304, welke op deze brug zeer hevig voorviel tegens de Vlamingen, waarvan de graft ook den naam van de *Vlamingstraat* behouden heeft; van welke de oude Hollandsche kronyk, Divis. 21. cap. 16, als ook *Wouter van Goudhoeven*, bladz. 91, en anderen spreken. De burgers en vrouwen, al weenende en met schreiende oogen dit bloetbad aanziende van de brug daar beneven gelegen, (ten oosten de huizinge van den Bril) hebben door hun smeken en gekerm aan die brug de naam van *Schreibrug* gegeven. De Heer *Anthonius Mattheus*, in zyn *Analecta*, bladz. 93 verhaalt 'er ons uit een oud kronykje dit van: *Maar Delf begon die eerste werc tegen die Vlaminge, en sloegen se uter stede, en die de bannier in de handen nam, en diet begreep, hier Ockenberg, en riep dat gescry Hollant, Hollant. Die Vlamingen liepen daer si mochten.*

De Broerhuis laan, leit over de genoemde St. Anthonis brug, naar het plein van 't Broerhuis, of de weekelyksche beestemarkt.

De Burgwal, is aan de overzyde van de Broerhuis laan, tot aan het steene heultje, benevens de brouwery van de Roode Leeuw aan den Langen-dyk; beide deze straten staan aldus in stads register vermeld, en werden hedendaags nog niet anders genaamt, hoewel door eenige by een misslag ook wel de Turfmarkt werden genaamt. Deze laatste, of noordzyde, heeft ook outtyds de naam van *Hamburch Nieupoort* gehad.

De Burgwal over de Verwersdyk, is inderdaad niet anders als de overzyde van de Verwersdyk.

C.

Van 't Kampveld en de aloude plegtigheid van 't zelve.

't Kampvelt is aan den noordwestelyken hoek van de stad, beneden aan de wal, daar nu eenige laken-ramen zyn gestelt, gelegen, hebbende van ouds gestrekt tot een vechtperk, alwaar zy ten strydt gingen, 't geen hier geoorloft was, mits geen geweer gebruikende. Veel beter zeker, dan dat twee dappere ridders of edellieden, door ydle glorizucht aangedreven, naar eenige plechtigheden verricht te hebben, met een wreed en bloetdorstig gemoed, met bloetverwige wapenrokken, gewapent te paarde springen, een scherp zwaart of kluppel in de vuist beklemmen, en als brisschende leeuwen naar elkanders leven dingen; een onmenschelyke wreetheit, die alhoe-

alhoewel ze niet dan door de goetkeuring der Graven mogt gepleegt werden (dewyl zy de onkosten die tot zulk eene plechtige verrichting wierden aangewent, betalen moesten, gelyk uit de vrywillige kampstryt tusschen *Willem van Leeuwen*, die in den jare 1363 hoogheemraad van Rhynland was, en te Alfen woonde, en *Boudyn Jansz*, woonende te Delft, beide schiltknapen, kan afgenomen worden uit de lyst der onkosten, by den outheitkundigen *K. van Alkemade* over 't Kamprecht, bladz. 214 te berde gebragt) en naderhant in de 12de en volgende eeuwen, om de quade gevolgen die 'er uit rezen, door verzogte en verkregen gunstbrieven der Graven, is afgeschaft, gelyk onder anderen (om nu geen handvesten, andere Steden betreffende, aan te halen) uit den giftbrief van Koning *Willem*, den Delvenaren in den jare 1246 verleent, volkomen blykt:

Voirt hebben wy de voirsz poirteren al sulcken Recht verlyt en ghegheven, dat gheen gast, noch Inwoender, noch Ridder, noch yemant ander Poirter van Delft, jae oock niet die een Poirter die ander, enig sints te Campe en sal moghen beroepen, binnen der voirsz Stede, noch tot enich ander plaatse onder onsen off onsen Nacomelinghers Gebied staande.

Een voorrecht daar die van Delft mee voorzien waren, en, in 't laatste der 12de eeuw, t'hunner bescherming hebben bygebragt, by *Melis Stoke*, in zyn Rymkronyk, in 't leven van Jan de I, in een geschil, ontstaan tusschen heer *Oloud*, bailjuw van Zuidholland, en de Regeering van Dordrecht, wegens het te recht zetten en vonnissen over eenige gevangenen van die stad, aldaar bladzyde 161.

Ja sprac hi, ic wil vechten
Enen camp, *iegen wien dat es.*
Een Scepen van Delf *sprac, sy 't gewes,*
Hier ne vecht ghy 's ghenen Kamp.
Dat waer ons te swaer een scamp,
Soude al onser Poertenrecht
Staen aen eens mans ghevecht,
So mocht onse Recht *wel erghen*, &c.

Gelyk by de versgemelde *van Alkemade*, in zyn boekje over 't Kamprecht te vinden is.

Emanuel van Meteren verhaalt ons een merkwaardig kampgevecht, het geen ik den weetgierigen niet onthouden wil. Het is noch noterens waart (zegt hy) van een *duellum*, ofte kampgevecht, hier gebeurt van twee dappere helden, te weten tusschen Jonker *Lowys vander Cathulle*, zone van den heere van Ryhove van Gent, en eenen kloeken strytbaren ruiter *Albanois*, die uit de stad Deventer in 't belegh quam braveren, en trotselyk beroepen als eenen Goliath, een ygelycken die lust hadde eene lantie met hem te breecken, het welcke Prins Maurits den zynen te wagen verbood; doch de heere van Ryhoven 't zelfde in der lengde niet konnende lyden, verkreeg van den Veldtoverste verlof, presenteerde hem, ende alsoo renden tegen malkander, maar metter lantien niet afwinnende, quamen sy tot den korten geweyre, den Albanois een pistolet noch hebbende, sonder weten van Ryhoven: hier op taste Ryhoven alleen met zyn Cortelas, onvervaart

den Albenois aan, het roer in de vuyst hebbende, ende hieuw hem die selve vuyst byna gantsch af, dat het roer hem ontviel, ende de vuyst afhinck, ende wert alsoo van hem gevangen, dies den Albanois zich overwonnen bekennende, syn eigen gouden ketene den Ryhoven aan den hals wierp, ende wert daar na, door den Prinze Mauritz met eenen brief aan den gouverneur gezonden, en los gegeven, als genoech syne hoogmoet gestraft synde. zie van Meteren blad 296. 't Lust my, terwyl wy over de gewoonte en plechtigheit der kampvechters spreken, d'allereerste opkomst en oorsprong daar van na te speuren. Waar in ik den vermaarden *Bazilius Kennet* in zyne beschryvinge van Rome tot myn leidsman zal verkiezen: *De eerste opkomst der Kampvechteren* (*Gladiatores*) zegt die geleerde man *wordt toegeschreeven aen d' aaloude gewoonte van menschen te dooden by begraavenissen van voornaame mannen; want de Heidenen, meenende dat de geesten der overledenen voldaan en te vreede gesteld wierden door menschenbloed, waaren in 't eerst gewoon gevangenen, of moedwillige slaaven te koopen, en die by de lykdiensten opte offeren. Naderhand poogden zy deeze godlooze wreetheid, met den schoonen schyn van vermaak, en een vrywillig gevecht te bemantelen: en doende tot dien einde de persoonen welke zy bekomen hadden, in de wapenhandelinge oeffenen, noodzaakten zy hen, op den dag die tot de offeranden voor de geesten der verstorvenen bestemt was, een doodelyk gevecht by de graven hunner vrinden aan te gaan. De eerste vertooning van Schermers* (*Munus Gladiatorium*) *welke men te Rome zag, was die van M. en D. Brutus, op den dood van hunnen vader, in 't jaar der stad 400 onder 't Burgermeesterschap van Ap Klaudius en M. Fulvius.* (*a*).

Dewyl men nu zag dat het volk zeer groot behaagen had in dit bloedig handgebaar, besloot men wel haast dusdaanig een vermaak aan 't zelve te verschaffen zo dikwils als 't moogelyk was; zulks dat het in de gewoonte raakte, dat niet alleen d'erfgenaam, van eenen aanzienlyken en ryken burger, die onlangs gestorven was, maar ook alle de voornaame Magistraaten gelegenheit namen van diergelyke kampspeelen aan 't volk te vertoonen, om daar door hunne geest en geneegenheid te winnen. Ja zelfs de Priesters waaren somtyds de vertooners van zulke godlooze kortswylen; want men vindt van Ludi Pontifcales (*Opperpriesterlyke spelen*) *by Suetonius,* (*b*) *en van Ludi Sacerdorales Priesterlyke spelen by Plenius gemeld.* (*c*)

Noopende de Keyzers, zy hadden 'er zulk een groot belang in om zich by 't gemeen volk begunstigd te maaken, dat zy hen door zodanige vertooningen verpligteden byna op alle voorvallen; gelyk als op hunne geboortedagen ten tyde eener triomf, en nae een merkelyke overwinning, of op 't inwyen van eenig voornaam gebouw, als men de spelen vierde die telkens op zeekeren gezetten tyd van jaaren: wederkeerden, en op andre gelegentheden, gelyk men zulks by alle de Roomsche historischryvers vindt.

Gelyk nu de gelegenheden dezer plegtige vertooningen van tyd tot tyd aanwiessen, zo groeide ook derzelver lengte, en 't getal der kampvechteren aan. In d'eerste vertooning door de Brutussen aangesteld, is 't waarschynelyk dat 'er maar driepaar vechters waaren, volgens 't gene Ausonius daaraf zegt:

Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine bellis,
Juniadæ patrio inferias misere sepulchro.

Drie

(*a*) *Val. Max. lib* 2. *c.* 4.
(*b*) *August cap* 44. (*c*) *Epist. lib.* 7.

Drie d'allereerſte kampgevechten van drie paar
zag men ten offer aangebooden door de zoonen
Van Junius aan 't graf huns vaders . . . . .

Julius Cezar *nochtans in zyn Bouwmeeſterſchap vertoonde d'er driehondert en twintig paar.* (d) *De voortreffelyke* Titus *ſtelde eene vertooning aan van Schermers, wilde beeſten, en zeegevechten, die honderd dagen achter een duurde* (e). *En* Trajanus, *die niet minder afkeerig van wreetheit was dan Titus, ſtelde dusdanig een ſpel aan van honderd drie-entwintig dagen, geduurende welke hy duizend paar kampvechters deed in 't perk komen* (f). *Tweeduizend mannen van dit beroep wierden door den Keizer Otho aangenoomen om tegen* Vitellius *te dienen* (g). *Ja al lang te vooren was dit ſlag van volk zo talryk dat'er ten tyde van de Katilynſche ſamenzweering een bevel uit quam, om alle de ſchermers na de bezettingen hier en daar te verzenden, uit vreeze datze eenige beroerte in de ſtadt mogten verwekken* (h). *En Plutarchus geeft te verſtaan dat de vermaarde Spartakus, die eindelyk zulk een macht by een bracht, dat hy Rome eenen ongemeenen ſchrik aanjaagde, niet meer dan een ſchermer was, die van eene vertoning te Verone, met de overige van ſyne ſoort, uitſpattende, den Roomſchen ſtaat eenen oorlog durfde aanzeggen* (i).

Vervolgens toont hy aan op wat wyze deze kampgevechten door de keizers beteugelt, en eindelyk door Konſtantyn den grooten geheel zyn uitgeroeit. Die echter weder onder Konſtantius, Theodozius, en Valentinianus begonden te herleven.

't Is zeker, op dat wy de ſtaat des kampvechters wat naaukeuriger onderzoeken dat, het doorgaans meeſt ſlaven of gevangenen waren, die om gelt verhuurt wierden, ſchoon zich de vrye lieden wel haaſt mede ten ſchouburg aanboden, en vermaak ſchepten om gedoodt te worden: 't geen zelf by tytvervolg tot de ridders en edelen is overgeſlagen; waar in echter Auguſtus door een willekeur voorzag; doch deze willekeuren wierden by de volgende vorſten zoo weinig in acht genomen, dat Nero in een ſpel 400 raatsheeren, en 600 van de ridderlyke orden in 't perk deet komen.

En niet alleen zag men de mannen, maar zelf de vrouwen, vooral onder Nero en Domitianus, op de openbare kampgevechten verſlingert, 't geen Juvenalis in deze verduitſte woorden te kennen geeft in zyn zesde ſchimpdigt.

Is 't zeker niet iets fraais, wanneer gy boelhuis houdt
Van 't vechtgeweer uws wyfs, haar draagbant daar zy ſtout
Op ſtoft, haar yzre want, haar ſierlyk bos met pluimen,
En 't ſlinker ſcheenharnas? of zo zy, wuſt van luimen,
Naar ander vechtſpel haakt, hou 't dan vry voor geluk,
Als zy haar laarzen veilt, tot mindring van uw druk.
Dit zynze die in fyn gewaat gekleet nog zweeten,
Een zyde ſluier is zo zwaar, dat zy 't niet weeten
Te harden aan haar teêr en weeldrig lichaam. Maar
Eilieve zie dat ſtael, met welk een vreemt gebaar
Zy, door de luſt die zy tot ſchermen heeft, de ſlagen, Als

(d) *Plutarch. in Cezar.* (e) *Dio. lib. 66.* (f) *Dio lib. 68.*
(h) *Saluſt Catilin.* (i) *Plutarch in Craſſ.*

Als ze onderwezen wordt, al kreunent kan verdragen,
Hoe ze onder het gewigt des zwaeren helms gedrukt,
Neêrbuigt, hoe zy gehurkt voor haar party wechbukt,
Hoe dik z' haer kleedren als een rol weet op te ſchorten.

Echter waren de vrouwen noch de ongeachtſte niet in 't vechtſpel, want men had noch belachlyker kampvechters, te weten, Dwergen, die tegen malkander, of tegen de vrouwen ſtrydende, een vermaaklyke tytkorting in de openbare ſpeelen verſchaften, waarvan ons Statius deze beſchryving (die wy ſlechts in 't Nederduits vertolkt zullen mede delen) heeft nagelaten:

Hier op volgt dan het dwergenrot,
't Welk dicht in een gedrongen, tot
Een kloot ſchynt van Natuur gemaakt.
Zie eens hoe dat hun vechtluſt blaakt.
Zy quetſen, als zy handgemeen
Geworden zyn, hunn' kleine leên;
Ja dreigen ook wel met den dood.
Terwyl lacht Mars en zyn genoot
De Dapperheid. De kraanen nu,
Die ſneuvlen zullen, zyn reeds ſchuw,
En zien den ſtryd, en 't fel beſtaan
Der dwergjes, met verwondring aan.

Indien ik al de byzondere namen dezer kampvechters, en hun geweer in den kamp gebezigt, en andere plechtigheden in 't ſpel waargenomen, wilde beſchryven, zoude ik te ver uitweiden. Alleen moet ik zeggen, dat deze ſchermers gewoon waren hun kampgevecht met brieven, die in het openbaar aangeſlagen wierden, bekent te maken, en doorgaens groote ſchilderyen en tekeningen ophingen, waarin de ganſche gedaante van 't aanſtaande gevecht afgebeelt wierd, 't geen ons Horatius op deze wys afſchildert, *Lib. II. Sat.* 17. 't geen in onze taal hier op uit komt:

Of als ge u zelven aan een konſtig ſtuk vergaapt,
Zyt gy dan minder dwaas als ik, wanneer ik over
De ſchermgevechten van den één of d'andren rover,
Die ſchrap ſtaen, overmits de konſt in 't maakſel ſpeelt,
Schoon 't met roodaerd, of maer met houtskool is verbeeld,
Verwonderd ſtae en kyk, doordien zy waerlyk lyken
Te vechten en te ſlaen, of 't moordgeweer t' ontwyken.

Op den beſtemden dag des gevechts, wierden de kampvechters eerſt alle by elkander gebragt, en gingen eerſt ſtatelyk het vechtperk rondom, dan koos men, zoo gelyk als mogelyk, paar aan paar uit, die elkander met minbeſchadigent geweer beproefden, en ſlechts ten voorſpel diende; welke ſchermutſeling zoo lang duurde, tot dat de trompetten een teken gaven om vinniger te moeten kampen, en dan wierden ze gezegt, *vertere arma*, van geweer te veranderen. Waarop Plautus zinſpeelt, 't geen wy weder in 't Nederduits zullen zetten:

Ik bemerk zeker dat het 'er dus meê is gelegen,
Dat we eens van geweer verandren moeten, om ter degen
Aan't plukharen te komen. . . . .

Als iemand een diepe wonde ontfing, riep zyn kampgenoot, *habet! hy heeft het wech*, of, *hoc habet! dat heeft hy al wech.* Waarop Virgilius oogt, als men in zyne vertaling leest:

Terwyl hy smeekt en bidt,
Wordt hem een zwaere schicht heel diep in 't lyf gedreven
Van d' ander, die te paert gezeten, daar beneven
Dus zegt; Hy heeft 't al wech: *dit 's voor de groote Goôn*
Een beter offer 't welk hen nu wordt aangeboôn.

Die in 't onderspit geraakte, wierp zyn geweer neder, en de redenen der gunste, door 't volk gebezigt, bestonden, volgens Horatius en anderen, in *het drukken* of *draaien der duimen*; daarom zegt hy:

Die u
Goetgunstig is, zal 't spel met bey' zyn duimen pryzen.

In tegendeel wierd het misnoegen der toekykers openbaar door het *achter over buigen der duimen*, een teken van verlof die den overwinnaar ontfing, om zyn kampgenoot, als een bloodaard te dooden: des zegt Juven. *Sat.* 3. Dit klinkt in 't Nederduits:

Als 't volk den duim maar draait, slaan ze onbezonnen dood,
't Zy wie 't ook wezen mag.

D' overwinnaars wierden veel met gelt beloont, doch de gemeenste vergeldingen bestonden in de *Pileus*, hoed, en de *Rudis*, schermroede: de hoed wierd aan de slaven ten teken hunner vryheit gegeven; de schermroede wierd en aan slaven en aan vryen beide overgereikt, doch met dit onderscheit, dat de slaven daar door niet meer verkregen, dan ontslag om niet meer in 't openbaar te vechten: waarop deze woorden van Ovidius slaan:

Men eischt tot veiliging van kamp een schermroe, naa
't Afleggen van het zwaard.

Maar wanneer de schermroê aan zulken gegeven wierd die, vry zynde, zich tot deze kampgevechten verhuurt hadden, dan wierden zy daer door in hunne volkome vryheit gestelt. Beide deze soorten van gewyde schermers hadden eene gewoonte om hun geweer in den tempel van Herkules, den beschermheer van hun beroep, op te hangen, en wierden nooit weder tot kampgevechten aangevoerd, dan met hunne bewilliging. Horatius geeft ons daar van eene volkome beschryving in zyn eersten brief aan Mecenas:

Mecenas, dien ik eerst gemeld heb in myn zangen,
En dien ik, zoo ik weer met dichtlust word bevangen,

Laatst

Laatst melden zal, waarom poogt gy my, die genoeg
Van elk bekeeken, en al met de schermroê vroeg
Beschonken ben, weêr in het oude spel te trekken,
Nu myne jaaren, en myn zin daar toe niet strekken?
Vejanius heeft zyn geweer reeds aan een' styl
Van Herkles Tempel vast gehecht, en midlerwyl
Zich ergens, ongemoeit, in stilte op 't land begeven,
Om voortaan 't volk niet meer te bidden om zyn leven,
In d'een of de andren hoek van 't vechtperk overmant.

De plechtigheit der kampvechters afgehandelt hebbende, begeef ik my na

De KAPELS-BRUG, die by misverstant gemeenlyk de *hooge brug* genaamt word, omdat outtyts ten westen van deze brug op het plein aldaar een groote kapel plag te staan; de brug daar nevens aan gelegen, over het Agterom, is eigentlyk de Hooge-brug, gelyk uit de huisbrieven daar omtrent gelegen, blykt, en by stads opperklerk is nagezien.

KLAREN-STEEG, nu *Haersteeg*.

ST. KLAREN VEST, is de wal, achter het klooster van St. Klara, en thans het Artillery-magazyn.

KLOK-MAN-STEEG, misschien de *Klok-steeg*; het zou wel konnen zyn, dat outtyds een klokkegieter, doen wel klokman genaamt, op dezen hoek zal gewoont hebben, wiens huis daarna in een brouwery verandert zynde, daar af de naam en het teken van de *klok* zal gevoert hebben, en zulks de naam van *klok steeg*, naar de brouwery alleen, overgebleven is.

KOORSTRAAT, zynde achter het koor van de oude kerk gelegen, hoewel door misbruik by den gemeenen man, doorgaans de *Koestraat* word genaamt, welk voorbeeld in de stad Leiden ook te vinden is.

KOENDERSTEEG, is buiten de Waterslootsche poort te vinden aan de westzyde van het plein, benevens de laan van het geldelooze pad.

KREPELSTEEG, heeft naderhand haar naam verandert in *Cellebroers steeg*, om dat de Cellebroers alhier hun konvent hadden.

Dewyl deze voorwoorden of eige namen nu meest altemaal met een K in plaats van een C gespelt worden, heb ik dit gevolgt, en dus zou dit onder de letter **K** ook geplaatst kunnen werden.

D.

DE DAM, gelyk men in stads registes vermelt vind. *De Moolestraat en op den Dam*, is ten noordwesten der gezeide Moolestraat.

DIRK LANGEN STEEG, by misbruik genaamt de *Drie langetjes-steeg*.

DYKSHOORN, is het gehugt de *Hoorn*, ten westen van de stad gelegen.

DONKERSTEEG, deze naam schynt by vrywillige vergryping verwisselt te zyn in *Dronke-steeg*.

F.

FYK-LUITEN-BRUG, op welke de Jacob-Gerritsen straat met de groote markt overeenstemt, schynt wel zyn naam van een vrouw, Fyk-luiten, gekregen te hebben, welke geslagten *fyk* en *luiten* aan een zouden vermaagschapt zyn geweest, en misschien eenige huizen of plaats alhier zullen hebben gehad, of tot het bouwen de kosten geheel of ten dele, gedragen hebben;

ben; doch wat 'er van de rechte waarheit is, is ons onbekent: dees werd nu mede by misbruik *vyf kluiten brug* genaamt.

FYC DUISTEN STRAAT, is voor dezen bekent geweest omtrent de oude delft, naar het zuiden toe.

H.

HAMBURG NIEUWPOORT, zie hier van op de letter B. *Burgwal.*

HARMAN COCX LAAN, by verkorting nu genaamt *kokelaan*; dus zyn veele plaatsen door het gebruik van de gemeene man, van hun oude naam berooft.

DE HOOPSTEEG, waarschynlyk nu de *Hopsteeg.*

I.

ST. JACOBS BRUG, is tusschen beide de breedstegen gelegen, en staat in schutters ordonnantie bekent, als de loopplaats van 't eerste quartier.

ST. JANS BRUG, is aan de oude Delft voor de nikkersteeg gelegen, en werd meede in de gemelde ordonnantie uitgedrukt by gelegenheit van de verdeelinge des quartiers.

JAN FOYEN LAAN, nu *Gasthuis-laan.*

JAN GYSEN LAAN, is zelve zoo gemeld.

JAN GYSEN STRAAT, leit by de molen over de lange breedsteeg, tusschen de gasthuislaan en de gezeide molen.

JAN OUWE DIRCX LAAN, is mede de *Gasthuis-laau.*

JAN ORTWYNS LAAN, het zelve.

JAN MOLSLAAN, is nu mede verkort, en *Molslaan* genaamt, dus is de *Jan Molsteeg* verandert in *Molsteeg*; deeze *Jan Mol* heeft weleer gewoont op den zuidhoek van deze steeg regt tegens over de gezeide laan, en gaf zyn huis den naam en het teken van de *mol*, gelyk zulks nog hedendaags gedaan werd.

JAN VAARS STEEG, in eenige brieven werd gevonden *Jan Baartsteeg*, nu genaamt de *drie hoefyzers steeg.*

ST. JORIS BUURT, is 't noordeinde, de kulk, en daar omtrent St. Joris Gasthuis-kapel.

K.

KERKWEG, is 't *Oosteinde.*

KETELSTRAAT, is nevens de ketelpoort, en beneden den oprol van de wal.

KEURS-STEEG, moet ergens buiten de Watersloots che poort zyn.

't KRUIERS-BRUGGETJE, legt benoorden de markt, over het huis van den bonten Os, en 't is zeer waarschynlyk, dat de bierkruiers voor dezen hun huisje alhier hebben gehad.

M.

MYNS HEEREN BRUG, nu de *Boter-brug.*

MUDDER-STEEG, of *Modder-steeg*, schynt tusschen St. Aagten konvent en de watersloot geweest te zyn.

N.

NEEL-RECHT-OP-EN-STRAAT, was aan de verwersdyk gelegen, en is

 door

door ordre van heeren Burgemeesteren verandert in *Vander Masten-straat*.

Nieuwe Delft, strekte weleer uit de kolk zuidwaarts op tot aan de Rotterdamsche poort, alwaar het zich met de oude Delft vereenigde, en dus te samen stadwaart uit in de schie liepen. Daar werdt in een ouden brief van graaf *Floris V*, des jaars 1268. van dit nieuwe Delft veel gesproken, doch het heeft al over eenen geruimen tyd zyn naam verlooren; allerlangst schynt het zyn naam behouden te hebben ter plaatse daar nu de *Voorstraat* is.

Nobel-straat, strekt zich van St. Anne-straat tot aan de geerweg; hebbende noch geen anderen naam als deze, hoewel die by de meesten onder de geerweg werd begrepen.

O.

Oostersch en Westersch Silverpant, zyn wederzyds de *Kameretten*.

Overvest, is een oud stamhuis geweest, gelegen even over stads vest of water-graft buiten de schoolpoort, welkers grond tegenwoordig in byzondere tuinen is verandert.

P.

Pieter Woutersen-steeg, is ergens tusschen de cellebroers en drie hoefyzers steeg gelegen.

Ponte-markt, is flus met de brabandsche turfmarkt onderscheiden en verdeelt.

De Steeg van 't Paart, nu *drie-aker-steeg*.

Q.

Quartelaars steeg, nu *Vissteeg*, is nevens de brouwery van de vis te vinden.

R.

Ruyts-brug, welke naam deze verkregen heeft dewyl zy recht over de brouwery van de Ruit gelegen was, die wel eer aan de koornmarkt haar voornaamste wooning pleeg te hebben.

S.

Schreybrug, flus by de bloedbrug vermelt.

Schuttelaars-steeg, nu *Bagyne-straat*.

Smaddersteeg, nu de *drie aker-steeg* genaamt, om dat de brouwery van de drie akeren op den hoek van deze steeg gelegen was. Deze straat heeft in voorgaande tyden nog drie byzondere namen gehad, als *Steffen-steeg*, *Voetboog-steeg*, en *de steeg van 't paart*.

Smede-straat, ergens ten noorden van de oude kerk.

Smoor-kool-steeg, nu de *Smits-steeg* genaamt, by de haver-brugge, dewyl eene *Klaas Jansz*, stads smit, aldaar in een groot huis, nu verdeelt zynde, woonde; hebbende aldaar een zeer groote winkel, met wel 7 of 8 smeen.

Steffen-steeg, zie *Smadder-steeg*

Storm-steeg, nu gemeenlyk *Bailjuw-steeg*, want de heer *Storm van Wena*,

IJWena, op den hoek van dezelve woonende, wierd baljuw van Delfland, waarvan de ſteeg zyn naam heeft overgenomen.

SUSTERS LAAN, werd dikwils onder de algemeene naam van *Gaſthuis-laan* genomen, daar zy nochtans duidelyk met een houte brug, in 't midden gelegen, werd van een geſcheiden; zynde ten weſten de gaſthuis-laan, ten ooſten de zuſters-laan, welkers benaming van twee vrouwen-klooſters voorkomt, die aldaar van ouds zyn getimmert.

SUYVEL-MARKT, daarna de *Koorn-markt*.

SUYVEL-STRAAT, doch ik meene dat dit het zelve is met het voorgaande.

T.

TRECHTER-STEEG, wegens de brouwery van den trechter, welke op den noordweſten hoek van deze ſteeg gelegen heeft; ook anders de *Heuyterſteeg*, naar het geſlagt van de Heuyters genaamt, welk geſlagt al lang uitgeſtorven is.

TUYNDER-STEEG, nu de *Kromſtraat-ſteeg*.

VERKE-STEEG, ook wel *Verke-weg*, dog naderhand *St. Urſelen ſtraat*, leggende recht achter het koor van St. Urſulaas ofte nieuwe kerk; deze werd by ſommigen ook wel de *Trompet-ſtraat* genaamt, niet alleen om dat daar voor dezen een trompetter op de hoek woonde, maar om dat 'er daar en boven een trompet uithing.

VERWERS-STEEG, die nu maar een poort op de verwersdyk is, tuſſchen de oude doelſtraat en de vander maſten ſtraat is.

VOETBOOG-STEEG, zie *Smadderſteeg*.

VOOR OMME AAN DE VERWERSDYK, is niet anders dan een weg die ons uit het rietveld brengt, deze legt mede aan den verwersdyk; ſchynende de pluimpot weleer ook een uitgang aan de verwersdyk, door het klooſter van St. Maria Magdalena, nu ſtads doele, gehad te hebben, zoo dat men noch achterom heeft konnen gaan.

VOORSTRAAT, 't geen nu de koornmarkt is genaamt, als wanneer de plaats die nu de voorſtraat genoemt werd, noch de naam van de nieuwe Delft had, gelyk uit verſcheide oude keuren blykt.

W.

WYNSTRAAT, is achter ſtads waag gelegen, tuſſchen de nieuwe ſtraat en de peperſteeg.

Dewyl wy de bruggens, ſtraten en ſtegen beſchreven hebben, dienen wy vooral de poorten der ſtad, benevens haar toorens op de wallen niet ſtilzwygende voorby te gaan.

VAN DE STADS POORTEN EN WALTOORENS.

NAar dat Hertog *Govert mit den bult* omtrent den jare 1071 of 1072, deze ſtad met wallen en water graften (veſten) had omringt zal hy zekerlyk deze ſtad ook met verſcheide poorten verſiert hebben, dewyl dezelven tot den uyt en ingang noodig waren, doch hoe veel'er outtyts getimmert zyn mene ik dat in eenen diepen nacht van onkunde verborgen is. Want ik oordeel dat by de uitlegginge door *graaf Willem II*, Rooms koning, de nieuwe uitlegginge altoos met 4 poorten is voorzien geweeſt, gelyk de haagſche, ſchool, waterſlootſche en ſchiedamſche poort; dewyl gelyk wy voorheen getoont hebben het zeer waarſchynlyk is, dat al wat weſtwaarts op buiten het water lag, outtyds de nieuwe Delft genaamt, tot de nieuwe uitlegginge behoort, dat is, met de geer tot de weſter wal toe, en dus zal den lezer genoegzaam zien wat poorten hier in leggen.

Delft pronkt thans met zes voorname poorten.

De ſtad pronkt tegenwoordig met 6 voorname hoofd-poorten, en een die wat meerder is, welke alle met valbruggens zyn voorzien, over dewelken men ter ſtad uyt en ingaan kan, die ons een drooge weg over ſtads water graften of veſten, banen. Deze zyn 1. de Haagſche poort. 2. Schoolpoort. 3. Waterſlootſche-poort 4. Schiedamſche-poort. 5. Rotterdamſche-poort. 6. de Ooſt-poort. en 7. de Koe-poort. Van deze 7 poorten is'er niet een die de outheit van de eerſte opbouwinge kan bereiken: want na dat *Hartog Aalbert van Beyeren, Ruwaard van Holland*, in den jare 1359, Delft belegerd, en naar een beleg van tien weeken ook innam, wierd'er in het verdrag duidelyk bedongen dat zy hun wallen en poorten moeſten ſlegten, en dus lag de ſtad ganſch ontmantelt en open als een Vlek: want om dat die van Delft weigerden hen voor *Ruwaard* van Holland aan te neemen, wierd hy op hun zoo verbittert, dat hy ſwoer in 't korts droog voets over haar wallen en veſten te zullen ryden, 't geen hy ook gedaan heeft, gelyk wy voorheen gezien hebben. Doch de Delvenaaren dus gekaſtydt zynde, zagen door verſcheide goede dienſten en vrome daaden 's Graven gunſt weder te winnen in zoo verre dat hy hen verlof gaf om in den jare 1394, weder poorthuizen op te rechten, en die met deuren te ſluiten, hunne veſten weder op te diepen en wyder te maken aldus geraakten Delft weder eenigzins afgeſloten, maar de wallen, en waltoorens vermochten zy noch niet oprechten, waar toe hen eerſt weder graaf *Philips van Borgondie* in den jare 1448 verlof gaf, zoo dat de ſtad omtrent de 90 jaren zonder wallen of waltorens is geweeſt: waar uit men ziet dat'er tegenwoordig geen poorten aan de ſtad zyn die boven de 333 jaaren oud zyn, en geen waltoorens die boven de 279 jaaren konnen halen.

Van de 5 uitwateringen der ſtadt.

Behalven deze poorten waren'er voor de ſcheepen en ſchuiten 5 uitgangen om in en uit te varen, waar in ons merkelyke ſwarigheden ontmoeten; voor eerſt ſtelt de heer van *Bleiswyk* een ten noorden de Vliet genaamt, van welke de ſtad voor deze haar oorſpronk rekent, als zynde de oude graft van *Corbulo*, dit wel aanmerkende, zie ik niet het minſte waarſchynlyk bewys dat oit *Korbuloos graft* in of door Delft gelopen heeft: want

want zoo hy wil dat dit de noorder uyt en invaart is; zoo moet hy bekennen, dat de graft met een byzondere tak rugwaarts de ſtad Delft is ingeſtroomt, want zoo deze tak van den noordkant is aangekomen, in de oude Delft ook dezelve is, heeft korbuloos graft buiten deze ſtad zich in tween verdeeld, eene ſprant naar *Voorburg*, *Voorſchoten*, *Kaſteel Romenburg by leide* loopende, de andere zuidwaards op de ſtad in gaande tot de *ſchie* toe, dat ganſch tegens de reden, en ook tegens zyn eige ſtelling is; en dit verſterkt myn gevoelen, dat de zoo genaamde *Korbuloos graft* van *ſchiplui* zyn koers op, of omtrent de *tolbrugge by Voorburg* heeft gehad, en noit Delft geraakt heeft. De *Gaagh* of *Sluiſſche vaart* van de waterſlootſche-poort tot den *Hoorn* toe, is zekerlyk een nageſchote wateringe, en dus ook de *noorder Vliet* van de ſtad tot de *tolbrugge* toe, gelyk ik uit de lynregle loop voorheen heb aangetoont, waarom zy *Maaſland-ſluys* de mond van *Korbuloos graft* ontzeggen, en die by *Vlaarding* ſtellen. Deze noorder vaart, langs de welken men by de Haagſche poort uyt en invaart, houde ik dan voor een geſchote graft, lange jaren, ja veele eeuwen naar het ſchieten van Korbuloos graft eerſt gedaan. De tweede uyt en invaard ſtelt hy de *Gaegh* of *Sluyſche-vaart* te zyn, dat ook al een overblyfzel van de oude *Korbuloos graft* zou zyn, en dus ziet men hoe zodaninge luiden hun verſtand al te werk geſtelt hebben om iets te vinden dat'er noit is geweeſt: want volgens zyn begrip liep Korbuloos graft ten noorden en ten weſten in de ſtad Delft, dat ganſch tegenſtrydig is. De derde vaart is de *ſchie*, waar langs men naar Rotterdam, Delfshaven en Schiedam vaart. Ten vierden de *Pynakerſche vaart*, langs welke de ooſt ambachten van Delft bevaren werden. De vyfde, en laaſte is de *lange Watering* of *Nood-dorpſche vaart*, recht over het zoo genaamde *Duyvels-gat*, langs welke men naar Nootdorp en bygelegene plaatzen vaart. Nu zullen wy de poorten gaan verhandelen, en 't luſt ons, gelyk wy met de vaarten deden mede van de noordzyde te beginnen, alwaar ons

I. DE HAAGSCHE POORT ontmoet, welke van ouds verſcheide benamingeheeft gehad, als *Noord-poort*, ook wel, *Noortdorper poort-huys* gelyk in het twede artykel van graaf *Aalberts* previlegie, en in een van *Karel van Borgondie* wierd uitgedrukt, te weten, de *poorte van noorde*. Deze nu met de *Wateringſche-poort* vereenigt zynde, plegen van ouds elk hunne byzondere uytgangen te hebben, gelyk uyt de kaart of de ſchilderye drie dagen naar den brand van den jare 1536, gemaakt, is af te nemen en uyt een aftekeninge weinig tyds voor deze zamenvoeginge gedaan, wanneer het Bolwerk of Ravalyn daar noch niet voorgeleit was, want iedere poort had een linie regte uytgang zoo wel langs de Wateringſche als Haagſche weg, zynde even buiten de poorten een heul, over welke men van den eenen weg op den anderen kon komen. Maar in het opkomen van den ſpaanſchen oorlog, wanneer Prins Willem den ouden zyn verblyf in deze ſtad hielt, is dit Bolwerk ter verweringe der ſtad gelegt, en aldus wierden beide de poorten door een zeer wel voorſiene ſteene over verwelfde brug vereenigt, welke des nagts onder met een ſwaar yzer hek geſloten wierd, zoo dat men doen door eenen weg, te weeten, door de Rameye van de Haagſche-poort achter het gezeide ravelyn moeſt ommegaan. Deze brug, gelyk het jaargetal binnen de ſtad even boven den boog ſtaande uytwyſt ſchynt in den jaare 1571, gemaakt te zyn, alwaar een bequame Corps de garde of wacht kamer voor de ſoldaten, en beide de poorten haren

Verhandeling der poorten.

uytgank hebben. De fondammenten benevens het verdere muurwerk van deze poorten is zeer zwaar, en zyn ten tyde van den grooten brand, benevens het gansche noord-einde onbeschadigt gebleven, gelyk uyt de gemelde kaart of schilderye ontdekt wort, hoewel de gedaante dezer poorten van boven zeer veranderd is, 't welke by alle liefhebbers der oudheden beklaagt en misprezen werd. Omtrent den jare 1662 stonden de wapens des konings van Spanjen noch op 't fries van 't blauwe hartsteene werk, benevens de afbeeldinge van koning *Philips II*, als graaf van Holland, zeer kunstig uitgewrogt, als mede de Borgondische kruissen op de torens aan de wallen, welker beelteniſſen, 't zy door onkunde of verkeerden overleg, daar naar zyn uit gehouwen.

II. De School-Poort, westwaard van de voorigen opgaande, ontmoet men de *School-poort*, haar naam zoo het schynt van 't groote latynsche school, in de naast gelegene straat zynde ontlenende, dewyl men in de voorgevel boven den ingank een fraei beeld, een scholier verbeeldende beschout, het verwelfzel van den doorgank is zeer zindelyk gewrogt, boven op dezelve is een woonhuis alwaar de portier woont, met een ronde steene tooren daar benevens aan getimmert, welke gelyk meest alle de wal of poort toorens buiten de wal uitsteekt, strekkende de voorschreve gewelfde doorgank van de poort, een stuk weegs verders binnenwaards in de wal, zoo dat men langs den boven kant der zelve wandelende, om het poorthuis te myden, niet behoeft van de wal af te gaan, maar dwers over de gemeene doorgank vande poort, op en langs de gezeide wal zyn weg kan vervorderen. Onder de voorschreve toorn is een gevangen huis, alwaar'er zeer veele ten tyde van de reformatie, wanneer de inquisitie alhier den baas speelde, hun laatsten adem hebben moeten scheppen, en een menigte van menschen, wegens de belydenis der herdoopinge, des 's morgens voor den dageraat, in een sak gebonden wierden en van boven den tooren af in de gracht zyn geworpen en jammerlyk verdronken, en daar naar op het galgeveld begraven wierden, onder welke ellendige, volgens het verhaal van sommigen, ook naderhand wel eenige gereformeerden zodanig zyn omgebragt, doch hier van vind men zulken zeker beschiet niet als van de voorgaande, van welken de bewyzen uyt de verzekerbrieven van schouten burgemeesteren, benevens de boeken der strafschuldigen ten secretary dezer stad berustende, menigvuldig te vinden zyn. Deze poort was van ouds maar een waterpoort, alwaar men met een schuit over de graft voer, doch is tegenwoordig met een bequame valbrug voorzien, waar over men naar een menigte van tuynen en Bleykeryen gaat.

III. Waterslootsche-Poort, dit is een heerlyk gebouw, wiens gelyken in groote en deftigheit in weinig of geen steden van deze Provincie te vinden is. De byvoeger op de beschryvinge der Nederlanden van Guicciardyn, noemtze de *Maaslandsche-poort*, om dat de uitgaande weg derwaards strekt; maar men zouwze eigentlyker de *Westlandsche-poort* konnen noemen, dewyl zy haren uitgang naar het gansche west-land heeft of wel de *Delflandsche-poort*, dewyl op dezelve de hooge vierschaar van Delf-land gespannen is gelyk wy aanstonts horen zullen, zy is van ouds aan S^t. Joris toegeheiligt, waarom zy ook de naam van *S^t. Joris-poort* gedragen heeft, zynde linie regt over de wel eer vermaarde St. Joris kerk en het Dorp de *Lier*, gelegen, alwaar het beeld van St. Joris op een heerlyke wyze was ten

toon

A F B E E
V A
WATERSLOOT

AFBEELDING
VAN DE
WATERSLOOTSCHE POORT.

toon gestelt, en 't geene die van de Lier jarelyks op St. Joris dag in processie om droegen tot zelfs binnen deze stad toe, waar van ik breeder op het dorp de Lier zal handelen. Deze poort is een zeer sterk en vast gebouw, en schynt van ouds als een sterke kat of Battery te zyn geweest, hebbende twee groote en dikke steene Rondeels, die ieder wel voor een burg kunnen verstrekken, dewelke outyds noch veel hooger zyn geweest en verre boven de poort uitstaken, en als twee burgten dienden, gelyk uyt de oude geschilderde kaart van deze stad blykt. In de oost gevel binnen de stad leest men op een steen; deze vergulde latynsche letteren.

De Watersloot-poort was outyts zeer sterk.

MOTU BELLICO

DEIECTA

A°. CIↃ. IↃ. LXXIII

NECDUM COMPOSITO

RESTAURATA.

A°. CIↃ. IↃ. XCIII.

Dat zoo veel te zeggen is, als, *dit poorthuis in 't jaar* 1573 *ter neder geworpen zynde door beroerten van den oorlog, is geduurende dezelve in 't jaar* 1593 *weder herstelt.* Zynde deze poort nu in 't vierkant opgehaalt, ende met een blaauw leyen-dak gedekt, alwaar drie cierlyk gemaakte schoorstenen boven uitkomen; voor en agter is een regt opgaande gevel met kanteelingen, waarin uitgehouwe leeuwen, griffioenen en andere gediertens op zitten, dragende wapenschilden. Daarenboven ook de wapenen van het Heemraadschap, benevens die van den hoofd-bailjuw en opper-dykgraaf van Delfland, welke alhier zyn verblyf gewoon was te houden, 't geen nu zyn Wel-Edelheits Stede-houder doet. Hier word het recht geoeffent als in een hof, en is de hooge vierschaar van Delfland, die in alle openbare acten van oude tyden aldus genaamt is, om dat het opper-recht van 't bailjuwschap aldaar werd gewezen.

't Is buiten kyf dat deze rechtsoeffening op de poorten in eenige plaatzen van een zeer grys herkomen is. Zo ras Holland tot een Graafschap gemaakt is was de Graaf van dat gewest d'algemene en operste Rechtvorderaar en uitvoerder der straffe, wiens macht, in den beginne zich niet verder uitstrekte, dan dat zy was een *aanklager* en *bezorger van de gemene ruste Recht en Rechtmatigheit*, en voorts een *Uitvoerder van de uitgewezen vonnisse* waarom men van outs de Graafelyke ampts uitvoeringen, niet *regeren* maar *berechten* plag te noemen. Deze *Graaf* spande zyn vierschaar, en zat te rechten met de Edele of Welgebore mannen van dat lantschap, die hy zich uit den volke aannam om hem van goeden raat te bedienen; *Deze prinsen* zegt Tacitus *hebben elk tot medegezellen hondert mannen, uit het lichaam van den volke, hen dienende tot raad en ontzag*, deze welgebore mannen behoorden niet onder de ridderschap, noch vermaakten zich in ridderlyke oeffeningen, maar geneerden zich met den Lantbou en een stil leven; deze lieden wierden van alle oude tyden af, *schiltboortige mannen schiltknapen en Welgebore mannen* genaamt, die om hunne edele geboorte tot deze waardigheit

Outtyts spande men de vierschaar op de poorten.

verhe-

verheven wierden, en vry waren van ſchot en lot en andre burgerlaſten, gelyk uit de hantveſten der oude graven blykt &c. *zynde onwederſpreeklyk* zegt de K. van Alkemade, dat de oude Vierſchaaren der landſchappen, *Rynland, Delf-land, Schie-land, altyt zyn bekleet geweeſt van Edele of welgebooren mannen, en geene and're; hebbende de graaven van Holland vervolgt hy verder, om haare bezadigder en geſchikter wyze van leven, de Welgeboorenen, zelf voor de* Ridderen (*dat is de krygsluiden*) *geſtelt.*

Deze Rechters in elk lantſchap waren onbepaalt, en yder was bevoegt uit kracht van hunne geboorte en mannelyke jaaren uit dat lantſchap ter vierſchare te verſchynen; echter wierden zy doorgaans van den grave of zynen ſtede houder op een gezetten tyt beſchreven 't geen echter den onbeſchrevenen niet belette om aldaar mede in die rechtsvergaderinge te mogen komen, zitten ſtemmen, en vonniſſen, een gebruik van de oude batavieren afkomſtig, by welke een ſtantvaſte gewoonte en recht was, dat elk een die een vrygeboren en niet eerloos was in de opperſte vergadering vermogt te verſchynen om aldaar als een lidt van 's Lants vergaderinge te helpen raden, beſluiten, en ſtemmen, over zaken den lande en 't recht betreffende. Zelf wanneer'er eenige jongelingen tot jaren van onderſcheit gekomen waren om met verſtant te beraadſlagen en de wapenen te handelen was het in gebruik, dat de Prins of wel zyn vader of by gebreke van dien imant der naaſte bloetverwanten, dezen jongeling met *ſchilt* en *priem* wapende, (d'eerſte eere der jonglinſchap) en hem alzoo in leide in die groote vergadering; want te voren warenze, volgens Tacitus, maar geacht als een deel des huisgezins, en nu als een lidt van 't gemenebeſt. en zoo wy tot later tyden afdalen zal men bevinden, dat onder onze graven alle Edele en Welgebore mannen van elk Lantſchap, (de ſteden onder de eerſte graven in Hollant en Zeelant noch niet bekent of in wezen zynde) vermogten in 's Lants vergaderingen zoo wel als in deze hoge vierſchaaren te verſchynen gelyk uit de jaarboeken kenlyk is. Met deze edelen en welgeboren mannen, zat den grave op zekere by hem vaſt geſtelde tyden in de byzondre delen des lants of lantſchappen, nu in d'eene, dan in d'andere te recht; houdende eedt en amptshalven een bloot zwaart in de hant, de wederzydſche mondelinge beſchuldiginge en verweringen aanhorende; en ik geloove niet dat iemant ontkennen zal dat deze hoge vierſcharen in Hollant, voor d'opkomſt der bemuurde ſteden, en zelf voor de oprechting der Hoven van Juſtitie d'eenige en opperſte Rechtshoven in Hollant en Zeelant geweeſt zyn, 't geen behalven de grootſte en fynſte doorſnuffenaar onzer Bataviſche oudheden K. van Alkemade in zyn verhandeling van 't Kamprecht ook door *S. van Leeuwen* in zyn Batavia illuſtrata, 1 boek 8 hooftſt. bladz 41 op deze wys beveſtigt wort: *In oude tyden eer den Hove van Juſtitie waren opgeregt wierden zy (namentlyk de welgboorne mannen) by de graven beneffens hun tot Rechters van de hooge vierſcharen beſchreven.* En wat verder, *deze vierſcharen wierden gehouden in Rhynlant het welk het voornaemſte was, en het Hof van Rhynlant genoemt wiert, de tweede was Delflant, de derde Schielant, en de vierde Kennemerlant; wezende de eerſte Hoven van Juſtitie hier te lande: tot dat inden jaren* 1428 *het Hof van Hollant opgeregt is enz.*

Daar naar hebben de graven die niet alleen opperſte Rechters maar ook 's Lants opperſte veltheren waren dewyl zy dikwils in zware oor-

logen

logen waren ingewikkelt, goetgevonden, om aan hunne ſtadhouders, onder de benamingen van ruwaart, droſt, bailjuw, &c. het rechtersampt over te geven; opdat ieder bediende binnen den kring van deszelfs landſchap, uit den name van den grave, het recht vorderen, de vierſchaar ſpannen, en de zware misdaden ſtraffen zoude. Die verder beluſt mogt wezen om eenige andere omſtandigheden van deze vergadering te lezen, vermake zich in 't meergemelde Kamprecht van *Alkemade*, en Mr. *Simon van Leeuwen*, in zyn Bat. Illuſt. Maar laat ons tot de verhandeling dezer poort wederkeeren. De toorens onder, die met hun dikke ſteene buiken een ſtuk weegs buiten uitſteeken, dienen tot gevangenhuizen voor de ſtrafſchuldigen, die alhier mede te recht moeten geſtelt werden. Deze poort is echter tot een gevangenhuis van Delfland niet lang gebruikt geweeſt; want 't blykt uit een verzoek-ſchrift van *Aalbert Storm van Wena*, baljuw en dykgraaf van Delfland, van den 1 Maart 1595, hoe dat hy heeft verzogt, ten koſte van de graaflykheit, binnen Delft te mogen hebben zekere plaats om zyne gevangenen te mogen plaatſen, waarvan wy dit bewys den lezer zullen mede deelen; het luidt aldus:

OP 't verſoek van Aelbrecht Storm van Wena, Bailjuw en Dykgrave van Delf-land, ten eynde tot koſte vande Graaffelykheyd, vande ſtad Delf en 't Land van Delf-land een Poorte tot gerief van de Juſtitie van Delfland met den eerſten gemaekt of dat anderzints een bequame plaets binnen de voorſz ſtede of elders gekocht of gebouwt zoude mogen werden, is geappoſtilleert.

De Staten van Holland en Weſt-Vrieſland laſten en ordonneren by deſen de luyden van de Rekeninge in Holland, den Suppliant alhier van een bequame huyſinge binnen de ſtad Delf te voorſien, daerinne regt gedaen en zyne gevangens in goede verzekerheyd mogen gehouden werden.

Voor het gebruik van deze poort moet den rentmeeſter van de Domeinen van Noordholland (mits Noordholland verſtaande gelyk in de voorrede is gezegt) jaarlyks aan de ſtad betalen de ſomme van 442 guldens, volgens een bezegelt kontract van den 24 Mey des jaars 1605, gelyk toen tuſſchen de heeren meeſteren der rekeninge van Holland, en burgemeeſteren dezer ſtad overeen gekomen is. Na buiten is noch een ſteene ramey of voorpoort, die gezamentlyk door een zwaar bolwerk gedekt is, 't welk daar regt voor gelegen is, nevens welkers zuidlyke hoofdlinie een driehoekig voorplein is, met graauwe klinkaarts beſtraat, dat tot een groot gemak der huisluiden is, die van buiten met wagens en paarden komen, die dezelve daar ordentlyk konnen plaatſen.

Doch eer wy deze waterſlootſche poort verlaten, vinde ik niet ondienſtig te gedenken dat de Spanjaarden in den jare 1574 door deze poort toeleg hadden om Delft te beſpringen, gelyk ons *Emanuel van Meteren* in zyn vyfde boek, bladz. 95, in deze woorden te kennen geeft: *Korts hier na hebben de Spangiaerden oock eenen aenſlagh op de ſtadt van Delft gehadt, door eenen Walſchen Vaendrager beleydt, meinende met eenigh verſtandt van binnen daer in te geraken. Maer dien Vaendrager de ſtadt getrouw zynde; en 't ſelve aendienende, ſochten die van Delft haren vyandt te betrappen, hebbende tot dien einde aen de Waterſlootſche-poorte een ſekrete Myne met vierwerk gemaackt, om den Spangiaerden op haer aenkomſte te ontfangen. Maer alſoo de Valbrugge niet wel*

wilde nedervallen, en de Spangiaerden geruisch horende, vrouwen in de veinsterensiende, soo hebben zy achterdencken gekregen, waar door sy te rugghe trocken, synde ontrent drieduysent sterck, met Peerdevolck, daar die van Delft te spade onderschoten.

IV. Schiedamsche Poort, werd ook wel *Ketel-poort* genaamt, wegens de ambagtsheerlykheit van het dorp de Ketel, 't welk aan die zyde van de stad gelegen is. Buiten deze poort is het veer, zoo wel van de Rotterdamsche, als Schiedamsche en Delfshavensche schuiten, waarom zy by misverstant veeltyds de Rotterdamsche poort werd genaamt. Dit is een oud, doch hegt en sterk gebouw, van binnen en buiten met een uurwyzer en klokke geslag voorzien, waar naar de schippers van de genoemde veeren zich moeten schikken om te varen. In 't begin van den oorlog met Spanje, wierd 'er by deze poort ook een zwaar bolwerk geleit, dat naderhant weder is weggenomen, en gelyk die plaats doen hoog boven den grond uitstak, is dezelve sedert zoo diep uitgegraven, dat zy tegenwoordig een diepe kolk is, en zeer bequaam voor de schepen die langs de Schie uit de Maas komen, om aldaar te leggen.

V. De Rotterdamsche Poort wort alleen door het water, de Schie genaamt, van de vorige gescheiden, gelyk wy in 't noordeinde, by de Haagpoort ook zien. Zy heeft hare benaming van de stad Rotterdam ontleent, dewyl men door dezelve te voet en met paarden en wagens langs die kant van de Schie, naar Rotterdam reist: outtyds wierd zy ook wel St. *Jacobs poort* genaamt, om dat zy die tot patroon of beschermheilig had aangenomen. In de oude stads keuren vindt men ook een *Witte vrouwe-Poort* vermeld, welke de heer *van Bleiswyk* dezelve meent te zyn, doch andere verstaan 'er de Schiedamsche poort door, en hierin mene ik vastelyk dat de heer *van Bleiswyk* gelyk heeft, en de reden die hy wegens de abdy van Koningsveld bybrengt, zullen de meeste lezers wel bevallen; 't en zy men door de *Witte Vrouwe-poort*, een poort wilde verstaan die even buiten de gemelde Rotterdamsche poort zou gelegen hebben, en waar mede deze abdy van de stad wierd afgesloten, en men zal outtyds misschien wel tusschen die twee hooge muuren van de eene tot de andere zyn gegaan, op dat ieder zyne vryheit mogt behouden. Maar 't is ook waar, dat die weg aan dees zyde de Schie niet heel oud is, en ik meen dat 'er voor dezen langs die kant geen doortocht naar Rotterdam is geweest, waaruit men kan afmeten dat de naam der Rotterdamsche poort van geen oudt herkomen is; en 't zou my luttel bevreemden, dat de *Witte Vrouwe-poort* weleer zyn eerste naam zal zyn geweest; want, dewyl de nonnen van de abdy van Koningsveld van de Premonstreits orde waren, gingen zy in 't wit gekleet, dat daar niet qualyk op past. Het gebouw van deze poort is zeer ordentlyk, en van een zeer goede ordonnantie, hebbende eene vierkante gedaante, en eene voorpoort, die voor dezen met twee hoge muuren, gelyk een galdery, wederzyds de doorgang heen liepen, en aan de eerste poort waren vastgehegt. In het bovenste van den gevel, aan de stads zyde, vertoont zich een krygsman, gewapent met een helmet, en 't algemeen gevoelen is, dat dit de beeltenis van *Duc d'Alba* is, en hem wonder wel geleek. Op deze poort hebben outtyds de redenrykers hunne vergaderplaats ook wel gehouden, maar thans wort zy voor een schippers gilde-kamer gebezigt.

Gelyk in 't beschryven van diergelyke stof, alle stukken ons niet ten eersten

eerften ter handkomen, om op zyne behoorlyke rang geplaaft te worden, zoo moet men zich in dusdanige gevallen bedienen van de befte gelegenheit die'er noch voor handen komt, terwelker gevalle ik hier zal by voegen zeker handveft van graaf *Willem V*, van den jare 1355. welk geval ons eenig ligt zoo wegens deze poort, graft, als vefte zal geven.

Na dat het oorlog tuffchen graaf *Willem V.* en zyn vrouw moeder, de keizerinne *Margarita* geeindigt waar, en hy in het vreedzaem bezit van 't graaffchap van Holland was gefteld, zoo begunftigde hy de ftad Delft in den jaare 1355. met verfcheide vryheden en gunften; voor eerft: dat niemand binnen de ftad Delft tot fchepen gevorderd zou mogen worden die in dienft van den bailjuw was, of zyne klederen droeg. Dat door dit verbod de vryheit van 't gerechte gehandhaaft wierd is zeker; want de bailjuw, in dien tyd groot gezag hebbende, kreeg by het verkiezen van fchepenen uit zyne dienaren of livrey dragende dus doende genoegzaam de ganfche vierfchaar in zyne macht, waar uit veele onheilen voort quamen. Dat indien tyd het de mode waar van verfcheide burgeren en inwoonderen, zoo graven, fchouten, of van andere heeren klederen te dragen, nu livrey genaamd, is eene bekende zaak, hoe wel daar verfcheide ordonnantien tegengemaakt wierden, zoo als by de heer *Anth. Mattheus* in zyn boek de nobelitata bladz. 1096. is te zien, en onder anderen een van den jaare 1350. waar by aen die van de ftad Leiden zulks verboden wierd op een boeten van 10 ponden, uitgenomen die in 's graven dienfte, of van den burggraaf of van eenige byzondere edelluiden waren, en de reden is ligt naar te fpeuren, dewyl'er onder dekfel van zulke klederen grote voorrechten en vrydommen fchuilden, en dus de handen van 't gerecht zomwylen gebonden wierden.

Ook wierd door de graaf hier wel duidelyk verboden, dat niemant eenig geld op het fchependom mag leenen, dat is, eenig geld mag geven om fchepen te worden, dewelke buiten deze bediening gefloten worden. Het verkopen zo van geeftelyke als wereldlyke ampten is al van een oud gebruik, of om beter te zeggen, misbruik; wat het geeftelyke aangaat is ieder een genoeg uit de handelinge der Apoftelen bekent waar het van afkomftig is, van de Joodfche kerk wil ik nu niet eens fpreken, dewyl dit misbruik zeker op zommige tyden in dezelve kerke ook al is gepleegt, daar zyn wel zwaare vonniffen door de kerk regels tegen gemaakt, maar gelyk het dikwils gaat, hoe ftraffer verbod, hoe grooter overtreding.

Wat het verkopen van fchout en gerechts ampten in onze landen en fteden van ouds belangt, 't is zeker dat zulks meer dan al te veel gebruikt wierd, door welk geval veeltyds een deel onwetende en onbequame mannen en het beftier geraakten, tot groot nadeel van't gemeene beft. Inde befchryvinge van Leiden onder den burggraaf *Philips*, des jaars 1387 vind men een merkelyk voorval: want de burg graven toen het vergeven der majeftraat in handen hebbende, lieten hun gedurig de handen met geld voor deze ampten vullen, waar door veele onbequame perzoonen aan dezelve quamen. De ftad Leiden zulks trachtende te voorzien, ging deswegens met de gemelde burg graaf een akkoord aan, en kogt zulks van hem, daar voor gevende een fomme van 2500 oude franfche fchilden, mits de burggraaf of zyne nazaten in 't vervolg noit meer van iemandt, 't zy op wat wyze het ook zoude zyn eenig geld of gifte zouden mogen ge-

 nieten

nieten voor eenige ampten, maar bequame luiden tot bewaring der ſtad zoude moeten ſtellen. maar naaulyks was daar na door den graaf van Holland den burggraaf van het recht der majeſtraats perzoonen berooft, of de graven gingen den zelfden gang, zoo dat de ſtad om dit heilloze quaat te voorkomen genootzaakt was, de graven ook door zekere ſomme gelts hier voor te voldoen, of het gemelde quaat af te koopen. Hoe het met onze ſtad in 't vervolg gegaan is, vind men geen duidelyk beſcheit, maar uit des graven verbod kan men genoegzaam beſluiten, dat dit quaat hier mede gehuisveſt is geweeſt.

Desgelyks werd in dit handveſt zorg gedragen in 't ſtellen van voogden over de weeskinderen en hunne goederen, als mede in het aanſtellen van twee gaſthuis-meeſteren, welke laſt den raads-mannen wierd opgeleit, waaruit duidelyk blykt dat de naam van burgemeeſteren toen noch niet in gebruik is geweeſt, 't gene wegens meer andere ſteden ook te bewyzen zou zyn; ook werd het recht en gezag der 4 raadsmannen volkomen beveſtigt, gelyk het reeds van ouds by ſchepenen erkent was.

Hierop ſtrekte de gemelde graaf ſtads recht en vryheden rondom hare veſten en graften grootelyks uit, beginnende van de weſtzyde van *Vrank van Coudenhovens* poort, door welke, zoo ik meen, de hedendaagſche *School-poort* moet verſtaan worden. Van de Waterſlotſche poort, zuidwaards aan, is de uitbreiding, zoo het ſchynt, vry groot geweeſt, te weten, 86 gaarden; maar hoe groot een gaarde hier genomen wierd, zoude ik niet vaſt durven verzekeren, maar in *van Alphens Papegay* of formulierboek ſtaat een gaarde begroot op 100 roeden lands, en dus zou ſtads gerecht van ouds aan dees zyde wyd geſprongen hebben. En dewyl ik het handveſt zoo zal laten volgen, ben ik niet van ſins alle de poincten hier te verhalen, maar verzoeke den lezer het zelve met aandagt gelieve te lezen; nochtans eene zaak moet ik uit het zelve noch aanmerken, die ik houde tot beveſtiging van zekere zaak, door my in het I. hoofdſtuk, bladz. 11, na onderen toe, voorgeſtelt; te weten, *dat het kaſteel met zyne bolwerken tegen de ſtad aan geſprongen heeft, en misſchien aan de ſtads zyde wel open, zonder wal of muur geweeſt is:* de zaak quam my zeer waarſchynlyk voor, hoewel het vaſt bewys my ontbrak; nu geeft dit handveſt duidelyk te kennen, dat hun eerſt op dezen jare vergunt is, alhier de ſtad met een graft en veſt te ſluiten; want de woorden luiden aldus: *Voert ſoe hebben wi hem gegeven en geven ewelicke duurende haere vrihede te langen en te meeren zuydwaert uyt eene graft te graven en eene veſte te maeken en eenen uytwech te hebben buten den grafte, ſtrekkende zuytwaart alſoe verre dat die Hofbrugge ſel bliven tot eenen inweg en om*, enz.

Dat aan die van Delft hier de vryheit vergunt word om een graft, veſt, en buitencingel te graven en te maken, is zonneklaar dat zulks wegens deze plaats te verſtaan is, dit geeft de zuidzyde en *Hofbrugge* ook duidelyk te kennen; dus myne giſſing, ter gemelde plaatſe voorgeſtelt, volkomen bewaarheit wordt, dat men, zoo uit de ſtad, als het kaſteel, door een gang, wederzyds met een hoogen muur opgetrokken, over zekere brug, tot malkander heeft gegaan. Nochtans wil ik wel bekennen, hieruit niet te konnen bewyzen, wat ſterktens 'er van den beginne geweeſt zyn, waar door het kaſteel en de ſtad van dees zyde omringt zyn geweeſt, maar men ziet 'er uit, dat ik te bewyzen heb, dat de ſtad ſedert dien tyd,

mits

mits de ſterkte van 't kaſteel nu vernietigt was, en in eene abdy verandert, zeer zwak en gevaarlyk aan deze zyde zynde, hun vergunt is dezelve met een veſt en watergraft te ſterken, die hier te voren niet waren geweeſt. Ja zoo men op de gelegenheit der ſtad, of op de kaart van de platte grond acht geeft, komt my zeer waarſchynlyk voor, dat by die gelegenheit de ſtad zelfs aan dien hoek iets vergroot is, en miſſchien dat gedeelte nu tuſſchen het *achterom* en de veſt gelegen is.

Hoe dat de gemelde graaf alle hare vorige handveſten door de graven en gravinnen aan de ſtad verleent, goedkeurt en op nieuw beveſtigt, en meer andere zaken, kan den lezer in 't gemelde handveſt zelf vinden, het luidt aldus:

HErtoghe WILLEM &c: maken condt allen luden, dat wy voer ons en voer onſe nacomelingen onſen lieven en getrouwen Poerteren van Delf gemeenlick alſulcke gratie gedaen als hierna beſcreven ſtaen. In den eerſten ſoe hebben wi gegeven onſen goeden luden voirſz dat niemant binnen onſer poirte van Delf ſcepen en ſal mogen weſen, die dienſte voert van onſen Bailju aldair of ſine cledere draget of die gelt leent op den Scependom; Voert ſoe wie ſyn lyf mit rechte verboert binnen der vrihede van onſer poerte voerſz, die en mach jegens ons niet meer verboeren dan half ſyn eygelick goed en die onder helfte ſel bliven ſinen wive of ſinen wittachtigen kinderen of ſinen rechten erfnamen, voert waer dat ſaeke, dat onſe lieve ſtede voerſz eenige handveſten hadden die veroudt of verdonkert waren of bi ongevalle verlooren worden, dat ſi betogen mochten met uytſcriften beſegelt van wittachtigen luden, die ſouden wi hem beſegelen en vernuwen buten haren coſte, voert ſoe hebben wi gegheven onſen poerteren voerſz vogede weſen ſullen van alle Weeskinderen die Poirteren ſyn binnen onſer Poerte voerſz die onmondig ſyn hoer goed te bewaeren en te bedriven tote der kinder oerbaer, en nyemand anders daer af te bewinden, voert ſoe ſullen die vier Raetsmannen voirſz weſen in alſulcker macht in den rechte bi den Scepenen, alſoe als ſy hier toe geweeſt hebben, voert ſoe ſullen die Raetsmannen voirſz kieſen twee Gaſthuys-meeſteren tot des Gaſthuys oorbaer metten gheenen die ſy daer toe by hem eysken en oerbaerlick denken, voert hebben wi gegeven onſen Poerteren voerſz dat alle coren en hantveſten die ſi hebben ſullen onſer poirte voirſz gehouden ſullen worden en bliven in alle hare macht binnen den jaermarcten, voert ſoe hebben wy hem gebreyt hare vryhede, dats te verſtaene van Vrancken poert van Coudenhove weſtwairt vier roeden breed die weſtzide langes, zuytwaerts ſtreckende lyn recht tot en Waterſloete toe en van dane alſoe voert hebben wi hem haer vrihede gemeerret ſes en tachtich gaerden Land ſtreckende ſuytwaert Lynrecht ter goeder Scepe ten zuytweſten pael toe, en van dane oeſtwaert op ſtreckende vier-en-dertich gaerden breyt op elc ende tote der ouder vrihede toe en van dane voert oeſtwaert op te veſten en te graften tot en ſuytoeſt hoeke toe op haers ſelves vrihede, voert van den zuytoeſthoek, ſtreckende toten noertoeſthoek toe te veſten, en te graften op haers ſelf vrihede, voert van den Noertoeſthoeke van den incant vander graften ſes roeden breyt uytwaert ſonder notwech toten noertweſthoek toe en al dat binnen den uyterſten cant coemt van der graften voerſz ſal onſen Poerter van Delf voorſz vryhede weſen, voert ſoe hebben wi hem gegeven en geven ewelicke duurende hare vryhede te langen en te meerren zuytwaert uyt eene graft te graven en eene veſt te maeken en eenen uytwech te hebben buten der grafte ſtreckenden zuytwaert alſoe verre dat die hofbrugge ſol bliven tot eenen inwege om, ſtreckende oeſtwaerts ter goeder Scepe an die ander veſte der

der oude vriheden en van den uytwege die al om der ſtede veſte gaet, ſullen ſi hebben hore ſcouwe en haer recht geliken dat ſi hebben binnen hore ſtede en deſe voerſeyde vrihede hebben wi onſen goeden luden van Delf voerſz gegeven en geven, behouden der Abdiſſen van Rhynsburch *hairs rechts, datſi mit rechte ſculdich is te hebben, Item ſoe nemen wi op ons ontheffen en ſullen ontheffen onſen goeden luden van Delf gemeenlick alle doetſlage, rove, brande, ſcattinge, rechteniſſe van live, vangeniſſe, brekinge van huſen en van veſten, dat in deſen oerloge om des oirloges wille gheſciet is en dat geweeſt heeft tuſſchen onſer liever Vrouwen en moeder en haeren hulperen en ons en onſen hulperen ſonder ons of yemande eenige verbeteringe daer af te doene, voert ſoe hebben wi geloeft en geſwoeren onſen lieven en getrouwen Poerteren van Delf gemeenlick alle haer recht, dat ſi hebben van onſen ouders die Graven van Hollant hebben geweeſt, hantveſten en vriheden alſoe verre als ſi betogen mogen, vaſte en geſtade te houdene hem en horen nacomelingen voer ons en voer onſe nacomelingen, Ende om dat wi willen dat alle deſe voirſz poynten onſen poerteren voeren ewelicke vaſte en geſtade gehouden worden voir ons en voir onſe nacomelingen, ſoe hebben wi deſen brief open beſegelt en de Hantveſten met onſe zegele, datum in den Haghe op den derden dach van Mey Ao. M CCC LV.*

Juſſu Dni. Comitis
Ad relationem Dominorum Johannis de Drongelen, Florentu de Borsſelen Militis, Ghiſelberti de Vianen, Henrici Popponis Presbyteri, Danielis dē Merwede, Armigeri

T. de Themis

Sig. Dº. de Yſſelſteyn.

VI. De Oost-Poort, outtyds *St. Katharynen-poort* genaamt, dewelke buiten twyffel tot beſchermheilig van deeze poort zal gekozen zyn. Dees werd wel voor de oudſte gehouden, alhoewel 'er d' echte bewyzen, om dit te beveſtigen, ontbreken. En alhoewel men voorgeeft dat zy in den grooten brand van den jare 1536 onbeſchadigt is gebleven, wat heeft zy daarin met de Haagſche poort, die, zoo men zegt, ook door de vlam verſchoont is, voor uit? Dog men zegt dat zy nog d' eige gedaante draagt die zy in haren opbou kreeg, en daarom gryzer dan andere poorten is, daar trouwens andere mee op mogen roemen. Deze poort dan, om niet verder over hare outheit te redentwiſten, pronkt met twee ſpitſe toorens, welker onderſte gedeeltens tot gevangen-huizen voor de ſoldaten plagten te dienen. Zy heeft ook een voorpoort, daar weleer nedervallende ſchotbalken in hingen: regt voor de voornaamſte poort legt een hooge battery of ſtormkat. De doorgang tuſſchen beide deze poorten ſtrekt niet regt uit, maar loopt als met een half-ronde bogt, zoo dat men, wanneer men in de eene poort ſtaat, niet in of door de andere poort heen kan zien: te Leiden zyn 'er ook twee van dien aart te vinden, deze zyn met voordagt, tot meerder ſterkte, gekromt, opdat den vyand met meer moeite door de poorten de ſtad mogt intrekken.

VII. De Koe-Poort is de laatſte, en ook een van de kleinſte. Dat deze poort zyn benaming ontleent heeft van de koeyen, dewyl de landen aan dees zyde van de ſtad veenachtig en laag zyn, en zeer bequaam om

deze

deze beeſten in grooten getale te weiden, is zeer waarſchynlyk, dewyl 'er door deze poort gehele driften koejen gedreven worden. Deze poort is wel een van de flegtſte en bouwvalligſte, en loopt, gelyk de ſchool-poort, mede onder door de wal, maar is lager van verdieping, en heeft eene geringe en flegte gedaante.

Dewyl wy de poorten der ſtad kortelyk hebben afgehandelt, zullen wy de waltoorens nu tot de ſtof van ons onderwerp verkiezen, dewelke outtyds tot groote verſterking der ſteden dienden; maar dewyl de krygskunſt veel verandert is, en zulke toorens in den tegenwoordigen tyd van weinig nut of ſterkte zyn, is die manier in de veſting-bouw afgeſchaft.

Wy hebben voorheen verhaalt, dat hartog *Aalbert van Beyeren* de Delvenaars in den jare 1394 wel vergunde om hare poorten weder te mogen oprechten, maar niet om de ſtad te omwallen en met toorens te voorzien, een voorrecht, het welk hen *Philips van Bourgondie* verleende in den jare 1448, waarom zy ook t' zyner eere de waltoorens met Bourgondiſche kruisſen oppronkten, gelyk men 'er nog van dit ſoort in ſteen zag uigehouwen in den jare 1662, doch deze zyn ſedert door den tant des tyds verſlonden. Wy zullen hier een lyſt van de toorens met hunne namen byvoegen, dewyl my hier ontrent luttel dingen van belang overſchieten.

Van de Haag-poort, ooſtwaarts om.

St. Andries-Toorn.
St. Jooſten-Toorn.
St. Stevens-Toorn.
St. Anna-Toorn.
St. Clara-Toorn.
St. Huybregts-Toorn.
St. Joris-Toorn.
Riedveldſe-Toorn.
Koepoortſe-Toorn.
Hopſteegſe-Toorn.
Winter- ofte Ooſt-Toorn.

Ooſt-Poort.

St. Agnieten-Toorn.
St. Sebaſtiaens-Toorn.
Ooſtenryckxe-Toorn.
Henegouſche-Toorn.

Rotterdamſche-Poort.

Schiedamſche-Poort.

Bourgonſen-Toorn.
Hollandſche-Toorn.
Zeelandſche-Tooren.

Waterſlootſche-Poort.

St. Michiels-Toorn.
St. Jeronimus-Toorn.
School-Toorn.
Bagyne-Toorn.
St. Hypolitus-Toorn.
Helle-Toorn.

Wateringſche-Poort.

Deze toorens plagten outtyds alle met blaauwe leyen gedekt te zyn.

XIII. HOOFTSTUK.

Een ſtad zonder volk is als een lichaam zonder ziel. Delft is altyt met edele en vermaarde lieden bevolkt: Heeft veel godtshuizen die haar verſieren. Van den godtsdienſt, miltdadigheit, geſchiktheit en beleeftheit der Delvenaren. Hare vrouwen munten in zinlykheit, de mannen in zucht tot de vaderlantſche vryheit uit. Van de neringen en kunſten der burgery. Wanneer en by welke gelegentheit de laken nering hier op gekomen zy. Verhandeling der brouweryen. Onderzoek der gruit, middenpenning en hop. Delft wegens zyn koophandel van outs vermaart. Van de outheit der molens. De koning van Spanje naaryvrig over den rykdom der Delvenaren, tracht hun gelt op te ſlokken en hen te beteuglen. Welke laſtige bevelen die van Delft krenkte en veel beweging verwekte, de gegeve en weder veranderde wellekeuren baarden onenigheit. Dewyl de laſten des konings onmooglyk 't onderhouden waren, wierden'er luttel op gelet. Heilloze toeleg van dien vorſt. Zyne dwinglandy en onbepaalde heerſchappy zyn oorzaak dat de Bataviers de wapens tegen hem hebben opgevat. Van de Delfſche bieren die ruim en breet verzonden wierden. Duizenden van menſchen varen wel van de brouweryen: echter is deze hooftneering zeer verzwakt. Lof der bieren, en eene lyſt der brouweryen. Van de Delfſche porceleinen, daar de uitheemſche veel werk van maken. Van de boekdrukkeryen dezer ſtad. Delft bragt doorgaans de meeſte ſchattingen op. Vier misſlagen aangetoont die den aanwas van Delft geſtremt hebben, 't geen om zyne hachlykheden en ten beſte der ſtad geſchied is.

Een ſtad zonder volk is als een lichaem zonder ziel.

GElyk een lichaam zonder ziel, hoe ſchoon opgeſchikt, van luttel waarde word gerekent, even is een ſtad, hoe deftig die anders met gebouwen, kerken en kloosters pronkt, te achten, indien die niet met een groot getal burgers en inwoonders bevolkt is, die de ſtad luiſter byzetten, doen leven, en, met een woord, bevallig bezielen. Wy hebben nu de kerken, klooſters, godshuizen, het ſtadhuis, en andere openbare gebouwen, markten, pleinen, poorten en wallen, en al wat tot dienſt en cieraat van de ſtad verſtrekt, beſchreven. Nu vereiſt de billykheit, dat wy derzelver burgeren en inwoonders, beneffens hunnen aard en zeden toetſen, en in eenen helderen dag zetten.

Delft is altytmet edele en vermaarde lieden bevolkt.

Deze ſtad is van overoude tyden, in vergelyking van andere ſteden, byzonder voorzien en bewoont van zeer aanzienlyke luiden, deftige geſlagten, en veele oude adelyke ſtammen; eene eer, daar zy tegenwoordig boven anderen op roemen mag. Buiten den gemeenen goeden aart, daar de Hollanders boven verſcheide andere provincien mede begaaft zyn, zullen wy eenige byzondere eigenſchappen van de Delvenaren aanwyzen, waarin zy boven hare buuren uitmunten.

Veele

Veele oude schryvers verheffen met lof haar byzondere zugt en ongeveinsden yver die zy tot den godtsdienst hebben, waarvan trouwens het groote getal harer kerken, kloosters, kapellen en andere geestelyke gestigten getuigenis dragen. De kostelyke outaren, beelden en schilderyen, daar deze godtshuizen mede pronkten, hoewel die door het woedende graauw en die verwarde tyden schendig verbroken en vernielt zyn, zyn hier alle echte gedenktekens van. Die groote wolk van geestelyke personen, welke altemaal met deftige inkomsten tot hun onderhoudt verrykt wierden, blazen de mildadigheit der oude burgeren en inwoonderen dezer stad nog met hondert monden uit; ja gansch Italie, Vrankryk, Duitschland, Braband en Vlaanderen wisten van de zucht en liefde die onze voorouderen tot de godtshuizen hadden, te spreken; het kostelyk beeldwerk, en de voortreffelyke schilderyen lokten vele vreemdelingen uit verre gelegene landen en steden uit, om die te bezichtigen, die teffens gedwongen wierden om den yver en ongemeene zucht der Delvenaars, tot versiering der heiligdommen, luitruchtig uit te galmen. De geleerde *Cornelius Musius*, laatste prior van het klooster van St. Aagten, spreekt 'er in zekere latynsche vaarzen aldus van: *Dat 'er nergens hier te lande heerlyker kerken, sindelyker huizen, noch beleefder en aanzienlyker volk, noch meerder godtsdienst en aandacht te vinden was.* En hoewel 'er ten tyde der reformatie de godsdienst gansch veranderde, zoo is 'er nochtans de oude godtvrucht niet verandert, maar in de nakomelingen overgegaan, die altyt dien roem wegdroegen, dat haren yver in den godsdienst niet verflaauden, maar als een vuur ontbrande, en andere ten voorbeelt dienden, en als een helderschynende baak voorlichtte. Wie zal ontkennen, dat 'er naar de grootte der stad, een groot aantal van geloofs-belyders gevonden werd?

Van den godsdienst der Delvenaren.

En hun byzondere zugt om de kerken op te pronken.

De milddadigheit, geen gering gedeelte van den godtsdienst, blonk en blinkt met luister ook in hen uit. Hare arme en elendige broeders en zusters hebben zy altyt mildelyk verzorgt: zy hebben d'armen met den staf des broods ondersteunt; de ouderloze weezen vriendelyk medegedeelt, en de weduwen vertroost, waarvan trouwens de gasthuizen, weeshuis, oude mannen en vrouwenhuis, krankzinnig huis, charitaat huis en andere diergelyke gestichten overvloedig bewyzen van uitleveren. Behalven de gewone gelt-inzameling door de diakenen in de kerken, werd 'er nog door bevel van de heeren der regeering, eens jaars een algemene inzameling door de gansche stad gedaan, dewelke sedert etlyke jaren nog al veel toegenomen heeft; men vindt hier ook veel brave en medelydende matroonen in deze stad, die stilzwygens menig arm huisgezin met kost en klederen byna onderhouden, om deze eerlyke huisgezinnen niet voor de openbare godtshuizen te doen verschynen: waarin zy *Dorcas*, *die vol was van goede werken, in aalmoessen die zy deed*, naarvolgen. Eenige hebben een gewoonte van op zekere gestelde dagen eens ter week aan alle armen eenige aalmoessen te geven, 't zy in geld of broot, zoo dat Delft wegens zyne medogentheit ontrent den armen, veel lof verdient, een deugt, waarvan onzen gezegenden Zaligmaker belooft heeft, de allerminste niet ongeloont te laten, *Matth. X. vs. 42.*

Van hun miltdadigheit.

Andere schryvers weten ook van haar manierlykheit en beleeftheit te spreken. *Johannes Pontanus* brengt achter in zyne historische beschryving der stad Amsterdam een onbekent schryver by, welke omtrent den jaare

Van hun goê manieren.

1500 geleeft heeft, welke getuigt, dat deze ſtad ten deele een volkplantinge van Brabanders zoude zyn, en voegt 'er by: *De ingezetenen zyn boven andere Hollanders beleeft ende bevallich, en aldernaeſt gelyk met de manieren der Brabanders, van welke, gelyk gezegt is, haer oorſpronck gekomen is.* Van dit bevolken der Brabanders, heb ik in den beginne geſproken; maar de vermaarde *Georgius Braun*, welke omtrent 80 jaren na de voorgaande geleeft heeft, en wel het voornaamſte gedeelte van *Europa* en andere plaatſen had doorreiſt, ſpreekt in zyn werelds toneel aldus van de Delvenaars: *Zy zyn verciert met een byzondere ingeborene beleeftheit, burgerlyke zedigheit ende een goede politie of wel geordende regeering. Th. orb. Terr. l. 3. n. 29.* Uit deze ſchryvers blykt, dat de Delvenaren by hunnen tyd in beleeftheit en andere goede manieren, de andere ſteden te boven gingen. De burgery is alhier van ouds ook altyt zedelyker als wel in andere plaatſen gevonden; want in een oud rymtje, alwaar in 't kort de eigenſchappen van vele ſteden worden vertoont, leeſt men van de Delvenaren:

Delft is ſtatigh
Utrecht prelatigh.

Van de zinlykheit hunner vrouwe.

Zy hebben van oude tyden her noch een eigenſchap gehad, van zeer zindelyk en rein te wezen, zoo omtrent hun lighaam, als huis en huisſieraad, waar van de ſtraaten voor hare huiſen, getuigen. Want dewyl de ſtad zeer waterryk is, en de ſtraten zoo gelegt zyn, dat zy by ſwaren regen genoegſaam zich zelven waſſchen, zoo werden zy doorgaans, zelfs daar het meeſte geloop is, en den voornaamſten handel gedreven wort door de burgers zeer zinlyk gehouden, ja zuiverder als men in veele landen de huizen van binnen gewoon is te houden, van welke zindelykheit wy den gemelden *G. Braun*, noch eens zullen hooren ſpreeken in zyn gemelde werk. *Quemadmodum* [*inquit*] *in ædium, & domeſticæ ſupellectilis nitore atque munditie, communi eorum ſententia, qui varias mundi perluſtrarunt partes, uni Hollandiæ palma conceditur, ita in nitidiſſima Hollandia, primas eius laudis, inter omnes ejuſdem territory urbes, ſoli attribuunt Delphio, quo etenim pluvia frequentior, qui alias defædare urbes ut plurimum ſolet, eo venuſtius huius oppidi vici & plateæ ob ſitum nimirum eleganten, nitent, cum ea occaſione ſordes omnes ad canales & aquas peropportune tranſmittat.* Dat is: *Gelyckerwys in de heldere ſchoonheyt en reynigheit, volgens d'eendrachtige gevoelen, der gener die veelderhande geweſten der Werelt hebben doorſien, Holland alleen d'opperſte eere werd toege-eygent, alſoo werd in dit aldernetſte Hollandt, onder alle de Steden van deſe contreyen de eerſte plaetſe van deſen lof aen de ſtadt Delft gedefereert: Want hoe dat het meer regent, het welck elders de ſteden machtig vuyl pleeg te maecken, ſoo veel te ſchoonder blincken de wijcken en ſtraten van deſe Stadt, te weten om haer fraeye ſituatie, vermits het water, by die occaſie alle vuylnis ſeer bequamelijk naer de waterloopen ende grachten voortdryft.* De heer *Jan Francois le petit*, griffier van Bethune in Artois, in zyne beſchryvinge van de vrye Nederlandſche provincien, by hem in den jare 1615, in 't ligt gegeeven, naar dat hy deze landen wel bezien had, pryſt de Delfſche nettigheit, en verklaart nergens meerder zindelykheit gevonden te hebben als binnen deze ſtad, doch laat ons zelf horen wat hy zegt. *De Huyſingen die daer nu ſtaen ſijn ſoo groot, ſoo hooge opgeheven, en ſoo koſte-*

lyck

lyck van binnen, soo in rijcken Huys-raet van Schryn-werck, Tin, Coper, Yser-werck, ende nette vloeren, dattet te verwonderen is, ende een lust om sien: Soo dat men geen Stadt in geheel Nederlandt en vind, daer de Huysen stuck voor stuck beter opgeschickt sijn, soo van buyten als van binnen: Noch daer 't heel Jaer door de straten, soo reyn en suyver van slyck zyn, selfs in den meesten regen, soo datter niet een kladdeken te halen is: 't Schynt datter de straten met vlyt gewassen zijn: Ook en mag niemant eenige vuyligheyt uyt de Huysen of in de straten werpen, maer moet gebracht werden in seeckere vuylnis-backen op de kant vant water, daer toe expresselyck gemaeckt, dewelcke vol zynde, geruymt worden in Schepen ofte Schuyten daer toe verordineert. Worden'er de gemene straaten zoo zuiver gehouden hoe zuiver en schoon zal het dan in de huizen wel zyn, ja by veele is het ongeoorloft, gelyk in de zoo genaamde H. plaatzen van het bygelovig Heidendom, de trappen op te klimmen, of in eenige beslote kamers te treeden, ten zy men de schoenen uittrekt, en zoo men in dit geval de vrouwelyke zwakheit niet te gemoet quam, zouw zulk een voor een onbeleefden by haer te boek staan, en zelden de eer hebben van de beste kamers te bezien, waarom op sommige plaatzen muilen van oude hoeden gemaakt by de hand zyn, om die zinnelyke vloer en matten te betreden. Ja de zindelykheit van sommigen is zoo hoog gesteigert, dat men 't wel een afgodery zouw mogen noemen, dewyl zy tien maal meer haar kamers, als haar gewissen zuiveren en met zindelyke deugden versieren, maar dewyl dit meest de vrouwen raakt, zullen wy weder naar de mannen treeden.

Wat de mannen aangaat, dees zyn al van oude tyden her groote voorstanders en lief-hebbers van de Vaderlandsche vryheit geweest, gelyk by onze histori-schryvers dikwils word vermelt, en om den lezer niet op te houden met uittrekzels van geschiedenissen, zal ik kortelyk het gedenkwaardig voorval 't welk onder *graaf Jan I*, wegens *Wolfert van Borzelen, heer vander veere*, voorgevallen is, verhalen. Deze *Wolfert*, was des graven advokaat en raadsman, en een zeer sterk persoon, had geen de minste achtinge voor de andere Hollandsche heeren, was gedurig bezig met den graaf tegens de steden op te ruien, en zoo 't doenlyk was, haar vryheden en previlegien te verkorten, en met veel nieuwigheden te belasten, en met een woord, hy stookte zoo veel quaat als hy konde; waar door hy zich zo hatelyk maakte, dat hy eindelyk binnen Delft, als een *Jezebel* konings dochter der Sidoniers ten venster uyt geworpen wierd, en elendig onder de handen der burgers 'er zyn leven moest inschieten. Wy zullen het geval, zoo als het by *Jan van Leyden*, de *oude Hollandsche kronyk*, en *Petrus Schriverius in zyn oud Batavia*, verhaalt staat, hier in lassen. *Den Hollanders willende beswaren met eenre nieuwer munte ende schattinghe, settende alle ding na sijns selfs believten ende goet duncken, waer door heel Holland in onrust was, sulcx gebeurt is, dat, op een tyd, als de Graef in den Hage was, ende met hem Heer Wolfert vander Vere, daer dagelycks een groot rumoer ende op-loop der Heeren Edelen van Hollandt geschiede, seggende onder den anderen, siet onse Vyand is hier nu tegenwoordigh, hoe lange sullen wy aldus van hem wesen geregeert ende benauwt? Laten wy hem doot slaen, ende besien wat hem sijne aenslagen ende nieuwigheden, daer hy ons aldus lange mede heeft gemolesteert ende belast, baten ende helpen sullen. Ten laesten hebben sy een vergaderinge gemaeckt, ende een vasten tydt beraemt, om van desen verwoede*

Hunne mannen voorstanderen der vaderlantsche vryheit.

ende felle Man (wiens regeringe sy niet van sinne waren langer te verdragen) en van sijne onbehoorlycke wercken, wraecke te doen. Heer Wolfert dit vernemende, is des morgens vroegh voor den dageraed met den Graef uyt den Hage gereyst na Schiedam, om met eenig vaer-tuyg, daer leggende, over te schepen na Zeelandt; 't welck by die van Delft vernomen zynde, hebben hem met groote macht van volck ende menichte van Booten en Visch-schuyten op de Mase achterhaelt, en soo wel de Graef als Heer *Wolfert binnen Delft gebracht, en ten ware de Graef daer by hadde geweest, doe hy gevangen werde, sy souden hem aenstonts doot geslagen hebben, soo seer warense verbittert en op hem gaende: Doch het worde op die tydt, om des Graven wille, gelaten. Tot Delft gekomen zynde, liet men toe, dat sy gingen op een groot steenen* Huis*, staende op den hoeck van de Choor-straet achter d'Oude Kerck, wanende daer vry te wesen om niet geslagen te werden. Ende siet terstont worde daer een op-loop en rumoer voor dat* Huys*, en riepen allegader met luyder stemmen; geef ons* Heer *Wolfert, vander Vere, ofte wy sullen den brandt in 't* Huys *steecken, en verbarnent met alle die daer in zyn: Door dese dreygementen ontroert zynde, ende vervaert, hebbende die daer binnen op 't* Huys *waren,* Heer *Wolfert (sonder harnas wesende) van boven neder ter venster uytgeworpen, ende hy werde terstont doot geslagen, door-houwen en door-steken.*

Dit voorval is volgens *Melis Stoke*, in zyn rymkronyk, voorgevallen in den jare 1299 den 1 Augustus, op St. Pieters dag, hy beschryft het aldus;

't Folc was naar (a) *ut en sinne.*
Si hadden tot hem kleene minne,
Ende wert roepende over luut,
Gheeft ons den man hier wt,
Die ons en Here den Grave verriet,
Of ghi ne sult selve niet
Mit ten live moghen ontgaen,
Want wi u selven sullen slaan. (b)
Wil di selve behouden 't leven
So moet ghi ne ons hier wt geven. (c)
Als men 't verstoet op ten vloere (d)
Dat 't folc dair buten al was inroere,
Staken si ne ter trappen neder, (e)
(En haelde die vrouwe weder (f)
Dat si niet daer bute quame.
Si ontsaghen hare blame, (g)
Dat enich quaet knecht an hare
Doen mochte dat misdaen ware.
Dus was si ghehouden binnen)
Ende hi was met onminne (h)
Daer ontfaen als 't wel scheen.
Want daer en was man ne gheen (i)
Hi ne gaerde sine doet.
Doe wert dat loep zo groet (k)
Onder dat folc ende ghevochte,
Het sloech al dat slaen mochte,

(*a*) Byna zinneloos.
(*b*) Den hals breken
(*c*) In onze handen leveren.
(*d*) Verstond binnens huis.
(*e*) Stieten zy hem van de trappen af.
(*f*) Syn vrouw die hem volgde.
(*g*) Schande, die haar aangedaan mogt werden.
(*h*) Buiten komende, wierd hy niet zeer vriendelyk ontfangen.
(*i*) Niet een van allen.
(*k*) Den toeloop.

Beide

Beide jonc ende out.
Hem en was niemant hout. (l)
Doe was hi verslegen sciere (m)
Ic wane dat niet si viere (n)
Daer te ieghenwoerde stonden,
Si ne sloeghen die ne toe comen conden. (o)

(*l*) Getrouw, gunstig
(*m*) Schierlyk, in een ogenblik wierd hy omgebragt.
(*n*) Naauwlyks waren 'er vier in getal die dit niet verrichten.
(*o*) Al die 'er maar by komen konden.

Dus verre onze ouden rymkronyk schryver in Jan. I. bladz. 167 en 168. En dus is dezen onrustigen quaatstoker *Wolfert van Borselen, Heer vander Veere*, elendig om hals geraakt. Waar door, gelyk de schryver van 't leven der heeren van Amstel, bladz. 129 zegt, graaf *Jan* van zyn opgedrongen voogd en meester, en de Hollanders van hun dwingeland ontslagen wierden: ter welker gelegenheit den autheur van het *hof-tapyt*, op dit geval de Delfsche burgers dezen lof toeschryft:

Een Stadt, die toonde, dat z' in Vryheit was geseten;
Doe 's Graven ondervoogd, zich eertyds wou vermeten,
Haer Wet te ziften, en het volck, met een gedruis,
Hem door de venster wierp van 't hooge steene huis.

Onze beroemde Nederlandsche historischryver *Pieter Cornelisz Hooft*, in zyn treurspel van *Gerard van Velsen*, doet een rei van Amsterdamsche maagden, in 't vierde bedryf, deze vaarzen zingen:

Den openbaren Dwinghelant
Met moedt te bieden wederstandt
En op de hersfen-pan te treden:
Om met het storten van zyn bloedt
Den Vaderlande 't waerste goedt
De gulde Vryheit te bereden.
Dat is van ouwer herkomst wyt
By d' aldertreffelykst', altyd
Beloont met Eeren-beelden dancklyck,
Die Roem is uitgeblazen, met
Geleertheydts heldere Trompet
In Schrift en Dichten onverganckiyck.

Dat die van Delft hun goed en bloed dikwils voor het vaderland opgeoffert hebben, is in onze Nederlandsche gedenkschriften bekent; toen de vryheit van ons land aangeschonden wierd, en op het punt stond om zonder speer en hoed, als balling om te doolen, hebben zy getoont, datze liefhebbers van 's lands vryheid waren. In den bloedigen Spaanschen oorlog zag men, wanneer dezelve zoo verre al was overwonnen; dat zy genoegsaam scheen te sneuvelen, wat een yver zy doen getoont hebben om de overgeblevene deelen van dien, na hun uiterste vermogen te beschermen; en 't geen alrede vervallen was, weder op te rechten. Tot ontzet van de belegerde stad Haarlem, in den jare 1573, onder het beleit van den heer baron van *Batenburch*, wierden tot hunnen grooten lof, het grootste getal van vrywillige burgers, bevonden Delvenaars te zyn. Onze histo-

rischryvers verhalen, dat niet boven de 50 van ter Goude, 30 van Rotterdam, 40 van den Briel, maar 76 vrywillige burgers van Delft, nevens den voorsz heer, dood bleven, zonder dat die geenen gerekent werden, die geen burgers waren; want vele ryke brouwers hadden eenige knegts op bezoldinge afgezonden, zoo dat het getal der dooden uit deze stad, op 116 koppen beliep, welke te gelyk op den 9 Juli des gezeiden jaars, hun bloed voor het vaderland vergoten, waarvan doen een nette lyst wierd gedrukt, die by sommige noch te vinden is, zoo dat deze droevige slagting den Delvenaren geen kleene smerte deed gevoelen.

d'Oorlog baert veel droeve zaken,
Gelukkig zyn zy, die 't niet smaken.

Of, gelyk Rotgans zegt:

By 't oorlog is geen heil te vinden:
Wy haten alle krygsgezinden.

Dees dappere mannen queten zich in 't streng beleg van Leiden, in den jare 574, niet minder, toen hunnen yver en trou alom bekent wierd, en Delft alleen, om deze benaaude en uitgehongerde stad te ontzetten, 40 ten hondert gaf. Ja tot een groot blyk hunner getrouwheit, besloten zy, hoewel tot overgroote schade van hunne stad, en gansch Delfland, liever alles onder water te zetten, en de vrugten des velds te verliezen, als hunne nabuuren door het Spaansche juk te laten overheeren; en 't quam 'er toe dat zy genootzaakt wierden de sluizen overal open te zetten, en den dyk tusschen Rotterdam en Delfshaven door te steken, waardoor gansch Delfland onderliep, en een zoutzee gelyk was, wanneer de Delvenaren met *hun koorn en andere platboomde schuiten*, en met *de Ark van Delft* zoo veel afbreuk deden als doenlyk was, tot dat deze benaaude stad ten laatsten den 3 october wierd ontzet; eene verlossing, zoo gelukkig, dat die van Delft ten eersten een plegtigen dankdag hielden, om God te verheerlyken. En wanneer men kort daar op in alle steden een generale ommegang voor deze verarmde en uitgehongerde burgers deed, taste Delft weder eerst in de beurs; en hoewel deze stad zulken zwaren last, om Leiden te helpen ontzetten, gedragen had, wierd 'er echter in spys als geld, meer vergadert dan in eenige stad van de Provincie, het welk daar naar altyt een groote liefde en verbintenis tusschen deze twee steden heeft gemaakt, gelyk by *Bor*, in zyn Nederlandsche historie, VIII. B, bladz. 62, en by *Orlers*, in zyn beschryving van de stad Leiden, bladz. 542 te zien is. Meer diergelyke voorbeelden zou ik al van over oude tyden af, konnen bybrengen, geluste 't my hier breder in uit te weiden.

Hier uit ontdekt men dat de alomvermaarde stad Delft, in 't beschermen van 's lands vryheeden, met een oprechte liefde haar goed en bloed heeft aangeboden. Zoo dat hun de beschryvinge van een goed en getrouw burger, volgens de les van *Cicero*, altyd in 't hart is gedrukt geweest, teweeten, dat een rechtschape en dapper burger, het gevaar van lyf en leven, vrouw en kinderen, en al wat hy in de wereld dierbaar heeft, minder moet achten, als de welstand van 't vaderland. De lof van zulken vromen inborst om te dragen, werd die van Delft door den braven historischryver en Poëet *J. Ou-*

in zyn *Prosopopeia of spraak-verbeeldinge*, ook toegeschreven, wanneer hy zich aldus laat hooren.

'k Heb sedert dierb're bloed van myne Inborelingen,
Daer 's Lands verdadiging een dapp're bystand eyscht,
En ik het Spaansch geweld voor Haerlem dorst bespringen,
Niet dierbaer gewaardeert: of moedeloos gedeyst.

De hemel geeve dat dit edelmoedige bloet in de vroome harten der voorvaderen in volle vaten mag zwieren, en door de nakomelingen altyd over geërft worden, en dat het vergooten bloed, en het ten besten gegeeven goed, als een vrugtbaar zaad in hunne late naneven honderd fout mag vrugten voortbrengen, op dat dit vaarsje hen altyd met recht mag toegepast werden.

Uyt de vruchten en de Plant,
Werd bespeurt den aard van 't Land.

Yder, op dat ik dit in 't voorbygaan zegge, yder zy dan gedagtig hoe duur de vaderlandsche vryheit onze voorouderen heeft gestaan, yder bedenke dat de fondamenten van onzen godtsdienst niet geleit zyn met kalk en steen, maar met het goed en bloed van die minnaars der vryheit, waarom dit waarde en duurgekogte pand niet genoegzaam van ons, als kinderen van deze kloeke ouders, kan bewaard werden, en wy alle zyn, aan de geenen die deze zorg als wagters aan bevolen is, in ons gemoed alle vaardige gehoorzaamheit en hulp schuldig. Laten wy deze zoete vermaninge van den braven heer *Jacob vander Does*, ons in zyne beschryvinge van 's Gravenhage voorgesteld, zoo dikwils herlezen, tot dat dezelve in ons gemoet, als met een stale pen in gesneeden zyn.

Is aen de Vryheyt, u door soo veel bloed verkregen,
En uyt het Vier gehaelt, maer eenigsints gelegen:
Gelyck ick weet dat u die naem raeckt aen het hert,
Siet toe, dat ghy aen haer verlies niet schuldig wert.
Sy hebben s'u gelyck als in de handt gegeven,
Op trou en eedt, om die met ziel, en lyf, en leven,
En weldoen voor te staen, en soo ghy dat niet doet,
Ghy laet op u de wraeck van haer vergoten bloed.

Indien men onze stad een zinspreuk wilde toe eigenen, zou men dunkt my om hare oude vroomheit, en dapperheit voor het gemeene best bewezen, haar niet beter dan deze korte, doch wel toegepaste woorden, konnen toeschryven.

AVITO CANDORE ET FORTITUDINE.

Dat is, *door vaderlyke getrouwheit en standvastigheit*, welke gulde spreuk ons als een gestadige opwekkende les en regel zou verstrekken, om onzen handel naar het loffelyk voorbeeld onzer vaderen in alle getrouwheit, en standvastige kloekmoedigheit, te rigten. Indien ik my verder in de prys-

waar-

waardige eigenschappen der Delvenaren wilde inlaten, zoude ik haare vaardigheit en goetwilligheit in 't gehoorzamen harer overheit niet dienen voorby te gaan, ik zoude ook dienen te zeggen, dat het met haeren inborst best over een komt zich meer door zachtzinnigheit te laten bestieren, dan zich aan wetten met bloet geschreven te onderwerpen, een eigenschap voorwaar die zy met de Hollanders gemeen heeft. Want d'ondervinding zou hier leren dat d'aanbiddelyke macht der eenhoofdige heerschappy, van hoe goeden uitslag die in andre gewesten is, met luttel vrucht in dezen oorde zou gebezigt worden, wegens d'ingeschape neiging tot de gulde vryheit, waar mede deze vrygevochte Batavieren bezielt zyn, waarom de hooge regering van deze landen altyd meer met zagtigheit, de gemoederen der inwoonderen tot hun pligt en getrouwigheit getrokken heeft, dan hen door strenge en overheerschende wetten meester te worden. Een gulde les voor de nakomelingen, welke hun gedurig als een regel tot alle billyke en behoorlyke eerbiedigheit en gehoorzaamheit tot hunne wettige overheeden behoort te leiden.

Van de neringen en kunstoeffeningen der Delfsche burgery.

De aard en zeden der inwoonderen beschreven hebbende, gelust het ons te onderzoeken welke nering of kunstoeffeningen in deze stad de voornaamste opgang gemaakt hebben, waar in de lakenneering niet onder de minste moet gerekent worden, de meergemelde schryver flus bygebragt, dewelke van oordeel is dat deze stat een volkplantinge van Brabanders zou zyn, laat zich hier over aldus uit: *Haere inwoonderen oeffenen zigh meestendeel met brouwen, en wolle laekenen te maeken.* Doch het gemeen gevoelen is, volgens het getuigenis des heeren van *Bleiswyk*, dat het laken drapeeren ouder is als de bloeiende brouweryen, echter mene ik dat de brouweryen van ouder herkomen zyn, dan de laken drapeerderyen. Alhoewel ik geloof dat de lakenneering der Delvenaren mede al zeer grys is, doch niemant zal betwisten dat de brouweryen al in den jare 1274, met het *gruitgeld* belast waren, en de outheit der lakendrapeerderye kan niet hooger dan omtrent den jare 1310 halen. Doch schoonze in ouderdom voor de brouweryen moet duiken, is 't echter zeker, dat deze lakennering geen lof ontbeert, maar van den beginne af in het maken van fyne en schone lakens uitblonk, gelyk 't oude spreekwoort van *Delfs puik* bewaarheit. Alhoewel de Leienaars mede op deze eer, en bekende naam roemen; doch verscheide schryvers, van deze stad schryvende, gewagen van dit *Delfs puyk*, als de schryver van de byvoegzelen op *Guiciardin*, *Boxhorn* in zyn *Theatrum Hol.* en anderen.

Is iemant intusschen belust om eenig denkbeeld wegens deze neering te vormen, en een net berigt te hebben, wanneer, en by wat gelegenheit het laken-bereiden zoo in deze stad, te Leiden, in Engeland of elders eerst begonnen is? welaan, wy zyn belust, zoo uit de Vlaamsche historischryver *Meyerus*, als uit eenige van onzen landaard, deze zaak wat hoger op te halen. Opdat teffens de onzekere gedagten des heeren *van Bleiswyk* bladz 693 verhaalt, mogen verdwynen, welke meende dat de Engelschen in den jare 1327, wanneer koning *Eduard III.* met zyn moeder in ballingschap was, en zich hier ook eenigen tyd te Delft onthielt, deze kunst den Delvenaren zou hebben afgekeken, en by zyn herstelling in Engeland werkstellig maakte. Doch die geen vreemdeling in d' outheden is, zal niet onbekent zyn, dat deze kunst door de vlugtende Vlamingen en Brabanders

ders daar alreets in gebruik was gebragt, echter willen wy niet betwisten dat dees monarch hier eenige beter behandeling invoerde, en beter gelegenheit bedagt om die te vertieren, om zich daarna in zyn land van te bedienen.

Wat de weveryen belangt, die schynen eerst by de Vlamingen aangevangen; dewelke by de graven van Vlaanderen in goede achting waren. *Boudewyn*, bygenaamt *de Jonge*, sedert de Forestiers, de IV. graaf van Vlaanderen, welke omtrent den jare 960, dewyl 'er doen luttel geld in 't land was, en op dat de waren en koopmanschappen, de eene tegens de anderen zouden mogen geruilt ofte verwisselt worden, heeft in verscheide plaatsen jaarmarkten ingestelt, waarop hy de inkomende of uitgaande waren tolvry verklaarde. *Jacob Meyerus* laat 'er zich aldus over hooren in den jare 958.

Aarnout tot zyn dagen gekomen zynde, heeft het lands bestier als graaf zyn zoon *Boudewyn* in handen gestelt; dit was een dapper, verstandig en voorzigtig man, gelyk uit zyne daden blykt; onder hem zyn *Ypere*, *Feurne*, *Bergen*, *Broburg*, *Dixmuyde*, *Aldenburg*, *Roselaar*, en veele andere plaatsen in een beter stand gebragt; en door hem is de koophandel vermeerdert met de vrye jaarmarkten tot *Brugge*, *Kortryk*, *Turenhout* en *Kasselst* in te stellen, om dat de Vlamingen by die tyd, doen 'er nog niet veel geld omging, met verwisseling van waren zouden konnen handelen; waardoor de koopmanschap aldaar in den tyd van 300 jaren wakker begon te bloeien; waardoor de luiden, zoo ten platten lande als in de steden, lustigh floreerden, en zeer wel voeren, tot dat door den oorlog tusschen Vrankryk en Vlaanderen, de neering ten platten lande van Vlaanderen, daar veel geweven en gewrogt wierd, naar Leuven en Braband vertrok, alwaar slegt met hem gehandelt, en de koopmanschappen zwaar belast wierden, zoo dat 'er omtrent den jare 1300 groote beroertens ontstonden, en te Leuven verscheide magistraats persoonen op het stadhuis wierden doodgeslagen; ondertusschen maakten die geenen, dewelke noch tot Bruggen en Vlaanderen gebleven waren, om de opgestelde tollen en schattingen, mede groot oproer. Tot Yperen wierden 'er in den jare 1303, de gansche regering, bestaande in een voogd en 10 schepenen, op de halle vermoort. Te Gent wierden hierom in den jare 1301, twee schepenen, en nog elf andere mannen doodgeslagen. In den jare 1302 sneuvelden 'er in een oproer meer dan 1500 menschen, waardoor de neering en lakenhandel t'eenemaal verstrooiden en verliep: een groot gedeelte der handdadigen trokken naar *Zandwits* in Engeland, daar zy hun ter neder zettede, in welke tyd de drappery in Engeland bekent wierd. Het ander gedeelte begaf zich naar Holland, en zette zich te Delft en te Leiden neder, zich enkel met deze kunst in die steden bezig houdende. De lindewevers begaven zich naar Haarlem, sedert welke tyd aldaar de stapel ook te vinden was.

Uit deze beschryving kan men genoegsaam zien omtrent welken tyd de laken drapperye, zoo te Delft als te Leiden, hunnen oorspronk rekenen. Dus ziet men dat het verhaal van den Engelschen historischryver *Speed*, op den jare 1327, onzeker is: ja de gemelde schryver wil, dat de drappery in Engeland eerst in den jare 1336 zou begonnen zyn; doch wy hebben het tegendeel beweert, uit een geacht schryver, die by alle kenders, wegens zyne naaukeurigheit, geen geringe plaats bekleed. Dat de drapperye in deze stad zeer is toegenomen, zal niemand ontkennen die de previlegien

en ordonnantien, in die zelve eeuw gemaakt, heeft opgeslagen, en wy zagen flus op de lakenhal, dat zy al in den jare 1413 genootzaakt waren om den overvloed der lakenen, hun eerste lakenhal te verlaten, en een grooter plaats daar toe op te zoeken. *Emanuel van Meteren* wil, dat de opkomst der laken drapperye veel jonger in Engeland is op de baan gekomen; want hy getuigt in zyn III boek, bladz. 61, dat door een zware watervloed, doen ruim 250 jaren geleden, vele Vlamingen naar Engeland zouden gevlugt zyn, die doen aldaar de drapperye zouden hebben ingevoert, dat een kenbare misslag is, dewyl de beginselen dezer kunst veel ouder zyn; doch dat 'er in den tyd van de zware en bloedige plakkaten, omtrent den jare 1569, noch al een groot getal Vlamingen derwaards getrokken zyn, waardoor dien handel van tyd tot tyd aldaar zoo toenam, dat onze steden daar door hun meeste neering verlooren, wil ik niet ontkennen; maar dit is zeker, dat deze stad voor dien tyd van de gemelde plakkaten haar voornaamste handeling hier in al quyt was. In later tyt was hier noch de stapel en markt van Engelsche lakenen, *de Engelsche Court* genaamt, maar die is over eenige jaren ook na Rotterdam en Dordregt geweken.

Van de brouweryen.

De tweede nering, die deze stad geen geringe luister heeft bygezet, en die d' inwoonders lustig verrykten, waren de brouweryen, die voor de laken drapperyen, in deze stad al wakker bloeiden, gelyk uit een oud briefje van graaf *Floris V*, van den jare 1274 genoegsaam blykt, 't welk door een *vidimus* van een kapellaan dezer kerke, des jaars 1326 werd bevestigt, 't geen in de latynsche taal by den heere *van Bleiswyk*, bladz. 694 is bygebragt, 't welk wy ten dienste van den lezer in 't Nederduitsch hier zullen byvoegen:

WY Gerbrand, Kapellaan der kerke van Delft, begeeren dat een yder die dezen tegenwoordigen zal zien of hooren lezen, bekent zy, dat wy in't jaar ons Heere MCCCXXVI. *des saterdaags den twaalfden, naar dat gezongen werd* quasi modo, *gezien en van woord tot woord gelezen hebben een brief van den doorluchtigen prins* Floris, *graaf van Holland, zynde geheel, en niet in eenige deelen geschonden of doorgeschrapt, en met zyn zegel bevestigt, inhoudende deze woorden:* Floris, *graaf van Holland, aan zynen burger van Delft, welke de Gruut in de gemelde stad heeft, de zaligheit. Wy gebieden uliede, en willen dat gy zoo veel van onze burgers van Delft van de Gruut ontfangt, en niet meer, noch ook meer vraagt (als van ons ontfangen of verzogt werd) en 't welke gyliede van dezelve Gruut ontfangt van de geenen dewelke buiten dezelve stad woonen. In't Jaar ons Heeren* MCCLXXIV. *des Saterdaags naar het oktaaf van St. Jan.*

Verhandeling van 't gruitgelt

De heer *van Bleiswyk* zegt bladz. 100 in zyn eerste deel, wegens dit *gruitgeld aldus:* Het *gruitgeld* is een zekere tol voor 't gebruik der wateren, in welke tol van ouds ieder gehouden was die veel waters nodig had, waarin de brouwers gene der minste moeten gerekent worden. De eene helft was de graaflykheids domeinen, en de wederhelft de heeren van *Wassenaar.* En bladz. 694 laat hy zich dus horen: Om nu te verstaan wat eigentlyk *gruitgeld* is, hebbe ik het zelve tot noch toe nergens nader gevonden dan by den geleerden *Hadrianus Junius*; van Hoorn, dewelke elders

in

in zyn beſchryving van Batavia, ofte oudt Holland, ſprekende van het recht des *gruits*, zeit: *Het werd in onze moeders taele Gruytgeld genoemt, 't zy of onze Voor-ouders dit woordeken van de Vlamingen ontleent hebben, dewelke de groenigheit der ſtaende wateren, die in de zomer daar op groeit, en dryft, en d' Eenden een aengenaem voedſel is, Gruit noemen, 't welke by ons oneigentlyk Croes of Crooſt genoemt werd, alzoo dat Gruitgeld een Thol zoude zyn, welk gegeven werd om het Gruit van het water wegh te nemen ende te reinigen, ten einde de Brouwers met haar ſchep-vaten en emmeren klaar water om den Mout-drank van te brouwen, tot het gebruik der menſchen mogen ſcheppen.* En dit is zoo vreemt niet, aangezien van ouds het binnelandſche water veel meer ſtil ſtond, en diens volgens meer met kroos bedekt was als tegenwoordig, nu een groter getal van ſluizen het water doen wech vloeien, en van alle groente die 'er in waſt, ontlaſten: en alzoo thans niemand buiten de ſteden, of ten platten lande eenige brouweryen mag opregten, (gelyk wy in 't vervolg noch nader zullen hooren) zoo is nu binnen deze ſtad niemand anders gewoon voor het gebruik des waters, als de brouwers alleen, het gruitgeld te betalen, die wel eer (volgens het getuigenis van den voorſz ſchryver) den 100ſten. penning daar voor betalen moeſten, aan de heeren *van Waſſenaar*, als burggraven van Leiden, en leenmannen der graven van Holland; doch naderhand heeft men van ieder brouwte van een-en-veertig ſtoks-ſtuck lang, op zekere tax geſtelt, waar van de eene helft laatſt toegekomen heeft de koninglyke majeſteit van Spanjen, als graaf van Holland, die nu uit kragt van zekere beleeninge, by de ſtad Delft ontfangen werd: de andere helft is mede van de heeren *van Waſſenaar* by de ſtad aangekogt, zoo dat Delft daarvan alleen volkomen eigenaar is.

Nader onderſoek wegens de gruit.

Ik oordeele dat de gedachten van *Adriaan Junius*, *van Bleiswyk*, en vele anderen, wegens dit *gruut*, *gruit* en *gruitgeld* mank gaan, alhoewel ik niet ontkennen wil, dat men outtyds in plaats van *groen*, wel *grun*, *gruen*, *grin* enz. gezeit en geſchreven heeft. Dat de Vlamingen de groente op 't water, by ons *krooſt* genaamt, *gruit* noemen, wil ik al mede niet betwiſten, en ik geloof zelf, dat als wy zeggen dat het kroos word opgeviſcht, zy gezegt zullen hebben dat de gruiten worden opgehaalt. Maar dat door het hier gemelde gruut of gruit, het kroos op het water, 't zy by ons, of by de Vlamingen, Brabanders, Gelderſchen, en wie het zou mogen zyn, verſtaan is, geloof ik niet dat ons iemand met overtuigende bewyzen kan aantonen; want zoo dit een tol of laſt was, die voor het zuiveren en ſchoonhouden van het kroos van 't water was opgeſtelt, zoo waren die menſchen en brouwers die noit met geen groente of kroos op het water gequelt zyn, aan dezen laſt niet onderhevig. Nu, ganſch Vlaanderen, Braband, de Meyery van den Boſch, de Baronnye van Breda, Gelderland, het Sticht van Utrecht enz. putten de meeſte, ja van 10 wel 9 menſchen, altemaal hun water uit putten, die geen kroos onderworpen zyn. Dord, Rotterdam, Gouda, enz. ſteden die loopende revieren hebben, zyn met geen kroos geplaagt, gevolglyk behoeven die ook dien laſt niet te dragen: daar het in tegendeel wel een bezwaring ſchynt te zyn in alle landen daar men bier brouwt, of daar men het plag te brouwen; daar en boven is het ook een zeer ouden tol, die omtrent den jare 900 al in ons land ſchynt bekent geweeſt te zyn. Maar, zal men zeggen, wat is, of beduit dat *gruitgeld* dan?

dan? ik bekenne de regte afleiding van dit woord niet te weten; maar dat het gruitgeld eene zekere belasting op het verkoopen van de gist, tot het brouwen der zware bieren is geweest, meen ik buiten tegenspraak uit oude stukken te bewyzen; doch eer ik daar toe overga, lust het my noch eenige waarschynelyke gissingen wegens den oorspronk van 't woord *gruut* of *gruit* voor te stellen. Ik heb verscheide oude brouwers in de Meyery van den Bosch gevraagt, of zy my hier in eenige opening konden geven; die my zeiden, dat ieder brouwer als hy brouwt, driemaal by den tollenaar ofte pachter die de gruit heeft, moet aangeven, eens eer hy het vuur onder de ketel mag aansteken, hoe veel zakken mout hy ingestort heeft; de tweede maal als het bier in de geilkuip staat, hoe veel vaten of tonnen hy gebrouwen heeft, en de derde reis, als het bier gevaat is, hoe veel tonnen of vaten 'er weder zyn. Dit geilen in de geilkuip zeiden zy, dat men wel plagt *guten* en *guut* te noemen, als mede het gegiste bier; en dus dunckt my dat de woorden *gruuten* en *gruit*, niet veel van het woord *gist* verschelen, dewyl men weet hoe veel verandering 'er in vele woorden gekomen is. De tollenaar of pachter werd noch dikwils op vele plaatsen de *grute* of *gruter* genoemt, dat met een den gistverkooper was, en in het gruithuis woonde; en dit is al in den jare 1350 in gebruik geweest, gelyk ik aanstonts zal aantoonen: Deze pachter moest voor dezen, wanneer het bier te geilen of gisten stond, het komen pegelen of meeten, 't geen thans, om dat de ketels en kuipen op een vaste maat staan, niet meer in gebruik is. *Slichtenhorst*, in zyn toneel van Gelderland bladz. 95. zeit ook, dat alleen de dikke bieren, dat is, de gistende, *gruitgeld* moeten geven, dat is te verstaan, zeker getal van gist, maar geen dunne bier, dat men ook wel scharbier noemt. Ik vinde in een deploma van keizer *Otto III.* van den jare 998, waarin hy onder anderen aan de kerk te Utrecht de gruit van *Bomelo* en *Arclo* geeft, dit volgende aangetekent: *Negotium generale fermentatæ Cervisiæ, quod vulgo Grutt nuncupatur*, dat is, *een gemeene hanteering of negotie van gegist bier, dat door de wandeling Grutt (gruit) werd genaamt.* 't Is waar, naar den letter luidt den zin zoo, maar zoo men op de zaak wel acht geeft, zal men zien dat het wil zeggen, *een gemeene handeling of koopmanschap van gist der bieren, gemeenlyk* gruit *genaamt*; want aan de kerk wierd de koopmanschap of recht van de bieren te verkoopen niet gegunt, maar zekerlyk van de gist. In een brief van keizer *Hendrik*, van den jare 1013 staan dezelve woorden, zoo als by *Heda* bladz. 95 en 100 te zien is. Dan is 'er noch een brief van *Johan van Arkel*, bisschop van Utrecht, van den jare 1350, by welke hy bekent in jaarlyksche huur of pacht van den kommandeur van den Duitschen huize te Utrecht, de gruit van de stad Rhenen gehuurt te hebben, en dat voor een somme van 36 pont zwarte tornoisen des jaars, in welken brief men aldus leest: *Verders dat wy het voornoemde gruitrecht, en het recht van te gisten voor de gemelde . . . zullen handhavenen, en niet zullen toelaten dat eenige persoonen, welke van rechts wegen gehouden zyn hunne gist by de gemelde grute te halen, dezelve elders zouden haalen, noch wy zullen de plaats van de gruit elders zetten als in onze stad van Rhenen voornoemt.*

En om myne stelling noch klaarder en met duidelyker woorden der graven van Holland zelf te bevestigen, zal ik hier noch een handvest van graaf *Willem* van den jaare 1323 bybrengen, waar uit duidelyk blykt, dat

dat de gruit natte waar, die in vaten gedaan wierd, was, en dus duidelyk blykt gift geweest te zyn. De gemelde graaf verpacht het recht van zyne gruite op dien tyd voor 3 jaren aan de stad Dordrecht, waar van hy hen dezen open brief verleende.

WY WILLEM, *Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, en de heere van Vrieslant, maken condt allen luden, dat wi onse lieve ende getrouwe stede van Dordrecht te pachte gegeven hebben, onse Gruyte van Dordrecht, van Baefmisse naestkomende, drie jaer daer naer durende, des jaars om 33. ponden grooten Conincs, corriht te betalen alle jaren, op onzer Vrouwendagh Lichtmisse, ende hier binnen zullen zy hebben, ende bezigen dezen termyn voorsz. onze Gruythuyse, ende de waeren die daar toe behooren; maer zy zullen de Hofstede van den huyse gilden voort neder, ende sullen dat Gruythuys ende de* V*ate voorsz. alzo goed op leveren als zyze ontfaen, zy en ergen van oude, zonder argelist.*

Voort zo en zal men geene gruyte maken binnen zuyd Hollant anders, dan daer van rechts de gruytstede leggen, ende daer van ons af versien. Voort, zo wat koeren onze stede voorsz. op dit gruyte maakt binnen dezen termyn voorsz., ende wezelyck sien, die sulle wy gestade houden ons onzer heerlicheden, ende rechts van onzen gruyte maken ende geven, in alsulker manieren als zy voormaels gegeven is: In oirconde dezen brieve bezegelt. Gegeven des vrydaghes naer sinte Lamberts dagh, in 't jaer ons Heeren 1323.

Zoo den lezer op de bygebragte plaatzen gelieft te letten, gelove ik, dat hy myn gevoelen niet ongegrond zal vinden, teweeten, dat de gruit een tol of last is op het verkopen vande gift, en dat den tollenaar of pachter de *gruite* of *gruiter*, dat is, giftverkooper oudtyds wierd genaamt; althans dit is zeker dat'er van geen enkelt woord, dat naar *Kroos* of *water-suiveren*, enz, gelykt, gerept wort? Ik heb dit wat breder willen verhandelen, om dat het by naar over al een vast gevoelen is, dat de gruit niet anders dan kroos zoude zyn, en dat het gruit geld een last was die de brouwers wiert opgeleit om het water schoon te houden. Dat sommige zeggen, dat alle die veel water gebruikten, voor dezen ook gruit geld moesten betalen, meen ik dat noit bewezen zal werden, en dat *Hadrianus Junius* wil dat voor dezen in plaats van 't gruitgeld de brouwers den 100 penning gaven, zoude buiten twyffel werk in hebben om dit klaar aan te tonen, ten ware in 't een of ander byzonder geval, dewyl wy zagen dat dit gruitgelt al voorden jaare 1000 bekent was.

Maar uit een brief van graaf *Willem III.* des jaars 1326 blykt dat de gruit te Delft toen de heer van Voorn en burggraaf van Leiden toequam, welke over de brouwers te Delft klagtig vielen, de brief luid aldus:

WI WILLEM *Grave, maken condt allen luden, want onze nichte die Vrouwe van voirne en die Burchgrave van Leyden langhe tyt voir ons beroint hebben over onse poirters van Delft, dat si hun onrecht deden an koren grute mitten koppen bier dat si brouwen, zo sien wy over een gedragen, dat wi ontbieden onzen poirters van Delft, dat si allemael ghien koppen bier in brouwen, of willen zy't brouwen, dat si also vele gelts zenden in 't gruythuys om koppe, als zi gelts zenden zouden om grute van even veel biers, daer bi zel men hun*

 hoppe

hoppe levere alzo veele als hun belieft. Gegeven in die Hage op onzer Vrouwen dach te mid Oest in 't jaar 1326.

Uit dezen brief blykt, dat de brouwers in plaats van hop outtyds tot het brouwen gruit of gist gebruikt hebben, en dat zy om de gruit te ontgaan begosten hop te gebruiken, 't geen schadelyk was voor de heeren die den gruit tol bezaten, zoo dat myn vorige schryven door dezen graafelyken brief weder duidelyk bevestigt word.

Van de mudden penning

De gemelde graaf *Floris V*, heeft ook vier jaren na de bygebragte brief, de *mudde penning* van 't koorn aan de stad Delft geschonken, gelyk wy flus, toen wy van de koornmarkt spraken, met zynen eigen brief toonde.

Van de hop.

De graven hadden ook veel voordeel van de *hoppe*, want geen brouwer in Holland vermogt andere hoppe gebruiken als die hy by des graven verkoopers had gekogt, 't geen de graven een merklyke winst aanbragt. Maar graaf *Willem IV.* heeft in den jare 1340 aan de brouwers van Delft toegestaan, dat zy tot hun beste voordeel de hoppe zelfs mogten koopen daar zy wilden; doch onder deze voorwaarde, dat de Delfsche brouwers hem voor elke 10 vaten biers zouden betalen een Hollandsche schelling of 12 denieren, 't welk de stad in dien tyd, toen de brouweryen bloeiden, zeer verrykte, waarom wy niet ondienstig vinden om den brief dezer vergunninge den lezer mede te deelen:

WIllem Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vriesland, maecken cond allen luyden, want veel croningen, ende stoots geweest heeft, tusschen onsen goeden luyden den Brouwers van Delff, op die een syde, die wel claagden ende croonden dat onse Gruyters van Delff alsoe goede Hoppe niet en gaven daer sy haer goet mede bewaren mochten, ende als sy hem schuldig waren te geven, ende tusschen onsen Gruyters van Delff op die ander zyde, die wel croonden ende claegden dat hem de Brouwers niet en brochten alsoe geel gelts als sy schuldich waren te brengen, na dien dat sy veel brouwen, ende om dese croone ende claginge voorsz, ende wel meer stoots, daer af komen mochte te schuwen tusschen ons ende onser Stede van Delff, soo sijn wy by guetduncken ons gemeens raeds over een gedragen mit onser goeder luyden Schepenen ende Raed, ende onsen gemeenen guede luyden van Delff, dat van desen dage voort elck man binnen der Stede van Delff, die brouwen Hoppen Bier, of namaels brouwen sal, hun selven Hoppe sel, ende daer af soe selmen ons geven, of den geene diere van ons of verlient zyn, voor onse recht vander heelre Hoppe, of voor der geenre recht diere van ons of verlient sijn, van elcken thien vaten die men binnen Delff brouwet, alsoo als die coopman den Brouwer betaelt twaelf penninck hollands, of sulck payement als men ontfaet van onsen renten, vaten van achte vierders, ende hier by en sullen wy noch niemant van onser weegen geven noch leveren eenigerhande Hoppe, ende mits desen twaelf penningen voorsz te geven van thien vaten als voorsz is, soo sellen onse Poorters van Delff voldoen, ende voldoen mogen ons, ende onsen nacomelingen, ende allen den genen die recht maken mogen ander Hoppe tot eeuwigen dagen, ende sellense daer mede vry ende quijt houden van ons ende onsen nacomelingen, ende van allen den genen die regt hebben moigen van onsen wegen of van hoir selfs wegen totten Hoppe. voort wairt dat saecke dat men eenigen Brouwer meer eysschede dan hy belyde wilde, dat hy gebrouwen hadde, daer soude hy rechte-

voort

voort eenen eed voor doen, dengeenen die van onsen wegen eysschede, ende dien oorlove wy dat hy ensselve staven moige, ende daer mede sellen wy ons gepaeyt houden, ende mit desen over een dregen voorsz, soo sellen te niet wesen alle brieven ende hand-vesten die geweest hebben voir dese tyd, ende spreecken of spreecken mogen, of roeren mogen, eenich recht vanden Hoppe, sonder al archlist, in oirconde ende kennisse dat alle dese pointen voorsz wettelijck ende trouwelicke sullen worden gehouden van ons, ende van onsen nacomelingen, soo hebben wy desen brief open besegelt, wthangende mit onsen zegel. Gegeven in den Hage *des Vrydaegs nae derthiendach in't Jaer* M. CCC. *ende xl.*

Dit recht van hopgeld schynt naderhand met het gruitgeld byeen gevoegt te zyn, dewyl het doorgaans gelyk werd uitgedrukt, gelyk onder anderen uit zekere beleeninge van keizer *Karel V*, hier voor bygebragt, kan gezien worden. De brouwers van Delft, door de gemelde previlegie aangemoedigt, (want het was alleen aan hun verleent) droegen zorg dat zy altyt de beste hop kregen, en op de beste manier gebruikten, dat hun bier overal zo aangenaam maakte, dat 'er naaulyks genoeg kon gebrouwen worden, dit was de eenige wortel oorzaak dat de brouweryen deed aangroeien. Ja *Pieter Opmeer* schryft, dat het door zyn aangename smaak zeer na met het Londensche Engelsch bier, en het Hamburgsche Cembrische bier over een quam, waarom het van alle kanten gezogt wierd. Deze zelve graaf *Willem* vereerde aan die van Delft, om verscheide trouwe diensten, zoo aan hem, als aan zyn voorzaten gedaan, de *Makelaardye* en *koorn monsters*, 't welke, volgens de oude benaminge, by hem geheten wierd de *Borry makelaardy*, *met den uitsetten van Coorn*, dat ook genoegsaam te kennen geeft, dat de koopmanschap van koorn en granen in die tyden hier lustig in zwang gingen. In den jare 1411 verkregen zy van graaf *Willem VI.* een zeer heerlyke en voordeelige previlegie, te weten, dat geen steden van Holland of Zeeland, op hun goederen en koopmanschappen hooger lasten of imposten mogten zetten, dan zy zelf op de goederen hunner eige poorters stelden, 't welk zeer groote voordeelen aan de Delfsche koopluiden insloot; en wel byzonderlyk toen naderhand, door *Maximiliaan van Oostenryk*, getrouwt geweest zynde met onze gravinne, vrouw *Maria van Bourgondie*, die na haar dood het graafschap bestierde, in den jare 1478, de previlegie en vryheden der Delfsche brouweryen op nieuw vermeerderde, gelyk uit des zelfs previlegie blykt:

MAximiliaen by der gratie Goids Roomsche Coninck, altyds vermeerdere 's rycks, ende Philips by der selver gratie, Eerts Hertoge van Oostenryck, hartoge van Bourgongen, van Lotharingen van Braband, van Lembourch, van Luccenberch, ende van Geldre, Grave van Vlaenderen, van Thierol, van Arthois, van Bourgongen, Paletinen, van Henegauwe, van Hollandt, van Zeeland, van Namen ende van Zutphen, Marc-grave des heylig-rycks, Heere van Vriesland, van Salins ende van Mechelen: Allen den genen die deze presente letteren sullen sien saluyt. Alsoo van wegen onsen lieven, ende wel gheminden die Burchmeesters, Scepenen, Raiden, poirters ende inwoonende, onser Stede van Delft in Hollandt ons verthoent is geweest, hoe dat over den tydt, van wylen onsen voerder Hartoge Willem in Beyeren, doen ter tyd Grave van Hollandt, ende Zeelandt, te weetene in 't jaer duyst vier hondert ende elve, de voorsz

thoen-

thoenders hebben geweest ende noch sijn, onder andere dingen gepreviligeert, dat niemand van den voorschreven Steden, ende plaetsen van Holland, ende Zeeland, moigen imponeren, noch op-stellen op die goeden, Bier-Coopman-scepen, noch andere dingen, hoedanich dat die sijn vanden voorschreven thoenders, hoger lasten noch meerder prijs dan op hoire eygen goeden doende, ende stellende sijn, ende seeckere andere poincten breder verklaert in den brief van den selven Previlegien, van den welcken van woirde te woirde 't inhouden hier na volgt, ende is sulck.

Hier naar volgde de gunstbrief van graaf *Willem* in 't geheel, die de heer *van Bleiswyk* in zyn meer als eens gemelde historisch verhaal of tweede deel beloofde in te voegen, welk deel, voor zoo veel my bekent is, nooit in 't licht is gekomen, 't geen van veele brave liefhebbers beklaagt wort: zoo dat wy alleen zullen laten volgen het geen voornamentlyk tot ons oogwit dient, het welke aldus luidt: *Ende hoewel dat achtervolgend desen, de voorschreve thoenders, die principalycken gefondeert syn, op die Brouwerye, gewoenlick syn t' allen tyden, te doen voeren, vercoopen ende slyten in veel plaetsen, ende Steden van onsen voorschreven landen van Hollandt, ende Zeelandt, haer luyden Bier, keuyte, ende andere goeden, sonder daer van in sommige plaetsen belast te wesene, maer onbelast syn gebleven, naer wtwysen der voorsz Privilegien, desen niet-te-min het is ook geveurt dat eenige van den voorsz Steden, ende plaetsen van Hollandt ende Zeelandt, omme heur-luyden eygen profyt, ende oorbaer ende omme te verdryven, ende te bannen dat Bier vanden voorsz thoenders hebben hem vervordert hoiger te stellen, die Imposten ende Excys, van den voorsz Bier van Delf, dan sy op heurluyden eygen in-brouwen Bier doende syn, 't welcke niet tamelicken en is te doene, noch die voorschreve thoenders en behoirden dat niet te laten geschiene, maer sy en hebben daer niet, of lettel op geacht in tyden voorleden menende dat hem-luyden, niet alsoo præjudiciabel soude mogen wesen, ende dattet hem-luyden tot geenen achter-deele, noch tot quader consequentie comen soude, niet te min eenige vanden Steede ende plaetsen van Hollandt, ende Zeelandt hebben haer geporret van soe lanck soo meer de voorschreve Excyse te hoigen, ende haer-lieder voorschreve Bier, keute, goeden, ende Coopman-scepen meer belasten, ende hoger te stellene, dan sy op heur-lieder eygen Bier, ende keute binnen heurs selfs steden, ende plaetsen, soo dat de voorschreve onse stede, ende de neringe van dien, daer by gescepen ware grotelick te verminderen, ten ware dat by ons daer op voorsien en worde, ons versouckende dat gemerkt 't gunt voorschreve is, ende sonderlinck den dienst die sy hier voortyts ons gedaen hebben ende noch begeren te doene, ende ten einde dat de voorschreve onse Stede niet en vervalle, noch tot geheel der ruyne en comme, 't welk souden mogen gebeuren, mits dat de neringe van der Brouwerye, die de principaelste is, vander voorschreve Stede, geheel ende al ten nieten gaen mochte, ons believen hem-luyden te confirmeren de voorschreve Previlegien, ende hem daer op verlenen onse gratie: Soo eist, dat wy de saicken voorschreve over gemerckt, genegen weesen ten beede, ende begeerte van den voorschreven thoenders ende hier op gehad 't advys ende goet duncken, van onsen lieven ende getrouwen Neve, ende Stadt-houdere van Holland, Zeeland, ende Vrieslandt, den Grave van Egmondt, ende vanden luyden van onser Camere van den Raide in Hollandt, den voorsz thoenders omme dese, ende andere redenen wille ons daer toe porrende, hebben geconfirmeert, gevestigt, geratificeert ende geapprobeert, confirmeren*

ren

ren, vestigen, ratificeren, ende approberen 't voorsz Privilegie hier boven geincorporeert, ende even verre alst noot is, hebben hem-lieden wt onser sonderlinger gratie, ende rechter wetenheit, geconsenteert ende geven, consenteren ende geven van nieuws mits-desen de voorsz Privilegien, omme van nu voortaen, daer van te gebruyckene ende useren, overal in onsen voorsz landen van Hollandt, ende Zeelandt naer de forme, ende inhoudende vanden brieven, vanden voorsz Privilegie, behoudelick dat de selve thoenders schuldich, ende gehouden wesen sullen binnen onser Stede van Delf op 't vreemde Coren, ende andere goede comende aldaer uyten anderen Steden, ende plaetsen van onsen lande van Hollandt ende Zeelandt niet meerdere, noch hoiger Excysen setten, stellen of ordonneren, dan sy op heur-luyder selfs Bier, Coren, ende andere gueden gewoonlicken ende costumelicken sijn te stellen ende ordonneren, behoudelyck oock in anderen saicken ons rechts, ende elcx anders in allen, ontbieden daeromme, ende bevelen onsen voorsz Neve, ende Stede-houder van Hollandt, den luyden van onsen voorsz Camere van den Raide aldaer, ende allen anderen onsen Justicieren, Officieren, heur-luyde Stede-houders ende elcken van hen, die 't aengaen zal, dat sy van desen onser jegenwoordiger gratie, confirmatie, approbatie, vestinge ratificatie, nieuwe Octroye, ende consente, gelyck ende inder manieren als voorsz staet doen, ende laten den voorsz thoenders, ende elck van hen, volkomelic ende vredelic gebruycken, ende genieten, sonder hen daer tegens te geven noch gedogen, gegeven te syne, eenich hinder, letsel, of wederstoet ter contrarie, want ons alsoe belieft, gegeven in onse Stede van Brugge, den xxx. dach van Meye in 't Jaer ons Heeren duyst vier hondert seven-ende-tachtig, ende vanden rycke ons Maximiliaen tweeste, ende stont onder opte ploye geschreven, by den Coninck, ende B. le Feure, mit seeckere signatuyre, ende noch, collatie is gedaen, Sigillato de expresso Mandato regis, *ende noch Douuebeke.*

Wanneer nu deze stad ten tyde van *Philips van Bourgondie*, bygenaamt de Goede, niet alleen door het brouwen van bieren, die aller wegen heen door de haven en andere vaarten, in groten getale verzonden wierden, zo dat de koopmanschap alhier ten uitersten trap scheen opgestegen, zoo wierden de ingezetenen van deze stad met recht onder de eerste en vermogenste dezer landen gerekent, die den koophandel over zee hebben aangevangen, om welke reden zy ook van de gemelde graaf oktroy verkregen om hunne haven te mogen vergrooten, met nog eenige andere vryheden, gelyk breder uit de echte brief van den 3 July des jaars 1451 blykt, gelyk in de beschryving van Delfland, op Delfshaven vertoont zal werden. Zoo dat Delft in die tyden door zyn groote koopmanschap, onder de voornaamste koopsteden van geheel Nederland wierd opgeschreven. Waarom de gemelde schryver van 't hoftapyt, haar deze eervaerzen toeschryft: Delft wegens zyne koopmanschap zeer vermaart.

Een Stad, die stoft op 't puik van drank en wolle kleding;
Op tydelyk gemak, en rycke Scheeps-uitreding.

En om dat de welvarende koopmanschap, de ziel is van den staat, en de schatkisten der graven door verscheide lasten en aanmerkelyke voordelen, daar ook zeer wel van voeren, zoo hebben zy ten allen tyden een byzondere zorg gedragen om deze aansienlyke hoofdnering, de brouweryen, zoo veel als doenlyk was in staat te houden, en met vry-

heden, te begunstigen wel wetende, dat door dezelve verscheide aanzienlyke koopmanschappen, niet alleen van die stad, maar van de geheele provincie bloeiden. Dezelve graaf *Philips*, had 's jaars te voren, eer hy aan die van Delft de vryheit verleende van hun Haven te vergrooten, noch een handvest gegeven, dienende ten nutte van 't water in de stad voor de brouwers, die zekere watermolen, van ouds by deze stad gelegen betrof, en ten dienste der brouweryen is opgerecht welk echt afschrift wy hier ook zullen laten volgen, waar uyt men niet alleen ziet hoe veel deze graaf zich aan de brouweryen liet gelegen leggen, maar ook wel byzonder, hoe het water voor deze alhier schynt gevleit te hebben, benevens meer andere aanmerkelyke zaken, die de liefhebbers van 's lands oudheden niet onaangenaam zullen zyn:

„ PHillips by der gratien Goids Hartoge van Bourgongen, van Lothаringen, van Braband, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgongen, Palatyn van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heyligen rycx, Heere van Vrieslandt van Salins, ende van Mechelen, onse lieve ende getrouwe, de Heere van Laimon Ridder, onse Stede-houder ende die ander luyde van onsen raide, by ons gestelt, ende geordineert in onsen Lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, Saluyt, ende minne, wy hebben ontfangen die oitmoedige supplicatie van onsen lieven geminde Burgemeesteren, Scepenen, ende Raide, van onser Stede van Delff, inhoudende hoe dat onse voorschreve Steede principalycke gefundeert is op die practycque, ende neringe van Bier te brouwen, daer of wy nemen ende bueren seeckere rente ter cause van onser Domeynen, te weeten 't recht dat geheten is Grute-geld ofte Hoppe-geld, ende is wair dat in voorleden tyden die voorschreve van Delff plaigen te hebben abondatie ende overvloetheyt van waetere, ende dicket vernieuwet by den vloet, ende loop die aldaer plagen te lydene, ende te lopen, voor die tyd, dat om die wel-vaert vanden platten, ende Nederlanden versien ende geadviseert was, dat men maken ende leggen soude, seeckere kayen, ende dycken, om dat te wederstaen, in sulcker manieren, dattet water wesende binnen onser voorschreve steede, nu ter tydt aldaer stille blyvet leggen, ende te malen, daerom lichtelyck stincke, soo dat men van die voorschreve watere, op dattet daer alsoe stille blyvet leggen, ende daer in anders niet voorsien en worde, geen Bier en soude moigen brouwen, dat tot eenigen profyte soude mogen komen, daer mede die voorsz practycquen, ende neringe vande Brouwerye gescepen wairt verloren, ende te niette te gaen, 't welck grotelicx wesen soude tot onser scaide ende intrest, ende ter eeuwiger verderfenisse van onser steede van Delff, alsoo die voorschreve van Delff seggen. Dewelcke van Delff om te schouwen, ende te wederstaende inconvenientie ende hindernissen die daer in komen mechten, ons ende onse voorschreve steede van Delff hebben doen maecken, ende timmeren een Water-moolen, om door de selve Moolen te trecken, ende te doen werpen, als des van noode es, water wten slooten, vesten, ende graften, van onser voorschreve steede die van hoire vryheyt sijn, om te comen invallen ende lopen inden water vanden selven onser steede, daer men of plach te brouwen, ende alst van noode is, die te vernieuwen, ende te ver-

„ ver-

„ verſchen, die welcke Molen alſoo gemaeckt mit hoiren toebehoiren, ſy
„ niet oprechten noch ſtellen en ſouden dorven, ten wair by onſen weeten,
„ ende willen, ende conſente, daerom ſy angeſien deſe ſaecken voorſchre-
„ ve, ende dat daer by onſe voorſz ſteede, noch die ſterckheyt van dier geen
„ hinder, noch kranckheyt hebben, noch lyden, ſoo ſy ſeggen, ons oet-
„ moedelyck gebeden, ende verſocht hebben, waeromme wy deſe ſaecke
„ gemerckt ende overgeſien, begerende de wel-vaert, oirbaer, ende on-
„ derhoudeniſſe van onſer voorſchreve ſteede van Delff, hebben den voor-
„ ſchreve Burgemeeſteren, Scepenen, ende Raden van Delff voornoemt
„ geconſenteert, ende gewillecoirt, conſentere, ende willecoiren hem-luy-
„ den, daer of gevende mit deſen brieve, dat ſy deſe voorſchreve Molen,
„ mit haer toebehooren, deſe werven doen rechten, ende ſtellen in behoorlic-
„ ker plaetſen, daer ſy beſt dient, om daer mede te doene, ende te gebruyc-
„ ken, om die wel-vaert van ons, ende van onſer voorſchreve ſtede, gelyk
„ ende inder manieren als voorſchreve, ontbieden u daerom, committeren
„ ende bevelen, mit deſen jegenwoordigen brieve, op dat noot is, dat ghy
„ u van onſer voorſchreve gratie, octroye, conſente, ende oorlof, in al-
„ ſoe verre dat immer niet en ſy in præjuditie, ende hinderniſſe van ons,
„ ende van onſer heerlickheyt, noch oock van den gemeenen oorbaer, doet
„ gedoecht, ende laet daer of, dien voorſchreven van Delff volkomelick,
„ ende ruſtelick gebruycken, ende genieten, ſonder eenigen ſtoot of moy-
„ niſſe ter contrarie van deſen te doene, in eeniger manieren, wanttet ons
„ alſoo gelieft gedaen te hebben, gegeven in onſe ſteede van Brueſel den
„ xiij. dach in Junio, in 't Jaer ons Heeren duyſent vier hondert ende vyf-
„ tich, onder onſe zegel van 't ſecreet, in abſentie vanden groten, aldus
„ geteyckent. G: de Bul.

Dewyl hier aldus van het ſtellen van een watermolen werd geſproken, zullen de meeſten meenen dat daar door een molen verſtaan werd gelyk men hedendaags gebruikt die door den wint omgedreven, het water uit de landen en flooten maalt, doch hier in zouden zy dwalen. 't Is waar, in den jare 1450, ja omtrent 1408, heeft'er al een geſtaan by Alkmaar, en omtrent het jaar 1450 wierd'er een gezet in 't land van Blois by Schoonhoven, en omtrent 1452, een by Enkhuiſen, doch die konſt was in den beginne ganſch onvolmaakt: want de molens hadden doen vaſte kappen, zoo datze maar met eene wind malen konde, waarom men op zekere plaats, om dit ongeval voor te komen, een molen op een groot vlot neder zette dat men dan naar den wind draide. Een zekere Vlaming heeft omtrent het midden van de 16 eeuwe de kunſt uitgevonden van een drayende kap. Zoo dat deze molen te Delft, dewyl hy onder de naukeurige optellinge der eerſte molens niet gevonden werd, zekerlyk een molen zal geweeſt zyn die met paarden getrokken is, gelyk de gort of grutmolens enz. *Van d'Outheit der molens.*

Deze graaf heeft noch om den verderen welſtand der koopluiden van Delft te bezorgen drie weeken daar naar een ordonnantie uitgegeeven om alle bedrog, welke dikwils tot nadeel van de koopmanſchap gebeurde, in 't borg ſtellen voortekomen, waar by gelaſt werd hoe hoog iemand gegoed moet zyn, om bequaam tot een ander mans borg te weezen, die van dezen inhout is.

 Phil-

PHillips by der gratien Godts, Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Braband, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen, Artois van Bourgongen, Palatyn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heylich ryck, Heere van Vrieslandt van Salins, ende van Mechelen, doen cond allen luyden, alsoe die van onser steede van Delff, ons getoent ende te kennen gegeven hebben, hoe dat nair ouder costumen ende gewoenten vander voorschreve steede, een Poorter aldaer die geguet is tot thien ponden hollants die mach ende is ontfangen yemant anders het sy Man of Wyf, te verborgen te recht te brengen, ende dat overmits dat by gebreecke van guede andere voorschreve borge dickwyle, ende menichwerven, kleyn of luttel verhael is, mits kleynheyt heuren goeden, soo ist somwyl gebeurt hier voortyts dat die Heere ende partye onbewaert bleven sijn van hoiren regten, het welcke een onredelicke saicke is, ende op dat alsoe lange blyve staende gescepen waer, daer in noch meer frauden, ende boesheyden te geschien, ende gebesicht te werden alsoe wel 't onsen scaide, verlies, ende achterdeel als van partien, Soo is 't, dat wy die hier in begeren, ende willen versien ter bewaernesse van onse, ende elcx anders recht diet aengaen mach, ende omme alle boosheyt te wederleggen, ende op dat die Heere ende partye te bet in heuren rechten bewairt, ende verseeckert moigen sijn, hebben geseyt, gewilt ende geordineert ende by desen brieve, daer op gehadt goet advys ende rypheyt van Raide seggen, willen ende ordineren, voor ons, ende onsen erven, Graven ende Gravinnen van Hollandt, dat nu voortan niemant wie hy sy, hy sy een Poorter of Poorterssе onser voorschreve steede van Delff, en sal an dien mogen verborgen in onser voorschreve steede, het sy Man of Wyf, Poorter of vreemde, nog daer toe ontfangen worden, het en sy dat die geene die alsoo sal willen ende begeeren eenen anderen te verborgen, te rechte te brengen, rycke ende gegoet sy tot hondert gulden ryders toe of daer-en-boven elcken ryder vander wairde van vyftich grooten, onser vlaemscher munte, ende anders niet, ontbieden daerom, ende bevelen onsen lieven, ende getrouwen Schout, Burgemeesteren, Scepenen ende Raide onser voorschreve steede van Delff, die nu sijn, ende namaels wesen sullen, ende alle andere onsen Justiciers, Officiers, ende ondersaten wient angaen mach, heuren Stede-houderen ende elcken bysonder, soo wye scarpelixt konnen ende moigen, dat sy dese onse Ordonnantie, ende al 't inhouden van desen onsen brieve onthouden, ende volkomen, sonder daer jegens te doen, gaen, of laten geschien, nu noch in toekomende tyden, in eeniger wys ter contrary, want ons dat alsoe belieft, ende begeeren dat gedaen sy, in oirconden desen onsen brieve, ende onsen zegele daer an gehangen, gegeven in onser Steede van Bruselen drie dagen in Julio in 't Jaer ons Heeren M. CCCC. *ende* L. *onderteyckent by mynen Heere, den Hartoich.* DE la PORTE.

Uyt de gemelde previlegie blykt dat de graven voor de brouweryen alhier goede zorge hebben gedragen; ook sluit het octroy van *Karel van Borgondie*, graaf van Holland, bygenaamt *de stoute* geen mindere heilzame toezicht in, dewyl dees in den jare 1473, verlof gaf om een duyker te mogen maken op den Leidschendam, benevens een schotdeur voor de steene brug tusschen Ryswyk en Voorburg, en noch een andere voor de steene brug over de kerstangie; daar by voegende een goede ordonnantie wegens het sluiten en ontsluiten van deze sluizen, op dat de landeryen daar door niet beschadigt zouden worden, en echter de brouweryen binnen

binnen deze ſtad geen gebrek aan vers water zouden hebben, dewyl de grachten, alzoo die in die tyden zoo diep niet waren, den brouwers, by drooge ſomers, ſomtyds brakachtig water opleverden, waar in de gemelde watermoolen luttel kon voorzien, des waren zy genootzaakt om naar andere hulpmiddelen om te zien, dewelke na dat die uitgevonden waren, veel dienſt en nuttigheit aanbrachten, waar van'er hedendaags noch verſcheide in gebruik zyn, gelyk de ſchotdeur aan de *kerſtangie*; waarom wy het niet onnodig achten de Acte uit het privilegieboek der ſtadt hier te laten volgen.

„ KArel by der gratien Goids, Hartoge van Bourgongen, van Lotha-
„ ringen, van Braband, van Limbourch, ende van Lutſenburch,
„ Grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgonge, Palatyn van He-
„ negouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-
„ grave des heyligen ryex, Heere van Vrieslandt, van Salins, ende van
„ Mechelen, doen kond allen luyden, alſoo die vanden Gerechte van on-
„ ſer ſteede van Delff, onſe lieve ende getrouwe Stadthouder Generael,
„ ende Raide van Hollandt, eenen ſeeckeren tydt geleden geklaegt, en-
„ de te kennen gegeven hebben, hoe dat in droge jaer-ſchairen 't water
„ binnen der voorſz ſteede van Delff ſoo klein, laich, ende brack is, dat
„ ſy in 't ſtuck van der neringe van der Brouwerye groote gebreecken daer
„ by hebben ende lyden, want in ſulcke droge tyden al 't Bier, dat zy
„ brouwen, brack is, ende niet verſch, 't welcke ſy-lieden ſeyden dat ge-
„ ſcepen was, te komen tot verderfelicken ſcaide van den gemeenen Poor-
„ teren, ende inwonende van der voorſchreve ſteede, want die voorſchre-
„ ve ſtede van Delff alleenlick gefondeert is op tie neeringe vander Brou-
„ weryen, ende om daer in te remedieren, ten minſte quetſe, ſoo had-
„ den ſy geraemt een Sluyſe geſet te weſen in de Zydwin by der overtoch,
„ om dat Ryn-water te bringen, deur die voorſchreve onſe ſteede van
„ Delff, als des noodt weſen ſoude, ende eerſt een Scot-doer gemaeckt
„ te weſen, voor die ſteenen Brugge tuſſchen Ryſwyck ende Voorburch,
„ ende een ander voor die ſteenen Brugge, die voor den Siecken buiten
„ Delff leit, over die Kerſtange, welke Schotdeuren men ſchieten ende
„ laten vallen ſoude inden grond tot alretyd, eer men die Sluys ſtaende
„ inde zuyd-winde opwinden ſouden, ende als men die voorſchreve Schot-
„ deuren neder ſoude laten vallen, ſoo ſoude men terſtont, die andere
„ drie Schot-deuren ſtaende after Dyxhoren in Lots-wateringh, ende in
„ Monſter-watering op winnen, ende die open houden, alſoo lange als
„ die voorſchreve twee Schot-deuren, te weten onder de Voorburchſe-
„ brugge, ende onder die Kerſtanſche brugge neder geſtooten ſoude we-
„ ſen, welcke Sluys ſtaende in de Zydwin men tot geenre tydt open doen
„ en ſoude, om 't water daer in te laten, ten waire dattet water ſoo laech
„ waere in die vaert, dattet een voet beneden dat peyl ſtonde, gelyck
„ die voorſchreve raminge van den voorſchreven van den Gerechte van
„ Delff dat breder inhouden; ende begrypende was, die ſelve van Delff
„ onderdaniglick verſouckende, ende begerende, dat wy hunluyden con-
„ ſenteren, ende toelaten wouden die voorſchreve hoir raminge te mogen
„ ter executie leggen, ende want wy der voorſchreve onſer ſtede van Delff

„ gaerne gevordert ſaegen in ſaecken die redenen vermogen, ſoo iſt dat wy genegen weſende ter ootmoed ger beede vanden voorſchreve onſen Gerechte van Delff ende eerſt, ende alvooren daer op gehadt hebbende, dat advijs van onſen Dyck-Grave ende Wel-gebooren Heemraders van Delflandt, welcke Dyck-Grave, ende Wel-geboore Heem aders, daer op geropen ende verſaemt hebben gehadt, dat meeſte ende ganſte deel van die geërfde ende gelande van Delfland voorn. die in die v orſchreve raminge geconſenteert hebben, als die ſelve Dyck-Grave, ende Wel-gebooren Heemraders den voornoemden onſen Stadhouder ende raide geaffirmeert hebben, in geſchrifte, onder die hand van hoiren Clerck den voornoemde onſen ſteede van Delff gegonnen, ende geconſenteert hebben, gonnen ende conſenteren mits deſen onſen brieve, dat tot hoiren koſte by ſchieringe, ende Ordonnantie vanden ſelven onſen Dyck-Grave, ende Wel-gebooren Heemraders van Delflandt gemaeckt, ende onderhouden weezen zal, een Sluys in die Zydwind by den overtocht om dat Ryn-water te bringen deur die zelve onſe ſteede van Delft als des noot wezen zal, een Schot-deure voor die ſteenen Brugge, tuſſchen Ryswyck ende Voorburch over die vaart, ende van gelycken noch een Schot-deure voor die ſteene-brugge leggende voor die Siecken buyten Delff, over die Kerſtange, welcke Schotdeuren men ſchieten ende laten vallen zal in die grond, tot alre tydt, eer men die Sluys ſtaande in die Zydwind op winnen zal, ende als men deze Schot-deuren neder laten zal, zoo zal men terſtont die drie andere Schot-deuren ſtaende after Dycxhoren, in Loos-wateringe, ende in Monſter-wateringe op-winnen ende die open houden, alzoo lange als die twee andere Schot-deuren voornoemt, te weten onder die Voorburchſe-brugge, ende onder die Kerſtanſche-brugge neder geſchoten zullen wezen, men en zal oock die voorſchreve Sluys ſtaende in die Zydwin tot geenre tydt op doen, om water daer in te laten, ten zy dattet water zoo laeg is in die vaert tuſſchen den Hage ende Delff dattet eenen voet beneden dat peyl is, datter ſtaet an die ſteenen Brugge voorſchreve, die men tot Voorburch vaert, ende als men dat water ingelaten heeft, in die Sluys, ende zoo hooch weder ſtaet in die vaert als dat voorſchreve peyl ſtaet, zoo zal men die zelve Sluys weder toe doen terſtont, zoo dat 't water boven dat peyl niet komen en zal, ende aen deze voorſz Sluys zal een ſlot gemaeckt wezen dat men die toeſluiten mach, ende die Slotel van den voorſchreven ſlote zal gelevert wezen in handen van onzen getrouwen Raed, ende een vanden voorſchreven onzen Wel-gebooren Heemraders van Delflandt, Gerrit Heere van Aſſendelff, of eenich van den anderen Heemraders zynen mede-geſellen in officie, die dat beſt gelegen wezen zal, om te bewairen dat men die voorſchreve Sluys niet open en doe, dan in der manieren boven verklaert, ende an elcke Schot-deur zal van gelycken een ſloth gemaeckt wezen, daer men die mede ſluyten zal, die ſlotelen van welcke ſloote gelevert wezen zullen, den voorſchreven Hoigen Heemraders van Delflandt, om bewaert te wezen dat men die Schot-deuren ſchieten noch winden zal, dan als voorſchreve is, ende deze Ordonnantie zal geduyren tot wederzeggen van ons, of van den zelven onzen Stad-houder, ende Raide van Holland, die zelve onze Stede van Delff, en andere die daer intereſt by hebben zouden mogen,

eerſt

„ eerst ende alvooren daer op gehoort wezende, welcke Ordonnantie wy
„ den voorschreven onsen Steede van Delff, gegonnen, ende geconsen-
„ teert hebben, in den manieren boven verklaert, indient Landt daer by
„ niet beschadigt en zy, in welck cas, ende op dat, dat den voorschreve
„ onsen Stadt-houder Generael ende Raide behoorlicke, ende volkomelic-
„ ke blycke, die selve Ordonnantien van onwairden wesen, ende geen
„ stede houden en zal. Ontbieden daerom den voorgenoemden onsen
„ Dijck-grave, Wel-geboren Heemraden van Delflandt voornoemt, allen
„ anderen onsen Justicieren, Officieren, gelande, geerfde, ende onder-
„ zaten van Delflandt, ende Rynlandt voorsz, dat zy der voornoemde
„ onser steede van Delff, dit onse Octroy, ende consent inder manieren
„ boven verklaert doen, ende laten gebruycken rustelick, ende vredelick
„ ende haer daer inne doen alle hulpe, ende bystant, des vermaent wesen-
„ de, want ons dat alsoo belieft, ende gedaan willen hebben. Gegeven
„ onder onzen zegele hier onder aen gehangen, opten xij. dach van Julio,
„ in 't Jaer ons Heeren duysent vier hondert drie-ende-'tseventich.
„ Ende stont onder op de ploy geschreven by mynen Heere den Harto-
„ ge ter relatie van den Stadt-houder Generaal van Hollandt, Gerrit Hee-
„ re tot Assendelft, Meester Jan van Halewinsz, Lodewyck vander Eyc-
„ ke, ende Hendrick vander Mye, Raets-luiden in Holland, Zeeland,
„ ende Vrieslandt, onderteyckent BOULLIN.

En gelyk het zeer dikwils gebeurt dat het voordeel van den eenen nadeel voor den anderen verwekt, zoo schynt hier over verschil gerezen te zyn tusschen de Heemraden, en eenige ambachts bewaarders vande eene, en die van Delft van de andere zyde, dewyl zy geen vers water in de polders mochten inlaten, zonder toestemming van de stad Delft, doch ter gunste van de brouweryen, en in aanmerkinge vande voordeelen van 's lands kasse, heeft keyzer Karel V; graaf van Holland, door zyn hof deze uitspraak daar over laten doen.

ALsoo die van Delft by den Hove van Hollandt, hebben doen beschryven die Heemraden van Delff-landt, ende die Ambochts-bewaerders van Voorburch, Rijswijck, Berckel, Pynaecker, Delfgaeu, ende Ketel, die al op huyden voor den Hove gecompareert sijn geweest, aldaer by die Gedeputeerden vande voorschreve stede van Delft verhaelt worden, dat die stede, ende die vander neringe van Brouwerye groot gebreck gehadt hebben, om die groote droochte van desen Somer van versch water, ende al was 't soe, dat sy door 't Verlaet by den Leydschendamme, of Delfs-haven, of door Rotterdam versch water inne lieten komen, nochtans worde hem 't selve ontstolen by den Landt-luyden van de voorschreve Dorpen, die dat inne lieten lopen tot haer eygen proffijt, soo dattet selve an de steede van Delft niet komen en mochte, dat oock dieselve Landt-luyden in grooten gebreecken waren haeren Slooten te diepen, sulcx dat in 't voor-jaer, die Slooten van den Landen soo hooch laegen, datse geen water ontfangen, of behouden en mochten, tegens den Somer, ende drooge weder, begeerende daer inne voorsien te worden, waer op die voorschreve Heemraden, ende Ambachts-bewaerders ghehoort sijn geweest, ende na dien dat by partyen bekent, ende geconfesseert worde, dat d' Ambachts-bewaerders geen water inne laten en mogten, dan by consent van den Heemraden, soo was, ende is by den

den Hove van Hollandt geordonneert geweest, dat die voorschreve Heemraden, als sy van eenighe Dorpen ofte Polders versocht sullen worden, omme consent te hebben, omme waeter inne te mogen laeten, dat sy als dan eerst ende al-vooren ontbieden sullen die Regierders der stede van Delft, ende van hem-luyden te verstaen of't selve inne laten, die stede niet hinderlick wesen en soude, ende daer nae consent dragen, of anders disponeren, na de gesteltenisse, ende exigentie vande tijd ende saecken. Ende nopende 't reyngen, ende schieten van den Sloten, 't Hof ordonneert den Officiers die de kennisse daer van competeert, daer op goede Ordonnantie te maecken, 't sy omme die selve te schieten, ende te diepen alle twee, drie, vier, of vyf Jaeren, nae datter oorbaer, drooch wedere, of anders gedisponeert sal wesen tot oirbaer vanden Lande, ende indien die Officiers negligent bevonden worden, sal daer inne metter overhand worden voorsien. Gedaen in den Haege den xxiij. September Anno xv^c. ende veertich, by Heeren Gerrit van Assendelft, eerste Raet presiderende, Jan van Duvenvoorde Heere tot Warmont, Abel van Colster, Ridderen, Meester Guliaem Segersz, ende Willem Willemsz, Raets-luyden van Hollandt, in kennisse van my, J. de JONGE.

En overmids alle stank en vuiligheit aan de wateren voor de brouweryen nadeelig was, en eenige dicht aan de stad onderstonden kalk- en steenovens te bouwen, heeft de gemelde keizer *Karel*, zeven jaren daar na, ten voordeele van de brouweryen, gelast dat niemand eenige kalk- of steenovens vermag te maken, dan een half uur gaans van de stad Delft gelegen; waar by dien grooten *Hugo de Groot*, poorter dezer stad, doen byzonderlyk gelast wierd, om zyn steen-oven, die hy over het leproos-huis had doen oprechten, wederom af te breeken. Het octroy is van dezen inhout:

KAerle by der gratien Goids, Roomsch Keyser, altyts vermeerder rycx, Coninck van Germanien, van Castille, van Leon, van Grenade, van Aregon, van Nauarre, van Napels, van Cecilie, van Majorke, van Sardeyne, vanden Eylanden van Eyndien, ende vasten Landen vander Zee, Oceane, &c. Eerts Hartoge van Oistenryck, Hartoge van Bourgongien van Lothrie, van Braband, van Lemborch, van Luxenburch, ende van Gelre, Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgongien, Pals-grave, ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, van Ferette, van Hagenault, van Namen, ende van Zutphen, Prince van Swave, Marc-grave des heylig rycx, Heere van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, vanden Stadt, Steeden ende Lande van Uytrecht, Overysel, ende Groningen, ende Dominateur in Asie ende in Afrycke, allen den geenen, die desen onsen brief sullen sien saluyt, van wegen onsen beminden die Burchmeesteren, ende Regierders onser steede van Delff, is ons verthoent geweest, hoe dat die voorsz steede leggende is ontrent 't middel van onsen Lande van Holland, aldaer veele personen komende uyt onsen Landen van Brabandt, Vlaenderen, Duytslandt, ende elders, willende reysen naer den Haege, Leyden, Haerlem, ofte Aemstelredamme, ofte van daer komende, ende reysende naer Rotterdam, Dordrecht, onse voorsz Landen van Brabandt, ofte Vlaenderen, gewoenlyck sijn, die voorsz steede te passeren, ende hoewel mits-dien, niemande schuldich en waire eenige neringe daer ontrent te beginnen, daer deure, quaden roocke, ende stenk soude mogen komen inde voorsz steede, wesende lastelyck den reysenden luyden, bysonder gemerckt die voorsz steede liggende is, in Landt seer bequame omme goet suyvel te maecken, dat oock

de

de Burgers van dien hen veele metter neeringe vander Brouweryegeneren, daer goede lucht, sonderlinge uyten Noorden komende, sulx meest ook al die Coel-vaten gestelt worden; seer proffytelyck is, dese niet jegenstaende eenige parsoonen, als Huyge de Groote, Poorter der voorsz steede met synen consorten van meeninge syn ende begonst te hebben te doen, stellen een Steen-oven over 't Leproos-huys der voorsz steede, wesende van den selven steede, niet boven twee hondert roeden, ende 't selve oock by der gemeenen weege daer 't volck van daer ontrent gestadelik passerende is, al tot groot verdriet, ende achterdeel van de voorsz Supplianten, soo sy pretenderen, mitsgaders van den reysbaren persoonen, ende landt-luyden daer omtrent woonende, ende meer sal, ten sy dat by ons met behoorlicke remedie daer inne voorsien worde, alsoo sy seggen, ons daeromme seer ootmoedelick biddende, dat ons believe hem-luyden te Octroyeren, dat niemant op seeckere peynen, jegens ons te verbeuren en sal mogen eenige Kalck, ofte Steen-ovens setten, op een halve myle naer onser voorsz steede van Delf, ende 't selfde oock van den gemenen wegen, Ordonnerende by provisie den voorsz Huge de Groote, ende synen complisen met 't voorsz begonste werck te surceren, tot dat wy naer bredere informatie, ende kennisse op der voorsz saecke gedisponeert sullen hebben, ende op al doen expedieren onse openen brieven, in sulcke saecken dienende: Soo is 't, dat wy de saecken voorsz over gemerckt, gesien in onsen secreten Raide, 't besoinge van onsen lieven ende getrouwen Ridder ende Raedt ordinaris in onsen Raide in Hollandt, Heeren, Gelem Zegers, dewelcke naervolgende onse Ordonnantie ende last daer op gegeven, onsen lieven ende getrouwen, den eersten, ende anderen luyden, van onsen voorsz Raide in Hollandt, voor hem ontboden heeft, soo wel den voornoemde Supplianten, als Mr. Dirck Pynsz, Schout onzer voorsz stede van Delff, voor hem selven, ende uyten name van Huyge de Groote, gerequireerde, ende opposanten, ende hem-luyden an beyden syden in 't lange gehoort op heuren geschillen, roerende die saecken voorsz, sonder dat hy den voorsz partyen daer van heeft konnen accorderen, mits welcken hy tot versoecke van den selven partyen hem geinformeert heeft, op 't gunt des voorschreve is, besunder wat schade, ende præjuditie, de voorsz Supplianten, ende de Poorteren der voorsz steede, met andere reysende luyden, ende passanten lyden souden, indien die voorsz Steen-oven op gemaeckt, ende gebruyckt waere, gesien oock de voorsz informatien, ende munimenten over gelevert, by den voorsz partyen, mitsgaders 't advys van den voorsz van onsen Raide, in Hollandt den voorsz Supplianten, genegen wesende tot heurer bede, ende begeerte, ende willende verhoeden ende preserveren onsen ondersaten van quade lucht, stanck, infectie, ende corruptie, die sy souden moeten lyden, in heuren persoonen, ende victualien by den voorsz Oven. Hebben om dese, ende andere redenen ons daer toe porrende gewillekoert, geoctroyeert, ende geconsenteert, willekoren, octroyeren, ende consenteren uyt sonderlinge gratie, by desen onsen brieve, dat van nu voortan, niemant en sal mogen eenige Kalck-ovens, of Steen-ovens setten, op-maecken, ende gebruycken op een halve myle naer onse voorsz steede van Delff, 't welck wy een ygelyck verbieden alsoo te doen, op de peine dat men deselve Ovens afbreecken sal, sonder hem-luyden daer af te recompenseren, ende op arbitrale correctie, bevelende voorts den voorsz Opposanten den voorsz Steen-oven by hen begonst van stonden aen af te breecken, of doen afbreecken ende demolieren, mits by den Supplianten hem-luyden betaelende, de kosten die sy gedaen hebben totten constructie ende maeckinge van den voorsz Oven,

ende 't gunt dat kosten sal omme den selven te doen afbreeken ende demolieren, ontbieden daeromme ende bevelen den voorsz van onsen Raide in Hollandt, Schout van Delff, ende allen anderen Justicieren, ende Officieren, wien dit aengaen sal mogen, ofte heuren Stedehouderen, ende een ygelyck van hen soo hem toe behooren sal, dat sy den voorsz Supplianten, van dese onser gratie, Octroy, accord, ende interdictie, ende van al den inhouden van dien, inder voegen, ende manieren voiren verhaelt doen, laeten, ende gedogen den voorsz Supplianten rustelick, ende vredelick genieten, ende gebruycken, sonder hem-luyden te doen, noch te laeten geschien, eenich hinder, letsel ofte moyenesse ter contrarie, in eeniger manieren, want ons alsoo gelieft, des t' oirconden soo hebben wy onsen Zegel hier an doen hangen: Gegeven in onse Stadt van Rins, den derden dach van Augusto, in 't jaer ons Heeren duysent vyf hondert ende seven-en-veertich, van onsen Keyserrycke, 't xxviij. *ende van onsen rycken van Castille, ende andere 't* xxxij. *Op de ploye stont geschreven, by den Keyser in synen Raide; onderteyckent* SOELE.

De koning van Spanje naaryvrig over den vergaarden rykdom der Delvenaars tracht hun gelt op te slokken en hen te teuglen.

Alle deze handvesten en previlegien geeven overvloedig te kennen, de genegentheit en zorg die de graven outtyds de Delfsche brouweryen toegedragen hebben en dewyl deze nering de stad alle jaren verrykte en deed welvaren, had de graaflykheit daar in ook geen gering aandeel; maar wanneer onze graven nu koningen van Spanjen geworden waren, en den hoogmoedigen Spanjaard over den grooten rykdom en welvaard dezer landen nayvrig wiert, stookten zy den koning, als graaf van Holland, gedurig op, om de vryheden en previlegie dezer landen te verkorten, de steden te beteugelen, en met een woord, deze provincien zodanig te overheerschen, dat zy by tyds gelegentheit zogten om dien vergaarden rykdom in hunne schatkisten te brengen en hunne onderdanen uit te mergelen: doch de begeerlykheit heeft de wysheit bedrogen, gelyk wy by de uitkomst zullen hooren. In den beginne voerde men eenige nieuwe en vreemde twistgedingen in, onder voorwendzel, dat „ alzoo „ zyn keyzerlyke Majesteit tot verscheide reizen, by menigvuldige klag- „ ten vernomen hadde, dat'er groote ongeregeldheden, gebreken, en on- „ der anderen ook in sommige plaatzen by de rykste brouwers (gelyk „ men voorgaf) Monopolien, of secrete complotteryen in swang waren „ gaande, door welke middelen eenige weinige tot hen lieden alleen aan- „ trokken het meeste gedeelte van de gehele nering, waar door niet alleen anderen van 't hunne wierden beroofT, maar veele brouweryen in duigen waren gevallen, en de samen gespannenen het zoo verre hadden gebragt, dat zy het bier naar hun eige goeddunken, zoo dun en slegt dorsten brouwen als hun de gierigheit en winst maar voorstelden „ 't „ welke alzoo het was strekkende tot groote verminderinge in het slyten „ en trekken van de Hollandsche bieren naar Vlaanderen, Zeeland, „ Vriesland, en andere diversche zyne landen; ook tot merkelyke ver- „ achteringe ende nadeel van zyne Domeinen en gruiten: Zoo heeft zyn keyzerlyke Majesteit omtrent den jare 1548, eenige kommissarissen herwaards afgezonden, met last, om in de steden daar de meeste brouweryen waren, en best bloeiden, onderzoek te doen; in welke lyst Delft op de eerste plaats werd gestelt, de order luid aldus: „ Delft, omme „ aldaer te vernemen, waer uit 't voorschreve gebreck rysende was, ende „ hen-

„ hen-luyden t'informeren in der waerheyt op d'inhouden vande Oude Keu-
„ ren ende Ordonnantien op de Brouweryen, mitsgaders hoe dickwils inde
„ weecke elcke Brouwer brouwende was, hoe veele ſtock-ſtucx elck Brou-
„ wer hadde van elck brouwſel, ende hoeveel Tarwe, Rogge, ende Ger-
„ ſte, ofte andere Graen hy ſtortede in elck brouſele Biers, en dat de voor-
„ ſchreve Commiſſariſſen al t'ſamen metten Wethouderen van elcke Stadt
„ communiceren ſouden, daer uyt ſluytende den geenen vande gerechte die
„ ſelfs Brouwers waren, actuelijck doende de Negotie van de Brouwerye,
„ en boven dien dat deſelve Commiſſariſſen binnen de plaetſen voorſchreve,
„ ſouden met de overige Magiſtraets-perſoonen overleggen ende beraemen
„ eenige goede bequame middelen omme de voorſchreve ongeregeltheyt te
„ weder-ſtaen, en voorts te verhoeden dat de voorſchreve Monopolien ende
„ verloop van de voorſchreve Brouweryen, en by conſequentie die depo-
„ pulatie vander ſteeden, daer van eenige meeſt gefondeert waren op de
„ Traffijcque vande Brouwerye.

Na dat de kommiſſariſſen dan hun ordere volbragt hadden, deeden zy hier van aan den ſtadhouder van zyne keyſerlyke Majeſteit in Holland, als ook aan de raden, en die van de rekeningen, verſlag, dewelke hier hunne gedagten over gaven. en dezelve aan zyne keyzerlyke Majeſteit in zynen raad te Bruſſel zonden, op dat den vorſt, dit overwegende niet anders dan de beſte welvaard van zyne landen en onderdanen zoude bezorgen. Naar een wydloopig onderſoek der ſtukken en bewyzen, tot voorkominge van zodanige ſchadelyke uitwerkingen, is 'er by den Raad van Staten, geheimen Raad, en die van de Finantie uit den naam van zyn keizerlyke Majeſteit, ten overſtaan van zyn zuſter, gouvernante dezer Nederlanden, ingeſtelt en gelaſt, eenige nieuwe en ſlaafſche wetten, dewelke onmogelyk waren te onderhouden. Voor eerſt: „ dat elck Brouwer van
„ die tydt af aen, niet meer dan twee-mael ter weeck en ſoude mogen
„ Brouwen, en dat elck brouwt niet langer ſoude mogen weſen dan een-en-
„ veertig ſtock ſtucx ten hoochſten, dat is een-en-veertig Tonnen, behou-
„ delyck dat indien eenige Brouwers hadden groote Ketels, Kuypen en va-
„ ten willende brouwen meer dan de voorſz een-en-veertig ſtock ſtucx van
„ elke brouwte Biers, 't zelve zouden zy mogen doen tot twee-en-tachtig
„ ſtock ſtucx van elcke brouwte Biers en niets meer, mits alvooren des heb-
„ bende conſent ende oorlof van den Schout ofte Officier, en in dat geval
„ zouden zy maer eens ter weecke mogen brouwen, en voor een jaer twee-
„ en-vyftich reyſen, &c.

En by aldien iemant weigerde om aan deze bevelen te gehoorzamen verbeurde men niet alleen het bier, boven de ordonnantie gebrouwen, maar daar en boven noch tien ſtuivers op elke ſtoks ſtuk; alleen was den brouwer vergunt om de bieren, die zy in d'eene week minder gebrouwen hadden, in de andere weder meer te mogen brouwen, zonder dat zy echter het voorgeſchreven getal mogten overtreden. Ook, *dat men van eenderley brouwſel niet en ſal mogen brouwen, dan eenderlei bier, en dat op pene voorſchreve.* Welk bier de Schout, benevens de Burgemeeſters en Schepenen zullen ſtellen op zekere prys, na dat zy daar over eerſt by de *Vinders* of *Proevers*, die daer toe geſtelt zyn zullen, geraetpleegt hebben. Item,
„ dat t'elcken maend den Schout ofte Officier en die van den gerechte (daer
„ uitgeſlooten de Brouwers die ſelve neeringe doende) ſouden, by advys

„ van luyden, hen-luyden des verstaende, ordonneren hoe veel Graens, „ en wat soorte van Graen elck Brouwer soude gehouden syn te storten, „ in elcken brouwsel Biers. Yder reis, wanneer eenig brouwer deze gegeve wet overtrad, verbeurde 10 karolus gulden. Ook moesten den Officier en de Heeren Burgemeesteren en Schepenen acht nemen op de gelding der granen, om aldaar de prys der bieren naar te zetten; doch zoodanig, dat den brouwer voor zyn moeite en zorg een redelyke winst kon genieten, en het bier ook zyn prys waardig was. Item „ dat de voorsz Magi- „ straat zouden setten Vinders en Proevers geen brouwers zynde, dewelke „ oversien, proeven ende visiteren zouden of die voorsz quantiteit en qua- „ liteit van granen sulks als voorschreve is, ook inderdaet gestort mocht „ wesen. De Vinders of Proevers waren onder eenen plechtigen eed verbonden, alles oprecht naar te zien, zonder op eenige persoonen, giften of gaven te letten; en dezen eedt moesten zy in tegenwoordigheit van den Officier, Burgemeesteren en Schepenen doen. En wanneer de Proevers eenige bieren niet goed bevonden te zyn, wierden die verbeurt verklaert; daar en boven moest den brouwer ydre reis een boete van 10 karolus guldens geven. En wanneer de bieren beneden haar waarde wierden bevonden, moesten de bieren by die van den Gerechte gewaardeert, en voor dien prys verkogt worden, die zy daar op zouden zetten. Item „ dat „ indien de voorsz Vinders bevonden eenige Brouwers die min Graens ge- „ stort mochten hebben in haer Brouwsel ofte daer in geexcedeert mogen „ hebben de quantiteit van den stock-stucx voorschreve, soo mosten sy „ daer af rapport doen, den Schout ende die vander gerechte van der Stede, omme zoodanige overtreders te doen wyzen in de voorsz boete, en daar en boven arbitralyk gecorrigeert te werden, indien men bevond dat de gezeide brouwers meermalen de wet verminkt hadden. Item „ dat die voor- „ schreve Vinders souden macht hebben (den welcke ook albereits volko- „ men was gegeven) t' elcken reyse dat hen-luyden goed en oorbaerlyck „ dacht te horen, ende examineren by Eede, de Knechten, Maegden, „ Dienaers ende huisgezin van de voorsz Brouwers, om te weten of sy „ tegen dese Ordonnantie ofte eenige poincten van dien, eenichsints moch- „ te hebben mis-daen. Item dat alle de voorsz breucken in gevalle by „ contraventie, en naer dat deselve gewesen souden syn precieselyck geex- „ ecuteert mosten wesen, niet jegenstaende oppositie ofte appellatie, en- „ de sonder eenich achterdeel van dien. Verbiedende voorts wel ernstelyk allen Raeds-luyden te decerneren, ofte doen expedieren eenige provisien ter contrarie. Hier na volgde nog eenige lasten en servituten van minder importantie, als „ dat de voorsz Brouwers niet en souden mogen doen „ maecken eenighe nieuwe Vaten binnen haer Huysen, nochte by hare „ Knegts ofte Dienaren, nochte dat sy binnen haer Huysen niet en soude „ mogen hebben eenige Meulens, (uitgenomen den geenen die sulx toegelaten was, by ende uit krachte van Previlegie ofte sententie). Item „ dat „ van die tyd af egene Brouwers de Negotie van Drapperye mochte ex- „ erceren, ('t welck te vooren by eenige in gebruik schynt geweest te zyn) „ voorts dat niemand meer eenige Brouweryen ten platten Landen mochte „ opstellen. Daar werd ook geboden om de brieven van oktroy ende ordonnantien by zyne Keizerlyke Majesteit dien aangaande den steden van Holland toegestaan op den laatsten October 1531, wel gade te slaan of te onder-

onderhouden. Boven dien wierd de Overheit noch belast, zoo zy noch eenige meerder keuren, als hier nu al vertoont zyn, zouden nuttig achten opgestelt te worden, nochtans zonder eenige verandering in de voorgaande te maken, dat zylieden daar een ontwerp van moesten opstellen, om het zelve, eer het afgekondigt wierd, eerst aan zyn Keizerlyke Majesteit, of des zelfs voornoemde zuster, de Gouvernante, over te zenden, om aldaer naargezien te werden, en zoo zyn Keizerlyke Majesteit of de Gouvernante, het opgestelde dan goedvonden toe te staan, en openbaar te laten aflezen. Voorts wierd den Stadhouder en het Hof bevoolen de voorsz ordonnantie aanstonds te doen afkondigen, belastende dezelve wel zorg te dragen, dat de gemelde bevelen overal volkomen zouden onderhouden werden, geenen deelen of artykelen uitgezondert; dat alle Officieren, Bailluwen, Gerechten, Vinders enz., wie het zouden mogen aangaan, wel scherpelyk zouden hebben toe te zien. Ook wierden de gemelde persoonen gelast om de overtreders aanstonts in rechte te betrekken, en de boeten boven gemelt, zonder eenige verschooning, verdrag of bewimpeling in te vorderen; gevende den Stadhouder, het Hof, de Magistraten, Vinders en Proevers, elk van hen volkome magt en bevel, om 't zelve in 't werk te stellen. Het slot was, *want ons alsoo belieft, gedateert tot Brussel den* 18 *January in 't Jaar* 1549. Onder stondt geschreven, *by den Keizer en zyn Raiden*, getekent *L. de Zoete.*

Hoe deze willekeuren de brouwers in de ooren geklonken heeft, is ligt te denken, en niemand behoeft te twyffelen dat dit bevelschrift de stad van Delft meer schade veroorzaakt heeft, dan het springen van het kruit-magazyn. Hier mogt men toen zien hoe alles in beweeging raakte: men stelden verzoekschriften op, en gaf die den Burgemeesteren, Schepenen en Raden van Delft en eenige andere steden over; men toonde dat deze artykelen onmogelyk waren te onderhouden: te weten, *dat elck Brouwer niet meer dan twee-mael ter weecke soude mogen brouwen, ende voor elcken reyse maer* 41 *stock-stucx. Ook dat men van een brouwsel niet en soude mogen trecken noch uytbrengen, meer dan eenderley Bier. Item, dat men seeckere quantiteit van Graen ende stoffe zoude moeten storten in elck brouwsel. Dat oock de voorschreve Bieren ghewaerdeert ende gevisiteert souden moeten worden, ende gestelt op seeckeren prys; alle 't welck alsoo geobserveert moetende werden, dat alsdan die voorschreve Stede ende anderen, op die Negotie van de Brouwerye gefondeert, t' eenemael souden moeten vergaen ende verdorven wesen.* Men gaf te kennen, dat, zoo men maer eenderlei bier van een brouwsel zou mogen trekken, die bieren zo goed niet zouden konnen vallen, dan als zy den langen peil onderhouden, en 'er verscheide soorten van bieren uit trekken. Men voegde daar by, dat den tol, de gruiten en andere rechten, die en zyn Keizerlyke Majesteit en de stad toekwamen, (waar mede zy hun deel in de beede en lasten betaalden) grootelyks zouden vermindert werden, ja dat het te duchten stond, dat deze bloeiende neering in andere landen en plaatsen, daar het hun vry zou staan zoodanige bieren te brouwen als men goed dunkt, overgebragt zouden werden. En dewyl hunne zaken op zeer bondige redenen en bewyzen rustede, verzochten zy, dat het zyn Keyzerlyke Majesteit mogt gelieven hun toeteestaan, dat'er eenige kommissarissen mochten werden benoemt, om de zaken te onderzoeken en aan te toonen, waar op zy langen tyt zeer ootmoedelyk aanhielden, tot

Deze lastige bevelen krenkte Delft en maakte veel beweging.

dat

dat eindelyk zyn keyzerlyke Majesteit den 1. october des jaars 1550, eenige kommissarissen afzond, om de rekeningen van de steden Delft en Leiden, voor zoo veel die de excynze vande brouweryen als gruitgeld, 't graan, turf, en hop betroffen, te onderzoeken, en wel byzonder vande drie laaste jaren 1548 en 1549, en 1550, byzonder zederd St. Jans mis, tot den dage van dit ondersoek. Zy waren ook verplicht naarstig na te zien of zy eenig wezentlyk onderscheit omtrent de verminderinge der gemelde excynsen ende rechten, zederd het onderhouden van de gemelde nieuwe ordonnantie konden ontdekken, daar en boven waren zy ook gehouden om kortlyk alle byzondere dingen na te speuren gelyk in de gemelde acte van den 1. october is te zien: na dat de kommissarissen nu hun last volbragt hadden, hebben zy hunne verrigtingen wydloopig in geschrift opgestelt, en daar van verslag gedaan aan den stadhouder, raden en die van de rekeninge van Holland; d'inhout dezer verrigting benevens het gevoelen der gemelde heeren is aan zyn keyzerlyke Majesteit gezonden, die deze bescheiden in zynen raad wederom heeft doen onderzoeken, en goed gevonden naar een ryp overleg, de voorzeide verzoekers en alle de brouwers in Holland, wederom toe te staan zodanigen peil, het zy lang of kort te gebruiken, en zoo dikwils ter weke te mogen brouwen, en zoo veele zoorten van bieren uyt een brouwzel te trekken als zy oordelen met de meeste vrucht te kunnen geschieden, zonder daarom het onderzoek de waarderinge, enz, hier voren verhaald, onderhevig te zyn, betalende naar rato van de voorschreve stocksstukken de regten van excynsen, gruit, en andere gewoonlyke rechten: *behoudelyk nochtans dat elcke Brouwer niet en soude mogen laten brouwen in sijnen Huyse binnen een Jaer meer dan acht duysent vijf hondert stockstucx, in wat manieren dat het soude mogen zyn, het ware op Soudie in andere luyden Huysen, of op de naeme van heuren vrienden, Kinderen, magen, of gebuyren, ofte voor Schip-bieren, ofte Azyn-bieren, ofte andersints op de verbeurte vande Bieren, die gebrouwen souden wesen, boven het voorsz getal; en daer-enboven ses stuyver van elcke Tonne Biers: &c.*

Verders bleef de voorschreve ordonnantie van den 18 Januari noch in al haer deelen, niet geroerd of veranderd, in haar kragt: *Aldus beslot n tot* Brusel den 17 Maert 1551, zynde by dien vermaarden president *Viglius*, een Vries van geboorte, en *de Zoete* ondertekent. Maar al hoewel dit nieuw toelatend bevel tot een zeer groote verligtinge van de eerst gemelde strenge ordonnantie strekte, zoo zyn in korten tyd wederom eenige van de geringste brouwers zoo het schynt van Delft, aan zyn keyzerlyke Majesteit klagtig gevallen over den handel van sommige groote brouwers, hun besculdigende, *dat sy sich vervorderde de voorsz toelaetinge sinisterlick te interpreteren ende naer haer-luyden beliefte te brouwen op Soudien in andere luyden Huyse directelyck tegens deselve acte van permissie, doende oock die gebrouwen Bieren, en't getal van dien aenbrengen op den naem vande geene in wiens Huysen die selfde gebrouwen waeren, soo dat die selve Brouwers het voorsz getal van acht duysent vyf hondert stock-stucx lichtelijck konden te boven gaen ende excederen, ende al-hoe-wel sy schoone groote Brouweryen hadden, daer in sy haer getal gemackelyk konden brouwen, nochtans niet vergenoeght sijnde, pooghden twee ofte drie verscheyde Brouweryen te gebruycken, ende indien daer inne niet geremedieert en wierde, in 't eynde eenige weynige alleene*

de

de neeringe hebben en onder hen-luyden behouden souden, sulcx niet alleen by de overtredinge van de voorsz permissie geintresseert souden werden de Suppliant en, maer alle de anderen de Brouweryen aengaende. En hoewel deze geringe brouwers de overtredingen al aan eenige van den Gerechte hadden bekent gemaakt, en begeert dat men gerechtelyk tegens de geenen die brouwde op soudie in andere huizen, zoude in rechte betrekken, zoo schynt het echter dat deze beledigden of misnoegden geen volkome voldoeninge hier op ontfingen, waarom zy goedvonden om aan zyn keizerlyke Majesteit voor te dragen, en hem zeer onderdanig te bidden, dat zyn Majesteit hier inne geliefde te voorzien, en 'er bequame middelen tegens in 't werk te stellen; waar op den Keizer by den hove van Holland naar de waarheit heeft laten onderzoeken, en daar op eenige geschriften, voor en tegen, van de verzoekers en regeerders dezer stede heeft ontfangen; waarop den Vorst zyne voorschreve toelatinge nader heeft verklaart en uitgebreit, en wel nadruklyk aan ieder brouwer heeft verboden, dat zy het voorschreve getal van 8500 tonnen, 't zy binnen hunne huizen, gehuurde huizen, of op soudie, niet zouden mogen te buiten gaan: hen wel hoog en duur beveelende, dat op niemands naam de gebrouwe bieren, en 't getal van dien, zouden mogen werden aangebragt, dan op de genen die dezelve toequamen, zonder de namen te gebruiken van die genen in wiens huizen zy gebrouwen zouden mogen hebben op soudie als boven, op de oude boeten; daarom wel duidelyk aan alle Officieren, en byzonder den Baillieu van Delft belastende, om deze zyne nader uitlegging en verbod, benevens zyne voorgaande ordonnantie en toelatinge, naauwkeurig te onderhouden en doen onderhouden; doende het zelve aantekenen in de Registers van zyne voorschreve Raden in de steden daar het nodig was, 't welk te Brussel den 2 Maart 1552 by den Keizer als voren geordonneert en besloten is. Maar dewyl den eersten donderslag het lighaam van deze neering doodelyk getroffen had, zoo waren de naby gebragte hulpmiddelen niet heilzaem genoeg om dezelven te genezen: want men zag by ondervinding, dat deze laatste willekeur meer tot nadeel van de kleine misnoegde brouwers strekte als tot voordeel; want na dat de groote brouwers hun getal vervult hadden, en de brouweryen van de anderen niet mogten gebruiken, welke te voren gewoon waren op soudie te brouwen, zagen naar dezelve niet meer om, zoo dat het meeste getal der kleine brouweryen bleven ledig staan, die hen den ganschen ondergang dreigden: zoo dat zy op nieuws weder genootzaakt waren om hunne smeekschriften in te leveren, waarin zy onder anderen te kennen gaven, dat de laatst gemelde ordonnantie zeer schadelyk was, en tot groote vermindering van deze neering in 't gemeen strekte, daar by voegende, dat de excynsen, grute, enz. zyn Majesteits inkomen betreffende, daar een groote krak mee kregen. Welk verzoek-schrift ten laatsten by zyn Majesteit weder is overwogen, die de gemelde ordonnantie aldus toen nader verklaarde. Dat alle bieren die van doen voortaan zouden gebrouwen werden op soudie, niet zouden werden gerekent op 't getal der genen die dezelve doen brouwen, maar op den naam en 't getal der geenen, in wiens huis de soudie zou geschieden, gelyk uit de Acte daar van in de Fransche taal zynde, in dato den 22 Juni 1558, kan blyken.

Na dat de Keizer nu over eenigen tyd uit het land na Spanje was vertrokken, en z ne Ryken aan zyn zoon Philips had overgegeeven, waar onder

onder onze Provincie mede begrepen was, hebben de Burgemeesters en Regeerders dezer steede, om na de gunstigste willekeuren de misnoegden voldoening te geven, en om alle dwaling en misslagen wegens de menigvuldige ordonnantien enz. voor te komen, daar over een verklaring opgestelt, en dezelve nader doen afkondigen, op dat 'er niemand in 't vervolg van onkundig zou zyn, of in schade vallen. Onder anderen, de voorschreve soudie zodanig schikkende, gelyk in deeze twee gemelde of bygevoegde Artykelen uitgedrukt staat.

1. *Item, niemand en sal binnen der Stede van Delft mogen brouwen hy sal hebben een eygen ofte gehuyrt Huyse, ten minsten een Jaer langh gedurende, ende sal 't voorsz Huys selver moeten bewoonen, ende oft gebeurde datter suspicie ware van eenige simulatie ofte collusie, daer van Borgemeesteren ofte Wet-houders blyck, hun-luden genoeg zynde, sullen ter dier oorsaecke ende deur alsulcke suspicie, t' allen tyden als 't hem geheft, die Brouwer, Brouwster, ofte andere mogen ontbieden ofte wel in 't brede op synen Eedt vraegen (dien hy gehouden zal wesen te doene) ofte hy niet contrarie die Keure en doet ofte gedaen en heeft.*

2. *Hebben voorts gestatueert ende gekeurt, dat geen Brouwer nog Brouwster meer brouwen ofte doen brouwen en moet binnen synen eygen ofte gehuyrden Huysen daer hy inne woont, binnen een geheel Jaer, beginnende 't selve Jaer op Mey-avond naer midnacht, dan acht duysent vyf hondert vaten, ende indien yemand meer Bier dan voorschreve is behoefde, sal 't selve mogen doen koopen ofte doen brouwen buyten syn eygen ofte gehuyrden Huyse op Soudie in een Brouwerye daer hy selver geen huyr, part ofte deel aen en heeft, ende waert dat eenich Brouwer ofte Brouwster binnen sijn eygen ofte gehuyrden Huyse directelyk ofte indirectelyk meer brouwde ofte dede brouwen, binnen een geheel Jaer dan acht duysent vyf hondert vaten stock-stucx, die soude verbeuren dat bier, dat boven 't voorsz getal gebrouwen is, en boven dien ses stuyvers voor elcke Tonne Biers.*

En dit alles inzonderheit achtervolgens 't plakkaat waar door zy de regeerders dezer stede hadden willen beletten alle wegen van overtreding hier tegens, die tot nadeel van de laaste acte van verklaring zoude mogen geschieden of werden ondervonden; daar en boven verklaarden zy noch nader hunne meninge van de woorden dezer acte, *buiten de huizen van de brouwers*, 't geen van hun eigen of gehuurde huizen moest begrepen worden, en dat dezelve soudien mochten geschieden daar zy zelver geen huur, of deel aan of in hadden, gelyk anders ligt te verstaan was; doch dit sloot eenig achterdenken in, als of eenige persoonen, in 't bedrog der voorzeide acte, heimelyke verstandhouding gepleegt hadden, waarom zy onder verbloemde kontrakten hun eigen huizen hadden verhuurt, of deel aan eenige huizen, om daar in te brouwen tot hun genoegen, hadden genomen, op den naam van de genen die daar in woont, alles tegens het oogmerk van zyn Majesteit, die gewild hadde dat de neringen zouden werden verspreit, ende gedeeld onder de burgers in 't gemeen, en dat die kleine brouwers ook eenig voordeel by de voorschreve soudien zouden genieten, en alhoewel de voornoemde twee artykelen, conform de voorzeide laaste acten, als ook de uitlegging van den 2 Maart 1552. *niet alleen*, gelyk de woorden luiden, *in alle redenen waren gefondeert, maar ook noodich om alle abuyzen en fraudatien*

jegens

jegens de voorschreve acte te verhoeden, doch dewyl de voorzeide vorst bedugt was, dat eenige onwilligen, door slinksche middelen en valsche oogmerken deze acte wilde ontzenuwen, vond hy geraden, daar tegens goede zorg te dragen, en om onder voorwending dat dezelve acte zich zoo breed niet uitstrekte, en in de macht van de regering niet zoude zyn, dezelve eenigzins uit teleggen of wyder uit te breiden, hoe wel het zelve in de acte van den 2 Maart genoegzaam vermeld word, verzogt derhalven d'overheit dat het zyn Majesteit mocht gelieven in overweginge van 't voorschreven, en tot meerder sterkte en onderhout dezer acten, de twee voorschreve artykelen hier voore ingelast, goet te keuren en hun daar van een acte in behoorlyke forme opgestelt, te verleenen, gelyk zulks naar eene behoorlyke overweginge is geschiet, die den 17 Maart 1562, binnen Brussel getekent is. En hoewel deze keur op nieuw wederom belast wierd om naaukeurig onderhouden te moeten werden, wierd dezelve echter by de groote brouwers noit volkomen achtervolgd, en wel byzonder in den tax van 't brouwen, zoo dat de heeren van de wet dezer stede in den jaare 1564, by overleg van den ouden raad (of gelyk'er staat) of van eenige van de oude regeerders hen dus verstaande hebben goedgevonden uyt hun eige beweginge en gezag, deze laaste ordonnantie by voorraat voor een jaar wederom te veranderen, in dier voegen, dat ieder brouwer binnen zynen huise in plaats van 8500 stoks stuk binnen 't jaar, zouw mogen brouwen 9000 stok stuks, grove of sware bieren, en voorts zoo veel kleine bieren, scheeps bieren, haring bieren, en anderen tot 24 stuivers toe ingesloten, als den brouwer boven de 9000 vaten meer, en *in infinitum*, dat is, zonder einde, verders zouw willen brouwen, daar in den eersten tax van 8500 vaten, alle kleine bieren mede begrepen waren: en deze vermeerdering van tax der voorschreve zoorten van bieren, stont op mey avond na den middernagt tebeginnen, en men had tot enen proef kunnen goetvinden om op mey avond 1565, daar aan volgende deze tax te mogen verminderen of vermeerderen, de bevryding te mogen intrekken of uitbreiden, naar dat de nuttigheit dezer neering, en de gelegentheit des tyds best zouden vorderen. Maar dewyl de oude eendracht gescheurt was, en de goede gebruiken bedorven waren, scheenen al de middelen tot herstelling dezer vervalle zaken aangewent, vruchteloos: want aanstonds begonnen de mindere brouwers zich tegen deze nieuwe toelating lustig aan te kanten, en wel met zulk eene hevigheit, dat het scheen alsof zy dezelve met kragt en geweld wilde wederstaan, waar uit zeer vele oneenigheden reezen, tot dat ten laatsten de zaak in rechte wierd getrokken, verzoekende de aanklagers, *dat Schout, Burgemeesteren en Schepenen der voorsz Stadt van Delft als opposanten ende gerequireerden belast souden worden die voorsz Keur ende Ordonnantien kosteloos ende schadeloos af te doene, ofte ten minsten te revoceren, met interdictie van gelycken meerder te doen, maer dat sy souden gedogen dat d' oude Ordonnantie van de Majesteyt heuren voortganck soude hebben, onderhouden worden, ende sorteren heur effect.* Waar tegen de verweerders staande hielden, dat om goede reden, en het welvaren der stad van Delft, d' inwoonderen van dien, met rype raden deze Keure gemaakt was, by manier van beproevinge tot zekeren tyd, gelyk daar in uitgedrukt werd; en dewyl men bevond dat dezelve zeer goed en nuttig was, en dat de stad by vervolg van tyd daar veel voordeel van zou trekken, besloten zy, *dat die requiranten verklaert zouden werden tot*

De geve en weder veranderde bevelen verwekte veel oneenigheit.

 heuren

heuren eyſch ende concluſie niet ontfanckelyk, en dat die ſelve, van heur verſocht proviſie ontſeyt mochten werden, maekende eyſch van koſten. Welk proces volgens zekere willekeur, in den geheimen Raad is overgezonden, die aldaar, na dat zy den eiſch gezien had, op antwoorde, van de verrichtte zaken by kommiſſariſſen van den Hove van Holland, wel onderrecht zynde, en van al wat partyen, zoo van de eene als andere kant hebben willen overleggen en uitvoeren; waarop zyn Majeſteit, by rypen overleg zyner Raden verklaarde, dat de voorſchreve verzoekers zonder reden of oorzaak, hen lieden beklaagt hadden, en diensvolgens niet konden aangenomen werden; waarom de beſchuldigden ontſlagen wierden van de beſluiten die tegen hen genomen zyn: de verzoekers in de helft der onkoſten van 't proces veroordeelende: de andere helft van den tax van dien in handen van den Hove ſtellende. Ende niettemin, willende nu voor den toekomenden tyd order ſtellen op de zaken van de Brouweryen dezer ſtede van Delft, zeide en gelaſte hy, *dat elck Brouwer ſoude mogen 's Jaers brouwen, grove ofte ſware Bieren negen duyſent ſtock-ſtucx, en boven dien kleyne Bieren, Scheepsbieren ofte Azyn-bieren, tot vier-en-twintig ſtuyvers toe incluys, twee duyſent vyf hondert ſtock-ſtucx.* Daar by wilde hy, dat die van de weth dezer ſtede geen keuren meer zouden mogen maken, die zyne ordonnantien tegen ſpraken, dan by goetvinding van den Hove van Holland, en op de proef alleen voor den tyd van zes maanden, om, wanneer de zes maanden verſtreken zyn, die zelve keuren en gegeeve wetten hem weder aan te bieden, die hy dan zoude konnen goetkeuren of afkeuren, zoo als hy oordeelen zoude tot nut en welvaart der ſtad en hare inwoonders dienſtig te zyn. *Gedaen in den voorſz ſecreten Raide, gehouden te Bruſſele, den 2 Sept.* 1566. En was ondertekent, *Vlierden.*

De laſten des konings van Spanjen waren onmogelyk, deswiert 'er luttel op gelet.

Wanneer men alle deze ſtukken en handelingen overweegt, ziet men klaar, dat de brouweryen te Delft meer moeten gebloeit en welgevaren hebben, als zyne keyzerlyke Majeſteit zich in den beginne verbeeld had, en dat alle deze inbindingen in bepalingen ganſch onnavolglyk waren, hoe ſtreng die ook geboden wierden, 't welk gelegenheit heeft gegeven dat alle deze vorſtelyke gemaakte wellekeuren ontzenuwt en krachteloos zyn geworden, dewyl'er by na niets ten gebruike is overgebleven, dan alleen het artykel, waar by de brouweryen ten platte landen verboden werden: want ieder brouwer brouwt tegenwoordig zoo veel hy wil, maakt zoo veelderlei zoorten van bieren als hy goedvind, en met de meeſte vrucht meent te verteeren, en niemand is aan opſienders, proevers, enz. onderworpen. Echter meende de Spaanſche Monarchy de gebruiken van overheerde landen, in deze vrye republyk in te voeren, om met'er tyd alles onder haar magt en dwingelandy te doen buigen, maar de uitkomſt heeft geleerd, dat de neringen niet gebonden of gedwongen willen zyn, en dat de Spaanſche opperhoofdige regering hier te lande met den nek wiert aangezien. Naderhand, 't geen aanmerkelyk is, quam 'er in den jare 1573. noch zeker plakkaat uyt, behelſende, dat alzoo tot kenniſſe van zyn Majeſteit gekomen was, *dat door 't brouwen van veele diverſche ſware Bieren in ſijne Landen ende Graefſchappe van Hollandt het Cooren aldaer tot ſeer grooten en exceſſiven pryſe dagelijcx hoe langer hoe meer ryſende ende verdierende was, ende dat door 't brouwen vande ſelve ſware Bieren die Steden, ende Vlecken van Hollandt ganſchelijck van Kooren ontbloot ſoude mogen werden, 't welk niet alleen een*

groote

groote dierte in deselve zyne Lande soude causeren, maer daer door oock in deselve sijn Provincie meerder inconvenientie souden rysen en voort-spruyten, ende gemerckt mede door 't brouwen van deselve swaere Bieren sijne Ingesetenen van Hollandt groote oorsaecke van dronckenschap gegeven wierd, waer door veel dood-slagen en andere diversche ongeregeltheden, fouten, ende versuymenissen villen ende gebeurden, derhalven soo was't dat zyne Majesteyt om hier inne behoorlyck te voorsien ende te remedieren, by advise van sijnen lieve ende getrouwen Neve, Riddere van zijnen Orden van den Gulden vliese, Stad-houder ende Capiteyn Generael over Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Utrecht, den Prince van Orangie, Grave van Nassauwe, ende die van sijnen Raede Provinciael van Hollandt geordonneert ende gestatueert hadde, dat niemant van sijne Inwoonderen ende Ingesetenen van Hollandt, wie hy oock soude mogen sijn, van doen voortaen eenige Bieren soude mogen brouwen tot hoger pryse dan van twee ponden van veertich grooten die Tonne, nogte ook dieselve Bieren te mogen verkoopen in eeniger manieren. Dat voorts niemand eenich hardt Cooren soude mogen verbrouwen naer d'exspiratie van een maend nae de publicatie van desen, alles op pene soo dickmaels yemand bevonden soude werden contrarie desen te doen, die selve verbeuren soude sijn gebrouwen ofte verkofte Bier, en daer-en-boven noch de somme van hondert goude realen, &c. Den datum was; *gegeven binnen onser Stede van Delft, den 21. July in 't Jaer onses Heere* xv^c^. *drie-en-'tseventich.*

Onderstont geschreven na 't originael van dit Placcaet, gepubliceert naer sijn forme ende inhoude, naer voorgaende klocke geslagh, ende 't volck meest vergadert sijnde op den 23. July lest-leden, ende geboden eenen yegelijcke te reguleren naer het inhoude van 't selve Placcaet op de pene daer inne begrepen. Actum onder my gewoonlycke handschrift ten dage ende Jare als boven by my J. Adriansz.

Maar dewyl de Delvenaars zich aan deze keur niet wilde verbinden, is zy in deze stad ook noit onderhouden, gelyk men in de kopye daar van zynde, by memorie vindt aangetekent: want 't is buiten kyf, dat 'er onder deze verbloemde woorden van aan zyne onderzaten de matigheit aan te pryzen, een slang verborgen was, dewyl zyn uitzicht was, wanneer deze stedelingen de zuinigheit betrachtten, onder dit voorwendsel meer geld in zyne schatkisten mogte verzamelen. Door deze middelen zocht den koning van Spanje deze oude vrye landen, wiens voorrechten hy hoe langer hoe meer verbrak, onder het Spaansche juk te brengen, tot dat onze vooruders eindelyk deze verdrukking moede wordende, zich aangordde, om onder den bystant des hemels, zich tegen dit grootmoedig hof te verweeren, waarin zy zich zoo wel queten, dat zy naar eenen langduurigen en bloedigen oorlog, zyne banden ontworstelt zyn. (De koning van Spanje zogt deze Landen te onderdrukken)

Dus ziet yder, dat de dwinglandy en onbepaalde heerschappy des konings, de eenige worteloorzaak is, dat de Batavieren de wapenen tegen hunnen Vorst hebben opgevat, ter liefde der onderdrukte vryheit. De koning had toeleg om de zenuwen van den Staat af te snyden; was belust om den tienden penning in te voeren, waarin hy trouwens zeer veele tegenstrevers vond; want indien dit doorgegaan had, en op de lyst van zoo vele andere schattingen was aangeschreven, zoude hy uit deze landen al zoo veel rykdom gewoekert hebben als Peru ooit opleverde, waar van den Spaanschen adel geen geringe deelgenoten zouden zyn geweest. En dat (De onbepaalde heerschappy is oorzaek dat de Batavieren de wapens tegen hun vorst opvatten.)

 dezen

dezen Vorst een verderflyken toeleg had, blykt uit het mandement van den jare 1566, waarin hy verklaarde, dat alle de Nederlanders lyf en goed verbeurt hadden, om dat zy weigerden zyne dwinglandy op te volgen, waar mede hy hen door 't invoeren van vreemde en harde wetten getergt had. Zie *Van Meteren*, voor aan in 't II. boek. *Van Reyt* bladz. 9. En den brief der Staten van Holland aan die van Amsterdam, in 't X boek van *Bor*, bladz. 203.

Na dat het land nu al eenigen tyd inwendig was beroert, en van alle zyden in een bloedigen oorlog ingewikkelt, wierd 'er echter in den jare 1578 tusschen die van Delft, en de Hoog-heemraden van Delfland, zeker kontrakt gemaakt, te weten, om twee Verlaten aan den Leidschendam te steken; waar toe zy te voren van keizer Karel V. in den jare 1536, na dien grooten brand, al oktroy hadden verkregen, op dat de schepen met koorn, bier, en andere waren geladen, daar door gemaklyker zouden konnen door varen; 't welk anders om de beschadiginge der schepen te vermyden, met schuiten en kleine vaartuigen over den overtogt moest werden gehaalt, en naar Leiden gebragt werden, om het dus verder naar Noordholland, Vriesland enz. te vervoeren. Het akkoord zal te vinden zyn in de beschryving van Delfland, daar van den Leidschendam gesproken werd.

Van welke Verlaten twee jaren daar na, de stad het recht en den ontfang van dien heeft gekogt. Maar dewyl de bieren en andere goederen de burgers van Delft toebehoorende, en al van ouds langs alle wegen in Holland tolvry verklaart waren, zoo dat de schippers met Delfsche bieren by nagt komende *langs de stroomen voor Gorkum of Schoonhoven te passeeren*, niet anders gewoon waren te doen als alleen de tollenaars aan de veeren aan te roepen, en verders vry en onverhindert hun reis mogten vorderen, onder die voorwaarde nochtans, dat wanneer zy wederkeerde, gehouden waren aan te leggen, en zoo zy eenige andere onvrye goederen ingeladen hadden, die alsdan den tollenaar aan te geven. Maar dewyl ten tyde des oorlogs de tollenaars tot huns lyfs verzekering zich des nagts van de veeren in de stad begaven, trachtten zy de schippers met Delfsche bieren, gelyk de anderen, des nachts te houden leggen, tot dat de poorten der stad open en zy op hun tolhuis waren, om die dan te onderzoeken; doch overmits zulks tot groot nadeel van de schippers des Delvenaars, en wel byzonder van de brouwers strekte. hebben die van de Rekeninge in Holland, ten verzoeke van de Regeering van Delft, op nieuws oktrooi verleent, dat de schippers zonder aanleggen aan de tollen met de Delfsche bieren mogen voorby varen, onder dit beding, dat de gewoone bierschippers by eede zullen verbonden zyn om een sein te geven, dat zy in 't wederkeeren zullen aanleggen, en dan getrouw aangeven zoo zy eenige andere onvrye goederen hebben ingehad. De ordonnantie is van dezen inhoud:

ALsoo Burgemeesteren ende Regierders der Stede van Delft, uytten naeme van haer-luyder Burgeren, ende den Brouwers, voerende hare Bieren, ende waeren die lecke op, voor by Schoonhoven, ende die Mase ofte Wale op, voor by Gornichem, die vande reeckeninge, in Hollandt by requeste verthoont, ende te kennen gegeven hebben, dat van allen ouden tyden, die Schippers voerende der voorschreve Burgeren, Bieren, ofte andere waren, ende komende by nachte te passeren voorby Schoonhoven ofte Gornichem, gewoon sijn den Tolle-

naers

naers aen te roupen, ende overſulcx te pasſeren ſonder verhinderinghe van haer-luyder reyſe, mits in 't weder-keren den Tollenaer aenſpreeckende, ende henluyden aengevende indien ſy eenige onvrye goeden hadden inne-geladen, dan pogen die jegenwoordige Tollenaers, den Schipperen by nachte pasſerende, ende niet dan vrye goeden toekomende Burgeren der Stadt Delft inne geladen hebbende, te houden leggen tot op ten dach dat ſy uyten Steden komende, die Schepen mogen beſien, ende dat onder den ſchyn, dat de Tollenaers die voor den Oorlogen buyten het beſluyt van de voorſz Steden plagen te woonen, als nu binnen de Steden hen ſyn onthoudende, maer gemerckt 't ſelve niet alleenlicken ſtreckt tot groot ongerief van Schipperen, ende tot verachteringe van haer-luyder reyſe, dan veel meer tot ſchaden van de Burgeren der voorſz Stadt Delft, byſonder ſoo wanneer ſy bederffelyke ende vente-goederen, als namentlycke zyn die Bieren, die ſy de voorſz ſtromen op-voeren, verſochten daeromme ſy remonſtranten, dat men gelieven wilde den voorſz Tollenaers van Gornichem, ende Schoonhoven te ordonneeren, ende belaſten, dat ſy den Schipperen, voerende goederen, ofte waeren toekomende Burgeren der Stadt Delft, ende by nachte doen voeren, den voren verhaelden ſtromen op-varende, vry ende onbehindert laten pasſeren, mits dat den ſelfden, indien ſy eenige onvrye goederen inne geladen hadden, in 't weder-keren gehouden ſullen ſyn, den Tollenaers aen te ſpreecken, ende die behoorlicke Tol-rechten te betalen, ende die Schipperen die met Burgeren der Stad Delfts waeren ende goederen, de voorſchreve ſtromen gewoon ſyn op te vaeren, ofte voortan ſulcx ſullen doen, van 't ſelve wel, ende getrouwelicken te achtervolgen tot vermaninge vande voornoemde vande reeckeningen, ofte de voorſz reſpective Tollenaren gehouden ſullen weſen den behoorlycken Eedt te doene. Soo is 't, dat de voornoemde vande reeckeninghe overmerckende 't gunt voorſz is, ende eerſt ende alvooren hier op gehad hebbende het ſchriftelyk advys van Pieter van Beveren, Collecteur vande voorſz Tollen van Gornichem, geconſenteert ende geaccordeert hebben, conſenteren, ende accorderen mits deſen, als dat de voorſz Schipperen met haer-luyder Bier-ſchepen van nu voortaen ſullen by nachte mogen vaeren, ende voeren voorby de voorſz Tolle, ende ook de wachte van Schoonhoven, mits eerſt ende alvooren doende aen handen vande voorſz Tollenaer den behoorlicken Eed, als dat ſy-luyden 's nachts in 't voor-by-vaeren ſullen doen een teecken van haer-luyder Spriet te laten lopen ende oorlof te roupen, op haer weder-komſte, in den Tollen getrouwelyck ſullen aenbrengen, die onvrye goederen, die ſy-luyden derwaerts gebragt mogen hebben, ende dat alles by proviſie ende tot kennelyk wederſeggen vande voornoemde vande reeckeninge, ordonnerende den Collecteurs vande Tollen van Gornichem ende Schoonhoven, hem-luyden hier nae te reguleren. Aldus gedaen ten Burele vande Camere van reeckeninghe inden Hage deſen xxvj. Novembris Anno xvC. ſeven-ende-t'negentich. Onder ſtond geteyckent jegenwoordich C. vander Goes, geregiſtreert in 't Vyfde boeck apt. fol. 170.

Waar uyt men weder kan afnemen, wat ſchatten de brouweryen moeten opgebracht hebben, dewyl zy zo veel beweging maakten, en dit is ook de reeden geweeſt waarom de overheeden in allen gevallen ten beſte dezer hooftnering goede ordre hebben geſtelt, vooral wanneer de regering dezer ſtede zich daar liet aan gelegen zyn, dat hunne rechten en vryheden gehandhaaft wierden, ook heeft men hun zoo veel de billykheit toeliet, tegens de tollenaars, pachters, bierſteekers, en alle anderen daar zy meede te doen hadden, verweerd. Daar zyn ook tot verſcheide

ſcheide maal ſcherpe plakkaten en willekeuren uitgegeven tegens het verderven van het ledig vaatwerk, welke op verſcheide tyden weder zyn vernieuwt; daar is onder andere een van den jare 1559, die wel duydelyk op klachte vande heere Burgemeeſteren en regeerders dezer ſtede door ganſch Vlaanderen, Holland, Zeeland, en andere Provincien wiert afgekondigt, alwaar de Delfſche bieren geſleten wierden, dewyl de brouwers de buite gemeene ſchade hadden vertoont, *d'exceſſive ſchade ende achterdeel die ſy waeren lydende in haere ledige Bier-tonnen en Vaet-werck, ſoo in den Stede als ten platten Lande, niet tegenſtaende* (dit was den inhoudt van 't Requeſt) *de voorſz Brouwers hare Tonnen daer inne ſy haer Bieren doen vaten ende verkoopen, elck met een ſeeckere ende byſonderen merck ofte teecken waeren merckende, daer by een ygelyck ten vollen mochte weten, waer, ende tot wat Brouwer de ſelfde Tonne toebehoorde, en dat ten eynde de Tonnen ſoo wanneer die ledigh mochte ſyn, hen-luyden mochten wederom thuys gebracht werden. Daer van ſy oock den brengers voor hare ſorge ende moeyte van 't weder-thuysbrengen van dien gewoonlyck waeren tot redelyckheyt te contenteren, ende al-hoewel over ſulcx niemand en behoorde nochte vermochte die ſelve Tonnen den Brouwers af-handigh te maecken, ofte op eenigerhande maniere te beſchadigen, ſoo gebeurde het nochtans, dat die ſelfde Tonnen by veele roeckelooſe en onveſcheyde Menſchen tegen alle recht ende billicheyt malitieuſelycken wierden verdeſtrueert, met inſtucken te ſlaen, verbranden ofte tot haer eygen proffyte en behoefte t'employeren, deſelfde door midden te ſagen, en tot Tobbens te gebruycken, oock daer van maeckend andere Vaten, als Boter-vaten, Melck-vaten, ende andere diergelycke; pogende ſommige oock de boyemen vande ſelve Tonnen omme te keeren en alſoo de mercken van den Brouwer te verduyſteren, oock die te verkoopen, &c. Maeckende alſoo by aller wege van contraventie die Brouwers haer Tonnen afhandigh, hoe wel ſy wel weten dat die hen-luyden niet toe en behooren. ende met die Bieren niet en ſyn verkogt, ende daerom die Bieren uyt gedroncken ſynde, die Tonnen wederom behoorden tot den Brouwer te ſchicken, of ten minſten niet te beletten, dat by den facteur ende toeſiender van de Brouwers 't ſelve gedaen mocht werden, ende gemerckt 't ſelve ſoo langs ſoo meer daer tegens gedaen en gepleegt werde, overmits de dierte van Tonnen houd ende berninge, mitsgaders de groote petulantie ende dertelheit van eenige die hen-luyden laeten duncken dat ſy daer mede niet en mogen verbeuren, hoewel 't ſelve genoeg ſmaeckt dieverye, en niet alleene en komt tot groote enorme ſchade ende verlies van de voorſz Brouwers, maer oock van de geheele gemeente die heur Bieren eensdeels daer na moeten koopen, wes-halven de voorſz Brouwers ſyne Konincklycke Majeſteit ernſtelyck verſogt ende geboden hebbende, dat het ſyn Majeſteit geliefde daer inne te verſien by ſyne brieven van Placcaten ofte andere proviſien en met behoorlycke remedien.*

Welke regtmatige voorſlag en ootmoedig verzoek by zyn koninglyke Hoogheit dusdanig is in acht genomen, dat, by wel ſtrikte plakkaten van den laaſten Januari des voorſchreve jaars, daar tegens is voorzien, welke haar op verſoek en vertoog der brouwers naderhand verſcheide maal, by hun Ed. Hoogmogende, myn heeren de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden is hernieuwt en afgekondigt, en wel byzonder op den 8 Auguſtus des jaars 1643, waar by noch eenige verdere dingen wierden gevoegt, zy gaf te kennen: *Dat haer Ed. Hoog Mog: tot bevorderinge des gemeene wel-vaerts interdiceren ende verbieden eenen yegelycken, van wat ſtate, qualiteit, ofte conditie deſelve ſouden mogen weſen, als mede de*

Soe-

Soetelaers ende andere die sich doen ter tyd met het slyten van Bieren in haere Legers doorgaens waren genecrende, hen voortaen te verzorderen de voorsz Brouwers-Tonnen aen hem te houden ende te gebruycken, 't sy tot steygeringe ofte stellagie, die te breecken, aenstucken te slaen, ofte te sagen, ofte eenige andere Vaten ofte Cupen daer van te maecken, ofte deselve te verbernen, ofte ook de boyemen van de voorsz Vaten omme te keeren, ofte te veranderen, ofte die tot andere Brouwers met Bieren te doen vaeten, ofte met eenige andere manieren den Brouwers hare Tonnen af-handigh te maecken, op de boeten van vier-en-twintigh Caroli gulden t'elcken reyse te verbeuren, ende noch arbitralyck gecorrigeert te werden, deselve boeten t'appliceren d' eene helft ten behouve van den Officier, die d' executie doen sal, en d' andere helft tot behouve vanden Aenbrenger. Verbiedende ende interdicerende voorts allen Brouwers te besigen ofte met Bieren te vollen andere Brouwers-tonnen, ofte tot dien eynde oock andere Brouwers-tonnen te ontfangen, ook mede hare tonnen of halve-vaten uyt te setten ofte leenen tot Spoelingh, Wey, oft Boter-vaten, noch tot eenich ander misbruyck in desen Placcate verboden, op de boete van hondert gelycke guldens mede boven arbitrale correctie. Datse ook de Tonnen ende Half-vaten met haer merck gemerckt synde, niet en sullen mogen verkoopen of wech-geven of schenken, directelyck of indirectelyck, in wat maniere 't selve soude mogen geschien, alles op gelycke pene ende boete t' appliceren als vooren, ende op dat de voorsz misbruycken te beter souden mogen werden achterhaelt, hebben sy gelast ende geauthoriseert alle Officieren vanden voorsz Lande, soo Politycken als ook Militairen, vry ende onbekommert door haer selven ofte haere Dienaers hen te mogen vervoegen, en te visiteren alsulcke plaetsen, 't sy inde Legers ofte daer buyten na gelegentheyt daer sy vermoeden hebben dat Tonnen souden mogen wesen geincorpreert ende afhandig gemaeckt, bevelende voorts alle Justicieren ende Officieren, en alle andere in haere dienste ofte onder haer gehoorsaemheyt wesende, naer gedane publicatie deses des selfs inhoude strictelyck te executeren, ende achtervolgende, procederende ende doende procederen tegens de contraventeurs ofte overtreders van dien sonder genade, oogluyckinge, gunste, dissimulatie, ofte verdrach, want sy sulcx ten dienste vande goede Ingesetenen van desen Staet bevonden hebben alsoo te behooren, &c.

Hier uit is niet duister af te nemen dat men de brouwers al van ouds de hand boven 't hoofd gehouden heeft, 't welk gelegenheit gaf dat hun getal telkens lustig aangroeide en zy welvoeren. De brouwers dus welvarende geworden, en het geld ook gemeender werdende, vond men goet om de excynsen op de bieren te verhoogen: Al lang voor den oorlog tegens Spanjen, was by den koning, als graaf van Holland, volgens de ordonnantie, van elk brouwte van 41. stoks stuk of 36 volle vaten, op de stellinge gevaat, of die uitgeschept worden, een impost van elf stuivers en een oortjen gestelt, 't welk by de Staten den laasten Maart des jaars 1555. voor paschen, gelyk'er staat, noch met 2 en een halve stuiver wierd vermeerdert, zoo dat het toen 13 stuivers en 12 penningen beliep, daar en boven was'er noch een last van vyf grooten Vlaams van hop- en gruitgeld geheven, 't welk zyn koninglyke hoogheit als graaf van Holland, en de heer van Wassenaar, als al van ouds Graven leenman, ieder voor de helft trokken, 't geen nu in't geheel de stad toehoort gelyk wy flus aanmerkte. Men heeft hier noch, daar en boven drie groot van turfpacht bygevoegt zoo dat het nu te zamen 17 stuivers en 12 penningen beloopt, in plaats

van

van welke verscheide excynsen, nu betaalt en ontfangen werd van elke tonne bier stoks stuk 7 penningen Hollands, zoo dat een brouwer geschat staande op 50 tonnen, voor ieder brouwzel, aan de stad moet betalen 21 stuivers en 14 penningen, 't welke nu gezamentlyk onder den naam van 't oude *gruit- en hopgeld* doorgaat, benevens noch 12 stuivers voor stads pachter van de bieren, uit hoofde van den excyns der bieren die zy voor hun huisgezin gebruiken, zoo dat het te samen 33 stuivers en 14 penningen bedroeg, behalven den grooten excyns van 2 stuivers per vat, 't welk mede by de brouwers moet betaalt werden ten behoeve van de gemeene zaken, waar uit men kan afmeten hoe veel rykdom en welvaren deze bloeiende hoofdneering de stad heeft ingevoert. In een oud kronykje van *Eduard van Jork* en *Hendrik van Lankaster*, beide koningen van Engeland, vindt men op het jaar 1477 dit vermelt: *Het Brugsche Bier, genaemt Keyte, was in desen tyd gestelt op twee Engelschen, en de Delfsche Keyte op vier Engelschen de stoop, dat doen eenen zeer excellenten dronck Biers was.*

de Delfsche bierenwierde voorheen ruim en breet versonden.

Gelyk deze stad dan outtyds door de beste en fynste Lakenen is vermaart geweest, zoo is zy daar na ook niet minder beroemt geweest door de menigte der goede en smakelyke Bieren die aldaar gebrouwen wierden, en wyd en zyd naar alle buiten provincien vertiert wierden, gelyk de geleerde *H. Junius* in zyn Batavia, op deze stad ook verhaalt, wanneer hy zich in deze woorden uitlaat: „ Volgt nu (zeit hy) Delph niet die Stadt dewelcke „ door het Orakel van den Af-godt Appollo, maar die door de voornaamste prys des gebrouwen dranex van Coorn (daer Ceres de Godinne van „ is) naest het Engelsche Bier vermaert is, ende soo veel meer vermaert „ als geene, vermits die om een grootachtinge van een frivole, leugenachtige en ydele saecke [te weten vande voorsegginge ende 't antwoord van „ Apollo] haer vermaertheit bekomen heeft, maer dese uit het proffyt en „ nuttigheit, streckende tot voedsel des Lichaems, en dienst des levens, „ heeft door haer eigen vernuftigheit desen lof verwonnen, dat by na nergens eenigen dranck begeert werd als die in de Delfsche Ketelen gebrouwen is, tot soo verre dat by na het meesten deel van Vlaenderen, mitsgaders Zeelandt en het grootste gedeelte van Hollandt, geen ander „ vreemt Bier gebruycken, welcke saecke seer considerabel voordeel aende „ Stadt en geen geringe vorderinge aen de Commertie toebrenght, dewyl „ dat over-al soo veel duysent Bier-steeckers, Tappers, en Herbergiers, „ aen desen honorablen staet der Brouwers (die aldaer de senuen en welstant zyn van het gemeene best, en by na het derden-deel van de Stadt „ uitmaecken) gehouden, verpligt en oock verbonden zyn. Maar de schryver van de byvoegselen op *Guicciardin* wat nader komende, geeft nog veel loffelyker getuigenis, en zegt, dat het Delfsche bier niet alleen verzonden werd naar Zeeland en Vlaanderen, maar ook naar de quartieren van „ Noord-hollandt, Over-yssel, Vrieslandt en elders, hebbende de Brouwers over-al haer Factoors ofte bier-steekers, bequaem tot desen handel, „ door welck middel dese Stadt ryck en machtig boven haere gebuyren geworden is, want by na het derdendeel der Stadt waren Brouweryen, „ soo dat de Coopmanschap van Terwe, Gerst, Mout, Bouckweyt, Haver, de Hoppe, Hout, en alles dat tot het brouwen nodig is, hier door „ oock bloeyde meer dan in andere Steden, 't welck ook veroorsaeckt dat „ het hand-werck der Kuypers, aldaer uytermaten goed is, dewyl sy ge-

„ sta-

„ ſtadelyck ſoo grooten getal van Tonnen den Brouwers moeten leveren, „ aengeſien by meenichte der ſelver jaerlycx in den loop ſyn blyvende. De „ voornoemde konſt van 't brouwen en brengt geen geringhe wel-vaert aen „ de Kramers, Backers, Herbergiers en anderen, door de veelheyt der „ vreemde Schippers, dewelcke ſomtyds genootſaeckt ſyn den eenen voor „ den anderen lange te leggen wachten, naer het Bier, terwyle het al ge- „ brouwen word; die dan met kleyn vaer-tuygh; Vlet-ſchuyten, Dam- „ loopers, en anders het Bier uyt de Stadt over den Leydſchen-dam (ſijnde „ onderwege geen diepte genoegh) tot Leyden brengen, alwaer het in „ grooter ſlagh van Schepen, als Lichters, Kagen, &c. verlaeden en „ getranſporteert werd, in voegen veel duyſent menſchen door de Brouwe- „ ryen gaende gehouden werden, d'arme luyden vinden oock aldaer goet „ onderſtand door de liberaelheyt van de rijcke Brouwers, die haer milde- „ lijck gedencken, Jaerlijcx doch genoegh overſchietende, ſoo dat ſy het „ overſchot dat ſy in haer eygen ſtaet en gelegentheyt niet in en ſchieten, „ oock gewoon ſijn aen ſchoone Landeryen, Hof-ſteden, Boomgaerden, „ ende Tuynen te beſteden, gebeurende oock ſomtijds dat haer die wel aen „ komen by tranſport van hare Debiteurs, die ſy lange geborgt hadden, „ want ſy ſulcx niet ſonder fundament aen en gaen, eerſt verſeeckert ſijn- „ de, dat ſy niet verlieſen konden, ſoo dat ſy dickwils veel ſwaere Schuld- „ boecken hebben, werdende de rijckſte geacht, die meeſt van ſoodanige „ boecken verſien is, wetende waer op ſtaet te maecken, daer by komende „ dat de geene die goede Neringe hadde, daer door deſelve behielt: Want „ het is een conſtuyme onder haer, dat haer Schuldenaers ſoo lange ſy op „ haer Sculd-boeck ſtaen, gehouden ſijn haer Bier by haren Crediteur te „ halen, of anderſints ten vollen af te betalen, ende daer-en-boven ſou die „ Brouwer by den welcken ſy op nieuw ſouden willen Bier halen, voor de „ achterſtallen des eerſten Brouwers moeten ſtaen, en door deſen middel be- „ houd een yder ſijne oude Calanten en Neringe, tot groot wel-varen van „ de ganſche Stadt, dewelcke oock groote ſorge draegt voor de goede Or- „ donnantien en Keuren ten beſten van de Brouweryen gemaeckt, ſoo ten „ opſichte van het water in deſe Stadt, ſchoon, klaer, en ſoet te behouden, „ om welcker redenen men op groote boeten geen Zeep-ſap, of eeniger- „ hande vuyligheden mach in het water brengen, waer toe Vlod-ſchuyten „ ſijn verordonneert, die de ſelve door de geheele Stadt vergaderen en „ weg-voeren, en andere dienſtige wette (hier te langh om te verhaelen) „ voor de Brouweryen meer, dewelcke alle by de goedwillighe Burgers „ naerſtelijcken ſijn onderhouden geweeſt, haer welbekend zynde, dat ſoo „ wie Neringe heeft deſelve moet waernemen, ende op het water ('t welck „ binnen de Stadt anders oogenſchijnlijck ſoo goet niet en lijckent) den „ Brouwer wel letten moet. Hier werden verſcheyden ſoorten gebrouwen „ als Delfts-luyks, Delfts-Engelſch, Delfſche Pharao, ende Iſraël, de- „ welcke door de kragt van het Mout en Hoppe altemets wel de hoofden „ vande Huys-luyden op haere Maeltyden doet omkeeren. Voor 't geme- „ ne volck werd oock dun-bier gebrouwen, genoemt Delftſche Keuyte, het „ water alleen door den Boſtel ofte het draf gelopen ſijnde.

Als de legers van onzen ſtaad in dien bloedigen ſpaanſchen oorlog te velde trokken, wierden zy altyd mede van Delfts bier voorzien. Te Haarlem is noch een oude vervalle graft de Delft genaamd, welke deze naam

zoo men zegt gekreegen hebben van de Delfsche bierscheepen die daar na Noord-holland doorvoeren, maar laat ons ook hooren naar 't getuigenis van *Georgh Braun in Indic. lib. 3. Delft een fraye en wel bemuurde stad van Holland, by naar de geheele wereld door zeer vermaard door haar bieren, 't welke hun ingesetenen met grooten overvloed brouwen, en ook over al versenden.*

Duisenden van mensen varen wel met de brouweryen.

Het tweede voordeel was, dat dit groot getal der brouweryen bybragt, dat duizenden van menschen 'er hunne kost by wonnen: want wat ziet men in deze nering niet al volk onder malkander zwieren; daar vindt men opper brouwers, moutmaakers, molenaars, kuipers, wakers, biervaters; behalven alle de anderen die van buiten te werk komen, als grootwerk makers, koperslagers, timmerluiden, metselaars, bomgers, bosteldragers, enz. Dan zyn 'er noch die van de stad gestelt werden, als makelaars, pontgaarders, koornmeeters, koolmeters, zakkedragers, turfdragers, inslagers, kruyers, vletters, lichters enz. behalven alle de noodhulpen op yder werk gestelt. Zoo dat men met recht outtyds van deze stad wel mogt zeggen, 't geen de heer *Jacob vander Does* in zyn beschryving van s'Gravenhage hier van geschreven heeft:

Dit 's Delft de derde Stadt, vermaeckelyk gelegen,
Die overvloeyt van volck, van neering en van zegen,
Een Stadt daer welvaert is, en die haer leck're Bieren
Met groote menichte, door Neerland kan vertieren.

Wisselvalligheit der brouweryen.

Doch gelyk alle wereldsche zaken een begin hebben, zoo hebben zy ook weder een einde, en niets blyft 'er bestendig, gelyk de ondervinding op den ganschen aardbodem getuigt, een lot, dat de Delfsche brouweryen ook te beurt is gevallen; want na dat in den jare 1565, de inlandsche beroertens tusschen deze ingeboornen en Spanjaarden waren ontstaan, wierd het vervoeren der bieren door de daar op volgende oorlogen, hoe langer hoe meer belet en verhindert, zoo dat de brouweryen merkelyk begonnen te verminderen, en veele brouwers naar andere plaatsen gingen wonen, naar dat deze nering hier meer als 250 jaren in deze stad was aangewassen. Die van Dord, Haarlem, dog wel meest van Breda, trokken veel brouwers binnen hunne wallen; doch na het overgaan van Breda aan de zyde des konings van Spanjen in den jaere 1625, vertrokken deze weder meest uit die overwonnen stad, naar Rotterdam, vanwaar zy weder, na dat de tyden verwisselde, elders heentogen. Niemand zal ontkennen dat verscheide oude familien hier binnen Delft uit brouwers gesproten, zoo wel zyn gevaren, dat hunne nakomelingen onder de ryken opgetelt worden; waarom de gemelde *vander Does* onze stad aldus besluit:

Wat dunckt u Leser? heeft dat volck niet wel gebrout?
Dat 's hare Kassen sien voor Mout gepropt met Gout?

Yder weet ook, dat de brouwers in deze stad altyt boven andere koopluiden verheven wierden, mannen die doorgaans op het kussen der stad zaten. Nog eenige weinigen van die oude stammen, wiens takken vrugtbaerder zyn geweest dan van anderen, hebben de voornaamste brouweryen

nog in eere gehouden. 't Luft ons tot lof van de bieren, de latynfche vaerzen van onzen grooten *Hugo de Groot* hier by te voegen, welke aldus luiden: Lof der Bieren.

HUGONIS GROTII PRO CERVISIA.

HUmor dulcis aquæ, fed igne coctæ,
Quam fucco Ceres imbuit falubri,
Qui corpus vegetas, nec impotente
Commotam furias vapore mentem,
Quo potufruitur Batava tellus,
Neptuni domus horreumque Mundi,
Et quotquot populos mares ab alto
Coeli culmine confpicatur Arctos,
Ipfæ te fitium novem Sorores,
Nec permisfide proluuntur unda,
Ex quo Græcia Barbaro fub hofte eft,
Nec Bacchicyætos amant puellæ,
Sed Rheni Vahalifque temperatos
Almis paftibus hauriunt liquores.
Duræ mentis, iners, merumque rus eft,
Si quem Bafia non movent Secundi,
Et quos Doufa canit parente major
Coelo fydereos rotante curfus,
Et quæ fpicula Baudio vibrante
Non unum fibi deftinant Lycamben,
Et quos dat numeros nihil vetuftis
Cedens vatibus Heinfii Thalia.
At me (fentio) larga cum fequatur
Vini copia, frigidique fontes,
Heu Mufæ fugiunt. Venite quondam
Dilecti latices: nec effe crudum,
Nec contra decet, ebrium Poëtam.

Dat het bier, uit water en koorn getrokken, al lang by de Duitfchers en andere Noormannen bekent is geweeft, blykt by verfcheide Batavifche fchryvers. *W. vander Velde* heeft dit ook waargenomen in zyn Hoftapyt bladz. 6. fprekende in het gaftmaal van Civilis:

Daar bielt men hogen raad des Lands, en in 't beflechten
Der zaaken, vreugdendifch, met ouden eeuwgerechten,
Een eigen drank gemaakt, geen versgewasfchen wyn,
Maar water opgekookt met graan, die vrolyk zyn.

Gelyk Ludolf Smits in zyn Schatkamer der Nederlandfche Oudtheden, bladz. 32 en 33 aantekent.

Wy zouden hier noch een groot getal keuren en andere zaken, de brouweryen rakende, konnen byvoegen, doch wy hebben alrede breed genoeg over deze nering uitgeweit. Indien iemand beluft was te weten hoe veel brouweryen 'er federt den jare 1600 tot 1640 zyn uitgebroken en vervallen, behalven die voorheen zyn verfmolten, vinde ik goed hem hiervan de lyft mede te deelen met deffelfs namen, zoo verre die tot myne kenniffe gekomen zyn.

Brouweryen federt het Jaar 1600 tot den Jare 1640 uitgebrooken. Beginnende van de Schiedamfche ofte Ketelpoort, langs de weftzyde van d' Oude Delft, tot de Wateringfche Poort toe. Lyft der Brouweryen.

De dubbelde Pasfer.
De Papegay, is weer opgebout en brouwt heden nog.
De Sterre, is ook weer opgebouwt, en brouwt ook nog.
De twee Pylen.
Den Diamant Ring.
Den Witten Hoorn.
Het Claver-blad.
De Harts-Hoorn.
De groote Klock.
Het enkelde Trueel.
De witte Lely.
De Roo Leeuw.

De Klok met de Kroon.
De drie Haringen.
De Passer.
De Handt.
De dubbelde Vuyst-hamer.

Van de Haeg-poort weder na de Kolk, synde de Oost-syde.

De Cop.
Het dubbelde Kruys.
De Baers.

In de Kolck.

De Kit.

Van de Kolk tot de Rotterdamsche poort, langs de Westsyde van de Voorstraat, Hypolitusbuurt, Wynstraat, Koornmarkt en de Geer, meest alle aan d'Oude Delft uitkomende.

De Witte Leeuw.
De Flap-kanne.
De Schaer.
De Hand-boogh.
De Ruyt.
De Muyl-tromp, ofte *dubbelden Anker.*
De drie Sterren.
Het Laersgen.
Den Beugel.
De Pauw.
De drie Klokken.
Den dubbelden Beugel.

Aen d' Oost-syde van deze zelfde passagie, wierden uitgebrooken, voor eerst aan de Voorstraet.

De drie Trueelen.
Het Hamertgen.
Het dubbelde Hellebaert.
Het Paert.
De drie Aeckeren.
Het Hoef-yzer.
Het dubbelde Kruys, achter de Kerk.
Swerten Eenhoorn.

Aan de Oostzyde van de Koorn-markt.

Den Bril, of het Hert met de Kroon.
De Trechter.
De Klaeuw.
De drie Lelyen.
De Pot, met de Kroon.
De Metale Pot.

In 't Achterom.

De Kroon.
De Schenk-kan.
De Roskam.
Den Ham.

Turf-markt.

Het Swaert.
De drie Hameren.
Den Aecker.

Achter de Markt.

Den Ringh.

Achter de Nieuwe Kerk.

Het Heck.

In 't Oost-eynde.

Den Dissel.

Volgen nu de Brouweryen die Anno 1645 werkelyk brouwde, waar van 'er naderhand mede verscheide zyn uytgebroken, die, die met een sterretje getekent staan, brouwen totdato dezes noch, als

Aan de Oude Delft.

* *De Papegay.*
* *Den Buys*, nu *twee Klimmende Leeuwen.*

* *De dubbelde Sleutel.*
De Simbel ofte *Ros-bel.*
De Slange, naderhant *Ros-kam*, over de Haver-brugge.
* *De Sterre.*

Aan de Voorstraat, Oost-zyde.

* *Den Osch*, nu *Posthoorn.*
De twee Bylen, ofte *Pauw*
* *De Visch.*
* *Den Oyevaar.*
* *De B*, nu *P.*

West-zyde.

De drie Kroonen.
De drie Simbellen.

Hypolitus-buurt.

Het Hellebaert.

Aan de Koorn-markt, oost-zyde.

* *Het Trueel met de Kroon.*
* *Het Swaenshals.*

* *Den Eenhoorn.*
* *De halve Maan met de Kroon.*
De drie halve Maenen.
De Griekſche A.

Aan de Koorn-markt, west-zyde.

* *De drie Hoef-yzers.*
De Werelt.

Aan de Burg-wal over de Broerhuys-laan.

Het Heck.

Aan de Ponte-markt.

* *De Verkeerde Werelt.*

Agter de Nieuwe Kerk.

* *De Roode Leeuw.*
De drie Klaveren.

In 't Oost-eynde.

Het Conduyt, ofte *drie Sonnen.*

Daar zyn my noch door oude luiden hier en daar eenige brouweryen aangewezen, gelyk ik ook hier en daar in eenige ſchriften noch eenige anderen heb vermeld gevonden, welke voor den jare 1600 al ſchynen uitgebroken te zyn; als aan de oude Delft, *De halve Maan. 't Wapen van Holland. 't Wapen van Spanjen. 't Wapen van Portugaal. 't Zwarte Paart. 't Spyker-boor* en *de Sleutel*, dewelke op den hoek van de bailjuw ſteeg ſchynt geweest te zyn, daar een groote houte ſleutel plagt uit te hangen. *De twee Swaarden. De Roos*, welke zekerlyk op den hoek van de Dirk-langen-ſteeg geſtaan heeft. *De Rooſter*, die buiten twyffel op den hoek van de kolk ſtond: *het Swaantje*, die mede daar omtrent geweeſt is. Aan de koornmarkt, en op de oude Delft uitkomende, waren 'er noch deze volgende te vinden: *De Hamer met de Kroon. Het Dubbelde Kruis. De Witte Roos. De Keizers Kroon. De Baers. De vergulde Kop*, en *het Schilt.* Aan de overzyde van de geer, *het Vosken*, en *de Vergulde Voet.* Van hier noordwaarts op omtrent het oude gaſthuis, *de Spade*; en by het Truweel met de Kroon is nog geweeſt *het Witte Klaverblad.* Tuſſchen het Truweel en Hellebaard zyn geweeſt, *de Byl* en *de Kandelaar.* Noch heb ik aangetekent gevonden, zonder deſſelfs plaatſen te konnen achterhalen, *het Paartgen*, *de Twee Ringen*, *het Ankertjen*, *de Haſpel*; deze hebben naar het ſchynt, wat meer achter af gelegen als de anderen: wat hier van zy, men vind hier een getal van 110 brouweryen, behalven alle de an-

anderen, die by verloop van tyden uit de geheugenis zyn geraakt, waar van 'er nu maar 15 overig zyn. Dus hebben wy de opkomst en ondergang der Delfsche Drappierderyen en Brouweryen gezien en overwogen; nu is 'er in deze stad sedert eenige jaren weder eene andere voornaeme en alom beruchte neering, de Porcelein-bakkery, begonnen, die Delft veel voordeel aanbrengt; eene neering zeker, die ons niet verdrieten zal te gedenken.

Van de Delffe Porceleinen. *De Delfsche Porceleynen*, alom begeert, en naar alle buiten gewesten verzonden, neemen zodanig toe, dat'er reeds negen-en-twintich Porceleyn Bakkeryen gevonden worden, en dewyl deze waren wyt en breet vertiert worden kan men ligt begrypen dat'er veel arbeits-volk nodig is om de stof daar toe vereist, te bereiden, te vormen, en te schildren: 't is zeker dat het inlandsche Porceleyn nergers fynder en fraier gemaakt wort dan in deze stat die buiten twyffel, de Chinezen in de kunst van schildren overtreft. 'K wil niet ontkennen dat'er elders in deze of geene Steden, ook wel goede Porceleinen gemaakt worden, doch dat die met de Delfsche niet kunnen evenaren, zal niemant in twyffel trekken; waarom niet alleen Braband, Vlaanderen, en de andere omleggende Provincien, maar zelf Vrankryk, Engeland, Spanje, en andere uitheemsche koninkryken op haare gebakke en geschilderde vaten verslingeren; zelfs Oostindien, daar anders het aller fynste van daan komt tracht zelf met deze Delfsche waren te pronken, en ware het mogelyk de fraje orde daar in, wegens het schilderen waargenomen, na te bootsen; waarom deze grote nering met recht eene aanzienelyke rang toekomt. De geleerde *Julius Cesar Scaliger*, en *Johan Isak Pontanus*, hebben vande Porceleynen geschreven, en daar meede de oude kostelyke vaten die men *Murrhina* noemden, vergeleken. En de uitlegger over *Pancirollus*, heeft daar van ook een gansch Hoofd-stuk ontworpen.

Van de Boekdrukkeryen dezer stad. Men zoude ook by de neringen en koopmanschappen dezer stad de boekdrukkeryen konnen voegen, die niet alleen nu, maar zelfs al kort na de uitvindinge der Drukkunst, hier lustig 't hooft opstaken gelyk onder anderen kan afgenomen worden uit dien Nederduitschen bybel, ende aldaar *voleyndt in 't jaer der incarnatie ons heeren duysent vier-hondert seven-en-seventig, den tienden dach der maent Januarius*, zynde de eerste bybel, gelyk bekent is, die in de Nederduitsche tale in druk is uitgegaan, waarom hy by de liefhebbers zeer gezogt, en den Delfschen bybel genaamt wort. d'Eerwaarde vader Pars, in zyn Naemrol der batavische schryvers bladz 231 getuigt van dezen bybel in dezer voegen in eenvoudige kromtaal (zegt hy) leest men achter dezelve;

Dese jegenwoerdige be mit boren boecken, ende elc boeck mit alle syne capitelen, by eenen notablen meester wel overgeset wt den Latine in duitsche, ende wel naerstelic gecorrigeert, ende wel gespelt: *was gemaekt te Delft in hollant metter hulpen Gods ende by ons Jacob Jacobssoen ende Mauricius Yemants Zoen, ende tot stichticheit ende leeringhe der kersten ghelovighe menschen. Ende wort voleynt in 't jaar der incarnacien ons heren duisent vier hondert zeven ende 't zeventich, den thienden dach der maent Januario*

In de *Prologus* der oversetters, las men volgens de boven genoemde Pars deze woorden:

.... *Nochtans weet ic wel dattet sal worden seer benyt onder die clergie: hoewel*

hoewel dat sy nochtan weten ende mercken sullen die oorbaarlickheit daar af ... sommighe clercken torent dat: dat men die heymelicheit der schriftueren den ghemeenen volcke soude ontbinden, ende dat bysondere die de minste clercken syn, ende en willen niet weten dat christus apostelen in alle tongen spraken: ende haar leeringhe ende predicacien de volcken leerden ende beschreven &c.

Gen. 3. vers 15. was overgezet,

„ Si sel dyn hoeft vertreden: ende du sels spien na haeren versenen.

Men vind ook al verscheide oude gebede boekjes die noch al voor dien tyd te Delft zyn gedrukt: in verscheide oude boeken vande eerste drukken bespeurt men dat zy te *Handwerpen binnen die camer poorte in 't huis van Delft*, zyn gedrukt; of aldaar nu de Delfsche drukkery zal uitgehangen hebben, of een Drukker van Delft daar zal gewoont hebben durf ik niet bepalen. Deze nering heeft meede hier niet lang stand gehouden: want ieder is bekent hoe veel drukkeryen'er zederd 70 of 80 jaren in verscheide andere steden dezer Provincien zyn geweest, waar in zy Delft overtreffen, echter is 't haar geen geringe eer dat zy in den beginne hier in haar deel heeft gehad; en noch niet in vergetelheit is, dewyl'er noch dagelyx veel voortreflyke boeken over allerlei stoffen van haare drukperzen door de gansche werelt verzonden worden. Aangezien dan deze stad in de voorgaande tyden gelyk wy aantoonden, door nering en koopmanschap groot is geworden, en wel als een der voornaamste steden dezer Provincie, mag aangemerkt worden, dewyl de koopmanschap de inwoonders groote rykdommen by zette, die volgens *Plutarchus* de behoudenis is van 't gemeene best, want in het kort begryp van *Aristoteles* en *Cato* zegt hy: *Wanneer een stad, als een zeker lichaam of gemeente uyt verscheide familien te zamen gestelt, en by een vergaderd zynde, dan eerst de gemeene zaak machtig werd, wanneer het met ieder burger in 't particulier wel gaat.* Zoo konnen wy de stad Delft al van oude tyden af, onder de voornaamste steden van Holland getelt, deze eer niet weigeren, dewyl het uyt de oude registers en gedenk stukken blykt, dat de Delvenaers doorgaans de meeste schattingen en lasten ten gemeene beste van den landen hebben opgebracht en altyt onder de eerste steden is opgetelt, uit welke belastingen, die altyd naar het vermogenen de macht der steden geschikt wort, haar koophandel kan afgenomen worden. Maar eenige ervarene lezers zullen my zomwylen op dit stuk verdagt houden, en meenen dat myn inzicht is de stad Delft zoo wat op te pronken, en vragen of ik niet weet hoe de Delvenaren om hunne slegten staat in den jaare 1420. van Hartog Jan van Brabant, toen man in voogt van Vrouw Jacoba Gravinne van Holland, verzochten en ook verkregen in alle lasten een sestienden deel minder als die van Leiden te betalen, ik zegge ja, en zal zoo verre dit handvest ter zaaken dient ook hier by voegen, maar daar uit zullen wy zien dat de Delvenaren tot die tyd toe beneffens die van Leiden hadden betaalt, en vorder zullen wy zien dat zy in den jaare 1427. wederom reeds neffens de voornoemde stad van Leiden in 's lands lasten hebben opgebracht, zoo dat door eenig merkelyk ongeval zulks maar voor eenige jaaren is geweest, en zou ook noch al te bezien staan of deze vergunning wel stand gehouden heeft; altoos ik zou daar geen verzekering van willen doen: zy luid dan aldus:

Delft bracht doorgaans de meeste schattingh ins lants schatkisten.

Johan

Johan *by der genaden Godts hertogh in Lotryck, enz. .... voert alzoo onze goede luyden en poorteren van Delft ons ootmoedelyck te kennen gegeven en bescheydentlyck onderwyst hebben, hoe dat zy tot dezen dage toe aen luiden, aen macht en aen goeden alzo gedaelt ende vermindert zy, dat zy tot zoo hogen taxc of settinge van gelde ofte van dienste niet staen en mogen, soo hebben wy haer gestant deugdelyck aengesien en hem sulcke gratie gedaen, dat sy voorttaen in alle bedinge, geldinge, diensten en heervaerden tot geenen hoogeren taxc staen en zullen, noch gelden noch dienen dan een sestiende deel minder en lager dan onze goede stede van Leyden in den tyt staen zal, alle argelist uyt gescheyden, ende om dat voir ons en onse nakomelingen graven te Hollant, onzer goede stede van Delft voirsz in alle hoere poorteren die nu zyn en naamaels wezen zullen, deze voorsz. vryheden, gratien in recht volkomentlyck houden en van een ygelycken gehouden willen hebben tot eeuwighen dage, soo hebben wy des t'oirconde onzen segel hier aen doen hangen. Gegeven in den Hage op den lesten dagh in Februario in 't jaar ons Heeren MCCCC. XX. na den loep van onzen hove.*

Het vorige van dit Handvest heb ik hier voren, bladz. 32. bygebragt, en heb het daar geboekt op het jaar 1424. den laatsten February, zoo als het by de heer *van Bleiswyk*, bladz. 73. ook geboekt staat, maar de kopy, my deswegens toegezonden, meldt duidelyk 1420. Maar gelyk ik reeds heb gezeit, de stad Delft herhaalden hare schade wel gaauw; want wanneer nu in het jaar 1427 deze Provincie in twee deelen wierd gescheurt, en Noordholland, gelyk wy dit in onze inleiding verdeelt hebben, als ook Kennemerland en Westvriesland, hartog *Philips van Bourgondien* tot graaf van Holland huldigden, maar die van Zuidholland, vrouw *Jacoba*, als de wettige erfgenaam aanhingen, zoo wierd de gemelde hartog Philips op zyn verzoek, door de steden hun aanhangende, boven des graaflyks domeinen, een bede van 30000 Hollandsche schilden toegestaan, in welke bede de stad van Delft voor haar deel 3500 schilden opbragt; doch die van Haarlem, in die tyd door een byzondere drift aangezet, bragten 5000 schilden op; en Leiden, ook eene der machtigste steden, stond hierin niet Delft gelyk; Amsterdam, thans het pronkjuweel van Holland, kon in die tyd maar 3000 schilden opbrengen; en Rotterdam, die nu in koopmanschap en neering de tweede naast Amsterdam mag gerekent worden, kon niet meer dan 1250 schilden geven. Hoorn bragt 'er 2000, en de stad Enkhuizen 625 schilden; en ieder schild wierd tot een pond Hollands, dat is 15 stuivers, gerekent. Welke geheele somme alleen tot betaling van 1500 gewapende mannen, voor 6 maanden wierd gerekent; waarop de heer *Boxhorn* aldus zegt: *Aldus waren de zaken doen ter tyd gestelt, dewelke nu zoo vermindert zyn, dat Holland met goede reden mag gehouden werden de rykste Provincie der Nederlanden, wanneer door koopmanschap en hanteering zoo mildelyk gevloten is dien slagregen van goud en zilver in de schoot van de Hollandsche Danaë.* Gelust het u een ander voorbeelt te zien? Wanneer de gemelde hartog en grave voornoemt, in den jare 1427 een tocht op Vlaanderen voorhad, zoo verzogt hy aan de meeste steden van deze Provintien, tot bezolding der soldaten, 20000 schilden, 't welk hem wierd toegestaan, en hierin betaalden

HAARLEM. - -	4622	Schilden.
DELFT. - -	3305	
LEIDEN. - -	3305	
AMSTERDAM. -	2833	
ROTTERDAM. - -	833	
ENKHUISEN. -	100	

Karel van Bourgondien, wanneer hy tot graaf van Holland in den jare 1468, in de maand Mey was ingehuldigt, verzogt van zyne landsgenoten 240000 Leeuwenſtukken, het ſtuk op 30 ſtuivers gerekent, eene ſomme gelts uitmakende 480000 Schilden; en voor zyne huisvrouw, dochter des konings van Engeland, tot ſpeldegeld, op acht jaren te betalen 32000 Schilden, en nog voor zyne bedienden of huisgezin van 't hof 16000. Voor de onkoſten by de Ridderſchap en anderen in 't reizen ten dienſte dezer zaken gedaan, 4800; bedragende te ſamen een ſomme van 532800 Schilden, waarin die van Holland en Weſtvrieſland moeſten betalen 372800. Hier tegens behield de graaf aan hem, zoo veel Dordregt met de omleggende ſteden en dorpen ('t geen eigentlyk Zuidholland is) moeſt geven de ſomme van 39200. Zoo dat 'er voor de andere ſteden en dorpen te betalen bleef de ſomme van 333600 Schilden, welke in den tyd van 15 achter een volgende jaren opgebragt moeſt werden; bedragende jaarlyks een termyn van 41035 ſchilden. Hiertoe wierden dan de groote ſteden van Noordholland en Kennemerland aldus geſchat. Als

HAARLEM. - -	3594	Schilden.
DELFT. - -	3375	
LEIDEN. - - -	3375	
AMSTERDAM. -	2875	
GOUDA. - - -	1770	

De kleine ſteden, gelyk zy in dit oud Regiſter worden genaamt, bragten dit volgende op:

ALKMAAR. -	800	Schilden.
ROTTERDAM. -	1150	
SCHIEDAM. -	350	
HOORN. - -	2000	
MEDENBLIK. -	450	
ENKHUISEN. - -	470	

Het verdere geld moeſt door de andere ſteden, dorpen en heerlykheden opgebragt werden. Waaruit men ziet dat de ſtad Delft, Haarlem alleen uitgenomen, outtyds met Leiden, het meeſte in 's lands laſten heeft moeten betalen: maar 't geen nog hooger toon ſlaat, is, dat zy in 't ontzetten der ſtad Leiden, in den jare 1574, voor haar aandeel in deze onkoſten, alleen 42 ten hondert heeft betaalt; waaruit men haar macht, en teffens haar liefde voor de vaderlandſche vryheit, kan afmeten. Niemant kan met regt haar oude luiſter, neering en koopmanſchap betwiſten, en mooglyk zou zy zoo wel als d' andere ſteden dezer Provintien, tot dezen tyd toe, dien

trap der grootheit zyn opgeklommen, indien haar geen wezentlyke beletselen, die haar deze eer benyden, gedwarsboomt hadden.

De heer *van Bleiswyk* telt vier aanmerkelyke misslagen op, waarin onze vooronders zich misgrepen hebben: de eerste is, dat toen deze stad in den jare 1536 zoo deerlyk was afgebrand, dat 'er naauwlyks het vierde deel, dat nog meest in geringe huizen bestond, meer overig was, men toen by de herbouwinge, de stad niet heeft op Delfs-haven getrokken, 't welk by deze gelegentheit zeer ligt had konnen geschieden, wanneer zy, aan den zoom der Maze gelegen, gemaklyk allerhande koophandel hadde konnen plegen. De wezentlykste oorzaak van dit misverstand, indien het zoo mag genaamt werden, schuift gemelde heer op de Geestelykheit, dewelke uit zugt en liefde hunner kostelyke en overheerlyke gebouwen, dezelve zoo niet verlaten konden; wel wetende dat by zulk eene verplaatsinge, men aldaar zoodanige gebouwen niet vinden, of van nieuws zoude optimmeren. Daarenboven hadden de meeste burgers ook nog een groote zugt voor hunne vesten, poorten, toorens en ander gemak en vermaek der stad, 't geen zy in den aanleg der nieuwe stad op Delfshaven, eerst weder zouden hebben moeten maken. Trouwens ik twyffel of deze verandering te Delfshaven wel zoo gemaklyk zou gevallen hebben, als de gemelde heer meent, dewyl Rotterdam en Schiedam, na-yvrig op zulk een stedegenoot, misschien alle middelen zouden aangewend hebben om deze nieuwe stad, die hen zoo hinderlyk stond te worden, te verbyten.

Het tweede beletzel zou in het begin der Nederlandsche verwarring gekomen zyn, wanneer een groot getal Vlamingen en Brabanders om den godsdienst verdreven, en door den wreden *Alba* te vuur en te zwaart vervolgt wierden, zich genootzaakt vonden om alles te moeten verlaten, en dus hun toevlugt na deze Provincie en steden namen: wanneer de regeering alhier doen nog meestendeel Roomschgezind zynde, deze bedroefde vlugtelingen de poorten voor 't hoofd sloten, en hen naar andere steden deden trekken, die in dien tyd beter volk, als die van Delft, benodigt waren.

Maar wanneer nu den Godtsdienst hier eene andre gedaante kreeg en de brouweryen door den langdurigen oorlog begonnen te verloopen en te vernietigen, en men van alle kanten gewaar wierd, dat de andere steden door het inneemen van die verdreve menschen wakker in den koopmanschap begonnen te bloejen, hebben zy ten laatsten alle middelen aangewend om eenige van die lieden ook binnen hunne wallen te trekken, dewyl zy hunne misslag zagen, gelyk duidelyk in de byvoegzelen op de beschryvinge der Nederlanden door *Guicciardin* is te zien, alwaar men leest: *Dese Stadt haer lang vernoegende met haer eygen ingebooren ende Burgery noch over eenige Jaren doen by de omleggende Steden de uytgeweecke Vlamingen, ende andere Vreemdelingen seer welckom waeren ende ontfangen wierden, de selven vergunnende der Poorteren gerechtigheden, privilegien en andere vryheden by haer niet ontfangen en sijn geweest! tot dat sy eyndelijck vernomen hebbende het merckelijk wel-vaeren der selver Steden door dit ontfangen der Vreemdelingen, daer benevens by haer de consumptie vande Brouweryen een weynigh slabbackende, ende alsoo gewaer werdende dat Neeringen geen Erf is, wesbalven sy met rype deliberatie groote en merckelijcke onkosten hebben gedaen aen eenige verlaten Cloosteren, om die te approprieren tot bequame Wooningen voor den Vreemdelingen die voortaen gesint*

gesint souden wesen aldaer oock in te voeren ende te handelen de Weveryen van Zaeyetten en ander Greyn, genietende Stadts vryheden, oock daer benevens andere verceringe, daer op gemaeckt Ordonnantien, Keuren ende andere nodelijcke dingen tot gerief;

Het derde versuim, dat ruim zoo nadeelig uitgevallen is, werd gehouden, dat men, naar de afswering des konings van Spanje, by het oprechten van het kollegie der Admiraliteit in deze provincien weigerden, het kollegie van de Maas, dat nu te Rotterdam zyn verblyf hout, binnen deze stad in te neemen, daar het hun wegens ouder voorrecht, reeds volkomen wierd aangeboden; maar om dat deze kamer der Admiraliteit in die tyd noch zeer swak was, en luttel voorraat had van gelt, en 'er weinig gelegenheit voor handen scheen om het te bekomen, vreesden zy dat de Officieren van de schepen, benevens bootsgezellen, zoldaten, en verder zee-volk, zomwylen geen goede betaling krygende, den burger veeltyds met lang borgen als andersints zoude doorstryken, want deze gasten, in onstuimigheit de baren van de Zee niet ongelyk, zouden, wanneer hen slechts de buien in 't hoofd schieten, zich niet ontzien eenig oproer onder de burgers te verwekken, en uyt dien hoofden heeft men zulk eene voordelige zaak zich laten ontglippen, waar op die van Rotterdam, doen in zulken staat noch niet zynde, tot hun geluk zich daar van bedient hebben.

De vierde missflag, en het openbaar misverstand, was, dat men de mede burgeren op de Haven de vereiste vryheit weigerden, op dat de Delfsche burgers en ingezetenen, die meest in de reedinge ter zee handelden, daar niet te veel naar mogten toevloejen, dewyl men dan veel aanzienlyke burgers uyt de stad zou verloren hebben; want Delfs-haven, aan den oever van de maas gelegen, zou metter tyd grooter en aanzienlyker geworden hebben als haar moeder stad zelfs, de welke nu wederom naar dien vervaarlyken brand zoo heerlyk als eenige plaats in Holland met aansienlyke gebouwen en timmeradien was opgepronkt, waarom men altyd getracht heeft de koopmanschap binnen haare muuren te houden, en het overgaan naar de Haven te beletten. Niemand vermocht aldaar te timmeren, 't zy hy alvorens van de regering van Delft daar te verlof gekregen had, en dan wiert het hem noch maar volgens zekere toelatinge, 't zy in hoogte, breete, enz. vergunt zo te timmeren, als het de heeren van deze stad goedvonden, zoo dat men aldaar met veele sware lasten belemmert wierd. Naar dat de scheepvaard nu hoe langer hoe meer in eenige steden toenam, en de brouweryen hier sterk afnamen, zoo wilde men echter niet toestaan dat'er veellerhande koopmanschap, Zee-handeling betreffende, en die alleen nog in de stad maar waren geoeffent, op de Haven mochten gepleegt werden, schoon de reeders de regering aanboden om binnen de stad te blyven wonen, dewyl zy zeiden dat hunnen toeleg was om slechts eenig gemak in den handel ter zee te bezorgen, doch deze voorwendselen wierden almede van de hant gewezen, alzoo de overheit al den koophandel binnen hare muren wilden besluiten. Rotterdam sliep in deze omstandigheden niet, maar beloofde aan de kooplieden allerhande vereischte vryheden, waar door zy veel Duitsche kooplieden binnen hare vesten verzamelde, waar uit Delft leeren moest, dat den koophandel vry was, en niet wilde gedwongen wezen. Zoo dat men ten laatsten, om het verdere verval in de neering voor te komen, genootzaakt was om die op de Haven wat meerder vryheit te geven. De heer *van Bleiswyk*

 getuigt,

getuigt, dat hy onder zyne ſchriften een brief van een geleert man had, die niet onbedreven was in den koophandel, die over deze gevallen voortyds geſchreven is, welke hy den lezer heeft mede gedeelt, en wy hier ook zullen byvoegen, dewyl men uit dezelve de voorgemelde miſſlagen kan ontdekken. In dezen brief word de afwyzing van het Admiraliteits Collegie voorbygegaan, om dat die ſchryver de voordeelen die de ſtad Rotterdam by deze voordeelige Maatſchappy genoten heeft, en nog geniet, niet belieft heeft te melden. De brief luidt aldus:

't Is te verwonderen en mogelijck te beklagen (ſchreef den eenen vrind aen den anderen) *dat terwyl alle Hollandtſche Steden met een toeloop van Brabanders ende Vlamingen ter ſaecke deſer trouble grootelijcx geaugmenteert en geproſpereert zyn, alleen onſe Stadt verſmaet ofte verſuymt heeft, den Vreemdelingen vreemde hand-wercken te admitteren, niet tegenſtaende alhier ſoo goede en beter commoditeyt was: Te meer waert by aldien de Raden der Stadt niet hadden geperſiſteert (tegens haer eygen welvaert) op de voet vande voorgaende Regeerders, omme te onderhouden ende in ſervituyt te maintineren Delfs-haven, niet lettende dattet verſcheyden is yets gedwongen te werden om doen ende yet liberalyck te gunnen, mits reſerverende de hooge Overheyt de judicature: 't Welck had men gelieven te verſtaen ſoude althans Delfs-haven gefloreert hebben boven alle Havenen aen de Maze, en conſequentelijk ſoude onſe Stadt machtigh in rijckdommen, Domeynen ende auctoriteit hebben gewerden, ende genomen men wilde 't ſelve niet gonnen vreemde perſoonen, ten minſten behoort men dan de Burgeren ſulcx te admitteren, en daer na den vreemden die eerſt ſeeckere Jaren in Delft als poorters ſouden hebben gewoont, met des ſelfs Kinderen alhier geboren. In welken gevalle de Stadt Delft niet en ſoude werden ontrocken maer geconſerveert en gebeneficeert; ende gemerckt het een onrecht gevoelen ofte oordeel is onder veele menſchen, dat men conſidererende den welſtand van een Stadt, voornamentlyck reguard wil nemen op de plaetſe, muyren, ende Veſten, en niet allermeeſt op den Burgers, welcke Burgers alleen, oock ſonder muyren ofte Veſt, de rechte Stadt zyn, en den welvaert veroorſaecken. Men ſoude mogen bybrengen ontelbare exempelen van oude Steden die, by wyſen Rade, hebben gemigreert ende verplaeſt tot haer groote welvaert, ja tot republijcque en principaetſchappen, ende om de waerheyt te ſeggen, wie en merckt niet dat de Stede van Rotterdam, door de Zeehandelinge van de Burgers van Delft floreert, meer dan door haer eygen ingeboornen. Waer uyt goed om verſtaen is, dat de treffelycke Cooplieden binnen Delft blyvende, met hare familien hare eygen Havenſouden beneficeren en dat d'ene plaetſe door d'andere in Neringe en rijckdomme ſoude op-waſſen: Daer nu ter contrarie den Burgeren van Delft haer Vaderlijcke Stadt althans ſiet verlaten, om by die Water-ſteden haer Brood te mogen winnen, ſoo dat men ſoude mogen ſeggen, dat Delft vruchtbaer is om volck of Mannen voort te brengen maer gebreckig in 't onderhouden ofte voeden tot haer eygen welſtand. 't Welck immers moet verſtaen werden te komen uyt misverſtand en gebreck van reckelijcke humeuren, immers behoorde men dan te verſtaen en toe te laten alſoodanigen handel als tot Delft niet gelegen is te exerceren, als van Zeyl-maecken, koopmanſchap van Maſten, peck, Teer, ſlaen van Wandt, groot Scheep-maecken, Sout-maecken, papier-meulens, Vul-meulens en diergelijcken, waer door onſe Stadt geen præjuditie geſchiet, want hoe-wel ſommige vande genomineerde Traffijcquen tot Delft wel mogen werden gepleeght, ſoo wil dat ſelfde aldaer niet werden geſocht, gemerckt de lieden willen weſen by de ſtroomen,*

men, en sullen veel eer 't Wand, Masten en peck, &c. soecken tot Rotterdam, Dord, en andere plaetsen, dan een mijle of twee te landewaerd, &c.

Den inhoudt dezes geeft genoegsaam te kennen, dat den schryver ook van gedagten is geweest, dat ingeval deze stad verhuist waar naar Delfshaven, en teffens de Vlamingen had ingenomen, zy naar alle waarschynlykheit een voorname koopstad zou gebleven zyn. Daarenboven, zoo Delft van den beginne aan die van Delfshaven meer vryheit hadden verleent, zou zy naar alle gedachten, tegenwoordig de voornaamste haven aan de Maas gehad hebben, en Rotterdam, dat van ouds by Delft niet te vergelyken was, zou door de aanwinning van zoo vele brave Delfsche burgers, Delft boven 't hooft gewasschen zyn. De groote voorstander der Nederlandsche vryheit, *Johan van Oldenbarneveld*, sloeg den bal niet geheel mis, wanneer hy zei: *De precysheit van die van Delft, en de schaersheit van die van Schiedam, hebben Rotterdam groot gemaakt.*

Maar zoo wy met bedaartheit alles wel beschouwen, en naauwkeurig gade slaan, hoe veel zorg onze voorouders hebben aangewent om hunne stad tot den bloeistaat, waarin zy is geweest, op te vyzelen, hebben zy, vergenoegt in deze bezitting, gehoopt dat die lang bestendig zouden blyven, dewyl zy in die dingen, die door den tyd wel zyn uitgevallen, verscheide zwarigheden zagen, die haar in zulk eene onderneming stremde; nu is men van achteren wys. Nu loopt ons 't geluk van anderen in 't oog. Nu herdenkt men aan alle die onzekere wisselvalligheden niet, die dikwyls d' allereerste ondernemers over 't hooft waaide, die ook niet zelden de nieuwe voornemens in hunne geboorte doen smoren. Dog hoe veele rampen en tegenspoeden, en zoo men het alzoo noemen wil, misslagen (waar door men, behalven andre dingen ook, de haring heeft over 't hooft gezeilt) 'er mogen voorgevallen zyn, zal ik nochtans tot verwondering by brengen een klein uittrekzel, by zeker voorval, getogen uit de oude stukken en registers, weinig jaren voor den brand gedaan, en ook uit de aantekeningen van een voornaam liefhebber daar over gehouden, belangende de groote en merklyke aanwas, en de brave inkomsten in 's lands en stads schatkist, waar uit men zeer ligt kan afnemen de gezegende en heerlyke staat der welvarende Delvenaren. Den inhoud luid aldus:

Binnen de Stads-muyren van Delft uytgeseit Delflandt, is opgebragt aen den Rentmeester des Keysers inden Hage van den Jare 1507, totten Jare 1524, 371413 ponden 11 schellingen Hollands, ende nu word inde 17 Jaren wel opgebragt onder Delft ende Delflandt, te weten vanden Jare 1606 totten Jare 1623 incluys, synde mede 17 Jaren, alleen van 't Gemaal, en de Bieren, de somme van 1870000 gulden, uytgesondert alle andere Excysen en ongelden, gelyk 't Zout, het welcke mede opbrengt 289000 gulden, den Turf 204000 gulden, als oock mede Beestiael, Hoorngeldt, Hout, Zeep, Azyn, xl. Penning, Verpondinge, Hooft-geld, ende den 200sten. Penning, ende meer andere, die hier te langh soude vallen omme te verhalen, welcke twee Excysen, dat is van Bieren, ende 't gemael, meerder opbrengen als doen alle de Excysen, ongelden, contributien, &c. de somme van 1498587 gulden, sulcx dat de vier Imposten dat is de Bieren, 't Gemael, 't Zout ende den Turf, met haer vieren bedragende de somme van 2363000. behalven alle de andere dewelcke by gissinge wel opbrengen meer als achtmael soo veel, 't welcke beloopt alleen over Delft en Delflandt, behalven alle andere Steden, de somme

 van

van 189004000 *gulden, tot* 20 *ſtuyvers 't ſtuck, ik ſegge achtien millioen t'negentig hondert en vier duyſent gulden.*

Uit deze tegen-een-ſtelling van een gelyk getal van 17 achtereenvolgende jaren, alleen een eeuw naar den anderen verſcheenen, kan men tot bewys van 't geene voor verhaalt is, de groote verandering en den rykdom, binnen zoo korten tyd geſchied, klaar bemerken, waar door het gezeg van den heere *Boxhorn* ook beveſtigt word, van den gulden ſlagregen in den ſchoot van de Hollandſche *Danaë:* want ſchoon de ſtad nu al op haar hoogſte toppunt was opgeklommen, en zelfs eenigſins daalde, bragt zy echter nu nog, na zoo veele onheilen, zulken grooten ſchat op: des zou men met reden mogen zeggen, dat een edelmans rykdom van voorlede tyden, nu een boere rykdom; en een landheers vermogen, nu maar een koopmans magt is. Wyders in 't beklag die den Veertig-Raad dezer ſtad uitboezemt wegens eenige geſchillen, rakende de bedieninge van deſſelfs Theſory, aan de koninginne van Hongaryen, zuſter van keizer Karel V, en gouvernante dezer Nederlanden gedaan, den 6 November 1551 gedagtekent, betuigt de Vroedſchap, dat deze ſtad ſedert den jare 1524, tot den grooten brand des jaars 1536 toe, *in de Beden, Subventien, ende laſten van 't Land van Hollandt, in der Verpondinge altyt geſtaen hadde hooger dan eenige andere Steden van Hollandt, ende dat ſy daer inne jaarlyks ook meer hadden moeten opbrengen dan eenige Stadt deſer Provintie.*

Waar uyt zy in alle behoorlyke onderdanigheit, beſloten dat de gemelde Gouvernante, haar veel boven andere ſteden behoorden te begunſtigen, in plaats dat zy haar nu in haare vryden en voorrechten door nieuwe quellingen zoude ontruſten. En waarom zoude ik verzwygen, zegt de geleerde van Bleiswyk, dat onze ſtad tegenwoordig alle jaren nog voor het gemene beſt in de voornaamſte pachten zoo veel opbrengt als drie andere voortreffelyke ſteden namel. *Dordrecht*, *Rotterdam* en *Schiedam* ja deze ſtad, op dat ik een toon hoger ſla, is wegens de buitengewone laſten tot onderſtant der gemene zaken zoo hoog als de geheele provintie van *Overyſſel* aangeſlagen, waar uit men den rykdom harer burgeren, die volgens Keizer Juſtiniaan *'s Lants Schatkiſt allermeeſt vervullen*, niet alleen klaar kan ontdekken, maar ook zonneklaer beſpeuren dat de Delvenaars vroome en getrouwe voorſtanders des vaderlants geweeſt zyn, beluſt zynde om aen den *Keizer te geven dat des Keizers is:* eene loflyke eigenſchap voorwaar, dat men uit zucht der vryheit en van den Godtsdienſt, alles aanwent om 't lieve Vaderlant te onderſteunen, waaraan wy, al moeſt men 'er 't leven by inſchieten, volgens den welſprekenden Cicero, gehouden zyn. En elders barſt die Burgermeeſter van Romen aldus uit: *Voor alle diegene die haar Vaderlant tot behoudeniſſe, tot behulp, of verbeteringe hebben geſterkt, is een zekre en vaſte plaats in den hemel, alwaar zy gelukzalige, d'oneindige eeuwigheit zullen genieten.*

Nu mene ik, gunſtige lezer, U te hebben voorgeſtelt den alouden en bloeijenden ſtaat dezer voortreflyke ſtad, benevens den aard, zeden en inborſt der burgeren; nu zullen wy tot het volgende hooftſtuk overgaan, en daarin naſpeuren en overwegen hoe veel geleerde en befaamde mannen het prinslyk Delft uit haren ſchoot heeft voortgeteelt.

XIV. HOOFT-

XIV. HOOFTSTUK.

Lof der wysheit en geleertheit. Delft mag op mannen met deze eigenschappen verrykt roemen. Beschryving zyner geleerde mannen. Claas van Bleiswyk, kanonnik. Dirk van Delft, voesterling van hertog Aalbrecht van Beieren. D'oorsprong van de eernaam meester nagespeurt, en wanneer den naam dokter op de baan quam. Hugo Boletus. Egidius Delphus, voornaam poëet. Joannis Delphius. Franciscus Sonck beklede met lof verscheide waardigheden. Jodocus Sasboldus, groot rechtsgeleerde. Aarnout Sasbout. Aarnout vander Goes. Adamus Sasbout munt in alle geleertheit uit. Zyne werken. Mr. Frank van den Bergh. Walricus Lithodomus. Joannes Godescalcus. Petrus Slupick. Adriaan van der Goes, rechtsgeleerde. Gerard Renoy een dapper krygshelt. Hugo Blotius. Jan van Bleiswyk geleert en vroom priester. Mr. Herman Schinkel, geleert boekdrukker en martelaar. Formulier over 't onderzoek der ketters. Mr. Jacob vanden Eynde. Cornelius Musius gelauriert dichter en martelaar. Van de gelauwerde poeëten. Bartholomeus Delphus. Christiaan van Wapenvelt. Christiaan van Adrichom. Pontus Heuterus voornaam historyschryver, zyne werken. Lucas van Opmeer. F. Roland van Delft. Arnoldus Cornelisz, voorbeelt van verstant en deugt. Cornelis Matelief de Jonge, groot zee-amiraal. Willem Criep braaf poëet. Cornelis Grotius, een geleert man. Mr. Leonard de Voogt uitgeleert in de rechten. Sasboldus Vosmeerus stak in geleertheit en deugt uit. Michiel Vosmeer mede zeer geleert. Tielman Vosmeer. Jacob van den Eynde lei met pen en zwaart eer in. Pieter van der Meer. Jacob Janszoon Graswinkel. Frederik van der Mye, geneesheer. Jacob van den Eynde. Jacobus Rolandus. Martinus Hortensius, groot wiskunstenaar. Hugo Grotius d'eeuwige eer van Delft, uitgeleert in de rechten &c. en vermaart door de gansche werelt. Lyst zyner werken. Frederik Hendrik, Prins van Oranje heeft doorluchte blyken zyner deugt en dapperheit getoont. Mr. Simon van Groenewegen van der Made, beroemt rechtsgeleerde. Mr Nikolaas Kinschot een geleert man. Willem de Groot bekent door zyn geleertheit. Mr. Dirck Graswinkel een begaaft man. Christophorus Delphicus bekleede veel deftige waardigheden. Anthoni van Leewenhoek, beroemt groot Philosooph, natuurkundige, en oudste lidt van de koninglyke maatschappye te Londen. Lyst zyner werken.

Et is zeker dat de wysheit en geleertheit als parels en sieraaden onzer redelyke ziel mogen aangemerkt worden, dewyl zy ons vernuft met heldre denkbeelden verryken en door de schors der verborge zaken met een fyn begrip doet heendringen. Een ziel met zulke hemelstralen omschenen blinkt gelyk het licht, en verspreit alom den luister harer kennis. Apollo, die onder de Heidenen voor den God des lichts gehouden wiert, was ook een God der wetenschap; om die reden worden de schrandere geesten die in voortreffelyke daden uitmunten, *lichten* genaamt, des zegt Cicero dat 'er in de burgerlyke oorlogen, *vele lichten zyn uitgedooft*. Kristus zelf, de opperste Wysheit, noemt zyne apostelen, Lof der wysheit en geleertheit.

 telen,

telen, *het licht der werelt*. En zeker, de wysheit is niet alleen het licht, maar ook het zout der burgermaatſchappy, de bant der onwetenheit, de zuil der koningryken, de bronaâr der deugt, de ſchat des gemoets, die met gout noch d'edelſte juwelen kan opgewogen worden; zy bezielt de dapperheit met beſcheidenheit, maakt de godsvrucht volmaakter, de zeden geregelder, de kunſten beſchaafder, en wanneer de geleertheit, die het leven der reden, de ſleutel der gedachten is, de zyde der wysheit verzelt en in een gareel gaat om den welſtant des burgerbeſtiers te bezorgen, mag ſtadt en lant met zulke pilaren onderſteunt, zich d'onſterflykheit beloven, terwyl de letterhelden met deze eigenſchappen opgeluiſtert door alle eeuwen vermaart als heerlyke voorbeelden en ſtarren aan 't gewelf van ſtaat en kerk pronken.

Delft mag op mannen met deze eigenſchappen roemen.

En zeker wy zien ons in 't prinslyk Delft, door zulk een wolk van letterhelden omringt die de ſtad door hunne waardigheit, al was zy anders nergens door befaamt zullen vereeuwigen Mannen van aanzien en groot van naam, dewelke niet alleen wegens hunne adelyke geboorte aan hunne vaderlyke ſtadt een eeuwige eer hebben toegebragt, maar die ook door hunne deugt en begaaftheit Delft verheerlykt hebben. Mannen die uitblonken in allerhande pryswaardige wetenſchappen, en in velerlei kunſten uitgeleert waren, waar van hun naargelate ſchriften noch ſprekende getuigen zyn. Mannen die niet alleen in 't perk der geleerdheid, maar ook in voortreffelyke krygsdaden den prys wechdroegen, en zoo veel doorſlaande blyken van hun dapperheit toonden, dat zy meer dan eens met lauweren en andre eervergeldingen overladen al zegepralende t'huis quamen. Streden 'er dan outtyts zeve ſteden om de wieg van Homeer, Delft mag niet alleen op haar eeuwig orakel, de ziel en 't oog der geleertheit, Huïg de Groot, die in allerlei opzichten groot was, zyn kruin aan de ſtarren beuren, maar het zich tot eene onſterflyke eere rekenen dat zy zoo veel groote mannen in den tempel der geleertheit zag ten kanſel ſtygen.

Verhandeling dier Letterhelden.

De eerſte onder deze vermaarde en geleerde perzonen, die ons in dit werk voorkomt, is zuſter *Geertruit van Ooſten*, maar dewyl wy van deze wydlopig op het bagynhof hebben gehandelt, en dees ook geen inboorling van Delft, maar Voorburg is, zullen wy maar alleen zeggen dat zy hier in deze ſtadt gewoont heeft, en vermaart is geworden.

Claas van Bleyswyk.

Heer *Claes van Bleyswyck*, is een der eerſte kanonnicken van St. Pankras te Leiden geweeſt, en wierd de vierde in order, van die geenen, welke het ſtichten van dit kapittel begunſtigt hebben, opgetelt. Dit kapittel is aldaar, volgens het getuigeniſſe van *Johan Gerbrandſche van Leiden*, de *oude Hollandſche kronyk*, *Goudhoeven*, en meer anderen in den jaare 1366 geſticht, de brief van deze ſtichtinge is zelfs in de oudheden en geſtichten van Rhynland te zien. Dat hy te Delft was geboren blykt uyt een zeer oud regiſter, dat voortyds dit kapittel toebehoorde, waar in alle de wapenen en namen der kanonniken achter malkander waren geſtelt; waar in men met een konde zien, dat zyn voorouders te Delft op 't kuſſen hadden gezeten. Deze was doktor in de geeſtelyke rechten, en had veel tot de ſtichtinge van dit kanonikaal gezelſchap gegeven, en heeft het leven van den H. Pankratius, patroon van die kerk en het kapittel, ook beſchreven en naar-

naargelaten, 't welk aldaar noch lange iaren onder de kerk-boeken bewaard wiert.

Mr. Dirk van Delft, was een voesterling van hertog *Aalbert van Beyeren*, graaf van Holland, welke hem op zyn kosten had ter studie bestelt, zoo dat hy ten laasten *Doctor St. Theologiæ*, dat is, leermeester der h. godtgeleerdheit wierd, 't welk, zoo als zeker schryver aanmerkt, in die tyden hier te lande zeer raar en zeltzaam was. Om dat alhier het woord van *magister*, *doctor*, dat is, meester, leeraar, voorkomt, lust het my hier ten dienste van den lezer uyt den vermaarden *Baillet* (*jugemens des Savans tom.* I.) een woord of twee by te voegen, wegens de opkomst en eerste betekeninge van de gemelde eernamen. Eer dat de naam van meester gebezigt wiert onder de kerkelyke persoonen, wierd daar door een zekere magt of bediening betekent. Naderhandt is die naam toegepast aan de geenen die openbare lessen hadden in de hoogescholen, of ook aan opzienders van geleerde gezelschappen. Lang daar naar wierd dezelve gebruikt om iemands uytstekende ervarentheit in de kunsten of wetenschappen te vertonen. Eindelyk zyn de leeraars der godtkunde in de bezittinge van dien eernaam gebleven. Deze benaming van *Magister* wierd somwylen als een voornaam gebruikt: als blykt in *Magister Odo*, *Magister Conradus*, *Magister Angelus*, enz. somwylen ook wel als een toenaam, als *Iso Magister*, *Iloris Magister*, enz. Ook zyn 'er schryvers geweest die dezen eernaam verdiend hebben door de hoogachtinge van hunne schriften, gelyk in *Petrus Lombardus*, *Petrus Comestor en Gratianus* blykt, de eerste wierd bygenaamt *Magister Sententiarum*, de twede *Magister Historia Scholasticæ*, de derde *Magister Decretorum*, dat is, meester der kerkelyke besluiten, hoe wel de twee laatsten tegenwoordig met zoodanige schriften zoo veel roem niet zouden krygen.

Dirk van Delft.

D'oorspronk van den eernaam meester nagespeurt.

De tytel van *doctor*, *leeraar*, is veel later opgekomen; en waarschynelyk omtrent het midden der 12 eeuwe. En deze twee eernamen, *magister* en *doctor*, droegen noch langen tyd twee verscheide betekeningen. De naam van *meester* was voor de menschelyke wetenschappen, dewelke door ieders eigen vernuft verkregen wierden. Maar *doctor* of *leeraar*, was zoo een die de aankomelingen in de goddelyke en geopenbaarde wetenschappen in 't openbaar onderwees. En om dat die naam van doctor gemeen was aan alle diergelyke leeraars in de godtheit, vont men goet daar noch een krul aan te hangen, om iemands uitstekende geleerdheit te kennen te geeven. Toen zyn alle die hoogdravende pronknamen van *Engelsche*, *Seraphische*, *schrandere*, *wonderbare*, *subtielste*, *onbesmette*, *goddelyke leeraar*, en noch ontrent wel 25 andere soorten opgekomen. En gelyk *Baillet* aanmerkt, de *fratres minoris*, *minderbroeders*, zyn de eersten geweest die hun volkje met zoodanige eertytels oppronkten, dat luttel met hunne instelling en regel over een quam.

Wanneer den naam van dokter op de baan quam.

De gemelde hertog Aalbert van Beyeren, graaf van Holland, hielt onzen *Dirk van Delft* in groote waarde, voor eerst verhief hy hem tot zyn hof prediker, en daar en boven, gaf hy hem noch een iaarlyks inkomen, gelyk uyt dezen echten brief blykt.

„ ALbrecht, &c. doen cond allen luyden, want wy Mr. Dirck van
„ Delft van de Predecaren ordere ter Jacopynen 't Uytrecht, jaer-
„ lijx tot veel Scoolen geholpen hebben, alsoo lange dat hy Doctor in
„ Theologia geworden is, dat men heet Meester inder Godheyt, daar
„ ons sonderlinge lieve toe is, want geen ander in onsen Lande en is,
„ als wy vernomen hebben, ende om dat wy hem nu niet willen verla-
„ ten, na den voorsz gratie die hy als ons wail aengebracht is, met
„ groten arbeyde ende koste verkregen heeft, soo hebben wy Mr.
„ Dirck voorsz, om ontfanckelijcken dienst die hy ons gedaen heeft,
„ ende noch of Godt wil alle dagen doen mach, gegeven ende geven
„ mit desen brieve xx. oude Schilden 's Jaers, xl. groten voor een Schilt
„ gerekent, die wy hem bewijst hebben, ende bewysen jaerlijx te ont-
„ fangen uyt onsen Treforyen binnen den vier heylig Kars-dagen aldaer
„ die eerste dagh afwesen sal, binnen de vier heylig Kars-dage naest-
„ komende, ende ontbieden en bevelen onsen Tresorier die nu is, of
„ namaels wesen sal, dat hy Mr Dirck voorsz, de voorsz wedden alle
„ Jaren opten tijd voorsz. uytreycke en betalen, ende daer af neme sijn
„ brieve van quitantie om voir ons mede te rekenen, sonder meer ge-
„ bods of bevelinge van ons daer af te hebben, voirt ontfaen wy Mr.
„ Dirck voorsz mit dese tegenwoordige brieve voir onsen dienre ende
„ familiair in onser Capelle voir ons te leeren ende Predicken, alst wel
„ goddelijck ende eerlijck is, ende bevelen alle onse huys-gesinde dat sy
„ den selven Mr. Dirck daer voir houden ende starcken, dit sal gedu-
„ ren tot onsen wederseggen. In oirconde &c. gegeven in den Hage
„ opten xvij. dach van December Anno 1399.

Hugo Boletus.

Hugo Boletus, werd in de lyst der geleerde luiden, door *Wouter van Goudhoeven* uytgegeeven, gezegt een Delvenaar geweest te zyn, dees is eerst prior in de vermaarde abdy van Egmond, en daar naar prior van de katuizers tot Kappelle by Adinghen in Henegouwen geweest, en leefden ontrent den jare 1465.

Ægidius Delphus voornaam poëet.

Ægidius Delphus, op zyn Nederduits, *Gillis van Delft*, was een zeer gaauw leeraar in de h. godtgeleerdheit, en begaaft met veellerhande wetenschappen, en vooral in de poëzy; onzen grooten Erasmus had veel vermaak in zynen ommegang, en hield een naauwe vriendschap met hem, ia getuigt van hem, dat hy by naar de geheele h. schriftuur in vaarzen had overgebragt. Hy bloeyde in 't laaste van de 14 eeuwe, en heeft deze schriften naar gelaten, welke daar naar door den druk zyn in 't ligt gebragt.

Epistola Pauli ad Romanos, quam inscripsit Stephano Episcopo Parisiensi. Impress. Basil. 1562. *fol. cum Annotationibus Gilberti Cognati Tomo II. operum illius: itemque Parisiis apud Badium*, 1507. *cui adhæret.*

Defensio pro Cleri Flandriæ libertate: cum Brugis peteretur subsidium, Rege Castelиæ Hispanias cogitante.

Psalmos VII. Pænitentiales; ac Litanias versu reddidit, secundum in 4. *absque anno & loco editas.*

Commentarius ejusdem in Ovid. de Remedio amoris, excusus est Paris. 1495. 5.

Zie van hem *Boxhorn Theat. p.* 166. *Sweert. Ath. Belg. p.* 106.

Joan-

Johannis Delphius, naar zyn geboorte ſtad Jan van Delft genaamt, heeft lange iaaren wy-biſſchop van Straasburg geweeſt, en eenige latynſche traktaties nagelaten, dewelke naar zyn dood ook door den druk zyn gemeen gemaakt, welke zyn: *De poteſtate Pontificis. Coloniæ typis Cholini.* 1580. 8. *De Motes Ecclefis. ibid.* 8.

Johannis Delphius.

Heer Franciſcus Sonck, zoon van *Dirk Sonck Jansz*, Schout van Delft, ook hoog-heemraad van Delfland, en moeder *Magdalena van Bleiswyk*, *Dirks dochter*, wierd alhier binnen Delft den 14 Maart des iaars 1489, geboren, hy was in zyn tyt een vermaard man, die verſcheide zoo kerkelyke als polityke ampten loffelyk bekleet heeft, gelyk deze latynſche omſchryving om de lyſt van zyne ſchildery te kennen geeft,

Franciscus Sonck bekledde met lof verſcheide waardigheden.

FRANCISCUS SONCK, JURIS UTRIUSQUE, DOCTOR NATUS Aº. 1489. 14. MARTIJ CONSILIARIUS REGIS GALLIÆ MONSTRALI Aº. DECIMO. IN FLANDRIA ADVOCATUS Aº. DUODECIMO. MECHLINIÆ Aº. DECIMOQUARTO. CONSILIARIUS CÆSARIÆ MAJESTATIS PRINCIPIS HOLLANDIÆ Aº. DECIMO SEXTO. CANONICUS TRAJECTENSIS Aº. DECIMOOCTAVO. EPISCOPI OFFICIALIS Aº. VIGESIMOSEPTIMO. ET ARCHIOFFICIALIS Aº. QUADRAGESIMO, ÆTATIS 51.

Dat is:

Franciscus Sonck, leeraar in beide de Rechten, geboren den 14 *Maart des iaars* 1489. *Raad des Konings van Vrankryk te Monſtraal in den iaare* 1510. *Advokaat in Vlaanderen* 1512. *Raad van zyn Keyzerlyke Maieſteit, graaf van Holland, te Mechelen* 1516. *kanonnik te Utrecht* 1518. *Officiaal van den Utrechſchen biſſchop* 1527. *en Archi-Officiaal* 1540, *in den ouderdom van* 51. *iaaren overleden.*

Jodocus Sasboldus, I. C, in Nederduits Mr. *Jooſt Sasbout*, was een zoon van *Sasbout*, *Sasboutſz*, en *Machtelt vander Duſſen*, Jans dochter, deze Jodocus is alhier te Delft in den iaare 1487. geboren: hy was ridder en heer van Spalant, en een byzonder groot rechtsgeleerde, zoo dat hy in den iaare 1515. verkoren wierd tot raad in den hove van Holland, en daar naar door keyzer Karel V. verheven tot eerſte kancelier van 't hof van Gelderland, te Aarnhem in den iaare 1543 opgerecht, alwaar hy in den iaare 1546, is overleden in den ouderdom vau 59 iaaren 8 maanden en 10 dagen, en aldaar in de groote, en niet in de kathedrale kerk begraven, gelyk de heer van Bleiswyk zegt, dewyl een kathedrale kerk een biſſchoppelyke kerk is, dewelke noit te Aarnhem is geweeſt. Hy had in zyn leven dit grafſchrift op zich zelven gemaakt, 't welke om zyne nettigheit van veele ſchryvers geboekt is, waarom wy 't hier ook zullen laten volgen.

Jodocus Sasboldus een groot rechtsgeleerde

Siste gradum: quod es, ipse fui, fortassis eris cras
Quod sum, cadaver putridum.
Olim Iudocus eram Sasbout: me misit in auras
Delft clara pars Bataviæ.
Ter denis patriæ caußas decidimus annis
Pars consili haud ingloria.
Deinde & rectum Præses jus, Cæsare, Gelris
Dixi, jubente Carolo.
Quid tituli, quid opes, quid nunc prudentia prodest?
Mors summa miscet infimis.
Sola manet virtus homini post funera, solam
Dum vivis, hanc ama, Vale.

VIVUS SIBI SCRIPSIT. VIXIT ANNOS LIX. MENS. VIII. DIES X. OBIIT M. CCCCC. XLVI. NOVEMB. XIV.

Dit staat in een ouwerwetschen steen, tegens de muur in den trans van den tooren opgerecht, uitgehouwen, onder aan vint men een klein *Sceliton* of geraamte, en zoo als de heer van Bleiswyk meende onthouden te hebben stont in een frontespiets, wederzyds met pilaarties als een poort gemaakt, deze les uyt de h. schrift. *Indien Christus niet opgewekt en is, zoo is uw gelove te vergeefs, zoo zyt ghy noch in uwe zonden* 1 Corint. 15. v. 17. Dit grafschrift was op geen zark uitgehouwen die het graf dekte, gelyk sommige willen; nog onzen Sasbout was niet in 's Gravenhage geboren, gelyk Adrianus Junius meent. Hy was getrouwt met *Catharina van der Meer*, dochter van *Pieter Arent Frankensz van der Meer*, en moeder *Ludewy de Wilt van Bleiswyk* en verkreeg uit dien helt *Aarnout* en *Anna Sasbout*.

Aarnout Sasbout. *Aarnout Sasbout*, ridder, heer van Spalant, eerste raad des Konings in de Nederlanden, was ook raad in den hove van Holland, en kancelier van Gelderland gelyk zyn vader, ten laasten wierd hy van den koning aangestelt tot voorzitter in zynen geheimen raad te Brussel, gelyk uit de bezegelde brieven van den 1 Juni 1572, te Madrid getekent, blykt, doch om de oproeren te ontvlieden week hy in den iaare 1576, naar Holland, en is aldaar in 's Gravenhage in den iaare 1583 overleden. Zyne huisvrouw was *Maria van Heermale*, uit welke hy 4 kinderen verwekte. *Anna Sasbout*, dochter van Joost, trouwde *Kornelis de Jonge*, heer van Baardwyk, hoogheemraad van Delfland, rekenmeester van Holland, en won wel 9 kinderen, zy is 1595, en hy 1578. overleden.

Aarnout vander Goes. *Aarnout van der Goes*, zoon van *Aarnout van der Goes* en *Margarita van Benchem*, is hier te Delft geboren, zyn vader was eerst pensionaris dezer stadt, en daar na advokaat en raad - pensionaris van Holland. Onze Aarnout wierd om zyne geleerdheit en welsprekentheit tot advokaat van 't parlement en grooten - raad te Mechelen gekooren, en is aldaar op den 26 Mey des iaars 1550 overleden, en in de St. Rombouts kerk onder een blaauwe zark met 8 quartieren begraven, 't welk in dien tyd wat ongemeens was. De vier quartieren van vaders zyden waren: *Vander Goes. Hack van Outheusden. Couverden.*

verden. Vander Colve. Hy had zich Margareta Beukelaar ten vrouwe verkoren, uit welker schoot hy drie dochters, Johanna, Barbara en Anna vander Goes verkreeg. Zyn vrouw en kinderen vereerde zyn zark met dit grafschrift;

EPITAPHIUM ARNOLDI â GOES;

IURIS UTRIUSQUE CONSULTISSIMO ET CAUSARUM IN SUPREMO SENATU MECHLINENSIUM PATRONO DISERTISSIMO, ARNOLDO â GOES ARNOLDI FILIO UXOR LIBERIQ: MARITO PARENTIQ: CHARISSIMO DOLENTES POSUERUNT. OBIIT ANNO SALUTIS RESTITUTÆ M. D. L. VII. CAL. JUNII. UIXIT ANNOS LVI.

GRAF-SCHRIFT van AARNOUT VANDER GOES.

Aan de voorzichtigen en bescheiden Advokaat der beide Rechten in den grooten Raad te Mechelen, Aarnout VANDER GOES, AARNOUTSZOON, hebben zyn vrouw en kinderen, de dood van haar liefste man en vader betreurende, dit opgestelt. Hy is in 't iaar onzer herstellinge 1550. *den* 26 *Mey in den ouderdom van* 56 *iaaren overleden.*

Adamus Sasbout munte in allerlei geleertheit uit.

F. Adamus Sasbout, of *broeder Adam Sasbout*, zoon van Jan Sasbout Dirksz, welke het burgemeesterschap te Delft 25 maal heeft bediend, is den 21 December 1516 gebooren: de eerste beginselen van zyn studie heeft hy in zyn geboorte stad gelegt; te Utrecht heeft hy onder den geleerden *Georgius Macropidius*, de poëzy en de welsprekentheit geleerd, en zich voorts tot de griekſche taal begeevende, is hy daar in zoo verre gevordert, dat hy al voor zyn 18 iaar de griekſche *Ilias* van *Homerus*, en even zoo veele latynſche vaarzen heeft vertaalt. Hy was met zulk een vaste geheugenisse begaaft, dat hy alle de 12 boeken van *Virgilius*, de *Æneidos* genaamt, zonder missen van buiten konde opzeggen. Van Utrecht vertrok hy naar de universiteit te Loven, alwaar hy de filosofie, godtgeleerdheit en hebreeuſche taal leerde, en ten laatsten aldaar by de paters franciscanen de kap aan trok, by dewelken hy om zyn groote geleerdheit, welsprekentheit en yver ook het ampt van leeraar der h. godtgeleertheit heeft bedient. *Valerius Andreas* in zyn nederlandſche boekzaal, getuigt van hem aldus: *Een man in allerhande wetenschappen uitstekende, volkome vroom, en oprecht van leven en van heiligheit vermaard*: waar door hy by alle luiden van kennis en geleerdheit een groote achtinge bequam. Men zegt, dat hy tot zyn studie in zyn celle geen andere boeken begeerde, dan zyn brivier, den bybel, en zyn eige handſchriften. Aldus in het klooster 9 iaaren geleeft hebbende, is hy den 1 December des iaars 1553. door een ontydige dood, met bloed spuwen, uit het leven gerukt, in het 36 iaar zyns ouderdoms, en is in de kapittelzaal des kloosters begraven, alwaar men deze vaarzen van *Cornelius Musius*, op zyn grafschrift leest.

D.O.M.

D. O. M.

ADAMUS nomen, Batavi mea patria DELFI,
Progenies SASBOUT non inhonora fuit.
Trajectum Latias & Geæcas tradidit artes,
Lovanium Hebræas addidit atque ſacras:
Quas ut proferrem (culpa eſt ſepelire talentum,
Et Domino uſuras non ſolviße ſuas)
Commoda viſa mihi Franciſci ſemita: at illam
Dum ſequor, in mediis curſibus eripior.

CORNELIUS MUSIUS DELF. AMICO
POS. OBIIT AN. SALUTIS CIƆ. IƆ. LIII.
ÆTAT. XXXVI.

Bis decimum & quintum Delphorum Conſule Patre
Clarus, & agnatis Preſidibusque viris,
Aſſiſij vatis leges habitumque ſequntus,
ADAMUS SASBOUT haud ſecus ora tulit.
Quale viro ingenium, vis, mens, quæ copia ſacri
Eloquij & quatuor lingua diſerta ſonis
Sunt libri teſtes, ſolers quos ſuſpicit orbis,
Auctoris nomen dum canit & titulos.
Quæ nî pulchra duat manſuram Gloria Famam
Debuerant vitæ de brevitate queri.

De werkies van dezen *Sasbout* zyn eerſt door de zorg van *Michiel Vosmeer*, zynde de neef van moeders wegen van onzen Adam, uytgeſchreven, en naderhand ook in 't ligt gegeven, waar over den aardsbiſſchop *Sasbout*, in 't jaar 1613, den 20 January, uyt Keulen aldus heeft geſchreven aan *Jacob Janſonius*, leeraar in de godkunde en preſident te Loven: *Ik zend uwe uytmuntende eerwaarde, een afſchrift der Predikatien van den eerwaarden vader Adam, myn oom van moeders wege, beneffens desſelfs leven en verdedig ſchrift, alles uytgeſchreven door mynen broeder Michiel, dewelke zoo wel als ik verzocht dat uwe eerwaarde het zelve met genoegen en ten dank wilt aannemen.* Zyn werken zyn naar zyn dood in 't ligt gegeeven door de zorg van *Cornelius Verburgh*, zyn landsman en neef, welke om dit goede werk, zoo als de heer *Boxhorn* in zyn Theat. Holl. bladz. 166. zegt, behoord geprezen, en van ons gedacht te werden. Zyne werkies zyn eerſt by byzondere deeltjes uytgekomen, naderhand zyn dezelve tot twee reizen toe een blad zyde groot te Keulen, Typis Joannis Berchmanni, de eerſte was 1568, ende andere 1575 gedrukt, en dragen tot opſchrift:

Van zyne uitgegeve Schriften.

Commentaria in ESAIAM Prophetam, quibus præmiſit Tractatum de Scripturarum ſenſibus.

Explicationes in omnes D. PAULI Epiſtolas, & quorundam aliorum Apoſtolorum.

Homiliarum opus, quas varijs in locis Lovanij latinas habuit.

Con-

Conciones tres super illud Levitici, eritis mihi sancti, &c. Lovanij 1552.
Orationem quod libeticam, de vera Christi Ecclesia.
Denique Orationem funebrem in obitum Tilmanni Geldropij, Collegij Pontificij in Academia Lovaniensi Præsidis.

Zyn uytlegging over den propheet *Esaias*, brieven van *Paulus*, en van eenige andere *Apostelen*, zyn zoo deftig en geleerd, dat dezelve by alle gezindheden in groote achtinge zyn.

Mr. *Franck van den Bergh*, geboortig van Delft, was raads-heer in den hove van Holland en Zeeland, daar naar wierd hy verkoren tot raadsheer in den grooten raad te Mechelen, al waar hy in den iaare 1559, is overleden. Hy was een Soon van *Claas Vranckensz van den Bergh*, schepen dezer stadt in den iaare 1511, en eenige volgende. Mr. Frank van den Bergh.

Walritus Lithodomus, op zyn nederduits, *Steenhuizen*, was mede een Delvenaar, die byzonder zyn werk maakte om de geleerdheit in zyne jeugt te bevorderen, hy heeft geschreven en uytgegeven de beginzelen der latynsche taal, en eenige andere zaken de welsprekentheit derzelve aangaande, waar in de jonge studenten in dien tyd veel gemak vonden om die taal te leeren, zyn werkiens staan onder deze tytels gedrukt: Walricus Lithodomus.

Linguæ latinæ crepundia seu progymnasmata. 1558. 8.
Progymnasmatum altera pars Syntaxeos precepta continens & figuras. Huic epistolam præmisit, ad Bonifacium Pistorium Scholæ Erasmianæ Gymnasiarcham, prolixam satis & elegantem; dignam legi â præceptoribus omnibus.

Joannes Godscalcus Iserman, heeft een *Itinerarium terræ sanctæ*, een *Jerusalemsche reis*, die hy zelfs gedaan had beschreven, waar van *Adrichomius*, en anderen van spreeken. Zyn afbeeldzel werd noch by de vrienden bewaard, hebbende voor deze gewoont op de markt, in het huis de yserman genaamt. Joannes Godescalcus.

Petrus Slupick, was een Franciscaner monnik, en een man van een byzondere godtvrugtigheit, zyn ouders woonden voor dezen in 't dorp Slupick by der Goude, maar zommige willen dat hy te Delft geboren is. Althans, dit is zeker dat hy hier lange iaaren het ampt van biechtvader by de nonnen van s^t. Clara bedient heeft, hy was een groot en onvermoeit predikant, en zoo men zegt, heeft hy alleen in Delft en Delfland over de 6000 leerredens gedaan, en wierd in de verwarde tyden gebannen, wanneer hy naar Haarlem vlugte, alwaar hy het zelve ampt noch eenige iaren by de Clarissen heeft bekleed, tot dat hy van hier naar een beter leven verhuisde. Hy heeft eenige geestelyke boekies uitgegeven, als: Petrus Slupick een godtvruchtige monnik.

Praxin spiritualem Orationis Dominicæ, quâ agitur de Sacramentis; quotidiana pænitentia, de VII. Horis, aliisque ad Orationem pertinentibus, Antverp. 1561.

De geestelyke betrachting van het gebed des Heeren, is van hem in 't nederduits ook in 't ligt gegeven, en te Delft in den iaare 1557, gedrukt.

Adriaan van der Goes was een braaf rechts-geleerde

Heer Adriaan vander Goes, broeder van *Aarnout*, hier voor gemeld, en zoon van *Aarnout vander Goes* en *Margarita van Binchem*, was mede een inboorling van Delft, zyn vader was op dien tyd pensionaris dezer stadt. Hy was een groot en verstandig rechtsgeleerde, raad en advokaat in den Hove van Holland en Westvriesland, ('t welk men nu raad-pensionaris noemt) in welk ampt hy zyn vader opvolgde, in den iaare 1543 hy overleed, in dezelve bediening in den iaare 1560. Hy vereenigde zich te Delft met *Anna van Spange*, *Laurens dochter*, alwaar hy eenige iaaren bleef woonen, en verwekte uit haar 6 kinderen, waar van 'er veele hooge ampten hebben bedient, en aan zeer Edele familien zyn uitgetrouwt, onder deze was *Christiaan vander Goes*, heer van Spyk, en schout van Delft, een heer die by uitnemendheid van de burgery wierd bemint, en wiens afbeeldzel met dit omschrift pronkt, *Christianus Goesius J. V. L. prætor Civitatis Delphens.; Anno MDLXXVIII. ætatis* 47. Dat is: *Christiaan van der Goes, licentiaat in beide de rechten, schout van Delft, in den iaare MDLXXVIII. in den ouderdom van* 47. *iaaren.*

Hy trouwde in den iaare 1558 *Anna van Renoy*, *Gerards* dochter, heer van Spyk, hy is den 22 September des iaars 1600, en zy den 12 Augustus 1608, overleden: zyn kinderen waren *Adriaan*, *Maria*, *Anna*, *Gerard*, *Laurens*, *Aarnout en Cornelis van der Goes*. *Adriaan van der Goes*, was een groot rechtsgeleerde, zoo dat hy niet alleen in zyne vaderlyke stadt, maar ook by verscheide andere steden zoo van Holland als Zeeland, tot hunnen gewonen advokaat wierd aangenomen. Zyn excellentie prins *Maurits van Oranie*, hoe wel van der Goes de Roomsche godtsdienst beleed, vertrouwde hem in allen opzichten zodanig, dat hy zyn grootste zaaken voor hem niet verborgen hield; hy is ook om zyne waardye raad en rekenmeester van Prins *Frederik Hendrik* geweest, en in deze bediening te 's Gravenhage in den iarre 1632, den 7 January overleden, en aldaar in de klooster kerk begraven met zyn vier quartieren, en dit grafschrift.

Van der Goes.	Renoy van Spyk.
Spangen.	De Potis.

HIC REQUIESCIT NOBILIS DOMINUS ADRIANUS GOESIUS I. Ctus. PRINCIPI AURIACI CONSILIARIUS. E PATRE DELPHENSIUM PRÆTORE, AVO ET PROAVO HOLLANDIÆ ET WESTFRISIÆ ADVOCATIS.

Dat is:

Hier rust de wel Edele Heer Adriaan van der Goes, rechtsgeleerde. Raad van zyn princelyke excellentie van Nassou, van een vader schout van Delft, groot en over grootvader advokaten van Holland en Westvriesland, geboren.

Hy nam zich eerst *Petronella van Stoppelaar* ten huwlyk, dochter van *Lieven van Stoppelaar*, en van *Anna van Almonde*, die den 28 October 1604. overleed. Voor zyn tweede vrouw trouwde hy *Maria*

ria van Cromstryen, *Maartens* dochter. Hy verkreeg by zyn eerste vrouw drie kinderen, als *Christiaan van der Goes*, die Margareta de Gruyter ten vrouwe nam. Hy stierf te Delft op den 13 Februari 1654, en is in 's Gravenhage in de klooster kerk, in het graf van zyn vader begraven, zyn vrouw is den 26 September 1677 overleden, en had 6 kinderen gewonnen.

Lieven van der Goes, *Adriaans zoon*, stierf ongehuwt, en is mede in de klooster kerk aldaar met zyn vier quartieren begraven.

Van der Goes.	Stoppelaar.
Renoy van Spyk.	Almonde.

Anna van der Goes, *Adriaans dochter*, trouwde *Mr. Pieter de Bye*, advokaat in den Haag, en won kinderen by zyn tweede vrouw van *Adriaan van der Goes*, 5 kinderen als, *Petronella van der Goes*, stierf ongetrouwt in den iaare 1624, en wierd te Middelburg in de Abdykerk begraven. *Martyn van der Goes*, rechtsgeleerde, *Willem van der Goes*, *Agatha van der Goes*, trouwde 1641. te Delft *Simon Graswinkel*, en won kinders, en *Adriaan van der Goes*, trouwde *Margareta van Hogendorp*.

Jonker Gerard Renoy van der Goes, zoon van *Christiaan van der Goes*, en *van Anna van Spangen*, de naam van *Renoy* zyns moeders aangenomen hebbende; hy is van zyn jonkheit af in den oorlog geweest, heeft een officiers plaats bekleed ten dienste van den koning van Spanie, en heeft ten laasten in vergelding van zyne vrome diensten, een verering verkregen op het kasteel van Gend, alwaar hy overleden is, en in de kerk van sint Maarten te Achergem met dit grafschrift op zyn sark, vereert, met zyn vier quartieren begraven. Gerard Renoy van der Goes was zeer dapper.

Van der Goes.	Renoy.
Spangen.	De Potis.

D. O. M.

Nobili Strenuoque Viro ac Doio: D. Gerardo Renoy van der Goes, qui Delphis apud Batavos Claris ortus Natalibus, Patria relicta, a primis Prætextæ Ætatis Annis, Pedestri militiæ pro Hispan: Reg: Cathol: nomen dedit in eaque diu & gnaviter sese gessit ac demum rudè donatus, emeritos inter & Veterannos urbis huius arcis Præsidiarius. Obijt Anno Domini 1623. die 8. Augusti.

Dat is:

AAN DEN ALMACHTIGEN GODT.

En wel edelen en gestrenge heer, myn heer Gerard van Renoy van der Goes, te Delft in Batavia uyt doorluchtige ouders geboren, zyn vaderland van zyn ionge iaaren af verlatende en met den krygsmantel omhangen, heeft ten dienste van den koning van Spanie onder den krygsdienst van 't voetvolk zich begeeven, onder welke hy lang en naerstelyk heeft gedient, en ten laasten onder de oude en afgediende met het gouverneurschap des kasteels is begiftigt, is den 8. Augustus des iaars 1623. overleden.

Zyn devys, in het rouw bord ſtaande, was, *ſans repos*, dat is, *zonder ruſt*, te kennen gevende dat een krygsman altyd moet waken, vlytig en in een gedurigen arbeid zyn. Hooft zegt des niet onaartig van den ruſtelozen helt Achilles.

Men voed Achilles op met merg uit leeuwenſchonken,
Van ruſten wierd hy moê, van woelen fris en ſcharp.

Aan wederzyden van 't wapen ſtont een tydt digt op het voorſchreve devys ſpelende, in 't latyn en ſpaans, geſchreven.

Hugo Blotius. *Hugo Blotius*, was een Delvenaar, en volgens getuigeniſſe van den profeſſor *Boxhorn Theat. Holl. p.* 166. een welſprekent redevoerder, met een ſtatig en vrolyk verſtant bezielt. Hy is opziender van de vermaarde keyzerlyke boekerye van *Maximiliaan* en *Rudolf* II, geweeſt, gelyk *Lambertus* in zyn boekzaal getuigt. Hy heeft deze volgende redevoeringen in de latynſche taal uitgegeven.

Orationem in duorum Juvenum Adriani Friſij Tigurini, & Laurentij Eiſteri, Patricij Viennenſis, homicidas.

Orationem paræneticam Lovanij habitam ad juventutem, an rectè parentes, liberos ſuos Lovanium, moribus ſtudijſque informandos mittant?

Oratiunculas De Elephante nuper in has regiones invecto, & de Horologijs Lovanienſibus. Antverpiæ, typis Silvij, anno 1564. 4.

Jan van Bleiswyk een geleert en godtvruchtig prieſter. *Heer Jan van Bleiswyk*, was prieſter, en een geleerd en zeer godtvruchtig man; die een boekie geſchreven heeft van de kleinachtinge der wereld en der tydelyke rykdom, over deze text van de h. Schrift. *De (goede) naam is uitgeleſener, dan groote rykdom; de goede gunſte, dan ſilver ende dan gout, Proverb.* 22. *VI.* En voor zoo veel men uit het verhaal der nakomelingen heeft konnen vernemen, was hy oprecht, vroom, en heilig van wandel, goedaardig en minnelyk, een man die zyn leven met zyn leer gelukkig in een gareel deet trekken. Hy belachte veelſins met Demokryt de onnodige bekommering en zorg der menſchen om rykdommen te vergaderen: En bedoelde gedurig een hooger en verhevender gewin, dewyl hy alleen zyn vermaak ſtelde in godtzalige bezigheden, de andere wereldſche zaken voor niet achtende.

De rechte roem beſtaat in deugt, men vind geen ſaaken,
Die iemant, buyten haar, eerwaardig konnen maaken.

Zyn afbeeldzel is noch in wezen, met zyn boekie in de hand, benevens zyn zinſpreuk *diſce mori*; dat is, *leer ſterven*, 't welk hy veeltyds op zyn boeken ſchreef. In zyn jonkheit had hy Vrankryk, Spanien en andere landen wezen bezien, en volgens zyne aantekeningen quam hy den 27 September 1507. wederom thuis. Hy was den 8 November 1483 geboren, en is den 25 Auguſtus des iaars 1565 in den ouderdom van 82 iaaren overleden. Ik zal ter gelegentheit van die wel waarde ſtoffe die onzen *heer Jan* zoo beminde, hier noch by voegen een ſtigtelyk Gedicht, op dezelve ſtoffe paſſende, getrokken *uyt de eenvoudige uytdrukzelen van godtvrugtige gedagten, in rym geſteld door de heer*

heer Jacob de Witt, oud burgermeester der stad Dordrecht, raad en meester der rekeningen van de domeynen van Holland.

Het leven dat wy hier in dese werelt leven,
Waar in wy vast door een gelijck de Mieren sweven,
En loopen gins en weer, om hoogh, om leegh, en soo
Versamelen met angst een hoop van kaf en stroo;
Werd by den sotten mensch (ô dommigheyt van sinnen!
O blindheyt van verstant, vol ydelheyds van binnen!)
Bykans voor 't hoogste goet gerekent en geacht,
En toont soo dat hy 't goet niet kent, veel min betracht.
Dit leven sou wat zijn, 't is waer, en dese leden,
Soo wy die t'eenemael tot Godes eer besteden:
Want dat 's alleen het wit waer op Godt heeft gelet,
Waerom hy dese ziel in 't lichaem heeft geset,
Om dat oock hier om leegh sijn macht en eeuwig Wesen,
Met danckbaerheyt sou zyn verkondigt en gepresen.
Al ons geluck en goet bestaet in dit gebruyck,
En niet, ô dwase mensch! in 't vullen van u buyck;
Niet in des werelds eer, of vollen van u kisten:
Niet in verwaende macht, waer naer met soo veel listen,
Met treken en bedrogh, begeerte sonder endt,
Soo vierigh werd getracht, geloopen en gerendt.
Neen, neen, dat is geen goed, dat kan u noyt versaden,
Het rechte goed alleen bestaet in goede daden;
Gaet oeffent u verstand, gaet betert u gemoet,
Gaet reynigt uwe ziel, soeckt soo het beste goet.

Mr. Herman Schinckel, was burger, meester in de vrye konsten, en zeer godtvrugtig van leven, en een boekdrukker van zyn ampt, wiert, om dat hy eenige boekies in die verwarde tyden, strydende met den Roomschen godtsdienst, hadde gedrukt, zaaken die om de strengheit der plakaten toen ten uiterste gevaarlyk en katolyk waaren gevangen en gedoot. Deze man om de verragting en toelating van eeniger dier ordonnantien had het *psalmboek*, *de gereformeerde katechismus*, *de bekentenisse des geloofs*, *de korte belydenisse des geloofs*, en een boekie van het *h. avondmaal*, gedrukt, waar over hy op den 8 April des iaars 1568 in hegtenisse wierd genomen. De heer *Orlers* in zyne beschryvinge der stad Leiden, bladz. 340, wil dat dezen Herman ook schoolmeester in de groote of Latynsche schoole te Delft zou zyn geweest, 't geen ik niet volstrekt wil tegenspreeken, alhoewel 'er in zyn onderzoek door de heeren regeerders van Delft gedaan, zulks niet vermeld wort, maar alleen dat hy boekdrukker was. Wat hier van zy, het is ten minste zeker dat dezen drukker mede op de lyst der geleerde gevonden wort, en dat hy een groot kenner was der latynsche taal, waar van de zeer geleerde J. Oudaan in zyn voortreffelyk boek van de Roomsche Mogentheit, sprekende van Klaudius overwinning op Britanie, dit doorluchtig staal vertoont: *Klaudius* zegt hy word „ dan voor d'eerste Overwinnaar van Britanie gehouden, gelyk daar van de *Voetster*, in *Octavias* treurspel, aldus sprekende ingevoert word.

Mr. Herman Schinkel, een marte-laar.

Stirpemque Claudii; cujus imperio fuit
Subjectus Orbis, paruit liber diu
Oceanus & recepit invitus rates:
En qui Britannis primus imposuit jugum,
Ignota & aute classibus texis freta, &c.

Dat is:

Zie 't zaad van Klaudius; aan welkers heerschappy
Zich 't aardryk onderworp, en d'Oceaan, die vry
En vrank was, hulde bood, en moest zyn schepen schragen:
Zie hy, die eerst van al de Britten 't juck dee dragen,
En d'onbekende zeen bedekte met zyn vloot.

„ Ik kan niet laten aan te roeren, dat men hier van ouds las, *En* „ *qui ORATANAIS primus imposuit jugo*, in stee van Britannis: „ hier op zeit *Lipsius*, ik verbeterde het *Oræ Tamesis*; *ende goddelyke* „ *Woordoordelaar* (*Joseph Scaliger*) *Britannis*: zonder nochtans ie- „ mant te noemen wien zy deze verbeteering dank wisten, waar in „ zeker *Hadrianus Junius* veel edelmoediger, in een aantekening die „ ik van zyn eigen hand gezien hebbe, (berustende onder, wylen de „ Heer *Petrus Schriverius*, welke voorzeker ook en *Lipsius* en *Scaliger* „ gezien hebben) daar hy aldus zeit: *deze plaats is tot noch in alle* „ *de gedrukte exemplaren vervalst*; *alwaar men ontwyffelyk* Thamesis „ *voor* Tanais *lezen moet*; *want Klaudius heeft een tocht op Britanje* „ *aangevangen*: *van welke plaats my op het punt des doods, die hem* „ *door d'ongelukkige loop der tyden overquam, vermaant heeft Herman* „ *Schinckel, boekdrukker te Delft, toen hy 's doods verachter na de ge-* „ *rechts-plaats geleit wierd; op dat ik de geesten dezes goeden mans geen* „ *ongelyk bewyze*. Dit hebbe ik, vervolgt Oudaan hier te liever wil- „ len aanvoegen, om niet in 't zelve ongelyk te volharden, en met „ eene om de Heer *Diderik van der Burg*, uit de twyffeling te hel- „ pen, daar hy als de geest van zyn grootvader *Harman Schinckel* „ verzoenende, met een byzonder boekie zyn dood in 't licht geeft, „ en in bedenken blyft of zyn Grootvader ooit de latynsche taal ver- „ staan hebbe: dog besluit ia, om dat men zyn afbeelding vond, daar „ hy het boek *de Tong* ofte *Lingua*, van Erasmus in de hand had; 't „ geene deze aantekening van *Hadrianus Junius* niet alleen ten vollen „ bevestigt, maar ook aanwyst dat hy onder den geleerden, en „ grontervaren Mannen meer dan gemene plaats bekleed hebbe. Behalve dat onzen taalkundigen *Schinckel* geen toegang geweigert wiert in de schoole der uitheemsche, zoo was hy daaren boven ook een groot liefhebber van de muzyk, en wist allerhande muzyk instrumenten kunstig te handelen. Dewyl de heer *Diderik Verburg*, in den iaare 1652, een boekie om dezes mans leven, gevankenisse en marteldood heeft in 't ligt gegeeven, onder den naam van den *Delffschen Martelaar*, waar in naar myn oordeel het netste bescheid gevonden werd, en het zelve reeds zeer raar, en niet als by eenige der voornaamste liefhebbers in hunne boekeryen te vinden is, heb ik kunnen goet vinden om 't voornaamste van dat traktaatie hier in te vlyen, om den

den lezer een goet begrip van dezen Herman te geven, benevens de echte ſtukken van zyn onderzoek, rekeſt aan myne heeren van Delft, laatſte brieven aan zyne beminde huisvrouw en haar kinderen, enz.

Ten zal my ook niet vervelen om hier noch eenige zaken by te voegen, op dat den lezer beſeffen mag hoe men in die tyden in diergelyke gevallen heeft omgeſprongen, maar laat ons ter zake komen. Het eerſte dat ik uit dit boekie dan zal bybrengen is *een aanſpraak tot den lezer* door den gemelden heer *Diderik Verburg*, rechtsgeleerden, voor aan deze ſtukies geſteld, waar in hy des vromen mans zaligen handel en wandel verhaalt, en hoe vroom hy den lof der bloedgetuigens heeft onderſtaan.

„ Door het inſtantelyck verſoeck van ſommige godvreeſende Mannen, heeft ons, Beminde Leſer (al-hoe-wel wy 't ſelfde uyt conſideratie liever hadden na gelaten) goedt ghedacht, deſe volghende ſtucken en Brieven, U. E. door den Druck mede te deelen, HERMANNUS, waer van alhier mentie wert ghemaeckt, ofte in voor-tijden genaemde Meeſter HERMAN SCHINCKEL, mogelick om dat hy de Jeucht in de Latijnſche tale heeft geinſtitueert, of wel om dat hy in verſcheyde konſten en wetenſchappen is gheverſeert gheweeſt, voor ſoo veel ick geinformeert ende onderricht ben, oock naer dat uyt infallibile ofte onfeylbare teeckenen en bewijs-redenen hebbe konnen colligeren en uyt-vinden, was, in ſijn leven, ſijnde voort-ghebracht ende op-ghevoet van vrome ende deuchdelijcke Ouderen, een gelettert Perſoon of geleert Man, een ſeer goet Muſicijn, die in het ſpelen op Muſicaele Inſtrumenten ſich langhe heeft geexerceert en geoeffent, (welck artificieel Muſijcque Gereetſchap in ſijn Effigie ofte Kontrefaytſel, tot mijnen Huyſe hangende, nevens ſekere Boecxken genoemt *Lingua Deſid: Eraſm: Roterod*: by hem beſpeurt ende gevonden wert,) was van nature *vigilant*, *laborieus*, ſeer Gods-dienſtich ende goetaerdich, in ſijn handel en wandel, door dienſe eerlijck ware, onberiſpelijck, van ſijn Ambacht (ghelijck doen-malen by fatſoenlijcke Luyden, ſodanigen een orte diergelijcke wel te kunnen, voor eere wiert gereputeert en ghehouden) een Boecken-Drucker of Prenter, dewelcke daer niet anders mede voor en hadde, (want ſoo getuyght hy in ſijn Examen hier aen volgende,) dan een ſtuyver te winnen, op dat hy hem daer met generende, Vrouw ende kinderen des te beter ſoude konnen onderhouden ende verſorghen: Maer dit helaes! even dit is ſijn ruijne en val geweeſt, immers, ten aenſien van de Werelt en is oock weghen het ſelfde van deſe tydelijcke Rechters, doch om des te glorieuſer ende heerlijcker, voor den Eeuwighen Rechter aller rechteren, te verſchijnen, ſmadelicken ter Doot verweſen; Hier toe hadd' oorſaecke gegeven naer haerlieden ſuſtinue, het Drucken of Prenten ſonder octroy, voor eerſt, van een Gereformeert Pſalmboecxken, en als men daer nae ſal hooren, de Catechiſmus, ten derden de Bekenteniſſe des Geloofs, ende corte Belijdinge des Geloofs, midtsgaders een Boeckjen van het Heylige en Hoogweerdige Avontmael: Waer uyt diſcrete Leſer, obiter en als in het voor-by gaen te ſien ende te noteren ſtaet, dat hy

„ hy de Leere der Waerheydt niet alleen in 't binnenste van sijn Hert
„ onvervalscht heeft gedragen en bewaert, neen, maer oock daer-en-
„ boven ghewilt en begeert, dat de selve door duydelijcke Litteren
„ en woorden tot de rechte Leden JESU CHRISTI suyver en-
„ de ongeschonden soude werden over-gebracht, en haer gemeyn
„ zijn. Annopende de Sententie my onlancks door seecker Heer en-
„ de Vrundt ter handt ghestelt, en nu ter materie dienende, boven
„ dien dat noyt ter werelt yetwes, in sulcker voegen als daer calum-
„ nieuselick verdicht werd, *de Rechters gebleecken te zijn*, *&c.* uyt
„ ofte van sijne confessie, heeft gheconsteert, so en achten wyse doch
„ evenwel niet weerdich, omme gheresuteert te werden, de reden is
„ dese, om dat de iniquiteyt ende onrechtmatigheydt van dien, selfs
„ hier uyt notoir en claer is, dat het Conincklijcke Placcaets inhout
„ tenemael slaet (en ghelijck oock by een Ordonnantie van den Hee-
„ re Prince van Orangien, doen binnen Delff gepubliceert, expres-
„ selijcken wert bevesticht) op schimp of spijtige, schandaleuse en
„ fameuse Boecken; Maer ghemerckt, de sijne met de daet in het
„ allerminste deel soodanighe niet en sijn bevonden, ja ter contrarie
„ van een geheel andere natuer en conditie, soo wederleyt de saeck
„ haer selven in allen manieren onnodich dienthalven daer meer woor-
„ den van by te brenghen, dit sullen wy alleenlick hier toe doen, dat
„ sy hem hebben van kant geholpen uit ooirsaeck dat hy Heretijcque
„ of Kettersche Boecken hadde Gedruckt (presupponeert in sulcken
„ sin en verstande als sy-lieden dit nemen) dat is nae haer seggen Boeken
„ innehoudende quade Leringen directelyk strydende met het geene
„ by de Heylighe Moeder de Roomsche Kerck gheleert ende getra-
„ deert wort: Siet sijn Sententie; Ende om int kort te gaen om dat-
„ se hem daer door veur een Ketter of Geus erkenden, welcke naem
„ by haer gansch odieus en vervloekt was: En ghenomen dat het
„ voorschreeven Mandaet of Placcaet van egeene schandaleuse schim-
„ pighe en fameuse Boecken en was dicterende, als waerlick jae, soo
„ moet lijckewel nootsaeckelijck volghen ten ten respect en opsichte
„ van ons Gereformeerde die de reyne en ongeschonde Leere lief
„ hebben en om-helsen, dat hy onnosel ende om het Geloove is ghe-
„ storven, reden, om dat hy even van wegen soodanighe Boecx-
„ kens, die het Geloof alleen concerneren is ghesententieert ende ter
„ Dood' ghebracht, 't sy dan datse sijn gedruckt ofte geprent geweest
„ by forme van Octroy of niet, en met Privilegie of sonder. Nie-
„ mant objiciere en werpe my tegen dat hy maer simpelick met den
„ Sweerde is geëxecuteert, want gelijck den Outvader Augustinus
„ wel seyt, *Causa non passio facit Martyrem. Epist. 6. non mortes, sed*
„ *mores*; dat is, het en is niet de grousaemheydt des doodes, maer
„ de onnoselheydt en de Heyligheydt der saecke, de welcke eenen
„ Martelaer maecket. Edoch ik en sal geensins verswijghen 't geen
„ my door een seer eerlick en outste Burgher en yverich Litmaet der
„ Gemeente, al-hier een Man ontrent van twee ende-'tnegentich Jae-
„ re; Die dese executie, ô gruwel! met sijn ooghen heeft aenghe-
„ schouwen, jonghst is aengedient, en getrouwelick getradeert en
„ over gelevert, ick bid u (let wel) de stock oude Patroon, had'
„ regte kennisse en gaf HOOGER beSCHEYT van saken; te
weten

„ weten dat Mr. HARMAN voornoemt, sijnde van de ses Richte-
„ ren los ende vry gesproocken, de sevende opposeerde en inbracht,
„ dat inghevalle sy hem dimitteerden, soude seeckerlick geraecken in
„ indignatie en toorn' van den Spaenschen Koninck, ende dat haer
„ wijders groote swarigheyt daer af stont te verwachten, so datse
„ haer suffragien ofte stemmen hebben moeten retracteren en veran-
„ deren: Welck bitter Rooms-Catholijcken broeder en sijn Persona-
„ gie nochtans naderhandt overleggende de subite veranderinghe van
„ tijden, sijn rockje, ghelijck men seght omme-keerende en alsoo van
„ de Religie gheworden zijnde, in dese Landen binnen den Haghe,
„ (de huyck ras ghenoech na de wint gehangen hebbende,) tot een
„ seer hooghe staet en Charge is gheavanceert en verheven. Dees
„ geest en weyffelaer was de BYE met naem ende daet niet onge-
„ lijck, die den Mensche met haer angel groot quaedt somwijlen
„ plaght aen te doen: Wat nu van de saecke sy, jugere de goethar-
„ tighe Leser onghepassioneert en sonder partyschap, als mede van de
„ Boeckjes, die sy-luyden met d'inscriptie en den Titel van Ketterijen
„ ende erreuren vereerende, op het Marct-velt deser Stede hebben
„ doen met den vuyre verbranden. Den Officier, Burgemeesters en
„ te dier tijdt regerende Schepenen, niet teghenstaende sy ons soo
„ veel haere naemen belanght en aengaet, alle te samen seer wel be-
„ kent zijn, ende hier andersins souden konnen by-ghevoecht ende
„ ten toon ghestelt werden, ende is sulcx echter om eenighe moti-
„ ven en insichten niet gheraden gevonden noch behaechlijck gheweest.
„ Gemelte Vonnis dan, om voort te gaen, heeft onsen Geestelijcken
„ Worstelaer en waeren Martelaer met een modest ende blymoedich
„ gelaet ontfanghen, sijn lijden animeus en stantvastich tot den uyt-
„ eynde en laetsten adem toe doorgestaen en patientelijcken verdra-
„ gen: Doch alvoren de executie haer effect quam te sorteren heeft
„ hy versocht en gebeden, na dat hem de Doodt was gedenuntieert,
„ ten eynde hem mochte vergunt werde een adieu ofte asscheyt-Brief
„ twee à drie, aen sijn lieve bedructe Huysvrouwe en Kinderen te
„ schryven; Want geduyrende de vijfthien achter een volgende we-
„ ken, sijner rigoureuse en harder Gevanckenisse, is hy door dese
„ gehispangioliseerde Menschen soo strictelick en strengh gedaen be-
„ waren, dat hy sedert oyt ofte oyt van de sijne niet ghesien en is
„ gheworden, dat hy oock Papier, nochte Pen heeft konnen bekoo-
„ men, ende die ter naeuwer noot verkreghen hebbende, heeft hy
„ dese gans Christelijcke, troost en stichtelijcke Doctementen en
„ Schriften, sijn E. door droefheydt machtelose Gemalinne en van
„ Gode toe gevoechde deel wesende een statighe en eerbare Matroo-
„ ne over gesonden, welcke by hem achter gelaten, wy U.E. voor
„ dragen, ende ter cause van veel-voudige serieuse aenmaninghen en
„ vriendelijcke Beden, aen ons ghedaen, van diversche Godvruchti-
„ ghe lieden, als boven verhaelt is, die alsoose veel van sijn Godsa-
„ lich leven, glinsterende en uytmuntende deughden ghehoort ende
„ verstaen hadden, seer curieus waeren omme daer een pertinente
„ verclaringhe of beschrijvinge van te hebben, U.E. geensins hebben
„ konnen onthouden en weygeren: Het concept ofte ontwerp dan
„ van de saecke by my gemaect sijnde, isset eyntelick tot de gestalte

„ van dit Boecxken uyt-gekomen, hoedanig van wat fubftantie en „ ftoffe defelvighe brieven zyn, kan en gelievet den goetgunftige Le- „ fer met een gefont oordeel overwogen hebbende af te meten, im- „ mers 't is fulcks, datter byfonder uyt befpeurt wert, behalven de „ goede orden, en nevens de fraeye ftijl by hem daer inne ge- „ bruyckt, noch een kloecke ftantvaftigheydt volkomen refolutie en „ dappere bereytwilligheydt van een Mans Perfoon, die in de fleur „ en vigeur van fijn leven, fijnde naulicx twee-ende-dertigh Iaeren „ out, door defe onnatuerlijcke Doot, krachtich is wech geruckt; „ Ick fegge volkome refolutie en bereytwilligheyd, en dat wel te „ recht, want (boven fijn reden rijcke Ziel met een Saligmakend' „ Geloove een Ziele van de Ziel, een rede van de rede begaeft en „ aen-gedaen, heeft hy fich felfs van den beginne af mannelijck en „ deftich aen geftelt, ende naer gedaen denunciatie van fijn vonnif- „ fe, aenftonts daer alleenlick hem toe geprepareert en bereet, dat „ hy fijnen Bruydegom met Olye en brandende Lampe, moedich te „ rechter tijdt mocht teghen loopen, dat hy mocht feggen mijn Ziel „ heeft vleugelen gekreghen, met den Gods-dienfteling Simeon, na „ de ontknopingh van Ziel en Lichaem fuchten, en met Paulo dien „ uytverkooren en wijt-vermaerden Leeraer der Heydenen, en al- „ der-grootfte bafuyne der Chrift-Gemeente, wenfchen ontbonden, „ en by den Soone des Rechter-handt Gods, den Heere der Heer- „ lickheydt, den Vorft des Levens, de Sonne der Gerechtigheydt „ te wefen. Sijn Lichaem is t'allen ghelucken noch de Aerde bevoo- „ len.

Hier uit kan men dezes kloekmoedigen mans handel en gedrag af- nemen; nu zal ik volgens de getuigenis van zyn eige handfchrift den lezer uit het gemelde boekie mede deelen, wat fwarigheit hem is overgekomen, en hoe hy op den 12 April desfelven iaars 1568. door fchout, burgemeefteren en fchepenen is onderzocht, wat befchuldin- gen zy tegens hem hebben ingebragt, en wat zy daarop antwoorde, 't welke hy alle in 't laatfte fchriftelyk aan zyne geliefde huisvrouwe heeft bekent gemaakt. Dat traktaatje verhaald ons deze zaak aldus.

'T EXAMEN,

Midsgaders de andere ftucken tot defe faeck dienftich, met de eygen hand van *Mr. Herman Schinckel* Zal: van woort tot woorde befchreven, als volght.

„ BEminde huyfvrouw, ick hebbe op Maendag den twaelfften „ Aprilis voor de Heeren geweeft ontrent een paer uyren langh, „ van een quartier voor vyven tot quartier voor feven uyren toe, „ daer waren tegenwoordich de Schout met alle de vier Burgemeef- „ ters, ende vier Schepens, te weten, Symon Gerritfz, en Melchior „ Gerritfoon, en Ariaen Janfz in de hand, ende Dirck Jorifz de „ Bye, ick en weet niet wel offer noch een Schepen meer by was „ ofte niet, oock was de Secretarius daer by: Frans Boeckman had- de

„ de recht voor my geweeſt, ende doen hy boven ginck, doen „ haelden ſy my af, de Schout hadde Frans ſyne Meers open ghe- „ daen, ende ſyn Boecken laegen op die Tafel, ende de Schepenen „ ſaten vaſt daer in en laſen, maer myn goed en hadden ſy-lieden noch „ niet geſien, en ſeyde den Schout, hoe ſouden wy alle dat goet ghe- „ ſien? Wy en mochtent in een heele maent niet overſien: Soo ſey- „ de hy als dan tegens my *Mr. hermanne* ick hebbe veel verboden „ Boeken by *U. E.* gevonden, 't welck tegens des Conincx Placaet „ is, hoe comt dat? Hebdy alle deſe Boecken gedruckt? Myn „ dunckt datter veele zyn die ghy niet gedruckt en hebt, als het „ Huysboeck en meer anderen, daer op antwoorden ick alſoo.

„ *Harmannus.* Myn Heeren, 't is alſo, ick heb eenighe Boecken „ by my ghehadt gelyck ghy-lieden ſegt, maer hoe ſoude dat tegens „ des Conincx Placaet weſen, aenghesien de Hertoginne van Parma, „ uyt des Conincx name, de Mandaten en Ordonnantien, die op de „ Religie gemaekt waren te niete gedaen heeft?

„ *Schout.* Dat ſiet men nu wel *Mr. Herman.*

„ *Herman.* Wat ſietmen nu wel? ick hebbe wel geſien ende ghe- „ hoort datter veel gevangen en verjaecht worden, die opentlick ghe- „ welt ghedaen hebben tegen ſijn E: Majeſteyt, als de welcke in de „ Wapenen gheweeſt ende met gewelt de Predicatien in gevoert heb- „ ben, ende Beelden geſlaghen, ende de Monicken en Bagynen uyt- „ gejaecht en diergelijcke, maar ick en hebbe noch niet gheſien dat „ men ymand om de Religie yet ghedaen heeft, want doen de Pla- „ caten afwaren, doen was het oock een yeghelick vry, te leven naer „ wat Religie hy dachte Salich te werden, behalven dat, ſoo is oock „ by den Prince van Oraigne een Ordonnantie gemaeckt, ende al- „ hier van het Stad-huys af-geleſen, waer by al het voorſeyde beveſ- „ ticht wort, ende alleen verboden is, dat hem een yder ſal hebben „ te wachten, om ſpijtige ſchandaleuſe en fameuſe Boeken te druc- „ ken, en datmen voor geen ſpijtig noch ſchandeloos houden en ſal, „ 't geene dat de Leer aen gaet, ſoo hebb' ick mijn oock voor ſulcx ghe- „ wacht, meynende dat ick dan niet met allen teghen de Majeſteyd „ miſdoen en ſoude.

„ *Schout.* Hebdy dan geen Liedekens of refereynen gedruckt?

„ *Mr. Herman.* Neen ick, dan ick heb eens van Huys geweeſt, „ om myn Ouders te beſoecken tot Montfoort, ende dewijle ick van „ Huys was quamen eenighe Coopmans ende wouden Liedekens be- „ ſteden, daer en was niemand t'Huys dan de Knecht, ende hy nam- „ ſe aen.

„ *Schout.* Van waer was die Knecht!

Herman. Van Womer, maer hy is te Emden op-ghevoet, ende „ daer heeft hy ſijn Ambacht geleert.

„ *Schout.* Werden dan de Liedekens gedruckt.

„ *Herman.* Jae, maar ſy en werden niet gelevert.

„ *Schout.* Hoe quam dat?

„ *Herman.* Want ick quam t'Huys, eer dat ſy gelevert waren, „ ende doe en woude ick niet gedoogen, datmenſe leveren ſoude, „ maer ick ſchicteſe in een hoeck, om Rooſen of Stricken op d'an- „ dere zijde te drucken, daer men Solders mede bekleet, wanneer

 ickſe

„ ickſe ſoude moghen van doen hebben, om 't Papier ten oirbaer te „ brengen.

„ *Schout.* Wat Boecken hebdy al gedrukt?

„ *Herman.* Het Pſalmboeck, den Catechiſmus, de bekenteniſſe des „ Geloofs, de corte belijdinge des Geloofs, en een Boecje van het „ Heylich Nachtmael.

„ *Schout.* Maer *Meeſter Herman Schinckel*, wie heeft u de Copijen „ daer toe gegeven?

„ *Mr. Herman.* De Copijen waren vol op, in alle mans handen, „ alleen die Copije van het H. Avondmael heeft my een Predicant „ gegeven, die het overgeſet hadde, uyt den Hoochduytſchen Tale.

„ *Schout.* Hebdy yet meer ghedruckt van ſulcx?

„ *Herman.* Neen.

„ *Schout.* Hoe komdy dan aen die andere Boecken?

„ *Herman.* Hier quamen alle dagen vreemde Lieden met veel goedts „ van Vyanen, van Embden, van Antwerpen, ende andere plaetſen, „ die namen van mijn goedt een deel ende mangelde teghen my om „ ander goet dat oock van de Leer was, maer ſchimpich of ſpijtich „ goedt en woude ick nimmermeer hebben.

„ *Schout.* Kendy geen van dien?

„ *Herman.* Neen ick, dan een waſſer van Nimwegen, of van Har- „ derwijck, of daer ontrent, en hieten Hans?

„ *Schout.* En kendy anders niemandt?

„ *Herman.* Neen, want die hier quamen, trocken terſtont weder- „ om wech, en ick hebbe noyt te vooren kennis met haer gehad, „ noch namaels oock niet, hoe ſoude ick dan haer namen weten?

„ *Schout.* Koudy niemant van Vyanen?

„ *Mr. Herman.* Neen ick mijn Heeren, dan my dunkt datter een „ was van Vyanen by namen Goris.

„ *Schout.* Hebdy geen Brieven van de geene die goed van u ontboden?

„ *Herman.* Neen, want men vercocht dat goed niet dan met ge- „ reeden gelde, of met mangelinge; daerom en worden oock haer „ namen niet opgheteeckent, oock mede die wat beveynſt waeren, „ (ghelijcker veel ghevonden werden,) die machmen wel vermoe- „ den, datſe liever een Calis Kramer uyt-ghemaeckt hebben om te „ haelen dat ſy hebben wouden, om dat ſy-luyden onbekent ſouden „ blijven.

„ *Schout.* Waerom en veynſde ghy dan oock niet?

„ *Mr. Herman.* Om dat ick geenſins en dochte, dat ick qualick „ dede, ſteunende op de Ordonnantie van den Prince, ende ooc, „ om dat de Placaten af en te niete ghedaen waeren, hier-en-boven „ ſo hebt ghy-lieden mijn Heeren, my twee ofte drie-mael ontboden „ in het Stad-huys, en hebt my anders niet bevoolen, dan dat ick „ my wachten ſoude voor ſpijtige dingen te drucken.

„ *Schout.* Waerom en hebt ghy dan uwe naem niet in de Boecken „ gheſet, nademael ghy u niet veynſen en wout?

„ *Herman.* Om dat ick de Stad van Delff in geen haet brengen en „ woude.

Schout. Hebdy dan niemand anders deſe Boecken vercoft?

Herman. Ja ick.

Schout.

Schout. Wiens?

Herman. De Calis Kramers, die by grooten getaele langhs de ſtrae-
„ ten liepen, uyt Brabant, Vlaenderen, Gelderland, Frieſland, en
„ van allen canten.

„ *Schout.* Kendy geen van dien?

„ *Herman.* Hoe ſoude ick die kennen, daer heefter wel hondert
„ geweeſt, die ick voor nochte nae niet meer gheſien en hebbe.

„ *Schout.* De geen daer ghy teghen mangelden, quamen die alle
„ om uwent wille hier?

„ *Herman.* Wat ſouden ſy alle daerom hier koomen, ſy ſtonden
„ hier alle daghen opentlick op de Merckt voor met kramen, die
„ ſeven, acht, of thien hondert gulden weert waren, daer is een ge-
„ weeſt die ſomtijds drie weecken lanck aen malkander hier ſtont op
„ de Marckt, ende voor het Pothuys van de Maen, recht over 't
„ Stad-huys, met allerley goet groot of kleyn.

„ *Schout.* Hoe was ſijn naem?

„ *Herman.* Dit was de geen daer ick u-lieden vooren van gheſeyt
„ hebbe, Hans ghenaemt, uyt Gelderland van Nimwegen of Thiel,
„ of Harderwijck, ofte daer ontrent.

„ *Schout.* Heeft Frans Hendrickſz die althans hier ghevangen leyd
„ noyt van dit goet gehat?

„ *Herman.* Noyt mijns wetens, hy en pleech oock nimmermeer
„ met my te koopmanſchappen, maer hy liep altijd tot Symon Paulſz
„ of tot Symon Janſſen.

„ *Schout.* Hebben die oock aldus danigen goet vercocht?

„ *Herman.* Ick weet wat tot mijnen Huyſe gheſchiet, ende niet
„ wat tot andere lieden gedaen wert.

„ *Schout.* Hebdy dit quaterntken niet gedruckt, eenen Sentbrief
„ geſchreeven aen mijnen goeden Vriendt den Paus, &c.

„ *Herman.* Waer is dat van daen ghekomen?

„ *Schout.* 't Is tot u Groot-moeders Huys gevonden.

„ *Herman.* Ick en hebbet noyt myn daghen gheſien ofte hooren
„ noemen, maer iſt daer gevonden, ſoo iſt mogelijck dattet met an-
„ dere vuyle bladen om een pack gebonden geweeſt mach hebben,
„ iſſer oock meer dan dat?

„ *Schout.* Neen 't.

„ *Herman.* Dit is maer een half quatern, ſo my dunckt, alſſer
„ twee by een zijn, dan is het niet dan een vel papiers, doch 't is
„ my gantſch onbekent.

„ *Schout.* Hebdy u niet met allen met de Geuſerye gemoeyt? Hebt
„ ghy geen van deſe Boecken uwe Kinderen voor-geleſen?

„ *Herman.* Ick en hebbe het niet gedaen.

„ *Schout.* Hebdy dan deſe Boecken niet vercocht, ſint de tijd van
„ de Geuſerye?

Herman. Neen ick, maer ick hebbe wel gearbeyt, dit goed, dat
„ noch by my was, te verkoopen, ſoo wanneer hier ymand van
„ Embden of elders van buyten geweeſt is, maer om datter over al
„ ſoo groote menighte van Boecken was, ſoo en hebbe ick niet veel
„ konnen uytrichten, hoe wel dat ick nochtans al een weynich quyt
„ geworden ben.

„*Schout.* Dat is wel, ick woude dat ghy 't u al te samen alsoo „ quyt ghemaeckt hadde.

„ *Herman.* Dat heb ick tot desen tijd toe in mijnen sin gehad, „ doch also ick u segge, ten heeft tot noch toe niet willen wesen.

„ *Schout.* Hebdy niemandt meer die met u gehandelt heeft?

„ *Herman.* Niet dat ick weet.

„ *Schout.* Dat salmen van u willen weten, daerom segget ons, eer „ ghy in meerder noot sout mogen geraecken.

„ *Herman.* Waerom seghdy dat Heer, mijn goet is immers teghen- „ woordich in uwen handen, hoe soude ick dan willen missaecken?

„ *Schout.* 't Is waer ghy seght wel.

„ *Herman.* Doen dit aldus ghedaen was, seyde ick teghen de Hee- „ ren, ist niet inder daet waer mijne Heeren dat de Placaten, beroe- „ rende de Religie geabrogeert ende te niete ghedaen waren? Doen „ seyde de Schout, ja, daer is aen, men seyde dat het alſo was, maer „ ick en weet niet te recht wel oft geheel alsoo was: oock begeerde „ ick dat de Heeren my eens wilden lesen d'Ordonnantie van den „ Prince Wilhelm, die alhier af-ghelesen was, ende de Secretaris „ haelden het Boeck, ende de Pensionarius Crijp lasset my voor, en- „ de wy vonden het poinct, gelijck ick ghesegt hadde; noch seyde „ ick myn Heeren ghy-lieden siet nu wel, waer door ick tot het „ drucken ende verkoopen ghepresseert en ghekoomen zy, dat ick „ daer inne geen andere meyninghe oyt ghehad en hebbe, dan een „ stuyver te winnen en conquesteren, sonder nochtans yets te mis- „ doen teghens de Coninckliјcke Majesteyt: Ende te lichtelicker ben „ ick hier toe ghemoveert en beweecht, om dat ick even te vooren „ soo groote schade gheleden hadde, aen de Kercksangh Boeken te „ drucken, daer ick seer mede verachtert, ja genoechsaem inde „ gront bedorven ben, om datter niet verkocht en worde, door „ dien dat de tijd alsoo liep, dit is vast al het geen datter doen ghe- „ tracteert en ghehandelt werde; In het scheyden seyde ick ende bad „ de Heeren, dat sy aensiende mijn innocentie en onnoselheyt, my „ souden willen voorstaen, soo vele sy mochten, ende of ick my er- „ ghens in ontgaen of misruckt mocht hebben, soo begeerden ick „ daer af ghenade, en beloofden my voor-taen voor het selfde te sul- „ len wachten, dat sy my daerom soo haest wilden helpen alst moge- „ lijck waere, hier op seydense datmen al doen soude wat men moch- „ te, ende dat sy-lieden inde goede weeck niet vergadert en souden „ hebben, indien de Heeren mijn saecke niet en hadden begeert te „ vorderen: Doen seyde ick, ick dancke de Heeren, sy en hebben „ als noch niet onghefchicktelick met my ghehandelt; De Schoute „ seyde datter een Sack of Pack ghevonden was tot Bestemoers, „ daer het Huys-boeck en noch meer in was, als of mens' wech hadt „ willen draghen, daer op gaf ick tot antwoorde, datter dickwils ee- „ nich goedt wel erghens ghesett was, datmen naulijcks in twee Jae- „ ren en vint, daer soo veelderley Boecken van alle sorteringhe over „ hoope zijn, misschien dattet daer gheftaen heeft seedert May voor- „ leden, doen myn Knecht van my ginck, die naermaels in Engeland „ gestorven is.

Dus

Dus onderzocht zynde, wierd hy weder in de plaats van de gevankenis gebracht, en dewyl de paasweek voor de hand was, is 't ligt te bevroeden, dat 'er in eenige daagen wegens zyne zaaken geen verder onderzoek zal zyn gedaan, des heeft hy een verzoek-schrift aan myne heeren de Schepenen enz. ingelevert, doch op wat dag of tyd, vinde ik niet aangetekent, het welk van dezen inhout was.

Sijn Requeſt of verſoek aen mijn Heeren, den Schepenen ende Wethouders der Stede van *Delff*.

„ GEeft ootmoedelijcken te kennen uwe Goetwillige ende onder-
„ danighe *Hermannus Schinckel*, Poorter ende jegenwoordigh
„ Gevangen deſer Stede, hoe dat hy Suppliant, ſonder jactantie ſy
„ het geſeyt, hem ſelven altoos gedragen heeft gehad, als een goet
„ eerlick en vreedſamich Burger betaemt, hem behelpende mettet
„ exercitie van der Printerye, ende occupatie der Boecken-Drucke-
„ rye, omme door 't middel vande ſelve, ſijne Huysvrouwe en kley-
„ ne tedere Kinderkens eerlicken en naer behooren te ſuſtenteren en
„ onderhouden; refererende hem dies aengaende tot arbitragie ende
„ kenniſſe van u myn Heeren ende andere goede Burgeren in deſen
„ neutrael weſende, 't is nu alſoo, dat hy Suppliant regard ende
„ conſideratie nemende op de evidente ende notoire alteratie van de
„ Religie, hem vervordert heeft gehadt, eenighe Boecxkens ofte
„ Pſalmen, concernerende d'obſervantie der ſelver Religie, te Druc-
„ ken of Printen, ende onder den gemeenen volcke ten aenſiene van
„ eenen ygelijcke, te diſtraheren, ende te verkoopen, ſonder noch-
„ tans in eenigher meninge des Majeſteyts Placaten te willen contra-
„ venieren, als hem ter ſelfder tyde funderende, op ſeker publijck
„ accoord tuſſchen die Hoogheyt vanden Gouvernante, ende den
„ Gedeputeerden van den Edelen, by dewelcke die Religie metten
„ aancleven van dien ghetolereert is gheweeſt, midſgaders op ſeec-
„ kere Ordonnantie, beroerende onder anderen 't Drucken, by u
„ mijn Heeren ter ſelver tijden gemaeckt ende ghedaen Publiceren,
„ betrouwende hem daer en boven op de gemeene ende generale li-
„ berteyt, tolerantie ende univerſele permiſſie in diverſche Hooft-
„ ſteden ende notabele plaetſen, tacite in effecte geconſenteert, Sulcx,
„ dat hy Suppliant, ende meer anderen verſtonden den effecte van
„ de voorſz Placaeten op 't ſtuck van de Religie en 't Drucken geex-
„ pedieert, ganſchelijcken te ceſſeren, als by veele en verſcheyden
„ Geleerde ter ſelfder tijde is geinterpreteert gheweeſt. Deſen niet
„ tegenſtaende, 't ſchijnt dat mijn Heere den Schout deſer Stede,
„ poſtponerende de voorſz. middelen en redenen dienende nochtans
„ tot merckelijcke exoneratie van hem Suppliant, ſich vervordert
„ heeft gehadt, te Procederen tot effectuele apprehenſie, ende con-
„ ſequente Criminele accuſatie in meeninghe weſende (als hy pre-
„ ſumeert) ſijne concluſie ten principalen capitalijcken te nemen, in
„ allen ſchijne of hy Suppliant des Majeſteyts Placaten en Ordonnan-
„ tien directelijcken ghevioleert ofte anders ghecontravenieert hadde
„ gehad, 't welck mitſdien *ex Æquitatis præſcripto ac commodà judi-*

cis

„ *cis inter pretatione*; Zulcx niet verſtaen ofte ten minſten gemodereert behoort te werden. Ende al-hoe-wel deſe ſaecke midſgaders de circumſtantien van dien, met rijpe ende volkoome deliberatie naer voor-gaende obſervatie van Rechtelijcke Proceduren ofte andere Ordinaris termijnen, by u mijn Heeren in deſen t'accorderen, behoort getracteert ende ghehandelt te werden, ten eynde hy Suppliant ſijn innocentie, bequamelick ſoude moghen proberen, als in ghelijcke ſaecke ſeer onlancx binnen de Stad van Antwerpen, tuſſchen den Officier aldaer ende ſeeckere twee Burgeren, de eene weſende een openbaer Prentere, en de ander een Figuer-ſnijder geſchiet is geweeſt, welcke naer voor-gaende Dingtale ende judiciele Proceduren aldaer ſolemnelijcken geobſerveert by de Wethouders ende Gerechte der ſelver Stad, met volkome kenniſſe van ſaecke, de eene voor ſeeckeren tijd ghebannen, en de andere by proviſie uytter hechteniſſe ontſlagen is gheweeſt, breeder blyckende by ſeeckere authentijcque diſtincte atteſtatien, jeghens de originele Sententie ghecollationeert ende aen deſen geannexeert. Waer op u mijn Heeren believen ſal ſonderling regard ende conſideratie te nemen: Bid ende verſoeckt daerom hy Suppliant ſeer reverentelijken, dat u mijn Heeren goeder beliefte zy, in faveur van den Suppliants probabile innocentie ende defentie in deſen Rechtelijcken te vertoonen, hem by proviſie ende onder ſuffiſante cautie, ſoo juratoire als pecuniele uyt de regoreuſe gevanckeniſſe, in conformite van 't voorgaende ghewijſde, te relaxeren, eenſdels reflexie en aenſchouw nemende, op des Suppliants tegenwoordich doodelicke Siecte ende merckelijcke cranckheyd, ofte den ſelfden tot judiciele en ordinaris defenſie by ſijne Procureur ofte andere ſpeciale geconſtitueerde te admitteren; Ende in-ghevallen Opgemelte Suppliant het ſelvighe niet en ſoude moghen Obtineren, ofte anderſins daer toe admiſſibel bevonden werden, dat u-lieden mijn Heeren ghelieve ten reſpecte van de voorgaende permiſſie en 't gunt daer van dependeert, de voorſchreeve ſaecke met den aancleeve van dien, volghende equiteyt ende redenen (ſoo veel als doenlick ſal zyn) ten minſten te moedereren, implorerende in alles uwer Edele ende Goedertiere Officie. Dit doende, &c.

Maar hoe weining hem zyn ootmoedig verzoek-ſchrift heeft mogen baten, blykt uit het dood-vonnis van den 23 July des iaars 1568 over hem uitgeſproken.

SENTENTIE OF VONNIS,

Uytgeſproocken over Mr. *Harmannus Schinckel*, op den 23en. July 1568. Inde Delffche Vierſchaer, ende op het ſelfde inſtant al-daar geexecuteert.

„ ALſo mijn Heeren van den Gerechte der Stede van Delff ghebleecken is, dat *Mr. Harman Schinckel*, Gevanghen Poorter of Bor-

„ Borger der selver Stede hem vervordert heeft te exerceren den „ Stijl ende Officie van Boecken-Prenten sonder Octroy, by hem daer „ toe geimpetreert, van dato den xxij. September xvc. drie-en-festich „ behoorlick te doen interineren, volghende die dispositie ende 't in„ houden van 't selfde Octroy; Dat oock de voornoemde *Mr. Har„ man Schinckel* Gevanghen, gheprent heeft verscheyde Boecken, „ sonder dat hy eerst die selfde behoorlick heeft doen visiteren ende „ approberen, ofte daer toe geimpetreert heeft behoorlicke consent, „ Octroy of Privilegie, al contrarie die Placaeten van den Majesteyt, „ op 't stuck van den Heresye ende Prenten van de Boecken ge-ema„ neert, midsgaders oock sijn voorschreeven Octroy by hem geimpe„ treert; Dat oock die voorschreven *Mr Harman*, gheduerende den „ voorleden turbulenten tijdt, hem vervordert heeft te Prenten, ver„ scheyde Boecken in-houdende erreuren Ketterijen ende quade Lee„ ringen, contrari van 't geene by de Heylige Kercke geleert ende „ getradeert wort, by sijne Majesteyts Placaeten expres verboden, „ toe groote schandale ende verleydinghe van Majesteyts Ondersaten: „ Alle 't welcke saecken sijn van seer quade consequentien, die ten „ exempel van anderen ongestraft niet en behooren te blijven; Soo „ ist, dat Scheepens voorsz den selven *Mr. Harman* Gevangen ge„ condemneert hebben, en condemneren hem mitsdesen geleyt te „ werden op het Schavot, ghedresseert op het Marct-velt deser Ste„ de, ende al daer met den Swaerde gheexecuteert, en alle sijne „ ghereprobeerde Boecken verbrant te worden, verclarende voorts „ alle si ne goeden gheconfisqueert ende verbeurt tot profijte van de „ Coninckklijcke Majesteyt. Actum den 23. Iulij 1568.

Onder stont.

„ Geextraheert uyt het Crimineele Boeck
„ ter Secretarie der Stadt Delff beruſ-
„ tende, staende al daer folio 193. ver-
„ so. ende is deser daer mede bevonden
„ te accorderen den 2 Julij 1651.

Vicit iter durum Pietas.
Non mortis Sortisvè illos injuria læsit,
Quos immortales gloria dia beat.

Het doetvonnis ontfangen hebbende, bereide hy zich als een godzalig bloedgetuigen om de martelkroon te verdienen, Gods genadige hulpe en bystand, op dat hy die zege ter eere van Godts heiligen naam aanroepende, gelukkig mogt dragen. De liefde tot zyne beminde vrouw en lieve kinderen porde hem op het laaste ook aan om hen kristelyk te vermanen en dan vaarwel te zeggen. Waarlyk zoo wy de zaaken met een kristelyk oog beschouwen, ziet men des mans kristelyke standvastigheit uit deze brieven helder uitschynen, die hy noch kort voor zyn Dood aan zyne vrouw en beminde kinderen, geschreven heeft, welke wy hier ook plaats zullen gunnen.

Volgen nu de Waerachtighe Monumenten, ofte laetste adieu en af-scheyd Brieven van meer-gemelde *Mr. Herman Schinckel*, naer-gelaten en toe-gesonden aan sijn Huysvrou en kinderen. A°. 1578.

Aen sijn Echte Vrou ofte Wijf.

„ Myn Wtvercooren Huysvrouwe, Alderliefste en dierbaerste
„ Pandt, dit schrijve ick U. E. tot den laetsten Adieu-Brief, voor
„ mijne verhuysinge uyt dese Werelt, want op morgen ben ick be-
„ scheyden om na Huys by onsen Hemelschen Vader te reysen, daer
„ ick hoope en niet en twyffele (naer de beloftenisse die hy ons by
„ Sijnen Eenigen Soone onsen Oppersten Priester en *Heere Jesum*
„ *Christum* gedaen heeft) in de Versamelinge der Wtverkooren, uwe
„ toe-komste te verwachten: Daer en tusschen, so lange als het hem
„ Gebenedyt believen sal u inde wege ende Pelgrimagie deser wil-
„ der Woestijne te laten blyven, hebbe ick hem ghebeden ende bid-
„ de als noch sonder ophouden, dat hy u wil wesen een behoeder,
„ voor-stander ende Leyds-man, die U. E. op alle de wech uwes
„ Pelgrimagies en Vremdelinckschap wil bewaren en uwe wegen ef-
„ fenen, dat ghy uwen Voet niet en stootet, ende daer door ten val
„ komet, dat hy u oock in geen onrechte Wegen en laet dwalen,
„ maer altijt behouden op den Rechten Wegh tot den Vaderlande,
„ ende u beschutte voor alle wreede Beesten ofte Moorders, die
„ U. E. soude moghen porren in uwe wandelinghe te verhinderen.
„ Ick bidde u nemet my inder Liefde af, dat ick u seggen sal, ghy
„ weet uyt de Leringe des Heyligen *Apostels Pauli* 1. *Corinth.* 7. en-
„ de 1. *Timoth.* 5. uwe vrijheyt die ghy hebt, ende wat u te doen
„ staet, naer uwes Mans af-scheyden, dese vrijheydt en benijde ick
„ u-l. niet; Maer ist, dat ghy u weder ten Huwelijcken staete bege-
„ vet, soo bedenckt u wijsselick, en siet, wien dat ghy u selven toe-
„ voegt, om uwe Kinderkens wille, die u door Godes Genade, uyt
„ myne Lendenen gegeven zijn; Want ghy moet nu alle uwe neer-
„ stigheyt daer toe aen-wenden, om die in Godes Gerechtige ken-
„ nisse op te voeden, ende in sijnen wegen te stueren, alsoo u Paulus
„ dat uytverkooren vat leert, 1. *Timoth.* 2. ende elders. Een dinck
„ bidde ick ende beveele het u oock, nae 't Recht dat my over u
„ gegeven is, soo lange als ick in den lichame woone, te weten dat
„ ghy u met allen vlijte beneersticht om U. E. te wachten voor de
„ verderffelijcke Secte der Wederdoperen, die niet op en houden,
„ alle wegen ende straeten door te loopen, om een ygelijcke die sy
„ mogen tot haer blintheyt te trecken. Ghy weet hoe yverich ick
„ altoos gheweest sy, om u ende alle die my bevoolen waeren, daer
„ voor te waerschouwen. Ende dit is een groote verzwaeringhe
„ van mijne sorghe, die ick in mijner herte draege; Dan die Barm-
„ hertighe en goedertieren Heere ende Vader sal U. E. hier in oock,
als

„ als in alle andere perijckulen, behoeden; Hout u altijt by de Op-
„ rechte Leere der Wtverkooren en oprechter Christelijcke Gemeen-
„ te, welcke ons achter-gelaten is by de Heylige Propheten ende
„ Apostelen, ende haere naer-volgers. Aengaende de sorghe onser
„ Kinderkens, neemt daer inne te hulpe voor al den Eeuwighen Va-
„ der der Lichten, van wien alle goede giften en volmaeckte gaven
„ sijn neder-dalende, ende naer hem de goede Luyden, die onse
„ Groot-Moeder, de sorghe onser Kinderen bevolen heeft; mitsga-
„ ders tot u nemende mijnen Lieven getrouwen Broeder *B. H.*, ende
„ gebruyct haren raed in de opvoedinge van dien, wandelt toch
„ vroom, op dat ghy int eynde tot den voorgestelden prijs komen
„ moocht, daer ghy my in alle blijschapt van alle droefheyt ver-
„ scheyden vinden sult, gelijck ick niet en twijffele aen de Genade
„ Godts. De Heere sy met u by den welcken ick hoope morgen te
„ rusten, ontlast sijnde van alle zwaricheyt. Geschreven in de Huy-
„ singe mijner versoeckinge, op den 22en Julii, 't welck is den lesten
„ dach van de vijfthiende weeck mijnder Gevanckenisse, die ick
„ (Gode sy Loff) om geen schandelycke feyten geleden hebbe,
„ waeromme ick oock met goeden vrede van hier vaeren sal, als den
„ ouden Simeon, om met mijn aengesichte te aenschouwen, des Hee-
„ ren ons Eeuwigen Vaders Heerlijckheyd; Groet my mijn Ouders
„ Vader ende Moeder, met mijnen Broeder ende Susters, ende onse
„ Groote-Moeder, uwe Moeders Susters ende Broeders, met eenen
„ Heyligen groete in den Heere, geschreven by uwen Geaffectio-
„ neerde en beminden Man

Herman Schinckel,
A°. 1568.

Laeger stont by-gevoecht het na-volgende.

„ Dit hebbe ick U. E. gheschreven weerde en lieve Huysvrouw,
„ ende ick soude u noch van andere saecken wel wat breder hebben
„ onderregt, maer ick en heb niet eer Pen, Inckt ende Papier kon-
„ nen krygen, dan gisteren ontrent de middach, want ick hadde
„ daerom gebeden, om u een weynich te weech-waerts te helpen in
„ onse reeckeningen, het welck ick (so veel my moghelijck geweest
„ is) na mijn beste wetenschap en kennisse gedaen hebbe, men sal
„ de reeckeningen scherper moeten deur sien, doch altijd sal U. E,
„ dese mijne rekenschap daer toe dienen, dat ghy daer aen sult kon-
„ nen mercken, hoe na ghy by cans sult mogen by koomen; Want
„ het en sal nimmermeer veel schelen. Onder mijn Reken-boecken
„ sijnder twee, een lanckwerpige, ende een smal: In 't een van dese
„ twee dat door de Kaffetory ghenaeyt is, heb ick geschreven den
„ Geboortendach van onse Kinderkens, mitsgaders de uyre van dien,
„ wilt hier by teeckenen (als gy 't Boeck weder hebt) desen dach
„ mijnes vertreckings, ende voor onse tedere Spruytjes en kleyne
„ Kinderkens dat voorsz Boeck bewaeren, tot een memorie en ge-
„ heuchenisse van haren lieven Vader: Ick hebbe hier aen elck van
„ dese Kindertjens een luttel geschreven, om my daer by te gedenc-
„ ken; Adieu nu, ô Beminde Huysvrouw! tot dat wy malkander

„ in Godes Rijcke weder sullen sien : Geschreven op mijnen Sterf-
„ dach den xxiij. Julii 1568.

Den H. Apost. Paul. 2. Timoth. 4. 7. 8.

Ick hebbe den goeden strijt gestreden , ick hebbe den loop ge-eyndight , ick heb het Geloove behouden; Voorts soo is my wegh geleyt de Kroone der Gerechtigheyd, welcke my de Heere de Rechtveerdige Rechter in dien dage geven sal, ende niet alleen my, maar oock alle den geenen, die sijne verschyninge lief gehadt hebben.

Aen sijn Ouste Dochter.

„ Myn Beminde Dochter Catharina , ghy sijt de aller-outste van
„ mijnen Kinderen ; Want ghy sult nu den negen-thienden Octobris
„ toe-komende ses jaeren out werden. Hout gheheuchenis en ghe-
„ dachtenisse van uwen Vader , dan ghy en derst u sijns handels en
„ wandels , als oock sijns stervens niet schaemen , draecht u altijdt
„ vroom , ende laet u leeren ende onderwijsen van uwen Vrienden
„ ende Maghen in alle deuchtsaemheydt , ende weest hen met alle
„ den geenen , daer ghy onder gestelt wert gehoorsaem , in al 't gunt
„ tegen Godts ghebodt niet en is ; de Heere geve u-lieden sijnen Se-
„ gen , ende laete u daechlicks op-wassen in alle cieraet der deuchden
„ en eerbaerheydt , poocht u om wel te leeren lesen ende schryven ,
„ want dat sal u nut ende oirbaer wesen , ende oock nodich alle de
„ dagen uwes levens , als ghy een weynich leedich tijdts hebt van
„ uwen behoorlijcken dienst ende arbeyt , soo en begeest u selven
„ doch niet in de ydele Clap-Schoolen der jonger en onbedochte
„ Luyden , daer niet dan ydelheydt om en gaet , maer stelt u liever
„ om wat te lesen in den Evangelio ende Brieven der H. Apostelen ,
„ daer ghy door verbetert mach werden ; ende soo ghy tot uwe Hu-
„ welickbaere jaren komt , soo bid den Heere , dat hy U. E. na sijnen
„ sin met raet uwer Voochden en Vrienden , eenen goeden oprech-
„ ten ende God-vruchtigen Man wil geven , by den welcken ghy in
„ alle kuysheydt , eerbaerheydt , ende heyligheydt , stil en gerust
„ meucht leven , soo u Petrus ende Paulus de Apostelen , en alle de
„ Goddelijcke Schrift wel leeren sal : Hier mede neme ick aen u
„ Adieu mijn lieve Kint , en laete u dien Genadigen God en Heere
„ tot een behoeder. Geschreven op den dach mijnes Offers , d'welck
„ is den drie-ende-twintigsten van Julius in het Jaer onses Salichmaec-
„ kers vyfthien hondert acht-en-festich : By my uwen Vader.

En was ondergetekent,

H. Schinckel.

Tot

Tot ſijne jongſte Dochter.

„ Joſina of Juſta, Lieve Dochter, ghy ſijt de tweede van mijne „ Kinderen, en ſult (na mijn onthout) den 20en. van December toe- „ komende out ſijn vier jaren, ick denck ghy geen groote geheuche- „ niſſe van my hebben ſult, doen ick ghevanghen worde op den „ achtſten Aprilis leſt-leden, 't welck was Donderdaegs voor Palm- „ Sondach, doen hadt ghy uwe Suſter Tryntje by der handt ende „ ginck voor de deure, ende ſchreyde my na, 't welck my dickmael „ geduyrende deſe vyſthien weecken mijner incarceratie of Gevanc- „ keniſſe, ſeer harde in mijn hert gequetſt heeft, als ick peynsde op „ uwer beyder tranen, doch God die Almachtige, Genadige, ende „ getrouwe Vader onſes Heylandts JESU CHRISTI, heeft my „ in alles getrooſt, ende den rouwe helpen verwinnen, ſo dat myn „ blydſchap is ſeer overvloedich in alle mijne verdruckinge; wetende „ dat het lijden deſes tegenwoordigen tijdts, niet en is te vergelijc- „ ken met de Heerlijcheyt welcke hier namaels ſal geopenbaert wer- „ den. De Heere wil ſijne gonſt en genade over U. E. uytſtorten, „ dat ghy meucht groot werden en op-waſſen als een wel-rieckende „ Bloeme in des Heeren Oogen, ende u-liede begaeven met alle eer- „ baerheyd ende wil u (ſoo ghy tot de jaeren coomt) eenen Saligen „ Houwelicxdag verleenen, dat ghy moocht Kinderkens winnen en- „ de op-voeden in alle Godſaligheydt, maer ſoo langh ghy in u jon- „ ge jaeren ſijt, wilt U. E. immers begeven tot zedigheydt en onder- „ danigheyd der geener die toe-ſicht over u draeghen naer des Hee- „ ren Ordonnantie; Haet alle Danſerijen ende nacht-loopen, want „ het beſte dat daer uyt voort komt, is, een bevlecte en ſchande- „ lijcke fame, leeft vreedſamelijken met uwe Suſter ende Broeder „ ende bemint malkanderen, ſoo u Johannes den Apoſtel in ſijnen „ eerſten Brief leerdt, ende de gantſche Schrift: Wat ick u ſchrijve „ dat ſchrijve ick uwe Suſter mede ende uwe Broeder, ende wat ick „ haer-lieden ſchrijve, dat ſchrijf ick u; onderwyſt malkanderen met „ vrede en minne. Die Heere bewaere u, geſchreven den 23. Julii „ 1568. By uwen Vader.

H. Schinckel.

De vierde en aller-laetſten Brieff van af-ſcheyt, geſchreven aen ſijn jongſte Kint en Soone *Bruyn Harmenſz Schinckel*, geluckigher geheugeniſſe.

„ O alder-liefſte Soon Bruno, ghy ſijt de derde ende de jonghſte „ van de Vruchten die my God gegeven heeft, ende ghy en ſult „ geen memorie ofte kenniſſe van uwen Vader hebben: Ghy waert „ Gebooren op den eerſten van Meert in 't Jaer M. D. lxvij. Soo „ dat ghy noch geen ander hallef Jaer out en zijt. Doen ick in ap- „ prehenſie ghenomen wierdt, ſtont ghy inde ſta-ſtoel inde Keucken,

„ lachten my toe, doch ick betaelde u weder met weenen; als ghy
„ tot uwe jaeren geraeckt, ende bequaem sult gheworden sijn omme
„ ter Schoole te gaen, soo voecht u selven neerstich ende Onderda-
„ nich onder Godvruchtige School-meesters; ick bidde den Heere dat
„ hy uwe Jonckheid in alle reynicheyt ghelievet te bewaren, als ghy
„ lesen ende schrijven met het geene dat daer aen dependeert en toe-
„ behoort van reeckenen en cyfferen, soo begeeft u tot een Hand-
„ werck of Studie of yet anders, daer uwe Vrienden ende Voochden
„ u toe sullen raeden, na dat sy mercken sullen den roep uwes levens
„ daer u God toe geschikt en beroepen heeft te vereysschen, voecht
„ u also danich, ende roept des Heeren hulpe daer over aen, dat
„ uwe Susters, ende alle die uwer van doen soude mogen hebben,
„ troost ende bystant aen U. E. vinden: Weest geen twist-maecker,
„ maer soeckt altoos vrede met een yegelijcken te onderhouden, soo
„ sult ghy aengenaem wesen voor God ende voor de Menschen.
„ Houdt immers uwe Moeder in allen eere ende reverentie, ende
„ weest haer E. onderdanich ende troostelijck in allen; op datse aen
„ u ende uwes Susters Godsalige leven mach vreuchde hebben in den
„ Heere, ende dat sy haer door uwe deuchden mach verblijden, en
„ een verquickinge haers droefnis verkrijghen, dewelcke haer van
„ weghen mijns ellendighen doods (om soo nae de Werelt te spreec-
„ ken) seer hart en strengelijck overgaet: So ghy tot uwe Manbaere
„ jaren koomt, arbeyt altijt u te onthouden van lichtveerdigen gesel-
„ schappe, van droncken drincken, 't welck een wortel is van alle
„ quaet, van Hoereeren, van dobbelen ende spelen, maer stelt u tot
„ alle vromicheydt en deuchtsaemheydt, comt ghy ten Huwelicken
„ staete, soo leeft vredelijck ende eerbaerlijck in alle lanckmoedig-
„ heydt, met uwe Huysvrouwe, op dat ghy ghenieten meucht de
„ groote beneficien en weldaden, die God den Heere deur den Ko-
„ ninckclijcken Propheet David den Godsaligen toe-seyt in den 128.
„ Psalm. Weest altoos vigilant en arbeytsaem, vertrout op den Al-
„ machtigen, ende ghy sult ghewisselijck sijn seghen ontfangen; u
„ Vaders doot en sal u niet te verwijt staen, want ick om geen schan-
„ delijcke stucken en lijde; Ende of wel ymandt soo onverstandich
„ soude mogen bevonden sijn, dat hy U. E. sulcx tot spijte voor-
„ wierp, dien verdraecht met alle ootmoedigheyd en geduldicheydt,
„ want sulcx betaemt den goeden te doene. U Groote-Vader en
„ Groote-Moeder van mijnent wegen, ende u Overgroote-Moeder
„ met alle uwe Oomen en Moeyen van beyde uwe Ouderen sijden,
„ sullen gheneuchte, en vreuchde in u nemen, wanneer sy sien sul-
„ len uwen deuchdelijcken ommeganck en leven, maer 't welck het
„ alder-meeste is, ghy sult hier door Gods Genade en Liefde op u
„ verwecken. Adieu, lieve Soon, ende inde plaetse van uwen sterf-
„ felijcken Vader, die ghy-luyden naer den Lichame verliest, stelt u
„ gantsch in de behoedinghe des Alder-Hoochsten Vaders, die inde
„ Hemelen is. Gheschreven desen xxiij. Julij A°. 1568. Op den
„ Dach mijner verhuysinghe uyt desen Lichame. By my uwe Vader.

Hermannus Schinckel.
Vivit post funera Virtus.

Dit

Dus voleinde dezen man den loop van dit sterfelyke leven om over te gaan tot het gelukzalige en eeuwige, dienende andere ten voorbeeld om als het de nood vereischt met een groot gemoet en standvastigheit, hem naar te volgen.

Ik zal het graf-schrift 't zyner eeren opgesteld den lezer ook niet onthouden, dus heeft hy het voornaamste dat in het boekie den *Delffschen Martelaar* genaamt, begrepen is.

Mr. Herman Schinckels Graf-schrift.

HIER LEYDT SYN LYF IN D'AERD' VERROT,
DE SIEL ONTKERKERT LEEFT BY GOD;
OM DAER TE HEERSCHEN OP DEN THROON,
STANTVASTIGHEYT DRAEGT NU HAER KROON.

Volgens getuigenis van den Heer *Orlers* flus gemeld, heeft hy maar weinig uuren voor zyne dood noch eenige latynsche veerzen gemaakt, en toegewyt aan den geleerden geneesheer van Delft *Cornelis Verheyden*, schoon hy om reden wille des mans naam 'er niet duidelyk by stelden, alhoewel die nochtans zeer aardig in de beginzelen der eerste syllaben der veerzen stonden uitgedrukt, en door de liefhebbers der Poezy ligt konde ontdekt worden, zy zyn van dezen inhout,

Doc-tor Cor-ne-li-us Hei-di-us Lei-den-sis me-di-cus ex-i-mi-edoc-tus.

Ook schreef hy noch een latyns vers aan de geneesheer *Petrus van Foreest*, toen ook te Delft wonende. Blyken van des mans kloekmoedigheit en onverschrokt gemoed. Dewyl 'er voorheen gezegt is op wat wyze, en over wat stukken de schout hem heeft ondervraagt, vinde ik goet den nieusgierigen zeker opstel dat de ketter meesters, en al die tot het ondersoek der ketteryen aangesteld waaren, gebruikt, mede te delen, waar uit men zal zien wat voor stukken hen voorgeworpen wierden.

Dit formulier staat in de *Bibliotheca SS. Patrum*, te Parys gedrukt 1644. tom. IV. p. 2. kolum 835. 836. en is van dezen inhoud.

Geloofi gy wel dat 'er een vagevuur is. en hoe veel malen bid gy voor de zielen van u ouders of andere vrienden? Formulier over 't onderzoek der ketters.

Hoe groote aalmoezen hebt gy voor haare zielen gegeven, en hoe veel dagen hebt gy voor dezelve gevast? Wat offert gy op hunne iaargetyden, en hoe veel missen hebt gy bezorgt dat voor hem gelezen zyn?

Dan quam men op het stuk van 't eeren der heiligen, waar op men hen aldus ondervroeg: *Weet gy wel het Ave Maria, of eenig ander devoot gebed tot eenige heiligen in 't byzonder, zoo ia, zegt die op. Geloofi gy dat de h. Maria en andere heiligen uwe elende op de aarden weeten, datze medelyden met ons hebben, en voor ons bidden? wie is de patroon van ul. parochie-kerk? wanneer hebt gy zyn feest geviert? wort 'er op zyn vigilie niet gevast, en hebt gy toen gevast? Hebt gy den dag zelver wel geviert? Hoedanig is die heilig? is hy een engel, martelaar, belyder, apostel, maget of weduwe? wat wort 'er van zyn leven gepredikt? wat van zyn doodt? hoeveel hebt gy op zyn feestdag geoffert?*

hebt

hebt gy een apostel verkooren, en wie is uwen apostel? en wanneer hebt gy zyn feestdag geviert? enz. Wat gevoeld gy van de aanbiddinge des h. kruys, van de nagels, van de doornekroon, de lancie, en andere tekens van kristus, en van de beeltenißen van Gods heilegen? hebt gy u wel getekent met het teken des h. kruys? hebt gy de reliquien der heilegen wel gekust? bent gy gevormt, en wat is het vormzel? hebbie de h. plaatzen wel bezogt om aflaat te verdienen? benie te Romen, te Aken, te Praag by de uittooning der reliquien wel geweest? hebt gy u zelven met gewyd water wel gezegend? hebt gy wel gezegent sout geproeft? hebt gy wel gezegende kruiden en palmtakken in u huis, een gewyde kaars? hebt gy alle die dingen wel uit een zuiver herte gedaan, gelyk andere christene menschen, of hebt gy het uit ydelen roem gedaan, om dat gy niet getekent of gekent zoud worden? gelooft gy dat St. Maarten zalig is, en dat zyn ziel is in 't koningryk der hemelen? wilie wel drinken in de naam van St. Maarten? weet gy eenig lied van Godt of van zyne h. moeder? hebie op den paasdag wel gezongen: kristus is opgestaan? wat gelooft gy van het geluid der orgelen, van 't gezang der scholieren en priesters? van de groote klokken, de toorens, vercierzels van de kerken en outaren, van de toebereitzels van de mis? zou de mis niet konnen gedaan worden zonder dusdanige klederen en altaar? zyt zy niet eenige reizen geweest by het inwyden der kerken en altaren, wyding der priesters, en by de eerste mis der nieuwe priesters, enz.

Wat dunkt u lezer, waaren dat geen andere stukken? en hoe ligtelyk konden zy in dezen iemand vuil schouwen: want de beste godsgeleerden zou wel op zyn antwoorden dienen te letten om op die vragen naar hun bygelovig gevoelen, een voldoenend andwoord te geeven, en wanneer men hier in miste liep men gevaar om aan den mutzaard opgeoffert te worden, gelyk dikwils gebeurde.

Dan hadden de kettermeesters noch een zekere proef, want zoo zy eenig vermoeden van ketterye op iemand kregen, moest hy zich zuyveren met het aangrypen van een gloeyend yzer, wierd zyn hand 'er door beschadigd, het proces was uitgewezen, en de dood stont achter hem om hem in 't vuur te werpen. De Abt *Trithemius in Chronico-Hirsgasiense* op het iaar 1215 schryft daar van in dezer voegen: „ In deze tyden zyn 'er veele heimelyke ketters van beide sexen geweest, die verscheide dwalingen in Duitsland, Vrankryk, „ Italien, enz. hebben verspreit, waar van veele door het vuur vlam „ onderzocht zynde, wierden verteert. Want in de stad Straatsburg „ zyn 'er in dat iaar meer als 80 op eene reis gevangen genomen, „ waar van 'er weinig onschuldig bevonden wierden. Hier toe was „ broeder *Konradus van Marpurg*, apostolische onderzoeker, toe gesteld, die gewoon was deze proef te neemen van de geenen die de „ ketterye lochenden, te weeten met een gloeyend yzer. En die van „ het yzer beschadigt wierden of gebrand, wierden als ketters aan den „ wereldlyken rechter overgeleverd om verbrand te worden. Waar „ van daan 't quam, weinege uitgezondert, dat alle die eens aangeklaagt wierden, en tot zyn onderzoek gebragt, door hem tot het „ verbranden wierden veroordeelt. Daar zyn 'er die geloven, dat hy „ 'er zeer veele onschuldig hadde gedoemt, om dat het gloeyend yzer nie-

„ niemant van zonden hadde vry gevonden, hoe wel hy met de smet-
„ te van ketterye nooit was bezoedelt geweest.

Ja de zelve *Frithenius*, verhaald van deze *Konradus* kettermeester noch, dat hy dit ampt aldus 18 iaaren bediend hebbende, veele door vuur en vlam onrechtveerdig hadde om 't leven gebracht, zyne woorden luiden aldus.

„ Dat op diezelve tyd (te weeten 1233) in Duitsland veele e-
„ dele, onedele, klerken, monniken, nonnen, burgers, en boe-
„ ren van zekere broeder van Marpurg, van de predikheeren order
„ (die van den apostolischen stoel was gesteld tot generale inquisiteur
„ (kettermeester) van de ketters, door verscheide plaatzen van
„ Duitsland door een al te haastige vonnis, gelyk 't om veele oordeel-
„ den, onder de naam van ketterye tot de vuur straffen wierden ver-
„ oordeeld. Want zoo als zeker man schryft, op den zelven dag,
„ dat iemand wierd aangeklaagd, 't zy regtvaardig of onregtvaardig,
„ mits 'er geen toevlugd tot verwering of appel voor hem overig was,
„ zoo wierd hy maar veroordeeld, en in het vuur geworpen ".

Doch zich by alle aldus zeer hatelyk gemaakt hebbende, is hy, gelyk dezelve *Frithemius* getuigt van eenige edellieden die voor hem moesten vlugten, op reis niet ver van Marpurg, om het leven gebragt.

Dus ziet men dat het quaad dikwils zyn eige meester loond. Geluste het my hier omtrent eenige uittrekzelen te maaken, men zou qualyk konnen geloven, ten zy het door geloofwaardige luiden van dien tyd bevestigd wierd, dat 'er zoodanige wreedheit ooit gepleegd is, onder een verbloemden schyn van zucht tot den godsdienst; daar wierden een deel monniken aangesteld, die alle barmhertigheit, ia alle menschelykheit scheenen afgeleit te hebben. 't Is waar zy wierpenze zelden in 't vuur, of bragtenze met hunne eigene handen ter dood, maar streeken het vonnis, en geen rechters hadden zoo veel moed, wildenze zelfs vry gaan, om zulke vonnissen uit te voeren, en de straffen te werk stellen, en 't is zeker dat 'er meer door bedwang, als schuld, van den wereldlyken rechter zyn ter dood gebragt.

Hoe verre de eerste kristenen, en godzalige leeraren van Kristus kerke van zoodanigen handel vervreemd waren, en hoe grooten afkeer zy 'er van hadden, zou men door een groot getal plaatzen uit de schriften der h. vaderen konnen aantoonen, maar de goede Godt zy gelooft, dat deze droeve rampen voorby zyn, laaten wy hem bidden dat hy zyn oog van barmhertigheyt ten allen tyden over zyne waare kerk wil laten gaan, en haar noit weder tot zulke rampen doen vervallen.

Maar om noch een woord te melden wegens de vervolgingen in deze landen, men heeft gezien in het vonnis van onzen *Herman Schinckel*, dat ook zyne goederen ten voordele van zyne keizerlyke maiesteit wierden verbeurt verklaart, dat toen ter tyd, hoe wel strydig tegens 's lands privilegien en vryheden, gebruikelyk was, echter is dit niet altyd te werk gesteld, maar den schout stemde met de vrienden wel eene zekere zomme toe, gelyk ik in 't kort uit de rekeninge van den schout van Delft, *Johan de Heuyter*, des iaars 1535 zal aantonen, waar uit men ook ziet wanneer dien beroemden *David Jorißen* van Delft

van hier is gevlugt. Bladz. 6. van des gemelden schouts rekenboek staat aldus: *van eenen David Jorissen glasemaker, die ad idem besmet was met de voorschreve secte, en de herdoopt was hem selven houdende fugityf, ende ter cause van dien by den voornoemden schout op den* 17 *April anno vyf en dertigh ballinc 's lands doen leggen, ende zyn goederen verclaart geconfisqueert tot profyte van de keyserlyke Maiesteyt, als blyckt by 't voorsz. half blad papiers op 't voorgaande artykel over geleyt, ende heeft geen goed achtergelaten gecomen wezende tot kennisse van den voornoemde schout, daeromme hier niet.*

In margine of op de kant stond: Dezer certificatie is dat hy geen goed achter gelaten heeft.

De Ann. 1537. *dertichste rekeninge des schouts ambacht van Delft van eenen geheelen iaar eyndende ult. December van eenen* DAVID JORISSEN *glazemaker, die mede besmet was van de voorsz. sechte van Lutherye, ende herdoopt, daer af in des schouts* 28 *rekeninge de Ann.* 35. *in 't capittel de crimineele saken tot* 5. *breder mentie gemaekt wort, ende aldaer staet geen goet achtergelaten te hebben, nu naderhand heeft de voornoemde schout vernomen, dat dezen voornoemden* DAVID JORISSEN *wat achter gelaten soude hebben, daer dezelve schout hier van ontfanck maekt, ende van 't gunt hy achtergelaten heeft, soo heeft syne huysvrouwe met de voornoemde schout gecomposeert, ende den voornoemden schout uytgecogt van alle sijne goederen, ende dit omme de somme van* 12 *ponden van* 40 *grooten, daer omme hier dezelve* 12 *ponden* XXVIII. *Rekeninge de Ann.* 1535. *fol.* 7. *van een* MARITGEN JORIS *dochter,* DAVID JORISSENS *suster, die ad idem besmet was mitter voorsz secte, ende herdoopt was, ende ter cause van dien by den voersz. schout op den* 30 *April ballenck 's landts gedaen leggen, ende gecomdemneert in de boeten als voren, als blyckt by 't voorsz extrackt op de voorgaende artikulen overgelevert, maer de voorsz.* MARITGEN JORIS *dochter en heeft geen goet achtergelaten, des hier niet.*

Hier uit blykt dat de huisvrouw van *David Jorißen* met de herdopery niet besmet moet zyn geweest: dewyl zy niet vlugt, maar voor 12 ponden met de schout overeen quam wegens de verbeurde goederen van haar man. Maar dat *Davids* suster *Maria Joris*, die 't hazepad verkoos, ook met de kettery der herdoopers is besmet geweest. Ik zou uit noch verscheide diergelyke gevallen konnen aantoonen dat de schouten met de vrienden van zulke vlugtelingen voor een zekere somme over een quamen, indien ik niet voor had den draat dezer zaken te bekorten.

Vervolgens meld men ook dat onzen *Herman Schinckel*, in de VII. vrye konsten byzonder ervaren was, 't geen in ouden tyt al vry wat in had. Want het waaren overvliegers die in *trivio*, *quatrivio*, wel ervaren waren, des te meer die in de geheele *septrivio* uitblonken. Onder die van de *trivio* wierd gesteld de *spraakkunst*, de *welsprekendkunst*, en *redekunst*. Onder de *quatrivio* wierden gesteld de *rekenkunst*, *landmeetkunde*, de *zangkunst*, en *starreloopkunde*. Of onzen Delvenaar nu in alle deze 7 kunsten of wetenschappen uitblonk durf ik niet bepalen, echter wil ik niet betwisten dat hem den toegang tot deze kunstscholen zoude geweigert zyn.

Mr.

Mr. Jacob van der Eynde, was eerst pensionaris en raad der stadt Delft, daarna wierd hy in den iaare 1562. tot raad pensionaris van de Staten van Holland verkooren, en omtrent 6 iaaren later, in 't laast van January wierd hy in die waardigheit by den grave van Bosset, als stadhouder van Holland en Zeeland in den Haag op een avond te gast verzogt, en gevangen gehouden, en naderhand met alle zyn zyn schriften en papieren die ten zynen huize gevonden wierden, naar Brussel gevoerd, alwaar hem den hartog *van Alba* op de Couwenbergsche poort in een naauwe gevankenis liet zetten, zonder aan hem eenige aanspraak of eisch te doen, tot dat 'er ten laatsten door het sterk aanhouden van zyn vrienden en groote onkosten, van den procureur-generaal een eisch overgeleverd wierd, welke zeer veele artykelen, zoo wegens zyn bedryf, door last van zyne heeren en meesters geschiet, behelsden. Onder anderen wierd hem te last geleit, *dat hy op 't vertrecken van den Coning, hy toen ter tydt* (als geseyt is) *noch wezende Pensionaris van Delft, hem gevonden hadde binnen Gent, in presentie van sijne Majesteyt, om te versoecken, dat de Spangiaerden, geordonneert tot bewaringe van de Frontieren van herwaerts over, in Spangien souden werden gesonden, ende uyt dese Landen vertrecken mochten; en dat de Requeste tot dien eynde op de naem van de generale Staten gestelt, onder sijn papieren was bevonden, en dat sulcx soude geschiet sijn sonder last van Burgemeesteren van Delft, sijne meesters, &c.*

Mr. Jacob van den Eynde.

Om deze beschuldigen te verweren, en met een verder zyn ontslaginge uyt de gevankenisse te bevorden, wierden eenige leden van de Staten van Holland naar Brussel gezonden, waar onder verscheide burgemeesters en regeerders der ses groote steden van Holland waren, by zich hebbende een voornaam rechtsgeleerde, welke daarnaar voorzitter van den Hoogenraad geworden is, om het woord te voeren, dees wierd mede (om dat hy de zaak wat te vrymoedig beweerde, en de onschuld van de gevangenen aantoonde) ook een ganschen dagh in hegtenis gehouden, en niet los gelaten, dan onder eede van te zullen zwygen 't geen hem voorgehouden was; waar over de afgezondene leden vrezende van altemaal by den bloed raad in hegtenis te zullen geraken, zich van daar weder naar huis begaven, zonder iets ten voordeele van den gevangenen te konnen uytwerken. Zoo dat *Mr. Jacob van den Eynde*, ten laatsten naar een iaar en 6 weeken sittens, 't zy door verdriet en hardzeer, die hem zonder schuld aangedaan wierd, of door sieckte en ongemak op den 12 Maart des iaars 1569, als een martelaar voor 's lands vryheit in de gevankenis te Brussel, genaamt *Treurenburg*, in de tegenwoordigheit van zyn zoon *Jacob van den Eynde*, en noch twee andere heeren, daar mede gevangen leggende, is overleden. Hy was in de gevankenis met groote bitterheit mishandelt, doch zyn onschuld, die in Holland genoeg bekent was, bleek zeer klaar voor al de wereld naar zyn dood: want twee iaaren daarnaar wierd hy van des procureurs eisch vrygesproken, en kreeg vonnis ten zynen voordeel, met herstellinge van alle zyne goederen, dewelke doen met zyn perzoon aangeslagen waren, gelyk dit breder by onze histori-schryvers te vinden is.

Cornelius Musius, wiert zoo genaamt na zyn Peter eenen *Cornelis Muys*. Zyn geslagt naam was anders *van Spangen*, gelyk zyn wa-

Cornelius Musius, een

gelauwiert dichter en martelaar.

pen, inde prenten die van hem uytgegaan zyn, is te zien. Zyn ouders woonden te Vlaardinge, zyn vader was *Johan Muis Pietersz*, en zyn moeder *Lysbet van Wouw*, die meer in gódtvrugtigheit als in rykdom hebben uytgemunt. Zyn ouders die voor Vlaardinge de ſtadt Delft verwiſſelden, hebben binnen onze wallen dien beroemde *Cornelius Muſius*, groot godtsgeleerde, en beroemde, ia gelauwerde poët ter wereld gebragt, gelyk hy in zyn boekie van de ſnelheit des tyds te kennen geeft, daar hy de ſtadt Delft voor zyn geboorte ſtad erkent, en met een byzondere lof vereert, wanneer hy zegt,

Matre proba exortum, nec non fidoque bonoque
A genitore ſatum,
Delphica me excepit, quà non urbs altera terris
Clarior in Batavis.
Seu ſacra templa Deo longe auguſtiſſima ſpectes,
Sive domos nitidas.
Seu populi integros mores, ſanctamque requiras
Innocuamque fidem. Primum
Heic flevi, heic riſi, primum heic, ut diſcere vellem;
Blandus uterque parens
Cruſtula multa dedit, vel poma aut dulcia liba.
Heic ſtudijs impendi operam,
Sed ſegnem impendi, donec, genitore ſepultò,
Lovanium petitur, &c.

Den dag van zyn geboorte werd op den 13 Juny, daags voor st. Odulfus geſtelt in 't iaar 1500. De heer ſchryver der oudheden en geſtichten van Delfland, bladz. 176, zegt 1503, dat zekerlyk een misſlag is: want hy is op den 10 December van den iaare 1572, te Leiden door dien wreden Lumei omhals gebragt, zynde doen 72 iaaren out, gelyk diegemelde heer ook getuigt, zynde het zelve iaar, op welk dien grooten keyzer *Karel V.* te Gent geboren is. Het huis waarin hy ter werelt quam, plag volgens de getuigenis van *Pieter Opmeer*, te ſtaan tuſſchen st. Joris gaſthuis en de Haagſche poort. In zyn jonkheit heeft hy alhier de latynſche taal onder den beruchten ſpraakmeeſter Johan van Naarden geleert. Van hier naar Loven gereiſt zynde, heeft hy aldaar in de filoſofy van Ariſtoteles geſtudeert in 't kollegie van 't *Caſtrum*: en by *Conradus Goclenius* om de latynſche; en by *Rutgerus Reſcius* om de griekſche tale te leeren, vlytig ter ſchole gegaan. Onder andere voortreffelyke mannen heeft hy *Gerardus Morengus* en *Johannes Haſſelanus* tot ſchool gezellen gehad, Van Loven wierd hy naar Gent beroepen om de jeugt te onderwyzen, van daar na Parys gereiſt zynde, wierd hy van den Abt *Karel Coquin*, met eenige ionge edelluiden naar Poitiers gezonden, alwaar hy zich twee iaaren heeft opgehouden, en met de beroemde poëten, *Joachim Politis*, *Julianus Havretius*, *Salmonius Macrinus*, en *Johannes ſecundus*, goede kennis maakte. Als *Muſius* nu voorgenomen had met zynen vriend *Jacobus Sancta Garundus* een reisie naar Italien te doen, quam de nonne pater van st. Agathaas klooſter te Delft *Johan Holman* ſchielyk te overlyden, wiens afbeeldzel op het ſtadhuis en de

wees-

weeskamer nog te ſien is. By deze gelegentheit droeg men onzen *Muſius*, die ondertuſſchen te Delft aangekomen was, de klooſter voogdy op, welk ampt hy op den 12 Maart 1531 aanvaarden en 36 iaren lang zeer loffelyk bediende. Petrus Opmeer zegt 34 iaaren en 9 maanden, en dat komt met zyn ſterf iaar ook wel over een: van Bleiswyk zeit omtrent 35 iaaren, zyn godtvrugtigheit, eerbaar leven, treffelyken ſtyl van preeken, en goede manier om de koor zang te zingen, bezorgden hem deze waardigheid. Hy had voor een gewoonte, zyne goede vrienden en bekenden, op dezen dag van zyn verkiezinge, iaarlyks mes een vrolyke maaltyd te onthalen: want hoe godvrugtig hy was, echter beminde hy de eerlyke vreugd en 't vermaak over den maaltyd, en byzonderlyk met luiden van geleerdheit; dewyl hy zelf de ſous was van een vrolyk gezelſchap, uitterlyk bragt zyn perſoon een ſonderlinge agtbaarheit mede, want hy had een frayen deftige geſtalte, een ernſthaftig en ſtatig wezen, waar uyt echter een minnelyke zedigheit ſcheen, die hy met zuyvere vroomheit verſierden en met eene gemeenzame en bevallige ſpraakſaamheit verguldе. Voorts was hy zonder opſpraak en de nyt, nog laſter woonde by hem: alle laſtertaal en quaadſprekentheit haatte hy van herten, zoo dat hy by den prins van Oranie zelfs zeer aangenaam was. Dog *Muſius* had niet genoeg aan de lauwerkrans der dichtkunde, hy moeſt te Leiden ook de martelkroon dragen, want *Willem Lumey*, die dolle en uytſporige wreetaart, heeft onzen *Muſius*, een man van 72 iaaren oud en door al zyn arbeid uytgemergelt, na onbedenkelyke en zeer ſchrikkelyke pynen, na het afſnyden van neus, ooren, vingeren, toonen, en de heimelyke ſchaamdelen, over de ſneeuw doen ſlepen naar de markt, en aan een galg opgehangen. Dus is Muſius met de martelkroon gekroont op den 10 December in den iaare 1572 des 's avonds ten 10 uuren, en te Leiden, op de noordzyde van st. Piters kerkhof, begraven. De dood van dezen treffelyken en godtzaligen man, die by yder een om zyne uytnemende gaven ten hoogſte bemind was, wierd met veel eerdichten beklaagt en betreurt, niet alleen van de Roomsgezinden, maar ook van alle matige en geleerde gereformeerden, 't welk tot geen klein bewys van zyn uytmuntende deugden ſtrekt. Wy zullen hier de lykklagten van twee voorname poëten en geleerde luiden van dien tyd, gereformeerde en groote tegenſtrevers van den Roomſche-religie (die hem nochtans grooten lof en byzonder veel eer toeſchryven) hier byvoegen; het eerſte is van den vermaarden *Hadrianns Junius* van Hoorn.

In Cornelium Muſium Delphenſem virum doctiſſimum indignâ morte ſublatum, Epicedium.

Virtutis omnis ſeminarium jaces
Fœda peremptus (heu nefas ſecli) nece:
Speculum modeſtiæ, ſacerdotum ordini
Sordis malignæ & fraudis expers abditæ,
Fontes perennes largitatis pauperum
Turbæ recluſiſti. Vſque nec tuæ indigos.
Vacuoſque opis diſcedere à te paſſus es.

Musas amasti liberales, à quibus
In familiam traductus olim Musii,
Tibi occupasti nomen indelebile,
Tibi labis exors vita clarum ad posteros
Transmisit exemplum bonis, probrum malis.
Trigemina pectus Gratia, ingenii fibras
Camæna, tinxeratque mentem Charitas,
Amorque recti, & sancta conscientia.
Sed fati inextricabilem vim quis fugit?
Præsaga mens dextram futuri nesciam
Quam sæpe nilfato absque jussit scribere?
Involuit illa te beatum, si tua
Non extulisses tunc pedem extra mœnia,
Quum perduellis publice instructum rapit
Lacerumque fœde barbaris tractat modis,
Innoxiumque & criminis purum necat;
Ne fœda torti vulnere innotescerent:
Laqueoque sanctum lictor implicat caput.
Valete leges, commeatus publici,
Auctoritas ubi interibit, perditi
Scurræ libido uti obtinet legum vicem.
Vos liberi à contagione carnea,
Salvete manes lucidi axis incolæ:
O ter beati, qui labores irritos
Mortalium ridetis, ac Tyrannidem
Despuitis, & trophæa ducitis truces.

Clarissimi viri manibus mæstus canebat.
Had. Jun. Horn.

Het tweede eer vers is van *Petreius Tiara*, vermaard geneesheer en poët in Vriesland, dat aldus begint:

PROH dolor, & ô Divum fidem ac mortalium
O cælites, & si quid in terris pium
Sanctumque superest: O facinorum vindices
Vbi nunc quiescit vestra vis Erynnies?
Vbi sunt faces, quos miser Orestes pertulit,
Vltor paternæ justus indignæ necis?
Sanusne sum? an sævus mihi mentem dolor
Expectorat? nil lampade inferna est opus.
Deus ipse, Deus hæc suo tempore ulciscitur
Animi flagrantem conscii subdens facem:
Æquare quam fax nulla Tisiphonis queat.
Sed quisve jussit, quisque patravit scelus
Crudele, trux, immane, plusquam barbarum?
Qui jussit hunc natum esse oportet tigride:
Qui perpetravit, huic fuit mater lupa.
Ausosve fauces esse, sic elidere
Talis viri fune, atque torta canabi.
Illamne linguam obstruere? quæ nil impium
Auditu, nil unquam prophanum effunderet:

Sed

Sed sancta, casta, referta pietate omnia.
Illæve benignæ & nemini clausæ manus
Istove pacto debuerunt claudier?
Quis vidit unquam Musii occlusam domum
Mediocribus, maximisve, aut infimis?
Cui nocuit unquam Musius? Cui Musius
Occasioni, ne juvaret, defuit?
Cognomen ipsum, in Scytharum pectora
Gereretis, abstinere docuißet manus.
A capite Musis sacro & horum præsidi.
Tantum potestis religionem dicere,
Quam Patris, avique hereditate acceperat,
Defensam ab illo. Itane omnium cervicibus
Dißentientum Sparta laqueique imminent.
An ille Christum cum Patre & cum Spiritu
Vobiscum eodem non reponebat loco?
An fuga metusque debuit Cornelio
Capitalis esse? Quis vero sic puniit?
Vt non monerent tanta virtutum bona.
Non retudit ætas. Non misertum est frangere
Guttur senile. Adeone cuncta humanitas
Ab hominibus discessit atque omnis pudor.
At tu anima Musi exemta nunc ergastulo
Perfruens illo, quem sitivisti, tuo
Christo, minas Carnificis ac laqueos supra
Nos multa patimur, metuimusque omnia.
Hæc ipsa, quæ justus mihi dictat dolor
Depangere inter arma, non vacuum metu est.

Cornelio Musio Petreius Tiara Frisius Poeta.

Hy plagt twee zin spreuken te hebben, het eerste was: *non sine fato*, dat zoo veel te zeggen is, als *niet zonder gods beschikkinge.* Het tweede, *non sine Christo*, dat is, *niet zonder Christus.* Waar op dit gemaakt is.

MVsIVs est fato, heV, fVnCtVs non sIne fato:
qVI In ChrIsto hIC VIXIt, nVnC VIVIt non sIne ChrIsto.

Hy had in zyn leven dit graffschrift voor zich zelven gedicht:

QUOD CORNELIUS MUSIUS
HOC IN SEPULCRO CLUDITUR,
NEMO INDECORE LACRUMET,
VIVUS RESURGET DENUO.

Hy heeft ook verscheide geleerde, en voor al eenige poëtische schriften geschreven, welken in druk ten deelen zyn uytgegaan, onder welken deze werden opgetelt.

Scripsit

Scripsit vero Musius carmine familiari, ac faventibus Musis,
Institutiones Fœminæ Christianæ, ex ult. Proverb. capitt.
Odas & Psalmos aliquot. Pictavii. typis Marneffior. 1536. 4.
De Temporum Fugacitate, Deque sacrorum Poëmatum Immortalitate Ibid. 1536. 4.
Imaginem Patientiæ, versu elegiaco.
Tumulorum Desid. Erasmi libellum. Lovanij, 1536. 4. *apud Rescium.*
Encomium Solitudinii rythmicè. Antver. typis Plantini. 1566. 4.
Hymnum de S. Cornelio, S. Agatha, &c.
Denique Monachum, & Silvulam Precationum Regiarum, quas ferunt Gulielmum II. Hollandiæ Comitem & Rom. Imp. recitare solitum, cum Musii Precibus honorariis, a morte ejusdem evulgavit Lucas ab Opmeer, Delphicus J. V. D. Lugd. Batav. 1582. 16. *apud Joan. Stratium.*

Verscheide printen, zyn perzoon verbeeldende, zyn 'er in 't ligt gekomen, daar onder een klein gesneden plaatie, door den vermaarden *Philips Galleus*, na zyn afbeeltsel door *Heemskerk*, twee iaaren voor zyn dood gedaan. 't welke hy tot een gift aan de gezeide *Galleus* vereerde, stellende dit onderstaande vaarsie daar by, waar uyt men ziet dat hy doen noch in goede gezondheit was, en den ouderdom van 70 iaaren bereikte,

Vitæ septeno decies CORNELIVS anno
MVSIVS, integro corpore talis eram.

Daar zyn noch verscheide andere printen, waar by zyn marteldood ook verbeeld wierd, van hem uyt gegaan, waar by een kort begryp van zyn leven en marteldood gevoegt is. *Cornelius Plempius* een Amsterdammer heeft in latynsche vaarzen het leven en sterven van dezen beroemden bloed getuige beschreven, 't welke in weinig boeken gevonden werd, waar om wy het waardig oordeelen hier by te voegen.

C. PLEMPII

MVSIVS.

SI uis, lector, quis sim scire,
Possum paucis expedire;
Nec est opus fusius:
Ex tutore Delfi natus
Sum Cornelius vocatus
Cognomento Musius.
Pater erat Flardinganus,
Pauper, sollers, & humanus,
Nec torpens inertiâ:

Obtigit

Obtigit mihi natalis
Mensis prorsus æstivalis
Lux decima tertia.
Ipse Quintus nascebatur
Anno, qui tum vertebatur,
Carolus Gandensibus.
Tandem dixi, Delfum vale,
Juvenis non vivam malè
Cum bonis Petrensibus.
Stagiritam tum tractavi,
Et memoriæ mandavi
Scita Naturalia:
Græcam linguam cum Latinâ
Ex Castrensi disciplinâ
Sum nactus, & alia.
Mox Gandavum veniebam,
Pædagogus hîc fiebam,
Patribusque placui:
Dein Lutetiam profectus,
Et Pictavium provectus
Mentem doctus acui.
Abbas Aquicinctianus
Nummos mihi dans in manus
Sustulit inopiam:
Mox poetis Laureatis
Gratus fui ceu cognatis
Rerum propter copiam.
Dum biennium morabar
Pictavij meditabar
Diligens opuscula,
Quibus supra vulgum clarus
Eruditis forem charus
Docta dans munuscula.
Post hæc domi sum sacrarum
Factus Pater puellarum,
Meque castum præstiti:
Agatha me tuebatur,
Quæ mihi tum colebatur;
Semper culpæ restiti.
Sic triginta quinque fere,
Anni mihi succeßere,
Per quos hospitalitas
Fulsit inter meos mores;
Sed & in esuritores
Blanda liberalitas.
Nunquam fui cuiquam gravis,
Semper mitis, ac suavis
Multas amicitias
Unus mihi comparavi,
Nec suas quenquam vexavi
Dicax ob nequitias.
Valdè Lindanum dilexi,
Atque Susium suspexi
Præsidem Bataviæ:
Illi nunquam accusârunt,
Nec imprudentes damnârunt
Musium ignaviæ.
Solitudinem cantavi,
Et Imaginem mandavi
Rythmis patientiæ:
Sic Sum Patres imitatus,
Veterisque collætatus
Cultu sapientiæ:
Maximè dum senex essem,
Et Catholicam consuéssem
Disciplinam tradere:
Libellos tum multos scripsi,
Quos legunt qui student ipsi
In pios evadere.
Tandem Princeps dexter mirè
Musium jussit abire
*Cum * suis Virginibus;* * *Sacris.*
Hîcque, dixit, habitabo,
Teque memor deamabo
Tuis in liminibus.
Musius his exceßurus
Dixit, hîc es periturus,
Princeps nobilissime:
Verum dixit ut propheta,
Qui novit Dei secreta:
Occidit citissimè
Rei Belgicæ mutator,
Postquam vénit salutator
Medium trajciens,
Dominumque quem vocabat
(Facinus dissimulabat)
Prorsus interficiens.
Musius cùm decessisset,
Nec vel dicto quem læsisset,
Incidit in retia:
Lummæo res perplacebat,
Ingens ex hac capiebat
Gaudium facetiâ.
Captum jussit cruciari,
Uri simul, & secari:
Sudat mox crudelitas.
Diras ergo quæstiones
Intendebant nebulones:
Crimen sit fidelitas.
Manibus altè sublatis,

Axillisque peraſsatis
Muſius ſuſpenſus eſt:
Saxa corpus extendebant,
Quæ de pedibus pendebant;
Sic pœnas emenſus eſt.
Magnas pœnas! at majores
Etiam parant tortores:
Per os aquam frigidam
In corpus ſenile fundunt,
Hanc mox baculis extundunt.
O Orcheſtram rigidam!
Per pedes hinc ligabatur,
Inque cœlum tollebatur
Septuagenarius;
Digitos tunc amiſêre
Vincla, carnem tenuère:
Nil hoc monſtro rarius.
Mox in forum ſenex tractus
Truncus eſt in crucem actus
Lêidanis ſpectantibus:
Anima viri victoris
Vênit in cœlis his horis
Grata Triumphantibus.
In locis mortalitatis
Manſit fama ſanctitatis,
Martyris vocabulum;
Mellitis cantatum ſonis
Exemplum religionis,
Pietatis pabulum.
Velles, Léida, ſcio, velles,
Tuus nunquam ſic ſatelles
Vexâſſet Cornelium;
Velles Muſa liberaſſet
Muſium, nec hunc necaſſet
Rabies crudelium.
Fruſtra doles, ac dolebis;
Nunquam Muſios habebis,
Quos ita dilanias:
Metuent viri probati,
Vel in ſinu tuo nati,
Ne rurſus inſanias.

Petrus Opmeer, ook een Delvenaar, *Guilielmus Eſtius*, een Gorkommer, en meer anderen, hebben het leven en marteldood van dezen beroemden man wydlopiger beſchreven. Sommige willen dat onzen *Muſius* is geweeſt een *poeët laureatus*, wat 'er van de waarheit is, durf ik niet vaſt bepalen, maar om dat wy van eenige mannen noch te ſpreeken hebben, die in de poëzy ook uytgeblonken hebben, en 'er tegenwoordig by veele noch een groote liefhebbery tot de poëzy beſpeurt wort, geluſt het my in 't kort hier iets wegens de gelauwerde poëten by te voegen.

Verhandeling over de gelauwerde poëten. De poëten, die den naam hadden van boven het gemeene ſlag uyt te ſteeken, en het zuiver water uit de hengſtebron gedronken hadden, plagten in de voorgaande eeuwen met een lauwerkrans gekroont te worden. Dat deze gewoonte, op zekere tyden, vry in zwang ging, ſchynt daar uyt te blyken, om dat men een goed getal van zulke poëten vind, die omtrent op den zelven tyd geleeft hebben, als *Henricus Glarcanus*, *Vincentius Longenus*, *Elutherius*, *Henricus Bebelius*. *Fr. Marius*, *Grapaldus*, *Joannes Cuſpinianus*, *Ulricus Hattenus*, *Joachim Vadianus*, en verſcheide anderen, alle gelauwerde poëten, die ten tyde van keizer Maximiliaan I. leefden. De lauwerkrans wiert of door de vorſten zelf of door hun bevel op den ſchedel der poëten gezet. Althans dat keyzer Maximiliaan hen de krans met eigen handen op het hoofd drukte, ſchynt de treurzang van *Petrus Ægidius*, op de dood van dezen Maximiliaan te kennen te geven. Want daar vermaant hy de poëten, die de gemelde keizer met zyn eige geheiligde handen bekranſt had, om treur liederen en lykzangen op zyn dood te maken.

Om de vermakelyke oeffening der dichtkunde noch meer voort te zetten, had dezelve keizer Maximiliaan in de akademie van Weenen

een

een kollegie gesticht, in welke de wiskunst en de dichtkunst zouw voorgelezen werden. Die de les van de dichtkunst en wiskunst zouden hebben, magtigde hy, om de geenen die zulks begeerden en verdienden naar een scherp onderzoek, met de lauwerkrans te vercieren. Zoo een lauwerkrans was geen enkelde eertytel; maar daar wierden zekere voorrechten aangehegt; want al wie de lauwerkrans op zoo een wyze ontfangen had, die zoude alle de voorrechten en eertytels der gelauwerde poëten genieten, even eens, zegt de keizer in zyn gunstbrief, of hy die waardigheit uyt onze handen ontfangen hadde. Deze vergunning verstond hy evenwel zoo, dat hy de magt behield om de poeten, die hy des waardig kende, met eigenhanden te kroonen. En *Spigilius* een hoveling van dezelve keizer, telt negen poëten op, die omtrent den zelven tyd, als hy onder het getal der hovelingen aangenomen wierd, van keizer *Maximiliaan*, met zoo een kroon beschonken wierden.

Frederik III. *Maximiliaans* vader, heeft de lauwerkrans ook aan sommige poëten vereerd, als aan *Conradus Cittes*, *C. Paulus Amattheus*, enz. Maar voor al mag niet overgeslagen werden *Æneas Piccolhomınius*, naderhand paus geworden en Pius II. genaamd. Deze man, die reeds aansienlyke ampten bekleed had en noch bekleede, en die door het concilie van Bazel in verscheide gezandschappen was gebruikt, wierd voor ambassadeur gezonden aan *Frederik* III. De keizer over zyne aanspraak en verder gedrag ten uytersten voldaan, begiftigde hem met de poëtissche lauwerkrans, zonder dat hy, of *Æneas* zelf, oordeelde dat zoo een school tytel voor zulk een ambassadeur te gering of te slegt was. Ik zouw over deze stof, noch al een groote lyst van zoodanige gelauwerde poëten konnen bybrengen, indien ik niet meende my in dezen overvloed te verbysteren. Zoo de lokken van onzen *Musius* dan ook met deze lauweren vercierd zyn, gelyk eenige willen, is 't licht te begrypen in wat achtinge hy by de geleerde van zynen tyd is gehouden.

Bartholomeus Bodegemius Delphus, een rechtsgeleerde, wierd in een latyns traktaatie van *Hieronimus Osorius*, *de gloria mundi* genaamd, en te Keulen in den iaare 1577. gedrukt, vermeld als een byzonder geleerdman. En *Petrus Opmeer*, in zyn verhaal der Hollandsche martelaren, schryft het vierde boek ook aan hem toe, onder den tytel: *Martyrium D. Jodoci Cartusiani, ad Clarissimum J. C. Bartholomeum Bodogemium Delphum.* Bartholomeus Bodegemius, Delphus

Christiaan van Wapevelt van Delft, wort mede onder den adel der vermaarde en geleerde Delvenaren getelt, hy heeft omtrent den iare 1579 gebloeit, wanneer zyn afbeeldsel openbaar vertoont wiert. Dees man heeft, naar dat hy zich eerst loffelyk in de studie had geoffent, zich tot de koopmanschap begeven, daar naar is hy van dezen staat in verscheide deelen van Asia aan verscheide hoven voor consul der Nederlanders afgezondert, daar en boven heeft hy ook een aanzienlyke ambassade by den grooten Turk, koning van Persie, en andere magtigste vorsten des werelds bekleet. Van zyn reis tuisgekomen zynde, trouwde hy *Catharina Sasbout*, dochter van *Pieter Pietersz Sasbout*, burgemeester dezer stede, waar by hy onder andere kinderen gewon *Maria van Wapevelt*, welke trouwde met den geleerden heer Christiaan van Wapevelt.

heer *Michiel Vosmeer*, broeder van den aartsbisschop van Philippen en Utrecht. De zinspreuk onder zyn afbeedzel staande, was, *flectimur, sed non frangimur undis*, dat is, *wy werden wel gebogen, maar niet gebroken door de baren.*

Christiaan van Adrichom. *Christiaan van Adrichom*, zoon van den heer *Adriaan Claasz van Adrichom*, burgemeester dezer stad, was een man die de katholyke godsdienst byzonder was toegedaan, waarom hy zyn zoon tot het priester ampt heeft opgequeekt. Hy is op st. Valentinus dag in 't iaar 1533 binnen Delft geboren; zyn oudoom van moeders zyde was den beruchten Martinus Dorpius, hoogleeraar der godkunde te Loven. *Christiaan van Adrichom*, ook wel *Christiaan Kruik van Adrichem* genaamt, is den 7 Maart des iaars 1566 tot priester ingewyd, en wierd na de dood van *Michiel Doensz* tot overste van st. Barbaraas klooster aangestelt. Hy leefde in groote gemeenschap met onzen gemelden *Musius*, en stond zeer diep in de gunst van *Maximiliaan*, markgraaf van Terveer; welke hem alboertende plagt te noemen st. Barbaraas vader. Hy wierd in de eerste geloofs oproeren uyt Delft niet alleen, maar ook uit zyn vaderland verdreven, zoo dat hy eenigen tyd te Mechelen, te Utrecht, en ten laatsten te Keulen geleeft heeft. Op den naam van *Crucius* heeft hy in 't licht gegeeven, het *leven van Jesus Christus*, uyt de 4 Evangelisten beknoptelyk t'zamen gesteld. Achter aan dit werkie staat een redevoering *over de Christelyke zaligheit*, dewelke hy in een algemeen kapittel van 't iaar 1570, den 23 Juli had uytgesproken.

Te Keulen wonende heeft hy zyn tyd met de overblyfzelen van de stad Jerusalem en het h. land te onderzoeken doorgebragt; waar in hy veel vlyt en opmerking vertoonde; evenwel kan men niet ontkennen dat *Berosus*, *Manethon*, en diergelyke luiden, die door *Annius Viterbiensis* uitgegeeven zyn, en voor verdichte schryvers gehouden worden, somwylen al te veel ingang by hem vinden. Twee en vyftig iaaren oud geworden zynde, waar van hy 13 iaaren voor 't geloof in ballingschap gezworven had, heeft hy zyn dagen den 20 Juny des iaars 1585 te Keulen geeindigt; en is in het klooster van Nazareth, dat hy eenigen tyd als pater bestierd had, begraven. Naderhand vont men goet 't zyner eere het volgende grafschrift op zyn graf te stellen.

D. O. M.

MONUMENTUM REVER. ET ERUDITI
D. CHRISTIANI ADRICHOMI DELPHI
SACRATARUM VIRGINUM. S. BARBARÆ
APUD DELPHOS HIERARCHÆ.

OBIIT ANNO NATIVIT. DOMINI
cIↄ. Iↄ. LXXXV. XII. KAL. JULII
ANNO ÆTATIS LII.
EXILII VERO QUO CAUSSA FIDEI.
A PATRIA EXULAVIT XIII.

Gens

Gens ADRICHOMA Deo nomen, ſed patria DELPHI
Vitam inter Batavos clara potenſque dedit.
BARBARÆ apud ſanum rexi ſine labe ſorores
Integra quando domi Paxque Fideſque ſtetit.
Aſt ubi cuncta ruêre, Fides, Pax, Iura, receſſi,
Anteferens patrio rura Vbiana ſolo.
Hîc Solymorum urbem Bavara de gente dicabam
ERNESTO, Præſtans & memorabile opus.
Otia pertæſus, ſcripſiſſem plura, ſed atrox
Vtile Mors ſtudium ſuſtulit omne meum.

Dat is:

Ter gedagteniſse van den eerwaarden en geleerden heer Chriſtiaan van Adrichom, van Delft, kloostervoogd van st. Barbaraas konvent te Delft.

Hy ſtierf den 20 Juny, in den iaare 1585 in het 52 iaar zyns levens.
Hebbende voor 't geloof 13 iaaren lang in Ballingſchap geleeft.

Zyn ſchriften ſtaan by *Valerius Andreas* in zyn boekzaal aldus vermeld;

Vitam JESU Chriſti ex IV. Euangeliſtis breviter contextam, cum annexa Oratione de Chriſtiana beatitudine, quam habuit in Synodo ſive Capitulo, ut vocant, Generali celebrato an. CIↃ. IↃ. LXX. *die* XXIII. *Iulii. Atque huc reſpexit Corn. Muſius, ejus gentilis, in Epitaphio, quod vivus vivo poſuit:*

Illuſtre à CHRISTO ſumptum qui nomen habebam
Et duplici Delphis qui CRVCE notus eram;
Conditus hîc jaceo reliquis cum Patribus, olim
Exſurrecturus, cùm tuba clara canet.

Coloniæ autem in diſcutiendis Ieroſolymitanæ urbis atque antiquitatis ruderibus verſatus fuit, fidelemque & accuratam hîc operam poſuit; niſi quod Beroſo, Manethoni, & id genus ſuppoſititiis, ut creditur, Scriptoribus, ab Annio Viterbienſi vulgatis, plus æquo tribuat interdum. Scripſit autem.

Theatrum Terræ Sanctæ, cum Tabulis geographicis: quod à morte auctoris an. 1593. & 1600. *in fol. Arn. Mylius Coloniæ foras dedit, Complectitur.*

Deſcriptionem Terræ Sanctæ, juxta XII. Tribus Iſraël.

Deſcriptionem Vrbis Ieroſolymitanæ.

Chronicon, utriuſque Teſtamenti hiſtoriam continens. Atque in Theatro hoc erigendo ornandoque variis, ut dixi, Scriptoribus uſus eſt. Neque Belgæ noſtri aſymboli fuêre, è quibus varii in Terram ſanctam piè ſuſceptâ peregrinatione, feliciterque, & ex animi voto perfectâ, eandem aut deſcripſerunt ipſi, aut ab aliis deſcriptam ad poſteros cum grata ſui memoria tranſmiſerunt, &c. [*& Paulo inferius*] *Joannes Heuterus, Prætor Delphenſis, anno* CIↃ. IↃ. XXI. *unà cum Joanne Scorelio, Canonico Ul-*

 trajectino

trajectino & pictore celebri, aliisque peregrinationem suam absolvit. Quin & dictus Scorelius civitatem Ierosolymitanam ex oculari inspectione delineavit; quod ipsum exemplar vidisse se testatur ibidem Adrichomius. Ioannes Godscalci Isserman, Delphius, an. Dom. CIↃ. IↃ. LXI. *iter illud absolvit & descripsit, teste iterum oculato populari ejus Adrichomio.*

Pontus Heuterus, een voornaam historyschryver

Pontus Heuterus, natuurlyke zoon van den heer *Jan de Heuyter*, schout van Delft, is eerst kanonnik te Gorkum geweest, alwaar hy in den iaare 1572 ook door den woedenden heer van Lummey wierd gevangen, en met de paters minderbroeders en andere priesters mede naar den Briel gevoerd, alwaar hy groot gevaar liep om met de voornoemde paters opgehangen te werden. Daar naar wierd hy proost van de Aarnhemsche kerk, maar zich der bezorging en last dezer bediening willende onttrekken vont hy goet dat ampt te verlaten, en is te st. Truyden in 't land van Luyk gaan woonen, alwaar hy in den iaare 1602, in den ouderdom van 67 iaaren, is overleden, want gelyk hy zelfs in zyn Nederlandsche historie van 't huis van Oostenryk getuigt, is hy des iaars voor den grooten brand, dat is in 't iaar 1535 den 23 Augustus des namiddags ten 4 uuren geboren.

Hy was een man van zeer veel begaaftheeden en een groot verstand, en by uytnemendheit in de Romeynsche en Nederlandsche gedenkschriften ervaren, waar in hy, volgens bericht van *Emanuel van Meteren*, in zyn 1 boek bladz. 10. geen arbeit heeft gespaart, want hy zegt, dat *Pontus Heuterius van Delft, proost vau Aarnhem*, de geschiedenisse *van keyzer Karel wel beschreven heeft, en veel arbeids in de nederlandsche historien heeft aangewent*, die hy tot onze burgerlyke Nederlandsche oorlogen toe vervolgt heeft. Daar en boven is hy zeer naarstig geweest in het onderzoeken en opstellen der stamlysten, zoo van vorstelyke als adelyke geslachten, gelyk uyt zyn boeken blykt. Zyn schriften heeft hy meest in de latynsche taal geschreven, en niet meer, voor zoo veel my bekent is, als twee traktaaties in 't Nederduits, het eene genaamt de *Nederduytsche Ortographie*, dat is, de manier om die taal wel te spellen en te schryven, gedrukt by Plantyn in achten: het andere, *de Historie der Martelaren van Gorkom*, in duitsch rym, 't welk G. Estius getuigt tot zyn hulp gehad te hebben in zyne beschryvinge dezer martelaren, doch ik weet niet dat het oit door den druk is gemeen gemaakt. Zyn latynsche werken zyn deze volgende.

Rerum Burgundicarum libros VI. De rebus gestis eorum, qui è Valesia Francorum Regum familia apud Burgundos ac Belgas imperarunt: cum Genealogijs Familiarum, quarum in opere illo fit mentio. Antver. typis Plant. 1583. *fol.*

Rerum Belgicarum atque Austriacarum libros XV. qui Vitas resque à Principibus Austriacis in Belgio gestas continent: quibus Tract. De Vetustate & Nobilitate Familiæ Habspurgicæ. Ibid. typis Nutii, 1598. 4.

Otto Egmondius Zallandiæ Droßardus, in honorem Autoris, composuit carmen numerale, huius libri editionis annum continens.

EXILII stVdIVM, qVod Confert DeLfICVs HeVter
LeCtorIs toLLet tedIa sepe sVI.

Va-

Valerius Andreas, de Auctore nostro, & ejus libro jam laudato, sic loquitur. Continuavit postmodum idem opus, Historia secessionis Belgicæ conscripta, deductaque ab anno CIↃ. IↃ. LXIV. *usque ad annum* CIↃ. IↃ. LXXV. *& ultrà; soletque aliquando adservari in Camera Finantiarum Bruxellis. Et Franciscus Sweertius, his addidit; Magna illi familiaritas intercessit cum Christophoro Assonlevillio, [Hautevillæ ac Bochoutij Domino, inter primos intimosque rerum Belgicarum antiquissimo Regis Catholici Consiliario] ex cujus ore & Musæo multa hausit pro Historia Tumultuum Belgicorum, quæ nondum vidit lucem. Scripsit porro*

De Veterum ac sui sæculi Belgio, lib. II. Quibus adhærent.

Monetæ veterum, ac sui sæculi Analogica Comparatio.

De Mensuris Longitudinum vett. in faciendis itineribus.

Etyma variorum Nominum Germanicæ originis.

De Libera Hominis nativitate, seu de liberis naturalibus. Ibid apud Ioan. Keerbergium, 1600. 4 *Simul vero hæc omnia edita Lovanij, typis Iusti Coppenii*, 1643. *fol.*

Nicolaus Oudartus Officialis Mechliniensis, Amico Opt. Max. hoc scripsit Epitaphium.

Nikolaas Oudart, officiaal des bisdoms van Mechelen, heeft ter eeren van hem als zyn allerbeste vriend, dit grafschrift opgestelt.

HEVTERO tribuunt Batavi cunabula DELPHI,
Et studijs CHRISTI Pieridumque dicant.
Hæresis extorrem sed agit, laqueo ante necatum
Tantum-non: furias sic moderante Deo.
Belgicas conscripsit; rigat ossa Cisindria functi,
Dive ubi Sarchinij mœnia Trudo foves.

Lucas van Opmeer, Delvenaar, was alhier ter wereld gekomen, door dien zyn vader den vermaarden *Petrus Opmeer* hier getrouwt zynde, bleef wonen; hy was leeraar in beide de rechten, en heeft door zyn epigramma of latyns punt dicht, op de voorgemelde historie der Oostenrykse vorsten door *Pontus Heuterus* beschreven, doen blyken, dat hy ook een goed poeët was, zynde doen tertyd raad ter admiraliteit van den koning van Spanien te Antwerpen; hy werd van den genoemden *Heuterus*, onder andere geleerde mannen, voor in zyn boek erkent, en als een, die hem in 't gemelde werk behulpzaam was geweest. Hy heeft het laatste traktaat van *Cornelius Musius*, gelyk vermeld is, na des mans dood doen drukken en uytgeven. Zyn vader *Pieter Opmeer* is hier te Delft in den iaare 1595, oud 69 iaaren, overleden. En zyn broeder *Pieter Pietersz van Opmeer*, mede te Delft geboren, heeft na zyn vaders dood desselfs latynsche kronyk van de geheele wereld met eenige vermeerderingen en aanhangzels in 't ligt gegeeven. Lucas van Opmeer.

F. Roland van Delft, is van de order der franciscanen geweest, en woonde te Utrecht in het klooster der paters minderbroeders, en werd door den professor *Boxhorn* in zyn *theatrum Hollandiæ*, als een byzonder voorbeeld van zedigheit en lydzaamheit vermeld. Hy was een voorbeeld van alle deugden aan de monniken en het klooster, waarom de- F. Roland van Delft stak in vroomheit uit.

dezelven hem ter eeren in haar kerk dit grafschrift hebben geheiligt; hy heeft in de maant September des iaars 1602 de tyt met d'eeuwigheit verwisselt.

MEMORIÆ SACR.
F. ROLANDO DELPHIO ORD. FRATRUM
MINORUM, MODESTIA ET PATIENTIA
AD MIRACULUM PRÆDITO:
MONASTICARUM OBSERVATIONUM
LAUDI NATO, HARUNDEM
ÆTERNO DAMNO DENATO
CONFRATRES RELIGIOSI
HUNC TITULUM ET TUMULUM
MOESTI POSS.

Hospes prece me vivus juva, mortuus juvabere.
cIↃ. IↃ. CII. *Ibid Septemb.*

Aarnoldus Cornelisz een voorbeelt van zedigheit, verstant en deugt

Arnoldus Cornelisz, is te Delft van zeer eerlyke ouders geboren, wiens geslagt *Storm van 's Gravezande* wierd genaamt. In zyn jonkheit wierd hy van zyn ouders buiten 's lands ter studie bestelt, om tot het predik-ampt der gereformeerde godsdienst bequaam gemaakt te worden: zyn eerste beroep, na dat hy zyn leeroeffening volbragt had, kreeg hy in de kerk te Frankendaal; maar in den iaare 1573. zyn vader, hier te Delft, eens komende bezoeken, is hy alhier beroepen, en met goetkeuring van de genoemde kerk, alhier gebleven tot een van de eerste predikanten van zyn vaderlyke stad, gelyk in 't eerste deel in de lyst der predikanten is aangetoont. Hy was een man van zeer groot verstand en welsprekentheit, daarenboven byzonder yverig in den godsdienst, altyd nedrig van zich zelven oordelende, zoo dat hy niet alleen de kerk van Delft door zyn voorbeeldig leven stichte, maar de gansche gereformeerde gemeente van Holland tot een cieraat verstrekte, waar door hy zyn ampt met veel voordeel bediende. Hy was ook gedurig werkzaam in het beslechten van alle kerkelyke verschillen, zoo dat hy in de synodale vergaderingen, en zelfs in het synode nationaal in den iaare 1581. te Middelburg in Zeeland gehouden, en in andere meer, veeltyts de voornaamste plaats bekleedde, zoo dat hy eindelyk, door arbeit en vermoeitheit uitgeteert zynde, in den Heere is ontslapen, op den 5. Juny des iaars 1605, in den ouderdom van 58. iaaren. Na zyn dood wierd by de klassis van Delft en Delftland, ter eeren van des mans verdiende loon, een boekie van hem uitgegeven, genaamt

Christelijcke betrachtinge der Geloviger zielen, over het Gebed onses Heeren Jesu Christi. Mitsgaeders noch een aandachtige Meditatie over de drie eerste versen des derden Capittels, vanden eersten Brief Johannis.

In dit boekie bevond men, dat dezen vromen man zich bevlytigt had-

hadde, niet alleen met het ware pit van Godts Geest, zoo in de woorden des h. apostels, als in dat heerlyke en zinryke gebed des heeren, wel te treffen en uit te drukken, maar het zelve met eene bequame geschiktheit had ontworpen, met een cierlyke en vloeiende, beweeglyke, goede, zuivre duitsche styl, hem byzonder eigen: zoo dat de gemeente van Delft, die gewoon was zyn predikatien te hooren, dit boekie als een dierbaar iuweel, tot een gedenkteeken van dien vromen herder, plagt te bewaren, om zich door d'oeffening van deze heilige overblyffelen en vruchten van zyn geest, in de kennisse der godzaligheit, en vertroostingen te vermeien, gelyk zy zich in de levende stem van dezen godtzaligen man zoo vaak met verrukking gehoort, plegen te verlustigen, wanneer hy hen uit Godts h. woord, zoo van den kansel in 't gemeen, als aan een ieder in 't byzonder tot bevordering hunner godvrucht, predikte. Zoo dat, alhoewel deze waarde en godtzalige leeraar hun door de dood was ontrukt, hy echter door dit boekie noch veele iaaren naar zyn dood, aan hun als een leeraar heeft gedient. Daar zyn daarenboven van hem gedrukt

Ses Predicatien over het Lyden, Sterven, ende begraven onses Heeren Jesu Christi, vol aandachtige en Godvruchtige overdenkingen, door den selfde aan de Gemeynte tot Delft, gedaen in den jare 1603. *welcke hy in de latynsche tale hadde te samen gestelt, doch door een ander in 't Nederlantsch sijn vertaelt.*

Dezes beminde mans afbeeldzel ziet men noch onder verscheide voorname luiden t'zyner gedagtenisse bewaard, en zelfs door den kunstryken meester *Mierevelt*, en deszelfs leerlingen geschilderd. Ook heeft *W. I. Delft* daar een print van laten uytgaan met dit bygeschrift: *Arnoldus Cornly, Delpho-Batavus, verbi Divini, in urbi Patria, Minister primarius. ætat. suæ* 58. *obiit* 1605. waar onder deze latynsche vaarzen zyn gevoegt.

Hic est, qui Delphis rigidus virtutis amator
Sustinuit puræ relligionis onus.
Pavit oves Christi, vigili molimine curans
Impia ne scabies tangeret ulla gregem.
Quem diu celisſue demulsit flumine linguæ,
Instillans puram cum pietate fidem.

Cornelis Matelief de Jonge was een groot zee-amiraal.

Cornelis Matelief de Jonge, ook een inboorling van Delft, en een der eerste bewindhebberen van de geoktroyeerde oostindische kompagnie ter kamer van Rotterdam, was een man zoo in de krygskunde als koopmanschap ten uyterste bedreven, aanwien ook in den iaare 1605 het opper admiraalschap over 13 kostelyke scheepen naar oostindien aan bevolen wierd, in welke waardigheit hy zich zoo vroom gequeeten heeft, dat hy de opkomst dezer maatschappy in die landen gegrondvest heeft, gelyk wy voorheenen al aangetoont hebben. Zoo dat hy niet alleen verdiende om onder de vermaarde en geleerde mannen dezer stad gesteld te worden, maar ook by de nakomelingen eeuwig behoorde geprezen te werden wegens zyne vrome diensten voor 's lands welvaren uytgevoert. Naar dat hy in 't vaderland

land was wedergekeerd, is hy tot het burgemeester ampt in de stad Rotterdam verheven, en is meer dan eens op zyn tyt ter vergaderinge van de ed. hoogmogende heeren staten generaal afgezonden, doch de nette tyt van zyn overlyden is my noit gebleken.

Willem Criep eenbraaf poëet. *Willem Criep*, is, volgens de getuigenis van Wouter Goudhoeven, in zyn lyst van de geleerde luiden ook te Delft geboren. Dees was eerst raad in den hove van Holland, te Utrecht in den iaare 1573, een iaar later wierd hy raadsheer in den grooten raad te Mechelen, en in het iaar 1586, wierd hy beroepen tot kancelier in 't hof van Gelderland tot Roermond, alwaar hy in den iaare 1610, in den ouderdom van 75 iaaren is overleden. Behalven dat hy een groot rechtsgeleerde was, had hy ook al de fraie heblykheden van een goet dichter, gelyk uyt eenige epigrammata of punt-dichten door hem gemaakt, blykt, daar is 'er onder anderen een te vinden voor de historie der Oostenrykſche vorsten, door onzen gemelden Pontus Heuterius uytgegeven, die dezen heer kancelier ook erkent als een man die hem in zyn werk behulpzaam is geweest.

Cornelis Grotius was een geleert man. *Cornelius Grotius*, welke na de getuigenis van *Boxhornius*, te Delft in den iaare 1546. geboren is, heeft in zyn ionge ieugt eerst te Parys in de filosofy en historie naarstig gestudeerd; na dat hy zich daar wakker in de geleertheit had gequeten vertrok hy naar Orleans, alwaar hy met geen minder yver zich in de rechten oeffende, thuis gekomen zynde, wierd hy in den iaare 1575 met grooten lof tot leeraar in de rechten van de nieuwe akademie te Leiden verkooren, alwaar hy, naar veel diensten gedaan te hebben, aldaar is overleden, op den 25 July, zynde de veriaringe van zynen geboortedag, in 't iaar 1610, als doen voor de zesde reis *rector magnificus* der universiteit. Hy was by de geleerdste luiden van dien tyd, en wel byzonder by den geleerden *Justus Lipsius*, zeer aangenaam en wel gezien. Daar zyn eigentlyk geen schriften van hem gedrukt, maar volgens bericht van Boxhorn, berusten 'er noch veele schriften van hem onder de bewaringe van zyne vrienden, de burgerlyke rechten betreffende, welke wel dubbeld waardig zouden zyn om 't licht te zien. Onder deze werden vermelt:

Commentarii ad libros IV. Institutionem Iuris Civilis.
Ad primam Partem sive libros IV. priores Digestorum.
Commentarii & Observationes Feudales: item Tract. singularis De differentiis Feudorum à Feudis Hollandicis.

Mr. Leonard de Voocht, uitgeleert in de rechte. *De Heer en Meester Leonard de Voocht*, pensionaris dezer stad, wierd in 't laatste van 't iaar 1588. als ambassadeur van den Staat der verenigde Nederlanden aan de koninginne van Engeland, en des iaars daarna aan den koning van Schotland gezonden. Hy was een man die in de rechten byna uitgeleerd was, waarom hy daarnaar tot raadsheer in den hoogenraad in 's Gravenhage wierd verheven, alwaar hy schielyk in den iaare 1613 ontsliep.

Sasboldus Vosmerus, stak in *Sasboldus Vosmerus*, op zyn nederduits, *Sasbout Vosmeer*, is te Delft geboren, tot vader had hy *Michiel Vosmeer*, schatmeester of thesaurier dezer stad in den iare 1567. en tot moeder *Margareta Sasbout*

bout, welke adelyke ſtam aan de ſtad Delft verſcheide burgemeeſters heeft uitgelevert. Zyn grootvader van 's moeders wege was *Johan Sasbout*, die toe 25 reizen tot burgemeeſter der ſtad Delft is geweeſt. Hy had tot oom van 's moeders zyde *Adam Sasbout*, een pater minderbroeder, ſlus gemeld. De naam *Sasbout* is hem in den doop tot een voornaam gegeeven. Deze naam, die uyt zyn moeders geſlagt genomen was, is door hem in het verdedigen der filoſofiſche ſtellingen eens gebezigt als een toenaam, en naderhand heeft hy dezelven doorgaans blyven draagen. 't Geen hy zich beklaagde, gelyk uyt zynen brief van den 8 December van 't iaar 1591 blykt. geleertheit en deugt uit.

Tot zyn iaaren gekomen zynde, om in de wetenſchappen en zedekunde onderwezen te werden, wierd hy van zyne ouders ter ſchoole geleit, en zoo ſommige meenen te Naaldwyk, alwaar doen ter tyd een vermaarde ſchool was, daar hy met groote neerſtigheit leerde, en braaf vorderde; hier bleef hy tot zyn 16 iaar, van daar trok hy naar Loven, daar hy omtrent 16 iaaren lang, zoo in de filoſofy als godtgeleerdheid heeft geſtudeerd. Zyn oeffening in de godtgeleerdheit heeft hy in het kollegie der vaders Jeſuiten begonnen, alwaar den vermaarden *Robertus Bellarminus* doen het ampt van leeraar bekleede. Van daar ging hy in het kollegie van paus *Adrianus VI.* woonen, alwaar hy de verdere ſtudie onder den preſident *Michael Baius*, voortzette, en tot licentiaat in de Godtheit is ingehuldigt. Hy is ook tot deken van de kollegiale kerke van onze lieve vrouw in het hof van 's Gravenhage verkoren, en wiert in den iaare 1583 vikaris van den openſtaande biſſchoppelyken ſtoel van Utrecht. Zes iaar daarna, is hy pauzelyke vikaris in de vereenigde Nederlanden geworden, en in den iaare 1602, te Romen tot aartsbiſſchop van Philippen en van Utrecht gewyt. Hy is den 3 Mey des iaars 1614 te Keulen overleden, en aldaar den 13 Mey by de minnebroeders van de naauwe onderhoudinge begraven. Zyn jongſte broeder *Tilmannus* heeft hem te Keulen een prachtige tombe van albaſter-ſteen opgerecht, met het volgende opſchrift:

D. O. M.
ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. D.
D. SASBOLDO VOSMERO DELFIO.
ARCHIEPIS: PHILIPP. ET ULTRAJECT. FÆDERATAR. AC RECEPTAR. CIVITAT. BELGIJ
VICARIO APOST. QUI Aº. DOM: M.D.C. XIIII.
V. NONAS MAIJ OBYT. TIELMANUS VOSMERUS FRATRI OPT. MOESTUS FECIT
IN ODÆO, AB IPSO DICATO.

Dat aldus luid.

Ter eere van den Almagtigen en Barmhartigen Godt.

Aan den doorluchtigſten en hoogwaardigſten heer, myn heer Sasboldus Vosmerus Delvenaar, aartsbiſſchop van Philippen en van Utrecht, en apoſto-

apostolischen Vikaris in de Vereenigde en aangewonne steden van Nederland; dewelke, na dat hy 66 iaaren, eene maand en 20 dagen had geleeft, in 't iaar ons Heere MDCXIV. op den 3 Mey is overleden, is deeze tombe, binnen het koor dat hy zelfs gewydt had, uyt broederlyke liefde opgerecht door zynen bedroefden broerder TILMANNUS VOSMERUS.

Ik zouw noch veele voornaame deugden en gaaven van deze zeer eerwaarde kerk prelaat konnen melden, indien ik niet vreesde te verre af te weiden, die hier breder bericht van begeert, die leze *Batavia Sacra III. deel.* Het geslagt wapen van *Vosmeer* is gevierendeelt met dat van de *Sasbouten* onder een aartsbisschoppelyken hoed en staf, pronkende met zyn 8 quartieren daar bezyden, als ter

rechter zyde,	ter slinker zyde,
Vosmeer.	Sasbout.
Heuvel.	Burch.
Eynde.	Dussen.
Rodenrys.	Santen.

Michael Vosmeer mede een geleert man.

Michael Vosmeer, rechtsgeleerde, en broeder van den aartsbisschop, even gemeld, was mede een zusterszoon van broeder *Adam Sasbout*, wiens leven, benevens noch een verweerschrift voor de schriften van onzen Adam Sasbout door hem zyn uytgegeeven, onder deze tytels

Vita Adami Sasboldi, ord. Minorum theologi.
Responsio adversus Lacumniam cuiusdam Sasboldi scriptis. Col. 1613. *in* 4. *cum Sasboldi Homiliis, & Vosmeri in eas Argumentis.*

In zyne jeugt had hy eenige korte latynsche vaarzen by eidere print van de graven van Holland gemaakt, welke door den kunstryken *Willem Tibout* zyn in 't licht gegeven, en te Antwerpen by Plantyn in den iaare 1578 gedrukt: welke vaarzen hy meende te verbeteren en te vermeerderen, indien de doot hem de pen niet ontnomen had. Hy heeft het boekie van *de miraculen van de lieve vrouwe ten oude kerke alhier*, waar van wy aldaar gesproken hebben, geschreven. De professor *Boxhorn* getuigt, dat hy iets wegens de oudheden der stad Delft zouw in geschrift nagelaten hebben, waar van die hoogleeraar op deze wyze spreekt.

Men seit daer-en-boven dat hy eenige aenteeckeningen na gelaten heeft van syn Vaderlijcke Stadt. 't welk by aldien 't gedruckt ware, 't is ongelooflijck om seggen, hoe vorderlijck het soude syn om dese Stad te verheerlijcken, en hare outheden op te halen. Laet sy 't dan eenmael te voorschijn brengen, dewelcke soodanige schatten onder haer bewaren, en laet sy ernstelijck gedencken, dat dit niet alleen voor haer, maer ter eere en gloire van 't gemeene best geschreven is.

Hy is in den iaare 1616, op den 16 September in den Heere gerust.

Tielman Vosmeer.

Tielman Vosmeer, inboorling van Delft, en ionger broeder van Sasbout Vosmeer, den aartsbisschop zoo gemeld, was boekkeurder

te Keulen in den iaare 1618, die de heerlyke tombe aldaar ter eere van zyn overleden broeder liet oprechten.

Jonkheer Jacob van den Eynde, heer van Haamstede, in Zeeland, kapitein van een kompagnie voetknegten ten dienste der vereenigde Nederlanden, en histori-schryver van Zeeland, was volgens bericht van *Fr. Sweertius* en *Val. Andreas*, een neerstig onderzoeker der vaderlandsche oudheden. Hy toonde dat de wapenen en de geleerdheid wel in een gareel konnen trekken, alhoewel deze twee voortreffelyke en adelyke versierselen zelden hand aan hand gekoppelt gaan; hy was een man van zeer groote geleerdheit, gelyk zyn naargelate schriften te kennen geeven, onder andere had hy in de latynsche taal beschreeven een *historie of kronyk van Zeeland tot het iaar* 1296, onder welken arbeit, hoe wel noch iong zynde, hy, tot droefheit der liefhebbers van de vaderlandsche oudheeden, overleden is, in den iaare 1614. op zyn huis te Haamstede in Zeeland. En schoon dit werk zyn meester door een ontydige dood verloren had, is het zelve nochtans naar zyn dood, door last van hun ed. grootmogende de heeren staten van Zeeland in 't licht gegeeven. Hy heeft eenige andere schriften onder deze tytels in 't licht gegeeven. Jacob van den Eynde leibeide met de pen en wapenen eerin.

Poemata ab eo relicta, editaque Lugd. Batav. 1611. 4. *in quibus; Nassovica, & belli belgici lib. II. Mars Exul. Senatus Convivalis. Nugarum lib. I.*

Scripsit & Epicedion in acerbum Jani Dousæ funus.

Heer Pieter vander Meer, is volgens het getuigenisse van Goudhoeven mede hier te Delft geboren, hy was eerst in den iaare 1573, raadsheer in den hove van Holland, en wierd in 't iaar 1575 pensionaris der stad Delft, hoe wel hem de presidents plaats van 't voorschreve hof, doenmaals ledig, volkomentlyk was aangeboden, waar op zoo het schynt het vaars van *Grotius* slaat, staande onder het afbeeldzel van onzen Mr. *Pieter vander Meer*. Pieter vander Meer.

Sic PETRVS sic ora senex MERANVS habebat,
Consilium DELPHIS, eloquiumque suis,
Primæ Iura togæ supplex cum detulit illi
Erubuit celsa mente repulsus Honos.
PATRIA da veniam. Non reddere Iura negavit
Civibus: ipsa Domus Curia semper erat.

Hug. Grotius

Hy is te Delft op den 4 Mey des iaars 1616 overleden, en liet een zoon naar *Abraham vander Meer*, mede in den iaare 1584, alhier binnen Delft gebooren. Deze wierd in den iaare 1618 raad dezer stad: en twee iaaren daar naar raad in 't hof van Holland. Zyn afbeelding is met dit vaars van *Vossius* verciert:

Hoc ore, his oculis, est VANDER-MEERIVS: acris
Quo Batavi gaudet Curia sancta viro.
Linguas edocuit Cyllenius, Vraniéque
Sidera, Calliope carmina, jura Themis.

JUSTITIÆ vindex, at COMIS moribus, omnem
SÆVITIAM exosus, sola SEVERA probat.

Ger. Joh. Vossius.

De Byschriften zyn van dezen inhout.

Severè non sevè, dat is, *gestreng maar niet vreed.*
En *Justitia & comitate*, dat is, *door geregtigheidt en beleeftheidt.*

Jacob Janszoon Graswinkel een deugtsaam man.

Jacob Janszoon Graswinckel, bygenaamt *Boot*, om wat reeden hy dezen bynaam voerde is niet bekent, 't en zy men meende dat hy dien verkreeg, om dat zyn vader *Jan Jansz Graswinkel*, thesaurier dezer stad, voortyds in de brouwery van de Boot woonde, die hy naderhand met die van de ruyt verwisselde. Deze man was minder in de wereldsche dan in de goddelyke wysheit geoeffent, want de godtsgeleerde, *Dionisius Sprankhuysen*, getuigt van hem, dat hy was een voorbeeld van nedrigheit, ootmoedigheit en soberheit, zachtmoedigheit, weldadigheit, lydzaamheit en met een woord begaaft met alle godzalige werken, waarom de heer van Bleiswyk een geheele korte historie van zyn levensbedryf by een getrokken heeft, uit zeker boekie, door den gemelden Sprankhuyzen dien aangaande opgestelt, en den *Delfschen Israëlyt* genaamt, *of het leven van Jacob Jansz Graswinkel, geboren burger en inwoonder der stad Delft.* Deze *Jacob Jansz Graswinckel*, noch maar 16 iaaren oud zynde, zich met eenige andere ionge luiden wat willende vermaken, is met een schuitie nevens zyn gezellen naar Delfgaauw gevaren, doch in het wederkeeren sloeg dit schuitie by zeker toeval om, yder repte zich om dit gevaar te ontvlieden en aan lant te komen, gelyk hen allen gelukte, behalven onzen Jacob Jansz, die vermist wiert, waaruit men besloot, dat hy onder het schuitie verdronken was, des vonden zyne medemakkers aanstonts geraden het schuitie weder omtekeeren, waarin zy hem tegen alle verwachting noch levendig vonden. Dit geval trof het gemoed van onzen Jacob Jansz zodanig, dat hy de wereld met alle haare vermaken verliet, en zich overgaf tot een afgezonderd leven, alleen zich bevlytigende om Godt en zyn evennaasten te dienen, in welke godtvruchtige zedekunst hy zoo vorderde, dat hy te recht een wonder van zynen tyd gehouden mogt werden.

Deze vroomaart is op den 10 Maart in den iaare 1624, godtzaliglyk in den Heere gerust. Zyn mager en afgemat lichaam wierd in het noorder kruys van de oude kerk in het graf van zyne bloedvrienden ter aarden besteld, alwaar men een kopere plaat op een oude zarksteen, met dit grafschrift vind.

In dit Graf rust
JACOB JANSZ. GRASWINCKEL, geseit BOOT,
Geboren 25. July 1536.
Was
Tot een Wonder
DEN ARMEN RYC
HEM SELVEN ARM.
STERF X. MARTII ANNO. M. DC. XXIV.
Sijns Ouderdoms LXXXVIII.

Frederik vander Mye, te Delft geboren, was een zeer geleert en ervaren geneesheer, waarom hy te Breda beroepen wiert, om daar zyne kunst te oeffenen, daarenboven was hy ook een zeer goed poeët, hy heeft verscheide traktaten in de geneeskunde beschreven, als,

Frederik vander Mye een voornaam genees-heer.

De arthridite & calculo gemino Tractatus II. in quibus universa horum affectuum essentia, caussæ, differentiæ, signa & curatio, secundum Hippocratis & Galeni mentem dilucidissimè explicantur. Hagæ-commitis, apud Arnoldum Meursium.

Disputationem Philosophicam, de lapidum generatione. Ibidem.

Historiam Medicam, de vertigine, catharro, tussi vehementi, abortu, &c. & curatione tentata honestæ fœminæ Corneliæ van Dunne Bredæ, anno 1624. 4.

Jacob van den Eynde, een Delvenaar, in zyn leven kasteleyn van Woerden, was een geleerd man en voor al ook een goet poeët, *Valerius Andreas* in zyn Nederlandsche boekzaal bl. 409, zegt van hem, *hy was ook een geleerd man, en kasteleyn van het kasteel te Woerden, hy schreef, wanneer hy eenige rust buiten zyn bedieninge had.*

Jacob van den Eynde.

Ænigmatum lib. I. singula Enigmata distichis singulis complexus: quem Lugduni Batavorum adservat, M. Zuerius Boxhornius.

Hy is tot een hoogen ouderdom gekomen, en in den iaare 1629 overleden. Hy was de vader van onzen heer van Haamstede zoo vermeld, en zoo men meent de zoon van onzen pensionaris, die voor 's lands vryheit in de gevankenisse te Brussel is overleden, in de tegenwoordigheit van een zyner zoonen, die by *Bor* ook jonkheer *Jacob van den Eynde* wierd genoemt.

Jacobus Rolandus, is de elfde predikant geweest die in deze stad bevestigt is, zyn afbeeldzel is mede in print uitgegeeven met dit volgende opschrift, waar uyt men ziet dat hy is geweest de eerste *Assessor* in het synode van Dordrecht, en geboortig van Delft, het luid aldus:

Jacobus Rolandus.

Jacobus Rolandus Synodi Nat. Dord: Primarius Assessor: functus S. S. Minist°. A°. 45. In Palat: Wiselochÿ & Decan: Germersh. A°s. 7 Delph. 5. Franckendal. 5. Amsteld. 28. Natus Delph. A°. 1562. Denatus Leydæ Anno 1632.

Boven aan staat, *occupatus in versione belgica N. it Revisione V. Testamenti*: dat is: *bezich zynde in de vertalinge van 't nieuwe testament in de neaerduitsche tale, en in 't overzien van 't oude.* Dit werk was hem by het genoemde synode opgeleit. Onder aan leest men een vaars van zynen zoone, 't welk hy op zyn vaders beeltenis heeft gemaakt.

Quo vultu Venerandus erat, quòque ore ROLANDUS
Conspicuus, dum fata senem superesse sinebant,
Hospes, in hac pictà datur usurpare tabellâ.
Si Probitas, si vera FIDES, si nescia turpis

[*Eu-*

[Eusebiè] lucri, si parta Scientia, & inde
Consilia in dubijs rebus prudentia, sique
Diris in probris victrix Patentia, poßent
Sistere fatales horas, aut solvere jussa
Æternæ legis, superaßet fata ROLANDUS:
Nunc, quia communi satus esset sorte caducus,
Concessit fatis; humanis indeque rebus,
Iam Satur, exemptus, Cœlique receptus in arcem,
Vitâ, cum CHRISTO, fruitur sine fine beatâ.

Tim. Rol. p p. pietatis ergo.

Martinus Hortensius, een groot wiskunstenaar.

Martinus Hortensius, is naar zyn moeders vader Mr. *Maarten van den Hove* genaamt; want zyn vaderlyke geslagt naam was van *Swaanswyck*. In zyn jonkheit had hy zich tot de godtgeleerdheit begeeven, maar naderhand een groote lust tot de wiskunst gevoelende, heeft hy zich tot die moeyelyke bezigheit afgezondert; terwyl hy noch te Leiden op de akademie studeerde, wierd hy van een zeker heer te Dord verzogt, om met deszelfs zoon als opziender en bestierder een reisie naar Vrankryk te doen, 't welk hy aanvaarde; uyt Vrankryk weder t'huis komende, wierd hy aanstons te Amsterdam beroepen, om aldaar leeraar in de mathesis te zyn, welk ampt hy eenigen tyd met grooten lof bediend heeft, tot dat hy in den iaare 1639 tot het zelve ampt beroepen wierd in de universiteit te Leiden, om die kunst in 's lants opperschool openbaar te leeren. Zoo ras hy daar aanquam om zich van een huis, enz. te voorzien, wierd hy ten eersten ziek, en stierf den 17 Augustus deszelven iaars aldaar aan de tering. Zyn lyk wierd naar zyn geboorte plaats gevoert, en by zyne vorige vrinden begraven. Hy heeft eenige redevoeringen en schriften over de wiskunst naargelaten, welke onder deze tytels zyn aan 't licht gebragt.

Philippi Lansbergij Commentationes in motum terræ diurnum & annuum; e belgico sermone in latinum versæ, premissa præfatione sua, qua Astronomiæ Braheanæ fundamenta examinantur, & cum Lansbergianæ Astronomiæ restitutione conferuntur. Middelburgi, 1630. 4.

Pleiadographia, sive Pleiadum descriptio, quam amicis edendam mandavit.

Hugo Grotius d'euwige eer van Delft uitgeleert in de rechten en vermaart door de gansche werelt.

Nu zal *Hugo de Groot*, d'eeuwige eer en 't orakel van Delft, die in den iaare 1583. geboren is, ten toneele treden; de vader van dezen onsterfelyken man was *Jan de Groot*, afkomstig van een oud geslacht, dat in deze stad het roer der regering in handen hadde, eene waardigheit trouwens die hy zelf bekleet heeft, dewyl hy burgermeester te Delft is geweest, en 't opzicht had over de hoge schole te Leiden. De groote *Lipsius*, met wien hy brievenwisseling hielt, noemt hem *zyn gemeenzamen vrient*. Onder de latynsche gedichten van den heere Joan vander Does, vint men 'er ook aan hem geschreven. Ook was hy zelf van den poëtischen geest niet misgedeelt, gelyk zyne latynsche gedichten getuigen. Zyn grootvader Hugo de Groot was mede een geleert man, en in de latynsche, griekſche en hebreeuwsche talen zeer ervaren. Op dat ik van zyn oom Cornelis de Groot, flus genoemt, hier niet reppe, zoo dat hy van een geleerde en aanzienlyke afkomste was. Daarenboven begonden de stral n van

zyn

zyn fyn verftand al vroeg uit te fchieten, en aan de werelt te vertonen, dat zyn naam met de daat over een zou ftemmen, en 'er warelyk iet groots van hem te verwachten ftont. Op zyn achtfte iaar fchreef hy al latynfche vaarzen, waar van 'er noch twee voorhanden zyn: het eerfte beftont in deze vier regelen, die hy ontworp op de aangename tyding, dat de ftad Nymegen, der fpaanfche macht ontrukt, des iaars 1591 aan prins Maurits wert overgegeven.

Plaudite Mauritio victori quotquot adeftis;
Namque is Cæfaream Neomagum venit in urbem,
Vel potius Domino Victori plaudite Chrifto,
Namque in Mauritio Neomagum tradidit urbem.

't Ander vaarsie maakte hy op of omtrent den zelven tyt op het overlyden van zyn vroeg geftorven broeder Jan de Groot, zyn bedroefden vader in dezer voegen aanfprekende:

Solve precor triftes gemitus, Pater o reverende,
Namque is Joännes, quem triftia fata tolerunt,
Solvit magna fuo, quanquam ægrè, debita letho.

Voorts was hy op 't lezen van brave fchryvers zoo verflingert, dat hy een groot gedeelte van den nacht daar aan te koft lei, en zyn zondaagsgelt beftede om kaarfen te kopen, dewyl zyn moeder, die hem zyn nachtruft gunde, die weigerde. Naeu elf iaaren out zynde, wiert hy al op de hoge fchool te Leiden beftelt. In dien queektuin der geleertfte geeften, oeffende zich de Groot in allerlei wetenfchappen; binnen 't zelve iaar waar in men hem de hoge fchool zag beklimmen, gaf hy drie gedichten in druk, waar over de werelt verwondert ftont, waar van hy 'er twee in fierlyk latyn, en een in het griex ontworp. Op zyn vyftiende iaar gaat hy in 't gevolg van Jan van Oldenbarnevelt, raatpenfionaris van Hollant, (toen in gezantfchap aan den grooten Hendrik) naar Vrankryk, die den iongen de Groot gelegenheit geeft om voor den koning een fierlyke redenvoering te doen, waar in de iuiftheit van zyn oordeel, fyn verftant, bevallige reden, en onvergelykelyke geleertheit in die ionge iaaren zodanig uitblonk, en 't hart der majefteit bekoorde, dat de vorft hem met een goude keten, daar zyn koninklyk beeltenis aan hing, befchonk, en teffens in tegenwoordigheit van zyne hovelingen zei: *Voylà le miracle d'Hollande*; Ziet daar het wonder van Hollant. Op zyn 16 iaar was hy al advocaat voor den hove van Holland; in den iaare 1607 wierd hy tot fiskaal van 't voorfchreve hof verkoren; in 't iaar 1608 vereenigde hy zich met Maria Reigersbergen, gefproten uit een der aanzienelykfte geflachten van Zeelant; in den iaare 1613 wierd hy verzogt om het penfionaris ampt te Rotterdam te bekleden, 't welk hy ook aannam. Terwyle hy deze bediening beklede, wierd hy van de heeren ftaten, over eenige verfchillen de koopmanfchap betreffende, naar Engeland gezonden, alwaar hy van koning Jacobus zeer beleefdelyk ontfangen wierd, en van den zeer geleerden heer *Ifaacus Cafaubonus*: zoo dat zyn naam door de ganfche wereld beroemt wierd: ia zoo verre, dat geen land zich dorft beroemen oit kloeker of fnedi-

ger verſtand voortgebracht te hebben, waar door hy by alle geleerden, van wat gezindheden zy ook mogten zyn, in verwondering was. Zelf hebben doorluftige vernuften, dezen grooten Huig, en den befaamden *Erasmus*, in den evenaar van een beſcheiden oordeel gewogen, en betuigt, dat hy Erasmus in veele zaken gelyk was, in weinige hem wyken moeſt, in eenige hem overtrof. Het ſcheen veele iet vreemds in de natuur, dat 'er zoo veele wetenſchappen in een perſoon opgeſloten waren Maar die verderfelyke verſchillen wegens den godsdienſt hier te lande opgerezen tuſſchen de remonſtranten en kontra-remonſtranten, waren oorzaak, dat hy in den iaare 1618 op den 28 Auguſtus, als te veel naar de kant der remonſtranten hellende, met den heer *Johan van Oldenbarnevelt*, advokaat van Holland, met noch verſcheide andere heeren, in hegtenis wierd genomen, en eindelyk voor al zyn leven op het huis te Louveſteyn gevangen gezet, waar tegens hy naderhand zyn verantwoordinge heeft uitgegeven. Hier dus gevangen zittende, kon echter zyn vlug en geſpitſt verſtand niet gevangen werden, dat moeſt ruim en breet uitweiden, waarom hy in deze engte veele geleerde boeken ſchreef, tot dat hy ten laatſte door het kloek beleit van zyn waarde en getrouwe echtgenoot *Maria van Reygersbergen*, die hem in zyne gevankeniſſe gedurig vergezelſchapte, op den 13 Maart des iaars 1621, in een koffer, waar in zy boeken plag te zenden, behendig en liſtig dien kerker ontſnapte, en te Gorkom onder 't geleide van zyn dienſtmaagt gevoert wiert, van waar hy zich in een onbekent gewaad naar Antwerpen begaf, en zoo voorts naar Vrankryk vertrok. Terwyl zyn Ed. zich in de hoofdſtad der Spaanſche Nederlanden onthielt, om wegens 't geleden ongemak wat uitte ruſten, verzuimde hy niet om aan zyne gemeenzaamſte vrienden kennis te geven van zyne verloſſing en gelukkige aankomſt in die ſtad. Vooral vergat hy zyn geliefde echtgenoot, en ouden vader niet ſchriftelyk aan te ſpreeken. Weinig dagen na zyn aankomſt te Antwerpen vond hy ook goet zyn excellentie prins Maurits een brief van dezen inhout toe te zenden,

Hooch gebooren Vorſt, Genadighe Heer,

Gedachtich ſijnde 't geen uwe Excellentie mijne lieve Huysvrou ſoo door Stevyn als door Walæus hadde doen aanſeggen, oock het geen ick ſelve ſoo uit uwe Excellentie als uit Stevyn had verſtaen, heb ick my ſoo langen tijt, als uwe Excellentie bekent is, vertrout en gewacht op verloſſinge door interceſſie van uwe Excellentie. 't Is my leet dat eenige perſoonen my ſoo wangunſtig ſijn, dat ſy uwe Excellentie hebben konnen beletten ſoo goeden voornemen te effectueren: 't welck my ten langen laetſten heeft doen denken op middelen om my ſelven te helpen: 't welck ick vertrouwe dat uwe Excellentie my niet anders als wel ſal afnemen; conſidererende hoe natuurlijck allen menſchen, jaa ſelfs den beeſten, is de luſt tot vryheyt. Ick bidde uwe Excellentie oock te gedencken de dienſten, hoewel die gering ſijn, die ick by uwe Excellentie, in ſijne ſaecken gebruykt ſijnde, den ſelven getrouwelick geſocht hebbe te doen; ende wie mijne Meeſters ſijn geweeſt in de tijden van mijne bedieningen, hoe ick niets hebbe gedaen buyten haeren wille ende intentie, ende hoe ſwaer het ſelve

my

my is bekomen. Uwe Excellentie ſal oock believen te conſidereren wie de Vader is geweeſt van mijne Huysvrou, by de welcke ick hebbe vijf kinderen, ontbloot van haers Vaders goederen, ſtaet ende winſte. Ick heb my tot Antwerpen begeven, om daer te mogen letten waer ick beſt myne ruſtplaets ſal verkieſen. Ende verhoopende dat uwe Excellentie niet ſal toelaten, dat mijne voorſchreve Huysvrou en kinderen eenige vordere beſwaerniſſe worde aengedaen, ſal ick Godt bidden,

Hoochgebooren Vorſt, Genadighe Heer,

Uwe Excellentie te vergunnen een goede en voorſpoedighe Regering. Tot Antwerpen den 26 Maert: Anno 1621.

Uwer Excellentie ootmoedige Dienaer,

H. DE GROOT.

Ten zelven dage vont hy ook goet om dit volgende geſchrift aan Prins Hendrik af te vaardigen:

Hooghgeboren Vorſt, genadighe Heer,

Wetende, dat uwe Excellentie my van myne jonge jaren af uit zijne groote goedigheit een zonderlinge genadige zucht heeft toegedragen, zoo heb ik niet konnen nalaten dezelve te verwittigen van de weldaedt, die my Godt Almachtig gedaen heeft, my vergunnende mijne verloſſinge. Ik hoop dat Godt Almachtig met 'er tijdt bekent zal maken de oprechte intentie van uwe Excellentie tot behoudenis van de eer, vryheit en ruſt van het Landt, jegens alle laſteringen, en over het Landt, mitsgaders over het loffelyk Huis van Naſſau, en namentlyk over uwe Excellentie zijnen Goddelijken zegen verlenen. Tot Antwerpen den XXVI. Maert 1621.

Uwer Excellentie ootmoedige Dienaer,

H. DE GROOT.

In deze omſtandigheden wilde hy zich ook niet ontſlaan om aan de heeren ſtaten generaal dezen brief te ſchryven.

Hooge Mogende Heeren.

Ik hebbe langen tijt ordre verwacht van Uwe E. om verloſt te zyn van mijn zwaere gevankeniſſe, die niet alleenlyk my beſwaerde, maer eensdeels ook mijn huisvrouw en mijne kinderen. Dog ziende dat eenige door particulieren haet tegens my nieuwe pretexten zochten om my nog meer te bezwaeren, hebbende tot dien einde alrede eenige geruchten geſtrooit, heb ik een middel gevonden om te herkrygen mijn natuurlijke vryheit en heb het door Godts hulpe te weeg gebragt, ſonder yets te breken of ymant daer toe om te kopen. En geen nader vertrekplaets wetende, heb ik my eerſt t'Antwerpen begeven, en zal verder zien waer ik een ruſtplaets zal kunnen vinden, om mijn tijdt te mogen beſteden in mijne ſtudien. Het valt my wel hardt, mijne Heeren, dat ik zoo veel tegens mijne vryheit en in mijne goederen heb moeten lijden, en nog lijden moet,

wel verzekert zijnde in mijn conscientie dat ik, na de kennis die ik van de zaken gehadt heb, goede advijsen en raedt gegeven heb tot slissing van de zwarigheden, ontstaen voor en aleer ik tot den dienst ben beroepen geweest, altijt vertoonende alle getrouwigheit tegen mijn Meesters de Magistraet van Rotterdam, en de gehoorsaemheit aen mijne Heeren de Staten van Hollandt en Westvrieslandt. Maer al het quaet dat my aengedaen is en nog zou mogen aengedaen worden, zal my nimmermeer afkeeren van de liefde, die ik altijt hebbe gedragen en naer myn kleen vermogen betuigt tot mijn Vaderlandt, voor welkers vryheit, rust en voorspoedt, ik den Almogenden altijts bidden zal, en dat tot dien einde 't Hem gelieve,

Hooge en Mogende Heeren,

U E. te geven een goede en gelukkige Regering. Uit Antwerpen den 30 *Maert* 1621.

Uwer E zeer ootmoedige Dienaer

H. DE GROOT.

Zoo ras 't gerucht zyner aankomst t'Antwerpen by zyne vrienden gehoort wiert, kreeg hy daar wel haast 't bezoek zyner vrienden. Ook zou hy zyn geliefde bedgenoot, die hy zelf in zyn gedichten, wegens hare getrouwe liefde t'hemwaarts by Artemizia, Porcia en Arria, vergeleek, niet geaarselt hebben om hare twede ziel en de wellust van hare oogen te komen bezoeken, had zy geen 3 weken daarna in dezen kerker noch opgesloten gezeten. Onze Grotius zat hier echter in geen vergeten hoek, gemerkt hy daaglyks van den eersten adel in geleertheit, in geschrift begroet wiert over zyne verlossing. Onder de welke de voortreffelyke brief van den beruchten Erycius Puteanus, hoogleeraar te Leuven, uitmunt, die wy volgens de vertaling van K. Brant, om zyn schoonte hier zullen plaats geven.

Vermaerde Heer,

In d'algemeene blydtschap aller luiden van eere kan ik myne penne niet stil houden. Ik schryf om te toonen dat ik uw Vriendt ben, en met dit betoog van genegentheit derf ik uw gunst met eenen uitlokken. Zoo gy den kerker met de doodt vergelykt, dan kont gy nu schynen als uit u zelven gebooren; want gy hebt uw behoudenis en vryheit van u zelven bekomen. t'Ontkomen was niet genoeg; het paste de Groot op een geestige wyze te ontkomen. En hoe veel treffelyker is dit dan ontslagen te worden! Hoe veel loffelyker door zyn eigen verstandt, dan door eens anders goedtvinden behouden te zyn! Op dat gy niemant iet zoudt schuldig wezen, hebt gy,

Mediis elapsus Achivis,

Door 't midden van de vyanden ontsnapt,

u zelven gevrydt. Gy kondt niet verlost worden dan door een lastige weldaedt,

daedt, die gy van vyanden zoudt hebben ontfangen. Maer hoe zoudt gy ze hebben ontfangen? Gy hadt 'er zelfs geen te wachten. Gy waert ter gevankenis en niet ter doodt verwezen, op dat gy dikwils ſterven zoudt. De wreetheit wilde alleen dat gy zoudt leven, maar niet onder de levenden zyn. Wat dan? Door dezen weg moeſt gy weêr tot het leven keeren, en dikwils ſterven, op dat gy eindelyk zoudt leven en vry zyn. Gy hebt een open gemaekt daer alles was geſlooten: en wie zou geloof't hebben, dat in de kiſt een menſch verſchoolen lag? Zoo uitgedragen zoudt gy een lyk hebben geſchenen, ten ware gy uit een graf waert gekomen. Laet ze zich alle vry verwonderen: De Groot was niet geheel in de kiſt: in de kiſt was 't lichaem, in 't ſchip de kiſt, in de ſtroom 't ſchip; in dit alles en buiten dit alles ſcheent gy my te zyn; gy hadt de geheele werelt vervult. Uw lichaem kon dan in den kerker bewaert worden, uw verſtandt niet. Gy hebt, met muuren beſlooten, met wacht omcingelt, en met krygsvolk omringt, zelfs in die benautheden betoont dat gy vry waert, en dat de deught zich door geen hinderpaelen laet ophouden. Houdt moedt, voortreffelyke Heer, in weinigh uuren hebt gy meer gedaen, dan in geheele drie jaren geleden, want gy zyt uitgedragen door de handen der gener die u meeſt poogden te bewaeren. Zy geloofden dat de geheele draght boeken was, en niet t'onrecht; want uw verſtandt begrypt een geheele bibliotheek. Daerom noemen ze u alle geleert en vermaert, maer ik noem u dapper, waerdig niet alleen vryheit, maer ook eere en onſterflykheit. Hebt gy voor dezen niet geſchreven 't geen anderen deeden? Nu zullen anderen ſchryven 't geen gy zelf hebt gedaen. Men kan u by Dædalus vergelyken. Hem hebben de vleugelen, u de boeken als vleugelen, uit den kerker gedraegen. Hy heeft 'er te gelyk zynen Zoon uitgevoert, maer om hem te verliezen: gy liet uw vrouw achter, maer om ze te behouden. Zy die uw gevankenis niet kon gedoogen, kan, nu gy behouden zyt, haer eige verdragen. O waere huwlyksbandt, als men zoo van een wordt geſcheiden! Z'is blyde om dat ze niet langer vry is, en met recht waerdig dat ze weêr in vryheit geſtelt worde. Weeſt geruſt, ze zal u bykomen, en, die voor geenen kerker ſchrikte, zal zich geen ballingſchap onttrekken. In de ballingſchap zal ze 't Vaderlandt vinden, om dat ze daer haer man zal hebben. Gy bekent zelf, dat het geen gy vliedt, uw Vaderlandt niet is, en dat men, 't geen zich tot een ſtiefmoeêr maekte, vlieden moet. Ballingſchap is beter dan kerker. Den kerker kondt gy niet ontkomen dan met in ballingſchap te gaen. Aenſchouw het tooneel van uw ellende. Uw vrienden waren vyanden, op dat gy u tot vyanden, als tot vrienden, zoudt begeven. Zal ik Themiſtocles voorſtellen? Hy toog naer Xerxes. Hy hadt tegen zyne Atheners niets misdaen, maer d'Atheners tegen hem. Doch ik wil my van geen exempelen dienen, maer liever bidden, dat gy uw naem onder d'exempelen laet bybrengen. Wanneer Scipio, die altijdts leven zal, op het punt van ſterven ſtondt, liet hy toen een ſpreuk nae of een verwyt? Ondankbaer Vaderlandt, gy zult ook zelfs myn gebeente niet hebben. *Overweeg, wat gy gedaen, en wat gy geleden hebt: uw verdienſten en loon: en gelyk die beide aen alle luiden van eere en deugt gebleken zyn, zoo zullen ze ook niet nalaten uw vryheit te begunſtigen, uw nut en welvaren te bevorderen. Maer wat is 't? door uw verſtandt zijt gy hooger geſtegen dan de gemene peil der menſchen, op dat gy de fortuin en 't geen ze doen kan grootmoedelyk zoudt* ver-

verſmaeden. Laet zich derhalven anderen beklaegen, dat ze nae geleden ſchipbreuk naekt en bloot bleven zitten en hunne goederen verlooren hadden, gy hebt by u zelven alle goederen, geen roof of geweldt onderworpen. Gy zyt GROTIUS, gy zyt groot, en dat 's genoeg, om u te doen verſtaen dat u niets ontbreekt. Zoo gy 't Vaderlandt lief hebt, hier is reden van liefde, dit 's uw Vaderlandt: hier is een zoeter lucht onder den zelven hemel, een liefelijker vruchtbaerheid der zelve aerde, een geruſter ſtaet van eenerlei menſchen. Wat wil 't volk van een of twee landtſchappen roemen? Wy zyn ook Nederlanders: wy zyn vrye luiden, onder eenen Vorſt, maer dien wy Vader noemen. Daer is onderſcheidt tuſſchen toom en juk. Wy worden beſtiert, niet gedrukt, en om tweedracht te vermyden hebben we een afkeer van 't gebiedt van veelen. Al d'outheit roept, laet 'er een Heer, laet 'er een Koning zyn: *immers uw ongeluk roept ons toe, dat 'er geen ſtaet van menſchen buiten gevaer is, daer 't volk gaende wordt; geen haven zonder ſchipbreuk, daer alle goddelyke en menſchelyke zaeken over hoop ſtorten. Wat is daer toorn! Wat is daer haet! Waer is daer ruſt of heil? Zoo veel waters als 'er is, zoo veel viers en brants is 'er overal. Ik zou wel zeggen, dat die zee door de helſche geeſten aen brandt is geraekt. U heeft 'er Godt uitgerukt, verſtandt en raedt verſchaft, waer door gy behouden kondt worden. Wat reſt 'er? Dit te doen, u naer den tydt te vlyen en Godts ſchikking te volgen. Dees zal u verder behouden, en gelyk hy u, de vyanden te leur ſtellende, in vryheit herſtelde, voortaen tot ruſt en geluk brengen. Dat wenſch ik, en verlang om u te zien en t'omhelzen. Koom herwaerts, de weg is niet lang, en hael uw hert in dit Slot en vermaek doch op: Gy zult zeggen, dat gy uw adem op Parnas ſchept. Ik biede u de rechterhandt der herbergzaemheit, met alle gedienſtigheid, die men van een waeren vriendt kan verwachten.*

Gy zult m'in al myn doen bevinden als het goudt,
Dat, hoe gy 't kookt en toetſt, zyn zuiver roodt behoudt.

Vaer wel, en 't geen ik nochmaels verzoeke, koom herwaerts.

Te Leuven op het Slot, den XXX van Lentemaendt MDCXXI.

Grotius die dezen brief niet onbeantwoort wou laten, en een blyk wilde geven van zyn onnavolglyk verſtant ſchreef in dezer voegen.

Gelyk myne ellende door de droefheit myner vrienden onlangs vermeerderde, zoo neemt nu myne blydtſchap door de begroeting der vrienden merkelyk toe: onder welke gy Puteanus, eere der Nederlanderen, uwe groote genegentheit te mywaert met gelyke welſprekentheit uitdrukte. 't Is my dan een groot loon der langdurige zwaerigheden, dat de gemeenſchappy myner vreugde zich onder velen verſpreit: ook is my myne vryheit zelf zoo vermakelyk niet, als te zien, dat ze zoo vele vrome en wyze luiden vermaekt. De vryheit te behouden, en geen oorzaek te hebben om over de fortuin te klaegen, was my zoo veel niet waerd. Want onder de geduurige voorſpoedt zou zich noch die tegenſpoedt gemengt hebben, dat het nooit zou zyn gebleken, hoe lief ik by velen ben. De geleertheit heeft wel deze kracht, dat ze de genen, die 'er ſlechts eenigen ſmaek van kree-

gen

gen (onder welke ik wensche gerekent te worden) by zulken die ze met volle maeten indronken (onder welke gy uitmunt) groote gunst verwekte, maer nochtans heeft my, zoo ik meene, dat ongelyk, van weinige geleden, veel dieper in de harten van velen en van de besten ingedrukt: want niet te vergeefs is 'er gezegt, dat een ellendig mensch iets heiligs is, inzonderheit ontschuldig zynde. Zie ondertusschen, hoe de Goddelyke voorzienigheit my begunstigende, al 't quaet, my overgekomen, met eenig gelykmatig goedt vergoldt. Aen myn Vaderland bewees ik getrouwheit: in myn Echtgenoot bevond ik ze. Terwyl ik arbeide om 's Lands gemene vryheit te behouden, verlies ik de myne: Zy hangt weder de hare aen de myne te kost. Gy verwondert u ook niet buiten reden over 't middel waer door ik weêr myn eigen man wierd: want wie kon vryheit hoopen uit een engen kerker; of 't scheppen der open lucht, uit een benautheit, die nauwlyks een luchje voor d'ademende ziele wou doorlaeten? En wie zoude derven hoopen zoo veler wachteren oogen te konnen ontvlieden, en dat zelfs door de handen en voeten der wachteren? Maer 't was billyk dat hy, die door een onverwacht geweldt was verdrukt, ook door een onverwacht middel wierd behouden. Want wie zou gedacht hebben, dat zulks zou geschieden? Ik zocht de glory des Vaderlandts en van mannen, die in 't Vaderlandt uitstaken, naer myn vermogen, zoo wel met eenen gebonden als met een ongebonden styl, in top te verheffen: maer dees dienst wierd my van myn medeburgers met de grootste smaet beloont. De gemene middelen heb ik met myn voorspraek verdedigt, met raedt vermeêrt, de myne verlies ik. De vryheit des Vaderlandts heb ik beschermt, dat komt my te staen op een zeer droeve slaverny. Het slaegt wel dat ik myne Bedtgenoote in de gevankenis achter liet, om zelfs nae myn ontkomen te nauwer bewaert te worden; op dat men wete, dat ook onschuldigen en die de hunnen wel deeden gevangen worden. Zy alleenlyk kennis hebbende dat ik was uitgedragen, en den uitslag, die noch onzeker was, met beanxten gemoede overleggende, deedt een wensch, die niemant verwacht zou hebben van een Egae, die haeren man op 't hertelykst bemint, dat haer man op 't verste van haer mogt zyn. My, toen eerst verstaende van hoedanig een vrouw ik was gescheiden, viel haer afzyn zoo lastig, dat ik my liever wederom in de gevankenis had begeven, dan haer lang te missen. Wy mogen deze eeuwe gelukkig achten, dat het ontzich van de faem en de schaemte noch zoo veel vermogten, dat ze een vrouw ontweldigden uit de handen der genen, die nu geen andere stof hadden om hunnen moedt te koelen. Maer zy is te pryswaerdiger, om dat ze zulk een gemakkelyke uitkomst, ten tyde toen ze my uitzondt, niet dorst hoopen, als met my kennis hebbende van myn onschuldt, en daer uit wetende met wat menschen wy te doen hadden. Op geen vrouwe passen deze vaerzen beter,

Tu melius certo meruisti pignore vitæ,
  Ut tibi non esset morte probandus amor.

Gy hebt met recht verdient door trouw bewys in 't leven,
Dat gy uw liefde door geen doodt behoeft te toonen.

Maer ook zyn wy de beproevingen des gedults noch niet alle te boven gekomen. In plaets van de gevankenisse is 'er ballingschap voorhanden, en ik weet niet of

Fata

Fata mihi totum mea ſint agitanda per orbem

My myn noodtlot niet zal ſlingeren langs de aerde.

Doch nae een gevankeniſſe in 't vaderlandt, is de ballingſchap in plaets van Vaderlandt. Ik dank u dat gy my met voorbeelden vertrooſt, ook met treffelijke, die zelfs bequaem zyn om 't verſlagen gemoedt op te rechten, veel meer om 't opgerechtte t'onderſtutten. Die groote Themiſtocles, die den Atheeneren den wegh ter behoudeniſſe klaerder hadt aengewezen dan Apollo, vlucht uit dwang, en zelfs tot de vyanden, die uit den Salamynſchen ſlagh waren overgebleven. Van gelyken aerdt was de gramſchap van Coriolanus: maer beide ongelukkig. Beter gelukte Alcibiades zijne ballingſchap, daer hy zich vyandtlijk in droeg; dien het volk van den vloek ontſloeg, om ſulke daeden waer door hy den vloek veel eer hadt verdient. Maer zachter voorbeelden lees ik liever. Griekenlandt vertoont my Ariſtides, die in zijne gebeden het tegendeel wenſchte van 't geen Achilles badt, dat het Atheene nooit berouwen mogt hem verjaegt te hebben: en Phocion, die met zijne leſte woorden zynen zoone beval, dat hy aen het geledene ongelijk nooit zou gedenken. Rome vertoont my Rutilius, die zich liet voorſtaan dat men quaet van hem ſprak, wanneer de vrienden uit den burgerkryg zijne wederkomſt voorſpelden; en hy heeft zich aen d'ondankbaere Stadt niet anders gewrooken, dan dat hy, ook weder ingeroepen, tot haer weigerde te keeren. Zelfs uw groote Scipio, zich het gezichte zijner medeburgeren, alleen onttrekkende, heeft hen met een groote, doch hun onbekende, ſtraffe geſtraft; dat hun niet gebeuren mogt den Overwinnaer van Africa en Aſia t'aenſchouwen: derhalven ſtelde hy op den akker de boomen in ordre, maer met zulk een harte als eertyts in 't veldt de ſlagordens. Het oude zeggen is pryzenswaerdig:

Ames parentem, ſi æquus eſt, ſi non, feras.

Bemin uw' Vader, zoo hy billyk is, zoo niet,
Verdraeg dan 't ongelyk, dat u van hem geſchiedt.

Dit paſt men met recht op het Vaderlandt, dat ook van 't woordt Vader den naem draegt, en de Vaders, of die den Vaderen naeſt beſtaen, gemeenlyk in zijn gevaer inwikkelt, of met zijn welvaert omhelſt. Ook mag het den Vaderlande niet geweten worden, 't geen in 't Vaderlandt geſchiedt. De dertig Tyrannen waeren Atheene niet: noch ook de bezetting van Mithridates, ten tyde dat Sylla de Stadt met bewilliging der burgery had belegert.

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Toen Camil te Vejen woonde,
Was daer Rome.

Cicero achtte de geenen, die zijn huis onder de voet geworpen, en hem des levens onwaerdig verklaert hadden, niet het volk van Rome, maer 't

ſchuim

ſchuim des volks te zijn; en nam voor 't volk, die in de Schouwplaets zuchtten en weenden, terwyl Roſcius zijn perſonagie ſpeelde:

O ingratifici Argi, inanes Graii, immemores beneficii,
Exulare ſinitis, ſiſtis pelli, pulſum patimini,
Summum amicum, ſummo in bello, ſummo ingenio præditum?

Dat is,

Ondankbare Argyven, dwaeze Grieken, dienſt vergeters,
Lydt gy dat balling zy, verjaegt werde en verſtooten,
De groote vriendt, dat groot verſtandt in grooten krygh?

Ik weet wel dat deze en andere exempelen van mishandelde deugt de Regering, die uit velen beſtaet, plagten tegengeworpen te worden. Maer hebben wy niet Thraſea en Seneca, en zoo vele doorluchtige zielen, omgebracht door de boosheit van eenen die alleen heerſchte? Gelyk 'er geen menſchen te vinden zyn, tot welke d'ondeught geen toegang heeft, zoo is 'er geen macht, die aen eenen of velen gegeven wordt, buiten gevaer van misbruik. My behaegt ten hoogſten 't geen eertydts Alcibiades en naderhandt Auguſtus ſprak, (als 'er van Catoos lof gewag wierd gemaekt) een ſpreuk die waerdig was van Cato zelf geſproken te worden: Die den tegenwoordigen ſtaet der regering niet wil veranderen, is een eerlyk man en goedt borger teffens. *Indien d'ongerechtigheit den ſchyn van gerechtigheit aentrekt, en d'onnozelheit harder dan met oorlog drukt, zoo moet men dat verdragen gelijk de blixem en ſlagregens en andre rampen, die de hoogſte magt ons toezendt: maer indien de regering zacht en vreedzaem is, zoodanig als gy den aerdt van uwen zeer goeden Vorſt hebt dank te weeten, zoo moet men dat met dankbaeren gemoede erkennen. Dit 's één goedt, by 't welk geen lichaems gezontheit, noch vruchtbaerheit der landsdouwe, noch iets daer men in 't gemeen of in 't byzonder om wenſcht, geleeken kan worden. Dat geluk blyve u luiden geheel en geduurig by. 't Welk my niet alleen het bloetverwantſchap van geſlachte, dat de Nederlanders onderling verbindt, de nabuurſchap van de plaetſe, de gemeenſchap van tale doen wenſchen, maer ook de weldaden aen my bewezen. Gy luiden verſchafte my, in dien prang van ellende gebragt, dat ik nergens min veilig was dan in myn Vaderlandt, d'eerſte huisveſting en d'eerſte verzekering van vrijheit: uwe lucht heb ik eerſt geruſt geſchept: door uwe t'ſamenſpraeke verquikt, begon ik de geheugenis myner langduurige ellende allereerſt uit myn gemoedt te wiſſchen: eindelijk van u luiden ben ik zoo vriendelijk onthaelt, als vyandtlijk van de myne. Wat zal ik u luiden voor deze weldaden beters wenſchen, dan dat een beſtendige vrede u luiden niet alleen buiten oorlogh, maer ook buiten zorge van oorlog houde: ook mynenthalve, op dat het my des te meer geluſte, indien 't de zaek zoo mogt vereiſſchen, tot u luiden over te komen, en d'aengebodene herberge te gebruiken: en, indien 't niet anders wezen mag, ten minſte van naby dat Landt te beſchouwen, 't welk my de natuur, niet tegenſtaende zoo veel ongelijks, aenprijſt; zoo nochtans, dat ik, die altijds getoont heb hoe zeer mijn hart daer over hangt, ook nu toonen derve hoe licht ik dat kan ontbeeren. Vaer wel, zeer waerde en geleerde Heer.*

In Antwerpen den .... van Grasmaendt 1621.

De Groot niet van ſints zynde om t'Antwerpen te blyven, ſloeg voort naar Vrankryk, in welk koninkryk het hem geluſte zyne kiſt, waar in hy ontkomen was in ſierlyk latyn dus aan te ſpreeken.

Dulces latebræ, temporis domus parvi
Auguſta, laxo quæ viam facis coelo,
Clauſum parumper ſpiritum manumittens
Onus quod ægrè congregum manu multâ
Interquieſcens pertulit ſerus miles,
Tandemque cæcum tradidit rati pignus,
Lati vehendum Vahalis impetu prono;
Quas Arca grates, quas tibi feram laudes?
Tibi fugata victa ſervitus ceſſit,
Tolerata ſeptem poſt biennium menſes.
Quod celſa tueor oſtia libero vultu,
Quod durus aures non ferit feræ ſtridor,
Obiceſque multi, barbarique cuſtodes:
Sed læta turba comiter ſalutantium,
Blandique amici, tincta litteris corda,
(Quales Thuanus quo probatior nemo,
Puteanus, & mens erudita Tilenus)
Faſtidioſas ire non ſinunt luces:
Tibi hæc, & aliud ſi quid eſt boni nobis,
Et ſi quid ultra reſtat, Arca, debemus.
Quæ merita verbis ſi liberet æquare
Opus tot eſſet, ferre quot ſoles, libris.

Welk in 't nederduitſch op deze wys vertaalt is.

O zoete ſchuilplaets, o voor korten tydt naeu huiske;
Dat myn bedrukte ziel, beſlooten in uw kluiske,
Hebt vrygemaekt, en zoo in open lucht geſtelt
Uw lieve laſt, die naeuw gepakt, door ſterk geweldt
Van 't ſtrenge krygsvolk wert allengskens uitgedragen,
En eindlyk als een pandt, doch dat zy niet en zagen,
Bevolen, op een ſchip, de Waels afloopend ty.
O Kiſt, wat danks, wat lofs verdient gy wel van my?
Gy hebt myn ſlaverny verjaegt en overſtreden,
Die 'k zeven maenden meer dan twee jaer heb geleden.
Dat ik des hemels licht aenſchouw met vry gelaet,
Dat my geen ſlot meer plaegt, myn ooren niet meer ſlaet
Der grendelen gekners, en 't wreedt gegraeuw der wachten,
Maer mag geruſt, en vry, het bly gegroet verwachten
Van vrienden, die gedoopt zyn in geleerdtheits nat;
(Als Puteaen, Thuaen, wiens trouw geen weêrgaê hadt,
En dat geleerdt verſtandt Tilenus) welker reden
Den onverdrooten tydt my vrolyk doen beſteden.
Dit al, en zoo 'k noch meer geluks te erdenken wiſt,
Dat moet ik u alleen dank weeten, lieve Kiſt.
Doch wild' ik naer verdienſt uw lof ten vollen roeren,
Ik hoefde zoo veel ſchrifts, als gy ooit plag te voeren.

Deze

Deze behendige en gelukkige onderneming van onzen *Grotius* was al te geestig om van de poeëten niet gedagt te worden. Onder anderen quam 'er een gedicht voor den dag, de eigenschap en omstandigheden der historie redelyk wel aanwyzende, wiens tytel was:

Op de Af-beeldinge vanden Heere Hugo de Groot.

Zie daar dat is de Groot, die tusschen bey de Kroonen
Van 't Frans, en 't Sweedsche Rijk gebruykt is tot Gezant;
Na dat hy balling was geworden van zijn land;
Verwezen van te voor om eeuwig opgesloten
In 't sterke Louvestein, met grendelen en sloten,
Met muuren, wall en gracht tot driemaal toe omheint,
Te wachten na het uur dat leed en leven eind.
De Griekсche Dedalus ten Doolhol in gesloten
Vond door de locht een weg met pennen, vast gegoten
In een gesmolte was: dees doet het door een Kas
Die naauwer hechtenis voor weynig' uyren was.
De wacht, dien het Casteel en hy was dier bevolen,
Droeg selfs het koffer wech waar in hy lag verholen,
En meenden dat het was met boeken weer gelaan
Gelijk het altemet plag op en af te gaan.
Ook school daar meenig boek en veel geleerde bladen,
Maar die die groote Man had in zijn hooft geladen.
De morrende Soldat was vol van achterdocht
Of 't niet wat anders was dat hy ter Schepen brocht;
En of hy zelfs den Heer, om veylig heen te varen,
Niet uit het Fort en droeg daar hy hem moest bewaren.
Hy brengt hem evenwel ter ysre deuren uit,
Daar men den kerker toe, en hem daar buyten sluit.
De Stroom-goon haasten haar om hem de lucht te geven,
De Maas en Waal, te zaam ter Merwen afgedreven,
Geleyden hare vracht tot binnen, Arkels-Stad.
Daar ging den Hemel op voor die in 't Koffer zat.

Hugo de Groot vont zelf geraden aan zyne huisvrouw Maria van Reigersberg, over zyne verlossing uit d'eeuwige gevangenis aldus te schryven.

Boulonge, die wel-eer de voedtster zyt geweest
Van haer, die by haer heeft myn leven en myn geest,
Die met haer kloeck verstandt en met haer wacker' oogen
Tot soete slaverny my eertydts heeft getoogen!
Maer nu (ô groote trouw en droeve saeck!) om my
Sich selven heeft gebraght in swáre slaverny,
Boulonge hoogh en laegh, gelyk als zijn de keeren;
Die myn en haar gelucks lichtvaerdigheyt doen leeren,
Hoe weinigh docht myn Lief, myn alderwaartste pandt,
Doen sy in de eerste jeugbt gingh wand'len hier op strandt,

Of plucken in haer schoot de bloemkens van den velde,
Of hier u lammerkens, of daar u schaepkens telde,
Of vrolijck van gemoedt gingh treden over straet,
Of and're dochters gaf een vriendelijcke praet,
Dat haer jongh hart noch eens met Min sou zyn ontsteken,
Een soete Min, maar die haar suurlijck op sou breken,
Wanneer haer lief van haer sou werden afgeruckt,
Als met een leeuwen-klaeuw, en sy (eylaes!) bedruckt,
Gestadelijck voor hem by d'een of d'ander gaende
Hem niet sou mogen sien in meer dan negen maenden,
Noch hulp, noch bystandt doen; toen hy met sware sucht
Beladen lagh; gespeent van vrienden en van lucht.
Hoe weinigh kon sy doe bedencken ofte vresen,
Dat hare Min-genoodt sou werden noch verwesen
Tot banden sonder end, verliesende sijn goedt,
Dat sy in al dit quaedt, geduldigh, wel gemoedt,
Hem volgen soude nae om haer met hem te laten
Besluyten met een gracht, met slooten en soldaten;
Doch dat sy eindelijck met haer gescharpt verstandt
Haer Man verloßen sou uit sijne slaefsche bandt.
ô Spiegel van de deugdt! Die nu (eylaas!) moet lijde,
En dat om mynent wil, soo veer van myne zyde
In 't droeve Loevesteyn: terwijl ick myne rust
Een loopend' ballingh 's landts, soeck aen de Fransche kust,
En met een diepe sucht besie de soete stede,
Die ghy wel eertydts hebt vry, onbesorght betreden.
Indien dat of gedicht, of wel gestelt verhael,
In Grieksch, of in Latynsch, of oock in Duitsche tael
Een deugdelycken naem kan houden buyten sterven;
Een onverganckljk lof sult gy voorwaar verwerven.
Indien Euadnes naem soo groote lof bequam,
Om dat sy hare Man nasprongh tot in de vlam;
Indien Alcestes eer ten hooghsten is verheven,
Om dat sy met haer doodt kocht hares liefstens leven.
Waerom en sou dan niet daer neven sijn genoemt
MARIA REIGERSBERGH *en eeuwelijck geroemt?*
Die hebbend' uitgestaen soo hooge en felle baren,
Om, en oock met haer Man, ses maenden en twee jaren,
Oock niet en heeft geschroomt te blyven in den noodt,
Verloßende haer Man van eene lange doodt.
Die hem beslooten hiel in hoogh verheve muuren,
Als in een graf gemaeckt om eeuwelijck te duuren:
Nochtans soo wist sy wel, wat voor een bitt'ren haet
Dat haer te lyden stondt om deze vrome daet.
Maer ghy Regeerders 's landts, wat roem meent ghy te dragen,
Dat ghy bestaet een vrouw, en sulcken vrouw te plagen?
Daer sullen Rechters syn, die tußchen u en haer
Recht sullen spreecken nu, en noch nae hondert jaer;
Niet vier-en-twintig, niet eenzydelijck verkooren,
Maer honderd duisenden en hoogh en laegh gebooren;

Die

Die sullen u ter schandt, en haer ter eer verstaen,
Dat ghy seer qualijck hebt, en sy seer wel gedaen:
Ja self den grooten Godt, niet doof aen myn gebeden
(Om wien te dienen ick myn leven wil besteden)
Sal syn begonnen werck niet laten onvolbraght;
Maer soo hy nu aen my betoont heeft sijne kracht,
Soo sal hy (ick vertrouw 't) door d'eene wegh of d'ander,
Het welgevoeghde Paer weêr brengen by malkander.

Geschreven uit Parys den 16 *April* 1621.

Ontfangen den 25 *April tot Delft.*

Dan quamen 'er noch eenige vaarzen uit by manier van een antwoord van zyn huisvrouw aan den misnoegden commandeur van het sterke slot Louvesteyn, 't welke ik niet wist of voor dezen wel in druk is geweest, maar om de koddige toepassing op zyn naam, hier ook wel plaats mach hebben.

Vrouw Reygersberg sprack tot den Casteleyn
De Sloot-voocht van het stercke Louvesteyn;
Wat hebt ghy (seg doch) over my te klaegen,
Dat ick mijn Man heb uyt het Fort doen draegen?
Bemint my eer, als dat ghy my beticht,
Ghy had de HUICH, *en die heb ick gelicht.*

Ook wierden 'er verscheide latynsche vaarzen op deze ontvluchting gemaakt, waar van ik 'er een hier zal inlasschen.

AD BAIULUM SEU SATELLITEM QUI CISTAM CARCERE EXTULIT.

Cum grauidam ferres arcano pondere cistam,
Insolitum nunquid te malè pressit onus?
Credo equidem, nam quu latitabat GROTIUS *arcâ,*
Hac Latium atque omnis Græcia clausa fuit.

Grotius was te Parys by d'eerste van dat koninkryk niet alleen welkom, maar ook by den konink, die hem met een aanmerkelyke vereering begiftigde. 's Iaars daar aan wiert hem door dien zelven vorst een iaarlykse wedde van 3600 guld. toegeleit. Het koninklyk besluit hier over genomen, is van dezen inhout:

Op heden den 26 February MDCXXII.

De Koning, althans te Parys zynde, hebbende in achting genomen de verdiensten, bequaemheit en zonderlinge geleertheit van den Heer de Groot, zoo heeft zijne Majesteit, om hem by zich te houden, hem toegestaen en geschonken een pensioen van drie duizendt zeshondert guldens, met ordre dat deze somme uit zyn finantien ontfangen, en na dezen door zijn tegenwoordigen of toekomenden Thesaurier, ieder jaar aan zijn

zyn Ed. op een bloote quitantie zal betaelt worden, zullende zyn aanvang nemen met den eersten dag van dit lopende jaer. Zyn gemelde Majesteit wil en begeert, dat de voorzeide Heer de Groot ten dien einde zal gebruikt worden onder de genen die jaerlyks van zyn Majesteit pensioen genieten, voor de gemelde somme van drie duizent zes hondert guldens, uit kracht van deze ordonnantie, die zy met eigen hande heeft willen tekenen, en van ter zyde doen tekenen door my zynen Raetsheer en Secretaris van Staet, en van zijn ordonnantien en finantien.

Onderstont

LOUIS.

En wat lager

LOMENIE.

Luttel tyt daar na kreeg de Groot gelegenheit om zyn dankplicht by den vorst af te leggen, die hem minnelyk beiegende, en onder andere zei, toen Grotius zyn dienst den koning aanbood, *Ik heb verstaan dat gy een treflyk man zyt, en wil u wel doen.* Dit verlichte en vertroostte hem in zyn ballingschap, in dewelke hy altyd een byzondere zucht voor zyn vaderlant omdroeg, en de welstant daar van na zyn vermogen bezorgde. Grotius had al lang in de goede gunst en genegentheit van prins *Hendrik* gestaan, die na de dood van zyn broeder prins *Mauritius*, in deszelfs plaats opvolgde, welke geduurende Grotius verblyf te Parys, hem dezen brief schreef,

Monsieur. Je vous remercie des bons Offices que vous m'avez rendu par de là vers quelques uns du Conseil du Roi: ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits qu'autres que vous jugerez à propos, vous assurant que je cognoistrai cette bonne volonté en toutes occasions, ou j'aurai le moyen de vous servir: je vous supplie aussi de faire estat de mon affection & vous assurer que je vous la continuerai toûjours y estant obligé pàr celle que vous m'avez tesmoigné de tout temps. J'ai prié vostre beau Frere le Seigneur Reygersberg de vous escrire particulierement sur quelque sujet, sur le quel je serai fort aise d'entendre vos advis: vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desia faict par le memoire que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort, je souhaitterois de pouvoir estre utile en vos affaires par deça & m'y employerois de tout mon cœur: mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ni moi, ni vos autres amis, ne pouvons vous y servir, comme nous desirerions bien, je veux esperer que le tems y pourra apporter du changement & que je vous pourrai revoir en ce Païs estimé & honoré comme vos rares qualitez le meritent: de quoi je ne recevrai pas moins de contentement que j'ai fait de vostre liberté; cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, bonheur & prosperité que vous sçauriez desirer, ce que je prie à Dieu de vous donner, & à moi

l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis, Monsieur,

Vostre affectionné à vous faire Service

FREDERIC HENRY DE NASSAU.

De la Haye le 4 Aoust 1621.

Dat is:

Myn Heer. Ick bedancke u voor de goede Officien die ghy my gedaan hebt aldaer by eenige van den Raed des Konings; het welcke ick u bidde te willen continueren, soo wel by de bovengenoemde als anderen, die gy goet sult vinden, u verseeckerende dat ick dese goede wille in alle occasien erkennen sal, daer ick de middelen sal hebben om u dienst te doen. Ick bidde u oock van staet te willen maken van mijne affectie, ende u verseeckeren dat ick die altoos sal continueren, daer toe verobligeert sijnde, door die, dewelcke ghy my altoos van alle tydt af betoont hebt. Ick heb u Schoon-broeder den Heer vau Reygersbergh gebeden, van u particulierlyck over eenig subject te schryven, op het welcke ick seer blijde sal wesen om u advys te verstaen: Ghy sult my seer obligeren van die te senden, gelyck ghy alrede gedaen hebt door het Memorie, dat ghy my alrede gesonden hebt; waer voor ick u wel seer bedancke. Ick wensche bequaem te konnen wesen in uwe affaire alhier, ende soude my daer toe met al mijn hart employeren; maer ghy weet de gelegentheyd van saecken soodanig te zijn, dat noch ick, noch uwe andere Vrienden u daer in niet en konnen dienen, gelyck als wy wel souden desireren; ick wil hoopen dat den tijdt daer eenige veranderinge in sal toebrengen, ende dat ick u in dit Land sal konnen weder sien, geestimeert ende geeert, gelijck als uwe rare qualitey en het meriteren; waer van ick geen minder contentement sal nemen, als ick gedaen hebbe van uwe vrijheyt. Ondertusschen wensche ick u in het afwesen van u Vaderlandt alle contentement, geluk en prosperiteyt die u kan wenschen, biddende Godt van u die te geven, en aan my d'occasie van u te betuigen dat ik zy, Myn Heer,

UE geaffectioneerden om u dienst te doen,

FREDERIC HENRY VAN NASSAU.

Hage den 4 Augustus 1621.

In 't laatste van de maand Augustus des iaars 1631 quam hy weder in Holland, en bleef daar tot in de maant December toe, wanneer hy ontdekte dat 'er ordre gegeven was om hem op nieuws te vatten, zoo dat hy over Amsterdam naar Hamburg vertrok, alwaar hy, gelyk *L. van Aitzema* zeit, zeer eerlyk wiert beschermt. Eenige tyt daar na wiert onzen doorluchtigen Delvenaar ernstig in den dienst aangezogt van Gustavus Adolphus koning van Zweeden; een vorst, die wegens zyne letterkunde en verstant, bequaam was om de groote gaven van Grotius te wegen, en zelf al in vroeger tyt zich niet ontzag uit het boek van onzen Huig over 't recht des oorlogs en vredes, heer-

heerlyke bewyzen tot zyn oogmerk dienende, te trekken; een boek, dat hy om zyne voortreffelykheit in 't Zweeds, ten dienste zyner inboorlingen, liet overzetten. En alhoewel onzen de Groot, wegens de doot van dezen gemelden vorst, de gelegenheit wiert afgesneden om verder met dit gekroonde hooft in onderhandeling te treden, wiert echter de hoop zyner vordering niet gestremt, gemerkt hem verscheide vorsten, door eerlyke beloningen aan hun snoer zochten te trekken, om hun gemeenebest met zulk een staatpilaar te ondersteunen. Onder de mogentheden die hem met dit voordelige verzoek vereerden, telde men, behalven Joannes hertog van Holstein, de koningen van Polen en Denemarken, welke laatste hem by zich te Glukstad ontbood, en met zonderlinge blyken van zyne gunst verwaardigde te ontfangen. En dewyl onzen voortreffelyken de Groot al deze gunstige verzoeken met beleeftheit van de hant wees, gaf dit weder nieuwe gelegenheit aan het hof van Zweeden, om het meer dan eens hervatte verzoek te vernieuwen, 't geen Axel Oxenstiern groot-kancelier van dat ryk, dien 't roer des ryx, nevens nog drie andere raden, by de minderiarigheit der koningin Christina, was toebetrout, op zich nam, en dezen volgenden brief aan hem schreef.

Edele en zeer Voorzienige Heer.

Overlang heeft de faam van uw uitstekende geleertheit uw persoon by mynen doorluchtigen Koning en my bekent gemaakt, en met een vuirige begeerte ontstoken om U E. te aanschouwen, en uwen dienst te genieten. Derhalven heb ik u menigmaal t'onzen Hove genodigt, niet alleen uit myn eige beweging, maar ook meer dan eens uit last van zyn Koninklyke Majesteit. Doch terwyl wy, herwaarts en derwaarts moetende reizen, en met een swaren last van Ryksdiensten beslommert, nergens byna een vaste woonplaats mogt gebeuren, zoo heeft immiddels de doodt den Grooten Koning zoo ontijdig overrast, dat hem het sterven, en my het beslommert leven tot dus lang verhindert heeft om onzen wensch te zien vervult. Dan vermits de Heer Salvius verkondiger uwer deugden op sijn vertrek stond om tot U E. weder te keeren, zoo quam my daar door bequame gelegentheit voor om myne genegentheit tot U E. ten minste voor een kleen gedeelte uit te boezemen. Kan U E. zyne studien zoo veel tyds ontrekken, datze my in dit gewest kome bezoeken, zyt verzekert, dat U E. my den aangenaamsten dienst zult doen, die ik, zoo ik niet anders vermag, ten minsten zoo hoog zal achten, en erkennen, datge over de moeilijkheit uwer reize niets te klagen zult hebben, en in der daad bevinden, dat ik de ongemakken uwer ballingschap heb getragt te verligten. Meer mag ik voor dees tydt niet schryven; doch indien U E. dit myn eenig verzoek inwillige, zoo heb ik Salvius last gegeven om den bequaamsten tydt en plaats met U E. te beramen. In Karelstadt den 15 February 1633.

Uwer Ed. gansch toegedane

AXEL OXENSTIERN.

De Groot deze beleefde brief overwegende, en ziende dat alle hoop

hoop om oit in zyn vaderlant te komen ydel ſcheen, daar hy anders zoo hartelyk na verlangde, beſloot eindelyk ter liefde zyner huisgenoten, om deze heuſche aanbieding te aanvaarden. Na dat hy van Oxenſtiern beleeft was ontfangen, wiert onze Grotius teſſens door dezen Ryxkanſelier, die d'onbepaalde magt was gegeven om de zaken des koninkryx te handhaven tot afgezant aan het Franſche hof gezonden en met een brave jaarlyxſche wedde vereert, van welk ampt na dat hy 't omtrent elf iaaren met veel roem bediende, hy eindelyk te rug geroepen en ontſlagen wiert. Toen nam hy voor van Stokholm op Lubek te reizen, op welke reis hy onderweg veel ſtorm en onweder met groot gevaar uytſtont, zoo dat hy door de gelede ongemakken in een ſware ſiekte viel, welke hem den 28 Auguſtus nieuwe ſtyl des iaars 1645, binnen Roſtock uyt dit leven van ballingſchap voerde naar het hemels vaderland, waar over de univerſiteit aldaar hun hertelyke droefheit betuigde. Zyn lichaam wierd gebalzemt om over Hamburg naar Holland gevoert te worden, het ingewand wierd in een koper kisie in de Domkerk te Roſtock begraven: en het gebalſemde lichaam naderhand in zyn geboorte ſtad op het koor van de nieuwe kerk op den 3 October daaraan volgende begraven, alwaar men zyne wapens ziet opgehangen. Vondel vierde zyne lykgedachtenis met deze vaarzen.

UIT-VAERT

VAN ZYN EXCELLENTIE.

Aen de Wet-houders van Delft.

INCONTAMINATIS FULGET HONORIBUS.

Helaes! wie komt mijn hoop vermoorden?
Wat onweêr ruiſcht 'er uit den Noorden?
Verzekert flucks ons beſte pant:
Verzekert, bergt het Hollantſch Wonder.
Hoe haeld de zon haer aenſchijn onder!
O Baltiſch meir! ô ſtorm! ô ſtrant!
Helaes! waer is DE GROOT gebleven,
Die voor de ſchipbreuck van zyn leven,
Zelfs onder 't opgeheven zwaert,
't Gezicht des Doots braveerde; en ſtercker
Dan ſtael, voor eeuwigheit van kercker
Noch bittren laſter was vervaert?
Dit was, 't Kriſtyn, dat u verraſte,
Toen ghy naer uwe Rycks-kroon taſte,
En ſocht den ſchoonſten diamant,
U tot cieraet en roem beſchoren;
Maer zocht vergeefs; hy bleef verloren:
Een voorſpoock van uw Rycks-gezant!

Hoe luyſterden noch ſtracks uw ooren,
Die onverzaet 't Orakel hooren,
Dat in uw Koninglyck Pallais,
U zyn geheymenißen melde;
U in den dagh der Wysheit ſtelde,
En toonde d'eere van den Pais:
Dan zagh men Pais uw hart bewegen;
Zoo dat ghy den geſchaerden degen
Scheent op te ſteecken, op zyn woort,
En met uw heiren af te trecken;
Die nu de Kriſte weerelt decken,
En openen den Kryg de poort.
Flus hoopte Munſter hem t'ontfangen;
Nu delft heel DELFT met Lyck-gezangen
Zyn' INGEBOREN in het graf;
Daer d'Afgunſt, entlyck afgeronnen,
Zyn doot gebeente ruſt moet gonnen,
Die zy den levende noit gaf.
Och krancke trooſt in zulcken een jammer!
Men ſtell', gelyck den Rotterdammer,
Een beeld den wyzen DELVENAER:
Men paer' die groote nageburen,
Wien Faem alle eeuwen zal verduren.
Zoo ſta de Wysheit op 't Altaer.

J. V. VONDEL.

Gerard Brant woude ook het kout en duurbaar gebeente des grooten mans met deze lykgezangen begroeten,

O Roſtok rooft gy d'eer van Hollant? waarom breekt
Gy het verbondt dat gy bezworen hebt? gy ſteekt
Kriſtina naar de kroon; maar wilt gy dat u 't Zweede
Vergeef? zo ſticht om hem een tempel voor den Vreede:
Voor zyn ſtantvaſtigheit: ja zet daar d'Ooſt-zee leit,
Veel tempels voor de Deught, het Recht, d'Onnozelheit,
En goude Vryheit; want hy heeft op al dees drempels,
Al lang verdient te ſtaan. maar neen, ô neen! uw tempels,
Of ſchoon ook elk van haar was groot genoeg voor een
Godin, zyn altemaal voor een DE GROOT te kleen.
Maar Ryksſtadt 't is u leet, indien men de geruchten
Geloven mag. is 't zo? dat Zweeden u hoor zuchten,
Vermeng uw tranen dan in d'onze; Hollant ſteent,
En zucht, en treurt, en klaagt. zo hebt gy ook geweent
ô Roomſche ſtaat; zo ſtont Italië verſlagen,
Toen Druſus bleef in 't woeſt Germanje: en och! zo klagen
Wy over Duitsland ook, dat ons berooft heeft. dus
Bragt Agrippina d'aſch van haar' Germanikus
Met kielen over zee. zo hoorde men Athenen
Haar' Phocion, dien zy verwezen hadt beweenen;
Toen zy 't verjaagt gebeent in 't vaderlandt ontboodt.

Vraag

Vraag Hollant nu naar haar doorluchtigsten DE GROOT.
Wie zal nu met zyn pen haar afgezette Staaten
Verdedigen? wie zal de slaverny zo haaten
Of wie was zo gehaat van dwingelanden? want
Hy leet niet van, maar om, en met zyn Vaderlant.
'k Zing nu niet hoe de Haat heeft over hem gezeten:
Noch hoe men hem (God weet, en vele menschen weten
Door wiens gewelt en list) onwettiglyk verwees:
Noch hoe hy levendig begraven lag; en rees,
Door 't ysre grafslot uit: noch hoe ze t'zamen spanden,
In zynen ondergang; en maakten hem die landen
Te naauw, wier grenzen hy had uitgebreit: noch hoe
De wysheit met hem ging in ballingschap. waar toe
Dit opgehaalt? had hy geen ongeluk verdragen,
Waar was nu zyn geluk geweest? laat ons niet klagen
Om dat hy balling was. zyn Vaderlant is niet
Bepaalt van Oceaan noch Ryn noch Maas. neen. ziet
Den heelen hemel aan, die heeft in zich besloten
Zyn Vaderlant. wie daar noch niet is uitgesloten
Is in geen ballingschap. ons Vaderlant is hier:
En waar men vint een Zon, een Lucht, een Aardt, een Vier,
Een Water en een Godt. wat plaats is ver gelegen,
Naardien de reden ons bewyst dat d'aarde tegen
Het groot Heelal niet is als een ondeelbaar punt?
d'Aantelende natuur heeft aan den mensch gegunt
Een lichaam, dat als aartsch ons wort van d'aardt gegeven.
Dit heeft ook al 't gediert met ons gemeen. maar 't leven
Spruit uit de ziel, die bloet noch aardt niet teelt, maar wort
Als hemels ons ook van den Hemel ingestort:
En zwerft in 't lichaam als een balling, die verzonden
Is uit het Vaderlant. nu is DE GROOT *ontbonden.*
Zyn groote ziel vloog uit haar ballingschap weêr naar
Den Hemel, daar zy eerst was uit gesproten. daar
Zyn wy nu ballingen in Holland: van te voren
Had men zyn Rechters meest uit vyanden verkoren:
Maar daar spant Godt voor hem een strenge vierschaar, om
Hun recht te doen. daar is 't meineedig recht nu stom.
Daar zal men 't Recht met geen gekochte stemmen kreuken.
Daar lezen Seraphyns zyn goude Godenspreuken.
Daar spreekt de mont nu van d'onmondige Vorstin
Der Gotten. daar is nu de Vryheit met hem in
Geen Loevestein: zy zyn van slaverny ontslagen.
Daar sleept men hem niet wech, deur d'onverwagte lagen,
Daar d'oude Vader van het Vaderlant meê wiert
Verrast: toen d'oude wrok, en 't brullent ongediert,
't Onnozel bloet vergoot. Hy zocht in Prinsenhoven
De rust en Vrê, maar vint ze nergens als daar boven.
Nu staat de Zweed verbaast, hoe heftig dat hy woedt
In 't ruw Moravië: dat heir begruist met bloet
En stof, slaat, om zyn doot, het bars gezicht ter aarden,

Het zucht, het mort, het dreigt; en geen van al de paarden
Thans schuimbekt, briest of trapt: daar ziet men 't koude zweet
Als tranen druipen langs de manen neêr. Dit leet
Beklaagt de droeve Ryn: of is de Maas noch droever?
Zy recht hem dan van gout een praalbeelt op haar oever.
Aan jaargelt is zy 't hem wel schuldig. Och! hoe heft
De Sein haar hooft nu uit het water op; zo treft
Hem 't sterflot van DE GROOT. *zy roept: twee koningryken,*
ô Hollant, twisten om het lyk, en moeten wyken.
Was ik hem groot genoeg toen gy hem vielt te klein.
Gy waart zyn wieg, gedoog zyn dootbus aan de Sein.
Myn kroon was eertyds met dat Lantjuweel beperelt.
En Hollant bragt hem voor zich zelve niet ter werelt.
Noch gy, ô Zweden! hem alleenig waardig zyt.
Vergeef het my, ik zeg 't uit wrok, noch haat, maar nyt.
Dit schreeutze, en duikt dan strax weêr naar de gront. wy horen
De kleenste droefheit, want de grootste is stom geboren.
De moeder DELF *ontfang nu 't geen dat z'aan ons gaf,*
En leg zyn lichaam in het vaderlyke graf.
Maar och! wie zal 't verlies, dat d'aard nu moet bezuuren,
Verkondigen aan 't volk, dat met besloten muuren
Den Tarter tart, of aan die geen die d'Indus laaft,
Of daar m'elkander in het ingewant begraaft;
Op dat de tranen langs d'uitheemsche wangen dwaarlen?
Dit past uw Zanggodin doorluchtige VAN BAARLEN:
Zy was ter uitvaart van den Gotschen Mars, en 't Ryk
Zag haar wel zuchten op Gustaafs gebalsemt lyk.
De groote Richeljeu heeft ook dees eer genooten.
Zy heeft het lot betreurt van veel uitlansche Grooten;
En Hollant eischt van haar dat zy ook zing den dood,
Het lof, en leven, van den Hollandschen DE GROOT.

G. BRANT.

Het getal der eer en lof dichten door verscheide geleerde mannen op onzen *Hugo de Groot* gemaakt, zyn zeer overvloedig en menig in getal, zoo dat het veel te wydloopig zou zyn die hier plaats te geeven, alleen zullen wy 'er dit eenige byvoegen, waar uyt men het iaar zyns overlydens weder uytgedrukt ziet.

hVgo de groot een LICht, Was aLLer WereLts Wonder,
sIIn sIeLe Leeft bII godt, sIIn LIChaaM Leght hIer onder.

Niet alleen betuigden de poeëten hunne zonderlinge hoogachting voor ons Delfs orakel maar ook andere doorluchtige vernuften verhieven hem in hun ongebonden styl aan de starren, aanmerkelyk zyn de woorden van den raatsheer Sarravius, waar in hy in 't begin van zyn brief aan Salmazius aldus uitbarst: *Hy is 'er o droefheit geweest! de man met naam en daad Groot en een heldre flonkerstar onzer eeuw Hugo de Groot, ô bitter ongeval voor de geleertheit! ô over zwaar verlies! de aarde zy hem licht en de bloemen moeten zyn grafstede bedekken! zoo lang*

lang de boeken en wetenschappen zullen geeert worden, zal de naam van de Groot waarlyk groot wezen. Zoo lang myn bloed in de aders zweeft, zal ik zeker altyt roemen dat ik gemeenzaam by hem ben bekent geweest, hy scheen alleen met u wegens het vorstendom der geleertheit te twisten, d'eernamen die onzen Hugo alsins gegeven zyn quamen hem zonder vleiery toe. Het Hooft der nederlantsche schryvers, de drossaart Hooft, noemt hem: *den monarch der wysheit, de zon van Hollant.* De vermaarde Caspar Barthius: *onvergelykelyk onder alle mannen; den aller grootsten man onzer eeuw, dat orakel der menschelyke wysheit*, &c. andre noemde hem: *de fakkel van 't recht der volken en den uitlegger en leermeester zoo wel van de natuurlyke als burgerlyke eerlykheit, 't orakel van 't menschelyk geslacht aan wien niets onbekent is van alles wat geweest is of noch is*, om nu noch hondert lofspraken te verzwygen.

Zyn vrienden hebben al over verscheide iaren aan de regering dezer stad verzogt om ter gedachtenis van hunnen bloetverwant eenig gehouwe steenwerk boven zyn grafstede te mogen stellen, 't geen hen onder voorwaarde van het eerst te vertonen vergunt is.

In vervolg van tyden is by de overheit der stad Delft in overweging genomen om ter eeren van haren geleerden inboorling, op de markt insgelyks een eerbeelt op te rechten naar 't voorbeelt van Rotterdam, alwaar men dat van Erasmus die onzen Grotius niet behoeft te wyken van metaal ziet pronken. Men zegt dat de raatpensionaris Mr. Jan de Wit mede van die eige gedachten was, en de Heeren van Delft vaak aanmaande om dit voornemen werkstellig te maken. Doch sommige leden meer belust op een praaltombe, gemerkt haar stadt in praalgraven uitmunt, is het eerste voornemen gestremt, en het andre by de regering van Delft op deze wyze overwogen.

De Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stadt Delft hebben, op 't verzoek van den Heer en Mr. Pieter de Groot, Pensionaris der Stadt Amsterdam, zoo voor hem zelven als van wegen zyn Zuster, Vrouwe Cornelia de Groot, aan haar Achtbaarheden gedaan, naar ingenomen advys en bericht van de Heeren Kerkmeesteren binnen de voorschreve Stadt, geconsenteert en toegestaan; gelijk haare Achtbaarheden consenteren en toestaan mitsdezen, dat de gemelde Heer de Groot zal mogen doen oprechten in het Choor van de Nieuwe Kerk alhier, op de graven daar de Heer Hugo de Groot haarlieder Vader zal. ged. begraaven is, een tombe, met de ornamenten daar toe behoorende, ter eere en gedachtenis van den gem. haar Heer Vader; mits dat alvoorens van de inscriptie, daar op te doen stellen, communicatie aan de Heeren Burgermeesteren gegeven, en derzelver approbatie daar op erlangt zal moeten worden. Gedaan by alle de Heeren, den 21 July 1663.

A. VANDER DUSSEN.

Ter opvolging van dit gunstig besluit der Delftsche overheit wiert 'er een ontwerp getekent en in aarde geboetzeert door den vermaarden kunstenaar Verhulst; van wien ook sedert ontworpen en getekent wiert

de praaltombe ter gedachtenis van den heere Michiel de Ruiter, hartog, ridder en Luytenant admiraal generaal van Holland en Weſtvrieſland, waar mede het koor der nieuwe kerk te Amſterdam is verheerlykt; maar daar men het hooft van den heere de Ruiter ziet leggen naar de wyze der oorlogshelden op een ſtuk geſchuts, zag men onzen letterhelt, den grooten Huig, levensgroote nederleggen, ruſtende met zyn hooft op een ſtapel boeken, in plaats van krygstuig. In den achtergront was een voetſtal uitgewerkt met boeken en papieren verſiert, en daar op in 't midden een zon, tot zinnebeelt, dat gelyk dezelve het aartryk met hare ſtralen, alzo de heer de Groot de geleerde werelt alomme met zyne geſchriften verlichte. Rontom het zelve vlogen eenige naakte kindertjes met boeken, rollen papiers en lauwerkranſen in de handen: boven 't voetſtal vloog de faam, die 's mans lof, en de geleertheit van dat uitſtekent wonder der natuur, uitblies. Op de kroonlyſt zag men zyn wapen, en aan wederzyden een opengeſlagen boek; doch d'uitvoering van dit werk blyft tot heden toe noch geſtaakt. Men vont ook goet 't zyner eere eenigen tyt naar zyn overlyden tweederlei penningen te ſlaan, d'eerſte vertoonde zyn borſtbeelt en naam aan d'eene, en op d'andere zyde een koffer daar twee kronen op ſtonden, aan wiens eenen kant men een opgaande zon, en aan den anderen het Huis te Loeveſtein in 't verſchiet zag. Het koffer verbeelde de manier van zyn wonderbare verloſſing ſlus gemelt. De twee kronen gaven zyn vlucht in Vrankryk, en zyn gezantſchap van Zweden aan dat hof te kennen, terwyl de opgaande zon een bequaam zinnebeelt verſtrekte van de vernieuwing zyner tydelyke gelukzaligheit, en glorie als die lang verborgen zynde geweeſt onder de duiſternis van vele rampen, eindelyk te helderder weder doorbrak. Weshalven men ook boven aan dezen penning las.

MELIOR POST ASPERA FATA RESURGO.

Dat is:

Ik koom na myne rampen weer helderder te voorſchyn.

Onder aan ſtont.

Natus MDLXXXIII. Obiit MDCXLV.

Op den tweeden penning zag men, nevens zyn ſierlyk borſtbeelt en naam, ook het iaar en den dag, waar op hy geboren was en geſtorven.

HUGO GROTIUS NATUS MDLXXXIII.
DECIMO APRILIS
OBIIT MDCXLV VIGESIMO OCTAVO AUGUSTI.

Aan

Aan d'andre zyde las men onder drie bloemtroffen en boven twee lauriertakken, dit nederduitsche opschrift gemaakt door den heere G. Brant.

De Fenix van het Vaderlandt,
Het Delfs orakel, 't groot verstant,
Het licht, dat d'aarde alom bescheen,
De Groot vertoont zich hier in 't kleen.

Ook is zyn afbeeltsel zeer heerlyk door den kunstryken schilder Michiel Meerevelt van Delft uytgevoert, waar op den Phenix der nederlandsche poëten Joost van Vondel, deze onsterfelyke lof vaarzen heeft gedicht.

Het HOLLANDSCH LICHT werd dus van MIEREVELDS Pinceel
Gevollegt, doen het gaf sijn schijnsel op 't Paneel;
Doch niet gelyck het blinckt op 't helderst voor elcks ooghen,
Maer met een dunne wolck van sterflyckheyt betoghen.
Om duytsch te spreecken, dit 's die Fenix HUICH de GROOT
Wiens groote Geest verlicht den gansche Wereld-kloot.
Wat vraegh ick wat CEFIS of DELFIS eertyds seyde;
*Een DELFSCH ORAKEL spreeckt meer wysheyd als die beyde.**

* Zie Blaeu in zyn Atlas eerste deels 2. stuk pag. 44.

Deze schildery is door den beroemden W. Delf des schilders schoonzoon op een kopere plaat zeer net gesneden, waar onder de heer professor *Heinsius* dit latynsche punt-dicht heeft gemaakt.

Depositum cæli, quod jure Batavia mater
Horret, & haud credit se peperisse sibi
Talem oculis, talem ore tulit se maximus Hugo
Instar crede hominis, cætera crede Dei.

Verscheide andere gedichten zyn 'er in de werken der poëten te vinden die tot lof van dezen helt gemaakt zyn. Zyn godtgeleerde en andere werken die hem vereeuwigt hebben zouden wy hier wel opnoemen en laten volgen, maar dewyl de lyst daar van in s'mans leven door de heere Brandt en Kattenburg uitgegeven te vinden is, zullen wy die verby stappen, en met de geleerde waerelt zeggen dat alle zyn geschriften met zulk een oordeel en verstand doorwrocht zyn, dat zy met alle rechtmatigheit de volmaaktste tot in den hoogsten graad mogen geroemt worden, en wie is in staat om die naar waarde te verheffen? De grootste mannen staan over dezelve in verwondering opgetogen, en bevonden die met zoo groote kragt van verstand bezielt, en met zulke heerlyke bewyzen bevestigt, en op zoodanige goede orde te zamen gevoegt, dat zy, de grootste letterhelden verrukken.

Gelyk onze groote *Hugo de Groot* door zyn geleerde veder een pronkiuweel der Delvenaaren, gerekent word. Aldus is onzen Delfschen inboorling, dien grooten prins *Frederik Hendrik van Oranie*, door

door zyn beroemde en onsterflyke heldendaden niet alleen d'eeuwige eer van Delft, maar van het gansche kristenryk geworden.

Frederik Hendrik prins van Oranie heeft doorluchtige blyken zyner dapperheit en deugden getoont.

Dees roemruchtige prins is op den 29 Januari, doch volgens *Bor*, van *Meteren* en andere, op den 29 Februari 1584, zynde een schrikkeliaar, in 't oude hof geboren, zoo dat zyn rechte veriaardag om de vier iaaren maar eens verscheen. Zyn geboorte viel in den avond tusschen 8 en 9 uuren voor, zoo dat de gansche nacht met luiden van klokken en vreugde tekenen door de burgeren wierd doorgebraght: hy was de twaalfde en laatste spruyt, en een der vermaardste, der wettige kinderen van onzen prins *Willem van Naßau*, dien grooten herstelder en grond legger van deze Republyk, een waardige soon van zoo een waardige vader, gewonnen by zyn vierde huisvrouw, mevrouwe *Louyse de Coligny*, weduwe van den heere van *Tilegny*, en dochter van den admiraal van Vrankryk *Gaspar de Coligny*, beide op dien gruwelyken s^t. Bartholomeus nacht binnen Parys iammerlyk vermoord. Den 12 Juny wierd deze ionge spruyt binnen Delft gedoopt, en is na zyn peters, den groot machtigen koning van Denemarken *Frederik II*, en den koning van Navarre *Hendrik de Bourbon*, die naderhand koning van Vrankryk wierd, genaamt. De regering van Delft die mede als getuigen over den doop stond, vereerde hem met een iaarlykse lyf rente van 400 guldens, gelyk in het memoriaal boek der heeren burgermeesteren van Delft bladz. 131. verzo is te zien. Maar weinig tyds te voren wiert deze soon geboren, eer de vader zoo iammerlyk in zyn eigen hof alhier wierd vermoord. Maar voor dit droevig noodlot heeft de natuur, en voor al de wyze bestiering van den allerhoogste, deze spruyt als een vergelder of wreeker van zyn vaders dood willen in 't ligt voortbrengen. Dus zag onzen doorluchtigen Delvenaar zyn wieg byna met hetbloet zyns vaders geverft, op dat hy zouw gedagtig zyn het zelve te vergelden, en het gelegde fondament van zyn lieve vader te helpen opbouwen ten spyt van alle die door hun heerzugt het zelven tegenstreefden: hy wiert als in de wapenen geboren, en als een voedsterling van den krygs godt *Mars* in 't midden van den woedenden oorlog opgevoed, en heeft ook zyn glori-ryke oorlogsdaden op de vleugelen van de faam de geheele wereld over verspreid. Zyn eerste togt was in den iaare 1593, wanneer zyn heer broeder prins *Maurits* op den 24 Juni de stad Geertruydenberg verdoverden, wanneer hy in de bezittinge dezer stad en heerlykheit derzelve, by testament van zyn vader aan hem gemaakt, gestelt wierd, en teffens tot gouverneur derzelve, noch maar 9 iaaren oud zynde, wierd hem de heer *Arent van Duvenvoorde* tot zyn vice-gouverneur toe gevoegd. In zyn jonkheit heeft hy eenigen tyd in de hooge schoole te Leiden doorgebragt, en oeffende zich in 't leeren van verscheide talen, wetenschappen, en ridderlyke zeden. Zyn opziender, by zyn vrouw moeder met goetkeuring van de heere Staten over hem gestelt, was den heer *Dommarville*, een heer van zeer groote bequaamheit om prinsselyke lessen te leren, een man die naderhand is geweest kollonel ten dienste dezer landen, in welke bedieninge hy ook overleden is. Zyn leermeester was *Daniel Taffin*, zoon van den heer van *Torsay*, welke de oudste broeder was van den berugten predikant *Jan Taffin*. En behalven

eenige

eenige *pagies d'honneur*, van de Edelen dezer landen, zoo hebben de heere Staten den jongen heere prince noch voor edelman toegevoegt de heer *Johan vander Does*, *Jansz* heer van Noortwyk, zynde een zeer geleerd jong Edelman, welke hem dagelyks vergezelfchapte, zoo dat hem de natuur dezer landen en lantaard van jongs af wierd ingeboezemt, om by tyd en gelegentheit aan het zelve dienſt te konnen doen. En dewyl men hem vroeg in de Regeringe dezer landen wilde onderwyzen, wierd hy op het 17 iaar zyns ouderdoms tot raad van Staten der vereenigde nederlanden verkooren, op dat hy in alle gewigtige voorvallen en overwegingen mede altyd zouw tegenwoordig zyn, en leeren wat 'er in zoodanige zaaken behoord gedaan te werden, En zeker hy was zulke waardigheden niet onwaardig, dewelke zich in den ſlag van Vlaanderen, noch by mangel van begriep, noch moed ergens een misſlag beging. De vyant quam van voren aanzetten langs de ſtrant; zyn land en de zee beſloot de reſt, d'uitkomſt des gevechts zou het oordeel vellen des doots, of levens, van de vlucht was geen voordeel te wachten. Zyn broeder Maurits het hachlyk lot des oorlogs beſeffende, ontbied zyn broeder, *en hier toe*, zegt hy, *heeft ons de fortuin gebracht*, *dat de behoudenis van alle dezen aan d'onwiße toevallen van een veltſlag huiden toevertrout wort. De zege, waar aan de ziel des ganſchen legers gebonden is, kan zoo licht naar den vyand wenden als ons, val aan boord en bewaar u in dit geval voor 't Vaderland, op dat het met myn ongeval niet hoofdeloos wort.* Te groot was de moet en liefde voor 't vaderlant van dezen jongen prins, om te zwygen en te gehoorzamen. Wat, zegt onze Frederik, zou dat voor onedle vreesachtigheit zyn? zal ik dit leven niet wagen daar gy 't uwe ten nutte des lants welſtant waagt? uw uitvaart zal my te gelyk in 't graf brengen, of de zege met d'overblyffels der gevluchte vyanden zeeghaftig onze poorten inryden. Daar valt geen andre verkiezing. Deze dag zal my op een toneel voeren, daar Maurits zyn broeder niet zonder liefde, maar ſchroom, de ſoldaat tot een voor ganger, en Nederlant een verplichte beſchermer tot de dood, of een doorluchtiglyk, in het welk een ziel die alles om haar veracht, aanſchouwen zal. Op de woorden volgde de daad, want hy gedroeg zich zoo manlyk en ſtantvaſtig dat alle gedenkſchriften zwanger gaan van zyn lof, ook was dit geen duiſter voorteken van den dapperen geeſt waar dezen jongen oorlogsvorſt mede bezielt was.

Met de iaaren wies de moed en dapperheit van onzen prins wakker aan, en hy oordeelde dat het met de *Naßauſche* naam luttel over een zou komen, om den vyand de weg te keeren, of om zyn lyfs behoudenis zich buiten het gevaar te begeeven. Naar dat hy nu al veele en treffelyke daden by het leven van zyn broeder prins *Maurits* had verricht, is hy naar 't overlyden van zyn broeder den 23 April des iaars 1625, zyn erfgenaam in alle zyne vorſtendommen, domynen en heerlykheden, zelfs ſtadhouder, gouverneur en admiraal generaal der verenigde Nederlanden geworden.

En terwyl onzen dapperen prins deze waardigheit beklede moeſten verſcheide ſteden en ſchanſen voor zynen gevreesden arm bukken. Moeſt Grol op welke verovering den grooten Vondel zoo ruim en breet ter eeren van onzen helt in een heldenzang uitweide, het op-

geven en zag men om deze daad te vereeuwigen deze gedenkpenningen te voorſchyn komen.

I. Op de voorzyde van den eerſten ziet men de belegerde ſtad, en de Franſche, Engelſche, Frieſche, Hollandſche en andere benden het Staatſche leger uitmakende, zoo als zy onder Graaf Erneſt, den prins van Oranie, den overſte Varik, den kollonel Pinſe, den opperluytenant Staakenbroek, den graaf van Stirym, en den admiraal Willem van Naſſau te Altena, en in andere wyken rondom de ſtad *Grol* zyn verſchanſt geweeſt.

De tegenzyde, die geene verbeelding heeft, voert dit opſchrift:

Favente Deo optimo Maximo,
Armis Fœderatarum provinciarum,
Vindice Henrico Frederico Principe auraico
Grolla, Repulſo Hiſpano,
Obſidionem vi fruſtra ſolvere tentante,
Paucorum noſtrorum ſtrage libertate Geldriæ
Comitatusque Zutphaniæ reſtituitur:
XVIII Calendas. Septembris; anno 1627.

Door de gunſt van den zeer goeden en grooten Godt, door de wapenen der Vereenigde geweſten, en door den Verloßer Hendrik Frederik prins van Oranje wordt Grol, de Spanjaard, die 't beleg met geweld vergeefſch getracht had op te ſlaan, verdreeven zynde met verlies van weinigen der onzen aan 't vrye Gelderland en graafſchap Zutfen herſteld:
Den vyftienden van Oogſtmaand; in 't jaar 1627.

II. Op het voorſtuk van den tweeden zyn het platte grontbewerp der belegerde ſtad *Grol*, met de beſchanſingen en aanvechtingen der beleggeren verbeeld, en op het ruggeſtuk te leezen deeze vier latynſche dichtregels, welke waarſchynelyk, volgens de onder geſtelde letteren C B, door Caſpar Barlæus, mits die nog meer andere gedichten wegens 't veroveren van *Grol* ter eere van den prins gemaakt heeft, ook zullen zyn ontworpen.

AD PRINCIPEM.

Quæ tibi majores ſpondet Frederice triumphos,
Bellipotens victas dat tibi Grolla manus.
Tot validam vicere duces, ſed vincere poſſe
Tot circumfuſis hoſtibus omne tuum eſt.

AAN DEN PRINS.

Het ſtrydbaare Grol, dat u, ô Frederik, nog grootere zeegepraalen beloofd, reikt u zyne overwonne handen toe. Die ſterke ſtad hebben wel veele overſten gewonnen, maar haar te konnen winnen van zoo veele vyanden omringd was geheel en al uw werk.

Het randſchrift luidt verder dusdanig.

Fredericus Henricus princeps aureacus,
Auspiciis illustrium ordinum federati
Belgii Grollam vicit 1627. Anno.

Frederik Hendrik, prins van Oranje, heeft onder het oppergezag der doorluchtige Staaten van 't vereenigde Nederland Grol gewonnen, in 't jaar 1627.

Maar onzen prins niet genoeg voldaan over den gewenschten uitslag van Grol had noch maar in 't oog om zyne uitstekende dapperheit te beproeven, waarom hy geraden vont om 's Hartogenbosch te belegeren, eene belegering die om zyne zeltzaamheit by die van Oostende, Breda en Rochel vergeleken wierd. en noch op dezen gedenkpenning bewaart wort.

Frederik Hendrik, dien de Staaten van Holland, door den heer van Duivenvoorde, en andere hunne gemachtigden in 't leger, over het winnen van 's Hertogenbosch deeden geluk wenschen, zit in 't volle harnas te paarde op de voorzyde, in wier verschiet de gewonne stad gezien wordt, het om en opschrift luydt aldus:

ORDINUM CONFOEDERATI BELGII AUSPICIO, PRINCIPIS FREDERICI HENRICI FORTITUDINE SILVA DUCIS CAPTA.

's Hertogenbosch onder het gezag der Staaten van het vereenigde Nederland, door de dapperheid van prins Frederik Hendrik, gewonnen.

Het grondbewerp der verraste stad Wezel, ziet men op de tegenzyde, even als daar rondom deeze spreuk, tot randschrift gesteld:

Factus est Jova refugium & adjutor in tempore oportuno. 1629.

De Heere is ons een toevlugt en helper geworden ten bequaamen tyde.

's Hertogenbosch moest niet alleen in de hant onzes strythelts vallen, maar verscheide schansen zich aan hem overgeven, en de vyant vervaart op 't horen van zyn naam dorst zich niet langer in de Veluw betrouwen, maar moest die, voor onzen prins inruimen, waar van de gedachtenis mede op de echte gedenkmunten bewaart is, zoo vervolgde hy zynen weg dat men met recht deze woorden op hem mag toepassen: hy quam, zag en won, ja onzen Helt was zoo gelukkig in zyne ondernemingen, dat yder zich vleide dat men onder 't beleit van Frederik Hendrik, de goude eeuw daar d'oude dichters van zongen, in de vereenigde Nederlanden wel haast zou herboren zien, gelyk uit dezen gedenkpenning op het winnen van Farnambuko kan afgenomen worden.

I. Boven d'afbeelding van 's Hertogenbosch wordt op d'eene zyde het geharnaste borstbeeld van Frederik Hendrik, door den oorlogs god Mars en de overwinning met eenen lauwerkrans gekroont, onder deze bovengestelde spreuk:

AUREA CONDET SÆCULA.

Hy zal de goude eeuw oprechten.

Twee engelen houden op d'andere zyde eenen krans boven den gekroonden Leeuw der vereenigde Gewesten, aan wiens rechterzyde de voorzichtigheit, houdende eene slang, en ter slinkerzyde de stantvastigheit met eenen pylaar gezien worden, waar onder in vier schiltjes de stad Grol, het nemen der zilverevloote, het verraste Wezel, en het ingenomen Fernambuko verbeeld staan, met ieders bygestelde jaar, wanneer de voordeelen behaald zyn. Om hooge leest men in den rand dit byschrift:

AUSPICES ADSIT VICTRIX CONCORDIA.

Dat de overwinnende eendragt gepaard zy met het hoog gezag.

Myne rede zoude zich te verre uitstrekken indien ik d'inhout van al de glorypenningen op de zeege, op de Zeeusche stromen, en by Ocquendo behaalt wilde verklaren. 't Lust my niet van Venlo en Roermont te reppen, alleen zal ik my vergenoegen om dezen stede kroon op zyn grooten triomf van Maastricht &c., hem door Nederlants hooft poeët toegewyt, op het hooft te zetten

Die bange nacht, toen Alexanders dolck
Zich droncken dronck in lecker burgerbloet,
En grimmigh borst uit d'onderaerdsche kolk,
Gelyck een slang, getrapt van 's vyants voet;
De lucht besmet en beemt en waterval
Met pest en blaau vergift en groene gal.

Die nacht gedenckt hoe droef de Trichtsche maaght,
Gesleept, geboeit op haren oever zat,
Gedoot verst en door vier en vloet gejaegt,
En afgewaeckt, en strydende afgemat.
Zy klaeghde 't leet den vaderlycken Stroom
Wiens geest verscheen in haer benaeuden droom.

Een bloedigh zweet brack hem van alsins uit,
En hingh als krilen aan zyn baezenhair.
Hy steende en sloegh in 't ende een heesch geluit:
Myn dochter, die op 't oorlogsmoort altaar
Uw zuchjes en bedruckte traentjes loost,
Gryp moet, myn kint, gryp moet, en wees getroost.

't Is waar ghy zyt de bloem uws maeghdoms quyt
Dat 's nootlot, en 't belieft den hemel dus,
Maar sus, myn schaap, daar komt een andre tyt,
Zoo spreeckend gaf hy haar een hartekus,
En wischte met zyn kleet (hy zuchte diep)
Het roode bloet dat langs haar' boezem liep.

Daar

Die helt is een beloofde Frederik,
Uw wreecker en beschermer inder noot,
Der vromen schilt der dwingelanden schrick,
Dees zal beleeft u koestren in zyn schoot,
Na dat ghy hebt, geketent van Farnees,
Een halleve eeuw gekermt slavin en wees.

Al treuren nu uw straten doots en woest,
Ai zie dat met geduldige oogen aan,
Zoo lang tot dat in Parmaes ryken oegst
Oranje koom de strenge zeissen slaan,
En zelf myn Maes, en 't fier beschanste Schelt
Zich buigen voor een maghtiger gewelt.

Dan sla op uw Verlosser 't bly gezicht,
En wy hem de verdiende stedekroon.
Vlecht Boschloof om de Schiltstar van Maestricht,
En hef hem hoogh in 't gout van Neerlants troon.
Dan ruim uitheemsch gebroetsel velt en slot,
En Brabant kniel voor Hollants wapen Godt.

Ik zie alree (myn geesten worden vlugh)
Den blixem die myn vochten vliet verzengt.
Alrede tors ik meer als eene brugh,
Een weeck robyn myn klaer kristal besprengt.
De gallem baauwt 't geschut na zonder mont,
En tart het Spaensch en machtig Roomsch verbont.

Hun antwoort is niet schaers van donderkruit,
En Mars zyn rol volspeelt op 't wreet tonneel;
En d'uitvaert van Kastilje word beluit
Met onweêr van kartouwen, grof van keel:
De Vryheit op dit graf haar standart plant,
In 't aanzien van Filips en Ferdinant.

Zoo wort met vier het eeuwigh vier gebluscht.
Zoo vreet de vlam des hemels taeje roê,
En Henrik houdt de heirbaen van August,
En sluit de poort van 't gruwlyck oorlogh toe.
Vaer wel, myn hart, leer harden en zwygh stil.
Zoo droop hy door haar armen, in zyn kil.

Vergeefs worstelden *Lingen*, *Rynberg*, *Tienen* en *Diest*, om d'armen van dezen helthaftigen prins te ontslippen; en de vermaarde stad Breda, die mede voor zyn zwaart moest bukken mag men noch als een diamant aan zyn glorykroon zien blinken; een eer die op deze twee gedenkpenningen, gelyk ons die in de Nederlantsche historypenningen van den heer en Mr. G. van Loon voorkomen, bewaart wort.

I. Het voorstuk van den eersten vervat het verheeven grondbewerp der gewonne stad, en het ruggestuk den Leeuw der vereenigde

de gewesten, nevens eenen stapel wapenen, binnen en boven deeze woorden tot om en opschrift:

DEO FAVENTE,
AUSPICIIS ORDINUM FOEDERATI BELGII,
VIRTUTE FREDERICI HENRICI AURAICI PRINCIPI,
BREDA RECEPTA,
26 SEPTEMBRIS 1637.

Breda, onder de gunst van Godt, door 't beleyd der Staaten van de Vereenigde Nederlanden, en door de dapperheyd van Frederik Hendrik, prins van Oranje, den 26 van Herfstmaand des jaars 1637 *herwonnen.*

II. Op de voorzyde van den tweeden ziet men aan den eenen kant een turfschuit in 't Bredasche slot voeren; ter gedachtenis dat op deeze wyze door Maurits die stad eertyds gewonnen was. Voorts wordt de Bredasche maagd door den honger by de keel gegreepen, vermits ze Spinola sedert door 't uithongeren herwonnen had, waar boven eindelyk het wapenschild van Frederik Hendrik, en een sterk gewapende arm met een bloot zwaard, onder den naam JEHOVAH verbeeld staan, om aan te toonen hoe althans door Frederik Hendrik gewapenderhand de zelfde stad veroverd was. Welke drie verbeeldingen dit daar rondom gestelde randschrift ophelderdt:

ANTE FAME, AUT ASTU, VI MODO FACTA VIA EST.

Voorheen is de weg door den hongersnood of de list, doch thans door 't geweld gebaand.

Verder leest men op de tegenzyde, en binnen een sierlyk loofwerk, op zynen naam zinspelende, dit langwylige opschrift:

DEO OPTIMO MAXIMO SACRUM.
BREDAM, PRIMO BELGARUM IN TYRANNUM REGEM
FOEDERE NOBILEM,
MOX MAURITIANÆ NAVIS FÆLICIBUS INSIDIIS
NOBILIOREM, DEIN FAMELICA MARCHIONIS
SPINOLA OBSIDIONE
NOBILISSIMAM,
TANDEM AUSPICIIS POTENTISSIMORUM CONCORDIS BELGII
PATRUM OMNES BELLANDI GRADUS TRANSCENDENS
APERTO MARTE,
GLADIATA FREDERICI HENRICI CELSISSUM
AURIACI PRINCIPIS
DEXTERA FOEDERÆTE PATRIÆ FAMILIÆQUE
SUÆ RESTITUIT.
X OCTOBRIS ANNI MDCXXXVII.

Aan den zeer goeden en grooten God toegewyd.

De gewapende rechterhand van zyne hoogheyd Frederik Hendrik, prins van Oranje, te boven gaande alle trappen van oorloogen, heeft onder het gezag der hoogmoogende vaderen van 't eendragtige Nederland, eindelyk de ſtad Breda, eerſt vermaard door het verbond der Nederlanderen tegens den wreeden koning, daarna vermaarder door de welgelukte liſt van Maurits turfſchip, en vervolgens allervermaardſt door het uitgehongerd beleg van den markgraaf Spinola, eyndelyk door openbaar krygsgeweld aan het vereenigde vaderland en zyn eigen geſlacht, den 10 van Wynmaand des jaars 1637. herſteld.

Want Breda, op dat ik onzen ſchranderen penningverklaarder op het ſpoor volge, 't gene Witgert, graaf van Strye, omtrent het eynde der negende eeuw bemuurd heeft, is door 't huwelyk van Engelbregt van Naſſou met Johanna erfvrouwe van Polane, de Lek, Breda, &c. aan dien Huyze eigen, en dus by verſterf thans het erfgoed, van prins Frederik Hendrik geworden. Welke niet zonder reden alhier *zyne Hoogheid* genoemt wordt, mits het in dit jaar was, dat hem dien tytel door den Franſchen koning gegeeven, en door de Staaten van Holland goedgekeurd en beveſtigt wierdt. Voorts is de gemelde dag, die gene op welken de Spaanſche bezetting uittrok, onder welk opſchrift eyndelyk nog deeze letters S. P. Q. F. B. ſtaan: beduidende:

SENATUS POPULUSQUE FOEDERATI BELGII.

De raad en 't volk van 't vereenigde Nederland.

En zeker indien ik al de gewonne ſchanzen en ſteden om 's mans dappere bedryven te vereeuwigen, wilde te berde brengen zoude ik van 't veroveren der ſchanſen, Riemen, Terdonk, Roonhuys, ſint François, ſinte Anna, ſint Peter, ſint Bernard, ſint Eloy, ſint Steven en andere ſterktens mocten gewagen, dat Sas van Gent, de ſterkſte veſting van Vlaandre, gelyk die op de gedenkmunt genoemd wort, zich aan zyne wapenen moeſt overgeven, en dat de ſterke ſtad Hulſt overwonnen door onzen Frederik haars ondanx hem in d'armen quam vallen, waar van de gedachtenis op dezen penning, (op dat ik my weder in den luſthof der hiſtorypenningen des geleerden heer en Mr. G. van Loon vermeie) bewaart wort.

De eene zyde verbeeld, de belegerde en beſchooten ſtad, waar booven op eenen wimpel deeze woorden, die uit het gedicht van Kolumella getrokken zyn, en op den naam der gewonne ſtad zinſpeelen, te leezen ſtaan:

NUNC SEPES HORRIDA RUSCO.

Nu is de tuyn vreeslyk door Hulſt.

Dat is, nu is de Nederlandſche tuyn door 't winnen van Hulſt te meer verſterkt, en ontzaglyker beheynd waar over ook de prins van Oranje,

Oranje, op zyne te rugkomst in 's Graavenhaage, op eene zeer staatlyke wyze wierdt verwelkomt, en hem geluk gewenscht.

Op de andere zyde leest men, onder het wapenschild der vereenigde Gewesten, in een vierkant vak, omringd met druystrossen, en wyngaardranken, dit latynsche opschrift:

DEO OPTIMO MAXIMO, ET REPBULICÆ SACRUM.
ANNO CHRISTI MDCXLV,
FREDERICUS HENRICUS, AURANIÆ PRINCEPS PIUS,
FELIX, INVICTUS,
POSTQUAM VICTRICES BATAVAS LEGIONES AUSU,
POST RECUPERATAM LIBERTATEM
INAUDITO,
FOSSAM UNAM FLUVIOSQUE 4. PER IPSA FLANDRIÆ
VISCERA TRAJECISSET,
HULSTAM INTRA MENSIS SPATIUM,
ÆSTATE JAM ADULTA, CINXIT, OPPUGNAVIT,
AD DITIONEM COMPULIT.

J. LOOFF FECIT.

Den zeer goeden Godt en den vryen Staat toegewyd.

In 't jaar van Christus 1645, heeft Frederik Hendrik, de godvruchtige, de gelukkige, de onverwinnelyken prins van Oranje, na dat hy de zeeghaftige Bataafsche legerbenden met een bestaan, sedert het herwinnen der vryheid ongehoord, zelf in 't hart van Vlaandre over eene gracht en vier stroomen gevoerd had, de stad Hulst binnen den tyd van eene maand, nu al laat in den zomer berend, belegeerd, en tot de overgaaf gedwongen.

door J. LOOFF gemaakt.

ZEGE

ZEGE-TEMPEL
VOOR ZYN HOOGHEIT
FREDRIK HENRIK
PRINCE VAN ORANJE.

O Vader Mars, die zonder oog te luiken
Leeft in den kryg; om 't harnas tot een' throon
En uw rapier tot ryksstaf te gebruiken:
Ei gun, dat wy, eer Fredrik by de goôn
Is in 't gestarnte onsterflyk opgevaren,
Oprechten tot zyn eer een zegezerk,
En koren van triomf, en dankaltaren,
En wierookreuk, en heilig offerwerk.
Op dan, Minerva, op wysheits koninginne,
Op, herssenvrucht, schryf met uw speer een perk,
En bou door 't gaau begrip van schrandre zinnen
Dee's tempel tot een achtste wonderwerk.
Laat d'eendracht der vereenigde gewesten
Een vaste grondslag zyn, waar op gy zelf,
O krygsheldin, zult zeven pylers vesten
Voor zuilen van 't zwaarlyvige gewelf:
Bespreng hier 't wit albast met heerlyk marmer]
Van heldenbloet, nooit dierbaar voor 't gemeen;
Plant hier den roem van 's Vaderlants beschermer
Op wallen van de vrygevochte steên.
Grol zy een proef van Henriks heldenstukken,
Die tuinman durft den bloessem van den Bos
Op Brabants gront van Spanjes troontuin plukken.
Hier gaat de klem van Flippus ryksschroef los.
Dees groote vreugt bedompt dat droevig kermen,
Dat d'Yssel torst des vyants legerbrug.
Elendig volk wie zal uw lyf beschermen,
Wanneer hy stort de Veluw op den rug;
Indien uw helt mismoedig most bezwyken
Voor 't stroopen van zyn dappren bloetverwant?
Maar voor geen Henrik wil prins Henrik wyken.
Zie, hoe een vorst van oorlogsyver brandt;
En maakt de harten vlam, de borsten vieren;
Hoe 't taai gedult zich mengelt in 't gemoet;
En kloekheit, met door d'aderen te zwieren,
Kookt ziedendt heet 't opwellend hartebloet.
Hoe glurig bralt met glinsterende lokken
De morgenzon in 't morgenbarende oost?
Hoe heuchlyk komt het daghlicht aangetrokken,

Dat dampen van bedroefde zinnen troost?
Hoe buigt de Moor voor 't krieken van de dagen?
Niet anders dan of 't uitgedrukte beelt
Der godtheit zweefde op Febus zonnewagen.
Maar nimmer heeft de zon meer vruchts geteelt
Door uchtentdaau op quinende landouwen,
Of door 't verdryven van de nare nacht;
Als toen ons Wezel zwoer de staatsche trouwe.
Wanneer 't gerucht dees blyde bootschap bragt
In Hollant, dat tot Wezel ingelaten
In Spanjes oegst Oranjes zeissen maait;
Terstont het heir der woedende Kroaten
Voorbarig naar zyn hielen ommezwaait.
Trek af, o Graaf, hier wordt uw deugt beslepen
Van Fredrik in 't spitsvoudig krygsbestier.
Leer nu hoe dat Oranjes oorlogsgrepen
Door kloek beleyt bestaan in wißer zwier.
Hang dees triomfen voor drie kerkpilaren.
Stel hier, godin, uw wierookvaten met
Een heilig drietal van gewyde altaren.
Blaas nu weerom uit zilvre loftrompet
Een' blyden galm: plaag met een hete koortse
Den stroomgodt in het water van Rynberk,
En doof 't gestarnt met blakerende toortsen.
Dit zy een eeuwigdurendt zegemerk.
In Hollants hart 't welk wil alleen betoonen,
Hoe het zyn' vorst met dankbaarheit vergeldt
De weldaat die het nimmer kan beloonen.
Wat verwe zal het dreigende gewelt
Afmalen, dat van diere wraak getroffen,
Voor 's vyants oog belegren durft Maastricht,
Noch past op Papenheim noch 't op zyn stoffen?
Dit tafereel bespiegele ons gezicht.
Hang dit in 't oog: of zoekt men te versmoren
Zyn vorstendeugt in Lethes droeven stroom?
Och! laat ons noit zoo vuilen lust bekoren;
En nimmermeer drage een oprechte boom
Zoo snoode vrucht. ga nu Breda bespringen,
Twist voor de vuist om 't wettig errefdeel,
Steun op de deugt van scharpgeslepe klingen,
Braak yzre kogels uit de kopre keel
Van 't grof geschut: spuu dolle donderslagen
En snelle blixems, onder 't staal gekners;
Bruik geen Vulkanus offervier tot lagen,
Noch turven, als een wapentuig van Mars.
Na steden zich noch veel gewyde schanßen
Neêrbuigen voor het Hollantsche gewelt:
Pres dan hêt heir op vorstelyke kanßen,
Voor Gennip, en het moedig Zas te velt.
Daar Waal en Ryn de vruchtbare akkers schuren,

Leit

Leit 's Gravenweerdt; daar eertyts Burgerhart,
Gestyft met moedt van ſtrytbre bontgeburen,
De dwinglandy van Room' heeft uitgetart.
Dit bloeiend loof was door bedrog ontvluchten
Uit Hollants hof, maar om zoo vetten buit
Prins Henrik lang en bloedig heeft gevochten.
Zoo is met kracht dees veſting weêr vertuit
Aan vryheits tuin, tot trooſt van land en luiden.
Maar och! Minerf, waar veſt men dit gevaart?
Waar beter dan beneffens 't huis te Muiden,
Daar Hooft alleen het heil van 't lant bewaart,
En koopt met bloet het recht van konings troonen?
Hier waſt de vryheit op, in moedt en kracht;
Waar zal men beſt naar waarde meê beloonen
Dien arbeit, dan met Henriks tempelpracht?
't Zie herwaart aan gekroonde koppen trekken,
Als zwanen aan Kaïſter, groen van rant,
Indien men 't Goy gaat met die kerk bedekken.
Hier zal 't penſeel het ſuchtendt Nederlant
Om hoog voor het altaar met water ſchenden,
En in Godts wet zoo ſcharp verboden vuur;
Hier torſt het weêr een ſtapel van elenden.
Wat ſchoonheit, door de verwe der Natuur
Van Godt gemaakt, om welluſt te verplichten
Aan kuiſche min, ontziet de Spaanſchen trots;
Die grimmig woedt op lonkende aangezichten,
Die 't maagdenhert, 't aanminnig ſchepſel Godts,
In koelen moedt met ponjaart durft doorſteken,
Als of die purpre kaken, ſchoon van bloos,
Niet anders zyn dan aardt met bloet beſtreken,
Of lelibloem vermengt met roode roos!
Maar och? ik zie in dees vereende landen
Den Staat oneens; de vryheit op de vlucht;
En burgertwiſt en ſtrydige verſtanden,
En voorſpook van een onweêr in de lucht.
Wie wil deze eer aan 't nedrig Muiden gonnen,
Schoon 't is vermaart; om dat zyn groote Droſt
Hier Helikon begiet uit Vechterbronnen?
Ik hoor alreê vlietnimfen, groen bemoſt,
Haar ongeval aan morrende oevers klagen.
De fiere Ryn, en Iſſel, Maas en Waal,
Elk zal dees roem vermeenen wegh te dragen:
Maar Delft, gelyk nayvrig van die praal,
En moedig op doorluchte grafgewelven,
En ſtoffende op zyn Hoogheits bakermat,
Deze eer vergunt aan niemant, dan zich zelven.
Maar 's Gravenhaag zich zelf de naaſte ſchat;
En d' Amſtel zoek dees glory te bejagen;
En Hulſt, 't welk wordt op wieken van 't gerucht
De werelt door doorluchtig omgedragen,

Wil in geen kerk, maar zweven in de lucht.
En nu is ſlechts het aardtryk omgedolven.
Hoe maalt gy af, doorluchtige Minerf,
Hoe 't zegevier ontvonkt de woeſte golven?
Hoe ſchildert gy met vaſte waterverf,
Als Henrik ſteekt de koninklyke vlote
Op 't Slaak, gelyk een Hektor, in den brant,
Verſmorende de valſche bontgenoten?
Hoe zal de Leeu in 't rottende ingewant
Zyn klaauwen ſlaan op dobberende baren,
Als Flippus wordt het moedig harte bang?
Wat lantkerk zal, als overwinſter, paren
Zelf in de zee den op en ondergang:
Daar 't zwaart van Henrik ſnoeit de weſterapplen,
Daar Hollant is de ſchuur van Spanjes oegſt;
Als die is vol gepropt, de Leuw met trapplen
Baldadig al het overſchot verwoeſt:
Daar 't barſſe ſtaal vergulde glinſtervonken
Smeedt uit de kroon, gehardt als diamant.
Wie zit in zorg om aardtſchen ſchat verzonken?
Daar plondert men dien aardtſchen dwingelant.
Hoe ſtreeft gy naar d'uitheemſche koninkrykeu
Naar 't kruidige ooſt, en 't weſter kroone gout,
't Welk moet geſchaart omleggen, en bezwyken
Voor Naſſau, die op 't yzer zich betrout
En op zyn deugt en nimmer ongewroken,
Als Herkules zyn quaſtige oorlogsknots,
Het ſtaal rapier heeft in de ſchee geſtoken;
Die in een zee van bloet, gelyk een rots,
Onwrikbaar is door ſtormen opgewaſſen:
Die op zyn hooft een' yzeren helm gebruikt,
Beſchaduwt van Oranje vederboſſen;
Om dat voor hem by Hulſt is afgepluikt
Het groenſte loof voor zeegbare laurieren;
Zoo dat Apol noch onlangs nam en brak
Slechts om dien kop en heldenkruin te ſieren,
Zyn hairſieraat, zyn Dafnes zegetak;
Toen hadt hy zelf met heldre ſtarrekranſſen
Zyn blonde pruik en toiſel opgehult;
En 't glimpig hooft met levendige glanſſen
Van 't glorendt goudt, en hemelſch vier verguldt;
Ja daar de lucht moet met veel ſtarren pralen
Van goudt draat geborduurt op blaauwen gront.
Een Delſſche ſtar met flonkerende ſtralen
Beſtraalt alleen het ongemeten rondt;
Verdovende den roem der nageburen,
Voor Henrik dient de werelt uitgeleit.
Wie zoekt hem dan in Hollant te bemuren?
Euroop' zy tot zyn' tempel toebereit,
En Neêrlant het altaar; d'onwinbre winden

De

De wierookreuk; de starren offervier.
Wie ooit zyn deugt of dapperheit beminde,
Die strekk' voor godtgewyden tempelier.
Dan zult gy, Vorst, het hemelrecht genieten.
Dan viert men u, als zulk een' godt op aardt,
Die, spaarzaam in uw vyants bloet vergieten,
Noch goet noch bloet voor onze vryheit spaart.

Uit alle de gemaakte glorymunten en dit heerlyke eervaars kan men de weergaloze grootheit onzes prinselyken veltheers afmeeten, en ik oordele dat de heer Boxhoren met recht van onzen overwinnaar zeide dat niet alleen het gansche vaderlant maar de geheele kristen werelt *dezen vorst als een hedendaags overwinnaar zyner vyanden en een heerlyk triumpheerder aanzag, verhefte en eer bewees. Theatr. Holl. bladz.* 168. De vermaarde en geleerde *Petrus Schriverius*, maakte dit latynsche puntdicht ter eeren van zyn vorstelyke geboorteplaats.

Nominis auspicium dicta tibi CORBVLO fossâ
DELFA, dedit; primas GIBBER in urbe domus;
Iura COMES CÆSAR; tria maxima fulmina belli.
Accedit quartus, non minor ipse tribus.
Ne mirere, tua Princeps qui natus in urbe
Exprimat antiquos si FREDERICUS avos.
Quæ data sunt Belgis pugnacibus arma duobus,
Solus hic (at fato prosperiore) gerit.
Et si spectet opus, lentà sua castra dolabra
Muniat, & non sit Roma ligone prior.
Sic noster pugnat, cædit, soditque. quid horres,
DELFA? tuus quondam CORBVLO talis erat.

Ik zal my niet verder inlaten om de weergaloze roemwaardige daden en heerlyke uitvoeringen van dezen beroemden prins en veldoversten op te halen, gemerkt'er meer dan eene pen bezig is geweest om zwierig in zynen frissen lof uit te weiden. 't Lust my alleen deze eervaarzen, door Vondel op zynen helm, pluim, &c. gemaakt, hier plaats te geven.

Op zynen Helm.

Dit ysren hooft van 't hooft, dat over zoo veel hoofden
Gezagh heeft, daer vaek 't roode en blaeuwe vier uitsprong,
Kreegh buylen, daer men stael en beckeneelen kloofde.
's Landts Hopman past die hoet gelijk een Turk zyn wrong.

Pluim.

Hairtoesel en perruik een bruit voeght tot cieraadje;
Des Veltheers hellemet een zwaeiende plumaedje,
Die als de ruitery kan vaen noch standart zien,
In 't heetste van den stryt, haer tot kornette dien'.

Rusting.

Dat hart, dat heldenhart, daer Vrankryx vierde Henrich
In oorlogt met zyn' geest schuilt veilig onder my.
Wat rusting Vorsten dekt, ik deck der Vorsten Vendrigh,
Die Hollants vrydom vrydt, terwyl ik hem bevry.

Spooren.

Wat is een Vorstenbant om 't hair van laffe zielen,
Als bagge zonder glans, en purper zonder naam?
Maer spooren streng gegespt aan strengen hopmans hielen,
Die nopen minst het ros, en allermeest de Faam.

Speer.

Laat andre in ringesteek en kinderspel uitmunten,
Daar kloot noch koegel huilt, daer kling noch slaghzwaert klinckt,
Vorst Fredrick met dit punt rent aen op duizent punten.
Vreet roest een ander speer, zyn punt en yzer blinkt.

Pistool.

De blixem, van Jupyn geslingert, trof noit beter
Op reuzenborst, als ick, bezwangert van salpeter,
In Fredrix ysren vuist, wanneer hy in een' slagh
Zoo dicht quam, dat hy 't wit van vyants oogen zach.

Zwaert.

Dit is 't op 't ruggebeen geschaert van Spaensche ruggen;
Het zy dat Frederick den vyand had op 't vlack,
Of stopte een' waterstroom, en sloegh zyn legerbruggen
Van lyven, die hy velde, en sabelde, en doorstack.

Paert.

Bucefal was een spoock gelyck, toen Alexander
Teegh achter Porus her, en dreef hem op de vlught;
Dit mee toen Frederick vocht onder Vryheits stander,
En onder Nieupoort roock de zoete Vlaenderlucht:

Breidel.

Daer stof en pulverroock des hemels torts verduistert,
Daer trommel en trompet 't gezagh verdooft op 't ruim,
Vorst Frederiks klepper noch naar 's breidels wetten luistert,
Wie praelt met diamant ik prael met woedend schuim.

Zadel.

De deught staat niet zoo zeer in vorstelyken adel,
Of koningklyken stam, of oock in keizren bloet
Als in prins Fredrix hart, gewassen uit den zadel;
Daer 't leeft, gelyk Jupyn op zynen arendt woedt.

Het is zeker dat dees helt, door zyne gezegende wapenen den grootmoedigen en trotsen koning van Spanie gedwongen heeft om van vrede te spreken. Dewyl hy al zyn recht op deze Nederlanden, voor hem en zyne nakomelingen afstont, en dezelve voor vrygevochte landen erkende. Maar tot hoe groot een trap van eer onzen prinselyken Delvenaar was opgestegen door zyne doorluchtige daden en deugden, echter moest hy den algemeenen tol der natuur betalen; moest hy de zyde van zyne geliefde wederhelft Emilia, gravinne van Solms, met wien hy gelukkig vereent was, verlaten; moest hy zyne kinderen uit haren schoot geteelt, de hoop en steun van 't vaderlant, begeven; doch dees doorluchte vorst toen hy de schichten des doods gevoelde, en die Koning der verschrikking, die zoo wel aan de hoven der vorsten als hutten der armen klopt, ten venster zag inklimmen om zyn leven als een druiftros af te snyden konde hy zich niet ontslaan om met zyne vege lippen zyn bedroefde Zone Willem, en hoewel met een flaauwe stem aldus aan te spreeken.

„ Ik bespeure d'aanwas der verzwakking, die my ongetwyffelt „ naar 't graf zal slepen. men kan noch mag d' onwederstaandelyke „ wil des Almachtigen niet wederstaan. ik ben bereit myn Ziele aan „ hem over te geven, en de goederen ons zoo overvloedig toegevoegt aan myn Kindren. door deze tegenwoordige toestant krygik „ d' ervarentheit van d' ydle nietigheit der wereltsche dingen, als welke 't onmachtig tot de minste vertroosting in d' uure des doots, my „ bewegen om u voor te dragen waarder panden en heerlyker zaken, „ drie in getal, namentlyk *de vreze des Heeren, behoorlyke eerbied aan* „ *uwe moeder, liefde, eendragt en vrede onder elkander.*

Luttel tyt daar na zynde den 14 van lentemaant gaf onzen Prins zyne Ziele in de handen des hemelschen Vaders over. het lyk, gebalsemd zynde, wierdt op een praalbedde eenige dagen ten toon gelegd, zulks het van ieder, tot dat alles tot het verrichten der begravenisse vaardig ware konde gezien worden, welke met een Koninklyke staatsye, den 10 van bloeimaand, geschiede: staande het gekiste lyk op eenen stasywagen, die met een verhemelte overdekt, door acht roupaarden getrokken, en naar Delft gebracht wierdt. Behalven het groote getal van aanzienelyke persoonen, welke de Standaarden, blazoenen, en andere eertekenen droegen, en de handpaarden leidden, wierdt de rouwsleep vermeerdert door de Fransche en Portugeesche Afgezanten, mitsgaders door de Ridderschap, de algemeene en Hollandsche Staaten, de leden des hoogen Raads, en des Hofs van Holland, en der Magistraaten van Delft en 's Gravenhage. Dusdanig, op dat ik hier de woorden van den heere van Loon vervolge, was het eynde van deezen Prins, wiens dapperheyd de grenzen van onzen Staat

Staat zoo merkelyk had uytgebreyd, wiens gemaatigheyd om 't roer van Staat te bestieren hem alom had bemint gemaakt, en wiens gedachtenis, naa zyn overlyden, door deezen gedenkpenning voor het laatst wordt vereeuwigt.

Op de voorzyde staat het borstbeeld van Frederik Hendrik: het randschrift met deeze van zyne tytels:

FREDERICUS HENRICUS DEI GRATIA PRINCEPS AURAICUS; COMES NASSAVIUS; &c.

Frederik Hendrik, door Gods genade Prins van Oranje, Graaf van Nassau &c.

Het bovenlyf zyner naagelate Gemaalinne, welke uit aanmerkinge van haaren weduwlyken staat, door de Staaten met een jaarlyksche lyfrente van twintig duyzend guldens wierdt beschonken, staat op de tegenzyde binnen den Zoom deezer tytels:

AMELIA, DEI GRATIA PRINCEPS AURAICA; COMITESSA SOLMENSIS.

Amelia, door Gods genade Prinses van Oranje Grävin van Zolms.

De hee hoogleeraar *Frederik Spanheim*, in zyn lykreden over onzen Vorst gesproken berst in deze woorden uit: De outheyt heeft het geheugen der Nakomelingen groote namen aangepresen. Echter zyn wy noch in geen onvruchtbare Eeuw van dapperheden ghevallen; 't geen onse Eeuw der ouden dapperheyd tegen stellen kan, heeft sy in desen Heldt gehad. Voorwaer het vereenigd Nederlandt heeft in hem een *Themistocles*, *Camillus*, *Pericles*, *Fabius*, *Epaminondas*, *Schipio*, *Timoleon*, *Emilius*, *Iphicrates*, *Chabrias*, *Lysander*, *Miltiades*, en al, wat de oude tydt in de grootste Veld-oversten gesien heeft, gevonden. De natuyr scheen sich in desen Heldt geweld gedaen, en in hem voleyndigt te hebben, wat sy elders begonnen heeft. De deughden, welcke elders verscheyde huys-vesten, scheenen in dit eenig hooft, een t'saemgevoegde woonplaats gehecht te hebben. Sprankhuizen maakte onzen Vorst ter eere een fraje lykpreek.

Maar wie is in staat om dezen onsterflyken helt naar waarde te verheffen; 't is zeker dat zyne prinselyke deugden den verstandigen lang in twyffel lieten, of hy meer luyster van dezelve, dan van zyn oud en edel geslacht, vruchtbaar in adelyke personaadjen door beruchte daden ontleent heeft, op de bruiloft zyner zuster *Charlotte Brabantina*, gaf hy alrede zulke proefstukken in zyn tedre jonkheit; dat *Hendrik de Groot* die naauwe toetser van edele vernuften een zaat in hem zag, het welke in grootheit heerlyk uitdygen zoude: de vyant zelf, *Spinola* scherpzinnig genoeg van oordeel, getuigde vanhem voor *Bergen op Zoom* dat de vader *Willem* in *Frederik* herleefde, en hy zyn broeder *Maurits* in schranderheit niet behoefde te wyken. En zeker zyn lieftalligheit heerschte over de gemoederen, zyn dapperheit overwon de steden. Zyn snedig vernuft miesleide den vyand; zyn manhaftigheit verwekte gezag, zyn arbeitsaamheit strekte zyn krygsknechten ten voorbeelt, zyn onverschroktheit gehart in alle gevaren prikkelde, de

blo-

blohartigste aan, en zyn geregelde zorg diende tot welstant van 't Vaderlant. In den stryt week hy de kloekste krygsman niet. Hy was een wys raatsman, in zyn ommegang was hy als een gemeen burger, en in alle gevallen droeg hy een bezadigt gemoet en zelf in 't heetste des gevechts, waarom de drost Hooft die voortreflykste Historyschryver deze toepassing op zyn naam maakte:

Prins Fredrik was soo rijk van vreed' in zijn gemoet,
Dat hy noit t'onvreê bleek, in 't mid' van brand en bloedt.

Hy was verziende in zyne ondernemingen, geregelt van leven zedig en een godtzalig Kristen, ja met een woort de schrik der vyanden en de liefde zyner onderdanen de verwondering der werelt wiens naam met gulde lettren in de gedenkschriften aan d'onsterflykheit is opgeoffert; de heer *Constantyn Huigens*, heer van Zuylichem, en des Princen raads-heer, heeft een kort, maar beknopt Graf-Schrift ter eeren van dezen vorst gemaakt, 't welke, achter de afbeeldinge in de print van de uytvaard gevoegt, van dezen inhout is.

PARTA PATRIÆ TRANQUILLA LIBERTATE,
QUÆ EST PAX VERA,
SATUR NON DIERUM, SED
LABORIS, ET GLORIÆ, ÆTERNÂ
TRANQUILLITATE FRUITURUS, QUÆ
EST PAX VERISSIMA, TALIS
OBDORMIVIT.
AN. DOMINI CIƆ. IƆC XLVII ÆTAT. LXIII.

Het getal der eervaarzen, treur-dichten, en graffschriften die in dit geval gemaakt wierden, was oneindig, waarom wy de meeste voorby stappen, en hier en daar maar een zullen bybrengen die op onze past, gelyk dit latynsche.

IN
EXEQUIAS
Celsissimi Principis
FREDERICI HENRICI,
Aurasiæ D. G. Principis, Nassaviæ &c. Comitis.
MAGISTRATUI DELPHENSI
Sacrum!

E*Gremio, quâ, DELPHA, Tuo MARS luce resurgit,*
Nulla triumphanti lætior orbe dies!
In gremio, quâ, DELPHA, Tuo MARS nocte recumbit,
Nulla fatigato mæstior orbe fuit!
Tu tamen, (o Genitrix!) si qua est tibi cura Tuorum,
Si quid amor, si quid Belgica vota movent;
Disce Patrem Auriacum, & cineres servare sepultos,
Certus in exstinctis ossibus Ultor adest.

Scilicet Heroum distant & funera vulgi,
Quî ruat in nihilum quod fuit ante nihil?
Tune etiam moreris FREDERICE? & triste sepulcrum
Ingrederis? nec Te pœnitet ira Tui?
Tu moreris? nec Te populi pia nomina tangunt?
Nec Patriæ, nec Te publicus urit amor?
Debueras non posse mori, vel posse renasci,
Vel Batavos in Te posse beare Tuos!

F. Plante.

De gemelde *Cornelis Pietersz Hooft*, heeft den lof van onzen prins, en te gelyk van onze stad zeer bondig in een vers van twee regels aldus begrepen.

Noit Hollant baard' een Helt, zoo goet zoo groot,
Als Delft ontfing, eerst op, lest in zyn' schoot.

Bynaar op gelyke manier heeft *Hendrik Bruno* een grafschift op hem gemaakt, 't welke met Romeinsche letteren zyn sterfiaar uit drukt.

hIer rVst oranIes prIns, VVIen DeLft sIIn VVIegh en graf,
en krIIghs-eer een LaVrIer, en goD sIIn VreeDe gaf.

M. DC. XLVII.

Eer wy onze prins verlaten, zullen wy hier eenige vaarzen van den zelven *H. Bruno* laten volgen.

Hier leyt, helaes! hier leyt, ô Vry-gevochte Landen,
Hy die uw' welstandt had, naest Gods-hant, in sijn' handen.
Die onbesluymert, nacht en dagh, en laet en vroegh
't Gemeene-best in 't hert, in 't oogh, op schoud'ren droegh.
Hier leyt die groote Vorst, in wien de grootste zegen
Van 't zege-ryckste volck ten hoogsten was gelegen;
Die ongehoorde lof altyd heeft in-geleyt,
En leydde 's levens tydt op 't padt van eeuwigheyt.
Hier leyt het Leeuwen-hert, Bescherm-heer onser Leeuwen;
De grootste Oorloghs-heldt van dees' en alle eeuwen.
Hier leggen, hier in een, tien Nestors in de raedt,
Tien Alexanders, tien Achillen in de daedt.
Een Titus onses tydts voor syne ondersaten;
Het Delfs Orakel in vergaderingh van Staten;
Den stalen arm van Mars; der seven Sust'ren vuyst,
Soo dickmaal met de verw' van 't Spaensche bloedt begruyst.
Hier leyt hy leven-loos, wiens lust, wiens wensch, wiens leven
Was 't syne voor het ons' ten besten geern te geven.
Die voor gingh daer hy 't heyr hem na te gaen beval:
Spits-Broeder, en Soldaet, en Veld-heer over-al.
Die midden in 't geraes van Tromm'len en Trompetten,
In 't dond'ren van 't geschut, in 't haeg'len der Mousketten,

In

In 't schriklick wissel-veldt van blixem-kruyt en loodt,
Van ruylen lyf om lyf, van onderlinge doodt,
Daer duysent Ys're luy malkanderen doorbooren,
In 't sterven van ter zyd', van achteren, van vooren,
In 't vellen tegen Hem van meer dan eene Speer,
Geen doot in d'eer en sagh, geen leven dan in d'eer.
Hy die, soo menigmael sijn vyandt onder d'oogen
Soo onbeteutert trock, soo rustigh, onbewoogen,
En hem soo vreesselick, soo ruw op d'hacken sat,
Gods vrees', de goede saeck, 's Lands dienst voor oogen had.
Hier leyt die FREDERICK, *noyt sonder roem te noemen,*
Van yeder een geroemt, en noyt genoegh te roemen.
Die FREDERICK *die door sijn' wond'ren heeft verdient*
Gemeen verwondering van Vyand en van vriendt.
Die FREDERICK *wiens hooft met soo veel Lauwerieren*
Behoorden Burger, Vriendt, en Vyandt selfs te cieren,
Als hayren zyn op 't hooft. Hier leyt, helaes! hier leyt,
Van wien, die treurigst' swygt, welsprekenst' heeft geseyt.

't Lust ons met deze vaarzen van den vernuftigen Anslo op 't overlyden van den prins gemaakt, hem vaarwel te zeggen.

LYKKLACHT

OVER ZYN HOOGHEIT

FREDERIK HENRIK

Prince van Oranje.

Zink goude zon, gy kunt door morgenstralen
Niet lichten van 't benaaut en droevig hart
De nevelen, die daar op nederdalen.
De droefheit is de pynelykste smart.
Blusch dan om hoog uw versch ontsteke lampen.
Bedek nu vry een stralende aangezicht
Met schaduwen en wolken, droef van dampen,
De nare nacht valt Hollant noch te licht.
Zyn hofzon heeft hare oogen toegeloken.
Oranje sterft. d'Oranje dageraat
Kan nu in 't hart geen vreugdevieren stoken,
Nu 't aanschyn is bedompt van rougewaat.
Nu sterft met een de krygsdeugt met haar gaven;
Manhaftigheit, der vorsten hoogste roem,
Is nu alreê voor Naßaus lyk begraven;
Haer moedt verslapt, verslencht gelyk een bloem.

Hoe zult gy nu, ô Hollandt, 't hooft opsteken,
Versteken van uw trousten toeverlaat?
Uw borstpilaar, uw rugsteun is bezweken.
Gy mist te vroeg zyn kloekheit, ryk van raat.
Uw veltheer heeft den vrygevochten Staten
Van Nederlant dat heilzaam errefgoet
De Vryheit door zyn oorlog nagelaten?
Want Spanje geeft geen Vryheit dan voor bloet.
Zyn Hoogheit heeft door haar manhafte tochten,
Zoo zegeryk gezegent, u alreê
Dien hemelschat den waartsten vreê bevochten.
En och! hy sterft voor 't sluiten van den vreê.
Zoo luttel mag een vorst zyn rust genieten,
Die jaar op jaar heeft moedig doorgestaan
Het onweêr van den kryg en veel verdrieten,
Zoo wint men 't al voor zynen onderdaan.
Men kroondé wel zyn hooft met Lauwerieren,
Nu zal d'olyf noch best zyn graf versieren,

Mr. Simon van Groenewegen vander Made, voornaam rechtsgeleerde

Mr. Simon van Groenewegen vander Made, leeraar in beide de rechten, was in zyn leven sekretaris van zyn vaderlyke stad, zyn ouders en voorouders zyn hier lange iaaren in stads bedieninge geweest, en hebben met veel lof de voornaamste ampten bekleed. Hy heeft door zyn groot verstand in de rechten aan de rechtsgeleerden dezer landen zeer grooten dienst gedaan, waar voor alle rechtsgeleerde hem eeuwig dankbaarheit schuldig zyn, en wel byzonder wegens het schryven zyner twee boeken, het eene behelst zeer geleerde ophelderingen en aanmerkingen over de *inleidinge tot de Hollandsche rechtsgeleerdheit van de heer Hugo de Groot*, die hy met plakkaten, handvesten, oude herkomens, rechten, rechtsgeleerden, sententien van den hove van justitie zoo in Holland als op eenige andere plaatzen heeft bevestigt, waar hy zyn nieuwe aanmerkingen over R. *Hogerbeets*, wegens het aanleggen en volvoeren der processen voor de respective hove van justitie in Holland, als mede over het Hollandsche versterf recht heeft bygevoegt, welk werk misse ik anders niet 4 malen is gedrukt. Waar over Hugo de Groot hem door een brief bedankt heeft, die hy den 10 December des iaars 1643 uyt Parys schreef.

Het andere boek is genaamt, *tractatus de legibus abrogatis & inusitatis in Hollandia vicinisque Regionibus*, voor de eerste reis te Leiden in den iaare 1649 gedrukt in 4. en naderhand noch verscheide reizen herdrukt, 't welk ook in het nederduits is overgezet. De lof van dezen man en zyne werken te verheffen zou vruchteloos zyn, gemerkt yder die geen vreemdeling in de school der rechtsgeleerdheit is dezelve op hun prys waarderen. Naar dat dezen heer door veel studerens afgemat was, is hy op den 5 July des iaars 1652 in den ouderdom van 39 iaren 4 maanden, en 9 dagen overleden.

Mr. Nikolaas Kinschot een geleert man.

Mr. Nikolaas Kinschot, wierd door *F. Sweertius* in zyn *Athena Belgica bladz.* 578. meede onder de geleerde Delvenaars vermeld, hy is alhier in den iaare 1584 geboren. Zyn vader zouw thesaurier van

prins *Maurus* zyn geweest. Deze Nikolaas heeft op zyn 16 iaar in de universiteit te Leiden opentlyk een redevoering over de heerlyke daden van deze genoemde vorst gedaan, dewelke hy in druk onder dezen tytel liet uytgaan: *Oratio Panegyrica de rebus à Mauritio fortiter gestis. Hage-Comitis, typis Alberti Henrici, Ao.* 1600. *4to.* Hy wierd in den iaare 1614 raad en advokaat fiskaal in 't hof van Holland, en in den iaare 1638 pensionaris van deze stadt, welk ampt hy alhier 32 iaaren zeer eerlyk heeft bediend, hy is in den iaare 1660 in de maant October overleden. De heer van Bleiswyk stelt dat hy in den iaare 1638 te Delft is pensionaris geworden, en dit ampt 32 iaaren heeft bekleed, en dat hy 1660 is overleden, zoo dat zich daar een misslag van 10 iaaren op doet, ik heb 22 iaaren gestelt voor zyn bedieninge; doch of het op deze post scheeld, is my onbekent.

Willem de Groot, ionger broeder van onzen vermaarden *Hugo de Groot*, wiens poëtische werken hy in 't iaar 1617. by een verzamelde en in 't licht gaf. Gelyk wel eer zyn broeder *Hugo de Groot* had geschreven het boek, *inleiding tot de Hollandsche rechtsgeleerdheit*, vont hy goet een boek te schryven genaamt *inleiding tot de praktyk van den hove van Holland*, eerst in de latynsche, en naderhand in de nederduitsche taal, welke hy aan de heeren burgemeesteren van Delft opdroeg. Dewyl beide deze boeken, te weten van Hugo en Willem zoo wel op den anderen sloegen, maakten J. Westerbaan op beide deze vaarzen.

De wijd-beroemde GROOT; *van niemand te vol-loven*
Om dat sijn groot verstand gingh alle lof te boven,
De Phenix van sijn tyd, wees ons den ingangh aen
Om tot de kennis van het Hollandsch Recht te gaen,
Na dat hy, in sijn land mishandelt en verstooten
En voor sijn leven lang ter kercker opgeslooten
In 't huys te Louvesteyn, was uyt het fort geraeckt
En door behendigheyd sich hadde vry gemaeckt:
Nu komt sijn Broeder hier, en leert de Nieuwelingen
De saecken na dat Recht bepleyten en voldingen;
Hoe dat men eyscht en weert, en schrijft, en kijft, en vecht,
Tot dat het in den Raed gebracht werd en geslecht.
d'Een gaf haer wetenschap van Hollands keur' en wetten,
Den ander wijst haer hoe die is in 't werck te setten,
Hoe dat men 't gaeren wart, en hoe het is te reen,
En hoe men 't eynde reys raeckt door de Twist-zee heen.
Aenkomelingen, ziet hoe dese Groote mannen
Uyt liefde t'uwer dienst sich hebben ingespannen,
En toont haer alle bey, dat u haer wel-doen raeckt:
't Geen HUGO *had begost heeft* WILHEM *opgemaeckt.*

Hy was ook een goed poët, en daar en boven dat voor al te achten is, een zeer vroom, nedrig en oprecht man van leven, gelyk uyt dit eer-vaars van den deftigen *Nikolaas Heinsius* te zien is, 't welke hy op het afbeeldzel van dezen man heeft gemaakt, en in de uytgaande prent gelezen wort.

Astreæ Phœbique decus, sic nectare dio
Plena minor natu GROTIUS, ora tulit;
Sive ageret conspecta foro facundia causas
Laus prior in toto vix erat ulla foro.
Otia seu pæan curisque vacantia ferrent
Tempora, mirata est hos quoque fama sonos.
Cum fratre ambiguâ poterat contendere palma:
Sed major pietas ambitione fuit.

Nic. Heinsius.

Hy was den 10. Februari des iaars 1597 geboren, en is den 12. Maart 1661 overleden.

Mr *Dirck Graswinckel*, ridder van St. Markus te Venetien, in zyn ed. leven advokaat-fiskaal van den hove van Holland, was van zyn ieugt af zeer vlytig en naarstig tot de studie, en gebruikte dit devys: *Nemo ignavia factus immortalis*; dat is, *Niemant is door luiheit onsterfelyk geworden.* Daarenboven was hy met een wonderlyke sterke geheugenisse begaaft, 't welk hem diende om tot kennis van veele wetenschappen te geraken. Onder de boeken dien hy geschreven heeft, worden deze werken vermeld.

1. *De Jure Majestatis.* 2. *De Jure præcedentiæ inter Rempublicam Venetam & Sabaudiæ Ducem.* 3. *De Mari libero contra Seldeni Mare clausum.* 4. *Commentaria ad Bellum Catilinariorum Salustii.* 5. *Commentaria ad Authorem quendam Hispanum super vita & nece Cassii & Bruti.* 6. *Stricturæ contra N. N. Felden.* 7. *Psalmi Davidis carmine Hezoico versi.* 8. *Thomas a Kempis de imitatione Christi carmine Hexametro.* 9. *Wel-levens-kunst.* 10. *Commentarien over de Placcaten van de Lyftochten, Sive Tractatus de Annonis.* 11. *'s Lands stand raeckende recht, ofte vande opper-macht der Staten van Hollandt.*

Daar is ook een afbeelding van zyn gelaat uitgegeeven, en met dit eer-vaars voorzien.

Adspice, non quem Cirrha dedit, sed Belgica vatem.
Cui sacrum ex alia Phocide fluxit epos.
Principis Hebræi numeros & verba disertus
Fatur & ad Latii plectra Sionis opus.
Palladis augustas implet Sapientia chartas,
Gorgoneasque timent Livor & Ira minas,
Regia seu pulchris Majestas scribitur ausis,
Seu Veneti sedes imperiosa soli.
Publica cum dubias aperit Facundia causas,
Isto Mercurios credimus ore loqui.
Ipsa dedit Nemesis gladios, Astræa bilancem,
Et Batavum tanto vindice jura valent.
Cingitur his Patriæ famulans insignibus ætas,
Et Superos gaudet conciliare sibi.
Desine pro populis mirari, Belga, loquentem.
Cum tot Numinibus rem THEODORUS habet.

C. Barlæus.

In

In de vier hoeken van de prent, ſtaan de beelteniſſen van *Apollo*, *Pallas*, *Mercurius* en *Themis*, afgebeeld, en boven aan zyn gemelde devys. Hy was te Mechelen op den 12. October des iaars 1666, in den ouderdom van. 66 iaaren, aan een beroerte overleeden: zyn lichaam wierd naar Holland gevoert, en is in de groote kerk binnen 's Gravenhage op 't koor begraven, alwaar men in een uitgehouwen ſteen, dit grafſchrift vind.

PIETATI & HONORI.

S.

V. N. THEODORO-- GRASWINCKELIO. I. F.

EQ. S. MARCI HOLIACI D. N.

Delphis Batavorum ſtirpe Cos: prognato.
Qui a prima Ætate ingenio: (quod nactus erat
Omnium ſcientiarum capaciſſimum:) gnaviſſime uſus,
Non ſolum delibavit, ſed & abſolvit encyclopœdiam,
Memoria tam vaſta, & fideli; ut omnia quæ unquam
didicerat, oportuniſſime ſemper promeret.
Et ad prudentiam legitimam, ac civilem
(quam ſibi præ cæteris deſponderat)
excolendam referret.
Hinc a privatis fori curis, ad fiſci patrocinium
Tranſlatus, dicaſterioque lege pacis Monaſterienſis
cauto grammateus datus, chartisque tradundis
Exactor miſſus.
Scriptis interea plurimis Patriam, Iuxta VENETOS,
alioſque ſibi obſtrinxit.
Officiis, ac comitate quosvis Domi peregreque demeritus,
eruditione incomparabili raptos in ſtuporem
afflictis ſuppetias, egenis ſubſidia,
opifera manu ferens.
Pietatis ſolidæ cultor, citra fucum, & ſimulationem
ſollertia, & rerum agundarum facilitate
nemini ſecundus.
Erecto ſpiritu, & ſublimitate animi cunctis antiſtans
ſed dum non minus impoſitum munus, quam de jure
ſummi imperii, bono publico, & nomini Batavico.
occeptas lucubrationes exequi ſatagit,
Et ſic vel ſupremum anhelitum Reip. impendit,
abſens violenta paralyſi de medio tollitur.

Mechlinæ ad D. XII. Octobris ANNI CIƆ. IƆC. LXVI.
N. DN. GEERTRUDA VAN LOON
CONIUGI DE SE OPT. MER. HEIC INHUMATO.
P. C.
VIXIT ANNOS LXVI. D. XII.

Chriſto

Christophorus Delphicis, op zyn nederduits, Christoffel van Delft, burggraaf en graaf van Dona, koninglyke ryksraad van Zweden, maarschalk-generaal van deszelfs krygsmachten, en in den iaare 1667 buitengewoon ambassadeur aan den staat van onze Nederlanden; is binnen Delft geboren, en in zyn doop met de bynaam van deze stad genaamt; de heeren burgemeesteren stonden over hem als getuigen, doch wat voor eene pillegifte zy hem toegeleit hebben, is my noit gebleken. Maar den 15. Maart van den iaare 1667, is hy uit dien hoofde als een doorluchtig burger en inboorling dezer stad, door de overheit plechtig onthaalt, onder het luiden van de groote klokken en 't losbranden van 't kanon op de wallen: Op zyn blyde intrede wierd deze congratulatie gemaakt, door *Nicolaus Lilius a Westerovia. Bohemus. Incola Delfensis.*

Honoris ergo

Illustrissimo Domino, Domino

CHRISTOPHORO DELPHICO

Burg-gravio & Comiti de DONA, Regis Regnique Suecorum Consiliario Bellico, Generali Militiæ Mareschalco,

Nec non ad Provincias Belgicas Unitas Legato Extraordinario meritissimo,

Delphos natale solum feliciter intranti 15. *die Martii Anno salutis reparatæ* 1667.

CHristophorus Comes en de Dona Delphicus intrat
Delphos, hic fuerat Patrius ante locus.
Sic Fatis visum peregrinis missus ab oris,
Ut relevet Patrios accelerando lares.

Quantæ molis erit discordes reddere partes
Unanimes, firmum & fœdus inire novum.
Tantæ laudis erit de antiquo stemmate Dona
Burg-gravio, Patrios sic relevasse lares.

Sunt Caroli Magni monumenta ad secula mille
Belligerans hæc gens inclyta Dona fuit.
Primus Aloysius Gallorum castra sequutus,
Eligit in terris vivere Teutonicis.

Non procul â Dresdâ Bojorum climata versûs,
De Donâ gentis prædia amæna vigent.
Post varios casus post tot discrimina rerum
Usque adeo â Donâ gens pia salva manet.

Delphicus & Suecicus Vir sic concurrat in unum
Quo Belgarum Res-Publica tuta fiet.
Mutua damniferæ discedant seminarixæ,
Utrius & partis vivat amica fides.

An-

Anthoni van Leeuwenhoek, geboren te Delft op den 24. October 1632, rekent zyn afkomst van zeer deftige en eerlyke ouders. Zyn vader heette Philippus van Leeuwenhoek, zyn moeder Margareta Bel van den Bergh. Hy had het ongeluk van zyn vader vroeg door de doot te verliezen. te Warmont wiert hy in zyne ieugt ter schoole bestelt; van daar vertrok hy naar Benthuizen, by zyn oom, sekretaris en prokureur dier plaatse, om aldaar in de beginselen der rechtsgeleertheit geoeffent te worden; na dat hy zich daar eenigen tyt niet zonder vrucht had opgehouden, vond zyn moeder geraden hem by een voornaam koopman in lakens te Amsterdam ten komptoire te bestellen, alwaar hy niet meer dan 16 iaaren oud zynde, als boekhouder en kassier ageerde: en alhoewel hy door de bezigheit van deze tweevoudige bediening werk genoeg had om dezelve in orde waar te nemen, wist zyne buitengewoone naarstigheit gedurig noch zoo veel tyd tot de lakenwerkery uit te koopen, dat hy binnen den tyd van zes weeken als meester zyn proef dede, om zich in der tyd tot dezen koophandel, waar toe hy zich echter nooit heeft afgezondert, te zetten. Na dat hy eenige iaaren op dit komptoir had gestaan, quam hy weder te Delft, zich kort daar aan ten huwelyk verbindende met juffr. Barbera de Mey, by dewelke hy drie zoonen en twee dochters overwon, waar van juffr. Maria van Leeuwenhoek, d'eenigste dochter uit dien echt noch in leven is. Na dat hy eenige iaaren met zyne pasgenoemde huisvrou de gewenschte vruchten des huwelyks geplukt had, wiert zy hem door de doot ontrukt. Wanneer hy ter goeder tyt weder goet konde vinden zich ten tweedenmale in den echt te verbinden met juffr. Kornelia Zwalmius, uit wiens schoot hy een kint verwekte, 't welk vroeg is gestorven. Hy oeffende zich al kort na zyn eerste huwelyk, 't geen hy in 't tweede ook yvrig voortzette, zonder onderwys van iemant, in de navigatie, sterrekunde, wiskunde, filozofie en natuurkunde, en wel met zoo veel vrucht, dat men hem wel by de voornaamste meesters in die kunst gelyk mag stellen: en met een woort gezegt 'er geen kunstenaar was die hem in de laatste wetenschap overtrof. Zoo veel vermogt die onbezweke naarstigheit dezes grooten mans, dewelke in alle deze evengenoemde kunsten zyn eigen meester was. Dus wort het aloude gezeg bewaarheit, dat de Goden alles voor zweet en arbeit veil hebben. Hy had, zich ook zoo verre in de scheikunst geoeffent dat hy uit rou erts, gout en zilver wist te scheiden, waar van 'er by zyn noch in leven zynde dochter verscheide gedenkstukken voorhanden zyn. Waarom de vermaarde dichter H. K. Poot, op deze kunst zinspelende elders van hem zegt.

Anthony van Leeuwenhoek beroemt filosoof en natuurkundigė

Het zy zyn nyverheit, vergeefs van vaek bestorremt,
Een kai in gout hervorremt,
Op 't blinkend zilverwerk, dat op zyn tafel praelt,
Uit donkere adren haelt.

Daar en boven had hy ook zulk eene weergalooze heblykheit en kunst om glazen te slypen, dat hy door dit kristal d'allerverborgentste deelen der natuur en allerlei soort van schepselen zoo levendig en

klaar wift te ontdekken, dat d'allervernuftigfte geeften uit allerlei gewesten, gelokt door 't loflyk gerucht van zyn kunft, zyn toegevloeit, en edelmoedig bekent hebben dat hy een wonder der werelt was, om dat hy zoo veel verwondering verwekken konde. Ia de Faam onzes grooten mans had de ooren der gezalfde vorften zoodanig met zyn lof vervult, dat zy bequaam was om hen van hunnen zetel te lokken om onzen Delvenaar en zyn zeltzaam kunftkabinet ten zynen huize te komen befchouwen, en zyne kunft met koninklyke gefchenken wilden vereeren. Op dat ik nu 't bezoek van andre doorluchte perzonadien, en d'achting aan hem vertoont, verzwyge. 't Bezit van zoo veele ongewoone kunften en begaaftheden waaren oorzaak dat hy met veel beleeftheit en hoogachting van de Koninklyke focieteit van Londen, op den 26 February in den iaare 1679, met eenparige ftemmen tot medelit van hun gezelfchap verkoren wiert; in welke maatfchappy hy altyt d'uitterfte achting en eer genoot, en nademaal iemants verdienften niet zelden uit het munten der gedenkpenningen word afgenomen, kan ik niet voor by te zeggen, dat 'er uit laft der heeren profefforen, van het kollegie, genaamt het *Wilde Zwyn*, te Loven, ter eeren van onzen vermaarden man, een zilveren gedenkpenning is geflagen, en aan hem door de gemelde heeren is toegezonden: waar op den kunftigen dichter Poot deze vaarzen maakte:

De Rotte duik' daer d'oven
Erasmus in metael verkeert.
Wy loven 't kunftig Loven,
Dat d'eer van Delf met zilver eert.
't Zent LEEUWENHOEK *naar 't leven*
Aen LEEUWENHOEK*, door munt herteelt.*
Wat kon men grooter geven?
Dees helt verdient een zonnebeelt.
Doch wort de magt niet kranker,
Zoo glinftert hy van gout op 't left;
Maar 't zilver is vry blanker
En dat gelykt zyn inborft beft.
Dus pryft de fchool 's mans grysheit.
De wysheit kroont de wysheit.

Verfcheide liefhebbers der dichtkunde vonden goet om de gedachtenis dezes mans loffelyk te gedenken, die ik niet gerade vinde hier alle in te laffen. Alleen zal ik deze letterkrans, door de kunftigen dichter Hendrik Schim voor de gryze hairen van onzen braaven Leeuwenhoek gevlogten hier plaats geven.

Ik zal, o LEEUWENHOEK, uw zilvre lokken fieren
Met groene lauwerieren,
Zoo blyft uw ouderdom, dat bleek verflenft faizoen,
Gedurigh fris en groen.
Maer zal ik uwe kruin met glorilovren drukken,
Daer ge onder 't loof gaet bukken
Van eer en lof? o neen. 'k reik u dan bly te moê
Een' krans van lettren toe,

Om

Om uwe goude kunſt met kunſtelooze toonen
Zoo 't mooglyk waer te kroonen:
Kunſt, die door tyt en vlyt haer rechte doel beſchiet
'T onzichtbre klaer doorziet,
En in het diep geheim des ſchepzels in kan dringen;
Veel wonderlyke dingen
Tot elks verwondring in het wonderlyk Heelal
Vertoont door 't hel kriſtal.
Kunſt, die de ſchatkiſt der natuur en haer vermogen
Ontſluit voor naerſtige oogen;
De grootheit Godts beſchout in 't allerkleenſt begrip
Een' berg vint in een ſtip,
Een' boom in eene korl; eene onbekende waerelt,
Met heerlykheit bepaerelt,
In ieder zaet ontdekt. kunſt, die ons klaer verbeelt
Hoe 't bloet in d'adren ſpeelt,
En hoe die ſnelle ſtroom, verdeelt in veel rivieren,
Met kringkelen en zwieren
Door d'enge vaetjes van dat dierlyk lichaem vloeit
En ſtaeg het vleeſch beſproeit.
Maer zal ik uwe kunſt met al de zeltzaemheden
Die zy ontleed ontleden?
Dan moeſt ik, groote Man, met ongemeene vlucht
Door hemel, aerde en lucht,
Op ſterke vleuglen van ſpitsvinnige gedachten,
Heenzweven; daer vernachten
Daer uw verheve geeſt, bezielt met heiligh vuur,
De diepten der natuur
Doorſnuffelt en doorpeilt. maer 'k zal zoo ver niet zoeken
Nu ik in uwe Boeken
Schier al 't geſchapene in zyn' rechten aert beſpie
En in den gront doorzie;
Nu 'k in die goude blaên, vol godtsgeheimeniſſen,
Veel paerelen kan viſſen:
Blaên, daer het zielloos vee, hoe ſtom, vernuftigh preekt
En van Godts wysheit ſpreekt;
Daer al de ſchepſels in de hoogſte en laegſte kringen
Van 's hemels wondren zingen
Met zulk een hemelval dat d'Ongodiſt verſtomt
En fluks Godts aenzyn bromt.
Neen nu bevreemt 't my niet, o Eer del Delvenaren
Eerwaerdigh om uw jaren
En geeſt, dat ieder u eerbiede, en dat de Faem
Uw' gloryryken naam
Van alle ſpitzen en verheve torenkruinen
Luidruchtigh wil bazuinen,
En tweepaer Herders van de volkren om uw kunſt
U eeren met hun gunſt.
Dus hebt ge u, van den roeſt en tant des tyts beveiligt,
Der eeuwigheit geheiligt,
En zult, gelyk een licht dat helder blinkt en barnt,
Staeg flonkren aen 't geſtarnt.

HENDRIK SCHIM.

De meergemelde Poot ſchreef deze vaarzen onder zyne afbeelding.

Hier ziet gy Leeuwenhoek, *o neen.'t zyn Archimeed*
En Aristoteles, die dus in een vergaêren.
Natuur heeft, om zoo groot een flonkerlicht te baren,
Al ruim een halleve eeuw van eeuwen bang gesweet.

Onze Leeuwenhoek die een gezonde ziel en een gezont Lichaam bezat, voelde echter omtrent een jaar voor zyn doot dat de krachten zyns lichaams merkelyk verzwakten door een benaaude borst en andre toevallen: nochtans voer hy lustig voort om, tot het einde van zyn leven, in de loopbane der wetenschappen, om een onsterffelyken naam te rennen dien hy trouwens al lang in zyn leven gewonnen had. Zes en dertig uuren voor zyn doot, toen zyne leden al begonden te verkleumen, gloeide het vuur van yver noch zoodanig dat hy met zyn byna versteve en stamelende lippen zyn gedachten noch op het papier liet stellen over een soort van zant 't geen hem door zeker aanzienlyk heer en bewinthebber der oostindische Compagnie behandigt wiert, om te zien of 'er ook eenig gout onder verborgen was. De pas genoemde dichter Hendrik Schim vierende de 90ste verjaardag van onzen gryzaart, raade hem onder anderen in deze vaarzen de rust aan:

Rust groote man. ai rust. hou endlyk op met schryven.
Wat moogt gy langer door de hemelkringen dringen
Met uw gewiekt vernuft? stryk neder: kom ai kom,
Rust in uw ouderdom.

Doch niet onkundig zynde dat onzen wakkren delvenaar te naarstig was om stil te zyn, vaart de gemelde dichter op deze wyze voort:

Neen schryf, en doet ons al uw zeltzaamheden erven,
Al zoud ge met de pen in uwe vingers sterven
Als Plato. onderzoek zoo lang uw levensglas
Noch loopt, als Gorgias.

Het is der wyzen aart zoo lang ze zyn, verheven
De steile heirbaan van de wysheit op te streven.
Zoo deden Izokraät, Homeer, en Sokrates,
Kleant en Sofokles.

Leef gryze vader &c. . . . . .

Zoo leefde onzen helt zulke voorbeelden navolgende, tot dat d'alverslindende doot zyne kaken opsparde, en hem het leven, de algemeene tol der natuur afeischte, 't geen hy tot groot leetweezen en verlies der geleerde wereld, op den 26 Augustus 1723, in den ouderdom van 90 jaaren 10 maanden en twee dagen, overgaf.

H. K. Poot wilde met deze lykvaarzen onzen man ter eere zingen,

TER EEUWIGE GEDACHTENISSE

VAN DEN WYDVERMAARDEN HEERE

ANTHONY VAN LEEUWENHOEK,

OUTSTE LIDT DER KONINGLYKE MAETSCHAPPY TE LONDEN.

Geruste wyk van 't zaligh geestendom,
Maek ruime paên voor heerelyke gangen:
Gy moet in 't endt by uwen heldedrom
De groote ziel van *Leeuwenhoek* ontfangen.
Hy is verreist. die pronkstar schynt niet meer,
En gaet wel spâ, maer veel te spoedigh onder.
O zwarte doot, zal dan uw blint geweer
Noit merken wat gemeen zy of byzonder?
Och, waerom vint het leven ook zyn' pael
Dat deftigh blyft met deugt en kennis pronken?
Ja waerom wert het noodlot uit metael
En diamant by s' werelts wieg geklonken?
Dees gryze Helt, bezielt van hemelsch vuur,
Zwoer schier een eeu de wysheit en haer' standert;
En overzagh den wandel der natuur
Tot dat hy gansch in oogen scheen verandert.
Wy weten hoe zyn yver, dagh op dagh,
De ryke myn der kennis kon doorwroeten;
Dat weet ook Delf, 't geen zynen Thales zagh
Van goude kroon en witten myter groeten.
Wat mogt gy, o Natuur, uw kunstigh werk
Met nevelen en dikke nachten dekken?
Hier rees een licht, wiens klaerheit mist en zwerk
En duisternis, met schaemte, leert vertrekken.
De werelt kende in 't eerst zich zelve niet,
En had nogh geen besef van haere leden,
Maer stont als een die vreemde dingen ziet
En weder ziet, doch oorzaek weet noch reden.
Men boude slechts op ongegront gerucht,
Door lossen waen en meeningen bedrogen,
En schermde al meest te wilt in d'ydle lucht,
Met schellen van onwetenheit op d' oogen.
Wie peilde 'er oit den overdiepen gront
Der donkerste natuurgeheimenissen?
Men sprak 'er van, maer minst uit eenen mont.
Hoe veel verschilt klaer zien van louter gissen!
Maer *Leeuwenhoek*, zoo haestigh niet voldaen,
Mistrout dien zang, en stopt met wasch zyne ooren.
Hierop ziet hy een' Linceus voor hem staen,
Door zyne kunst uit enkel glas geboren.
Hy kent zyn kroost, en houdt het in zyn' dienst.
Waer is 'er nu een wondre knoop t' ontbinden?
Natuur vint zich verkloekt op 't onvoorzienst.
't Geluk daelt meest op 't moedigh onderwinden.
Nu blykt ons, hoe elk schepsel hangt aeneen.
Hoe billyk staen de schranderstcn verwondert!
Hoe wonderlyk is *Leeuwenhoek* alleen
Geheel tot iet byzonders afgezondert!
Hy spreekt en toont. zyn vlyt ontdekt wel rasch
Wie in de lucht noch drok kasteelen bouwen
Hy slacht de zon, die door een vensterglas

In eene zael het alles doet beschouwen.
  Geen hol geheim ontduikt hem oit te diep.
Geen hooge kreits ontsteigert zyn gedachten.
  Al wat weleer 't groot Alvermogen schiep
Doorzweeft's mans geest op onvermoeide schachten.
  Zwicht, Kartes, nu: zwicht, Aristoteles.
Men magh u niet by *Leeuwenhoek* gelyken.
  Laet Griekenlant en Rome, d'aertsvoogdes
Der volken, voor zyn brein de kunstvlag stryken.
  Maer waerom niet myn kiel naer lant gewent?
Elk kent den man wiens onderzoek niet feilde;
  Zyn wysheit is 't ruim aerdryk door bekent,
Zoo verre als oit ons moedigh Neêrlant zeilde.
  De doot was zelf hiervan niet onbewust:
Maer, sprak ze, 't graf doet voller lof verwerven,
  Dies worp ze een schicht. de Helt bezweek gerust,
En dacht nogh aen zyn lieve kunst in 't sterven.
  Nu voert my in een donkere woestyn
Daer treurige cipressen op ons wachten,
  Zoo mogen wy in deez' bedrukten schyn
Den jongsten plicht by 't koude lyk betrachten.
  O *Leeuwenhoek*, zoo blank van hart als hair,
Ter quader uur door 't straffe lot bemagtigt,
  Zie uit uw graf, zie eens na hondert jaer,
Hoe door de faem uw glori wort bekrachtigt.
  Wy zullen, als de lente weligh bloeit
En 't kille sneeu komt op 't gebergt ontdoien,
  Uw stil vertrek, uw rustplaets onvermoeit
Met geurigh loof en versch gebloemt bestroien.
  Terwyl zult ge u vermaken in den rei
Der zaligen, daer andre starren lichten.
  Vergeef my nu, dat ik weemoedigh schei.
'k Zal in myn ziel voor u een eerzuil stichten.
  En gy, die hier uws Vaders lyk betreurt,
Marye, eilaes! hoe schynt het heil verdweenen!
  Bewys uw' rou: 't valt schaers een kint te beurt
Zoo groot een' Helt en Vader te beweenen.

GRAFSCHRIFT.

HEEFT ELK, O WANDELAAR, ALOM
ONTZAGH VOOR HOOGEN OUDERDOM
  EN WONDERBAERE GAVEN,
ZOO ZET EERBIEDIGH HIER UW' STAP:
HIER LEGT DE GRYSE WETENSCHAP
  IN *LEEUWENHOEK* BEGRAVEN.

H. K. POOT."

Wy zouden hier gelyk gebruikelyk is, de lyst der uitgegeve boeken, van onzen grooten *Leeuwenhoek* laten volgen, maar dewyl die meest bestaan in Brieve over allerhande Stoffen, geschreven aan de allervermaardste en geleerdste mannen van Europa, en ieder Brief genoegzaam een byzondere Tytel heeft, 't geen zeer veel papier zou beslaan die alle op te noemen, zoo zullen wy alleen zeggen, dat alle deze Brieven en al 't overige 't geen onzen Letterhelt heeft uitgegeven wel 10 a 12 deelen in quarto uitmaakt, zoo wel in 't latyn als in 't neerduitsch gedrukt.

XV.

XV. HOOFTSTUK.

Lofrede der Schilderkunst. Delft munt in sierlyke Schilders uit. Onder de gene die vermaart zyn, worden opgetelt David Joriszoon, Augustyn Verburgh, Willem van Tetrode, Bloklant, Lange Jan, Christiaen van Bieselingen, Aper vander Houve, Jacob Delft, Pieter van Ryk, Palamedes Palamedeszoon Stevers, Jacob Vosmeer, Michiel Miereveld en zyn zoonen, Willem vander Vliet, Johan van Nes, Cornelis van Kittenstein, Carel Fabricius, David Beck, Pieter van Bronchorst, Adriaan vanden Venne, Hubertus Grimani, Evert van Aelst, Willem van Aelst, Jacob Delft, Christiaan van Kouwenberch, Hans Jordaans, Kornelis de Man, Pieter van Asch, Adriaen van Lintschooten, Gysbert Verbrugge, Johannes Verkolje, Pieter van Ruyven, Thomas vander Wilt, Thomas vander Spriet, Albertus vander Burch.

E schilderkunst, zegt *K. Agrippa*, bestaat in navolging der natuurlyke dingen uit de beschetsing der ommetrekken en eene behoorlyke dryving der verwen; en alhoewel elke kunst haar eige bepalinge heeft, echter worden kunsten door eenderhanden bant van onderlinge gemeenschap verknogt en als aan elkander vermaagtschapt; waarom Plutarchus de poezy sprekende schildery, en de schildery stomme poëzy noemt, want de dichter beelt zyn bespiegelingen met woorden, de schilder met streken en verwen uit. Deze kunst was outtyts in zulk een achting, dat ze de eerste plaats van de vrye kunsten bekleedde; en in Griekenlant was het den slaven door een eeuwig bevel verboden de hant naar het penceel uit te strekken, dewyl deze oeffening alleen de vrygeborene, en vermaarde mannen vry stont; waarom R. Anslo de schilderkunst met deze poëtische vaarzen afmaalt. Lofreden der schilderkunst,

Hoe moedigh magh de schilderkunst dan brommen,
Zoo hoog in top van glory opgeklommen,
Dat zy 't Atheen van alle vrye kunst
Den schepter droeg, bewierookt met veel gunst;
Wanneer, die naar den schilderpalm wou streven,
Meer rekenschap most van zyn adel geven,
Dan nu ter tyt een die de de ridderdragt
Van Maltaes kruis verzoekt in zyn geslacht;
Zoo was dees kunst veredelt, en aen slaven
Verboden in het schilderperk te draven:
Zoo wort aen haer de kunstkroon toegeleit,
By 't raatsbesluit der wettige Overheit.
En magh men haer niet met een kroon vereeren,
Die keizers niet alleen tot voetsterheeren
Gehadt heeft, maar tot Meesters in de kunst?

't Lust ons, om de achting dezer schone kunst bet op te hemelen, haar lokken met den letterkrans des Agrippiners te versieren.

Gelyk de zonnebloem hare oogen,
Uit minne draeit naer 's hemels bogen,
En volgt met haer gezicht
Het alverquikkent licht,
De zon, die 't al zyn verwe geeft,
En daar 't geboomte en plant by leeft,
Zoo volgt de schilderkunst
Uit aangeboore gunst
Ontsteken door een heilig vuur,
De schoonheit van natuur,
Met hare streken en penceelen;
Geest dode doeken en panneelen,
Het leven, waer ze zweeft en zwiert,
Verkloekt den menschen en 't gediert.
O edle Schilderin,
O tiende Zanggodin,
Wy lopen u met d'andere negen
Parnasgodinnen tegen,
Van zingen noch van spelen moé.
Ontfang dees kroon : zy komt u toe.

En wat zal ik verder tot lof der gekroonde schilder-kunst zeggen die niet alleen onze oogen begeuchelt en streelt maar zelf op eene ongewone wyze over onze gemoederen heerscht. Gelyk F. Junius, de woorden van Quintilianus bezigende in deze woorden te kennen geeft. *De schildery een stilzwygent werk, en altyt den zelven schyn houdende dringt zoo diep in de binnenste bewegingen onzes gemoets, dat ze menigmaal de kracht der welsprekentheit schynt te boven te gaan.* Dit zal buiten kyf de rede geweest zyn dat die gene die schipbreuk geleden hadden, de schildery van hun droevig ongeval plagten om te dragen, hen zelven verzekerende dat zy d'aanschouwers door 't afgebeelde gezicht hunnes lydens vaardiger tot medelyden zouden bewegen, door d'alderwelsprekentste bedelkunst. En lust het u te horen hoe Bazilius met klem en kunst van zeggen de schilderkunst boven de welsprekentheit verheft, gy moogt hem dan aldus horen aanheffen: *ô gy doorluchtige schilders die d'overtreffelyke daden des kampvechters afbeelt; verheerlykt nu door uwe kunst 't verminkt beelt des Opperheers; verlicht door de koleuren uwer wysheit de vrome daden des gekroonde kampioens die ik al te duister afgeschildert hebbe. Ik ga myns wegs van u lieden overwonnen zynde in de schildery van de kloeke daden des Martelaars, ia ik verheug my zelven daarin, dat ik dus ben overwonnen. Want ik zie de handen ontrent het vier, en den ganschen stryt, met 't samen den grooten worstelaar in uw beelt veel bequamer en netter uitgedrukt.*

Gemerkt deze kunst dan zoo vele aanvalligheden bezit, bevremde het niemant, dat het zich zoo veel geesten geluft hun vermaak in de-

ze heerlyke oeffening te nemen zo vaak van vorften zelf uitgekozen en heerlyk beloont.

Delft zeker die in geleerde en dappre mannen uitmunt boven andere naburige fteden, mag ook met recht zyn fchedel verheffen dat het zoo vele beroemde fchilder kunftenaren uit zynen fchoot heeft voortgebracht die als een twede Athene doet uitblinken Iammer is 't dat die woedende en kunft vernielende beeldftormery de heerlykfte en deftigfte pronk ftukken zoo fchandelyk heeft verbrooken; wiens roem de grootfte liefhebbers van alle geweften uitlokte om dezelve met verwondering te bezien; echter zyn 'er hier en daar noch verfcheide van geringer waarde overgebleven, waar van ik 'er maar eenige zal gedenken, en dewyl het ons in deze kunft aan oordeel mangelt om die proefftukken naar waarde te verheffen en af te malen, zal ik myn toevlucht nemen tot ervare kunftkenners, die in hunne fchriften die der vergetelheit ontrukt hebben, waar in my het fchilderboek van *Carel van Mander*, benevens het gulde kabinet der fchilderkunft van *Cornelis de Bie*, de hant zullen aanbieden.

David Joriszoon, geboren te Delft, maar in wat iaar is my niet gebleken, hy was een fpeelmans zoon, onbedreven in de taalkunde, maar byzonder verwaant, en liftig, en wel gemaakt van leden, fchoon van aangezicht, en in zyn ommegang wel gemaniert. Hy had een langen gekrulden geelen baert, waar aan hy, reeds begraven zynde, en weder ontgraven wordende om verbrand te worden kenbaar was. Dat hy een Delvenaar was, wort uit de predikingen der 26 apoftelen, die van den koning der wederdooperen uitgezonden waren, befloten; maar hier van is zoo veel gefchreven, dat my dezen poel niet meer luft te roeren.

In den iaare 1538, den 2. der loumaand, quam het eerfte placcaat tegen hem uit, waar uit men by giffinge eenigzins zyn levenstyd kan afnemen: in het tweede placcaat den 2. van fprokkelmaand daar aan volgende, binnen welken tyd zyn moeder (die in het doodvonnis genoemt word *Marytie, Jan de Gorters dochter, weduwe van Joris de Coman, en moeder van David Joriszoon*) om dat zy herdoopt was, binnen het kloofter van de Cellebroers te Delft onthoofd, en ook aldaar begraven.

Wanneer onze *David Jorifz* zich niet langer, uit vreze van gevangen te worden, in de Nederlanden dorft onthouden, is hy in 't iaar 1544 met zyn huisgezin na Bafel vertrokken, en naar dat hy daar elf iaren gewoont hadde, op den 26. der oogftmaand 1556 geftorven, en aldaar in de hoofdkerk begraven. Hy had uit bevreeftheit zyn naam verandert in *Jan van Prock*, om niet achterhaalt te worden. Eenige tekeningen van hem werden by fommige liefhebbers noch bewaard. De kunftlievende *Jacob Moelaert* te Dordrecht bezit'er in zyn leven vier ftuks van met zyn eige hand getekent, te weten, *de vindinge van Mozes*, *de verbeeldinge van 't Land van Belofte*; *daar Petrus de fleutels ontfangt*, en *de verbeelding van den Hoofdman over honderd*. Deze met de pen omgetrokken en met het penceel gefchaduwt, zwemen naar de handeling van *Lucas van Leiden*.

Auguftyn Verburch, zoon van *Joris Janfz Verburch*, en *Maria van Tetrode*, *Cornelis* dochter, wiens leven door *Carel van Mander*, kunftfchilder

 van

van Molebeke in Vlaanderen, in zyn voornoemde schilderboek aldus beschreven staat: *De heerlijcke stadt Delft en was geen kleen vermaertheyt verschenen te hebben in de Schilder-konst, en hadde 't ongeluk door vroege dood haer niet ontnomen haer jongh Borger, Augustijn Jorisz. Hy was gheboren te Delft, in 't jaer ons Heeren 1525. Zyn Vader was een Brouwer, geheeten Joris Jansz, welcken zynen Soon Augustyn bestelde te leeren Schilderen te Delf by eenen Jacob Mondt, een gemeen Schilder, alwaer hy bleef ontrent drie jaren. Vertreckende is gekomen te Mechelen, alwaer hy ook by eenigh Meester was, en reysde van daer voorts na Parys in Vrancryck, begevende hem aldaer te woonen by eenen Mr. Pieter de la Cuffle, een fraey Plaet-snyder.* En een weinig lager vervolgt dezen autheur. *Doe Augustyn hier vijf jaer hadde gewoont, quam weder te Delft, daer hy met een kleen getal van stucken te maecken, te weten, vijf, hem selven grooten naem heeft gemaeckt. Hy was een goet Meester in groote Beelden, en te schilderen ordinantien. Tot syn Broeder te Delft een Goud-smid, zyn eenige dingen van hem, insonderheit een S. Anna geslacht, seer wel geschildert, en gracelijck verdreven, en word seer gepresen. Landschap heeft men hier te Lande van hem niet gesien. Doe hy nu vyf maenden t'huys was geweest, noch vry geselle wesende, is gevonden doodt, en verdroncken achter in eenen Borne-put, sonder dat men weet hoe dit geschied is, dan dat uyt seecker teyckenen gemerckt wierd, dat hy hadde willen bereycken water tot den wit-pot, of primuer-borstelen, en dat zyu voeten uytgeglispt, en hy soo daer is in geschoten, en hulploos verdroncken, tot groote schade oft jammer der Konsten; want hy een groet begin hadde getoont. Hy is gestorven Anno 1552. oud 27. jaer.* Daar gaat een medaille van hem uit waar op zyn tronye staat in profyl, met dit omschrift: AUGUSTYN VERBURCHT DELFUS. P. CEL. Dat is: *Aug. Verburch Delvenaer, seer vermaerd Schilder.*

C. van Mander schilderboek f. 187.

Willem van Tetrode vermaar wegens zyn kunstig autaarstuk.

Willem van Tetrode, Danielszoon, tydgenoot van de voornoemde *Augustyn Verburch*, door gansch Europa by de konstenaars vermaard door het beroemde en konstryke outaar, dat hy in de oude kerke te Delft heeft gemaakt, wiens weergade nergens word gevonden, zoo dat 'er verscheide konstenaaren uit vreemde landen herwaards quamen, om het met groote verwondering te beschouwen. *H. Junius*, schryft in zyn Batavia met korte woorden hem deze lof toe: *Holland heeft tegenwoordig een Marmer-beeldsnyder WILLEM TETRODE, die zy niet alleen tegen PRAXITILES, maar ook byna tegens alle de konst-stukken die geheel Romen in zich begrypt, stellen kan, van wien ik in zyne geboortestad Delft, breeder handelen zal.*

Hy spreekt ook uitvoeriger van hem, wanneer hy van Delft handeld, maar deze korte getuigenis is zoo voldoende, dat het my niet noodig schynt daar meer van te spreken.

Bloklant een vermaart schilder.

Binnen Delft aan den langen dyk, heeft omtrent 20 iaaren gewoont de vermaarde schilder *Anthony van Montfoort*, gezegt *Blocklandt*, geboren 1532, en in den iaare 1583 te Utrecht overleden. Deze had onder anderen een leerling *Pieter*, zoon van den ryken smit te Delft; deze leerling was zoo geestig van verstand, dat veele van gedagten waren, had hem de dood niet te vroeg weg gehaalt, dat hy zyn meester in de konst zou hebben overtroffen.

Lan-

Lange Jan, inboorling van Delft, was een leerling van den vermaarden *Cornelis van Haarlem*, van welke getuigt wert, dat hy in den beginne een grooten opgang maakte die hem deze eer benyde, doch de dood belette hem om den hoogſten trap der kunſt te beklimmen.

Lange Jan.

Chriſtiaan van Bieſelingen, *Janszoon*, was een man die zeer ervaren was in het konterfeiten, en in keukens te ſchilderen, hy had eene fraie vinding om zyne verwen en koleuren zoo vaſt te tempereeren, dat men hier in zyne weergade weinig vond. Als de heer prins van Oranie in den iaare 1584, alhier te Delft doorſchoten was, en van de heere Staaten verboden wierd hem te konterfeiten, om dat de vyanden miſſchien zulks in handen krygende, daar de ſpot niet meede zouden houden; zoo heeft hy echter gelegentheit gezocht om het doode lichaam maar alleen in 't vuur eens te mogen tekenen, naar welke tekening hy zulk een goede aftekening maakte, dat het van alle konſtenaaren geprezen wierd, het zelve is naderhand gebruykt in dat groote ſtuk, 't welke in den iaare 1620, door *Hendrik Gerritszoon Pot*, wierd gemaakt, en tegenwoordig in de kamer der ſchepenen ter eeuwiger gedagteniſſe ten toon hangt.

Chriſtiaan van Bieſelingen niet onbefaamt.

Aper van der Houve, *Franszoon*, wierd door *Carel van Mander*, in zyn ſchilderboek geſtelt als een leerling van den beroemden *Frans Floriszoon*, kunſt ſchilder van Antwerpen, die in den iaare 1570 overleden is. Hy wiſt zyn ſtukken op zoodanige fraye order toe te ſtellen, dat 'er ieder een goed behagen in hadde, maar hy oeffende zich in de kunſt niet als uit vermaak. Hy wiſt de *Bacchus* van zyne meeſter zoo kunſtig naar te bootzen, dat 'er veele liefhebbers al zoo groot een ſmaak in vonden, als in het echte ſtuk van zyn meeſter. Hy heeft daar naar een zoon gehad *Abraham vander Houve*, een goed hiſtoriſchilder, die eenige tyd te Romen is geweeſt, tuis komende, wierd hy vandrig van de ſchuttery in zyne geboorte ſtad, alwaar hy de ſchilderkunſt ook eeniger mate oeffende, dees is den 15 February 1621 in den ouderdom van 45 iaaren overleden.

Aper vander Houve fraai ſchilder.

Jacob Delff, *Willemszoon*, was een goed konterfeiter, gelyk het ſtuk op ſtads Doele van het roth-ſchutters, dat hy in den iaare 1592 heeft geſchilderd te kennen geeft, maar met het ſpringen van 's lands kruyt-magazyn te Delft, is het benevens veele andere ſtukken ook zeer beſchadigt, doch door de zorge van zyn zoonszoon *Jacob Delff*, toen ſtads have meeſter, is het weder by een gevoegt en herſtelt. Hy is den 5 Mey 1601 overleden, en heeft by zyn huysvrouw *Maria Joachimsdochter Nagel*, drie zoonen, alle meede in de ſchilderkunſt geoeffent nagelaten. De oudſte *Cornelis Delff*, eerſt leerling by zyn vader, en daarna by *Cornelis van Haarlem* voor gemeld, was veerdig in 't ſchilderen van ſtil leggent goed, en wel byzonderlyk op koper, gelyk zyn werken, in veele voornaame oude burgers huizen bewaard, getuigen; hy is overleede in de maand Auguſti 1643. en hadde in den iaare 1605 ten vrouwe genoome *Heſter Adriaansdochter van Outheusden:* waar by hy kinderen naliet. Zyn tweede zoon *Rochus Delff*, was mede zeer ervaren in deze kunſt, gelyk aan de oude ſchildery van de officiers van 't Oranie vaandel in de blauwe zaal op den Doel kan gezien worden, dit ſtuk is voor het ſpringen van 't kruyt-magazyn veel

Jacob Delff goet-ſchilder.

grooter en heerlyker geweest, en naderhant iammerlyk geschonden; echter heeft men 't naar zyn vermogen getracht te herstellen. De derde zoon was *Willem Delff*, deze staat in de gemelde schildery door zyn broeder *Rochus*, als vaandrig van 't oranie vaandel uit geschilderd, hy was een uitstekent goed plaatsnyder, gelyk uit veele werken blykt, hy was gebooren binne Delft den 19 November 1580. en trouwde den 14 January 1618. *Geertruid van Mierevelt*, de dochter van den kunstigen konterfeiter *Michiel Mierevelt*, by welke hy twee kinderen naliet, als heer *Jacob Delff*: van welke in 't vervolgt gesprooken wert, en *Christina* die de huysvrouw is geweest van *Jan Harmensz van Ruyven*: hy is den 11 April 1638 overleden.

Het leven van Pieter van Ryk

Pieter van Ryck, Cornelıszoon, staat in het schilder boek van *Carel van Mander*, aldus beschreven. *De Oeffenaers onser Const, die buytens Lands, besonder in Italien, hun langen tydt hebben onthouden, t'huys weder komende, brengen gemeenlyck mede eenige wyse of gedaente van wercken, die de gemeen oude Nederlandsche in schoonheit en treflyckheid te boven gaat, oft daer men soo een ongewoon geestige aerdigheyt in siet. Dit heeft men oock soo bevonden aen de handelinghe van* Pieter van Ryck, *schilder, geboren te Delft, welcken de teycken-konst aenving te Delft, by* Jacob Willemsz. *doch na den tydt van twee maenden, werdt van de const genomen, en op ander dingen gehouden den tydt van drie iaren. Doe werdt hy door lust weder tot de const gedreven, en quam leeren by* Hubrecht Jacobsz. *een goed schilder en conterfeyter te Delft. Hier was* Pieter *aen teyckenen ses maenden, en soo veel tydts oock aen de verwen en het schilderen. Daer na begaf hy hem met den meester na Italien, alwaer hy bleef den tydt van 15 iaer, werckende met veel v rscheyden meesters, ook voor veel princen, heeren, prelaten, moniken, nonnen, en alderley volk, meest in alle plaetsen van Italien, soo van oly verwe, als op den natten kalck. Hy is dit iaar 1604. een man van 36 iaren, wonende tot Haerlem, alwaer hy oock verscheyden fraey dingen heeft gedaen, soo groot als kleen. Onder ander, een stuck van een keucken, wesende eenen rykeman en lazarus, en staet buyten Haerlem tot de siecken. Eyndelinge heeft hy gedaen op eenen seer grooten doeck een keucken, met veelderley ghevogelte, en ander dingen, met oock verscheyden beeldekens, beesten, en gedierten. Hy heeft een fraey maniere, welcke genoeg uytwyst en te kennen geeft, dat hy veel na* Bassaens *dingen gedaen heeft, en is seer veerdig en aerdigh van handelinge. Syn wercken die veel hier en daer gesien worden, getuygen hem een groot meester in onse const te wesen, soo in ordinantien, als oock in conterfeytselen.*

Palamedes Palamedes zoon Stevers, een groot kunstenaar.

Palamedes Palamedeszoon Stevers, was eigentlyk niet te Delft geboren, maar zyn vader een Vlaming zynde, en een groot kunstenaar in 't maken van allerhande koppen en vazen van jaspis, porphir, agaat, en andere dierbare gesteentens, was te Delft komen wonen, door zyne vermaardheit, wierd hy van koning Jacob van Schotland ontboden, alwaar hy met zyn huisvrouw naar toe trok, en eenigen tyd vertoefde, alwaar zyn vrouw, *Palamedes* ter wereld bragt, doch eenige tydt daar na trok hy met zyn bedvriendin en zoon weder naar Delft, alwaar deze knaap wiert opgevoed. Hy leerde zich zelven zonder leermeester in de kunst, en oeffende zich meest met nabootsen der werken van den vermaarden meester *Esaias van den Velde*, wiens

wiens behandeling hy zeer net opvolgde, ia hy nam in korten tyd zoo verre toe, dat hy dezelve overtrof, voor al in het verbeelden van ruyter gevegten, ſtormen, en ſtil leggende legers, waar in hy zoo uitnemende is geworden, dat hy voor niemand in die kunſt behoefden te wyken, zoo dat de gemelde *Cornelis de Bie*, in *zyn gulde cabinet van d'edele vrye ſchilderkunſt*, hem ten eeren dit lofdigt heeft opgeſtelt.

PALAMEDES PALAMEDESSEN

Batalie-Schilder.

Is PALAMEDES op-gekoeſtert
Van Mars, oft wel de wree Belloon
Ofte van de furien gevoeſtert
Het ſchynt hy is des Krygs-Godt Soon.
Om dat ſyn Cloek vernuft het leven
Soo heeft door ſijn pinceel ondeckt,
En ſulken kracht aan Conſt gegeven
Dat daer maer 't leven in gebreckt.
Wanneer hy in ſijn wonder belden
Heel leger-tochten druckten uyt,
En 't Crygsvolk in ſlagorden stelden
Daer ieder tracht naer roof en buyt.
't Schynt dat men hoort de trommel roeren
En 't moort-trompet geblaſen wort
Daer men ſiet de ſtandaerts voeren
En menich herten Cogel ſnort.
Den rooc door al het grouſaem ſchieten
Verdooft de oogen met torment,
En al het droevich bloed vergieten
Het ſchynt te nemen noyt geen end.
Daer men menich Held ſiet ſterven
Door het ſpelen der Canons
Door het houwen ende kerven
Daer men breeckt heel eſſchadrons.

Hy had zulken luſt in de oeffening der kunſt, dat hy van tyd tot tyd de allergrootſte naarſtigheid aanwende om in dezelve noch volmaakter te worden, waar om zyn gemeene zeggen was, dat hy noch dagelyks moeſt leeren, maar de Dood, die zeer dikwils de voornemens van 's menſchen hert verydelt ſtremde zyn yver en rukte hem op den 26 Maart des jaars 1628, in den ouderdom van [illegible]1. jaaren uit dit leven, hebbende in den jaare 1630 binnen Delft getrout *Maria Ewoutsdr. van s'Graveſande* en daar Kinderen by nagelaaten. Hy had noch een ouder Broeder *Anthony Palamedes zoon Stevers*, die in 't zelve jaar als zyn broeder ten vrouwe nam *Anna Jooſtendr. van Hoorendyk*, zyn-

de mede een feer goed Schilder en geeftig in het verbeelden van gefelfchappen hy had ook een vafte en ftoute manier van tekenen en fchilderen.

Jacob Vofmeer.

Jacob Vofmeer, *Wouters* zoon, zynde van het rechte geflagt der al oude *Vofmeren*, oeffende zich eerft in het Schilderen van Landfchappen, doch naderhand kreeg hy beter zin in het nabootfen der Bloemen, die hy zeer gelukkig trof, zoo dat zyn ftukken by de liefhebbers in waarden gehouden worden. In zyn jeugt bezag hy Italie, van waar hy in den jaare 1608. wederkeerde, toen noch maar 24. jaaren oud zynde na welke tyd hy de kunft in zyn vaderlyke geboorte Stad, tot groot genoegen der liefhebbers oeffende, hy trouwde in den jaare 1608. *Anna Janfdr. vander Graaff*: en liet verfcheide, kinderen na: is naderhant Majoor van de Burger wagt geworden in welke bedieninge hy in den jaare 1641. is overleden.

Michiel van Mierevelt zeer befaamt fchilder.

Michiel van Mierevelt was op den 1. Mey van den jaare 1566 aan het martvelt gebooren, zyn Vader was den kunftige goudfmit *Jan Michielz van Mierevelt*, (wiens Grootvader *Jan Mier* twee mylen van *Turnhout* alhier ontrent het jaar 1490. uyt brabant is koomen woonen) hy was mede aldaar op den 2. February 1528: gebooren en had maar 18. jaaren out zynde al luft om vreemde Landen te befien, hy doorreyfde dan geheel Engelant, Vrankryk, Walsland, Duitsland, en Italien, daarna thuis gekoomen zynde nam hy in den jaare 1563 ten vrouwe *Maria*, de dogter vanden Vermaarden Glaifchryver *Cleophas Theunifz*, *van Medenblik*, en van *Adriana Adriaanzdr. vander Duffen*, en Stierf den 8. Novemb. 1592: onzen *Mierevelt* was volgens getuygenis van *Carel van Mander Bladz.* 214, van jongs af van een ftil en goed-aerdigh humeur, en zeer fchrander van verftand, maar 8 jaaren out zynde, was hy zoodanigh al in de Schryf Kunft geoeffent, dat hy beter fchreef als menig Schoolmeefter in de ftadt van Delft Van dien tyd af beftelde hem zyn Vader op de Schilderkunft by *Willem Willems* zoon, alwaar hy met groote naerftigheit de eerfte beginzeien leerde. Daar na raakte hy by een leerling van de vermaarde *Blockland*, *Auguftyn* genaamt, die zeer ryk van Geeft en uitvinding was, maar na dat *Miereveld* maar omtrent 10 weken by dezen meefter geweeft was, ftierf zyn meefter van wien hy echter al eenige fraje hebbelykheden had afgekeken. Hy was maar 11 of 12 jaaren oud, toen hy naar zyne eige uitvinding met het graveeryzer het Samaritaanfche Vrouwtje begon te fnyden, *een ding* (fchryft Vermander) *met groote aandacht gedaen: den Chriftus ter rechter zyde fittende, bewyft een treffelyke conftachtigheyt; de Vrouw te onderwyzen, met handen en aanzicht met zyn actie doende.* Noch werd 'er by de liefhebbers in waarde gehouden eene *Judith*, geheel op de manier van *Blokland*, byzonderlyk het Hoofd van *Holophernes*, 't welke uitnemende met het graveeryzer getroffen is. Omtrent 14 jaaren oud zynde tro hy naar Utrecht by den vermaarden *Blokland*, alwaar hy zich tien jaaren en drie maanden by dezen meefter in deze kenft oëffende toen *Blockland* onzen Miereveld door de dood ontrukt wiert quam hy wederom te Delft by zyn Vader, die genegen was hem tot het fchilderen van Beeldwerk af te zonderen waar toe hy eene byzondere bequaamheit hadde, daar in de manier van zyne meefters naavolgende. Zyn groo-

ten yver werd door de gemelde *Cornelis de Bie* in zyn gulde Cabinet met deze vaarzen vereert.

De Mier, die heele somer daegen
Is besich in het groene veldt,
En schier door arbeydt versteldt
Om Coren-graentjens wegh te draegen.
(Provisie voor de winters kouw)
Op dat sy die dan eten souw.
Soo sachmen MIEREVELTS gedachten
Ook swieren op het glad panneel
Door Conste die sijn eel penceel,
Waer med' heel dagen ende nachten
Hy was bekommert inden geest
Oft hy een Miere had geweest.

Hy had ook eene fraje hebbelykheit om kamers te schilderen, en alles natuurlyk na het leven af te malen, zoo dat de liefhebbers der kunst oordeelden, dat ingeval hy zyn werk alleen had willen maken van historien te schilderen, hy veel grooter trap van volmaaktheit bereikt zoude hebben. Maar dewyl 'er in zynen tyd de liefhebbery der Historien en groote beelden merkelyk vervielen en men veel meer werk maakte van andre Schildry, zoo begaf hy zich zelven hier ook geheel toe, waar in hy mede zoo toenam, dat de meergemelde *Vermander*, in zyn schilderboek getuigt dat hy hier in geen weergade had; met eenen verscheide kunststukken door zyn begaaft penseel uitgevoert optellende. Zyn kunst maakte zoo veel gerucht dat Koningen en Hartogen hem meer als een maal aan hunne hoven verzochten. Als Koning *Karel I.* getrout was in den jaare 1625, met een dochter van Vrankryk, verzocht hy hem om te Londen by hem aan 't Hof te komen, waar toe hy ook zeer genegen was, maar dewyl op die zomer de pest in dat koninkryk woede en Koning en Koninginne zelfs de Stad verlieten, wiert die reis gestaakt. Ook heeft de Aarts Hertog *Aalbertus* hem dikwils late verzoeken om by hem te komen, hem aanbiedende vryheit van Godsdienst en Heerlyke beloninge, 't geen hy beleeft afsloeg. Hy genoot zeer dikwils het bezoek van Hooge staats perzoonen die in deze landen quaamen, en eider was even begeerig om van hem uitgeschilderd te zyn, gelyk trouwens een reex van afbeeldingen, waar onder veele groote en aanzienlyke perzonagien, die door zyn Zwager *Willem Delff*, meest in 't koper zyn gebragt: zoo dat de kunstige werken van *Miereveld* en *Delff*, by de gansche wereld in groote achtinge zyn geraakt, tot dat eindelyk eerst de Zwager op den 11. April 1638. en daar naar de Schoonvader te Delft op den 27. July des jaars 1641. is overleden. De vermaarde Poët *J. Oudaan*, heeft hem ter eeren dit grafdigt gemaakt.

Dat

dat aan den groote MIereVeLD
sterfLIk Was,
aLs 't tot asCh
en stof heen VIeL· Is hIer 'esteLd,
het ander Laat gedaChtenIs
aan dees kreIts;
of rê WeIts
na 't rIIk daar geene naCht en Is.

M. I Ɔ C. X L I.

Een ander Lief-hebber heeft op zyn af-beelding, door hem zelf geschildert, dese volgende eer-vaarzen gemaakt:

Pictura toont haar konst volmaaktelyk in 't wezen
Van Michiels deftich beeld, gemaalt met eygen hand,
Men roemt Apelles konst, met recht zoo hoog geprezen,
Maar grooter eeren-kroon, verdient dit braaf verstand.

Anders,

Dit 's d'uyterlyke schyn van MICHIEL MIEREVELDT
Die door zyn groote geest hem zelfs onsterflyk steldt.

M. V. H.

Van zyne kunst-stukken, werd 'er op den Doele dezer stad noch een vertoont, gelyk alreede gemelt is (hy heeft 2. vrouwen gehad, de 1. *Christina Pietersdr: vander Pes*, troude hy den 9. April 1589. en de 2. den 9. January 1632. was *Anna*, de dogter van *Hugo Huyssen* pensionaris van Rotterdam, by de 1. vrouw hadde hy verscheide kinderen gewonnen, waarvan alleen 2 dochters, als *Geertruid* aan *Willem Jacobsz. Delff*, en *Maria* aan *Jan Dirksz. van Heemskerk van Beest*, zyn getrouwt, die descendenten nagelaaten hebben. Hy liet na twee zoonen de eerste *Pieter van Mierevelt* den 5. Octob. 1596. alhier gebooren, die ook een vermaard schilder is geweest, gelyk het stuk op stads ontleedkamer te kennen geeft, had de dood zyn levensdraad in den bloem zyns levens niet afgesneeden, zou hy de verwagting der kunstenaren in 't voorbeeld zyns vaders gevolgt hebbe, dog hy is den 11. January des jaars 1623. alhier uyt het leven gescheiden, zyn tweede zoon *Jan Miereveld*, geboren den 3. Maart 1604. had reets ook een goet begin in het schilderen gemaakt, en zou groote voortgang daarinne gedaan hebben, dog is mede al vroeg in 't begin van zyn opgang den 23. January 1633. alhier overleden.

Pieter van Miere-velt.

De gemelde *Carel van Mander*, vermeld ons noch eenige kunstenaars en leerlingen van onzen *Miereveld*, waar onder niet alleen *Paulus Morielszoon*, een Utrechtenaar word genoemt, maar ook *Pieter Gerritszoon van Montfoort*, een gebore Delvenaar, daar hy aldus van schryft: *Daer is ook te Delft een uytnemend Jongman, geheten* PIETER GERRITZ. MONTFOORT, *geboren binnen Delft, van goet geslacht, die by lust met groot opmerck de konst oeffent, oud wesende on-*

ontrent 25. Jaren: Dese is een Discipel van Michiel Miereveld, daer by doch maer een half jaer by en was. Hy is neerstigh t'ondersoecken de meeste schoonheyt van de Schilder-kunst, en coloreren, practiserende uyt sich selven op verscheide wysen, teyckenende oock ondertusschen op blaeuw papier, met hoogen en diepen sijn dingen uitbeeldende. Sijn meeninge is binnen sijn leven niet veel maer yet bysonders te maecken.

Men verhaald dat *Miereveld*, hem zeer geneegen was, en ook veel meer vrindschap en vryheit in het onderwyzen gaf, als aan zyne andere leerlingen, overmits hy de kunst niet als uit zuivere liefhebbery oeffende, zoo dat hy een groote verwachtinge van hem hadde. Dan had hy noch een leerling *Pieter Cluyt*, *Dirkszoon*, daar *van Mander*, van zegt: *Noch is een Discipel van Miereveld*, PIETER DIERICKSEN CLUYT, *van Delft: sijn Vader was een uitnemende beminder en kender van alderley Bloemen, wien als een Voesterling van Flora, den Bloem-hof te Leyden was bevolen, en maeckte van de Bloem-lievende Honig-byen en den Honig seer geleerdlijck een Nederlandsch boeck. Pieter sijn Soon is seer neerstig om tot volkomentheid der Schilder-konst te komen, en is seer geestig in 't inventeren, teyckenen, en schilderen.*

Willem vander Vliet, afkomstig van een jonger zoon uit het al oude en adelyke geslagt *vander Woert*, oeffende zich eerst in fraye uitvindinge en om historien te schilderen, maar naderhand begaf hy zich mede tot afbeeldingen; hy had een zeer vloeiende manier van schilderen, en wist alles zeer wel naar 't leven te treffen, gelyk een groot getal van zyne werken, by oude burgers noch in waarde gehouden, over al getuigen, en van de kunstkennaars met groot genoegen noch dagelyks werden bezien: Hy is in den iaare 1644. in den ouderdom van 58. iaaren alhier overleden: Zyn broeders zoon *Hendrik van Vliet*, eerst leerling by hem, maar naderhand by den vermaarden *Miereveld*, is mede zeer verre in deze kunst gevordert, en was daarenboven zeer gelukkig in de uitvindinge van geschiedenissen, dag en nagt ligten, dewyl hy zeer ervaren was in de kunst van 't perspectief, gelyk verscheide stukken van hem te kennen geeven. Willem vander Vliet.

Johan van Nes, zoon van *Dirk Isnoutsz. van Nes*, en *Catharina Verbarch*, had van jonks af een groote lust tot de schilderkunst, wanneer hy van zyne ouders by onzen *Miereveld*, besteît wiert, door wiens onderwys hy in de zelve kunst grooten opgang maakte, daar na ging hy Vrankryk en Italien bezoeken, alwaar hy deze kunst noch meer volmaakte, de welke hy in zyn Vaderlant wederkeerende, met lust en liefhebberye heeft onderhouden. Hy maakte zeer veele heerlyke afbeeldingen onder zyne vrienden en verscheide ordonnantien, die voor geene van zynen tyd behooren te wyken. Hy is den 26. April des jaars 1650. van deze wereld gescheiden. Johan van Nes.

Cornelis van Kittenstein, *Willemszoon*, was geboortig van Delft, maar woonde te Haarlem, deze was een zeer goed tekenaar, en kunstig plaatsnyder, zyne werken werden by de kunstkennaars zeer geprezen; de Heer *S. Ampzing*, in zyne beschryvinge der stad Haarlem, schryft van hem: *Hoe handelt* KITTESTEIN *het stift, en meest de pen!* hy had tot meester gehad *Jacob Matham*, een man in de Cornelis van Kittenstein.

 kunst

konst zeer ervaren; hy was den 25 October 1597 te Delft geboren, en is in den iaare 1652 te Haarlem overleden.

Karel Fabritius een heerlyk Schilder.

Carel Fabricius, was een voortreffelyk en heerlyk schilder kunstenaar, daaren boven verstont hy zich het perspektief en was zeer vernuftig in 't leggen der verwen, dat hy naar de getuigenis der kunst kenners, hier in geen weergade had. Wy stellen hem mede onderde vermaarde Delfsche schilders, hoe wel men niet vast verzekerd is, of hy hier, of ergens anders geboren is. Maar dewyl hy lange iaaren alhier de kunst geoeffent heeft, en men geen nader bescheit van zyne geboorte plaats oit heeft gevonden, zullen wy hem ook onder den rang der vermaarde Delfsche schilders tellen. Dees kunstenaar is nevens veel andre door het springen van het kruyt magazyn en zyn huis deerlyk verplettert, benevens zyn *schoon moeder*, en *broeder*, als ook *Simon Decker*, gewezene koster van de oude kerk, met wien hy bezig was om uit te schilderen, een ongeluk dat ook zynen leerling *Mathias Spoors* niet ontsnapte, deze verongelukte lieden wierden naar dat hy 6 of 7 uuren onder de puin gelegen hadde, met groote droefheit en moeite daar onder uit gehaald: Onze *Fabricius* alleen had noch eenig leven behouden, waarom men hem in 't gasthuis bragt, alwaar hy naar dat hy daar omtrent een quartier uurs geweest was, de weg van alle vleesch insloeg, in den ouderdom van 30 iaaren. Op welk ongelukkig toeval, *Arnold Bon*, deze vaarzen heeft gemaakt.

Op de droevige, en ongelukkigste Doot van den aldervermaarsten, en Konst-rijckstert Schilder,

CAREL FABRICIUS.

ALdus gekneust, geplettert en gebrooken,
Aan Arm' en Beenen dat onkenbaar was,
Lag CAREL FABER *schier versmoort in d'as,*
Door 't heyloos Kruyd; wie weet hoe aangestooken?

Zyn matte Ziel gansch machteloos gekreten,
Wierd noch gered uyt dese bange noot,
Maar d'alverniel'd en d'onmedoogde Doot,
Heeft hem den draat zyns levens af gebeten.

Soo voer den grootsten Constenaar ten dale,
Die Dellest oyt of Holland heeft gehad,
De meeste scha' van dese brave Stad
Wierd weer geboed, maar Hy, niet weer te halen.

Wie treurt dan niet op zyn gekroocte beenen,
Die oyt de Konst-Goddin Pictura mindt,

Hy

Hy was van haar het beste troetel kindt,
En zoog 't geheymste uyt haar Borst en Speenen.

Ontyd'ge Doot moest dit doen hy soo schrander,
In 't malen van sijn deftige Pinceel,
En als hy bragt een Wesen op 't Panneel
Dat soo geleek, als 't eene Ey het ander?

Moest nevens hem dan Decker ook al sneven?
Als of de nyd, hem noch benyden wou,
Dat yders oogh, noch namaals seggen sou,
Ten is geen Doek, het is het ware leven.

Moest gy de Geest van Faber oock soo sollen
Mathias Spoors, een gau fris Iongeling,
(Die dagelykx leer-gierig by hem sting)
Om soo de Konst ter werelt uyt te rollen?

David Beck, was hier te Delft den 25. Mey des iaars 1621 geboren; hy was na zyn vaders broeder genaamt, die een groot poëet te Aarnhem in Gelderland was, alwaar hy ook is overleden. Onder andere leermeesters van onzen *David Beck*, werd ook den vermaarden *van Dyk* vermeld. *Beck* meester geworden zynde, heeft de eere gehad om verscheide koningen van Europa te dienen; onder anderen van koning *Karel I.* van Engeland, wiens kinderen hy alle in de tekenkonst heeft onderwezen; als mede van zynen nazaat, de hertogen van Jorck en Glochester, en ook van prins Robrecht. Daar naar is hy in dienst geweest van de koningen van Vrankryk en Denemarken, en eindelyk hof-schilder van de koninginne van Zweden *Christina*, in wiens dienst hy als kamerling en schilder den 20. December 1656 (zoo men vermoed door vergif) binnen 's Gravenhage is overleden, wanneer hy om zyne vrienden eens te komen bezoeken, was overgekomen; dewyl haare maiesteit, de koninginne van Zweden, toen te Parys was. Hy had de meeste landen van Europa doorreist, als Italie, Spanie, Vrankryk, Engeland, Denemarken, Zweden Duitsland, enz. en was ook afgerecht om alle deze talen in orde te spreken. Hy was door haare maiesteit van Zweden uitgezonden om alle doorlugtige perzoonen van 't kristenryk uit te schilderen, aan welke zy, zoo het schynt, ook haar eige afbeeldzel toegezonden heeft; men zoude het althans uit deze vaarzen van den fenix der poëten *Joost van Vondel*, kunnen afnemen. David Beck.

De liefde tot de kunst luickt op, met grooter hoope
Van eer en prys, nu BECKS de Vorsten van Europe,
Uit last der Coningin, door zyne kunst herteelt,
En hun Christyn vereert, in haar onsterflyk beelt.
Soo wort Gustavus bloet, van Hof tot Hof geboren,
Wie klaagt dat aen dees verf, en wissel wort verloren?

J. VAN VONDEL.

Hy was zoo vaardig in de schilderkunst, dat 'er van hem getuigt

 werd

werd, dat de gemelde koning van Engeland *Karel I.* tot hem zou hebben gezegt: *Beck, ik geloof dat gy te paart zittende zoud konnen schilderen.* Wanneer hy in den iaare 1653 te Romen was, wierd hem door de Bentvogels of uitheemsche schilders aldaar zeer groote eer bewezen, hem tot een Bent-naam gevende, *den gulden Septer*; zy galmden ook deze volgende vaarzen ten zyner eere uit, welke door omtrent zestig handen van beroemde schilders waren ondertekent.

U vriendelyck ontmoet, en u beleefde reden
Die wyzen selfs uyt, dat gy zyt de Persoon:
Die meenig heeft vertoont, de Koningin van Sweden,
Door u vermaert Pinceel, seer weerdig by de Croon,

Ons staat nu hier te doen, dat wy u gaen erkennen,
In de Romeynsche Bendt, met eenen nieuwen Naem,
Die als met vleugels door de Wereld sal gaen rennen,
't Is dan geresolveert: Wy roepen al te saem,
Viva de Gulden Septer.

7. December 1653.

Hy was zeer wel gemaakt van perzoon, doch had geen ryzige gestalte, gelyk zyn afbeeldzel in 't *Gulde Kabinet* van *Cornelis de Bie*, genoegzaam te kennen geeft, waar by in de Fransche taal deze onderschryvinge staat: *David Beck Peintre, & valet de Chambre de la Serenissime Reyne de Swede, envoyé de Sa Maj. pour peindre les personnes illustres de la Chrestienté, natif de Delft en Hollande.* Zie Gulde Kabinet pag. 160.

Pieter van Bronckhorst.

Pieter van Bronchorst, binnen Delft geboren op den 16. Mei des iaars 1588, had in zyn iongheid Vrankryk bezogt, en zich zeer naarstig in de perspectyf-kunst geoeffent, waar door hy om iets geestig te ordonneeren en te teekenen, zo van historien in 't klein, als andere dingen, veel voor uit had; hy wist de vereischte beelden zeer eigen in een flaauw verschiet te plaatsen, gelyk veele werken, en onder andere een in de vierschaar op 't stadhuis hangende, getuigen; dit is een ryklyk en groot gebouw, waar in de historie van Salomons eerste recht, zeer kunstelyk wert verbeelt. Maar nog veel konstryker stuk plagt 'er van hem te hangen by de weduwe van zyn zoon, zynde den tempel, daar de heere Christus de koopers en verkoopers uitdryft. Hy is te Delft den 21. Junii 1661 overleeden.

Adriaan van der Venne.

Adriaan vander Venne, te Delft geboren in den iaare 1589, zyne ouders waren vermogende luiden en afkomstig uit Braband. Hy was niet alleen een kunstig schilder, maar ook een geestig dichter, en zoo als eenige uit de beschryvinge van *Cornelis de Bie* verstaan, wiert hy van zyne ouders te Leiden bestelt om de latynsche taal te leeren; by welke gelegentheit hy door het leezen der oude poëten dusdanige verbeeldingen begreep, en zulke fraie denkbeelden vormde, dat hy zucht kreeg om de zelven op 't papier te stellen, by welke gelegentheit hy eenen *Simon de Valk*, meester goudsmit en schilder in den arm nam, die hem in de grondbeginzelen der kunst heeft onderwezen. Daar op wierd hy van voornemen om de kunst te vervolgen

en met yver voort te zetten, en begaf zich by *Jeronimus van Dieſt*, een fraai ſchilder in 't graauw, by welke hy een geruimen tyd zich in de kunſt geoeffent heeft, en naderhand het door zyn vernuft het zoo ver heeft gebragt, dat zyne kunſt in dien tyd den prins van Oranie, den koning van Denemarken, en andere vorſten heeft behaagt.

Hy is daarenboven, gelyk gezegt is, een zinryk dichter geweeſt, gelyk hy ook zyn ryk vernuft in poëtiſche vonden in menigvuldige ordonnantien, die hy ten dienſte van de plaatſnyders tekende, wel heeft laaten blyken; inzonderheit aan het dikwils herdrukte werk van den heere *Jacob Cats*, en een groot getal *Emblemata*, of zinnebeelden, die hunne waarden onder de boekbeminnaars behouden. Onder de boeken door hem zelf beſchreven zyn my bekent, *Zinnevonk op den Hollandſen Turf*, enz. *Zinnedroom op het nieuwe Wys-mal van den ouden Italiaanſchen Smit*, enz. en het *Tafereel der belachende Werelt, gedrukt* 1635. *in quarto*. Hy heeft zyn leven geëindigt den 12. November 1662.

Hubertus Grimani, anders genaamd *Hubrecht Jacobſz*, mede geboren te Delft, was van iongs af tot het bezien van andere landen genegt, zoo dat hy zich naar Venetien begaf, alwaar hy aan 't hof van den hertog zich wel 9 of 10 iaaren ophielt, en waar hy met den eernaam van *Grimani* beſchonken wierd, dewelke zyne nakomelingen behouden hebben. Hy was een goed pourtret ſchilder, maar wanneer hy naderhand gelegentheit had om voor Engelſche heeren (welke niet veel geduld hadden om zoo lang voor hem te zitten, als vereiſcht werd om 't werk in orde uit te voeren) te werken, heeft hy 'er wat ligt (gelyk men voor een ſpreek woord zegt) overgeloopen, 't geen de rede is dat zyne laaſte werken tegen de eerſte in kunſt te kort ſchieten. Hy had in den iaar 1598 binnen Delft getrouwt *Geertruid Jansdochter Graswinkel*, en is in den Briel in den iaare 1628 of 1629. overleden. Hubertus Grimani.

Evert van Aelſt Willemsz, geboren te Delft in den iaare 1602. was een kunſtig meeſter in het ſchilderen van allerhande zoort van ſtilſtaande leven, inzonderheit fruit, dat hy heel natuurlyk wiſt te verbeelden, als mede yzere harnaſſen, ſtormhoeden, en alle zoort van glanzege metaalen, die hy hunnen behoorlyken luiſter en weerſchyn naar vereis wiſt te geeven. Hy is in den iaare 1658 overleden. Evert van Aelſt.

Willem van Aelſt, neeff van *Evert*, en zoon van zyn broeder *Jan*, notaris te Delft, deze had de kunſt zoo wel by zyn oom geleerd, dat hy noch iong zynde, hem te boven ging, ia zoodanig in de kunſt toenam, en het leven zoo natuurlyk wiſt na te bootzen, dat de kunſt van zyn penſeel geen ſchildery, maar het leven zelf ſcheen te wezen. Hy heeft in zyne ieugt vier iaaren in Vrankryk en zeve iären in Italien de kunſt geoeffent, en indien tyd by kardinalen, vorſten en groote heeren in aanzien geweeſt. In den iaare 1656. keerde hy weder naar zyn vaderland, en zette zich eerſt in zyne geboorte ſtad Delft ter neder, van waar hy naderhand naar Amſterdam vertrok, alwaar zyn kunſt by de liefhebbers hoog gewaardeert en duur verkogt wiert. Maar gelyk de helderſte verſtanden dikwils Willem van Aelſt.

 ook

ook met gebreken zyn benevelt, zoo was onzen van *Aelst* vry wat hard hoofdig: want op zekeren tyd voor een burgemeester te Amsterdam niet willende het zeil stryken, in een zaak daar hy vermeende recht in te hebben, stoof hy op, trok zyn boven rok open, en toonde op zyn borst den gouden penning, en heten die hy van den groot hartog van Toskanen had gekregen, zeggende: *Gy zyt met een geld zak om uw hals geboren, en dat is 't al; maar dat ik ben, ben ik door verdienste.* Doch sommige menen dat hem deze groot spraak naderhant betaalt is. Doch, hoe grootmoedig hy van inborst was, echter wiert hy door de vlammende schicht van Cupido zoo getroffen dat hy op zyn dienst maagd, een dikke moffin, verslingerde, en dezelve trouwde, by dewelke hy drie schoone kinderen teelde. In dien tyd woonde hy op de Princegraft, by het waale weeshuis, alwaar hy in den iaare 1679. ook overleden is.

Jan Vos maakte op een zyner voornaamste bloemtafereelen dit volgende vaars:

Hier komt de lieve lent by wintertydt verschynen
Natuur, die al wie maalt door haar penceel verdooft,
Begint, nu zy dit ziet, van enklen spyt te kwynen.
Aurora, *leg uw pruik vol roozen van uw hooft*
Hier groeien roozen die uw hulsel overtreffen.
Zoo wort van Aelst, *door kunst, de waerelt deur beroemt.*
Wie and'ren overwint behoort men te verheffen.
Zyn handt, vol geesten, heeft het bladt van dit gebloemt
Beschildert met een glans, die nimmer zal verslensen
Het loof dat heet en koudt verduurt zal eeuwig staan.
Vrouw Venus *zou haar krans om dit gewasch verwenssen,*
Om, als zy hoogtydt houdt, te pronken met de blaân,
Of als zy 't hart van Mars *aan menig komt bestryen.*
't Sieraadt der vrouwen is de lyst der schilderyen.

Zoo haast hy overleden was, vertrok zyne weduwe met de kinderen, en een klein kapitaaltie weder naar haar land (te weten in 't jaar 1680.) alwaar een brouwer verlokt op deze schyven die zy mede bracht, haar troude. Maar niet lang daar na viel 'er een zwaar ongeluk voor, want het oudste kint, een zeer wel gemaakt jongetie viel in de brouketel en verbrande.

Jacob Delff Willemsz.

Jacob Delff Willemsz, is te Delft op den 24. January 1619. geboren zyn moeder was, als boven gezegt is, een dogter van den beroemde *Mierevelt*, zoo dat hy een kunstenaar gebooren scheen, gelyk hy daarna door een heymelyke neyging gedreeven, zig niet konde onttrekken om deze kunst te oeffenen, hy had het geluk om den beroemde leermeester zyn groot vader *Mierevelt* te hebben, in wiens helder ligt der wetenschap, hy zig dagelyx kon spiegelen, en aan wiens brandende fakkel, hy zyne kunst kon aansteeken, en alhoewel hy daar toe niet genootzaakt was, egter is hy door lust tot de wetenschap daarin zoo verre gevordert, dat hy verscheyde afbeeldsels heeft gemaakt, die nevens die van zyn grootvader wel mogten gestelt wer-

werden, op den Doele hangt 'er een waarin hy alle de officiers van het witte vaandel tot de voeten toe heeft uytgeschildert, 't welk zoo kunstelyk is uytgewerkt, dat het niet ligt verbetert zal werden; na de verwoesting van den ouden Doel is het op den nieuwe Doel overgebragt, alwaar het tusschen twee stukken van beyde zyn grootvaders, dat is van vaders en moeders zyde, is geplaatst, en waardig wert geoordeelt, om op zoo een openbaare plaats ten toon te hangen, hy is geweest raad en havenmeester deser stad, en nam op den 22. January 1642. zig ten vrouwe *Anna van Hoogenhoek* (dogter van den heer *Abraham Maartensz. van Hoogenhoek*, Raad en Scheepen deser Stad, en *Anna Jansz. van Santen*) by welke hy naliet 3 dogters, de eerste *Geertruid* trouwde Mr. *Dirk Johansz van Heemskerk van Beest*, Raad en havenmeester deser stadt, en liet na 5. kinderen *Maria Huisvr*: van *Sybrand Adriaansz vander Lely*, scheepen der stad Rotterdam, en opperboekhouder en Cassier van de Oostindische Compagnie, en moeder van *Mr. Willem*: *Maria Apollonia* huysvrouw van *Mr. Gerard Adriaansz. van Assendelft*, *Geertruid*, *Theodora*, en *Elisabeth Adriana*, 2. *Anna van Heemskerk van Beest*, 3. *Margareta* huysvrouw van *Christoffel Flament*, 4. *Mr. Jan van Heemskerk van Beest*, Raad, en Thesaurier deser stad, die by zyn huisvrouw *Emmerentia Pietersdr. de Winter*, verwekte, *Dirk*, *Pieter*, *Geertruid*, *Jan Christoffel*, *Willem*, en *Cecilia Willemina*: 5. *Alida van Heemskerk van Beest*, die by haar man *Cornelis Matthysz Besemer*, *Catharina*, *Maria*, en *Cornelis Besemer* verwekt heeft, de tweede dogter was *Margareta Delff*, die by *Mr. Jan Bernardsz*, *della Faille*, Raad en Schout deser stad naliet 6 kinderen, 1 *Mr. Ian Bernard* Auditeur van de Graaffelykheids Rekenkamer van Hollant, die by zyn huysvrouw *Anna Catharina Pietersdr. van Heemsberk*, geprocreeert heeft, *Mr. Ian Louis*, *Elisabeth Catharina*, *Anna Margareta*, *Pieter Reynier*, *Bernard Iacob*, *Coenraad Cornelis*, *Hilgonda Iacoba*, en *Abraham Nicolaas*: 2 *Cornelis* Raad en Scheepen deser stad, 3. *Mr. Abraham*: 4. *Elisabeth*, 5. *Anna*, 6. *Mr. Iacob*, die by *Anna Maria Samuelsdogter Desmaretz* verwekte: *Anna Margareta* de 3de. dogter was *Anna Delff*, die huysvrouw geweest is van *Mr. Gerard Iohansz. van Berkel*, Drost, Dykgraaf, en Casteleyn van de stad en landen van Heusden, en moeder van *Mr. Iohan*, Raad en vroedschap der stad Rotterdam, *Hilgonda*, *Anna*, *Adriana*, *Mr. Willem*, Raad en Schepen deser stad, getrout met *Cecilia Elisabeth Bogaart van Alblasserdam*, en *Mr. Gerard*, boekhouder van de finantie van Hollant. Wy hebben hier in het verhaalen van de Descendenten van desen heer *Iacob Delff*, wat wytloopig willen zyn, om daar uyt te doen zien, hoe weinig staat men op sommige schryvers kan maaken, dewyl zy geen moeiten doen om na de waarheid der zaaken, die zy schryven, te onderzoeken, en daar door dan somtyds groote fauten stellen, gelyk hier ontrent, ook mede misgetast hebben de Schryvers van het algemeen Woordenboek, nu onlangs uytgekoome op naam van David van Hoogstraten; in de beschryving van desen *Delff* onder de letter D. dat den selve zonder nazaaten is overleeden: hy verliet dit leeven 12. Juny 1661. zyn nagelaate weduwe heeft door *Pieter Ryks* toen ter tyd

mee-

meester beeldhouder in Delft, een sierlijk uitgehouwe steenwerk boven zijn graff doen opregten met dese latynse onderschryvinge.

DEO OPTj MAX.

ET

Piæ Memoriæ Amplissimo Viro

D. JACOBO DELFF,

Qui Senatoria Ædilitiâque, in urbe Delfensi, Dignitate cum laude functus, prid. id. Iun: Ano. CIↃ. IↃC. LXIo. *Ætatis vero suæ* XLIIo. *vita cum Morte, commutata, desideratus beatorum resurrectionem hic expectat.*

MARITO CHARO

AMNA HOOGENHOECK

ABRAHAMI FILIAj

Hoc quale quale Monumentum Mœrens posuit.

SEQUARTE DILECTISSIME CONIUX.

Christiaen Kouwenberch. *Christiaen van Kouwenberch* is mede te Delft. den 8. Septemb. 1604. gebooren, hy heeft tot leermeester in de schilderkunst gehad den vermelde *Johan van Nes.* daar naar reisde hy na Italien, alwaar hy lustig in de kunst heeft toegenomen, zoo dat hy naar eenigen tyd weder na zyn Vaderland keerde, hem aldaar oeffenende om naakte beelden, en Historien, levens groote te schilderen waar in hy zoo gelukkig was, dat zyne werken over al zeer geagt, en gezogt wierden, waar van 'er noch veele in eenige huizen alhier in de lusthuizen van den Prince van Oranje, zoo te Ryswyk als in 't Haagsche Bosch te zien zyn. Naderhand trok hy in verbeelding zynde van daar beter zyn fortuin te maken naar Keulen, alwaar hy den 4 July des jaars 1667, is overleden.

Hans Jordaans. *Hans Jordaans*, geboren te Delft in den jaare 1616. is een groot meester in de schilderkunst geweest, hoewel 'er tot leetwezen door liefhebberen hier te landen weinig stukken van hem gevonden werden Daar en boven was hy zonderling vaardig in 't schilderen, zoo dat men voor een spreekwoord in zynen tyd hield, *dat hy zyn beelden als met een potlepel opschepte.* om welke reden de Roomsche Bent (by welke hy veele jaren verkeert heeft, hem doopte met den naam van *Pollepel.* Of hy nu van den beginne af, dan op het eind van zyn leven het gebruik gemaakt heeft) om zoo vaardig te schilderen durft men niet vast bepalen Maar te Amsterdam heeft hy een klein schilderstukje waar in verbeeld wort: hoe Pharao met wagen en paerden in 't rode meir verdrinkt, geheel op den trant van *Rottenhaimer* geschildert. Waar van eertyts bezitster was de Weduwe vander Advokaat *Muis van Holy.* Hy heeft benevens de andere Meesters hand gehad aan de beroemde geschilderde kamer alhier in het huis genaamt Spanje, Stamhuis van de Descendenten van den vermaarde *Mierevelt*, en is te Voorburg overleden, maar op wat jaar is my niet gebleken.

Zommige willen dat den berugten *Lucas Jordaans*, die men den *Napolitaan* noemt, dewelke om het penseel snel te voeren, geen weerga gehad heeft, een zoon van onsen *Hans Jordaan* is, die hy te Napels

peis gewonnen zou hebben, en het is kennelyk dat hy zyn meeste levens tyd te Rome, Venetien, en Napels heeft versleeten, waarom men dien beroemden *Lucas Jordaan* ook een Delfsche telg zoude mogen noemen; en uit de verhaalen schynt wel te blyken, dat hy de kunst by zyn Vader aldaar zal hebben geleert, gelyk de vaardigheyd zyns penseels niet duister te kennen geeft.

Kornelis de Man, is in den iare 1621. te Delft geboren; de zucht om vreemde landen, en vermaarde kunststukken van groote meesters te zien, bekroop hem al vroeg, waarom hy voor eerst zyn reis na Vrankryk nam, en zich te Parys eenigen tyd in de kunst oeffende, maar door de groote zucht die hy had om Romen te zien, hield hy zich daar niet langer als een aar op, maar trok op Lyons, en van daer door Lombardyen naar Italien. Te Florense kreeg hy gelegentheit om voor een groot Edelman te schilderen, in wiens dienst hy twee jaaren bleef, tot dat hy verder naar Romen vertrok, alwaar hy verscheide jaren doorlugtige voorbeelden navolgde. Van daar vertrok hy naar Venetien, alwaar hem geen Mecenassen ontbraken, die zyne kunst rykelyk beloonden. Kornelis de Man,

Na dat hy nu dus negen jaaren had om gezworven, kreeg hy zin om weder naar zyn Vaderland te keeren, waarom hy in zyn te rug reis over de Alpische gebergten trok, en voorts door andere steden en plaatzen, tot dat hy ten laasten in zyne geboortestad gelukkig aanlande. Niet lang t' huis geweest zynde, gaf hy preuven van zyne brave kunst: trouwens zyne heerlyke schilderyen getuigen van zyn begaast penseel, inzonderheit een groot stuk op de ontleed kamer te Delft, waar in de regenten van het gilde der wondheelders en verscheide stads medicynmeesters in afgebeeld staan. Daar zyn in verscheide huizen te Delft ook noch eenige stukjes van hem te zien, bestaande in geselschapjes van heeren en juffrouwen, welke alle zeer geestig zyn uitgevoerd. Hy is in den jaare 1706. in den ouderdom van 85. jaren overleden.

Pieter van Asch Jansz., alhier op den jaare 1603 gebooren, was een braaf landschap schilder, inzonderheyd in 't klein, hy heeft niet veel werken gemaakt, maar die men ziet zyn goed: zyn tyd en kunstgenooten zyn geweest onder andere, *Leonard Brames*, een goed historyschilder, van welke zie *Houbraken groot Schouburg der konstschilders I. deel: bladz.* 164. en Johannes Vermeer. Pieter van Asch Jansz.

Adriaen van Linschooten, mede alhier binnen Delft gebooren, was een goed beeltschilder, verscheide van zyn dingen in de huisen der oudste geslagten te zien, wysen het selve genoegsaam uyt, hy trok in den jaare 1634 na Brabant, alwaar hy troude, en is naderhand in den Haag koomen woonen. *Houbraken bladzyde* 145. Adriaan van Linscoten,

Gysbert Verbrugge Andriesz, te Leyden den 12. July 1633 gebooren, was een yverig en goed Schilder, en wist het leven wel te treffen, zyn meester is geweest de vermaarde *Gerrit Dou*, daar hy de kunst leerde, hy heeft eenige tyd in Engeland aan het Hoff geschildert, waar van zyn werken zyn, de meeste van zyne kunst werken, zyn binnen Delft, daar hy zich altyd nedergezet heeft te vinden, daar nam hy ook al in den iaare 1667 ten vrouwe *Cornelia Alewynsdr. van Assendelft*; Gysbert Verbrugge,

 zynde

zynde iegenwoordig nog in ſtaat om iemant uit te childeren, en onderwyſt, niet tegenſtaande by de 96 iaaren oud is, noch dagelyks diſcipels, enkel en alleen uit zugt tot de kunſt.

Johannes Verkolje. *Johannes Verkolje*, hoewel in den iaare 1650 den 9. van Sprokkelmaand te Amſterdam geboren, mag hier mede onder de vermaarde ſchilders wel geſtelt werden, dewyl hy zich zedert den iaare 1672 alhier ter nederzette. Zyn leven en fraie ſtukken werden zeer breed by den meergemelden *Houbraken in het 3de Deel bladzyde* 282. beſchreven. Hy ſtierf alhier in 't iaar 1693.

Pieter van Ruyven. *Pieter van Ruyven*, alhier den 7. Maart 1651 uit een oud en aanzienlyk geſlagt geboren (zoone van *Jan Harmenſz van Ruyven*, en *Chriſtina Willemsdr. Deiff*) verdient mede dat men van hem gewage. De luſt en yver tot de kunſt, en om gelyke roem als zyne voorouders, *Deiff* en *Mierevelt*, te behaalen, deed hem na een goed meeſter omzien, gelyk hy dan ook te Antwerpen by den vermaarden *Jaques Jordaens*, en in den Hage by *Doudyns* de kunſt van ſchilderen geleert heeft: Hy maakte veel zyn werk om ordonnantien, blaffons en kamers te beſchilderen; in 's Hage ſchilderde hy de praelboogen, toen de koning van Engeland, Willem de III. wiert ingehaalt; veel kunſt en ſchoonheid ſtak in dat werk door. Op het koninglyke luſthuis het Loo, heeft hy het fraaiſte dat daar is, geſchildert, en op meer andere plaatſen, zoo hier als elders. Hy nam in den iaare 1675 ten vrouwe *Barbara van Schinne*, daar hy vier kinderen by naliet, waar van noch een zoon en twee dochters in levenden lyve zyn, en is eindelyk op den 17. Mei 1719 mede den weg van alle vleeſch gegaan.

Thomas vander Wilt. *Thomas vander Wilt* (zoone van *Willem vander Wilt* en *Emmerentie Jansdr. vander Staf*) was gebooren op den 29. October 1659 in den dorpe van Piershil, daar zyne ouders een laaken-winkel deeden; hy is geweeſt een braaf ſchilder, en ook een goed poëet, toonde al vroeg groote luſt tot de teekenkunſt, daar hy zich zelf daaglyks in oeffende, en vorderde, ver in tot dat hy eindelyk op den raad van den bekenden *W. Goeree*, zich by den vermaarden *Johannes Verkolje* te Delft beſteedde, en daar in drie iaaren, zoo door naarſtigheid als goed onderwys, zoo ver vorderde, dat zyn meeſter uit zich zelven tegen hem zeide, *genoeg te kennen op zyn eigen beenen te kunnen ſtaan*, van zich zelf getuigende, *zoo ver in de kunſt niet geweeſt te zyn, toen hy van zyn meeſter af ging*. Hy zette zich alhier ter neder, en had het geluk van ten eerſten, zoo van ordonnantien als portretten werk te krygen, zoo wel van buiten als binnen deze ſtad; en om eenige aanwyzing van zyne kunſtſtukken te doen, zoo kan men alhier in het uitſtekent kunſtkabinet van den heer *Valerius Rover*, onder andere kunſtſtukken, ook van zyne portretten, zoo in 't groot als kleen beſchouwen; als ook by de heer en mr. *Juriaan vander Koſt* een van zyn meeſt uitgevoerde ordonnantien, zynde een ſtuk met 7 a 8 beelden, verbeeldende een waarzegſter, en nog twee kleender, ook verſcheide portretten, en onder dezelve, die van kunſtkenners hoog geroemd worden, zyn gerekent dat van den heer predikant *Petrus Gribius*, en van den heer mr. *Jacob vander Lely*, en *Maria-Magdalena van Aſſendelft*, zyn huisvrouw, mitsgaders

ook

ook van den heer mr. *Jan vander Burg*, en *Maria van Royen*, zyn vrouw, als mede nog een cierlyke en uitvoerige ordonnantie ten huize van den heere van *Zouteveen*, waar in komen zyn ed. vyf kinderen; als ook verscheide portretten by de heer *Huibertus Schol*, en by meer andere. En onder andere verscheide werken die hy nog onder handen had, is een familie stuk van den schilder *Jan vander Kloot*, diens naam ook waardig is onder de konstenaars getelt te worden, als zynde wonderlyk aardig en varrdig in plaisante gezigten te schilderen, zoo in prieelen als in gaanderyen, ook in allerlei lofwerken, lambrasseringen als anders. Ook wist hy zeer vlug allerhande marmer te verbeelden, ja zoo, dat zelfs groote kenners daar door bedrogen zyn, het zelve voor natuurlyke steen aanziende. Den voornoemden *vander Wilt* was ook zoo verre ervaren in de gronden der dootzigtkunde, dat hy zelfs voorname meesters daar in onderweezen heeft. Hy hadde by zyn huisvrouw *Johanna Biddaff*, een zoon, Willem genaamt, die in teikenen, door onderwys van zyn vader, zoo verre gevordert was, dat 'er weinig zyn weerga waren. Van hem zyn ook meest alle de platen in het vermaarde werk van den heer *Leeuwenhoek*, door vergrootglazen wonderlyk na het leven geteikent. Gelyk ook de medailles in het doorwrogt werk van den geleerden heer mr. *Gerard van Loon* Dog is in het fleur van zyn leven den 24. Jannarii van den iaare 1727, oud 35 iaaren, overleden; tot welkers gedagtenis een voornaam iong heer, zyn discipel geweest zynde, dit onderstaande grafschift gemaakt heeft.

De schrandre VANDER WILT, *bemint van kleen en grooten,*
Soo om syn kunst, als om veel and're deugden meer:
Legt in dit naere graf, ô wandelaar, beslooten.
Hier leyt het doode lijk, zyn ziel by d'Opperheer.
Zyn ziel sal nu alom in 's hemels vreugdezalen,
Zijn Schepper loven, die hem 't eeuwig leven gaf.
Zoo geestrijk als hy hier het aartsch wist af te malen,
Door d'edele kunstpenceel, beeld hij nu 't hemels af.

J. V. DUSSEN.

Jan vander Spriet, die uit het burgerweeshuis tot de kunst opgewiegt is, was ook een leerling van Verkolje; hy was een goed portret-schilder, maar trok naderhand na Engeland, alwaar hy trouwde en zich nederzette. Jan vander Spriet.

Albertus vander Burch, geboren den 16. April 1672 uit het zeer deftig en aanzienlyk geslagt, en aloude familie van Adam vander Burch; zyn vader was Christiaan vander Burch, en moeder Margareta Schoonhaven, welke was van de familie van den vermaarden schilder David Beck, wiens leven wy hier voor beschreven hebben. Deze iuffrouw elf iaaren oud zynde, wierden haar door den voorn. Beck negen goude ketenen met medalien daar aan, om den hals gehangen, die hy om zyn uitmuntend fraai schilderen van de voornaamste vorsten van Europa present gekregen hadde, welke ketenen zoo zwaar van goud waren, dat de iuffer haar hals niet kon opregten. Albertus vander Burch.

Wy hebben dat zeltzaam geval als in 't voorbygaan wel willen aanroeren, en ſtappen nu weer over tot onzen ſchilder Albertus vander Burch. Hy wiert van zyn vader in den iaare 1686 hier te Delft by den kunſt ſchilder Johannes Verkolje beſtelt om de gronden der teken en ſchilder kunſt te leeren, zeven iaaren by zynen meeſter geleert, en door zyne natuurlyke naarſtigheit zeer grooten voortgang in de kunſt gedaan hebbende, had hy het ongeluk van hem by affterven te verliezen; van daar wiert hy beſtelt te Rotterdam by den fenix der ſchilders, den beroemden ridder Adriaan van der Werff, daar hy drie iaren heeft geleert, en door het natekenen van het leven, en de beſte antiquiteiten zoo boetſeerſels als pleiſter beelden, als mede uitmuntende ſchilderyen, die hem van den ridder zyn meeſter gegeven wierden om na te tekenen zich, door zyn gewoone naarſtigheit, zoo heeft geoeffent, dat hy daar door een uitmuntender manier en behandeling van ſchilderen heeft aangewent als hy anders gehadt zou hebben, 't geen men aanſtonts in de ſchilderyen van dezen van der Burch kan ontdekken, waar uit ook niet duiſter te zien is, dat hy zich zeer ſterk in de tekenkunſt by den ridder moet geoeffent hebben. Drie iaren hier door gebragt hebbende kreeg hy uit liefde tot de kunſt luſt om te ontdekken wat 'er in vreemde landen van kunſt ſtukken te zien was, hy reisde naar Brabant, Duitſchland en elders. Aan het hof van den Keurvorſt van de Paltz gekomen zynde om het weergaloos kabinet van dien vorſt en zyn ſchatkamer te zien, wiert hy aldaar zeer heuſch en beleeft van den Keurvorſt zelf ontfangen, by welke gelegenheit hy de eere hadde om zyn keurvorſtelyke doorluchtigheit een kunſt ſtukje van zyn eige werk aan te bieden, als ook aan de keurvorſtin, waar in haar doorluchtigheden groot genoegen namen, en dezen ſchilder tot verder naarſtigheit aanmoedigde, de beleeftheit die hy aan dit hof genoot was zoo groot, datze verre boven zyn gedagten ging. Van zyn reizen t' huisgekomen zynde zette hy zich hier te Delft, zyn geboorte ſtad neder. Hy is een zeer goed hiſtorie ſchilder, en heeft zich altoos tot nu toe geoeffent met antiquiteiten te ſchilderen, als ook aartige boerteryen in het modern. By geval ſchildert hy ook lantſchappen. Van zyn kunſtſukken werden 'er gevonden by luiden van aanzien en deftige burgeren. Het eerſte ſtukkie dat hy verkoft in deze ſtad was aan den heere Reyer Evertsz van Bleiswyk, zynde kinderties die een vogelnesje ſtooren, waar voor zyn wel ed. aan den ſchilder ongeeiſcht 25 goude ducaten gaf, en preſenteerde meer te zullen geven indien 't niet genoeg was. Ook heeft hy op de hofplaats van den voorſz. heere een fraey ſtuk geſchildert. Noch wert 'er van hem in het kabinet van den heere Griffier Fagel in den Haagh een uitvoerig ſtuk gevonden, zynde het oordeel van Paris, en een was 'er ten huize van den overleden heer burgemeeſter Adriaan Gerrit Doublet, verbeeldende de Vryheit, ook zeer fraay geſchildert. Om van andre ſtukken niet te melden die hier en daar in de kabinetten hangen, zullen wy alleen noch zeggen dat hy wonderlyk fraey, kunſtig en uitvoerig geſchildert heeft, op een antique manier, zeker ſtuk verbeeldende Hagar; een verbeeldende Mozes daar het braambos brant, noch Diana en Caliſto, welke ſtukken zoo deftig en heerlyk zyn uitge-

gevoert, datze waardig zyn geplaetst te werden in de voornaamste kabinetten van Nederlandt. Op een moderne manier heeft hy noch geschildert, den gulden regen van Danaë, en een verbeeldende het spreekwoort van Demosthenes, daar hy zegt, *ik koop geen berouw zoo duur.* Nog een stuk, zynde een kramer die liefdens oly verkoopt, en een ander die een urienaal tegen de zon ziet. Deze moderne stukken, en vooral dat van Demosthenes zyn uitmuntend fraey uitgevoert. Want volgens het oordeel van voorname kunst kenners is het waardig om in een koninglyk kabinet geplaast te werden. Eer wy onzen schilder vaarwel zeggen moeten wy nog een zeltzaam geval verhalen, 't geen hem gebeurt is in den iaare 1704. Hy schilderde in dien tyt op verzoek zyner vrienden zyn schoonbroeder Jacob Overschie, die reets al twee iaaren was dood geweest, die hy zoo wel trof dat alle die het zagen daar over verwondert waren, by deze gelegenheit gebeurde het dat zeker aanzienlyk heer dezer stad met zyn moei en nigt by hem quam, de nigt, een jonge juffrouw, en het portrait van Overschie ziende dat na zyn doodt zoo wel getroffen was, verzogt onzen van den Burch dat hy haar ed. broeder die negen maanden te vooren was overleden, ook wilde schilderen, de schilder geene familiare ommegang of kennis gehouden hebbende met deze juffrouw haar broeder, en zyn ed. niet als by geval op straat inde ontmoeting gezien hebbende, sloeg dit verzoek als genoegzaam ondoenlyk, beleeft af: evenwel dit mogt niet helpen, de juffrouw, die van eene der fatsoenlykste familien dezer stad was, hielt met verzoeken aan, tot dat eindelyk den schilder haar verzoek inwilligde, en het geluk hadde van het portrait zoo wel te treffen, dat indien 'er dien heer in zyn leven voorgezeten hadde, het niet beter uitgevoert kon worden, 't geen alle betuigden die het gezien hebben. Wy hebben dit willen aanmerken om de liefhebbers 's mans ervarentheit in de schilderkunst te doen zien, en met een te toonen, dat Delft schoon het in oude tyden al op zyne geleerde inboorlingen en kunstenaren moedig was, nu nog van zulke mannen niet ontbloot is.

BYVOEGSEL
OP DE BESCHRYVING
VAN DELFT.

DEwyl ons verscheide merkwaardige bewys stukken, na dat het werk voor een groot gedeelte was afgedrukt, zyn ter hand gestelt, hebbe ik niet ongerade gevonden dezelven den lezer mede te deelen, en hem aan te wyzen op welke bladzyden zy behooren en toepasselyk zyn. Waren ons deze gedenkstukken tydig genoeg ter hant gekomen wy zouden niet nagelaten hebben dezelve op hunne behoorlyke plaats in te vlyen, doch nu ons die gelegenheit benomen is, geluft het my, die echter als een aanhangsel achter dit werk in te lassen.

Bladzyde 22. onder aan heb ik vermeld hoe dat *Willem II.* graaf van Holland, in den iaare 1246 aan die van Delft een handvest verleende, waar by hy de inwoonderen dezer stadt onthefte van zeker gelt dat landwinning wierd genaamd, maar dewyl het handvest my toen ontbrak, heb ik my gebreklyk moeten behelpen, doch het naderhant bekomen hebbende, vinde ik goet het den lezer mede te deelen, en het uit de latynsche taale daar het in opgestelt was, in het nederduitsch hier by te voegen, het luid aldus:

„ WIllem, graaf van Holland, aan zyne beminde en getrouwe „ schepenen en burgeren van Delft, genaden en zaligheit. Dat „ een ieder bekent zy, hoe dat ik op het verzoek myner allerliefste „ meuie de Eerwaardige mevrouwe *Richardis*, aan alle en een iegelyk burger der stad Delft vergunt hebbe vrydom van alle 't gelt 't „ geenen zy by aanneming van huurlanden gewoon waren te geeven, „ welk geld regelmatig landwinninge wert genaamd, eeuwelyk van „ ons en onze nakomelingen van de landen onder de vryheit van „ Delft gelegen, zy de burgers dezelven koopen, of hen in de gemelde vryheit by erfenisse van ouders of vrienden aankomen, vry „ zullen zyn en blyven. Van de andere zaken aan ons verzocht, en „ belast, zullen wy ulieden eer wy na ons gerechtshof gaan schryven. „ Gegeeven te Zirixzee in 't iaar ons Heeren MCCXLVI. op den „ dag van den Zaligen martelaar Gregorius.

Hier uit blykt dat die van Delft met twee handvesten in den iaare 1246 van den gemelden graaf *Willem* beschonken zyn, een bewys, dat hy deze stad zeer gunstig en genegen moet zyn geweest, gelyk in de beschryvinge hier voor verder zal blyken.

Bladzyde 2?. hebbe ik gemeld hoe dat graaf *Floris V.* in den iaare 1266 die van Delft het recht schonk om tol vry met haare goederen te mogen

mogen varen, maar dewyl het handvest my toen niet ter hand was gekomen; wilde ik, nu ik dat machtig ben, den lezer uit de latynsche in de nederduitsche taale mede deelen, het luid aldus:

„ S. van Haarlem baliuw van Kennemerland, en *Th. van Teilinge*, „ baliuw van Holland, ridderen; doen weeten aan alle tollena- „ ren door Holland gesteld, na toewensching van zaligheit en lief- „ den, hoe dat onzen Heere de graaf van Holland aan zyne getrou- „ we burgeren der stad Delft meerder vryheden geschonken heeft, „ als zy tot noch toe hebben gebruikt, te weten dat zy haare goede- „ ren hoewel noch niet binnen de stad gevoert, zoo als zy eerst ge- „ woon waren, nochtans vry zyn van alle tollen in wat schepen die „ zouden mogen leggen, waar omme wy ulieden alle belasten, dat „ gy lieden geen der gemelde burgers 't zy armen of ryken tegens „ deze vergunde vryheit zelf onderstaat te belasten, en zoo wie van „ ulieden zulks vermetelyk quam te doen, dat hy weete in de ongena- „ de onzes Heeren de graaf vervallen te zyn. Gegeeven in 't iaar „ ons Heeren MCC. LXVI. op den dag van S. Pontianus marte- „ laar.

Uit het kort verhaal van het handvest van graaf *VVillem*, *Floris* vader, des iaars 1246. blykt dat zy door hem tolvry waren verklaart.

Bladzyde 23 en 24 hebbe ik een handvest van graaf *VVillem V.* bygebracht, door welk hy aan die van Delft het recht over de *Geer* schonk, welk recht van te voren aan de abdisse van Rynsburg behoorde, dit handvest is in den iaare 1351 getekent. Doch in den iaare 1355. stonden die van Delft af van alle handvesten en vryheden, hen door den gemelden graaf of zyne moeder, de gravinne *Margareta* verleent, behoudende de voorgaande door de graven hen geschonken, dewyl dezelve graaf hen ook moest vryen van alle lasten en schulden daar die van Delft voor hem en zyne voorvaderen borg geworden was. By welke brief zy zich verbinden als getrouwe onderdanen de graaf altyd te zullen helpen en gehoorzaam zyn, indien hy als een goed landsheer de bestiering waarneemt. Ook dat zy aan geen land poorters stads vryheden zullen vergunnen, 't zy ze binnen de vryheit der stad woonachtig zyn, wy zullen om zyn outheit den gemelden brief hier mede een plaats geeven; hy luid aldus:

„ WI Scout, Scepenen en Raedsmannen der stede Delft maken „ condt allen luden, dat wi quite gesculden hebben bi rade en „ goedtduncken onsen goeden luden van onser stede gemeenlick alle „ brieven en handvesten, die wi hadden of ghehadt hebben, besegelt „ mit onser liever Vrouwen der Gravinne van Haynegouwen, en Her- „ toge Willems haers soens ons liefs Heeren zegelen tot desen tyt, „ roerende der gemeenre stede voorsz, ons nimmermeer daar mede „ te hulpen in gheenre manieren en schelden alle behoeften ende ver- „ bande quite, die onse Heer voersz. ons gegeven heeft, sonder dat „ ons onse lieve Heer geloeft en geswooren heeft te houden en te doen „ dat een goet Heer sinen luden sculdich is te doen en soe wair die „ stede van Delft borge is voor onse lieve Heere ofte voir sijne voir- vorders

„ vorders sel onse lieve Heer voersz. of sine nacomelingen die stede
„ quiten, nadien dattet die stede betogen mach, En geloven ons nim-
„ mermeer te verbinden mit yemande buten ons liefs Heeren wille
„ en goetduncken of sijnre nacomelingen, En geloven ghyen land-
„ poorters buten onser stede vrihede te houden, sy en sullen woonen
„ met haere woenste binnen der stede vrihede; behoudelic onser ste-
„ de alle hoir brieven en handvesten, die wi hebben van den Graven
„ die te vryesen bleef en van sine voirvaders; En omme dat wi alle
„ dese voorsz pointen vaste en stade houden sullen voer ons en onse
„ nacomelingen, soe hebben wi desen brief open besegelt mid onser
„ stede zegel, Gegeven te Delf op ten Meye avond in 't jaer ons
„ Heeren M. CCC. LV.

Ik heb bladz. 24 en 25 gesproken wegens de belegering van de stadt Delft door hartog *Aalbert van Beieren*, ruwaard van Holland, enz. en hebbe daar ook getoont hoe dat de heer van *Bleiswyk*, en een groot getal andere schryvers de reden van dit straffe beleg en innemen van de stad Delft verhalen te zyn geweest de wrevelmoedigheit en aanhang der Delvenaaren met de Cabeliausch gezinden, welke den nieuwen baliuw van Kennemerland *Reinout van Brederode*, by Kastrikum meenden te vermoorden, maar hun zulks mislukkende, eenigen de vlugt naar Delft naamen aldaar zy wel ontfangen en beschermd wierden, 't welke dan de reden zou zyn geweest waar om den gemelden hartog die van Delft zoo strengelyk in den iaare 1359 kastyde. Maar dat dit de rechte reden niet is geweest heb ik uit een oude Rymkronyk aldaar bladz. 25 aangewezen, maar dat de waare oorzaak was dat die van Delft hem weigerden voor ruwaard van Holland aan te nemen. Doch of iemand op de getuigenis van deze oude Rymkronyk noch niet mocht gerust zyn, zal ik hem ter meerder bevestiging een brief van den gemelden hartog zelf aanbieden, waar uit wy omstandig zullen zien hoe dat wel een half iaar voor dit beleg de stad Delft over het gemelde geval met hem verzoent, en alle misdaad deswegens begaan vergeven was, alleen moesten die geenen, die by Kastrikum tegenwoordig, en aan het ombrengen van eenige der vrienden of helperen van *Reinout van Brederode* handadig geweest waren, de stad Delft, en den lande van Holland ruimen, zonder dat hunne goederen verbeurt waren. En die hier minder aan schuldig waren, moesten na de rechten der stad Delft gevonnis worden, zoo dat in geenen deelen het beleg van Delft hier om voorgevallen is, des zal ik om de zaak duidelyk te vertoonen de zoenbrief van hartog Aalbert, benevens een bekentenisse van burgemeesteren en schepenen der stadt Delft hier bylaten volgen, dewelke aldus luit.

„ Aelbrecht, &c. doen cont allen luden, dat wy van alsulcken
„ toorn, evelen moet en geschille als wy hebben gehadt op onse
„ goede luden van Delf om alrehande articulen en punten die wy op
„ hem te seggen hadden en gebroekt hebben, en sonderlinge om dat
„ somme luden van den geenen die aen den velde waeren daer
„ Reynout van Brederode onse Bailliu gejaecht wart en een deel syns

„ gesel-

„gefelfchaps verflegen in der ftede van Delft onthouden hebben, je-
„gens onfe wille, onfe goede luden van Delf voorfz te foene geno-
„men hebben en met hen verdragen zyn, alfoo als hier na gefchre-
„ven ftaet. In den eerften foo fullen alle die gene die an vaerden en
„an velde waren tot Caftrikemmerfant, daer Reynout gejaecht en
„fomme luden verflegen worden, als voorfz es, en Poorteren te Delf
„waren uyt der Graeffchap van Hollant varen ter tyd toe dat fy ons
„gemoede hebben, Des fal hem volgen al hoer goet en renten, en
„waer hem des iet genomen jof ontvoeret fint dattie fake gefchiede,
„dat fouden wy hem doen wedergeven, jof die waerde daer of tot
„gheliker luden fchattinge, ende dat foude hem met andere hoeren
„goede en renten volgens als voorfz es, ten waere jof wyfe verwon-
„nen na den rechte van der ftede van Delf. Voort fullen alle ande-
„ren Poorters die van defe faeke befaect worden, te rechte en te
„vonniffe ftaen na den rechte der ftede van Delf, uitgefet die Poor-
„ters naderhant geworden fyn, die en fal die ftede van Delf niet te
„laten komen in defen faeken. Voort waert dat faeke dat eenig Poor-
„ter te Delf misdaen hadde dat men niet verantwoorden mochte met
„Hantvefte dat foude hy ons beteren by gelyken rade. Ende alle
„die geene die wy befchuldigen willen jof fullen en die 't met Hant-
„veften niet verantwoorden en mogen, die fullen wy befchuldigen
„en aenfpreken doen tuffchen dit en onfen Vrouwen Lichtmiffe
„naeftcomende, en foo wien wy hier en binnen niet aenfpreken en
„doen, die fal dan voortane quite wefen uytgefeth die geene die an
„velde waren tot Caftrikemmerfant als voorfz es; ende hier mede
„fullen alle die geene die onfe vrienden in defe faeke geweeft heb-
„ben verfoent wefen mit onfen goede luden van Delf en mit haren
„vrienden en fy en hoer vrienden desgelyke weder met ons en met
„onfen vrienden, uytgenomen die geene die an velde waren tot
„Caftrikemmerfant als voorfz es, en die fullen vryelyk uyt den Lande
„varen tuffchen dit en fondach naeftkomende, maer fy en fullen geenen
„fchade doen op ons liefs broeder Lant en luyden binnen lants noch
„buyten, ten worde op hem begonnen butens lands, zoe zouden
„zy hem verweeren mogen butens lands tegens den geenen diefe aen-
„vochten, fonder misdoen iegens ons. En waert dat fy anders yet
„deden op ons liefs broeders lant jof luden daer fouden fy aen ver-
„boeren hoer lyf en hoer goet. En hier mede hebben wy genomen
„en nemen die goede luden van Delf ter zoene en tot onfer vrient-
„fchap. In oirconde &c. Gegeven in den Hage des dingsdaechs
„naer onfer Vrouwendach conceptio in jaer dufendt drie hondert
„acht en vyftich.

Juſsu Dni Ducis Alberti.

Per commune Concilium tunc prefens,

Teus Vopponis.

S. Petr. Camer. de Hayefteyn.

In der felver formen hebben die van Delft mynen heer een brief gegeven, beginnende aldus.

Mmmmm Wy

„ WY Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Delf doen condt
„ allen luden dat wy van sulcke toorn, evelen moet en geschille
„ als onse lieve Heere Hertoge Aelbrecht Ruwaert van Henegouwen,
„ van Hollant, van Zeelant en van Vrieslandt op ons en onsen Poor-
„ teren hevet gehadt, om alderhande articulen en puncten die hy op
„ ons heeft gehadt en getoecht, en sommen luden van den geenen
„ die anden velden waren daer Reynout van Brederode ons liefs
„ Heeren Bailliu voirsz gejaget werd en eendeel zynes geselschaps
„ verslegen in der stede van Delft gelegen hebben, jegens ons kee-
„ ren wille mit onsen lieven Heeren voorsz te zoene gecomen sijn en
„ met hem overdragen alsoo hier na geschreven staet.

In den eersten, &c.

„ Dat sal voort wesen alle die sin van den anderen brieve naest
„ voorgeschreven, onder haeren name, gelyke dat die brief spreket
„ onder mynen Heeren name, en desen brief heeft myn Heere.

De dagtekening is geweest Dynsdaags na ons L. Vrouws ontfankenis, welken dag van ontfankenis op den 8. der maand van December vald.

In den iaare 1364. op S. Jacobs dag is te Delft een grooten oploop geweest, by welk geval 3. perzoonen dood bleven, en veele luiden waar onder veel van den besten adel handadig aan waren geweest, en vlugten moesten, maar waar in dezen oploop bestaan heeft, vinde ik noch by van Bleiswyk of eenig ander schryvers zoo verre my bekent is, vermeld; en dewyl in den zoenbrief daar ook geen duidelyk gewag van werd gemaakt, dunkt my best den brief zelf hier by te voegen, op dat 'er ieder naar zyn goetvinden over mogt oordelen. De zoenbrief door Hartog *Aalbert* van Beyeren, Ruwaard van Holland in den zelven iaare aan de schuldigen van dit geval verleend; luid aldus,

„ AElbrecht &c. doen condt alle luden, dat wy Heer Philips
„ van Polanen, Jan Vridachzoen, Vranken Martynszoen,
„ Pieter Jan Oemszoen, Ysebrant Nagel, Willaem vander Burch, en
„ voert alle die geene die wte Delf geweken zyn om des twyts wille,
„ die te Delf geschiede op St. Jacobsz dach lest verleden, genomen
„ hebben en nemen tot onser Soenen en Vrientschap van allen saeken
„ die op den voirsz tyt geschiede, tot Delf, dair Jan Everaertszoen
„ Claes Janszoen, en Jan Ysebrantszoen doot bleven, en van allen
„ saeken daer wtroerende en vergheven him, soo wat sy daarin tie-
„ gen ons misdaen hebben, en alle vonnisse roerende onse Heerlyk-
„ heyt die daer of gewyst zyn, alsoo veel als sy ons roeren moghen
„ sullen, quite wesen en hier mede sullen sy comen op alle hoir goet,
„ alsoo als zy 't vinden roerende wtgeset en behoudelic ons alle dat on-
„ se Bailjuwen, Scouten, Rechters, jof yemant ander dair of inge-
„ nomen jof ontfaen heeft, en in onsen oirbaer gecomen is, of comen
„ sal, maer wair yemand die wte him zelven des yet onder hadde,
„ die

„die niet en hadde ontfaen tot onser behoef en in onsen oerbaer te „brengen, dat zouden zy weder hebben. Voirt sullen wi machtich „wesen van desen luden wegen die in dese zoene behoeren sullen „eene zoene te zeggen van dier drier knapen doot voorgenoemt, soe „wanneer wys' machtich mogen werden vander dooden maghen. Ende soe wat wi daer in ordineren en zeggen zullen by onse besceheydentheyt, sullen si schuldig wesen te voldoen, Voirt soo syn 't „voirwaarden, dat in desen zoene wesen mach, Willem van Forceest, „alsoo verre als hi ons overgeeft dien brief dien hi onder heeft van „Heer Vranken van Borsele, sprekende van 1500. schilde, anders en „zal hi hier mede niet versoent wesen, voirt soe en sullen Hair Airnt „van Duvenvoirde Hair Dirk vander Spange en Willem vander Made mit desen zoene niet beladen wesen, want si te vooren mit ons „vereffent waren, voirt so en sal Aernt Coenraetszoen in deze zoene „niet wesen, overmits zaken die wi dair toe te zeggen hebben, ende want die saken dair wi Wairnbout Willemszoen omme gevaen „houden niet en roert wten Parlemente voirsz. Soo en zel hi niet „wesen in der voirwairden voirsz, oic zyn 't voirwairden dat wi van „Willemsgoede van den Veen ontfaen hebben die ons den Heere „Rentmeester van Arckel daer op gelevert en gelient heeft 200 motten, soo sal Willem voirsz ons die wedergeven; of den Heer van „Arckel betalen, en ander sine broken vander saeken voirsz, daer „en boven zal mede gaen inder soene voirsz, oic soe en sal Heer Philips van Polanen zyn woenstat niet hebben binnen Delft, ten waere „dat wi him namaels oerlof gaven, en hier en boven om dat verbroken is jof wesen mach tiegens onsen Heerlickheyt van dien gheenen „die in desen zoene comen sullen en niet wtgesteken en zyn als voirsz „is, sullen si ons geven die in desen zoenen comen zullen. . . . . „en hoir brieve begripen die si ons dair of geven sullen vier duysent „schilde xxiiij. grooten voor eene schildt gerekent; Ende waer eenich „van hun luden die inder zoene niet wesen en woude, soe soude die „ander wt sinen goede maeken mogen, alsoo veel alse men op him „setten sal van den voorsz gelde bi den geenen die men daer toe setten sal van der gesellen wegen jof al zoude altoes buten der Stede „van Delf bliven, ende want wi alle punten en voirwairden den voirsz „stade en vaste meynen te houden in allen manieren als voersz es, „soe hebben wi desen brief besegelt mit onsen zegele. Gegeven in den „Hage Sonnendach, na alre Heyligen dach anno M. CCC. LXIIIJ.

Jussu Domeni Ducis Alberti,

Pet. Dominum P. Cameronio de Hayesteyn, Fredericus Vopponis.

GERYT POTTER,

Sig. ex Coff.

Bladzyde 50. hebbe ik aangetekent dat Engel van Alkemade in den jaare 1483 verkogt hadde aan eenige onbekende perzoonen, zonder melding van naam of geslagt, maar dewyl ik zedert hier van een

wettige brief bekomen hebbe, waar in de koopers met naam en toenaam in vermeld worden, heb ik goed gedagt dezelve hier by te voegen, hy luid aldus:

„ IK Engel van Alkemade Jacobszoon doe condt allen luiden alsoe
„ Florys van Alckemade mynen lieve Neve deur myn begeerte
„ en bede van eenige myne vrienden en maigen my tot een vry ey-
„ gen goed gegeven heeft die heerlickheyt van Briesland, lantgifte
„ en erfhuure met allen zynen toebehoeren, zoe est dat ik dezelve
„ heerlickheyt, gelyk ik en myne ouders dat tot desen dage toe van
„ der Hofstede van Alkemade te leen gehouden hebbe, alsoe vry
„ weder vercoft hebbe Claes Harmansz Coert Janszoen, Jan Pie-
„ tersz, Gerrit Govertse en Jan Symonsz, omme voertan te bruy-
„ ken nu en tot eeuwigen dage toe en heuren erven gelyk en in alre
„ manieren als dese duersteken brief inhout; En ik bekenne van de-
„ sen coep al voldaen en betaelt te wesen den lesten pennick metten
„ eersten. Des t'oirkonde heb ik mynen zegel hier aangehangen, en
„ om der meerder sekerheyt heb ik gebeden Cornelis van Dorp Hee-
„ re tot Benthuysen mynen neve, dat hy ter bede van my desen
„ brieve over my besegelt heeft met zynen zegele op den 26 dag in
„ Augusto in 't jaer ons Heeren M. CCCC. LXXXIIJ

Ik heb hier voor bladz. 133 en volgende 't geene ik wegens de oude of S. Hippolitus kerke heb konnen vinden den Lezer mede gedeelt, maar naderhand is my de onderstaande akte wegens de preekbeurte der vaders Augustynen van Dordrecht noch ter hand gekomen, welke ik hier mede een plaats zal gunnen. Dat het in de Roomskatholyke tyden in deze landen gebruiklyk was, dat eenige monniken hunne gezette tyden hadden om in eenige kerken Gods woord te verkondigen, is ieder een die een weinig belezen is wel bekent, en werd in de Roomsgezinde landen noch op veele plaatzen onderhouden, hoewel het genoegzaam tegen het gemoed en wil van veele pastoren, en bisschoppen is, dewyl dusdanige monniken veeltyds op die tyden meer aanleggen op het bedelen en inschrapen van aalmoessen voor hunne kloosters als de menschen Gods woord in te scherpen; hunne sermoenen veeltyds tot walgens toe met een verhaal der voorrechten en vrydommen van hunne orde, en een verhaal aen mirakelen en wondere werken van deze en geene heilig opvullende, waar door zy de gemoederen der toehoorders wonder wel op hunne zyde weeten te trekken.

Inden iaare 1530 had zekere vader Augustyn uit het klooster te Dordrecht, genaamt broeder *Cornelis*, in de oude kerke alhier ook een preek beurte, maar, om wat reden my onbekent, wierd hy door den deken van Delfland, de plaats bekleedende van den pastoor der oude kerke, hier in belet of verboden, doch de monniken in die tyden by grooten en kleinen in de blakende gunste staande, naamen hun toevlugt tot den hove van Holland, alwaar zy zoo veel uitwrogten dat zy van den zelven hove het volgende mandament verkregen, en dus in weerwil van den deken en pastoor hun preek-

beurt behielden en met preeken voort gingen; hoe groote vriendschap dit onder hen van wederzyde verwekt heeft kan ieder ligt denken; maar zy door den wereldlyken arm beschermt, lieten deken en pastoor hun hart met vrugtelooze klagten ophalen, en gingen met preeken maar voort, het gemelde bevel dat zy verkregen luid aldus:

„ ALsoo die Provisoir en Deken van Delfland voor den Hove van
„ Hollant bekent hebben deur sollicitatie en versouck van Heer
„ Dirk Hoefgen Vicecureyt van d'oude kerke tot Delft geindiceert
„ hebben eenen broeder Cornelis Religieusen van den Augustinen
„ tot Dordrecht te sermoenieren op zyn gewoenliche termynen bin-
„ nen die voirsz oude kerke, Ende dat die voirsz Vicecureyt mits-
„ gaders die Provisoir en Deken voirsz by den voirsz. Hove gehoirt
„ zynde up 't gunt dat zy den voirsz Religieusen soude mogen of
„ willen upseggen, verclaert hebben dat sy gheen informacie jegens
„ den voirsz broeder Cornelis en hadden, SOE heeft 't voirsz. Hof
„ geordonneert en gelast, ordonneert en last mits desen den voirsz
„ Vicecureyt op peynen van zyn temporele goeden te verhaelen,
„ dat hy den voirsz broeder Cornelis toelaete binnen den tyde van
„ zynen termyn in de voorn. oude kerke te prediken ende al anders
„ te doen als alle andere terminarissen van der oirdinen medicanten
„ gewoenlick zyn te doene en dit ter tyd toe dat die Vicecureyt en
„ Provisoir of Deken voirsz jegens den voirsz Religieusen den voirsz
„ Hove volcomen en souffisante informatie gelevert zullen hebben,
„ en by den Hove anders geordonneert sal zyn. Gedaen in den
„ Hage den XIIJ. Januario anno M. D. XXXI. Stilo Curiæ. Hol-
„ landiæ. By *Assendelf*, *Colster*, *Cobel*, *Zasbout*, *Sandslin*, *Zegers*.

Dat eenige vaders van het Augustynen klooster te Dordrecht van slegten handel en vry wat oproerig in hun gedrag waren, is in de beschryvinge van Dordrecht te zien: want in den iaare 1515 klaagden de heeren regeerders der gemelde stad altoos over 't gedrag der monniken, en verzogten by den vader provinciaal *Willem van Alkmaar*, dat deze door zyn bevel verzonden, en andere goede en geleerde vaders in hun plaats gezonden mogte worden, gemerkt zy de gemeente van Dordrecht in de biegte veel zaken wys maakten die tot nadeel en tegen 't welvaren van de stad aanliepen. Waar uit ligt te besluiten is dat broeder *Cornelis* geen beter ommegang hier te Delft ook zal gehouden hebben.

Bladz. 362. en volgende heb ik een verhaal van het S. Aachten klooster gedaan, maar mits my zedert noch een ordonnantie van de heere Staaten van Holland is ter hand gesteld, by welke geordineerd wiert op den 12 Augustus des iaars 1575 om eene bequame plaats in het gemelde klooster voor het Hof provinciaal te bestellen, zal ik het zelve den lezer ook mede deelen, en is van dezen inhoud:

„ DE Staaten hebben by advyse van die van Delft verstaan ende „ geordonneert dat den Raede Provinciael in Hollant zal wer- „ den geaccommodeert binnen den Convente van S. Achten tot „ Delft, in de plaetze genoemt de Spinkamer, alwaer de vergade- „ ringe der Staaten laast gehouden is geweest, omme aldaer met de „ andere plaetsen, daer aen gelegen, haer Pleydoye, raedkamer en „ griffie te mogen houden; dat voorst de plaetse binnen den selven „ Convente, genoemt de Sacristie, zal worden geevacueert en ge- „ houden tot bewaernisse der Chartres van 't gemeene landt, het „ welke den burgemeester Almonde heeft aangenomen zulks te doen „ effectueren.

En den 2 November desselven iaars wiert geordonneert om 10 of 12 eike balken of sommers aan dit klooster tot herstelling zoo van de kerk als gemelde kamer te leveren, den korten inhout van deze resolutie luid aldus:

„ IS geaccordeert, dat by die van de Admiraliteit de Maiestraat „ tot Rotterdam uytgerykt sullen werden thien of twaalf sommers „ of balken tot behoef op reparatie van de kerke aan 't logys van „ zyne Excellentie, om 't zelve te doen accommoderen tot de ka- „ mer der Staten.

En in den iaare 1577. den 23 Mey wiert by de gemeene Staten toegestaan, van alle de kloosters en konventen, binnen de steden van Holland gelegen, dezelve in eigendom aan dezelven over te geven, waar van de resolutie aldus luid:

„ DE Staten hebben eyntelyck en gemeenderhand verstaen en ge- „ resolveert, dat alle Conventen en Cloosteren binnen de ste- „ den, mitsgaders, de Edificien, grondplaatzen, erven ende eygen- „ dommen van dien sullen blyven tot behoeft, gebruyk en profyte „ van elcker stede, omme dezelfve by hem in eygendom aengevaert „ en behouden te mogen worden, en geemployeert tot haren besten.

Waar by de kloosterlingen in eenen slag hunne woningen en kloosteren verloren.

Bladz. 410. heb ik een brief bygebragt van hartog *Aalbert van Beyeren*, graaf van Holland, aan de regeerders van Delft in den iaare 1399 op den 19 der maand van February verleent, waar by hy aan den schout, schepenen en raden der stad Delft volmacht gaf, om zekere perzoonen, onder den naam van klerken of geestelyken bekent, en onder dezen dekmantel van kerkelyke vryheden zich niet ontsiende veele ongebondentheden, ia schelmstukken te plegen, in hegtenisse te nemen, en na begane misdaad met het goedvinden van den deken of provisoor van Delfland te straffen met zekere boetens. Maar dewyl in die tyden het gebod der hooge en vorstelyke overheit dezer landen alleen hier toe niet genoeg was, indien den geestelyken arm en de toestemming des bisschops die niet ondersteunden, zoo

ver-

verleende den biſſchop van Utrecht, *Frederik van Blankenheim*, op verzoek van den gemelden graaf, noch in den zelven iaare hier op zyne toeſtemmenge, en nademaal dien brief by geene ſchryvers zoo veel my bekent is te boek ſtaat, zal ik dezelven uit de latynſche taale in de nederduitſche hier by voegen, om dat hy wel een plaats verdient, hy luid aldus:

„ *Frederik* door Gods genaden Biſſchop van Utrecht, en *Willem van*
„ *der Coulſter* prooſt en Aartsdiaken der zelve kerke, aan de beſchei-
„ dene achtbare mannen den ſchout, ſchepenen en Raden der ſtad
„ Delft gelegen in ons Bisdom de eeuwige Saligheit, en het betrag-
„ ten der deugtzame werken. Mits wy verſtaan hebben dat verſcheide
„ perzoonen zich in ul. ſtad, alleen onder den naam van klerken of
„ kerkelyke perzoonen onthouden, zoo is 't dat wy met droefheit
„ hebben verſtaan, en door openbaare geloofbaare geruchten tot ons
„ gekomen, en wy ul in geloven gelyk de billykheit behoort, de-
„ wyl ons niet onbekent is dat dusdanige perzoonen halſtarrig en op
„ een ongebonde wyze hunne vuyle en quade neigingen involgen,
„ verſmadende alle recht ende reden daar by alle zedigheit die een
„ kerkelyk perzoon betaamt verlaten hebbende, zonder geſchoren
„ kruyn en kerkelyke klederen, zoo als hier betaamt, zich gedurig
„ niet ontzien alle dartelheit te bedryven, welke daden aan hun ſtaat
„ en perzoon in geenen deelen en paſſen: En door de H. H. kerk
„ wetten, en ordonnantien onzer voorzaten op het ſtuk der verbete-
„ ringe van de geeſtelyke perſoonen wel ſtrengelyk verbooden zyn,
„ welke gebooden zy nochtans al van lange tyden halſtarrig gewey-
„ gert hebben te onderhouden, en dusdanig in dertelheit en onge-
„ hoorzaamheit uitgeſpat zyn, dat zy van hunne begane misdaden
„ zich niet willen onthouden, noch vreezen door de kerkelyke ſtraf-
„ fen, of opzienders derzelven geſtraft te worden, maar geduurig
„ onder dekzel van de kerkelyke vrydommen dagelyks zich niet ont-
„ zien noch veele vuyle ſtucken te bedryven En mits de vrydom
„ en ſtrafloosheit dikwils reden geeft om noch grooter boosheden te
„ bedryven, zoo hebben wy gelet op het loffelyk verzoek en voor-
„ ſtel van den doorluchtigen vorſt heer Hartog *Aalbert van Beyeren*,
„ graaf van Holland, van Zeeland, en Heer van Vriesland, om
„ de ongebondentheit en vuile bedryven van dusdanige perzoonen tot
„ een voorbeeld van het volk, door dwangmiddelen te keer te gaan. Ge-
„ zien hebbende dan den brief van den gemelden Hartog en Graaf hier
„ onder bygevoegt, en aan Ul. Schout, Schepenen en Raden der ſtad Delft
„ vergunt, hebben wy dezelven rypelyk overwogen, en mits hy
„ van ons verzocht heeft, dat wy zyne bevelen of verzoek hier inne
„ geliefde toe te ſtaen en met ons gezach te ſterken, zoo hebben wy
„ met onze kenniſſe en rade, door ons gezach gelaſt en geſterkt tot
„ onderhoudinge der kerkelyke tugt, en by wyze van recht den we-
„ reldlyken arm hier inne te hulp genomen, tot 'er tyd dat wy of
„ onze navolgers goedvinden ſulks weder in te trekken, zoo dat
„ wy Ul. voor ons en onze nakomelingen door dezen tegenwoordigen
„ vergunnen (verſtaanden nochtans dat de gemelde perzoonen om de
„ genoemde vuile bedryven hoe zy mogen zyn, met de ſtraffe des

doots

„doots, verliezing van ledematen, of ſtortinge van bloed niet geſtraft
„werden, maar dusdanige in de gevankeniſſe te ſluiten, en na bega-
„ne feiten zekere boetens op te leggen na reden van het begane mis-
„daat, waar omtrent gylieden altyd met onſen Deken van Delftland
„zult te raden gaan, en alles met zynen raad en goedvinden bereg-
„ten.

De brief of onze kopy was zonder iaargetal, dewyl den brief van hartog *Aalbert*, hier voor genoemt, hier niet bygevoegt was, doch ter vergoeding hebben wy die hier voor bladz. 410. bygebragt, en is, zoo ik heb gemeld, van den iaare 1399, den 19. Februari. Doch uit het ſterſiaar van den prooſt *Willem vanden Coulſter* leeren wy, dat dezen brief des biſſchops voor den 10. October des iaars 1399. moet gegeven zyn, dewyl hy op dien dag overleden is, zoo dat den lezer eenegenoegzame naauwe tydſtip deswegens hier uit kan vinden. Echter is 'er in het iaargetal een misſlag geſlopen: want in den brief van hartog *Aalbert*, door den heer *van Bleyswyk* bladz. 374. opgediſcht ſtaat in het nederduitſch *dry hondert acht ende tnegentich*, maar in de latynſche onderſchryvinge ſtaat *M. tricentiſſimo nonageſimo nono*, dat is 1399. Welken brief, dewyl wy het autentyke niet bezaten, wy gevolgt zyn, 't geen de reden is, dat wy ook dwaalden in het iaargetal, maar of het 1398 dan 1399 moet zyn, blyft onzeker, en de zaak is van weinig belang.

De biſſchop van Utrecht, *Aarnout van Hoorn*, had in den iare 1376. ook een diergelyk verſoek ſchrift aan die van Leiden vergunt, waar uit het ſlechte gedrag van dit volk niet duiſter kan beſloten worden. Maar den wereldlyken rechter wierd naau bepaalt, en moeſt alles weder met goet vinden en raad van den deken verrichten; 't is echter zeker dat het al een groote intoming voor de zodanige was, dewyl zulke knapen weinig ſmaak hadden in de gevankenis, en liever wenſchten om hun hart in herbergen luſtig op te halen.

BLAD-

B L A D W Y Z E R.

A.

AAlbrecht, hertog van Beieren, Delft belegert hebbende, neemt die Stad naar een beleg van tien weeken in, ftraft de muitende Delvenaars in 't ontmantelen hunner Stad, en overhoop werpen hunner poorten, hen tot een boete verwyzende van 40000. oude Schilden, bl. 25. die hy daar na door zyn gunft weder herfteltbl. 15. 16. 26. 27. &c. vereert hen met voorrechten bl. 29.

Aalmoeffen, met veel welfprekentheit door de Outvaders aangeprezen bl. 241.

Adamus Sasbout, zie Sasbout.

Aarnout Sasbout, zie Sasbout.

Aarnout van der Goes, zie Goes.

Aalft (Evert van) kunftig fchilder, bl. 785.

Aalft (Willem van) een groot fchilder by doorluchte perfonadien zeer geeert, &c. bl. 785, 786

Amiraliteits kolegie.

Adriaan de VI. in 't kloofter der Hieronymianen in zyn jeugt onderwezen, bl. 353.

Adrianus van der Goes, zie Goes.

Adrichom, (Chriftiaan van) verhandeling van zyn leven en gefchritten bl. 704. 705.

Adriaan van der Venne, zie *Venne.*

Adriaan van Linfchooten, zie *Linfchooten.*

Agata (St.) Een kloofter toegewyt, dat in pracht rykdom en fchoonheit uitmunte, bl. 362. 363. 364.

Agnis (St.) Een kloofter afgezondert, bl. 380.

Alexianen, zie Cellebroers.

Albertus van der Burch, zie *Burch.*

Afch (Pieter van) braaf fchilder, bl. 789.

Auguftynen waren te Dordrecht van een flecht gedrag, bl. 801.

Ambachts heerlykheden van Delft, bl. 49. 50. &c.

Ampten, 't verkopen van geeftelyke en wereltlyke ampten is al een oud misbruik bl. 599. 600.

Anatomie, ziet ontleetkamer.

Anna (St.) Een kloofter toegewyd, bl. 384.

Appel op den toren geplaatft wat verbeelt. bl. 250

Appelmarkt, bl. 581.

Armhuisjes, ook wel hofjes genaamt, gefchikt voor eenige oude arme lieden, deze gefticht-jes dragen ieder hunne byzondre namen, na hunne ftichters, of ftichterfche, bl. 496. &c.

Arnoldus Cornelifz, voorbeelt van zedigheit en deugt. bl. 708. 709.

Artemizia bout haar man ter eere een prachtig gedenkgraf. bl. 197.

Autaaren der oude kerk waren zeer koftlyk, bl. 145. 't hooftoutaar dezer kerk van albaft, jafpis en toetfteen, vont in heerlykheit en kunft in ganfch Nederlant geen weêrga, bl. 164. de nieuwe kerk pronkte ook met verfcheide autaaren; die altyt geen bewys van godtsvrucht zyn: d'eerfte kriftenen hadden maar eenen altaar; een gebruik thans in de Griekfche kerk noch bekent, de Romeinen wilden 'er onttyts ook maar een gedogen, bl. 240. 241.

Anthony van Leeuwenhoek, zie *Leeuwenhoek.*

Aper van der Houve, zie *Houve.*

Artilleryhuis befchreven, 22. bl. van bl. 564.

Auguftyn Verburg, zie *Verburg.*

B.

BAlthazar Gerards, inboorling van Villefrans heeft onzen grooten Willem van Naffau, prins van oranje, fchelmachtig, in 't oude prinfen hof vermoort, waar van d'omftandigheden befchreven zyn, b. 502.

Banken wanneer de kerk ingevoert, bl 196. 197. Keyzer Konftantyn weigerde op Euzebius verzoek onder 't plegen van den Godsdienft te zitten, bl. 197.

Bannen (het) der boosaarts hoe verre het ging, en hoe nauwkeurig onderhouden bl. 38. 39. &c.

Banvonnis, plechtigheit van 't zelfde befchr. bl. 246

Bank van Leningen, wanneer al bekent, uit Lombardyen vloeiden hier te lant veel kooplieden toe, die onder fchyn van de menfchen te helpen woekerden, hier toe hadden zy byzondre huizen alwaar d'armoede geholpen wiert, bl. 550. 551. driederlei banken van Leninge bedagt, en eene beknopte befchryving der zelven, bl. 551, 552. redenen voor en tegen deze Lombarden, 552, 553. van den intreft die deze banken trekken, bl. 552, 553.

Barbera (St.) *Kloofter*, zie *Kloofter.*

Bartholomeus Kerk, zie *Kerk.*

Bartholomeus van der Made ftichter van de oude kerk, bl. 135. 136.

Bartholomeus Bodegemius Delphus, zie *Delphus.*

Barvoeters, zie *Minnebroeders.*

Bedelorder door wien, en wanneer ingeftelt, bl. 340. haar verval en wangedrag, bl. 340. 341. &c.

Beeldefpraak, bl. 150.

Beelden der oude kerk, 147. 't beelt des Noots Godts in de nieuwe kerk en zyne uitwerkingen bl. 219. 220.

Beelden der nieuwe kerk, en de plechtigheit ontrent de zelve gebezigt, bl. 260.

Bek (David) voornaam fchilderkunftenaar, aan verfcheide hoven in Europa, bl. 783.

Belegering van Delft, de waare oorzaak deezer berenning aangeweezen, bl. 24, 25, en 796. 797.

Bronkhorft (Pieter van) een goed fchilder, bl. 784

Burch (Albertus van der) befchryving van zyn leven en fchilderkunft, bl. 791, 792.

Beeldeftormery is oorzaak, dat 'er verfcheide heerlyke fchilderyen en andre wezentlyke fieraden aan de vergetelheit zyn opgeoffert, bl. 165. en ook veel koftelyke overblyffels der kerken en kloofters, bl. 189. keurlyke kerkglazen, bl. 190. papieren 196. fchilderyen, bl. 259. 260. befchryving dezer woede, bl. 324. 325. &c. die by de meefte autheuren gewraakt wort, bl. 427. fommige trachten zich van deze fchennis te zuiveren, bl. 427. 428. deze kerkplundering was van een flecht gevolg; ook was men bekommert om dezen moetwil te ftuiten, die daar na door den prins geftelt wiert, doch men

Nnnnn

men viel daar na weer aan 't muiten, bl. 429. &c. in den iare 1566. ſloeg deze razerny te Delft mede voort, waar in ganſch Nederlant vroeg of laat deelde, bl. 438. 439.
Beeſtemarkten, vryheit en plechtigheit der zelver bl. 573. 575.
Begraven, ten tyde der Romeinen, was 't ongeoorlooft in tempels, en zelf binnen de muuren der ſteden te begraven, bl. 212. onder de kriſtenen was keizer Conſtantyn d'eerſte die dit in de kerk of wel in het portaal der zelve toeliet, bl. 212. 213. naderhant is dit in de kerken gedaan, 213.
Begynhof (oude) bl. 386.
Begynhof (groote) beſchryving van dit gebouw, benevens de plicht der koſters en koſtereſſen bl. 386. 387. dit hof had onttyts een kerk, waar van verſcheide ſieraden opgeſtelt worden, bl. 387. 388. van de inkomſten van dit begynhof, benevens een lyſt der paters, bl. 389. 390. &c. de beruchte Geertruid van Ooſten woonde hier, beſchryving van haar leven, bl. 393, 394. 395. 396. &c.
Berg (*Frank van den*) bl. 669.
Beterhuizen ten dienſt der krankzinnigen geſchikt bl. 456.
Bieren, zie *Brouweryen*.
Bieſlant een ambachts heerlykheit dezer Stad, bl. 50.
Biſſchop moeſt voorheen, als rechter d'uitſpraak doen over d'oneenigheden van 't volk, die zoo waardig als die des keizers gehouden wiert, bl. 61. 't geen daar na aan den wereltlyken rechten overhandigt is. bl. 61. 62.
Biezelingen (Chriſtiaan van) goet ſchilder, bl. 775.
Bleiswyk (*Claas van*) beſchryving van zyn leven bl. 662.
Bleiswyk (*Jan van*) geleert en godvruchtig prieſter, bl. 672. 673.
Blinde Machtelt, zie *Machtelt*.
Bloedbrugge, zie *Brugge*.
Blotius (*Hugo*) een braaf redenvoering, bl. 662.
Bloklant een vermaart Schilder, bl. 774.
Boek zeltzaam om zyn outheit in de oude kerk, genaamt *onze lieve vrouwe van Jeſſe* is de beeltſtormery ontſnapt, des zelfs korten inhout, en merkwaardig verhaal hier uit getrokken, bl. 147, 148, 149.
Boekdrukkeryen ruim zoo vroeg in deze als in eenige ſtad van Holland bekent, d'eerſte Nederduitſche Bybel te Delft gedrukt, &c. bl. 651.
Bohemers en Huſſyten, gevreesde volkren die by na alles overheerſchten, wierden door eene algemene kruisvaart der kriſtenheit in hunne woede eenigſins beteugelt, bl. 181, 182.
Boletus (*Hugo*) bl. 664.
Boterbrugge, voorheen bekent onder den naam van *myns heeren* brugge, beſchreven; waar toe dezelve dient, bl. 576, 577.
Boterhuis, bl. 575.
Botermarkt, onttyts zeer groot in deeze ſtad; goede regels over de boter voorheen gemaakt, bl. 575. 576.
Brachmannen, gewoonte deezer volkeren, bl. 244.
Brant der ſtad, bl. 44. 55. 249.
Brieven; wanneer 'er onttyts twee brieven geſchreven wierden, zag men daar omtrent meer dan eene plechtigheit waargenomen, bl. 182.
Broederſchappen, zie *Geldens*.
Broertjes kermis te Delft geviert in den iaare 1567. in hun klooſter, zynde een aartig en geeſtig gedicht van dien tyt, bl. 345, 346, &c.
Broerhuislaan, bl. 582.
Broothal, bl. 540.
Brouweryen, waren in deze ſtad een der oudſte hooftneringen, bl. 614. waar om die hier altyt hoog geacht zyn, en van de graven met gunſtbrieven zyn begiftigt, bl. 621, 622, 623, 624, 625, &c. de koning van Spanje naaryvrig over den welvaart dezer neering vind goet middelen uit te denken om die te dwarsboomen, ſtremt ze, voert nieuwe laſten in, bl. 630. 631. &c. 't geen veel misnoegen onder de Delvenaars verwerkt, bl. 633. &c. die 's konings bevel, door hunne regering onderſteunt in den wint ſlaan bl. 638. en van de ſchatten die de brouweryen opbrachten, bl. 640, 641, bieren wyt en breet verzonden, bl. 644.
Brouweryen; hebben in den Spaanſchen oorlog, onze Legers altyt met bieren voorzien, waar door Delft ook vermaart is, duizenden van menſchen varen wel van deze hooftnering, d'inlantſche beroerte was oorzaak dat de brouweryen in deze ſtad vervielen, en zich in andre ſteden verplaatſten bl. 645, 646. lof der gebrouwe bieren, bl. 647. benevens een lyſt der brouweryen, die 'er van den iaare 1600. geweeſt zyn of noch zyn, bl. 447, 448, 449.
Brugge. (Warmoes) gebezigt voor een Groenmarkt, &c. bl. 580.
Brugge (Kaak) waar toe weleer afgezondert, bl. 580.
Brugge (St. Agnieten) bl. 582.
Brugge (St. Anthonus) bl. 582.
Brugge (Bloet) alzoo geheeten wegens den bloedigen ſlag met de Vlamingen, op deze brug voorgevallen. Zy wort ook wel wegens 't gehuil der vrouwen de ſchreibrug genaamt, bl. 582.
Bruggen (Kapel, Fykluiten, St. Jakobs, St. Joris, myns Heeren, Ruytsbrugge) bl. 588. 589.
Burgemeeſters kamer beſchreven in haare ſchoonheit; en de kunſtige ſchilderyen daar in opgehangen uitvoerig afgebeelt, bl. 73, 74, 75.
Burgwal, bl. 583.
Buskruit magazyn van Hollant. zie magazyn.
Buskruit magazyn der Generaliteit. 564

C.

Cellebroeders hadden Alexius tot hun patroon, zy bedienden de zieken doorgaans, en beſtelden de dooden ter aarde, zelf in peſttyden, zy hadden voorheen te Delft een kerk en klooſter, bl. 352.
Charitaathuis telt zyn geboorte uit het H. Geeſthuis, bl. 457. oogmerk van dit gebou, bl. 460

60. dit huis had recht tot het beste kleed van al d'overledene Delvenaren, 't geen echter vaak afgekocht wiert, bl. 461. de goederen van 't Laprooshuis quamen ook in 't huis van Charitate, de Diakonie is ook met dit huis vermengt, van d'inkomsten dezer armen, en wie dit huis al merkelyk begiftigt hebqen, bl. 462, 463, nader bericht van dit Godtshuis, ql. 464, 465.

Cameretten, d'oorspronk hunner naam nagespeurt hunne oeffeningen woonplaats, bl. 550, 553.

Carel Fabritius, zie *Fabritius*.

Christiaan van Kouwenberg, zie *Kouwenberg*.

Christiaan van Biezelingen, zie *Biezelingen*.

Christoffel (St.) zie wat 'er van hem vertelt wort, bl. 280, 281, 282.

Christiaan van Adrichom. zie Adrichom.

Christiaan van Wapenvelt. zie Wapenvelt.

Christophorus Delphicis, zie Delphicis.

Claas van Bleiswyk, zie Bleiswyk.

Colferen wat betekent, bl. 290.

Corbulo, zie graf van Corbulo.

Cornelis (St.) Kapel. zie Kapel.

Cornelis Matelief. zie Matelief,

Cornelius Musius, zie Musius.

Cornelis Grotius. zie Grotius.

Cornelis van Kittestein, zie *Kittestein*.

Cornelis de Man, zie *Man*.

Cornelis (Broer) had ook eene preek beurt in de oude kerk te Delft, hier na verboden, bl. 800. 801

Cosmus en Damianus, Patronen des geneesheeren, waren volgens 't oordeel van sommige zelf geneesheeren, die de kunst om niet oeffenden, waarom zy Anargyres, dat is, gelddeloos genaamt wierden, datze twee gebroeders op de ontleetkamer verbeelt, hebben 't kristengeloof met hun bloet bezegelt de Grieken hebben hen met feestdagen vereert, bl. 526, 527

Criep (Willem) braaf Poëet, bl. 710.

D.

D*amianus* en Cosmus Patronen der geneesheeren, waren volgens 't oordeel van sommigen zelfs geneesheeren die de kunst om niet oeffende, waarom zy Anargyres, dat is geldeloos genoemt wierden, deze twee gebroeders, verbeelt op de ontleedkamer, hebben 't kristengeloof met hun bloet bezehelt, de Grieken hebben hen met feestdagen vereert, &c. bl. 526, 527.

Dansen was by de Joden en Heidenen een gedeelte van den Godsdienst, een dartel gebruik by de kristenen ook in hunne heiligste Kerkplechtigheden ingeslopen, bl. 243.

David Joriszoon, zyn leven beschreven, bladz. 773

Delfshaven is haar geboorte aan den gunstbrief van Graaf Aalbrecht wegens het schieten harer haven verschuldigt, bl. 26, 27, 28

Delf (Jacob) goet schilder, beschryving van zyn leven bl. 775, 776.

Delft (Dirk van Delft) gunsteling van hertog Aalbrecht van Beieren, en zyn Hofprediker, bl. 663.

Delft, gelegen in 't graafschap Maaslant, pronkt als het derde lit in de vergadering der Hollantsche Steden, en is naar alle waarschynlykheit door Hartog Govert met den Bult gesticht, 't geen door beroemde mannen gestaaft wert, bladz. 2, 3, 5, 6. onderzoek of Delft eerst een dorp of gehucht is geweest, en onder welke naam bekent, komt in den jare 800. en 850. als een dorp voor, bl. 4. is nimmer onder de naam van Theole, maar altyt onder die van Delf, Dalf en Delfum bekent geweest, bl. 5. die zy mogelyk door 't *delven* der Schie bekomen heeft, bl. 19 of de stad in den beginne zoo groot al geweest zy, dan of die daarna is uitgelegt, bl. 7, 8, 9. 't kasteel dezer stad mede door Hartog Govert gebout, bl. 6 de plaats waar dit gelegen heeft aangetoont, 10. 11. Deze stad is door Hartog Aalbrecht van Beyeren berent, en naar eene belegering van tien weeken ingenomen, ontmantelt, en daarna door zyne gunst en bewilliging weder bemuurt, bl. 15, 16 verscheide schone Vryheden en Voorrechten door Graaf Willem en zyn zoon Florus, en andre Graven en Hartogen aan deze stad vereert, doen Delft bloeien en uitzetten, bl. 22. 23, &c. zy was in den iare 1515 byna de grootste der Hollantsche en Westvriesche Steden, bl. 42, 43. doch heeft meer dan eens, door den brant aangeschonden, veel van haar luister verloren, bl. 44, 55. Doch gedurig als een fenix herrezen, bl. 44. door verscheide voorrechten &c. vermelt, bl. 44, 45, &c. en yverige voorzorg harer overheit, die verscheide Ambachtsheerlykheden, &c. ten nutte der stadt aankochten, bl. 46, 49, &c. 't geen voorts door de inwoning van prins Willem van Oranje en de hooge vergadering hier gehouden, wierd voortgezet, bl. 55. die daar na weêr verplaatst is, bl. 56. lofdicht op deze stadt, bl. 59. Delft pronkt met zes voorname poorten, bl, 596. die beschreven worden, bl 596, 597. &c. is altyt door voornaame geslachten bewoont, 604 en wegens zyn koopmanschap vermaart, bl. 621. bracht zyn schattingen boven al de steeden van Hollanr en Westvrieilant, Haarlem alleen uitgezondert, op, waar uit zyn macht en liefde voor 't vaderlant kunnen worden afgenomen, bl. 653. vier redenen die sommige voor de oorzaak nemen dat deze stad haaren vereischten luister ontbeert, bl. 654, 655, 656. van andre ten beste gedicht, bl. 657. Fredrik Hendrik, en Huig de Groot op wier geboorte zy mag roemen, maken haar door de gansche werelt vermaart, bl. 716. tot 770. benevens een zeer groot getal van dappere geleerde. wyze en beroemde kunstenaren, bl. 661. en vervolgens.

Delphius (Johannes) bl. 665.

Delphicis (Christophorus) beschryving zyns levens, bl. 764.

Delphicis, (Bartholomeus Bodegemius) bl. 703.

Delphus Egedius groot liefhebber der dichtkunde, bl. 660.

Delvenaars, hingen de Kabeljaausgezinden aan de worteloorzaak van den haat des hertogs Aalbert van Beieren, bl, 24, 25. dewyl zy hem voor Ruaart van Hollant weigerden aan te nemen, bl. 25. een mislag daar door hen verbetert, bl. 26. trekken met d'andre kristenheit tegen d'onsachelyke bende der Hussyten en Bohemen ter Kruisvaart, waar in zy zich dapper queten, en niet zonder glory wederkeerden, bl. 181, 182. zy waren zeer gods-

dienſtig, bl. 398, en 605, zy hadden eene byzondre zucht om hunne kerken op te pronken, bl. 605, en blonken in miltdadigheid en goê manieren uit, bl. 605, 606. hun vrouwen waren beminnareſſen der zinlykheit, de mannen groore voorſtanders der vaderlantſche vryheit, bl. 606, 607, 608. die altyt zeer geyvert hebben om den koning van Spanje afbreuk te doen, en bereit waren de welſtant van 't Lant als dappre krygsknechten met hun bloet te koopen, bl. 609, 610. van hunne neringen en kunſtoeffeningen, bl. 612. 't geen hen merkelyk verrykte, waar over den koning van Spanje, naaryvrig zynde, toeleg had om hunne vergaarde ſchatten meeſter te worden, waarom hy hen allerlei moeielykheden maakte, de behoorlyke voortgang der brouwerye ſtremden en vreemde laſten invoerde, bl. 630, 631, 632, 633. zaken die veel beweeging verwekten, bl, 633. &c. en oorzaak waren dat zy zich niet zonder vrucht tegen hem aankantte, bl. 636. &c. verſcheide inboorlingen dezer ſtad groote en befaamde kunſtenaars en geleerde mannen, bl. 661, &c.

David Bek, zie *Bek.*

Delff (Jacob) goed ſchilder, en beſchryving zyn levens, bl. 775, 776.

Dirk Graswinkel. zie Graswinkel

Dirk van Delft, (zie Delft)

Doelen dezer ſtad, en d'aloude uitſpanningen der zelve waar in beſtonden, bl. 513, &c. benoemt de wetten en zeltzame ſtraf, &c. beſchreven, bl. 515, 516, 517, 518, 519. van den herbouden Doel, bl, 518.

Dokter, wanneer deze eernaam is opgekomen, bl. 663

Dolhuis, zie *Tuchthuis.*

Doopen der klokken wanneer ingevoert, hoe verricht wiert en tot wat einde, bl. 144, 145

Doopvonten van outs in de kerken gebezigt, bl. 241. de welke voorheen buiten de kerk geplaatſt waren bl. 242. de vorm en ſtoffe dezer doopvonten beſchreven, bl. 242. mirakelen by de zelve gebeurt, bl. 242.

Duvenvoorde (Aarnout van) en fraai gedenkgraf gebout, bl. 210. 211.

E.

E*Erzucht* van Julius Cezar door 't gezicht van 't eerbeeld van Alexander de Groot opgewekt, bl. 198.

Egidius Delphus, zie *Delphus.*

Elizabet van Marnix is een prachtig pronkgraf in de oude kerk opgerecht, het welk beſchreven wort, bl. 200, 201.

Eigenſchappen der Delvenaars, zie Delvenaars.

Evert van Aalſt, zie *Aalſt.*

Eynde (Jakob van den) beſchryving van zyn leven, bl. 695,

Eynde (Jonkheer van den) lei beide met de pen en wapenen eer in, bl. 713.

Eynde (Jacob van den) een geleert man, en poeet, bl. 715.

F.

F*Aam*, uitbeelding en beſchryving van de zelve, bl. 300, 301.

Fabritius (Carel) een vermaart ſchilder, door 't ſpringen van 't Delfſche kruitmagazyn in zyn huis verplettert, bl. 782.

Feeſten plegen gezonden te worden by de graven der martelaren, en wegens de grontlegging der ſteden, bl. 151, 152.

Feeſt des Kints hoe geviert, bl. 244.

Feeſt der Narren hoe gehouden, bl. 245.

Florus (Graaf) begunſtigt Delft met faaje voorrechten, bladz. 7, 22, 23.

Franciskaner monniken, zie minnebroederen.

Franciskaner klooſter, zie klooſter.

Franciskus (St.) een Italiaan, geboren te Aſſiſio is de inſteller van de bedelorder of minnebroeders in den iare 1213. bl. 340.

Franciskus Sonk, zie Sonk.

Frank van den Berg, zie *Berg.*

Fraterhuis was een queekſchool der geleertheit, dat wakkre en vermaarde telgen heeft uitgelevert, de bezorgers van dit huis hebben een lotery opgerecht, om met meer vrucht en ook grooter getal jongelingen te onderwyzen, bl. 473, 474. beſchryving van 't zinnebeelt voor dit gebouw, benevens de rede waarom de letter Y tot een zinſpreuk voor deze ſchole dient, bl. 475, 476. van de opzienders en Leermeerſters dezer ſchool, benevens de verplichting dezer ſtudenten, bl. 476. als mede de boekery van dit huis, en namen des meeſters toezienders, moeders en regenten, bl. 477. &c.

Frederik van der Mye, zie *Mye.*

Frederik Henrik, Prins van Oranje inboorling dezer ſtad toonde in zyn jeugt al wakkre blyken zyner dapperheit 't geen tot een groot voorteken zyner aanſtaande bedryven wiert aangemerkt, 't geen hy ook zoo gelukkig beantwoorde, dat een geheele riſt van ſteeden, ſterkten en ſchanſen voor dezen gevreesden oorlogsblixem moeſt bukken, 't geen in verſcheide eermunten vereewigt is, bl. 742. 743. &c. en ook door een reex van vaarzen hem door de beſte Dichters ter eere gezongen, bl. 744, 745, 749. &c. zyn dood bl. 755. plechtige begraafnis, en gedenkpenning naar zyn afſterven geſlagen, loflyke eigenſchappen van hem opgetelt, en treflyke lykvaarzen hem ter eere gemaakt, bl. 757. 758. &c,

G.

G*Aardehoe* groot gerekent, bl. 600.

Gariſenda, naam van een vermaarden toren te Belonie in Italien, welker top gezegt wort negen voeten over zyn fondament te hangen, bl. 140.

Gaſthuis een der oudſte onder de geeſtelyke gebouwen van Delft, giſſing wanneer gebout, en vermelt bl. 311, 312. door wie getimmert, bl. 312. verſcheide namen van dit huis, bl. 312. zyne goedren, bl. 312, 313. &c. vryheden hier aangegeven. bl. 315. &c. zyne outaren, bl. 319. vikary bl. 319. &c. opzienders over dit gebouw, bl. 321. regelen voor den prieſter, bl. 323. en voor de broederen en zuſteren, bl. 325, 326, 327. beſchryving van d'uit-en-inwendige gedaante van dit gebouw, bl. 327. 't orgel in deze kerk is zeer fraai, bl. 328. van de zalen van dit huis, bl, 329. zyne ontleetkamer, artſenywinkel, doktooren, heelmeerſters, en andre vereiſchte nootwendigheden, bl. 329, zyn kapelletje waar voorheen toe gebezigt wiert, bl.

bl. 330. benevens een naamlyst zyner regenten bl. 330, 331. van de moeders van dit huis, bl. 335. en zyne rentmeesters, bl. 336.

Geer was een streek lants tusschen 't water 't oude en nieuwe Delft inleggende, blad 9, waar over tusschen die van Delft, en d'abdisse van Rynsburg, over 't rechtgezag daar van eenig verschil reets, 't geen hartog Willem aan de Delvenaars toeschikte, bl. 23.

Geertrui van Oosten, beschryving van haar leven bl. 393, 394. &c.

Geesthuis (H.) bl. 444.

Geestlykheit, beschryving van haar ongebonden leven, bl. 400. &c. bezat outtyts byna den ganschen rykdom van nederlant, reden waarom zy schatting vry gerekent worden, bl 413, &c. 't heilloos leven dezer orde bevorderde de reformatie, dewelke ook door de armoede der grooten wiert voortgezet, bladz. 416. &c.

Geestmeesteren (H.) waar over hun opzicht was, vinden goet kopre oortjes te slaan; rede waarom, bl. 457. verboden door K. Karel, bl. 458

Geest [H.] kapel en zyn toren, bl. 338. de misdadigen ter dood veroordeelt deden hier hunne laatste biegt, bl. 338.

Geestelykheit, kon outtyts na begane misdaat niet gestraft worden door de hooge overheit, in dien den opperbisschop daar in niet bewilligde bl. 802, 803.

Geleertheit haar lof en eigenschap beschreven bl. 661, 662.

Gemeenlantshuis van Delflant, de graaf van Hohenlo had hier voorheen zyne hofhouding, aangewezen door wien en wanneer dit huis is getimmert; benevens de rede waarom zyn gevel met bellen pronkt, bl. 508. zeltzaam geval eens ojevaars op een dezer schoorsteenen beschreven, bl 508, 509. beschryving van dit huis, bl. 510.

Generaliteits Magazynen, zie Magazynen.

Gerard Renoy van der Goes, zie Goes.

Geregtigheit hoe uitgebeelt, bl. 299.

Gevangenhuizen (twee) onder de namen van den *ouden* en den *nieuwen steen*, waren 'er hier voorheen bekent, bl. 63.

Gildekamer van St. Lukas beschreven, bl. 283, 284.

Gildekamers.

Gildens, outheit der zelver, benevens hunne gebruiken en misbruiken, die vaak door wetten beteugelt zyn, bl. 277, 278. van de beschermheiligen der geldens, bl. 279, 280.

Gildens (geestelyke) der oude kerk, bl. 146, 182, 183, 184, 185.

Gildens der nieuwe kerk, bl. 256, 257, 291, 292.

Glazen der oude kerk, weergaloos kunstig, zyn of door de kerkplundering of 't springen van 't kruitmagazyn uitgeslagen; beschryving van het groot glas in het noortkruiswerk, en eenige andre, bl. 190.

Glazen der nieuwe kerk waren kunstig, doch thans niet te vinden, bl. 292.

Godsdienst, fraje beschryving van dien, onder de allerwoedste volkeren wort eene Godtheit gedient onder verscheide plechtigheden; de plaatsen daar toe uitgekoren om dit te verrichten, waren eerst beemden, bosschen en bergen, doch daar na zyn 'er huizen tenten, en tempels toe afgezondert, doch overmits de Godtsdienst geestelyk is, heeft Godt het grootste behagen dat hem in den tempel van een rein geweten een gebroken hart geoffert wort, doch de lichamelyke en geestelyke dienst wil wel samen gaan, die beschreven wort bl. 133. 134. eerbiet van Constantyn voor dezelve bl. 197. Godsdienst hoe uitgebeelt, bl. 299.

Goes (Aarnout van der) bl. 666.

Goes (Adriaan van der) beschryving van zyn leven, bl. 670.

Goes (Gerard Renoy van der) een dapper man, &c. bl. 671.

Govert met den Bult (hartog) 't graafschap van Hollant overweldigt hebbende, vint goet de Stad Delft, en aldaar teffens een kasteel tot tot zyne veiligheit te stichten, om een wakent oog op de andre steden te houden, bladz. 5, 6, 7, 8. en blaast zyn leven niet te Antwerpen, maar te Delft door zyne wonden uit bl. 11, 12, 13, 14. en is te Verdun begraven, bl. 14.

Graaf van Hollant was van dat gewest d'opperste rechtsvorderaar en uitvoerder der straffe, zy zat te recht met edle of welgebore mannen van dat lantschap, op zekre gestelde tyden, nu hier dan daar, houdende altyt een bloot zwaart in de hant; daar na hebben de graven, te veel met andre dingen belemmert, hun rechters ampt overgegeeven &c. bl. 596, 597.

Graft van Corbulo; verscheide redenen gegeven dat deze graft niet door Delft maar omtrent Ryswyk &c. gevloeit heeft; verschil onder de lantbeschryvers, of deze graft, de Schie, de Goude, de Lek, of eene andre watering was. bl. 16, 17, 18. bedenking of deze graft, of een gedeelte daar van, niet wel de naam van *Lede* mogt gedragen hebben, bl. 20.

Graf door Jacob opgerecht hoe van gedaante volgens Bochart, bl. 197.

Graf door Artemizia voor haar man opgebout, een der wonderen van de werelt, bl. 197.

Graf van den zeehelt Pieter Hein in al zyn heerlykheit en luister afgemaalt bladz. 198, 199.

Graf van jonkvrou Elizabeth van Marnix in zyn pracht vertoont bl. 200. 201.

Graf van den zee admiraal M. Harpertz Tromp zeer kunstig en kostlyk bl. 201, 202, 203, &c.

Graf van den edelen Aarnout van Duvenvoorde een fraai gedenkstuk, bl. 210, 211.

Graf van den prins van Oranje in al zyn pracht en heerlykheit beschreven, bl. 296, 297. &c. een kunstuk dat by Romeinsche en Italiaansche gedenkstukken mag halen, bl. 299.

Grafsteden (by de) der martelaren wierden outtyts gastmalen en iaarlyksche feestdagen gehouden bl. 151. d'outheit der grafsteden aangetoont, d'oogmerken waarom zyn drievoudig bl. 197, 198. eertekenen op 't graf van Jakop, en der Trojanen bl. 197.

Grafschrift zeer zeltzaam in de nieuwe kerk, bl. 302.

Grimani (Hubertus) schilder, bl. 785.

Grafversierfels van eenige voorname Delvenaars bl. 211, 212, 301.

Grafwinkel Jakob Janfz) befchryving van zyn leven bl. 714.

Grafwinkel (Dirk) verhandeling van zyn leven, bl. 762. 763.

Gravenhuis of hof, zie huis der Graven.

Groenewegen van der Made (Simon van) voornaam rechtgeleerde bl. 760, 761.

Groenmarkt, bl. 580.

Grotius (Cornelis) een zeert geleert man befchryving van zyn leven bl. 710.

Groot (Hugo de) d'eeuwige eer en 't orakel van Delft, onder alle geleerde beroemt bl. 716. zyn jeugt voorfpelde iet groots, bl. 717. een wonder onder de geleerde, by Erafmus gewikt, die hy veelfints in fommige gevallen overtreft wiert gevangen, en is door de lift van zyn vrou in een kift ontfnapt bl. 718, fchryft geleerde brieven over zyn ontflaging, bl. 722. vlugt naar Vrankryk, fpreekt zyn kift aan in vaarzen, en ook zyne huisvrouw, bl. 726, 727, 728. in Vrankryk wint hy 'skonings gunft, bl. 729, 730. wort afgezant der krone, van Zweeden, bl. 733. fterft, zyn gebeente met vaarzen vereert, bl. 733. &c. loffpraak over hem, en gedenkpenningen voor hem gemunt, bl. 738.

Groot (Willem de) befchryving van zyn leven bl. 761, 762.

Gruit, onderzogt wat dit eigentlyk is, bl. 615. 616, 617, 618.

Gruitgelt wat dit is, bl. 614.

Gyzelkamers bl. 78.

Gysbert Verbrugge, Andriefz. zie *Verbrugge*.

H.

Haagfche Poort befchreven, bl. 593, 594.

Haan op den toorn, wat te kennen geeft, bl. 150.

Hans Joordaans, zie *Joordaans*.

Haven van Delft wanneer gemaakt, en door wie bewilligt, bl. 26, 27.

Haverbrugge, gebezigt voor een korenmarkt, krioelde van outs van allerhande kooplieden, bl. 574.

Havermarkt zie haverbrugge.

Haverpacht en erfhuur, hoe veel voorheen te Pynaker op brachten; benevens de viffery en vogelary, bl. 55.

Heemraden, en hoe dezelve verkoren worden befchreven, bl. 510, 511.

Heiligen Geeftkapel, zie geeftkapel.

Hein (*Pieter*) een dapper Zeehelt, en veroveraar der Zilvere Vloot, de fchrik van Spanje, is ter eere zyner daden een prachtig eergraf in de oude Kerk opgerecht, bl. 198, 199. 't welk befchreven wort, bl. 199, 200.

Herman Schinkel. zie Schinkel.

Hertog Aalbrecht, zie Aalbrecht.

Hervorming (de) wiert door 't ontuchtig leven der Geeftelyken bevordert, benevens door de armoede der Grooten, die met weerzin zagen, dat de goederen huns ouders door flecht volk misbruikt wierden, bl. 416. En de heerfchzucht van Philips Koning van Spanje, 't aanflaan der Goederen, de zware laften en fchattingen zetten die ook luftig voort, de Rederykers bedienen zich van deze gelegenheit met zeer veel vrucht, bl. 420, 422, 423, brave Staats Perzonen geraakten door den iever der Hervormers aan kant, bl. 436. Keizer Karel en zyn Zoon Philips kantten zich tegen de hervormingh, bl. 437. in den iare 1572. is den Hervormden Godtsdienft in de Delffche Nieuwe Kerk verkondigt, bl. 440.

Heuterus. (Pontus) voornaam Hiftoryfchryver. Befchryving van zyn leven, en optelling zyner werken, bl. 706, 707.

Hieronymianen hadden een kloofter op 't oude Delft, *Hieronymus Dal* genaamt, gefticht door de Wetgevers van Delft in den iaere 1403, zy namen den derden regel van St. Franciskus, daar na die van St. Auguftinus aan, zy onderwezen de jeugt inde Latynfche Taal, en mogen op Adrianus de VI. Paus van Rome, en andere difcipels roemen, bl. 552, 553.

Hinderdam, bl. 46.

Hof van den Prins van Oranje, (oude) die hier woonde, en zyne vergaderingen dikwils heeft gehouden. In dit huis zyn de grontveften onzer vryheit gelegt, en onzen Prins, Willem van Naffau, door Balthazar Gerards vermoort; 't geen in al zyn omftandigheden befchreven wort, bl. 501, 502, 503.

Hofjes, zie armhuisjes.

Hogenban, eens Ambachtsheerlykheit van Delft, bl. 57.

Hopgelt, bl. 618, 619.

Hortenfius (*Martinus*) groot wiskunftenaar, bl. 716.

Hofty in de profeffy omgevoert, wanneer, en hoedanig in gebruik geraakt, bl. 242, 243.

Houve (*Aper vander*) fraai fchilder, bl. 775.

Houtmarkt, bl. 581.

Hugo Blotius, zie Blotius.

Hugo Boletus, zie Boletus.

Hugo de Groot, zie Groot.

Huyk (*houte*) werktuig van ftraf te zien in de Vierfchaer, bl. 71, 72.

Huis der Graven, outtyts hier te vinden, bl. 62, 63.

Huis van Spanje en hun alout recht, bl. 31.

Huffiten, gevreefde Volkeren, tegen wien de ganfche Kriftenheit ter kruisvaart trekt om hen te betoonen, bl. 181, 182.

Hubertus Grimani, zie *Grimani*.

I.

Jaargetal, in 't fchryven of drukken der jaargetallen, wierden outtyts de honderden, en vaak de duizenden overgeflagen, 't geen in verfcheide voorbeelden wort bewezen, bl. 163.

Jakob Delf, zie *Delf*.

Jakob Vofmeer, zie *Vofmeer*.

Jaarmarkt, zie kermis.

Jakob Delft de jonge.

Jakob van den Eynden, zie Eynden.

Jakob Jonkheer van den Eynde, zie Eynde.

Jakob van den Eynde, zie Eynde.

Jakob Janfz. Grafwinkel, zie Grafwinkel.

Jakobus Rolandus, zie Rolandus.

Jan van Brabant, Hartog vereerde Delft met voorrechten, bl. 32, 36.

Jan van der Spriet, zie *Spriet*.

Jakob Delff Willemfz. zie *Delff*.

Jan van Bleiswyk, zie *Blyswyk*.
Inleiding, of schets dezes werks, bl. 1, 2.
Inwyding der Kerken, hoe plecheig die outtyts verricht wiert, bl. 150.
Joannes Godscalkus Yzerman, zie *Yzerman*.
Jongelingen, outtyts met schilt en priem gewapent vermogten in 's Lands Vergaderingen te verschynen, 't geen d'eerste eerder jongelingschap wierd genaamt, bl. 596.
Johannis Delphius, zie Delphius.
Joris (St) *Kapel*, zie Kapel.
Jodokus Sasboldus, zie Sasboldus.
Johan van Nes, zie *Nes*.
Johannes Verkolje, zie *Verkolje*.
Jordaans (Hans) wegens zyne schilderkunst alom bekent bl. 788, 789.

K.

Kaasmarkten, bl. 570.
Kalkovens, bl. 628.
Kampen. Men mogt voorheen zonder de goedkeuring der Graven geen tweegevecht aangaan, dewyl de Graven d'onkosten tot zulk eene plechtige verrichting verstrekt, moesten betaalen, bl. 583, deze bloedige oeffening is afgeschaft, bl. 583.
Kampvelt, en d'aloude plechtigheit van 't zelve, bl. 582.
Kampvechters, hoe die outtyts gewapent in 't perk verschenen, bl. 583, d'opkomst, oorspronk, gewoonte en plechtigheden dezer fiere gezellen zeer uitvoerig beschreven, bl. 584, 585, 586, 587, 588.
Kapellen der Oude Kerk, bl. 145, 167, 168, 169, &c.
Kapellen der Nieuwe Kerk, bl. 255, 257.
Kapel van St. Joris, benevens zyn torentje beschreven, bl. 337, 338.
Kapel van de H. Geest en zyn toren, bl. 338 de misdadigen ter dood verwezen, deden outtyts in deze Kapel hunne laatste biegt, bl. 338.
Kapel van St. Cornelis, is door den brand van den iaare 1536, verteert, bl. 339.
Karel de V. begunstigde Delft naar den brant met fraje voorrechten, bl. 44, 45, 46. reden waarom zy eenige domeinen aan Delft beleent, bl. 50, 51. &c.
Karel van Bourgondien, belaste de Kloostergoederen, waar tegen zich de Geestelykheit aankantte, bl. 364.
Kerfstokken, waar van voortgekomen, bl. 182.
Kerken (de) waren in deze Landen tot den iaare 1000. en 1100. meest van houte planken opgetimmert, bl. 23, naderhant zyn die, en vooral onder de Regering van Konstantyn zeer heerlyk opgebout en versiert, en merkelyk vermeerdert, bl. 134, 135. Reden waarom de Kerken outtyts oost en west gestrekt stonden, en altyt langwerpig waren, bl. 239.
Kerk (Oude) Bartholomeus vander Made, stichter van dit gebou, waar toe Graaf Willem veel liefde giften verzorgden. d'Apostel Bartholomeus was haar beschermheilig, waerom zy ook onder den naam St. Bartholomeus Kerk bekent is, die daarna in dien van St. Hippolitus verwisselt is, en waarom, bl. 136, 137. Beschryving van dit gesticht, bl. 138, 139. Hare versierselen, bl. 146, 147, &c.
Kerk (Nieuwe) toegeheiligt aan St. Ursula. Verschynsel in de lucht gezien van een goude kerk, gaf gelegenheit van den opbou van dit Heiligdom, bl. 217, 218, &c. Een out hantschrift, de stichting dezer Kerke, betreffende om zyn zeltzaamheit ingevlyt, bl. 222. Het welk als in een uitvoerig tafreel de schoonheden, zeldzaamheden, versierselen, en alles wat tot dit gesticht behoort, afgeschildert, bl. 222, tot 238. Beschryving van dit dit gebou, bl. 255. Zyne Kapellen en andere versierselen, bl. 255, 256 &c. Zilverwerk, bl. 260. Van d'armoede en herstelling dezer Kerk, bl. 292, 293. &c.
Kerkenraats-kamer, waer toe gebruikt, bl. 306.
Kerkhoven, waren outtyts vryplaatsen der misdadigen, bl. 407. en ook wel vergaderplaatschen der opzienders, bl 61.
Kermis; wa betekent, wie ter eere ingestelt, bl. 569. En wanneer gehouden, bl. 150. Vaak met dartelheit geviert, en overdaat, van de langdurigheit der jaarmarkt, bl. 151, 152. En overvloet der kostelyke waren van alle oorden aangevoert, bl. 151. Deze kermis wiert voorheen plechtiger geviert dan nu, bl. 570.
Ketterdoden, proeven, en Formulier over 't zelve, bl. 691, 692. Deze wreetheit wiert onder schyn van Godsdienst uitgevoert, bl. 693.
Klara (St.) een klooster toegewyt, bl. 384.
Klerken, beschryving van hun ongebonden leven, bl. 410, 411.
Klokken in de Oude Kerks toren, uitgenomen zwaar, wierden, wen die bewogen worden, wel drie mylen ver gehoort; omschriften op dezelve, bl. 141. De Burgery gaf veel giften om aen deze klokken te verstrekken; doch deze zyn afgenomen, waar voor andere in plaats zyn gekomen, die weder met omschriften pronken, bl. 143. Eernamen hen toegeeigent, en welke, en met wat voor plechtigheit dit geschiede by de Roomsgesinden. Van 't Oude gebruik der wyding doopen, en zalven der zelven, bl. 144. Reden waarom dit gedaan wiert, bl. 145.
Klokken in den toren der Nieuwe Kerk, hoe genaamt, en by wat gelegentheit de groote klok is geborsten, bl. 250, 251. En weder andere in plaats zyn gekomen; d'opschriften derzel- bl. 250, 251, en weder andere in plaats zyn gekomen; d'opschriften derzelver, bl. 251. Verhandeling der speelklokken byschriften op de zelve, bl. 252. Van d'uitvinding der klokken, bl. 253, 254. en tot wat einde de zelve gebruikt zyn, bl. 254.
Klooster der Franciskanen, wiert door slechte bedelknapen bewoont, die om hun wangedrag, door eenige onbezuisde vrouwen, ten Klooster zyn uitgedreven, bl. 343. 't Klooster geslecht zynde, dient thans tot een wekelyksche beestemarkt, bl. 352.
Klooster der Cellebroers, waer gelegen, bl. 352.
Klooster der Hieronimianen, wanneer, waar, en door wien gesticht, bl. 352, 353. Dit Klooster was een school gelyk, daar de jeugt onderwezen wiert, Adrianus VI, Paus van Rome, en Gerrit Ketelaar, zyn hier onderwezen, bl. 553. De zes Vikaryen in dit Klooster zyn, beneffens het Klooster verbrant, en

daar

daarna in een Collegie verandert, bl. 553.
Klooster van St. Agatha, in zyn oorspronk, schoonheit, pracht en rykdom beschreven, bl. 362, 363, 364. Adelyke en geleerde Nonnen, bl. 366. En lyst der Paters van dit Klooster, bl. 367. Dit Klooster is tot een Vorstelyk Hof afgezondert, bl. 368.
Klooster van St. Barbara, in zyn oorsprong en voortgang onderzogt, bl. 368, 369, 370, &c. Mishandeling, ordonnantien, en lyst der goederen van dit Nonneklooster, bl. 374, 375. Zeltzame geschiedenis hier voorgevallen, bl. 378, 379.
Klooster van St. Ursula geslecht, en de Nonnen verdreven, bl. 379.
Klooster van St. Agnis, benevens zyne goederen, &c. bl. 380, 381.
Klooster van St. Klara, in een Magazyn verandert, bl. 384.
Klooster van St. Anna, was weleer een prachtig gebouw, bl. 384.
Klooster van St. Maria Magdalena, bl. 385.
Koepoort beschreven, bl. 602.
Konstantyn (*Keizer*) gaf zeer groote geschenken aan de Kerken; beschermer der zelve, bl. 412.
Koopmanschap der granen, was voorheen hier zeer groot, 574. En bieren, bl. 621.
Koor der Oude Kerk, in zyne oude en nieuwe gedaante beschreven, bl. 195. Veelerhande grafversiersels op het zelve, bl. 197.
Korenmarkt, was van outs te Delft zeer groot en aanzienlyk, bl. 573, 574.
Kornelis (St.) Kapel door den brant vernielt, bl. 338, 339.
Kouwenberg (Christaan van) vermaart schilder bl. 788.
Krittenstein (Cornelis van) fraai plaatsnyder en tekenaar bl. 781, 782.
Kruik van Adrichom, zeer geleert man beschreven. Zyn geschriften, bl. 373, 374.
Krukken en stokken, wierden 'er in de negende eeuw onder den Godsdienst gebezigt om op te leunen, die daar na verboden zyn, bl. 196.
Kruis op den tooren, waar van een zinnebeelt, bl. 250.
Kruit, van wie, en wanneer uitgevonden,
Kruisvaart der Kristenheit, ondernomen tegen de Hussyten, die alle macht over 't hooft schenen gewasschen, waar in de Delvenaars genen der traegste waren, en niet zonder zege wederkeerden, bl. 181.
Kruit, gissingen wanneer, en van wien het kruit is uitgevonden, 11, en 12. bl. van bl. 564.

L.

Lakendrapeerdery, hunne outheit onderzogt, door wie 't bereiden der lakens is uitgevonden, bl. 612, 613. Waar deze nering pleeg te bloeien. Hoe die door den oorlog en beroerte is vermindert, bl. 613. Wanneer te Delft en Leiden ingevoert, bl. 613.
Lakenwevery, bl. 613.
Lange Jan,
Latoen, zeker soort van koper, voorheen hoog gewaardeert, bl. 195.
Lazarishuis beschreven, bl. 469. Van de plechtigheit dezer huisgenoten, en hoedanig zy hunne kermis vieren. Zeltzaam geval des Kapellaans van dit huis, bl. 470, 471. De brave gesteltheit van dit, en andere armhuizen, lokte veel vreemdelingen in de Stad, waar in, om de quade gevolgen, naderhant voorzien is, bl. 471, 472.
Latynsche School, zie (*Schoole.*)
Lede, een waterleiding, waar outtyts heen vloeide, bl. 20.
Leitschendam, en 't recht des zelfs, hoe verkregen, bl 56.
Leonard de Voogt, zie *Voogt.*
Leprooshuis, zie *Lazarushuis.*
Leeuwenhoek (*Anthony van*) groot Filozoof en Natuurkundigen, alom door de werelt door zyn kunstige glasslypery en weergalooze ontdekkingen in de natuur vermaart, bezogt en begiftigt van Koningen, van d'Hoge School met een eermunt vereert, en van Poëten geprezen &c. Zyn doot, 767, 768, 769.
Liefde der ouders tot hunne kinderen beschreven, bl. 443.
Lieven Vrouwen beelt, bl. 148, 153, 161, 162.
Linschooten (Adriaan van) schilder, bl. 789.
Lombaart, zie *Bank van Leeningen.*
Lothodomus (*Walrikus*), bl. 669.
Lukas van Opmeer. zie *Opmeer.*
Lukas (St.) onderzocht of hy een Schilder was, of Geneesheer, bl. 282, 283. Wat voor kunstenaaren 'er thans noch onder zyn gilde behoren, bl. 283. Beschryving van St. Lukas gildekamer, bl. 283, 284. Voorrechten en vryheden van dit Gilde, bl. 285, 286. Wetten van het zelve, bl. 287, &c.
Lyken, in dootkisten te leggen, wanneer, en waar eerst in gebruik geraakt, plechtigheit omtrent dezelve waargenomen, bl 213.

M.

Maarten Harpertz Tromp zie Tromp.
Machtelt (blinde) haar zeltzame geschiedenis, bl. 148, 149
Magazyn van Holland beschryving van het oude en nieuwe gebouw 3, bl. 564. 4. bl. 564. &c.
Magazyn [buskruit) voorzien met ontrent 80. of 90000. ponden kruit, is by ongeluk te Delft gesprongen, beschryvinge der onbeschryflyke woede door 't opspringen des zelfs veroorzaakt, benevens de zwaare ongelukken by die gelegentheit voorgevallen, 8. bl. van 564. 9. en 10. bl. van bl. 564. Naast op dit ongeval, 13, en 14. bl. van bl. 564. nader verhandeling der ongevallen en smerte, 14. en 15. bl. 564.
Magazynen der Generaliteit, beschryving van de zelve, 16, 17, 18, 19, bl. van bl. 564.
Mannenhuis (oude) wanneer gesticht, en aan wien geheiligt, bl. 481. &c. van de feestdagen dezer gryzaarts door wien bestelt, benevens een naamlyk zyner regenten, bl. 485, 486.
Mansen hoe veel lant bekleent. bl. 4.
Maria Magdalena (St.) een klooster toegeheiligt, bl. 385

Man (Cornelis de) schilder verhandeling van zyn leven, bl. 789.
Markt waar van de Graven eigenaars waren, bl. 565. onder de Romeinen hadden 'er de keizers het opzicht over, en lieten 'er de rol houden over de verschillen, beschryving der Roomsche Markt, bl. 567
Markt (groote) beschreven, bl. 567, 568
Marktdagen dezer stad met vryheden begiftigt, bl. 573
Martinus Hortensins, zie Hortensius.
Maximiliaan Hartog vereert Delft met zyn giftbrieven, bl. 39
Meer (Pieter vander Meer) beschryving zyns levens, bl. 713.
Meester, wanneer dezen tytel op de baan is gekomen, bl. 663
Meisjeshuis outtyts van nonnen bewoont, die, wegens hunne lastige bediening zyn uitgestorven, 't geen oorzaak is, dat het in een Meisjeshuis is verandert, 488. naamlyst dezer opzienders, 490, &c.
Michaal Vosmeer, zie Vosmeer
Michiel van Mierevelt. zie Mierevelt.
Mierevelt (Michiel van) zeer beroemt schilder, verhandeling zyner kunstoeffening en leven, bl. 778, 779. 780.
Mierevelt (Pieter van) vermaart Schilder doch vroeg gestorven, bl. 780.
Minnebroeders houden den H. Franciscus voor hunnen patroon en wetgever, om dat hy hunne bedelorder in den iaare 1213. instelde, bl. 348. verval dezer order, klagten van den H. Bonaventura en andre over hunne gierigheit en eigenbaat, de moeite om deze bedelbroeders te hervormen waren gansch vruchteloos; zy drongen in weerwil der Wetten en Overheden zich overal stout in, doch de regering van Delft, hun aart kennende, wilde hen niet dan onder zekre voorwaarde aannemen, waarop 't verdrag gesloten wordt, en hen de mis te doen in de kloosterkerk, wort toegelaten, doch zy zoeken weder twist, bl, 340, 341, 342. aardige beschryving van hunne kermis, bekent onder de naam van *Delfsche Broertgens Kermis*, bl. 345, &c. deze order is door eenige razende vrouwen te Delft uitgeroeit, bl. 343. na datze omtrent 132. jaaren te Delft hebben gewoont, bl. 352.
Mirakelen der oude Kerk, bl. 148, 149, 159, &c. &c. verschaffen aan alle ryken en Staten, om hunne zeltzame uitwerking, stof tot onderhout, bl. 160. waar van de nieuwe kerk meê niet misgedeelt is, bl. 219, 220, &c.
Mirakelen der nieuwe kerk, bl, 268.
Molens, outheit der zelven aangetoont, bl. 623.
Monniken in Egipte welke gewoonte zy onder 't zingen hadden, bl. 496.
Monniken slechte preekheeren, bl. 800. waren onvermoeit en driftig om hun oogmerk te bereiken, bl. 800.
Muddenpenning, bl, 23, 618.
Meursius (Cornelius) geleert Inboorling van Delft, gelauriert dichter, en godtvruchtig martelaar. bl. 367. beschryving van zyn leven, geleertheid en marteldoot, &c. bl. 695. 502.
Mye (Fredrik vander) voornaam geneesheer, bl. 715.

N.

NAamlyst der heren die wegens Delft gecommitteert zyn, in de vergadering van de hoog M. Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, en in den Raat van Staten, 't Collegie der Admiraliteit op de Maas, Admiraliteit in Zeelant, en gecommitteert zyn geweest wegens deze Stad, als gecommitteerde Raden van d'Ed. Gr. Mog. Heren Staten van Hollant en Westvrieslant, en voorts van de Namen der Heren die wegens Delft zyn gecommitteert tot het horen van de gemeene Lantsrekeninge van Hollant, de Heeren Adjuncten ten dagvaart, Pensionarissen, Secretarissen der Weeskamer, en Commissarissen der huwelyksche zaken, bl, 95. &c. tot 132. &c.
Naamlyst der Kerkmeesters der oude en nieuwe kerk, bl. 307.
Naamlyst der Predikanten van Delft, t'zedert de Reformatie, benevens die van 't Gasthuis, bl. 440. &c.
Naamlyst der Regenten, en moeders der Charitaten, bl. 466. &c.
Naamlyst der Meesters, Toezienders, &c. van 't Fraterhuis, 478.
Naamlyst der Regenten en moeders van 't oude mannen en vrouwenhuis, 485.
Naamlyst der opzienders van 't meisjeshuis, bl. 490.
Naamlyst der Regenten, &c. van het tuchthuis, bl. 495.
Naamlyst der Schutterskoningen van Delft, bl. 519, 520.
Nederlant mogt outtyts op 500. kloosters roemen, bl. 412.
Nes (Johan van) geen onbegaaft Schilder, bl. 781.
Nikolaas (St.) wie hy geweest is, bl. 290, 291.
Nieuwe Kerk. zie Kerk.

O.

O*Dulphusmarkt*, zie Kermis.
Ommegangen, en verscheide plechtigheden daar ontrent, bl. 262, 263, 264, 266, 267, 570.
Ommegang der Ezelen, bl. 245.
Ontleetkamer, wanneer opgerecht, lessen daar gedaan, en verplichting des Geneesmeesters om daar met hunne leerlingen te verschynen, bl. 524. beschryving van dit gebou, bl. 525. verhandeling over de zeltzaamheden hier te zien, bl. 526, 527. Schilderyen waarin al de geneesheeren, &c. van dien tyt kunstig zyn getroffen, benevens d'actien der ontleding, &c. 528, 529. deze, en al de rariteiten van deze kamer staan onder 't opzicht der regeering, bl. 529. van het Schouwtoneel alwaar d'actie der ontleeding geschiet, bl. 531. eenige aanmerkingen over de ontleeding, bl. 533, 534.
Oorkonde, dit woort in de brieven gebezigt, zegt men dat zyn oorspronk van 't rekooren der jongens ontleent heeft, eene plechtigheit eer men hier te lant konde schryven, op de plaats der verkoping in gebruik, bl 535.

Oostindische Kompagnie vergaderde in den beginne op een kamer; een naam haar eige gebleven, schoon zy zich sedert een heerlyk huis optimmerde, beschryving van dit gebou, d'opkomst en voortgang dezer maatschappy aangewezen, van de vergaderplaatsen, en leden dezer Kompagnie, en d'aanmerkelyke somme gelts om deezen handel voort te zetten, van den grontlegger en den gezeegenden uitslag dezer maatschappy.

Oorlogsmagazyn van Hollant. zie Magazyn.

Oostpoort, voorheen onder den naam van St. Katharynen poort bekent, beschreven, bladz. 602.

Openbaringe. zie verschynsel.

Oploop te Delft beschreven, bl. 791, 799.

Oostindische Maatschappy, onder den naam der Oostindische kamer, om dat zy daar op in den beginne vergaderden bekent, 't geen sedert in een braaf huis is verandert, 't welk beschreven wort, bl, 556, d'opkomst en bloeienden voortgang dezer Kompagnie beschreven, bl. 557. en d'aanmerkelyke somme gelts om haar eerste beginselen te voeden, bl, 558, 559, heerlyke lofspraak van den heere Bizot over deze Maatschappy, die op eene buitengewoone wyze is gezegent, bl, 559, lyst der uitdeelingen sedert den jaare 1605. tot den jaare 1728, bl, 560. 561. Naamen der Delfsche Bewindhebbers, Opperboekhouders &c. dezer Kompagnie, bl, 562, 563,

Opmeer (Lukas) beschryving van zyn leven, bl. 707

Opperkleet of beste kleet was voor 't huis van Charitaten geschikt als 'er iemant overleden was, 't geen echter door erfgenamen mogt afgekogt worden, bl. 461.

Orgelen, onderzoek of de zelve na de hervorming in den godsdienst onder de Kristenen gebezigt mogen worden, bl, 192, tweederlei soort dezer speeltuigen, water, en wintorgels, onder de westersche kerk waren de wintorgels weinig bekent, bl. 193, daar wierden ook waterorgels in onze kerken gebruikt, bl, 193. wanneer d'orgels ingevoert zyn, bl, 194. beschryving van een uitnement groot orgel, bl. 194, gedachten der oudvaders over de speeltuigen, bl. 194, 195.

Orgelen der oude kerk, prachtig en schoon van klank, bl. 191, 192.

Orgelen der nieuwe kerk, bl. 261.

Oude kerk. zie kerk.

Oude Mannenhuis. zie Mannenhuis

Oude Prinsenhof. zie Hof.

Overschie, eene Ambachtsheerlykheid van Delft, bl. 49, 50.

Oyevaar, zeltzaam geval van dezen Vogel gebeurt op een der schoorsteenen van 't Gemeenlantshuis van Delflant, om zyn zeltzaamheit van Poëeten en Historyschryvers gedacht, en hier nader verklaart en aangetoont waar van dezen vogel in d'aloude beeldespraak een zinnebeelt was, bl. 508, 509, 510.

P.

Paardemarkt van Delft, is zeer oud en aanzienlyk; was eenigsins vervallen, en thans weer zeer herstelt; bl. 571, 572.

Paardemarkten van Voorschoten en Valkenburg, d'alleroudste en beroemste, alwaar niet alleen de Kooplieden der omleggende Provincien, maar zelf uit Vrankryk en Spanje quamen toevloeien, bl. 571.

Palamedes Palamedeszoon Stevers, groot Schilderkunstenaar. Verhandeling zyns levens, bl. 777, 778.

Pesthuis, onder den naam van het Magdalenen Gasthuis bekent. Beschryving van dit gesticht. Zeltzaam geval in dit huis voorgevallen van iemant die onkundig levent begraven wiert, bl. 456, 457.

Petrus Slupik, zie *Slupik.*

Pieter van Bronkhorst, zie *Bronkhorst.*

Pieter vander Meer, zie *Meer.*

Pieter van Ruyven, zie *Ruyven.*

Philips van Bourgonje Graaf van Hollant begunstigde Delft met fraje Hantvesten, bl. 33, &c. 35, &c.

Plundering der Kerken en Kloosters, zie *Beeltstormery.*

Poëten, verhandeling over de gelauwerde Poëten, bl. 702, 703.

Pieter van Ryk, zie *Ryk.*

Pieter van Mierevelt, zie *Mierevelt.*

Pontus Heuterus, zie Heuterus.

Poorten der Stad beschreven, bl. 593. &c.

Poorten, dienden voorheen tot rechtplaatsen, bl. 595.

Porceleinen (*Delfsche*) winnen 't andere in fynte en fraaiheit af, waarom zy niet alleen in d'omleggende Provincien, maar in andre uitheemsche Koninkryken worden verzonden. Oostindien zelf pronkt hier mee, en de Chineezen kunnen in 't schilderen van 't porcelein, by de Delvenaars niet evenaren, bl. 650.

Porceleinbakkeryen.

Predikanten van Delft, sedert de Reformatie, bl. 400. &c.

Predikaatsien, wierden ten tyde der hervorming, eerst in bosschen en velden gedaan; in den iare 1567. is d'eerste buiten Delft aan de Hoornbrugge uitgesproken door Peter Gabriel, onder een ontelbaren toeloop van volk; doch men dorst in dien tyt niet dan gewapent den Godsdienst bywonen, bl. 438

Preekbeurte der Augustynen, bl. 800

Pieter van Bronkhorst, zie *Bronkhorst.*

Pieter van Asch. Jansz. zie *Asch.*

Priesters, wierd outtyts als Rechters aangemerkt, en 't stont hen alleen vry, de misdadigen te vangen, te straffen en doden, bl. 61. Een waardigheit hen daar na betwist, en ontnomen, bl. 61, 62.

Priesters, voorzorg der Delvenaars voor dezelve, bl. 166, &c.

Prins van Oranje, zie *Willem*, of *Frederik Hendrik.*

Prinsenhof, zie *Hof.*

Professien, zie *ommegangen.*

R.

Raathuis, naaukeurig onderzoek waar het outtyts heeft gestaan, bl. 62. verscheide gissingen *daar* of *hier* over bl. 62, 63, 64. beschryving van dat oude gesticht, en kunstig klokkenspel. zyn verbranding en oorzaak deszelfs, bl. 65, 66, 67. een nieu, en heerlyker gebou ryst

'er

'er kort daar na uit d'asch van 't oude, 't geen uitvoerig van buiten en binnen wort afgemaalt, bl. 68, 69. 70. &c.

Raatkamer, dezer Stat in haare schoonte en versierselen beschreven, bl. 72.

Rechtsgebied van Delft, hoe in den beginne bepaalt was, en daar na is uitgebreit, bl. 38.

Rechtsoeffening, ter platten lande in zyn omstandigheden verklaart, bl. 595, 596.

Rederykers, zetten door hunne welsprekende gedichten de hervorming lustig voort. beschryving van dit geestige gezelschap, en hoe veel vermogen zy op 't volk hebben, bl. 422, 423. afkomst en oogmerk dezer gezellen.

Reformatie, zie hervorming.

Regering, aangetoont door wien ingestelt, en waar in die bestont voor en na de zuntvloet, de oneenigheden der menschen zyn oorzaak dat dit opperbestier, aan lieden daar toe verkoren, is overhandigt, outyts waren de Priesters met deze waardigheit verciert, bl. 60, 61.

Regering, vorm van die in Delft beschreven, bl. 131. en 132.

Reigersberg, (Maria van) huisvrou van Huig de Groot, alom bekent geeert en beroemt, bl. 727. &c.

Reliquien der oude kerk beschreven, bl. 162, 163. de kostlykheit en luister der zelver, bl. 188, 189.

Ridderykers, 't Gilde deze dichtlievende maatschappy benevens zyn outheit en oogmerk beschreven, 23 en 24 bl. van bl. 564.

Riviervismarkt, zie vismarkt.

Rolandus, (Jakobus) bl. 715.

Rolant, een godtvruchtig man, bl. 707, 708.

Rotterdamsche Poort, beschreeven . bl. 598.

Ruyven, (Pieter van) kunstig schilder, bl. 790

Ryswyk, aan Delft beleent, bl. 56. is eene halsheerlykheit alwaar de Stadt het hoogste rechtsgebiet oeffent, bl. 65.

Ryk, (Pieter van) zyn leven beschreven, bl. 77

S.

SAkraments vertrekje, model en bekostiging, van 't zelve, is door de woede vernielt, bl. 166.

Sakraments officie, plechtigheit deszelfs, bl. 266, 267.

Sasboldus, (Jodokus) groot rechtsgeleerde, bl. 665.

Sasboldus, Vosmeer, zie Vosmeer.

Sasbout, (Aarnout) beschryving zyns levens, bl. 666.

Sasbout, (Adamus) munte in alle wetenschappen, uit bl. 667, 668.

Scheepskroon, beschryving van dezelve, bl. 210.

Schiedamsche Poort, verhandeling van dezelve, bl. 598.

Schilderyen, van voorname meesters hangen in de kamers der Burgemeesters en Scheepenen dezer Stat, bl. 73, 74, 75, 76. en elders 77. de nieuwe Kerk mogt daar ook op roemen, bl. 259, 260.

Schinckel, (Herman) Martelaar en zeer geleert man, bl. 674. &c. uitvoerige verhandeling van zyn leven, examen voor zyn doot, zyn verzoekschrift aan de wet van Delft, Vonnis, 's mans stantvastigheit. brieven geschreven uit de gevankenis aan zyn Vrou en Kinderen, &c. bl. 675. tot 691.

Schiplui, heete outyts Schiepleda, bl. 20.

Schoonderloo, eene Ambachtsheerlykheit dezer Stad, bl. 54.

Schoolen, zyn enteryen der geleertheit, de griekſche en latynsche schoolen zyn geene de minste te rekenen. Athenen blonk in een groot getal der zelven Outtyts uit. Efesen, Tarsus, en d' Italianen ontbeeren hier in meede geen roem. Charondas stelde een wet in dat al de burgerkindren ter schoole moesten bestelt worden, en wilde dat 'er voor de behoeftige uit de schatkist der stad voor betaalt zou worden, bl. 534, 535. doch dit gebruik is sedert op verscheide plaatsen vervallen, tot dat Karel den Grooten dat weder herstelde; waar in de meeste Kerkvergaderingen van dien tyt ook zeer yverden, bl. 535. wie van outs het schoolrecht toequam onderzogt, bl. 535. 536.

Schoole, (Latynsche) brengt te Delft van veel jaaren, zyn verval en oprechting, d' ingang dezer schoole is met den heerlyke poort verciert. beschryving dezer school, zyn opzienders, meesters &c. 537, 538.

Schoolpoort, beschreven, bl. 594.

Schryfkunst, was outtyts in deze landen raar en zeltzaam, en niet dan onder de geestelykheit te vinden, 't geen de rede was dat 'er by verkoop van vaste goederen geen transporten geschreven wierden, maar alle de kinderen der buurt op de plaats van 't verkochte gebracht wierden, alwaar de koopmanschap aangewezen zynde, teffens verzogt wiert dit in gedachten te houden. wanneer men dan ook tot eene plechtigheit de jongens by d' oore vatte, waar van men meent dat het woort *oorkonde* in de brieven zyn oorsprong rekent, b. 535.

Schuttery, wanneer opgekomen, onzeker; waar uit die in den beginne heeft bestaan, bl. 512, de Schuttery was verpligt met de Graven ter heirvaart te trekken, dewyl hun leger uit edelen, en Schutters uit steden en dorpen bestonden. voorbeelden van sommige die ten stryde optogen, bl. 514, 515. van de wapens dezer Schuttery, bl. 515. benevens de plaats daar zy in den wapenhandel onderwezen wierden, bl. 516. deze maatschappy ging vaak hier en daar om prys schieten, en hunne oeffening wierd met den naam van een ridderlyk bedryf bestempelt, bl. 517. verscheide, wetten waar aan zy verbonden waren, bl. 517. rare straf der genen die d' orde misbruikte, bl. 519.

Schutters, te Delft in den jare 1379. al in wezen bl. 512. regels waar aan deze Schutters gehouden waren, bl 513. 514. zy hebben zich in verscheide gevallen zeer dapper gequeten, bl. 515. zy oeffenden zich om de papegaai te schieten, en die gene dien 't gelukte dezen (vogel thans verandert in een Gansch,) te treffen, wiert Schutters koning genaamt, bl. 516 van de plechtigheid omtrent deze koning. benevens een lyst der genen die deze eer hebben genoten, bl. 519, 520. penningen hen ter eere geslagen, en om den hals gehangen, bl.

520, 521. plicht des konings en der verkore overheden, bl. 521, 522. van de vendels en Kompagnien der Schutters, bl. 523. wie 'er in de maatschappy dezer Schutters word toegelaten &c. bl. 523, 524.
Schilderkunst, lof der zelve, bl. 771, 772
Secretary, beschreven, bl. 77.
Simon van Groenewegen vander Made, zie Groenewegen.
Slutik, (Petrus) een godvruchtig monnik, bl. 669.
Snykamer, zie ontleetkamer.
Sonk, (Franciskus) bl. 665.
Spel van de drie Koningen, des kints, en 't H. Graf hoedanig, bl. 243, 244, 245.
Spinhuis, zie Tuchthuis.
Spriet, (Jan vander) schilder, bl. 791
Stadhuis, zie Raathuis.
Sterkheit, hoe uitgebeelt, bl. 299.
Stoelen, wanneer die in de kerk zyn ingevoert, bl. 196, 197.
Straaten, *steegen*, en hunne naamen, bl. 588. &c.

T.

Tetrode, (Willem van) weergaloos en befaamt kunstenaar, 164, 165.
Tetrode, wegens zyn kunstig autaarstuk alom zeer vermaart, bl. 174
Thesaurier, bl. 77.
Thielman Vosmeer, zie Vosmeer.
Thomas vander Wilt, zie Wilt.
Tol op de schepen heeft Delft als een eeuwige erfpacht gekregen, bl. 46, 47. &c.
Tolhuyzen, zyn 'er in Hollant veel minder geweest, als sommige voorgeven, bl. 18.
Tomben, zie graven.
Toneelspeelders, zie Rederykers.
Toondagen, wat daar door verstaan wort, bl. 573.
Torens, wanneer 'er drie of vier kleine torentjes rontom het spits van den groten staan geven die te kennen, dat 'er ouis zoo veel kapellen onder dat dorp of stad hoorden, bl. 140.
Toren, der oude Kerk, sommigen menen dat dit gesticht op de fondamenten van den ouden romeinschen wachttoren gebout zy, 't geen wederleit wort, bl. 138. beschryving van dien, bl. 139. overwogen of de 4 spitsen of kleinder torentjes eenig voorrecht voor deze kerk betekenen, bl. 139, 140. dees toren helt zeer, en is met voordacht zoo gemaakt, bl. 140.
Toren, der nieuwe Kerk, bl. 236, 237. vaarzen wegens den opbouw en voltrekking deszelfs in stene parken rontom in de gevel dessels uitgehouwen, bl. 246, 247. 248. de hoogte en schoonheit van dezen toren, bl. 249.
Trojanen, vereeren doorluchtige mannen met heerlyke graffieraden, bl. 197.
Tromp, (M. Harpertz) een weergaloos zeehelt door Vondel in zyn gedichten verheerlykt, voor 't Vaderlant gesneuvelt, wiens gedachtenis door de gedenkpenningen en kunstige lykfangen is vereeuwigt; is met een prachtig eergraf in d' oude Kerk beschonken; 't welk in zyne schoonheit beschreven wort, bl. 201. tot 210.
Tuchthuys, wanneer opgerecht, en waar toe dient, bl. 492. &c. diergelyke gebouwen waren al onder de Romenien bekent, 495. regenten en rentmeesters van dit huis, bl. 495.
Turfmarkt, bl. 580, 581,
Tweegevecht, beschreven, voorheen niet gepleegt dan met bewilliging der graven, die dit om de quaade gevolgen daar na hebben afgeschaft, bl. 583, 584.

U.

Ursula een heilige maagt pleeg men outtyts veel kloosters, kapellen kerken en outaren toe te wyden, waarom de Delvenaars goet vonden haar tweede Parochiekerk aan haar toe te wyden, benevens verscheide vikaryen en broederschappen, bl. 215. echter is van haar, onder de Roomsche kerk weinig zekerheit, bl. bl. 215, 215. haare geschiedenis onderzocht, bl. 216. klooster haar gewyt, bl. 397.
Uurwerken, wanneer en door wien uitgevonden, bl. 254,
Uytwateringen, der Stad beschreeven, bl. 592 513.
Vaarkoemarkten, bl. 573.
Valkenburg, beroemt door zyn oude en aanzienlyke paardemarkt; waar van eenige omstandigheden beschreven worden, bl. 571
Verdun, de begraafplaats van Hartog Govert met de Bult, bladz. 14
Vergadering, der opzienders wierd in vroeger tyden in de bosschen, daar na op de kerkhoven, ook wel in de tempels, en in de portalen dessels gehouden, bl. 61.
Vergadering, te Delft gehouden van de vereenigde Provintien en wanneer, bl. 55.
Verschynsel, in de lucht van een goude kerk in alle zyne omstandigheden beschreven, bl. 217, 218, &c. die den oorsprong was van den opbou der nieuwe kerk, bl. 220, 221. diergelyke voortekens waren vaak voorwendsels die men bezigden om zyn oogmerk in het stichten van kerken of kloosters te bereyken bl 221
Verval, der zeden, zie zeden.
Vest, (St. Klaren), bl. 588
Vettebeestemarkten, zie beestemarkt.
Vierschaar, beschreven, bl. 71.
Venne, (Adriaan vander) braaf schilder en poët bl. 784, 785
Verburg, (Augustyn) schilder. beschryving van zyn leven, bl. 973, 774
Vliet, (Willem van) fraai schilder, bl. 781
Vikaryen, der oude kerk en wat dezelve zyn, bl. 146, 178, 179.
Vikaryen, der nieuwe kerk, bl. 255, 256.
Vismarkten, beschryving der zee en riviervischmarkt, bl. 578, 579, 580.
Visschery in de Pynakersche meiren, bl. 55.
Vlaarding, omtrent de iaren 800, 900, en 1000. liepen 'er drie rivieren door die stad, waar van d'eene Vlaarding heette, waar van die stat heden noch den naam draagt, d'andre

dre namen der rivieren waren, Mathelenge en Turlede, bladz. 19,
Vlamingen, hun hevigen ſtryt op de bloetbrug te Delft wanneer voorgevallen, bl. 582, vinders der lakendrapeerdery, bl, 613.
Vogelmarkt, bl. 577, 578.
Voogt (Leonard de) groot Rechtsgeleerde, bl. 710.
Voorburg, eene Ambachtsheerlykheit van Delft, bl. 58.
Voorſchooten, zeer vermaart door zyn Paardemarkt, bl. 571.
Voorzichtigheit, hoe uitgebeelt, bl. 300
Voſmeer, (Jakob) Schilder, bl. 778
Voſmeer (Sasboldus) ſtak uit in geleertheit en deugt &c. bl. 711, 712.
Voſmeer (Michiel) zeer geleert man &c. bl. 712.
Voſmeer (Tielman) bl. 712.
Vrouwenhuis (oude) benevens de feeſtdagen dezer vrouwen, en door wien beſtelt; benevens een naamlyſt der regenten en moeders van het zelve, bl. 481, en 485, 486. &c,
Vryheit hoe uitgebeelt, bl. 299. de Delvenaars hebben in verſcheide gelegentheden getoont dat zy groote voorſtanders der Vaderlantſche vryheit waren, bl. 607 tot 612.
Vryplaatſen der geeſtelyke waren outtyts kloosters, kapellen, kerken en kerkhoven, bl. 407. die van ſommige Roomſche ſchryvers met weerzin wierden aangezien, bl. 408,

W.

Wachtkamer der Schutters, bl. 77.
Wachteren, onderzoek of 'er op den hoek der graft van Corbulo outtyts zulk een toren plag te ſtaan, zoo om de tollen der voorbyvarende ſchepen te vorderen, als om den aanval der vreemdelingen te wederſtaan, bl. 18.
Waag, beſchryving van dezelve, bl. 561
Walrikus Lithodomus, zie *Lothodomus*.
Waltorens te maken, door wie aan de Stad vergunt. Optelling dezer torens, bl. 603.
Wapen van Delft op vierderlei wyze beſchreven, uitlegginge en giſſingen hier over gemaakt, bl. 15. 16.
Wapenvelt (Chriſtiaen van) bl. 703.
Waterlopers in plaats van zantlopers van outs gebezigt, bl. 254.
Waterslootſche Poort beſchreven, bl. 594, 595. Deze Poort outtyts zeer ſterk. Hier wort de Hooge Vierſchaar van Delflant gehouden, bl. 595. En de gevangenen van Delflant opgeſloten, bl. 567. Verdere verhandeling van de ſterkte dezer Poort, in den iaare 1574. hadden de Spanjaarden toeleg om Delft door deeze Poort te beſpringen, 't geen tydig ontdekt wiert, bl. 597, 598.
Weeshuis van Delft ruim en groot, wort door voorname Burgers beſtiert, loflyke tafelgewoonte; de Moeders hebben 't opzicht over de keuken, van d'inkomſten van dit huis; dit gebou was voorheen met het dolhuis vereenigt. Van de kinderen die daar in worden aangenomen. Lyſt der Armmeeſters, en Regenten van 't Weeshuis, en der Moeders, beneven zyne Rentmeeſters, bl. 444, 445, &c.
Weeskinderen worden van voerſel en dekſel, en goet onderwys braaf verzorgt, en tot jaren van onderſcheit gekomen zynde, met veel voorraat van kledren uitgezet, bl. 448.
Weeskamer beſchreven, bl. 77.
Welgeboornen Mannen, outtyts van de Graven verkoren, iedere Graaf ſpande zyn vierſchaar met deze lieden, nader beſchryving dezer Mannen, bl. 595, 596.
Werven der Soldaten met den trommelſlag, ten tyde van Karel den Stouten eerſt begonnen, bl. 514.
Weſtindiſchhuis, van de beginſelen dezer Maatſchappy. Van de voorrechten, inlage, gelukkige onderneming van Piet Hein, bl. 564. 2 bl. 564.
Weſtindiſch Huis, of Kompagnie, van de byzondere voorrechten hier aan toegeſtaan. Gelukkige onderneming van Piet Hein, ten nutte dezer gemeenſchap.
Weſtwoude, een Kerk in Noortholland, is niet ten tyde van 't Heidendom, maar waarſchynlyk in den iare 1333 gebout, en waarom, bl. 163.
Willem (Graaf en Roomſch Koning) begunſtigt Delft met voorname vryheden en voorrechten, bl. 22, 28.
Willem van Aalſt, zie *Aalſt*.
Willem Criep, zie *Criep*.
Willm d'Eerſte Prins van Oranje, is een weergalooze graftombe om zyne uitmuntende deugden en daden in de Nieuwe Kerk opgerecht, bl. 296. &c. Deze Herſteller onzer vryheit, hielt zyn hofhouding te Delft in 't Oude Prinſenhof, alwaar hy door Balthazar Gerards vermoort is; beſchryving dezer moort, bl. 501, 502, 503, 504. Droefheit over zyn door, en eene verhandeling van zyne deugden, bl. 504, 505. Gedenkpenningen geſlagen om zyne gedachtenis te vereeuwigen, bl. 506.
Willem de Groot, zie *Groot*.
Willem van Vliet, zie *Vliet*.
Wilt (Thomas vander) begaaft ſchilder en verhandeling van zyn leven, bl. 790, 791.
Wolfart vander Vaer, en zyn ongelukkig noottlot, bl. 60, 62, en 607, 608.
Wyden der Kerken, met welke plechtigheit dit outtyts verricht wiert, en hoe de verjaring dezer inwyding oorzaak der kermiſſen is, bl. 150.
Wysheit, haar lof en eigenſchap beſchreven, bl. 661, 662.

Y.

Y. Een Griekſche letter, uit d'oude ſpreuk van Pytagoras ontleent, en zyne beduiding uitgelegt. Vaars van Antonides hier op. Deze letter diende voor 't Fraterhuis tot een zinnebeelt zyner leerlingen, bl. 475, 476.
Ysberg, beſchryving daar van in een ſchildery, gelyk die zich op Delfhaven in den iare 1565. tot yders verwondering vertoonde, bl. 77,
Yzerman (Joannes Godſchalkus) bl. 669.

Z.

Zeden, zeer vervallen in de kloosters, 't geen door eene geleerde bulle van Paus Gregorius

gorius XII. bevestigt wort, bl. 400, 401, 402, 403. nader beschryving van 't verval der zeden, bl. 404. waar van de pracht en overdaat oorzaak waren, bl. 405. zelf diende d'armoede om dit verval te styven, dewyl men, de noot der armoede ziende, 't gelt te hoog waardeerde, vreemde nachtgezichten moesten den gelthonger dezer geestlykheit voeden, die alles dorst ondernemen om dat de tempels tot vryplaatsen diende, bl. 406, 407. klachte van de wereltlyke rechters aan den graaf van Hollant, en bisschop van Utrecht, die deze orde beteugelden, bl. 409, 410.

Zegels van Delft, hare gedaante beschreven, bl. 14, 15.

Zeven getyde der oude kerk; instelling om het te zingen, 't moest door de priesters en regenten der kerk waargenomen worden, last der overheit hoe te verrichten, zangmeesters daar toe gekozen, voor hen, die iets ten nutte van dezen dienst gemaakt en besproken had wiert een misse, en voor de ziele der afgestorvenen een vigilie gelezen; zie voorts van d'andre omstandigheden bl. 186, 187.

Zevengetyde der nieuwe kerk wanneer ingestelt, en door wie het gezongen wiert, bl. 264, 265. verdre plechtigheit daar ontrent waargenomen, bl. 265

Zeevischmarkt, zie *Vismarkt*.

Zinnebeelden gebezigt van Grieken en Romeinen voor hunne Raathuizen en Paleizen, en waarom, bl. 70, 71.

Zitten in de kerken stond outtyts de bisschoppen en priesters alleen vry, en wiert met *d'eer der zettinge* bestempelt, bl. 196.

Zusterhuis van den H. Geest, is zyn geboorte aan 't klooster van St. Agata verschuldigt, bl. 381. &c. van den plicht dezer nonnen, bl. 383. &c.

E R R A T A.

Bladz 2 regel 9, hoe de Abdyen, hoe de Abdyen, l. hoe de kloosters. ibid: regel 42, Suthaadeshage, welk, l. Suthardeshage door welk het. bladz 5 regel 17 Albrik, l Albruk. bladz 6 regel 16 Florarum, l Florarium. bl 10 regel 31 de posten, l de poorten. ibid regel 46 oudegeret, l oudegerst. bl 46 regel 30 van keizer Karel van Borgonie, l van hartog Karel van Borgonie. bl 136 regel 7 wy willen, l wy Willem. ibid regel 48, 1289 l 1298. bl 140 r 33 in die Abdy, l in dat klooster. bl 142 regel 17, 1437 l 1537. bl 152 regel 20 zyde staaf, l zyde staart. bladz 161 r 9 documenten de 7 getyden, l documenten die de 7 getyden. bl 163 regel 39, 40, Sasyranen l Sarasynen, bl 166 r 15, 23 broenen, l 23 croenen. ibid r 32 vikarye gebout, l vikarye gesticht. ibid r 38, 1402 timmerde, l 1402 stichte. bl 169 r 46 diergelyke timmeragie l diergelyke stichting. bl 177 r 41, 1531 l 1351. bl 178 r 21 den opbouw, l de stichting. bl 179 r 40 vikarye gebouwt, l vikarye gesticht. ibid r 40 Elas, l Eloy. bl 186 r 40 oktaaf Epiphanis, l oktaaf van Epiphanie. bl 193 r 7, 400 l 1400 hur. bl 212 r 23 indien de oude, l doch indien de oude. bl 213 r 4 Cabalsutius l Cabassutius. bl 215 r 23 de kekk, l de kerk. bl 216 r 22, 1100 l 11000. ibid r 28 Gautridus, l Gaufridus. bl 237 r 35, 103 l 104. bl 241 r 49 kaptismo, l baptismo. bl 244 r 19 Molænus, l Molanus. bl 251 r 45, 46, geschoven l geschoren. bladz 283 regel 13 of Tillemont en Bailet, l of Tillemont en Bailet verdacht mochten zyn. bl 315 r 19 plebaan der Delfsche toequamen, l plebaan der Delfsche kerke toequamen. bl 316 r 49 schoon dat'er Religieusen, l schoon dat'er meer missen aoor de broeders, of door wat voor Religieusen. bl 318 r 5 en volgende, deze brief staat bladz 314 noch eens, maar is hier en daar in eenige woorden verschillig. bl 363 l 35 by Villenho, r by Vollenho. bl 408 r 5 banleica, banni leiga, r bauleuca, banni leuca. bl 413 r 11 Vlaardinge en Ouderschie, l de kerk van Vlaardinge en Ouderschie. ibid r 44 Enriques l Henriques. bl 418 r 44 descemptus l desumptus. bl 470 r 2 in dezen, l in den. bl 473 r 1 tudie, l studie. bl 474 r 10 dia, l die. bl 477 onder aan Tttt, l Vvv. bl 492 r 3 en 4 van onderen, bequaam gemaakt, en telt meer iaren dan het klooster van S. Anna, 't welke wy onder de kloosters beschreven hebben, l bequaam gemaakt, en is gelegen, enz. bl 526 r 6 des menschen, l des menschen leven. bl 535 r 46, 1557 l 1357. bl 539 r 20 en raat, l een zaak. bl 611 r 1, in zyn Prosopopeia, l Oudaan in zyn Prosopopeia. bl 612 r 7 leren, l leeven. bl 663 r 22 iloris magister, l Isidoris magister. bl 693 r 3 Frithemius, l Trithemius. ibid r 19 Frithemius l Trithemius. ibid r 32 om zulke vonnissen uit te voeren, l van zulke vonnissen niet uit te voeren. bl 695 r 4 Bosset l Bossu. bl 703 zesde regel van onderen, afgezondert, l afgezonden. bl 709 r 27 Cornly l Cornelii. bl 715 r 36 XI. it. l XI Test. &. bl 723 zesde regel van onderen, morte probandus l morte probandus. bl 729 r 28. nam quu latitabat, l nam qum latitabat.

De drukfeilen van minder belang gelieve den lezer onder 't leezen zelf gunstig te verbeteren.

[illegible]

[illegible]

NB Arend van Heemskerk van Beest. bijgenaamd Arend van den Doos ? pag 167. 167

vergelijk het schilderij van van der Doos dood en koning

Soerels. pag 101.
Soerelius. pag 4 001.

Arent v. d. Does pag 102

Soetens. Anno: 1679

Jacob Due Frankendael stadhouder Bog A.º 1550
pag 072

Jacob van der Does Jansz. bij Fraoris Antonis p. 741.

Schrik p. 469

Airna. pag 742

Spiering p 154. Anno 1682
156. Anno 1694. Seg

600
1

